Cumhuriyet'in Kuruluşundan Türkiye Yüzyılına

Türk Sporu Kongresi

Congress on Turkish Sports from the Establishment of the Republic to Türkiye Century

25-27 Nisan/April 2024

BİLDİRİLER KİTABI
PROCEEDINGS BOOK

Editör: Nejla Günay

TÜRK TARİH KURUMU

Cumhuriyet'in Kuruluşundan Türkiye Yüzyılına

TÜRK SPORU KONGRESİ

25-27 Nisan 2024

BİLDİRİLER KİTABI

Cumhuriyet'in Kuruluşundan Türkiye Yüzyılına

TÜRK SPORU KONGRESİ

25-27 Nisan 2024

BİLDİRİLER KİTABI

Editör
Nejla Günay

TÜRK TARİH KURUMU
ANKARA ♦ 2025

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI VIII. DİZİ - SAYI: 48
Sertifika No: 43191

Cumhuriyet'in Kuruluşundan Türkiye Yüzyılına
Türk Spor Kongresi (25-27 Nisan 2024)
Bildiriler Kitabı

Congress on Turkish Sports from the Establishment of the Republic to Türkiye Century
(April 25-27, 2024) Proceedings Book

Editör
Nejla Günay

Ankara 2025
e-ISBN 978-975-17-6294-8
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025

Sayfa Tasarımı
Elif İrem Doğan

Kapak Tasarımı
Emine Çakır

Türk Tarih Kurumu
Hacettepe Mahallesi Kızılay Caddesi No: 1 06230 Altındağ/ANKARA
Tel: +90 312 310 23 68 ♦ Fax: +90 312 310 16 98
ttk.gov.tr ♦ emagaza-ttk.ayk.gov.tr

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları Türk Tarih Kurumuna aittir.

Bildiri kitabında yer alan bildiri metinlerinin sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

SEMPOZYUM KURULLARI XIII

SUNUŞ XV

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ülkemizde Modern Sporların Gelişimi 1
Vahdettin Engin

Sporda Çağının İlerisinde Olmak: Eski Türklerde Spor Kültürü ve Teknolojisi 7
İbrahim Yıldıran

II. Meşrutiyet Döneminde Türkler ve Gayrimüslimler Tarafından Kurulan Paramiliter Gençlik Örgütleri 27
Nejla Günay

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Ermeni Spor Kulüpleri ve Faaliyetleri 43
Ramazan Erhan Güllü

İstanbul Rumlarının Spor Faaliyetleri 63
Tuğba Eray Biber

Cumhuriyet Dönemi Halter Sporunun Gelişimi: 2004 Atina Olimpiyatları Örneği 87
Murat Köylü

Atatürk Döneminde Türkiye'nin Olimpiyat Oyunlarındaki Performansları 105
Uğur Yılmaz - Halit Aytuğ Tokur

1928 Amsterdam Olimpiyat Oyunları ve Türkiye 135
Nilgün Nurhan Kara

Türkiye'nin UEFA'ya Üyelik Süreci 175
Fatih Gürcan

1954 FIFA Dünya Kupası ve Türkiye: Türkiye'nin İlk Dünya Kupası Tecrübesinin Hikâyesi 191
Serdar Kara

Etnospor Müzesine Bir Örnek: Sındırgı Remzi Çakar Güreş Evi 227
Samet Doykun

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Listelerinde Geleneksel Sporlar ve Oyunlar: Türkiye Örneği..... 249
Zeynep Safiye Baki Nalcıoğlu

Diplomasi ve Spor 277
Ali Engin Oba

Sport as a Modernization Segment of the Republic of Turkey and Turkish Society in the Period Between The Two World Wars (According to Yugoslav Sources) 293
Vladan Vırıyeviç

Celal Bayar Hükûmetlerinin Spor Politikaları ve Uygulamaları (1937-1939)..... 305
Muharrem Turp

Diplomaside Sporun Önemi ve Uluslararası Askeri Spor Konseyi İçinde Türk Silahlı Kuvvetleri..... 321
Selma Göktürk Çetinkaya

Diplomatik Gelişmelerin Spora Yansımasına Örnek..... 353
Asil Kaya

Spor Diplomasisinden Dostluğa;
Atatürk Döneminde Türk-Sovyet İlişkileri ve Spor Faaliyetleri 381
Müslime Güneş - Günver Güneş

Atatürk Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri Çerçevesinde SSCB Spor Heyeti'nin 1935 Türkiye Ziyareti 405
Doğan Can Aktan - Mevlüt Samet Yıldız

Atatürk Dönemi Türk-Yunan İlişkilerine Spor Perspektifinden Bakmak: Bitmeyen Dostluk Maçı Karşıyaka – Lailapas Müsabakası Örneği (7 Kânûnuevvel 1930)..... 425
Beral Alacı - Melih Akdeniz

Ruşen Eşref Ünaydın'ın Hatıralarında Galatasaray 439
Mehmet Pınar - Şeyma Arvas

Siyaset-Spor İlişkisine Erken Cumhuriyet Döneminden Bir Örnek: Etki ve Yankılarıyla Türk Sporunda Güneş Spor Olayı 455
Ahmet Gülen

Türk Futbol Tarihinde Bir İlk: Galatasaray'ın UEFA Kupası Şampiyonluğu..... 485
Erdal Korkmaz

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Galatasaray Lisesi'nde Spor 505
Emel Engin

Kışladan Çıkan Bir Türkiye Şampiyonu: Harbiye Spor Kulübü/Harp Okulu İdman Yurdu 525
Efdal As

Türkiye'nin İlk Futbol Şampiyonası ve Şampiyonu Harbiye Mektebi (1924) 559
Seda Bayındır Uluskan

Ülke Savunmasında Sporun Önemi 595
Güzin Çaykıran

Millî Mücadele Günlerinde Ankara'da Spor 611
Mesut Çapa

Erken Cumhuriyet Döneminde Beden Terbiyesi ve Stadyum İnşası..... 629
Murat Yolun

Erken Cumhuriyet Döneminde Sporun Türk İnkılâbı Açısından Yeri ve Önemi..... 645
Ersin Gürdamar

Milliyetçilik, Bayram, Spor, Anma; 19 Mayıs Gününün "Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı" Olarak Kutlanması 667
Bengül Bolat

Atatürk Dönemi Sağlık Politikalarının Bir Parçası Olarak "Çocuk ve Spor"..... 691
Gül Çakır

Sporun Eğitimde Rolü: Cumhuriyet Döneminde Okul Spor Yurtları ve Oyun Yuvaları'nın Eğitime Etkisi 715
Seval Hallaç

Askeri Darbelerin Futbol Organizasyonlarına Etkisi Bağlamında İki Örnek Olay: Cemal Gürsel Kupası (1960) ve Devlet Başkanlığı Kupası (1981-1982)..... 751
Özcan Çölük

Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin Spor Faaliyetleri..... 771
Necdet Aysal

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın Sekizinci ve Son Genel Kongresi ve Teşkilatın Türk Spor Kurumuna Dönüştürülmesi 787
Mahmut Bolat

Türkiye'de Spor Kültürünün Gelişmesinde Türk Ocaklarının Rolü (1949-1970)..... 815
Özlem Seyhan

Sümerbank Fabrikalarının Spor Faaliyetleri: Sümerbanklı Sporcu Olmak 835
Büşra Bigat Akça

Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan Günümüze Spor Mevzuatı Üzerine Genel Değerlendirmeler 865
Hakan Altıntaş

Türk Spor Kurumu Merkezi'nin 1938 Yılı Teftiş Raporu 887
Canan Sarıyar Sezan

Erken Cumhuriyet Döneminde Devletin Spora Bakışı: Beden Terbiyesi Kanunu'na Uzanan Süreç 909
Faruk Kayadelen

İskenderun Sancağı'nda Manda Dönemi Bir Kültür ve Hürriyet Merkezi "Le Genç Spor" Genç Spor Kulübü ve Şükrü Fehmi Balcı 941
Olcay Özkaya

Sebîlürreşâd ve Sırât-ı Müstakîm Dergilerinde Spora ve Spor Faaliyetlerine Bakış 963
Ahmet Köksal

İzmir'de Düzenlenen Bir Turnuva: 1925 Spor Âlemi Turnuvası..... 985
Aydın Efe - Ümmügülsüm Candeğer

İbn Sînâ'nın el-Ḳānûn Fi't-Ṭıb Eserinde Spor/Egzersiz-Sağlık İlişkisi 999
Meryem Doygun Günaydın

Spor Faaliyetleri Sektörü Verilerine Göre Türkiye Spor Endüstrisine İlişkin Bir İnceleme 1015
Seymur Ağazade

Türk Hava Kurumu'nun Paraşüt Sporunun Gelişimine Yönelik Faaliyetleri (1935-2023)..... 1033
Cevriye Yıldırım

Modern Olimpiyat Oyunlarında Türk Futbolu (1923-2023) 1067
Edip Öncü

100 Yıllık Süreçte Türkiye'de Dağcılık Sporu 1091
Fatma Emek

Atatürk Dönemi Cumhuriyet Hükümetlerinin Sağlık Politikalarında Spor ve Beden Terbiyesi (1923-1938) 1125
Fevzi Çakmak

Atatürk Dönemi'nde Beden Terbiyesi ve Spor Alanında Yabancı Etkisi..... 1145
Alev Gözcü

Parti-Devlet-Gençlik İlişkisi Ekseninde Tek Parti Döneminde CHP'nin Taşra Örgütlerinin Gençlik ve Spor Çalışmaları 1165
Tülay Aydın

Tek Parti Döneminde İktidar Futbol İlişkisini İzmir'deki Futbol Kulüplerinin Birleştirilmesi Üzerinden Okumak 1189
Coşkun Türkan

Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Kayak Sporunun Yaygınlaşmasında Halkevlerinin Rolü 1233
Fahri Kılıç

Halkevlerinin Türkiye'de Beden Terbiyesinin Gelişimine Katkıları 1257
Serkan Erdal - Muhsin Ertürk Budak

Türkiye'de Spor Bilincinin Gelişmesinde Halkevlerinin Rolü 1299
Harun Aydın

Yıldız Futbolcu, Mağdur Siyasetçi Zeki Rıza Sporel..... 1321
Temuçin Faik Ertan

Victorian Ethics and the Early Development of Turkish Sports: Ahmet Esat Tomruk (Viktorya Etiği ve Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Türk Sporu: Ahmet Esat Tomruk)..... 1347
Tuncer Yılmaz

Türk Sporunun Öncü İsimlerinden Bir Portre: Mehmet Kamil Ocak 1363
Adem Çalışkan

Türk Spor Tarihinde Kıbrıslı Bir Türk Kadını; Dr. Ayten Berkalp 1395
Ulvi Keser

Adnan Menderes ve Türk Spor Kurumu 1433
Şerif Demir

Türkiye'deki Amerikan Okullarında Spor ve Beden Eğitimi 1451
Ayten Sezer Arığ

Türk Sporunda Adnan Menderes..... 1463
Günver Güneş

Demokrat Parti İktidarında Sportif Faaliyetler ve Tesislerin Yerele Yansımaları: Konya Örneği..... 1493
Özgür Bağcı - Erol Yüksel

Cumhuriyet Döneminde Tenis Sporunun Yaygınlaştırılması İçin Yapılan Çalışmalar..... 1523
Nuray Özdemir Tiryaki

Türkiye'de Uluslararası Otomobil Sporlarının Tarihsel Gelişimi ve Türkiye Turing ve Otomobil Kurumunun Bu Alandaki Çalışmaları (1937-1991)..... 1545
Gürsoy Şahin

Spor ve Ötesi: II. Abdülhamid Dönemi At Yarışları 1567
Tolga Akay

Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Trabzon'da Tenis..... 1591
Volkan Aksoy

Cumhuriyetten Günümüze Ekonomi Politikalarında Türk Sporunun Görünümü..... 1611
Sebahattin Devecioğlu

Günümüz Spor Tesislerinin Verimli Kullanılmasına Dair İşletme ve Tasarım Kriterleri..... 1631
Can Duraslan

SEMPOZYUM KURULLARI

ONUR KURULU

Dr. Osman Aşkın BAK (T.C. Gençlik ve Spor Bakanı)

Mehmet Nuri ERSOY (T.C. Kültür ve Turizm Bakanı)

BE Prof. Dr. Derya ÖRS (Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı)

Prof. Dr. Musa YILDIZ (Gazi Üniversitesi Rektörü)

Prof. Dr. Mehmet GÜNAY (Türkiye Üniversite Sporları Federasyonu)

Prof. Dr. Yüksel ÖZGEN (Türk Tarih Kurumu Başkanı)

Doç. Dr. Güner DOĞAN (Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı)

DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Nejla GÜNAY (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet GÜNAY (Türkiye Üniversite Sporları Federasyonu)

Prof. Dr. İbrahim YILDIRAN (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Selami CANDAN (Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Yunus PUSTU (Türk Tarih Kurumu)

Hüseyin Murat YÜCEL (Türk Tarih Kurumu)

Dr. H. Aytuğ TOKUR (Atatürk Araştırma Merkezi)

Dr. Didem Gülçin KAYA (Gazi Üniversitesi)

Dr. Kadir KESKİN (Gazi Üniversitesi)

Yüksek Kurum Uzmanı Merve UĞUR (Atatürk Araştırma Merkezi)

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Mehmet GÜNAY
(Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Tülay ALİM BARAN
(Yeditepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Vahdettin ENGİN
(Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Ayten SEZER ARIĞ
(Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Mesut ÇAPA
(Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Murat KÜÇÜKUĞURLU
(Erzurum Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Nejla GÜNAY
(Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali SATAN
(Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. İbrahim YILDIRAN
(Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Pınar KARTEL
(Galatasaray Üniversitesi)

Prof. Dr. Nurettin DEMİR
(Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Suat KARAKÜÇÜK
(Yozgat Bozok Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet TAŞAĞIL
(Yeditepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Çetin ÖZDİLEK
(Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)

Prof. Dr. Ünal TÜRKÇAPAR
(Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi)

Prof. Dr. Gülfem SEZEN BALÇIKANLI (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Nevzat MİRZEOĞLU
(Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)

Prof. Dr. Fatih BEKTAŞ
(Trabzon Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet TALİMCİLER
(İzmir Bakırçay Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet GÜÇLÜ
(Yozgat Bozok Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet KILIÇ
(Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Bengül BOLAT
(Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)

Doç. Dr. Okan Burçak ÇELİK
(Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Fikret ALINCAK
(Gaziantep Üniversitesi)

Doç. Dr. Osman Tolga ŞİNOFOROĞLU
(Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)

Dr. Günver GÜNEŞ
(Aydın Adnan Menderes Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Umut C. KARADOĞAN
(Sinop Üniversitesi)

SEKRETARYA

Abdullah DAĞ

Mehmet Ali ÖZKAN

İrem ERGİN

SUNUŞ

Türkler açısından izleri Türkistan bozkırlarına kadar sürülebilecek olan spor, kültürümüzün değerli bir parçası, birlik ve beraberliğimizin önemli bir unsurudur. Bu anlayışla 2024 yılının Nisan ayında düzenlenen "Cumhuriyet'in Kuruluşundan Türkiye Yüzyılına Türk Sporu Kongresi", Türk sporunun tarihî mirasına sahip çıkmak, bu mirası genç kuşaklara aktarmak ve sporun tarihsel bilincini canlı tutmak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Tarih Kurumu, Gazi Üniversitesi ve Türkiye Üniversite Sporları Federasyonu iş birliğiyle, Gazi Üniversitesi ev sahipliğinde geniş bir katılımla düzenlenen Kongrede; özel sporcular, kadın sporcular, millî sporcular, akademisyenler, spor bürokratları, medya temsilcileri, federasyon yetkilileri, hakemler ve antrenörler bir araya gelmiştir.

Kongrenin açış konuşmalarında, sporun Türk toplumunda tarih boyunca önemli bir yere sahip olduğu, Türklerin fiziksel ve stratejik üstünlüklerini pekiştiren zengin bir spor kültürü hazinesine sahip olduğu belirtilmiştir. Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar geçen yüz yıllık süreçte Türk sporunun büyük bir gelişim kaydettiği, sporun yalnızca fiziksel bir faaliyet olmaktan çıkıp bir bilim alanı hâline geldiği vurgulanmış, Türkiye'nin genç nüfusuyla büyük bir spor potansiyeline sahip olduğu ve bu potansiyelin başarılarla dünyada dikkat çektiği ifade edilmiştir.

Kongrede düzenlenen oturumlarda ise sportif yetenek taramaları, antrenör ve spor eğiticisi yetiştirilmesi, kurumsal yapının dönüşümü, atletizm, masa tenisi, voleybol ve oryantiring gibi branşların ülkemizdeki gelişimi kapsamlı biçimde tartışılmıştır. Sporun ülkemizdeki tarihî seyri hususunda da mühim bilgilerin sunulduğu etkinlikte, Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e geçiş sürecinde, özellikle II. Meşrutiyet Dönemi'nde Batı menşeli spor faaliyetlerinin yaygınlaştığı; farklı din ve milletlerden bireylerin katılımıyla Osmanlı toplumunda sportif etkinliklerin sosyal bir zenginlik oluşturduğu belirtilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında ise Türkiye'nin uluslararası spor

organizasyonlarına katılımı, özellikle 1924 Paris Olimpiyatları'ndaki varlığı, yeni devletin uluslararası alanda meşruiyetini ve kararlılığını göstermesi bakımından dikkat çekici bir dönüm noktası olarak değerlendirilmiştir.

Spor, bedeni dinç tuttuğu gibi milletleri de zinde tutan çok önemli kültürel bir değerdir. Bu anlamda genç nesillerimizi sahip olduğumuz zengin tarihimizden miras aldığımız millî sporlarımıza teşvik etmek, tanıtmak ve sonraki kuşaklara aktarmak amacıyla gerçekleştirilen Kongre, tarihsel bir öneme sahiptir. Ülkemizin başarılı genç sporcularını dünyaya tanıtmak, onların sahip oldukları potansiyeli ortaya çıkarmak ve büyük vizyonlara ulaşmalarına destek olmak amacıyla bu tür etkinliklerin devamı, Türk sporunun geleceğine ışık tutacaktır.

Türk Tarih Kurumu

Açış Oturumu

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ülkemizde Modern Sporların Gelişimi

Vahdettin Engin*

Ülkemize modern sporların girişi genellikle 19. yüzyılın ikinci yarısı ve sonrasına rastlar. Modern sporlar denince, öncelikle jimnastik, futbol, atletizm, grekoromen güreş, boks, bisiklet, yüzme, tenis, hokey, kriket, basketbol, voleybol, kayık ve yelken yarışları vs. gibi branşlar akla gelir.

Öncelikle modern olan nedir? Ona bir bakmak lazım. 18. yüzyıl sonları ve 19 yüzyıl başlarında Osmanlı Türkiye'sinde birçok müessesenin tıkandığını ve işlevini yitirdiğini görüyoruz. Artık birçok alanda Avrupa'dan geri kalınmıştır. Bu durumda devlet adamları çözüm arayışına girmişlerdir. Neticede gelinen nokta şu olmuştur. "Avrupa ülkeleri ile rekabet edeceksek kendi insanımızı en donanımlı şekilde yetiştirmeliyiz. Bu da çağın gereği gibi eğitim veren okullar açmakla olur." O zaman model Avrupa olacak. Bu anlamda bir örnek verelim: Fransız eğitim sistemini model alan ve müfredatı da Fransız okullarına uygun bir yöntem kullanacaksınız. Fen bilimleri ağırlıklı müfredatı birebir aldığınızda ülkenizde bir Fransız Okulu kurmuş olursunuz. Buna karşılık o müfredata Türkçe, Türk Tarihi, Arapça, Farsça, Din Dersi ilave ettiğinizde artık bu müfredat çerçevesinde bir Fransız okulu olmaktan çıkıyor. Yerli motifler işin içine giriyor. Böyle olduğunda gençler yerli kültürden de uzaklaşmamış oluyorlar. İşte model birebir alındığında buna "Batılılaşma" diyoruz. Yerli motifler katıldığında ise "Modernleşme" diyoruz. Modern sporlar açısından buradan çıkaracağımız sonuç şudur. Modern eğitim alarak yetişen gençler modern spor dallarıyla tanıştıklarında ilgi gösteriyorlar, kolayca benimsiyorlar ve uygulamada da başarılı olabiliyorlar.

* Prof. Dr. Marmara Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi, İstanbul/TÜRKİYE, @gmail.com https://orcid.org/ 0000-0001-5753-655X
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1

Modern sporların ilk yapıldığı Osmanlı şehirleri olarak İstanbul, İzmir, Selanik'i gösterebiliriz. Öncelikle buralardaki yabancıların durumuna bir bakalım. Kapitülasyonların sağladığı imtiyazlardan yararlanarak koloni halinde yaşayan aileler sık sık çayırlara ve mesire yerlerine giderek kendi aralarında çeşitli spor dallarını icra ediyorlar. Bunlara ilave olarak Osmanlı limanlarını ziyaret eden İngiliz savaş gemilerinin personeli şehirde bulundukları zaman diliminde spor müsabakalarına katılıyorlar. Özellikle takım oyunlarında yeterli sayıda sporcu bulamayan aileler gayrimüslimleri de oyunlarına ortak ediyorlar. Zamanla Türkler de bu spor dallarıyla ilgileniyor.

Türk gençleri sporu bir eğlenceden öte sağlıklı bir vücuda sahip olmanın aracı olarak da görüyorlar. Nitekim "İdmancı" ve "İdmancılık" kavramı sık sık kullanılıyor ve giderek yaygınlaşıyor. II. Abdülhamid döneminden itibaren gençlerin hem zihin hem de beden sağlığı için spor yapmanın yararları gazete sütunlarında yer alıyor. Yapılan sporlar gençler arasında ilgi gördüğü gibi halk da seyir amaçlı olarak ilgi gösteriyor.

II. Meşrutiyetle beraber idmancılık hem zihin hem de beden sağlığı yanında aynı zamanda savaşa her zaman hazırlıklı olmanın gereği olarak da önemsenecektir. Ayrıca spor etkinlikleri artacaktır. Spor bayramı adıyla düzenlenen organizasyonlarda her dalda sporcular birbirleriyle rekabet edecektir. Bu bağlamda 1911 yılı spor bayramında Türk kadın sporcuların da yer aldığını görüyoruz. Kadınlar arası sürat yarışlarına katılan Besime Hanım birinci, Macide Hanım ikinci olmuştur. Besime ve Macide Hanımları ilk Türk kadın atletler olarak tanımlayabiliriz.

II. Meşrutiyet döneminin hâkim unsuru İttihat ve Terakki iktidarı giderek Osmanlıcılıktan Türk milliyetçiliği fikrine daha fazla yaklaşmıştı. Nitekim bu yıllarda düzenlenmeye başlanan Ergenekon şenlikleri vesilesi ile gençlere Türk milliyetçiliği ve vatanseverlik fikri aşılanıyordu. Ergenekon şenlikleri kapsamında jimnastikten atletizme, güreşten bisiklet yarışlarına ve özellikle futbola kadar birçok sportif gösteri yapılıyor, gençlere sağlam bir beyin yanında, sağlam bir vücuda sahip olmanın gerekliliği öğretiliyordu. Dönemin telakkisine göre futbol bir eğlenceden öte idmandı. Bu yüzden ülke savaş ortamında olsa dahi futbol müsabakaları devam etmeliydi. Nitekim etti de.

Bu kapsamda Türk Milli futbol takımının ilk maçını 1913 yılında yapması önemlidir. 1916 yılında yapılacak Berlin Olimpiyatları hazırlıkları var. Yani Türkiye Berlin Olimpiyatlarına katılacak, bunun hazırlıkları ile meşgul. O dönemde en güçlü olduğumuz alan futbol. Dolayısıyla futbolda Berlin

Olimpiyatlarına katılma kararı verildi ama bir hazırlık yapmak lazım. Futbol Heyet-i Merkeziyesi diye bir kurum var. Aslında bugünkü federasyon. Futbol Heyet-i Merkeziyesi bir Türk milli takımı oluşturdu 1913'te. Burada çarpıcı bir bilgi verelim bu vesileyle. Hep, "Türkiye ilk milli maçını 1923'te Romanya ile yaptı." denir. Bu doğru olmayan bir bilgidir. 30 Mart 1913 tarihinde, Fenerbahçeli ve Galatasaraylı futbolculardan oluşan Türkiye Millî Futbol Takımı ilk yabancı temasını bir İngiliz gemi personeliyle yaptı. Maçı 2-0 kazandı. İngilizler şaşkın. "Adamlara futbolu biz öğrettik, bizi evire çevire yendiler." dediler. Dolayısıyla bir mazeret aramaları lazım. Mazeret hakem. Hakem Fuad Hüsnü Bey. "Fuad Hüsnü Bey Türk'tü, taraf tuttu." dediler. 6 Nisan'da yani 1 hafta sonra yeni bir maç yapıldı. O maç da 1-1 bitti. Hakem İngiliz. Hatta İngiliz hakemin Türk Millî Futbol Takımının bir golünü saymadığını o dönemdeki kaynaklar yazıyorlar.

Aynı dönemde sporun ülke sathına yayılması için İstanbul kulüplerinin bir girişimi var. İstanbul'un önde gelen kulüplerinin temsilcileri bir toplantı düzenlemişlerdir ki aralarında Hamit Hüsnü, Ali Sami, Ahmet Robenson, Galip, Nasuhi, Rıza, Cevdet, Celal ve Bekir Beyler vardır. Görüşmeler devam ederken Fenerbahçe Başkanı Hamit Hüsnü Bey bir fikir beyan ediyor. Bu fikir "Futbol maçlarının oynanmadığı dönemlerde Anadolu vilayetlerini dolaşıp futbol oynayarak bu bölgelerdeki gençlerin spora teşvik edilmesi." şeklindeydi. Bu fikir diğerleri tarafından da benimsendi. Önce yakın şehirlerden başlamak üzere futbol takımları ile turneye çıkılacaktı. Mesela İzmit, Bursa, Eskişehir, Konya, Isparta, İzmir gibi şehirlere gidilecekti. Hatta futbol dışındaki branşlarda da idmancıların götürülmesi uygun bulundu. Gidilen şehirlerde aynı zamanda spora dair konferanslar verilecekti. Fakat savaş şartlarında bu mümkün olmadı.

Savaş bittikten sonra mütareke döneminde, bu döşünce yeniden canlandırıldı. 15 Nisan 1921 günü Kadıköy'de İttihat Spor Kulübü binasında bir araya gelen on altı futbol kulübü Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ)'nı kurmaya karar verdiler. Şöyle bir gerekçeleri vardı: "Türk milleti son yıllarda yaşanan gelişmeler çerçevesinde maddi ve manevi anlamda büyük bir çöküntü içine girmiştir. Anadolu'muzun baştanbaşa harabe haline gelmesini istemiyorsak bütün bu sıkıntıları gidermek zorundayız. Yoksa bir zamanlar Türk gibi güçlü darbımeseli ile anılan bu asil millet yok olup gidecektir. İşte Türk İdman Cemiyetleri ırkımıza, varlığımıza kasteden bu marazın, bu hallerin dehşeti karşısında yürekleri titreyen gençler bu millete taze hayat ve kuvvet vermek için birleşmelidirler. Bunun için ülkedeki iller

idman mıntıkaları olarak belirlenecektir. Bundan amaç başta futbol olmak üzere bütün spor dallarını Türkiye geneline yaymaktır. Bunun için de her yıl mıntıka birinciliği ve ardından Türkiye birinciliği müsabakaları tertip edilecektir. Bu sayede gençler sporla haşır neşir olarak kötü alışkanlıklara yönelmeyecekler, zihnen, ahlaken ve bedenen sağlıklı nesiller yetişecektir."

Bu gibi gerekçelerle TİCİ tüzel kişilik kazanmak için Dâhiliye Nezareti'ne başvurdu. 22 Mayıs 1922 tarihinde Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı resmen kuruldu ve Ali Sami (Yen) Bey başkanlık görevine seçildi. Cemiyetin kuruluşundan kısa bir süre sonra futbol, güreş ve atletizm federasyonlarının kuruluş süreçleri tamamlandı. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, kamu yararına çalışan dernek sıfatıyla, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün himayesinde, Başbakan İsmet İnönü'nün fahri başkanlığı altında bulunan, ülkenin çok sporlu resmi spor örgütüydü.

TİCİ'nin ülkeyi dışarıda temsil etmesi yetkisi olmasına rağmen, 1924 Paris olimpiyat oyunlarına katılacak maddi imkânları yoktu. Türk insanının Türklük bilinci içerisinde millî temsil duygularının beynelmilel müsabakalarda gelişeceğine inanan Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, Maarif Vekili Sefa Bey vasıtasıyla Selim Sırrı Bey'e bir telgraf çekmiştir. Telgrafta gençlerimizin 1924 Paris olimpiyat oyunlarına iştirak edebilmesi için ne tarz bir yardım gerektiği yetkili kimselerle görüşülerek bildirilmesi istenmiştir. Türklük kimliği ilk defa birçok ülkenin katıldığı uluslararası düzeyde temsil edileceğinden olimpiyatlara katılımın üzerinde önemle durulmuştur. Bu nedenle, Cumhuriyet Hükümeti 16 Ocak 1924 tarihli kararıyla Türk gençlerinin 1924 Paris olimpiyat oyunlarında ülkelerini başarılı bir şekilde temsil etmeleri için TİCİ adına bütçeden 17.000 lira ayrılmasına karar vermiştir. Böylece Türkiye Paris olimpiyatlarına; futbol, güreş, atletizm, eskrim ve bisiklet dallarında 40 sporcu ile katıldı. Olimpiyatta Türk sporcuları başarı elde edememişlerse de bu tarz uluslararası büyük bir organizasyonda ilk defa yer alınmış olması ülke sporunun geleceği açısından bir hayli önem taşımıştır.

Görüldüğü üzere ülkemizin spor geçmişi Cumhuriyetle başlamadı. Çok öncesinde belirli bir plan çerçevesinde sportif faaliyetler mevcuttu. Gerek okullarda gerekse toplum dâhilinde, modern sporları yapan ve bunları seyirci olarak takip eden geniş bir kitle mevcuttu. Futbol birikimi, spor birikimi Osmanlı döneminde erken tarihlerde başlamış ve üzerine birçok şey de ilave etmiş olarak günümüze kadar gelmiştir. Dolayısı ile spor kulüpleri Osmanlı döneminde başlayan rekabetlerini Cumhuriyet döneminde de sürdürmüşlerdir.

Böyle bir birikimimiz var ama günümüzdeki bazı gelişmeler çerçevesinde bakıyoruz ki Türkiye Futbol Federasyonu (TFF) için Türk futbolunun miladı 1959. Acaba federasyon ülkemizin geçmişinde bir futbol birikimi olduğunu bilmiyor mu? Muhtemelen bilmiyor. TFF'nin resmî sitesine bakıyoruz. Kuruluş yılı olarak 1923 yazılı. 1923 evet ama bu milattan önce bir tarih değil ki. 100 yıl önceki bir tarih. Peki, TFF hangi ayda, hangi günde kuruldu? Federasyon bunu niye bilmiyor? Bilse resmî sitesindeki tarihçesine koyar. Demek ki bunu da bilmiyor. Üstelik 1923 yılı doğru bir tarih de değil. 1924 Paris olimpiyatlarına davet edilen Türkiye katılım sağlayabilmek için kurullarını iki yıl önceden hazır etme durumundaydı. Nitekim hazır etti ve futbol branşında olimpiyatlarda yer alabilmek için 1922 yılında "Futbol Encümeni" adıyla federasyonu oluşturdu. TFF yöneticileri herhalde bunun farkında değiller. Olmamaları da doğal, çünkü onlar için Türkiye'de futbolun miladı 1959. Peki ondan öncesi? Ondan öncesi yok. Karanlık bir dönem! Böyle bir şey olabilir mi? Niye 1959? Sen 1913 yılında mili takım kurmuşsun. Türk milli futbol takımı. Maç yapmışsın. "Futbol Heyet-i Merkeziyesi" var. Futbol Heyet-i Merkeziyesi de bugünkü Türkiye Futbol Federasyonu. Ayrıca 1922 yılında yeniden yapılanmışsın. Hal böyle olunca 1959'u futbolda milat olarak kabul etmek son derece sorgulanması gereken bir husustur.

Şu hususu tekrar vurgulamakta yarar var. Osmanlı döneminde hayata geçirilen bütün organizasyonlar ve bunların Cumhuriyete intikal etmiş olarak devamında yapılan organizasyonlar birbirini takip eden gelişmelerdir. Bu anlamda Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde birbirinden farklı süreçler yaşanmamıştır. Buradaki hedef gençlerin bedenen ve zihinsel olarak iyi yetişmeleri ve sporun bütün ülke geneline yayılmasıdır. Biliyoruz ki Mustafa Kemal Atatürk zihnen ve bedenen iyi yetişmenin yanına ilave bir kriter daha koymuştur. Atatürk ne diyor: "Ben sporcunun zeki, çevik ve aynı zamanda ahlaklısını severim." Bu her dönemde dikkate alınması gereken son derece önemli bir kriterdir.

Söz Atatürk'ten açılmışken, onun güreş ve at yarışları gibi geleneksel sporları seyretmeye daha meyilli olduğunu, kürek çekmeyi ve yüzmeyi de sevdiğini vurgulamak lazım. Futbola çok meraklı olmasa da Cumhurbaşkanlığı döneminde sadece bir defa futbol maçı seyrettiğini biliyoruz. O da 1 Ekim 1925 tarihinde Bursa'da, Fenerbahçe ile Bursalı ve Ankaralı futbolculardan oluşturulan karma takımın maçını izlemiş olmasıdır.

O gün Gazi Mustafa Kemal Paşa, dokuma fabrikasının temel atma törenindeydi. Bu esnada resmi programda yer alan elektrik fabrikası ziyaretinin

Gazi tarafından maça gitmek üzere ertelenmesi önemli bir detaydır. Mustafa Kemal Paşa, temel atma töreninin ardından hemen maça gitmek istediğini dönemin Bursa Valisi Kemal Gedeleç'e bildirmiş, böylece heyetin güzergâhı değişmiştir. Gazi, Atıcılar sahasında halkın tezahüratıyla karşılanmış ve maçı kendisi için özel olarak hazırlanmış köşk benzeri platformda seyretmiştir.

1923-1938 yılları arasında Atatürk'ün seyrettiği ilk ve tek futbol müsabakası 1-1 neticelenmişti. Maçın bitimiyle beraber Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Bursa Atıcılar sahasından tıpkı geldiği gibi "Yaşa" nidaları ve halkın sevgi gösterileri eşliğinde ayrılmıştı.

Bütün bu değerlendirmelerden sonra kısaca şu hususları da ilave etmek isterim. Günümüzde birçok branşta sporcularımız gerek bireysel gerekse takım sporlarında önemli başarılara imza atıyorlar. Bununla övünüyoruz. Daha iyisinin olması için de devletimiz gerekli yatırımları yapıyor. Teşekkür ederiz.

Konuyu güncelleştirmek adına bir konuya daha temas etmek isterim. Futbol ve diğer spor dalları başlangıç itibariyle amatör ruhla yapılırdı. Kulüpler arasındaki rekabet de bu çerçevede yaşanır, centilmenlik ön planda olurdu. Rakip taraftarlar bir arada maç izlerlerdi. Giderek profesyonelleşmenin yaygınlaşması ile rekabet unsurları çoğaldı. Çıkar çatışmaları ön plana çıkmaya başladı. Özellikle de günümüzde futbolun endüstrileşmesi çıkar çatışması noktasında ciddi problemler yaşanmasına yol açıyor. Fanatizm de bu gelişmeler çerçevesinde kendini daha fazla hissettiriyor. Bununla birlikte özellikle futbol merkezli olmak üzere adalet duygusunun zedelendiği gözlemleniyor. Hâlbuki futbol rekabet unsurunu muhafaza etmekle beraber, barış ve kardeşliğin ön planda olduğu durumlarda daha güzel bir anlam kazanıyor. Diğer spor branşlarında da rekabet olmakla beraber futboldaki yanlışlıklar burada çok fazla ön plana çıkmıyor. Dolayısı ile Türk sporcuları gerek bireysel gerekse takım sporlarında uluslararası arenada başarılı sonuçlar alabiliyorlar.

Sözlerime son verirken, Türk Tarih Kurumu Başkanlığı, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı ile Türkiye Üniversite Sporları Federasyonu Başkanlığı ve Gazi Üniversitesi iş birliğinde düzenlenen "Cumhuriyet'in Kuruluşundan Türkiye Yüzyılına Türk Sporu Kongresi'nin" başarılı geçmesini temenni ediyor, başta tertip komitesi olmak üzere emeği geçen herkese teşekkür ediyorum

Sporda Çağının İlerisinde Olmak: Eski Türklerde Spor Kültürü ve Teknolojisi

İbrahim Yıldıran*

Giriş

Spor terimi sportif uygulamaların tarihsel derinliğine bakıldığında bilinenin aksine oldukça yenidir. Terim Orta Çağ'da ortaya çıkmış, günümüzde sahip olduğu kapsama alanına ve prensiplerine 19. yüzyılda ulaşmıştı. Sanayi Devrimi'nin teknik imkânları ve Aydınlanma düşüncesinin verdiği ilhamla, modern spor dediğimiz olgu İngiltere'de ortaya çıkmıştı. Sportif aktivitelerin tarihi ise insanlıkla yaşıt tutulmaktadır. Fakat spor terimi, sporu konu edinen disiplinler tarafından terim olarak ortaya çıkışından önceki tüm devirlerin fiziksel aktivitelerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Bugün spor branşları olarak bildiğimiz çoğu etkinlik biçimlerinin insanlığın genel gelişim sürecinde biyolojik varlığını devam ettirebilmek için ürettiği çeşitli hareket formlarından spora evrildiğini söylemek mümkündür. Sportif aktivitelerin oluşumu yönündeki en önemli şart ise alet üretimiydi. Alet kullanımı, insanın kas-iskelet sisteminden ancak planlı egzersizlerle karşılanabilecek yoğun bir performans talep etmekteydi. Dolayısıyla bir aletin etkin kullanımına ilişkin beceriler, amaca uygun hareket formlarının ana uygulama öncesi yeterince tekrarlanmasıyla geliştirilebilirdi[1]. Bu uygulama, antrenman anlayışının da erken izleri olarak değerlendirilebilir.

İnsanlığın yaşam tarzındaki ilk büyük kırılmayı getiren ve yerleşik hayat, tarım, hayvancılık, üretim fazlası, iş bölümü, takvim ve serbest zaman gibi kavramlarla karakterize edilen Neolitik Çağ, yeni yaşam tarzının yarattığı serbest zamanlarda artık zorunlu bir amaca bağlı olmayan bedensel aktiviteler

* Prof. Dr. Gazi Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi, Ankara/TÜRKİYE, yildiran56@gmail.com https://orcid.org/0000-0003-1618-3780
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.7

1 Wolfgang Eichel, "Die Entwicklung der Körperübungen in der Urgemeinschaft", *Theorie und Praxis der Körperkultur,* C 2/S. 1, 1953, s.14-33.

için elverişli bir ortam sunuyordu. Bunun anlamı, geçmişten aktarılan hareket kültürü mirasının kullanım alanlarında değişme ve zenginleşme yaşanacağıdır. Nitekim sportif aktiviteler çeşitli vesilelerle düzenlenen şenlik, tören, bayram programlarının ana biçimlendiricisi konumuna yükselecekti. Zamanla bu uygulamalara savaşçı becerilerin geliştirilmesine yönelik ön hazırlık egzersizleri eklenecekti. İnsan vücudunu yüksek bir verimliliğe ulaştıran bu tür faaliyetler, zamanla, toplumların hayat şart ve tarzları, dini inançları, üzerinde yaşadıkları toprakların coğrafî yapısı ve iklimi gibi çeşitli faktörler tarafından etkilenerek, spor türlerinin değişik yön ve ağırlıklarda biçimlenmesine sebep olmuştur[2].

Bozkır hayat şartlarının üzerinde yaşayan bütün halklar için ortak olarak biçimlendirdiği kültüre "Atlı Göçebe Kültürü" ya da "Bozkır Kültürü" denilmektedir[3]. Aynı adla anılan Eski Türk kültürü, M.Ö. 3. binden itibaren Altay ve Tanrı dağları arasında belirmeye başlamış, M.Ö. 1700'lerden itibaren Orta Asya'ya yavaş yavaş hâkim olmuştu[4]. Atı çekme ve taşıma aracı durumundan kurtararak binek hayvanı haline dönüştüren bu kültür, ok ve mızrak taşıyan atlı savaşçılarıyla M.Ö. 800'lerde çevre kültürlerin atlı araba savaşçılığı hâkimiyetine son vermiş[5] ve nihayet Osmanlı Devleti döneminde 16.-17. yüzyıllarda üç kıtaya yayılan bir üstünlük sağlamıştı. Bu bağlamda şu sorunun sorulması elzem gibi görünüyor: Farklı Türk halklarında, farklı zaman ve coğrafyalarda neredeyse kesintisiz süren bu üstünlüklerin kaynağı nedir? Her yaş, cinsiyet ve statüden bozkır insanı için tüm yaşamın, genel hareket formasyonu üzerine inşa edilen üstün becerilerin kazanılmasına yönelik hiç bitmeyen bir sportif antrenman sürecinden ibaret olması, ciddi bir fiziksel aktivite ve spor kültürünün gelişimine yol açmış olabilir mi? Tebliğimizin amacı da Türklerde böyle bir spor kültürünün varlığını, fiziksel becerilere yüksek kıymet biçme, uygulama alanları çeşitliliği, toplumda yarışmacı tutum ve davranış, yaygınlık düzeyi, destekleyici kurumsal yapılanmalar ve teknoloji kullanımı göstergeleri çerçevesinde örnekleriyle ortaya koymaktır.

2 İbrahim Yıldıran, "Uygulama Nedenleri ve Fonksiyonları Bakımından Türk Kültürünün Erken Devirlerinde Bazı Sportif Aktivitelerin Görünümü", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, C I/S. 2, Nisan 1996, s. 48.

3 Mahmut Arslan, *Step İmparatorluklarında Sosyal ve Siyasi Yapı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1984, s. 2.

4 Bahaeddin Ögel, *İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984, s. 7.

5 Franz Hancar, *Das Pferd in prähistorischer und früher historischer Zeit*, Wiener Beitrag zur Kulturgeschichte und Linguistik, Band 11, Verlag Herold, Wien-Münschen 1956, s. 528.

Kültürel Fenomen Olarak Sporun Göstergeleri

1. Farklı alanlarda anlam taşıma, özendirici avantajlar sağlama

Sporun bir toplumda kültürel bir fenomen haline gelmesi farklı göstergelerle ilgilidir. Eğer fiziksel beceriler toplumsal hayatın farklı alanlarında anlam taşıyor, diğer bir ifadeyle sosyal, ekonomik, askeri, siyasi avantajlar sağlıyorsa, o toplumda sporun ve buna dayalı kültürün yaygınlaşması için oldukça elverişli bir zemin oluşmuş demektir. O halde soralım: Acaba erken devir Türk toplumlarında fiziksel becerilere bağlı özendirici avantajlar söz konusu olmuş mudur?

İlk örnekler Hakan seçim yöntemlerinden bahseden Göktürk türeyiş mitlerinden:

"(Göktürk Devletini kuran) Aşina ailesi ise, (Türk'ün) küçük karısının soyundan geliyordu. Türk ölünce, 10 ayrı anneden doğan çocukların hepsi toplandılar ve aralarından birisini başkan yapmak istediler. Hepsi bir arada büyük bir ağacın altına gittiler ve orada şöyle anlaştılar: "Ağaca doğru, en çok kim yükseğe atlıyabilirse, o başkan olacaktır". Aşina'nın oğlu, diğerlerinin arasında en genç olmasına rağmen, en yükseğe atladı. (Yüksek atlama rekorunu kırınca da), hepsi onu kendilerine başkan yaptılar."[6]

Fiziksel beceriye dayalı bir statü kazanımına işaret eden "yükseğe sıçrama yolu ile Hakan olma" motifi, Altaylarda yaşayan Teleütlerin bir masalında da görülür:

"Hakan ölünce tahtı boş kalmış. Halk toplanmış. Altından iki direk yaptırmış ve direkleri getirerek köyün ortasındaki meydana dikmiş. Her direğin başına da yanar birer mum koymuşlar. Demişler ki, herkes bu iki direğin arasından atlayarak mumları düşürmeğe çalışacaktır. Kim en yükseğe atlar da bu mumları düşürürse, o bizim hakanımız olacaktır."[7]

"Her efsanede hiç olmazsa bir öğenin gerçek ve akılla tutarlılık göstermesi gerekir."[8] tezinden hareket edildiğinde, Göktürk efsanelerindeki yükseğe

6 Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, C I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993, s. 28; Bk. ayrıca, Jean-Paul Roux, *Eski Türk Mitolojisi*, çev. Musa Yaşar Sağlam, Bilge Su, Ankara 2011, s. 25; Hayrettin İhsan Erkoç, "Çin ve Tibet Kaynaklarına Göre Göktürk Mitleri", *Belleten*, C LXXXII/S 293, Nisan 2018, s. 62; Ahmet Taşağıl, *Gök-Türkler*, C I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 12.

7 Ögel, *Türk Mitolojisi, age.*, s. 53.

8 Jan van Baal, *Man's Quest for Partnership: The Anthropological Foundations of Ethics and Religion*. Van Gorcum, Assen, The Netherlands, 1981, s. 169.

atlama yarışmaları anlatısı yeterince gerçekçi durmaktadır. Ancak biz yine de yüzyıllar sonrasına ait, yüksek fiziksel becerinin bireye statü avantajı sağladığı somut bir örnek olayla destekleyelim.

Selçuklu döneminde, XII. yüzyıl başlarında yaşamış Süryanî Mikail, Oğuz boy federasyonunda siyasal örgütün başında olan yabgunun seçimine ilişkin, katılımcılarından yüksek dikkat, konsantrasyon ve sinir kas koordinasyonu talep eden statü kazandırıcı bir hareket becerisi yarışmasına tanıklık eder:

"(Türkler) bir kral seçmek istediler. Boy başına bir kişi olmak üzere en önemli ve en saygın yetmiş boydan yetmiş başkan topladılar. Her biri eline bir çubuk alarak, yere çizilen bir dairenin içinde halka olup durdu. Aralarındaki anlaşmaya göre (havaya atılan) çubuklardan dairenin merkezine düşenin sahibi hükümdar olacaktı. Herkes elindeki çubuğu atabileceği kadar yükseğe fırlattı. Hepsi de dairenin dışına düştü. Yalnız biri, merkeze isabet etti, hem de toprağa dikine saplanarak. Bu çubuğun sahibi küçücük bir boyun başkanıydı ve o hükümdar oldu."[9]

Mitleri destekleyen somut görgü şahitliklerine de dayanarak, fiziksel becerinin toplum içerisinde oldukça başat bir rol oynadığını ve bunun yüksek derecede motive edici bir unsur olduğunu söyleyebiliriz. O zaman statü kazanmanın en önemli araçlarından biri, belki de başlıcası, çeşitli fiziksel güç ve yeteneklerde sıra dışı konuma yükselebilmek olmalıydı. Sıra dışı sportif performans ile statü kazanımı ilişkisinin belki de en özgün örneklerinden biri Proto-Türk kültür çevrelerinden gelmektedir. Buna göre; okçulukta yüksek performans gösterenler, toplumda başlarına taktıkları çift şahin kanadıyla tanınmakta ve bir alplık teşkilatına üye olmaktaydılar. Okçuluk, güreş ve avcılıkta üstün başarı gösteren alpların "pi-yung" denilen ve toplantı yeri olarak kullandıkları binaları vardı. Timsali kılıç olan alplık teşkilatının M.Ö. 645 yılında mevcut olduğu ve Proto-Türk sayılan, milattan önceki 1000 yılda bugünkü Kuzey Çin'e hâkim olan Chou (Çu) sülalesi döneminde kurulduğu ifade edilmektedir[10]. Toparlak bir havuz içinde ve bir kale şeklinde olan bu binada Proto-Türkler, sonbahar ve gök ayinleri esnasında kumandanın müzikle verildiği okçuluk yarışmaları yapıyorlardı. Pi-jung'da yapılan yarışmalarda eyalet beyleri ve yüksek rütbeli alplar, yetenekli okçular arasından seçiliyordu. Çünkü bu yarışmada musikinin işaret ettiği anda hedefi vurabilmek

9 Sencer Divitçioğlu, *Oğuz'dan Selçuklu'ya*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, s. 20.

10 Emel Esin, "Türklerin İç Asya'dan Getirdiği Üniversalist Devlet Mefhumu ve Bunun "Ordu" (Hükümdar Şehri) Mimarisindeki Tezahürleri", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)*, ed. Osman Okyar, Halil İnalcık, Meteksan Limited, Ankara 1980, s. 9.

yalnız maharet değil, terbiye, doğruluk ve kut belirtisi sayılıyordu[11]. Yarışma karakterli okçuluk gösterilerine sahne olan ve sportif başarıyı sosyal hayatta dikey yükselme ölçütü olarak ele alan bir anlayışın sergilendiği bu binanın bir spor kulübü niteliği taşımış olduğu söylenebilir[12].

Güreş, tarihin aydınlatılabilmiş devirlerinden itibaren Türk toplumlarında yaygın olarak uygulana gelmiş ve her an mücadeleye hazır insan gücünün oluşturulmasında, çeşitli tören, şenlik, anma ve kutlamaların biçimlendirilmesinde, yoğun ekonomik hareketlilik alanları olan panayır programlarının zenginleştirilmesinde, gençlere, toplumsal beklentilere uygun bedensel, zihinsel, ruhsal ve ahlâkî niteliklerin kazandırılmasında ve yarışma duygularının tatmininde önemli fonksiyonlar üstlenmiş bir sportif aktivitedir. Destekleyici ve tamamlayıcı mahiyette olmak üzere genelde sporun, özelde güreşin toplumsal hayatta taşıdığı anlam ve işlev zenginliğini vurgulayan ilginç bir örnek Hunlardan geliyor. Nakledildiğine göre, herhangi bir bel bağlanan kahramanın kaybından sonra toplumu içine düştüğü yılgınlıktan kurtarmak amacıyla matem törenlerinde büyük güreş müsabakaları düzenleniyor; toplumun özgüveni yeniden tazeleniyordu[13]. Anma yıldönümlerinde de tekrarlanan tür bir organizasyonların varlığı, güreşin, toplumun zihinsel ve ruhsal bakımdan yeniden yaşanılan hayata döndürülmesinde psikoterapik bir fonksiyon üstlendiğini göstermektedir.

Matem törenlerinde sportif faaliyetler düzenleme geleneğinin yaygınlığı eski Türk destanlarına da yansımaktadır. Manas destanında, Kırgız Hanı Köketay'ın yuğ töreninde Karkıra yaylasında yapılacak spor yarışmalarına ırk, din ve dil ayırımı yapılmaksızın bütün civar iller hükümdar, han ve beylerinin, yarış atları, okçuları ve güreşçileri başta olmak üzere halklarıyla birlikte davet edildikleri anlatılmaktadır[14]. Spora barış misyonunun yüklendiği anlaşılan destanda yarışmaların hakem gözetiminde gerçekleştirilmesi, sporcular ve izleyiciler için bir yaylanın olimpiyat köyü benzeri hazırlanması, çok uluslu ve çok sporlu bir organizasyonun düzenlenmesi, ilgili halkın erken devir spor kültürünün yansıması olarak değerlendirilmeyi hak ediyor olmalıdır.

11 Emel Esin, *Türk Kosmolojisi: İlk Devir Üzerine Araştırmalar*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1979, s. 57.

12 Yıldıran, "Uygulama Nedenleri …", s. 50.

13 Cemal Alpman, *Eğitimin Bütünlüğü İçinde Beden Eğitimi ve Çağlar Boyunca Gelişimi*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972, s. 34.

14 Abdülkadir İnan, *Manas Destanı*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul 1972, s. 72-80.

2. Toplumda Sporun Yaygınlığı ve Yarışmacı Temel Tutum

Bir toplumda sağlam bir spor kültürünün varlığı sadece fiziksel becerilere kıymet verme ve yüksek performans yoluyla statü sağlama anlayışını yansıtan münferit tarihsel örneklerle izah etmek zordur. Acaba tüm bu örnekler toplumun yaşam tarzını ve felsefesini yansıtan yaygın bir fiziksel aktivite kültüründen mi süzülmektedir? Toplum yarışmacı bir temel tutuma sahip midir?

Eski Türk toplumlarının yaşam tarzına ilişkin bir değerlendirme ilk soru için açıklayıcı olabilir. Bozkır topluluklarında fiziksel beceriler askeri ve ekonomik ihtiyaçların gerektirdiği düzeyde geliştirilmek zorundaydı. Bozkır yaşam tarzında hayatta kalabilmek, binicinin atı ve okunun kusursuz bir uyum içinde kullanımına bağlıydı. Her çocuk bu gerçeğin içine doğuyor ve gelecekte rakiplere ve doğal çevreye karşı üstünlük sağlama hazırlıkları oyunsal formlarda erken yaşlarda başlıyordu. Tarihi kaynaklar, bu uygulamanın özellikle Türkler için tüm tarihsel süreçte değişmeyen bir kural olduğuna işaret etmektedir. M.Ö. II. ve M.S. XIII. yüzyıl kayıtları, Hunlardan Selçuklulara kadar geçen bin beş yüz yıl boyunca bozkır halklarının savaşçı karakterlerini hiç değişmeden koruduklarını, çocuk ve yetişkin eğitimleri üzerinden aktarmaktadır. Tanıklıklara göre, çocuklar küçük yaşlardan itibaren binicilik, hareketli hedeflere okçuluk ve avcılık denemeleri yapıyorlardı. Savaşçıların güç ve yetenekleri yay çekmedeki ustalıkla ölçülüyordu. Savaş için eğitim yapıyorlardı. Hepsi çevik ve cesurdu. Bu onların doğuş ve tabiatlarındandı[15]. Toplumsal beklentilere uygun insan tipinin yetiştirilmesine yönelik bu tür etkinlikler, atlı ya da yaya, araçlı ya da araçsız amaca uygun her türlü hareket formlarını, her türlü iklim, mevsim ve arazi şartlarında en yüksek düzeyde uygulayabilme yetkinliği kazandırıyordu. Kazanılan beceriler barış zamanlarında av partilerinde, sosyal organizasyonlarda oyun, eğlence ve yarışma formunda korunup geliştiriliyordu.

Göçebe Türk topluluklarının yüksek askeri nitelikleri çevre kültürlerce de gözlenmiş, kimilerince de kaçınılmaz olarak deneyimlenmişti. En çarpıcı ve etkileri kalıcı örnek erken İslam coğrafyasından gelmektedir. İlginçliği, Türkler için bahsettiğimiz karakteristik özelliklerini kaybetmemelerini sağlayacak donanımları bulunan bir şehrin kurulmuş olmasıdır.

15 Sencer Divitçioğlu, *Kök Türkler (Kut, Küç ve Ülüg)*, Ada Yayınları, İstanbul 1987, s. 220.

Abbâsî Halifesi Mu'tasım (796-842) daha önce Arap ve Farslarda olan ordudaki ağırlığı tamamıyla Türklere vermişti[16]. Tercih nedenleri, Türk illerinde kendi doğal ortamlarında gözlemleyerek bizzat tanıdıkları Türklerin üstün nitelikleri, yiğitlik, mertlik ve güvenilirlikleriydi[17]. Ancak sayılarının hızla artmasıyla Bağdat'ın izdiham yaşanan dar cadde ve sokaklarında, hareketi merkez edinmiş doğalarının karşı konulamaz itişiyle pervasızca koşturdukları atlarıyla önlerine çıkana çarparak zarar görmelerine neden oluyorlardı. Şikâyetler karşısında Halife, Türklere geniş hareket alanı da sağlayacak yeni bir başkent kurmaya karar vermişti[18]. Zira Türklerin, Abbasîlerde de merkezi önemi haiz atların amaca uygun yetiştirilmesine sundukları katkı ve her an mücadeleye hazır hâlde tutulmasına yönelik geliştirdikleri yöntemler yüksek nitelikteydi. Tamamı hünerli biniciliğe dayalı çok çeşitli atlı oyunları ile bir tür uygulama okulu olan avcılık, biniciyi olduğu kadar atı da eğiten sportif oyun ve etkinliklerdendi. Bunlar, askerî üstünlük sağlayarak hayatta kalmalarının ve çevre üzerinde hâkimiyet kurmalarının arka planını oluşturuyordu. Mademki bu özellikleriyle yeni bir coğrafyada değerlendirilmek isteniyorlardı, o halde yeni kurulacak şehir bu ihtiyaçlara cevap verebilecek donanımlara olabildiğince sahip olmalıydı. Nitekim atların üretilmesine, yetiştirilmesine, amaca uygun eğitimlerine, askerî tatbikatlara, sportif oyun ve yarışmalara uygun tesislerin yerleştirilebileceği büyük açık arazilere, doğal ortamda binicilik, atıcılık ve avcılık becerilerinin geliştirilebileceği, çeşitli stratejik taktik manevra denemelerinin yapılabileceği geniş av sahalarına, eğlenme, dinlenme ve serbest zaman değerlendirme gibi sosyal ihtiyaçları karşılayabilecek alan ve mekânlara sahip bir bölge arayışı sonuçlandırılmış ve "Türk zevkine göre[19]" planlandığına işaret edilen şehir kısa sürede kurularak, başkent Türk birlikleriyle birlikte Samerra'ya taşınmıştı. Artık tercih nedenleri olan özel niteliklerinin korunması mümkün olabilirdi[20]. Soy karakterlerini kaybetmemeleri için diğer unsurlardan uzağa yerleştirildiler ve getirtilen Türk eşler dışında evlilikleri yasaklandı[21].

16 Murat Bıyıklı, *Kuruluşundan Başkentlik Dönemi Sonuna Kadar Sâmerrâ*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 2021, s. 3.

17 Ekrem Pamukçu, *Bağdat'ta İlk Türkler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994, s. 46.

18 Bıyıklı, *agt*., s. 3.

19 Pamukçu, *age.*, s. 59.

20 Bıyıklı, *agt*., s. 98, 99.

21 Bahattin Kök, "Samerra'nın Kuruluşu", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 19, Haziran 2003, s. 39; Hatice Kübra Topuz, "Abbasi Başşehri Samerra ve Abbasî Tarihinde Samerra Dönemi", *İstem*, C IX/S. 18, 2011, s. 90.

Samerra'da, askeri tatbikatların, at yarışlarının ve atlı oyunların uygulanabilmesi için inşa edilmiş, uzunlukları 530 m ila 10 km arasında değişen, çoğu tribünlü beş adet yarış, eğitim ve oyun alanı bulunuyordu. Süvarilerin binicilik ve okçuluk becerilerinin canlı tutulduğu tesisler, birbirlerine yakınlıkları ve ortak kullanım alanlarıyla bir spor kompleksini andırıyordu. Dicle kenarında bol miktarda kara ve su kuşları barındıran geniş bir alan av sahası olarak tahsis edilmişti[22]. Böylece, bozkırda serbestçe at sürüp, dilediğince avlanma özgürlük ve ferahlığından sonra Bağdat'ın boğucu ve kalabalık dar sokaklarında bunalan Türklerin Samerra'da keyifleri yerine gelmiş olmalıydı. Samerra onlara bir tür yaşam, antrenman ve spor ortamı sunuyordu.

Tam da anlatılanlara sahne olan 9. yüzyılda Arap edebiyatının en seçkin simalarından olan el-Cahiz tarafından kaleme alınan Fezail'ül Etrak (Türklerin Faziletleri) adlı eserde eski Arapların gözünden Türklerin bozkır kültürüyle biçimlenmiş yaşam tarzları ve felsefeleri, karakter, kahramanlık ve meziyetleri hakkındaki düşünceleri zengin örnek olaylarla kayda geçirilmişti. Cahiz, Türklerde daha çok rastlanan en yaygın, en mükemmel, en ayırt edici, en üstün özellikler üzerinde durduğunu belirtir. Eserde Türklerin fiziksel, ruhsal ve ahlaki üstünlükleriyle yönetim becerileri çerçevesinde anlatılanlardan çıkarılan özellikler ekseninin odağını hareket kültürü oluşturmaktadır: Güçlü fiziksel yapıdadırlar, ordunun mihverini oluştururlar, etkili savaş stratejileri vardır. Binicilik ve okçuluk becerileri yüksektir; bu becerileri canlı tuttukları avcılığa düşkündürler. Kement atmada ustadırlar, takip edilemezler. At yetiştirmede uzmandırlar; bu hususta hem çoban hem seyis hem canbaz, hem baytar hem de süvaridirler. Bünyeleri hareket üzerine kurulmuştur; ikamet etmeyi, bir yerde uzun müddet kalmayı, az hareket etmeyi, az işle meşgul olmayı sevmezler, ömürlerinin at üstünde geçen günleri, yerde geçen günlerinden fazladır. Azimli, kararlı, gayretli ve çalışkandırlar, tembellikten, yavaşlıktan, işten kaytarmaktan, kendi işlerini başkalarına gördürmekten hoşlanmazlar. İyiliklerinden karşılık beklemezler, ruhi kuvvetleri bedeni kuvvetlerinden çoktur. Ateşli, hararetli, anlayışlıdırlar. Hatıraları çok, bakışları keskindir. Kıt geçimi acizlik, kanaatkârlığı azimsizlik, rahatlığı ayak bağı görürler. Muharebeyi terk etmeyi düşüklük sayarlar. Kılıç, ok, yay, mızrak, eyer gibi tüm araç gereç ve aletlerin yapımında kimseye ihtiyaç duymazlar. Özellikle savaş sanatında çok mahir oldukları için kabiliyetlerinin, yiğitliklerinin, kahramanlıklarının boşa gitmesini istemezler. Bu yüzden vatanlarını çok sevmelerine rağmen uzak diyarlara

22 Bıyıklı, *agt*., s. 320-324.

gitmeyi göze alırlar. Kadınları da erkekleri gibidir[23].

Halifelerin başlangıçtan itibaren ordu komutanlarını seçme ve atamada aradıkları kriterler; cesaret ve atılganlık, yiğitlik ve kahramanlık, üzerine aldığı bir işi süratle neticelendirmek, kavrayış ve muhakeme, idare edebilme, bilgi ve tecrübe birikimi, ileri görüşlülük, savaş tekniği ve bilgisiydi[24]. Kriterler en yoğun Türk istihdamının yaşandığı Abbasîler döneminde de geçerliydi ve bu özellikleri en çok Türklerde gördükleri aşikârdı. Bozkırdan Ordu görevi için seçilerek Halifeler tarafından 8. yüzyıldan itibaren İslam coğrafyasına getirilenler, daha sonraları tercih edildikleri askeri karakteristik özelliklerinin yardımıyla siyası hakimiyeti de sağlayarak 250 yıldan fazla hüküm sürecek, resmî adı "ed-Devletü't-Türkiyye olan Memlük Devleti'ni" (1250-1517) kuracaklardı.

Türklerde fiziksel aktivite kültürünün yaygınlığı için verdiğimiz yukarıdaki örnek, bozkırdaki doğal yaşamlarının sağladığı fizik performansları nedeniyle seçilen gençlerle ilgili olmasına rağmen yine de genele değil, yeni üstlendikleri görevleri gereği askeri bir zümreye aitmiş hissi uyandırıyor. Kaldı ki, tarihi kayıtlara geçen tanıklıklar, halkın günlük yaşamına ait uğraşılarıyla değil, saray çevrelerinin askeri, siyasi, sosyal, ekonomik ve sportif faaliyetleriyle ilgilidir. Sporun sivil alanda yaygın olup olmadığı, toplumsal yapıyla doğrudan ilgilidir. Nitekim Antik sporun ve olimpiyat oyunlarının yarışmacı temel tutuma sahip Girit-Miken Çağı toplumunun ürünü olduğu düşünülmektedir. XI. yüzyıl Selçuklu dönemi kültürü için en önemli kaynaklardan olan Kaşgarlı Mahmut'un Divanü Lûgati't-Türk adlı eserinden anlaşıldığına göre Türk toplum hayatında en önemli iki unsur yardımlaşma ve yarışmadır. Yardımlaşma ile toplumun devamı, yarışma ile toplumsal gelişme ve ilerleme sağlanıyordu. Eser, tüm toplumsal alanlardaki yarışmalardan çok sayıda örnekler vermektedir. Bunların önemli bir kısmını spor, oyun ve eğlence kapsamındaki yarışmalar oluşturmaktadır[25]. Bazı örneklere göre, çöğen (çevgan) oynamada, top kapmada, top asmada, at koşturmada, güreşte, aşık oynamada, ayağa kalkmada, yürümede, seyirtmede, sıçramada, kaymada, dağa çıkmada, dağdan inmede, kopuz çalmada, dansta yarışılmaktadır. Ok gezleme, yay

23 Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Cahiz, *Hilâfet Ordusunun Menkıbeleri ve Türkler'in Faziletleri*, çev. Ramazan Şeşen, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988, s. 61-93.

24 Mustafa Zeki Terzi, "Abbâsi Devleti'nin Askerî Teşkilâtında Ordu Komutanlığı ve Rütbeler", *Belleten*, C LIII/S. 206, Nisan 1989, s. 156.

25 Mehmet Altay Köymen, *Alp Arslan Zamanı Türk Toplum Hayatı*, Güven Matbaası, Ankara 1973, s. 55-69.

germe, yay kurma, ok atma, ok atışma, at yürütme, at yarıştırma, suya dalma, suyu geçme yarışmaları ise ortaya ödül konularak yapılmaktadır[26]. Yarışma örnekleri, Selçuklu dönemi Türk toplumunda, geçmiş dönemlerden devralındığı şüphesiz olan yarışmacı bir tutumun varlığını göstermektedir.

Kadınlara gelince… Ziya Gökalp'in, "Eski kavimler arasında hiçbir kavim Türkler kadar kadın cinsiyetine hak vermemişler ve saygı göstermemişler" tespiti, kadının katılımı konusunda günümüzde de en çok sorun yaşanılan fiziksel aktivite ve spor alanı için de geçerlidir. Kayıtlara göre Hun kadın ve kızları da at biniyor ve binicilik oyunlarına katılıyorlardı. Göktürkler devrinde (550-745) Hakan eşi 'Hatun'ların maiyetinde ok atmakta mahir atlı kadın birliklerin bulunması[27], eski Türk kültüründe kadınların sosyal hayata katılımlarında sportif aktivitelerin oynadığı belirleyici role işaret etmektedir. X. yüzyılda Volga Bulgarlarını ziyaret eden İbn Fadlan, genç kadın ve erkeklerin nehirde birlikte yüzdüklerini, hiçbir şekilde birbirlerinden kaçmadıklarını ve zina etmediklerini aktarmaktadır[28]. Türk toplum hayatında kadının bütün faaliyetlere serbestçe katılmasını sağlayan en önemli etken kadına yönelik suçların en ağır şekilde cezalandırılmasıydı[29]. Kadınların spora katılımları ve erkek bireylerle yarışabilecek performans düzeyine ulaştıkları Türk destanlarına da yansımıştır. Dede Korkut Kitabı'nda bazı Türk çevrelerinde erkeklerin evlenecekleri kızları güreşte, at yarışında ve okçulukta yenmeleri gerektiği anlatılmaktadır[30]. Nitekim Kam Büre oğlu Bamsı Beyrek destanında Bamsı Beyrek ancak okçulukta, binicilikte ve güreşte üstünlük sağladıktan sonra Banu Çiçek ile nişanlanabilecektir[31]. Anlayışın toplumsal yaygınlığını yansıtır biçimde, Hazar şehri Sarkel'de bulunan ve Sır-deryâ Oğuzlarıyla ilgili olduğu sanılan VII.-VIII. yüzyıllara ait gümüş tepside Dede Korkut destanlarının bir safhasının, Banu Çiçek ile Bamsı Beyrek'in

26 Reşat Genç, "Kaşgarlı Mahmud'a Göre XI. Yüzyılda Türklerde Oyunlar ve Eğlenceler", *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C III, Millî Folklor Araştırmaları Dairesi Yayınları Yayınları, Ankara 1977, s. 234 vd..

27 Emel Esin, *Türk Kültür Tarihi: İç Asya'daki Erken Safhalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1985, s. 7.

28 İbn Fazlan, *İbn Fazlan Seyahatnamesi: Onuncu Asırda Türkistan'da bir İslam Seyyahı*, çev. Ramazan Şeşen, Bedir Yayınevi, İstanbul 1975, s. 57.

29 Afet İnan, *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1975, s. 27.

30 Arslan Ergüç, Dede Korkut Kitabına Göre Türklerde Silahın Yeri ve Önemi, *Türk Kültürü*, C V/S. 58, Ağustos 1967, s. 760.

31 Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2008, s. 121-124.

güreştiklerine dair hikâyenin tasvir edildiği anlaşılmaktadır[32]. Sporun, eş belirleme veya eş olacak adayın sportif aktivitelerde yeteneklerini test etme gibi ilginç bir fonksiyon üstlendiği bu geleneğin devamını, özellikle çağımız Kazak ve Kırgızlarının evlenme törenlerinde gelin ve kızların katılımıyla uygulanan pek çok atlı oyunun varlığı ile görebilmekteyiz[33].

3. Teknoloji Kullanımı

Eski Türklerin genel kabul gören binicilik ve okçuluk becerilerinin yaygın bir fiziksel aktivite kültürü içinde erken yaşlardan başlatılan sistemli antrenman süreçlerinin doğal bir sonucu olması dışında, asıl ayırt edici katkının oluşmuş bilgi birikiminden yararlanarak, kullanılan araç gereçlerin etkinlik ve verimliliğini arttırmak için geliştirilen çeşitli teknik ve teknolojilerden kaynaklandığı söylenebilir. Kanıtlarını atlı okçuluk, kayak ve uzun mesafe koşusundan üç uç somut örnekle ortaya koyalım:

Okçulukta gösterilen yüksek performansın arka planında okçunun atış teknik ve becerisi yanında kullanılan yayın yapısı yatmaktadır. Türk yayı, Orta Asya'da alışıldık yay teknolojisinin ürünü olarak kompozit yapıdadır. Yayın iskeletini oluşturan ahşap kolların iç ve dış yüzleri boynuz ve sinir gibi organik maddelerle kaplanmaktadır. Ok ve yay boylarını kısaltan bu yöntemle atış mesafesi uzatılmakta, at üzerinde kullanım kolaylığı sağlanmaktadır. Yüzyıllara dayalı materyal-teknik bilgi birikimiyle yayın güç ve esnekliği boynuz ve sinir oranları değiştirilerek ayarlanabilmektedir. Ayrıca bu teknikle yay ömrü, yüksek kalitede ve iyi bakımlı bir Türk yayında iki yüz yıla kadar uzatılabilmekteydi[34]. Diğer yandan, binicilik becerileri atlı okçuluğun temeli olan serbest elle at sürebilecek kadar mükemmelleştirilmişti. Atlı savaşçı şartlar gerektirdiğinde yayını germek, nişan almak ve ok atmak için serbest elle at sürebilmeliydi; zira bir dizi saldırılar, dönüşler, bozgun türü sözde çekilmeler ve yeniden saldırmalardan oluşan bozkır savaş taktiği, at üzerinde her yöne ok atabilmeyi zorunlu kılıyordu[35]. Bu beceriye sahip atlı boylar, dörtnala giden at üzerinde her yöne ok atmak maharetiyle ün

32 Emel Esin, *Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu*, Kabalcı, İstanbul 2006, s. 18.

33 Bu tür sportif oyunlar hakkında tafsilat için bk. Keneş Cusupov, Kırgızdar, Kırgızstan Basması, Bişkek 1993, s. 530-585.

34 Ünsal Yücel, *Türk okçuluğu*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1999, s. 10.

35 Heinz Meyer, "Zur Kultursoziologie der Leibesübungen der früheren Reitervölker", *Geschichte der Leibesübungen*, Bd. 2, ed. Horst Überhorst, Verlag Bartels & Wernitz, Berlin, München, Frankfurt 1978, s. 67.

salmışlardı[36]. Engebeli arazilerde, hareket halindeki at üzerinde ve ellerle ata tutunmaksızın geriye dönerek hedefe isabet kaydetme becerisinin oldukça yoğun bir ön çalışma ve binicilik yeteneği gerektirdiği açıktır[37]. Bu sıra dışı performansın ardında yatan temel belirleyicilerden biri de hiç şüphesiz ilk örnekleri deri ve ahşap olan ancak demir teknolojisiyle sağlamlık ve kullanım verimliliğine ulaşan dâhiyane ve fonksiyonel bir aparattı: Üzengi önceleri geriye ok atışta bacaklarını atın karnına bastırarak dengesini korumaya ve kayışını sırtına doladığı dizginden destek almaya çalışan binici[38], teknoloji tarihinde bir devrim niteliğinde görülen üzenginin icadıyla at üzerindeki hareket kabiliyetini arttırmış, savaşlarda vuruş gücünü kuvvetlendirmişti[39]. Üzengi, bozkır savaşçısının ağırlığını basabileceği bir zemin bulan ayaklarına vererek at üzerinde daha dengeli ve güvenli duruşuna, atın daha kolay sevk ve idaresine ve daha geniş bir açıda ok atabilmesine imkân tanımıştı. Bozkır halklarının tarihini yazan Grousset, Hunlarda M.Ö. III. yüzyılda varlığı bilinen ve M.Ö. I. yüzyıl Altay eyerlerinde görülen üzenginin Han dönemi (M.Ö. 206-M.S. 220) Çin kabartmalarında izine bile rastlanmadığını, üzenginin icadının Kuzeyin göçebelerine uzun süre yerleşik süvarilere nazaran bir üstünlük sağladığını belirtir[40].

Eski Türklerin kayakta kullandıkları teknolojinin kayak üzerindeki etkisi ve kayakçıya sağladığı kolaylık dikkat çekicidir. Kayak tarihi araştırmaları, kayağın çıkış bölgesi olarak Altay Dağları'nı göstermektedir[41]. Kayak konusunda Çin kaynaklarının verdiği en eski bilgiler genellikle Orta Sibirya,

36 Esin, *İç Asya'daki Erken Safhalar*, s. 2 vd..

37 Atlı Bozkır Kültürünün askerî ve ekonomik zorunluluklar karşısında geliştirdiği at üzerinde her yöne isabetli ok atabilme becerisi, kabak okçuluğu formunda gerek askerî bir idman aracı gerekse sosyal aktivitelerin biçimlendiren eğlenceli bir oyun olarak XV.-XVII. yüzyıllar arası Osmanlı hayatında da önemli bir yer tutuyordu. Oyunla ilgili tafsilat için bk. İbrahim Yıldıran, "Osmanlılarda Atlı Hedef Okçuluğu: Kabak Oyunu", *Anadolu Uygarlıklarında Spor*, ed. İbrahim Yıldıran, Timur Gültekin, Spor Yayınevi ve Kitabevi, Ankara 2012, s. 170-185.

38 Umut Kansoy, "Türk Atışı veya Galatı Meşhur Part Atışı I: Eski Çağlarda Türk Atışı", *Türkiyat Mecmuası*, C XXXI/S. 2, 2021, s. 716.

39 Mutlu Kahraman, "Üzengi ve Eyerin Savaş Tarihindeki Önemi", *Uluslararası Savaş ve Kültür Sempozyumu*, Amasya 17-19 Kasım 2017, Bildiriler, ed. Nazan Kahraman, Metin Turan, Çiğdem Dürüst, Timur Yılma, Kıbrıs Balkanlar Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu, Ankara 2017, s. 459.

40 René Grousset, *Bozkır İmparatorluğu: Attila, Cengiz Han, Timur*, çev. M. Reşat Uzmen, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1980, s. 26, dn. 11.

41 Erwin Mehl, *Grundriss der Weltgeschichte des Schifahrens -Von der Steinzeit bis zum Beginn der schigeschichtlichen Neuzeit (1860)*, Beiträge zur Lehre und Forschung der Leibeserziehung, Band 10, Verlag Karl Hofmann, Schorndorf 1964, s. 11.

Altay-Sayan dağları ve daha kuzeyde yaşayan kavimlerle ilgilidir ve büyük ölçüde Türk, Moğol ve Tunguz halkları üzerinde yoğunlaşmaktadır[42]. Tang-Sülâlesi devrine (MS 618-917) ait kayıtlar, Orta Asya-Sibirya sınırını oluşturan dağlarda yaşayan ve 'Ağaç Atlı Türkler' (Muma Tukyu) denilen bir Kırgız boyundan bahsetmektedir. Orta Sibirya'nın Göktürk kabileleri de sığır kemiklerinden yapılmış buz kayaklarıyla koştuklarından 'Sığır Ayaklı Türkler' olarak adlandırılmışlardır[43]. Burada söz konusu edilen kayma aracının tahtadan değil, sığır kemiğinden yapılmış ve karda değil buzda kaymak için düşünülmüş olması, günümüz buz patenine benzer bir kayma aracının Göktürkler devrinde geliştirilmiş olduğunu göstermektedir. Türk boylarından Basmılların avcılıkta kullandıkları kayakları, miladi 976-984 yıllarına ait Çin kaynaklarında tasvir edilmektedir. Buna göre, Basmılların 'Ağaç At' denilen, ön tarafı yukarıya kıvrık, altları, tüylerinin yönü arkaya dönük olmak üzere at postu ile döşeli kayakları vardı[44]. Düzlüklerde ileriye doğru hareketi hızlandırmak için ellerindeki uzun sopalarla kara vuruyorlardı. Kayak tarihi araştırmacısı Mehl, bu tanımlamaya göre kayağın günümüz tekniğine uygun tarzda yapılmış olduğuna ve düzlüklerde kullanılan sopasıyla da Alp disiplini kayak tekniğinin 20. yüzyıl başlarındaki ilk formuna benzediğine işaret etmektedir[45]. Kayağın yokuşlarda geriye kaymaması, inişlerde de kaymayı kolaylaştırması için yakın zamana kadar kayakçılıkta fok derilerinin üstlendiği fonksiyonu yerine getirmek için asırlarca önce kılları geriye yatık at derileri kullanmaları, Türklerdeki ileri bir kayak kültürünün varlığına işaret etmektedir[46].

42 Wolfram Eberhard, "Sport bei den Völkern Zentralasiens, nach chinesischen Quellen", *China und seine westlichen Nachbarn*, ed. Wolfram Eberhard, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1978, s. 139; Ayrıca bk. Wolfram Eberhard, "Çin Kaynaklarına Göre Türkler ve Komşularında Spor", *Ülkü*, S. 14, Mayıs 1940, s. 211.

43 Zeki Velidi Togan, "Eski Türklerde Kayakçılık", *Askeri Mecmua*, C 57/S. 115, 1939, s. 1166 s. 1165-1172.

44 Bin yıl sonra aynı coğrafyada benzer tekniğin aynı amaçla kullanıldığı bir uygulamaya şahit olan Erika Taube, Cengel-Sum Tuvalarının, atların baş derilerinden hazırlayarak çizmelerinin üzerine giydikleri, kılları geriye doğru yatık bir kar ayakkabısıyla kışın avcılık yaptıklarını ve inişlerde bunu kayak olarak kullandıklarını belirtmektedir. Bk. Erika Taube, "Zur Traditionellen Kleidung der Tuwiner des Cengel-Sum", *Jahrbuch des Museums für Völkerkunde zu Leipzig*, Bd. 37, Akademie-Verlag, Berlin 1987, s. 122.

45 Mehl, *age*., s. 63.

46 Yıldıran, "Uygulama Nedenleri …", s. 56; Eski Türk kayakçılığının dip tarihiyle ilgili bir araştırma için bk. İbrahim Yıldıran, "Eski Sibirya-Altay Bölgesi Kayakçılığının Hippopod (At Ayaklı)'lar Efsanesi ile İlişkisi", *Sibirya Araştırmaları*, ed. Emine Gürsoy-Naskali, Simurg, İstanbul 1997, s. 225-232.

Eski çağlarda haberci koşucularca da sağlanan haber iletiminde mesafelerin istasyonlarla bölünerek etaplı koşular formunda kat edilmesini sağlayan sistemler yanında, Osmanlılarda ki, mesajların ekstrem uzun mesafelere tek etaplı koşularla ve tek bir koşucu tarafından iletildiği peyk sistemi ilginç bir örnek oluşturmaktadır. 15.-17. yüzyıllar arasında uzun mesafe koşucuları olarak habercilik mesleğini sürdüren peyklerin, özellikle uygulama teknikleri bakımından gelişmiş bir bilgi ve kültür düzeyine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bilim ve teknoloji kullanımıyla ulaştıkları koşu performansları ve donanımları geçmişte yabancı seyyah ve gözlemcilerin hayret ve hayranlığını uyandırırken, günümüz antrenman bilimcileri için de ilginç olabilecek uygulamalara sahiptir. Küçük yaslardan itibaren planlı ve artırmalı koşu antrenmanlarından sonra bir seçme sınavına tabi tutulmaları ve yüksek performans gösterenlerin yüksek ücretlerle göreve kabul edilmeleri, bu alanda iyi işleyen bir sistemin varlığını göstermektedir. Özellikle, koşuları esnasında karbonhidrat alımına devam ederek glikojen rezervlerini korumak, rahat bir burun solunumu sağlamak amacıyla ağızda delikli bir küre taşımak ve antrenmanlarla pekiştirilen belirli bir temponun sürekli korunabilmesi için dizlere bağlanan çıngırakların periyodik tınılarından yararlanmak gibi performans arttırıcı birtakım yöntemlere başvuruyor olmaları, yasadıkları çağa göre ileri bilimsel ve teknik uygulamalar olarak değerlendirilebilir. Habercilik ve yaya koşuculuğuna dayalı peyk sisteminin önemini kaybetmesinden sonra, Osmanlı uzun mesafe koşu kültürünün sportif anlamda cumhuriyete ulaşamamış olması Türk atletizmi için ciddi bir kayıptır[47].

4. Destekleyici Kurumsal Yapılar

Sadece seçilmiş branşlarda gösterilen özgün teknoloji kullanım örnekleri çoğaltılabilir ve bunlar Türklerde zaman içerisinde giderek gelişen ve zenginleşen bir spor kültürünün varlığını destekler mahiyettedir. Nitekim Proto-Türk kavimlerde erken izlerini gördüğümüz sporda sıra dışı performansa sahip alpların toplantı yeri ve statü belirleyici okçuluk yarışmalarına sahne oluşuyla bir spor kulübü niteliği taşıyan Pi-Yung gibi yapıların ilerleyen dönemlerde gelişerek spor tekkeleri gibi daha sağlam ve etkili kurumsal organizasyonlara evrilmesi sporun toplumda kültürel bir olgu haline gelmesinin bir sonucu olmalıdır.

47 İbrahim Yıldıran, "Atlı Halkın Yaya Haberci Koşucuları: Peykler ve Performansları", *Anadolu Uygarlıklarında Spor*, ed. İbrahim Yıldıran, Timur Gültekin, Spor Yayınevi ve Kitabevi, Ankara 2012, s. 199.

Özellikle Osmanlı spor okçuluğu örgütlenmesinin ulaştığı düzey, spor yönetimi ve organizasyonu tarihinde büyük bir demokratik sıçrama olarak değerlendirilebilir. Yönetiminde, danışma kurulu ve spor, eğitim, hukuk, güvenlik, muhasebe, tesis ve din görevlileri bulunan Okçular Tekkesi, rekortmen sporcular arasından seçilen yöneticileri, kurumsal yapılanması, yasası, bağlayıcı kuralları, sporcu sicil ve lisans kayıtları, objektif mesafe ölçümleri, yüksek performans çabası, bireysel ve bölgesel rekabet anlayışı, rekor olgusu ve rekor tescil işlemleri, bürokrasisi ve katılımda fırsat eşitliği ile Sanayi Devrimi sonrası 19. yüzyılda oluşan modern sporun prensiplerine çok daha önceden, 15. yüzyıl sonlarından itibaren sahip bulunuyordu.

Spor ve kültür ilişkisi söz konusu olduğunda rekor anlayışı şüphesiz yüksek bir aşamayı gösterir. Rekor, en yüksek performansın sayısal ifadesidir ve çok hassas bir kayıt bürokrasisini zorunlu kılar. Yüksek spor kültürü göstergesi olarak "rekor" olgusu Batı'da 19. yüzyıl ürünüdür ve sporda ilk 1883'te kullanılmıştır. Türklerde 15. yüzyıldan itibaren rekor kayıtları mevcut olan menzil okçuluğunun rekor terminolojisi, modern sporun rekor terminolojisinden daha zengindir: *Menzil sahibi* (rekortmen), *menzil almak, menzil atmak, menzil aşırmak, menzil bozmak* (rekor kırmak), *menzil atışı* (rekor kırmak için yapılan ok atışı), *menzil sürmek, taşını sürmek, yerini sürmek* (kendi rekorunu kırmak), *menzili boza yazmak* (rekor kırmaya ramak kalmak), *menzili yakın atmak* (rekora yakın atmak, rekor kırmaya bir taş kalmak), *menzile bünyad urmak* (uzun zaman kırılamamış bir rekoru kırmak), *bedel atmak* (rekoru egale etmek), *bedele kalmak* (bir önceki rekora kadar ulaşıp bir türlü geçememek)[48]. Rekor anlayışının önemli bir göstergesi ve sonucu olarak, sporcuların rekor kırma çabaları Osmanlı kentleri arasında amansız rekabetlere yol açarken, imparatorluğun Anadolu, Balkanlar ve Orta Doğu'daki kentlerinde rüzgâra açık alanlarda kurulan 38 Okmeydanı'nda sporcular, rekor taşı diktirerek adlarını ölümsüzleştirmek amacıyla sürekli bir yüksek performans çabası içindeydiler.

Sonuç olarak, eski Türk toplumlarının çevresel üstünlüklerinin arka planında aynı zamanda yaygın bir fiziksel aktivite ve spor kültürünün de yattığı, sporun toplumsal yaşamın farklı alanlarda anlam taşıdığı ve yüksek performansın sosyal, ekonomik, askeri, siyasi ve idari avantajlar sağladığı, sporun kullanım alanları ve üstlendiği işlevlerinin zenginleştirildiği, her yaş, cinsiyet ve statüden bireylerin spor yapma alışkanlıklarının bulunduğu,

48 Geleneksel okçuluk terim ve deyimleri için bk. Yücel, *age.*, s. 391-430.

yarışmacı tutum içindeki toplumda spor kültürünün yaygınlaşması için elverişli ortamın oluştuğu ve doğal olarak çok sayıda spor ve oyun türlerinin ortaya çıktığı, geliştirdikleri teknik ve teknolojilerle araç gereçlerin optimal verimde kullanımını sağladıkları, destekleyici kurumsal yapılanmalara gittikleri ve yüksek spor kültürel bir gösterge olan rekor anlayışına 15. yüzyıl gibi erken bir tarihte sahip oldukları anlaşılmaktadır.

KAYNAKLAR

Alpman, Cemal, *Eğitimin Bütünlüğü İçinde Beden Eğitimi ve Çağlar Boyunca Gelişimi*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1972.

Arslan, Mahmut, *Step İmparatorluklarında Sosyal ve Siyasi Yapı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1984.

Baal, Jan van, *Man's quest for partnership: the anthropological foundations of ethics and religion*. Van Gorcum, Assen, The Netherlands 1981.

Bıyıklı, Murat, *Kuruluşundan Başkentlik Dönemi Sonuna Kadar Sâmerrâ*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 2021.

Câhiz, Ebû Osman Amr b. Bahr, *Hilâfet Ordusunun Menkıbeleri ve Türkler'in Fazîletleri*, çev. Ramazan Şeşen, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988.

Divitçioğlu, Sencer, *Kök Türkler (Kut, Küç ve Ülüg)*, Ada Yayınları, İstanbul 1987.

Divitçioğlu, Sencer, *Oğuz'dan Selçuklu'ya*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000.

Eberhard, Wolfram, "Çin Kaynaklarına Göre Türkler ve Komşularında Spor", *Ülkü*, S. 14, Mayıs 1940, s. 209-215.

Eberhard, Wolfram, "Sport bei den Völkern Zentralasiens, nach chinesischen Quellen", *China und seine westlichen Nachbarn*, ed. Wolfram Eberhard, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1978, s. 128-143.

Eichel, Wolfgang, "Die Entwicklung der Körperübungen in der Urgemeinschaft", *Theorie und Praxis der Körperkultur,* C II/S. 1, 1953, s. 14-33.

Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2008.

Ergüç, Arslan, Dede Korkut Kitabına Göre Türklerde Silahın Yeri ve Önemi, *Türk Kültürü*, C V/S. 58, Ağustos 1967, s. 752-763.

Erkoç, Hayrettin İhsan, Çin ve Tibet Kaynaklarına Göre Göktürk Mitleri, *Belleten*, C LXXXII/S. 293, Nisan 2018, s. 51-82.

Esin, Emel, *Türk Kosmolojisi: İlk Devir Üzerine Araştırmalar*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1979.

Esin, Emel, *Türk Kültür Tarihi: İç Asya'daki Erken Safhalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1985.

Esin, Emel, *Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu*, Kabalcı, İstanbul 2006.

Esin, Emel, "Türklerin İç Asya'dan Getirdiği Üniversalist Devlet Mefhumu ve Bunun "Ordu" (Hükümdar Şehri) Mimarisindeki Tezahürleri", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)*, ed. Osman Okyar, Halil İnalcık, Meteksan Limited, Ankara 1980, s. 9-25.

Genç, Reşat, "Kaşgarlı Mahmud'a Göre XI. Yüzyılda Türklerde Oyunlar ve Eğlenceler", *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C III, Milli Folklor Araştırmaları Dairesi Yayınları, Ankara 1977, s. 231-242.

Grousset, René, *Bozkır İmparatorluğu: Attila, Cengiz Han, Timur*, çev. M. Reşat Uzmen, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1980, s. 26, dn. 11.

Hancar, Franz, *Das Pferd in prähistorischer und früher historischer Zeit*, Wiener Beitrag zur Kulturgeschichte und Linguistik, Band 11, Verlag Herold, Wien-Münschen 1956.

İbn Fazlan, *İbn Fazlan Seyahatnamesi: Onuncu Asırda Türkistan'da bir İslam Seyyahı*, çev. Ramazan Şeşen, Bedir Yayınevi, İstanbul 1975, s. 57.

İnan, Abdülkadir, *Manas Destanı*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul 1972.

Afet İnan, *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1975, s. 27.

Kahraman, Mutlu, "Üzengi ve Eyerin Savaş Tarihindeki Önemi", *Uluslararası Savaş ve Kültür Sempozyumu*, Amasya 17-19 Kasım 2017, Bildiriler, ed. Nazan Kahraman, Metin Turan, Çiğdem Dürüst, Timur Yılma, Kıbrıs Balkanlar Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu, Aralık 2017, s. 459-468.

Kansoy, Umut, "Türk Atışı veya Galatı Meşhur Part Atışı I: Eski Çağlarda Türk Atışı", *Türkiyat Mecmuası*, C XXXI/S. 2, 2021, s. 711-774.

Kök, Bahattin, "Samerra'nın Kuruluşu", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 19, Haziran 2003, s. 1-42.

Köymen, Mehmet Altay, *Alp Arslan Zamanı Türk Toplum Hayatı*, Güven Matbaası, Ankara 1973.

Meyer, Heinz, "Zur Kultursoziologie der Leibesübungen der früheren Reitervölker", *Geschichte der Leibesübungen*, Bd. 2, ed. Horst Überhorst, Verlag Bartels & Wernitz, Berlin, München, Frankfurt, 1978, s. 11-81.

Ögel, Bahaeddin, *İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984.

Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993.

Ekrem Pamukçu, *Bağdat'ta İlk Türkler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994.

Roux, Jean-Paul, *Eski Türk Mitolojisi*, çev. Musa Yaşar Sağlam, Bilge Su, Ankara 2011.

Taşağıl, Ahmet, *Gök-Türkler,* C I / Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

Taube, Erika, "Zur Traditionellen Kleidung der Tuwiner des Cengel-Sum", Jahrbuch des Museums für Völkerkunde zu Leipzig, Bd. 37, Akademie-Verlag, Berlin 1987, s. 99-127.

Terzi, Mustafa Zeki, "Abbâsi Devleti'nin Askerî Teşkilâtında Ordu Komutanlığı ve Rütbeler", *Belleten*, C/LIII/S. 206, Nisan 1989, s. 153-166.

Togan, Zeki Velidi, "Eski Türklerde Kayakçılık", *Askeri Mecmua*, C 57/S. 115, 1939, s. 1165-1172.

Topuz, Hatice Kübra, "Abbasi Başşehri Samerra ve Abbasi Tarihinde Samerra Dönemi", *İstem*, C IX/S. 18, 2011, s. 83-112.

İbrahim Yıldıran, "Atlı Halkın Yaya Haberci Koşucuları: Peykler ve Performansları", *Anadolu Uygarlıklarında Spor*, ed. İbrahim Yıldıran, Timur Gültekin, Spor Yayınevi ve Kitabevi, Ankara 2012, s. 186-201.

Yıldıran, İbrahim, "Eski Sibirya-Altay Bölgesi Kayakçılığının Hippopod (At Ayaklı)'lar Efsanesi ile İlişkisi", *Sibirya Araştırmaları*, ed. Emine Gürsoy-Naskali, Simurg, İstanbul 1997, s. 225-232.

Yıldıran, İbrahim, "Osmanlılarda Atlı Hedef Okçuluğu: Kabak Oyunu", *Anadolu Uygarlıklarında Spor*, ed. İbrahim Yıldıran, Timur Gültekin, Spor Yayınevi ve Kitabevi, Ankara 2012, s. 170-185.

Yıldıran, İbrahim, "Uygulama Nedenleri ve Fonksiyonları Bakımından Türk Kültürünün Erken Devirlerinde Bazı Sportif Aktivitelerin Görünümü", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, C I/S. 2, Nisan 1996, s. 47-57.

Yücel, Ünsal, *Türk okçuluğu*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1999.

II. Meşrutiyet Döneminde Türkler ve Gayrimüslimler Tarafından Kurulan Paramiliter Gençlik Örgütleri

Nejla Günay*

Giriş

Türkiye'de spor, askerî talim ya da eğlence aracı olarak görülüyordu. Toplumun hükümetin kontrolü dışında askerî talimi andıran faaliyetlerde bulunması yasaktı. Bu ancak devletin kontrolünde yapılabilirdi. Galatasaray Sultanisi ile askerî okullarda Beden Eğitimi dersleri okutulmaktaydı. Ancak diğer okulların müfredatında bu ders bulunmamaktaydı. Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nde daha çok Müslüman olmayan vatandaşların eğitim gördüğü misyonerler tarafından açıları okullarda spor yapılmaktaydı. Osmanlı topraklarında yaşayan yabancı ülkelerin vatandaşları da açık alanlarda spor yapabiliyordu. Bu sebeplerle gayrimüslim Osmanlı vatandaşları arasında spor yayılmış, hatta onlar çeşitli spor örgütlenmeleri kurmak suretiyle sporu daha sistemli hâle getirmeye çalışmışlardı. Spor örgütlenmeleri, bazı spor cemiyetlerinin kurulması şeklinde tezahür etmişti. Ancak Osmanlı Devleti'nde herhangi bir konuda cemiyet kurmak yasal olmadığından bu konuda kanuni düzenlemeler yapılması gerekmekteydi. Osmanlı vatandaşlarının ilk spor kulübü Rumlar tarafından 1896 yılında kurulan "Tatavla Heraklis'tir." Türklerin kurduğu ilk kulüpler ise 1899 yılında Galatasaraylı bazı gençler tarafından kurulan "Black Stocking Football Clup"; 1901 yılında kurulan "Kadıköy Futbol Kulübü" ve 1903 yılında Mazhar Bey arkadaşları tarafından kurulan "Beşiktaş Bereket Jimnastik Kulübü"dür. Bu kulüp; güreş, boks, jimnastik, eskrim dallarında faaliyet gösterirken 1910'da futbolla ilgilenmeye başlamış ve adını "Beşiktaş

* Prof. Dr. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Ana Bilim Dalı, ngunay@gazi.edu.tr https://orcid.org/0000-0001-5895-8359
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.27

Osmanlı Jimnastik Kulübü" olarak değiştirdi[1]. Kadıköy Futbol Kulübü ise açılışından kısa süre sonra kapatılsa da İngilizlerle Rumların desteğiyle yeniden açılacaktır[2].

Osmanlı toplumunda Müslüman kesim yasak olduğu için güreş, binicilik, atıcılık gibi geleneksel spor dalları dışında kalan jimnastik, futbol, eskrim, yüzme gibi spor dallarını yapamıyorlardı. Türkiye'de Müslümanlar arasında spora ilgi duyulması, Batı ile temasın artması ve Batı müfredatı uygulayan okulların açılmasından sonra söz konusu oldu. Özellikle müfredatında Beden Eğitimi dersi de olan Galatasaray Sultanisi ve burada görev yapan Beden Eğitimi Öğretmeni M. Mouroux ve onun öğrencisi Faik Bey'in çalışmaları sonucunda bazı spor dalları Müslüman halkın ilgisini çekmeye başladı[3].

Osmanlı Devleti, 24 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyet'i ilan ederek anayasal parlamenter sisteme geçti. Yeni rejim "Eşitlik, Özgürlük, Adalet" fikrini öne çıkardı. Bu, Osmanlı toplumunun ekonomik, siyasi, kültürel olaylara bakışını değiştirdiği gibi günlük yaşantısında da değişiklikler yaşamasına yol açtı. Yeni rejimin ilân edilmesinden sonra Padişah II. Abdülhamit tarafından genel af çıkarıldı. II. Meşrutiyet'in özgürlük fikrini öne çıkarması serbestlik olarak algılandı. Daha önce uygulanan yasaklar kalktı[4]. Bu ortam, spor karşılaşmalarının artmasına imkân verdi. Gayrimüslimlerle birlikte Türklerin de bu faaliyetlere ilgisi arttı. Bundan sonra güreş, atletizm ve jimnastik gibi dallarda müsabakalar düzenlenmesi spora ilgiyi iyice artırdı ve Müslüman ve gayrimüslim Osmanlı vatandaşları çeşitli spor kulüpleri kurup spor organizasyonları yaptılar[5]. Türkiye'de sporun gelişimine çok büyük katkısı olan Selim Sırrı Bey, toplumun spora yönelmesini sağlayacak çalışmalarını bu dönemde başlattı. Bu amaçla spor alanında özel kurslar şeklinde değerlendirilebilecek okullar açtı. Sporu, dar bir çevrede yayma fırsatı buldu. Daha sonra spor eğitimi almak üzere İsveç'e gönderilen Selim Sırrı

1 Mehmet Günay, "Türkiye'de Spor Cemiyetlerinin Kuruluşu ve Bu Cemiyetlerin Etnik Amaçlarla Kullanılması", International Journal of Science Culture and Sport, 4 (Special Issue 1), s. 386; *Beşiktaş Tarihi İlkleriyle Unutulmayanlarıyla Yüzüncü Yılında*, haz. Mehmet Durupınar, YKY, İstanbul 2002, S. 16-17.

2 Doğan Yıldız, *Türk Spor Tarihi*, İstanbul 1979, s. 319-321.

3 Kenan Okan, *Türk Spor Tarihi*, Ankara 1975, s. 6.

4 *Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi II. Meşrutiyet Olayları (1908-1909)*, haz. Bayram Kodaman ve Mehmet Ali Ünal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996, s. 71-78.

5 Atıf Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995, s.641.

Bey, burada jimnastik konusundaki bilgilerini de artırma fırsatı buldu. Selim Sırrı Bey, yurda döndükten sonra Maarif Nezareti'nde Genel Müfettişlik görevine getirildi. Onun çalışmaları sonucunda 1910 yılında liselerin birinci ve ikinci sınıflarına "Beden Eğitimi" dersleri kondu. Selim Sırrı Bey, spor öğretmeni konusunda sıkıntı yaşandığı için bu açığı kapatmak amacıyla İstanbul Muallim Mektebi'nde Beden Eğitimi derslerini bizzat kendisi verdi. Diğer taraftan da Türk gençlerine sporu sevdirmek ve onları spor yapmaya alıştırmak amacıyla "İstanbul Gençleri Terbiye-i Bedeniye Kulübü" nü kurdu[6]. Ancak bütün Osmanlı ülkesinde beden eğitimi derslerinin önemi anlaşılmışsa da bu dersleri okutacak öğretmen bulunamaması nedeniyle derslerin her yerde müfredata alınamadığı Bağdat Maarif Müdürlüğü'nün 10 Nisan 1909'da Maarif Nezareti'ne, "Hiç olmazsa Merkez İdadisi'nde bu dersin okutulabilmesi için bir öğretmen tayinine izin verilmesi…" şeklindeki müracaatından anlaşılmaktadır[7].

İngilizlerin ticari sebeplerle bulundukları İzmir, İstanbul, Selanik gibi yerlerde spor halk için önemli bir eğlence aracıydı. Osmanlı Devleti'nde başlangıçta "jimnastik" dikkat çekerken "futbol" kısa sürede en yaygın spor dalı hâline geldi. İngilizlerin oynadığı futbol, İzmir ve İstanbul'da yaşayan yabancılar aracılığıyla önce gayrimüslimler sonra da Müslümanlar arasında hızla yayıldı. Özellikle Galatasaray Sultanisi öğrencilerinin ilgi göstermesi sonucunda futbol, Türkler için de tutku hâline geldi. Müslümanlar futbol takımlarıyla "Cuma Ligi'nde", gayrimüslimler de "Pazar Ligi'nde" mücadele ettiler[8].

II. Meşrutiyet'in ilân edilmesinden sonra spor cemiyetleri kurulması konusundaki yasal boşluğun doldurulması amacıyla Cemiyetler Kanunu çıkarıldı. Böylece mevcut cemiyetler yasallaştı ve birçok spor kulübü kuruldu. Bu kulüplerden bazıları yasal görünümde olmalarına rağmen halka askerî talim yaptırmak suretiyle yasadışı faaliyetler yürüttüler. Bu cemiyetlerin faaliyetleri devlet tarafından takip edilmiş, ayrılıkçı faaliyet gösterenler kapatılmıştır. Balkan Savaşı'nın kaybedilmesinden sonra devletin desteğiyle Müslüman gençlerin askerliği sevip alışması için bazı cemiyetler kuruldu. Bu çalışmada II. Meşrutiyet döneminde Müslümanlar ve gayrimüslimler tarafından kurulan paramiliter gençlik yapılanmaları incelenecektir. Çalışmada Osmanlı toplumunun spora ilgisinin artmasının ardından sportif faaliyetlerin askerî

6 Selim Sırrı Tarcan, *Hatıralarım*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1946, s. 47-49.

7 Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Maarif Nezareti Mektubî Kalemi Belgeleri (MF. MKT)*, 1120/64.

8 Kurthan Fişek, 100 Soruda Türkiye Spor Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985, s. 52.

eğitimde nasıl kullanıldığı ve ilgili spor cemiyetleri ele alınacaktır. Bu çerçevede sporun milliyetçilik duygusunun artmasındaki rolü ortaya konacaktır.

Osmanlı Devleti'nin Ordusunu Güçlendirme Çabaları İçinde Paramiliter Spor Örgütlenmeleri

Osmanlı Devleti, 1909 yılından itibaren ordusunu modernleştirme çabası içine girdi. Bu amaçla mevcut ordunun önemli bir kısmı terhis edilerek askerî eğitim almadan orduda görev alanlar emekliye sevk edildi. Yeni ordunun tamamının eğitimli, talimli asker olması planlandı. Ancak ülke içindeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, çok sık hükûmet değişmesi ve bazı memurlarla askerlerin işini kaybetme korkusu yüzünden tepki göstermesi ve bu çalışmaları yavaşlattı. Terhis edilen askerlerin yerini doldurmaya fırsat bulunamadan Trablusgarp İtalyanlar tarafından işgal edildi ve Osmanlı Devleti orayı savunacak ordusu olmadığı için bölgeye asker gönderemedi. Gönüllü askerler Trablusgarp'a gitti. Bu devletin zaaflarını ortaya çıkardı ve Balkanlarda yeni kurulmuş dört devlet kendi aralarında Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak yaptı. 1912 yılı Ekim ayında başlayan I. Balkan Savaşı, birçok cephede 15 gün içinde Osmanlı Devleti'nin yenilgisiyle sonuçlandı. Osmanlı askerlerinin savaş meydanını terk edip geri kaçmaları yenilginin en çok göze çarpan sebeplerindendi. Bu Osmanlı yöneticilerini, bir an önce askeri ıslahatlar yapma düşüncesine yöneltti. Osmanlı Hükûmeti, askeri reformlar yapmak üzere Almanya'dan 41 subayı "Askerî Islah Heyeti" olarak görevlendirdi[9]. Otto Liman von Sanders komutasındaki Alman heyeti, askerî reformların başarıya ulaşması için gençleri askerliğe hazırlayacak bazı çalışmalar yapılmasını tavsiye etti[10].

Osmanlı Keşşaflar Cemiyeti (İzcilik Ocağı)

Osmanlı Hükûmeti, gençlere askerlik mesleğini tanıtıp sevdirmek gerektiğini Balkan harbi sırasında fark etmişti. Bu konudaki ilk çalışma izcilik konusunda oldu. İngiltere'de Baden-Powell'ın kurduğu İzcilik örgütü Osmanlı toplumunun ilgisini çekmişti. Türkiye'de izcilik "keşşaflık" adıyla 1910'larda Ragıp Nurettin'in Sây-uTetebbu' dergisinde yayımladığı yazılarla tanıtılmıştı[11]. 1912 Temmuz ayında kurulan ve gençleri vatansever insanlar

9 Bu konuyla ilgili olarak bk. Nejla Günay, "Balkan Savaşlarından Sonra Alman Askerî Heyetinin Osmanlı Topraklarına Gelişinin 1914 Ermeni Islahatına Etkisi", *I. Dünya Savaşı'nın Hukuki ve Tarihi Yönleri Uluslararası Sempozyumu (Alman-Fransız Penceresi)*, İstanbul 2017.

10 Yakup Akif Afyon-Ali Tunç, *Beden Eğitimi ve Spor Tarihi*, y.y., 1997, s. 106.

11 Kenan Okan, *Türk Spor Tarihi*, Mektupla Öğretim Merkezi, Ankara 1975, s. 37.

olarak yetiştirmeyi amaçladığını belirten "Osmanlı Keşşaflar Cemiyeti" Türkiye'de kurulan ilk izci teşkilatıdır. Bu cemiyetin diğer amacı gençlerin kötü alışkanlıklar edinmesini önlemekti[12]. İttihat ve Terakki Hükûmeti, gençliğin daha iyi yetiştirilmesi ve vatan savunmasını öğrenmesi amacıyla Avrupa'da bir eğitim aracı olarak kullanılan izciliği Türkiye'de de yaymak istedi. Belçika'da izci faaliyetlerinin nasıl yapıldığı incelendikten sonra Türkiye'de de aynı çalışmaların yapılmasına karar verildi[13]. Bu amaçla yurt dışından bir uzman getirilmesi uygun görülerek Belçika'daki Uluslararası İzciler Birliği'nin başkanı olan Parifitt İstanbul'a davet edildi[14]. Erkek öğrenciler izci oldular ve Lord Baden-Powell izci gruplarını eğitecek kuruluşa yardımcı olmak üzere eğitmenler gönderdi[15]. Keşşaflık adıyla tanınan faaliyetler "İzcilik Ocağı'nın" kurulmasıyla bu isimle anılmaya başladı. İzcilik, öncelikle okullarda yaygınlaştırılacaktı. Bunun için bazı kararlar alındı[16]. Gazetelerde izcilik halka tanıtıldı[17].

İzcilik çalışmaları için Edirne Muallim Mektebi ile Galatasaray ve İstanbul Sultanileri pilot okullar olarak belirlendi. Özellikle Edirne Muallim Mektebi'ndeki izcilik faaliyetlerinde askerî nitelikli çalışmalar öne çıkarılarak eğitim verilen gençlere milliyetçilik duygusu[18] ve askerî disiplin öğretildi[19]. Halkın da bu faaliyetlerden etkilenerek vatan savunmasını öğrenmesi ve askerliğe özenmesi hedeflendi[20]. İzci kulüpleri, bahar aylarının gelmesiyle görkemli törenler düzenleyerek halkın sempatisini kazandılar[21]. İzcilerin teşkilatlanması Türk askerî yapısına çok benzemekteydi. Tıpkı yeniçeriler gibi izcilerin de meratip orta reisleri, kalgayları, oymak beyleri ve kol ağaları vardı[22]. Ancak izcilik eğitimini yaygınlaştıracak öğretmen olmaması ve ders materyali eksikliği bu çalışmaları zorlayan eksikliklerdi. Konunun eksik taraflarını

12 Rüştü Dağlaroğlu, *Fenerbahçe Spor Kulübü Tarihi 1907-1957*, İstanbul 1958, s. 545.

13 *Tanin,* "İzcilik: Belçika'da", Numara: 1918, 13 Nisan 1330 (26 Nisan 1914), s. 1.

14 *Tanin,* "İzciler Muallimi", Numara: 1914, *27 Mayıs 1330 (9 Haziran 1914),* s. 3.

15 Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, çev. Yavuz Alogan, Doruk, Ankara 2002, s.48.

16 *Mustafa Kemal'in Yakasındaki Rozet Altın Defter 1334-1341 (1918-1925)*, haz. M.Sabri Koz-Enfel Doğan, İelev Yayınları, İstanbul 2007, s.17.

17 *Tasvir-i Efkâr,* "İzcinin Düsturları", *Numara: 1082,* 5 Mayıs 1330 (18 Mayıs 1914), s. 5.

18 *Tasvir-i Efkâr,* "İzcilik Tatbikâtı", *Numara: 1082,* 10 Mayıs 1330 (23 Mayıs 1914), s. 2.

19 Gökhan Uzgören, *İzcilik Tarihi*, İstanbul 1984, s. 52.

20 *İdman Mecmuası*, Numara: 24, 6 Mart 1330, sene 1, s.368.

21 *İdman Mecmuası*, Numara: 24, 7 Nisan 1330, sene 1, s.418-426.

22 *İdman Mecmuası*, Numara: 12, 1 Mayıs 1339, sene 1, s.346.

gidermek amacıyla izcilik eğitimi verecek kişiler yetiştirmek için Maltepe'de "Oymak Beyleri Kursu" açıldı. Vilayetlerle kazalardan kursa katılmak üzere seçtikleri kişileri göndermesi istendi. Her vilayet ve kaza masraflarını vilayet bütçelerinden karşılamak suretiyle bu kursa katılmak üzere birer öğretmen gönderdi. Kursta 262 öğretmene eğitim verildi. Ancak Birinci Dünya Savaşı patlak verince kurs tamamlanamadan dağıldı. Kursiyerler yetiştirilmesi projesi de başarısız oldu[23].

Türk Gücü Derneği

8 Ekim 1912'de Karadağ'ın Osmanlı topraklarına saldırmasıyla başlayan Birinci Balkan Savaşı'nda Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan Osmanlı Devleti'nin karşısında yer aldı. Ekim ayının 20'sinde Bozcaada, 21'inde Limni, 26'sında Üsküp ve İştib, Kasım'ın 2'sinde Yakova, 8'inde Selanik ve daha birçok yer Osmanlı Devleti'nin elinden çıktı. I. Balkan Savaşı, 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Antlaşması ile sona erdiğinde Osmanlı Devleti Rumeli'deki varlığını tamamen kaybetmişti. Savaşın bu kadar kısa sürede kaybedilmesinin en önemli sebeplerinden biri Osmanlı askerlerinin yaptıkları işin önemini kavramadıkları için savaş meydanından kaçmasıydı. Gençliğin vatan savunmasının anlamını öğrenmesi ve askerlik mesleğini sevmesi amacıyla bazı dernekler ve cemiyetler kuruldu. Bunlardan biri olan "Türk Gücü Derneği", 14 Mart 1913'te Osmanlı Hükûmetinin oldukça zor bir döneminde Türk Ocağı'nın bir kolu olarak Mühendis Kuzucuoğlu Tahsin Bey'in öncülüğü ve desteğiyle kuruldu. Dernek kurulduktan 14 ay sonra 26 şube açarak gençlerin at binip cirit oynamasını, çeşitli yerlerde düzenlenen şenliklerde yeteneklerini sergileyip müsabakalar yapmasını sağladı[24].

Türk Gücü Derneği'nin bütün milleti ayağa kaldırmayı amaçladığı, bu nedenle derneğin Hanımlar Kolu açılması gerektiği bazı konuşmalarda şu şekilde dile getirilmiştir: "…Hanımlar, milleti kurtarınız, bize yardım ediniz; uzaktan yardım ediniz. Türk Gücü'ne bir Kadınlar Şube'si açınız ve memlekete güçlü, kuvvetli valideler, vatan müdafilerine gürbüz, kahraman arkadaşlar, Turan'ın akıncılarına yılmaz yorulmaz yoldaşlar veriniz!" denmiştir. Türk Gücü Derneğinin; Türklüğü maddi, manevi her varlığıyla canlandırıp yaşatacak nesiller yetiştirmek, Türk birliğini sağlayıp Türklük-İslamlık milliyet anlayışını benimseyen bir spor kolu olduğu anlaşılır. Ancak

23 *İdman Mecmuası*, Numara: 9, 13 Mart 1339, sene 1, s. 252.

24 Derneğin tüzük ve teşkilatı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. A. Fevziye Tansel, "Memleketimizde Gençler İçin Kurulan İlk Dernekler, Gazete ve Dergiler (1913-1920", *Belleten*, C 51, S. 199, Nisan 1987, s. 281-291, 303.

Türk Gücü, kurulduğu yıllarda rekabet halinde olan İsveç ya da Alman jimnastiğini örnek alıp İngiliz sporunu taklit etmekten yana değildi. Derneğin bu fikri Kuzucuoğlu Tahsin Bey tarafından şu şekilde ifade edilmişti: "Türk Gücü, bütün memleketi kavramak, memleketin bütün gençliğini, dinçliğini kucaklamak isteyen milli bir müessesedir. Jimnastik vasıtadır, maksat değildir. Maksadımız, "Türk gücü her şeye yeter." düşüncesine, "Bu kanaate, Kelime-i Tevhid'e olan imanımız kadar metin bir itikat ile sarılarak, dilimizde Kelime-i Tevhid, kafamızda şiarımız, gücü, kuvveti, varı yoğu bir uğurda sarf etmek, güçlüleri, silahşorları bir uğurda feda etmektir ki, o uğurda büyük ve mukaddes Turan'dır."[25]

Dernek Anadolu'nun farklı şubelerinde gençlere yönelik çeşitli etkinlikler düzenleyerek onların askerlik mesleğini sevmeleri için şenlikler organize ettiler. Erzurum şubesi tarafından yapılan şenlikte gençlere silah talimi yaptırılması sebebiyle Alman konsolosunun "Ermeniler endişeleniyor." gerekçesiyle şikâyet etmesine sebep oldu[26].

Osmanlı Güç Dernekleri

Dünyada savaş tehlikesinin iyice artması üzerine 15 Mayıs 1914 tarihinde "Osmanlı Güç Dernekleri" kuruldu. Derneğin kuruluşuyla ilgili kanunda şu ifadeler yer almaktaydı[27]. "Genç evladı memlekete madden ve manen vatan müdafaasına hazırlamak ölünceye kadar kuvve u sağlam bir vatanperver hissiyatını muhafaza etmesini temin eylemek maksadıyla Osmanlı "Osmanlı Güç Dernekleri" teşkili zımnında tanzim olunan kanuna ve nizamname nüshalarının Harbiye Nezareti'ne irsali…" Buna göre gençlerin yaşlarına göre tasnif edilmesi yoluna gidilerek 12–17 yaş arasındaki erkek öğrenciler İzcilik Ocağı'na, 17 yaş ve üzeri olan gençler Osmanlı Güç Dernekleri'ne yönlendirildi. Böylece her yaş grubundan gençlerin askerlik mesleğine ilgi duymalarına[28] zemin hazırlandı[29]. Osmanlı Güç Dernekleri'nin "Büyük Orta" diye adlandırılan ve 9 Nisan 1914'te toplanan Genel Kurulunda Harbiye Nazırı Enver Paşa "Başbuğ" seçildi. Başbuğ yardımcılığını M. Parfitte üstlenirken Büyük Orta'nın koldaşlıklarına Doktor Nazım, Eyüp Sabri, Burdur Mebusu Atıf, Lazistan Mebusu Sûdi, Doktor Resuhi ve Ziya Beyler seçildiler. Güç

25 Tansel, agm., s. 291-292.

26 BOA. *Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Belgeleri (DH.KMS)*, 13/13.

27 BOA. *Meclis-i Vükela Belgeleri (MV)*, 189/11.

28 BOA. *MF.MKT.,* 1215/23.

29 Bu derneklerin Almanların teşvikiyle kurulduğu hakkında bk. Kahraman, *age*, s.670.

Dernekleri'nin amacı "Genç evlad-ı memleketi maddeten ve manen vatan müdafaasına hazırlamak ve ölünceye kadar kavi ve sağlam bir vatanperver hasletini muhafaza etmesini temin etmekti." Güç Dernekleri, resmî okullar, medreseler ve diğer resmî kurumlarda zorunlu; cemaat mektepleriyle özel okullarda gönüllülük esas alınarak kurulmuştu. Bununla birlikte isteyen vatandaşların kendi girişimleriyle benzer amaçlı dernekler kurabileceklerinin önü açılmış, hatta istekliler teşvik edilmişti. Gönüllülerin kurdukları dernekler, programlarıyla nizamnamelerini kendileri belirleyebilecekleri gibi Harbiye Nezareti'nin hazırladığı talimatname ve programı da kullanabileceklerdi. İkinci yolu seçen derneklerin Harbiye Nezareti'ne bağlanmaları durumunda bu dernekler, hükümetin kendilerine tanıdığı çeşitli ayrıcalık ve yardımlardan faydalanma hakkı elde ediyorlardı[30].

Osmanlı Genç Dernekleri

1916 yılında Güç Dernekleri kapatılarak yerine Osmanlı Genç Dernekleri kuruldu. Almanya'dan davet edilen Von Hoff, Osmanlı Genç Dernekleri Genel Müfettişi olarak tayin edildi. Yardımcılıklarına ise Selim Sırrı Bey ve Mustafa Asım Bey getirildi. Harbiye Nezareti'nin gözetiminde faaliyet gösteren Genç Dernekleri Osmanlı gençliğini, militer yapıdaki derneklerin çatısı altında yetiştirmekteydi. Birinci Dünya Savaşı yıllarında 12-17 yaş arası gençler Gürbüz Derneği, 17 ve yukarısı olanlardan ise Dinç Derneği bünyesinde toplandı. Askerliğe ön hazırlık şeklinde kabul edilebilecek bu çalışmalara Müslüman ya da gayrimüslim ayrımı olmaksızın Osmanlı uyruğundaki bütün gençlerin katılması ve derneklere kayıt yaptırması zorunluydu. Bu kayıtların muhtarlar tarafından tutulması emredildi. Bu yükümlülük gençlerin fiilen silahaltına alındığı tarihe kadar devam ediyordu. Köy ve kasaba muhtarları, yükümlülük altına giren Gürbüz ve Dinçlerin listelerini mıntıka Jandarma Komutanlığı'na bildirmek zorundaydı. Hazırlanan listeler Kolordu Komutanlığı ve ilgili askerlik şubelerinin de bilgisine sunulmaktaydı[31].

Gürbüz Dernekleri, öğretmenlerle yerel yetkililerin belirlediği rehberlerin öncülüğünde çalışmaktaydı. Dinç derneklerinin örgütlenip faaliyetlerini yürütmesi, kolordu komutanlıkları veya askerlik şubesi yetkilisinin sorumluluğu altındaydı. Bu dernekte eğitim görenlere askerliğe hazırlanıp talimleri başarıyla tamamladıklarının göstergesi olarak birer ehliyetname

30 Zafer Toprak, "İttihat ve Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütleri" *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi, vol. 7/1979,* s. 96.

31 BOA. *Dâhiliye Nezareti Umum Vilayetler Tahrirâtı (DH. UMVM)*, 141/7.

verilmekteydi[32]. Bu derneklerin çalışmalarıyla devlet, gelecekte ne kadar asker toplayabileceğini, bunların ne kadarını cepheye sürebileceğini bilecek kadar istatistiki veriyi de elde etmiş oluyordu.

Ayrılıkçı Amaçlar Taşıyan Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Kurduğu Paramiliter Cemiyetler

İzcilik ve buna benzer çalışmaların Rum ve Ermeni vatandaşlar arasında da ilgi gördüğünü ortaya koyan bilgiler vardır[33]. Osmanlı Ermenilerinin ilk spor organizasyonu ise "Homonintmen", yani "Ermeni Spor Birliği"dir. Ermeni gençlerinin çoğu, Rum ve Türk kulüplerinde yer aldıklarından kendi sportif kurumlarını geliştirememiş olduklarından şikâyet eden Homonintmen, 14 Haziran 1914 Pazar günü, Patrik Zaven Efendi himayesinde Union Clup sahasında bir sportif faaliyet organize etti. Bu faaliyet neticesinde Ermeni gençlerin bu alanda geri kaldığını düşünen Azadamard gazetesi şu çağrıyı yaptı[34]: "…Biz, Türk vatandaşlarımızdan ibret almalıyız. Onlar ne kadar zevk ve hevesle izci cemiyetlerine *kaydoluyorlar. Biz de onlarla beraber yürüyelim ve şarkın teceddütü için uhdemize tereddüp eden vazifeyi ifa edelim*."

Ermenilerin bu çağrıdan sonra askerî talimi andıran sportif faaliyetlere yöneldikleri anlaşılmaktadır. Zira hükûmet, Haziran 1915'te, Kadıköy'de bir Ermeni kulübünde, öğrencilerin yasak olduğu hâlde şapka giyip, Ermenice yazılı pankartlarla ve özel sancaklarla yürütüldüklerini tespit etti[35]. Ayrıca bazı Rum okullarında da izcilik adı altında Rumca komutlar verilmek suretiyle askerî talim benzeri faaliyetler yaptırıldığı ortaya çıktı. Bunun üzerine hükûmet bir genelge yayınlayarak askeri talimi andıran etkinliklerin yasak olduğunu, bu tip etkinliklerin hükümetten izin almak koşuluyla yapılabileceğini kamuoyuna hatırlatma ihtiyacı duyarak şu bilgilerin yer aldığı genelgeyi yayımladı: "İzcilik teşkilatı kurulması için izin alınması gerektiği ve ayrıca komutlu talim etmenin sadece savaşa hazırlık maksadıyla ordu tarafından izin verilirse yapılabileceği, ayrıca bu konuda Padişahtan özel irade almak gerektiği ve ayrıca Osmanlı Güç Dernekleri Nizamnamesi'nin sekizinci maddesine göre hususi ve müstakil teşkil edilebilecek bu tip derneklerin

32 Toprak, agm., s. 96-97. Ayrıca bk. Erol Akcan, "İki Dünya Savaşı Arasında Türkiye'de "Gençlik Teşkilat" Oluşturmaya Dönük Bazı Tasavvur ve Teşebbüsler", *Belleten*, C 81, S. 292, Aralık 2017, s. 1003.

33 *Tasvir-i Efkâr,* "Ermeni Patriğinin Beyânâtı", Numara: 1138, 1 Temmuz 1330 (14 Temmuz 1914), s. 4.

34 Pars Tuğlacı, *Tarih Boyunca Batı Ermenileri,* C II, İstanbul 2004.

35 BOA. *Dâhiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği (DH. HMŞ)*, 30/89.

kurulabilmesi için mutlaka Harbiye Nezareti'nden izin alınması gerektiği, derneklerin işaretlerinin hiçbir hükûmetin işaretlerine benzememesinin zorunlu olduğu, askerî talim benzeri faaliyetlere izin verilmesinin mümkün olmadığı, izcilik eğitimi yapan tüm birimlerde verilecek eğitimde her türlü iletişimin Türkçe yapılması gerektiği, özel okul ve cemiyetlerde yabancı bayrak ve sancakların bulundurulmasının yasak olduğu Harbiye Nezareti tarafından bildirilmiştir."[36].

Hükûmet, halkın askerî talimler yapmasının yasak olduğunu sık sık duyursa da bunun önüne geçilemediği Rum, Bulgar, Sırp unsurların jimnastik cemiyetlerinde bu eğitimleri verdikleri görülmektedir. "Atlas Jimnastik Kulübü" adıyla Midilli Adası'nda kurulan cemiyet, ahaliden bazı kişileri çift sıra dizip köylere götürmekte ve onlara boru ve trampet çaldırmak suretiyle askerî talim benzeri etkinlikler yaptırmaktaydı. Hükûmet bu bilgiyi aldıktan sonra konuyu inceledi[37]. Yapılan tahkikat neticesinde Atlas cemiyeti dışında aynı etkinliği yapan "Diyagora Jimnastik Kulübü" adlı bir cemiyet daha olduğu tespit edildi. Cemiyetlerin yöneticileri mahkemede yargılandılar ve kendilerini çocuklara jimnastik yaptırdıklarını iddia ettiler. Bu cemiyetlerde 20 yaşından büyük gençlerin bulunması onların doğru söylememiş olabileceklerini düşündürmekteydi. Midilli'de Rumlar tarafından kurulan Diyagora ve Atlas ismindeki iki jimnastik kulübü, yasak olduğu hâlde halka askeri talim benzeri çalışmalar yaptırma suçunu işledikleri için kapatıldı[38].

Hükûmet, özellikle ayrılıkçı amaçları olan unsurların askerî talim yapmasıyla ilgili faaliyetlerini yakından takip etmekte ve gerekli önlemleri almaktaydı. Buna rağmen bu tip faaliyetler yapıldığına dair tespitler çok sık ortaya çıkmaktaydı. Örneğin Makedonya'yı ele geçirmeyi amaçlayan Bulgaristan, Manastır'daki Bulgar okullarında Bulgar milliyetçiliğini canlı tutmak istedi. Bu amaçla Manastır'daki öğrencileri Bulgaristan'da eğitim gören Bulgar vatandaşı öğrenciler gibi giydirdi. Bulgaristan'da öğrencilerin taktığı kasketlerin aynısı Manastır'daki Bulgar okullarında da kullanıldı. Beden Eğitimi derslerinde jimnastik gösterisi yapan öğrencilerin de Bulgar bayrağının renklerini taşıyan kıyafetler giymelerinin zorunlu tutulduğu belirlendi[39]. Osmanlı

36 BOA. *Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Muhâsebe Kalemi Belgeleri (DH. EUM. MH).*, 87/44. Ayrıca bk. BOA. *Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Evrakı Memurîn Kalemi Belgeleri (DH. EUM.MEM).*, 49/74.

37 *Tasvir-i Efkâr,* "Atlas Jimnastik Kulüpleri", S. 256, *15 Şubat 1910, s. 5-6*.

38 BOA. *DH. HMŞ.,* 30/89.

39 BOA. *Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi Belgeleri (DH. MKT).,* 177/32-1.

makamları, durumu ilettiği Bulgar Metropolitliğinden izahat istedi. Bulgaristan, Osmanlı Devleti'ne karşı bir siyasi davranışın söz konusu olmadığını, öğrencilerin kırmızı-beyaz renkli giysiler kullandığını, bunun da Osmanlı sancağının renkleri olduğunu, jimnastik gösterisi yapanların çoğunun okulda kayıtlı olmayan esnaf çocukları olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Osmanlı Hükûmeti Osmanlı Devleti'ne bağlı bütün okullarda öğretmen ve öğrencilerin fes dışında başlık takamayacağını, bu kuralın Osmanlı topraklarında eğitim veren Bulgar okulları için de geçerli olduğunu bildirdi ve yetkili makamlardan bu konuya titizlikle riayet etmesi istendi[40].

Hükûmet, ayrılıkçı hedefleri olsa da genel olarak spor kulüplerinin açılmasına karşı çıkmamakla beraber onlardan nizamnamelerine siyasetle ilgilenmeyeceklerine dair bir madde eklemelerini zorunlu kılıyordu. Çünkü 1909 yılında çıkarılan Cemiyetler Kanunu'na göre kulüplerin açılabilmesi için nizamnamelerinin mutlaka onaylanması gerekiyordu. Öte yandan henüz 20 yaşına gelmemişlerin cemiyetlere üye olmaları yasaktı. Ancak jimnastik yapan 20 yaşından küçük çocuk ve gençler "Jimnastik Mektebi" adıyla açılan eğitim yerlerinde bu sporu askerî talimi andırmayacak şekilde yapabilirlerdi[41].

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde sportif faaliyetler ve jimnastik derslerinin Galatasaray Sultanisi ile askeri liselerde müfredata konmasıyla özellikle 1870'lerden itibaren yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra diğer okullarda da sporla ilgili dersler verilmek istendi. Ancak ders verecek öğretmen olmaması nedeniyle bu gerçekleşmedi. Osmanlı topraklarında atıcılık, binicilik, güreş gibi geleneksel spor dalları çok sevilirdi. Bu sporla askerî talim amaçlı olarak devlet eliyle yaptırılırdı. Halk arasında da eğlence amaçlı olarak yapılırdı. Spor, bilimsel bir çalışma alanı olarak düşünülmezdi.

Jimnastik, geleneksel bir spor dalı olmamasına rağmen XX. Yüzyıl başlarından itibaren Osmanlı topraklarında ilgi gördü. Bu sporu öğretmek için bazı kulüpler açıldı. 1909 yılında Cemiyetler Kanunu'nun çıkarılmasından sonra spor cemiyetlerinin sayısında artış oldu. Hükûmet, Balkan Savaşı'nda yaşanan yenilgiyi Osmanlı gençliğinin askerliği tanımamasına ve mevcut askerlerinin savaş sanatını bilmemesine bağladı. Bu nedenle keşşaflık adı verilen izciliğin yaygınlaştırılmasına çalışıldı. Hükûmet, gençlerin askerlik

40 BOA. *Dâhiliye Nezâreti Muhaberât-ı Umumiye Kalemi Belgeleri (DH. MUİ).*, 101/62.

41 BOA. Dâhiliye Nezâreti İdarî Kısım Belgeleri, 126/40.

mesleğine özenmeleri ve sevmeleri için, izci oymaklarına destek verdi. Hükûmetin desteğiyle kurulan Osmanlı Genç Dernekleri, Osmanlı Güç Dernekleri ve benzer çeşitli cemiyetler de gençliğin askerliğe özendirilmesi amacını taşımaktaydı. Benzer faaliyetler, gayrimüslim tebaa tarafından hükûmet karşıtlığı amacıyla yapılmaktaydı. Hükûmet, gayrimüslim tebaanın izcilik benzeri faaliyetler yapmasından hoşnut olmayarak bir genelge çıkarıp bu türlü faaliyetler için Harbiye Nezareti'nden izin alınmasını şart koştu.

Cemiyetler Kanunu, etnik milliyetçilik ve ayrılıkçı emeller taşıyan cemiyetler kurulmasını önleyecek bazı hususlar içermekteydi. Böyle olmasına rağmen özellikle adalar ve Makedonya'da kurulan bazı spor cemiyetlerinin ayrılıkçı hedefler güdüp öğrencilere askeri eğitim verdiği görüldü. Buralarda açılan spor cemiyetlerine üye olan kişilerin, sıraya dizilip askerî bando benzeri trompetler ve boru sesleri eşliğinde yürütülmesi devlet tarafından hoş karşılanmadı. Jimnastik faaliyeti genelde 20 yaş altı için olmasına rağmen yaşları 20'nin üstünde olan kişilere askerî talimler yaptırıldığı belirlendi.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Evrakı Memurîn Kalemi Belgeleri

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Muhâsebe Kalemi Belgeleri

Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi Belgeleri

Dâhiliye Nezâreti Muhaberât-ı Umumiye Kalemi Belgeleri

Dâhiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği

Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Belgeleri

Dâhiliye Nezareti Umum Vilayetler Tahrirâtı

Maarif Nezareti Mektubi Kalemi Belgeleri

Meclis-i Vükela Belgeleri

Süreli Yayınlar

Tasvir-i Efkâr, "Atlas Jimnastik Kulüpleri", S. *256, 15 Şubat 1910.*

Tasvir-i Efkâr, "Ermeni Patriğinin Beyânâtı", Numara: 1138, 1 Temmuz 1330 (14 Temmuz 1914), s. 4.

Tanin, "İzcilik: Belçika'da", Numara: 1918, 13 Nisan 1330 (26 Nisan 1914), s. 1.

Tanin, "İzciler Muallimi", Numara: 1914, 27 Mayıs 1330 (9 Haziran 1914), s. 3.

Tasvir-i Efkâr, "İzcinin Düsturları", *Numara: 1082,* 5 Mayıs 1330 (18 Mayıs 1914), s. 5.

Tasvir-i Efkâr, "İzcilik Tatbikâtı", *Numara: 1082,* 10 Mayıs 1330 (23 Mayıs 1914), s. 2.

İdman Mecmuası, Numara: 24, 6 Mart 1330, sene 1, s.368.

İdman Mecmuası, Numara: 24, 7 Nisan 1330, sene 1, s.418-426.

İdman Mecmuası, Numara: 12, 1 Mayıs 1339, sene 1, s.346.

İdman Mecmuası, Numara: 9, 13 Mart 1339, sene 1, s. 252.

Araştırma ve Tetkik Eserler

Afyon, Yakup Akif ve Ali Tunç, *Beden Eğitimi ve Spor Tarihi*, 1997.

Ahmad, Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, çev. Yavuz Alogan, Doruk, Ankara 2002.

Akcan, Erol, Erol Akcan, "İki Dünya Savaşı Arasında Türkiye'de "Gençlik Teşkilat" Oluşturmaya Dönük Bazı Tasavvur ve Teşebbüsler", *Belleten,* C 81, S. 292, Aralık 2017, s. 1001-1030.

Beşiktaş Tarihi İlkleriyle Unutulmayanlarıyla Yüzüncü Yılında, haz. Mehmet Durupınar, YKY, İstanbul 2002.

Dağlaroğlu, Rüştü, *Fenerbahçe Spor Kulübü Tarihi 1907-1957*, İstanbul 1958.

Fişek, Kurthan, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985.

Günay, Mehmet, "Türkiye'de Spor Cemiyetlerinin Kuruluşu ve Bu Cemiyetlerin Etnik Amaçlarla Kullanılması", *International Journal of Science Culture and Sport*, 4 (Special Issue 1).

Günay, Nejla, "Balkan Savaşlarından Sonra Alman Askerî Heyetinin Osmanlı Topraklarına Gelişinin 1914 Ermeni Islahatına Etkisi", *I. Dünya Savaşı'nın Hukuki ve Tarihi Yönleri Uluslararası Sempozyumu (Alman-Fransız Penceresi)*, İstanbul 2017.

Kahraman, Atıf, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

Mustafa Kemal'in Yakasındaki Rozet Altın Defter 1334-1341 (1918-1925), haz. M. Sabri Koz-Enfel Doğan, İelev Yayınları, İstanbul 2007.

Okan, Kenan, *Türk Spor Tarihi, Mektupla Öğretim Merkezi*, Ankara 1975.

Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi II. Meşrutiyet Olayları (1908-1909), haz. Bayram Kodaman ve Mehmet Ali Ünal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996.

Tansel, A. Fevziye, "Memleketimizde Gençler İçin Kurulan İlk Dernekler, Gazete ve Dergiler (1913-1920", *Belleten*, C 51, S. 199, Nisan 1987, s. 281-304.

Tarcan, Selim Sırrı; *Hatıralarım*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1946.

Toprak, Zafer; İttihat ve Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütleri" Boğaziçi Üniversitesi Dergisi, vol. 7/1979, s. 95-114.

Tuğlacı, Pars, *Tarih Boyunca Batı Ermenileri*, C II, İstanbul 2004.

Uzgören, Gökhan, *İzcilik Tarihi*, İstanbul 1984.

Yıldız, Doğan, *Türk Spor Tarihi*, İstanbul 1979.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Ermeni Spor Kulüpleri ve Faaliyetleri

Ramazan Erhan Güllü*

Giriş

Osmanlı Devleti'nin klasik dönem uygulamalarında sportif faaliyetler çoğunlukla "askerî talim" anlamına gelmekteydi. Eski Türk geleneklerinde olduğu gibi beden eğitimi ve spor, askerî hazırlık veya bunun dışında özel günlerde ve kutlama zamanlarında gösteri olarak değerlendirilmekteydi. Zamanla Avrupa'da gelişen spor faaliyetleri ve spor derneklerinin kurulması Osmanlı Devleti'ne yansımakla birlikte modern anlamda spor kavramının karşılığı olacak çalışmalar hemen başlamamıştı. Birçok alanda olduğu gibi sporda da modern eğitime geçilmesi ve kulüpler aracılığıyla sporun yaygınlaşması Tanzimat süreciyle başlamıştı[1]. Askerî okullar haricinde öncelikle gayrimüslim ve yabancı okullarında verilmeye başlanan spor eğitimi; jimnastik, talim veya beden eğitimi adlarıyla zamanla yayılmıştı. Türkiye'de spor faaliyetlerinde gayrimüslim unsurlar arasında Rumlar diğer unsurlara nazaran her zaman daha ön planda yer almışlardı. İstanbul'da ilk spor kulübü Rumlar tarafından kurulduğu gibi sportif faaliyetlerdeki başarılı çalışmalar öncelikle hep Rumlardan gelmişti. Devlet ise spor faaliyetlerine sürekli ihtiyatlı yaklaşma eğilimdeydi. 19. yüzyılda karşılaştığı birçok etnik ve dinî sorun nedeniyle Osmanlı Devleti farklı unsurlar arasında gelişen beden eğitimi ve jimnastik çalışmalarını bir güvenlik tehdidi olarak algılamaktaydı.

* Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, İstanbul/TÜRKİYE, ramazan.gullu@istanbul.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-6819-4003 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.43

1 Veli Onur Çelik – Nefise Bulgu, "Geç Osmanlı Döneminde Batılılaşma Ekseninde Beden Eğitimi ve Spor", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 24, Konya 2010, s. 141; Yunus Emre Karakaya – Sebahattin Devecioğlu, "Erken Dönem Türk Tarihinden II. Meşrutiyet'e Kadar Spor Kulüplerinin Modernleşme Süreci", *Spormetre: The Journal of Physical Education and Sport Sciences*, No. 18 (Özel Sayı), 2020, s. 109.

Bu bağlamda Ermeni spor faaliyetleri ve kulüplerinin gelişimini, Ermeni sorununun gelişim çizgisi içerisinde takip etmek çok yanlış olmayacaktır. Ermeni silahlı hareketinin ortaya çıkması ve gelişimi, komitelerin Ermeni okullarındaki spor ve jimnastik çalışmalarını kendilerine eleman hazırlama aşaması gibi değerlendirmek istemeleri, devletin kontrolcü tavrını ve güvenlik endişesini daha da artırmıştır. Bu yüzden de Ermeni okullarında sürdürülen beden eğitimi çalışmaları kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır.

Ermeni Toplumunda Beden Eğitimi Çalışmalarının Başlaması

Ermeni okullarında spor faaliyetleri, 1849 yılında kurulan Aramyan isimli kulüple başlamıştı. Faaliyetler birkaç yıl içerisinde genişletilmiş ve 1853 yılından itibaren "beden eğitimi" anlayışı Ermeni okullarında uygulanan bir eğitim dalı haline gelmişti[2].

Devlet başlangıçta Ermeni okullarının beden eğitimi çalışmalarına ihtiyatlı yaklaşsa da katı önlemler almamıştı. 1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması'ndan sonra Ermeni sorununun uluslararası bir boyuta taşınması ve 1880'li yıllardan itibaren Ermeni silahlı örgütlerinin kurulmaya başlanması, devlet açısından Ermenilerin sportif faaliyetlerinin de daha sıkı kontrol altında tutulması gerekliliğini göstermişti. Spor kulüplerinin jimnastik ve izcilik çalışmaları adı altında komitelere eleman yetiştirmesi endişesi devleti spor kulüplerine ve sportif çalışmalara karşı daha dikkatli hale getirmişti. Spor ve eğitim çalışmaları için yurt dışına çıkma ve pasaport talebi en fazla endişeye sebep olan konulardandı. Kimi zaman bu endişe yanlış değerlendirmelere de sebebiyet vermekteydi. 1893 yılında, İstanbul'da Ermenice olarak yayımlanan *Hayrenik* gazetesindeki bir haberin sansür memurları tarafından yanlış tercümesi ve yorumlanması böyle bir değerlendirmeye yol açarak krize neden olmuştu. Zabtiye Nezareti'ne iletilen bilgilere göre, gazetenin 20 Kasım 1893 Pazartesi günü yayımlanan nüshasında Fransa'nın Nancy şehrindeki okullar övülmüş, Ermeni gençlerinin ilim ve sanat tahsili için bu şehre gidebilecekleri, ayda 4-5 lira ile orada geçinmelerinin mümkün olacağı vurgulanmıştı. Ayrıca jimnastik ve "silah talimi" yapabilecekleri belirtilmişti. Aynı şekilde Paris dışında Nancy gibi Ermeni gençlerinin maddi olarak rahat edebilecekleri başka şehirlerin bulunduğu da ifade edilmişti. Zabtiye Nazırı Hüseyin Nazım Paşa'ya göre, Amerika'da bulunan Ermeni fesad hareketinin liderleri bir süredir askerî eğitime önem vermekteydiler. Bunun için "Ta'lîm-i Askerî" adıyla bir risale dahi

2 Aram Kuran – Ergun Hiçyılmaz, *Osmanlı'dan Günümüze Ermeni-Rum-Musevi Kulüpleri ve Sporcuları*, İstanbul 2017, s. 32.

yayımlamışlardı. Böyle bir dönemde, İstanbul'da yayımlanan bir gazetenin spor eğitimi kisvesi altında bu kadar açık haberler yapması iyi niyetle izah edilemezdi. Hüseyin Nazım Paşa, bunun için gereken önlemlerin alınması gerektiği görüşündeydi[3]. Ancak bu tarihte İstanbul'da yayımlanan bir gazetenin Ermeni gençlerine açıkça "silah talimi" yapmalarını tavsiye eden bir yazı yayımlayabilmesi mümkün değildi. Gazetedeki yazı aslında Ermeni gençlerinin genellikle tıp ve ziraat eğitimi için Paris'e gittiklerini ancak Paris'te maddi olarak zorlandıklarını anlatmaktaydı. Nancy şehri daha uygun bir eğitim merkezi olarak anlatılmış, oradaki spor ve jimnastik mahallerinden de bahsedilerek şehrin Ermeni gençleri için uygunluğu vurgulanmıştı[4].

Olay basit bir yanlış anlama vakası gibi görünse de devlet yetkilileri için spor ve jimnastik çalışmaları terör faaliyetlerinin bir parçası gibi görülmekteydi. Benzer örnekler sonraki yıllarda da görülmeye devam etmişti. 1896 yılında İstanbul'da Osmanlı Bankası Baskını[5] olarak bilinen olayı gerçekleştiren grubun liderlerinden Karekin Pastırmacıyan (Armen Garo) 1894 yılında Nancy'deki Ziraat Mektebi'nden mezun olmuştu[6]. Bu tür örnekler devletin kontrolcü politikasını kuvvetlendirmekteydi.

Ayrıca sadece İstanbul'da değil Anadolu'nun farklı yerlerinde açılan Ermeni spor kulüpleri ve cemiyetleri de bulunmaktaydı. Bu cemiyetlerin faaliyetleri de devletin politikasını etkileyen unsurlar arasındaydı. Anadolu'da Ermeni spor ve jimnastik kulüplerinin kurulduğu ilk yerin, Ermeni silahlı komitelerinin de kurulduğu yer olan Erzurum olması bu hususta temel endişelerdendi. Cemiyetlerin çeşitli yayınlarındaki ifadeler de devleti endişeye düşürmekteydi. Örneğin Şavarş Misakyan, Erzurum'da yayımlanan *Haraç* isimli gazetede Ermeni spor cemiyetleri hakkında yazdığı bir yazıda şu ifadeleri kullanmaktaydı[7]:

3 Zabtiye Nazırı Hüseyin Nazım Paşa'dan Dâhiliye Nezareti'ne 10 Teşrîn-i Sânî 1309 (22 Kasım 1893) tarihli tezkire; *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi* (BOA) *Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi* (DH. MKT.) No. 177/32 lef 3.

4 Matbuât-ı Umûmiye Müdürü'nün Nezaret'e 13 Teşrîn-i Sânî 1309 (25 Kasım 1893) tarihli tahriratı; BOA. DH.MKT. No. 177/32 lef 2. Aynı hadise ve vesikalar için bk. Nejla Günay, "Osmanlı Devleti'nde Kurulan Spor Cemiyetleri ve Jimnastik Derslerinin Milliyetçilik Hareketlerindeki Rolü", *Belleten*, C 81, S. 292, Ankara 2017, s. 936-937.

5 Osmanlı Bankası Baskını hakkında bk. Fikrettin Yavuz, *Osmanlı Devleti'nde Ermeni Terörü: 1896 Osmanlı Bankası Baskını*, Ankara 2015, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

6 Karekin Pastırmacıyan'ın hatıraları için bk. *Osmanlı Bankası – Armen Garo'nun Anıları*, (Türkçe'ye Çeviren: Attila Uygun), (Yayına Hazırlayan: Ragıp Zarakolu), İstanbul 2009, Belge Yayınları.

7 Aram Kuran – Ergun Hiçyılmaz, *age.*, s. 74.

"Beden eğitimi hareketleri İstanbul'dan Erzurum'a kadar bize fayda getirecek. Onun için bizler hiçbir fedakârlıktan kaçınmamamız gerekir. Gençlerin kurdukları bu spor ve jimnastik dernekleri bize gün içinde aldığımız gıda kadar gerekli bir şeydir. Onun için her fedakârlığı yapmalıyız, bu beden eğitimi hareketleri devamlı bir ders olmalı ve fiziki bir şekilde belimizi doğrultmalıyız ki, aklımız fikrimiz ve kalbimiz yanlış düşüncelere kapılmasın."

Ermeni basını; spor, jimnastik ve idman faaliyetlerine geniş yer ayırıyor, bunların Ermeni toplumunun geneline yayılması için uğraşıyordu[8]. Osmanlı Devleti için ise bu tür söylemler, o tarihlerde faaliyete başlamış olan Ermeni komiteleri ile bağlantılı siyasi ifadeler anlamına gelmekteydi. Ayrıca Amerikan Board ve Genç Hristiyanlar Birliği (Young Man's Christian Association–Y.M.C.A.) gibi misyoner örgütlerinin de spor faaliyetlerinde bulunması devletin kontrolcü tavrını ve endişelerini kuvvetlendirmekteydi. Misyonerlerin, Ermeni sorununun gelişimine etkileriyle ilgili düşünceler geliştikçe, diğer çalışmaları gibi misyoner okullarındaki öğrencilerle birlikte spor ve beden eğitimi dersleri de sorunu körükleyen bir unsur olarak görülmeye başlanmıştı[9].

Bu yüzden Ermeni okullarında okutulan kitaplar ve eğitim faaliyetleri daha sıkı kontrole alınmıştı. Simbat Davidyan tarafından Ermeni okullarında öğrencilerin beden eğitimi ve jimnastik derslerinde okutulmak üzere "*İdman-ı Etfal*" adıyla Türkçeye çevrilen bir eser hazırlanmıştı[10]. Eserin yayımlanmasına ve Ermeni okullarında okutulmasına Maarif Nezareti de 1903 yılı içerisinde onay vermişti[11]. Eser, İstanbul'daki okullarla birlikte Anadolu'daki birçok Ermeni okulunun müfredatına da alınmış ve okutulmak üzere ülke genelindeki Ermeni okullarının çoğuna dağıtılmıştı. Ancak birkaç yıl içinde, özellikle Anadolu'daki okulları takip eden yetkililerden kitap hakkında şikâyetler gelmeye başlamıştı. Şikâyetler temel olarak kitabın Ermeni çocuklarına "ayrılıkçılık" ve "etnik ayrıcalık" anlamına gelecek telkinlerde bulunduğunu ima ediyordu. Dâhiliye Nezareti, "(içeriğinde) bir takım şâyân-ı nazar mebâhis, manzûmât ve fıkarât münderiç bulunan" bu

8 Aram Kuran – Ergun Hiçyılmaz, *age.*, s. 136.

9 Ünsal Tazegül, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemlerinde Misyonerlik ve Spor", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C 7, S. 1, 2018, s. 171-191.

10 Hasmik A. Stepanyan, *Ermeni Harfli Türkçe Kitaplar ve Süreli Yayınları Bibliyografyası (1727-1968)*, İstanbul 2005, s. 239.

11 Maarif Nezareti Teftiş ve Muayene Heyeti'nin 14 Haziran 1319 (27 Haziran 1903) tarihli raporu; BOA. Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT.) No. 716/12 lef 6.

eserin eğitim müfredatından çıkarılmasını istediği gibi, Maarif Nezareti'nin bu tür kitaplara onay verirken daha dikkatli olması gerektiği uyarısında bulunmuştu[12]. Dâhiliye Nezareti'ne göre kitabın özellikle 161-164. sayfaları arasında aktarılan şiir ve marşlar, spor faaliyetleri arasında Ermeni çocuklarına ayrılıkçılık aşılayan içeriğe sahipti[13].

Bu gelişme ve şikâyetler zamanla Ermeni komitelerinin gençleri spor ve jimnastik çalışmaları adı altında örgütledikleri suçlamalarına dönüşmüştü. Somut olarak komitelerin okullarda veya diğer resmî kurumlarda sportif anlamda açık faaliyetlerde bulunduklarına dair bilgi bulunmasa da spor çalışmalarını bir propaganda ve destekçi toplama aracı olarak kullandıkları anlaşılmaktaydı. Bazı bölgelerde de "Jimnastik Cemiyeti" adı altında kurulan sportif kulüplerle özellikle fakir Ermeni çocuklarının silahlı faaliyetlere hazırlandığı iddia edilmekteydi. Ermeni komiteleri arasında da Taşnaksütyun, sportif faaliyetleri komite çalışmalarına katkı amacıyla kullanılan komitelerin en önemlisi olarak görülmekteydi[14].

Jimnastik cemiyetleri ile Ermeni silahlı komiteleri arasındaki ilişkilere dair iddialar, bu tür cemiyetlerin etkisizleştirilmesi veya çoğunun kapanması ya da beden eğitimi faaliyetlerine dâhil edilmesi sonrası, "İzcilik" cemiyetlerine yönelmişti. Ermeni izci kulüplerinin bayrakları ve öğrencilere okutulan marşlarla çocuklara Osmanlı Devleti aleyhtarı propaganda aşılandığı, dolaylı olarak bu kulüplerde Ermeni komitelerine eleman yetiştirildiğine dair şikâyetler görülmekteydi. Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte bu tür iddia ve şikâyetler daha da artmıştı. İstanbul'da Kadıköy Ermeni İzci Kulübü'nün siyasi faaliyetlerde öncü kulüplerden olduğu belirtilmekteydi. Bunun üzerine mektepler, cemiyet ve kulüplerin izci teşkilatlarının tamamen kapatılmasının yanında diğer sportif ve sosyal kulüplerde de askerî tatbikat benzeri uygulamalara, kendilerine özgü üniforma giymelerine ve Osmanlı Sancağı'ndan

12 Dâhiliye Nezareti'nden Maarif Nezareti'ne 12 Kanûn-ı Sânî 1321 (25 Ocak 1906) tarihli tezkire; BOA. MF.MKT. No. 911/46 lef 2.

13 Nezaret, kitabın Ermenice aslındaki bu sayfaları da ilgili komisyona iletmişti. BOA. DH.MKT. No. 1044/43 lef 1-4.

14 Bu hususta merkeze, ülkenin birçok bölgesinden bilgi ve raporlar gelmekteydi. Örnek olarak şu belgeler ve belgelerde zikredilen hadiselere bakılabilir. Filibe'de kurulan Ermeni Jimnastik Cemiyeti ve faaliyetleri hakkında Bulgaristan Komiserliği'nin yazısı üzerine Hariciye Nezareti'nin Sadaret'e 4 Temmuz 1322 (17 Temmuz 1906) tarihli tezkiresi; BOA. Hariciye Nezareti Sofya Sefareti (HR.SFR.04.) No. 235/79 lef 1. Sofya Komiserliği'nden Hariciye Nezareti'ne 2 Temmuz 1324 (15 Temmuz 1908) tarihli tahrirat; BOA. HR.SFR. 04. No. 827/59.

başka bayrak bulundurulmasına müsaade edilmemesi kararı alınmıştı[15]. İzci kulüpleri tamamen kapatılamasa da faaliyetlerindeki kısıtlamalar sürdürülmüştü.

İlerleyen tarihlerde okullar haricinde doğrudan spor kulüpleri de çoğalmaya başlamıştı. Mıgırdiç Mıgıryan tarafından Raffi ismiyle kurulan ilk Ermeni spor derneği 1907 yılında faaliyete başlamıştı. Bir jimnastik kulübü olarak kurulan ve sonradan ismi "Ermeni Beden Eğitimi" olarak değiştirilen dernek "H.M." amblemini kullanmaktaydı. Ermeniler arasından birçok sporcu Raffi'den yetişmişti[16].

İstanbul'da ilk Ermeni futbol kulübü de Balta Limanı Kulübü adıyla kurulmuştu. Balta Limanı Kulübü, 9 Aralık 1906 tarihinde Galatasaray ile oynadığı Balta Limanı sahasındaki maçta Galatasaray'ı 5-0 mağlup etmesiyle gündem olmuştu. O sırada formasının renkleri sarı-siyah olan Galatasaray, bu maçtan sonra "bu forma uğursuzdur" denilerek formasının renklerini sarı-kırmızı olarak değiştirmişti[17].

Balta Limanı Kulübü'nden sonra Ermeniler tarafından ikinci olarak Pera Santral Kulübü kurulmuştu ki bu kulüp daha sonraları büyük başarılara imza atacak olan Dork Kulübü'nün de atası olarak kabul edilmekteydi. Kulübün kurucusu Vahan Çeraz'dı. İngiltere'yi ziyaret eden ve orada futbola karşı ilgisi artan Çeraz, İstanbul Ermenilerinin futbolla ilgili çalışmalarında bir öncü rolü üstlenmişti. Kınalı Ada'da da bir spor grubu kuran Çeraz, daha sonra arkadaşı Yeznig Kaçuni ile birlikte Dork Spor Kulübü'nü kurmuştu. 1908 yılında kurulan Dork Spor Kulübü, kırmızı-siyah renkleriyle futbolda olduğu kadar yüzme ve atletizmde de faaliyette bulunuyordu. Kulübün kadrosunda yer alan sporcular hem atletizm hem de futbol ekibinde yer alıyorlardı[18]. Kulübün isim babası da Vahan Çeraz'ın amcası ve son dönem Osmanlısında Ermeni siyasetinin tanınmış isimlerinden Minas Çeraz idi:

15 Dâhiliye Nezareti'nden Sadaret'e 11 Haziran 1330 (24 Haziran 1914) tarihli tezkire; BOA. Dâhiliye Nezareti Mebânî-i Emiriye ve Hapishaneler Müdüriyeti (DH. MB. HPS.M.) No. 14/25. Aynı yazı; BOA. Dâhiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği (DH. HMŞ.) No. 30/89; BOA. Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti Memurin Kalemi (DH.EUM.MEM.) No. 49/74; BOA. Dâhiliye Nezareti İdâre-i Umûmiye Müdüriyeti Evrakı Ekleri (DH.İ. UM.EK.) No. 88/35.

16 Orhan Şevki, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Azınlık Spor Kulüpleri ve Sporcular*, İstanbul 2018, s. 6-7.

17 Mehmet Yüce, *İstanbul Spor Kulüpleri Tarihi – 1, İlk Dönem Kulüpleri*, İstanbul 2021, s. 258-259.

18 Yüce, *age.*, s. 259-260; Şevki, *age.*, s. 7.

"… 1908 yılında kurulan Dork Kulübü'nün, İstanbul'un çeşitli semtlerinden ve çoğunluk olarak da Kumkapı'dan toplanmış olan üyeleri, futbolun dışında, yüzme ve atletizm ile de meşgul oluyor, bu dallarda da yarışmalar düzenliyorlardı. Kumkapı ve Santral kulüplerinin birleştirilmesiyle meydana getirilen bu kulübün kuruluşunda Vahan Çeraz'ın büyük rolü olmuştu. Onun amcası olan ünlü Ermeni siyasetçi ve düşünür Minas Çeraz, forma rengi olarak kırmızı ve siyahı önererek, kulübün isim babası oldu."[19]

Meşrutiyet Döneminde Ermeni Sporu

1908 yılında, anayasanın yeniden yürürlüğe konması ve Meşrutiyet idaresine geçilmesi sonrası, 1909 yılında *Cemiyetler Kanunu* çıkarılmış ve ülkedeki tüm parti, dernek, kulüp, cemiyet gibi yapıların kurulması ve faaliyetleri hukuki esaslara bağlanmıştı. Bunun ardından anayasaya eklenen bir maddeyle de dernek kurma hak ve özgürlüğü anayasal güvenceye alınmıştı. Bu yeni düzenlemelerle devletin bütünlüğünü, hükümet şeklini ve Osmanlı unsurları arasındaki birliği zedeleyici içerikli yapılar teşkil edilemeyecekti. Devletin yürürlüğe koyduğu Osmanlıcılık politikası çerçevesinde bütün sosyal ve siyasi yapılar, "anâsır-ı muhtelife-i Osmâniyye"nin birliğini sağlayacak çalışmalar yapmak durumundaydılar. Tüm bu düzenlemeler, yine önceki dönemden beri sürdürüldüğü üzere, spor cemiyetlerinin ya da kulüplerinin siyasi hedeflere dâhil edilmemeleri amacı da taşıyordu. 1910'lu yıllarda kurulan Ortaköy Spor Kulübü bu amaç için kurulan ilk kulüplerdendi. *Ortaköy Spor Kulübü*, Müslüman, Rum, Ermeni ve Musevilerin bir arada yaşadığı önemli bir semtte kurulmuş ve gençlerin Türk spor kulübünde birleşmelerini sağlamıştı. Bu kulüp, toplumsal çeşitliliği yansıtan bir yapıya sahip olup, farklı etnik ve dini kökenlere mensup gençlerin birlikte spor yaparak kaynaşmasını sağlamayı hedefliyordu.

Önceki cemiyet ve kulüpler yasal düzenlemelerle resmî hale getirildiği gibi yenileri de kurulmaya devam etmişti. Meşrutiyet'in ilânından sonra, kurulan diğer bir güçlü Ermeni kulübü Araks Kulübü'ydü. 1911-1912 sezonunda Araks Kulübü, Makriköy Futbol Ligi'nde şampiyonluğu kazanmıştı[20]. Üsküdar Ermeni Futbol Kulübü de – tam olarak kuruluş tarihi bilinmemekle birlikte – bu tarihlerden önce kurulan kulüplerdendi. Üsküdar Kulübü; Robert Kolej, Bardizag (Bahçecik, İzmit) Amerikan Koleji ve Berberyan Okulu

19 Hayk Demoyan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeni Sporu ve Beden Eğitimi*, Erivan 2009'dan aktaran Yüce, *age.*, s. 262.

20 Yüce, *age.*, s. 264-265.

öğrencilerinin ortak çabalarıyla kurulmuştu[21]. "Bu dönemde şehirdeki (İstanbul) semtlere göre kayıtlı Ermeni kulüpleri şöyle sayılabilir: Aharonyan (Beşiktaş), Araks (Pera), Ardziv (Kumkapı), Ardavazt (Kuruçeşme), Proti (Kınalı), Esayan (Pera), Joğovrtayin (Makriköy), Kilikya (Kumkapı), Maslak (Şişli), Marmnamarzagan (Pera), Mhitaryan (Kadıköy), Nor Tbrots (Pangaltı), Santral (Galata), Sasun (Balat), Dork (Kumkapı), Raffi (Üsküdar)."[22]

1911 yılı Şubat ayında Şavarş Krisyan tarafından İstanbul'da *Marmnamarz* adında bir beden eğitimi ve spor dergisi yayımlanmaya başlanmıştı. Zengin bir içeriğe sahip olan dergi, 30 sayfadan fazla bir hacimle çıkmaktaydı. Krisyan ayrıca Ohannes Hintliyan ile birlikte bir "scout (izci)" kitabı da yayımlamıştı[23]. Yine 1911 yılında, Kadıköy Union Club'de İstanbul Ermeni Olimpiyatları düzenlenmeye başlandı. 1914 yılına kadar sürdürülen Ermeni olimpiyatlarına İstanbul'da Ermeni spor kulüplerinin bulunduğu semtlerin neredeyse tamamı katılmaktaydı. Olimpiyatların en coşkulusu 1913 yılında yapılan olmuştu. Ermeni Patriği Zaven Der Yeğyayan'ın himayesinde yapılan olimpiyat, meşhur Ermeni müzisyen Gomidas Vartabed'in başkanlığında gerçekleşmişti. Ermeni kız ve erkek izci gruplarının da katıldığı oyunlara İstanbul dışında da geniş katılım olmuştu. 1914 yılında yapılan son olimpiyat sonrası, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla İstanbul Ermeni Olimpiyatları da son bulmuştu[24].

Spordaki gelişmeler ve Meşrutiyet döneminin farklı politikalarına rağmen devlet kontrolcü tavrını da sürdürmeye devam etmekteydi. Halen yurt dışına giden Ermeni öğrencilerin beden eğitimi adı altında silahlı eğitim alacakları endişesi sürmekteydi. Bu yüzden yurtdışı çıkışlarında pasaport talepleri sıkı kontrole tabi tutuluyordu. Çeşitli sportif faaliyetlere denk gelen talepler daha da sıkı kontrol ediliyordu. 1912 yılında fakir Ermeni çocuklarından oluşan 17 kişilik bir grup, eğitim için Eçmiyazin'de bulunan Jamaran Mektebi'ne gideceklerdi ve öğretmenleriyle birlikte gidebilmeleri için pasaport talebinde bulunmuşlardı[25]. Ancak o tarihlerde Prag'da düzenlenen olimpiyat ve Balkan coğrafyasından olimpiyata katılarak bölgedeki ayrılıkçı faaliyetlere

21 Yüce, *age.*, s. 266.

22 Yüce, *age.*, s. 266-267.

23 Yüce, *age.*, s. 260, 265-266; Şevki, *age.*, s. 12.

24 Aram Kuran – Ergun Hiçyılmaz, *age.*, s. 82.; Yüce, *age*, s. 273-277.

25 Ermeni Patriği Zaven Efendi'nin Adliye ve Mezahib Nezareti'ne 6 Eylül 1328 (19 Eylül 1912) tarihli tahriratı; BOA. *Dâhiliye Nezareti Sicill-i Nüfus Tahrirat Kalemi* (DH. SN.THR.) No. 37/57 lef 7.

destek verenlerin kontrol edilmeye çalışıldığı sırada Ermenilerin bu talebi de nezaretler arasında endişeye ve kontrole neden olmuştu. Fakat neticede öğrencilerin pasaportları verilmişti[26].

Yine 1912 yılında Ermeni Araks Kulübü, İstanbul Makriköy Ligi şampiyonluğunu kazanmıştı. Aynı yıl Vahram Papazyan ve Mıgırdiç Mıgıryan Stockholm Olimpiyat Oyunları'nda Türkiye'yi temsil etmişlerdi. Stockholm Olimpiyatları, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin sporcu göndererek katıldığı ilk olimpiyat oyunlarıydı. Selim Sırrı (Tarcan) Bey tarafından organize edilen olimpiyata katılan Osmanlı Devleti sporcularından Vahram Papazyan ve Mıgırdiç Mıgıryan'dan Papazyan'ın masrafları Ardavazt Kulübü tarafından karşılanırken, Mıgıryan kendi masraflarını kendisi karşılayarak oyunlara katılmıştı. Sporcular; dekatlon, atletizm ve disk atmada başarılar kazanarak madalyalar almışlardı. Dönemin basını da her iki sporcuyu, olimpiyatlarda Türk bayrağını dalgalandırdıkları için kutlayan birçok yazı ve haberle tebrik etmişti[27]. Türkiye'nin ilk olimpik spor faaliyetine, sporcu değil ama delege göndererek resmî katılımı 1905 yılında gerçekleşmişti. Brüksel'de 9-14 Haziran 1905 tarihleri arasında düzenlenen 3. Olimpik Kongre'ye (Uluslararası Beden Eğitimi ve Spor Kongresi) Osmanlı Devleti İstanbul'dan bir delege göndermek yerine o sırada Brüksel Maslahatgüzarı olan Mihran Kavafyan Efendi'nin katılmasını kararlaştırmıştı. Böylece Osmanlı Devleti'nin ilk olimpik kongrede temsili de bir Ermeni temsilci tarafından gerçekleştirilmişti[28].

Stockholm Olimpiyat Oyunları'na denk gelen tarihlerde, Meşrutiyet dönemi siyasi politikalarının da etkisiyle Ermeni sporcular sürekli gündemdeydiler. Aynı yıllarda Fenerbahçe Futbol Kulübü'nün kalecileri de iki Ermeni sporcuydu. 1911-1912 sezonunda Vahram Mateosyan, 1913-1914 ve 1914-1915 sezonlarında da Karnik Aslanyan, Fenerbahçe'nin kalecileriydiler[29].

Ermenilerin farklı spor dallarında kazandıkları başarıların öncülerinden birisi de 14 Eylül 1913 günü, "İstanbul Islah-ı Nesl-i Fürs Cemiyeti" tarafından

26 Nezaretler arası yazışmalar ve öğrencilerin isim listesi; *Aynı Vesika*, lef 14, 16, 18-19-20.

27 Mehmet Yüce, *İstanbul Spor Kulüpleri Tarihi – 3, Semt Kulüpleri*, İstanbul 2021, s. 337; Şevki, *Osmanlı'dan age*, s. 11; Tolga Şinoforoğlu, "Türkiye'nin Erken Dönem Olimpik Serüveni ve Ay-Yıldız'ın Olimpiyat Oyunları'nda İlk Resmi Temsili (1896-1921)", *Spormetre: The Journal of Physical Education and Sport Sciences*, No. 18 (Özel Sayı), 2020, s. 42-46.

28 Şinoforoğlu, agm., s. 34.

29 Şevki, *age.*, s. 5; Aram Kuran – Ergun Hiçyılmaz, *age.*, s. 96.

organize edilen at yarışlarında Kadıköy Ermeni Kilisesi'ne bağlı gençlerin, "tulumba sandığı" yarışmasında birincilik elde etmeleriydi[30]. İstanbul'daki bu başarıyla Ermeni gençleri ve organizasyonlarının sporun her dalında etkili oldukları görülmüştü.

Bu arada başka bir güçlü Ermeni kulübü olan (kuruluş tarihi belli değil) Şişli Kulübü de spor faaliyetlerine başlamıştı. Sayıları artan kulüpler sayesinde İstanbul Ermeni Spor Federasyonu veya Ermeni Jimnastik Genel Derneği (Homenetmen) (Ermenicesi; Hay Marmnamarzagan İnthanur Miutyun), (Kısaltması; H.M.İ.M.) kurulmuştu. Şişli Kulübü aslında bu federasyonun Beyoğlu şubesi olarak kurulmuştu. Federasyon, çeşitli sportif faaliyetleri organize etmenin yanında "İstanbul Olimpiyat Oyunları için Ermeni sporcuları seçmek ve onlara antrenman ve egzersizler yaptırmakla da yükümlüydü." Federasyonun kurulması sonrası Şavarş Krisyan'ın öncülüğünde bir Ermeni futbol ligi oluşturulmuştu. Federasyonun farklı şubeleri arasında futbol müsabakaları düzenlenmekteydi. Ayrıca farklı ülkelerin olimpiyatlarına ve yurt dışı müsabakalara da federasyon tarafından sporcu gönderilmekteydi[31].

Meşrutiyet döneminde de yine önceki yıllardaki gibi İstanbul dışında Anadolu'nun çeşitli yerlerinde de Ermeni spor kulüpleri ve cemiyetler de kurulmuştu. Van'da "Vahakn" isimli idman birliği, Sivas'ta "Bartev Derneği" ve "Varaztadyan" Cemiyeti, İzmit Bahçecik'te "Arziv" futbol kulübü, Trabzon'da aynı isimli bir dernek, Erzincan'da "Jayr" jimnastik kulübü kurulmuştu. Ayrıca farklı şehirlerde beden eğitimi dersleri alan ilk eğitim düzeyindeki öğrenciler, jimnastik gösterileri yapacak seviyede eğitilmekteydi[32].

Cumhuriyet'e Geçiş Süreci ve Sonrasında Ermeni Kulüpleri ve Sporcular

Birinci Dünya Savaşı sırasında spor faaliyetleri kesintiye uğramıştı. Osmanlı ordusunun savaş sırasında Ermenilerle yaşadığı çeşitli problemlerle birlikte orduda görev alan Ermeni askerler arasında bazı sporcular da vardı. Gedikpaşa (Ardavazt) Kulübü'nden Kalust Arkaryan bunlardan birisiydi. Araks Kulübü'nün futbolcularından Hayk Cocolyan da Osmanlı Devleti saflarında mühendis olarak görev almış, Sivas'ta çalışmıştı[33]. Fakat bunlar yaşanan o çatışma sürecinde spesifik örnekler olarak kalmışlardı.

30 Günay, agm., s. 923-924.

31 Mehmet Yüce, *İstanbul Spor Kulüpleri Tarihi 1*, s. 268-269; Şevki, *age.*, s. 8-9.

32 Aram Kuran – Ergun Hiçyılmaz, *age.*, s. 74.

33 Aram Kuran – Ergun Hiçyılmaz, *age.,* s. 34.

Mütareke ve Millî Mücadele dönemlerinin askerî ve siyasi ortamı spor kulüplerini de etkilemiş, Ermeni kulüpleri ile Türk kulüpleri arasında da problemler yaşanmıştı. Dönemin "millî" hedef ve duyguları spor kulüplerini de etkilemişti. Ermeniler ve Rumlar arasında ülke genelinde sürdürülen siyasi iş birliği çerçevesinde Ermeni kulüpleri de büyük oranda Rum kulüpleriyle birlikte hareket etmişlerdi[34]. 1922 yılının Mayıs ve Haziran aylarında, işgal İstanbul'unda, İngilizlerin öncülüğünde bir olimpiyat tertip edilmişti. 1924'te Paris'te yapılması tasarlanan ana olimpiyatların bir provası niteliğinde olan olimpiyat aynı zamanda İngilizlerin şehrin sosyal hayatını kontrol çabalarının da bir ürünüydü. Devam eden Millî Mücadele nedeniyle Türkler bu olimpiyata dâhil olmazken gayrimüslim kulüplerinin hemen hemen tamamı – Ermeniler de 11 ekip halinde – katılmışlardı[35].

Ermenilerin sportif faaliyetleri bu dönemde devam ediyordu. Ancak 1921 yılında Dork Kulübü dağılmıştı. H.M.İ.M.'nin farklı kulüpleri ve sporcuları ise 1922'ye kadar faaliyetlerine devam etmişlerdi[36]. Aynı durum Anadolu'daki Ermeni spor kulüpleri için de geçerliydi. Ancak Anadolu'da da Ermeni spor kulüplerinin, önceki dönemlerde Ermeni komitelerine destek verdikleri gibi işgal güçleriyle de birlikte çalıştıklarına dair şikâyetler bulunmaktaydı. Bu tür şikâyet ve tespitler Cumhuriyet döneminde de görülmekteydi. Adana'da, 1937 yılında, Millî Mücadele döneminde "Ermeni Gençler Birliği" adıyla bir spor kulübü olarak kullanılan metruk bir binayı satın alan bir Türk, binada silah ve patlayıcı maddeler bulmuştu. Emniyetin yaptığı incelemede, kulüp binasında bulunan silah ve patlayıcı maddelerin, Fransız işgali sırasında işgal güçlerinin kullandığı silahlar olduğu anlaşılmıştı[37].

Buna benzer problemler ve Millî Mücadele sırasında Ermenilerle yaşanan diğer problemlerin kulüplere de yansımış olması dolayısıyla sonraki dönemde Ermeni kulüpleri bir süre faaliyet yapamamış, çoğunluğu da kapanmıştı. Cumhuriyetin ilanından sonra diğer azınlık grupları gibi Ermeniler arasında da Türkiye'de yaşayan sporcular faaliyetlerine devam eden Türk kulüplerinde yer alarak sportif çalışmalarını sürdürmüşlerdi[38].

34 Mehmet Günay, "Türkiye'de Spor Cemiyetlerinin Kuruluşu ve Bu Cemiyetlerin Etnik Amaçlarla Kullanılması", *International Journal of Science Culture and Sport*, No. 4 (Special Issue 1), August 2016, s. 391.

35 Mehmet Şenol, *Gayriresmi Futbol Tarihi*, İstanbul 2021, s. 395; Mehmet Şenol, *Siyaset-Kulüp-Stadyum: İstanbul Futbol Kültürünün Değişimi*, İstanbul 2023, s. 74-76.

36 Şevki, *age.*, s. 9.

37 Seyhan Valiliği'nin Dâhiliye Vekâleti'ne 21 Temmuz 1937 tarihli yazısı; Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA.) Muamelat Genel Müdürlüğü, No. 30-10-0-0, Yer Bilgisi: 109-720-20 lef 3.

38 Şevki, *age.*, s. 15.

Şişli Kulübü 1926 yılına kadar varlığını sürdürmüştü ancak faaliyetlerine devam edememekteydi. 1926'da Aliksan Hovhannesyan tarafından Nor (Yeni) Şişli Kulübü kuruldu. Türk milli takımına da birçok sporcu yetiştiren ve 1940 yılına kadar çalışmalarını sürdüren Nor Şişli, bu yılda Güneş ve Kale kulüpleri ile birleşerek Taksim Gençlik (Spor) Kulübü'nü oluşturdular. Kulübün kurucuları arasında Ara Akınoğlu, Norayr Basmacı, Baruyr Çizmeci, Barkev Çizmeci, Barkev Hamparsumyan, Madad Kabaracıyan, Ohannes Manukyan ve Ardas Sargavak gibi isimler vardı[39]. Taksim Spor Kulübü Türkiye'de birçok ünlü sporcunun yetişmesine vesile olmuştu. Bir dönemin meşhur futbolcularından olan Rum asıllı Lefter Küçükandonyadis de bir dönem Taksim Kulübü'nde yer aldığı gibi sonraki yılların meşhur Ermeni futbolcuları Garbis Zakaryan ile Garbis İstanbulluoğlu da Taksim Kulübü'nden yetişmişlerdi[40].

Günümüzde de varlığını sürdüren Şişli Spor Kulübü ise 1946 yılında kuruldu. Şişli Spor Kulübü futbolun yanında tenis, halter, basketbol, atletizm ve voleybol gibi alanlarda da oldukça başarılı sporcular yetiştirmişti[41]. Taksim Gençlik (Spor) Kulübü ile (Cumhuriyet öncesinde kurulmuş olan kulübün canlandırılmasıyla teşekkül ettirilmiş olan) Şişli Spor Kulübü faaliyetlerine günümüzde de devam etmektedirler[42].

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde azınlık kulüpleri arasında özellikle Ermeni ve Rum takımlarının rekabetleri spor hayatını canlı tutan faktörlerdendi. Ermeni ve Rum gazetelerinin koydukları kupalar için maçlar yapılıyor, bu maçlar İstanbul azınlık sporunu canlı tutmaya yaradığı gibi sayıları azalmış olan Ermeni ve Rum azınlık arasında da bir canlılık ve birliktelik oluşmasına vesile oluyordu. Bu yüzden bu tür karşılaşmalar, Ermeniler ve Rumlar arasında her zaman üst düzey katılıma neden oluyordu[43]. Benzer şekilde Paskalyalarda da kupa maçları yapılmaktaydı.

Cumhuriyet döneminde azınlık kulüpleri ve sporcularının faaliyetlerini engelleyen süreçlerden birisi İkinci Dünya Savaşı dönemiydi. Savaş sırasında ülke yönetimine yansıyan gerginlikler spor kulüplerini de etkilemişti. Özellikle 1942 yılında uygulanan Varlık Vergisi, bu gerginliklerin en önemli yansımalarına sahne olmuştu. Yüksek vergiler nedeniyle Taksimspor Kulübü'nde yönetim değişmişti[44].

39 Mehmet Yüce, *İstanbul Spor Kulüpleri Tarihi 1*, s. 269; Şevki, *age.*, s. 15-17.; Aram Kuran – Ergun Hiçyılmaz, *age.*, s. 50.

40 Aram Kuran – Ergun Hiçyılmaz, *age.*, s. 50, 110.

41 Aram Kuran – Ergun Hiçyılmaz, *age.*, s. 40-47.

42 Levon Panos Dabağyan, *Türkiye Ermenileri Tarihi*, İstanbul 2006, s. 363.

43 Şevki, *age.*, s. 20-21.

44 Şevki, *age.*, s. 36.

Bununla beraber Cumhuriyet döneminde de Ermeni kulüplerinin yanında farklı takımlarda oynayan birçok Ermeni futbolcu ve farklı alanlarda sporcular yetişmişti. Örneğin Sarkis Harputlu ünlü bir tenisçi ve tenis antrenörüydü. Dönemin tenis turnuvalarının en meşhur oyuncuları arasında Harputlu hep ön sıralarda yer almaktaydı[45]. *Osmanbey Tenis Kulübü,* özel bir kort yaptırılarak kurulmuş ve Ermeniler tarafından desteklenmişti. İlk tenis kortu da İstanbul'da 1910'da açılmıştı. Rupen Semerciyan, Cumhuriyet'e geçiş sürecinde basketbolda[46], Krikor Cambazyan da bisiklet sporunda Türkiye'nin en önemli sporcuları arasındaydılar[47]. Ardavazt Kürtyan, atletizmde İngiliz sporcularla yarışan dünya çapında bir atletti[48]. Futbolda da başarılı Ermeni oyuncular vardı. Fenerbahçe'de oynayan Esayanlı Püzant bunlardan birisi olduğu gibi[49]; 1949-1951 yılları arasında Galatasaray'da, 1952-1955 yılları arasında Vefa Spor Kulübü'nde oynayan Garbis Baklaoğlu Cumhuriyet döneminde Ermeni sporcuların en meşhurlarındandı. Baklaoğlu, Vefa'nın önemli sporcuları arasında sayılıyordu[50]. Yine Garbis Baklaoğlu ile iki yıl Vefa'da birlikte oynamakla birlikte kendisi aynı takımda 1950-1957 arasında toplam yedi yıl oynayan adaşı Garbis İstanbulluoğlu da diğer bir Ermeni futbolcuydu[51]. Günümüzde Taksimspor başkanlığını yürütmeye devam eden Garo Hamamcıoğlu da Taksimspor'un ve Türkiye'nin önemli futbolcularından birisiydi. Basketbolla başladığı spor hayatını, 1930'larda Şişli ve Galatasaray kulüplerinde futbol oynayarak sürdüren Hamamcıoğlu, günümüzde genel olarak azınlık sporcular ve spor kulüpleri konusunda ilk akla gelen isimlerden birisidir[52].

Cumhuriyet döneminde, 1952 yılında, kurulan ve faaliyetleri günümüze kadar devam eden diğer bir Ermeni kulübü de Bakırköy Zara Spor Kulübü'dür. Kulüp, 1952 yılında "Kumkapılılar" adıyla kurulmuştu. Daha sonra adını "Kumkapı Zara" olarak değiştirmiş ve 1966 yılına kadar bu adla faaliyetlerine

45 *Akşam*, 2 Ağustos 1945.

46 Aram Kuran – Ergun Hiçyılmaz, *age.*, s. 125.

47 Aram Kuran – Ergun Hiçyılmaz, *age.*, s. 131.

48 Şevki, *age.,* s. 53.

49 Şevki, *age.,* s. 18.

50 "Vefa Stadında", *Vatan*, 6 Ekim 1952; *Vatan*, 8 Kasım 1952.; *Vatan*, 16 Kasım 1952.

51 *Yeni İstanbul*, 1 Ekim 1950; *Son Posta*, 16 Ekim 1950; *Son Posta*, 31 Aralık 1950; *Akşam*, 26 Şubat 1951; *Vatan*, 29 Eylül 1952; *Vatan*, 20 Ekim 1952; *Vatan*, 29 Aralık 1952; *Vatan*, 6 Mayıs 1954; *Akşam*, 13 Aralık 1954.

52 Aram Kuran – Ergun Hiçyılmaz, *age.*, s. 52. Garo Hamamcıoğlu ile spor hayatı hakkında yapılan bir röportaj için bk. Şevki, *age.*, s. 149-151.

devam etmişti. 1966 yılında kulüp Bakırköy'e taşınmış ve adını da "Bakırköy Zara" olarak değiştirmişti. Özellikle kadın futbolu alanında başarılı olan kulüp, bu alanda her sezon ilk üçe girme başarısını günümüzde de göstermeye devam eden ender kulüplerdendir[53].

Örnek Bir Sporcu: İlk Millî Boksör Garbis Zakaryan

Türkiye'de boks sporunun gelişiminde de Ermeniler etkin olarak yer almışlardı. İstanbul'da Ermeni Hastanesi'nin bahçesinde kurulan ilk ringler, ilk boks müsabakalarının da yapıldığı yer olmuştu. Daha sonra özellikle Taksim Spor Kulübü'nden önemli boksörler yetişmişti[54].

Cumhuriyet döneminde yetişen en önemli Ermeni boksör ise Garbis Zakaryan'dır. "Demir Yumruk" lakaplı Zakaryan, aynı zamanda Türkiye'nin ilk millî boksörü unvanına sahiptir. Taksimspor Kulübü'nün yetiştirdiği sporculardan olan Zakaryan, Türkiye Boks İhtisas Kulübü'nde kazandığı çeşitli şampiyonlukların ardından Galatasaray Kulübü'ne geçmişti. İstanbul ve Türkiye müsabakalarında şampiyonluk kazanmıştı. Yurtiçi ve yurtdışında birçok müsabakaya katılarak Türkiye'yi temsil eden Zakaryan, uluslararası alanda ciddi karşılık bulan bir sporcuydu. İtalya'nın dünyaca ünlü boks takımı Audace'in 1950 yılında, Türkiye Boks İhtisas Kulübü'nün davetiyle Türkiye'ye gelmesi ve burada yapılan karşılaşmalarda da sahaya çıkan sporculardan birisi Zakaryan'dı. İtalyan takımının kafile başkanı Balilla Chiappini, Türk basınına verdiği beyanatlarda Türk boksörlerini överken Türkiye'de en beğendiği üç boksörden birisi olarak Garbis Zakaryan'ı da zikretmişti[55]. Türkiye ziyaretleri esnasında İtalyan kulübü ile Türkiye Boks İhtisas Kulübü oyuncuları arasında yedi maç organize edilmiş[56], bu maçlardan ikisini Türk Kulübü kazanırken, birisi teknik nakavt olmak üzere İtalyanlar üçünü kazanmış, diğer ikisi de berabere kalmıştı. Türk sporculardan kazananlar Garbis Zakaryan ile Halit Ergönül olmuşlardı[57].

Kısa süre sonra da farklı müsabakalara katılmak için Zakaryan, Mısır'a gitmişti[58]. Ardından Lübnan, Fransa, Almanya ve Brezilya'da da müsabakalara katılmış, 1964 yılında "Ortadoğu Şampiyonluğu"nu kazanmıştı. 1966 yılın-

53 Aram Kuran – Ergun Hiçyılmaz, *age.*, s. 68.

54 Aram Kuran – Ergun Hiçyılmaz, *age.*, s. 112; Şevki, *age.*, s. 69-73.

55 "Türk Boksörleri Kuvvetlidirler", *Yeni İstanbul*, 6 Şubat 1950.

56 "İtalyan Boksörleriyle Bu Akşamki Karşılaşma", *Yeni İstanbul*, 4 Şubat 1950.

57 "İtalyan Audace ve Türk Boks İhtisas Kulübü Boks Maçı", *Yeni İstanbul*, 5 Şubat 1950.

58 "Garbis Zakaryan Mısır'a Gitti", *Akşam*, 30 Mart 1955.

da da aktif sporculuğu bırakmıştı[59]. Boksu bıraktıktan sonra bir süre hakemlik, antrenörlük ve menajerlik yapan Zakaryan, profesyonel olarak 250 civarı müsabakaya katılmıştı[60].

Son Dönem Ermeni Sorununun Kulüplere Yansıması

Ermeni kulüpleri günümüzde de Osmanlı döneminde yaşanan bazı sorunlara benzer siyasi polemiklerin dışında kalmaya özen göstermektedirler. Bu hususta Taksimspor Başkanı Garo Hamamcıoğlu'nun tavrı da önemlidir. Yakın tarihlerde Ermenistan'dan kaynaklı olarak yaşanan bir olay Ermeni kulüplerinin siyaset dışı kalma arzularını bir kere daha göstermişti. 2019 yılında, o sırada halen Ermenistan işgalinde bulunmakta olan, Karabağ bölgesi Ermenistan tarafından Ermeni olimpiyatlarının yapılacağı yer olarak belirlenmişti. Dünyanın farklı yerlerinde yaşayan Ermeniler arasında yapılan ve Ermenistan tarafından organize edilen Ermeni (Hamahaygagan) Olimpiyatları'nın yedincisi olacak olan 2019 olimpiyatlarının Karabağ'da oynanacak olması üzerine Türkiye'deki Ermeni spor kulüpleri olimpiyata dâhil olmamışlardı. Konunun Ermenistan tarafından tamamen siyasi bir şekle büründürülmesinden rahatsız olan Türkiye Ermenileri spor kulüpleri, Şişli ve Taksimspor kulüplerinden 70'i amatör/profesyonel sporcu olmak üzere 300'e yakın katılımcıdan oluşan kafilelerinin olimpiyatlara katılımını bu sebeple iptal etmişlerdi. Ermeni Olimpiyatları İstanbul Komite Başkanı Haygaram Karasu, aldıkları kararla ilgili basına şu açıklamayı yapmıştı[61]:

"Olimpiyatların Erivan yerine Karabağ'da yapılması canımızı sıktı. 70'i sporcu olmak üzere 300 kişilik kafile olarak Erivan'da rezervasyonlarımızı yaptırmıştık. Bu yıl olimpiyat açılış töreni için kıyafetlerimizi bile yaptırmıştık. Ancak Ermenistan Olimpiyat Komitesi'nin kararı bizim çizgimizde olmadığından turnuvalara katılmama kararı aldık."

Ermenistan'ın siyasi tercihi ve kendilerine yönelik kabul edemeyecekleri teklifleri nedeniyle olimpiyatlara katılmama kararı almaları hakkında Taksimspor Kulübü Başkanı ve Ermeni Olimpiyatları İstanbul Komitesi üyelerinden Garo Hamamcıoğlu da şunları söylemişti[62]:

59 Aram Kuran – Ergun Hiçyılmaz, *age.*, s. 113-114; Şevki, *age.*, s. 107.

60 Garbis Zakaryan'la boks hayatı hakkında yapılan bir röportaj için bk. Şevki, *age.*, s. 145-147.

61 "Türkiyeli Ermeni Sporculardan Karabağ Protestosu", *Independent Türkçe*, 9 Ağustos 2019.

62 *Independent Türkçe*, 9 Ağustos 2019.

"Bize herhangi bir baskı veya uyarı gelmedi. Tamamen kendi tercihimiz doğrultusunda bir karar aldık ve olimpiyatlara katılmaktan vazgeçtik. Bugüne kadar sportif müsabakalara giderken her zaman devlet desteği gördük. Ancak Karabağ sorunu hassas bir konu. Olimpiyatların güzelliği resmi geçit seremonisidir. Bize 'resmi geçit seremonisine katılmayın ama oyunlarda yer alın' dediler. Bu kabul edilemez."

Sonuç

Ermeni spor kulüpleri ve sporcularının Türk spor tarihindeki yeri, özellikle Osmanlı Devleti'nin son döneminde, Ermeni sorunuyla ilginç bir paralellik göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sonrası da aynı durum Türkiye'nin azınlık politikalarıyla benzerlik içermektedir. Ermeni sorununun şiddetlendiği ya da Türkiye'de azınlık politikalarının sertleştiği dönemler, Ermeni sporuna benzer şekilde yansımıştır.

Ancak bu durum Ermeni sporcularının Türk sporu içindeki önemini azaltmamaktadır. Türkiye'yi çeşitli olimpiyatlarda temsil eden Ermeni sporcular, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde Türk-Ermeni yakınlığının da örneklerini oluşturmaktadırlar. Ermeni kulüpleri, Ermeniler arasında sporun yayılmasına katkı sağladıkları gibi birçok Türk kulübüne de sporcu yetiştirmişlerdir. Sporun her dalında başarılarıyla adlarını duyuran Ermeni sporcular aynı zamanda Türk sporunun dünya genelindeki başarılarına katkı sunmuşlardır.

Günümüzde de faaliyetlerine devam eden Ermeni kulüpleri ve farkı alanlarda sportif çalışmalarını yürüten Ermeni sporcular, Türk sporu içerisinde önemli bir yer tutmaktadırlar. Önceki dönemlerde yaşananlara benzer siyasi sorunların tekrarlanmasına engel olmak için Ermeni sporcular sadece spor çalışmalarına odaklanma arzularını tekrarlamaktadırlar. Güncel siyasi sorunlar spor çalışmalarında büyük bir etkiye sahip değildir. Sayıları azalsa da Ermeni kulüpleri Türkiye'de sporun önemli bir parçası durumundadırlar.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.)

DH.EUM.MEM. (Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti Memurin Kalemi), No. 49/74.

DH. HMŞ. (Dâhiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği), No. 30/89.

DH.İ. UM.EK. (Dâhiliye Nezareti İdâre-i Umûmiye Müdüriyeti Evrakı Ekleri), No. 88/35.

DH. MB. HPS.M. (Dâhiliye Nezareti Mebânî-i Emiriye ve Hapishaneler Müdüriyeti), No. 14/25.

DH.MKT. (Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi), No. 177/32.; 1044/43.

DH.SN.THR. (Dâhiliye Nezareti Sicill-i Nüfus Tahrirat Kalemi), No. 37/57.

HR.SFR.04. (Hariciye Nezareti Sofya Sefareti), No. 235/79.; 827/59.

MF.MKT. (Maarif Nezareti Mektubi Kalemi), No. 716/12.; 911/46.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA.)

Muamelat Genel Müdürlüğü, No. 30-10-0-0, Yer Bilgisi: 109-720-20.

Gazeteler

Akşam

Independent Türkçe

Son Posta

Vatan

Yeni İstanbul

(Gazetelerin tarih ve numaraları dipnotlarda belirtilmiştir.)

Araştırma ve İnceleme Eserler

Çelik, Veli Onur – BULGU, Nefise, "Geç Osmanlı Döneminde Batılılaşma Ekseninde Beden Eğitimi ve Spor", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 24, Konya 2010, s. 137-147.

Dabağyan, Levon Panos, *Türkiye Ermenileri Tarihi*, İstanbul 2006, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık.

Günay, Mehmet, "Türkiye'de Spor Cemiyetlerinin Kuruluşu ve Bu Cemiyetlerin Etnik Amaçlarla Kullanılması", *International Journal of Science Culture and Sport*, No. 4 (Special Issue 1), August 2016, s. 383-393.

Günay, Nejla, "Osmanlı Devleti'nde Kurulan Spor Cemiyetleri ve Jimnastik Derslerinin Milliyetçilik Hareketlerindeki Rolü", *Belleten*, C 81, S. 292, Ankara 2017, s. 917-946.

Karakaya, Yunus Emre, – DEVECİOĞLU, Sebahattin, "Erken Dönem Türk Tarihinden II. Meşrutiyet'e Kadar Spor Kulüplerinin Modernleşme Süreci", *Spormetre: The Journal of Physical Education and Sport Sciences*, No. 18 (Özel Sayı), 2020, s. 106-121.

Kuran, Aram – HİÇYILMAZ, Ergun, *Osmanlı'dan Günümüze Ermeni-Rum-Musevi Kulüpleri ve Sporcuları*, İstanbul 2017, Poseidon Yayıncılık.

Osmanlı Bankası – Armen Garo'nun Anıları, (Türkçe'ye Çeviren: Attila Uygun), (Yayına Hazırlayan: Ragıp Zarakolu), İstanbul 2009, Belge Yayınları.

Stepanyan, Hasmik A., *Ermeni Harfli Türkçe Kitaplar ve Süreli Yayınları Bibliyografyası (1727-1968)*, İstanbul 2005, Turkuaz Yayınları.

Şenol, Mehmet, *Gayriresmi Futbol Tarihi*, İstanbul 2021, Mundi Kitap.

Şenol, Mehmet, *Siyaset-Kulüp-Stadyum: İstanbul Futbol Kültürünün Değişimi*, İstanbul 2023, Remzi Kitabevi.

Şevki, Orhan, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Azınlık Spor Kulüpleri ve Sporcular*, İstanbul 2018, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Şinoforoğlu, Tolga, "Türkiye'nin Erken Dönem Olimpik Serüveni ve Ay-Yıldız'ın Olimpiyat Oyunları'nda İlk Resmi Temsili (1896-1921)", *Spormetre: The Journal of Physical Education and Sport Sciences*, No 18 (Özel Sayı), 2020, s. 21-55.

Tazegül, Ünsal, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemlerinde Misyonerlik ve Spor", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C 7, S. 1, 2018, s. 171-191.

Yavuz, Fikrettin, *Osmanlı Devleti'nde Ermeni Terörü: 1896 Osmanlı Bankası Baskını*, Ankara 2015, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Yüce, Mehmet, *İstanbul Spor Kulüpleri Tarihi – 1, İlk Dönem Kulüpleri*, İstanbul 2021, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Yüce, Mehmet, *İstanbul Spor Kulüpleri Tarihi – 3, Semt Kulüpleri*, İstanbul 2021, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

İstanbul Rumlarının Spor Faaliyetleri

Tuğba Eray Biber*

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nda modern sporların başlamasında Rumların öncülük ettiğini görmekteyiz. Osmanlı İmparatorluğu'nda İstanbul Rumlarının spor faaliyetleri, özellikle 19. ve 20. yüzyıl başlarında oldukça önemli bir rol oynamıştır. İstanbul Rumları, çeşitli spor kulüplerinin kurulması ve spor organizasyonlarına önemli katkılarda bulunmuştur. Öncelikle Ermis Kulübü, 1884 yılında İstanbul Rumları tarafından kurulmuştu. Daha sonrasında ise 1914'te Pera Kulübü adını almıştır.[1] Tatavla Heraklis Jimnastik Kulübü (Kurtuluş Spor Klübü) Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk spor kulübü olarak kabul edilen bu kulüp, 1896 yılında İstanbul Rumları tarafından kurulmuştur. Adı geçen kulüp, Türkiye'de atletizmin başlangıcı olarak görülmektedir. Rum spor kulüplerinde spor dallarında çeşitlilik dikkat çekmektedir. Tatavla Heraklis Jimnastik Kulübü, jimnastik, atletizm, boks, güreş, basketbol ve futbol dallarında faaliyet göstermiştir. İstanbul'un çeşitli bölgelerinde, Boyacıköy Futbol Kulübü ve Büyükdere Kulübü gibi Rum toplumu tarafından kurulan kulüpler de mevcuttur. İstanbul Rumları ile yapılan ilk futbol maçı, Fuad Hüsnü Bey ve Reşat Danyal Bey tarafından İngilizce isimle kurulan 'Black Stocking'[2] takımı tarafından oynanmıştır[3].

* Doç. Dr. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, İstanbul/TÜRKİYE tugba.eray.biber@msgsu.edu.tr https://orcid.org/0000-0003-2156-2822 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.63

1 Mehmet Günay, "Türkiye'de Spor Cemiyetlerinin Kuruluşu ve Bu Cemiyetlerin Etnik Amaçlarla Kullanılması", *International Journal of Science Culture and Sport*, August 2016: 4, pp. 383-393.

2 Black Stockings kulübü Türklerin kurduğu ilk futbol kulübü olarak bilinmektedir. 1901 yılında Rum gençleriyle yaptığı ilk maçta 5-1 mağlup olmuşlardır. Bk. Ali Sami Yenen, "Futbolda İlk Adımı Nasıl Attık?", *Aylık Spor Ansiklopedisi*, S. 1, 1943, s. 28; Mehmet Şenol, *Siyaset, Kulüp, Stadyum,* Remzi Kitabevi, İstanbul 2024, s. 17; Nejla Günay, "Osmanlı Devleti'nde Kurulan Spor Cemiyetleri ve Jimnastik Derslerinin Milliyetçilik Hareketlerindeki Rolü", *Belleten*, C 81, S. 292, s. 917-946.

3 Yunus Emre Karakaya- Sebahattin Devecioğlu, "Erken Dönem Türk Tarihinden II.

Çalışmamızda İstanbul Rumlarının spor faaliyetleri; Türk sporuna katkıları, kulüpleşme sürecindeki çalışmaları incelenecektir. Araştırmada, konuyla ilgili Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, çağdaş gazeteler, dergiler, araştırma eserleri, makaleler ve tezlerin taraması yapılarak sebep sonuç çerçevesinde bilgi aktarımı yapılacaktır.

Rum Spor Kulüpleri

Ermis (Hermis) Kulübü (1884)

1877 yılında Beyoğlu Panayia Rum Ortodoks Mektebi öğrenci tarafından Ermis kulübü ilk atletizm ve jimnastik teşkilatı olarak kurulmuştur[4]. Bu teşkilatlanma önceleri müzik ve filoloji kulübü olarak kurulmuş olsa da sonrasında atletik bir şube olarak faaliyete geçmiştir[5]. Böylelikle Ermis (Hermis) Kulübü, 1884 yılında İstanbul Rumları tarafından kurulmuştur[6]. Bu gelişmeyle İstanbul Rumları tarafından kurulan bu kulüp, ilk spor kulüplerinden biri olarak tarihe geçmiştir. Ermis kulübünde sadece Rumlar bulunmuyordu. Aynı zamanda Türk sporcular, gayrimüslim sporcular ve yabancılar da kulüp bünyesinde yer alıyordu[7].

Ermis Kulübü'nün kuruluşu, İstanbul Rumlarının spor ve sosyal etkinliklere olan ilgisini yansıtmaktadır. Kulüp hem sportif faaliyetlerde bulunmak hem de Rumların sosyal ve kültürel etkinliklerini desteklemek amacıyla kurulmuştu. Kurulduğu dönemde, futbol[8], atletizm ve diğer spor dallarında faaliyet göstererek, bu sporların gelişimine önemli katkılar sağlamıştır[9].

Meşrutiyet'e Kadar Spor Kulüplerinin Modernleşme Süreci", *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi,* 18 (Özel Sayı), s. 112.

4 Mehmet Yüce, *İstanbul Spor Kulüpleri Tarihi İlk Dönem Kulüpleri*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 2021, s. 174, 228.

5 Yüce, *age.,* s. 228.

6 Orhan Şevki, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Azınlık Spor Kulüpleri ve Sporcular,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018, s. 2.

7 Yüce, *age.,* s. 229.

8 *Türkiye Futbol Federasyonu,* "Ülkemizde Futbolun Doğuşu", https://www.tff.org/default.aspx?pageID=293, erişim tarihi: 10.02.2024.

9 Türkiye'de futbolun başlaması hakkında bk. Ali Sami Yenen, "Futbolda ilk adımı nasıl attık?", *Aylık Spor Ansiklopedisi,* S. 1, 1943, s. 2-28.

Pera Kulübü (1914)

Ermis Kulübü'nün tarihi, 1914 yılında önemli bir değişim yaşamıştır[10]. 1914 yılında, Şark-ı Karib Bankası Müdürü Kostas Saviliadis ve arkadaşları tarafından kurulan Pera Spor Kulübü, bir Rum kulübü olarak faaliyetlerine sarı ve siyah renklerle devam etmiştir[11]. İstanbul Rumlarının en güçlü kulübüydü[12]. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte kulübün faaliyetlerinde azalma gözlenmiştir. Bununla birlikte, 1919-1922 yılları arasında işgal güçlerinin İstanbul'da düzenlediği karşılaşmalar olaylı geçmiştir. İstanbul'un işgal yıllarında kulüp, güçlü birtakım olarak birçok olaylı maça imza atmıştır. Türk Millî Mücadelesinin başarılı geçmesi sonrasında Pera Kulübü, Avrupa'ya müsabakalara gitmiştir (1922). Atina karmasını mağlup etmişlerdir (3-0 ve 8-0)[13]. Fransa'da yine Marsilya takımını da mağlup etmiştir. Ancak "İstanbul Şampiyonu" ünvanını kullandıkları için FIFA'ya yapılan şikayetle diğer maçları iptal edilmiştir.

Yaşanan bu olaylardan sonra Pera takımı İstanbul'a dönmeme kararı alır. Bir kısmı, Fransa'da kalırken bir kısmı ise Yunanistan'a gitmiştir[14]. 1924 yılında, Yunanistan'da Atina'da Athlitiki Enosis Konstantinoupoleos (AEK) takımını, Selanik'te PAOK takımını kurmuşlardır[15]. Takımının rengi ise yine Pera kulübünün rengi olan sarı siyah olmuştur. 1923 yılında, Beyoğlu Spor adı alındığı söylenmekle birlikte 1930'larda Pera Kulübünün adını görmekteyiz[16]. Apoyevmatini kupası için mücadele veren Pera ve Şişli müsabakasının

10 Şevki, *age.,* s. 2.

11 D. Çağla Tağmat, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında İstanbul Rumlarının Sosyo-Kültürel Faaliyetleri", *BELLEK Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi,* C 2, S. 1, s. 102.

12 Aram Kuran-Ergun Hiçyılmaz, *Osmanlıdan Günümüze Ermeni-Rum-Musevi Kulüpleri ve Sporcuları,* "Pera Kulubü", https://yayinlar.gsb.gov.tr/public/Online/0037_RumveMuseviSporcularTR/files/assets/basic-html/page59.html, erişim tarihi: 25.02.2024.

13 Şevki, *age.,* s. 8.

14 Şevki, *age.*, s. 8.

15 Kuran- Hiçyılmaz, *age.,* s. 55.

16 "Atletizm Birinciliklerinde Mehmet 10000 Rekorunu Kırdı", *Türkspor Dergisi,* No. 2, 10.10.1929, s.13. "Akşam Kupasını Pera Koşucuları Kazandı", *Türkspor Dergisi,* No. 23-127, 1932, s. 10; Haziran 1934'te Taksim stadyumunda yapılan atletizm müsabakalarında, Pera kulübünün de katıldığı belirtilmiştir. Bk. "Stadyumdaki Atletizm Müsabakaları Güzel Oldu", *Türkspor Dergisi,* No. 39-246, 1934, s. 7; H. San, Cevad Tevfik, "Yabancı Gözile Futbolumuz Nasıl?", *Kırmızı-Beyaz Dergisi,* No. 47, 1938, s. 3, 8.
Aynı tarihlerde Şeref stadında *Apoyyematini* gazetesinin tertip ettiği gayri müttefikler arasında tertiplediği kupa maçını Pera kulübünün kazandığı yazılmıştır. Bk. "Pera Kupaları Aldı", *Türkspor Gazetesi*, No. 38-245, 1934, s. 16.

kazananı Pera olmuştur[17]. Pera Kulübü, 1937'de Taksim'de gayri federelere arasında yapılan ligde, Şişli Sporu 3-2 yenerek şampiyonluğu kazanmıştır[18]. Gayri müttefikler[19], Paskalya Maçları[20], çeşitli gazetelerin kupa maçlarında Pera kulübüyle karşılaşmaktayız.

AEK Takımı farklı tarihlerde Türkiye'ye gelerek maçlar yapmıştır. [21]. AEK için kısaca Enosis denirken ilerleyen yıllarda Kıbrıs'ta yaşanan olaylardan sonra Enosis artık istenmemiştir.

Beyoğlu Spor Kulübü (1923)

Resim 1: Ermis, Pera ve Beyoğlu Spor Amblemleri.

Kaynak: https://www.beyoglusporkulubu.org/muze-fotograflari, son erişim tarihi: 10.03.2024.

Haziran 1934'te *Jamanak* gazetesi tarafından gayri müttefikler kulüpler arasında tertip edilen kupa maçlarının finali oynanmıştır. İki finalist Pera ile Şişli Ermeni takımını arasında yapılmıştır. Bk. "Pera ile Şişli Berabere", *Türkspor Dergisi,* No. 37-244, 1934, s.13.

17 İstepan Babikyan, "Pera- Şişliye Galip", *Kırmızı-Beyaz Dergisi,* No. 1, 1937, s. 8.

18 "Pera Şişliyi 3-2 Yenerek Taksim Liki Şampiyonluğunu Kazandı", *Kırmızı-Beyaz Dergisi,* No. 7, 1937, s. 5.

19 P. Simyonidis, "Pera Güzel Bir Oyunla Y. Kurtuluşu 4-1 Yendi.", *Türkspor Dergisi,* No. 23-230, 1934, s. 20; "Pera Klübü Gayrimüttefik Klüpler Şampiyonasından Niçin Çekiliyor?", *Türkspor Dergisi,* No. 27-182, 1933, s. 11; P. Simyonidis, "Pera Takımı Dünkü Maçta Bulgarları 4-1 Yendi", *Türkspor Dergisi,* No. 28- 235, 1934, s. 8; "Pera Şişliyi 3-2 Yenerek Taksim Liki Şampiyonluğunu Kazandı", *Kırmızı-Beyaz Dergisi,* No.7, 1937, s. 5.

20 P. Simyonidis, "Gayrimüttefikler Arasında "Paskalya Maçları"", *Türkspor Dergisi,* No. 29-236, 1934, s. 12.

21 "Enosis Geliyor", *Türkspor Dergisi,* No. 31-135, 1932, s. 8-9; "Takımımızın Çalışması Etrafında Federasyon Reisi Antrenörümüz ve Kaptan Zeki Ne Diyorlar? Enosis Maçları Hafta İçinde Yapılacak", *Türkspor Dergisi,* No. 29-184, 1933, s. 3; "Yunan Takımlar ile Yapılan Futbol Maçları", *Aylık Spor Ansiklopedisi*, S. 1, 1946, s. 32. s. 32-33.

Beyoğlu Spor Kulübü, 1922-23 yılları arasında, İstanbul çevresindeki köylerde yaşayan sporcuların göç etmesi nedeniyle bazı zorluklar yaşamıştır. Bu dönem hem İstanbul'un spor tarihi hem de Yunanistan'daki futbolun gelişimi açısından önemli bir geçiş dönemi olmuştur. Göç eden sporcuların bir kısmı, Yunanistan'a yerleşerek orada yeni futbol takımlarının temellerini atmıştır.

Bu göç dalgası sonucunda, AEK ve PAOK gibi Yunanistan'ın iki önemli futbol takımının kurulmasında İstanbullu sporcular ve özellikle Beyoğlu Spor Kulübü'nden giden sporcular önemli bir rol oynamıştır. Bu sporcular hem teknik bilgi ve becerileri hem de futbol kültürünü, bu takımların kuruluş ve gelişim süreçlerinde etkili olmuşlardır. Uzun yıllar İstanbul ligi ve Türkiye liginde bulunan Beyoğlu Spor, 1964 yılında sonra düşüşe başlamıştır[22]. II. Dünya Savaşı yıllarında Varlık Vergisi, 6-7 Olayları 1955 ve 1964 Kıbrıs olaylarıyla birlikte İstanbul Rumlarının sayıları azaldığı için Beyoğlu Spor, sporcu bulmakta güçlük çekmiştir. Günümüzde Beyoğlu Spor, farklı spor alanlarında çalışmalarını sürdürmektedir[23].

Beyoğlu Spor Kulübünün Voleybol Başarısı

Beyoğlu Spor Kulübü'nün voleybol takımı, kuruluşunun ilk yıllarından itibaren İstanbul Voleybol Ligi'nde dikkat çeken ve söz sahibi takımlar arasında yer alan bir ekip olmuştur[24]. Kulüp, 1941-42 İstanbul Voleybol Ligi finalinde güçlü rakibi Galatasaray'ı 2-0 mağlup ederek şampiyon olma başarısını göstermiştir[25]. Ardından 1941-42 ve 1942-43 sezonlarında "İstanbul Bölgesi Birinci Kategori Birincisi" ünvanını da kazanarak, üst üste başarılarını sürdürmüşlerdir.

1945-46 sezonunda İstanbul Voleybol Ligi'ne yeni takımların katılması, rekabetin daha da artmasına neden olmuştur. Bu yeni takımlar arasında Fenerbahçe ve Vefa da bulunuyordu. Ancak Beyoğlu Spor Kulübü, bu artan rekabete rağmen yine Galatasaray'ı finalde yenerek şampiyonluğunu korumuştu[26]. 1948-49 sezonunda ise Holvaykim Kardeşler gibi güçlü

22 Kuran- Hiçyılmaz, *age.,* s. 58.

23 "Beyoğluspor 100 Yaşında", *Discovering Yeniköy,* https://www.youtube.com/watch?v=SspnV3IeKB0&t=140s, erişim tarihi: 5.03. 2024.

24 Mustafa Mutlu, "Türkiye'de Voleybolun Doğuşu ve Gelişimi (1938 Yılına Kadar)", *Vakanüvis*, V 8, S 2, Güz/2023, s. 1766; *Beyoğlu Spor Kulübü,* https://www.beyoglusporkulubu.org/muzemiz-tarihimiz, erişim tarihi: 05.03.2024.

25 Şevki, *age.,* 66.

26 Şevki, *age.,* s. 66.

transferlerle kadrosunu daha da güçlendiren Beyoğlu Spor Kulübü, rakiplerini yenerek şampiyonluğa ulaşmıştır.

Resim 2: 1949 yılı Türkiye Voleybol Şampiyonu Beyoğlu Spor.

Kaynak: https://www.beyoglusporkulubu.org/tarihi-basarilarimiz, erişim tarihi: 12.03.2024.

1950-51[27], 1951-52 ve 1952-53 sezonlarında Beyoğlu Spor Kulübü üst üste şampiyonluklar yaşamış ve bu başarılarıyla milli takıma oyuncular vererek gücünü kanıtlamıştır. Şampiyon takımın kadrosunda; Aleksandr Holyavkim, Valek Holyavkim, Sinan Erdem, Onnik Tercüman, Ziya Karacan, C. Kayacan, G. Ivanof, G. Lifond, Lui Şalabi, Toni Şalabi, Refik, Stelyo Hrisitopulos, Lavrendoğlu, Yani Stupakis, Angelidis, İvanof, Sandor ve C. Adrivan gibi isimler yer almıştır.

Ancak 1954'ten itibaren İstanbul voleybolunda Galatasaray'ın üstünlüğü başlamıştır. Özellikle 1956-57 sezonunda, güçlü transferlerle kadrosunu güçlendiren Galatasaray, sezonu yenilmeden şampiyon olarak tamamlamıştır. Beyoğlu Spor Kulübü'nün en son şampiyonluk yaşadığı sezon ise 1971 olmuştur. Bu başarıdan sonra kulüp, mahalli ligde mücadele etmeye başlamıştır[28].

Beyoğlu Spor Kulübü'nün bu dönemdeki deneyimi, sporun sadece bir oyun olmanın ötesinde, kültürel ve toplumsal bir fenomen olarak da önemli olduğunu

27 "Türkiye Voleybol Şampiyonası 4 Mayıs'ta Ankarada Yapılacak", *Spor Alemi Dergisi,* S. 2, 1950, s. 4; "Türkiye Voleybol Birinciliğini Beyoğluspor kazandı", *Spor Alemi Dergisi,* S. 3, 1950, s.7

28 Kuran- Hiçyılmaz, *age,* s. 60.

göstermektedir. Sporcuların göç etmesi ve yeni takımların kurulması, sporun uluslararası alandaki etkileşimini ve kültürel değişimdeki rolünü vurgulamaktadır. Aynı zamanda, bu süreç Yunanistan futbolunun gelişimine önemli katkılarda bulunmuş ve iki ülke arasındaki spor bağlarını güçlendirmiştir.

Tatavla İraklis (Herkül) Jimnastik Kulübü (1896)

Tatavla İraklis Jimnastik Kulübü, 1896 yılında İstanbul'daki Rumlar tarafından kurulmuş olup, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk spor kulüplerinden biri olarak kabul edilmektedir.[29] Kulübün kuruluşu, Türkiye'deki atletizm ve spor tarihinin başlangıcı olarak önemli bir dönüm noktasıdır. Türkiye'deki atletizm sporunun kökenlerinde büyük bir rol oynayan bu kulüp, tarihi ve kültürel açıdan büyük bir öneme sahiptir.[30]Tatavla Kulübü, 16-17 Mayıs 1904 tarihinde İzmir Paradios[31] Stadı'nda düzenlenen Paniyon oyunlarına katılmışlardır[32]. Yine 1905 yılında, İzmir'de yapılan IX. Paniyon Oyunlarına (iki sporcu) gitmişlerdir[33]. Mayıs 1907'de İzmir'deki Paniyon Oyunlarına iki sporcu ile katıldı[34]. Mayıs 1908 tarihlerinde XII. Paniyon Oyunlarında yine yer almıştır[35].

Resim 3: Tatavla İraklis (Herkül) Kulübünün amblemi.

Kaynak: https://www.tatavla.gr/tatavla-spor-kulubu-ist, erişim tarihi: 12.03.2024.

29 Şevki, *age,* s. 2; Kuran- Hiçyılmaz, *age,* s. 64; Tağmat, agm., s. 89-105.

30 Erken Cumhuriyet dönemi beden eğitimi çalışmaları için bk. Nejla Günay, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Beden Eğitiminin Gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi ATAM Dergisi*, C XXIX, S. 85, 2013, s. 75-76.

31 İzmir-Şirinyer.

32 Andreas Baltas, *1890-1922 Arası İzmir'de Faaliyet Gösteren Rum Spor Kulüpleri*, çev. Hamit Sakallı, Altay Spor Eğitim Vakfı, Yakın Yayınları, Ankara 2021, s. 59-60.

33 Baltas, *age.,* s. 62.

34 Baltas, *age.,* s. 69-70.

35 Baltas, *age.,* s. 119.

Kulüp, jimnastik başta olmak üzere atletizm, boks, güreş, basketbol ve futbol gibi çeşitli spor dallarında faaliyet göstermiştir. Bu spor dallarının Türkiye'deki gelişimine önemli katkılarda bulunup sporun popülerleşmesinde etkili olmuştur. II. Abdülhamid zamanında takım şeklinde olan sporların yasaklanması sebebiyle bireysel spor faaliyetleriyle başlamıştır. 1908'de Meşrutiyetin ilanı ile futbol kulübü kurulmuştur[36]. Mütareke yıllarında Tatavla, yerli ve yabancı birçok kulüple oynamıştır[37].

Kurtuluş Spor Klübü (1929)

22 Ocak 1929'da İstanbul'un Tatavla semtinde meydana gelen büyük bir yangın, bölgedeki pek çok evi etkilemişti. Yangından zarar görmeyen kısım, daha sonra Kurtuluş adını aldı. Bu önemli olayın ardından, Tatavla Heraklis Jimnastik Kulübü de isim değişikliğine giderek "Kurtuluş Spor Kulübü" adını almıştır[38].

1935 yılında, İstanbul'daki spor kulüpleri arasında düzenlenen bir turnuva, gelirlerinin hava kurumuna bağışlanacağı şekilde planlanmıştı. Kurtuluş Spor Kulübü de bu turnuvada yer almış ve Güneş Kulübü ile karşılaşmıştı. Maçı 6-1 kaybetmelerine rağmen, böyle anlamlı bir etkinlikte yer almanın gururunu yaşamışlardı.

Kaynak: https://yayinlar.gsb.gov.tr/public/Online/0037_RumveMuseviSporcularTR/files/assets/basic-html/page68.html, erişim tarihi: 03.04.2024.

36 Şevki, *age.,* s. 2.

37 Şevki, *age.*, s. 6.

38 Kemalettin Kuzucu, "The Sporting History and Locations of Istanbul", https://istanbultarihi.ist/504-the-sporting-history-and-locations-of-istanbul, erişim tarihi: 11.02.2024.

Kurtuluş Spor Kulübü'nün faaliyetleri sadece futbolla sınırlı kalmamıştır. Kulüp, voleybol, basketbol ve masa tenisi gibi diğer spor dallarında da aktif olarak mücadele etmiştir.

Kurtuluş Spor Kulübü'nün basketbol takımı, geçmişten günümüze kadar uzanan bir tarihe sahiptir. Kulübün basketbol alanındaki başarıları, ilk sporcularından biri olan ve Almanya'da basketbolun yaygınlaşmasında öncülük eden Yakovos Bilek ile başlamıştır[39].

Diğer Önemli Kulüpler ve Faaliyetler

Aris Kulübü (1905 öncesi): 1905 yılından önce İstanbul'daki Rum toplumu tarafından kurulmuş bir spor kulübüdür[40]. Aris Kulübü'nün kuruluşunun 1905 yılından önce olması, o dönemde İstanbul'daki spor kültürünün ve çeşitli etnik toplulukların bu alanda gösterdiği ilginin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Mart 1914'te İzmir'de yapılan XVI. Paniyon Oyunlarına katılmıştır. Serbest Stil cirit ve Yunan usulü ciritte, Aris kulübünden İ. Maroulis derece yapmıştır[41].

Bu dönemde İstanbul, farklı toplulukların spor alanında kendi kimliklerini ifade etme ve sosyal olarak bir araya gelme aracı olarak spor kulüplerini kullanmalarına tanık olmuştur. Ne yazık ki, Aris Kulübü hakkında daha fazla bilgi bulunmaması, bu kulübün tarihini ve etkinliklerini detaylı bir şekilde incelemeyi zorlaştırmaktadır. Ancak, kulübün varlığı bile, dönemin İstanbul'unda sporun ve özellikle futbolun nasıl bir sosyal ve kültürel etkinlik olarak ortaya çıktığını göstermesi açısından önemlidir.

Moda Rum Futbol Kulübü (1899): Kulüp, Vasiliadis tarafından Moda'da kurulmuştur. 1902 yılında Kadıköy Futbol Kulübü ile birleşmiştir. İstanbul Kadıköy'de kurulan bu kulüp, bölgenin Rumları tarafından oluşturulmuş olup aktif olarak futbol müsabakalarında yer almıştır.

Boyacıköy Futbol Kulübü (1900): Baltalimanında Rumlar tarafından Robert Koleji ile aynı zamanda kurulmuştur.

Elpis (Ümit) Futbol Kulübü (1904): İstanbul'un Kadıköy semtinde 1904 yılında Rumlar tarafından kurulan ilk futbol kulüplerinden biridir[42]. "Elpis",

39 Kuran- Hiçyılmaz, *age.,* s. 66.

40 Karakaya- Devecioğlu, agm., s. 113.

41 Baltas, *age.,* s. 132.

42 Ali Sami Yenen, "Futbolda ilk adımı nasıl attık?", *Futbol,* S. 1, Ocak 1943, s. 3; Şevki, *age.,* s. 6; Nejla Günay, "Osmanlı Devleti'nde Kurulan Spor Cemiyetleri ve Jimnastik

Rumca'da "Ümit" anlamına gelir. Kulübün kurucuları ve oyuncuları tamamen Rum kökenliydi ve Elpis, bünyesinde birçok yetenekli futbolcuyu barındırıyordu. Bunlar arasında Seramidis, Tahtaperde Aleko[43], Sağaçık Miço (daha sonra Fenerbahçe'ye transfer olacak), Meyhaneci Todori ve Gazcı Yorgo gibi isimler bulunmaktaydı. Elpis'in kurulması, İstanbul'daki kulüp sayısını üçe yükseltmişti.

1904-1905 futbol sezonunda İstanbul Futbol Ligi'nin kurulmasıyla Elpis de bu lige dahil olmuş, ancak ilk sezonunda büyük bir başarı elde edememiştir. Ligi dördüncü sırada tamamlamıştır. 1905-1906 sezonunda da Elpis başarılı olamamış, fakat lig şampiyonu olan Kadıköy[44] futbol takımında Elpis'ten ayrılan birçok önemli futbolcu yer almıştır. 1912'de faaliyetleri duran kulüp, İstanbul'un işgaliyle yeniden açılmıştır. Ancak, Türklerin İstanbul'u geri almasıyla kulüp tekrar kapanmıştır.[45]

Enosis Kulübü (1920-1921): Bu kulübün varlığında bahsedilmekte beraber bilgi bulunmamaktadır[46].

Strugglers (Mücadeleciler) Kulübü (1908): 1908 yılında İstanbul'da Rum toplumu tarafından kurulan "Strugglers" futbol kulübü, "Mücadeleci" anlamına gelen bir isme sahipti[47]. Kulüp, 1909 yılından itibaren aktif olarak futbol lig maçlarına katılmaya başlamıştı. Ancak, savaşın patlak vermesiyle birlikte futbolcularının çoğu ülkelerine dönmek zorunda kalmış ve bu durum kulübün faaliyetlerine ara vermesine neden olmuştu. Strugglers, 1913-14 futbol sezonundan itibaren yeniden lig maçlarına katılarak faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır.

Büyükdere Kulübü (1908): Rumlar tarafından 1908 yılında kurulmuştur. Galatarasay ile yaptığı maç dışında hakkında fazla bilgi yoktur[48].

İstanbul Futbol Ligi (1903-1910)

Türkiye'de kurulmuş olan en eski "lig" İstanbul futbol Pazar ligidir. İstanbul futbol ligi 1903 yılında "Kadıköy Futbol Kulübü" kurucularından James

Derslerinin Milliyetçilik Hareketlerindeki Rolü", *Belleten,* C 81, S. 292, s. 922.

43 Mehmet Şenol, *Gayriresmi Futbol Tarihi*, Mundi Kitap, İstanbul 2021, s. 34.

44 N. Günay, agm., s. 917-946.

45 Şevki, age., s. 6.

46 Şevki, age., s. 10.

47 M. Günay, agm, s. 383-393.

48 Şevki, *age.,* s. 10.

Lafonten tarafından kurulmuştur. İstanbul liginin ilk karşılaşmaları 1903-1904 yılında yapılmıştır[49]. İngiliz ve Rum futbolcuların kurduğu takımların yer aldığı bir ligdi. 1904 yılında başlayan bu ligde dört takım oynamıştır[50]. İstanbul'daki futbol kulüpleri arasında maçların düzensiz yapılması ve belirsiz günlerde oynanması, futbol izleyicileri için yetersizdi. Bu sorunu çözmek amacıyla, Kadıköy Futbol Kulübü, Moda Futbol Kulübü, Elpis Kulübü ve İmojen elçilik gemisi takımı gibi kulüpler bir araya geldi. İngiltere'deki futbol kurallarını Osmanlı'da uygulamak amacıyla Mayıs 1903'te İstanbul Futbol Ligi'ni kurdular. Bu girişim, maçları düzenli bir takvime oturtmayı ve futbolun daha sistemli bir şekilde ilerlemesini sağlamayı hedefliyordu.[51] İstanbul liginin üçüncü karşılaşmaları 1905-1906 yılında yapılmıştır. Bu üçüncü lige, Kadıköy, İmojen, Moda, Elpis'ten başka ilk defa olarak bir Türk kulübü Galatasaray da katılmıştır[52].

Fuare Mektebi Takımı (1905 öncesi): Bu takım, Rum Papaz Mektebi gibi okulların futbol kulübü olarak faaliyet göstermiştir. Galatasaray ile ilk müsabaka yapan takımdır. Okul öğrencileri olarak isim konmamış olan takıma "Galata Sarayı Efendileri" diyerek takımın ismini koymuşlardır[53].

1911 yılı Türk futbol tarihi açısından önemli bir tarihtir. 1908 devriminden sonra ön plana çıkan İttihat ve Terakki tamamen kontrolü ele alır. Rum ve İngilizlerin futbol oynadığı dönem sona erecek Türk takımları ön plana çıkmaya başlayacaktır[54].

1923-1927 yılları arasında azınlık spor kulüpleri faaliyet göstermemiştir. Şişli spor yapılanmaya çalışırken Pera'nın devamı olan Beyoğlu Spor maçlara çıkmıyordu. Türkiye Futbol Federasyonu'nun kendilerini davetlerini beklediler.

Uluslararası Temsil ve Başarılar

Osmanlı İmparatorluğu döneminde İstanbul Rumları, Olimpiyat oyunları ve uluslararası spor müsabakalarında Osmanlı İmparatorluğu'nu temsil ederek önemli başarılar elde etmiştir. Bu temsiliyetin bazı örnekleri şunlardır:

49 Halûk San, "Türkiye'de Lig Maçları Nasıl Başladı?", *Aylık Spor Ansiklopedisi,* S. 1, Ocak 1946, s. 27.

50 Mehmet Şenol, *Siyaset, Kulüp, Stadyum,* Remzi Kitabevi, İstanbul 2024, s. 27.

51 Karakaya-Devecioğlu, agm., s. 112.

52 Halûk San, "Türkiye'de Lig Maçları Nasıl Başladı?", *Aylık Spor Ansiklopedisi,* S. 1, Ocak 1946, s. 28.

53 Şevki, *age.,* s. 10.

54 Mehmet Şenol, *Gayriresmi Futbol Tarihi,* Mundi Kitap, İstanbul 2021, s. 48

1906 Atina Orta Olimpiyatları Oyunları: 1906 Atina Olimpiyatları, modern olimpiyat hareketinin önemli bir dönüm noktası olmasına rağmen, Uluslararası Olimpiyat Komitesi tarafından resmi olarak tanınmamaktadır. Bu "Ara Olimpiyat Oyunları" olarak adlandırılan etkinlik, 1900 ve 1904'teki düşük katılım ve organizasyon sorunlarına yanıt olarak, Olimpiyat hareketini canlandırmak amacıyla düzenlenmiştir[55].

Osmanlı İmparatorluğu, 1906 Atina Olimpiyatları'na katılmıştır. Bu, Osmanlı İmparatorluğu'nun modern Olimpiyat Oyunları'na katıldığı ilk seferdi. Tatavla Heraklis Jimnastik Kulübü'nden sekiz İstanbul Rum sporcusu, 1906 Atina Olimpiyatları'na Osmanlı İmparatorluğu adına katılmıştır. Bu sporcular arasında Yorgo Alibrantis bulunmakta olup, olimpiyatlarda altın madalya kazanmıştır. Alibrantis, 10 metre iple tırmanma yarışında 11.4'lük bir dereceyle birinci oldu[56].

1908 Londra Olimpiyatları*:* 1908 Londra Olimpiyatları, modern olimpiyat oyunlarının dördüncüsü olarak 27 Nisan- 31 Ekim tarihleri arasında gerçekleşti[57]. Bu oyunlar, spor tarihinde çeşitli disiplinlerde katılımcı sayısının artması ve bazı önemli anlarla hatırlanır. Başlangıçta, 1908 Olimpiyatları Roma'da yapılması planlanmıştı. Ancak, 1906'daki Vezüv Yanardağı'nın patlaması nedeniyle İtalya, oyunları düzenleme yeteneğini kaybetti. Bu durum üzerine, Londra hızla hazırlıklara başlayarak olimpiyatları üstlenmeye karar verdi. Oyunlar için White City'de özel bir stadyum ve çeşitli spor tesisleri inşa edildi.

1908 Londra Olimpiyatları'nda Osmanlı İmparatorluğu'nu, ilk kez olimpiyatlarda jimnastik dalında jimnastikçi Aleko Mulos temsil etmiştir[58]. Mulos, İstanbul Rumlarının başarılı sporculardan biridir[59].

1936 Berlin Olimpiyatları*:* Kurtuluş Spor'dan Dionysios Sakalakis, Basketbol Milli takımına davet edildi[60].

55 "1906 Intercalated Games", https://www.olympedia.org/editions/4, erişim tarihi: 22.02.2024.

56 Şevki, *age.,* s. 2.

57 "Olimpic Games"https://olympics.com/en/olympic-games/london-1908, erişim tarihi: 22.02.2024.

58 "Londra 1908 IV. Yaz Olimpiyat Oyunları", *Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi,* https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari-Detay/28/1, erişim tarihi: 20.02.2024.

59 Kuran-Hiçyılmaz, *age.*, s. 86.

60 "Σύλλογος Κωνσταντινούπολης", https://www.tatavla.gr/tatavla-spor-kulubu-ist, erişim

Önemli Rum Sporcular

Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde İstanbul Rumları arasında önemli sporcular bulunmaktaydı. Bu sporcular hem yerel hem de uluslararası alanda büyük başarılar elde etmişlerdir.

Tahtaperde Aleko Kaliya (1880-1965)

Aleko Kaliya, 1880'de Midilli'de doğmuştur[61]. İstanbul'a 15 yaşında göç eden Aleko, Kadıköy lokantalarında fıstık satarak geçinmeye başlamıştır. James La Fontaine'nin başında olduğu Kadıköy ve Imojen (İngiliz maiyet gemisi futbol takımı)[62] arasındaki müsabakaları seyretmesiyle futbola merakı olan Aleko'nun ilgisi daha artar. Rum esnafıyla birlikte Elpis adında bir kulup kurarlar. La Fontaine, Aleko'yu Kadıköy'e alır. Bir maç esnasında bir gencin "bu tahtaperde varken İngilizler hava alır" sözü üzerine lakabı "tahtaperde olarak kalır[63]. Sakatlanana kadar futbol oynamıştır. 1965 yılında vefat etmiştir[64].

Toma (Valcis) Balcı (1917-1993)

1918 yılında doğan Toma Balcı, Türk atletizminde en ünlü sporcular arasında yer almaktadır. Çekiç atma dalında 1940'tan sonra 15 yıl süre ile bir numara olmayı başarmıştır. Türk Milli Atletizm takımında yer alan Balcı, 15 kez Türkiye şampiyonluğu kazanmıştır[65]. Ancak ilerleyen yıllarda sinemada roller almaya başlamıştır. En önemlilerinden biri ise Tarzan İstanbul'da filmidir[66].

Sütçü Hristo Kostanda (1918-1978)

Beşiktaş'ın efsanelerinden biri olan Hristo Kostanda, 1918'de İstanbul'da doğmuştur. İkinci uğraşı sebebiyle Sütçü lakabı alan Hristo Kostanda, 1937-1939[67]; 1942-1947 yıllarında Beşiktaş Spor Kulübü[68] ve 1939-1942

---

tarihi: 23.03.2024.

61 .Kuran-Hiçyılmaz, *age.,* s. 103.

62 Mehmet Yüce, *İstanbul Spor Kulüpleri Tarihi İlk Dönem Kulüpleri,* C 1, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 2021, s. 128.

63 Şevki, *age.,* s. 5.

64 Şenol, *age.*, 34-35.

65 Kuran-Hiçyılmaz, *age.,* s. 121.

66 "Heybeliadalı Toma Balcı", *Ada Gazetesi,* https://adagazetesi.com.tr/heybeliadali-toma-balci.html, erişim tarihi: 10.02.2024; "Tamer Balcı", https://www.sinemalar.com/sanatci/50922/tamer-balci, erişim tarihi: 20.03.2024.

67 "Şeref Stadında: Beşiktaş 5-Topkapı: 0", *Son Posta,* 19 Birincikanun 1938.

68 "Beykoz-Beşiktaş", *Vatan,* 28 Eylül 1942; "Futbol Lig Maçları", *Vatan*, 12 Birinciteşrin

yıllarında da Beyoğlu Spor Kulübü'nde yer almıştır. Beşiktaş Spor Kulübü için bir bel kemiği niteliğindeydi. Bu forma üstündeyken 10 şampiyonluk yaşan Kostando, genellikle ikili uzun paslar oluşturduğu kişiler ile anılırdı.

Lefter Küçükandonyadis (1926-2012)

Lefter Küçükandonyadis, 1940 yılında Taksim kulübüne girdi. Lefter'in yaşı küçük olduğundan lisans çıkartabilmek için mahkeme kararıyla yaşını büyüttüler[69]. Nisan 1948'de Yunanistan Milli takımı ile yapılan maçta Yunanistan'a gol atmıştır[70].

1947[71] ile 1951 ve 1953[72] ile 1964 yılları arasında Fenerbahçe Spor Kulübü'nde oynayarak Türk futbol tarihinde unutulmaz bir isim haline gelmiştir. Kendine has oyun stili ve attığı gollerle "Ver Lefter'e yaz deftere" sloganının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu slogan, onun gol yeteneğini ve takımdaki önemini vurgulayan bir ifadedir.

Lefter, Fenerbahçe'den ilk ayrılışını 3 Ekim 1951 tarihinde gerçekleştirmiş ve İtalya'ya transfer olmuştur. Aynı yıl Fransız gazeteleri, Lefter'i en iyi Türk futbolcusu olarak göstermektedir[73]. Ancak 1953 yılında Fenerbahçe'ye geri dönerek takımının birçok önemli maçında yer almıştır. Fenerbahçe takımında en çok yer alan futbolculardan biri olan Lefter, 615 maçta yer almıştır[74]. Kariyerinin doruk noktası ise, 3 Haziran 1964 tarihinde Beşiktaş ile oynanan

1942; "Spor", *Tan*, 23 Sonteşrin 1942; "Galatasaray-Beşilktaş dün 2-2 Berabere Kaldı", *Cumhuriyet*, 11 Birincikanun 1944.

69 Cem Atabeyoğlu-Ömer Karadağ, "Sorunuza Cevap Verelim "Milli Takımımızdaki 50 kez Yer Alan Lefter Altın Madalya Alan İlk Futbolcumuzdur", *Hayat Spor Dergisi,* S. 7, 14.04.1974, s. 28-29.

70 Şevki, *age.,* 40; Türkiye Futbol Federasyonu, https://www.tff.org/Default.aspx?pageId=29&macId=2850, erişim tarihi: 21.02.2024; Kuran-Hiçyılmaz, *age.,* s. 148.

71 "Fener Takımı Enosis'i Dün 3-1 Yendi", *Cumhuriyet*, 12 Eylül 1947; "Fenerbahçe, Enosis'i Dün 6-0 Mağlub Etti", *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1947; "Fenerbahçe Beykozu Dün 9-0 Yendi", *Cumhuriyet,* 22 Ocak 1950; "Kim Kazanacak", *Yeni Sabah,* 19 Şubat 1950; "Galatasaray, Fenerbahçe'yi Dün 2-1 Mağlup Etti", *Yeni İstanbul,* 20 Şubat 1950; "Başbakanlık Kupası Maçı", *Son Posta,* 18 Haziran 1950; "Basın Kupası Finalinde", *Akşam,* 22 Ekim 1950; "Dünkü Maçlar", *Akşam,* 24 Aralık 1950.

72 "Fenerbahçe, Beykoz'u Dün 3-1 Mağlup Etti", *Vatan,* 18 Nisan 1954; "Dün Yapılan Lig Maçlarında", *Vatan*, 17 Mayıs 1954; "Emniyetliler Feneri 1-0 Yenerek Şampiyonluk Yarışında Saf Dışı Etti", *Akşam*, 20 Şubat 1955; *Vatan,* 14 Ekim 1957; "Fenerbahçeliler Kasımpaşa ile Bugün Oynuyor", *Vatan,* 29 Ekim 1957.

73 "Fransız Gazeteleri Lefter'i En İyi Türk Futbolcusu Olarak Gösteriyor", *Spor Alemi Dergisi,* S. 30, 01.01.1951, s. 5.

74 Osman Çelik, "En Fazla Oynayanlar", *Gelişim Spor Dergisi,* S. 89, 1990, s. 20.

ve kendi adına jübile maçı olarak düzenlenen karşılaşma olmuştur. Bu maçla "Ordinaryus" lakabını kazanarak futbolculuk kariyerini onurla sonlandırmıştır[75].

Lefter Küçükandonyadis'in Fenerbahçe ve Türk Milli Takımı'ndaki başarıları (50 kez yer almıştır)[76], onun futbol tarihindeki yerini sağlamlaştırmış ve Türk futboluna yaptığı katkılar nesiller boyu hatırlanacaktır.

Niko Kovi (1953-)

Kınalıada doğumlu olan Niko Kovi, 1967'de Vefa Kulübü'ne transfer olmuştur[77]. AEK takımından teklif almasına rağmen gitmemiş Vefa'da devam etmiştir. 1973-1978 yıllarında Beşiktaş'ta oynamıştır[78]. Türk Millî takımında da yer almıştır[79]. Kovi, 1978-1985 yıllarında ise Panatinaikos'ta oynamıştır[80].

Fotoğraf: Niko Kovi

Kaynak: Tuncer Cebeci, *Hayat Spor Dergisi*, S. 15, C 3, 1975, s. 16-17.

75 "'Ordinaryüs' Lakaplı Lefter Küçükandonyadis Vefatının 10. Yılında Anılıyor", *Anadolu Ajansı,* https://www.aa.com.tr/tr/futbol/ordinaryus-lakapli-lefter-kucukandonyadis-vefatinin-10-yilinda-aniliyor/2472587, erişim tarihi: 01.04.2024.

76 Cem Atabeyoğlu-Ömer Karadağ, "Milli Takımımızda Tam 50 Kez Yer Alan LEFTER Altın Madalya Alan İlk Futbolcumuzdur", *Hayat Spor Dergisi,* S. 7, 1974, s. 28.

77 Kazım Kanat, "Futbol Sevgisi Niko'nun Yüreğine Turgay, Lefter ve Kadri'yi Gördüğü Maçta Düşmüştü", *Hayat Spor Dergisi,* S. 15, C 3, 1975, s.18.

78 "Beşiktaş 12 Yılda 2. Kez Kupa Finalisti Oldu", *Hayat Spor Dergisi,* S. 16, C 3, 1975, s.18.

79 Kazım Kanat, "Futbol Sevgisi Niko'nun Yüreğine Turgay, Lefter ve Kadri'yi Gördüğü Maçta Düşmüştü", *Hayat Spor Dergisi,* S. 15, C 3, 1975, s.18.

80 Yorgo Kırbaki, "Beşiktaş ve Panathinaikos'un eski futbolcusu Niko Kovi'den Fatih Terim yorumu: Gittiği her takıma damga vurdu", *Hürriyet,* https://www.hurriyet.com.tr/sporarena/besiktas-ve-panathinaikosun-eski-futbolcusu-niko-koviden-fatih-terim-yorumu-gittigi-her-takima-damga-vurdu-42382664, erişim tarihi: 10.03.2024.

Konstantinos Sinas (1950-)

Konstantinos Sinas, 1950 yılında Kurtuluş'ta doğmuştur. Gençlergücü, Beyoğluspor'da oynamıştır. Beyoğlu'nda oynadığı yıllarda mali gerekçelerle kulüp kapatma kararı almıştı. Sonrasında ise İstanbulspor'a transfer olmuştur[81]. 1974 Kıbrıs yüzünden gerginlikler artınca Yunanistan'a taşınma kararı alır.

Kostas (Koço) Kasapoğlu/Penaltıcılar Kralı (1935-2016)

1036 yılında İstanbul Büyükada'da doğdu. Futbol hayatına Adalarspor'da başladı. 1954-1956 yıllarında Beyoğlu Spor Kulübü'nde oynamış[82], 1956-1971 senelerinde İstanbulspor Kulübü'nde oynamıştır[83]. 21 yıl boyunca İstanbulspor'da oynadı[84]. 501 penaltıdan 500'nü gol yaparak "Penaltıcılar kralı" ünvanını almıştır.

Aleko Yordan

Aleko Yordan, 1935 yılında İstanbul'da doğmuştur. Futbola Büyükada'da başlayan Yordan Yenişehir Gençlik'te spor hayatına devam etmiştir[85]. 1956-1959 senelerinde Beyoğlu Spor Kulübü'nde[86], 1960-1964 senelerinde de Beykoz Spor Kulübü'nde oynamış ve bu kulüplerin ardından AEK Atina'ya transfer olmuş, Rum asıllı Türk sporcudur.

Yakovos Bilek

Yakovos Bilek, 1917 yılında İzmir'de doğmuştur. Kurtuluş ve Beyoğlu Spor takımlarında basketbol oynamış, Türk Milli takımında yer almış, daha sonra hakemlik ve antrenörlük yapmıştır[87]. 1962'de ailesiyle beraber Batı Almanya'ya gitmiş ve basketbolun hemen hemen hiç bilinmediği bu ülkede bu sporun temellerini önce okullara yayarak atmıştır. Alman basketbolunun gelişiminde büyük katkısı vardır[88]. Alman milli basketbol takımının antrenörlüğünü yapmıştır (1962-1982)[89].

81 https://www.istanbulsportd.org/roportaj-konstantinos-sinas/, erişim tarihi: 01.04.2024.

82 "Ligin İkinci Devresi Başladı", *Akşam*, 13 Ocak 1955.

83 "G. Saray Yine İstanbulspor ile Yenişemedi", *Vatan,* 14 Ekim 1957.

84 "Kostas Kasapoğlu Yaşamını Yitirdi", *Hürriyet,* https://www.hurriyet.com.tr/kostas-kasapoglu-yasamini-yitirdi-40082487, erişim tarihi: 10.04.2024.

85 Kuran-Hiçyılmaz, *age.*, s. 154.

86 "Uzun Zamanberi Maç Kazanamayan Galatasaray, B. Spor'u Yarım Düzüne Gol ile Yendi: (6-1)", *Vatan*, 29 Ekim 1957; "Fenerbahçe Stadında Yapılan Hususi Maçta Sarı-Lacivertliler Dün B. Spor'u Farklı Yendi 3-0", *Vatan,* 4 Kasım 1957; "Peşisıra Atılan Gollerden Sonra Vefa:5, B. Spor:4", *Vatan,* 25 Kasım 1957.

87 Kuran-Hiçyılmaz, *age.,* s. 128.

88 Kuran-Hiçyılmaz, *age.*, s 66.

89 "Glückwünsche zum 80. Geburtstag von Horst Linke", https://fichte-hagen.de/

Yakovos Bilek, 6-7 Eylül olaylarından sonra Adnan Menderes'e kaleme aldığı bu mektupta[90], milli kimliğini, bağlılığını ve Türkiye'nin zorlu dönemlerinde yaşadığı kişisel deneyimlerini anlatmıştır. İlk olarak, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiği zamanlarda yaşanan olayları detaylandırır. Bilek, sporcu olarak yükseldiği kariyerinden bahseder. Türk Basketbol Milli Takımı'nda oynadığını, İstanbul'daki maçlarda ve Yugoslavya'da yapılan 1952 Olimpiyatları'nda Türkiye'yi temsil ettiğini anlatır. Göğsünde "Ay-Yıldız" takarak bir Türk olarak ülkesini gururla temsil ettiğini ifade eder. Kimlik ve sadakat konusuna değinen Bilek, "Siz ekalliyetsiniz" gibi ifadelerle karşılaştığını ve bu tür sözlerin yersiz olduğunu vurgular. "Müslüman bir Türk kadar kendimi Türk hissediyorum." diyerek Türk milletine ve değerlerine bağlılığını dile getirir. İstanbul'daki Rumların Türkler hakkında olumsuz düşüncelerine karşı çıkar ve Yunanistan'a yönelik saldırgan politikalara karşı durur.

Sonuç olarak, Bilek, ülkesine olan bağlılığını tekrar vurgular ve Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesine olan inancını belirtir. Türkiye'nin bağımsızlığı ve milletine olan sadakatini güçlü bir şekilde ifade eder. Bu mektup, yazarın milli kimliğini ve Türkiye'ye olan bağlılığını güçlü bir şekilde ifade eden kişisel bir anlatıdır. Bilek, bu yazıyla ülkesine ve milletine olan sadakatini vurgularken, aynı zamanda karşılaştığı zorlukları ve bunlara karşı duruşunu da belirtmektedir.

Ancak ilerleyen yıllarda Almanya'da kalmaya devam eden Yakovos, 1974 yılında Türk vatandaşlığından çıkarılmıştır[91].

"Boduri/Buduri" Nikola Alexandridis Vafiadis (1919-1940)

Boyunun kısalığından ötürü "Boduri" lakabı takılmış olan futbolcudur. Ne zaman başladığı bilinmemekle beraber Kurtuluş Spor'da başladığı[92] sonrasında ise 1938 senesine değin Beyoğlu Spor Kulübü'nde oynadığı bilinmektedir. 1938-1940[93] senelerinde ise Galatasaray Spor Kulübü'nde oynamıştır[94]. 1940 yılında askeri vazifesini yaparken özel izinle Beyoğlu spor maçı için çağırılır. Maç sonrasında hastalanmış ve kurtulamayıp ölmüştür[95].

---

glueckwuensche-zum-80-geburtstag-von-horst-linke/, erişim tarihi: 05.04.2024.

90 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 133-870-2; 30-1-0-0; 1956.

91 BCA, 311-7-20; 15-263; 1974.

92 Şevki, *age.,* s. 34.

93 *Cumhuriye*t, 9 İkincikanun 1939; "Taksim Stadında", *Cumhuriyet,* 16 İkincikanun 1939; *Cumhuriyet* 30 İkincikanun 1939;

94 "Galatasaraylı Boduri", *Haber*, İkincikanun 1940.

95 "Budurinin Ölümü Futbolumuz İçin Ziya'dır", *Kırmızı-Beyaz Dergisi*, S. 164, 1940, s. 3-8.

Violet Kostanda Duca

1958 yılında dünyaya gelen Violet Kostanda'nın voleybolla tanışması Beşiktaş Kız Lisesinde başlamıştır. Eczacıbaşı antrenörü Cengiz Göllü'nün dikkatini çekmiştir[96]. Böylelikle Hristo Kostanda'nın kızı Violet, 1973 yılında Eczacıbaşı'na katılmıştır. Violet, Eczacıbaşı'nda oynadığı süre zarfında 14 kez Türkiye şampiyonluğu yaşamıştır ve 1980 yılında Eczacıbaşı'nın Avrupa ikincisi olduğu dönemde takımın bir parçası olmuştur. Voleybol kariyerini sonlandırdıktan sonra menajerlik kariyerine başlayan Violet, Fenerbahçe Voleybol Takımı'nın başına geçmiş ve burada da birçok şampiyonluk elde etmiştir[97]. Günümüzde (2024) Atina'da yaşayan Violet Kostanda, Türk voleybolu hakkında yorumlarıyla spora katkı sağlamaktadır.

Sonuç

İstanbul Rumlarının Türk sporuna katkıları ve bu katkıların tarihsel önemi, Osmanlı İmparatorluğu döneminden günümüze kadar uzanan bir süreci kapsamaktadır. Bu katkılar, özellikle kulüpleşme sürecinde ve spor organizasyonlarının gelişiminde belirgin bir rol oynamıştır.

İstanbul Rumları, çeşitli spor kulüplerini kurarak Türk sporunun gelişimine önemli katkılar sağlamışlardır. Bu kulüpler, sporun çeşitli dallarında faaliyet göstererek gençlerin spora katılımını teşvik etmiş ve sporun popülerleşmesine yardımcı olmuştur. Rum toplumu tarafından kurulan spor kulüpleri ve bu kulüplerde gerçekleştirilen etkinlikler, Türk ve Rum toplulukları arasında bir etkileşim alanı oluşturmuştur. Bu etkileşim, spor yoluyla toplumsal entegrasyon ve kültürel anlayışın artmasına katkıda bulunmuştur.

İstanbul Rum sporcuları, Osmanlı İmparatorluğu'nu ve sonrasında Türkiye'yi uluslararası alanda temsil etmiş ve önemli başarılar elde etmiştir. Bu başarılar, Türk sporunun uluslararası alandaki prestijini artırmıştır. Öne çıkan Rum sporcular, Türk takımlarında oynayarak ve önemli başarılar elde ederek Türk spor tarihinde önemli bir yer edinmişlerdir.

96 Kuran-Hiçyılmaz, *age.,* s.126.

97 Şevki, *age.,* s. 106; "Violet Duca: "Fenerbahçe Ailem, Sporcular Da Evlatlarım!", *Fenerbahçe Spor Kulübü,* https://www.fenerbahce.org/haberler/arsiv/violet-duca-fenerbahce-ailem-sporcular-da-evlatlarim!-tr, erişim tarihi: 23.03.2024.

KAYNAKLAR

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 133-870-2; 30-1-0-0; 24.09.1956.

BCA, 311-7-20; 15-263; 15.02.1974.

Dergi/Gazeteler

Akşam

"Basın Kupası Finalinde", *Akşam*, 22 Ekim 1950.

"Dünkü Maçlar", *Akşam,* 24 Aralık 1950.

"Emniyetliler Feneri 1-0 Yenerek Şampiyonluk Yarışında Saf Dışı Etti", *Akşam,* 20 Şubat 1955.

"Ligin İkinci Devresi Başladı", *Akşam,* 13 Ocak 1955.

Aylık Spor Ansiklopedisi

San, Halûk, "Türkiye'de Lig Maçları Nasıl Başladı?", *Aylık Spor Ansiklopedisi,* S. 1, Ocak 1946, s. 27.

"Yunan Takımlar ile Yapılan Futbol Maçları", *Aylık Spor Ansiklopedisi,* S. 1, Ocak 1946, s. 32-33.

Yenen, Ali Sami, "Futbolda İlk Adımı Nasıl Attık?", *Aylık Spor Ansiklopedisi*, S. 1, Ocak 1943, s. 28.

Cumhuriyet

Cumhuriyet, 9 İkincikanun 1939.

Cumhuriyet, 30 İkincikanun 1939.

"Taksim Stadında", *Cumhuriyet,* 16 İkincikanun 1939.

"Galatasaray-Beşilktaş dün 2-2 Berabere Kaldı", *Cumhuriyet,* 11 Birincikanun 1944.

"Fener Takımı Enosis'i Dün 3-1 Yendi", *Cumhuriyet,* 12 Eylül 1947.

"Fenerbahçe, Enosis'i Dün 6-0 Mağlub Etti", *Cumhuriyet,* 22 Eylül 1947.

"Fenerbahçe Beykozu Dün 9-0 Yendi", *Cumhuriyet,* 22 Ocak 1950.

Gelişim Spor Dergisi

Osman Çelik, "En Fazla Oynayanlar", *Gelişim Spor Dergisi,* S. 89, 1990, s. 20.

Haber

"Galatasaraylı Boduri", *Haber,* İkincikanun 1940.

Hayat Spor Dergisi

Atabeyoğlu, Cem- Karadağ, Ömer, "Milli Takımımızda Tam 50 Kez Yer Alan LEFTER Altın Madalya Alan İlk Futbolcumuzdur", *Hayat Spor Dergisi,* S. 7, 1974, s. 28.

Cem Atabeyoğlu, -Ömer Karadağ, "Sorunuza Cevap Verelim 'Millî Takımımızdaki 50 kez Yer Alan Lefter Altın Madalya Alan İlk Futbolcumuzdur'", *Hayat Spor Dergisi,* S. 7, 1974, s. 28-29.

Kanat, Kazım, "Futbol Sevgisi Niko'nun Yüreğine Turgay, Lefter ve Kadri'yi Gördüğü Maçta Düşmüştü", *Hayat Spor Dergisi,* S. 15, C 3, 1975, s.18.

"Beşiktaş 12 Yılda 2. Kez Kupa Finalisti Oldu", *Hayat Spor Dergisi*, S. 16, C 3, 1975, s.18.

Kırmızı Beyaz Dergisi

"Budurinin Ölümü Futbolumuz İçin Ziya'dır", *Kırmızı-Beyaz Dergisi*, S. 164, 1940, s. 3-8.

San, H.- Tevfik, Cevad, "Yabancı Göz ile Futbolumuz Nasıl?", *Kırmızı-Beyaz Dergisi,* No. 47, 1938, s. 3,8.

Babikyan, İstepan, "Pera- Şişliye Galip", *Kırmızı-Beyaz Dergisi*, No. 1, 1937, s. 8.

"Pera Şişliyi 3-2 Yenerek Taksim Liki Şampiyonluğunu Kazandı", *Kırmızı-Beyaz Dergisi,* No. 7, 1937, s. 5.

Son Posta

"Başbakanlık Kupası Maçı", *Son Posta,* 18 Haziran 1950.

"Şeref Stadında: Beşiktaş 5-Topkapı: 0", *Son Posta,* 19 Birincikanun 1938.

Spor Alemi Dergisi

"Fransız Gazeteleri Lefter'i En İyi Türk Futbolcusu Olarak Gösteriyor", *Spor Alemi Dergisi,* S. 30,1951, s. 5.

"Türkiye Voleybol Birinciliğini Beyoğluspor kazandı", *Spor Alemi Dergisi*, S. 3, 1950.

"Türkiye Voleybol Şampiyonası 4 Mayıs'ta Ankara'da Yapılacak", *Spor Alemi Dergisi,* S. 2, 1950, s. 4.

Tan

"Spor", *Tan,* 23 Sonteşrin 1942.

Türkspor Dergisi

"Atletizm Birinciliklerinde Mehmet 10000 Rekorunu Kırdı", *Türkspor Dergisi,* No. 2, 1929, s.13.

"Akşam Kupasını Pera Koşucuları Kazandı", *Türkspor Dergisi,* No. 23-127, 1932, s. 10.

"Enosis Geliyor", *Türkspor Dergisi,* No. 31-135, 1932, s. 8-9.

"Pera Klübü Gayrimüttefik Klüpler Şampiyonasından Niçin Çekiliyor?", *Türkspor Dergisi,* No. 27-182, 1933, s. 11.

"Takımımızın Çalışması Etrafında Federasyon Reisi Antrenörümüz ve Kaptan Zeki Ne Diyorlar? Enosis Maçları Hafta İçinde Yapılacak", *Türkspor Dergisi,* No. 29-184, 1933, s. 3.

P. Simyonidis, "Pera güzel bir oyunla Y. Kurtuluşu 4-1 yendi.", *Türkspor Dergisi,* No. 230, 1934, s. 20.

Araştırma Eserleri ve Makaleler

Baltas, Andreas, *1890-1922 Arası İzmir'de Faaliyet Gösteren Rum Spor Kulüpleri,* Çeviren: Hamit Sakallı, Altay Spor Eğitim Vakfı, Yakın Yayınları, Ankara 2021.

Günay, Mehmet, "Türkiye'de Spor Cemiyetlerinin Kuruluşu ve Bu Cemiyetlerin Etnik Amaçlarla Kullanılması", *International Journal of Science Culture and Sport*, August 2016: 4, pp. 383-393.

Günay, Nejla, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Beden Eğitiminin Gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi ATAM Dergisi*, C XXIX, Mart 2013, S. 85, s. 75-76.

Günay, Nejla, "Osmanlı Devleti'nde Kurulan Spor Cemiyetleri ve Jimnastik Derslerinin Milliyetçilik Hareketlerindeki Rolü", *Belleten,* C 81, S. 292, s. 917-946.

Karakaya, Yunus Emre- Devecioğlu, Sebahattin, "Erken Dönem Türk Tarihinden II. Meşrutiyet'e Kadar Spor Kulüplerinin Modernleşme Süreci", *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi,* 18 (Özel Sayı), s. 112.

Şenol, Mehmet, *Gayriresmi Futbol Tarihi,* Mundi Kitap, İstanbul 2021, s. 34.

Şenol, Mehmet, *Siyaset, Kulüp, Stadyum,* Remzi Kitabevi, İstanbul 2024.

Şevki, Orhan, *Osmanlı'dan Cumhuriyet' Azınlık Spor Kulüpleri ve Sporcular,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.

Tağmat, D. Çağla, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında İstanbul Rumlarının Sosyo-Kültürel Faaliyetleri", *BELLEK Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, C 2, S. 1, s. 102.

Yüce, Mehmet, *İstanbul Spor Kulüpleri Tarihi İlk Dönem Kulüpleri,* İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 2021.

İnternet Kaynakları

"Ordinaryüs' Lakaplı Lefter Küçükandonyadis Vefatının 10. Yılında Anılıyor", Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/futbol/ordinaryus-lakapli-lefter-kucukandonyadis-vefatinin-10-yilinda-aniliyor/2472587, erişim tarihi: 01.04.2024.

"Σύλλογος Κωνσταντινούπολης", https://www.tatavla.gr/tatavla-spor-kulubu-ist, erişim tarihi: 23.03.2024.

"1906 Intercalated Games", https://www.olympedia.org/editions/4, erişim tarihi: 22.02.2024.

"Beyoğluspor 100 Yaşında", Discovering Yeniköy, https://www.youtube.com/watch?v=SspnV3IeKB0&t=140s, erişim tarihi: 5.03. 2024.

"Glückwünsche zum 80. Geburtstag von Horst Linke", https://fichte-hagen.de/glueckwuensche-zum-80-geburtstag-von-horst-linke/, erişim tarihi: 05.04.2024.

"Heybeliadalı Toma Balcı", *Ada Gazetesi*, https://adagazetesi.com.tr/heybeliadali-toma-balci.html, erişim tarihi: 10.02.2024.

"Kostas Kasapoğlu Yaşamını Yitirdi", *Hürriyet*, https://www.hurriyet.com.tr/kostas-kasapoglu-yasamini-yitirdi-40082487, erişim tarihi: 10.04.2024.

"Londra 1908 IV. Yaz Olimpiyat Oyunları", Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi, https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari-Detay/28/1, erişim tarihi: 20.02.2024.

"Olimpic Games"https://olympics.com/en/olympic-games/london-1908, erişim tarihi: 22.02.2024.

"Tamer Balcı", https://www.sinemalar.com/sanatci/50922/tamer-balci, erişim tarihi: 20.03.2024.

"Violet Duca: "Fenerbahçe Ailem, Sporcular Da Evlatlarım!", Fenerbahçe Spor Kulübü, https://www.fenerbahce.org/haberler/arsiv/violet-duca-fenerbahce-ailem-sporcular-da-evlatlarim!-tr, erişim tarihi: 23.03.2024.

https://www.istanbulsportd.org/roportaj-konstantinos-sinas/, erişim tarihi: 01.04.2024.

Kemalettin Kuzucu, "The Sporting History and Locations of Istanbul", https://istanbultarihi.ist/504-the-sporting-history-and-locations-of-istanbul, erişim tarihi: 11.02.2024.

Kuran, Aram- Hiçyılmaz, Ergun, Osmanlıdan Günümüze Ermeni-Rum-Musevi Kulüpleri ve Sporcuları, https://yayinlar.gsb.gov.tr/public/Online/0037_RumveMuseviSporcularTR/files/assets/basic-html/page59.html, erişim tarihi: 25.02.2024.

Türkiye Futbol Federasyonu, "Ülkemizde Futbolun Doğuşu", https://www.tff.org/default.aspx?pageID=293, erişim tarihi: 10.02.2024.

Türkiye Futbol Federasyonu, https://www.tff.org/Default.aspx?pageId=29&macId=2850, erişim tarihi: 21.02.2024.

Yorgo Kırbaki, "Beşiktaş ve Panathinaikos'un eski futbolcusu Niko Kovi'den Fatih Terim yorumu: Gittiği her takıma damga vurdu", Hürriyet, https://www.hurriyet.com.tr/sporarena/besiktas-ve-panathinaikosun-eski-futbolcusu-niko-koviden-fatih-terim-yorumu-gittigi-her-takima-damga-vurdu-42382664, erişim tarihi: 10.03.2024.

Cumhuriyet Dönemi Halter Sporunun Gelişimi: 2004 Atina Olimpiyatları Örneği

Murat Köylü*

Giriş

İnsanoğlunun ağır cisimleri kaldırma isteği, insanlık tarihi ile başlar. Bu durum insanların ağır cisimleri kaldırmak suretiyle kendi gücünü kanıtlama içgüdüsüyle açıklanabilir. Böylelikle yaşadığı toplumda en güçlü olma egosunu ön plana çıkarmaktadır. Halter sporunun da doğuşunda bu psikolojik etkenin rol oynadığı muhakkaktır.

Tarihin çok eski çağlarından itibaren bunun izlerine rastlanılır. Nitekim Santorin Adası'ndaki tarihi harabelerde bulunan siyah renkte ve oval biçimindeki volkanik bir kaya parçasının üzerinde "Kritobulus'un oğlu Eumatas'ın bu taşı yerden kaldırdığı" yazılıdır. Bilim adamları arkaik çağa tarihlenen bu taşın ağırlığı 450 kiloyu geçmektedir. Öte yandan eski Mısır'da ağırlık kaldırma yarışmalarının yapıldığı anlaşılmaktadır. Beni Hasan Mezarlığı'nda bulunan bir resimde, armut biçiminde bir kum torbasına benzeyen bir ağırlığı kollarıyla havaya kaldıran bir Mısırlı sporcu görülmektedir[1].

Ağırlık kaldırmaya ilk rağbet gösterenlerin tamamen profesyonel amaçlı gösteriler yapan kişiler olduğu da gerçektir. Bunlar, panayır ve meydanlarda büyük ağırlıkları, etrafında toplanan meraklı halkın hayret ve hayranlık dolu bakışları arasında kaldırdıktan sonra, bu marifetlerinin karşılığında seyircilerden para toplayan kişilerdi. 1860'lı yıllarda ortaya çıkan Apollon, Louis Cry, Bonnes de Narbonne, Jean François le Breton, Anderso ve William Turk gibi Kanada, Fransız, İsvaş ve Avusturyalı kimseler bu konuda en güçlü insanlar arasında gösterilmeye başlanmış ve her biri efsaneleşmişlerdir[2].

* Doç. Dr. Çağ Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Mersin/TÜRKİYE, muratkoylu@cag.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-7759-7675 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.87

1 Cem Atabeyoğlu, *Türk Halter Tarihi*, Türk Spor Vakfı Yayınları, Ankara 1992, s. 3-4.

2 Atabeyoğlu, *age*., 5.

Güçlü insanlara duyulan bu hayranlık zamanla "ağırlık kaldırmanın" bir gösteriden ziyade bir spor olarak kabul görmesini sağlamıştır. Ancak halter, sadece kendine özgü bir spor olarak görülmemiş, aynı zamanda diğer güç gerektiren sporlarında hazırlık aşamasında sporcuların kaslarını güçlendiren ve vücut direncini artıran bir sistem olarak da kabul edilmiştir.

Türklerde ağırlık kaldırma yolunda yapılan çalışmalar Orta Asya'daki göçebe toplumlarına kadar uzanır. Hemen hemen tüm Türk boylarında hem güç kazanma idmanları hem de savaşma aracı olarak kabul edildiğinden, bu konuda büyük ciddiyetle önem verilmiştir[3]. Orta Asya Türk boylarının hemen hemen hepsinde görülen ağırlık kaldırma ile ilgili bir başka çalışma ve de savaşma yöntemi olan "Gürzler" de ayrı bir önem ve değer taşımaktaydı. Nitekim Türkler, Orta Asya'dan Batı'ya yaptıkları büyük göçlerde gürzleriyle yaptıkları ağırlık çalışmalarını gittikleri her yere beraberlerinde götürmüşlerdir[4]. Nitekim Anadolu Rum Selçuklu sultanları türbelerinde bulunan ve Konya'daki Mevlâna Müzesi'nde sergilenen biri 70 santim boyunda ve 19 kilo ağırlığında; diğeri 90 santim boyunda ve dokuz kilo ağırlığında iki gürz de Selçuklu Türklerin ağırlık kaldırma ve bilek güçlendirme konularına verdikleri büyük önem ve değerin başka bir örneğidir[5].

Dünya milletlerinin spor alanında yaptıkları çağdaş atılımların Türk topraklarında millet ve hükûmet tarafından şuurlu bir çalışma programı ile kapsamlı ve etkin bir şekilde ele alınması Cumhuriyet döneminde mümkün olmuştur. Türk milletini, liderliğini yaptığı Millî Mücadele hareketi neticesinde bağımsızlığa taşıyan Atatürk başlattığı çok yönlü inkılâp hareketi içinde siyasî ve iktisadî çalışmaların yanı sıra sosyal ve kültürel faaliyetlere de önem vermiş, bunlardan bir tanesini de spor alanında yapılan çalışmalar teşkil etmiştir. Türkiye'de spor faaliyetleri Türk İnkılâbı ile başlayan yeniden yapılanma süreci içinde başta maddî kaynakların yetersizliği olmak üzere birçok sorunla karşı karşıya kalmış[6], buna rağmen esaslı ve hızlı bir şekilde gelişme gösterebilmiştir[7].

3 Hasan Basri Öngel, *Türk Kültür Tarihinde Spor*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 72; Erol Evcin, "Atatürk'ün Spor ve Sporculara Bakışı", *Tarih Araştırmaları Dergis*i, 33 (55), 303-378, s. 304

4 Özbay Güven, *Türklerde Spor Kültürü*, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 7; Evcil, *age*., 304.

5 Atabeyoğlu, *age*., 7-8.

6 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C II, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s. 259-26; Evcil, *age.,* 305.

7 Evcil, *age*., 305.

Halter, çağdaş bir spor olarak 19. yüzyılın sonlarından itibaren Galatasaray Lisesi'nde spor olarak kabul edilmiş ve uygulanmaya başlamış, ilk başarı Faik Üstünidman tarafından 1904 Olimpiyatları'nda bir Yunan sporcu tarafından kaldırılan en büyük ağırlık olan 112 kilogramı, 115 kilogram kaldırarak onu geçmesiyle Türk gençleri arasında dikkat çeken ve sevilen bir spor dalı haline dönüşmesini sağlamıştır[8].

Halter sporu, 1986 yılı Sidney Olimpiyatları sonrası Bulgaristan'dan Türkiye'ye iltica eden Naim Süleymanoğlu ile gelen uluslararası başarılar neticesinde Türk gençleri arasında popüler bir spor haline dönüşmesini sağlamış, Süleymanoğlu'nun ardından halter sporuna yeni yetenekler katılmıştır. Yeni yeteneklerin keşfinde ve özellikle Türk kızlarının da bu sporda kendisini göstermesini ve uluslararası yarışmalarda başarılar elde etmesinde en büyük katkı Halter Federasyonu tarafından "Efsane Başkan" olarak anılan ve 19 Haziran 2023 günü vefat eden Kenan Nuhut'a aittir. Kenan Nuhut 1997-1998 ve 2000-2004 arası Halter Federasyon Başkanlığı yaptığı dönemde, Anadolu'da kısıtlı imkânlarla halter çalışan yetenekli gençleri Türk sporuna kazandırmıştır. Emeklerinin sonucunu 2004 Atina Olimpiyatları'nda tarihinde ilk kez biri Türk kızı (Nurcan Taylan) olmak üzere 3 altın ve 2 bronz madalya kazanarak Türk spor tarihine geçmiştir. Çalışmanın amacı, Türk sporunu önemli bir branşı olan halter sporunun, Cumhuriyet dönemi gelişimi ve nihayetinde Halter Federasyonu'nun Efsane Başkanı Kenan Nuhut'un anısına 2004 Atina Olimpiyatları'nda tarihe geçen başarıyı incelemek ve bu bağlamda Türk gencinin doğru yönlendirildiğinde ve gerekli imkânlar verildiğinde her türlü başarıya ulaşabileceğini göstermektir.

Cumhuriyet Dönemi Halter Spor Tarihi

Model anlamdaki halter sporunun Türkiye'ye gelişi 1890'lı yıllara rastlamaktadır bu sporu ülkemize sokan kişi de Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi) Beden Eğitimi öğretmenlerinden Franz M. Moiroux olmuştur. Sultan II. Mahmut tarafından ülke sathında gerçekleştirilen büyük reformların bir bölümünü teşkil eden ve Fransa'dan getirilen öğretmenlerin nezaretinde tamamen Batı ölçülerine göre bir eğitimle öğretime geçen, bu nedenle de batıya açılan pencere diye adlandırılan Mekteb-i Sultani'de ilk modern anlamda spor ve beden eğitimi dersleri bu değerli öğretmen tarafından verilmişti. Onun en yetenekli öğrencilerinin başında yer alan ve daha sonra Mektebi

8 Türk Halter Federasyonu, https://halter.gov.tr/halterin-tarihi-gelisim /, (E.T: 28.12.2023)

Sultani beden terbiye öğretmenliğinde halefe olan Ali Faik Bey (Faik Üstünidman) ise halter sporunu Türkiye'ye yerleştiren kişi olarak tanınır[9].

Faik Hoca, halter çalışmalarında her gün muntazam bir şekilde ve 115 kilo ağırlık kaldırmak suretiyle yaptığı kesinlikle bilinen bir gerçektir. O tarihte Yunan halterciyi Yata Ganos'un 112 buçuk kilo ağırlık kaldırarak 1896'da olimpiyat oyunlarında şampiyonluğu kazandığı düşünülecek olursa Faik Hocanın bu alandaki başarısı ve değeri çok daha iyi anlaşılır[10].

Ağırlık kaldırma alanında Faik Hocayı kısa aralıklarla yine kendisi gibi mükemmel bir jimnastikçi olarak da tanınan Mazhar Bey (Mazhar Kazancı) ile Selim Sırrı Bey (Tarcan) izlemişlerdi. Mazhar Hoca ile Selim Sırrı Bey'de mükemmel birer halterci olarak göz doldurmuşlardı. Türk halter sporunun bu ilk büyük üç isminin aynı zamanda mükemmel birer jimnastikçi olmaları da ayrıca ilginçtir[11].

1903 yılında İstanbul'un Beşiktaş semtinde spora gönül vermiş gençler tarafından kurulan "Beşiktaş Osmanlı Bereket Jimnastik Kulübü" 'nde jimnastik sporunun yanında ele alınan halter sporu ilk kez ciddi bir şekilde bir Türk kulübünün çatısı altında girmişti. O zamanlar "gülle kaldırma" adıyla anılan halter sporunu Beşiktaş Kulübü'nün çatısı altına sokan kişi ise bu kulübün kurucular arasında bulunan ilk haltercilerimizden Mazhar Kazancı Hoca idi[12].

1920'li yılların başında gülde Kaldırıma gençler arasında pek yaygın bir spor haline almış bulunuyordu. Güç ifade eden bu sporu yapan gençlere de o zamanlar Gülleci namıyla anılmaktaydılar.

Türk haltercileri, Cumhuriyet Dönemi katıldıkları ilk uluslararası müsabaka olan 1924 yılında Paris'te yapılacak olimpiyat oyunlarında büyük bir görgü ve tecrübe kazanma fırsatı buldular. O dönem isabetli bir kararla iki genç haltercimizin de olimpiyat oyunları kafilemize dâhil edilip Paris'e götürülmüşlerdi. Bu genç haltercilerimiz Gülleci Cemal (Erçman) ile Neyzen Şevki (Sezgin) beylerdi[13].

Türk halter sporunun unutulmaz isimlerinden ve mücahitlerinden biri olan ve 65 yaşına kadar halter çalışmalarına aralıksız olarak sürdüren bu arada

9 Atabeyoğlu, *age.*, 10.

10 https://halter.gov.tr/halterin-tarihi-gelisimi / (E.T: 31.12.2023)

11 https://halter.gov.tr/halterin-tarihi-gelisimi / (E.T: 31.12.2023)

12 https://bjk.com.tr/tr/cms/tarihce /2/73 (E.T: 01.01.2024).

13 Atabeyoğlu, *age.*, 13.

birçok genç öğrencileri de yetiştiren Gülleci Cemal Bey Paris'te tüy sıklet yarışmasında 27 rakip arasında 14 sıraya almıştı. Henüz 18 yaşındaki ve tamamen tecrübesiz bir sporcu için dünyanın en seçkin halterciler arasında elde ettiği sonuç hiç kuşkusuz başarıydı[14].

1928 yılında ise Amsterdam'da yapılan olimpiyat oyunlarına Türkiye sadece bir halterci ile katılmıştı bu tek haltercimiz, Gülleci Cemal (Erçman) Beydi.

Dört yıl önce Paris'teki olimpiyat oyunlarında uğradığı şanssızlık genç haltercimize büyük bir hırs ve şevk vermişti. Ayrıca spor dünyasının bu en büyük gösterisinde çağdaş halter sporunu yakından görüp tanıma ve tecrübesini artırma imkânı ve fırsatını da bulmuştu. İşte böylesi de hırslı ve bilinçli bir çalışma sonrasında 1928 olimpiyat oyunlarının halter yarışmalarında 60 kilo müsabakalarına katılan Gülleci Cemal Bey koparmada 85 kilo Press de 75 kilo ve silkmede 102,5 kilo olmak üzere toplam 262,5 kilo kaldırmak suretiyle 8. olurken adı da "Olimpiyat Şeref Kütüğüne" yazdıran ilk Türk haltercisi olmak gibi ölümsüz bir şerefe de nail olmuştu. Bu henüz emekleme çağında bulunan Türk halter spor için gerçekten çok önemli bir olaydı[15].

1925 yılında Fenerbahçe Kulübünün çatısı altında halter şubesinin kurulması, bu spor dalında yeni ve başka bir önemli aşama olmuştu. Klişeci Kenan (Dinçman), Ragıp (Murathanoğlu) ve Nuri (Torunoğlu) beyler sarı lacivert renkler altında yetişen en başarılı halterciler oldular[16].

Fenerbahçe kulübünde halter sporu doğarken, Beşiktaş kulübünde de kuruluşuyla yaşıt olan halter faaliyeti sürüp gitmekteydi siyah beyaz renkler altında yeni halterciler başarı gösteriyorlardı. Hatta bu dönemde Beşiktaş'ı en başarılı halterciler arasında Şevket, Kenan, Bahriyeli Şefik, Musa Kazım (Uzunoğlu) ve Osman Bey'lerdi kendilerini göstermekteydiler[17].

Bu yeni isimler, Türk halter sporunda 1930'lu yıllara kadar uzanan bir dönemin temsilcileri oldular. Onların birer ikişer bu sporu bırakmalarıyla Türk halter sporu 1930'lu yıllar ortalarından itibaren upuzun bir duraklama devresine girmiş oldu. Türk halter spordaki bu duraklama 10 yıldan fazla sürdü. Bu sürenin içinde bir avuç heveskâr kişisel merak ve hevesleriyle bu sporu yaşatmaya çalıştılar. Ancak bu dönemde ciddi sayılabilecek bir halter faaliyetine ne yazık ki rastlanamadı.

14 https://halter.gov.tr/halterin-tarihi-gelisimi / (E.T: 31.12.2023).

15 Atabeyoğlu, *age.,* 13-14.

16 Atabeyoğlu, *age.,* 15.

17 https://halter.gov.tr/halterin-tarihi-gelisimi / (E.T: 31.12.2023).

1945'ten sonra, ortaya atılan bir avuç idealist genç ülkemizde artık ne çare ki ölü sporlar arasında girmekte olan halteri yeniden canlandırmak için paçaları sıvamışlardı. İhsan Enülkümen, Mesut Şurdum ve Baos Kambur gibi gençler yalnız bu sporla bilfiil uğraşmakla kalmadılar, halteri sevdirmek ve yaymak konusunda da büyük çabalar harcadılar. Bu konuda büyük usta Cemal Erçman, her zaman onları yüreklendiren kişi olmuştur. Ayrıca bu spora büyük emek ve gönül vermiş ustalardan biri olan Esat Kazancı da onlarla birlikteydi. Türk halter sporunun en büyük isimlerinden Mazhar Kazancı hocanın oğlu olan Esat Kazancı Türk halter sporuna çok uzun yıllar emek veren ve uluslararası alanda ün yapmış değerli bir halter adamımız olarak tanınmaktadır[18].

Ancak onların bu olumlu çalışmalarını engelleyen çok önemli bir olay vardı. Bu engel yıkılıp ortadan kalkmadıkça halter sporunun yeniden canlanabilmesine imkân yoktu. Halter sporu 1938 yılında Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünün kurulması ile Türkiye Güreş Federasyonu çatısı altında sokulmuştu. Federasyon işte bu nedenle "Türkiye Güreş ve Halter Federasyonu" adını taşıyordu. Ancak gerek icraatında gerekse spor dünyamızda sadece "Güreş Federasyonu" tamamen ön planda idi. Güreş sporu ön plana alınırken halter onun gölgesinde kalmaya adeta mahkûm durumdaydı. Bütçenin de ilginin de en büyük bölümünü haklı olarak güreş almaktaydı. Türk güreşi en şaşaalı dönemini yaşadığı bu yıllarda halterin ön plana çıkabilmesine imkânı da yoktu.

Tam 29 yıllık bir aradan sonra 1957 yılında halter sporumuz özlemini çektiği ay yıldızlı mayoyu yeniden kavuştu. Bu yıl Türk Millî Halter Takımı kuruldu. Bu çok önemli bir olaydı. Seçilen genç haltercileri İhsan Kırgül'ün nezaretinde sıkı bir çalışmadan sonra Tahran'da yapılan Dünya Halter Şampiyonası'na katıldılar. 29 yıllık bir arada bir aradan sonra yeniden canlanan Türk milli halter Takımı Tahran'daki dünya halter şampiyonasında şu kadrosuyla ay yıldızımızı temsil etmişlerdir: 56 kilo Kayhan Bora (Anadolu), 60 kilo Nuri Akın (Bostancı), 67,5 kilo Reşit Ören (Anadolu), 75 kilo Metin Gürman (Şişli), 75 kilo Sarkis Güllap (Şişli), 82,5 kilo Ferdi Türkdamar (İstanbul Güreş Kulübü) [19].

Ancak genç haltercilerimiz dünyanın en seçkin haltercilerinin katıldıkları bu büyük şampiyonada büyük bir varlık gösteremediler. Fakat bu genç

18 Atabeyoğlu, *age.,* 18.

19 Atabeyoğlu, *age.*, 22.

haltercilerimiz izledikleri dünya şampiyonasında halter dünyasının en büyük isimlerini görüp tanımak ve onların gerek çalışma şekillerini ve gerekse stillerini tekniklerini öğrenmek suretiyle büyük görgü kazanmışlardı.

Türk haltercileri her şeye rağmen Tahran'da edindikleri tecrübelerinin ışığı altında çalışmalarını büyük bir şekle sürdürdüler. Hatta daha büyük bir şevkle ve daha büyük bir hırsla çalıştılar ve 1957 Dünya Halter Şampiyonasından sonra ilk kez 2 yıl sonra yeni bir millî göreve çağrıldılar. Bu görev Beyrut'ta yapılan 1959 Akdeniz Oyunları idi. Bu müsabaka, Türk haltercileri için önemli bir fırsattı. Beyrut'ta kazanılacak bir başarı halter sporunun geleceği konusunda çok şeyler sağlayabilirdi.

Tahran'da kazanılan görgü ve tecrübe kendini Beyrut'ta belli etmişti. 75 kilo haltercimiz Metin Gürman ünlü Fransız şampiyonu Baterni'nin arkasından Akdeniz Oyunları ikincilği kazanarak Türk halter sporuna ilk uluslararası madalyayı armağan eden haltercimiz olma şerefine erişmişti. 23 yaşındaki Metin Gürman aynı zamanda uluslararası bir şampiyonada bayrağımızı şeref direğine çektiler ilk haltercimiz de olmuştur.

1960 yılında Türk halter sporunda önemli bir dönüm noktası gerçekleşti. Uzun yılların büyük mücadelesi nihayet semeresini vermiş, halter sporu güreşten ayrılarak bağımsız bir federasyona bağlanmıştı. Halter sporumuzda bu gelişme, büyük bir olay, büyük bir devrimdi. 1940'lı yılların idealist haltercilerinden Haşim Ekener, yeni kurulan "Türkiye Halter Federasyonu"'nun başına getirildi. Ekener, yeni dönem halter sporunun geleceğini inşa etmede eski mücadele arkadaşlarıyla birlikte yola çıkmaya çıkmayı yeğlemişti. Uzun yılların halter sporu için birlikte mücadele verdiği arkadaşları bir federasyonun çatısı altında toplamıştı. Bu arada İhsan Kırgül, Millî Takım Teknik Direktörü olarak Türk halter sporunun teknik yönünü üstlendi. Bağos Kumbar'da İstanbul Bölgesi Halter Ajanı olarak görev almıştı[20].

Türkiye Halter Federasyonu henüz bir yaşını doldurmadan Türk haltercileri Viyana'da yapılan 1961 Dünya Halter şampiyonasına katıldılar. Bu arada o yıllarda Türk halterinde önemli bir olay daha yaşandı. İlk kez İstanbul kulüpleri dışından da milli halter takımımıza Ankara Halter Kulübü'nden 2 sporcu da girmişti[21].

20 https://halter.gov.tr/halterin-tarihi-gelisimi/. (E.T: 31.12.2023).

21 https://halter.gov.tr/halterin-tarihi-gelisimi/ (E.T: 31.12.2023).

Böylece 1961 Dünya Halter Şampiyonasında ilk kez Türk halter sporu dördün üzerinde halterci ile temsil ediliyordu. 7 kişilik bu takımdan 5 haltercimiz ise ay yıldızlı formayı ilk kez giyiyorlardı. Bu şampiyonada aynı zamanda bir Avrupa Halter Şampiyonası klasmanını da yapıldı. 82,5 kiloda Sadık Pekünlü, Avrupa altıncılığını almak suretiyle, adını Avrupa kütüğüne yazdırmıştı. Böylece Gülleci Cemal'den tam 33 yıl sonra yine bir Türk haltercinin adı, uluslararası bir şeref kütüğüne yazılmış oluyordu.

Türk halterciler, bir uluslararası şampiyonada ilk altın madalyayı 1970 yılında kazandı. 3-24 Aralık 1970 günleri İstanbul'da yapılan 2. Balkan Halter Şampiyonasında haltercilerimiz ilk kez ay yıldızlı mayolarıyla kendi seyircimizin önüne çıkmış ve tam 46 yıllık bir geçmişe sahip olan halter milli takımımız ilk kez kendi podyumlarında ve kendi seyircisinin önünde ilk altın madalyayı 82,5 kilo da Mehmet Savur getirmişti. 90 kilo da Sadık Pekünlü gümüş, 52 kilo da Ahmet Gül gümüş, 67,5 kilo da Mehmet Gül ve 72 kilo da Kayhan Suntur, 110 kilo da Ali Hoş fikir ve ağır sıklette Ali Tan bronz madalya kazanarak halterciler oldular[22].

1986 yılının son ayında Türk halter sporunu çok yakından ilgilendiren bir olay spor dünyasında bir anda bomba gibi düşüverdi. Bulgaristanlı bir Türk olan dünya şampiyonu ve dünya rekortmeni halterci Naim Süleymanoğlu, Bulgaristan Millî Takımı ile gittiği Avustralya'da, katıldığı Dünya Kupası Halter müsabakalarında üç altın madalya kazandığı günün (7 Aralık 1986) akşamı büyük bir restoranda verilen resepsiyon sırasında birden ortadan kayboldu. Bulgar yöneticiler Melbourne polisini, bir haltercimiz kaçırıldı iddiasıyla seferber etmişlerdi. Bulgarların kaçırıldığını iddia ettikleri halterci onların Naum Shalamanov adını taktıkları Naim Süleymanoğlu idi.

Bu arada Melbourne'de Türkçe olarak yayınlanan Hür Dünya gazetesi sahibi olan Bulgaristan Türk'ü Mehmet Bahar bir açıklama yaparak, haltercinin Türk kardeşlerinin yanında bulunduğunu ve güvencede olduğunu söylemişti. Bu açıklama olayı daha da büyümüş, 10 Aralık 1986 Perşembe günü Melbourne polisine başvuran şampiyon halterci Naim Süleymanoğlu, kesin bir dille konuşarak "…Ben bir Türk'üm ve Türkiye'ye iltica etmek istiyorum." diyerek talebini yazılı verip altını imzalamıştı[23].

22 Atabeyoğlu, *age.,* 29.

23 Anadolu Ajans, https://www.aa.com.tr/tr/spor/dunya-ve-turk-halterinin-unutulmaz-ismi-naimsuleymanoglu/2423005 (E.T: 31.12.2023).

Naim Süleymanoğlu ayrıca, "Bulgaristan'da yaşayan Türklerin büyük baskı altında bulunduklarını isim değiştirme operasyonu sırasında Bulgar adı almaya kabul etmeyen 80 Türk'ün öldürüldüğünü ve bu kendi adını da Bulgarlar tarafından Naum olarak değiştirildiğini…" açıklamıştı[24].

Türkiye Büyükelçiliğinden iki görevlinin himayesinde Melbourne'den uçakla Londra'ya götürülen Naim Süleymanoğlu, Başbakan Turgut Özal'ın özel uçağıyla 13 Aralık 1986 günü Anavatan'a gelmiş ve büyük sevgi gösterileri ile karşılanmıştı[25].

Naim, Anavatan topraklarında 25 Nisan 1987 Pazar günü ilk kez Türkiye Gençler Halter Şampiyonası'na katılarak podyuma çıkmış, koparma ve sıklet tam 10 Türkiye'de rekoru birden kırmıştı. Ancak Uluslararası Halter Federasyonu (IWF) kurallarına göre mülteci bir sporcu iltica ettiği ülkede, ülke adını kullanarak bir yıl süreyle uluslararası yarışmalara katılamazdı. Bu kesin kural elbette Naim için de geçerliydi[26].

24-30 Nisan 1988 günleri arasında İngiltere'nin Cardiff şehrinde yapılan Avrupa Halter Şampiyonası'nda genç Türk haltercisi Naim Süleymanoğlu yine 60 kiloda ay yıldızı mayoyu giydi. Bu şampiyonada kendisi de en büyük rakip olarak Bulgar halterci Stefan Topurov gösteriliyordu. Bulgarlar bu şampiyon güreşçilerinin Naim'i geçeceğine inanıyorlardı. 1988 Avrupa Halter Şampiyonasına 60 kiloya 8 halterci katılıyordu. Naim Süleymanoğlu bu şampiyonada Avrupa'nın en seçkin 7 şampiyon haltercisiyle mücadele edecekti[27].

Naim Süleymanoğlu müsabakada, koparmada 150 kilo kaldırmak suretiyle ilk dünya rekorunu kırdı. Bulgarların büyük umudu Topurov, 145 kilo kaldırarak ikinci olabilmişti. Süleymanoğlu, silkmede 180 kiloluk ile ikinci rekorunu kırarken, Bulgar halterci ise tüm çabalarına rağmen 177,5 kilo da kalmıştı. Toplamda 330 kiloyu kaldıran Naim Süleymanoğlu, üçüncü altın madalyayı da alarak birinci, Topurov 322,5 kilo ile ikinci, Czanka 315 kilo ile de üçüncü olmuşlardı.

24 Anadolu Ajans, https://www.aa.com.tr/tr/spor/dunya-ve-turk-halterinin-unutulmaz-ismi-naimsuleymanoglu/2423005 (E.T: 31.12.2023).

25 Gamze Yılmaz, *Cep Herkülü Naim Süleymanoğlu*, https://www.sonangazetesi.com/makale/1104/cep-herkulu-naim-suleymanoglu- l/ (E.T: 02.01.2024).

26 Gamze Yılmaz, *Cep Herkülü Naim Süleymanoğlu*, https://www.sonangazetesi.com/makale/1104/cep-herkulu-naim-suleymanoglu- l/ (E.T: 02.01.2024).

27 Gamze Yılmaz, *Cep Herkülü Naim Süleymanoğlu*, https://www.sonangazetesi.com/makale/1104/cep-herkulu-naim-suleymanoglu- l/ (E.T: 02.01.2024).

Türk halter sporu Naim Süleymanoğlu ile büyük bir devrim gerçekleştirmiştir. Artık halter dünyasında Türkiye'nin de Türk haltercilerinin de adları geçmeye başlamıştır. Bu önemli olay bir dönüm noktasıydı. Türk halter sporu için Naim Süleymanoğlu, sadece altın madalyalar ve dünya rekorları getirmemiş, Türk kamuoyunda halter sporuna karşı bir ilgi ve sevgiyi de artırmıştır.

Naim için artık daha büyük bir hedef vardı Seul Olimpiyatları…

Ancak Naim Süleymanoğlu'nun olimpiyat oyunlarına Türkiye adına katılabilmesi için Bulgaristan'ın sporcumuza vize vermeleri gerekiyordu. Uluslararası Olimpiyat Komitesinin bu konudaki kuralları çok katıydı. Nitekim uluslararası Halter Federasyonu Başkanı Gottfired Schödl bu durumu şöyle açıklıyordu: "Ben uluslararası halter federasyonunun kurallarını değiştirebilirim bu konuda gerekli güce sahibim ancak Uluslararası Olimpiyat Komitesi kurallarına karşı hiçbir şey yapamam. Naim'e Seul'de yarışabilmesi Bulgaristan ve Türkiye Halter Federasyonu anlaşmaları ile mümkün olabilir[28]."

Türk hükümeti gereken tüm maddi fedakârlıklara katlanarak Bulgarlardan Naim Süleymanoğlu için gerekli vizeyi aldı. Bunun bilinci içindeki genç haltercimiz sıkı bir çalışma devresinden sonra özel muhafızların koruması altında Seul'e geldi. 20 Eylül 1988 günü Naim Süleymanoğlu Seul'de sadece Türk halter tarihinin değil Türk spor tarihinde en büyük destanlarından birini yazmıştı. Koparma ile 145 kilo ile başlayan haltercimiz devamında 150,5 kilo ile yeni bir dünya rekoru kırdı. Bununla da yetinmeyip arkasından 152,5 kilo ile bir dünya rekor daha kırdı. Silkmede ise 175 kiloyla giren Süleymanoğlu hemen arkasından 188,5 kiloya yükseltti. Bu olay yeni bir dünya rekoruydu. Ancak Süleymanoğlu bu rekorlarla da yetinmeyerek devamla 190 kiloyu kaldırmak istedi. Bu ağırlık 60 kiloluk Naim için vücut ağırlığının üç katından 10 kilo daha fazlaydı. Süleymanoğlu, bu ağırlığı da kaldırmayı başardı[29].

Böylece Süleymanoğlu 20 Eylül 1988 günü Seul 'de tam altı yeni dünya rekoru ile dokuz da yeni olimpiyat rekoru kırmak gibi emsalsiz bir başarıya imza atmıştı.

1989 yılı Eylül ayında Atina'da yapılan Dünya Halter Şampiyonası Türk halter spor için yeni bir zafer ve sevinç vesilesi olmuştu. 60 kiloda Naip

28 Türkiye Millî Olimpiyat Komitesi, *Olimpiyat oyunlarının 100 yılında Türkiye*, A&B Kitapçılık ve Dağıtım İtd.Şti., İstanbul 1997.

29 Atabeyoğlu, *age.,* 44-45.

Süleymanoğlu büyük klasını bir kez daha ortaya koyup sıkletinde hem Avrupa hem de Dünya şampiyonluklarını kazandı. Koparma, silkme ve toplamda 6 madalya kazandı.

Atina'da yaşanan yeni bir olay ise Türk halter sporuna önemli bir katkı daha sağlamıştır. Dünya Halter Şampiyonasına katılan Sovyetler Birliği Takımı'ndan 56 kiloda yarışan Azeri Türk'ü Hafız Süleymanoğlu koparmada 130 silkmede 157,5 ve toplamda 287,5 kilo derecesi ile hem Avrupa hem de dünya şampiyonu olarak 6 altın madalya almıştı. Yarışma sonrasındaki sabaha karşı gizlice odasından çıkıp otelden kaçan Hafız Süleymanoğlu'nun doğruca Atina'daki Türk Büyükelçiliği'ne giderek Türkiye'ye iltica etmek istediğini bildirmişti[30].

Hafız Süleymanoğlu'nun bu isteği olumlu karşılanmış, yanında masörü Vitali Stobrov ile birlikte Türkiye'ye iltica etmişlerdi.

Ancak 1990 yılında Naim Süleymanoğlu'nun yaptığı bir açıklama ülkede şok etkisi yapmıştı. Naim, belindeki önemli sakatlığın doktorları da "iyileşemez" teşhisleri karşısında çok sevdiği halter sporundan ve ay yıldızlı mayosundan ayrılmak zorunda kaldığını açıklamıştı[31].

Hafız Süleymanoğlu ise ay yıldızlı mayoya ilk kez 1990 yılında Macaristan'da yapılan Dünya Halter Şampiyonasında kavuşmuştu. Hafız, koparmada 132,5 kilo kaldırarak dünya şampiyonluğunu kazanan Hafız Süleymanoğlu silkmede de bir dünya rekoruyla şampiyonluğa ulaşmayı düşlerken büyük bir şanssızlık sonucu omuzu kırılınca Türk halter sporu çok büyük bir şanssızlığa daha uğramış oldu Naim'den sonra Hafız'ı da kaybetmişti[32].

2004 Atina Olimpiyatları ve Halter Federasyonu Efsane Başkanı Kenan Nuhut

Yunanistan-Atina'da düzenlenen 28. Yaz Olimpiyatları, 13-29 Ağustos 2004 tarihlerinde yapılmıştı. Olimpiyatlara 201 ülke, 10625 (4329 kadın, 6296 Erkek) sporcu toplam yirmi sekiz branşta ve 301 kategoride yarışmışlardır[33].

30 Atabeyoğlu, *age.,* 48.

31 Gamze Yılmaz, *Cep Herkülü Naim Süleymanoğlu*, https://www.sonangazetesi.com/makale/1104/cep-herkulu-naim-suleymanoglu- l/ (E.T: 02.01.2024).

32 Atabeyoğlu, *age*., s. 48-49.

33 Celal Gürsoy, *2004 Atina Olimpiyatları*, https://celalgursoy.com/2015/08/29/2004-atina-olimpiyati/ (E.T: 02.01.2024).

Atina, "Evinize hoş geldiniz!" sloganıyla düzenlenen olimpiyat oyunları için Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC) Mart 1997'de düzenlediği toplantıda aralarında İstanbul'un da bulunduğu 10 şehir (İstanbul, Saint Petersburg, Buenos Aires, Stockholm, Cape Town, Roma, Sevilya, Lille, Rio de Janeiro, San Juan ve Atina) arasından 44 oy olan Roma'nın önünde 66 oyla seçilmişti[34].

Oyunların sonunda elde edilen sonuçlara göre:

En başarılı sporcu	Michael Phelps (USA), 6 Altın, iki bronz madalya
En başarılı kadın sporcu	Petria Thomas (Avusturalya), üç Altın, bir gümüş madalya
Alman sporcular arasında Olimpiyat tarihinin en başarılı Olimpiyat sporcusu	Birgit Fischer, 8 altın, dört gümüş, madalya
İsrail Olimpiyat tarihinin de ilk Altın Madalyası	Gal Fridman'ın Rüzgâr Sörfünde
Dominik Cumhuriyeti'nin Olimpiyat tarihinde kazandığı ilk Altın madalya	Felix Sanchez'in 400 metre engelli
Amerikan Basketbol takımı NBA oyuncuları ile katıldığı oyunlarda ilk yenilgisi	92-73 ile Porto Rico karşısında
Şili, tarihinin ilk Olimpiyat Altın Madalyası	Tenis Çift Erkekler karşılaşmasında Nicolas Massu ve Fernando Gonzales ile kazandı
Çin, pistlerdeki ilk Altın Madalyası	Liu Xiang'ın 110m Engelli yarışını kazanmasıyla elde
Türkiye halter kadınlarda tarihindeki ilk altın madalyası	Nurcan Taylan-48 kg

Olimpiyatına katılan 201 ülkeden 73'ü Madalya kazandı. Ancak 2004 ilk kez olimpiyatında uygulanmaya başlanan modern araştırma teknikleri sayesinde çok sayıda doping olayı da belirlenmişti.

34 Celal Gürsoy, *2004 Atina Olimpiyatları*, https://celalgursoy.com/2015/08/29/2004-atina-olimpiyati/ (E.T: 02.01.2024).

Türkiye Atina Olimpiyatına;

Atıcılık	1
Atletizm	13 (8 kadın)
Boks	8
Güreş	12
Halter	9 (3 kadın)
Judo	3 (1 kadın)
Okçuluk	4 (3 kadın)
Yelken	4
Yüzme	9 (4 kadın)

Toplam 9 branşta 63 (19 kadın) sporcu ile katılmıştı.

Türkiye bu olimpiyatta;

3 Altın	Halil Mutlu-Halter 56 kg, Taner Sağır-Halter 77 kg, Nurcan Taylan-Halter 48(kg)
3 Gümüş	Atagün Yalçınkaya-Boks 48 kg, Bahri Tanrıkulu-Taekwondo 80 kg, Şeref Eroğlu-Grekoromen 66 kg
4 Bronz	Eşref Apak-Çekiç Atma, Sedat Artuç-Halter 56 kg, Mehmet Özal-Grekoromen 96 kg, Aydın Polatçı-Serbest Güreş 120 kg

Toplam 10 madalya kazanarak 22. sırada yer almıştı[35].

1990'lı yıllarda yaşanan talihsizliklerin ardından 2004 Atina olimpiyatları, Türk halter sporu için yeni bir dönüm noktasıydı. Naim Süleymanoğlu gibi efsane bir sporcunun ardından olimpiyatlarda üç altın madalya alınması ve halter tarihinde bir ilk yaşanarak bir kadın sporcunun altın madalya kazanması, büyük başarıydı. Başarının altında, dönemin efsane Halter Federasyon Başkanı Kenan Nuhut'un emeği vardı.

Mütevazı kişiliği ile Çorum'un yetiştirdiği mümtaz şahsiyetlerinden biri olan Kenan Nuhut, hayatını şöyle anlatıyordu:

"1956 senesinde Çorum'da doğdum ilkokul tahsilinden sonra ortaokul ve liseyi Ankara'da bitirdim. Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nden mezun oldum. Gençlik ve Spor Genel Müdür Yardımcılığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü, 2 dönem Halter Federasyonu Başkanlığı ve Avrupa Halter Federasyonu Yönetim Kurulu Üyeliği görevlerinde bulundum. Türkiye Millî Olimpiyat Komitesi ve Türkiye Milli Paralimpik

35 Celal Gürsoy, 2004 Atina Olimpiyatları, https://celalgursoy.com/2015/08/29/2004-atina-olimpiyati/ (02.01.2024).

Komitesi üyesiyim. Federasyon başkanlığı döneminde Millî Takım sporcuları Avrupa ve Dünya organizasyonlarında sayısız rekorlara ve şampiyonluklara imza atmışlardır. 2004 Atilla olimpiyatlarında 3 Altın 1 bronz madalya ile birlikte bir kadın sporcumuz (Nurcan Taylan) olimpiyat şampiyonluğu ile Türk milletine bir ilki yaşatmıştır. Uluslararası başarılarından dolayı Dünya Halter Federasyonu'nunca şahsıma nişan verilmiştir[36].

Kenan Nuhut, başarısının arkasında, Anadolu'daki genç sporculara verdiği fırsatlar, disiplinli çalışması ve sporun bilimsel yöntemlerle geliştirilmesi olduğunu söylüyordu. Yıllarca ithal sporcularla başarı peşinde koşan Türk halteri, onun döneminde vatan topraklarında yetişmiş gençlerin ve özellikle kadınların fırsat verildiğinde neler yapabileceğini göstermesi bakımdan önemli bir başarıya imza atmıştır.

19 Haziran 2023 günü hastalığından dolayı vefat etmesi, Türk halter camiasını derinden üzmüştür. Cenaze törenine Nuhut'un ailesi ve sevenlerinin yanı sıra, spor ve siyaset dünyasından isimler katıldı. Türkiye Halter Federasyonu Başkanı Talat Ünlü, Kenan Nuhut'un Türk halteri için ayrı bir yeri olduğunu ifade ederek:

"Millî sporcularımız onun başkanlığı dönemde dünya ve Avrupa şampiyonalarında rekorlar kırarak altın madalyalar kazandılar. Kenan ağabey, sadece federasyon başkanı değil, hepimizin ağabeyi, rehberiydi. Efsane başkan diye anılmasındaki en önemli sebep 2004 Atina Olimpiyatları'nda 3 altın ve 2 bronz madalyanın gelmesiyle Türk halteri bir olimpiyatta 3 altın, 2 bronz kazanarak tarihe geçmişti. Olimpiyatların bir başka özelliği de Türkiye olimpiyatlarda kadınlarda ilk defa Nurcan Taylan ile bir altın madalya kazandı. Sözün bittiği yerdeyiz. Allah'ım rahmetiyle muamele etsin, başımız sağ olsun" dedi[37].

Kenan Nuhut'un federasyon başkanlığı döneminde 2004 Atina Olimpiyatları'nda gösterdiği başarıyla Türk halterinde kadınlarda ilk defa altın madalya kazanarak olimpiyat şampiyonu olan Nurcan Taylan, Nuhut'un kendisini spora başladığı ilk andan itibaren desteklediğini ifade ederek, "2004 Atina Olimpiyatları'nda da sporcularını daima destekledi. O her zaman sporcunun

36 Osman Buldan, *Kenan Nuhut Röportajı* (17.01.2021), Dokuma Sanat Merkezi, Buldan'da Yaşam. CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun Başdanışmanı ve Spor Kurulu Başkanı Kenan Nuhut ile Röportaj- Osman Buldan- buldandayasam.net, (E.T: 02.01.2024).

37 Türk Halter Federasyonu, https://halter.gov.tr/kenan-nuhut-son-yolculuguna-ugurlandi/ (E.T: 02.01.2024).

başarısını düşünüyordu. Bizim manevi babamızdı. Kamplarda ailemizden uzaktık ama ailemizin yokluğunu bize hissettirmedi. Her zaman arayıp akıl danışabileceğim bir büyüğümdü. Çok değerli bir insanı kaybettik." şeklinde konuştu[38].

Değerlendirme ve Sonuç

Türk halter sporu, tarih boyunca Türk savaşçıların savaş tekniklerini geliştirmesinde önemli araç olsa da millî bir spor haline gelmesi ancak bu spora gönül veren bireysel girişimci sporcuların çabalarıyla bir olmuştur. Bir eğitimci olan Faik Üstünidman tarafından temelleri atılan bu spor uzun yıllar güreş sporunun altında kendine yer bulmaya çalışsa da uluslararası müsabakalarda kendini gösterememesi, genç sporcuların ilgisini çekmemesine neden olmuştur.

Türk asıllı Bulgar halterci Naim Süleymanoğlu'nun Bulgaristan'daki Türklere yönelik başlatılan asimilasyon ve zulümden kaçarak Türkiye'ye iltica etmesiyle Türk halter sporunda yeni bir heyecan başlatmış olsa da bu heyecan, sadece 4 yıl sürmüş, Süleymanoğlu'nun halteri bırakmasıyla son bulmuştu.

Ancak Anadolu'da yetenekli ve hevesli gençleri bu spora kazandıracak liyakatli yöneticilerle mümkün olacaktı. O fırsat Türk gençlerine, iki dönem Halter Federasyon Başkanlığı görevinde bulunan ve 19 Haziran 2023 günü vefat eden efsane başkan olarak anılan Kenan Nuhut tarafından verilecekti.

Kenan Nuhut, ithal halterci alımına son vererek, ülke içindeki yetenekli sporcu gençleri bularak Türk halterinde kazandırmak için büyük çaba sarf etmiş, bu çalışmasının semeresini de 2004 Atina olimpiyatlarında Türk Milletine yaşattığı büyük bir gururla göstermiştir.

38 Sözcü Gazetesi, "*Kenan Nuhut'a Son Veda*", https://www.sozcu.com.tr/spor/diger-sporlar/kenan-nuhuta-son-veda-turk-sporunun basi-sag-olsun-7719952/ (E.T: 02.01.2024).

KAYNAKLAR

Araştırma ve İnceleme Eserler

Atabeyoğlu, Cem, *Türk Halter Tarihi*, Türk Spor Vakfı Yayınları, Ankara 1992.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C II, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

Evcin, Erol, "Atatürk'ün Spor ve Sporculara Bakışı", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 33(55), 303-378.

Güven, Özbay, *Türklerde Spor Kültürü*, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999.

Öngel, Hasan Basri, *Türk Kültür Tarihinde Spor*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001

Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi, *Olimpiyat oyunlarının 100 yılında Türkiye,* A&B Kitapçılık ve Dağıtım ltd. Şti., İstanbul 1997

İnternet Kaynakları

Anadolu Ajans, https://www.aa.com.tr/tr/spor/dunya-ve-turk-halterinin-unutulmaz-ismi-naimsuleymanoglu /2423005 (E.T: 31.12.2023).

Anadolu Ajans, https://www.aa.com.tr/tr/spor/dunya-ve-turk-halterinin-unutulmaz-ismi-naimsuleymanoglu /2423005 (E.T: 31.12.2023).

Beşiktaş Jimnastik Spor Kulübü, https://bjk.com.tr/tr/cms/tarihce/2/73 (E.T: 01.01.2024)

Buldan, Osman, *Kenan Nuhut Röportajı* (17.01.2021), Dokuma Sanat Merkezi, Buldan'da Yaşam. CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun Başdanışmanı ve Spor Kurulu Başkanı Kenan Nuhut ile Röportaj- Osman Buldan- buldandayasam.net, E.T: 02.01.2024.

Gürsoy, Celal, *2004 Atina Olimpiyatları*, https://celalgursoy.com/2015/08/29/2004-atina-olimpiyati/ (E.T: 02.01.2024).

Sözcü Gazetesi, "*Kenan Nuhut'a Son Veda*", https://www.sozcu.com.tr/spor/diger-sporlar / kenan-nuhuta-son-veda-turk-sporunun-basi-sag-olsun-7719952/ (E.T: 02.01.2024).

Türk Halter Federasyonu, https://halter.gov.tr /halterin-tarihi-gelisimi/, (E.T: 28.12.2023).

Türk Halter Federasyonu, https://halter.gov.tr /kenan-nuhut-son-yolculuguna-ugurlandi/ (E.T: 02.01.2024).

Yılmaz, Gamze, *Cep Herkülü Naim Süleymanoğlu*, https://www.sonangazetesi.com /makale/1104/cep-herkulu-naim-suleymanoglu-l/ (E.T: 02.01.2024).

Atatürk Döneminde Türkiye'nin Olimpiyat Oyunlarındaki Performansları

Halit Aytuğ Tokur[*] -Uğur Yılmaz[**]

Giriş

Olimpiyat oyunlarının tarihi antik çağlara dayansa da modern anlamdaki ilk kurucusu Pierre de Coubertin olmuştur. Coubertin, 1894 yılında Uluslararası Olimpiyat Komitesi'ni kurmuş ve akabinde 1896 yılında modern anlamdaki ilk Olimpiyat Oyunları, Atina'da oynanmıştır. 14 ülke ve 241 sporcunun katıldığı bu organizasyonda Osmanlı Devleti yer almamıştır.[1] Dört yılda bir gerçekleşen bu oyunlar sırası ile 1900 yılında Paris'te, 1904 yılında St. Louis- Missouri'de (ABD),[2] 1908 yılında Londra'da[3] ve 1912 yılında Stockholm'da (İsveç) oynanmıştır.[4] Osmanlı Devleti'ni 1908 olimpiyatlarında sadece Aleko Mulos temsil ederken[5] 1912 olimpiyatlarında ise Selim Sırrı (Tarcan) Bey'in başkanlık ettiği ve Mıgırdiç Mıgıryan ile Vahram Papazyan'dan oluşan bir ekip temsil etmiştir. Osmanlı Devleti bu her iki organizasyonda da madalya alamamıştır.[6]

* Dr. Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Kütüphane Müdürlüğü, Ankara/TÜRKİYE, halitaytugtokur@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-2257-3198
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.105

** Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara/TÜRKİYE, uguryilmaz014@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-3809-5522 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.105

1 Joanna Davenport, "Athens 1896", *In Historical Dictionary of The Modern Olympic Movement*, ed. John E. Findling and Kimberly D. Pelle, Greenwood Press, Westport-Connecticut, 1996, p.4.

2 Charles A. Gilmore, *The Modern Olympic Movement: The Confluence of Realism and Idealism*, United States Navy B.A., University of Missouri, Naval Postgraduate School, Master's, Thesis, Columbia- Missouri, 1999, p.9.

3 *Die Olympischen Spiele I896 n. Chr. The Olympic Games*, H. Grevel & Co, London, 1896.

4 Efdal As, "İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Bir Uluslararası Entegrasyon Örneği Olarak Modern Olimpiyatlara Katılım", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 59, Güz 2016, s. 16-17.

5 The British Olympıc Council, *The Fourth Olympiad Being The Official: Report The Olympic Games of 1908*, The British Olympic Associatıon, London 1908.

6 Aydın Şentürk ve Çetin Özdilek, "Antik ve Modern Olimpiyat Oyunlarında Olimpiyat

Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin 1912 yılındaki Stockholm birleşiminde 1916 yılında düzenlenmesi planlanan VI. Olimpiyat Oyunları'nın Berlin'de oynaması kararlaştırılmıştır. Böylece Almanya, olimpiyatlar için hazırlıklar yapmaya başlamış ancak 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması nedeni ile oyunların ertelenmesi gündeme gelmiştir. Savaşın kısa sürede sona ereceğini düşünen Uluslararası Olimpiyat Komitesi, Almanya'nın oyunların Berlin'de oynanacağının güvencesini vermesi üzerine ilk etapta ertelemeye gitmemiştir. Mart 1915 tarihine gelindiğinde savaşın hala devam etmesi üzerine Almanya, oyunlara sadece müttefikleri ve tarafsız devletleri kabul edeceğini bildirmiştir. Böylece savaşın öngörülenden daha uzun sürmesi ve barışın sağlanamaması nedeni ile Uluslararası Olimpiyat Komitesi tarafından 1916 Berlin Olimpiyat Oyunları ertelenmiştir. [7]

1918 yılının sonuna doğru İttifak Devletleri'nin teslim olması ile İtilaf Devletleri savaşı kazanmış ve savaş sona ermiştir.[8] Akabinde 18 Ocak 1919 tarihinde yenen devletler ile yenilen devletler arasında barışın sağlanması adına Paris Barış Konferansı düzenlenmiştir.[9] Paris'te konferans devam ederken Uluslararası Olimpiyat Komitesi de Nisan 1919 tarihinde toplanarak 18. birleşimini Lozan gerçekleştirmiştir. Bu birleşimde 1920 Olimpiyat Oyunları'nın Anvers'te (Belçika) yapılması kararlaştırılmıştır.[10] Öte yandan birleşimde alınan bir diğer önemli karar ise savaşın müsebbibi oldukları gerekçesi ile Almanya, Osmanlı Devleti, Bulgaristan ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nden ihraç edilmesi olmuştur. Bu nedenle 1920 Anvers Olimpiyat Oyunları'na bu devletler iştirak edememiştir.[11]

Ateşinin Yakılma Sebepleri ve Bugüne Kadar Düzenlenen Oyunlarda Meşaleyi Taşıma Seremonileri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, Aralık 2017, s. 222.

7 Cem Atabeyoğlu, "Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 8, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 2190.

8 Koray Gürtaş "Türklerin Olimpiyat Macerası", *Euroasia Sport News*, (Türk Olimpiyat Takımı Özel Sayısı), Ağustos, 2008, s. 36.

9 Tolga Şinoforoğlu, "Türkiye'nin Erken Dönem Olimpik Serüveni ve Ay-Yıldız'ın Olimpiyat Oyunları'nda İlk Resmi Temsili (1896-1921)", *Spormetre The Journal of Physical Education and Sport Sciences*, C 18 (Özel Sayı), 2020, s. 46.

10 Nuran Kılavuz ve İbrahim Halil Tanık, "Millî Mücadele Döneminde Maarif Kongresi ve I. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Eğitim-Öğretim Hakkındaki Görüşleri", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 4, S. 2, s. 354.

11 Resul Yavuz, "Paris Barış Konferansı Sırasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Osmanlı Devleti ile İmzalanacak Barış Antlaşmasına Karşı Tutumu", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XXI/43, Güz-2021, s. 638-641.

Olimpiyat oyunlarında durum bu şekilde iken Mondros Mütarekesi nedeni ile Osmanlı Devleti, çeşitli bahanelerle işgale uğramış[12] ve devlet olma vasfını fiilen kaybetmiştir.[13] Öte yandan İtilaf Devletleri'nin haksız işgalleri Anadolu halkı tarafından tepki ile karşılanmış ve bu nedenle Mustafa Kemal Paşa liderliğinde bir milli mücadele hareketi başlamıştır. Bu hareket, ilk etapta İtilaf Devletleri tarafından pek kayda değer görülmese de sistemli bir örgütlenme ve azimli bir mücadelenin neticesinde Türk halkının temsilcisi haline gelmiştir.[14] Böylece İtilaf Devletleri'nin hegemonyasındaki Anvers Olimpiyat Oyunları 20 Nisan 1920 tarihinde başlarken Türk Kurtuluş Hareketi ise 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açarak yeni bir safhanın başladığını tüm dünyaya duyurmuştur.[15] Bu ilandan sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi adında bir oluşum meydana gelmiş ve bu oluşum Türk halkının tek ve gerçek temsilcisi olduğunu ilan etmiştir.[16]

Türkiye'nin 1924 Paris Olimpiyat Oyunlarına Katılım Süreci

TBMM Hükümeti, işgallere karşı siyasi ve askeri mücadeleyi tek elden koordine ederek önemli başarılar elde etmeye başlamıştır. Türk Ordusu'nun Birinci İnönü Muharebesi'nde Yunan Ordusu'nu yenmesinden[17] sonra TBMM Hükümeti, İtilaf Devletleri tarafından muhatap alınmaya başlanmış ve bu nedenle Londra Konferansı'na davet edilmiştir.[18] Bu konferanstan sonuç çıkmayınca İkinci İnönü Muharebesi vuku bulmuş ve bu muharebede

12 Şinoforoğlu, agm., s. 47.

13 Olimpik Hareket, *Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi*, Hürriyet Gazetesi Matbaası, İstanbul 1988, s. 83.

14 Zekeriya Türkmen, "30 Ekim 1918 Tarihli Mondros Ateşkes Antlaşmasına Göre Türk Ordusunun Kuruluş ve Kadrosuna Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 11, Ankara 2000, s. 619.

15 Uğur Yılmaz ve Filiz Erkutlu, "Paşaların Gözünden Erzurum Kongresi: Mustafa Kemal Paşa, Kazım Paşa, Rauf Paşa ve Ali Fuat Paşa", *Zaferin 100. Yıl Dönümünde Millî Mücadele'ye Yeni Bakışlar*, Editör: Tekin İdem ve Canan Sarıyar Sezan, Sonçağ Akademi Yayınları, Ankara 2022, s. 570-571.

16 Uğur Yılmaz, "Pontus Meselesi Çerçevesinde Amasya ve Havalisi Kuvayı Takibiye Kumandanlığının Kurulma Girişimi ve Meclis'teki Tartışmalar", *Sakarya'dan Büyük Taarruz'a 100. Yılında Başkomutanlık Meydan Muharebesi,* Girişim Ajans Matbaası, Ankara 2022, s. 227-228.

17 *Hâkimiyet-i Milliye*, "Tarihî Bir Vak'a: Büyük Millet Meclisi", 23 Nisan 1336 (1920), No. 2, s. 1.

18 Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *İlk Meclis Millî Mücadele'de Anadolu: TBMM'nin 70.Yılı (1920-1990),* Baskı II, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1990, s. 59.- Harun Aydın, "Çok Partili Hayatta Yapılan Seçimlere Dair Bir Değerlendirme 1950-1957", *Türk Siyasal Hayatında Seçimler I,* ed. Ahmet Edi, Cengiz Atlı, Ekin Yayınları, Bursa 2022, s. 47.

de Türk Ordusu muvaffakiyet elde etmiştir.[19] Bundan dolayı Fransa ve İtalya gibi bazı İtilaf üyesi devletler TBMM Hükümeti ile görüşme ve anlaşma yoluna giderken Coubertin de aynı minvalde hareket etmiş ve 1921 yılındaki Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin birleşiminde Çekoslovakya, Lüksemburg ve Belçika delegelerinin itirazlarına rağmen Selim Sırrı Bey'e Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin Türkiye temsilcisi olarak yeniden görevlendirmiştir.[20] Coubertin alınan bu karar sonrasında 20 Haziran 1921 tarihinde Selim Sırrı Bey'e bir mektup yollayarak durumu kendisine bildirmiştir.[21] Selim Sırrı Bey ise Coubertin'in bu mektubundan hemen sonra hazırlıklara başlamış ancak Kurtuluş Savaşı'nın devam etmesi nedeni ile bir yıl sonra yani Haziran 1922 tarihinde hazırlıklarını tamamlayabilmiştir. Böylece ilk iş olarak 25 Haziran 1922 tarihinde Milli Olimpiyat Cemiyeti yerine "Kaim Cihan Müsabakalarına İştirak Cemiyeti" kurulmuştur. Bu cemiyetin başkanlığına Hasip Bey (Bayındıroğlu), genel sekreterliğine ise Selim Sırrı Bey getirilmiştir. Öte yandan İstanbul'da Ali Sami Bey (Yen) başkanlığında 31 Temmuz 1922 tarihinde "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı" kurulmuş ve Selim Sırrı Bey bu oluşumda başdanışmanlık görevini üstlenmiştir.[22]

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın kurulmasından kısa bir süre sonra henüz üç ay önce kurulan "Kaim Cihan Müsabakalarına İştirak Cemiyeti" feshedilmiş ve yerine geçici bir oluşum olan "Osmanlı Olimpiyat Cemiyeti" 28 Ağustos 1922 tarihinde kurulmuştur. Cemiyetin adı değişse de yönetim kademesi aynı kalmıştır.[23] Selim Sırrı Bey, Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin daveti üzerine bu denli hazırlıklarını sürdürürken Türk Ordusu ise 26 Ağustos 1922 tarihinde Anadolu'daki Yunan Ordusu'na karşı taarruz harekâtı başlatmıştır. Bu harekât Yunan Ordusu'nun Anadolu topraklarından atılmasına kadar devam etmiş ve önemli bir zafer elde edilmiştir.[24] Böylece Millî

19 Zeki Saruhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü III: TBMM'den Sakarya Savaşı'na (23 Nisan 1920-22 Ağustos 1921),* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995, s. 353.

20 *Türk İstiklal Harbi II. Cilt Batı Cephesi 3. Kısım*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1966, s. 259. Detaylı bilgi için bk. Çağla Derya Tağmat, "1921 Londra Konferansı'nda Yunan Heyeti ve Tezleri", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 9, S. 18, 2013.

21 Mehmet Çanlı, *Milli Mücadele'de Uygulanan Askeri Strateji,* Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2019, s. 274.

22 Nuray Özdemir, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Katıldığı İlk Uluslararası Organizasyon: 1924 Paris Olimpiyatları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 51, Bahar 2013, s. 717-744.

23 *Spor Âlemi Dergisi,* Temmuz 1922, No. 10, s. 3.

24 Haluk San, *Belgeleri ile Türk Spor Tarihinde Olimpizm ve Olimpik Hareket*, Hürriyet Ofset

Mücadele'nin harp safhası sona ermiş ve Mudanya Mütarekesi ile diplomasi safhası başlamıştır.[25] Bu diplomatik safha Lozan Konferansı ile Türkiye'nin uluslararası camiada resmi bir devlet olarak tanınmasının önünü açmıştır.[26] Türkiye için bu süreçler gerçekleşirken Uluslararası Olimpiyat Komitesi de Selim Sırrı Bey'e 20 Şubat 1923 tarihinde bir resmi yazı göndererek Türkiye'yi de 1924 Paris Olimpiyat Oyunları'na davet etmiştir. Resmî davetten sonra Olimpiyat Oyunları için hazırlıklara başlanmıştır.[27] Öte yandan henüz kuruluş sürecinde olan Türkiye'de spor ile ilgili birtakım önemli adımlar da atılmıştır. Atılan bu adımlardan birisi de 15 Temmuz 1923 tarihinde ilk kez toplanan Heyet-i İlmiye'de Selim Sırrı Bey'in Terbiye-i Bedeniye Mektepleri'nin yani günümüz adıyla spor okullarının açılmasının gerekliliğinden bahseden bir raporu sunması gösterilebilmektedir. Rapor ilerleyen yıllarda uygulamaya konulmuş ve böylece beden eğitimi öğretmenleri ile çeşitli alanlardaki sporcular yetiştirilmeye başlanmıştır.[28] Bunlar ile yetinmeyen Selim Sırrı Bey 29 Ekim 1923 tarihinde cumhuriyetin ilan edilmesinden kısa bir süre sonra 2 Kasım 1923 tarihinde Osmanlı Olimpiyat Cemiyeti'nin adını Türkiye Millî Olimpiyat Cemiyeti'ne dönüştürmüş ve bu cemiyetin başkanlık görevini üstlenmiştir.[29]

Selim Sırrı Bey başkanlığındaki Türkiye Milli Olimpiyat Cemiyeti yapmış olduğu toplantı neticesinde cemiyetin 1924 Paris Olimpiyat Oyunları'na katılım sağlayacak bütçeye sahip olmaması nedeniyle devletten organizasyona katılım sağlamak maksadıyla maddi destek talebinde bulunma kararı almıştır.[30] Bu karar üzerine Türkiye Milli Olimpiyat Cemiyeti ve Türkiye İdman Cemi-

Matbaacılık ve Gazetecilik, İstanbul 1985, s. 32.

25 Selim Sırrı, "1924 Olimpiyatları ve Lozan Mukarreratı", *Spor Âlemi Dergisi,* 8 Mart 1923, No. 23, s. 5.

26 Zeki Saruhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü IV: Sakarya Savaşı'ndan Lozan'ın Açılmasına (23 Ağustos 1921–20 Kasım 1922),* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1996, s. 599-647.

27 Mahmut Goloğlu, *Millî Mücadele Tarihi IV*, Goloğlu Yayınları, Ankara 1970, s. 334.

28 Rauf Versan, "Yirmibirinci Yüzyıla Giderken Lozan Antlaşması", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası,* C 56, S. 1-4, s. 205.- Ersin Gürdamar, "ABD'nin Lozan Barış Antlaşması ve Yeni Türk Devleti'ne Karşı Tutumu", *Al Farabi 12. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar ve İnovasyon Kongresi*, Almaty-Kazakistnan, 3-4 Mart 2024, s. 44.

29 Burhaneddin, "1924 Olimpiyatı Ne Olacak", *Spor Âlemi Dergisi*, 22 Teşrin-i Sani 1340, No. 5, s. 3.

30 Nejla Günay, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Beden Eğitiminin Gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 29, S.85, 2013, s. 87; Osman Tolga Şinoforoğlu, *Selim Sırrı Tarcan ve İsveç Jimnastiği: Beden Eğitiminde İsveç Modelinin II. Meşrutiyet Dönemi Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu,* Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2015, s. 38.

yetleri İttifakı ortak bir şekilde Maarif Vekâletine durumun izahatını belirten bir telgraf göndermiştir. Telgrafın akabinde Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı Başkanı Ali Sami Bey, Ağustos 1923 tarihinde İstanbul'dan Ankara'ya gelerek Maarif Vekili İsmail Safa Bey (Özler) ile bir görüşmüş gerçekleştirmiştir. Bu görüşmeden sonra Ali Sami Bey, Başbakan İsmet Bey'i ziyaret ederek ona Paris'te düzenlenecek olan olimpiyat oyunlarına Türkiye'nin katılım sağlamasının önemini belirten bir rapor sunmuştur. Ali Sami Bey'in bu raporu İsmet Bey tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.[31] Böylece Mustafa Kemal Atatürk'ün onayı üzerine İcra Vekilleri Heyeti, 16 Ocak 1924 tarihinde Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı tarafından olimpiyat oyunları için yapılacak harcamaların bütçeden karşılanması ve bunun için de cemiyete 17 bin lira verilmesi kararını almıştır.[32] Öte yandan İcra Vekilleri Heyeti, Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı'nı kamu yararına faaliyet gösteren bir dernek olarak kabul etmiştir. Bu durum ise Türkiye Cumhuriyeti'nin olimpiyat serüvenini başlatmıştır.[33]

Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı, İcra Vekilleri Heyeti'nin bu kararından sonra 10 Şubat 1924 tarihinde öngörülen bütçeyi teslim alarak hazırlıklarına başlamıştır.[34] 17 bin liralık bütçeden en büyük gider yurt dışından transfer edilen Macar asıllı güreş antrenörü Raul Peter, İskoç asıllı futbol antrenörü Billy Hunter ve Amerika asıllı atletizm antrenörü Tobin için ayrılmıştır. Bu üç antrenörün cemiyete masrafı 6 bin lira olmuştur. Bütçenin bir diğer önemli gider kalemi ise Paris Olimpiyat Oyunları'na katılacak olan sporcuların ulaşım, yiyecek ve barınma giderleri olmuştur. Bunun için cemiyet 5 bin liralık bir bütçe ayırmıştır. Öte yandan kalan parandan 4 bin liralık bölüm sporcuların eğitimi için gerekli olan malzemelere ve 2 bin liralık bölüm ise broşür, afiş ve spor ile ilgili bilimsel eserler için ayrılmıştır. Henüz yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, kısıtlı bütçesi ve baş etmeye çalıştığı büyük sorunları olmasına rağmen spora ve sporcuya olan desteğini esirgememiştir.[35] Bunun en önemli göstergesi ise 17 Nisan 1924 tarihinde TBMM'nin, uluslararası organizasyonlara katılmak ve ülkede sporu teşvik etmek adına spor teşkilatlarına bütçeden yıllık 50 bin liralık ödenek sağlanması kararı gösterilmektedir.[36]

31 Canan Sarıyar Sezan, *Selim Sırrı Tarcan'ın "Sporcu Neler Bilmeli" Adlı Eseri,* Editör: Prof. Dr. Serdar Geri, Gece Kitaplığı, Ankara 2023, s. 24.- Özdemir, agm., s. 722.

32 Burhaneddin, "Hükümetin Spora Karşı Şayan-ı Şükran Alakası", *Spor Âlemi Dergisi,* 13 Kanun-ı Sani 1924, No. 8-9, s. 3.

33 Haluk San, *Türk Sporunda Atatürk*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 2000, s. 92

34 Türkiye Cumhuriyeti Başkanlık Cumhuriyet Arşivi BCA, 030.18.1.1.8.46.5.

35 BCA, 030.18.1.1.8.47.14.

36 *Vakit Gazetesi,* 3 Mayıs 1924, s. 4.

Türkiye Milli Olimpiyat Cemiyeti ve Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, Paris'teki olimpiyat oyunlarına katılacak olan sporcuların seçilmesi için 20-21 Mart 1924 tarihleri arasında Eskişehir'de seçmeler düzenlemiştir.[37] İstanbul başta olmak üzere Anadolu'nun muhtelif şehirlerinden sporcular bu seçmelere katılmak için Eskişehir'e gelmiştir.[38] Başbakan İsmet Bey de bizzat bu seçmeleri yakından takip etmiştir.[39] Eskişehir seçmeleri sonunda seçilen sporcular İstanbul'a getirilerek olimpiyat kampına alınmıştır. Bu sporcular için Kadıköy İttihat Spor Kulübü yeniden faaliyete konularak burada bir olimpiyat köyü kurulmuştur. Bu köyde 6 Nisan-8 Mayıs tarihleri arasında 30 kişilik futbolcunun yanı sıra atletizm, güreş ve diğer spor dallarından da 40'tan fazla sporcu kampa alınmıştır.[40] Kampa alınan bu sporcular arasında asker, memur ve öğrenciler de bulunmuştur.[41] Kamptaki bu çalışmalar sürerken Selim Sırrı Bey 24 Nisan 1924 tarihinde Lamartin Vapuru ile İstanbul'dan ayrılarak Fransa'ya gitmiştir.[42]

Selim Sırrı Bey'den sonra Paris'e giden ilk sporcu kafilesi ise 8 Mayıs 1924 tarihinde 18 kişilik Türk futbol milli takımı olmuştur.[43] Antrenör Billy Hunter başkanlığındaki Türk Futbol Millî takımında Sabih Bey (Arca), Cafer Bey (Çağatay), Bekir Bey (Refet), Bedri Bey (Gürsoy), Ali Bey (Gençay), Kemal Bey (Ruhi), Kadri Bey (Göktulga), İbrahim Bey (Kelle), İsmet Bey (Uluğ), Hamit Bey (Akbay), Kemal Rıfat Bey (Kalpakçıoğlu), Nihat Bey (Bekdik), Mehmet Bey (Leblebi), Kâmil Bey (Rona), Hamit Bey (Arslan), Alaattin Bey (Baydar), Zeki Rıza Bey (Sporel), Nedim Bey (Kaleci) bulunmuştur.[44] 18 kişilik ilk sporcu kafilesinin ardından 23 kişilik ikinci sporcu kafilesi ise Ali Sami Bey'in başkanlığında 27 Haziran 1924 tarihinde trenle İstanbul'dan hareket etmiş ve 1 Temmuz 1924 tarihinde ise Paris'e varmıştır.[45] Raif Bey, Cambaz Fahri Bey ve Cavit Bey'den oluşan Türk bisiklet takımı ise gecikmeden dolayı ancak 11 Temmuz 1924 tarihinde İstanbul'dan hareket edebilmiştir.[46]

37 *Vakit Gazetesi,* 23 Kanun-ı Sani 1924, s. 3.

38 *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, Devre: II, C 7, İçtima Senesi II, On ikinci İçtima, 15.3.1340, s. 37.

39 *Vakit Gazetesi*, 19 Mart 1924, s. 2.

40 *Vakit Gazetesi*, 20 Mart 1924, s. 1.

41 *Akşam Gazetesi*, 19 Mart 1924, s. 1.

42 Süleyman Rıza Kuğu, *Trabzon-Paris 1924 Olimpiyatlarına Yolculuk*, Trabzon Araştırmaları Merkezi Yayını, Trabzon, 2012, s. 25-39.

43 BCA, 030.10.0.0.144.34.8.

44 *Akşam Gazetesi,* 25 Nisan 1924, s. 3.

45 *Akşam Gazetesi*, 2 Mayıs 1924, s. 1.

46 *Cumhuriyet Gazetesi*, 7 Mayıs 1924, s. 1-6.

Türkiye'nin 1924 Paris Olimpiyat Oyunlarındaki Performansı

4 Mayıs-27 Temmuz 1924 tarihleri arasında Fransa'nın Başkenti Paris'te gerçekleştirilen bu organizasyona 44 ülkeden 3 bine yakın sporcu iştirak etmiştir. Sporcular atletizm, bisiklet, binicilik, eskrim, futbol, güreş, halter, jimnastik, tenis, yüzme ve su topu gibi birçok spor dalında mücadele etmişlerdir. Bu olimpiyatlar için Türkiye, 40'tan fazla sporcuyu Paris'e götürmesine rağmen yalnızca atletizmde 4, eskrimde 1, güreşte 5, halterde 1 ve futbolda ise 11 olmak üzere 22 sporcu oyunlarda yarışabilmiştir.[47] Organizasyondaki ilk maçını Çekoslovakya ile yapan Türk futbol milli takımı, Bekir Bey'in (Refet) iki golüne rağmen müsabakayı 5-2 kaybetmiş ve böylece ilk maçında aldığı bu yenilgi nedeni ile olimpiyatlardan elenmiştir. Bu şanssız hadise Türk sporcularda şok etkisi yaratmıştır.[48]

Türkiye'yi atletizmde Ömer Besim Bey (Koşalay), Şekip Bey (Engineri), Muhammed Bey (Burhan) ve Rauf Bey (Hasağası) temsil etmiştir. Şekip Bey ve Rauf Bey, 4x100 metre bayrak yarışı ve 100 metre sürat yarışında, Ömer Bey 800 metre ve 1500 metre yarışlarında, Muhammed Bey ise 200 metre yarışında mücadele etmiş ancak bütün Türk sporcular ilk turdan elenmişlerdir.[49] Türkiye'yi eskrimde Fuat Bey (Balkan) temsil etmiştir. Kılıç dalışı kategorisinde mücadele eden Fuat Bey, beş müsabaka gerçekleştirmiş ancak madalya kazanacak bir derece elde edememiştir.[50] Halterde ise Cemal Bey (Erçman), tüy sıklet kategorisinde yarışmıştır. Cemal Bey, tek el silkmeden 60 puan, tek el koparmadan 50 puan, omuz presinden 80 puan, silkmeden 90 puan ve koparmadan 65 puan olmak üzere toplam 345 puan alarak müsabakayı 14. sırada tamamlamıştır.[51]

Türkiye'yi güreşte Dürrü Bey (Sade), Seyfi Cenap Bey (Berksoy), Mazhar Bey (Çakın), Tayyar Bey (Yalaz) ve Fuat Bey (Akbaş) temsil etmiştir.[52] Tayyar Bey'in haricinde diğer bütün sporcular ilk iki turda elenmiştir. Tayyar Bey ise dördüncü tura kadar mücadele etmiş ancak bu turda Polonyalı rakibi

47 Özdemir, agm., s. 735.

48 *Vakit Gazetesi*, 12 Temmuz 1924, s. 1.

49 Comité Olympique Français, *Les Jeux De La VIII Olympiade Paris 1924 Rapport Officiel*, Published By Comite Olympique Francais, Paris 1924.

50 *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Mayıs 1924, s. 1.

51 *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Haziran 1924, s. 1.

52 Cem Atabeyoğlu, "Eskrim", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 9, İletişim Yayınları, 1996, s. 2309.

Waclaw Okulicz-Kozaryn'a elenerek olimpiyatları 9. sırada bitirebilmiştir.[53] Öte yanda Türkiye, Paris'teki bu organizasyona Raif Bey, Cambaz Fahri Bey ve Cavit Bey'de oluşan bir bisikletçi takımını da götürmüş ancak Türk takımı yarışma için gerekli olan özel bisikletleri Paris'te temin edememesi nedeniyle bisiklet müsabakalarına katılamamıştır. Böylece Türkiye'nin ilk olimpiyat serüveni olan 1924 Paris Olimpiyat Oyunları'ndaki performansı bu şekilde olmuştur.[54]

Türkiye'nin 1928 Amsterdam Olimpiyat Oyunlarına Katılım Süreci

Türkiye Cumhuriyeti 1924 yılında ilk kez katıldığı Olimpiyat Oyunları'nda umduğunu bulamamış ve Türk sporcular derece yaparak madalya alamamışlardır. Buna rağmen Türk sporu için önemli bir tecrübe elde edilmiştir. Öte yandan henüz yeni kurulmuş bir devlet olan Türkiye'nin böylesi bir organizasyona davet alması ve maddi imkânsızlıklara rağmen büyük bir sporcu kafilesini Paris'e göndermesi Mustafa Kemal Atatürk başta olmak üzere hükümetin spora ve sporcuya ne denli önem verdiğinin bir göstergesi olmuştur. Paris Olimpiyatları 27 Temmuz 1924 tarihinde sona erdikten sonra Türk sporcular da ülkeye dönmüş ve diğer uluslararası organizasyonlar için çalışmalarını sürdürmeye devam etmişlerdir.[55] Türkiye'de spor alanında gelişmeler sürerken yapılan inkılaplardan ötürü ülke içerisinde birtakım sorunlar ve ayaklanmalar meydana gelmiştir. Bu nedenle sıkıyönetim ilan edilmiş ve istiklal mahkemeleri kurulmuştur.[56]

Türkiye 1924 yılındaki Olimpiyat Oyunları'ndan sonra bu tür sorunlar ile uğraşırken Uluslararası Olimpiyat Komitesi, 1928 yılındaki IX. Olimpiyat Oyunları'nın Hollanda'nın başkenti Amsterdam'da oynanmasına karar vermiştir.[57] Öte yandan Türkiye Millî Olimpiyat Cemiyeti Başkanı Selim Sırrı Bey, 1926 yılında İzmir'de katıldığı bir toplantıda hem yöneticileri hem de sporcuları sert şekilde eleştirdiği için büyük bir tepkiye uğramıştır. Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı'nın 1926 yılının Ekim ayındaki III. Kongresinde Selim Sırrı Bey'in kınanması kararı alınmıştır. Bu karardan sonra Selim Sırrı Bey, başkanı ve kurucusu olduğu Türkiye Milli Olimpiyat Cemiyeti'ni

53 Cem Atabeyoğlu, "Halter", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 8, İletişim Yayınları, 1983 s. 2287.

54 *Cumhuriyet Gazetesi,* 27 Haziran 1924, s. 1.

55 *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Temmuz 1924, s. 6.

56 Cem Atabeyoğlu, "Bisiklet", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 9, İletişim Yayınları, 1996, s. 2302-2303.

57 *Cumhuriyet Gazetesi,* 24 Haziran 1924, s. 3.

protesto ederek toplantılarına katılmamaya başlanmıştır. Bunun üzerine cemiyet tüzüğü gereği toplanarak Selim Sırrı Bey'i izinli sayarak 1927 yılından itibaren onun yerine Ali Sami Bey'i başkan olarak seçmiştir. Selim Sırrı Bey, cemiyet başkanlığını bırakmasına rağmen Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin Türkiye temsilciliğine devam etmiştir.[58]

Türkiye'nin 1928 Amsterdam Olimpiyat Oyunlarındaki Performansı

Türkiye'de bunlar olurken Hollanda ise 1928 yılındaki Olimpiyat Oyunları için hazırlıklarına devam etmiştir. Amsterdam'da yapılacak bu organizasyona katılım sağlaması adına Uluslararası Olimpiyat Komitesi tarafından 46 ülkeye resmi katılım daveti gönderilmiştir. Davet gönderilen bu ülkelerden birisi de Türkiye olmuştur. Böylece 28 Temmuz-12 Ağustos 1928 tarihleri arasında Hollanda'nın başkenti Amsterdam'da oynanan Olimpiyat Oyunları'na 46 ülkeden 2900 civarında sporcu katılmıştır.[59] Türkiye ise bu organizasyona atletizmde 5, eskrimde 4, bisiklette 4, güreşte 6, halterde 1 ve futbolda ise 20 olmak üzere 40 sporcu ile iştirak etmiştir.[60] Macar asıllı antrenör Bela Toth başkanlığındaki Türk Futbol Millî takımında Burhan (Atak), Cevat (Seyit), Mehmet (Leblebi), Alaeddin (Baydar), Ulvi (Yenal), Refik Osman (Top), İsmet (Uluğ), Bedri (Gürsoy), Kemal (Faruki), Muhlis (Peykoğlu), Kadri (Göktulga), Baron (Fevzi), Latif (Yalınlı), Nihat (Bekdik), Sabih (Arca) İzmirli Şevki, Zeki Rıza (Sporel), Şükrü (Erkuş), Orhun (Nafiz) ve Bekir Refet (Tekel) bulunmuştur. Türk Futbol Millî takımı, 1928 Amsterdam Olimpiyatlarında ilk maçını Mısır ile oynamıştır. Fransız Hakem Marcel Slawick'in yönettiği maçta Mısır, Türkiye'yi 7-1 yenmiştir. Mısır'ın gollerini Ali el-Hasani (1), Ali Muhammed Riyad (1), Muhammed Muhtar (3), İsmail es-Seyyid Hüda (1) ve Kamil ez-Zübeyr (1) atmıştır. Türkiye'nin tek golü ise Bekir Refet tarafından atılmıştır. Böylece Türkiye, 1924 Paris Olimpiyatları'nda olduğu gibi 1928 Amsterdam Olimpiyatları'nda da ilk maçında aldığı yenilgi nedeni ile olimpiyatlardan elenmiştir.[61]

58 Necdet Aysal, "Atatürk Dönemi İç Politika", *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,* Ed. Temuçin Faik Ertan, Siyasal Kitabevi, 4.Baskı, Ankara 2016, s.168-170.

59 Birgül Güngör, *Berlin Olimpiyatları Ekseninde Basında Türk Sporu (1936-1938),* Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2009, s. 30.

60 Türk Milli Olimpiyat Komitesi, *Tarihçe,*https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Detay/Hakkimizda/Tarihce/46/1,(E.T. 04/03/2024).

61 Güngör, *age.,* s.30.

Türkiye'yi güreşte Mehmet Bey (Çoban), Burhan Bey (Conkeroğlu), Şefik Bey, Saim Bey (Arıkan), Tayyar Bey (Yalaz) ve Nuri Bey (Boytorun) temsil etmiştir. Şefik Bey, Mısırlı rakibi Mustafa'ya ve Burhan Bey ise Danimarkalı rakibi Andersen'e ikinci turda yenilerek elenmişlerdir. Öte yanda Saim Bey İtalyan rakibi Quaglia'ya, Nuri Bey Belçikalı rakibi Saenen'e ve Mehmet Bey ise Finlandiyalı rakibi Nyström'e yenilerek üçüncü turda elenmişlerdir. Amsterdam'da Türkiye'ye güreşte en iyi başarıyı ise Tayyar Bey getirmiştir. 67 kilo ile hafif sıklet kategorisinde güreşen Tayyar Bey, yedinci turda Finlandiyalı rakibi Westerlund'a yenilerek Türkiye'nin ilk olimpiyat madalyasını almayı elinden kaçırmıştır. Böylece Tayyar Bey olimpiyatları 4. sırada bitirerek Türkiye'nin olimpiyatlardaki en başarılı sporcusu olmuştur. Türkiye'yi atletizmde Ömer Besim Bey (Koşalay), Şinasi Bey (Şahingiray), Semih Bey (Türkdoğan), Mehmet Ali Bey (Aybar) ve Haydar Bey (Aşan) temsil etmiştir. Ömer Besim Bey, Şinasi Bey, Semih Bey ve Mehmet Ali Bey 4x100 metre bayrak yarışında mücadele etmiştir. Ayrıca Şinasi Bey, Semih Bey ve Mehmet Ali Bey 100 metre sürat kategorisinde Ömer Bey ise 800 metre ve 1500 metre kategorilerinde yarışmış ancak bütün Türk sporcular ilk turdan elenmişlerdir. Haydar Bey ise yüksek atlama kategorisinde mücadele etmiş ve 1,70 metre ile olimpiyatları 28. sırada tamamlayabilmiştir. Halterde ise Cemal Bey (Erçman), tüy sıklet kategorisinde yarışmıştır. Cemal Bey, omuz presinden 85 puan, silkmeden 102,5 puan ve koparmadan 75 puan olmak üzere toplam 262,5 puan alarak müsabakayı 8. sırada tamamlamıştır. Türkiye'yi eskrimde Fuat Bey (Balkan) Enver Bey (Balkan), Nami Bey (Yayak) ve Muhittin Bey (Okyavuz) temsil etmiştir. Takım kılıç ve bireysel kılıç kategorilerinde mücadele eden Türk eskrim takımı madalya kazanacak bir başarı elde edememiştir. 1928 Olimpiyat Oyunlarında Türkiye'yi bisiklet yarışında ise Tacettin Bey (Öztürkmen), Yunus Nüzhet Bey (Unat), Cavit Bey (Cav) ve Galip Bey (Cav) temsil etmiştir. Türk sporcular bisiklet yarışında takım kategorisinin yanı sıra Cavit Bey sprint, Galip Bey ise pist zamana karşı kategorisinde mücadele etmiştir. Yapılan bu mücadeleye rağmen Türk bisiklet takımı başarı elde edememiş ve madalya kazanamamıştır. Böylece Türkiye katıldığı İkinci Olimpiyat Oyunları'nda da herhangi bir kategoride madalya alamayarak tamamlamıştır.[62]

62 Doğan Yıldız, *Çağlar Boyu Türklerde Spor,* Telebasım, İstanbul 2002, s. 182.

1932 Olimpiyat Oyunları

Türkiye 1924 ve 1928 Olimpiyat Oyunları'na ekonomik sıkıntılar yaşamasına rağmen önemli bir sporcu kafilesini göndermiştir. Bu iki organizasyonda da herhangi bir başarı sağlanıp madalya alınamaması nedeni ile birtakım eleştiriler yapılmaya başlanmıştır. Bu eleştirilerden dolayı 1930 yılında Ali Sami Bey Türkiye Millî Olimpiyat Cemiyeti'nin başkanlığından, Selim Sırrı Bey ise Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin Türkiye temsilciliğinden istifa etmiştir. Bu istifalardan sonra Berlin Büyükelçisi olan Kemalettin Sami Bey hem Türkiye Milli Olimpiyat Cemiyeti'nin başkanı hem de Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin Türkiye temsilcisi olmuştur.[63] Kemalettin Sami Bey'in başkanlığı döneminde Uluslararası Olimpiyat Komitesi X. Olimpiyat Oyunları'nın 1932 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Los Angeles şehrinde düzenleneceğini bildirmiştir. Bu olimpiyatlar 1929 yılındaki Büyük Buhran'dan sonra dünya genelinde yaşanan ekonomik zorluklar içinde gerçekleşmiştir. 30 Temmuz-14 Ağustos 1932 tarihleri arasında oynanan bu olimpiyatlara 37 ülkeden 1300 civarı sporcu katılmıştır. Bu organizasyona dünya genelindeki ekonomik krizin yanı sıra ABD'nin uzak konumu nedeni ile Avrupa'dan katılım oldukça düşük olmuştur. Türkiye ise aynı sebeplerden dolayı 1932 Los Angeles Olimpiyat Oyunları'na katılım sağlamamıştır.[64]

Türkiye'nin 1936 Garmisch-Partenkirchen Kış Olimpiyat Oyunlarındaki Performansı

İlk Kış Olimpiyatları 25 Ocak-4 Şubat 1924 tarihleri arasında Fransa'nın Chamonix Kasabası'nda gerçekleştir. 16 ülkeden 258 sporcu katıldığı bu organizasyona Türkiye katılmamıştır. Dört yılda bir gerçekleştirilen Kış Olimpiyat Oyunları'na Türkiye ilk defa 1936 yılındaki Garmisch-Partenkirchen (Almanya) olimpiyatlarına katılmıştır. 6-16 Şubat 1936 tarihleri arasında Nazi Almanyasının ev sahipliği yaptığı bu organizasyona Türkiye yalnızca kayaklı koşu ve alp disiplini branşlarında mücadele etmek için Mehmut Şevket Karman, Cemal Tigin, Reşat Erceş, Ülker Pamir, Sadri Erkılıç ve Nazım Aslangir'i göndermiştir. Şevket Karman, Cemal Tigin, Reşat Erceş ve Sadri Erkılıç takım halinde mücadele ettiği kayaklı koşu erkekler 4x10 km bayrak yarışını zamanında tamamlayamamıştır. Öte yandan

63 *Olimpiyat Oyunlarının 100 Yılında Türkiye*, Türkiye Millî Olimpiyat Komitesi Belgesel Yayınları: I, 1.Baskı, Ankara İstanbul 1997, s. 72-76.

64 Netherlands Olympic Committee (Committee 1928), *The Ninth Olympiad Being The Official Report of The Olympic Games Of 1928 Celebrated At Amsterdam*, Edit. G. Van Rossem, Amsterdam J. H. De Bussy Ltd., Amsterdam, 1928, p.395-985.

kayaklı koşu erkekler 18 km yarışında Mehmut Şevket Karman zor da olsa yarışı 72. sırada tamamlarken Cemal Tigin ise yarışı tamamlayamamıştır. Alp disiplini branşında ise Türkiye'yi Mehmut Şevket Karman, Reşat Erceş, Ülker Pamir ve Nazım Aslangir temsil etmiştir. Ülker Pamir ve Nazım Aslangir'in diskalifiye olarak elendiği bu yarışta Mehmut Şevket Karman ve Reşat Erceş ise yarışı bitirememişlerdir. Böylece Türkiye katıldığı ilk Kış Olimpiyat Oyunları'nda elde ettiği bu sonuçlarla umduğunu bulamamıştır.[65]

1936 Berlin Olimpiyat Oyunları Krizi

Uluslararası Olimpiyat Komitesi 1931 yılındaki birleşiminde XI. Olimpiyat Oyunları'nın Almanya'nın Başkenti Berlin'de oynanmasına gündeme gelmiştir. Komite, Versay Antlaşması'nda dolayı dünya siyasetinde yalnızlaşan Almanya'nın barışı tehdit etme ihtimalini olimpiyat oyunları vesilesi ile ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Bu nedenle 1936 yılındaki oyunların Berlin'de oynanması kararlaştırılmıştır.[66] Bu karardan iki yıl sonra ise Naziler, Almanya'da iktidarı ele geçirmişlerdi.[67] Nazilerin Almanya'da egemen olmasından sonra Amerikalı olimpiyat delegeleri 1936 yılındaki olimpiyatların Berlin'de oynanmasının uygun olmayacağını ve bu nedenle bu karardan vazgeçilerek oyunların başka bir ülkeye verilmesi gerektiğini bildirmişlerdir. Bu itirazlar üzerine Uluslararası Olimpiyat Komitesi 7 Temmuz 1933 tarihinde Viyana'da toplanarak durumu tartışmış ancak bir netice elde edememiştir. İtirazların ısrarla devam etmesi üzerine ise Komite, 15 Mayıs 1934 tarihinde Yunanistan'ın Başkenti Atina'da toplanmış ancak bu toplantıda da bir sonuç çıkmamıştır. Bu durum üzerine ABD Olimpiyat Komitesi Başkanı Avery Brundage, Eylül 1934 tarihinde durum analizi yapmak için Berlin'e gitmiştir. Brundage bu gezisinden sonra Almanya'da olimpiyatların oynanmasında bir sakınca olmadığını bildirmiştir. Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin Amerikan Temsilcisi Ernest Lee Jahncke ise ülkelerin Naziler nedeni ile 1936 Berlin Olimpiyat Oyunları'nı boykot etmesi için kamuoyu oluşturmuştur. Jahncke bu tavrı nedeniyle Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin Amerikan temsilciliğinden ihraç edilmiş yerine ise ABD Olimpiyat Komitesi Başkanı Brundage getirilmiştir. Böylece

65 Türk Millî Olimpiyat Komitesi, *Tarihçe*, https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Detay/Hakkimizda/Tarihce/46/1, (E.T. 04/03/2024).

66 Rıza Erdal, *Olimpiyat Oyunları ve Olimpik Sporlar,* Baskı Evi Matbaacılık, İstanbul 2007, s. 47.

67 *IV. Olympische Winterspıele 1936 Amtlicher Bericht: Garmisch Partenkirchen 6 Bis 16 Februar,* Reichssport Verlag, Berlin 1936, p. 284-445.

Olimpiyat Oyunları tüm bu tartışma ve soru işaretlerine rağmen Berlin'de oynanmıştır.[68]

Türkiye'nin 1936 Berlin Olimpiyat Oyunlarına Katılım Süreci

1936 Garmisch-Partenkirchen Kış Olimpiyat Oyunları'ndan sonra Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı Ankara'da bir spor kongresi gerçekleştirmiştir.[69] Bu kongrede Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı'nın bağımsız bir kuruluş olarak varlığını sürdürmesinin artık mümkün olamayacağını ve maddi anlamda zorluk yaşanmaması adına yarı resmi bir kuruluşa dönüşmesinin daha doğru olacağına dair bir karar alınmıştır. Bu karar üzerine Nazi Almanyası'nın spor politikalarını idare eden Prof. Dr. Carl Diem'in de tavsiyesi ile Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı kendisini feshederek 18 Şubat 1936 tarihinde yarı resmî bir kuruluş olan Türk Spor Kurumu'na dönüşmüştür.[70] Böylece Türk Spor Kurumu kurulduktan sonra Türkiye Millî Olimpiyat Cemiyeti de bu kurumun bünyesine dâhil edilmiştir. Bu nedenle Türk Spor Kurumu Başkanı Ali Hikmet Ayerdem aynı zamanda Türkiye Millî Olimpiyat Cemiyeti başkanlığını da üstlenmiştir.[71]

Türk Spor Kurumu kurulmasının akabinde 1936 Berlin Olimpiyat Oyunları'na katılım sağlamak için hazırlıklarına başlamıştır. Kurum bundan ötürü Berlin'deki organizasyona hangi branşların ve hangi sporcuların katılacağına dair çalışmalar yürütmüştür.[72] Kurum ilk etapta Berlin'e Türk Millî Futbol Takımı'nı göndermek istememişse de milli takımın hazırlık maçlarında Macaristan'ı 5-1 yenip Yugoslavya ile 3-3 beraber kalmasıyla Başbakan İnönü ve Adalet Bakanı Mehmet Esat Bozkurt devreye girmiştir.[73] Bu nedenle Türk Spor Kurumu ve Türkiye Millî Olimpiyat Cemiyeti Başkanı Ali Hikmet Aydemir, Türk Millî Futbol Takımı'nı da Berlin'e götürülmesine karar vermiştir. Böylece Türkiye, Berlin Olimpiyat Oyunları'na futbol, basketbol, güreş, eskrim, bisiklet, binicilik ve yelkenli branşlarında mücadele etmek için

68 Celil Bozkurt, "Nazilerin Gölgesinde 1936 Berlin Olimpiyatları ve Türk Sporcuların Müsabakaları", *Journal of History Studies,* Volume 6, Issue 6, December 2014, p. 23.

69 *Milliyet Gazetesi*, "Hitler Başvekil Oldu", 31 Ocak 1933, s. 1.

70 Allen Gutman, "The Nazi Olympics and the American boycott controversy", *Sports and International Politics*, Ed: Pierre Arnaud and James Riordan, Taylor & Francis, New York 1998, p. 31-50.

71 *Cumhuriyet Gazetesi*, "Dünkü Spor Kongresi Çok Münakaşalı Oldu", 17 Şubat 1936, s. 1.

72 Faruk Eken, "İlk Resmi Spor Dergisi: Türk Spor Kurumu Dergisi'ne Bir Bakış (1936-1938)", *Belgi*, S. 20, Yaz 2020/II, s. 2540.

73 *Cumhuriyet Gazetesi,* "Türk Sporculuğu Kıymetli Bir Başkan Kazandı", 19 Şubat 1936, s. 19.

sporcular gönderme kararı almıştır.[74] Maliye Bakanlığı ise bu branşlarda mücadele edecek olan sporcuların eğitim, malzeme, yeme-içme, yol ve konaklama vb. masraflarını[75] karşılamak için Kuruma, Türk Lirası ve döviz cinsinde bir ödenek ayırmıştır.[7677]

Sporcuların hazırlıkları bittikten sonra kafileler şeklinde Berlin'e gönderilmiştir. Berlin'e gönderilen ilk kafile ise 19 Temmuz 1936 tarihinde İstanbul'dan hareket eden dokuz kişilik binicilik takımı olmuştur. Kafile sonraki gün Berlin Anhalter Tren İstasyonu'na varmıştır. Kafileyi burada Türkiye'nin Berlin Ataşemiliteri Şinasi Bey'in de içinde bulunduğu büyük bir Türk-Alman heyeti karşılamıştır. Tren istasyonunda Türk Millî Marşı çalındıktan sonra Türk Binicilik Takımı, Berlin Olimpiyat Köyü'ne götürülerek kalacakları yerlere yerleştirilmişlerdir.[78] Berlin'e gönderilen ikinci sporcu kafilesi ise güreş ve basketbol takımı olmuştur. İstanbul'dan hareket eden ikinci kafile 23 Temmuz'da Berlin'e varmıştır. Berlin'e varan bu kafileyi de yine önemli bir kalabalık karşılamıştır.[79] Üçüncü kafile ise 26 Temmuz'da Berlin'e varan Türk Spor Kurumu Umumi Kâtibi Nizamettin Kırşan liderliğindeki bisiklet ve futbol takımları olmuştur. Öte yandan yelkenli takımından sonra Berlin'e varan son kafile ise Macaristan'ın Başkenti Budapeşte'de hazırlıklarını sürdüren eskrim takımı olmuştur. Eskrim takımı 28 Temmuz'da Berlin'e varmış ve Olimpiyat Köyü'nde yapılacak müsabakalar için antrenmanlara devam etmiştir.[80]

Türkiye'nin 1936 Berlin Olimpiyat Oyunlarındaki Performansı

1-16 Ağustos 1936 tarihleri arasında Almanya'nın başkenti Berlin'de oynanan olimpiyat oyunlarına 49 ülkeden 3963 (3632 erkek, 331 kadın) sporcu katılmıştır. Türkiye ise bu organizasyona ikisi kadın 57'si erkek olmak üzere 7 branştan toplam 59 sporcu ile katılmıştır. Olimpiyatlar, atletizm, basketbol, boks, bisiklet, binicilik, eskrim, futbol, güreş, halter, jimnastik, kano, yüzme, tenis ve voleybol gibi birçok spor dalında müsabakalara ev sahipliği

74 Bozkurt, agm., s. 20-21.

75 *Haber Gazetesi*, "Futbolcularımız Olimpiyatlara gitmeyecek", 13 Temmuz 1936, s. 1,4.

76 *Haber Gazetesi*, "Türk Hükümeti Karar Verdi", 19 Temmuz 1936, s. 1,4.

77 BCA, 030.18.01.02.72.14.5.

78 BCA, 030.18.01.02.65.48.12.

79 BCA, 030.18.01.02.66.56.10.

80 *Haber Gazetesi*, "Süvarilerimiz Berlin'de", 20 Temmuz 1936, s. 1.

yapmıştır.[81] Ayrıca bu organizasyonda ilk kez olimpiyat meşalesi yakılmış ve meşale Alman Atlet Fritz Schilgen tarafından taşınmıştır.[82] Öte yandan Nazi Lideri Adolf Hitler, bu olimpiyatları Nazi Partisi'nin propagandasını güçlendirmek ve dünya çapında etkileyici bir imaj oluşturmak amacıyla kullanmıştır.

Olimpiyat oyunları, 1 Ağustos 1936 tarihinde Hitler'in Berlin Olimpiyat Stadı'nda Binlerce genç, dünyanın beş farklı bölgesinden gelerek burada haftalarca sürecek bir kardeşlik deneyimi yaşayacaklardır. Bu mutlu sonuç, Almanya'nın barışa büyük bir katkı sağladığının bir göstergesidir. Almanya Devlet Başkanı olarak, barışa olan bağlılığımı içtenlikle ifade ederken, sadece sporcular arasında değil, tüm uluslararası topluluklar arasında kardeşliğin kalıcı bir ideali olduğunu dile getirmek istiyorum. Bu içten dilek ve arzumla, on birinci olimpiyatı resmen açıyorum, diyerek yaptığı konuşma sonunda başlamıştır.[83]

Konuşmanın akabinde organizasyona katılın ülkelerin takımları kafileler şeklinde bayrakları ile birlikte resmigeçit gerçekleştirmiştir. Resmigeçit töreninde Türk takımının önünde Türk bayrağını taşıyan kişi ise Milli Güreşçi Nuri Boytorun olmuştur.[84] Öte yandan olimpiyatlara katılan Türk sporcuların üniformalarında Türk bayrağı ve olimpiyat halkalarının yanı sıra CHP'nin "Altı Oku" da bulunmuştur.[85]

Başlayan Olimpiyat Oyunları'nda Türk milli basketbol takımı Dionis Sakalak, Naili Moran, Nihat Ertuğ, Hayri Arsebük, Jak Habib, Kâmil Ocak, Hazdayi Penso, Sadri Usluoğlu, Şeref Alemdar ve Feridun Koray'dan oluşmuştur.[86] 21 takımın katıldığı organizasyonda ilk maçında Şili'ye 30-16 yenilen[87] Türk milli basketbol takımı, ikinci maçında Mısır'a da 33-23 yenilince olimpiyatlardan elenmiştir.[88] İrlandalı Antrenör James Elliot Donnelly'nin çalıştırdığı Türk Millî Futbol Takımı ise Mehmet Reşat Nayır, Niyazi Sel,

81 *Cumhuriyet Gazetesi*, "Sporcularımız Berlin'de Merasimle Karşılandı", 27 Temmuz 1936, s. 1.

82 *Cumhuriyet Gazetesi*, "Futbol ve bisiklet takımları da Berlin'de", 31 Temmuz 1936, s. 1.

83 Bozkurt, agm., s. 25-26.

84 *Haber Gazetesi*, "Olimpiyat Meşalesi", 21 Temmuz 1936, s. 6.

85 *Cumhuriyet Gazetesi*, "Dün Berlin'de Çok Büyük Merasim Yapıldı", 9 Ağustos 1936, s. 9.

86 *Haber Gazetesi*, "Olimpiyat Mektupları", 5 Ağustos 1936, s. 6.

87 Türk Milli Olimpiyat Komitesi, *Tarihçe*, https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Detay/Hakkimizda/Tarihce/46/1, (E.T. 04/03/2024).

88 *Cumhuriyet Gazetesi*, "Basketbol Takımı", 9 Mayıs 1936, s. 6.

Cihat Arman, Necdet Cici, Yaşar Alpaslan, İbrahim Tusder, Adil Bumin, Lütfü Aksoy, Avni Kurgan, Faruk Barlas, Rebii Erkal, Gündüz Kılıç, Fuad Göztepe, Hüsnü Savman, İsmail Hakkı Alaç, Fikret Arıcan, Said Altınordu, Şeref Görkey ve Hakkı Yeten'den oluşmuştur.[89] Türk Milli Futbol Takımı olimpiyattaki ilk maçını 3 Ağustos 1936 tarihinde saat 17:30'da Berlin'deki Mommsenstadion Stadyumu'nda güçlü rakibi Norveç'e karşı oynamıştır. İtalyan Hakem Giuseppe Scarpi'nin yönettiği maçta Norveç, Martinsen (2), Brustad (1) ve Kvammen'in (1) golleri ile Türkiye'yi 4-0 yenmiştir. Böylece Türkiye aldığı bu yenilgi sonunda olimpiyatlardan elenmiştir.[90]

Olimpiyatlarda Türkiye'yi binicilikte Yüzbaşı Cevat Gürkan, Yüzbaşı Cevat Kula, Üsteğmen Saim Polatkan ve Üsteğmen Sadettin Erokay temsil etmiştir. Yüzbaşı Kula, Çapkın isimli atı ile "Milletler Mükâfatı Yarışması'nda" altıncılık elde ederek olimpiyatlarda binicilikte Türkiye için en önemli başarıyı yakalamıştır. Üsteğmen Polatkan ise bu yarışı Çakal isimli atı ile 27. sırada tamamlamıştır.[91] Öte yandan Üsteğmen Erokay, "Bireysel Üç Günlük Yarış" kategorisinde Akın isimli atı ile oldukça iyi bir yarış performansı göstermesine rağmen son aşamada bitiş çizgisi üzerinden geçmeden yarış alanını terk etmiştir. Bu nedenle Üsteğmen Erokay madalya kazanacağı yarışmada yaşadığı bu talihsizlik nedeni ile elenmiştir. Yüzbaşı Gürkan ise Güdük isimli atı ile olimpiyatlarda başarı elde edemeyerek elenmiştir.[92] Olimpiyatlarda bisiklet alanında Türkiye'yi Tacettin Öztürkmen, Kazım Bingen, Orhan Suda, Eyüp Yılmaz, Talat Tunçalp ve Kirkor Cambazyan temsil etmiştir. Türk bisikletçiler, "100 km Yol Mukavemet Yarışında" pedal çevirmiştir. Talat Tunçalp, 100 km'lik yolun ilk 35 km'sine birinci sırada girerken yarışın son düzlüğünde ise geriye düşmüştür. Böylece Tunçalp, yarışı birinci sırada bitiren Fransız bisikletçinin bir buçuk saniye gerisinde tamamlayarak 8. olmuştur. Diğer Türk bisikletçiler ise dereceye girememişlerdir.[93]

Berlin'de Türkiye'yi yelkende Harun Ülman, Behzat Baydar ve Demir Turgut temsil etmiştir. Ülman ve Baydar, *"Star Kategorisinde" "Marmara"* isimli tekneleri ile yarışmışlardır. Ülman ve Baydar ilk yarışta 6, ikinci yarışta

89 *Cumhuriyet Gazetesi*, "Basketbolda 30-16 Yenildik", 8 Ağustos 1936, s. 1.

90 *Haber Gazetesi*, "Basketbolda Mısırlılara Yenildi", 9 Ağustos 1936, s. 7.

91 *Ulus Gazetesi* "Olimpiyata Gidecek Futbolcularımız Seçildi", 11 Haziran 1936, s. 2.

92 *Ulus Gazetesi* "Futbolda Takımımız Norveçlilere Yenildi", 4 Ağustos 1936, s. 5.

93 Amtlicher Bericht, *XI. Olympiade Berlin 1936*, Wilhelm Limpert-Verlag, Berlin, 1936, p. 917-918.

7, üçüncü yarışta 7, dördüncü yarışta 1, beşinci yarışta 7, altıncı yarışta 2 ve yedinci 8 puan alarak toplam 38 puanla "Star Kategorisi" yarışını 8. sırada bitirmişlerdir. Turgut ise "Yole Kategorisi'nde" 25 sporcu arasından 63 puan alarak yarışta 20. olmuştur.[94] Eskrimde Türkiye'yi olimpiyatlarda erkekler klasmanında Orhan Adaş, Abdülhalim Tokmakçıoğlu, Enver Balkan, İlhami Çene ve Cihat Teğin temsil ederken kadınlar klasmanında ise Halet Çambel ve Suat Fetgeri Aşeni temsil etmiştir. Türk eskrimciler, erkekler klasmanında takım kılıç ve bireysel kılıç (Orhan Adaş, Enver Balkan ve Cihat Teğin), kadınlar klasmanında ise bireysel flöre kategorilerinde mücadele etmişlerdir.[95] Türk kılıç takımı ilk pul maçında Yugoslavya'yı 9-7 yenmiş, İsviçre ile 8-8 beraber kalmıştır. İkinci pulde ABD'ye 14-2, Polonya'ya ise 9-2 yenilerek elenmiştir.[96] Erkekler bireysel kılıç kategorisinde ise Orhan Adaş, Enver Balkan ve Cihat Teğin önemli başarı elde edemeyerek elenmişlerdir. Katınlar bireysel flöre kategorisinde Halet Çambel yaptığı tüm müsabakaları kaybederek elenirken Suat Fetgeri Aşeni ise Çek ve Amerikalı rakiplerini yenerek aldığı puanlarla ikinci pulde 44 sporcu arasında 22. olmuştur.[97]

Türkiye'yi güreş branşında Ahmet Kireççi, Yaşar Erkan, Hüseyin Erçetin, Ahmet Çakıryıldız, Sadık Soğancı, Nuri Boytorun, Hüseyin Erkmen, Mustafa Çakmak, Adnan Yurdaer ve Saim Arıkan temsil etmiştir. Türk güreşçiler serbest ve grekoromen stillerde güreşmişlerdir. Serbest stilde güreşen Türk güreşçiler Ahmet Çakıryıldız, Mehmet Çoban, Yaşar Erkan, Sadık Soğancı, Hüseyin Erçetin, Mustafa Çakmak ve Ahmet Kireççi olmuştur.[98] Ahmet Çakıryıldız 56 kilo ile Horoz Sıklet Kategorisinde Alman rakibi Herbert'e tuş ile yenilmiştir. Çakıryıldız ikinci turda Japon rakibi Tamba'yı sayı üçüncü turda İngiliz rakibi Cazaux'yu tuşla yenmiştir. Çakıryıldız dördüncü turda ise Macar rakibi Zombori'ye tuş ile yenilmiş ve 6. olmuştur. Mehmet Çoban Ağır Sıklet Kategorisinde Belçikalı rakibi Charlier'i ilk turda sayı ile yenmesine rağmen ikinci turda Alman rakibi Gehring'e, üçüncü turda ise Estonyalı rakibi Palusalu'ya yenilerek elenmiştir.

94 Fuat Ünver, *Antik Çağdan Modern Olimpiyatlara Binicilik Sporu ve Türk Biniciliğinin Olimpik Gelişimi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2006, s. 67-68.

95 *Cumhuriyet Gazetesi*, "Olimpiyat Bisiklet Müsabakasındaki Muvaffakiyetimiz", 13 Ağustos 1936, s. 6.

96 *Cumhuriyet Gazetesi*, "Bayrağımız Bugün Şeref Direğine Çekilecektir", 11 Ağustos 1936, s. 1,6.

97 Güngör, *age.,* s.74.

98 *Haber Gazetesi*, "İlk Günde Tasfiyeye Uğradık", 13 Ağustos 1936, s. 7.

61 kilo ile Yaşar Erkan, Tüy Sıklet kategorisinde Macar rakibi Toth'a ilk turda tuş ile yenilmiştir. Erkan ikinci turda Belçikalı rakibi Riske'yi yense de üçüncü turda Finlandiyalı rakibi Pihlajamäki'ye tuş olarak yenilmiş ve 8. olmuştur. Sadık Soğancı 66 kilo ile Hafif Sıklet kategorisinde güreşmiştir. Soğancı ilk turda Amerikalı rakibi Strong'a yenilmiş, ikinci turda Alman rakibi Melin'i yenmiştir. Soğancı üçüncü turda ise Finlandiyalı rakibi Pihlajamaeki'ye yenilerek elenmiştir. 72 kilo ile Velter Sıklet kategorisinde güreşen Hüseyin Erçetin, Fransız rakibi Jourlin'e ilk turda elenmiştir. İkinci turda İngiliz rakibi Fox'u yenmiş ancak Amerikalı rakibi Lewis'e üçüncü turda tuş olarak yenildiği için 7. olmuştur. Mustafa Çakmak, 87 kilo ile Hafif Ağır Sıklet kategorisinde güreşmiştir. Çakmak ilk turda İskoç rakibi Ward'ı yenmiş ancak ikinci turda İsviçreli rakibi Datwyler'e tuş olmuş ve böylece elenmiştir.[99] 79 kilo ile Orta Sıklet kategorisinde güreşen Ahmet Kireççi ilk turda Alman rakibi Schedler'i, ikinci turda İsveçli rakibi Lindblom'u, üçüncü turda İtalyan rakibi Gallegati'yi ve dördüncü turda ise İsviçreli rakibi Krebs'i sayı ile yenmiştir.[100] Kireççi beşinci tur maçında ise Amerikalı rakibi Voliva'ya sayı ile elenerek 3. olmuştur. Böylece Kireççi bu başarısı ile Türkiye'nin Olimpiyat Oyunları'ndaki ilk bronz madalyasını kazanmıştır.[101]

Grekoromen stilde güreşen Türk güreşçiler ise Hüseyin Erkmen, Saim Arıkan, Mustafa Çakmak, Nuri Boytorun, Mehmet Çoban, Adnan Yurdaer ve Yaşar Erkan olmuştur. Hüseyin Erkmen, 56 kilo ile Horoz Sıklet kategorisinde güreşmiştir. Erkmen, Finlandiyalı rakibi Perttunen ve Çek rakibi Hyza'ya sayı ile yenilerek elenmiştir. 66 kilo ile Hafif Sıklet kategorisinde güreşen Saim Arıkan Belçikalı rakibi Osselaer'i sayı ile yenmiş ancak Romanyalı rakibi Borlovan ve daha sonra Finlandiyalı rakibi Vali'ye sayı ile yenilerek elenmiştir. 87 kilo ile Hafif Ağır Sıklet kategorisinde güreşen Mustafa Çakmak, Macar rakibi Bobis'i ve Çek rakibi Mráček'i sayı ile yenmesine rağmen üçüncü turda Letonyalı rakibi Bietags'e tuş olarak yenilmiş ve 8. olmuştur. Velter Sıklet Kategorisinde 72 kilo ile güreşen Nuri Boytorun ilk maçta Çek rakibi Zvonař'a sayı ile yenilmesine rağmen ikinci maçta Yunanlı rakibi Zakharias'i ve üçüncü maçta ise İsviçreli rakibi Rieder'i yenmiştir. Boytorun dördüncü maçında ise Finlandiyalı rakibi Virtanen'e tuş olarak yenilmiştir. Bu yenilgi sonrası Boytorun 6. olmuştur. Mehmet Çoban, Ağır

99 Güngör, *age.,* s. 74-75.

100 *Top Dergisi*, No. 22-95, 24 Ağustos 1936.

101 Millî Olimpiyat Komitesi, *1936 Berlin Yaz Olimpiyat Oyunları: Sporcularımız*, https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari-Sporcu-Listesi 22, (E.T. 04/03/2024).

Sıklet kategorisinde İtalyan rakibi Donati'ye yenilmiş, Danimarkalı rakibi Larsen ve Finlandiyalı rakibi Nyström'i sayı ile yenmiştir. Çoban, 4. turda Estonyalı rakibi Palusalu'ya sayı ile yenilerek 4. olmuştur. Adnan Yurdaer, 79 kilo ile Orta Sıklet kategorisinde Mısırlı rakibi Erabi'ye sayı ile İsveçli rakibi Johansson'a ise tuş olarak yenilmiştir.[102]

61 kilo ile Tüy Sıklet kategorisinde güreşen Yaşar Erkan, Danimarkalı rakibi Nielsen'i 12 dakikada, Japon rakibi Yoshioka'yı 13 dakika 46 saniyede, İtalyan rakibi Borgia'yı ise 11 dakika 50 saniyede tuş etmiştir.[103] Erkan, 5. tur maçında ise Letonyalı rakibi Kundziņš'yi sayı ile yenmiştir. Bu başarıların sonunda Erkan birinci olarak Türkiye'nin Olimpiyat Oyunları'ndaki ilk altın madalyasını kazanmıştır.[104] Erkan'ın bu başarısı Türkiye'de sevinçle karşılanmıştır. Altın madalyanın kazanılması haberi üzerine Atatürk, Erkan'a bir telgraf çekerek "Kendin küçüksün ama memleket için çok büyük bir iş yaptın. Çok yaşa Yaşar" diyerek tebrik etmiştir.[105] Atatürk'ün kutlamasının haricinde Başbakan İnönü de Erkan'ı kutlamıştır.[106] İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Türkiye Spor Kurumu Başkanı Ayerdem'e "Çocuklarımızın iyi metotlarla çalışarak spor alanında da tarihlerinin kendilerinden beklediği yüksek yeri alacaklarına imanımız vardır. Yaşar'ı tarafımdan kutlamanızı diler, size ve bütün gençlere sevgi ve saygılar sunarım" şeklinde bir kutlama telgrafı göndermiştir.[107]

Türkiye Güreş Federasyonu Başkanı Ahmet Fetgeri ise Erkan'ın başarısı üzerine "Çocuklarımız her türlü tecrübesizliklere, hele bir sürü haksızlıklara rağmen Cumhuriyet rejiminin, büyük önderimizin gençliğe hitabesinde işaret ettiği çok geniş manalı umdeleri düstur edinerek çalıştılar. Ve memleketin kendilerinden beklediği vazifelerinin ilk merhalesine bir adım attılar. Dünya birinciliğinin Türk gençliği için bir hayal olmadığını ispat eden bu

102 *Cumhuriyet Gazetesi*, "Serbest Güreşlerde Son Maçların Tafsilatı", 8 Ağustos 1936, s. 6.

103 *Haber Gazetesi*, "Mersinli Ahmet Serbest Güreş Dünya Üçüncüsü Oldu", 5 Ağustos 1936, s. 1.

104 Milli Olimpiyat Komitesi, *1936 Berlin Yaz Olimpiyat Oyunları: Sporcularımız*, https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari-Sporcu-Listesi/22, (E.T. 04/03/2024).

105 *Cumhuriyet Gazetesi*, "Yaşar Mükemmel Bir Oyunla İtalyan Rakibini de Tuşla Yendi", 9 Ağustos 1936, s. 6.

106 *Son Posta Gazetesi*, "Yaşar Dünya Şampiyonu Oldu", 10 Ağustos 1936, s. 1.- Canan Sarıyar Sezan, "Behçet Kemal Çağlar'ın Türk Spor Kurumu Dergisi'nde Yer Alan Spora İlişkin Görüşleri", *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 14, 2024, s. 321.

107 Ali Gümüş, *Şampiyonlar Geçiyor (Güreş ve Güreşçilerimiz),* Türk Güreş Vakfı Yayınları, Ankara, ty., s. 50.

çocuklar artık o merhaleye muhtelif cephelerden vasıl olmak yolunun açılmış bulunduğunu düşünerek çalışacaklardır. Ve böylece muhakkak ki, büyük ödevimize daha çok yaklaşmış olacağız" sözlerini sarf etmiştir.[108]

Sonuç

Binlerce yıllık bir geçmiş birikimi olan Olimpiyat Oyunları'nın modern anlamdaki kurucusu Coubertin'nin gayretleri ile yeniden düzenlenmesi spor tarihi için oldukça önem arz etmektedir. 1896 yılında yeniden icra edilen bu organizasyona birçok ülke iştirak etmesine rağmen Osmanlı Devleti yaşadığı dâhili ve harici zorlukların yanı sıra içinde bulunduğu mali sorunlar nedeni ile katılım sağlayamamıştır. İlerleyen yıllarda Coubertin'in jimnastik öğretmeni olan Selim Sırrı Bey ile iletişime geçmesi ile Osmanlı Devleti'nin olimpiyat macerası başlamıştır. Böylece Osmanlı Devleti resmi olarak ilk kez 1912 Stockholm Olimpiyatları'na katılmış ancak önemli bir başarı elde edememiştir. Osmanlı Devleti'nin resmi bir takım ile katılım sağladığı tek olimpiyat Stockholm Olimpiyat Oyunları olmuştur. 1916 Berlin Olimpiyat Oyunları ise savaş nedeni ile ertelenmiştir. Öte yandan Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı sonrasında devlet olma vasfını kaybederek yerini Türkiye Cumhuriyeti'ne bırakmıştır.

Türkiye, 1924 Paris Olimpiyatları'nda resmi olarak kendi bayrağı ve milli marşı ile yer almıştır. Ancak, ülkenin henüz genç bir Cumhuriyet olmasından ötürü karşılaştığı zorluklar, sporcuların sayısal ve altyapısal eksikliklerle mücadele etmeleri nedeni ile bu organizasyonda önemli bir başarı elde edilememiştir. Buna rağmen, katılımın gerçekleşmiş olması ve Türk sporcularının uluslararası platformda yer almış olmaları, ülkenin spor arenasındaki varlığını gösteren önemli bir adım olmuştur. 1924 Paris Olimpiyatları, Türkiye'nin spor tarihindeki ilk uluslararası katılımı olarak tarihe geçmiştir. Bu deneyim, Türk sporunu daha ileriye taşıyan bir başlangıç olmuştur. Sonraki yıllarda, Türk sporu daha fazla destek ve altyapıyla güçlenmiş, uluslararası arenada daha fazla başarı elde edebilmek için temel atılmıştır.

Türkiye, 1928 Amsterdam Olimpiyatları'na daha fazla sporcu ve branşla katılarak, 1924 Paris Olimpiyatları'ndaki deneyiminden ders çıkarmıştır. 1928 Amsterdam Olimpiyatları, Türk sporcularının uluslararası alanda adlarını daha fazla duyurmasına vesile olmuştur. Bu olimpiyatlar, Türkiye'nin sporcularını dünya sahnesine taşıyan bir platform haline gelmiştir. Bu

108 *Haber Gazetesi*, "Başbakan Yaşar'ı Tebrik Etti. Yaşar Artık Ölsem de Gam Yemem, Diyor", 11 Ağustos 1936, s. 7.

organizasyonda madalya alınamamışsa da sporun önemi, ülke genelinde daha fazla vurgulanmış ve Türk gençliği arasında spor yapma isteği artmıştır. Öte yandan 1932 yılında gerçekleştirilen Los Angeles Olimpiyatları'na ise mesafenin uzaklığından ötürü katılım sağlanamamıştır. Türkiye'nin katılım sağladığı ilk kış Olimpiyat Oyunları ise 1936 yılındaki Garmisch-Partenkirchen Olimpiyatları olmuştur. Türkiye bu organizasyonda başarı sağlayamamışsa da önemli bir tecrübe elde etmiştir.

1936 Berlin Olimpiyatları, Türkiye için bir dönemin kapanışını ve bir başka dönemin başlangıcını simgelemiştir. Güreşte Yaşar Erkan'ın altın ve Ahmet Kireççi'nin ise bronz madalya alması bunun göstergesidir. Bu başarılar, ülkedeki spor altyapısının ve yeteneklerin gelişimine vurgu yaparken, Türk sporcularının gösterdiği performans, o dönemdeki spor kültürünün bir göstergesi olmuştur. Öte yandan Türk sporu, bu olimpiyatlarda gösterdiği başarılarla ve elde ettiği madalyalarla uluslararası arenada adını daha da güçlendirmiştir. Sonuç olarak, Atatürk dönemi Türkiye'si, olimpiyat oyunlarındaki performanslarıyla uluslararası alanda adını duyurmuştur. Atatürk'ün sporu önemseyen yaklaşımı, Türk gençliğini sporla buluşturarak ülkenin olimpiyat sahnesindeki varlığını güçlendirmiştir. Bu dönem, Türk sporunun temellerini atan bir çağ olarak hatırlanırken, Atatürk'ün mirası günümüzde hala sporun Türkiye'deki önemini vurgulayan bir etken olarak varlığını sürdürmektedir.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),030.18.1.1.8.46.5.

BCA, 030.10.0.0.144.34.8.

BCA, 030.18.01.02.65.48.12.

BCA, 030.18.01.02.66.56.10.

BCA, 030.18.01.02.72.14.5.

BCA, 030.18.1.1.8.47.14.

Zabıt Cerideleri

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: II, C 7, içtima Senesi II, On ikinci içtima, 15.3.1340.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Amtlicher Bericht, *XI. Olympiade Berlin 1936*, Wilhelm Limpert-Verlag, Berlin 1936.

As, Efdal, "İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Bir Uluslararası Entegrasyon Örneği Olarak Modern Olimpiyatlara Katılım", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* S. 59, Güz 2016, s. 1-49.

Atabeyoğlu, Cem, "Bisiklet", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 9, İletişim Yayınları, 1996, s. 2301-2304.

Atabeyoğlu, Cem, "Eskrim", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 9, İletişim Yayınları, 1996, s. 2309-2310.

Atabeyoğlu, Cem, "Halter", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 8, İletişim Yayınları, 1983, s. 2286-2288.

Atabeyoğlu, Cem, "Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,* C 8, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 2190-2191.

Aydın, Harun, "Çok Partili Hayatta Yapılan Seçimlere Dair Bir Değerlendirme 1950-1957", *Türk Siyasal Hayatında Seçimler I*, ed. Ahmet Edi, Cengiz Atlı, Ekin Yayınları, Bursa 2022, s. 46-63.

Aysal, Necdet, "Atatürk Dönemi iç Politika", *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, ed. Temuçin Faik Ertan, Siyasal Kitabevi, 4. Baskı, Ankara 2016, s. 153-180.

Bozkurt, Celil, "Nazilerin Gölgesinde 1936 Berlin Olimpiyatları ve Türk Sporcuların Müsabakaları", *Journal of History Studies*, Volume 6, Issue 6, December 2014, pp.17-41.

Comité Olympique Français, *Les Jeux De La VIII Olympiade Paris 1924 Rapport Officiel*, Published By Comite Olympique Francais, Paris 1924.

Çanlı, Mehmet, *Millî Mücadele'de Uygulanan Askerî Strateji*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2019.

Davenport, Joanna, "Athens 1896", *In Historical Dictionary of The Modern Olympic Movement*, ed. John E. Findling and Kimberly D. Pelle, Greenwood Press, Westport-Connecticut, 1996.

Die Olympischen Spiele I896 n. Chr. The Olympic Games, H. Grevel & Co, London 1896.

Eken, Faruk, "İlk Resmi Spor Dergisi: Türk Spor Kurumu Dergisi'ne Bir Bakış (1936-1938)", *Belgi*, S. 20, Yaz 2020/II, s. 2537-2552.

Erdal, Rıza, *Olimpiyat Oyunları ve Olimpik Sporlar*, Baskı Evi Matbaacılık, İstanbul 2007.

Gilmore, Charles A., *The Modern Olympic Movement: The Confluence of Realism and Idealism*, United States Navy B.A., University of Missouri, Naval Postgraduate School, Master's, Thesis, Columbia- Missouri, 1999.

Goloğlu, Mahmut, *Millî Mücadele Tarihi IV*, Goloğlu Yayınları, Ankara 1970.

Günay, Nejla, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Beden Eğitiminin Gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 29, S. 85, 2013, s. 72-100.

Gutman, Allen, "The Nazi Olympics and the American boycott controversy", *Sports and International Politics*, Ed: Pierre Arnaud and James Riordan, Taylor & Francis, New York 1998.

Gümüş, Ali, *Şampiyonlar Geçiyor (Güreş ve Güreşçilerimiz),* Türk Güreş Vakfı Yayınları, Ankara, t.y..

Güngör, Birgül, *Berlin Olimpiyatları Ekseninde Basında Türk Sporu (1936-1938),* Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2009.

Gürdamar, Ersin, "ABD'nin Lozan Barış Antlaşması ve Yeni Türk Devleti'ne Karşı Tutumu", *Al Farabi 12. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar ve İnovasyon Kongresi*, Almaty- Kazakistnan, 3-4 Mart 2024, s. 27-47.

Gürtaş, Koray "Türklerin Olimpiyat Macerası", *Euroasia Sport News*, (Türk Olimpiyat Takımı Özel Sayısı), Ağustos 2008.

IV. Olympische Winterspıele 1936 Amtlicher Bericht: Garmisch Partenkirchen 6 Bis 16 Februar, Reichssport Verlag, Berlin 1936.

Kılavuz, Nuran ve Tanık, İbrahim Halil, "Millî Mücadele Döneminde Maarif Kongresi ve I. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Eğitim-Öğretim Hakkındaki Görüşleri", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* C 4, S. 2, s. 353-378.

Kuğu, Süleyman Rıza, *Trabzon-Paris 1924 Olimpiyatlarına Yolculuk*, Trabzon Araştırmaları Merkezi Yayını, Trabzon 2012.

Netherlands Olympic Committee (Committee 1928), "The Ninth Olympiad Being The Official Report of The Olympic Games Of 1928 Celebrated At Amsterdam", Edit. G. Van Rossem, Amsterdam J. H. De Bussy Ltd, Amsterdam 1928.

Olimpik Hareket, *Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi*, Hürriyet Gazetesi Matbaası, İstanbul 1988.

Olimpiyat Oyunlarının 100 Yılında Türkiye, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Belgesel Yayınları: I, 1. Baskı, Ankara İstanbul 1997.

Özdemir, Nuray, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Katıldığı İlk Uluslararası Organizasyon: 1924 Paris Olimpiyatları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 51, Bahar 2013, s. 717-744.

Resul Yavuz, "Paris Barış Konferansı Sırasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Osmanlı Devleti ile İmzalanacak Barış Antlaşmasına Karşı Tutumu", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XXI/43, Güz-2021, s. 633-675.

San, Haluk, *Belgeleri ile Türk Spor Tarihinde Olimpizm ve Olimpik Hareket*, Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik, İstanbul.

San, Haluk, *Türk Sporunda Atatürk*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 2000.

Sarıyar Sezan, Canan, "Behçet Kemal Çağlar'ın Türk Spor Kurumu Dergisi'nde Yer Alan Spora İlişkin Görüşleri", *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S. 14, 2024, s. 314-327.

Sarıyar Sezan, Canan, *Selim Sırrı Tarcan'ın "Sporcu Neler Bilmeli" Adlı Eseri*, Editör: Prof. Dr. Serdar Geri, Gece Kitaplığı, Ankara 2023.

Saruhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü III: TBMM'den Sakarya Savaşı'na (23 Nisan 1920-22 Ağustos 1921),* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995.

Saruhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü IV: Sakarya Savaşı'ndan Lozan'ın Açılmasına (23 Ağustos 1921–20 Kasım 1922)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1996.

Şentürk, Aydın ve Özdilek, Çetin, "Antik ve Modern Olimpiyat Oyunlarında Olimpiyat Ateşinin Yakılma Sebepleri ve Bugüne Kadar Düzenlenen Oyunlarda Meşaleyi Taşıma Seremonileri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, Aralık 2017, s. 217-230.

Şinoforoğlu, Osman Tolga, *Selim Sırrı Tarcan ve İsveç Jimnastiği: Beden Eğitiminde İsveç Modelinin II. Meşrutiyet Dönemi Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2015.

Şinoforoğlu, Tolga, "Türkiye'nin Erken Dönem Olimpik Serüveni ve Ay-Yıldız'ın Olimpiyat Oyunları'nda İlk Resmi Temsili (1896-1921)", *Spormetre The Journal of Physical Education and Sport Sciences*, C 18 (Özel Sayı), 2020, s. 21-55.

Tağmat, Çağla Derya, "1921 Londra Konferansı'nda Yunan Heyeti ve Tezleri", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 9, S. 18, Güz 2013, s. 29-54.

The British Olympıc Council, "The Fourth Olympiad Being The Official: Report The Olympic Games of 1908", The British Olympic Associatıon, London 1908.

Türk İstiklal Harbi II. Cilt Batı Cephesi 3. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1966.

Türkmen, Zekeriya, "30 Ekim 1918 Tarihli Mondros Ateşkes Antlaşmasına Göre Türk Ordusunun Kuruluş ve Kadrosuna Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 11, Ankara 2000, s. 615-632.

Ünver, Fuat, *Antik Çağdan Modern Olimpiyatlara Binicilik Sporu ve Türk Biniciliğinin Olimpik Gelişimi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2006.

Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, *İlk Meclis Millî Mücadele'de Anadolu: TBMM'nin 70.Yılı (1920-1990)*, Baskı II, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1990.

Versan, Rauf, "Yirmibirinci Yüzyıla Giderken Lozan Antlaşması", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C 56, S. 1-4, s. 186-206.

Yıldız, Doğan, *Çağlar Boyu Türklerde Spor*, Telebasım, İstanbul 2002.

Yılmaz, Uğur ve Erkutlu, Filiz, "Paşaların Gözünden Erzurum Kongresi: Mustafa Kemal Paşa, Kazım Paşa, Rauf Paşa ve Ali Fuat Paşa", *Zaferin 100. Yıl Dönümünde Millî Mücadele'ye Yeni Bakışlar,* Ed. Tekin İdem ve Canan Sarıyar Sezan, Sonçağ Akademi Yayınları, Ankara 2022, s. 569-588.

Yılmaz, Uğur, "Pontus Meselesi Çerçevesinde Amasya ve Havalisi Kuvayı Takibiye Kumandanlığının Kurulma Girişimi ve Meclis'teki Tartışmalar", *Sakarya'dan Büyük Taarruz'a 100. Yılında Başkomutanlık Meydan Muharebesi*, Girişim Ajans Matbaası, Ankara 2022, s. 221-244.

Süreli Yayınlar

Akşam Gazetesi, 19 Mart 1924.

Akşam Gazetesi, 2 Mayıs 1924.

Akşam Gazetesi, 25 Nisan 1924.

Burhaneddin, "1924 Olimpiyatı Ne Olacak", *Spor Âlemi Dergisi*, 22 Teşrin-i Sani 1340, No. 5.

Burhaneddin, "Hükümetin Spora Karşı Şayan-ı Şükran Alakası", *Spor Âlemi Dergisi*, 13 Kanun-ı Sani 1924, No. 8-9.

Cumhuriyet Gazetesi, "Basketbol Takımı", 9 Mayıs 1936.

Cumhuriyet Gazetesi, "Basketbolda 30-16 Yenildik", 8 Ağustos 1936.

Cumhuriyet Gazetesi, "Bayrağımız Bugün Şeref Direğine Çekilecektir", 11 Ağustos 1936.

Cumhuriyet Gazetesi, "Dün Berlin'de Çok Büyük Merasim Yapıldı", 9 Ağustos 1936.

Cumhuriyet Gazetesi, "Dünkü Spor Kongresi Çok Münakaşalı Oldu", 17 Şubat 1936.

Cumhuriyet Gazetesi, "Futbol ve bisiklet takımları da Berlin'de", 31 Temmuz 1936.

Cumhuriyet Gazetesi, "Olimpiyat Bisiklet Müsabakasındaki Muvaffakiyetimiz", 13 Ağustos 1936.

Cumhuriyet Gazetesi, "Serbest Güreşlerde Son Maçların Tafsilatı", 8 Ağustos 1936.

Cumhuriyet Gazetesi, "Sporcularımız Berlin'de Merasimle Karşılandı", 27 Temmuz 1936.

Cumhuriyet Gazetesi, "Şükrü Kaya'nın Tebrik Telgrafı", 14 Ağustos 1936.

Cumhuriyet Gazetesi, "Türk Sporculuğu Kıymetli Bir Başkan Kazandı", 19 Şubat 1936.

Cumhuriyet Gazetesi, "Yaşar Mükemmel Bir Oyunla İtalyan Rakibini de Tuşla Yendi", 9 Ağustos 1936.

Cumhuriyet Gazetesi, 13 Temmuz 1924.

Cumhuriyet Gazetesi, 24 Haziran 1924.

Cumhuriyet Gazetesi, 26 Mayıs 1924.

Cumhuriyet Gazetesi, 27 Haziran 1924.

Cumhuriyet Gazetesi, 27 Haziran 1924.

Cumhuriyet Gazetesi, 7 Mayıs 1924.

Haber Gazetesi, "Basketbolda Mısırlılara Yenildi", 9 Ağustos 1936.

Haber Gazetesi, "Başbakan Yaşar'ı Tebrik Etti. Yaşar Artık Ölsem de Gam Yemem, Diyor", 11 Ağustos 1936.

Haber Gazetesi, "Futbolcularımız Olimpiyatlara gitmeyecek", 13 Temmuz 1936.

Haber Gazetesi, "İlk Günde Tasfiyeye Uğradık", 13 Ağustos 1936.

Haber Gazetesi, "Mersinli Ahmet Serbest Güreş Dünya Üçüncüsü Oldu", 5 Ağustos 1936.

Haber Gazetesi, "Olimpiyat Mektupları", 5 Ağustos 1936.

Haber Gazetesi, "Olimpiyat Meşalesi", 21 Temmuz 1936.

Haber Gazetesi, "Süvarilerimiz Berlin'de", 20 Temmuz 1936.

Haber Gazetesi, "Türk Hükümeti Karar Verdi", 19 Temmuz 1936.

Hâkimiyet-i Milliye, "Tarihî Bir Vak'a: Büyük Millet Meclisi", 23 Nisan 1336 (1920), No. 2.

Milliyet Gazetesi, "Hitler Başvekil Oldu", 31 Ocak 1933.

Selim Sırrı, "1924 Olimpiyatları ve Lozan Mukarreratı", *Spor Âlemi Dergisi*, 8 Mart 1923, No. 23.

Son Posta Gazetesi, "Yaşar Dünya Şampiyonu Oldu", 10 Ağustos 1936.

Spor Âlemi Dergisi, Temmuz 1922, No. 10.

Top Dergisi, No. 22-95, 24 Ağustos 1936.

Ulus Gazetesi "Futbolda Takımımız Norveçlilere Yenildi", 4 Ağustos 1936.

Ulus Gazetesi "Olimpiyata Gidecek Futbolcularımız Seçildi", 11 Haziran 1936.

Vakit Gazetesi, 12 Temmuz 1924.

Vakit Gazetesi, 19 Mart 1924.

Vakit Gazetesi, 20 Mart 1924.

Vakit Gazetesi, 23 Kanun-ı Sani 1924.

Vakit Gazetesi, 3 Mayıs 1924.

İnternet Kaynakları

Türk Milli Olimpiyat Komitesi, *Tarihçe*, https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Detay/Hakkimizda/Tarihce/46/1, (E.T. 04/03/2024).

Milli Olimpiyat Komitesi**,** *1936 Berlin Yaz Olimpiyat Oyunları: Sporcularımız*, https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari-Sporcu-Listesi/22, (E.T. 04/03/2024).

Cumhuriyet Gazetesi, "Şükrü Kaya'nın Tebrik Telgrafı", 14 Ağustos 1936, s. 6.

Bozkurt, agm., s. 28.

1928 Amsterdam Olimpiyat Oyunları ve Türkiye

Nilgün Nurhan Kara*

Giriş

Ulus devletler, Antik Çağ'dan beri zaman zaman vatandaşlarının bedensel özelliklerini güçlendirmeye yönelik çalışmalar içerisinde ve spor alanında elde edilecek başarılarını ırksal üstünlüğe dayandırabilmenin arayışı içerisinde olmuşlardır. Bu bakış açısı ile Antik Yunan'da yapılan spor yarışmaları olarak olimpiyatlar Baron Pierre de Coubertin isimli bir Fransız asilzadesine modern olimpiyat oyunlarının düzenlenmesi fikrine ilham kaynağı olmuştur[1].

Türkiye'nin olimpiyat oyunlarına katılım serüveni Osmanlı Devleti'nin modern olimpiyat oyunlarının başlangıcı olarak kabul edilen Atina 1896 Oyunları'na resmî sporcu katılımı olmamakla birlikte Osmanlı vatandaşı çok sayıda seyircinin Atina'ya gitmesiyle başlamıştır. 1900 Paris Oyunları'nda bir Osmanlı delegesinin binicilik müsabakalarında jüri üyesi olarak görev alması, 1905'de Mihran Kavafyan Efendi'nin Brüksel Birleşimi'ne katılması, 1908 yılı sonlarında kurulan Osmanlı Millî Olimpiyat Komitesi'nin hükûmet tarafından tanınarak resmiyet kazanma süreci ile devam etmiş ve 1911'de Uluslararası Olimpiyat Komitesi'ne üye olarak kabul edilmesiyle resmen başlamıştır. Selim Sırrı Bey'in (Tarcan) IOC (International Olympic Committee) Türkiye temsilcisi olarak seçilmesiyle Olimpiyat Oyunları fikri Türkiye'de hız kazanmış ve etkin faaliyetler gerçekleşmiştir. Türkiye'nin olimpiyat oyunlarında resmî olarak temsili ise Vahram Papazyan ve Mıgırdıç Mıgıryan isimli iki sporcu ile 1912 Stokholm Olimpiyat Oyunları'na

* Doç. Dr. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü, İzmir/TÜRKİYE, nilgunnurhan.kara@ikcu.edu.tr
https://orcid.org/0000-0001-6168-5996 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.135

1 Efdal As, "İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Bir Uluslararası Entegrasyon Örneği Olarak Modern Olimpiyatlara Katılım", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* S. 59, Güz 2016, s. 3.

katılımıyla gerçekleşmiştir. İlk olimpiyat temsilinden sonra 1916 Berlin Oyunları'na daha ciddi hazırlıklar yapılmış ise de I. Dünya Savaşı sebebiyle katılım gerçekleşmemiştir[2]. Osmanlı Devleti'nin son zamanında Mekteb-i Sultanî (Galatasaray Lisesi) öğrenciliği sırasında ilgi duyduğu jimnastikle öne çıkan ve "Jimnastik öğretmeni Faik Bey (Üstünidman) sayesinde spor aşığı bir genç" olarak nitelenen Selim Sırrı Bey'in Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin kurucusu olan Baron De Coubertin[3] ile diyaloğunun olması Osmanlı Devleti'nin olimpiyatlarla ilgili sürecin gelişiminde etkisi olmuştur. [4] Selim Sırrı Tarcan savaş yıllarında da çalışmalarına devam etmiş, modern sporun tanıtılması ve yaygınlaştırılmasına çaba göstermiştir. 1919 yılında Osmanlı Devleti, savaşı kaybeden ülkeler ile birlikte IOC'den ihraç edilmiş, Selim Sırrı Bey'in Coubertin ile olan yakın ilişkisinin de sayesinde 1921'de Türkiye yeniden IOC'ye geri kabul edilmiştir[5].

Millî Mücadele döneminde spor alanında önemli teşkilatlanma çalışmalarına girişilmiştir. Bu doğrultuda İstanbul'da faaliyet gösteren 13 kulüp bir birlik kurmak için fikir birliğine varmıştır. Yürütülen bu çalışmalar sonucunda Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) 22 Mayıs 1922 tarihinde kurulmuştur[6]. Cumhuriyetin ilk yıllarında dünyanın en iyi sporcuları ve takımlarının kendi disiplinlerinde kürsüye çıkmak için yarıştığı, sporun en üst seviyesi olan olimpiyatların önemini çok iyi bilen Atatürk yeni Türkiye'nin dünyaya kendini tanıtması, yapılan reformların, değişimlerin duyurulması için olimpiyatları bir fırsat olarak görmüştür. Türkiye Cumhuriyeti adına sporcuların katıldığı ilk olimpiyat 1924 Paris Olimpiyatları olmuştur. 1924'ün Mayıs'ında Paris'te düzenlenecek olan olimpiyat oyunları öncesinde Mustafa Kemal Paşa Başkanlığında 16 Ocak 1924 tarihinde toplanan Bakanlar

2 Tolga Şinoforoğlu, "Türkiye'nin Erken Dönem Olimpik Serüveni ve Ay-Yıldız'ın Olimpiyat Oyunları'nda İlk Temsili (1896-1921)", *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi,* C 18, S. Spor Tarihi Özel Sayısı, 2020, s. 47-48.

3 Hilal Akgül, "Cumhuriyet Dönemi Spor Adamlarından: Burhan Felek", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* C 17, S. 49, Mart 2001, s. 205. Makalede Baron Pierre de Coubertin'in spor ile ilgili olarak yaptığı değerlendirmesine yer verilerek, sporun gerçek ödevinin, genç insanları savaşa hazırlamak ve bu bakış açısı ile sporun temel öğelerinden biri olarak "barış" ın dışlanmasına dikkat çekilmektedir.

4 Mustafa Mutlu, "Beden Terbiyesi ve Spor Hayatında Selim Sırrı Tarcan (1874-1957)", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,* C 16, S. 32, Güz 2020, s. 585.

5 Şinoforoğlu, agm, s. 47-48.

6 Nadir Yurtoğlu, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Spor Politikası (1922-1938)", "Sporda Finansal, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar", ed. İbrahim Yaşar Gök, Faruk Dayı, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara 2020, s. 5-6.

Kurulu'nda alınan kararlar, Türk gençlerinin dâhil olduğu spor kuruluşlarının Avrupa sporcuları ile sıkı ilişkilerde bulunmak suretiyle spor çalışmalarının bilimsel kurallar çerçevesinde düzenlenmesi için Avrupalı uzmanlardan faydalanılmasının gerekli olduğu şeklindedir. Ayrıca, 1924 Mayıs ayında Paris'te yapılacak olimpiyat oyunlarına Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakının çağrılmış olduğu ve bu oyunlara katılım sağlanmasının Türkiye'nin yararına olacağıdır. Bunun ülkede sporculuğun gelişmesi ve yayılmasında olumlu katkılar sağlayacağı değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra Türk gençlerinin uluslararası yarışmalara katılımının sağlanacağı şekilde yetiştirilmesi ve hazırlanması için gereken uzmanların Avrupa'dan getirilmesi ve 1924 olimpiyatlarına katılım için "gerekli görülen on yedi bin liranın beklenmeyen masraflar hesabından, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Genel Merkezine verilmesine karar verilmiştir".[7]

1928 Amsterdam Olimpiyat Oyunları Öncesi Hazırlıklar

1924 Olimpiyatı sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin katılım sağladığı 1928 Olimpiyat Oyunları Amsterdam'da yapılmıştır. Amsterdam Olimpiyatı'na dair belgede "İdman Cemiyetlerinin işbu beynelmilel olimpiyatlara ve bayramlara iştirak veya âdem-i iştiraki hakkında" yazışma ile oyunlara katılım sağlanacağı bilgisi verilmektedir[8].

09.01.1928 tarihli Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Reisliğinden Başvekil İsmet Paşa'ya hitaben gönderilen yazıda da Türk Ocaklarının 1927 senesi kongresinde alınan diğer kararların yanı sıra "Olimpiyatlara hazırlanmak için çalışacaklara ve bilahare Amsterdam'a gidecek olanlara alakadar hükümet daireleri tarafından mezuniyet verilmesi hakkında…"[9] kararı da bulunmaktadır. Ayrıca, Maarif Vekâletinden Başvekâlete 11.01.1928 tarihli gönderilen yazıda ise Amsterdam Olimpiyat Oyunları'na katılım sağlayacakların isimleri şu şekilde geçmektedir:

"Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Merkez Umumisi'nin gösterdiği lüzum üzerine 1928 senesi Olimpiyatına iştirak etmek üzere Gazi Osman Paşa Orta Mektebi Tarih Muallimi Şeref, İzmir Erkek Muallim Mektebi Terbiye-i Bedeniye Muallimi Vehbi, İzmir Sanatlar Mektebi muallimlerinden

7 https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-donemi-olimpiyat-oyunlari , son erişim tarihi: 23.03.2024.

8 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 180.9.0.0 /3.18.4., 24.01.1928.

9 BCA, 144. 36. 3 / 148., 12.04.1928.

Danyal, Galatasaray Lisesi muallim muavinlerinden Salih Beylerle, Galatasaray Lisesi talebesinden Mehmed Salim, Subhi, Burhan, İstanbul Erkek Muallim mektebi müdavimlerinden Hüsnü, İmam ve Hatip talebesinden Hayati, Mekteb-i Mülkiye müdavimlerinden Burhan, İstanbul Erkek Lisesi talebesinden Fikret Efendilere Amsterdam'a gitmek üzere mezuniyet verildiğini berây-ı malumat arz eder ve bu vesile ile de hürmet-i mahsusamı takdim eylerim efendim"[10]. Burada görüldüğü üzere 1928 senesinin ilk aylarından itibaren Amsterdam Olimpiyat Oyunları'na katılımın sağlanmasına yönelik kurumlar arası yazışmalar mevcuttur. Bunlar arasında olimpiyat seçmeleri için İstanbul'da kalan koşucu Sait ve Gülleci Fethi Beylerin Galatasaray Lisesi'nde konaklamalarının sağlanmasına yönelik yazışma vardır[11]. Bununla birlikte Erzurum Lisesi öğretmeni olan Hayri Ragıp Bey'in gerekli tahsisatı olmaması nedeniyle olimpiyatlara katılmasının mümkün olmadığı bildirilmektedir[12]. Dokuzuncu Olimpiyat olarak düzenlenen 1928 Amsterdam Olimpiyat Oyunları'na Türk sporcuları futbol, güreş, gülle, halter, atletizm alanlarında müsabakalara katılmıştır. Amsterdam olimpiyat oyunlarına kadar düzenlenen olimpiyat oyunlarına katılan ülke, toplamda katılan ülke ve sporcu sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir[13].

Tablo:1 Modern Yaz Olimpiyatlarının Yapıldığı Yer İle Katılan Ülke ve Sporcu Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

Olimpiyatlar	Yılı	Şehir	Katılan Ülke Sayısı	Katılan Sporcu Sayısı	Katılan Erkek Sporcu Sayısı	Katılan Bayan Sporcu Sayısı
1. Yunanistan	1896	Atina	14	245	245	-
2. Fransa	1900	Paris	26	1225	1206	19
3. ABD	1904	St. Louis	13	687	681	6
(Ara Olimpiyat) Yunanistan	1906	Atina	20	884	877	7
4. İngiltere	1908	Londra	22	2035	1999	36
5. İsveç	1912	Stokholm	28	2547	2490	57
6. Almanya	1916	Dünya Savaşı Nedeniyle Yapılamadı				

10 BCA, 144. 36. 3 / 148., 12.04.1928.

11 BCA, 3.18.1 /180.9.0.0., 17.05.1928.

12 BCA, 3.18.2 / 180.9.0.0., 25.04.1928.

13 Çetin Özdilek, Aydın Şentürk, Enver Döşyılmaz, "Modern Olimpiyat Oyunlarının Tarihi Gelişimi ve Olimpiyatların Gezici Olma İlkesinin Günümüze Kadar Düzenlenen Oyunlar Açısından Değerlendirilmesi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 9, 2003, s. 12.

7. Belçika	1920	Anwers	29	2669	2591	57
8. Fransa	1924	Paris	44	3092	2956	136
9. Hollanda	**1928**	**Amsterdam**	**46**	**3014**	**2724**	**290**

1928 Amsterdam Olimpiyat Oyunları ve Futbol

1928 yılında Amsterdam'da düzenlenen olimpiyatlara katılan Türk sporcularının olimpiyat öncesi faaliyetlerine dair haberlerin dönemin basınında çeşitli bilgilendirmeler ve değerlendirmelerle yer aldığı görülmektedir. Basından da takip edilebildiği üzere ilk kafilede bulunan Türk sporcuları Amsterdam'a gitmeden önce Romanya üzerinden Prag'a geçmiş, antrenman ve maçlar yapmak gibi birtakım çalışmalarda bulunmuşlardır.

Futbolcularımız Olimpiyata Giderken *Vakit*, 25 Nisan 1928, s.1

Olimpiyatlar öncesi kamp için yola çıkan Türk futbol kafilesi Temeşvar'dan trenle Prag'a gelmiş ve istasyonda büyük bir kalabalık tarafından karşılanmıştır. Karşılayanlar arasında Çekoslovak Federasyonu ve olimpiyat temsilcisi de bulunmuştur[14]. Bilhassa Prag Orta Elçiliğimiz adına karşılamaya gelen Sefaret Kâtibi İsmail Bey'in bulunması memnuniyet uyandırmıştır. Samimi olarak nitelenen karşılama esnasında özel olarak yaptırılan rozetler göğüslere takılmıştır. Çalışma için İstanbul'dan gelecek ikinci kafile beklenmekle birlikte programın şimdiden belirlendiği ifade edilmiştir. Planlanan çalışma hakkında: "…Her sabah İsveç usulü hareket-i bedeniye yapacağız."

14 *Vakit*, 25 Nisan 1928, s. 1.

denilmekte ve antrenman, koşular, çıkışlar, atlamalar sayılan faaliyetler arasında yer almıştır. "Sonra üç gün çift kale eksersiz, on günde bir de sıkı bir maç… Takımlarımız ekseriyetle Sparta ile muhtelit bir halde çalışacak, bu suretle onların oyun tarzlarını olduğu gibi kapıp öğreneceğiz" ifadelerine yer verilmesi dikkat çekmektedir. Bugünlerde şehirde gözlenen manzara ile ilgili aktarılanlar şu şekildedir:

"(Prag) adeta bir spor panayırı- futbol müsabakaları (ve interpolu) ve boks maçları birbiri arkasına sıralanmış… Bu çok mühim futbol maçlarında Avrupa'nın en mümtaz oyuncularının oyununu pek yakından göreceğiz. Ve hiç şüphesiz bu görüşler bize yeni yeni şeyler öğretecektir…"[15]. Denilmektedir. Amsterdam Olimpiyat Oyunları öncesi Türk sporcuları Prag şehrinde kampa girmişler ve farklı ülke sporcuları ile müsabakalar yapmışlardır.

İkinci Olimpiyat Kafilesi Dün Hareket Etti *Milliyet*, 1 Temmuz 1928, s.1

15 *Vakit*, 25 Nisan 1928, s. 2.

Hakem Şerafettin Bey Takım Kaptanları ile Beraber *Vakit*, 28 Nisan 1928, s.1

Türk Millî Takımı oyuncularının Amsterdam Olimpiyat Oyunları öncesi (Prag)'da çalışmalarını sürdürerek maçlar yapmakla birlikte, ilk defa bir Türk hakeminin uluslararası bir maçta hakemlik yaptığı bilgisi paylaşılmaktadır. Konu ile ilgili yapılan değerlendirmede: "Avrupa'da ilk defa olarak Türk hakeminin Beynel teşkilat mühim bir maçı muvaffakıyetle idare etmesi Türk futbolculuğuna isabetli bir kazançtır." ifadeleri ile bunun bir kazanç olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Vakit gazetesi muhabirinin Prag'dan 23 Nisan 1928 tarihli bildirdiği haberde**,** "Dün burada çok şayan-ı dikkat futbol müsabakasına şahit olduk. Prag- Peşte maçını çok büyük bir heyecanla takip etmemizin sebebi şudur. Bu maç heyetimizin reisi Şerafettin Bey tarafından idare edildi. Bir Türk ilk defa olarak merkezi Avrupa'nın futbol payitahtı demek olan (Prag) da (Prag-Peşte) muhtelit gibi beynelmilel teşkilat çok mühim bir maçı idare ediyor. Bu, Türk futbolculuğu hesabına merkezi Avrupa'nın futbol muallim ve müeyyizleri karşısında verilmiş çetin bir imtihandır…"[16]. İfadelerine yer verilmekte ve Şerafettin Bey tarafından maçın başarı bir şekilde idare edildiğine dikkat çekilmektedir. Daha sonra Millî Futbol Takımı'nın Olimpiyata iştirak etmek üzere (Prag) şehrinden ayrıldığı ve doğrudan Amsterdam'a gideceği ve Mısır takımıyla yapılacak müsabaka tarihi olan 31 Mayıs tarihine kadar istirahat edeceği bilgisi verilmektedir[17].

16 *Vakit*, 28 Nisan 1928, s.1.

17 *Vakit*, 14 Mayıs 1928, s.1.

18 Mayıs 1928 tarihine gelindiğinde Vakit gazetesinde Anadolu Ajansına dayanarak verilen haberde 17'sinde Amsterdam Olimpiyatları'nın başladığı bildirilmektedir[18]. "Prens Henri ve kraliçenin zevci, olimpiyad maçlarının resm-i küşadını icra ettiği" ve ilk maçların sonuçları bildirilmektedir[19].

Türk-Mısır Millî takımları bugün karşılaşıyor, Müsabakada şerefli bir netayiç elde edileceği ümid olunmaktadır. *Akşam*, 29 Mayıs 1928, s.1

Amsterdam Olimpiyat Oyunlarına dair raporda Uluslararası Olimpiyat Komitesi temsilcisi "Selim Sırrı Bey" olarak kaydedilmiştir[20]. Komitenin yürüttüğü çalışmalarda desteklerinden dolayı teşekkür edilen isimler arasında "Koudret Bey"in de yer aldığı görülmektedir[21]. Yarışmaya sporcu gönderen ülkeler listesinde Türkiye 44. sırada yer almaktadır.[22] Ayrıca Olimpiyat komitesince hazırlanan raporda yarışmalar süresince bazı ülkelerin yüzme çalışmaları gibi amaçlarla okullarda kalmayı tercih ettikleri, Türkiye'nin takım ve delegelerinin Hotel'de kaldıkları kaydedilmiştir[23].

18 *Vakit*, 18 Mayıs 1928, s. 2.

19 *Akşam*, 19 Mayıs 1928, s. 1.

20 The Ninth Olympiad Being The Official Report Of The Olympic Games Of 1928 Celebrated At Amsterdam, Issued By The Netherlanns Olympıc Commıttee (Commıttee 1928), Edıted By: Van Rossem Secretery General, Translated By Sydney W. Flemıng, s. 19.

21 The Ninth Olympiad Amsterdam 1928, Official Report, s. 84.

22 The Ninth Olympiad Amsterdam 1928, Official Report, s. 91.

23 The Ninth Olympiad Amsterdam 1928, Official Report, s. 236.

Maç, takımların bire karşı yedi golün atıldığı önemli farkla sonuçlanmıştır. Millî takım sahaya şu şekilde çıkmıştı; Ulvi, Kadri, Nihad, Cevad, Mustafa, Bekir, Baki, Selahattin, Mehmed. Oyunun daha ilk dakikasında oldukça çekişmeli başladığı, fakat çok geçmeden Mısırlıların hâkimiyet kurarak mütemadi akınlara başladığı ve savunmanın bu akınları durdurmakta zorlandığı aktarılmıştır. Bu sırada savunmanın bir hatası nedeniyle penaltı cezası verilmiş ve Mısırlılar ilk gollerini penaltıdan almışlardır. Bunun ardından "sıkı bir şutla" ikinci gollerini de atmışlardır. Bu takımı bir parça canlandırmış ve Mısır takımına karşı "güzel bir akın" yapılmıştır. Türk futbolcuların bu gibi akınlarına rağmen son süreçte yapılan maçlar nedeniyle oluşan "Yorgunluk yüzünden Mısırlılar sık sık kalemizi ziyaret etmeğe başladılar ve birbiri arkası sıra beş gol ile galip geldiler" açıklamasına yer verilmiştir. Ayrıca Mısır takımının maçın başlangıcından sonuna kadar çok güzel bir oyun oynadığı vurgulanırken Türk futbolcularının ise bilakis en fena oyunlarından birini oynadıklarına dikkat çekilmiştir. Bu "feci" yenilginin sebebinin oyuncuların iyi hazırlanmamış ve mütemadi karşılaşmalarla yorgun olmasından başka bir şekilde açıklanamayacağı ifade edilmiştir[24].

24 *Akşam*, 30 Mayıs 1928, s. 1.

"Türk- Mısır Maçı Nasıl oldu? İki sene evvel kendi sahalarında 1-2 yendiğimiz Mısırlılara niçin büyük bir farkla mağlup olduk? soruları ile maçtan iki fotoğrafa yer verilen haber paylaşılmıştır. Türk Millî Takımı'nın Mısır karşısında uğradığı hezimet üzerine yenilgiye dair değerlendirmeler ve eleştirilere yer verildiği görülmektedir. Burada Prag'da yapılan maçlara ve bunlardan ikisinin "Beynelmilel ve sıkı maçlar" olduğuna işaret edilmekte ve "Bu oyunlardan istifade edildi mi?" sorusuna yer verilmektedir. Bundan "İki sene evvel Mısır'ı kendi memleketinde yenen Türk takımı iki sene sonra olimpiyatlarda aynı takıma (7-1) gibi muazzam bir farkla mağlup olduk"denilmektedir. Ayrıca Mısırlıların durmadığını, "Biz çamur, yağmur diye oyun oynamazken çalışmışlar, çalıştırılmışlardı…"[25]. İfadelerine yer verilerek bu işte kusurlar görüldüğüne dikkat çekilmektedir.

"Küçük bir misal: Birtakım oyuncuları kulübün idare edenleri olsun maçtan evvel heyecan duyarlar… Sahiplenirler… ve bütün yaptıkları hususi ve gayr-ı idari hareket olanlarda vaziyetlerini idrak ettikleri hissini gösterir… Hâlbuki biz sanki (Vestham) İngiliz profesörleri gibi pişkin ve hissiz bir hale geldik. Neden? Çünkü yıprandık. Takım kendinden ümidvar değil…" şeklinde değerlendirmeler aktarılmakta ve "Çünkü artık bu gibi şeylere karşı arzumuz durmuş… Arzu, hüsn-ü niyet, azim ne yapmazdı ne yapamazdı[26] denilmek

25 *Akşam*, 4 Haziran 1928, s. 1.

26 *Akşam*, 4 Haziran 1928, s. 2.

suretiyle yenilginin sebepleri üzerinde değerlendirmelerde bulunulmaktadır.

25 Mayıs 1928 tarihli ve "Olimpiyatlarda Hezimetimizden Üç Gün Evvel İhtisaslar" başlığı ile verilen haberde: "Prag'da yaptığımız kamp hayatının müsabaka kısmından son maçlardan ve bilhassa Sparta oyunundan hiç bahsetmeyeceğim… Bu son beş günlük devrenin esna-ı memnuniyet bahşedecek tek dakikası bile yok…" şeklinde olup durumdan dolayı duyulan memnuniyetsizliğe işaret edilmektedir[27].

Acaba daha evvelce de başınız yok mu idi? *Akşam*, 7 Haziran 1928, s.1

Mısır takımına karşı Türk futbolcuların uğradığı mağlubiyete dair yapılan bir diğer değerlendirme "Olimpiyatlarda Neden Hezimete Uğradık? Gelen Futbolcularımız Pek Acıklı Şeyler Anlatıyor" başlığı ile verilmiştir. Burada seyahatin baştanbaşa idaresizlik içinde geçtiği vurgulanırken, "vaziyete dair heyet-i mütemadiye tek bir rapor bile gönderilmediğine" dikkat çekilmekte[28] ve olimpiyatlardan gelen futbolcuların anlattıklarına yer verilmektedir.

Burada Sparta Antrenörü'nün Türk kafilemize nasihat ve tavsiyesine yer verilmekte ve kafilenin geçindirebilmesi için Çek Slovenya'nın ücra köylerinin dolaşıldığı ve "isimlerini ilk defa işittiğimiz gayr-u maruf ve meçhul takımlarla çarpışırdık" bilgisi paylaşılmaktadır[29].

27 Ulvi Ziya, "Olimpiyatlarda Hezimetimizden Üç Gün Evvel İhtisaslar", *Akşam,* 5 Haziran 1928, s. 3.

28 *Akşam*, 7 Haziran 1928, s. 1.

29 *Akşam,* 7 Haziran 1928, s. 1; "(Prag) O muazzam otuz beş kişilik kafile muvasalat eder etmez, Sparta'nın antrenörüne muvasalatla ve ad ve taahhütleri mucibince eksersizlere başlamamızı rica ettik. Fakat lüzumsuzda maç yapmadan. İaşemize ve otel masraflarımıza kifayet edecek kadar para yokmuş, bunu ancak Prag'a muvasalat ettikten sonra anlayabildik. Sparta'nın antrenörü bu müsabaka-i milliyemizi bildiği cihetle, bize

Yazının devamında "Köy Köy Dolaşılıyor" alt başlığı ile Türk takımı ile ilgili olarak aktarılanlar ise şu şekildedir;

"Bu köy köy dolaşmamızda sirkvari şekilde cereyan ediyordu. Kafilemiz, kocaman otobüsler, tutar… Tozu dumana katarak dört beş saatlik köylere gider, seyirci celp edebilmek için köyü dolaşır, sonra köy sahasına gelerek maç yapardık. Köyde yapılan maç hâsılatı, 80-100 lirayı alarak Prag'a döner ve masarifimizi o suretle çıkarıyorduk.

Gayr-ı tabii seyahat şeraiti altında ve sırf geçinmek için yapılan bu maçlar da oyuncularımızın ne kadar yıprandıklarını, bitap bir hale geldiklerini kolaylıkla takdir edersiniz." ifadelerine yer verilmektedir. Konu ile ilgili olarak "Paralar ve münakaşalar" alt başlığı ile aktarılanlar da dikkat çeker niteliktedir. Burada; "Fakat sade bizi yıpratan, bu idaresizlik değildi. Oturduğumuz otelin karşısında birtakım barlar vardı. Bizim çocuklara köylerdeki maçlardan dönünce kendilerinden (Turko, Turko) diye para alınmayan bu barlara dadanır, sabahlara kadar eğlenir, manen ve madden yıpranırdı. Onun içindir ki, Prag seyahati, takımımızın kabiliyet ve kuvvetini, tamamen sıfıra indirdiği gibi bizi manen ve maddeten de yıprattı."[30]. Bütün bunların yanı sıra kafilenin "muhtelif ve yekdiğerine aleyhtar guruplara ayrıldığı" vurgulanırken, takımın durumuna dair; "Aramızda, otelde, lokantada sık sık münakaşalar çıkıyor ve bu hal, takım efradı arasındaki tesanüt ve vahdeti bozuyordu. Oyuncularımız, uğratılan mağlubiyetlerin mesuliyetini yekdiğerine atfediyor ve bu yüzden aralarında pek acı sözler teati oluyordu." ifadeleri Amsterdam'a gitmeden öncesinde daha Türk futbol takımında birlik ve ahengin bozulduğuna, sıkıntılara işaret etmektedir. "Bu şerait tahtında olimpiyata gitmek, bizim için hezimetten başka bir netice vermezdi."[31]. İfadeleri ile durum aktarılmaktadır.

Türk Millî Takımı'nın Mısır Millî Takımı karşısında aldığı yenilginin ardından kaleme alınan yazıda değinilenler ayrıca önemlidir. Çünkü yenilginin ardından kamuoyu ile paylaşılan bu bilgiler arasında Prag'da bulunulduğu sırada "kafile-i rüesa ve erkânında" bu vaziyeti bildikleri ve aralarında Ams-

dedi ki: "… Antreman için kafilenizde para yok, şayet münhasıran antrenmanlarla meşgul ve masarifinizi çıkarmak için maç yapmazsanız, aç kalırsınız, binaenaleyh antrenman değil, fakat geçimlik için maç yapmak mecburiyetindesiniz. Takımımız kuvvetli olmadığı için büyük takımlarla müsabaka yapamazsınız. İyisi siz, dolaşarak maç yapar, bu maçlar hâsılatı ile geçinir, gidersiniz.' Mamafih, size hasletten bir tavsiyem var siz olimpiyatlara gitmekten vazgeçiniz ve memleketinize avdet ediniz…"

30 *Akşam*, 7 Haziran 1928, s. 1.

31 *Akşam*, 7 Haziran 1928, s. 1.

terdam'a gidip gitmemenin görüşüldüğü ve Prag'a kadar geldikten sonra Amsterdam'ı da görmekten vazgeçmenin doğru olamayacağına karar verildiği belirtilmektedir. Alınan bu kararın ardından "Netice malumdur. Mısır takımı pek güzel oynadığı halde, biz berbat bir oyun oynadık ve neticede 7-1 gibi kahır bir farkla yenildik." denilmektedir. Yenilgi sonrasında otele gelindiğinde de oyuncular arasında, "pek acı bir münakaşalar cereyan etti. On bir oyuncumuz, hezimetin mesuliyetini yekdiğerine atfediyorlardı. Avdetimiz ise, gayet berbat şerait dairesinde cereyan etti. Yol paramız, ikinci mevkile avdete kifayet etmediği cihetle, üçüncü mevkiiyle avdete mazhar kaldık. Kafile reisi Şeref Bey, aralarında vukuu bulan bir münakaşa yüzünden cezalandırmak maksadıyla Suphi'yi bizimle beraber yola çıkarmadı ve birkaç gün sonra cezayı tek başına iade etmek üzere Amsterdam'da alıkoydu. İşte Prag turnemizin ve Amsterdam seyahatimizin hulasası yenilgi sonrası budur"[32] denilmek suretiyle futbol takımının dönüş yolundaki durumu paylaşılmaktadır.

Amsterdam Olimpiyat Oyunları'ndan dönen futbolcuların maddi konulara dair yaptıkları açıklamalar; "Masraflarını çıkarmak için köy köy dolaşmak mecburiyetinde bulunduklarını iddia ettikleri halde biz, burada federasyon erkânından, futbolcularımıza tahsis edilen 30 bin liranın tamamen gönderilmiş olduğunu öğrendik" bilgisi verilmekte ve kafile reisi Şeref Bey'in Amsterdam'dan geri dönmesi sonrasında Millî Takım oyuncularının ifade ettikleri bu nakitlerin varid olup olmadığının anlaşılacağı belirtilmektedir. Bununla birlikte federasyon erkânından öğrenildiği üzere "Prag seyahati esnasında futbolcularımızın hal ve vaziyeti hakkında federasyona hiçbir rapor gönderilmemiştir. Antrenör (Tutyala) gelince, vazifesinin ehli olduğunu tahkik etmiştir."[33] açıklamasına yer verilmiştir.

32 *Akşam*, 7 Haziran 1928, s. 1.

33 *Akşam,* 7 Haziran 1928, s. 1.

Olimpiyat kafilesine riyaset eden Şeref Bey *Akşam*, 8 Haziran 1928, s.1

Kafile Reisi Şeref Bey'in gelişmeler sonrasında geriye dönmesinin talep edildiği bilgisi verilmekle birlikte fotoğraf üzerinde yer verilen yazıda "Olimpiyad Macerası" ifadesinin kullanılması dikkat çekmektedir. Ayrıca, "Olimpiyatlara iştirak eden futbolcularımızın acıklı macerası" ifadelerine yer verilerek konu ile ilgili olarak "Futbol heyet-i muttehidesi nezdinde tahkikat icra ettik. Heyet-i müttehide cereyan eden vefayadan haberdar değildir"[34] bilgisi verilmektedir.

Görüldüğü üzere basında Türk Millî Takımı'nın Mısır Millî Takımı karşısında aldığı yenilgiye dair çeşitli haberler yer almıştır. Bu haberlerden biri olan yazıda "Kabahat samur kürk olsa kimse sırtına almaz" atasözü hatırlatılmak suretiyle konu ele alınmıştır. "Olimpiyad müsabakaları münasebetiyle bu sözün doğruluğu bir kere daha sabit oldu. Şimdiye kadar Amsterdam'dan

34 *Akşam*, 8 Haziran 1928, s. 1; "Sporcularımızın İstanbul'dan hareketinden beri kafile reisi Şeref Bey'den hiçbir rapor alınmamışdır. Şeref Bey, heyet-i müttehidenin suallerine de cevap vermemişdir. Bu sebeple Federasyonun malumatı gazetelerin neşriyatından ibaret bulunmaktadır. Heyet-i Müttehide Şeref Bey'e Olimpiyad tahsisatından 30 bin lira vermişdi. Yapılan hesablara nazaran elyevm Şeref Bey'in nezdinde dört beş bin lira kadar bir para bulunması lazım gelmektedir. Hâlbuki kafile reisi Amsterdam'dan çekdiği bir telgrafnamede tahsisat yetişmediğinden kendisinin rehin makamında kaldığını bildirmekte ve para taleb etmektedir. Şimdiye kadar hiçbir hesap pusulasıda gönderilmediğinden bunun neden ileri geldiği anlaşılmamaktadır. Heyet-i müttehide vaziyete tamamen vakıf bulunmamakla beraber Şeref Beyin bazı meselelerde verilen talimat hilafında hareket ettiği beyan olunmaktadır. Romanya'da ve diğer yerlerde kabul edilen maçlar (Prag) da Sparta kulübüne bila-lüzum verilen ziyafetler bu cümledendir. Haber aldığımıza göre Federasyon, Şeref Beye İstanbul'a avdetini bildirmiştir."

gelenlerden hiçbiri uğradığımız mağlubiyetin mesuliyetlerini deruhde etmiyor, herkes kabahati başkalarına yüklemeğe çalışıyor**.** Geçen hafta gelen oyuncular bütün mesuliyeti kafile reisi Şeref Bey'le antrenöre yüklemişlerdi. İki gün evvel gelen antrenör ise asıl kabahatin sporcularımızda olduğunu söylüyor. Bu günlerde gelecek Şeref Bey de hiç şüphesiz bir kabahatli bulacakdır." ifadeleri sonucun sorumlularına yönelik değerlendirmelerdir. Bununla birlikte tarafsız bir gözle bakıldığında yenilginin tek sorumlusunun ne Şeref Bey ne Antrenör ne de futbolcular olduğu, bu sorumluluğun "cümlesine" ait olduğu hatırlatılmaktadır. "Antrenörün beyanatından, İstanbul'dan hareket tarihinden itibaren sporcularımız araçta zabt ve rabtından eser kalmadığı anlaşılıyor. Bundan mesul olan bi'ttabii kafileyi idare edenlerdir." değerlendirmesine yer verilmektedir[35].

Yine Olimpiyad Macerası Heyet-i Müttehideye teveccüh eden bir vazife: Mesuliyetleri tamamıyla meydana çıkarmak! ***Akşam*****, 15 Haziran 1928, s.2.**

Kafile ile ilgili olarak dönemin haberinde paylaşılan ifadeler oyunun yenilgiyle sonuçlanması açısından ayrıca önem taşımaktadır. "Haber verildiğine göre futbolcularımız İstanbul'dan hareket eder etmez poker oynamaya başlamışlardır. Spor ile kumar hiçbir zaman kabul edilemeyecek iki şeydir. Kafile reisi bu suretle kumar oynanmasına neden müsaade etmişdir? Eğer o zaman şiddetle hareket edilmiş olsa ve oyun oynayanlar hemen İstanbul'a iade edilmiş bulunsa idi acaba sporcularımız arasında zabturabt tesis etmez mi idi? Her halde bundan mütevellid mesuliyet doğrudan doğruya kafilenin başında bulunana aiddir…

35 *Akşam*, 8 Haziran 1928, s.1.

Şimdi futbol heyet-i müttehidesine esaslı bir vazife tertib ediyoruz. Bu vazifede mesulleri ve mesuliyetleri tamamıyla tesbit etmek ve istikbalde bu gibi hadiselerin vukuuna meydan vermemek için esaslı tedbirler ittihaz eylemektir. Mesele ehemmiyetsiz telakki edilir, ciddi tetkikat yapılmazsa spor hayatımız hiçbir zaman anarşiden kurtulamayacaktır."[36].

Amsterdam Olimpiyatları'nda Türk Millî Takımı'nın Mısır Millî Takım futbolcuları karşısında aldıkları yenilgi üzerine Necmeddin Sadak tarafından "Spor Dedikoduları" başlığı ile kaleme alınan yazıda değinilen noktalar dikkat çekmektedir. Bu yazıda Olimpiyatlarda futbolcuların mağlubiyetleri "elim" olarak nitelenmekte ve bütün yurtta üzüntü ile karşılandığı bildirilmektedir. Bu yenilgi üzerine Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Genel Merkezi'nin bu tesir karşısında harekete geçmek zorunluluğu duyarak "hataları tetkik ile mesuliyetleri tayin eylemek" üzere bir divan heyeti teşkil ettiği, bu hareketin "şayan-ı takdir" olduğu ve böyle yapılmamasının ikinci bir "hüsran" olacağı belirtilmektedir. Basında yenilgiye dair değerlendirmelerde Olimpiyatlara katılımın sadece spor ve sporcu konusunda değil bir milleti temsil etme açısından da önemine işaret edilmektedir[37].

"Millî olmayan futbol oynamak için beynelmilel sahalara Türk çocuklarının çıkarılmasına taraftar değiliz. Eğer maksat, Türk isminin, Türk bayrağının ecnebi diyarlarında propagandasını yapmaksa, futbol sahasında bu kadar fena bir şekilde mağlup olan bir milletin takımı o milletin lehine değil, aleyhine propaganda yapmış olur… Türk bayrağı bu kadar basit şereflere muhtaç değildir. Dünya'nın insanları tayyarelerle mahir mucitleri işlerken, kitaplar üstünde kıyametler koparken: "bak, bak, Türk gençleri ayaklarıyla topa vurmayı biliyorlarmış!" dedirtilmemesi gereği hatırlatılmaktadır. Ayrıca, ancak galip gelen bir Türk takımının, ismimizi cihana işittirebileceği vurgulanmaktadır[38].

Haziran ayının son günlerinde basında Şeref Bey'in istifa edeceği haberi paylaşılmakta ve Olimpiyata giden futbol kafilemize başkanlık eden Şeref Bey'in, Peşte'den İstanbul'a döndüğü duyurulmaktadır. Şeref Bey, "…aleyhindeki tenkid ve muvahezelere serbest bir suretde cevap vermek için futbol federasyonu kâtip-i umumisinden istiza niyetinde olduğunu beyan eylemiştir."[39] denilmektedir.

36 *Akşam*, 15 Haziran 1928, s. 2.

37 Necmettin Sadak, "Spor Dedikoduları", *Akşam,* 26 Haziran 1928, s. 1.

38 Sadak, agm., s. 1.

39 *Akşam*, 29 Haziran 1928, s. 1.

"T.A.C." Fevkalade Divan-ı Haysiyet Riyasetinden yapılan açıklamada 1928 Olimpiyat Oyunları'nda Türk futbolunun "suret-i teşkilini tetkik" etmek üzere 2 Temmuz akşamı toplanarak mesaisine başladığı belirtilmektedir. Haysiyet Divanı'nın toplanma sebebine dair Merkez-i Umumi Reisi Ali Sami Bey açıklamalarında:

Öncelikle, olimpiyat işinin Millî Spor Teşkilatı'nı ilgilendirdiğini, Futbol Federasyonu mümessilinin dahi buna taraftar olduğu ve mevcut durum nedeniyle tetkik işinin kongreye bırakılmayıp "…dolayısıyla merkez-i umumi fevkalade bir heyet teşkiline lüzum görmüş ve kendisine kati ve zecri mukarreratta bulunmak salahiyeti vermiştir" ifadelerine yer vermiştir. Meselenin incelenmesinin dört safhada yürütüleceğine dikkat çekilirken bu safhalarda öncelikle "Olimpiyad iş muvahecesinde Merkez-i Umumi (mukarreratı, tebligatı, bütçe ve muemelat-ı hesabiyesi hakkında teabat'ın)" inceleneceği vurgulanmaktadır. İkinci olarak futbol heyetinin hareket öncesinde ve sonrasındaki icraatlarının gözden geçirileceği ve üçüncü olarak ise "Futbol kafilesinin muemelat idaresi katye ve hesabiyesi, sevk ve tevdii ve şekil ifası'nın" tetkiki ve son olarak gündeme gelen şikâyetlerin ele alınacağı açıklanmıştır. Yapılan incelemeler sonrasında bütün evrak, raporlarının toplanmasına karar verilmiş, Haysiyet Divanı inceleme sonrası görülen hataların dikkate alınarak bir rapor hazırlayacağı açıklanmıştır[40].

Konu hakkında bir diğer haberde, Olimpiyat sonuçları hakkında yürütülen incelemeye değinilerek, "Fevkalade Divan-ı Haysiyet dün akşam Futbol Federasyonu Erkânı ile temasa başladı, Muvaffak ve Şeref Beyleri Dinledi" bilgisi paylaşılmaktadır. Olimpiyatta Türk Millî Takımı'nın mağlubiyetinin sebeplerini araştırmak üzere, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Merkez Umumisi tarafından teşkil edilen "Fevkalade divan-ı haysiyeti'n" mesaisiyle evrak ve vesikalar üzerinde yürütülen incelemenin büyük bir kısmının bittiği ve artık Futbol Federasyonu erkânı ile temasa geçildiği belirtilmektedir. Divan yaptığı toplantıda Futbol Federasyonu Başkanı Muvaffak Bey ile Federasyon Kâtip-i Umumisi ve Olimpiyat Kafilesi Başkanı Şeref Bey'i dinlemiş ve "kendilerinin futbol hayatının, kafilenin hareketinden evvel ve sonraki umumi icraatı hakkında malumatına müracaat etmiştir" denilerek yürütülen çalışma süreci aktarılmıştır. Bunun sonrasında kafile ile giden futbolcuların şikâyetlerinin de araştırılacağı belirtilmektedir[41].

40 *Vakit*, 13 Temmuz 1928, s. 4.

41 *Vakit*, 19 Temmuz 1928, s. 1.

Fevkalade Divan Heyeti İçtima Halinde *Vakit*, 19 Temmuz 1928, s.1

1928 Amsterdam Olimpiyatları'nın futbolda galibi Uruguay olmuş ve bu sonuç telgrafla haber verilmiştir. Son posta ile gelen Avrupa gazetelerinden edinilen bilgiye göre maçın çok heyecanlı geçtiği ve tribünleri altmış bine yakın seyirci doldurduğu aktarılmaktadır[42].

Güreş Kafilesi Olimpiyat Yolunda

Dün birbirleriyle mukavemetli güreşler yapan gençlerimiz *Vakit*, 4 Mayıs 1928, s.1

Amsterdam Olimpiyat Oyunları için seçilecek ve aynı zamanda 15 Mayıs'ta İstanbul'da Macar güreşçilerle müsabaka yapacak güreşçilerin seçilmesi amacıyla Güreş Federasyonu tarafından düzenlenen turnuva Çarşıkapı'daki Amerikan kulübünde yapılmıştır. "Muntazam Antrenmanlarla kabiliyetleri iyiden iyiye artan güreşçilerimiz dün akşam çok güzel bir Güreş yaptılar"

42 *Akşam*, 19 Haziran 1928, s.1.

denilmekte ve müsabakaların meraklı kalabalığı önünde yapıldığı belirtilmektedir. Hakem Heyeti Hayati Bey, Federasyon Başkanı Ahmed Bey, İkinci Başkan Burhaneddin Bey, Kâtib-i Umumi Sadullah Ruhi Beylerden oluşmuştur[43]. Görüldüğü üzere Amsterdam Olimpiyat seçmeleri ve idman mahiyetinde faaliyetler devam etmekte idi. Bu çalışmaların yanı sıra Kadıköy'de olimpiyat için atletizm seçmelerinin yapılacağı ve Tepebaşı'ndaki kışlık tiyatroda ise önemli boks maçlarının yapılacağı, Taksim Stadyumu'nda da misafir Macar güreşçileri ile son bir rövanş maçının yapılacağı[44] bilgisi paylaşılmaktadır.

Olimpiyatlara iştirak edecek olan güreşçi, gülleci ve atletlerden mürekkep ikinci kafile 28 Haziran'da Romanya yolu üzerinden gitmek üzere yola çıkacağı haberi verilmektedir[45]. Bu nedenle olimpiyata katılacak güreşçi kafilesi 28 Haziran'da Atletizm Federasyonu Reisi Burhaneddin Bey'in başkanlığında harekete hazırlandıkları ve pasaport işlerini tamamladıkları aktarılmaktadır. Bununla birlikte bu süreçte, Kumkapı Terbiye-i Bedeniye Kulübü'nden güreşçi Ferid Bey'in, olimpiyatlara katılımın aleyhinde uzun bir mektup neşrettiği bildirilmektedir. Ferid Bey'in bu mektubunda "Birkaç ay gösteriş nevi müsabakalar yapılmakla beynelmilel müsabaka meydanına girilemeyeceği" ve gençlerin bir güreş salonundan mahrum olduklarını vurgulamıştır. Bu nedenle güreşçi kafilesine başkanlık edecek olan Atletizm Federasyonu Başkanı Burhaneddin Bey yaptığı açıklamalarda: Muhalif görüşe sahip olan Ferid Bey'in hafif sıklet güreşçilerinden biri olduğu ve güreşteki ihtisasının, herhangi bir güreşçiden ileri gidemeyeceğini ifade etmiştir. Açıklamalarının devamında: "Hayatında bu defaki Macar müsabakalarından başka hiçbir ecnebi güreşçisi görmemiştir…" demekte ve Türkiye'de güreşin, 1921'den sonra daha ziyade canlanmış ve çalıştırıcı (Peter)'in ikinci defa Türkiye'ye gelişinden itibaren büyük bir hızla geliştiğini vurgulamıştır.

Atletizm Federasyonu Başkanı'nın güreş kafilesinin olimpiyatlara gitmeden önce; "Fenni bir tarzda güreşmeğe başlayalı, henüz dört sene olmuş iken, şimdi güreşte dünya şampiyonu olacağımızı iddia etmek gülünç olur. Fakat güreşçilerimiz, Rakipleri arasında birkaçını yenecektir." Şeklinde açıklamalar yapmıştır. Bunlar içerisinde derece alanların dahi bulunabileceğini ifade ederek İstanbul'un en güzel salonlarından birisinde hazırlıkların yapıldığını belirtmiştir. Menfi eleştiriler için "Olimpiyadlara iştirak edilip edilmemek

43 *Vakit*, 4 Mayıs 1928, s.1

44 *Vakit,* 14 Mayıs 1928, s.1.

45 *Akşam,* 15 Haziran 1928, s.2.

meselesi, şayan-ı münakaşa olabilir. Fakat bu tenkid bir sene güreşçileri çalıştırıp, Beynelmillel fenni neticeler alıp onları seçtikten ve olimpiyata hareket için pasaportlarını yapdırdıkdan sonra yapılmamalıdır." görüşünü dile getirerek altı ay önce Güreş Millî Takımı'yla olimpiyatlara iştirak edeceğimiz genel merkezde görüşülmüş ve gazetelerde ilan edilmişken aksi görüşler neden dile getirilmedi de şimdi güreşçilerimizin maneviyatını olumsuz etkileyecek neşriyatta bulunulmaktadır. Bu eleştiride bulunanlara "müsabakalara gidecek gençler, harbe giden askerler gibidir. Onları teşci etmek (yüreklendirme) necibane olur…" Denilmekte ve hatalar olabileceği fakat bunların zamanında ve yerinde ifade edilmesi gereği hatırlatılmakta ve "Böyle bozguncu yazıların spora yapdığı fena teessür kadar fenalık etmediğinize eminiz."[46] ifadeleri ile açıklamaları sonlanmaktadır.

Olimpiyada gidecek pehlivanlarımızdan Çoban Mehmed *Akşam*, 27 Haziran 1928, s.3

Amsterdam Olimpiyatı'na katılacak güreşçi ve atletlerimizden oluşan ikinci spor kafilemizin Romanya vapuruyla hareket ettikleri belirtilirken, kafilenin Köstence'den trenle Peşte'ye geçeceği ve Peşte'de on beş gün kadar kalıp bazı idmanlar yaptıktan sonra Amsterdam'a gideceği bilgisi verilmektedir. Olimpiyat için yola çıkan atletler ve güreşçilerin isimleri: Atletler: Besim, Semih, Enis, Mehmed Ali, Şinasi, Mehmed, Haydar Beyler. Güreşçiler: Burhan, Saim, Mustafa, Şefik, Tayyar, Nuri, Mehmed, Saffet, kaldırıcı Cemal Beyler.

46 *Akşam*, 27 Haziran 1928, s. 3.

Heyete Atletizm Heyet Başkanı Burhaneddin Bey başkanlık yapacak ve ayrıca "Güreş federasyonundan Ahmed Fikri, Kâtip-i Umumi Sadullah, Atletizm Heyet-i müttehidisinden Adil, Merkez-i Umumiden Mutemed Fethi Necdet Beylerle atletizm antrenörü Her Abraham, güreş antrenörü Her Peter ve gazetemiz spor muharriri Talat Midhat Bey de refakat"[47] edeceklerdir. Türk Millî Güreş sporcularının Peşte'ye ulaştıklarına dair bilgi Talat Midhat tarafından gönderilmiştir. Peşte'de, İstasyonda Sefirimiz Vasıf Bey'le Sefaret Erkânı, Macar Güreş Federasyonu Reisi ve sporcular tarafından karşılanıldığı, nutuklar ve buketlerle karşılanan sporcuların otele yerleştikleri ve dinlenmelerinin ardından yarın antrenmana başlayacakları bilgisi paylaşılmaktadır[48].

اولیمپیاد یولنده ایکنجی قافله

آلتت وگوره شجیلر بوده دوده حرکت ایتدیلر

آلتت وگوره شجیلر ، دوده بر قطعه تشویع ایدیلر آرامنده

Olimpiyat yolunda ikinci kafile Atlet ve güreşçilerimiz de hareket ettiler *Vakit*, 1 Temmuz 1928, s.1

İkinci Olimpiyat kafilesine refakat eden Vakit gazetesi muharriri seyahat ile ilgili kaleme aldığı mektupları gazetesi vasıtasıyla kamuoyu ile paylaşmıştır. Peşte'den 2 Temmuz 1928 tarihini taşıyan ilk mektupta "İkinci olimpiyad kafilemiz uzun ve şayan-ı dikkat turnesine büyük bir teşne ve muvaffakıyet ümidi içinde başlıyor." şeklinde olup bu kafileden beklenen başarının, "Türk sporunu olimpiyadlarda hüsn-ü suretle temsil gayesinin teminidir." olduğu vurgulanmaktadır.

47 *Vakit,* 1 Temmuz 1928, s. 1

48 *Vakit,* 3 Temmuz 1928, s. 1.

Olimpiyatlarda Futbol Millî Takımı'nın durumuna dair paylaşılanların ardından burada belirtilen noktalar dikkat çekmektedir.

"İşte bugün yola çıkan ikinci olimpiyat kafilemizin bizde bıraktığı intibağ, bu neticeyi istihsal için eldeki uzuvlara güvenebileceğimizi göstermektedir. Pek yakın bir tecrübe bize çok iyi anlattı ki muvaffakıyetin birinci sırrı, gayeye doğru ve iyi yollardan şaşırmadan ve bozulmadan yürümektir. İçinde bulunduğum kafile çok mütecanis, birbirini anlayan ve seven sporculardan mürekkebdir. Ve buna mütekabil bir idare mütekabil mahiyet, esaslı bir disiplin içinde yürüyor. Gayeye giden yolda bu değil mi?"[49] açıklamaları manidar görülmektedir.

Kafilede bulunanlar 25 kişi olup isimleri: 7 güreşçi; Burhan, Saim Mustafa, Tayyar, Şefik, Mehmed. 1 halterci Cemal, 7 atlet: Mehmed Ali, Şinasi, Besim, Enes, Semih, Haydar, Mehmed şeklindedir. Heyetin Başkanı Burhan Bey'dir. Güreş Federasyonu Başkanı Ahmed ve Kâtibi Umumisi Sadullah Beyler Güreş Federasyonu namına Adil Giray Bey Atletizm Federasyonu namına heyet Merkez-i Umumi'de bulunmuştur. Fethi Tahsin Bey idari konularla meşgul olmuştur. Bu isimlerle birlikte atletizm antrenörü Her (Abraham), ve Mösyö (Peter)in yanında Peşte'ye annesine giden zevcesi de ve bunlardan başka Galatasaray denizcilerinden Vasıf Bey'de kafile ile beraber kendi hesabına seyahat etmiştir.

Köstence'den trenle Bükreş'e gelindiği ve "Garda öğle yemeğini yedikden sonra başka bir trenle ve adeta bir izdiham içinde yirmi üç saatlik uzun ve çok rahatsız bir seyahati müteakip bugün saat on ikide Peşte'ye" varıldığı not edilmektedir. Burada ikinci kafilenin yaptığı seyahatin ayrıntılı bir şekilde aktarıldığı görülmektedir.

İstasyonda Macarlar pek samimi merasimle karşıladıkları ve Türkiye'nin Peşte Büyükelçisi Vasıf Bey ve Sefarethanemiz erkânı da karşılamada bulunmuşlardı. Burada kafileye Macarlar tarafından gösterilen güzel karşılama üzerine Burhan Bey;

"Türk olimpiyat kafilesi Amsterdam'a giderken Peşte'ye uğrayarak Macar sporcularıyla temas eylemeği arzu etmelerinin sebebi Macarların bize karşı (1924) olimpiyadından beri gösterdikleri hüsn-ü muavenet ve alakadar, fi'l-vāḳi ta o zamandan beri bize verdikleri kıymetli güreşçi muallim Her (Peter)den ettiğimiz istifade-i azimdir ve hala da istifade etmekdeyiz…" diyerek gösterilen muameleden duyulan memnuniyetlerini ifade etmiştir[50].

49 *Vakit*, 7 Temmuz 1928, s.2.

50 *Vakit*, 7 Temmuz 1928, s. 2.

İkinci Olimpiyad Kafilesi Köstence Yolunda *Milliyet*, 9 Temmuz 1928, s.4

Amsterdam Olimpiyatları'na katılmak üzere seyahat eden ve Peşte'de bulunan kafile ile birlikte olan ve izlenimlerini Vakit gazetesine gönderen Faik Bey'in 5 Temmuz 1928 tarihli mektubunda bu sene gerek serbest güreş, gerekse (Groke-Romen) güreşine toplamda 29 ülkenin katılacağını ifade etmektedir. Bu milletler: Arjantin, Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Almanya, Estonya, Mısır, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, Hollanda, Macaristan, İtalya, Japonya, İngiltere, Portekiz, Çekoslovakya, Türkiye, Şimali Amerika, Yugoslavya, Cenubi Amerika, İsveç, İsviçre, Estonya'dır[51]. Bunlardan Groke-Romen güreşine katılmaları muhtemel olan ülkeler: Türkiye, Fransa, İtalya, Macaristan, Avusturya, Letonya, Polonya, Yugoslavya, Çekoslovakya, Mısır, Yunanistan, İtalya, Danimarka, Hollanda ve Kanada'dır.

Türk kafilesinin düzenli şekilde idmanlarına başladığı ve her gün atletlerin ve güreşçilerin sabah erkenden idman birliğine gittikleri vurgulanmaktadır. Ayrıca Türk güreşçilerin sıkletleri ile ilgili bazı değişikliklere gidileceği belirtilmektedir[52].

51 Faik, "Olimpiyadlarda Milliyet", *Milliyet,* 9 Temmuz 1928, s. 4.

52 Faik, "Olimpiyadlarda Milliyet", *Milliyet,* 9 Temmuz 1928, s. 4.

Peşte'de "Park" Oteline Türk Bayrağı Keşide Edildikten Sonra *Milliyet*, 9 Temmuz 1928, s. 4.

Peşte'de bulunan olimpiyat kafilesinden Güreşçi Mustafa'nın kolu incindiği için İstanbul'a dönmesi gündeme gelmiştir. "Kafile erkânı dün sabah saat on buçukta toplanarak Mustafa ile beraber olimpiyat için vücudundan istifade edilemeyeceği anlaşılan sürat koşucusu Enis ile mukavemet koşucusu Mehmet'in de İstanbul'a gönderilmelerini kararlaştırmışlardır." bilgisi verilmektedir. Sporculardan Enis'in belindeki ağrı geçmediği ve sebep olarak koşucunun seyahatten dört beş gün önce açık pencerenin önünde yattığı ve üşüttüğü, beline bir ağrı girdiği ifade edilmektedir[53]. Mukavemet koşucusu Mehmet'in de son defa beş bin metrede tuttuğu rekorlar zayıf görülmüştür.

53 *Vakit,* 13 Temmuz 1928, s. 8*:* "O vakit doktora göstermişler, röntgenle bakan doktor bu hafif bel tutulmasının üç beş gün içinde geçeceğine dair bir rapor vermiş. Fakat burada doktorun raporunda bildirdiği müddet geçtiği halde Enis'in belindeki ağrı geçmemiştir. Bu genç burada rahatsızlanmak neticesine intizaren hafif antrenmanlara iştirak etmiş ve koşular ve çıkışlar yapamamıştır. Nihayet dün vaziyeti antrenör raporuyla heyete bildirmiştir. Heyet de vücudundan istifade edilemeyeceğine kanaat getirilen Enis'in iadesini kararlaştırmıştır.".

Dün güreşçi ve atletlerimizin tatil günüydü. Ayrı iki grup halinde kendilerini alakadar eden ziyaretler yaptılar. Atletler Macaristan atletizm şampiyonasının seçme müsabakalarında bulundular. Macarların Olimpiyat seçmeleri vazifesini de görecek olan nihai birincilik müsabakaları bütün müsabakaların bizim için serbest olduğunu yani sıra edeceğimiz gibi arzu edersek iştirak da edebilecektir. Bu hususta henüz bir karar verilmemiş olup yalnız 800 metrede Besim'in Macarlarla beraber yarışması ihtimalinin olduğundan söz edilmektedir[54].

Peşte'deki faaliyetlere dair haberler, "Olimpiyatlarda Milliyet" köşesinde "Felek" ismiyle aktarılırken oldukça ayrıntılı denilebilecek bilgiler verilmektedir. Burhan Felek, yazısında kilo mevzuunu konu ederek şu değerlendirmeleri paylaşmaktadır:

"Biz geçen olimpiyatlarda bu usule riayet etmemiştik. O kadar riayet etmedik ki, şimdi ancak yetmiş kilo gelen sıklet o zaman 82,5 kiloya güreştirdik." demekte ve âlem hafiflerken, biz eski zihniyetle ağırlaşmaya çalıştık, ifadeleriyle geçmişe değinmektedir. "Fakat gerek o olimpiyatlar gerekse geçen sene iştirak ettiğimiz Avrupa Şampiyonası bize şayan-ı istifade dersler verdi. Şimdi bizde onların gittikleri yoldan gitmeğe mecburuz… Bir adamın sıkletini düşürmek için bazı hususi tarzları tatbik etmesi ve vücudunu zayıflatmaya çalışması o kadar sahih değildir. Bunun ara sıra mahzurlarına tesadüf ediliyor."[55] denilmektedir.

54 Talat Midhat, "Olimpiyat Kafilemiz Peşte'de:5", *Vakit,* 13 Temmuz 1928, s.8.

55 Felek, "Zayıflamanın Kolayı Nasıl bulundu?", *Milliyet*, 18 Temmuz 1928, s.2.

***Milliyet*, 18 Temmuz 1928, s.2.**

Yazının devamında müsabaka öncesi sporcuların kilolarının tartılmasına değinilmektedir. "Lakin şimdiki halde elde bulunan nizamname güreşçileri müsabakadan beş altı saat evvel tarttığı ve ancak iki günden kısa süren müsabakadan sonra ikinci bir tartılmaya lüzum gösterdiği ve bu ikinci tartıda da iki kilo fazlaya müsamaha ettiği içindir ki, mazeretini bildiği halde bütün dünyaya usulü mecbur kılmaktadır. Aksi halde hakikatte kendinden ağır adamlarla güreşmeği göze aldırmak lazımdır."[56]

"Fransa Güreş Federasyonu Reisi Beynelmilel Güreş Federasyonu'nun müteaddit ikinci Reislerinden biri olan Mösyö (Peru) ile Avrupa Güreş Şampiyonası esnasında görüştüğüm zaman o da bu usulün mahzurlarından şiddetle bahsetmiş ve güreşçinin mindere çıkarken hemen orada tartılması esasını teklif edeceğini söylemişti. Ben de bu fikirdeyim, bu suretle herkes hakiki sıkletinden çok aşağı düşmeğe cesaret edemez. Arada zaman kalmayacağı için telafi imkânı münasip olur ve herkes hakiki vezin ve kuvvetle çıkar. Bakalım bu sene beynelmilel kongrede Nizamname tadilatı görüşülürken bu mesele ne şekil alacak…" ifadelerine yer verilmektedir[57].

Paris kaynaklı olarak 24 Temmuz tarihli haber Anadolu Ajansı'na dayanılarak paylaşılmakta ve haberde; Dokuzuncu Olimpiyat Oyunları'nın cumartesi günü Amsterdam'da açılacağı, 12 Ağustos'ta son bulacağı ve şimdiye kadar iki turnuva yani Hokey ve Futbol turnuvalarının yapıldığı aktarılmaktadır[58].

56 Felek, "Zayıflamanın Kolayı Nasıl bulundu?", *Milliyet* 18 Temmuz 1928, s.2

57 Felek, "Zayıflamanın Kolayı Nasıl bulundu?", *Milliyet* 18 Temmuz 1928, s.2.

58 *Vakit*, 26 Temmuz 1928, s.3.

Dokuzuncu Olimpiyatların küşadı günü yapılan büyük resmigeçitte kafilemiz
***Vakit*, 6 Ağustos 1928, s.2**

Amsterdam Olimpiyatı'nın son günlerinde oyunlara dair yapılan değerlendirmelerde; "Dokuzuncu Olimpiyat merasimle küşad edildi. Yapılan geçid resminde çok alkışlandık. Cemal'in girdiği halter müsabakasında 21 millet arasında beşinci olduk. İngiltere, Belçika, Hollanda, Danimarka, Portekiz gibi milletler arkamızda kaldılar." Olimpiyatın açılışını ve iştirak ettiğimiz ağırlık kaldırma müsabakasının neticesini İstanbul'a yukarıdaki satırları ihtiva eden kısa bir telgrafla bildiren bu basit dört cümle, bu çok şayan-ı dikkat hadiseyi ifadeden aciz kaldığını… "İntibaalar, biri gaip olamadan yerine öteki geçerek karma karışık bir manzara yapıyor: Renk renk elbiseli grublar… Muazzam bir kalabalık. Büyük bir stad. mızıkalar, nutuklar, bayraklar, bayraklar, bayraklar…" Amsterdam şehrinin güney tarafında düz bir sahada olimpiyatta katılan bütün milletleri temsil eden sporcu gruplar bayraklarının ve isimlerinin yazılı olduğu tabelaların arkasında harf sırasıyla dizilmişler... "Almanya, Arjantin, Avusturalya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Kanada, Şili, Mısır, İngiltere, Finlandiya, Haiti, Macaristan, İrlanda, Hindistan, İtalya, Japonya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Meksika, Monako, Yeni Zelenda, İspanya, Portekiz, Çekoslovakya, Yugoslavya, Amerika, İsveç, Hollanda, Yunanistan, Cenubi Afrika, İsviçre, Romanya, Lehistan, Filipin, Panama, Norveç, Uruguay ve Türkiye…" Yunanlıların ise eski olimpiyatlarla münasebetlerinden dolayı ortada yer almaları münasip görülmüştür. Uruguay ve Fransa bayraklarının arkası boş olduğu, bunun sebebinin ise Uruguay'ın Olimpiyat'a zaten yalnız futbol takımıyla katıldığı ve takım Dünya şampiyonu olduktan sonra

merasimi beklemeden memleketine döndüğü aktarılmaktadır. Fransa'nın ise; "Kafilelerinin kâtibi umumisi biraz evvel bir polisin hakaretine maruz kaldığını, bu işle alakadar olan komitede, Fransızların şikâyetine rağmen o polisi değiştirmediği için protesto makamında merasime girmiyor…"[59] ifadeleriyle protesto ettikleri bildirilmektedir.

Program ile ilgili olarak aktarılan bilgilerde;

"Takımlar en önde isimlerini gösteren bir levha ve ondan birkaç adım geride bayrakları olduğu halde büyük kapıdan girdiler… Akın akın… Türkiye'de girdi. En önde Tayyar, (Türkiye) yazılı levhayı taşıyor… Şimdi Türkler geçiyor... Bir avuç Türk çocuğu gözleri bayrakta yürüyorlar. İlk tribünde bir alkış sanki zapt edilemeyerek boşandı… Dokuzuncu olimpiyat küşad edilmiştir. Heyecan… Taş tribünler yıkılacak gibi alkıştan inliyor… Coşkun heyecan ve alkış ortalığı sarsıyor. Artık gelsin müsabakalar…"[60] denilmektedir. Burada ayrıca halter dalında yarışan "Hafif sıklet Cemal'in" yirmi bir millet arasında aldığı derece başarılı olarak değerlendirilmiştir.

28 Temmuz Resmi Geçidinde Türk takımı *Milliyet*, 7 Ağustos 1928, s.1

59 *Vakit,* 6 Ağustos 1928, s.2.

60 *Vakit,* 6 Ağustos 1928, s.2; "Dokuzuncu olimpiyatın bu ilk müsabakası Türkiye hesabına mucibi memnuniyet bir muvaffakıyetle neticelendi. Bu suretle Türk sporculuğu olimpiyat müsabakalarına iyi bir giriş yapmış oldu. Gülle kaldırmacımızın hafif sıklet Cemal, 21 millet içinde 5. gelmek suretiyle burada bizim arazide olduğu gibi bütün Türkiye de sevinçli akisler uyandıracak bir varlık gösterdi ve pek çok alkışlandı… 21 millet arasında 5. gelmek, İsviçre, Çek, Hollanda, Danimarka, Belçika, İngiltere, gibi halterde isimleri sayılan milletleri arkada bırakmak, Türk ismini onların başına geçirmek birçok milletlere mensub haltercilerin çalışıb çabalayıb erişemediği bir muvaffakıyettir…"

"Nihayet Hollanda'dayız!.." denilerek yolculuğun oldukça ayrıntıları, zahmetleri ile kaleme alındığı görülmektedir. Yazıda, Amsterdam'a geldiklerini ve ertesi gün atletlerin olimpiyat stadının civarındaki talim alanlarında çalışmaya başlayacakları, güreşçiler için birkaç salon gezileceği belirtilmektedir[61].

İkinci Olimpiyat kafilemizin ikamet ettiği (Lordze) yani Şimal Yıldızı Oteli *Milliyet*, 1 Ağustos 1928, s.2

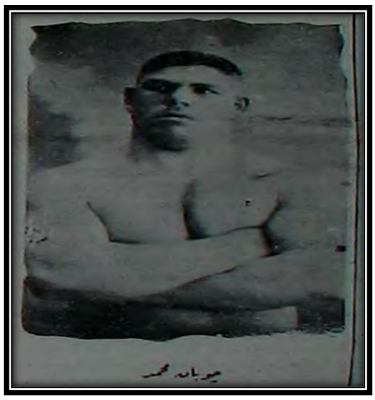
Olimpiyata iştirak eden güreşçilerle atletlerimiz *Milliyet*, 4 Ağustos 1928, s.1

Amsterdam Olimpiyatları'nda Güreş müsabakalarının başlaması ile Türklerin başarıları dikkat çekmiştir. Olimpiyatlara iştirak eden ve dünyanın her köşesinden gelen güreşçiler karşısında Türklerin kazandıkları başarı ile iftihar edileceği vurgulanmaktadır:

"Güreşçilerimizin hepsi galip geldi demiyoruz. Çünkü buna zaten imkân mevcut değildir. Fakat Türk güreşçilerinin yekdiğeri rakiplerin her yeri ayrı ayrı

61 *Milliyet*, 31 Temmuz 1928, s.2.

muvaffakıyetler göstermiş, seçilerek buraya gönderilmiş adamlardır. Bunlara galib gelmek şeref ve muvaffakıyettir. Galib ve mağlub olan Türk güreşçileriyle rakipleri şunlardır: Burhan Hollandalıya sayı ile mağlub olmuşdur. Saim, Yugoslavyalı rakibine galib gelmişdir. Tayyar, Lehli rakibine sayı ile galib gelmişdir. Nuri, Danimarkalı rakibine mağlub olmuşdur. Şefik, Fransız rakibine sayı ile mağlub olmuşdur. Çoban Mehmed Arjantinli rakibine sayı ile galib gelmişdir"[62].

Çoban Mehmed *Milliyet*, 4 Ağustos 1928, s.1

Olimpiyatlarda Tayyar ve Nuri'nin Muvaffakıyetleri" hakkında alınan son haberlerden olimpiyatlarda Burhan'ın Danimarkalı, Saim'in Mısırlı rakiplerini yendikleri bildirilirken, Tayyar Yunanlı rakibini altı dakikada, Nuri Alman rakibini sayı hesabıyla yendikleri paylaşılmaktadır[63].

Cemal 85 kiloyu muntazam vaziyette kaldırırken *Milliyet*, 7 Ağustos 1928, s.2

62 *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Ağustos 1928, s.1.

63 *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Ağustos 1928, s.1.

Olimpiyatlar hakkında kaleme alınan bir diğer yazı; "Bugün bizim çocukların özledikleri, istedikleri, yaklaştıkça yüreklerini çırpıştırdıkları gündür" denilerek başlanmakta ve yirmi beş asır sonra tekrar canlandırılan olimpiyatların 9. defa olarak açılışının ardından iki gün atletizm müsabakalarının yapıldığı bildirilmektedir. Yazının devamında şu ifadelere yer verilmiştir:

"Olimpiyatların bizdeki tarz-ı telakkisi başka, dünyadaki itibarı başkadır. Biz, olimpiyat denince maalesef futbol oyunu düşünüyoruz. Esasen spor biz de futbolun takımına, onun nazar-ı istidadı altına girmiştir. Sporu futboldan, memleket gençliğini bu salateyn spordan kurtarmak hepimizin boynunun borcu olsun… Olimpiyatlar, unutmamalı ki, ferdi sporların ferdin, genç erkek veya kadının, tek başına muvaffak olmasının ilamı şerefi için tesis edilmiştir… Mahza şimdiden haber vereyim ki, futbol artık Olimpiyat programından çıkarılmıştır. Bu, olimpiyatlar için hayırlı bir şeydir. Her memlekette Olimpiyat masarifinin nısfını beliğ eden bu nankör sporun biraz ihmal edilmesi çok hayırlı bir şeydir.

Atletizm müsabakaları bizde bu kısma karşı olan bütün lakaydıya mukabil dünyayı şiddetle alakadar eden bir spordur. Orada her millet kesif ve müteşahsi enerjisi birbiriyle çarpışır. Bu çarpışmak müthiş bir şeydir. Bunun dehşetini, bir milleti ne şekilde ne büyük bir alaka ile tahrik ettiğini ancak orada bulunanlar görebilirler. Sonunda Olimpiyat direğine bayrağını çektiren, dünya müsabakalarına mukabil olan gayretin ve azmin azametini insan bir kere düşünürse tüyleri ürpermemek kabil değildir…"[64] .

Amsterdam Olimpiyat Oyunları'nın 2 Ağustos 1928 yani "asıl olimpiyat yani Atletizm turnuvasının dördüncü günü 1500 metre düz koşunun seri koşularıyla kapandı" ifadesine yer verilmektedir. Burada ayrıca 1928 yılı Olimpiyat Oyunları ile ilgili değerlendirmeler yer almaktadır. Burada yer verilen haberde, Amsterdam Olimpiyatı'nın, tahmin edilenin aksine Paris Olimpiyatı'ndan daha fazla başarılı bulunmaktadır. "Paris'te Atletizm müsabakalarına azami 10.000 kişiden fazla (ender olarak) ancak gelirken, burada her gün 20.000 kişi (mütemadi yağmura ve soğuğa rağmen) bulunuyor. Bunu Almanların geçen olimpiyatlara kabul edilmemiş iken bu olimpiyata girmiş olmalarına atfediyorlar. Hiç değilse beş on bin Alman sporcu var." ifadeleri ile katılımın yoğunluğuna dikkat çekilerek gerekçesi vurgulanmaktadır. Ayrıca stadın özelliklerinin yanı sıra genel bilgiler de aktarılmaktadır:

64 *Milliyet*, 7 Ağustos 1928, s.2.

"…Amsterdam stadı sırlı kırmızı tuğladan yapılmış olmasına rağmen Kolomb stadından güzel ve ondan daha pratiktir. Lakin en büyük mahzuru, memurlarının Felemenk lisanından başkasını anlamamalarıdır."

Olimpiyatlarda bütün milletlerin atletleri sahada ahzi mevkii edilirken tayyareden alınan bir resim *Milliyet*, 8 Ağustos 1928, s.2

Bu olimpiyatlarda 1924 yılına nazaran kadın sporcuların daha fazla olduğuna dikkat çekilmektedir: "Kadınlar müsabakasında şayan-ı dikkat bir nokta: yüz metre kadın koşusunun finali yapılırken iki defa yanlış çıkış yaptığı için bir Kanadalı kızı müsabakadan ihraç ettiler. Hemen hüngür hüngür ağlamaya başladı." Denilmektedir. Kadın sporcular ile ilgili olarak "Birinciliği alan Polonyalı sarı, kuru sinirli bir kızcağız, attığı diskin çok ileri düştüğünü görünce sahada sevincinden dans ediyordu. Biz erkekler, böyle hafiflikler de yapmayız…"[65] yaklaşımı dikkat çekmekte ve ayrıca Türkiye Eskrim Takımı'nın 8. olarak dün finale ayrıldığı bilgisi verilmektedir[66].

65 *Milliyet*, 8 Ağustos 1928, s. 2.

66 *Vakit*, 10 Ağustos 1928, s. 2.

Olimpiyatlardan Dönen Güreşçilerimiz Sirkeci İstasyonunda *Vakit*, 13 Ağustos 1928, s.1

Güreşçilerimizden Olimpiyat müsabakalarına iştirak eden Mehmed, Şefik, Nuri Burhan, Saim, Tayyar Beyler başlarında idarecilerden Ahmed Fikri Bey olduğu halde dün sabahki Konvansiyonel treniyle şehrimize gelmişler, Sirkeci İstasyonu'nda karşılanmışlar ve aldıkları neticelerden dolayı tebrik edilmişlerdir. Güreşçilere olimpiyatta yaptıkları müsabakalar hakkında değerlendirmeleri sorulduğunda: kafilenin idaresindeki intizamdan, müsabakalarda kazandıkları neticelerden memnuniyetleri belirtilmekle birlikte, Olimpiyatta Güreş müsabakaları için düzenlenen programdan şikâyet etmişlerdir. "Bu meyanda bir güreşçinin pek kısa bir zamanda dört beş müsabaka yapmak mecburiyetiyle karşılaştırıldığını ve bu günkü müsait neticeyi böyle ağır müsabaka şartlarına rağmen kazandıklarını söylemektedirler"[67].

Aynı resim paylaşılarak 13 Ağustos 1928 tarihli Milliyet gazetesinde yer verilen haberde, güreşçilerin başarılarının tahminin üzerinde olduğu vurgulanmakla beraber burada da programdan şikâyet edildiği görülmektedir. "Ancak güreşçilerimiz böyle mühim müsabakalarda programın gayet güzel ve güreşçilerimiz tamamıyla yorulmuş bir şekilde tertip edilmiş olmasından şikâyet etmektedirler. Mesela en mühim sonucu elde eden Tayyar son günü dört beş saat zarfında dört güreş tutmak mecburiyeti karşısında kalmıştır"[68]. Bilgisi paylaşılmıştır.

67 *Vakit*, 13 Ağustos 1928, s. 1.

68 *Milliyet*, 13 Ağustos 1928, s. 1

1928 Amsterdam Olimpiyat Oyunları'na Dair Değerlendirmeler

Amsterdam Olimpiyatı'na Türkiye'nin katılmasına dair daha sonra basında vurgulanan hususlar dikkat çekmektedir. Burada Amsterdam Olimpiyat Oyunları'na devlet desteğinin 30.000 lira olduğu ve 1924 Olimpiyat Oyunları'ndan daha geniş bir kadro ile katılımın sağlandığı bilgisi verilmektedir[69].

"Paris'ten, Amsterdam'a dört sene sonra vardığımız zaman Türk futbolunun halini acıklı bir halde görüyoruz…40 kişiden mürekkep bir takım bir sürü indî hesaplardan sonra soluğu Prag'da aldı. Spor tarihimizde Lale devri diye anılan ve ölmez bir hatıra bırakan Prag kampı, yenen, içilen, eğlenilen bir zevk ve safa yeri halini aldı. Ne alan belli idi ne satan. İşe yaramayanlar İstanbul'un yolunu tuttu. Kafilede esasen para suyunu çekmişti[70]. "Çağımız, sporu bir sağlık ve güzellik kaynağı saydığı kadar keskin bir propaganda kılıcı diye tanıyor. Haritaların çetrefil çizgileri, alaca renkleri arasında kaybolmuş devletçiklerin bazıları bu sayede göze girdiler… Yalnız unutulmamalı madalya ikiyüzlüdür. Belirsiz bir varlığı güneşe kavuşturduğu kadar, güneşlere de ağır bir bulutun gölgesini düşürebilir. Spor meydanı bir bahçeye benzer. Atletler, güreşçiler, futbolcular falan filanlar uzun emekler sürekli bakımlar, titiz kokularla son kokusunu ve son rengini bulan çiçeklerdir... Bu son hazırlıkları yapmadan yapanların arasına girenler kendi kendilerini çiğnemiş olurlar. O vakit propaganda geriye patlayan tüfek gibi taşıyanı yere serer…"[71].

Amsterdam Olimpiyat Oyunları hakkında daha sonra yapılan değerlendirmelerle dikkat çekilirken;

"1928 olimpiyatlarında işlenen en büyük hata, maalesef futbolumuzun senelerce ilerlemesine mâni hatta gerilemesine sebep olanlar, 1928 Olimpiyatları teşkilatın kulüpçülük ve vukufsuzluk yüzünden yaptığı hata, futbolumuzun tarihini, yolunu velhasıl her şeyini değiştirmiş ve çok güzel bir yol üzerinde bulunan bu sporu baltalamıştır. 1928 Amsterdam hezimetinden sonra futbol idaresine bir korkaklık geldi. Ve hariçle teması kestik. Faydası ne oldu? Futbolda mağlub olmak büyük bir felaket değildir. Yeter ki iyi hazırlanmış ve çalışılmış olsun…[72] ifadelerine yer verilmiştir.

69 *Tanin*, 29 Birinci Teşrin 1944, s. 8.

70 *Son Posta*, 14 Şubat 1936, s. 9.

71 S. Gezgin, "Olimpiyat Sıtması", *Kurun*, 4 Ağustos 1936, s. 2.

72 Ulvi Ziya , "Asıl Kabahat", *Haber Gazetesi*, 5 Ağustos 1936, s. 7.

Türkiye, Olimpiyat Oyunlarına; atletizm, bisiklet, eskrim, futbol, halter ve güreş branşlarında 40 sporcuyla katılmıştır. Güreş branşında Tayyar (Yalaz) 4., Saim (Arıkan) 6., Nuri (Boytorun) ve Çoban Mehmet 7. olarak derece elde etmiştir. Halter branşında yarışan Cemal (Erçman) 8. olmuştur. Türkiye'yi temsil eden bu sporcular, Türkiye Cumhuriyeti'nin Olimpiyat Onur Kütüğü'ne adını yazdıran ilk sporcular olarak tarihe geçmişlerdir[73].

Ayrıca, Balkan Oyunları fikri, ilk olarak 1921 yılında Yunan Amatör Atletizm Birliği tarafından Balkan ülkeleri arasında barış, güven ve dostluğun kurulmasına yönelik ve sporcuların gelişimini sağlanması adına ortaya atılmıştı. Bu fikir daha sonra 1924 ve 1928 Olimpiyat Oyunları'nın sonuçları nedeniyle gelişmiş ve 1929 yılında resmi olarak ilk oyunlar düzenlenmişti. Amsterdam Olimpiyat Oyunları esnasında Balkan ülkelerini temsil eden sporcuların Avrupalı ve Amerikalı sporculara nazaran başarısız olması Yunanistan Delegasyonu Başkanı Balkan Oyunları'nın düzenlenmesi fikrini gerçekleştirmek için somut bir gerekçe oluşturmuştu.[74]

Sonuç

Tarihsel süreç içerisinde insanlar bedensel özelliklerini güçlendirmeye yönelik çalışmalar içerisinde olmuşlardır. Bu doğrultuda Antik Yunan'da yapılan spor yarışmaları olarak olimpiyatlar Fransız asilzadesi Baron Pierre de Coubertin'e modern olimpiyat oyunlarının düzenlenmesi fikrinde kaynaklık etmiştir. Cumhuriyet öncesinde Osmanlı Devleti'nde bu alandaki önemli gelişmelerden biri Baron De Coubertin ile İstanbul'da görüşen Selim Sırrı Bey'in ülkede bir Olimpiyat Cemiyeti kurmasıdır. Bununla birlikte Osmanlı Devleti zamanında kurulmuş olup Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde de faaliyetlerine devam eden Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Kurumu'nun yeni kurulan devletin ilk yıllarında spor faaliyetlerinin yürütülmesinde önemli yere sahip olduğu görülmektedir.

Yeni Türk Devleti'nin kurulmasının ardından spor alanında uluslararası sahada katılım gösterdiği faaliyet 1924 Paris Olimpiyat Oyunları'dır. Bunun ardından Türkiye Devleti'nin 1928 yılında Amsterdam Olimpiyat Oyunları'na katılma kararı almıştır. Bu oyunlar öncesi antrenmanlar, farklı ülkelerle maçlar yapmak üzere Futbol Millî Takımı'nın Prag'da kaldığı günler dikkat

73 Celil Bozkurt, "Atatürk Dönemi Olimpiyat Oyunları", https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-donemi-olimpiyat-oyunlari/?pdf=4411, son erişim tarihi: 27.02.2024.

74 Fehim Kuruloğlu, "Türkiye'nin Spor Diplomasisi ve Balkan Oyunları", Uluslararası Balkan Sempozyumu, İstanbul 2022, s. 127.

çekmektedir. Çünkü Türk Millî futbol kafilesinin burada geçirdiği günlerin Amsterdam Olimpiyat Oyunları'nda özellikle Türk Millî Futbol Takımı'nın Mısır Millî Takımı karşısında aldığı 7-1'lik sonucun, "feci" olarak nitelendiği ve eleştirilere sebep olduğu görülmektedir. Bu yenilgide Türk Millî Futbol Takımı'nın Prag'da kaldığı sürece dikkat çekilmektedir. Bu gelişmelerin dönem basınında ayrıntıları ile aktarıldığı görülmektedir. Basından *Vakit* gazetesi adına *Faik* ve *Milliyet* gazetesinden *Felek* notu ile paylaşılan haberlerle olimpiyat günleri değerlendirmeleri kamuoyuna yansıtılmıştır.

Türkiye Amsterdam Olimpiyat oyunlarına, atletizm, bisiklet, eskrim, futbol, halter ve güreş branşlarında 40 sporcuyla katılmış olup güreş branşında Tayyar (Yalaz) 4., Saim (Arıkan) 6., Nuri (Boytorun) ve Çoban Mehmet 7., halter branşında Cemal (Erçman) 8. olmuştur. Türkiye'yi temsil eden bu sporcular, Türkiye Cumhuriyeti'nin Olimpiyat Onur Kütüğü'ne adını yazdıran ilk sporcular olarak tarihe geçen isimler olmuşlardır.

Amsterdam Olimpiyat Oyunları ile ilgili dikkat çeken bir konu da burada ortaya çıkan sonuçlar neticesinde daha sonra Balkan ülkeleri arasında düzenlenen oyunlara etkisi olmasıdır. Çünkü Amsterdam Olimpiyat Oyunları'nda Balkan ülkeleri sporcularının aldıkları sonuçlar üzerine kendi aralarında müsabakalar düzenleyerek ülkeler arası dostluk ve kaynaşmaya bir vesile kılmışlardır.

Olimpiyat Oyunları barışın sağlanması, sağlıklı nesillerin yetiştirilmesi ve milletlerin dostluk ilişkilerini geliştirmesi açısından önemli faaliyetler olarak görülmüştür. Türkiye Cumhuriyeti Devleti açısından ise olimpiyatlar siyasi, kültürel ilişkilerin geliştirilmesine yönelik faaliyetlerden biri olarak değerlendirilmiş ve Mustafa Kemal Paşa, Türk sporcularının olimpiyatlara katılmasını teşvik etmiş ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni çağdaş dünyaya tanıtmak istemiştir.

KAYNAKLAR

Arşiv

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 180.9.0.0 / 3.18.4, 24.01.1928.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 144. 36. 3 / 148, 12.04.1928.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 3. 18. 1 / 180.9.0.0, 17.05.1928.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 3. 18. 2 / 180.9.0.0, 25.04.1928.

Süreli Yayınlar

Akşam, 19 Mayıs 1928.

Akşam, 29 Mayıs 1928.

Akşam, 30 Mayıs 1928.

Akşam, 4 Haziran 1928.

Akşam, 7 Haziran 1928.

Akşam, 8 Haziran 1928.

Akşam, 15 Haziran 1928.

Akşam, 19 Haziran 1928.

Akşam, 27 Haziran 1928.

Akşam, 29 Haziran 1928.

Faik, "Olimpiyadlarda Milliyet", *Milliyet,* 9 Temmuz 1928.

Felek, "Zayıflamanın Kolayı Nasıl bulundu?", *Milliyet*, 18 Temmuz 1928.

Hâkimiyet-i Millîye, 6 Ağustos 1928.

Milliyet, 30 Temmuz 1928.

Milliyet, 31 Temmuz 1928.

Milliyet, 7 Ağustos 1928.

Milliyet, 8 Ağustos 1928.

Milliyet, 13 Ağustos 1928.

Sadak, Necmettin, "Spor Dedikoduları", *Akşam,* 26 Haziran 1928.

S. Gezgin, "Olimpiyat Sıtması", *Kurun*, 4 Ağustos 1936.

Son Posta, 14 Şubat 1936.

Talat Midhat, "Olimpiyat Kafilemiz Peşte'de:5", *Vakit,* 13 Temmuz 1928.

Tanin, 29 Birinci Teşrin 1944.

Ulvi Ziya, "Olimpiyatlarda Hezimetimizden Üç Gün Evvel İhtisaslar", *Akşam,* 5 Haziran 1928.

Ulvi Ziya Yenal, "Asıl Kabahat", *Haber Gazetesi*, 5 Ağustos 1936.

Vakit, 25 Nisan 1928.

Vakit, 28 Nisan 1928.

Vakit, 4 Mayıs 1928.

Vakit, 14 Mayıs 1928.

Vakit, 18 Mayıs 1928.

Vakit, 1 Temmuz 1928.

Vakit, 3 Temmuz 1928.

Vakit, 7 Temmuz 1928.

Vakit, 13 Temmuz 1928.

Vakit, 19 Temmuz 1928.

Vakit, 26 Temmuz 1928.

Vakit, 6 Ağustos 1928.

Vakit, 10 Ağustos 1928.

Vakit, 13 Ağustos 1928.

Kitap ve Makaleler

Akgül, Hilal, "Cumhuriyet Dönemi Spor Adamlarından: Burhan Felek", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* C 17/S. 49, Mart 2001, s. 203-236.

As, Efdal, "İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Bir Uluslararası Entegrasyon Örneği Olarak Modern Olimpiyatlara Katılım", *Ankara*

Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 59, Güz 2016, s. 1-49.

Bozkurt, Celil, "Atatürk Dönemi Olimpiyat Oyunları", https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-donemi-olimpiyat-oyunlari/?pdf=4411, son erişim tarihi: 23.03.2024.

Kuruloğlu, Fehim, "Türkiye'nin Spor Diplomasisi ve Balkan Oyunları", *Uluslararası Balkan Sempozyumu,* İstanbul, 2022, s. 123-139.

Mutlu, Mustafa, "Beden Terbiyesi ve Spor Hayatında Selim Sırrı Tarcan (1874-1957)", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,* C 16/S.32, Güz 2020, s. 583-615.

Özdilek, Çetin, Şentürk, Aydın, Döşyılmaz, Enver, "Modern Olimpiyat Oyunlarının Tarihi Gelişimi ve Olimpiyatların Gezici Olma İlkesinin Günümüze Kadar Düzenlenen Oyunlar Açısından Değerlendirilmesi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* S. 9, 2003, s. 1-15.

Şinoforoğlu, Tolga, "Türkiye'nin Erken Dönem Olimpik Serüveni ve Ay-Yıldız'ın Olimpiyat Oyunları'nda İlk Temsili (1896-1921)", *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi,* C 18/S. Spor Tarihi Özel Sayısı, 2020, s. 21-55.

The Ninth Olympiad Being The Official Report Of The Olympic Games Of 1928 Celebrated At Amsterdam, Issued By The Netherlans Olympıc Commıttee (Commıttee 1928), Edıted By: Van Rossem Secretery General, Translated By Sydney W. Flemıng.

Yurtoğlu, Nadir, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Spor Politikası (1922-1938)", *Sporda Finansal, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar,* ed. İbrahim Yaşar Gök, Faruk Dayı, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara 2020.

Türkiye'nin UEFA'ya Üyelik Süreci

Fatih Gürcan*

Giriş

Futbol, dünyada ve Türkiye'deki en popüler spordur. Hâlihazırda dünya üzerinde 250 milyon kayıtlı futbolcu bulunmaktadır ki bu rakam kuşkusuz dünyadaki tüm sporlar içerisinde futbolu ön plana çıkarmaktadır. Futbolla ilgilenen insan sayısı 21. yüzyılın başı itibariyle 1.300 milyardır ki, bu rakamın artmış olması muhtemeldir. Yeryüzünde açık ara en popüler spor olan futbolu sadece bir spor branşı olarak tanımlamak günümüzde pek mümkün gözükmemektedir. Şehir kültüründen, semt sosyolojisine ve hatta günlük siyasete kadar sirayet eden bu oyun, sadece olimpik bir spor branşı olarak tanımlanamayacak kadar ilgi çeken bir uğraşı özelliği taşımaktadır.

İngilizce tabirle ayak-topu anlamına gelen futbol, diğer Türkçe dâhil dünya dillerinde genellikle bu anlamı taşısa da farklı anlamları ihtiva etmekteydi. İtalyanca'da "Calcio" olarak adlandırılan futbol, burada tekme oyunu olarak adlandırılmaktadır, Endonezya dilinde futbol için kullanılan "Sepak Bola" ise kelime anlamı olarak topa vurmak demektir. Yine Kore dilinde "Chuggu" topu tekmelemek anlamına gelmektedir.

Amerikan İngilizcesinde ise Futbola "Soccer" denilmektedir ki aslında bu tabir, Futbolun tarihsel orijini ortaya koymaktadır. Futbol, Orta Çağ'da Rugby ve dolayısıyla Rugby'nin de bir versiyonu olan Amerikan futboluyla aynı orijinden doğmuş bir spor dalıdır[1]. 19. yüzyılda geleneksel İngiliz futbolunun yasaklanması beraber bu sporun içinden iki yeni branş doğmuştu. Bunlardan biri bugün eli ve ayağı beraber kullanmaya dayalı rugby diğeri ise sadece

* Doç Dr. İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE gurcanfatih@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-0905-6487
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.175

1 Eric Partridge, *Origins A Short Etymological Dictionary Of Modern English*, s. 3113, New York 2006.

ayakla oynanan futboldur. Anglo-Sakson dünya, Rugby'i futboldan ayırmak için futbola asosiye, dernekli futbol anlamında Football Association demeye başlamış ve bu ifadenin bir kısaltması olarak, futbola Soccer denmeye başlanmıştır.

Futbolun beşiği olan Britanya'da 1863'de Football Association bir mason locasının bar ilk toplantısını gerçekleştirerek, İngiliz futbolunu kurumsal bir şemsiye altına sokmuştu[2]. İngiliz futbolunun kökeninde de okullar bulunmaktaydı. Eton Koleji, Harrow, Chaterhouse, Westminster gibi okullar takım kurmuş ve bu lise takımları futbolun evrensel standartlarını oluşturmuşlardı[3]. 1860 ve 1870'li yıllarda İngiltere'nin demiryolu bakımından diğer Avrupa ülkelerinden çok daha geniş bir demiryolu ağına sahip olması, bu ülkede, futbolun kurumsallaşmasında ve ulusal kupa ve ulusal ligin tesisinde büyük rol oynamıştır[4]. Ulaşım imkânlarının el vermesi İngilizlerin deplasmanlı futbol turnuvalarına diğer Avrupa ülkelerinden çok daha önce dâhil olmalarına imkân sağlamıştı[5]. Demiryolu ve kısmen karayolu geliştikçe, Almanya, Fransa İtalya'da deplasmanlı futbol ligi yavaş yavaş oluşmuş ama demiryolu bakımından Batı Avrupalı diğer ülkelere göre sosyo-ekonomik açıdan geri durumda bulunan İspanya'da, ulusal turnuvalar geç oluşmuştur.

Futbolun ve demiryolunun Avrupa'da yayılması ile beraber, kıtada futbol yayılmıştı. 1885'te İsviçre Futbol Federasyonu (Schweizerischer Fussballverband/ Association Suisse de Football) 1889'da Danimarka Futbol Federasyonu (Dansk Boldspil-Union), 1889'da Hollanda Futbol Federasyonu (Koninklijke Nederlandse Voetbalbond) 1898'de İtalyan Futbol Federasyonu (Federazione Italiana Giuoco Calcio), 1904'te İsveç Futbol

2 "Football", *London Daily News* 27 Ekim 1863, s. 3.

3 Tony Collins, *How Football Began,* s. 3-5, Oxford 2019.

4 David Laine, *Facts About Association,* s. 4, North Carolina 2012.

5 Demiryollarının İngiltere'de futbolun kalkınmasına iki yönlü katkısı olmuştur. Bunlardan birincisi ulaşım ağını artırması ve o zamana kadar neredeyse imkânsız olan deplasmana gidip gelmeyi mümkün kılmasıydı. Özellikle denizle bağlantısı olmayan iç şehirlere ulaşım bakımından demiryolunun varlığı hayati önem arz etmekteydi. Demiryollarının ikinci futbol katkısı toplanma merkezlerini değiştirmesiydi. O döneme kadar Britanyalılar büyük ölçüde publarda bir araya gelirken, demiryolu istasyonları hem bir sosyalleşme alanı haline gelmiş hem de Demiryolu çalışanları ve tren fabrikası çalışanları bir araya gelerek kendi takımlarını kurmaya başlamışlardı. Britanya futbolunun kuruluş safhasında işçi takımlarının kulüpleşmesi önemli rol oynamıştır. Bu takımlar arasında bugün İngiliz futbolunun en önemli ekiplerinden Manchester United, West Ham United (Doğu Londra), Sheffield United gibi kulüpler bulunmaktadır. Tony Mason, *Association Football and English Society, 1863–1915*, s.20-23, New York 2023.

Federasyonu (Svenska Fotbollförbunde) kurulmuştu. O dönem Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bir parçası olan Çek Cumhuriyeti'nde ise, futbol teşkilatı, Bohemya Bölgesi Futbol Federasyonu adıyla 1901'de kurulmuştu. Yine 1901'de Macar Futbol Federasyonu Magyar Labdarúgó Szövetség, 1904'te Avusturya Futbol Federasyonu (Österreichischer Fußball-Bund) kurulmuştu.

Ancak bu ülkelerdeki futbol seviyesi hâlâ futbolun beşiği olarak kabul edilen İngiltere'den çok geriydi. Enternasyonal seviyedeki müsabakalarda İngiltere hatta İskoçya Avrupa'ya üstünlük sağlamaktaydı. Britanyalılar, bu sporu kendi milli sporları olarak telakki ettiklerinden ve Kıta Avrupası'nda yer alan ülkelerin hiçbir zaman Britanya'nın futbol seviyesini yakalayamayacaklarını düşündüklerinden, Kıta Avrupası'ndaki ülkelerle, aynı federasyon çatısı altında birleşmek istemiyorlardı. Bu hem bir tür üstten bakış hem de Britanyalıların millî bir sporunu başka milletlerle paylaşmamaya dayalı bir tür kıskançlıktı. Ancak Fransa, Belçika, Danimarka İsveç ve İsviçre futbol federasyonlarının temsilcileri 21 Mayıs 1904'te Paris'te bir araya gelerek Federation Internationale de Football Association ismiyle, FIFA'yı kurdular. Bu küresel hedefli organizasyonun kurucu babaları Hollandalı Hirschmann ve Fransız Maurice Robert Guerin'di[6].

FIFA'nın kuruluşundan sonra bu yeni organizasyonda bulunmayı bulunmamaya tercih eden Britanyalılar, FIFA'ya dört temsilci yolladılar ve Belçikalı Baron Edouard de Laveleye'nin yardımlarıyla teşkilata üye oldular. 1906'da ise İngiliz futbol adamı Daniel Burley Woolfall, FIFA'nın yeni başkanı oldu. Onun başkan olması futbol kurallarının evrenselleşmesinde, İngiliz standartlarının temel alınması hususunda çok etkili oldu. Yaklaşık 12 yıl FIFA'nın başında görev alan Daniel Burley Woolfall bu süreçte 1. Dünya Savaşının getirdiği zorluklarla uğraşmak zorunda kaldı. Ancak Woolfall, futbolun Avrupa dışına açılmasına da katkı bulundu ve Arjantin, Güney Afrika ve Şili bu dönemde FIFA üyesi oldu.

Türkiye'de Futbolun Kökenleri ve Doğuşu

Dünyada bu gelişmeler yaşanırken Türkiye'de de ilk futbol kulüpleri teşkil edilmeye başlanmıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nda, futbolla ilk uğraşanlar Levantenler ve Osmanlı vatandaşı olan Gayrimüslimlerdi. Selanik, İzmir ve payitaht İstanbul futbol faaliyetlerinin ilk gözlemlendiği şehirlerdi. Esasen, Levantenler ve Gayrimüslimler futbolla haşır-neşir olmadan önce farklı spor

6 Nedim Türk, *Spor Ansiklopedisi Tercüman Futbol*, II, s.530-534, İstanbul 1981.

dalları ile ilgilenmişlerdi. Bu spor dalları arasında çoğunluğu Britanya'dan neşet eden Tenis, Kriket, Golf, Polo, Eskrim gibi "Beyaz Kıyafet" sporlarıydı. Britranya'da soyluların ve üst sosyal segmentin ilgilendiği bu sporlar, oyun karakteri gereği temassız sporlardı ve asaleti temsil eden beyaz kıyafetle oynanabiliyorlardı. Başta İngilizler olmak üzere, İstanbul'a gelen yabancı diplomatlar, elçiliklere bağlı askerler, denizciler ve büyük burjuvazi mensupları kendi ülkelerinde sahip oldukları spor geleneklerini Osmanlı topraklarında da devam ettirmişler ve özellikle İstanbul'da bu tip sporlarla uğraşan bir sosyal sınıf oluşmuştu.

Yapısı gereği mücadeleye dayanan, temaslı hatta rugby gibi çok sert bir oyunla aynı köklerden neşet eden futbol ise, 19. yüzyılın sonunda daha çok alt rütbeli askerler ve okul talebelerince tercih edilmekteydi. Bu okullar arasında Robert Kolej, Göztepe Amerikan Koleji, Saint Benoit Lisesi ve Saint Joseph Lisesi bu okullar arasındaydı. Britanya konsolosluğunun hizmetinde bulunan HMS Imogene, HMS Melita, HMS Nymphy, HMS Salamander, HMS Barham, HMS Weymouth ve HMS Zealandia gemileri futbol başta olmak üzere pek çok sporun Türk topraklarına gelmesinde büyük katkı sağlamıştı[7].

Türklerin futbolla tanışması ise Black Stocking denilen "Siyah Çoraplılar" kulübünün teşekkülü ile gerçekleşmiştir. Hariciye Nezaretinde görevli bir memur olan Reşat Danyal'ın teşekkül ettiği bu kulüp, Kadıköy Papaz Çayırında sadece tek maç yaptıktan, sonra dağılmıştı. Takımın oynadığı muhit nedeniyle Fenerbahçe Spor Kulübü ile özdeşleştirilse de bu takımın Fenerbahçe ile bir bağı bulunmamaktadır hatta Şevki Ege, Rıza Tevfik Bölükbaşı ve Cevdet Bey, Mekteb-i Sultânî talebesiydiler. Takımın önemli oyuncusu Fuat Hüsnü Kayacan ise, bu takımdan sonra önce Galatasaray'da oynamış sonra Fenberbahçe'ye geçmiştir[8].

Türkler içinde ilk aktif ve kalıcı futbol takımı Galatasaray'dı. Mekteb-i Sultânî talebelerinden Ali Sami'nin (Yen) önderliğinde kurulmuştu. Refik Cevdet Kalpakçıoğlu, Asım Tevfik Bekir Bircan, Abidin Daver, Reşad Şirvanî, Emin Bülent Serdaroğlu gibi Mekteb-i Sultâni talebeleriyle takımın kuruluşunu gerçekleşmişti[9]. Ali Sami Yen'in babası Şemsettin Sami'nin 1904'te

7 Mehmet Yüce, *İstanbul Spor Kulüpleri Tarihi İlk Dönem Kulüpleri,* 1, s. 127-178, İstanbul 2021.

8 Melih Şabanoğlu, *Kuruluş: Mekteb-i Sultani'den Galatasaray Spor Kulübü'ne Türkiye'de Futbolun Erken Çağı (1904-1907)*, s. 46-50, İstanbul 2018.

9 Neslihan Albayrak, *Bir Numaralı Galatasaraylı Ali Sami Yen*, s. 41-42, İstanbul 2010.

vefatından sonra kurulması okulun müdürü ve tarihçi Abdurrahman Şeref Bey'in Ali Sami Yen'e destek vermesi ile doğrudan alakalıdır[10]. Galatasaray, tamamı yabancı takımlardan müteşekkil olan İstanbul Ligine 1906'da dâhil olmuş ve Kadıköy Elpis, Moda, Struglers ve Imogene'den oluşan beş takımlı ligi Galatasaray dördüncü sırada bitirmişti[11].

Galatasaray'ın tarihsel rakibi Fenerbahçe ise, Ziya Songülen, Ayetullah Bey, Necip Okaner, Galip Kulaksızoğlu, önderliğinde kurulmuştu. Bobby lakaplı Fuat Hüsnü Kayacan ve Hamit Hüsnü Kayacan da kulübün kuruluşunda yer almışlardı. Fenerbahçe 1909-1910'da sezonunda İstanbul Ligine dâhil olmuş, sarı lacivertli kulüp 1911-1912 sezonunda ise ilk şampiyonluğunu elde etmişti[12].

Beşiktaş Osmanlı Jimnastik Kulübü adıyla teşekkül eden Beşiktaş'ın gerçek kuruluş tarihi 1909'dur. Kulübün 1903'e dayanmasının nedeni Beşiktaş Serencebey Mahallesinde gerçekleşen jimnastik faaliyetleriydi. Kurucu kadro arasında Ahmed Fetgeri, Mehmed Ali Fetgeri, Mehmed Şamil gibi isimler bulunmaktaydı. Beşiktaş, kurumsal anlamda 1909'da Fuat Balkan ve Mazhar Kazancı'nın önderliğinde kurulmuştu. Beşiktaş 1911'de tescil olunmuştu. Beşiktaş, Galatasaray ve Fenerbahçe'ye göre İstanbul Ligine geç dâhil olmuş ve 1924'te İstanbul Ligine dâhil olmuştu. Kulübün 1925'te yayımlanan Nizamname-i Esasi-i Dâhilîsinde kuruluş tarihi olarak M.1909- H.1325 ibaresi yer almaktaydı[13].

Beşiktaş'ın uzun süre, Galatasaray ve Fenerbahçe'nin, Altınordu, İdman Kulübü Süleymaniye ve Anadolu Hisarı İdman Yurdu'nun dâhil olduğu İstanbul Cuma Birliğine dâhil olamaması, Beşiktaş'ın ligde yer almayan diğer Türk takımlarına öncülük yapmasına ve Türk futbolunda teşkilatlanmaya gidilmesine neden olmuştu. Beşiktaş başkanı Ahmed Şerafeddin Bey liderliğinde oluşturulan bu ligde Türk Gücü, Hilal, Kumkapı, Üsküdar, Darüşşafaka, Haliç Feneri, Beylerbeyi, Vefa ve Altın Örs yer almaktaydı[14]. Mecburiyetten gerçekleşen bu birlik Türkiye Futbol Federasyonu'nun

10 Babasız kalan Ali Sami Yen'in futbolla uğraşmasına rağmen hakkında disiplin işlemi gerçekleştirmeyen Abdurrahman Şeref Bey, BOA, MF.MKT. 809/26.

11 Mehmet Şenol-Mehmet Ali Gökaçtı, *Yüzyılın Öyküsü Galatasaray Spor Kulübü,* s. 24-25, İstanbul 2008.

12 Altan Tanrıkulu, *Fenerbahçe Tarihi* 1907-2018, s. 15-16, İstanbul 2018.

13 Mehmet Durupınar, *Beşiktaş Tarihi İlkleriyle Unutulmayanlarıyla Yüzüncü Yılında*, s. 17-18, İstanbul 2002.

14 Mehmet Yüce, *age.,* 369.

tarihsel çekirdeğini oluşturan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı için zemin hazırlamıştı. Zira sistemde oluşan boşluklar, Cuma Birliği ile Türk İdman Birliği arasında ikili bir yapı oluşması sistemin işlenebilirliğinin düşük olduğunu açıkça ortaya koymaktaydı. Bu sorunun üzerinden kalkabilmek için Galatasaray ve Fenerbahçe'nin dâhil olduğu Cuma Birliğine bağlı kulüpler ile Beşiktaş'ın önderliğini yaptığı Türk İdman Birliğine bağlı kulüpler bir araya gelme ihtiyacı duymuşlardı. Bunun neticesinde, Papazın Çayırı olarak bilinen taraflar Kadıköy Union Clup'ta bir araya geldiler ve bütün Türk futbolunu aynı çatı altında birleştirecek olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakını kurmaya muvaffak oldular[15]. Böylece bugünkü Türkiye Futbol Federasyonu'nun temelleri atılmış oluyordu. Cemiyetin başkanlığını Ali Sami (Yen) Bey üstlenmiş, ikinci başkanlıkları ise Burhaneddin (Felek) ve Ali Seyfi beyler üstlenmişti.

Cumhuriyetle beraber Türkiye İdman Cemiyeti varlığını devam ettirse de temelde bu kuruluş İstanbul merkezli hareket etmekteydi. 1923-1950 arasındaki süreçte mahalli liglerin ülke genelinde birbirleriyle bağlantısı ve entegrasyonu düşük düzeydeydi ve Anadolu'da ayrı bir futbol yapısı bulunmaktaydı. Ankara'da Talimgâh, Turan Gücü, İdman Yurdu, Sanatkarangücü, Ankara Sultanisi, Gençlerbirliği Darülmuallimin Sanayi Gücü, İmalat-ı Harbiye, Altınordu, Ankaragücü, Harp Okulu gibi takımlar ligin temel unsurlarıydı. İzmir'de Karşıyaka SK, Altay SK, İzmir İdman Yurdu, İzmirspor Kulubü, Altınordu SK, Göztepe SK, Üçok SK, Doğanspor SK, Adana'da Adana Türk Ocağı, Mersin İdman Yurdu, Torosspor, Trabzon'da İdman Ocağı, Trabzon Lisesi, Muallim Mektebi, Ticaret Lisesi, Necmiati, Karagücü, İdmangücü kendi şehir liglerinin önde gelen takımlarıydı[16].

Kuşkusuz Türkiye genelinde deplasmanlı ulusal bir ligin tesis etmesi Batı Avrupa'ya geç gerçekleşmiştir. İstanbul liginde futbol gelişim gösterirken, Milli Küme ve Türkiye Futbol Şampiyonası gibi organizasyonların zayıf ve ikinci planda kalmasında ve haftalık deplasmanlı ulusal ligin ancak 1950'lerin sonunda tesis edilmesinde, dönemin ulaşım zorluklarının etkisi büyüktü. İstanbul ve İzmir gibi iki büyük ve gelişmiş şehir arasında bile demiryolu bağlantısı ancak Eskişehir-Afyon-Kütahya üzerinden gerçekleştiği ve saatlerce sürdüğü için her hafta deplasmanlı olarak oynanacak bir ligin

15 Cemiyetin kuruluş amacı şu şekilde izah edilmişti: Türkiye'de idmancılığın terakki ve tealisi için teşekkül eden bilumum idman cemiyetleri bu vesile ile aralarında bir ittihad-ı umumiye vucüda getirmek maksadıyla bir teşekkül ettiği anlaşılmaktadır. 4 Rebiülahir 1340/5 Aralık 1921 BOA, DH. HMŞ. 4/4

16 Erdoğan Arıpınar, *Türk Futbol Tarihi 1904-1991,* I, s. 58-78, İstanbul 1992.

tesisi, Cumhuriyetin ilk yıllardaki alt yapı olanaklarıyla mümkün değildi. Türkiye'de demiryolu ağının yaygınlaşması için yapılan çok önemli çabalar olsa da henüz deplasmanlı ulusal lig tesis edilebilecek kadar yaygın bir demiryolu ağı henüz mevcut değildi.

Türk Futbolu ve FIFA

Cumhuriyetin kurulmasından kısa bir süre önce, dönemin Galatasaray Başkanı Yusuf Ziya Öniş, Türkiye Futbol Federasyonu'nu İstanbul Şehzadebaşı'nda bulunan Letafet Apartmanı'nda[17] yapılan toplantıdan sonra kurmuş ve bilahare kendisi de Türkiye Futbol Federasyonu'nun başkanlığına getirilmişti. TFF, 21 Mayıs 1923'te FIFA'nın 23 nolu üyesi olmuştu. Bu sırada FIFA'nın başında Fransız futbol adamı Jules Rimet bulunmaktaydı. Her ne kadar Jules Rimet, futbolu dünya geneline açmak istese de Avrupa'da Britanyalıların futboldaki hegemonyası devam ediyordu. Savaştan çıkan Türkiye'nin üyeliği fazla ses getirmemişti. Bu dönem FIFA'nın asıl odaklandığı konu, İrlanda meselesiydi zira futbolun kurucu unsuru olan Britanya Adalarında yaşanan bu sarsıntı, bir kez daha FIFA'yı zora sokmuştu[18]. Bununla beraber Türkiye'nin başvurusu FIFA nezdinde dünya spor kamuoyunda olumlu tepki bulmuştu[19]. Türkiye ile beraber FIFA'ya başvuran diğer ülkeler Mısır, Çekoslovakya (tam bağımsız bir devlet olarak) ve Litvanya'ydı. Cenevre'de yapılan kongrede henüz Dünya Kupası organizasyonu teşekkül etmediğinden dünya futbolunun zirvesi olarak kabul edilen Olimpiyat Oyunlarındaki futbol müsabakaları ile FIFA arasında nasıl bir bağ teşekkül edileceği de karara bağlanmıştı[20]. Kararda, İngiltere'nin futboldaki egemenliği bir kez daha göze çarpmaktaydı. Bizzat İtalya ve Belçika'nın talebiyle, İngiliz Futbol Federasyonu olan FA'nın benimsediği kurallarının turnuvada esas alınması karar alınmıştı.

Türkiye 1928 Olimpiyat Oyunları'na futbol alanında dâhil olmuş ve Amsterdam'da gerçekleşen oyunlarda, Türk Millî takımı da yer almıştı. Nitekim oyunlara katılabilmek için, dönemin Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı başkanı olan Ali Sami Yen, Başvekil İsmet Paşa'ya yönelik bir izin yazısı kaleme almıştı[21]. Amsterdam'daki oyunlara katılan A Millî Takım,

17 İstanbul'un en popüler binalarından bir olan bu apartman askeri birliklere ve kulüplere tahsis edilmişti. BOA, Y.MTV. 313/152, BOA, ML.EEM. 1281/24.

18 "Football Association Monday's Council Meeting", *The Sportsman,* 24 Ağustos 1923, s. 2.

19 "International Football", *Lancashire Evening* Post, 22 Mayıs 1923, s. 4.

20 "Egypt and Turkey Admitted to Federation", *Aberdeen Press and Journal*, 23 Mayıs 1923, s. 8.

21 BCA, 30-10-0-0 / Muamelat Genel Müdürlüğü, 144/34/13.

Mısır'a karşı 7-1'lik bir mağlubiyet elde ederek turnuvaya ilk turda veda etmek zorunda kalmıştı.

1930'da Dünya Kupası turnuvasının tesis edilmesinin fikir babaları FIFA başkanı Jules Rimet ve başkan yardımcısı İsviçreli Henri Delaunay'dır. Bu iki isim ayrıca bir Avrupa Futbol Şampiyonası planlasalar da onların bu hayali ancak 1960'da gerçekleşmişti. Jules Rimet'in isteği ile ilk turnuvanın Uruguay'da gerçekleşmesi planlanmıştı. Bu turnuvaya Türkiye dâhil FIFA'ya üye tüm ülkeler davet edilmiş ancak Avrupa kıtasından katılım Fransa, Belçika, Yugoslavya ve Romanya ile sınırlı kalmıştı[22].

FIFA, 1934 İtalya'daki Dünya Kupasına gidilirken, federasyona üye 32 ülkenin tamamını turnuvaya davet etmiş[23] ve İtalya'da gerçekleşecek turnuvaya 16 takımın katılacağını ve turnuva katılım için ön eleme gerçekleşeceğini ilan etmişti. FIFA'nın oluşturduğu eleme gruplarında Türkiye, Mısır ve İngiliz Mandası Filistin (Bölgedeki Yahudi yerleşimcilerden müteşekkil) ile beraber Asya- Afrika grubunda yer almaktaydı. 12. Grupta yer alan Türkiye ön elemelere katılmamış ve her iki maçta da İngiliz Mandası Filistin'i, farklı mağlup eden Mısır dünya kupasına katılma fırsatı bulmuştu[24]. Home Nations olarak adlandırılan İngiltere ve İskoçya ise kendilerine FIFA tarafından doğrudan turnuvaya katılma hakkı tanınmasına rağmen, 1928'de ayrıldıkları FIFA'yı bir kez daha protesto ederek, turnuvaya katılmamışlardı. İngilizler Dünya Kupası'nı sözde Dünya Kupası, turnuvanın galibi olan İtalya'yı ise sözde dünya şampiyonu olarak nitelendirmekteydiler[25].

FIFA'nın 1954 öncesi yapılanmasına bakıldığı zaman, herhangi alt bir kıtasal federasyon ve eleme organizasyonu bulunmadığı için, Dünya Kupası'na katılmak için gerekli tasniflendirmenin, ulaşımsal kolaylık esaslı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde bir trans-kontinental ülke olan Türkiye'nin Asya-Afrika zonunda yer alması aslında dönemin siyasi ve coğrafi şartlarının doğal bir sonucudur.

22 Clemente Anegolo Lisi, *A History of the World Cup 1930-2006,* s. 7-14, Plymouth 2007.

23 "World Cup International", *Ireland's Saturday Night Gazetesi*, 10 Şubat 1934, s.7.

24 http://www.fifa.com/mm/document/fifafacts/mcwc/fifaworldcuppreliminaryhistory_byyear__13876.pdf

25 Fulham takımının teknik direktörü James Hogan, Daily Mirror gazetesine verdiği bir mülakatta, "Futbolumuzu Dünya'ya Karşı Koruma Planı isimli bir beyanatta bulunmuş ve turnuva adilane şekilde gerçekleşmediği sürece bu turnuvayı "Sözde Futbol Şampiyonası" olarak nitelendireceklerini belirtmişti. James Hogan yine de İngiltere futbol federasyonu FA'nın FİFA'ya yeniden üye olmasını savunmaktaydı. 24 Ekim 1934 tarihli *Daily Mirror*, s. 31.

Türkiye 1938 Dünya Kupası'nın elemelerine dahi adını yazdırmamış ve Fransa'da gerçekleşen bu organizasyona son derece uzak kalmıştır. Bu dönem Türkiye'nin genel spor politikası enternasyonal dünyadan uzak kalmaya yönelikti. Ülkenin savaş riski altında ekonomik sıkıntılarla uğraştığı ve ulusal organizasyonların dahi zorlukla yapıldığı bu süreçte, ülkenin milli takımının yurt dışında maç yapması o dönem maliye için çok büyük meblağlara gerçekleşmekteydi. Ayrıca olimpiyat kafilelerinde bile tahsis edilen harcırahın nasıl bölüşüleceği hakkında şikâyetler gerçekleşmekte ve konudan mesul olan Maarif Vekâleti tahsisatın nasıl değerlendirileceği hakkında sürekli olarak Maliye Nezareti ile yazışmak mecburiyetinde kalmaktaydı[26].

İkinci Dünya Savaşının olumsuz etkileri nedeniyle 1942 ve 1946 senelerinde Dünya Kupası organizasyonu gerçekleşmedi. 1950'ye gelindiğinde ise gerek Türkiye'de gerekse dünyadaki siyasi ve sportif konjonktür çok farklı bir tarza bürünmüştü. Türkiye 2. Dünya Savaşına katılmadığı için ülke içindeki sportif organizasyonlar devam etmiş ve yerel bir transfer piyasası vücuda gelmişti. Bu kararname ile amatörlük ilkesi esasına göre müsabaka gelirlerinin nasıl taksim edileceği karara bağlanmıştı[27].

1950 Dünya Kupasının elemeleri hibrit bir şekilde gerçekleşmişti. Avrupa ve Yakındoğu birleştirilmiş ve Türkiye bu turnuvada Suriye ve Avusturya ile aynı gruba düşmüş, Türkiye önce Suriye'yi 7-0 mağlup ettikten sonra, Avusturya eşleşmiş ancak Avusturya'nın da çekilmesiyle Türkiye Brezilya'da yapılacak olan Dünya Kupasına katılma hakkı elde etmişti. Fakat Türkiye de gerekli maliyetleri karşılamanın zorluğu nedeniyle turnuvadan çekilmişti. Türkiye'de bu dönemde en önemli gelişmeler ise dışarıda değil, içeride yaşanmaktaydı. Beden Terbiyesi Sicil Genel Müdürü Saim Seymener'in başkanlığında oluşturulan bir komisyonun çabası neticesinde Futbol Profesyonel Talimatnamesi hazırlanmıştı. 61 maddelik talimatname 10 Eylül 1951'de kabul olunarak 24 Eylül 1951'de yürürlüğe girmişti[28].

26 1928 Amsterdam Olimpiyatları sırasında eskrimciler ile İdman Cemiyetleri arasında büyük bir ihtilaf yaşanmış olay Maarif Nezareti ve Maliye 30-10-0-0 / Muamelat Genel Müdürlüğü, 144/36/10.

27 4938 sayılı 15 Teşrinievvel tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 16699 nolu Bakanlar Kurulu kararnamesi ayrıca resmi müsabakaları ayrıca Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğünce ve bölgelerce tertip olmak üzere tasnif ediyordu. Umum Müdürlüğün bütçelerinin doğrudan doğruya bütçeye katılacağını bölgesel turnuvaların gelirlerinin ise masraflar çıktıktan sonra kulüplere dağıtılacağını karara bağlıyordu.

28 Erdoğan Arıpınar, *age.,* I, s.85-93, İstanbul 1992.

Talimatnameye ilk intibak eden şehir, futbol transfer piyasasının en canlı olduğu İstanbul idi. İstanbul Ligi 1952'den itibaren profesyonel bir lig olacaktı. Amatörlükten profesyonelliğe geçişte yaşanacak sorunların önüne geçilebilmek için iki yıllık bir geçiş süreci talimatnamede tanımlanmıştı. Profesyonelliğe geçiş esasen hem Türk futbolundaki gelişimin doğal bir sonucu ama aynı zamanda siyasi iradenin takdirinin neticesiydi. Türkiye'de iktidar değişimi olmuş ve sosyo-ekonomik mevzulara daha liberal bir iktisadi bakış açısıyla yaklaşan, Demokrat Parti iktidar olmuştu. DP iktidarı spor alanında da profesyonelleşmeyi doğal ve doğru görmekteydi.

Türkiye Üzerinden UEFA-FIFA Çekişmesi

Siyasi iktidarın ekonomik tercihleri ne olursa olsun, futbolda profesyonelleşme meselesi sadece Türkiye'nin iç sosyo-iktisadi meseleleriyle izah edilebilecek bir mevzu değildi. 1945'ten itibaren Türkiye o zamana kadar dostane ilişkilere sahip olduğu Sovyetler Birliği ile karşı karşıya gelmişti. Stalin'in Ankara'dan toprak talep etmesi üzerine, Türkiye Batı Bloğuna yakınlaşmıştı. O zamana kadar prensip gereği futbolun parasallaşmasına karşı çıkan ve Sovyetler Birliği'nin sportif perspektifine yakın bir çizgiyi benimseyen Türkiye, Batı Bloğuna yakınlaşarak iktisaden daha liberal bir spor perspektifine yönelmişti. Bu perspektife yönelen Türkiye diplomatik alanda da yalnız kalmamak için Avrupa entegrasyonuna da dâhil olmayı planlamaktaydı.

Bu esnada Avrupa'da kendi siyasal evinin çatısını örtme peşindeydi. Churchill'in Zürih'te yaptığı ve birleşik Avrupa rüyasını aktardığı konuşmasından sonra 1948'de yine Churchill'in başkanlığında Lahey'de toplanan Avrupa Kongresinden sonra 10 Batı Avrupa ülkesi bir araya gelmesi ile Londra Antlaşması imzalanarak, Avrupa Konseyi (Council of Europe) oluşturulmuştu[29]. Türkiye Avrupa Konsey'in resmen kurucu üyesi olmamakla beraber, Ağustos 1949'da Yunanistan ile beraber bu uluslararası kuruluşun ilk toplantılarına katılmıştı[30]. Türkiye, Marshall yardımlarından yaralanarak Avrupa Ekonomik İş birliği Örgütüne (OEEC)[31] kuruluş sürecinde dâhil olmuş ve 1952'de ise Sovyetler'den gelen egemenliğine yönelik tehdidi bertaraf edebilmek amacıyla, NATO'ya dâhil olmuştu[32].

29 Florence Benoit-Rohmer- Heinrich Klebes, *Avrupa Konseyi Hukuku, Pan-Avrupa Hukuk Alanına Doğru*, s. 11-14, Ankara 2005.

30 Aline Royer, Avrupa *Konseyi Milan'ın Prensipleri,* s. 5, Ankara 2009.

31 Desmond Dinan *Avrupa Birliği Tarihi,* s. 46-50, İstanbul 2008.

32 NATO Office And İnformation Press, NATO El Kitabı, s. 29, Brüksel 2001.

UEFA'nın kuruluş süreci bu Avrupa bütünleşmesinin doğal bir sonucuydu ve 1954 Dünya Kupası oynandığı sırada İtalyan, Fransız ve Belçikalı delegelerin ortak çabasıyla UEFA, Avrupa futbolunu bir araya getirmek için kurulmuştu. Hem o sırada turnuvanın gerçekleştiği hem de tarafsız ülke statüsüne haiz olan İsviçre'nin bu yeni organizasyona ev sahipliği yapması öngörülmekteydi. UEFA'nın bu konferansına 25 Avrupa ülkesi dâhil olmuştu. FIFA kendisine bağlı olmak kaydıyla, böyle bir organizasyonun kurulmasına sıcak bakmaktaydı[33]. FIFA bu amaçla kendi denetimde olmak kaydıyla, yeniden yapılanma için alt organizasyon komiteleri kurmuştu. Oluşturulan bu komiteler kıtasal federasyonların nasıl yapılanacaklarını belirleyecekti.

UEFA'nın ilk kıtasal futbol örgütü olarak ön plana çıkmasının dört temel nedeni bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi Avrupa'da futbol diğer kıtalara göre çok daha gelişmiş bir safhadaydı ve profesyonelleşmeye geçilmişti. İkinci husus, Avrupa genelinde milli takımlar ve kulüpler bazında kıtasal turnuvalar düzenleyebilecek mekanizmalara ihtiyaç duyulmasıydı. Üçüncü olarak Avrupa'da televizyon yeni çıkmış ve kıtasal organizasyonları takip edebilecek yeni bir izleyici ve tüketici kitlesi oluşmuştu[34]. Nitekim bu amaçla EBU-Eurovision sisteminin temelleri oluşturulmuş ve Dünya Kupası maçları için gazetelerde reklamlar düzenlenir olmuştu[35]. Dördüncü olarak, futbolcular konusunda yaşanan problemlerdi. Avrupa'nın ortasından demir perde geçtiği için, özellikle Batı Avrupa ülkelerinde oynayan Doğu Bloğu sporcularının özlük düzenlemelerinin ve transferlerinin nasıl yapılacağını belirleyen bir teşkilata ihtiyaç duyulmaktaydı.

Türkiye bu süreçte 1954'te FIFA tarafından Asya kıtasına dâhil edilmek istenmiş ve İspanya ile eleme maçlarından önce Asya kıtasından turnuvaya dâhil olmuştu. Bu durum dönemin TFF Başkanı Hasan Polat tarafından kabul edilmemiş ve Türkiye 1955'te yapılan 2. UEFA Kongresine katılmak istemişti. Dönemin UEFA başkanı Danimarkalı Ebbe Schwartz Türkiye'nin üyeliğine olumlu baktığı için Türkiye'nin Viyana'da yapılan bu kongreye katılmasına onay vermişti[36]. Aynı zamanda FIFA'da görevli olan Henri Delaunay Türkiye'nin katılımına olumlu bakarken, FIFA başkanı Rodolphe Seeldrayers ise Türkiye'nin UEFA'ya katılmasını istemiyordu.

33 Philippe Vonnard, *Creating a United Europe of Football, s.49-60,* Lozan 2020.

34 Desmond Dinan *Avrupa Birliği Tarihi,* s. İstanbul 2008.

35 "Look to Bush For World Soccer", *Derby Evening Telegraph*, 17 Haziran 1954, s. 10.

36 https://www.uefa.com/insideuefa/about-uefa/news/0275-151c4b0fbd9e-b4290f8ef917-1000--vienna-1955-uefa-s-first-general-assembly/.

Rodolphe Seeldrayers'in Türkiye'nin UEFA'ya katılmasını istememesinin temel nedeni, Türkiye'yi Asyalı bir ülke tanımlaması ama bundan da öte Türkiye'nin UEFA zonunda yer alması halinde, kurulması planlanan Asya Futbol Konfederasyonu'nun (AFC) çok zayıf kalacak olmasıydı. Türkiye, o dönem Avrupa için orta düzey bir futbol ülkesiyken, Asya için çok kuvvetli ve lokomotif olabilecek düzeyde bir ülkeydi. Rodolphe Seeldrayers, Türkiye olmaksızın Asya futbolunun kalkınmasını zor görmekteydi.

Rodolphe Seeldrayers'in bu fikrine rağmen 1955'teki kongrede Türkiye'ye asosiye (ortak) üyelik statüsü verilmiş ve bu sayede Türkiye UEFA organizasyonlarına katılma şansı bulmuştu. Türkiye adına Şampiyon Kulüpler Kupasına 1956'da Galatasaray katılmış ve temsilcimiz Şampiyon Kulüpler Kupası birinci turunda Dinamo Bükreş ile eşlemişti[37].

Türkiye'nin bu adımlarına karşın FIFA başkanı Rodolphe Seeldrayers'in halefi de Türkiye'yi Asya'dan ayırmak istemiyordu. Bu amaçla Arthur Drewry Türkiye'nin Asya kontenjanından Dünya Kupasına katılmasını teklif etmiş hatta 1957'de Jules Rimet bu amaçla bir davet mektubu yolladıysa da Türkiye bu teklifi reddetmişti[38].

Türkiye'nin Asya kıtasına dönmeyeceğini uzun süre kabul edemeyen Arthur Drewry'in görevden ayrılmasıyla FIFA, Türkiye'nin UEFA üyeliği üzerindeki çekincesini kaldırmış ve Türkiye 1962'de UEFA'nın tam üyesi olmuştu. Türkiye'nin UEFA zonuna tam üye olmasının, Türk futbolu ve aslına bakılırsa dünya futbolu bakımından belirleyici sonuçları olmuştur.

Türk takımları o dönem Avrupa Kupası (Şampiyon Kulüpler Kupası) sonrasında Fuar Şehirleri Kupası[39] ve 1963-64 sezonundan itibaren Kupa

37 "Galatasaray Dinamo'yu 2-1 yendi fakat" *Milliyet Gazetesi* 1 Ekim 1956. s. 6.

38 BCA, 538/2770/20893/1.

39 Fuar Şehirleri Kupası oluşturulma misyonu bakımından ilginç bir organizasyondur. Organizasyon ana amacı, AET'nin Gümrük Birliği ve EFTA'nın kurulması ile başlayan süreçte, fuar ve ticaret şehirleri arasındaki networku futbol vasıtasıyla geliştirmektir. Organizasyon 1955'te tesis edilirken, UEFA'dan bağımsız olarak tesisi edilmişti. İlk organizasyon 1955-58 ikinci organizasyon ise 1958-1960 yılları için tesis edilmiş 1961'den sonra ise organizasyon senelik bir turnuvaya dönüşmüştü. Fuar Şehirleri Kupası bir UEFA organizasyonu olmasa da UEFA yetkililerinin organizasyonu konumundaydı. Örneğin İngiliz futbol adamı, UEFA yürütme kurulu üyesi olan Sir Stanley Ford Rous bu organizasyonun da yönetimini üstlenmekteydi. Bu ikili yapı 1966'a kadar devam etmiş, 1966'da Londra'da toplanan UEFA olağan kongresinde Fuar Şehirleri Kupasının UEFA şemsiyesi altına alınması 11-10 oy çokluğuyla kabul edilmiş ve 1968'de Roma'daki kongrede bu karar onaylanmıştı. *UEFA Direct 5.09 Dergisi*, Geneve 2009. Türkiye'den Fuar Şehirleri Kupası'na katılan takım Altay'dır. Bir fuar şehri olan İzmir'in siyah beyazlı

Galipleri Kupasına[40] katılma imkânı bulmuştur. Türkiye ilerleyen yıllarda UEFA'nın aktif bir üyesi olarak varlığını devam ettirmiştir. UEFA'nın düzenlediği organizasyonlar dâhilinde, 2000 yılında Galatasaray UEFA Kupası'nı ve UEFA Süper Kupa'yı kazanmıştı. 1996'da Türkiye, ilk kez Avrupa Futbol Şampiyonası'na katılmış aynı turnuvada A Millî Takım, 2000'de ilk kez çeyrek final 2008'de ise ilk kez yarı final oynamıştı. 2023-2024 sezonu sonu itibariyle, Türkiye UEFA ülke puanı sıralamasında 9. sıradadır[41]. Türkiye'den UEFA'nın yönetim kurulunda birçok isim üye olarak görev yapmış ve halen de yapmaktadır[42].

Sonuç

Kitleleri peşinden sürükleyen ve dünya üzerinde en çok insanın takip ettiği bir oyun olan futbol ülkemizde de en popüler spor konumundadır. Bu spor, milyarlarca dolarlık bir ekonomik pastaya sahip olan bir ekonomik sektör olduğu gibi ve dünya üzerinde politik mücadelenin popüler alandaki sahnelerinden biridir.

Türkiye'nin 2. Dünya Savaşından sonra Avrupa kurumlarına dâhil olmaya çalışmış ve büyük ölçüde başarılı olmuştur. Savaş sonrası dönemde Marshall yardımlarından faydalanan Türkiye, Avrupa Konseyi'ne, NATO'ya, OEEC'ye (OECD) üye olmuş, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile de bu örgüt kurulur kurulmaz ortaklık anlaşması imzalamak için müzakerelere girişmiştir[43].

---

temsilcisi, İzmir'de Roma'ya 3-2 yenilmiş, Roma'daki maç ise 10-1 gibi farklı bir skorla İtalyanlar'ın lehine neticelenmiştir. Bu maç Roma'nın tarihindeki en farklı Avrupa kupası galibiyetidir. Paolo Maresca, *Almanacco Storico Fotografico del Calcio Italiano 1898-2022: La storia del Calcio in Italia: i Campioni, i Club e la Nazionale*, s. 16, Milano 2022.

40 1960-1961 sezonunda başlayan Kupa Galipleri Kupasına Türk takımları ilk 3 yıl iştirak etmemişler Türkiye'den Kupa Galipleri Kupasına ilk katılan takım Fenerbaçe'dir. Sarı Lacivertliler, katıldıkları bu ilk sezonda başarılı bir performans sergilemişler ve ilk Turda Romen temsilcisi Petrolul Ploieşti'yi 4-1, 0-1 bile toplam 4-2 ile, elemiştiler. 2. turda Kuzey İrlanda Temsilcisi Linfield ile eşleşen Fenerbahçe rakibini 4-1 ve 0-2'lik sonuçlarla saf dışı bırakmıştı. Üçüncü turda MTK Budapeşte ile eşleşen sarı Lacivertliler rakibine Macaristan'da 2-0 mağlup olmuş, Mithat Paşa stadında 3-1'lik galibiyetle toplamda skoru eşitlemişti. Tek maç olarak tarafsız saha olarak seçilen Roma'da oynanan maçta MTK Fenerbahçe'yi yenmiş ve bu sonuçla Fenerbahçe Kupa Galipleri Kupasına çeyrek finalde veda etmişti. Steven Scragg, *A Tournament In Frozen Time The Wonderful Randomness of the European Cup Winners' Cup*, s. 15-35, Durrington 2019.

41 https://kassiesa.net/uefa/data/method5/crank2024.html.

42 Servet Yardımcı, 20 üyeli UEFA yönetim kurulunda 2024 itibarıyla görev yapmaktadır. https://www.uefa.com/about/how-we-work/executive-committee/.

43 Bu ortaklık 1963'te Ankara Antlaşmasının imzalanmasıyla resmiyete dökülmüştür. Türkiye'nin halen devam eden adaylık sürecinin yasal dayanağı bu antlaşmanın 28.

Türkiye'nin bu dönemde Interlocking Institutions[44] olarak tabir edilen uluslararası kurumların, Avrupalı unsurlarına entegrasyon çabası sadece siyasi birimlerle sınırlı değildir. Sosyal ve kültürel alanlarda da bu entegrasyon çabası devam etmiştir. Örneğin yayıncılık alanında hizmet veren 1950'de kurulan EBU'ya (The European Broadcasting Union) Türkiye dâhil olmuştur. Türkiye'nin futbolun Avrupa'daki en önemli otoritesi olan UEFA'ya üye olma isteği de bu entegrasyon çabasının bir parçasıdır. Yaklaşık 7 yıl boyunca UEFA'ya üye olmaya çalışan Türkiye, bu konuda FIFA ile mücadele etmiş ve mücadelesinin sonunda 1962'de UEFA'ya tam üye olmuştur.

Türkiye'nin UEFA üyesi olmasının Türk futbolu yanında dünya futbolu açısından da sonuçları olmuştur. Türkiye gerek kulüp gerek milli takımlar düzeyinde sürekli olarak güçlü Avrupalı rakipleriyle eşleşmiş ve 1954-1996 arasındaki süreçte Türkiye hiçbir büyük turnuvaya katılamamıştır. Bu süreçte kulüp takımları da Avrupa kupalarında istenilen başarıyı elde edememiş ve ancak 1980'lerin sonunda Jupp Derwall'in Galatasaray'ın başına gelmesiyle Türk kulüplerinde Avrupa'da başarılı olmak bir temel hedef haline gelmiştir[45]. Buna mukabil evrensel ölçüde düşünülünce Türk futbolu, AFC (Asya Futbol Konfederasyonu) zonunda yer alan ülkeler göre daha büyük gelişim göstermiş ve bunun olumlu sonuçları 1990'lı yıllardan itibaren gözlemlenmiştir. Türk futbolunun en büyük kazancı ise futbolun Avrupa futboluna entegrasyon nedeniyle ekonomik olarak büyümesi ve ülke genelinde önemli bir sektöre dönüşmesidir.

Türkiye'nin UEFA zonuna girmesi Asya'daki futbolunun ise gelişimini sekteye uğratmış, Suudi Arabistan, İran, Japonya, Güney Kore gibi ülkelerde futbol ancak 1980'lerden itibaren geliştiği için Asya futbolu, uzun yıllar boyunca muhtemelen sahip olacağı en güçlü üyeden mahrum kalmıştır.

---

maddesine dayanmaktadır. İlgili madde üyelik perspektifine şu şekilde olanak sağlamıştır: Anlaşma'nın işleyişi, Topluluğu kuran antlaşmadan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye'ce üstlenilebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler. "Karar sayısı 6/3820" Resmî Gazete, 14 Kasım 1964, s. 1.

44 Lindsay Mayka, *Building Participatory Institutions in Latin America,* s. 268-270, Cambridge 2019.

45 Jupp Derwall'in futbol perspektifi için, Bknz. Yavuz Kocaömer, "Benim Ne İşim Var Burada" *Milliyet Gazetesi Cumartesi Eki*, 10 Nisan 2004, s.16.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

BCA, 30-10-0-0 / Muamelat Genel Müdürlüğü, 144/34/13.

BOA, MF. MKT. 809/26.

BOA, ML. EEM. 1281/24.

BOA, Y.MTV. 313/152.

Gazeteler

"World Cup International", *Ireland's Saturday Night Gazetesi*, 10 Şubat 1934.

"Football", *London Daily News*, 27 Ekim 1863.

"Football Association Monday's Council Meeting", *The Sportsman,* 24 Ağustos 1923.

"International Football", *Lancashire Evening* Post, 22 Mayıs 1923.

"Egypt and Turkey Admitted to Federation, *Aberdeen Press and Journal*, 23 Mayıs 1923.

"Galatasaray Dinamo'yu 2-1 yendi fakat", *Milliyet Gazetesi,* 1 Ekim 1956.

"Karar sayısı 6/3820" *Resmî Gazete*, 14 Kasım 1964.

"Look to Bush For World Soccer" *Derby Evening Telegraph*, 17 Haziran 1954.

Yavuz Kocaömer, "Benim Ne İşim Var Burada" *Milliyet Gazetesi Cumartesi Eki*, 10 Nisan 2004.

Araştırma Eserleri

Albayrak, Neslihan, *Bir Numaralı Galatasaraylı Ali Sami Yen*, s. 41-42, İstanbul 2010.

Clemente, Angelo Lisi, *A History of the World Cup 1930-2006,* Plymouth 2007.

Dinan, Desmond *Avrupa Birliği Tarihi,* İstanbul 2008.

Durupınar, Mehmet, *Beşiktaş Tarihi İlkleriyle Unutulmayanlarıyla Yüzüncü Yılında*, s. 17-18, İstanbul 2002.

Erdoğan, Arıpınar, *Türk Futbol Tarihi 1904-1991,* I, s. 85-93, İstanbul 1992.

Mason, Tony *Association Football and English Society*, *1863–1915*, New York 2023.

Mayka, Lindsay, *Building Participatory Institutions in Latin America,* Cambridge 2019.

NATO El Kitabı, NATO Office And Information Press, Brüksel 2001.

Paolo, Maresca, *Almanacco Storico Fotografico del Calcio Italiano 1898-2022: La storia del Calcio in Italia: i Campioni, i Club e la Nazionale*, Milano 2022.

Rohmer, Benoit Florence- Klebes Heinrich, *Avrupa Konseyi Hukuku, Pan-Avrupa Hukuk Alanına Doğru*, Ankara 2005.

Royer Aline, *Avrupa Konseyi Milan'ın Prensipleri,* Ankara 2009

Steven Scragg, *A Tournament In Frozen Time The Wonderful Randomness of the European Cup Winners' Cup*, Durrington 2019.

Şabanoğlu, Melih, Kuruluş: *Mekteb-i Sultani'den Galatasaray Spor Kulübü'ne Türkiye'de Futbolun Erken Çağı (1904-1907)*, İstanbul 2018.

Şenol, Mehmet- Gökaçtı, Mehmet Ali, *Yüzyılın Öyküsü Galatasaray Spor Kulübü,* s. 24-25, İstanbul 2008.

Tanrıkulu, Altan, *Fenerbahçe Tarihi* 1907-2018, s. 15-16, İstanbul 2018.

Türk, Nedim, *Spor Ansiklopedisi Tercüman Futbol*, II, İstanbul 1981.

UEFA 5.09 Dergisi, S. 85, s.10-11 Geneve 2009.

Yüce, Mehmet, *İstanbul Spor Kulüpleri Tarihi İlk Dönem Kulüpleri,* 1, s. 127-178, İstanbul 2021.

İnternet Kaynakları

http://www.fifa.com/mm/document/fifafacts/mcwc/fifaworldcuppreliminaryhistory_byyear__13876.pdf

https://kassiesa.net/uefa/data/method5/crank2024.html

https://www.uefa.com/about/how-we-work/executive-committee/

https://www.uefa.com/insideuefa/about-uefa/news/0275-151c4b0fbd9e-b4290f8ef917-1000--vienna-1955-uefa-s-first-general-assembly/.

1954 FIFA Dünya Kupası ve Türkiye: Türkiye'nin İlk Dünya Kupası Tecrübesinin Hikâyesi

Serdar Kara*

Giriş

20. yüzyılın başında Osmanlı topraklarına giren futbol ilk günlerden itibaren insanların ilgisine mazhar olmuştur. Yüzyılın ilk çeyreğinde çok sayıda futbol takımı kurulmuştur. Gerek bu dönemin yönetici kadrolarından gerekse gelecekte cumhuriyetin yönetici kadroları içerisinde yer alacak birçok isim şu veya bu şekilde futbolla ilgilenmiştir. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Futbol Federasyonu kurulmuş, kulüp ve millî takım bazında uluslararası maçların yapılması, eksiğiyle gediğiyle ulusal bir ligin oluşturulmaya çalışılması gibi bazı önemli adımlar atılmışsa da bu girişimler sınırlı düzeyde kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı yılları da bu çabalara önemli ölçüde ket vurmuştur. Ancak savaş sonrası 1950'li yıllara gelirken Türk futbolunda dikkate değer bir canlanma başlamıştır. Millî takımın yeniden kurulması ve dönemin güçlü ülkelerine karşı yapılan maçlarda elde edilen zaferler, her ne kadar çeşitli gerekçelerle gidilememiş olsa da[1] 1950 Dünya Kupası'na katılım hakkının elde edilmiş olması, 1952 yılında profesyonelliğin kabul edilmesi bu canlanmayı gösterir nitelikteki gelişmelerdir[2].

* Öğr.Gör. Dr. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, Bolu/Türkiye, serdarkaratarih@gmail.com ORCID ID: 0000-0001-6969-8054
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.191

1 Halit Kıvanç'a göre 1950 Dünya Kupası'na hak kazandığımız halde katılmayışımızın sebebi açıkça ifade edilemese de parasızlıktır. Bunu doğrudan söyleyemeyen devlet adamları gerekçe olarak hazırlık için vakit olmadığı, yeterince hazırlanamadıkları gibi gerekçeler öne sürmüşlerdi. Öte yandan futbolun daha sonraki yıllarda elde edeceği güçten ve popülerlikten bu dönemde uzak olduğu da bir gerçektir. İkinci Dünya Savaşı'nın etkilerini devam ettiği bu dönemde yalnızca Türkiye değil başka ülkeler de çeşitli gerekçelerle 1950 Dünya Kupası'na katılma hakkından feragat etmişlerdi. Halit Kıvanç, *Kupaların Kupası Dünya Kupası 1930'dan 2002'ye…*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2002, s. 53.

2 Kolektif, *Türk Futbol Tarihi*, ed. Erdoğan Arıpınar, C 2, Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları,

Türkiye yukarıda da belirtildiği üzere 1950'de Brezilya'da düzenlenen Dünya Kupası'na hak kazanmasına rağmen bu turnuvaya katılmamıştı. Ancak bu defa 1954 yılında İsviçre'de düzenlenecek Dünya Kupası 1950'ye göre Türkiye'nin katılmasına daha müsaittir. Zira İsviçre, Brezilya'dan çok daha yakın bir yerdir. Ayrıca 1950-54 yılları arasında alınan bazı başarılı sonuçların da Türkiye'yi biraz daha cesaretlendirdiği söylenebilir. Özetle 1950 Dünya Kupası'na katılmaya engel olan hususların en azından bir kısmı ortadan kalkmış görünmektedir. Ancak tüm bu iyimser gözüken duruma rağmen bir sorun vardır. Türkiye'nin ön elemedeki rakibi, dönemin önemli oyuncularını kadrosunda barındıran 1950 Dünya Kupası dördüncüsü İspanya'dır. Halit Kıvanç'ın az konuşan, sessiz sakin, bir futbol adamından çok üniversitedeki bir bilim adamına benzettiği İtalyan Sandro Puppo'nun[3] teknik direktörlüğünü yaptığı Türkiye, 1954 İsviçre Dünya Kupası'na katılmak için bu güçlü rakibini elemek zorundadır.

Ön Eleme Aşamasında Zorlu Rakip İspanya

İlk Maç: İspanya Cehennemi

Türkiye, dördüncü kez düzenlenecek olan Dünya Kupası Elemelerine hazırlanırken oldukça yoğun bir gündeme sahiptir. O günlerin başlıca meseleleri Bayar ve Menderes'in ABD seyahatleri, Mısır ile yaşanan ciddi diplomatik sorun, yaklaşan seçimler ve yeni yeni büyümekte olan Kıbrıs sorunu idi. Bu durum ilk İspanya maçına olan ilgiyi biraz olsun azaltmıştır.

Basında bu maça olan ilginin ilk günlerde nispeten az olduğu görülmektedir. Bunda Türkiye gündeminin yoğun olmasının yanında bir başka sorun da İspanya ile olan eşleşmede Türkiye'nin şansının daha az görülmesidir. Bir önceki Dünya Kupası'nın dördüncüsü olan İspanya, daha Türkiye ile eşleşmeden önce, Türk basınında şampiyonaya katılma ihtimali güçlü ülkeler arasında gösterilmektedir[4]. O günlerin genç gazetecisi Halit Kıvanç da elemelerde İspanya ile eşleşince pek şansları olmadığını ve Dünya Kupası hayalinin başka bahara kaldığını düşünmekten kendisini alamamıştır[5]. Yine de maç günü yaklaştıkça ilgi biraz daha artmış ve maça dair yorumlar gazete sayfalarında yer bulmaya başlamıştır. Ancak yorumlar çok da ümit var

1992, s. 18.

3 Kıvanç, *age.*, s. 79.

4 "Dünya Kupası Futbol Karşılaşmalarının Finalistleri Belli Oluyor", *Cumhuriyet*, 13 Ekim 1953, s. 4.

5 Kıvanç, *age.*, s. 69.

değildir. Türkiye'den güçlü olduğu kabul edilen İspanya'nın kendi seyircisi önünde daha şanslı olduğu basında açıkça ifade edilmiştir[6].

6 Ocak 1954'te Madrid'deki Chamartin Stadında -sonraki yıl Santiago Bernabéu adını alacak meşhur stadyum-[7] oynanacak maç için İspanya'ya giden 18 kişilik Millî Takım kafilesinde 2 idareci 1 antrenör ve 16 futbolcu bulunmaktadır. Federasyon Başkanı Şeref Apak maçı izlemeye gidememiştir. Bu mesele o günlerde spekülasyonlara yol açmış, basında Apak'a yönelik bazı ağır suçlamalara sebep olmuştur[8]. Öte yandan İspanyollar ise maça yoğun ilgi göstermiştir. Satışa çıkarılan 90 bin biletin tamamı tükenmiş, biletler karaborsaya düşmüştür. Maç günü geldiğinde kapasitesinin çok daha üzerinde seyirci statta maçı takip etmiştir. Bazı kaynaklarda seyirci sayısının 110 bini bulduğu ifade edilmektedir. İspanya Devlet Başkanı General Franco, Madrid Türk Büyükelçisiyle birlikte maçı şeref tribününden izlemiştir. Tribünlerde az sayıda da olsa İspanya'da bulunan Türklerin yanı sıra Fransa'da eğitim gören ve maç için İspanya'ya gelen Türk öğrenciler de yer almıştır. Türkiye, maçı 14.30'dan itibaren kısa dalgadan yayın yapan Madrid Radyosu ile Türkçe olarak takip edebilmiştir[9].

Maçın kısa bir özeti yapılacak olursa Türkiye maça tutuk başlamış ve 1-0 geriye düşmüştür. Golün ardından biraz olsun silkinip eşitliği sağlamış ve ilk yarıyı 1-1 tamamlamıştır. Ancak ikinci yarıya İspanya yine hızlı başlamış ve öne geçmiştir. Türk Millî Takımı golün şaşkınlığını atamadan hemen bir gol daha kalesinde görmüştür. Derken tutmayan bir ofsayt taktiği ile dördüncü gol gelmiştir. Maçın kalan kısmında İspanya atakları devam etmişse de maç İspanya'nın kesin üstünlüğüyle 4-1 sonuçlanmıştır[10].

İspanya karşısında ilk maçta alınan bu ağır yenilgi, teknik kadronun ve bilhassa Federasyonun sert bir şekilde eleştirilmesine yol açmıştır. Basında mağlubiyet bir hezimet ve hüsran olarak değerlendirilirken kurulan kadronun hatalı olduğu ve kadroya alınmayan bazı oyuncuların daha iyi olduğu gibi

6 C. A., "Türkiye-İspanya Maçı Bugün Madridde Yapılıyor", *Cumhuriyet*, 6 Ocak 1954, s. 4; Bülent Akkurt, "İspanya Millî Maçı", *Milliyet*, 4 Ocak 1954, s. 5.

7 https://www.realmadrid.com/en-US/bernabeu-stadium/new-stadium/a-legendary-stadium. Erişim Tarihi 25 Şubat 2024.

8 Cem Başar, "Millî Takımımız Dün Hareket Etti", *Milliyet*, 1 Ocak 1954, s. 5.

9 "Türkiye-İspanya Maçı Bugün Oynanıyor", *Akşam*, 6 Ocak 1954, s. 2; "Türk-İspanyol Millî Maçının Tafsilâtı", *Akşam*, 7 Ocak 1954, s. 1-2.

10 "Millî Takımımız Dün İspanya'ya 4-1 Yenildi", *Cumhuriyet*, 7 Ocak 1954, s. 1, 6; Kıvanç, *age.*, s. 69-70.

düşünceler öne sürülmüştür[11]. Akşam gazetesinden Halûk San, bir süredir dillerde dolaştığını belirttiği bir söylentiye köşesinde yer vermiştir. San'ın aktardığı iddiaya göre Türkiye, Dünya Kupası'na katılmak istememiş ve İspanya'ya bilerek zayıf bir kadroyla gitmiştir. San, bu iddialara katılmadığını belirtmekle birlikte yine de federasyonu büyük bir töhmet altında bırakmış, yazısının devamında ise artık olan oldu diyerek rövanş maçına bakılması gerektiğini ve iyi hazırlanıp kazanarak işin üçüncü maça taşınması lazım geldiğini ifade etmiştir[12].

Bazı yazarlar ise bu sonucun normal olduğunu ve İspanya ile Türkiye arasında büyük bir fark bulunduğunu savunmuşlardır. Cumhuriyet gazetesinden Nuri Bosut, bu gerçeği oyuncuların morali bozulmasın diye söylemediklerini, her ne kadar 1952'de 0-0 sonuçlanan maç kamuoyunu ümitlendirmişse de bu sonucun normal olduğunu dile getirmiştir. Kadroya dair bazı eleştirilerini oldukça yumuşak bir üslupla ifade etmiştir. Ayrıca Türkiye'de futbolun merkezinin İstanbul olduğunu, bu nedenle federasyonun merkezinin İstanbul'da olması gerektiği fikrini ortaya atmıştır[13]. Bir başka gazeteci Adil Giray ise Türk takımlarının yıllardır en büyük eksiğinin takım oyunu oynayabilmek olduğunu belirtmiştir[14].

Şimdi İstanbul

Türkiye her ne kadar ilk maçı 4-1 gibi farklı bir sonuçla kaybetmiş olsa da ümitlerini tamamen yitirmiş değildir. Zira elemelerde gol averajı uygulanmamaktadır. Türkiye'nin alacağı bir galibiyet, işi tarafsız sahada yapılacak üçüncü maça taşıyacaktır. Bu nedenle ilk maçın sıcaklığı geçer geçmez ikinci maçın hazırlıklarına başlanmıştır. 18 Ocak 1954'te TFF tarafından yayımlanan bildiride A, B ve C şeklinde üç ayrı millî takım aday kadrosu oluşturulmuş ve bu takımların kendi arasında maçlar yapılması suretiyle rövanş maçının kadrosunun belirlenmesi planlanmıştır[15]. Öte yandan lig maçlarına ise bir süre ara verilmiştir. Alınan bu kararlar bazı yönlerden olumlu kabul edilmekle birlikte bazı açılardan da eleştiri konusu

11 Bülent Akkurt, "Hezimet", *Milliyet*, 7 Ocak 1954, s. 5.

12 Halûk San, "Haftanın Dedikoduları, Türk Millî Takımı İspanyollara Yendirildi Mi?", *Akşam*, 9 Ocak 1954, s. 6.

13 Nuri Bosut, "Madrid'de Neden Mağlub Olduk?", *Cumhuriyet*, 8 Ocak 1954, s. 4. Yazarın bahsettiği maç 8 Haziran 1952 tarihinde İnönü Stadı'nda oynanan İspanya maçıdır. Kolektif, *age.*, s. 23.

14 Adil Giray, "Haftanın Notları, Madrit Mağlubiyetini Yalnız Bir Cepheden Tenkid Edebiliriz", *Akşam*, 16 Ocak 1954, s. 6.

15 "Yeni Millî Futbol Maçlarına Hazırlık", *Cumhuriyet*, 19 Ocak 1954, s. 1, 3. "Millî Futbol Takımı Yeni Şekle Göre Hazırlanacak", *Zafer*, 19 Ocak 1954, s. 5.

olmuştur. Cumhuriyet'ten Atıf Sakar, üç ayrı millî takım aday kadrosunun oluşturulmasını doğru bulmakla birlikte liglerin tehir edilmesinin yanlışlığına değinmiştir. Ona göre liglerin tehir edilmesi hem oyuncuların gerçek anlamda form tutmasını engellemiş, hem de kulüp takımlarına malî anlamda bir yük teşkil etmiştir[16]. Eşfak Aykaç ise kadro tercihlerini değinerek, lüks olarak değerlendirdiği lüzumundan fazla geniş tutulan kadronun içinde İstanbul ve Ankara dışından özellikle Akdeniz ve Karadeniz şehirlerinden yeterince oyuncu alınmamasını eleştirmiştir[17].

Hazırlıkların ardından 22 Şubat 1954'te rövanş maçının geniş kadrosu belli olmuştur[18]. Maç günü yaklaşırken kadro tartışmaları kamuoyunda sıcaklığını sürdürmüştür. Bu tartışmalardan zaman zaman kimi gazeteciler şikâyet etseler de tartışma hiç bitmemiştir. Akşam'dan Muhtar Sencer, kadro teşkilinde bazı hatalar olabileceğini kabul etmekle birlikte basında dile getirilen bazı eleştirilerin haksız olduğunu ve başka niyetlerle yapıldığını söylemiştir. Sencer'e göre kötü niyetli eleştiri yapanlar, müfrit kulüpçü yazarlar ve her ne pahasına olursa olsun tenkit sevdasında olanlardır. Bunlar, eleştiri sınırlarını ve amaçlarını aşarak Türk futbolcuların moralini bozmuşlar, Federasyon Başkanı Apak'ın şahsını hedef alan yazılar yazmışlardır[19]. Bir maça hazırlanırken ilk akla gelenin hazırlık yapmaktan çok takım kurmak olduğunu ve bunun müzmin bir hastalık olduğunu kaydeden Cumhuriyet gazetesinden Süleyman Tekil, salahiyet sahibi olsun olmasın herkesin ortaya bir fikir attığından ve kendi fikrinin kabul edilmesini beklediğinden dem vurmaktadır[20]. O dönemin basınında Millî Takıma gelen eleştirilere bakıldığında Tekil'in Türk spor kamuoyuna yönelik bu eleştiriyi yapması pek de haksız değildir.

Süleyman Tekil kadro kurma hastalığından bahsededursun aynı günlerde ve aynı gazetede bir başka isim Fenerbahçe'nin eski futbolcularından Bedri Gürsoy, kadro konusuna değinmekten ve kendi kadrosunu ortaya koymaktan kendisini alamamıştır[21]. Şazi Tezcan ise taktik vermek yoluna giderek havadan ve uzun paslı bir oyun oynanmasını savunmuş, statüyü hatırlatarak sonuç ne olursa olsun kazanmanın yeteceğini hatırlatmıştır[22].

16 Atıf Sakar, "Millî Maça Hazırlığımız", *Cumhuriyet*, 25 Şubat 1954, s. 4.
17 Eşfak Aykaç, "Millî Takım Teşkilinde Tutulan Yol Yanlıştır", *Zafer*, 20 Ocak 1954, s. 4.
18 "Millî Takıma Çağrılan Futbolcular", *Cumhuriyet*, 22 Şubat 1954, s. 4.
19 Muhtar Sencer, "Yarınki Maç Münasebet ile Birkaç Öğüt", *Akşam*, 13 Mart 1954, s. 8.
20 Süleyman Tekil, "İspanya Millî Maçına Hazırlığımız", *Cumhuriyet*, 9 Mart 1954, s. 4.
21 Bedri Gürsoy, "Millî Takım Nasıl Seçilmelidir?", *Cumhuriyet*, 13 Mart 1954, s. 4.
22 Şazi Tezcan, "Aman Çocuklar, Havadan ve Uzun Paslı Bir Oyun", *Akşam*, 14 Mart 1954,

Basında bu tartışmalar sürerken İspanya, 10 Mart 1954'te İstanbul'a gelmiştir. Kadrosunda bazı eksikler olmakla birlikte ilk maçtan farklı olarak dönemin meşhur futbolcularından Lazslo Kubala takıma katılmıştır. İspanyollar, ilk maçın da verdiği güvenle kendilerinden o kadar emindir ki İsviçre'de kalacakları otellerini dahi ayarlamışlardır[23]. Sonraki günlerde bu tavır Türk basınında bir motivasyon unsuru olarak sıklıkla işlenecektir.

Maç öncesi Fenerbahçe Stadı'nda son hazırlıklarını yapan İspanya Millî Takımının antrenmanı bilhassa "Kubala" meraklı bir kalabalık tarafından takip edilmiştir. Antrenmandan sonra İspanyollar Taksim'deki Cumhuriyet Abidesi'ne giderek çelenk koymuşlardır. Kafile başkanı abide önündeki hususi defteri imzalamıştır[24].

Basında, İspanya'nın gücünün farkında olan ve mağlubiyeti normal karşılayacak bir hava hakimdir. Bununla birlikte son yıllarda elde edilen bazı başarılar dolayısıyla ümitler tamamen yitirilmemiştir. Cumhuriyet gazetesinde maça ilişkin şu satırlar bu düşünceyi çok iyi yansıtmaktadır: "Bugün iyi bir taktik kullanır, canlı oynar ve yakın markajlı bir müdafaa sistemi tatbik edebilirsek ağır bir mağlubiyetten kurtulur ve belki de hiç kimsenin beklemediği bir netice alabiliriz"[25]. Kimi diğer yazarlar da bu maçta Türkiye'nin kazanmasının sürpriz olacağını kabul etmekle birlikte Türk Millî Takımının sürprizler yaratan bir takım olduğunu belirterek ilk maça oranlar daha umutlu bir hava çizmişlerdir[26]. Gerçekten de Türkiye 1954 Dünya Kupası elemelerine gelinceye kadar bazı sürpriz sonuçlara imza atmıştır. 1951 senesinde Berlin'de F. Almanya'nın 2-1 mağlup edilmesi -ki bu maç Turgay Şeren'e Berlin Panteri lakabını kazandıracaktır-, aynı sene İsveç'in, 1953'te İsviçre'nin mağlup edilmesi, dönemin güçlü takımlarından İspanya ve Yugoslavya ile bu dönemde beraberlik elde edilmesi Türkiye'nin yapmış olduğu sürprizlere örnektir ve sahip olduğu potansiyeli göstermektedir[27].

---

s. 7.

23 "İspanya Millî Takımı Bugün Uçakla Geliyor", *Cumhuriyet*, 10 Mart 1954, s. 4.

24 "İspanyollar Dün Antrenman Yaptılar", *Akşam*, 13 Mart 1954, s. 8; "İspanya ile Yarın Yapacağımız Millî Maç", *Cumhuriyet*, 13 Mart 1954, s. 4; "Türkiye-İspanya Millî Maçı Yarın Yapılıyor", *Milliyet*, 13 Mart 1954, s. 5.

25 "Türkiye İspanya Millî Maçı Bugün Oynanıyor", *Cumhuriyet*, 14 Mart 1954, s. 4.

26 Adil Giray, "Haftanın Notları: Mithatpaşa Stadını Uğurlu Bir Saha Telakki Ediyoruz", *Akşam*, 14 Mart 1954, s. 2; Nejat Altav, "Millî Takım, İspanya ile Karşılaşıyor", *Milliyet*, 14 Mart 1954, s. 5.

27 Kolektif, *age.*, s. 21-24.

Basın yoluyla maçı izleyecek seyircilere de öğütler verilmiştir. Metin Mete konuya vatani bir vazife edasıyla yaklaşarak herkesin birlik olmasını ve maç boyunca takıma destek verilmesi gerektiğini yazmıştır[28]. Cumhuriyet gazetesi oyuncu değişikliği hakkı olmadığını hatırlatarak maç esnasında bir oyuncumuzun ıska geçmesi veya isabetsiz bir şut çekmesi durumunda onun yerine başkasını istemek şeklinde tempo tutulmamasını, bunun takıma faydadan çok zarar getireceği şeklinde öğüt vermiştir. Ayrıca rakip takımın iyi ağırlanması gerektiği, "Türk'e yakışanın" bu olduğu belirtilmiştir[29].

14 Mart 1954 tarihinde Mithatpaşa Stadı'nda oynanacak maça yoğun bir ilgi olmuştur. Geceyi koltuğuna sıkıştırdığı yemekleriyle stat kapısında ve turnike aralarında geçiren büyük bir kalabalık günün erken saatlerinde stadı doldurmaya başlamıştır. Stadın her noktası, "mimarlarını şaşırtacak şekilde" seyircilerle dolmuştur[30]. Öyle ki "değil oturacak veya ayakta duracak nefes alacak yer dahi kalmamıştır"[31]. 25 binin üzerinde taraftarın seyrettiği bu maç için biletler tamamen tükenmiş ve alınan önlemlere rağmen biletler -bilet sıraları- karaborsaya düşmüştür. 5 liralık kapalı tribün biletleri 65-85 lira civarına satılmıştır. Saat 15.00'ten itibaren Ankara ve İstanbul radyolarından yayınlanacak maçı stadın dışında kalan halkın dinlemesi için dört bir tarafa hoparlör tesisatı kurulmuştur[32]. Maçı stadyum dışında takip etmek üzere Teknik Üniversitenin önündeki çamlıkta binlerce kişi toplanmış ve burada intizamı sağlamak isteyen polislerle seyirciler arasında iki polisin hafif yaralandığı bir müsademe yaşanmıştır[33].

Maçı izlemek üzere civar vilayetlerden gelenlerin yanı sıra Kıbrıslı Türklerden 40 kişilik bir kafile de başlarında Kıbrıs'ın Çetinkaya takımında görev yapan Türk Millî Takımının eski kaptanı Naci Özkaya ile maçı takip etmeye gelmiş ve Türk Millî Takım oyuncularına hediyeler getirmişlerdir[34]. Kıbrıs

28 Metin Mete, "Bu Maçta Seyircilerin de Vazifesi Var!", *Akşam*, 14 Mart 1954, s. 7.

29 "Türkiye İspanya Millî Maçı Bugün Oynanıyor", *Cumhuriyet*, 14 Mart 1954, s. 4.

30 Ümit Deniz, "Futbol Hastaları Millî Maçı Seyretmek İçin Neler Çekti", *Milliyet*, 15 Mart 1954, s. 1, 6.

31 Cem Atabeyoğlu, "İspanya Millî Takımını Dün 1-0 Mağlûb Ettik", *Cumhuriyet*, 15 Mart 1954, s. 1, 4.

32 "İspanya Millî Takımı Bugün Uçakla Geliyor", *Cumhuriyet*, 10 Mart 1954, s. 4; "Dün Bir Maç Bileti 85 Liraya Kadar Satıldı", *Cumhuriyet*, 15 Mart 1954, s. 4.

33 "Bedava Maç Seyri İçin", *Akşam*, 15 Mart 1954, s. 2; "Maç Hastaları Polisleri Taşladılar", *Hürriyet*, 15 Mart 1954, s. 1.

34 "İspanya ile Yarın Yapacağımız Millî Maç", *Cumhuriyet*, 13 Mart 1954, s. 4; "Kıbrıslıların Millî Takım Oyuncularımıza Gönderdiği Hediye", *Akşam*, 13 Mart 1954, s. 2.

meselesinin giderek hararetlendiği ve gündemi meşgul etmeye başladığı günlerde bu ziyaret ayrıca anlam taşımaktadır.

Maça dönülecek olursa, sahaya önce İspanyollar çıkmış ve seyircileri selamlamışlardır. Halit Kıvanç, Kubala'yı sahada gördüklerinde tedirgin olduklarını belirtmektedir. Türkiye ise önceki kadrodan sekiz oyuncuyu değiştirerek sahaya çıkmıştır[35]. Maçı izleyen gazetecilerden Cem Atabeyoğlu'nun aktardığına göre Türk Millî Takımı sahaya çıktığında, eşine emsaline rastlamadıkları görülmemiş bir tezahüratla karşılanmış ve stat adeta uğuldamıştır. Santrada seyircileri selamlayan Millî Takım oyuncularının heyecandan yerlerinde duramadıkları fark edilmiştir[36].

Bu şartlar altında maça hızlı ve baskılı başlayan taraf tüm heyecanıyla Türkiye olmuş ve ilk 15 dakika İspanya kalesinde tehlikeler yaratmıştır. Baskı sonuç vermiş ve takriben 15. dakikada Burhan'ın golüyle öne geçmiştir. Golden sonra bir durgunluk yaşayan Türkiye kalesinde tehlikeler görmüşse de oyunu dengelemeyi başarmış ve skoru korumayı başarmıştır. Maçın Türkiye lehine sona ermesinin ardından halk polis, jandarma dinlemeden tribünlerden atlayarak oyuncularla birlikte galibiyeti kutlamışlardır. Kimi taraftarlar futbolcuları omuzları üzerine kaldırarak sevinirken, kimileri ise sahanın ortasında halk oyunları oynamışlardır. Tribünlerde kâğıttan meşaleler yakılmıştır[37]. Golü atan Burhan'a duyguları sorulduğunda söyleyebildikleri bu coşkuyu ve heyecanlı ruh halini yansıtmaktadır: "Çok heyecanlıyım. Siz ne isterseniz yazın. Çok heyecanlıyım"[38].

Geçmişte spora hatta doğrudan futbola şu veya bu şekilde ilgisi olduğu bilinen dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve başbakanı Adnan Menderes'in doğrudan bir söylemine ya da katılımına rastlanılmamışsa da maç günü akşamı Beden Terbiyesi Umum Müdürü Cemal Alpman tarafından Türkiye ve

35 Kıvanç, *age.*, s. 70-71.

36 Cem Atabeyoğlu, "İspanya Millî Takımını Dün 1-0 Mağlûb Ettik", *Cumhuriyet*, 15 Mart 1954, s. 1, 4.

37 Ümit Deniz, "Futbol Hastaları Millî Maçı Seyretmek İçin Neler Çekti", *Milliyet*, 15 Mart 1954, s. 1, 6; Halûk San, "1-0 Galibiyetimizle Biten Maçın Tafsilâtı", *Akşam*, 15 Mart 1954, s. 2; Cem Atabeyoğlu, "İspanya Millî Takımını Dün 1-0 Mağlûb Ettik", *Cumhuriyet*, 15 Mart 1954, s. 1, 4.

38 "Maçtan Sonra Ne Dediler", *Cumhuriyet*, 15 Mart 1954, s. 4. Cumhuriyet Arşivinde bulunan bir belgeden anlaşıldığına göre bu maç, uzmanlar tarafından filme alınmıştır. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-18.1-2, Kutu 135, Gömlek 33, Sıra 5, 25 Mart 1954. İnternet üzerindeki birkaç kısa videonun dışında şimdiye kadar bu kaydı bulmak ne yazık ki mümkün olmamıştır.

İspanya Millî Takım kafileleri şerefine Devlet Bakanı Celal Yardımcı'nın da katıldığı bir yemek verilmiştir[39].

Basının galibiyete yaklaşımı da son derece coşkuludur. "Dün sahada Türk azim ve imanının şahlandığına bir kere daha şahit olduk" diyerek yazısına başlayan Halûk San aynı ruh haliyle yazısına devam etmekte ve bu galibiyetin Türk spor tarihindeki önemini göstermektedir:

"İlk defa Ay-Yıldızlı millî formamızın sahada yer aldığı otuz bir seneden beri İstanbul'da yaptığı bütün maçları seyretmiş olan bu satırların yazarı, bugüne kadar böyle bir maç ve iman kuvvet ile kazanılan böyle bir zafer daha görmemiştir.

On bir oyuncu âdetâ Türk bayrağının şanlı Ay-Yıldızı gibi birbirlerine kenetlenmiş, hep birden ve yalnız kazanmak azmiyle oynadılar (…)

Var olun Türk milletinin evlatları. Göğsünüzdeki bayrağın şerefini lâyık olduğu mertebeye eriştirdiniz. Sizin Roma'da da zafere ulaşacağınıza emin bulunuyoruz"[40].

Maça dair teknik taktik yorumlar da basında yer almıştır. Eski Hakem Nuri Bosut'a göre Türkiye'nin kazanmasındaki başlıca etken takımın genç olması ve sonuna kadar mücadeleyi bırakmamasıdır. Bunun dışında Çetin'in Kubala'yı çok iyi durdurduğundan söz etmiş, maçı genel olarak kalitesi düşük fakat heyecanlı olarak nitelendirmiştir[41]. Şazi Tezcan ise maç öncesinde savunduğu uzun topla oynama fikrinin Türk Millî Takımı tarafından başarıyla uygulanmasından duyduğu memnuniyeti ifade ederken ayrıca stat meselesini gündeme getirmiş ve İstanbul'un çok daha büyük bir stada ihtiyacı olduğunu dile getirmiştir[42].

Düğümün Çözülmesi: Dünya Kupası'nın Yolları Roma'dan Geçiyor

İlk iki maç sonunda tarafların birer galibiyet elde etmesi neticesinde statü gereği gol averajına bakılmaksızın tarafsız bir sahada üçüncü bir maçın yapılması gerekmektedir. Hemen üç gün sonra yapılacak bu maç için belirlenen yer bir başka Akdeniz ülkesi İtalya'dır. Türk Millî Takım kafilesi daha ikinci maçın sıcaklığı geçmeden 16 Mart'ta uçakla Roma'ya hareket

39 "Takımlar Şerefine Ziyafet Verildi", *Zafer*, 15 Mart 1954, s. 4; "Bedava Maç Seyri İçin", *Akşam*, 15 Mart 1954, s. 2.

40 Halûk San, "1-0 Galibiyetimizle Biten Maçın Tafsilâtı", *Akşam*, 15 Mart 1954, s. 2.

41 Nuri Bosut, "Dünkü Maçın Tenkidi", *Cumhuriyet*, 15 Mart 1954, s. 4.

42 Şazi Tezcan, "Maçın Kritiği", *Akşam*, 15 Mart 1954, s. 8.

etmiştir. Böylesi önemli bir maç öncesi Federasyon Başkanı Orhan Şeref'in yine kafilede yer almaması, buna gerekçe olarak işlerinin çokluğunun gerekçe gösterilmesi ise iyice yaklaşan krizin habercisidir[43].

Türk spor kamuoyu bu defa ikinci maçın verdiği cesaretle daha ümitlidir. İspanya'nın Türkiye'den daha üstün bir takım olduğu yine kabul edilmekle birlikte genç ve dinamik bir takım olan Türkiye'nin son yıllarda almış olduğu sürpriz galibiyetlerle kendisini ispat ettiği, bu nedenle kendilerinden bir zafer beklendiği ifade edilmektedir[44]. Ayrıca üçüncü maçta, Türkiye'nin özgüveninin ve moralinin yüksek olması, İspanya'da ise bir bozgun ve panik havası beklenmektedir[45].

Roma Olimpiyat Stadı'nda oynanacak maç için İtalya'da bulunan Türklerin yanı sıra Avrupa'nın çeşitli yerlerinde bulunan Türkler de maça ilgi göstermişler, tribünlerde açılan büyük bir Türk bayrağının etrafında toplanmışlardır. Şeref tribününde federasyon yetkililerinin yanı sıra Türkiye'yi Roma Büyükelçisi Faik Zihni Akdur ile İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahreddin Kerim Gökay temsil etmiştir[46]. Basın Yayın Umum Müdürlüğü maçın radyodan takip edilebilmesi için Roma'da temaslar yapmış ve bu sayede İstanbul ve Ankara'dan üç saatlik bir maç yayını yapılabilmiştir[47]. İspanya kafilesi ise maçtan önce Vatikan'ı ziyaret ederek ibadet etmiş, hatta soyunma odasında papazların iştirakiyle bir ayin düzenlenmiştir[48].

17 Mart 1954 günü oynanan tarihi maça başlarken İspanya, Macaristan'ın itirazı dolayısıyla Lazslo Kubala'nın oynatılamayacağı haberini almış ve kadroda zorunlu bir değişikliğe gitmek durumunda kalmıştır. Türk Millî Takımı 65 bin kişilik Roma Olimpiyat Stadı'na çıktıktan sonra önce tribünleri selamlamış, ardından tribünlere Türk sigarası dağıtmışlardır. İtalya saati ile 16.20'de başlayan maça Türkiye tutuk başlamış ve 1-0 geriye düşmüştür. Ancak bu gol karşısında yılmamış ve oyunu dengeleyerek ilk yarı bitmeden eşitliği sağlamayı başarmıştır. İkinci yarıya da iyi başlayan Türkiye 2-1 öne geçmiştir. Son 15 dakikaya Türkiye üstünlükle girmişse de İspanya'nın üst

43 "Millî Futbol Takımı Bugün Romaya Gidiyor", *Cumhuriyet*, 16 Mart 1954, s. 4; "Millî Takım Bu Sabah Roma'ya Hareket Etti", *Akşam*, 16 Mart 1954, s. 1.

44 Muhtar Sencer, "Bugünkü Millî Maç", *Akşam*, 17 Mart 1954, s. 8.

45 Bülent Akkurt, "Roma Yolcuları", *Milliyet*, 17 Mart 1954, s. 5.

46 "Roma'da İspanya ile 2-2 Berabere Kaldık", *Cumhuriyet*, 18 Mart 1954, s. 1, 7; "Büyükelçimizin Alakası", *Galatasaray Spor Mecmuası*, 22 Mart 1954, S. 7, s. 3.

47 "Maç Radyolarla Yayınlandı", *Cumhuriyet*, 18 Mart 1954, s. 7.

48 [Semih Türkdoğan], "Dünkü Maçtan İntibalar", *Cumhuriyet*, 18 Mart 1954, s. 1, 6.

üste gelen ataklarına mâni olmamış ve skor 2-2'ye gelmiştir. Normal sürenin sona ermesine 7 dakika kala bir ikili mücadelede yapılan sert müdahale sonucu kaleci Turgay sakatlanmış ve oyuncu değiştirememe kuralının tek istisnası olan kaleci değişikliği gerçekleştirilmiş, oyuna Şükrü dahil olmuştur. Maçın normal süresi beraberlikle sonuçlandıktan sonra uzatmada da skorda bir değişiklik olmamıştır[49].

Uzatmaların da beraberlikle sonuçlanmasının ardından iki takım oyuncuları kucaklaştıktan sonra o dönemin kuralları gereği kura çekimine geçilmiştir. Cumhuriyet gazetesinin maçı takip etmek üzere Roma'ya yolladığı Semih Türkdoğan'ın anlatımına göre FIFA'nın ve iki taraf idarecilerinin katılımıyla gerçekleştirilen kura çekiminde büyükçe bir kâsenin içine iki ülkenin adları yazılı kağıtlar bükülerek atılmıştır. Türkiye'nin kağıdını federasyon temsilcisi Muhtar Uygur yazarken, İspanya'nın kağıdını ise yine bir federasyon yetkilisi yazmıştır. Ardından seyirciler arasından Franco adında İtalyan bir çocuk kurayı çekmek üzere seçilmiştir. İspanyollar, devlet başkanları ile aynı adı taşımasını bir şans olarak addetmişlerse de gözleri bağlı bir şekilde kurayı çeken Franco'nun çektiği kâğıtta Türkiye yazmaktadır. Böylelikle İsviçre'de düzenlenecek 1954 Dünya Kupası'na katılmaya Türkiye hak kazanmıştır. Franco, Türkiye adını çekerken, Türkdoğan'ın ifadesiyle "Türk futbolunun makûs talihini de yenmiş oldu"[50].

Kura çekiminin ardından İtalya Federasyonu tarafından verilen ziyafet sırasında, İtalya ve İspanya Federasyonları tarafından Franco'nun Türkiye'nin maskotu olarak İsviçre'ye götürülmesi teklif edilmiş, Türk yöneticiler ve futbolcular bu teklifi memnuniyetle karşılamışlardır[51]. Sonraki günlerde

49 "Roma'da İspanya ile 2-2 Berabere Kaldık", *Cumhuriyet*, 18 Mart 1954, s. 1, 7; "Romada Kazanılan Zafer", *Akşam*, 18 Mart 1954, s. 8; Kıvanç, *age.*, s. 71-73.

50 [Semih Türkdoğan], "Dünkü Maçtan İntibalar", *Cumhuriyet*, 18 Mart 1954, s. 1, 6; [Semih Türkdoğan], "Türkiye-İspanya Maçının Neticesini Tayin Eden Kur'a", *Cumhuriyet*, 19 Mart 1954, s. 1, 9. Halit Kıvanç, kurayı Turgay Şeren'den naklen yazı tura atılması şeklinde anlatmaktadır. Kıvanç'ın aktardığına göre takım kaptanı Turgay yazı tura atılacağı sırada seyirciler arasından bir çocuk çağırmış ve çocuğun seçimine göre kura tercihini yapmış ve kurayı Türkiye kazanmıştır. Kıvanç, *age.*, s. 73-74. Ancak dönemin basını incelendiğinde kuranın kâğıt çekme şeklinde yapıldığı fotoğraflarıyla birlikte görülmektedir. Kıvanç'ın anlatımında yanlış bir aktarım veya yanlış hatırlama söz konudur. Bir ihtimal maçın başındaki para atışıyla karıştırılmış olabilir. Zira maç başlarken yapılan para atışına Türkiye'den kaptan Turgay Şeren katılmış ve kazanmıştır. "İspanya ile 2-2 Berabere Kaldık", *Milliyet*, 18 Mart 1954, s. 5.

51 "Türk Millî Takımı İsviçreye Maskot Olarak Franco'yu Götürecek", *Cumhuriyet*, 19 Mart 1954, s. 9. Semih Türkdoğan Franco hakkında ayrıca bir yazı yazmış ve kendisi hakkında detaylı bilgi vermiştir. İri mavi gözlü, sarı saçlı ve zayıf bir ortaokula giden

Türkiye'ye de davet edilecek olan Franco[52], Türk Millî Takımı ile İsviçre'de olacaktır.

Türk Millî Takımı otobüsle stattan ayrılırken oyuncular tüm yorgunluklarını unutup adeta dirilmiş ve Dağ Başını Duman Almış ile Harbiye marşlarını tekrar tekrar söylemişlerdir[53]. Öte yandan Türkiye'nin İtalya'dan uçakla dönüşü kolay olmamıştır. Dönüş yolunda bastıran sis dolayısıyla Millî Takımı taşıyan uçak Atina'ya iniş yapmış ve bir gece burada kalmaya mecbur olmuşlardır. Uçağın gecikmesi nedeniyle İstanbul'da havalimanında Millî Takımı karşılamak üzere bayraklar, dövizler ve hatta kurbanlarla bekleyen kalabalık geri dönmüş ve ertesi günü beklemek zorunda kalmışlardır[54].

Bu zafer, Türk sporu için önemli bir dönüm noktası olarak görülmüştür. Metin Mete, maçtan önce yazdığı yazıda maçın kazanılması halinde "Türk futbolunda yepyeni bir devrin" başlayacağını belirtmiş[55], zaferin ardından Dünya Kupası'na katılacak Millî Takımı gazaya giden askerler gibi selamlamaktan geri kalmamıştır: "Türk milletinin mümtaz temsilcileri, gazanız mübarek olsun. Sizleri candan, gönülden gelen bir iştiyakla selamlar ve tebrik ederiz"[56].

Bu zaferin Türkiye açısından önemli bir propaganda vesilesi olduğuna da dikkat çekilmiştir[57]. Şazi Tezcan "Muazzam Başarı" başlıklı yazısında elde edilen bu zafer sayesinde Türk Hariciyesinin milyonlar sarfederek elde edemeyeceği muazzam bir propagandanın yapıldığını belirtmiştir[58]. Muvakkat Ekrem Talu ise, Millî Takım futbolcularını kahraman olarak nitelendirirken bu sıfatın sadece savaşlarda elde edilen başarılara özgü olmadığını cemiyetin

13-14 yaşlarında bir İtalyan çocuğu olan Franco Gemma maça abisi Sergio ile gelmiş, kura çekimi için bir çocuk aranılırken tesadüfen kapının oradan geçtiği için davet edilmiş ve kurayı çekmiştir. Kendisine gösterilen ilgi karşısında şaşkınlık yaşayan Franco havalimanında Türk Millî Takımını uğurlamaya gelmiş, burada Türk futbolcularla top oynamıştır. Semih Türkdoğan yazısında havaalanından ayrılırken onu arkalarında bıraktıkları "bir evlâd, bir kardeş, bir vefakâr dost" gibi gördüklerini belirtmiştir. Semih Türkdoğan, "Gemma Franco Uğurlu Çocuk", *Cumhuriyet*, 21 Mart 1954, s. 4.

52 "Adalet Kulübü Franco'yu Getirtiyor", *Akşam*, 27 Mart 1954, s. 7.

53 [Semih Türkdoğan], "Türkiye-İspanya Maçının Neticesini Tayin Eden Kur'a", *Cumhuriyet*, 19 Mart 1954, s. 1, 9.

54 "Millî Takım Bu Akşam Büyük Merasimle Karşılanacak", *Akşam*, 19 Mart 1954, s. 8; "Muzaffer Futbolcularımız Dün Yurda Avdet Ettiler", *Milliyet*, 21 Mart 1954, s. 5.

55 Metin Mete, "Kazanırsak Ne Olacak?", *Akşam*, 17 Mart 1954, s. 8.

56 Metin Mete, "Doğru Yol", *Akşam*, 21 Mart 1954, s. 8.

57 [Semih Türkdoğan], "Dünkü Maçtan İntibalar", *Cumhuriyet*, 18 Mart 1954, s. 1, 6; Halit Talayer, "Zincirleme Muvaffakiyet", *Türkiye Spor*, 14 Nisan 1954, s. 1-2.

58 Şazi Tezcan, "Muazzam Başarı", *Akşam*, 21 Mart 1954, s. 8.

ilim, irfan, kültür, iş, fazilet, zekâ, spor gibi alanlarda da kahramanları olduğunu savunmuş, İspanya karşısında zafer elde eden futbolcuların da bu sıfata layık olduklarını ifade etmiştir[59].

Basında, ilk maçın ardından bilhassa federasyona yönelik yapılan sert eleştirilerin yerini bu defa coşkulu övgüler almıştır. En çok işlenen tema ise Millî Takımın genç bir iskelet üzerine kurulması olmuştur. Metin Mete, Türk futbolunun kurtuluşunun gençlere dayandığını savunmuş, Federasyon Başkanı Orhan Şeref Apak'ın göreve geldikten sonra takımı gençleştirmek yönünde tuttuğu yolun haksız eleştirilere maruz kalmış olsa da doğru bir yol olduğunu belirtmiştir[60].

Federasyon Krizi

Türkiye'nin, sürpriz bir şekilde favori İspanya'yı elemesi, İspanya'da bir krize yol açmıştır. Dünya Kupasına katılamamaları ve bilhassa üçüncü maçta Kubala'nın oynatılamaması, İspanya Futbol Federasyonunda ve FIFA içerisinde bazı istifalara yol açmıştır[61]. Türkiye'de ise zaferin getirdiği mutluluk, o güne kadar yaşanan birtakım sorunların üzerini örtse de bu geçici bir durum olmuş ve ilerleyen günlerde Futbol Federasyonunda Başkan Orhan Şeref Apak dahil olmak üzere birçok ismin istifasıyla sonuçlanan önemli bir kriz doğmuştur.

Esasında ortada tek bir sorun yoktur. Sadece ilk maçta alınan kötü sonuç da krizin sebebi değildir. Birçok sorunun bir araya gelmesi neticesinde ortaya çıkan ve giderek büyüyen bir kriz söz konusudur. Bunların temelinde bürokratik hantallığın, Türk spor kamuoyunun yarattığı gereksiz gerilimin ve günübirlikçi anlayışın, Futbol Federasyonunun bağımsız olmayışının, İstanbul-Ankara arasındaki gerilimin yattığı söylenebilir.

Orhan Şeref Apak'ı istifaya sürükleyen görünürdeki asıl sorun, federasyon başkanlığı vazifesinin yanında Dışişleri Bakanlığı'nda çalışıyor olması ve bu vazifesi dolayısıyla zaman zaman yurtdışına çıkamamasıdır. Nitekim Madrid'deki ilk İspanya maçına da Apak bu nedenle katılmamış, maçtaki ağır yenilginin ardından Apak'ın maça gidemeyişi çeşitli spekülasyonlara sebep olmuştur. Dünya Kupası vizesi alındıktan sonra bu sorunun çözülmesini isteyen Apak, Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü tarafından desteklenmediğini belirterek istifa kararı almıştır[62].

59 Muvakkat E. Talu, "Niçin Kahramandırlar"", *Türkiye Spor*, 1 Nisan 1954, s. 2.

60 Metin Mete, "Doğru Yol", *Akşam*, 21 Mart 1954, s. 8; Metin Mete, "Gençliğe Kıymet Verenler Dâvayı Kazandılar", *Akşam*, 23 Mart 1954, s. 8.

61 "İspanya'nın Futbol İşlerinde Karışıklık", *Cumhuriyet*, 20 Mart 1954, s. 1, 6.

62 "Orhan Şeref Apak'ın İstifası Meselesi", *Türkiye Spor*, 1 Nisan 1954, s. 1-2.

Yaşanan sorunlardan bir diğeri de Madrid'deki maçın ardından ortaya çıkmıştır. Federasyon ilk maçtaki mağlubiyetin ardından rövanşa daha iyi hazırlanmak için A, B, C ve Genç şeklinde dört takım oluşturmuştur. Gerek bu takımdaki oyuncuların millî maçlara daha iyi hazırlanabilmesi için gerekse kış şartlarının o yıl çok çetin geçmesi dolayısıyla Tuna'dan Boğaza buz kütlelerinin geldiği meşhur sene- lig maçları sekteye uğramıştır. Federasyon da maç yapamayan kulüpleri maddi anlamda zora sokmamak adına İspanya ile yapılacak İstanbul'daki maçın hasılatının bir bölümünü kulüplere vermeyi taahhüt etmiştir. Ancak Futbol Federasyonu ile kulüpler arasındaki bu anlaşmaya Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü birtakım mevzuat maddelerini gerekçe göstererek ayak uyduramamış ve kulüplere vadedilen yardımların yapılamaması söz konusu olmuştur[63].

Bürokrasinin yarattığı bir başka sorun ise Türkiye'ye Dünya Kupası yolunu açan küçük çocuk Franco'nun İsviçre'ye götürülmesi olmuştur. Türkiye gerek federasyon nezdinde gerek futbolcular gerekse bütün kamuoyu açısından bu konuda ilk andan itibaren istekli olsa da mart ayı sonunda çıkan bir haber son derece can sıkıcıdır. Habere göre Franco için yapılacak harcamayı Divanı Muhasebat kabul etmemiştir. Bu nedenle Franco'nun masrafları hususi olarak karşılanmadığı takdirde İsviçre'ye götürülmesine imkân yoktur[64]. İlerleyen günlerde bu mesele çözülerek, Franco, Millî Takımın maskotu olarak İsviçre'ye götürülmüşse de bu durum gerilimi arttıran bir başka husus olmuştur.

Tüm bu sorunların üst üste gelmesi sonucunda Orhan Şeref Apak başkanlığındaki Federasyon ve Merkez Hakem Komitesi, Dünya Kupası'na yaklaşık bir buçuk ay kala 29 Nisan 1954 tarihinde aslında herkesçe bilinen ancak bir süredir erteledikleri istifalarını nihayet vermişlerdir. Yapılan açıklamalarda Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü ve bilhassa başında bulunan Cemal Alpman ile yaşanan zihniyet uyuşmazlığı ve Müdürlüğün, federasyonun her faaliyetini kösteklemesi istifaların gerekçesi olarak gösterilmiştir[65].

Apak'ın istifasının ardından bu önemli organizasyon öncesinde Türkiye derin bir krizle karşılaşmıştır. Apak ve federasyon üyelerinin istifalarını başka

63 "B. Terbiyesi U. Müdürlüğünün Kararsızlığı", *Cumhuriyet*, 18 Şubat 1954, s. 4.

64 "Franco'yu İsviçreye Götürmeğe İmkân Yok!", *Cumhuriyet*, 27 Mart 1954, s. 4; "Francoya Mahçup Olduk", *Galatasaray Spor Mecmuası*, 29 Mart 1954, S. 8, s. 4.

65 [Sulhi Garan], "Futbol Federasyonu ve Merkez Hakem Komitesi İstifa Etti", *Türkiye Spor*, 29 Nisan 1954, s. 1; [Muammer Taylak], "Futbol Federasyonu Azalarının İstifası ve Tepkileri", *Türkiye Spor*, 30 Nisan 1954, s. 1-2.

istifalar da takip etmiş, bir süre federasyon başkanı dahi bulunamamıştır. Yaklaşan turnuva öncesi ortaya çıkan bu duruma Türk spor basınında büyük tepki gösterilmiştir[66]. Sonunda sorunun çözülmesi için dönemin önemli spor yazarları toplanmışlar ve Başbakan Adnan Menderes'e bir telgraf çekerek sorunun çözülmesini istemişlerdir. Menderes de bu konuyu hemen gündemine almış ve Ulvi Yenal'ın federasyon başkanlığına getirilmesiyle kriz en azından bir süreliğine aşılmıştır[67].

Bununla birlikte Apak'ın istifası ve yaşanan kriz karşısında basında daha çok Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü eleştirilmiştir. Semih Türkdoğan bir yazısında isim vermekten kaçınmakla birlikte "iyi hizmet ettikleri aşikâr insanları küstüre küstüre seçkin, tecrübeli idareci bulamaz hale gelmiş bulunuyoruz" sözleriyle Orhan Şeref Apak'ın istifasıyla sonuçlanan sürece eleştirisini ortaya koymuştur[68].

15 Mayıs günü görevi devralan Ulvi Yenal zaten çok gecikmiş bulunan hazırlıklara hemen başlamış ve Beden Terbiyesi Umum Müdürü Cemal Alpman ile yaptığı toplantıda zamanlarının sınırlı olduğunu belirtmiş ve bu kısa süre zarfında neler yapılacağı konusunda bu konuda kamuoyunu bilgilendirmiştir. Kısaca özetlemek gerekirse Millî Takım oyuncularının sıkı bir kampa alınması ve 14 Haziran'da İsviçre'ye gidilmesi planlanmıştır[69].

Türkiye'nin kısıtlı bir zaman dilimi içerisinde, başta maddi olmak üzere birçok imkansızlıklar içerisinde yapmış olduğu hazırlık çalışmaları basında da irdelenmiştir. Sulhi Garan, Dünya Kupası'na hazırlanmak hususunda Türkiye'nin çok geride kaldığını savunmuş ve bunun temel sebebi olarak metotlu ve planlı düşünülmemesini gerekçe göstermiştir. Turnuvaya katılacak takımlar hazırlıklarını tamamlamak üzereyken Türkiye maddi sorunlar dolayısıyla İsviçre'de kamp yapamadığı gibi, burada kalacağı yeri bile kesinleştirememiştir. Turnuvada kullanılacak topu diğer takımlar idmanlarında kullanırken Türkiye buna benzer birçok imkansızlıkla boğuşmak durumundadır[70].

66 Halit Talayer, "Sadece 35 Gün Kaldı!.. Biz Hâlâ Uyuyoruz!..", *Türkiye Spor*, 13 Mayıs 1954, s. 1-2; Halit Kıvanç, "Türk Futbolu Böyle Başıboş Bırakılamaz", *Türkiye Spor*, 14 Mayıs 1954, s. 1-2.

67 Kıvanç, *age.*, s. 68-69; "Spor Muharrirlerinin Dünkü Toplantısı", *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1954, s. 4.

68 Semih Türkdoğan, "Beden Terbiyesi İşlerimizdeki İdaresizlik!", *Cumhuriyet*, 17 Mayıs 1954, s. 4.

69 "Yeni Futbol Federasyonu Teşekkül Etti", *Cumhuriyet*, 16 Mayıs 1954, s. 1, 6; "Ulvi Yenalın Dünkü Basın Toplantısı", *Cumhuriyet*, 24 Mayıs 1954, s. 4.

70 Sulhi Garan, "Her Şeyde Uzağı Görme Çok Büyük Bir Hünerdir", *Türkiye Spor*, 6

Mayıs sonunda Yalova'da kampa başlayan millîler, başta Bursa planlanmasına rağmen yapılan değişiklik neticesinde Emirgan'a geçmişler ve kampa burada devam etmişlerdir. Bu sürede İstanbul takımlarından Beyoğluspor ile halkın yoğun ilgisini çeken ve farklı kazanılan iki hazırlık maçı yapmışlardır[71]. Aslında Türkiye için bu dönemde başka Millî Takımlarla hazırlık maçı yapma ihtimali belirmiş hatta buna yönelik davet dahi gelmişse de[72] yaşanan federasyon krizi, bürokratik engeller ve futbola yönelik kısıtlı ve özgüveni eksik bakış açısı bunun gerçekleşmesini engellemiş ve oldukça kısıtlı bir hazırlık safhasıyla yetinilmek zorunda kalınmıştır. Bu yetersiz kamp süreci kuşkusuz Türkiye'nin Dünya Kupası performansını etkileyecektir.

Dünya Kupası'nda Türkiye Millî Takımı

Türk basını o zamana kadar sınırlı düzeyde ilgi gösterdiği futbol müsabakalarına özellikle de Dünya Kupası'na olan ilgisini ilk defa bu kadar arttırmıştır. Daha Türk Millî Takımı, İsviçre'ye gitmeden önce basın mensupları yola çıkmışlardır[73]. Cumhuriyet gazetesi 13 Haziran'dan itibaren 6. sayfada Dünya Kupası'na özel bir yer ayıracağını duyurmuştur[74]. Ayrıca maçları yerinde izlemek isteyenler için turlar da planlanmıştır[75]. Tüm bunlar, Türk kamuoyunun turnuvaya olan ilgisini göstermektedir.

Hazırlıkların ardından 14 Haziran 1954 sabahı 19 futbolcu ve 4 idareciden oluşan Ulvi Yenal liderliğindeki kafile İstanbul'dan uçakla yola çıkmıştır[76]. Kafileyi, İsviçre'de bulunan öğrenciler başta olmak üzere çok sayıda Türk bayrak ve pankartlarla karşılamıştır. Bu öğrenciler, maçlar için hazırlıklara hemen başlamışlar, ayrıca Almanya, Fransa ve İtalya'dan maçları seyretmek üzere İsviçre'ye gelecek Türkler için kalacak yer ve maçlar için bilet ayarlamaya çalışmışlardır[77].

Haziran 1954, s. 2.

71 "Millî Futbol Takımımızın Kampı", *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1954, s. 4; "Millî Takım Kampı Bugün Emirgân'a Naklediliyor", *Türkiye Spor*, 1 Haziran 1954, s. 1; "Millî Takım Namzedlerinin Son Maçı", *Cumhuriyet*, 12 Haziran 1954, s. 4.

72 "Millî Takımımız İki Maç İçin Brezilya'ya Davet Ediliyor", *Türkiye Spor*, 27 Nisan 1954, s. 1.

73 "Türkiye Spor Dünya Kupasında", *Türkiye Spor*, 10 Haziran 1954, s. 1-2; "Spor Ekibimiz Gitti", *Galatasaray Spor Mecmuası*, 14 Haziran 1954, S. 19, s. 3.

74 *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1954, s. 1.

75 "Dünya Kupası Maçları İçin Tertib Edilen Seyahatler", *Cumhuriyet*, 28 Mayıs 1954, s. 4.

76 "Millî Takımımız Bugün İsviçre'ye Gidiyor", *Vatan*, 14 Haziran 1954, s. 1, 7; "Millî Takım Bugün Yola Çıkıyor", *Cumhuriyet*, 14 Haziran 1954, s. 6; Aykut Görkey, "Millî Takımımız Dün Sabah Uçakla Hareket Etti", *Türkiye Spor*, 15 Haziran 1954, s. 1-2.

77 "Dünya Kupası İçin İsviçrede Son Hazırlıklar", *Cumhuriyet*, 11 Haziran 1954, s. 4.

İsviçre'ye ulaşan Millî Takım oyuncuları ilk günü dinlenerek geçirdikten sonra 15 Haziran'da Lozan'daki Olimpiyat Stadı'nda 500 kadar seyircinin takip ettiği küçük bir antrenman yapmıştır. Ardından 16 Haziran'da Dünya Kupası açılışına katılmışlardır[78].

Maça geçmeden evvel bu Dünya Kupası'nın son derece ilginç bir statüye sahip olduğunu belirtmek gerekir. Dört takımdan oluşan gruplarda iki seri başı takım, diğer iki takımla maç yapıyor, seri başı takımlar birbirleriyle oynamıyorlardı. Türkiye'nin grubunda Almanya ve G. Kore'nin yanında o dönemin en güçlü takımı ve turnuvanın favorisi Macaristan bulunmaktaydı. Gol averajı uygulanmıyor, puan eşitliği durumunda eleme safhasında olduğu gibi bir maç daha yapılıyordu. Türkiye açısından seri başı olmak son derece önemliydi. Zira bu durumda Türkiye, Macaristan ile maç yapmayacaktı. Ancak Türkiye'nin seri başı olma hakkını alması da kolay olmamıştır. Zira FIFA İspanya'nın turu geçeceğini düşünerek 2. Grupta İspanya ve Macaristan'ı seri başı olarak düşünmüştür. Ancak Türkiye'nin büyük bir sürprize imza atarak İspanya'yı elemesi tabiri caizse işleri karıştırmıştır. FIFA bir süre Türkiye'nin seri başı olup olmamasını tartışmaya açmışsa da Türkiye'nin bu duruma gösterdiği tepki karşısında Türkiye'nin seri başı olmasını kabul etmek zorunda kalmıştır[79].

Bu statü dolayısıyla Türkiye, maçlara başlamadan evvel tüm planlarını buna göre şekillendirmiştir. Türkiye'nin hedefi, grubun zayıf halkası G. Kore'yi yenip, Almanya'dan bir beraberlik koparark gruptan çıkmaktır. Millî Takım oyuncularının verdiği demeçlere de bu düşünce açıkça yansımıştır[80]. Türk basınında da beklenti aynı yöndedir. Almanya'nın favori olduğu kabul edilmekle birlikte olası bir beraberliğin ardından, G. Kore'yi küçümsemeden elde edilecek bir galibiyetin turu getirmesi umut edilmiştir[81].

Tarihî An: Başlama Vuruşu, Heyecan ve Hayal Kırıklığı

17 Haziran 1954 tarihinde saat 19.00'da Türkiye ile Almanya karşı karşıya gelmiştir. Bu Almanya'nın katıldığı üçüncü dünya kupası olurken, Türkiye'nin ise ilk dünya kupasıdır. Maç için çıkan biletler neredeyse bir

78 "Dünya Kupası Maçlarına Bugün Başlanıyor", *Vatan*, 16 Haziran 1954, s. 1, 9.

79 "Millî Futbol Takımımızın İsviçre'deki Kat'i Durumu", *Türkiye Spor*, 14 Nisan 1954, s. 1; Sulhi Garan, "Nahoş Bir Haber Aldım", *Türkiye Spor*, 28 Nisan 1954 s, 2.

80 Cem Atabeyoğlu, "Millî Futbol Takımımızın Hareketi", *Cumhuriyet*, 15 Haziran 1954, s. 6.

81 Sadun G. Savcı, "Şansımız", *Vatan*, 16 Haziran 1954, s. 2; Necat Tarku, "İsviçre Mektupları, İsviçreliler Dünya Kupası Maçlarını Merakla Bekliyor", *Vatan*, 15 Haziran 1954, s. 6.

hafta öncesinden tükenmiştir[82]. Maç günü olan 17 Haziran tarihi de Türkiye açısından ayrıca bir önem taşımaktadır. Türk futbol tarihinin o zamana kadarki en önemli başarılarından birisi olan ve Turgay Şeren'e Berlin Panteri lakabını kazandıran Almanya galibiyeti tam üç sene önce 17 Haziran 1951'de alınmıştır[83]. Federasyon Başkanı Ulvi Yenal da basına verdiği bir demeçte bunu hatırlatmış ve galibiyete olan ümidini dile getirmiştir[84].

Radyolardan naklen yayınlanan maç[85] Wankdorf Stadı'nda yaklaşık 45 bin seyircinin önünde oynanmıştır. Seyircilerin büyük çoğunluğu Almanlardan oluşmakla birlikte, İsviçre ve civar ülkelerden gelen çoğu öğrenci Türklerde maça ilgi göstermişlerdir. Maça hızlı başlayan taraf beklenenin aksine Türkiye olmuş ve henüz 2. dakikada Suat Mamat'ın golüyle Türkiye 1-0 öne geçmiştir[86]. Bu beklenmedik gol karşısında az sayıdaki Türk taraftarın ve Türk Millî Takım oyuncularının sevincinden başka sesin duyulmadığı statta büyük bir sessizlik hâkim olmuştur[87].

Türkiye'nin sürpriz golü Almanya'yı daha da hırslandırırken, Türkiye'yi ise heyecana düşürmüştür. Golün ardından üst üste pozisyonlar yakalayan Almanya 14. dakikada Schaeffer ile beraberliği yakalamıştır. Bu golün ardından oyun karşılıklı olarak dengelenmiş ve ilk yarı 1-1 sona ermiştir. İkinci yarının başında kullanılan bir korner sonrasında yakalandığı kontratakla gol yiyen Türkiye, golün şaşkınlığını atamadan üçüncü golü kalesinde görmüş ve dengesini kaybetmiştir. Turgay kalesinde çok sayıda kurtarış yapmışsa da maç 4-1 Almanya üstünlüğü ile sona ermiştir[88].

Federasyon Başkanı Ulvi Yenal maçın hemen ardından verdiği mülakatta hayal kırıklığına uğradığını çünkü çok ümitli olduklarını belirtmiş bununla birlikte sonucun oynanan oyunlara bakıldığında tabii olduğunu açık

82 "Türkiye-Almanya Maçı İçin Bilet Kalmadı", *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1954, s. 1, 6.

83 Sulhi Garan, "İmtihan Yarın", *Türkiye Spor*, 16 Haziran 1954, s. 2.

84 "(Manalı Bir Gün) 17 Haziran 1951 de Olduğu Gibi: Berlin Galibiyetinin Yıldönümünde Almanları Gene Mağlûp Edebiliriz", *Türkiye Spor*, 2 Haziran 1954, s. 1-2.

85 "Türkiye-Almanya Maçını Radyolarımız Naklen Verecek", *Cumhuriyet*, 17 Haziran 1954, s. 6. Maçı radyolardan takip edemeyen vatandaşlar, telefonlarla gazeteleri arayarak sonucu öğrenmeye çalışmışlardır. İlhan Bardakçı, "Asıl Maç", *Türkiye Spor*, 19 Nisan 1954, s. 1-2.

86 "Türk Millî Takımı Dün Almanyaya 4-1 Yenildi", *Cumhuriyet*, 18 Haziran 1954, s. 1, 8.

87 Kıvanç, *age.*, s. 80.

88 "Türk Millî Takımı Dün Almanyaya 4-1 Yenildi", *Cumhuriyet*, 18 Haziran 1954, s. 1, 8; "Almanya Türkiye Millî Takımını Dün 4-1 Yendi", *Vatan*, 18 Haziran 1954, s. 1, 7; Kıvanç, *age.*, s. 80-82.

yüreklilikle ifade etmiştir[89]. Öte yandan selefi Şeref Apak, verdiği demeçte bu ağır neticeyi hiç beklemediğini, Almanların yenilebileceğini en azından daha hafif bir mağlubiyet olması gerektiğini dile getirmiştir. Maçı radyodan takip ettiğini belirten Apak, gelişen sonuç karşısında bir ara radyoyu kapatmak istediğini söylemiş, bu ağır mağlubiyetin sebebi olarak taktik hataları, kadro seçimindeki yanlışlıkları gerekçe göstermiştir[90].

Maçın ardından basında çıkan yazılarda yer yer sert eleştiriler görülmekle birlikte umutlar henüz tamamen kaybolmamıştır. Türkiye'nin G. Kore'yi, Macaristan'ın ise Almanya'yı yenmesi son derece olağan sonuçlar olarak beklenmektedir.

Vatan'dan Sadun Savcı, mağlubiyetin nedenleri üzerinde durmuş, sonucun hem taktik hem de psikolojik hatalardan kaynaklandığını ileri sürmüştür. Almanya ile üçüncü bir maçın olasılığına dikkat çekerek aynı hataların yapılmaması durumunda Türkiye'nin bir şansı olabileceğini dile getirmiştir[91]. Necat Tarku ise tribünlerdeki Alman üstünlüğüne dikkat çekerek oyun sırasındaki ıslık ve bağırışların, oyunları üzerinde etkili olduğunu söylemiştir. Ayrıca hakemin yönetiminden şikâyet etmişse de yenilginin asıl sorumlusu olarak Millî Takım Antrenörü Sandro Puppo'yu göstermiştir. Tarku'ya göre sonucun bu şekilde ortaya çıkmasında kötü taktik ve müdafaadaki sistemsizlik etkili olmuştur. Puppo'ya yönelik sert eleştirilerinde, Puppo'nun Türk gazetelerine yönelik tavrının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Zira Puppo, Türk gazetecileri maçtan evvel ve devre arasında soyunma odasına almamış, bu durum gazeteciler tarafından tepkiyle karşılanmıştır[92].

Türk spor camiasının önemli isimlerinden Gündüz Kılıç basındaki diğer isimlerden ayrılarak son derece gerçekçi yazılar kaleme almıştır. Kılıç yazısına öncelikle Türk spor basınına yönelik bir eleştiriyle başlamıştır. İsviçre'ye giden Türk gazetecilerin daha "ayaklarının tozlarını silmeden" telgraflara ve telefonlara sarılarak bilhassa yabancı otoritelerin Türkiye hakkındaki "pöhpöhlerini" ulaştırmalarını ve buradan yola çıkan Türk basınının gerçeklikten uzak hamaset dolu yazılarını eleştirmiştir. Kılıç gerçekçi olmak lazım geldiğini, asıl bunun Türk futboluna fayda sağlayacağını belirttikten sonra tekrar tekrar çalışmak gerektiğini zikretmiştir[93].

89 "Ulvi Yenal, Daha İyi Oynıyabilirdik, Diyor", *Vatan*, 19 Haziran 1954, s. 6.

90 "O. Şeref Apak Alınan Neticeden Müteessirim Diyor", *Vatan*, 19 Haziran 1954, s. 6.

91 Sadun G. Savcı, "Dört Nokta", *Vatan*, 19 Haziran 1954, s. 2, 4.

92 N. Tarku, "Almanlara Neden Mağlûp Olduk", *Vatan*, 18 Haziran 1954, s. 8.

93 Gündüz Kılıç, "(4-1)in Akla Getirdikleri", *Vatan*, 20 Haziran 1954, s. 14; Gündüz Kılıç, "Mantık ve İnsafla Düşününce", *Galatasaray Spor Mecmuası*, 21 Haziran 1954, S. 20, s. 3.

Farklı Galibiyet ve Yeşeren Umutlar

Almanya karşısında alınan farklı mağlubiyet ve yaşanan hayal kırıklığının ardından Türkiye'nin karşısında bu defa kapalı bir kutu sayılabilecek ve daha zayıf bir kadro ile İsviçre'ye gelen G. Kore bulunmaktadır. Kore Savaşı münasebetiyle taraflar arasında maçtan evvel dostane bir hava esmiş, Güney Kore antrenörü Türkiye'nin soyunma odasına gelerek kendileri için kanlarını döken silah arkadaşları Türklerin, futbol takımına muvaffakiyet temennisinde bulunmuştur[94].

Baştan sona Türkiye'nin mutlak üstünlüğü ile geçen maçta Türkiye verilmeyen iki golüne, direkten dönen iki topuna rağmen 7-0 gibi farklı bir üstünlük elde etmiştir. Maçın ikinci yarısı adeta bir antrenman havasında geçmiş, maçın sonlarına doğru iyice yorgun düşen Koreli futbolcular "çömelip dizlerini oğuşturmaya" başlamışlardır[95].

Galibiyetin ardından Almanya'nın Macaristan'a yenilmesiyle birlikte Türkiye ile Almanya eşit puana sahip olmuşlar ve statü gereği Almanya ile beklenen üçüncü maçın yapılması gerekmiştir. Kore karşısındaki mutlak üstünlük Türk Millî Takımının Almanya'ya karşı bu defa daha dirençli bir oyun ortaya koymasına ve turu geçmesine olan inancı yeşertmiştir[96].

İlk Dünya Kupası Macerasının Trajik Sonu

G. Kore karşısında oynanan etkili futbol ve alınan farklı galibiyet ilk maçtaki kötü sonuca rağmen bu defa bir sürpriz yapılabileceğine dair umutları yeşertmiştir. Ancak daha en başından kimi olumsuzluklar ortaya çıkmıştır. İlk iki maçtan farklı olarak, o güne kadar Millî Takımın önde gelen oyuncuları Suat, Burhan ve Turgay, sakatlık ve yorgunluk gerekçesiyle maç kadrosundan çıkarılmışlardır[97].

Türkiye'nin yazılı ve sözlü ricalarına rağmen maçın Zürih'te oynanması ikinci bir sorun teşkil etmiştir. Zira Zürih şehri Alman nüfusunun, Alman kültürünün hâkim olduğu bir yerdir. Yapılan girişimler maçın oynanacağı şehri değiştirmeye yetmemiştir. Bu nedenle Türkiye, yine deplasman şartları

94 "Güney Kore'liler: "Silah Arkadaşlığı Yaptığımız Türkler ile Karşılaşmaktan Zevk Duyduk", dediler., *Türkiye Spor*, 21 Haziran 1954, s. 1.

95 "Takımımız Koreyi Dün 7-0 Yendi", *Cumhuriyet*, 21 Haziran 1954, s. 1, 6.

96 "Türkiye, Güney Kore Millî Takımını Dün 7-0 Yendi", *Vatan*, 21 Haziran 1954, s. 6.

97 "Bugün İsviçre'de Almanya ile İkinci Maçımızı Oynuyoruz", *Cumhuriyet*, 23 Haziran 1954, s. 6.

altında maçı oynamak zorunda kalmıştır. Maçtan önce karşılaşılan bir başka sorun da hakem konusundadır. Maçın başlamasına çok az bir zaman kala müsabakanın İskoç hakemi değiştirilmiş ve yerine daha önce Türkiye'nin Madrid'de 4-1 kaybettiği karşılaşmayı yöneten ve Türk tarafında pek de olumlu bir iz bırakmayan Fransız hakem Vincent getirilmiştir. Cumhuriyet gazetesinde çıkan bir habere göre son ana kadar durumda bir değişiklik olmamış hatta İskoç hakem takımlarla görüşmeler yapmış, forma ve krampon kontrollerini dahi gerçekleştirmiştir. Hakem düdüğü boynunda sahaya çıkmak üzereyken FIFA yetkililerinden Stanley Rous gelerek İskoç hakemin elinden düdüğünü alıp Fransız hakeme vermiş, bunu yaparken de "müteessirim" demekle yetinmiştir. Haberde bunun sebebi olarak Türkiye'nin fazla seyircisinin olmaması ve buna bağlı olarak fazla para getiren bir takım olmaması gösterilmiştir. Ayrıca FIFA'nın baştan beri Türkiye'ye sıcak bakmadığı, seri başı olmak hususunda da bu nedenle sorun çıkardığı iddia edilmiştir[98].

23 Haziran 1954 tarihinde her zaman olduğu üzere yine Türk radyolarından naklen yayınlanan maç beklendiği üzere Alman seyircilerin çok güçlü olduğu bir atmosferde başlamıştır. 30 bine yakın seyircinin yaklaşık 25 bini Alman seyircilerden oluşmaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere maç başlamadan hemen önce hakemin değiştirilmiş olması ve hakemin daha önce Türk tarafıyla hoş hatıralara sahip bulunmayan bir isim olması rahatsızlık yaratmıştır. Bu atmosferde başlayan maça Almanlar hızlı girmiş ve Türk Millî Takımının da yaptığı basit hatalardan faydalanarak ilk 15 dakika dolmadan 2-0 öne geçmeyi başarmıştır. Buna rağmen Türkiye oyunu dengelemek istemiş bu arada 18. dakikada bir gol bulmuşsa da gol ofsayt gerekçesiyle sayılmamıştır. Giderek baskısını arttıran Türkiye 21. dakikada skoru 2-1'e getirmiştir. Hemen bir dakika sonra penaltı beklenmişse de hakem aynı kanaatte olmamıştır. 25. dakikaya doğru gelindiğinde maçtan önce başlayan aksiliklere bir yenisi eklenmiştir. İkinci İspanya maçında Kubala'yı durduran savunma oyuncusu Çetin sakatlanmış, oyuncu değişikliği kuralı bulunmadığından takımı eksik bırakmamak adına sağ açık mevkiine giderek sekerek de olsa durumu idare etmeye çalışmıştır. Fakat ikinci yarı başladıktan 5 dakika sonra daha fazla dayanamayarak oyunu terk etmiştir. Bu arada fiili olarak bir kişi eksik kalan Türkiye bir gol daha yiyerek ilk yarıyı 3-1 geride kapatmıştır. İkinci yarı 10 kişi kaldıktan sonra Türkiye üstünlüğü tamamen Almanya'ya

98 Samim Var, "Maçtan Beş Dakika Evvel Değiştirilen Hakem", *Hürriyet*, 25 Haziran 1954, s. 8; "FIFA'nın Bize Çıkardığı Müşkülat", *Cumhuriyet*, 30 Haziran 1954, s. 6.

kaptırmış gelen gollerle maçtan tamamen kopmuştur. İkinci yarıda bir gol bulan Türkiye kalesinde 4 gol görmüş ve maç 7-2 Almanya'nın üstünlüğüyle sona ermiştir[99].

Dönemin basınında çıkan yazılardan tüm Türkiye'nin radyoları başında toplandığı ve maçı heyecanla takip ettiği anlaşılmaktadır. Vatan gazetesi yazarlarından Enis Tahsin Til, futbolla pek haşır neşir olmadığını belirtmekle birlikte halkın maça olan ilgisini çok güzel resmetmektedir. İnsanlar maçı dinlemek üzere radyoların etrafında toplanıp halkalar oluşturmuş, her sokaktan, evden, otomobilden maçı anlatan spikerin sesi işitilmektedir. Radyodan dikkatle maçı dinleyenlerin bir şey söylemeden sadece "Ah!" diyerek üzüntülerini göstermişlerdir[100]. Türk halkının maça olan ilgisini ve heyecanını gösteren bir başka haberde ise maçı radyodan takip eden bir vatandaş, sinirlerine hâkim olamamış, 800 lira değerindeki radyosunu yere atıp ezerek kullanılamayacak hale getirmiş, zorlukla teskin edilebilmiştir. Dahası gazetecilere verdiği demeçte "Çok müteessir oldum. 800 lira değil 8000 liralık dahi bir radyo olsaydı, aynı şeyi yapmaktan hiçbir zaman çekinmezdim", demekten de geri durmamıştır[101]. Böylesi bir heyecanla takip edilen ve ağır bir yenilgiyle sonuçlanan maçın ardından Türk basınında birçok kişiye yönelik sert eleştiriler yapılmıştır.

Tepkilerin odağındaki isimler arasında maçın Fransız hakemi Raymond Vincenti ve FIFA bulunmaktadır. Fransız hakem, Almanların sert oynamasına göz yummakla eleştirilmiştir. Türkiye'nin bu nedenle yaklaşık 60 dakika 10 kişi oynadığı, ikinci yarı bir ara yine sakatlık nedeniyle sahada 9 kişi kaldığı bunun müsebbibinin de sertliğe izin veren Fransız hakem olduğu dile getirilmiştir. Bunun dışında Türkiye'nin yediği bir golün ofsayt olduğu, kritik bir anda penaltısının verilmediği gibi başka pozisyonlar sayılmış ve hakemin beynelmilel sıfatı taşıyamayacak kadar kötü bir hakem savunulmuştur[102]. Hakem kararları sonraki günlerde de tartışılmaya devam edilmiş, özellikle Türkiye'nin ofsayt gerekçesiyle verilmeye golü başta kimi pozisyonlar üzerine tartışmalar açılmıştır[103].

99 "Almanya'ya Dün 7-2 Yenildik", *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1954, s. 6; "Yanlış Taktik ve Hatalı Tertip Yüzünden Hezimete Uğradık: 2-7", *Türkiye Spor*, 24 Haziran 1954, s. 1-2; Kıvanç, *age.*, s. 86.

100 Enis Tahsin Til, "Neden Yenildik?", *Vatan*, 25 Haziran 1954, s. 7.

101 "Bir Adam Türk-Alman Maçını Dinlerken Radyosunu Parçaladı", *Cumhuriyet*, 25 Haziran 1954, s. 8.

102 "Türk-Alman Maçından Notlar", *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1954, s. 6. Maçı takip eden gazeteci Halit Kıvanç da bu sakatlığın takımı çok etkilediği kanaatindedir. Ona göre sakatlık olmasaydı sonuç 7-2 olmazdı. Kıvanç, *age.*, s. 86.

103 "Ofsayd mı Değil mi?", *Cumhuriyet*, 26 Haziran 1954, s. 8.

Türkiye Futbol Federasyonu ve teknik kadro da sert eleştirilerden nasibini almıştır. Zaten o güne kadar Türk basınıyla arası pek de iyi olmayan ve kendisine karşı kullanılan dilden anlaşıldığı kadarıyla basının pek sevmediği Sandro Puppo hedef tahtasına konulmuş ve uyguladığı müdafaa taktiğinin işe yaramadığı belirtilmiştir. Federasyon idarecileri ise maçın Zürih'te oynanmasını ve daha evvel 4-1'lik İspanya maçını yöneten hakemin maçı üzerine almasını engelleyemedikleri için eleştirilmişlerdir[104]. Sandro Puppo ise aslında ilk maça kıyasla daha iyi bir oyun oynadıklarını fakat 10 kişi oynamalarının kendilerini son derece olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Ayrıca kimsenin değinmediği başka bir meseleye dikkat çekmiş ve İsviçre yemeklerine alışamadıklarını, oyuncularının geldikleri zamandan beri kilo kaybettiklerini ve zayıf düştüklerini belirtmiştir. Takımdaki geleceğine dair de açıklamalar yapan Sandro Puppo, Türkiye'ye dönüp dönmeyeceğinin belli olmadığını söylemişse de kısa bir süre sonra sessiz sedasız Millî Takımdaki görevinden ayrılmış ve Millî Takımın maskotu olarak İsviçre'ye getirilen Franco Gemma ile İtalya'ya dönmüştür[105]. Kısa bir süre sonra da Barcelona ile anlaşarak Türkiye ile Dünya Kupası yolunda elediği İspanya'nın yolunu tutmuştur[106].

Eleştirilerin odağındaki isimlerden Federasyon Başkanı Ulvi Yenal, yaptığı basın toplantısında Çetin'in sakatlığının takımı çok etkilediğini savunmuş ve ayrıca hakemin yönetimiyle alakalı şikâyetlerini dile getirmiştir[107]. Yenal'a göre 1951'de Türkiye, Almanya'yı yenmişse de o zamandan sonra Almanya istikrarlı bir şekilde güçlenirken Türk Millî Takımının en büyük sorunu istikrar olmuştur. Turnuvaya iyi hazırlanamadıklarının farkında olan Yenal bunu açık sözlülükle dile getirmekten geri kalmamıştır[108].

Basında sıklıkla dile getirilen eleştirilerden birisi kurulan kadronun yanlışlığı üzerinedir. Bilhassa Suat, Turgay ve Burhan'ın son maçta oynatılmaması ve yerlerine oynayan oyuncuların hataları, savunmadaki bireysel hatalar büyük eleştiri konusu olmuştur[109]. Bu konuya da ayrıca değinen Ulvi Yenal,

104 "Türk-Alman Maçından Notlar", *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1954, s. 6.

105 "Sandro Puppo'nun Beyanatı", *Vatan*, 25 Haziran 1954, s. 8.

106 "Sandro Puppo "İspanya'nın F.C. Barcelona'sına Antrenör Oldu", *Türkiye Spor*, 5 Ağustos 1954, s. 1.

107 "Sandro Puppo'nun Beyanatı", *Vatan*, 25 Haziran 1954, s. 6; "7-2'lik Mağlûbiyet İçin Neler Söylendi?", *Cumhuriyet*, 25 Haziran 1954, s. 8.

108 Ulvi Yenal: Almanları Yenemezdik", diyor, *Vatan*, 29 Haziran 1954, s. 8.

109 [Cezmi Zallak], "Almanya Mağlûbiyetinin Sebebleri", *Cumhuriyet*, 25 Haziran 1954, s. 6; Necat Tarku, "İsviçre Mektupları, Almanlara 7-2 Neden Mağlûp Olduk", *Vatan*, 27

kilometrelerce uzaktan kadro kurmanın mümkün olmadığını savunmuş, kadroda olmayan oyuncuların bazılarının yorgun, bazılarının ise maçı kaldıramayacak şekilde asabi olduğunu belirtmiştir[110].

Meseleye daha soğukkanlı yaklaşan Alp Zirek alınan sonuçların istenildiği gibi olmamakla birlikte bu durumun Türkiye'ye özgü olmadığını, çok daha ağır sonuçlar alan millî takımlarda bu kadar gürültü kopmadığını belirtmiştir. Türkiye'nin turnuvaya yeterince hazırlanamadığını söylemekten geride durmayan Zirek, futbol konusunda Türkiye'nin kat etmesi gereken uzun bir yol olduğunu belirtmiş ve daha evvel Gündüz Kılıç'ın da dikkat çektiği üzere kendimizi dev aynasında görmekten vazgeçmemiz gerektiğini ifade etmiştir[111].

Federasyon Başkanı Yenal'ın basına verdiği izahatta söylediği bazı sözler Türkiye'nin Dünya Kupası'na yönelik yaklaşımının henüz çok basit düzeyde olduğunu ve bu konuda bir vizyonu bulunmadığını göstermektedir. Yenal basın açıklamasında turnuvaya hazırlanmak için çok az zamanlarının olduğunu ve ellerindeki kısa zamanda en iyi hazırlığı yapmaya çalıştıklarını belirttikten sonra turnuvaya iştirak etmemenin en doğru hareket olacağını savunmuştur. Ancak üst üste iki defa turnuvaya katılmamanın Türkiye'ye FIFA nezdinde sorun yaratacağı için katıldıklarını ifade etmiştir. Dahası konuşmasının bir yerinde ilk maçın ardından turnuvadan çekilmekten bahsetmesi de oldukça dikkat çekicidir[112]. Bu sözler yukarıda da belirtildiği üzere Türkiye'nin Dünya Kupası'na henüz yeterince ciddi bir surette yaklaşmadığını göstermektedir.

Basında da buna benzer yaklaşımlara sayısı az olmakla birlikte rastlanmaktadır. Vatan gazetesinden İhsan Ada, sporun bir halk eğitimi, fert ve kütle ahlakının durulaşması, düşünce ve beden yapısının geliştirilmesi için yapıldığını savunmuş, gösteriş, para, oyalanma amaçlı yapılmasına karşı çıktığını ifade etmiş, Dünya Kupası'na karşı mesafeli bir duruş ortaya koymuştur[113].

İktidardaki Demokrat Parti'ye yakınlığıyla bilinen Zafer gazetesi en sert eleştirileri yapan yayın organlarından birisidir. Zafer gazetesinin bu "faciadan" Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü'nü mesul tutması oldukça dikkat

Haziran 1954, s. 8; Kemal Aydar, "Ağır Mağlubiyetimizin Mes'ulleri Kimlerdir?", *Vatan*, 25 Haziran 1954, s. 8.

110 "Ulvi Yenal, Almanları Yenemezdik, Diyor", *Vatan*, 29 Haziran 1954, s. 8.

111 Alp Zirek, "Hani… Neredeyse…", *Türkiye Spor*, 29 Haziran 1954, s. 1-2.

112 "Ulvi Yenal'ın Basına Verdiği İzahat", *Cumhuriyet*, 25 Haziran 1954, s. 1, 4.

113 İhsan Ada, "Gerekçeli Yenilme", *Vatan*, 29 Haziran 1954, s. 6.

çekicidir[114]. Alınan farklı sonuç millî itibarın zedelenmesi olarak değerlendirilmiş ve buna müsaade edilmemesi gerektiği savunulmuştur. Zafer gazetesine göre buna sebep olanlar görevlerinden alınmalıdır. Bu noktada birinci mesul olarak da Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü gösterilmiştir[115]. Yine Zafer gazetesi adına Kupayı İsviçre'de takip eden Haydar Özakman, yenilen gol sayısına dikkat çekerek "Kalemizi 7 gole peşkeş çekenler" ifadesini kullanmış ve buna sebep olarak takımın yanlış kurulmasını ve turnuvaya yeterince hazırlanılmamasını gerekçe göstermiştir[116]. Adviye Fenik ise son derece alaycı bir yazıyla Millî Takımı tepeden tırnağa eleştirmiştir[117].

Turnuvanın Ardından

Türkiye ve Dünya Kupası temalı tartışmalar turnuvanın tamamlanmasının ardından bir müddet daha devam etmiştir. Bu tartışmalar çalışmada da görüldüğü üzere Dünya Kupası elemelerindeki ilk İspanya maçından itibaren başlamış ve her olumsuz sonuç karşısında giderek şiddetlenmiş, bazı isimler sorumlu olarak gösterilmişlerdir. Bu tartışmalarda daha önce yaşanan federasyon başkanlığı krizinin de etkileri bulunmaktadır. Tüm bu tartışmaların zaman zaman yapıcı etkileri olmuşsa da Türkiye'nin Dünya Kupası serüveninde olumsuz sonuçlar da yaratmıştır.

Zaman zaman tartışmalar Şeref Apak ve yeni federasyon yahut Umum Müdürlük arasındaki bir kavgaya dönüşmüştür. Bu bağlamda çok sert eleştiriler karşılıklı olarak dile getirilmiştir[118]. Apak, Zafer gazetesinde bir dizi yazı yazarak önce kendilerinin istifasıyla sonuçlanan süreci tekrar hatırlatmış ve neden istifa ettiklerine dair daha detaylı bilgi vererek açıkça Umum Müdürlüğünü bürokratik sorunlar çıkarmakla ve kendilerine engel olmakla suçlamıştır[119]. Ardından Millî Takımı başarısız olarak addederek bu başarısızlığın nedenlerinin arkasında yatan sebebi idaresizlik olarak göstermiştir[120].

114 "Bu Faciaya Sebep Olanlar Mutlaka Aranmalıdır", *Zafer*, 24 Haziran 1954, s. 1, 5.

115 Ç. K. Ş., "Mesele Çok Ciddidir!", *Zafer*, 24 Haziran 1954, s. 1, 6.

116 [Haydar Özakman], "Almanlar Dün Baraj Maçını 7-2 Kazandı", *Zafer*, 24 Haziran 1954, s. 6.

117 Adviye Fenik, "Maskot!", *Zafer*, 24 Haziran 1954, s. 3.

118 "Uğradığımız Hezimet İçin Bir Açıklama Yapılacak", *Vatan*, 28 Haziran 1954, s. 8; Gündüz Kılıç, "Pot", *Vatan*, 27 Haziran 1954, s. 8.

119 Orhan Şeref [Apak], "Bir Hezimetin İçyüzü, Niçin İstifa Ettik?", *Zafer*, 27 Haziran 1954, s. 1, 5.

120 Orhan Şeref [Apak], "Bir Hezimetin İçyüzü, Niçin Yenildik?", *Zafer*, 29 Haziran 1954, s. 1, 7.

Fakat Almanya karşısında alınan 7-2'lik ağır mağlubiyetin sıcaklığı sırasında yapılan sert eleştiriler, Almanya'nın kupada başarılı bir şekilde ilerlemesi karşısında giderek azalmış, hele hele Almanya'nın sürpriz bir şekilde Macaristan'ı yenerek kupayı almasıyla eleştiriler bir ölçüde tersine dönmüş ve o zaman kadar yapılan eleştirilerin haksızlığı dile getirilmeye başlanmıştır[121].

Türk basınının önemli isimlerinden Burhan Felek, federasyona yönelik ithamların haksız olduğunu belirttikten sonra gerçekçi olmak gerektiğini, Türk futbolunun çok fazla eksiğinin bulunduğunu belirtikten sonra çözüm reçetesini sunmuştur. Felek, bunu düzeltmek için uzun vadeli çalışma ve araştırma yapılmasını ve kararlı olunmasını aksi takdirde elde edilecek başarıların tesadüften öteye geçmeyeceğini savunmuştur[122]. Alp Zirek ise Dünya Kupası'nda ortaya çıkan sonucun kendilerini tatmin etmemekle birlikte yapılması gerekenin mesul aramak değil bu durumun sebeplerini aramak olduğunu ifade etmiştir[123]. Eşref Şefik de mesuliyetin şahıslara yüklenmeye çalışıldığını ancak bunun doğru olmadığını savunmuş, Türkiye'de futbol anlayışının Avrupa'dan geride bulunduğunu belirttikten sonra çözüm için birtakım önerilerde bulunmuştur[124].

Halit Kıvanç, bu turnuvaya ait anekdotları arasında TFF Başkanı Ulvi Yenal'ın mükemmel Fransızcasıyla toplantılarda, basın demeçlerinde saygınlık görmesini güzel bir anı olarak kaydetmiş, Turgay Şeren'in saha dışında yabancı gazetecilere Fransızca demeç vererek dikkat çekmesini ve iyi bir imaj verdiğini belirtmiştir[125]. Kıvanç'ın bu yaklaşımı Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren benimsediği muasır medeniyetler arasında yer alma hedefiyle de örtüşmektedir. Türkiye, Atatürk'ün de işaret ettiği muasır dünyaya dâhil olmayı seçerken bunu sadece siyasi ve kültürel olarak değil, sanattan spora, turizmden mimariye geniş bir yelpazede gerçekleştirmeyi arzulamıştır. Kıvanç'ın yaklaşımı da bunun bir ifadesidir.

121 Nuri Bosut, "Dünya Kupası Futbol Maçları Münasebet ile", *Cumhuriyet*, 6 Temmuz 1954, s. 4; Halit Talayer, "Almanya Finali Oynarken", *Türkiye Spor*, 4 Temmuz 1954, s. 1-2.

122 Burhan Felek, "Hayal ve Hakikat", *Cumhuriyet*, 8 Temmuz 1954, s. 4.

123 Alp Zirek, "Mes'ul Değil, Sebep Aramalıyız", *Türkiye Spor*, 7 Temmuz 1954, s. 1-2.

124 Eşref Şefik, "Yine Mesuliyetin Tamamını Şahıslara Yüklemek Niyetindeyiz.", *Hürriyet*, 28 Haziran 1954, s. 8.

125 Kıvanç, *age.*, s. 87.

Sonuç

Dünya futbolunun zirvesi, Halit Kıvanç'ın tabiriyle "Kupaların Kupası" Dünya Kupası, İkinci Dünya Savaşı yılları istisna olarak kabul edilirse ilk düzenlendiği 1930 yılından sonra düzenli olarak gerçekleştirilmiş, Türkiye de tarihinde iki defa bu organizasyona katılma başarısı göstermiştir. Bu çalışmada Türkiye'nin katıldığı ilk Dünya Kupası yarı belgesel tarzda ele alınmaya çalışılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya önemli bir değişim süreci yaşarken, Türkiye de bunun dışında kalmamıştır. Türkiye'de çok partili hayata geçiş, siyasi ve ekonomik liberalizasyon gibi başta siyasi ve ekonomik anlamda önemli bir değişim süreci yaşanırken bunun sosyo-kültürel etkilerinin de olması kaçınılmazdır. Bu etkiyi futbolda da görmek mümkündür. Türk futbolu 1950'li yıllara gelindiğinde önemli bir atılım süreci gerçekleştirmiştir. Bunun en ciddi örneklerinden birisi Türkiye'nin Dünya Kupası'na katılmasıdır. Her ne kadar ilk turda elenmiş olsa da sürecin en başından en sonuna kadar yaşanan türlü olumsuzlara rağmen Türkiye'nin başarılı bir mücadele ortaya koyduğunu söylemek gerekir.

Bu başarıyı getiren önemli adımlardan birisi genç oyunculara yönelik yapılan yatırımlardır. İkinci Dünya Savaşı sonrası bir genç millî takım kurulmuş, atılan bu temeller başarılı sonuçlarla taçlandırılarak sürdürülmüştür. Genç Millî Takım, İsviçre'deki Dünya Kupası'ndan kısa bir süre önce düzenlenen 1954 Dünya Genç Millî Takımlar Şampiyonası'nda oldukça başarılı maçlar çıkarmış ve dördüncülük kazanmıştır.[126] Türkiye futbolda 1950'li yıllarda iyi bir jenerasyon yetiştirmiş ve buna mukabil içinde bulunduğu koşullar çerçevesinde nispeten başarılı sonuçlar elde etmiştir. Ancak bu parlak jenerasyondan ne yazık ki yeterince istifade edilememiş ve yaşanan atılım sürecinin sonunda elde edilen başarılar oldukça sınırlı kalmıştır. 1950 Dünya Kupası'na hak kazanıldığı halde katılınmaması, 1958 Dünya Kupası elemelerine çeşitli gerekçeler öne sürerek iştirak edilmemesi, federasyon içerisinde yaşanan sorunlar ve bunların basında yol açtığı zararlı polemikler gibi çeşitli nedenler dolayısıyla elde edilen başarının zirve noktası 1954 Dünya Kupası'na katılmak olmuştur. Var olan potansiyel yeterince kullanılamamıştır. Bunun sebepleri hakkında çok çeşitli sebepler öne sürmek mümkündür.

126 [Halit Kıvanç], "Türk Takımı Arjantine'e 1-0 Mağlup Olarak Dünya Üçüncülüğünü Kaybetti", *Türkiye Spor*, 20 Nisan 1954, s. 1-2.

Bu çalışmada tespit edilen sebeplerden birisi Türkiye'nin Dünya Kupası'na ve futbola bakışında önemli bir vizyon eksikliğinin bulunmasıdır. Yenal'ın ikinci Almanya mağlubiyeti sonrası yaptığı açıklamada, turnuvaya katılmamanın en doğru karar olduğunu belirtmesi Dünya Kupası'na karşı yaklaşımı göstermektedir. 2002 yılına kadar bir daha Dünya Kupası'na katılamayacak Türk Millî Takımı, az daha 1954'teki Dünya Kupası'na katılmamak gibi son derece üzücü bir karar almanın eşiğinden dönmüştür.

Dönemin spor kamuoyunda yaşanan sert tartışmaların ve bunun yarattığı sonuçların da olumsuz etkisinden söz edilebilir. Ön eleme aşamasından itibaren Türk basını üzerinden takip edilebildiği kadarıyla Türk spor kamuoyunda bir acelecilik ve mükemmeliyetçilik göze çarpmaktadır. Favori İspanya ile Madrid'de yapılan maçın farklı kaybedilmesi karşısında yapılan son derece sert eleştirilerin yanında federasyona yönelik son derece haksız ithamlarda bulunulması, Almanya karşısında alınan 7-2'lik ağır mağlubiyet karşısında maçın büyük kısmında 10 kişi oynanmış olması gerçeğine karşın basının ağır hücumlar bazı noktalarda haklılık payı bulunmakla birlikte çoğu zaman yapıcı olmaktan uzaktır. O güne kadar dünya kupalarında birçok takım çok daha ağır mağlubiyetler aldığı gibi Türkiye'nin grubunda bulunan G. Kore iki maçta kalesinde 16 gol görmüştür. Kamuoyunda bu kadar gürültü koparan Almanya mağlubiyeti gereksiz yere büyütülmüştür. Bazı yazarlar meselenin temellerine inerek alınan mağlubiyetlerin gerçek sebeplerine eğilmeye çalışmışlarsa da ortaya atılan fikirler gündelik tartışmaların arasında kaybolmuştur. Unutulmamalıdır ki kupanın sürpriz sahibi Almanya ve dönemin en güçlü takımı ve turnuvanın finalisti Macaristan Türkiye'nin grubunda yer almışlardır. Türkiye, bir yerde kupanın galibi Almanya'ya elenmiştir. Bu da Türkiye'nin başka bir talihsizliği olmuştur.

Son olarak Türkiye'nin bu kupaya yeterince iyi hazırlanamadığı bir gerçektir. 1954 Dünya Kupası'nda çok daha büyük başarılar kazanılamamasında hazırlık safhasının son derece yetersiz geçmesinin etkisi büyüktür. Bunun başlıca sebebi turnuvadan hemen önce federasyonda yaşanan kriz olmuştur. Bunun yanında yukarıda da belirtildiği üzere Türkiye'nin henüz yeterince bu kupaya yeterince ehemmiyet vermemesi ve yapılacak harcamaların kimilerine göre "boşa" görülmesi hazırlık safhasının yetersiz kalmasına yol açmıştır. Doğru düzgün hazırlık maçı yapılamamış, turnuvaya ancak birkaç gün kala İsviçre'ye gidilmiştir.

Sonuçta Türkiye Millî Takımının tüm olumsuzluklara, şanssızlıklara ve kısıtlı imkanlara rağmen 1954 Dünya Kupası'na katılarak önemli bir başarıya

imza attığını söylemek mümkündür. Ancak bu başarı daha ileriye taşınamamış, eldeki genç ve başarılı jenerasyondan yeterince istifade edilememiş ve başarı sürekli hale getirilememiştir. Türkiye'nin bir daha Dünya Kupası'na katılması ancak 2002 yılında söz konusu olmuştur. Bu kupada ise dünya üçüncülüğü gibi önemli bir başarı elde edilmesine rağmen bu başarıda da sürekliliğin sağlanamaması dikkate değer bir benzerlik olup bunun nedenleri de ayrıca üzerine düşünülmesi ve çalışılması gereken bir konudur.

EKLER

SAHİBİ: KÂZIM Ş. DERSAN
Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Mesul Müdür: NURETTİN ORYAN
Telefon: Yazı İşleri: 20765 İdare: 20681
SENE 36 — No. 12733
FİATI 15 Krş. — AKŞAM MATBAASI

AKŞAM

PAZARTESİ 15 MART 1954 KURULUŞ TARİHİ: 1918

AKŞAM'ın KÜÇÜK İLANLARI BUGÜN 6 INCI SAYFADA

Dün maçtan evvel yapılan merasim esnasında Türk ve İspanyol takımlariyle İspanyol Elçisi, İspanyol kafilesi Başkanı, Beden Terbiyesi Umum Müdürü, Futbol Federasyonu Reisi ve hakemler milli marşları dinlerken

Ek 1: Akşam, 15 Mar t 1954, s. 1.

li bir
aşladı

Maç hastaları polisleri taşladılar

2 kişi hakkında tahkikat açıldı

Antep'te 500 kg. kaçak afyon tutuldu

Dün İspanya Milli Takımını 1 - 0 yenen

Milli Takımımız çarşamba günü Roma'da maç yapacak

Milli takımımızın yegâne golünü on beşinci dakikada soliç Burhan attı

Kubala, "Türk takımı çok canlı oynadı,, dedi

Alman hakemler ise bu neticeyi hiç beklemediklerini söylüyorlar

Hürriyet SEÇİM TAHMİN LİSTESİ

534

Ek 2: Hürriyet, 15 Mart 1954, s. 1

Dünkü maçı bir ayakkabı boyacısının dükkânında radyodan takib eden meraklılar

Roma'da İspanya ile 2-2 berabere kaldık

Çekilen kur'ayı Türk takımı kazandığı için İspanya elimine oldu

Çok süratli geçen maç, berabere bittiğinden yarım saat uzatıldı, fakat netice değişmedi

Roma, 17 (SHA) — Dünya Kupası futbol maçlarının gruplar serisinden olan Türkiye - İspanya milli futbol maçı bugün Roma Olimpiyad stadyomunda 65 bine yakın bir seyirci kütlesi önünde oynanmıştır.

— Arkası Sa. 7 Sü. 1. de —

Eski Milli takım kaptanı Muzaffer, eşile birlikte bir otomobilin radyosundan maçı takib ederken

Dünkü maçtan intıbalar

Roma, 17 (Hususi surette gönder-

Ek 3: Cumhuriyet, 18 Mart 1954, s. 1

Dün milli takımı karşılamağa giden futbol meraklılarından bir grup, uçağın gelmiyeceğini duyunca tuttukları hususi kamyonla hava meydanından ayrılmağa hazırlanırlarken (Foto: Hürriyet - A.B.)

Ek 4: Hürriyet, 20 Mart 1954, s. 1

CUMHURİYET

Türkiye - İspanya maçının neticesini tayin eden kur'a

Türkiye - İspanya maçının mukadderatını tayin eden küçük Franco kur'ayı çekerken

Ek 5: Cumhuriyet, 19 Mart 1954, s. 9.

Ek 6: Hürriyet, 23 Mart 1954, s. 4.

İstanbul ve Romanın muzaffer futbolcuları dün içten gelen bir sevgi ile karşılandılar

Muzaffer futbolcularımız dün yurda avdet ettiler

Futbolcularımızın dönüşlerinde 13 saatlik bir rötar olmasına rağmen karşılayıcıların miktarı bir hayli kabarıktı

İspanya millî futbol takımı ile Dünya Kupası futbol maçlarının grup birincilini tayin edecek nihaî karşılaşmasını oynamak üzere Romaya giden ve Romanın Olimpiyat Stadyomunda 65·000 seyirci önünde temsilî bir maçtan sonra 2—2 berabere kalan ve kur'ayı kazanarak «seri başı» olan millî futbol takımımız 13 saatlik bir gecikmeden sonra dün sabah saat 10·15 te yurda avdet etmiştir.

Şimdiye kadar nadir görülen bir merasimle karşılanan futbolcularımızı binlerce karşılayıcı sevinç gözyaşları arasında bağırlarına basmışlardır.

Şimdi, bu karşılama merasimini burada elimizden geldiği kadar görmiyenlere anlatmaya çalışacağız.

Dünya futbol otoritelerinden olarak tamamen İspanyolları 4 gün içerisinde iki defa gözlerine hale gelecek şekilde ikendi ve yabancı seyirciler önünde sahadan silen genç futbolcularımızın Cuma gecesi saat 21·15 te gelmeleri beklendiğinden binlerce sporsever saat 17 den sonra çeşitli vasıtalarla akın akın Yeşilköy hava alanına çıkmaya başlamışlardır.

Saat 18 i geçtiği vakit hava meydanı karşılayıcılarla iyice dolmuştu.

Fakat hava kararıncaya kadar tayyarenin rötar yapması ihtimali mevcuttu. Nitekim öyle de oldu. Meydan boşaltılırken uçağın fazla sis yüzünden gelemiyeceğini ve bu gece Atinada kaldıktan sonra ertesi sabah saat 10 da geleceğini bildirdi.

Tabii bu hiç birimiz için memnuniyet verici bir haber değildi.

Karşılayıcılar ellerindeki bayrak ve üzerleri yazılı dövizlerini katlarlarken, futbolcularımızı getirecek olan şirketin uçağının pistonunu lânetliyorlardı.

Hani bütün kabahat pilotta imiş gibi...

★

20 Mart Cumartesi Yeşilköy hava alanındayız. Etraf en az dün gecekî gibi kalabalık.

Havanın berrak ve güneşli olmasına rağmen ayaz insanın içine kadar işliyor.

Dakikalar geçiyor ve nihayet uçağın pistte indiği bildiriliyor.

Bir kaç dakika daha geçiyor ve uçak meydan binasının önüne gelerek duruyor. Uçağın kapısı açılınca ilk olarak uçağın hostesi çıkıyor. Arkasından birisi daha... ve nihayet. Turgayın görünmesiyle binlerce karşılayıcı candan ve içten gelen «Yaşa Turgay!», «Yaşa millî takım!» diye bağırıyorlar ve uçağa bir cuma ediyorlar.

İstanbul ve Romada attığı iki golle takımımıza dünya kupası maçlarının yolunu açan sevimli ve azaz futbolcumuz Barhan dün sabahki karşılama töreninde omuzlar üzerinde

Futbolcularımız uçaktan indikten sonra, orada hazır bulunan Şehir Bandosu İstiklâl Marşını ve «Kâ-Kâ» karşılama parçaları olan «Dağ başın» ve «İzmir marşını» çalarken Federasyon ve bölge memurları futbolcularımızı tebrik ediyorlar.

Artık şimdi bizim de vazifemiz başlıyor. Kimden başlasak? diye etrafa bakarken kaptan Başkanı Şinasi Onma'y görüyorum.

— Tebrik ederiz, Dünyayı hayrette bırakan bir netice aldınız. Bunun hakkında bize biraz bir şeyler söyler misiniz?

— **Rakiplerimiz çok kuvvetli olmakla beraber, bizdeki «enerji ve süratı onları sahadan silmiştir. Çocuklar vazifelerini mükemmel yapmışlardır. İtalyan seyircisinin bize karşı gösterdiği sevgi tezahüratını biç bir zaman unutmıyacağız.»**

Şimdi futbolcularımızla yaptığımız konuşmayı veriyoruz.

Turgay Şeren (takım kaptanı):

— Rakiplerimiz çok büyük konuşmuşlardı. Bunun cezasını dünya kupasında elimine olmakla gördüler. Bizse fazla bir şey yapmadık. Vazifemizi başarmaya çalıştık.

Lefter Küçükandoniyadis:

— Hepiniz elimizden geldiği kadar çalıştık.

Burhan Sargun:

— Bundan daha çekişmeli bir maç tasavvur edemem. Biz elimizden geldiği kadar çalıştık.

Suat Mamat:

— İstanbuldaki galibiyetten sonra rakiplerimizi küçümsemedik ve elimizden geldiği kadar çalıştık.

Basri Dirimtill:

— Doğrusunu isterseniz oyun bir rüyâ gibiydi. Hiç bir şey hatırlamıyorum.

Recep:

— Arkadaşlarım vazifelerini mükemmelen yapmışlardır.

Feridun Bukağer:

— Rakiplerimiz kuvvetli olmakla beraber enerjimize boyun eğmek mecburiyetinde kaldılar.

İşte sayın okuyucular, kalabalık arasında rastlayabildiğimiz futbolcular yukarıdakileri söylemişlerdir.

Kafile Yeşilköy hava alanından ayrılıp şehre doğru yol alarken yazmadan geçemiyeceğimiz bir hâdise cereyan etmiştir.

Futbolcularımızın bulunduğu bir otomobil Davutpaşadan geçerken kaldırımda bulunan subaylar ve erler arabayı durdurup futbolcularımızı sarılmışlardır. Bilhassa yaşlı bir Albayın gençlerimizi nemli gözlerle öpmesi hepimizin gözlerini yaşartmıştır.

Hoş gelminiz çocuklar.

Cem BAŞAR

Ek 7: Milliyet, 21 Mart 1954, s. 5.

Millî Takımımız dün Almanya'ya 4 - 1 yenildi

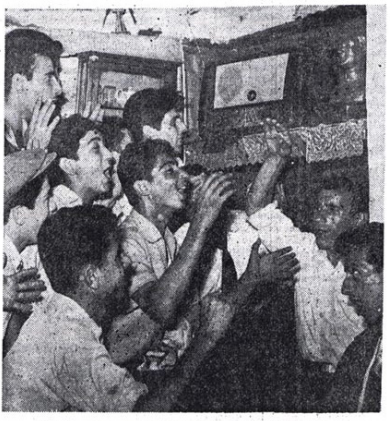
Otuz bin kişinin takip etiği maçta yegâne golümüzü ikinci dakikada Suat attı. Pazar günü Kore ile karşılaşıyoruz

Bern, 17 (Hususî muhabirimiz Ali Meral bildiriyor):

Millî takımımız bugün Bern şehrinde Dünya kupası maçlarının ilk karşılaşmasını Almanya ile Wankdorf Stadında otuz bin seyirci önünde yaptı ve 4-1 mağlûp oldu.

Böylece, bizim grupta Almanya Macaristana ve Güney Kore de bize yenildiği taktirde kardöfinallere iştirak edecek takımı tesbit edebilmek için 22 haziranda biz Almanlarla bir maç daha yapacağız. Ancak bu maçın galibi bir tur daha atlamaya hak kazanacaktır.

[Devamı Sa. 3 Sü 1 de]

Dünkü maçı radyo başında heyecanla takip edenler

Ek 8: Milliyet, 18 Haziran 1954, s. 1.

Dünkü maça milli takımımız o kadar canlı bir şekilde başladı ki, bir ara, futbol bahsi müşterekinde Almanya üzerine para yatırmış olanlar akıbetlerinden endişeye düştüler. Hele bu hücumlardan biri, daha maçın üçüncü dakikasında golle neticelenince, Türkiye'yi tutanlar epey ümitlendiler. Fakat ne yazık ki, oyunun devamı, Almanların şahane oyunu sebebiyle rakiplerimiz lehine oldukça farklı bir netice verdi. Yukarıda, sağ içimiz Suat'ı, Alman sol beki Kohlmeier ve santrhalı Posipal'in yanı başından, sıkı ve yerden bir sağ gülle topu, oyunun ilk, bizim ise son golümüz olarak rakip ağlara takmak üzere bulunurken görüyorsunuz. (Telecroniz-Foto: Hürriyet - U.P. - Bern)

Bern'de yapılan Dünya Kupası maçında Millî takımımız Alman millî takımına 4-1 yenildi

Ek 9: Hürriyet, 18 Haziran 1954, s. 1.

TÜRKİYE'NİN İLK GÜNLÜK SPOR GAZETESİ

TÜRKİYE SPOR

"SAĞLAM KAFA SAĞLAM VÜCUTTA BULUNUR" — ATATÜRK

TARAFSIZ GÜNLÜK GAZETE

HER G
6 SAH
10 KU

GÜNEY KORE'Yİ 7 - 0 MAĞLÛP EDEN MİLLİ TAKIMIMIZ

ALMANYA İLE İKİNCİ MAÇI OYNAYACAK

Gollerimizden üçünü Burhan ikişini Suat, diğerlerini, Lefter ve Erol attılar. Türk takımı maçın başından sonuna kadar ezici şekilde hâkimdi

EN İYİ OYUNCULARINI B ARAJ MAÇINA SAKLIYAN

Almanya kuvvetli rakibi Macaristan'a 8-3 yenildi

İNGİLTERE İSVİÇRE'Yİ 2 - 0, İTALYA BELÇİKA'YI 4 - 0,

DÜNYA

GOL

Ek 10: Türkiye Spor, 21 Haziran 1954, s. 1.

TÜRKİYE'NİN İLK GÜNLÜK SPOR GAZETESİ

TÜRKİYE SPOR

"SAĞLAM KAFA SAĞLAM VÜCUTTA BULUNUR" — ATATÜRK

TARAFSIZ GÜNLÜK GAZETE

HER GÜN 6 SAHİFE 10 KURUŞ

YANLIŞ TAKTİK VE HATALI TERTİP YÜZÜNDEN HEZİMETE UGRADIK: 2-7

Maçın büyük kısmında 10 kişi oynayan Takımımız, bilhassa İkinci Devre'de Alman Onbiri karşısında sahadan silindi

Gollerimizi Mustafa ve Lefter attı

DÜNKÜ İKİ BARAJ MAÇINDAAN SONRA, KARDÖFİNAL'E KALAN TAKIMLAR: MACARİSTAN, BREZİLYA, YUGOSLAVYA, AVUSTURYA, URUGUAY, İNGİLTERE, İSVİÇRE, ALMANYA

TURGAY İÇİN BREZİLYA'DAN YENİ TEKLİF: 200.000 TL.

Radyo Spikeri ve Tanınmış Futbol Kritiği ALMELİK CASTRO bana:

Ek 11: Türkiye Spor, 24 Haziran 1954, s. 1.

KAYNAKLAR

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-18.1-2, Kutu 135, Gömlek 33, Sıra 5, 25 Mart 1954.

https://www.realmadrid.com/en-US/bernabeu-stadium/new-stadium/a-legendary-stadium. son erişim tarihi: 25.02.2024.

Kıvanç, Halit, *Kupaların Kupası Dünya Kupası 1930'dan 2002'ye…*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2002.

Kolektif, *Türk Futbol Tarihi*, ed. Erdoğan Arıpınar, C 2, Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları, 1992.

Süreli Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

Galatasaray Spor Mecmuası

Hürriyet

Milliyet

Türkiye Spor

Vatan

Zafer[127].

127 Süreli yayınlardan kullanılan haberler ve köşe yazıları metin içerisinde tam künye olarak verildiğinden burada tekrar edilmemiştir.

Etnospor Müzesine Bir Örnek: Sındırgı Remzi Çakar Güreş Evi

Samet Doykun*

Giriş

Müze sözcüğü için geçmişten günümüze pek çok tanım yapılmıştır. Müze, Grekçe "Mouseton" kelimesinden türemiş ve Yunan mitolojisinde Musalar (İlham Perileri) adı verilen tanrıçalara adanan tapınak ve Atina'da Musalara ayrılan tepe anlamında kullanılmıştır.[1] Türkçe Sözlük'te[2] ise "sanat ve bilim eserlerinin veya sanat ve bilime yarayan nesnelerin saklandığı, halka gösterilmek için sergilendiği yer" şeklinde tanımlanmaktadır.

Kültür Bakanlığı'nın Müzeler İç Hizmetler Yönetmeliği'nde müzeler, "Kültür varlıklarını tespit eden, ilmi metotlarla açığa çıkaran, inceleyen, değerlendiren, koruyan, tanıtan, sürekli ve geçici olarak sergileyen, halkın kültür ve tabiat varlıkları konusundaki eğitimini, bedii zevkini yükselten, dünya görüşünü geliştirmede tesirli olan daimî kuruluştur" şeklinde tanımlanmıştır.[3]

Uluslararası Müzeler Konseyinin 2004 yılında kabul ettiği tanıma göre müze "kültürel değer taşıyan unsurlardan oluşan bir bütünü, çeşitli biçimlerde koruyan, inceleyen, değerlendiren ve özellikle halkın beğenisinin yükselmesi ve eğitimi için sergileme amacıyla toplum yararına sürekli yöneten bir kurum"dur.[4] Berna Alpagut[5] ise müzeleri "toplumun hizmetinde, halka açık, insana ve yaşadığı çevreye tanıklık eden malzemeleri toplayan ve bunların üzerinde

* Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Çanakkale/TÜRKİYE, sametdoykun@comu.edu.tr https://orcid.org/0000-0001-8231-270X DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.227

1 Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 1.

2 Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2023.

3 URL-1: https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14442/muzeler-ic-hizmetler-yonetmeligi.html

4 Tomur Atagök, *Çağdaş Müzeciliğin Anlamı: Müze ve İlişkileri, Yeniden Müzeciliği Düşünmek*, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, İstanbul 1999, s. 31.

5 Berna Alpagut, *Müze Kültürü, Sanat Kültürü ve Toplumsal Sorumluluk,* Müzeciler Derneği Yayınları, Ankara 2001, s. 5.

araştırma yapan, onları koruyan, bilgi üreten ve bilgiyi paylaşan ve sonuçta bütün bunları eğitim ve toplumun beğenisi doğrultusunda sergileyen, sürekliliği olan ve kâr amacından tamamen bağımsız düşünülen bir kurum" olarak tanımlamaktadır. Ancak günümüzde tanımda yer alan "kâr amacından bağımsız" olma durumu pek de mümkün değildir. Özellikle özel müzelerde birtakım ihtiyaçların giderilmesi için kâr amacı güdülmekte, kamu kurumları tarafından açılan müzelerde ise ziyaretçilerden sembolik ya da cüzi miktarda bir ücret alınmaktadır.

Müzecilik faaliyetlerinin başlangıcı "avcı-toplayıcı" olarak isimlendirilen ilkel insanların doğada nadir gördüğü ürünleri biriktirmesiyle/depolamasıyla başlamıştır. Akabinde özellikle güzel sanatlar alanında gerçekleştirilen sergilerin düzenlenmesiyle depolama işlevi sergilemeye dönüşmüştür. Müzelerde sergilenen sanat eserleri Ferruh Gerçek'in[6] de ifade ettiği üzere müze fikrine hizmet eden ilk kurumlardır. Benzer bir şekilde Orta Çağ'da ki önemli kiliseler ve katedraller heykelleri, azizlere ait kutsal eşyaları ve pek çok dini eşya ve sanat eserini barındırması sebebiyle birer müze olarak görülmektedir.

Doğrudan müze hüviyetinde açılan ilk müze İngiltere'de Oxford Üniversitesinde 1679 yılında çalışmalara başlanıp 1683 yılında ziyaretçilere açılan ve İngiliz koleksiyoncu ve tarihçi Elias Ashmole'nin koleksiyonundan yararlanılarak kurulan Ashmolean Müzesi'dir. Bu müze halk müzesi olarak açılmış olup, dünyadaki en eski müze olarak kabul edilmektedir.[7] Ayrıca Ashmolean Müzesi ilk üniversite müzesi olarak da değerlendirilebilir. Ashmolean Müzesi günümüzde dünyanın hemen her yerinde kurulan müzelerin ilk örneğini oluşturmuş ve 17. yüzyılın sonlarına doğru müze kurma girişimleri zamanla artmaya başlamıştır. Günümüzde dünyanın çeşitli yerlerinde kurulan müze sayısına bakıldığında 55.000 civarı müze olduğu dikkat çekmektedir.

Türk müzecilik tarihine bakıldığında dünyanın çeşitli yerlerinde başlayan müzecilik faaliyetlerine paralel bir seyir görülmektedir. İlk kurulan müzeler incelendiğinde bu müzelerin bünyesinde bulunan materyalleri daha ziyade savaşlardan kalan ürünlerin oluşturduğu dikkat çekicidir. Halit Çal[8] da bu düşünceyi desteklemektedir. Çal, eski Türk devletlerinde de savaşta ele geçirilen veya hediye edilen eşyaların sarayda saklandığı genel kabulünden başka

6 Gerçek, *age*., s. 1.

7 Gerçek, *age*., s. 6.

8 Halil Çal, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Müzeler Türkiye Araştırmaları", Literatür Dergisi, C 7, S. 14, s. 317.

müzecilikle ilişkilendirilebilecek ilk uygulama olarak Anadolu Selçuklularının antik devir heykellerini Konya Kalesi surlarında kullanıldığını ifade etmektedir. Akabinde II. Mehmed'in (Fatih) Topkapı Sarayı'nda bazı Bizans eserlerini toplatması, 1489 yılına kadar Güngörmez Kilisesi'nde savaşlardan ele geçirilen silahların ve Hıristiyanlığın bazı kutsal eserlerinin saklanmasıdır.

R. Alan Gartenhaus'a[9] göre farklı türlerde müzeler bulunmaktadır. 18. yüzyıldan itibaren disiplinler arası koleksiyonlardan oluşan müzeler açılsa da yıllar geçtikçe daha çok arkeoloji, etnografya ve doğa tarihine hizmet eden müzelere yüzlerce yeni tür eklenmiştir. Burçak Madran[10] ise müzeleri koleksiyonlarına göre, bağlı oldukları yönetim birimine göre, hizmet ettikleri bölgeye göre, hitap ettikleri kitleye göre ve koleksiyonların sergileme mekânlarına göre ayrıldığını dile getirmektedir.

Türkiye'de müze sayılarındaki artışla birlikte sergilenen ürünlerin özelliklerine ve çeşitliliğine göre müze türlerinde çeşitlenmeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle 19. yüzyılın ortalarına doğru farklı türde müzeler oluşturulmaya başlanmıştır.[11] Bu gelişme tematik müzelerin ortaya çıkmasına ve gelişmesine yol açmıştır.

İnsanlık tarihinin başından bugüne toplumların hemen hepsinde spor ile sosyal yapı, toplum ve üretim ilişkileri yani bir bütün olarak kültür arasında, dinsel veya törensel ritüellerde de yansımasını bulunan bir ilişki bulunmaktadır. Kısaca spor veya sportif olarak adlandırabilinecek etkinliklerin insanın ve toplumun olduğu her yerde var olduğu söylenebilir.[12]

Türkiye'deki müzelerin çeşitlenmesine bakıldığında genel müzeler, arkeoloji müzeleri, etnografya müzeleri, bilim müzeleri, askeri müzeler, endüstri müzeleri, spor müzeleri ve diğer spesifik müzelerin varlığı dikkat çekmektedir. Spor müzelerinin temelini ise olimpiyat oyunları oluşturmaktadır. İnsan faaliyetleri giderek daha da çeşitlenmeye başlayınca, onları doğru bir şekilde belgelemek ve tasnif etmenin giderek önem kazandığını vurgulayan

9 R. Alan Gartenhaus, *Yaratıcı Düşünme ve Müzeler,* Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara 2000.

10 Burçak Madran, *Müze Türleri,* Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, İstanbul 1999.

11 Mehmet Önder, *Türkiye Müzeleri,* Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 1999, s. 11.

12 Sevda Korkmaz, *Spor Müzeleri,* Spor Yayınevi, İstanbul 2020.

Grulich[13] ilk spor müzelerinin 19. yüzyılın sonlarında şekillendiğini ifade etmektedir. Spor müzelerinin kurulmasında koleksiyonerlerin oluşturduğu özel koleksiyonlar da büyük rol oynamıştır. Bir süre sonra koleksiyonerlerin başlattığı süreci spor kulüpleri ve dernekleri devam ettirmiştir.

Wray Vamplew'e[14] göre spor müzeleri uluslararası, ulusal, bölgesel, kulüp müzeleri olarak farklı sınıflandırmalara sokulabilmektedir. Buna spor dalına göre ya da bazı spor dallarını birleştirici terimlerle oluşturulan müzeleri de eklemek mümkündür.

Londra'da 1865 yılında açılan Kriket Müzesi ve 1897 yılında Prag'da hizmete giren Sokol Müzesi ilk spor müzesi örneklerini oluşturmaktadır. Kriket Müzesi, spor eğitimi ve tarihi değeri olan öğelerin kalıcı olarak sergilenmesi ve korunması için kurulmuş bir müzedir. Müzenin ücretli çalışanı olmayıp gönüllülük esasına dayanan bir hizmet anlayışı ile ziyaretçilere hizmet sunmaktadır.

Dünya üzerinde yüzlerce yukarıda örnekleri verildiği gibi pek çok spor müzesinin varlığı söz konusudur. Spor müzelerinin büyük bir kısmı ABD ve Kanada'da kurulmuştur. Bu durumun en önemli sebebi her iki ülkede de spora verilen değerdir. ABD'de spora verilen önemin bir başka göstergesi ise onlarca spor enstitüsünün 1930'lu yıllardan itibaren hayata geçirilmesidir. Amerika'daki bu durum, spor müzeleri ve şeref holü oluşumuna da büyük bir katkı sağlamıştır.[15]

Avrupa'ya bakıldığında ise ilk müzelerin Amerika'daki müzecilik faaliyetlerini takip eden yıllarda başladığı görülmektedir. Özellikle İsviçre'deki dağcılık özelinde kurtulan İsviçre Alpleri Müzesi gerek ülkenin coğrafi özelliklerini gerekse dağcılık sporunu yansıtma ve gelecek kuşaklara aktarma noktasında Avrupa'ya hatta dünyaya örnek olabilecek bir müzedir.

Amerika'daki spor müzeciliği hareketi hemen tüm dünyayı etkilemiştir. Dünyanın birçok yerinde farklı branşlarda müzelerin kurulmasına önayak olmuştur. Müze oluşumlarında ülkelerin ya da şehirlerin kültürel değerleri, coğrafyası ve iklimi müze türlerindeki çeşitliliğin oluşmasında büyük önem arz etmektedir. Örneğin İskandinav ülkelerinde coğrafya ve iklimin etkisiyle kar sporları; İspanya'da kültürel bir anlam ifade eden boğa güreşleri söz konusu ülkelerde kurulan müzelerin temasını oluşturmuştur.

13 Tomas Grulich, *Musée du Sport,* Les Cahiers Espaces, Paris 2006.

14 Wray Vamplew, "Facts and Artefacts: Sports Historians and Sports Museums" Journal of Sport History, Vol. 25, No. 2, s. 268.

15 Josef Hoffman, *Le musee Maccabi,* Les Cahiers Espaces, Paris 2006, s. 98.

Spor müzeleri, inşa edildiği ülkenin kimliğini ve spor mirasını yansıtmak gibi önemli bir sorumluluğa sahiptir. Bunun dışında da spor faaliyetleri açısından pek çok işlevi bünyesinde barındırmaktadır. Sporun, turizm sektöründeki önemi göz önüne alındığında, spor müzelerinin de bu devinimde önemli bir payı bulunmaktadır.[16] Dünyada başta futbol olmak üzere tüm dünyaya mal olmuş sporlar ve ülkelerin kendilerine özgü ya da o ülke ile özdeşleştirilmiş spor dalları turizm faaliyetleri için önemli bir unsur olarak görülmektedir. Spor turizmi ile ortaya çıkan ve gelişen spor müzeleri gerek ilgili spor dalını tanıtmada gerekse etiketlendiği coğrafyanın tanıtımında son derece önem arz etmektedir.

Spor müzelerinin spor mirasının korunmasını sağlaması, sportif bir bellek oluşumuna zemin hazırlaması ve fiziksel aktivitelere teşvik etmesi gibi işlevleriyle de ne denli önemli misyonlar yüklendiğinin altının çizilmesi gerekmektedir. Spor müzelerinin oluşum yapısını destekleyen toplayıcı, muhafaza edici, öğretici ve sergileyici olmak üzere dört farklı önemli işlevi daha bulunmaktadır.[17] Çalışmanın başında da ifade edildiği üzere avcı toplayıcı yaşamdan gelen toplayıcılık işlevi, muhafaza etme yani ürünlerin biriktirilmesi ile devam ettirilmiş nitekim sonunda da bu ürünler sergilenerek öğretici özelliği ortaya çıkmıştır.

Bir toplumun ihtiyaçları dikkate alındığında, kültürel mirası yaşatacak çeşitli aktiviteler sunan spor müzeleri, serbest zamanları değerlendirme kavramına hizmet eden eğitsel oyunlara uygulama alanları açarak aynı zamanda sosyo-kültürel eğitim fonksiyonları ile bir kentsel eğlence merkezi ve dinlenme özelliği taşımaktadır.[18]

Spor müzelerinin felsefesi ise tıpkı diğer müzelerin felsefesi gibi "eğlence yoluyla eğitmek"tir. Dolayısıyla gelen ziyaretçilerine gerek interaktif yönden gerekse birebir uygulanan metotlarla spora ve mirasına olan ilgiyi bu yönüyle dinamik tutmaktadır.[19] Özellikle uygulamalı müzeler ziyaretçilere hem hoşça vakit geçirme konusunda hem de deneyimleme konusunda önemli birer hususdur.

16 Neslihan Arıkan Fidan ve Özbay Güven, *Spor Müzeleri ve Spor Tarihi Müzesi Model Önerisi*, Gazi Kitabevi, Ankara 2022, s. 23.

17 Kalle Voolaid, *Le musée du Sport d'Estonie Quand l'histoire du sport illustre l'histoire nationale,* Musée du Sport, Paris 2006, s. 43.

18 Neslihan Arıkan Fidan ve Özbay Güven, *Spor Müzeleri ve Spor Tarihi Müzesi Model Önerisi*, Gazi Kitabevi, Ankara 2022, s.23.

19 Wray Vamplew, "Facts and Artefacts: Sports Historians and Sports Museums", *Journal of Sport History*, Vol. 25, No. 2, s. 268.

Türkiye'de spor müzeciliği ile ilgili gelişmeler Cumhuriyet ile desteklenmeye ve ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle bu dönemdeki spor konusundaki devlet politikaları spor müzeleri üzerinde etkili olmuştur. Özbay Güven[20] Türk Spor Kurumunun modern sporlar ile birlikte geleneksel Türk sporlarının da yeniden hayat bulması ve gelişimi noktasında önem taşıdığını ifade etmektedir. 1938 yılında millî spor müzesi kurulma girişiminde bulunulmuş ancak Atatürk'ün vefatından sonra söz konusu çalışmalar yarıda kalmış sonra da devam ettirilememiştir.

Günümüzde futbol her ne kadar en ilgi çekici spor olsa da Türk kültüründe geçmişten günümüze değin millî spor olarak nitelendirilen avcılık, okçuluk, binicilik, cirit ve güreş gibi sporlar kültürel bellekte her zaman var olmuştur. Türk kültüründe özellikle güreşe olan ilgi yadsınamayacak kadar çoktur.

Türk kültüründe güreş tarihini kesin bir tarihten başlatmak çok mümkün değildir. Atıf Kahraman[21] yaşantısı sürekli olarak doğa ile savaşmakla geçen Türk ulusunun milattan 3000 sene evvel güreş yaptığını dile getirmektedir. İlhan Toksöz[22] de Türklerde güreşin tarihiyle ilgili bu görüşü desteklemektedir. Güreşin Türk kavramıyla bütünleşmesi için uzun bir geçmişin olması gerektiğini ve bu sporun kökünün Türklerin ana yurdu olan Orta Asya'ya kadar dayandığını ifade etmektedir. Bahaeddin Ögel[23] Türk kültüründe güreş tarihi ile ilgili kesin bir tarihe ulaşılamamasını Türklerin göçebe bir millet olmasına bağlamaktadır. Ögel, güreşin ortaya çıkışı ile ilgili her ne kadar net bir tarih veremese de milattan önce 13. yüzyılda yaşamış Koryakların tahtadan yaptıkları süs eşyalarının üzerinde güreşçi figürlerinin bulunmasına bakılırsa, güreşin ne kadar eski bir spor olduğunun anlaşılabileceğini ifade etmektedir. Ayrıca Sümerlerde de güreşin yaygın olduğu ve yılın belirli dönemlerinde güreş bayramları yapıldığı tarihi buluntularla kanıtlanmıştır.

Türk güreş tarihinde pek çok pehlivan elde ettikleri başarılarla yaşadıkları coğrafyada hatta tüm Türkiye'de nesilden nesile anlatılmıştır. Mürsel Akdenk[24] içinde bulunduğumuz Cumhuriyet döneminde ise 34 dünya

20 Özbay Güven, *Türklerde Spor Kültürü,* Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010.

21 Atıf Kahraman, *Cumhuriyete Kadar Türk Güreşi I-II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 2.

22 İlhan Toksöz, *Tarihsel Süreç, Pehlivan: Kırkpınar Yağlı Güreşleri,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2011.

23 Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi I,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, s. 245.

24 Mürsel Akdenk, *Türk Sporunun Gelişmesinde Spor Organizasyonlarının Rolü Güreş*

şampiyonu ve yüzlerce dereceye giren güreşçi yetiştirildiğini dile getirmektedir. Ancak 1970'lerden sonra Cumhuriyet'in ilk yıllarında görülen başarılar azalmaya başlamıştır. Başarının hızla azalmasında spora verilen desteğin ve spor politikalarının yanlışlığı büyük etken olarak görülmektedir. Nitekim günümüzde de millî statüye sahip olmayan sporcular kendi maddi imkânlarıyla ya da sponsorlar tarafından desteklenerek spora devam etmektedir.

12 Haziran 1944 tarihinde Balıkesir Beden Terbiyesi Bölge İstişare Heyeti Kurtdereli Mehmet Pehlivan adına bir güreş müzesi gerçekleştirmek için gerekli çalışmaları başlatmıştır. Kurtdereli Mehmet Pehlivan'ın spor malzemeleri, madalyaları, berat ve nişanları, Atatürk tarafından kendisine yazılan mektubu bu müzede yer alacaktır. Ancak söz konusu müze başta ekonomik koşullar olmak üzere çeşitli sebeplerden dolayı kurulamaz.

Günümüzde Balıkesir'in Sındırgı ilçesinde yer alan Sındırgı Remzi Çakar Güreş Evi 1944 yılında kurulmak istenen Kurtdereli Mehmet Pehlivan müzesinin yıllar sonra vücut bulmuş hâli olarak değerlendirilebilir.

Sındırgı Remzi Çakar Güreş Evi'nin İnşa Süreci

Tarihi kökleri çok eski zamanlara dayanan yağlı güreşler Balıkesir'de ilk kez 1959 yılında yapılmaya başlanmıştır. 1981 yılında ise Mustafa Kemal Atatürk'ün doğumunun 100. yılına özel ve bölgenin en önemli yağlı güreş temsilcilerinden biri olan Kurtdereli Mehmet Pehlivan'ın anısına Kurtdereli Yağlı Güreşleri isminde güreşler düzenlenir. Ancak görüşmeler neticesinde Sındırgı'nın köklü bir güreş anlayışının olmadığı anlaşılmaktadır. Sındırgı'da güreş profesyonel bir spordan ziyade çobanların merada küçükbaş hayvanlarını otlatırken hoş vakit geçirmek, eğlenmek amacıyla gerçekleştirilen bir faaliyettir. Bir süre sonra çobanlar arasındaki güreşler köyler arası güreşlere, düğün ve cemiyet güreşlerine dönüşmeye başlamıştır (KK-1, KK-2, KK-3).

Zamanla marka değer hâline gelen yağlı güreşler uzun yıllar devam etmiş hatta güreşmeyen adama kız verilmez algısı oluşmuş; ancak bir süre sonra çeşitli sebeplerden dolayı sadece geçmişte güreş tecrübesi olan pehlivanlar tarafından konuşulur hâle gelmiştir.

Kültürel bellekte kaybolmaya yüz tutan yağlı güreşler uzun bir sürenin ardından 2014 yılında Sındırgı'da yerel yönetimlerin de desteği ve geleneksel olan her şeye sahip çıkma düşüncesiyle bir güreş takımı kurulur. Güreş takımı

Federasyonu Örneği, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 1989, s. 92.

her ne kadar yeni olsa da Sındırgı'nın güreş geçmişinin iyi olması sebebiyle beklenti yüksek tutulur. Geçmişte Sındırgı'dan iyi güreşçilerin çıkması yeni kurulan takımla birlikte devam ettirileceği beklentisi oluşturmuştur. Beklentinin yüksek olmasına karşın güreş antrenmanlarını yapacak herhangi bir mekânın olmayışı dikkat çekicidir.

Sındırgı Belediyesi tarafından oluşturulan güreş alanlarında kısa süre içerisinde güreş antremanları yapılmaya başlanır. Mekân konusundaki talihsizlik öğrenci bulma konusunda hiç yaşanmaz. Hemen her haneden bir çocuk güreş kursuna yazılmak ister. Bu isteğin altında yatan etmenlerden en önemlisi aile büyüklerinin de güreşle haşır neşir olmalarıdır. Yüzlerce çocuğun katıldığı güreş kursları günde üç farklı antrenmanla devam eder. Bu yoğun çalışmalar kısa sürede meyvesini verir ve üç yılın sonunda 13 yaş grubunda il şampiyonu ve Türkiye beşincisi çıkar (KK-1, KK-4).

1-3 Temmuz 2022 tarihleri arasında Edirne'de düzenlenen 661. Kırkpınar Yağlı Güreşlerine katılan Sındırgılı Burak Bozkurt küçük orta küçük boy kategorisinde ikinci olur ve 38 yıl sonra Kırpınar'da Sındırgı final görür ve Kırkpınar dönüşü Sındırgı'da aylarca güreş konuşulur (KK-1, KK-4). Çoban kültürü hikâyesi ile başlayan güreş kültüründe Kırkpınar'a damga vurmuş pehlivan çıkar. 38 yıllık aranın en temel sebepleri Sındırgı'da güreşe olan ilginin azalması ve istihdam sorunlarıdır. İstihdam sorunları günümüzde Sındırgı Belediyesi'nin destekleri ile çözülmeye çalışılmaktadır.

Kırkpınar haricinde de düğünlerde, festivallerde ve diğer özel günlerde gösteri güreşleri yapılmaya devam edilmektedir. Nisan ve Eylül aylarında olmak üzere yılda iki kez yağlı güreş yapılmaktadır. Ayrıca Türkiye'de iki güreşin bir arada yapıldığı tek ilçe Sındırgı'dır (KK-4).

Elde edilen başarıların ardından her sporcu için sporcu dosyası oluşturma fikri ortaya atılır ve bununla ilgili çalışmalar hızla başlatılır. Bu dosyalarda geçmişte ve günümüzde güreş ile ilgilenen hemen her sporcunun yaşam öyküsü, katıldığı güreşler, fotoğrafları vb. yer almaktadır. Oluşturulan bu sporcu dosyaları yeni bir fikir uyandırır. Çalışmayı gerçekleştiren Sındırgı Belediyesi yöneticileri ve güreş antrenörleri bir güreş müzesi kurma konusunda hemfikir olurlar. Akabinde Türkiye'de bir güreş müzesinin olup olmadığını araştırılır ve Edirne'de bir müzede sadece bir "güreş köşesinin" olduğu tespit edilir (KK-1, KK-2, KK-4).

Sındırgı Remzi Çakar Güreş Evi'nin Kurulması ve Gelişimi

2015 yılında yeni bir güreş müzesi kurmak için gerekli çalışmalar başlatılır. Sındırgı'da yaşamış güreşçilerin aileleriyle ve hayatta olan güreşçilerle görüşmelere başlanır. Görüşmelerde yapılan ses kayıtları deşifre edilerek yazıya aktarılır. Ayrıca hayatını kaybetmiş güreşçilerin ailelerinden güreşçilere ait çeşitli materyaller toplanmaya başlanır. Bu materyaller hem güreşçi ile ilgili bilgilerin oluşturulmasında hem de müzede kullanmak üzere uygun bir yere alınarak korunmaya çalışılır. Bu çalışmalar yaklaşık sekiz ay sürer (KK-1, KK-2, KK-3, KK-4).

Güreş evinin kurulma sebebi kültür bağlarının güçlü tutulmasıdır (KK-3). Güreş evi ile amaçlanan güreş kültürünün gelecek kuşaklara aktarılmasıdır. Özellikle gençleri kötü alışkanlıklardan uzak tutmak güreş kursları, güreş müzesi ve diğer spor faaliyetleri ile sağlanmaya çalışılmaktadır.

Remzi Çakar Güreş Evi, Sındırgı ilçesinin merkezinde 1884 yılında adliye olarak inşa edilen tek katlı binada hizmet vermektedir. Müzede Sındırgı'da doğup büyümüş ve tüm ülkeye nam salmış pehlivanların öykülerini anlatan belgeler, fotoğraflar, pehlivanlara ait güreş malzemeleri ve Sındırgı güreş kültürü içerisinde yer alan çeşitli materyaller bulunmaktadır.

Ek 1: Sındırgı Güreş Evi'nin Dış Görünümü

Sındırgı Güreş Evi'nin içerisi incelendiğinde ise Sındırgılı on yedi pehlivanın hayatı ve anılarına dair bilgiler ile güreşlerden elde ettikleri ödüller yer almaktadır. Söz konusu materyaller ve bilgiler pehlivanların aileleri tarafından Sındırgı Güreş Evi'ne bağışlanmıştır.

Ek 2: Sındırgı Güreş Evi'nin İçeriden Genel Görünümü

Sındırgı Güreş Evi'nin iç mekânı değerlendirildiğinde duvarlarda Sındırgılı pehlivanların fotoğrafları ve onlara ait hikâyeler yer almaktadır. Müzenin ortasında ise camekânların içerisinde pehlivanlara ait güreşlerde kazandıkları çeşitli materyaller bulunmaktadır.

Güreş evi içerisinde ilk bölüm Sındırgılı Şerif'e ayrılmıştır. Sındırgılı Şerif, Sındırgı'nın ilk başpehlivanıdır. Bir rivayete göre Sındırgılı Şerif, Tekirdağlı Hüseyin ile güreşe tutuşur. Gün doğumunda başlayan güreş gün doğumunda biter ve iki gün sürer. Sındırgılı Şerif, bu güreş sonunda iki günde 11 kilo verir (KK-1). Sındırgılı Şerif'in başka bir anısı da şu şekildedir: "Sındırgılı Şerif 1941 yılında Edirne'ye güreşe gitmek için yola çıkar. Ancak güreş tarihini yanlış hatırlar ve güreşten bir ay önce Edirne'ye varır." (KK-1). Güreşlere giderken yiyecek içecek ve diğer temel ihtiyaçları için kullandığı sandık Sındırgı Güreş Evi'nde sergilenmektedir. Sandık, ikinci eşi Fatma Hanım tarafından Sındırgı Güreş Evi'ne bağışlanmıştır.

Ek 3: Sındırgılı Şerif'in Sandığı

Sındırgılı Şerif, güreş tarihinde soyadı ile anılmayan/soyadını kullanmayan tek pehlivandır. Bununla ilgili bir başka anısı şu şekildedir: "1949 yılında Kırkpınar güreşlerinde cazgır Balıkesirli pehlivan Şerif Ünal diye seslenince Sındırgılı Şerif güreşe çıkmaz. Kendisinin Sındırgılı olduğunu söyler. Cazgır bunun üzerine yeniden seslenir ve bu sefer güreşe çıkar." (KK-1, KK-4).

Güreş evinin bir bölümünde de dualı çayır denilen çim, davul, zurna, kıspet, çayır mehteri, güreş ağası, cazgır (huni ile), bir de yaşlı bir kadın yer almaktadır.

Ek 4: Güreş Alanı Temsili

Yukarıdaki fotoğrafta güreş alanında olan ya da olması gereken kişiler ve materyaller yer almaktadır. Bunların ilki dualı çayırdır. Dualı çayır, güreşin yapıldığı alandır. Türkler toplumsal hayatta olduğu gibi yağlı güreşlerde de dinî ritüelleri devam ettirmişlerdir.[25]

Cazgır ise güreşecek pehlivanları seyircilere takdim eden kişidir. Cazgır, önceleri sadece Rumeli'de yapılan yağlı güreşlerde kullanılmıştır. Cazgır, İstanbul'daki güreş tekkelerinde ve Enderun'da ise "duacı" olarak adlandırılmaktadır.[26] Bir başka ifade ile dualı çayırda dua eden kişidir. Cazgır, meydandaki birliği korumaya çalışır, pehlivanları tek bir ruh gibi bir arada tutar. Cazgırın konuşmaları, ruh üzerinde bir tür motivasyon, heyecan ve uyarıcı etki yapmaktadır.[27]

Güreşlerde en önemli hususlardan biri de "müziktir." Pehlivan havaları, tarihi ve an'anevi güreşlere renk ve ses getiren en güzel varlıktır. Tarihin derinliklerinden gelen bu müzik, tarihî şan ve zaferle dolu, Türk'ün zafer duygularını uyandıran, ruhu coşturan ve Türk'ün şan ve şerefinin sesidir. Atalarımızın, dedelerimizin babalarımızın duygularıyla kuvvet bulmuş bu pehlivan havaları, bize gurur, moral, heyecan ve şevk veriyor, coşturuyor. Müziksel göndermelerle, tarihimizle övünmeyi ve aslımızı anmayı sağlıyor/hatırlatıyor.[28] Güreşin pasif ya da aktif olmasına göre melodinin temposu değiştirebilmektedir. Pasif güreş tutan pehlivanlar, Neva ceng-i harbi usulü ile hızlı güreşmeleri için ikaz edilirler. Yağlı güreşlerde 12/4 veya 24/8 denilen iki ana tartım kullanılır. Ayrıca, Neva ceng-i harbi usulü ise 16-12 ve 10 zamanlı olmak üzere üç biçimde güreş havalarının sonunda çalınır.[29] Mehterin çalma hızı pehlivanları da yönetir. Yavaş güreşen pehlivanlara hızlı mehter çalındığında seyirci sıkıldı güreşe biraz heyecan kat, yavaş çalındığında ise sert güreşiyorsunuz yavaşlayın, tempoyu düşürün kendinize dikkat edin mesajı verilir (KK-1).

Bir başka önemli husus da "Kıspet'tir". Kıspet, güres sırasında pehlivanların giydikleri dar paçalı deriden dikilen pantolondur. Geçmişte daha çok manda derisinden yapılırken sert olmasından dolayı günümüzde pek tercih edilmemektedir. Genellikle daha ince deriler ya da suni deri tercih edilmektedir[30]

25 Doğanay Çevik, *Pehlivan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2011, s. 192.

26 Atıf Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995, s. 76.

27 Özbay Güven, *Türklerde Spor Kültürü,* Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999 s. 87.

28 Güven, *age*., s. 87.

29 Semih Altınölçek, "Güreş Karşılaşmalarında Müziğin Yeri ve Önemi", Acta Turcia Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, C 2, S. 1, s. 324.

30 Öner Kâmil Gökkaya, *Kıspet*, Biga Kaymakamlığı, Çanakkale 2014, s. 324.

Yağlı güreşlerde bir başka önemli faktör de "Güreş Ağası"dır. Ağa, yağlı güreşe gelen pehlivanları ve seyircileri çağıran, yarışmaları düzenleyen, gelen konukları karşılayan, ağırlayan, yemek veren, yatacak yerlerini hazırlayan, geleneklere uygun olarak güreşlerin yapılmasını sağlayan, ödülleri veren ve güvenlik düzenini alan baş yetkili ve sorumludur.[31]

Sındırgı Güreş Evi'nde bir diğer köşe de Mehmet Ali Yağcı ve İzzet Yağcı'ya ayrılmıştır. İki kardeş harmanlık mevkiinde güreşe tutuşurlar. Küçük kardeş olan Mehmet Ali Yağcı ağabeyi İzzet Yağcı'ya sert bir müdahalede bulunur. Orada onları izleyen anne "Sen ağabeyine nasıl el kaldırırsın?" deyip değnekle vurur. Mehmet Ali Yağcı da ağabeyi İzzet Yağcı'ya yenilmek zorunda kalır (KK-1).

Ek 5: Ümmühan Anne ve İki Pehlivan Oğlu

Ek 5'te yer alan Ümmühan Hanım, Mehmet Ali Yağcı ve Mehmet Ali Yağcı'nın hikâyesi yukarıda verilmiştir. Eli sopalı Ümmihan Anne mizahi anlayışla Sındırgılı Akpınar Yaşam Merkezi kadınları tarafından yapılmıştır.

Yaşanan trajikomik olayın ardından 1961 yılında iki kardeş Edirne'ye güreşe gider. Kırkpınar'da iki kardeş karşı karşıya gelir. Mehmet Ali Yağcı ağabeyini yener ve hakem Mehmet Ali Yağcı'nın elini kaldırmak istediğinde elini vermez. Annesi Ümmühan Hanım'ın geçmişte söyledikleri aklına gelir ve ağabeyi İzzet Yağcı'nın elini öpüp helallik ister. Ondan sonra hakeme elini verir ve hakem elini kaldırır. Mehmet Ali Yağcı iki madalya alır. Çocukları Başol Yağcı ve Bülent Yağcı güreşe devam eder ve başpehlivan olurlar (KK-

31 Tayyip Yılmaz, *Kırkpınar Yağlı Güreşleri*, Edirne Belediyesi Yayınları, Edirne 2006.

1, KK-4). Ek 4'te bulunan yaşlı kadın Yağcı kardeşlerin annesi Ümmühan Hanım'dır.

Bir başka bölüm ise Mehmet Gacaroğlu'na ayrılmıştır. Gacaroğlu, 1965 yılında bir düğünde düğün güreşi için kendine rakip bulamaz. Tuğla işçisi olan Ese Dayı'yı güreşe davet eder ve güreşe tutuşurlar. Gacaroğlu kaybeder. Seyirciler arasında sevdiği kız olan Gacaroğlu yenildiğine değil de sevdiği kıza mahcup olduğuna üzülür (KK-1).

Sındırgılı pehlivanlardan Katrancı Ali, Halis (Halil) Şahan, Mustafa Tepeli, Ramazan Çetinkaya, Molla Celil de güreş evinin çeşitli yerlerinde tanıtılmaktadır.

Müzede pehlivanların çeşitli güreşlerde kazandığı birçok madalya da sergilenmektedir. Madalyalar güreşçiler ve güreşçilerin aileleri tarafından güreş evine bağışlanmıştır. Madalyaların yanında Kırkpınar güreşlerinde en son verilen altın saat de yer almaktadır. Sındırgılı Şerif'e verilen bu saat Sındırgılı Şerif'in saatini korumak için kendi yaptığı kabzası da saatle birlikte sergilenmektedir. Ayrıca Mehmet Ali Yağcı'nın kazandığı kupalar da güreş evinde yer almaktadır.

Ek 6: Pehlivanların Aldığı Ödüller

Ek 7: Mehmet Ali Yağcı'nın Kazandığı Kupalar

Güreş evinin bir bölümünde ise kıspet tamiri anlatılmaktadır. Rızaiyeli Saraç Mehmet, Sultan Abdulaziz'in kıspetini dikmiştir. İstanbul Saraçhane'de uzun yıllar kıspet tamirciliği yapmıştır. Onu temsil etmektedir.

Ek 8: Rızaiyeli Saraç Mehmet

Türk yağlı güreş geleneğinin en önemli beşerî unsurlarından birisi de kıspet ustalığıdır. Eskiden eyer, at takımları, araba koşumları başta olmak üzere deriden, meşinden türlü eşyalar yapan saraçlar, yağlı güreşin yapıldığı dönemlerde de kıspet ustalığı yapmışlardır. Saraçlık mesleğinden çıkarak bir zanaat dalı olmuş kıspet yapımı, geleneksel usta-çırak ilişkisine dayanır.[32]

32 Nursel Uyanıker, *Türklerde Güreş Kültürü ve Kırkpınar Güreşleri,* Gece Akademik, İstanbul 2019, s. 162.

Geçmişten günümüze devam eden Kırkpınar güreşlerinde, pehlivanların yağlanabilmeleri için güreş alanlarında yağ kazanları ve yağlanma için diğer çeşitli malzemeler hazır bulundurulur.[33] Güreş evinin bir başka bölümünde ise yağlı güreşlerin olmazsa olmazı yağ kazanı ve yağlanma materyalleri bulunur. Günümüzde yağlanma ibrik ile yapılırken geçmişte Sındırgı'da yağlı güreşlerde pehlivanlar su kabakları ile kendilerini yağlar.

Ek 9: Yağlanma Materyalleri

Güreş evinde bir camekânın içerisinde leblebi ve basma yer almaktadır. Sındırgıdaki yağlı güreşlerin leblebi ve basma ile doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Sındırgıda güreşen her pehlivana bir avuç leblebi ve iki metre basma verilir.

Ek 10: Leblebi ve Basma

33 Umut C. Karadoğan, *Geçmişten Geleceğe Uzanan Kültürel Miras: Kırkpınar Yağlı Güreşleri*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2020, s. 70.

Leblebi ve basma Sındırgı pehlivanları için önemli iki unsurdur. Geçmişte iki metre basma alabilmek için 11 beden gücü çalışmak gerekirmiş. Güreşler iki metre basma ve leblebi ödülünü kazanmak için yapılırmış. Leblebi ve zaman zaman verilen kuru üzüm pehlivana güç kuvvet versin diye basma ise eşine hediye etsin diye verilirmiş. Burada amaç aileyi de güreş kültürü içerisine katmak ve kadında statü göstergesini oluşturmaktır. Farklı bir bakış açısıyla da pehlivan eşi sayesinde pehlivan olur anlayışı vardır (KK-1).

Güreş evinin diğer bölümlerinde Yağcıbedir yörüklerine özgü çeşitli materyaller bulunmaktadır. Ayrıca güreş evinin kuruluş aşamasında Edirne'den destek istenmiş destek talebine karşın aynalı süpürge ve sabun gönderilmiştir. Bu ürünler de müzenin bir köşesinde sergilenmektedir. Kırkpınar güreşleri için önemli bir yer olan Edirne'den güreş evi için bu iki ürünün gönderilmesi üzücüdür.

Güreş evinde usta pehlivanların köşelerinin yanı sıra günümüzde güreş kurslarına devam eden genç güreşçilere de bir pano ayrılmıştır. Güreş kurslarının başlamasıyla ortaya çıkan güreş evi fikri burada yine karşımıza çıkmaktadır. Genç güreşçiler için güreş evi bir hedef de oluşturmuştur. Genç pehlivanlar Sındırgılı Şerif, Mehmet Ali Yağcı, İzzet Yağcı, Mehmet Gacaroğlu gibi bir gün güreş evinin bir köşesinde yer almayı hedeflemektedir. Bu hedef de genç pehlivanları iyi bir güreşçi olma noktasında hep canlı tutmaktadır.

Son olarak neden müze değil de güreş evi konusuna gelindiğinde ise Sındırgı Güreş Evi'nin müzeler genel müdürlüğünün fiziki şartlarına uymadığı için müze ismini alamadığı ifade edilmiştir. Ancak Sındırgı Güreş Evi, Tarihi Kentler Birliği'nden müze özendirme ödülü almıştır. Sındırgı Güreş Evi'ni yılda ortalama dört beş bin kişi ziyaret etmektedir.

Sonuç

Uzun bir emek ve mesai sonunda kurulan Sındırgı Remzi Çakar Güreş Evi, Türkiye'deki güreş evlerinin ilk örneklerinden birini oluşturmuştur. Materyallerin ve pehlivanlarla ilgili anıların toplanmasında profesyonel ve ciddi bir çabanın gösterilmesi güreş evinin tümüne yansımıştır. Güreş evinin ziyaretçilere açılmasından sonraki süreç de çok sağlıklı bir şeklide işletilmiş ve güreş evi rehberleri tarafından ziyaretçiler bilgilendirilmiştir. Görevlendirilen bu rehberler profesyonel müzelerde bulunan müzecilik ya da halk bilimi uzmanlarını aratmamaktadır. Ancak güreş evinde bir halk bilimcinin görevlendirilmesi fikri yerel yöneticiler tarafından düşünülmektedir. Güreş evinde görevli olan rehberler güreş evinin kuruluş süreci içerisinde detaylı bir

eğitimden geçmiştir. Hatta güreş evinin kuruluş sürecine dâhil edildiklerinden ziyaretçilere güreş evi ile ilgili detaylı bilgi verme imkânı yakalamışlardır. Müze rehberleri ve yerel yöneticilerin de ifade ettiği gibi güreş evinden ziyade Balıkesir'e yakışır bir müzenin kurulması ve bu müzenin belki de Sındırgı'da inşa edilmesi Türkiye'de güreş müzelerinin ikinci bir ilkine imza atacaktır. Pek çok ziyaretçiye kapılarını açan Sındırgı Remzi Çakar Güreş Evi'nin Türkiye'ye örnek olması diğer etnospor alanlarına da bu örneğin yansıması geleneksel Türk spor müzeciliği anlayışını daha da ileri taşıyacaktır.

Sındırgı Remzi Çakar Güreş Evi'nin "güreş evi" hüviyetinden çıkartılarak müze kurma şartlarını taşıyan başka bir yapıya taşınıp "müze" statüsünde ziyaretçilere açılması spor müzeciliği alanında büyük bir ilerleme yaratacaktır. Ayrıca kurulan yeni müzede güreşlerin de sergilenebileceği açık ve kapalı alanların kurulması "uygulamalı müze" olarak değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır. Bu vesile ile Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan güreşi müze bünyesinde fiziki şartların olgunlaşmasıyla birlikte ziyaretçilerin bir sefer de olsa kıspet giyip yağlanarak deneyimlemesi zihinlerden silinmeyecek bir tecrübe yaratacaktır. Güreşi kazanan ziyaretçilere geçmişte olduğu gibi hikâyesi anlatılarak basma ve leblebi hediye edilmesi ziyaretçilerde yaşanılan deneyimin unutulmaz anısı olarak kalacaktır.

Güreş evinde bulunan ziyaretçi defteri ziyaretçilerin görüşlerini kayıt altına almak için olumlu bir uygulama olarak görülürken ziyaretçi sayılarının tutulmaması olumsuz bir yön olarak değerlendirilebilir. Sembolik bir müze ücreti belirlenerek ziyaretçilerin bilet ile müzeyi ziyaret etmeleri kâr amacından ziyade ziyaretçi sayılarının belirlenmesinde kolaylık sağlayacaktır. Bu uygulama ile güreş evini hangi dönemlerde kaç kişinin ziyaret ettiği ve yıl içerisindeki yoğunların tespiti mümkün hâle gelecektir.

Son olarak Sındırgı'da yaşayan usta güreşçilerin zaman zaman müzeyi ziyaret edip ziyaretçilere deneyimlerini anlatmaları, uygulamalarda müze ekibine katkıda bulunmaları hem müze için hem de ziyaretçiler için önemli bir fırsat olacaktır. Böylece müze çok yönlü bir uygulamalı spor müzesine dönüşecektir.

KAYNAKLAR

Akdenk, Mürsel, *Türk Sporunun Gelişmesinde Spor Organizasyonlarının Rolü Güreş Federasyonu Örneği*, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 1989.

Altınölçek, Semih, "Güreş Karşılaşmalarında Müziğin Yeri ve Önemi", *Acta Turcia Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, C 2, S. 1, 2010, s. 321-328.

Arıkan Fidan, Neslihan ve Güven, Özbay, *Spor Müzeleri ve Spor Tarihi Müzesi Model Önerisi*, Gazi Kitabevi, Ankara 2022.

Atagök, Tomur, *Çağdaş Müzeciliğin Anlamı: Müze ve İlişkileri, Yeniden Müzeciliği Düşünmek,* Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, İstanbul 1999.

Berna Alpagut, *Müze Kültürü, Sanat Kültürü ve Toplumsal Sorumluluk*, Müzeciler Derneği Yayınları, Ankara 2001.

Çal, Halit, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Müzeler Türkiye Araştırmaları", *Literatür Dergisi*, C 7, S. 14, 2009, s. 315-333.

Çevik, Doğanay, *Pehlivan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2011.

Fethiye Erbay, *Müze Yönetimini Kurumsallaştırma Çabası (1984-2009),* Mimarlık Vakfı Enstitüsü, İstanbul 2009.

Gartenhaus, R, Alan, *Yaratıcı Düşünme ve Müzeler*, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara 2000.

Gerçek, Ferruh, *Türk Müzeciliği*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

Gökkaya, Öner Kâmil, *Kıspet*. Biga Kaymakamlığı, Çanakkale 2014.

Grulich Tomas, *Musée du Sport,* Les Cahiers Espaces, Paris 2006.

Güven, Özbay, *Türklerde Spor Kültürü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999.

Güven, Özbay, "Türk Spor Tarihi Müzesi", *Türk Yurdu*, 30 (270), 2010, s. 65-69.

Hoffman, Josef, *Le musee Maccabi*. Paris. Les Cahiers Espaces, Paris 2006.

Kahraman, Atıf, *Cumhuriyete Kadar Türk Güreşi* I-II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.

Kahraman, Atıf, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

Karadoğan Umut C., *Geçmişten Geleceğe Uzanan Kültürel Miras: Kırkpınar Yağlı Güreşleri*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2020.

Korkmaz, Sevda, *Spor Müzeleri*, Spor Yayınevi, İstanbul 2020.

Madran, Burçak, *Müze Türleri*, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, İstanbul 1999.

Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.

Önder, Mehmet, *Türkiye Müzeleri*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 1999.

Toksöz, İlhan, *Tarihsel Süreç, Pehlivan: Kırkpınar Yağlı Güreşleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2011.

Uyanıker, Nursel, *Türklerde Güreş Kültürü ve Kırkpınar Güreşleri*, Gece Akademik, İstanbul 2011.

Vamplew, Wray "Facts and Artefacts: Sports Historians and Sports Museums", *Journal of Sport History*, Vol. 25, No. 2, 1998 s. 268.

Victor J. Danilov, *Sport Museums and Hall of Fame Worldwide*, McFarland & Co, London 2005.

Voolaid, Kalle, *Le musée du Sport d'Estonie Quand l'histoire du sport illustre l'histoire nationale*, Musée du Sport, Paris 2006.

Yazoğlu, Alper, *Balkanlarda Türk Yağlı Güreşleri I*, Öz Ofset Matbaası, İstanbul 1992.

Yılmaz, Tayyip, *Kırkpınar Yağlı Güreşleri*, Edirne Belediyesi Yayınları, Edirne 2006.

URL-1:https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14442/muzeler-ic-hizmetler-yonetmeligi.html Erişim Tarihi: 13.02.2024).

Sözlü Kaynaklar

KK-1: Fatih Acar, 1983 doğumlu, lisans mezunu, Sındırgı Belediyesi Kentsel Tasarım Müdürü.

KK-2: Salih Durak, 1983 doğumlu, lisans mezunu, Sındırgı Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü.

KK-3: Ekrem Yavaş, 1970 doğumlu, lisans mezunu, Sındırgı Belediyesi Belediye Başkanı.

KK-4: Tugay Altıntaş, 1991 doğumlu, lisans mezunu, güreş antrenörü

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Listelerinde Geleneksel Sporlar ve Oyunlar: Türkiye Örneği

Zeynep Safiye Baki Nalcıoğlu*

Giriş

Geleneksel sporlar ve oyunlar rekabete veya gösterime dayalı şekilde uygulanmakta, usta çırak ilişkisi içinde kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze ulaşmakta ve günümüzde de sürdürülmeye devam etmektedir. Kendine ait zamanı, mekânı, araç ve gereçleri, sözlü kültür ürünleri ve ritüele dayalı uygulamaları ile çok yönlü bir içerik sunmakta ve toplumun katılımına açık bir bağlam yaratmaktadır. Bu sporların ve oyunların kültürel yönü ise bireyin topluluğa aidiyetini güçlendirmekte ve ortak kimlik yaratılmasını ve devamlılığını sağlamaktadır. Ancak günümüzde hızlı kentleşme ile kültürel mekânların değişmesi veya kaybolması, farklı kuşakların bir arada zaman geçirememesine bağlı olarak kültür aktarımının sağlanamaması, modern sporlara ilginin artması ve gençlere okul içi eğitimde bu sporların sunulması, teknolojinin gelişmesi ile bilgisayar oyunlarının yaygınlaşması, sporların ve oyunların tek tipleşme tehlikesi ile karşı karşıya kalması gibi nedenler ise geleneksel sporların ve oyunların kaybolmaya başlamasına ve kültürel bağlamlarının değişmesine neden olmaktadır. Bu durum yerel, ulusal ve uluslararası alanda geleneksel sporların ve oyunların korunması ve kültürel çeşitliliğinin sürdürülmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu yaklaşımla yerelde bu sporların ve oyunların araştırılmasına, belgelenmesine, tanıtılmasına, geliştirilmesine ve etkinlikler düzenlenmesine yönelik bir dikkat oluşmaktadır. Ulusalda bu sporların ve oyunların yaygınlaştırılması, farklı geleneksel spor dallarında ve geleneksel oyunlarda takımların oluşturulması ve müsabakaların düzenlenmesi, kazananların ödüllendirilmesi, gençlerin ilgisini çekmek için başarılı geleneksel sporcuların ve oyunların tanıtılması, meslek hâline gelmesi için

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halk Bilimi Bölümü, Ankara/TÜRKİYE zeynep.nalcioglu@hbv.edu.tr
https://orcid.org/0000-0003-3770-5103 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.249

imkân yaratılması, okullarda ve medyada bu sporlara ve oyunlara daha çok yer verilmesi gibi teşvik programları hayata geçirilmektedir. Uluslararası alanda ise anlaşmalar, sözleşmeler ve bildirgeler ile geleneksel sporların ve oyunların korunması konusunda farkındalık yaratılmaktadır.

Kısa adı UNESCO olan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu tarafından 2003 yılında kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi de kültürel miras unsurlarının yaşatılarak korunmasını amaçlayan uluslararası sözleşmelerden biridir. Sözleşme somut olmayan kültürel miras unsurlarının canlı bir şekilde kuşaktan kuşağa aktarılması ekseninde korumayı açıklamaktadır. Sözleşme'de somut olmayan kültürel miras toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar olarak tanımlanmış ve "Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar, Gösteri sanatları, Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler, Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, El sanatları geleneği" olmak üzere beş alanda belirdiğine yer verilmiştir. Korumanın ise somut olmayan kültürel mirasın yaşatılabilirliğini güvence altına almak olduğu ifade edilmiş aynı zamanda korumaya kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme ve özellikle okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarma ve kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılması gibi farklı yönlerin de dâhil oluğuna dikkat çekilmiştir[1]. Selcan Gürçayır "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Üzerine Eleştirel Bir Okuma" başlıklı makalesinde somut olmayan kültürel mirasın "süreci" korumaya odaklandığını dile getirmiştir[2]. Bu açıdan koruma, somut olmayan kültürel miras unsurlarının değişmemesi veya sadece varlığını sürdürebilmesi anlamında düşünülmemeli, bu miras unsurlarının geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve yaşatılması bağlamında yorumlanmalıdır. Sözleşme kapsamında somut olmayan kültürel miras unsurlarının kayıt altına alınmasının ve envanterlenmesinin korumanın ilk eylem adımlarından biri olduğu söylenebilir. Sözleşme'ye taraf devletler unsurlarını öncelikle ulusal envanterler aracılığıyla kaydetmekte daha

1 "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi". *Millî Folklor*, Fr. Çev.: M. Öcal Oğuz, İng. Çev.: Yeliz Özay, Göz. Geç.: Pulat Tacar, Yıl: 17, S. 65, 2005: 163-171.

2 Selcan Gürçayır. "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Üzerine Eleştirel Bir Okuma", *Millî Folklor*, Yıl: 23, S. 92, 2011, s. 7.

sonra ise sözleşmeye ve sözleşmenin uygulama yönergesine göre adaylık dosyaları hazırlayarak uluslararası listelere kaydetmek için Hükûmetlerarası Komitenin değerlendirmesine sunmaktadır. Komite tarafından incelenen ve kabul edilen unsurlar İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsilî Listesi, Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi veya Korumanın İyi Uygulamaları Kaydı adlı listelere kaydedilmektedir. Türkiye de 2003 Sözleşmesi'ne 2006 yılında taraf olmuş ve Yaşayan İnsan Hazineleri Ulusal Envanteri'ni ve Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanterini hazırlamıştır. 2024 yılına kadar İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsilî Listesi'ne yirmi yedi, Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne ise üç unsur olmak üzere listelere toplamda otuz unsur kaydettirmiştir[3].

Bu listelerden İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsilî Listesi'ne kayıtlı geleneksel sporlarla ve oyunlarla ilişkili ise üç unsur bulunmaktadır. Bunlardan ilki bir festival olarak listeye 2010 yılında kaydedilen ve 2024 yılında 663.sü gerçekleştirilecek olan "Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali"dir. Diğer ikisi ise 2019 yılında listeye kaydedilen "Geleneksel Türk Okçuluğu" ve 2020 yılında Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye ile birlikte ortak dosya olarak hazırlanan ve listeye kaydedilen "Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunu: Mangala/Göçürme, Togyzqumalaq, Toguz Korgool"dur. Bu unsurların yaşatılarak korunması, toplumda koruma konusunda farkındalık yaratılması ve topluluk katılımının güçlendirilmesi hem Sözleşme'nin koruma yaklaşımlarının uygulanması hem de unsurların sürdürülebilirliklerinin sağlanması açısından önemlidir. İmran Gündüz Alptürker, Tolga Gök ve Hakan Alptürker "Somut Olmayan Kültürel Miras Farkındalığının Bilinirlik ve Deneyimleme Açısından Değerlendirilmesi" başlıklı makalelerinde toplumda Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali'ni "bilinirlik" düzeyleri yüksek "deneyimleme" düzeyleri düşük olarak belirlemişler ve üzerinde yoğunlaşılarak geliştirilmesi yönünde çaba sarf edilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Geleneksel Türk Okçuluğu'nun ve Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunu: Mangala/Göçürme, Togyzqumalaq, Toguz Korgool"un ise hem "bilinirlik" düzeylerinin hem de "deneyimleme" düzeylerinin oldukça düşük olduğuna dikkat çekmişler ve bu unsurların toplum tarafından unutulmaması ve yok olmaması için ciddi bir şekilde önlem alınması gerektiği ifade etmişlerdir[4]. Ancak bu sonuçlar

3 Ayrıntılı bilgi için bakınız: https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-K%C3%BClt%C3%BCrel-Miras-Listeleri

4 İmran Gündüz Alptürker, Tolga Gök, Hakan Alptürker. "Somut Olmayan Kültürel

toplumdaki genel bakış açısını yansıtmaktadır. Unsurlarla doğrudan ilişkili kültür taşıyıcılarının, uygulayıcılarının ve aktarıcılarının görüşlerinin ve uygulamalarının, Sözleşme'nin koruma yaklaşımları ile uyumunun ve koruma sürecine katılım durumlarının ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu değerlendirmeyi amaçlayan bildiride öncelikle somut olmayan kültürel miras ve geleneksel sporlar ve oyunlar ilişkisi üzerinde durulacaktır. Daha sonra Türkiye tarafından İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsilî Listesi'ne kaydettirilen geleneksel sporlarla ve oyunlarla ilgili unsurların adaylık dosyaları ve periyodik raporları incelenecektir. Bu dosyalar üzerinden unsurların görünürlüğünün artırılması, korunması konusunda toplumda farkındalık yaratılması, geçmiş, güncel ve gelecekteki koruma önlemleri, topluluk katılımı gibi konular ele alınacak ve günümüzdeki uygulama örneklerine yer verilecektir. Son olarak unsurlarla ilişkili profesyonel veya amatör sporculardan ve oyunculardan, eğitmenlerden, hakemlerden, ilgili kurum ve kuruluşların temsilcilerinden oluşan 605 kişi ile gerçekleştirilen anket çalışmasının sonuçları tarama araştırması yöntemi kullanılarak değerlendirilecek ve katılımcıların somut olmayan kültürel miras ile ilgili farkındalıkları yorumlanacaktır. Ayrıca bu sonuçlara göre anket katılımcılarının koruma, yaşatma ve aktarma süreçlerine katkı ve katılım durumları çözümlenecektir.

Somut Olmayan Kültürel Miras ve Geleneksel Sporlar ve Oyunlar

Geleneksel sporlar ve oyunlar somut olmayan kültürel mirasın belirdiği alanlardan Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler başlığı altında yer almaktadır. Öcal Oğuz *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir* adlı kitabında bu alanın somut olmayan kültürel mirasın en yoğun ve karışık konularından birini oluşturduğuna dikkat çekmiş ve bazı uygulamaların diğer alanlarla da doğrudan ilişkili olduğunu belirtmiştir[5]. Geleneksel sporlar ve oyunlar da bu başlık altında yer almakla birlikte sporların icrasında kullanılan sözlü kültür ürünleri ve oyunlarda kullanılan sayışmaca ve tekerleme gibi örneklerle Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar alanıyla, gösterime açık geleneksel sporlar ve oyunlar ile Gösteri sanatları alanıyla, bazı geleneksel sporların ve oyunların icrasının halk takvimine bağlı gerçekleştirilmesi veya araç gereçlerinin doğadan elde edilmesi ile Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar alanıyla, geleneksel kıyafetlerinin

Miras Farkındalığının Bilinirlik Ve Deneyimleme Açısından Değerlendirilmesi". *Millî Folklor,* Yıl: 33, S. 132, 2021, s. 16-31.

5 M. Öcal Oğuz. *Somut olmayan kültürel miras nedir?.* Geleneksel Yayıncılık, Ankara 2009, s.130.

veya malzemelerinin zanaatkârlık gerektirmesi sebebiyle ise El sanatları geleneği alanıyla doğrudan ilişkili hâle gelmektedir. Örneğin 2010 yılında Temsilî Liste'ye kaydedilen "Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali"nin adaylık dosyasında Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenlerle birlikte cazgırların duası örnek gösterilerek unsurun sözlü gelenekler ve anlatımlarla ilişkisine yer verilmiştir[6]. Etkinliğin tamamının seyirci önünde gerçekleştirilmesi ise Gösteri sanatları ile ilişkilendirilmesini sağlamıştır[7]. 2019 yılında listeye kaydedilen "Geleneksel Türk Okçuluğu" ise ekipmanlarının yapımı, yüksek rakımlarda belirli iklim koşullarında yetişen ağaçlar, organik yapıştırıcılar, boynuzlar, tendonlar, ipek ve deri gibi hammaddeleri gerektirmesi ve bu nedenle zanaatkârların bitkiler, hayvanlar ve iklim dâhil olmak üzere doğa hakkında ileri düzeyde bilgi sahibi olması gerektiği belirtilerek unsur Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar alanıyla ilişkilendirilmiştir[8]. "Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali" adlı adaylık başvuru formunda kispet ve zembillerin yapımı örnek verilerek El sanatları geleneği ile ilişkisine yer verilmiştir[9]. 2020 yılında Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye ile birlikte ortak dosya hazırlanan ve listeye kaydedilen Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunu: Mangala/Göçürme, Togyzqumalaq, Toguz Korgool'un adaylık dosyasında ise oyun tahtalarının yapımındaki zanaatkârlığa dikkat çekilmiştir.[10] Adaylık formlarında da "Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali", somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar, gösteri sanatları, Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler ve el sanatları geleneği olmak üzere dört alanla[11], "Geleneksel Türk Okçuluğu" toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar ve el sanatları geleneği olmak üzere üç alanla ve Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunu: Mangala/Göçürme, Togyzqumalaq, Toguz Korgool ise toplumsal uygulamalar, ritüeller

6 "Adaylık Başvuru Formu (00386)", 2010, https://ich.unesco.org/en/RL/krkpnar-oil-wrestling-festival-00386, son erişim tarihi: 16.12.2023.

7 "Adaylık Başvuru Formu (00386)", 2010, https://ich.unesco.org/en/RL/krkpnar-oil-wrestling-festival-00386, son erişim tarihi: 16.12.2023.

8 "Adaylık Başvuru Formu (01367)", 2019, https://ich.unesco.org/en/RL/traditional-turkish-archery-01367, son erişim tarihi: 16.12.2023.

9 "Adaylık Başvuru Formu (00386)", 2010, https://ich.unesco.org/en/RL/krkpnar-oil-wrestling-festival-00386, son erişim tarihi: 16.12.2023.

10 "Adaylık Başvuru Formu (01597)", 2020, https://ich.unesco.org/en/RL/traditional-intelligence-and-strategy-game-togyzqumalaq-toguz-korgool-mangala-gocurme-01597, son erişim tarihi: 16.12.2023.

11 "Adaylık Başvuru Formu (00386)", 2010, https://ich.unesco.org/en/RL/krkpnar-oil-wrestling-festival-00386, son erişim tarihi: 16.12.2023.

ve şölenler ve el sanatları geleneği olmak üzere iki alanla ilişkilendirilmiştir[12]. Bu yönlerden değerlendirildiğinde toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler alanında yer alan geleneksel sporların ve oyunların sözlü kültür ürünleri, araç gereçleri ve uygulamaları dikkate alındığında somut olmayan kültürel mirasın beş alanıyla da ilişkili olabileceği söylenebilir.

Adaylık formlarında ilgili alanlara ek olarak unsurlarla ilişkili unsurun tanımı, görünürlüğünün ve farkındalığının sağlanması, diyaloğun teşvik edilmesine katkısı, unsurun geçmiş, güncel ve gelecekteki koruma önlemleri, adaylık sürecine topluluk katılımı ve rızası, unsurun envantere dâhil edilmesi ve ilgili belgeler gibi bilgilere de yer verilmektedir. Sözleşme'nin ve adaylık dosyalarında sunulan koruma yaklaşımlarının uygulama süreçlerini güncel olarak takip etmeyi sağlayan periyodik raporlar ise unsurun sosyal ve kültürel işlevleri, uygulanabilirliğinin ve mevcut risklerin değerlendirilmesi, listenin hedeflerine katkısı, unsuru teşvik etme veya güçlendirme çabaları, topluluk katılımı, kurumsal bağlam ve raporun hazırlanmasına toplulukların katılımı ile ilgili bilgileri kapsamaktadır. Periyodik raporlama, Taraf Devletlere Sözleşme'nin uygulanmasını değerlendirme, somut olmayan kültürel mirası koruma kapasitelerini değerlendirme, somut olmayan kültürel miras envanterlerini raporlama ve Temsilî Liste'de yer alan unsurların durumunu güncelleme olanağı sağlamaktadır.[13] Bu açıdan adaylık dosyalarının taraf devletlerin unsurlarını ulusal bağlamda nasıl koruduklarını ve nasıl koruyacaklarını açıkladığı belgeler olduğu ifade edilebilir. Periyodik raporların ise koruma uygulamalarını nasıl sürdürdüğü ve önerilen koruma politikalarını nasıl hayata geçirdiği konusunda bilgi verdiği söylenebilir. Evrim Ölçer Özünel "Uluslararası Alanda Ulusal Ayna: Yaşayan Mirasın Raporlanması" başlıklı makalesinde taraf devletlerin sözleşme ile ilgili ulusal eylem planlarını, bunların ne kadarını gerçekleştirip gerçekleştirmedikleri gibi konuları komiteye sunma biçimlerinin başında bu raporlama sisteminin geldiğine dikkat çekmiştir[14]. Bu bakımdan da periyodik raporlar taraf devletlerin sözleşme'nin koruma yaklaşımlarına uygun politikalar benimseyip benimsemediklerini gösteren ve koruma sürecinin çok yönlü olarak izlenebildiği bir değerlendirme mekanizma olarak nitelendirilebilir.

12 "Adaylık Başvuru Formu (01367)", 2019, https://ich.unesco.org/en/RL/traditional-turkish-archery-01367, son erişim tarihi: 16.12.2023.

13 Ayrıntılı bilgi için bk. https://ich.unesco.org/en/periodic-reporting-00460

14 Evrim Ölçer Özünel. "Uluslararası Alanda Ulusal Ayna: Yaşayan Mirasın Raporlanması", *Millî Folklor,* Yıl 34, C 17, S. 136, 2022, s. 7.

Geleneksel Sporlarda ve Oyunlarda Koruma: Türkiye Örneği

Türkiye'nin geleneksel sporlarla ve oyunlarla ilgili adaylık dosyalarından ve periyodik raporlarından da koruma süreçlerini incelemek mümkündür. Gerçekleştirilen koruma önlemleri arasında araştırma ve belgeleme, etkinlikler, eğitim çalışmaları, medyada görünürlüğünün sağlanması, tanıtım faaliyetleri ve katılımın güçlendirilmesi bulunmaktadır. Zeynep Safiye Baki Nalcıoğlu "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Bağlamında Geleneksel Sporlar ve Oyunlar" başlıklı yazısında Sözleşme listelerine kayıtlı geleneksel sporlar ve oyunlarla ilgili unsurların yaşatılarak korunması konusunda taraf devletlerin unsur özelinde şekillenen farklı koruma politikaları geliştirdiğini ifade etmiş ve bu politikaları araştırma, belgeleme, devlet desteği ve bütçe planlaması, eğitim, medya ve turizm başlıklarında incelemiştir[15]. Örneğin Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali'nin adaylık dosyasında festivalin 23 Mayıs 2000 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Tarihî Kırkpınar Yağlı Güreşleri Yönetmeliği" kapsamında koruma altında olduğu belirtilmiştir. Amacının ise festivalin geleneksel yönetim şeklinin korunmasını sağlamak ve Kırkpınar Yağlı Güreşleri ile ilgili kurumların faaliyetlerini denetlemek olduğuna yer verilmiştir. Akademik çalışmaların yürütülmesi için Trakya Üniversitesinde açılan Beden ve Spor Eğitimi bölümünün eğitim kadrosunun Kırkpınar'ın korunmasına yönelik oluşturulduğuna değinilmiştir. İslam Eserleri Müzesine "Kırkpınar Odası"nın (Kırkpınar bölümü) eklendiği ve Türk Güreş Vakfı, Fotoğraf Sanatı Kurumu gibi kurumların ve Türkiye Radyo Televizyon Kurumunun (TRT) çeşitli şekillerde festivalin görünürlüğüne katkıda bulundukları belirtilmiştir[16]. Bu uygulamalar Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali için mevzuat yoluyla koruma, akademik çalışmaların desteklenmesi, müzeleme, medyada yer verilmesi ve görünürlüğünün artırılması yaklaşımlarının benimsendiğini göstermektedir.

Geleneksel Türk Okçuluğu için ise özellikle düzenlenen etkinlikler ve kurslar, atölyeler gibi eğitim faaliyetleri yoluyla koruma uygulamaları dikkat çekmektedir. Geleneksel Türk Okçuluğu'nun adaylık dosyasında her yıl yerel, ulusal ve uluslararası festivaller, yarışmalar ve tanıtım etkinlikleri düzenlendiği ve Geleneksel Okçuluk Amatör Kış Ligi'nin kurulduğu belirtilmektedir.

15 Baki Nalcıoğlu, Zeynep Safiye. "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Bağlamında Geleneksel Sporlar Ve Oyunlar", *X. Uluslararası Türk Halklarının Geleneksel Spor Oyunları Sempozyumu,* KTMÜ Yayınevi, Kahramanmaraş, 5-7 Kasım, s. 44-51.

16 "Adaylık Başvuru Formu (00386)", 2010, https://ich.unesco.org/en/RL/krkpnar-oil-wrestling-festival-00386, s.6, son erişim tarihi: 16.12.2023.

Antalya Okçular Tekkesi Derneği ile İstanbul Okmeydanı Spor ve Eğitim Vakfı, İl Millî Eğitim Müdürlükleri, İl Spor Müdürlükleri ve üniversitelerle protokol imzalanarak unsurun hem örgün hem de yaygın eğitim yoluyla aktarılmasının sağlandığı açıklanmıştır. Diğer yandan Okmeydanı Spor ve Eğitim Vakfının girişimleriyle unsurun en eski kültür mekânı olan İstanbul Okçular Locasının yeniden inşa edilerek hizmete açıldığına ve Kayseri'de geleneksel atlı okçuluk tesislerinin inşa edildiğine değinilmiştir. Okçuluk malzemeleri üretiminin desteklenmesi ve yeni çırakların yetiştirilmesi amacıyla yeni atölyelerin kurulduğu ve kursların-atölyelerin açıldığı, bu sayede de zanaatın bazı kısımlarında usta-çırak ilişkisi güçlendirildiği ifade edilmiştir. Okçuluk malzemelerinin üretimi için gerekli hammaddelerin sürdürülebilir bir şekilde tedarik edilmesi amacıyla sivil toplum kuruluşlarının 2014 yılında Karaman'da "Geleneksel Türk Okçuluk Ormanı" adında bir orman oluşturduğuna yer verilmiştir. Türkiye'nin bazı illerinde ortadan kaybolan unsurun, sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen kurs, çalıştay, tanıtım faaliyetleri, panel ve konferans gibi çalışmalarla yeniden canlandırıldığına değinilmiştir. Unsurla ilgili saha çalışmalarının Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yapıldığı ve bu çalışmalar sırasında elde edilen belgelerin Halk Kültürü Bilgi ve Dokümantasyon Merkezinde kayıt altına alındığı bilgisi verilmiştir. Yazılı ve görsel bilgilendirme ve tanıtım materyallerinin yayınlandığı, sivil toplum kuruluşları tarafından internet sitelerinin oluşturulduğu belirtilmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı gibi kurumlar ve yerel yönetimlerin unsurun sürdürülebilirliği için önemli miktarda kaynak ayırdığına ve birçok etkinlik düzenlendiğine yer verilmiştir[17]. Bu koruma uygulamalarından hareketle Geleneksel Türk Okçuluğu için etkinliklerin ve eğitim faaliyetlerinin yanı sıra unsurun sürdürülebilirliği için protokollerin yapılması, kültürel mekânlarının yaşatılması, malzeme üretiminin desteklenmesi, akademik araştırmaların yapılması, belgeleme ve tanıtım faaliyetlerinin düzenlenmesi, kaynak ayrılması gibi farklı alanlarda gerçekleştirildiği ifade edilebilir.

Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunu: Mangala/Göçürme, Togyzqumalaq, Toguz Korgool için de gerçekleştirilen koruma önlemleri arasında da özellikle etkinliklerin düzenlemesi ve eğitim faaliyetlerinin sürdürülmesi dikkat çekmektedir. Millî Eğitim Bakanlığının seçmeli dersi ulusal düzeyde uygulama ve yaygınlaştırmaya açarak unsuru örgün eğitimin bir parçası hâline

17 "Adaylık Başvuru Formu (01367)", 2019, https://ich.unesco.org/en/RL/traditional-turkish-archery-01367, s. 7-8, son erişim tarihi: 16.12.2023.

getirdiğine yer verilmiştir. Sivil toplum kuruluşları tarafından çok sayıda turnuva ve sosyal etkinlik düzenlendiği, sosyal faaliyetler ve şenlik etkinliklerinde ücretsiz oyun tahtası ve unsura ait eğitim kitlerin dağıtıldığı belirtilmiştir. Oyunun dezavantajlı gruplarda da yaygınlaştırılması amacıyla Dünya Etnospor Konfederasyonu tarafından Braille alfabeli Mangala/Göçürme oyun tahtasının yapıldığı ve görme engellilere yönelik turnuvaların düzenlendiği ifade edilmiştir. Sivil toplum kuruluşları tarafından rehabilitasyon programlarının yürütüldüğüne ve cezaevleri, sağlık ocakları, huzurevleri gibi kamuya açık yerlerde rehabilitasyon amaçlı oyunun oynanmasının sağlandığına dikkat çekilmiştir. Unsurla ilgili belgesel filmlerin hazırlandığı, ilgili topluluklar ve sivil toplum kuruluşları tarafından unsurla ilgili bilgilendirici internet sitelerinin kurulduğu; devlet kurumları tarafından ise unsurun yurt içinde ve yurt dışında farkındalığı artırmak amacıyla kitap, televizyon/radyo programlarının ve belgesellerin yayınlanmasına maddi destekte bulunduğu bilgisi verilmiştir. Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından yürütülen "Gençlik Proje Destek Programı" çerçevesinde unsurun görünürlüğünün artırılmasına yönelik projelere öncelik verildiği, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından unsurun tespiti ve korunmasına yönelik saha araştırmalarının yapıldığı belirtilmiştir. Ayrıca son dönemde unsurun taşıyıcılarının ve uygulayıcılarının örgütlenerek sivil inisiyatifleri güçlendirmek amacıyla yeni sivil toplum kuruluşları ve kulüpler kurduklarına, sivil toplum kuruluşlarının koruma faaliyetlerinin devlet kurumları tarafından da maddi olarak desteklendiğine dikkat çekilmiştir[18]. Bu uygulamalar Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunu: Mangala/Göçürme, Togyzqumalaq, Toguz Korgool için etkinlikler ve eğitim faaliyetlerine ek olarak oyunun herkes için erişilebilir ve oynanabilir hâle getirilmesi, tanıtım programları, projeler, araştırma ve belgeleme, medya ve sivil toplumun katılımı, bütçe desteği gibi alanlarda da çalışmaların yapıldığını göstermektedir.

Adaylık dosyaları unsurların gerçekleştirilen koruma önlemlerinin yanı sıra gerçekleştirilmesi planlanan koruma önlemleri hakkında da bilgi vermektedir. Temsilî Liste'ye kayıtlı geleneksel sporların ve oyunların günümüzdeki durumunun koruma bağlamında değerlendirilebilmesi için bu planların da incelenmesi gerekmektedir. Örneğin Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali'nin koruma önlemlerinin planlanması için 2009 yılında İl Kültür ve Turizm

18 "Adaylık Başvuru Formu (01597)", 2020, https://ich.unesco.org/en/RL/traditional-intelligence-and-strategy-game-togyzqumalaq-toguz-korgool-mangala-gocurme-01597, s. 10-11, son erişim tarihi: 16.12.2023.

Müdürlükleri koordinasyonunda Edirne Belediyesinin, ilgili sivil toplum kuruluşlarının, üniversitelerin, müzelerin, basın mensuplarının, davul-zurnacıların ve pehlivanların katılımıyla bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda unsurun korunmasına yönelik genel olarak müzeleme, personel ve bütçe desteği, festival protokolü hazırlanması, vakıf kurulması, Kırkpınar'a ait geleneksel müzik kültürü ile ilgili çalışmalar, akademik araştırmalar ve unsurun görünürlüğünün artırılması konuları değerlendirilmiştir. Bu konularla ilişkili olarak ise yağlı güreş ile ilgili araç-gereçlerin ve görsellerin sergilendiği Kırkpınar Evi Müzesi'nin resmî statüde müzeye dönüştürülmesi, Kırkpınar'ın zenginlikleri müzesinin kurulması, Kültür ve Turizm Bakanlığının her yıl festival organizasyonuna bütçe ve teknik destek sağlayacağı, iş birliğine açık bir festival protokolünün hazırlanması, bu protokol çerçevesinde katılımın artırılması konusunda çalışmalar yapacak bir vakıf kurulması, sivil toplum kuruluşlarının aktif olarak yer alabilmesi için festivalin kapsamının genişletilmesi, Kırkpınar yağlı güreş ezgileri için Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı müzik topluluğu kurulması, notalarının üzerinde çalışılması ve cazgır eğitimleri için kursların açılması, sempozyumların düzenlenmesi ve Trakya Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesinin adına Kırkpınar'ın eklenmesi ve yağlı güreşlerle ilgili bir bölüm kurulması, Kırkpınar yağlı güreşlerine ilişkin belgesel ve müzik kayıtlarının hazırlanması, fotoğraf sergilerinin düzenlenmesi ve prestij kitabın yayınlanması gibi planlanan koruma önlemlerine yer verilmiştir[19]. Bu önlemlerden destek programları, akademik araştırmalar, Kırkpınar Yağlı Güreşlerinin Edirne Belediye Başkanlığınca nasıl düzenleneceğini, Organizasyon Kurulunun kimlerden oluşacağını, görev, yetki ve sorumlulukları ile müsabakaları, yolluk ve ödülleri belirleyen Tarihî Kırkpınar Yağlı Güreş Talimatı[20] ve 2022 yılında Türkiye Geleneksel Güreşler Federasyonunun kurulması ve federasyon tarafından açılan cazgırlık ve hakemlik kursları[21], Trakya Üniversitesinin Spor Bilimleri Fakültesinin adının Kırkpınar Spor Bilimleri Fakültesi olarak değiştirilmesi hayata geçirilen uygulamalardır. Ancak özellikle müzecilik alanında Kırkpınar Evi Müzesi veya Kırkpınar'ın zenginlikleri müzesi açılamamıştır.

19 "Adaylık Başvuru Formu (00386)", 2010, https://ich.unesco.org/en/RL/krkpnar-oil-wrestling-festival-00386, s.7-8, son erişim tarihi: 16.12.2023.

20 Ayrıntılı bilgi için bakınız: https://shgm.gsb.gov.tr/Public/images/SGM/Federasyon/70825TARIHI%20KIRKPINAR%20YAGLI%20GU.doc, son erişim tarihi: 20.12.2023.

21 Ayrıntılı bilgi için bakınız: https://tggf.org.tr/cazgirlik-kursu/, son erişim tarihi: 20.12.2023.

Bu açıdan Kırkpınar Yağlı Güreşleri ve Festivali ile ilgili kapsamlı bir müze ihtiyacı olduğu söylenebilir.

Geleneksel Türk Okçuluğu'nun planlanan koruma önlemleri için ise Kültür ve Turizm Bakanlığının koordinasyonunda 2016 yılında başlayan çalışmalarla yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin, akademisyenler ile unsurun taşıyıcılarının ve uygulayıcılarının katılımıyla "Geleneksel Türk Okçuluğunun Korunmasına Yönelik Stratejik Plan" hazırlanmaya başlamış ve 2017 yılında tamamlanmıştır[22]. Bu plana göre hedefler unsurun kapasitesinin güçlendirilmesi, tesislerin tahsis edilmesi ve mevcut tesislerin koşullarının iyileştirilmesi, ilgili tarihî ve kültürel mekânların restore edilmesi, yeni çırakların yetiştirilmesi amacıyla Anadolu Sigorta tarafından hayata geçirilen Bir Usta Bin Usta Projesi'ne geleneksel okçuluk malzemeleri yapım kursunun eklenmesi, unsurla ilgili yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde farkındalığın artırılması, tanıtım etkinliklerinin ve materyallerinin artırılması, akademik faaliyetlerin sürdürülmesi, kültürel çeşitliliğe saygı gösterilmesine ve diyaloğun geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla uluslararası festival ve yarışmalara maddi desteğin artırılması, taşıyıcılar arasında kültürel diyaloğu ve deneyim alışverişini teşvik eden ortak projeler ve kültürel faaliyetlerin düzenlenmesi ve geleneksel okçuluk sanatının sürdürülebilir bir şekilde korunmasının sağlanmasıdır[23]. 2019 yılında kurulan Türkiye Geleneksel Türk Okçuluk Federasyonunun 625 kulüp ile hem bu alanda sporcuların, antrenörlerin ve hakemlerin yetiştirilmesini hem tesisleşmenin artırılmasını sağlaması hem de şampiyonalar düzenlemesi[24] gibi unsurun sürdürülebilirliğini destekleyen faaliyetler, İstanbul Millî Eğitim Müdürlüğü ve Okçular Vakfı iş birliği ile gerçekleştirilen öğretmenlerin eğitilmesine ve öğrencileri eğitmesini amaçlayan "Okçuluk Benim Sporum" Projesi[25] gibi projeler, Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenen Okçuluk Kurs Programı[26] gibi kurum ve kuruluşlar tarafından düzenlenen kurs ve eğitim faaliyetleri, kültürel çeşitliliğe saygı

22 "Adaylık Başvuru Formu (01367)", 2019, https://ich.unesco.org/en/RL/traditional-turkish-archery-01367, s. 7-8, son erişim tarihi: 16.12.2023.

23 "Adaylık Başvuru Formu (01367)", 2019, https://ich.unesco.org/en/RL/traditional-turkish-archery-01367, s. 7-8, son erişim tarihi: 16.12.2023.

24 Ayrıntılı bilgi için bk. https://tgtof.org.tr/, son erişim tarihi: 20.12.2023.

25 Ayrıntılı bilgi için bk. https://istanbul.meb.gov.tr/www/quotokculuk-benim-sporum-projesiquot-tanitim-programi/icerik/1660, son erişim tarihi: 20.12.2023.

26 Ayrıntılı bilgi için bk. https://ookgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_08/12112312_2020_okculuk.pdf, son erişim tarihi: 20.12.2023.

gösterilmesine ve diyaloğun geliştirilmesine katkıda bulunan ve Okçular Vakfı tarafından düzenlenen, paydaşları arasında Türkiye Geleneksel Türk Okçuluk Federasyonunun, Dünya Etnospor Konfederasyonun ve olimpik ve paralimpik okçuluk sporunun uluslararası federasyonu olan Dünya Okçuluk'un yer aldığı Fetih Kupası[27], Ankara'da açılan Geleneksel Sporlar Gençlik ve Spor Kulübü ve Kayseri'de açılan Geleneksel Sporlar Binicilik ve Okçuluk Tesisi gibi tesisler, Türkiye Radyo Televizyon Kurumunun TRT Belgesel kanalı tarafından hazırlanan programlar[28] hayata geçirilen uygulamalara örnek olarak verilebilir. Diğer yandan Bir Usta Bin Usta projesindeki mesleklere geleneksel okçuluk malzemeleri yapımı dâhil edilememiştir. Fakat hem spor kulüpleri ve yerel yönetimler hem de özel girişimler tarafından geleneksel okçuluk malzemeleri yapım kursları verilmektedir.

Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunu: Mangala/Göçürme, Togyzqumalaq, Toguz Korgool için planlanan koruma önlemleri ise genel olarak araştırma ve belgeleme, kapasite geliştirilmesi, tanıtım faaliyetleri, eğitim ve aktarım çalışmaları olarak sınıflandırılabilir. Bu önlemler oyunun farklı oynanış şekillerinin kaybolmaması için Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülen araştırma ve belgeleme çalışmalarına devam edilmesi, geleneksel oyunlara ilişkin zengin içerikli bir kütüphaneye sahip, unsura ilişkin bilgilerin verildiği ve tarihî nesnelerin sergilendiği Ulusal Mangala/Göçürme Müzesi oluşturulması, özellikle şehir merkezlerinde unsurun uygulanabileceği mekânların sayısının ve niteliğinin artırılması, teknolojik yeniliklere sahip projelerin desteklenmesi, kamu kurumları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları tarafından her yıl yerel ve ulusal düzeyde seminer, sempozyum, konferans ve panellerin düzenlenmesi, sosyal faaliyetler ve şenliklerde unsurun ücretsiz oyun tahtalarının ve eğitim kitlerinin dağıtılmaya devam edilmesi, yerel, ulusal ve uluslararası turnuvalar düzenlenmesi, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından her okulda Mangala/Göçürme kulübü kurulmasının teşvik edilmesi ve Mangala/Göçürme seçmeli dersinin yaygınlaştırılması amacıyla öğretmenlere Mangala/Göçürme eğitmenlik sertifikası verilmesi, Mangala/Göçürme'nin farklı versiyonlarını ve kurallarını içeren ansiklopedik kitap yayımlanması ve aktarımı teşvik eden projelerin yürütülmesidir.

27 Ayrıntılı bilgi için bk. https://www.okcularvakfi.org/Home/FaaliyetlerFetihKupasi, son erişim tarihi: 20.12.2023.

28 Ayrıntılı bilgi için bk. https://www.trtbelgesel.com.tr/tarih/turk-okculugunun-seruveni, son erişim tarihi: 20.12.2023.

Bunlara ek olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından maddi destek sağlanmaya devam edilmesi, bakanlıkların önerilen eylem planlarının uygulanması amacıyla ilgili kurumlar, belediyeler ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iletişimi koordine etmesi ve bu planların mevcut durumunun ve uygulanmasının takip edilmesi bulunmaktadır. Diğer yandan sivil toplumun katılımının artırılması için bazı önlemlerin doğrudan ilgili sivil toplum kuruluşları ve topluluklar tarafından yürütüleceğine, projelerin hayata geçirileceğine, maddi destek sağlayacaklarına ve yeni koruma önlemlerini planlayacaklarına da yer verilmiştir[29].

Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunu: Mangala/Göçürme, Togyzqumalaq, Toguz Korgool için planlanan koruma önlemlerinden hayata geçirilenlere örnek olarak Bursa İl Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından yürütülen 134 okulda gerçekleştirilen öğretmenlerin, öğrencilerin ve velilerinin Mangala ile tanışmalarını sağlayan Mangala Oyunu Tanıtma ve Yaygınlaştırma Projesi[30], İl Millî Eğitim Müdürlükleri ile Ceza İnfaz Kurumu Müdürlüğü ve Denetimli Serbestlik İl Müdürlüğü arasında imzalanan protokol[31] ve yerel yönetimlerle imzalanan protokol[32] örneklerinde olduğu gibi mangala oyununun oynanmasını ve yaygınlaştırılmasını destekleyen protokoller, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türk Halk Bilimi Uygulama ve Araştırma Merkezine bağlı faaliyetlerini sürdüren Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesinde ve Gölbaşı Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesinde Mangala oyununun kent merkezlerinde oynanması için alan yaratılması[33], Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türk Halk Bilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi ve Geleneksel Sporlar ve Oyunlar Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından verilen Mangala oyunu eğitimleri ve görme engelliler için

29 "Adaylık Başvuru Formu (01597)", 2020, https://ich.unesco.org/en/RL/traditional-intelligence-and-strategy-game-togyzqumalaq-toguz-korgool-mangala-gocurme-01597, s. 10-11, son erişim tarihi: 16.12.2023.

30 Ayrıntılı bilgi için bakınız: https://kki.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/16/01/716783/dosyalar/2017_12/07092531_MANGALA_PROJESY.pdf?CHK=9acd7277f8860b0a66baa8db71b2808a, son erişim tarihi: 20.12.2023.

31 Ayrıntılı bilgi için bk. http://duzce.gov.tr/akla-gel-mangala-projesi-protokolu-imzalandi, son erişim tarihi: 20.12.2023.

32 Ayrıntılı bilgi için bk. http://www.nizip.gov.tr/mangala-oynamayan-kalmasin, son erişim tarihi: 20.12.2023.

33 Ayrıntılı bilgi için bk. https://hacibayram.edu.tr/thbmer/mangala-atolyesi, son erişim tarihi: 20.12.2023.

düzenlenen Mangala Atölyeleri[34], Dünya Etnospor Konfederasyonu'nun teknik desteğiyle planlanan ve Manas Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen Çevrim İçi Mangala Turnuvası[35], Dünya Etnospor Konfederasyonu tarafından tasarlanan Mangala: Etnospor çevrim içi uygulaması[36], Etnospor Kültür Festivali'nde oyun tahtalarının katılımcılara dağıtılması ve her yıl Mangala Turnuvası ile Görme Engelliler İçin Mangala Turnuvası düzenlenmesi[37], Zekâ Oyunları seçmeli dersinde mangala oyununun yer alması[38] verilebilir. Ulusal Mangala/Göçürme Müzesinin oluşturulması ve Mangala/Göçürme'nin farklı versiyonlarını ve kurallarını içeren ansiklopedik kitap yayımlanması ise üzerinde çalışılması gereken koruma önlemleri arasında bulunmaktadır.

2003 Sözleşmesi'nin listelerine kaydedilen unsurların güncel durumu hakkında bilgi veren ve koruma yaklaşımlarının ve uygulamalarının değerlendirilmesini sağlayan periyodik raporlarda ise bu üç unsur ile ilgili korumada medyanın rolü, kültürel mekânın kullanımı, yarışma ve kursların aktarıma katkısı, örgün ve yaygın eğitim yoluyla koruma, sivil toplum kuruluşlarının süreçte aktif rol alması, etkinliklerin düzenlenmesi ve tanıtım faaliyetlerinin sürdürülmesi konularında örnekler yer almaktadır. 2012 yılında sunulan raporda TRT'nin canlı yayınlar, programlar ve belgeseller aracılığıyla somut olmayan kültürel miras unsurlarının tanıtılmasında, korunmasında ve bu konuda farkındalık yaratılmasında aktif rol üstlendiği ve Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali'nin her yıl canlı olarak yayınlandığı belirtilmiştir. Festivalin listeye alınmasıyla yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde bilinirliğinin de arttığı ifade edilmiştir[39]. 2021 yılında sunulan periyodik raporda ise Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali'ne Türkiye'den ve dünyanın her yerinden insanın katıldığına,

34 Ayrıntılı bilgi için bk. https://hacibayram.edu.tr/gsomer/4-ocak-dunya-braille-gununeozel-gorme-e, son erişim tarihi: 20.12.2023.

35 Ayrıntılı bilgi için bk. https://www.manas.edu.kg/tr/news/4808#:~:text=D%C3%BCnya%20Etnospor%20Konfederasyonu'nun%20teknik,aras%C4%B1nda%20b%C3%BCy%C3%BCk%20bir%20heyecan%20yaratt%C4%B1., son erişim tarihi: 21.12.2023.

36 Ayrıntılı bilgi için bk. https://apps.apple.com/tr/app/mangala-etnospor/id1625880361?l=tr, son erişim tarihi: 20.12.2023.

37 Ayrıntılı bilgi için bakınız: https://worldethnosport.org/news/5th-ethnosport-culture-festival-is-in-istanbul-on-june-9-12, son erişim tarihi: 20.12.2023.

38 Ayrıntılı bilgi için bk. https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/202152512057724-zeka_oyunlari.pdf, son erişim tarihi: 20.12.2023.

39 "Periyodik Rapor (00815)", 2012, https://ich.unesco.org/en/state/turkiye-TR?info=periodic-reporting, s. 27, 66, son erişim tarihi: 20.12.2023.

festivalin halkın buluşması için bir alan sağladığına, yarışmacı ya da seyirci olarak birbirini tanıma ve farklı bireylerle iletişim kurma olanağı tanıdığına da yer verilmiştir. Bu raporda TRT'nin yanı sıra özel ve yerel tv kanallarının festivali canlı olarak yayınladığına ve TRT'nin öncülüğünde medyanın festival ve önemi konusunda farkındalık yaratmak için kullanıldığına değinilmiştir. Medyanın ilgisinin aynı zamanda ilgili topluluğun kendi unsurlarını korumasına da yardımcı olduğuna dikkat çekilmiştir[40]. Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali'nin TRT'de canlı yayınlanması ile başlayan sürecin yerel ve ulusal televizyon kanallarında da canlı yayınlanması ile devam ettiği görülmektedir. Bu durum medyanın ve halkın ilgisinin günden güne arttığını ve televizyon kanalları arasında somut olmayan kültürel miras farkındalığı yaratıldığını göstermektedir.

Korumada ve farkındalık yaratmada medyanın rolü Geleneksel Türk Okçuluğu unsurunda da dikkat çekmektedir. TRT ile Okçuluk Vakfı iş birliğinde Geleneksel Türk Okçuluğu konusunda hazırlanan ve 2018 yılından itibaren TRT'de yayınlanan "Tozkoparan" adlı dizinin amacının çocukların ve gençlerin ilgisini unsura çekmek olduğu belirtilmiştir. Diğer yandan Geleneksel Türk Okçuluğu'nun tarihî ve kültürel kimliğin bir parçası olduğu üzerinde durulmuş ve uygulayıcılarında tarihî kültürel devamlılık duygusunu güçlendirdiği ifade edilmiştir. Eğitimle ilgili uygulamalara ise Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü'nün 2001 yılından itibaren öğretmenlere verdikleri Geleneksel Türk Okçuluğu eğitimleri ve sertifika programı örnek olarak gösterilmiştir. Korumada Türkiye Geleneksel Türk Okçuluk Federasyonunun rolü üzerinde de durulmuş ve federasyonun geleneksel okçuluğa ilişkin kurslar ve yarışmalar düzenleyerek unsurun sürdürülebilir şekilde korunmasına ve yaşayabilirliğinin sağlanmasına katkısına yer verilmiştir. Federasyonun Türkiye'nin bütün illerinde kulüpler açarak antrenörlerin yetiştirilmesini sağladığı belirtilmiştir. Ayrıca yaklaşık yirmi beş otuz yıl öncesine kadar okçuların ve zanaatkârların sayısının son derece az olduğuna ancak son on yılda unsura yönelik toplumsal ilgide büyük bir artış yaşandığına ve günümüzde unsurun yaşayabilirliğine ilişkin herhangi bir risk gözlenmediğine de değinilmiştir. Araştırma ve tanıtım faaliyetleri açısından ise hem Geleneksel Türk Okçuluğu hem de Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunu: Mangala/Göçürme, Togyzqumalaq, Toguz Korgool için kurslar, yarışmalar, çalıştaylar, sempozyumlar, forumlar

40 "Periyodik Rapor (54549)", 2021, https://ich.unesco.org/en/state/turkiye-TR?info=periodic-reporting, s. 117, 175, son erişim tarihi: 20.12.2023.

ve festivaller düzenlendiği bilgisi verilmiştir. Mangala'nın aktarımının sosyal öğrenme ve örgün/yaygın eğitim yoluyla gerçekleştirildiği ve özelliklerde son yıllarda genç kuşağın unsura ilgisinin arttığı, ilgili toplulukların sivil toplum kuruluşları ile kendilerini ifade ettiği ve etkinlikler ile turnuvalarla koruma sürecine destek verdikleri belirtilmiştir[41]. 2021 yılında sunulan periyodik raporda hem Geleneksel Türk Okçuluğu hem de Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunu: Mangala/Göçürme, Togyzqumalaq, Toguz Korgool için son yıllarda unsura ilginin arttığının belirtilmesi Türkiye'de geleneksel sporların ve oyunların korunması ve yaşatılması konusunda uygulamaların etkili şekilde sürdürüldüğünü göstermektedir.

Geleneksel Sporlarda ve Oyunlarda Katılım Yaşatma ve Aktarım

Gerçekleştirilen ve gerçekleştirilmesi planlanan koruma önlemlerinin yanı sıra koruma ve aktarım sürecinin değerlendirilmesi ve günümüzdeki durumunun tespiti Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali'nin, Geleneksel Türk Okçuluğu'nun ve Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunu: Mangala/Göçürme, Togyzqumalaq, Toguz Korgool'un kültür taşıyıcılarının, uygulayıcılarının ve aktarıcılarının görüşlerinin ve uygulamalarının dikkate alınması ile mümkündür. Bu yaklaşımla söz konusu üç unsurun temsilcilerinin somut olmayan kültürel miras farkındalıklarının ve koruma, yaşatma ve aktarma süreçlerine katkı ve katılım durumlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda nicel araştırma yöntemlerinden biri olan tarama araştırması kullanılmıştır. Tarama araştırması bir konuya ya da olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin ya da ilgi, beceri, yetenek, tutum gibi özelliklerinin belirlendiği ve genellikle diğer araştırmalara göre daha büyük örneklemler üzerinde yapılan araştırmalar olarak açıklanmaktadır[42]. Araştırma tarama deseninde düzeyine göre ise betimsel araştırma olarak planlanmıştır. Araştırmada amaçsal örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçsal örneklemenin çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak tanıdığı, belli ölçütleri karşılayan veya belli özelliklere sahip olan bir veya daha fazla özel durumlarda çalışılmak istendiğinde kullanıldığı ifade edilmiştir[43]. Araştır-

41 "Periyodik Rapor (54549)", 2021, https://ich.unesco.org/en/state/turkiye-TR?info=periodic-reporting, s. 2021: 29, 38, 118, 246, 247, 248, 260, 261. son erişim tarihi: 20.12.2023.

42 Şener Büyüköztürk, Ebru Kılıç Çakmak, Özcan Erkan Akgün, Şirin Karadeniz, Funda Demirel. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2017, s. 184.

43 Büyüköztürk vd., *age.*, s. 92-93.

mada ölçüt, ilgili unsurlarla ilişkili olmak olarak belirlenmiştir. Katılımcılar yağlı güreşin, geleneksel okçuluğun ve mangalanın profesyonel veya amatör sporcularından ve oyuncularından, eğitmenlerinden, hakemlerinden, ilgili kurum ve kuruluşların temsilcilerinden oluşmaktadır.

Araştırmada veri toplama tekniklerinden anket tekniği kullanılmıştır. Anket açık ve kapalı uçlu on bir sorudan oluşmaktadır. Katılımcılara anket Google Form kullanılarak çevrim içi şekilde uygulanmıştır. Ankette katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular ve unsuru kimden öğrendiklerini ve eğitim/kurs verip vermediklerini, unsurun Temsilî Liste'ye kaydını bilip bilmediklerini, adaylık dosyası hazırlanırken katılım sağlayıp sağlamadıklarını ölçen sorular yer almıştır. Bu sorulara ek olarak ankette unsurun Temsilî Liste'ye kaydının unsur hakkındaki koruma farkındalığını artırıp artırmadığını, unsurun tanınırlığına etkisini, gençlerin ilgisini çekip çekmediğini ölçen sorular da bulunmaktadır. Diğer yandan unsurun yaşatılarak korunması için gerçekleştirilen etkinlik bilgilerinin ve unsurların Temsilî Liste'ye kaydının diğer olumlu veya olumsuz yönlerinin paylaşılmasına imkân tanıyan açık uçlu sorular da yer almaktadır. Araştırmaya Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali ile ilgili 192 kişi, Geleneksel Türk Okçuluğu ile ilgili 336 kişi ve Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunu: Mangala/Göçürme, Togyzqumalaq, Toguz Korgool ile ilgili 77 kişi olmak üzere toplamda 605 kişi katılmıştır. Katılımcılardan 76 kişi kadın 529 kişi erkektir. Katılımcıların yaşları 9 ve 65 arasında değişmektedir. Katılımcılara aynı sorular üç unsur özelinde değiştirilerek iletilmiştir. Katılımcıların hepsi her soruya cevap vermemiştir. Bu açıdan oranlar soru özelinde katılımcı sayıları ve geçerli cevaplar dikkate alınarak belirlenmiştir.

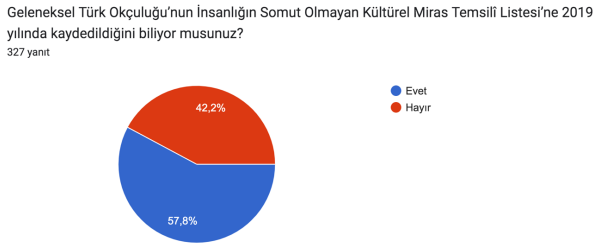
Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali konulu ankette katılımcılar mesleklerini pehlivan, baş pehlivan, millî sporcu, antrenör, hakem, yönetici, kamu personeli, yeminli mali müşavir, işçi, emekli, şoför, muhtar, özel güvenlik, teknisyen, taksi işletmecisi, serbest meslek ve öğrenci olarak belirtmişlerdir. Katılımcıların %93,7'si yağlı güreşi ustasından öğrenmiştir (180 yanıt), %74,6'sı ise ustalarından öğrenmenin yanı sıra eğitim veya kurs alarak kendisini geliştirmiştir (185 yanıt). Yalnızca 1 kişi güreşlere katılarak yağlı güreşi kendisi öğrenmiştir. Katılımcıların %50,7'si çırak yetiştirmiş, eğitim veya kurs vermiş ya da vermeye devam etmektedir (105 yanıt). Bu sonuçlar usta çırak ilişkisinin yağlı güreşlerde etkili bir şekilde sürdürüldüğünü ve kuşaklararası aktarım ve eğitimler yoluyla unsurun yaşatıldığını göstermektedir. "Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali'nin İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras

Temsilî Listesi'ne 2010 yılında kaydedildiğini biliyor musunuz?" sorusuna katılımcıların %71,7'si unsurun Temsilî Liste'de yer aldığını bildiğini belirtmiştir (184 yanıt). Bu sonuç Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali konusunda kültür taşıyıcılarının ve uygulayıcılarının farkındalıklarının yüksek olduğunu göstermektedir. İlgili toplulukların, grupların veya bireylerin unsurun adaylık dosyasının hazırlık sürecine katılıp katılmadıklarını ölçen soruda ise %16'sı bu sürece katıldıklarını ifade etmiş (184 yanıt) ve bu süreçte %9,5'i rıza mektubu vererek destek olduklarını belirtmiştir (180 yanıt). Katılımcıların %91,1'i festivalin Temsilî Liste'ye kaydedilmesinin toplumda farkındalık yaratarak korumaya katkı sağladığını (140 yanıt), %84,6'sı ise bu durumun gençler arasında da farkındalık yarattığını ve yağlı güreşlere ilgi göstermelerini, yeni pehlivanların yetişmesine katkı verdiğini ifade etmiştir (183 yanıt). %44,4'ü bu farkındalıkla etkinlikler düzenlediklerine yer vermiştir (178 yanıt). Örnek verilen etkinlikler arasında ise tanıtım faaliyetleri ve düzenlenen müsabakalar dikkat çekmektedir. Festivalin Temsilî Liste'ye kaydının olumlu yönleri arasında yağlı güreşin ve ritüellerinin dünyaya tanıtılması, bölgenin turizmine ve ekonomik gelişimine katkı sağlaması, yerel halk için iş imkânı yaratması, uluslararası iş birliği ve diyaloğu sağlaması hem güreşçiler hem de festival katılımcıları arasında kültürel kimliği güçlendirmesi, gençlerin ilgisini çekmesi, medyada daha çok yer alması, yağlı güreşlerin yaşatılmasını ve yaygınlaştırılmasını sağlaması yer almaktadır.

Geleneksel Türk Okçuluğu konulu ankette katılımcılar mesleklerini antrenör, geleneksel okçuluk eğitmeni, doktor, diş hekimi, mühendis, tekniker, optisyen, kuaför, muhasebeci, bankacı, aşçı, kamu personeli, işçi, emekli, öğrenci, ev hanımı, sanatçı ve serbest meslek olarak belirtmişlerdir. Katılımcıların %93,1'i geleneksel okçuluğu ustasından öğrenmiştir (313 yanıt), %84,5'i ise ustalarından öğrenmenin yanı sıra eğitim veya kurs alarak kendisini geliştirmiştir (329 yanıt). Katılımcıların %36,6 çırak yetiştirmiş, eğitim veya kurs vermiş ya da vermeye devam etmektedir (136 yanıt). Bu sonuçlar geleneksel okçulukta usta-çırak ilişkisinin sürdürüldüğünü, kuşaklararası aktarım ve eğitimler yoluyla unsurun yaşatıldığını ancak eğitim alan kişilerin eğitim verme oranının düşük olduğunu ve daha çok uygulayıcı olarak okçuluğa devam ettiklerini göstermektedir. "Geleneksel Türk Okçuluğu'nun İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsilî Listesi'ne 2019 yılında kaydedildiğini biliyor musunuz?" sorusuna katılımcıların %57,8'i unsurun Temsilî Liste'de yer aldığını bildiğini belirtmiştir (324 yanıt). Bu sonuç Geleneksel Türk Okçuluğu konusunda kültür taşıyıcılarının ve uygulayıcılarının farkındalıklarının orta düzeyde olduğunu göstermektedir. İlgili toplulukların, grupların veya bireylerin unsurun adaylık dosyasının hazırlık sürecine katılıp katılmadıklarını ölçen soruda ise %11,8'i bu sürece katıldıklarını ifade etmiş (315 yanıt) ve bu süreçte %13,7'si rıza mektubu vererek destek olduklarını belirtmiştir (313 yanıt). Katılımcıların %72'si Geleneksel Türk Okçuluğunun Temsilî Liste'ye kaydedilmesinin toplumda farkındalık yaratarak korumaya katkı sağladığını (249 yanıt), %91'i ise bu durumun gençler arasında da farkındalık yarattığını ve geleneksel okçuluğa ilgi göstermelerini, yeni kemankeşlerin yetişmesine katkı verdiğini ifade etmiştir (324 yanıt). %49'u bu farkındalıkla etkinlikler düzenlediklerine yer vermiştir (302 yanıt). Örnek verilen etkinlikler arasında ise okullarda bilgilendirme ve uygulama faaliyetleri, tanıtım videolarının hazırlanması, yerel ve ulusal televizyon kanallarındaki farklı programlarda geleneksel okçuluğun tanıtılması, çeşitli kurum ve kuruluşlarda sunumları-

nın yapılması ve seminerlerin düzenlenmesi, ücretsiz kursların açılması, akademik çalışmaların artması, okçuluk eğitimlerini içeren projelerin yanı sıra okçuluk malzemelerini üretmeyi ve süslemeyi sağlayan sanatsal projelerin hazırlanması, ve düzenlenen yarışmalar, turnuvalar, festivaller, kortej yürüyüşleri, kemankeş toyları sayılabilir. Geleneksel okçuluğun Temsilî Liste'ye kaydının olumlu yönleri olarak merak duygusu oluşturması sayesinde unsuru tanımak için farklı kuşakların ilgi göstermesi, uluslararası alanda tanıtılması ve kültürel çeşitliliği desteklemesi, koruma konusunda toplum farkındalığını artırması, ok ve yayın bir spor aracı olduğunun anlaşılması ve kültürel yönlerinin ön plana çıkarılması, ulusal alanda yaygınlaşması ve geliştirilmesi, yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve toplumda daha çok kişinin geleneksel okçuluğa ilgi göstermesini sağlaması yer almaktadır.

Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunu: Mangala/Göçürme, Togyzqumalaq, Toguz Korgool konulu ankette katılımcılar mesleklerini eğitmen, müze personeli, öğretmen, tekniker, sporlar ve kurum ilişkileri uzman yardımcısı, ev hanımı, asker ve öğrenci olarak belirtmişlerdir. Katılımcıların %58,4'ü mangalayı ustasından/oyunda yetkin kişilerden öğrenmiştir. %10'u ise Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türk Halk Bilimi Uygulama ve Araştırma Merkezine bağlı faaliyetlerini sürdüren Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesinden öğrendiklerini belirtmiştir (53 Yanıt). %24'ü ise eğitim veya kurs alarak kendisini geliştirmiştir (75 yanıt). Katılımcıların %40,2'si yeni oyuncular yetiştirmiş, eğitim veya kurs vermiş ya da vermeye devam etmektedir (38 yanıt). Bu sonuçlar kuşaklararası aktarım ve eğitimler yoluyla unsurun yaşatıldığını ancak eğitim alan kişilerin eğitim verme oranının orta düzeyde olduğunu göstermektedir. "Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye ile birlikte ortak dosya olarak hazırlanan "Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunu: Mangala/Göçürme, Togyzqumalaq, Toguz Korgool"un İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsilî Listesi'ne 2020 yılında kaydedildiğini biliyor musunuz?" sorusuna katılımcıların %57,9'u unsurun Temsilî Liste'de yer

aldığını bildiğini belirtmiştir (76 yanıt). Bu sonuç Mangala oyunu konusunda kültür taşıyıcılarının ve uygulayıcılarının farkındalıklarının orta düzeyde olduğunu göstermektedir. İlgili toplulukların, grupların veya bireylerin unsurun adaylık dosyasının hazırlık sürecine katılıp katılmadıklarını ölçen soruda ise %1,3'ü bu sürece katıldıklarını ifade etmiş (77 yanıt) ve bu süreçte %1,3'ü rıza mektubu vererek destek olduklarını belirtmiştir (77 yanıt). Katılımcıların %67,5'u oyunun Temsilî Liste'ye kaydedilmesinin toplumda farkındalık yaratarak korumaya katkı sağladığını (80 yanıt), %90,9'u ise bu durumun gençler arasında da farkındalık yarattığını ve mangalaya ilgi göstermelerini, yeni oyuncuların yetişmesine katkı verdiğini ifade etmiştir (77 yanıt). %37,7'si bu farkındalıkla etkinlikler düzenlediklerine yer vermiştir (75 yanıt). Örnek verilen etkinlikler arasında ise tanıtım faaliyetleri, eğitim ve atölye çalışmaları ve düzenlenen turnuvalar dikkat çekmektedir. Oyunun Temsilî Liste'ye kaydının olumlu yönleri arasında toplumda koruma konusunda farkındalığı artırması, merak uyandırması ile daha çok kişinin oyunu öğrenmek istemesi, ortak dosya olması sayesinde kültürel çeşitliliği göstermesi ve varyantlarının tanınması, toplumsal bağları güçlendirmesi, görünürlüğünün ve tanıtım faaliyetlerinin artması, aktarım sürecinin planlanmasının sağlanması, eğitimde yer verilmesi, ilgili projelerin ve bütçe desteğinin artması, çocuklar ve gençler başta olmak üzere geniş kitlelere ulaşması, araştırmacıların daha çok ilgisini çekmesi ve akademik çalışma sayılarının artması yer almaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak Temsilî Liste'ye Türkiye tarafından kaydettirilen "Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali", "Geleneksel Türk Okçuluğu" ve "Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunu: Mangala/Göçürme, Togyzqumalaq, Toguz Korgool" adlı unsuların korunmasının bu geleneksel sporların ve oyunların geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve yaşatılması bağlamında yorumlanması ve bu süreçte ilgili toplulukların, grupların ve bireylerin aktif rollerinin ön plana çıkarılması

gerektiği söylenebilir. Bu unsurların adaylık dosyalarından ve periyodik raporlarından içeriklerini, koruma yaklaşımlarını ve uygulamalarını incelemek mümkündür. Bu bağlamda öncelikle geleneksel sporlarla ve oyunlarla ilgili unsurların toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler alanında yer aldığı ancak aynı zamanda da sözlü kültür ürünleri, araç gereçleri ve uygulamaları dikkate alındığında somut olmayan kültürel mirasın beş alanıyla da ilişkili olabileceği söylenebilir. Unsurların bu çok yönlü yapısı korumanın da bu yönler dikkate alınarak yapılması çok boyutlu düşünülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu üç unsurla ilgili gerçekleştirilen koruma önlemleri genel olarak araştırma ve belgeleme, etkinlikler, eğitim çalışmaları, medyada görünürlüğünün sağlanması, tanıtım faaliyetleri ve katılımın güçlendirilmesi olarak başlıklandırılabilir. Bu uygulamalar Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali için mevzuat yoluyla koruma, akademik çalışmaların desteklenmesi, müzeleme, medyada yer verilmesi ve görünürlüğünün artırılması yaklaşımlarının benimsendiğini göstermektedir. Geleneksel Türk Okçuluğu için ise düzenlenen etkinlikler ve kurslar, atölyeler gibi eğitim faaliyetleri, unsurun sürdürülebilirliği için protokollerin yapılması, kültürel mekânlarının yaşatılması, malzeme üretiminin desteklenmesi, akademik araştırmaların yapılması, belgelenmesi, tanıtım faaliyetlerinin düzenlenmesi ve kaynak ayrılması gibi farklı alanlarda gerçekleştirildiği ifade edilebilir. Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunu: Mangala/Göçürme, Togyzqumalaq, Toguz Korgool için de gerçekleştirilen koruma önlemleri arasında etkinliklerin düzenlemesi ve eğitim faaliyetlerinin sürdürülmesi dikkat çekmektedir. Bu uygulamalara ek olarak oyunun herkes için erişilebilir ve oynanabilir hâle getirilmesi, tanıtım programları, projeler, araştırma ve belgeleme, medya ve sivil toplumun katılımı, bütçe desteği gibi alanlarda çalışmalar yapıldığı belirtilebilir.

Planlanan ve hayata geçirilen koruma önlemleri arasında ise Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali için destek programlarından, akademik araştırmalardan, süreç yönetimi için talimatların hazırlanmasından, 2022 yılında Türkiye Geleneksel Güreşler Federasyonunun kurulmasından ve federasyonun eğitim faaliyetlerinden söz edilebilir. Kırkpınar Yağlı Güreşleri ve Festivali ile ilgili kapsamlı bir müze ihtiyacı ise üzerinde çalışılması gereken bir alan olarak düşünülebilir. Geleneksel Türk Okçuluğu için 2019 yılında Türkiye Geleneksel Türk Okçuluk Federasyonunun kurulması, federasyonun kulüpleşmesi, eğitim ve tesisleşme faaliyetlerini sürdürmesi ve şampiyonalar düzenlenmesi, unsurun geliştirilmesine yönelik eğitim çalışmalarının ve projelerin gerçekleştirilmesi, unsurun sürdürülmesini sağlayan ve kültürel

çeşitliliği dikkate alan etkinliklerin düzenlemesi gibi uygulamalar bu açıdan değerlendirilebilir. Geleneksel okçuluk malzemelerinin yapımı ise geliştirilmesi gereken alan olarak yorumlanabilir. Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunu: Mangala/Göçürme, Togyzqumalaq, Toguz Korgool için planlanan ve hayata geçirilen koruma önlemleri ise genel olarak araştırma ve belgeleme çalışmaları, kapasite geliştirilmesi, tanıtım faaliyetleri, projeler, unsurun yaygınlaştırılması için hazırlanan protokoller ve geliştirilen materyaller, eğitim ve aktarım çalışmaları, çevrim içi uygulamaların geliştirilmesi olarak sınıflandırılabilir. Ulusal Mangala/Göçürme Müzesinin oluşturulması ve Mangala/Göçürme'nin farklı versiyonlarını ve kurallarını içeren ansiklopedik kitap yayımlanması ise üzerinde çalışılması gereken koruma önlemleri arasında değerlendirilebilir. Periyodik raporlarda ise bu üç unsur ile ilgili korumada medyanın rolü, kültürel mekânın kullanımı, yarışma ve kursların aktarıma katkısı, örgün ve yaygın eğitim yoluyla koruma, sivil toplum kuruluşlarının süreçte aktif rol alması, etkinliklerin düzenlenmesi ve tanıtım faaliyetlerinin sürdürülmesi konularında örnekler yer almaktadır. Raporlardaki örnekler üç unsura da ilginin özellikle son yıllarda arttığını, unsurların yaygınlaştığını ve Türkiye'de geleneksel sporların ve oyunların korunması ve yaşatılması konusunda uygulamaların etkili şekilde sürdürüldüğünü göstermektedir.

Son olarak hayata geçirilen veya geçirilmesi planlanan koruma önlemlerinin yanı sıra unsurların koruma sürecinin ve günümüzdeki durumunun tespitinin Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali'nin, Geleneksel Türk Okçuluğu'nun ve Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunu: Mangala/Göçürme, Togyzqumalaq, Toguz Korgool'un temsilcilerinin görüşlerinin de dikkate alınarak yapılabileceği söylenebilir. Bu bağlamda üç unsurun profesyonel veya amatör sporcularından ve oyuncularından, eğitmenlerinden, hakemlerinden, ilgili kurum ve kuruluşların temsilcilerinden oluşan 605 kişi ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma ile söz konusu üç unsurun temsilcilerinin somut olmayan kültürel miras farkındalıklarının ve koruma, yaşatma ve aktarma süreçlerine katkı ve katılım durumlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Anket sonuçlarına göre Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali'nin korunması için usta-çırak ilişkisinin etkili bir şekilde sürdürüldüğü ve kuşaklararası aktarım ve eğitimler yoluyla unsurun yaşatıldığı söylenebilir. Ayrıca sonuçlar Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali'nin Temsilî Liste'ye kaydı konusunda kültür taşıyıcılarının ve uygulayıcılarının farkındalıklarının yüksek olduğunu ancak adaylık dosyasının hazırlık sürecinde rol alma düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir. Geleneksel Türk Okçuluğu'nun korunması için ise sonuçlar

usta-çırak ilişkisinin ve aktarımın devam ettiğine, eğitimler yoluyla unsurun yaşatıldığına ancak eğitim alan kişilerin eğitim verme oranının düşük olduğuna ve daha çok uygulayıcı olarak okçuluğa devam ettiklerine işaret etmektedir. Sonuçlara göre ayrıca Geleneksel Türk Okçuluğu'nun Temsilî Liste'ye kaydı konusunda kültür taşıyıcılarının ve uygulayıcılarının farkındalıklarının orta düzeyde olduğu ancak adaylık dosyasının hazırlık sürecinde rol alma düzeylerinin düşük olduğu belirtilebilir. Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunu: Mangala/Göçürme, Togyzqumalaq, Toguz Korgool'un korunması için ise anket sonuçlarına göre kuşaklararası aktarım ve eğitimler yoluyla unsurun yaşatıldığı ancak eğitim alan kişilerin eğitim verme oranının orta düzeyde olduğu ifade edilebilir. Buna ek olarak sonuçlar unsurun Temsilî Liste'ye kaydı konusunda kültür taşıyıcılarının ve uygulayıcılarının farkındalıklarının orta düzeyde olduğunu ancak adaylık dosyasının hazırlık sürecinde rol alma düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir. Anket sonuçlarına göre üç unsur için de koruma farkındalığı ile etkinlikler düzenlendiği ve unsurların Temsilî Liste'ye kaydının olumlu yönlerinin örneklendirildiği söylenebilir. Bu sonuçlar bağlamında unsurların kültür taşıyıcılarının ve uygulayıcılarının somut olmayan kültürel miras farkındalıklarının artırılması için kapsamlı çalışmaların yapılması ve unsurlar özelinde benimsenen çok yönlü ve yaşatarak koruma yaklaşımlarının ve uygulamalarının sürdürülmesi gerektiğine dikkat çekilebilir.

KAYNAKLAR

"Adaylık Başvuru Formu (00386)", 2010, https://ich.unesco.org/en/RL/krkpnar-oil-wrestling-festival-00386, son erişim tarihi: 16.12.2023.

"Adaylık Başvuru Formu (01367)", 2019, https://ich.unesco.org/en/RL/traditional-turkish-archery-01367, son erişim tarihi: 16.12.2023.

"Adaylık Başvuru Formu (01597)", 2020, https://ich.unesco.org/en/RL/traditional-intelligence-and-strategy-game-togyzqumalaq-toguz-korgool-mangala-gocurme-01597, son erişim tarihi: 16.12.2023.

"Cazgırlık Kursu", https://tggf.org.tr/cazgirlik-kursu/, Erişim Tarihi: 04.01.2024.

"Çevrim İçi Mangala Turnuvası", https://www.manas.edu.kg/tr/news/4808#:~:text=D%C3%BCnya%20Etnospor%20Konfederasyonu'nun%20teknik,aras%C4%B1nda%20b%C3%BCy%C3%BCk%20bir%20heyecan%20yaratt%C4%B1., son erişim tarihi: 05.01.2024.

"Fetih Kupası",https://www.okcularvakfi.org/Home/FaaliyetlerFetihKupasi, son erişim tarihi: 04.01.2024.

"Mangala Atölyesi", https://hacibayram.edu.tr/thbmer/mangala-atolyesi, son erişim tarihi: 05.01.2024.

"Mangala Oyunu Tanıtma ve Yaygınlaştırma Projesi", https://kki.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/16/01/716783/dosyalar/2017_12/07092531_MANGALA_PROJESY.pdf?CHK=9acd7277f8860b0a66baa8db71b2808a, son erişim tarihi: 05.01.2024.

"Mangala Turnuvası ve Görme Engelliler İçin Mangala Turnuvası", https://worldethnosport.org/news/5th-ethnosport-culture-festival-is-in-istanbul-on-june-9-12., son erişim tarihi: 05.01.2024.

"Okçuluk Benim Sporum", https://istanbul.meb.gov.tr/www/quotokculuk-benim-sporum-projesiquot-tanitim-programi/icerik/1660, son erişim tarihi: 04.01.2024.

"Okçuluk Kurs Programı", https://ookgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_08/12112312_2020_okculuk.pdf, son erişim tarihi: 04.01.2024.

"Periodic reporting of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage", https://ich.unesco.org/en/periodic-reporting-00460, son erişim tarihi: 03.01.2024.

"Periyodik Rapor (00815)", 2012, https://ich.unesco.org/en/state/turkiye-TR?info=periodic-reporting, son erişim tarihi: 20.12.2023.

"Periyodik Rapor (54549)", 2021, https://ich.unesco.org/en/state/turkiye-TR?info=periodic-reporting, son erişim tarihi: 20.12.2023.

"Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi". *Millî Folklor*, Fr. Çev.: M. Öcal Oğuz, İng. Çev.: Yeliz Özay, Göz. Geç.: Pulat Tacar, Yıl: 17, S. 65, 2005: 163-171.

"Tarihî Kırkpınar Yağlı Güreş Talimatı", https://shgm.gsb.gov.tr/Public/images/SGM/Federasyon/70825TARIHI%20KIRKPINAR%20YAGLI%20GU.doc, Erişim Tarihi: 03.01.2024.

"Türk Okçuluğunun Serüveni", https://www.trtbelgesel.com.tr/tarih/turk-okculugunun-seruveni, Erişim Tarihi: 04.01.2024.

"Türkiye Geleneksel Türk Okçuluk Federasyonu", https://tgtof.org.tr/, 04.01.2024.

"UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri", https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-K%C3%BClt%C3%BCrel-Miras-Listeleri, Erişim Tarihi: 03.01.2024.

"Zekâ Oyunları", https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/202152512057724-zeka_oyunlari.pdf, Erişim Tarihi: 05.01.2024.

Baki Nalcıoğlu, Zeynep Safiye. "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Bağlamında Geleneksel Sporlar ve Oyunlar", *X. Uluslararası Türk Halklarının Geleneksel Spor Oyunları Sempozyumu,* KTMÜ Yayınevi, Kahramanmaraş, 5-7 Kasım, s. 44-51.

Büyüköztürk, Şener; Kılıç Çakmak, Ebru; Akgün, Özcan Erkan; Karadeniz, Şirin; Demirel, Funda. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2017.

Gündüz Alptürker-İmran; Gök, Tolga; Alptürker, Hakan. "Somut Olmayan Kültürel Miras Farkındalığının Bilinirlik ve Deneyimleme Açısından Değerlendirilmesi". *Millî Folklor,* Yıl: 33, S. 132, 2021, s. 16-31.

Gürçayır, Selcan. "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi

Üzerine Eleştirel Bir Okuma", *Millî Folklor*, Yıl: 23, S. 92, 2011, s. 5-12.

Oğuz, M. Öcal. *Somut olmayan kültürel miras nedir?* Geleneksel Yayıncılık, Ankara 2009.

Ölçer Özünel, Evrim. "Uluslararası Alanda Ulusal Ayna: Yaşayan Mirasın Raporlanması", *Millî Folklor,* Yıl 34, C 17, S. 136, 2022, s. 5-14.

Diplomasi ve Spor

Ali Engin Oba*

Diplomasi ile İlgili Tanımlar

Devlet, dünya politikasında etkinliğini diplomasi aracılığıyla elde eder. Bu şekilde etkin bir diplomasiyle devlet, uluslararası camiada uygun gördüğü faaliyeti gerçekleştirir.

Bir tanım olarak diplomasi devletler ve devletler ile uluslararası alanın diğer aktörleri arasındaki münasebetlerin idaresidir[1].

Diplomasi, bilgi vermek, temsil ve müzakere etmek üzere üç esasa dayanır. Ancak küreselleşmenin etkisinde müzakere etmek diğer iki esasın önüne geçmiştir.

Diplomasi ayrıca, ikili ve çok taraflı olarak iki alanda ele alınabilir. Yukarıda belirtildiği üzere, diplomasinin esas ana konusu görüşmeler aracılığı ile sorunlara çözüm bulmaktır. Bu şekilde amaç, barışın sağlanmasına katkıda bulunmaktır.

Diplomasi, tarihsel açıdan ele alındığında, devletin gelişimine ayak uydurmayı sağlamış, tarihsel gelişiminde olduğu gibi etkinliğini korumuş ve değerini kaybetmemiştir.

Diplomasi ayrıca, devlet anlayışında ve uluslararası ilişkilerde meydana gelen gelişmeler ışığında kapsamını geliştirmiştir. Nitekim, "The Oxford Handbook of Modern Diplomacy" ikili ve çok taraflı diplomasi yanında müzakere ve arabuluculuktan sonra yeni alanları da ele almaktadır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz: Kültür, ekonomi, silahsızlanma, sağlık, spor, iklim diplomasileri[2].

* Prof. Dr. Büyükelçi (E) Çağ Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü, Mersin/TÜRKİYE alienginoba@cag.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-8456-0261 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.277

1 R.P. Barston, *Modern Diplomacy*, Routledge, Londra 2006, s. 1.

2 Andrew F. Cooper, Jorge Haine, Ramesh Takur, *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, Oxford University Press, Oxford 2015, s. 577-725.

Diğer taraftan, diplomasi ayrıca uluslararası münasebetlerin alet çantası olarak da tanımlanmıştır. Diplomasi aracı kullanılarak sorunlara çözüm bulmak için söz konusu çanta içinde birçok alet bulunmaktadır. Bu aletlerden en uygun olanı diplomatik araç olarak kullanılması suretiyle anlaşmazlıklara çözüm bulmak mümkün olabilir.

Başka bir deyişle diplomasinin etkin bir şekilde uluslararası politikada uygulanması ile gerginlikler azalır ve uluslararası sistem istikrara kavuşur. Aksi durumda askeri strateji devreye girer ve bu durum silahlanmaya giden yolu açar. Böylelikle diplomasi devletler arasında diyaloğun gerçekleşmesini sağlamaktadır. Kısaca diplomasi barış döneminde ulusal dış politikanın uygulanmasıdır. Savaş döneminde de diplomasi; karşı tarafla iletişimde bulunmak için bir araç niteliğindedir.

Klasik diplomasinin yanında ortaya çıkan yeni gelişmeler çerçevesinde, özellikle yabancı kamuoyunu etkilemek için kamu diplomasisi uluslararası politikada yeni bir konu olarak ortaya çıkmıştır. Kamu diplomasisi, ülke yönetimlerini, uluslararası örgütleri de etkilemeyi amaçlar. Uluslararası politikada rol oynamak isteyen ülkeler kültürlerini, dillerini, sanatlarını, iktisadi kalkınmalarının seviyesini, felsefelerini, önemli akademik çalışmalarını, spor alanındaki etkinliklerini kamu diplomasisi aracılığı ile dünya kamuoyunun dikkatine sunmaya çalışırlar[3].

Kamu diplomasisi stratejik bir iletim aracıdır ve amacı "kamuoyunun anlaşılması, bilgilendirilmesi ve etkilenmesi" ile ilgilidir[4].

Kamu diplomasisi bir propaganda aracı değildir. Stratejik bir iletişim dilinin ortaya çıkarılmasını öngörür[5].

Türkiye'de kamu diplomasisi kullanılarak yumuşak güç unsurlarını oluşturan konular, uluslararası kamuoyuna anlatılmaya çalışılmaktadır[6].

Spor da kamu diplomasisinin bir aracı olarak kullanılmaktadır.

ABD'li akademisyen Joseph Nye'ın bir stratejik düşünce olarak ortaya attığı "yumuşak güç ve sert güç" tanımları çerçevesinde yumuşak güç uluslararası ilişkiler disiplininde çok kullanılan bir terim halini almıştır[7].

3 Meltem Ünal Erzen, "Kamu Diplomasisinin Kapsamı ve Geleceği", *Kamu Diplomasisi,* ed. Abdullah Özkan, Tuğçe Ersoy Öztürk, Tasam Yayınları, İstanbul 2012, s. 35.

4 İbrahim Kalın, "Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi", *Kamu Diplomasisi, age*., s. 150.

5 *age*..

6 *age.*, s. 157.

7 Bu konuda bk. Joseph S., Nye, *Soft Power: The Means to Success In The World Politics*, Public

Böylelikle güç, uluslararası ilişkiler disiplininde sert, yumuşak ve akıllı güç olarak ele alınmaktadır. Sert güç; kuvvete dayanır. Yumuşak güç kültür ağırlıklıdır ve sporu da içerir. Bu iki gücün karışımından akıllı güç ortaya çıkar.

Diplomasi ve uluslararası politika yumuşak güç kavramı üzerinde etkin bir şekilde durmaktadır ve ülkelerin çekiciliğini ön planda tutmaktadır.

Nye'a göre yumuşak güç; zora başvurmadan, ikna ve çekicilik ile davranışların değiştirilmesi yoluyla istenileni elde etmektir[8].

Kültür diplomasisi yumuşak gücün en önemli unsurudur. Farklılıkları gidererek karşılıklı anlaşma imkanını kolaylaştırmak için bir araç niteliğini taşımaktadır. Bundan başka kültür diplomasisi resmi söylemin dışına çıkılmak suretiyle olumsuzlukları, peşin hükümle düşmanca yaklaşımı ortadan kaldırmaya yönelik bir etki de yapar[9]. Başka bir deyişle kültür diplomasisi geleneksel diplomasinin etkinliğinin ulaşamayacağı alanlara erişmek suretiyle barış sağlamada, sorunların çözümünde önemli katkılar yapabilir. Böylelikle kültür diplomasisi, resmi yaklaşımın dışındaki iletişim araçlarını kullanarak olumlu sonuçlara varılmasında önemli rol oynar. Bu çerçevede spor da bir kültür diplomasisi ve diplomasi aracı olarak klasik diplomasinin erişemeyeceği alanlar için kullanılabilecek bir araç halini alabilir.

Diplomasinin amacı barışa ulaşmaktır. Spor, barış düşüncesini pekiştiren bir niteliğe de sahiptir.

Türk dış politikası ve diplomasisi barış esasına dayanır. Gerçekten Avrupa'da barış düşüncesi 18. Yüzyılda kozmopolitizmi ve 19. Yüzyılda pasifizmi, barışseverlik cereyanını yaratmıştır. Bu cereyan uluslararası politikayı da etkilemiştir. Pasifizm, hakemlik, silahsızlanma, barışı koruyan uluslararası örgütlerin kurulmasında etkin bir rol üstlenmiştir. Pasifizm ayrıca savaşın nedenlerini de ortadan kaldırmaya çalışmıştır[10].

Barış düşüncesi 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nde de etkisini göstermeye başlamıştır. Tanzimattan sonra barış düşüncesi ve barışçılık cereyanının Osmanlı aydınlarınca da izlendiği düşünülmektedir.

Affairs, New York 2005.

8 Su Changhe, "Soft Power", *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy, age.*, s. 544-558.

9 Patricia M. Goff, "Cultural Diplomacy", *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy, age.*, s. 419.

10 Pierre Renouvin-Jean-Baptiste Duroselle, *Introduction to the History of International Relations*, Translated by Mary Ilford, Pall Mall Press, Oxford 1968, s. 214-233.

Nitekim, Atatürk Millî Mücadele süresince Mudanya ve Lozan Konferansı'ndan 1938'e kadarki dönemde barış diplomasisini izlemiştir. Atatürk'ün barış diplomasisi ulusal bağımsızlığı ön planda tutmuştur. Adil bir barışın ortaya çıkması için çaba sarf etmiştir. Türk Diplomasisinin barış ilkesi maceracılık, kin, nefret ile irredantizm ve şovenizmi reddetmiştir[11].

Türk diplomasisi 2. Dünya Savaşı ve daha sonra Soğuk Savaş dönemlerinde de barış fikrine dayalı etkinliğini sürdürmede başarılı olmuştur. Bugün de bu politika Türk diplomasisinin esasını temsil etmektedir.

Spor, barışa hizmet eden bir alan olarak Türk diplomasisinin ilgilenmesi gereken bir konudur. Yukarıda belirtildiği üzere barış arayışları diplomasinin esasını meydana getirmektedir. Böylelikle spor, barış arayışları içinde kullanılabilecek bir alan olarak Türk diplomasisinin ilgisini çekmeye devam edecektir.

Sporun Uluslararası Bir Mahiyete Kavuşması

Spor; 20. Yüzyılda uluslararası bir mahiyet almış ve kültürel diplomasinin uyguladığı bir araç olmuştur[12]. Spor, İngiliz dünyasında gelişmiş ve İngiliz İmparatorluğu'nda sömürgeciliğin etkinliğini sağlamak için kullanılmıştır[13]. Sporun uluslararası mahiyet alması ilk kez Anglo-Sakson dünyasındaki atletler arasındaki yarışmalarla 19. Yüzyılda gerçekleşmiştir.

Sporun uluslar arasında çok taraflı bir mahiyet almasında Fransızlar önemli bir rol oynamışlardır. Baron Pierre de Coubertin, 1894'te Olimpiyat Oyunları'nın canlandırılmasını sağlamıştır. İlk Olimpiyatlar 1896'da yapılmıştır.

Sporun uluslararası bir mahiyet kazanması ve sporun devletler arasındaki ilişkilere ve toplumlara etkileri uluslararası tarihin de bir ilgi alanı olmuştur[14].

Sporla ilgili olarak yapılan bir değerlendirmede şu hususlar belirtilmiştir. Spor, uluslararası hayatın bir yansımasıdır. Dış politika aracıdır ve ortak hislerin ortaya çıkmasını sağlar[15].

11 Ali Engin Oba, "Lozan Sonrası Türk Diplomasisinde Barış Düşüncesi", *Cumhuriyet'in 100. Yılında Türk Diplomatı ve Türk Diplomasisi Üzerine İncelemeler*, Kitabevi, İstanbul 2023, s. 162.

12 Robert Frank, "Internationalisation du Sport et Diplomatie Sportive", *Pour l'histoire des Relations Internationales,* ed. Robert Frank, Presses Universitaires de France, Paris 2012, s. 387.

13 Frank, *age*.. s. 387.

14 Frank, *age*., s. 388.

15 Frank, *age*., s. 388.

Spor böylelikle kitlelerin yeni kültürü olarak ortaya çıkmış, uluslararası bir mahiyete erişmesiyle siyasi bir boyut kazanmış, yumuşak bir güç olarak ve halkların yakınlaşmasını sağlayan bir araç haline gelmiştir[16].

Paris'te Sorbonne'da de Coubertin tarafından 1894'te yapılan toplantıdan sonra kurulan Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin yaratacağı olimpiyatçılık, olimpizm, saldırgan milliyetçiliği ve savaş riskini azaltmak amacına yönelik olmuştur. Ancak 1. Dünya Savaşı'nın çıkışı engellenememiştir[17].

Sporun uluslararası bir etkinlik haline gelmesi, jeopolitik etkileri, sembolleri, ritüelleri, devletler arasında yakınlaşmayı sağlaması ve gerginlikleri azaltması 20. Yüzyılda uluslararası ilişkiler için önem taşır[18].

Diğer taraftan uluslararası spor milli kimliğin değişik seviyelerini gösterir. Bölgesel kimliklerin inşasını etkiler. Ayrıca dünya kimliğini yaratır. Gerçekten sporun uluslararası bir mahiyet kazanması karşı tarafın anlaşılmasını gerçekleştirir ve onunla yakınlaşmayı sağlar. Bu şekilde insanlığın evrensel bilinci ortaya çıkar. Küresel köy bilincine yol açar[19].

Sporun son zamanlarda turizmle de yakın bir ilişki içinde olması, spor diplomasisini zenginleştiren bir neden teşkil etmiştir.

Böylelikle modern sporun görünürlüğü, popülaritesi ve seferberlik potansiyeli, buna ilaveten ulusal, bölgesel, lokal ve etnik kimlikleri ortaya çıkaran yönü de dikkat çekicidir[20].

Spor Diplomasisi

Spor diplomasisi, resmi siyasi diplomasiden bağımsız bir mahiyet arz etmektedir[21].

Uluslararası sporun siyasal diplomatik mahiyeti; Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin etkisi ve onun sosyal görevi olan olimpiyatçılığın dünya politikasındaki yerinden kaynaklanmaktadır[22].

16 Frank, *age*., s. 388.

17 Frank, *age*., s. 389.

18 Frank, *age*., s. 389.

19 Frank, *age*., s. 403.

20 David Black-Byron Peacock, "Sport and Diplomacy", *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, *age*., s. 708.

21 Frank, *age*., s. 398.

22 Peacock, *age*., s. 709.

Uluslararası Olimpiyat Komitesi, uluslararası spor örgütlerinin sadece bir tanesidir. Bunun yanında spor; tüm sportif disiplinleri yürüten hukuk, medya, tıp ve diğer teknik konuları içeren uluslararası spor için gerekli kurumlara da sahiptir.

Uluslararası diplomaside uluslararası spor örgütleri çok taraflı örgütler olarak hareket ederler ve diplomasiye katkıda bulunurlar. Bu örgütlerde yer alan ülkeler diplomatik delegasyon olarak hareket edip ülkelerin hükümetlerinin çıkarlarını korumaya çalışırlar[23].

Genel olarak değerlendirildiğinde spor diplomasisinin stratejik hedeflerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

Uluslararası liderlere resmi olmayan bir neden ve yer sağlayarak birbirleriyle diyaloğa girişmelerini gerçekleştirmek.

Daveti yapan ülkeye gerçeklerin anlatılmasını sağlaması ve diğer ülkelere bu konuda bilgi vermesi.

Ülkeler arasında kültürel ve dil farklılıklarının ortaya çıkardığı durum nedeniyle bu ülkeleri birbirine yakınlaştırmak ve spor aracılığıyla ortak bir zemin yaratmaya çalışmak.

Yeni ticaret anlaşmalarının yapılması ve bu konudaki hukuksal gelişme için bir platform oluşturmak.

Uluslararası ilişkiler için spor büyükelçileri aracılığı ile bir bilinç yaratmak.

Davet yapan için ülkede bıraktığı miras ile dünyadaki görüntüsünü iyileştirmek.

Sporu kullanarak yeni bir ülke için meşruiyet sağlamak[24].

21. yüzyıl, devlet olmayan aktörlerin, kişilerin, kulüplerin ve şirketlerin bir milletin temsilcisi olarak hareket edebileceği bir dönemi de teşkil etmektedir[25]. Bu çerçevede spor takımlarının veya spor ile ilgili kişilerin, milletlerin diplomatik mesajlarının taşıyıcısı haline gelmeleridir[26].

23 Peacock, *age*., s. 710.

24 Judit Trunkos-Bob Heere, "Sport Diplomacy: A Review of How Sports Can Be Used To Improve International Relationships", *Case Studies in Sport Diplomacy*, ed. Craig Esherick, Robert E. Baker, Steven Jackson, Michael Sam, Fit Publishing, Morgantown – West Virginia 2017, s. 7 - 14.

25 Trunkos- Heere, *age*., s. 4.

26 Trunkos- Heere, *age*., s. 5.

Ayrıca uluslararası spor, halklar ve hükümetler arasında kültürlerarası anlayışı ve işbirliğini yücelterek halklar ve hükümetler arasındaki soğukluğu gidermeye çalışır. Nitekim Soğuk Savaş döneminde ikili spor, düşman ülkeler arasında iletişimin arttırılması için kullanılmıştır.

Spor, ülkeler arasındaki ilişkileri de bozucu bir rol oynayabilir. Bu hususa da dikkat edilmelidir.

Böylelikle, geleneksel olarak spor, değişik kültürler ve aktörler arasında bir diyalog aracı olarak değerlendirilmektedir[27]. Spor, etkin bir diplomasi aracı olarak kabul edilmiştir[28].

Bu çerçevede spor, kamu diplomasisi ve yumuşak güç olarak ele alınmaktadır. Ayrıca spor bir ulusal marka niteliğini de taşır. Spor diplomasisi ülkenin tanınmasını, çekiciliğini ve küresel şöhretini de sağlar. Aynı şekilde ülkelerin milli çıkarlarını yüceltmelerine katkıda bulunur.

Birleşmiş Milletler, spora önemli bir yer vermiştir. Bu kurum spor diplomasisinin barış ve kalkınma hedeflerini yüceltmek için bir araç olarak kullanılmasını öngörür. Bu şekilde spor, kalkınma ve barış sağlamada da bir araçtır. Ülkenin çekiciliğini gerçekleştirir, ayrımcılığı reddeder, barış demokrasi ve insan haklarına saygı gibi değerlerin yaygınlaştırılmasını da sağlar[29].

Yukarıda belirtildiği üzere spor, uluslararası liderlerin karşılaşmalarında diyaloğun başlatılmasına yardımcı olur. Büyük spor olayları da çok taraflı toplantıların gerçekleşmesini sağlar.

Spor Diplomasisinin Örnekleri

Nisan 1971'de ABD ve Çin Ping Pong milli takımları arasında gerçekleştirilen karşılaşma iki ülke arasında olumlu ilişkilerin gelişmesine yol açmıştır. Bu çerçevede ABD Güvenlik Danışmanı Henry Kissinger'ın Pekin'i ziyareti ve bundan üç ay sonra Başkan Nixon'ın ziyaretleri iki ülke arasında bir dönüm noktasını teşkil etmiştir. Bu şekilde ABD-Çin ilişkilerinin normalleşmesi sağlanmıştır[30].

27 European Union, *Towards an EU Sport Diplomacy, Sport Diplomacy: a Literature Review of Scholarly And Policy Sources*, IRIS, 2021, s. 3.

28 age..

29 *age*., s. 11.

30 Pete Milwood, "The Myths and Realities of Ping Pong Diplomacy", *History Today*, https://www.historytoday.com/miscellanies/myths-and-realities-ping-pong-diplomacy, son erişim tarihi: 17.12.2023.

Türkiye ile Ermenistan arasındaki tarihsel kökenli sorunlar nedeniyle olumsuz seyreden ikili ilişkilerin olumlu yönde gelişmesine etkide bulunması için 2010 FIFA Dünya Kupası Avrupa Elemeleri 5. Grubundaki maçta Ermenistan ve Türkiye milli takımları arasındaki karşılaşmayı seyretmek için Ermenistan Cumhurbaşkanı, Abdullah Gül'ü Erivan'a davet etmiştir[31]. Cumhurbaşkanı Gül, bu davete icabet etmiştir. Bu ziyaret 1991'den beri iki ülke arasında ilk üst düzey ziyareti temsil etmiştir. Erivan'ın Hrazdan Stadı'nda 6 Eylül 2008'de gerçekleşen bu maçta Türkiye Ermenistan'ı 2-0 mağlup etmiştir. Gül'ün bu ziyareti uluslararası kamuoyunda olumlu karşılanmıştır. Bu ziyaret ikili ilişkiler üzerinde de olumlu etki yapmıştır.

2009 yılında Bursa'da yapılan 2. Ön Eleme maçına da Ermenistan Cumhurbaşkanı Sarkisyan katılmış ve Türkiye'ye ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaretler iki ülke arasında iletişimin kurulmasını sağlamış ve spor diplomasisinin önemli bir başarısını oluşturmuştur.

Aynı şekilde Hindistan ile Pakistan arasındaki gerginlik iki ülkenin kriket milli takımları arasındaki maç ile siyasi ilişkiler normalleştirilme yoluna girmiştir.

Futbolcuların barış sağlamada etkinlik gösterdikleri de yakın zamanda görülmüştür. Bu konuda bir örnek olarak; 8 Ekim 2005 tarihinde Fildişi Sahili ile Sudan milli takımları arasındaki Dünya Kupası elemeleri maçının ardından Fildişi Sahilli futbolcu Didier Drogba'nın Fildişi'nde hüküm süren iç savaşı durdurmak amacıyla Fildişililere hitap eden konuşması bu alanda dikkat çekicidir. Konuşmanın içeriği şu şekildedir:

"Fildişi Sahili'nin erkekleri ve kadınları. Kuzeyden, Güneyden, merkezden ve Batıdan, bugün tüm Fildişililerin bir arada yaşayabileceğini ve ortak bir amaç için birlikte oynayabileceğini kanıtladık. Kutlamaların halkı birleştireceğine dair size söz vermiştik. Bugün dizlerimizin üzerine çökerek size yalvarıyoruz. Afrika'da bu kadar çok zenginliğe sahip tek ülke savaşa sürüklenmemeli. Lütfen silahlarınızı bırakın ve seçimlere gidin."

Bu çağrı 2002'den beri gelişen iç savaşın durdurulmasına ve taraflar arasında ateşkesin imzalanmasına yol açmıştır[32].

31 Aslı Hilal Menteş, "Futbol Diplomasisi: Türkiye – Ermenistan", *Volante Dergi*, https://www.volantedergi.com/2022/01/10/futbol-diplomasisi-turkiye-ermenistan/, son erişim tarihi: 04.03.2024.

32 Max Miller, Didier Drogba, "Once Stopped a Civil War", *Sport Bible*, https://www.sportbible.com/football/news-when-didier-drogba-stopped-a-civil-war-20220311, son erişim tarihi: 04.03.2024.

Dünyada çok az görülen bu örnek, hiç şüphesiz sporun barış sağlamadaki işlevini açık bir şekilde gözler önüne sermektedir.

İncelememizin başında spor diplomasisi ışığında yaptığımız değerlendirmede kamu diplomasisi, yumuşak, sert ve akıllı güçten sonra sporun barış sağlamadaki önemi üzerinde de durulmuştu. Yukarıda belirttiğimiz bir futbolcunun girişimi ile Fildişi Sahili'ndeki iç savaş durmuştur. Bu durum sporun, ne kadar önemli bir etken teşkil ettiğini ve barışı sağlayıcı işlevini ortaya koyduğunu göstermektedir.

2021 Tokyo Yaz Olimpiyatları'na katılan Belaruslu bir atletin, ülkesiyle ilgili olarak sert eleştirilerde bulunması tepkilere yol açmıştır. Nitekim, dünya kamuoyunu etkileyen bu olay nedeniyle Belaruslu sporcunun koçu, ilgili atletin Olimpiyatları terk etmesini istemiştir. Atlet, ülkesinde zorluklar ile karşılaşacağı gerekçesiyle Belarus'a dönmeyi reddetmiştir. Avrupa'ya sığınma talebinde bulunmuştur. Ayrıca Uluslararası oyun komitesinden yardım istemiştir. Polonya bu atlete sığınma hakkını vermiştir. Görüldüğü gibi bu örnekte de dünya kamuoyu önünde cereyan eden ve insan hakları boyutunu da içeren bu olay atletin lehine sonuçlanmıştır.

Spor aynı zamanda ülkeler arasındaki rekabetin ortaya çıktığı bir alanı da teşkil eder. Bu çerçevede Tokyo Yaz Olimpiyatları'nda ABD-Çin rekabeti dikkat çekmiştir. Nitekim ABD bu olimpiyatlarda ABD 39 Altın Madalya kazanarak birinci ülke olmuştur. Çin 38 Madalya ile ikinci sırada gelmiştir.

Olimpiyatların mega bir etkinlik teşkil etmeleri ışığında dünya politikasında ortaya çıkan ABD-Çin rekabetinin, özellikle ABD hegemonyasının Çin'in yükselişiyle etki altına girmesi iki ülke arasındaki rekabetin her alanda görülebileceğini göstermiştir.

Diğer taraftan Şubat 2022 Kış Olimpiyatları'nın Çin'de yapılması konusu özellikle Çinlilerin Doğu Türkistan'da Uygurlara uyguladıkları yok etme politikasının oluşturduğu olumsuz sonuçların dünya kamuoyu önünde gözler önüne serilmesi, söz konusu olimpiyatların bu ülkede yapılmasına yönelik büyük tepkilere sebebiyet vermiştir. Bu ortam içinde Kış Olimpiyatları'na katılmayı reddeden ülkeler ortaya çıkmıştır.

Bu örnek de barışın yüceltilmesi ve insanlar arasında ahengin sağlanması ana amaçlarına yönelik Olimpiyatların da uluslararası politikanın etkisi ile karşı karşıya kaldıklarını göstermektedir. Nitekim Uygurlara yönelik insan hakları ihlalleri ışığında Kış Olimpiyatları'nın boykot edilmesi fikri ortaya atılmıştır. Avrupa ülkeleri Çin'den Kış Olimpiyatları'nın düzenlenmesinin

alınmasını ileri sürmüşler ve sporcularının bu ülkeye gönderilmemesi için boykot çağrısında bulunmuşlardır. Nitekim ABD bu olimpiyatlara sporcu göndermemiştir.

Yukarıdaki örnekler spor diplomasisinin uluslararası politikayı nasıl etkileme potansiyeline sahip olduğunu da açıkça göstermektedir.

Spor diplomasisi için bir diğer önemli örnek, FIFA'nın düzenlediği Dünya Kupası markalaşmış bir olay olarak tüm dünya tarafından izlenmektedir. Katar, sporu kamu diplomasisi ve yumuşak güç unsuru olarak başarıyla kullanmış ve 2022 Dünya Kupası'nın Katar'da yapılmasını sağlamıştır[33]. Bu başarılı organizasyon ile Katar ülkesinin tanıtımını sağlamıştır[34].

Ülkemizin de 2032'de İtalya ile ortaklaşa gerçekleştireceği Avrupa Futbol Şampiyonası'na ev sahipliği yapması Türkiye'nin tanıtılması ve ülkemizin spor diplomasisinin etkin bir şekilde kullanılmasını sağlayacaktır. Bu şampiyona Türkiye'nin kamu diplomasisi aracılığı ile yumuşak gücünü dünya kamuoyuna tanıtmak imkanını da sağlayacaktır.

Sporun son dönemde turizme de katkıda bulunduğunu belirtmemiz gerekiyor. Özellikle kış aylarında Avrupa'nın çeşitli takımları antrenman için Antalya otellerinde kampa girerek gerekli hazırlıkları yapmaktadırlar. Bu durum her geçen gün daha artmakta ve sporun yeni bir yüzünü de ortaya koymaktadır. Spor, turizmi de etkileyen olumlu bir araç halini almaktadır. Bu çerçevede ülkemizin Kayseri ve Erzurum merkezli yatırımlarıyla kış sporları ve kış turizmine katkıda bulunan girişimleri de hem kış sporlarını geliştirmek hem de bir turizm aracı olarak bu tesislerden yararlanma imkânı yaratmıştır.

Sporun turizmle ilişkisini kanıtlayan bir diğer gelişme de 2023 UEFA Şampiyonlar Ligi Finali'nin İstanbul'da Atatürk Olimpiyat Stadı'nda gerçekleşmesidir. İngiliz takımı Manchester City ile İtalyan takımı Internazionale Milano takımları arasında gerçekleşen final tüm dünyadan milyonlarca kişi tarafından takip edilmiştir. Karşılaşmayı seyretmeye gelen İngiliz ve İtalyan taraftarlar ziyaretleri sırasınca Türk kültürüne aşinalık kazanmışlardır. Aynı zamanda Türk turizmine de katkıda bulunmuşlardır. Bilindiği üzere 2005 yılında da aynı şekilde UEFA Şampiyonlar Ligi Finali'nde iki takım aynı statta karşı karşıya gelmişlerdi. Bu maç hala futbolseverler tarafından hatırlanmaktadır.

33 Cem Çetin, "Uluslararası İlişkilerde Bir Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Spor: ABD ve Katar Örnekleri", *Journal of Health and Sport Sciences*, Vol. 5, No. 2, 2022, s. 41-45.

34 Bu konuda bk. Ersin Şiyhan, "Spor Diplomasisi Bağlamında 2022 Katar Dünya Kupası", *Kriter Dergi*, 2023, Yıl 7, S. 75.

Diğer taraftan spor diplomasisi, tarafların hassasiyetlerini göz önüne almadan ve sabit görüşlerin kabul ettirilmesi için yapılan baskılar karşısında istenmeyen sonuçlar alınmasına yol açabilir.

Bu konuda en güncel örnek Türkiye Süper Kupa Finali'nde Galatasaray ve Fenerbahçe'nin Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'da yapacakları maç sırasında Türk oyuncuların Atatürk resmi taşıyan tişörtleri giymek istemeleri ve buna Suudi makamlarının izin vermemesi üzerine bu maçın ertelenmesi ve Türkiye'ye taşınmasıdır. Bu durum Türk kamuoyunda Suudi Arabistan'a yönelik tepkilere sebebiyet vermiştir. Bu konuda iki tarafın yaptıkları beyanlar birbirini tutmamasına rağmen Cumhuriyetin 100. Yıldönümünde Atatürk'ü anmak amacıyla gerçekleştirilen bu girişimin Suudi Makamlarınca anlayışla karşılanmaması teessüf konusu olmuş ve iki ülke arasındaki ilişkileri germiştir.

Sporun diplomasi boyutunu değerlendiren çalışmalarda yukarıda belirttiğim hususlar çerçevesinde üzerinde durulan ana konuları su şekilde sıralayabiliriz: Sporun kamu diplomasisi aracı olarak kullanılması, yumuşak gücün bir unsuru halini alması, kültürel çekicilik için bir kaynak teşkil etmesi, milli çıkarı yüceltmek niteliği, ulusal bir markayı oluşturması, ülkenin çekiciliğini gözler önüne sererek iyileştirmesi. Diplomatik ilişkilerin iyileştirilmesi ve kuvvetlendirilmesi de spor tarafından gerçekleştirilebilecek bir konudur. Diğer taraftan spor siyasi yakınlaşma ile beraber ikili ilişkilerin de etkinleşmesine yol açabilir ve dış politika önceliklerinin de kullanılması imkânını sağlar. Spor ayrıca ayrımcılığı reddeder ve karşıtların bir araya gelmelerini teşvik eder. Böylelikle spor, ikili ve çok taraflı temaslara yol açarak ilişkilerin normalleşmesine katkıda bulunmak için de kullanılır.

Sonuç

Spor, 21. yüzyılda kamu diplomasisinin aracı halini almıştır. Bir yumuşak güç olarak ülkelerin kültürlerini, gerçekleştirdikleri bilimsel faaliyetleri, iktisadi durumlarında sağladıkları gelişmeleri ile kendilerini dünya kamuoyuna tanıtacak olumlu konuların ortaya konulmaları kamu diplomasisinin ele aldığı konuların başında gelmektedir. Bu çerçevede, sporun da bir yumuşak güç olarak, bu alandaki başarıların kamu diplomasisi aracılığıyla gözler önüne serilmesi önem kazanmaktadır.

Uluslararası politikada sporun bir diplomasi aracı olarak gerçekleştirdikleri yukarıdaki değerlendirmelerimizde ele alınmıştır. Bu şekilde spor 21. yüzyılda diplomasinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Spor, diplomaside stratejik bir araç olarak da kullanılmıştır. Ülkeler tarafından milli çıkarlar

çerçevesinde sporun da bu çıkarların uygulanmasında bir araç olarak kullanılabilmesi diplomasiye önemli bir etkinlik sağlayacaktır.

Dış politika ve onun uygulanması aracı diplomasi her ülkenin milli çıkarlarını yüceltmek esasına dayanmaktadır. Bu çerçevede spor diplomasisi ile milli çıkarı bağdaştırarak fayda sağlamak konusu spor diplomasisi için en önemli konuyu oluşturacaktır.

Milli çıkar, ülkelerin; tarihsel altyapıları ışığında, jeostratejik durumları, toplumsal yapıları, toprak bütünlükleri gibi konuların oluşturduğu bir ilke demeti şeklinde tanımlanabilir. Milli çıkar, zaman içinde değişikliklere uğrayabileceği gibi esas ilkelerin daha da etkinleşerek korunması söz konusu olabilir. Bu durumda spor ile ilgilenen kesimlerin milli çıkar kavramını yapacakları maçlarda ve diğer etkinliklerde göz önünde bulundurmaları büyük önem taşır.

Bugün sporsuz bir dünya düşünülemeyeceğine göre, sporun bir diplomasi aracı olarak kullanılması sırasında olumsuz gelişmelere yol açacak adımlardan sakınılması ve esas unsur yumuşak gücün ortaya konulması amacı ile sporun bir kamu diplomasisi aracı olarak etkin şekilde kullanılması icap edecektir. Bu durum spor diplomasisinin esasını teşkil etmektedir.

Yukarıdaki tahlillerimiz çerçevesinde Türk diplomasisi de sporu en iyi şekilde kullanmak durumundadır. Cumhuriyetimizin 100. Yıldönümünde kültür politikamız ışığında sporun her alanda ülkemizde her geçen gün daha etkinlik kazanması karşısında Türk diplomasisinin de bu alandan yararlanarak milli çıkarlarımız ışığında spor diplomasisini etkin bir şekilde kullanması gerekecektir.

Gençlik ve Spor Bakanlığı ile iş birliği halinde Türk sporunun her alanda gösterdiği başarıları yansıtan çalışmalar, uluslararası kamuoyunun dikkatine kamu diplomasisi aracılığı ile sunulurken Türk diplomasisi bu kaynakları çeşitli ülkeler ve kıtalardaki diplomatik misyonları aracılığı ile dünyaya anlatma imkânına kavuşacaktır.

Türkiye'nin spor alanında gerçekleştirdiği gelişmelerin dünya kamuoyunun dikkatini çekebilecek şekilde uluslararası alanda kullanılması tanıtma stratejimiz çerçevesinde de değerlendirilmelidir.

Genellikle Türkiye kendisini tanıtma yönünde istediği başarıyı elde edemeyen bir ülke olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede hatırlanacağı üzere Türkiye'yi dünyaya istediğimiz şekilde tanıtmak amacıyla "Tanıtma Müsteşarlığı" kurulmuştu. Ancak uzun süre görev yapamamıştı.

Böylelikle dünyada elektronik açıdan tanıtma aracı olarak kullanılabilecek birçok imkânın bulunması, bu araçlardan uygun bir şekilde yararlanılması ile Türkiye'nin olumlu şekilde tanıtılması imkân dâhiline girebilecektir. Bu çerçevede sporun Türkiye'nin imajını olumlulaştıran bir araç halini alması Türkiye'nin tanıtılmasına ve kamu diplomasimize büyük fayda sağlayacaktır.

Böylelikle Dışişleri Bakanlığımızın sporu tüm boyutlarıyla ele alan çalışmaları, yeni gelişmeleri de yakından takip ederek dış politikamızda sporun daha görünür hale gelmesini sağlaması yararlı olacaktır. Bu çalışmalar, diplomasimiz ile sporun milli çıkarlarımız hedefine uygun bir şekilde kullanılmasının sağlanmasını gerçekleştirmek, spora yönelik dünya kamuoyundaki gelişmeleri yakından takip ederek, spor olaylarına Türkiye'nin katkılarının sağlanmasını mümkün kılacaktır.

Spor diplomasisinin ülkemiz tarafından kullanılması, sporun her alanında en ön sırada yer alacak kişilerin ortaya çıkarılması, bunların gerekli şekilde eğitilmeleri Türkiye'nin milli çıkarları çerçevesinde bu sporculardan bilinçli bir şekilde yararlanılarak yumuşak gücümüzü etkinleştirmek ve bunu kamu diplomasimiz aracılığıyla dünyanın dikkatine sunmak spordan beklediğimiz en önemli gelişmeyi teşkil edecektir.

Kaynaklar

Barston, R.P., *Modern Diplomacy*, Routledge, Londra 2006.

Black, David-Peacock, Byron, "Sport and Diplomacy", *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, Oxford University Press, Oxford 2015.

Changhe, Su, "Soft Power", *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, Oxford University Press, Oxford 2015.

Cooper, Andrew-Haine, Jorge-Thakur, Ramesh, *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy,* Oxford University Press, Oxford 2015.

Çetin, Cem, "Uluslararası İlişkilerde Bir Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Spor: ABD ve Katar Örnekleri", *Journal of Health and Sport Sciences*, Vol. 5, No. 2, 2022.

European Union, *Towards an EU Sport Diplomacy, Sport Diplomacy: a Literature Review of Scholarly And Policy Sources*, IRIS, 2021.

Frank, Robert, "Internationalisation du Sport et Diplomatie Sportive", *Pour l'histoire des Relations Internationales*, ed. Robert Frank, Presses Universitaires de France, Paris 2012.

Goff, Patricia M., "Cultural Diplomacy", *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, Oxford University Press, Oxford 2015.

Gül, Abdullah, *Global Perspektif Yurtdışı Basın Mülakatları*, Cumhurbaşkanlığı Yayınları, İstanbul 2014.

Kalın, İbrahim, "Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi", *Kamu Diplomasisi*, ed. Abdullah Özkan, Tuğçe Ersoy Öztürk, Tasam Yayınları, İstanbul 2012.

Menteş, Aslı Hilal, "Futbol Diplomasisi: Türkiye-Ermenistan", *Volante Dergi,* https://www.volantedergi.com/2022/01/10/futbol-diplomasisi-turkiye-ermenistan/, son erişim tarihi: son erişim tarihi: 04.03.2024.

Miller, Max-Didier Drogba, "Once Stopped a Civil War", *Sport Bible,* https://www.sportbible.com/football/news-when-didier-drogba-stopped-a-civil-war-20220311, son erişim tarihi: 04.03.2024.

Milwood, Pete, "The Myths and Realities of Ping Pong Diplomacy", *History Today,* https://www.historytoday.com/miscellanies/myths-and-realities-ping-pong-diplomacy, son erişim tarihi: 17.12.2023.

Nye, Joseph S., *Soft Power: The Means to Success In The World Politics*, Public Affairs, New York 2005.

Oba, Ali Engin, "Lozan Sonrası Türk Diplomasisinde Barış Düşüncesi", *Cumhuriyet'in 100. Yılında Türk Diplomatı ve Türk Diplomasisi Üzerine İncelemeler*, Kitabevi, İstanbul 2023.

Renouvin, Pierre-Duroselle, Jean-Baptiste, *Introduction to the History of International Relations,* Translated by Mary Ilford, Pall Mall Press, Oxford 1968.

Şiyhan, Ersin, "Spor Diplomasisi Bağlamında 2022 Katar Dünya Kupası", *Kriter Dergi*, 2023, Yıl 7, S. 75.

Trunkos, Judit-Heere, Bob, "Sport Diplomacy: A Review of How Sports Can Be Used to Improve International Relationships", *Case Studies in Sport Diplomacy*, ed. Craig Esherick, Robert E. Baker, Steven Jackson, Michael Sam, Fit Publishing, Morgantown-West Virginia 2017.

Ünal Erzen, Meltem, "Kamu Diplomasisinin Kapsamı ve Geleceği", *Kamu Diplomasisi*, ed. Abdullah Özkan-Tuğçe Ersoy Öztürk, Tasam Yayınları, İstanbul 2012

Sport as a Modernization Segment of the Republic of Turkey and Turkish Society in the Period Between The Two World Wars (According to Yugoslav Sources)

Vladan Vırıyeviç*

"Just a few years ago, it was hard to find anyone who could think that one man would come who would carry out so many radical reforms in Turkey in such a short time, mercilessly attacking what was most sacred to the Muslim world, i.e. Abolish the fez, women take off their hijabs, change the calendar, reject Islam, change the alphabet, change the language by rejecting Arabic words and introducing new Turkish ones that are unknown even to the Turks themselves, and take Sunday instead of Friday as a day of rest!" - a Yugoslav diplomat wrote in an extensive essay on the internal situation in the Republic of Turkey in 1938, expressing undisguised enthusiasm for the personality of Mustafa Kemal - Pasha, i.e. Atatürk, the creator and inspirer of these tectonic modernization changes that engulfed Turkish society during the 20s and 30s of the 20th century, and which the Yugoslav government and public opinion followed with great interest. The official Belgrade followed with particular attention the reform moves of the Kemalist authorities, which paved the way for the Turkish people towards the values and achievements of Western civilization, because the events in Turkey, in some way, also reflected the attitudes of the Muslim population in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (from 1929, the Kingdom of Yugoslavia) which, to the greatest extent, expressed sympathy for the conservative Ottoman tradition, imbued with Islam as a key social norm, present on the Balkan Peninsula for centuries.[1] One of the segments that formed the basis of the Kemalist reform system was sport, which had a significant place and role in the

* Prof. Dr. Kosovska Mitroviça Üniversitesi, Kosovska Mitroviça/SIRBİSTAN, virijevicvladan01@gmail.com https://orcid.org/0000-0001-5083-2452
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.293

1 In early 1924, the Yugoslav diplomat in Istanbul, Trajan Živković, wrote about the importance of Kemalist reforms, especially those with a secular content: "It is of great

new ideological discourse, carefully constructed after 1923. The sport was perceived as a powerful tool for mobilizing the masses, that is, as a means of breaking centuries-old constraints that kept the population in a state of traditional lethargy and fatalistic social consciousness. It was also perceived as an important element in the field of health culture (strengthening of physical and mental health), the process of emancipation of the female population, modernization of teaching, but also the strengthening of individual military abilities through the system of physical exercises, which ultimately contributed to the militarization and stabilization of society.

Sport as a social phenomenon with specific social functions and an expression of certain social needs was present, in a certain sense, in the period before the proclamation of the Republic of Turkey in 1923. However, although certain sports disciplines were practised during the period of the Ottoman Empire, there was no more organized form of sports activities, especially one that would be directed from the highest state level, but everything, more or less, came down to personal initiative and enthusiasm. Traditionally popular sports were wrestling, swimming, some athletic disciplines (throwing a stone from the shoulder, running, long jump...), and archery (bow and arrow) and had more the character of folk, traditional entertainment, than they represented organized, systemic competitive sports. manifestations. As an expression of the Westernization of Turkish society at the turn of the 19th and 20th centuries, especially after the proclamation of constitutionalism in 1908, the slow penetration of sports that were practised in Europe at that time was noticed, among which there were mostly those in the domain of collective sports.

The fact that some of the first measures aimed at reforming Turkish society were carried out in the field of sports is a testament to how important the modernization of sports was to the new republican authorities. According to the daily newspaper "Obzor", which was published in Zagreb, the Turkish government already formed a special department in the first months after the proclamation of the republican state system, which had the task of improving physical education and "public hygiene". Fehmi Bey was appointed to his leadership position, in the rank of "special commissioner". Propagation of

interest for us to note that institutions are already being abolished in Turkey, whose respect our Muslims". - Archives of Yugoslavia (AY)-370-2-26, Report of the Chargé d'affaires of the Embassy of the Kingdom of SHS in Constantinople to the Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of SHS, 28. II 1924.

the need and importance of physical education became an obligation of religious officials (muezzins, hodjas and alims), who were supposed to "give lectures and joint exercises to children on exercise and physical education of the body" during religious education classes.[2] Also, the government allocated significant financial resources and hired several excellent sports coaches from England and Germany, "at high fees." Their task was to travel throughout Turkey and establish sports organizations, making sure that children of both sexes were equally involved.[3]

The popularization of sports was especially aimed at the youth, and special attention was paid to girls and women because in this way the process of their emancipation was facilitated and accelerated.[4] The Belgrade press emphasized the role of Mustafa Kemal Pasha in this, and the sports that developed the fastest among the female population were swimming and tennis.[5]

An important place in the popularization of sports and physical culture was played by "People's Homes", a kind of centre of cultural and educational activity, especially in the rural areas of Turkey.[6] In addition, physical education occupies an important place in school curricula and plans. At the beginning of July 1930, the Ministry of Education ordered all secondary schools to form sports clubs that would compete against each other.[7] In the mid-30s of the 20th century, gymnastics was represented in primary schools with three lessons lasting 20 minutes a week, which, according to the authorities in the "Central Committee for Sports", was insufficient, so they insisted on increasing the number of lessons in physical education.[8] The so-called Swedish gymnastics, based on "Ling's system", which was considered the best model for organizing and arranging physical education in schools and the army in many European countries, such as Sweden, England, Holland, Poland, Greece, Romania...[9] In addition, boys received a certain semi-military

2 "Sport u Turskoj", *Obzor*, 14. III 1924, 3.

3 *Ibidem*.

4 "Sa puta po novoj Turskoj", *Jugoslavenski list*, 2. II 1928, 3.

5 "Први конкурс женске лепоте у Турској", *Време*, 22. XII 1927, 6.

6 "Анадолија – дух нове Турске", *Политика*, 4. XI 1938, 8.

7 "Reforme turskih škola i sport", *Jugoslavenski list*, 18. VII 1930, 7.

8 AY-370-3-40, Report of the Embassy of the Kingdom of Yugoslavia to the Ministry of Physical Education of the People of the Kingdom of Yugoslavia, March 2, 1936.

9 The Swedish gymnastics system was founded by Per Henrik Ling (1776-1839). Due

education in these classes, and special medical courses were organized for girls.[10] To create enough professional staff for teaching physical education, two schools were formed - a high school in Ankara and a high school in Istanbul, from which qualified teachers graduated.[11]

How much the Kemalist establishment valued the importance of sports for the statist concept of the organization of society is evidenced by the fact that the Ministry of Sports was established and a law was adopted regulating physical education.[12] From February 1936, all sports associations and clubs were members of the "Turkish Sports Association", which was under the auspices of the ruling Republican People's Party and, apart from providing the necessary funds for the further development of sports, also had the task of "implementing the policy of strengthening sports awareness". It was headed by a general at the beginning of 1940.[13] With this centralization, the aim was to achieve a unified organization of the physical education system and arrange the framework of sports competitions by the models of developed Western European countries, while at the same time, the government has full insight and control over sports activities.

Apart from intensive propaganda aimed at popularizing sports,[14] the state authorities allocated large financial resources for its improvement. Sports organizations, clubs and associations, the number of which grew intensively from year to year,[15] they enjoyed significant financial support, both from the

---

to its orientation towards improving health, it is also known as the "health system of gymnastics". Ling believed that physical exercise is not only for healthy people but should also become therapy for the sick. Apart from that, "Ling's system" had another goal, which was the aspiration to create an obedient and disciplined soldier with the right attitude and good physical preparation, which was achieved by group performance of precisely designed exercises. - "Лингов систем у Шведској, *Учитељ*, 1. V 1929, 422-423.

10 Od Sarajeva do Carigrada, *Jugoslavenski list*, 16. IV 1940, 7.

11 Schools like these also existed in other countries: Germany, England, Belgium, Poland, Hungary, Italy, Denmark, Holland...- "Неопходно је потребно да се и код нас образује Висока школа за телесно васпитање", *Политика*, 22. IV 1936, 19.

12 "Od Sarajeva do Carigrada", *Jugoslavenski list*, 16. IV 1940, 7.

13 М. Световски, **Ататуркова Турска**, Балкански институт, Београд 1938, p. 218.

14 An important tool in this propaganda was the press so that all leading Turkish dailies devoted several pages to news from the sports and physical education segment. Also, the "Turkish Sports Association" published its newspaper - Turkish Sport, whose circulation was around 2,000 copies at the end of the 1930s.– *Ibidem*.

15 At the beginning of 1941, 932 sports clubs with 88,000 registered members were registered in Turkey. – "Sitne sportske vesti", *Jugoslavenski list*, 23. III 1941, 8.

state budget and from the funds of municipal self-governing authorities.[16] In addition, when travelling to competitions, members of sports clubs and societies were provided with privileges for transportation by rail and ship.[17] The state also financed the construction of sports infrastructure facilities and the purchase of modern sports equipment, so a multi-purpose stadium with a capacity of 35,000 spectators, two covered ("winter") swimming pools, several gymnasiums and seven playgrounds were built in Istanbul, and similar investment projects were also realized in Ankara,[18] Izmir and other major city centres.[19]

The greatest popularity, according to the estimates of Yugoslav journalists who followed events in Turkish sports, was wrestling. It represented a truly national sport, deeply rooted in folk tradition and culture, and had several different forms, such as "oil wrestling", "arm wrestling", "leg wrestling" and the like. Wrestler competitions attracted so much attention from the audience that it was not uncommon for more than 15,000 spectators to gather at them. According to the Yugoslav press, Turkish wrestlers were among the best in the world, having won one gold, one silver and one bronze medal and two fifth places at the Olympic Games in Germany in 1936, and only the Swedish and Finnish national teams were more successful than Turkey.[20]

On the other hand, the sport whose development progressed with the greatest dynamics, both in terms of popularity and quality, was football. Its beginnings in Turkey appeared at the beginning of the 20th century when it was practised by the English who lived in Istanbul.[21] In the mid-20s and during the 30s of the last century, news about the development of football in Turkey,[22] the visits of foreign clubs in Turkey, but also the visits of the Turkish

16 According to the knowledge of the Yugoslav diplomats in Ankara, in 1935, 80,000 lira were allocated in the state budget for the development of sports. - AY-370-3-40, Report of the Embassy of the Kingdom of Yugoslavia to the Ministry of Physical Education of the People of the Kingdom of Yugoslavia, March 2, 1936.

17 Isto.

18 In Ankara, the correspondent of the Belgrade daily "Vreme" was impressed by the monumental stadium built of granite, which could accommodate around 35,000 visitors. Its construction was financed by the municipal administration. – "Велика турнеја С.К. Југославије у Турској", *Време*, 15. XI 1939, 12.

19 "У Турској је држава преузела старање о спорту", *Време*, 23. XII 1930, 8.

20 "Od Sarajeva do Carigrada", *Jugoslavenski list*, 16. IV 1940, 7.

21 "Десетогодишњица Нове Турске", *Правда*, 26. X 1933, 2.

22 In mid-April 1924, the newspaper Pokret wrote that to improve football skills, the Turks were hiring professional football players from Hungary as coaches.- "Ситне вести",

national team and leading clubs abroad, were frequent topics on the pages of the Yugoslav press.[23] Thus, in early May 1931, the Belgrade daily "Vreme" conveyed to its readers the characteristics of Turkish football and the way the Turkish football organization functions.[24] The territory of the country was divided into 18 districts (sub-associations) and the club that triumphed in the competition at the district level would gain the opportunity to participate in the matches for the championship of the republic held in Ankara, where, at the expense of the state, for three to four weeks continued the competition according to the cup system. The winner of the cup held the title for two years. Another type of football competition was the competition for the "Turkey Cup", during which the teams visited each other. According to the evaluations of Yugoslav football experts, the quality of the football played by the clubs in Istanbul was constantly on the rise, so that at the beginning of the 30s of the 20th century, their game was at a higher level than the clubs from Bulgaria, Greece and Romania.[25] The fact that a year later 252 clubs were registered in the Turkish Football Association speaks volumes about the mass and popularity of football, and that, it was estimated, around 150 more were operating unofficially. The centre of football was Istanbul, where eight clubs operated, of which the most famous and the best were: "Galatasaray", "Beşiktaş", "Fenerbahçe" and "Istanbul Sports Club", and Ankara, with six clubs, and Izmir, with eight, was among the leading football centres.[26] The national team was mostly composed of players from clubs from Istanbul and Izmir.

Покрет, 19. IV 1924, 201.

23 According to the available data, the first football team from the Kingdom of SHS that visited Turkey, i.e. Istanbul, was "Građanski" from Zagreb, in 1924.- "Ближе познанство са Турцима", *Правда*, 5. V 1932, 8.

24 Yugoslavian sports journalists found the way of scoring in Turkish football matches unusual, according to which the winner was awarded three points, a draw meant two points, and the defeated team received one point. – "Какав се фудбал данас игра у Турској? ", *Време*, 7. V 1931, 7.

25 *Ibidem*.

26 The most famous soccer clubs in Ankara were: "Moafe Guçu" ("Guardian of the Republic"), "Gençlerbirligi" and "Işahat", and in Izmir "Karşıkaka", "Alti Ordu" and "Alpaj". – "Ближе познанство са Турцима", *Правда*, 5. V 1932, 8.

Photo No. 1: Football players of the Turkish national football team in 1937, from left to right: Đihat, Farouk, Husni, Reşat, Hasan, Fikret, Niyazi, Sait, Niyazi and Re. (Source: Време, 1. VIII 1937, 12.)

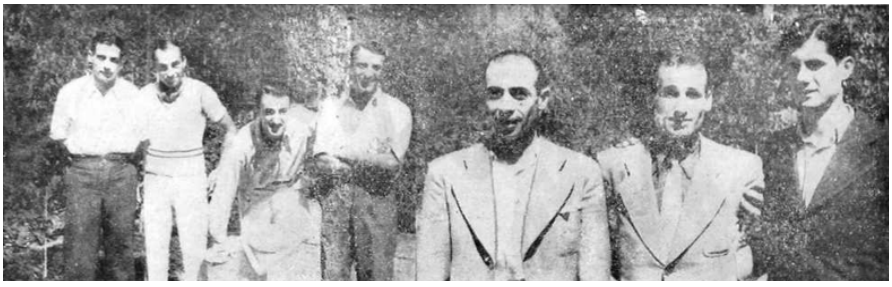

Photo No. 2: Football players of the Turkish national football team in 1937, from left to right: Jašar (right back), Rasih (centre forward), Farouk (left back), Riza (left half), Sait (right wing), Hakî (reviving centre forward) and Andan (centre forward). (Source: *Време*, 30. VII 1937, 10.)

Football matches attracted a large audience to the stadiums, who cheered on their pets with frenetic cheering. A journalist from the Belgrade newspaper Vreme, following the visit of the Belgrade football club "BSK" in Istanbul in April 1931, impressed by the atmosphere in the stands, wrote that the audience was "very noisy and temperamental", especially during penalty kicks.[27] Despite great enthusiasm, the development of football, especially

27 "When two penalties were awarded, there was such a celebration that during the execution of these kicks, a fence was formed in front of the goal, that is, in the field of play, which goes towards the players and the whole world watches how that kick is executed. And when the ball enters the net, then all over For 10 minutes, the joy cannot be contained." - "Какав се фудбал данас игра у Турској? ", *Време*, 7. V 1931, 7.

the different tactical variants in defence and attack, seriously lagged behind the quality national leagues of Western European countries. One of the most obvious weaknesses of the Turkish footballers, who were otherwise decorated with combativeness, self-sacrifice and speed, was the lack of skill when shooting at the opponent's goal. Their attacking actions were characterized by various combinations and passes, but mostly without a decisive final shot towards the opponent's net. Such qualities were especially devastatingly manifested during the participation of the Turkish football team at the Olympic Games in Berlin in 1936, as well as during its tour of the Soviet Union, where it suffered numerous defeats. This convinced the authorities in the Turkish Football Association of the necessity of radical changes for the sake of qualitative improvement, i.e. better results in the future. One of them was the hiring of three quality English coaches who were tasked to work with the teams in Istanbul, Ankara and Izmir and thus create the "core of the national team".[28] The improvement of the tactics and the change in the playing style of the football team came to the fore very quickly. This was already noticed during the first visit of the Turkish national team to Belgrade, at the beginning of August 1937. The Belgrade daily Vreme, analyzing the play of the Turkish footballers, wrote: "The Turkish national team plays football that we have not seen recently. The Turkish players are unusually developed and excellent sprinters, which we do not have at all in our football clubs. (...) Today the Turkish national team there are not only speed and sacrifice as the main qualities. After persistent training under the supervision of the English coach Jimmy Elliott, she also learned how to play football, modern football."[29] *The Belgrade municipal newspaper pointed out that the Turks* "Have made a lot of progress in football technique": "With their self-sacrificing, spirited and technically polished game, they are not far behind the excellent Central European football teams".[30]

A lot of effort was put into the creation of football referee staff. Special training courses for referees were organized, led by the English coach Bott, called "head coach", and former footballers were invited to join the referees' organization. The most radical measure related to the reorganization of the football league itself. The previous division into three leagues, first, second and third, was abolished and a new league was formed, which will consist

28 "Турци реорганизују свој футбал", *Правда*, 2. XII 1936, 12.

29 "Југославија – Турска", *Време*, 1. VIII 1937, 12.

30 "Југославија-Турска 3:1", *Београдске општинске новине*, VII-VIII 1937, 503.

of eight clubs- four from Istanbul and two each from Ankara and Izmir. It was believed that in this way the quality of football would improve, and thus a better national team would be created.[31] Also, at the beginning of 1937, it was decided to introduce the category of professional players into football, but with a limit on their monthly earnings.[32]

Athletics competitions were also very popular among the Turkish public. In the improvement and modernization of athletics, the state invested significant financial and material resources and hired experienced coaches from abroad, among whom the German Alex Abrahams stood out in particular. Thanks to him, many talented athletes were discovered in the interior of Turkey, who won leading places in numerous Balkan and European competitions already in the 30s of the last century.[33] Their results prompted a journalist from the Belgrade daily Pravda to state that in Turkey "track and field is starting to take big steps forward".[34]

At the beginning of the 30s of the 20th century, the progress of several new sports was noticed, such as various water sports (swimming, rowing, diving, etc.)[35], winter sports (skiing and mountaineering, above all),[36] cycling, motoring, tennis,[37] air sports, etc.[38]

31 "Турци реорганизују свој футбал", *Правда*, 2. XII 1936, 12.

32 "Турска уводи професионализам", *Време*, 16. I 1937, 7.

33 Thus, under Abrahams' coaching supervision in 1934, the Istanbul runner Semuh ran 100 meters in 10.8 seconds, and the runner Raif ran 200 meters in 23.4 seconds. In the triple jump, Pulios held the national record with a distance of 13.45 meters, the best long jumper was Tevfik with 6.36 meters, and in the high jump, Sedat jumped 1.75 meters. The highest pole vault was achieved by Fethi- 3.35 meters. The discus was thrown the longest by Naili- 37.44 meters, and the javelin by Karakas- 48.51 meters. – "И Турци се спремају", *Правда*, 25. VII 1934, 12.

34 "Турци се надају трећем месту", *Правда*, 27. VIII 1934, 9.

35 For the organization of rowing sport, the model of the German Rowing Association was adopted. - "Разне новости", *Правда*, 31. I 1933, 10.

36 Centar za razvoj zimskih sportova postala je planina Uludag kod Burse. - "Десетогодишњица Нове Турске", *Правда*, 26. X 1933, 2.

37 At the beginning of October 1934, the Yugoslav tennis team successfully visited Istanbul, where they played several matches with the best Turkish tennis players: Sadat, Sirin, Suat and tennis player Gordoeski. - "Our tennis team won in Constantinople with 8:0", *Правда*, 2. X 1934, 11.; "Успех наших тениских првака у Цариграду", *Време*, 5. X 1934, 10.

38 According to the impressions of M. Svetovski, a Yugoslav journalist who travelled to different areas of Turkey during 1936, 1937 and 1938, air sports gained more and more popularity among the youth day by day. This type of sport was developed under the auspices of the "Turkish Aeronautical League" and the "Turkish Bird" association. -

Generally speaking, the modern Turkish state with a republican form of government in its first decades of existence made "huge steps" in the segment of sports development and popularization of physical education of the people. At the same time, with a series of reform solutions, which fit into the sharp reformist concept of the Kemalist authorities, it carried out a kind of transition of society from a traditional, patriarchal one, strongly based on theological foundations, to a modern, lay republic, which built its foundation on the model of the achievements of the leading European state of that time. The development of sports thus, in a certain way, promoted radical changes in the general cultural matrix of the Turkish people and the state, contributing to their further modernization transformations.

Световски, Ататуркова..., p. 219.

Sources and Literature

Unpublish Sources

Archives of Yugoslavia – Belgrade

Fund:

Legations of the Kingdom of Yugoslavia in Turkey – Constantinople, Ankara 1919-1945 (370);

Newspapers

Београдске општинске новине – Belgrade;

Jugoslavenski list – Sarajevo;

Muslimanska svijest – Sarajevo;

Obzor – Zagreb;

Политика – Belgrade;

Покрет – Belgrade;

Правда – Belgrade;

Учитељ – Belgrade;

Време – Belgrade;

Застава – Novi Sad;

Literature

Световски, М, Ататуркова Турска, Балкански институт, Београд 1938.

Celal Bayar Hükûmetlerinin Spor Politikaları ve Uygulamaları (1937-1939)

Muharrem Turp*

Giriş

Fransızca sport kelimesinden dilimize geçen spor, TDK tarafından "Bedeni geliştirmek amacıyla belirli kurallara göre kişisel veya toplu olarak gerçekleştirilen hareketlerin tümü" ve "Belirli kurallara göre kişisel, ikili veya takım olarak gerçekleştirilen, rekabete dayalı bedensel veya zihinsel yarışmaların tümü" olarak tanımlanmaktadır[1]. Ancak spor tarihin her döneminde sadece fiziki gelişim sağlamak için yapılan bir aktiviteden fazlası olmuştur. Bu sebeple devletler zaman zaman sporun işleyişine ve gelişimine müdahale ederek, onun işlevsel yapısını kullanmışlardır[2].

Osmanlı Devleti'nde sportif faaliyetler, özellikle İkinci Meşrutiyet öncesinde, azınlıkların tekelinde olmuştur. Ancak Meşrutiyet sonrası gelişen özgürlük ortamı içerisinde bu tekel kırılmaya başlanmıştır. Dernek kurulmasına izin verilmesiyle birlikte Galatasaray, Beşiktaş ve Fenerbahçe gibi birçok eski spor kulübü resmen tescil edilmiştir. Türk gençlerinin spora katılımı bu dönemde artmıştır. Ancak Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı spor hayatını olumsuz etkilemiş ve birçok Türk sporcu bu savaşlarda hayatını kaybetmiştir. Türk sporunun gelişmesinde bir diğer önemli dönem ise mütareke yıllarıdır. Bu yıllarda özellikle İstanbul'daki Türk takımları, işgal kuvvetlerinin takımlarıyla müsabakalar yapmıştır. Daha çok futbolun ağırlıkta olduğu bu müsabakalarda Türk takımlarının kazandığı başarılar, savaştan yenik çıkan Osmanlı tebaasına bir teselli olmuştur[3].

* Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Kars/TÜRKİYE, muharremt28@hotmail.com https://orcid.org/0000-0002-9080-5501
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.305

1 https://sozluk.gov.tr/, son erişim tarihi: 18.01.2024.

2 Ömer Faruk Yücel-Ada Umut Saygın, "Cumhuriyet Devri Beden Terbiyesi ve Spor Politikaları Çerçevesinde Maç Dergisi Üzerine Bir İnceleme", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, C 11, S. 1, 2023, s. 439.

3 Cem Atabeyoğlu, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Spor", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye*

Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlanması, savaş halinin son bulması ve Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte ülkede spor faaliyetleri artmaya başlamıştır. Ancak kurulan hükûmetlerin programlarında spor alanında yapılacaklara ilişkin bir husus yer almamıştır. Sporun hükûmet programlarında bir anlamda görmezden gelinmesinde elbette sporun bağımsız kurumlar tarafından idare edilmesinin etkisi büyüktür. Ancak aşağıda da değineceğimiz gibi 1936'dan itibaren spor ve parti işleri birleşmeye başlamış ve ilerleyen süreçte de spor, devlet kontrolüne alınmıştır.

Atatürk döneminde kurulan hükûmetlerin programlarında sporun ilk kez yer aldığı hükûmet programı 1937'de kurulan Birinci Celal Bayar Hükûmetinin programı olmuştur[4]. Programda spor, millî kültürün bir parçası olarak tanımlanmıştır. Sporun amacı ise profesyonel şampiyon yetiştirmenin ötesinde Türk vatandaşlarının fiziki ve fikri olarak yetiştirilmesi olarak belirtilmiştir. Ülkede okuma yazma bilmeyen vatandaşın kalmaması gibi sporla ilgilenmeyen bir vatandaşın da kalmaması yeni hükûmetin hedeflerinden biri olarak görülmüştür. Hükûmet programında ayrıca sporun yönetimi konusunda da önemli bir vaat vardı. Buna göre spor bir merkeze başlanacak, ülkedeki spor kurumları da bu merkez aracılığıyla idare edilecektir. Bayar, bu teşkilatın kuruluşu için bir kanun tasarısı hazırlayarak meclise geleceklerini de milletvekillerine duyurmuştur[5].

Hükûmet programından da anlaşılabileceği gibi 1936'ya kadar bağımsız bir teşekkül olarak faaliyet yürüten Türk Spor Kurumu için yeni düzenlemeler yapılması planlanmıştır. Bu yeni düzenlemelerle spor-devlet arasındaki ilişki devletin sporu tamamen kontrolüne almasıyla sonuçlanacaktır.

1. Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü Öncesi Spor Teşkilatları

Cumhuriyet döneminin ilk ulusal spor teşkilatı merkezi İstanbul'da olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'dır (TİCİ). 25 Kasım 1921'de kuruluş tüzüğünü hükümete sunan cemiyet, 22 Mayıs 1922'te resmen kurulmuştur[6].

Ansiklopedisi, C 6, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 1477-1478.

4 Celal Bayar'ın başvekilliği döneminde 1 Kasım 1937-11 Kasım 1938 ile 11 Kasım 1938-25 Ocak 1939 tarihleri arasında görev yapan iki hükümet kurulmuştur. *Hükümetler-Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri,* C 1 *(24 Nisan 1920-22 Mayıs 1950)*, Haz. İrfan Neziroğlu ve Tuncer Yılmaz, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, TBMM Basımevi, Ankara 2013, s. 253, 299.

5 *Hükümetler-Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri*, s. 281.

6 Sabri Sami Tüfek, *Cumhuriyet Döneminde Spor*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2016, s. 16.

Türkmen'e göre TİCİ, ülkede spor faaliyetlerini düzenlemek, teşvik etmek, bilimsel etkinlikler yapmak gibi apolitik etkinlikler yapmayı amaç edinmiş olsa da İstanbul Hükûmeti'nin onayıyla TİCİ'nin kurulması üzerine Ankara'da TİCİ'ye karşı İdman Birliği kurulmuştur. Ancak daha sonra her iki teşkilat 13 Nisan 1923'te toplanan kongrede birleşmiştir. 2 Ocak 1924'te TİCİ, TBMM tarafından Kamu Yararına Çalışan Dernekler statüsüne alınmıştır. Yönetim kadrosu ve tüzüğü yenilenen TİCİ'nin başkanlığına Ali Sami Yen gelmiştir. Yeni tüzükle birlikte TİCİ'nin amacı Türk ırkının çoğalması, sağlık ve güçlü bir toplum oluşturulması, gençlerin ahlaki değerler edinmesi, uluslararası arenada Türklüğün propagandasının yapılması gibi hususlar ön plana çıkarılarak açıklanmıştır. Bu durum aslında beden eğitimi ve sporun cumhuriyet döneminde toplumun dönüştürülmesi için bir araç olduğunu da göstermektedir[7].

1930 itibariyle TİCİ'nin faaliyet alanı ve varlığı ile ilgili tartışmalar gündeme gelmiştir. Hükûmet bir yandan devlet kontrolünde bir spor teşkilatı olmasını isterken TİCİ de özellikle futbol kulüpleriyle tartışmalar yaşamaya başlamıştır. Kararlarını üçte iki çoğunlukla alan TİCİ, bu yapısı nedeniyle kulüplerle ilgili ya hiç karar alamıyor ya da güç dengelerine göre karar alabiliyordu [8]. İlerleyen yıllarda TİCİ'nin varlığı ve yapısı ile ilgili tartışmalar artmaya başladı. Sonunda 12-18 Nisan 1936'da Sekizinci Türk Spor Kongresi toplanmış[9] ve kongrede alınan bir kararla kurumun adı Türk Spor Kurumuna (TSK) dönüştürülmüştür. Ayrıca yeni kurum artık özerk değil aksine CHP'ye bağlı bir kurum haline getirilmiştir.

Türkiye 1927 sonrasında bir parti devlet bütünleşmesi yaşamaya başlamıştır. CHP'nin 9-16 Mayıs 1935'te gerçekleştirdiği Dördüncü Büyük Kurultayında alınan kararlar ve buna bağlı olarak tüzükte yapılan değişiklikler da parti-devlet bütünleşmesini sağlama amacı gütmüştür. Tüzüğün 95. Maddesinde "Parti kendi bağrından doğan hükümet örgütü ile kendi örgütünü birbirini tamamlayan birlik tanır…" ifadesi bu sürecin önemli adımlarından olmuştur[10].

7 Mutlu Türkmen, *Beden Terbiyesi, Erken Dönem Türk Spor Politikalarının Sosyo-Politik Temeller*, Spor Yayınevi ve Kitabevi, Ankara 2018, s. 67.

8 Kurthan Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985, s. 113-114.

9 "1936'nın Ehemmiyetli Hadiseleri", *Ulus,* 1 Son Kânun 1937, s. 7.

10 Tuncay Dursun, *Tek Parti Dönemindeki Cumhuriyet Halk Partisi Büyük Kurultayları*, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 63; Hakan Uzun, "Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Kongreleri Temelinde Değişmez Genel Başkanlık, Kemalizm ve Milli Şef Kavramları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C IX, S. 20-21, 2010, s. 240.

Bu bütünleşme sırasında spor da dışarıda bırakılmak istenmemiş ve ilerleyen aylarda TSK'nin CHP'ye bağlı bir kurum yapılması istenmiştir denilebilir.

TSK'nin CHP'ye bağlanması ile bütçeden TSK'ye hükümetin yaptığı yardım da artmaya başlamıştır. 1926 yılında TİCİ'ye yapılan yardım 40.000 lirayken, 1928'de 30.000 liraya düşmüş, 1929'da muhtemelen Dünya Ekonomik Buhranı'nın etkisiyle hiç yardım yapılmamıştır. 1930 yılında ise 100.000 liraya çıkmıştır. 1931-1934 yılları arasında 240.000 lira olan yardım miktarı sadece 1935'te 203.000 liradır. TSK'nın CHP'ye bağlanmasından sonra ise tekrar artış göstermiş ve 1936, 1937 ve 1938 yıllarında 239.000'er liralık yardımlar yapılmıştır. Görülebileceği gibi 1936'dan itibaren yardım miktarında ciddi bir artış olmuştur. Genel olarak bakıldığında ise hükümet, spor ittifakına 1.363.000 lira yardım da bulunmuştur[11]. Bu yardımların dışında vilayetler de belediye bütçelerinden kulüplere yardımlarda bulunmuştur[12].

Maddi desteklerin artmaya başlamasıyla kulüp ve sporcu sayılarında da artmış yaşanmıştır. 1923 yılında 14 kulüp varken bu sayı 1933'te 230'a, 1938'de ise 442'ye yükselmiştir. Kulüp sayısı ile birlikte bu kulüplerde kayıtlı sporcu sayılarında da ciddi artışlar olmuştur; 1923'te 827 olan sporcu sayısı, 1928'de 6.380'e, 1933'te 10.450'ye ve 1938'de 27.631'e çıkmıştır[13].

2. Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün Kuruluşu

TSK, partiye bağlı bir kuruluş olarak çalışmaya başlasa da Celal Bayar'ın Başvekilliği döneminde yeni düzenlemeler yapılmıştır. Hatırlanacağı gibi Birinci Celal Bayar Hükûmetinin programında spor kurumlarının bir merkezden idare edileceği belirtiliyordu. Bu amaçla 23 Mayıs 1938'de hazırlanan kanun tasarısı, düzenlemenin gerekçelerine de yer vermiştir. Kanun tasarısının gerekçesinde de anlaşılacağı üzere hükümet, sporu sadece bir hobi ya da bir eğlence gibi görmüyordu. Spor batı ülkelerinde olduğu gibi aynı zamanda neslin ıslahı için de gerekliydi. Bu sebeple eğitim ya da sağlık gibi bir devlet işi olarak ele alınması gerektiği belirtiliyordu. Hükûmetin amacı sporda bir otorite ve disiplin kurmaktı. Bunun için de Almanya, Sovyetler Birliği, Yugoslavya ve Fransa'da olduğu gibi bu otoritenin devlet mekanizması içinde olması gerektiği gerekçede belirtilmişti[14]. Sonunda, hazırlanan tasarı 29 Haziran 1938'te meclis gündemine geldi.[15]

11 *Cumhuriyet Halk Partisi On Beşinci Yıl Kitabı*, s. 598.

12 *Cumhuriyet Halk Partisi On Beşinci Yıl Kitabı*, s. 599

13 *Cumhuriyet Halk Partisi On Beşinci Yıl Kitabı*, s. 599

14 *TBMM Zabıt Ceridesi*, C 26, TBMM Matbaası, Ankara 1938, s. 332.

15 *TBMM Zabıt Ceridesi*, C 26, s. 485.

Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, getirilen tasarı ile ilgili ilk sözü alan kişi olmuştur. Türklerin spora önem veren bir millet olduğunu söyleyen Kaya, Türklerin diğer memleketlerden üstün, kuvvetli ve şuurlu kafalarıyla medeniyet âleminin iftihar ettiği meydan savaşlarını kazandığını ifade etmiştir. Sadece beden terbiyesi değil fikri terbiyeye de önem vereceklerinin belirterek 1937 yılında pek çok il ve ilçede açtıkları spor sahalarından bahsetmiştir. Spor içerisinde milli sporlara da ayrıca bir başlık açmış ve güreş, atçılık, denizcilik gibi sporlardan örnekler vermiştir. Türk milletinin sporda batı ülkelerinin gerisinde kaldığını söyleyen Kaya, bu konuda denizcilik üstünde ayrıca durmuştur. Kaya, Türkiye gibi bir ülkenin denizcilikte geri kalmasının olumsuzluklarını anlatırken eski dönemde gerçekleşen ve yenilgiyle sonuçlanan savaşları örnek olarak göstermiştir [16]. Bu durum aslında yeni hükümetin spora bakışını da göstermekteydi. Sporun geliştirilmesi bir anlamda ülkenin savunması için de önemli görülmekteydi. Görüşmelerin devamında kanun Beden Terbiyesi Kanunu adıyla ve bazı ufak değişikliklerle kabul edilmiştir[17].

16 Temmuz 1939'de Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren Beden Terbiyesi Kanunu'na göre spor faaliyetleri artık başvekalete bağlı ve merkezi Ankara'da olan Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü tarafından sevk ve idare edilecekti[18]. Böylece TSK, CHP'ye bağlıyken onun yerine kurulan yeni kurum direk başvekalete bağlanmış oldu. Bu da Celal Bayar'ın hükûmet programında söylediği merkezileşmeye uygun bir adımdı.

Yeni kanunla gençlerin kulüplere katılımı ve boş zamanlarında beden terbiyesine katılımı mecburi kılındı. Spor mükellefiyeti altında bulunacak gençlerin yaşına, ne kadar süre boyunca ve hangi mevsimde spor mükellefiyeti altında olacaklarına ise İcra Vekilleri Heyeti karar verecekti. BTGD'nin başında bir genel direktör bulunacaktı. Bu direktörlüğün altında ise sekreterden, federasyon heyetlerinden, teftiş, hesap, sağlık, saha, tesisler dairelerinden ve neşriyat ve propaganda, muhaberat, muamelat, arşiv, sicil, lisans ve müze ve kütüphane şubeleri olacaktı. Genel direktör başvekil tarafından seçilecek ve cumhurbaşkanının onayıyla göreve başlayacaktı. Genel sekreter, daire reisleri, federasyon başkanları ve şube müdürlerini ise genel belirleyecek ardından direktörün belirlediği bu isimler başvekilin onayıyla göreve başlayacaklardı. Kanunla birlikte bir merkez istişare heyeti kuruldu. Bu heyet genel direktörün başkanlığında faaliyet yürütecek ve ülkede spor bilgisi ve ihtisasıyla

16 *TBMM Zabıt Ceridesi*, C 26, s. 484-486.

17 *TBMM Zabıt Ceridesi*, C 26, s. 492.

18 *Kanunlar Dergisi*, C 18, TBMM Basımevi, Ankara 1938, s. 1160.

tanınmış olanlar arasından başvekil tarafından seçilecek beş kişi ile Kültür, Milli Müdafaa, Dâhiliye ve Sıhhat ve İçtimai Muavenet vekâletlerinden seçilecek birer mümessilden oluşacaktı. Ancak kendilerini ilgilendiren bir durum olursa diğer vekâletler de birer mümessil bulundurabilecekti. Merkez istişare heyetinin yetkileri oldukça genişti; yıllık bütçeyi tetkik etmek, yıllık çalışma programını onaylamak, talimatnameler hazırlamak gibi görevleri vardı. Kanunla kabul edilen önemli bir husus da her vilayet, kaza ve nahiyede bir beden terbiyesi kurulu olmasıydı. Bu bölgenin başkanı en yüksek mülki amirler olacaktı. Köyler de ise bu görev muhtarlara verilmişti.[19] Buradan da görülebileceği gibi sporda merkezileşme için önemli bir değişiklik yapılmıştı. Parti devlet bütünleşmesinin gerçekleştiği bu dönemde mülki idare, sporda da bulunduğu yerdeki en yetkili makam yapılmıştı.

Kanunun kulüpler ve gruplar başlığı altında getirdiği düzenlemelere göre gençler beden terbiyesi ve sporu kanuna göre kurulacak kulüpler ve gruplar aracılığıyla yapacaktı. Mektep ve kışla dışında, 50 ve daha çok beden terbiyesi mükellefiyeti çağında yurttaşı olan köy, kasaba, şehir ve mahallerde kulüp, 50'den az yerlerde ise spor grupları kurulacaktı. Direktörlüğün bütçesi ise umumi bütçeden ayrılacak tahsisat, vilayet hususi bütçeleri, bağışlar ve spor müsabakalarından elde edilecek gelirler olarak belirlenmişti. Millî Müdafaa, Adliye, Maarif vekâletleri de kendi sorumluluk alanlarında Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün tespit edeceği esaslara göre beden terbiyesi faaliyetlerini birer direktörlük kurarak gerçekleştireceklerdi. Kanunla Ankara'da bir Beden Terbiyesi Yüksek Enstitüsü açılması da kabul edildi. Bu enstitü ile antrenör ve öğretmenler yetiştirilecekti. Ayrıca TSK'nin bütün malları, hukuk ve vecibeleri genel direktörlüğe devredildi[20]. Kanunla "Halkevleri kendi mensuplarına ve arzu edenlere kapalı veya açık salonlarda beden terbiyesi genel direktörlüğü ile müşterek olarak tertip edilecek programlara göre jimnastik, eskrim, güreş, yürüyüş, salon oyunları ve millî rakıslar gibi beden terbiyesi hareketleri yaptırılabilir." denilerek halkevleri için de bir düzenleme yapıldı[21].

Yeni kanunla birlikte TSK'nin yerine BTGD'nin kurulmasına karar verilmiş olsa da bu direktörlüğün faaliyete geçmesi hemen mümkün olmamıştır[22]. Çünkü direktörlüğün kurumsal yapının oluşturulması için gerekli

19 *Kanunlar Dergisi*, C 18, TBMM Basımevi, Ankara 1938, s. 1160-1161.

20 *Kanunlar Dergisi*, C 18, s. 1162-1164.

21 *Kanunlar Dergisi*, C 18, s. 1162.

22 BTGD'nin faaliyetleri 1939 artarak devam etmiştir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için

çalışmalar henüz yapılmamıştır. Bu sebeple genel direktörlük kuruluncaya kadar TSK'nin çalışmalarına devam etmesine karar verilmiştir[23]. 12 Kasım 1938'de Birinci Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanı Tümgeneral Cemil Taner BTGD'nin Genel Direktörlüğüne atanmıştır.[24] Taner, 1939'da istifa etmiş ve 7 Aralık 1939'da istifası kabul edilmiştir[25]. Ancak Haziran 1941'de tekrar bu göreve getirilmiştir[26].

Halkevlerinin görevleri arasında beden terbiyesi ve sporu ülkeye yaymak da bulunmaktaydı. Yeni kanun da halkevlerinin bu vazifeyi yerine getirebilmesi için kanunun 14. Maddesinde bir düzenleme yapmıştı. Ancak halkevlerinin 14. maddede belirtilen sporları gerçekleştirebilmek için çeşitli araç gereçlere ihtiyaç duyacağı önceden bilindiğinden Mayıs 1938'de Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya tarafından halkevlerine bu sporların gerçekleştirilebilmesi için nelere ihtiyaç duyduğu sorulmuştur[27]. Buradan da anlaşılabileceği gibi devlet, halkevlerinin spor faaliyetlerinden tamamen çekilerek, sporun sadece BTGD bünyesindeki kulüpler üzerinden yapılmasını istememiş ve halkevlerinin de bu faaliyetleri sürdürmesine izin vermiştir. Ancak kanunun spor faaliyetlerinin gerçekleşmesinde bir ikilik yarattığı da zaman zaman görülebilmektedir. Öyle ki Dâhiliye Vekili ve CHP Genel Sekreteri Erzurum Mebusu Şükrü Kaya tarafından Halkevleri Başkanlığına yazılan bir yazıda halkevlerinin hangi sporlarla meşgul olacağı kanunda belirtildiği hatırlatılarak CHP tarafından BTGD ile görüşülerek yeni çalışma programı ve metotlarının tebliğ edileceği zamana kadar halkevleri spor faaliyetleri ile mahalli bölge spor faaliyetlerinin arasında bir çalışma olmaması gerektiği belirtilmiştir. Halkevlerinin çalışma faaliyetlerinin mahalli spor bölgeleriyle görüşülerek kanunun talep ettiği ruh dâhilinde olması gerektiği de hatırlatılmıştır[28].

Hem TSK'nin hem de BTGD'nin kuruluşunda Alman Carl Diem'in önemli bir etkisi vardır. 1933 yılında Türkiye'ye gelen Carl Diem'in hazırladığı rapor ilerleyen yıllarda Türkiye'de sporun devlet kontrolüne alınmasında etkili

bknz: Nadir Yurtoğlu, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Beden Eğitimi ve Spor (1939-1945)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 105, Bahar 2022, s. 179-224.

23 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490.1.0.0/4.18.6, 23.07.1938.

24 BCA, 30.18.1.2/85.94.17., 12.11.1938.

25 BCA, 30.11.1.0/135.43.16., 07.12.1939.

26 BCA, 30.11.1.0/147.16.9., 26.06.1941.

27 BCA, 490.1.0.0/4.18.10., 01.07.1938.

28 BCA, 490.1.0.0/4.20.12., 08.05.1939.

olmuştur. Tokatlıoğlu'nun tespitlerine göre Carl Diem, Dünya Spor Tarihî adlı Türkiye'deki çalışmalarından bahsetmekte ve hatta yukarıda belirttiğimiz gibi kanunla kurulması kararlaştırılan Yüksek Beden Terbiyesi Enstitüsünün başına kendisinin getirileceğini ancak İkinci Dünya Savaşı başlayınca bunun gerçekleşmediğini ifade etmektedir[29].

3. Türk Spor Tarihinin Yazılması ve Spor Müzesi Kurulması Girişimleri

Celal Bayar hükümetleri döneminde Türk spor tarihinin yazılması ve spor müzesi açılması için bir girişimde bulunulmuştur. 26 Nisan 1938 tarihinde Türk Spor Kurumu Asbaşkanı Aydın Milletvekili Y. Nizamettin Kırşan tarafından Spor Bölgesi Başkanlığına yazılan yazıda tarihi ve milli sporlar hakkında incelemelerde bulunarak eski Türk sporları hakkında yazılan eserlerden ve spor tarihi üzerine her çeşit vesikalardan meydana gelecek bir kütüphane kurulması ve milli sporlara ait materyallerin bulunduğu bir müze kurulması düşünüldüğü belirtilmiştir. Bunların yapılması için ise ülkedeki spor teşekkülleri ve halkevlerinin gerekli desteği vermesi istenmiştir. Bu kurumlardan beklenilen yardımların içeriği de yine aynı yazıda belirtilmiştir;

1- Eski millî sporlarımızın başında gelen okçuluk, güreş, cirit, tomak, çöken, kılıç ve kalkan, binicilik, gürz ve topuz, yüzücülük, avcılık ile her mahalde o mahallin iklimine ve arazi gibi özel şartlara bağlı olarak ortaya çıkan spor türleri hakkında bilgi verilmesi, nerelerde hangi sporların hangi şartlardan dolayı ortaya çıktığı ve ne gibi nedenlerle gerilediği ya da durgunluk gösterdiğinin belirlenmesi, eğer hala bu sporlara devam ediliyorsa nerelerde ve kimler tarafından yapılmaktadır gibi hususların belirtilmesi, bu hususların tespiti için sadece şehirler ve kasabaların değil köylerin, hatta aşiretlerin de tetkik edilmesi,

2- Eski millî sporların muhtelif türlerine ve idman usullerine ait Türkçe, Arapça, Farsça yazılmış çoğu el yazısına ve nadir olarak taş basması kitaplara ülkenin her tarafında rastlandığı belirtilerek bunların resmî ve hususi kütüphanelerde bulunduğu, kütüphanelerde bulunanların muhteviyatını isimlerinden anlamanın zor olduğu, bunların fihriste geçirilmesi sırasında tasnifte hatalar yapılarak başka kısımlara konulmuş olabileceği hatırlatılarak bunlar da dikkate alındıktan sonra spor türlerine, spor tarihine ait kitapların aranması, bulunan eserlerin künye bilgilerinin ayrıntılı bir şekilde belirtilmesi;

29 Ali Emrah Tokatlıoğlu, "Cumhuriyet Modernleşmesinde Devletin Spor Üzerinden Bedene Bakışı ve Spor Politikaları", *Journal of Applied and Theoretical Social Sciences*, C 3, S. 2, 2021, s. 130.

Yazarın adı, şöhreti, tercüme ise tercüme eden kişi hakkında bilgi, spor ile ilgili kısımlarının ve önemli görülen yerlerin özetlerinin hazırlanması, şahıs elinde ise satın alınıp alınamayacağının ve kıymetinin tahmini olarak belirlenmesi,

3- Eski millî sporlara ait spor malzemelerinin ve bunların teferruatının toplanması, bulunabilecek malzemelerin isimlerinin ve gerekli izahatının, adedinin, satın alınması gerekecekse fiyatının cetvellere yazılması,

4- Kayak, ayak topu, boks gibi modern sporların icra edildiği görüldüğünden bunlarda kullanılan aletlerin, yapılan hareketlerin, idmanlara verilen isimlerin ve bu işlerde kullanılan tabirlerin tespit ve tetkik edilmesi,

5- Türklere ya da daha önceki medeniyetlere ait olan spor alanlarında inceleme ve araştırmalar yapmak üzere bunların ad ve mevkilerinin tespiti,

6- Senenin belirli zamanlarında, düğünlerde, bayramlarda yapılan milli spor hareketleri ve müsabakalar yapılmış veya hala yapılan yerlerde kazananlara verilen hediyelerin ve mükâfatların izahı ile vaktiyle ok, güreş veya yarış meydanlarının bulundukları sahaların, avcılar, okçular, pehlivanlar tekkeleri ve bazı yerlerde mevcut olduğu haber alınan zorhaneler gibi müesseselerin tespit edilmesi,

7- Masal, destan, türkü, deyim ve atasözleri gibi folklor malzemelerinde ve mahalli inanışlarda sporu ilgilendiren hususların tespit edilerek ne gibi hususiyetlerin görüldüğünün bildirilmesi.

Bu hususların yerine getirilmesi için vilayetlerdeki spor bölgeleri ile bunlara spor birliklerinden ve halkevlerinin dil, tarih, edebiyat, spor, köycülük kollarından, öğretmenlerden ve münevver yurttaşlardan yardım beklenildiği belirtilmiştir. Gelen cevaplar, ciltlenerek saklanılacak ve milli spor tarihini yazacak kişilerin istifadesine sunmak için derlenecek olduğundan, verilen bilgilerin 24x30 boyutundaki kâğıtların bir yüzüne, sol kenarda 4 cm. boşluk olacak şekilde, makinayla, en geç Temmuz 1938'e kadar yazılması istenmiştir. 10 Mayıs 1938'de Dâhiliye Vekili ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya tarafından TSK'nin genelgesi Halkevi Başkanlıklarına gönderilmiştir[30]. Ancak dönem içerisinde bu konu hakkında bir adım atılmamıştır. Bu durumun en önemli sebebinin TSK'nin istediği hususların çok ayrıntılı olmasıdır denilebilir. İstenilen verileri almak gönüllü olanlar için dahi yorucu olarak görülmüş olabilir. Bu kadar ayrıntılı bilgilerin temini ve bir müze kurulması

30 BCA, 490.1.0.0/4.17.13., 19.05.1938.

işinin merkezi bir heyet tarafından yürütülmemiş olması da önemli bir etken olarak görülebilir.

4. 1938 Yılı Kutlamaları ve 19 Mayıs'ın Gençlik ve Spor Bayramı Olması

Atatürk'ün Samsun'a çıktığı tarihin yıl dönümü olan 19 Mayıs tarihi, ilk olarak Samsun'da Gazi Günü olarak kutlanmaya başlanmıştır. Daha sonra bir futbol kulübü olan Güneş kulübü bu tarihin Atatürk Günü olarak kabul edilmesi için bir teklifte bulunmuş ve bu teklifin TİCİ tarafından kabul edilmesi üzerine 1935'te 19 Mayıs günü kutlamalar gerçekleştirilmiştir. TSK de 19 Mayıs gününün ulusal olarak kutlanmasına ilişkin girişimlerde bulunmuştur ve 1936 tarihli kongresinde 19 Mayıs gününün Spor ve Gençlik Bayramı olarak kutlanması için CHP'ye teklifte bulunulması kararlaştırılmıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde CHP de bu teklifi kabul etmiştir. 19 Mayıs'ın gençlik ve spor kavramlarını da içine alan bir şekilde kutlanması teklifinde, cumhuriyetin ilanından beri mayıs ayının 3. cuma günü kutlanan Jimnastik Şenliklerinin bu tarihe yakın olması etkili olmuştur[31].

19 Mayıs 1938'de yapılacak kutlamalar için 26 Nisan 1938'de başvekalet tarafından bir yönetmelik yayınlanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün Samsun'a çıktığı tarih olan 19 Mayıs'ın artık Spor ve Gençlik Bayramı olarak kabul edildiğinin belirtildiği yönetmelikte bayram kutlamalarının tertip edilmesi için neler yapılması gerektiği ayrıntılı bir şekilde izah edilmiştir; törenlerde de spor hareketleri ve gösterilerinin yapılması, etkinliklerin spor alanlarında, eğer uygun olan yoksa Cumhuriyet meydanlarında yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Yine yönetmeliğe göre merasimlerde bir sporcunun 19 Mayıs tarihinin ve sporun önemine ilişkin bir konuşma yapması istenmiştir. 19 Mayıs günü sadece resmi binalar değil spor kulüplerinin de ışıklarla donatılması ayrıca dönem içerisinde yapılan spor müsabakaları sonucunda verilecek ödüllerin törenler sırasında verilmesi, 1939 senesinden itibaren ise spor birinciliklerine Atatürk kupası verileceği belirtilmiştir[32]. Gençlik ve Spor Bayramı yayınlanan yönetmeliğe göre ülkenin her köşesinde coşkuyla kutlanmıştır. Ankara stadyumundaki törenlere Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk de katılmıştır. Bu törenler sırasında Dâhiliye Vekili ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya bir nutuk söyleyerek ilerleyen zamanda sporla ilgili alacakları kararları halka duyurmuştur. Şükrü Kaya, "…Aile ocağında, okulda, kışlada, tarlada, tezgâhta

31 Hakan Uzun, "Milletin İradesiyle Oluşan Bir Bayram: Atatürk'ü Anma 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ve Atatürk Döneminde Kutlanışı", *Karadeniz Araştırmaları*, C 6, S. 24, 2010, s. 111-112.

32 BCA, 30.10.0.0/198.353.5., 26.05.1938.

ve fabrikada her yerde Türk çocuğunu ve Türk gencini, sağlam gürbüz, güzel, neşeli, iyi huylu, işe, savaşa, hulasa yaşamağa elverişli yüksek ve seçkin vasıflı birer insan olarak yetiştirmek için Atatürk, icap eden direktifleri vermiştir…" diyerek millet, parti, TBMM ve hükümet olarak Atatürk'ün bu idealini zamanla gerçekleştireceklerini ve bütün sporların tanzim ve idaresini devletin bir ödev olarak eline alacağını da belirtmiştir[33].

19 Mayıs'ın ulusal bayramlara dahil edilmesi ise 20 Haziran 1938'de olmuştur. 13 Haziran 1938'de meclise sunulan "Ulusal bayram ve genel tatiller hakkındaki 2739 sayılı kanunun 2'nci maddesine bir fıkra ve mezkûr kanuna bir madde ilâvesine dair kanun" tasarısının gerekçesinde 19 Mayıs gününün Türk gençleri, sporcuları ve milyonlarca kişi tarafından bir dönüm noktası olarak kutlandığı belirtilerek Atatürk'ün bugünün Türk gençliğine ve sporcularına tahsis edilmesini tensip buyurduğu belirtilmiştir. Bu sebeple Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun'da yapılacak bir değişiklikle bugünün ulusal bayramlar arasına girmesi istenmiştir[34]. Tasarı 20 Haziran 1938'de kabul edilmiştir. Böylece 19 Mayıs günü Gençlik ve Spor Bayramı adıyla ulusal bayramlar arasında yer almıştır[35].

5. 30 Nisan 1939 New York Dünya Sergisi

Türkiye 1925'ten itibaren uluslararası sergilere katılım göstermiştir. Bu sergilerde hem Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren katedilen mesafenin dünya kamuoyuna sunulması hem de Türkiye'nin iktisadi ve politik ilişkilerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir.[36] Bunlardan bir tanesi de 30 Nisan 1939'da açılışı yapılan New York'taki sergi olmuştur. Bu sergide ayrıca Türk Spor Tarihi Sergisi açılması için de girişimler olmuştur. 1938 yılı sonlarında Vedat Nedim Tör tarafından sergide önce eski Türk sporlarının canlandırılması düşünülse de yeterince zaman olmaması nedeniyle daha sonra bu düşünceden vazgeçilmiş ve Türk spor tarihine ilişkin bir sergi açılması düşünülmüştür. Ancak hem gerekli izinlerin alınması hem de gerekli olan 54.000 liralık bütçenin sergi tahsisatından karşılanamaması nedeniyle bu serginin açılması mümkün olmamıştır[37].

33 "Atatürk, Ankara'da idman hareketleri yapılan satada şeref verdiler," *Akşam*, 20 Mayıs 1938, s. 1,4.

34 *TBMM Zabıt Ceridesi*, C 26, TBMM Matbaası, Ankara 1938, s. 248.

35 *TBMM Zabıt Ceridesi*, C 26, s. 217.

36 Cahide Sınmaz Sönmez, "Yarının Dünyası'nda Türkiye: 1939 New York Dünya Sergisi", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C XV/S. 21, Güz 2015, s. 295.

37 BCA, 30.10.0.0/145.37.14., 28.01.1939.

6. Diğer Faaliyetler

Maarif Vekâleti 1937 başından itibaren dağ sporlarının gelişmesi için çabalamaya başlamıştır. Dağ sporlarının halka tanıtılması ve öğretilmesi için ilk mektep muallimleri arasında bir teşkilat kurulmasına karar verilmiştir. Ayrıca Uludağ'a bir heyet göndererek buradaki spor faaliyetleri hakkında tetkikler yapmak ve rapor yazmak üzere bir heyet gönderilmiştir. İlk ve orta mektep muallimlerinin de katılacağı tetkiklerden sonra 1938'den itibaren dağ sporlarının yaygınlaşması için tedbirler alınması düşünülmüştür[38]. Dönem içerisinde yeni spor alanları da yapılmıştır. Bunlardan biri 1938 yılında Adana'da yapılan 8 kulvarlı yüzme havuzu olmuştur. Yine Adana'da 1938 yılında inşası tamamlanan 15.000 kişilik şehir stadyumu yapılmıştır[39].

Dönem içerisinde yurtdışından bazı kulüpler Türkiye'ye gelmek için müracaatlarda bulunmuşlardır. Türkiye bu ziyaretlerin çoğuna olumlu karşılık vermiştir. 20 Mayıs 1938'de Dâhiliye ve Hariciye Vekâletleri tarafından Başvekâlete yazılan yazıda Dedeağaç İttihat Atlet Spor Kurumu'ndan 500 kişilik bir amatör sporcu kafilesinin trenle Edirne'ye gelmek ve 12 saat burada kalarak ziyaretlerde bulunmak istediğinin Trakya Umumi Müfettişliğinden bildirildiği, kafilenin ziyaretine izin verildiği belirtilmiştir. Her iki vekâlet de bu ziyareti iki ülke arasındaki ilişkiler için önemli görmüştür. Bu sebeple kulübün ziyareti sırasında Türkiye hakkında iyi izlenimler edinilmesine özen gösterilmesi istenmiş ve bu amaçla Trakya Umumi Müfettişliği'ne ve Edirne Valiliği'ne gerekli tedbirleri almaları tebliğ edilmiştir[40]. Türkiye'ye gelen bir diğer spor kulübü Halep Spor İttihad Kulübü olmuştur. 6 Eylül 1938'de Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya tarafından Başvekâlete yazılan yazıda söz konusu kulübün sporcularının bir müsabaka için Türkiye'ye gelmek istediği ve vekâletin buna izin verdiği belirtilmiştir[41]. Bunların yanında Hindistan'da bulunan Kalküta İslam Spor Kulübü, bir futbol turnesi için Türkiye'ye gelmek istemiş ve bu amaçla Kalküta Konsolosluğuna başvurmuştur[42]. Eylül 1938'de ise Hariciye Vekâleti tarafından Polonya İzciler Birliği'nin Türkiye'yi ziyaret etmesi beklendiğinden söz konusu izcilerin İstanbul'da kalacağı birkaç gün için öğrenci yurdunun kullanılması, Türk izcileriyle de temaslarının temin edilmesi ve kalacak yer parası alınmaması Maarif Vekâletinden istenmiştir[43].

38 "Dağ Sporu", *Akşam*, 1 Kanunusani 1937, s. 2.

39 Selma Aktan, *Dünkü ve Bugünkü Adana*, Güney Basımevi, Adana 1967, s. 120.

40 BCA, 30.10.0.0/145.37.1., 21.05.1938.

41 BCA, 30.10.0.0/264.782.19., 05.09.1938.

42 Türk Diplomatik Arşivi (TDA), 534/37835.150143.4., 22.06.1938.

43 TDA, 566, 295.2214.4., 16.09.1938.

Sonuç

Türkiye'de spor teşekküllerini tek çatı altında toplayan ilk teşekkül olan TİCİ uzun yıllar bağımsız bir yapı olarak faaliyet göstermiştir. Ancak TİCİ'nin TSK'ye dönüşümünün gerçekleştiği 1936 yılından itibaren TSK, CHP'ye bağlı bir kuruluş olarak faaliyet yürütmeye başlamıştır. Türkiye, sporu sadece bedensel bir faaliyet olarak görmemiş, onu bir neslin ıslah edilmesi, gerektiğinde savaşa hazır, cumhuriyete bağlı bir gençlik yetiştirilmesi için önemli bir araç olarak değerlendirmiştir. 1935 yılı Türkiye'de parti-devlet bütünleşmesi açısından önemli bir yıl olmuştur. Bu bütünleşmenin sadece siyasi ve mülki teşkilatlanmayla sınırlı kalmadığı ve sportif faaliyetleri de kapsadığı görülmektedir. Bu durum hükümetlerin spor politikalarına ağırlık vermesini de beraberinde getirmiştir. Tek parti döneminde ülkede başka bir parti olmadığı ve dolayısıyla hükümetlerin de bu parti içinden çıktığı düşünülünce TSK'nin partiye bağlanması, hükümet programlarını da etkilemiştir. Nitekim bu tarihten sonra kurulan Birinci Celal Bayar Hükümetinin programında spor daha önceki hükümetlerden farklı olarak geniş yer tutmuştur. Ancak hükümetin spora ilişkin vaatlerinin başında spor faaliyetlerinin tek elden yönetilmesi gelmektedir. Sporda merkezileşme için daha önce düşünülen planların bu hükümet döneminde uygulandığı görülmektedir. Bu sebeple 29 Haziran 1938'de kabul edilen kanunla BTGD kurulmuştur. Bu direktörlüğün başvekâlete bağlı olması, ülkede parti-devlet bütünleşmesinin sağlandığı bu dönemde sporun da tek merkezden kontrol edilmek istendiğini göstermektedir. Yeni kanunla ülke spor bölgelerine ayrılmış, bu bölgelerin başına da mülki amirler getirilmiştir. Ayrıca vatandaşlar için de spor mükellefiyeti getirilmiştir. Celal Bayar Hükümetleri döneminde atılan bir diğer önemli adım 19 Mayıs gününün Gençlik ve Spor Bayramı adıyla ulusal bayramlardan biri olarak kabul edilmesidir. Bu dönem yurtdışı sergilerde Türk sporunun tanıtılması, spor tarihi yazılması, spor müzesi kurulması ve yeni spor tesisleri açılması için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimler kimi zaman maddi kaynakların yetersizliği kimi zaman ise eksik planlama nedeniyle gerçekleştirilememiştir. Celal Bayar Hükümetlerinin spor alanında geçekleştirdiği faaliyetler geçmiş dönemde izlenen politikaların bir devamıdır. Carl Diem'in Türkiye'ye gelerek hazırladığı rapor, Celal Bayar Hükûmetlerinin izlediği politikaları etkilemiştir. Bunlardan en önemlisi ise BTGD'nin kurulmasıdır. Celal Bayar'ın başvekilliğinin sona ermesinin ardında da bu politikalar devam ettirilmiş ve BTGD kurumsal yapısının oluşmasının ardından daha aktif bir politika izlemeye başlamıştır.

KAYNAKLAR

1- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 490.1.0.0/4.18.10, 01.07.1938.

BCA, 490.1.0.0/4.18.6., 23.07.1938.

BCA, 30.10.0.0/264.782.19., 5.09.1938.

BCA, 30.18.1.2/85.94.17., 12.11.1938.

BCA, 30.10.0.0/145.37.14., 28.01.1939.

BCA, 30.11.1.0/135.43.16., 7.12.1939.

BCA, 30.11.1.0/147.16.9., 26.06.1941.

BCA, 490.1.0.0/4.20.12., 8.05.1939.

BCA, 490.1.0.0/4.17.13., 19.05. 1938.

BCA, 30.10.0.0/198.353.5., 26.05.1938.

Türk Diplomatik Arşivi (TDA), 534/37835.150143.4., 22.07.1938.

TDA, 566, 295.2214.4., 16.09.1938.

2- Süreli Yayınlar

"1936'nın Ehemmiyetli Hadiseleri", *Ulus*, 1 Son Kânun 1937.

"Atatürk, Ankara'da idman hareketleri yapılan stada şeref verdiler," *Akşam*, 20 Mayıs 1938.

"Dağ Sporu", *Akşam*, 1 Kanunusani 1937.

3- Resmi Yayınlar

Cumhuriyet Halk Partisi On Beşinci Yıl Kitabı.

Hükümetler-Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri, C 1 (24 Nisan 1920-22 Mayıs 1950), Haz. NEZİROĞLU, İrfan ve YILMAZ Tuncer, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, TBMM Basımevi, Ankara 2013.

Kanunlar Dergisi, C 18, TBMM Basımevi, Ankara 1938.

TBMM Zabıt Ceridesi, C 26, TBMM Matbaası, Ankara 1938.

TBMM Zabıt Ceridesi, C 28, TBMM Matbaası, Ankara 1938.

4- Telif ve Tetkik Eserler

Aktan, Selma, *Dünkü ve Bugünkü Adana*, Güney Basımevi, Adana 1967.

Atabeyoğlu, Cem, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Spor", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C 6, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

Dursun, Tuncay, *Tek Parti Dönemindeki Cumhuriyet Halk Partisi Büyük Kurultayları*, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

Fişek, Kurthan, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985.

Sınmaz Sönmez, Cahide, "Yarının Dünyası"nda Türkiye: 1939 New York Dünya Sergisi, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C XV/S. 21, Güz 2015, s. 289-332.

Tokatlıoğlu, Ali Emrah, "Cumhuriyet Modernleşmesinde Devletin Spor Üzerinden Bedene Bakışı ve Spor Politikaları", *Journal of Applied and Theoretical Social* Sciences, C 3/S. 2, Haziran 2021, s. 125-143.

Tüfek, Sabri Sami, *Cumhuriyet Döneminde Spor*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2016.

Türkmen, Mutlu, Beden Terbiyesi, Erken Dönem Türk Spor Politikalarının Sosyo-Politik Temeller, Spor Yayınevi ve Kitabevi, Ankara 2018.

Uzun, Hakan, "Milletin İradesiyle Oluşan Bir Bayram: Atatürk'ü Anma 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ve Atatürk Döneminde Kutlanışı", *Karadeniz Araştırmaları*, C 6/S. 24, Kış 2010, s. 109-125.

Uzun, Hakan, "Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Kongreleri Temelinde Değişmez Genel Başkanlık, Kemalizm ve Milli Şef Kavramları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C IX/S. 20-21, 2010, s. 233-271.

Yurtoğlu, Nadir, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Beden Eğitimi ve Spor (1939-1945)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 105, Bahar 2022, s. 179-224.

Yücel, Ömer Faruk-Sayın, Ada Umut, "Cumhuriyet Devri Beden Terbiyesi ve Spor Politikaları Çerçevesinde Maç Dergisi Üzerine Bir İnceleme", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, C 11/S. 1, Mart 2023, s. 437-473.

5- İnternet Kaynakları

https://sozluk.gov.tr/, son erişim tarihi: 18.01.2024.

Diplomaside Sporun Önemi ve Uluslararası Askeri Spor Konseyi İçinde Türk Silahlı Kuvvetleri

Selma Göktürk Çetinkaya*

Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Askeri Diplomasi ve Spor Bağlamında Müttefik Kuvvetler Spor Konseyi

Yaşamın normal seyrini olumsuz mahiyette değiştiren savaşlar, insanın hayatını kaybetmesine yol açarak en ağır seviyede tesirini gösterirken yıkıcı etkileriyle de ruh ve beden sağlığını bozmaktadır. Bu gerçekliğin, bireyden topluma ve devlete sirayet ederek kaotik gelişmeleri doğurduğu da muhakkaktır. Böylesi gelişmeleri önleyebilecek sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif etkinliklerin savaş sürecinde yapılmasının pek mümkün olmadığı düşünüldüğünde kaosun yaygınlık kazanması da kaçınılmazdır. Kaldı ki dört yıl süren bir dünya harbi esnasında bu negatiflik, görünürlüğünü daha da artırmıştır. Önceden planlanan ve savaşın tam ortasına denk geldiği için düzenlenemeyen 1916 Olimpiyatlarının yoksunluğu da savaşın sporun önüne geçebilecek gücünü gösterirken bir o kadar sporun barışla ne denli girift olduğunun da altını çizmektedir. Savaş günlerinde her ne kadar devletlerin zaman zaman kendi askerleri için birbirleri arasında takım oyunları oynattığı görülmüşse de başka bir devletin askeri ile bir müsabakanın düzenlenebilmesi zaten savaşın tanımı ile örtüşebilen bir şey değildir. Buradan yola çıkarak 1914 ila 1918 arasında dünyanın savaşan bölgelerinde beynelmilel spor etkinliklerinin olmadığı söylenebilir. Savaşın sona ermesine müteakip böylesi bir etkinlik gözlenmiş midir sorusu ise okuyucuyu bu çalışmanın tarih şeridinin ilk olayına götürecektir.

Bilindiği üzere Birinci Dünya Harbi'nin sona ermesinin ardından İttifak Devletlerinin her biri mağlubiyetin doğurduğu ağır antlaşmaların tesirinde

* Doç. Dr. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, Bilecik/TÜRKİYE, selma.cetinkaya@bilecik.edu.tr
https://orcid.org/0000-0001-6828-1679
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.321

bir yaşam mücadelesine başlamış; diğer İttifak Devletleri ile münasebetlerin kesilmesi dolayısıyla diplomatik yalnızlığa da itilmiştir. Dolayısıyla mağlup devletlerin sportif etkinliklerini imkânlar çerçevesinde kendi içlerinde yapabildikleri söylenebilir. Savaşın kazanan devletlerine bakıldığında ise bunun tam tersi yönünde gelişmeler yaşanmış ve İtilaf Devletlerinin ilişkilerinin savaşın ardından da devam etmesi adına birtakım politikalar üretilmiştir. Diplomatik münasebetlerin devamlılığına karar verilmesi cümlesinden hareketle akla ilk olarak Milletler Cemiyeti'nin kurulmasının gelmesi olağandır. Böyle olmakla beraber ilgili teşkilatın oluşumundan yaklaşık bir sene önce galip devletleri bir araya getiren bir başka yapılanmayla daha karşılaşılmaktadır. Paris Barış Konferansı ile eş zamanlı olarak doğan bu diğer kuruluş, bir yandan savaşın olumsuz tesirlerini unutturmak bir yandan da İtilaf Devletlerinin ve bu devletlere bağlı kolonilerin ve sömürgelerin askerlerinin dostluğunu pekiştirmek düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Kazananlar arasında askeri diplomasiyi inşa etmeyi planlayan ABD, bu amaca ulaşmada sporun gücünden istifade etmeyi uygun görmüş ve Müttefik Kuvvetler Spor Konseyi 1919'un ilk ayında faaliyete geçirilmiştir. Kısaca savaşın sporu önleyici gücünden öteye geçilerek sporun da savaşın önünde durabilecek ve barışı temin ve muhafaza edebilecek kuvvetinden istifade edilmek istenmiştir.

Esasen Birinci Dünya Savaşı yıllarında, savaşın soğuk yüzünü görmeyen Uzak Doğu'da ABD'nin önayak olması ile 1913 itibariyle oynanmaya başlanan Uzak Doğu Oyunları, 1915'te, 1917'de ve savaşın ardından 1919 yılında da devam ettirilmiştir. Bu oyunlarda Genç Erkekler Hıristiyan Derneği (Young Men's Christian Association-YMCA) Direktörü Elwood Brown'ın büyük rol oynadığı söylenebilir. Brown'ın Uzak Doğu'da gerçekleştirdiği bu oyunlardan yola çıkarak sporun birleştirici gücünden istifade etmek isteyen Amerikan Seferi Kuvvetleri Komutanı Gen. John Pershing, savaştan sonra buna yönelik bir proje ortaya atmıştır. Pershing Projesi'nin nihayetinde 1919 yılında ABD'de kurulan Müttefik Kuvvetler Spor Konseyi'nin gerçekleştireceği faaliyetlerle, İtilaf Devletleri askerlerinin arasındaki lisan ve kültür farklılıklarının yol açtığı sorunları ortadan kaldırmak ve askerlere moral desteği sağlayıp dostluk ortamı yaratmak amacıyla spordan istifade etmenin yerinde olacağı düşünülmüştür[1]. Buradan yola çıkarak Müttefik Kuvvetler Spor Konseyi, savaşla beraber askeri operasyonlar sona

1 *CISM Europe*, "International Military Sport Council", Warendorf 2015, s. 3. Jessica H. Kawamura, *Military Sports Diplomacy*, Naval Postgraduate School Master Thesis, California 2020, s. 41.

erdiğinden dolayı, askerleri aynı aktiflik içinde tutabilmek amacıyla dostça bir rekabet ortamı yaratmak da istemiştir. Bu düşüncelerin neticesinde 22 Haziran-6 Temmuz 1919 tarihlerinde Paris'te Müttefikler arasında spor müsabakası düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. "Düşmanlıkların sona ermesiyle aniden savaşın yoğun yaşamından terhis bekleme dönemine aktarılan askerler için fiziksel formda destek ve mükemmel bir manevi etki" oluşturması beklenen bu etkinliğe katılım, Birinci Dünya Savaşı içinde, 4 Ağustos 1914-11 Kasım 1918 tarihleri arasında herhangi bir dönemde savaşmış subay, astsubay ve erler ile sınırlandırılmıştır. Katılacak sporcuların amatör veya profesyonel olmasına önem verilmemiş, erkeklerden ibaret olması şart koşulmuştur. Ardından Gen. Pershing tarafından savaştan beri Avrupa'da görev yapan Amerikan Seferi Kuvvetleri'nin Ordu Komutanlarına 10 Ocak 1919'da bir mektup gönderilerek İtilaf Devletlerinin ordularının bu etkinliğe davet edilmesi istenmiştir. Bu doğrultuda 29 ülke, koloni ve sömürgeye gönderilen mektupların 18'inden olumlu yanıt geldiği görülmektedir. Daveti kabul etmeyenlerin gerekçesini savaş sonrasında ülkelerine geri döndükleri için Fransa'da yeterince personellerinin bulunmaması, oyunlara kadar askerlerine spor eğitimi verebilecek ve onları Paris'e gönderebilecek kadar zamanlarının olmaması şeklinde özetlemek mümkündür[2]. Nihayetinde ABD, İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, Portekiz, Yunanistan, Çin, Brezilya, Sırbistan, Romanya, Çekoslovakya, Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda, Guatemala, Polonya, Hicaz Krallığı askerlerinin katılım gösterdiği etkinliğin organizasyonunda, Amerikan Seferi Kuvvetleri, ev sahibi Fransa Hükümeti ve YMCA birlikte hareket etmişlerdir. Mali konularda ağırlığını hissettiren YMCA'nın etkinlik için Pershing Stadyumu'nun inşasını üstlendiği de görülmektedir. Amerikan Askeri Mühendislerinin dört ay içinde tamamladığı stadyumun arazisini Fransa verirken harcamaları ise adı geçen dernek karşılamıştır[3].

Tablo 1: Müttefik Kuvvetler Spor Konseyi Tarafından Düzenlenen İlk Müttefikler Arası Oyunlar'a Davet Edilen Ülke, Koloni ve Sömürgeler[4]

Avustralya	Fransa	Honduras	Karadağ	Panama	Sırbistan
Belçika	Guatemala	İngiltere	Küba	Polonya	Siyam

2 George Wythe, Joseph Mills Hanson, Carl V. Burger, *The Inter-Allied Games 1919*, Société Anonyme de Publications, Paris 1919, s. 47-49.

3 Wythe vd., *age.*, s. 120, 158. *The National WWI Museum and Memorial*, "Inter-Allied Games Brochure", 1919. 2013.31.0.

4 Wythe vd., s. 49.

Brezilya	Güney Afrika	İtalya	Liberya	Portekiz	Yeni Zelanda
Çekoslovakya	Haiti	Japonya	Newfoundland	Romanya	Yunanistan
Çin	Hicaz	Kanada	Nikaragua	Rusya	

"Müttefikler arası Oyunlar" veya "Pershing Olimpiyatları" adıyla, beş kıtayı temsil eden 18 devletin katılımı ile çoğunluğu bu stadyumda düzenlenen[5] etkinlikte atletizm, basketbol, beyzbol, binicilik, boks, cirit, el bombası atma, eskrim, futbol, golf, gülle atma, güreş, halat, çekme, kriket, kros yarışı, kürek, ragbi futbolu, sırıkla atlama, su topu, tenis, yüksek atlama, yüzme alanlarında yarışmalar düzenlenmiştir[6]. Müsabakaların çoğunda Amerikan askerlerinin birincilik kazandığı görülmektedir. Amerikan askeri Richard S. Righter'ın ailesine yazdığı mektuptan anlaşılacağı üzere Amerikalıların en büyük rakibi Fransızlar, Avustralyalılar ve Yeni Zelandalılar olmuş, onları Çekoslovaklar ve Portekizliler izlemiştir. Özellikle Çeklerin en iyi futbol takımına sahip olduğunu da bu mektuptan öğrenebilmek mümkün[7]. Müsabakaların yanı sıra Müttefikler arası Oyunlar içinde Hicaz'ı temsilen gelen Arapların yarışmalara katılmamakla birlikte Arap atlarıyla gösteriler gerçekleştirdikleri de dikkat çekmektedir[8].

Anlaşılacağı üzere mağlup devletlere karşı Müttefiklerin ve savaşta onlara destek verenlerin dostluklarını ve güçlerini göstermeye çalıştıkları bu etkinlik, bir taraftan da savaş yıllarının ruhsal ve bedensel çöküntüsünü giderebilmek ve cephedeki birlikteliği 1918 sonrasında da devam ettirebilmek amacıyla düzenlenmiştir. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın

5 Beyzbol, basketbol, boks, kriket, kros yarışı, eskrim, futbol, ragbi futbolu, el bombası atma, binicilik, atletizm sporları, halat çekme ve güreş stadyumda yapılmıştır. Ancak tenis, yüzme, tüfek ve tabanca atıcılığı, kürek çekme ve golf müsabakaları spor dalının özelliği gereği bu stadyumda yapılmamıştır. Örneğin yüzme St. James Gölü'nde, binicilik Chennevières'de, eskrim Joinville'deki Ecole d'éscrime'de, rugby futbolu Colombes Field'da, golf La Boulie Sahası'nda, atışlar d'Auours Poligonu'nda, tenis Racing Club de Paris ile Stade Français de Paris'de gerçekleştirilmiştir. Bk. *American Expeditionary Forces and YMCA*, "Complete program for the Inter-Allied Games Pershing Stadium", Paris 1919, s. 8-11. *The National WWI Museum and Memorial*, "Postcard from the Inter-Allied Games", 1919, 2011.73.6.

6 *United States Armed Forces Sports*, "CISM History", https://armedforcessports.defense.gov/CISM/CISM-History/ son erişim tarihi: 10 Şubat 2024. Wythe, vd., *age.*, s. 65-67. *American Expeditionary Forces and YMCA,* "Complete program for the Inter-Allied Games Pershing Stadium", Paris 1919, s. 8-11.

7 *The National WWI Museum and Memorial,* "Letter written by Richard S. Righter to His Parents", 1984.110.3-F7. 30 Haziran 1919.

8 *The National WWI Museum and Memorial*, Program for Inter-Allied Games Pershing Stadium, Joinville le Pont Paris, 1997.6.5 2 Temmuz 1919.

kazananları arasında düzenlendiği görülen ve toplamda on beş gün süren bu etkinliğin devamının gelmediğini söylemek gerekir. Buradan hareketle bir bakıma 1916'da yapılamayan olimpiyatların yerine düzenlendiği hissini uyandıran Müttefikler arası oyunların yenilenmemesinin nedenini de 1920'de olimpiyatların gerçekleştirilmiş olmasına dayandırmak çok da yanlış olmayacaktır. Kaldı ki İttifak Devletlerinin katılmasının yasaklandığı 1920 Olimpiyatlarının açılışı, Onze Lieve Vrouwekerk'te, "savaşta ölen Müttefik sporcuların ruhlarının huzura kavuşması" dualarıyla gerçekleştirilmiş ve açılış konuşmasını yapan Belçikalı Kardinal Désiré-Joseph Mercier da kendisini dinleyenlerin savaşın kazananları olduğunu vurgulamıştır[9]. Dolayısıyla sporun sadece galip dost devletler arasında barışın devamlılığını sağlamasına müsaade edilmiştir ki bu bağlamda 1919 Oyunları ile 1920 Olimpiyatlarını birbirinin tamamlayıcısı olarak görmek yerinde olacaktır. 1919'da Paris'te düzenlenen etkinlik, ismi üzerinde "Müttefikler arası Oyunlar" olarak tarihe geçmekle beraber, 1920'de Belçika'da düzenlenen VII. Olimpiyat Oyunları da yine Müttefikler arasında düzenlenmiştir. O nedenle artık Müttefik Kuvvetler Spor Konseyi'nin etkinlik yapmasına lüzum kalmamıştır. Savaşın tesirlerinin azaldığının göstergesi olarak 1924 Olimpiyatları'na, dört yıl önce katılmaları yasak olan devletlerin davet edilmesiyle de "Müttefik Kuvvetler" ifadesi bir süreliğine rafa kaldırılmıştır. Ancak ikinci bir dünya savaşıyla bu ifade yeniden gündeme gelirken bu harbin hemen ertesinde ise aynı gaye ile 27 yıl sonra Müttefik Kuvvetler Askeri Spor Konseyi doğmuş ve 1945'in mağluplarına sporun kapıları bir kez daha kapatılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın Ardından Askeri Diplomasi ve Spor: Müttefik Kuvvetleri Askeri Spor Konseyi ve Uluslararası Askeri Spor Konseyi

Tarih, Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden 21 sene sonra, yıkıcı etkileri birincisinin önüne geçen yeni bir dünya harbini daha sayfalarına kaydetmeye

9 Mercier'in konuşmasının tamamı şu şekildedir: "Siz bayanlar ve baylar, Olimpiyat Oyunları'nın açılışından önce, sizlerden olan ve bu korkunç savaştan dönmeyenleri anmak dileğiyle… 1914'ten önce spor, savaşa hazırlanma araçlarından biriydi, bugün ise barışa hazırlanmaya hizmet ediyor. Bize sosyal bir okul olarak hizmet ediyor, bize öz kontrolü ve disiplini, şövalyeliği ve gururu öğretiyor. Biz vahşi ya da barbar değiliz ve sadece kaslarımızı güçlendirip bizi güçlendirmekle kalmayan, aynı zamanda kendimizi geliştirmemize yardımcı olan, daha yüksek yasalara uymayı öğrenen ve gerekli becerileri elde etmemizi sağlayan sporun toplumsal etkisinin farkına varmalıyız… Yakında solacak olan defne taçlarıyla taçlanacaksınız, çünkü savaştınız ve yendiniz, ama her şeyden önce içinizdeki insan canavarla savaşın ve onu fethedin, ölümsüzlük defneleriyle taçlandırılın." bk. Anthony Th. Bijkerk,"The Olympic Tug-Of-War Antwerp 1920", *Journal of Olympic History*, September 2000, s. 16.

başlamıştır. Altı yıl devam edecek olan İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde milyonlarca insan yaşamını yitirmiş, geride kalanlar kendilerini kolay kolay iyileştiremeyecekleri ruhsal çöküş içinde bulmuşlardır. Ortaya çıkan bu panoramanın düzeltilebilmesi adına Birinci Dünya Savaşı'nın ardından doğan Müttefik Kuvvetler Spor Konseyi'nin yeniden aktif hale getirilmesi düşünülmüştür. Bu düşünceyle 1919'da Paris'te düzenlenen Müttefikler arası oyunların ikincisinin yapılmasına karar verilmiş ve bu karar 1946'da Berlin'de hayata geçirilmiştir. Tarihin tekerrür ettiğini gösteren bu örnekle galip devletlerin askerlerine motivasyon sağlamaya ve bir yandan da mağluplara karşı güçlerini göstermeye yönelik çabaları tekrarlanmıştır.

Avrupa'da konuşlu Amerikan Kuvvetleri Karargâhından 29 Aralık 1945 tarihinde Fransa Genel Kurmay Başkanlığı'na gönderilen mektuptan anlaşılacağı üzere Müttefik ülkeler arasında bir spor konseyinin oluşturulması fikri, 1945'in son günlerinde ABD tarafından kararlaştırılmıştır. Fransa'dan ayrı İngiltere, SSCB, Hollanda, Lüksemburg, Danimarka, Norveç, Çekoslovakya ve Polonya'ya da gönderilen bu mektup, "Müttefik birlikler arasındaki ilişkileri iyileştirmek ve sportif rekabeti teşvik ve koordine etmek" gayesiyle Müttefik Kuvvetler Spor Konseyi'nin oluşumu ve Müttefikler arası Askeri Spor Yarışmalarının düzenlenmesi için 6-7 Şubat 1946 tarihlerinde Frankfurt'ta gerçekleştirilecek toplantıya davetiye niteliğindedir. Buna göre spor politikaları hakkında konuşma yetkisi bulunan bir temsilcinin gönderilmesi yahut görevlendirilecek temsilcinin bu konularda yeterli olmaması halinde yanında spor danışmanıyla katılması istenmiştir[10]. ABD'nin çağrısı üzerine 6-7 Şubat 1946 tarihlerinde yapılan toplantıda ABD, İngiltere, Fransa, Belçika, Çekoslovakya, Danimarka, Hollanda, Norveç ve Polonya temsilcileri hazır bulunmuş; toplantının amaçları Müttefiklerin ilişkilerini daha da güçlendirmek için Müttefik Ordular arasındaki yarışmaları veya büyük turnuvaları teşvik edecek, düzenleyecek, kontrol edecek etkinlik planlarını ve kurallarını tasarlayıp uygulamaya koyacak bir kuruluş ortaya çıkarmak şeklinde belirlenmiştir[11]. Neticede 7 Şubat 1946 tarihinde ABD, İngiltere, Fransa, SSCB, Belçika, Çekoslovakya, Danimarka, Hollanda, Lüksemburg ve Norveç Ordularının belirlediği ikişer temsilci ile Müttefik Kuvvetler Spor Konseyi (AFSC) kurulmuştur. Konsey

10 *CISM*, "Proposition d'une réunion pour la formation d'un conseil athlétique inter-allié", *age*. 353. S. 29 Aralık 1945.

11 *CISM*, "Inter-Allied Athletic Meeting 6-7 February 1946", APO.757, 5 Şubat 1946. *CISM*, "Allied Forces Sports Council", JFD.edf.2-1774, 7 Şubat 1946.

öncelikle "Müttefiklerin arasında iyi niyeti ve karşılıklı anlayışı teşvik etmek" niyetini taşımaktadır. Ayrıca Müttefik Birlikler arasındaki sportif rekabeti canlandırıp koordine etmeyi amaçlayan konseyin başkanlığına önceden belirlendiği üzere ABD Ordusundan Alb. Charles E. Hoy, başkan yardımcılığına ise Fransız Ordusundan Bnb. Roger de Loche getirilmiştir. Konseyin sekreterliğini de yine Fransız Bnb. Joseph E Dunn üstlenmiştir. Yönetimin belirlenmesi sonrasında yapılan ikinci toplantıda ise her biri konsey üyesi ordulardan birisinin sponsorluğunda gerçekleştirilecek bir turnuvanın düzenlenmesine karar verilmiştir. Bu turnuvaların birincisi, 16-18 Ağustos 1946 tarihleri arasında Almanya'nın Nürnberg şehrinde düzenlenen Müttefik Kuvvetler Spor Konseyi Yüzme Şampiyonası olmuştur. Konseyin üçüncü toplantısında ise Alb. Russell T. Finn, Alb. Hoy'un yerini alırken Yunanistan AFSC'nin on ikinci üyesi olarak kabul edilmiştir. Yine bu toplantıda Müttefik Atletizm Buluşması için Berlin'in İngiltere'ye ait kısmında yer alan Olimpiyat Stadı planlanmıştır. Bu doğrultuda 7-8 Eylül 1946 tarihlerinde Müttefik Kuvvetler Avrupa Atletizm Şampiyonası gerçekleştirilmiştir. 1936'da Berlin'de yapılan Olimpiyat Oyunları'ndan beri Berlin Olimpiyat Stadı'nda bu kadar büyük bir etkinliğin düzenlenmediğini belirten konsey raporlarına göre bu şampiyonaya 120 bin seyirci gelmiştir. Pist yarışları ve saha etkinlikleri olarak iki bölümde gerçekleştirilen şampiyonada saha etkinlikleri içinde sırıkla atlama, yüksek atlayış, gülle atma, disk atma, çekiç fırlatma, yüksek atlama koşusu ve cirit atma müsabakaları yapılmıştır. ABD, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, Lüksemburg ve Norveç'in asker sporcularının yarıştığı şampiyonada Çek, Yunan, Polonyalı ve Rus sporcular yer almamıştır[12]. Bu süreçte, sonraki etkinliklerin takvimi de aşağıdaki tabloda verildiği şekliyle belirlenmiştir.

12 *CISM*, "Allied Forces Sports Council Track and Field Meet", APO.757. 30 Eylül 1946. Allied Forces Sports Council, *Allied Forces European Track and Field Championships*, 1946, s. 3-7.

Tablo 2: Müttefik Kuvvetler Spor Konseyi Etkinlikleri ve Sponsor Ülkeler[13]

Tarih	Etkinlik	Sponsor Ülke
20-25 Eylül 1946	Tenis	Çekoslovakya
4-8 Kasım 1946	Futbol	SSCB
7-12 Ocak 1947	Eskrim	Fransa
20-22 Şubat 1947	Buz pateni	Norveç
6-9 Mart 1947	Kayak	Norveç
17 Mart 1947	Kır koşusu	İngiltere
25-28 Mart 1947	Masa tenisi	Belçika
1-5 Nisan 1947	Boks	ABD

Belirlenen programa göre Nürnberg, Hanover, Baden-Baden, Brüksel ve Ostend'da konsey tarafından askeri şampiyonalar gerçekleştirilmiş; bu arada SSCB, ilk voleybol şampiyonasının 1 Mayıs 1947'de Moskova'da düzenlenmesini önermiştir. Ancak diplomatik problemlerin baş göstermesiyle SSCB, ABD, İngiltere, Polonya ve Çekoslovakya arka arkaya konseyden ayrılmışlardır[14]. Öncelikle 1947'nin haziran ayında ABD ve İngiltere "ulusal ve mali kısıtlamaları" gerekçe göstererek AFSC'den ayrılmıştır. ABD'nin konseyden ayrılmasında Washington'dan gelen emir doğrultusunda Amerikan askerlerinin Almanya'nın ABD'ye kalan bölümü haricindeki yarışmalara katılmasına izin verilmemesi etkili olmuştur denebilir. Aynı yılın ağustos ayında ise Soğuk Savaş politikalarının tesiriyle SSCB, Polonya ve Çekoslovakya üyelikten çıkmıştır. Dolayısıyla AFSC, Soğuk Savaş dönemi gelişmelerinin tesirine maruz kalmış ve özellikle ABD'nin bu oluşumdan ayrılması ile konseyin sona ereceği düşünülmüştür. Nice'de düzenlenen eskrim yarışmaları sürecinde yapılması planlanan AFSC Toplantısına da yukarıda belirtilen ülkeler katılım göstermemişlerdir. 15-17 Şubat 1948 tarihlerinde gerçekleşen bu toplantıda Fransa, Danimarka, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve Norveç bir araya gelmiş, AFSC'nin Dönem Başkanı olan Fransız Binbaşı Henri Debrus'un devreye girmesi neticesinde mevcut konseyin Uluslararası Askeri Spor Konseyi (International Military Sports Council-Conseil International du Sport Militaire/CISM) adını alması uygun görülerek yeni oluşumun ilk tüzüğü hazırlanmıştır. Böylece AFSC, CISM'e dönüştürülmüş; AFSC üyesi olan ülkelerin aksi

13 Allied Forces Sports Council, *Allied Forces European Track and Field Championships*, 1946, s. 8.

14 "La Jeune Histoire du CISM", *CISM Magazine*, S. 1, Eylül 1958, s. 6.

bir karar vermedikleri takdirde yeni teşkilatın da yasal bir parçası olacağı kararlaştırılmıştır. Bunun yanı sıra, zaman içinde üye olmayan devletlere de üyeliğin sağlanacağı belirtilmiştir[15]. Nihayetinde 1 Eylül 1948'de Vichy'de Fransa, Belçika, Danimarka, Hollanda, Lüksemburg ve İsveç'in katılımıyla CISM, I. Genel Kurulu'nu gerçekleştirmiştir. Temel ilkesini "*ilerlemek*" olarak belirleyen CISM, bu doğrultuda daha çok ülkenin üye yapılmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. Nitekim Genel Kurul'da alınan kararlardan biri de bazı ülkelerin konseye katılmasına yönelik talepte bulunulması olmuş; bu ülkeler arasında İtalya, Portekiz, Mısır, İrlanda ve Finlandiya ile beraber Türkiye de yer almıştır. Öte yandan İrlanda ile Finlandiya'nın üyeliği için delegelere, personellerinden gelebilecek olası itirazları bildirmek amacıyla iki ay süre verilmiş; gizli oyla yapılan değerlendirme neticesinde İspanya, Yugoslavya, Macaristan ve Romanya'nın üyeliği konusunun şimdilik dikkate alınmaması uygun görülmüştür[16]. Buradan hareketle konseyin "Müttefikler" ifadesini "*Uluslararası*" olarak değiştirip sporun birleştirici gücünü dünya barışı ile ilişkili hale getirdiğini söylemekle beraber Soğuk Savaş'ın tesirinde kaldığını da vurgulamak gerekir. Her ne kadar artık Müttefiklerin spor teşkilatı olmaktan çıkılmışsa da yeni bir sınır çizilmiş ve CISM, Soğuk Savaş döneminin Batı Bloğunda yer alan ülkeleriyle yolunu çizmeyi uygun görmüştür. Kaldı ki kuruluşunda yer almamakla beraber ABD de 1951'de CISM'e üye olmuştur. Bu gerçeklik beraberinde Doğu Bloğunun da bir spor teşkilatı kurmasını getirmiş, 1958 yılında Moskova'da faaliyete geçirilen Dost Ordular Spor Komitesi (Sports Committee of Friendly Armies-Sportivnyj Komitet Druzeskih Armij/SKDA), 1991'e kadar varlığını sürdürmüştür[17] . CISM ise halen faal bir teşkilat olup günümüzde Soğuk Savaş'ın Doğu Bloğu ülkeleri de artık üyeler arasında yer almaktadır. Öyle ki Rusya 1991'de CISM'e katılırken 1948'deki ilk genel kurulunda üyeliklerinin şimdilik dikkate alınmaması uygun görülen ülkelerden Macaristan 1991'de, Romanya

15 "P.V. de la 6é Session du Conseil des Forces Alliees", *CISM*, 18 Şubat 1948. "La Jeune Histoire du CISM", *CISM Magazine*, S. 1, Eylül 1958, s. 6. Athinodoros I. Moschopoulos, "Olympic Games and CISM Villages: The Outreach of the International Military Sports Council in the Olympic Games", *Storia Dello Sport Rivista Di Studi Contemporanei*, Vol. 2, No. 1, 2020, s. 39.

16 "de la lére Assemblée Générale du Conseil International du Sport Militaire", *CISM*, 1 Eylül 1948. Moschopoulos, agm., s. 39.

17 *International Military Sports Council*, "Member Nation", https://www.milsport.one/cism/members-nations/america/united-states-of-america-usa son erişim tarihi: 18 Şubat 2024. Union of International Associations, "Sports Committee of Friendly Armies", https://uia.org/s/or/en/1100010020 son erişim tarihi: 18 Şubat 2024.

da 1992'de CISM'e girebilmiştir. Bu doğrultuda CISM'in gerçek manada uluslararası kimliğe kavuşmasını 1991 ile başlatabilmek mümkündür. Resmi tarih anlayışı içinde, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile beraber kapılarını bütün dünyaya açan CISM, bugün 140 üyeye sahiptir. CISM verileri doğrultusunda oluşturulan aşağıdaki tabloda üye ülkeler ve konseye katılım tarihleri görülebilir.

Tablo 3: CISM Üyesi Olan Ülkeler ve Katılım Tarihleri (Alfabetik Olarak Hazırlanmıştır)[18]

CISM Üyesi Olan Afrika Ülkeleri ve Katılım Tarihleri				
Angola-1991	Eritre-2003	Kamerun-1970	Mısır-1950	Sudan-1962
Benin-1979	Esvatini-1998	Kenya-1993	Moritanya-1989	Tanzanya-1973
Botsvana-1984	Fas-1962	Komorlar-2017	Mozambik-2019	Togo-1973
Burkina Faso-1975	Fildişi Sahili-1964	Kongo-1972	Namibya-1994	Tunus-1962
Burundi-1971	Gabon-1974	Kongo Dem. Cumhuriyeti-1970	Nijer-1975	Uganda-1979
Cabo Verde-1993	Gambiya-1993	Lesoto-1997	Nijerya-1971	Zambiya-1975
Cezayir-1965	Gana-1969	Libya-1969	Orta Afrika Cumhuriyeti-1976	Zimbabve-1983
Cibuti-1982	Gine-1981	Madagaskar-1990	Ruanda-1971	
Çad-1975	Gine-Bissau-1993	Malavi-1997	Senegal-1974	
Ekvator Ginesi-1984	Güney Afrika-1994	Mali-1975	Sierra-1977	
CISM Üyesi Olan Amerika Ülkeleri ve Katılım Tarihleri				
ABD-1951	Brezilya-1954	Guyana-2019	Paraguay-1980	Trinidad ve Tobago-2003
Arjantin-1950	Dominik-1980	Jamaika-2003	Peru-1961	Uruguay-1976
Barbados-1997	Ekvador-1997	Kanada-1985	Surinam-1976	Venezuela-1974
Bolivya-1981	Guatemala-1975	Kolombiya-2002	Şili-1973	
CISM Üyesi Olan Asya Ülkeleri ve Katılım Tarihleri				

18 *CISM Yearbook 2021*, "CISM Member Nations", 2022, s. 136-137.

Afganistan-2003	Filistin-2014	Kore Cumhuriyeti-1957	Özbekistan-1993	Umman-1977
Bahreyn-1973	Hindistan-1999	Kuzey Kore -1993	Pakistan-1952	Ürdün-1966
Bangladeş-2007	Irak-1952	Kuveyt-1966	Sri Lanka-1974	Vietnam-1998
Birleşik Arap Emirlikleri-1973	İran-1957	Lübnan-1952	Suriye-1952	Yemen-1975
Çin-1978	Katar-1974	Moğolistan-1993	Suudi Arabistan-1974	
Endonezya-2010	Kazakistan-1993	Myanmar-2016	Tayland-1966	
Filipinler-1995	Kırgızistan-1995	Nepal-2018	Türkmenistan-2018	
CISM Üyesi Olan Avrupa Ülkeleri ve Katılım Tarihleri				
Almanya-1959	Danimarka-1948	İspanya-1951	Lüksemburg-1948	Sırbistan-2003
Arnavutluk-1993	Ermenistan-1995	İsveç-1949	Macaristan-1991	Slovakya-1993
Avusturya-1958	Estonya-1993	İsviçre-1968	Malta-2008	Slovenya-1992
Azerbaycan-1995	Finlandiya-1964	İtalya-1949	Monako-2010	Türkiye-1949
Belçika-1948	Fransa-1948	Karadağ-2007	Norveç-1953	Ukrayna-1993
Beyaz Rusya-1993	Gürcistan-1999	Kıbrıs-1991	Polonya-1991	Yunanistan-1950
Bosna Hersek-2007	Hırvatistan-1993	K. Makedonya-2005	Portekiz-1954	
Bulgaristan-1991	Hollanda-1948	Letonya-1995	Romanya-1992	
Çekya-1991	İrlanda-1964	Litvanya-1993	Rusya-1991	

Tabloda da görüleceği üzere Fransa, Danimarka, Lüksemburg, Hollanda ve Belçika'nın kurucu üyesi olduğu CISM'e, kuruluşunun ertesi senesinde İsveç, İtalya ve Türkiye dâhil olmuştur. 1950'li yıllarda 16, 1960'larda 14, 1970'lerde 32, 1980'lerde 10 ülkenin katıldığı CISM'e 1990'lı yıllarda üye olan ülke sayısı ise 40'tır. Bu 40 ülkenin büyük kısmının SSCB'nin dağılması sonrasında bağımsızlığını kazanan ülkeler olduğu görülmektedir. 2000'lerde ise 20 ülke daha konseye girmiş ve CISM bugünkü üye sayısı olan 140'a ulaşmıştır. Avrupa, Asya, Afrika ve Amerika kıtalarında yer alan bu ülkelerle faaliyetlerini sürdüren CISM, vizyonunda da belirttiği gibi "çeşitli faaliyetleriyle karşılıklı saygıyı, dayanışmayı geliştiren ve barışı teşvik eden dünyanın lider askeri spor organizasyonudur." CISM'in saygı, dayanışma ve barış üçgeninde özetlediği vizyonunun temelinde görüldüğü üzere asker ve spor ögeleri birlikte yer al-

maktadır. Esasen farklı ülke askerlerini sporun gücüyle barış ve dostluk çerçevesinde birleştirmeyi amaç edinen CISM, sloganını "spor yoluyla dostluk" olarak belirlerken değerlerini de "dayanışma, dostluk, saygı, eşitlik, dürüstlük, kararlılık" kelimeleriyle özetlemiştir. CISM'in misyonu ise şu cümleyle ifade edilmiştir: "Askerler arasında dostluğu destekleyen CISM, silahlı kuvvetler arasındaki bedensel eğitim, askeri hazırlık ve eğitimin sağlanmasını sağlayarak tüm milletlerden silahlı kuvvetler personelini spor faaliyetleri yoluyla bir araya getirmeyi amaçlayan dünya çapındaki uluslararası askeri spor organizasyonudur."[19]. Bu bilgilerden hareketle mevcut 208 ülkenin 140'ının üye olduğu CISM ile uluslararası dayanışmanın sağlanacağı ve spordan alınan güçle askeri diplomaside yol katedileceği muhakkaktır. Sadece savaşın değil, barışın da sağlanabilmesi adına askerin ruh ve beden sağlığının güçlü olması gerekmektedir. Dolayısıyla CISM'in faaliyetlerinin bu gerekliliği yerine getirebilecek seviyede programlandığı görülmektedir. Bunun bilincinde olan Türkiye Cumhuriyeti de 75 yıldır bu teşkilatın içinde yer almaktadır.

Uluslararası Askeri Spor Konseyi İçinde Türk Silahlı Kuvvetleri

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, sporun birleştirici gücünün farkındalığıyla ve hem yurtta hem de dünyada barışı vurgulayan kurucu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün izinde hareket ederek kuruluşu itibariyle sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlere oldukça önem vermiştir. Bu politikasını sonraki yıllarda da devam ettiren Türkiye'nin CISM ile birlikteliği yukarıdaki bölümde de belirtildiği üzere 1949'da başlamıştır. 75 senedir CISM'e üye olan Türkiye, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) vasıtasıyla sporun pek çok dalında müsabakalara katılırken diğer üye ülkeler gibi birçok etkinliğe de ev sahipliği yapmaktadır. Bu etkinlikler sadece yarışmalarla sınırlı olmayıp eğitim içerikli de olabilmektedir. Örneğin 22-26 Eylül 1969 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenen CISM Semineri bunlardan biridir. "Ortadoğu milletlerini askeri spor yönünden aydınlatmak" amacıyla yapılan seminere ABD, Finlandiya, Fransa, İran, Belçika, Batı Almanya, İsveç, Lübnan ve Kuveyt delegeleri katılmış; seminerin gündeminde "Genel antrenman ve kondisyon metotları, sporda tıbbi ve psikolojik araştırmalar, orta ve uzun mesafe koşularında teknik gelişmeler, gelişmelerle ilgili teorik ve pratik çalışmalar" yer almıştır[20]. İstanbul Belediye Sarayı'nda yapılan ve "CISM Akademisi Uluslararası Teknik Spor Semineri" veya "Ortadoğu Teknik Spor Semineri" olarak

19

20 "Uluslararası Askeri Spor Semineri İstanbul'da Toplanıyor", *Cumhuriyet*, 19 Eylül 1969, s. 8.

adlandırılan etkinliğe Gammondi ve Roelants gibi ünlü eski atletlerin yanı sıra Prof. Dr. Rasim Adasal, Prof. Dr. Necati Akgün, Doç. Dr. Osman Nuri Koçtürk gibi akademisyenler de katılmışlardır[21]. Verilen bilgilerden hareketle Ortadoğu ifadesinin CISM ve Türkiye açısından değerlendirmesi, bölge ülkelerinin konseye yönelmesi için Türkiye'nin varlığından istifade etme olarak yapılabilir. Soğuk Savaş'ın en sıcak bölgelerinden biri olan Ortadoğu'nun kendileri ile temasını önemseyen Batı için Türkiye bu noktada öne çıkmaktadır. Öte yandan CISM'in raporlarına ve yayınlarına bakıldığında Türkiye'nin bazen Avrupa bazen de Ortadoğu grupları içine dahil edildiği de görülmektedir. Buradan hareketle CISM'i sadece spor teşkilatı olarak görmenin eksik kalacağını belirtmek yerinde olacaktır. Diplomasi için sporun gücünden faydalanmayı, üye devletlerde düzenlenen etkinliklerle kültürel iletişimi de sağlayabilmeyi hedefleyen CISM bünyesinde Türkiye'de düzenlenen spor faaliyetlerine bakıldığında ise 1972'de Ankara'da 5'nci Güreş Şampiyonası'nın, 1975'te İzmir'de 21'nci PAIM Müsabakası'nın, 1976'da Heybeliada'da 19'ncu Deniz Pentatlonu Şampiyonası'nın yapıldığı, 1954'ten beri düzenlenen CISM Deniz Haftası'nın da yine 1976'da Türkiye'de gerçekleştirildiği görülmektedir[22]. CISM'in etkinlikleri incelendiğinde Türkiye'nin 1976 sonrasında, öncesine nazaran daha az faal olduğu da dikkat çekmektedir. Bu durum iç siyasette yaşanan gelişmelerin tesiriyle olabileceği gibi 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'nın bir yansıması olarak da değerlendirilebilir. Nihayetinde 1976-1986 yılları arasında CISM içindeki faaliyetlerini yavaşlattığı gözlenen Türkiye'nin, sonrasında yeniden aktif hale geldiği söylenebilir. Bu aktivitelerden biri 1994'te konseyin 49'ncu Genel Kurul Toplantısının İstanbul'da yapılması olmuştur[23]. Ancak bahsi geçen toplantıda Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesimiyle soğuk bir savaş yaşandığı da belirtilmelidir. Kuruluşu itibariyle sporun gücüyle devletler arasında barışı sağlamayı hedefleyen CISM, tarihinde ilk defa diplomatik bir sıkıntıyı bu kongre esnasında yaşamış, Türkiye ile uzlaşamayan Kıbrıs Rum Kesimi ve Yunanistan ilk oturumun sonrasında salondan ayrılmıştır. Her ne kadar siyasi

21 "CISM Semineri Bugün Başlıyor", *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1969, s. 8. "CISM Akademisi Spor Semineri Bitti", *Cumhuriyet*, 27 Eylül 1969, s. 8. "Stage d'Istanbul", *Sport International Yearbook*, 1969, s. 36-38.

22 "1948-1973", 1973, *Sport International*, s. 59. "1972 Calendar", *Sport International Yearbook*, 1971, s. 27. "XXIst PAIM, İzmir-Turkey", *Sport International Yearbook*, 1975, s. 84-85. "XIX Naval Pentathlon Championship", *Sport International Yearbook*, 1976, s. 46-47. "Sea-Week", *Sport International*, Kasım 1982, s. 23.

23 Marc Vandenplas, "Green Light for Rome", *Sport International*, Eylül 1994, s. 72-73. *Cumhuriyet*, "Zechner, CISM Başkanı", 13 Mayıs 1994, s. 16.

bir yapılanma değil gibi görünse de CISM'in askeri bir örgüt olduğunu ve üyelerinin devletlerinin savunmalarıyla doğrudan görevli bulunduğunu göz önünde tutmak gerekmektedir[24]. Öte yandan dostluk hedefiyle yola çıktığını her fırsatta belirten CISM'in böylesi konulara hassasiyetle yaklaştığı ve sporun önüne geçmesine müsaade etmediği de söylenmelidir. Bu doğrultuda Türkiye'nin ev sahipliği yaptığı diğer sportif faaliyetlerin neler olduğu konusuna dönmek yerinde olacaktır. Türkiye'deki faaliyetlerin belli başlıları aşağıdaki tabloya kronolojik olarak işlenmiştir. Bu süreçte Antalya'nın Kemer ilçesinde 29 Şubat-3 Mart 2005 günleri arasında gerçekleştirilen 1'nci Yönetim Kurulu toplantısı, spor etkinliği olmadığı için ilgili tabloya eklenmemiştir[25].

Tablo 4: Türkiye'de Düzenlenen Belli Başlı CISM Etkinlikleri

Etkinlik Adı	Etkinlik Tarihi	Etkinlik Yeri
15. Voleybol Şampiyonası[26]	8-20 Haziran 1987	Ankara
23. Paraşüt Şampiyonası[27]	9-19 Eylül 1993	Kayseri
37. Atıcılık Şampiyonası[28]	17-28 Haziran 2000	Ankara
40. Deniz Pentatlonu Şampiyonası[29]	30 Haziran-8 Temmuz 2001	İstanbul
13. Binicilik Şampiyonası[30]	15-23 Temmuz 2001	Ankara
49. Kır Koşusu Şampiyonası[31]	18-22 Mart 2002	Antalya
22. Güreş Şampiyonası[32]	2-10 Ağustos 2003	İstanbul
48. Havacılık Pentatlonu Şampiyonası[33]	15-20 Ağustos 2004	İstanbul

24 "Editorial", *Sport International*, Eylül 1994, s. 4.

25 *CISM Yearbook*, "1st Board of Directors Meeting in Kemer/Antalya", 2005, s. 14.

26 "Victory for Turkey and the United States 15th Volleyball Championship", *Sport International*, Aralık 1987, s. 15.

27 "En 80 Jours le Tour du CISM", *Sport International*, Aralık 1993, s. 38-39.

28 *CISM Annual Report*, "37th World Military Shooting Championship", 2000, s. 44-45.

29 *CISM Yearbook*, "40th World Military Naval Pentathlon Championship", 2001, s. 42-43.

30 *CISM Yearbook*, "13th World Military Equestian Championship", 2001, s. 48-49. "Günün İçinden", *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 2001, s. 18.

31 *CISM Yearbook*, "49th World Military Cross-Country Championship", 2002, s. 34-35.

32 *CISM Yearbook*, "22nd World Military Wrestling Championship", 2003, s. 88-89. "Kısa Kısa", *Cumhuriyet*, 2 Ağustos 2003, s. 19.

33 "Günün İçinden", *Cumhuriyet*, 21 Nisan 2004, s. 18. *CISM Yearbook*, "48th World Military Aeronautical Championship", 2004, s. 44-45.

39. Atıcılık Şampiyonası[34]	12-19 Temmuz 2004	Ankara
43. Deniz Pentatlonu Şampiyonası[35]	1-9 Temmuz 2006	İstanbul
55. Pentatlon Şampiyonası[36]	6-11 Eylül 2008	Ankara
1. Askeri Öğrenci Oyunları[37]	17-24 Ekim 2010	Ankara

Tabloda da görüleceği üzere CISM tarafından ilk defa 2010'da Türkiye'de düzenlenen Askeri Öğrenci Oyunları, üç kıtadan 22 farklı ülkenin 500 öğrencisinin katılımıyla harp okulunda gerçekleştirilmiş, oyunlardan ayrı katılımcı öğrencilere eğitim ve seminerler de verilmiştir[38]. Geleceğin komutanlarının birbiriyle kaynaşmasıyla ileride yaşanabilecek savaşların önüne geçmeyi düşünen CISM'in bu etkinliğinde Afganistan, Arnavutluk, Azerbaycan, Belarus, Brezilya, Kolombiya, Hindistan, Endonezya, İran, Kore, Letonya, Yugoslavya, Hollanda, Norveç, Peru, Katar, Romanya, Rusya, Sırbistan, İsveç, Türkiye ve Ukrayna'nın 349 erkek, 80 kadın askeri yarışmışlardır. Pentatlon, Atletizm, Voleybol, Oryantiring, Atıcılık branşlarında düzenlenen yarışmalarda Türkiye de mühim başarılar elde etmiştir. Örneğin Askeri Pentatlon Yarışmalarında Remzi Satıroğlu Engelli Koşuda ikinci, Engelli Koşu-Engelli Yüzmede üçüncü olurken Engelli Yüzme kadınlarda da Melike Yıldırım üçüncülük kazanmıştır. Oryantiring Orta Mesafe Parkurda erkeklerde Ramazan Bostancı birinci, Mustafa Albayrak ikinci; kadınlarda Şebnem Türkçe birinci, Gülru Gizem Atabey ikinci ve Elif Koçyiğit üçüncü olmuştur. Uzun Mesafe Parkurdaysa erkeklerde Yaşar İsmet Demiröz birincilik, Bilal Murat ikincilik, Ramazan Bostancı üçüncülük; kadınlarda Elif Koçyiğit ikincilik, Dilek Özkan üçüncülük elde etmiştir. Oryantiring takım yarışmalarında da Türkiye hem erkek hem de kadında birinciliği kazanmıştır. Atıcılıkta Hava Tüfeği Atışlarında erkeklerde Mert Nalbant ikinci, kadınlarda Elif Duygu Eren birinci, Zeynep Özcan ikinci, Elif Tuğba Erdemirci üçüncü olurken Havalı Tabanca Atışlarında erkeklerde Abdülkadir Temurtaş ikinci, Ozan Olgu Köreke üçüncü; kadınlarda İrem Ünal birinci, Burcu Terzi ikinci olmuştur. Ayrıca Havalı Tabanca ve Hava Tüfeği Atışlarında hem erkeklerde hem de kadınlarda Türkiye, birinciliği almıştır. Atletizm müsabakasında Kadir Çürük güllede üçüncülük, 4x100

34 *CISM Yearbook*, "39th World Military Shooting Championship", 2004, s. 52-53.

35 *CISM Yearbook*, "43rd World Military Naval Pentathlon Championship", 2006, s. 42-43.

36 *CISM Yearbook*, "Military World Championship 2008", 2007, s. 80.

37 *CISM Yearbook*, "1st World Military Cadet Games", 2010, s. 39-41.

38 *CISM Yearbook*, "1st World Military Cadet Games", 2010, s. 39.

m. Bayrak Yarışında erkek takımı ikincilik kazanmıştır. Son olarak voleybol erkek takımı da üçüncülük elde etmiştir[39]. Ev sahipliği yaptığı bu oyunlarda çok sayıda madalyanın sahibi olan Türkiye'nin dışarıdaki şampiyonalarda da benzeri başarılar elde ettiğini söylemek gerekir. Başarıların çoğunluğu ise belli branşlarda yoğunluk kazanmıştır. Türkiye'nin CISM müsabakaları içinde adından söz ettirdiği branşlardan birisi kuşkusuz futbol olmuştur. TSK, CISM'e üyeliğinin ilk senesinde Ordu Futbol Takımı ile Dünya Ordulararası Futbol Şampiyonası'na katılarak konsey içindeki varlığını hissettirmeye başlamıştır. Futbolda dört altın, yedi gümüş, üç bronz madalya kazanan Türk Ordu Futbol takımının ilk üçe kaldığı maçları gösteren tablo, CISM'deki bilgilerden yola çıkarak aşağıdaki gibi hazırlanmıştır.

Tablo 5: TSK Futbol Takımı'nın CISM'de Elde Ettiği Başarılar[40]

Sene	Yer	Katılan Ülkeler	Türkiye'nin Aldığı Derece
1949	Paris/ Fransa	Belçika, Danimarka, Fransa, İtalya, Türkiye	İkincilik
1953	Ankara/ Türkiye	Belçika, Mısır, Fransa, Yunanistan, İtalya, Hollanda, Türkiye	İkincilik
1954	Brüksel/ Belçika	Belçika, Mısır, ABD, Fransa, Yunanistan, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, Türkiye	İkincilik
1955	Roma/ İtalya	Belçika, Mısır, ABD, Fransa, Yunanistan, Irak, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, Suriye, Türkiye	Birincilik
1960	Oran/ Fransa	Belçika, Fransa, Yunanistan, Türkiye, Mısır, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz	İkincilik
1961	Ankara/ Türkiye	Fransa, Yunanistan, Hollanda, Türkiye, ABD, Irak, Belçika, Lüksemburg, Portekiz	Birincilik
1962	Seul/Kore	Belçika, Kore, Yunanistan, Hollanda, Türkiye, Mısır, Fas, ABD, Irak, Suriye, Avusturya, Fransa, Lüksemburg	Üçüncülük
1963	Atina/ Yunanistan	Belçika, Fransa, Yunanistan, Türkiye, Mısır, Fas, ABD, Irak, Lüksemburg, Hollanda	Üçüncülük (Fransa ile birlikte)

39 "1st World Military Cadet Games", *CISM Magazine*, S. 150, Aralık 2010, s. 101.

40 *CISM*, "Football", https://www.milsport.one/sports/cism-disciplines-world-level-sport/football (Erişim: 12.03.2024).

1964	Ankara/ Türkiye	Almanya, Fransa, Hollanda, Türkiye, Mısır, Fas, Tunus, ABD, Irak, İran, Suriye, Belçika, Yunanistan, Lüksemburg, Norveç, Portekiz	İkincilik
1965	Madrid/ İspanya	Belçika, İspanya, Fas, Fildişi Sahili, Mısır, Senegal, Tunus, ABD, Irak, İran, Suriye, Almanya, Fransa, Yunanistan, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz	İkincilik
1966	Rabat/Fas	Almanya, Belçika, Fildişi Sahili, İspanya, ABD, Fransa, Yunanistan, Irak, Lüksemburg, Fas, Hollanda, Portekiz, Tunus, Türkiye	Birincilik
1967	Brüksel/ Belçika	Belçika, Fas, Hollanda, Türkiye, Fildişi Sahili, Tunus, Irak, İran, Almanya, Avusturya, İspanya, Fransa, Yunanistan, Lüksemburg, Portekiz	Birincilik
1968	Bağdat/Irak	Kore, Fildişi Sahili, İspanya, Yunanistan, Hollanda, Türkiye, Cezayir, Fas, Tunus, Irak, İran, Kuveyt, Filipinler, Tayland, Vietnam, Almanya, Belçika, Fransa	İkincilik
1991	Arnhem/ Hollanda	Almanya, ABD, Fransa, Gine, İran, İtalya, Hollanda, Türkiye, Zambiya, Botsvana, Kamerun, Kongo Cumhuriyeti, Gana, Nijerya, Zimbabve, Brezilya, Kanada, Suriye, Irak, Ürdün, Pakistan, Belçika, Lüksemburg, Rusya	Üçüncülük

Türkiye'nin futbolda el ettiği bu başarılara, etkinlikleri dördüncü olarak bitirdiği 1952, 1956, 1963 ve 1972 yıllarını da ekleyebilmek mümkündür. Futbol ile ilgili etkinliklerde sonraki süreçte çok bulunmadığı görülen TSK'nın dikkat çektiği branşlardan birinin de güreş olduğunu söylemek gerekir. 1952'de İstanbul'da düzenlenen güreş şampiyonasında 52 kiloda Mehmet Birer, 57 kiloda Osman Avcı, 62 kiloda Hasan Kafadar, 67 kiloda Emrullah Kur, 73 kiloda Muammer Varboz, 79 kiloda Salih Okatan, 87 kiloda Satılmış Gündüz ve Sabri Pekşen (ağır) İstanbul Karagücü Takımı sporcuları olarak yarışmışlardır[41]. Bu dönemde CISM'in Türkiye Heyetinin başında bulunan ve 1958'de Genelkurmay Başkanlığı Beden Terbiyesi Müdürlüğüne getirilen eski sporcu Alb. Turgut Tuna,[42] CISM'in yayın organı CISM Magazine'ne "Bir Türk Kadar Güçlü" başlığıyla Karakucak Yağlı Güreşleri'ni ve Kırkpınar

41 "Ordulararası Serbest güreş Müsabakaları", *Cumhuriyet*, 29 Ocak 1952, s. 6.

42 "Albay Turgut Tuna Genel Kurmay Beden Terbiyesi Müdürü Oldu", *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1958, s. 6. "List of Member Countries", *CISM Magazine*, S. 2, Ocak 1959, s. 5.

Şampiyonalarını anlattığı bir makale kaleme almış; 1960 Roma Olimpiyatlarında Türk güreşçilerinin başarılı olacağını vurguladığı bu yazısında Tuna, güreşin Türk askeri için önemini şu satırlarda izah etmiştir:

"Türk Silahlı Kuvvetlerinde güreş, 16 ve 17. Yüzyıllarda Türk Ordusu'nda en küçük birliklerde bile fiili güreş faaliyetlerinin olduğu bilinen bir gerçektir. O zamanlar 2500 kişilik bir birliğin içinde en az 100-150 pehlivan bulunması şarttı. Bu pehlivanlar her zaman formda kalıyor, hatta birlik komutanları bile güreş müsabakalarında hazır bulunuyordu. Padişahların birliklerin yıllık denetimleri sırasında yapılan müsabakalarda dereceye girenlere büyük ödüller verilirdi. Günümüz Türk Ordusunda güreşe çok önem verilmektedir. Bunun nedeni güreşin yakın dövüşe hazırlık sporu olmasından kaynaklanmaktadır. Kara, Hava, Deniz ve Jandarma Kuvvetlerinden her kuvvetin kendi şampiyonaları sonucunda seçilen takımlar, Genelkurmay Başkanlığı tarafından her yıl düzenlenen Türk Silahlı Kuvvetleri Güreş Şampiyonası'na katılıyor. Serbest ve Greko-Romen her stilde kazananlar daha sonra Türk Silahlı Kuvvetleri Güreş Takımlarını oluşturuyor."[43]

CISM müsabakaları içinde de Türk sporcuların güreşe olan yatkınlığı ve elde ettiği başarılar oldukça dikkat çekmiştir. Bunun tarihsel bir anlam ifade ettiğini vurgulayan Alb. Tuna'nın CISM'deki vazifesi, bu konuşmasından kısa süre sonra, 27 Mayıs'ta yaşanan askeri müdahalenin ardından bitmiş, yerine Alb. Muhterem Özyurt görevlendirilmiştir[44]. Öte yandan ülke içinde yaşanılan sıkıntılı sürece rağmen müsabakalara katılım sağlanmaya devam edilmiştir. Bu dönemde, 1961'de futbol turnuvaları kapsamında Irak ile mücadele Ankara'da yapılırken[45] güreşte de aynı yıl 73 kiloda Mustafa Civelek'in İstanbul'daki müsabakalarda birinci olduğu görülmektedir[46]. 1962'de Tahran Muhammed Rıza Spor Salonu'nda düzenlenen serbest güreş şampiyonasının ilk gününde yedi galibiyet kazanan Türk takımı, 9 Mayıs 1962'de yapılan ikinci karşılaşmalardaysa beş galibiyet, bir mağlubiyet almıştır. Şampiyonaya katılan yarışmacılar 52 kiloda Mehmet Esenceli, 53 kiloda Nihat Kabanlı, 70 kiloda

43 Turgut Tuna, "Strong as a Turk", *CISM Magazine*, Haziran 1960, S. 6, s. 10-12.

44 "Heads of Delegation", *CISM Magazine*, S. 9, Ekim 1960, s. 36. Özyurt'tan sonra ise göreve sırasıyla Alb. Nuri Yüksel, Alb. Nihat Isıtman, Alb. Şeref Tunca, Alb. Necip Belen gelmiştir. Bk. *CISM Yearbook*, "Delegation Chiefs", 1969, s. 60. "Delegation Chiefs", *Sport International Yearbook*, 1970, s. 19. "Delegation Chiefs", *Sport International*, 1973, s. 14. "Middle East", *Sport International Yearbook*, 1976, s. 15. *Sport International*, 1978, s. 23.

45 "CISM Parade", *CISM Magazine*, S. 11, Nisan 1961, s. 20-21.

46 "Life at the CISM", *CISM Magazine*, S. 12, Temmuz 1961, S. 12, s. 39.

Mehmet Altan, 78 kiloda Firuz Yılmaz, 87 kiloda Hasan Şahin, ağırda Yürek Bilal'dir. Galip gelemeyen yarışmacımız, İranlı Rıza Malakan tarafından 9 dk 21 saniyede tuşla mağlup eden Bilal olmuştur. Türkiye'den ayrı yarışmada İran, ABD, Irak, Lübnan, Fransa, Belçika da yer almıştır[47]. Esasen her dönemde güreş müsabakalarında adını duyuran Türkiye'nin CISM içindeki başarılarına bakıldığında 1971'de Yunanistan'da 74 kiloda Mehmet Uzun ile 82 kiloda Asım Bülbül'ün altın madalya aldığı,[48] 1972'de Ankara'da düzenlenen 5'nci CISM Serbest Güreş Şampiyonası'nda Mehmet Güçlü, Hasan Şadır, Mehmet Uzun, Mehmet Sarı ile Türkiye'nin dört altın madalyanın daha sahibi olduğu söylenebilir[49]. Türk askerlerinin güreşle ilgili doksanlı yıllardaki başarıları ise aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 6: 1990'lı Yıllarda Türk Güreşçilerin CISM Dünya Şampiyonalarındaki Neticeleri (Serbest Stil)[50]

Sene-Ülke	Yarışmacı	Derecesi	Takım Derecesi
1990-ABD Askeri Şampiyonası	Ahmet Orel (52 kg)	1	2
	Ergüder Bekişdamat (57 kg)	1	
	Muharrem Demireğen (62 kg)	1	
	Turan Ceylan (74 kg)	1	
	Sebahattin Öztürk (82 kg)	1	
	İbrahim Kavi (90 kg)	2	
	Mahmut Demir (100 kg)	1	
1991-İstanbul Askeri Şampiyonası	Hayrettin Baydur (48 kg)	1	1
	Ahmet Orel (52 kg)	1	
	İsmail Zurnacı (57 kg)	1	
	Muharrem Demireğen (62 kg)	1	
	Turan Ceylan (74 kg)	1	
	Sebahattin Öztürk (82 kg)	1	
	Fikret Ersoy (90 kg)	2	
	Mahmut Demir (100 kg)	1	

47 "Tahran'da Yapılan Müsabakalarda Ordu Güreş Takımımız Şampiyonluğa Gidiyor", *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1962, s. 6.

48 "V[th] Wrestling", *Sport International Yearbook*, 1971, s. 71.

49 "Takım Halinde Şampiyon Olduk", *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1972, s. 8.

50 *Güreş Dosyası*, Dünya Ordulararası Şampiyonaları https://www.guresdosyasi.com/srordu.html son erişim tarihi: 10.02.2024.

1993-İran Askeri Şampiyonası	Yüksel Şanlı (68 kg)	3	2
	Ömer Aslantaş (100 kg)	1	
1995-İtalya Askeri Şampiyonası	Kamil Kocaağaoğlu (74 kg)	3	2
	Savaş Yıldırım (100 kg)	1	
	Zekeriya Güçlü (130 kg)	1	
1997 Dünya Şampiyonası	Yılmaz Şükrüoğlu (54 kg)	2	3
	Sedat Dumlu (76 kg)	1	
	Ali Rıza Keser (85 kg)	3	
	Aydın Polatçı (130)	3	
1999-Hırvatistan CISM 2. Askeri Oyunları	Osman Şentürk (54 kg)	4	3
	Arif Kama (58 kg)	4	
	Arif Yılmaz (63 kg)	6	
	Nevzat Sarı (69 kg)	12	
	Muhsin M. Yıldız (76 kg)	12	
	Kazım Şakiroğlu (85 kg)	10	
	Ahmet Doğu (97 kg)	7	
	Bayram Doğan (130 kg)	2	
2000-ABD CISM 17. Dünya Şampiyonası	Erdinç Kırbıyık (54 kg)	1	1
	Tekin Soyer (58 kg)	3	
	Ümit Orel (63 kg)	3	
	İsa Kale (69 kg)	2	
	Hasan Ergin (76 kg)	4	
	Nuri Zengin (85 kg)	1	
	Kazım Şakiroğlu (97 kg)	4	
	Aydın Polatçı (130 kg)	1	
2001-Hırvatistan CISM 20. Dünya Şampiyonası	Erdinç Kırbıyık (54 kg)	4	3
	Tekin Soyer (58 kg)	4	
	Ümit Orel (63 kg)	9	
	Murat Kesen (69 kg)	3	
	Hasan Ergin (76 kg)	3	
	Osman Erdoğan (85 kg)	4	
	Fatih Çakıroğlu (97 kg)	3	
	K. Tolga Topçu (130 kg)	5	

Doksanlı yıllarda güreşte bu başarılar elde edilirken diğer dallardaki gelişmelere bakıldığında 1995'te CISM tarafından Roma'da düzenlenen 1'nci Dünya Askerî Spor Oyunları'na katılan 89 ülke arasında yer alan Türkiye'yi askeri pentatlon

yarışmalarında kadın ve erkek sporcuların temsil ettiği, kadınlarda 11 ülke içinde üçüncülük, erkeklerde 26 ülke içinde on ikincilik kazanıldığı görülmektedir. 18 ülkenin katıldığı yelken yarışmalarında genel klasmanda 10'ncu sırada mücadele eden TSK, 45 ülkenin katıldığı boks müsabakalarında ise 60 kiloda Enver Yılmaz'la, 63,5 kiloda Muhammed Kolu'yla, 67 kiloda Hüseyin Kurtulmaz'la ikinci tura yükselmiştir. 57 kiloda Levent Özcan ise ilk turda elenmiştir[51]. 1997'de CISM tarafından İsveç'in Kristinehamn şehrinde düzenlenen ve 24 ülkenin katıldığı 45'nci Dünya Askeri Pentatlon Şampiyonası'nın ön eleme grubunda Çin'in ardından ikinci sırada yer alan Türkiye, çeyrek finalde Danimarka'yı, yarı finalde Rusya'yı elemiş; yedi gün süren şampiyonayı, ikinci olarak tamamlamıştır. 21-29 Ağustos 1998'de Brezilya'da yapılan Havacılık Pentatlonu Şampiyonasında ise Ceyhun Özer Basketbolda birinciliği almıştır[52]. Pentatlon Müsabakalarında adından söz ettiren ülkelerin başında gelen Türkiye; 1952'de ilk kez katıldığı Askeri Pentatlon Yarışmalarının 1954, 1955, 1956, 1961, 1962, 1965, 1966, 1971, 1976, 1977, 1979, 1986, 1987, 1992, 1993 ve 1995-2015 arasında düzenlenen tüm müsabakalarına da (sadece 2005'te müsabaka yok) sporcularını göndermiştir. 1991'den itibaren kadınlar için de düzenlenmeye başlayan yarışmalara aynı yıl katılmaya başlamış ve 1991-1993, 1995-1996, 1999-2004 arasında her yıl ve 2008, 2013-2014'teki Pentatlon Müsabakalarında kadın sporcularımız yarışmışlardır. Türkiye'nin 2000'li yıllardaki CISM tarihçesine bakıldığında öncelikle Deniz Pentatlonu Milli Takımının 2000'de düzenlenen 39'ncu Deniz Pentatlonu Dünya Şampiyonası'nda çeviklik parkurunda dünya şampiyonu olduğu görülmektedir. Şampiyonaya katılan 13 ülke içinde İsveç, Almanya ve Finlandiya'nın ardından Türkiye, dördüncü olmuştur. Astsb. Üçvş. Ömer Şirin, 1. 48.2'lik derece elde ederek dünya rekoru kırarken Deniz Yzb. Cihangir Yılmaz gemicilik parkurunda 3. 43.1'lik dereceyle Avrupa şampiyonu olmuş, kurtarma yüzmesinde 1. 04.7'lik derecesiyle Türkiye rekoru kırmıştır. Kadınlarda da Deniz Tğm. Asu Büyükdurmuş 2. 02.2'lik derecesiyle Türkiye rekoru kırmış ve Avrupa şampiyonu olmuştur[53]. 2001'de 40'ncısı düzenlenen Deniz Pentatlonu Dünya Şampiyonası'nın ikinci gününü üç yarışın ardından toplam puanda birinci sırada bitiren Türkiye,[54] 2002'de gerçekleştirilen pentatlon yarışmalarının atış disiplinini de 200 puan yapan P. Ütğm. Yasin Taş'la elde

51 "Pentatlonda Üçüncü Olduk", *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1995, s.18.

52 "Pentatloncular İkinci Sırada", *Cumhuriyet*, 11 Ağustos 1997, s. 16. *CISM Annual Report*, "42nd World Military Aeronautical Pentathlon Championship", 1998, s. 48-49.

53 "Pentatlon Takımı Dünya Şampiyonu", *Cumhuriyet*, 3 Eylül 2000, s. 19.

54 "Günün İçinden", *Cumhuriyet*, 5 Temmuz 2001, s. 18.

etmiştir[55]. 2006'da İstanbul'da düzenlenen CISM deniz pentatlonu 43'ncü Dünya Şampiyonası'nda erkeklerde şampiyonluk kazanılmış;[56] 8-16 Ekim 2014'te Kore'de yapılan 61. Dünya Askeri Pentatlon Şampiyonası'ndaki 32 ülkeden biri olan Türkiye'yi temsil eden İbrahim Akdeniz, erkekler bireysel atış oyunlarında üçüncü olmuştur.[57] 22-26 Haziran 2015'te İsveç'te düzenlenen ve altı branştan oluşan hava pentatlonunda atışta Tuğrul Özdil 10'ncu, Hami Karagöl 11'nci, Murat Çeşmeliler 15'nci, Arif Akçay 28'nci; Eskrimde Karagöl 3'ncü, Çeşmeliler 7'nci, Özdil 9'ncu, Akçay 10'ncu; Basketbolda Karagöl 10'ncu, Özdil 12'inci, Çeşmeliler 21'inci, Akçay 22'inci; Yüzmede Karagöl 18'inci, Özdil 20'nci, Akçay 27'nci, Çeşmeliler 30'ncu; Engelli Koşuda Karagöl 5'nci, Çeşmeliler 15'nci, Özdil 16'ncı, Akçay 22'nci; Oryantiringde Çeşmeliler 9'ncu, Karagöl 16'ncı, Akçay ve Özdil 28'nci; bireyselde Karagöl 10'ncu, Özdil 17'nci, Çeşmeliler 18'nci, Akçay 26'ncı sırada yarışmaları tamamlamışlardır. Takım olarak beşinci olan Türkiye,[58] 27 Haziran 2 Temmuz 2015'te Finlandiya'da yapılan Deniz Pentatlonunda ise takım halinde altıncı sıraya oturmuştur. Burada Türkiye'yi temsilen Sefa Poyraz 17'nci, Kemal Ilçın 18'nci, Erhan Olgun 21'nci, Emre Büyükaydın 22^nci, Ahmet Kılıçer 31'nci, Rıfat Çaylı 32'nci, Abdullah Hayırlı 37'nci olmuştur[59]. 2015'te Mungyeong'da düzenlenen CISM Askeri Oyunları'na katılan Murat Çeşmeliler, Hami Karagöl, Arif Akçay ve Tuğrul Özdil ise Havacılık Pentatlonu takım müsabakalarından üçüncülükle ayrılmışlardır[60]. Görüldüğü üzere pentatlon dalında adından oldukça bahsettiren Türk askeri sporcularının başarıları bu kadar olmamakla beraber çalışmanın sınırlarını aşacak mahiyette olduğundan hepsine burada yer verilememiştir. Bu durumun diğer spor dalları için de geçerli olduğunun altını çizmek yerinde olacaktır. Böyle olmakla berbaer Türkiye'nin katılım gösterdiği diğer müsabakalarda elde ettiği derecelere de kısaca bakmak gerekmektedir. Özetle Türkiye'nin 23 Eylül-5 Ekim 1951 tarihleri arasında Roma'da yapılan Dünya Askeri Atletizm Şampiyonası'nda Osman Coşgül ile altın madalyaya hak kazandığı,[61] 1952'de

55 *CISM*, "Military Pentathlon", https://www.milsport.one/sports/cism-disciplines-world-level-sport/military-pentathlon son erişim tarihi: 12 Mart 2024.

56 "Kısa Kısa", *Cumhuriyet*, 8 Temmuz 2006, s. 18.

57 *CISM Yearbook*, "CISM", 2014, s 105.

58 "Open Nordic Military Championship in Aeronautical Pentathlon 2015-Results", *CISM*, 2015, s. 7-16.

59 "ONMC Navalpentathlon Result 2015", *CISM*, 2015, s. 1. "ONMC Teamresults 2015", *CISM*, 2015, s. 1.

60 *CISM Yearbook*, "Aeronautical Pentathlon", 2015, s. 28-31.

61 "Les Records CISM-Athlétisme", *CISM Magazine*, S. 3, Nisan 1959, s. 37.

Danimarka'da takım halinde üçüncü olduğu[62]. 1958'in nisan ayında Nice'de gerçekleştirilen ve Şili, İspanya, Fransa ve İtalya'nın da katılımıyla yapılan atlı engel atlama şampiyonasında Nail Gönenli'nin şampiyon olduğu söylenebilir. Aynı yılın mayıs ayında yine Nice'de düzenlenen ve Belçika, Kore, İspanya, ABD, Fransa, İran, Hollanda ile birlikte yer alan Türk takımı Basketbol ve Futbol Şampiyonalarında ise dereceye girememiştir[63]. Basketbolda 1970'te İran'da yapılan müsabakalarda dördüncü olan Türkiye'nin 2000'de de Lübnan'da beşinciliği bulunmaktadır[64]. Bunun yanı sıra 2001'de Kara Harp Okulu Atlı Spor Eğitim Merkezi tesislerinde yapılan 13'ncü CISM Dünya Askeri Binicilik Şampiyonası'nda TSK Takım Engel Atlama Uluslar Kupasında üçüncülük elde etmiştir[65]. 2004'te Sofya'da düzenlenen Avrupa Bölgesel Atış Şampiyonası'na Bulgaristan, İtalya, İspanya, Norveç ve Polonya'yla beraber sporcu gönderen Türkiye, Tabanca Atış Ulusal Takımı ile iki dalda takım sıralamasında ikinciliği elde etmiştir. Bu şampiyonada Ütğm. Tuğba Ormanoğlu, askeri çabuk atışta altın madalyayı kazanmış, TSK Tabanca Atış Bayan Ulusal Takımı, "yavaş+çabuk atış" ve "askeri çabuk atış" dallarında İtalya'nın ardından ikinci olmuştur. Yavaş+çabuk atış dalında Yzb. Ayşe Kil Erten de ferdi sıralamada ikincilik kazanmıştır. 2006'da Seul'de yapılan 17'nci Dünya Ordulararası Tekvando Şampiyonası'nda 62 kiloda Ayhan Tanrıverdi, 84 kiloda Bekir Aydın bronz madalya sahibi olmuşlardır[66]. 8-15 Ekim 2001'de Hırvatistan'da yapılan 20'nci CISM Güreş Şampiyonası'nda ise Grekoromende 69 kiloda Selçuk Cebi bronz madalya kazanmıştır[67]. 2005'te Güney Afrika'daki şampiyonalarda Boksta 54 kiloda Hakan Doluay ve 81 kiloda Hamza Güneş'le ikincilik elde eden Türkiye,[68] 2006'da Bakü'de düzenlenen 24'ncü CISM Güreş Şampiyonası'nda takım sıralamasında serbestte üçüncü, Grekoromende dördüncü olunmuştur[69]. 2009'da Polonya'da Yelken yarışlarında takım olarak ikincilik elde edilirken[70] 2010 yılında

62 *Cumhuriyet*, "Ordulararası Atletizm Şampiyonası", 17 Eylül 1952, s. 1-5.

63 "CISM Calendar", *CISM Magazine*, S. 1, Eylül 1958, s. 18-21.

64 "XIIIe Championnat de Basketball", *Sport International Yearbook*, 1970, s. 57. *CISM Annual Report*, "44th World Military Basketball Championship", 2000, s. 62-63.

65 "Günün İçinden", *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 2001, s. 18.

66 "Tuğba Altını Vurdu", *Cumhuriyet*, 7 Haziran 2004, s. 18. "2006", *Cumhuriyet*, 2 Ocak 2007, s. 7.

67 *CISM Yearbook*, "2001", 2002, s. 65.

68 *CISM Yearbook*, "49th World Military Boxing Championship", 2005, s. 44-45.

69 *Cumhuriyet*, "Günün İçinden", 3 Kasım 2006, s. 18. "Günün İçinden", *Cumhuriyet*, 1 Kasım 2006, s. 18.

70 *CISM Yearbook*, "43rd World Military Sailing Championship", 2009, s. 68-69.

da Bahreyn'de hem erkek hem de kadın takımları üçüncü olmuştur[71]. Spordaki gelişmelerden ayrı 2010'da CISM içinde Türkiye'nin aldığı bir görevle sorumluluğunun arttığı da görülmektedir. Buna göre 10-15 Mayıs 2010 tarihleri arasında Brezilya'da yapılan 65'nci CISM Genel Kurulu ve Kongresi'nde, Türk Delegasyonu Başkanı Yzb. Mesut Cerit Avrupa'dan sorumlu başkan yardımcılığına seçilmiştir. Seçilmiş en genç başkan yardımcısı olarak CISM tarihine geçen Cerit, konuyla ilgili olarak "Türk Silahlı Kuvvetlerinin bir subayı olmaktan büyük gurur duyuyorum. Geçmişi M.Ö. 209'a kadar uzanan Türk Silahlı Kuvvetleri 1949 yılında CISM'e 9. Üye Ülke olarak katıldı. Artık Avrupa ülkeleri, 62 yıllık CISM tarihinin 43 yaşında en genç başkan yardımcısı seçilerek beni onurlandırdılar ve ben de CISM'in motoru olan Avrupa Kıtasını temsil etmek için üzerime düşen tüm görevleri yerine getirmek için elimden geleni yapacağım!" şeklinde konuşmuştur[72]. Bunun yanı sıra 2012'de Ulusal Grekoromen Güreş takımı'nın eski antrenörlerinden Seçkin Saruhan da CISM Güreş Komitesi'nin başkanlığına getirilmiştir[73]. 24-29 Mart 2014 tarihlerinde Finlandiya'da düzenlenen 52'nci Dünya Kayak Şampiyonası'nın resmi temsilciliğini Türkiye'den Alb. Mesut Cerit üstlenirken Cerit'in aynı yıl yapılan CISM Başkanlığı seçiminde de adaylar arasında yer aldığı ve oylamada ikinci sırada kaldığı görülmektedir. 11-16 Haziran 2014'te İsviçre'de gerçekleştirilen 46'ncı Dünya Askeri Yüzme ve Can Kurtarma Şampiyonası'na katılan 17 ülke arasında yer alan Türkiye, 24-30 Ağustos 2014'te Avusturya'da düzenlenen Dünya Askeri Oryantiring Şampiyonası'nda da yer almıştır[74]. 9-14 Ekim 2014'te Hollanda'da yapılan 46'ncı Askeri Maraton Şampiyonası'ndaki 21 ülkeden biri olan Türkiye'den 69 atlet içinde Hakan Tazegül 39'ncu, Mehmet Soytürk 52'nci, Battal Kütük 64'ncü, Mustafa İncesu 69'ncu olmuştur[75]. 22-30 Kasım 2014'te Katar'da yapılan 47'nci Dünya Askeri Yelken Şampiyonası'na katılan Türkiye, Oryantiringde ise erkekler takım üçüncülüğünü elde etmiştir.[76] 25 metre merkezden ateşlemeli tabanca müsabakasında bireyselde Yusuf Dikeç birinci olurken takım yarışmalarında ise Özgür Varlık, Yusuf Dikeç ve Murat Kılıç

71 "44th World Military Sailing Championship", *CISM Magazine*, S. 150, Aralık 2010, s. 71.

72 *CISM Yearbook*, "65th CISM General Assembly & Congress", 2010, s. 13. "Continental Europe", *CISM Magazine*, S. 149, Ağustos 2010, s. 94.

73 "Kısa Kısa", *Cumhuriyet*, 6 Şubat 2012, s. 17.

74 *CISM Yearbook*, "46th World Military Swimming and Lifesaving Championship", 2014, s. 51, 81.

75 *CISM Yearbook*, "46th World Military Marathon Championship", 2014, s 111. "WMC Marathon The Netherlands 2014-Results", *CISM*, 2014, s. 2-3.

76 *CISM Yearbook*, "2e World Cadet Games L'avenir du CISM", 2014, s. 129, 145.

üçüncülüğü elde etmişlerdir[77]. 2019'da Çin'de düzenlenen 7'nci CISM Dünya Yaz Oyunları'nda güreşte Türkiye, iki altın madalyanın sahibi olmuş; Grekoromende 130 kiloda Rıza Kayaalp ile Serbest Stilde 125 kiloda Taha Akgül birinciliği elde ederken ayrıca Serbest Stilde 65 kiloda Selahattin Kılıçsallayan, 74 kiloda Soner Demirtaş ve 97 kiloda Fatih Yaşarlı üçüncü olarak üç bronz madalyayı Türkiye'ye getirmişlerdi[78]. Bu alanda son olarak 27 Kasım-3 Aralık 2023 tarihleri arasında Bakü'de düzenlenen 36'ncı Dünya Askeri Güreş Şampiyonası'nda Hasan Berk Kılınç, Türkiye'ye şampiyonluğu getirmiştir[79].

Sonuç

Başlangıç tarihleri farklı olmakla beraber CISM, bugün halen Havacılık Pentatlonu, Okçuluk, Basketbol, Plaj Voleybolu, Boks, Tırmanış, Bisiklet, Binicilik, Eskrim, Futbol, Golf, Judo, Askeri Pentatlon, Modern Pentatlon, Deniz Pentatlonu, Oryantiring, Paraşütle Atlama, Yelken, Atıcılık, Kayak, Yüzme ve Can Kurtarma, Tekvando, Atletizm, Triatlon, Voleybol ve Güreş alanlarında şampiyonalar düzenlemektedir. Bu şampiyonalar 1946'dan beri devam eden CISM Dünya Askeri Şampiyonası, 1993'ten itibaren dört yılda bir yapılan CISM Dünya Askeri Yaz Oyunları, 2010 itibariyle dört senede bir gerçekleştirilen CISM Dünya Askeri Kış Oyunları, yine 2010'dan beri dört yılda bir yapılan CISM Dünya Harbiyeli Oyunları ve 1946'da başlayan CISM Dünya Askeri Futbol Kupası'dır. Bazı dönemlerde ara verilen yahut değişikliklere uğrayan bu etkinliklerle devletlerin birbiri ile temasını dostluk çerçevesinde devam ettirmesini amaçlayan CISM, savaşın yıkıcı etkilerini giderebilmek adına önce Müttefikler arasında birlikteliği sağlamak için kurulmuş olan Müttefik Kuvvetler Spor Konseyi ve Uluslararası Askeri Spor Konseyi'nin devamı niteliğindedir. Dost kuvvetleri birbirinden koparmamak, askerin motivasyonunu kaybetmemesini sağlamak, düşmanlara karşı güçlü durabilmek hedefleriyle yola çıkan ve diplomasiyi asker ve sporla girift hale getirerek bağları daha da kuvvetlendiren CISM, zamanla önceki dönem için "düşman" tanımı yaptığı devletleri de içine alarak büyümüştür. SSC-B'nin yıkılması ve eski Doğu Bloğu ülkelerinin, Rusya da dahil katılmasıyla beraber bu gücün daha da hissedildiği muhakkaktır. Ancak CISM henüz yolun başındayken bu yapılanma içinde yerini alan ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün "yurtta sulh, cihanda sulh" sözlerini

77 *CISM Yearbook*, "Shooting Sport", 2015, s. 90-93.

78 *CISM Yearbook*, "Wrestling", 2019, s. 197- 198.

79 *CISM*, "36th WMC Wrestling", https://www.milsport.one/news/36th-wmc-wrestling-baku-aze# son erişim tarihi: 22 Şubat 2024.

şiar edinen Türk Silahlı Kuvvetleri'nin barışın değerini bilen karakteri, yıllar sonrasında sulhun önemini anlayan CISM'in çağrısıyla bütünleşmiş ve Türk askeri, 1949'dan itibaren bu diplomatik ve askeri spor teşkilatının içinde yer almıştır. Bu tarihten başlayarak CISM'in düzenlediği müsabakaların çoğuna katılım sağlayan, birçoğuna da ev sahipliği yapan Türkiye, bulunduğu konum itibariyle yarışmalarda bazen Ortadoğu ülkeleri ile kimi zaman da Avrupalı olarak değerlendirilmiştir. Sadece spor teşkilatı olarak görülmemesi gereken CISM'in askeri yapısı gözden kaçırılmamalı, yönetim kademesinin tamamen üye ülkelerin subaylarından oluştuğu, yarışmalara katılan sporcuların da mevcut ülkenin askeri personeli olduğu unutulmamalıdır. Her ne kadar bazı dönemlerde askerlik vazifesini yapan sporcuların da yarışmalarda yer aldığı görülmüşse de CISM'in temelinde askerin sporun gücüyle kardeşlik duygusu içinde hareket etmesi gayesinden uzaklaşmamak gerekmektedir. Diğer yandan askerin formunu koruması ve bir yerde üye ülkelerin askerlerinin formunun değerlendirilebilmesi için de uygun ortam yaratan CISM, aynı ordu içindeki mensupların rekabet duygusunun körelmemesi için de dikkate şayandır. Buradan hareketle 1949'dan beri birçok başarıya imza atmış olan ve Türkiye'ye çok sayıda madalya kazandıran Türk askerinin CISM içinde elde ettiği bu kazançlarla ilgili bir çalışmanın bulunmaması, hali hazırda okunan metnin hazırlanmasını gerekli kılmıştır.

KAYNAKLAR

"1948-1973", *Sport International*, 1973.

"1972 Calendar", *Sport International Yearbook*, 1971.

"1st World Military Cadet Games", *CISM Magazine*, S. 150, Aralık 2010.

"2006", *Cumhuriyet*, 2 Ocak 2007.

"44th World Military Sailing Championship", *CISM Magazine*, S. 150, Aralık 2010.

"Albay Turgut Tuna Genel Kurmay Beden Terbiyesi Müdürü Oldu", *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1958.

"CISM Akademisi Spor Semineri Bitti", *Cumhuriyet*, 27 Eylül 1969.

"CISM Calendar", *CISM Magazine*, S. 1, Eylül 1958.

"CISM Parade", *CISM Magazine*, S. 11, Nisan 1961.

"CISM Semineri Bugün Başlıyor", *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1969.

"Continental Europe", *CISM Magazine*, S. 149, Ağustos 2010.

"De la lére Assemblée Générale du Conseil International du Sport Militaire", *CISM*, 1 Eylül 1948.

"Delegation Chiefs", *Sport International Yearbook*, 1970.

"Delegation Chiefs", *Sport International*, 1973.

"Editorial", *Sport International*, Eylül 1994.

"En 80 Jours le Tour du CISM", *Sport International*, Aralık 1993.

"Günün İçinden", *Cumhuriyet*, 1 Kasım 2006.

"Günün İçinden", *Cumhuriyet*, 21 Nisan 2004.

"Günün İçinden", *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 2001.

"Günün İçinden", *Cumhuriyet*, 3 Kasım 2006.

"Günün İçinden", *Cumhuriyet*, 5 Temmuz 2001.

Güreş Dosyası, Dünya Ordulararası Şampiyonaları https://www.guresdosyasi.com/srordu.html son erişim tarihi: 10.02.2024.

"Heads of Delegation", *CISM Magazine*, S. 9, Ekim 1960.

"Kısa Kısa", *Cumhuriyet*, 2 Ağustos 200.

"Kısa Kısa", *Cumhuriyet*, 6 Şubat 2012.

"Kısa Kısa", *Cumhuriyet*, 8 Temmuz 2006.

"La Jeune Histoire du CISM", *CISM Magazine*, S. 1, Eylül 1958.

"Les Records CISM-Athlétisme", *CISM Magazine*, S. 3, Nisan 1959.

"Life at the CISM", *CISM Magazine*, S. 12, Temmuz 1961.

"List of Member Countries", *CISM Magazine*, S. 2, Ocak 1959.

"Middle East", *Sport International Yearbook*, 1976.

"ONMC Navalpentathlon Result 2015", *CISM*, 2015.

"ONMC Teamresults 2015", *CISM*, 2015.

"Open Nordic Military Championship in Aeronautical Pentathlon 2015-Results", *CISM*, 2015.

"Ordulararası Atletizm Şampiyonası", *Cumhuriyet*, 17 Eylül 1952.

"Ordulararası Serbest Güreş Müsabakaları", *Cumhuriyet*, 29 Ocak 1952.

"P.V. de la 6é Session du Conseil des Forces Alliees", *CISM*, 18 Şubat 1948.

"Pentatlon Takımı Dünya Şampiyonu", *Cumhuriyet*, 3 Eylül 2000.

"Pentatloncular İkinci Sırada", *Cumhuriyet*, 11 Ağustos 1997.

"Pentatlonda Üçüncü Olduk", *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1995.

"Sea-Week", *Sport International*, Kasım 1982.

"Stage d'Istanbul", *Sport International Yearbook*, 1969.

"Tahran'da Yapılan Müsabakalarda Ordu Güreş Takımımız Şampiyonluğa Gidiyor", *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1962.

"Takım Halinde Şampiyon Olduk", *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1972.

"Tuğba Altını Vurdu", *Cumhuriyet*, 7 Haziran 2004.

"Uluslararası Askeri Spor Semineri İstanbul'da Toplanıyor", *Cumhuriyet*, 19 Eylül 1969.

"Victory for Turkey and the United States 15th Volleyball Championship", *Sport International*, Aralık 1987.

"Vth Wrestling", *Sport International Yearbook*, 1971.

"WMC Marathon The Netherlands 2014-Results", *CISM*, 2014.

"XIIIe Championnat de Basketball", *Sport International Yearbook*, 1970.

"XIX Naval Pentathlon Championship", *Sport International Yearbook*, 1976.

"XXIst PAIM, İzmir-Turkey", *Sport International Yearbook*, 1975.

"Zechner, CISM Başkanı", *Cumhuriyet*, 13 Mayıs 1994.

Allied Forces Sports Council, *Allied Forces European Track and Field Championships*, 1946, s. 3-7.

American Expeditionary Forces and YMCA, "Complete program for the Inter-Allied Games Pershing Stadium", Paris 1919.

Bijkerk, Anthony Th., "The Olympic Tug-Of-War Antwerp 1920", *Journal of Olympic History*, September 2000, s. 15-21.

CISM Annual Report, "37th World Military Shooting Championship", 2000.

CISM Annual Report, "42nd World Military Aeronautical Pentathlon Championship", 1998.

CISM Annual Report, "44th World Military Basketball Championship", 2000.

CISM Europe, "International Military Sport Council", Warendorf 2015.

CISM Yearbook, "13th World Military Equestian Championship", 2001.

CISM Yearbook, "1st Board of Directors Meeting in Kemer/Antalya", 2005.

CISM Yearbook, "1st World Military Cadet Games", 2010.

CISM Yearbook, "1st World Military Cadet Games", 2010.

CISM Yearbook, "2001", 2002.

CISM Yearbook, "22nd World Military Wrestling Championship", 2003.

CISM Yearbook, "2^{e} World Cadet Games L'avenir du CISM", 2014.

CISM Yearbook, "39th World Military Shooting Championship", 2004.

CISM Yearbook, "40th World Military Naval Pentathlon Championship", 2001.

CISM Yearbook, "43rd World Military Naval Pentathlon Championship", 2006.

CISM Yearbook, "43rd World Military Sailing Championship", 2009.

CISM Yearbook, "46th World Military Marathon Championship", 2014.

CISM Yearbook, "46th World Military Swimming and Lifesaving Championship", 2014.

CISM Yearbook, "48th World Military Aeronautical Championship", 2004.

CISM Yearbook, "49th World Military Boxing Championship", 2005.

CISM Yearbook, "49th World Military Cross-Country Championship", 2002.

CISM Yearbook, "65th CISM General Assembly & Congress", 2010.

CISM Yearbook, "Aeronautical Pentathlon", 2015.

CISM Yearbook, "CISM", 2014.

CISM Yearbook, "Delegation Chiefs", 1969.

CISM Yearbook, "Military World Championship 2008", 2007.

CISM Yearbook, "Shooting Sport", 2015.

CISM Yearbook, "Wrestling", 2019.

CISM, "36th WMC Wrestling", https://www.milsport.one/news/36th-wmc-wrestling-baku-aze# son erişim tarihi: 22.02.2024.

CISM, "Allied Forces Sports Council Track and Field Meet", APO.757. 30 Eylül 1946.

CISM, "Allied Forces Sports Council", JFD.edf.2-1774, 7 Şubat 1946.

CISM, "Inter-Allied Athletic Meeting 6-7 February 1946", APO.757, 5 Şubat 1946.

CISM, "Military Pentathlon", https://www.milsport.one/sports/cism-disciplines-world-level-sport/military-pentathlon son erişim tarihi: 12.03.2024.

CISM, "Proposition d'une réunion pour la formation d'un conseil athlétique inter-allié", *age*. 353.S, 29 Aralık 1945.

International Military Sports Council, "Member Nation", https://www.milsport.one/cism/members-nations/america/united-states-of-america-usa son erişim tarihi: 18.02.2024.

Kawamura, Jessica H., *Military Sports Diplomacy*, Naval Postgraduate School Master Thesis, California 2020.

Moschopoulos, Athinodoros I., "Olympic Games and CISM Villages: The Outreach of the International Military Sports Council in the Olympic Games", *Storia Dello Sport Rivista Di Studi Contemporanei*, Vol II/No. 1, 2020.

Sport International, 1978, s. 23.

TBMM Zabıt Ceridesi, 5. Devre, 1. İnikat, C XX, 1 Kasım 1937.

The National WWI Museum and Memorial, "Inter-Allied Games Brochure", 1919. 2013.31.0.

The National WWI Museum and Memorial, "Letter written by Richard S. Righter to His Parents", 1984.110.3-F7. 30 Haziran 1919.

The National WWI Museum and Memorial, "Postcard from the Inter-Allied Games", 1919, 2011.73.6.

The National WWI Museum and Memorial, Program for Inter-Allied Games Pershing Stadium, Joinville le Pont Paris, 1997.6.5 2 Temmuz 1919.

Tuna, Turgut, "Strong as a Turk", *CISM Magazine*, Haziran 1960, S. 6, s. 10-12.

Union of International Associations, "Sports Committee of Friendly Armies", https://uia.org/s/or/en/1100010020 son erişim tarihi: 18.02.2024.

United States Armed Forces Sports, "CISM History", https://armedforcessports.defense.gov/CISM/CISM-History/ son erişim tarihi: 10.02.2024.

Vandenplas, Marc, "Green Light for Rome", *Sport International*, Eylül 1994, s. 72-73.

Wythe, George-Hanson, Joseph Mills-Burger, Carl V. Burger, *The Inter-Allied Games 1919*, Société Anonyme de Publications, Games Committee, Paris 1919.

Diplomatik Gelişmelerin Spora Yansımasına Örnek

Asil Kaya*

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nda sportif faaliyetler, imparatorluğun son dönemlerinde canlanmaya başlamıştı. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sosyal hayatı canlandırmak adına gayrimüslimlerin öncülüğünde bisiklet, atletizm, yüzme ve futbol başta olmak üzere farklı branşlarda yarışlarla ve müsabakalarla canlanan sportif faaliyetler, takımların kulüpleşmesiyle birlikte daha organize bir hal almış ve 20. yüzyılın başından itibaren kulüpler arası organizasyonlar düzenlenmeye başlamıştı. Ancak bu dönemde Türkler arasında güreş dışında spor organizasyonlarının varlığını söylemek güçtü[1].

İkinci Meşrutiyet Dönemi'yle birlikte sportif faaliyetlerde hareketlilik gözlense de bu hareketliliğin öncülüğünü imparatorluk içerisinde yaşayan

* Doç. Dr. Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi, İzmir/TÜRKİYE asilkaya@msn.com https://orcid.org/0000-0003-2593-5622 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.353

1 Türklerin *ata sporu* olan güreş, kökeni Antik Çağ'a dayanan bir spor dalıdır. Türklerin Orta Asya'dan beri yakından ilgilendikleri bir spor olan güreş, bir yandan güç göstergesi olarak görülmekte, öte yandan bir kültür formu olarak değerlendirilmekteydi. Bu nedenle Osmanlı Dönemi'nde Türkler arasında gerçekleştirilen nadir spor organizasyonlarından birisi olmakla birlikte geleneksel bir nitelik taşımaktaydı. Kara Ahmet, Küçük Yusuf, Adalı Halil, Molla İbrahim, Madaralı Ahmet ve Kurtdereli Mehmet gibi isimler 19. yüzyılın sonlarında, 20. yüzyılın başlarında imparatorluğun en bilinen güreşçileri olarak ünlenmişlerdi. Ağırlıklı olarak Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk Ocaklarının faaliyetleri arasında güreşe sıklıkla yer verilmesi, Türklerin geleneksel sporu olan güreşe yönelik ilginin artmasını sağlamıştı. Özellikle Batı bölgesindeki şubelerin güreş organizasyonlarına önem vermesi dikkat çekmişti. Bu organizasyonlar aynı zamanda Türk Ocaklarına hatırı sayılır bir gelir de sağlamıştı. Örneğin Ahmetli Türk Ocağı binasının inşasında ve Alaşehir Türk Ocağı'nın sosyal yardım faaliyetlerinde bu gelirlerden istifade edilmişti. Ayrıca Muğla, Düzce, Bolu ve Kastamonu, Kütahya, Maraş, Ödemiş, Amasya, Hayranbolu ve Edirne Türk Ocakları da güreş organizasyonları gerçekleştirmişlerdi. Bu organizasyonlara gösterilen ilgi güreş sporunu yalnızca yaşatmakla kalmamış, aynı zamanda önemsenmesini de sağlamıştı. Günver Güneş, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğitimi Spor Faaliyetleri (1923-1931)", *Belgi*, S. 27, Ocak 2024, s. 35-36.

gayrimüslimler üstlenmişti. Örneğin 1908'deki Londra Olimpiyatlarında Osmanlı İmparatorluğu'nu Galatasaray Sultanisi öğrencisi jimnastikçi Aleko Mulos Efendi temsil etmişti. 1912'deki Stockholm Olimpiyatlarında Osmanlı İmparatorluğu'nu temsilen yarışan sporcular ise Vahram Papazyan ile Mıgırdıç Mıgıryan isimli Ermeni asıllı iki atletti[2]. Esasında söz konusu dönemde Türkler arasında da sportif faaliyetlere ilginin arttığı sezilmekteydi. Hatta İkinci Meşrutiyet'in ilanının hemen ardından Selim Sırrı Bey (Tarcan) tarafından kurulan Osmanlı Milli Olimpiyat Cemiyeti, spora yönelik ilginin bir emaresiydi. Fakat bu ilgi, bir organizasyona tam anlamıyla dâhil olunabilecek seviyeye ulaşmamıştı. Hiç kuşku yok ki Osmanlı İmparatorluğu'nun yıllar süren savaş ikliminin tam ortasında kalmış olması, bu hususta önemli bir handikaptı. Bu nedenledir ki modern anlamda Türkler arasında ilk spor organizasyonlarının düzenlenmesi ve bunun uluslararası platformlara taşınması, Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte gerçekleşmişti[3].

14 Temmuz 1922'de Ali Sami Bey (Yen) liderliğinde İdman İttifakı Heyet-i Muvakkatesi'nin kurulması, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Milli Olimpiyat Cemiyeti'ni lağveden Selim Sırrı Bey tarafından 1922 yılının Mayıs ayında Cihan Müsabakalarına Hazırlanma Cemiyeti'nin faaliyete geçirilmesi ve bu cemiyetin aynı yılın 28 Ağustos'unda Türkiye Milli Olimpiyat Cemiyeti'ne dönüştürülmesi,[4] Cumhuriyet Dönemi'nde gerçekleştirilecek organize sportif faaliyetlerin altyapısını hazırlamıştı. Bu gelişmeler, Türkiye'nin 1924'te Paris'te gerçekleştirilen olimpiyatlara katılmasıyla sonuçlanmıştı. 41 sporcu, 3 antrenör, 8 yönetici ve 1 hakemden oluşan 53 kişilik kafileyle Paris Olimpiyatlarına katılan Türk kafilesi,[5] futbol, güreş, atletizm, halter, eskrim ve bisiklet[6] branşlarına mensup sporculardan olmuştu. Paris Olimpiyatlarında özellikle güreş branşında elde edilecek sonuçlar merak konusuydu. Çünkü o dönemde *Alafranga Güreş* adı verilen minder güreşini yaygınlaştırmak üzere Türkiye'ye gelen Macar Antrenör

2 Cem Atabeyoğlu, "Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,* C 8, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s. 2190.

3 Efdal As, "İktidar-Spor Kurumları İlişkileri Bağlamında İki Dünya Savaşı Arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin Katıldığı Olimpiyatlar (1924 Paris, 1928 Amsterdam, 1936 Berlin)", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C 12/S. 24, Aralık 2016, s. 159.

4 As, agm., s. 161-162.

5 Atabeyoğlu, agm., s. 2190.

6 Nuray Özdemir, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Katıldığı İlk Uluslararası Organizasyon: 1924 Paris Olimpiyatları", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 51, Bahar 2013, s. 735-740.

Raul Peter, Türk Milli Güreş Takımının başına getirilmişti[7]. Dolayısıyla Paris Olimpiyatları hem Türk güreşçiler için hem de Raul Peter için ilk sınavdı.

Paris Olimpiyatları, Türk spor tarihi açısından önemli bir dönüm noktasıydı. Aynı zamanda bir spor organizasyonu olmanın ötesinde, yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası platformlarda kendini tanıtmak amacıyla faydalanabileceği bir tür propaganda aracıydı[8]. Nitekim hükümet de bu organizasyonu bir fırsat olarak değerlendirmiş olmalıydı ki olimpiyatlara katılacak sporcular için ödenek tahsis etmişti.

Paris Olimpiyatlarıyla birlikte spor organizasyonlarının çok yönlü işlevlere sahip olduğu gözlenmişti. Bu yüzden hükümet, 3-5 Kasım 1927'de Peşte'de düzenlenen Avrupa Güreş Şampiyonası'na katılan sporculara da destek vermişti. Hatta Türkiye Güreş Heyet-i Müttehidesi İkinci Reisi, Başvekil İsmet Paşa'ya gönderdiği telgrafta himaye-i devletlerinizden kuvvet alan gençlerimiz, öteden beri ibraz buyurduğunuz asar-ı teveccühe bu kere de layık olmağla ve Türk idmancılığını ecnebi milletlerde hüsn-ü temsil gibi yüksek bir vazifeyi hakıyla ifaya bütün kudretleriyle azim ve ahd etmişlerdir[9] diyerek kendilerine verilen desteğe teşekkür etmişti.

Paris Olimpiyatları (1924), Avrupa Güreş Şampiyonası (1927) ve Amsterdam Olimpiyatları (1928) vb organizasyonlarda edinilen izlenim, sportif faaliyetlerin diplomatik ilişkilerde bir araç olarak kullanılabileceği fikrinin gelişmesine yol açmıştı. Dolayısıyla spor, Türkiye Cumhuriyeti'nin diplomatik ilişkilerinde zaman zaman başvurduğu bir araç haline gelmişti. Hatta 19. yüzyıldan itibaren gergin bir seyir izleyen Türk-Yunan ilişkilerinin yumuşamaya başladığı yıllarda düzenlenen güreş müsabakaları bu hususta önemli bir örnek teşkil etmişti.

1820'lerden 1930'lara Türk-Yunan İlişkilerine Genel Bakış

19. yüzyılın ikinci çeyreğine değin Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında yaşayan Yunanlar, 1789 Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik fikrinden mülhem olarak 1821'de Mora'da isyan başlatmışlardı. İngiltere, Fransa ve Rusya gibi dönemin düvel-i muazzaması tarafından desteklenen

7 Cem Atabeyoğlu, "Güreş", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,* C 8, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s. 2219.

8 Özdemir, agm., s. 741.

9 Söz konusu telgrafta İsmet Paşa için *Muhterem Başvekilimiz ve Reis-i Fahrimiz* ifadeleri kullanılmıştır. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.10.0.0/144.35.20, 30.10.1927.

bu ayaklanma 1829'da Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasını sağlamıştı. Bundan sonraki süreçte topraklarını sürekli olarak Osmanlı aleyhine genişletme çabası içerisinde olan Yunanistan, bağımsızlık yolunda kendisine yardım eden ülkelerin de desteğiyle her fırsatta Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki Yunan topluluklarını ayaklanmaya teşvik etmişti[10]. Öyle ki Osmanlı İmparatorluğu Girit'te sürekli olarak ortaya çıkan ayaklanmalar sonrasında Girit halkına ayrıcalıklar tanımak zorunda kalmış[11] ve 24 Mayıs 1881 tarihli antlaşmayla Teselya'yı savaşmaksızın Yunanistan'a bırakmıştı[12]. Üstelik 1897'deki savaşta olduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğu Yunanistan'ı yense de her fırsatta Avrupalı devletler duruma müdahale etmiş ve anlaşmazlıkların Yunanistan lehine çözülmesini sağlamışlardı. Nihayetinde Balkan Savaşları sonrasında bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun parçası olan Girit, Makedonya, Selanik, Epir ve çok sayıda Ege adası Yunanistan'ın eline geçmişti. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu ile Yunanistan arasındaki ilişki, en başından itibaren sürekli olarak gergin bir şekilde seyretmişti.

Birinci Dünya Savaşı'nın galipleri olan İngiltere, Fransa ve İtalya; bir yandan 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi'nin ardından Osmanlı İmparatorluğu topraklarına yönelik başlattıkları işgallerine devam ederlerken, öte yandan 18 Ocak 1919'da topladıkları Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun akıbetini kapsamlı bir şekilde ele almışlardı. Üstelik şubat ayında Yunanistan'ı da bu sürece dâhil etmişlerdi. Yunanistan'ın Giritli lideri Venizelos, Wilson İlkelerine[13] dayanarak öne sürdüğü iddiaların sonunda Osmanlı İmparatorluğu'ndan toprak talep etmişti. 1919 Mayıs'ına gelindiğinde Yunan talepleri, İngiltere ve Fransa'nın desteğiyle kabul edilmiş ve Yunanistan 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etmişti. Kısa süre içerisinde de işgali Batı Anadolu ve Doğu Trakya topraklarına yaymıştı. Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Anadolu'da başlayan Kurtuluş Savaşı giderek büyümüş, sonunda

10 Mehmet Kayıran, Mustafa Yahya Metintaş, "Türk-Yunan İlişkileri (1878-1952)", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, C 1/ S. 3, Ocak 2018, s. 37-42.

11 Melek Öksüz, "Girit Meselesi'nin Belirsizlik Yılları (1908-1913)", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 25, Nisan 2010, s. 95.

12 İbrahim Serbestoğlu, "Yunanistan'a Geçiş Sürecinde Teselya Müslümanlarının Durumu", *Belleten*, C LXXVIII/S. 283, Ankara 2014, s. 1079.

13 Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson'un 8 Ocak 1918'de ortaya attığı ilkeler 14 maddeden oluşmaktaydı. Bu ilkelerin 12. maddesinde *İmparatorluk sınırları içindeki diğer ulusların yaşam güvenliklerinin ve özerk gelişimlerinin sağlanması* öngörülmekteydi. İhsan Şerif Kaymaz, "Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 23/S. 667-68-69, Kasım 2007, s. 151.

askeri ve siyasi zaferlerle sonuçlanmıştı. Bu süreç, aynı zamanda Türk-Yunan ilişkilerindeki gerginliğin en had safhaya ulaştığı dönem olmuştu. 9 Eylül 1922'de İzmir'in kurtuluşuyla savaşın askeri safhası sona ermiş, diplomatik safhaya geçilmişti. Kurtuluş Savaşı'nda mağlup olan Yunanistan, görüşme sürecine dâhil edilmediği Mudanya Mütarekesi'ni gönülsüz bir şekilde kabul etmek zorunda kalmıştı. Lozan Barış Görüşmelerinde karşı karşıya gelen iki ülke arasındaki ana konu, Yunanistan sınırları içerisinde kalan Türkler ile Türkiye sınırları içerisinde kalan Yunanların mübadelesiydi. Kimlerin mübadele kapsamına dâhil edilecekleri ve mübadeleye tabi tutulacakların hangi koşullarda mübadele edilecekleri üzerine yoğunlaşan görüşmeler, *Birinci Dönem Görüşmelerin* sürdüğü[14] 30 Ocak 1923'te *Türk-Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol'le* kısmen çözüme kavuşturulmuştu. Ancak protokolden kaynaklanan sıkıntılar, Cumhuriyet'in ilk yıllarında iki ülke arasında zaman zaman gerginliklerin yaşanmasına yol açmıştı. Sınır ve tazminat konusuysa *İkinci Dönem Görüşmeler*de Yunanistan'ın Karaağaç'ı Türkiye'ye bırakmasıyla hallolmuştu[15].

Lozan Barış Görüşmelerinin hemen öncesinde saltanat kaldırılmış, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) ve bu meclis tarafından seçilmiş olan hükümet, uluslararası platformlarda Anadolu Türkleri adına tek yetkili merci olmuştu. Lozan Barış Görüşmelerinin antlaşmayla sonuçlanmasından sonra da Cumhuriyet ilan edilmişti (29 Ekim 1923).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk-Yunan ilişkilerindeki gerginlik devam etmişti. Bunun iki ana nedeni bulunmaktaydı. Birinci neden patrikhane meselesiydi. Patrikhanenin statüsü ve faaliyetleri Türkiye'nin hassasiyetle yaklaştığı bir konuydu. Nitekim İstanbul Valiliği, tüm dini ve ruhani seçimlerde aday olacak kişilerin Türkiye vatandaşı olmaları ve seçim sırasında Türkiye'de ikamet ediyor olmaları gerektiğini belirterek[16] bu hassasiyeti ortaya koymuştu. 6 Aralık 1923'te *patrik* seçilen VII. Gregoris[17] 17 Kasım 1924'te kalp krizi nedeniyle ölünce, yerine 17 Aralık 1924'te Tarabya Metropoliti

14 Lozan Barış Görüşmeleri iki aşamada gerçekleştirilmişti. Birinci görüşme 20 Kasım 1922-4 Şubat 1923 tarihleri arasında, ikinci görüşme ise 23 Nisan 1923-24 Temmuz 1923 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir.

15 Hakan Uzun, "1919-1950 Yılları arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C 5/ S.2, 2004, s. 41.

16 Yorgo Benlisoy, Elçin Macar, *Fener Patrikhanesi*, Ayraç Yayınları, Ankara 1996, s. 50.

17 "Patrikhanede Hadise", *Hakimiyyet-i Milliye*, 7 Kanunuevvel 1923, s. 1.

Konstantin Arapoğlu seçilmişti[18]. Ancak Arapoğlu'nun mübadeleye tabi olması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bu hususta kararlı tavır takınması, iki ülke arasında krize neden olmuştu. Öyle ki Arapoğlu'nun 30 Ocak 1925'te sınır dışı edilmesiyle birlikte Yunanistan, konunun uluslararası platformlara taşıması için girişimlerde bulunmuştu. Fakat bu girişimlerden istediği sonucu alamayınca Arapoğlu 19 Mayıs 1925'te patriklikten istifa ettiğini duyurmuş ve 13 Temmuz'da İstanbul Rumlarından Vasilios patrikliğe seçilmişti[19].

Türk-Yunan ilişkilerinin Cumhuriyet'in ilk yıllarında gergin seyir izlemesinin ikinci nedeniyse Lozan Antlaşması'nda karşılıklı mutabakatın sağlandığı mübadele hükümlerindeki esnekliklerdi. Esneklik de 30 Ocak 1923 tarihli *Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol*'ün ikinci maddesinde yer alan *établis* ifadesinden kaynaklanmaktaydı. Mübadeleye kimlerin tabi tutulacağını düzenleyen söz konusu maddede şu ifadeler yer almaktaydı:

Birinci maddede öngörülen mübadele;

İstanbul'da oturan Rumları,

Batı Trakya'da oturan Müslümanları kapsamayacaktır.

1912 yasası ile sınırlandırıldığı biçimde İstanbul Belediye [Şehremaneti] sınırları içinde 30 Ekim 1918 gününden önce yerleşmiş [établis] bulunan Rumlar, İstanbul'da oturan Rumlar sayılacaklardır.

1913 Bükreş Andlaşmasının saptamış olduğu sınır çizgisinin doğusundaki bölgeye yerleşmiş tüm Müslümanlar, Batı Trakya'da oturan Müslümanlar sayılacaklardır[20].

Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasının ardından mübadele sürecini idare etmek üzere kurulan karma komisyonda yer alan Türk tarafı, 30 Ekim 1918'den önce İstanbul'a yerleşmiş Rumların Türk kanunlarına göre belirlenmesi gerektiğini savunmuştu. Çünkü mevcut kanunlara göre iki tür yerleşim biçimi vardı. Birincisi *yerli* vatandaşlardı ki bunlar doğdukları yerde oturanlar ve yerleştikleri yere kayıtlarını taşıyanlardı. İkincisiyse başka memleketlerden gelip yerleşenlerdi ki bunlar da yerleştikleri yerlere kayıtlarını taşımayanlardı. İstanbul'daki Rum nüfus içerisinde ikinci

18 "Dün Rum Patriği İntihap Edildi", *İkdam*, 18 Kanunuevvel 1924, s. 1.

19 "İznik Metropoliti Patrik İntihap Edildi", *Vatan*, 14 Temmuz 1925, s. 1.

20 İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları,* C 1 (1920-1945), Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2000, s. 185.

kategoride yer alanların sayısı hayli fazlaydı. Dolayısıyla Türk tarafı, bu görüşüyle mümkün olduğunca fazla Rum'u mübadeleye tabi tutmak istediği göstermişti. Rum tarafı ise İstanbul'da daha fazla Rum nüfus bırakabilmek amacıyla 30 Ekim 1918'den önce kaydını taşımış olsun olmasın, İstanbul'a yerleşmiş tüm Rum nüfusun "établis" sayılması gerektiğini savunmuştu. Bu iki farklı görüş, karma komisyon içerisinde krize yol açmış ve komisyonun Türk üyeleri görevlerinden çekilmişlerdi. Bunun üzerine konu Milletler Cemiyeti'ne aksettirilmiş, hatta bu hususta Uluslararası Adalet Divanı'ndan görüş istenmişse de sorun devam etmişti. Üstelik Lozan Antlaşması'ndaki bağlayıcı hükümlere rağmen, Yunanistan Batı Trakya'da yaşayan Türklerin mallarına el koymuş, mübadeleyle gelen Rumlara vermişti. Bunun üzerine Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti de İstanbul'daki Rumların mallarına el koymuştu. Böylece iki ülke arasındaki kriz derinleşmişti. Hatta Fener Rum Patriği Konstantin Arapoğlu'nun gönderilmesi de bu kriz çerçevesinde gerçekleşmişti. Nihayetinde 21 Haziran 1925'te imzalanan Ankara Antlaşması'yla etabli sorunu kısmen çözüme kavuşturulmak istenmişti. Ancak antlaşmadan dört gün sonra Yunanistan'da General Pangalos liderliğindeki cuntacıların iktidarı ele almasıyla birlikte antlaşma geçersiz kalmış ve sorun kaldığı yerden devam etmişti[21]. 1926'nın Ağustos ayında karşı darbeyle General Pangalos'un iktidarı son bulduktan sonra Türkiye ile Yunanistan arasındaki görüşmeler kaldığı yerden devam etmiş ve bu görüşmeler 1 Aralık 1926 tarihli Atina Antlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştı. Bu antlaşma, etabli sorununu her ne kadar siyasi açıdan çözüme kavuşturmuş olsa da mübadelenin uygulanma koşullarındaki sıkıntıları tam olarak gidermemişti. Dolayısıyla etabli sorunundan kaynaklı olarak iki ülke arasındaki gerginlik sürmüştü[22].

19 Ağustos 1928'de Yunanistan'da yapılan seçimlerde Venizelos'un yeniden iktidara gelmesi, Türk-Yunan ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştu. Çünkü Venizelos, geçmişe nazaran daha ılımlı bir politika benimsemiş ve geleneksel Yunan yayılmacılığından uzak bir tavır takınmıştı. Venizelos'un bu tutumunda gerek Balkanlardaki siyasi atmosferin gerekse Yunanistan'daki iç çalkantıların etkisi yadsınamaz[23]. Yine de bu tutum, neredeyse yüz yıldır gergin bir seyir izleyen Türk-Yunan ilişkilerinde ilk kez yumuşamaya yol açması

21 Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 15, Ağustos 2006, s. 246.

22 Sarıkoyuncu Değerli, agm., s. 246-247.

23 Nilüfer Uğurlu Şenel, "1930 Yılı Türk-Yunan Dostluk Çabaları", *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 21, Aralık 2012, s.125-128.

bakımından önemliydi. Venizelos'un Başvekil İsmet Paşa ve Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey'e gönderdiği 30 Ağustos 1928 tarihli mektubunda barış dilini kullanması, iki ülke ilişkilerinin yumuşamasındaki ilk adım olmuştu. İsmet Paşa da Venizelos'a aynı üslupla karşılık vererek bu adımı karşılıksız bırakmamıştı. Bundan sonraki süreçte zaman zaman etabli sorunundan kaynaklı sıkıntılar yaşansa da diyalogun esas alınması, sorunun nihai olarak çözülmesinde etkili olmuştu. Nihayetinde 10 Haziran 1930'da imzalanan Ankara Antlaşması'yla iki ülke arasında krizlere yol açan etabli sorunu çözüme kavuşturulmuştu. Bu antlaşmanın ardından Türk-Yunan ilişkilerindeki yumuşama, yerini *dostluk* evresine bırakmıştı.

Türk-Yunan İlişkilerini Destekleyen İlk Spor Faaliyetleri

Ankara Antlaşması'nın imzalanmasının ardından Türk-Yunan ilişkilerinin dostluk evresine geçmesi yalnızca iki ülke için değil, tüm Balkan ülkeleri için önemli bir gelişme olmuştu. Öyle ki bu gelişmeyi müteakiben Balkan ülkeleri arasında işbirliğine dayanan Balkan Antantı fikri gündeme gelmiş ve bu fikir diğer Balkan ülkeleri tarafından da olumlu karşılanmıştı[24]. Bu arada 1929'da Atina'da düzenlenen, ancak Türk-Yunan ilişkilerindeki sıkıntıların tam anlamıyla giderilmemesinden ötürü Türkiye'nin katılmadığı spor oyunlarının Balkan diplomasisindeki bu iyimserliği desteklemek için kullanılması planlanmıştı. Böylece hem spor organizasyonunun geliştirilmesi hem de diplomatik ilişkilerin pekiştirilmesi düşünülmüştü[25]. Bu çerçevede değerlendirildiğinde Balkan Oyunlarının 5-12 Ekim 1930, Balkan Konferansı'nın ise 5-10 Ekim 1930 tarihlerinde gerçekleştirilmesi bir tesadüf olmadığı anlaşılmaktadır.

Türkiye'deki spor otoritelerinin önemli bir kısmı, hiçbir hazırlık yapılmamış olması ve iştirak halinde alınacak neticenin mucib-i şeref bir vaziyet temin edemeyeceği gerekçesiyle oyunlara katılıma karşı çıkmışlardı[26]. Buna karşın oyunlara katılım sağlanması gerektiğini düşünenler de mevcuttu. Bunların başında Atletizm Federasyonu Reisi Burhaneddin (Felek) Bey gelmekteydi. Bu durum, sporcuları da ikilemde bırakmıştı. Nitekim bazı sporcular oyunlara katılım teklifini reddederlerken, bazılarıysa tüm eleştirilere rağmen[27]

24 Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2014)*, Der Yayınları, 10. Baskı, İstanbul 2015, s. 577.

25 Mustafa Mutlu, "Uluslararası İlişkilerin Gelişiminde Sporun Rolü: Türk-Yunan İlişkileri Örneği (1930-1931)", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 70, Mayıs 2022, s. 345.

26 "Balkan oyunları", *Milliyet*, 30 Eylül 1930, s. 5.

27 Cumhuriyet gazetesinde *Atina'da yenilirlerse bu mağlubiyete vesile verenler, bilmelidirler ki bütün Türklüğün lanetine uğrayacaklardır* denilmişti. "Gidiyorlar!", *Cumhuriyet*, 2

Burhaneddin Bey'in liderliğinde Atina'daki oyunlara katılmak için 2 Ekim'de yola çıkan kafilede yer almışlardı. Sporcu kafilesi, 2 Ekim'de Atina'ya hareket eden vapurda Balkan Konferansı'na katılacak Türk heyetiyle karşılaşmıştı. Atletizm Federasyonu Reisi Burhaneddin Bey'in heyettekilere durumu iletmesi üzerine heyete önderlik eden Hasan Bey (Saka) ile Hamdullah Suphi Bey'in (Tanrıöver) girişimleriyle kafile dışında kalan atletlerden Besim Bey, Semih Bey ve Mehmet Ali Bey'in de oyunlara katılımı sağlanmıştı[28].

5 Ekim 1930 Pazar günü, saat 10.00'da toplanan Balkan Konferansı'nın ilk oturumunun ardından, Atina Stadyumu'nda Balkan Oyunları için açılış töreni gerçekleştirilmişti. Törene Yunanistan Başvekili Venizelos, Yunan vekiller, Balkan Konferansı nedeniyle Atina'da bulunan temsilciler, elçiler, mülki ve askerî erkan da katılmıştı[29]. Yunanistan Başvekili Venizelos, ev sahibi olarak yaptığı konuşmada dönemin diplomatik ilişkilerinde sporun araçsallığını ortaya koymuş ve şu ifadeleri kullanmıştı:

Genel olarak spor toplantılarının ve özel olarak Balkan Oyunlarının Balkan yarımadasının halkları arasında iyi dostluk ve anlayışı geliştirdiğine ve değerli tartışılmaz erdemleri geliştirdiğine yürekten inanıyorum. Keşke spor toplantıları daha sık yapılsa. Balkan gençleri arasında dostane bir ortamın oluşmasına ve dostluk bağlarının kurulmasına katkıda bulunduklarının herkes farkındadır. Bazılarınız siyasete girdiğinde, o zaman şimdi spor yoluyla teşvik edilen iyi dostluk ve anlayış, Balkan halkları arasında daha fazla yakınlaşma ve iş birliğine katkıda bulunacaktır. Zevk ve umut duygularıyla ilk Balkan Oyunlarını açıyorum[30].

Venizelos'un *ilk Balkan Oyunları* ifadesi dikkat çekiciydi. Çünkü önceki yıl da Atina'da benzer bir turnuva düzenlenmişti. Ancak Türkiye katılmamıştı. Dolayısıyla Venizelos, 1930'daki turnuvayı diplomatik sahayı da desteklemesi amacıyla *ilk* olarak nitelendirerek deyim yerindeyse *milat* olarak kabul etmişti. Aynı organizasyonda Balkan Konferansı'na katılan Türk Heyeti Reisi Hasan Bey'e (Saka) söz verilmesi[31] de diplomatik açıdan anlamlı olmuştu.

Türk sporcular, Balkan Oyunlarında kayda değer bir başarı elde edememişlerdi. Ancak Balkan Oyunlarından beklenen etkiler büyük ölçüde

Teşrinievvel 1930, s. 4.

28 Bürhaneddin, "Türk atletlerile beraber Yunan payıtahtında", *Milliyet*, 7 Teşrinievvel 1930, s. 2.

29 "Atina'dan gelen haberler", *Cumhuriyet*, 7 Teşrinievvel 1930, s. 3.

30 Mutlu, agm., s. 346.

31 "Atina'dan gelen haberler", s. 3.

gerçekleşmişti. Birincisi, Balkan ülkeleri arasında yıllar boyunca sürecek olan sportif bir organizasyonun temelleri atılmıştı. İkincisiyse özellikle Türkiye ile Yunanistan başta olmak üzere Balkan ülkeleri arasındaki iyimser hava perçinlenmişti. Nitekim Atletizm Federasyonu Reisi Burhaneddin Bey, Atina dönüşünde verdiği demeçte oyunların özellikle diplomasi alanındaki etkisini şu sözlerle ortaya koymuştu:

Atletlerimiz halk üzerinde çok iyi tesirler bıraktılar. Bilhassa Venizelos ve Yunan halkı bize karşı çok teveccühkâr harekette bulundular. Yunan Başvekilinin hürmetle Türk sancağını selamlaması nazarı dikkati celbediyordu. Bu seyahatin atletizm nokta-i nazarından çok faydası olduğu için siyasi faydalarını da Balkan konferansına iştirak eden murahhaslarımız gördüler. Yunan payitahtında gördüğümüz hüsnü kabul ve halkın alakasını tekrar zikretmek mecburiyetindeyiz[32].

Abidin Daver, Cumhuriyet gazetesindeki yazısında sportif açıdan tam bir hezimet olarak nitelendirdiği Balkan Oyunlarıyla ilgili değerlendirmesine Atletlerimizin Atina seyahati siyasi nokta-i nazardan parlak oldu[33] diyerek başlamıştı. Ayrıca Balkan Konferansı'na katılan delegelerden Kocaeli Milletvekili Refik Saffet Bey ise Venizelos'un özellikle Türk atletlerin geçişi sırasında ayağa kalkıp şapkasını çıkararak Türk bayrağını selamlamasını mühim bir siyasi vaka olarak değerlendirmişti[34].

Balkan Oyunlarının ardından Türk ve Yunan takımları arasındaki sportif faaliyetlerin sayısı gittikçe artmıştı. Balkan Oyunlarının tamamlanmasının üzerinden iki hafta bile geçmeden Yunanistan'ın önde gelen futbol takımlarından Aris, İstanbul'a gelmiş, iki gün arayla Fenerbahçe ve Galatasaray'la dostluk maçı oynamıştı.[35] Bu maçların Yunanistan Başvekili Venizelos'un Türkiye ziyaretinin başlangıcına denk gelmiş olması, dikkat çekici bir hususdu.

Aris-Fenerbahçe, Aris-Galatasaray maçlarından sonra,16 Kasım 1930 Pazar günü Midilli'de Pojobyakos ile Ayvalık İdman Yurdu,[36] 7 Aralık 1930 Pazar

32 "Atletlerimiz dün avdet ettiler," *Cumhuriyet*, 16 Teşrinievvel 1930, s. 4.

33 Abidin Daver, "Sporu kurtaralım!", *Cumhuriyet*, 16 Teşrinievvel 1930, s. 1.

34 "M. Venizelos bayrağımızı nasıl selamladı?", *Vakit*, 17 Teşrinievvel 1930, s. 4.

35 "Fenerbahçe İle Aris Takımı Berabere Kaldı", *Hakimiyyet-i Milliye*, 25 Teşrinievvel 1930, s. 1; "Galatasaray, Yunan takımını 5-1 mağlup etti", *Cumhuriyet*, 27 Teşrinievvel 1930, s. 1-4.

36 "Ayvalık-Midilli Maçı 2-2'ye Berabere Kaldı", *Milliyet*, 23 Teşrinisani 1930, s. 6.

günü Sakız'da Selaps ile Karşıyaka,[37] karşı karşıya gelmişlerdi. Karşıyakalı futbolcuların Sakız'a ayak bastıkları sırada Yaşasın Türkiye ve Hoş geldiniz nidalarıyla karşılanmış olmaları,[38] Türk-Yunan ilişkilerinin bir tezahürü niteliğindeydi.

Türk-Yunan ilişkileri açısından önemli bir gösterge olan sportif faaliyetler gerek dostluk müsabakaları yoluyla gerekse Balkan Oyunları vasıtasıyla sonraki yıllarda da sürmüştü. Üstelik bu faaliyetler yalnızca futbolla sınırlı kalmamış, diğer branşlara da sirayet etmişti.

Türk-Yunan İlişkilerinin Yansıması Olarak Güreş Müsabakaları

Türk-Yunan ilişkilerindeki ılımlı havanın spordaki yansımaları 1931'in ilk günlerinden itibaren devam etmişti[39]. İki ülke arasındaki sportif faaliyetlere mart ayından itibaren güreş de dâhil olmuştu. Bu gelişme Türk spor tarihi açısından da önemliydi. Zira daha önce ilk kez 1928'deki Amsterdam Olimpiyatlarında karşı karşıya gelen iki ülke güreşçileri[40] arasında ikinci kez temas sağlanacaktı. Ancak bu defa sağlanacak temasın, aynı zamanda diplomatik ilişkilere katkı sunması beklenmekteydi. Kaldı ki Türk ve Yunan güreşçiler arasında dostluk müsabakaları İstanbul'la sınırlı kalmayacak, birkaç ay sonra Atina'da devam edecekti. Nitekim Yunan güreşçileri İstanbul'a getiren Yunanistan Güreş Heyeti Reisi Mösyö Vekusis, Türk gazetecilere verdiği ilk demeçte rövanş müsabakalarının yapılabileceğini ima etmişti[41].

Müsabakalarda İlk Raunt: İstanbul Güreş Müsabakaları (5-10 Mart 1931)

İstanbul'da bulunan Haliç İdman Kulübü yetkilileri, 1931 Şubat'ında Yunanistan Güreş Heyeti'yle iletişime geçerek iki ülke sporcuları arasında

37 Maç aşırı yağmur nedeniyle yalnızca 3 dakika oynanabilmişti. "Sakızda sporcularımız", *Yeni Asır*, 8 Kanunuevvel 1930, s. 1; Karşıyaka, 27 Aralık 1930 Cumartesi günü de Midilli'de Aris'le dostluk maçına çıkmıştı. "İzmirli K.S.K. Midillide Aris isimli Yunan takımını 5-1 yendi", *Türkspor*, 1 İkinci Kanun 1931, s. 10-11.

38 "Sporcular Sakızda hararetle karşılandılar", *Yeni Asır*, 7 Kanunuevvel 1930, s. 1.

39 İzmir Kulübü Altay, 2 Ocak 1931'te Atina'da Yunan takımı Panathinaikos'la karşılaşmış ve maçtan 6-3 mağlup ayrılmıştı. "Altay Atinada Yunan Şampiyonuna (6-3) Nasıl Yenildi?", *Türkspor*, S. 15-67, 8 İkinci Kanun 1931, s. 16; Ayrıca 1931 Şubat'ından itibaren Atina Atletizm Heyeti'nden İstanbul Atletizm Heyeti'ne dostluk yarışması teklifi gelmiş ve bu çerçevede iki heyet arasında görüşmeler başlamıştı. "Atletizmde faaliyet başladı", *Yarın*, 24 Şubat 1931, s. 5.

40 T.M., "Çifte Muvaffakıyet", *Türkspor*, 12 Mart 1931, S. 24-76, s. 3.

41 "Yunan güreşçileri şehrimize geldiler", *Türkspor*, 5 Mart 1931, S. 23-75, s. 12.

İstanbul'da bir dostluk müsabakası düzenlenmesine yönelik girişimlerde bulunmuştu. Haliç İdman Kulübü'nün bu girişimi Yunan güreş otoriteleri tarafından olumlu karşılanınca organizasyona yönelik hazırlıklar başlamıştı.

İlk aşamada müsabakaların Mart ayında gerçekleştirilmesi hususunda mutabık kalınmış[42] ve Yunanistan'dan katılacak güreşçiler tespit edilmişti. Buna göre Yunanistan'dan dört güreşçinin katılması kararlaştırılmıştı. Bunlar; 59 kiloda Zervinis,[43] 67 kiloda Papadakis, 72 kiloda Stringakis ve 79 kiloda Zamut'tu[44]. İstanbul'daki güreş müsabakalarına katılacak Yunan sporcuların belli olmasının ardından Türk basınında özellikle Zervinis'e dikkat çekilmekteydi. Söz konusu basın-yayın organlarında yayınlanan haberlerde Zervinis'in 1924'te Paris'te ve 1928'de Amsterdam'da gerçekleştirilen olimpiyatlara katıldığına, Yunanistan'da *filiz sıklet* adı verilen sıkletin en iyisinin Zervinis olduğuna ve iyi güreştiğine vurgu yapılmaktaydı. Yunan güreşinin gelişmesi için Amerika Birleşik Devletleri'nden özel antrenörler getirildiği de haberlerde yer verilen bir başka hususdu[45]. Türk tarafındaysa belirsizlik hâkimdi. Yunan güreşçilerle karşılaşacak Türk güreşçilerin kimler olacağı son ana kadar belirlenmemişti. Yalnızca maçtan birkaç gün önce Haliç İdman Kulübü; Burhan, Abbas, Münir, Yusuf, Vefik, Saim, Seyfi, Nazif, Adnan, Hüseyin, Mustafa, Mazhar, Faruk, Kamil, Servet, Esat, Mehmet Tevfik ve Ali Beylerin müsabaka günü saat 15.00'da Terbiye-i Bedeniye salonunda olmalarını istemişti[46]. Dolayısıyla Türk takımının bu isimler içerisinden seçilecek güreşçilerden oluşması beklenmekteydi.

Bu arada İstanbul Güreş Heyeti Reisi Seyfi Cenap Bey (Berksoy), son anda sıkletlerle ilgili çıkan bir pürüzü gidermek üzere 24 Şubat 1931 Salı günü Atina'ya gitmişti. Atina'da Yunan güreş yetkilileriyle görüşen Seyfi Bey, pürüzü gidermişti[47]. Ayrıca dönüşte Yunan kafilesine refakat ederek büyük bir jest yapmıştı.

İstanbul Güreş Heyeti Reisi Seyfi Bey, Yunan Güreş Heyeti Reisi Mösyö Vekusis ve Yunan güreşçileri taşıyan İtalya bandıralı vapur 4 Mart 1931 Çarşamba sabahı İstanbul Limanı'na yanaşmıştı. Kafileyi kalabalık bir sporcu

42 "Şehrimize Yunan güreşçiler geliyor", *Yarın*, 8 Şubat 1931, s. 5.

43 Georgios Zervinis (1905-1983); Yunanistan Güreş Milli Takımı'nın kaptanıdır. 1924 ve 1928 yıllarındaki olimpiyatlara katılım sağlamıştır.

44 "Gelen Yunan güreşçileri kimlerdir?", *Yarın*, 14 Şubat 1931, s. 4.

45 "Yunan güreşçilerile temas", *Türkspor*, 26 Şubat 1931, S. 22-74, s. 13.

46 "Yunanlı güreşçiler", *Vakit*, 3 Mart 1931, s. 6.

47 "Yunan güreşçilerile temas", s. 13.

kitlesi karşılamış, her iki tarafı temsilen gerçekleştirilen konuşmaların ardından karşılıklı çiçek takdimleri yapılmıştı. Limandaki kısa törenin ardından Yunan güreş kafilesi Bristol Oteli'ne götürülmüştü[48].

Türk-Yunan dostluğuna işaret etmesi beklenen müsabakaların arifesinde Atina'da yayınlanan Proiya gazetesi Paris muhabiri François Psalty'nin Ankara Türk Ocağı'nda Türk-Yunan ilişkileri üzerine konferans vermesi[49] ve aynı dönemde Yunan Başvekâlet Müsteşarı Mösyö Papadatos önderliğinde bir heyetin İstanbul ve Ankara'yı ziyaret etmesinin gündeme gelmesi,[50] güreş müsabakalarının diplomatik önemini ortaya koyması bakımından önemliydi. Üstelik 30 Ekim 1930'da iki ülke arasında imzalanan ve Türkiye ile Yunanistan arasında ithalat-ihracat muamelelerini düzenleyen İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi[51] güreş müsabakalarının başlayacağı gün TBMM'de kabul edilmesi de müsabakaların önemine işaret etmekteydi.

Türk basını müsabakalara ilgiyle yaklaşmıştı. Özellikle bazı gazetelerde müsabakaların milli rekabet olarak algılandığı gözlenmişti. Örneğin Yarın gazetesinin 3 Mart 1931 tarihli nüshasında Türk güreşçilerin memleket şerefini yabancılara karşı göstereceklerine[52] inanıldığından bahsedilmişti.

Müsabakaların başlamasından önce bir sıkıntı gözlenmişti. Kumkapı Spor Kulübü, organizasyonun hazırlık sürecine dâhil edilmediği için bünyesindeki sporcuların müsabakalara katılmamasını kararlaştırmıştı[53]. Oysa belirlenen sıkletlerdeki Türk güreşçilerin en iyileri Kumkapı Spot Kulübü'ndeydi. Dolayısıyla bu durumun Türk ekibini, Yunan ekibi karşısında zayıf bırakabileceği düşünülmüştü[54]. Bu kaygının yersiz olmadığı da ilk günkü müsabakalarda görülmüştü.

48 "Yunan güreşçileri şehrimize geldiler", s. 12; "İlk Türk-Yunan güreşi bugün", *Yarın*, 5 Mart 1931, s. 5.

49 "Türk-Yunan münasebatı hakkında bir konferans", *Cumhuriyet*, 5 Mart 1931, s. 3. Psalty, 15 Mart 1931 Pazar günü Galatasaray Lisesi'nde aynı konuda bir konferans daha verecekti. "Türk-Yunan Dostluğu", *Yarın*, 13 Mart 1931, s. 3.

50 "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne daveti zaruridir", *Vakit*, 6 Mart 1931, s. 2.

51 Antlaşma metninin tamamı için bk. BCA, 501/32125.126785.16, 30.10.1930; *BCA*, 525/380688.154367.32, 30.10.1930; "Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Hükümeti arasında aktolunan İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelesinin tasdiki hakkında Kanun", *Resmî Gazete*, 15 Mart 1931, S. 1748, s. 303-310.

52 "Yunanlı güreşçiler geliyor", *Yarın*, 3 Mart 1931, s. 5.

53 "Yunan güreşçileri şehrimizde", *Vakit*, 5 Mart 1931, s. 7.

54 "Yunan güreşçileri şehrimize geldiler", s. 12.

Müsabakalar için Beyoğlu'nda bulunan Artistik Sineması'na ait salonda tüm hazırlıklar tamamlanmıştı. Program, 5 Mart 1931 Perşembe günü saat 18.30'da düzenlenen açılış töreniyle başlamıştı. Yunanistan ve Türkiye adına her iki ülke arasındaki dostluğu konu edinen konuşmaların yapıldığı tören, heyetlerin birbirlerine mensubu bulundukları ülkelerin bayraklarını takdim etmeleriyle sona ermiş ve saat 19.30'da müsabakalara geçilmişti.

Seyircilerle dolu salonda ilk müsabaka, Burhan[55] ile Zervinis arasında yapılmıştı. Zervinis karşısında nispeten zayıf kalan Burhan, 10'ar dakikalık iki devre halinde süren müsabakadan sayı hesabıyla mağlup ayrılmıştı[56].

İkinci müsabakaysa Adnan[57] ile Zamut arasındaydı. Karşılıklı mücadeleyle geçen müsabaka, ilkine nazaran daha hareketsiz geçmişti. Toplamda yirmi dakika süren müsabakanın sonunda kazanan Adnan olmuştu. Bu arada Yunan güreşçilerin zaman zaman Adnan'ı alkışlamaları iki takım arasında dostluk havasının esmesini sağlamıştı[58]. Adnan ile Zamut arasındaki müsabakanın ardından Muzaffer ile Esat arasında gösteri müsabakası gerçekleştirilmişti.

Netice itibariyle ilk günün sonunda takımlar arasındaki mücadele eşitlikle sonuçlanmıştı.

İlk günkü müsabakalar Türk takımının Yunan takımına üstünlük sağlayabilmesi için daha iyi güreşçilerle takviye edilmesi gerektiğini göstermişti. Durumun farkına varan Türk yetkililer, muhtemeldir ki organizasyona dâhil olmaları hususunda Kumkapı Spor Kulübü yöneticileriyle görüşmüşlerdi. Nitekim 7 Mart Cumartesi günkü gazetelerde Kumkapı Spor Kulübü'nün ikna edildiği ve Kumkapılı güreşçilerin de organizasyona dâhil olacakları belirtilmişti[59].

Organizasyonun ikinci gün müsabakaları 7 Mart Cumartesi günü saat 21.30'da başlamıştı. İkinci günün ilk müsabakası Abbas[60] ile Zervinis arasındaydı. Esasen Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nün (BJK) güreşçisi olan Abbas, ilk dakikalardan itibaren rakibine bariz bir üstünlük sağlamıştı. Öyle ki on

55 Burhan Conkeroğlu, 1903-2001.

56 "Yunan güreşçilerile ilk temas", *Cumhuriyet*, 6 Mart 1931, s. 4; "Yunan güreşçilerle ilk müsabakamız", *Vakit*, 6 Mart 1931, s. 1-2.

57 Adnan Yurdaer, 1912-1982.

58 "Yunanlılarla ilk güreş müsabakamız", *Yarın*, 6 Mart 1931, s. 4.

59 "Bu gece yapılacak müsabakalar", *Yarın*, 7 Mart 1931, s. 1.

60 Abbas Sakarya, 1912-2008.

dakikalık ilk devrede Yunan güreşçi Zervinis'i bir hayli yormuştu. Rakibinin yorgunluğundan istifade eden Abbas, ikinci devrede daha rahat bir mücadele çıkarmış ve müsabakayı sayı üstünlüğüyle tamamlamıştı.

İkinci müsabakadaysa Münir[61] ile Papadakis karşı karşıya gelmişlerdi. Organizasyon kapsamında ilk kez mindere çıkan iki güreşçinin mücadelesinde Harbiyeli Münir'in üstünlüğü ve hareketliliği dikkat çekmişti. Nitekim müsabakanın başlamasından 5,5 dakika sonra Münir, rakibi Papadakis'in sırtını yere getirerek tuş etmiş ve müsabakadan galip ayrılmıştı. Müsabakanın sonunda Münir'i alkışlayan Yunan Güreş Heyeti Reisi Vekusis, bir de madalya vererek fair-play örneği sergilemişti[62].

İkinci günün son maçı Saim[63] ile Stringakis arasında olmuştu. Kumkapı Spor Kulübü'nün güreşçisi olan Saim, tekniğiyle dikkat çekmişse de müsabakada kendisini çok zorlamamıştı. Bu durum Saim'in formsuz olduğu izlenimini vermiş ve formsuzluğu yeterli idman yapmamasına bağlanmıştı[64]. Yine de yirmi dakika süren müsabakanın sonunda kazanan Saim olmuş[65] ve böylece Türk takımı, organizasyonunun ikinci gününü üç galibiyetle tamamlamıştı. Müsabakaların sonunda Türk Milli Takımı Antrenörü Raul Peter; Abbas, Münir ve Saim'e sarılarak tebrik etmişti.

Organizasyonun son maçları 10 Mart Salı akşamı gerçekleştirilmişti. Pazartesi günü, cumartesi akşamı BJK'lı Abbas'a mağlup olan Zervinis'in hasta olduğu ve maça çıkmayacağı duyurulmuştu[66]. Esasında Zervinis için böyle bir duyuru beklenmekteydi. Zira Türk ekibi, Abbas ile Zervinis arasında bir rövanş karşılaşması yapılması için Yunan ekibiyle temasa geçmişti. Muhtemeldir ki Yunan ekibi teklife pek de sıcak bakmamış, ancak Türklerden kaçmış durumuna da düşmek istememişlerdi. Bunun için mücbir bir gerekçe sunmak durumunda kalmışlardı.

Son günkü müsabakalarda özellikle basın mensupları açısından bir sıkıntı ortaya çıkmıştı. Organizasyonun ilk iki gününde spor muhabirlerinin müsa-

61 Harbiye'nin güreşçisi olan Münir'in kimliğiyle ilgili tafsilatlı bir bilgi bulunmamakla birlikte, kendisinin 1961-1962 yıllarında Türkiye Güreş Federasyonu Başkanı Münir Çalışal olması kuvvetle muhtemeldir.

62 "Üç güreşte de Yunanlıları yendik", *Yarın*, 8 Mart 1931, s. 4.

63 Saim Arıkan, 1906-1997.

64 "Güreşçilerimiz galip", *Cumhuriyet*, 8 Mart 1931, s. 4.

65 "Güreşte faikiyetimizi Yunanlılara isbat ettik", *Vakit*, 8 Mart 1931, s. 4.

66 "Bu akşam son güreşler yapılacak", *Yarın*, 10 Mart 1931, s. 5.

bakaları kolaylıkla takip edip, haberleştirmelerine imkân tanıyan davetiyeler, son gün iptal edilmişti[67]. Basın mensupları da bu karara tepki göstermişlerdi. Dolayısıyla 10 Mart akşamı gerçekleştirilen müsabakalara dair bilgiler, ilk iki günkü müsabakalara nazaran daha yüzeysel bir şekilde işlenmişti.

Günün ilk müsabakasında Vefik[68] ile Papadakis karşılaşmıştı. Müsabakanın ilk devresinde başa baş mücadele eden sporcular, ikinci devreye de aynı şekilde başlamışlardı. İkinci devrenin başlamasından 2,5 dakika sonra rakibinin açığını yakalayan Vefik, güzel oyunla rakibinin sırtını yere getirerek tuş etmiş ve müsabakanın galibi olmuştu[69].

Günün ikinci müsabakasındaysa Şevki ile Stringakis karşı karşıya gelmişlerdi. Yunan Güreş Heyeti Reisi Vekusis'in hakemlik yaptığı müsabakanın[70] ilk 10 dakikalık devresinde de iki sporcu nihai bir sonuç elde edememişlerdi. Ancak ikinci devrede üstün olan taraf Şevki olmuştu. Nitekim ikinci yarı başladıktan 5 dakika sonra Şevki, Yunan rakibini tuş ederek müsabakadan galip ayrılmıştı.

Bu müsabakanın ardından Türk Milli Takımı Antrenörü Raul Peter mindere gelmiş ve BJK'lı Abbas'a, cumartesi günü Zervinis karşısındaki mücadelesinden ötürü bir kol saati hediye etmişti[71].

Günün ve organizasyonun son müsabakasıysa Faik ile Zamut arasındaydı. İki sporcunun gayet çekişmeli geçen mücadelesi, günün diğer iki müsabakasından farklı olarak tuşla sonuçlanmamıştı. Ancak toplamda yirmi dakika süren mücadelenin galibi, sayı üstünlüğüyle Faik olmuştu.

Türk-Yunan ilişkilerinin bir yanması olarak gerçekleştirilen güreş müsabakaları, bu mücadeleyle birlikte sona ermişti. Yunan sporcular organizasyonun tamamlanmasının ardından ülkelerine geri dönmüşlerdi.

Organizasyon kapsamında gerçekleştirilen müsabakaların dökümü, tabloya şu şekilde yansımıştı:

67 "Dün gece yapılan güreş maçları", *Vakit*, 11 Mart 1931, s. 1.

68 Vefik Gürkanlar (…. – 1981)

69 "Yunanlı güreşçileri yendik", *Türkspor*, 12 Mart 1931, S. 24-76, s. 12.

70 "Yunanlı güreşçileri yendik", s. 12.

71 "Dün geceki güreşlerde iki Yunanlının sırtını yere getirdik", *Yarın*, 11 Mart 1931, s. 4.

Tablo 1. İstanbul'daki Müsabakaların Dökümü

Sıra	Tarih	Müsabaka	Galip	Galibiyet Şekli
1	5 Mart 1931 Perşembe	Burhan-Zervinis	**Zervinis**	Sayı Üstünlüğü
2	5 Mart 1931 Perşembe	Adnan-Zamut	**Adnan**	Sayı Üstünlüğü
3	7 Mart 1931 Cumartesi	Abbas-Zervinis	**Abbas**	Sayı Üstünlüğü
4	7 Mart 1931 Cumartesi	Münir-Papadakis	**Münir**	Tuş
5	7 Mart 1931 Cumartesi	Saim-Stringakis	**Saim**	Sayı Üstünlüğü
6	10 Mart 1931 Salı	Vefik-Papadakis	**Vefik**	Tuş
7	10 Mart 1931 Salı	Şevki-Stringakis	**Şevki**	Tuş
8	10 Mart 1931 Salı	Faik-Zamut	**Faik**	Sayı Üstünlüğü

5-10 Mart 1931 tarihleri arasında gerçekleştirilen organizasyonda toplamda dokuz müsabaka gerçekleştirilmişti[72]. Bu müsabakaların sekizinde Türk ve Yunan güreşçiler karşı karşıya gelmişler, tabloda da görüldüğü üzere sekiz müsabakanın yedisini Türk güreşçiler kazanmışlardı.

Müsabakalarda İkinci Raunt: Atina Güreş Müsabakaları (19-20 Temmuz 1931)

Türk-Yunan ilişkilerine olumlu katkı sunan güreş müsabakalarının ikincisi 1931 Temmuz'unda gerçekleştirilmişti. Yunanistan'ın Etnikos ve Panhelinos Spor Kulüplerinin[73] haziran ayında Kumkapı Spor Kulübü'nü Atina'ya davet etmeleriyle[74] birlikte hazırlıklar başlamıştı[75].

72 Organizasyonun ilk gününde iki Türk güreşçi arasında bir de gösteri müsabakası yapılmıştı.

73 "Yunanistan'a gidecek güreşçiler seçildi", *Cumhuriyet*, 28 Haziran 1931, s. 4.

74 "Güreşçilerimiz Yunanistan'a gidiyor", *Vakit*, 25 Haziran 1931, s. 7.

75 Aslında Yunan Güreş Heyeti Reisi Vekusis, 4 Mart 1931 Çarşamba günü İstanbul'a geldikleri sırada gazetecilere verdiği demeçte memleketin sporcu gençliğinin samimiyetini takviye amacıyla Türk güreşçileri ilk fırsatta Atina'ya davet edeceklerini söyleyerek bu ziyaretin altyapısını oluşturmuştu. "Yunan güreşçiler şehrimizde", *Vakit*, 5 Mart 1931, s. 7.

Yunan kulüplerinin davetini Kumkapı Spor Kulübü'ne iletmelerini iki açıdan değerlendirmek mümkündür. Birincisi Kumkapı Spor Kulübü, mart ayındaki müsabakalarda organizasyonun dışında tutulduğu gerekçesiyle organizasyona katılmama kararı almış, daha sonra güçlükle ikna edilmişti. Davetin bu defa Kumkapı üzerinden gelmesi, bir tür gönül alma girişimi olarak değerlendirilebilir. İkincisiyse o günlerde birçok sıklette Türkiye'nin en iyi güreşçileri Kumkapı'daydı. Dolayısıyla Yunanlar, Türkiye'nin en iyi güreşçileriyle karşılaşmak istemiş olabilirlerdi.

Kumkapı Spor Kulübü'nün 26 Haziran 1931 Cuma günü yaptığı seçmelerde 56 kiloda Cafer, 61 kiloda Bedri, 66 kiloda Refik, 72 kiloda Saim, 79 kiloda Adnan ve 87 kiloda Mustafa Beyler, Atina'ya gidecek kafileye katılma hakkı kazanmışlardı[76]. Ayrıca Atina'ya gidecek kafilenin adı geçen altı sporcunun yanı sıra iki idareciden oluşacağı, idareci olarak da Kumkapı Spor Kulübü Reisi İsmail Hakkı Bey (Vefa) ile Harbiye Mektebi Terbiye-i Bedeniye Eski Muallimlerinden Mazhar Bey'in belirlendiği açıklanmıştı[77].

Atina'da gerçekleştirilecek güreşler, Türkiye ile Yunanistan arasındaki gümrük anlaşmasının geçerliğinin üç ay süreyle uzatılmasını öngören bir protokolün imzalandığı günlere denk gelmişti. Yunanistan Dışişleri Bakanı Andreas Michalakopoulos ile Türkiye'nin Yunanistan Başkonsolosu Enis Bey (Akaygen) arasında protokolün imzalandığı[78] günlerde Galata Rıhtımı'ndan yola çıkan Türk güreşçiler, 16 Temmuz 1931 Perşembe günü Atina'ya ulaşmışlardı.

Mart ayındaki organizasyon gibi bu organizasyon da *millî* bir mücadele olarak görülmüştü. Bu nedenledir ki organizasyonun Türk-Yunan ilişkilerine olan katkısı zaman zaman geri plana düşmüştü. Yine de organizasyonun Türk-Yunan ilişkileri içerisindeki önemi bilinmekteydi. Kumkapı Spor Kulübü'nün seçtiği kadroyu yorumlayan Türk Milli Takım Antrenörü Raul Peter'in ifadeleri söz konusu farkındalığı ortaya koymaktaydı:

Varlığıyla iftihar ettiğimiz bu eski güreş kulübü, Yunanistan'a daha çok kuvvetli bir kadro ile gidilebilirdi. Fakat nispeten zayıf gitmeleri bir dereceye kadar iyi olmaktadır. Zira malumunuzdur ki Yunanistan'ın güreşi buraya nazaran yeni yeni inkişaf etmektedir. Bu inkişaf devresinde güreşecek dost

76 A. Sedat, "Yunanistan'a gidecek güreşçiler hazırlandılar", *Yeni Gün*, 11 Temmuz 1931, s. 12.

77 A. Sedat, agm., s. 12.

78 "Türk-Yunan gümrük itilafnamesi", *Yeni Gün*, 13 Temmuz 1931, s. 4.

hasımlarımızı birdenbire ezmek doğru değildir. Ümit verici bir beraberlik veya galibiyetle ileride iki millet arasında yapılacak temaslar daha sıklaştırılabilir[79].

Peter, bu müsabakaların Balkan Oyunlarında güreşe de verilmesini sağlayabileceğini de ifade etmişti[80].

Atina'da coşkuyla karşılanan Türk güreş kafilesi, 19 Temmuz 1931 Pazar akşamı Atina Stadyumu'ndaki gördükleri ilgiyle Türk-Yunan ilişkilerindeki yumuşamanın etkisini yakından gözlemlemişti.

Türk kafileyi etkileyen bir diğer husus da güreş müsabakaları için yapılan hazırlıklardı. Yunan yetkililer, müsabakalar için göze hitap eden hazırlıklar yapmışlardı. Örneğin müsabakaların 60.000 kişilik Atina Stadyumu'nun ortasına konulan minderde yapılmasını düşünmüşlerdi. Bununla birlikte müsabakaları akşam saatlerine denk getirmişlerdi. Böylece Atina Stadyumu'nda ilk kez projektör ışıkları altında organizasyon düzenlemişlerdi. Gazetelere göre stadyumda oluşturulan ambiyans, bin bir gece masallarını andırmıştı[81].

Açılış seremonisinden önce sporcular stadyumda ısınma hareketleri yapmışlar ve Yunan güreşçilerin bir kısmı kendi aralarında gösteri müsabakası gerçekleştirmişlerdi.

Organizasyonun açılış seremonisinde stadyumu dolduran binlerce Yunan seyirci, tek tek mindere çağrılan Türk güreşçileri yoğun bir şekilde alkışlamıştı. Açılış konuşmasını "ev sahibi" sıfatıyla Panhelinos Kulübü yöneticisi yapmış ve Türklere yönelik "dostluk" mesajları içeren ifadeler kullanmıştı. Ardından Kumkapı Spor Kulübü Reisi İsmail Hakkı Bey de Yunan yöneticiye benzer şekilde dostluk mesajları içeren Türkçe bir konuşmayla karşılık vermiş ve gördükleri "hüsn-i kabul"den ötürü Yunan halkına da teşekkür etmişti[82]. Türkiye'nin Yunanistan'daki Başkonsolosu Enis Bey'in yanı sıra Yunanistan Güreş Heyeti yetkililerinin ve yaklaşık on bin seyircinin katılım sağladığı organizasyonun açılış seremonisinden sonra sıra müsabakalara gelmişti.

İlk müsabaka Zervinis ile Cafer arasındaydı. Yunan güreşçi Zervinis, ilk devrede Cafer'e nazaran daha üstün bir oyun sergilemişti[83]. İkinci devrede Cafer

79 "Güreşçiler gittiler", *Yeni Gün*, 16 Temmuz 1931, s. 12.

80 "Güreşçiler gittiler", s. 12.

81 "Güreşçilerimiz Yunan pehlivanlarına galip geldiler", *Vakit*, 22 Temmuz 1931, s. 2.

82 "Güreşçilerimiz Atina'da", *Yeni Asır*, 22 Temmuz 1931, s. 3.

83 "Kıymetli güreşçilerimiz", *Vakit*, 24 Temmuz 1931, s. 6.

oyuna ortak olmuşsa da 20 dakikanın sonunda sayı hesabıyla müsabakayı kazanan Zervinis olmuştu[84].

İkinci müsabakaysa Zamut ile Adnan karşılaşmıştı. Birbirlerine denk iki güreşçinin mücadelesi seyircilerden büyük ilgi toplamıştı. İlk devre taraflar birbirlerine üstünlük sağlayamazken, ikinci devrenin sonunda Zamut, hakemlerin kararıyla az bir farkla galip gelmişti[85]. Böylece Zamut, İstanbul'da mağlup olduğu Adnan'dan Atina'da rövanşı almıştı.

Günün son müsabakasında Papadakis ile Vefik karşı karşıya gelmişlerdi. Kumkapı Spor Kulübü Reisi İsmail Hakkı Bey'in idare ettiği müsabakanın ilk devresini Papadakis önde kapatmıştı. Ancak ikinci devrede oyunun hâkimiyetini eline alan Vefik, müsabakanın 16. dakikasında güzel bir oyunla rakibinin sırtını yere getirmiş ve tuş etmişti[86].

Atina'daki güreşlerin ilk gününde Türk güreşçiler bir galibiyet ve iki mağlubiyet elde etmişlerdi. Özellikle Cafer ve Adnan, her ne kadar mağlup olmuşlarsa ilk kez yurtdışı mücadelesini deneyimlemiş olmaları nedeniyle önemli birer kazanım sağlamışlardı.

Müsabakalara 20 Temmuz 1931 Pazartesi akşamı devam edilmişti. Her ne kadar stadyumdaki izleyici kitlesinde düşüş gözlenmişse de beş binin üzerinde bir kitlenin olduğu görülmüştü.

Günün ilk müsabakası Stringakis ile Saim arasında olmuştu. Müsabakanın başından itibaren rakibine üstünlük sağlayan Saim, müsabakanın başlamasından 2,5 dakika sonra rakibini sırtını yere getirmek suretiyle tuş etmişti[87].

Günün ikinci müsabakasında Velisarios ile Mustafa[88] karşı karşıya gelmişti. Her iki devrede de Mustafa'nın rakibine üstün bir güreş sergilediği gözlenmişti. Nitekim ikinci devrenin başlamasından dört dakika sonra Mustafa, rakibini tuş etmiş ve müsabakadan galip ayrılmıştı[89].

84 "Güreş", *Vakit*, 21 Temmuz 1931, s. 2.
85 "Kıymetli güreşçilerimiz", s. 6.
86 "Kıymetli güreşçilerimiz", s. 6.
87 "Güreşçilerimiz Atina'da", s. 3.
88 Mustafa Çakmak, 1912-1991.
89 "Kıymetli güreşçilerimiz", s. 6.

Günün ve organizasyonun kapanış müsabakasıysa Sotrofiyos[90] ile Bedri arasında olmuştu. Müsabakanın başından itibaren oyuna ağırlığını koyan Bedri, performansıyla rakibine çok da şans vermemişti. Hatta zaman zaman rakibini birkaç kez tuş etme fırsatı yakalamış, ancak bu fırsatları değerlendirememişti. Yirmi dakikanın sonunda Bedri, rakibine karşı net bir skorla üstünlük sağlamış ve müsabakanın galibi olmuştu[91].

İki gün süren organizasyonda Türk ve Yunan güreşçiler altı müsabakada karşı karşıya gelmişlerdi. Bu müsabakaların ikisini Yunan güreşçiler, dördünü de Türk güreşçiler kazanmışlardı. Nihayetinde ortaya şöyle bir tablo çıkmıştı:

Tablo 2. Atina'daki Müsabakaların Dökümü

Sıra	Tarih	Müsabaka	Galip	Galibiyet Şekli
1	19 Temmuz 1931 Pazar	Zervinis-Cafer	**Zervinis**	Sayı Üstünlüğü
2	19 Temmuz 1931 Pazar	Zamut-Adnan	**Zamut**	Sayı Üstünlüğü
3	19 Temmuz 1931 Pazar	Papadakis-Vefik	**Vefik**	Tuş
4	20 Temmuz 1931 Pazartesi	Stringakis-Saim	**Saim**	Tuş
5	20 Temmuz 1931 Pazartesi	Velisarios-Mustafa	**Mustafa**	Tuş
6	20 Temmuz 1931 Pazartesi	Sotrofiyos-Bedri	**Bedri**	Sayı Üstünlüğü

Müsabakaların ardından Yunan Güreş Heyeti yetkilileri, Türk güreşçilere günün anısına birer madalya, şahadetname ve zaferi temsil eden tunç heykel; Kumkapı Spor Kulübü'ne de Yunanların tarihi güreş tablolarından birini hediye etmişlerdi. Ayrıca alınan her bir galibiyet için de birer adet kupa vermişlerdi[92].

Organizasyonun kapanış seremonisinden sonra Ege vapuruyla Atina'dan yola çıkan ve 23 Temmuz akşamı İstanbul'a ulaşan Türk güreş kafilesi, rıhtımda

90 Yunan güreşçinin ismi konusunda Türk gazetelerinde farklı ifadeler kullanılmıştı. Vakit gazetesinin 22 Temmuz 1931 tarihli nüshasında Sotrofiyos olarak anılan güreşçi, aynı gazetenin iki gün sonraki nüshasında Sindirafides olarak yer almıştı. Yeni Asır ise güreşçinin ismini Sotrofics olarak yayınlamıştı.

91 "Kıymetli güreşçilerimiz", s. 6.

92 "Kıymetli güreşçilerimiz", s. 6.

çok sayıda sporcu ve gazeteci tarafından karşılanmıştı[93]. Böylece Türk-Yunan ilişkilerinde yumuşamaya katkı sunacak bir adım daha atılmıştı.

Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişmeye başlayan sportif faaliyetler, çoğunlukla gayrimüslimlerin ilgilendiği bir alan olsa da İkinci Meşrutiyet'le birlikte Türkler de sportif faaliyetlere yoğunlaşmışlardı. Lakin gayrimüslimlerin ağırlığı devam etmişti. Balkan Savaşlarıyla başlayıp, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'yla devam eden süreç, Türklerin sporla olan ilişkisini büyük ölçüde sekteye uğraşmıştı. Ne var ki Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte Türkiye'deki sportif faaliyetler merkezi hükümetin de desteğiyle hem daha organize hale gelmiş hem de *milli* bir karakter kazanmıştı.

Uluslararası yarışmalara katılım sağlanması, sporu aynı zamanda genç Cumhuriyet'in propaganda aracına dönüştürmüştü. Sporun araçsallaştırılması, yalnızca propagandayla sınırlı kalmamış, diplomaside de kendini göstermişti. Örneğin 100 yıl boyunca gergin seyreden Türk-Yunan ilişkilerindeki gelişmeler spora da yansımıştı. Özellikle tarihi öneme sahip Ankara Antlaşması'nın (1930) imzalanmasının ardından beliren yumuşama, iki ülke kulüplerinin karşılıklı dostluk müsabakaları düzenlemeleriyle geliştirilmişti. Üstelik bu süreçte Balkan Oyunları adıyla düzenlenen spor organizasyonu vasıtasıyla söz konusu yumuşamanın diğer Balkan ülkelerini de kapsaması amaçlanmıştı.

Balkan Oyunları haricinde, Türk ve Yunan kulüpleri arasındaki dostluk müsabakaları ilk aşamada futbolla başlamıştı. 1931'de diğer branşlarda da aynı nitelikte organizasyonlar düzenlenmişti. Güreş de bu branşlardan bir tanesi olmuştu.

Şubat 1931'de Haliç İdman Kulübü'nün girişimleriyle başlayan temaslar, 5-10 Mart 1931 tarihlerinde İstanbul'da Yunanistan'dan dört, Türkiye'den 8 güreşçinin katılımıyla dostluk müsabakaları düzenlenmesiyle sonuçlanmıştı. Bu müsabakalarda Türk güreşçiler yedi, Yunan güreşçilerse bir galibiyet almışlardı. Daha da önemlisi Yunan sporcular, İstanbul'a adım atmalarından itibaren gördükleri ilgi ve organizasyonun hem açılış hem de kapanış seremonilerinde gördükleri ihtimam nedeniyle turnuvadan memnuniyetle ayrılmışlardı.

93 "Güreşçilerimiz dönmüş", *Yarın*, 24 Temmuz 1931, s. 1.

İstanbul'daki Türk-Yunan güreş müsabakalarından birkaç ay sonra, Yunanistan'ın Etnikos ve Panhelinos kulüpleri, Kumkapı Spor Kulübü'ne gönderdiği davetle Atina'da dostluk müsabakaları düzenlemeyi teklif etmişlerdi. Yunan kulüplerinin bu daveti, diplomasideki mütekabiliyet esasının sportif alandaki tezahürüydü.

Kumkapı Spor Kulübü'nün daveti kabul etmesi üzerine 19-20 Temmuz 1931'de Atina Stadyumu'nda Türk-Yunan güreş müsabakaları düzenlenmişti. Türk ve Yunan güreşçilerin ikinci kez temas edecekleri bu müsabaka için Yunanların özenli hazırlıklar yaptıkları gözlenmişti. Stadyumda oluşturdukları ambiyans ve Türk sporculara yönelik tezahüratlar Türk kafilesinin takdirini toplamıştı. Nitekim iki ülke arasındaki dostluk, organizasyonun açılış seremonisindeki konuşmalara da yansımıştı. Organizasyon kapsamında altı müsabaka gerçekleştirilmiş olup; bunların dördünü Türk güreşçiler, ikisini de Yunan güreşçiler kazanmışlardı. Müsabakalar esnasında herhangi bir sıkıntı yaşanmamış, üstelik müsabakaların ardından Yunan heyeti tarafından Türk sporculara ve Kumkapı Spor Kulübü'ne hediyeler takdim edilmişti.

Mart ayında Yunan Güreş Heyeti Reisi Vekusi'nin, temmuz ayında da Türk Milli Takımı Antrenörü Raul Peter'in açıklamaları, bu müsabakaların esas amacının iki ülke arasındaki ilişkinin sportif faaliyetler yoluyla desteklenmesi olduğunu ortaya koymuştu. Kaldı ki İstanbul'daki müsabakaların başladığı gün Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan arasındaki gümrük düzenlemesini konu edinen anlaşmanın TBMM'de kabul edilmesi, yine aynı süreçte Türkiye'de iki ülke arasındaki ilişkileri konu edinen konferansların düzenlenmesi; Atina'daki müsabakaların gerçekleştirildiği günlerdeyse mart ayında kabul edilen anlaşmanın süresinin uzatılması gibi gelişmeler, sporun diplomatik ilişkilerle olan bağı hususunda önemli ipuçları sunmuşlardı.

Sonuç olarak her iki organizasyon da esasında Türk-Yunan ilişkisindeki seyrin birer tezahürü olmuş ve bu ilişkiye olumlu etki yapmıştı. Öyle ki bu etki, aynı yılın Ekim ayında, Atina'da Başvekil İsmet Paşa ve Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey'in katılımıyla gerçekleştirilecek olan İkinci Balkan Oyunlarında daha net görülecekti.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BCA)

BCA, 30-10-0-0 / 144-35-20 (30.10.1927).

BCA, 501/ 32125-126785-16 (30.10.1930).

BCA, 525/380688-154367-32 (30.10.1930).

Resmî Belge

Resmî Gazete, 15 Mart 1931.

Süreli Yayınlar

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,

Atatürk Yolu Dergisi,

Belleten,

Cumhuriyet,

Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,

Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi,

Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi,

Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi,

Hakimiyyet-i Milliye,

İkdam,

Karadeniz Araştırmaları Dergisi,

Milliyet,

Türkspor,

Vakit,

Vatan,

Yarın,

Yeni Asır,

Yeni Gün

Kitaplar

Benlisoy, Yorgo, Macar, Elçin, *Fener Patrikhanesi*, Ayraç Yayınları, Ankara 1996.

Soysal, İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, 1. Cilt (1920-1945)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2000.

Uçarol, Rıfat, *Siyasi Tarih (1789-2014)*, Der Yayınları, 10. Baskı, İstanbul 2015.

Makaleler

A. Sedat, "Yunanistan'a gidecek güreşçiler hazırlandılar", *Yeni Gün*, 11 Temmuz 1931.

"Altay Atinada Yunan Şampiyonuna (6-3) Nasıl Yenildi?", *Türkspor*, S.15-67, 8 İkinci Kanun 1931, s. 16.

As, Efdal, "İktidar-Spor Kurumları İlişkileri Bağlamında İki Dünya Savaşı Arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin Katıldığı Olimpiyatlar (1924 Paris, 1928 Amsterdam, 1936 Berlin)", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C 12/S. 24, Aralık 2016, s. 156-204.

Atabeyoğlu, Cem, "Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,* C 8, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s. 2190-2191.

Atabeyoğlu, Cem, "Güreş", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,* C 8, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s. 2219-2235.

"Atina'dan gelen haberler", *Cumhuriyet*, 7 Teşrinievvel 1930.

"Atletizmde faaliyet başladı", *Yarın*, 24 Şubat 1931.

"Atletlerimiz dün avdet ettiler," *Cumhuriyet*, 16 Teşrinievvel 1930.

"Ayvalık-Midilli Maçı 2-2'ye Berabere Kaldı", *Milliyet***,** 23 Teşrinisani 1930.

"Balkan oyunları", *Milliyet*, 30 Eylül 1930.

"Bu akşam son güreşler yapılacak", *Yarın*, 10 Mart 1931.

"Bu gece yapılacak müsabakalar", *Yarın*, 7 Mart 1931.

Bürhaneddin, "Türk atletlerile beraber Yunan payıtahtında", *Milliyet*, 7 Teşrinievvel 1930.

Daver, Abidin, "Sporu kurtaralım!", *Cumhuriyet*, 16 Teşrinievvel 1930.

"Dün gece yapılan güreş maçları", *Vakit*, 11 Mart 1931.

"Dün geceki güreşlerde iki Yunanlının sırtını yere getirdik", *Yarın*, 11 Mart 1931.

"Dün Rum Patriği İntihap Edildi", *İkdam*, 18 Kanunuevvel 1924.

"Fenerbahçe İle Aris Takımı Berabere Kaldı", *Hakimiyyet-i Milliye*, 25 Teşrinievvel 1930.

"Galatasaray, Yunan takımını 5-1 mağlup etti", *Cumhuriyet*, 27 Teşrinievvel 1930.

"Gelen Yunan güreşçileri kimlerdir?", *Yarın*, 14 Şubat 1931.

"Gidiyorlar!", *Cumhuriyet*, 2 Teşrinievvel 1930.

Güneş, Günver, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğitimi Spor Faaliyetleri (1923-1931)", *Belgi*, S. 27, Ocak 2024, s. 19-43.

"Güreş", *Vakit*, 21 Temmuz 1931.

"Güreşçiler gittiler", *Yeni Gün*, 16 Temmuz 1931.

"Güreşçilerimiz Atina'da", *Yeni Asır*, 22 Temmuz 1931.

"Güreşçilerimiz dönmüş", *Yarın*, 24 Temmuz 1931.

"Güreşçilerimiz galip", *Cumhuriyet*, 8 Mart 1931.

"Güreşçilerimiz Yunan pehlivanlarına galip geldiler", *Vakit*, 22 Temmuz 1931.

"Güreşçilerimiz Yunanistan'a gidiyor", *Vakit*, 25 Haziran 1931.

"Güreşte faikiyetimizi Yunanlılara isbat ettik", *Vakit*, 8 Mart 1931.

"İlk Türk-Yunan güreşi bugün", *Yarın*, 5 Mart 1931.

"İzmirli K.S.K. Midillide Aris isimli Yunan takımını 5-1 yendi", *Türkspor*, 1 İkincikanun 1931, S.14-66, s. 10-11.

"İznik Metropoliti Patrik İntihap Edildi", *Vatan*, 14 Temmuz 1925.

Kayıran, Mehmet, Metintaş, Mustafa Yahya, "Türk-Yunan İlişkileri (1878-1952)", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, C 1, S. 3, Ocak 2018, s. 33-73.

Kaymaz, İhsan Şerif, "Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.23, S.667-68-69, Kasım 2007, s. 145-174.

"Kıymetli güreşçilerimiz", *Vakit*, 24 Temmuz 1931.

"M. Venizelos bayrağımızı nasıl selamladı?", *Vakit*, 17 Teşrinievvel 1930.

Mutlu, Mustafa, "Uluslararası İlişkilerin Gelişiminde Sporun Rolü: Türk-Yunan İlişkileri Örneği (1930-1931)", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 70, Mayıs 2022, s. 339-354.

Öksüz, Melek, "Girit Meselesi'nin Belirsizlik Yılları (1908-1913)", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 25, Nisan 2010, s. 95-114.

Özdemir, Nuray, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Katıldığı İlk Uluslararası Organizasyon: 1924 Paris Olimpiyatları", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 51, Bahar 2013, s. 717-744.

"Patrikhanede Hadise", *Hakimiyyet-i Milliye*, 7 Kanunuevvel 1923.

"Sakızda sporcularımız", *Yeni Asır*, 8 Kanunuevvel 193.

Sarıkoyuncu Değerli, Esra, "Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 15, Ağustos 2006, s. 239-261.

Serbestoğlu, İbrahim, "Yunanistan'a Geçiş Sürecinde Teselya Müslümanlarının Durumu", *Belleten*, C LXXVIII, S. 283, Ankara 2014, s. 1075-1098.

"Sporcular Sakızda hararetle karşılandılar", *Yeni Asır*, 7 Kanunuevvel 1930.

"Şehrimize Yunan güreşçiler geliyor", *Yarın*, 8 Şubat 1931.

T.M., "Çifte Muvaffakıyet", *Türkspor*, 12 Mart 1931, S. 24-76, s. 3-4.

"Türk-Yunan Dostluğu", *Yarın*, 13 Mart 1931.

"Türk-Yunan gümrük itilafnamesi", *Yeni Gün*, 13 Temmuz 1931.

"Türk-Yunan münasebatı hakkında bir konferans", *Cumhuriyet*, 5 Mart 1931.

"Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne daveti zaruridir", *Vakit*, 6 Mart 1931.

Uğurlu Şenel, Nilüfer, "1930 Yılı Türk-Yunan Dostluk Çabaları", *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 21, Aralık 2012, s. 119-150.

Uzun, Hakan, "1919-1950 Yılları arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C 5, S. 2, 2004, s. 35-50.

"Üç güreşte de Yunanlıları yendik", *Yarın*, 8 Mart 1931.

"Yunan güreşçiler şehrimizde", *Vakit*, 5 Mart 1931.

"Yunan güreşçileri şehrimize geldiler", *Türkspor*, 5 Mart 1931, S. 23-75, s. 12.

"Yunan güreşçileri şehrimizde", *Vakit*, 5 Mart 1931.

"Yunan güreşçilerile ilk temas", *Cumhuriyet*, 6 Mart 1931.

"Yunan güreşçilerile temas", *Türkspor*, 26 Şubat 1931, S. 22-74, s. 13.

"Yunan güreşçilerle ilk müsabakamız", *Vakit*, 6 Mart 1931.

"Yunanistan'a gidecek güreşçiler seçildi", *Cumhuriyet*, 28 Haziran 1931.

"Yunanlı güreşçiler", *Vakit*, 3 Mart 1931.

"Yunanlı güreşçiler geliyor", *Yarın*, 3 Mart 1931.

"Yunanlı güreşçileri yendik", *Türkspor*, 12 Mart 1931, S. 24-76, s. 10-12.

"Yunanlılarla ilk güreş müsabakamız", *Yarın*, 6 Mart 1931.

Spor Diplomasisinden Dostluğa; Atatürk Döneminde Türk-Sovyet İlişkileri ve Spor Faaliyetleri

Müslime Güneş* - Günver Güneş**

Dış Politikanın Bir Aracı Olarak İki Ülke Arasında Gerçekleştirilen Spor Faaliyetleri

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kapitalist devletler tarafından ekonomik ve politik olarak yalnızlaştırılan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (SSCB)[1], kültürel faaliyet alanlarında karşılaştığı bu sorunu özellikle uluslararası spor karşılaşmalarına katılma konusunda da yaşamıştır. SSCB bu dönemde Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nde (UOK-IOC) ve Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği'nde (FİFA) temsil hakkına sahip değildi. Komünizm tehdidi dolayısıyla Sovyetlerin dış dünyayla olan kültürel ilişkileri oldukça sınırlandırılmıştı. SSCB yönetimi bu sorunu aşmak için sporu sosyo-politik hedeflerine ulaşmada bir aracı olarak kullanmaya başlamıştı. Kurulduğu ilk yıldan itibaren spor ve siyasetin iç içe geçen iki kavram haline geldiği Sovyetler Birliği'nde, sporun geleceği tamamen siyasi yönetimin alacağı kararlar üzerine şekillenmekteydi[2]. Bu bağlamda yalnızca kültürel faaliyetler değil sportif faaliyetler de Sovyet dış politikasının bir unsuru olarak kullanılmaktaydı. Diğer yandan Türkiye de durum biraz daha farklıydı. Türkiye için bu dönem yeni Cumhuriyetin kurulmasına ve yeni toplumsal düzenlemelere denk düşer. Yeni kurulan Cumhuriyet Osmanlı

* Doç. Dr. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, Aydın/TÜRKİYE, mgunes@adu.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-9088-3390 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.381

** Dr. Öğr. Üyesi Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, Aydın/TÜRKİYE, ggunes65@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-4255-5288 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.381

1 *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* C I / 1919-1980, Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları,7. Baskı, İstanbul 2003, s. 314.

2 Mehmet Ali Gazi-Gül Çakı, Sovyetler Birliği'nde Sporun Teşvik Edilmesinde Propaganda Posterlerinin Rolü, *TRT Akademi*, C 4/ S. 8, (Temmuz 2019), s. 370.

İmparatorluğunun benimsediği batılılaşma hareketini devam ettirmekte kararlıydı. Bu sebeple batılı değerler sistemi ve kültürel yapısıyla yakın ilişkiler kurma noktasında da oldukça istekli olan Türkiye'de kurulan yeni rejim, Osmanlı tebaasını Türkiye Cumhuriyeti vatandaşına çevirmek adına önemli atılımlarda bulunmuştu. Genç Cumhuriyet bu amaçla diğer toplumlarla kültürel faaliyetler yoluyla ilişkiler kurmuş ve yeni rejimin olumlu bir imaj kazanması yolunda önemli çabalar sarf etmiş, bu isteğini söz konusu kültürel alanlardan biri olan sportif faaliyetlerle gerçekleştirecek ilişkiler içinde olmuştur[3].

Türk dış politikasına bakıldığında, 1920'lerde Lozan'dan arda kalan sorunların çözülmesi çabalarına tanık olunurken, 1930'ların yaklaşan savaşa hazırlık girişimleriyle geçtiği görülüyordu. Bu süreçte 1920'li yılların başından itibaren sportif alandaki ilişkiler de dış politikadaki konulara bağlı olarak gelişmeye başlamıştır. 1922'de Türk futbol takımı, SSCB'ye davet edilmiştir, ancak bu ziyaret gerçekleşememiştir. Kurumsal anlamda Türk spor kurumlarının örgütlenmesi ve düzenlenmesinden sonra uluslararası aktivitelere katılmak mümkün olmuştur. Türk sporunun ilk teşkilatı olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın[4] kurulmasının ardından, Yusuf Ziya Öniş başkanlığında ilk Türk Futbol Federasyonun, 1923'te (Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği'ne) başvurulmuş ve Türkiye 21 Mayıs 1923 tarihinde FIFA'nın 26. üyesi olarak 1924 Paris Olimpiyatları'na katılma hakkını kazanmıştır[5]. Türkiye bu girişimlerini diğer spor branşlarında da gerçekleştirerek 1924 yılında Uluslararası Atletizm Federasyonları Birliği'ne (IAAF) de üye olmuş ve batı sistemi tarafından oluşturulan organizasyonlara katılma isteğini belirtmiştir. Kurumsal anlamda gerçekleşen bu düzenlemeler, tıpkı kültür kuruluşlarının oluşturulmasında olduğu gibi Cumhuriyet hükümetlerinin bizzat üzerinde önemle durduğu bir öneme sahip olmuştur.

Yirminci yüzyılın başlarından itibaren spor karşılaşmaları ekonomik ve toplumsal yönleriyle olduğu kadar siyasette de etkili olmuş, sportif başarılar,

3 Tünay Aras, *Erken Dönem Türkiye-SSCB İlişkilerinde Kültürel Faaliyetlerin Rolü (1923-1935),* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2021, s. 87.

4 Yunus Emre Karakaya, *Erken Dönemden Moderniteye, Spor Tarihi*, Nobel Yayınları, I. Basım, Ankara 2022, s.300, Ayrıca bk. Levent Ceylan-Recep Nur Uzun-Oğuzhan Gül-Mehmet Gül- Mehmet Çebi, "Türk Spor Politikasının Tarihsel Gelişimi (Bölüm 11),2020, s.179.

5 *https://www.tff.org/default.aspx?pageID=294, Erişim Tarihi,23.02.2024.*

zaman zaman rejim propagandası olarak kullanılır hale gelmiştir[6]. Spor faaliyetleri dış politikada ülkeler arasındaki ilişkilerde diplomatik bir araç olarak görülürken, etkin ve verimli bir şekilde kullanıldığında diğer birey, toplum ve devletler tarafından tanınma, olumsuz algıların olumlu yönde değiştirilmesine olanak sağlayan bir araç haline gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti de kurulduğu andan itibaren bulunduğu coğrafyada uluslararası sorunların çözümünde "Yurtta sulh cihanda sulh" ilkesine dayanarak, komşularıyla ve diğer uluslar ile iş birliğine dayalı politikalar üreten ve spor aracılığıyla diplomatik ilişkilerini etkili bir şekilde geliştiren bir devlet olmuştur. Böylece yeni Türk Devleti uluslararası alanda dayanışma ve ilişkilerini geliştirme konusundaki samimiyetini dünya kamuoyuna ilan etmiş ve ülkenin siyasal alanda yalnızlaşma tehlikesinin önlenmesinde bu politika etkin bir rol oynamıştır[7]. Bu yönüyle uluslararası sportif faaliyetlerin Cumhuriyetin ilk yıllarında yeni kurulan rejimin uluslararası alanda tanıtılması için kullanıldığı ifade edilebilir[8].

Cumhuriyetin kurulmasından sonra Türk-Sovyet ilişkileri karşılıklı saygı ve çıkarlar çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır. Bu dönemdeki Türk-Sovyet ilişkileri incelendiğinde; iki devletin kültürel ve ticari ilişkilerinin zirveye çıktığı zaman dilimi olarak değerlendirilebilir. Türkiye pek çok konuda Sovyetler Birliği'ni model almış, Türkiye'de gerçekleşen pek çok projede Sovyet uzmanlar görev almışlardır[9]. Kurtuluş Savaşı yıllarında başlayan iyi ilişkiler, Musul sorununun İngiltere'nin lehine sonuçlanmasından sonra, 1925'te imzalanan Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşmasıyla bu daha da gelişmiştir. Bu Antlaşma başlangıçta üç yıl olarak planlanmasına karşın, her iki yılda bir uzatılması öngörülmüştür. Ancak, ikili ilişkiler ve uluslararası koşulların da hızla değişmesiyle birlikte antlaşmanın geçerliliği 1945'e kadar sürmüştür[10]. SSCB, Türkiye ile süregelen dostluk görüşmelerine çok önem vermiştir ve bu nedenle Musul görüşmeleri boyunca batıya karşı Türk tezini

6 Hasan Fatih Seval, Timuçin Kodaman, "Sporun Uluslararası Politikadaki Etkisi", *MAKÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2015, C 2, Yıl: 2, S. 4, s. 52-64, s. 60.

7 Erol Evcin, "Atatürk'ün Spora ve Sporculara Bakışı", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 33, S. 55, 2014, s. 303-378, s. 352.

8 Anas, agm, s. 70

9 Çağatay Benhür, *Stalin Dönemi Türk-Rus İlişkileri (1924-1953),* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya 2008, s. 685.

10 Kamuran Gürün, *Türk- Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 269.

savunur bir tutum sergilemiştir. Bu dönemde Batılıların da Türk-Sovyet ilişkilerini sekteye uğratmak için bazı çabaları olmuşsa da bunlar boş girişimler olmaktan öteye gidememiştir[11]. 1923-1936 döneminde SSCB ile Türkiye arasında, sosyal ve ekonomik yaşamın hemen tüm alanlarında olduğu gibi spor alanında da etkin temaslar kurulmuştur. Karşılıklı olarak gerçekleşen spor faaliyetleri, halkların birbirini daha iyi tanımalarına, aralarındaki dostluğun güçlenmesine katkı sağladığı gibi, her iki ülkenin sporcuları gittikleri ülkelerde her zaman büyük bir sevgi ve saygıyla karşılaşmışlardır[12].

Atatürk döneminin dış politikasına damga vuran Türk- Sovyet dostluğu, 20'li ve 30'lu yıllarda yeşil/toprak sahalarda da kendini göstermiştir. Devrimle kurulan iki genç devlet, Batı'nın tecrit politikalarına[13] karşı bu sefer meşin topun peşinde "rakip" olarak "iş birliğine" gitmişti[14]. Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşması imzalanmasıyla sonuçlanan diplomatik teşebbüslerin ardından 1924 ve 1925 yıllarında Türk ve Sovyet takımları arasında futbol karşılaşmaları gerçekleştirilmiştir[15]. 1924 yılından itibaren Türk-Sovyet ilişkilerinin çok yönlü gelişmesine paralel bir şekilde spor alanında bir iş birliğine gidilmiş, iki ülke sporcuları arasında kurulan dostane ilişkiler, iki halk arasındaki ilişkilerin gelişmesine de katkı sağlamıştır. SSCB'de sporun gelişmesini göz önünde bulunduran Türk sporcuları, Sovyet sporcularıyla temas kurma, örgütlenme ve kadro hazırlama alanlarında Sovyet deneyinden yararlanmışlardır[16]. 1924-1925 arasında yapılan futbol karşılaşmaları bu sportif faaliyetler içerisinde en çok göze çarpan faaliyetlerdir. SSCB'nin spor alanında yalnızlaştırma siyasetine maruz bırakıldığı ve uluslararası hiçbir

11 Çağatay Benhür, 1920'li Yıllarda Türk-Sovyet İlişkileri: Kronolojik Bir Çalışma, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S. 24,2008, s. 277- 313, s. 297.

12 Dimitır Vandov, *Atatürk Dönemi Türk –Sovyet İlişkileri*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2014, s. 304.

13 Lozan ertesinde Batılı devletlerle sorunlarını çözemeyen Türkiye, SSCB'yi bir destek merkezi olarak görüyordu. SSCB açısından da bakıldığında benzer bir durum söz konusuydu.1 Aralık 1925'te imzalanan Locarno düzenlemesiyle Almanya'nın batı sınırları güvence altına alınırken, doğu sınırları hakkında benzer bir önlem alınmamıştı. SSCB, bunu kendisini hedef alan bir girişim olarak değerlendirdi. Batılı devletler birer birer SSCB'yi tanımaya başladılarsa da henüz kendi aralarındaki ilişkileri düzenleme aşamasındayken bu ülkeyi dışladılar. Bu durum SSCB'yi endişeye sevk edecektir. Oran, *age*., s. 315

14 Mehmet Perinçek, *Türk-Rus Diplomasisinden Gizli Sayfalar: Siyaset- Askeriye- Ekonomi Kültür- Bilim- Spor,* Kaynak Yayınları, 2011, s. 200.

15 Mehmet Yüce, *İdmancı Ruhlar, Futbol Tarihimizin Klasik Devreleri, (1923-1952),* İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 118.

16 Vandov, *age*., s. 317.

maç yapmadığı bu dönemde Türkiye'nin dostluk elini uzatması Türk- Sovyet ilişkilerinde önemli bir dönüm noktasıdır. Nitekim devrimden sonra ilk kez bir başka ülkenin milli takımının bu adımlar sonrasında Rusya'ya gitmesi 12 yıl sürecek Türk-Sovyet futbol diplomasisinin adımlarının da atılması anlamına gelmektedir[17].

Bu karşılıklı yakınlaşmanın bir sonucu olarak yapılacak olan futbol karşılaşmasının tarihi de 16 Kasım 1924 olarak belirlenmiştir. 1924 ve 1925 yılında iki ülke arasında önce SSCB'de daha sonra ise Türkiye'de bir dizi futbol karşılaşması gerçekleştirilmiştir. 1924 yılında Ekim Devrimi'nin yıldönümü vesilesiyle bu davetin basında yer alması,[18] spor karşılaşmalarına yoğun bir izleyici desteğinin sağlanması açısından önemlidir. Maç tarihinin belli olmasından sonra Sovyet basınında da Türk milli takımına olan ilgi artmış ve Türk futbolundan övgüyle söz edilen ifadeler basında yer almaya başlamıştır[19]. Türk millî futbol takımı almış olduğu bu davet üzerine FIFA'ya başvuru yaparak Sovyetlerle bu müsabakaları yapmak istediğini bildirmiştir. Başvurusunda Rus futbolunun son zamanlardaki olağanüstü başarılarından dolayı Sovyet takımıyla karşılaşmasına izin verilmesini isteyen Türkiye'nin talebi FİFA tarafından olumlu karşılanmış[20] ve milli takım Moskova seyahatine Galatasaraylı futbolcuların çoğunluğunu oluşturduğu bir heyetle katılmıştır[21].

4 Kasım 1924'te Odesa'ya gelerek ardından Moskova'ya geçen Türk Millî takımı 7 Kasım'da Sovyet Devrimi'nin yıldönümü kutlamalarına katılmıştır. 8 ve 9 Kasım'da Moskova muhteliti ile iki hazırlık maçı yaparak ilk maçı 3-1 kazanmasına rağmen, yorgunluk ve kötü hava koşullarından dolayı ikinci maçta 2-0 mağlup olmuştur[22]. 16 Kasım 1924'te gerçekleşecek asıl maçtan önce bir haftalık boş sürede Türk kafilesi Moskova'yı gezmiş, şereflerine verilen ziyafetlere, opera, bale ve tiyatro gibi kültürel etkinliklere katılmışlardır[23]. Sovyet bürokratları tarafından büyük önem verilen bu kültürel faaliyet ve davetler Sovyet hükümeti ile Türkiye arasında dostane ilişkilerin geliştirilmesini sağlarken, yeni rejimin de kendi değerlerini tanıtması açısından diplomatik bir

17 Perinçek, *age.,* s. 200-201.

18 *İkdam,* 29 Teşrinievvel 1924.
Cumhuriyet, 4 Teşrinisani 1924.

19 Perinçek, s. 202.

20 Perinçek, *age.,* s. 201

21 *Cumhuriyet,* 4 Teşrinisani 1924.

22 *Cumhuriyet,* 18 Teşrinisani 1924.

23 Yüce, *age.,* s. 116.

işlev görmüştür. Sovyet Milli Takımının doğum günü olarak da kabul edilen ve FIFA tarafından atanan Türk Hakem Hamdi Emin (Çap) Bey tarafından yönetilen müsabaka, 16 Kasım 1924 tarihinde 25 bine[24] yakın seyircinin önünde oynanmış[25] ve Türkiye 3-0 mağlup olmuştur[26]. Bu seyahatte yapılan tek resmi maçı kaybeden Türk Millî Futbol Takımı daha sonra Moskova'dan ayrılarak Odesa'ya geçmiştir. Odesa'da kötü hava şartlarına rağmen Odesa muhtelitinin maç teklifini geri çevirmeyen Türk Millî Takımı burada yapılan maçı penaltı atışıyla 1-0 kazanmayı başarmıştır[27].

Türkiye, Moskova'nın rövanşını almak için kısa süre içinde harekete geçerek 1924 yılının aralık ayında Sovyet Milli Takımını Türkiye'ye davet etmiştir. Hatta daha Türk Millî Takımı İstanbul'a varmadan Sovyet basınında konuya dair haberler çıkmıştır. Karşılıklı yazışmalarla maçın tarihi 15 Mayıs, yeri Ankara olarak tespit edilir[28]. Davete icabet eden Sovyet takımı 10 Mayıs 1925 tarihinde İstanbul'a gelmiş ve bir gece Londra Oteli'nde kaldıktan sonra ertesi gün trenle Ankara'ya geçmiştir[29]. 12 Mayıs'ta Ankara'ya varan Sovyet takımı büyük bir ilgiyle karşılanmıştır[30]. Sovyet sporcularının oldukça gösterişli bir şekilde karşılanmaları, Fransa, Almanya, Avusturya gibi birçok Batı ülkesi basınında "endişeyle" karşılanmış, Bolşevik Sovyet takımına yönelik bu duygu gösterisinin, şaşkınlık ve üzüntü yarattığı belirtilmiştir. Türk-Sovyet futbol diplomasisine Avrupa'dan tek destek Fransız Komünist Partisi'nin yayın organı L' Hümanite'den gelir ve gazete Batı basınının tavrını da sert bir şekilde eleştirmiştir[31].

Başvekil İsmet İnönü ve Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey de dâhil birçok milletvekili ve bürokratın takip ettiği maçı Sovyet Takımı 6-1 gibi büyük bir farkla kazanmıştır[32]. 15 Mayıs'ta ise Türk Millî Futbol takımıyla karşılaşan Sovyet Takımı bu maçı da 2-1'lik bir skorla kazanmayı bilmiştir.[33] Bu karşılaşmalarla ilgili olarak Türk Spor Yazarı E. Hikmet Bey, uygulanan

24 Sovyet basını maçı 15 bin kişinin izlediği bilgisini vermektedir. Perinçek, *age*., s. 204-206.

25 *Cumhuriyet*, 28 Teşrinisani 1924.

26 *Cumhuriyet,* 28 Teşrinisani 1924.

27 Yüce, *age*., s. 118.

28 Perinçek, *age*., s. 209.

29 *Cumhuriyet,* 11 Mayıs 1925.

30 *Hakimiyet-i Milliye*, 13 Mayıs 1925.

31 Perinçek, *age*., s. 210.

32 *Hakimiyet-i Milliye*, 13 Mayıs 1925.

33 *Hakimiyet-i Milliye*, 17 Mayıs 1925

tecride rağmen Rus futbolunun oldukça geliştiğine dikkat çekerken, Sovyet Krasnıy Sport gazetesinde, Türkiye'nin dünyanın en iyi takımlarından biri olduğu, galibiyetle ne kadar övünseler az olduğu, Sovyet sporcuların ziyaretinin siyasi bir anlam taşıdığının altını çizerken, "Artık Çarlık rejiminin kültür hayatındaki boğucu rolünün ve Sovyet ülkesinin spor alanında yok sayıldığı günlerin geride kaldığı…" ifade edilir[34].

Birçok bürokratın takip ettiği bu maçtan sonra 17 Mayıs'ta Ankara'dan ayrılan Sovyet Takımı 18 Mayıs'ta İstanbul'a gelmiş ve İstanbul karması ile iki maç daha yapmıştır. İngiliz Hakem Edward Allen tarafından yönetilen ve ilk maçın 2-2 sonuçlandığı karşılaşmanın rövanşını Sovyet Takımı 3-0'lık skorla kazanmış ancak alınan bu mağlubiyete basında geniş yer verilerek millî takım eleştirilmiştir[35]. Sovyet Takımına İstanbul'dan ayrılmadan şereflerine verilen bir akşam ziyafetinde, Sovyet Millî Takım Heyeti Başkanı Potemkin ve Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı İkinci Başkanı Tâib Servet Bey karşılıklı beyanatlarda bulunmuşlardır. Servet Bey Sovyet Takımının yapmış olduğu bu ziyaretin memnuniyet uyandırdığını, Potemkin de Türk ve Sovyet hükümetlerinin aynı yoldan ilerlediklerini, iki devletin de istiklalini muhafaza edecek gençleri sağlam ve kutlu yetiştirildiklerini görmekle bahtiyar olduklarını ifade etmiştir[36].

Bu beyanlardan Sovyetlerin sporu beden terbiyesi politikası bağlamında değerlendirdikleri, devleti müdafaa etmenin bir unsuru olarak ele aldıkları ve karşılaşmaların iki devlet arasındaki dostluğa daha çok katkı yapacağını belirterek sporu dış politikanın bir aracı olarak gördükleri söylenebilir. Bu sportif buluşmaların vatanseverliğin, disiplin ve kolektif bilincin aşılanmasında rol oynayacağı düşünülmüştür.[37]

Türkiye Üniversiteler Karması (Milli Futbol Takımı) ve SSCB Arasında Yapılan Spor Karşılaşmaları

Spor her iki ülke içinde birleştirici bir araç olarak görülmüştür. Bunun en güzel örneği 20'li yılların ortalarına doğru yaşanan spor karşılaşmalarında daha açık görülmektedir. FİFA'nın gerek SSCB'ye gerekse Türkiye yönelik bu alandaki kısıtlamaları, bu meselenin farklı şekilde çözümünü mümkün kılmıştır. 1924 ve 1925 maçları resmî FİFA kayıtlarına girmiştir, ancak

34 Perinçek, *age*., s. 212.

35 *Cumhuriyet,* 26 Mayıs 1925.

36 *Cumhuriyet*, 28 Mayıs 1925.

37 Perinçek, s. 251.

SSCB bunun ardından ancak 27 sene sonra 1952'de FİFA istatistiklerine giren bir maç oynayacaktır. Gayri resmî millî maç içinse 1931'e kadar altı yıl beklemesi gerekecektir. Çünkü FİFA, artık Türkiye'nin Sovyet Takımı ile maç yapmasını yasaklamış ve ciddi yaptırımlarla tehdit etmiştir. Bütün çabalara rağmen FİFA uzlaşmaya yanaşmamış, SSCB Milli Takımına yönelik yalıtım politikasını sürdürmüştür. Sovyet Takımı 1925-1930 yılları arasında Alman, İngiliz, Fransız, Danimarka, Avusturya gibi ülkelerin bazı işçi takımları dışında kimseyle maç yapmamıştır. Bu yasaklamalara rağmen Türkiye tekrar devreye girmiş, Sovyetlere dostluk elini uzatarak 1924 ve 1925'in rövanşını almak istemiştir[38].

1930'lara gelindiğinde uluslararası ortamlardaki gelişmelerin de etkisiyle iki devlet arasındaki ilişkilerin iş birliğine dayandığı görülüyor. Türk-Sovyet ilişkileri incelenirken bir yandan 1929 Protokolüyle Türkiye'nin dış politika alanında SSCB'ye bağımlı duruma geldiği yorumları yapılırken, öte yandan 1930'larda (özellikle Türkiye'nin MC'ye girmesiyle)ilişkilerde dengenin varlığından söz edilmektedir. "Denge" Türkiye açısından ve SSCB-Batı bölünmüşlüğünü kullanabilmesi bakımından söz konusudur. Çünkü Türkiye Batılı devletlerle sorunlarını çözmüştür ve statükocu devletler Türkiye'nin revizyonist kampa katılmasının önüne geçmeye çalışmaktadırlar. İkili ilişkilere gelince, orada ne 1929 " bağımlılık" ne de 1930'larda " denge" vardır. Doğrusu " bağımlılık" ya da " denge" yerine 1930'ların ortasına değin ilişkilerde "işbirliği"nin egemenliğinden söz etmek yerinde olacaktır[39].

Bunun akabinde iki ülke arasında 1930'da karşılıklı ziyaretler yapılarak birçok gayri resmî karşılaşma gerçekleşmiştir. Bu karşılaşmalardan bazıları da Türkiye'nin çok kez yenilgisiyle sonuçlanan ve Türkiye İdman Cemiyetleri tarafından "sporcuların sergilediği kötü performansın Türkiye propagandasını çok kötü yönde etkilediğine" dair ağır bir şekilde eleştirildiği boks müsabakalarıdır.[40] Sporun bu anlamda her iki ülke açısından hem birbirlerine hem de diğer ülkelere mesaj verme amacını da taşıdığı da ortadadır. Nitekim Potemkin'in 1925 yılında İstanbul'da yapılan spor karşılaşmalarında ifade ettiği gibi "Sovyet ve Türkiye memleketleri kendi gençlerini böyle sağlam yetiştirmekle düşmanlarına karşı hürriyet ve istiklallerini mükemmelen muhafaza edebilirler." [41]sözü bu hususu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

38 Perinçek, *age*., s. 214

39 Oran, *age.,* s. 319

40 BCA.30.10.0.0-145.36.1-18.03.1931.

41 *Cumhuriyet,* 28 Mayıs 1925.

FİFA'nın uzlaşmaz tavrı Türk spor yetkililerini başka bir çözüm yolu bulmaya zorlamıştır. Türkiye'nin "denge" politikasına uyarak hem FİFA'yı hem SSCB'yi memnun etmenin formülünü bulmuştur. 1931'de Türk Millî Takımı isim değiştirerek Moskova'ya Türkiye Üniversiteler (Milli) Futbol Takımı adı altında gönderilmiştir[42]. Ağustos 1931'de de Sovyet Rusya'da Darülfünun spor takımı ile Rus sporcular arasında Moskova, Leningrad ve Kahrkov'da dört maç gerçekleştirilmiştir[43]. Ancak gazetelerde ve asılan afişlerde " milli takım " terimi kullanılmaya devam etmiştir[44]. 1931 Ağustos ayında Moskova'da iki maç yapılması kararlaştırılmıştır. 17 Ağustos'ta yapılan ilk maçtan bir gün önce Türk sporcularından oluşan bir heyet Lenin'in mezarını ziyaret etmiştir[45]. İlk maçı izlemek için Sovyet Hariciye Komiser Muavini Karahan ve hükümet yetkilileri de aralarında bulunduğu 50 bin kişilik seyirci önünde oynanan karşılaşmayı 4-3 Ruslar kazanmıştır.[46] Ancak maç sonucu hakem hatasından dolayı 3-3-kayıtlara geçmiştir[47]. Maçtan sonra Beden Eğitimi Yüksek Konseyi Moskova Bölgesi Hakem Komitesi'nin bu kararın alınmasının nedeni olarak iki ülke ilişkilerinin gölgelenmemesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu konu Türk basınında büyük bir sportmenlik örneği olarak yer alırken;[48] Komünist Partisi yetkilileri tarafından bütün kültürel faaliyetlerin denetlediğini de düşündürmektedir. Maçın sonucunu iki ülke arasındaki dostluk belirlemiştir.

Milli takımlar arasındaki gerçek karşılaşma 20 Ağustos'ta Moskova'da yaklaşık 80 bin seyircinin önünde gerçekleşmiştir. İkinci maçına çıkan Türk Millî Takımı (Türk Darülfünun Takımı) bu karşılaşmada 3-2 mağlup olmuştur[49]. Maçın biletleri parti komiteleri, sendikalar, kitle örgütleri ve fabrikalar aracılığıyla dağıtılmış ve ertesi gün Fiziçeskaya Kultura gazetesi, Moskova'daki birçok fabrikada işçilerin maçtan dolayı işi astığını ve Dinamo Stadı'nı

42 *Cumhuriyet,* 15 Ağustos 1931.

43 Günver Güneş, "Türk- Rus İlişkilerinde Bir Diplomasi Aracı Olarak Spor Müsabakaları ve Halkevleri'nin Rolü", *III. Uluslararası Türkiye-Rusya İlişkileri Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı, (25 Mayıs 2023),* Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü,Gece Kitaplığı, (Ed. Prof. Dr. Vefa Kurban, Dr. Öğretim Üyesi Hamit Özman, Araştırma Görevlisi, Recep Efe Çoban), Ankara 2023, s.115.

44 Perinçek, *age.,* s.214, Ayrıca Bk., *Türk Futbol Tarihi 1904-1991,* C 2, s.187.

45 *Cumhuriyet,* 23 Ağustos 1931.

46 *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1931.

47 *Cumhuriyet,* 20 Ağustos 1931.

48 *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1931.

49 *Cumhuriyet,* 21 Ağustos 1931.

doldurduklarını yazmıştır[50]. Türk Millî Takımı[51], Leningrad'a geçerek şehir karmasıyla da bir maç yapmıştır[52]. 50 bin kişinin izlediği maçın izleyicileri arasında SSCB Dışişleri Halk Komiseri Litvinov 'da vardır. Moskova ve Leningrad radyoları maçı Türkçe olarak yayımlar. 5-4 SSCB'nin üstünlüğüyle sonuçlanan maç altı yıl aradan sonra SSCB'de büyük memnuniyet uyandırmıştır[53].

Sovyet üst düzey bürokratların da izlediği bu maçtan sonra, Türkiye'nin Moskova sefareti ve Sovyet Spor Federasyonu başkanı da dâhil birçok bürokratın katıldığı ziyafetin ardından, Karahan ve kafile başkanı olan Taip Servet Bey'i ve milli takım kaptanı Zeki Rıza Bey'i makamında ağırlayarak, ikili görüşme gerçekleşmiştir. Karahan'ın her iki yetkiliden İsmet Paşa ve Tevfik Rüştü Bey'e iletilmesini istediği mesaj yine sporun bir diplomasi aracı olduğunun en açık göstergesidir. Bu görüşmelerde Karahan'ın masasında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'e ait imzalı fotoğrafların yer alması da önemlidir. Karahan bu görüşmede bu temasın ikili ilişkilere olan katkılarına değinerek; "Türk Futbol Takımının Rus futbolcularıyla olan bu temasının iki memleket münasebetinin daha ziyade inkişafına vesile olduğunu, heyetin gerek şahsi terbiye ve gerek parlak oyuncuları itibariyle de her türlü takdire layık olduğunu söyleyerek bütün kompetanların takdir ettiği, kendisi bir futbolcu değilse de oyun tarzının Sovyet idmancıları için bir ders olduğunu" belirtmiştir. Karahan'ın bu ilişkilerden müteessir olduğu tek nokta ise kendisinin de ifade ettiği gibi " bu temasların her sene olmaması, hâlbuki bunu çok arzu ettiğini bütün Sovyet ahalisinin de aynı histe olduğunu belirtmesidir."[54]. Leningrad'da büyük bir ilgiyle karşılanan Türk Millî Takımına, izledikleri operanın ardından Çar döneminden kalan kentin tarihi mekânları ve fabrikaları gezdirilmiştir[55]. Leningrad'dan sonra Ukrayna Sovyet'i olan Harkov'a geçen milli takım[56] burada yaptığı son karşılaşmada

50 K.S: Yasenin, *Futbol. Sbornaya SSSR, İzdatelstvo", Fizkultura i Sport,* Moskva1983, s. 11'den aktaran M. Perinçek, *age.,* s. 216.

51 *Yeni Gün*,25 Ağustos 1931.

52 *Cumhuriyet*, 22 Ağustos 1931.

53 *Cumhuriyet,* 24 Ağustos 1931.

54 *Cumhuriyet,* 24 Ağustos 1931

55 *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 1931.

56 Darülfünun takımı Sovyetler Birliğindeyken, Sovyet spor heyeti İstanbul'a gitmiş, İstanbul'un turistik yerlerini Türk spor makamlarıyla birlikte ziyaret etmişlerdir. Dönemin gazeteleri sporcuların sevgiyle karşılandıklarını fotoğraflarla birlikte sayfalarına taşımışlardır. *Akşam, 26* Ağustos 1931.

2-0 yenilerek, Türk Darülfünun Takımı adıyla mağlubiyetlerle dolu bu seyahatini sonlandırarak İstanbul'a dönmüştür[57]. Her vesileyle iki ülke sporcuları arasında gerçekleştirilen dostluk karşılaşmaları Sovyet bürokrasisi açısından dış politikanın bir unsuru ve ikili ilişkileri geliştirmenin bir aracı olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Gerek üst düzey bürokratların ve devlet adamlarının gerekse spor heyetleri başkanlarının verdikleri demeçler spor karşılaşmaları üzerinden örtük bir diplomatik mesaj niteliğini taşımaktadır.

Halkevleri Karmalarıyla Yapılan Karşılaşmalar

19 Şubat 1932'de açılan halkevleri, Cumhuriyetin en önemli kültür kuruluşlarından birisidir. Halkevlerinin önemli bir kolu olan spor şubeleri farklı dallarda spor faaliyetlerinde bulunarak Türk sporuna önemli katkılarda bulunmuşlardır[58]. Türk-Sovyet spor diplomasisinin 1932 yılında birlikteliğini devam ettirmesi Türkiye Halkevleri Karmasıyla gerçekleşmiştir. Çünkü Darülfünun karmasında okuyan üniversiteli öğrenci yoktur, bu durumun FİFA'nın dikkatini çekebileceği düşünülerek[59] spor karşılaşmaları 1932 yılından itibaren Halkevleri Karmasıyla 1936 yılına kadar devam etmiştir.

Bu karşılaşmalar öncesinde Mayıs 1932 yılında İsmet (İnönü) Bey Başkanlığındaki resmî heyetin Moskova'ya ziyaret etmiştir[60]. Türk heyetinin şerefine verilen ziyafet ile birlikte, İsmet Bey'in Moskova'da düzenlenen spor müsabakalarını izlemesi ve akabinde Sovyet Hükûmeti'nin Türkiye'ye kredi vermesi[61] ile gelişen diplomatik ilişkiler, Sovyet yöneticileriyle görüşmelerin ilerlemesini sağlamıştır. Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 10. yıldönümü nedeniyle 1933 yılında Sovyet Hükûmet yetkililerinin Voroşilov başkanlığında Türkiye ziyareti, Türk-Sovyet ilişkilerinin

57 *Cumhuriyet*, 3 Eylül 1931.

58 *CHP Halkevleri ve Halkodaları (1932-1942),* Ankara 1942, s.7.

59 Mutlu Türkmen, *Beden Terbiyesi, Erken Dönem Türk Spor Politikalarının Sosyo- Politik Temelleri,* Spor Yayınevi ve Kitabevi. Ankara 2018, s.179.

60 Gürbüz Arslan, "Başvekil İsmet Paşa'nın "Sovyetlerle İşbirliğine Evet, Komünizme Hayır" Seyahati ve Neticeleri (26 Nisan-9 Mayıs 1932)", *Atatürk Yolu Dergisi,* 68, 2021,1-53.s.22.

61 SSCB'nin Türkiye'ye vermeyi yükümlendiği kredi önemlidir. Ekonomide devletçi modeli benimseyen Türkiye'nin Birinci Beş Yıllık Sanayi Planının hazırlanmasında Sovyet uzmanların büyük katkısı olmuştur. Sağlanan kredi bu planın mali kaynaklarının üçte birini oluşturmuştur.Protokolü 21 Ocak 1934'te Ankara'da imzalanan bu kredi ve teknik yardımla 1934'te Kayseri, 1935'te Nazilli Dokuma Fabrikaları açılmıştır. Çok daha önemlisi, bu kredi 1930'ların ikinci yarısında Almanya ve İngiltere'den alınan kredilere örnek oluşturmuş ve Türkiye'yi yanına çekmeye çalışan devletler uygun koşullarda kredi verme yolunu izlemişlerdir. Oran, *age*., s.320, Ayrıca bk. Vandov, *age*., s.321.

gelişmesinde oldukça etkili olacaktır. Sonuç olarak 1930'lu yılların ilk yarısında iki devlet arasında uyumlu bir iş birliği söz konusudur.

Bu iki resmi ziyaretten sonra Türk- Sovyet ilişkilerinin gelişiminde büyük bir canlılık yaşanmıştır. Diplomatik ilişkiler beraberinde ekonomik iş birliğini de getirmiş ve Sovyetlerin Türkiye'ye ekonomik yardımları planlı bir nitelik kazanmıştır. Bu temaslar bilim kültür ve spor alanlarının yanında, 1934 yılından itibaren askeri iş birliği ve yardımlaşma alanındaki ilişkilere de yansımıştır[62]. Bu gelişmeler Sovyet mühendis ve teknisyenlerin yardımıyla Kayseri ve Nazilli'de tekstil fabrikalarının kurulmasıyla farklı bir yöne evrilecektir. Bu temaslar sonrasında SSCB Takımının Türkiye'ye davet edilmesi ile ikili iyi ilişkiler daha da ilerleyecektir. 1932'de bu defa Sovyet takımının Türkiye'ye ziyareti özellikle Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına denk gelecek şekilde ayarlanmıştır. Bu sportif faaliyetlerin tarihlerinin gerek Sovyet devriminin yıl dönümlerine gerekse Türkiye'de Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına denk getirilmesi de yukarıda sıkça ifade ettiğimiz spor diplomasisinin açık örnekleridir.

Sözünü ettiğimiz tarihlerde gerçekleşen Türk Millî takımı bu karşılaşmalarda aldığı ağır mağlubiyetler nedeniyle bu müsabakaları rövanş olarak görmüş ve daha Sovyet takımı gelmeden hazırlıklara başlamışlardır[63]. Sovyet sporcuların İstanbul'a geleceği ile ilgili haberler Eylül ayından itibaren gazetelerde çıkmaya başlamıştır[64].15 Ekim'de İstanbul'a varan Sovyet Takımı büyük bir ilgiyle karşılanmış[65] ve iki takım arasında İstanbul'da yapılacak ilk maçın tarihî 21 Ekim olarak belirlenmiştir[66]. 21 Ekim'de Kadıköy Fenerbahçe stadında yapılan ve Türk Hakem Nuri Bey tarafından yönetilen maç büyük bir mücadeleye sahne olmuş, dostluk havası içinde geçen maçı kalabalık bir seyirci kitlesi izlemiş ve maç 2-2 beraberlikle sonuçlanmıştır[67]. Maçı izleyenler arasında bulunan İsmet Paşa ve diğer Türk devlet adamları Sovyet Takımına

62 Vandov, *age*., s. 320.

63 *Milliyet,* 15 Teşrinievvel 1932.

64 *Cumhuriyet,* 5 Eylül 1932.

65 Maç gününe kadar Sovyet Takımının İstanbul'u gezmesi için özel bir program yapılmış ve takıma refakat etmek için ayrıca görevliler atanmıştır. İstanbul'daki müze, saray ve camileri gezen Sovyet kafilesi maçtan bir gün önce Taksim'deki Cumhuriyet Abidesine bir çelenk bırakmıştır Güneş, agm., s.119, *Milliyet*, 15 Teşrinievvel 1932.

66 *Cumhuriyet,* 21 Teşrinievvel 1932.

67 Cem Atabeyoğlu, *1453-1991 Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi,* Grafik Sanatlar Matbaacılık, Ankara 1992, s. 189.

büyük bir ilgi göstermişler, maç bitiminde soyunma odasına giderek iki takım oyuncularını da gösterdikleri mücadeleden dolayı tebrik etmişlerdir[68].

23 Ekim'de 15.30'da Taksim Stadyumu'nda yapılan rövanş maçını ise Sovyet takımı ezici bir üstünlükle oynayarak 4-0 kazanmıştır[69]. İstanbul'da oynanan maçlardan sonra Sovyet ekibinin Cumhuriyet Bayramı törenlerine katılabilmesi için Ankara da oynanacak maçların tarihi 28 -30 Ekim olarak belirlenmişti. 28 Ekim'de İstiklal Stadı'nda 10 bin seyirci önünde gerçekleşen maçın izleyicileri arasında TBMM Başkanı Kazım (Özalp) Bey, Başvekil İsmet Paşa, Rus Sefiri Suriç ve eşi de bulunuyordu. Türk yetkililer maçlardan önce sahaya inerek Türk- Sovyet dostluğunun önemini vurgulayan konuşmalar yapmışlardır[70]. Ankara'ya geçen Sovyet takımı 28 Ekim tarihinde Ankara'da yapılan ilk maçı 1-0 kazandıktan sonra 29 Ekim kutlamalarına katılmış ve 30 Ekim tarihinde oynanan maçı da 3-2 kazanarak Türkiye Millî Takımı karşısındaki ezici üstünlüğünü sürdürmüştür[71]. Ankara'da kaldıkları süre içinde Sovyet sporcuları, Ankara'da Meclis binasını, Gazi Çiftliği'ni, Ankara Erkek Muallim Mektebi'ni, Hıfzıssıhha Enstitüsü'nü, Sıhhat Vekâleti'ni ve Ziraat Enstitüsünü ziyaret etmişlerdir[72].

Sovyet kafilesinin ülkelerine dönüşü sonrası, Fizkultura-i Sport dergisinin "Dostluk Kazanıyor" başlıklı yazısına kafilenin başkanı Dyomin'in yaptığı değerlendirmede,"Türk yetkililerin "Bizi sadece Karadeniz ayırıyor, aramızda sınır olmadığını bilin, kendinizi evinizde gibi hissetmenizi diliyoruz "ifadeleri, Türk-Sovyet spor diplomasisi açısından oldukça önemlidir[73]. Sovyet heyetinin Türkiye ziyaretinin ardından Mareşal Voroşilov Başkanlığındaki Sovyet heyetinin Türkiye ziyareti gerçekleşmiştir. 1933 yılında ev sahipliği sırası yine SSCB 'dedir. Her ne kadar Halkevi Karması adı kullanılsa da Moskova sokakları SSCB-Türkiye Millî maçı afişleriyle donatılmıştır[74].

Temmuz 1933 tarihinde Moskova'ya giden Türk Millî Takımı heyetinin içinde bu kez atletizm ve güreş takımı da yer almıştır. Türk heyetinde bulunan Cevdet Kerim Bey Sovyet hariciye komiseri muavini Karahan ile bir

68 *Cumhuriyet,* 22 Teşrinievvel 1932.
69 *Cumhuriyet,* 24 Teşrinievvel 1932.
70 *Cumhuriyet,* 29 Teşrinievvel 1932.
71 *Cumhuriyet,* 31 Teşrinievvel 1932.
72 *Milliyet,* 27 Teşrinievvel 1932.
73 *Fizkultura i Sport,* 1933.
74 Perinçek, *age*., s. 225.

görüşme gerçekleştirmiştir. Karahan, Komsomolskaya Pravda gazetesine verdiği beyanatta: Spor alanındaki iş birliğinin iki ülke arasındaki dostluğun güçlenmesine katkı sağladığına değinerek, bu dostluk ilişkilerinin yalnız diplomasinin değil, iki ülke halklarının isteğinin bir meyvesi olduğunu belirtmiştir[75]. Heyet için bir gezi programı yapılmış, maçtan bir gün önce ise heyet Stanislavski Tiyatrosu'na davet edilmiştir. 18 Temmuz'da 150 bine yakın taraftarın önünde ve Türk Hakem Kemal Halim Bey tarafından yönetilen maçı Sovyetler 7-2 gibi ezici bir skorla kazanmıştır[76]. Türk Spor heyetinden güreşçiler de 19 Temmuz'da Moskova Kültür Parkı'nda 25 bin seyirci önünde Sovyet sporcularla güreşmişler ve Rus kentlerini ziyaret etmişlerdir[77]. SSCB'de Türk sporcuları Moskova,[78] Leningrad, Voznosensk, Gorki, Harkov, Kiev ve Odesa'da maçlar yapmış[79], gittikleri yerlerde büyük bir ilgi ve sevgiyle karşılanmış, Türk ve Sovyet basını bu ziyaretlere geniş yer vermiştir[80]. Türk spor heyetinin ziyaretlerinin sonlarına doğru Heyet Başkanı Cevdet Kerim (İncedayı)'nın Tass haber ajansına verdiği beyanatta, iki ülke arasında bu müsabakalardan ve ziyaretlerden karşılıklı memnuniyet duyduklarını[81], vurgulanmıştır. Hakimiyet-i Milliye gazetesinde çıkan bir haberde yer alan şu ifadeler iki ülkenin de kültürel ve sportif ilişkilere nasıl bir anlam yüklediğinin göstergesidir. "...Biz bizzat müsabakaya değil, müsabaka için karşı karşıya gelen iki dost, genç ve güzide zümreye kıymet veriyoruz ve iki dost memleketin yüksek menfaatlerinin bu iki genç ve güzide zümrenin birbirlerini yanılmadan tanımasında olduğuna inanıyoruz."[82] Dönemin gerek İstanbul basınında gerekse gerekse Sovyet basınında çıkan haberlerde, her iki ülke takımlarının heyet başkanlarının beyanlarında, sporun iki ülke gençlerini ve toplumu ne kadar yakınlaştırdığı, dostluğun sağlamlaşmasına da katkıda bulunduğunun sıklıkla vurgulandığı görülmektedir.

Atatürk 'de spor faaliyetlerini bir milletin gelişmişlik düzeyine, medenî kabiliyetine ve inşa ettiği medeniyetinin yüksekliğine işaret eden unsurlardan biri

75 Vandov, *age*., s. 310.

76 *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1933.

77 *Cumhuriyet,* 20 Temmuz 1933.

78 30 Temmuz tarihinde hakemliğini Kemal Halim Bey'in yaptığı ikinci bir müsabaka daha yapmış ve nihayetinde uzun bir aradan sonra 2-1'li bir skorla galip gelmeyi başarmıştır. Türk basını bu maçı " intikam maçı" olarak nitelendirmiştir. *Cumhuriyet***,** 31 Temmuz 1933.

79 *Cumhuriyet,* 2 Ağustos 1933.

80 *Fizkultura i Sport,* 18 Temmuz 1933, *Cumhuriyet,* 17 Temmuz 1933.

81 *Cumhuriyet,* 21 Ağustos 1933.

82 *Hakimiyet-i Milliye*, 6 Ağustos 1933.

olarak görmüştür[83]. Her ne kadar spor karşılaşmalarında mücadeleci ruh sahaya yansısa da "iki ülkenin yetiştirmeyi hedeflediği yurttaş modelinin bireyi yalnızca beden terbiyesi aracılığıyla geliştirmeye dönük olmadığı, iki rejimin de sporu insan bedeni üzerindeki izdüşümünü sergileme amacını taşıdığı" ifade edilebilir.

15 Temmuz 20 Ağustos arası tam 35 gün süren bu spor turnesi boyunca milli takım ufak çaplı şehir takımlarıyla da müsabakalar yapmıştır. 18 Temmuz'da 150 bin kişinin izlediği ilk futbol müsabakasında Sovyet Karması, Halkevleri Takımını 7-2 mağlup etmiştir[84]. Futbol karşılaşmalarını güreş müsabakaları izlemiştir. 19 Temmuz'da gerçekleşen ilk güreş müsabakalarını 25 bin kişi takip etmiş, 7 Türk güreşçinin 7'si de kazanarak büyük bir başarı sağlamıştır[85]. 22 Temmuz'da yapılan atletizm yarışlarında Türk atletleri 4 birincilik 1 ikincilik alarak önemli başarılara imza atmışlardır[86]. Bu karşılaşmalar esnasında Türk sporcular Lenin'in mezarını ziyaret edip akşam da Moskova'da sergilenen tiyatro gösterilerine katılmışlardır.[87] Leningrad'da 25 Temmuz da gerçekleşen bir dizi futbol[88] ve güreş müsabakalarının ardından tıpkı Moskova da olduğu gibi kültürel programa da yer verilmiştir. Anıtsal yerlere ve çevre banliyölere geziler düzenlenmiş, ziyafetler verilmiştir. 30 Temmuz günü Dinamo Stadı'nda 80 bin seyirci önünde Halkevi Karması Sovyet karmasını Vahap ve Yaşar'ın golleriyle 2-1 mağlup etmiştir. Bu Sovyetlere karşı futbolda elde edilen son galibiyettir. Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ni tekrar mağlup edebilmesi için 1966 yılına kadar beklemesi gerekecektir. Leningrad' da Türk güreşçiler 3 galibiyet elde ederken, atletizm müsabakalarında ise Türk atletler ikinci olmuşlardır[89].

Bu müsabakalar sonrasında Sovyet spor yöneticileri Türk Heyeti Başkanı Cevdet Kerim Bey'e Sovyetlerin yüksek spor madalyasını takdim etmiştir. Kendisi: "bu madalyayı Sovyet sporcularının Türk halkına karşı sevgi ve saygısının iki halk arasındaki dostluğun simgesi olarak kabul ettiğini "ifade

83 Azmi Süslü, "Atatürk ve Gençlik", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.12 (Şubat 1986), s.18.

84 *Anadolu*,16 Temmuz 1933, Anadolu 18 Temmuz 1933, *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1933.

85 *Akşam* 20 Temmuz 1933.

86 *Akşam* 23 Temmuz 1933.

87 *Cumhuriyet,* 23 Temmuz 1933.

88 Halkevleri Karması Leningrad Karması ile 25 Temmuz'da oynadığı futbol maçından 2-2'lik beraberlikle ayrılmıştır, güreş müsabakalarını ise Türk güreşçiler 7-0 kazanmışlardır. Yüce, *age*., s. 27.

89 Güneş, agm, s.123.

etmiştir[90]. Böylesine uzun bir süre boyunca Sovyet topraklarında ağırlanan Türk spor heyeti 20 Ağustos tarihinde İstanbul'a dönmüş ve büyük bir coşkuyla karşılanmışlardır[91]. Cevdet Kerim (İncedayı) Bey, Moskova dönüşünde hazırlamış olduğu "Rusya'da Beden Terbiyesi ve Spor" başlıklı raporunda; Türkiye Sovyet dostluğu tarihinde politika vadisinde ve spor sahasında yeni bir devre açıldığını belirtmiştir. Ayrıca bu ikili ilişkilerin iki ülke arasında memnuniyet verici neticelere sebep olduğunu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin şeref ve itibarını Sovyetler nezdinde artırdığını belirtilmiştir[92]. Raporda ayrıca seyahatte çekilen fotoğraflar, Rusya'nın sanayideki ilerlemesini gösteren dergiler, albümler, istatistikler ve nizamnamelerle birlikte, Sovyet spor teşkilatı, müze ve sergi işleri, meslek birlikleri gibi konular hakkında ayrıntılı bilgiler de yer almıştır[93]. 1933'teki raporun devamı niteliğinde olan, 1934 Ağustos ayında yapılan karşılaşmalarda Türk heyetinde bulunan Vildan Aşir (Savaşır) ve Cevdet Kerim (İncedayı) Bey tarafından hazırlanan "Sovyet Rusya'da Spor" adıyla bir rapor daha yayınlanmıştır. Raporda, Sovyet spor teşkilatı ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Sovyet Rusya'da beden terbiyesi tarihî, beden terbiyesi mektepleri, Moskova ve Leningrad Beden Terbiyesi Enstitüleri, spor bayramları, madalyalar, futbol, güreş, deniz sporları hakkında bilgiler verilmiştir[94]. Komünizmin kapitalist dünyada büyük bir tehdit olarak görüldüğü bu dönemde, Türk spor kafilesinin bir aydan fazla bir süre SSCB'de kalması ve birçok kültürel faaliyete katılması, Sovyetlerde uygulanan planlı ekonomi modelinin ve kültürel faaliyetlerin toplum kalkınmasını ne yönde etkilediğine yakinen tanık olmaları ikili ilişkileri anlamamız noktasında oldukça önemlidir. Nitekim bu raporun Türk Spor Kurumunun 1936'da kurulmasına,[95] 1940'lı yıllarda da Köy Enstitüleri projesine kaynak oluşturduğu da ifade edilmektedir[96].

1934'te Türk-Sovyet spor diplomasisinin ev sahipliğini de ikinci kez SSCB üstlenmiştir. Bu diplomasi sürecinin 1934 ayağı, Sovyet yetkililerin Türk

90 *Hâkimiyet-i Milliye,* 12 Temmuz 1933.

91 *Cumhuriyet,* 21 Ağustos 1933.

92 BCA, 490.01.1105.36.1.

93 BCA, 30.10.0.0-248.678.24-07.09.1933.

94 BCA, 490.1.0.0/1105.36.1.

95 Levent Ceylan-Recep Nur Uzun-Oğuzhan Gül-Mehmet Gül- Mehmet Çebi, "Türk Spor Politikasının Tarihsel Gelişimi (Bölüm 11), Gece Kitaplığı, Ankara 2020, s.179.

96 Zehra Arslan, "Trıp Report Of Turkısh Delegatıon Regardıng Sports Organizatıon In Sovıet Unıon Belongıng To Year 1933" *Turkısh Studıes*, 8 (8), 2013, 99.

kafilesine ilgisinin doruk noktasına çıktığı bir dönemdir. Moskova'daki Türk Büyükelçiliği'nin düzenlediği kabullere katılan Türk heyeti için, Sovyet Beden Eğitimi Yüksek Konseyi Başkanı Antipov tarafından da bir ziyafet verilmiştir[97].1931 yılındaki karşılaşmalar esnasında masasında imzalı Atatürk fotoğraflarıyla Türklerin sevgisini kazanan Karahan ise o günlerde Türkiye Büyükelçisi olarak görevlendirilmiştir. Karahan, Krasnıy Sport gazetesine verdiği demeçte; "Türk-Sovyet dostluğu resmî siyasete değil, tarihi vakalara müstenittir. Türk sporcularının muvasalatı iki taraf sporcularının temasından ibaret bir hadise değil, Türk-Sovyet dostluğunun tezahürüne yeni bir vesiledir. Türkiye'ye sefir tayin olunduğumdan çok bahtiyarım. İki memleket arasındaki siyasi, iktisadi ve harsi münasebatın inkişafına bizzat şahit olacağım"[98] demiştir. Cevdet Kerim Bey'de aynı toplantıda söz alarak "Türk Sovyet dostluğunun hükümetler çerçevesini taşarak milletler dostluğuna döndüğünü" [99] belirtmiştir.

Aynı günlerde boğazların tahkimi konusunda Fransız Echo de Paris gazetesine bir açıklamada bulunan Türk Dış İşleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ise, Türk- Sovyet dostluğunu şu cümlelerle özetleyecektir. "Türk-Rus dostluğu tam bir menfaat birliği üzerine kuruludur. Eski rejimleri ayıran ihtilaflar yok olmuştur. Şerait tamamen değişmiştir."[100] Bu dönemde Sovyetlerin uyguladığı planlı ekonomi modelini Türkiye'ye uyarlamak isteyen Ankara, Sovyetlerle oldukça yakın ilişkiler içerisinde olmuştur. Sovyetlerden sağlanacak hem kredi hem de teknik destek sayesinde kapitalist dünyanın yaşadığı ekonomik krizden payını alan Türkiye ekonomisinin toparlanması için oldukça önemli olduğunu anlayan Ankara, kültürel alanı kullanarak ikili ilişkileri sıcak tutmak istemiştir[101].

1934 SSCB seyahatine futbol takımının yanı sıra yüzme ve güreş takımı da eşlik etmiştir. Türkiye maçı 3-0 kaybetmiştir[102]. Sovyet yetkililerin Türk kafilesine ilgisi 1934 yılı ziyaretinde üst düzeye çıkmıştır[103]. 7 Ağustos tarihinde ikinci defa Moskova muhteliti ile karşılaşan Türkiye Halkevleri Karması bu maçı da 2-1'lik bir skorla kaybetmiştir. Daha sonra Leningrad'a geçen

97 Perinçek, *age*., s.234.
98 *Cumhuriyet,* 7 Ağustos 1934.
99 *Yeni Asır* ,10 Ağustos 1934.
100 *Cumhuriyet,* 7 Ağustos 1934.
101 Aras, *agt*, s. 99.
102 *Cumhuriyet,* 4 Ağustos 1934
103 Perinçek,*age.,* 2011, 233

kafile, güreş ve yüzme yarışlarından sonra bir de Leningrad muhteliti ile bir futbol müsabakası yapmıştır. Leningrad'da yapılan maçta 3-0 yenilen Türk Millî Takımı, bu müsabakadan sonra Odessa, Kiev ve Harkov'a giderek buradaki yerel takımlarla da bir dizi müsabaka yapmıştır[104].

1935 yılında karşılıklı dostane ilişkilerin bir sonucu olarak SSCB ve Türkiye 1925'te imzalanan Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşması'nı 10 yıl daha uzatmıştır. Türkiye-SSCB buluşmasının belki de en görkemlisi 1935 yılında Türkiye'de gerçekleşmiştir. Bu seyahatte Sovyet futbol takımının yanı sıra gelen kafilenin içerisinde güreş, eskrim ve tenis takımları da yer almıştır. İstanbul, Ankara ve İzmir'de toplam altı maç oynanması planlanmıştır. İkili ilişkiler bozulmadan önce 1935'in Ekim ayında ise Sovyet Takımı Türkiye turnesine çıkmıştır. Krasnıy Sport gazetesinde çıkan bir yazıda "Türk-Sovyet karşılaşmalarının sadece futbol olmadığı" vurgulanır. Ayrıca; "Önümüzdeki spor müsabakaları, sportif çıkarlarımızın çerçevesini tamamen aşmaktadır. Bu karşılaşmalar, kesinlikle SSCB halklarının Türkiye halkıyla gelecekteki kültürel yakınlaşmasını sağlamaktadır ve karşılıklı dostluk ilişkileriyle iş birliğinin daha da güçlenmesine ve artmasına yol açacaktır[105] "ifadeleri, basın aracılığıyla iki ülkenin siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerden beklentilerini de göstermektedir.

Bu sportif faaliyetler sırasında Sovyet Gemisi Çiçerin ile İstanbul'a gelen Sovyet sporcular her zaman olduğu gibi büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. 12 Ekim tarihinde, Galata rıhtımına gelen Sovyet kafilesi 20 futbolcu, 10 güreşçi, 8 eskrimci, 3 tenisçi ile 7 idareci ve hakemlerden oluşuyordu[106]. İstanbul'daki tüm spor kulüpleri Sovyet ve Türk bayraklarını dalgalandırarak geldikleri ve şenlik havasında gerçekleşen ilişkilerin ardından[107] ertesi gün müsabakalar başlamış ve iki ülke spor takımları Türkiye'nin en büyük stadı olan Kadıköy Fenerbahçe stadında karşılaşmışlardır. Yapılan bu ilk müsabakalarda, futbol karşılaşması 2-1 Sovyetlerin, eskrim müsabakaları Türk oyuncuların ve tenis müsabakaları da Sovyet oyuncularının üstünlüğüyle sonuçlanmıştır. Tam bir spor şenliği havasında kesintisiz bir şekilde devam eden müsabakalarda, 14 Ekim'de yapılan futbol karşılaşması 2-2 beraberlikle sonuçlanırken, aynı gün yapılan 7 güreş maçının 6'sını Sovyet sporcuları kazanmıştır. Ertesi gün

104 *Cumhuriyet,* 18 Ağustos 1934.

105 Perinçek, *age*., s.235.

106 *Cumhuriyet,* 13 Birinci Teşrin 1935.

107 Vandov, *age*., s.315.

İstanbul'da yapılan güreş müsabakalarını Türkiye 4-2 kazanmıştır[108].

Yapılan spor müsabakalarından sonra Sovyet heyeti birçok kenti ziyaret etmiştir. 18 Ekim'de aynı trenle birlikte Ankara'ya gelen iki ülke sporcuları büyük bir ilgiyle karşılaşmışlardır. 19 Ekim tarihinde Ankara'da yapılan futbol müsabakası 3-3 berabere bitmesine karşın, Türkiye basınında alınan neticeler bir önceki sene alınan ağır mağlubiyetlerle kıyaslanarak olumlu yorumlanmıştır[109]. Bir sonraki gün rövanşı oynanan futbol karşılaşması ise 3-2 Sovyetlerin üstünlüğüyle sonuçlanmıştır[110]. Ankara'da yapılan müsabakalardan sonra Sovyet sporcuları ilk defa İzmir'e gitmişlerdir. Sovyet kafilesi 21 Ekim 1935'te Ankara'dan İzmir'e giden tren güzergâhında bulunan Uşak'a da uğramış, istasyonda Rus heyetini Uşak Kaymakamı Besim Ataman ve Uşak Halkevi Başkanı Yusuf Aysal ile Uşak Halkevi üyeleri karşılamıştır. Uşak Halkevi Spor Şubesine bağlı Avcılar Kulübü'nün vurduğu avlar, Sovyet sporcularına karşılama töreni sonrası Uşak Şeker Fabrikası salonunda ziyafette ikram edilmiştir[111]. Gerek futbol müsabakalarına gerekse güreş müsabakalarına hakem hataları damgasını vurmuştur[112].

Ankara'da yapılan müsabakalardan sonra ilk defa İzmir'e gelen Sovyet Takımı İzmir' de iki karşılaşma yapmıştır. Bu karşılaşmalardan ilkini 25 Ekim'de 2-1 Sovyet Takımı kazanırken, ikinci karşılaşmaya yine hakem kararları damga vurmuştur. Maç 3-2 Türkiye'nin üstünlüğüyle devam ederken son dakikada Sovyet hakemin, Türkiye aleyhine bir penaltı vermesi ve Türkiye'nin bir golünü iptal etmesiyle maç 3-3 sona ermiştir. Fakat maçtan sonra Türkiye'nin iptal edilen golü konusunda hakemi hatalı bulan Futbol Federasyonu, maçın sonucunu 4-3 Türkiye'nin lehine ilan etmiştir.[113] Futbol maçlarında alınan kötü sonuçlar Atatürk'ün de dikkatini çekmiştir. Türk kafilesinin kafile sorumlularından Gündüz Kılıç'a yenilgilerin sebebini sorduğunda Gündüz Kılıç futbol oyununun nasıl oynandığını kendisine anlatmıştır. Atatürk'ün Gündüz Kılıç'a verdiği yanıt oldukça anlamlıdır. "... Dünyada yenilmeyen kimse, yenilmeyen ordu, yenilmeyen kumandan yoktur. Yenildikten sonra üzülmek de tabiidir…Yenilen hemen toparlanmalı, kendini yeneni yenmek

108 *Cumhuriyet,* 14 Birinci Teşrin 1935, Cumhuriyet, 17 Birinci Teşrin 1935.

109 *Cumhuriyet*, 21 Birinci Teşrin 1935.

110 *Cumhuriyet*, 22 Birinci Teşrin 1935.

111 Güneş, *age.,* s.125.

112 *Cumhuriyet***,** 24 Birinci Teşrin 1935

113 *Cumhuriyet,* 28 Birinci Teşrin 1935

için olanca gücüyle, azmiyle daha çok çalışmalıdır...Yahu desene bizim harp oyunları gibi bir şey sizin oyun da. Sizin iş de strateji bilgisi ve kurmay kafası ister" diyerek oldukça üzgün olan Gündüz Kılıç'ı teselli etmiştir[114].

Son karşılaşmalar her ne kadar olaylı gelişmelere sahne olsa da heyetlerin karşılıklı olarak gerçekleştirdikleri ziyaretler, Sovyet-Türk dostluğun simgeleyen gerçek kutlamalara dönüşmüştür. Ancak; 1930'ların ilk yarısında üst düzeye çıkan Türk- Sovyet ilişkileri özellikle 1936 Montrö Antlaşma'sından sonra inişe geçmiştir. Bir anlamda bu durum Türk- Sovyet spor diplomasisinin de sonu anlamına geliyordu[115]. 1936'da başka bir Türk spor heyeti bir ziyaret daha gerçekleştirmiştir. 14 Eylül'de İstanbul'dan Moskova'ya giden heyet 7 Ekim 1936'da İstanbul'a dönmüştür. Heyete futbolcular, güreşçiler, eskrimciler ve bisikletçilerden oluşan toplam 57 sporcu katılmıştır. Bu takımlardan güreş, eskrim, bisiklet takımı tamamen başarılı olmuşlardır[116]. Türk kamuoyu ve basınının Sovyetler Birliği'nde havacılık sporunun gelişmesini yakından izlemişler ve Sovyet örneğini kendilerine kılavuz edinmek için çaba harcamışlardır[117]. Uluslararası ilişkilerin çetrefilleştiği ve yeni güç dengelerinin oluştuğu bu yıllar, aynı zamanda yaklaşan ikinci savaşın ayak sesleri ile birlikte Türkiye'yi denge politikasına sürüklerken; spor karşılaşmalarını kendi amacının ötesine taşıyarak askeri, siyasi, ekonomik yönü de ağır basan bir alana taşımıştır.

Her iki ülkede de basının rolü oldukça önemlidir. Karşılıklı olarak gerçekleşen bu temaslarda basın bu ilişkileri her iki ülke yararına olacak şekilde propaganda amaçlı kullanmıştır. Türk basınında SSCB'de sporun nasıl örgütlendiğine ve sporcuların nasıl yetiştirildiklerine dair birçok yazı kaleme alınmış olup; basın bu anlamda SSCB'nin sportif alandaki deneyiminin yayılmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Ayrıca, bütün siyasi ve iktisadi ilişkilerden birkaç ay önce bu tarz organizasyonların düzenlenmiş olması da tesadüf değildir. Bu karşılaşmalar kültürel bir aktivite olmanın yanı sıra iki ülke gençlerinin birbirini daha iyi tanımaları amacına da hizmet etmiştir. Bu ilişkiler, iki ülke halkın birbirini tanımasının ve aradaki güvenin artmasının temel gereği olarak değerlendirilebilir.

114 Atabeyoğlu, *age*., s.50.

115 Perinçek, *age*., s.251.

116 *Cumhuriyet*, 8 Ekim 1936.

117 Vandov, *age*., s.316.

Sonuç

1923- 1936 dönemi Türkiye-SSCB arasındaki sportif ve kültürel etkinlikler aracılığıyla siyasi ilişkilerin nasıl zenginleştiğine tanıklık edilen bir dönemdir. İki ülke hükümetleri, iki komşu halk arasındaki güveni sağlamlaştırmak ve birbirlerini daha iyi tanımalarını sağlamak amacıyla spordan yararlanmışlardır. Sporun dış politika aracı olarak kullanılmasında gerek SSCB'ne gerekse antiemperyalist bir savaşla kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı takınılan tavır etkili olmuştur. İki devrim, uluslararası arenada Batı'nın tecrit politikalarına karşı, diplomatik ilişkiler ve kültürel temaslar, sportif müsabakalar yoluyla batıya mesaj vermiştir. Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşması imzalanmasıyla sonuçlanan diplomatik teşebbüslerin ardından 1924 ve 1925 yıllarında Türk ve Sovyet takımları arasında futbol müsabakaları gerçekleştirilmiştir. Sovyet sporcular 1932, 1935 yıllarında Türkiye'ye gelerek, 1933, 1934 ve 1936 yıllarında ise Halkevi Spor Takımı kafilesi Rusya'ya giderek karşılıklı dostluk karşılaşmaları yapılmıştır. İki ülkede de basın, karşılıklı spor temaslarını propaganda olarak kullanmakta önemli rol oynamıştır. Her ne kadar spor karşılaşmalarında mücadeleci ruh sahaya yansısa da iki ülkenin yetiştirmeyi hedeflediği yurttaş modelinin bireyi yalnızca beden terbiyesi aracılığıyla geliştirmeye dönük olmadığı, iki rejimin de insan bedeni üzerindeki izdüşümünü sergileme amacını taşıdıkları ifade edilebilir.

Uluslararası güç dengelerinin yeniden kurulduğu bir dönemde, taraflar karşılıklı olarak bu dengeleri gözeterek spor ve kültürel ilişkiler aracılığıyla stratejik ortaklık kurmuş, bu durum kolektif bilincin aşılanmasında etkin rol oynadığı gibi yeni kurulan iki rejimin kapitalist sisteme kendisini tanıtmasının da bir aracı olmuştur. Türk-Sovyet spor karşılaşmaları, bir spor karşılaşmasının yanında diplomatik faaliyet havasında geçmiştir. Öyle ki; spor diplomasisi yoluyla kurulan iyi ilişkiler, iki ülkenin önemli mevkilerindeki yetkililerin karşılıklı olarak gerçekleştirdikleri ziyaretlerle birleşince, yeni kurulan bazı kurum ve kuruluşlarda Sovyet modelinden önemli ölçüde yararlanılmasıyla da sonuçlanmıştır. Ayrıca uluslararası görüşmelerde, konferans ve toplantılarda iki ülke 1936 'da imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi dışında tam bir görüş birliği ve yardımlaşma içine girmiş, 1930'lu yılların ilk yarısında üst düzeye çıkan bu ilişkiler, özellikle Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanmasından sonra inişe geçmeye başlamıştır. İlişkilerin zayıflamasında ve spor karşılaşmalarının azalma göstermesinde her ne kadar Montrö konusundaki anlaşmazlık etkili olduysa da yakın zamanda başlayacak olan II. Dünya Savaşı'nın etkisini de gözden uzak tutmamak gerekir. Sonuç olarak 1936 yılından sonra sona eren sportif faaliyetler, on iki yıl boyunca süren Türk-Sovyet spor diplomasisinin de sonu olmuştur.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

BCA, 490.01.1105.36.1.

BCA, 30.10.0.0-248.678.24-07.09.1933.

BCA, 490.1.0.0/1105.36.1.

BCA, 30.10.0.0-145.36.1-18.03.1931.

Gazeteler

Akşam

Anadolu

Cumhuriyet

Fizkultura-i Spor

Hakimiyet-i Milliye

İkdam

Milliyet

Yeni Asır

Yeni Gün

Kitap ve Makaleler

Aras, Tünay *Erken Dönem Türkiye-SSCB İlişkilerinde Kültürel Faaliyetlerin Rolü (1923-1935),* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2021.

Aras, Tünay, "Erken Cumhuriyet Döneminde Milli Gurur ve Ulus Kimlik İnşa Sürecinde Uluslararası Sportif Faaliyetler: 1930 Türkiye-SSCB Arasında Yapılan Boks Müsabakaları*", Eğitim Bilim Toplum Dergisi / Journal of Education Science Society* C 20, S. 80, Güz 2022.

Arslan, Gürbüz " Başvekil İsmet Paşa'nın " Sovyetlerle İş birliğine Evet, Komünizme Hayır" Seyahati ve Neticeleri (26 Nisan-9 Mayıs 1932)", Atatürk Yolu Dergisi, S.68,2021, s.55-73.

Arslan, Zehra "Trip Report Of Turkish Delegaiıon Regarding Sports Organization In Soviet Union Belongıng To Year 1933" *Turkısh Studies,* 8 (8), 2013, s.89-101

Atabeyoğlu Cem, *1453-1991 Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi*, Grafik Sanatlar Matbaacılık, Ankara 1992.

Benhür, Çağatay *Stalin Dönemi Türk-Rus İlişkileri (1924-1953),* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya 2008.

Benhür, Çağatay 1920'li Yıllarda Türk-Sovyet İlişkileri: Kronolojik Bir Çalışma, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S. 24, 2008, s. 277-313.

Ceylan- Levent- Nur Recep Uzun- Gül Oğuzhan-Çebi, Mehmet, *Türk Spor Politikasının Tarihsel Gelişimi (Bölüm 11),* Gece Kitaplığı, Ankara 2020, s.174-192.

C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları (1932-1942), Ankara 1942.

Evcin Erol, "Atatürk'ün Spora ve Sporculara Bakışı", *Tarih Araştırmaları Dergisi,* C 33, S. 55, 2014, s. 303 - 378. s. 303-378.

Gazi Mehmet Ali- Çakı Gül, Sovyetler Birliği'nde Sporun Teşvik Edilmesinde Propaganda Posterlerinin Rolü, *TRT Akademi*, C 4/ S. 8, (Temmuz 2019), s. 291- 306.

Seval Hasan Fatih, Kodaman Timuçin, Sporun Uluslararası Politikadaki Etkisi, *MAKÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 2015, C 2, Yıl: 2, S. 4, s.52-64.

Gürün, Kamuran, *Türk- Sovyet İlişkileri (1920-1953),* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

Güneş Günver, "Türk- Rus İlişkilerinde Bir Diplomasi Aracı Olarak Spor Müsabakaları ve Halkevlerinin Rolü", *III. Uluslararası Türkiye-Rusya İlişkileri Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı, (25 Mayıs 2023),* Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Gece Kitaplığı, (Ed. Prof. Dr. Vefa Kurban, Dr. Öğretim Üyesi Hamit Özman, Araştırma Görevlisi, Recep Efe Çoban), Ankara 2023, s.115-134.

Karakaya, Yunus Emre, *Erken Dönemden Moderniteye, Spor Tarihi,* Nobel Yayınları, I. Basım, Ankara 2022, s.300.

Oran Baskın (Editör), Türk *Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,*

C I / 1919-1980, İletişim Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2003.

Perinçek, Mehmet, *Türk-Rus Diplomasisinden Gizli Sayfalar: Siyaset- Askeriye- Ekonomi Kültür- Bilim- Spor,* Kaynak Yayınları, 2011.

Süslü, Azmi, "Atatürk ve Gençlik", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi,* S. 12 (Şubat 1986) , s.13-20.

"Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluyor *"https://www.tff.org/default.aspx?pageID=294, Erişim Tarihi,23.02.2024.*

Türkmen, Mutlu, *Beden Terbiyesi, Erken Dönem Türk Spor Politikalarının Sosyo- Politik Temelleri*, Spor Yayınevi ve Kitabevi. Ankara 2018.

Vandov, Dimitır, *Atatürk Dönemi Türk –Sovyet İlişkileri*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2014.

Yasenin,K.S: *Futbol. Sbornaya SSSR, İzdatelstvo Fizkultura i Spor,* Moskova 1983

Yüce, Mehmet, *İdmancı Ruhlar, Futbol Tarihimizin Klasik Devreleri, (1923-1952),* İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

Atatürk Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri Çerçevesinde SSCB Spor Heyeti'nin 1935 Türkiye Ziyareti

Doğan Can Aktan* - Mevlüt Samet Yıldız**

Giriş

Sporun tarihine bakıldığında ilk spor faaliyetlerinin Eski Mısır ve Babil devletlerinde bir tür beceri yarıştırma oyunu olarak ortaya çıktığı görülür[1]. İlk ortaya çıkan sporlar, savunma ve saldırıya dayanan güreş, boks, okçuluk ve eskrim gibi sporlardır. Savunma ve saldırıya dayalı sporlardan yaklaşık iki bin yıl sonra kökeni taşıma ve ulaştırmaya dayanan yüzme, atletizm, yelkencilik, kürek, kayak, binicilik gibi sporlar ortaya çıkar. Son olarak takım oyunları olarak adlandırılabilecek sporlar icat edilir[2].

Modern dönemde ise spor ve sportif faaliyetler giderek profesyonelleşmeye başlamıştır. Spor, bu gelişmelerden iki şekilde etkilenmiştir. Bunlardan birincisi sporu boş vakitlerinde icra eden kişilerin yanı sıra spordan para kazanan profesyonel sporcuların ortaya çıkması olmuştur. Profesyonel sporcuların ortaya çıkması, profesyonel bir spor sermayesinin ve bu sermayenin bir parçası olan bir sporun doğmasını sağlamıştır. Bu sayede spor eğlence ve boş zaman sektörünün deyim yerindeyse amiral gemisi hâline gelmeyi başarmıştır[3].

Sporda yaşanan ikinci önemli gelişmenin sonucunda ise spor ve beden eğitimi toplumu bir arada tutan bir faaliyet haline gelmiş, spor ulus devletin kullandığı repertuar arasına girmiştir. Bu şekilde spor faaliyetleri siyasi bir

* Dr. Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Konya/TÜRKİYE dogancanaktan@selcuk.edu.tr https://orcid.org/0000-0003-4934-9812
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.405

** Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara/TÜRKİYE smtyıldız@yandex.com https://orcid.org/0000-0002-6030-3965 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.405

1 Kurthan Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi,* Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985, s. 5.

2 Fişek, *age.,* s. 10.

3 Yiğit Akın, *"Gürbüz ve Yavuz Evlatlar" Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor,* İletişim Yayınları, İstanbul 2018, s. 15.

çizgiye kavuşmuştur[4]. Spor faaliyetlerinin siyasileşmesi aynı zamanda sporun diplomatik bir araç hâline gelmesiyle ve eş zamanlı ilerlemiştir[5].

Türkiye'de sporun tarihini bazı yazarlar Hititlere kadar geri götürmektedir[6]. Öte yandan Anadolu'ya göç etmeden önce Türklerin güreş, çevgen, cirit, okçuluk gibi savunma ve saldırıya dayalı sporlara ilgi duydukları bilinmektedir[7].

Modern anlamda sportif faaliyetlerin ilk kez başlaması yirminci yüzyılın ilk yıllarında gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti döneminde padişahlar cirit sporunu oynamış ve desteklemişlerdir[8]. Buna ek olarak yine Osmanlı zamanında pehlivan tekkeleri gibi güreşçi yetiştiren müesseseler kurulmuş, ancak modern anlamda sporun gelişmesi Batı'dan gelen tesirlerle mümkün olmuştur[9].

On dokuzuncu yüzyılın son yıllarından itibaren ilk önce Osmanlı Devleti bünyesinde yaşayan yabancılar çeşitli spor takımları kurmuşlardır. Daha sonra 1899 yılında kurulan Siyah Çoraplılar (Black Stockings) ve 1901 yılında kurulan Kadıköy gibi Türk takımları kurulmuşsa da bu takımlar jurnallendikleri için kapatılmışlardır. Bunlardan birkaç yıl sonra tesis edilen Beşiktaş, Galatasaray, Fenerbahçe, Vefa gibi takımlar ise Osmanlı Devleti'nden sonra da varlıklarını devam ettirmişlerdir. Bu dönemde ayrıca Robert Kolej ve Galatasaray Lisesi gibi yabancı dille eğitim veren okullarda beden eğitimi derslerinin bir parçası olarak basketbol, atletizm, yüzme gibi çeşitli alanlarda faaliyet gösteren spor takımları oluşturulmuştur[10].

Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde Türkiye'de spor kulüpleri yeni bir yapıya kavuşmuştur. İkinci Meşrutiyet'te ortaya çıkmış çok başlı federatif yapının sonuç vermediği görülmüştür. 1922 yılı Mayıs ayında Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) kurulmuş, bu birliğe çeşitli spor dallarında faaliyet

4 Fişek, *age.*, s. 15-16.

5 Aslı Yağmurlu, "Kamu Diplomasisi Bakışından Spor Diplomasisi" *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 18, S. 4, 2019, s. 1373.

6 Fişek, *age.*, s. 26.

7 Osman İmamoğlu, M. Yalçın Taşmektepligil ve Mehmet Türkmen, "Türk Kültüründe Spor", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* C 10, S.1, 1997, s. 146.

8 Ahmet Yüksel, Mehmet Gül ve Okan Güven, "Padişah Cirit Bindi! (Cirit Sporunu İcrâ Eden ve Destekleyen Osmanlı Sultanları)", *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi***,** C 3, S.1, 2018, s. 150-152.

9 Canan Sarıyar Sezan, *Selim Sırrı Tarcan'ın "Sporcu Neler Bilmeli" Adlı Eseri***,** Editör: Prof. Dr. Serdar Geri, Gece Kitaplığı, Ankara 2023, s.82.

10 Fişek, *age.*, s. 43-44.

gösteren takımlar katılmışlardır[11]. Bu ittifakın kurulma amacı sırasıyla sporu bütün Türkiye'ye yaymak, Türkiye'de merkezi bir spor teşkilatı kurmak, kurulacak merkezi teşkilat vasıtasıyla Türkiye'de sporu idare etmek ve yabancı memleketlerle sportif münasebetler kurmak olarak ifade edilmiştir[12]. TİCİ'nin yanında Türk Ocakları da 1926 yılından sonra Ocaklar bünyesinde spor kulüpleri kurmuş ve üyelerini spor yapmaları için teşvik etmiştir[13].

Cumhuriyet'in ilanından sonra da spor ve beden eğitimi sosyal politikanın ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bunun sebebi kimi yazarlar tarafından Türk İnkılabı'nın sağlıklı, becerikli, çalışkan ve aynı zamanda Cumhuriyet rejimine sadık ve milliyetçi yeni vatandaş tipini oluşturmak olarak tanımlanmıştır[14]. Buna bağlı olarak Kemalist Türkiye'nin spor politikasının İttihatçıların spor politikasıyla çok benzer olduğu da ifade edilmiştir[15]. TİCİ ve Türk Ocakları'nın yanı sıra Cumhuriyet Halk Fırkası da halk sağlığın ve sporu kontrol altında tutmak için sporu desteklemiştir.

Türk sporcuların 1928 Olimpiyatları'nda beklenen performansı gösterememeleri üzerine başarısızlığın faturası CHP'ye karşı nispeten özerk bir yapıya sahip olan TİCİ'ye kesilmiş ve bunun üzerine CHP tamamen kendi kontrolü altında yeni bir spor teşkilatı kurma hazırlıklarına girişmiştir. 1936 yılında Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı ismini Türk Spor Kurumu olarak değiştirmiş ve CHP bünyesine katılma kararı almıştır[16]. Ancak Türk Spor Kurumu kendi içindeki teşkilat sorunları nedeniyle iki yıl sonra kapatılmış ve yerine Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü kurulmuştur[17]. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, kuruluşunda Başbakanlığa bağlanmış, bu şekilde Türkiye'de spor tamamen devlet denetimi altına alınmıştır[18].

11 Fişek, *age.,* s. 52.

12 Metin Kılıç, "Tek Partili Dönemde Türkiye'de Modern Sporun Teşekkülü", *Tarih Okulu Dergisi*, S.14, 2013, s. 31.

13 Günver Güneş, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğitimi Spor Faaliyetleri (1923-1931)", *Belgi Dergisi,* S. 27, 2024, s. 25.

14 Akın, *age.,* s. 43; Tünay Aras, "Erken Cumhuriyet Döneminde Milli Gurur ve Ulus Kimlik İnşa Sürecinde Uluslararası Sportif Faaliyetler: 1930 Türkiye-SSCB Arasında Yapılan Boks Müsabakaları", *Eğitim Bilim Toplum*, C 20, S. 80, 2022, s. 58.

15 Akın, *age.,* s. 55.

16 Akın, *age.,* s. 73.

17 Canan Sarıyar Sezan, "Behçet Kemal Çağlar'ın Türk Spor Kurumu Dergisi'nde Yer Alan Spora İlişkin Görüşleri", *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.14, 2024, s. 317.

18 Güner Ekenci ve M. Zahit Seraslan, "Gelişim Aşamaları Bakımından Türk Spor Teşkilatı ve Değerlendirmesi", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi,* C 2, S.3, 1997, s. 76-77.

Sovyet Spor Heyetinin Türkiye'ye Gelmesi

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), kurulduğu ilk günden bu yana, halk sağlığını iyileştirmek ve halkın büyük çoğunluğunun desteğini kolay bir şekilde kazanabilmek için sportif faaliyetlere önem vermiştir[19]. Bolşevikler Rus İç Savaşı'nda Genel Askeri Eğitim için Merkezi Teşkilat adında bir müessese kurulmuş ve 18-45 yaş arasındaki erkeklere spor zorunluluğu getirilmiş[20], 1931 yılında ise İş ve Savunma İçin Hazırlık adlı spor ve beden eğitimi modelini oluşturmuşlardır[21]. Sovyetler, işçi sınıfının katılacağı politik ve sınıfsal mücadele için sağlam bir morale ve sağlam bir fiziğe sahip olması gerektiğine inandıkları için işçiler arasında spor ve beden eğitimi faaliyetlerini desteklemişlerdir[22].

SSCB'nin halk sağlığı ve spor alanlarındaki çarpıcı başarısı, Türk yöneticilerini ve aydınlarını da etkilemiş, Sovyetler Birliği'nin spor projeleri yakından takip edilmeye başlanmıştır. Sovyetler Birliği'nin fiziki kültür olarak adlandırılan ve hijyenin, beden eğitiminin ve sporun beraber yürütülmesini öngören yöntemi[23] Türkiye'de dikkatle izlenmiştir. 1930 yılında tıpkı SSCB'de olduğu gibi Türkiye'de de Millî Eğitim Bakanlığı, öğrencilerin spor kulüplerine katılmalarını yasaklamıştır[24].

SSCB ve Türkiye arasında 1920'li yıllardan itibaren her alanda ilerleyen ikili ilişkiler spor alanına da yansımıştır. Her iki ülke de halkların birbirini daha iyi tanıması için spordan faydalanmıştır[25]. 1920'den sonra Sovyetler Birliği kendisini uluslararası spor karşılaşmalarından soyutlarken[26] 1924'ten sonra

19 Susan Grant, *Physical Culture and Sport in Soviet Society: Propaganda, Acculturation, and Transformation in the 1920s and 1930s,* Routledge, New York 2019, s. 22.

20 Grant, *age.*, s. 14; Victor Louis ve Jennifer Louis, *Sport in the Soviet Union,* Pergamon Press, New York 2010, s. 4.

21 Barbara Jean Keys, *The Dictatorship of Sport: Nationalism, Internationalism, and Mass Culture in the 1930s,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Harvard Üniversitesi, Cambridge 2001, s. 187.

22 Metin Kılıç ve Mahir Aslan, "Sovyet Toplumunda Sporun Rolü" *Tarih Okulu Dergisi,* C 9, S. 25, 2016, s. 198.

23 Grant, *age.*, s. 31; James Riordan, *Sport in Soviet Society: Development of Sport and Physical Education in Russia and USSR,* Cambridge University Press, Cambridge 1977, s. 3-4.

24 Akın, *age.*, s. 99-101.

25 Dimitır Vandov, *Atatürk Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2014, s. 304.

26 Barbara Jean Keys, "Soviet Sport and Transnational Mass Culture in the 1930s", *Journal of Contemporary History,* Vol. 38, No. 3, 2003, s. 414.

Sovyetler Birliği futbol takımları Türk takımları ile dostluk maçları düzenlemeye başlamıştır. Düzenlenen dostluk maçları Sovyetler Birliği'nde çeşitli resimlere konu olmuştur[27]. SSCB'de faaliyet gösteren Sovyet spor takımları kazanma ihtimalleri yüksek olduğu sürece komşu ülkelerle her alanda müsabakalar düzenlemeye özen göstermiştir[28].

SSCB'ye komşu ülkelerle müsabakalar üç şekilde gerçekleşmiştir. Bunlardan birincisi, SSCB'nin millî takımları ile komşu ülkelerin millî takımları arasında düzenlenen müsabakalardır. İkinci tür müsabakalar Sovyet şehir takımlarıyla komşu ülkelerin şehir takımları arasında gerçekleşen karşılaşmalardır. Üçüncü tür müsabakalar ise Sovyet şehir takımlarıyla komşu ülkelerin millî takımları arasında gerçekleşen müsabakalardır. Türkiye ve SSCB arasında 1920-1975 yılları arasında İkinci Dünya Savaşı ve savaş sonrasındaki gergin dönem haricinde düzenli olarak spor karşılaşmaları yapılmıştır[29].

Sovyetler Birliği'nden Türkiye'ye doğru yola çıkan Sovyet Spor Heyeti, 12 Ekim'de Türkiye'ye ulaşmıştır. *Tan* gazetesi 9 Ekim 1935 tarihli nüshasında futbolcu, güreşçi, tenisçi ve eskrimcilerden oluşan Sovyet spor heyetinin Sovyetler Birliği Beden Terbiyesi Yüksek Sovyet Başkanı Mantsev başkanlığında Moskova'dan Türkiye'ye doğru yola çıktığı bilgisini kamuoyuna aktarmıştır. Ayrıca gazete *Pravda* gazetesinde ziyaret ile ilgili kaleme alınmış bir yazının tercümesine sayfalarında yer vermiştir. Yazının ilk bölümünde Türkiye ile Sovyet Rusya arasında çok sıkı kültürel bağlar kurulduğu ve her iki ülke halkının da yoğun bir şekilde spor faaliyetlerinde bulunduğu yazılmıştır. Yazının devamında ise *Pravda*; "Türkiye'de büyük bir spor hareketi gelişmektedir. Diğer bütün sahalarda olduğu gibi bu sahada da yeni Türkiye ile sultanların eski imparatorluğu arasında hiçbir mukayese yapılamaz. Atatürk ve İnönü beden terbiyesine büyük bir dikkat gösteriyorlar. Türk atletleri ile karşılaşmalarında sporcularımıza başarılar dileriz. Bu başarıyı dost Türkiye sporcularına da dilemekteyiz. Çünkü bu karşılaşmada yenen ve yenilen her ne olursa olsun, asıl kazançları Sovyet Rusya ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki sağlam dostluğu kuvvetlendirmeleri olacaktır.[30]" şeklindeki görüşünü aktarmıştır. *Pravda*'nın devlet kontrolünde kamuoyu yaratmak amacıyla çıkarılmakta olan bir gazete olduğu düşünülürse, spor

27 Mike O'Mahony, *Sport in the USSR Physical Culture-Visual Culture,* Reaktion Books, Londra 2006, s. 76.

28 Riordan, *age.,* s. 352-353.

29 Riordan, *age.,* s. 390; Louis ve Louis, *age.,* s. 32.

30 *Tan*, 9 Ekim 1935, s.5.

üzerinden iki ülke arasında dönem itibariyle sürdürülmekte olan yakın ilişkilere vurgu yapılmıştır. 1930'lu yılların ikinci yarısında Sovyetler Birliği ve Türkiye arasındaki ilişkilerin seviyesi düşünüldüğünde bu yargının doğru olduğu söylenebilir[31].

Akşam gazetesi tarafından 10 Ekim 1935 tarihinde yapılan haber ile Sovyet spor heyetinin 12 Ekim Cumartesi sabah saatlerinde İstanbul'da olacakları bilgisi aktarılmıştır. Konuk Sovyet spor heyeti İstanbul'da Pera Palas'ta konaklayacaklardır. Gazete ayrıca ilgili federasyonlar tarafından açıklanan programı da okuyucusuna aktarmıştır. Buna göre konuk Sovyet spor heyeti 13 Ekim Pazar günü saat 12'de Fenerbahçe kortlarında tenis, 14.30'da Fenerbahçe stadında Futbol maçı ve 20.30'da ise Maksim'de eskrim müsabakaları gerçekleştirecektir. 14 Ekim Pazartesi günü konuk sporculara öğle yemeği ziyafeti organize edildiği akşam ise Maksim'de güreş müsabakalarının gerçekleştirileceği planlanmıştır. 15 ve 16 Ekim'de ise Güneş kortlarında tenis, Taksim stadında futbol, Maksimde eskrim ve güreş müsabakaları ile kısa süreli Yalova seyahati organize edilmiştir. Konuk Sovyet spor heyeti 17 Ekim 14.30'da Ankara'ya hareket edecektir. 22 Ekim tarihine kadar heyetin Ankara'da kalacağı ardından da İzmir'e geçeceği bildirilmiştir. Sovyet sporcular 28 Ekim günü ise tekrar Ankara'ya dönüp 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı törenlerine katılacak 30 Ekim 1935 tarihinde ise önce İstanbul'dan Rusya'ya hareket edecektir[32].

Kurun gazetesi de aynı tarihte konuk heyetin programına ilaveten Türk – Sovyet Spor Karşılaşması Komitesi tarafından yapılmış olan 6 maddelik açıklamayı da sayfalarına taşımıştır. Söz konusu açıklamaya göre Sovyet sporcuların eskrim, futbol, güreş ve tenis takımları ile Ankara, İstanbul ve İzmir'de müsabakalar gerçekleştireceği belirtilmiş, futbol maçları için indirimli toplu biletlerin hazırlandığı açıklanmıştır. İstanbul'da Fener ve Taksim statlarında gerçekleştirilecek futbol müsabakalarında indirimli toplu biletlerin tribün fiyatı 150, duhuliye (giriş) biletlerinin ise 75 kuruştan satıldığı, Güreş biletlerinin 1 lira, tenis ve eskrim biletlerinin ise 25 kuruştan satıldığı aktarılmıştır. Bunun yanı sıra biletlerin satış yerleri hakkında da bilgi verilmiştir[33].

Akşam gazetesi 11 Ekim tarihli nüshasında Sovyet sporcuların, önceki yıl Türk spor heyetinin Rusya'ya gerçekleştirmiş oldukları ziyarete karşılık olarak

31 Riordan, *age.*, s. 392.

32 *Akşam*, 10 Ekim 1935, s.5.

33 *Kurun*, 10 Ekim 1935, s.6.

ülkemize geldiklerini belirtmiş ve gelecek olan heyetin daha önce ülkemize gelen Sovyet spor heyetleri içerisindeki en büyük ve en önemlisi olduğunu ifade etmiştir. Zira Sovyet spor heyeti 9 yönetici ve hakem, 20 futbolcu, 10 güreşçi, 8 eskrimci ve 3 tenisçiden olmak üzere 50 kişiden oluşmuştur. Ülkemizde futbol ve güreşin ilgi çektiği, ancak eskrim ve tenise ilginin yeni yeni doğmaya başladığı, Sovyet sporcular ile yapılacak müsabakalarla iki spora olan ilginin daha da artmasının umulduğu söylenmiştir. Güreş ve futbol takımlarımızın yaklaşık bir aydır söz konusu müsabakalara hazırlandığı da ilgili haber içerisinde yer almıştır. Ayrıca Güreş Federasyonu tarafından açıklanan güreş takımı listesi de Akam aracılığıyla kamuoyuna aktarılmıştır. Buna göre Türk takımı; 56 kiloda Küçük Hüseyin, Kenan, Koç Ömer, Mustafa, 61 kiloda Yaşar, Abbas, Ahmet, 72 kiloda Yusuf Aslan, Şaban, Eskişehirli İhsan, 79 kiloda Nuri, Ahmed, İbrahim 87 kiloda Büyük Mustafa, Cemal, Uzun Ömer ve ağır sıklette Çoban Mehmet ile Ankaralı Necmi'den oluşmuştur. Pazartesi günü Maksim'de gerçekleştirilecek ilk müsabakalarda Koç Ömer, Abbas, Sadık, Şaban, Ahmet, Cemal ve Necmi'nin ringe çıkması tahmin edilmiştir[34].

Türk basını konuk Sovyet spor heyetinin 12 Ekim 1935'te sabah 09.00-10.00 sularında Rusya'dan Çiçerin vapuru ile İstanbul'a geleceğini yazmıştır. Konuk Sovyet sporcuların gerek deniz de gerek de karada coşkulu bir şekilde karşılanması planlanmıştır. Daha önce basın aracılığıyla Türk kamuoyuna aktarıldığı şekilde konuk Sovyet sporcular Perapalas'ta kalacaklardır. 12 Ekim 1935 öğle saatlerinde Eminönü Halkevi'nde Rus ve Türk sporcular tanıtılacaktır. İlaveten pazar günü oynanacak futbol müsabakası için İstanbul karması takımının yapmış olduğu antrenman maçı ile yoğun bir şekilde maça hazırlandığı da okuyucu ile paylaşılmıştır[35].

Sovyet spor heyetinin ziyareti hakkında haberler 13 Ekim tarihinde de Türk basınında geniş şekilde yer almıştır. Akşam gazetesi spor heyeti için İstanbul'da yapılan karşılama töreninin detaylarını sayfasına taşımıştır. Karşılama esnasında Kandilli Lisesi izcilerinden Saniye Alphan, heyet başkanı Mançev'e Rusça "Hoş geldiniz, değerli misafirlerimiz! Rusya'ya döndüğünüz vakit selamlarımızı göndermenizi rica ederim." demiştir. Buna karşılık olarak da Mançev, "Yeni ve ilerleyen Türkiye'nin münevver kızına

34 *Akşam,* 11 Ekim 1935, s. 10.

35 *Akşam*, 12 Ekim 1935, s. 2; *Cumhuriyet¸* 12 Ekim 1935, s. 1-3; *Kurun,* 12 Ekim 1935, s. 1-5; *Tan*, 12 Ekim 1935, s. 7.

candan teşekkürlerimi bildiririm." şeklindeki diyalog dikkat çekmiştir[36]. Zira dönemin Türk-Sovyet ilişkileri göz önüne alındığında diplomatik temasların neredeyse tamamında Türkiye'nin gelişmesi hususunda övgüler dile getirilmektedir. 1933-1936 yılları arasında Türkiye ve Sovyetler Birliği arasındaki sıkı bir iş birliği olduğu dikkate alındığında bu tip övgüler normal karşılanmaktadır[37].

Cumhuriyet gazetesi de benzer şekilde konuk Sovyet heyetinin İstanbul'da karşılanmalarını sayfalarına aktarmış 13 Ekim tarihinde oynanacak olan müsabakalar hakkında bilgi vermiştir. Saat 12.00'da Fenerbahçe kortlarında tenis, 14.30'da Fenerbahçe stadında futbol maçı, 20.30'da Maksim salonunda eskrim müsabakaları gerçekleştirilecektir. Gazete ayrıca iki ülke heyetleri arasında yapılan görüşmeler sonucunda eskrim müsabakalarının ne şekilde yapacağı yönündeki kararı da sayfasına taşımıştır. Buna göre yalnızca kılıç ve klore müsabakaları yapılacak, her iki ülkeden üçer kişinin katılımıyla altı mübareze arasındaki birincilik müsabakaları İstanbul'da, dörder kişilik takımların müsabakaları da Ankara'da oynanacaktır. Diğer tüm kurallar ise uluslararası kurallar esas alınarak uygulanacaktır[38].

Kurun gazetesi de 13 Ekim'de Sovyet Spor v İstanbul'daki ilk gününü aktarmış ilaveten Sovyet spor heyetine başkanlık eden B. Mançev'in Anadolu Ajansı'na vermiş olduğu demeci okuyucusuyla paylaşmıştır:

"Türk sporcuları ile yeniden karşılaşmamız ilgisiyle büyük bir kıvanç duyuyorum. Çünkü Türk sporcuları bizim değerli ve en büyük rakibimizdirler. Güreşte, futbolda, atletizmde hakiki bir değeri olan ve büyük muvaffakiyetler gösteren elemanlara maliksiniz. Memleket sporunun şerefi mevzuu bahsolduğu zaman, Türk sporcularının ne kadar enerjik olduğunu birkaç defa görmek fırsatına nail oldum. Bunun içindir ki, Türk sporcuları ile her karşılaşmamız bize sade iki dost memleket gençliğinin karşılıklı yer almasındaki zevki değil, en asil bir spor heyecanını da verebilmiştir. En iyi ve en temiz rekabeti, en yüksek istidadı onlarda buluşumuz, bu heyecanı daima takviye etmiştir.

Sporda siz de gençsiniz biz de genciz. El ele veren ve birlikte çalışan iki dost memleket gençliği, Türk-Sovyet sporcuları beraber yükselecekler ve uzak

36 *Akşam,* 13 Ekim 1935, s. 1-4; Vandov, *age.,* s. 315.

37 Mehmet Gönlübol ve Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938),* Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2013, s. 106.

38 *Cumhuriyet,* 13 Ekim 1935, s. 1-8.

olmayan bir atide Avrupa için sporun her sahasında kuvvetli ve tehlikeli rakipler olacaklardır. Bunu sadece umut etmiyorum, bu sonuçtan eminim.

Karşılaşma töreninde gördüğüm samimiyetten ve candan gösterilerden mütehassisim. Bir sporcu Türk kızının ağzından anadilimde duyduğum hitabe, ihtisasımı en yüksek heyecan haddine çıkardı. Kız ve erkek bütün genç Türk sporcularının, sporda olduğu gibi, her hususta da daima terakki ve inkişaflarını temenni ederim.

Bütün Türk sporcularına selam ve saygılar. Çok kıymetli dostum ve dostumuz B. Cevdet Kerime, Türk sporculuğunu temsilen bize gösterdiği samimiyet ve ilgiden dolayı da teşekkür ederim.[39]"

Ulus gazetesi *Kurun* gazetesine ilaveten Sovyet Spor Heyeti'nin Ankara'ya gerçekleştireceği ziyaret hakkında hazırlıkların devam ettiğini belirtmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi Ankara İl Yönetimi adına Naşid Uluğ, Yar İlbayı Selahaddin ve Yar Şarbay Tahsin ile spor bölgesi adına Yar Başkan Ziya hazırlıklar hakkında toplantı gerçekleştirmiştir. Sovyet spor heyeti Ankara Palas'ta konaklayacaklar, 19 Ekim'de Atatürk anıtına çelenk koyacaklardır. Aynı gün Ankaragücü sahasında futbol, Muhafızgücü sahasında ise tenis müsabakaları yapılacaktır. Eskrim müsabakaları ise Ankara Halkevinde gerçekleşecektir. 20 Ekim'de gerçekleşecek nüfus sayımı dolayısıyla heyet Ankara Palas'ta dinlenecektir. Tan gazetesi ise aynı gün benzer şekilde haberlere yer vermiş farklı olarak ise kafile başkanlarından ayrı ayrı almış olduğu demeçleri sayfasına taşımıştır[40].

Konuk Sovyet spor heyeti ile takımlarımız arasındaki müsabakalar 13 Ekim 1935 tarihinde İstanbul'da başlamıştır. Müsabakalardan önce Sovyet spor heyeti Taksim Atatürk anıtına saat 11.30'da kırmızı ve beyaz çiçeklerden yapılmış bir çelenk sunmuşlardır. Fenerbahçe Stadında oynanan futbol müsabakasına Sovyet takımı kırmızı forma, beyaz şort, İstanbul karması ise beyaz forma ve mavi şort ile çıkmıştır. Maçı tribünden Sovyetlerin Türkiye Büyükelçisi Karahan ile İlbay Muhiddin Üstündağ, Cevdet Kerim ve Sovyet misafirler tribünden takip etmiştir. Sovyet takımı maça Rizov, Harcebutov, Feterin, Raya, Anderi, Starevski, İlya, Pavlov, Smirnov, Yakoşi ve Dapşi 11'i ile, İstanbul karması ise Avni, Yaşar, Lütfi, Reşat, Esat, Feyzi, Fikret, Şeref, Rasih, Naci ve Niyazi ile çıkmıştır. İstanbul karmasının yedeklerini ise kaleci Necdet, müdafi Faruk, muavin İbrahim ve muhacim Muhteşem oluşturmuştur. Saat 15.00'da

39 *Kurun,* 13 Ekim 1935, s. 1-6.

40 *Ulus,* 13 Ekim 1935, s. 1-5; *Tan,* 13 Ekim 1935, s.7.

başlayan müsabakaya Şazi Tezcan hakemlik yapmış ve maç Sovyet takımının 2-1'lik galibiyetiyle sonlanmıştır. Fenerbahçe kortlarında ise iki ülke takımları arasında tenis müsabakaları gerçekleşmiştir. İlk tenis maçı Sovyet Novikov ile Türk tenisçi Şirinyan arasından yapılmış, Şirinyan ilk seti 6-3 kazanmasına rağmen 2. ve 3. Setleri 6-1'lik skorlarla Sovyet Novikov kazanmış dolayısıyla da maçın galibi olmuştur. Sedat ve Suat ile Medivani ve Negrebeçki'den oluşan çift erkekler müsabakasında ise Sovyet takımı ilk seti 6-3, ikinci seti de 6-4 kazanarak müsabakayı kazanmıştır. 13 Ekim akşamında ise Maksim'de iki ülkenin kadın ve erkek eskrim takımlarının müsabakaları gerçekleşmiştir. Gerçekleştirilen 3 müsabakadan sonra kadınlarda birinciliği 3 müsabaka tamamını kazanan Sovyet Ştuber, ikinciliği 2 müsabaka kazanan Türk Halet, Gramanova üçüncü Suad ise dördüncü olmuştur. Erkekler müsabakalarında ise 5 müsabakanın tamamını kazanan Enver birinci, 4 müsabaka kazanan İlhami ikinci, 3 müsabaka kazanan Kâmil üçüncü, 2 müsabaka kazanan Klimov dördüncü, 1 müsabaka kazanan Mordovin ise beşinci olmuştur[41].

Türk ve Sovyet sporcular arasındaki güreş müsabakaları ise 14 Ekim 1935 tarihinde Taksim stadyumunda gerçekleşmiştir. Türkiye müsabakalara "B" takımı ile katılmıştır. 56 kiloda Koç Ömer ile Jekovski arasında gerçekleşen müsabakayı puan ile Jekovski kazanmıştır. 61 kiloda Abbas ile Başkakov müsabakaya çıkmış ve puan ile Başkakov kazanmıştır. Sadık ile Sokolov ise 66 kiloda karşı karşıya gelmiş, Sokolov Sadık'ın sırtını salto ile yere değirmesiyle müsabakadan galip ayrılmıştır. Şabon ve Katolin de 72 kiloda karşılaşmışlar, müsabaka sonucunda puan ile Katolin galip gelmiştir. Gerçekleştirilen Güreş müsabakalarında Türk takımının tek galibiyeti ise 79 kiloda Mersinli Ahmet'in Sovyet rakibi Pilnov karşısında puan ile galip gelmesi sonucunda elde edilmiştir. Adnan ile Deriç arasındaki 87 kilo müsabakasında, puan ile Deriç galip gelmiştir. Gecenin son müsabakası ise Ankaralı Necmi ve Gonza arasında ağır sıklette gerçekleşmiştir. Müsabaka sonunda hükmen Necmi'nin galibiyeti beklenmiş olsa da minderden Gonza galibiyet ile ayrılmıştır. Ali Naci Karacan tarafından Tan gazetesinde "Niçin Yenildik?" başlıklı geniş bir yazı kaleme alınmış ve pazar günü oynanmış olan futbol müsabakasında sahadan mağlup olarak ayrılmanın kendince sebeplerini yazmıştır. Yazar maçı tüm detaylarıyla kaleme almış ve mağlubiyetin en temel sebebinin takımdaki ciddiyetsizlik veya motivasyon azlığı olarak göstermiştir[42].

41 *Akşam,* 14 Ekim 1935, s. 8; *Cumhuriyet,* 14 Ekim 1935, s. 1-8; *Kurun,* 14 Ekim 1935, s. 1-8; *Tan,* 14 Ekim 1935, s. 1-7; *Ulus,* 14 Ekim 1935, s. 1-3.

42 *Akşam,* 15 Ekim 1935, s. 8; *Cumhuriyet,* 15 Ekim 1935, s. 1-6; *Kurun,* 15 Ekim 1935, s.9;

Halk Partisi İstanbul teşkilatı tarafından Sovyet sporcular onuruna Tokatlıyan'da bir şölen düzenlenmiştir. Sovyetlerin Ankara Büyükelçisi Karahan, İlbay Muhittin Üstündağ, Halk Partisi İstanbul Başkanı Hilmi ve protokolün diğer üyeleri de şölene katılmışlardır. Parti başkanı Hilmi tarafından şölenin sonunda bir konuşma gerçekleştirilmiş ve iki dost milletin karşılaşmalardaki samimiyetinden bahsedilerek "İki büyük devlet arasındaki dostluk kara günlerin kazandırdığı dostluktur" diyerek sözlerini sonlandırmıştır. Heyete de başkanlık eden Sovyet Spor Heyeti Başkanı Mançev ise "Bu yaklaşma vesilesiyle dostça duygularımızı getiriyoruz ve bu duygularımızı memleketimize götüreceğiz" diyerek iki ülke arasında bu tarz yaklaşımlar ile bir kültür yayımına vesile olacağını söylemiştir[43].

İki ülke takımları arasındaki müsabakalara 15 Ekim tarihinde devam edilmiştir. Taksim stadında 5-6 bin seyirci önünde İstanbul Karması ile Sovyet takımı arasında ikinci futbol müsabakası oynanmıştır. İstanbul Karması sahaya Necdet, Yaşar, Faruk, Mehmet Reşat, Lütfü, Esat, Niyazi, Naci, Rasih, Şeref ve Fikret ilk 11'i ile çıkmıştır. Sovyet takımı ise Şoriyotz, Titirin, Famin, Leuta, İvin, Feodoro Şulotski, Cemcintif, Şegotzki, Kuskof ve İlyin'den oluşmuştur. Taksim stadındaki müsabaka iki takımın da karşılıklı golleri ile 2-2 sonuçlanmıştır. Aynı gün Güneş kortlarında ise tenis müsabakaları gerçekleşmiştir. Tek erkekler arasında gerçekleştirilen tenis maçlarını izleyenler arasında Büyükelçi Karahan da yer almıştır. 12.00'da başlayan müsabakaların ilkinde Sovyet sporcu Negrebetski, Sedat'ı 6-3 ve 7-5'lik setlerle, ikinci müsabakada ise Sovyet Medivanini de Suat'ı 6-4'lük setlerle mağlup etmiştir. Saat 20.30'da ise Maksim'de eskrim müsabakaları gerçekleştirilmiştir. Bireysel flöre müsabakalarının 5'ini de kazanan Sermet birinci, 3'ünü kazanan Klimof ise ikinci olmuştur. Ekrem ve Bogdanov arasında eşitlik bozulmaması sebebiyle üçüncülük müsabakası yapılmış ve neticesinde Bogdanov kazanarak üçüncü, Ekrem ise dördüncü olmuştur. Beşincilik Zebrakov'un, altıncılık ise yapılan müsabakalar sonucunda Bedii'nin olmuştur[44].

İstanbul'daki son güreş müsabakaları ise 16 Ekim'de akşam saatlerin Taksim stadında gerçekleştirilmiştir. Müsabakalar 4-2 İstanbul "A" takımının zaferi ile sonuçlanırken, Sovyetlerin 72 kiloda mücadele edecek sporcusunun hastalanması

Tan, 15 Ekim 1935, s. 7; *Ulus,* 15 Ekim 1935, s. 1-2.

43 *Cumhuriyet,* 15 Ekim 1935, s. 6.

44 *Akşam,* 16 Ekim 1935, s.6; *Cumhuriyet,* 16 Ekim 1935, s. 1-6, *Kurun,* 16 Ekim 1935, s. 1-5; *Tan,* 16 Ekim 1935, s. 1-7, *Ulus,* 16 Ekim 1935, s. 1-5.

dolayısıyla bu sıklette müsabaka gerçekleştirilmemiştir. 56 kiloda Zekovski ile Kenan karşılaşmış ve müsabaka Zekovski'nin galibiyeti ile sonuçlanmıştır. Yaşar ile Başkakof arasındaki 61 kilo müsabakası saat 22.00'da başlamış ve Yaşar galip gelmiştir. Saim ve Gegerof arasında 66 kilo müsabakasında Gegerof galip gelmiştir. 79 kiloda Nuri, Sovyet rakibi Zolotof karşısında galip gelmiştir. 87 kiloda ise Mustafa rakibi Deris'i mağlup etmeyi başarmıştır. Ağır sıklet müsabakasında ise Çoban Mehmet ile Gonza karşı karşıya gelmişler ve bu müsabakadan da Çoban Mehmet galip ayrılmış böylece genel skor 4-2'ye gelmiştir. Türk ve Sovyet güreş takımlarının bir sonraki müsabakası Ankara'da gerçekleşecektir. İstanbul'daki müsabakaların sonuçlanmasıyla birlikte 17 Ekim 1935 tarihinde konuk heyet Ankara'ya yola çıkacaktır[45].

Sovyet Spor Heyetinin Ankara ve İzmir Programları

Konuk Sovyet spor heyeti 16 Ekim 1935 tarihinde sabah 08.20 vapuru ile Yalova'ya gitmişler, burada kaplıca gezisi ve öğle yemeği ikramından sonra heyet akşam saatlerinde vapur ile İstanbul'a geri dönmüştür[46].

Ayrıca *Kurun* gazetesi tarafından aktarılan bir habere göre İdman Cemiyetleri İttifakı, Ankara'da gerçekleştirilecek müsabakada Ankara karması yerine milli takımın mücadele edeceğini ilan etmiş, milli takım oyuncularının ivedilikle Ankara'ya gelmeleri çağrısı yapılmıştır[47].

Nüzhet Abbas Cumhuriyet gazetesinde kaleme almış olduğu "Haksız Bir Tenkide Haklı Bir Cevap" başlıklı yazısında Ali Naci Karacan tarafından daha önce yazılmış yazıya eleştiri getirmiştir. Sözlerine Ali Naci Karacan'ın Taksim stadındaki maça gelmediğini belirterek başlayan Abbas, takımın 1934 yılında almış olduğu 7-0 gibi kötü sonuçlar karşısında İstanbul'daki her iki müsabakada da iyi mücadele ettiğini söylemiştir. Takım hakkında yapılan disiplinsiz, isteksiz gibi eleştirilerin de oynanan son maçta görüldüğü üzere yersiz olduğuna vurgu yapmıştır. Ayrıca yazar uluslararası federasyonlara müracaat etmede de herhangi bir çekince yaşamaması gerektiğini, takımın göstermiş olduğu performans ile bunu gösterdiğini kaleme almıştır[48].

Sovyet spor heyeti, 17 Ekim'de Haydarpaşa'dan hareket eden tren ile Ankara'ya doğru yola çıkmışlardır. 18 Ekim saat 08.10 sularında Ankara'da

45 *Akşam,* 17 Ekim 1935, s.5; *Cumhuriyet,* 17 Ekim 1935, s. 1-6; *Tan,* 17 Ekim 1935, s.7.

46 *Cumhuriyet,* 17 Ekim 1935, s. 6.

47 *Kurun,* 17 Ekim 1935, s. 7.

48 Nüzhet Abbas, "Haksız Bir Tenkide Haklı Bir Cevap", *Cumhuriyet,* 18 Ekim 1935, s. 6.

olmaları beklenmektedir. Heyet kendilerine tahsis edilmiş 4 vagon ile yolculuk yapmaktadır. Heyete Saylav Cevdet Kerim, Futbol Federasyonu Başkanı Hamdi Emin, Mahmut Ağabey, Çelebi Sait ve Adnan eşlik etmektedir. Ayrıca konuk heyete ilaveten İstanbul'dan Ankara'ya çağırılan futbolcular kaleci Necdet, Lütfi, Yaşar, Reşat, İbrahim, Necdet, Niyazi ve Fikret ile eskrim ve güreş takımlarının yönetici ve sporcuları da bulunmaktadır[49].

Konuk Sovyet spor heyeti Ankara'da Cumhuriyet Halk Partisi Genel Yön. Kurul Üyesi ve Tekirdağ Saylavı B. Rahmi Apak başkanlığındaki bir heyet tarafından karşılanacaktır. Muhafız Gücü bandosuna ilaveten Muhafız Gücü ve Ankara Gücü sporcuları da garda hazır bulunacaklardır. Gardaki karşılamanın ardından Sovyet sporcular konaklayacakları Ankara Palas oteline gideceklerdir. Saat 16.30'da konuklar şerefine Ankara Halkevi tarafından çay daveti verilecektir. İlk futbol müsabakası 19 Ekim'de Ankara Gücü sahasında oynanacak olan müsabaka ile başlayacaktır. Oynanacak olan futbol müsabakalarının biletleri tribün için tek maç 100, iki maç 150 kuruş iken bir maç için tek girişlik bilet 25, iki maç için tek girişlik bilet 40 kuruş olarak açıklanmıştır. Tenis maçları Muhafız Gücü kortlarında, eskrim ve güreş müsabakaları ise Halkevi'nde gerçekleştirilecektir[50].

Ankara'da ilk gün programı daha önce belirtildiği şekilde tamamlanmış ve konuk Sovyet sporcuları dinlenerek günü tamamlamışlardır. Ankara'daki müsabakalar 19 Ekim 1935 tarihinde saat 10.00'da Muhafız Gücü kortlarında Mehmet Karakaş ile Novikov arasındaki tenis müsabakasıyla başlamış, Novikov 6-4, 6-0 ve 6-0'lık setlerle Mehmet Karakaş'ı mağlup etmiştir. Günün ikinci maçı ise Sedat ile Negrabetski arasında oynanmış, 6-4, 6-3 ve 6-4'lük skorlar ile Negrabetski galip gelmiştir. Türkiye karması ile Sovyetler Birliği arasındaki maç ise Ankara Gücü sahasında oynanmış ve 3-3'lük beraberlik ile sonuçlanmıştır. Türkiye karması Necdet, Yaşar, Nuri, Reşat, Lütfü, Nazmi, Niyazi, Hakkı, Vahap, Muzaffer ve Fikret 11'i ile sahaya çıkmışken, Sovyet takımı ile ilgili söz konusu ziyareti takip eden gazetelerde kesin bir bilgi bulunamamış, birkaç değişiklik ile İstanbul'daki takımın korunduğu belirtilmiştir. Eskrim maçlarında ise gerçekleştirilmiş olan 16 mübarezeden 14'ünün Türk takımı tarafından kazanıldığı, kadın takımında ise Sovyet takımının galip geldiği belirtilmiştir. Müsabakaların tamamlanmasının ardından 23.00'da Ankara Şehir Lokantasında Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri B. Peker tarafından konuk sporcular onuruna bir

49 *Cumhuriyet,* 18 Ekim 1935, s.6.

50 *Ulus,* 18 Ekim 1935, s. 1-5.

supe (akşam yemeği) verilmiştir. Güreş müsabakalarının ise 20 Ekim 1935 tarihinde gerçekleştirilecek olan nüfus sayım işleminin tamamlanmasının ardından 21.00'de Halkevi salonunda gerçekleşeceği duyurulmuştur[51].

Nüfus sayım işleminin tamamlanmasının ardından Ankara Halkevi'ne vatandaşlar 18.00 itibariyle gelmeye başlamışlardır. Güreş müsabakaları daha önce duyurulduğu şekilde 21.00'da başlayacakken, Türk ve Sovyet heyetleri arasındaki müsabaka sayısı ihtilafı dolayısıyla ileri saatlere ertelenmiştir. Sovyetlerin müsabaka genel sonucunu berabere bitirmek amacıyla bir sıklette güreşe sporcunun hastalığı bahanesiyle katılmamak istemesi, Türk heyeti tarafından olumsuzlukla karşılanmış 6 sıklet yerine 5 sıklette yarışılması teklifi yapılmıştır. Nitekim Türk yetkililerin talepleri kabul görmüş ve 56, 61, 72, 79 ve ağırsıklette müsabakaların yapılması kararlaştırılmıştır. Ancak bu tartışma maçların başlama saatini 22.15'e ertelemiştir. İlk güreş müsabakası 56 kiloda Hüseyin ve Dekonski arasında gerçekleşmiş ve müsabaka Hüseyin'in galibiyetiyle sonuçlanmıştır. Yaşar ve Barkakof arasındaki 61 kilo müsabakasında itirazlara rağmen Barkakof galip gelmiştir. 72 kiloda ise Yusuf Aslan ile Katolni karşı karşıya gelmiş ve Katolni müsabakayı kazanmıştır. Nuri ve Zolotof arasındaki 79 kilo müsabakasında ise galip açıklanamamış daha sonraki müsabaka sonrasına bırakılmıştır. Çoban Mehmet ve Gonza arasında gerçekleşecek ağır sıklet müsabakası ise Gonza'nın gelmemesi dolasıyla hükmen Çoban Mehmet'in galibiyetiyle sonuçlanmıştır[52].

Ankara'daki ikinci maçlar 21 Ekim tarihinde oynanmıştır. Ankara Gücü sahasında saat 15.00'da oynanan futbol maçından Sovyet takımı 3-2 galip ayrılmıştır. Cihad, Yaşar, Lütfi, İbrahim, Nuri, Reşat, Necdet, Hakkı, Vahap, Muzaffer ve Fikret şeklinde sahaya çıkan Türkiye karmasına karşı Sovyet takımının tam kadro sahaya çıktığı belirtilmiştir. Saat 18.00'da ise Enver, Sermet, Cevat ve Mustafa'dan oluşan Türk eskrim takımı ile Yetokof, Klimof, Madovin ve Bozdanov'dan oluşan Sovyet eskrim takımları arasında 16 maç yapılmıştır. Yapılan maçların 12'sini Türk takımı kazanarak birinciliği elde etmiştir. Müsabakaların dışında 17.30'da Şehir Lokantasında B. Tandoğan tarafından konuklar şerefine yemek verilmiş, 21.30'da da Büyükelçi Karahan tarafından Sovyet büyükelçiliğinde davet düzenlenmiştir. Sovyet takımı 22 Ekim 1935'te saat 19.45'te İzmir'e gidecek ve 28 Ekim'e kadar orada

51 *Akşam,* 20 Ekim 1935, s. 2; *Cumhuriyet,* 20 Ekim 1935, s. 6; *Kurun,* 20 Ekim 1935, s. 1-5; *Tan,* 20 Ekim 1935, s. 1-3; *Ulus,* 20 Ekim 1935, s. 1-3.

52 *Akşam,* 21 Ekim 1935, s. 2; *Cumhuriyet,* 21 Ekim 1935, s. 6; *Kurun,* 21 Ekim 1935, s. 1-2; *Ulus,* 21 Ekim 1935, s. 1-5.

kalacaktır. İzmir'de 2 futbol, 1 güreş ve 1 tenis maçı yapılacaktır. Daha sonra Cumhuriyet Bayramı kutlamaları için önce Ankara'ya dönülecek 30 Ekim'de ise konuk heyet İstanbul'dan Rusya'ya dönecektir[53].

Konuk Sovyet spor heyeti 23 Ekim 1935 tarihinde İzmir'e gelmişler ve Basmahane istasyonunda karşılanmışlardır. İlbay (Vali) Fazlı Güleç, Fırka Vilayet Reisi Avni, Şarbay (Belediye Başkanı) Behçet Salih ve protokolün diğer üyeleri ile izciler ve sporcular da tren istasyonunda Sovyet heyetini karşılayanlar arasında olmuşlardır. 24 Ekim tarihinde Atatürk anıtına çelenk koyacak olan heyet bir takım resmi temaslarda da bulunacaklardır. İzmir'de kalacakları süre boyunca heyetin İzmir Palas'ta konaklayacağı da gazeteler aracılığıyla okuyucuya duyurulmuştur. Ayrıca gelen heyet arasında İstanbul karmasından bazı futbolcuların da olduğu ve İzmir takımında forma giyecekleri belirtilmiştir[54].

Konuk Sovyet heyeti ile İzmir karması arasındaki ilk müsabaka 25 Ekim'de Alsancak stadında oynanmış ve Sovyet takımının 2-1'lik galibiyeti ile sonuçlanmıştır. İki takım arasındaki maç 14.50'de başlamış ve müsabakayı yaklaşık 6 bin seyirci takip etmiştir. İzmir karması Cemil, Ali, Adil, Hakkı, Basri, Said, Vehap, Fuat ve Hamdi'den oluşmuştur. Necdet ve İbrahim'de İstanbul takımından İzmir takımına destek olmak için ilk 11'e eklenmiştir. İki takım arasında gerçekleştirilmesi kararlaştırılan ikinci maç ise pazar günü oynanacaktır[55].

27 Ekim 1935 tarihli gazete haberlerinde 26 Ekim'de İzmir'deki Sovyet spor heyetindeki güreşçilerle Türk güreşçilerin güreşmesinin planlandığı yazılmıştır. Haberin devamında güneş müsabakası için hazırlıkların tamamlandığı, ancak Türk ve Sovyet taraflarının hakemin kim olacağı hususunda anlaşmaya varamaması neticesinde Sovyet güreşçilerin mindere çıkmadığı ifade edilmiştir.[56] Cumhuriyet gazetesinin haberine göre İzmir'de yapılan tenis müsabakalarını ise Sovyet tenisçiler 6-0, 6-2 ve 6-3 olmak üzere müsabakaları kazanmışlardır. Bununla birlikte Kurun gazetesi tenis müsabakalarının sonuçlarını 6-2, 6-2 ve 6-3 olarak vermiştir[57].

53 *Akşam,* 22 Ekim 1935, s. 2; *Cumhuriyet,* 22 Ekim 1935, s. 6; *Kurun,* 22 Ekim 1935, s. 2; *Tan,* 22 Ekim 1935, s. 3; *Ulus,* 22 Ekim 1935, s. 1-5.

54 *Akşam,* 24 Ekim 1935, s. 2; *Kurun,* 24 Ekim 1935, s. 2; *Tan,* 24 Ekim 1935, s. 3.

55 *Akşam,* 26 Ekim 1935, s. 2; *Cumhuriyet,* 26 Ekim 1935, s. 1-6; *Tan,* 26 Ekim 1935, s. 11.

56 *Tan,* 27 Ekim 1935, s. 9.

57 *Cumhuriyet,* 27 Ekim 1935, s. 6; *Akşam,* 30 Ekim 1935, s. 7. *Kurun,* 27 Ekim 1935, s. 1.

İzmir'de bulunan Sovyet spor heyetindeki futbolcular 27 Ekim'de İzmir karması ile ikinci bir maç yapmıştır. Bu maçta İzmir karması Necdet, Lütfi, Reşad, Cemil, Hakkı, İbrahim, Necdet, Said, Adil, Fuad ve Hamdi Beylerden oluşmuştur. Maçı yaklaşık sekiz bin seyirci izlemiştir. Çekişmeli geçen ve hakemin Sovyet oyuncular lehine kararlar verdiği iddia edilen bu maçı İzmir karması 4-3 kazanmayı başarmıştır[58]. Son Posta gazetesi ise 28 Ekim tarihli nüshasında İzmir karmasının attığı son golün hakem tarafından sayılmadığı için maçın resmen 3-3 bittiğini iddia etmiştir[59].

İzmir'den ayrılan Sovyet spor heyeti önce kendilerine ayrılan özel bir trenle Uşak'a ve Afyon'a geçmiştir. Sovyet sporcular Uşak'ta kalabalık tarafından merasimle karşılanmışlardır.[60] Oradan da yine aynı trenle Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına katılmak için Ankara'ya geçmişlerdir[61].

Ankara'da 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına katıldıktan sonra 30 Ekim'de İstanbul'a hareket eden heyet önce Park oteline götürülmüş, oradan da İstanbul Belediyesi tarafından düzenlenen şölene katılmışlardır[62].

Sovyet Spor Heyeti 31 Ekim'de Çiçerin vapuru ile Odesa'ya dönmüştür. Sovyet Spor Heyeti burada Türk sporcular ve halk tarafından ülkelerine uğurlanmıştır[63]. Tan gazetesinin 2 Kasım tarihli haberinde ise vapur kalkmadan önce SSCB'yi temsilen Enternasyonal Marşı, Türkiye'yi temsilen ise İstiklal Marşı çalındığı ifade edilmiştir[64]. Gazetelerde TİCİ'nin İstanbul şubesi tarafından yayınlanan ve Sovyet sporcuların memleketlerine döneceklerine hakkında bilgi veren beyanname okuyucularla paylaşılmıştır[65].

İstanbul'dan yola çıkan Sovyet spor heyeti 3 Kasım 1935'te Moskova'da izlenimlerini Sovyet gazetecilerle paylaşmışlardır. Spor heyetinin başkanı B. Mançev, Türkiye'ye geldikleri andan itibaren samimi bir dostluk ortamıyla karşılaştıklarını anlatmış ve Türk sporcuların önceki senelere göre daha başarılı olduklarını belirtmiştir[66].

58 *Akşam,* 28 Ekim 1935, s. 2; *Tan,* 28 Ekim 1935, s. 1, 9; *Kurun,* 28 Ekim 1935, s. 4; *Cumhuriyet,* 28 Ekim 1935, s. 1, 3.

59 *Son Posta,* 28 Ekim 1935, s. 9.

60 *Tan,* 30 Ekim 1935, s. 7.

61 *Son Posta,* 30 Ekim 1935, s. 3; *Tan,* 29 Ekim 1935, s. 3.

62 *Kurun,* 31 Ekim 1935, s. 6; *Tan,* 31 Ekim 1935, s. 5; *Cumhuriyet,* 31 Ekim 1935, s. 6.

63 *Cumhuriyet,* 2 Kasım 1935, s. 6.

64 *Kurun,* 2 Kasım 1935, s. 2.

65 *Son Posta,* 31 Ekim 1935, s. 8.

66 *Ulus,* 4 Kasım 1935, s. 3; *Cumhuriyet,* 4 Kasım 1935, s. 3.

Sonuç

Spor, insanlık tarihinde son derece önemli bir yer tutmaktadır. Günümüzde milyonlarca insan düzenli olarak spor yapmakta, aynı zamanda spor malzemeleriyle sporla ilgili materyalleri üretmek ve tüketmek için büyük miktarlarda para harcamaktadır. Devletler de hem halkı daha sağlıklı bir hâle getirebilmek hem de daha kolay kontrol edebilmek için sporu yaymakta ve denetlemektedir.

İki Dünya Savaşı arasında Sovyetler Birliği ve Almanya başta olmak birçok farklı devlet sporu ve beden eğitimini yeni bir insan tipi oluşturmak amacıyla kullanmışlardır. Bu insan tipi, rejime ve devlete sadık, sigara ve içki gibi zararlı maddelerden uzak duran, askerliğin zor koşullarına elverişli ve düzenli spor yapan bir insan tipidir.

Yeni bir insan tipi oluşturmak isteyen ülkelerden en önemlilerinden birisi olan Sovyetler Birliği'nde, spor faaliyetleri fiziki kültür adı verilen bir metoda göre ayarlanmış, ülkede spor faaliyetlerini kontrol altında tutabilmek için çeşitli teşkilatlar kurulmuştur. Bu teşkilatlar, Sovyetler Birliği'nin komşu ülkelerle düzenli olarak spor müsabakaları düzenlemesine önayak olmuştur. Türkiye de Sovyetler Birliği'yle iyi ilişkiler içerisinde bulunan komşu ülkelerden birisi olduğu için Sovyetlerle düzenli olarak spor müsabakaları düzenlenen ülkelerden birisi hâline gelmiştir. Türkiye de Sovyetler Birliği'ni spor alanında örnek alınacak ülkelerden birisi olarak değerlendirmiş ve Sovyetlerin yaptıklarını yakından takip etmiştir.

Sovyetler Birliği'nin diplomasisi ve spor politikasının bir parçası olarak 12 Ekim 1935'te Türkiye'ye gelen Sovyet spor heyetinin faaliyetleri ve düzenledikleri spor müsabakaları Türk basını tarafından ilgiyle takip edilmiştir. Sovyet spor heyetinin Türkiye ziyaretine ilişkin haberler 9 Ekim 1935'te başlamış ve 4 Kasım 1935'te de son bulmuştur. Heyetin İstanbul, Ankara ve İzmir'de gerçekleştirdikleri futbol, tenis, güreş müsabakaları düzenli olarak izlenmiş ve okuyucularla paylaşılmıştır. Her ne kadar bazı maçlarda hakemin belirlenememesi gibi meseleler yaşanmışsa da genel olarak müsabakalar herhangi bir sorun çıkmadan gerçekleşmiştir. Sovyet sporcular düzenlenen müsabakaların birçoğundan galip olarak ayrılmışlardır. 29 Ekim'e kadar yoğun bir şekilde süren haberlerin yoğunluğu, Cumhuriyet Bayramı kutlamaları ve Yunanistan'dan gelen takımların da dostluk maçları yapmasının neticesinde 29 Ekim'den itibaren azalmaya başlamıştır.

Sonuç olarak 1935 yılının Ekim ayında Sovyet spor heyetinin Türkiye'yi ziyaret etmesi Türkiye ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerde bir dönüm noktasıdır. Hem Türk basınının hem de Sovyet basınının ilgiyle takip ettiği bu ziyaret, Türkiye ve Sovyetler Birliği arasındaki ikili ilişkilerin 1935 yılında ileri bir seviyeye ulaştığının bir göstergesidir. Gazetelerde belirtildiği üzere Türk halkının Sovyet sporcuları için gösterdiği misafirperverlik de bunun bir başka kanıtıdır. Sovyetler Birliği'nin komşu ülkelerle mümkün mertebe düzenli olarak spor müsabakaları yapma politikasının bir parçası olarak Türkiye'ye gelen sporcular da Türk halkının kendilerine gösterdikleri misafirperverliği karşılıksız bırakmamış, ülkelerine döndüklerinde Türk halkı ve Türk sporcular hakkında görüşlerini Sovyet Haber Ajansı olan TASS'a belirtmişler ve Sovyet halkıyla paylaşmışlardır.

Kaynaklar

Gazeteler

a. Akşam (1935)

b. Cumhuriyet (1935)

c. Kurun (1935)

ç. Son Posta (1935)

d. Tan (1935)

e. Ulus (1935)

Telif Eserler

Abbas, Nüzhet, "Haksız Bir Tenkide Haklı Bir Cevap", *Cumhuriyet*, 18 Ekim 1935, s. 6.

Akın, Yiğit. *"Gürbüz ve Yavuz Evlatlar" Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.

Aras, Tünay. "Erken Cumhuriyet Döneminde Milli Gurur ve Ulus Kimlik İnşa Sürecinde Uluslararası Sportif Faaliyetler: 1930 Türkiye-SSCB Arasında Yapılan Boks Müsabakaları", *Eğitim Bilim Toplum*, C 20, S.80, 2022, s. 55-73.

Ekenci, Güner ve Seraslan, M. Zahit. "Gelişim Aşamaları Bakımından Türk Spor Teşkilatı ve Değerlendirmesi", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi,* C 2, S. 3, 1997, s. 72-81.

Gönlübol, Mehmet; SAR, Cem. *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938),* Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2013.

Grant, Susan. *Physical Culture and Sport in Soviet Society: Propaganda, Acculturation, and Transformation in the 1920s and 1930s,* Routledge, New York 2012.

Güneş, Günver. "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğitimi Spor Faaliyetleri (1923- 1931)", *Belgi Dergisi*, S. 27, 2024, s. 19-43.

Gürün, Kamuran. *Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010.

İmamoğlu, Osman, Taşmektepligil, M. Yalçın ve Türkmen, Mehmet. "Türk Kültüründe Spor", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C 10, S. 1, 1997, s. 145-150.

Keys, Barbara Jean. "Soviet Sport and Transnational Mass Culture in the 1930s", *Journal of Contemporary History*, Vol. 38, No. 3, 2003, s. 413-434.

------. *The Dictatorship of Sport: Nationalism, Internationalism, and Mass Culture in the 1930s,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Cambridge/Harvard Üniversitesi, 2001.

Kılıç, Metin; Aslan, Mahir. "Sovyet Toplumunda Sporun Rolü" *Tarih Okulu Dergisi*, C 9, S. 25, 2016, s. 195-213.

Kılıç, Metin. "Tek Partili Dönemde Türkiye'de Modern Sporun Teşekkülü", *Tarih Okulu Dergisi*, S.14, 2013, s. 27-53.

Louıs, Victor; Louıs, Jennifer. *Sport in the Soviet Union,* Pergamon Press, New York 2010.

O'Mahony, Mike. *Sport in the USSR Physical Culture-Visual Culture,* Reaktion Books, Londra 2006.

Rıordan, James. *Sport in Soviet Society: Development of Sport and Physical Education in Russia and USSR*, Cambridge University Press, Cambridge 1977.

Sarıyar Sezan, Canan, "Behçet Kemal Çağlar'ın Türk Spor Kurumu Dergisi'nde Yer Alan Spora İlişkin Görüşleri", *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S.14, 2024, s. 314-327.

------, *Selim Sırrı Tarcan'ın "Sporcu Neler Bilmeli" Adlı Eseri,* Editör: Prof. Dr. Serdar Geri, Gece Kitaplığı, Ankara 2023.

Vandov, Dimitır. *Atatürk Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri,* Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014.

Yağmurlu, Aslı. "Kamu Diplomasisi Bakışından Spor Diplomasisi", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* C 18, S. 4, 2019, s.1367-1380.

Yüksel, Ahmet, Gül, Mehmet, Güven, Okan, "Padişah Cirit Bindi! (Cirit Sporunu İcrâ Eden ve Destekleyen Osmanlı Sultanları), *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* C 3, S. 1, 2018, s. 145-163.

Atatürk Dönemi Türk-Yunan İlişkilerine Spor Perspektifinden Bakmak: Bitmeyen Dostluk Maçı Karşıyaka – Lailapas Müsabakası Örneği (7 Kânûnuevvel 1930)

Beral Alacı[*] - Melih Akdeniz[**]

Giriş

Cumhuriyet'in en temel ilkelerinden biri de Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün "Yurtta sulh cihanda sulh" şiarıdır. Bu söz ile formüle edilen anlayış özellikle Atatürk döneminde net bir şekilde uygulanmıştır. Yaşanılan Millî Mücadele dönemi sonrasında en çok problem yaşanan hususlarda dahi "sulh" çizgisinde yürünmeye azami önem verilmiştir. Özellikle dış politikada Anadolu'yu işgal eden ve çeşitli zulümlere imza atan devletlerle de bu anlayış çerçevesinde, önce sorunların giderilmesine sonrasında da ikili ilişkilerin dostluk boyutuna çekilmesine çalışılmıştır. Hatta bu dostluk anlayışı çok paydaşlı antlaşmalarla, paktlarla pekiştirilmiştir[1].

Savaş sonrası dönemde sulhun sükûnetin sağlanmasında siyasi çalışmaların yanı sıra fuarların, panayırların, kültürel etkinliklerin, sanatın çok önemli araç vazifesi gördüğü aşikârdır. Spor da bu araçlardan biri olmuş ezeli rakiplerin ebedi dostlukları spor mecralarında daha da köklenmiştir.

Savaş dönemi sonrasında Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkiler Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması ile yeni bir boyuta taşınır. Türkiye'nin kazandığı askeri zafer diplomatik olarak da netleştirilmiştir. Ancak yine de

* Doç. Dr. İzmir Demokrasi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İzmir/TÜRKİYE beralalaci@hotmail.com https://orcid.org/0000-0002-9339-0903
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.425

** Doç. Dr. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Salihli Meslek Yüksekokulu Yönetim ve Organizasyon Bölümü Manisa/TÜRKİYE melihakdeniz@hotmail.com https://orcid.org/0000-0002-4379-5371 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.425

1 Ayrıntılı bilgi için bk. *Atatürk'ün Millî Dış Politikası (Cumhuriyet Dönemine Ait 100 Belge) 1923-1938*, C II, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1981; Mehmet Gönlübol- Cem Sar, *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1973*, Sevinç Matbaası, Ankara 1974.

Lozan Barış Antlaşması'ndan arda kalan bazı sorunlar Cumhuriyetin ilk yıllarına damgasını vurmuştur. Musul meselesi, Hatay sorunu, yabancı okullar sorunu, boğazlar meselesi, nüfus mübadelesi gibi konular Lozan'da çözülemeyen hususlar[2] olarak kalmış, bu problemler ilerleyen yıllarda çözüme ulaştırılmıştır. Bir başka ifade ile Türkiye'nin 1930'lu yıllara dek İngiltere, Fransa ve Yunanistan ile kurduğu diplomatik ilişkilerin ana temasını bu problemler oluşturmuştur. Bu meselelerin çözüme ulaştırılmasının ardından ülkeler arasındaki ilişkilerin farklı mecralarda da dostluk boyutunda gelişim göstermeye başladığı görülür[3].

Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkiler de öncelikle Lozan'dan arda kalan nüfus mübadelesi konusunun çözümü üzerinde şekillenmiş bu konunun çözüme ulaştırılmasının ardından yeni bir boyuta evrilmiştir. Gerek uluslararası konjonktürün destekleyici etkisi gerek Mustafa Kemal Atatürk'ün dış politikada izlediği "yurtta sulh cihanda sulh" anlayışı gerek de 1928'de Yunanistan'da yaşanan iktidar değişikliği iki ülke arasında barışçıl rüzgarlar esmesine neden olmuştur. 1930 Türkiye ile Yunanistan arasında süregelen anlaşmazlıkların antlaşmalarla sona erdirildiği yıl olur. 10 Haziran 1930 tarihinde imzalanan antlaşma ile iki ülkeyi karşı karşıya getiren mübadele sorununa çözüm getirilmiştir. İki ülke arasında ortaya çıkan olumlu tablo 30 Ekim 1930 tarihinde imzalanan "Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik Antlaşması" ile iyice pekişir[4]. Artık iki ülke arasında buzlar iyiden iyiye erimiş dostane tablo siyasi ve askeri alanların dışında da kendini göstermeye başlamıştır.

İki ülke arasındaki sportif faaliyetler de tam da bu ilişkilerin normalleşmesi aşamasında gerçekleşmiştir. İlk adım olarak henüz dostluk antlaşmaları yapılmadan 1930 yılının ilk aylarında Yunan Futbol Federasyonu'nun Türk Futbol Federasyonu'na yaptığı iki ülkenin milli takımlarının maç yapmasına yönelik talepler gündeme gelmiştir. Ancak Türk Futbol Federasyonu bu taleplere hemen cevap vermek yerine öncelikle ikili görüşmelerin neticesinde varılacak kararı beklemeyi uygun görür. Sonrasında Balkan Oyunları ve bu çerçevede Türkiye'nin önce bu oyunlara katılıp katılmayacağı konusu;

2 Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası 1919-1980*, Ed. Baskın Oran, C I, (325-357), İstanbul 2001, s. 326-336.

3 Hakan Uzun, "1919-1950 Yılları Arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C 5, S. 2, 2004, s. 35-50.

4 İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları 1920-1945*, C I, Ankara 1989, s.177-184; Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2014)*, Yay. haz., İstanbul 2015, s. 577.

katılım sonrasında da Türk sporcuların Balkan Oyunlarındaki varlığı sportif alandaki ilk etkileşimler olarak tarihe geçmiştir[5].

Atletizmin yanı sıra futbol ile ilgili de bazı gelişmeler yaşanır. Dostluk antlaşmasının imzalanmasından kısa bir süre önce Yunan futbol takımı Aris İstanbul'da birkaç maç yapabilmek için yetkililere başvurur ve bu talep uygun görülür. Böylece Türkiye'nin en önemli kulüplerinden Fenerbahçe ile 24 Ekim 1930'da Galatasaray ile ise 26 Ekim 1930'da maç yapılması için anlaşılır[6]. Fenerbahçe'nin 2-2[7] berabere kaldığı Galatasaray'ın 5-1[8] galip geldiği bu iki maç Türk-Yunan ilişkilerinin perçinlenmesinde ve iki ülke gençlerinin spor faaliyetleri ile yakınlaşmasında önemli bir dönüm noktası olur.

30 Ekim 1930 tarihli "Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik Antlaşması"nın imzalanması ile birlikte pek çok sahada olduğu gibi spor alanında da iki ülkeyi bir araya getiren faaliyetlerde büyük bir artış olmuştur. Futbol, iki ülkenin dostluğunu tesis etme noktasında en önemli dallardan biri olarak öne çıkar. İki komşu ülkenin özellikle de adalar ve Batı Anadolu kulüplerinin "dostluk" amaçlı müsabakalar yaptıkları görülmektedir. Bu maçlardan bir tanesi de İzmir'in en büyük takımı Karşıyaka ile Sakız adasının önemli kulüplerinden Lailapas arasında oynanmıştır. İlginçtir ki maç 90 dakikayı tamamlayamamasına rağmen yıllardır süren, bu yüzden de "Bitmeyen Dostluk Maçı" olarak anılan kıymetli bir simgeye dönüşmüştür.

Bitmeyen Dostluk Maçı: Karşıyaka – Lailapas Müsabakası

İzmir'de 1912 yılında kurulan ilk Türk spor kulübü olan Karşıyaka, 1914'te Altay kurulana kadar şehrin tek Türk spor kulübü olarak faaliyet vermiştir. Kurucularının İzmir'deki gayrimüslim sporcuların hâkimiyetine karşı bir başkaldırı şiarıyla oluşturdukları takım, savaşın başlangıcına kadar azınlıklarla pek çok çekişmeli maç yapmıştır. Önce Birinci Dünya Savaşı'nın ardından da Millî Mücadele'nin yaşandığı topraklarda Karşıyakalı sporcular canla başla memleket savunması için uğraşmışlar, cephede de spor alanındaki hünerlerini göstermişlerdir. Savaşın bitiminin ardından 1926 yılında Karşıyaka'nın İzmir Şampiyonu olarak bir kupa aldığı görülür. Hem cephede

5 Mustafa Mutlu, "Uluslararası İlişkilerin Gelişiminde Sporun Rolü: Türk-Yunan İlişkileri Örneği (1930-1931)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 70, 2022, s.346.

6 Mutlu, agm., s. 348.

7 "Fenerbahçe, Arisle 2-2 Berabere Kaldı", *Milliyet*, 25 Ekim 1930.

8 "Galatasaray Türk Futbolunun Şerefini Kurtardı", *Akşam*, 28 Ekim 1930.

gösterdikleri gözü pek tavır hem de savaş sonrasında kurdukları takımın hiç gol yemeden İzmir şampiyonluğunu kazanması 24 Haziran 1926'da kulübü ikinci kez ziyaret eden Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün dikkatini çekmiş ve kulübün ambleminde ay-yıldız kullanılmasını istemiştir. İzmir için bu kadar önemli bir takımın bir Yunan takımı ile maç yapacak olması dönemin şartları açısından da değerlendirildiğinde büyük önem taşımaktadır.

Lailapas ise 1925 yılında kurulmuş, Yunanistan'ın en köklü kulüplerinden biridir. Sakız Adası merkezli olan kulübün kuruluş aşamasında ismi "kasırga", "fırtına" gibi anlamlara gelen "Lailaps/Λαίλαψ"tır. Lailapas takımı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşadığı bazı maddi zorluklar nedeni ile kapanmış ancak Sakız halkı tarafından unutulmamış ve 2009 senesinde tekrar kurulmuştur.

İlişkilerin dostluk boyutuna taşındığı ilk günlerde yapılacak olan bu maç dönem basınında önemli yer tutar. Basında yer alan ilk haberler Karşıyaka Futbol Takımının Sakız'a gitmesine dair genel bilgilerdir. Bu noktada gazete sütunlarında vurgulanan en önemli detaylardan biri "davet üzerine" gidildiğidir[9]. Yunan basını da Türkiye'de olduğu gibi daha çok yerel basın noktasında maça yoğun bir ilgi gösterir. Dönemin Yunanistan basınında spor haberleri gazetelerde çok geniş bir yere sahip değildir. Bu dönemin genel bir karakteristiği olarak değerlendirilebilir. Karşıyaka ile Lailapas arasında oynanacak dostluk karşılaşması önemine rağmen ulusal basında fazla yer bulmaz. Ancak bu durum basının bu maça ilgisizliğinden kaynaklanmamaktadır. Aynı günlerde devam eden Balkan Kupası maçlarından biri Yunanistan ile Bulgaristan millî takımları arasında oynanmış ve maç 6-1 gibi farklı bir skorla Yunan millî takımının lehine sonuçlanmıştır[10]. Doğal olarak Yunan ulusal basının ilgisi milli takımlarının bu galibiyeti üzerine odaklanmış görünmektedir.

Bununla beraber bir Türk takımının Sakız adasına giderek bir Yunan takımı ile dostluk maçı yapacak olması kimi gazetenin ilgisini çekmiştir. Bu duruma ilginç bir örnek; Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan Yunanlılar için yayınlanan Atlantis gazetesinin 8 Aralık 1930 günkü sayısının "Türkiye'den Haberler" başlıklı köşesinde "Yunan sporcular ile karşılaşma yapacak olan İzmir futbol takımının oyuncuları yakında Sakız Adası'nda olacak" sözleri

9 *Yeni Asır*, 5 Kanunuevvel 1930.

10 *Embros*, 8 Aralık 1930; *İ Vradini*, 8-9 Aralık 1930.

yer alır[11]. Bu haber, iki yerel futbol kulübünün dostluk maçının aslında merak edildiği izlenimini vermektedir. Benzer şekilde Atina'da yayınlanan Ethnos da "Yunanistan'da Spor Olayları" köşesinde, muhabiri D. İ. Karabatis'in kaleminden maçı okuyucularına duyurur. Haberde, oynanacak olan Karşıyaka-Lailapas "ilginç bir futbol müsabakası" olarak değerlendirilmekte ve adanın en güçlü takımı olarak nitelenen Lailapas karşısında Türk takımına şans verilmemektedir. "Tüm şehir ve yakın çevresi, Atinalıların aynı günkü Yunanistan-Bulgaristan arasındaki mücadeleyi izleyecekleri gibi bir ilgiyle bu müsabakayı izleyecektir" yorumu da dostluk müsabakasına Sakız'da gösterilen ilgiyi doğrular niteliktedir[12].

Yerel basın için ise bu maç doğal olarak gündemin ana maddesini oluşturur. Sakız'da yayınlanan Proodos gazetesinin sütunları Karşıyaka-Lailapas maçı açısından oldukça zengin içeriğe sahiptir. Bu haberlerde sadece maç haberini değil, Karşıyaka'nın Sakız'a gelişi ile alakalı pek çok haberi izlemek mümkündür. Burada yer alan bir haberde aktarıldığına göre İzmir'den bir futbol kulübünün Sakız'da dostluk maçı yapmak için adaya geleceği konusu uzun süreden beri konuşulmaktadır. Ancak halk arasında böyle bir şeyin olup olamayacağı tartışmalıdır, gazete bu doğrultuda maç ile ilgili "muğlak ve çoğu kişi inanılmaz" olan bir haber tanımlamasını kullanırken, ada halkının ancak şehrin çeşitli merkezlerine konan ve tüm halkı maça davet eden renkli afişleri görünce inandıkları belirtilmektedir[13].

Yeni Asır gazetesinde çıkan bir habere göre; Karşıyakalı futbolculara kulübe mensup bazı azalar, gazeteciler ve diğer kulüplerden bazı sporcular da refakat edecekler kafile elli kişiden oluşacaktır. Yolculuğun, Körfez şirketine ait Göztepe vapuru ile yapılacağı; cumartesi günü öğleden önce çıkılacak olan yolculuğun akşam saatlerine doğru biteceği de haberde yer almaktadır[14].

Bir başka Sakız gazetesi olan Panghiaki, Karşıyaka Spor Kulübü için düzenlenecek protokolün tam halini satırlarına taşımıştır. "Karşıyaka Spor Kulübü Resepsiyon Programı" başlığıyla verilen programa göre;

Cumartesi

Varışlarında futbol kulüplerimizin karşılanması

11 *Atlantis*, 8 Aralık 1930.

12 *Ethnos,* 6 Aralık 1930.

13 *İ Proodos*, 8 Aralık 1930.

14 *Yeni Asır*, 5 Kanunuevvel 1930.

Resmî resepsiyon

Lailapos'la akşam yemeği

Pazar

Karşıyaka heyetinin Lailapos heyeti tarafından kabulü

Kentin önemli ve tarihî yerlerine gezi

Lailapos'ta protokol yemeği

Saat 2.30'da futbol takımlarının stadyuma geçişi

Lailapos adına mastika ve çay ziyafeti

Akşam yemeği

Pazartesi

Resmî ayrılış protokolü[15]

Aynı günlerde Yeni Asır gazetesinde ise maç ile ilgili teknik bilgilerin yanı sıra Lailapas takımı ile ilgili şu sözlere yer verilerek kuvveti ve Yunan sporunun içindeki önemi hakkında yorumlarda bulunulmuştur:

"Sakız futbol takımının kuvveti hakkında kat'i bir malumat mevcut olmamakla beraber bu takım Yunan adalarında mevcut takımların en kuvvetlisi addedilmektedir. Bundan bir müddet evvel Yunan futbol federasyonunun teşebbüsü ile Adalar takımlarının dahil olacakları bir Akdeniz mıntıkasının yapılmasına çalışılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Bu mıntıka Selanik, Pire ve Atina mıntıkalarında olduğu gibi resmi bir teşekkül olacak ve Yunan şampiyonluk maçlarına Adalı Yunanlıların da iştirak edip kuvvet derecelerini göstermek imkânı temin edilmiş olacaktır.

Bu tasavvurun bugün ne safhada olduğunu bilmiyoruz. Yalnız Sakızda oldukça kuvvetli bir spor varlığı olduğu mıntıka teşkiline teşebbüs edilmesinden de anlaşılmaktadır"[16].

Alınan karara göre her iki taraf da maç öncesi kadrosuna yeni futbolcular ekleyebilme hakkına sahiptir. Buna göre "Karşıyakalılar mühacim hattında iki oyuncularından mahrumiyeti telafi etmek ve hücum hattının azami bir kuvvette çıkmasını temin eylemek maksadı ile Göztepe'den Muzaffer ve Altay'dan Vehap Beyleri de beraber götürmektedirler" bilgisi basında yer almıştır[17].

15 *Panghiaki*, 6 Aralık 1930.

16 *Yeni Asır*, 5 Kanunuevvel 1930.

17 *Yeni Asır*, 6 Kanunuevvel 1930.

Takvimler 7 Aralık 1930'u gösterdiğinde maç günü gelmiştir. Aynı tarihli gazetelerde Türk sporcuların Sakız'da nasıl karşılandığına dair haberler yer alır. Bu haberlerde yer alan en önemli vurgu Türk-Yunan dostluğunun pekiştirilmesidir. İzmir'de çıkan bir gazete olan Yeni Asır'da görevli bir gazetecinin de kafileyle birlikte Sakız'a gitmesi nedeni ile Yeni Asır'ın daha ayrıntılı verdiği haber "Sporcular Sakız'da hararetle karşılandılar. Bu ziyaret Türk-Yunan dostluğu tezahüratına vesile oldu. Sakız ahalisi gençlerimizi 'Yaşasın Türkiye' nidalar ile karşıladılar" sürmanşeti ile verilmiştir[18].

Maçtan çok dostluk vurgusunun yapıldığı haberlerde Türk-Yunan dostluğunun maç nedeni ile iki takımın futbolcuları nezdinde yüceltildiği aktarılır. Önceki günkü haberin aksine yolculuğun Uşak vapuru ile yapıldığı belirtilir ve şu sözlerle iki ülke arasındaki dostluk anlatılır:

"Karşıyaka takımı (…) bugün saat üç buçukta Sakız'a vasıl olmuştur. Hava müsait deniz sakin olduğundan seyahat çok rahat geçmiş ve sporcularımız vapurda muhtelif eğlencelerle vakit geçirmişlerdir. Sakız açıklarında, limana yarım saatlık bir mesafede İzmirlilere Türk-Yunan bayraklar ile süslenmiş müteaddit sandallarda istikballerine gelen Sakız sporcuları ve muteberleri tarafından karşılandılar.

Uşak vapuru donanmış olarak yavaş yavaş Sakıza doğru ilerliyor, sandallar takip ediyorlardı. Böylece açık denizde Türk-Yunan sporcuları arasında mütekabil tezahürat başladı. "Yaşa"lar ve "Zito"lar birbirine karıştı.

Fakat asıl Sakızdaki istikbal bütün ümit ve tasavvurların fevkinde samimi ve hararetli olmuştur. Memleketin büyükleri başta olmak üzere dehşetli bir kalabalık, belki Sakızın bütün ahalisi rıhtıma dökülmüşlerdi. Liman da Türk Yunan bayraklar ile süslenmişti.

Vapur limana girerken, sahildeki ahali mütemadiyen bayrağımızı ve sporcularımızı alkışlıyorlardı. Karaya ayak basan sporcularımız tasavvur edilemeyecek alkışlar arasında "Zito Türkiye", "Yaşasın İzmirliler", "Yaşasın Karşıyakalılar", "Hoşgeldiniz" sadaları ile karşılandılar. Bu temenniyat arasında Rumca sayhalar, Türkçe "yaşa"lara karışıyordu. Böylece dakikalarca süren muazzam bir nümayiş yapıldı.

Sporcularımız bu samimi kabulden çok mütehassis olmuşlar ve bu tezahürata ayni samimiyetle mukabele etmişlerdir. Karaya ayak basınca, İzmir ve Karşıyaka sporcuları hemen Sakızlıların spor kulübüne gittiler. Burada "Hoş

18 *Yeni Asır*, 7 Kanunuevvel 1930.

geldiniz" temennisi ihtiva eden nutuklar söylendi ve bizimkiler tarafından teşekkürle mukabele olundu. Sporcularımıza pastalar, çaylar ikram edildi ve İzmir oyuncular ile Sakızlılar arasında arkadaşça müsahebeler olundu"[19].

Türk basını olayı aktarırken iki ülkenin birbirine karşı olan söylemlerini, sloganlarını vurgulayıp Millî Mücadele günlerinden sonra gelinen noktanın kıymetini gözler önüne sermiştir. Yunan basınında da maça dair bazı ilginç bilgiler yer almaktadır.

İ Proodos, Türk kafilesinin karşılanma hazırlıkları ile alakalı oldukça ayrıntılı bilgileri, okuyuculara adeta orada bulunmuş hissi uyandıracak şekilde vermiştir: "Cumartesi günü öğleden itibaren kıyıda ve iskele çevresinde, gelen misafirleri görmek ve onlara tezahüratta bulunmak için vapurun gelişini bekleyen büyük bir halk kitlesi toplandı. Sahil boyunca uzanan oteller, kafeler ve işyerleri Türk ve Yunan bayraklarının yanı sıra iki kulübün flamalarıyla da süslenmişti. İskele çevresindeki otellerin balkon ve pencereleri, Türk sporcuların gelişini ve karşılama merasimini daha iyi bir yerden izleme arzusuyla yanan kalabalık halk tarafından işgal edilmişti. Bu arada yetkililer düzeni muhafaza için tüm önlemleri almaya özen göstermişlerdi, gelen misafirlerin inecekleri noktaya yakın Melissa alanında Binbaşı Bay G. Papadia komutasındaki muhafızlar hazır bekliyordu"[20] şeklindeki haber metni, bir Türk takımının o günlerde Sakız'a geliyor oluşunun halk üzerinde yarattığı etkiyi çok canlı bir şekilde özetlemektedir.

İzmir'den gelen Türk kafilesi Sakız'da, Belediye Başkanı Bay L. Kalvokoresis, Oda Başkanı Bay Ant. Frangakis, Gümrük Müdürü Bay Likuris, "Lailapos"[21] Kulüp Başkanı tarafından karşılanmıştır.[22] Bu arada yetkililerin, Lailapos ve diğer spor kulüplerinin Türk ve Yunan bayrakları çekilmiş teknelerine binerek vapura çıktıkları, burada önce şehir adına Belediye Başkanı Bay L. Kalvokoresis'in, ondan sonra "Lailapos" adına Bay N. Tsimidopulos'un misafirlere hitap ederek "hoş geldiniz" konuşmalarını yaptıkları belirtilir. Haberin devamında bu konuşmaların Belediye Sekreteri Bay P. Mutafi ve "Karşıyaka" Kulübü Genel Sekreteri Mula Efendi'nin tercümanlığı ile gerçekleştirildiği aktarılmaktadır.

19 *Yeni Asır*, 7 Kanunuevvel 1930; *Cumhuriyet*, 18 Kanunuevvel 1930.

20 *İ Proodos*, 8 Aralık 1930.

21 Yunan basınındaki haberlerde takımın ismi kimi zaman Lailaps kimi zaman ise Lailapos şeklinde geçmektedir. Metin içinde, alıntı yapılan haberlerde geçtiği şekliyle kullanılmıştır.

22 *İ Proodos*, 8 Aralık 1930.

Takım karaya çıktıktan sonra Sakız halkının yoğun alkış ve tezahüratı ile karşılanmış, vapurdan inen sporcular ve beraberindekiler de aynı şekilde alkışlarla halkı selamlamıştır[23]. Bundan sonra Lailapas başkanının eşliğinde Sakız Kulüp'e giderek burada kendileri için tertip edilen ikram ve tatlı ziyafetine katılarak, ardından şehre dağılmışlar, Sakız'ı gezmişlerdir[24].

Sakız basını gelen Türk kafilesini oldukça önemser ve bu ziyaretin ayrıntılarını sütunlarına taşır. Yunan basınında açıkça "Türk komşularımızla kurduğumuz ilk dostane bağımız" ibaresine yer verir[25].

Kafileye refakat eden İzmir gazetecilerinden Ali Rıza Bey seyahat ve Sakız'da gördükleri hüsnü kabul hakkında gazetelerine şu telgrafı çekmişlerdir:

"Sakız, bugün saat üç buçukta Sakız limanına vasıl olduk. Hava gayet müsait ve deniz dalgasız olduğu için rahat bir seyahat yapmağa muvaffak olduk. Vapurumuz yüzlerce Türk-Yunan bandraları ile süslenmişti. Yunanlı kayıklar tarafından da yarım saatlik mesafeden karşılandık, memleketin ayanı bu karşılayıcılar arasında idi.

Sakızın güzel rıhtımı, baştan başa halkla dolmuş ve binlerce Sakızlı bir anda "Zito Türkiye Yaşasın Türk-Yunan sporcuları, yaşasın İzmirli dostlar!.." diye alkışlayıp duruyorlardı.

Bu alkış tufanı içinde rıhtıma çıktık ve bizi spor kulübüne götürdüler; kulüpte fevkalade izaz ve ikram gördük, halk dışarıdan "Hoş geldi Türk dostlarımız!.." diye bağırmakta idi"[26].

Her iki tarafın da gazetelerinde yer alan haberlerde ortamın tam bir dostluk anlayışı çerçevesinde şekillendiği ve bunun samimi bir tavır ile tüm organizasyona yansıdığı vurgulanmaktadır.

Karşıyaka ile Lailapas arasındaki dostluk maçı 7 Aralık 1930 tarihinde oynanmak üzere sahaya çıkılır. Ancak hava çok yağmurludur. Sabah başlamış ve maç saatine kadar aralıksız devam etmiş olan yağmura rağmen iki takım da sahaya çıkarlar. Karşıyaka "Yaşasın Türkiye" tezahüratları ile sahadadır. Yoğun yağmura rağmen maç başlar. Ancak maç ile birlikte yağmurun hızında büyük bir artış olur. Oyun yaklaşık üç dakika kadar devam ettikten sonra tatil edilir. Oyuncular maça geri dönmek için bir müddet statta beklerler

23 *İ Proodos*, 8 Aralık 1930.

24 *İ Proodos*, 8 Aralık 1930.

25 *İ Proodos*, 8 Aralık 1930.

26 *Milliyet*, 9 Kanunuevvel 1930.

ancak yağmurun sağanağa çevirmesi ile birlikte maç oynanamadan bitirilir. Aslında bitmeyen bir maç olarak spor tarihi literatüründeki yerini alır[27].

Karşıyaka ile Lailapas arasındaki dostluk maçının yağmur nedeni ile yarım kalmasının ardından Karşıyakalı futbolculara kulüpte çay daveti verilmiştir. Davete; Sakız valisi ve eşi hanımefendi, Belediye Başkanı, Liman müdürü, Panhiaku Atletizm Kulübü başkanı G. Bitsas ve eşi hanımefendi, basın temsilcileri, "Lailapos" başkanı ve diğer futbol kulübü başkanları katılmışlardır.

Kulüp salonu Türk ve Yunan millî renkleri ile uyumlu bir şekilde süslenmiş, duvarında şu ifadenin yer aldığı büyük bir yazı asılmıştı: "Yaşasın Karşıyaka Sportin Kulüp"[28].

Davet sırasında Sakız adına konuşan belediye başkanı, komşu ve dost cumhuriyetin böylesine seçkin vatandaşlarının Sakız'da bulunmasından duyduğu mutluluğu dile getirmiş, bu tür ziyaretlerin, iki ülke halkını onlarca diplomatik protokol ve anlaşmadan daha fazla birbirine bağladığını vurgulamıştır. Belediye başkanının bu konuşması "Karşıyaka" kulübünün tercümanı Mula Efendi tarafından hemen Türkçeye çevrilmiş, belediye başkanının son sözleri uzun süre alkışlarla karşılanmıştır.

Belediye başkanının konuşmasının ardından "Aetos" Futbol Kulübü Başkanı bay G. Plumis kulübü adına Türk sporcularını selamlamış, onun ardından söz alan "Karşıyaka" Spor Kulübü Başkanı Cemal Bey konuşmuş ve Sakız'a gelmelerindeki amacın sadece bir futbol karşılaşmasına katılmak olmadığını, öncelikle iletişime geçmek ve iki halkın birbirlerini daha iyi tanıması, böylece iki halk arasındaki iyi ilişki ve iş birliğinin başlamasını sağlamak olduğunu belirtmiştir. "Karşıyaka" Spor Kulübü Başkanı Cemal Bey sözlerinin sonunda "Sakız'a selam olsun" ve "Yaşasın Yunanistan" diye bağırmıştır[29].

Cemal Bey'in konuşmasının ardından bir Türk grubu kulübün geniş salonunun ortasında toplanır ve orada bulunanların coşkun tezahürat ve alkışları eşliğinde önce Yunan sonra da Türk millî marşları okunur. Ardından Vali kısa ve özlü konuşmasında, iki halkın barış içinde gelişimi ve iş birliği için geniş yollar açılmasını sağlayan iki devlet adamı olan Venizelos ve Mustafa Kemal Paşa'ya övgü dolu sözler söylemiş, bu sözlerin ardından salon daki-

27 *Yeni Asır*, 8 Kanunuevvel 1930. Atina'da yayınlanan Ethnos gazetesi ilgili haberinde; maçın yoğun yağış nedeniyle yarım kaldığını aktarırken ilk yirmi dakikasının oynandığını belirtmektedir. Bk. *Ethnos*, 9 Aralık 1930.

28 *İ Proodos*, 8 Aralık 1930. Pankart, Latin harfleri ile ve Türkçedir.

29 *İ Proodos*, 8 Aralık 1930.

kalarca orada bulunanların Mustafa Kemal Paşa ve Venizelos için övgü dolu tezahüratları ile çınlamıştır.

Ardından avukat ve meclis üyesi bay G. Bitsas ve "Yeni Asır" gazetesinin temsilcisi Ali Rıza Bey konuşur, son olarak ise sanayici Mehmet Satid söz alarak, İzmir'den geldikleri andan itibaren Yunanlıların Türk komşularına karşı dostane davranışlarından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Sonunda Yeni Asır gazetesi temsilcisi Ali Rıza Bey, "Karşıyaka" Kulübü adına "Lailapa"yı dostluk maçı için İzmir'e davet etmiştir. Başkan bay N. Tsimidopulos cevabında, nazik daveti kabul ettiğini belirterek kendisine teşekkürlerini iletmiştir. Bitmeyen bu dostluk maçı anısına Sakız Belediyesi tarafından Karşıyaka Spor Kulübü'ne bir kupa hediye edilmiştir[30]. Kupa günümüzde halen Karşıyaka Spor Kulübü Müzesinde sergilenmektedir[31].

Karşıyaka yurda geri döner. Ancak olayın yankıları devam etmektedir. İ Proodos 9 Aralık 1930 tarihli sayısında yer alan ve "Kutsansınlar" başlığı ile yayınlanan yorumda; "Lailapos Kulübü'nün yönetimini, sadece İzmirli Türk takımı Karşıyaka'nın bir dostluk maçı yapmak üzere davet etmesindeki uygun duygu ve düşünceleri için değil, aynı zamanda Türk sporcu ve taraftarların şehrimizde iyi bir şekilde ağırlandıkları organizasyon nedeniyle de tebrik etmek gerekir. Lailapos kulüp yönetimi, Türk sporcuların aramızdaki misafirliklerini daha keyifli ve konforlu bir hale getirmek için hiçbir çaba ve masraftan kaçınmadı, gerçekleşmesi istenen bu futbol karşılaşması yoğun yağış nedeniyle iptal edilse de amacına tamamen ulaştı. Kulüp yöneticileri bu şekilde davranarak hem kendi çıtalarını yükseltmişler hem de toplumda, spor ideallerinin siyasî çabalara hizmet edebilme yönündeki asil niyetleri takdir etme şuurunu hakkıyla teslim etmişlerdir. Bu konuda her türlü övgüyü hak ediyorlar" denmektedir[32]. Bu yorum; temelde bu maçın sadece iki futbol kulübü arasında düzenlenen basit bir dostluk maçı olmadığı, iki komşu ülkenin gelişme ivmesi gösteren ikili ilişkilerinde sporun da en az siyasi çabalar kadar etkili olduğunu aktarması açısından dikkat çekmektedir. Geçmişte yaşanan savaş durumunun geride bırakılması ve iki ülke ile halkları arasında dostluk köprülerinin kurulması bağlamında sporun hak ettiği değeri görmesi bir noktada zorunluluktur.

30 *Cumhuriyet*, 10 Kanunuevvel 1930.

31 Karşıyaka Spor Kulübü Müzesi, Karşıyaka-İzmir.

32 *İ Proodos*, 9 Aralık 1930.

Ayrıca Sakız Belediye Başkanı'nın İzmir Belediyesi'ne gönderdiği telgrafı yayınlar:

"İzmir Belediyesi'ne

Türk gençlerinin ziyareti esnasında Sakız halkının göstermiş olduğu samimi coşkuyu; iki ülkenin ortak çıkarlarının ve kültürün barış yoluyla geliştirilmesi ve dostane ilişkilerin pekişmesi yönünde ortaya çıkan bir duygu olarak yorumluyorum.

Sakız Belediye Başkanı

L. Kalvokoresis"[33]

Sakız Belediyesi'nin bu resmi tebrik mesajına İzmir Belediyesi'nin verdiği cevap, iki gün sonraki nüshada yayınlanır:

"İzmir, 10 Aralık 1930

Sakız Belediyesi'ne/Sakız

Türkiye Cumhuriyeti ve onun gençliği için ifade ettiğiniz dostane duygularınız için en içten dileklerimle teşekkür ederim, iyi ilişkilerin devamını ve Yunan gençlerinin yakın gelecekte İzmir'e bir ziyaret gerçekleştirmesini en samimî duygularımla diliyorum.

İzmir Belediye Başkanı

Cevat"[34]

33 *İ Proodos*, 9 Aralık 1930.

34 *İ Proodos*, 11 Aralık 1930.

Sonuç

1920'li yılların sonu, Türkiye ve Yunanistan açısından özellikle ikili ilişkilerinde yeni bir sayfa açma niyetlerini gösterdikleri bir dönem olmuştur. Bu çerçevede iki ülke tarafından da karşılıklı olarak adımların atıldığı bir süreç yaşanmıştır. Bu sürece en büyük destek ise; bölgede barışçı politikaların ve karşılıklı anlaşmaların gerekliliğine inanan iki ülkenin liderleri olan Mustafa Kemal Paşa ve Venizelos tarafından gelmiştir. Özellikle Yunan lider Venizelos'un Türk-Yunan ilişkilerine verdiği önem ve uyguladığı siyaset, Ankara'da olumlu akis bulmuş ve iki ülke arasında uzun yıllar süren düşmanlık yerini yavaş da olsa bir dostluk havasına bırakmıştır. İki ülke ve halkları arasında tesis edilmeye çalışılan dostluk ilişkilerinin pek çok boyutu ve aktörü vardır. Bu çerçevede spor organizasyonları da tıpkı siyaset gibi, kültürel ilişkiler gibi, ekonomik iş birlikleri gibi örneğini çoğaltabileceğimiz bu aktörlerden biridir. Zira spor; temeli rekabete dayansa da insanın içinde uyandırdığı benzer duygularla, heyecanla, takım oyunu ruhuyla insanları birbirlerine bağlayan ortak bir dil konumundadır.

İki futbol kulübünün yarım kalsa da bir dostluk maçına çıkmalarının, özellikle bölge insanı üzerinde nasıl bir etki bıraktığını göstermesi açısından önemli bir örnek olan Sakız takımı Lailapas ile İzmir takımı Karşıyaka'nın maçı bu yönden önemlidir. Gerek Sakız'da gerekse Türkiye'de sonucu merakla beklenen bu karşılaşma tamamlanamamış olsa da iki ülkenin dostluk ilişkileri noktasında önemli bir adım olmuştur.

Aradan geçen uzun yıllara rağmen 1930 yılında kurulan bu dostluk köprüsü unutulmamıştır. Yarım kalan bu maç, yıllar sonra yeniden gündeme gelmiş ve 84 yıl sonra, 2014 yılında tekrar oynanmıştır. Yarım kalan maçın tamamlanması için düzenlenen bu müsabaka da "maç gibi, dostluğun da bitmemesi" adına maçın 65. dakikasında iki takım taraftarlarının sahaya girip orta sahaya Türk ve Yunan bayraklarını dikmesi ile tamamlanmadan kalmıştır.

Kaynaklar

Atatürk'ün Millî Dış Politikası (Cumhuriyet Dönemine Ait 100 Belge) 1923-1938, C II, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1981.

Gönlübol, Mehmet SAR, Cem, *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1973*, Sevinç Matbaası, Ankara 1974.

Fırat, Melek, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası 1919-1980*, Ed. Baskın Oran, C I, İstanbul 2001, s. 326-336.

Uzun, Hakan, "1919-1950 Yılları Arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi,* C 5, S. 2, 2004, s. 35-50.

Soysal, İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları 1920-1945*, C I, Ankara 1989.

Mutlu, Mustafa, "Uluslararası İlişkilerin Gelişiminde Sporun Rolü: Türk-Yunan İlişkileri Örneği (1930-1931)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 70, 2022, s.339-354.

Uçarol, Rıfat, *Siyasi Tarih (1789-2014),* Yay. haz., İstanbul 2015.

Akşam – 1930 (Türkiye)

Atlantis (Ατλαντίς) – 1930 (ABD/Yunanca)

Embros (Εμπρός) – 1930 (Yunanistan)

Ethnos (Έθνος) – 1930 (Yunanistan)

İ Proodos (Η Πρόοδος) – 1930 (Yunanistan)

İ Vradini (Η Βραδυνή) – 1930 (Yunanistan)

Milliyet – 1930 (Türkiye)

Panhiaki (Παγχιακή) – 1930 (Yunanistan)

Yeni Asır – 1930 (Türkiye)

Ruşen Eşref Ünaydın'ın Hatıralarında Galatasaray

Mehmet Pınar[*] - Şeyma Arvas[**]

Giriş

19. yüzyılın sonlarına doğru İngiltere'de başlayan futbol, bütün dünyaya yayılarak İngilizler kanalıyla Osmanlı coğrafyasına intikal etmişti. Özellikle İstanbul ve İzmir'de İngiliz ve Fransız ailelerinin çabalarıyla gelişmeye başladı. Osmanlı Devleti'nde II. Abdülhamid dönemine rastlayan spor kulüpleri ve futbolun gelişimi, çok sancılı dönemlerden geçti. Kulüp kurmanın zorluğunun yanında, topluca sportif faaliyetlerinin yasaklandığı bu dönemde İngiliz kulüpleri, bu boşluğu iyi değerlendirdi. İngiliz kulüpleri bünyesinde Ermeni özellikle de Rum gençleri bu ortamdan mümkün mertebe faydalandılar. Türk gençleri, rejimin pratikleri nedeniyle kulüp bazlı hareket etmek yerine bireysel olarak bu faaliyetlerin içerisinde yer almaya başladılar.

İngiliz donanmasına bağlı gemilerin İstanbul takımlarıyla sürekli maç yapması, Osmanlı toplumunda futbola yönelik ilgiyi arttırdı. 1900 yılında HMS Salamander gemisinin İstanbul'da üst üste 10 maç yapması, futbol merakını zirveye taşıdı. Aynı tarihlerde Robert Koleji'nde öğretmenlik yapan Reşat Danyal tarafından Türkiye'nin ilk futbol takımı Black Stocking (Siyah Çoraplılar) kuruldu. Takımın renkleri kırmızı-beyaz olmasına karşın çorapları siyah olduğundan bu ismi kullanmayı tercih etti. Takımın Rum takımıyla maç yapması, 1897'de II.Abdülhamid'e yönelik suikast hazırlığı içinde olma olayıyla ilişkilendirilmesi takibata uğramalarına sonra da kapatılmalarına yol açtı[1]. Bu ilgi, Mekteb-i Sultani'de amatörce başlayan faaliyetlerle pratiğe

* Prof. Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Van/TÜRKİYE, mehmetpinar@yyu.edu.tr https://orcid.org/0000-0001-5416-5220
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.439

** Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Öğrencisi, Ankara/TÜRKİYE, seymaarvas.696@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-5738-8136
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.439

1 Melih Şabanoğlu, *Kuruluş: Mekteb-i Sultani'den Galatasaray Spor Kulubü'ne Türkiye'de Futbolun Erken Çağı (1904-1907),* Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul 2018, s. 23-26.

döküldü. Öğrencilerin ders aralarında büyük zorluklarla okul bahçesinde oynadıkları maçlar, zamanla profesyonel bir çizgide Galatasaray Kulübü'ne evrildi. Bu bağlamda Türkiye'de modern spor faaliyetlerini uygulayan okulların başında Galatasaray Sultanisi geldi. II. Abdülhamid döneminde spora yönelik oluşturulan baskı, İttihat ve Terakki döneminde daha serbest bir yapıya büründü. İttihat ve Terakki, kendi zihin dünyasına yönelik yapılanmada zinde bir gençlik oluşturmak için izcilik, jimnastik ve futbola önem verdi.

Bu çalışmamızda amacımız Ruşen Eşref Ünaydın'ın gözünden Galatasaray ekolünün tarihsel süreçte yüklendiği milli misyonu, istibdat döneminden Meşrutiyet dönemine geçişteki değişimleri incelemek ve siyaset kurumu ile kurduğu ilişki biçimini ve aldığı tavrı irdelemektir.

Ruşen Eşref Ünaydın'ın Kısa Hayat Hikâyesi

Ruşen Eşref Ünaydın[2], 18 Mart 1892 yılında İstanbul'da doğdu. Babası aslen Sivaslı, Gülhane Mektep, Askeri Tıbbiye Mektebi ve Seririyatı Emraz-ı Cildiye ve Zühreviye Profesör Mustafa Eşref Bey, annesi ise Safvet Hanımdır[3]. Aile aslen Malatyalı olup Türktür[4]. Henüz dört beş yaşlarında iken annesi vereme yakalanarak vefat etti. Babası Mustafa Eşref Bey, ihtisas için Berlin'e gidince amcası Tevfik Paşa'nın yanında kalmaya başladı[5]. İlk ve orta öğrenimini Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nde tamamladıktan sonra 1911 yılında Dârülfünun Edebiyat Fakültesi'ne girdi[6].

1911-1920 yılları arasında Galatasaray Lisesinde, Askeri Baytar Mektebi Ali'de, Dârülmuallimin-i Aliye'de Türkçe ve Fransızca dil ve edebiyat öğretmenliği yaptı. Aynı yıllarda İstanbul'da Rus, İngiliz, Alman liselerinde ve Robert Kolejinde Türkçe öğretmenliği görevlerinde bulundu[7]. Türkçeye olan ilgisi bu dönemde başladı.

2 1934 yılında soyadı kanunun çıkması üzerine Mustafa Kemal Atatürk kendisine "Ünaydın" soyadını vermiştir.

3 TBMM Arşivi Ruşen Eşref Tercüme-i Hal Dosyası, No. 442. Yabancı arşiv kayıtlarında Ruşen Eşref'in doğum tarihi 1893 olarak geçmektedir (United Kingdom (İngiliz) National Arşive Foreign Office (FO), 424.282.)

4 Uluğ İğdemir, "Ruşen Eşref Ünaydın, 1892-1959", *Belleten,* C 23, S. 92, Ankara 1959, s. 630.

5 Necat Birinci, *Ruşen Eşref Ünaydın,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 2.

6 Nuri Sağlam, "Ruşen Eşref Ünaydın (1892-1959)", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C 42, s. 336-337.

7 United Kingdom (İngiliz) National Arşive Foreign Office (FO), 424.282-27; İğdemir, agm., s. 630.

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmasından birkaç ay sonra Tasviri Efkâr gazetesinin muhabiri olarak Mustafa Kemal Paşa'nın talimatıyla Sivas'a gitti[8]. 1920 yılının sonlarında Millî Mücadele'ye katılmak üzere Ankara'ya geçti. Millî Mücadele'ye ilk katılanlar arasında yer aldı[9]. I. İnönü zaferinden sonra Londra Konferansı'na gönderilen murahhas heyette matbuat müşaviri olarak görevlendirildi[10]. 1921'den sonra Hâkimiyet-i Milliye'nin savaş muhabiri olarak batı cephesinde bulundu. Bu dönemde yazdığı yazıları, Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde yayınladı[11]. Buhara Sefaret Başkâtipliği yapan Ruşen Eşref, 1923 yılında Afyonkarahisar Milletvekili olarak meclise girdi[12]. Lozan Görüşmelerine basın müşaviri olarak katıldı[13].1923-1933 yılları arasında üyesi bulunduğu TBMM'de Riyaset Divanı Kâtipliği, Maarif Encümeni Mazbata Muharrirliği ve Hariciye Encümeni üyeliği yaptı. Ayrıca milletvekilliği yaptığı sırada 1928'te Dil Encümeni Üyeliği ve 1932'de ise Türk Dili Tetkik Cemiyeti Umumi Kâtipliği yaptı[14]. Aynı yıl yapılan I. Türk Dil Kurultayı'nda[15] ve Millî Mücadele'de aktif rol aldığı gibi, Cumhuriyet'in inşasında da önemli misyon yüklendi.

Ruşen Eşref, kariyer hayatı boyunca önemli pozisyonlarda bulundu. En önemlilerinden biri, 1930'da Atina'da toplanan ilk Balkan Cemiyeti konferansına katılan Türk Murahhas Heyeti üyeleri arasında yer almasıydı[16]. Aynı yıl Balkan Cemiyetinin Türk Kısmı Genel Sekreterliğine getirildi. 1931'de İstanbul'da toplanan ve son oturumunu Ankara'da Büyük Millet Meclisinde Atatürk'ün huzurunda yapan İkinci Balkan Konferansı'nın Umumi Kâtibi oldu[17].

Ayrıca 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin en genç üyesi olarak Kurucu Genel Sekreterliği'ne getirildi. Eylül 1932'de İstanbul'da Dolmabahçe sarayında toplanan ilk Dil Kurultayı'na Türk Dili Tetkik Cemiyeti Umumi Kâtibi seçildi[18]. 1933'te Riyaset-i Cumhur Umumi Kâtibi tayin edilmesi

8 Nuri Sağlam, *Ruşen Eşref Ünaydın,* Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004, s. 36.
9 United Kingdom (İngiliz) National Arşive Foreign Office (FO), 424.282-27.
10 *TBMM Albümü,* C 1, 1920-1950.
11 Birinci, *age.,* s. 4.
12 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Dışişleri Diplomatik Arşiv, 534/37338.149774.8.
13 İğdemir, agm., s. 631.
14 Birinci, *age.,* s. 4.
15 United Kingdom (İngiliz) National Arşive Foreign Office (FO), 424.282-28.
16 United Kingdom (İngiliz) National Arşive Foreign Office (FO), 424.282-28.
17 İğdemir, agm., s. 632.
18 *Türk Dili Tetkik Cemiyeti Bülteni,* Türk Dil Kurumu, Ankara 1933, s. 6.

üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliğinden ve Türk Dili Tetkik Cemiyeti Umumi Kâtipliği'nden ayrıldı[19]. Milletvekilliği görevi sona erince 1933'te Cumhurbaşkanlığı Umumi Kâtipliği'ne atandı[20]. Kısa süren bu görevin ardından sırasıyla 1934 yılında Tiran Büyük Elçiliği'nde[21], 1934-1939 yılları arası Atina Birinci Sınıf Elçiliğinde[22], 1939-1943 yılları arasında Budapeşte,[23] 1943-1944 yılları arasında Roma,[24] 1944-1945 yılları arasında Londra,[25] 1945-1952 yılları arasında Atina Büyükelçiliklerinde bulundu[26]. 9 Eylül 1952'de de emekliye sevk edildi. Bu süreçten sonra geçmiş yıllarda yazdığı eserlerini yeniden 1956 yılında Türk Dili dergisinde yayımlamaya başladı. Aynı yıl Galatasaray Futbol Kulübü'nün kuruluşunun 50. Yıldönümünde katkılarından dolayı kendisine altın madalya verildi[27].

Ruşen Eşref, hayatı boyunca birçok kıymetli eseri, Türk edebiyat dünyasına kazandırdı[28]. Bir yandan öğretmenliğe devam ederken bir yandan da Tedrisat Mecmuası, Servet-i Fünun ve Donanma mecmualarında yazılar kaleme aldı. İlk yazıları Tevfik Fikret'in teşvikiyle Servet-i Fünûn'da yayımlanan Ruşen Eşref, tarihi konulardan günün sosyal meselelerine, hikâyeden mensur şiire, denemeden tiyatroya kadar çeşitli edebî türlerde eser vermekle birlikte daha çok röportajlarıyla ün kazandı. Bunların başında önce "Edebî Ziyaretler ve Mülâkatlar" başlığıyla yayımlandı[29]. 1918 yılında dönemin ünlü sanatkâr ve fikir adamlarıyla gerçekleştirdiği ve Diyorlar ki adıyla kitaplaştırdığı edebî röportajlarıyla Türk edebiyatında yeni bir çığır açtı[30].

19 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BCA).30.10/74.490.11.

20 United Kingdom (İngiliz) National Arşive Foreign Office (FO), 424.282-28.

21 BCA, *30.18.1.2 /43.15. 6. Bu görevlendirilmesinde Recep Peker ile yaşadığı tartışmanın sonucunda siyasi bir ceza olarak verildiği öne sürüldü.* (United Kingdom (İngiliz) National Arşive Foreign Office (FO), 424.282-28.)

22 BCA, 30.18.1.2 /48.70.13; Vakit,11 Ekim 1945; Ulus, 11 Ekim 1945.

23 Dışişleri Diplomatik Arşiv, 534 /37338.149774.8; Cumhuriyet, 30 Temmuz 1943.

24 Dışişleri Diplomatik Arşiv, *534/37338.149774.8.*

25 BCA, *30.18.1.2 /105.20.6; Ulus, 4 Nisan 1944. Bu göreve Rauf Orbay'ın yerine atanmıştı. (Feridun Cemal Erkin, Dışişlerinde 34 Yıl Anılar-Yorumlar, I, TTK, Ankara1987,s.144.)*

26 BCA, 30.18.1.2 /109. 60.1.

27 *Cumhuriyet,* 15 Mart 1956.

28 Ünaydın'ın diplomatik hizmetlerinin yanında, Topkapı arşivinden çıkarılıp yurtdışında satışa konulmuş iki yüz civarında belgeyi Atina'da satın alarak 1956 yılında Topkapı arşivine bağışlamıştır. (*Ruşen Eşref Ünaydın Arşivi,* Topkapı Müzesi Yayınları, İstanbul 1958.)

29 Nuri Sağlam, Ruşen Eşref Ünaydın Hayatı ve Eserleri,(Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1999, s. 336.

30 İğdemir, agm., s. 631.

Yeni Mecmua'nın "Çanakkale Nüsha-i Fevkalâde"sinde yayımladığı "Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülâkat" adlı röportajıyla Mustafa Kemal'i ilk defa Türk okuyucusuna tanıttı. Cumhuriyet devri hatipleri arasında sayılan, büyük bir gözlemci ve tasvir ustası olan Ruşen Eşref, seyahat ettiği yerlerin sadece dış görünüşlerini anlatmakla kalmayarak onları aynı zamanda tarihî ve estetik hüviyetleri içinde de canlandırmaya çalıştı. Onun Millî Mücadele yıllarında kaleme aldığı yazıları, milli duyguları tarihî atmosfer içinde ve büyük bir heyecanla işleyen Türk edebiyatının en dikkate değer örneklerini meydana getirdi[31].

Ruşen Eşref, Mustafa Kemal Paşa ile Çanakkale muzafferiyeti üzerine yaptığı ilk mülakattan sonra, Paşa'nın Akaretler'deki 76 numaralı evine çok sık giderek onunla özel sohbetlerde bulundu. Bu sohbetlerden edindiği bilgilerle "Atatürk'ü Özleyiş-Hatıralar"[32] adlı eserini yazdı. Bu eserinde Mustafa Kemal Paşa'nın gerçekleştirdiği inkılapların önceden düşünülmüş ve planlanmış olduğunu gösteren birçok detaya yer verdi.

Ruşen Eşref Ünaydın'ın Hatıralarında Galatasaray

Galatasaray tarihinin önemli şahsiyetlerinden ve kulübün 11 numaralı üyesi olan Ruşen Eşref Ünaydın'ın hatıraları özelde Galatasaray ve genelde de Türk spor tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Ruşen Eşref, hatıralarını kaleme alırken Galatasaray Sultanisinden Galatasaray Spor Kulübünün kuruluş sürecini, bir bütün şeklinde kaleme alır. Galatasaray Kulübünün bütüncül olarak hatıralarını sunmanın yersiz ve gereksiz olduğunu düşünerek yaşadığı önemli olayları anlatmayı daha uygun bulur. Bu çalışmanın ileriki süreçlerde yazılacak tam teşekküllü çalışmalara ışık tutacağı inancını korur. Bütün spor dallarıyla ilgili bilgi aktarımında bulunmasına karşın daha çok futbol alanına yoğunlaşır.

Ruşen Eşref, Galatasaray'ın kuruluşundan tarihsel süreç içerisinde gelişim süreçlerini irdelemek yerine Galatasaray misyonuyla ilgili tanıklık ettiği önemli anekdotlar vermeyi daha mantıklı bulur. Galatasaray ekolünün gelişim sürecini üç döneme ayırır. Sultaninin kuruluşuyla sporun gelişimini paralel bir merkezden ele alır. Okul merkezli gelişen spor faaliyetlerine vurgu yapar. 1868'den 1879'a kadar olan zaman dilimini Prehistoriaque dönemi olarak adlandırarak belirsizlik evresi tanımlaması dikkat çeker. Baskıların yoğun olduğu bu dönemde güreş ve barfiksin ön plana çıkması üzerinde

31 Sağlam, *agt.*, s.336.

32 Ruşen Eşref Ünaydın, *Atatürkü Özleyiş ve Hatıralar*, Ankara 1957, s.57.

durur. Arhaique olarak isimlendirdiği ikinci evreyi özellikle jimnastik alanındaki gelişmelere yer verir. Ona göre jimnastik sahasında millileşme bu dönemde öne çıkar. Jimnastik Hocası Faik Üstünidman (Hace-i evvel) etkisiyle kulüp, Fransız misyonundan sıyrılmaya başlar[33]. "Faik Bey'in bizlere bakışında Gülliver'in Lillipütlere nazar edişi gibi titreten, hem sempatik gelen bir üstad kurumu vardı. Cezasız bağırtısı, çağırtısı bizlere yağmursuz, yıldırımsız gök gürlemesi gibi gelirdi."[34] Ona göre Batı usullerinin hâkim olduğu, fakat Türkçülük anlayışının merkeze alındığı yeni bir süreçtir. Türkçülüğe karşın jimnastik terminolojisi, Fransızcanın etkisinden kurtulamadı. Faik Üstünidman baş herkül, yetiştirdiği Selim Sırrı Tarzan ve Rıza Tevfik, iki ayrı herküldü. Yetiştirdiği Ali Rana Tarhan, kolu zor bükülür, yüz kiloluk gülleyi dik tutan bir arslandı. Ruşen Eşref, bu dönemde birlikte okuduğu kişileri şu şekilde tasvir eder. Seyit Haşim, yüz kiloluk güllenin altında "Pon köprüsü" yapmasına imrenilen bir ayrı kuvvet kaynağı idi. Barfikste Kamil, trapezde Daniş, paralelde Reşat Şirvani, Küçük Ali Tamay, Faik Bey, 333 Şevki Ege, 147 Selahaddin Arduman, Tahsin Nahid. Meşrutiyet döneminde Tevfik Fikret'in müdür olmasıyla birlikte Faik Üstünidman görevden ayrılır. Onun yerine Mazhar Kazancı gelir. Kendisinden önceki dönemlerden farkı, jimnastikte kullanılan aletlerin ikinci plana atılmasıydı. Bu dönemin en karakteristik özelliği, jimnastikte Faik Üstünidman devrinden Selim Sırrı Tarcan'ın İsveç usulüne, bireycilikten toplumculuğa, pazıcılıktan (güçten) rasyonel beden terbiyesine geçiş devridir. Bireyselcilik yerine toplumsalcılığa sosyal dayanışmaya dönüşümün adıydı. Modern beden eğitiminin ön plana çıkarıldığı bir süreçtir.[35] Fiziksel kuvvetten kollektif aklın tekniğin ön plana çıkarıldığı bir evredir. Alman ve İsveç modelinin önde olduğu bir döneme girildi.

Ruşen Eşref, son evreyi ise Classique dönemi olarak tabir eder. Bu son dönemi, eğitim ile sporun iç içe geçtiği bir dönem olarak değerlendirir. Kendisi de bu dönemde ekolün jimnastik kulübünde yer aldığı gibi, mezkûr spor ile ilgili ayrıntılara yer verir. Selim Sırrı Tarcan ve Rıza Tevfik'i bu alanın "Herkülleri" olarak nitelendirir. Ona göre Galatasaray'ın mazisi eskilere dayanmasına karşın en verimli dönemi 1900-1911 arasıdır. İstibdat ve Meşrutiyet'i içine alan bu süreç, Galatasaray açısından bir kırılma dönemidir. İstibdat devrinde

33 Kırk yıl Mekteb-i Sultani'de jimnastik dersleri verdi. (Şabanoğlu, *age*, s.33.)

34 Ruşen Eşref Ünaydın, *Galatasaray ve Futbol Hatıralar,* Yenilik Basımevi, İstanbul 1957, s. 18.

35 Ünaydın, *age.,* s. 24.

Galatasaray Kulübünün kuruluşunu bir ironi olarak değerlendirdiği gibi, Meşrutiyet'in hürriyet havasının doğuşunun bir işareti olarak da yorumlar. O, spor ve siyasetin kendi iç dinamikleri açısından etkileşim içinde olduğu konusunda bir tavır benimser. Galatasaray tarihi açısından istibdat dönemini tahta, Meşrutiyet dönemini taş devri olarak nitelendirir. Ona göre tahta devri, istibdatın son döneminde sultanide çıkan yangınla sona erer. Taş devri, I. Meşrutiyet'in ilk dönemlerinde sultaninin yeniden inşa edilmesiyle başlar. Taş devrinin karakteristik özelliğini ve tahta devrinden farklı olan yönünü, Galatasaray misyonunun/kulübün yabancı etkisinden kurtuluşu olarak görür. Bu dönemde yönetim, yabancı etkisinden kurtularak millileşme sürecine girer. Ekolünün yapısının değişerek idari kadronun yabancı etkisinden kurtulmasını/Türkleşmesini önemser. Ona göre ekol bu süreçte Türk şiirine, nesrine Ahmet Haşim'i, Hamdullah Suphi'yi, Abdülhak Şinasi Hisar'ı, Refik Halit Karay'ı, Emin Bülent'i, İzzet Melih Devrim'i, Halit Fahri Ozansoy, Tahsin Nahid'i, Yahya Saim'i; Türk eleştirmenliğe ve tiyatrosuna Müfit Ratip ve Nurullah Ataç'ı; Türk felsefesine Mehmet İzzet'i; Türk resmine İbrahim Feyhaman ve Namık İsmail'i; Türk basınına Necmeddin Sadak, Şükrü Kaya, Şükrü Baban, Refii Cevat Ulunay, Sermet Muhtar, Abidin Daver'i; Türk tiyatrosuna Şadi Bican, Burhanettin Tepsi'yi kazandırır[36]. Ekol, Abdurrahman Şeref Bey gibi, öngörüleri kuvvetli bir başkanı olmasına karşın siyasetin ürettiği dinamiklere göre pratiklerini ortaya koyar. İstibdat döneminin baskıları altında çok fazla faaliyet ortaya koyamamasına karşın bu dönemde futbol emekleme döneminden sıyrılmaya başlar. O, bu dönemi, kulübün farklı dallarda spor etkinliklerini daha profesyonel alana yönelme açısından milat olarak okur. Jimnastikten futbola geçiş dönemi olarak tabir ettiği bu dönemde Galatasaray Futbol Kulübü ile ilgili derinlemesine analizler yapar.

Bu süreçte kurulan Union Kulübü vasıtasıyla da futbol dışında atletizm, beden eğitimi alanlarında modern bir ilerleme kaydedilir[37]. Bütün bu faaliyetler için stada ihtiyaç olduğundan Union Kulübü yetkilileri, hükümet nezdinde girişimde bulunurlar[38]. Buna paralel şekilde Galatasaray da yeni dönemde

36 1900 öncesi ise lise, Tevfik Fikret, Ahmet Hikmet, Saffet Ziya, Abdurahman Şeref, Cevvat Çobanlı, Selim Sırrı Tarcan, Faik Üstünidman, Rıza Tevfik'i yetiştirir. (Ünaydın, *age.,* s.9.)

37 Union Kulübü İngiliz ve Türk adamları tarafından kuruldu. Kurucusu James La Fontanie idi. Bir kulüpten ziyade İstanbul Futbol Liginin kurucusu olarak hareket etti. (Şabanoğlu, *age.,* s.142.)

38 Cemil Topuzlu, *İstibdat, Meşrutiyet, Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım,* Haz: Cemalettin Topuzlu, Topuzlu Yayınları, İstanbul 2002,s.93.

farklı spor dallarına yönelerek skatıng patentli hokey sporunda birinciliği elde eder. Ruşen Eşref'e göre jimnastik sporunda modernleşme dönemine girilir. Tevfik Fikret döneminde tenis kordu yapılarak bu spor dalında da gelişme sağlanır. O dönemde Galatasaray dışında tenis sporu ile uğraşan herhangi bir kulüp yoktu. Robenson Ahmet'in çabalarıyla izcilik sahasında gelişme sağlanır. Kemal Niyazi'nin öncülüğünde yelken sporu kulübün bünyesine alınır.

Ruşen Eşref, farklı spor dallarının gelişimiyle ilgili bilgilendirmede bulunurken daha çok futbolun gelişim seyrine odaklanır. Kulübün futbol sahasında gelişiminin üç sacayağı olduğunu savunur: Sultani içi, sultani dışı ve lig. Kulübün futbolda pratikte sınırlarını, Anadolu Yakası Çağı ve Rumeli Yakası Çağı diye ikiye ayırır. Rumeli Yakası Çağı, Taksim Kışlası Talimhanesi'nden başlar, Kurtuluş, Hürriyet-i Ebediye, Bebek tepesi ve Büyükdere çayırına kadar uzanır. Anadolu Yakası Çağı, Haydarpaşa çayırından başlar. Bu dönemi Epique dönemi olarak adlandırır. Antrenmanlar, Göksu'dan Beykoz çayırına uzanır. Maçlar, Papazın Bağı ve Kuşdili'nde oynanır[39].

Ruşen Eşref, kulübün futbolda faaliyet alanının sınırlarını tespitinden sonra lisede okurken futbolun gelişim seyriyle ilgili değerli bilgiler aktarır. 1900'li yıllarda liseye girdiğinde topun var olduğunu, Asım Tevfik Sonumut'un aktarımlardan 1899'dan beri topun kullanıldığını ifade eder. Ona göre Galatasaray'a ilk topu, Galatasaray Lisesi, yönetiminde yer alan Bedri Bey,[40] Frerler Okulu'ndan getirmişti. Lisenin bahçesinde top oynanmasına çok sıcak bakılmaz, sürekli kazalar yaşanırdı. Lisenin bahçesinde top oynanırken Müdür Abdurrahman Şeref Bey'in odasının camları kırılırdı. Bunun yanında ilk dönemlerde birçok zorlukla karşı karşıya kalındı. Pompa olmadığından top sınıfların bir araya gelmesiyle ağızla hava üfleyerek şişirilirdi. Pençeleri yuvarlak, kalkan balığı çivileri gibi, yüksek düğmeli, burunları buldog başları gibi yassı ayakkabılar, İngiltere'den getirildi. İstanbul Beyoğlu'nda Beker ve Hayden mağazalarında ve Galata'daki İngiliz Kooperatifinde seksen kuruşa satılırdı[41]. Ali Sami Yen, sultanin bahçesinde topu ortaya atarak bilinçsizce

39 Ünaydın, *age,* s.31.

40 Refik Cevdet Kalpakçıoğlu'nun arşivinde maçların ilk defa Müdür İsmail Bey zamanında 1880-1895 arasında oynandığı notu düşüldü. (Şabanoğlu, *age.,* s.24. Daver'e göre de ilk defa topu Robenson kardeşler getirmişti. (Abidin Daver, "Bizde Futbol Nasıl Başladı", *Türkspor,* 7 Teşrinisani 1929.)

41 Ünaydın, *age.,* s.10.

herkesin peşinde koştuğu amatörce oynanan oyun olarak anlattı[42]. Sultani bahçesinde başlayan futbol zamanla profesyonel bir kimlik kazanmaya başladı.

Ruşen Eşref'e göre lise bahçesinden profesyonel evreye intikal eden Galatasaray'da o dönemde birinci kurda oynayanlar Ali Sami Yen, Asım Tevfik Sonumut, Refik Cevdet Kalpakçıoğlu, Bekir Bircan, Celal İbrahim, Nikolof, Küçük Ali Tamay, Cavalı Abdülmuttalip, Karadağlı Milo Bakiç[43], Abdurrahman Robenson[44], kardeşi kaleci Ahmet Robenson'du. Kaptan Bülent aynı zamanda şairdi. Mustafa Kemal Paşa, kendisinin "Kin" adlı şiirini beğeni ile okurdu. Ali Sami Yen, futboldaki yeteneğinin yanında babası Şemsettin Sami'den aldığı eğitimle Galatasaray'ın kurumsal bir kimlik kazanmasında önemli rol oynadı. O, kurucu Başkan Ali Sami Yen'i kulübe Batılı bir metod ve disiplin getirdiğinden takdir etti. Futbolcuların sporcu kimliğinin yanında farklı yönlerini de ele aldı. Bu futbolculardan Küçük Ali Tamay, hem jimnastikçi hem de futbolcu olduğundan diğerlerinden farklıydı.

Ruşen Eşref, kulübün 1905 yılında resmi kuruluşundan sonra şehre açıldığını, lisenin dar kalıplarından çıkarak (Abdurrahman Şeref Bey'in okulda top oynamayı yasakladığı dönemler) profesyonel bir çizgiye evrildiğini savundu. Şişli'de, Bulgar hastanesinin karşısında Rüzgârlı tepede, Tatavla sırtlarında, Taksim'de Talimhane meydanında çoğunlukla Rum kulüpleriyle karşılaşmalara çıktı. Ona göre kulübün profesyonel manada görünürlüğünün/gelişiminin yanında oyunculardada büyük bir değişim baş gösterdi. Tek kaleye şut çekmek, penaltı eksersizleri vb kombinezonlar denemeye başladılar. Penaltı, korner, ofsayt gibi terimler yavaş yavaş literatürde sıklıkla kullanılmaya başlandı[45]. Kulübün gelişimin yanında bu dönemde ortaya çıkan en büyük problem saray hafiyelerin sokakta, sahada, lokalde futbolcuları sürekli izleyerek rapor hazırlamasıydı. Futbolcuların soyunması, seyircilerin toplu bir

42 Fethi İsfendiyaroğlu, *Galatasaray Spor Tarihi,* İstanbul 1955,s.13. Ali Sami Yen, Galatasaray'da 1905-1918 arası 13 yıl, 1925'te 1 yıl olmak üzere 14 yıl başkanlık yaptı.1923 yılında kurulan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın kurucuları arasında yer aldı. (Cem Ertuğrul, *Galatasaray Tarihi,* İstanbul 2013, s.14.)

43 Milo Bakiç, Galatasaray'ın ilk yabancı futbolcusuydu. (Şabanoğlu, *age.*,s.178.) Ruşen Eşref, Milo Bakiç'in Balkan Savaşlarında Karadağ ordusunda yer alırken Osmanlı'ya karşı savaşırken öldüğünü öne sürdü. (Ünaydın, *age.,*s.11.)

44 I. Dünya Savaşı'nda şehit düştü. (Ünaydın, *age.,*s.12.)

45 Ünaydın, Galatasaray ve Futbol Hatıralar, s. 47. Futbolun dışında İstanbul'da öne çıkan etkinlikler arasında kriket ve tenis öne çıktı. Çoğunlukla İngilizler arasında yaygın olan bu etkinlikler daha çok görsel kabul görmeye yönelikti. (Ünaydın, *age.,* s.95.)

şekilde antrenmanları izlemesi büyük bir sorundu. Tel örgülere püskül bağlayarak soyunup-giyinilen süreçler yaşandı. Mart ayında çayırlar, Hazine-i Hassa yararına büyüsünler diye antrenmanlar yasaklanırdı. Uymayanlara bekçiler sopalarla müdahale ederdi[46]. Bu yasakların baskısının hissedildiği 1908 yılında Galatasaray-Kadıköy maçında rakip takımı 3-1 yenmesine karşın Ali Sami Yen'in ayağı kırıldığından bir daha profesyonel olarak futbol oynayamadı. Lig birincisinin yenilmesine rağmen Galatasaraylı futbolcuların maçtan sonra duş almadan mezarlıkta giyinerek liseye dönmesi ilginç manzaralardan biriydi. Bu galibiyetin kutlamaları sırasında ellerindeki topun bomba olduğu ihbarıyla futbolcuların bir kısmı, Yıldız Sarayına götürülüp sorguya çekildiler. Serbest bırakılmalarına karşın Kuşdili ve Papazınbağı çayırları tüm mevsim Galatasaraylılara yasaklandı[47]. Ruşen Eşref, Galatasaray Kulübünün/futbolcularının karşılaştığı en büyük zorluğu istibdat rejimi ve yabancı nüfuzun baskınlığını gördü. Rejime karşı duruş geliştirmede inkılapçı diye nitelendirdiği Tevfik Fikret'i takdir etmekten geri durmadı.

Ruşen Eşref, Galatasaray tarihi hakkında bilgi verirken Fenerbahçe'nin kuruluşunu çok farklı bir pencereden ele aldı. Galatasaray'ın Fenerbahçe'yi doğurduğunu, Cumhuriyet Halk Partisi'nden Demokrat Parti'nin ortaya çıkışına benzetti. Üçüncü Türk kulübü olan Altınordu kulübünün kuruluşunu da Demokrat Parti'den Hürriyet Parti'nin kopmasına benzetti[48]. Her ne kadar Fenerbahçe'yi Galatasaray'dan kopmuş birtakım olarak nitelendirse de iki takım arasında karşılaştırma yapmaktan geri durmadı. "Galatasaray bir mektepti, bir kültür ocağı, onun kendine göre bir geleneği, daha yekpare tutumlu bir seviyesi, bir çevresi vardı, Şehir ona kolay sokulamazdı! Günün siyaseti, partinin tutması gibi şeyler ona pek işlemezdi. Yeni doğan kardeş (Fenerbahçe) ise bir semtti. Doğrudan doğruya şehirden bir parça. O şehirden her çevre ile daha kolay ve girgin temas edebilirdi. Şehir ona daha çabuk sokulabilir ve katılabilirdi. İttihat ve Terakki, mektepten, ocaktan çok semti, yani şehri ve her seviyeden bir kümeyi tuttu." Fenerbahçe'nin kısa sürede gelişmesini/genişlemesini şehirli olmasına, istibdat dönemin baskılarını üzerinde çok fazla hissetmemesine, hürriyet döneminin özgür ortamından faydalanmasına bağladı. Galatasaray'ın ise istibdat döneminin çilesini çektiği hatırlatmasında bulundu. Sonrasında iki takımı İngiltere'deki Oxford ve

46 Ünaydın, *age.* ,s.80.

47 Ünaydın, *age.,* s.108. Galatasaray'ın dışında Siyah Çoraplılar futbol takımına da yasaklar getirildi. (Şabanoğlu, *age.,* s.48.)

48 Sünnilikten Şiiliğin çıkışına da benzetti. (Ünaydın, Galatasaray ve Futbol Hatıralar, s.119.)

Cambrige benzetti[49]. Galatasaray'ı bir futbol kulübünden/takımından daha çok partiler üstü bir ekolün/misyonun taşıyıcısı olarak gördü. Siyasetin ürettiği şartların takımların gelişimini etkilediğini savundu.

Ruşen Eşref, kulüp ve futbolcuların değişiminin yanında kulübün ilk renkleri ile de ilgili bilgiler verdi. Lisede okuyan Mahir Sabri'nin aktarımına göre ilk renkler bayrak rengi olan kırmızı-beyazdı[50]. Sonradan Taksim'de Talimhane'de Tatavlalı oyuncularla Galatasaraylıların birlikte yaptığı antrenmana Galatasaraylıların göğüslerinde üç sarı ve kiraz büyüklüğünde yuvarlak, uçları siyah şeritli, kırmızı çuha pantolonlarla çıktığı görüldü[51]. İlk maça çıktıklarında ise üzerlerinde koyu lacivert ve sarı renkler vardı. Sarı-kırmızı rengi içeren formalarını ilk defa Akdeniz İngiliz Kravazörlerinden Bahram'a (Barnam) karşı oynanan maçta giydiler[52]. O, bu gözlemlerini paylaşırken talimhanede izlediği antrenmanların bir oyun havasında olmasına karşın istibdat dönemine yönelik bir hürriyet evresinin esintilerinin olduğunu geç fark ettiklerini dile getirdi. *Güneşin doğmasını hazırlayacak tanın ilk ağartıları*. Galatasaray'ın yabancı etkisinden kurtulup, göçmenliği, Yörüklüğü ön plana çıkarıp tam anlamıyla bir Türk takımı olacak mı sorusunu sürekli sorguladı. İstanbul'da futbol oynayan Moda ve Kadıköy Kulüplerinde İngilizlerin yetiştirdiği Rumların oynadığını paylaştı. Ona göre Kadıköy Kulübünde Toto, Kimon, Miço, Tahta Perde Aleko, Demirci Vlamiler oynadı. Burada oynayan Türk futbolcular Hasan, Fuat Kayacan Bey'di. Kulübün Kurucu Başkanı İngiliz Ceyms Lafontendi[53]. Tüccar/komisyoncu olan mezkûr şahıs, İstanbul'da futbolun gelişiminde önemli rol oynadı[54]. Ortağı yine bir İngiliz olan Horace Armitage (Orest)'di. İngilizlerin gerçek kulübü Moda idi. Kaleci Sofyanas, Botasis gibi oyuncuları vardı. Moda

49 Ünaydın, *age.,* s.121.

50 Kırmızı-beyaz formayla ilk çıktığı maçta Kadıköy Frerler takımını 2-0 yenmişti. (M. Ali Oral, *Türkiye Futbol Tarihi 1890-1912, I*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1954, s. 46.

51 Galatasaray'ın forma rengi değişikliğine gitmesindeki en büyük sebebin hafiyelerin baskısından/dikkatinden kurtulmak olduğu iddia edildi. (Ertuğrul, *age.,* s.10.)

52 Ali Oraloğlu, *Galatasaray Arşivi,* Haz: İzzettin Çalışlar, Galatasaray Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s.110. Bu üniformaların (gömlek) bir kısmını Ali Sami Yen'in özverileriyle kız kardeşi dikti. Bir kısmını da Ruşen Eşref, teyzesine diktirdi. (Ünaydın, *age.,* s.115.)

53 Daver'e göre İstanbul Futbol Ligi İngiliz Ceyms Lafontendi tarafından 1904 tarihinde kuruldu. Ligde Kadıköy, Elpis, Moda, İmojen yer aldı. (Abidin Daver, "Bizde Futbol Nasıl Başladı", *Türkspor,* 26 Kanunievvel 1929.) Galatasaray ilk defa çıktığı ve Kadıköy Kulübünün şampiyon olduğu 1905-1906 arası oynanan ligde üçüncü oldu. 1906-1907 arasında yine beş takımın katıldığı ve Moda Kulübünün şampiyon olduğu ligde yine üçüncü oldu. (Oral, *age.,* s.50.)

54 Ünaydın, *age.,* s.54.

semtinin kendisi de İngiliz nüfuzu altındaydı. Galatasaray, ligin ilk maçında 1906'da İmogen takımı ile Kuşdili çayırında karşılaştı. Berabere biten maçta en önemli odak nokta, Yörüklüğün (Türklüğün) bu başarıyla başat bir şekilde öne çıkmasıydı. Yabancı nüfuzuna yönelik bir duruşun simgesiydi. Futbol dili açısından ise Türk takımlarının da futbolun içinde var olacağı mesajıydı. O, Galatasaray'ı, Türk futbolunun Kuvay-ı Milliyesi olarak tanımladı: " Tatayla gerillacılığından sıyrılıp İstanbul liginin fenli ve garplı kadrosuna cephe tutarak geleceğe yol açtı"[55] İstanbul Liglerinde yer alan ilk Türk takımı Galatasaray oldu[56]. Buradan hareketle 1905-1908 tarihleri arası dönemi, Galatasaray açısından klasik bir dönemden ziyade destansı milli misyonun temsilciliğini yüklendiği bir dönem olarak telakki etti.

Ruşen Eşref, II. Meşrutiyet'in Galatasaray ve Türk futbolu açısından bir dönüm noktasını olduğunu ortaya koydu. Ona göre bu dönemde Galatasaray ilk şampiyonluğuna kavuşmasının yanında kulübe/futbolculara yönelik baskılar da ortadan kalktı. Çayırlarda engellemeler olmadan antrenmanların/maçların yapılmasının yanında istibdat döneminde İngiliz nüfuzunun etkin/gayri Türk unsurlarının yoğunlukta olduğu Moda ve Kadıköy Kulüpleri eski gücünden uzaklaşmaya başladı[57]. Bu yeni dönemde Papazınbağı'nda maç oynanan yerin etrafı korunaklarla kapatılarak maçlar paralı hale getirildi. Seyircilerin gölgede oturup maç izlemesiyle futbolda konfor dönemi başladı. Bu değişim rüzgârı sonucunda ayrı tribünde olsa da kadınlar maç izlediler. 1911'de Macar Kolojvar takımını İstanbul'a davet eden ve yeni bir gelenek başlatan takım Galatasaray Kulübü oldu. 'Yaşa Yaşa Yaşa' sloganı ilk defa bu maçta kullanıldı[58]. O, Galatasaray'ın birçok alanda/uygulamada ilklerin takımı olduğunu savundu. Yeni dönem ile birlikte özellikle Galatasaraylı futbolcu Hüseyin ve Hasan'ın kendine özgü ve kişisel becerileri öne çıkaran (artistik hareketler) Türk futboluna bireyselliği ön plan çıkaran yeni bir ekolü de kazandırdı. II. Meşrutiyet dönemi Galatasaray'ın yabancı transferlerini ise "milli kuvvetlere Batılı unsurların katılması" olarak yorumladı[59]. Yabancı oyuncuların Galatasaray'a transferini milli gövdeye farklı unsurların eklemlenmesi olarak değerlendirdi.

55 Ünaydın, *age.,* s.60.

56 Oral, *age.,* s.50. Ali Sami Yen ise Galatasaray'ın oynadığı ilk maçın 1904 tarihinde olduğunu söyler. (Oraloğlu, *age.,* s.120.)

57 Ünaydın, *age.,* s.112.

58 Ünaydın, *age.,* s.122-157.

59 Orest Ermitec, Rees, Mısırlı Muhsin Yeğen, Galatasaray'a gelen yabancı oyunculardı. (Ünaydın, *age.,* s.159.)

Sonuç

Ruşen Eşref, Galatasaray'ın geçirdiği tarihsel evreyi, tanıklık ettiği olayları aktararak aydınlatılmasında önemli rol oynar. Galatasaray misyonunun gelişimini sultani ile birlikte ele alır. Bu misyonun şekillenmesini, sultanide okuyan bazı öğrencilerin bireysel çabalarına yorar. Eğitim ile sporun iç içe geçtiği süreçleri dönemlendirmesi, onu Galatasaray ile ilgili çalışma yapanlardan farklı bir yere taşır. Sultani ile sporun gelişimini dönemsel evrelere ayırırken Galatasaray'ın çalışma/maç/antrenman yaptığı alanları da Anadolu-Rumeli Yakası Çağı diye ikiye ayırması spora yaklaşımındaki farklılığını yansıtır. Son evrede kurulan Galatasaray Futbol Kulübü'nün kuruluşunu milat olarak yorumlar. Galatasaray'ın gelişiminin tarihsel evrelerini siyasetin/rejimin aldığı tavırla ilintilidir. II. Abdülhamid dönemi kendine özgü siyasi tavrın Galatasaray'ın gelişimini olumsuz yönde etkilediğine yer verirken İttihat ve Terakki dönemini ise iç dinamiklerde değişen yeni siyaset tavrından Galatasaray açısından olumlu bir dönüm noktası olarak okur. İttihat ve Terakki'nin yaklaşımlarına paralel şekilde İsveç usulüyle sporda bireycilikten toplumculuğa evrilen bir intikal devri yaşandığını kabul eder. II. Meşrutiyeti ürettiği milli havayla farklı spor dallarında profesyonelleşmenin yanında Galatasaray'ın millileşmesinde/yabancı etkilerden sıyrılmasında önemli bir evre olarak görür. Galatasaray'a gelen yabancı oyuncularla ilgili bilgileri aktarırken Türkçe konuşmaları, Türkiye'yi sevmeleri üzerine odaklanır. Futbol tekniklerinden daha çok millî çizgiye yakın olup-olmamaları üzerinde durur. Ona göre II. Meşrutiyet ile birlikte futbolun görünürlüğü değiştiği gibi, milli çizgiye evrilmesi de hızlanmıştı. İmogen takımı ile oynanan maçı bile sportif faaliyetlerden ziyade Türklük penceresinden okuyarak Türklüğün bir başarısı olarak yorumlar. Galatasaray'ın yabancı yabancı transferlerini, yabancı unsurların milli unsurlara katılması olarak görür. Sporun durumu ile ilgili analizlerinde Türklük telakkisi/hassasiyeti başat bir rol oynar. Kuva-yı Milliye tabirini kullanarak Galatasaray'ı yabancı etkilere karşı milli misyonun taşıyıcı olarak tanımlaması, sportif başarılardan çok zihninde tasavvur ettiği ideolojik beklentilerle izah edilebilir. Spordan ziyade Galatasaray'ı siyasetin/rejimin ürettiği millilikle örtüşüp örtüşmediğiyle ilgilenir. İlk Türk kulübü olarak Galatasaray görürken Beşiktaş'ı yok sayar.

Galatasaray'ın Fenerbahçe'yi doğurduğu iddiaları hiçbir kaynakta/hatıralarda geçmeyen farklı bir yorum olarak karşımıza çıkar. Bu tespitini, Cumhuriyet Halk Partisi'nden Demokrat Parti'nin ortaya çıkmasına benzetmesi, siyasi literatürle/terminojiyle sporun iç içe geçtiğine önemli bir örnektir. İki

takım arasında yaptığı karşılaştırmalarda ilginç detaylar vardır. Galatasaray'ı eğitimin/sultaninin ürettiği, ortaya çıkarttığı takımdan/kulüpten ziyade bir kültür ocağı olarak değerlendirirken Fenerbahçe'yi bu misyonu taşımayan bir semt, birtakım olarak tanımlaması, öznel yaklaşımını içerir. Fenerbahçe'nin istibdat döneminden çok fazla etkilenmemesini ve hürriyet ortamından beslenmesini, İttihat ve Terakki'nin Fenerbahçe'yi tercih etme sebebi sayar. Galatasaray ekolüne farklı/zengin bir anlam yüklemeye çalışır. İttihat ve Terakki'nin Fenerbahçe'yi desteklediği iddialarına karşın izciliğin gelişimi ve Galatasaray futbol takımında kalecilik yapan Ahmet Robenson'un İttihatçı olması ilginç bir ayrıntı olarak karşımıza çıkar. Fenerbahçe'nin ortaya çıkışını Sünnilikten kopan Şiiliğe benzetmesi, spor terminolojisinin dışına çıkan farklı bir örnektir. Eserin en orijinal yanı, futbolcuların özelliklerinden bahsederken Millî Mücadele ve Cumhuriyet döneminde farklı alanlarda aldıkları rollerden bahsetmesi olur.

Kaynaklar

Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.18.1.2 /109. 60.1.

BCA.30.10/74.490.11.

BCA, *30.18.1.2 /43.15. 6.*

BCA, 30.18.1.2 /48.70.13.

BCA, *30.18.1.2 /105.20.6;*

Dışişleri Diplomatik Arşiv, 534/37338.149774.8.

TBMM Arşivi Ruşen Eşref Tercüme-i Hal Dosyası, No. 442.

United Kingdom (İngiliz) National Arşive Foreign Office (FO), 424.282.

Gazeteler

Cumhuriyet, 15 Mart 1956.

Cumhuriyet, 30 Temmuz 1943.

Ulus, 11 Ekim 1945.

Ulus, 4 Nisan 1944.

Vakit,11 Ekim 1945.

Araştırma Eserler

Birinci, Necat, *Ruşen Eşref Ünaydın,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

Daver, Abidin, "Bizde Futbol Nasıl Başladı", *Türkspor,* 26 Kanunievvel 1929.

Daver, Abidin, "Bizde Futbol Nasıl Başladı", *Türkspor,* 7 Teşrinisani 1929.

Erkin, Feridun Cemal, Dışişlerinde 34 Yıl Anılar-Yorumlar, I, TTK, Ankara 1987.

Ertuğrul, Cem, *Galatasaray Tarihi,* İstanbul 2013.

İğdemir, Uluğ, "Ruşen Eşref Ünaydın, 1892-1959", *Belleten,* C 23, S. 92, (20.10.1959), Ankara, s. 627-636.

İsfendiyaroğlu, Fethi, *Galatasaray Spor Tarihi,* İstanbul 1955.

Oral, M. Ali, *Türkiye Futbol Tarihi 1890-1912, I*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1954.

Oraloğlu, Ali, *Galatasaray Arşivi,* Haz: İzzettin Çalışlar, Galatasaray Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul 2012.

Ruşen Eşref Ünaydın Arşivi, Topkapı Müzesi Yayınları, İstanbul 1958.

Sağlam, Nuri, "Ruşen Eşref Ünaydın (1892-1959)", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C 42, s.336-337.

Sağlam, Nuri, *Ruşen Eşref Ünaydın Hayatı ve Eserleri,* Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1999.

Sağlam, Nuri, *Ruşen Eşref Ünaydın,* Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004.

Şabanoğlu, Melih, *Kuruluş: Mekteb-i Sultani'den Galatasaray Spor Kulubü'ne Türkiye'de Futbolun Erken Çağı (1904-1907),* Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul 2018.

Topuzlu, Cemil, *İstibdat, Meşrutiyet, Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım,* haz. Cemalettin Topuzlu, Topuzlu Yayınları, İstanbul 2002.

Türk Dili Tetkik Cemiyeti Bülteni, Türk Dil Kurumu, Ankara 1933.

Ünaydın, Ruşen Eşref, *Atatürkü Özleyiş ve Hatıralar,* Ankara 1957.

Ünaydın, Ruşen Eşref, *Galatasaray ve Futbol Hatıralar,* Yenilik Basımevi, İstanbul 1957.

Siyaset-Spor İlişkisine Erken Cumhuriyet Döneminden Bir Örnek: Etki ve Yankılarıyla Türk Sporunda Güneş Spor Olayı

Ahmet Gülen*

Giriş

Türkiye'de sporun ve futbolun gelişimi ve örgütlenmesi Cumhuriyet'in ilan edilmesinden bir sene önce 1922'de İstanbul'da spor kulüpleri delegelerince kurulan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'yla başlamıştır[1]. Sporun üç büyük kulübünün girişimiyle kurulan ve Türkiye Futbol Federasyonu'nun ilk örgütü olan kurumun başına Yusuf Ziya (Öniş) seçilmiştir[2]. İlk örgütlenme döneminde Türk sporunun köklü kulüplerinden Galatasaray kurulduğu tarih olan 1905'ten sonra en önemli krizini 1930'lu yılların başlarında geçirmiştir. Krizin görünürdeki nedeni kulüp içindeki profesyonellik-amatör tartışmalarına dayanmaktadır[3]. Galatasaray Spor Kulübü kuruluşundan itibaren futbolcularını okulun öğrencilerinden yetiştiren bir kulüp olarak dikkat çekmişti. Kurucu Ali Sami (Yen) başta olmak üzere Abidin (Daver), Yusuf Ziya, Nihat (Bekdik), Leblebi Mehmet, Rebii (Erkal) gibi önemli futbolcular liseden gelerek Galatasaray'ın başarısı için ter döken ve ünlü olan isimlerdir[4]. Üyelerden profesyonelleşme adına yaptığı eleştirilerle tepki çeken Eşref Şefik, 2 Şubat 1933 tarihli kongrede kulüpten ihraç edilmiştir[5]. Ancak bu ihraç kararıyla beraber başta kulübün sembol isimlerinden Yusuf Ziya Bey olmak üzere çok sayıda

* Doç. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir/TÜRKİYE, ahmet.gulen@deu.edu.tr https://orcid.org/0000-0002-6585-0212
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.455

1 *Türk Futbolunda 50 Yıl*, Futbol Federasyonu, Afşanoğlu Matbaası, Ankara 1973, s. 21.

2 *Türk Futbol Tarihi* C I, Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları, 1992, s.17.

3 Süleyman Tekil, *Galatasaray: Dünden/Bugüne: 1905-1982*, Arsem Matbaacılık Koll. Şti., İstanbul, 1983, s. 67., Ahmet Çakır, *90 Soruda Galatasaray Tarihi: 1905-1995*, Demir Ajans Yayınları, 2.Baskı., İstanbul 1995, s. 28.

4 Süleyman Tekil, *Galatasaraylılar*, Efem Turistik Koll. Şti. Yayını, İstanbul, s. 21-22.

5 "Galatasaray Kongresi münakaşalar arasında geçti", *Son Posta*, 3 Şubat 1933, s. 1.

üye Galatasaray'dan istifa etmiştir[6]. Kulüpten istifa edenlerin arasında uzun zaman Galatasaray'da bulunan sembol isimler de vardır. Bunlar arasında futbol ve atletizm şubesinin eski kaptanı Adil Giray, eski kaleci Ulvi Ziya Bey, Hüseyin Cahit'in oğlu Orhan Haydar Bey, Sadun Galip Bey, futbol takımının ve atletizm şubesinin baş kaptanı Hazım Bey yer almıştır[7].

Galatasaray'dan ayrılanların kuracakları yeni kulüp Yusuf Ziya Bey'in etrafında şekillenecekti[8]. Yusuf Ziya Bey'in İş Bankası'yla olan bağlantısından dolayı dönemin İktisat Bakanı Celâl Bey'le yakın münasebeti olduğu ve Galatasaray'da profesyonelliği savunan Eşref Şefik'in ihracına giden süreçte kulüpte amatörlüğü savunan Suat Hayri Bey'in (Ürgüplü) de Başbakan İsmet Paşa'yla olan yakınlığının Güneş Spor Kulübü'nün kurulmasında etkili olduğu ileri sürülmüştür[9]. Yani bu teze göre Galatasaray'ın bölünmesi ve Güneş Spor Kulübü'nün doğuşu Türk siyasetinde uzun seneler etkili olan İsmet İnönü ve Celâl Bayar arasındaki rekabete dayanmaktadır. Ancak bugüne kadar yapılan akademik çalışmalar içinde ne Bayar'ın ne de İnönü'nün sporla ve spor kulüpleriyle olan ilişkilerini ele alan dikkat çekici bir araştırma ortaya çıkmamıştır. Celâl Bayar'ın torunu Sayın Emine Gürsoy Naskali, kendisine e postayla gönderilen sorulara verdiği cevaplarda Bayar'ın daima sporla alakalı olduğunu, İzmir'de Altay'ın kurucuları arasında bulunduğunu kaydederek, atlı sporlara ve denizciliğe olan ilgisinden söz etmiş ve Güneş Spor'un kuruluşunda etkili olan Yusuf Ziya Bey'le olan yakın dostluğunu da teyit etmiştir[10]. İsmet İnönü'nün torunu Sayın Nurperi Özlen de e-posta aracılığıyla gönderilen sorulara cevabında İsmet Paşa'nın Güneş Spor Kulübü'nün kuruluş sürecinde etkisi olduğuna dair arşivlerinde belge veyahut bilgi bulunmadığını ifade etmiştir[11]. 1933'te kurulan kulüp kısa zamanda futbol sahalarında etkili olduğu gibi hem iktidardaki Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan, hem Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'dan ve hem de İktisat Vekili Celâl Bayar'dan büyük destek görecektir.

6 Tekil, *Galatasaray: Dünden/Bugüne: 1905-1982*, s.70., Çakır, *age.*, s. 28.

7 "Galatasaraydan çekilenler kimlerdir?", *Olimpiyat*, 14 Temmuz 1933, s.6.

8 Behram Kılıç, *İstanbul'un 100 Spor Olayı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2010, s. 104.

9 Mehmet Şenol, *Gayrı Resmi Futbol Tarihi*, Mundi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2021, s. 20-21. Suat Hayri Ürgüplü'nün yakın tarihlerde çıkan hatıratında Galatasaray'daki bölünme ve Güneş Spor'dan bahis yoktur. *Beyefendi: Suat Hayri Ürgüplü'nün Anıları*, Yay. Haz. Oktay Ekşi, MD Basım Yayıncılık, İstanbul 2020.

10 Sayın Emine Gürsoy Naskali'den tarafıma gönderilen 8 Ocak 2024 tarihli e-posta

11 Sayın Nurperi Özlen'den tarafıma gönderilen 9 Ocak 2024 tarihli e-posta.

1. Güneş Spor Kulübü'nün Kuruluşu, Gelişimi ve Faal Olduğu Branşlar

Türkiye'de futbolun gelişimini beş döneme ayıran spor tarihçileri Güneş Spor Kulübü'nün faaliyet gösterdiği 1923-1951 dönemini Futbol Federasyonu'nun kurulduğu, Türkiye'nin Uluslararası Futbol Federasyonu (FIFA)'ya üye olduğu süreçten başlatmaktadır. Bu 18 yıllık evrenin Üç Büyükler dışında en etkili takımı Güneş Spor Kulübü olmuştu[12]. İç anlaşmazlıklar sonucu Galatasaray'dan ayrılan spor adamlarının kuracakları yeni kulübe dair çıkan ilk haberlerde yeni takımın adının "Sarı-Kırmızı kulüp" olacağı bizzat Eşref Şefik tarafından duyurulmuştur[13]. Haberden de anlaşılacağı gibi yeni kulüp kendisine Galatasaray'ın renkleri olan sarı-kırmızıyı isim olarak seçmişti[14]. Bu ve benzeri tercihler iki kulüp arasında büyük bir rekabete neden olacaktır.

Gazetelerdeki haberlere göre "Sarı-Kırmızı" adını benimseyen kulübün futbol şubesi kurulunca ilk olarak yabancı bir takımla maç yapması için teşebbüslere başlanmıştır. Yeni kulübün binası için bazı inşaat firmalarıyla temasa geçilirken ilk planda tadilat işlemlerine müsait olan binaların tercih edileceği de açıklanmıştır[15]. Kulübün kuruluşu aşamasında Galatasaray'ı destekleyen basında aleyhte yazılar çıkmıştır. Galatasaray'ın kolaylıkla yıkılmayacağı tezini savunan yorumlarda "Sarı-Kırmızı doğmadan ölmüştür" denilerek, kulüpten ayrılanların sadece "kendi benliklerini düşünen kimseler oldukları" ileri sürülerek "Galatasaray'ın öz evlatlarının vatan için çalışmaya devam etmeleri" istenmiştir[16].

Yeni kulübün isim olarak benimsediği "sarı-kırmızı"nın Galatasaray'la özdeşleşen renkler olduğu ve bunun resmî makamlarca da tespit edildiği, 28 senelik kulübün renklerini bir başka takımın ad olarak kullanamayacağı haber verilmiştir[17]. Ayrıca İstanbul Valiliği de bu isimle bir avcılık kulübü olduğu gerekçesiyle "Sarı-kırmızı" isminin alınamayacağını bildirmişti[18]. Vilayetin bir başka gerekçesi yeni kulübün sadece 25 üyesine karşılık Galatasaray'ın

12 *Türk Futbol Tarihi* C I, s.17.

13 "Galatasaray'dan ayrılan bir kısım âza yeni bir kulüp tesis ediyorlar", *Akşam*, 19 Haziran 1933, s. 8.

14 *Türk Futbol Tarihi* C I, Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları, 1992, s.27. Renklerin sarı-kırmızı-beyazdan oluştuğu bildirilmiştir.

15 "Sarı-kırmızılı kulübün binası, *Akşam*, 19 Haziran 1933, s. 8.

16 "Sarı-kırmızı klüp doğmadan öldü", *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1933, s. 5.

17 "Sarı-kırmızı Galatasarayın öz rengidir", *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1933, s. 5.

18 Mehmet Ali Gökaçtı, *"Bizim İçin Oyna": Türkiye'de Futbol ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 126.

1760 üyeye sahip oluşudur[19]. Yani sarı-kırmızı renkleri temsil hakkı Galatasaray'ın olacaktı.

İki taraf arasında daha başlangıç aşamasında büyük bir çekişmeyi haber veren bu gelişmeler sürerken bir yandan yeni kulübün futbol şubesi Galatasaray'ın ezeli rakibi Fenerbahçe'nin sahasında idmanlarını sürdürüyordu. Fenerbahçe Stadı'nda ilk idman maçını yapan Sarı-Kırmızı takımın rakibiyle 2-2 berabere kalışı sonrası Zeki Rıza'nın açıklamaları dikkat çekicidir: "…Kuvvetler arasında aşağı yukarı müsavat olunca ekzersiz maçları bile, bugünkü gibi, enteresan oluyor. Sarı-kırmızılılar böyle devam ettikleri takdirde yakında memleketin en iyi takımlarından biri olmağa namzettir"[20].

Yeni kulübün isminin "sarı-kırmızı" olmasında çıkan engellerden sonra "Ateş-Güneş" ismi benimsenmiştir[21]. Kulüp "Ateş" gibi çalışkanlarla "Güneş" gibi doğacaktı. Ve tabii Ateş-Güneş ismi sarı-kırmızıyı da çağrıştıran bir isim olarak dikkat çekiciydi[22]. 1933'ün aynı zamanda Güneş-Dil Teorisi'nin başladığı ve bundan dolayı yeni kulübün adının Güneş ismini aldığı da ileri sürülen bir tezdir[23]. 1933 yılı Ekim ayından itibaren Ateş-Güneş Kulübü'nün siyasi iktidarla ve Mustafa Kemal Paşa'yla olan ilişkileri yavaş yavaş şekillenmeye başlamıştır. 6 Ekim'de yapılan kongrede Olimpiyat dergisince "Bu teşekkülün ortaya çıkmasında büyük müzahereti görülen Cumhuriyet Halk Fırkası" (CHF) ifadeleriyle partinin yeni kulübe olan ilgisi vurgulanmıştır. Beyoğlu fırka merkezi Ateş-Güneş'in kullanımına sunulurken, burada yapılan ve 100 üyenin katıldığı kongrede Bolu Milletvekili Cevat Abbas başkan seçilmiştir[24]. Aynı toplantıda kulübün nizamnamesi de üyeler arasında görüşülerek kabul edilmiştir[25]. Başkan seçilen Cevat Abbas, genç subaylık yıllarından beri Mustafa Kemal'in yaverliğini yapan, Çanakkale ve Doğu Cephesi'nde beraber bulunan, Samsun'a çıkan isimlerden, Millî Mücadele günlerinde de yanından ayrılmayan ve hatta 1919 yılında Amasya Genelgesi'ni Gazi'nin dikte ettirdiği bir isimdi[26].

19 Tekil, *Galatasaray: Dünden/Bugüne: 1905-1982*, s. 71.

20 "Futbol maçı", *Akşam,* 23 Eylül 1933, s.4.

21 Çakır, *age.*, s. 29.

22 Ergun Hiçyılmaz, *Galatasaray: İlklerin-Takımı Avrupa Fatihi*, Ulak Yayıncılık, 3.Baskı, İstanbul 2020, s. 67.

23 Şenol, *age.*, s.113.

24 "Ateş-Güneş kongresi", *Olimpiyat*, 7 Teşrinievvel 1933, s.6., Şenol, *age.*, s. 114., Kılıç, *age.*, s. 104.

25 "Ateş güneş kulübünün kongresi", *Milliyet*, 7 Teşrinievvel 1933, s.5.

26 Kemal Arıburnu, *Atatürk ve Çevresindekiler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2.Baskı., 1995, s. 92-93.

Cevat Abbas'ın torunu Sayın Hüseyin Gürer'le yaptığımız mülâkatta kulübün Atatürk'ün emriyle kurulduğunu ve Atatürk'ün güvenini kazanmış bir isim olan Cevat Abbas'ın da Gazi Paşa'nın isteğiyle kulübün başkanı olduğunu ifade etmiştir. Gürer'e göre devlet eliyle ve Cumhuriyetin ilkelerini benimsetme amacıyla bir spor kulübü olarak Ateş Güneş ortaya çıkmıştır[27]. Mustafa Kemal Paşa bu idealler çerçevesinde kurulan kulübün başına Cevat Abbas'ın geçmesini istemişti. Galatasaray'ın bu dönemde bir denge unsuru olarak TBMM Başkanı Kazım Özalp'i "Hâmi Başkanlığa" getirmiştir[28].

Kulübün kurulduğu 1933 yılı aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin 10. yılıdır. Yeni kurulan Ateş-Güneş Spor Kulübü bu önemli yıldönümü için üç günlük bir spor bayramı programı hazırlamıştır. Programın sportif yönünü Romanya'nın Temeşvar takımıyla yapılacak futbol müsabakası ve diğer takımların aralarında yapacakları karşılaşmalar oluşturuyordu. Romen ekibiyle Fenerbahçe Stadı'nda oynayacak Ateş-Güneş'in üç günlük spor şenliğinde seyircilerin numaralı harici tribünlere 50 kuruşa girebileceği de yetkililerce belirtilmiştir[29]. Karşılaşma Eşref Şefik tarafından "Ateş-Güneş'in tarihinin başlayacağı maç" olarak lanse edilmiştir. Şefik'in değerlendirmesine göre "Cumhuriyet Bayramı için hazırlanan futbol programının ilk maçında oyuncular kendilerini görmeye gelen seyircilere iyi bir oyun izlettireceklerdir"[30]. 27 Ekim 1933 günü yapılan maçta Temeşvar'a 6-2 mağlup olan Ateş-Güneş'in maçı kaybetmesinin "deneyimsizlikten ve rakibin Macarlarla takviye edilmiş güçlü kadrosundan kaynaklı" olduğu ileri sürülmüştür[31].

Farklı mağlubiyete rağmen çalışmalarını sürdüren Ateş-Güneş Kulübü kuruluşunun ilk yıllarında Fenerbahçe'yle iş birliğini sürdürmüştür. Bu dayanışma sadece Fenerbahçe'nin sahasının kullanımıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda karma takımlar kurularak Avrupa kulüplerine karşı maçlara da çıkılmıştır. 7 Ekim 1934'te Fenerbahçe-Ateş Güneş karması Çek Bohemians takımıyla karşılaşarak 1-0 mağlup olmuştur[32]. Fenerbahçe bu maçta rakibin karşısına Ateş-Güneş'ten Rebii ve Necdet'i alarak çıkmıştı[33]. Karşılaşmadan

27 Sayın Hüseyin Gürer'le 07.01.2024 tarihinde yaptığım mülâkat.

28 Tekil, *Galatasaray: Dünden/Bugüne: 1905-1982*, s. 71.

29 "Tamışvar geliyor", *Olimpiyat*, 21 Teşrinievvel 1933, s. 13-14.

30 "Ateş-Güneş dün mağlup oldu", *Milliyet*, 28 Teşrinievvel 1933, s. 1.

31 "Ateş-Güneşin bugünkü maçile tarihi başlıyor", *Akşam*, 27 Teşrinievvel 1933, s. 8.

32 "Bohemiansla ikinci maç", *Milliyet*, 8 Teşrinievvel 1934, s. 1.

33 "Fenerbahçe Bohemyans intikam maçı", *Son Posta*, 7 Birinci teşrin 1934, s. 1.

evvel Fenerbahçe-Ateş Güneş genç takımlarının mücadelesi 2-2 bitmiştir[34]. Demek ki iki takım arasında genç takımlar bazında da dayanışma vardır, dahası Ateş-Güneş futbolda genç takım şubesi kurarak geleceğin futbolcularını yetiştirme çabasındadır.

1934 Cumhuriyet Bayramı günü Galatasaray'la yaptığı maçı galip bitiren Fenerbahçeliler, karşılaşma sonrası giyinmek üzere Ateş-Güneş Kulübü'ne gelmişlerdir. Başkan Cevat Abbas, "Kardeş Fenerlilerin kazandıkları utkularını yürekten kutlarım, sağ olun" sözleriyle sarı-lacivertli takımı kutlamıştır[35]. Bu ifadeler hem Fenerbahçe-Ateş Güneş dostluğunun bariz bir örneği olması açısından hem de Galatasaray'ın yenilmiş olmasından kaynaklı memnuniyeti ifade etmesi bakımından önemlidir. Fenerbahçe ne kadar Ateş-Güneş'in gelişimine destek oluyorsa, rakibi Galatasaray da o denli Ateş-Güneş'in faaliyetlerine engel olma uğraşı içindeydi. Nitekim Ateş-Güneş'in federe olması için yaptığı başvuruya İstanbul bölgesinin Galatasaraylı üyeleri karşı oy kullanmış; buna rağmen başvurunun kabul edilmesine engel olunamamıştır[36].

Ateş Güneş Spor Kulübü sadece en popüler spor dalı olan futbolda değil aynı zamanda güreş, denizcilik, atletizm, tenis dallarında da faaliyet göstermiştir[37]. 1935 senesinde İstanbul Güreş Şampiyonluğu'nu kazanan ve müsabakalarda 17 sporcuyla temsil edilen Güneş Sporlular bütün sıkletlerde birinci olarak 31 puanla şampiyonluğa ulaşmıştır[38]. Kulübün denizcilik şubesi de tamamlanan hazırlıkların ardından 1934 senesinin Temmuz ayında faaliyete geçmiştir. İstinye koyundaki açılış törenine bu kulübe siyasî desteğin bir belirtisi olarak CHF Emirgan ve Yeniköy şubesi üyeleri yer almıştır. Ayrıca Fenerbahçeli ve Beykozlu denizcilerin dışında kulübe üye oldukları bildirilen üniversite rektör ve hocaları da katılmıştır[39]. Kulüp Başkanı Cevat Abbas konuşmasında denizciliğin Türklerin eski uğraşlarından biri olduğunu, bir dönem ihmale uğradıktan Cumhuriyet devrinde canlandığını ifade etmiş ve sporculara başarı dilemiştir. Konuşma sonrasında Ateş Güneş Kulübü denizcilik şubesi flaması direğe çekilmiş, daha sonra denizde geçit resmi yapılmıştır. Bu törene Güneş denizcilerinin yanı sıra Fenerbahçe ve Beykoz'dan beşer futası ve birer

34 "Bohemiansla ikinci maç", *Milliyet*, 7 Teşrinievvel 1934, s. 5.

35 "Ateş-Güneş kulübünde", Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933, s. 2.

36 "Ateş-Güneş federe oldu", Milliyet, 6 Teşrinievvel 1934, s. 6.

37 Hasdemir, *age.*, s. 111., Gökaçtı, *age.*, s. 130.

38 "Güneş İstanbul Güreş Şampiyonu oldu", *Tan,* 2-12-935, s. 7.

39 "İstinye koyunda", *Olimpiyat*, 7-7-934, s. 4.

skifi katılmış, bu sırada konuk kulüpler futalarına Ateş Güneş Kulübü forsu çekmiş, geçit resmi sonrasında Fenerbahçeliler Ateş Güneş denizcilerini tebrik etmiştir[40]. Denizcilik şubesi açıldıktan kısa zaman da içinde kulübün "Ay" adı verilen dört adet tekli skif teknesi denize indirilmiştir. Henüz Türkiye'de üretilmemesine karşın Nuri Usta adlı bir sanatkâr tarafından uluslararası standartlarda yapıldığı bildirilen teknelerin yanı sıra yeni skif teknelerin de yapılacağı bildirilmiştir. Törende konuşan Başkan Cevat Abbas denizcilik şubesi sporcularının çok çalışarak büyük başarılara ulaşacağına inandığını söylemiştir[41].

2. Ateş Güneş Spor Kulübü'nün Hedefleri Hakkında Yorumlar ve Kulübün Siyasî İktidarla Münasebetleri

Galatasaray gibi kökeni liseye dayanan bir kulübün içinden doğan Ateş-Güneş Spor Kulübü'nün sportif tesislerine ve faaliyetlerine değinmeden evvel nizamnamesinde belirtilen bazı hususlara değinmek yararlı olacaktır. Örneğin 2. maddede belirlenen şu amaç dikkat çekicidir: "Gençleri memleket müdafaasına hazır edecek şekilde yetiştirme"[42]. Bu doğrultuda ana spor branşı futbol olmak üzere dağcılık, atıcılık, binicilik, jimnastik okçuluk gibi spor dallarına eğilme hedefi de vurgulanmıştır. Bir başka faal olunacak saha da dilde sadeleşme çabalarına destek verecek biçimde "Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin esasları doğrultusunda çalışmak, gençleri sosyal alanda eğitmek" olarak tespit edilmiştir[43]. Yani Cevat Abbas'ın başkanı olduğu kulüp devrim amaçları doğrultusunda bir gençlik yetiştirme misyonu üstlenmiş oluyordu. Nitekim Edebiyat Fakültesi Reisi Prof. Fuat Köprülü, lokal binasındaki bir konferansta şöyle bir değerlendirme yapmıştır: "Ateş-Güneş hep bildiğiniz gibi, sadece bir spor kulübü değil, millî benliğimizi içtimaî varlığımızı yükseltecek, her şeyle alakası olan bir kültür ocağı, inan ve ülkü kaynağıdır. Burada toplanan insanlar, Türk gençliğinin yalnız beden terbiyesini, maddi sıhhatini değil, ondan daha evvel ve çok daha fazla kültür terbiyesini ve manevî sıhhatini düşünenlerdir. Türk sporcusu, çelik vücudu kadar sağlam, temiz bir ruha, işlenmiş bir dimağa sahip olmalıdır ki Türk'e, inkılâba, Gazi'sine lâyık sayılabilsin"[44].

40 "İstinye koyunda", *Olimpiyat*, 7-7-934, s. 4.

41 "Ay denize indirildi", *Olimpiyat*, 11-8- 934, s. 15.

42 Gökaçtı, *age.*, s. 127.

43 Gökaçtı, *age.*, s. 127.

44 "Ateş-Güneş Konferansı", *Olimpiya*t, 24 Mart 1934 (dergiden ayrı basım metin)

Fuat Köprülü'nün bu sözleri siyasal iktidarla o dönemde bütünleşen akademik çevrelerin Ateş-Güneş Kulübü'ne bakışını ve nizamnamede belirlenen ilkelerin bir bakıma o çevrelerce de benimsendiğini gösteren mühim bir örnektir. Edebiyatçı ve aynı zamanda CHF milletvekili olan Aka Gündüz kulübü ziyareti sonrasında izlenimlerini dile getirdiği yazısında iktidarın kulüpten beklentileriyle ve siyasîlerle Ateş-Güneş'in ilişkisini aktaran önemli ifadeler yer almıştır. Gündüz, ilk olarak "Ankara'daki Anadolu kulübünden sonra Türkiye'nin hiçbir sosyetesi (Ateş-Güneş) kadar güzel… ülkülü bir şey kuramamıştır…" değerlendirmesinde bulunmuştur[45]. Gündüz'ün belirttiği Anadolu kulübü de Cumhuriyetin ilk yıllarında CHF iktidarı eliyle kurulan önemli bir kültür ve sosyal faaliyet mekanıydı. Gündüz'ün yazısında kısa sürede iktidarın gözdesi haline gelen kulübün Mustafa Kemal Paşa'yla olan bağını ortaya koyan şu satırlar çok önemlidir: "Güneş; En büyüğümüzün doğuş adıdır. Ateş te o adın hızını gösterir"[46]. Başkan Cevat Abbas'ın geçmişte yaveri olduğu Mustafa Kemal idealine bağlılığına da değinen Aka Gündüz, "(Ateş-Güneş)'in sporda ülküsü sağlam ve zengin kafalı; sağlam ve zengin karakterli; sağlam ve zengin gövdeli bir gençlik yetiştirmek ve içtimai bölüsünde yolu cemiyet hayatını her bakımdan yükseltip, olgunlaştırmak"[47]… Aka Gündüz, İktisat Vekili Celâl Bey'in kulüple olan bağına ve kuruluştaki rolüne de şöyle değinmiştir: "Bütün siyasî, silahlı ve millî mücadelelerde; bütün malî ve iktisadi mücadelelerde ak ve ünlü bir varlık gösteren Celâl Beyi; Türk gençliğini ateşli ve güneşli bir benlikle yetiştirme yolunda da en ön dizide görüyoruz. (Ateş-Güneş) denilen bu ülkü kaynağının kuruluşunda harcadığı terle ettiği yardımın önünde memleket hesabına baş eğmeliyiz"[48].

Cevat Abbas'ın başkan seçilmesiyle Ateş-Güneş Kulübü'nün Mustafa Kemal Paşa'yla yakın münasebetleri başlamıştır. 1933 yılbaşı günü Gazi'ye Ateş-Güneş Kulübü adına Cevat Abbas tarafından Cumhurbaşkanı'na Genel Sekreter Ruşen Eşref aracılığıyla şu mesaj gönderilmiştir: "Büyük Türk milletinin en büyük deha güneşi ile aydınlanan ufuklarına doğru daima aynı istikamette yürüyecek olan Ateş-Güneşliler namına büyük rehbere ebedi sıhhat ve saadet temennisi ile yeni yılı kutlularken mübarek ellerinden en derin saygı ile öptüğümün arzını rica ederim efendim"[49]. Mustafa

45 "(Ateş-Güneş)te güneşlendim", *Milliyet*, 21 Eylül 1934, s. 1.
46 "(Ateş-Güneş)te güneşlendim", *Milliyet*, 21 Eylül 1934, s. 6.
47 "(Ateş-Güneş)te güneşlendim", *Milliyet*, 21 Eylül 1934, s. 6.
48 "(Ateş-Güneş)te güneşlendim", *Milliyet*, 21 Eylül 1934, s. 6.
49 "Ateş-Güneşden Gazi Haz. çekilen telgraf", *Olimpiyat*, 6 Ocak 1934, s. 4.

Kemal'in mesaja verdiği cevapta gençlerin ilgisinden memnun olduğu ve Ateş Güneş gençliğine teşekkür ve tebriklerini ilettiği bildirilmiştir[50]. Mustafa Kemal Paşa adını bizzat verdiği kulübü iki kez de ziyaret etmiştir. İlk ziyaretin tarihi 30 Ocak 1935'tir[51]. Mustafa Kemal Atatürk'ün geldiği günün "Güneşliler bayramı" olarak her sene kutlanması kararı alınmış, ayrıca 30.1.1935 gününün mermere kazılarak sporcular salonundaki Gazi büstünün altına asılmasına idare heyeti tarafından karar verilmiştir[52]. 15 Şubat 1935 tarihinde Atatürk bu kez saat 18:00'de kulüpte verilen çay ziyafetinde bulunmuş ve Dolmabahçe Sarayı'na gece yarısı dönmüştür[53]. Mustafa Kemal Paşa ziyaretleri sırasında Güneş Kulübü'nün şeref defterini de imzalamıştır[54]. Güneş Spor Kulübü'nün 15 günde bir düzenlediği ve tüm üyelerin hazır bulunduğu ziyafete gelen Atatürk'ü "Yaşasın Güneşimiz" sloganıyla karşılayan Güneş Sporlular büyük sevinç ve coşkuyla dolu bir gece geçirmiştir. Atatürk, kulüp salonunda General Fahrettin Altay ve Prof. Fuat Köprülü'yle öz Türkçe üzerine sohbet ettiği basında çıkan haberlerde yer almıştır[55]. Atatürk'ün lokalde oturduğu yerin daha sonra şeref köşesi haline getirildiği ve kahve içtiği fincan da saklanmıştır[56].

Atatürk'ün Güneş Kulübü üzerindeki etkisi de önemlidir. Örneğin kulübün ambleminin ortasında yer alan Güneş'in Atatürk'ü sembolize ettiği, güneşin ışınlarının da CHF'nın altı ilkesini simgelediği öne sürülmüştür[57]. Atatürk'ün kulüp üzerindeki etkisini belirgin hale getiren olay ise Ateş-Güneş adının Güneş olarak değiştirmesidir. Bir teze göre ateşe ve güneşe tapan insanları hatırlattığı için bu ad Mustafa Kemal Paşa tarafından uygun bulunmamıştı[58]. Nitekim kulübün 1934 sonunda yapılan genel kurul toplantısında Atatürk'ün verdiği Güneş adı üyelerin alkışları arasında kabul edilmiştir. Başkan Cevat Abbas Gürer toplantıdaki konuşmasında birinci senesini bitiren kulübün

50 "Gazi Haz. cevabı", *Olimpiyat*, 6 Ocak 1934, s. 11.

51 Özel Şahingiray, *Atatürk'ün Nöbet Defteri: 1931-1938*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1955, s. 351. Kimi kaynaklarda ziyaretin tarihi yanlış verilmiştir. Doğan Yıldız, *Atatürk ve Spor*, Telebasın YAyıncıoık Reklamcılık İletişim Ltd. Şti., İstanbul 2008, s. 316.

52 Halûk San, *Belgeleri ile Türk Spor Tarihinde Atatürk*, Türk Spor Vakfı Yayınları, 1981, s. 114.

53 Şahingiray, *age.*, 356.

54 Şenol, *age.*, s. 116.

55 San, *age.*, s. 114.

56 Cem Atabeyoğlu, *Atatürk ve Spor*, Hisarbank Kültür Yayınları, 1981, s. 87.

57 Şenol, *age.*, s. 117.

58 Hacı Hasdemir, *İstanbul'un 100 Spor Kulübü*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2010, s. 111.

"Büyük Atatürk'e şükran duygularını" ifade ettikten sonra "Biz Güneşliler bu kutlu adın erdemi ve eri olmaya bütün varlığımızla çalışacağımız kuşkusuzdur" demiştir[59]. Gürer ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığı gün olan 19 Mayıs'ın Güneş için bayram günü ilan edilmesini teklif etmiş ve bu teklif de kabul edilmiştir[60]. Ne var ki, Cevat Abbas Gürer'in hatıratında Güneş Spor'a ait olan kısımda sadece başkan olarak yaptığı iki konuşmanın metnine yer verilmiştir[61]. Bu metinlerden başka Gürer'in Güneş Spor Kulübü'ne nasıl başkan seçildiği, başkanlık sırasındaki faaliyetleri, kulübün gelişimi ve kapanışı gibi konularda bilgi bulunmamaktadır.

Kuruluşundan sonra Güneş Spor Kulübü'ne yakın ilgi gösteren siyasetçilerin başında İktisat Vekili Celâl Bey gelmiştir. 8 Şubat 1934 Perşembe akşamı kulüp binasında verilen konferansı izlemeye gelen Celâl Bey daha sonra düzenlenen çay ziyafetinde de bulunmuştur[62]. İstanbul Üniversitesi Rektörü Neşet Ömer Bey'in Cumhuriyetin kültür inkılabı üzerine konuşmasını dinleyen İktisat Vekili'nin azası bulunduğu Ateş Güneş'e mensup üyelerle uzun süre sohbet ettiği bildirilmiştir[63]. Kulüp ayrıca üyesi bulunan Celâl Bey adına bir de çocuk günü tertip etmiştir. Basındaki haberlere göre üyelerin ve Ateş Güneş'e gönül verenlerin 4-14 yaş arasındaki çocuklarının yer aldığı gün "Celâl Bey adına izafe edilmiş" ve bu anlamlı güne İktisat Vekili'nin torunu Demirtaş da katılmıştır[64]. Celâl Bey, Ateş Güneş'i Ankara turnesinde de takip etmiş ve İstanbul ekibinin Gençlerbirliği'yle yaptığı maçı izlemiştir. Aynı maça Adliye Vekili Saracoğlu Şükrü de gelmiş ve Ateş Güneşlileri federe edilmeleri sonrası ilk deplasmanda Başkent'e geldikleri için tebrik etmiştir[65]. Karşılamaya gelenler arasında İnhisarlar Vekili Rana Bey ve askerî fabrikaların çalışanları da bulunmuştur[66]. Celâl Bey sonraki dönemde de sıklıkla Güneş'in maçlarını izlemeye gelecektir.

59 San, *age.*, s. 113.

60 San, *age.*, s. 114.

61 *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer: Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 Yıl*, Yay. Haz. Turgut Gürer, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2006, s. 327-333.

62 "İktisat vekili bu akşam gidiyor", *Milliyet*, 9 Şubat 1934, s.1., "Celâl Bey", *Akşam*, 9 Şubat 1934, s. 2.

63 "İktisat Vekilimiz Ateş Güneşi Şereflendirdiler", *Olimpiyat*, 10 Şubat1934, s. 16., "Kültür inkılâbımız", *Cumhuriyet*, 9 Şubat 1934, s. 6.

64 "Ateş-Güneş çocuklarının Celâl Bey günü", *Olimpiyat*, 24 Şubat 1934, s. 7.

65 "G. Birliği: 4 Ateş-Güneş: 1", *Olimpiyat*, 27-10- 1934, s. 4.

66 "Dünkü futbol maçı", *Hakimiyeti Milliye*, 27 1. Teşrin 1934, s. 5.

1934 yılında 19 Mayıs münasebetiyle düzenlenen Atatürk Spor Bayramı'na üç büyük kulüp başta olmak üzere Güneş Spor ve diğer İstanbul kulüpleri de katılmıştır. 24 Mayıs günü Güneş Kulübü önünden başlayan törene sporcular katılmıştır. Taksim Atatürk Anıtı'na kadar yürüyen kafile abideye çelenk koymuştur[67]. Kalabalık bir seyirci topluluğunun izlediği törenden sonra stadyuma geçilmiş ve burada Cevat Abbas, 19 Mayıs üzerine bir konuşma yapmış ve sporculara ant içirmiştir. Antta Türk gençliğinin Atatürk'e bağlılığından, O'nun ülküsünden ayrılmama ve gerekirse bu uğurda gençliğin canını vereceğinden söz edilmiştir[68]. Andın sonrasında spiker tarafından okunan "Atatürk-Güneş marşı" hazır bulunanlar tarafından tekrarlanmıştır[69]. Öğleden sonra Fenerbahçe Stadı'ndaki sporcu gösterilerinin arkasından Fenerbahçe-Galatasaray muhteliti Beşiktaş-Ateş Güneş muhtelitine 3-2 yenilmiştir.

3. Güneş Spor Kulübü'nün Tesisleşmesi ve Sosyal Faaliyetlerinden Örnekler

Güneş Spor'un tarihi açısından en çok merak edilen konulardan birisi yeni oluşan bu kulübün kısa zamanda nasıl büyük bir lokale ve sosyal imkanlara sahip olabildiği hususudur. Bu konuda savunulan görüş devletin olanaklarıyla bu kulübe emval sağlandığı iddiasıdır, fakat buna dair elde herhangi bir belge bulunmamaktadır[70]. Kuruluşundan kısa zaman sonra İstanbul Taksim'de Sıraserviler Caddesi'nde 20 numaralı binaya yerleşen Güneş Spor lokalin düzenlenmesi için hazırlıklara başlamıştır. Sporcular için dinlenme salonlarıyla idarecilerin yer alacağı odalar binanın üçüncü katına yapılmış, alt katın sporcuların soyunma odalarına, duş ve masaj salonlarına ayrılacağı da bildirilmiştir. Ayrıca baştan beri dayanışma içinde olunan Fenerbahçe'nin sporcuları için de bir oda hazırlandığı belirtilmiştir[71]. 1930'larda İstanbul'da sporun başta gelen merkezi Taksim'di. Güneş Spor'un kısa zamanda sahip olduğu bir başka tesis Taksim'de bulunan ve Tavn adıyla ün yapmış olan tenis kortlarıdır[72]. Bunun dışında Güneş Spor Taksim Stadı'nın bir hissesini de satın alacaktır. Buna dair çıkan haberlerde Fenerbahçeli Zeki Rıza Bey'in hissesinin satın alındığı yazılırken yeni takımın uzak sahalarda idman

67 "Atatürk Spor Bayramı dün heyecanla kutlandı", *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1934, s. 10.

68 "Tören tafsilatı ve Cevat Abbas'ın söylevi", *Kurun*, 25 Mayıs 1934, s. 6.

69 "Atatürk Spor Bayramı dün heyecanla kutlandı", *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1934, s. 10.

70 Şenol, *age.*, s. 114., Gökaçtı, *age.*, s.129., Hiçyılmaz, *age.*, s. 67.

71 "Ateş-Güneşin Yılbaşı Eğlentisi", *Olimpiyat*, 23 Aralık 1933, s. 17.

72 "Ateş-Güneşin Yılbaşı Eğlentisi", *Olimpiyat*, 23 Aralık 1933, s. 17.

yapma külfetinden kurtulacağı da ifade edilmiştir[73]. O yıllarda stadı olmayan Galatasaray, Taksim Stadı'nı kendi sahası sayıyordu ve %25'lik hissenin Güneş'e geçmesine karşı tepki gösterilmişse de sonuç alınamamıştır[74]. Satış sonrasında Taksim Stadı'nın Galatasaray ve Güneş arasında ortak kullanılacağı ve buna dair uzlaşı sağlandığı da belirtilmiştir. Fakat hisse satışının nasıl yapıldığı, Güneş'in kaç para ödediği, mali kaynağın temini gibi konular habere geçmeyen ayrıntılardır. Bu tür sorulara kısmen yanıt olmak üzere eski millî sporcu Zeki Rıza, Taksim Stadı hisselerinin Güneş'e nasıl satıldığına dair basının sorularını cevaplamıştır. Fenerbahçe'nin sahasının olmadığı dönemde stattan hisse aldığını belirten Zeki Rıza kendi kulübünün stat sorununu çözülmesinden sonra Taksim Stadı'yla ilgisini kestiğini ve hissesini de uygun fiyat teklif eden Güneş Spor'a sattığını açıklamıştır[75]. Ancak bu söyleşide de Taksim Stadı hissesine Güneş'in ne kadar para ödediği belirtilmemiştir. Taksim Stadı meselesinin 1934'te birleşme teşebbüsü içinde olan iki kulübün arasını yeniden açtığı ileri sürülmüştür[76].

Güneş Kulübü kısa zamanda kendi binasında çeşitli sosyal etkinlikler düzenlemiştir. Örneğin lokal binasında yeni yıla girilirken bir yılbaşı eğlencesi yapılması kararlaştırılmıştı. 1934'e geçilirken yapılan yılbaşı eğlencesi aynı zamanda kulübün cemiyet hayatında önemli yer tutma hedefini göstermektedir. Eğlenceye Cevat Abbas ve üyelerin dışında aralarında yabancıların da olduğu davetliler katılmış, danslı eğlencenin yeni yılın sabah saatlerine kadar muntazam şekilde devam ettiği bildirilmiştir[77]. Kulübün önemli bir işlevini de çocukların ve gençlerin eğitilmesi ve gelişimlerine yönelik faaliyetler oluşturacaktı. Güneş'in kurulduğu 1933 senesi aynı zamanda Cumhuriyet'in toplumsal alanda bazı yeniliklere girdiği periyot olarak kabul edilir. Güneş Dil teorisi ve Türk Tarih tezi dışında spor alanında da Güneş Kulübü pek çok açıdan gençlere ve topluma örnek teşkil edebilirdi[78]. Bu doğrultuda Sıraserviler'deki kulüp binasında çocuk günü yapılmıştır. Etkinliğin "çocukların cemiyet hayatında bir kıymet olduğunu göstermek" amacıyla yapıldığı bildirilirken, 200'ü aşkın çocuğun velileriyle geldiği toplantı büyük ilgi toplamıştır. İstiklâl Marşı'yla başlayan toplantıda kulüp başkanı Cevat Abbas, Türk ana ve babasıyla çocuklarının

73 "Ateş-Güneş klübü Taksim sahasının bir hissesini aldı", *Olimpiyat*, 14-4-1934, s. 4.

74 Gökaçtı, *age.*, s. 128.

75 "Niçin sattın niçin sattım?", *Olimpiyat*, 21-4-1934, s. 3.

76 Tekil, *Galatasaray: Dünden/Bugüne: 1905-1982*, s. 71.

77 "Ateş-Güneş klübünün Eğlencesi", *Olimpiyat*, 6-1-1934, s. 5-6.

78 Şenol, *age.*, s. 113.

toplum yaşamındaki önemini ve değerini vurgulayan bir konuşma yapmıştır[79]. Atatürk'ün hayatını anlatan bir konuşmayı çocukların büyük bir ilgiyle takip ettiği, çocukların orkestra eşliğinde mekik dansı gösterisinden sonra Fuat Köprülü'nün oğlu Ateş-Güneş monoloğunu söylemiştir. Geç saatlere kadar süren etkinliğin her ayın 23. günü tekrarlanması da kararlaştırılmıştır[80]. Lokalde düzenlenen bu önemli etkinlik İpek Film tarafından filme alınmıştır. Sesli çekilen film teknik işlemlerden sonra 23 Mart'ta Melek sinemasında çocuklarla ebeveynlerine özel bir gösterimle izletilmiştir. Gösterimde iki de komedi filmi yer almış, elde edilen hasılatın Güneş Spor Kulübü'ne bırakılacağı yetkililerce açıklanmıştır[81].

4.Güneş Spor Kulübü'nün Galatasaray'la Rekabeti ve Siyasetin Spora Müdahaleleri

Güneş Kulübü asıl olarak o yıllarda futbolun profesyonelleşmesi için misyon üstlenmiş bir kulüptü[82]. Zaten Galatasaray'dan kopuş sırasında profesyonel futbolu savunanlar Güneş'i kurmuşlardı. Kuruluşu sonrasında futbolda etkin olacak Güneş Spor'un yeni bir teşekkül olarak statü gereği en alt ligden yani Üçüncü Lig'den başlaması gerekiyordu. Ancak İstanbul Spor Mıntıkası Merkez Heyeti kararıyla ve "Bu kadar güçlü bir takımın alt kümelerde yer alamayacağı" savıyla Güneş birinci kümeye alınmıştır[83]. Objektif kriterden uzak ve Güneş Spor lehine verilen kararla spora politika karıştırıldığı ve Güneş'in kurucularından Kemal Rıfat Bey'in önce heyet başkanı seçildiği ve onun etkisiyle bu kararın alındığı savunulmuştur[84]. Bu çok tartışmalı kararı alan heyetin kendi nizamnamesine uymadığı ve İstanbul merkez heyeti üyelerinin de bu kararı asla onaylamadığı ileri sürülmüştür[85]. Tartışmalı karardan sonra artık Güneş Spor ve Galatasaray'ın resmî müsabakalarda karşı karşıya gelmesinin önünde bir engel kalmamıştı. Bu dönemde Güneş Kulübü'nün Galatasaraylı bazı futbolculara Avrupa'da tahsil vaatleriyle transfer teklifleri sunması ve hatta kimini transfer etmesi taraflar arasındaki gerilimi arttırmıştır[86].

79 "Çocuk günü", *Vakit*, 24 Şubat 1934, s. 3.

80 "Çocuk günü", *Vakit*, 24 Şubat 1934, s. 3.

81 "Ateş-Güneş'in çocuk filmi dün Melek sinemasında çok beğenildi", *Olimpiyat*, 24-1-1934, s. 17.

82 Gökaçtı, *age.*, s. 133.

83 Gökaçtı, *age.*, s. 135.

84 Şenol, *age.*, s. 115.

85 "İkinci kümeden birinci kümeye geçirilen kulübler hakkında mıntıka merkezinin verdiği karar", *Cumhuriyet*, 5 İkinciteşrin 1935, s. 6.

86 Tekil, *Galatasaray: Dünden/Bugüne: 1905-1982*, s. 71-72.

Güneş Spor'un içinden çıktığı Galatasaray'la olan rekabeti 1930'lardaki Türk futbolunu şekillendiren etkenlerden biridir. Uzun süredir beklenen maç 1935'in Aralık ayı başlarında yapılacaktı. Daha karşılaşmadan evvel yapılan değerlendirmelerde baştan beri Güneş Spor Kulübü'nü engellemeye çalışan Galatasaray'ın rakibinden çekindiği, karşı karşıya gelmemek için bahaneler aradığı, maçta olası bir Güneş galibiyetinin sürpriz sayılmayacağı ileri sürülmüştür[87]. Güneş'in Galatasaray'dan transfer ettiği Faruk, Rebii, Rasih gibi futbolcular iki kulüp arasında var olan gerilimi, rekabeti ve maça ilgiyi arttırmış; iki takım arasındaki ilk karşılaşma tarihe "ayvalı maç" olarak geçmiştir[88]. Aslında Güneş'in kuruluş sürecinde etkili olan spor yazarı Eşref Şefik maç günü çıkan yazısında bindiği tramvayda iki taraftarın konuşmasından stada Galatasaraylıların dört küfe ayvayla gelecekleri duymuş; ancak doğal olarak yaşanacakları tahmin edememiştir[89]. Spor kamuoyunu epey meşgul eden ve ne anlama geldiği bir türlü çözülemeyen ayvaların takımların renklerini simgelediği taraftarlarca ileri sürülmüştür[90]. Ayvaların ne amaçla stada getirildiği maç sırasında anlaşılacaktır. Tekil'e göre Galatasaray Lisesi öğrencileri organize olarak maça iki küfe taşımışlar ve Güneş Spor'u statta ayvalarla karşılama kararı almışlardı[91].

İstanbul lig şampiyonası kapsamında oynanan ve Galatasaray'ın 6-2 kazandığı karşılaşmayı izleyen beş bin kişi arasında İktisat Vekili Celâl Bey de yer almıştır[92]. Maça ellerinde ayvalarla gelen Galatasaray seyircisi Güneş sahaya çıktığı zaman rakip futbolcuları ayva yağmuruna tutmuştur[93]. Saha temizlendikten sonra oynanan maçı hakem Nuri yönetmiştir. Müsabaka esnasında da sahaya ayvalar atılmış ancak buna rağmen devam eden karşılaşmayı farklı kazanan Galatasaray'ın taraftarları maç sonrası Güneş Kulübü önüne giderek gösteri yapmışlardır. Basındaki haberlere göre maçta daha önce statlarda duyulmayan şarkılar söylenmiştir[94]. Sonraki günlerde kulüp binasının taşlandığı da gazetelerde yazacaktır. Gazeteler Güneş'le Galatasaray arasındaki maçın o güne kadar görülmedik bir heyecana ve

87 "Galatasaray Güneş maçı", *Tan*, 27-11-935, s. 7.

88 Hasdemir, *age.*, s. 111.

89 "Elbette Galatasaray kazanmalıdır", *Tan*, 1-12-935, s. 7.

90 "Dün Taksim Stadı görülmemiş bir heyecanla çalkalandı", *Kurun*, 2 Birincikanun 1935, s. 1.

91 Tekil, *Galatasaray: Dünden/Bugüne: 1905-1982*, s. 73.

92 "Galatasaray Güneşi mağlub etti", *Cumhuriyet*, 2 Birincikanun 1935, s. 1.

93 "Misli görülmemiş bir maç", *Son Posta*, 2 Birincikanun 1935, s. 1.

94 "Misli görülmemiş bir maç", *Son Posta*, 2 Birincikanun 1935, s. 1.

hadiselere yol açtığı konusunda hemfikirdirler. Maçın hadiseli geçmesi tepkilere yol açarken, bu tepkiler daha çok Galatasaray Kulübü ve lisesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Özellikle Güneş Spor Kulübü önünde Galatasaray seyircisinin tezahüratı eleştirilirken, yazar Peyami Safa tepkisini "Galatasaray lisesi küçük çapta bir lordlar kamarası, bir asilzade mektebidir. Bu asilzadeler mektebi; Emperyalizm politikasını Türkiye'de muzaffer kılmak isteyen Fransa'dan himaye görmüştür. Bu imtiyazlı mektebin imtiyazlı talebeleri, mektep disiplini, spor yasağı, ahlâk kaidesi tanımazlar..." ifadeleriyle kaydetmiştir[95].

Peyami Safa'ya karşı tepkilerini basın aracılığıyla dile getiren Galatasaraylılar, "Galatasaray'dan yetişenler memlekete ödedikleri vazifeleri sayıp dökmek için bahane bekleyen birer manyak değildirler. Fakat kimse inkâr edemez ki bugün Galatasaray'a tecavüz edenler ellerinde sadrazam istidalarıyla ahzıasker kapılarından cephe gerisi imtiyazı dilenirken Galatasaraylılar güle oynaya siper dolduruyorlardı…"[96]. Karşılıklı ithamların da gösterdiği gibi bir futbol müsabakasından çıkan tartışmalar bir anda I. Dünya Savaşı-Mütareke dönemi-İstiklal Harbi gibi tarihi dönemeçlerde kimin ne yaptığı yahut savaşta nerede bulunduğu tartışmasına dönmüştür. Bu da temelde futbolun sportif anlamı dışında siyasal sahada da bir anlam ifade ettiğini göstermektedir.

1935 yılının en mühim spor hadiselerinden biri haline gelen karşılaşmaya dair tarafların görüşleri de önemlidir. Galatasaray genel sekreteri Osman Bey, Güneş'in kurulduğu andan beri Galatasaray'ı "ezerek ortadan kaldırma" amacında olduğu için maçın "galibiyetten öte bir şampiyona kazanma hüviyeti kazandığını" söylemiştir[97]. Osman Bey, Güneş Kulübü'nün son dönemde Galatasaraylı futbolcuların aklını çelerek transfer edişini gerilimin başka bir nedeni sayarken ayrıca şunları ifade etmiştir: "Maddi sahada Galatasarayı atalete uğratmak için de stadyumdaki vaziyet ihdas edilmiş ve Galatasaray yegâne membat varidatından bir seneyi mütecaviz zamandan beri mahrum bırakılmıştır. Halbuki Galatasaray klübü bütün seksiyonlarını en iyi vaziyette idare edebilmek için senevi 15.000 liraya muhtaçtır. Güneş klubünün belki de stadyum gibi varidat membalarına ihtiyacı yoktur"[98]. Bu ifadelerle Güneş'i ve idarecilerini Galatasaray'ı sabote etmekle suçlayan Osman Bey,

95 "Galatasaraylılar cevap veriyorlar", *Son Posta*, 3 Birincikanun 1935, s. 8.

96 "Galatasaraylılar cevap veriyorlar", *Son Posta*, 3 Birincikanun 1935, s. 8.

97 "Pazar günkü çirkin hadise", *Cumhuriyet*,5 Kanunuevvel 1935, s. 1.

98 "Pazar günkü çirkin hadise", *Cumhuriyet*,5 Kanunuevvel 1935, s. 1.

bu takımın "Karakaplı kitaba uydurularak aniden birinci kümeye alındığını ve kararla ilgili itirazların sonuç vermediğini" de belirtmiştir[99]. Galatasaray Kulübü'nün resmî görüşü olarak nitelenecek bu açıklama bu kulübün Güneş Spor'un belli çevrelerin himayesinde korunup kollandığı fikrinde olduğunu ortaya koymaktadır. Bir bakıma maçta yaşanan olayların da bu gerginliklerin neticesinde meydana geldiği ve "mazur" görülebileceği ima edilmiştir.

Olaylara dair Güneş Spor'un görüşlerini ifade eden ve haberde adı açıklanmadığı için "Güneş Spor erkânından selahiyettar bir zat" olarak yer alan yetkili Galatasaraylıların açıklamalarının "Kendilerine karşı kinle dolu olduklarının göstergesi" olduğunu ifade etmiştir[100]. Güneş'in de Galatasaray gibi bir stada ve gelire sahip olma hakkı olduğunu ifade eden yetkili, rakip takım oyuncularını "ayartma" ithamları da reddetmiştir. Olayların nasıl meydana geldiğini herkesin gördüğünü de söyleyen Güneş Spor yetkilisi hadiselerin tertip eseri olduğunu ve hakemin Galatasaraylıların sertliğine izin vererek maçın seyrini etkilediğini de ifade etmiştir[101]. Sahada çıkan olaylar gündemde öylesine yankı bulmuştu ki ünlü fıkra yazarı Burhan Felek dahi bir yazısında hadiseleri ele almış ve şu değerlendirmede bulunmuştur: "Vah futbol vah! Sen eskiden sert fakat masum bir oyundun! Ne oldu sana böyle?"[102]. İstanbul Futbol Heyeti Başkanı Fethi Başaran olayların ülke sporuna darbe vurmasından üzüntülü olduklarını söyleyerek hadise çıkaranlara sporun "Bir insanlık meselesi olduğunu öğretme zamanının geldiğini" ifade etmiştir[103].

Basında Güneş Spor'un yayın organları arasında sayılan Tan gazetesinde peş peşe olayları yorumlayan haberler çıkmıştır. Galatasaray Lisesi öğrencilerinin okulda planladığı olaylara Kültür Bakanlığı'nın müdahale etmesi gerektiğinden söz edilmiş ve Güneş Kulübü'ne kaldırım taşlarıyla saldırının "bir zabıta vakası" olduğu kaydedilmiştir. Tahkikatın neticesini beklediklerini yazan Tan, lise gençliğini fanatizme alet edenlerin derhal meydana çıkarılmasını istemiştir[104]. Yani Güneş Spor Kulübü çevreleri siyasetin hadiseye el koyması beklenmektedir. Nitekim olaylı maçın ardından 4 Aralık günü saat 15:00'te İktisat Vekili Celâl Bayar, saldırıya uğrayan Sıraservilerdeki Güneş Kulübü'nü ziyaret etmiştir. Haberde Bayar'ın gençlerle sohbet edip, başarı

99 "Pazar günkü çirkin hadise", *Cumhuriyet*,5 Kanunuevvel 1935, s. 1.

100 "Pazar günkü çirkin hadise", *Cumhuriyet*,6 Kanunuevvel 1935, s. 1.

101 "Pazar günkü çirkin hadise", *Cumhuriyet*,5 Kanunuevvel 1935, s. 8.

102 B. Felek, "Maçın tadı", *Tan*, 3-12-935, s. 3.

103 "Güneş klübünü taşlıyanlar", *Tan*, 3-12-935, s. 3.

104 "Spor değil, zabıta vak'ası", *Tan*, 4-12-935, s. 7.

dilediği yazılıdır[105]. Ancak doğal olarak büyük tepki çeken olaylara dair değerlendirmeler yapılmış olması muhtemeldir. Bu ziyaret Güneş Spor'a siyasî desteğin devam ettiğini göstermektedir.

Kamuoyunu günlerce meşgul eden olaylı maç hakkında tahkikatlar tamamlanmış ve Türkiye Futbol Federasyonu'nun, Hakem Komitesi'yle yaptığı toplantıda karşılaşmanın hakemi Nuri'ye ceza verilmesi kararlaştırılmıştır. Cezanın gerekçesinde hakem Nuri'nin Galatasaraylı Lütfi'yi kasti faullerine rağmen oyundan ihraç etmediği; sahanın Güneş tarafına atılan ayvalara rağmen maçı tatil etmediği için kusurlu olduğu bildirilmiştir. Hakem Nuri verilen cezaya göre 1936 Ağustosuna dek resmî ve özel hiçbir karşılaşmayı yönetemeyecektir[106]. Ayrıca olaylar nedeniyle Güneş-Galatasaray maçlarının kulüpler arasında normal ilişkiler kurulana kadar seyircisiz oynanmasına da karar verilmiştir[107]. Güneş Spor, İstanbul Ligi'ndeki ilk sezonunda 5. sırada yer almış ve çift devreli oynana sezonun ikinci yarısındaki Galatasaray-Güneş maçı lig mevsiminin uzadığı gerekçesiyle yapılmamıştır[108]. Ancak Tekil'e ilk maçın olaylı geçmesiyle ikinci maçın oynanması sakıncalı bulunmuştur. Bu karar ligde bir maç eksikle ikinci sırada kalan Galatasaray'ı şampiyonluktan etmiştir[109].

1936'da Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın yerine Türk Spor Kurumu'nun kurulmasıyla Türk sporu "*devletin malı*" haline gelmiştir. Cumhurbaşkanı Atatürk'ün Avrupa'daki spor yönetim modellerini inceleterek Almanya'daki sistemin uygun olacağı uzmanlar tarafından dile getirilince bu model benimsenmiş ve Türk Spor Kurumu Cumhuriyet Halk Partisi'ne (CHP) bağlanmıştır[110]. Kurumun CHP'ye bağlanması kararı CHP yönetimi tarafından uygun bulunarak 22 Ağustos 1936 tarihinde kabul edilmiştir[111]. Böylece Türk sporu devletten çıkarak parti kontrolü altına girmiştir[112]. Türk Spor Kurumu'nun CHP'ye bağlı kaldığı 1936-1938 arası devrede futbolun

105 "Celâl Bayar Güneş klübünde", *Tan*, 5-12-935, s. 7.

106 "Federasyonun Aldığı Mühim Kararlar", *Tan*, 7-12-935, s. 1.

107 "Federasyonun Aldığı Mühim Kararlar", *Tan*, 7-12-935, s. 1.

108 *Türk Futbol Tarihi* C I, s. 50.

109 Tekil, *Galatasaray: Dünden/Bugüne: 1905-1982*, s. 73.

110 Cem Atabeyoğlu, "Cumhuriyet Döneminde Spor Politikası", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* C 8, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 2192.

111 *BCA*, Fon No. 30490, Kutu No. 13, Dosya Gömleği No. 16.

112 Atabeyoğlu, agm., s. 2192.

başında önce Hamdi Emin Çap, sonra Sedat Rıza İstek bulunmuştur[113]. Cumhuriyetin ilanının 13.yıldönümü olan 29 Ekim 1936 günü İstanbul bölgesindeki bütün spor kulüpleri CHP'ne girmiştir[114]. Törende bir konuşma yapan İstanbul Valisi ve CHP İstanbul İl Başkanı Muhittin Üstündağ, Türk Spor Kurumu 8. Genel Kurulu'nda alınan kararı uygulayarak bir formalitenin yerine geldiğini söyleyerek, "Türk sporcusu zaten Kemalizmin öz çocuğu ve spor, inkılâp ve yükselme davasının yenilmez kalelerinden biri olduğundan bu karar aslında ve hakikatte hiçbir şey değiştirmiş değildir..." değerlendirmesinde bulunmuştur[115].

Galatasaray'la Güneş arasındaki ikinci maç bir sene sonra Aralık 1936'da oynanmıştır. Müsabaka öncesi Eşref Şefik, iki takımı "cephelerde karşılıklı çarpışan düşman kardeşlere" benzettiğini yazmıştır[116]. Bu ifade basın için futbolun bir spor karşılaşmasından çok öte anlam taşıdığını, hatta benzetme dahi olsa bir harp oyunu şeklinde algılandığını gösteren önemli bir örnektir. İlk maçtaki olaylardan sonra taraflar arasındaki yapılan bu karşılaşmaya sporcular kol kola çıkmışlar ve mücadele 1-1 sona ermiştir[117]. Bu karşılaşmaya lider çıkan Güneş Spor bu kez 12 takımlı ve tek devre usulüne göre oynanan ligi birinci tamamlayan Fenerbahçe'nin arkasından ikinci sırada yer almıştır[118]. 1936'da ayrıca futbolda bir yenilik olarak Millî Küme müsabakaları düzenleme kararı alınmıştı. Sezon sonunda deplasmanlı yapılacak ligde İstanbul liginde ilk dörde giren takımlarla, Ankara ve İzmir'de ilk iki sıraya giren takımlar mücadele edeceklerdi[119]. Ancak bu ligde ilk sezondaki Galatasaray-Güneş maçı da olaylı geçecekti.

4 Temmuz 1937'de bu kez Fenerbahçe'nin sahasında yapılan Galatasaray-Güneş maçında da olaylar çıkmıştır. Millî küme maçı öncesi Galatasaray'ın 29 puanla ikinci, Güneş Spor'un 25 puanla ligde dördüncü olduğu ve tarafların maç sırasında sinirli vaziyetinin oyuna tesir edebileceği bildirilmiştir[120]. Maçı yönetecek hakem ilginç bir yöntemle belirlenmiş, kurada adı çıkan Sait Selahattin karşılaşmayı idare için her iki kulüpten kendisine "itimat

113 *Türk Futbolunda 50 Yıl*, s. 22.

114 "Spor kulüpleri Partiye resmen girdiler", *Cumhuriyet*, 30 Birinciteşrin 1936, s. 6.

115 "Spor kulüpleri Partiye resmen girdiler", *Cumhuriyet*, 30 Birinciteşrin 1936, s. 6.

116 "Galatasaray-Güneş bugün karşılaşıyor", *Tan*, 20-12-936, s. 6.

117 "Galatasaray Güneş maçı 1-1 berabere neticelendi", *Tan*, 21-12-936, s. 6.

118 *Türk Futbol Tarihi* C I, s. 51.

119 *Türk Futbol Tarihi* C I, s. 79.

120 "Galatasaray Güneş Fener Beşiktaş", *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1937, s. 6.

ettiklerine" dair imza istemiş ve bu teminatı alınca hakemliği kabul etmiştir[121]. Gazetelere göre "asabi havada" oynanan maç sertliklerle geçmiş, oyun 1-1 iken kasti fauller neticesinde saha içinde olaylar çıkmıştır. Haberlere göre bütün oyunların karıştığı kavga tribünlere yansımış, sahaya atlayan taraftarların arasından oyuncular polislerce çıkarılarak soyunma odasına gönderilmiş ve müsabakaya ara verilmiştir[122]. Sahadan seyircilerin çıkarılmasından sonra 15 dakika duran maç tekrar başlarken hakem birer oyuncuyu sahadan atarken, havanın kararmasıyla "yarı karanlıkta" tamamlanan karşılaşma berabere bitmiştir[123]. Karşılaşmada sertliğe göz yumduğu eleştirisi yapılan hakem Sait Selahattin, maçın dostane geçmesi bazı pozisyonlara müsamaha gösterdiğini; ancak kasti faul yapanları oyundan çıkardığını söylemiştir. Maçı tatil etmeyi düşündüğünü, fakat kulüpler arası gerilimi düşünerek bundan vazgeçtiğini ifade eden hakem sahaya giren seyircileri kısa zamanda çıkaran polisler sayesinde müsabakayı tamamladığını da ifade etmiştir[124]. Ancak Türk sporunun parti denetiminde olduğu bu dönemde ikinci defa bir Galatasaray Güneş maçının büyük olaylara sahne olmasına siyasetin müsamahası olmayacaktır.

Galatasaray İkinci Başkanı Suat Hayri Ürgüplü'den Türk Spor Kurumu İkinci Başkanı Adnan Menderes'e olaylı maça dair bir mektup göndermiştir. Maçın yapıldığı stadyumun çıkan hadiselerle bir "Roma Bizans arenasına" döndüğünü dile getiren Ürgüplü, fırkanın yani CHP iktidarının sporcuyu tarif ederken "Güzel insan, hareketli insan, canlı insan, uyanın insan, dürüst insan, canlı insan" nitelemesi yaptığını belirterek, "..Fırka yani bütün millet bu sporcuyu istiyor..." değerlendirmesinde bulunmuştur[125]. Siyasal iktidarın sporcudan beklediğini bu ifadelerle belirten Suat Hayri, Galatasaray'ın görüşleri sayılabilecek fikirlerini de şöyle dile getirmiştir: " ...Ben birçokları gibi bu işi münferid şahısların yaptığına kail değilim... Bütün memleket şuna emin olmalıdır ki son hadise bir Galatasaray Güneş hadisesi değildir... Yumruklaşan gençler birbirini seven, uzun seneler kardeşlik eden, hâlâ da sevişen gençlerdir... Spor sahasından kuvvetli yumruğu kaldırmayalım, yalnız hedefini değiştirelim... Yumrukların asıl hedefi şimdi buruşuk suratla tahkikatın memleket gençliğine her ne pahasına olursa olsun zarar vermesini bekleyen

121 "Galatasaray Güneş Dövüştüler", *Tan*, 5-7-937, s. 6.

122 "Fenerbahçe Beşiktaş 1-0, Galatasaray Güneş 1-1", *Cumhuriyet*, 5 Temmuz 1937, s. 6.

123 "Fenerbahçe Beşiktaş 1-0, Galatasaray Güneş 1-1", *Cumhuriyet*, 5 Temmuz 1937, s. 6.

124 "Fenerbahçe Beşiktaş 1-0, Galatasaray Güneş 1-1", *Cumhuriyet*, 5 Temmuz 1937, s. 6.

125 "Türk Spor Kurumu İkinci Başkanına açık mektub", *Cumhuriyet*,11 Temmuz 1937, s. 6.

veya kıs kıs gülerek emeline kavuştuğu için lanetli arzusu ile iftihar eden zararlı mahlukların suratıdır"[126].

5. Olaylı Maçın Arkasından Siyasal İktidarın Futbola Nizam Verme Çabaları

4 Temmuz günü yapılan Güneş-Galatasaray maçında meydana gelen olayların ardından Başbakan İsmet İnönü yayınladığı bir tebliğle spor sahalarında görülen şiddete karşı alacakları önlemleri açıklamıştır. Tebliğde "İstanbul spor meydanlarında karşılaşan genç sporcuların birbirlerinin hayatına ve haysiyetine kasteden bir zihniyete düşmeleri, ehemmiyetle dikkatimizi çeken bir mahiyet alması üzerine... sporun bir kaldırım kavgasından çıkarılması için esaslı tedbirler alınacağı" ifade edilerek şöyle denilmiştir: "...CHP partisinin sporculara gösterdiği kolaylık ve yardımlar sporun asıl maksadını temin etmek içindir. Spor terbiyesi, partimiz ve hükûmetimizce esaslı bir terbiyedir ki, bunun doğru istikametten şaşırtılmasına asla müsaade etmiyeceğiz…"[127]. İsmet İnönü ayrıca "alacakları önlemlere rağmen "anarşi devam ederse klüpler lağvedilip yeni şartlar altında kurulacak" ifadesiyle devletin sporda şiddeti sonlandırma adına gerekirse mevcut kulüpleri gözden çıkarabileceğini de belirtmiştir[128]. Başbakanın tebliğinde spor basını hakkında da şu değerlendirmelere yer verilmiştir: "...spor edebiyatını nifakta ve gençleri zehirlemekte zanneden unsurları spor sütunlarına kabul etmemeleri için bu beyanatım gazete sahiplerine tavsiye olarak yazılmıştır"[129]. Başbakan İnönü böylece fanatizmi körükleyen yazarların basından uzaklaştırılması talebini de gazete çıkaranlara tebliğ etmiş oluyordu.

İsmet İnönü'nün tebliğinden sonra Galatasaray-Güneş maçındaki olaylara ilişkin Türk Spor Kurumu'nca yapılan tahkikat sona ermiş ve cezalar belli olmuştur. Buna göre Galatasaray'dan Ekrem bir yıl, Lütfi 9 ay, Reşat 7, Necdet ve Gündüz üçer ay; Güneş'ten İbrahim ve İsmail altışar ay boykot cezası almışlar ve cezalara itiraz yolunun kapalı olduğu da açıklanmıştır[130]. Ayrıca Güneş Kulübü üyesi ve spor yazarı Eşref Şefik'in kaydının Türk Spor Kurumu üyeliğinden silindiği de haber verilmiştir[131]. Galatasaray Kulübü'ne de bir ihtar cezası verilmiş, bunun nedeninin "Olaylı Güneş

126 "Türk Spor Kurumu İkinci Başkanına açık mektub", *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1937, s. 6.

127 "Başbakanımızın mühim bir tebliği", *Ulus*, 28 Temmuz 1937, s. 1-5.

128 "Başbakanımızın mühim bir tebliği", *Ulus*, 28 Temmuz 1937, s. 1.

129 "Başbakanımızın mühim bir tebliği", *Ulus*, 28 Temmuz 1937, s. 5.

130 "Hadiselere sebeb veren sporcular ceza gördüler", *Son Posta*, 30 Temmuz 1937, s. 5.

131 "Galatasaray'ın hazırladığı büyük spor bayramı", *Cumhuriyet*, 30 Temmuz 1937, s. 6.

maçının sorumlularına karşı yavaş hareket etmek" olduğu bildirilmiştir[132]. Ancak Güneş Kulübü yönetici üzerinde bazı yaptırımlar uygulanmıştır. İzmir basınındaki bir iddiaya göre alınan tedbirler arasında Güneş Spor'un kurulmasında etkin olan yöneticilerinden spor adamı Yusuf Ziya Öniş, İstanbul'da görev yaptığı İş Bankası'ndan Ankara merkeze alınmış; Türk Spor Kulübü'nden kovulan edilen Eşref Şefik Güneş Kulübü'nden de istifa ettirilmiştir[133]. Başbakanın tebliği sonrasında Güneş'te istifaya zorlanan bir başka isim de Sadun Galip Bey'dir[134]. Ayrıca Adil Giray İstanbul spor teşkilatı başına geçirilirken, Güneş'teki atletizm kaptanlığı, futbol şubesi komitesi ve idare heyeti azalığından da istifa etmiştir[135]. Güneş Spor'un Galatasaray kökenli üç önemli idarecisinin kulüple bağının kesilmesi önemlidir. Ancak bu istifaları kimlerin istediği belirsiz olmakla beraber siyasî iradenin etkili olduğu söylenebilir.

Başbakan İsmet İnönü'nün tebliği spor camiasında olumlu karşılanmıştır. Galatasaray Kulübü eski başkanlarından Necmettin Sadak maçtaki olayları ele aldığı yazısında özetle şunları dile getirmiştir: "Bir terbiye mevzuunun kendi hakiki yolundan saparak nasıl tereddi edebileceğine misal aranırsa, bizdeki sporun alacağı şekli göstermek kafidir... [Bizde] spor kulüpleri birbirine düşman siyasî partilerin ihtirasını da geçti, daimî harp halinde aşiretlere benzedi. Esasen meseleyi spor kelimesi ile ifade etmek mübalağalı olur. Spor memleketimizde ancak futbol şeklinde tecelli ediyor. Çünkü bu kavga ve kabadayılık ahlâkını -her nedense- en çok inkişaf ettiren bu şube oldu…"[136]. Sadak, CHP'nin ve İnönü'nün sporun ilerlemesi adına tüm çabayı gösterdiğini de söyleyerek, Başbakanın ele aldığı işleri başarmakta mahir olduğunu ve bu meseleyi de kısa zamanda çözeceğini kaydetmiştir[137]. CHP'nin yayın organı Ulus'ta imzasız çıkan bir yorumda tebliğ "Daima hürmetle anılacak" bir metin olarak nitelenirken statlardaki olayların başlıca sorumluları olarak "bazı spor kulüpleriyle spor adamlarıyla bazı spor gazetelerinde çıkan yazılar" ve "Bunların sporcular üstündeki zararlı tesirleri" gösterilmiştir[138]. İnönü'nün çocukların iyiliğini düşünen "Baba şefkatiyle" yazdığı ileri sürülen

132 "Futbolcularımız", *Kurun*, 30 Temmuz 1937, s. 6.

133 B. Eşref Şefik Güneş'ten İstifa Ettirildi", *Yeni Asır*, 29 Temmuz 1937, s. 1.

134 "Hangisi Galip?", *Yeni Asır*, 30 Temmuz 1937, s. 1.

135 "Millî Takım", *Son Telgraf*, 29 Temmuz 1937, s. 2.

136 Necmeddin Sadak, "Başvekilin acı ihtarı", *Akşam*, 30 Temmuz 1937, s. 1.

137 Necmeddin Sadak, "Başvekilin acı ihtarı", *Akşam*, 30 Temmuz 1937, s. 1.

138 Gündelik, "Başbakanın Sporculara Tebliği", *Ulus*, 30 Temmuz 1937, s. 1.

tebliğin sporcuları asli vazifeleri olan beden terbiyesi ve centilmenliğe döndüreceği de bildirilmiştir[139].

6. Güneş Spor'un Futbolda Kazandığı Şampiyonluklar ve Yankıları

Güneş Spor Kulübü, aslında faal olduğu dönemde sadece İstanbul kulübü kalmakla yetinmemiştir. Kulübün gelişme çabalarına bir örnek olarak 1937 Aralık ayında Başkent'te Ankara Güneş Kulübü'nün kurulmuştur. Yenişehir Halk Partisi binasında ilk toplantısını yapan Ankara Güneş Spor'un hizmete girişiyle ilgili söz alan Başkan Cevat Abbas, 4 seneyi geride bırakan kulübün başarılarını anlatmıştır[140]. Fakat kuruluşundan kısa zaman sonra Güneş'in Ankara şubesi Başkent'in takımı Ankaraspor'la birleşme kararı alacaktır[141].

Atılım senesi olarak da görülebilecek 1937 senesinde Galatasaray maçından sonra verilen cezalardan sonra Güneş "futbolda yeni sezonda daha etkin olarak" faaliyet gösterme kararı almıştı[142]. Aslında en popüler spor olan futbolda şampiyonluk kazanma Güneş'in baştan beri önemli hedefleri arasındaydı[143]. Tek devreli lig usulüne göre yapılan İstanbul Ligi yeni sezonunda ezeli rakibi Galatasaray'ı Taksim Stadı'nda 6-0 gibi açık farkla mağlup eden Güneş Spor o sezonun en formda takımları arasında yer almıştır[144]. Bu arada lig maçları devam ederken Ankara'da Gençlerbirliği Kulübü'nü ziyaret eden yeni Başbakan Celâl Bayar, şampiyonluğun bir liyakat ve ehliyet işi olduğunu ve bunu kazanacak takımı "tarafsızlıkla" tebrik edeceklerini ifade ederek, Türkiye'de birinciliğin üç dört kulüp arasında kaldığını söylemiş ve gönlünün başka takımların da şampiyonluk kazanmasından yana olduğunu ifade etmiştir[145]. Güneş Spor, Başbakan Bayar'ın ifade ettiği gibi farklı birtakım olarak 1938'de çifte şampiyonluk elde edecektir. Fakat Güneş Spor'un İstanbul Ligi şampiyonluğu ilginç bir şekilde gelecektir.

1937-1938 sezonunda ligin sekizinci ve son haftası başlarken bazı gazetelerde Beşiktaş'ın favori olduğu maçta İstanbulspor'u yenmesi halinde şampiyon olacağı; Fenerbahçe-Galatasaray, Vefa-Güneş maçlarının şampiyonluğu

139 Gündelik, "Başbakanın Sporculara Tebliği", *Ulus*, 30 Temmuz 1937, s. 4.

140 "Ankara Güneş Kulübü", *Son Posta*, 26 Birincikanun 1937, s. 10.

141 "Ankaraspor Güneşle birleşti", *Tan*, 23-1-938, s. 6.

142 Şenol, *age.*,. s. 120.

143 Gökaçtı, *age.*, .s. 139.

144 "Galatasaray Güneş'e 6-0 yenildi", *Son Posta*, 20 Birincikanun 1937, s. 6., *Türk Futbol Tarihi* C I, s. 51.

145 "Hükûmet sporu himaye için yeni tedbirler alıyor", *Son Posta*, 15 Mart 1938, s. 2.

etkilemeyeceği değerlendirmesi yapılmıştır[146]. Son Posta'nın haberinde son hafta İstanbulspor'u 7-0 yenen Beşiktaş'ın 24 puanla İstanbul Ligi şampiyonu olduğu, 21 puana sahip Güneş'in maçının aşırı yağış nedeniyle tamamlanamadığı ve ertelendiği yazılmıştır[147]. Ancak daha Güneş son maça çıkmadan Futbol Federasyonu'nun sezon başında 12 takımla yapılacak ligin şampiyonluk statüsünü belirlemediği için hatalı olduğunu ileri süren görüşler de vardır[148].

Yağmur nedeniyle ertelenen maç 4-0 Güneş lehine sonuçlanmış; ancak sıralamada 24'er puanla Beşiktaş birinci, Fenerbahçe ikinci, Güneş Spor da üçüncü sırada yer almıştır[149]. Üç takımın aynı puanla sıralanmasını ele alan değerlendirmelerde üç kulüp arasında averaj hesabına gitmenin yanlış olacağı; mevcut statüye göre ilk dört sıradaki Beşiktaş, Fenerbahçe, Güneş ve Galatasaray'ın Millî Küme'de aralarında yapacakları ikişer maçın İstanbul şampiyonunu tayin edeceği belirtilmiştir[150]. Aynı haberde şampiyonluğu belirlemek için ilgili makamların averaj hesabına bakabileceği, yenilgisiz yahut en az gol yiyen takımın birinci ilan etme ihtimaline de yer verilmiştir[151]. Nitekim bu tahmin doğru çıkacaktır.

İstanbul futbol ajanlığının yaptığı lig birincisini belirlemek için yaptığı toplantıda şimdiye dek aynı puana sahip olan takımlar arasında bir usul belirlenmediği için İngiltere'de uygulanan averaj şeklinin kabulüyle Güneş Spor'un şampiyon ilan edildiği belirtilmiştir. Neticeyi İstanbul bölgesi adına Güneş'e tebliğ eden Muhtar Bey, birinciyi uluslararası usullere göre belirlediklerini bildirmiştir[152]. Ancak Güneş'in bu şampiyonluğunun Celâl Bayar'ın Başbakan; Güneş Spor üyesi Sedat Rıza İstek'in federasyon başkanı olduğu yıla rastlaması dikkat çekicidir[153]. Fişek, Avrupa liglerinde yeni başlayan averaj sisteminin sadece iki günde Türk Spor Kurumu üst makamlarınca geçerek Güneş Spor'un şampiyon ilan edilişine dikkat çekmiştir.[154] Sonuç olarak ligi yenilgisiz Beşiktaş 24 puan ve 3.66 averajla

146 "Galatasarayla Fener bugün karşılaşıyorlar", *Son Posta*, 2 İkincikanun 1938, s. 10.

147 "İstanbul lig maçları bitti", *Son Posta*, 3 İkincikanun 1938, s. 3.

148 "İstanbul şampiyonu nasıl taayyün edecek?", *Cumhuriyet*, 8 İkincikanun 1938, s. 6.

149 "Güneş Vefayı 4-0 mağlub etti", *Son Posta*, 10 İkincikanun 1938, s. 7.

150 "Lik maçları dün bitti", *Cumhuriyet*, 10 İkincikanun 1938, s. 6.

151 "Lik maçları dün bitti", *Cumhuriyet*, 10 İkincikanun 1938, s. 6.

152 "Güneş Kulübü şampiyon oldu", *Cumhuriyet*, 13 İkincikanun 1938, s. 6.

153 Şenol, age., s 121.

154 Kurthan Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi,* Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985, s. 115.

üçüncü, Fenerbahçe 24 puan ve dört averajla ikinci, Güneş Spor da 24 puan ve 4,25 averajla şampiyon tamamlamıştır. Güneş'in aldığı şampiyonluk camiada sevinçle karşılanmış; İstanbul'un çeyrek asırlık kulüplerine karşı elde edilen şampiyonluk "amatör ruhun zaferi" olarak görülmüştür[155]. Şampiyonluk sonrası yapılan senelik kongrede Cevat Abbas bir kez daha başkan seçilmiştir[156]. Beşiktaş Kulübü, Güneş'in şampiyon ilan edilmesine karşı en çok gol atan takım oldukları ve ligi yenilgisiz tamamlayan tek takım oldukları gerekçesiyle Futbol Federasyonu nezdinde itiraz etmiştir[157]. Ancak bu itirazdan sonuç alınamamış ve Güneş'in İstanbul Ligi şampiyonluğu kesinleşmiştir [158].

13 Şubat 1938 günü başlayan Millî Küme maçlarında ilk hafta Fenerbahçe'yle oynayan Güneş, güçlü rakibini 5-2 yenmiş ve ilk hafta sonunda lige lider girmiştir[159]. Galatasaray önünde 7-0 galip gelen Güneş Spor şampiyonluktaki iddiasını kanıtlamıştır[160]. Millî Küme'nin bir başka iddialı takımı Beşiktaş'ı da Şeref Stadı'nda 1-0 yenen Güneş Spor böylece Üç Büyükler'i aynı sezonda mağlup etmeyi başarmıştır[161]. Sezon ortasında Fenerbahçe Kulübü'nün Futbol Federasyonu'yla malî konularda yaşadığı anlaşmazlık sonrası Millî Lig'den ihracı önemli bir gelişmedir[162]. Güçlü bir rakibinin ligden ihracı sonrası Güneş Spor, son hafta Galatasaray'ı 4-2 yenerek 41 puanla şampiyonluğa ulaşmıştır. Güneş Spor'un ligi yenilgisiz ve yalnız bir beraberlikle şampiyon tamamlaması sadece 5 senelik geçmişe sahip kulübün büyük başarısı olarak değerlendirilmiştir[163]. Gerçekten 1933'te kurulduktan sonra iki şampiyonluk alarak futbolun öncü kulüplerinden biri olma yoluna giren Güneş, daha büyük başarılarla sporda yerini sağlamlaştırması beklenirken ani bir kararla sportif faaliyetlerden çekilmesiyle gündeme gelecektir.

155 "Güneş Takımının şampiyonluğu tasdik edildi", *Tan*, 12-1-938, s. 6.

156 "Güneş Klübünün Yıllık Kongresi", *Tan*, 30-1-938, s. 6.

157 "Güneşin Şampiyonluğuna Beşiktaş İtiraz Etti", *Tan*, 15-1-938, s.6., "Tayyare Kupası maçı oynanıyor, *Cumhuriyet*, 16 İkincikanun 1938, s. 6.

158 Rıdvan Akar, Sevecen Tunç, *"Baba" Hakkı*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2017, s. 92.

159 "Millî Küme maçları başladı", *Cumhuriyet*, 15 Şubat 1938, s. 6.

160 "Güneş Galatasaray'ı 7-0 mağlub etti", *Cumhuriyet*, 21 Mart 1938, s.6. Galatasaraylı futbolcu Eşfak Aykaç maçı kötü idare eden hakemin ilk iki goldeki haksız penaltı kararı ve Galatasaraylı oyuncuları sahadan çıkarmasıyla farklı mağlubiyeti hazırladığını ifade etmiştir. Tekil, *Galatasaray: Dünden/Bugüne: 1905-1982*, s. 86.

161 "Dünkü spor hareketleri", *Cumhuriyet*, 11 Nisan 1938, s. 6.

162 *Türk Futbol Tarihi* C I, s. 80.

163 "Millî Küme (Güneş)in Şampiyonluğu ile sona erdi", *Kırmızı-Beyaz*, 6 Haziran 1938, s. 3.

7. Güneş Spor Kulübü'nün Sportif Faaliyetlerini Sonlandırma Kararı ve Yankıları

Güneş Spor Kulübü, beş senelik bir mücadelenin ardından 1938 senesi Ekim ayının sonlarında beklenmedik bir kararla futbol, güreş, atletizm ve denizcilik branşlarındaki faaliyetlerini sonlandırmıştır. İdare heyeti ve haysiyet divanı toplantısında alınan karar hakkında kulüp yetkililerinin açıklaması şöyledir: "Güneş kulübü 'içtimai kulüp' olmak vasfını muhafaza etmekle beraber daha faydalı bir spor olduğuna kani bulunduğu tenis, golf, atçılık, atıcılık, kara ve deniz avcılığı, dağcılık gibi sporlarla meşgul olmağa karar vermiştir. Bu sebepledir ki diğer spor branşları lağvolurmuştur. Kulüpde bulunan faal azanın istedikleri kulüblere intisap etmeleri kendi arzularına bağlıdır…"[164]. İdare heyetinin aldığı fesih kararının esasen Güneş Spor Kulübü nizamnamesine uygun olduğu, açık kalacak şubelerin "sıhhat ve beden terbiyesine daha muvafık" olduğu belirtilmiştir[165].

1933'te kuruluşundan sonra hızlı bir gelişme göstererek sporda adından sıkça söz ettiren Güneş Spor'un fesih kararı hakkında yorum ve değerlendirmeler devam etmiştir. Gazetelere ismi geçmeyen bir Güneş Spor Kulübü yetkilisi artık eski takımları Galatasaray'ı destekleyeceklerini söyledikten sonra şunları ifade etmiştir: "…Diğer kulüplerle rakip olduğumuz müddet içinde elde ettiğimiz dereceler malumdur. Bundan sonra hiçbir teşekküle rakip değiliz. … [Sporcularımızı] tamamen serbest bıraktık. Kendileri istedikleri kulüplere intisap edebilirler"[166]. Bu ve benzeri açıklamalarda alınan kararın bu denli başarılı bir kulübün spor faaliyetlerinden çekilmesini net olarak açıklayacak hiçbir ifade yoktur. Bu ve benzeri açıklamalar nedeniyle Güneş Spor Kulübü'nün neden feshedildiği konusu günümüzde de açıklığa kavuşturulamamıştır. Basında bazı yazarlar da alınan kararı değerlendiren yorumlarda bulunmuştur. Güneş'in aldığı kararı "Bir ağacın budanmasına" benzeten Vâlâ Nurettin'in yorumunda çok fazla büyüyen kısımların atılarak, ağacın daha zayıf kalan dallarının gelişimine ağırlık verileceğini belirtmiştir. Futbol ve güreş gibi iki branşa dayalı sportif gelişimi sağlıklı bulmayan yazar, Türkiye'de diğer spor dallarının gelişimi için Güneş'in aldığı kararın örnek olmasını dilemiştir[167].

164 "Güneş Kulübü esaslı faaliyetini tatil etti", *Cumhuriyet*, 27 Birinciteşrin 1938, s. 1-7.

165 "Güneş Kulübü fudbol kısmını lağvetti", *Son Telgraf*, 27 Birinciteşrin 1938, s. 2.

166 "Güneş Kulübü futbol güreş atletizm ve denizcilik şubelerini lağvetti", *Haber*, 27 Birinciteşrin 1938, s. 5.

167 Vâ-Nû, "Spor hünerciliğinden bilfiil spora", *Akşam*, 28 Teşrinievvel 1938, s. 2.

Sonuç

Türk Sporu'nda 1930'larda Güneş Spor'un kuruluşu ve başarılarla dolu geçen beş seneden sonra beklenmedik anda kapanışı, sonraki yıllarda spor tarihimizde benzeri görülmemiş bir hadisedir. Galatasaray gibi kökü Tanzimat sürecine kadar uzanan bir eğitim kurumunun yönetici ve sporcuları arasından ayrılanların kurdukları Güneş sadece bir spor kulübü değil, aynı zamanda Türk devriminin hedefleri doğrultusunda gençleri eğitmek ve yetiştirmek amacıyla da örgütlenmiş bir kurumdur. Ayrıca kulüp binasında düzenlenen farklı temalı konferanslar da bu eğitim işlevinin bir göstergesidir. Bu konferanslarda Fuat Köprülü gibi önemli siyaset ve düşün adamları yer almıştır. Kulübün bir başka önemli özelliği kurulduğu andan beri adeta siyasetin içinde gelişmesi ve kapanana kadar siyasetle içiçe olmasıdır. Çünkü Güneş Spor Kulübü daha başlangıçta iktidar partisi CHP'nin Beyoğlu teşkilatından destek bulmuş, CHF her dönem bu kulübü desteklemiş; bunun yanı sıra Cumhurbaşkanı Atatürk'ten, İktisat Bakanı ve Başbakan Celâl Bayar'dan ilgi ve destek görmüş bir kurumdur. Bu yönüyle Güneş dönemin diğer spor kulüplerinden ayrılmaktadır. Güneş Kulübü Atatürk'e ve devrimlere bağlı bir teşekkül olarak gelişirken, Bolu Milletvekili Cevat Abbas Gürer'in başkan seçilmesiyle siyasal iktidarla bağını kurmuştur. Atatürk'ün 1930'larda İstanbul'da ziyaret ettiği spor kulüpleri arasında Güneş başta gelmektedir. Atatürk'ün İstanbul'un üç büyük kulübüyle ilişkisinin 1930 öncesine dayandığı düşünülürse Gazi'nin bu kulübe verdiği önem ortaya çıkar. Ayrıca Güneş'in ortaya çıkışının o tarihlerde Güneş Dil Teorisi'yle de ilişkilendirildiği ve isminin bu nedenle "Güneş" olarak belirlendiği ileri sürülmüştür. Kulübün adını Atatürk'ün vermiş olması bu tezi kuvvetlendirmektedir.

Güneş Spor Kulübü'nün tarihinde bazı belirsizlikler de vardır. Örneğin şimdiye kadar bu kulübün mal varlığını nasıl edindiği sorusuna net bir cevap bulunamamıştır. Çünkü kulübün arşivi ortada yoktur. Gerçekten 1930'larda Taksim'de bir lokal binası, tenis kortları bulunan Güneş Spor Kulübü ayrıca Taksim Stadı'nın hisselerini satın alarak sahanın ortakları arasına girmiştir. Denizcilik şubesinde kendi ekipmanını oluşturan Güneş Kulübü'nün gelirleri ve kaynaklarının nasıl temin edildiği hususu net olarak belli değildir. Başkan Cevat Abbas'ın ailesinde Güneş Kulübü'nden kalan belge olmayışı bu konuda kesin verilere ulaşmayı güçleştirmektedir. Ayrıca Güneş Spor'un kimi kaynaklarda ileri sürüldüğü gibi Celâl Bayar-İsmet İnönü siyasî rekabetinden doğduğu iddiasını doğrulayacak bir belge yoktur. Ancak Güneş

Spor'un İstanbul Ligi şampiyonluğu sırasında statünün Güneş lehine değiştirildiği de bir gerçektir. Günümüze kadar gelen süreçte kimi kaynaklarda Güneş Spor'un siyasal iktidar çevreleriyle ilişkisinin şampiyonlukta etkili olduğu ileri sürülse de bu tezi de doğrulayacak kanıt bulunmamaktadır. Bu kulübün siyasal bağlantılarının ve İş Bankası'nda mühim bir mevki işgal eden Yusuf Ziya Öniş'in nüfuzuyla emval edindiğine dair bazı ima ve iddialar da belgeye dayalı değildir ve bu iddialar yorumlardan ibaret görünmektedir.

Güneş Spor Kulübü tarihindeki en büyük belirsizliklerden biri de 1938 yılında kazanılan sportif başarılardan sonra kulübün ani bir kararla ana şubelerini kapatma kararı almasıdır. Bu kararın nedeni günümüze kadar kesin olarak belirlenmiş değildir. Ancak 1938 Ekim ayı sonlarında Güneş Kulübü kapanma kararı alırken Mustafa Kemal Atatürk'ün hastalığı oldukça kritik bir evrede bulunuyordu. Bu nedenle Atatürk'ün yaveri olan başkan Cevat Abbas Gürer ve kulüp çevreleri bu kritik süreçte bu karara varmış olma olasılığı büyüktür. Güneş Kulübü kısa süre spor yaşamında gerek Atatürk'le olan ilişkisi, gerek siyasal iktidarla olan ilişkileri, modern spor tesisleri, kavgalı maçları ve şampiyonluklarıyla Türk spor/futbol tarihinde unutulmaz bir yer bırakmıştır.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Sözlü Tarih/ e-posta mülakatları

Emine Gürsoy Naskali

Hüseyin Gürer

Nurperi Özlen

Gazeteler:

Akşam

Cumhuriyet

Haber

Hakimiyeti Milliye

Kurun

Milliyet

Son Posta

Son Telgraf

Tan

Ulus

Vakit

Yeni Asır

Dergiler:

Kırmızı-Beyaz

Olimpiyat

Kitaplar:

Akar, Rıdvan, Tunç, Sevecen, *"Baba" Hakkı*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2017.

Arıburnu, Kemal, *Atatürk ve Çevresindekiler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2.Baskı., 1995.

Atabeyoğlu, Cem, *Atatürk ve Spor*, Hisarbank Kültür Yayınları, 1981.

Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer: Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 Yıl, Yay. Haz. Turgut Gürer, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2006.

Beyefendi: Suat Hayri Ürgüplü'nün Anıları, Yay. Haz. Oktay Ekşi, MD Basım Yayıncılık, İstanbul 2020.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi C 8, İletişim Yayınları, İstanbul.

Çakır, Ahmet, *90 Soruda Galatasaray Tarihi: 1905-1995*, Demir Ajans Yayınları, İstanbul 2.Baskı., 1995.

Fişek, Kurthan, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi,* Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985.

Gökaçtı, Mehmet Ali, *"Bizim İçin Oyna": Türkiye'de Futbol ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

Hasdemir, Hacı, *İstanbul'un 100 Spor Kulübü*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2010.

Hiçyılmaz, Ergun, *Galatasaray: İlklerin-Takımı Avrupa Fatihi,* Ulak Yayıncılık, 3.Baskı., İstanbul 2020.

Kılıç, Behram, *İstanbul'un 100 Spor Olayı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2010.

San, Halûk, *Belgeleri ile Türk Spor Tarihinde Atatürk*, Türk Spor Vakfı Yayınları, 1981.

Şahingiray, Özel, *Atatürk'ün Nöbet Defteri: 1931-1938*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1955.

Şenol, Mehmet, *Gayrı Resmi Futbol Tarihi*, Mundi Yayınları, İstanbul 2.Baskı., 2021.

Tekil, Süleyman, *Galatasaray: Dünden/Bugüne: 1905-1982*, Arsem Matbaacılık Koll. Şti., İstanbul 1983.

Tekil, Süleyman, *Galatasaraylılar*, Efem Turistik Koll. Şti. Yayını,

Türk Futbol Tarihi C I, Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları, İstanbul 1992.

Türk Futbolunda 50 Yıl, Futbol Federasyonu, Afşanoğlu Matbaası, Ankara 1973.

Yıldız, Doğan, *Atatürk ve Spor*, Telebasın YAyıncıoık Reklamcılık İletişim Ltd. Şti., İstanbul 2008.

Türk Futbol Tarihinde Bir İlk: Galatasaray'ın UEFA Kupası Şampiyonluğu

Erdal Korkmaz*

Giriş

Galatasaray'ın UEFA Kupası şampiyonluğuna değinmeden önce dünyada futbolun gelişimi, Türk tarihinde futbol ve Türk takımlarının Avrupa kupalarına katılım sürecine değinmenin konuyu anlamak ve anlamlandırmak açısından önemli olacağı değerlendirilmektedir.

Futbol, on bir oyuncudan meydana gelen ve iki takım arasında bir top ile oynanan bir spor dalıdır[1]. Futbol kelimesi Türkçeye, İngilizcedeki "foot" (ayak) ve "ball" (top) sözcüklerinin bir araya getirilmesi ile oluşturulan "football" kelimesinden geçmiştir[2]. Dünya tarihine bakıldığında futbolun ilk olarak nerede ve ne zaman başladığına dair tam ve net bir bilgi mevcut değildir. Bu kapsamda bakıldığında futbolun; Çin, Hindistan, Japonya, Amerika, Yunanistan ve İngiltere'de başladığı iddiaları söz konusudur. İlgili iddialar kapsamında M.Ö. 100 yıllarında Yunanistan'ın şehir devletlerinden Sparta'da futbol oynandığı ve on beşer kişilik takımların tüy ve kıl doldurdukları torbalarla maç yaptıkları ifade edilmektedir[3].

İlk örnekleri Yunanistan'da görülen bu oyunun, Hz. İsa'nın doğumundan sonra Roma İmparatorluğu sınırları içerisinde de "harpastum" adıyla

* Dr.Öğt.Üyesi, Millî Savunma Üniversitesi Hava Harp Enstitüsü, İstanbul/TÜRKİYE erdalkorkmazz.01@gmail.com https://orcid.org/0000-0003-3260-9403
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.485

1 Tuna Ayran, *Ofsayt Kuralı İle Ofsayt Kuralı Olmadan Oynanan Futbol Oyunundaki Maç Analizi Sonuçlarının İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2006, s.1.

2 *etimolojiturkce.com*, Erişim Tarihi: 26 Şubat 2024, Saat: 13.20

3 Turgut Arslan, *Futbol Oynanan Farklı Zeminlerin Futbolcuların Fiziksel Performansları Üzerine Etkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Bolu 2009, s.8.

oynandığı belirtilmektedir. Bu oyun, oyuncuların aldıkları değişik görevlerden dolayı günümüzdeki futbol maçları için bir başlangıç kabul edilmiştir. Ancak modern futbolun temelleri, İngilizler tarafından atılmıştır. Bu kapsamda modern futbolun kuruluşu, İngiltere'de "Football Association" (Futbol Birliği)'ın 26 Ekim 1863'te oluşumuna bağlanmıştır. Football Association, dünyada kurulan ilk millî federasyon olarak kabul edilmiştir. İngilizler, dönem içerisinde hâkimiyet kurdukları ülkelere futbol birliği aracılığı ile bu kültürlerini taşıyarak futbolun uluslararası bir spor dalı olmasına aracı olmuştur. Dünyanın diğer ülkelerinde de zaman içerisinde bir spor dalı olarak futbol öne çıkmıştır. Bu durum futbolun yaygınlaşmasına paralel olarak, ilk kez 1872 yılında İngiltere ile İskoçya arasında 0-0 biten millî bir maç oynanmasına zemin hazırlamıştır[4].

Zaman içerisinde futbolun kural ve kaideleri iyice yerine oturmuştur. Bu kapsamda, 1886 yılında kalecilerin görevleri belirlenmiş, 1890 yılında orta ve yan hakemler onaylanmış, 1891 yılında da penaltı benimsenmiş ve kalelere file konulmuştur. 1893 yılında kaleciye şiddetli şarj yasaklanmış, 1896 yılında da hakemlerin yetkileri arttırılmıştır. 1899 yılında takımlar on birer kişi, saha ölçüleri 118,4x91,4 metre ve maç süresinin 90 dakika olması genel kabul görmüştür. 1900 yılında topun ağırlığının 368-425 gram olmasına karar verilmiş, 1902 yılında da saha ölçüleri, topun çevresi ve ağırlığı günümüzdeki standartlarına getirilmiştir[5]. Futbolun yaygınlaşmasına bağlı olarak 1904 yılında Dünya Futbol Federasyonlarının bir araya gelmesiyle FIFA (Federation International de Football Association), 1954 yılında da Avrupa Futbol Birliği (UEFA) kurulmuştur[6].

Türk futbol tarihine bakıldığında modern futbolun XIX. yüzyılda İngiliz tüccar aileleri aracılığı ile Osmanlı ülkesine girdiği görülmektedir. İngilizler, ticari faaliyetleri sırasında eğlenmek maksadıyla bu oyunu oynamaya ve tanıtmaya başlamıştır[7]. Bu süreç İngilizler tarafından 1890 yılında

4 Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ümit Urartu, *Futbol, Teknik, Taktik, Kondisyon*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1987.

5 Ahmet Onur Argon, Recep SürhatMüniroğlu, "Farklı Liglerde Mücadele Eden Profesyonel Futbol Takımlarının Taktik Antrenman Durumlarının Belirlenmesi", *Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi*, C 6, S. 4, Ankara 1999, s.15-22.

6 Ayrıntılı bilgi için bakınız: Dursun Güler, *Kayseri Bölgesinde Futbol Liglerine Katılan Spor Kulüplerinin Çalışma Şartları ve Sporcu Kaynakları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kayseri 1996.

7 Kurthan Fişek, "Türkiye'de Spor", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 8, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s.2177-2178.

İzmir'de "Football and Rugby" adlı Osmanlı tarihinin ilk futbol kulübünün kurulmasına zemin hazırlamıştır. İngilizlerin başlattığı bu spor, zamanla İzmir'deki Rum ve Türk gençleri arasında da yayılmaya başlamıştır. Bu sırada 1895 yılında İstanbul'da İngiliz ve Rum gençler tarafından da bir futbol kulübü kurulmuştur[8]. 1897 yılında İzmir ve İstanbul takımları arasında ilk şehirlerarası futbol müsabakaları oynanmıştır[9].

Osmanlı Devleti'nde Türkler tarafından kurulan ilk futbol takımının 1901'de Black Stocking (Siyah Çoraplılar) olduğu iddia edilmektedir. Bu takımın kuruluşunda Fuat Hüsnü Bey ile Reşat Danyal Bey'in etkili olduğu, ancak bu kulübün dönemin şartları içerisinde varlığını devam ettiremediği vurgulanmaktadır[10]. 1903 yılında bir İngiliz olan James Lafontain önderliğinde İstanbul Futbol Birliği ve ardından da 1904'te İstanbul Futbol Ligi başlamıştır[11]. 1905 yılında Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi) öğrencilerinin girişimi ile Ali Sami Yen önderliğinde Galatasaray kurulmuştur. Galatasaray, 1906-1907 sezonunda İstanbul Ligine katılan ilk Türk takımı olmuştur[12]. 1907 yılında bir diğer futbol kulübü olan Fenerbahçe kurulmuştur[13]. Beşiktaş, 1903 yılında jimnastik kulübü olarak kurulmuş, 1910 yılında bünyesine futbolu da dâhil eden bir başka Türk kulübü olmuştur[14].

Türk futbol kulüpleri zaman içerisinde kurumsallaşmış ve köklü bir yapıya dönüşmüştür. Bu kapsamda 1923 yılında *"Futbol Heyet-i Müttehidesi"* adıyla Türk Futbol Federasyonu kurulmuştur. 1952 yılında da profesyonellik kabul edilmiştir[15]. Bu sırada Türk futbol kulüpleri ilk kez Avrupa Kupalarına 1956 yılından itibaren katılmaya başlamıştır. Bu kapsamda Avrupa Futbol Birliği (UEFA) tarafından düzenlenen Avrupa Kupasına ilk kez Galatasaray

8 Hüseyin Çağdaş Batmaz, Sebahattin Devecioğlu, Talha Murathan, "Türkiye'de Futbolun Kurumsal Değişimi", *Spormetre*, C 15, S. 2, Yıl: 2017, s.49.

9 İlker Aktütün, "Oyundan Siyasete: Türkiye'de Futbolun Doğuşu", *İktisat Dergisi*, S. 463-468, İFMC Yayını, İstanbul 2005, s.3.

10 Caner Sancaktar, "Türkiye'de Modernleşme Siyaset ve Futbolun Doğuşu", *Bilgi ve Bellek Dergisi*, S. 8, s.166.

11 Ahmet Talimciler, "Türkiye'de Futbolun Örgütlenmesi", *İktisat Dergisi*, S. 463-468, s.11.

12 Ayrıntılı bilgi için bakınız: Melih Şabanoğlu, *Kuruluş: Mekteb-i Sultani'den Galatasaray Spor Kulübü'ne Türkiye'de Futbolun Erken Çağı (1904-1907)*, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul 2018.

13 Ayrıntılı bilgi için Bk: Altan Tanrıkulu, *Fenerbahçe Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.

14 Nejla Günay, "Osmanlı Devleti'nde Kurulan Spor Cemiyetleri ve Jimnastik Derslerinin Milliyetçilik Hareketlerindeki Rolü", *Belleten Dergisi*, C 81, S. 292, Yıl: 2017, s.921.

15 Batmaz, Devecioğlu, Murathan, agm., s.52.

katılmıştır[16]. Ancak, 2000 yılına kadar herhangi bir Türk futbol takımı kupa alma başarısı gösterememiştir.

Bu çalışmada, Türk futbol tarihinde bir ilki başararak UEFA Kupasını müzesine götüren Galatasaray'ın şampiyonluğuna tetkik ve araştırma eserler ile süreli yayınlar üzerinden yer verilecektir.

1. Şampiyonluğa Giden Yol

Galatasaray'ın UEFA Kupası Şampiyonluğuna giden yolda birçok Avrupa takımı ile maçlar yaptığı görülmektedir. 2000 yılındaki UEFA Şampiyonluğu öncesinde Galatasaray, üç yıl üst üste Türkiye Futbol Ligi'nde şampiyon olmuş ardından da hedefini Avrupa'da şampiyonluk olarak belirlemiştir.

Galatasaray o dönemde sezonu, Avrupa'da şampiyonluk parolası ile temmuz ayında açmış ve öncelikle Şampiyonlar Ligi'nde mücadele hakkı olduğu için bu kulvardaki maçlara yoğunlaşmıştır. Galatasaray'ın Şampiyonlar Ligi'ne katılabilmesi için bir ön eleme maçı oynaması gerekmiştir. Rakip olarak da karşısına kurada Avusturya'nın Rapid Wien takımı çıkmıştır[17]. Galatasaray, Şampiyonlar Ligi ön eleme maçı kapsamındaki ilk maça Avusturya'da çıkmıştır. Maç Avusturya'nın, Ernst Happel Stadı'nda oynanmıştır. Galatasaray, deplasmanda oynadığı bu maçı 3-0'lık bir skorla kazanmıştır. Maçtan sonra yapılan yorumlarda Galatasaray'ın turu garantilediği ifade edilmiştir. İş artık garanti denirken, Marmara'yı yıkan 7.4'lük İzmit Depremi meydana gelmiştir. Bu durum, Rapid Wien'li futbolcuların Türkiye'ye gelmek istememesine sebep olmuştur. Depremden sonra futbolcuların birçoğu, tesisler içerisinde çim sahada kurulan çadırlarda konaklamak zorunda kalmıştır. Bu travmatik durum ve olumsuz şartlara rağmen, Ali Sami Yen Stadı'nda oynanan maçı Galatasaray 1-0 kazanmıştır. Bu galibiyetle Galatasaray, Şampiyonlar Ligi vizesini kazandığı iki maç sonunda almıştır[18].

Ön eleme maçları sonunda Şampiyonlar Ligi grup kuraları çekilmiştir. Kura sonunda Galatasaray; İngiltere'den Chelsea, İtalya'dan Milan ve Almanya'dan Hertha Berlin'in olduğu gruba düşmüştür. Şampiyonlar Ligi grup maçlarının ilki 1999 yılı Eylül ayında İstanbul Ali Sami Yen Stadı'nda Hertha Berlin takımı ile oynanmıştır. Maç iki takımın 2-2'lik beraberliği ile sonuçlanmış

16 *www.galatasaray.org*, Erişim Tarihi: 27 Şubat 2024, Saat: 11.00.

17 *Hürriyet Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.36.

18 *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Mayıs 2000, s.19.

ve her iki takımın birer puan alması ile ilk maçlar bitmiştir[19]. Ardından gelen Şampiyonlar Ligi grup maçı Milano'da Milan ile oynanmıştır. Bu maç Milan'ın 2-1'lik galibiyeti ile sonuçlanmış ve Galatasaray İstanbul'a puansız dönmüştür[20]. Milan maçından sonra Galatasaray, İngiltere'de Chelsea ile karşılaşmıştır. Bu maç, Galatasaray'ın iyi oynamasına karşın 1-0'lık mağlubiyeti ile sonuçlanmıştır[21].

Galatasaray, Şampiyonlar Ligi grup maçlarındaki ikinci Chelsea maçını İstanbul'da oynamıştır. Maç öncesinde Galatasaray Teknik Direktörü Fatih Terim basına yaptığı açıklamada; "Chelsea, Sami Yen cehenneminden çıkamaz…" demiştir. Ancak maç, Galatasaray'ın istediği gibi gitmemiş ve maç 5-0'lık bir sonuçla Chelsea lehine sonuçlanmıştır[22]. Bu sonuç Chelsea'nin menajer-futbolcusu Gianluca Vialli'yi bile şaşırtmıştır. Kendisi yaptığı açıklamada; "Rüyamda görsem inanamayacağım bir sonuç" demiştir[23].

Chelsea maçı sonrasında Galatasaray, diğer Şampiyonlar Ligi grup eleme maçı için Almanya'ya gitmiş ve burada Hertha Berlin ile karşı karşıya gelmiştir. Berlin'de oynanan maçı Galatasaray 4-1'lik skorla kazanmış ve böylece gelecek maçlar için umut tazelemiştir. Bu maç bir anlamda UEFA Kupası şansının müjdecisi olmuş, ancak bu müjdenin devamı için Galatasaray'ın Milan'ı İstanbul'da yenmesi şart olmuştur. Galatasaray'ın İstanbul'daki Milan maçı, trajik olarak şekillenmiştir. Milan oyuna ciddi başlamış ve iki kez öne geçmiştir. Neticede Galatasaray'ın gayretleri ile son dakikalarda gelen golle maç 2-2'ye getirilmiştir[24]. İlerleyen dakikalarda bir penaltı kazanılmış ve maçı önde kapama imkânı doğmuştur. İlgili dönemde Galatasaray'ın penaltılarda yaşadığı sıkıntılara rağmen, vuruş gol olmuş ve maç Galatasaray'ın 3-2'lik üstünlüğü ile sona ermiştir. Bu maçın kazanılması ile Galatasaray, yoluna üçüncü olarak UEFA Kupası'nda devam etme şansı yakalamıştır[25].

Galatasaray, Milan maçı ile Şampiyonlar Ligi defterini kapamış ve UEFA Kupası maçlarına yatay geçiş yapmıştır. Milan maçından sonra bir açıklama yapan Galatasaray Teknik Direktörü Fatih Terim; "UEFA'ya kaldık,

19 *Hürriyet Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.36.
20 *Fotomaç Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.1-2.
21 *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Mayıs 2000, s.19.
22 *Hürriyet Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.36.
23 *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Mayıs 2000, s.19.
24 *Hürriyet Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.36.
25 *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Mayıs 2000, s.19.

yolumuz finale kadar gider." diyerek, takımına olan inanç ve güvenini ortaya koymuştur. UEFA Kupası torbalarında Galatasaray'ın ilk rakibi İtalyan futbol kulübü Bologna olmuştur. İlk maçın deplasmanda olması avantaj olarak lanse edilmesine karşın Galatasaray, zorlu bir 90 dakika oynamış ve sonuçta maç 1-1'lik bir skorla sona ermiştir. Rövanş maçı İstanbul'da idi ve Galatasaray'a 0-0'lık bir skor yetiyordu. İstanbul'daki maçta Galatasaray öne geçmiş, ancak daha sonra Bologna'nın golü ile maça eşitlik gelmiştir. Maçın böyle biteceği düşünülürken Galatasaray'ın golü gelmiş ve maç Türk takımının üstünlüğü ile sona ermiştir. Bologna'dan sonra Galatasaray'ın rakibi Almanya'nın Borissia Dortmund takımı olmuştur. 2 Mart 2000 tarihinde Almanya'daki Westfallen Stadı'nda oynanan maç, bu ülkede ve Avrupa'da yaşayan Türklerin desteği ile şekillenmiştir. Neticede Galatasaray, 2-0'lık bir skorla maçı kazanmış ve İstanbul'a avantajlı bir skorla dönmüştür. İstanbul'daki maç 0-0 sonuçlanmış ve Galatasaray bu turu geçerek, adını UEFA Kupası çeyrek finaline yazdırmıştır[26].

Galatasaray'ın ilk sekiz içerisindeki rakibi İspanyol Boğası olarak nitelendirilen Real Mallorca takımı olmuştur. Maçların zorlu geçeceği ön görülürken Galatasaray, ilk maçı deplasmanda oynamıştır. Tahminlerin aksine İspanya'da oynanan ilk maç çok kolay geçmiş ve Galatasaray, İstanbul'a 4-1'lik bir skor avantajı ile dönmüştür[27]. Rövanş maçı İstanbul'da oynanmış ve Galatasaray'ın 2-1'lik üstünlüğü ile sona ermiştir. Bu maç sonunda Galatasaray, UEFA Kupası yarı finaline kalmıştır[28].

Galatasaray'ın yarı finaldeki rakibi İngiltere'nin köklü takımlarından Leeds United olmuştur. İlk maç İstanbul'da oynanmıştır. Maç öncesinde İngiliz taraftarların İstanbul'da çıkardığı olaylar ve iki Leeds taraftarının olaylar sırasında hayatını kaybetmesi maçın gergin bir ortamda geçmesine neden olmuştur. Bu gergin ortamda oynanan ilk maçı Galatasaray, 2-0'lık bir üstünlükle kazanmış böylece turun geleceğini avantajlı bir skorla rövanş maçına taşımıştır. İngiltere'deki rövanş maçı gergin bir ortamda başlamıştır. Maç öncesinde Leeds United Kulübü Başkanı Peter Ridsale'nin ortalığı kızıştıran açıklamaları ve UEFA'nın "Galatasaray seyircisiz gelecek." beyanatı sonrasında takımlar karşı karşıya gelmiştir. Galatasaray İngiltere'ye giderken, futbolcuların güvenliğini sağlamak amacıyla ekibe Türkiye İçişleri Bakanlığı tarafından görevlendirilen 11 kişilik bir özel tim eşlik etmiştir. Böylece

26 *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Mayıs 2000, s.19.

27 *Hürriyet Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.36.

28 *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Mayıs 2000, s.19.

koruma kalkanı içerisinde Leeds'e gidilmiştir. Türk taraftarların olmadığı maç 2-2'lik bir sonuçla bitmiş, böylece Galatasaray bir ilki gerçekleştirerek kendisini Türk futbol tarihine UEFA finaline çıkan ilk futbol takımı olarak yazdırmıştır. Galatasaray'ın rakip olarak karşısına RC Lens takımını eleyen İngiliz devi Arsenal çıkmıştır[29].

Maç öncesinde gazetecilere açıklamalarda bulunan Galatasaray Teknik Direktörü Fatih Terim, hiç yenilmeden finale çıktıklarını, bu geleneğin bozulmayacağını, sahadan yine galip ayrılıp Türk futbol tarihinin ilk UEFA Kupasını kazanacaklarını belirtmiştir. Arsenal'in gücünü bildiklerini ve bunu her fırsatta dile getirdiklerini söyleyen sarı kırmızılı takımın hocası; "İngiliz ekibinin kadrosu yıldızlardan geçilmiyor. Bir futbolcusunun değeri neredeyse bizim tüm takımımız kadar. Ancak bu tablo pes edeceğimiz anlamını taşımıyor. Onların oyun sistemini biliyoruz. Buna göre de tedbirler alarak maçı kazanacağız." açıklamasında bulunmuştur. Terim açıklamasının devamında; "Topun mümkün olduğunca bizde kalmasına ve İngilizlere oyun kurdurmamaya çalışacağız. Forvette etkili adamlarına ne kadar az pas gelirse bizim için o kadar iyi. Bu nedenle savunma hattı orta alandan başlayacak. Eğer bunları başarırsak Kopenhag'da yeni bir tarih yazarız"[30] demiştir.

Arsenal Teknik Direktörü Arsene Wenger de yaptığı açıklamada, UEFA Kupasını müzelerine götürmeye kararlı olduklarını söylemiştir. Wenger; "Finale kadar geldiğine göre Galatasaray'ın gücünü tartışmamız yersiz. Çok zor bir mücadele olacak. İki takımda birbirini kollayıp bir açık bulduğu anda gol atmayı düşünecek"[31] demiştir. İki teknik direktörün açıklamaları, UEFA kupasını almayı çok istediklerini göstermiştir.

2. Şampiyonluk Maçı ve Yansımaları

UEFA Kupası final maçı Danimarka'nın Kopenhag kentinde 41.000 kişilik Parken Stadı'nda oynanacaktır. Maç öncesindeki haberlerde, final müsabakasının TRT ekranlarından yayımlanacağı, tarihi maçın İspanyol hakem Antonio Lopez Nieto tarafından yönetileceği belirtilmiştir. Ayrıca, 125 medya kuruluşunun maçı naklen yayımlayacağı ifade edilmiştir. İlave olarak haberlerde, 200'ü Türk olmak üzere 500 gazeteci ve foto muhabirinin maçı takip edeceği aktarılmıştır[32].

29 *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Mayıs 2000, s.19.

30 *Takvim Gazetesi*, 17 Mayıs 2000, s.14.

31 *Takvim Gazetesi*, 17 Mayıs 2000, s.14.

32 *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Mayıs 2000, s.1.

Final maçı öncesi Galatasaray Teknik Direktörü Fatih Terim tarafından yapılan açıklamada; "Bizde hedef bitmez. Hedef biterse düşeriz. Bunun bilincindeyiz… Gol atacağız. Buna inanıyorum. Ve maçın sonucu ne olursa olsun iki takımda gerçek kimliklerini sahaya yansıtacak. Bu maç sonrası belki Süper Kupa finali, belki bir başka final oynarız kim bilir? UEFA'da final oynayacağız. Gelecek yıl Şampiyonlar Ligi'nde final oynamak istiyoruz. Hep bir sonraki maçı düşünmüşüzdür. Kalırım giderim, bu önemli değil. Galatasaray'ın futbol omurgası oturdu. Bir iki taş aradan çekilse bile pek bir şey fark etmez. Galatasaray Avrupa'da tek. Niye tek? Çünkü hücum futbolu oynayan, doksan dakika boyunca golü düşünen, rakip kim olursa olsun ileride basan tek takım. Bu çocukları alkışlayın. Çünkü onlar yüzyıllık futbol tarihimizde ilk kez final oynuyorlar ama daha önemlisi onlar bazı görüşleri çürüttüler. Sakatmış, cezalıymış, onlar artık bu bahaneleri aştı."[33] demiştir. Fatih Terim'in açıklamaları, takımına ne kadar çok güvendiğini ve inandığını göstermektedir.

Arsenal ile Galatasaray arasında oynanan UEFA Kupası finali öncesinde Galatasaraylı taraftarlar, kendilerine ayrılan 12.000 kişilik bölümü tamamen doldurmuştur. Arsenal'e ayrılan bölümde ise yer yer boşluklar olduğu görülmüştür. Galatasaraylı taraftarların Danimarkalıların elinde bulunan biletleri de satın aldığı öğrenilmiştir. Böylece, Parken Stadı'ndaki seyirci üstünlüğü sarı kırmızılı takımdan yana olarak ön plana çıkmış ve maçı 15.000 civarında Türk izlemiştir[34]. Maç öncesinde Galatasaraylı taraftarlar bayrak şov yaparak, stadı "Cim bom bom" ve "Türkiye" tezahüratları ile inletmiştir. Maç öncesi stat hoparlörlerinden sık sık Türkçe ve İngilizce anonslar yapılmış ve taraftarlar sükûnete davet edilmiştir. Bu sırada folklor gösterileri ve pon pon kızların yaptığı şovlar, taraftarlar arasında artan gerginliğin bir nebzede olsa düşmesine etki etmiştir[35].

Final maçı, 17 Mayıs 2000 tarihinde Danimarka'nın Parken Stadı'nda oynanmıştır. Maç saat 21.45'te orta hakemin düdüğü ile başlamıştır[36]. Maçın genelinde Galatasaray, kupayı daha çok isteyen takım olarak ön plana çıkmıştır. Nitekim ilk on beş dakikadan sonra Galatasaray atakları akın akın gelmeye başlamıştır. İlk yarı boyunca iki takımda birbirine bariz bir üstünlük sağlayamamıştır. Ancak gerek tribündeki taraftar ve gerekse Galatasaraylı

33 *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Mayıs 2000, s.19.

34 *Hürriyet Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.1.

35 *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.10.

36 *Sabah Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.1.

oyuncular, kupayı çok istediğinin işaretini vermiştir. İkinci yarı başlar başlamaz her iki takım da bir an önce gol bulmak için süratli ve organize ataklar yapmaya başlamıştır. Bu arada oyuncuların hırs ve isteği yüzlerine yansımıştır. Böyle olunca sahada sert bir futbol ortaya çıkmıştır. Bu yüzden İspanyol hakem, maçın kontrolünü elden bırakmamak için bol bol sarı kartlarına başvurmuştur[37].

Galatasaray, maçın ikinci yarısında ele geçirdiği gol fırsatlarından faydalanamamıştır. Bu arada normal sürenin uzatmasının ikinci dakikasında Galatasaraylı oyunculardan Gheorghe Hagi kırmızı kart görerek, oyundan atılmıştır. Böylece Galatasaray takımı 10 kişi kalmıştır. Neticede maçın normal süresi 0-0 sona erince, uzatma dakikalarına geçilmiştir. Uzatma dakikalarında altın gol uygulaması geçerli olmuştur. Bu kurala göre, uzatma anlarında ilk golü atan takımın şampiyon olması öngörülmüştür[38].

Maçın uzatma dakikalarında Galatasaraylı futbolculardan Bülent Korkmaz ve Capone (Carlos Alberto de Oliveira) sakat sakat oyuna devam etmiştir. Bülent Korkmaz, maç sırasında omuzu çıkmasına karşın maça devam etmiş ve gösterdiği özveri ile maçın en önemli figürlerinden biri olmuştur[39]. Gheorghe Popescu maç boyunca mücadele ederek maçın kazanılmasında etkili olmuştur[40]. Uzatma anlarında Galatasaray kalecisi Claudio Taffarel, yaptığı kurtarışlar ile ön plana çıkmıştır.[41] Uzatma dakikaları golsüz sona erince seri penaltı atışlarına geçilmiştir[42]. Neticede penaltı atışlarında Galatasaray, Arsenal'e 4-1'lik üstünlük sağlayarak maçı ve kupayı almıştır[43].

Maçın ardından Galatasaraylı futbolcular, sahada UEFA Kupası ile tur atmıştır. Bu sırada kupanın kazanılmasında önemli bir paya sahip olan Teknik Direktör Fatih Terim tarafından yapılan açıklamada; "Oyuncular, 10 kişi kaldıkları zaman bile hiç heyecan yapmadılar gerek taktik gerek anlayış gerekse mücadele açısından bu kupayı çoktan hak ettik." Bu kupanın Türk futbolunun önünü açacağını söyleyen Fatih Terim, "Her zaman aynı ülkelerin takımları kupaları kazanamaz. Uyumlu bir yönetim, başarılı bir kadro ve en

37 *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.10.
38 *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.10.
39 *Fotomaç Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.1.
40 *Fanatik Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.1.
41 *Türkiye Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.1.
42 *Milliyet Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.1.
43 *Takvim Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.1; *Hürriyet Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.1.

önemlisi birbirlerine kenetlenmiş bir millet ile yapamayacağımız hiçbir şey yok. Tüm ülkenin bize kilitlendiğini biliyorum. Bundan kısa bir süre önce çok büyük acılar yaşamış milletimize bu kupayı hediye ediyorum"[44] diyerek konuşmuştur.

Final maçının ardından Arsenal Teknik Direktörü Arsene Wenger tarafından gazetecilere bir beyanat verilmiştir. Bu beyanatında Wenger; "Penaltıların Türk taraftarların bulunduğu bölümdeki kaleye kullanılması, Galatasaray'a avantaj sağladı. İki penaltı kaçıracağımız hiç aklıma gelmezdi. Dünyanın en büyük futbolcuları penaltıları direğe nişanladı. Maç sırasında her iki takımda fırsatlar yakaladı. Ancak Galatasaray, hak ederek kupaya ulaştı"[45] demiştir. Arsenal Teknik Direktörü'nün açıklamaları, Galatasaray'ın başarısını kabullendiğini göstermektedir.

Maç sonrasında açıklama yapan Galatasaray Kaptanı Bülent Korkmaz beyanatında; "Bileğimizin hakkıyla finale geldik ve kupayı kazandık. Mutluluğumu tarif edecek kelime bulamıyorum. İnanılmaz bir sevinç yaşıyorum. Tüm Türk milletine armağan olsun"[46] demiştir. Galatasaraylı oyunculardan Hagi yaptığı açıklamada; "Galatasaray ne kadar büyük bir takım olduğunu kanıtladı. Kırmızı kart görünce çok üzüldüm. Ama eksikliğimi arkadaşlarım hiç hissettirmediler. Sonuçta bu kupa Türkiye için çok önemliydi"[47] beyanatında bulunmuştur.

Galatasaray takımının başarılı futbolcularından bir diğeri olan Hasan Şaş'ta; "Başarımız şehit analarına armağan olsun" demiştir. Popescu ise; "Hayatımın en önemli vuruşu herhalde bu penaltıydı. Bu güzel ülkeye bu mutluluğu yaşattığımız için mutluyum"[48] açıklamasını yapmıştır. Okan Buruk ise yaptığı açıklamada; "Arkamızda koca bir ülke vardı. Çok dolduk. Kırık parmağımı hissetmedim bile. İğnenin etkisi devre arasında geçti. Sızladı ama umursamadım. Arsenalliler fizik açısından güçlüydü ama bizim yüreğimiz daha sağlamdı"[49] demiştir. Futbolcuların açıklamaları, kupayı almaya ne kadar çok inandıklarını göstermektedir.

44 *Hürriyet Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.35.
45 *Milliyet Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.30.
46 *Hürriyet Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.37.
47 *Milliyet Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.29.
48 *Milliyet Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.29.
49 *Milliyet Gazetesi*, 19 Mayıs 2000, s.32.

Galatasaray'ın UEFA Kupasını kazanması üzerine dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Dokuzuncu Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, TBMM Başkanı Yıldırım Akbulut, Başbakan Bülent Ecevit ve Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli kutlama mesajı yayımlamıştır[50]. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer yayımladığı kutlama mesajında; "Ülkemize ilk kez UEFA Kupası'nda bir şampiyonluk kazandıran Galatasaray'ımızı en içten duygularla kutluyorum. Galatasaray, son yıllarda Avrupa kupalarında sergilediği üstün performansıyla Türk ulusunun gurur kaynağı olmuştur. Türk futbolunun uluslararası alanda bir simgesi durumuna gelen Galatasaray'ımızın bu büyük başarısı, aynı zamanda ülkemizin her alanda dünya ile yarışma kararlılığının anlamlı bir göstergesidir"[51] demiştir.

Başbakan Bülent Ecevit tarafından yapılan kutlama mesajında; "Değerli futbolcularımızı ve Galatasaray'ın yöneticilerini yürekten kutlarım. Disiplinli ve bilimsel çalışmalarla ulusumuzun aşamayacağı güç olmadığı, Galatasaray'ın zaferi ile bir kez daha kanıtlanmıştır." denilmiştir. Dokuzuncu Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından yapılan kutlama mesajında da "Allah benim dualarımı kabul etti. Galatasaray'ın Arsenal'i mağlup edip kupayı alması, Türkiye için gurur vericidir. Galatasaray'ın tüm oyuncularını ve teknik direktörünü tebrik ediyorum. Çok büyük olaydır. Millet sevinç içerisindedir. Ben de bu sevince coşkuyla katılıyorum. Tebrik ediyorum. Şimdi Avrupalıyız"[52] açıklamasında bulunulmuştur.

Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli de yayımladığı kutlama mesajında, Galatasaray'ın UEFA Kupası final maçında İngiltere'nin Arsenal takımını yenerek Avrupa Şampiyonu olmasının Türk milletine büyük bir gurur ve mutluluk yaşattığını kaydetmiştir[53] Kutlama mesajları, Türk devlet kademesinin şampiyonluğu içtenlik ve samimiyetle karşıladığını göstermektedir.

Galatasaray'ın başarısı Türk siyasileri arasında da mevzu konusu olmuş ve bu durum gazetelere yapılan açıklamalarla basında yer almıştır. Bu kapsamda dönemin Devlet Bakanları'ndan Şuayip Üşenmez tarafından yapılan açıklamada; "Bir Fenerbahçeli olarak millî maç niteliğinde olan bu karşılamada:" cim bom bom" diye bağırdım. Alkışlamaktan ellerim şişti. Hep birlikte ağladık." demiştir. Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk ise yaptığı açıklamada;

50 *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.1.

51 *Milliyet Gazetesi*, 19 Mayıs 2000, s.19.

52 *Milliyet Gazetesi*, 19 Mayıs 2000, s.19.

53 *Türkiye Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.3.

"Kupayı getiren dördüncü golü attıklarında mutluluktan gözlerim yaşardı. O gol atıldığında bir şey sorsaydınız, heyecandan konuşamazdım. Kopenhag kriterlerine uygun bir şampiyonluk oldu. Futbolda Avrupa standartlarını yakaladık, hem de Kopenhag'da. Bir Trabzonsporlu olarak Galatasaray ile gurur duydum"[54] beyanatında bulunmuştur. Siyasilerin açıklamaları takım ayrımı gözetmeksizin tüm Türk milletinin, Galatasaray'ın şampiyonluğunu sahiplendiği göstermektedir.

UEFA Şampiyonluğu Galatasaray'ın ezeli rakipleri Fenerbahçe ve Beşiktaş tarafından da kutlanmıştır. Bu kapsamda Fenerbahçe yöneticisi Hamdi Akın tarafından, Galatasaray kafilesi havaalanında karşılanmıştır. Hamdi Akın, sarı kırmızı ve lacivert renklerden oluşan bir buket hazırlayarak, Galatasaray kafilesine vermiş ve başarılarını kutlamıştır. Fenerbahçe Basın Sözcüsü Atilla Kıyat ise yaptığı açıklamada; "Galatasaray, Türk futboluna çok büyük bir hizmette bulundu." ifadesini kullanmıştır. Beşiktaş Kulübü Başkanı Serdar Bilgili de UEFA Kupasını kazanan Galatasaray Kulübü Başkanı Faruk Süren'e kutlama mesajı göndermiştir. Bilgili mesajında; "Türk futbolu ve Türkiye adına büyük bir olay gerçekleştirdiniz. Biz de bundan büyük mutluluk duyduk. Camianıza hayırlı olsun." demiştir. Beşiktaş Basın Sözcüsü Erol Kaynar ise; "Canı gönülden kutluyoruz. Türk sporu için mutluluk verici bir olay." açıklamasında bulunulmuştur. Beşiktaş Yöneticisi Mete Düren de; "Galatasaray'ın yükselttiği çıtayı daha da ileri götürerek, gelecek sezon Avrupa Şampiyonlar Ligi'nde final oynamak istiyoruz"[55] demiştir. Fenerbahçe ve Beşiktaşlı idarecilerin açıklamaları, sporun birleştirici yönünü ortaya koyduğu gibi, Türk milletinin sevinç ve kıvançta bir ve bütün olabildiğini göstermektedir.

Galatasaray'ın UEFA Kupasını kazanması Türkiye'yi ayağa kaldırmıştır[56]. İstanbul, Ankara ve İzmir başta olmak üzere büyük kentlerde kupa finalini meydanlara kurulan dev ekranlardan izleyen futbolseverler, Galatasaray'ın kupaya uzanmasından sonra sabaha kadar eğlenerek kutlamıştır[57]. İstanbul'da Taksim, Ankara'da Kızılay ve İzmir'de Cumhuriyet meydanlarındaki taraftarların sevinci dalga dalga tüm Türkiye'ye yayılmıştır[58]. Türkiye, Galatasaray'ın tarihi zaferini Karadeniz'de horon tepip, Ege'de zeybek

54 *Milliyet Gazetesi*, 19 Mayıs 2000, s.18.
55 *Milliyet Gazetesi*, 19 Mayıs 2000, s.31.
56 *Milliyet Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.28.
57 *Hürriyet Gazetesi*, 19 Mayıs 2000, s.5.
58 *Takvim Gazetesi*, 19 Mayıs 2000, s.2.

oynayarak kutlamıştır. Düzce ve Kocaeli'de aylardır çadır ve barakalarda zor şartlar altında barınan depremzedeler sabaha kadar uyumadan eğlenmiştir. Depremzede vatandaşlar, maç sonrası bayrakları kaparak sokaklara fırlamış ve gece geç saatlere kadar şampiyonluğu kutlamıştır. Fatih Terim'in hemşerisi olan Adanalılar, son penaltının gole çevrilmesi ile sokaklara dökülmüş ve sabaha kadar eğlenerek, evlerine dönmemiştir. İzmir'de maçı Cumhuriyet Meydanı'nda izleyen yaklaşık 4.000 kişi taşıdıkları sarı kırmızılı bayrak, forma ve flamalarla karnaval havası yaratmıştır. Muğla ve Manisa'da meydanlarda toplanan vatandaşlar sabaha kadar şarkılar söylemiş ve zeybek oynamıştır. Eskişehir'deki coşkulu kutlamalar, Kayseri de muhteşem bir havai fişek gösterisine dönüşmüştür. Trabzon'da belediye binası önünde kurulan dev ekrandan maçı izleyen yüzlerce taraftar, Gazeteciler Cemiyeti önüne doğru yürümüştür. Kemençeler çalınmış, horonlar tepilmiştir. Kırıkkale'de yirmi bir pare top atışı yapılmıştır. Erzurum'da binlerce taraftar, araçları ile şehir içinde tur atarak kutlamıştır[59].

Galatasaray'ın zaferi, Kıbrıs'ta da sevinçle kutlanmıştır. Bu çerçevede Kıbrıslılar, sabaha kadar uyumamıştır. Kıbrıslıların coşkusuna, adada bulunan turist ve 15.000'e yakın öğrencinin sevinci de eklenince meydanlarda bayram havası esmiştir. KKTC'de yayımlanan gazeteler, "Türk'ün en mutlu günü, UEFA'ya aslan pençesi" manşetleri ile çıkmıştır. Galatasaray'ın başarısı Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nde de yankı uyandırmıştır. Rum radyosu, tarihte ilk kez bir Türk takımının UEFA Kupasını aldığını duyurmuştur. Galatasaray'ın zaferi, Yunanistan'daki Batı Trakya Türklerinin sokaklara dökülmesine sebep olmuştur. Bunların yanında Almanya, Belçika, Hollanda, Avustralya, Makedonya, Macaristan ve Kosova'da birçok Türk sokaklara dökülerek UEFA şampiyonluğunu doyasıya kutlamıştır[60].

UEFA Kupasını kazanan Galatasaray takımı, 18 Mayıs 2000 tarihinde İstanbul'a dönmüştür. Sarı kırmızılı ekibi, İstanbul Atatürk Havaalanı'nda binlerce taraftar karşılamıştır. Galatasaray kafilesi gelmeden, havaalanı karnaval yerine dönmüştür. Binlerce kişi, ellerinde Galatasaray ve Türk bayrakları ile alandaki yerini almıştır. Futbolcuların havaalanına indiği sırada, yaklaşık 2.000 Atatürk Havalimanı çalışanı ellerinde çiçeklerle Galatasaray'ı, "Türkiye sizinle gurur duyuyor." sloganları ile uçağın çevresini sararak karşılamıştır. Buradaki kalabalık daha sonra Galatasaray kafilesi ile birlikte, havaalanında bekleyen üstü açık bir otobüse binerek Taksim'e hareket

59 *Milliyet Gazetesi*, 19 Mayıs 2000, s.1, 4.

60 *Hürriyet Gazetesi*, 19 Mayıs 2000, s.6.

etmiştir. Bu şehir turu sırasında taraftarlar, futbolculara sevinç gösterisinde bulunmuş ve coşkulu bir şekilde kupanın mutluluğunu yaşamıştır[61]. Kafile Taksim'e geldiğinde taraftarın coşkulu tezahüratları yeri göğü inletmiştir. Kupa ile otobüsün üzerinden kalabalığı selamlayan futbolcular, sevgi seline boğulmuştur[62]. Bu sırada ellerinde bayrak ve flamaları ile Galatasaray lehine büyük sevgi gösterilerinde bulunan sporseverler, "Gittik, gördük, aldık, geldik.", "Dün seninle yarışan, bugün herkes perişan", "Son imparator ve askerleri", "Biz bunu hep yapacağız, bekleyin", "Kıskananlar çatlasın" yazılı pankartlar taşırken; "Türkiye sizinle gurur duyuyor", "Her zaman her yerde büyük cim bom" diye sloganlar atmıştır[63].

UEFA, Galatasaray takımı ile birlikte İstanbul'a getirilen orijinal kupanın, on bir ay boyunca sarı kırmızılı takımın müzesinde kalmasına müsaade etmiştir. 15 kilogram ağırlığında bulunan ve saf gümüşten yapılan bu kupa alındıktan sonra, yerine bir kopyasının sergilenmek üzere Galatasaray takımına verilmesi öngörülmüştür. Bu arada Galatasaray Yönetim Kurulu, kazanılan UEFA Kupası nedeniyle futbolculara bir trilyon iki yüz elli milyar prim verilmesini kararlaştırmıştır. Bu paranın, takım içindeki dağıtımının Teknik Direktör Fatih Terim aracılığı ile yapılması planlanmıştır. Kupanın alınmasından sonra İstanbul ilçe belediyeleri, Galatasaray takımının başarısını ölümsüzleştirmek için kolları sıvamıştır. Bu kapsamda Bahçelievler Belediyesi UEFA Kupasının heykeli için proje çalışması başlatmıştır. Beşiktaş Belediyesi de Fatih Terim ve futbolcuların heykellerini dikme kararı almıştır[64].

Galatasaray'ın başarısı, tüm dünyada gazetelerin sayfalarını çeşitli şekillerde süslemiştir. Yunan gazetelerinden To Vima Galatasaray'ın şampiyonluğunu, "Şarkılarını buradan duyacaktık." manşeti ile görmüştür. Bir diğer Yunan gazetesi Elefteros Tipos, "Paşalar yendi." beyanatında bulunmuştur. Yine Yunan gazetelerinden Ta Nea ise, "Anadolu'nun yıldızı parladı." demiştir. Almanya'dan Bild, "Kupa zaferi Boğaz'da deprem yarattı." ifadesini kullanmıştır[65]. Yine Alman gazetesi Berliner Morgenpost, "Champion cim bom bom" başlığı ile çıkmıştır[66].

61 *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Mayıs 2000, s.1.
62 *Milliyet Gazetesi*, 19 Mayıs 2000, s.17.
63 *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Mayıs 2000, s.10.
64 *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Mayıs 2000, s.10.
65 *Hürriyet Gazetesi*, 19 Mayıs 2000, s.1.
66 *Milliyet Gazetesi*, 20 Mayıs 2000, s.30.

Fransız gazetesi Lequipe, "Galatasaray, Avrupa kalitesinde. Türkiye, Avrupa'ya büyük kapıdan girdi." demiştir. İngiliz gazetesi The Guardian ise, "Arsenal sinir savaşını kaybetti. Artık bu maçı unutalım." açıklamasını yapmıştır[67]. Rus gazetesi Kommersant, "Türkler, Arsenal'i kurşuna dizdi." demiştir. Bir diğer Rus gazetesi Komsomolskaya Pravda ise, "Osmanlı İmparatorluğu, Britanya İmparatorluğunu yıktı"[68] yorumunu yapmıştır. Dış basındaki açıklamalar, Galatasaray'ın UEFA Kupası şampiyonluğunun değişik şekillerde ve ironik olarak işlendiğini göstermektedir. Bu kapsamda şampiyonluk, bir taraftan Avrupa Birliği ile ilişkilendirilmiş, diğer taraftan tarihi tanımlamalarla ve iğneleyici ifadelerle konu edinilmiştir.

Gelişmeler bu şekilde iken gazetelere Bakanlar Kurulu'nun UEFA Kupası'nı kazanan Galatasaray'a, "Üstün Hizmet Madalyası" verilmesinin kararlaştırıldığı haberi yansımıştır[69]. Bu kapsamda Başkan Faruk Süren, Teknik Direktör Fatih Terim ve bazı futbolcuların Ankara'ya gelecekleri ve 19 Mayıs Stadı'nda düzenlenen bir tören ile futbolculara Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından ödülün takdim edileceği belirtilmiştir. Bu sırada Başbakan Bülent Ecevit, Galatasaray'ın başarısını Fatih Terim'e gönderdiği bir mesaj ile kutlamıştır[70].

UEFA Asbaşkanı ve FİFA İcra Kurulunun Türk Üyesi Şenes Erzik Galatasaray'ın UEFA Kupası Şampiyonluğunu, "Galatasaray Türkiye'ye üç yıla bedel puan kazandırdı. Türk takımlarının önü açıldı. Bir Türk olarak çok mutluyum. Bir ilk başarıldı. Türkiye'nin Galatasaray ile birlikte tüm turları geçerek bileğinin hakkıyla mutlu sona ulaşması, tarifi mümkün olmayan bir duygu. Turları geçeceğini söylüyorduk. Büyük mutluluk duyuyorum. Türkiye bu sonuçla yalnız prestij olarak değil, bu maçla birlikte 24 puan topladı. Galatasaray'ın tek başına topladığı bu puan, herhalde UEFA tarihinde ilk kez oldu. Bu nedenle alınan sonucun puanı Türkiye ve Türk takımları için

67 *Hürriyet Gazetesi*, 19 Mayıs 2000, s.1.

68 *Milliyet Gazetesi*, 20 Mayıs 2000, s.30.

69 Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına dayanarak Devlet Üstün Hizmet Madalyası, Madalya ve Nişanlar Kanunu"na göre; İlgili bakanın teklifi, Bakanlar Kurulunun onayı ve Cumhurbaşkanı'nın tevcihi ile yurt içinde ve dışında herhangi bir alanda feragat, fedakârlık ve gayreti ile yaptığı çalışmalarda ülke ve dünya çapında emsallerine nazaran üstün başarı göstererek devletin yücelmesine ve millî menfaatlere önemli ölçüde katkısı olan Türk vatandaşlarına verilir. Bu kanun çerçevesinde Galatasaray Kulübüne de Devlet Üstün Hizmet Madalyası verilmesi öngörülmüştür. *Hürriyet Gazetesi*, 19 Mayıs 2000, s.20.

70 *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Mayıs 2000, s.10.

üç seneye bedel. 2001-2002 sezonu ile birlikte Türkiye, daha fazla takımla kupalara katılabilecek. Çok büyük bir başarı. Dahası bütün futbol otoriteleri, Galatasaray'ın mutlu sona bileğinin hakkı ile ulaştığı hakkında birleşti. Bundan daha büyük mutluluk olamaz"[71] diyerek kutlamıştır.

19 Mayıs 2000 tarihinde Ankara'da yapılan 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı etkinlikleri sırasında dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından 19 Mayıs Stadı'nda Galatasaray Kulübü adına Başkan Faruk Süren'e Devlet Üstün Hizmet Madalyası verilmiştir. Ankara'daki törene futbolcular ve teknik kadro katılmamıştır. Tören öncesinde Devlet Bakanı Fikret Ünlü tarafından bir konuşma yapılmıştır. Bu konuşmasında Bakan Ünlü, Galatasaray'ın yaratmış olduğu sevincin ulusça yaşanmaya devam ettiğini söylemiştir. Ayrıca Bakan Ünlü; "Cumhuriyet tarihimizin en büyük başarılarından birini Galatasaray ile yaşadık. Bu başarının Gençlik Haftası'na rastlaması ülkemizin kurucularına yıllar sonra verilen güzel bir hediye oldu. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girme yolunda Galatasaray'ın kazandığı başarının önemi ileride daha iyi anlaşılacaktır"[72] demiştir.

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer törende yaptığı konuşmada tüm vatandaşların 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı'nı kutlarken; "Bugün coşkumuzu artıran bir olay daha yaşanmaktadır. Ulusumuzun haklı gururu Galatasaray futbol takımımıza başarılarından dolayı, Devlet Üstün Hizmet Madalyası veriliyor. Son yıllarda Avrupa kupalarında sergilediği üstün performansla Türk futbolunun uluslararası bir simgesi durumuna gelen Galatasaray'ımız, Türk ulusunun dünyayla her alanda yarışma inanç ve kararlılığını bir kez daha göstermiştir. Ülkemize kazandırdığı bu şampiyonluk, sahada kazanılan bir zaferin ötesinde Türkiye'nin tanıtımı yönünden de büyük bir önem taşımaktadır"[73] demiştir. Bu sırada Galatasaray'ın kupayı almasına paralel olarak takıma UEFA'dan, 8.500.000 dolar bir şampiyonluk ödülü verilmiştir[74].

UEFA Kupası Galatasaray'ın değerini yaklaşık üç kat artırmıştır. İngiliz değerlendirme şirketi Deloitte Tourche, Leeds United ile oynanan yarı final maçından önce Galatasaray'a 41 milyon dolar (25 Trilyon Lira) fiyat biçmiştir. Aynı şirket final maçı sonrası Galatasaray'ın piyasa değerini 110 milyon

71 *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Mayıs 2000, s.11.
72 *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Mayıs 2000, s.18.
73 *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Mayıs 2000, s.18.
74 *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Mayıs 2000, s.10.

dolar (68 trilyon lira) olarak açıklamıştır. Şirketin değerlendirmesinde Arsenal'in değeri 150 milyon dolar, Leeds United'ın değeri ise 47 milyon dolar olarak gösterilmiştir[75]. Bu değerlendirme, uluslararası arenada kazanılan başarıların kulüplerin tanınırlığı yanında maddi olarak değer ve kıymetini artırdığını kanıtlamaktadır.

Galatasaray takımı İstanbul'a döndükten sonra, özel bir uçakla 23 Mayıs 2000 tarihinde UEFA Kupası ile birlikte Ankara'ya gitmiştir. Sarı kırmızılı oyuncuların büyük ilgi gördüğü bu ziyaret sırasında, Galatasaray kafilesini Başbakanlıkta Devlet Bakanı Fikret Ünlü karşılamıştır. Bakan Fikret Ünlü bu ziyaret sırasında yaptığı açıklamada, futbolculara başarılarından dolayı 20'şer adet Cumhuriyet altını ödül verildiğini belirtmiştir. Ardından kafileyi Başbakan Bülent Ecevit kabul etmiştir. Bu ziyaret esnasında Başbakan Bülent Ecevit; "Eşimle birlikte final maçını izlerken çok heyecanlandık. Bize büyük bir kıvanç yaşattınız. Ulusumuzun saygınlığını artırdınız. Sizi yürekten kutluyorum. Sağ olun." demiştir. Başbakan'ın bu beyanatına Galatasaray Kulübü Başkanı Faruk Süren teşekkür ederek karşılık vermiştir. Bu sırada Teknik Direktör Fatih Terim; "Size eşinizle birlikte bu maçı seyrettirebildiysek zaten başarılı olmuşuzdur." açıklamasında bulunmuştur. Kafile Başbakan ile görüştükten sonra Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli ile bir araya gelmiştir. Bu görüşme sırasında Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli; "Avrupa'nın fatihlerine, Fatih'in aslanlarına teşekkürlerimi sunuyorum. Sadece Türkiye'yi değil, Orta Asya'da yaşayan Türk ulusunu da sevince boğdunuz. Hükümet olarak size her türlü desteği vereceğiz." demiştir. Ayrıca Devlet Bey, Başkanı olduğu Türk Tanıtma Vakfı üzerinden 25 milyon dolara kadar yardıma da imza atacağını sözlerine eklemiştir. Bu görüşme sonrasında Galatasaray kafilesi, TBMM'ye geçerek parti grupları ve başkanları ile genel kurul salonunu ziyaret etmiştir[76].

Sonuç

Eski ve köklü bir geçmişi olan Türk Futbol tarihinde, 33 farklı kulüp Avrupa kupalarında mücadele etmiştir. Bu kapsamda 1956 yılından itibaren Galatasaray ile başlayan Avrupa kupaları arenasına birçok Türk futbol kulübü, katılım göstermiştir. Ancak, Türk futbol kulüplerinin Galatasaray ile başlayan Avrupa kupaları maceralarında 2000 yılına kadar herhangi bir başarı gelmemiştir. Bu şanssızlığı kıran ilk futbol kulübü Galatasaray olmuştur.

75 *Milliyet Gazetesi*, 20 Mayıs 2000, s.1.

76 *Milliyet Gazetesi*, 24 Mayıs 2000, s.32.

Galatasaray, 1999-2000 sezonunda Avrupa Şampiyonlar Ligi ile başlayan Avrupa Kupaları macerası esnasında üçüncü olarak elenmiş, ancak yoluna UEFA Kupası'nda devam etmiştir. Bu kapsamda Galatasaray, UEFA Kupası'ndaki güçlü rakiplerini tek tek yenerek, kupaya uzanan yolu açmıştır. Galatasaray, finalde karşılaştığı İngilizlerin ünlü kulübü Arsenal'i penaltılar sonucu saf dışı ederek UEFA Kupasını müzesine götürmüştür. Böylece Türk futbol tarihinde, uluslararası arenada UEFA kupasını kazanan ilk kulüp olmuştur. Bu sırada Türk insanı, takım ayrımı gözetmeksizin başarıyı sahiplenmiş ve Galatasaray kulübünün başarısına ortak olmuştur. Bu durum Türk milletinin kıvanç ve tasada her zaman ve her yerde bir ve bütün olduğunu göstermiştir.

Galatasaray'ın başarısı, ulusal ve uluslararası arenada Türk milletini gururlandırmış ve ilk olması yönüyle tarihteki yerini almıştır. Ayrıca bu başarı, Türk milletini onurlandırmış ve diğer ulusal futbol kulüplerine de örnek teşkil etmiştir. Bunun yanında elde edilen başarı, azmin ve kararlılığın her hedefi getirebileceğini göstermiştir.

Kaynaklar

Kitaplar

Şabanoğlu, Melih, *Kuruluş: Mekteb-i Sultani'den Galatasaray Spor Kulübü'ne Türkiye'de Futbolun Erken Çağı (1904-1907)*, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul 2018.

Tanrıkulu, Altan, *Fenerbahçe Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.

Urartu, Ümit, *Futbol, Teknik, Taktik, Kondisyon*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1987.

Makaleler

Aktütün, İlker, "Oyundan Siyasete: Türkiye'de Futbolun Doğuşu", *İktisat Dergisi*, S. 463-468, İFMC Yayını, İstanbul 2005, s.3-5.

Argon, Ahmet Onur, Müniroğlu, Recep Sürhat, "Farklı Liglerde Mücadele Eden Profesyonel Futbol Takımlarının Taktik Antrenman Durumlarının Belirlenmesi", *Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi*, C 6, S. 4, Ankara 1999, s.15-22.

Batmaz, Hüseyin Çağdaş, Devecioğlu, Sebahattin, Talha Murathan, "Türkiye'de Futbolun Kurumsal Değişimi", *Spormetre*, C 15, S. 2, Yıl: 2017, s.47-56.

Fişek, Kurthan, "Türkiye'de Spor", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 8, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s.2177-2178.

Günay, Nejla, "Osmanlı Devleti'nde Kurulan Spor Cemiyetleri ve Jimnastik Derslerinin Milliyetçilik Hareketlerindeki Rolü", *Belleten Dergisi*, C 81, S. 292, Yıl: 2017, s.917-946.

Sancaktar, Caner, "Türkiye'de Modernleşme Siyaset ve Futbolun Doğuşu", *Bilgi ve Bellek Dergisi*, S. 8, s.158-175.

Talimciler, Ahmet, "Türkiye'de Futbolun Örgütlenmesi", *İktisat Dergisi*, S. 463-468, s.1-11.

Tezler

Arslan, Turgut, *Futbol Oynanan Farklı Zeminlerin Futbolcuların Fiziksel Performansları Üzerine Etkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Bolu 2009.

Ayran, Tuna, *Ofsayt Kuralı ile Ofsayt Kuralı Olmadan Oynanan Futbol*

Oyunundaki Maç Analizi Sonuçlarının İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2006.

Güler, Dursun, *Kayseri Bölgesinde Futbol Liglerine Katılan Spor Kulüplerinin Çalışma Şartları ve Sporcu Kaynakları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kayseri 1996.

Süreli Yayınlar

Cumhuriyet Gazetesi

Fanatik Gazetesi

Fotomaç Gazetesi

Hürriyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Sabah Gazetesi

Takvim Gazetesi

Türkiye Gazetesi

İnternet Kaynakları

www.galatasaray.org, Erişim Tarihi: 27 Şubat 2024, Saat: 11.00.

etimolojiturkce.com, Erişim Tarihi: 26 Şubat 2024, Saat: 13.20.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Galatasaray Lisesi'nde Spor

Emel Engin*

Giriş

Türk eğitiminin en köklü müesseseleri arasında yer alan ve tarih boyunca "Batıya açılan pencere" olarak nitelenen Mekteb-i Sultani yani Galatasaray Lisesi gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet dönemlerinde bu niteliğe uygun bir karakter sergilemiştir.

Mekteb-i Sultani'nin kuruluşu, esas itibariyle bir ihtiyacın giderilmesini öngörmekteydi. Osmanlı Devleti, 1838'den itibaren Tanzimat Fermanı'nın getirdiği "Eşitlikçi" yönetim anlayışını eğitim alanında da ortaya koymak amacıyla batı tarzı okullar açmaya başladı. Bu okulların amacı, Babıâli'de çalışacak yabancı dil bilen liyakatli kişiler yetiştirmekti. Rüştiye seviyesinde eğitim veren bu okullardan mezun olanlar, tercih ettikleri dairelerde görevlendirildi. Bu durum halkın yeni okullara ve eğitime olan ilgisini artırdı. Başlangıçta basit ve zayıf olan bu okullar zamanla gelişti ve laik eğitim sisteminin temelini oluşturdular[1].

Sultan Abdülaziz'in Avrupa seyahatinden ilham alarak, ülkemizde, eğitimde köklü değişimler yapma arzusu doğmuştur. Bu vizyon, dönemin önde gelen devlet adamları ve Fransa elçisi tarafından da desteklenmiştir. Hedef, modern bilimi ve edebiyatı ailenin gözetiminde öğreten, milliyet ayrımı gözetmeksizin tüm Osmanlı çocuklarına açık liseler kurmaktı. Bu vizyonun ilk meyvesi, Galata Sarayı binasında kurulan Mekteb-i Sultani olmuştur. Fransız eğitim modelini benimseyen okulda, fen bilimleri Fransızca, sosyal bilimler ise Türkçe okutulmuştur. Müslüman ve Gayrimüslim öğrencilerin bir

* Bilim Uzmanı, MEB, İstanbul/TÜRKİYE emelsengin@gmail.com
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.505

1 1 Cemil Öztürk, "Selim Sabit Efendi'nin Yetiştiği Dönemde Osmanlı Devleti'nde Eğitim: Modern Eğitimin Doğuşu", *Uluslararası Vize Tarih ve Kültürü Sempozyumu: Türkiye'nin İlk Modern Pedagogu Vizeli Selim Sabit Efendi (1829 – 1910)*, Trakya Üniversitesi Vize Meslek Yüksek Okulu, Vize 2000, s. 66.

arada eğitim gördüğü Mekteb-i Sultani, modern eğitimin ve sporun ülkeye girişinde öncü rol oynamıştır. Spor, Galatasaray'ın kuruluşundan itibaren önemli bir yere sahip olmuştur. Galata Sarayı Enderun Mektebi'nde de okçuluk, binicilik ve atıcılık gibi sporlar yapılmaktaydı. Mekteb-i Sultani'de de bu gelenek devam ettirilmiş ve futbol, jimnastik gibi yeni sporlar da eğitim programına dahil edilmiştir. Galatasaray Lisesi, modern eğitim ve sporun Türkiye'de gelişmesinde öncü rol oynamış, birçok eğitim kurumuna örnek teşkil etmiştir. Bugün de köklü geleneklerini sürdüren Galatasaray, eğitim ve spor alanındaki başarılarıyla öne çıkmaya devam etmektedir[2].

Galatasaray Lisesi'nde spor her zaman ön planda olmuştur. Gerek 1868 yılında eğitime başlamış Galatasaray Lisesi, gerekse 1481 yılında II. Beyazıt tarafından kurulmuş olan Galata Sarayı Enderun Mektebi eğitim öğretim faaliyetleri yanında spora verilen önemle de bilinmektedirler. Galatasaray Enderun Mektebi Topkapı Sarayı Enderun Mektebi'nin idadisi konumunda idi. Buradan yetişenler ve dolayısıyla hemen hepsi okuyup yazmayı bildikleri gibi o dönemler usulünce tomak, top oynamak, kemankeşlik öğrenmek, ata binmek, ok atmak, cirit oynamak, kılıç kullanmak gibi sonraki dönemlerde idmancılık olarak adlandırılacak sportif faaliyetlerde bulunurlardı[3]. Mektebi ziyaret eden II. Mahmut'un öğrencilerin spor gösterileri yapmalarını istediği ve gençlerin sportif hareketlerini seyretmekten keyif aldığı bilinmektedir.

Galatasaray Lisesi ve Spor

Enderun mektebinde olduğu gibi Galatasaray Mekteb-i Sultanisi'nde de spor ağırlıklı yer tutardı. Galatasaray Lisesi spor tarihimizde batıya açılan ikinci kapıdır. O kapıdan giren spor kültürü Türk sporunun bugüne erişmesinde etkin olmuş ve hala da ilerlemesinde katkısı bulunmaktadır. Bu nedenle, Galatasaraylıların şu sözleri söylemekte ne kadar haklı olduklarını onaylamamak mümkün değildir. Türk jimnastiğinin, beden terbiyesi ve sporun doğmasında, canlanmasında ve modern bir tarzda inkişaf etmesinde, Galatasaray mektebinin o kadar büyük rolü vardır ki; "Galatasaray'dan bahsetmeksizin spordan, Türk sporundan bahsetmeksizin Galatasaray'dan bahsedilemez…"[4].

2 Emel Engin, *Mekteb-i Sultani'den Galatasaray Lisesi'ne,* Giza Yayınları, İstanbul 2008, s. 24-25.

3 Fethi İsfendiyaroğlu, *Galatasaray Tarihi,* İstanbul 1954, C 1, s. 99, 280, 305.

4 Atıf Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor,* T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995, s. 640.

Osmanlı Devleti'ne gelen ilk modern spor jimnastik olmuştur. Fransa'da 1854 yılında jimnastik lise ders programına alınmıştı. Jimnastik dersinde trapez, paralel bar, barfiks, kasa, kulplu beygir, halka, ipe tırmanma, halter gibi aletli çalışmalar yapılırdı. 1868 yılında Mekteb-i Sultani açıldığında Fransa'dan gelen öğretmenler arasında Mösyö Curel adında bir jimnastik hocası bulunuyordu[5].

Mektebe sporu sokan Mösyö Curel idi. Curel ilk önce geniş bir salonu jimnastik-hane yapmış, buraya Fransa'dan getirttiği aletleri koymuştu. Jimnastik dersi her öğrenci için mecburi idi. Fakat o yıllara kadar okullarda bu tarz bir ders bulunmadığından öğrenciler başta biraz çekingen davranmışlardı. Mösyö Curel öğrencilerin kuşkusunu dağıtmak ve beden eğitimi hareketlerini sevdirmek amacıyla 1870 yılında bir idman bayramı tertip etti. Öğrencileri Kağıthane'ye götüren Curel orada koşular, atlamalar ve beden hareketleri yaptırdı. Derece alanlara armağanlar dağıttı. Bu müsabakalar vesilesi ile şevke gelen öğrencilere yarışmaların sonunda kuzulu pilav verildi. Galatasaray'ın pilav günleri o tarihten itibaren geleneksel hale geldi. Mösyö Curel'in okulda başlattığı jimnastik ve atletizm eğitimi sonraki öğretmenler tarafından da devam ettirilmiştir. Bir sonraki öğretmen Mösyö Moiroux jimnastik ve atletizm yanında yüzme ve kürek gibi sporlara da önem verdi. Martinetti adlı İtalyan jimnastik öğretmeni ise aletli jimnastik çalışmalarına ağırlık vermişti. Sonraki jimnastik öğretmeni Stongali bir yıl görev yapmışsa da yerine mükemmel bir idman hocası olan Faik Bey'i yetiştirip bırakmıştı. Bilâhare Üstünidman soyadını alan Faik Bey, uzun yıllar görev yaptığı Galatasaray'da sembol isimlerden biri olmuştur[6].

Faik Bey Galatasaray Lisesi jimnastik öğretmenliğinde üstün başarılara imza atmış, öğrencilerin bedeni kabiliyetlerini arttırmasına önemli katkılar sağlamıştı. O dönem itibariyle beden eğitimi dersi lise seviyesindeki diğer okulların müfredatında yer almıyordu. Faik Bey ve Mekteb-i Sultani öğrencileri jimnastikteki başarıları ile diğer okullara da örnek teşkil

5 "Galatasaray'da Spor", *Toplumsal Tarih Dergisi,* Şubat 1996, S. 26, s. 35.

6 Süleyman Tekil, *Dünden Bugüne Galatasaray,* byy., 1983, s. 3. Galatasaray Lisesi'nde jimnastik giderek önem kazanınca Faik Bey'in yanına ikinci bir jimnastik öğretmeni daha alınması ihtiyacı ortaya çıktı. Nitekim Almanya'da uzun yıllar jimnastik eğitimi görmüş Mazhar Kazancı da Faik Bey'in yanında öğretmenliğe başladı. Sonraki dönemlerde mektepten yetişme Abdurrahman Robenson ve Ahmet Robenson kardeşler jimnastik öğretmenliği yaptılar. Faik Bey'in öğrencilerinden Selim Sırrı Tarcan da lisede jimnastik öğretmenliği yapacaktır. Bk. Özdemir Kalpakçıoğlu, *Galatasaray'da Bilinmeyenler,* İstanbul 2009, s. 37.

ediyorlardı. Nitekim dönemin basını da bu gelişmelerin farkında olarak mektepteki jimnastik faaliyetlerini övücü tarzda yazılar yazmış ve hatta toplumu da beden eğitimi yapmaları konusunda teşvik edici bir tavır göstermişti. Bu bağlamda Tercüman-ı Hakikat gazetesinde çıkan bir yazı bir hayli dikkat çekicidir. Gazete yazarı, mektepte düzenlenen mükafat dağıtma törenlerinde bulunduğu sürede öğrencilerin yaptıkları jimnastik gösterilerinden hayli etkilenmiş olarak şunları yazmıştır: "Jimnastik muallimi olup yine aynı mektebin yetiştirdiği meşhur talebelerinden olan Faik Beyefendi'nin bu fenn-i celiledeki maharetlerini zaten biliyor idiysek de birkaç sene evvel Mektebi Sultani'nin yine ödül dağıtım töreninde icra edilmiş bulunan jimnastik talimleri ile bu seneki talimler arasında büyük bir fark görülmüştür. Bu da Faik beyefendinin sahip olduğu hüner ve mahareti öğrencilerin de en başarılı şekilde yapabilecekleri bir seviyeye getirdiğini ve jimnastik eğitimini en iyi şekilde verdiğini gösteriyor.

Mükafat dağıtım gününde davetli olarak gelen herkesin huzurunda icrayı hüner eyleyen efendilerin gösterdikleri jimnastik maharetleri öyle alelade birkaç talimle başarılacak bir şey değildir. Apaçık görülmekte idi ki, öğrenciler ciddi bir şekilde ve uzun süren idmanlarla gösteriye hazırlanmışlardı. Zira yapılan hünerler ip cambazları tarafından bile icra olunsalar seyredenlerin coşkun alkışlarla karşılayacağı zorlukta hareketlerdi. Bunları yapabilmek için kol, bacak, bel ve ensenin yeteri kadar kuvvetli olması gerektiği gibi, insanın kendi çevikliği ve çabukluğuna ilave olmak üzere bir de fevkalade cesaret ve metanet-i kalbe sahip olması lazım gelir. Bu arada birçok insan daha doğumdan itibaren bedenini kuvvetlendirmeye lüzum görmeyerek atalet içinde bir hayat sürmektedir. Ömürlerinin en dinç zamanı olan delikanlılıkları çağında bile birkaç yüz adım koşmak lazım gelse nefesleri tıkanıp bunalmak derecesine geldikleri ve bir yüksek yerden atlamak kendileri için büyük tehlikeleri mucip olmaktan başka bir yere tırmanmak icap edecek olursa hiç de beceremedikleri şahit olduğumuz gerçeklerdir. Halkımızı tulumbacılar gibi koşar, yükseklerden atlar, yükseklere tırmanır bir sınıf haline koymak olduğu şeklinde bir amacımız yoktur. Bu şekilde alaycı bir itirazda bulunacakların olduğunu da zannetmiyoruz. Asıl maksat insanlarımızı bu gibi harekata müsait olabilecek bedeni kuvvete sahip olmaya özendirmektir. Herkesin arzu edilen sıhhati umumiye sahip olması için bu konulara değindiğimiz açık ve bellidir"[7].

7 *Tercüman-ı Hakikat,* 1 Temmuz 1305 (13 Temmuz 1889).

Jimnastik derslerinin yararları ve öğrencilerin gelişimine olan katkısını Servet-i Fünûn dergisi şöyle aktarmaktadır: "İnsan esasen ruh ile cisimden mürekkep olup gerek ruhi ve gerekse cismi kuvvetinden hakkıyla yararlanabilmelidir. Jimnastiğe, hareket ve faaliyete asla ehemmiyet vermeyerek daimî surette mide rahatsızlıklarından, baş ve ayak ağrılarından ve daha bin türlü bedensel illetlerden mustarip ve müteessir olan birçok insan vardır. Bunlar ahvali vücudiyelerinden şikâyet için saatlerce nefes sarf ederler de günde birkaç saat vücutlarını yormak istemezler. Diğer taraftan her zaman beden gücüyle çalışan insanlar vardır. Bunlar sıhhatli olsalar da fikri yapılarını güçlendirmeyi düşünmezler. Gazetemizde yayınladığımız resimdeki Mekteb-i Sultani'li gençlere bir bakınız. Yüzlerinden akıl ve zekâ, vücutlarından sıhhat fışkırdığı görülüyor. Bunlar mekteplerinde bir taraftan akıl ve idraklerini çeşitli ilimlerle geliştirdikleri gibi diğer taraftan vücut organlarını jimnastik sporu ile tahkim ve takviye ediyorlar. Bunlar sırık üstünde, ip üzerinde icrayı marifet eden cambazlara asla benzemezler. Mekteplerinde mükemmel surette ve özel olarak inşa olunmuş jimnastikhanede el ayak harekâtını icra ede ede vücutlarını o kadar çevik o kadar kavi bir hale getirmişlerdir ki cambazların yaptıkları marifetleri de yapabilecek bir kuvvet ve faaliyette bulunurlar. Jimnastik sporu sayesinde mektepteki mesai-i fikriyelerini mesai-i vücudiyeleriyle dengede bulundururlar"[8].

Servet-i Fünûn dergisi aynı yazıda okulun Jimnastik Öğretmeni Ali Faik Bey'den de övgü ile söz ediyor.[9]

Görüldüğü üzere Servet-i Fünun dergisi Mekteb-i Sultani'de eğitim alan gençlerin fikri ve bedensel anlamda çok iyi yetiştiklerine vurgulama yaparken, bunu sağlayanın mektepte jimnastiğe yani spora önem verilmesi olduğuna temas ediyor ki gerçekten de Galatasaray Lisesi'nde spor her

8 "Mekteb-i Sultani'de Jimnastik Talimleri", *Servet-i Fünûn*, 5 Teşrinievvel 1311, s. 85-86.

9 Galatasaray Lisesi'nde eğitim görmüş hemen her öğrenci Faik Bey'i tanır ve onu çok severdi. Bir öğrencisinin anlatımıyla: "Faik Beyin eski Yunan heykellerini andıran bir vücudu ve dillere destan olan bir kuvveti vardı. Çevik ve mütenasip idi. Zeki, dirayetli, hoşsohbet idi. Onun bulunduğu her cemiyet şenlenir, onun neşeli yüzü en çatık çehreliyi yumuşatırdı. Galatasaray'ı kendi evi gibi severdi. Çocuğu olmadığı için her talebe onun manevi evladı gibi idi. Faik Bey Galatasaray'da yalnız jimnastik hocası değil, her şeydi. Mektebin her işi onu alakadar ederdi. Bir tarihte mektep yandığı zaman kendi evi yanmış kadar üzüldü ve tekrar yapılırken bir amele gibi büyük bir fedakarlıkla iş gördü. Kırk sene boyunca, zamanın geçerli usullerine göre bazı kabiliyetli gençlerin pazularını kuvvetlendirmeye çalıştı. Çok defa jimnastikhanede her biri altmış kilo ağırlığında iki talebeyi bellerinden tutup havaya kaldırır, bazen jimnastikhanenin kapısına kollarını ve bacaklarını gererek dururdu. Beş on çocuk o koca kayayı yerinden kımıldamazdık". Bk. Vahdettin Engin, *Mekteb-i Sultani*, İstanbul 2003, s. 263-264.

zaman önemsenmiştir. Mesela futbolun Mekteb-i Sultani'nin öğrencilerinin gündemine girdiği bir dönemde teneffüslerde, okulda mevcut olan çok sayıdaki bahçede, en az sekiz- on takım tenis topuyla veya normal topla futbol oynarlardı. Daha yedi- sekiz yaşlarında topun peşinden koşmaya başlayan Mekteb-i Sultani talebelerinin ülkedeki ilk futbol takımının kurucusu olmaları bu anlamda şaşırtıcı değildir[10].

Mekteb-i Sultani'de Futbol

Türkiye'de futbolun ilk oynandığı yerlerden biri de Galatasaray Lisesi'nin bahçeleri idi. Daha sonra Galatasaray Futbol Kulübü'nü kuracak olan Ali Sami Bey'in anlattığına göre, öğrenciler teneffüslerde 100-150 kişi bir araya gelip, kuralsız bir şekilde topun peşinden koşar ve tekme atmaya çalışırlardı. Öğrenciler henüz futbol nasıl oynanır, kuralları nedir, teknik olarak topa nasıl vurulur bilmediklerinden, oynadıkları kör dövüşünden farksız bir koşuşma ve boğuşmaya dönüşürdü. Çoğu zaman da yaralanmalar meydana gelir, topun çarpması yüzünden mektep camları kırılırdı. Bu sebeple idare mektepte futbol oynanmasına pek de sıcak bakmıyordu. Ama öğrenciler de futbol aşkından vazgeçmiyorlardı[11].

Galatasaray'ın iki numaralı kurucusu Asım Tevfik Sonumut'ta mektepte en popüler spor haline gelecek futbolun ilk başlarda nasıl oynandığı hakkında çarpıcı bilgiler veriyor. Asım Sonumut Galatasaray'a 1899 yılında girdiğinde mektepte futbol oynandığından söz ediyor. Öğrencilerden biri okula futbol topu getirdiğinde teneffüslerde hep beraber futbol oynanırdı. Tabii bu kuralsız bir futboldur. 15 dakikalık teneffüslerde bile yaz kış öğrenciler topun peşinden koşarlardı. Fakat hiç kimse oyunun kaidelerine göre hareket etmezdi. Mesela üçüncü ve dördüncü sınıf takımları 11'er kişilik iki takım oluşturarak maça başlarlardı. Fakat bu böyle kalmaz, beşinci ve altıncı sınıf öğrencileri de oyuna dâhil olurlardı. Böylece bir tarafta en az elli kişi, diğer tarafta da altmış kişi olurdu. Oyuncuların bazıları oldukları yerde kalır, top yanlarına gelince vururlardı. Bazıları ise, top nereye giderse oraya koşarlardı. Bazen topun başına onlarca kişi toplanır, her taraftan tekme sallanır, ah, of diye bağrışmalar olurdu. O gurup itişirken, top onların arasından kurtulur, başka bir gurubun içine girerdi. Bu defa onlar topa vurmaya çalışır. Herkes kan ter içinde kalır, her teneffüste bir iki yaralanma olurdu. Bu kargaşa içinde başarılı olmanın göstergesi topu en yükseğe vurabilmekti. Topu mektep

10 Suat Aray, *Bir Galatasaraylının Anıları,* İzmir 1959, s. 12.

11 *Akşam,* 16 Kanunuevvel 1936.

binasından daha yüksek bir yere ulaştırabilen başarılı sayılırdı. Tabii sık sık okulun camları da kırılırdı. Mektep idaresi cam kırılmalarının önüne geçebilmek için alt kat pencerelerine tel çektirmişti[12].

Ruşen Eşref anılarında Galatasaray Lisesi'nde oynanan futbolla ilgili izlenimlerini şöyle anlatır: "Galatasaray'da gördüğüm top oyununu izah etmek zordur. Top çayır gibi herkesindi. Onda, Galatasaray bahçesindeki her öğrenci sırasına göre dalaşır, oyalanır, hırçınlaşır, güreşir, tokatlaşır, tekmeleşir, barışır, can ciğer olurdu!...

Evet, top vardı; hem de her türlüsü: Bildiğimiz bayağı lastik toptan başlardı; üstü sımsıkı beyaz bez sarılı, taş gibi sert tenis topundan aşardı; büyük meşin topta kemalini bulurdu. Bahçenin göğünde en üstün yeri bir güneş gibi kaplayan büyük meşin topun etrafında öteki küçük toplar seyyareler gibi dolaşırlar; ara sıra bahçeden bahçeye seğirtip mahrek değiştirirler; sonra o şahaplıklardan vazgeçip gene kendi burçlarına dönerlerdi. Böylece Galatasaray'da toplar, teneffüs zamanlarının, denebilir ki, bir nevi 'Güneş sistemi' idiler.

Mektebin ve memleketin o günkü şartları içinde top oyununun zamanı azdı. Çünkü Cuma namazı yüzü suyu hürmetine birer saat süren Cuma öğlelerinin teneffüsleri bir yana konulursa, öteki en uzun teneffüslerin boyları yarımşar saatti. Düşününüz ki bu kadarcık zaman bir yarı devre (half-time) süre bile sağlamaz. Zaten, içimizde, o zamanlar yar devrenin ne demeğe geldiğini bilene de rastlamış değilim! Mekânı dardı; çünkü kur'lar kareden başlar, dikdörtgene giderdi. Lakin en uzununun boyu bir futbollu yerin yarısını bulmazdı!"[13].

Mekteb-i Sultani bünyesinde, pek çok spor dalı uygulama imkânı bulmuşsa da bunlar arasında futbolun ayrı bir yeri vardı. Öğrencilerin futbola merakı üst düzeyde idi. Hatta lastik top bulunamadığı zamanlarda mektep bahçelerinde taşla veya limon kabuğu ile dahi futbol maçları yapılırdı. Bu vesile ile şu hususa değinmek gerekir. Mekteb-i Sultani binası kuruluşundan itibaren fiziki imkanlar açısından spora elverişli bir ortama sahip olmuştur. Bu bağlamda öncelikle Grand Cours yani büyük bahçe denilen spor alanını zikretmek gerekir. Büyük bir alanı kaplayan Grand Cours'da başta futbol olmak üzere pek çok sporu yapmak mümkündü. Bunun yanında mektebin ağaçlıklı arka bahçesi özellikle atletler için çok cazip bir antrenman alanı

12 Taha Toros Arşivi, No. 550102.

13 Ruşen Eşref Ünaydın, *Bütün Eserleri Hatıralar II,* C IV, Haz. Necat Birinci-Nuri Sağlam, Ankara 2002, s. 24-26.

idi. Mektebin ön tarafındaki irili ufaklı bahçeler de yine spor için elverişli idi. Bütün bunların ötesinde mektebin dahili kısmında kapalı spor salonları bulunur ve buralarda jimnastik ve güreş gibi sporların yapılma imkânı olurdu.

Mekteb-i Sultani'li öğrencilerin futbol oynamalarını, Galatasaray Kulübü'nün kurucuları arasında yer alan Abidin Daver de şöyle anlatmaktadır: "Camlar kırılıyor diye mektepte futbol oynamamız yasak edilirdi. II. Abdülhamid'e, okul ve öğrenciler aleyhine jurnal veriliyor diye, dışarıda da futbol oynamamıza izin verilmezdi. Koridorlarda tenis toplarıyla oynayarak, taşlara çarpa çarpa pabuçlarımızı paralardık. Hapsedilmeyi, sürülmeyi göze alarak her hafta İstanbul'un başka bir çayırına gider, gizli gizli futbol oynardık. Büyükdere'de, Bakırköy'de, Moda'da hülasa İstanbul'da ne kadar çayır varsa hepsini dolaşırdık. Yağmur, çamur, kar, tipi, sıcak, hafiye ve jurnal dinlemez, meşin topun arkasından koşardık. Her defasında da rahmetli Abdurrahman Şeref bizleri, mektebin futbol aşıklarını odasına çağırır, karşısına dizer: 'Siz yine falan çayırda top oynamışsınız, öyle mi?' diye sorardı. Hepimiz susar, bu soruya cevap vermezdik. O zaman Aziz Müdürümüz yanımıza yaklaşır, tombul eliyle hepimize birer küçük tokat aşkederdi. Ne Abdurrahman Şeref Beyin tokatları ve mektebin verdiği izinsiz cezaları ne hafiyelerin jurnalleri ne de hapse atılmak tehlikesi, bu on beş yirmi çocuğun futbol aşkını söndüremiyordu ve söndüremedi"[14].

Yedi-sekiz yaşından itibaren topun peşinde koşmaya başlayan Mekteb-i Sultani talebelerinin ülkedeki ilk futbol kulübünün kurucusu olmaları da tabii idi. Nitekim bu ortam içinde, lise ikinci sınıf öğrencilerinden Ali Sami (Yen) Efendi 1905 yılında mektep binasında arkadaşlarıyla Galatasaray Kulübü'nü kurmuştur. Ali Sami Efendi yanında, kulübün ilk kadrosunu oluşturan diğer futbolcular şunlardır: Asım Tevfik Efendi, Emin Bülent Efendi, Celâl İbrahim Efendi, Mazhar Efendi, Bekir Sıtkı Efendi, Milo Bakiç Efendi, Boris Nikolof Efendi, Nuri Efendi, Tolyos Efendi, Reşat Şirvani Efendi, Refik Cevdet Efendi, Abidin Daver Efendi, Ahmet Cevat Efendi, Kâmil Efendi, Küçük Ali Efendi.

Ali Sami Yen Bey'in ifadesine göre, 1 Ekim 1905 günü Edebiyat dersi esnasında birkaç arkadaş kulübü kurmaya karar vermişti. Sonradan kendilerine Sırp ve Bulgar öğrencilerden birkaçı da katılmıştı. Amaçları, İngilizler gibi toplu bir halde oynamak, bir isme ve renge sahip olarak Türk olmayan takımlarla maç

14 Melih Şabanoğlu, *Kuruluş: Mekteb-i Sultani'den Galatasaray Spor Kulübü'ne Türkiye'de Futbolun Erken Çağı (1904-1907),* İstanbul 2018, s. 84-88.

yapıp onları yenmekti. O dönemin şartları gereği Türkçe bir isim kullanmanın sakıncalı olacağı kanaatindeydiler. Bu sebeple Glorya (zafer) ya da Audace (cüret) kulüp ismi olarak düşünüldü. Fakat ortak bir karara varılamadı. Bu kararsızlık bir süre devam etmişti. O kadar ki, ilk maçlarına çıktıklarında henüz bir isme sahip değillerdi. Onlara lâyık oldukları ismi seyirciler buldu. Galatasaray Sultanisi öğrencilerinin oluşturduğu bu takıma seyirciler hemen "Galatasaray" adını verdiler. Bu şekilde kulüp gerçek ismine kavuşmuş oluyordu. Renk olarak önce kırmızı-beyaz seçilmişti. Bu renkler beğenilmekle beraber, kırmızı-beyazın milleti temsil ettiği şeklinde yorumlanmasından endişelendiler. Nitekim bir süre sonra maçlarının hafiyeler tarafından izlendiğini gördüler. Forma rengi sarı-lacivert olarak değiştirildi[15].

Tesadüfen gerçekleşen bir olay ise forma rengi olarak sarı kırmızının seçilmesini sağlamıştı. Bu olayı Ali Sami Yen şöyle anlatmaktadır: "... Birçok yerleri dolaştıktan sonra, nihayet Bahçekapı'daki Şişman Yanko'nun dükkânına gidilerek orada zarif iki yünlü kumaşa tesadüf ettik. Biri, vişneye çalan koyuca tatlı bir kırmızı, öteki de içinde turuncudan iz taşıyan tok bir sarı. Tezgâhtar, mahirane bir el hareketiyle kumaşların dalgalarını birbirleriyle birleştirdi. Bir saka kuşunun başı ile kanadının yarattığı renk güzelliğine benzer bir parlaklık hâsıl oldu. Ateşin içindeki renk oynaklıklarını görür gibi olmuştuk. Sarı- kırmızı alevinin takımımızın üstünde parıldamasını gözümüzde canlandırıp, bizi derhal galibiyete götüreceğini hayal ediyorduk. Nitekim de öyle oldu."[16] Galatasaray kurulduktan sonra ilk maçını Faure Mektebi öğrencileriyle yapmış ve 2-0 kazanmıştı. İlerleyen yıllarda ise birçok başarılı sonuç alınacaktır.

Futbol Galatasaray Lisesi'nde öncelikli bir spor dalı haline gelince mektep içinde sınıflar arası turnuvalar düzenlendiği gibi öğretmenlerin de katıldığı

15 Ruşen Eşref anılarında Galatasaray futbol takımının 1906-1908 yılları arasında sarı-lacivert forma ile maçlara çıktıklarını anlatmaktadır. Bk. Ünaydın, *age.,* s. 47. "Maça gireceklerin gömlekleri hazırdı; onlar ya doğrudan doğruya Londra'dan hazır öyle hazır getirtilmişti veya burada Baker'den alınmıştı. Renkleri belli. Bizlere haber salınmıştı ki büyüklerin anlaşması siyaha yakın koyu lacivertle sarı üzerinde toplanmıştır. Böylece lig maçına girecek Galatasaray'ın ilk forması, yarısı dümedüz koyu lacivert, yarısı da dümedüz sarı gömlek oldu. Sonradan Fenerbahçe'nin benimsediği renklere pek benzer iki renk".

16 Bakınız Süleyman Tekil, *age.*, s.10. Kulüp rengi tespit edildikten sonra, ilk defa olarak 6 Aralık 1908 tarihinde, Barham adlı İngiliz savaş gemisinin mürettebatı ile yapılan maçta sarı kırmızı formalar giyilmiştir. Galatasaray Kulübü'nün amblemi olan G.S. rumuzunu ise Ayetullah Emin isimli öğrenci, yayınladıkları Karakedi Mecmuası için 1923 yılında çizmiştir. Ayetullah hem Gayın ve Sin harflerinden hem de G ve S harflerinden oluşan ve birbirlerine çok benzeyen iki rumuz tasarlayıp çizmişti. Bu amblem aynı yıl gerçekleşen kulüp kongresinde Galatasaray'ın resmi simgesi olarak kabul edilmiştir.

maçların yapıldığı da oluyordu. Nitekim Türkiye İdman Mecmuasında "Galatasaray Mekteb-i Sultanisi muidleri ile talebesi arasındaki mühim maç" başlıklı yazıda böyle bir maçtan söz edilmektedir. Haberin içeriği şu şekildedir: "27 Mart 1923 Salı günü mektep muidleri (yardımcı öğretmen) ile talebesi arasında yüzlerce öğrencinin seyrettiği bir maç yapıldı. Maçı talebeler 4-1 kazandı. Takım kadroları şöyleydi. Muidler: Adil, Şinasi, Vehbi, Flip, Haydar, Cemal, Faris, Alaaddin beyler. Talebeler: Vecihi, Âli, Cahid, Hayri, Fehmi, Muhlis, Ali Efendiler. Havanın soğuk olmasına rağmen iki taraf da fazla çaba gösterdi. Muidlerin tarafını tutan birçok talebenin teşvik avazeleri ortalığı çınlatıyordu. İlk gol talebe tarafından yapıldı. Bunu takip eden ikinci sayıdan sonra muidler çabalarını artırmaya gayret gösterdiler. Özellikle Alaaddin Bey pek şahane bir sayıyı talebe aleyhine kaydettirdi. Talebenin ferden ve ceman (şahsi ve toplu olarak) muidler takımına üstünlüğü çok belirgindi. Nitekim ikinci devrede yine talebe tarafından iki sayı daha yapılarak oyuna fevkalade bir samimiyetle nihayet verildi. Bütün talebelerin gerek oyun esnasında gerekse sahayı terk ederken muidlere karşı gösterdikleri samimiyet ve hürmet takdire şayandı"[17].

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçiş ve Galatasaray

1922'de kazanılan zaferlerle ülke kurtarılmış, barış görüşmeleri başlamıştı. Eğitime de önem veriliyordu. Barış görüşmeleri devam ederken, 15 Temmuz 1923'te Ankara'da Milli Eğitim Kongresi toplandı.[18] Bu kongrede Galatasaray Lisesi'nin yeni şekli belirlenecekti. Kongrede Galatasaray'ın Müdürü Faik Bey ve beden eğitimi uzmanı Selim Sırrı Tarcan da vardı. Kongre Millî Eğitim Bakanı İsmail Safa Bey'in başkanlığında gerçekleşti.

Kongrede alınan bir kararla Sultani adını kullanan okullar liseye dönüştürüldü. Galatasaray Mekteb-i Sultanisi de Galatasaray Lisesi oldu. Bu karar 29 Ağustos 1923'te okul müdürlüklerine duyuruldu. 29 Ağustos 1923'ten itibaren Mekteb-i Sultani, Galatasaray Lisesi olarak anılmaya başladı[19].

17 *Türkiye İdman Mecmuası*, S. 11, 17 Nisan 1339, s. 323. Burada bir örneğini verdiğimiz, Galatasaray Lisesi'nde öğrencilerle öğretmenler arasındaki yapılan spor müsabakasının benzerlerine her zaman rastlamak mümkün olabilmektedir. Nitekim her yıl düzenlenen organizasyonlarla mektepteki Türk hocalarla Fransız hocaların değişik spor dallarında kendi aralarında maçlar yaptıkları bilinmektedir.

18 Heyet-i İlmiye olarak kongrede birçok önemli konu ele alınmıştır. Bk. *Hâkimiyet-i Milliye,* 15 Temmuz 1923. Ayrıca Bk. Hasan Âli Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim,* Ankara 1994, s. 21-22.

19 *Hâkimiyet-i Milliye,* 30 Ağustos 1923. Görüldüğü üzere Mekteb-i Sultani isminin Galatasaray Lisesi'ne dönüşme tarihi 29 Ağustos 1923'tür. Hâlbuki Galatasaray

Galatasaray Lisesi öğrencilerinin spor aşkı Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde de devam etmiştir[20]. Nitekim, Spor Alemi dergisinde yer verilen bir haberde Galatasaray Lisesi'nde her dönemde birçok spor branşında öncülük yapılmış olduğunu gözlemleyebiliyoruz. Dergi Galatasaray Lisesi'ni sporun öncüsü olarak değerlendirmekte ve Ocak 1923 itibariyle okulda atletik sporlara da önem verilmeye başlandığı belirtmektedir. Bu kapsamda okul bünyesinde atletizm müsabakaları organize edilmiş ve düzenli bir şekilde icraatı yapılmıştır. Derginin belirttiğine göre öğrenciler uzun bir zamandır mektepte ilk defa gerçekleşecek bu koşular için çalışıyorlardı. Özellikle sabah saatlerinde bahçede öğrenci atletler sürekli antrenman yapıyorlardı. Müsabaka büyükler için 2 bin, küçükler için 800 metre olmak üzere iki kısma ayrılmıştı. Büyük yarış için 5 tur, küçük yarış için de 2 tur koşulacaktı. Hatta bunun için mektebin kapıları da açılmıştı. 800 metrelik yarışı Nemlizade Murat Bey birinci olarak bitirmişti. 800 metrelik ikinci yarışta ise Halim Bey birinci oldu. 2 bin metrelik yarışta ise Sait Bey birinci gelmişti. Dergi bu bilgileri verdikten sonra ülkedeki diğer mekteplerin de bu ilk organizasyonu örnek alacaklarını ümit ederiz demişti[21].

1923 yılı itibariyle Galatasaray Lisesi öğrencileri birçok branşta spor faaliyetlerine devam ederken bunlar arasında futbol ön planda yer alıyordu. Mesela Galatasaray Kulübü'nün futbol A takımında mektepli birçok öğrenci kendilerine kadroda yer bulabiliyorlardı. Bunun yanında Spor Alemi dergisinin organize ettiği Mektepliler Şilti müsabakalarında da Galatasaray Lisesi futbol takımı başarılı sonuçlar alıyordu. Nitekim 1923 yılı şubatında yapılan sultan ile arası futbol maçında Galatasaray Sultanisi, Beşiktaş

Lisesi'nden söz eden birçok kaynakta Cumhuriyetin ilanından sonra Mekteb-i Sultani adı yerine Galatasaray Lisesi ismi kullanıldığından söz edilmektedir. Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde yer alan haberden anlaşıldığı üzere Cumhuriyet ilan edilmeden 2 ay önce Galatasaray Lisesi isminin kullanıldığı bu şekilde tespit edilmiştir.

20 Spor gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet dönemlerinde üzerinde önemle durulan bir konu olmuştur. O yıllar itibariyle spor için idman, sporcu için de idmancı tabiri daha çok kullanılıyordu. Spor aynı zamanda sağlıklı bir vücuda sahip olma ve gerektiğinde savaşa hazır olmanın aracı olarak da görülüyordu. Bu anlamda Spor Alemi dergisinin şu değerlendirmesi önemlidir: "Spor herkesin umumi bir nazarla gördüğü gibi gayet basit bir mesele-i adiye değildir. Bir taraftan ferdin ihtiyacat-ı sıhhiyesini tatmine diğer taraftan havasat-ı ruhiyesini teskine medar olurken cemaatin de azim ve irade ve kuvve-i mukavemesi üzerine ehemmiyetli tesir yapar. Onun için bunu basit bir hadise değil hatta idari, içtimai, sıhhi, ahlaki, ameli ve fenni şubeleri olan girift bir meşgale-i asriye olarak kabul etmek mecburiyetindeyiz". Bk. "Selamet Yolu", *Spor Âlemi Dergisi,* 22 Teşrinisani 1338, S. 8, s. 3, (T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından transkrip edilerek yayınlanmıştır. Ed. Hasan Ali Polat, Ankara 2022)

21 "Galatasaray Sultanisi'nde Cross Country", *Spor Âlemi Dergisi,* S. 16, 17 Kanunisani 1339, s. 10. (T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından transkrip edilerek yayınlanmıştır. Ed. Hasan Ali Polat, Ankara 2022.)

Sultanisini 4-0 mağlup etmişti.[22] Aynı turnuva çerçevesinde 22 Şubat 1923 günü yapılan maçta Galatasaray Sultanisi Saint Benoit Sultanisini 3-1 mağlup etti[23].

Bu arada Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı fahri genel müfettişi ve Galatasaray Lisesi mezunu Selim Sırrı Bey, 1923 yılı mart ayı itibariyle Galatasaray Lisesi beden eğitimi öğretmenliğine tayin edilmiştir[24].

Diğer taraftan Osmanlıdan Cumhuriyete geçiş sürecinde Galatasaray Lisesi'nde sportif faaliyetlerin sürdüğünü de gözlemliyoruz. Nitekim Spor Alemi Dergisi Galatasaray Lisesi'ndeki sportif faaliyetleri detaylı bir şekilde yer vermekle mektep dahilinde sporun ne kadar yaygın olduğu bilgisini de bize vermektedir. "Galatasaray Sultanisi'ndeki Spora Umumi Bir Nazar" başlığı altında şu bilgiler verilmiştir: "Galatasaray Sultanisi'nde esas itibariyle her spor kabul edilmiş fakat en ziyade rağbet bulmuş olan futboldur. Atletik sportmenler epeyce muvaffakiyetler temin etmektedirler. Bu spora tahsis edilen mektebin arka bahçesi sessiz çalışmalara sahne olmakla beraber pek parlak neticeler veriyor. Mesela kıymetli atletlerimizden Vildan Efendi bu bahçedeki sürekli çalışmasının semeresi olarak geçen gün Kadıköy Union Kulübü'nde icra edilen atletizm müsabakalarında 6,15 metre uzun atlayarak pek mühim bir başarı kazanmıştır. Vildan Efendi stadın rekorunu da kırarak kıymetli Bekir'imizin rekoruna 30 santim kadar yaklaşmıştır. Vedat ve Muhlis Efendiler yüksek atlamada takdir edilesi beceriler gösteriyorlar. Bilhassa Vedat Efendi şimdiden rekorlar kıracak gibi. Fehmi, Burhan, Yusuf, Mehmet Efendiler gülle atmada büyük gelişme göstermektedirler. Bilhassa Mehmet Efendi bu spordan pek ziyade istifade ederek pazusunu iki günde iki santim artırmaya muvaffak olmuştur. Küçüklerden Mübarek ve Fuat Efendiler ciddi bir çaba içindeler. Murat Efendi son zamanlarda biraz tereddütlü. Yarış olduğu zamanlar muvaffakiyet gayesiyle koşulara çalışıyorsa da sonuç aldıktan sonra benimsemiyor. Halbuki spor alayişten ve görünüşten ziyade vücudun gelişmesi ve istifade sağlaması için yapılır.

22 "Spor Alemi Mektepliler Şilti Müsabakaları", *Spor Âlemi Dergisi,* S. 19, 8 Şubat 1339, s. 13. (T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından transkrip edilerek yayınlanmıştır. Ed. Hasan Ali Polat, Ankara 2022.)

23 *Spor Âlemi Dergisi,* S. 22, 29 Şubat 1339, s. 8. (T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından transkrip edilerek yayınlanmıştır. Ed. Hasan Ali Polat, Ankara 2022.)

24 *Spor Âlemi Dergisi,* S. 26, 28 Mart 1339, s. 4. (T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından transkrip edilerek yayınlanmıştır. Ed. Hasan Ali Polat, Ankara 2022.)

Geçen sene pek ziyade canlanan tenis hayatı bu sene durgun gidiyor. Geçen seneki başarı galiba ilk heveslerin ilk neticesi imiş. Bununla beraber teniste belli başlı olarak pek ziyade muvaffakiyet temin eden Semih Bey'le de cidden iftihar edebiliriz. Yine mektep talebesinden Seyfi Efendi başta olmak üzere mektepteki güreşçilik Muhlis, Kazım, Rıdvan Efendiler tarafından sürdürülüyor. Mekteb-i Sultani'de adeta top oynayanlar değil oynamayanlar parmakla gösterilebilir. Dört bahçesi olan mektebin hemen her bahçesinde oyun oynanır. İdare tarafından onaylanmış dört- beş kulüp vardır. Bunlar aralarında ciddi müsabakalar düzenlerler. Yine aralarında şampiyonluklar ortaya çıkar. Bu kadar yaygın olmasına rağmen futboldaki başarılar çok parlak değildir. Bunun sebebinin sistem ve teknik olmamasında arayabiliriz. Mektepte topu hiçbir kontrole tabi tutmadan oynarlar. Mekteple en fazla alakalı olması icap eden Galatasaray Kulübü maalesef bu hususta seyirci kalıyordu. Buna rağmen lise dahilinde başarı kazananlar Fehmi, Muhlis, Salah, Hayri, Âli, Ali, Firuz Efendilerden spor mecmuaları da sık sık bahsediyorlar. Mektepteki başarılı diğer futbolcular Mehmet, Raif, Cahit, Vedat, Suat, Burhan Efendilerdir. Bunların yanında Kerim, Mithat, Şadi, Yahya, Burhanettin, Vecihi, Cevat, Halim, Mehmet Efendiler mektep haricinde Fenerbahçe, Galatasaray ve Hilalspor'un ikinci takımlarında da oynamaktadırlar. Daha küçük futbolcular olarak Murat, Ali, Şinasi, İbrahim, Sadi, Hamdi, Halil, Muhtar, Mustafa, Abdurrahman Agayef, Salih, Raif, Zeki, Nuri, Abdurrahman, Bedri, Behzat, Mazhar, Cezmi, Mübarek, Şerif, Niyazi, Ali Rıza Efendiler akranları arasında iyi birer futbolcu olarak yetişmektedirler. İşte Galatasaray Sultanisi'ndeki sporun küçük bir krokisi. Bunlar ve bunun gibi mektepteki yetenekli gençler ciddi bir kontrol altında yetiştirilirlerse memleketin spor semasının yıldızları da çoğalmış olur"[25].

Görüldüğü üzere Galatasaray Lisesi'nde her dönemde birçok branşta spor etkinlikleri yapılmakta. Hatta sınıflar arasında turnuvalar düzenlenmektedir. Okul içi sportif faaliyetlerde yer alan öğrenciler aynı zamanda okul dışındaki genel müsabakalarda da başarılı olabilmektedirler. Derginin değişik branşlarda çok sayıda öğrencinin ismine yer vermesi ve hatta Mekteb-i Sultani'de top oynayanlar değil, oynamayanlar parmakla gösterilebilir şeklinde bir değerlendirmede bulunması Galatasaray ve Spor kavramlarının ne derece özdeşleştiğinin örneğini bize vermektedir.

25 "Galatasaray Sultanisindeki Spora Umumi Bir Nazar", S. 37, *Spor Âlemi Dergisi*, 13 Haziran 1339, s. 7. (T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından transkrip edilerek yayınlanmıştır. Ed. Hasan Ali Polat, Ankara 2022.)

Galatasaray Lisesi'nde İzcilik Teşkilatının Kurulması

Genç nesilleri dinç, bilgili ve sağlam iradeli bireyler olarak yetiştirmeyi amaçlayan izcilik faaliyetleri, Galatasaray'da da erken bir tarihe rastlar. 1908 yılında İngiliz General Lord Baden Powell tarafından kaleme alınan "Scouting for Boys" eseri, şehir hayatının etkisine kapılmış çocukları doğaya ve kamp yaşamına teşvik etti. Yenilikleri benimsemeye her zaman açık olan Galatasaraylılar, bu akıma da kayıtsız kalmadı.

15 Şubat 1912'de Mekteb-i Sultani Jimnastik Öğretmeni Ahmet Robenson, Türkiye'deki ilk izcilik teşkilatını Galatasaray'da kurdu. Hevesli gençleri bir araya getiren Robenson, onlara izciliğin ilkelerini ve kurallarını aşıladı. Böylece Galatasaray Lisesi'nde izcilik faaliyeti başlamış oldu. Tatbikatlar ve seyahatler kısa sürede bu faaliyetin önemli bir parçası haline geldi. Polonez Köyü gezisi ve Buzhane kampı, Galatasaraylı izcilerin ilk deneyimleri arasında yer aldı. Zamanla artan ilgiyle izcilik teşkilatı büyüdü ve gelişti.

1914 yılında İttihat ve Terakki hükümeti, Belçika'dan Parfih adında bir izci öğretmen getirerek bu alandaki gelişmeleri destekledi. Başarılı bir şekilde ilerleyen izcilik faaliyetleri, Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle sekteye uğradı ve Galatasaray'da bir süreliğine ara verildi.

1920'de Vedat önderliğinde Galatasaray'da yeni bir izci birliği kuruldu. Tenis kortu olarak kullanılan alanda yapılan eğitim ve tatbikatlar sonucunda sağlam bir teşkilat oluşturuldu. Aynı sene Cendere'ye yapılan gezi ilk tatbikat olarak tarihe geçti. Birkaç gezi ve kampın ardından Kavaklar'da kurulan bir kampta Vedat'ı kaybetmenin üzüntüsünü yaşadılar.

Vedat'ın ardından Yusuf ve Adnan'ın önderliğinde diğer şehirlerdeki izci birlikleriyle ortaklaşa geziler, seyahatler ve kamplar düzenlendi. Bu dönemde Selim Sırrı ve M. Sami Beyler'in girişimiyle İstanbul İzciler Birliği kuruldu. Büyük bir coşkuyla başlayan bu teşkilat uzun ömürlü olmadı.

Adnan'ın 1924'te okuldan ayrılmasıyla izcilik faaliyetleri azaldı. 1926'da Millî Eğitim Bakanlığı'nın tüm liseleri Ankara'daki resmigeçide çağırması üzerine Galatasaray Lisesi'nde izcilik yeniden canlandı. Sekizi eski izci olmak üzere 65 kişilik bir birlik Ankara'da büyük takdir kazandı. Bu tarihten sonra Ahmet Karaosman'ın katkılarıyla izcilik Galatasaray'da kalıcı bir yer edindi[26].

26 Sadullah Bigat, "Galatasaray'da İzcilik", *Galatasaray İzcileri,* 1938, s.10.

Galatasaray Lisesi'nde izcilik faaliyetleri yeniden canlandırıldıktan sonra birçok aktivite hayata geçirildi.[27] İzcilik faaliyetlerinde gezilere çok önem veriliyor ve yakın çevre şehirlere yapılan gezilerle ülkeyi tanımak hedefleniyordu. Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında da Galatasaray izcileri her yıl mutlaka Ankara'ya gidiyor ve geçit törenlerine katılıyordu. Bu geziler arasında en önemli olarak zikredebileceğimiz, Cumhuriyet'in 10. Yıl kutlamaları için Galatasaray Liseli izcilerin Ankara'ya gitmeleridir. Bu vesileyle üniversite ve yüksek mektepler adına 150 talebe, çeşitli mektep izcilerinden kızlı- erkekli üç bin izci öğrenci katılmıştır[28].

Törenlerde yer alan Galatasaray Lisesi izcileri intibalarını okul dergisinde şu şekilde anlatmışlardır: "Her seneki gibi bu sene de Ankara'ya, Cumhuriyet'in yıl dönümünü kutlamaya gidecektik. On yıldır durup dinlenmeden çalışmanın, asırları yıla indiren didinmenin ilk merhalesi olan bu yılın diğerlerine nazaran başka kıymeti, başka bir hususiyeti vardı. Bu senenin ekiminde bütün Türk milleti Ankara'da toplanacak. Her Türk sabırsız bir bayram çocuğunun heyecanı ile bugünü bekliyor, ona layık olduğu şekilde kutlamak için elinden geleni esirgemiyordu. Nihayet o gün yaklaştı. Bir akşam şanlı bayrağımız önde adımlarımızı boru ve trampetlerin tempolarına uydurarak Ankara'ya yollandık. Ankara'da resmi geçit fevkalade oldu. Çelik gibi binlerce gencin Büyük Şef'in önünden geçmesi hakikaten gurur verecek bir manzara teşkil ediyordu. Bütün gözler genç izcilere dikilmiş, yarının kahramanları olacak bu sırım gibi kız ve erkeklere bakıyor, göğüsler iftiharla kabarıyor, kalpler heyecanla çarpıyordu"[29].

Galatasaray Lisesi izcileri hemen her yıl sportif faaliyetlerde bulunup ülke içinde ve yurt dışında geziler düzenlemekteydiler. Bu kapsamda 1933 yılı ocak ayında 23 kişilik bir kafile halinde Sofya gezisi gerçekleştirilmiştir. Bu tarz seyahatlerin sık sık yapıldığı görülmektedir. Nitekim 1933 Temmuz ayında gerçekleştirilen Avrupa seyahatinde İstanbul'dan başlamak üzere Köstence, Budapeşte, Viyana, Venedik, Roma, Napoli, Pire şehirleri ziyaret edilerek çeşitli etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Bilahare gerçekleşen Paris ve Berlin seyahatleri Galatasaray Lisesi izcileri için ufuk açıcı mahiyette olmuştur. Galatasaray Liseli izciler yurt içi etkinliklerde de bulunmuşlardır. Bu kapsamda bütün Trakya'yı kapsayacak bir seyahat yapılmış, sonraki yıllarda Bursa, İznik, Ankara'ya geziler tertiplenmiştir[30].

27 *Milliyet,* 27 Şubat 1932.

28 *Milliyet,* 27 Teşrinievvel 1933.

29 "Onuncu Yıl Ankara Seyahati", *Galatasaray İzcileri Dergisi,* 1938, s. 22.

30 Emel Engin, *age.*, s. 255-267.

Ali Sami Yen Galatasaray Lisesi'ndeki Spor Faaliyetlerini Anlatıyor

Galatasaray Lisesi'ndeki spor faaliyetleri kapsamında akla gelen ilk isimlerden biri de Galatasaray Kulübünün bir numaralı kurucusu Ali Sami Yen'dir. Ali Sami Yen Galatasaray mektebi ile ilişkisini her zaman sürdürdüğü gibi mektebin meşhur pilav günlerine de katılarak burada konuşmalar yapmış eski dönemlerin spor faaliyetlerine de sık sık değinmiştir. Bu kapsamda 1939 yılı pilavında yaptığı konuşma mektepteki spor faaliyetleri açısından dikkat çekicidir: "Bizce Türk sporundan konuşulurken, Galatasaray'dan ve Galatasaray'dan konuşulurken Türk sporundan bugün de yarın da mutlaka bahs olunacaktır. Türkiye'de futbol topuna ilk ayak sallayan Türk, Galatasaraylı Fuat'tır. Onun top oynadığı devirde Türkler, henüz futbol oynayanlar arasında değil, futbol seyircileri arasında bile yer almamışlardı. Ve o devirde futbolu oynamak bir ayıp, bir cürüm sayılıyordu. Bu itibarla Bay Fuat, ceza görmekten, hakaret görmekten, tıpkı eski yılların recim edilen günahkâr kadınları gibi taşa, tükürüğe tutulmaktan kurtulmak için kendine Bobi adını takmak mecburiyetinde kalmıştı.

Ondan bir müddet sonra ben, Galatasaray Lisesi'nde bir futbol takımı kurmayı düşündüm. Böyle bir kulüp kurmak, hafi bir cemiyet kurmak kadar tehlikeli bir hareketti. Fakat cesur, daha doğrusu cüretkâr arkadaşlarımızın teşviki ile bu teşebbüsü müspet bir karara bağladık. Kurduğumuz kulübe iki isim münasip görülüyordu. Odas veya Kartal.

Fakat biz, birisi cüret' manasına gelen, diğeri de bir çikolata markasından mülhem olan bu iki ismi de beğenmedik ve ilk maçımıza isimsiz çıktık. O takım Türkiye'de meydana çıkan ilk muntazam futbol ekibi idi. O günden evvel futbol Galatasaray bahçesinde 200 kişi tarafından oynanan acayip bir oyundu. Bazen top ortadan tamamen kaybolduğu halde, futbolcular birbirleriyle yumruk yumruğa dövüşmekte devam ederlerdi ve bittabi, bu tehlikeli oyun da mektep idaresi tarafından men olunmuştu.

Sahaya çıkışımızdan sonra, bize 'Galatasaray' adını, Galatasaray'da okuduğumuzu öğrenen seyirciler taktılar. Fakat biz bu ismin şüyuundan çekiniyorduk. Çünkü o devirde, saray gibi netameli bir kelimeyi kullanmak, hayli tehlikeliydi.

Spor yazıları yazan gazetelerden rica ettik. Bizim takımdan 'Galatasaray' yerine 'Bir diğeri' diye bahsetmeye başladılar. Buna rağmen halkın bize taktığı 'Galatasaray' ismi hüviyetimize yapıştı ve bir daha bizi bırakmadı.

İlk formamızın rengi kırmızı beyazdı. Fakat Türk Bayrağı renginde formalar giyerek, sahaya çıkmamız nazarı dikkati celp ediyordu. Her birimizin peşinde hafiyeler dolaşmaya başlamıştı. Takipten, cezadan korunmak için, bu formayı değiştirmek mecburiyetinde kaldık. İkinci seçtiğimiz formanın rengi Fenerbahçe'nin şimdiki renklerinden mürekkepti. Fakat biz o formayı giydiğimiz gün bir mağlubiyete uğradığımız için, o renkleri de uğursuz saydık ve yeni bir forma seçmek üzere çarşıya çıktık. O zamanlar spor eşyaları satan bir mağaza sahibi, önümüze kumaşları yığdı.

Beğenin beğendiğinizi seçin! dedi.

Ne tuhaftır. O gün sarı ve kırmızı renkli iki kumaş topunun tesadüfen birbirine karışması, bize formamızı buldurdu. Bu iki aydınlık ve tatlı rengin birbirine karışması ile hasıl olan nefis manzara hepimizi birden cezbetmişti.

Hep birden: Bulduk. Sarı-kırmızı! diye haykırdık.

O gün o kumaşları bize çok pahalıya mal olmasına rağmen aldık. Ve bir hafta sonra hemşiremin diktiği sarı-kırmızı formalarımızı giyerek yaptığımız ilk maçta, parlak bir zafer kazandık. Bu zafer, Türk futbolcularının ecnebilere karşı kazandığı ilk zaferdi. Ve o zaferin neşesi ile müştereken hükmümüzü verdik. Sarı kırmızı uğurlu renktir!

Hakikaten, sarı-kırmızı forma Türk futbolunun hâkimiyetini tesis eden bir bayrak gibidir ve hakikaten bu renkler, o günden sonra onu seven, onu sayan, onun etrafında toplanan her Galatasaraylıya uğur getirmiştir. Size Galatasaray formasını ilk defa giydiğimiz günün şerefli tarihini de söyleyeyim: 8 Kânunuevvel 1908.

Ben ilk zamanlar, ikide birde patlayan topu yamar, maçlardan sonra formaları yıkatır, ütületir, kulübün maç davetiyelerini yazardım. Bu davetiyelere bastığımız mühür de bende dururdu. Biraz bunlardan kinaye, biraz alay için, biraz da yüksek teveccühlerinden olacak, arkadaşlarım bana daima 'Reis' derlerdi. Ve ben, bu sıfatı bil-afasıla 15 sene taşıdım. Galatasaray gibi yüksek bir ocağa, on beş sene hizmet etmiş bulunmakla müftehirim.

Ben biraz evvel, bu kürsüye Galatasaraylılık rabıtasını takviyeye hizmetkâr olacak sözler söylemek üzere çıkmıştım. Fakat ben sözlerimle sizlerin bağlarınızı takviye edeceğime, sizler gözlerinizle benim bağlarımı takviye ettiniz. Size söz söylemiş gibi değil, adeta sizleri dinlemiş gibiyim ve içimde, sizleri dinlemenin, dost bakışlarınızın sıcaklığını kalbimde duyuyorum. Bana kay-

bettiğim birçok yılları yeniden kazandırdığınız için sizlere müteşekkirim."[31]

Galatasaray Lisesi'ndeki Spor Faaliyetlerine Genel Bakış ve Sonuç

Galatasaray Lisesi sporun birçok alanında öncülük etmiş bir okul olması hasebiyle birçok spor dalına ait ilk uygulamalar da bu mektepte hayata geçirilmiştir. Bu kapsamda mektebin kuruluşundan itibaren, bugün ülkemizde faaliyeti sürdürülen veya faaliyetine son verilmiş birçok spor dalı ilk defa olarak Mekteb-i Sultani'de uygulama alanı bulmuştur. Buna göre başlıca spor dallarının mektep bünyesindeki başlama tarihleri şu şekildedir. Jimnastik 1868, Atletizm 1870, Yüzme 1873, Kürek 1873, Güreş 1877, Bisiklet 1898, Futbol 1899, Boks 1904, İsveç Jimnastiği 1908, Tenis 1910, Su Topu 1910, Patinaj 1910, Patenli Hokey 1911, İzcilik 1912, Hokey 1915, Beyzbol 1925, Hentbol 1926, Badmington 1926, Voleybol 1927, Basketbol 1929, Yavrukurt İzcilik Teşkilatı 1931, Eksrim1931, Havacılık 1931, Atlı Spor 1931[32].

Galatasaray Lisesi'nde öğrencilik yapıp Galatasaray Kulübü'nün ilk kurucuları arasında yer alan Abidin Daver'in deyimiyle "Galatasaray Lisesi Türk sporunun nazımı (nizam veren), hatta yalnız nazımı değil valididir (doğuranıdır)." Abidin Daver'e göre Türk sporu Galatasaray'ın kutsi sakf-ı (çatı) altında doğmuştur. Başta futbol olmak üzere Türkiye'de yapılan sporların hemen hepsinde Galatasaraylılar rehberlik ve önderlik yapmışlardır. Galatasaraylıların ve Galatasaray'ın ruhunda ezeli ve ebedi iki meşale sönmez ve sönmeyecek iki ateş kaynağı halinde senelerden beri yanıp duruyor: Milliyet ateşi, Spor ateşi[33].

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Galatasaray Lisesi kuruluşundan itibaren modern sporların Türkiye'ye girişinde öncü rol oynamış kurumlarımızdan biridir. Jimnastikten atletizme, futboldan hokeye, güreşten boksa kadar birçok modern spor Galatasaray Lisesi öğrencilerince icra edilmiş, bu alanlarda çok sayıda başarılı sporcu ülkemize kazandırılmıştır.

31 Emel Engin, *Yazıyor! Pilav'ı Yazıyor Galatasaray Pilavı Tarihçesine Gazetelerden Bakmak,* Erik Yayınları, İstanbul 2022, s. 92-93.

32 Süleyman Tekil, *age.,* s. 4.

33 Taha Toros Arşivi, No. 635074.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Taha Toros Arşivi, No. 635074.

Taha Toros Arşivi, No. 550102.

Basılı Eserler

Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e),* İstanbul 1993.

Aray, Suat, *Bir Galatasaraylının Anıları,* İzmir 1959.

Bigat, Sadullah, "Galatasaray'da İzcilik", *Galatasaray İzcileri,* 1938.

Engin, Emel, *Mekteb-i Sultani'den Galatasaray Lisesi'ne,* Giza Yayınları, İstanbul 2008.

Engin, Emel, *Yazıyor! Pilav'ı Yazıyor Galatasaray Pilavı Tarihçesine Gazetelerden Bakmak,* Erik Yayınları, İstanbul 2022.

Engin, Vahdettin, *Mekteb-i Sultani,* Galatasaraylılar Derneği Yayını, İstanbul 2003.

İsfendiyaroğlu, Fethi, *Galatasaray Tarihi,* C I, İstanbul 1954.

Kahraman, Atıf, *Osmanlı Devleti'nde Spor,* T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

Kalpakçıoğlu, Özdemir, *Galatasaray'da Bilinmeyenler,* İstanbul 2009.

Öztürk, Cemil, "Selim Sabit Efendi'nin Yetiştiği Dönemde Osmanlı Devleti'nde Eğitim: Modern Eğitimin Doğuşu", *Uluslararası Vize Tarih ve Kültürü Sempozyumu: Türkiye'nin İlk Modern Pedagogu Vizeli Selim Sabit Efendi (1829 – 1910),* Trakya Üniversitesi Vize Meslek Yüksek Okulu, Vize 2000.

Şabanoğlu, Melih, *Kuruluş: Mekteb-i Sultani'den Galatasaray Spor Kulübü'ne Türkiye'de Futbolun Erken Çağı (1904-1907),* İstanbul 2018.

Şişman, Adnan, "Mekteb-i Osmanî", *Osmanlı Araştırmaları***,** C V, İstanbul 1986.

Tekil, Süleyman, *Dünden Bugüne Galatasaray,* byy, 1983.

Ünaydın, Ruşen Eşref, *Bütün Eserleri Hatıralar II,* C IV, *haz.* Necat Birinci-Nuri Sağlam, Ankara 2002.

Yücel, Hasan Âli, *Türkiye'de Orta Öğretim,* Ankara 1994.

Gazete ve Dergiler

Akşam, 16 Kanunuevvel 1936.

"Onuncu Yıl Ankara Seyahati", *Galatasaray İzcileri Dergisi*, 1938.

Hâkimiyet-i Milliye, 15 Temmuz 1923.

Hâkimiyet-i Milliye, 30 Ağustos 1923.

Milliyet, 27 Şubat 1932.

Milliyet, 27 Teşrinievvel 1933.

"Mekteb-i Sultani'de Jimnastik Talimleri", *Servet-i Fünun*, 5 Teşrinievvel 1311.

"Selamet Yolu", *Spor Âlemi Dergisi,* S. 8, 22 Teşrinisani 1338, (T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından transkrip edilerek yayınlanmıştır. Editör Hasan Ali Polat, Ankara 2022.)

"Galatasaray Sultanisi'nde Cross Country", *Spor Âlemi Dergisi,* S. 16, 17 Kanunisani 1339. (T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından transkrip edilerek yayınlanmıştır. Editör Hasan Ali Polat, Ankara 2022.)

"Spor Alemi Mektepliler Şilti Müsabakaları", *Spor Âlemi Dergisi,* S. 19, 8 Şubat 1339. (T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından transkrip edilerek yayınlanmıştır. Editör Hasan Ali Polat, Ankara 2022.)

Spor Âlemi Dergisi, S. 22, 29 Şubat 1339. (T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından transkrip edilerek yayınlanmıştır. Editör Hasan Ali Polat, Ankara 2022.)

Spor Âlemi Dergisi, S. 26, 28 Mart 1339. (T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından transkrip edilerek yayınlanmıştır. Editör Hasan Ali Polat, Ankara 2022.)

"Galatasaray Sultanisi'ndeki Spora Umumi Bir Nazar", *Spor Âlemi Dergisi*, S. 37, 13 Haziran 1339. (T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından transkrip edilerek yayınlanmıştır. Editör Hasan Ali Polat, Ankara 2022.)

Tercüman-ı Hakikat, 1 Temmuz 1305 (13 Temmuz 1889).

"Galatasaray'da Spor", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 26, Şubat 1996.

Türkiye İdman Mecmuası, S. 11, 17 Nisan 1339.

Kışladan Çıkan Bir Türkiye Şampiyonu: Harbiye Spor Kulübü/ Harp Okulu İdman Yurdu

Efdal As*

Giriş

Osmanlı Devleti'nde 18. yy. da başlayan yenileşme süreci, özellikle Tanzimat Dönemi'nde hız kazanarak devam etmiştir. Söz konusu süreçteki bu hızlanmada, dönemin üç önemli eğitim kurumunun, *Mülkiye*, *Tıbbiye* ve *Mekteb-i Harbiye*'nin katalizör rol oynadığı söylenebilir. Her üç okul da sadece ilgili alanda vermiş oldukları eğitimle devlete personel yetiştirmekle kalmamış, bünyelerinden çıkarmış oldukları kültürel ve sportif oluşumlarla, ülke içindeki bu alanda uğraşacaklara örnek olmuşlardır. Aynı şekilde, bu okullarda yetişen kimi mezunlar da kendilerini almış oldukları eğitimin gereği mesleki uğraşılarla kısıtlamamışlar, politika, kültür-sanat ve spor gibi alanlarda kamuoyunu yönlendirici isimler hâline gelmişlerdir.

Ülkede eğitim alanının lokomotifi sayılan bu üçlü içerisinde, orduya subaylar yetiştirmek üzere 1834 yılında açılan *Mekteb-i Harbiye*'de akademik eğitimin yanı sıra verilen askerî eğitim, bir subayın olmazsa olmaz niteliklerinden fiziksel gelişimi sağlama amacını da içermektedir. Bu bağlamda okulda "terbiye-i bedeniye-yi" gerçekleştirmek üzere yapılan birtakım faaliyetler ve kimi bireysel sporlar ön plana çıkmıştır.

19.yy.'ın son çeyreğinde dünyada başta futbol olmak üzere basketbol, voleybol gibi takım sporları ortaya çıkmış ve kısa sürede dünyada yaygınlaşmaya başlamıştır. Osmanlı topraklarında da özellikle ülkedeki gayrimüslim nüfus aracılığıyla takım sporlarının yaygınlaşması, özellikle İstanbul, Selanik ve İzmir'de birçok spor kulübünün kurulmasını beraberinde getirmiştir. Bu kulüplerin bir kısmı spora gönül veren gençler tarafından kurulurken, diğer bir kısmı da okullar bünyesinde oluşturulmuşlardır.

* Prof. Dr., Millî Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu Tarih Bölümü Ankara/ TÜRKİYE eas@kho.msu.edu.tr https://orcid.org/0000-0003-1307-9099
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.525

Birinci Dünya Savaşı ve arkasından gelen Millî Mücadele Dönemi'nde İstanbul Pangaltı'da devam eden eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmekte zorlanan ve sık sık bina değiştirmek zorunda bırakılıp İstanbul'daki eğitimine ara veren *Mekteb-i Harbiye*, faaliyetlerini geçici olarak Ankara'da, 1 Temmuz 1920'den itibaren Cebeci'deki Abidin Paşa Köşkü'nde açılan *Sunûf-ı Muhtelife Zâbit Namzetleri Talimgâhı*'nda sürdürmüştür. Bu dönemde düzenlenen futbol turnuvasında okul takımı Ankara şampiyonu olmuştur. 1 Nisan 1923'de, dönemin Hariciye Vekili İsmet Paşa'nın da katıldığı bir törenle *Harbiye Mektebi* adını alan okul, Millî Mücadele'nin kazanılmasıyla, 27 Eylül 1923'de İstanbul'a nakledilerek Pangaltı'daki okul binasında yeniden faaliyete geçmiştir[1].

İstanbul'da faaliyetine başlamasından kısa bir süre sonra okul bünyesinde *Harbiye Spor Kulübü* kurulacaktır. Kuruluş tarihi tam olarak belirlenemeyen kulübün kuruluş amacı, "Sporda dahi Türk azim ve kudretini göstermek gerek kendi memleketimizde ve gerekse beynelmilel spor sahasında bir mevki-i şeref ihrâz etmek ve bilhassa ordu zabitânı ve dolayısıyla bütün ordu arasında her türlü sporun tamim ve terakkisine çalışmak" olarak belirtilmiştir. Bireysel sporlardan atletizm, halter ve güreş gibi branşlardaki faaliyetlerinin yanı sıra takım sporlarından futbolda da faaliyet gösterecek olan kulübün fahri başkanlığını, kendisine yapılan teklifi kabul eden İsmet Paşa yapacaktır[2].

Çalışmada, *Harbiye Spor Kulübü*'nün[3] 1936 yılına kadar İstanbul'da, bu tarihten sonra da okulun taşınmış olduğu Ankara'daki faaliyetleri, dört takım sporu üzerinden (futbol, basketbol, hentbol ve voleybol) incelenecektir.

Harbiye SK ve Futbol

İstanbul Dönemi:

Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye Futbol Birinciliği organizasyonu ilk kez 1924 yılında düzenlenmiştir. Dört büyük şehrin şampiyonlarının yani İstanbul şampiyonu *Beşiktaş*'ın, Ankara şampiyonu *Anadolu Turan San'atkârân Gücü*'nün, İzmir şampiyonu *Altay*'ın ve Bursa şampiyonu *Bursa San'atkârân* kulüplerinin yanı sıra bölge (mıntıka) şampiyonlarının (*Trabzon İdman Ocağı*, *Konya Gençlerbirliği*, *Adapazarı İdman Yurdu*, *Eskişehir İdman Yurdu*, *Karesi*

1 *Harp Okulu Tarihçesi (1834-1945)*, Harp Okulu Matbaası, Ankara 1945, s.47. Taşınma tarihi Kurtcephe-Balcıoğlu'nun eserinde 17 Eylül olarak geçmektedir. Bk., *age.,* s. 75.

2 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-10-0-0 /145/37/5, 17.08.1924.

3 Bundan sonra Harbiye SK olarak geçecektir.

(Balıkesir),*Antalya*,*Adana Canik* (Samsun) ve (*Edirne*)[4] katıldığı organizasyona iki askerî kulüp de dâhil edilmiştir. İkisi de askeri okul olan bu kulüplerin biri *Harbiye SK* diğeri de *Bahriye Efrâd-ı Cedide* kulüpleridir.

Ankara'da 4-12 Eylül tarihleri arasında tek maçlı eleme sistemiyle gerçekleştirilen ve kimi maçların başta Başvekil İsmet Paşa olmak üzere devletin ileri gelenleri tarafından da izlendiği müsabakalarda *Harbiye SK*, Adana temsilcisini 2-0 mağlup ederek çeyrek finale yükselmiştir. Çeyrek finalde *Harbiye SK*'nın rakibi İstanbul şampiyonu *Beşiktaş*'tır. *Beşiktaş*, Türkiye Futbol Birinciliği için Ankara'ya gelirken Fenerbahçe ve Galatasaray gibi güçlü rakiplerini eleyerek İstanbul şampiyonluğunu ilk kez kazanmıştır. Dolayısıyla *Harbiye SK* önünde mutlak favori durumdadır. Fakat *Harbiye SK*, dönemin ünlü futbolcularından Refik Osman[5]'ın penaltı kaçırdığı maçta büyük bir sürprize imza atarak Beşiktaş'ı da 2-0 ile geçmiş ve yarı finale yükselmiştir.[6]

4 Mehmet Yüce, *İdmancı Ruhlar – Futbol Tarihimizin Klasik Devreleri 1923-1952*, C.2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 96. Kaynakta Karesi (Balıkesir), Antalya, Adana, Canik (Samsun) ve Edirne temsilcilerinin hangi takımlar olduğu belirtilmemiştir.

5 Türk futbolunda "şiir" lakabıyla anılan Refik Osman Top, 1897 yılında İstanbul'da Beşiktaş semtinde dünyaya gelmiştir. Üç büyüklerin hepsinde forma giyen ilk futbolcu olsa da futbol camiasında Beşiktaşlılığıyla hafızalara yer etmiştir. Bu durumda, sonraki yıllarda antrenör olarak bulunduğu Beşiktaş'ı şampiyon yapmış olması da önemli bir etkendir. Hakem ve spor yazarı olarak da Türk futboluna hizmet eden Top, 1957 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

6 Yüce, *age*., s. 98. Beşiktaş'ın bu sürpriz yenilgisi, İstanbul'da Çelebizade Said Tevfik tarafından yayınlanan dönemin spor gazetesi *Spor Alemi*'nde şu sözlerle eleştirilmiştir: "(…) Ankara'da yapılan spor müsabakalarına gelince, bu müsabakaların en şâyân-ı dikkat noktası, İstanbul şampiyonu diye Ankara'ya giden Beşiktaş takımının, Harbiye takımı tarafından sıfıra karşı iki ile mağlup edilmesidir. Gelen tafsilata nazaran Harbiye takımı çetin bir oyun oynamış ve Beşiktaşlılar bu oyundan yılmıştır. Galatasaray'ın karşısında müsavi bir huşunetle [sertlik] oynayan Beşiktaş, kendisinden daha sert bir takımla karşılaşınca, esasen kombinezonla iş görür bir takım olmadığı için kolaylıkla mağlup oluvermiştir. Bu suretle en kuvvetli ve beynelmilel futbolculara malik olan İstanbul şehri, birkaç kişinin hileleri ve entrikaları neticesinde hakkı olan şampiyonluktan mahrum olmuştur.", Bk. *Spor Âlemi*, Yıl:6, S:1, 11 Eylül 1340, s.9. (Derginin kapağında ağustos ayı yazsa da bu yanlıştır. Çünkü *Beşiktaş*- Harbiye SK maçı 7 Eylül'de oynanmıştır.) Yukarıda söz edilen "birkaç kişinin hileleri ve entrikaları" ifadesinde muhtemelen anlatılmak istenen; İstanbul Mıntıka Şampiyonluğu yarı finalinde *Fenerbahçe* ile *Galatasaray* arasında oynanan ve *Galatasaray* lehine son dakikada verilen penaltı sonrası çıkan olaylar nedeniyle yarım kalan, sonrasında İstanbul Mıntıkası Futbol Birliği riyaseti kararıyla, tekrar oynatılan (Penaltı atışı ve sonrasında sadece yarım dakika) müsabakayla ilgili alınan kararlardır. Diğer taraftan yazıda İstanbul'un şampiyonluktan mahrum kaldığının belirtilmesi, Millî Mücadele sonrasında, 27 Eylül 1923 tarihinde tekrar İstanbul Pangaltı'daki binasında eğitim-öğretim faaliyetlerine devam eden *Harp Okulu*'nun takımının, İstanbul'un bir temsilcisi olduğunun görmezden gelindiği kanısını okuyucuda uyandırmaktadır. Söz konusu görmezden gelinmede, Harbiye SK'nın İstanbul mıntıka müsabakalarına katılmadan şampiyonaya gelmiş olmasının önemli bir etken olduğu söylenebilir.

İlginç olan, *Harbiye SK*'nın Beşiktaş'ı mağlup ettiği maçta atmış olduğu iki gol de Beşiktaş'ın o sırada askerlik görevini yapan, bu nedenle de *Harbiye SK'da* oynayan iki futbolcusundan, Fercani ve Hasan'dan gelmiş olmasıdır[7].

Yarı finaldeki rakibi İzmir şampiyonu *Altay*'ı da 3-0 mağlup eden *Harbiye SK*'nın finaldeki rakibi, diğer askerî kulüp *Bahriye Efrâd-ı Cedide*'dir. Ankara İstiklal Sahası'nda, 12 Eylül'de yapılan ve Yusuf Ziya Bey'in yönettiği final maçının ilk yarısında Bahriyeliler bir penaltı kaçırmış ve devre golsüz tamamlanmıştır. Her iki takımın da onar kişi tamamladığı ikinci yarıda rüzgârı arkasına alan *Harbiye SK*, biri penaltıdan olmak üzere üç gol kaydetmiştir. Bahriyeliler bu yarıda da bir penaltı kaçırmışlardır[8]. Böylece *Harbiye SK*, ilk kez düzenlenen Türkiye Futbol Birinciliği'nin ilk şampiyonu olmuştur. Dönemin basınında, müsabakaların takım kadrolarının tamamını yayınlama alışkanlığı olmadığından, Şampiyon *Harbiye SK*'nın kadrosunda yer alan futbolcuların bir listesini yapmak zordur. Bu nedenle isimler, satır aralarından tespit edilebilmektedir. Bu şekilde tespit edilebilen isimler şunlardır: Hıfzı (Yzb.- kaptan), Cavit (kaleci), Cevat (Çağrı), Eşref, Kemal (Badi), Muhtar (Yeten), Fercani (santrafor), Hasan (sol iç)[9].

Şampiyon *Harbiye SK*'nın, ertesi yıl ikincisi yapılacak olan Türkiye Futbol Birinciliği organizasyonuna askerî kulüpler kontenjanından doğrudan değil de bir eleme sistemi içerisinde katılması uygun görülmüştür. Buna göre, *Harbiye SK* ile beraber İstanbul, Bursa, İzmit, Edirne temsilcileri ile *Harbiye SK* gibi geçen yıl askerî takımlar kontenjanından organizasyona katılan *Bahriye* takımlarının aralarında yapacakları müsabakalar sonucunda birinciliği elde eden takım, diğer mıntıka birincileriyle birlikte Türkiye Futbol Birinciliği müsabakalarına katılacaktır[10]. Fakat planlama yapılmasına rağmen, gerekli ödeneğin bulunamaması nedeniyle organizasyon yapılamayacaktır.

1926 yılında eleme müsabakaları şeklinde, Şubat-Mayıs aylarında düzenlenen İstanbul Ligi maçlarında yer alan *Harbiye SK*, ilk maçta Anadolu'yu 5-0

7 Cem Atabeyoğlu, *1453-1991 Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul, 1991, s. 94. Atabeyoğlu böyle söylese de bu konuda dönemin gazetelerinde, ilk golün Muhtar Bey, ikinci golün de Kemal Bey tarafından atıldığı yazılıdır. Bk. *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Eylül 1924.

8 *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Eylül 1924.

9 *Hâkimiyet-i Milliye*, 8-14 Eylül 1924. İsimlerin tespitinde, bulmuş olduğu bazı isimleri benimle paylaşma nezaketini gösteren Doç. Dr. Seda Bayındır Uluskan'a teşekkürü bir borç bilirim. Basına yansıyan bu isimler dışında, Atabeyoğlu'nun eserinde dört isim daha verilmektedir. Bunlar, Necmettin (Rona), Said (Arbak), Nazif (Orhon), Edip (Balyoz). Bk.Atabeyoğlu, *age.,* s. 94.

10 *Spor Âlemi*, Yıl:6, S. 46, 23 Temmuz 1341, s.12.

ile geçtiyse de çeyrek finalde *Fenerbahçe*'ye 3-2 yenilerek elenmiştir. Türkiye Futbol Birinciliği bu yıl da ödenek engeline takılmış ve yapılmamıştır[11].

1926-27 İstanbul Ligi müsabakalarında sekiz takım arasında dördüncü olan *Harbiye SK*, böylelikle 1927 yılında ikincisi düzenlenecek olan Türkiye Futbol Birinciliği'ne katılma hakkını kaybetmiştir. İstanbul Ligi şampiyonluğunu kazanan *Galatasaray*, yine Ankara'da yapılan Türkiye Futbol Birinciliği müsabakalarında çeyrek finalde *Muhafızgücü*'ne 3-2 kaybetmiştir. *Galatasaray*'ı mağlup eden *Muhafızgücü* yarı finalde *Eskişehir Tayyare Yurdu*'nu ve finalde de İzmir temsilcisi *Altınordu*'yu geçerek şampiyonluğu kazanmıştır. Böylece ikincisi yapılan organizasyonda *Harbiye SK*'dan sonra yine bir askerî kulüp birinciliği elde etmiştir.

1927-28 yılı İstanbul Ligi, *Harbiye SK* ile birlikte *Beşiktaş, Beykoz, Fenerbahçe, Galatasaray, İstanbulspor, Süleymaniye* ve *Vefa* kulüplerinin katılımıyla 11 Kasım'da başlamış fakat 1928 yılında Amsterdam'da yapılacak olan olimpiyatlara hazırlık gerekçesiyle aralık ayında durdurulmuştur[12].

1928-29 sezonunda askerî kulüpler açısından ilginç bir durum ortaya çıkmıştır. Önceki sezonlarda sivil kulüplerin, askerî kulüplerin sert futbollarından şikâyetçi olmaları ve askerî kulüplerin ayrı bir kümede toplanması istekleri, bu sezon karşılık bulmuştur. İstanbul'daki futbol heyeti askerî kulüpleri ayrı bir küme halinde organize etmiştir. Statüye göre sivil küme şampiyonu ile askerî küme şampiyonu olan takımlar arasında, iki final müsabakası yapılarak İstanbul şampiyonu belirlenecektir.

Harbiye SK; *Askerî Sanayi*, *Halıcıoğlu* ve *Kuleli* kulüplerinin katıldığı askerî kümede şampiyon olup sivil küme şampiyonu *Galatasaray* ile final oynamaya hak kazandıysa da 7 ve 15 Haziran tarihinde planlanan iki maça da çıkmamıştır[13]. Böylelikle iki farklı küme kararı, kulüp tarafından bir nevi protesto edilmiştir. *Harbiye SK* söz konusu protestosunu, sonraki yıllarda düzenlenen askerî küme müsabakalarına da katılmayarak gösterecek ve okulun 1936 yılında Ankara'ya taşınmasına kadar olan İstanbul safhasındaki futbol faaliyetleri böylece sona erecektir.

11 Yüce, *age.*, s. 151.

12 *Age.*, s. 184. Olimpiyatlara katılmayacak futbolcular açısından sezonun boş geçmemesi için *Cumhuriyet* ve *Milliyet* gazeteleri tarafından iki ayrı kupa düzenlenmiştir. *Cumhuriyet* tarafından düzenlenen kupayı Harbiye kazanmıştır. Bk. *age.*, s. 189-190.

13 *Age.*, s. 204.

Ankara Dönemi:

Mütareke ve Millî Mücadele dönemlerindeki kesintili süreç hariç kurulduğu tarihten beri İstanbul'da eğitim-öğretimine devam eden Mekteb-i Harbiye (Kara Harp Okulu), 1936 yılında yeni başkent Ankara'ya taşınmıştır. Ankara'da 1931 yılında Dikmen yolu üzerinde inşaatına başlanan okulun inşaatının 1936 yılında bitmesi üzerine, 24 Eylül'de Pangaltı'daki okula veda eden Harbiyeliler, İstanbulluların coşkun sevgi gösterileriyle Ankara'ya uğurlanmıştır[14].

Harp Okulu'nun ve Harbiyelilerin bu yeni dönemi, ülke futbolunda da yeni bir döneme denk gelecektir. O zamana kadar ağırlıklı olarak İstanbul, İzmir ve Ankara'daki kulüpler arasında, şehir ligi şeklinde düzenlenen, bu üç şehir dışındaki şehirlerde genellikle birkaç takımın katılımıyla, çeşitli imkânsızlıklar içerisinde, cılız bir şekilde sürdürülmeye çalışan futbol faaliyetlerine çekidüzen vermek amacıyla, "Millî Küme" adıyla yeni bir organizasyona başlanacaktır.

Planlamaya göre İstanbul, Ankara ve İzmir liglerinde maçlar oynandıktan sonra oluşan sıralamaya göre İstanbul'dan ilk dört, Ankara ve İzmir'den de ilk iki takım olmak üzere toplam sekiz takım, çift devreli lig usulü ile birbirleriyle karşılaşacaklar ve en çok puanı alan takım, o yılın "Millî Küme" şampiyonu olacaktır[15].

İstanbul'daki faaliyet döneminde, 1929'dan itibaren futbol müsabakalarına katılmayan *Harbiye SK*, Ankara'ya taşındıktan hemen sonra başlayan bu yeni organizasyonun ilkine katılamadıysa da ikincisinde kendisine yer bulacaktır.

1937-38 sezonunda ilk kez katıldığı Ankara Ligi'ni şampiyon olarak tamamlayan *Harbiye SK*, lig ikincisi *Muhafızgücü* ile birlikte Ankara'yı Millî Küme'de temsil etme hakkını da böylece kazanmıştır[16].

Şubat-Mayıs 1938 arasında oynanan Milli Küme maçları sonunda *Harbiye SK*, ilk kez katıldığı organizasyonda sekiz takım arasında beş galibiyet bir beraberlik ve sekiz mağlubiyetle altıncı sırayı alsa da mücadelesi ve özellikle

14 *Cumhuriyet*, 25 Eylül 1936.

15 "Millî Küme"nin statüsü için bk. *İspor Postası*, 8 Mart 1937, S. 151, s.4. Derginin aynı sayısında, "Millî Küme" organizasyonuna eleştirel bir gözle bakan, Sadi Karsan imzalı "Millî Küme Teşkilinden Ne Fayda Bekleniyor?" adlı bir yazı da mevcuttur.

16 Yedi takımlı Ankara Ligi'nin diğer takımları şunlardır: *Ankaragücü, Altınordu* (Maçlar devam ederken isim değişikliğine giderek *Ankaraspor* adını aldı.), *Gençlerbirliği, Demir Çankaya* ve G*üvençspor*. Harbiye SK, yapmış olduğu 6 müsabakadan 4 galibiyet ve 2 beraberlikle ayrılmıştır.

Taksim Stadyumu'nda *Galatasaray* gibi güçlü bir takıma karşı almış olduğu 3-0 gibi net bir galibiyetle takdir toplamıştır[17].

1938-39 sezonunda Ankara Ligi'ni üçüncü sırada, 1939-40 sezonunda da beşinci sırada tamamlayarak Millî Küme'ye katılamayan takım, 1940-41 sezonunda *Gençlerbirliği*'nin ardından ikinci olarak üç yıl aradan sonra Millî Küme'ye dönecektir. Artık kaynaklarda *Harp Okulu* ya da *Harp Okulu İdman Yurdu* olarak geçen kulüp, Mart-Haziran 1941 tarihleri arasında on takımla düzenlenen Millî Küme maçlarında *Beşiktaş*, *Galatasaray* ve *Fenerbahçe*'nin ardından dördüncü olarak önemli bir başarıya imza atacaktır. Ulusal boyuttaki bu başarılı sonuç, *Harp Okulu İdman Yurdu* için adeta bir sonraki görkemli sezonun habercisi olacaktır.

1941-42 sezonunda Harp Okulu'nda Beden Eğitimi öğretmeni olarak görev yapan Yzb. Hüsamettin Güreli'nin[18] çalıştırdığı *Harp Okulu İdman Yurdu*, Ankara Ligi şampiyonluğunu ikinci kez kazanmıştır. Böylece, Harbiyelilere Millî Küme yolu da açılmıştır. Fakat II. Dünya Savaşı'nın tüm şiddetiyle sürmüş olduğu o günlerde, ülkede yaşanan zorluklar futbolda da kendisini hissettirmiş ve Millî Küme 1942 yılında iptal edilmiştir[19]. Millî Küme'nin

17 Harbiye futbol takımını öven yazıların birinde şöyle denmektedir: "(…) Harbiye takımı bugün Türkiye'nin en [h]omojen, yani en insicamlı takımıdır. Çünkü oyuncuları aynı mektebin talebesi, aynı askerlik ocağının bir hedefe doğru yürüyen münevver unsurlarıdır. Bu oyuncuları oynatan enerji, bu ateşli ocak aşkının ruhlarında yarattığı reflekslerin ve heyecanların bir eseridir. Başka kamçılara, maddi menfaatlere ihtiyaçları yoktur. Hiçbir oyuncu ikide birde yarı profesyonel olmak korkusu altında değildir. (…) Harbiye oyuncuları aynı zamanda bir irfan müessesesinin kafaları da işleyen münevver çocuklarıdır. (…) Harbiye takımı meşhur içtimaiyat âlimi Durkheim'in bütün mesleklerde ve cemiyetlerde aradığı maşeri kudrete bir numunedir ve istikrarlarını bir türlü bulamayan ve ocak aşkları her nedense zayıflayan takımlara, bu irfan ocağımızın spor aşkı bir örnek olmalıdır.", Rasim Adasal, "Harbiye Takımı Türk Futbolunun Ufkunda Parlayan Bir Yıldızdır", *Kırmızı-Beyaz*, 11 Nisan 1938, S. 44, s. 2.

18 Hüsamettin Güreli (1337-35), 1900'de İstanbul'da doğmuştur. 1921 yılında Ankara Cebeci'deki Zabit Namzetleri Talimgâhından süvari subayı olarak mezun olmuş ve Millî Mücadele'ye katılmıştır. Millî Mücadele döneminde Talimgâh hızlandırılmış eğitim vermiş olduğundan, diğer Talimgâh mezunları gibi sonradan İstanbul'daki Harbiye'ye eğitimini tamamlamak üzere gelmiş ve buradan 1927 yılında mezun olmuştur. Bk. Kara Harp Okulu Arşivi, 85 no.lu Künye Defteri, s. 58. Sonrasında Berlin'deki Yüksek Beden Terbiyesi Akademisi'ni bitirip jimnastik ve spor uzmanı olarak yurda dönmüştür. Askerî okullarda Beden Eğitimi öğretmeni olarak görev yapmıştır. 1957 yılında öğretmen sınıfı subayı olarak generalliğe terfi etmiştir. 1960 yılında Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü görevine atanan Güreli, 1968 yılında Ankara'da vefat etmiştir.

19 Millî Küme'nin iptalinde, spor kamuoyunda 1941 yılında düzenlenen organizasyonda mali açıdan zarar edildiğine dair görüşler de etkili olmuştur. Bunlardan birisi için bk. Burhan Felek, "Millî Küme'nin İflası", *Kırmızı-Beyaz*, 14 Temmuz 1941, S. 193, s. 2.

yerine, üç büyük şehrin lig birincilerinin yanı sıra, diğer dört mıntıka (Eskişehir, Mersin, Samsun, Denizli) birincileri arasında düzenlenen turnuva sonucunda şampiyon olacak takımın da katılacağı, dört takımlı Türkiye Futbol Birinciliği düzenlenmiştir.

Harp Okulu İdman Yurdu ile birlikte, İstanbul Ligi şampiyonu *Beşiktaş*, İzmir Ligi şampiyonu *Göztepe* ve mıntıkalar arası müsabakalar sonucunda şampiyonluğu elde eden *Trabzon Lisesi*'nin katılımıyla, 23-25 Mayıs tarihlerinde Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nda tek devreli olarak düzenlenen müsabakalar sonucunda üç galibiyet ve bir beraberlik alan *Harp Okulu İdman Yurdu*, Türkiye şampiyonluğunu elde etme başarısı göstermiştir[20].

Maç sonu yapılan yorumlardan birinde takım hakkında şöyle denilmektedir: "Genç elemanlardan müteşekkil, çok gayretli ve iyi çalışmış Harbiye takımı, ordunun özünü veren muntazam bir mektepte, spora azami ehemmiyeti veren çok kıymetli mektep müdürleri Sayın Kurmay Albay Mustafa Erem, Spor öğretmeni ve baş kaptanı Yüzbaşı Hüsamettin, futbol kaptanı Üsteğmen Nedim Aydınoğlu'nun büyük gayret ve ihtimamları sayesinde, 1942 senesi Türkiye futbol birinciliğini kazanarak, spor tarihlerindeki şerefli sayfalara en şereflilerinden bir tanesini daha katmak muvaffakiyetini göstermiştir."[21].

Futbol takımının başarısından iki ay sonra Harp Okulu için özellikle futbol açısından bir başka önemli gelişme daha yaşanmıştır. Harp Okulu'nun bulunduğu alan içerisinde yapımına başlanan stadyum, 30 Temmuz tarihinde Başbakan Şükrü Saracoğlu'nun da katılmış olduğu bir törenle açılmıştır[22].

Daha önce İstanbul Ligi için yapılan ve yukarıda söz edilen sivil ve askerî kulüpler için iki ayrı lig uygulaması, 1942-43 sezonunda Ankara Ligi için

20 Harp Okulu İdman Yurdu ilk maçta Trabzon Lisesi'ni 10-2, Göztepe'yi 5-1 mağlup etmiştir. Son maçta Beşiktaş ile karşılaşan Harbiyelilere 1-1'lik beraberlik yetmiştir. Zira Beşiktaş, ilk maçında Göztepe'ye mağlup olmuştur. Organizasyonda Göztepe ikinci, Beşiktaş üçüncü ve Trabzon Lisesi de son sırayı almıştır. Şampiyon takımın kadrosunda şu futbolcular bulunmaktadır: Bedri Çakır, Nadi Eyüpoğlu, Hayri Angün, Burhan, Abdi Saraçoğlu, Melih Barlas, Kemal Sayan, Necmi Yılmaz, Süleyman, Sabahattin Erman, Cahit Özakıncı, Muzaffer Erciyes. Bk. Atabeyoğlu, *age.*, s. 165.

21 *Kırmızı-Beyaz*, 1 Haziran 1942, S. 233, s.2-4. Aynı derginin bir başka sayısında, takımı çalıştıran Hüsamettin Güreli'nin bu başarıyla ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Bk. Fuat Dinçer, "Harbiye İdman Yurdu Kazandığı Bu Muvaffakiyetlere Nasıl Ulaştı?", *Kırmızı-Beyaz*, 29 Haziran 1942, S. 237, s.2-3.

22 *Kırmızı-Beyaz*, 3 Ağustos 1942, S. 242, s.2-3.

de uygulanmıştır[23]. Sivil ligin ilk iki sırasında yer alan *Ankara Demirspor* ve *Gençlerbirliği* takımları, bir yıl aradan sonra tekrar yapılacak olan (ama adı Maarif Mükâfatı'na dönüşen) Millî Küme organizasyonuna Ankara'yı temsilen katılacaklardır.

1943-44 sezonunda iki farklı lig uygulamasına son verilmiştir. Sezonu namağlup olarak tamamlayan *Harp Okulu*, üçüncü kez Ankara şampiyonu olmuş, ikinci *Ankaragücü* ile birlikte Maarif Mükâfatı'na katılmaya hak kazanmıştır.

Dönemin basınında bu başarı şu şekilde anlatılmıştır: "Harbiyelilerin (…) heyecanları, hevesleri, gayeleri "tönü" dediğimiz kıyafette ve gösterişteki intizam dikkatleri, çabuk, hareketli, kıvrak tempolarıyla ideal bir spor anlamları vardır. Aralarında, İstanbul kulüplerinden pek çoğunda hatta diğer Ankara takımlarında olduğundan aksine "as" dediğimiz "isim yapmış" futbolcü üçü geçmez. Öyle olduğu hâlde irkilmeden, aksamadan, durmadan, nasıl başladılarsa öyle yürüyorlar. Bunun hikmetini o "üç as" elemanın marifetinden ziyade geriye kalan "sekiz"in gayretinde aramalıdır. (…)"[24].

Maarif Mükâfatı'nı *Beşiktaş*, *Fenerbahçe* ve *Göztepe*'nin ardından dördüncü sırada tamamlayan *Harp Okulu*, hemen ardından düzenlenen Türkiye Futbol Birinciliği'nde ise *Fenerbahçe*'ye mağlup olarak ikinciliği elde etmiştir. *Harp Okulu*'nun o yılki tatminkâr oyunu, *Kırmızı-Beyaz* dergisinde "Haftanın Şakası" köşesinde, aşağıdaki nüktedan dizelerle şöyle anlatılmıştır:

İlerde Sabahattin geride de Yalım var,
Bizde yıldız az ama hepimiz şanlı ayız,
Bizde sürat bizde şut bizde nefes, çalım var,
Karşımıza kim çıksa pervamız yok korkmayız.

Ne rüzgâr karşısında kesiliyor hızımız,
Ne fırtına ne yağmur ne kasırga tanırız.
Ruhta ve başımızda parıldar ay yıldızımız,
Andımız şerefimiz onu vatan tanırız.

Ne as ismi ne şöhret bir şey ifade etmez,
Yoksa da kadromuzda bir Fikret, bir Bekirimiz.

23 *Kırmızı-Beyaz*, 14 I.Kânun 1942, S. 259, s. 6.

24 Muvakkar Ekrem Talu, "Ankara Takımları", Kırmızı-*Beyaz*, 14 Şubat 1944, S. 303, s. 3.

Bu imanı kovmaya dünya kudreti yetmez
Birimiz hepimiziz hepimiz de birimiz (…)[25].

Bir önceki yıl namağlup Ankara şampiyonu olan *Harp Okulu*, bu başarısını 1944-45 sezonunda da sürdürmüş ve yine namağlup şampiyon olmuştur[26]. Maarif Mükâfatı'na birlikte gideceği takım da bir askerî kulüptür: *Dâf-i Tayyare* (Uçaksavar) kulübü. Fakat açıklanmayan bir nedenle *Harp Okulu* Maarif Mükâfatı'na katılmayacak, yerine Ankara üçüncüsü *Ankara Demirspor* başkenti temsil edecektir.

İlginç olan, Maarif Mükâfatı'na katılmayan *Harp Okulu*, 26-29 Mayıs tarihleri arasında Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nda oynanacak olan Türkiye Futbol Şampiyonasına Ankara birincisi olarak katılacak ve Türkiye şampiyonu olacaktır. Bu başarıyı elde ederken karşılaştığı rakiplerinden ilki olan Kocaeli birincisi *Harp Filosu*'nu 9-1 mağlup etmiş, ikinci maçında ise İstanbul birincisi *Beşiktaş*'a 5-1 mağlup olmuştur[27]. Son maçlara girilirken 1 galibiyet ve bir beraberliği (*Altınordu* ile 1-1) olan *Beşiktaş* ilk sırada, *Harp Okulu* ise ikinci sıradadır. Son maçlarda büyük bir sürpriz yaşanmış ve *Harp Filosu*, *Beşiktaş*'ı 3-2 mağlup etmiştir. *Harp Okulu* ise *Altınordu*'yu 4-2 ile geçerek Türkiye Futbol Şampiyonu olmuştur[28]. Böylece *Harp Okulu*, futboldaki üçüncü şampiyonluğu, üçüncü kez *Beşiktaş*'ın elinden almıştır.

Harp Okulu, bu şampiyonluktan hemen sonra önemli bir sınava daha çıkacaktır. O yıl ikincisi düzenlenen Başbakanlık Kupası için statü gereği Türkiye Futbol Birincisi ile Maarif Mükâfatı şampiyonu mücadele edecektir. Başbakan Şükrü Saracoğlu, Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel ve bazı diğer bakanların huzurunda, Millî Küme şampiyonu *Fenerbahçe* ile *Harp Okulu* arasında oynanan müsabaka sonucunda, *Harp Okulu*'nu 3-2 mağlup eden Fenerbahçe, kupayı müzesine götürmüştür[29].

25 *Kırmızı-Beyaz*, 15 Mayıs 1944, S. 316, s. 7.

26 Ankara Ligi için bu sezonun başında yine iki ayrı lig tartışması yaşanmıştır. Sonuçta tek bir lig düzenlenmesinde yönünde karar alınmıştır. Tek lig lehinde bir yazı için bk. Rasim Adasal, "Askerî Fudbol Takımlarına Dair", *Kırmızı-Beyaz*, 23 Birinciteşrin 1944, S. 335, s. 2, 6.

27 *Akşam*, 28 Mayıs 1945.

28 *Vakit*, 3 Haziran 1945. Şampiyon kadro şu oyunculardan oluşmaktadır: Mehmet Ali Yalım, İsmet Sertkaya, Mehmet Bolatlı, Muzaffer Öz, Muhittin Üründal, Selami Yazgan, Kemal Sayan, Cemal Çağlan, Hasan Polat, Refik Keskiner, Kemal Çolpan. Bk. Atabeyoğlu, *age.*, s. 174.

29 *Ulus*, 3 Haziran 1945.

1945-46 sezonunda Ankara da lig maçları, yedişer takımlı iki ayrı grupta (Yeşil Grup ve Beyaz Grup) oynanmıştır. Geçen sezonki kadrosundan bazı önemli isimlerden (Sabahattin, Hasan, Polat, Ahmet, Erol, Adem, Selami, Tacettin, Celal) mezuniyetleri nedeniyle mahrum kalan *Harp Okulu*, Yeşil Grup'ta ilk sırayı sadece tek mağlubiyetle alırken *Ankara Demirspor* grubu ikinci tamamlamıştır. Beyaz Grup'ta ilk iki sırayı alan takımlar ise *Gençlerbirliği* ve *Muhafızgücü* olmuştur. Bu dört takım, 17 Şubat-24 Mart 1946 tarihleri arasında çift devreli lig usulü şeklinde karşılaşmışlardır. *Harp Okulu*, grupta göstermiş olduğu başarıyı dörtlü turnuvada gösterememiş, galibiyet dahi alamamış ve son sırada kalmıştır. Dörtlü turnuvayı ilk iki sırada tamamlayan *Gençlerbirliği* ve *Muhafızgücü* ise o yıl adı Millî Eğitim Kupası'na dönüştürülen Millî Küme organizasyonunda Ankara'yı temsil edeceklerdir[30].

1946-47 sezonunda Ankara'da iki ayrı grup uygulaması devam etmiştir. Fakat bu kez sivil takımlar ayrı askerî takımlar ayrı bir grupta yer almışlardır. *Harp Okulu* ile birlikte *Yedeksubay, Muhafızgücü*, *Hava Gücü*, *Uçaksavar Gücü*, *Ankaraspor*, *Maskespor* ve *Jandarma Muhafız* kulüpleri, Askerî Güçler Ligi'ni oluşturmuşlardır. Sivil Lig'de ilk iki sırayı alan *Ankara Demirspor* ve *Gençlerbirliği*, Millî Eğitim Mükâfatı'nda Ankara'yı temsil etmişlerdir. O yıl Millî Eğitim Mükâfatı organizasyonuna katıl[a]mayan Askerî Güçler Ligi takımlarından *Harp Okulu* ve *Ankaragücü*, Vali İzzettin Çağpar adına düzenlenen Valilik Kupası'nda karşılaşacaklardır. 13 Nisan 1947 tarihinde oynanan müsabakada rakibini 2-1 mağlup eden *Harp Okulu*, müzesine bir kupa daha götürecektir[31].

1947-48 sezonunda Ankara takımlarında görülen artış üzerine lig maçları dört grupta, tek devreli olarak düzenlenmiştir. Gruplar oluşturulurken askerî kulüplerden ayrı bir lig tertip edilmemiş, gruplar karma şekilde oluşturulmuştur. Her gruptan üç takım olmak üzere toplam on iki takımın, final grubuna kalacağı organizasyonda *Harp Okulu* "Sarı Grup" lideri olarak final grubuna kalmıştır. "On ikiler" olarak adlandırılan final grubunda maçlar devam ederken çeşitli maçlarda çıkan saha olayları nedeniyle, Genelkurmay Başkanlığı tarafından verilen emirle iki askerî kulüp, *Harp Okulu* ve *Muhafızgücü* ligden çekilmiştir[32]. Kalan takımlar arasında devam eden maçlar sonunda *Ankara Demirspor*, Ankara şampiyonluğunu kazanmıştır.

30 Yüce, *age.,* s. 435-436.

31 *Ulus*, 14 Nisan 1947.

32 *Türkspor*, C 2, 2 Ocak 1948, S. 40, s. 2. Aslında üçüncü askerî kulüp olan Ankaragücü de verilen emir gereği önce ligden çekilmiş, daha sonra özel izinle maçlara devam edebilmiştir.

Harp Okulu 1948-49 sezonuna iştirak etmemiştir. Nedeni basına yansımamış olsa da bir önceki sezondaki Genelkurmay emrinin devam ettiği söylenebilir. Yine de bu sezon *Harp Okulu* için tamamen verimsiz geçmemiştir. Ocak 1949'da Ulus gazetesi tarafından askerî kulüpler arasında düzenlenen kupayı, finalde *Muhafızgücü*'nü 2-1 mağlup ederek Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Şükrü Saracoğlu'nun elinden almıştır[33].

Sivil ve askerî kulüpler arasında yaşanan iki sezonluk gerilimi çözüme kavuşturmak isteyen Ankara kulüpleri, 1949-50 sezonu öncesinde bir toplantı gerçekleştirmişlerdir. Ankara Bölge Müdürü Mithat Ertuğ başkanlığında toplanan kulüp temsilcileri, başlayacak olan sezonun üç askerî kulüple, *Harp Okulu*, *Muhafızgücü* ve *Hava Gücü*'nün katılımıyla başlaması konusunda görüş birliğine varmışlardır[34].

Yukarıdaki üç askerî kulüple birlikte toplam on bir kulübün tek devreli olarak yaptığı maçlarla başlayan 1949-50 Ankara Ligi'nde ilk altı sırayı alan *Gençlerbirliği*, *Ankara Demirspor*, *Hacettepe*, *Ankaragücü*, *Harp Okulu* ve *Muhafızgücü* takımları, önceki puanları baki kalmak üzere kendi aralarında birer müsabaka daha yapmışlardır. *Gençlerbirliği*'nin Ankara şampiyonu olduğu müsabakalar sonunda, *Harp Okulu* dördüncü sırayı almıştır.

Harp Okulu için önceki sezonlara göre nispeten başarısız denebilecek bu sezonda takımın bir mazereti vardır. Mazeret şudur: O yıl Eylül ayında Fransa'da düzenlenecek olan ordular arası Futbol Turnuvası'na Türk Ordu Millî Takımı da davet edilmiştir. Turnuvaya katılan takımda, *Harp Okulu*'nun önemli oyuncuları da vardır. Ankara Ligi'nin de 17 Eylül'de başlamış olması, ilk maçlarda takımdaki bu futbolculardan yararlanamama ve eksik kadroyla mücadele etmeyi beraberinde getirmiştir. *Harp Okulu* konuyla ilgili olarak maçlarının ertelenmesi için önce Ankara Bölge Müdürlüğü'ne ve Başbakanlığa başvuruda bulunmuşsa da talep reddedilmiştir[35].

Ankara'da bir önceki sezonda olduğu gibi 1950-51 sezonu da on bir takımla düzenlenmiştir. Tek devreli lig usulü yapılan maçların ardından ilk altı sırayı alan *Gençlerbirliği, Harp Okulu, Hacettepe, Ankaragücü, Ankara Demirspor ve Hava gücü* puanları taşınan yeni bir lig oluşturmuşlardır. Bu altı takım

33 *Türkspor*, C 4, 10 Ocak 1949, S. 89, s. 6.

34 *Türkspor*, C 5, 22 Ağustos 1949, S.121, s. 6. Kulüplerin tek kümede birleştirilmesinin yararlarına dair bk. Ziya Ateş, "Askerî ve Sivil Kümelerin Birleşmesi Hayra Alamettir", *Türkspor*, C 5, 12 Eylül 1949, S. 124, s. 2.

35 *Türkspor*, C 6, 10 Ekim 1949, S. 128, s. 6.

arasında yapılan müsabakalar sonucunda *Harp Okulu*, *Gençlerbirliği*'nin ardından ikinci sırayı almış olmasına rağmen, o yıl düzenlenmediği için Millî Küme'de yer alamamıştır.

1951-52 sezonu, Türk futbolu açısından önemli bir statü değişikliğiyle başlamıştır. Dönemin futbol kamuoyunda bir süredir tartışılan amatörlük-profesyonellik tartışmasına son nokta konulmuş ve Futbol Profesyonel Talimatnamesi 24 Eylül 1951 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir[36]. Bu durum, artık Harp Okulu gibi takımların yavaş yavaş sahalardan çekilmesini beraberinde getirecektir.

Harp Okulu'nun almış olduğu başarılara rağmen bireysel olarak sportif anlamda sivrilen ya da basın tarafından ön plana çıkarılan bir futbolcuya rastlanmamaktadır. Bunun bir istisnası, *Kırmızı-Beyaz* dergisi tarafından dönemin futbolcularıyla yapılan röportajların (dergide buna "anket" deniliyor) ikisinde, *Harp Okulu* kalecisi Bedri Çakıroğulları[37] ve takımın sağ açık mevkii oyuncusu Kemal Sayan'a yer verilmesidir[38]. Bir diğer istisna da 1949 yılında yapılan ordular arası Futbol Turnuvası'nda yıldızı parlayan Mustafa ile yapılan kısa röportajdır[39].

Diğer branşlarda olduğu gibi futbolda da *Harp Okulu*'nun en büyük handikabı, birkaç yıl bir arada disiplinli bir şekilde antrenman yapabilen ve müsabakalara iyi bir şekilde hazırlanabilen oyunculardan, mezuniyetleri sonrası mahrum kalmalarıdır.

Harbiye SK ve Basketbol

Kanadalı bir din adamı ve beden eğitimi öğretmeni olan Doktor James Naismith (1861- 1939) tarafından bulunan basketbol oyununun, Türkiye'de ilk kez ne zaman oynandığına dair kadar farklı görüşler vardır. Buna göre

36 Atabeyoğlu, *age.*, s. 233.

37 Muvakkar Ekrem Talu, "Harbiye Takımının Kıymetli Kalecisi Bedri Çakıroğlulları", *Kırmızı-Beyaz*, 14 Nisan 1941, S. 180, s. 3,7. Çakıroğulları, futbola Beşiktaş Genç Takımı'nda başlamış, Kuleli Askerî Lisesi ile askerlik mesleğine adım atmış bir isimdir. Harp Okulu'nu bitirdikten sonra staj yapmış olduğu İzmit'te İdmanyurdu takımında oynadıktan sonra görev yaptığı Ankara'da Muhafızgücü takımında spor yaşantısını sürdürürken Harp Okulu takımına geçiş yapmıştır. Bu durum, takımın sadece Harp Okulu'nda okuyan öğrencilerden oluşmadığına, istisnai olarak okuldan mezun olan subaylardan da yararlanıldığına bir örnektir.

38 Muvakkar Ekrem Talu, "Harbiyenin Genç ve Kıymetli Sağaçığı Kemal Sayan", *Kırmızı-Beyaz*, 7 Temmuz 1941, S. 192, s. 9. Sayan, İzmir'de Altınordu ile futbola başladıktan sonra Maltepe Askerî Lisesi'ne, oradan da Harp Okulu'na geçmiştir.

39 *Türkspor*, C 6, 23 Ocak 1950, S.143, s. 17.

tarih konusunda 1902- 1908 yılları aralığı[40] verilmekteyse de söz konusu örnekler, sürekliliği olmayan münferit faaliyetler olarak görülmektedir.

1911 yılında *Galatasaray Lisesi*'nde beden eğitimi öğretmeni Ahmet Robenson'un girişimlerine dair bir kayıt ile *Fenerbahçe Spor Kulübü*'nün 1919'da dönemin basınına yansıyan ve kulüp bünyesinde bir Amerikalı muallim nezaretinde ülkede ilk kez *Fenerbahçe Spor Kulübü*'nde basketbol oyununun başladığına dair haberler[41] bir kenara bırakılırsa, Mütareke Dönemi'ne kadar basketbolun Türkiye'de tam anlamıyla oynanmadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Mütareke Dönemi'nde gelindiğinde, özellikle Amerikalılar'ın, Genç Erkekler Hristiyan Birliği (YMCA) aracılığıyla İstanbul'daki *Darüleytam, İstanbul Lisesi, İstanbul Darülmuallimini, Mühendis Mektebi, Kabataş Lisesi* ve *Vefa Lisesi* gibi Türk okullarında basketbolu yaymaya yönelik bir dizi faaliyet içerisine girdikleri görülmektedir. Yine bu dönemde Türk kulüpleri tarafından ilk basketbol şubeleri de açılmaya başlanmıştır. *Nişantaşı* ve *Bakırköy* kulüplerini 1923 yılından sonra *Galatasaray, Fenerbahçe, Vefa* ve *Makabi* gibi kulüpler izleyeceklerdir[42].

Mütareke Dönemi'nde İtilaf Devletleri temsilcileri tarafından sıkı bir takibe alınan ve sürekli yer değiştirme zorlanarak adeta faaliyetlerini sürdürmeleri zorlaştırılan askerî okullarda, doğal olarak spor faaliyetlerini yapmak da güçleşmiştir. Söz konusu yer değiştirmelere maruz kalan okullardan biri olan *Jandarma Zabit Mektebi*, basketbol oynandığı bilinen ilk askeri okuldur[43].

1923 yılında Türk sporunun ilk resmi teşkilatı sayılabilecek *Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı*'nın kurulması ile birçok spor dalının daha organize bir

40 1902 yılında İzmir Amerikan Kulübü'nde başladığına dair bk. Adnan Bilget, "Türkiye'de Basketbol", *Ege Spor*, 16 Haziran 1942, S:27, s.4. 1904 yılında Robert Kolej'de oynanmaya başladığına dair bk. Chester Martin Tobin, Tercümesi Ahmed Robenson, "Türkiye'de Basketbol", *Resmi Basketbol Rehberi*, YMCA Atletizm Külliyatı, Grup:1, No. 11, İstanbul 1925-1926. 1908 tarihi için bk. *The 1929 Record*, C 6, Annual Publication of the Students of Robert College, Printed by Tsitouris Brothers, Constantiopol 1929, s. 172.

41 Cem Atabeyoğlu, *Türk Basketbolu*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1970, s. 9. Atabeyoğlu bu bilgiyi Fenerbahçe kulübünün "Terbiye-i Fikrîye Şubesi" tarafından on beş günde bir yayınlanan *Fenerbahçe* adlı spor dergisinin 10 Temmuz 1919 tarihli 3. sayısının 7. sayfasından aldığını belirtmektedir. Belirtilen dergiye ulaşılamamıştır.

42 Mehmet Yüce – Fethi Aytuna, *Türkiye Basketbol Tarihi*, Türkiye Basketbol Federasyonu, İstanbul 2019, s. 32.

43 Selim Sırrı, "Jandarma Zâbit Mektebinde Terbiye-i Bedeniye", *Terbiye ve Oyun*, Temmuz 1338, Sene: 2, S. 1, s. 6-7.

şekilde gelişmesinin yolu açılmıştır. Basketbol da bu durumdan nasibini almış 1925 yılında İstanbul Basketbol Mıntıkası faaliyete geçmiş, 1927 yılında da İstanbul Basketbol Ligi başlamıştır[44].

Önceki dönemde olduğu gibi Cumhuriyet'in ilk yıllarında da İstanbul merkezli bir spor olmaya devam eden basketbol, otuzlu yıllardan itibaren Ankara'daki kulüplerin ve Ankaralı sporseverlerin de ilgi gösterdiği bir spor dalı olmaya başlamıştır. 1936 yılında İstanbul'dan Ankara'ya taşınan Kara Harp Okulu'nun kulübü *Harbiye*; *Gazi Terbiye Enstitüsü* ve *Mülkiye Mektebi* ile birlikte Ankara basketbolunun bayraktarlığını yapmışlardır. Bu üç kulübü daha sonra *Stadyom*, *Gençlerbirliği* ve *Ankaragücü* kulüpleri izleyecektir.

1942 ve 1943 yıllarında Ankara'da "Askerî Güçler Basketbol Ligi" ve "Yüksekokullar Basketbol Ligi" adları altında, asker-sivil ayrımı gözetilerek iki ayrı grup hâlinde basketbol müsabakaları düzenlenmiştir[45]. *Harbiye* basketbol takımı, her iki yılda da "Askerî Güçler Basketbol Ligi" şampiyonluğunu kazanmıştır. Bu başarı sayesinde *Harbiye* basketbol takımı, Türkiye'de basketbol alanında ilk resmi şampiyona olarak kabul edilen 1943 yılı "Maarif Mükâfatı"na davet edilmiştir.

Harbiye'nin yanı sıra Ankara Yüksekokullar Basketbol Ligi'ni ilk iki sırada tamamlayan *Mülkiye* ve *Gazi Terbiye*, İstanbul Ligi şampiyonu *Galatasaray*, İstanbul *Yüksekokullar Karması*, *İzmir Karması*, *Mersin Karması* ve *Edirne Karması*'nın katıldığı bu ilk şampiyona, 21-23 Mayıs tarihleri arasında Ankara'da, Siyasal Bilgiler Okulu'nun açık sahasında yapılmıştır. İlk turda Mersin Karması'nı 51-9 gibi açık farkla mağlup eden *Harbiye*, şampiyonanın favori takımı *Galatasaray*'ı büyük bir sürpriz yaparak yarı finalde mağlup eden *Gazi Terbiye* ile yarı finalde karşılaşmıştır. Bu karşılaşmayı da 24-18 kazanan *Harbiye*, finalde ev sahibi *Mülkiye*'yi çekişmeli bir oyunun sonunda 17-16 ile geçerek şampiyon olmuştur[46].

Yukarıda iki farklı lig hâlinde oynandığı belirtilen Ankara'daki basketbol faaliyetleri, 1944'te yeni bir organizasyona tabi tutulmuştur. Söz konusu iki ligin o yıl başarı gösteren takımlarının yanı sıra iki sivil kulüp takımının (*Gençlerbirliği* ve *Ankara Demirspor*) da katılımıyla tek gruplu "Ankara Basketbol Ligi" organizasyonu düzenlenmeye başlamıştır[47].

44 Atabeyoğlu, *age.*, s.

45 Yüce – Aytuna, *age.*, s. 173.

46 Vedat Abut, "Basketbolda Maarif Mükâfatını Harp Okulu Takımı Kazandı", *Ulus*, 24 Mayıs 1943.

47 İki sivil kulüp takımı dışında organizasyona katılmaya hak kazanan takımlar Askerî

Söz konusu yeni organizasyon, Ankara kulüpleri arasında yeni bir rekabetin, *Harbiye* ve *Mülkiye* rekabetinin doğmasını sağlamıştır. Adı geçen kulüpler arasında zaman zaman kavgalı maçlara da sahne olan rekabet, Ankara seyircisini basketbola çekmiştir. Söz konusu rekabet başarıyı da beraberinde getirmiş ve *Harbiye* basketbol takımı, önce Ankara şampiyonlukları yaşamış, daha sonra da Türkiye şampiyonluklarına imza atmıştır[48].

1944, 1945 ve 1946 yıllarında üst üste üç kez Ankara Basketbol Şampiyonluğu'nu kazanan *Harbiye*, sonraki iki şampiyonluğu rakiplerine kaptırmışsa da (1947'de *Stadyom*'a ve 1948'de *Mülkiye*'ye) 1949 yılında unvanını geri almıştır[49].

Harbiye kulübünün 1949 yılındaki Ankara şampiyonluğu, aynı zamanda ilki 1946 yılında düzenlenen Türkiye Basketbol Şampiyonası'na katılma hakkını beraberinde getirmiştir. 17-19 Şubat 1949 tarihleri arasında İTÜ Spor Salonu'nda İstanbul birincisi *Galatasaray*, ikincisi *Beyoğluspor*, Ankara birincisi *Harbiye*, ikincisi *Gençlerbirliği* ve İzmir birincisi *Altınordu* olmak üzere beş takımla gerçekleştirilen organizasyonda sırasıyla *Altınordu, Gençlerbirliği* ve *Beyoğluspor* kulüplerini mağlup eden *Harbiye*, *Galatasaray*'a kaybederek ilk kez katılmış olduğu şampiyonada Türkiye ikinciliği unvanını almıştır[50].

Bir önceki yıl olduğu gibi 1950 yılında da Ankara şampiyonluğunu kazanan *Harbiye*, ikinci *Mülkiye* ile birlikte 10-12 Mart 1950 tarihleri arasında yine İTÜ Spor Salonu'nda düzenlenen Türkiye Basketbol Şampiyonası'na katılmıştır. Turnuvadaki diğer rakipler, bir önceki şampiyonadaki rakiplerdir.

Güçler Ligi'nden *Harbiye, Tayyare Dafi, Ankaragücü* ve Yüksekokullar Ligi'nden *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Gazi Terbiye, Hukuk Fakültesi, Yüksek Ziraat Okulu* ve *Siyasal Bilgiler Okulu (Mülkiye)*'dur.

48 Atabeyoğlu, Harbiye basketbol takımının bu başarısında Bnb. Nedim Aydınoğlu'na özellikle dikkat çekmektedir. Bk. *age.*, s. 91. 1914 yılında İstanbul'da doğan Aydınoğlu, 1934 yılında Kara Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. Türk Ordusu'nun çeşitli birliklerinde görev alan ve 1950 yılında Kore'ye giden Türk birliğinde de bulunan Aydınoğlu, tümgeneral rütbesiyle ordudan emekli olmuş ve 1977 yılında Kuşadası'nda vefat etmiştir. Bk. *Korsavaş – Savaşanların Sesi*, Yıl: 3, Temmuz 1977, S.26, s. 23.

49 Harbiye basketbol takımı, 1948'deki organizasyona katılmayacaktır. Yüce – Aytuna, *age.*, s. 176. Harbiye geri döndüğü 1949 yılı organizasyonunu kazandıktan sonra 1950, 1952, 1958, 1961 ve 1963 olmak üzere toplamda dokuz kez Ankara Basketbol Şampiyonluğu'nu elde edecektir.

50 *Türkspor*, Yıl: 2, S.95, 21 Şubat 1949, s. 18. Harbiye'nin müsabakalarda almış olduğu skorlar şöyledir: Harbiye:35 Altınordu:25, Harbiye:32 Gençlerbirliği:31, Harbiye:29 Beyoğluspor:25 ve Harbiye:26 Galatasaray:46.

(İstanbul birincisi *Galatasaray*, ikincisi *Beyoğluspor* ve İzmir birincisi *Altınordu*). Tarih tekerrür etmiş ve *Harbiye* diğer rakiplerini yendiği hâlde *Galatasaray*'a mağlup olarak Türkiye ikinciliği unvanını egale etmiştir[51].

1951 yılı ise *Harbiye* basketbol takımının Türkiye çapında zirveye çıktığı yıl olacaktır. Bu kez Ankara birincisi olarak değil, Federasyon Kupası galibi olarak Türkiye Basketbol Şampiyonası'na katılan *Harbiye*, format değişikliği nedeniyle sadece üç büyük ilin birincilerinin katıldığı 31 Mart-1 Nisan 1951 tarihleri arasındaki turnuvada (İstanbul'dan *Galatasaray*, Ankara'dan *Mülkiye* ve İzmir'den *Altınordu*) yapmış olduğu üç müsabakayı da kazanarak tarihinde ilk kez Türkiye Basketbol Şampiyonu olmuştur[52].

Harbiye'ye şampiyonluğu getiren isimler şöyledir: Mehmet Ali Yalım[53] (kaptan), Celal Altugay, Cemal Tezişler, Ali Uras, Cemil Sevin, Vedat Türkoğlu, Ekrem Özerdem ve Haluk Onurlu. Bu isimlerden Mehmet Ali Yalım, Celal Altugay ve Cemal Tezişler Millî Takım'a kadar yükselmişlerdir. Son dört yılın şampiyonu Galatasaray'ın kadrosunda yer alan Ali Uras'ın, askerlik görevi nedeniyle *Harbiye* takımında yer alarak Galatasaray'a 17 sayı kaydetmiş olması, zaferin kazanılmasında önemli etkenlerden birisidir.

Harbiye takımının şampiyonluğu, spor kamuoyunda birtakım tartışmalara neden olmuştur. Öyle ki turnuvadaki diğer takımlar, kupa seremonisine katılmamışlardır. Tartışmanın nedeni, *Harbiye* takımının Sportif Oyunlar Federasyonu tarafından "Basketbol Müsabaka Nizamnamesi"ne aykırı bir şekilde, şampiyonaya sokulduğu yönündeki iddialardır. İddia sahiplerine göre Nizamname'nin 7. maddesinde, "Federasyon, Türkiye şampiyonasına katılacak bölge birincilerinin haiz olmaları gereken vasıf ve şartları lig

51 İzzettin Somer, "Türkiye Basketbol Şampiyonasını Galatasaray Kazandı", *Türkspor*, Yıl:3, S.150, 13 Mart 1950, s. 3. (Somer aynı zamanda turnuvada hakemlik yapmıştır.) Turnuvada Harbiye takımının aldığı sonuçlar şöyledir: Harbiye: 49 Beyoğluspor:43, Harbiye: 69 Altınordu: 40, Harbiye: 49 Mülkiye: 25 ve Harbiye: 33 Galatasaray: 45.

52 Hayrettin Bahtoğlu, "Harp Okulu Rakiplerini Mağlup Etti", *Türkspor*, Yıl: 4, S.193, 2 Nisan 1951, s. 3. Skorlar şöyledir: Harbiye:50 Galatasaray:39, Harbiye:40 Mülkiye: 34 ve Harbiye:41 Altınordu: 17.

53 1941 yılında Kara Harp Okulu'ndan Levazım Teğmen (1941-b-40) olarak mezun olan Mehmet Ali Yalım, 1947 yılında, mezun olduğu okulda Beden Eğitimi öğretmeni olarak görevliyken "askeri öğretmen" sınıfına geçirilmiştir. Bk. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-11-1-0 /195/32/7, 22.12.1947. Yalım, Basketbolda Millî Takım'ın 61 kez formasını giymiştir. Bu maçların 24'üne kaptan olarak çıkan Yalım, millî forma altında 208 sayı kaydetmiştir. Atabeyoğlu, *age.,* s. 171. Yalım, 1952 yılında Helsinki'de düzenlenen olimpiyatlarda, Türk kafilesinin bayrağını taşıyan isim de olacaktır.

maçları başında ilan eder." şeklinde bir ifade bulunmakta iken, *Harbiye* takımı Federasyon Kupası galibi olarak usulsüz bir şekilde şampiyonaya alınmıştır. Özellikle finalde kaybeden *Galatasaray* kulübünün önce Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü nezdinde, buradan sonuç alınamazsa Devlet Şurası (Danıştay) nezdinde itirazda bulunacağına yönelik basında haberler çıkmıştır[54]. Tartışmalara rağmen sonuç değişmeyecek ve *Harbiye*'nin şampiyonluğu, Sportif Oyunlar Federasyonu tarafından geçerli sayılacaktır.

Harbiye, bir sonraki yıl 3-5 Nisan 1952 tarihleri arasında yine İTÜ Spor Salonu'nda düzenlenen turnuvaya Ankara şampiyonu olarak katılmıştır. Rakipler, İstanbul birincisi *Galatasaray*, İzmir birincisi *Altınordu* ve Federasyon Kupası galibi *Modaspor*'dur. Her üç rakibini de mağlup eden *Harbiye*, ünvanını korumuş ve üst üste ikinci kez Türkiye Şampiyonu olmuştur[55].

Harbiye'nin kadrosuna bakıldığında, bir önceki yıl ilk şampiyonluğu getiren isimlerin yanı sıra (Mehmet Ali Yalım (kaptan), Celal Altugay, Cemal Tezişler, Vedat Türkoğlu, Ekrem Özerdem ve Haluk Onurlu) *Galatasaray* orijinli Erdoğan Partener ve Turhan Karaesmer gibi vatani görevini yerine getiren isimlerin de olduğu görülmektedir.

1950'li yılların başında Ankara basketboluna yeni bir yükselen değer olarak giriş yapan *Ankaragücü*, *Harbiye* için *Mülkiye*'den sonra bir başka ezeli rakip olacak 1953 ve 1954 yıllarının Ankara şampiyonluğunu elde edecektir. Dolayısıyla bu yıllarda Türkiye Basketbol Şampiyonası'na katılamayan *Harbiye*, iki yıllık aradan sonra 1955 yılındaki şampiyonaya ancak Ankara ikincisi sıfatıyla katılabilecek, sadece tek galibiyet alarak altıncı olabilecektir[56].

54 "Türkiye Basketbol Şampiyonası Başladı", *Akşam*, 31 Mart 1951; "Harp Okulu Takımı Şampiyon Oldu mu?", *Milliyet*, 2 Nisan 1951. Burada bir başka sorun, vatani görevini yapmakta olan Ali Uras ve Cemil Sevin gibi iki millî basketbolcunun Yedek Subay Okulu takımından alınıp Harbiye takımına katılması sırasında usulsüzlük yapıldığına dair iddialardır. Bu nedenle Ankara şampiyonasına Mülkiye takımı itiraz etmiş ve şampiyon ilan edilmiştir. Türkiye Basketbol Şampiyonası başlamadan önce Gnkur Bşk.lığı Eğitim Dairesi tarafından konuyla ilgili D-93 talimatı yeniden düzenlenerek, bundan böyle "Yedeksubay Okulu'ndaki oyuncuların Harp Okulu'nda oynaması" hükmü getirişmiş ve bu iki basketbolcunun Harp Okulu takımında oynayabilmeleri sağlanmıştır. Bk. *Cumhuriyet*, 30 Mart 1951. Tartışmalar için ayrıca bk. Gündüz Aktuğ, "Cem Atabeyoğlu Tezatlar İçindedir", *Türkspor*, Yıl: 4, S.193, 2 Nisan 1951, s. 12.

55 Modaspor'u 54-47, Altınordu'yu 51-35 mağlup eden Harbiye, son maçta Galatasaray'ı da 53-46 ile geçerek kupayı müzesine götürmüştür. Erdoğan Partener, eski takımı Galatasaray'a karşı 29 sayıyla yıldızlaşmıştır. Bk. Yüce – Aytuna, *age.*, s. 184.

56 19-25 Nisan 1955 tarihleri arasında, 1949 yılında hizmete açılan İstanbul Spor ve Sergi Sarayı'nda yapılan müsabakalara *Harbiye*'nin yanı sıra İstanbul birincisi *Fenerbahçe*, ikincisi *Modaspor*, Ankara birincisi *Ankaragücü*, İzmir birincisi *Altınordu* ve Federasyon

1956 ve 1957 yıllarındaki sessizliğin ardından 1958 yılında Ankara şampiyonluğunu tekrar kazanan *Harbiye*, 19-31 Mart 1958 tarihleri arasında, bu kez hem İstanbul hem Ankara'da çift devreli lig usulü ile oynanan müsabakalarda başarılı olamamış, sadece her iki maçta da *Altınordu*'ya karşı galip gelebilmiştir[57].

1959 yılında *Mülkiye*'nin, 1960 yılında da Ankara basketbolunun bir başka yükselen değeri olacak *Kolejliler* kulübünün Ankara şampiyonluklarından sonra 1961 yılında Ankara şampiyonluğunu geri alan *Harbiye*, Türkiye Basketbol Şampiyonası'na tekrar katılım sağlayacak fakat iki galibiyetle dördüncü olabilecektir[58].

1963 yılındaki Türkiye Basketbol Şampiyonası Harbiye basketbol takımının son katıldığı şampiyona olacaktır. Ev sahipliklerini İzmir Fuar Spor Salonu ile İstanbul Spor ve Sergi Sarayı'nın paylaştıkları müsabakalar 1-12 Mayıs tarihleri arasında, çift devreli lig usulü ile oynanmıştır[59]. Şampiyonadaki dikkat çekici nokta, 8 galibiyet ve 2 mağlubiyetle şampiyonluğu kazanan *Galatasaray*'ın her iki mağlubiyeti de *Harbiye* karşısında almış olmasıdır. *Harbiye* ise almış olduğu bu iki önemli galibiyete birer kez *Altınordu, İTÜ* ve *Kolejliler* galibiyetini ekleyerek beşinci olabilmiştir.

Şampiyonadan kısa bir süre sonra, 21 Mayıs'ta meydana gelen ve Kara Harp Okulu'nun gerek mekân olarak gerekse mensubu öğrenciler dolayısıyla karışmış olduğu Talat Aydemir'in ikinci darbe girişimi, öğrencilerin Kara Harp Okulu'ndan atılmasıyla sonuçlanmış ve bu durum, *Harbiye*'nin sportif faaliyetlerini de doğrudan etkilemiştir. Harbiye basketbol takımı artık takım sporlarında neredeyse görülmeyecek, ülkedeki basketbol organizasyonu da 1967'den itibaren başka bir yöne doğru evirilecektir. 1946 yılından beri düzenlenen Türkiye Basketbol Şampiyonası, 1967 yılından itibaren Deplasmanlı Türkiye Basketbol Ligi olarak devam edecektir[60].

Kupası sahibi *Galatasaray* katılmışlardır. *Harbiye* tek galibiyetini *Altınordu* karşısında almıştır.

57 Katılan takımlar, İstanbul birincisi *Galatasaray*, ikincisi *Fenerbahçe*, İzmir birincisi *Altınordu* ve Federasyon Kupası galibi *Modaspor* takımları idi.

58 Tek devreli lig usulü ile oynanan şampiyonaya katılan diğer takımlar, İstanbul birincisi *Galatasaray*, İzmir birincisi *Altınordu* ile Federasyon Kupası grup birincileri *Fenerbahçe, Darüşşafaka* ve *Modaspor* takımlarıdır. *Harbiye* iki galibiyeti *Modaspor* ve *Altınordu* takımlarına karşı elde etmiştir.

59 Katılan kulüpler, İstanbul birincisi *Fenerbahçe*, İzmir birincisi *Altınordu* ile Federasyon Kupası grup birincileri *Kolejliler, Galatasaray* ve *İTÜ* kulüpleridir.

60 Deplasmanlı Türkiye Basketbol Ligi'nin yönetmeliği için bk. *Resmî Gazete*, 13 Aralık

Harbiye SK ve Hentbol (Eltopu)

Türkiye'de ilk kez 1927 yılında açık alanda "eltopu" adıyla oynanmaya başlayan hentbol, 1931-1934 yılları arasında dönemin hükûmeti tarafından Berlin'deki Yüksek Beden Terbiyesi Akademisi'nde öğrenim görmek üzere gönderilen asker kökenli Beden Eğitimi öğretmenlerinin gayretleriyle (Hüsamettin Güreli, Zeki Gökışık, Nafi Tağman) askerî okullarda yayılmaya başlanmıştır. Aynı dönemde Gazi Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi Bölümü'nde de çeşitli kuralların belirlenmesiyle, hentbolun tanıtılması ve yayılmasına çalışılmıştır[61]. Ülkemizde ilk resmi saha el topu oyun kuralları 1934 yılında Türkiye İdman Cemiyeti ittifakı tarafından yayımlanmıştır[62].

Spor Oyunları Federasyonu çatısı altında basketbol ve voleybol sporları ile birlikte faaliyetleri sürdürülen hentbolda 1940'lı yıllardan itibaren, önemli gelişmeler yaşanmıştır. İlk bölgesel lig İstanbul'da 1942-43 sezonunda düzenlenmiş ve *Defterdar* kulübü İstanbul şampiyonluğunu kazanmıştır. Sonraki iki yılda ise *Fenerbahçe* İstanbul şampiyonu olmuştur. Ankara'da ise 1943 yılında Askerî Güçler Ligi düzenlenmiş ve *Harp Okulu* ligi namağlup şampiyon tamamlamıştır[63].

1945'te ilk kez Türkiye Hentbol Şampiyonası düzenlenmiştir. O dönemde bugünkü gibi yedi kişiyle değil on bir kişiyle düzenlenen[64] ve *Harp Okulu*'nun yanı sıra Ankara'dan *Muhafızgücü* ile İstanbul'dan *Galatasaray* ve *Fenerbahçe*'nin katılımlarıyla temmuz ayında Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nda düzenlenen şampiyonada, yarı finalde *Galatasaray*'ı, finalde de *Fenerbahçe*'yi mağlup eden *Harp Okulu* hentbol takımı, hentbolda ilk Türkiye Şampiyonu unvanını kazanmıştır[65]. Şampiyonlukta, aynı yılın Türkiye Futbol Şampiyonluğu'nu kazanan *Harp Okulu* takımının kalesini koruyan Mehmet Ali Yalım'ın, bu kez kurtardığı gollerle değil attığı gollerle yapmış olduğu katkının önemli payı vardır.

1946 yılında yine Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nda düzenlenen şampiyonaya İstanbul'dan yine *Galatasaray* ve *Fenerbahçe* katılmıştır. Ankara'nın temsilci-

1966, S.12476, s. 1-2.

61 İskender Songur, "Hentbol.. Yurdumuzda Yeni Üreyen Bu Spor Nedir? Nasıl Oynanır?", *Kırmızı-Beyaz*, 3 Nisan 1944, S.310, s. 2, 8.

62 https://www.thf.org.tr/thf/hakkinda/tarihce/1, son erişim tarihi: 20.04.2024.

63 Songur, agm., s. 8.

64 *Basketbol, Voleybol, Eltopu Müsabaka Yönetmeliği*, Spor Oyunları Federasyonu, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1953, s. 17.

65 *Kırmızı-Beyaz*, 9 Temmuz 1945, S. 370., s. 2. Harp Okulu, Galatasaray'ı 15-8, Fenerbahçe'yi de 7-5 mağlup etmiştir.

leri ise *Harp Okulu* ile birlikte bu kez *Gençlerbirliği*'dir. Nisan ayında gerçekleştirilen karşılaşmalar sonunda *Harp Okulu*, üst üste ikinci şampiyonluğunu elde ederek unvanını korumuştur[66].

Harbiye SK ve Voleybol

Basketbol gibi ABD kökenli bir spor olan Voleybol, Massachusetts eyaletinin Holyoke kentinden genç bir beden eğitimi öğretmeni olan William G. Morgan tarafından, 1895 yılında, "Mintonette" adıyla, iş adamlar arasında oynatılan eğlenceli bir oyun şeklinde başlamıştır[67].

Sonraki yıllarda gerek Genç Erkekler Hristiyan Birliği (YMCA) ve gerekse Amerikan Ordusu yoluyla Asya ve Avrupa'nın birçok ülkesinde tanıtılmaya ve oynanmaya başlanan oyunun Türkiye'ye gelişi de tıpkı basketbolda olduğu gibi YMCA aracılığıyla Mütareke Dönemi'nde olmuştur. Ünlü spor adamı Selim Sırrı Bey (Tarcan) YMCA'da görmüş olduğu voleybolu, o sırada görev yaptığı okulda, Erkek Muallim Mektebi'nde öğrencilerine öğretmeye başlamıştır. Öğrencileri arasında, öğrenimlerini tamamlayıp özellikle İstanbul'daki liselere atananlar, voleybolu bu okullarda oynanır hâle getirmişlerdir. Liseler dışında İstanbul'daki *Yüksek Mühendis Mektebi* (Sonradan İTÜ) ile Ankara'daki Siyasal Bilgiler Okulu da ülkede voleybolun gelişimine öncülük yapmışlardır[68]. Böylece voleybol, uzun yıllar lise ve yüksekokul takımları arasında düzenlenen organizasyonlar şeklinde devam etmiştir.

Ankara'da, "Askeri Güçler" ve "Yüksek Mektepler" arasında iki ayrı organizasyon şeklinde gerçekleştirilen müsabakalarda, Mart 1943'te *Harp Okulu* spor salonunda yapılan Askerî Güçler voleybol birinciliğinde *Harp Okulu* şampiyon olmuş ve Ankara birinciliği için Yüksek Mektepler şampiyonu *Siyasal Bilgiler Okulu* ile oynamaya hak kazanmıştır[69].

66 *Ankara Spor*, 29 Nisan 1946, S. 184, s. 8. Dergide yer alan habere göre müsabakaları Başbakan Şükrü Saracoğlu, bazı bakanlar ve on bine yakın bir seyirci takip etmiştir. Müsabakalarda, Şevket, Zafer, Şevki, Kemal, Ziya, Ömer, Doğan, Muzaffer, Nadi, Nazmi ve Yalım'dan oluşan kadroyla mücadele eden *Harp Okulu*, önce *Fenerbahçe*'yi 11-6 ile geçmiş, finalde de *Galatasaray*'ı geçen yıl ki skorla, 15-8 mağlup etmiştir. Kadroda yer alan Yalım, aynı zamanda futbol takımının kaleciliğinin yanı sıra, basketbolda da takımın kaptanlığını yapan Mehmet Ali Yalım'dır.

67 Mehmet Bengü, *Adam Voleybol*, Adam Yayınları, İstanbul 1983, s. 11.

68 *Age.*, s. 24. Voleybolun Türkiye'ye girişine ve oynanmaya başlanmasına yönelik daha ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Mutlu, "Türkiye'de Voleybolun Doğuşu ve Gelişimi (1938 Yılına Kadar)", *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi,* Yıl: 8, S. 2, Güz 2023, s. 1732-1777.

69 *Kırmızı-Beyaz*, 16 Mart 1943, S. 271, s. 6.

1948'den itibaren düzenlenen Türkiye Voleybol Şampiyonası'na Ankara şampiyonu olarak ilk kez 1953 yılında katılan *Harp Okulu* voleybol takımı, şampiyonayı *Altınordu*'nun önünde üçüncü olarak tamamlamıştır. 1-3 Mayıs tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenen maçlar sonunda şampiyon, *Galatasaray*'ı mağlup eden *Beyoğluspor* olmuştur.

Sonraki yıllarda, 1961-63 yılları arasında Ankara şampiyonluğunu üst üste üç kez kazanan *Harp Okulu*, böylelikle Türkiye Voleybol Şampiyonası'na da üç yıl üst üste katılma hakkını elde etmiştir.

1961 yılındaki Türkiye Voleybol Şampiyonası, 30 Mart-3 Nisan tarihleri arasında İstanbul Spor ve Sergi Sarayında yapılmıştır. *Galatasaray, Darüşşafaka, Beykoz* ile birlikte turnuvaya katılan *Harp Okulu* son sırada yer almıştır. Şampiyonadan hemen sonra açıklanan Millî Takım aday kadrosunda *Harp Okulu* takımından Ender ve İsmet de bulunmuşlardır[70].

1962 yılındaki Türkiye Voleybol Şampiyonası bu kez beş takımla, 4-8 Nisan 1962 tarihleri arasında ve yine İstanbul Spor ve Sergi Sarayında düzenlenmiştir. *Galatasaray, Darüşşafaka, Beykoz, Harp Okulu* ve *Fenerbahçe*'nin yer aldığı turnuvada *Harp Okulu* dördüncü olmuştur[71].

10-14 Nisan 1963 tarihleri arasında yine İstanbul Spor ve Sergi Sarayında yapılan turnuva ise *Harp Okulu*'nun kendisini gösterebildiği bir turnuva olacaktır. İstanbul'dan *Galatasaray, Bakırköy* ve *Rasimpaşa*'nın, Ankara'dan ise *Harp Okulu* ve *Suspor*'un katıldığı turnuvada *Harp Okulu*, "erken final" niteliğindeki ilk maçında *Galatasaray*'a 3-2 mağlup olmuştur. (11/15, 15/11, 15/17, 15/11, 2/15)[72]. Kalan maçlarında *Rasimpaşa*'yı 3-2, *Suspor*'u 3-0 mağlıp eden *Harp Okulu*, Bakırköy'e mağlup olarak sezonu üçüncü olarak tamamlamıştır[73].

Diğer Branşlarda Harp Okulu

Özellikle 1940'lı yıllarda takım sporları yayında bireysel sporlarda da önemli başarılar kazanılmıştır. Örneğin boks branşında Hayri ağır sıklet şampiyonu olmuş, *Harp Okulu* takım olarak da Türkiye şampiyonluğunu kazanmıştır. Atletizmde ise İbrahim Ateş, Hayri Angün, Sabahattin Tunç, Nadi

70 *Cumhuriyet*, 5 Nisan 1961.

71 *Cumhuriyet*, 9 Nisan 1962.

72 *Cumhuriyet*, 11 Nisan 1963. Harp Okulu Takımı, Vahit, Mehmet, Aşkın, Değer, Şakir, Uğur ve Taner'den oluşan kadrosuyla mücadele etmiştir.

73 *Cumhuriyet*, 15 Nisan 1963.

Eyüboğlu, Osman Kaymak, İsmail Orhonlu, Melih Barlas, Yusuf, Halil, Nuri, Reşat gibi isimler, *Harp Okulu*'nun Millî Takım'a kazandırdığı isimler arasındadır[74]. Aynı dönemde, belirtilen spor branşları dışında eskrim, güreş, kayak gibi branşlarda bireysel başarılar kazanılmıştır[75].

Harp Okulu'nun spordaki birçok branşta gösterdiği başarının yanı sıra özellikle millî bayramlarda Harbiyelilerin yapmış olduğu gösteriler de kamuoyunda takdirle karşılanacaktır[76].

Sonuç

Kurulduğu tarih olan 1834'ten günümüze 190 yıllık bir süreden beri hem Osmanlı Ordusu'na hem de Türkiye Cumhuriyeti Devleti ordusuna subaylar yetiştiren Kara Harp Okulu'nda, bir subayda bulunması gereken önemli niteliklerden birisi olan fiziksel gelişim, sürekli olarak ön planda tutulmuştur. Osmanlı Devleti döneminde okulda verilen askerî eğitime eklemlendirilirek yapılan jimnastik hareketleri ile güreş, eskrim vb. bireysel sporlarla, subay adaylarının fiziksel gelişimine katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

19. yy.'ın sonlarından itibaren, başta futbol olmak üzere takım sporlarının ülkede tanınmaya başlanması, kısa bir süre sonra hevesli gençler tarafından, İstanbul, İzmir ve Selanik gibi devletin nispeten kalabalık şehirlerinde spor kulüpleri kurulması sürecini beraberinde getirmiştir. Diğer taraftan takım sporları özellikle İstanbul'daki yerli ve yabancı liselerde de yaygınlık kazanmıştır. Kimi okullar, kendi takımlarını kurarak aralarında müsabakalar tertiplemişlerdir.

Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele dönemi, birçok alanı olduğu gibi eğitim- öğretim faaliyetlerini ve dolayısıyla okullardaki spor faaliyetlerini de etkilese de Cumhuriyet'in ilanıyla başlayan normalleşme sürecinde, takım sporlarına ilgi artarak devam etmiştir. Savaş öncesinde kapanan ya da faaliyetlerine ara veren birçok kulüp tekrar açılırken, okul takımlarına da yenileri eklenmiştir. Askerî okullar da söz konusu kervana katılarak, zaten bünyelerinde her daim var olan sportif asker yetiştirme hedeflerini, takım sporlarıyla çeşitlendirmişlerdir.

74 Fuat Dinçer, "Harbiye İdman Yurdu Kazandığı Bu Muvaffakiyetlere Nasıl Ulaştı?", *Kırmızı-Beyaz*, 29 Haziran 1942, S. 237, s.2-3.

75 Hüsamettin Güreli, "Harb Okulu – Ahlak, Fikir ve Beden Gibi Kıymetlerin Bir Arada Toplanıp Geliştiği Yer", *Türkiye Spor Ansiklopedisi*, 31 İkincikânun 1943, S.1, s. 19, 24.

76 Rasim Adasal, "Spor Dinamizmi ve Harp Okulu", *Kırmızı-Beyaz*, 28 Mayıs 1945, S. 364, s. 2.

Açılan kulüplerden birisi, Millî Mücadele'de sonrasında İstanbul'daki binasında eğitim-öğretime tekrar başlayan Harp Okulu bünyesindeki *Harbiye Spor Kulübü*'dür. Kurulduktan hemen sonra, 1924 yılında ilki düzenlenen Türkiye Futbol Birinciliği organizasyonuna katılarak Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'nin ilk futbol organizasyonunun şampiyonluğu apoletini omzuna takan *Harbiye SK*, önemli bir başarıya imza atacaktır. Fakat bir süre sonra Türk spor kamuoyunda başlayan askerî kulüp-sivil kulüp ayrımı, kulübü etkileyecek ve ilerleyen yıllarda kulübün organizasyona katılmamasına neden olacaktır.

1936 yılında Harp Okulu'nun Ankara'ya taşınmasından kısa bir süre sonra ülke futbolunda önemli bir organizasyon başlayacaktır. Ülke futbolunu sadece üç büyük şehirde, İstanbul, İzmir ve Ankara'da yapılan bölgesel müsabakalardan, ulusal bir organizasyona doğru yöneltmeye çalışan ve "Millî Küme" adıyla başlayan girişime, -Ankara Futbol Ligi'nde ilk iki dereceye girdiği sürece- *Harbiye SK* da katılacaktır. Nitekim *Harbiye SK*, 1937-38, 1943-44, 1944-45 sezonlarında Ankara Ligi şampiyonu, 1940-41 sezonunda da lig ikincisi olarak Millî Küme'ye katılmaya hak kazanacaktır. Diğer taraftan, 1941-42 sezonunda da Ankara Ligi şampiyonu, 1950-51 sezonunda da Ankara Ligi ikincisi olan takım, her iki yılda da Millî Küme organizasyonu düzenlenmediği için katılım hakkından yararlanamayacaktır.

1937-1945 yılları arasında, okulun subay adaylarından oluşan genç ve dinamik kadrosuyla gerek Ankara futbolunda gerekse Türk futbolunda dikkat çeken kulüp, özellikle 1942 ve 1945 yılında kazanmış olduğu Türkiye Futbol Birinciliği ile büyük sükse yapacaktır. Futbol takımının bu başarısı ilerleyen yıllarda devam edemeyecek, 1950'li yıllarda başlayan futbolda profesyonelleşme ile birlikte kulüp, futbol sahalarından çekilecektir.

Okulun Ankara'ya taşınmasından sonra futbol dışı takım sporlarında da faaliyet gösteren kulüp, yurt dışında Beden Eğitimi alanında öğrenim görmüş olan öğretmen subayların katkılarıyla basketbol, hentbol ve voleybol gibi alanlara da yönelecektir. Kulüp, her üç branşta da önemli başarılar sağlayacak, hentbolda 1945 ve 1946 yıllarındaki ilk iki organizasyonda, basketbolda da 1951 ve 1952 yıllarında Türkiye şampiyonu olacak, voleybolda ise 1953 ve 1963 yıllarında Türkiye üçüncülüğünü elde edecektir. Kulübün bu üç branştaki (özellikle de hentboldaki) faaliyetleri, her üç sporun da Türkiye'de yaygınlaşmasında önemli rol oynayacaktır.

Kulübün bünyesinden önemli sporcular ve spor yöneticileri de yetişecektir. Sporcular arasında en önemli isim hiç şüphesiz Mehmet Ali Yalım olacaktır. Yalım, futbolda kaleci olarak, basketbolda hem takımının hem de Millî Takım'ın yıldız pivotu olarak, hentbolda de forvet olarak her üç branşta da Türkiye Şampiyonluğu yaşayan Türkiye'deki tek sporcudur. Futbol takımını şampiyon yapan Hüsamettin Güreli de daha sonra çeşitli branşlarda Türk sporuna önemli hizmetlerde bulunacaktır.

Harp Okulu bünyesinde oluşturulan takımların en büyük handikabı, devamlılık problemi olacaktır. Okuldaki eğitim-öğretim süresince, birkaç yıl bir arada ve disiplinli bir şekilde antrenman yapabilen, müsabakalara iyi bir şekilde hazırlanabilen, birlikte oynama yetisi geliştiren oyunculardan mezuniyetleri sonrası mahrum kalınması, tüm branşlardaki takımlar için önemli bir problem olacaktır.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BCA), Tarih: 17.08.1924, Fon: 30-10-0-0 Kutu No. 145, Gömlek No. 37, Sıra No. 5 (Harbiye Spor Kulübü'nün kurulması ve İsmet Paşa'nın da fahri başkanlığa getirilmesi)

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BCA), Tarih: 22.12.1947, Fon: 30-11-1-0 Kutu No. 195, Gömlek No. 32, Sıra No. 7 (Lv. Ütğm. M. Ali Yalım'ın askeri öğretmenliğe nakli)

Kara Harp Okulu Arşivi, 85 No.'lu Künye Defteri.

Resmi Yayınlar

Resmî Gazete, 13 Aralık 1966, S. 12476, s. 1-2.

Süreli Yayınlar

Akşam

Ankara Spor

Cumhuriyet

Ege Spor

Hâkimiyet-i Milliye

İspor Postası

Kırmızı-Beyaz

Korsavaş – Savaşanların Sesi

Milliyet

Spor Âlemi

Ulus

Vakit

Terbiye ve Oyun

Türkiye Spor Ansiklopedisi

Türkspor

Kitaplar ve Makaleler

Abut, Vedat, "Basketbolda Maarif Mükâfatını Harp Okulu Takımı Kazandı", *Ulus*, 24 Mayıs 1943.

Adasal, Rasim, "Harbiye Takımı Türk Futbolunun Ufkunda Parlayan Bir Yıldızdır", *Kırmızı-Beyaz*, 11 Nisan 1938, S. 44, s. 2.

……."Askerî Fudbol Takımlarına Dair", *Kırmızı-Beyaz*, 23 Birinciteşrin 1944, S. 335, s. 2,6.

……."Spor Dinamizmi ve Harp Okulu", *Kırmızı-Beyaz*, 28 Mayıs 1945, S. 364, s.2.

Aktuğ, Gündüz, "Cem Atabeyoğlu Tezatlar İçindedir", *Türkspor*, Yıl:4, S.193, 2 Nisan 1951, s. 12.

Atabeyoğlu, Cem, *1453-1991 Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul 1991.

……..*Türk Basketbolu*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1970.

Ateş, Ziya, "Askerî ve Sivil Kümelerin Birleşmesi Hayra Alamettir", *Türkspor*, C 5, 12 Eylül 1949, S.124, s.2.

Bahtoğlu, Hayrettin, "Harp Okulu Rakiplerini Mağlup Etti", *Türkspor*, Yıl:4, S.193, 2 Nisan 1951, s. 3.

Basketbol, Voleybol, Eltopu Müsabaka Yönetmeliği, Spor Oyunları Federasyonu, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1953.

Bengü, Mehmet, *Adam Voleybol*, Adam Yayınları, İstanbul 1983.

Bilget, Adnan, "Türkiye'de Basketbol", *Ege Spor*, 16 Haziran 1942, S.27, s.4.

Dinçer, Fuat, "Harbiye İdman Yurdu Kazandığı Bu Muvaffakiyetlere Nasıl Ulaştı?", *Kırmızı-Beyaz*, 29 Haziran 1942, S. 237, s.2-3.

Felek, Burhan, "Millî Küme'nin İflası", *Kırmızı-Beyaz*, 14 Temmuz 1941, S. 193, s. 2.

Güreli, Hüsamettin, "Harb Okulu – Ahlak, Fikir ve Beden Gibi Kıymetlerin Bir Arada Toplanıp Geliştiği Yer", *Türkiye Spor Ansiklopedisi*, 31 İkincikânun 1943, S.1, s. 19, 24.

"Harp Okulu Takımı Şampiyon Oldu mu?", *Milliyet*, 2 Nisan 1951.

Harp Okulu Tarihçesi (1834-1945), Harp Okulu Matbaası, Ankara 1945.

https://www.thf.org.tr/thf/hakkinda/tarihce/1, son erişim tarihi: 20.04.2024.

Karsan, Sadi, "Millî Küme Teşkilinden Ne Fayda Bekleniyor?", *İspor Postası*, 8 Mart 1937, S. 151, s.6.

Kurtcephe İsrafil - Balcıoğlu Mustafa, *Kara Harp Okulu Tarihi*, Kara Harp Okulu Matbaası, Ankara 1991.

Korsavaş – Savaşanların Sesi, Yıl: 3, Temmuz 1977, S.26, s. 23.

Mutlu, Mustafa, "Türkiye'de Voleybolun Doğuşu ve Gelişimi (1938 Yılına Kadar)", *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl:8, S. 2, Güz 2023, s. 1732-1777.

Somer, İzzettin "Türkiye Basketbol Şampiyonasını Galatasaray Kazandı", *Türkspor*, Yıl:3, S.150, 13 Mart 1950, s. 3.

Songur, İskender, "Hentbol.. Yurdumuzda Yeni Üreyen Bu Spor Nedir? Nasıl Oynanır?", *Kırmızı-Beyaz*, 3 Nisan 1944, S. 310, s. 2, 8.

Talu, Muvakkar Ekrem, "Ankara Takımları", *Kırmızı-Beyaz*, 14 Şubat 1944, S.303, s. 3.

……..."Harbiye Takımının Kıymetli Kalecisi Bedri Çakıroğlulları", *Kırmızı-Beyaz*, 14 Nisan 1941, S. 180, s. 3,7.

…….. "Harbiyenin Genç ve Kıymetli Sağaçığı Kemal Sayan", *Kırmızı-Beyaz*, 7 Temmuz 1941, S. 192, s. 9.

(Tarcan) Selim Sırrı, "Jandarma Zâbit Mektebinde Terbiye-i Bedeniye", *Terbiye ve Oyun*, Temmuz 1338, Sene:2, S. 1, s. 6-7.

The 1929 Record, C.6, Annual Publication of the Students of Robert College, Printed by Tsitouris Brothers, Constantiopol 1929, s. 172.

Tobin, Chester Martin, (Ter. Ahmed Robenson), "Türkiye'de Basketbol", *Resmi Basketbol Rehberi*, YMCA Atletizm Külliyatı, Grup:1, Numara:11, İstanbul, 1925-1926.

"Türkiye Basketbol Şampiyonası Başladı", *Akşam*, 31 Mart 1951.

Yüce, Mehmet, *İdmancı Ruhlar – Futbol Tarihimizin Klasik Devreleri 1923-1952*, C 2, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

Yüce Mehmet, –Aytuna Fethi, *Türkiye Basketbol Tarihi*, Türkiye Basketbol Federasyonu, İstanbul 2019.

Ekler

Tablo: 1

1937-1950 tarihleri arasında, farklı isimlerle düzenlenen Türkiye Futbol Ligi Organizasyonu

Sezon	Organizasyon Adı	Şampiyon	İkinci
1937	Millî Küme	Fenerbahçe	Galatasaray
1938	Millî Küme	Güneş	Beşiktaş
1939	Millî Küme	Galatasaray	Ankara Demirspor
1940	Millî Küme	Fenerbahçe	Galatasaray
1941	Millî Küme	Beşiktaş	Galatasaray
1942	DÜZENLENMEDİ		
1943	Maarif Mükâfâtı	Fenerbahçe	Galatasaray
1944	Maarif Mükâfâtı	Beşiktaş	Fenerbahçe
1945	Millî Eğitim Kupası	Fenerbahçe	Beşiktaş
1946	Millî Eğitim Kupası	Fenerbahçe	Beşiktaş
1947	Millî Eğitim Kupası	Beşiktaş	Fenerbahçe
1948	1948 Londra olimpiyatları nedeniyle düzenlenmedi.		
1949	1949 Akdeniz Kupası nedeniyle düzenlenmedi.		
1950	Millî Eğitim Kupası	Fenerbahçe	Galatasaray

Tablo: 2

Türkiye Futbol Birinciliği (Şampiyonası) 1924-1951

Sezon	Şampiyon	İkinci	Sezon	Şampiyon	İkinci
1924	**Harbiye SK**	Bahriye	1942	**Harp Okulu**	Göztepe
1925-1926	Yapılamadı.		1943	Yapılamadı.	
1927	Muhafızgücü	Altınordu	1944	Fenerbahçe	**Harp Okulu**
1928-1931	Yapılamadı.		1945	**Harp Okulu**	İzmit Harp Fil.
1932	İstanbulspor	Altınordu	1946	Gençlerbirliği	Beşiktaş
1933	Fenerbahçe	İzmirspor	1947	Ankara Demirspor	Fenerbahçe
1934	Beşiktaş	Altay	1948	Yapılmadı.	
1935	Fenerbahçe	Altınordu	1949	Ankaragücü	Galatasaray
1936-1939	Yapılamadı.		1950	Göztepe	Gençlerbirliği
1940	Eskişehir DS	Fenerbahçe	1951	Beşiktaş	Altay
1941	Gençlerbirliği	Beşiktaş			

Ek 1: Harbiye SK futbol takımının 1924 yılında kazanmış olduğu kupa. (Hâlen Kara Harp Okulu Müzesinde sergilenmektedir.)

Ek 2: 1924 yılı şampiyonu Harbiye SK futbol takımının basında çıkan bir fotoğrafı

HARBİYEMİZ TÜRKİYE FUTBOL ŞAMPİYONU OLDU.

Türkiye şampiyonasında Harbiyenin derecesi tabiidir. Fakat Beşiktaşınki ise biraz gayrı tabii..

Harp okulu İdman Yurdunun devamlı ve azimli çalışması kendilerin bu şerefli mevkie ulaştırdı.

Dünkü ilk maçda:

Admira Fenere 2-1 mağlûp

Sarı - Lâciverdliler çok enerjik ve seri bir oyunla galibiyeti hakettiler.

Alman kafile Reisi

Dr. Carl Diem diyor ki:

Takımımızda en fazla nazarı dikkati celbeden oyuncu santrhaftı..

Ek 3: Harp Okulu'nun şampiyon olduğu 1941-1942 sezonuna ait bir dergi kupürü.

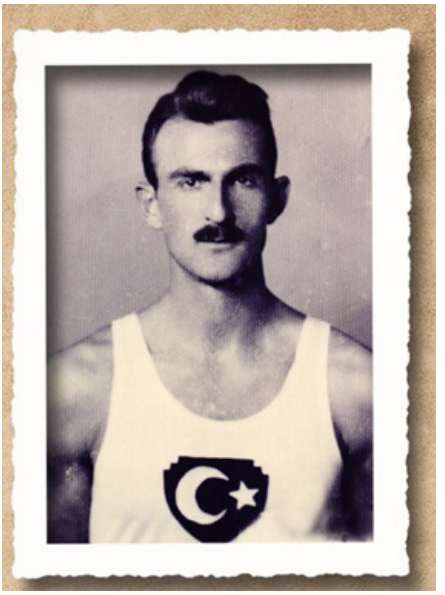
Ek 4: 12 Aralık 1938'de Galatasaray ile yapılan maç sonrasında çekilen bir fotoğraf.

Ek 5: 1943 Basketbol Maarif Mükâfatı şampiyonu Harp Okulu takımı.

Ek 6: 1951 Türkiye Basketbol Şampiyonu Harp Okulu takımı ve okul müzesinde sergilenen kupa.

Ek 7: Harp Okulu'nun futbol takımında (kaleci), basketbol takımında (pivot) ve hentbol takımında (forvet) oynayan ve her üç branşta da Türkiye şampiyonluğunu kazanan takımda yer alan basketbol Millî Takım kaptanı Mehmet Ali Yalım (1922-1992)

Ek 8: 1951 Kara Harp Okulu okul müzesinde sergilenen 1945 yılı Türkiye Hentbol Şampiyonluğu kupası.

Ek 9: Türkiye'ye Hentbol sporunun gelmesine öncülük edenlerden Hüsamettin Güreli (1900-1968)

Türkiye'nin İlk Futbol Şampiyonası ve Şampiyonu Harbiye Mektebi (1924)

Seda Bayındır Uluskan*

Giriş

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde edebiyattan hukuka hemen her alanda başlayan modernleşme kendini spor dalında da gösterdi. Geçmişte tekke ve vakıflar bünyesinde örgütlenen spor faaliyetleri, Tanzimat sonrası başlayan Batılılaşma ve modernleşmenin etkisiyle bambaşka bir boyut kazandı. Beden terbiyesinin önem kazanması ve modern sporların ülkeye girip gelişmesinde, askerî okulların ders programına çeşitli mücadele sporlarının ve fiziki idmanların alınması ile gerekli alet ve tesislerin temin edilmesi belirleyici rol oynadı.[1] Bu değişimin yaşandığı kurumların başında ise Harbiye Mektebi geliyordu. Orduya "Batı ülkelerindeki askerî teknolojiye uygun çağdaş bilgilerle donatılmış" eğitimli subaylar yetiştirmek maksadıyla 1834 yılında Maçka Kışlası'ndaki binasında açılan[2] ve bunun için de sürekli değişim ve gelişim içinde olan mektebin ders programına zaman içerisinde ihtiyaca göre pek çok ders eklenip çıkarıldı[3] veya mecburi hale getirildi. Bunlar arasında, müfredata 1862'de giren *Meç ve Kılıç Talimi*[4] ile 1864'te

* Doç. Dr., MSÜ, Hava Harp Okulu, İstanbul/TÜRKİYE, sedauluskan@gmail.com https://orcid.org/0000-0003-3809-5802 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.559

1 Faik Reşit Unat, *Türk Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1964, s. 66, 137.

2 Zekeriya Türkmen, "Sultan II. Abdülhamid Döneminde Mekteb-i Harbiye-i Şahane", *IV. Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu Bildirileri,* 20-22 Mayıs 2016, ed. Feridun M. Emecen-Ali Akyıldız-Emrah Safa Gürkan, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016, s. 931.

3 Harbiye Mektebi'nde okutulan dersler için bk. Gülşah Eser, *Mekteb-i Harbiye'nin Türkiye'de Modern Bilimlerin Gelişmesindeki Yeri (1834-1876),* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005.

4 1904'e kadar sadece ikinci sınıflara verilen ders, bu tarihten sonra üçüncü sınıfların programına alınmıştır. Haftada iki saat uygulamalı olarak verilen *Meç ve Kılıç Talimi* dersinin içeriğine, Balkan Harbi sonrasında "süngüleşme" konuları ilave edilerek dersin

hem Harbiye hem de askerî liselere konulan *jimnastik* dersi de vardı. Öyle ki Harbiye Mektebi'nin eğitim-öğretim sisteminde yaptığı düzenlemelerle adından söz ettiren Okul Komutanı Mirliva Galip Paşa döneminde (1871-1875) mecburi hale getirilen jimnastik dersi için Pelçi ve Martinetti isimli iki jimnastik öğretmeni tayin edildi. Birkaç ay sonra ders yardımcılığına Sadık Efendi adlı bir teğmenin getirildiği bu dersin kitabını hazırlama görevi ise askerî mütercim Albay Mustafa Hami Bey'e verildi.[5] Bu arada, aynı yıllarda Harbiye'de *İlm-i Sibâhat* adı altında yüzme dersleri de verilmekteydi.[6]

Askerî okullarda başlayan bu uygulamayı, 1869'da çıkarılan Maarif-i Umumiye Nizamesi'nin 23. maddesi gereğince, jimnastik derslerinin bütün rüştiyelerde zorunlu hale getirilmesi takip etti. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren *Riyazat-ı Bedeniyye* adı altında verilmeye başlanan jimnastik derslerinin, *Mekteb-i Sultani*[7] başta olmak üzere diğer sivil okullarda da ders programına alınması beden terbiyesine verilen önemi epeyce artırdı. Sporun okullarda eğitimin bir parçası haline gelmesinde, sporun önemini çok iyi kavrayan Selim Sabit, Şemsi, Hacı Mustafa Efendi gibi eğitimciler ile Türk sporuna yön veren Galatasaray Mektebi'nde yetişmiş Selim Sırrı [Tarcan], Faik [Üstünidman], Vildan Aşir [Savaşır] gibi gençlerin de katkısı büyük oldu.[8]

---

adı *Kılıç ve Süngü ile Usul-i Mübareze* olarak değiştirilmiştir (Fatih Gürses, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Harbiye'de Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri (1894-1914),* Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2021, s. 155-156, 228).

5 Hayrullah Gök, *Arşiv Belgelerinin Işığında Kara Harp Okulu Tarihi (1834-1883),* Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2005, s. 132.

6 Harun Özmaden, *Cumhuriyet Dönemi İlk Spor Teşkilatı Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (1922-1936)nın Yapılanma Sürecinde Beden Eğitimi ve Sporun Fonksiyonları, Fonksiyonlarındaki Değişimler ve Toplumsal Hayata Etkileri,* Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1999, s. 6.

7 Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi), sadece jimnastik derslerinin düzenli olarak verildiği ilk sivil okul değil, aynı zamanda halka açık özel gösteriler de sergileyen bir eğitim kurumuydu. Mektep öğrencilerinin modern sporlarla tanışmasında ve beden terbiyesinin programın bir parçası haline getirilmesinde okulun jimnastik öğretmeni Faik Bey'in [Üstünidman] de büyük katkısı oldu. Bilinen ilk Müslüman jimnastik öğretmeni olan Faik Bey (1859-1942), başta Almanya olmak üzere Avrupa'da pek çok yerde eğitim aldı. Alman jimnastiğinin hayranı ve savunucusu olduğu bilinen Faik Bey, uzun yıllar aktif sporculuk ve eğitmenlik yaptı. Kendisine 1923 yılında idmancıların hocası anlamına gelen *Şeyhülidman* ünvanı da verilen Faik Bey hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ayhan Dever-Ahmet İslam-Şevval Sarı, "İlk Türk Beden Eğitimi Öğretmeni: 'Şeyhül İdman' Ali Faik Üstünidman", *Tarih Okulu Dergisi,* Yıl 13, S. XLV, Nisan 2020, s. 952-969.

8 Özmaden, agt., s. 8.

Her türlü toplanma ve örgütlenmenin yasak olduğu II. Abdülhamid döneminde ise tüm takip ve kapatmalara[9] rağmen sportif faaliyetler beklenmeyen bir gelişme gösterdi. Özellikle II. Meşrutiyet yılları, beden eğitiminin okul müfredatlarının dışına çıkarak gündelik yaşamın pratikleri arasında yer almaya başladığı bir dönem oldu. Bunda Ağustos 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu gereğince ülkede dernek vs. kurulmasına verilen iznin payı büyüktü. Söz konusu dönemde başta futbol olmak üzere modern sporlar gelişti, sayıları artan spor kulüpleri bünyesinde düzenlenen spor aktiviteleri ve müsabakaların sayısında da ciddi artışlar görüldü.[10] Bu dönemde ayrıca okullarda *keşşaflık* adı altında izcilik faaliyetleri de yaygınlaşmaya başladı.[11]

II. Abdülhamid döneminde örgütlenme yasağının kalkmasının ardından en hızlı kurulan kulüpler ise futbol kulüpleri oldu. Aslında bu dönemde futbol önce İzmir, Selanik, sonra da İstanbul gibi şehirlerde yaşayan İngilizler ve azınlıklar tarafından oynanmaktaydı. Fakat ayak topu zamanla Türk gençleri tarafından da çabucak sevilip benimsendi. Nitekim İstanbul'da 1899'da Moda'da Reşat Danyal ile Fuat Hüsnü [Kayacan] Beylerin birlikte kurdukları *Black Stockings* (Siyah Çoraplılar) ile 1901'de Fuat Hüsnü'nün tek başına kurduğu *Kadıköy* kulüplerini 1903'de Beşiktaş, 1905'te Galatasaray, 1907'de Fenerbahçe kulüplerinin kurulması izledi.[12] Futbol kulüplerinin sayısı bundan sonraki süreçte hızla çoğaldı.[13]

9 Örneğin Reşat Danyal ve Fuat Hüsnü'nün İngilizce bir isim altında kamufle etmeye çalıştıkları *Black Stocking* (Siyah Çoraplılar) adlı ilk Türk futbol takımı, bugünkü Fenerbahçe Stadı'nın bulunduğu yerdeki Papazın Çayırı'nda 26 Ekim 1901 günü Rum takımıyla bir maç yapmış, ancak II. Abdülhamid'in baş jurnalcisi Ali Şamil'in hafiyelerinin maçı basması neticesinde futbolcuların bir kısmı kaçmayı başarırken, yakayı ele verenlerse şiddetle cezalandırılmaktan kurtulamamışlardır. Baskın sonrası Ali Şamil'in verdiği jurnalde, "*Rumlarla aynı giysilere bürünüp karşılıklı kaleler kurarak top atışlarıyla talim yapan*" insanlardan bahsetmesi belli ki Saray tarafından tehlikeli bir durum olarak görülmüştür. Bk. Cem Atabeyoğlu, "Futbol", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,* C 8, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 2198.

10 Özmaden, *agt.,* s. 15.

11 İzcilik, 1912'de Galatasaray Lisesinde Ahmet Robenson'un ilk izci oymağını kurmasıyla başlamış, bunu Darüşşafaka, Kadıköy Numune, İstanbul, Vefa ve Üsküdar liselerindeki izcilik faaliyetleri takip etmiştir (Selahattin Soysal, *Türk İzciliğinin 60 Yılı,* GSB Yayını, Ankara 1972, s. 10; Özmaden, *agt.*, s. 11).

12 Doğan Yıldız, *Türk Spor Tarihi*, Eko Matbaası, İstanbul 1979, s. 285-287; Kurthan Fişek, *100 Soruda Türk Spor Tarihi,* Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985, s. 46-49. Bu arada *Black Stocking* (Siyah Çoraplılar) kulübünün kuruluş tarihi bazı kaynaklarda 1901 olarak geçmektedir. Bk. Atabeyoğlu, agm., s. 2198.

13 İstanbul'da Vefa, Beykoz, Anadolu, Süleymaniye, İzmir'de Karşıyaka bu takımlardan sadece birkaçı idi (Atabeyoğlu, agm., s. 2199-2200).

Spor kulüplerinin kurulup tescil edilmesi, onları "lig" adı altında çeşitli organizasyonlar altında birleşmeye de yöneltti. Nitekim dönemin spor kulüpleri *İstanbul Futbol Birliği* (1903-1910), *İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi* (1910-1914), *Cuma Ligi* (1913-1915), *Türk İdman Birliği* (1919-1920), *Pazar Ligi* (1920-1922) gibi organizasyonlarda bir araya gelerek çeşitli müsabakalar yaptılar.[14] Kurulan bu lig ve birliklerin amacı; futbolu sevdirmek, futbolcuların, futbol takımlarının sayısını ve rekabeti artırıp bu sporu kitlelere yaymaktı. Gerçekten de durum beklenildiği gibi oldu. Kısa süre içerisinde beden terbiyesi ve spor, askerî okullardan Dârülmuallimin ve Mühendishane'ye, Mekteb-i Sultani'den ilkokullara kadar bir program çerçevesinde ciddi şekilde ele alınır, Türk gençleri de spor kulüplerinde ve müsabakalarda boy gösterir hale geldi. Ancak 1912'de patlak veren Balkan Savaşı ile ardından gelen Birinci Dünya Savaşı, her alanda olduğu gibi sportif faaliyetler ile müsabakaları da olumsuz yönde etkiledi.

Ülkedeki sürekli savaş ortamı, beden terbiyesinin, sporun ve izciliğin militarize bir boyut kazanmasına, Türk gençliğinin paramiliter organizasyonlar etrafında toplanıp eğitilmesine yol açtı. Nitekim 15 Haziran 1914'te yayımlanan bir talimatla vücuda getirilen *Osmanlı Güç Dernekleri* askerî amaç için örgütlendi. Doğrudan Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya bağlı olan ve alt yapısını izci derneklerinin oluşturduğu bu dernekler Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasından bir müddet sonra etkisini kaybetti. 1916 yılında ise yerine *Osmanlı Genç Dernekleri* adı altında yeni bir örgüt tesis edildi. Almanya'dan getirilen bir mütehassıs ile Selim Sırrı'nın yardımlarıyla şekillenen ve Harbiye Nezaretine bağlı olan bu gençlik örgütü de 12-17 yaş arası gençlerden oluşan *Gürbüz* ve 17 yaş üstü gençlerin toplandığı *Dinç* derneklerinden oluşmaktaydı. İttihat ve Terakki dönemine damgasını vuran ve savaşın bitimine kadar devam eden bu faaliyetler, gençlere millî şuur ve moral aşılamak, onları madden ve manen vatan müdafaasına hazır hale getirmek gibi amaçlarla yürütüldü.[15] Mütareke Dönemi'ne gelindiğinde ise Türk takımlarının İstanbul'daki işgal güçlerinin takımlarıyla yaptıkları futbol müsabakaları, bu sporun halk nezdinde daha çok sevilmesine, alınan galibiyetler de "milletin kırık gururunu" okşamasının ve "millî birer zafer neşesi" yaratmasının yanı sıra ülkede futbolun gelişip yayılmasına önemli katkılar sağladı.[16]

14 Yiğit Akın, *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor,* İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 54-55.

15 Özmaden, *agt.,* s. 33-39; Akın, *age.,* s. 55.

16 Örneğin Fenerbahçe, bu yıllarda İşgal Kuvvetlerine ait takımlarla yaptığı 50 maçtan 41'ini kazanarak futbol konusunda en başarılı sonuçları alan takımların başında gelmiştir

Görüldüğü üzere, 20. yüzyılın başına gelindiğinde sportif faaliyetler hızla gelişip yayılmıştı. Fakat bunları yönetecek merkezî bir teşkilatın henüz teşkil edilememiş olması, Türklerin, azınlıkların ve yabancıların kurdukları kulüplerin oluşturdukları liglerde ciddi sorunlar yaşanmasına ve karmaşaya yol açmıştı. İşte bu noktada, süregelen karışıklığa bir son vermek ve ulusal bir spor yönetim örgütü kurmak için harekete geçildi. Sporun kitlelere ulaşmasında spor teşkilatlarının taşıdığı önemin farkındalığıyla atılan söz konusu adımın gayesi, İstanbul'daki futbol işlerini düzenlemek ve bir futbol ligi kurmaktı. İstanbul ile sınırlı olan bu amacı gerçekleştirmek için 26 Haziran 1920'de *Kadıköy Union Kulüp*'te tüm kulüp temsilcilerinin katılımıyla bir toplantı yapıldı. Toplantıda kulüp temsilcilerine, Galatasaray takımının eski futbolcularından Yusuf Ziya [Öniş] Bey'in 1920 yılında öğrenimini tamamladığı İsviçre'den getirdiği *Reglements Sportifs de I'Union Suisse* (İsviçre Spor Birliği Yönetmeliği) üzerinde arkadaşları Ali Sami [Yen], Mehmet Burhaneddin [Felek] ve Nasuhi Esat [Baydar] Beylerle birlikte çalışarak hazırladıkları 20 maddelik bir nizamname metni dağıtıldı. Taslak üzerindeki ilk görüşmeler 17 Eylül 1920'de yine aynı mekânda yapıldı. Yönetmeliğe son şekli vermek üzere bir araya geldikleri başka bir toplantıda da Fenerbahçe, Galatasaray, Altınordu, Anadolu, Süleymaniye ve Anadoluhisarı kulüplerinden oluşan *Cuma Birliği* kurucuları arasından "1921 mevsimi lig maçlarını başlatmaları için dört kişilik bir yan kurul" oluşturuldu. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın "örgütsel önceli" olan bu geçici yapıya ise *İdman İttifakı Heyet-i Muvakkatesi* adı verildi. Çalışmalar sırasında, 20 maddelik yönetmeliğin yeterli olmayacağı ve kurulacak teşkilatın tüm spor dallarını kapsamasının zorunluluğu ortaya çıkmıştı. Bunun üzerine yeni bir taslak üzerinde çalışıldı. 269 maddelik ilk yönetmeliğin 1921'in Nisan ayında başlayan hazırlıkları aynı yılın eylül ayında tamamlandı. İttifakın kuruluşu için 1921 Kasım'ında hükûmete yapılan başvuru, kurumun 22 Mayıs 1922 tarihinde Cemiyetler Kanunu'na göre tescil edilmesiyle tamamlandı. Tüzel kişilik kazanan kurumun 31 Temmuz 1922 günü yapılan ilk toplantısında da bir yönetim kurulu oluşturuldu. Başkanlığına Ali Sami, ikinci başkanlığına Burhaneddin, baş danışmanlığa da Uluslararası Olimpiyat Komitesi Türkiye Temsilcisi Selim Sırrı Beylerin seçildiği *Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı* (TİCİ), bu tarihten itibaren futbol dâhil kapsadığı tüm spor dallarındaki müsabakaları organize ve her türlü fiziksel aktiviteyi teşvik etmek ile sporu "daha bilimsel ve rasyonel bir temele" oturtmak amacıyla faaliyetlerini yürüttü. Millî Mücadele'nin

(Atabeyoğlu, agm., s. 2200).

bitmesinin ardından da "ulusal düzeyde bütün spor işlerini organize eden tek yetkili organa dönüştü".[17]

Sporu, halk terbiyesinin[18] ve sosyal politikaların bir parçası olarak gören Cumhuriyet yönetimi de meseleye büyük bir ilgi ve ciddiyetle yaklaştı. "Sağlam kafa, sağlam vücutta bulunur" şiarıyla hareket eden Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları, Cumhuriyet'in ideal vatandaşlarını yetiştirme sürecinde; ordu başta olmak üzere tüm gençliğin idman sayesinde zihnen ve bedenen gelişmesi, böylelikle vatana daha büyük hizmetler verilebilmesi düşüncesiyle,[19] önceliği bütün okullarda sporun ve beden eğiminin yer alması ve hızla gelişmesi için beden öğretmeni ihtiyacını karşılamaya verdiler. Bu bağlamda bir yandan yeni metotların öğrenilmesi için yurt dışına öğrenciler gönderilip önemli spor adamları ülkeye davet edilirken diğer yandan da Gazi Eğitim Enstitüsünde açılan bölüm bünyesinde beden eğitimi öğretmenleri yetiştirilmeye çalışıldı. İlk ve orta dereceli okullarda haftada bir saat olarak verilen beden eğitimi dersleri ilk yıllarda daha ziyade jimnastik, futbol, voleybolla sınırlı kalmış olsa da otuzlu yıllardan itibaren bunlara koşu, yüksek ve uzun atlama, basketbol, güreş, tenis ve masa tenisi gibi branşlar da eklendi. Aynı süreçte sporu özendirmek için okullar arası futbol müsabakaları, turnuvalar düzenlendi. Hatta 11 Mayıs 1928'de İstanbul'da yapılan jimnastik gösterileri, günümüzde 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı'nda yapılan etkinliklerin de temelini teşkil etti. 1932'de açılan Halkevleri ise spor ve jimnastiğin kitlelere ulaşmasında, sağlıklı bireyler yetiştirilmesinde ve gençlerin spora özendirilmesinde etkin rol oynayan kurumların başında geldi. Bu arada benzer sportif faaliyetler askerî liselerde de yürütüldü. Haftada bir saat olarak verilen beden eğitim dersi dışında öğrenciler okul içindeki ve dışındaki spor salonlarında koşu, eskrim, güreş, cirit gibi bireysel sporların yanı sıra futbol, voleybol, basketbol gibi takım sporlarıyla da yakından ilgilendiler.[20] Görüldüğü üzere, siyasi ve iktisadi olduğu kadar sosyal ve kültürel alanda da güçlü bir toplum yaratma niyetinde olan Cumhuriyet yönetimi, savaşlardan ötürü

17 Atabeyoğlu, agm., s. 2200; Fişek, *age.,* s. 94-97; Akın, *age.,* s. 56-57.

18 Seda Bayındır Uluskan, "Atatürk Döneminde Halk Terbiyesi ve Buna Dair Bir Yayın Örneği: Halk Dergisi", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları,* Yıl 5, 2006, S. 9, s. 189-207.

19 İsmet Paşa'nın 13 Ocak 1923'te söylediği "*İdmanın Türk gençliği için pek çok faydaları olacak gerek ordunun ve gerek bütün gençlerin idman sayesinde iyi bir sıhhat sahibi olarak vatana ve memlekete kıymettar hizmet edecekler ve idman gençleri mesavi-i ahlakiyeden kurtarmak için iyi bir amil olacaktır.*" sözü yeni rejimin spora bakış açısının önemli örneklerinden biridir ("Türk Sporculuğunun İnkişafı İçin İsmet Paşa Hazretlerinin Vaadleri", *Spor Âlemi,* 13 Kânunusani 1923, S. 8-9, s. 45).

20 Özmaden, *agt.,* s. 71-74.

fiziksel ve ruhsal olarak sorunlar ve buhranlar yaşayan halkı beden eğitimi ve spor kanalıyla rehabilite etmeye çalışmış, bu uğurda da maddi ve manevi hiçbir fedakârlıktan kaçınmamıştır.

Türkiye Birincilik Müsabakaları

1922'de tüzel kişilik kazanarak kısa süre zarfında Türkiye genelinde örgütlenen TİCİ'nin kuruluş amaçları arasında; "Hastalıkların en büyüğü olan oturganlık, gevşeklik, rahatı sevmeklik gibi hastalıkların dehşeti karşısında bu millete taze hayat ve kuvvet vermek; herkesin sağlığını düzeltmek ve bu sayede nüfusumuzu artırmak; Batı'da tekâmül ve tevessü eden idmancılığı tekâmül ettirmek; gençlerin içkiden, kumardan, kötü alışkanlıklardan uzaklaştırılmasını sağlamak ve böylece genel sağlığı ve genel ahlakı ıslah etmek; sağlam ve becerikli insanlar yetiştirip, silâhşörlüğü, biniciliği ve denizciliği tertip ve teşvik ederek askerî teşkilata ait vazifeleri kolaylaştırmak; yurt içinde spor müsabakaları ve seyahatler düzenleyerek gençlere memleketlerini tanımak ve sevmek imkânını vermek; uluslararası müsabakalarla millî hisleri tahrik ve takviye etmek; Türklük için yurtdışı propaganda vasıtası elde etmek" vs. bulunmakta idi. Merkez ve taşra olmak üzere iki birimden oluşan bir teşkilat yapısına sahip olan TİCİ'nin, "Türkiye'de beden terbiyesi ve sporu fenni esaslara göre yaymak, mükemmelleştirmek ve Türkiye sporculuğunu dâhilde ve hariçte temsil etmek" amacıyla yerine getirmekle mükellef olduğu vazifelerin başında ise "Spora ait idarî ve fennî nizamnameleri neşretmek; amatörlüğü teşvik ve himaye etmek; İdman mahallerinin tanzim ve teksirini temin etmek; faydalı neşriyat yapmak; uluslararası müsabakalarda Türk sporculuğunu temsil etmek; umumi müsabakaları tertip, birincileri tayin, rekorları tespit etmek; spor mükâfat ve şahadetnameleri vermek" gelmekteydi.[21]

Türkiye'nin ilk merkezî spor teşkilatı olan ve 16 Ocak 1924'te de kamuya yararlı derneklerden sayılan TİCİ[22] çalışmalarına, futbol başta olmak üzere tüm dallarda federasyonların kurulmasına ve uluslararası birlik ve teşkilatlara başvuru yapılmasına öncelik vererek başladı. Bu bağlamda ilk olarak 23 Nisan 1923 tarihinde İstanbul'da *Futbol Heyet-i Müttehidesi* (Türkiye Futbol Federasyonu) kuruldu. Federasyon başkanlığına da yapılan seçim neticesinde Yusuf Ziya Bey getirildi. Sonrasında ise TİCİ Başkanı Ali Sami Bey'in gayretleri neticesinde memleket çapında futbol mıntıkaları

21 Özmaden, *agt.,* s. 55-57.

22 TC. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Başbakanlık-Kararlar Daire Başkanlığı, 30-18-1-1 / 8-47-14.

oluşturuldu. Sayısı on beşi bulan o mıntıkaların isimleri İstanbul, Ankara, İzmir, Karesi, Bahriye, Canik, Eskişehir, Trabzon, Kocaeli, Adana, Konya, Antalya, Harbiye, Bursa ve Edirne idi.[23] Yönetim, Futbol Federasyonunun kurulması ve mıntıkaların oluşturulmasının ardından da FİFA (Uluslararası Futbol Federasyonu)'ya başvurdu. Üyeliği kabul edilen Türk Millî Futbol Takımının yaptığı ilk maç ise 26 Ekim 1923 günü Taksim Stadyumu'nda oynadığı Romanya maçı oldu.[24] TİCİ, yukarıda belirttiğimiz kuruluş amaç ve görevleri doğrultusunda, kurulduğu günden itibaren talimatname ve nizamnameler hazırlayıp yönetimsel düzenlemeler yapmanın yanı sıra çeşitli organizasyonlara da öncülük etti. Bunlardan ilki 1924 Paris Olimpiyat Oyunlarına katılmak, diğeri de birincilik müsabakası tertiplemekti.

Bu çalışmanın konusunu da 1924'ün Eylül ayında Ankara'da tertiplenen *Türkiye Birincilik Müsabakaları* bünyesinde gerçekleştirilen ilk ulusal futbol şampiyonası oluşturmaktadır. Amacımız, futbol şampiyonasının düzenlenme nedeni, müsabakalara dair detaylar ile şampiyonaya katılan *Harbiye Mektebi Futbol takımı* ve oyuncuları hakkında daha önce literatürde değinilmemiş hususları açıklığa kavuşturabilmektir. Çalışmamızda arşiv belgeleri, dönem basını ve konuyla yakından alakalı literatür, tarama ve doküman inceleme yöntemine başvurularak değerlendirilmiştir. Böylelikle düzenlenen şampiyona vesilesiyle başta futbol olmak üzere sporun gündelik hayatın içine girmesinin topluma sağladığı faydalar, askerî okulların spora sağladığı katkı ve Cumhuriyetin ilk yıllarında devletin takip ettiği spor politikası ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Türkiye Futbol Şampiyonası'nın İlanı, Mıntıkaların ve Birincilerinin Belirlenmesi

TİCİ'nin Ankara'da umumi bir spor kongresi ile Türkiye'nin her tarafından gönderilecek idmancılar arasında *Türkiye Birinciliği Müsabakaları* adı altında bir etkinlik düzenleyeceğine dair ilk haber 12 Temmuz 1924 günü basında yer aldı. Verilen bilgilere göre; TİCİ Nizamnamesi gereğince, her sene icrası lazım gelen umumi müsabakalardan birincisi Ağustos'un 29'unda[25] icra

23 Adı geçen mıntıkaların kuruluş tarihleri, Heyet-i Merkeziyeleri ile mıntıkaya mensup İdman Cemiyetlerinin isimleri için bk. Mehmet Yüce, *İdmancı Ruhlar-Futbol Tarihimizin Klasik Devreleri: 1923-1952,* C 2, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 35-39. Sonraki tarihlerde oluşturan diğer mıntıkalar için ise ayrıca bk. Özmaden, *agt.,* s. 75.

24 Türkiye A Millî Futbol Takımının Romanya ile yaptığı bu dostluk maçı 2-2 beraberlikle sona ermiştir. Detaylı bilgi için bk. Atabeyoğlu, agm., s. 2200; Yüce, *age.,* s. 78-80.

25 Müsabakalar ancak 4 Eylül 1924 günü başlayabilmiştir.

edilecekti. Bunun iki gün evvelinden tüm idmancılar Ankara'da toplanacak ve her federasyon başkanı, kâtibi ile bilumum üyeleri de 28 Ağustos günü Ankara Mıntıka Merkezi'nde bir araya geleceklerdi. 29 Ağustos günü, gelen bütün idmancılar müsabakaların yapılacağı alanda toplanacak ve bir resmigeçit yapılacaktı. Resmigeçitte, en önde Türk Bayrağını taşıyan idmancılar bulunacak, onları Merkez-i Umumi üyeleri, tüm federasyonlar ve mıntıka merkez heyetleriyle olimpiyatlarda ülkemizi temsil eden her sınıf idmancı takip edecekti. En sonda ise alfabetik sırayla müsabakaya katılacak mıntıkaların sporcuları yürüyecekti. Bu arada, şampiyonaya iştirak edecek idmancılar, törende kendi kulüplerinin formasıyla hazır bulunacaklar, bir de formalarının sol tarafına mensup oldukları mıntıkanın renginde bir daire dâhilinde yıldız işareti takacaklardı. Geçit resminin bitiminde de müsabakalara başlanacaktı. Sekiz gün sürmesi planlanan birincilik müsabakalarında idmancılar koşu, yüksek/uzun/sırıkla atlama, cirit atma, gülle atma, bayrak yarışı, güreş, bisiklet gibi dallarda performanslarını sergileyeceklerdi. Müsabakalara ait bütün talimatlar Merkez-i Umumi tarafından verilecek, şampiyona Merkez-i Umumi Reisi ile Umumi Mıntıkalar Merkez Reislerinden oluşan bir heyet tarafından idare edilecekti.[26]

Türkiye Birincilik Müsabakaları kapsamında bir de futbol şampiyonası düzenlenecekti. Şampiyonaya katılacak futbol kulüpleri kurayla eşleşerek birbiriyle karşılaşacak, yenilen takımlar müsabakalardan çekilecek, böylelikle birinci tayin edilecekti. Ancak Ankara'da düzenlenecek Türkiye'nin ilk futbol şampiyonası (*Türkiye Futbol Birinciliği*) için öncelikli olarak yapılması gereken iki şey vardı. Bunlardan birincisi Türkiye Futbol Federasyonu tarafından şampiyonaya takım gönderecek futbol mıntıkalarının tespit edilmesi, diğeri de bu mıntıkaların birincilerinin belirlenebilmesi için buralarda birer turnuva düzenlenmesiydi. Bu bağlamda ilk olarak 1924 Türkiye Futbol Birinciliği'ne İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, Karesi (Balıkesir), Edirne, Trabzon, Konya, Kocaeli, Eskişehir, Antalya, Adana ve Canik (Samsun) mıntıkalarının katılması kararlaştırıldı. Bunlara ilaveten iki askerî okul da (Harbiye ve Bahriye[27]) ayrı birer mıntıka gibi kabul edilerek şampiyonaya dâhil edildi.[28]

26 "İlk Türkiye Birinciliği Müsabakaları", *Cumhuriyet,* 12 Temmuz 1924, s. 5; "Türkiye Birinciliği Müsabakaları", *Tevhid-i Efkâr,* 12 Temmuz 1924, s. 5.

27 Bahriye'de esaslı bir spor teşkilatı vücuda getirildiğine ve TİCİ tarafından tescil edilen bu teşkilatın müstakil bir mıntıka olarak addedildiğine dair bk. "Bahriyemizde Spor", *Tevhid-i Efkâr*, 12 Temmuz 1924, s. 5.

28 Yüce, *age.,* s. 96, 98.

Futbol mıntıkalarının tespitinin ardından mıntıka şampiyonlarının belirlenmesi için harekete geçildi. Ankara'ya gidecek takımı belirleyebilmek adına turnuva düzenleyen mıntıkaların başında ise İstanbul geldi. Aslında 21 Eylül 1923-2 Mayıs 1924 tarihleri arasında planlanan 1923-24 İstanbul Ligi, 1924 yazında yapılması kararlaştırılan Paris Yaz Olimpiyatları[29] nedeniyle yarım kalmamış olsaydı İstanbul'da böyle bir turnuvanın düzenlenmesine gerek kalmayacaktı. Fakat mart ayı ortalarına gelindiğinde maçların henüz yarısının oynanmış olması, o güne kadar en fazla kulübün katıldığı sezon olarak tarihe geçen 1923-24 döneminin iptal edilmesine sebebiyet verdi.[30] Bu mecburiyet karşısında İstanbul Futbol Heyet-i Riyaseti, *Türkiye Birinciliği Müsabakaları* için İstanbul mıntıkasına mensup idman cemiyetlerinin futbol takımları arasında bir turnuva düzenlenmesine ve böylelikle mıntıka futbol birincisinin tayin edilmesine karar verdi.

Dönem basınından görüldüğü kadarıyla, Türkiye Birincilik Müsabakaları herkeste büyük bir heyecan ve telaş yaratmıştı. Fakat asıl merak konusu İstanbul'u futbolda hangi takımın temsil edeceğiydi. Çünkü İstanbul Futbol Şampiyonluğu, uzun zamandan beridir halledilemeyen bir meseleydi. Futbol tarihinin başından itibaren bu ünvan Fenerbahçe, Galatasaray ve Altınordu kulüpleri arasında gidip gelmiş, ama Mütareke senelerinde lig maçlarının bir türlü ikmal edilememesi yüzünden birinciliğin hangi kulüpte kaldığını anlamak bir türlü kabil olmamıştı. Malum 1923-24 sezonu da olimpiyatlar nedeniyle yarım kalmıştı. Bunun için Ankara'ya *İstanbul Futbol Şampiyonu* olarak gidecek takımın artık kati olarak kararlaştırılması lazımdı. Zaten Türkiye Futbol Federasyonu da o günlerde tüm mesaisini bu konu üzerine harcamaktaydı.

İstanbul'daki turnuvaya dâhil olacak kulüplerin adedini tespit etme noktasında da bazı sıkıntılar yaşandı. Hatta ortaya muhtelif fikirler atanlar dahi

29 4 Mayıs-27 Temmuz 1924 tarihleri arasında Fransa'da yapılan Paris Yaz Olimpiyatlarına Türkiye 40 sporcu, 3 antrenör, 8 yönetici ve 1 hakemden oluşan 53 kişilik bir kafileyle katılmıştır. Yaklaşık üç ay süren, 44 ülkeden 3089 sporcunun katıldığı olimpiyatlarda Amerikalı sporcular ön plana çıkarken Türkiye başarılı bir sonuç elde edememiştir. Ancak bu olimpiyatlar, uluslararası bir organizasyonda ilk defa yer alan Türk sporcuların hem olimpiyat ruhunu yaşamaları hem de sonrakiler için tecrübe sahibi olmaları açısından kayda değer bir önem taşımıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Özmaden, *agt.,* s. 97-99; Nuray Özdemir, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Katıldığı İlk Uluslararası Organizasyon: 1924 Paris Olimpiyatları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* C 13, S. 51, Bahar 2013, s. 717-744.

30 İstanbul Futbol Heyeti'nin 1923-24 sezonunda kuvvetlerine göre dört gruba (Beyaz, Kırmızı, Sarı, Yeşil) ayırdığı 24 takımın isimleri için bk. Yüce, *age.,* s. 81.

oldu. Örneğin bazıları, mevcut kulüpler arasında şimdiye kadar şampiyonluk için mücadele ettiği bilinen beş-altı kulübün ayrı bir küme halinde karşılaştırılmasını önerdi. Fakat bu teklif kabul edilmedi. Ayrıca, Altıntuğ Kulübü Süleymaniye'yi, Süleymaniye Galatasaray'ı, Galatasaray Fenerbahçe'yi, Fenerbahçe Altınordu'yu, Altınordu Hilâl'i, Hilâl de Beşiktaş'ı yenmek gibi garip bir daireyle birbirine bağlı olduğu için kulüpler arasında tercihte bulunmak meseleyi iyice içinden çıkılmaz bir hale getirirdi. Bunun üzerine kulüplerin ayrı ayrı müsabakaya dâhil olmaları kararlaştırıldı.[31]

Söz konusu durum üzerine İstanbul Mıntıka Merkezi tarafından bir duyuru yapıldı. Duyuruda, müsabakaların bir an önce başlayabilmesi için mıntıkaya mensup futbol cemiyetlerinden seçilecek üyelerden meydana gelecek bir *Mıntıka Birliği* oluşturulması ve idman cemiyetlerinin yetkili birer üyesinin de Temmuz'un 24'ünde Eminönü Rıhtım Hanı'ndaki Futbol Mıntıka Merkezine gelerek salahiyet-namelerini almaları istendi. Üye göndermeyen cemiyetlerin müsabakalara iştirak hakkının düşeceği de duyuruya eklendi.[32]

Mıntıka Merkezinden yapılan duyuru neticesinde, Ankara'daki şampiyonada İstanbul'u temsil etmek maksadıyla tertiplenen ve 31 Temmuz-22 Ağustos 1924 tarihleri arasında sürecek olan turnuvaya tam on sekiz kulüp iştirak etti. Bunlar Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş, Vefa, Süleymaniye, Beykoz, Haliç İdman, Beylerbeyi, Altınordu, Darüşşafaka, Kumkapı, Ortaköy, Anadolu Hisarı İdman Yurdu, Üsküdar, Fatih İdman Yurdu, Altıntuğ, Hilâl ve Yeni Şafak'tı. 1923-24 sezonunda İstanbul Ligi'ne katılan Makriköy Spor Kulübü, Makriköy İstiklal İdman Yurdu, Topkapı, İstanbul Gürbüzler Yurdu, Türk İdman Ocağı ile Fazilet ise lisanslarını vaktinde tamamlayamadıkları için turnuvaya kabul edilmemişlerdi.[33] Bu arada, hızlıca oluşturulan Mıntıka Birliğince; takımların belirtilen gün ve saatlerde sahada bulunmaları gerektiğine, sahaya çıkmayanların yenik kabul edileceğine ve müsabakaların sorunsuz bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak maksadıyla 30 Temmuz'da yapılacak toplantıda da ilgili kulüplere *serbest duhuliye varakaları*nın verileceğine dair bir açıklama yapıldı.[34]

İstanbul'daki futbol turnuvası 31 Temmuz 1924'te Taksim Stadyumu'nda başladı. Turnuvanın ilk maçları Vefa-Darüşşafaka ile Süleymaniye-Kumkapı

31 "Futbol İstanbul Şampiyonluğu Başlıyor", *Cumhuriyet,* 30 Temmuz 1924, s. 5.

32 "Mıntıka Futbol Cemiyetlerine", *Cumhuriyet,* 23 Temmuz 1924, s. 5.

33 Yüce, *age.,* s. 82-83.

34 "İstanbul Futbol Birinciliği", *Cumhuriyet,* 29 Temmuz 1924, s. 5.

takımları arasında oynandı.[35] Bunları sonraki günlerde oynanan diğer maçlar takip etti.[36] Maçların en heyecanlı, çekişmeli ve tartışmalı olanlarıysa şüphesiz yarı final ve final maçlarıydı. 15 Ağustos'ta oynanan yarı final maçlarından birinde Beşiktaş Süleymaniye'yi 3-1 yendi. Diğerinde ise Fenerbahçe-Galatasaray takımları karşı karşıya geldi. Ancak yaşanan bir penaltı hadisesi yüzünden bitime yarım dakika kala bu maç yarıda kaldı. İki takım arasında ciddi tartışmalara ve krize neden olan maçın devamı 19 Ağustos'ta oynandı. Hakemliğini, bir öncekinde de olduğu gibi Haçopolu Efendi'nin yaptığı son yarı final maçının galibi ise boş kaleye attığı golle Fenerbahçe'yi 3-2 yenmeyi başaran Galatasaray oldu.[37]

İstanbul'daki birincilik turnuvasının final maçı ise Fenerbahçe'yi tartışmalı bir şekilde yenen[38] Galatasaray ile Beşiktaş arasında oynandı. Beşiktaş, 22 Ağustos 1924'te Necmettin Bey'in hakemliğinde yapılan maçta Galatasaray'ı 2-0 yenmeyi başararak Ankara'daki Türkiye Futbol Birinciliğinde İstanbul'u temsil etme hakkını kazandı.[39] Ancak Beşiktaş'ın *İstanbul Şampiyonu* ünvanıyla başkente gidecek olması, birinciliği sadece Fenerbahçe ve Galatasaray'a[40] layık gören bazı çevrelerde büyük şaşkınlık yarattı. Bunun en önemli sebeplerinden biri, İstanbul'un üst liglerinde oynayamayan Beşiktaş'ın ilk kez böyle bir lige

35 "Futbol Birinciliği", *Cumhuriyet,* 1 Ağustos 1924, s. 5.

36 Fikstür için bk. "İstanbul Futbol Birinciliği", *Cumhuriyet,* 29 Temmuz 1924, s. 5.

37 Fenerbahçe-Galatasaray arasında yaşanan bu enteresan maç hakkında ayrıntılı bilgi için bk. "Dünkü Müsabakalarda Galip Anlaşılamadı!", *Cumhuriyet,* 16 Ağustos 1924, s. 1; "Fener-Galatasaray Müsabakasının Tafsilatı", *Cumhuriyet,* 17 Ağustos 1924, s. 5; "Dünkü Futbol Müsabakalarının Verdiği Netâyiç", *Tevhid-i Efkâr,* 16 Ağustos 1924, s. 1 ve 4.

38 Fenerbahçe-Galatasaray maçı hakkında önemli bilgiler paylaşan Rüştü Dağlaroğlu, Fenerbahçe'nin hakkı yendiği için Birincilik Müsabakalarına katılamadığını ileri sürmüştür. Bk. *Fenerbahçe Spor Kulübü Tarihi 1907-1957,* Türksesi Matbaası, İstanbul 1957, s. 96, 205-214.

39 "Beşiktaş İstanbul Şampiyonu Oldu!", *Cumhuriyet,* 23 Ağustos 1924, s. 1; "Dün Beşiktaş, Galatasaray'ı Yenerek Birinciliği Kazandı", *Tevhid-i Efkâr,* 23 Ağustos 1924, s. 1 ve 4.

40 Örneğin *Cumhuriyet*'te, henüz turnuva başlamazdan evvel, yarı finale ve finale kalacak kulüpler arasında Fenerbahçe, Galatasaray, Süleymaniye ve Beşiktaş'ın adının telaffuz edilebileceği, ama son maçın Fenerbahçe-Galatasaray arasında oynanacağının kuvvetle muhtemel olduğu yazılmıştır. Altınordu'dan ise bu turnuvada büyük bir başarı beklenmediği ifade edilmiştir. Buna neden olarak da Altınordu'nun, kendi kulüpleriyle müsabakaya katılacak olan Beykozlu oyuncularından mahrum kalması, kaleci Nedim'in bundan böyle yalnızca Millî Takım kalesinde kalacağını açıklaması, takımda eksik olmayan dedikodular ile oyuncuların kulüplerine Galatasaraylılar gibi derin bir aşkla bağlı olmayışları gösterilmiştir ("Futbol İstanbul Şampiyonluğu Başlıyor", *Cumhuriyet,* 30 Temmuz 1924, s. 5).

dâhil olması[41] ve tüm favorileri yenerek birinciliği kazanmasıydı. Beşiktaş'a yönelik bu küçümseyici tavır sonraki günlerde de devam etti ve hatta bu şampiyonluğun kazara alınıp alınmadığı dahi tartışıldı.[42] Bu münakaşalar ancak Türkiye Futbol Federasyonunun, İstanbul Futbol Şampiyonu olarak Beşiktaş'ın Ankara'ya gideceğini açıklamasıyla son buldu.[43]

Diğer futbol mıntıkalarında da İstanbul Ligi örnek alınarak benzer turnuvalar düzenlendi. Bunların neticesinde Ankara'ya gitmeye hak kazanan futbol takımları şunlar oldu: Kulüp ismi belirlenebilenler; İstanbul'dan *Beşiktaş* ile ayrı birer mıntıka olarak kabul edilen *Bahriye (Efrâd-ı Cedide)* ve *Harbiye* Futbol takımları, İzmir'den *Altay*, Ankara'dan *Anadolu-Turan Sanatkâran Gücü,* Bursa'dan *Sanatkârlar Spor Derneği*, Trabzon'dan *Trabzon İdman Ocağı*, Konya'dan *Gençler Birliği*, Kocaeli'nden *Adapazarı İdman Yurdu*, Eskişehir'den *Eskişehir İdman Yurdu*. Kulüp ismi tespit edilemeyenler de Antalya, Balıkesir, Edirne ve Canik idi.[44] Bu takımların alameti farikaları (ayırıcı renk, işaret ve yazıları) ise şu şekildeydi: Adana (siyah-beyaz), Ankara (yeşil), Antalya (kavuniçi), İzmir (mor), İstanbul (kırmızı), Eskişehir (siyah), Bahriye (lacivert), Bursa (yeşil-beyaz), Edirne (sarı-siyah), Canik (sarı), Harbiye (hâki), Balıkesir (gümüşî), Kocaeli (kahverengi), Konya (sarı-yeşil), Trabzon (vişne çürüğü).[45]

41 Beşiktaş Kulübü futbol şubesinin kurucusu, ilk kaptanı ve teknik direktörü Şeref Bey (Ahmet Şerafettin) Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminde şehitler veren ve dağılan kulübü tekrar faaliyete geçirmeyi ve eskisinden daha kuvvetli bir kadro oluşturmayı başarmış, akabinde de takımının Fenerbahçe, Galatasaray, Altınordu, Süleymaniye gibi kulüplerin maç yaptığı *Cuma Ligi*'ne dâhil olması için bazı teşebbüslerde bulunmuştur. Fakat bu istek, adı geçen kulüplerin idarecileri tarafından çeşitli bahanelerle reddedilmiştir. Henüz federasyonun kurulmadığı, kulüplerin hususi ligler altında toplanıp maçlar yaptıkları bu dönemde, Şeref Bey de yaşadığı hayal kırıklığı ve kızgınlığın etkisiyle, kendileri gibi Cuma Ligi'ne kabul edilmeyen 12 kulübü (Darüşşafaka, Vefa, Üsküdar, Hilâl gibi) bir araya getirerek *İstanbul Türk İdman Birliği* adı altında yeni bir lig meydana getirmiştir. Beşiktaş, bu ligde yapılan maçlar neticesinde 1919-20 ve 1920-21 yıllarında İstanbul Türk İdman Birliği lig şampiyonu olmayı başarmıştır. Bu arada Şeref Bey 1920 yılında İttihatspor'u kuran Aydınoğlu Reşit Bey'le kader birliği yaparak bir ara dağılmış olan *Pazar Ligi*'ni de yeniden kurmuştu. Böylelikle aynı sene iki ligde birden maç yapan Beşiktaş da büyük bir başarı sergileyerek 1920-21'de Pazar Ligi ikinciliğini, 1921-22'de de Pazar Ligi şampiyonluğunu elde etmiştir (Vâlâ Somalı, *Türk Sporu'nda Bir Asır Beşiktaş Spor Tarihi 1903-1996,* Flash Yayıncılık, İstanbul 1996, s. 41-45).

42 "İstanbul Futbol Birinciliği-Bu Netice Bir Kaza Eseri midir?", *Cumhuriyet,* 24 Ağustos 1924, s. 5.

43 "Beşiktaş Şampiyon", *Cumhuriyet,* 27 Ağustos 1924, s. 5.

44 Detaylı bilgi için bk. Yüce, *age.,* s. 91-96.

45 "400 İdmancı Ankara'da Toplandı", *Cumhuriyet,* 4 Eylül 1924, s. 5; Yüce, *age.,* s. 35-39.

Harbiye Mektebi Futbol Takımı ve Şampiyonaya Katılımı

Ankara'daki Birincilik Müsabakalarına katılması kararlaştırılan takımlardan biri de *Harbiye Mektebi Futbol takımı* idi. TİCİ Başkanı Ali Sami Bey'in çabalarıyla memleket çapında oluşturulan on beş futbol mıntıkasından biri olan Harbiye Mıntıkası, Ağustos 1340 (1924) tarihinde tesis edilmiş, Heyet-i Merkeziye Reisliğini de Miralay Hayri Bey üstlenmişti. Mıntıkaya mensup idman cemiyetleri ise Harbiye Mektebi İdman Yurdu, Zabitan Korosu İdman Yurdu, Piyade Endaht İdman Yurdu ile Metris Topçu Mektebi İdman Yurduydu.[46] Bunlardan Harbiye Mektebi, Türk Spor Tarihi açısından ayrı bir yere ve öneme sahipti. Ancak Harbiye'nin hem Spor Kulübünün mevcudiyeti hem de İstanbul'daki turnuvaya katılmadan Ankara'ya gidecek olması basında bazı yanlış anlaşılma ve tartışmalara neden oldu. Aslında bu konuyla ilgili ilk haber *Cumhuriyet*'in 1 Temmuz 1924 tarihli nüshasında çıktı. Haberde, Harbiye Mektebinin Ankara 1921, 1922 ve 1923 yılları futbol şampiyonu ve İstanbul Mektepler Birincisi olduğu, mektebin Ankara'da bulunduğu dönemlerde sporun yayılıp gelişmesine yaptığı katkılara değinilmişti. Fakat aynı haberde, mezun olacak öğrenciler yüzünden takım mevcudunun hemen hemen yarıya düşeceğini idrak eden idmancıların, öğrenciler ve mezunlardan oluşan bir "Spor Kulübü" açmaya karar verdikleri de yazılmıştı.[47] Benzer bir haber *Tevhid-i Efkâr*'da da yer almış, Harbiyelilerin *Harbiye Kulübü* adı altında toplanmalarının spor camiasına pek çok kabiliyet kazandıracağından söz edilmişti.[48] *Cumhuriyet*'in 30 Temmuz 1924 tarihli sayısında çıkan başka bir haberde ise önceki senelerde İstanbul Şampiyonlukları kazanmış olan Altınordu takımında oynayan Harbiyeli futbolcuların bundan böyle kendi takımlarında oynayacakları; lakin Harbiye takımı İstanbul'daki turnuvaya dâhil olmayacağından bu oyuncuların yine Altınordu'da oynamaya devam etmesinin muhtemel olduğundan bahsedilmişti.[49]

Basında çıkan bu tür haberler üzerine, Harbiye Mektebinden *Cumhuriyet* gazetesine tüm tartışmalara açıklık getiren detaylı bir mektup gönderildi. Gazetenin 31 Temmuz 1924 günü yayımladığı "Harbiye Spor Heyeti Murahhası ve Umumi Kaptanlığı" imzalı bu tekzip yazısında önce; 30 Temmuz tarihli nüshanın beşinci sayfasının spor sütununda Altınordu Kulübü'nden söz edilirken, Harbiyelilerin ayrı bir kulüp kuracaklarından

46 Yüce, *age.,* s. 38.

47 "Harbiye Spor Kulübü", *Cumhuriyet,* 1 Temmuz 1924, s. 5.

48 "Dünkü Spor Müsabakaları", *Tevhid-i Efkâr,* 5 Temmuz 1924, s. 5.

49 "Futbol İstanbul Şampiyonluğu Başlıyor", *Cumhuriyet,* 30 Temmuz 1924, s. 5.

ötürü Altınordu'dan ayrılacağı ve Harbiye takımının bu turnuvaya dâhil olmayacağı haberinin yapıldığı, hâlbuki 1921'de Ankara'da tesis edilen Harbiye Spor Kulübünün esasen mevcut olduğu ve üstelik Ankara mıntıkasınca da federe edildiği belirtildi. Harbiye Spor Heyetinin verdiği diğer bir bilgi de Harbiye Mektebinin İstanbul'a nakledilmesinden[50] sonra takımın İstanbul mıntıkasına nakil muamelesinin bazı sebeplerden ötürü geciktiği ve bu yüzden de Ankara mıntıkasıyla olan bağın muhafaza edildiğiydi. Harbiye Futbol takımı, 1337-38 (1921-22) ve 1338-39 (1922-23) sezonu Ankara Futbol Şampiyonluğunu kazanmıştı ve hâlen de bu mıntıkadaki hakkını muhafaza etmekteydi. Ayrıca Harbiye Kulübüne mensup futbolculara her ne kadar bazı kulüpler tarafından sahip çıkılmak istense de onların Harbiye'den başka hiçbir spor kulübüyle alakaları yoktu ve olamazdı. Zaten yanlış anlamalara mahal vermemek adına bu husus İstanbul mıntıkasına da resmen bildirilmişti.[51]

Benzer bilgilere, Okul Komutanı ve Harbiye Spor Kulübü Başkanı Miralay Mehmet Hayri Bey'in, Başvekil İsmet Paşa'yı kulübün hamiliğine davet ettiği 6 Ağustos 1924 tarihli mektupta da yer verildi. Miralay mektubunda önce; askerlikte olduğu gibi sporda da Türk azim ve kudretini göstermek, gerek memleketimizde gerekse uluslararası spor sahalarında şerefli bir mevki elde etmek ve en önemlisi de ordu mensupları arasında her türlü sporun yayılıp gelişmesini sağlamak maksadıyla Harbiye Mektebi öğrencileriyle mezunları arasında tesis edilen Harbiye Spor Kulübünün, pek kısa sürede bilumum spor kulüpleriyle yüksekokul kulüplerinin iştirak ettikleri müsabakalarda yalnız birincilik mükâfatı olarak 28 madalya ve 7 kupa ile Ankara Şampiyonluğunu kazandığını, yüksekokullar içinde futbol, atletizm, halter ve güreş dalları birinciliğini elinde bulundurduğunu ve bu başarılarından ötürü de okulun Türkiye Birincilik Müsabakaları'na katılmaya hak kazandığını anlattı. Sonra da askerî zaferlerimizi, uluslararası spor sahalarındaki zaferlerle genişletmek ve memlekette henüz mütekâmil bir vaziyette bulunmayan spor müesseselerine örnek teşkil etmek gayesiyle yürütülen bu mesainin daha da

50 İşgal kuvvetlerinin 1920'de okulu kapatmasının ardından bir müddet Ankara'da varlığını sürdüren kurum, 1 Nisan 1923'te Harbiye Mektebi adını almış, 17 Eylül 1923'te de İstanbul Pangaltı'daki eski yuvasına nakledilmiştir. Harbiye Mektebi, 24 Eylül 1936'da Ankara'daki yeni binasına taşınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Abdülkadir Özcan, "Harbiye", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C 16, İstanbul 1997, s. 115-119. Ayrıca bk. Mesut Çapa, "Sunûf-ı Muhtelife Zabitân Namzetleri Talimgâhı" maddesi, *Atatürk Ansiklopedisi,* https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sunuf-i-muhtelife-zabitan-namzetleri-talimgahi/, son erişim tarihi: 25.02.2024.

51 "Harbiye Spor Heyetinin Bir Mektubu", *Cumhuriyet,* 31 Temmuz 1924, s. 5.

geliştirilebilmesi için kendisinden kulübün fahri başkanlığını kabul etmesini istirham etti. İsmet Paşa, Harbiye Spor Kulübü'nden gelen bu teklifi 17 Ağustos 1924'te kabul etmiş, Miralay Mehmet Hayri Bey'e gönderdiği cevapta da hamiliği memnuniyetle ve teşekkürle kabul ettiğini belirterek başarılarının devamını dilemiştir.[52]

Harbiye Spor Heyeti ile Okul Komutanı'nın mektuplarında da görüldüğü üzere, Harbiye Spor Kulübü ile ona bağlı olan futbol takımı aslında 1921 yılından beri mevcuttu ve İstanbul'da da kaldığı yerden faaliyetlerine devam etmekteydi. Nitekim dönem basınında yer alan haberlerden Harbiye Futbol takımının diğer takımlarla, ama bilhassa da okul takımlarıyla sık sık müsabakalar yaptığını görüyoruz. Örneğin 4 Temmuz 1924'te Taksim Stadyumu'nda Harbiyelilerle çeşitli okullardan teşkil edilmiş karma takım arasında bir maç yapılmış ve Harbiyeliler o maçı 4-0 kazanmıştı.[53] Keza yine Harbiye Mektebi futbolcuları 18 Temmuz'da Ankara takımıyla yaptıkları maçı da 1-0 almışlardı.[54] 18 Temmuz tarihli başka bir haberde ise Harbiye Spor Kulübü'ne mensup 30 kadar futbolcu ve atletin çok yakında İzmir'e gideceği ve burada İzmir idmancılarıyla müsabakalar yapacağı duyurulmuştu.[55]

Konuyla ilgili diğer bir önemli husus da kendi kulüpleri haricindeki takımlarda oynayan Harbiyeli ve Bahriyeli futbolcuların durumlarının ne olacağıyla ilgiliydi. Örneğin Harbiye Mektebinden Fercani ve Hasan tüm lig boyunca Beşiktaş'ta; Kemal, Şeref ve Cevat ise Altınordu'da oynamışlardı. Fakat Türkiye Birincilik Müsabakaları söz konusu olunca Harbiye ve Bahriye Mektepleri, sporcularını sivil kulüplerde oynamaktan menetmişti. Adı geçen futbolcuların böyle önemli bir turnuvada takımlarında bulunmayacak olması bilhassa Beşiktaş Kulübünde ciddi bir krize neden oldu. Çünkü Beşiktaşlı yöneticilere göre, Fercani ve Hasan'ın Harbiye takımında oynaması futbol talimatnamesi gereğince mümkün değildi. Bunun üzerine kulüp yönetimi, okulların aldığı karara itiraz etti. Ancak bundan olumlu bir sonuç elde edemedi. Vâlâ Somalı'nın bu konuda verdiği bilgiye göre, aslında Futbol Heyeti kulübün yaptığı itirazı kabul etmiş, hatta adı geçen futbolcuların

52 BCA, Başbakanlık-Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0 / 144-34-15.

53 "Taksim Stadyumu'nda Dünkü Büyük Müsabakalar", *Cumhuriyet,* 5 Temmuz 1924, s. 5; "Dünkü Spor Müsabakaları, *Tevhid-i Efkâr,* 5 Temmuz 1924, s. 5.

54 "Harbiye-Ankara takımı Müsabakası", *Cumhuriyet,* 19 Temmuz 1924, s. 5; *Tevhid-i Efkâr*'da, 1338-39 sezonu Ankara Şampiyonu Harbiye takımına birer kupa, heykel ve ipek bayrak hediye edildiği yazılmıştır ("Harbiyeliler Ankara Muhtelit takımını Mağlup Ettiler!", *Tevhid-i Efkâr,* 19 Temmuz 1924, s. 1 ve 3).

55 "Harbiyeliler İzmir'e Gidecek", *Tevhid-i Efkâr,* 18 Temmuz 1924, s. 3.

Beşiktaş'ta kalmalarına karar bile vermişti. Ancak Genelkurmay, Türkiye Birincilik Müsabakalarına Harbiye takımının güçlü bir kadroyla iştirak etmesini istediğinden futbol talimatnamesinde bir değişiklik yapılarak Fercani ve Hasan'ın Harbiye takımında oynamaları sağlanmıştı. Kadrosu fevkalade zayıflayan Beşiktaş takımı da müsabakalara santrforu ve soliçi olmaksızın iştirak etmek durumunda kalmıştı.[56]

Benzer tartışma, Altınordu'da oynayan Harbiyeli Kemal, Şeref ve Cevat Beyler için de söz konusuydu. Nitekim *Cumhuriyet*'in 26 Ağustos tarihli nüshasında yer alan bir haberde konu gündeme getirilmiş ve Altınordu'da uzun müddet oynayan bu futbolcuların ne olacağı sorulmuştu.[57] Aslında Harbiye ve Bahriye Mekteplerinin sporcularını sivil kulüplerde oynamaktan menetmeleri hiç de anlaşılmaz bir tutum değildi. Bu kararın arkasında, Genelkurmayın yayımladığı tamim ile TİCİ tarafından ayrı birer mıntıka olarak ilan edilen iki okulun, şampiyonada rakiplerine karşı daha iyi mücadele edebilmek ve başarılı olabilmek amacıyla kendi oyuncularından oluşan güçlü bir takıma duydukları ihtiyaç yatıyordu.

Türkiye'nin İlk Futbol Şampiyonası

Türkiye Birincilik Müsabakaları adı altında Ankara'da yapılması planlanan etkinlik için ilk duyurular temmuz ayında yapılmış, müsabakaların da 29 Ağustos'ta başlayacağı ilan edilmişti. Fakat mıntıka bölgelerinde düzenlenen turnuvaların tamamlanıp şampiyonlarının belirlenmesi ağustosun sonunu bulunca birincilik müsabakalarının 4 Eylül Cuma, TİCİ'nin ilk umumi kongresinin de 5 Eylül Cumartesi günü başlayacağı duyuruldu. Birincilik müsabakalarına katılacak mıntıkaların idmancıları Ankara'ya 2 ve 3 Eylül günlerinde peyderpey ulaştı.[58] Farklı şehirlerden Ankara'ya giden idmancılar[59] istasyonda toplanan idmancı arkadaşları tarafından büyük coşkuyla karşılandı. İstasyonda bulunan Maarif Vekili Vasıf Bey de kendileriyle kısa, ama samimi bir sohbette bulundu.[60]

56 Detaylı bilgi için bk. Somalı, *age.,* s. 50-51.

57 "İstanbul Birinciliği Etrafındaki Münakaşalar", *Cumhuriyet,* 26 Ağustos 1924, s. 5.

58 "Sporcuların Birinci Kafilesi Dün Yola Çıktı", *Cumhuriyet,* 3 Eylül 1924, s. 5; "İstanbul İdmancıları Dün Ankara'ya Gitdiler", *Tevhid-i Efkâr,* 3 Eylül 1924, s. 1; "400 İdmancı Ankara'da Toplandı", *Cumhuriyet,* 4 Eylül 1924, s. 5.

59 İttifak Erkânı, olimpiyatlara iştirak eden sporcular, İzmirliler ve Harbiyeliler kendilerine tahsis edilen Dârülmuallimin binasında, diğer bilumum mıntıka sporcuları da merkezden kısa bir mesafede bulunan Ulucan'da ikamet etmişlerdir ("Futbol", *Tanin,* 9 Eylül 1924, s. 3).

60 "Dünkü Trenle Gelen Sporcular", *Hâkimiyet-i Milliye,* 4 Eylül 1924, s. 3.

Bu arada, şehre ulaşan mıntıka reisleri Bursa'da bulunan Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya Merkez-i Umumi Reisi Ali Sami Bey vasıtasıyla şükranlarını ileten bir telgraf çektiler. Spor mıntıkaları reislerinden oluşan heyetin yaptığı bir sonraki iş ise 2 Eylül günü Başvekil İsmet Paşa ile Müdafaa-i Milliye ve Maarif vekillerini ziyaret etmek oldu. Bu nezaket ziyaretlerinde İsmet Paşa, heyet üyelerine sporun hakkıyla tesisi için ilmî yollardan yürümenin lüzumundan bahsetti. Mıntıka reislerinden de memleketlerindeki spor faaliyetleri hakkında izahat aldı. Millî Müdafaa Vekili Kâzım (Özalp) Paşa,[61] "Harbiyeliler gelecek, sizi mağlup edecek" sözleriyle latife yaparken, Maarif Vekili Vasıf Bey de heyete, spor ile maarif teşkilatının telifini, sporun ilmî bir şekilde tesisi için nasıl çalışmak lazım geldiğini anlatarak bu doğrultuda faaliyete geçilmesini tavsiye etti.[62] Söz konusu heyet, ertesi gün de TBMM'ni, Şehremanetini, Vilayeti ve *Hâkimiyet-i Milliye* İdarehanesini[63] ziyarete gitti.[64] 3 Eylül'de ayrıca, Millî Bahçe'de toplanan takribi 400 sporcu birbirleriyle tanıştı. Müteakiben de önlerinde bir bando mızıka eşliğinde şehrin sokaklarında dolaşarak bir spor nümayişi yaptı.[65] Aynı günün gecesinde ise Futbol Birliği bir içtima gerçekleştirdi. Mıntıka şampiyonları üyelerinin katıldığı bu toplantının gündemini başlayacak eleme müsabakaları oluşturdu.[66]

Ankara'ya gidecek idmancıların tüm iaşe ve ibatelerinin temini ile müsabaka sahasının organizasyona elverişli hale getirilmesinden hükûmet sorumluydu. Nitekim kısa süre içerisinde gerekli her türlü tedbir alındı.[67] Ayrıca 13

61 Kâzım Paşa, 3 Eylül'de kabul ettiği Bahriye takımı idmancılarını da intizamlarından ötürü takdir ve tebrik etmiştir ("Kâzım Paşa Hazretlerinin Takdirleri", *Hâkimiyet-i Milliye,* 4 Eylül 1924, s. 3).

62 "İdmancılar Heyeti İsmet Paşa'nın Nezdinde", *Cumhuriyet,* 3 Eylül 1924, s. 1.

63 Gazeteyi, Balıkesirli sporcu ve yöneticilerden oluşun bir heyet de ziyaret etti. Söz konusu heyette, Balıkesir mıntıka ve Belediye Başkanı Hayrettin (Karan) Bey, belediye azaları Naci ve Emineddin Beylerle Meclis-i Umumi Azaları Abdülşekur ve Feyzi Beyler bulunmaktaydı ("Karesili İdmancılar", *Hâkimiyet-i Milliye,* 4 Eylül 1924, s. 3).

64 "Menâtık Rüesasının Ziyaretleri", *Cumhuriyet,* 4 Eylül 1924, s. 5.

65 "Spor Birinciliği", *Cumhuriyet,* 4 Eylül 1924, s. 1; "Sporcularımızın Cevelânı", *Tevhid-i Efkâr,* 4 Eylül 1924, s. 2. Bu nümayişte Bahriye mıntıkası idmancılarının gerek duruşları gerekse kıyafetleriyle herkesin nazar-ı dikkatini çektiğine dair bk. "Ankara'da Türkiye Birincilikleri", *Cumhuriyet,* 10 Eylül 1924, s. 5.

66 "Futbol Birliği", *Hâkimiyet-i Milliye,* 4 Eylül 1924, s. 3.

67 Zorunlu harcamaların yapılabilmesi için zaman zaman kaynak bulmakta bazı sıkıntılar da yaşanmıştır. Örneğin Maarif Vekili Vasıf Bey, idmancılar için gerekli olan iaşenin sevkiyatını yapabilmek için vekâlet bünyesinde bulunan Darüleytamlar bütçesinden harcama yapmak zorunda kalmış, sonra da bu durumun uygun olmayacağından hareketle İsmet Paşa'dan 2100 liranın herhangi bir vekâletin tahsisatından karşılanmasını rica etmiştir. Bunun üzerine Başvekâlet de paranın 1100 lirasının Dâhiliye, 500'er lirasının da

Ağustos 1924 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla, müsabakalara katılacakların indirimli seyahat etmelerine[68] ve Başvekil İsmet Paşa'nın 18 Ağustos tarihli müsaadeleriyle de TİCİ ve mıntıka birlikleri heyetlerinin vesikalarına sahip olan resmî ve gayriresmî kurumlarda çalışan bilumum memurun müsabakalar müddetince izinli sayılmalarına karar verildi.[69]

İttifak İcra Heyeti de 3 Eylül'de yaptığı toplantıda, idmancılar arasında hastalık baş gösterme ihtimaline karşı kampların her sabah gezilmesi ve hasta olanlara İttifaka mensup doktorlar tarafından lazım gelen müdahalenin yapılması yönünde bir karar aldı. Heyet ayrıca, mıntıka reislerinin idmancılara verilen ancak yetersiz kaldığı görülen 1 liralık yevmiyenin artırılması hususunda yaptıkları müracaatı da değerlendirdi. Toplantı sonunda, yevmiye miktarının artırılmasının ilgili makamdan istirham edilmesine karar verildi.[70]

Ankara'da toplanan kulüpler arasındaki futbol müsabakasına gayriresmî olarak 4 Eylül 1924 Perşembe günü İstiklal Sahası'nda[71] başlandı.[72] O gün sabahtan ve öğleden sonra yapılan maçlar sonucunda; Konya Gençler Birliği, Trabzon İdman Ocağını 3-0; Beşiktaş, Eskişehir İdman Yurdunu 6-1; Bahriye de Balıkesir'i 7-0 mağlup etti. Bahriye takımı, bu performansıyla daha ilk günden büyük beğeni ve takdir topladı. Basında da Bahriyelilerin önemli favoriler arasında yer aldığına dair haberler çıktı.[73] Aynı gün saat 18.15'te

---

Hariciye ve Müdafaa-i Milliye Vekâletleri tahsisatından temin edilmesine karar vererek durumu ilgili kurumlara iletmiştir (24 Eylül 1924). Bk. BCA, Başbakanlık-Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0 / 144-34-16.

68 Maarif Vekili Vasıf Bey'in 7 Ağustos 1924 tarihli teklifini görüşen Bakanlar Kurulu, Ankara'ya gidecek spor kulüpleri mensuplarına, vazifeli olduklarına dair aldıkları vesikaları ibraz etmeleri koşuluyla tren ve gemilerde %50 tenzilat yapılmasına karar vermiştir (BCA, Başbakanlık-Kararlar Daire Başkanlığı, 30-18-1-1 / 10-39-2); "İdmancılarımız ve Nısf Ücretle Seyahat", *Tevhid-i Efkâr,* 14 Ağustos 1924, s. 2; "Heyet-i Vekile", *Cumhuriyet,* 14 Ağustos 1924, s. 3.

69 Maarif Vekâletinden gelen bu izin talebi, Başvekil İsmet Paşa tarafından 18 Ağustos 1924'te onaylanmıştır. BCA, Toprak İskân Genel Müdürlüğü (Muhacirin Fonu)-Memurin, 272-0-0-71 / 33-46-2.

70 "İttifak Heyet-i İcrâiyesi İctimaı", *Hâkimiyet-i Milliye,* 4 Eylül 1924, s. 3.

71 Ankara'daki eski futbol sahasıdır. Günümüzdeki yerinde Tandoğan Meydanı vardır. 1924 ve 1927 Türkiye Futbol Şampiyonalarının tüm maçları ile 1933 Türkiye Futbol Şampiyonası'nın Orta Anadolu Grubu ve final maçları burada oynanmıştır. Bk. İstiklâl Sahası, https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0stikl%C3%A2l_Sahas%C4%B1, son erişim tarihi: 25.02.2024.

72 Fikstür için bk. Ek 1.

73 Örneğin *Cumhuriyet*'de, Bahriye takımının henüz yeni teşekkül etmiş olmasına rağmen

Yusuf Ziya Bey'in hakemliğinde başlayan Ankara Anadolu-Turan Sanatkâran Gücü-Bursa Sanatkârlar Spor Derneği maçı ise havanın kararması nedeniyle ertesi güne ertelendi.[74] 4 Eylül'de başlayan müsabakaları Ankaralılar büyük bir ilgi ve coşkuyla izledi.

Birincilik Müsabakalarının en yoğun ve özel günü şüphesiz 5 Eylül 1924 Cuma idi. Çünkü o gün hem 4 Eylül'de başlayan futbol müsabakalarına atletizm yarışmaları eklenmiş hem de resmî açılış töreni yapılmıştı. Şöyle ki açılış günü sabahtan önce Harbiye-Adana takımları karşılaştı. Harbiye Futbol takımı, dönem basınından isimlerini kesin olarak tespit ettiğimiz, Yüzbaşı Hıfzı (takım kaptanı), Cavit (kaleci), Fercani[75] (santrfor), Hasan (soliç), Muhtar[76] (santrhaf), Kemal, Eşref ve Cevat ile birlikte isimlerini netleştiremediğimiz üç oyuncudan oluşuyordu.[77] 5 Eylül Cuma günü oynanan Adana-Harbiye maçı, Harbiye takımının 2-0'lık galibiyetiyle bitti. Aynı gün programda yer alan Edirne-Canik maçı ise Caniklilerin gelememeleri nedeniyle oynanamadı. Maç, Edirne takımının yaptığı seremoni ve hükmen galip ilan edilmesiyle son buldu.

---

müsabaka kabiliyetlerinin ve oyuncularındaki mukavemetin çok takdir-i şayan olduğu, Millî Takım antrenörü Billy Hunter'ın takımdan Zeki, Hüsnü, Rıza, Muzaffer ve Abdurrahman'ın Türkiye'nin birinci sınıf oyuncularından addedilebileceğini söylediği ve Bahriye Futbol takımının son müsabakalara kalmasının çok muhtemel olduğu yazılmıştır. Bk. "Ankara'da Türkiye Birincilikleri", *Cumhuriyet,* 10 Eylül 1924, s. 5.

74 "Futbol Birincilik Müsabakaları Başladı", *Cumhuriyet,* 5 Eylül 1924, s. 3; "Ankara'daki Birincilik Müsabakalarının Tafsilatı", *Cumhuriyet,* 6 Eylül 1924, s. 5; "Türkiye İdman Birincilikleri Müsabakalarına Başlandı", *Tevhid-i Efkâr,* 5 Eylül 1924, s. 2; "Dünkü Seçme Müsabakaları", *Hâkimiyet-i Milliye,* 5 Eylül 1924, s. 3.

75 Türkiye'nin ilk siyahi futbolcularından olan Fercani Şener hakkında ayrıntılı bilgi için bk. https://tr.wikipedia.org/wiki/Fercani_%C5%9Eener, son erişim tarihi: 25.02.2024.

76 Beşiktaş'ın "Baba Hakkı" lakaplı oyuncusu Hakkı Yeten'in subay olan iki abisinden biridir. Bk. "Beşiktaş demek Baba Hakkı demek", https://www.takvim.com.tr/spor/2020/04/14/besiktas-demek-baba-hakki-demek, son erişim tarihi: 25.02.2024.

77 Doğan Yıldız, bizim tespit ettiğimiz oyuncuların dışında Necmettin, Sait, Nazif [Nafiz] ve Edip isimlerini de vermekte, ancak takım kaptanı Hıfzı'dan hiç bahsetmemektedir. Bk. Doğan Yıldız, *Çağlarboyu Türkler'de Spor,* Telebasım Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 642. Eski futbol hakemi ve spor yazarı Veli Necdet Arığ ise Ankaragücü ile ilgili hazırladığı kitapta, Ankara Anadolu Sanatkâran Gücü'nün 26 Ekim 1922 günü Ankara'da Talimgâh Gücü futbol takımı ile bir maç yaptığını anlatmakta ve o maçta oynayan Talimgâh Gücü oyuncularının isimlerini de Cavit, Cevat Çağrı, Necmettin Rona, Sait Arbak, Muhtar Yeten, Nafiz Orhan, Badi Kemal, Eşref, Fercani, Hasan ve Edip Balyoz olarak vermektedir. Bk. Veli Necdet Arığ, *MKE Ankaragücü Belgeseli,* Ankara 1996. Doğan Yıldız'ın verdiği kadrodaki isimlerin Veli Necdet Arığ'ın bahsettiği 1922 yılındaki Talimgâh Gücü oyuncuları ile aynı oluşu, aradan geçen iki yıllık süre göz önüne alındığında, 1924'de ki şampiyonada oynadıkları kesinleşen sekiz futbolcu dışındakilerin Necmettin, Sait, Nazif ve Edip olup olmadıkları konusunu şimdilik muallakta bırakmaktadır.

İstasyon civarındaki geniş spor sahasındaki açılış töreni için ise Başvekil İsmet Paşa, eşi Mevhibe Hanım, TBMM Başkanı Fethi Bey, aralarında Müdafaa-i Milliye Vekili Kâzım Paşa, Maarif Vekili Vasıf, Adliye Vekili Necati, Sıhhiye Vekili Refik Beylerin olduğu Vekiller Heyeti, mebuslar ile askerî erkân ve çok sayıda üst düzey memur hazır bulundu. Sovyet Büyükelçisi Suriç'in de aralarında olduğu misafirlere istirahatleri için bir çadır ve ikram için de bir büfe hazır edildi. Çok sayıda davetlinin bulunduğu açılış töreni 15.30'daki resmigeçitle başladı. Geçit töreninde, bando mızıka ve arkasında iki idmancı arasında Türk Bayrağını taşıyan *Şeyhülidman* Faik Bey en önde bulunmakta, onları fasılalarla Merkez-i Umumi ve mıntıka merkez heyeti üyeleri, federasyonlar, Paris Olimpiyatlarına katılan Millî Takım sporcuları ile alfabe sırasıyla dizilmiş ve takım formalarını giymiş kulüpler[78]. takip etmekteydi. Türkiye Birincilik Müsabakalarına katılan tüm idmancılar ile mızıka, çadırın önünden marşlar eşliğinde sırayla geçtiler. İsmet Paşa, onu örnek alan diğer konuklarla birlikte idmancıları ayakta alkışlarla selamladı. Bu arada açılış törenine Ankara halkı da büyük ilgi gösterdi. Basında yer alan bilgi ve yapılan yorumlara göre, o gün statta bulunan yüzlerce Ankaralı tüm mıntıkaları coşkuyla alkışlamış, hatta bu coşkuya kapılan İsmet Paşa da onlarla birlikte "yaşa" diye bağırmaktan kendini alamamıştı. Paşa'nın bu katılımı ve coşkusu, idmancılara ve idmancılığa verdiği önem ve desteğin somut bir delili olarak yorumlandı. Açılış töreni, İstanbul'dan giden bir posta tayyaresinin sahayı selamlaması ve tayyare personelinin Mevhibe Hanım'a bir buket çiçek takdim etmesiyle son buldu.[79]

5 Eylül Cuma günü öğleden sonra yapılan resmî açılışın ardından atletik müsabakalar başladı. Bandonun hoş parçalar terennüm ettiği statta uzun süre çeşitli uzunlukta koşu, uzun atlama ve bisiklet yarışmaları yapıldı. Günün en heyecanlı bölümü ise oynanan futbol maçlarıydı. O gün, önce 4 Eylül Perşembe gününden yarım kalan Ankara-Bursa maçı oynandı. Maçı, Bursa'yı 2-0 yenen Ankara Anadolu-Turan Sanatkâran Gücü kazandı. Devamında başlayan Kocaeli (Adapazarı İdman Yurdu)-Antalya maçı ise bir önceki

78 *Hâkimiyet-i Milliye*'nin spor muhabiri Azizoğlu'na göre, bu resmigeçidin tüm dikkatleri üzerine çeken grubu, büyük bir intizam içinde yürüyüşünü tamamlayan Bahriyelilerdi ("Türk Gençliğinin Şerefli Bir Günü", *Hâkimiyet-i Milliye,* 7 Eylül 1924, s. 2).

79 "İdmancı Birliği Müsabakaları Dün Resmen Başladı-Çelik Vücutlu Türk Gençleri Muhteşem Birer Resmigeçit Yaptı", *Tevhid-i Efkâr,* 6 Eylül 1924, s. 2; "Ankara'da Spor Müsabakaları", *İkdam,* 6 Eylül 1924, s. 3; "Türk Gençliğinin Şerefli Bir Günü", *Hâkimiyet-i Milliye,* 7 Eylül 1924, s. 2; "Türkiye Birincilik Müsabakaları, *Tanin,* 6 Eylül 1924, s. 1; "İdmancılarımızın Resmigeçidi Nasıl Oldu?", *Tevhid-i Efkâr,* 8 Eylül 1924, s. 1.

maçta olduğu gibi yarım kaldı.[80] Maçın kalanı 6 Eylül Cumartesi sabahı oynandı. Kazananı da Antalya'yı 3-0 yenen Kocaeli oldu.[81] Aynı gün 17.30'da Necmi Bey'in hakemliğinde başlayan Bahriye-Edirne maçının galibi ise attığı 1 golle Bahriye takımıydı.[82]

6 Eylül Cumartesi saat 14.00'te de TİCİ'nin ilk umumi kongresi toplandı. Millî Sinema binasında başlayan kongre, Başkan Ali Sami Bey'in sporun kurallarından, kısa süre zarfında yapılan işlerden ve eski yönetimin vazifesinin bittiğinden bahsettiği kısa bir konuşmayla açıldı. Müteakiben de kongre başkanlığı için oylamaya geçildi. Yapılan oylama sonucunda ise toplam 157 oyun 140'ını alan Adliye Vekili Necati Bey başkanlığa, 72 oy alan İstanbul'dan Tâib Servet Bey başkan vekilliğine, Emin Ali, Feridun, Saim, Seyfettin ve Kâmil Beyler de divan kâtipliğine seçildi. Necati Bey başkanlığı meşguliyetinden ötürü ilk etapta reddetse de kongre üyelerinin yoğun ısrarı üzerine kabul etmek durumunda kaldı. Kongrenin ilk günü, Necati Bey'in teşekkür konuşması ve encümenler için yapılan aza[83] seçimiyle son buldu.[84]

Müsabakalara 7 Eylül Pazar günü kalındığı yerden devam edildi. Sabahleyin Hamdi Emin Bey'in hakemliğinde oynanan İzmir (Altay)-Kocaeli (Adapazarı İdman Yurdu) maçını 5-0 Altay; Necmi Bey'in idaresinde 16.00'da başlayan Harbiye-Beşiktaş maçını da 2 golle[85] Harbiye kazandı.[86] Basında 2-0

80 Atletizm müsabakalarının sonuçları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. "Ankara'daki Dünkü Birincilik Müsabakaları", *Cumhuriyet,* 6 Eylül 1924, s. 2.

81 "Büyük Spor Kongresinin İçtiması", *Cumhuriyet,* 7 Eylül 1924, s. 1; "Türkiye Birincilik Müsabakaları", *Hâkimiyet-i Milliye,* 7 Eylül 1924, s. 2.

82 "Dün En Mühim Maçlardan Biri Yapıldı", *Hâkimiyet-i Milliye,* 8 Eylül 1924, s. 3; "Ankara'da Türkiye Birincilik Müsabakaları", *Cumhuriyet,* 13 Eylül 1924, s. 5.

83 Kongrede isimleri belirlenen encümen azaları için bk. "Ankara'da İcra Edilmekte Olan Müsabakalar", *Tanin,* 10 Eylül 1924, s. 3.

84 "İlk Umumi Kongre", *Hâkimiyet-i Milliye,* 7 Eylül 1924, s. 2; "Büyük Spor Kongresinin İçtiması", *Cumhuriyet,* 7 Eylül 1924, s. 1; "Türkiye İdmancıları Kongresi Dün Küşad Edildi", *Tevhid-i Efkâr,* 7 Eylül 1924, s. 2; "Ankara'da Spor Kongresi'nin Küşadı", *İkdam,* 7 Eylül 1924, s. 3.

85 *Cumhuriyet*'in 12 Eylül tarihli nüshasında, kendilerine bu maçın tafsilatlı bir şekilde anlatıldığı bir mektup gönderildiği, söz konusu mektupta uzun senelerden beri Beşiktaş takımında oynayan Fercani ile son Galatasaray maçında Beşiktaş'ın sol açık mevkiinde görülen Hasan'ın garip bir tecelli olarak Harbiye takımında eski kulüplerine karşı oynadıkları ve Harbiye-Beşiktaş maçının ilk golünün Hasan, ikincisinin de Fercani tarafından atıldığı bilgisinin yer aldığı yazılmıştır ("Beşiktaşlılar Nasıl Mağlub Oldular?", *Cumhuriyet,* 12 Eylül 1924, s. 5. Keza Vâlâ Somalı da Beşiktaş'ın bu maçı Fercani ve Hasan'ın attığı iki golle kaybettiğini belirtmiştir (Somalı, *age.,* s. 51).

86 "Beşiktaşlılar Harbiyelilere Mağlup Oldular", *Cumhuriyet,* 8 Eylül 1924, s. 3; "Harbiye Beşiktaş'ı İki Golle Yendi", *Tanin,* 8 Eylül 1924, s. 3.

biten bu maça dair ilginç yorumlar yer aldı. Örneğin *Hâkimiyet-i Milliye*'de; Harbiye takımı kalecisi Cavit'in Ankara'dan ayrıldıktan sonra başarısının daha da arttığı, Harbiye'nin gürbüz, çevik ve azimli idmancıları sayesinde birinciliği kimseye bırakmayacağı, final maçının da iki askerî takım (Harbiye-Bahriye) arasında oynanacağının kuvvetle muhtemel olduğu yazıldı.[87] *Tevhid-i Efkâr*'da; her iki yarıda birer gol atmayı başaran Harbiyelilerin "çok sert ve çetin" oynamalarından ötürü Beşiktaşlıların korktuğu, takımı daha elim bir mağlubiyetten kurtaranın ise Beşiktaş kalecisi Sadreddin[88] olduğu belirtildi.[89] *İkdam*'da; Beşiktaş'ın yenilgi sebebi, galip geleceğine dair beslediği hatalı itimadın doğurduğu gevşeklik olarak gösterildi.[90] *Tanin*'de ise mücadeleci, çalışkan ve koşan bir takım olan Harbiye'de ne Galatasaray'ın süratinin ne de Fenerbahçe'nin metodunun bulunduğu, buna rağmen çok istikbal vadettiği, Harbiye'nin şampiyon olacağının kuvvetle zannedildiği, fakat bunu hak ettiklerinin söylenemeyeceği yazıldı. Haber, Fenerbahçe ve Galatasaray gibi iki zafer abidesini hiçbir mağlubiyetin yıkamayacağı zikredilerek bitirildi.[91]

Harbiye-Beşiktaş maçına geniş yer ayıran *Cumhuriyet* ise maç sonucunun yarattığı şaşkınlık ve tartışmaları aktardı. Gazetenin haberine göre; Beşiktaş'ın mağlubiyeti İstanbul'daki sporcular arasında çok ses getirmişti. Hatta diğer kulüplerin bu mağlubiyete kısmen gizli kısmen de açıktan "oh olsun!" der gibi olduklarını anlamak zor değildi. Harbiye takımına gelince, ilk zamanlar basında Harbiyelilerin hem İstanbul'daki turnuvaya iştirak etmemeleri hem de futbolcularından bazılarının Altınordu, Beşiktaş, Beylerbeyi gibi takımlarda oynamaları yüzünden müsabakalara katılmayacakları yönünde haberler çıkmıştı. Ama Harbiye Mektebi futbolcuları doğrudan orduyu temsil ederek bu müsabakalara iştirak etmiş, hatta galipler arasında da en göze çarpan bir mevkie yükselmişlerdi. Gazetenin spor muhabiri son olarak Altay takımına dikkat çekmiş ve hatta İstanbul birinciliği Beşiktaş'a kaldıktan sonra İzmirlilerin Türkiye Şampiyonluğuna kadar yükseleceği fikrinin akla

87 "Dün En Mühim Maçlardan Biri Yapıldı-Harbiye Sıfıra Karşı İki Golle Beşiktaş'a Galip", *Hâkimiyet-i Milliye,* 8 Eylül 1924, s. 3.

88 "Arap Sadri" lakabıyla da anılan Sadri Usuoğlu, 1924-30 yılları arasında Beşiktaş'ın kalecisi olarak görev yapmıştır. Beşiktaş'ta yöneticilik ve teknik direktörlük de yapan kaleci Sadri için bk. https://tr.wikipedia.org/wiki/Sadri_Usuo%C4%9Flu, son erişim tarihi: 25.02.2024.

89 "Harbiye takımı Beşiktaş'ı 2 Sayı ile Yendi", *Tevhid-i Efkâr,* 8 Eylül 1924, s. 2.

90 "Galip Beşiktaş Mağlup mu Oldu?", *İkdam,* 8 Eylül 1924, s. 3.

91 "Futbol-Ankara'da İcra Edilmekte Olan Müsabakalar", *Tanin,* 10 Eylül 1924, s. 3.

geldiğini belirterek, final maçının Harbiye ile çok kuvvetli bir müdafaa ve iyi bir kaleciye sahip olan Altay arasında oynanacağı tahmininde bulunmuştu.[92]

Pazar gününün son maçı Ankara Anadolu-Turan Sanatkâran Gücü ile Konya Gençler Birliği arasında oynandı. Bu maçın galibi de Konya'yı 2-1 yenen Ankara takımı oldu. O gün aynı zamanda 100 metre engelli, 200 ve 400 metrelerde koşu, uzun atlama, 1000 metre bisiklet ve güreş müsabakaları da yapıldı.[93]

7 Eylül'ün diğer önemli bir etkinliği ise devam eden spor kongresiydi. Tâib Servet Bey'in başkanlık ettiği, Adliye Vekili Necati ve Maarif Vekili Vasıf Beylerin de hazır bulunduğu toplantı saat 14.00'te başladı.[94] Hayli gürültülü geçen kongrenin ikinci faslında muhtelif meseleler hakkında hükûmetten teminat alınması kararlaştırıldı. Kongre üyelerinin hükûmetten talep edilmesini istedikleri hususlar; Türkiye'nin her yerinde spor sahalarının temini, idmancılar için sağlık tedbirlerinin alınması, *Terbiye-i Bedeniyye Mekteb-i Âlî*'sinin tesisi, ittifaka ait postaların ücretsiz temini, idmancıların içtimalara ve kongrelere gidiş dönüşlerinde yol ücretlerinin yarıya indirilmesi, spor alet ve edevatlarının ucuza temin edilebilmesi için gümrükten muaf tutulması, Türkiye Birincilerinin askerliklerini kendi memleketlerinde yapmaları ve deniz sporları federasyonunun teşkili idi.[95]

8 Eylül 1924 Pazartesi günü, bir önceki gün berabere biten 100 metre koşusunun tekrarlanmasıyla ve yapılan hususi maçlarla geçti.[96] Bu arada, 4 Eylül'den bu yana yapılan maçlar neticesinde yarı finale dört takım (Harbiye-Bahriye-Altay-Ankara Anadolu-Turan Sanatkâran Gücü) kalmış, onlar da Harbiye-Altay ve Bahriye-Ankara şeklinde eşleşmişlerdi. Bu doğrultuda ilk olarak 9 Eylül 1924 Salı günü İsmet Paşa ve vekillerin de hazır bulunduğu İstiklal Sahası'nda Harbiye-Altay takımları karşı karşıya geldi. Necmi Bey'in yönettiği maç Harbiye'nin 3-0'lık galibiyetiyle sona erdi. Böylelikle final maçı için adını yazdıran ilk takım Harbiye oldu. Aynı gün koşu, uzun atlama, gülle ve bisiklet yarışmalarına devam edildi.[97]

92 "Türkiye Birinciliği Kimde Kalacak?", *Cumhuriyet,* 9 Eylül 1924, s. 5.

93 Detaylı bilgi için bk. "Beşiktaşlılar Harbiyelilere Mağlup Oldu", *Cumhuriyet,* 8 Eylül 1924, s. 3.

94 "Spor Kongresinin Gürültülü Bir İçtimaı", *Cumhuriyet,* 8 Eylül 1924, s. 3; "İdmancıların Ankara'daki Resmigeçidi Nasıl Oldu", *Tevhid-i Efkâr,* 8 Eylül 1924, s. 1.

95 Detaylı bilgi için bk. "Spor Kongresindeki Mukarrerat", *Cumhuriyet,* 9 Eylül 1924, s. 3; "İdman Kongresi", *Hâkimiyet-i Milliye,* 9 Eylül 1924, s. 3.

96 "Ankara'daki Birincilik Müsabakaları", *Cumhuriyet,* 13 Eylül 1924, s. 5.

97 "Harbiye takımı İzmir takımına Galebe Etti", *Cumhuriyet,* 10 Eylül 1924, s. 3; Maçın

O güne kadar yapılan maçlar sonucunda elenen takımlar da dönüşe geçtiler. Örneğin Konya, Adapazarı ve Eskişehir idmancıları 9 Eylül sabah treniyle Ankara'dan ayrılanlar arasındaydı. Hareketleri sırasında istasyonda bulunan İsmet Paşa idmancılarla yakından ilgilendi, kaçıncı olduklarını ayrı ayrı sordu, tren hareket ederken de hepsine başarılar ve hayırlı yolculuklar diledi. İdmancılar da Başvekile üçer kez "yaşa" diye bağırarak Ankara'dan ayrıldılar.[98]

Yarı final maçlarının ikincisi 10 Eylül'de oynandı. 17.30'da kalabalık bir seyirci karşısında başlayan Bahriye-Anadolu-Turan Sanatkâran Gücü maçı, Bahriye'nin 2-0'lık galibiyetiyle sonuçlandı.[99] Böylelikle final maçının, Harbiye-Bahriye arasında oynanacağı kesinleşmiş oldu. Aynı gün Bursalı idmancılarla Galatasaraylıların bir kısmı da sabah treniyle memleketlerine döndü. İsmet Paşa, daha öncekilere yaptığı gibi onları da istasyondan uğurladı.[100]

10 Eylül günü saat 15.00'te Necati Bey'in başkanlığında tekrar toplanan Spor Kongresi'nde ise pek çok karar alındı. Bunlardan bazıları Merkez-i Umumi'nin Ankara'ya taşınması; futbol, atletizm, güreş, bisiklet federasyonlarının İstanbul'da kalması; sıklet, boks ve deniz sporları federasyonlarının İstanbul'da, tenis ve basketbolunkilerin İzmir'de; binicilik, eskirim ve nişancılık federasyonunun Harbiye mıntıkasında teşekkül etmesi ve tüm federasyonların 1928 Olimpiyatları için şimdiden çalışmaya başlamalarıydı. Kongrede ayrıca, Bahriye ve Harbiye mıntıkaları hakkındaki "geçici kabul" kararının "kesin kabul" olarak değiştirilmesi, Maraş ve Urfa'da müteşekkil kulüplerin en yakın mıntıkaya ilhakı veyahut ayrı bir federasyon teşkil etmeleri kararlaştırıldı.[101]

11 Eylül Perşembe; gülle atma, cirit, koşu, sıklet kaldırma branşlarındaki yarışlarla geçti. Eskişehir İdman Yurdu-Ankara Muhafız Gücü arasında

detayı ve üçüncü golün Kemal tarafından atıldığına dair bk. "Ankara'da Türkiye Birinciliği Müsabakaları", *Cumhuriyet,* 13 Eylül 1924, s. 5; "Dün İcra Edilen Mühim Bir Maç", *Hâkimiyet-i Milliye,* 10 Eylül 1924, s. 3; "Harbiye takımı İzmir'i de Mağlup Etti", *Tevhid-i Efkâr,* 10 Eylül 1924, s. 3.

98 "İdmancıların Hareketi", *Cumhuriyet,* 10 Eylül 1924, s. 3; "Giden Sporcular", *Hâkimiyet-i Milliye,* 10 Eylül 1924, s. 1.

99 "Bahriye takımı, Ankara takımını Mağlup Etti", *Cumhuriyet,* 11 Eylül 1924, s. 3; "Bahriye, İki Golle Ankara'ya Galip Geldi", *Hâkimiyet-i Milliye,* 11 Eylül 1924, s. 3; "Bahriye-Ankara Maçı", *İkdam,* 11 Eylül 1924, s. 3.

100 "Dün Giden İdmancılar", *Hâkimiyet-i Milliye,* 11 Eylül 1924, s. 1.

101 "Bahriye takımı, Ankara takımını Mağlup Etti", *Cumhuriyet,* 11 Eylül 1924, s. 3; "Spor Federasyonunun Ankara'ya Nakli", *İkdam,* 11 Eylül 1924, s. 3; "Spor Kongresinde Ehemmiyetli Münakaşalar Oldu", *Tevhid-i Efkâr,* 11 Eylül 1924, s. 4.

yapılan hususi futbol maçını da Muhafız Gücü 4-2 kazandı. Tâib Servet Bey başkanlığında toplanan Spor Kongresi'nde ise nizamname encümeninin hazırladığı nizamnamenin tetkikine başlandı.[102] 12 Eylül'de de devam eden nizamname maddelerinin müzakeresi ancak 13 Eylül gece yarısı tamamlanabildi. Sonra Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın hamiliği, İsmet Paşa'nın da fahri başkanlığı kabulünün ricasına karar verildi. Ardından yapılan oylamada ise TİCİ başkanlığına Ali Sami, ikinci başkanlığına Tâib Servet Beyler seçildi. TİCİ'nin ilk kongresi, on federasyonun birinci ve ikinci başkanlarının seçimle belirlenmesi ve Necati Bey'in yaptığı kısa konuşmayla 13 Eylül günü alkış ve teşekkürler eşliğinde son buldu.[103]

Müsabakaların en önemli ve heyecanlı günü şüphesiz 12 Eylül Cuma idi. O gün hem atletik müsabakalar tamamlandı hem de Harbiye-Bahriye takımları arasında final maçı oynandı. Yusuf Ziya Bey'in idaresinde 16.30'da başlayan ve iki askerî takımın çetin mücadelesine sahne olan maç büyük bir heyecanla izlendi. Final maçı, ikinci yarıda attığı gollerle Bahriyelileri 3-0 yenen Harbiye Futbol takımının galibiyetiyle bitti.[104] Böylelikle *Harbiye,* 1924 yılında düzenlenen Türkiye'nin ilk futbol şampiyonasına adını "Türkiye Şampiyonu" olarak yazdırdı. *Bahriye* ikinci, Altay'ı yenen *Anadolu-Turan Sanatkâran Gücü* de üçüncü oldu. Bu başarısından ötürü Harbiye takımından basında övgüyle bahsedildi. Örneğin *Hâkimiyet-i Milliye*'de, "bu iki müdafaa-i milliye unsurunun" centilmen bir ruhla çarpıştıkları, oyunun sonunda iki takım oyuncularının birbirlerine sarılarak sahayı nidalarıyla inlettikleri ve Harbiye'nin bu şampiyonluğu bütün becerisi ve kudretiyle kazandığı yazıldı.[105]

Final maçının ardından yapılan ödül töreninde tüm birincilere şahadetname ve madalya, her mıntıkanın futbol birincisine birer kupa ile 1924 Türkiye Futbol Şampiyonu olan Harbiye Futbol takımına da şampiyonluk kupası[106]

102 "Dün Ankara'da Atletik Müsabakalara Devam Edildi", *Tevhid-i Efkâr,* 12 Eylül 1924, s. 2; "Ankara'daki Dünkü Müsabakalar ve Kongre", *Cumhuriyet,* 12 Eylül 1924, s. 3.

103 Federasyon başkanlığına seçilen isimler için bk. "Kongrenin Son İçtimaı ve İntihabat", *Cumhuriyet,* 14 Eylül 1924, s. 3; "Kongre Neticesi ve İntihabat", *Hâkimiyet-i Milliye,* 14 Eylül 1924, s. 2.

104 "Harbiye takımı Futbol Şampiyonluğu Kazandı", *Cumhuriyet,* 13 Eylül 1924, s. 1; "Türkiye Şampiyonluğu", *Tanin,* 13 Eylül 1924, s. 3.

105 Gazetede maçla ilgili verilen detayda ayrıca; Bahriye takımının en iyi oyuncusu Rıza'dan mahrum olduğu, Harbiye'nin aynı kadroyla çıktığı, ikinci yarıda her iki takımın da onar kişi kaldığı, birinci golün penaltıdan, ikinci golün de Kemal tarafından atıldığı, hakem Yusuf Ziya'nın zaman zaman Harbiye'den Hıfzı'nın etkisi altında kaldığı da anlatılmıştır ("Büyük Spor Müsabakalarının Hitamı", *Hâkimiyet-i Milliye,* 14 Eylül 1924, s. 2).

106 MSÜ Kara Harp Okulu Spor Müzesinde bulunan şampiyonluk kupası fotoğrafının

verildi. Müsabakalar ve ödül töreni sırasında Millî Müdafaa, Maarif, Adliye, Ziraat vs. vekilleri ile büyük bir halk kalabalığı hazır bulundu.[107] Aynı günün akşamı Dârülmuallimin bahçesinde de Harbiye şerefine bir çay ziyafeti düzenlendi. Harbiyelilerin yanı sıra Maarif Vekili Vasıf Bey ile gazetecilerin de bulunduğu çayda, Dârülmuallimin müdürü yaptığı kısa konuşmada Harbiyelileri başarılarından ötürü tebrik etti. Bu iltifata cevap veren takım Kaptanı Yüzbaşı Hıfzı Bey de Ankara'da bulundukları müddet zarfında gördükleri hüsnü kabulden dolayı kendisine tüm arkadaşları adına şükranlarını iletti. Çay ziyafeti, Vasıf Bey'in sporun önemine dair yaptığı konuşmayla son buldu.[108]

Birincilik müsabakalarının bitmesiyle birlikte şehirde kalan Harbiye, Beşiktaş, İzmir,[109] Balıkesir takımları da 13 Eylül'de Ankara'dan ayrıldı. Sporcuların hareketi sırasında istasyonda bulunan İsmet Paşa, kulüp başkanlarını ve sporcuları tek tek tebrik etti. Uğurlama sırasında Beşiktaşlılara takdirlerini iletip Harbiyelilere de pek çok iltifatta bulunan Paşa, Harbiyelilerin ricası üzerine onlarla bir de fotoğraf çektirdi.[110]

Ankara treniyle İstanbul'a 14 Eylül'de varan tüm idmancılar Haydarpaşa İstasyonu'nda büyük bir kalabalık tarafından karşılandı. Bunlar arasında, kendilerine şerefli bir galibiyet kazandıran arkadaşlarına eşlik etmeye gelen Harbiye Mektebi öğrencileri de vardı. Karşılama merasimi ve coşkusu, Harbiyelilerin önlerinde mızıkayla Beyoğlu üzerinden mekteplerine varmalarıyla son buldu.[111]

temininde bana yardımcı olan Okul Dekanı Prof. Dr. İbrahim Ethem Atnur'a ve fotoğrafı çekerek bana ulaştıran Süleyman Öztürk'e değerli katkılarından dolayı teşekkür ederim.

107 "Harbiye Futbol takımı Nihai Müsabakayı da Kazandı", *Tevhid-i Efkâr,* 13 Eylül 1924, s. 2; "Ankara'da Türkiye Şampiyonu Şerefine Bir Ziyafet-Son Müsabakalar Nasıl Oldu?", *Cumhuriyet,* 14 Eylül 1924, s. 5.

108 "Harbiye takımı Şerefine Bir Ziyafet", *Cumhuriyet,* 14 Eylül 1924, s. 5; "Ankara'da Harbiyeliler Şerefine Dârülmuallimin'de Çay Ziyafeti", *İkdam,* 14 Eylül 1924, s. 3.

109 Ankara'daki müsabakalarda birinciliğe namzet gösterilen takımlardan biri olan Altay, İstanbul'a geçerek burada Polonya takımıyla bir maç yapmıştır. Maç, Polonya'nın 4-0'lık galibiyetiyle bitmiştir ("İzmir Altay Kulübü Şehrimize Geldi", *Cumhuriyet,* 14 Eylül 1924, s. 5).

110 "Sporcuların Ankara'dan Hareketi", *Cumhuriyet,* 14 Eylül 1924, s. 5; "Sporcularımız ve Başvekilimiz", *Hâkimiyet-i Milliye,* 14 Eylül 1924, s. 2.

111 "Türkiye Şampiyonu Harbiye takımı Dün Geldi", *Cumhuriyet,* 15 Eylül 1924, s. 1; "Harbiye takımı Geldi", *Tanin,* 15 Eylül 1924, s. 3.

Sonuç

Harbiye Mektebi, ülke savunmasını güçlendirmenin yanı sıra memlekette bilim, eğitim ve sporun gelişmesine de büyük katkılar sağladı. Askerî okullar ile Galatarasay Lisesinin ders programlarına jimnastik derslerinin konulmasıyla başlayan beden eğitimi çalışmaları, başta İstanbul ve İzmir gibi şehirler olmak üzere tüm yurda kısa sürede hızla yayıldı. Spor, Cumhuriyet'in kurucularının ulus devletin sağlıklı, ahlaklı, disiplinli, ülkü sahibi vatandaşlarını yetiştirme alanlarının başında geldi. Tüm gençliğin idman sayesinde zihnen ve bedenen gelişmesi, böylelikle vatana daha büyük hizmetler verebilmeleri düşüncesiyle okullarda beden terbiyesi derslerinin niteliği artırıldı, yurt dışına öğrenciler gönderildi. Her türlü acının, perişanlığın ve mahrumiyetin yaşandığı seferberlik yıllarından itibaren Türk gençleri de "top" başta olmak üzere her türlü malzeme yokluğuna rağmen inat, azim ve sabırla spor yapmaktan vazgeçmediler.

Cumhuriyet döneminde sağlıklı, disiplinli, çalışkan vatandaşlar yetiştirme hedefine TİCİ de önemli katkılar sağladı. 1922'de tüzel kişilik kazanan, 1936'da da Türk Spor Kurumu adını alan kurum, sporla ilgili talimatname ve nizamnameleri düzenlemenin yanı sıra çeşitli organizasyonlara da öncülük etti. 4-12 Eylül 1924 tarihleri arasında Ankara'da düzenlediği *Türkiye Birincilik Müsabakaları* ise TİCİ'nin tertiplediği ilk ve önemli etkinlikler arasında yer aldı. Türk sporuna ve sporcularına önemli kazanımlar edindiren müsabakalar süresince Ankara bir spor şehri, başta futbol olmak üzere spor da sohbetlerin ana gündem maddelerinden biri haline geldi. Bu organizasyon ayrıca, bütün mıntıka sporcularının birbirleriyle tanışıp görüşmelerini, kardeşlik, birlik ve beraberlik duygusunun pekişmesini sağladı.

Koşudan bisiklete pek çok alanda yüzlerce sporcunun yarıştığı bu etkinliğin en dikkat çeken bölümü ise şüphesiz futbol şampiyonasıydı. Türkiye'nin ilk ulusal futbol şampiyonasında, şehir liglerinde birinci olan takımlar eleme usulüne göre karşılaştı. Şampiyonayı hiç yenilgi yüzü görmeden tamamlamayı başararak birincilik kupasını almaya hak kazanan ise *Harbiye Mektebi Futbol takımı* oldu. Harbiyelilerin başarısı, 1924-1951 yılları arasında devam eden Türkiye Futbol Şampiyonalarında 1942 ve 1945 yıllarında aldıkları birinciliklerle devam etti. 1921'de Ankara'da kurulan, 1923 Eylül'ünden 1936'ya kadar İstanbul Harbiye'de, 1936 sonrasında da Ankara'da faaliyet gösteren Harbiye Spor Kulübü sadece futbolda değil diğer alanlarda da pek çok önemli başarıya imza attı. Bu başarıda, askerlik mesleğinin tabiatında bulunan gurur, disiplin ve kazanma hırsının önemli bir payı olduğu muhakkaktır.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

TC. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Başbakanlık-Kararlar Daire Başkanlığı, 30-18-1-1/8-47-14; 30-18-1-1/10-39-2

Başbakanlık-Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/144-34-15; 30-10-0-0/144-34-16

Toprak İskân Genel Müdürlüğü (Muhacirin Fonu)-Memurin, 272-0-0-71/33-46-2

Süreli Yayınlar

Cumhuriyet

Hâkimiyet-i Milliye

İkdam

Spor Âlemi

Tanin

Tevhid-i Efkâr

Araştırma ve İnceleme Eserler

Akın, Yiğit, *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

Atabeyoğlu, Cem, "Futbol", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,* C 8, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s.2198-2205.

Bayındır Uluskan, Seda, "Atatürk Döneminde Halk Terbiyesi ve Buna Dair Bir Yayın Örneği: Halk Dergisi", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları,* Yıl 5, 2006, S. 9, s. 189-207.

Dağlaroğlu, Rüştü, *Fenerbahçe Spor Kulübü Tarihi 1907-1957*, Türksesi Matbaası, İstanbul 1957.

Dever, Ayhan-İslam, Ahmet-Sarı, Şevval, "İlk Türk Beden Eğitimi Öğretmeni: 'Şeyhül İdman' Ali Faik Üstünidman", *Tarih Okulu Dergisi,* Yıl 13, S. XLV, Nisan 2020, s. 952-969.

Eser, Gülşah, *Mekteb-i Harbiye'nin Türkiye'de Modern Bilimlerin Gelişmesindeki Yeri (1834-1876),* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005.

Gök, Hayrullah, *Arşiv Belgelerinin Işığında Kara Harp Okulu Tarihi (1834-1883),* Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2005.

Gürses, Fatih, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Harbiye'de Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri (1894-1914),* Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2021.

Fişek, Kurthan, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi,* Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985.

Özcan, Abdülkadir, "Harbiye", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C 16, İstanbul 1997, s. 115-119.

Özdemir, Nuray, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Katıldığı İlk Uluslararası Organizasyon: 1924 Paris Olimpiyatları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* C 13, S. 51, Bahar 2013, s. 717-744.

Özmaden, Harun, *Cumhuriyet Dönemi İlk Spor Teşkilatı Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (1922-1936)nın Yapılanma Sürecinde Beden Eğitimi ve Sporun Fonksiyonları, Fonksiyonlarındaki Değişimler ve Toplumsal Hayata Etkileri,* Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1999.

Somalı, Vâlâ, *Türk Sporu'nda Bir Asır Beşiktaş Spor Tarihi 1903-1996,* Flash Yayıncılık, İstanbul 1996.

Soysal, Selahattin, *Türk İzciliğinin 60 Yılı*, GSB Yayını, Ankara 1972.

Türkmen, Zekeriya, "Sultan II. Abdülhamid Döneminde Mekteb-i Harbiye-i Şahane", *IV. Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu Bildirileri,* 20-22 Mayıs 2016, ed. Feridun M. Emecen-Ali Akyıldız-Emrah Safa Gürkan, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016, s. 931-954.

Unat, Faik Reşit, *Türk Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış,* Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1964.

Yıldız, Doğan, *Türk Spor Tarihi,* Eko Matbaası, İstanbul 1979.

_____, *Çağlarboyu Türkler'de Spor,* Telebasım Yayıncılık, İstanbul 2002.

Yüce, Mehmet, *İdmancı Ruhlar-Futbol Tarihimizin Klasik Devreleri: 1923-1952,* C 2, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

Elektronik Kaynaklar

Çapa, Mesut, "Sunûf-ı Muhtelife Zabitân Namzetleri Talimgâhı" maddesi, *Atatürk Ansiklopedisi,* https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sunuf-i-muhtelife-zabitan-namzetleri-talimgahi/, son erişim tarihi: 25.02.2024.

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0stikl%C3%A2l_Sahas%C4%B1, son erişim tarihi: 25.02.2024.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Fercani_%C5%9Eener, son erişim tarihi: 25.02.2024.

https://www.takvim.com.tr/spor/2020/04/14/besiktas-demek-baba-hakki-demek, son erişim tarihi: 25.02.2024.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Sadri_Usuo%C4%9Flu, son erişim tarihi: 25.02.2024.

EKLER

Ek 1:

1924 Türkiye Futbol Şampiyonası Maç Fikstürü

Maç Tarihi	Maç Saati	Hakem	Takımlar	Maç Sonucu
4 Eylül 1924	9.45	Hamdi Emin Bey	Konya Gençler Birliği Trabzon İdman Ocağı	3-0
	11.00		Beşiktaş Eskişehir İdman Yurdu	6-1
	16.00	Burhan Bey	Bahriye (Efrad-ı Cedide) Balıkesir	7-0
	18.15	Yusuf Ziya Bey	Ankara Anadolu-Turan Sanatkâran Gücü Bursa Sanatkârlar Spor Derneği	2-0
5 Eylül 1924			Kocaeli (Adapazarı İdman Yurdu) Antalya	3-0
			Harbiye Adana	**2-0**
			Edirne Canik	Edirne Hükmen
6 Eylül 1924	17.30	Necmi Bey	Bahriye Edirne	1-0
7 Eylül 1924	9.30	Hamdi Emin Bey	İzmir (Altay) Kocaeli (Adapazarı İdman Yurdu)	5-0
	16.00	Necmi Bey	**Harbiye** Beşiktaş	**2-0**
	18.30	Yusuf Ziya Bey	Ankara Anadolu-Turan Sanatkâran Gücü Konya Gençler Birliği	2-1
9 Eylül 1924 (Yarı Final)		Necmi Bey	**Harbiye** İzmir (Altay)	**3-0**
10 Eylül 1924 (Yarı Final)	17.30		Bahriye Ankara Anadolu-Turan Sanatkâran Gücü	2-0
12 Eylül 1924 (FİNAL)	16.30	Yusuf Ziya Bey	**Harbiye** Bahriye	**3-0**

Ek 2: Fotoğraflar

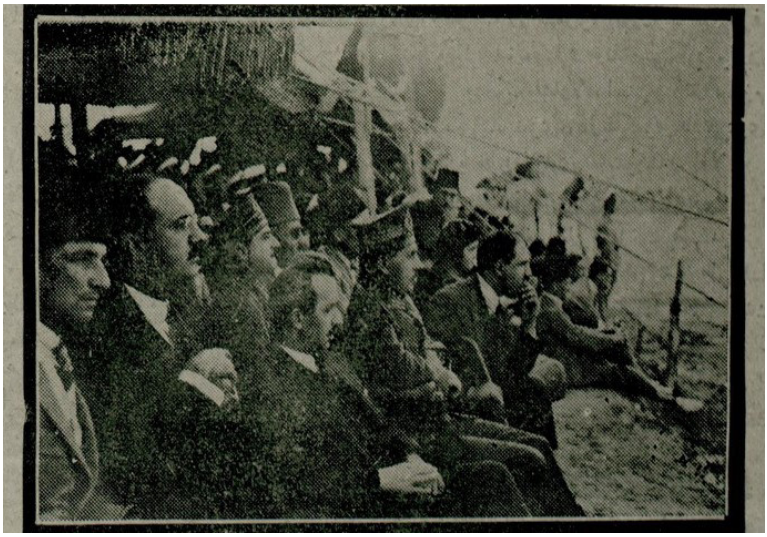
İstanbul İdmancıları dün Ankara'ya gittiler. Türk İdmancıları namına (Dumlupınar) da şehit Mehmetçiği ziyaret eden ittifak rüesâsı Tevhid-i Efkâr, 3 Eylül 1924, s. 1.

İstanbul sporcularını Ankara İstasyonu'nda istikbal Spor Âlemi, 25 Eylül 1924, s. 7.

Ankara Spor Kongresi'ne iştirak eden Türkiye idmancıları resmigeçit esnasında Tevhid-i Efkâr, 8 Eylül 1924, s. 1.

Heyet-i Vekile büyük müsabakaları temaşa ederlerken Spor Âlemi, 25 Eylül 1924, s. 6.

Heyet-i Vekile tevzi-i mükâfat merasiminde Spor Âlemi, 25 Eylül 1924, s. 6.

Türkiye Şampiyonu Harbiye takımı dün geldi. Ankara'dan avdet eden Harbiye Futbol Takımı Cumhuriyet, 15 Eylül 1924, s. 1.

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Türkiye Futbol Birinciliği Mükâfatı Ankara 1340
MSB Kara Harp Okulu Spor Müzesi

Ülke Savunmasında Sporun Önemi

Güzin Çaykıran*

Giriş

1918-1922 yılları arasında Anadolu'da bir ölüm-kalım savaşı yaşanmıştır. Bu savaş, kimi zaman gayrinizami kimi zaman da nizami birliklerle verilmişti. 1920'den sonra Türk ordusu yeniden teşkilatlanarak düzenli ordu sistemine geçmiş ve İtilaf Kuvvetleri'ne karşı başarılar elde etmişti. 30 Ağustos 1922'de Başkomutan Meydan Muharebesi ile de Anadolu'daki Yunan kuvvetlerine karşı kati netice alınarak İtilaflar mütareke istemek zorunda kalmış ve 11 Ekim 1922'de Mudanya Mütarekesi imzalanmıştı. Nihayet Anadolu barış dönemine girmiştir. Barış görüşmelerinin yapılması için bir konferans heyeti oluşturulmuş ve İsmet Paşa (İnönü) Hariciye Vekili sıfatıyla başdelege olarak görevlendirilmişti. Lozan Konferansı 20 Kasım 1922-24 Temmuz 1923 tarihleri arasında yapılmıştır. Yaklaşık sekiz ay boyunca Türk heyeti, bağımsız ve yeni bir Türk devletinin dünya nezdinde kabul edilmesi için çaba göstermiş ve konferans sonunda bazı hususlar dışında Osmanlı Devleti'nden devralınan sorunların birçoğu çözüme kavuşmuştur. 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması imzalandıktan sonra 5 Ağustos 1923'de Türk ordusu da barış kadrosuna geçmiştir. Buna göre 27 Temmuz 1923'te Genelkurmay Başkanlığı ve Batı Cephesi Karargâhı İzmir'den trenle Ankara'ya hareket etmiş ve 1 Eylül 1923'te Batı Cephesi Komutanlığı ise lağvedilmişti[1].

* Doç.Dr., MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Ankara/TÜRKİYE
guzin.caykiran@msb.gov.tr https://orcid.org/0000-0002-8524-8405
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.595

1 Şükrü Erkal, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi; Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi (23 Nisan 1920 – 29 Ekim 1923)*, C 4, Ks. 1, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1984, s. 351.

Ordu	Karargâhı	Bağlıları	Karargâhı	Bağlıları	Karargâhı
1'inci Ordu	Ankara	2'nci Kolordu	Balıkesir	4'üncü Tümen	Edremit
				11'inci Tümen	Bursa
		3'üncü Kolordu	İstanbul	1'inci Piyade Tümeni	Üsküdar
				61'inci Piyade Tümeni	Çorlu
				3'üncü Süvari Tümeni	Lüleburgaz
		4'üncü Kolordu	Eskişehir	8'inci Tümen	Ankara
				23'üncü Tümen	İzmit
2'nci Ordu	Konya	1'inci Kolordu	Afyon	6'ncı Tümen	Denizli
				57'nci Tümen	İzmir
		5'inci Kolordu	Konya	7'nci Tümen	Adana
				41'inci Tümen	Niğde
3'üncü Ordu	Diyarbakır	6'ncı Kolordu	Tokat	5'inci Tümen	Sivas
				15'inci Tümen	Samsun
		7'nci Kolordu	Erzincan	2'nci Tümen	Muş
				17'nci Tümen	Elâzığ
				4'üncü Süvari Tümeni	Urfa
		8'inci Kolordu	Erzincan	3'üncü Tümen	Trabzon
				16'ncı Tümen	Erzincan
		9'uncu Kolordu	Erzurum	9'uncu Tümen	Kars
				12'nci Tümen	Sarıkamış
				1'inci Süvari Tümeni	Karaköse (Ağrı)

Tablo 1: 5 Ağustos 1923'te Türk Kara ordusunun kuruluşu[2].

Türk İstiklal Harbi'nden sonra Türk ordusunda yeni bir dönem başlamıştır. Öncelikle memleket içinde kalmış olan harp silah, araç ve gereçleri ile çeşitli askerî teçhizat toplatılmıştı. Gerekli olanların ıslahı yapılarak bunlar, ordunun kuruluş ve kadrosuna alınmıştı. 29 Nisan 1925 tarihinde 636 sayılı Kanunla Yüksek Askerî Şûra kurulmuş ve kuvvet komutanlıklarının terfi ve taltif usulleri, savaş ve barışta askerî teşkilat, konuş, askerî inşaat faaliyetleri, silahlanma, askerî eğitim-öğretim, kıyafet ve teçhizatı gibi konular müzakere edilmeye

2 Abidin Tüzel, *Türk İstiklal Harbi; İstiklal Harbi'nin Son Safhası*, C 2, Ks. 6, Kitap 4, Yay. Haz. Güngör Cebecioğlu, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1995, s. 398-400; Güzin Çaykıran, "Millî Mücadele Dönemi Türk Kara Ordusu", *Gençlerin Gözüyle Cumhuriyetin Yüzüncü Yılı*, ed. B.K.Yeşilbursa, Paradigma Akademi, Çanakkale 2023, s. 405-406.

başlanmıştı[3]. Yine bu süreçte muhtemel harekât alanlarının ihtiyacını karşılamak üzere depolar inşa edilerek seferî gereçler ve cephaneler bu depolarda toplanmıştı. Askerlik süresi kısaltılmıştı. Silah ve malzeme teknolojisini izleme, tetkik, tecrübe ve muayene işleri için "Fen ve Sanat Dairesi" kurulmuştu. Bu daireye bağlı olarak fizik, kimya, gaz ve maske, barut ve patlayıcı madde laboratuvarları açılmış ve silahların deneme atışları için modern atış poligonları inşa edilmişti. Ayrıca Kara Kuvvetlerinin bütün silah ve malzemesinin tamir ve ıslahı için Ankara'da askerî fabrikaların temeli atılmıştı. Kara Kuvvetleri'nin motorize hâle getirilmesi için 1927-1928 yıllarında Renault firmasından tanklar satın alınmıştı[4]. Öte yandan 26 Kasım 1934 tarihinde kabul edilen "2590 sayılı Efendi, Bey, Paşa gibi Lakap ve Ünvanların Kaldırıldığına Dair Kanun" ile "paşa" ünvanı kullanımdan kaldırılmış ve rütbe isimlerinde Türkçeleştirme yapılmıştı.[5] 1934'te Lüleburgaz'da ilk tank birliği kurulmuştu. 1936'da ise Harp Okulu ve Harp Akademisi yeni binalarına taşınmıştı[6].

Türk ordusunun yeniden yapılanması devam ederken ordudaki spor faaliyetleri de geliştirilmeye çalışılmıştı. Zira harpten çıkmış bir ordunun insan gücünü, güçlü ve çevik tutmanın yegâne yolu talim-terbiye ve sporla olabilirdi. Bu minvalde 18 Temmuz 1920'de kurulan Meclis Muhafız Taburu[7], 1 Haziran 1923'ten sonra ordunun spor faaliyetleri ile meşgul olmaya başladı. Tabur, alay teşkilatına geçtikten sonra Cumhurbaşkanlığı Muhafız Gücü'nü kurmuştu. Muhafız Gücü; beden eğitimi konularında alay personelinin bedensel yeterliliğini geliştirmek, savaş gücünü arttırmak ve silahaltına alınan gençleri üstün bir muharip olarak eğitmek ve ülke savunması için hazır hale getirmekti (süngüleşme, göğüs göğse muharebe, engelli yüzme, koşu ve askerî pentatlon). Ayrıca Muhafız Alayı'na bağlanan çeşitli dallarda millî nitelikli askerî personel, Muhafız Gücü kadrolarına alınarak bunların yarışmalara katılmaları sağlanmıştı[8].

3 Güzin Çaykıran, "Kanunlar Çerçevesinde Yüksek Askerî Şûra (YAŞ) (1925-2022)", *Demokrasi Platformu*, 2023, C 12, S. 39, s. 147-148, 155.

4 *Cumhuriyetin 100.Yılında Millî Savunma Bakanlığı*, Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2023, s. 84.

5 *Resmî Gazete*, "Kararname No. 10569", S. 2984, 22 Nisan 1935.

6 Mehmet Özel, *Türk Ordusu*, Ankara Ticaret Odası, Ankara 2000, s. 43.

7 Ayrıntılı bilgi için bk. Güzin Çaykıran, "Türk İstiklal Harbi'nde Batı Cephesi'nde Bir İhtiyat Kuvveti: Meclis Muhafız Taburu (1920-1923)", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 71, Kasım 2022, s. 105-23. https://doi.org/10.46955/ankuayd.1132826 Erişim Tarihi: 13.03.2024.

8 *Cumhuriyetin 100.Yılında Millî Savunma Bakanlığı*, s. 447.

17 Eylül 1341 (1925) tarih ve Ordu Dairesi 11829 numaralı tezkireyle Genelkurmay Başkanlığı Talim ve Terbiye Dairesi tarafından "Orduda Spor Teşkilatı Kararnamesi" çıkarılmıştı. Kararname Mustafa Kemal Atatürk tarafından imzalanmıştı. Kararnamenin amacı, "Ordu mensuplarının spordan tamamıyla istifadelerini ve terhis olan efradın sporu kendi şehri mahiyyetinde de neşr ve tamim eylemelerini temin" etmekti. Ayrıca "binicilik, atçılık, uçuculuk (paraşüt), kızakçılık (kayak) ve eskrim gibi askerlik için lazım idmanların hem askere alınarak mukannen (planlı) hizmetinden sonra terhis olunan efrad-ı millet vasıtasıyla halk arasında imkân-ı tatbiki ihzar etmek gayesiyle orduda spor teşkilatı vücuda getirilmesi" hedeflenmişti. Kararnameye göre orduda spor işlerinden Genelkurmay Talim ve Terbiye Dairesi sorumlu olacaktı. Daire gerekirse dışarıdan uzman getirebilecekti. Her kolordu ve tümende spor işleriyle ilgilenen "idman birliği" teşkil edilecekti. Birliklerin başkanı, Kolordu Komutanı ve Tümen Komutanı idi. Alay, okul ve talimgâhlardan daha küçük birlikler, "İdman Yurdu (spor kulübü)" teşkil edemeyecekti. Sivil spor teşkilatının olmadığı yerlerde idman yurdu başkanının izniyle sivil sporculardan uygun görülenler askerî idman yurduna alınabilecekti. Ordu idman teşkilatında idare açısından bir engel olmadığı takdirde her yıl haziran ayının ilk haftasında çeşitli spor dallarına ait olmak üzere ordu birlikleri arasında yarışmalar icra edilecekti[9].

1927-1928 yıllarında ise Ankara Etlik'te Ordu Beden Terbiye Mektebi açıldı. Mektep açıldıktan sonra öğretmen subaylar yetiştirilmek üzere Almanya Beden Terbiye Mektebi'ne gönderilmişti[10].

Sivil cenahta ise 1922'de Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı (Türk Spor Kurumu) kurulmuştu[11]. Kurulduğu zaman 14 spor kulübü, bu teşkilata bağlanmıştı. 1923'te 827, 1927'de 6.930, 1933'te 10.450 ve 1938'de 27.631 sporcu, kuruma kayıt olmuştu. Üye olan kulüp sayısı ise 1938 itibariyle 442 idi[12]. 1923'te Birinci Heyet-i İlmiyye toplanmış ve burada "Terbiye-i Bedeniye Darülmuallimin'in" açılması tartışılmıştı. 1925'te ise Terbiye-i Bedeniye Encümeni toplanmıştı. Ayrıca 1930'da Ankara'da Yüksek Beden

9 *Orduda Spor Teşkilatı Kararnamesi, Türkiye Cumhuriyeti Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyaseti Talim ve Terbiye Dairesi*, Matbaa-i Askeriyye, İstanbul 1341, 1925, s. 1-3.

10 Cemil Taner, "Orduda Spor", *Askerî Mecmua*, C 10, S. 115, 1 Ocak 1938, s. 1164.

11 Ayrıntılı bilgi için bk. Fevzi Çakmak, "Türk İdman Cemiyetleri (Türk Spor Kurumu)", *Atatürk Ansiklopedisi*, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-idman-cemiyetleri-turk-spor-kurumu/, Erişim Tarihi: 13.03.2024.

12 Halit Özgüç, "Memleket Müdafaasında Sporun Kıymeti", *Askerî Mecmua*, C 57, S. 114, Eylül 1939, s. 833-834.

Terbiyesi Mektebi inşa edilmişti[13]. Sivil cenahta bunun gibi daha birçok gelişme sıralanabilir, ancak çalışmanın konusu bu değildir.

Çalışmada ülke savunmasında sporun önemi ele alınmıştır. Ancak burada şu konuya açıklık getirmek gerekmektedir. Orduda spor faaliyeti ile talim-terbiye (askerî eğitim ve öğretim) ayrı alanlardır. Mustafa Kemal Atatürk'e göre talim ve terbiye ile spor arasında şu fark vardı:

Birliğin ve beraberliğin var olması için talimlere başlamadan önce idman talimleri vasıtasıyla çeviklik, beden hâkimiyeti ve iyi bir duruş kazanılmalıdır. Buna göre disiplin açısından yapılacak talimlerin sporla ilgili olduğu hakkında bir fikir ortaya çıkar. Fakat bilinmelidir ki spor, askerî talim ve terbiyede başlı başına bir talim değildir; belki diğer talimlerin tamamlayıcısıdır. Gerçekten bazı anatomi uzmanları, sporun askerî talim ve terbiyede bir vazifesi olduğunu iddia ederler. Lakin yalnız yürüyüş ve atışların sporla ilişkili olduğu kabul edilebilirse de askerî talim ve terbiyedeki gayeye sporla ulaşılabileceği fikri, askerlerce kabul görmemektedir[14].

Çalışmada kullanılan kaynakların büyük çoğunluğunu çeşitli rütbedeki askerî personelin konu hakkında yazmış olduğu makaleler oluşturmaktadır. Bunların sayısı çok kısıtlıdır. Ancak ülke savunmasında sporun önemine vurgu yapacak niteliktedir. Çalışmada zamansal olarak 1930'lu yıllar seçilmiştir. Çünkü Türk İstiklal Harbi sonrası 1930 yılına kadar hem sivil kurumlar hem de askerî kurumlar için yeniden yapılanma dönemidir. Bundan dolayı sistem oturdukça ordunun manevra kabiliyeti artırılmaya başlanmıştır[15]. Bunun için de spor önemli bir vasıta olarak görülmüştür. Askerî süreli yayınlardan *Askerî Mecmua*'da 1930'lu yıllardan başlamak üzere "Orduda Spor" kısmı yer almıştır[16]. Kısımda çeşitli askerî birliklerde yapılan spor müsabakaları ve çeşitli branşlardaki spor dallarına dair haberler ve resimler bulunmaktadır. 1938'den sonra ise bu kısma rastlanmamaktadır.

13 Nejla Günay, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Beden Eğitiminin Gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 29, S. 85, Mart 2013, s. 78-81.

14 Mustafa Kemal Atatürk, *Talim ve Terbiye-i Askeriye Nokta-i Nazarlar*, ATASE Yayınları, Ankara 2011, s. 5.

15 1930'lu yıllarda sivil-askerî "beden eğitimi ve spor" hakkında neşredilmiş yayınlar için bakınız: Vedat Genç, Abdurrahman Kepoğlu ve Ahmet Nusret Bulgurcuoğlu, "Beden Eğitimi ve Spor Alanında Bir Bibliyografya (1923-1938)", *21.Yüzyıl Eğitim ve Toplum*, C 4, S. 10, Bahar 2015, s. 169-179.

16 Hamit Pehlivanlı, *Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Süreli Yayınları Makaleler Dizini*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1992, s. 99-100.

1. Sporun Askerî Eğitime Katkısı

Ordu İdman Talimnamesi'ne göre "jimnastik, spor ve oyunla; sağlık, kudret, yetenek ve dayanıklılık elde edilir ve çoğaltılır. Bundan dolayı idman talimleri, askerî eğitim için mutlaka gerekli olan bir esastır." Ordu, kendi çatısı altına girenleri sadece savaşa hazırlayan bir ocak değil, onların karakterini de terbiye etmeyi üzerine alan bir terbiye kurumudur. Sıkı disiplinli ve kısa vakitlerde askerî talimler ve hareketler sırasında çeşitli olan insan karakteri kendisini olduğu gibi gösterecek; kimliğini ortaya çıkaracak müsait bir fırsat bulamaz, bunun için en uygun fırsat oyun ve spor saatleridir. Bu saatler sırasında insan vücudunun kabiliyetini, kusurlarını, eksiklerini meydana koyduğu gibi ruhi vasıflarını, noksanlarını, kısacası karakterini meydana koyar ve komutanı, bunları öğrenmek ve düzleterek terbiye etme fırsatını yakalar. Vücudun yetenekleri ile ruhi kabiliyetin birbiriyle ilgisi vardır. Çoğunlukla vücut dengesi olan insanlarda akıl ve ruh dengesi de oldukça yerinde olduğu tecrübelerle sabittir. Yöntemine göre yapılan beden hareketleri ve usulüne uygun yapılan oyun ve spor hareketleriyle çevikleşmiş olan asker, yılmadan ve canını esirgemeden iş görme hassasiyeti kazanır. Bu hassasiyeti kazanan asker, zorluk ve yoksunluktan sonra da cesaret ve gayretini, düşünüp çabuk karar verme kabiliyetini muhafaza eder. Aynı zamanda orduda oyun ve spor hareketleri birlikte bir neşe ve müsabaka duygusu uyandırmaktadır. Neşe ve müsabaka duygusu her türlü gelişimin ve ilerlemenin ilk evresidir. Müsabakada kendine güvenme ve kendiliğinden çalışma artar, son kuvveti meydana çıkarmaya ve muhariplik fikri beslemeye ve güçlü azme alışılır. Spor ve müsabakalarla kazanılan başarılar, kıta arkadaşlığını ve fikir birliğini artırmaktadır. Eğitim ve öğretimde amaç, bedenin mükemmel bir hale getirilmesi, bireyin güç ve yeteneği dâhilinde en yüksek derecede yapabilme gücü neden ibaret ise onu yapabilmek için yetiştirilmesidir[17]. Böylece silah altına alınmış her ferdin spor seviyesini yükselterek askerler arasında rekortmenler çıkarılabilir ya da futbol takımı kurulabilir, boksörler veya güreşçiler yetişebilir[18].

1930'lu yıllarda Avrupa'da özellikle Almanya'da ülke savunmasında sporun önemi gözetilerek buna göre okullarda spor faaliyetlerine yönelik teşkilatlar askerî bir mahiyet kazanmıştı. Almanya Başbakanı Adolf Hitler[19], "Devletin

17 Taner, agm., s. 1161-1164.

18 Celalettin Bedi, "Orduda Spor: Zaferin Amillerinden Spor", *Askerî Mecmua*, C 50, S. 86, Eylül 1932, s. 483.

19 Halit Özgüç, "Memleket Müdafaasında Sporun Kıymeti", *Askerî Mecmua*, C 57, S. 114, Eylül 1939, s. 830.

birinci vazifesi, halk çocuklarının bedeni gelişimine dikkat etmektir. Nasyonel sosyalist devletin ilk işi kafalarına tıka basa ilmi bilgiler doldurmaktan ziyade gençleri güzel, mütenasip, sağlam, çevik ve mahrumiyete katlanmasını bilir bir hale koymaktır. Bedenen tereddiye uğramış (soysuzlaşmış) bir nesilde dehanın yeri yoktur" diyerek sporun önemini ortaya koymaktaydı. Buna göre 1936'da ders programlarında beden terbiyesi (beden eğitimi) önem verilen derslerden biri oldu. İlkokulda altı yaşından itibaren haftanın üç günü, birer saat jimnastik, cumartesi günleri öğleden sonra yarım gün açık havada oyun, arazi gezmeleri ile basit askerî bilgiler verilirdi. İlkokul öğrencisi, kısa pantolon, hâkî elbise giyer ve sırt çantası taşırdı. Ortaokul ve lise de aynı şekilde eğitim verilir, üniversite de ise öğrenciler, beden eğitimi sınavından başarılı olmak zorunda bırakılırdı. Yoksa eğitime devam edemezlerdi. Okul dışında ise altı yaşından itibaren askerlik çağına kadar öğrenci, Hitler Gençlik Teşkilatı'na giderdi. Bunların dışında hava, kara ve deniz ordularına mahsus birer askerî okul vardı. Buralarda taburlara spor subayı, bölüklere spor erbaşı yetiştirilirdi. Alman spor ve gençlik teşkilatının amacının doğrudan doğruya harbe hazırlanmak olduğu anlaşılmaktadır. İtalya'da ise Gençlik Teşkilatı, 1929 yılında lağvedildi, Liktör İtalyan Gençliği adıyla Faşist Teşkilatına bağlandı. Teşkilat merkez teşkilatı olduğu gibi taşralarda da bulunmaktaydı. Teşkilattaki 6 ila 21 yaş arasındaki çocuk ve gençler, yaşlarına göre sınıflandırıldı. Örneğin 6 ila 8 yaş arası kız çocuklarına kurt çocuğu, 8 ila 11 yaş balilla, 11 ila 13 yaş arasına tüfekli balilla denilmekteydi. Yeni Gençlik Teşkilatı'nın vasıfları; itaat, muhariplik ve inanıcılıktı (?). Komutanlığın görevi ise gençliğe ruhsal, bedensel ve askerî terbiyeyi kazandırmaktı. Bu suretle gençlik, ordu mensupları gibi yetiştirilirdi. Yunanistan'da ise Milli Talim ve Terbiye Müdürlüğü doğrudan doğruya Millî Savunma Bakanlığı'nın bir birimi idi. Müdürlüğün görevleri arasında okullarda beden eğitimini tesis etmek, sivil ve asker jimnastik öğretmenler yetiştirmek, bunları teftiş etmek, ordu ve idman kurumlarına talimatname, talimname ve programlar hazırlamak gibi çeşitli görevleri vardı[20].

1930'lu yıllarda Türkiye, inkılaplarla birlikte topyekûn bir kalkınma dönemi yaşıyordu. İnkılaplar uygulanmaktaydı ancak müspet sonuçlara ulaşılması zaman almıştı. Bundan dolayı silahaltına alınan bir ferde, önce okuma-yazma, hesap ve ülkenin durumu, askerî eğitimle birlikte öğretiliyordu. Şayet bu eğitimi almayan bir piyade mesafesini, topçu nişangâhını hesap edemeyebilirdi. Dolayısıyla çağdaş ülkelerde silahaltına alınan fert, doğrudan

20 Özgüç, agm., s. 831-834.

askerî eğitime tabi tutulurken Türkiye'de bunun için aynı anda iki koldan eğitim verilmek zorunda kalınıyordu. Bundan dolayı mümkün olduğunca vakit boş geçirilmiyordu. Askerî eğitim programlarında birçok saat spora tahsis edilmiş durumdaydı. Lakin istenildiği gibi istifade edilemiyordu. Bunun iki sebebi vardı. Birincisi sporun hedefinin ne olduğunun açıkça bilinmemesi, ikincisi ise bu hedefe ulaşmak için gerekli teknik bilginin noksanlığı idi[21]. Almanya ve İtalya örneğinde olduğu gibi beden tebiyesi, askerliğe gelmeden çok önce çocukluk çağlarında başlamalıydı. Yoksa askerlikte verilecek olan askerî eğitim ve öğretim, maksadına ulaşmazdı[22].

2. 1930'lu Yıllarda Askerî Okullarda Spor Faaliyetleri

1930'lu yıllarda Türk ordusunda başta binicilik, atletizm, yüzme, dağ sporu, eskrim, futbol, voleybol gibi spor dallarının yoğun olarak icra edilmekteydi. Hatta harp sporu olarak görülen pentatlonun (Beşsavaş sporu) da askerî okullarda teşvik edilmesi tartışılan konular arasındaydı[23].

1930/31 eğitim-öğretim döneminde Askerî Liseler Müfettişliği'ne bağlı Askerî Okullar arasında futbol maçları yapılmıştır. İstanbul Halıcıoğlu, Kuleli, Maltepe Askerî Deniz Lisesi, İstanbul Gedikli Küçük Zabit ve Askerî Sanayi Okulları arasında yapılan futbol maçları, 23 Ocak–24 Nisan 1931 tarihleri arasında Üsküdar'daki Selimiye Kışlası'nda 1'inci Tümen sahasında icra edilmişti. Futbol maçları, bütün okul takımlarının ikişer defa karşılaşması suretiyle halk ve öğrenciler huzurunda yapılmıştı. Birinci devre maçlarında Kuleli ve Halıcıoğlu takımı başarı göstermişti. Halıcıoğlu, Kuleli ile 1-1 berabere kalmış, Deniz Lisesi'ni 1-6, Maltepe Lisesi'ni 1-5, Askerî Sanayi Okulu'nu 1-7 ve Gedikli Okulu'nu 1-6 mağlup etmişti. Neticede Halıcıoğlu, beş gole karşılık 25 gol atarak başarılı olmuştu. Kuleli takımı ise Deniz Lisesi'ni 0-3, Maltepe Lisesi'ni 1-4, Askerî Sanayi Okulu'nu 1-5 ve Gedikli

21 Bedi, agm., s. 484-485.

22 Kazım Atok, "Orduda Beden Terbiyesi", Askerî Mecmua, S. 129, Haziran 1943, s. 221.

23 Kurmay Binbaşı Asım Eren'e göre Beşsavaş (Pentatlon, Beşli) tam bir harp sporudur. Bu tezini şu sözlerle desteklemektedir: "Beşsavaşta harbin her isteği toplanmıştır. Binicilik, kılıçla dürtüş mübarezesi (mücadele, dövüş), tabanca atışı, yüzmek ve arazide uzun koşu. Muharebe meydanında bir asker bir emir veya raporu ulaştırma görevini yaparken atı vuruluyor, yabancı bir ata rastlıyor ve onunla engeller aşarak 5 km koşuyor, bu at da vuruluyor ve yerde bir düşman erini kılıçla mübareze ederek yere seriyor, başka bir düşman askerini tabancası ile uzun bir boğuşma sonunda vuruyor, önüne gelen 300 metrelik bir suyu yüzerek geçiyor ve daha dört km yaya koştuktan sonra hedefine varabiliyor". Asım Eren, "Ordu ve Spor; Harp Sporu: Beşsavaş", *Askerî Mecmua*, S. 111, Birincikanun 1938, s. 1124.

Okulu'nu 1-4 mağlup ederek dört gole karşılık yedi gol atarak ikinci olmuştu. Askerî Liseler Müfettişliği tarafından düzenlenen futbol maçlarında Kuleli Askerî Lisesi birinci, Halıcıoğlu takımı ise ikinci olmuştu. 24 Nisan 1931'de Kuleli Askerî Lisesi'ne törenle kupa verilmişti. Diğer okul takımlarının başarılı olamamasının nedenleri ise şu şekilde sıralanmıştır:

1. Deniz Lisesi; takım oyuncularının bir arada çok fazla oynamamaları (kaynaşamama) ve takımın daima değişmesinden dolayı başarı gösterememişlerdi. Böyle olmakla beraber Halıcıoğlu ve Kuleli haricindeki takımları mağlup etmiştir.

2. Maltepe Askerî Lisesi; çoğunluğu küçük oyunculardan mürekkepti. Okullarında egzersiz yapacakları saha olmamasından dolayı kabiliyetlerini sergileyememişlerdi. Vücutsuzluklarından dolayı maçlarda gol adetleri azdı ve dördüncü olmuşlardı.

3. Askerî Sanayi Okulu; takımı genç ve çok azimli olmakla birlikte birinci devrede pek çalışmadığından kaybetmiş ve beşinci olmuştu.

4. Gedikli Küçük Zabit Okulu; öğrencilerin çeşitli okullardan gelmesi ve okulda çok az kalarak kıtaata sevk edilmeleri oyuncuların birbiriyle tamamen kaynaşmalarına engel olmuştu. Egzersiz ve sahalarının da olmaması kabiliyetlerini azaltmıştı[24].

Görüldüğü üzere futbol müsabakasında yetenek yanında okuldaki maddi imkânlarında başarı üzerinde etkileri vardı. Bundan dolayı Kuleli Askerî Lisesi'nin diğer okullara göre maddi imkânlarının fazla olması, müsabakayı kazanmalarına yardımcı olmuştur denilebilir.

24 "Orduda Spor; Askerî Liseler Müfettişliği Emrinde Bulunan Askerî Mektepler Arasında 930-931 Ders Senesi Zarfında İcra Edilen Futbol Maçları", *Askerî Mecmua*, S. 82, Teşrinievvel 1931, s. 41-43.

Resim 1: Kuleli Askerî Lisesi Futbol Takımı

Aynı eğitim-öğretim döneminde (1930-1931) Harbiye Mektebi'nde de müsabakalar yapılmıştır. Harbiye Mektebi'nde yetiştirilen güreşçi Münir Efendi, Yunan Millî Takımından Papazakis ile yaptığı güreşte başarılı olmuştu[25].

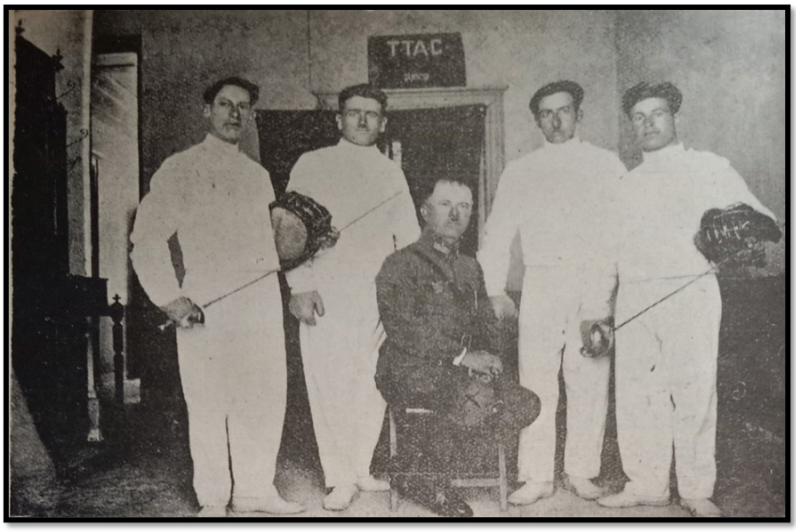
Sporun nev'i	Birinci gelenlerin ismi	İkinci gelenlerin ismi	Birincinin derecesi
400 metre	Nihat Efendi	Cahit Efendi	$\frac{5}{4}$ 11 saniye
400 »	Sedat »	Nuri »	54 saniye
800 »	Reşit »	Sadi »	2,40 dakika
110 manialı	Tevfik »	Şadan »	23 saniye
Tek adım	H. Cahit »	Şevket »	6,43 metre
Üçadım	H. Cahit »	Kasım »	12,80 metre
Yüksek atlama	Tevfik »	H. Cahit »	1,60 metre
Sırıkla yüksek atlama	Nazmi »	Ragıp »	3 metre
Disk	Mazlum »	Emin »	32 metre
Cirit	Emin »	Reşit »	43 metre
Gülle	Mazlum »	Bekir »	10,70 metre

Tablo 2: Harbiye Mektebi'nde birinci ve ikinci gelen sporcuların listesi

25 "Orduda Spor; Harbiye Mektebinde Spor Faaliyetleri", *Askerî Mecmua*, S. 81, Temmuz 1931, s. 31-32.

1930 yılında Deniz Lisesi'nde 400 metre yüzme yarışması yapılmıştı. Bu yarışmada birinci ve ikinci Deniz Lisesi'nden üçüncü ise Gedikli okulundan çıkmıştı[26].

Askerî okulların yanı sıra çeşitli birlikler arasında da spor müsabakaları yapılmaktaydı. Örneğin İzmir'de Müstahkem Mevki Komutanlığı'nda ki spor kulübünde futbol, voleybol ve sağlık topu egzersiz ve yarışları yapmıştı. Subaylar arasında özellikle eskrim sporu dikkat çekmekteydi. Komutanlıkta her yıl yüzme, dalma ve ördek kapma yarışları yapılmaktaydı. 1931 yılında yapılan atletizm yarışmasında İstanbullu Tevfik, ciridi 38 metreye, İzmirli Akifoğlu Mehmet gülleyi 16 metreye atarak yeni bir rekor kırmışlardı[27].

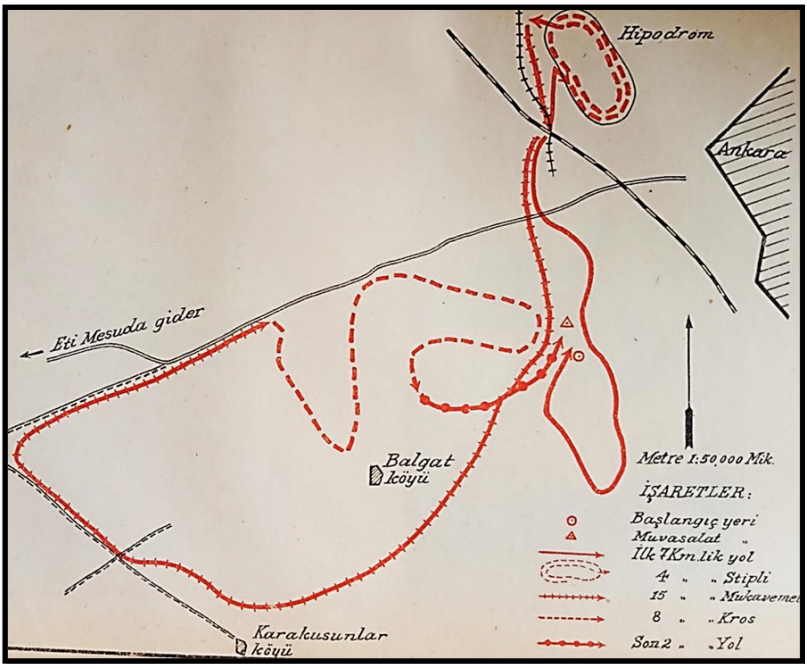
Resim 2: İzmir Müstahkem Mevki Komutanlığı eskirim takımı.

1937 yılında Ankara'da Ordu Atı Genel Müsabakası yapılmıştı. Yarışmanın amacı, çalıştırılan atlarla engel atlama şekil ve mükemmeliyetini kıtalardan gelen subaylara göstermek ve bu atların uluslararası yarışmalardan sonra da devam eden çalışmalarla bu hususta gelişimlerini sergilemekti. 8 Kasım 1937'de başlayan yarışmada ilk gün at terbiyesi, ikinci gün 36 km'lik engelli arazide mukavemet binişi, üçüncü gün ise engel atlama yarışları yapılmıştı. Yarışmaya çeşitli kolordulardan 16 subay katılmıştı. Yarışmaya

26 "Orduda Spor; Deniz Spor ve Oyunları", *Askerî Mecmua*, S. 85, Haziran 1932, s. 249.

27 "İzmir Müstahkem Mevkiinde Spor Faaliyeti", *Askerî Mecmua*, S. 83, Kanunuevvel 1931, s. 15.

katılan subaylar, bindikleri atlara göre yerli ve yabancı ırk binekli olarak iki kategoriye ayrılmışlardı. İlk gün at terbiyesi yarışmasında 20x60 ebadında bir manej (atların eğitildiği alan) içinde yapılmış, burada 13 dakikalık bir süre içinde 36 çeşit hareketler aranmıştı. İkinci günü, mukavemet binişinde süvariler, 36 km'lik bir yol takip etmişti. Arazi beş parçaya ayrılmıştı. Bunlardan yedi km'lik yol; 30 dk. 10 saniye, dört km stipli; yedi dk. üç saniye, 15 km'lik yol; bir saat üç dk. sekiz km'lik kros; 20 dk. iki km'lik yol ise altı dakikada kat edilmek üzere düzenlenmişti. Üçüncü günkü yarışmada ise 44x88 ebadında bir dikdörtgen içine yerleştirilmiş 12 engel, dakikada 375 metre hızla atlanmıştı. Bu engellerin yüksekliği bir metre ile 1.15 cm arasında değişik ve üç metrelik sulu bir hendekle çeşitlendirilmişti. "Ordu Atı Müsabakası" sonucunda her kategoriden birinci, ikinci, üçüncü olanlara madalya dağıtılmış ve birinci gelenlere de ayrıca kıta iftihar hediyesi olarak birer kupa verilmişti[28].

Kroki 1: 1937 Yılı Ordu Atı Genel Müsabakası Güzergahı

28 "Orduda Spor: 1937 Yılı Ordu Atı Genel Müsabakası", *Askerî Mecmua*, S. 109, Haziran 1938, 576-577.

Sonuç

Askerî tarih çalışan araştırmacılar, çok sık olarak talim ve terbiye terimi ile karşılaşabilmektedir. İlk başta terim kendi içinde bir hareketi barındırsa da esasen bu askerî kabiliyeti geliştirmek üzere yapılan hareketler topluluğunu ifade etmektedir. Spor ise bu hareketleri destekleyen veya tamamlayan ayrı bir alandır. Bunun içinde Mustafa Kemal Atatürk imzalı "Orduda Spor Teşkilatı Kararnamesi" çıkarılmış ve askerî birliklerdeki spor faaliyetleri bu kararname çerçevesinde yürütülmüştü. Görüldüğü üzere orduda spor faaliyetlerinin üst düzeyde ele alınmıştır. Ancak 1930'lu yıllarda orduda spor faaliyetlerinin uygulanabilmesi tahmin edildiğinden daha zordu. Zira askere alınan bir ferde önce okuma-yazma, hesap veya ülkenin vaziyeti hakkında bir eğitim verilir, diğer taraftan da spor faaliyetleri yapılmaya çalışılırdı. Esasen Türk ordusu içinde de topyekûn bir eğitim-öğretim faaliyeti yürütülmüştü.

Ülke savunması için askerî eğitim ve öğretim almış bir ferdin; sağlıklı, dayanıklı ve çevik bir şekilde kalması, çeşitli spor faaliyetleri ile sağlanabilirdi. Neticede bu özelliklerini devam ettiren fert, savaş sırasında herhangi bir zorluk çekmeyecektir. Türk ordusunda 1930'lu yıllarda özellikle binicilik, eskrim, yüzme, güreş, disk atma, cirit, gülle, koşu gibi spor dallarının öne çıktığı görülmektedir. Bunlar askerlik mesleğini destekleyen spor dalları idi. Bunların uygulanması için çeşitli müsabakalar yapılmış ve askerî personelin spora ilgisi teşvik edilmişti.

KAYNAKLAR

Atatürk, Mustafa Kemal, *Talim ve Terbiye-i Askeriye Nokta-i Nazarlar*, ATASE Yayınları, Ankara 2011.

Atok, Kazım, "Orduda Beden Terbiyesi", *Askerî Mecmua*, S. 129, Haziran 1943, s. 221-228.

Bedi, Celaleddin, "Orduda Spor: Zaferin Amillerinden Spor", *Askerî Mecmua*, C 50, S. 86, Eylül 1932, s. 483-492.

Cumhuriyetin 100.Yılında Millî Savunma Bakanlığı, Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2023.

Çakmak, Fevzi, "Türk İdman Cemiyetleri (Türk Spor Kurumu)", *Atatürk Ansiklopedisi*, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-idman-cemiyetleri-turk-spor-kurumu/, Erişim Tarihi: 13.03.2024.

Çaykıran, Güzin, "Türk İstiklal Harbi'nde Batı Cephesi'nde Bir İhtiyat Kuvveti: Meclis Muhafız Taburu (1920-1923)", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 71, Kasım 2022, s.105-23.

Çaykıran, Güzin, "Kanunlar Çerçevesinde Yüksek Askerî Şûra (YAŞ) (1925-2022)", *Demokrasi Platformu*, C 12, S. 39, 2023, s.146-168.

Çaykıran, Güzin, "Millî Mücadele Dönemi Türk Kara Ordusu", *Gençlerin Gözüyle Cumhuriyetin Yüzüncü Yılı*, ed. B.K.Yeşilbursa, Paradigma Akademi, Çanakkale 2023.

Eren, Asım, "Ordu ve Spor; Harp Sporu: Beşsavaş", *Askerî Mecmua*, S. 111, (Birincikanun 1938), s. 1123-1132.

Erkal, Şükrü, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi; Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Dönemi (23 Nisan 1920 – 29 Ekim 1923)*, C 4, Ks. 1, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1984.

Genç, Vedat, Abdurrahman Kepoğlu ve Ahmet Nusret Bulgurcuoğlu, "Beden Eğitimi ve Spor Alanında Bir Bibliyografya (1923-1938)", *21.Yüzyıl Eğitim ve Toplum*, C 4, S. 10, Bahar 2015, s. 165-180.

Günay, Nejla, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Beden Eğitiminin Gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 29, S. 85, Mart 2013, 72-100.

"İzmir Müstahkem Mevkiinde Spor Faaliyeti" *Askerî Mecmua*, S. 83, Kanunuevvel 1931, s. 15-16.

Orduda Spor Teşkilatı Kararnamesi, Türkiye Cumhuriyeti Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyaseti Talim ve Terbiye Dairesi, Matbaa-i Askeriyye, İstanbul H. 1341, 1925.

"Orduda Spor; Deniz Spor ve Oyunları", *Askerî Mecmua*, S. 85, Haziran 1932, s. 247-258.

"Orduda Spor; Harbiye Mektebinde Spor Faaliyetleri", *Askerî Mecmua*, S. 81, Temmuz 1931, s. 31-36.

"Orduda Spor; 1937 Yılı Ordu Atı Genel Müsabakası", *Askerî Mecmua*, S. 109, Haziran 1938, s. 578-577.

"Orduda Spor; Askerî Liseler Müfettişliği Emrinde Bulunan Askerî Mektepler Arasında 930-931 Ders Senesi Zarfında İcra Edilen Futbol Maçları", *Askerî Mecmua*, S. 82, Teşrinievvel 1931, s. 35-39.

Özel, Mehmet, *Türk Ordusu*, Ankara Ticaret Odası, Ankara 2000.

Özgüç, Halit, "Memleket Müdafaasında Sporun Kıymeti", *Askerî Mecmua*, C 57, S. 114, Eylül 1939, s. 827-835.

Pehlivanlı, Hamit, *Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Süreli Yayınları Makaleler Dizini*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1992.

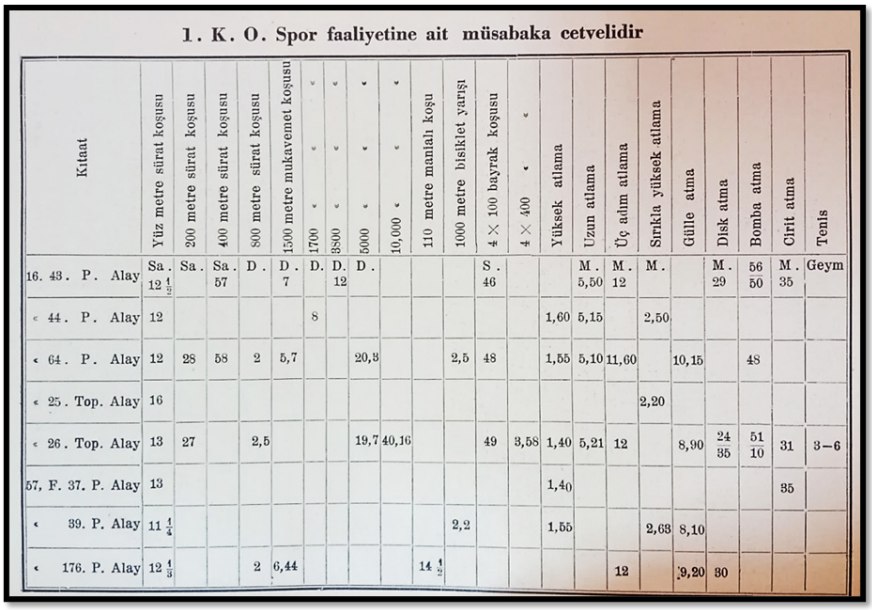
Resmî Gazete, "Kararname No. 10569", S. 2984, 22 Nisan 1935.

Taner, Cemil, "Ordu'da Spor", *Askerî Mecmua*, C 10, S. 115, 1 Ocak 1938, s. 1161-1164.

Tüzel, Abidin, *Türk İstiklal Harbi; İstiklal Harbi'nin Son Safhası*, C 2, Ks. 6, Kitap 4, Güngör Cebecioğlu, (Yay.Haz), Genelkurmay Basımevi, Ankara 1995.

EKLER

Ek-1

1. K. O. Spor faaliyetine ait müsabaka cetvelidir

Kıtaat	Yüz metre süratkoşusu	200 metre süratkoşusu	400 metre süratkoşusu	800 metre süratkoşusu	1500 metre mukavemetkoşusu	1700 »	3800 »	5000 »	10,000 »	110 metre manialıkoşu	1000 metre bisikletyarışı	4 × 100 bayrakkoşusu	4 × 400 »	Yüksekatlama	Uzunatlama	Üç adımatlama	Sırıklayüksekatlama	Güllеatma	Diskatma	Bombaatma	Cirit atma	Tenis
16. 43. P. Alay	Sa. 12 1/2	Sa.	Sa. 57	D.	D. 7	D.	D. 12	D.				S. 46			M. 5,50	M. 12	M.		M. 29	56 50	M. 35	Geym
« 44. P. Alay	12					8								1,60	5,15		2,50					
« 64. P. Alay	12	28	58	2	5,7			20,3			2,5	48		1,55	5,10	11,60		10,15		48		
« 25. Top. Alay	16																2,20					
« 26. Top. Alay	13	27		2,5				19,7	40,16			49	3,58	1,40	5,21	12		8,90	24 35	51 10	31	3—6
57, F. 37. P. Alay	13													1,40							35	
« 39. P. Alay	11 1/4										2,2			1,55			2,63	8,10				
« 176. P. Alay	12 1/3			2	6,44					14 1/2						12		9,20	30			

Kaynak: Bedi, agm., s. 484.

Millî Mücadele Günlerinde Ankara'da Spor

Mesut Çapa*

Giriş

Mustafa Kemal Paşa'nın 27 Aralık 1919 günü gelişinden itibaren Millî Mücadele'nin merkezi olan Ankara, aynı zamanda muhtelif spor etkinliklerinin yapıldığı dinamik bir şehir haline gelmiştir. 1920 yılından itibaren futbol ve at yarışları başta olmak üzere birçok spor faaliyetleri gittikçe artmaya başlamıştır. Ankara halkı kurtuluş mücadelesinin sıkıntılarını cephe gerisinde spor mücadeleleriyle adeta takviye etmeye çalışmıştır. Salih Bozok, "Türkiye'nin ölüm-kalım savaşı devam ederken Ankara'da çeşitli spor faaliyetleri, her gün biraz daha artıyordu. Bu da herhalde, ulusun moralini ayakta tutuyordu, sanırım."[1] demektedir.

Türkiye'de İsveç jimnastiğinin öncülüğünü yapan Selim Sırrı (Tarcan)[2], Cumhuriyet'in ilk yıllarında okutulan Beden Terbiyesi kitabında sporu, "vücudun kuvvetini çevikliğini idame eden, irade kudretini artıran şuurlu bir vasıta" olarak tanımlamıştır. Sporun temel karakterinin yarış ve müsabakaya dayandığını belirten Tarcan'a göre, "Spor ilerlemek, geçmek, muvaffak olmak arzusundan doğan şiddetli bir faaliyettir." Spor bir taraftan herkesin üstünde bir başarıya ulaşma hırsıyla duyguya, aynı zamanda başarmak için

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE, capa@ankara.edu.tr
https://orcid.org/0000-0003-1924-813X DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.611

1 Salih Bozok-Cemil S. Bozok, *Hep Atatürk'ün Yanında*, İstanbul 1985, s.84.

2 "Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra Harbiye Nezareti tarafından İsveç'te Stockholm'a spor eğitimi için gönderilen Selim Sırrı (Tarcan) Bey ise, aletsiz İsveç jimnastiği konusunda uzmanlaşmıştı. Türkiye'de aletli-aletsiz (Alman-İsveç) jimnastik konusunda yaşanan tartışmalar sonunda İsveç jimnastiği eğitimde yaygınlık kazanmıştır. İsveç'ten döndükten sonra İstanbul Erkek Öğretmen Okulu'na atanan Selim Sırrı, öğrencilerini İsveç jimnastiğine göre yetiştirmiştir. İsveç jimnastiğinin benimsenmesinde buradan mezun öğretmenlerin büyük etkisi olmuştur." Cem Atabeyoğlu, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Spor", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C 6, İstanbul 1985, s.1506-1507.

teknik mesai ve donanım gerektirdiği için akla ve mantığa dayanmaktadır. Spor, insanın bedenî, ahlaki ve fikrî vasıflarını yükselterek hayat mücadelesine hazırlanmasını sağlar. Spor cesareti artırarak insanın kendine güven duygusunu takviye eder. Tarcan'ın ifadesiyle, "Hayat daimî bir cidalden ibaret olduğundan içtimaî cidalde muvaffak olmak için bazen cüret bazen cesarete lüzum vardır. Cesaret nefse itimat ile mümkündür"[3]. Tarcan'ın spora bakış açısı, Millî Mücadele'nin merkezi olan Ankara'da spora verilen önemi anlamamızı kolaylaştırmaktadır.

Ankara'da futbol, at yarışları, cirit, jimnastik vb. gibi modern ve geleneksel muhtelif spor müsabakaları önem kazanmıştır. Bunların bir kısmının geçmişi 19.Yüzyılın sonlarıyla 20. Yüzyılın başlarına kadar gitmekteydi. Türkiye'de ilk defa 19. Yüzyıl sonlarında Bornova'da tütün tüccarı İngilizlerin oynadığı futbol, daha sonra İstanbul'da yaygınlaşarak futbol kulüpleri kurulmuştur. İstanbul'da futbol, İkinci Meşrutiyet'ten sonra geleneksel sporların yerini almaya başlamıştır. Moda'da, Kuşdili'nde İngilizlerin yaptıkları maçları seyreden Türk gençleri, ilk defa gördükleri bu cazip oyunu yavaş yavaş kendi aralarında da oynamaya başladılar. İngilizler örnek alınarak gruplar kurulmuş, ligler oluşturulmuş ve iddialı müsabakalar düzenlenmiştir[4]. İstanbul'da İkinci Meşrutiyet döneminde büyük rağbet gören futbol, Millî Mücadele döneminde Ankara ve Trabzon'da öğrenciler arasında oldukça yaygınlaşmıştır. 1910 yılında İstanbul'da Sultanahmet Sanat Mektebi öğrencilerinin kurduğu Altınörs Kulübü, Millî Mücadele yıllarında Ankara'da yaygınlaşan futbolun öncülüğünü yapmıştır. Altınörs Kulübü, yine aynı okul öğrencilerinin kurduğu Sanatkâran Gücü takımıyla birleşerek 1913'te Turan Sanatkâran Gücü adını almıştır. Kulübün üyeleri Millî Mücadele'ye katılmak üzere 1920 yılında Ankara'ya gelmişlerdir. Millî Mücadele günlerinde Sanatkâran Gücü'nün yanı sıra Talimgâh, Sultani (lise) ve Darülmuallimîn (Öğretmen okulu) öğrencileri tarafından kurulan futbol takımları Ankara'da spor hayatına önemli katkı sağlamışlardır[5].

Osmanlı'nın son döneminde futbolun yanı sıra at yarışları da rağbet görmeye başlamıştır. İkinci Meşrutiyet döneminde ilk defa İzmir'de başlatılan at yarışları, 1911 yılından itibaren İstanbul'da Veliefendi çayırında düzenlenmiştir. İstanbul'da 22 Mart 1913'te kurulan Sipahi Ocağı, atlı spor

3 Selim Sırrı, *Beden Terbiyesi*, İstanbul 1932, s. 150-151

4 Mesut Çapa, "Eğlence, Spor ve Boş Zaman Etkinlikleri", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü-Atatürk Dönemi*, C 1, Ankara 2009, s.357.

5 Atabeyoğlu, *age.,* s. 1502.

faaliyetlerinin yanı sıra at neslini ıslah etme çalışmalarını da başlatmıştır. Balkan Savaşı'ndan itibaren önemini kaybeden at yarışları, Millî Mücadele döneminde başta Ankara olmak üzere Anadolu'da tekrar rağbet görmeye başlamıştır[6]. Özkul'a göre, "At yarışları, geleneksel olarak belirlenmiş kurallar doğrultusunda atların sürati ve dayanıklılığını belirleme amacına yönelik olarak yapılan yarışlara denir. Türk halk kültüründe at yarışları kendi başlarına takvime bağlı olarak yapıldıkları gibi panayır, festival veya düğün gibi başka etkinliklerin bir parçası olarak da yapılmaktadır."[7] Ankara'da da ilkbahar ve sonbahar yarışlarının dışında muhtelif vesilelerle de at yarışları yapıldığı görülecektir.

Millî Mücadele öncesi İstanbul'da başlayan izcilik faaliyetleri, daha sonra Anadolu'ya da yayıldı. Merkezi İstanbul'da bulunan İzcilik Ocağı, 1922 yılı Mayıs'ında Mustafa Kemal Paşa'ya bağlılığını bildirdi. İstanbul izcileri İstanbul çevresinde ve Anadolu'da geziler düzenlediler. İlk gezilerini Tavşancıl, Hereke ve İzmit'e yapan izciler, ikinci gezilerini 1923 Temmuz sonlarında Ankara'ya düzenlediler. 28 saatlik bir tren yolculuğundan sonra sabah Ankara'ya vardıklarında Millet Bahçesine yerleştirildiler. Burada Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir ve Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey tarafından karşılandılar. Ertesi akşam Türk Ocağında düzenlenen müsamereye katıldılar [8].

Millî Mücadelenin merkezi olan Ankara, 1920 yılından itibaren başta futbol ve at yarışları olmak üzere birçok spor faaliyetine sahne olmuştur. Savaşın bütün şiddetiyle sürdüğü günlerde gençliğin spora ilgisi daha da artmıştır. Başta askeri öğrenciler olmak üzere bütün okullar spor faaliyetlerinde rol almışlardır. Yıldönümlerinde, şenliklerde İstasyon civarı ve Cebeci'de yapılan gösteriler halk tarafından ilgiyle takip edilmiştir. Ankara'da Talimgâh, Sultani, Sanatkâr Gücü ve İdman Yurdu futbol takımları cuma günleri düzenli müsabakalar yapmışlardır. 1920 yılı sonundan itibaren sonbahar ve ilkbahar at yarışları düzenlenerek savaş ortamında geleneksel sporlarımız yaşatılmaya çalışılmıştır.

1. Ankara'da At yarışları ve Cirit Oyunu

Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) ilk günlerinde Meclis başkanlık odasında milletvekilleriyle sohbet ederken, "sinirleri

6 Atabeyoğlu, *age.,* s.1511-1512.

7 Özkul Çobanoğlu, "Türk Halkbilimi Çalışmaları Kadrosuna Göre Atatürk Döneminde Araştırma Eğilimleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü Atatürk Dönemi*, C 3, Ankara 2009, s.1150.

8 Çapa, *age.,* s. 363.

kuvvetlendirmek, neşeyi yerine getirmek için biraz da musikiye, eğlenceye hoşça vakit geçirmeye ihtiyaç var" demiştir. Milletvekillerinden Emin Erkul Seyitoğlu'nun anılarına göre, "Meselâ bir hayvan koşusu olsun, tertip edemez miyiz?" diye sormuştu. Hüsrev Gerede'nin bu konuyla yakından ilgilenmesi sonucu, çok geçmeden Ankara'da Mustafa Kemal Paşa'nın huzurunda ilk at koşusu gerçekleştirilmiştir [9].

Mustafa Kemal Paşa'nın teşviki sonucu, "Hayvanat-ı feressiyenin (at, beygir hayvanları) ıslahı ve terakkisi" amacıyla 1 Ekim 1920 Cuma günü Ankara'da ilk defa at yarışları düzenlendi. Erkeklerin yanı sıra yarışı izlemeye gelen kadınlar için özel yerler ayrılmıştı. Yarışların son ve ikinci kısmı 8 Ekim Cuma günü yapılacaktı [10]. Ankara halkı İstasyon civarında yapılan yarışlara büyük ilgi gösteriyorlardı. Koşularda "birinci gelen Muhibler, Alçolar, Sabahlar alkışlanırken bahis-i müşterek oyuncularının gişelere tehacümü, civar köylerden koşuya gelen çiftçilerimize varıncaya kadar halkın yarışlara olan alâka ve merbutiyeti hakikaten görülecek bir manzara idi."[11]

Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde "Spor muharriri" imzasıyla yayınlanan bir yazıda, at yarışlarının daha düzenli bir hale getirilmesi için şu tavsiyelere yer verilmekteydi:

"Mevsim koşuları, müteakip cumalara tesadüf etmek üzere iki veya üç defa yapılmalıdır. Mükâfatlar yüksek olmalıdır. Hayvan sahiplerinin ve hayvanlarının, dışarıdan gelecek halkın iskân, iaşe ve memleketin hıfzıssıhhası nazar-ı dikkate alınmalı, şimendiferlerden koşu hayvanlarının naklinde mümkünse suhulet gösterilmeli, memleketin vesait-i münakale ve muhaberesi düşünülerek ilan-ı hususi (gazeteler, ajanslar, memurîn-i mülkiye, ahz-ı askerler, hayvan meraklısı tanınmış zevat vasıtasıyla) iyi tanzim olunmalıdır.

Yarışlar behemehâl bir programa tabi olmalı, bir tertip, intizam tahtında yapılmalıdır. (Bu hususta yarış mıntıkasında bulunan en yüksek askerî kumandanın ve mevcutsa süvari zabitanının kıymetdâr muavenetlerinden istifade edilmelidir.) Koşu meydanları şehre pek uzak olmamalıdır. Mevki-i askerî olan mahallerde yarışların askerî, sivil karışık olarak tertibi pekiyi olur."[12]

9 Atatürk XV. Ölüm Yılı Hâtırası, (Derleyen: Niyazi Ahmet Banoğlu), Ercan Matbaası, t.y., s.14-15.

10 "At yarışları", Hâkimiyet-i Milliye (HM), 5 Teşrin-i evvel 1920.

11 "At koşuları", HM, 9 Şubat 1921.

12 "At koşuları", HM, 9 Şubat 1921

At yarışı programları 1921 yılından itibaren İktisat Vekâleti'nin öncülüğünde hazırlanmıştır. Askerî ve sivil veterinerlerden oluşan bir heyet, 1921 Şubat ayının sonunda yaptığı toplantıda, koşu programlarının önemi ve tespiti konusunda müzakerede bulundu. Türkiye'nin her tarafında yapılacak koşularda standart programa uyulması için ilgili dairelere yazı gönderilmesi kararlaştırıldı [13]. Yarışların rağbet bulmasıyla aynı zamanda atların ıslahı ve çoğaltılması amaçlanıyordu.

At yarışlarından bir kısmı Himâye-i Etfâl (Çocuk Esirgeme) Cemiyeti yararına düzenlenmekteydi. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın himayesinde, 11 Kasım 1921 Cuma günü yapılan yarışları izlemek üzere çok sayıda halk toplanmıştı. O günkü ifadeyle, "koşuya ricalimizden çocuklarımıza kadar büyük bir kalabalık iştirak etmişti" Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Vekiller Heyeti Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa Müdafaa-i Milliye Vekili Refet (Bele) Paşalar, Azerbaycan elçisi Abilof ve Afganistan elçisi Ahmet Han ve İtalya Temsilcisi koşuları hakem heyetinin bulunduğu yerden takip etmişlerdir. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın ilk defa mareşal kıyafetiyle izlediği bu yarış esnasında, bir taraftan İsmail Zühtü Bey'in yönettiği bando tarafından "mutena havalar" çalınırken aynı zamanda fotoğraflar çekiliyordu[14].

Yedi atın katıldığı 1600 metre mesafeli başlangıç koşusunda Binbaşı Ferit Bey'in Mesut ismindeki yanık atı birinci, Adliye Vekili Refik (İnce) Bey'in Necla ismindeki doru atı ikinci, Muzaffer Bey'in Ceylan adındaki doru kısrağı üçüncü oldu. Taylara mahsus 1200 metrelik koşuya kayıtlı üç hayvandan ikisi katıldı. Rauf Bey'in üç yaşındaki Şahin isimli demirkırı tayı birinci oldu. Yerli hayvana mahsus 3000 metrelik koşuya 9 hayvan katıldı. 1920 yılında birinci gelen Mamiz adlı kırat bunlar arasındaydı. Birinciliği Hacızade Hüseyin Ağanın Tarih adlı doru atı, ikinciliği teğmen (mülazım) Halil Fevzi Efendinin Yaşar adlı doru atı, üçüncülüğü Said Beyin Mamiz'i kazandı. Arap at ve kısraklara mahsus 3000 metrelik ve en yüksek ödüllü olan koşuya 6 hayvan katıldı. Bunlar arasında Kayseri'den gelen Binbaşı Haydar Bey'in 1920 yılında yapılan koşularda birinciliği kazanan Muhib'i ile baytar binbaşısı Selim Bey'in Ferhan adlı ve Sipahi Ocağı'nın usta binicilerinden Abdullah'ın bindiği doru aygırı dikkati çekiyordu. Rüsumat Müdürü İhsan Bey'in 1920'de ikinciliği kazanan Tarsus'u da bunlar arasındaydı. Yarış sonunda Ferhan birinci, Muhib ikinci, Tarsus üçüncü oldu. Koşu sonunda Gazi Mustafa Kemal Paşa ve refakatindekiler aşağı inerek ortaya konulan

13 "At koşuları", HM, 26 Şubat 1921.

14 Anadolu Hediyesi, No. 4, İstanbul 1921, s.10

masanın etrafında toplandılar. Hüsrev Bey tarafından isimleri okunan yarışmacılara ödülleri dağıtıldı [15] .

Önceden kararlaştırılan bazı yarışların maddi imkânsızlıklar sebebiyle ertelendiği görülmektedir. Ankara Vilayeti adına 29 Nisan 1921 tarihinde yapılacağı duyurulan at yarışları, gerekli levazım ve tribünlerin inşaatının o güne kadar hazırlanması mümkün görülmediğinden sonbahara ertelenmişti [16].

At yarışı programları basın yoluyla halka önceden duyuruluyordu [17]. Himâye-i Etfâl Cemiyeti menfaatine Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın fahri himayesinde ilkbahar at koşularının 21 Nisan 1922 günü yapılması kararlaştırılmıştı. Yarış başlangıç, yerli, Arap, Müdafaa-i Milliye ve müsabaka olmak üzere beş aşamadan oluşmaktaydı. *Başlangıç* (Türkiye Ziraat Cemiyeti) koşusu 1600 metre, *Yerli hayvanlar koşusu* 2.000 metre, *Arap hayvanları koşusu* 3.000 metre, *Müdafaa-i Milliye* koşusu 2.000 metre, *Müsabaka koşusu* 2.000 metre mesafede yapılacaktı. Müsabaka yarışına dört yaşını tamamlamış ve daha ziyade bu yaşta bulunan her nevi at, kısrak, iğdişler katılabilecekti. Bu koşuya Ankara'da 1 Ekim 1920 yılından itibaren yapılan koşularda birinci gelen hayvanlar cinslerine göre ikişer kilo almak şartıyla katılabileceklerdi. Birinciye iki yüz, ikinciye yetmiş lira ödül verilecekti [18].

Ankara'da 21 Nisan 1922 günü yapılan at yarışlarında Hakem Heyeti, Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım (Özalp) Paşa, İzmir Milletvekili Refet Paşa, milletvekillerinden Hüsrev Bey ve Emir Paşa, Veteriner İşleri Başkanı miralay Nafiz Bey, Türkiye Ziraat Cemiyeti'nden Aziz Fikret Bey'den oluşmaktaydı. Komiser heyetinde ise Edirne Milletvekili Faik Bey, Saruhan Milletvekili İbrahim Süreyya Bey, süvari yüzbaşılarından Haşim Bey bulunuyordu. 21 Nisan Cuma günü, "Havanın bozuk olmasına rağmen kadın ve erkek pek çok seyirci koşu mahalline şitap etmişlerdi". Başlangıç (Ziraat Cemiyetinin) koşusuna muhtelif cinslerden 12 hayvan katıldı. Mustafa Bey'in Ceylan adlı kısrağı birinci, Sebastiyanof yoldaşın Tufan adlı atı ikinci, Musa Bey'in Muhak adındaki kıratı üçüncü geldi. Yerli hayvanlar koşusunda Hulusi Bey'in Tayyar adlı atı birinci, Haymanalı Hüseyin Ağanın yine Tayyar adındaki don kıratı ikinci geldi. Arap hayvanları koşusunda Selim Bey'in Ferhat adlı atı birinci, Ali Galip Bey'in Celfe adındaki atı ikinci, İsmail Hakkı Bey'in İzmir

15 "At koşuları", HM, 13 Kasım 1921.

16 "At koşuları", HM, 31 Mart 1921.

17 "At koşusu", HM, 28 Mart 1922.

18 "Bugünkü koşu", HM, 21 Nisan 1922.

adındaki kısrağı üçüncü geldi. Müdafaa-i Milliye koşusunda Hasan Tahsin Bey'in Ceylan adlı kısrağı birinci, Saffet Bey'in Çakal adlı atı ikinci, Sadık Bey'in Mesut adlı melez atı da üçüncü gelmiştir. Müsabaka koşusunda ise Binbaşı Selim Bey'in Ferhani adlı atı birinci geldi [19].

23 Nisan 1922 günü millî bayram münasebetiyle Himâye-i Etfâl Cemiyeti yararına at yarışları ve rozet satışı yapıldı. İstasyonun arkasında yapılan at yarışlarına TBMM Başkanı ve Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa ile Meclis İkinci Başkanı Rauf Bey, Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım (Özalp) Paşa, Dâhiliye Vekili Fethi (Okyar), Adliye Vekili Refik Şevket, Hariciye Vekili Yusuf Kemal (Tengirşek), birçok milletvekili, Rus Elçisi Aralof, Afganistan elçisi Sultan Ahmet Han ve Azerbaycan Elçisi İbrahim Abilof, öğrenciler, askerler ve halk katılmışlardı[20]. Himâye-i Etfâl Cemiyeti'ne at yarışlarından 500 lira, rozet satışlarından ise 197 lira, 29 kuruş, 10 para gelir sağlanmıştı [21].

Ankara'da at yarışları bir süre sonra Sipahi Ocağı tarafından organize edilmeye başlandı. Sipahi Ocağı'nın 1 Haziran 1922 günü Tabakhane Mahallesindeki açılışına Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım Bey'le Dâhiliye Vekili Fethi Bey, İktisat Vekili Hasan Beylerle bazı milletvekilleri, Sipahi Ocağı Başkanı Hulusi Bey'le gazeteciler ve bazı davetliler katıldı. Kazım Paşa, Türkiye'de at cinsinin ıslahında Sipahi Ocağı'na büyük görev düştüğünü söyledi[22]. Sipahi Ocağı'nın hazırladığı programa göre, 1922 yılı sonbahar at koşularının birincisi 15 Eylül, ikincisi 22 Eylül, üçüncüsü de 29 Eylül Cuma günleri yapılacaktı. Yarışlarda ilk üç dereceye girenlere Sipahi Ocağı tarafından birer takdirname verilecekti. Sipahi Ocağı talimatnamesine göre, "Binicilerin alamât-ı farikası olmak üzere muhtelif renkte binici elbisesi giymeleri veya biniş çizmesi tedarik olunamadığı halde hiç olmazsa uzun spor çorabı giymiş bulunmaları mecburidir. Bu kıyafete riayet etmeyen binici yarışa" katılamayacaktı [23]. TBMM Başkan Vekili Adnan (Adıvar) Bey ile Talimgâh Müdürü Cemal Bey, 22 Eylül 1922 Cuma günü yapılan yarışları birlikte izlediler[24].

19 "Cuma günkü yarışlar", HM, 25 Nisan 1922.

20 "Dünkü at koşusu", HM, 24 Nisan 1922.

21 "Himâye-i Etfâl'in ahalimize teşekkürü", HM, 27 Nisan 1922.

22 "Sipahi Ocağının resm-i küşâdı", HM, 16 Mayıs 1922. "Sipahi Ocağı", HM, 2 Haziran 1922.

23 "Sonbahar at koşuları", HM, 15 Eylül 1922.

24 "Cuma günkü at yarışı", HM, 24 Eylül 1922.

Ankara'da geleneksel atlı Türk sporlarından cirit oyunu da[25] rağbet görmekteydi. 25 Mart 1921 Cuma günü Cebeci'de düzenlenen cirit oyunu[26], Erzurum Müfrezesi subaylarından Ekrem ve Cemal Beylerin nezareti altında başladı. Ankaralı ve Erzurumlu elli atlının katıldığı cirit müsabakası berabere sonuçlanmışsa da "Erzurum Müfrezesi'ne mensup oyuncuların savletleri daha cesurane ve daha mahirane idi. Bilhassa al atına binen Cemal Bey'in çevirişleri değnek kullanmaktaki ihtisası seyircilerin nazarından kaçmıyordu."[27] 19 Mart 1922 Cuma günü Cebeci'de Ankara İdman Yurdu ile Sanatkâr Gücü takımları futbol oynarken aynı zamanda cirit müsabakaları yapılıyordu. Spor Muhabiri Azizzade'nin gözlemine göre, "Bilhassa bir zabit efendi cidden harikalar ibdâ' ediyor, attığı ciritlerde büyük bir isabet göstererek kendisine atılanları da ya eliyle daha isabet etmeden kapıp iade ediyor veyahut kendi ciridi ile çalıyordu."[28]

2. Ankara'da Futbol

Millî Mücadele günlerinde Ankara'da, 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgalinin ardından askeri öğrencilerin Anadolu'ya geçmeleri üzerine futbol hayatı canlanmaya başlamıştır. Sunûf-ı Muhtelife Zâbitân Namzetleri Talimgâhı'nın (Karma Subay Adayları Talimgâhı) açılışından önce Harbiye öğrencileri tarafından kurulan Yavuz Futbol Takımı, Ankaralı gençlerin kurduğu Yıldırım Kulübü'yle müsabaka yapıyordu. Temmuz 1920'de iki takım arasında yapılan maç Yavuz Futbol Takımının 3-1 galibiyetiyle sonuçlanmıştı. Daha sonra kurulun Talimgâh Takımı Ankara'da futbol hayatında önemli bir yere sahip oldu[29].

Talimgâh'la birlikte Ankara'nın ilk takımlarından olan Sanatkâran Gücü, İmalat-ı Harbiye'de çalışan gençlerden oluşmaktaydı. Daha sonra Ankara

25 "Cirit oyunları: Özel olarak eğitilmiş atlarla geleneksel olarak belirlenmiş kurallar doğrultusunda at binmiş iki takımın oynadıkları oyundur.", Çobanoğlu, *age.,* s.1150-1151.

26 "Cebeci'de futbol alanının uzağında bir alanda Ankaralı gençlerin cirit oyunları büyük rağbet görürdü. Ata yadigârı cirit her şeyden önce, çok iyi binicilik, cesaret ve büyük beceri isteyen bir oyundu. O zamanın Ankaralı gençleri bunu gerçekten güzel oynuyorlardı.", Bozok, *age*., s.84.

27 "Ankara'da cirit oyunu", HM, 27 Mart 1921.

28 "Cuma günkü müsabakalar", HM, 21 Mart 1922.

29 Mesut Çapa, "Millî Mücadele Günlerinde Ankara'da Subay Eğitimi: Sunûf-ı Muhtelife Zabitân Namzetleri Talimgâhı", *Asayiş'ten Cepheye: Millî Mücadele'de Jandarma*, (Editörler: İsmail Hakkı Demircioğlu-Yücel Yiğit vd.), Ankara 2022, s.431-456. Tanıl Bora, *Ankara Rüzgârı Gençlerbirliği Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İkinci basım, İstanbul 2019, s.7.

Lisesinde (Sultani) beden eğitimi öğretmeni yapmakta olan Altınordu futbolcularından Badi Ekrem Bey tarafından kurulan Sultani Takımı bunlara katıldı. Okul müdürü Münif Kemal (Ak) Bey'in spora ve futbola olan ilgisi liseli gençlerin futbola katılmalarını kolaylaştırmıştı [30]. Takım sayısının artmasıyla birlikte müsabakalar daha düzenli yapılmaya başlamış ve yeni futbolcular ortaya çıkmıştır. Salih Bozok'un ifadesiyle, "Talimgâh takımında o zaman şöhretli gençler vardı. Maçlar parasız seyredilirdi. Oldukça çok seyirci olurdu."[31]

Talimgâh'ın kuruluşunun ilk yıldönümü, 1 Temmuz 1921 günü İstasyon civarındaki meydanda muhtelif etkinliklerle kutlanacaktı. Tören alanında kadınlar için ayrı yer ayrılmıştı. Talimgâh futbol takımı Ankara İdman Yurdu ile müsabaka yapacaktı [32].

Ankara'da hava yağışlı gitmesi futbol müsabakalarının ertelenmesine sebep oluyordu. 1922 Şubat ayında havanın birkaç hafta bozuk gitmesi üzerine ertelenen Sultani-İdman Yurdu ve İdman Yurdu- Talimgâh futbol müsabakaları havanın müsait olması üzerine 24 Şubat Cuma günü öğleden sonra Cebeci'deki sahada yapıldı. İki binden fazla seyirci tarafından izlenen müsabakalar saat ikide Ankara İdman Yurdunun ikinci takımı ile Sultani arasında başladı. Golsüz berabere biten maçta Sultanilerin formalarının eksikliği dikkati çekmişti. Saat dörtte "büyük bir asabiyetle" başlayan Ankara İdman Yurdu-Talimgâh karşılaşması, İdman Yurdu'nun 5-0 galibiyetiyle sonuçlanmıştı. İdman Yurdu sahaya Kaleci Ekrem, Mennan, Feridun, Necmi, Abdurrahman, Seyfeddin, Yusuf, Kâmil, Nuri, Ferit, Faruk beylerle çıkmıştı. Talimgâh takımı ise kaleci İhsan, Hüseyin, Cemal, Ragıp, Lütfi, Tahir, İzzet, Kadri, Hıfzı, Avni ve Rıza beylerden oluşmaktaydı. Spor Muhabiri "Azizzade" maçla ilgili şu yorumda bulunmaktaydı:

"İdman Yurdu'nun galebesine başlıca sebep hiç şüphesiz tesanütü temin etmesi ve Nuri Kâmil beyleri muhacim hattına almasıdır. Talimgâh efendileri evvelki beraberliği maalesef temin edemiyordu. Bir iki münferit akında muhacim hattının muntazam hücumuyla olmadığından akim kaldı. İdman Yurdu umumiyetle iyi oynadı. Bilhassa Ekrem Bey gol olması muhtemel birkaç

30 Sultani futbol takımına ait 1922 yılına ait bir fotoğrafın altında şu isimlere sıralanmaktadır: "Mekteb-i Sultani futbol takımı: Mektebi Sultani Terbiye-i Bedeniye muallimi Ekrem Bey, Yusuf, Hamdi, Aziz, Ömer Mümtaz, Fuat, Alâeddin, Galip, Hacı Mehmet, Memduh, Galip Beyler.", Bora, *age*., s. 8

31 Bozok, *age*., s. 84.

32 "Talimgâh efendilerinin müsameresi", HM, 1 Temmuz 1921.

şutu büyük maharetle kurtararak iyi bir kaleci olduğunu ispat etti. Yusuf Bey de âtîde güzel bir futbolcu olacağını gösterdi. Talimgâhtan Avni, Hıfzı, Lütfi ve İzzet Beyler mükemmel oynadılar. Fakat dediğimiz gibi beraberlik olmadığından bir muvaffakiyet elde edemediler. Bilhassa kalecileri gayet fena oynadı. Üç gol sırf kalecinin hatası yüzünden oldu. Kemal Bey de hakemliği gayet mükemmel yaptı. Bilhassa her iki taraf da oyunun nihayetine kadar sporculuğun en mühim şartı olan nezahet ve nezaketi muhafaza ettiler."[33]

Ankara İdman Yurdu ile Sanatkâr Gücü takımları, 19 Mart 1922 Cuma günü Cebeci'de sahaya çıktılar. Havanın pekiyi olmamasına rağmen maçı izlemek üzere birçok seyirci toplanmıştı. Öğleden sonra saat dörtte başlayan maç Ankara İdman Yurdu'nun 2-0 galibiyetiyle neticelenmişti. Sanatkâr Gücü muntazam formalarla sahaya çıkarken Ankara İdman Yurdu'nun önceki maçlardaki gibi yine gayri muntazam formalarla, hatta bazılarının uzun pantolonla oyuna çıkmaları yadırganmıştı. Sultani ile Sanatkâr Gücü'nün ikinci takımı arasında yapılması kararlaştırılan maç Sultaninin teşkilâtsızlığı dolayısıyla yapılamamıştı. Spor muhabiri Azizzade, "Sultani öyle zan ederiz ki her zaman için hiç olmazsa ikinci derecede bir, iki tim çıkarabileceği gibi Ziraat ve Dârülmualliminle müştereken pek kuvvetli bir takım da meydana getirirler. Muhterem müdür beylerden bilhassa eski bir sporcu olan İdman Muallimi Süreyya Bey kardeşimizden bu teşkilatın bir an evvel meydana getirilmesini bekleriz."[34] diyordu.

Ankara'da iyi bir futbol sahası mevcut değildi. Futbol karşılaşmaları daha ziyade cuma günleri Cebeci'de yapılıyordu [35]. Cebeci'deki tarla sahipleri ekinlerinin çiğnenmesinden şikâyetle burada maç yapılmaması için müracaatta bulunmuşlardı. Hâkimiyet-i Milliye gazetesine göre, "futbol oynanan saha kaç senedir hiç ekilmediği halde sırf sporu menetmek gayesiyle yapılan bu müracaat" çok üzücüydü[36]. Belediye Meclisi toplantısında, Sanayi Mektebi'nin yanındaki metruk arazinin muayyen bir müddet için Himâye-i Etfâl Cemiyeti'ne verilmesi kararlaştı. Nafia Vekâleti ve belediyenin yardımıyla sahanın hazırlanmasına başlanmıştı[37]. Diğer yandan, İstasyon'un arkasındaki sahada da futbol karşılaşmaları yapılıyordu.

33 "Müsabakalar", HM, 27 Şubat 1922.

34 "Cuma günkü müsabakalar", HM, 21 Mart 1922.

35 "Cebeci çayırının bir kısmında her hafta muntazaman futbol maçları yapılırdı. Bozok, *age*., s.83.

36 HM, 21 Mart 1922.

37 "Cuma günkü müsabakalar", HM, 21 Mart 1922.

Vali Abdülkadir, 10 Mayıs 1922 günü İdman Yurdu Yönetim Kurulu toplantısına katılarak sporcuların görüş ve önerilerini almıştı. Ankara'da öncelikle bir spor sahasına ihtiyaç bulunuyordu. Spor meydanın mümkün olduğu kadar şehre yakın bir yerde seçilerek etrafının ağaçlarla donatılması gerekiyordu. Ayrıca, seyircilerin dinlenebilecekleri ve sporcuların maç öncesi hazırlıklarını yapabilecekleri bir bina inşa edilmeliydi. Azizzade'ye göre, TBMM ile İstasyon arasında caddenin sol tarafındaki tarla bunun için en uygun yerdi. Burası çok az masraf ve yardımla yirmi gün içinde spor sahasına dönüştürülebilirdi[38].

24 Mart 1922 Cuma günü Talimgâhla İdman Yurdu, Sultani ile Sanatkâr Gücü'nün ikinci takımı karşılaştılar. Sultani 2-0 sonuçla galip geldi. Talimgâh-İdman Yurdu maçını Hakem Kemal Bey yönetti. Talimgâh Takımı Kaleci Ekrem, Avni, Cemal, Meki, Hıfzı, Hüseyin, Rıza, Ziya Lütfi, İzzet ve Kadri Beylerden oluşuyordu. İdman Yurdu'nda ise kaleci Nusret, Osman Nuri, Ferit, Yusuf, Abdurrahman, Seyfeddin, Lütfi, Mennan, Kâmil, Faruk ve Ferit Beyler sahaya çıkıyordu[39].

Son haftaları yoğun müsabakalarla geçiren takımlar, martın son haftasını antrenmanlara ayırmışlardı. Azizzade, antrenmanlardaki karşılaşmalarla ilgili şu yorumda bulunuyordu:

"Bence bu haftaki egzersiz birçok müsabakalardan daha muntazam olmuştur. Filhakika galibiyet hırsı olmadığı için oyun her ne kadar heyecansız olmuş ise de muhacimlere muavin hatlarının yardımları daha bariz ve mükemmel idi. Bunun da başlıca sebebi hiç şüphesiz, müsabaka olmaması dolayısıyla, her oyuncunun gayet serbest oynayarak sayı yapmak değil, intizam ve beraberliği temine çalışmasıdır. Bilhassa bu oyunda müsabakalarda pek şiddetli olarak yapılmakta olan marka ve fauller görülmüyor. Hatalar nispeten pek az yapılıyordu. Ben oyuncularımızdan müsabakalarda dahi bu kadar nazik ve yekdiğerini ezip hırpalamadan oynamalarını rica ederim."[40]

38 "Şampiyonluk müsabakaları" HM, 16 Mayıs 1922. "Bunun için spor mahalli aranırken, yalnız topun seyrini temin edecek bir toprak, atlara biniş hareketini gösterecek bir arazi ve şöyle birkaç yüz kişiyi güneşten ve yağmurdan esirgeyecek iki tahta kulübe kâfi değildir. Yarış mahalli, bütün şehri, kendisine gelecek şeraiti, güzel bir manzarayı, vasi' bir ağaçlığı, ruhu okşayan incelikleri de ihtiva etmelidir. Onun için bu düşünce bugünün düşüncesi olarak değil, yarının inkişaf ve terakkisi olarak ele alınmalıdır." "Yarış meydanı", HM, 7 Mayıs 1922.

39 "Cuma günkü müsabakalar", HM, 27 Mart 1922.

40 "Cuma günkü futbol", HM, 4 Nisan 1922.

Ankara İdman Yurdu'nun, 1922 yılı Mart'ında Yönetim Kurulu ve tüzüğü yeniden belirlendi. Başkanlığa Fuat Bey, İkinci Başkanlığa Kemal Bey, genel Sekreterliğe İbrahim Turgut, doktor olarak Şahap Bey, Genel Kaptanlığa Osman Nuri, idare müdürlüğüne Ferit Faik Beyler seçildiler[41]. 23 Nisan 1922 günü Himâye-i Etfâl Cemiyeti yararına yapılan at yarışlarının sonunda Talimgâhla İdman Yurdu arasında yapılan maç berabere sonuçlandı[42].

Ankara İdman Birliği'nin kurulmasıyla[43] 1922 yılından itibaren futbol müsabakaları, Ankara İdman Birliği tarafından hazırlanan programlara göre yapılmaya başlandı. Birliğin amacı, nizamnamesinde belirtildiği üzere "futbol, koşu, hokey, boks, bisiklet, atlama ve sair atletik idmanların usul ve kavaidine tevfikan yapılmasını temin ve bu şubelerdeki birincileri tespit ederek yardıma muhtaç spor kulüpleriyle sporcuları himaye etmektir". Birlik, Mayıs-Haziran 1922 tarihleri arasında yapılacak olan futbol müsabakalarını şöyle belirlemişti[44]:

Birinci takımlar

12 Mayıs-2 Haziran: Talimgâh-Sanatkâr Gücü

19 Mayıs-9 Haziran: İdman Yurdu-Talimgâh

26 Mayıs-16 Haziran: Sanatkâr Gücü-İdman Yurdu

İkinci Takımlar:

12 Mayıs Talimgâh-Sultani

19 Mayıs: Sanatkâr Gücü- İdman Yurdu

26 Mayıs: Talimgâh-İdman Yurdu

2 Haziran: Sanatkâr Gücü-Sultani

9 Haziran: Talimgâh-Sanatkâr Gücü

16 Haziran: İdman Yurdu-Sultani.

Ankara İdman Birliği'nin hazırladığı futbol birinciliği müsabakalarına 12 Mayıs Cuma günü başlandı[45]. Ramazan münasebetiyle halkın katılımı

41 İdman Yurdu Heyet-i İdaresi, HM, 27 Mart 1922. "Sporcuların içtimâı", HM, 16 Mart 1922.

42 "Dünkü at koşusu", HM, 24 Nisan 1922.

43 "Ankara İdman Birliği", HM, 24 Nisan 1922. "İstifa", HM, 8 Haziran 1922.

44 "Ankara İdman Birliği", HM,10 Mayıs 1922.

45 Hâkimiyet-i Milliye'de yer alan bu haber dikkate alındığında, Ankara'da ilk resmî futbol karşılaşmasının, şu kaynakta belirtildiği gibi Ekim 1921 tarihinde başladığı iddiasının

azalmıştı. Önce, Sultani ile Talimgâh ikinci takımları sahaya çıktı. Hakem İdman Yurdu'ndan İbrahim Turgut Bey'di. Sultani takımının 3-0 galip geldiği maç, Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin spor muhabiri tarafından şöyle değerlendiriliyordu:

"Sultanilerin küçük ve nahif vücutlarına mukabil Talimgâh Takımı'nın geniş omuzları ve kavi vücutları ilk nazarda Talimgâhın galip geleceği ümidini hâsıl ediyordu. Hâlbuki hakemin ilk düdüğü ve Sultanilerin pek muntazam akınları bu zehabın pek yanlış olduğunu gösterdi. Sultani muhacim hattı soldan yaptığı muntazam akınlarıyla Talimgâh kalesini sıkıştırmağa başladılar. Talimgâhta ise iyi bir muavin hattı olmadığından kalecileri pek tehlikeli vaziyetler geçiriyordu. Nihayet soldan verilen bir pasla Celal Bey ilk golü yaptı. Bunu Lütfi Bey'in serbest vuruştan yaptığı ikinci gol takip etti. Birinci kısım bu veçhile bitti. İkinci kısımda Sultani bir gol daha yaparak sıfıra karşı üç golle galip geldi. Sultanilerin muhacim hattı iyi oynadı. Bilhassa Galip, Emin, Celal Beylerle Küçük Hüsrev beyin beraberliği pek hoştu. Muavin hatları muhacim hattına icap eden yardımı yapamıyordu. Yalnız Lütfi Bey biraz şahsî olmakla beraber büyük bir gayretle çok tehlikeli vaziyetleri kurtardı. Lütfi Bey çalımdan biraz vazgeçmiş görünüyor. İstikbalde iyi bir futbolcu olmağa namzet olan Galip ve Celal Beylere şahsî oynamamalarını tavsiye ederim. Talimgâh umumiyetle iyi oynayamadı. Bilhassa muavin hattıyla kaleci hiç oynayamadılar. Uzak mesafeden serbest vuruşla yapılan golden dolayı bir kaleci katiyen affedilemez. Talimgâhtan Tahir, Refik ve Kadri beyler iyi oynadılar."[46]

Bu maçın ardından Talimgâh ve Anadolu Sanatkâran Gücü birinci takımları oyuna başladılar. Sanatkâr Gücü'nün kadrosu kaleci Kadri, Rıfat, Vahi, Şaban, Hüseyin, Remzi, Şevki, Hüseyin, Galip, Nuri, Memduh, Kazım Beylerden oluşuyordu. Talimgâhta ise Kaleci Ekrem, Avni, Cemal, Hüseyin, Lütfi, Zeki, İzzet, Talat, Hıfzı, Ziya ve Rıza Beyler oynuyordu. Maçın hakemliğini İdman Yurdu'ndan Kâmil Bey yapıyordu. Birinci devrede gol heyecanı yaşanmadı. İkinci devreye daha muntazam bir oyunla başlayan Talimgâh, başarılı akınlar yapıyordu. İlk yarıda epeyce yorulan Sanatkâran Gücü'nde savunma, "hemen hemen kaleci ile Remzi Bey'in üstünde toplanmıştı.

yanlış olduğu anlaşılmaktadır: "Ankara'da Futbol Birliği'nin 1921'de Ankara Ligi'ni oluşturma kararından sonra, Ankara'da ilk resmî futbol müsabakası 26 Ekim 1922'de oynandı. Bu müsabakaya çıkan Anadolu Sanatkârangücü ve Talimgahgücü takımları, 1923 Ağustos'unda birleşerek Anadolu-Turan Sanatkârangücü adını alacaktır.", Bora, *age*., s.7.

46 "Şampiyonluk müsabakaları", HM, 16 Mayıs 1922.

Top Güç kalesi önünden ayrılmıyor, bazen pek münferit olarak Talimgâh kalesine kadar sevk ediliyordu. En nihayet Talimgâh ilk golü yaptı." Oyun, Vahi Bey'in kendi kalesine attığı golle birlikte 2-0 Talimgâhın galibiyetiyle sonuçlandı. Sanatkâran Takımı'ndan Kadri, Nuri, Remzi, Memduh Beyler güzel oynadılar. Galip Bey yine biraz fazla çalım yapmaktaydı. Talimgâh'tan Hıfzı, Talat, Aziz, Cemal ve Lütfi Beyler güzel oynadılar[47].

Bu maçlar sonucunda Talimgâhla İdman Yurdu'nun finale kaldıkları anlaşılmaktadır. 17 Mayıs Cuma günü Talimgâh ile İdman Yurdu birinci takımları arasında yapılan maçta Talimgâh Takımı 2-1 galip geldi[48]. Her iki takım 9 Haziran Cuma günü ikinci defa şampiyonluk mücadelesi için Cebeci'de karşılaşacaklardı[49]. Ancak bu karşılaşmanın ertelendiği anlaşılmaktadır. 1922 yılı haziran sonunda yapılan spor şenliklerinin ikinci günü Sultani ve Talimgâh arasında yapılan maç beraberlikle sonuçlandı. Şenliklerin sonunda Talimgâhla İdman Yurdu arasında yapılan müsabaka oldukça çekişmeli geçti:

"Müsabaka arada bir fasılaya da uğradı. İdman Yurdu, Talimgâh'ın yaptığı bir golü kabul etmek istemedi. Bazı bahaneler serd etti. Hakem, mevkiinden çekildi. Talimgâh efendileri yaptıkları gol kabul edilmezse oyuna iştirak etmeyeceklerini söylediler. Sonra ihtilaf neticelendi. Sıfıra karşı iki golle Talimgâh efendileri galip çıktılar. Sevinçli tezahüratta bulundular."[50]

Hâkimiyet-i Milliye Kupası için 1922 yılı Ağustos'unda Talimgâhla Sanatkâran Gücü üçüncü defa karşılaştılar. Kalabalık bir seyirci topluluğu tarafından izlenen maç nispeten serin bir havada yapılmıştır. Akşam erken olduğundan maça vaktinden biraz önce beşi yirmi beş geçe başlanmıştı. Önceki planlamada hakem seçilen Kâmil Bey gelmeyince, yerine ilk yarı için İdman Yurdu'ndan Seyfi Bey hakemliğe seçildi. Ziya ve Hüseyin Bey gibi iki önemli futbolcusundan mahrum olarak sahaya çıkan Talimgâh 'ta, Ekrem Bey'in yerine Neşet Bey kaleye getirilmişti. Güçlü bir kadroyla sahaya çıkan Sanatkârlar, oyunun başlarında rüzgâr altında olmalarına rağmen hâkim durumda bulunuyorlar ve karşı kaleye düzenli akınlar yapıyorlardı. Oyunun bitmesine beş dakika kala Talimgâh 'tan Zeki Bey'in golüyle oyun 1-1 berabere sonuçlandı[51].

47 "Şampiyonluk müsabakaları", HM, 16 Mayıs 1922.

48 "Cuma günkü futbol neticesi", HM, 23 Mayıs 1922.

49 "Son şampiyonluk müsabakası", HM, 8 Haziran 1922.

50 "Cuma günkü müsabaka", HM, 27 Haziran 1922.

51 "Üçüncü müsabaka", HM, 20 Ağustos 1922. Oyunun hitamına yirmi dakika varken pek ziyade sabırsızlaşan seyircilerin mütemadi teşvik avazeleri oyunu biraz canlandırdı: "Yaşa

3. Ankara'da Yapılan Şenlik ve Törenlerde Spor

Millî Mücadele günlerinde Ankara'da her vesileyle sık sık tören ve şenlikler düzenlenmekteydi. Her geçen gün sayısı artan bu törenlerde okullar arasında spor yarışmaları yapılmakta ve muhtelif oyunlar sergilenmekteydi. Bu şenliklerde öğrencilerin sunduğu cimkana yarışları[52] halk tarafından ilgiyle izlenmekteydi. Mustafa Kemal Paşa'nın yakın arkadaşı Salih Bozok anılarında şunları yazmaktadır:

"Türkiye'nin ölüm-kalım savaşı devam ederken Ankara'da çeşitli spor faaliyetleri, her gün biraz daha artıyordu. Bu da herhalde, ulusun moralini ayakta tutuyordu, sanırım. Okullarda her fırsatta müsamereler düzenleniyor, okunan şiirler, oynanan piyesler ruhlarda heyecan yaratıyordu.

Milli bayram ve tatil günleri de Keçiören yolu üzerinde Kalaba köyü civarında Ziraat Okulu çayırında okullar arasında yapılan jimnastik hareketleri yanında çuval ve yumurta yarışları gibi çeşit çeşit yarışmalara da yer verilirdi. Bu gibi hareketler zamanla askeri birliklerde de görülür oldu. Bunları, zaman zaman Mustafa Kemal Paşa başta olmak üzere bakanlar, milletvekilleri ve komutanlar da izlemek suretiyle şereflendiriliyorlardı. Sonraları at yarışları da başladı."[53]

22 Mart 1921 günü İstasyon civarında Talimhane meydanında Nevruz şenliği düzenlendi. Mustafa Kemal Paşa ile Müdafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa'nın da katıldığı şenlikte, asker ve öğrenciler tarafından ipte asılı elmayı eller bağlı olduğu halde yemek, kalpakla güreş, halat müsabakası, yumurta yarışı, çuval yarışı, süratle soyunup giyinmek, 20 atlı halinde av koşusu, zeybek oyunu, futbol, Alaturka güreş gibi çeşitli etkinlikler gerçekleştirildi[54].

İnönü zaferlerinin ardından, 1921 yılı mayıs ayı sonunda İstasyon civarında yapılan "çiçek bayramına", Ankaralılarla birlikte başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere resmî yetkililerle yabancı temsilciler de katıldılar. Tören alanında

---

Vehbi, sendedir Nuri, sür Zeki, ortala Rıza!" sesleri bütün Cebeci'nin hazin akşamının sükûnunu ihlal ediyor, akisleri duyuluyordu.… Şevki Bey hafif bir burun darbesiyle topu sağ köşeden Talimgâh kalesine soktu."

52 Cimkanalar çuval ve yumurta yarışı, koşarken iğneye iplik geçirme vb. becerileri kapsamaktadır. Futbolun yanısıra koşular, bisiklet yarışları, cimkanalar (iki ayak bir çuval içinde yarışmak, bir kaşığın içinde yumurta ile koşmak hem koşup hem de iğne deliğine iplik sokmak vs) gibi. Atilla Bölükbaşı, "Spor", *Trabzon 2000*, Trabzon Valiliği, 2000. s.385-422.

53 Bozok, *age*., 84-85.

54 "Askerlerimizin dünkü eğlenceleri.", HM, 23 Mart 1921.

Hakem heyeti için ayrılan yerde Mustafa Kemal Paşa, Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım Paşa, Hariciye Vekili Yusuf Kemal, Adliye Vekili Refik Şevket, Rus elçisi Aralof, Azerbaycan elçisi Abilof ve karısı, Afgan sefiri Sultan Ahmet Han, Amerikan Yakındoğu Yardım Heyeti üyelerinden Mis Bilings ve Mis Galesi, Vali Abdülkadir Bey bulunuyordu. Silah atışlarından sonra yüz metrede sürat müsabakasında Talimgâhtan Ragıp birinci, İzzet ikinci oldular. Birinciye bir tabaka, ikinciye bir kolonya verildi. Engelli koşuda yine Talimgâh öğrencileri birincilik ve ikinciliği kazandılar. Mukavemet koşusunda Talimgâhtan Lütfi birinci, Sanatkâr Gücü'nden Hüseyin ikinci oldu. Lütfi Efendi mükâfat olarak aldığı tabakayı Himâye-i Etfâl yararına müzayedeye koydu. Mustafa Kemal Paşa'nın 100 lira vererek başlattığı müzayede 411 lira ile Mücahide Kara Fatma Çavuşta kaldı. Bayrak yarışında Talimgâh takımı birinci, Sultani öğrencileri ikinci oldular. Oyunların en eğlencelisi cimkana idi. En küçük geçitlerden kendilerini maharetle atlatan gençler, engeller atlayarak uzun torbalarda, birbirlerini ite kaka, uzun bir tünelden geçerek, yüksek ökçeli nalınlarla koşarak ve sonunda yüksekteki kirazlar ile bu yorgunluklarını gidererek hedeflerine ulaştılar. Programın birinci kısmının mükâfatları bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından dağıtıldı. İkinci kısım eğlencede bütün çocukların birinci geldiği sonucuna varıldı. Kucaklarında ördek, hindi, kaz, keklik ve tavşanlarla yarışa katılan çocuklar herkesin beğenisini kazandılar. Programın sonunda, yerel kıyafetleriyle yirmi-otuz kişilik Karadeniz ekibi "çevik ve çok ince hareketli oyunlarıyla" herkesin beğenisini kazandılar[55].

Talimgâhın kuruluş yıldönümü dolayısıyla 1 Temmuz 1921 Cuma günü İstasyon'un batısındaki meydanda Talimgâh öğrencileri İsveç usulü jimnastik[56], piramit hareketleri, halkalarda hareketler, sürat koşusu, mukavemet koşusu, yüksek atlama, sırık ile yüksek atlama, halat müsabakası, futbol, süvari keşif koluna çifte nöbetçi hücumu gibi spor gösterileri sundular[57].

1922 yılı haziran sonunda "senelik spor müsameresi" düzenlendi. Kadın ve erkek seyircilerin kendileri için hazırlanan çadırlarda yerlerini aldıkları sırada, askerî bando ara sıra "terennüm ediyordu". Sürat koşusu, yüksek atlama, boks, güreş gibi muhtelif spor yarışmaları yer aldığı programda, 100 metrelik

55 "Ankara'nın eğlenceli ve mesut bir günü", HM, 31 Mayıs 1922. Çapa, *age*., s.443-444.

56 "İsveç jimnastiklerinde her bir hareketin bir gayesi vardır. Adaleleri tam ve mükemmel işleten hareketler pedagojik faydalarına göre tertip ve tasnif edildiği içindir ki her yaşta, her bünyede olan kadın ve erkekler bu jimnastiklerden fayda görürler. Vücutlarını işlek, sıhhatli, kuvvetli ve ahenkli bir şekle koyabilirler.", Selim Sırrı, *age*., s. 145.

57 "Bir müsamere", HM, 30 Haziran 1921. HM, 3 Temmuz 1921.

mesafede sürat koşusunda Talimgâhtan Meki birinci geldi. Boksta birinciliği İdman Yurdu'ndan Seyfi aldı. Yüksek atlamada 1 metre 60 santimlik dereceyle Talimgâhtan Lütfi, uzun atlamada 5 metre 60 santimde yine Talimgâhtan Rıza birinciliği kazandılar. Alafranga güreşte Nizameddin ve Celal berabere kaldılar. Spor şenliği ikinci gününde futbol karşılaşmalarıyla sona erdi[58].

Sonuç

Millî Mücadele günlerinde Ankara'da spor faaliyetlerine büyük önem verilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın teşvikiyle başlayan at yarışlarını, her geçen gün artan futbol müsabakaları takip etmiştir. 1920 yılı sonundan itibaren sonbahar ve ilkbahar at yarışları düzenlenmiştir. Yarışlar 1922'den itibaren yeni kurulan Sipahi Ocağı tarafından organize edilmeye başlanmıştır.

İstanbul'dan Anadolu'ya geçen askerî öğrencilerin eğitimi ve muhtelif sınıflarda subay yetiştirilmesi amacıyla kurulan Talimgâh, 1920'den sonra Ankara'da spor hayatının canlanmasında büyük rol oynamıştır. Talimgâh öğrencileri başta futbol olmak üzere birçok spor dalında faaliyet göstermişlerdir. Ayrıca Sultani (lise) öğrencileri ve İmalât-ı Harbiye çalışanlarının oluşturdukları takımlar Ankaralılara futbol heyecanı yaşatmışlardır. Talimgâh, Sultani, Ankara İdman Yurdu ve Sanatkâran Gücü, cuma günleri Cebeci sahasında iddialı maçlar yapmışlardır. Futbol müsabakaları, Ankara İdman Birliği'nin kurulmasıyla 1922 yılından itibaren düzenli bir şekle dönüştürülmüştür.

Ankara'da spor faaliyetleri için yeterli bir spor sahası bulunmuyordu. Futbol müsabakaları cuma günleri çoğu kez Cebeci çayırında yapılmaktaydı. Diğer spor etkinlikleri ve törenler ise İstasyonun arkasındaki sahada (bugünkü Tandoğan Meydanı ve çevresi) gerçekleştirilmekteydi. Şehrin merkezinde modern bir spor alanına olan ihtiyaç her vesileyle dile getirilmiştir.

İstanbul'da İkinci Meşrutiyet'in başlangıcında etkin olan futbol ve at yarışlarının Ankara'da kurtuluş mücadelesinin sürdüğü günlerde tekrar canlandırıldığı söylenebilir. Diğer taraftan törenlerde öğrencilerin katılımıyla diğer spor ve oyunlara da yer verilmekteydi. Bu faaliyetler kadın ve erkek tüm Ankaralılar tarafından rağbet görmekteydi. Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde spor haberleri ve tenkitlere sıkça yer verilmesi, Ankara kamuoyunun sahada olduğu kadar basında da spora ilgisini de göstermektedir. İsmini tespit edemediğimiz spor muharriri "Azizzade"nin özellikle futbolla ilgili yorumları spor tarihi açısından önem arz etmektedir.

58 "Cuma günkü müsabaka", HM, 27 Haziran 1922.

KAYNAKLAR

Anadolu Hediyesi, No. 4, İstanbul 1921.

Atabeyoğlu, Cem. "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Spor", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi,*

C 6, İstanbul 1985, s.1474-1518.

Atatürk XV. Ölüm Yılı Hâtırası, (Derleyen: Niyazi Ahmet Banoğlu), Ercan Matbaası, t.y., s.14-15.

Bora, Tanıl. *Ankara Rüzgârı Gençlerbirliği Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İkinci basım, İstanbul 2019.

Bozok, Salih- Bozok, Cemil S., *Hep Atatürk'ün Yanında*, İstanbul 1985.

Bölükbaşı, Atilla. "Spor", *Trabzon 2000*, Trabzon Valiliği Yayını, 2000. s.385-422.

Çapa, Mesut. "Eğlence, Spor ve Boş Zaman Etkinlikleri", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü-Atatürk Dönemi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, C 1, Ankara 2009, s.351-372.

Çapa, Mesut. "Millî Mücadele Günlerinde Ankara'da Subay Eğitimi: Sunûf-ı Muhtelife Zabitân Namzetleri Talimgâhı", *Asayiş'ten Cepheye: Millî Mücadele'de Jandarma*, (Editörler: İsmail Hakkı Demircioğlu-Yücel Yiğit vd.), Ankara 2022, s.431-456.

Çobanoğlu, Özkul. "Türk Halkbilimi Çalışmaları Kadrosuna Göre Atatürk Döneminde Araştırma Eğilimleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü Atatürk Dönemi*, C 3, Ankara 2009, s.1053-1168.

Hâkimiyet-i Milliye (HM) gazetesi.

Selim Sırrı (Tarcan). *Beden Terbiyesi*, İstanbul 1932.

Erken Cumhuriyet Döneminde Beden Terbiyesi ve Stadyum İnşası

Murat Yolun*

Giriş

Erken Cumhuriyet Dönemi'nin en önemli meselelerinden biri sağlıklı, dinç ve dinamik bir nüfus yaratmaktı. Sağlıklı ve genç bireylerden müteşekkil bir toplum yaratılması, bir dönem Avrupa'nın hasta adamı olarak nitelendirilen Osmanlı ile bağların koparılması olarak da görüldü. Cumhuriyet rejiminin böyle bir toplum yaratabilmesi için uygun fiziksel mekanlara ihtiyaç duyuldu ve bunların başında da halka açık rekreasyon alanları gerekiyordu. Bu yüzden de Atatürk Orman Çiftliği (AOÇ) ve Ankara Stadyumu (19 Mayıs Stadyumu) gibi rekreasyon alanlarına ihtiyaç duyuldu, çünkü böyle yerler halkın doğayla irtibatını sağlamakla kalmadı, aynı zamanda kültürfizik aktivitelerinin yapılması için de imkân sağladı[1]. Spor ve siyaseti birbirinden ayrı, izole olarak tasavvur etmek mümkün değildir. Antik Yunan'daki olimpiyat oyunlarına ve Roma'daki gladyatör dövüşlerine bakıldığında sporun politikayla iç içe geçtiği söylenebilir. 20. yüzyılda da buna benzer örnekler çoğaltılabilir. 1936'da Nazi Almanya'sının olimpiyatları kendi ırksal üstünlüğünü dünyaya duyurmak için araçsallaştırması ve Sovyetler Birliği'nin 1952'de Spartakiyat[2] oyunlarına değil de olimpiyatlara katılarak kendi gücünü dünyaya gösterme çabası hep bu minvalde değerlendirilebilir.

* Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Tarih Bölümü, Adıyaman/TÜRKİYE, muratyolun@icloud.com, https://orcid.org/0000-0002-9881-0946
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.629

1 Sibel Bozdoğan, *Modernizm ve Ulusun İnşaası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*, çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul 2012, s. 99.

2 Spartakiyat: Sosyalist ülkelerin 1928-1937 arasında kendi aralarında tertip ettikleri milletler arası bir spor etkinliği.

Beden Terbiyesi ile Siyasetin İş birliği

Genç ve dinamik bir nüfusa sahip olma özlemi sadece Cumhuriyet Türkiye'sinde değil Osmanlı'nın son yıllarında da oldukça canlıydı.1914'te Türk Yurdu dergisinde çıkan bir yazıda bir ülke ne kadar köhne olsa ve kötü olaylar atlatmışsa da o ülkede gençliğin bulunmasının kuvvet ve yeni hayatlar uyandıracağına vurgu yapılarak gençlerin fikir ve irfanına başvurulmasının elzem olduğundan bahsedilmektedir. Yine aynı dergide sadece gençlerin zihinsel manada yetiştirilmesi değil, fiziksel anlamda da kuvvetli bireyler olarak yetiştirilmesi gerektiğini vurgulandı. Böylelikle bu gençler kuvvetlerini sulh zamanında çapa, harp zamanında ise tüfek taşımakta kullanacaktı[3]. Türk yurdunda yazılanlar ile Cumhuriyet elitlerinin gençlere yönelik yaklaşımı mukayese edildiği zaman düşünsel anlamda bir süreklilikten bahsetmek mümkündür.

Genç Cumhuriyet vatandaşlarını kültürfizik aktivitelerine teşvik ederek onların zihinleriyle birlikte bedenlerini de kontrol altına alma fırsatını yakaladı. Spor ve beden terbiyesi kişilerin kendi bedenlerini devlet için feda etmesinin bir örneği olarak değerlendirilebilir. Cumhuriyet elitleri için spor ve jimnastik ulusal görevler kategorisinde yer aldı ve bu görev askerlik gibi vatani bir görev olarak addedildi[4]. Bu durum salt Türkiye'ye özgü değildi. Sovyetler Birliği'nde de sporun ülke savunmasına hizmet etmede ve ülke savunmasında insanları fiziksel anlamda dinç kılması beklendi. "Yeni Sovyet insanını" alıştırmak için spor son derece elverişli bir endoktrinasyon aracıydı[5].

Yaşlı ve Avrupa'nın hasta adamı olarak telakki edilen Osmanlı'nın yerine genç ve dinamik bir toplum inşa edilmesi en önemli amaçlardandı. Genç Cumhuriyet "gençlik ve sağlığın ete kemiğe bürünmüş" bir hali olarak var olmak istiyordu. Erken Cumhuriyet Dönemi'nin en önemli problemlerinin başında Balkan Savaşları, I. Dünya Savaş ve Kurtuluş Savaşı gibi yıkıcı mücadelelerden sonra beşerî sermayenin harap bir vaziyette olması geliyordu. Dolayısıyla erken Cumhuriyet Dönemi'nde rejimin amacı halkın sağlığının özellikle de gençlerin yoksulluk ve hastalıktan bozulmuş sağlık durumlarının iyileştirilmesi ve bireyler üzerinde kontrol sağlayarak onları kalkınma ve sürekli askeri teyakkuz atmosferine alıştırmaktı. Cumhuriyet için beden

3 Emile Fage, "Matbuat", *Türk Yurdu*, S. 59, 19 Şubat 1914, s.1197.

4 Murat Belge, *Militarist Modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 691-692.

5 Reet Howell, "The USSR: Sport and Politics Intertwined", *Comparative Education*, C XI/S. 2, Haziran 1975, s.137.

terbiyesi ile spor, sosyal politikanın ayrılmaz bir parçasını teşkil ediyordu. Dolayısıyla, Sporun, boş zaman değerlendirme ve eğlence işlevlerinin ötesinde, ülke için faydalı bir rolü olduğu daha önemli görülüyordu[6]. Ankara'da yapılan açık rekreasyon ve spor alanları, halkın fiziksel sağlığının gelişeceği yerler olarak düşünüldü ve planlamalar bu doğrultuda yapıldı. 19 Mayıs Stadyumu, Gençlik Parkı, Atatürk Orman Çiftliği, Çubuk Barajı'nda piknik için yapılan alanlar genç Cumhuriyetin spora, beden terbiyesine ve gençliğe verdiği değerin görülebileceği mekanlardı. Bu alanlar doğayla temas kurmaya ve spor yapmaya müsait idi[7]. Ülkenin en ücra noktalarına dahi spor tesisi kurma konusunda ciddi bir niyetin varlığından söz edilebilir. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Başkanı olan Aziz Bey, 1930'larda köylerde dahi spor ve oyun sahalarının kurulması gerektiğini ifade ederek spor kulüpleri, köy, nahiye, belediye meclislerine yol göstermeleri için "Jimnastik Oyun Spor Binaları İnşa ve Tesisi için Rehber" isminde bir kitabı Türkçe'ye kazandırdılar[8].

Sadece Almanya değil totaliter rejimlerin olduğu pek çok yerde devletler insanların boş vakitlerine nüfuz ederek disipline edici bir rol aldı. İtalya'da kurulan Opera Nazionale Dopolavoro (Ulusal Boş Vakit Teşkilatı, ONB) sporu kamusal alanda yeniden düzenlemek için çeşitli tedbirlere başvurarak sporun sadece orta sınıflar tarafından yapılan bir meşgale olmaktan çıkararak Partito Nazionale Fascista'nın (Ulusal Faşist Parti) direktifleriyle sporu kitleselleştirmeye gayret etti. İtalya'da cumartesi, faşist gün olarak ilan edildi ve buna göre, o gün mesainin saat birde bitmesinin akabinde çalışanlar zamanlarını spor faaliyetlerine ve kitle gösterilerine ayıracaktı. Yine Almanya'da da işçileri sosyalizm gibi muzır fikirlerden uzak tutabilmek maksadıyla fabrikaların bünyesinde işverenler spor tesisleri inşa ederek milyonlarca Almanın buralardan faydalanmasını sağladı[9]. Yine Türkiye'de de 1930'lu yıllarda Kayseri'de Rus uzmanların yardımıyla inşa edilen bez fabrikası için lojman yapılırken geniş spor tesislerinin yapımı da unutulmadı[10].

6 Yiğit Akın, *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 43.

7 Bozdoğan, *age.*, s. 99.

8 P. W. Scharroo ve Jan Wils, *Jimnastik Oyun Spor Binaları İnşa ve Tesisi için Rehber*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Ankara 1933.

9 Akın, *age.*, s. 31-32.

10 Erik Jan Zürcher, "İki Genç Türkoloğun Türkiye'yi Keşfi: Robert Anhegger ve Andreas Tietze'nin Seyehat Günceleri", *Savaş Devrim Uluslaşma: Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005, s. 293.

1930'ların siyasi iklimine büyük ölçüde öjeni (ırk ıslahı) düşüncesi ve uygulamaları hakimdi. Nüfusun hem niteliğinin hem de niceliğinin arttırılması nüfus politikalarının merkezinde yer aldı. Erken Cumhuriyet Dönemi'nin önemli doktorları olan Mazhar Osman Uzman, Besim Ömer Akalın, Fahreddin Kerim Gökay, Perihan Çambel, ve Sadi Irmak öjeni düşüncesini savunanlar arasındaydı ve 1938'de toplanan 7. Millî Türk Tıp Kongresi'nin katılımcıları öjeni konusuna büyük bir mesai harcadılar. Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Harbi, Anadolu'daki beşerî sermayeye büyük bir darbe indirmişti. Anneliğin yüceltilmesi ve çocuk sahibi olmanın teşvik edilmesi bir bakıma öjeni politikalarının uzantısıydı. "Fit" ve sağlıklı bireylerden müteşekkil bir ulusun inşası için ilk önce kadınların biyolojik üretkenliğine büyük bir önem verildi[11].

1930'larda genç Cumhuriyet birçok alanda katı bir devletçi hüviyete büründü ve örnek alınan devletlerin başında İtalya ve Almanya vardı. Bilhassa Recep Peker'in Cumhuriyet Halk Partisi'nin genel sekreteri olmasıyla Türkiye iç politikada bu ülkeleri örnek alacak yapılanmalara gitti. Zaten yeni spor sistemi için Alman gençlik teşkilatı Hitler-Jugend ile İtalyanların gençlik teşkilatı Ballila'nın örnek alınması ve beden terbiyesi için Almanya'dan çeşitli uzmanların getirilmesi alelade bir rastlantı değildi[12]. Oyun, jimnastik ve spor gibi faaliyetlerin devlet kontrolüne girmesi yönünde atılan en önemli kurumsal adım 1938'de Başbakanlık bünyesinde kurulan Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün teşkil edilmesiydi. Buna göre vatandaşların fizik ve moral kabiliyetleri inkılabın ve ulusal çıkarlara göre devlet eliyle yönlendirilecekti[13].

Modern mimari ve şehircilik, yeni ve bütünüyle modern bir millet yaratmaya yönelik arzunun en güçlü görsel ifadesiydi. Cumhuriyet elitleri ülkeyi inşa ederken tahayyül ettikleri şehirleri de pratiğe dökebilmek için Avrupa'dan uzmanlar getirdiler. Özellikle yeni başkent Ankara'nın modern bir Avrupai kent haline gelebilmesine özel bir ihtimam gösterildiği rahatlıkla söylenebilir. Devletin spor ve kültürfizik konusunda daha fazla sorumluluk almasıyla birlikte Türkiye'deki spor tesislerinin sayısı önemli ölçüde artmaya başladı. Mimari yapılar doğası gereği görsel modernlik unsurunun merkezi sayılabilecek bir noktadaydı. İki savaş arası dönemde modern mimari siyasal düzen

11 M. Asım Karaömerlioğlu ve Murat Yolun, "Turkish Nationalism and the Evolutionary Idea (1923–1938)", *Nations and Nationalism,* C XXVI/S. 3, 2020, s.9.

12 Akın, *age.*, s. 77.

13 *Resmî Gazete*, S.3961 (16 Temmuz 1938).

veya ideoloji ile özdeşleştirildi. Kullanılan mimari üslup ve söylem rejimleri meşrulaştırırken bu durum mimarlık mesleğine de meşruiyet ve fayda sağlıyordu. Aptullah Ziya (Kozanoğlu) gibi milliyetçiler Türk İnkılabının en önemli eksikliklerinden bir tanesinin ortaya yeteri kadar eser kalmamış olduğundan bahseder[14]. Ankara'da 19 Mayıs ve İstanbul'da Dolmabahçe'de inşa edilen stadyumlar, modern cumhuriyet ideolojisini vatandaşlara gösterecek ve onlara kendi bedenlerini dinç ve sağlıklı kılabilecekleri alan sunan büyük bir yapıydı.

Ankara'yı Spor Başkenti Yapma Gayretinin Şahikası: 19 Mayıs Stadı

1930'lu yıllarda Ankara'nın çehresinde çok büyük değişiklikler meydana geldi ve bunların başında da spor tesislerinin inşası yer aldı. 19 Mayıs Stadı'nın inşa edilmesi dönemin siyasi ikliminden ve Ankara'yı modern bir kent yapma çabalarında bağımsız biçimde düşünülemez. Başkentte bir stadyum inşası gündeme geldiğinde alelade bir tesisin yapılmasının beden terbiyesi işlevini yerine getirme noktasında yetersiz kalacağı düşüncesi dile getiriliyordu. Stadyum gibi tesislerin mümkün mertebe şehir merkezine yakın olan yerlere yapılması hedeflendi. 1927 senesinde Erkân-ı Harbiye Umumî Müsteşarı, merkezî bir konumda bulunan Gençlik Parkı'nın bulunduğu alana bir stadyum yapılmasını önerdi[15]. Stadyumlar alelade spor tesisleri olmanın ötesinde tarihin yazıldığı hatıraların sonraki kuşakların zihnine ve kalbine nakşedildiği ve duyguların kabardığı mekanlardır. Stadyumlar devlet ile milletin buluşup karşılıklı bir etkileşime girdiği tesislerdir. Buralar bir nevi *büyülü* alanlar idi[16].

Başkent Ankara'da hipodrom ve stadyum planlarının seçilmesi için 1933'te bir komisyon teşkil edilmesi için karar alındı ve bu komisyonda CHP Umumi Kâtibi Recep Bey, Erzincan mMebusu Saffet Bey, Erzurum mebusu Aziz Bey, Süvari Müfettişi Mirsel Paşa, Ziraat Vekaleti Müsteşarı Atıf Bey, Yarış ve Islah Encümeni Atıf Bey, İmar Müdür Vekili İrfan Bey yer aldı. Daha sonra bu komisyona Nafia Vekaleti Yollar Umum Müdürü Fehmi Bey ve Maarif Vekaleti Muallim Mektebi Müdürü Nizamettin Bey de dahil edil-

14 Sibel Bozdoğan, *age.,* s. 74-78.

15 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-10-0-0 Muamelat Genel Müdürlüğü, 144-35-15, Dosya Ek: 148, 19.04.1927.

16 Alpan, Katarzyna Herd, ve Albrecht Sonntag, "Mysterious Places, Political Spaces", *The Political Football Stadium Identity Discourses and Power Struggles*, Palgrave Macmillan, Angers 2023, s. 4-5.

miştir[17]. Stadyumun inşasından önce Avrupa'daki birçok stadyum incelendi. Mimar Seyfettin Nasıh Maarif Vekaleti tarafından Almanya'ya gönderilerek Berlin, Breslav, ve Köln kentlerindeki stadyumları inceledi[18]. 1933'te stadyum projesi için bir müsabaka tertip edildi ve spor mimarisi konusunda uluslararası şöhrete sahip olan İtalyan Mimar Paolo Vietti Violi Ankara'nın kentsel ihtiyaçlarını gözeten ve teknik ve iktisadi olarak da uygun projesiyle bu müsabakayı kazandı. Bu noktada bu önemli mimara özel bir paragraf açmak icap eder. Spor tesislerinin inşası konusunda uzman olan Vietti-Violi şöhretini İtalya'nın ötesine taşıyarak 1928 Amsterdam Olimpiyat Oyunlarının yapıldığı spor alanlarının inşasında görev aldı. Ayrıca, Hindistan ve Arjantin gibi ülkelerde de pek çok esere imzasını attı. Ankara'yı alelade bir başkent olarak değil de spor kenti olarak tasavvur etti[19]. Spor konusunda edinmiş olduğu deneyimleri Türkiye'ye de aktararak önemli eserlere imzasını atmış oldu. 1940'lı ve 50'li yıllarda da Türkiye'de mimari alanda sürekli olarak onun ismini duymak mümkün. İstanbul ve Adana hipodromlarının arkasındaki mimarlardan biriydi. Türkiye'ye geldiğinde ülkenin tarihî zenginliği ve el değmemiş bakir toprakları onu cezbetmiş olsa da Ankara'nın başkent olarak çok uzun bir evveliyatı yoktu. Yine de Ankara'da bir dinamizm de görmüştü[20]. Vietti Violi sadece Ankara değil diğer kentler için de spor tesisi planları çizdi, ancak hepsini hayata geçirmek mümkün olmadı. 19 Mayıs Stadyumu'nun inşasından sonra Mimar Vietti Violi Ankara'da yeni Meclis ve Başbakanlık binası yapılacağını öğrenince kendisi de bu iş için gönüllü olduğunu ifade edip müsabakaya dahil olmak istediyse[21] de bu düşüncesini hayata geçiremedi.

19 Mayıs Stadyumu'nun yapılacağı alan bugün Ankara'nın Altındağ ilçesi sınırları içindeydi, ancak o dönemde ciddi zemin bir problem vardı. Kentin İncesu deresi stadyum ve hipodrom alanından geçtiği için öncelikle buradaki zeminin kurutulması elzemdi. Dolayısıyla en başta buna uygun bir inşaat

17 BCA, 30-18-1-2/37-43-6, 07.06.1933.

18 Seyfettin Nasıh, "Stadyumlar: Almanya Hakkında Bir Tetkik Raporu", *Arkitekt*, S. 33-34, 1933, s. 299-314.

19 Zahide Korkmaz, *Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nu (Ankara Milli Stadı'nı) Okumak: Erken Cumhuriyet Döneminde Mekân, Toplumsal Yaşantı ve İdeoloji İlişkisi*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 44.

20 Paola Ricci, "Finding a Balance Between Art and Technique: The Sport Centers Designed By Paolo Vietti Violi in Turkey", *Italian Architects and Builders in the Ottoman Empire and Modern Turkey*, ed. Paolo Girardelli ve Ezio Godoli, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne 2017, s. 269-270.

21 BCA, 490-1-0-0 / 569-2266-1, 25.07.1938.

teknolojisi kullanıldı[22]. İncesu deresinin yaratmış olduğu problemin yanı sıra teknik bir mesele daha vardı. 1930'ların Türkiye'sinde bu denli büyük bir spor kompleksini inşa edebilmek için ihtiyaç duyulan teknik araçlar Türkiye'de mevcut değildi. Bu yüzden de Mimar Vietti Violi'nin ülkesi İtalya'dan birtakım fenni vasıtalar getirtildi ve inşaat sonrasında tekrar bu ülkeye iade edilmesi planlandı[23]. Buna ek olarak stadyum inşaatında kullanılan demir çubuklar da İtalya'dan ithal edildi[24].

1934'te başlayan 19 Mayıs Stadı'nın inşaatı takriben 2 yıl sürdü ve 15 Aralık 1936'da kapılarını açtı. Normalde bu spor tesisinin 13 Aralık tarihinde açılması planlandı, ancak Ramazan Bayramı'na denk getirmek için açılış tarihi 15 Aralık Salı gününe çekildi. 15.000 kişilik bir kapasiteye sahip olan bu stadyumun protokol tribününe bir balkon veya loca olarak adlandırılabilecek bir yer de yapılarak resmî törenlerde veya müsabakalarda Cumhurbaşkanı veya Başbakan gibi önemli kişilerin burada oturması planlandı. Hipodromda da buna benzer bir alan inşa edilmişti ki resmî törenlerde siyasi liderler ve halk arasında bir muhabbet bağı kurulabilsin[25]. Protokol tribünün olduğu yer kapalı, diğer tribünler ise açık olarak inşa edilmişti. 19 Mayıs Stadyumu hipodrom ile birlikte düşünülmüştü[26].

Stadyumun açılış konuşmasını yapan İsmet İnönü şunları söyledi: "Türkiye'yi idare edenler, stadyumu en kıymetli mektep gibi her yerde kurmağa çalışacaklardır. Türkiye'nin istikbalini idare edecek olan genç nesil, açık havada, açık meydanlarda yetişecektir"[27]. Cumhuriyetin kadroları genel olarak bakıldığında başkent Ankara'yı sıradan bir bozkır kenti hüviyetinden çıkarıp bir spor kenti yapmayı düşlediler. Bu tarz spor tesisleri zihinsel ve fiziksel olarak dinç bireyler yaratılmasında oldukça işlevseldi ve bu şekilde ulus devletin inşa edilmesine katkı sağlaması hedeflendi.

22 Zahide Korkmaz, *agt.*, s. 54.

23 BCA, 30-18-1-2/ 48-62-2, 15.09.1934.

24 BCA, 30-18-1-2/ 51-8-3, Dosya Ek: 148-52, 04.02.1935.

25 Zahide Korkmaz, *agt.*, s.56.

26 Korkmaz Alemdar, "Yeni Zamanların Sıhhat ve Kuvvet Mebdei Olarak Stadyum: Ankara 19 Mayıs Stadı'nın Açılış Hikayesi", *Futbol ve Kültürü: Takımlar, Taraftarlar Endüstri, Efsaneler*, ed. Roman Horak, Wolfgang Reiter ve Tanıl Bora İletişim Yayınları, İstanbul 2020, s.117.

27 İsmet İnönü, *Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler*, C 1 TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2003, s.253.

19 Mayıs Stadyumu açıldığında Ankaragücü, Galatasaray, Fenerbahçe ve Altınordu takımlarının iştirak ettiği 3 günlük bir futbol turnuvası tertip edildi. İlk gün Ankaragücü-Galatasaray (2-1) müsabakası, ertesi gün ise (16 aralık) Fenerbahçe-Altınordu (3-1) arasında müsabaka yapıldı. 17 Aralık'ta Galatasaray ve Altınordu 3. ve 4.'lük için yarıştı ve aynı gün yapılan finalde Ankaragücü ile Fenerbahçe karşılaştı[28]. Turnuvanın şampiyonu ise rakibini 1-0 yenen Fenerbahçe oldu. Bu futbol müsabakaları en az stadyumun kendisi kadar ilgi çekiciydi. Soğuk bir Ankara kışında oynanan bu turnuvanın tam dolu tribünler önünde oynanması ve stadyumun İsmet İnönü'nün emriyle ilk günlerde halka açılması bu ilginin birer kanıtı olarak görülebilir.

Ankara'da yapılan bu stadyum aslında ülke geneline yapılmak istenen tesisleşme hamlesinin en önemli halkalarından bir tanesini teşkil ediyordu. Bu yıllarda spor tesislerini Anadolu'ya yayma noktasında ciddi bir siyasi irade mevcuttu. Afyon, Aydın, Bursa, Eskişehir, Isparta, Erzurum, Kırklareli, Kocaeli, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Samsun, Sivas, Adana, Sinop, Tekirdağ, Trabzon ve Edirne için stadyum planları hazırlanmaya başlandı[29].

İtalyan mimar Paolo Vietti-Violi, Ankara 19 Mayıs Stadyumunun halk nezdinde büyük bir ilgiyle karşılandığını ifade ediyor. Avrupa'da bu tarz spor tesislerine gidenler ancak nüfusun %5'ine tekabül ederken Ankara'da ise nüfusun %12-15'i stadyuma gitmektedir. Hatta bir ara Vietti Violi öyle ileri giderek yakında Türkiye'nin olimpiyat oyunlarına dahi ev sahipliği yapabileceğinden dahi bahsetti. Vietti-Violi spor tesislerini bir kompleks olarak düşünmekte ve başkente bir de yüzme havuzunun yapılmasını elzem olduğunu düşünerek şunları söyledi:

Ankara gibi idari bir şehirde, ırkın istikbali için vekâletlerde, bankalarda, dairelerde, dükkanlarda ve sair yerlerde çalışan genç erkek ve kadınlara işten sonra her gün kuvvet verici bir banyo almak kabiliyetinin verilmesi zaruri bir ihtiyaçtır. Bu zaruret birkaç seneden beri muhtelif ecnebi hükümetlerce çok iyi takdir edilmiştir ve Berlin, Paris, Peşte, Viyana, Roma gibi büyük şehirlerde gençlere en iyi spor olan yüzmeye imkân vermek için her mahallede birçok kapalı havuzlar inşa edilmektedir. En modern şehirlerden biri olan Ankara diğer merkezlerden geri kalamaz[30].

28 *Ulus*, 15 Birincikanun 1936, s. 6.

29 BCA, 490-1-0-0 /1114-67-2, 08.03.1938.

30 BCA, 490-1-0-0 / 569-2266-1, 25.07.1938.

19 Mayıs Stadyumu Ankara'nın Ayyıldız, İstiklal ve Ankaragücü gibi spor kulüplerinin maçlarına ve sıklıkla resmî törenlere ev sahipliği yaptı. Genç Cumhuriyetin spora ve beden terbiyesine yönelik politikasının en kristalize olduğu alan burasıydı. 2018 senesinde yıkılıncaya dek Ankara'nın spor merkezlerinden biri olarak kaldı. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde inşa edilen diğer yerlere nazaran oldukça merkezî bir yerde konumlanmıştı. Ankara 19 Mayıs Stadyumu, Çubuk barajındaki piknik alanları ve Atatürk Orman Çiftliği ile mukayese edildiğinde oldukça merkezi bir yerdeydi. AOÇ'ye trenle ulaşım sağlanabilirken Çubuk Barajı'na ise ancak hususî otomobiller ile gitmek mümkündü[31]. Bu tarz spor tesislerini şehrin kalbine inşa etmek de zaten bilinçli bir politikanın neticesiydi. Stadyumlar hayalî cemaatlerin toplandığı ve ortak hissiyatta buluştuğu mekanlardır. Buralarda yurttaşlar bireysellik duygusunu bir kenara koyarak kendilerine daha büyük bir kitlenin, ulusun, parçası olarak görür[32].

1938'de 19 Mayıs'ın Gençlik Bayramı olarak kutlanması alelade bir politika değildi. Bu bayramın nasıl kutlanacağına dair hazırlanan talimatnameye bakıldığında "sporun bir ulusun beden kabiliyeti ve karakterini yükseltmek ve yurt müdafaasındaki rolünü" ortaya koyacak sporcuların seçilmesi isteniyor[33]. Aslında bu maddeye bakıldığında spora ülke savunmasında bir rol atfedilmiştir. Sporun, spordan öte çok daha derin politik ve askeri misyonu olduğu ortaya konmuştur. Buna ek olarak 1938 senesinde çıkarılan Beden Terbiyesi Kanunuyla "yurttaşın fizik ve moral kabiliyetlerinin ulusal ve inkılapçı amaçlara göre gelişimini sağlayan oyun, jimnastik ve spor faaliyetlerini sevk ve idare etmek" amaçlandı. Bu kanunla yurttaşlara beden terbiyesi mükellefiyeti yüklendi. Buna göre "mektep ve kışla dışında ve elli ve daha çok beden terbiyesi mükellefiyeti çağında yurttaş bulunan köy, kasaba, şehir ve münferit mahallelerde kulüp, elliden az yerlerde spor grupları tesis edilecekti. Memur ve işçi sayısı beş yüzden fazla olan müesseseler, fabrikalar, ticaret evleri vesair kurumlar kendi memur ve işçilerine beden terbiyesi yaptırmak için genel direktörlüğün teklifi ve istişare heyetinin kararı üzerine İcra Vekilleri Heyeti tarafından verilecek karara göre jimnastik salonu, spor alanı, yüzme havuzu ve saire gibi tesisleri yapmağa ve uzman beden terbiyesi öğretmeni veya antrenörü tutmağa mecburdurlar." Bakanlıklarda birer beden terbiyesi

31 Zahide Korkmaz, *agt.,* s. 71.

32 Alpan, Herd, ve Sonntag, *age*. s. 7.

33 BCA, 30-10-0-0/145-39-1, Dosya Ek: 148, 30.04.1940.

direktörlüğünün kurulmasına da karar verilmişti[34]. Aslında bu kanun beden terbiyesini ulusal bir vazife olarak tanımlayıp vatandaşlara bir mükellefiyet yüklemiştir. Her yurttaş beden sağlığını geliştirmekle mükellef kılınmıştır. 1937 senesinde Gençlik Teşkilâtı hakkında raporda Tekirdağ Milletvekili Rahmi Apak şunu ifade ediyor: "Bir inkılap memleketinde geçen her gün bir müsabaka ve maç günü olmalıdır"[35].

Dolmabahçe'de Stadyum İnşası

Ankara dışında stadyum eksikliğinin en çok hissedildiği kentlerin başında İstanbul geliyordu. Mimar Burhan Arif'e göre İstanbul'da sporla uğraşan gençlerin ise eksikliğini en çok hissettiği husus modern bir stadyum idi. Bir ara stadyum inşası için Taksim Meydanı ve Langa Bostanları'nın olduğu mevki düşünüldü[36]. İstanbul'un şehir planını hazırlaması için Fransız mimar Henri Prost bizzat Atatürk'ün ısrarlı daveti sonucu 1936'da Türkiye'ye geldi[37] ve bu görevi yürütürken şehir planına bir de stadyum ekledi. Daha sonra bu spor tesisinin yapılması için Burhan Felek ve Ali Sami gibi Türk spor tarihinin önemli şahsiyetleri arasında yer alan kişilerden oluşan bir komisyon kuruldu. Bu stadyumun yapımında bu komisyon tam yetkiliydi[38]. Ülkede Mimari Teknik Bürosu olmasına rağmen, bu tesisin yapımı için yine Paolo Vietti-Violi görevlendirildi ve yanına da o Fazıl Aysu ile Şinasi Şahingiray isminde iki genç mimar verildi.

Paolo Vietti Violi, İstanbul için hazırlamış olduğu spor tesisi planlarını hazırlarken İstanbul'un imar mütehassısı olan Henri Prost ile fikir alışverişinde bulundu. Salt kendi başına hareket etmeyip İstanbul'a devasa bir spor kompleksi yapılması için Vali Muhittin Üstündağ'a bir proje verdiler. Projede hipodrom (içinde talim pisti, polo kampı, binicilik müsabakaları için yerler dahil), 80.000 kişilik bir stadyum, açık ve kapalı havuzlar, jimnastik ve muhtelif kamp alanları, tenis kortları mevcuttu. Stadyumun bu denli büyük olarak planlanmasının sebebi Ankara'da yapılan 19 Mayıs Stadyumu'nun kapasitesinin daha şimdiden yetersiz kalmasını gerekçe olarak göstermektedir. Vietti Violi, İstanbul gibi büyük bir kente tek bir yüzme havuzu yapmanın doğru olmadığını bu yüzden de semtlere küçük havuzların yapılmasının isa-

34 "Beden Terbiyesi Kanunu" *Resmî Gazete*, S. 3961, 16 Temmuz 1938, s. 10300-10301.

35 BCA, 490-1-0-0/ 1107-43-1, Dosya Ek: 6. Büro, Belge No. 148, 18.11.1937.

36 Burhan Arif, "Stadyum Projesi", *Arkitekt*, S. 6, 1931, s. 209.

37 Işık Aydemir, "İki Fransız Mimari Henri Prost ve August Perret'nin İstanbul ile İlgili Çalışmaları", *YTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C III/ S.1, 2008, s. 104.

38 *Cumhuriyet*, 7 Nisan 1939, s. 6.

betli olacağını ifade etti[39]. Devasa bir spor kompleksi inşa etme projesi tam olarak gerçekleşmese de stadyum fikri hayata geçirildi.

Bu stadyum inşası için Dolmabahçe Sarayı'nın has ahırlarının bulunduğu yer tercih edildi. Seçilen bu yer öyle bir konumdaydı ki yapılması planlanan stadyum Dolmabahçe Sarayı, Bezm-i Alem Valide Sultan Cami ve Saat Kulesi gibi Osmanlı dönemine ait üç önemli tarihi yapının gölgede bırakılması anlamına geliyordu, ancak stadın zeminin alçak biçimde inşa edilmesi ve denize bakan tarafının fazla yüksek yapılmaması bu yapıların silik durmasının önüne geçti. Başka bir deyişle, stadyumun saraya bakan tarafı, Dolmabahçe'nin siluetini bozmaması için açık bırakıldı. Cumhuriyetin kurucu kadroları için, Osmanlı'ya ait yapıların ve unsurların göz ardı edilmesi yeni rejimin daha kolay benimsenmesi noktasında faydalı görülebilirdi fakat stadyumun bu mimari yapıları zayıf göstermesi arzu edilmedi. Zaten stadın mimarlarından Fazıl Aysu, kendisiyle yapılan röportajda bu tarihi yapıların görüntüsünün etkilenmemesi için gayret sarf edildiğini söyledi. Aysu daha sonraları, stadyumun yapıldığı yerdeki has ahırların yıkılmasından dolayı pek de memnun olmadığını da belirtti[40]. Sonuçta bu ahırlar, Dolmabahçe Sarayı'nın bir parçasıydı ve o muhitin tarihsel bütünlüğünü tamamlayan unsurlardandı.

Stadyumun yapılması için kurulan heyette tribünlerin dolup dolmayacağı ile ilgili bir endişe vardı. Burhan Felek etkinlikleri izlemek için stada yakın yüksek noktalarda toplanacak insanların hoş görülmesi gerektiğini ifade etti. Zaten bu stadın amacı insanları oraya toplayabilmekti[41]. Stadyumun planı hazırlanırken İsmet İnönü de bu spor tesisinin nasıl bir niteliğe sahip olması gerektiği ile ilgili açıklamalarda bulundu. İnönü, Türkiye'yi idare edenlerin stadyumları en kıymetli mektep gibi her yerde kurmaya çalışacaklarını ve ülkenin geleceğine yön verecek neslin açık havada, açık meydanda yetişeceğini ifade etmiştir[42]. Mimar Fazıl Aysu, stadın planını hazırlarken Almanya'da Hitler döneminde inşa edilen yapılardan etkilendiklerini zaman zaman ifade etti.

Dolmabahçe'de stadın temeli 19 Mayıs 1940'ta atıldı ve ona İnönü adı verilmesini de temel atma töreninde bir konuşma yapan İstanbul'un Vali ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar talep etti fakat temelin atılmasına rağmen II.

39 BCA, 490-1-0-0 / 1114-67-2, 08.03.1938.

40 Elif İnce, *Radikal,* 2 Mart 2013.

41 Fazıl Aysu ile röportaj, *Dostluğun Son Kalesi İnönü Stadı Belgeseli.*

42 İsmet İnönü**,** *Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşileri 1933-1938*, Haz. İlhan Turan, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu, Ankara 2003, s.253.

Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu ekonomik külfetlerden dolayı inşaat kesintiye uğradı. Yaşanılan bunca teknik ve ekonomik zorluk ile duraklamalara rağmen stadyum nihayetinde 19 Mayıs 1947'de açıldı. İsmet İnönü için de ayrı bir loca ve istirahat yeri de yapıldı. Bu spor tesisinde futbol sahasının yanı sıra, 7 kulvarlı bir koşu pist, sırıkla atlama, disk ve gülle atmak için de alanlar oluşturuldu[43]. Zaten futbol Cumhuriyet elitlerinin pek de hazzetmediklerin bir oyundu çünkü bu oyun irrasyonel tepkilere açık olması ve egoist eğilimler barındırması sebebiyle tasavvur edilen toplum yapısı için *faydasız* olarak damgalanmıştır[44]. Kemalistlerin sporculardan beklentileri onların çeşitli alanlarda rekor kırması veya şampiyon olması değil, barış zamanında daha verimli bir biçimde çalışarak ülkeye değer katmaları ve savaş zamanında da ülke savunması için cansiperane biçimde orduda hizmet için hazır olmasıydı. Özellikle 1930'ların sonlarına doğru savaş Avrupa'da savaş tamtamlarının çalmasıyla birlikte spor da militarist bir perspektiften değerlendirildi. Bu durumun Türkiye'deki en bariz örneklerinden bir tanesi de İstanbul Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğünü Tümgeneral Cemil Taner'in yapmasıydı[45].

İstanbul'un kalbine inşa edilen İnönü Stadyumu'nda Cumhurbaşkanının önünden askeri bir nizam ve disiplin içerisinde geçen kitleler ve daha sonrasında yapılan jimnastik hareketleri ulusal bilinç yaratılmasında etkili oldu. Kolektif ve senkronize biçimde yapılan bu hareketler siyasal otoritenin kendi vatandaşları üzerinde kurduğu kontrolü gösteren aktivitelerdi. Hele ki bu durumun geniş halk kitlelerinin nazarında icra edilmesi Cumhuriyet ideolojisin içselleştirilmesini kolaylaştırmıştır. Bu tarz büyük spor tesisleri yaratılmak istenen vatandaş profili için oldukça uygun ortam sundu. Nasıl ki okul gibi kurumlar genç bireylerin zihinlerini disipline ediyorsa stadyumlar da bedenleri denetim altına alınması için mekanlar sağladı. Başbakan Celal Bayar 1937'de şunları söyledi: "Nasıl ki okuma yazmasını bilmeyen tek vatandaş kalmasını istemiyorsak, spor ile alakadar olmayan vatandaş da kalmamalıdır. Spor yapmaktaki gaye göz ardı edilirse spor soysuzlaşır ve gençlik, millet ve nesil için faydalı olmaktan çıkar"[46].

43 *Cumhuriyet*, 25 Ocak 1940.

44 Yiğit Akın, "Anahatlarıyla Cumhuriyet Döneminde Beden Terbiyesi ve Spor", *Toplum ve Bilim*, S. 103, 2005, s. 67.

45 *Cumhuriyet*, 16 Mayıs 1939.

46 *Cumhuriyet*, 19 Mayıs 1938.

Sonuç

Cumhuriyeti kuran kadronun fikir dünyasında Türk inkılabını benimseyecek ve onu yaşatacak nesiller yaratma düşüncesi büyük bir yere sahipti. Siyasi, toplumsal, hukuki devrimler bir ölçüde gerçekleştirilmişti, ama bunlar yeterli değildi. İnkılapları halkın zihnine ve kalbine nakşetmek gerekliydi. 1911'den 1922'ye kadar kesintili savaş döneminde mevcut insan gücü ağır bir darbe yemiş ve Cumhuriyetin ilanından sonra en önemli meselelerin başında nüfusun niceliğinin ve niteliğinin arttırılması geliyordu. Spor ve beden terbiyesi bu amaca kanalize edilerek fit ve sağlıklı yurttaşlar yaratılmaya çalışıldı. Ankara'daki 19 Mayıs Stadyumu ve İstanbul'daki İnönü Stadyumu hem yurttaşlara spor ve beden terbiyesi imkânı sunacak hem de ulus devleti ve Cumhuriyeti genç dimağlara nakletmeye hizmet edecekti. Erken Cumhuriyet devri spor ve siyasetin bu denli yoğun bir etkileşim halinde olduğu bir zaman dilimiydi.

Stadyumları gürbüz bireylerden müteşekkil bir ulusun inşa edildiği bir atölye olarak tasavvur edilebilir. Stadyum gibi spor tesislerinin birleştirici olma niteliği vardır. "Vatandaşlık hissiyatını" canlı biçimde iliklerine kadar hissetmesine imkân sağlıyordu. Spor alanları fiziksel olduğu kadar yurttaşlık hissiyatını pekiştirdi. Yüz yüze aktif bir katılım içinde olan vatandaşların ulusal kimliği özümsemesi daha kolay olurdu. Stadyumlar işte bu tarz siyasal kimliğin oluştuğu kamusal alanlar olarak da telakki edilebilir. Dolayısıyla Ankara 19 Mayıs ve İnönü Stadyumları Türk spor tarihi için olduğu kadar Türk siyasi hayatında da önemli bir yer kaplamaktadır.

KAYNAKLAR

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490-1-0-0 /1114-67-2, 08.03.1938.

BCA, 30-10-0-0/ 144-35-15, Dosya Ek: 148, 19.04.1927.

BCA, 30-10-0-0/145-39-1, Dosya Ek: 148, 30.04.1940.

BCA, 30-18-1-2/37-43-6, 07-06-1933.

BCA, 30-18-1-2/37-43-6, 07-06-1933.

BCA, 30-18-1-2/48-62-2, 15.09.1934.

BCA, 30-18-1-2/51-8-3, Dosya Ek: 148-52, 04.02.1935.

BCA, 490-1-0-0 /1114-67-2, 08.03.1938.

BCA, 490-1-0-0 / 569-2266-1, 25.07.1938.

BCA, 490-1-0-0 / 569-2266-1, 25.07.1938.

BCA, 490-1-0-0/ 1107-43-1, Dosya Ek: 6. Büro, Belge No 148, 18.11.1937.

"Beden Terbiyesi Kanunu", *Resmî Gazete*, S. 3961, 16 Temmuz 1938, s. 10300-10301.

Akın, Yiğit, "Ana Hatlarıyla Cumhuriyet Döneminde Beden Terbiyesi ve Spor", *Toplum ve Bilim*, S. 103, 2005, s.53-92.

Akın, Yiğit, *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

Alemdar, Korkmaz, "Yeni Zamanların Sıhhat ve Kuvvet Mebdei Olarak Stadyum: Ankara 19 Mayıs Stadı'nın Açılış Hikayesi", *Futbol ve Kültürü: Takımlar, Taraftarlar Endüstri, Efsaneler*, ed. Roman Horak, Wolfgang Reiter ve Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul 2020, s.117-124.

Alpan, Katarzyna Herd, ve Albrecht Sonntag, "Mysterious Places, Political Spaces", *The Political Football Stadium Identity Discourses and Power Struggles*, Palgrave Macmillan, Angers, 2023.

Aydemir, Işık, "İki Fransız Mimari Henri Prost ve August Perret'nin İstanbul ile İlgili Çalışmaları", *YTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C III/S.1, 2008, s. 104-111.

Başak Alpan, Katarzyna Herd, ve Albrecht Sonntag, "Mysterious Places, Political Spaces", *The Political Football Stadium Identity Discourses and Power Struggles* Palgrave Macmillan, Angers 2023.

Belge, Murat, *Militarist Modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

Bozdoğan, Sibel, *Modernizm ve Ulusun İnşaası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*, çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul 2012.

Burhan Arif, "Stadyum Projesi", *Arkitekt*, S. 6, 1931, s.209-211.

Cumhuriyet, 19 Mayıs 1938.

Cumhuriyet, 25 Ocak 1940.

Cumhuriyet, 7 Nisan 1939.

Fage, Emile, "Matbuat", *Türk Yurdu*, S. 59, 19 Şubat 1914, s. 1197-1199.

Fazıl Aysu ile röportaj, *Dostluğun Son Kalesi İnönü Stadı Belgeseli*.

Howell, Reet, "The USSR: Sport and Politics Intertwined", *Comparative Education*, C XI/ S. 2, Haziran 1975, s.137-145.

İnce, Elif, *Radikal,* 2 Mart 2013.

İnönü, İsmet**,** *Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşileri 1933-1938*, Haz. İlhan Turan, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu, Ankara 2003.

Karaömerlioğlu, M. Asım ve Murat Yolun, "Turkish Nationalism and the Evolutionary Idea (1923–1938)", *Nations and Nationalism,* C XXVI/S. 3, 2020, 743-758.

Korkmaz, Zahide, *Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nu (Ankara Milli Stadı'nı) Okumak: Erken Cumhuriyet Döneminde Mekân, Toplumsal Yaşantı ve İdeoloji İlişkisi*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

Ricci, Paola, "Finding a Balance Between Art and Technique: The Sport Centers Designed By Paolo Vietti Violi in Turkey" *Italian Architects and Builders in the Ottoman Empire and Modern Turkey*, ed. Paolo Girardelli ve Ezio Godoli, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne 2017, s. 267-279.

Seyfettin Nasıh, "Stadyumlar: Almanya Hakkında Bir Tetkik Raporu", *Arkitekt*, S. 33-34, 1933, s. 299-314.

Scharroo, P. W. ve Jan Wils, *Jimnastik Oyun Spor Binaları İnşa ve Tesisi için Rehber*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Ankara 1933.

Ulus, 15 Birincikanun 1936.

Zürcher, Erik Jan, "İki Genç Türkoloğun Türkiye'yi Keşfi: Robert Anhegger ve Andreas Tietze'nin Seyahat Günceleri", *Savaş Devrim Uluslaşma: Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005.

Erken Cumhuriyet Döneminde Sporun Türk İnkılâbı Açısından Yeri ve Önemi

Ersin Gürdamar*

Giriş

Türklere göre spor insanı bedenen ve ruhen olgunlaştıracak, kabiliyetlerini ortaya çıkaracak bir unsurdur. Türkler hem deniz hem de kara sporlarında gelişmiş bir millettir. Türkler tarih boyunca avcılık, dağcılık, binicilik, okçuluk, güreş, atıcılık, yaya koşuları, sıklet kaldırma ve atma, yüksek ve uzun atlama, tırmanma gibi sporlarla su sporları, gürz ve topuz kullanma, kılıç, ciritpolo, tomak gibi sporlarla uğraşmışlardı. Eski Türk sporlarının derlenmiş birçok kanunları, talimatnameleri, idari ve hukuki kararları bulunmaktaydı. Türklerde spor mimarisi oluşmuş, spor sahaları kurulmuştu. Localar, şeref balkonları ve kasırlar inşası eski zamanlardan beri uygulanmıştı. Devletin kontrolü altında spor faaliyetleri ok ve gök meydanlarında asırlarca faaliyetlerine devam etmişti. Türk sporunun en zengin taraflarından birisi de eski spor yayınlarıydı. Bunların bazılarında bulunan resimler, minyatürler, şekiller, el yazıları spor kitaplarının zengin içeriğini oluşturmaktaydı. Kozan Türklerinden Ebu Ahmed Abdulkerim Bin İbrahim sporu milli bağımsızlığın, kurtuluşun çaresi olarak göstermişti. Türkler gittikleri her yere sporu yaymışlardı. Bünye ve ahlak açısından olgunluğun ortaya çıkmasını sağlayan spor, Orta Asya'da ve Ön Asya'da Türklerin hayatında oldukça belirgin bir şekilde gözlemlenmişti[1].

Sporun yurt savunmasında oynadığı önemli rol çok iyi bilinmekteydi. Hunlar, sporu küçük yaşlardan itibaren yapmaya başlardı. Özellikle su sporları ve ok atmak önemsenirdi. Av şölenleri ve binicilik de Hunların yetkin olduğu alanlardı. Bu etkinlikler spor faaliyeti olmakla birlikte güçlü

* Dr., Adıyaman Üniversitesi, Kahta Meslek Yüksekokulu, egurdamar@adiyaman.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-4714-2087 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.645

1 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/145-37-14, 28.01.1939.

bir toplumun inşasına da katkı sunmuştu. Türkler, Osmanlı döneminde de spor faaliyetlerine devam etmişti. Ok meydanları ve spor alanları her yıl kasım ayına kadar sporculara açıktı. Güreş, taş atmak, tokmak ve çöken oyunları, denizcilik, cirit, binicilik ve avcılık ilgi görmüştü. Özellikle okçuluk çok ilgi görmüş ve Fatih'in Okmeydanı'ndaki camiye yaptırdığı tekke bir ok kulübü gibi vazife görmüştü[2].

Alaeddin Paşa'nın yeniçeri teşkilatı, sporun yabancı unsurları millileştirmekte oynadığı rolü gösteren önemli bir örnektir. Spor, milleti oluşturan bireylerin duygularını birleştirir. Bu durumda spor milliyet kavramının yardımcısı konumundadır. Bu yönüyle de devletin dayandığı önemli ayaklardan birisi spordur. Spor milleti birleştirmekle kalmaz aynı zamanda onu şuurlu ve kültürlü bir topluluğa dönüştürür[3]. Spor ve atletizmin faydaları sıhhat, çeviklik, mukavemet, enerji ve karakter gibi modern hayatın insandan istediği birtakım meziyetlerden oluşan bir toplamdır ki buna spor karakteri denir. Bu karaktere sahip olanlar vücutça sağlam, ülkesine bağlı, mert, iyi yürekli ve nefsine sahip olurlar[4]. Türklerde binicilik Orta Asya'dan itibaren önemli bir iştir. At hayatın tam merkezinde yer almıştır. Osmanlı Devleti de bu geleneğe sahip çıkmış ve terk etmemişti. Cumhuriyet Türkiye'si de biniciliğe önem vermiş ve bahar mevsimlerinde, tatil günlerinde at koşuları düzenlemeyi alışkanlık haline getirmişti[5].

Türk sporu beden terbiyesini kadın-erkek küçük yaştan ihtiyarlığa kadar can yoldaşı yapmayı kendisine ilke edinmişti. Türk sporu vatani bir vazifedir. Bundan maddi kazanç gibi bir menfaat beklenmesi yasaklanmıştı. Spor, sınıf farkı gözetmemesi yönüyle birleştirici bir özelliğe sahipti. Vatana bağlılık hisleriyle ve tarafsız bir şekilde yapılmalıydı. Türk spor kulüpleri de birer müsabaka parçaları değil aksine ortak vatani bir düşüncenin parçaları ve hizmetkârları olarak algılanmıştı[6].

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemine kadar okullarda spor dersi bulunmuyordu. Mekteb-i Harbiye'nin açılmasıyla beraber jimnastik dersi "Riyazat-ı Bedeniye" adıyla ders programına yerleştirildi. Bu ders sporun bütün alanlarını kapsamasa da isteyen öğrenciler ders saatleri dışında diğer

2 Ergun Hiçyılmaz, *Türkiye'de Spor,* Yeni Yüzyıl Kitaplığı Yayınları, İstanbul 1995, s. 16-17.

3 BCA, Cumhuriyet Halk Partisi, 490-1-0-0/594-53-12, 07.10.1938.

4 *Modern Atletizm*, Atletizm Federasyonu Neşriyatından, Devlet Matbaası, İstanbul 1935, s. 141.

5 Nizamettin Kırşan, "Türklerde Binicilik", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 45, 10.05.1937, s. 5.

6 BCA, CHP, 490-1-0-0/1115-69-1, 22.07.1943.

dalları da öğrenebiliyordu[7]. II. Meşrutiyetle birlikte gençlerin sağlıklı, güçlü ve rejimin güvenebileceği vatandaşlara dönüştürülmesi fikri kabul görmeye başlamıştı. Bu anlayışa bağlı olarak jimnastik, beden eğitimi dersi, izcilik ve askeri talimler önemsenmeye başlanmıştı. İttihatçılardan Selim Sırrı (Tarcan) Bey, beden eğitiminin yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştı. Böylece Avrupa'da olduğu gibi beden eğitimi müfredatta kendisine daha çok yer bulmaya başladı. Bu ders daha çok bilimsel ve fizyolojik esaslar içinde uygulanmaya çalışılmıştı[8].

Danimarka, jimnastiği okullarına 1804 yılında, İsveç, 1813 yılında yerleştirmiş, eğitim kanununu düzenlemiş, spor öğretmeni yetiştirmek için yüksek okul açmıştı[9]. Osmanlı Devleti'nde spor faaliyetleri 1908 yılından sonra gelişmekle beraber spor devletin himayesinde bulunmuyordu. Meşrutiyet idaresi ve İttihad-Terakki, iktisadi ve sosyal meselelerde olduğu gibi sporun da bir hükümet meselesi olduğunu benimseyememişti[10]. II. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle spor faaliyetleri yaygınlaşmış ve spor ile ilgili yayınların sayısında bir artış yaşanmıştı. 1910 yılında "Futbol" adında ilk spor dergisi yayınlanmış ardından 1911 yılında "Terbiye ve Oyun" adlı dergi yayınlanmıştı[11].

15 Mayıs 1914'te Millî Savunma Bakanlığı'na bağlı olarak Osmanlı Güç-Genç Dernekleri kuruldu. Bu derneklerin amacı gençleri maddi ve manevi yönden sağlam ve sıhhatli bir şekilde ve ülkesine bağlı olarak yetiştirmekti. Bu derneklere bağlı olarak izcilik teşkilatı da kuruldu. Bu iki derneğin amacı da gençleri askerliğe hazırlamaktı[12]. Osmanlı Genç Dernekleri Müfettişliği için hazırlanan raporda okullardaki jimnastik saatlerinin artırılması, genç dernekleri ile ilgili görev ve kuruluşların devam ettirilmesi ve köylere ulaşılması ve sağlık koruma, sosyal eğitim, fizyoloji ve anatomi derslerinin

7 Atıf Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor,* T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/1697, Ankara 1995, s. 627.

8 Sabri Özçakır ve İbrahim Yıldıran, "II. Meşrutiyet Dönemi Beden Eğitiminde Çağdaş Dönüşümler (1908-1918)", *Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi*, C 14, S. 1, 2016, s. 16.

9 Vildan Aşir, "Mektep ve Spor", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 1, 29.06.1936, s. 12.

10 BCA, CHP, 490-1-0-0/1356-501-1, 27.06.1944.

11 Yücel, Ömer Faruk ve Saygın, Arda Umut, "Cumhuriyet Devri Beden Terbiyesi ve Spor Politikaları Çerçevesinde Maç Dergisi Üzerine Bir İnceleme", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* (e-gifder), 11 (1), s. 443; Canan Sarıyar Sezan, *Selim Sırrı Tarcan'ın "Sporcu Neler Bilmeli" Adlı Eseri***,** Editör: Prof Dr. Serdar Geri, Gece Kitaplığı, Ankara 2023, s.21.

12 Yunus Tayga, *Türk Spor Tarihine Genel Bakış*, T.C. Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Yayın No. 87, Ankara 1990, s. 143.

öğretilmesi teklif edilmişti[13]. Ayrıca raporda kurulan bu derneklerin her türlü siyasi ihtirastan, parti tartışmalarından uzak kalmasına ve ilmi bir alanda çalışmaları gerektiğine vurgu yapılmıştı. Spor, gençliğin gelişmesini sağlayacak en önemli unsurdu[14]. Birçok kaynakta söz konusu raporun Atatürk tarafından hazırlandığı iddia edilmektedir. Bununla birlikte bu raporun Atatürk'e ait olmayıp 7 Kasım 1920 tarihli ve Miralay Halil Sami Bey'e ait olduğunu ileri süren görüşler de söz konusudur[15]. Söz konusu raporun kime ait olduğundan ziyade içeriği dikkate alınırsa Cumhuriyet yöneticilerinin modern spor anlayışına temel oluşturabilecek görüşlerin raporda yer aldığı anlaşılacaktır.

Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında ekonomik zorluklara ek olarak sıtma gibi sağlık problemleri de Türk insanını bedenen zayıflatmıştı. Bu sebeple Türk sporu kendisini her cephede kuran ve yeniden inşa eden bir milletin beden, ruh ve zihin gelişimini sağlayacak tedbirler almayı hedeflemişti[16]. Cumhuriyet idaresinin güçlü ve idealist bir gençlik yetiştirme yolunda ortaya koyduğu farklı anlayışın ilk adımı spor teşkilatını Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlamak oldu. Bu anlayışın temsilcisi ise Hasan Ali Yücel olmuştu. Bununla birlikte spor ve eğitimin yeterince birleştirilememiş olması, sporun farklı kurumlar tarafından da yönlendirilmesi ortaya bir ikilik çıkarmıştı. Spor faaliyetlerinden beklenen düzeyde sonuçlar alınamamıştı[17]. Sporun bir amacı da toplum içerisinde dinç ve zinde bir grup hazırlamak ve ülke savunmasına katkı sunabilmekti. Türklerin bağımsızlık süreci göz önüne alındığında sporla ilgili kapsamlı politikaların oluşturulması milli benliğin inşasında önemli bir rol oynamıştı[18]. Türkiye Cumhuriyeti idaresi için sporun milli hedefi yıkılmaz, güçlü bir nesil yetiştirmek ve yurdu böylece güvenli bir hale dönüştürmekti[19].

Selim Sırrı Tarcan'ın hazırladığı Türkiye'de beden eğitimi örgütü adlı rapora bakıldığında Osmanlı Türklerinin spora çok önem verdiği görülür. Osmanlı yöneticileri Fransız ve İtalyan uzmanlardan yararlanmıştı. İstanbul'da ok atış

13 *Spor Ansiklopedisi*, Haz.: Alptekin Güven, Serhat Yayınları, İstanbul 1982, s. XIII.

14 Tayga, *age.,* s. 144.

15 Mutlu Türkmen, *Beden Terbiyesi Erken Dönem Türk Spor Politikalarının Sosyo-Politik Temelleri,* Spor Yayınevi ve Kitabevi, Ankara 2018, s. 36.

16 B. K. Çağlar, "Spor: Lüks Değil İhtiyaç", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 11, 07.09.1936, s. 2.

17 BCA, CHP, 490-1-0-0/1356-501-1, 27.06.1944.

18 Halid Bayrak, "Sporda İlk Islahata Kulüplerden Başlamalıdır", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 30, 25.01.1937, s. 2.

19 Server Ziya Gürevin, "Kanatlı Nesil", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 3, 13.07.1936, s. 5.

kulüpleri bulunmaktaydı. Atatürk, Türkiye'de beden eğitimi için kapsamlı bir faaliyet yürüttü. 1926 yılında hükümet İstanbul'da bir beden eğitimi enstitüsü kurmak için 500 bin frank ayırdı. Bu paranın sorumluluğu Rahmi Apak'a verildi. Buraya üç İsveçli öğretmen getirildi. Okula anatomi ve fizyoloji için iki Türk doktor verildi. Ancak bu okul 1931 yılında kapatıldı. Bunun sebebi Ankara'da üç yıl süreli yeni bir beden eğitimi okulunun açılmasıydı[20].

Spor toplumu bütün yönleriyle kapsayan dinamik bir alandır. Bu yönüyle spor cumhuriyetin kurulduğu yıllarda önemli bir enstrüman olarak görüldü. Yeni Türk Devleti'nin kökleşmeye çalıştığı bu dönemde çok boyutlu olan sporun katkısı göz ardı edilemezdi. Atatürk'e göre spor meselesi millet için hayati, ırki ve medeni bir meseledir. Dünyada spor hayatı çok önemlidir. Spor hayatı toplumun sağlığını kapsamaktaydı. Sporu toplum için bu kadar önemli kılan temel husus ise vatanını ve milletini savunan ordunun gücünü belirlemesiydi. Bütün millet sporun değerini anlamalı ve onu sevmeliydi. Spor bir vatan vazifesi olarak kabul edilmeliydi. Bu sayede Türk sporculuğu uluslararası alanda hak ettiği mevkiine kavuşacaktı[21].

Cumhuriyet Döneminde Gerçekleştirilen Spor Politikaları

Cumhuriyet öncesinde her ne kadar modern sporlar ülkede gelişme gösterse de devlet sporla doğrudan ilgili değildi. Buna ek olarak bir spor politikası da bulunmuyordu. Cumhuriyetle birlikte spor doğrudan devlet kontrolüne alınmasa da desteklenmeye başlamıştı[22]. Cumhuriyet'in ilk yıllarında spor politikaları temelde aynı anlayışa sahip olsa da farklı dönemlere ayrılmıştı. 1922-1936 yılları arasında spor yönetimi kulüplere bırakılmıştı. 1930'larla birlikte sporda da devletçilik fikri ortaya çıktı. Bu anlayışa göre sporu planlayıp tek bir merkezden yürütmek gerekmekteydi. 1922-1936 yılları arasındaki serbestlik döneminin ardından 1936-1938 Türk Spor Kurumu ile bir geçiş dönemi yaşandı. Ardından Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü kurularak sporda devlet yönetimi gerçekleştirildi[23].

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ), 14 Temmuz 1922 tarihinde 16 kulübün birleşmesiyle kuruldu[24]. Dağınık olan spor kulüpleri böylece bir

20 BCA, CHP, 490-1-0-0/1117-76-3, 30.01.1946.

21 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938),* Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları: 1, 5. Baskı, Ankara 2006, s. 261-262.

22 Cem Atabeyoğlu, *Sporda Devlet Mi, Devlette Spor Mu?,* Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları, İstanbul 2001, s. 9.

23 Kurthan Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi,* Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985, s. 99.

24 Tayga, *age.,* s. 163.

araya toplanmış oldu. O dönemde Anadolu'da da birçok spor kulübü bulunmaktaydı. Cemiyet ayrı yönetmelik ve varlıkları olan spor kulüplerini aynı amaç uğrunda birleştirmeyi amaçlamıştı[25]. TİCİ'ye göre idman cemiyetleri gençleri içkiden, kumardan ve çeşitli suistimallerden uzaklaştırarak genel sağlık ve ahlâkı iyileştirecekti. Bu amaçlarla hareket eden TİCİ, sosyal ve ilmi olan hedeflere hizmet edebilmek için siyasetle ilgilenmemeyi kendisine ilke edinmişti[26].

15 Temmuz-15 Ağustos 1923 tarihleri arasında gerçekleştirilen I. Heyet-i İlmiye'de öğretmen yetiştirilmesi önem verilen bir başlıktı. Spor alanında bir layiha hazırlayıp kongreye sunan S.S. Tarcan'a göre Terbiye-i Bedeniye Darülmuallimi ile mali ve genel müfettişlik kurulmalıydı. 14 Ağustos 1923 tarihli Bakanlar Kurulu programının 6. Maddesine göre insanların bedeni, fikri, ahlaki ve sosyal yeteneklerinin geliştirilmesi için Terbiye-i Bedeniye Darülmuallim'i açılacak, izcilik teşkilatına önem verilecek ve eğitim programları buna göre düzenlenecekti[27].

16 Ağustos 1923 tarihinde Ankara Türk Ocağı toplantısında Ali Sami (Yen) Bey'in verdiği bilgiler üzerine konuşan Atatürk, Türkiye'nin henüz Avrupa derecesine gelmediğini, sporda tek ve sarih bir amaç gözetilmesi gerektiğini belirtmişti. Atatürk'e göre spor ya propaganda için ya da beden gelişimi için yapılmalıydı[28]. 1924 yılında spora dair Bakanlar Kurulu iki önemli karara imza attı. 170 numaralı kararname Türk gençliğinin bedence ve ahlâkça yükselmesini amaçlayan ve bunun haricindeki her türlü çıkardan uzak duran Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı derneğini kamu yararına kuruluşlardan saymıştır. 171 sayılı kararname ise 1924 Paris Olimpiyat Oyunlarına katılmak için yurt dışından uzman getirilmesini ve gerekli olan 17 bin liranın devlet bütçesinden verilmesini kapsıyordu[29].

Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasının ardından 1924 Olimpiyatları öncesinde İsmet İnönü hükümeti Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'na

25 Hiçyılmaz, *age.,* s. 31.

26 *Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Teşkilat ve Nizamatı Umumiye*, Altıncı tabı, Nümune Matbaası, İstanbul 1935, s. 9-10.

27 Tolga Şinoforoğlu, "Türkiye'de Beden Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme Çabaları ve Öncü Kuruluşlar (1908-1930)", *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, (Özel Sayı), C 18, Yıl 2020, s. 87-88.

28 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III (1918-1937),* Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları: 1, 5. Baskı, Ankara 2006, s. 86.

29 Haluk San, *Türk Spor Tarihinde Atatürk,* Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1999, s. 95-96.

bütün ülkeyi kapsayacak bir faaliyet inşa edilebilmesini sağlayacak büyük bir yardımda bulunmuştu. Bu yardımların devamı gelmiş ve böylece Türk sporu gelişme sürecine girmişti[30]. Ankara'da yapılacak olan spor müsabakaları için Türkiye'nin çeşitli yerlerinden gelecek spor kulüpleri üyelerine gemi ve trenlerde %50 indirim yapılarak kolaylık da gösterilmişti[31]. Ordu mensuplarının spordan tamamıyla faydalanabilmeleri, terhis olan askerlerin sporu kendi bölgelerinde de devam ettirebilmeleri için hazırlanıp dağıtılan Askeri Spor Teşkilatı'na ait yönetmelik Bakanlar Kurulu tarafından imzalanmıştı[32]. Ankara Erkek Lisesi'nde Belçika ve İsveç usulü duş ve lavabo daireleri olan modern spor salonunun inşası için pazarlık usulü tercih edilerek yeni ders senesine yetiştirilmeye çalışılmıştı[33]. Yine kürek çekme, yüzme, yelken kullanma gibi denizciliğin ihtiyaç duyduğu bilgilerin ülkede gelişmesini temin etmek için Bahri Spor Teşkilatı'na dair yönetmelik hazırlanmış ve yürürlüğe konmuştu[34].

İsmet Paşa, TİCİ'nin ikinci genel kongresinde 16 Eylül 1925 tarihinde spor ile ilgili açıklamalar yapmış ve genel değerlendirmelerde bulunmuştu. İsmet Paşa'ya göre spor bütün paydaşlarının seçip belirledikleri ve oluşturdukları bir merkez tarafından yönetilmeliydi. Bu sayede dağınık bir mesai olmayacağı gibi bir uyum da oluşacaktı[35].

Atatürk, Çankaya'da Cumhurbaşkanlığı köşkünde Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı kongresi adına gelen heyete 1926 yılında bazı açıklamalarda bulunmuştu. Anlaşıldığı kadarıyla Atatürk, İdman Cemiyeti'nin ülke içinde ve dışında yaptığı çalışmaları yakından takip etmişti. Cemiyetin şikâyet ve taleplerine hak veren Atatürk, çalışmaları ve sonuçları memnuniyetle karşılamıştı. Bunun sebebi ise ülke ve millet olarak spor hayatında başlatılmış, ciddi ve bilinçli çalışma tarihinin yeni olmasıydı. Dünya milletlerinin spor alanında kat ettiği yol ve gösterilen çaba dikkate alınırsa bu önemli alanın Türkiye'de örgütlenmesi yeniydi[36]. Atatürk'e göre spor beden ve ruhun

30 Nasuhi Baydar, "Eski Hatıralar ve Ankara'da Stadyom", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 25, 21.12.1936, s.3.

31 BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), 30-18-1-1/10-39-2, 13.08.1924.

32 BCA, KDB (1920-1928), 30-18-1-1/15-59-17, 17.09.1925.

33 BCA, KDB (1920-1928), 30-18-1-1/16-65-12, 11.10.1925.

34 BCA, KDB (1920-1928), 30-18-1-1/16-69-3, 04.11.1925.

35 Tayga, *age.*, s. 224.

36 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938),* Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları: 1, 5. Baskı, Ankara 2006, s. 259-260.

gelişimine katkı sunmasının yanında en çok vatanın savunma unsuru olan orduya hizmet etmektedir[37].

Maç dergisi yayımlandığı 1926 yılından itibaren modernleşme çizgisine sahip olmuş ve beden terbiyesi ile ilgili politikaları desteklemişti. Derginin bu doğrultuda en çok önem verdiği spor atletizmdi. Dergi atletizmi teşvik etmiş ve milli bir vazife olarak görmüştü. Cumhuriyetin kurucuları ne kadar popüler olsa da olumsuz anlamda rekabet ve kavgalara sebep olan futbol sporu yerine atletizmi teşvik etmeyi tercih etmişti. Maç dergisi de bu anlayışı benimsemiş ve atletizmin yeterince gelişmemesinden şikâyet eden yazılar yazmıştı[38].

Sporun bir diğer önemli dalı da izciliktir. 9 Nisan 1914'te "İzci Büyük Ortası" kurulmuş ve kısa bir süre sonra uygulamaları yapılmıştı. 12 Mayıs 1914'te izcilik kursunu başarı ile tamamlayan 16 oymakbaşı görev almıştı. 15 Haziran 1914'te ilk izcilik yönetmeliği yayınlandı. Bu yönetmeliğe bağlı olarak "Osmanlı Güç Dernekleri" kuruldu. 1923 yılına gelindiğinde Millî Eğitim Bakanlığı, Baden Powell'in izcilik adlı kitabını tercüme ettirdi[39]. 15 Mayıs 1924'te kabul edilen 1246 numaralı "Türkiye'de gençlik teşkilatının Türk vatandaşlarına hasrı hakkında kanun" ile izcilik teşkilatı sadece Türklerin kurabileceği bir alan olarak belirlenmiş ve yabancılar bu haktan menedilmişti[40]. 1926 yılında izci oymakları kuruldu[41]. 10 Haziran 1935 tarih ve 2773 sayılı kanun ile Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde "Beden Eğitimi ve İzcilik Direktörlüğü" kuruldu[42].

Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde kurulan Terbiye-i Bedeniye Encümeni sporun öneminin farkındaydı. Bakan Mustafa Necati Bey, sporun bir bilim dalı olduğunun bilincinde olarak 1927 yılında Avrupa seyahatine çıkmış ve İsveç'ten getirilen öğretmenlerle eğitim sorununu çözmeye çalışmıştı[43]. Beden Terbiyesi Okulu binası için gerekli olan arsa temini ve bedelin ödenmesi Bakanlar Kurulu tarafından kararlaştırılmıştı. Bu kararın temelinde ordunun spor teşkilatını geliştirmek ve güçlendirmek vardı[44].

37 San, *age.,* s. 119.; Tayga, *age.,* s. 230.

38 Yücel, Ömer Faruk ve Saygın, Arda Umut, agm., s. 443.

39 Kenan Okan, *Türk Spor Tarihi*, MÖM Yayınları: 8, Ankara 1975, s. 7.

40 Resmî Gazete, S. 894, 21 Mayıs 1928, s. 5175.

41 Okan, *age.,* s. 7.

42 Resmî Gazete, S. 3029, 15 Haziran 1935, s. 5332.

43 Nejla Günay, "Atatürk Dönemi'nde Türkiye'de Beden Eğitiminin Gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 29, S. 85, Yıl 2013, s. 79.

44 BCA, KDB (1920-1928), 30-18-1-1/26-64-16, 23.11.1927.

Türkiye'nin belli bölgelerinde bulunan spor bölgelerine idman meydanları, odaları ve levazım tedarik edebilmek için belediyelerden ve mahalli kurumlardan yardım sağlanması, CHP genel sekreterinin parti idare heyetinden talebi haline dönüşmüştü[45]. İçişleri Bakanı da spor teşkilatlarına yardım edilmesi gerektiği konusunda vilayetlere yazı göndermişti. Spor faaliyetleri ülkede sağlıklı bir nesil yetiştirilmesi amacına da hizmet etmekteydi. Bu sebeple spor faaliyetlerinde bulunan vilayetlerde belediye bütçelerinden kaynak ayrılarak gençlerin desteklenmesi gerekmekteydi. Fırka programının beşinci kısmının yedinci maddesi Türk vatandaşlarının meydana getirdiği spor oluşumlarının güçlü olmasını önemli kabul eder. Böylece Halkevleri sporculara da açılmış oldu[46]. Parti nizamnamesinde spor için genel bütçe ve belediye bütçelerine pay ayrılmıştı[47]. 7. Maddeye göre parti Türk vatandaşlarının meydana getirmiş oldukları ve getirecekleri bütün spor oluşumlarını milletin güçlü ve iradeli olabilmesi açısından önemli kabul etmiş ve bu oluşumları korumayı kendisine görev edinmişti[48].

1923 yılında toplanan "Heyet-i İlmiye"nin aldığı kararlar doğrultusunda beden eğitimi öğretmenleri yetiştirmek için bir okul kurulması planlandı[49]. Millî Eğitim Bakanlığı, Stockholm Beden Terbiyesi Okulu'nu örnek almış ve Ankara'da bir benzerini açmayı hedeflemişti[50]. Bakanlık tarafından 150 bin lira masrafla Ankara'da Yüksek Beden Terbiyesi Mektebi açılacağı Cumhuriyet gazetesinde duyuruldu. Habere göre okulun yönetimine Selim Sırrı Bey ile Nizamettin Rifat Beyler getirilmişti[51]. 1932-1933 öğretim yılı itibarı ile Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü bünyesinde Beden Eğitimi Şubesi açıldı[52]. Bu şubeye Almanya'dan bir uzman ile İsveç'ten gelen öğretmenler görevlendirildi[53].

Spor teşkilatlarına yardım yapılması CHP tarafından önemsenen konulardan birisiydi. İçişleri Bakanlığı, vilayetlere gönderdiği tamim ile sporun bir

45 BCA, CHP, 490-1-0-0/2-6-23, 04.07.1931.

46 BCA, CHP, 490-1-0-0/2-7-7, 15.08.1931.

47 *C.H.F. Nizamnamesi ve Programı,* T.B.M.M. Matbaası, Ankara 1931, s. 23.

48 *Age.,* s. 37.

49 Ruhi Sarıalp, *Genel Kültür ve Türkiye'ye Modern Sporların Girişi,* İTÜ Yayınları, İstanbul 2000, s. 34.

50 Günay, agm., s. 80.

51 Cumhuriyet, 27 Ağustos 1932, s. 2.

52 Günay, agm., s. 83.

53 Okan, *age.,* s. 8.

kerelik değil toplumun hayatını kapsayacak ve besleyecek şekilde sürekli olarak uygulanması amaçlanmıştı. Bütün ülkenin spor ihtiyacını kuvvetli bir temele bağlamak fikri partiyi bu şekilde davranmaya itmişti[54]. Bu anlayış doğrultusunda muhafız gücünden 12 kişilik bir bisiklet takımı 1 Haziran 1933 tarihinde Samsun'dan hareketle memleket içinde iki sene sürecek bir teşvik seyahatine çıkmış ve belirlenmiş bölgelere uğramıştı. Bu organizasyon bisiklet sporunun ülkede rağbet görmesi ve uygulanması amacıyla gerçekleştirilmişti. Bu şekilde halkın bisiklet sporuna daha çok ilgi göstereceği düşünülmüştü[55].

Türkiye'de mevcut spor teşkilatını incelemek üzere Almanya'dan Carl Diem gelerek İzmir, Eskişehir, İstanbul, Samsun, Amasya, Sivas, Kayseri, Adana, Mersin, Konya, Akşehir, Afyon ve Ankara şehirlerini ziyaret etmişti[56]. Diem, Alman modeline benzer bir sistemi raporunda tavsiye etmişti. Hitlerin gençlik örgütüne benzeyen bir örgüt raporda yer almıştı[57]. Parti genel sekreterliği şehir spor sahaları planlarının yapılması için mimar Vietti Violi ile temasa geçmişti. Bunun üzerine Violi İstanbul spor tesisatı için şehir mütehassısı Prost ile iletişime geçmiş ve projesini valiye sunmuştu. Violi aynı zamanda Ankara hipodromu Çim pistinin de bir an önce yenilenmesini tavsiye etmişti[58]. Türkiye'deki beş spor salonu (Bursa, Kırklareli, Isparta, Eskişehir ve Kütahya) için mimar ve mühendis Dr. Vietti Violi genel vaziyet planlarını hazırlamıştı. Bununla birlikte hazırlanan projelere biçilen fiyatlar Türk Spor Kurumu'nun bütçesini aşmıştı[59].

CHP, 1934 yılında ülke genelinde sporun genel durumunu incelemiş ve bir cetvel çıkarmıştı. Bu cetvele göre bazı vilayetler gençliğin ve ırkın ıslahı, yurt savunması ve genel sağlık anlamına gelen sporu hiç anlamamışlardı. Yurtta sporu canlandırmak, yaşatmak ve yüceltmek işi partinin üstlendiği bir yükümlülüktü[60]. Binicilik sporu da geliştirilmeye ihtiyaç duyan bir alandı. Ankara'da bulunan Karacabey Harası'na bağlı bir okul kurulmasına ve Atlı Spor Kulübü mânia bahçesinin bu okul için satın alınmasına karar verilmişti. Okul öğrencilerinin biniciliğe merak uyandırması ve biniciliği öğrenmesi

54 BCA, CHP, 490-1-0-0/2-8-9, 05.08.1933.
55 BCA, CHP, 490-1-0-0/2-8-5, 24.05.1933.
56 BCA, CHP, 490-1-0-0/3-11-1, 18.09.1933.
57 Atabeyoğlu, *age.*, s. 15.
58 BCA, CHP, 490-1-0-0/1114-67-2, 08.03.1938.
59 BCA, CHP, 490-1-0-0/569-2266-1, 25.07.1938.
60 BCA, CHP, 490-1-0-0/3-10-2, 02.02.1935.

amaçlanmıştı[61]. Okçuluk sporu da önemli kabul edilen bir diğer alandı. 30 Ağustos 1938 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Beyoğlu şubesinde "Okspor Kurumu" kurulmuştu. Kurum okçuluk tarihini araştırmayı ve okçuluğu yeni nesillere sevdirmeyi amaçlamıştı[62]. Bu dönemde Finlandiya elçiliği de Türk sporu hakkında bilgi edinmek amacıyla Türkiye'ye bazı sorular sormuştu. Finlandiya'nın amacı spor teşkilatını millî ve merkezi teşkilat altında toplayabilmek için Türkiye'den bilgi toplamaktı[63].

1934 yılı özel idarelerle belediyelerin spor için verdikleri paraya bakıldığında bazı vilayetlerin spora gereken önemi vermediği görülmüştü. Bazı belediyeler hiç kaynak ayırmamıştı. Ancak CHP ülkede sporu canlandırmak, yaşatmak ve yüceltmek işini kendisine bir yükümlülük olarak kabul etmiş ve partinin programına da koymuştu. Giresun'da 6 özel idarenin 1935 yılı bütçesine yeterince yardım parası konulması genel meclisten rica edilmiş olsa da mali vaziyetin yeterli olmaması üzerine buna imkân bulunamamıştı. Bunun üzerine belediye bütçe müzakerelerinde hiç olmazsa özel idare ile İdman Cemiyetleri İttifakı genel merkezinden yapılacak yardımlarla ülkede bir spor sahası meydana getirmek için gerekli yardım parası belediye başkanı ve üyelerden talep edilmişti[64]. 1935 yılı parti tüzüğüne göre de parti spor, gençlik, radyo ve sinema işleriyle uğraşmayı kendisine ilke edinmişti.

Cumhuriyet idaresi 1936 yılında Ankara stadyumunu inşa etmiş ve kullanıma açmıştı. Bu yapı Türk milleti için önemli bir adımdı. Osmanlı Devleti ve İstanbul spora içinde bulunduğu zamanın anlayışı ve koşullarına göre yeterli önemi verememişti. İstanbul'a gelen taşralı gençler bile bu ruh halini kolayca benimsemişti. 1908 İnkılâbı ile spor hareketleri canlanmış olsa da kapsamlı bir spor politikasından bahsetmek mümkün değildi. Türkiye'de spor devresi Cumhuriyetle yeni bir anlayışa bürünmüş ve sistemli politikalarla desteklenmişti. Bununla birlikte cumhuriyetin ekonomik anlamda sınırlı imkânlara sahip olması alt yapının bütün ülkeye yayılmasını engellemişti[65].

Türkiye bir taraftan spor alanında alt yapı çalışmalarına devam ederken diğer taraftan 1936 Berlin Olimpiyatlarına katılmıştı. Türkiye 30 ülke arasında 19. Olmuş ve Danimarka, Yugoslavya ve Avustralya gibi ülkeleri de geride

61 BCA, KDB (1928-), 30-18-1-2/57-64-13, 03.08.1935.

62 Tuzcuoğulları Ö. T. ve Alıncak F., "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Okçuluk Faaliyetleri ve Okspor Kurumu", *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, C 8, S. 4, 2023, 337.

63 BCA, CHP, 490-1-0-0/1105-35-2, 14.08.1935.

64 BCA, CHP, 490-1-0-0/15-77-7, 04.05.1935.

65 Falih Rıfkı Atay, "Ankara Stadyomu", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 25, 21.12.1936, s. 2.

bırakmıştı[66]. 1937 yılında 11 bin civarında sporcu bulunmaktaydı. 17 milyon nüfus dikkate alındığında bu rakam çok küçük kalsa da spor bilinci büyük ölçüde gelişmişti[67]. Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen birtakım sıkıntılar da söz konusuydu. Bu olumsuzluklar sporun gelişimini engelleyecek düzeyde olmasa da hedeflere darbe vuracak nitelikteydi. Spor örgütlerinin bu dönemde istenilen yeterlilikte olmadığı söylenebilir. Gençler spor için çalışacak imkâna sahip değildi. Çoğu rençber çocukları olduğu için yorgundu. Gelirleri olmadığı ve parti de yeterince yardım edemediği için beklenen verim alınamamaktaydı. Spordan istenen düzeyde verim alınabilmesi için esaslı bir teşekkül şarttı. Mevcut olan spor örgütü gençler birliği ise ilerlemek yerine gerilemişti. Yönetim kurullarının sık sık değişmesi iyi bir yönetim sergilenmesine engel olmuştu[68]. Türk sporu kısa bir süre içerisinde büyük bir gelişim kaydetmekle birlikte kronikleşmiş sorunlarla da boğuşmaktaydı.

29 Nisan 1937 tarihinde yayınlanan "Great Britain and the East" adlı dergi Türkiye'de bedeni yararlılık başlığı altında bir yazı yazmıştı. Buna göre Atatürk'ün verdiği hamlenin hızıyla Türkiye'nin kalkınma hamlesinin bir örneği de dinç ve yararlı kalmak hususunda Anadolu'da açılması kararlaştırılan kampanya ile ortaya konmuştu. Genç kız ve erkekler başlangıç düzeyde askeri bir idmanla bedeni idman dersleri görecekleri kulüplere alınmışlardı. Türk kadınları ülkesini korumaya hazır olduğunu Kurtuluş Savaşı esnasında göstermişti. Dünyada hiçbir ülkenin askeri Türkler kadar yararlılık gösterememişti. Osmanlı Türklerinin hasletlerini koruyacak olan geleceğin Türkiye'si yurttaşlarına beden ve zihin sağlığı da sağlamayı amaç edinmişti[69]. Bu dönemde Türk spor heyeti Sovyet Rusya'ya seyahat etmiş ve oradaki spor teşkilatını da incelemişti[70].

Halkevleri ve Türk Spor Kurumu'nun Sporun Gelişimindeki Rolü

Spor, toplulukları millet yapan unsurlardan birisidir. Gençler spor sayesinde bir araya gelerek dayanışma sergilemeyi öğrenmekteydi. Asya bozkırlarındaki zorlu koşullar dikkate alındığında güçlü bir toplumun oluşmasında sporun işlevi büyüktü[71]. Atatürk'e göre spor vatanın, milletin yüksek çıkarlarına

66 Falih Rıfkı Atay, "Bin Dokuz Yüz Kırka Doğru", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 9, 24.08.1936, s. 2.

67 Okan, *age.,* s.13.

68 BCA, CHP, 490-1-0-0/1116-73-1, 00.00.1936.

69 BCA, CHP, 490-1-0-0/1104-34-1, 25.06.1937.

70 BCA, CHP, 490-1-0-0/1105-36-1, 10.08.1937.

71 Özbay Güven, *Türklerde Spor Kültürü,* Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1992,

saldıranları gırtlağından yakalayıp milletin huzuruna çıkarabilme yeteneğidir[72]. Spor sadece resmi karşılaşmalarda derece almak için yapılamaz. Spor gençlere hem bedenen hem de akıl ve ahlâk açısından katkı sunmalıdır[73]. Halkevleri açıldığı 1932 yılında kendisine faaliyet yürüteceği 9 alan belirlemişti. Bunlardan bir tanesi de spordu. Halkevleri sporu gençliğin gelişimi ve milli terbiyenin önemli bir unsuru olarak görmekteydi. Halkevleri, Türk gençliğine ve milletine sporu sevdirmeyi amaç edinmişti. Bu ideali sağlayabilmek için bilim temelinde hareket edilecekti[74].

Türk sporunun yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi konusunda Halkevleri önemli bir konumdaydı. Halkevleri spor şubeleri jimnastik, eskrim, güreş, yürüyüş, salon oyunları gibi spor dallarıyla meşgul olmakla yükümlüydü[75]. Türk birliğinin kültür kaynağı olarak kabul edilen Halkevleri, Türk gençliğinin her sahada kalkınabilmesi için meşale görevi görmüştü. Halkevleri birçok alanda olduğu gibi spor alanında da bir misyon yürütmüştü. Ülke gençlerini fiziki açıdan geliştirecek olan spor işleri görmezden gelinemezdi. Ülkenin birçok yerinde gençler Halkevlerinin yönlendirmesiyle spor faaliyetlerine başlamıştı. Gençliğin fikren olduğu kadar bedenen de gelişmesi uzun bir zamanda gerçekleşebilirdi[76]. Halkevleri ülke sporunu kendi idaresi altına almak yerine mahallinde spor kulüpleri kurulmasını ve bunların çalışmasını desteklemek politikasını takip etmişti[77].

1936 yılına gelindiğinde TİCİ'nin içinde bulunduğu parasal çıkmazın da etkisiyle örgüt kendisini partiye bağlamıştı. Carl Diem'in raporunda önerdiği sisteme benzeyen Türk Spor Kurumu böylece kurulmuş oldu[78]. Bu süreçte genel direktörlük oluşmadığı için spor faaliyetlerinin devam edebilmesi adına Türk Spor Kurumu'nun işine devam etmesi uygun görülmüştü[79]. Türk Spor Kurumu VIII. Kongresinde oy birliği ile CHP'ye bağlanma talebinde bulunmuştu. Türk sporcusu, Kemalizm'in öz çocuğu ve onun ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmekteydi. Bununla birlikte kongrede alınan bu karar

s. 1.

72 Tayga, *age.,* s. 158.

73 San, *age.,* s. 95.

74 Vakit, 13 Şubat 1932, S. 5063, s. 6.

75 BCA, CHP, 490-1-0-0/4-18-10, 01.08.1938.

76 Ahmet İhsan, Türkiye Spor Ansiklopedisi, C 1, S.12 Aralık 1943, s. 15-16.

77 BCA, CHP, 490-1-0-0/1121-89-2, 23.05.1950.

78 Atabeyoğlu, *age.,* s. 17.

79 BCA, MGM, 30-10-0-0/145-37-5, 26.08.1937.

mevcut olan bir bağlılığı hukuk bakımından tamamlamış oldu[80]. Türk Spor Kurumu okuma seferberliği gibi spor alanında da bir seferberliğe ihtiyaç duymaktaydı. Birçok Halkevi spor şubesi ulusal sporları teşvik etmişti. Halkevleri kendi bölgelerinde spora ilgiyi artırmaya ve sporculara daha adil bir rekabet yolu açmaya çalışmıştı[81].

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, İsmet İnönü'ye yazdığı yazıda spor işlerinin esaslı bir düzgünlüğe ulaşması için uzunca bir süredir almak niyetinde oldukları tedbirler hakkında bilgi vermişti. Buna göre ülkedeki bütün spor işlerini idare edecek bir yetki makamının yaratılması gerekmekteydi. Ayrı bir düzenleme yapılması ihtiyacı CHP'nin siyasi bir oluşum olması sebebiyle spor işlerini idare etmesinin parti amacına uymamasından ortaya çıkmıştı. Devletin toplum üzerindeki aktif kontrolü göz önüne alındığında spor işlerinin de hükümet tarafından idare edilmesi zorunlu görülmüştü. Benzer bir durum Sovyet Rusya için de geçerlidir. Spor bir parti işi değildir. Spor işlerini yürütenler hükümete karşı sorumludur. Bu şekilde Türkiye'de de sporun hükümete bağlanmasıyla spor işlerinde bir disiplin oluşacağı, sorumluluk sahibi bir makamın ortaya çıkacağı ve yakalanan uyumla birlikte sporun ve gençliğin kurtarılmış olacağı düşünülmüştü. Bununla birlikte CHP'nin bütün imkânları ile spor mekanizmasını desteklemesi ise doğal görülmüştü. Spora önem veren batı devletleri de bir bakanlık, hükümet müsteşarlığı ya da yüksek bir komite meydana getirmişti. Spor teşkilatı birçok bakanlığı ilgilendirse de Milli Müdafaa Bakanlığı'nın kapsama alanındaydı. O yıllarda bir bakanlık kurulmasından çok bir müsteşarlık kurulup Kültür Bakanlığı'na bağlanması düşünülmüştü[82].

Türk Spor Kurumu 1937 tarihli kurum nizamnamesinin ikinci maddesiyle Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı yerine oluşturulmuştu. Kurum Türkiye'de sporun milli ve fenni esaslara göre yapılmasına ve yükselmesine çalışmış ve Türk sporculuğunu temsil etmişti[83]. Maliye Teftiş Heyeti'nin hazırladığı rapora göre Türk Spor Kurumu, İdman Cemiyetleri İttifakı'na göre işleri daha ciddiyetle ele aldığı, daha fazla imkâna sahip olduğu ve yurt içinde sporu yayıp genelleştirilebileceği iddia edilmişti. Planlı ve programlı hareket eden Türk Spor Kurumu faaliyetlerini artırmış ve spora karşı ilgiyi büyütmüştü. Bu

80 BCA, CHP, 490-1-0-0/3-13-16, 22.08.1936.

81 B.K. Çağlar, "Memlekette Spor", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 6, 03.08.1936, s. 2.

82 BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/145-36-20, 04.01.1937.

83 Canan Sarıyar Sezan, "Behçet Kemal Çağlar'ın Türk Spor Kurumu Dergisi'nde Yer Alan Spora İlişkin Görüşleri", *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S.14, 2024, s. 317.

süreçte eski yönetimin izlerini tasfiye etmeyi de kendisine bir görev bilmişti[84].

Türk Spor Kurumu tarihi ve milli sporlar üzerinde araştırmalar yapmakla beraber Türk sporları üzerine yazılmış eserlerden ve belgelerden oluşan bir kütüphane ile millî sporlara ait materyalleri barındıran bir müze kurulması için çalışmalar başlatmıştı. Halkevlerinin göstereceği destek bu işin başarılmasında önemli görülmekteydi. Okçuluk, güreş, cirit, tomak, çöken, kılıç ve kalkan, binicilik, gürz ve topuz kullanmak, yüzücülük, avcılık eski millî sporların önde gelenleriydi. Nerelerde hangi sporların yayıldığı, hangi şartlarda geliştiği, ne zaman ve hangi sebeplerle gerilediği veya durgunluk gösterdiği, unutulup bırakıldığı, bugün devam ettirilen sporlar varsa nerelerde ve kimler tarafından yapıldığının bilinmesi Türk Spor Kurumu'nu ilgilendiren en önemli hususlu. Ülkenin her yerinde eski milli sporların çeşitli türlerine ve idman usullerine ait Türkçe, Arapça, Farsça yazılmış el yazısı ve taş basma kitaplar mevcuttu. Bununla birlikte mevcut kitapların tasniflerinde sıkıntılar da söz konusuydu[85].

Tan gazetesinde "Son Vaveyla" başlığıyla yayınlanan yazı[86] üzerine Türk Spor Kurumu cevaben bir yazı kaleme almak zorunda kaldı. İmzasız bir şekilde 2 Haziran 1938 tarihli yazıya göre spor işleri iyi gitmemekteydi. Özellikle atletizm alanında yapılan işler yeterli görülmemekteydi. Türk Spor Kurumu ise yaptığı açıklamada iddia edilenin aksine rekorların düşmediğini net rakamlarla vermişti. Ayrıca atletizme olan ilgi artmış, 1936 yılında 33 olan müsabaka sayısı 1937 yılında 222'ye yükselmişti. Türk Spor Kurumu iddiaların aksine 19 şehirde stat yapımına karar vermiş ve bunların 9 tanesinin de inşaatına başlamış bulunmaktaydı[87].

1936 Berlin Olimpiyatlar'ında göğüs amblemlerinde partinin 6 oklu simgesinin yer alması Atatürk'ü rahatsız etmişti. 19 Mayıs 1938 Gençlik ve Spor Bayramı'nda konuşan İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Atatürk'ün gençlik adına bir direktif verdiğinden bahsetmişti. Şükrü Kaya, 29 Haziran 1938'de sporun devlet işi olduğunu açıklamasıyla yönetim partiden devlete geçmiş oldu[88]. 29 Haziran 1938 tarihinde kabul edilen 3530 numaralı Beden Terbiyesi Kanunu'na göre spor belli bir çerçeveye yerleştirilmişti. Yurttaşın fizik ve moral yetenekleri ulusal inkılâpçı amaçlara göre gelişecekti. Bunu sağlayabilmek

84 BCA, MGM, 30-10-0-0/145-36-22, 03.02.1938.

85 BCA, CHP, 490-1-0-0/4-17-13, 10.05.1938.

86 Tan, 2 Haziran 1938, s. 6.

87 BCA, CHP, 490-1-0-0/1277-247-1, 30.06.1938.

88 Atabeyoğlu, *age.,* s. 31.

adına Başbakanlığa bağlı Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü kurulmuştu. Bu direktörlüğün merkezi Ankara'ydı. Gençler için kulüplere girmek ve boş zamanlarında beden terbiyesine devam etmek mecburiydi. Her vilayet bir beden terbiye bölgesi kabul edilmiş, valiler de başkanı olmuştu[89]. Atatürk'e göre Beden Terbiyesi Kanunu Türk gençliğini kültürde olduğu gibi spor alanında da idealine ulaştıracaktı[90].

3530 sayılı kanunun görüşmelerinde söz alan Malatya vekili Mihri Pektaş, sporun millet açısından önemini ortaya koymuş ve şunları söylemişti: Spor kırarak, dökerek birincilik kazanmak değil oyunun kurallarını gözeterek güzel oynamak, efendi gibi kazanmak ya da kaybetmektir. Spor bu anlayış ile yapıldığında insanlar arasındaki dayanışmayı artırır, toplumda birlik ve beraberliği sağlar. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya da Atatürk rejiminin spordan beklentisini şöyle belirtmişti: Spor insanların güzel vücutlu, sağlam düşünceli, cesur, hakkını ve fikrini savunabilen bir karaktere bürünmesini hedefler. Beden terbiyesinden amaç fikri ve ahlaki terbiyedir[91]. Atatürk, 3530 No'lu kanun için Dr. Carl Diem'i ikinci kez Türkiye'ye getirmişti. Dr. Diem bir kuruluş planı hazırlayıp bunu rapor haline getirdi. Atatürk, bu kanunun kabul edilmesinden memnundu. Atatürk sporu ana bir dava olarak ele almış ve beden eğitimini millete mecburi kılmıştı. Fransız gazetesi "L'Auto" yayınladığı bir makalede bu konuya değinmiş ve bunu yapan ilk devlet adamının Atatürk olduğunu belirtmişti[92].

Beden Terbiyesi Kanunu Atatürk'ün istek ve direktifleri doğrultusunda hazırlanmıştı. Atatürk, yeni bir bilinçle kanun hazırlattığı bu kanunla Türk sporunu geliştirme çabasını sürdürdü[93]. Türk Spor Kurumu'nun sona ermesi ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün kurulması parti açısından kaçınılmazdı. Özellikle sporun futbol dalında milli duygulara zarar veren, ayrıştıran olaylar yaşanması partiye zarar veriyordu. Toplum, futbolda yaşanan olumsuz olaylardan CHP'yi sorumlu tutmaktaydı. Ülkeyi birleştirmesi gereken parti

89 Resmî Gazete, S. 3961, 16 Temmuz 1938, s. 10300-10301.

90 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I (1919-1938),* Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları: 1, 5. Baskı, Ankara 2006, s. 429.

91 *Beden Terbiyesi Mevzuatı, Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü,* Alâeddin Kıral Basımevi, Ankara 1941.; TBMM Zabıt Ceridesi, Devre V, C 26, İçtima 3, 83. Birleşim, 29.06.1938, s. 484.

92 Atabeyoğlu, *age.,* s. 33.

93 San, *age.,* s. 186.

bu ayrışmalara göz yumamazdı[94]. Spor işlerinde zaman zaman eksiklikler görülmesi üzerine mahalli valiler de bu işten sorumlu tutulmuştu[95].

Sonuç

Türkler, son yıllarda gerek sosyal gerekse siyasi sebeplerle zayıf düşmüştü. Osmanlı Devleti, üç kıtada bütün saldırılara karşı tek başına mücadele etmişti. Sosyal anlamda ise hem cehalet hem de hastalıklar Türk insanını zayıflatmıştı. Cumhuriyet öncesinde Türkiye'de spor örgütlenmemişti. Birtakım özel girişimler söz konusuydu. Futbol, güreş, tenis, eskrim, yüzme, bisiklet, hokey gibi alanlarda faaliyetler yürütülmüştü. Sporun merkeze bağlanması ve bu çeşitli sporların federasyon bünyesine alınması cumhuriyet yönetimiyle gerçekleşti. 31 Aralık 1932'de Gazi Terbiye Enstitüsünde Beden Eğitimi Şubesi açıldı. Bölümün öğretmen yetiştirmesi ve Türk sporunu geliştirmesi bekleniyordu. Buna ek olarak sporun bilimin bir dalı olduğuna dair farkındalık ve bilinç yaratması da beklentiler arasındaydı.

1926 yılında TİCİ'nin III. Kongresinde konuşan Atatürk, spordan beklentisini zayıf, cılız ve hasta düşen Türk milletini gürbüz ve yavuz evlatlara dönüştürmek şeklinde ifade etmişti. Cumhuriyet yöneticileri ülkeyi şekillendirirken bilimi merkeze almış ve her alanda uzmanların görüşlerine başvurmuştu. Spor, cumhuriyet yönetiminin önem verdiği alanlardan birisiydi. Türk gençliğini teşkilatlandırmak amacıyla çeşitli raporlar hazırlatılmıştı. Bunlar vekil Hasan Cemil, Konsolos Nüzhet Haşim, DDY Genel Müdürü İbrahim Kemal, İzmir vekili General Kazım ve Tekirdağ vekili Rahmi Apak ile Carl Diem'in raporlarıdır. CHP, 1934 yılında ülke genelinde sporun genel durumunu incelemiş ve bir cetvel çıkarmıştı. Bu cetvele göre bazı vilayetler gençliğin ve ırkın ıslahı, yurt savunması ve genel sağlık anlamına gelen sporu hiç anlamamışlardı. Yurtta sporu canlandırmak, yaşatmak ve yüceltmek işi partinin üstlendiği bir yükümlülüktü.

Sporun millet açısından en büyük rolü milli benliği kuvvetlendirmesidir. Spor, cumhuriyet döneminde milli terbiyenin bir parçası olarak kabul edilmişti. Bu doğrultuda beden terbiyesi ile fikir terbiyesi bir bütün olarak kabul edildi. Spor Türkler için milli bir gelenektir. Sporun 1923 yılı öncesi genel durumu incelendiğinde himayeciliğe dayandığı ve örgütlü olmadığı görülür. Uzun süren savaşların da etkisiyle spor yaygınlaşmamıştı. Osmanlı dönemlerinde dağınık halde bulunan spor cumhuriyet idaresi tarafından

94 Rıza Sümer, *Sporda Demokrasi,* 2. Baskı, Şafak Matbaası, Ankara 1989, s. 32.

95 BCA, CHP, 490-1-0-0/5-22-2, 06.01.1940.

sistemleştirildi. Cumhuriyet, sporu uzun bir süre TİCİ yönetiminde özerk tuttu. 1936 yılında geldiğinde Türk Spor Kurumu ile spor partiye bağlandı. Ancak partinin spor faaliyetlerinden memnun kalmayan Atatürk, 1938 yılında sporu devlet bünyesine aldırdı. Cumhuriyet idaresinin güçlü ve idealist bir gençlik yetiştirme amacıyla ortaya koyduğu farklı anlayış spor teşkilatını Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlamak oldu. Bununla birlikte spor ve eğitimin yeterince birleştirilememiş olması, sporun farklı kurumlar tarafından da yönlendirilmesi ortaya bir ikilik çıkarmıştı.

Spor evrensel bir biçimde devlet ve siyasete karşı hiçbir zaman bağımsız olmamıştır. Hem Osmanlı Devleti'nde hem de Cumhuriyet döneminde spor devletin kontrolünde olmuştu. Türk İnkılâbı toplumu ayıran unsurları ortadan kaldırmayı ve güçlü bir millet olmayı hedeflemişti. Cumhuriyetin ilk yıllarında her ne kadar siyasetçiler sporu kendi hareket alanına dönüştürmek istedilerse de Atatürk buna izin vermeyerek duruma müdahale etti. Atatürk, insanın maddi ve manevi gücünü geliştirmekte bir araç olan sporu millete zorunlu hale getirdi. Türkiye'de spor devresi Cumhuriyetle yeni bir anlayışa bürünmüş ve sistemli politikalarla desteklenmişti. Bununla birlikte cumhuriyetin ekonomik anlamda sınırlı imkânlara sahip olması alt yapının bütün ülkeye yayılmasını engellemişti. Türkiye'nin kalkınma hamlesinin bir örneği de dinç ve yararlı kalmak hususunda spor alanında ortaya konmuştu. Cumhuriyet idaresi ile spor alanında büyük bir farkındalık ve bilinç yaratılmış oldu. Hem alt yapı hem de sporcu yetiştirilmesi anlamında önemli gelişmeler kaydedildi. Bu olumlu gelişmelerin yanında birtakım problemler de söz konusuydu. Bunların içinde en önemlisi yönetim ve idare alanında yaşanan aksaklıklardı.

Kaynaklar

1. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Cumhuriyet Halk Partisi, 490-1-0-0/2-6-23/ 04.07.1931.

BCA, CHP, 490-1-0-0/2-7-7/ 15.08.1931.

BCA, CHP, 490-1-0-0/2-8-5/ 24.05.1933.

BCA, CHP, 490-1-0-0/2-8-9/ 05.08.1933.

BCA, CHP, 490-1-0-0/3-11-1/ 18.09.1933.

BCA, CHP, 490-1-0-0/3-10-2/ 02.02.1935.

BCA, CHP, 490-1-0-0/15-77-7, 04.05.1935.

BCA, CHP, 490-1-0-0/1105-35-2/ 14.08.1935.

BCA, CHP, 490-1-0-0/1116-73-1, 00.00.1936.

BCA, CHP, 490-1-0-0/3-13-16/ 22.08.1936.

BCA, CHP, 490-1-0-0/1104-34-1/ 25.06.1937.

BCA, CHP, 490-1-0-0/1105-36-1/ 10.08.1937.

BCA, CHP, 490-1-0-0/1114-67-2, 08.03.1938.

BCA, CHP, 490-1-0-0/4-17-13/ 10.05.1938.

BCA, CHP, 490-1-0-0/1277-247-1, 30.06.1938.

BCA, CHP, 490-1-0-0/569-2266-1, 25.07.1938.

BCA, CHP, 490-1-0-0/4-18-10/ 01.08.1938.

BCA, CHP, 490-1-0-0/1117-76-3, 30.01.1946.

BCA, CHP, 490-1-0-0/5-22-2/ 06.01.1940.

BCA, CHP, 490-1-0-0/1115-69-1, 22.07.1943.

BCA, CHP, 490-1-0-0/1356-501-1, 27.06.1944.

BCA, CHP, 490-1-0-0/1121-89-2, 23.05.1950.

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), 30-18-1-1/10-39-2/ 13.08.1924.

BCA, KDB (1920-1928), 30-18-1-1/15-59-17/ 17.09.1925.

BCA, KDB (1920-1928), 30-18-1-1/16-65-12/ 11.10.1925.

BCA, KDB (1920-1928), 30-18-1-1/16-69-3, 04.11.1925.

BCA, KDB (1920-1928), 30-18-1-1/26-64-16, 23.11.1927.

BCA, KDB (1928-), 30-18-1-2/57-64-13/ 03.08.1935.

BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/145-36-20/ 04.01.1937.

BCA, MGM, 30-10-0-0/145-36-22/ 03.02.1937.

BCA, MGM, 30-10-0-0/145-37-5, 26.08.1937.

BCA, MGM, 30-10-0-0/145-36-22, 03.02.1938.

BCA, MGM, 30-10-0-0/145-37-5/ 26.08.1938.

BCA, MGM, 30-10-0-0/145-37-14/ 28.01.1939.

2. Resmi-Kurum Yayınları ve Gazeteler

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, 5. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları: 1, Ankara 2006.

Beden Terbiyesi Mevzuatı, Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü, Alâeddin Kıral Basımevi, Ankara 1941.

C.H.F. Nizamnamesi ve Programı, TBMM Matbaası, Ankara 1931.

C.H.F. Nizamnamesi ve Programı, T.B.M.M. Matbaası, Ankara 1931, s. 23.

Modern Atletizm, Atletizm Federasyonu Neşriyatından, Devlet Matbaası, İstanbul 1935.

Resmî Gazete, S. 894, 21 Mayıs 1928.

Resmî Gazete, S. 3029, 15 Haziran 1935.

Resmî Gazete, S. 3961, 16 Temmuz 1938.

Spor Ansiklopedisi, Haz.: Alptekin Güven, Serhat Yayınları, İstanbul 1982.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre V, C 26, İçtima 3, 83. Birleşim, 29.06.1938.

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Teşkilat ve Nizamatı Umumiye, Altıncı Tabı, Nümune Matbaası, İstanbul 1935.

Cumhuriyet, 27 Ağustos 1932.

Tan, 2 Haziran 1938.

Vakit, 13 Şubat 1932, S. 5063.

3. Kitap ve Makaleler

Aşir, Vildan, "Mektep ve Spor", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 1, 29.06.1936.

Atabeyoğlu, Cem, Sporda Devlet Mi, Devlette Spor mu?, Türkiye Millî Olimpiyat Komitesi Yayınları, İstanbul 2001.

Atay, Falih Rıfkı, "Bin Dokuz Yüz Kırka Doğru", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 9, 24.08.1936.

Atay, Falih Rıfkı, "Ankara Stadyomu", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 25, 21.12.1936.

Barak, Halid, "Sporda İlk Islahata Kulüplerden Başlamalıdır", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 30, 25.01.1937.

Baydar, Nasuhi, "Eski Hatıralar ve Ankara'da Stadyom", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 25, 21.12.1936.

Çağlar, B. K., "Spor: Lüks Değil İhtiyaç", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 11, 07.09.1936.

Çağlar, B.K., "Memlekette Spor", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 6, 03.08.1936.

Fişek, Kurthan, 100 Soruda Türkiye Spor Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985.

Günay, Nejla, Atatürk Dönemi'nde Türkiye'de Beden Eğitiminin Gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C 29, S. 85, Yıl 2013, s. 72-100.

Gürevin, Server Ziya, "Kanatlı Nesil", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 3, 13.07.1936.

Güven, Özbay, Türklerde Spor Kültürü, Atatürk Kültür Merkez Yayınları, Ankara 1992.

Hiçyılmaz, Ergun, Türkiye'de Spor, Yeni Yüzyıl Kitaplığı Yayınları, İstanbul 1995.

İhsan, Ahmet, *Türkiye Spor Ansiklopedisi*, S. 12, C 1, Aralık 1943.

Kahraman Âtıf, Osmanlı Devleti'nde Spor, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/1697, Ankara 1995.

Kırşan, Nizamettin, "Türklerde Binicilik", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 45, 10.05.1937.

Okan, Kenan, Türk Spor Tarihi, MÖM Yayınları: 8, Ankara 1975.

Özçakır, Sabri ve Yıldıran, İbrahim, II. Meşrutiyet Dönemi Beden Eğitiminde Çağdaş Dönüşümler (1908-1918), Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, C 14, S. 1, 2016, s. 15-28.

San, Haluk, Türk Spor Tarihinde Atatürk, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1999.

Sarıalp, Ruhi, Genel Kültür ve Türkiye'ye Modern Sporların Girişi, İ.T.Ü. Yayınları, İstanbul 2000.

Sarıyar Sezan, Canan, Selim Sırrı Tarcan'ın "Sporcu Neler Bilmeli" Adlı Eseri, Editör: Prof. Dr. Serdar Geri, Gece Kitaplığı, Ankara 2023.

Sarıyar Sezan, Canan, "Behçet Kemal Çağlar'ın Türk Spor Kurumu Dergisi'nde Yer Alan Spora İlişkin Görüşleri", Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.14, 2024**,** s. 314-327.

Sümer, Rıza, Sporda Demokrasi, 2. Baskı, Şafak Matbaası, Ankara 1989.

Şinoforoğlu, Tolga, Türkiye'de Beden Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme Çabaları ve Öncü Kuruluşlar (1908-1930), Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, (Özel Sayı), C 18, Yıl 2020, s. 73-105.

Tayga, Yunus, Türk Spor Tarihine Genel Bakış, T.C. Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Yayın No. 87, Ankara 1990.

Tuzcuoğulları Ömer Tarkan ve Alıncak Fikret, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Okçuluk Faaliyetleri ve Okspor Kurumu, Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, C 8, S. 4, 2023, 333-338.

Türkmen, Mutlu, Beden Terbiyesi Erken Dönem Türk Spor Politikalarının Sosyo-Politik Temelleri, Spor Yayınevi ve Kitabevi, Ankara 2018.

Yücel, Ömer Faruk ve Saygın, Arda Umut, "Cumhuriyet Devri Beden Terbiyesi ve Spor Politikaları Çerçevesinde Maç Dergisi Üzerine Bir İnceleme", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* (e-gifder), 11 (1), 2023, s. 437-473.

Milliyetçilik, Bayram, Spor, Anma; 19 Mayıs Gününün "Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı" Olarak Kutlanması

Bengül Bolat*

Giriş

Bilinen en basit tanımı ile milliyetçilik, vatan sevgisi, ulusal kimlik, ulusal birlik, itibar ve bir ulusu diğerlerinden ayıran bir öğeler bütünü olarak ifade edilebilir[1]. Milliyetçilik olgusunun ilk ortaya çıkışı ile ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. Bir görüşe göre, milliyetçilik en eski devirlerden beri var olmuştur ve ilk örnekleri Eski Mısır ve Sümerlere kadar götürülebilir. Etnik topluluklar modernleşme ile siyasal nitelik kazanmış ve modern anlamda millet olmuşlardır. Dolayısıyla milliyetçilik de bu anlayışın ideolojisidir[2]. Modern yaklaşıma göre ise ki yaygın olarak kabul edilen görüş milliyetçilik Fransız Devrimi sonrası oluşmuştur. Avrupa'da farklı etnik bölgelere ait kimlikler dinsel cemaatlerden ve imparatorluk fikirlerinden arınmaya başlamış, ortak yazgıyı paylaşmaya gönüllü olmakla mümkün olabilecek milliyetçilik etrafında toplanmaya başlamıştır[3]. Böylece geçmişteki geleneksellikle ilgili bağlar önemini kaybetmeye başlamış ve yeni bir mazi oluşturma yoluna gidilmiştir[4]. Modern anlamda milliyetçiliğin gelişmesi önce Batıda olmak üzere dünyaya etki etmeye başlamıştır. Her bir toplumun kendi özgün yapısı içinde

* Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kırşehir/TÜRKİYE bbolat@ahievran.edu.tr https://orcid.org/0000-0001-6269-5192
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.667

1 Mustafa Yaşar Şahin, Fatih Yenel, Tekin Çolakoğlu, "Spor ve Milliyetçilik Etkileşimi: Ulusal Kimlik Oluşturmada Sporun Yeri ve Önemi", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C 7, S. 1, 2010, s. 1247.

2 Nezahat. Altuntaş, "Yıldızı Sönmeyen Bir İdeoloji: Milliyetçilik", *Doğu-Batı Dergisi*, S. 30. İdeolojiler 3, 2004, s. 176.

3 Sibel Özbudun, *Ayinden Törene Siyasal İktidarların Kurulma ve Kurumsallaşma Sürecinde Törenlerin İşlevleri*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1995, s.91.

4 Eric Hobsbawm, and T. Ranger (ed.), *The İnvention of Tradition*, Cambridge Universty Press,1989, s. 1-2.

birbirinden ayrı tarihsel ve toplumsal özellikleri ile farklı biçimde gelişme göstermiştir. Bu bağlamda Milliyetçilik, en eski tarihlerden günümüze kadar olan süreçte, modern devletin temel söylemi ve toplumsal sınıfların birleşimini sağlayan ve onların siyasal süreçlere katılımına olanak veren en önemli düşünce akımlarından biri olmuştur[5]. Dolayısıyla milli devletler bir taraftan yeni sembolleri ile topluma yeni bir kimlik vermeye çalışırken, diğer taraftan da çeşitli ayrımlardan doğabilecek eşitsizlik, gerilim ve çatışmalarını "gururda, tasada ortaklık", "milli birlik" adı altında ortadan kaldırmaya yönelmişlerdir[6]. Batı toplumları milliyetçilik yönündeki değişimlerini çeşitli sembol ve ritüellerinde uygulamaya koymuşlardır. Bu yeni yapılanma içerisinde bayrak, milli marş, milli kahramanlar gibi yeni semboller üretilmiş ve çeşitli törenler geliştirilmiştir. Geçmişteki dinî ziyafetlerin yerini Cumhuriyet şölenleri almaya başlamıştır[7]. Fransız Devrimi ile başlayan "hâkimiyetin tek kaynağı millettir" sloganıyla oluşturulan yeni tören biçimi tarihsel, dinsel ve geleneksellikleri farklılığı sebebiyle her millette farklı şekillerde gelişmiştir[8]. Böylece milletleri tanımlayan ve onları birbirinden farklı kılan mit, anı, sembol ve değerler de farklılık göstermiştir. Örneğin Fransa'da milli hâkimiyet söylemi ve eylemleri, İngiltere de ise millîleşmiş monarşi sistem ve buna bağlı olarak kraliyet törenleri ön plana çıkmıştır[9].

Kısaca modern anlamda ilk örnekleri Batı toplumlarında Fransız Devrimi sonrasında gelişmeye başlayan milliyetçilik ve buna bağlı değişim, toplumların en eski tarihlerinden beri var olan yaşam biçimleri, geleneksellikleri ve yaptıkları törenler ile söylemlerde de büyük bir değişime sebep olmuştur. Milliyetçilik temeli üzerine oturan yeni düzende önemli günler, gurur veren, zafer kazanılan günler veya devlet kurucularını anma ve kutlama üzerine kurgulanmıştır. Bu bağlamda milliyetçilik söylemi de gelişmiş ve her bir toplumda mevcut değerlere göre şekillenmiştir. Bu söylem ve etkinlikler ise sadece milli devletin kurulduğu dönemin şartları içeresindeki siyasi yönüyle sınırlı kalmamış, kültürel, teknolojik, ekonomik ve uluslararası gelişmeler gibi faktörlerde etkili olmuştur[10].

5 Erol Turan, "Milliyetçilik Teorisinin Gelişimi ve Türk Milliyetçiliği", *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, Yıl 1, S. 1, 2011, s. 138.

6 Özbudun, *age*., s.92.

7 Hobsbawn, *age*., s.1-2.

8 Antony D. Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, Ankara 2002, s.10.

9 Stanley Idzerda, "Icoclasm During the French Revolution", *American Historical Review*, Vol. LX, 1954, s.18.

10 Rahşan İnal, "Bizim Şampiyonuz": Spor, Milliyetçilik ve Millî Kimlik", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* C 23, S. 4, 2023, s.1268.

1. Spor ve Milliyetçilik

Modernist yaklaşıma göre Fransız Devrimi sonrası ortaya çıkan milliyetçilik anlayışı çerçevesinde ulus bilincini oluşturmak, yeni düzenin meşruiyetini sağlamak adına oluşturulmuş semboller ile milli bayram gibi unsurların yanında spor da önemli bir alanı oluşturmuştur. Spor kaynaklarda toplumsal bir kurum olarak da nitelendirilmiştir.

Toplumsal kurum, toplumdaki düzenin birçok yönünü özellikle günlük yaşantının şekillenmesinde etkili olan değerleri, beklentileri, ilgileri, çıkarları tanımlar. Ayrıca, toplumsal kurumlar bireyin toplumda nasıl davranması, tavır göstermesi konusunda eğitici bir fonksiyona da sahiptirler. Bir toplumsal kurum olarak sporda bu fonksiyonları yerine getirmektedir. Sporu anlayabilmenin ve açıklayabilmenin yolu, sporun içinde yapıldığı toplumun ideolojik ve kültürel yapılarını anlamaktan geçecektir. Aksi takdirde spora yönelen her türlü anlama edimi, sporun toplumsal yaşam ile kurmuş olduğu bağlantı içerisinde yerine getirdiği işlevleri ve ilişkileri değil, sadece görünen sportif etkinlikleri ve sonuçları açıklayabilecektir[11].

Yukarıdaki alıntıdan yola çıkarak, Sporun, toplumsal sınıfların yapılışında, milli kimlik kuruluşunda ve bedene ilişkin ahlaki kategorilerin oluşmasında oldukça büyük katkısı olduğu sonucuna varılabilir. Diğer taraftan bir kültürel öğe olarak tanımlanabilecek olan spor simgesel, duygusal ve ideolojik anlamlar içermektedir. Spor kültürü bu bağlamda milli kimliklerin oluşturulmasına katkıda bulunur. Spor var olabilecek küçük iç bölünmeleri aşarak milletin "biz" diyebilmesine olanak sağlamada etkin bir rol oynar[12]. Bu bağlamda spor milliyetçiliğin temel öğesi "gururda ve tasada birlik" düsturuna önemli katkı sağlar. Spor dallarında elde edilen başarılar uluslararası boyutlara geldiğinde vatanseverliği ve ulusal farkındalığı arttırır. Takımlar, oyuncular, atletler, renkler gibi simgeler bir milleti temsil eden gözle görülür öğeler topluluğudur[13]. Milli birliğe duyulan ihtiyacın giderilebilmesi açısından spor önemli bir öğe olarak ele alınmıştır.

Bu çalışma, yukarıda özetlenmeye çalışılan milliyetçilik kavramı ve buna bağlı olarak sporun katkısı temasından yola çıkılarak 1938'den beri resmi olarak kutlanan Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı değerlendirmesi yapmayı amaçlamıştır. Ancak bu bayram sadece sporun milliyetçilik bağlantısı

11 Şahin, Yenel, Çolakoğlu, agm., s.1246-1247.

12 Necmi Erdoğan, Popüler Futbol Kültürü ve Milliyetçilik, *Birikim Dergisi*, Mayıs S. 49,1993, s. 26-33 naklen Şahin, Yenel, Çolakoğlu, s.1247.

13 agm., s.1247.

ile sınırlı değildir. Geniş kapsamda düşünülürse, futbol, voleybol, basketbol, atletizm gibi çok sayıda spor dalının ulusal ve uluslararası kazanılan veya kaybedilen sonuçlarının, milleti ortak duygularda birleştirmesinin dışında da anlamlar içermektedir. Dolayısıyla milli bayram olgusu, Türkiye'deki gelişimi ve araştırmaya konu edinen Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramının ilk ortaya çıkışı ve günümüze kadar gelişimi ilgili çalışmalar ve basın üzerinden örneklerle değerlendirilecektir.

2. 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı Tarihçesi

2.1. Milli Bayram Olgusu ve Türkiye'deki Gelişimi

Milli devletlerin temelinin atıldığı Fransız Devrimi fikirleri siyasal değişimin yanında geçmişte yapılan anma, kutlama, bayram ve benzeri etkinlikleri de etkilemiştir. Özellikle imparatorlukların yönetimi altından çıkan milletlerin büyük bir kısmı bağımsızlık ve ilerleme adına mücadele etmek durumunda kalmışlardır. Dolayısıyla bu mücadeleleri ve kahramanları ile varılan sonuçlar, bayrak, marş gibi sembollerle ifade edilmiştir. Hem bu mücadelelerin akılda kalıcı olması ve yeni değerlerin gelecek nesillere aktarılması, en nihayet yeni kurulan milli devletin meşruiyetinin sağlanması gibi faktörler "milli bayram" olgusunu doğurmuştur. Bu bağlamda önce Batıda başlayan milli bayramlar milli değer ve duyguların yansıtılmasında oldukça etkin bir araç olmuştur. Resmî kabul, resmî geçit ve çeşitli eğlence öğeleri içeren bayram kutlamaları her bir ülkenin kendi geçirdiği evreler, içinde bulunduğu şartlar ve siyasi yapılanması ile şekillenmiştir[14]. Giriş kısmında belirtildiği gibi Fransa'da milli hâkimiyetin vurgusu dikkat çekerken İngiltere'de kraliyet törenleri biçiminde bir görüntü olmuştur.

Türkler de Batı toplumlarında olduğu gibi en eski tarihlerinden itibaren anma, kutlama ve bayram gibi etkinlikler yapmışlardır. Bu törenler, dini inanç ve tapınmaları, hayatlarında rol oynayan nesneler ve eğlence ile ilgili unsurlar etrafında toplanmıştır. Nevruz ve İslamiyet'e geçtikten sonra dini bayram ve günleri geçmişten bugüne kadar devam kutlamaları olmuştur. Bunların dışında Osmanlı Devleti döneminde bu etkinliklerin yanında devletin varlığını ve iktidarını simgeleyen bayram ve törenler de mevcuttur. Şehzadelerin doğumlarının top atışları ile duyurulması, 17.Yüzyıldan önce şehzadelerin sancağa çıkması sebebiyle yapılan merasimler, yine şehzadele-

14 Geniş Bilgi İçin bk. Bengül Salman Bolat, *Milli Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960),* Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara 2012, s. 1-9.

rin günlerce süren sünnet düğünleri, selamlık, kılıç alayı, cülus, elçi kabulü, sefere çıkış ve dönüş, dini bayramlar çeyiz ve düğün alayları, kandiller, Kadir gecesi ve Nevruz bayramı kutlamaları hem Türk kültürünün geçmişten gelen özelliklerini hem devlet iktidarını hem de İslam Kültürünün etkilerini yansıtmaktadır[15]. Osmanlı Devleti'nde milli bayram anlayışının gelişmesi II. Meşrutiyet döneminden itibaren gelişme göstermiştir. Türkçülük ideolojisinin ön plana çıkması ile vatan, dil, tarih ve milli iktisat düşünceleri ile milli bilinci oluşturma çabaları arasında milli bayram kutlamaları da önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Bu bağlamda Mebusan Meclisi'nde II. Meşrutiyetin ilan edildiği gün resmi olarak Hürriyet Bayramı olarak kabul edilmiş ve 1909'dan 1935 yılına kadar milli bayram olarak çeşitli etkinlikler ile kutlanmıştır. Diğer taraftan İstiklal-i Osmani günü, Çocuklar Bayramı, İdman ve Amele bayramları da yapılmıştır[16].

Millî Mücadele döneminde ilk olarak TBMM'nin açıldığı gün olan 23 Nisan günü 1921'den itibaren "Milli Egemenlik Bayramı", 1929'dan sonra ise Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı olarak kutlanmıştır. Cumhuriyetin ilanı sonrası ise 1925'ten itibaren 29 Ekim günü resmi olarak Cumhuriyet Bayramı adı ile "milli bayram" olarak kabul edilmiştir. Resmi Bayramlar ise 30 Ağustos Zafer Bayramı (1926) ile Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı (1938) olarak devam etmektedir[17].

2.2. Gençlik ve Spor Bayramı'nın Gelişimi

Türk toplumunda ilk olarak spor, geleneksel anlamda binicilik, ok atma, güreş gibi alanlarda değer görmüştür. Osmanlı Devleti'nde ise Tanzimat dönemine kadar olan süreçte spor ilk etapta askeri talim yapmak olarak algılanmıştır[18]. 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı ile yeni bir devir başlamıştır. Daha çok dış etkenlerden kaynaklanan bu süreç, batılılaşmanın başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Fransız Devrimi sonrasında milliyetçilik akımının etkisi ile Osmanlıcılık anlayışının geliştiği bu süreçte tüm alanlarda hisse-

15 Bolat, *age.*, s.15-18.

16 Mehmet Şahingöz, "Osmanlı dan Mili Mücadeleye İstiklâl i Osmânî Günü Kutlamaları", *Yeni Türkiye Dergisi*, C 1, 1999, s. 194-201, N. Fahri Taş, "Türk Meclislerinin Kabul Ettiği Bayramlar", *Türkler*, C 16, s. 353–354; Hasan Akbayrak, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Milli Bayramlar", *Tarih ve Toplum*, S. 43, Temmuz, 1987, s.31-38; Bolat, *age.*, s. 25-33.

17 Bayram günlerinin belirlenmesi ve yapılan etkinliklerle ilgili geniş bilgi için bk. Bolat, *age.*, s, 39-59.

18 Nejla Günay, "Osmanlı Devleti'nde Kurulan Spor Cemiyetleri ve Jimnastik Derslerinin Milliyetçilik Hareketlerindeki Rolü" *Belleten*, C 81, S. 292, 2017, s. 918.

dilen değişim eğitim, beden eğitimi ve spor alanlarına da sirayet etmiştir[19]. 1869 yılında yayımlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesinde, çeşitli okullarda verilecek dersler arasında erkek rüştiyelerinde jimnastik dersleri konulmuştur. 1892'de ise İstanbul'da kurulan Aşiret Mektebi'nin 1-4. Sınıflarında "Talim" ve son sınıflara "Ayak Talimi" dersleri yer almıştır. Devamında 1904 yılında ise rüştiye ve idadilerin tüm sınıflarına haftada 1-2 saat beden eğitimi dersleri konulmuştur[20].

II. Meşrutiyet dönemi Türkçülük ideolojisi gereği dönemin koşullarına bağlı olarak beden eğitimi anlayışında da değişiklik başlamıştır. Özellikle sağlıklı, güçlü ve rejimin güvenebileceği vatandaşların yetiştirilmesi vurgusu dikkat çekmektedir. Genel anlamda, Jimnastik, beden eğitimi izcilik ve askeri talimler milliyetçiliğe hizmet aracı olarak yorumlanmıştır[21]. Geleneksel sporlardan modern sporlara geçişte futbolun ön plana çıkmaya başladığı ama bunun yanında kriket, patenli hokey, çim hokeyi, patinaj gibi farklı dallar ile izcilik örgütlenmesi gibi branşlar bu döneme denk gelmiştir. Bu gelişmeler bir taraftan Osmanlı toplumunun modernleşmesi, diğer taraftan da milliyetçiliğin yerleştirilmesine zemin oluşturmuştur. II. Meşrutiyet, sporda kurumsallaşma açısından da önemli adımların atıldığı dönem olmuştur. Daha önceden gayri resmi olarak izin alınmasına gerek olmadan kurulan spor kulüpleri (Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş gibi) de 1909'da çıkarılan yasa ile resmen tescil edilmişlerdir[22].

Gençlik ve Spor Bayramının kökenini oluşturduğunu söylenebilecek olan "idman Bayramı" da ilk defa bu dönemde kutlanmıştır. Bu bayram daha önce bahsi edilen sporun milli duyguları beslemedeki öneminin yanı sıra gençliğin canlılığı, bir bakıma güç gösteri olarak da algılanabilir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecine denk gelen bu yıllarda Batıdaki örneklerine de bakılarak kurgulanmıştır. İdman Bayramı ilk olarak 29 Nisan 1916 yılında Selim Sırrı (Tarcan) Bey'in teşebbüsü ile Kadıköy'de bulunan İttihat Spor

19 Emrah Özer, Mehmet Gül, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'tan II. Meşrutiyete Sporda Batılılaşma Hareketleri", *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi* C 1, S. 1, 2020, s.46.

20 Günay, agm., s. 918-919.

21 Sabri Özçakır, İbrahim Yıldıran, "II. Meşrutiyet Dönemi Beden Eğitiminde Çağdaş Dönüşümler (1908-1918)", *Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C 14, S. 1, 2016, s.16.

22 Suha Karaca, "II. Meşrutiyet'ten Erken Cumhuriyet Dönemine İstanbul'da Sporun Yapılanması (1908-1938)", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cumhuriyet Özel Sayısı, 2023, s. 488.

Kulübünün çayırında yapılmıştır[23]. Selim Sırrı Bey, İdman ve ilkbahar Talebe Bayramlarını her yıl tekrarlamak, coşkuyu arttırmak ve kalıcılığını sağlamak amacıyla tüm gençlerin hep bir ağızdan söyleyebileceği bir marş bulma yoluna da gitmiştir. Yapılan araştırmaların sonucunda, İsveçli Felix Karling'in bestesi "Şakıyan Üç Genç Kız", "Gençlik Marşı" adıyla Türkçeye uyarlanarak, ilk defa 1916 yılında idman Bayramında söylendiği bilgisine ulaşılmıştır[24]. 1917 yılında idman Bayramı aynı yerde ikinci kez kutlanmıştır. Bu kutlamada 1916 yılındaki etkinliklere ilaveten, ilk yardım gösterileri de yapılmıştır. Yüksek atlama, sırıkla atlama, cirit atma, disk atma, 100 m ve 800 m koşuları ile bisiklet yarışları da gerçekleştirilmiştir. İdman Bayramı 1917 yılından sonra savaş sebebiyle bir daha kutlanamamıştır[25]. Cumhuriyet ilan edildikten sonra yine Selim Sırrı Bey'in teşebbüsü ile 1917'den beri yapılamayan Jimnastik şenliklerinin resmi olarak başlatılması yönünde girişim olmuştur. Böylece 10 Mayıs 1928'de Ankara'da I. Jimnastik şenliklerinin yapıldığı anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'da şenlik alanına gelmiş gösterileri seyretmiş ve öğrencileri tebrik etmiştir[26]. Yapılan araştırmalarda bu şenliklerin her yıl aynı tarihlerde olmamak üzere 1936'ya kadar devam ettiği, bu tarihten sonra ise 19 Mayıs kutlamaları içinde yapıldığı belirtilmektedir[27].

2.3. 19 Mayıs Gününün Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı Olarak Kabul Edilmesi ve İlk Kutlamalar

Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919 günü Samsun'a ayak bastığı gün Millî Mücadele'nin başlangıcı, dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin temelinin atıldığı gün olarak yorumlanır. Dolayısıyla bu bir "başlangıç" tır. Bu başlangıç ise gençlikle bütünleştirilmiş, heyecan, zindelik, çeviklik gibi gençlikle özdeşleştirilerek spor bayramı olarak kabul edilmiştir.

Samsunlular, 1926'da 19 Mayıs'ı "Gazi Günü" ilân ederek kutlama törenleri düzenlemişlerdir. Bundan sonra 19 Mayıs, programlı törenlerle her sene

23 Selim Sırrı Tarcan, *Hatıralarım*, Türkiye Yay. İstanbul 1946, s.46-49.

24 Bu şarkının seçilmesinde, Türkiye'nin uluslararası spor organizasyonlarında, kulüplerin kurulması, bayram kutlamaları gibi birçok alanda temellerini atan Selim Sırrı (Tarcan) Bey'in "beden terbiyesi" eğitimini İsveç'te yapmasının etkisi olduğu söylenebilir.

25 Özbay Güven, "19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı'nın Tarihsel Arka Planı Osmanlı'dan Cumhuriyete Gençlik ve Spor Bayramları, *Toplumsal Tarih*, C II, S. 65, Mayıs 1999, s.33-34.

26 agm., s.34.

27 Jimnastik Şenlikleri ile ilgili geniş bilgi için bk. Saniye Tur, *1930-1960 Döneminde 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Kutlamaları*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 2013, s.13-19.

kutlanmaya devam etmişler aynı zamanda da bugünün resmi bir bayram olarak kabul edilmesi için çalışmışlardır[28].

Tüm bunların dışında, 19 Mayıs Atatürk için de önemli bir tarih olmuştur. Birçok olayın yanı sıra, Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş süreci içinde kendisinin oynadığı rolü de anlattığı Nutuk adlı eserine başlangıç tarihi olarak 19 Mayıs tarihini vermiş, ayrıca bu tarihin kendisinin doğum günü olarak belirlenmesine de itiraz etmemiştir. Dolayısıyla 19 Mayıs gününün ulusal düzeyde kutlanan bir bayram olarak kabul edilmesinde, Atatürk'ün bu tutumunun da etkisinin olduğu ileri sürülebilir[29].

19 Mayıs gününün milli bir spor günü olarak kutlanmasında ilk girişimin, Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nden geldiği, bu kulübün "Atatürk Spor Günü" organize etmek için Galatasaray ve Fenerbahçe kulüpleri ile de görüş birliğine vardığı anlaşılmaktadır. 24 Mayıs 1935'te verilen bu kararda günün ismi "Atatürk Günü" olarak tasarlanmıştır. Bununla paralel olarak, 1924 yılından beri yapılmakta olan "Spor Kongresi'nin 1935 yılındaki toplantısında, Türkiye idman Cemiyetleri İttifakı'nın kuruluşunda önemli katkıları olan Ahmet Fetgeri Bey, "Atatürk Gününün" tüm gençliğe mal edilmesi için "19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı" adıyla her yıl kutlanmasını teklif etmiştir. Bu teklif kabul edilmiş ve Mustafa Kemal Paşa'ya sunulmuştur[30]. Ancak 1935 yılında "Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında" çıkarılan Kanun'da 19 Mayıs günü resmi bayram olarak ifade edilmemiştir[31]. Bir yıl sonra ise Atatürk Günü'nün her yıl düzenlenmesini isteyen Beşiktaş Jimnastik Kulübü, Nisan 1936 da Ankara'da toplanmış olan Türkiye İdman Cemiyetleri ile İttifakı'nın 8.Spor Kongresinde, konuyu tekrar dile getirmiştir. Kulüp adına Ahmet Fetgeri Bey, Atatürk Günü'nün tüm Türk gençliğine mal edilmesi için "19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı" adı ile her yıl yapılmasını teklif etmiş ve bu teklif kongre üyelerince kabul edilmiştir. Kongrenin bu teklifi Cumhuriyet Halk Partisi'nin 19 Mayıs gününü bayram olarak kabul etmesine yol açan bir gelişme olmuştur[32]. 2 Mayıs 1936 tarihinde alınan bir kararla

28 Hakan Uzun, "Milletin İradesi ile Oluşan Bir Bayram: Atatürk'ü Anma 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ve Atatürk Döneminde Kutlanışı", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, C 6, S. 24, Kış 2010, s.111.

29 agm., s.112-113.

30 Nevin Yurtsever Ateş, "Resmen Bayram Olmadan Önceki 19 Mayıs Kutlamaları, 19 Mayıs Nasıl Bayram Oldu", *Toplumsal Tarih*, S. 113, 2003, s.34.

31 Dursun Ali Akbulut, "Samsun'un Gazi Günü ya da 19 Mayıs Bayramı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 33, C 11, Kasım 1995, s.778.

32 Süleyman İnan, "19 Mayıs Gününün Bayramlaşması", *Bilgi ve Bellek, İstanbul Bilgi*

idman şenliklerinin yurdun dört bir yanında Atatürk'ün Samsun'a ayak bastığı tarihi yıldönümünde yapılmasına karar verilmiştir. Maarif Vekaleti'nin aldığı bu karardan sonra ise İstanbul gazeteleri 10 Mayıs günü yapılması kararlaştırılmış olan 9. jimnastik şenliklerinin 19 Mayıs'ta gerçekleştirileceğini duyurmuştur[33].

Basında, ilk kutlamaların, "Atatürk Spor Günü" başlığı altında, törenlerin spor kulüplerinin saat 10.30'da Taksim Abidesi'ne çelenk koyma ile başladığı belirtilmiştir. Haberde, Fenerbahçe Stadının öğleden sonra tüm halka açıldığı Beşiktaş ve Güneş Kulübü'nün futbol maçı yaptığı bilgisi verilmiştir. Programın öğleden sonraki kısmına halkın çok kalabalık bir biçimde katıldığı dikkat çekmektedir[34]. İstanbul dışında yapılan kutlamalar ile ilgili olarak Halkevlerinde söylevler verildiği ve temsiller oynandığı bilgisi mevcuttur[35]. Spor kulüplerinin İstanbul'da olması ve kulüplerin tüm spor dalları ile gösteriler yapması buradaki törenlerin daha yüksek katılımlı ve renkli olduğunu göstermektedir.

1936'dan itibaren kutlamaların resmileştiği ve CHP'nin törenlere yönelik bir genelge yayınladığı görülmektedir. Genelgede, son spor kongresinde 19 Mayıs tarihinin spor bayramı olarak kutlanmasına karar verildiği hatırlatılmış ve jimnastik şenliklerinin Kültür Bakanlığı tarafından yürütüleceği belirtilmiştir. Genelgeye göre, törenler; tüm ülkede öğrenciler ve sporcular sahalarda jimnastik gösterileri, sokaklarda yürüyüş yapacak ve kutlamalara Halkevleri de katılacak şeklinde düzenlenmiştir[36]. Bu düzenlemelerden anlaşılacağı üzere 1936'dan itibaren 19 Mayıs bayramı bilinen kutlama tarzına girmeye başlamıştır.

Basında ağırlıklı olarak yine İstanbul'daki kutlama haberleri yer almıştır[37]. Daha önce de belirtildiği gibi spor kulüplerinin bisiklet, kürek yarışları, futbol karşılaşmaları gibi spor faaliyetleri ve çeşitli eğlenceler düzenlemeleri dikkat çekici olmuştur.

Üniversitesi Türk Devrim Tarihi Çalışmaları Dergisi, 2, (3), s.47-48.

33 Saniye Çetinkaya, Doğan Duman, "Basında Demokrat Parti Dönemi 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Kutlamaları" *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies*, XIX/38 (2019-Bahar/Spring), s,247; Demo Ahmet Aslan, *Cumhuriyet'in Törensel Meşruiyeti: Ulus Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar (1923-1938*), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2011, s.95.

34 *Tan,* 25 Mayıs 1935; *Cumhuriyet,* 24 Mayıs 1935.

35 *Tan*, 25 Mayıs 1935.

36 BCA, 490 01 3 12 34 /14.05.1936.

37 Kutlama ayrıntıları için bk. Uzun, agm., s.115-117.

1937 yılında da bir talimatname yayınlanmış, Atatürk'ün Samsun'a ayak bastığı 19 Mayıs gününün önemine vurgu yapılmış, tüm il ilçe ve köylerde 19 Mayıs gününün kutlanması istenmiştir. Kutlamaların radyodan da yayınlanacağı, programların Ankara'da dahiliye vekili ve CHP sekreteri tarafından il ve ilçelerde ise vali ve kaymakamlar tarafından verilecek söylevlerle başlaması gerektiği bildirilmiş, milletin Atatürk'e saygılarını sunduğu telgraflar çekmesi istenmiştir[38]. Basından anlaşıldığı kadarı ile kutlama ve etkinlikler talimatta belirtildiği gibi yapılmıştır. Ayrıca bu yıl diğer resmi ve milli bayramlarda olduğu gibi 19 Mayıs bayramı günler öncesinden hazırlık haberleri ile verilmeye başlanmış ve bayram günü gazete manşetleri daha genişçe bu konuya ayrılmıştır. Köşe yazılarının da yazıldığı gazete örnekleri görülmektedir[39].

19 Mayıs kutlamaları 1938'de Atatürk'ün ölümünden altı ay kadar önce öncekilere benzer nitelikte talimat ile son defa kutlanmış[40] ve nihayet 20 Haziran 1938 tarih ve 3466 sayılı kanun ile 2739 sayılı kanunun 2. Maddesine G) Gençlik ve Spor Bayramı; Mayıs'ın 19.'ncu günü resmi bayramımızdır denilerek "Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında" ki kanuna eklenmiştir[41].

2.4. Resmi Olarak Kabul Edildikten Sonra Yapılan Kutlamalar

19 Mayıs Atatürk'ün doğum günü, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk adımı, gücün, zindeliğin sembolü; gençlik ve spor olarak kabul edildiği için "Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı" ismini almıştır şeklinde bir yorum yapılabilir. Tüm bu özellikleri ile bakıldığında diğer bayramlardan daha kapsamlı özellikler taşımaktadır. Bu bağlamda kutlama şekli de daha renkli ve hareketli olmuştur[42]. 1970'lere kadar şehirlerin caddelerinde yapılan geçitlerle hatırlarda kalmıştır[43]. Bu yıllardan sonra 2010'lu yıllara kadar Cumhurbaşkanlarının Ankara'daki tören ve kutlamalara katıldığı, diğer şehirlerde de stadyumlarda spor, dans ve benzeri renklilikteki gösteriler devam

38 BCA, 490 3 15 18/11.05.1937, Uzun, agm., s.117.

39 *Cumhuriyet*, 18-19,20 Mayıs 1937; *Ulus*, 14-20-21 Mayıs, 1937; *Tan,* 12, 18, 19, 20 Mayıs 1937; Uzun, agm., s.119-121.

40 Uzun, agm., s. 121-123.

41 *Resmî Gazete*, "Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkındaki 2739 Sayılı Kanun'a Ek Kanun", Kanun No 3466, Kabul Tarihi 20 Haziran 1938, S. 3950; *TBMM Zabıt Ceridesi*, C 18, Devre:5, s.904; *Düstur,* 3. Tertip, C 19, Kanun No. 3466, Kabul Tarihi, 20 Haziran 1938.

42 Bk. Ek.1.

43 Bk. Ek.2.

etmiştir. Son olarak 2012'de yürürlüğe giren kanunla[44] stadyumlarda yapılan kutlamalar sonlandırılmış ve açık alanlarda halkın katılımına açık şekle dönüşmüştür.

Resmi olarak bayram ilan edildikten sonra dikkat çeken etkinliklerden birisi "Gençlik bayrak koşusu" olmuştur. Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü bugünün önemine dikkat çekerek, Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekilerin Samsun'dan Ankara'ya giderken geçtikleri her vilayette gençlerin bayrağı değiştirerek ulaşması şeklinde bir planlama yapılmıştır. İlk uygulaması 1941 yılında olmuş ve 1944'te bu güzergâha Hatay- Ankara, Erzurum- Ankara, Samsun-Ankara ve Edirne- Ankara hatları da eklenmiştir. İlerleyen yıllarda ise tekrar eski güzergâha geçilmiştir[45].

1939-1945 yılları II. Dünya Savaşı ile geçen devredir. İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olduğu 1950 yılına kadar geçen süreçte, 19 Mayıs kutlamaları dönemin özelliklerini yansıtır nitelikte olmuştur. Bu yıllarda kutlamalar genel olarak birbirine benzer şekilde devam etmiştir. Beden Terbiyesi Umum Direktörlüğünün hazırladığı programa göre, bayram günü öncesinden kulüplerin ve sporcuların bayrama nasıl katılacakları, resmi geçitte hangi sıranın takip edileceği bildirilmiştir. Her yıl kaç öğrencinin törenlere katıldığı bilgisi verilmiştir. Törene katılacak olanların sporcu ve öğrenciler tören alanına gelmeden önce marşlar söyleyerek cadde ve sokaklardan geçecekler, Atatürk Anıtına çelenk bırakılacak ve son olarak 18 Mayıs'ta genel provasını yaptıkları gösterilerini sunacaklardır. Törenler esnasında günün anlam ve önemini belirttikleri konuşmalar yapılacak ve şiirler okunacaktır. Tüm şehir ve kasabalar bayram gününde bayraklarla süslenecek, gece aydınlatmalar yapılacak, dükkân ve mağaza vitrinleri de aynı şekilde süslenecektir gibi bilgiler görülmektedir[46]. Ayrıca Atatürk'ün

44 *Resmî Gazete*, S. 28283, Karar S. 2012/3073, 05 Mayıs 2012.
(1) Atatürk'ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı 19 Mayıs günü, Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Samsun'da karaya çıktığı saat olan 07.00'de başlar ve saat 24.00'te son bulur.
(2) Gençlik ve Spor Bakanı, günün anlam ve önemini belirten mesajını medya aracılığıyla bildirir.
(3) Gençlik ve Spor Bakanı bir il törenine katılır.
(4) Atatürk anıt veya büstüne gençlik hizmetleri ve spor müdürlüğü, bulunmaması halinde mülki amirin görevlendireceği bir müdürlük tarafından çelenk konulur. Çelenk konulduktan sonra İstiklal Marşı ile birlikte bayrak göndere çekilir.
(5) Kutlama komitelerince hazırlanan programda yer alan diğer faaliyetler uygulanır. Programda tören geçişi ve tebrikata yer verilmez.

45 Güven, agm., s.38.

46 BCA, 030 10 145 38 3, 05.05.1939; BCA, 30-10-0-0 145 39 1, 30.04.1940; BCA, 030

Samsun'a ayak bastığı saat 07.00'de 21 pare top atışı yapılacağı da ifade edilmiştir[47]. Birbirine benzer nitelikte olan bu törenlere ek olarak 1940'ta Milli Piyango İdaresi bugüne dair özel bir çekiliş düzenlemiştir. Basında halkın bu çekilişe büyük ilgi gösterdiği ve biletlerin kısa sürede tükendiği bilgisi verilmiştir[48]. 1943'ten itibaren Milli Şef İsmet İnönü'ye sunulmak üzere sınır toprağı getirme töreni başlamıştır. Bu yıl yapılan törenlerde, toplanan toprak gittiği her yerde coşkuyla karşılanmıştır[49]. İstanbul'da yapılan törenlerde basında genişçe yer tutmuştur. Genel itibarıyla Kadıköy Fenerbahçe ile Beşiktaş Statlarında yapılacak olan gösteriler ile ilgili haber ve görüntüler günler öncesinden verilmeye başlamıştır[50]. Falih Rıfkı Atay, 19 Mayıs'ın 25. Yıldönümünde "19 Mayıs" başlıklı bir eser hazırlamıştır. Ulus gazetesi, bu eserin Atatürk'ün milli mücadelede İstanbul'a gelişiyle Anadolu'ya çıkışı arasında yaşadıklarını hiç yayınlanmamış anıları üzerinden oluşturulduğunu belirtmiştir[51].

1939-1945 yılları arasında birbirine benzer nitelikte kutlanan 19 Mayıs Gençlik ve Spor bayramlarına her geçen yıl ilginin daha fazla arttığı tespit edilmiştir. Bu yıllarda II. Dünya Savaşı'nın devam ettiği düşünülürse gençliğin disiplini, gücü ve sağlıklı olmasına dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda gençliğin kalabalık bir biçimde yürüyüş yapması hep bir ağızdan marşlar söylemesi bir bakıma güven telkin etme amacı taşımıştır. Ayrıca kutlamalarda İnönü'ye yönelik sevgi ve bağlılık da dikkat çeken hususlardır. Gençlik bayrak koşusu ise Türk gençlerinin milliyetçilik duyguları ile geçmişi unutmayıp Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamalarını canlı tutması olarak değerlendirilebilir[52].

1946 ve sonrası yıllar artık çok partili siyasi hayata geçiş dönemidir. Demokrat Parti'nin kurulmasından, 1950'de iktidara gelinceye kadar süreçte, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramları kutlamaları önceki yıllardan çok farklı olmamıştır. Basında yine Ankara ve İstanbul'da yapılan kutlamalar ağırlıklı olarak yer almıştır. Ankara'da törenler, çoğunlukla 19 Mayıs Stadyumunda, İstanbul'da ise 1947'den itibaren İnönü Stadyumunda yapılmıştır. Daha önceki yıllarda

10 145 40 3, 03.05.1941.

47 Tur, *agt*., s. 89.

48 *Ulus*, 16 Mayıs 1940.

49 *Ulus,* 12 Mayıs 1943, Geniş bilgi için bk. Tur, *agt.,* s, 96-97.

50 *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1944.

51 *Ulus*, 1 Mayıs 1944.

52 Bayram kutlama ve törenleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Tur, *agt.*, s.89-120.

çok önemle bahsedilen Gençlik ve bayrak koşusu ile ilgili haberler azalmaya başlamıştır. Daha öncekilerden farklı olarak bu yıllarda özellikle Harp Okulu öğrencilerinin gösterileri ön plana çıkmıştır[53]. Ayrıca çok partili hayata geçmiş olmanın da etkileri görülmektedir. Örneğin basında, 1949 yılında bayram programı dâhilinde İsmet İnönü'nün yapmış olduğu konuşma siyasi bulunmuştur. Haberde, İnönü'nün bugüne kadar Cumhurbaşkanı olarak hep yol gösterici konuşmalar yaptığını ancak son konuşmasının iktidarda kalmak için siyasi içerikli olduğu yorumu yapılmıştır[54].

1950 seçimleri sonrasında iktidara gelen DP'nin ilk yıllarındaki 19 Mayıs kutlamaları da daha önceki yıllardan çok da farklı olmamıştır. Ancak DP döneminin ikinci yarısından itibaren yaşanmaya başlanan ekonomik ve toplumsal sıkıntılar, 19 Mayıs kutlamalarına da yansımış ve hazırlıklar her geçen yıl daha da özensiz bir hale gelmiştir. Geçmiş yıllarla kıyaslandığında basında bu dönemde bayram ile ilgili haberlere daha az yer verilmeye başlanmıştır. Örneğin geçmiş yıllarda bayram kutlamaları çerçevesinde gerçekleştirilen "Gençlik ve Bayrak Koşusu" basında geniş yer bulurken söz konusu yıllarda bu koşuya çok sınırlı biçimde yer verilmiştir. Ayrıca geçmiş yıllarda bayram hazırlıkları ile ilgili haberler günler öncesinden verilmeye başlanmakta, bayram günü gazetelerde bayram kutlamaları ile ilgili tam sayfa haberlere ve fotoğraflara yer verilmekteydi. 19 Mayıs sonrasındaki günlerde de basında haberler yer almaya devam etmekteydi. Bu dönemde bayram kutlamalarının programlarında önemli değişiklikler yapılmamakla birlikte bayram ile ilgili haberlerde ve bayram coşkusunda azalma olduğu gözlenmiştir[55]. DP döneminde Anıtkabir'in tamamlanması ile bayram günleri burayı ziyaret etme geleneği başlamıştır[56]. Kutlamalarda, gençlik örgütleri ön plana çıkmaya ve çeşitli etkinlikler düzenlenmeye başlamışlardır. DP dönemindeki bayram kutlamalarına ilişkin bir başka gelişme ise 1950-1953 yılları arasında devam eden Kore Savaşı'nın, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı kutlamalarında yer almasıdır[57]. Ayrıca 1954'ten itibaren Kıbrıs sorununun Türkiye'nin gündemine girmesiyle birlikte 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı kutlamalarında Kıbrıs da yer almaya başlamış ve Kıbrıs'taki bayram kutlamalarına

53 Tur, *agt*., s.135.

54 *Cumhuriyet*, 21 Mayıs 1949.

55 Çetinkaya- Duman, agm., s.256.

56 Bolat, *age.*, 297.

57 *Cumhuriyet*, 17 Mayıs 1951.

basında yer verilmiştir[58]. Görüldüğü gibi bu süreçte yaşanan dış gelişmeler bayram kutlamalarına da etki etmiştir.

1960 yılında ise Ankara'da yapılacak olan törenler öncekilerden farklı olarak sıkıyönetim altında başlamıştır. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından hazırlanmış olan programa göre, sabah 07.00 de 21 pare top atışı yapılacak, Milli Eğitim Bakanı radyo konuşması ile 19 Mayıs'ın önemini anlatacak, okullardan ve spor kulüplerinden seçilen bir grup Anıtkabir'e çelenk koyacak ve önceki yıllardan farklı olarak Samsun'dan getirilen bayrak Çankaya Köşkünde cumhurbaşkanına sunulacak şeklinde yapılmıştır. Ancak ülkenin karanlık bir dönemden geçtiği belirtilerek bu törenler 24 ve 26 Haziran'a ertelenmiştir[59].

1970'li yıllarda bayram kutlamaları dönemin olayları ve siyasi çekişmelerinden etkilenerek devam etmiştir. Gazetelerde stadyum görüntüleri ile "19 Mayıs'ı kutladık" başlıkları altında küçük sütunlarda yapılan etkinlikler anlatılmıştır[60]. Dönemin çekişmeleri demeçlere yansımıştır. Örneğin 1975'te Bülent Ecevit, konuşmasında gençlerimizin can güvenliği kalmadı vurgusu yapmıştır[61]. Benzer bir şekilde Yargıtay, Danıştay ve Yüksek Hâkimler Kurulu Başkanları protokolün Anayasaya aykırı olarak düzenlendiği gerekçesi ile davetiyeleri geri göndermişlerdir[62].

1981 yılına gelindiğinde ise çıkarılan 2429 sayılı kanun ile bayramın ismi, 19 Mayıs "Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı" olmuştur. Yine 1 Ekim 1981 günü yayınlanan Resmî Gazetede de başkentte ve diğer yerlerde bayramın nasıl kutlanacağına dair program yayınlanırken bu kutlamaların Gençlik ve Spor Bakanlığınca organize edileceği açıklanmıştır[63]. Bundan sonra uzun yıllar boyunca devam edecek program şu şekilde düzenlenmiştir.

"Bayram, Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Samsun'da karaya çıktığı saat olan 07.00'de başlar ve 19 Mayıs günü saat 24.00'de son bulur. 19 Mayıs günü saat 07.00'de yalnız Ankara ve Samsun'da 21 pare top atışı yapılır. A. Başkent'te: a. Anıtkabir'e çelenk koyma töreni ve İstiklâl Marşı ile bayrağın göndere çekilmesi, b. Bayramın açış konuşması, İstiklâl Marşı ile bayrağın göndere çekilmesini müteakip bayramın açış konuşması, Gençlik ve Spor Bakanı

58 *Milliyet*, 18 Mayıs 1959.

59 *Milliyet, Cumhuriyet*, 18 Mayıs 1960; Çetinkaya- Duman, agm., s.260.

60 *Cumhuriyet,* 20 Mayıs 1974.

61 *Cumhuriyet,* 19 Mayıs 1975.

62 *Cumhuriyet,* 19 Mayıs 1976.

63 Bolat, *age.*, s.45.

tarafından tören alanında yapılır. c. Gençlik adına konuşma yapılması ve şiir okunması, Gençlik adına, bir öğrenci tarafından konuşma yapılır ve bir öğrenci tarafından da şiir okunur. ç. Atatürk'ün Gençliğe Hitabesinin okunması, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi okunur ve Gençlik Atatürk'e cevap verir. d. Samsun'dan getirilen bayrağın kabul töreni, Samsun'dan getirilen bayrağın Devlet Başkanına sunulmasından sonra şeref çağrısı yapılarak Gençlik Marşı söylenir) Tören geçişi, Tören geçişi alt komitece tespit edilen sıraya göre yapılır. f. Gösteriler, Gösteriler alt komitece önceden tespit edilen şekilde yapılır. g. Programda yer alan diğer faaliyetler uygulanır. Günün anlam ve önemine uygun olarak, halk oyunları, konferanslar, sergiler, yarışmalar, tiyatro, bale, konser gibi çeşitli faaliyetlere yer verilir.

B. Başkent Dışında: a. Atatürk Anıt ve Büstlerine çelenk koyma töreni ve İstiklâl Marşı ile bayrağın göndere çekilmesi, b. (Değişik: 11.4.1984- 8417933 K.) Bayramın kutlanması, Mahalli Mülkiye Amiri yanında, Garnizon Komutanı veya Temsilcisi, Belediye Başkanı, Milli Eğitim Müdürü ve Beden Terbiyesi bölge Müdürü olduğu halde, törene katılanların ve halkın bayramını kutlar. İstiklâl Marşı ile bayrak göndere çekilir. c. Bayramın açış konuşması, Mahalli Mülkiye Amiri veya Kutlama Komitesince görevlendirilecek kişi tarafından yapılır. ç. Gençlik adına konuşma yapılması ve şiir okunması, Gençlik adına programda gösterilen konuşma yapılır ve şiirler okunur"[64] .

1982'den 2000'li yıllara kadar geçen süreçte, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı yukarıda verilen program doğrultusunda devam etmiştir. Basında verilen haberlerde daha öncekilerde olduğu gibi siyasi gelişmeler, çekişmeler ve dış politikadaki olaylar gölgesinde devam etmiştir.

1980 askeri müdahalesi sonrasında 1982'de dönemin devlet başkanı Kenan Evren, vermiş olduğu demeçte, 1980 öncesi olaylara atıf yaparak "Anarşiye yuvarlanan gençlerde ders alalım" diyerek 12 Eylül gününün bütün ülkede güven ve emniyet sağladığını ifade etmiştir[65]. Aynı biçimde takip eden yıllarda stadyum gösterilerinden görsellerle benzer mesajlar devam etmiştir[66].

1990'lı yıllarda programlarda büyük değişiklikler olmazken iktidar, muhalefet çekişmeleri bayram kutlamalarını gölgelemiştir. Basında da ilginin iyice azaldığı bu yıllarda örneğin Cumhurbaşkanı Turgut Özal Anıtkabir ve

64 *Resmî Gazete,* "Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun, Kanun No. 2429, Kabul Tarihi 17.03.1981, S. 17284.

65 *Cumhuriyet,* 20 Mayıs 1982.

66 *Cumhuriyet,* 20 Mayıs 1983-1989.

19 Mayıs Stadyumundaki törenlere katılırken, dönemin muhalefet Partisi liderlerinden Erdal İnönü, Samsun'daki törenlere, DYP Lideri Süleyman Demirel ise parti üyeleri ile birlikte farklı bir zamanda Anıtkabir'i ziyaret etmiştir[67]. 18 Mayıs 1996 da dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e yönelik bir suikast girişimi olmuştur. Bu olay hemen ertesi gün kutlanan 19 Mayıs bayramında etkisini göstermiştir. Basında törenler esnasında halkın Demirel'e "Türkiye seninle gurur duyuyor" sloganları eşliğinde sevgi gösterileri yaptığına dair haberler yer almıştır[68]. 1997'de Cumhuriyet Gazetesi Türkiye'de irtica tehlikesinin arttığını ve 19 Mayıs törenlerinde halkın bu konudaki duyarlığından dolayı daha coşkulu olduğunu ifade etmiştir[69]. Ayrıca laiklik mesajları da dönemin çekişmelerini yansıtır nitelikte olmuştur[70].

2000'li yıllarda Türkiye'deki siyasi çekişmeler en üst boyutlara çıkmış ve 3 Kasım 2002'de yapılan genel seçimler sonucunda, uzun bir süredir devam eden koalisyon dönemi yerini Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarına bırakmıştır. 2012 yılına kadar olan süreçte iktidar ve muhalefet arasındaki gerilim 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramlarına da etki etmiştir. Örneğin dönemin Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik'in bu bayramı stadyumlardan kaldıralım görüşüne destek vermesi ağır bir biçimde eleştirilmiş, gençlerin gösterileri "yaşatıyorlar, yüceltiyorlar" şeklinde yorumlanmıştır[71]. Dönemin en fazla tartıştığı türban sorunu da gündeme gelmiş ve 2004 yılında Balıkesir'de yapılan gösterilerde siyah çarşaf benzeri kıyafetler kullanılmış, bu kıyafetler gösteri esnasında çıkarılarak karanlıktan aydınlığa söylemi ile cumhuriyetin kazanımları olarak yorumlanmıştır[72].

2012'de bayram kutlamalarının stadyumlardaki kısmına son verilinceye kadar bu çekişmeler en üst seviyeye çıkmıştır. Yeni düzenleme o günün basınında yine iktidar veya muhalefet taraftarı olmalarına göre yorumlanmıştır. Bu bağlamda Yeni Şafak Gazetesi yeni uygulama ile asıl şimdi doğru kutlama biçimi olduğunu yazarken[73], Cumhuriyet gazetesi bu uygulamayı çok sert bir biçimde eleştirmiştir[74].

67 *Cumhuriyet,* 20 Mayıs, 1991.
68 *Cumhuriyet*, 20 Mayıs 1996.
69 *Cumhuriyet*, 20 Mayıs 1997.
70 *Cumhuriyet*, 20 Mayıs 1999-2000.
71 *Cumhuriyet*, 20 Mayıs 2003.
72 *Cumhuriyet*, 20 Mayıs 2004.
73 *Yeni Şafak,* 20 Mayıs 2012.
74 *Cumhuriyet*, 20 Mayıs 2012.

19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı 2012'den beri bu çekişmeler arasında yapılmaktadır. Bugün gelinen noktada geçmişteki tüm anlamlarından farklı olarak ülkede bir kesimin çok sahiplenerek renkli görüntü ve kalabalıklar ile sürdürmeye çalıştığı, diğer bir kesimin ise eleştirileri ile devam etmektedir.

Sonuç

Atatürk'ün 19 Mayıs 1919 günü Samsun'a geldiği gün Millî Mücadele'nin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin temelinin atıldığı tarih olarak yorumlanmıştır. Tüm bunlara ek olarak Atatürk'ün bizzat kendi doğum gününün de bugün olduğunu ifade etmesi 19 Mayıs'ın bir "başlangıç" olarak nitelendirilmesini sağlamıştır. Gençlik ise hayata başlangıç olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda gençlik dönemi insan hayatındaki en hareketli, sağlıklı ve verimli olduğu devredir. Aynı zamanda sporun gençlik ve sağlıkla ilgili bağlantısı bir tarafa milliyetçilik açısından da değerlendirildiğinde özellikle milleti aynı duygu ve heyecanda birleştiriciliği bu bayramı daha özel kılmaktadır. Çok sayıda anlamı içeren 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramının kökeni Türk milliyetçiliğinin yeşermeye başladığı II. Meşrutiyet dönemine kadar gitmektedir. Sonraki süreçte Samsunluların Atatürk'ün buraya geldiği gün olarak yerel düzeyde kutladıkları şekle dönüşmüştür. Ancak bugünün özelliklerinin tüm ülkeyi ilgilendirmesi milli bayrama dönüşmesinde etkili olmuştur. Zaman içinde spor bayramı en son olarak da doğum günü olması sebebiyle Atatürk'ü anma eklemesi yapılarak diğer bayramlardan daha hareketli, renkli spor ve benzeri gösterilerle devam etmektedir.

Ancak geçmişten başlayarak günümüze kadar olan süreçte, bu bayram da günlük siyasi olaylar, iç ve dış politikadaki gelişmelerden nasibini almıştır. Özellikle Türkiye'de çok partili siyasi hayata geçişten itibaren İktidar- muhalefet çekişmelerinin etkisi görülmektedir. Geçen zaman içinde ülkedeki olaylar ile bağlantılı olarak bu çekişmeler giderek artmıştır.

İçinde bulunduğumuz 2000'li yıllar ise 19 Mayıs günü kutlamalarının en fazla tartışıldığı dönem olmuştur. Günümüzdeki kutlamalar, geçmiş ile karşılaştırıldığında oldukça radikal bir değişiklikle; tüm ülkede yapılan ve kutlamaların en fazla ilgi çeken kısmı olarak kabul edilen stadyum gösterilerinin kaldırılması şeklinde önemli bir farklılıkla devam etmektedir.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

BCA 490 01 3 12 34 /14.05.1936.

BCA, 490 3 15 18/11.05.1937.

BCA**,** 030 10 145 38 3, 05.05.1939.

BCA*,* 30-10-0-0 145 39 1, 30.04.1940.

BCA*,* 030 10 145 40 3, 03.05.1941.

Resmi Yayınlar

Düstur, 3. Tertip, C 19, Kanun No; 3466, Kabul Tarihi, 20 Haziran 1938.

Resmî Gazete, "Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkındaki 2739 Sayılı Kanun'a Ek Kanun", Kanun No. 3466, Kabul Tarihi 20 Haziran 1938, S. 3950.

Resmî Gazete, "Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun, Kanun No. 2429, Kabul Tarihi 17.03.1981, S. 17284.

Resmî Gazete, S. 28283, Karar Sayısı 2012/3073, 05 Mayıs 2012.

TBMM Zabıt Ceridesi, C 18, Devre:5.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Kitaplar/ Tezler

Aslan, Demo Ahmet, *Cumhuriyet'in Törensel Meşruiyeti: Ulus Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar (1923-1938*), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2011.

Bolat, Bengül S. *Milli Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara 2012.

Hobsbawm Eric, and Ranger T. (ed.), *The İnvention of Tradition*, Cambridge Universty Press, 1989.

Özbudun, Sibel, *Ayinden Törene Siyasal İktidarların Kurulma ve Kurumsallaşma Sürecinde Törenlerin İşlevleri,* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1995.

Smith, Antony D, *Ulusların Etnik Kökeni*, Ankara 2002.

Tarcan, Selim Sırrı, *Hatıralarım*, Türkiye Yay. İstanbul 1946.

Tur, Saniye, *1930-1960 Döneminde 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Kutlamaları*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 2013.

Makaleler

Akbayrak, Hasan, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Milli Bayramlar", *Tarih ve Toplum*, S. 43, Temmuz, 1987, s.31-38.

Akbulut, Dursun Ali,"Samsun'un Gazi Günü ya da 19 Mayıs Bayramı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* S. 33, C 11, Kasım 1995, s.771-779.

Altuntaş, Nezahat, "Yıldızı Sönmeyen Bir İdeoloji: Milliyetçilik", *Doğu-Batı Dergisi*, S. 30. İdeolojiler 3, 2004, s. 173-190.

Ateş, Nevin Yurtsever, "Resmen Bayram Olmadan Önceki 19 Mayıs Kutlamaları, 19 Mayıs Nasıl Bayram Oldu", *Toplumsal Tarih*, S. 113, 2003, s. 34-37.

Çetinkaya, Saniye Duman, Doğan, "Basında Demokrat Parti Dönemi 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Kutlamaları" *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies,* XIX/38, 2019-Bahar/Spring, s. 243-265.

Erdoğan, Necmi, Popüler Futbol Kültürü ve Milliyetçilik*, Birikim Dergisi*, Mayıs S. 49,1993, s. 26-33.

Günay, Nejla, "Osmanlı Devleti'nde Kurulan Spor Cemiyetleri ve Jimnastik Derslerinin Milliyetçilik Hareketlerindeki Rolü" *Belleten*, C 81, S. 292, 2017, s. 917-946.

Güven, Özbay, "19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı'nın Tarihsel Arka Planı Osmanlı'dan Cumhuriyete Gençlik ve Spor Bayramları, *Toplumsal Tarih*, C II, S. 65, Mayıs 1999, s.33-38.

Idzerda, Stanley, " Icoclasm During the French Revolution", *American Historical Review***,** Vol. LX, 1954, pp.13-26.

İnal, Rahşan, "Bizim Şampiyonuz": Spor, Milliyetçilik ve Milli Kimlik", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* C 23, S. 4, 2023, s.1565-1596.

İnan, Süleyman, "19 Mayıs Gününün Bayramlaşması", *Bilgi ve Bellek, İstanbul Bilgi Üniversitesi Türk Devrim Tarihi Çalışmaları Dergisi,* 2, (3), s.45-66.

Karaca, Suha, "II. Meşrutiyet'ten Erken Cumhuriyet Dönemine İstanbul'da Sporun Yapılanması (1908-1938)", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cumhuriyet Özel Sayısı, 2023, s. 485-495.

Özçakır, Sabri, Yıldıran, İbrahim, "II. Meşrutiyet Dönemi Beden Eğitiminde Çağdaş Dönüşümler (1908-1918)", *Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Dergisi,* C 14, S.1, 2016, s.15-28.

Özer, Emrah, Gül, Mehmet, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'tan II. Meşrutiyete Sporda Batılılaşma Hareketleri", *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi* C 1, S. 1, 2020, s. 44-50,

Şahin, Mustafa Yaşar, Yenel Fatih, Çolakoğlu Tekin, "Spor ve Milliyetçilik Etkileşimi: Ulusal Kimlik Oluşturmada Sporun Yeri ve Önemi", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C 7, S. 1, 2010, s.1244-1263.

Şahingöz, Mehmet, Osmanlı dan Mili Mücadeleye İstiklâli Osmânî Günü Kutlamaları, *Yeni Türkiye Dergisi,* C 1, 1999, s.194-20.

Taş, N. Fahri,"Türk Meclislerinin Kabul Ettiği Bayramlar", *Türkler*, C 16, s. 353–354.

Turan, Erol, "Milliyetçilik Teorisinin Gelişimi ve Türk Milliyetçiliği", *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi,* Yıl 1, S. 1, 2011, s.135-147.

Uzun, Hakan, "Milletin İradesi ile Oluşan Bir Bayram: Atatürk'ü Anma 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ve Atatürk Döneminde Kutlanışı", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, C 6, S. 24, Kış 2010, s.109-125.

Gazeteler

Cumhuriyet, 17 Mayıs 1951.

Cumhuriyet, 18 Mayıs 1960.

Cumhuriyet, 18-19,20 Mayıs 1937.

Cumhuriyet, 19 Mayıs 1975.

Cumhuriyet, 19 Mayıs 1976.

Cumhuriyet, 20 Mayıs 1974.

Cumhuriyet, 20 Mayıs 1982.

*Cumhuriyet***,** 20 Mayıs 1983-1989.

Cumhuriyet, 20 Mayıs 1996.

Cumhuriyet, 20 Mayıs 1997.

Cumhuriyet, 20 Mayıs 2003.

Cumhuriyet, 20 Mayıs 2004.

Cumhuriyet, 20 Mayıs 2012.

Cumhuriyet, 20 Mayıs, 1991.

Cumhuriyet, 21 Mayıs 1949.

Cumhuriyet, 24 Mayıs 1935.

Cumhuriyet, 5 Mayıs 1944.

*Cumhuriyet,*20 Mayıs 1999- 2000.

Milliyet, 18 Mayıs 1959.

Milliyet, 18 Mayıs 1960.

Tan, 12, 18, 19, 20 Mayıs 1937,

Tan, 25 Mayıs 1935.

Tan, 25 Mayıs 1935;

Ulus, 1 Mayıs 1944.

Ulus, 12 Mayıs 1943.

Ulus, 14-20-21 Mayıs, 1937.

Ulus, 16 Mayıs 1940.

Yeni Şafak, 20 Mayıs 2012.

Ekler

Ek.1

Dün şehrimizde yapılan muazzam idman tezahüratından ilk intiba: Fener sta dında mektebliler geçid resmi yaparlarken ve genç kızlarımızın büyük muvaffakiyetle başardıkları hareketlerden biri

19 Mayıs Türk gençliği için nur ve şuur olmalıdır

Olmuştur bile. Zaten yeni Türkiyenin gençlik ordusu Atatürkün izinde yürüyen bir nur ve şuur kafilesidir. Tarihimizin hiçbir devrde kayıs olunamıyacak kabili bir devrde yaşadığımız gibi Türk gençliğinde dahi tarihimizin hiçbir merhalesinde görülmemiş bir heyecan, hareket ve ilerleme vardır. Ancak biz pek beğenmekle beraber bu kadarına yetse gümüşsünüz. İlerlemede yetse, bu, bu kadardır denilebilecek bir durak yoktur. İlerlediğiniz kadar ufuk genişler ve nemalı açılır. Hiç durmadan dünya ilmi ve medeniyeti ileri gideceğiz. Fakat olarak yüzüne kadar ilerlemenin

19 mayıs bayramı memlekette coşkun tezahüratla kutlulandı

Istanbuldaki şenlik

Genclik sevinc içinde bayramını tes'id etti

Merasime sabah saat dokuz buçukta başlandı,

ANKARADA MERASİM

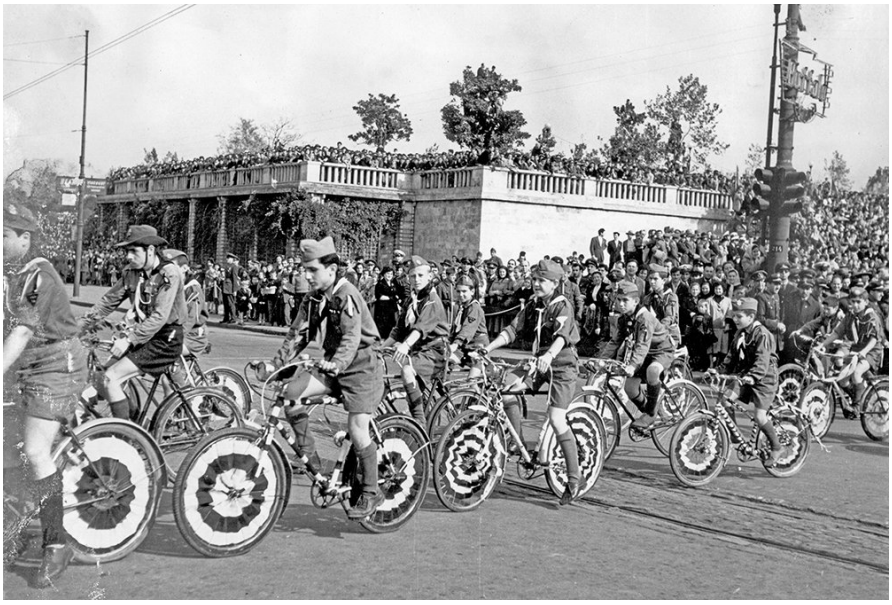
Dahiliye Vekili mühim bir nutuk söyliyerek tarihî hâdisenin büyük kıymet ve ehemmiyetini tebarüz ettirdi

Ek.2

Atatürk Dönemi Sağlık Politikalarının Bir Parçası Olarak "Çocuk ve Spor"

Gül Çakır*

Giriş

Spor, insanın, ilk insansı yaratıklardan bu yana doğayla giriştiği savaşım sırasında geliştirdiği araç, beceri ve yöntemlerin, benzetim yoluyla, boş zamana uygulanmasıdır. Bir boyutuyla taşıma-ulaştırma (binicilik, yüzme, kayak, kızak, kürek vb.), öteki boyutuyla savunma-saldırı (boks, güreş, eskrim, okçuluk vb.) kökenli bir "barışçı benzetim" modelidir. Daha ileri dönemlerde, on dokuzuncu yüzyılın başlarında belirmeye başlayan "takım sporları" (futbol, kriket, hokey vb.) olgusu da üretimin giderek toplumsallaştığı ve takım çalışmasını gerektirdiği bir ortamda, ileri bir toplum düzeninin karmaşıklaşmış-uzmanlaşmış iş bölümü-iş birliği planına benzetilebilir[1].

Sporun insan hayatına dâhil edilmesi önemli bir husustur. Çocukluk döneminden itibaren fiziksel aktivite alışkanlıkların kazanımı büyük bir önem arz etmektedir. Özellikle okulöncesi eğitim ve ilköğretimde okullarda müfredatta yer alan dersler aracılığıyla çocuklarda fiziksel aktivite yaptırılması, bunun bir alışkanlık haline getirilmesi çocukların fiziksel, ruhsal ve zihinsel gelişimleri için oldukça faydalıdır[2]. İlerlemeyi kendine hedef edinmiş devletler, sağlıklı bireylerden oluşan bir toplum arzu ederler. Devletlerin gelişimi yeni nesillerin sağlıklı olması ile de ilintilidir. Yeni neslin temelini oluşturan çocukların sağlıklı olması da bu amaca hizmet eder. Bunun için de devletler, sağlıklı bir nesil yaratımı için sosyal politikalar geliştirirler. Spor da sosyal

* Doç. Dr., Dokuz Eylül *Üniversitesi, Atatürk* İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir/TÜRKİYE gul.karacaer@deu.edu.tr https://orcid.org/0000-0003-0041-9293
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.691

1 Kurthan Fişek, "Türkiye'de Spor", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 8, İstanbul, 1983, İletişim Yay., s.2176.

2 Çağdaş Işıklar, "Çocukluk Döneminde Spor ve Egzersizin Önemi", *Fenerbahçe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, C I, S.I, 2021, s.37.

politikaların bir parçasıdır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti de kuruluşunun ilk yıllarından itibaren her alanda gelişmeyi, ilerlemeyi kendine hedef tutmuş bir devlet idi. Osmanlı'dan devraldığı toplum yapısı içerisinde çocuklarının bedenen sağlıksız görüntüsü dikkat çekici idi[3]. Çocukların bedenen sağlıklı bir hale getirilmesi için sosyal politikalar geliştirildi. Türkiye'de sağlık politikaları gereğince çocukların spor faaliyetleri desteklendi. Türkiye'de olmayan ve uygulanmayan spor branşlarının Türkiye getirilmesi, sporun çocuk hayatına dâhil edilmesi için çalışmalar yapıldı.

Erken Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikalarına Genel Bir Bakış

23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılmış bu suretle Anadolu'nun merkezinde yeni bir devlet kurulmuştu. Büyük Millet Meclisi'nin açılışının ardından 2 Mayıs 1920 tarihinde mecliste, *İcra Vekillerinin Suret-i İntihabına Dair Kanun* maddeleri görüşülmüş ve kabul edilmişti[4]. Bu Kanunun 1. maddesi: "Şer'iye ve Evkaf, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye, İktisat (Ticaret, Sanayi, Ziraat, Orman ve Maadin), Maarif, Adliye ve Mezahip, Maliye ve Rüsumat ve Defteri Hakani, Nafia, Dâhiliye (Emniyeti Umumiye, Posta ve Telgraf), Müdafaa-i Milliye, Hariciye, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye işlerini görmek üzere Büyük Millet Meclisi'nin on bir zattan mürekkep bir İcra Vekilleri Heyeti vardır" şeklindeydi[5]. Bu maddeden anlaşılacağı üzere henüz kurulan meclis, hızlı bir biçimde kurumsallaşmakta idi. Devlet oluşturduğu bakanlıklar ile ülkenin birçok problemine çözüm arayacak ve toplumu kalkındıracaktı. Bu bakanlıklardan olan Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti yani Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, ülkede sağlıklı bir toplum yapısının oluşturulması için teşkilatlanacaktı. Yeni kurulan Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti'nin birincil hedefleri sağlık teşkilatı kurmak, sağlık personeli yetiştirmek, sağlık hizmeti sunmak özellikle de ülkede yaygın olan bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmekti. 1914 ile 1918 yılları arasında Birinci Dünya Savaşı'na, 1919 ile 1922 yılları arasında Türk Kurtuluş savaşına tanıklık eden Anadolu coğrafyası bir takım bulaşıcı hastalıkların yatağı haline gelmişti. Özellikle verem, trahom, sıtma, frengi, difteri gibi hastalıklar yaygın olarak görülmekteydi. Anadolu'da bulaşıcı hastalıklarla mücadele konusunu gündemine alan Büyük Millet Meclisi Hükümeti, 1920 yılından itibaren bir sağlık mücadelesi yürüttü. Bulaşıcı hastalıkların teşhis, tedavisi için dispanser ve hastane yapımına

3 Gül Çakır, *Atatürk Dönemi'nde Çocuk, Kadın ve Aile Algısı*, Libra Yay., İstanbul 2022, s. 480.

4 Ceride-i Resmiye, 07.02.1921,No. 1, s. 1

5 TBMM Zabıt Ceridesi, 2 Mayıs 1920, D. I, C. I, İçtima Senesi: 1, 9. İçtima, s. 185.

öncelik verildi. Kırsala sağlık hizmeti götürmek için gezici sağlık personeli görevlendirildi. Aşı uygulamaları yapıldı[6]. Hastalıkların önlenmesi, tedavisi için yeni kanunlar çıkarıldı[7]. Diğer taraftan da salgın hastalıklara ilişkin istatistikler oluşturulmaya çalışıldı. Bu istatistikler belirlenirken dikkat çekici bir durum oluşmuştu. Bu da çocuk ölüm oranı ile ilgiliydi. Anadolu'da çocuk ölüm oranının yüksek olduğu tespit edildi. Bu oran her ne kadar tam olarak tespit edilemese de Kırklareli Mebusu Dr. Fuat (Umay) Bey, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde çocuk ölüm oranının milli bir facia yaratacak miktarda olduğuna dikkat çekmeye çalıştı[8]. Çocuk hayatını tehdit eden en önemli unsurun bulaşıcı hastalıklar olduğu dönemin hekimleri tarafından kamuoyuna açıklandı. Yeni doğan çocukların beslenmesinde uygulanan yanlış usullerin de çocuk hastalıklarına sebep olduğu ve bu yanlış usullerin neticesinde çocuk ölümlerinin yaşandığı saptandı[9]. Ülkenin sağlık, nüfus ve ekonomi politikalarının bir parçası olarak çocuk ölümlerinin önüne geçilmeye çalışıldı. Sağlık politikalarının bir boyutu çocuk üzerinden tasarlandı. Doğanı yaşatmak üzerine kurgulanan politikaların yansıra çocukların bedensel gelişimlerinin düzgün bir biçimde sağlanması için de çalışmalar yapıldı. Sağlıklı bedene sahip olmanın bir yolu da çocukların spora teşvik edilmesi ile mümkün olabileceği üzerinde duruldu. Sağlık politikalarının bir parçası olarak çocukların erken yaştan itibaren spor dallarına yönlendirilmesi konusunda çalışmalar yapıldı. Spor, dönemin çocuk politikaları sağlık politikaları ile eşgüdümlü olarak gelişim imkânı yakaladı.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Spor ve Beden Terbiye Anlayışının Yerleşmesi

Anadolu toprakları üzerinde 1920 yılından itibaren filizlenen yeni Türkiye Devleti'nde sporun yaygınlaştırılması konusunda önemli çalışmalar yapıldı. Osmanlı'dan devralınan yapının üzerine yeni spor dallarının Türkiye'ye yerleşmesine ve sporun her kesimden insanın ilgisini kazandırmaya önem verilmişti. Yeni devletin, spora dair politikalarının amacı Türkiye'de daha önceden yapılmayan batı menşeli spor dallarını getirmek, spor faaliyetlerini

6 Gül Karacaer Çakır, "Cumhuriyet Dönemi Toplum Sağlığı Politikalarında Bulaşıcı Hastalıklar", SDÜ. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ağustos 2021, S. 53, s. 202-228.

7 "Umumî Hıfzıssıhha Kanunu", Resmi Gazete, 6 Mayıs 1930, S.1489.

8 Fuad Umay, "Millî Facia: Çocuklarımız Yüzde Yetmiş Ölüyor", Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası, S. 5, Şubat 1927, s. 2.

9 Besim Ömer, Nüfus Meselesi ve Küçük Çocuklarda Vefeyât, Kanaat Matbaası, İstanbul 1339.

geniş kitlelere yaymak, yeni neslin eğitim programlarına beden terbiyesini yerleştirmek, spor sayesinde güçlenmiş sağlıklı bir nesil yetiştirmekti. Kurthan Fişek'e göre; spor, XIX. yüzyılın son çeyreğine değin varlıklı ve asil ailelerin çocuklarının gittiği Mekteb-i Sultanî ve Robert Kolej'inde yapılmıştı. Spor örgütü kavramı da ilk kez 1863 yılında "terbiye-i bedeniyye" dersinin toplamda dört tane olan sivil ve askeri liselerin ders programına girmesi ile başlamıştı. Okullarda zorunlu olarak okutulmaya başlanan beden terbiyesi dersi Almanya ve İsveç menşeli idi. Ancak sonraki aşamada öğrencilerin beden eğitimi dersinin dışında spor dallarına sınırlı da olsa yönelimleri olmuştu. Fakat bu yönelimler sınırlı olmuş ve istenilen ölçüde geliştirilememişti. Türkiye'de örgütlü sporun meydana gelişi, ilerlemesi 20. yüzyılın başına kadar beden terbiyesinin (beden eğitimi) sınırlılıkları altında kalmıştı. İlk federatif yapı futbol alanında belirmişti. İstanbul Futbol Ligi buna en güzel örnektir[10].

Spor, Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren batılılaşma hareketleri içerisinde yaygınlaşmaya başlamıştı. Spor dallarından bir tanesi olan jimnastik, 19. yüzyılın sonunda Mekteb-i Harbiye'de ders programı içerisine alınırken, basketbol, tenis ve futbol gibi batı menşeli spor branşlar yine Osmanlı'ya gayri müslim kesim tarafından getirilmiş fakat bu spor dalları genel halkın ilgilendiği bir alan olmamıştı. Ancak zamanla bu durum değişmişti. Gençler arasında futbol gibi bazı branşlar yaygınlaşmışken istibdat döneminde spor faaliyetlerinde azalma olmuştu. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde gençlerin spora olan eğilimi özellikle II. Meşrutiyet Dönemi'nin özgürlük ortamında artmıştı. Yeni açılan spor kulüpleri gençlerin spor faaliyetlerini yürüttüğü önemli merkezler olmuştu. Beşiktaş Jimnastik, Fenerbahçe, Galatasaray Spor Kulüpleri bunlara birer örnektir. Sonrasında Anadolu'da Türkler tarafından çeşitli spor kulüpleri açılmıştı[11]. Bu kulüpler vasıtasıyla Türk gençleri sınırlı da olsa spor faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdi. "Osmanlı'da spor, diğer birçok ülkede olduğu gibi, seçkin sınıfların öncülüğünde başlamış ve gelişmiştir. Tanzimat dönemi, modern sporların imparatorluğa girdiği dönemdir. Modern sporların imparatorluğa girişinde Müslüman olmayan nüfusun etkisi oldukça fazladır. Öncülük onlara ait olmakla birlikte zamanla Müslüman ailelerin çocukları da spora yönelmeye başlamışlardır. Osmanlı İmparatorluğu içerisinde revaçta olan spor dalları

10 Kurthan Fişek, *age*., s. 2176,2178.

11 Efkan Canşen, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Spor Politikaları", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2015, C 17, S. 1, s. 34, 35.

jimnastik, atletizm ve futbol olmuştur"[12]. Sınırlı bir biçimde yapılan bu faaliyetler 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile durma noktasına gelmiştir. Osmanlı Devleti bu savaş sonunda yıkılmış ve onun yerine Anadolu'da verilen İstiklâl Savaşı sonunda Ankara merkezli yeni bir devlet kurulmuştu. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, sporun Anadolu'da yaygınlaşmasını devlet politikalarının içine aldı. Savaştan çıkmış ve dinamizmini kaybetmiş toplumun sağlığına kavuşturulması ve kudretli hale getirilmesi açısından sporun yaygınlaştırılması, geliştirilmesi gerektiği siyasi erk tarafından fark edilmişti. Spor, sağlık ve sosyal politikalarının bir parçası olarak toplum hayatına katılmak istenmişti. Türkiye'de sporun geliştirilmesi öncelikle sivil teşkilatla olurken sonraları devlet de sporun örgütlerine etki eden bir güç olmuştu.

Kökeni 1920 yılına dayanan *İdman İttifakı Heyet-i Muvakkatesi*, *Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın* temeli olarak sayılabilir. Türkiye Devleti'nin kuruluşunun ilk yıllarında meydana getirilen ilk spor örgütüdür. Türkiye'de sporun yaygınlaşmasında önemli rol üstlenmiştir[13]. İttifak'ın dikkat çekici söylemlerinden bir tanesi yeni kurulan devletin devraldığı toplumun sıhhi durumu ile ilgiliydi. İttifak, bir dizi savaştan çıkmış toplumun, yorgun ve sağlıksız olduğuna işaret etmişti. Türk toplumunun bedenen iyi hale getirilmesinin ülkenin menfaatine olduğu iddiasında bulunan İttifak, bu durumun değiştirilmesi için sporun yaygınlaştırılması ve toplumun spor faaliyetlerine katılımının sağlanmasını çözüm olarak ortaya koymuştu.

1923 yılında basılan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Teşkilat ve Nizamat-ı Umumîyesi'nde ülkedeki Türk ırkının durumunun ne kadar vahim olduğuna işaret edilmiştir. Nizamnamenin ilk sayfasında yer alan; "Türk ırkı bugün kemiyet ve keyfiyetçe korkunç bir uçuruma doğru sürüklenmektedir" şeklinde bir ifade ile Türklerin nitelik ve nicelik bakımından kötü bir durumda olduğuna dair bir açıklama getirilmiştir. Bu vahim durumun sebebi iki ana başlıkta toplanmıştır. Birincisi siyasi diğeri ise içtimaî yani sosyal açıdan ele alınmıştır. Askere çağrılan neferlerin büyük bir kısmının hasta ve illetli çıktığının tespit edildiği böyle giderse ülkeyi bu insanlarla savunmak bir yerde dursun üzerinde yaşayacak yeteri kadar adama bile sahip olunamayacağı anlatılmıştı. Uzun süren savaşa maruz kalan Türk milletinin bedeninde tahribat oluşması bu durumun bir nedeni

12 Efkan Canşen, agm., s. 34-35.

13 Fişek, *age.*, 2179., Ayrıca bk. Güner Ekenci, M. Zahit Serarslan, "Gelişim Aşamaları Bakımından Türk Spor Teşkilatı ve Değerlendirmesi", *Beden Eğitimi Spor Bilimleri Dergisi*, C II, S. 3, 1997, s. 74.

idi. Diğer nedenler ise sosyal nedenler olarak ifade edilen kötü alışkanlıklar, insanların yaşam kalitesini iyileştirecek alışkanlıkları bilememesi idi. Sıtma, verem, frengi, tütün, içki, hayatı kemiren unsurlar olarak gösterilmişti. Türkiye Devleti ilk kurulduğu zamanlarda Türk toplumunda ise bu yönde bir manzara vardı. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Teşkilatı'nın ifadesine göre; toplum, Anadolu'nun baştanbaşa bir mezar bir harabezâr olmasını görmek istemiyorsa bu durumun değiştirilmesi için çalışmalıydı. Aksi takdirde "Türk gibi güçlü" olarak işaret edilen Türk milleti bu özelliğini kaybedebilirdi[14].

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Teşkilat ve Nizamat-ı Umumiyesi'nin esaslarına baktığımızda, ittifak maksadını şu şekilde açıklamıştır:

1. Madde; "Türkiye idmancılığın (terbiye-i bedeniyye ve spor) esasatı fenniye dairesinde tamim ve tekâmülüne çalışmak, Türk idmancılığını dâhil ve harice karşı temsilinde haiz salahiyet olmak üzere "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı" namıyla bir cemiyet tesis edilmiştir". İttifakın görevleri ise şu şekilde ifade edilmiştir; 2. madde: "heveskârlığı" (amatörlüğü) tergib ve himaye etmek. Her sene mahalli ve umumi müsabakalar tertib ve Türkiye idman, rekorlarını tespit eylemek, idmancılığın inkişaf ve tekâmülüne muavenet temin edici kavaninin neşri için teşebbüsatta bulunmak. Beynelmilel olimpiyat cemiyetiyle tesis münasebet etmek ve cihan müsabakalarında Türk idmancılığının hüsnü temsiline çalışmak. Sağlam ve becerikli anasır yetiştirerek silahşörlüğü, biniciliği, denizciliği terğîb (özendirmek) ve teşvik ederek, teşkilat-ı askeriyeye ait vezaifin teshili, dâhildeki idman müsabakaları ve seyahatlariyle, gençlere memleketlerini tanımak, sevmek, halkın ihtiyacat-ı hakikiyesini anlamak imkânlarının bahşedilmesi. Beynelmilel müsabakalarla hissiyat-ı millîyenin tahrik ve takviyesi. Türklük için harici bir propaganda vasıtasının temini, muhâreset-i bedeniyyenin, idmancılar tarafından bir medârı kesb intifâ' ittihazına karşı mücadele edilmesi ve bu sayede sıhhat ve kuvvetin bir gaye değil zekâ ve ilmin terakkisi için bir vasıta olarak istimali suretiyle i'tilâ' millimizi hadim olacağı" şeklinde belirtilmişti. İttifak, bu maksatlarını topluma açıklarken, birliğin devamı için siyasetle alakadar olunmayacağı da belirtilmişti[15].

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, Türkiye'de spor faaliyetlerinin yürütülmesine öncülük etti. Gösterdiği hizmetler siyasi erklerin de dikkatini çekti. Bu

14 *Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Teşkliatı Nizamat-ı Umumiyesi*, İstanbul 1339 (1923), Ahmet İhsan Matbaası., s. ب, ه

15 *Age.*, s. ب, ه

nedenle Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, 1924 yılında dönemin siyasi erkinin onayıyla kamuya yararlı bir dernek olarak sayılmıştır[16]. Bu karar metninde birliğin Türk gençliğinin bedenen ve ahlaken ilerlemesini, yükselmesini kendine gaye etmiş olduğu belirtilmiş ve bu nedenle birliğin, Türk gençliğinin ilerlemesi ve yükselmesine yardımcı olduğu belirtilerek, birlik kamuya yararlı bir cemiyet statüsüne alınmıştı. Bu gelişme birliğin, maddi imkânlarını bir nebze de olsa arttırmasına sebep olacaktı. Türk sporcularının olimpiyatlarda Türkiye'nin temsili konusunda da Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın desteği önem arz etmiştir. Fakat İttifakın maddi imkânları yeterli değildi. Bu nedenle böyle bir misyonu tek başına yerine getirmesi mümkün görünmüyordu. 1924 Paris Olimpiyat Oyunlarına katılım devletin, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'na yaptığı parasal yardım sonucunda olmuştu. "Böylece genç Türkiye Cumhuriyeti, 1924 Paris Olimpiyat Oyunları ile spor dünyasının bu en büyük şöleninde ilk kez temsil edilmiş; Türk sporcuları atletizm, bisiklet, eskrim, futbol, güreş ve halter dallarında dünyanın en seçkin sporcularıyla yarışmak ve dünya sporunu yakından görüp tanımak imkân ve fırsatını bulmuşlardı ki, bu Türk sporu adına pek büyük bir kazanç olmuştu"[17].

Bu dönemde sporun gençler arasında yaygınlaşması ve sporun toplum tarafından kabulü için bir nevi spor propagandası da yapılmıştı. Dönemin önde gelen isimleri, gençlerin spora kazandırılması için dönemin süreli yayınlarında yazılar yayınlatmışlardı. Bu isimlerden biri olan Selim Sırrı (Tarcan) Bey, 1928 yılında *Türk Yurdu* adlı dergide yer alan düşüncelerini şu şekilde aktarmıştı: "Türk Gençliği ve Spor" başlıklı yazısında gençlere birtakım öğütlerde bulunmuştu. Selim Sırrı Bey, "Türk gençleri: Beynelmilel müsabakalarda ecdadının bıraktığı temiz ismi korumak, şerefli muvaffakiyetler elde ederek temeyyüz etmek istiyorsanız, fikirle beden arasında bir muavenet tesisine çalışınız. Her muvaffakiyetin bir ahenkten doğacağına iman ediniz. Azimle kuvvetinizden ziyade uzviyetin hey'et-i umûmiyyesinin ahenk ve kudretini yükseltmeye çalışınız. Mesainizde daima ilmi rehber edininiz. O zaman göreceksiniz ki Avrupa yine Türk gibi kuvvetli darb-ı meselinin karşısında baş eğecektir"[18].

16 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.18.1.1/8/47/14, 16.01.1924.

17 Cem Atabeyoğlu, "Cumhuriyet Döneminde Spor Politikası", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,* C 8, İstanbul, 1983, İletişim Yay., s.2189.

18 Selim Sırrı, "Gençlik ve Spor", *Türk Yurdu*, Eylül 1928, C II (XXII), S.9/203, s. 33.

Spor propagandalarının bir parçası olarak yine önemli isimlerden biri olan beden terbiye öğretmeni olan Vildan Aşir, 1929'da *Hayat* mecmuasında kaleme aldığı yazısı ile sporun gayesi, toplum ve devletler açısından öneminden bahsederek toplumu, özellikle de gençleri bilinçlendirmeye çalışmıştır. Vildan Aşir;

"Her devirde spor mevzuubahis oldukça onun gayesinin gençleri hayat kavgasına hazırlama olduğu bir dakika unutulmamıştır. Beşeriyetin hayat tarihinin muhtelif devirlerinde insanlar evlatlarını mütemadiyen değişen ihtiyaçlarına göre kâh yorulmaz, atik bir avcı olmak, kâh memleketini müdafaaya muktedir yılmaz, dayanıklı ve kahraman bir asker olmak üzere, bazen de eski Yunan medeniyetinde gördüğümüz gibi, cemiyete ideal bir fert olarak yetiştirmek üzere spora sevk etmişlerdir. Görülüyor ki spor daima bir vasıta, bir terbiye vasıtası olmuş ve ona daima yüksek insani fikirler hâkim olmuştur"[19].

Diyerek sporun toplum açısından faydalarına dikkat çekmiştir. Sporun ne kulüplerin ne de teşkilatların tekelinde olmaması gerektiğini ifade ederek "spor halkındır" şeklinde bir sözü ile sporun halka indirgenmesi, sevdirilmesi ve yaygınlaştırılmasından bahsetmiştir. Spor müsabakalarının aleyhinde bir akım olduğundan bahsederek spor meydanlarının zaferin alınıp satıldığı bir gösteriş pazarı olmadığına dikkat çekmiştir.

Sporun toplum hayatı içerisindeki önemi hakkında yazılan yazılardan bir tanesi "spor vasıta mı yoksa bir gaye mi olmalıdır?" başlığı altında yayınlanmıştı. Türkiye'deki spor teşkilatının 1924'e kadar 3 sene boyunca müspet bir netice elde etmediği, 1923 yılında toplanan Türkiye spor kongresinin sonunda istenilen sonuçlara varılmadığından bahsederek, sporun bir vasıta olmaktan ziyade bir gaye olarak tanınmasının faydalı olacağı savunulmuştur. Bu yazıda, spor denince neden akla sadece futbol geliyor? Neden atletizm, eskrim, güreş, tenise karşı ilgi yok? gibi sorulara cevap aranıyordu. Özellikle futbol müsabakalarında çok fazla seyirci varken atletizme ait maçlarda oyun sahasında tribünlerin neden boş olduğunu sorgulanıyordu. Gençlerin diğer spor dallarına yönelmemesi durumunda Türkiye'de sporun ilerlemeyeceği iddia ediliyordu. Bu iddialarda bulunan yazar ayrıca gençlerin sadece moda için, şöhret için spor yapmalarını doğru bulmadığını belirten şu ifadeleri de kullanmıştı:"Spor bilhassa bizim için lazımdır. Ancak onu fennin ve ilmin çizdiği şeh-râhta takip etmeli, kuvva-yı bedeniyye, malumatı fikriyemizin zararına medar- şöhret olarak değil manen ve maddeten teâlîmizi ihzar

19 Vildan Aşir,"Spor Gayesinden Uzaklaşıyor", *Hayat*, C 5, S.120, 14 Mart 1929, s. 314,315.

edecek bir kuvvet olarak tanımalıyız"[20]. Bu dönemde gençlerin meşhur olma ve gazetelerde boy gösterme kaygısı ile özellikle futbola yöneldiğini ifade eden yazar, sporun sadece fiziksel bir aktivite olmadığını zihinsel ve bedensel bir faaliyet olduğuna işaret etmişti. Gençleri bilinçlendirme çalışmanın yanı sıra kadınları da spor dallarına sevk etmek için çabalar da söz konusu idi. Mesela, kadınlar Avrupa menşeli bir spor olan eskrim sporuna teşvik edilmişti. Örneğin İstanbul Beşiktaş'ta hanımlara özel eskrim yurdu açılmış, burada kadın eskrimörler yetiştirilmiş, Türkiye'ye gelecek yabancı eskrim takımları ile müsabaka yapmaları kararlaştırılmıştı[21].

Gençlerin spora entegrasyonu için yapılan propagandalar olumlu sonuçlar vermişti. Dönemin spor dergilerine ve gazetelerine bakıldığında gençlerin batı menşeli tenis gibi dallarla ilgilendiği göze çarpmaktadır [22]. Sporcular arasındaki ikilikleri halledecek, sporcu gençlere birtakım kolaylıklar sağlayacak hususlar, tedbirler spor kongrelerinde görüşülmüştür.

1936 yılında spor faaliyetlerinin yürütülmesi, organizasyonu ve yönetimi konusunda yeni bir otorite meydana geldi. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın yerine bu tarihten itibaren Türk Spor Kurumu kuruldu. Kurumun kurulmasının hemen öncesinde Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı sekizinci kongre başkanlığına 16 Nisan 1936 yılında yazılan resmî belgede yer alan şu ifade kurumun amacına ışık tutmaktaydı:

"Atatürk gençliğinin spor gibi önemli ve terbiyevî bir ihtiyacını, Millî ve fennî esaslara göre yurdun her bucağında aynı değer ve önemle karşılamak zaruretindeyiz. İşte bunun için parolası: hepimiz birimiz ve birimiz hepimiz için olan Türk Spor Kurumu, spor cephesinde müsavi şeref ve onuru, yüksek spor terbiyesini, gençliğin temiz, ahlaklı, yüksek karakterli, sağlam bünyeli, daima canlı ve neşeli, nefsine ve ulusuna inanlı, bütün erginlik şartlar ile Türk Devrimini, Cumhuriyeti ve yurdu korumayı en üstün amaç tanıyan ve bu uğurda bütün varlıklarını vermeye hazır olan bir gençlik yetişmesini ödevlerin en üstünde tanımaktadır"[23].

Türk Spor Kurumu'nun nizamnamesinin birinci maddesinde kurumun amacı ise şu şekilde yer almıştır: "Türk Spor Kurumu, Türkiye'de sporun millî ve

20 E. A. ,"Spor Vasıta mı Yoksa Bir Gaye mi Olmalıdır?", *Çağlayan*, C I, S. 1, 20 Teşrin-i Evvel 1341, s.11-12.

21 "Eskrim", *Vakit*, 11 Nisan 1929, s. 4.

22 "Sporculara Müjde", *Havacılık ve Spor*, 30 Teşrin-i Sâni 1930, C 2, S. 36, s. 594

23 BCA, 490.1.0.0/1108.45.1, 05.05.1936.

fenni esaslara göre yayılmasına ve yükselmesine çalışır. Türk sporculuğunu yurt içinde ve dışında temsil eder". İkinci madde: "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı adı, Türk Spor Kurumu adına çevrilmiştir. Kurumun merkezi Ankara'dır". Nizamnamenin beşinci maddesinde Türk Spor Kurumu ödevlerini açıklarken kendisini "Temiz ahlaklı, yüksek karakterli, sağlam bünyeli, daima canlı ve şevkli, nefsine ve ulusuna inanları pek, Türk devrimini, Cumhuriyeti ve büyün ergenlik şartlarıyla yurdu korumayı en üstün amaç bilen ve bu uğurda bütün varlıklarını vermeye hazır olan ve yukarıda yazılı prensiplere bağlı bulunan bir spor gençliği yetiştirmeyi kendisine en büyük ülkü tanıyan…" bir kurum olarak göstermiştir[24]. Artık spor faaliyetlerinin idaresi bu kurum üzerinden yönetilecekti. 1936 yılından itibaren Türkiye uluslararası yarışmalarda görünmeye başlamıştır. Kurthan Fişek'e göre; "Türkiye 1924 yılından bu yana bütün Yaz Oyunları'na, 1936'dan bu yana da bütün Kış Oyunları'na katılmıştır. Tümü serbest ve greko-romen güreş olmak üzere kazanılan toplam altın madalya sayısı 23, çifte olimpiyat şampiyonu olan sporcu sayısı 2, son olimpiyat şampiyonları da 1968 Meksika'da Mahmut Atalay ve Ahmet Ayık'tır…"[25].

1938 yılında Türk Spor Kurumunun yerine Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünün kurulması ile de artık spor faaliyetleri ile ilgili resmî ve en yetkili örgüt BTGM olacaktır. 39 Haziran 1938 yılında kabul edilen Beden Terbiyesi Kanunu'nun birinci maddesi ile "Yurttaşın fizik ve moral kabiliyetlerinin ulusal inkılâpçı amaçlara göre gelişimini sağlayan oyun, jimnastik ve spor faaliyetlerini sevk ve idare etmek maksadıyla Başvekâlete bağlı ve hükmî şahsiyeti haiz bir Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü kurulmuştur"[26].

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim Politikaları Ekseninde Beden Eğitimi

TBMM'nin kuruluşunun ilk senelerinden itibaren spor branşlarının Türkiye'de toplum tarafından benimsenmesi ve toplumun spor ile ilgilenmesi konusunda çalışmalar olmuştur. Medeni toplumların yaptıkları sporların Türkiye'de de yapılabilmesi, bunun çocukluk döneminden itibaren halka yerleştirilebilmesi için belli bir eğitim programının da uygulanması gerekliydi. 1923 yılında İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Ali Fethi (Okyar),

24 *Türk Spor Kurumu VIII inci Kongre Nizamname Encümenince Tadil Edilen Proje*, Ankara Ulus Basımevi, 1936.

25 Kurthan Fişek, *age.*, s. 2183.

26 "Beden Terbiyesi Kanunu", *Resmî Gazete*, 16 Temmuz 1938, s. 3961.

hükümet programını okurken maarif kısmında devletin eğitim politikalarını açıklamıştı. Eğitim politikaları detaylı olarak ele alınmışken, beden terbiyesi konusuna da değinilmişti. Programda; "Ferdin bedenî, fikrî kabiliyetleri gibi ahlaki ve içtimaî kabiliyetleri de inkişaf ettirilecektir. Bu maksada vusul için bir terbiye-i bedeniye Darülmuallimini açılacak, izcilik teşkilatına ehemmiyeti mahsusa verilecek, programlar ile mekteplerin teşkilatı tedricen içtimaî esasata tevfik olunacaktır"[27]. Şeklinde bir ifade vardı. Spor, öğrencilerin eğitim-öğretim sürecinde artık önem arz etmekteydi. Bu eğitimi verebilmek için de beden terbiyesi öğretmenlerinin yetiştirilmesi gerekliydi.

Cem Atabeyoğlu'nun aktardığına göre;

"Hükümet programında bahsi geçen "Terbiye-i Bedeniyye Dar'ul Muallimini" çok geçmeden Ankara'da, "Gazi Terbiye Enstitüsü" adı altında faaliyete geçti. Ancak Atatürk, Türk sporunun ilk öğrencilerinin yetiştirilmesi konusunda bunu yeterli bulmayıp daha da acele göstermişti. Nitekim beden eğitimi öğretmeni yetiştirecek yüksekokul daha açılmadan, Çapa'daki Muallim Mektebi'nde özel bir kurs düzenlenmiş ve bunun başına da Avrupa'da beden eğitimi öğrenimi yapmış bulunan tanınmış spor adamı Selim Sırrı Bey (Tarcan) getirilmişti. Bu arada bayan beden eğitimi öğretmeni yetiştirmek üzere de İsveç'ten Inga Nerman ve Ragnar Johnson adlarında iki bayan beden eğitimi öğretmeni getirilmiş, bunlar da Çapa Muallim Mektebi binasında düzenlenen özel kurslarda görev alarak kız öğrenciler yetiştirmişlerdi"[28].

Okullarda beden terbiyesi dersinin verilmesi ile çocukların okul vasıtasıyla spor yapması ve sağlıklı bir bedene sahip olması hedeflenmişti. Ancak Türkiye'de beden terbiyesi derslerini verecek yeterliliğe sahip öğretmen yoktu. İşte bu nedenle yurt dışından uzmanlar getirilmişti. İsveç'ten gelen beden terbiyesi uzmanları lise ve orta mekteplerin öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere üç sene öğretmen adaylarına eğitim vermişlerdi. 3 yıllık bir eğitim süreci sonucunda jimnastik öğretmenleri yetiştirilmişti[29]. Okullarda özellikle de beden terbiyesi öğretmeni yetiştirilmesine önem verilmiştir. Öğretmenler, İstanbul Çapa'da beden terbiyesi müessesinde eğitim almışlardı. Hatta bu öğretmenler aldıkları eğitimin bir neticesi olarak halka bir jimnastik gösterisi yapmışlardı[30]. Kadınlar da bu dönemde yeni iş kollarından biri olan

27 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre II, C I, 14. İçtima, 5 Eylül 1923,s. 422.

28 Cem Atabeyoğlu, *age.,* s. 2187.

29 "İsveçli Muallimler Vazifelerini İkmal Ettiler", *Vakit*, 6 Nisan 1929, s. 2.

30 "Beden Terbiyesi Kursunda Dün Çok Muvaffakiyetli Bir Müsamere Verildi", *Vakit,* 18

beden terbiyesi öğretmenliğine girmişlerdi. Bunun örneklerine dönemin gazetelerinde rastlamak mümkündür. Öğretmenlik eğitimini tamamlayanlar İstanbul Çapa'daki Terbiye-i Bedeniyye Mektebinde staj yaparak beden terbiyesi hocalığı yapmaya başlamışlardı[31].

Çocukların ve gençlerin beden terbiyesi konusunda yetiştirilmesi için devlet tarafından başka bir adım daha atılmıştı. Dönemin Millî Eğitim Bakanlığı'nca bazı kişiler yüksek ihtisas yapmak için yurtdışına gönderilmişlerdi. Örneğin; Vildan Aşir, Nizameddin Rıfat gibi isimler Millî Eğitim Bakanlığı'nca 1925 yılında İsveç, Stockholm'e bedeni terbiye eğitimi almak üzere 3 yıllığına "Krali merkez jimnastik enstitüsüne" gönderilmişlerdi. Bu isimler yüksek ihtisas yaptıktan sonra Türkiye'de sporun gelişimi açısından etkin bir rol üstlenmişlerdi. 1928 yılında Türkiye'ye döndüklerinde beden terbiyesi eğitimi konusunda otorite isimler olmuşlardır. Öğretmen adaylarına, muallim mekteplerinde açılan kurslarla bazı spor dalları öğretilmişti. Örneğin 1928 yılında İstanbul Muallim Mektebinde "terbiyye-i bedeniyye" kursu açılmıştı. Dönemin Maarif Vekâleti, Vildan Aşir ve Nizameddin Rıfat Beyleri bu okulda öğretmen adaylarına yüzme ve izcilik dersleri vermekle görevlendirilmişlerdi[32]. Öğrenciler, öğrendikleri hareketleri müsamerelerde sergiliyorlardı. Jimnastik müsamereleri özellikle İstanbul'da yapılıyordu. Alman ve Amerikan usulünde jimnastik gençler tarafından halka bu gösteriler aracılığı ile tanıtılmıştı. Gençler, Amerika'da jimnastik eğitimi alan Hami Bey tarafından eğitim almışlardı. Dönemin gazeteleri bu müsamereyi memleketin şiddetle muhtaç olduğu beden terbiyesi inkılabına doğru atılmış bir adım mahiyetinde değerlendirmişlerdi[33]. Bu kurslarda yetişen öğrenciler İdman Bayramı'nda gösteriler yapmışlardı. Binlerce öğrencinin katılıp, gösteri yaptığı bu bayramda verilen kursun ne kadar başarıya ulaştığını da göstermiştir[34]. Bu kurslar 1930 yılında da devam etmişti. Ankara'da toplanan Maarif Eminler ve Müfettişler Kongresi, İstanbul Çapa'da bulunan beden terbiye kurslarının 1930 senesi için devam etmesine karar vermiş ve bu karar Maarif Vekâletine bildirilmişti. Kursa ilk mektep öğretmenlerinden birer öğretmen gönderilecekti. Aynı yıl, Ankara'da Yüksek Beden Terbiyesi Müessesenin inşaatına başlama kararı verilmişti. Dönemin gazeteleri bu mektebin eğitim süresinin iki yıl olacağı

Kanun-ı Sani 1929, s. 1.

31 "İş Hayatında Kadın", *Vakit*, 11 Nisan 1929, s. 1.

32 BCA, Fon:30.18.1.1/30.55.11, 06.09.1928. BCA, 180.9.0.0/42/221/6, 15.08.1929

33 "Beden Terbiyesi", *Vakit,* 27 Nisan 1929, s. 4.

34 "İstanbul'da Jimnastik Bayramı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Mayıs 1929, s. 3.

ve daha önce kurstan geçmiş öğretmenlerin bu okula alınacağını açıklamışlardı[35]. Fakat daha sonra bu karardan vazgeçilmiştir. Kurslara 1930 yılında son verilmiştir: "Cumhuriyet'in ilk beden eğitimi öğretmenlerini yetiştiren mektebin mirası ise 1932-1933 eğitim-öğretim yılının ikinci dönemi açılan Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü Beden Terbiyesi Şubesi devralarak günümüze kadar taşımıştır"[36].

Beden terbiyesinin ilkokulda öğretilmesi için en önemli adımlardan bir tanesi 1929 yılında atılmıştı. 1929 yılında yapılan İlk Mektepler Talimatnamesi'ne göre; öğrenciler birinci sınıftan itibaren beş yıl boyunca jimnastik dersi göreceklerdi. Hazırlanan bu talimatname ile çocukların milli cemiyete ve devlete ruhsal ve bedensel olarak en yararlı biçimde yetişmesi düşünülmüştü. Bu kanıyı destekleyen ifade söz konusu talimatnamede şu şekilde ifade edilmişti: "İlk tahsil çağında bulunan çocukların bedence ve ruhça en salim itiyatlara sahip olmalarını temin edecek bir muhit içinde en lüzumlu bilgileri ve maharetleri iktisap eylemeleri, genç neslin mektebe ilk girdiği günden itibaren içtimai kudret ve kabiliyetçe mütemadi ve müterakki bir inkişafla yetişerek milli cemiyete ve Türk Cumhuriyeti'ne ruhen ve bedenen en faydalı bir tarzda intibak etmeye azami ehemmiyet kazanmaları ilk mekteplerde talim ve terbiyenin maksat ve gayeleridir"[37].

Jimnastik derslerini devlet okullarında öğrenen öğrenciler, sporun diğer dallarını spor kulüpleri vasıtasıyla yapıyorlardı. Ancak 1930 yılında çıkarılan bir talimatname ile ilkokul ve ortaokul öğrencilerinin okul dışındaki spor kulüplerine girmeleri ve yarışmalara katılmaları yasaklanmıştı[38]. Bu kararın alınmasından dokuz yıl sonra yani 1939 yılında bir spor dergisinde bu kararın ne kadar isabetli bir karar olduğu Millî takım kalecisi Cihat Arman tarafından şu şekilde ifade edilmişti:

"Eğer Beden Terbiyesi Direktörlüğü bugün bu kararı vermemiş olsaydı bizce en fazla ehemmiyet verilmesi lazım gelen mekteplerde spora başlanmamış olacak ve memleket sporumuzun yükselmesinde başlıca amil olacak uzuvlar

35 "Maarifte ve Mekteplerde- Beden Terbiyesi Kursu", *Cumhuriyet*, 4 Eylül 1930, s. 2.

36 Tolga Şinoforoğlu, "Türkiye'de Beden Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme Çabaları ve Öncü Kuruluşlar (1908-1930)", *Spormetre- Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 18 (Özel Sayı), 2020, s. 97.

37 "İlk Tahsil Türk Çocuğuna Neler Öğretecektir?", *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Şubat 1929, s. 1.

38 Saniye Vatandaş, Celalettin Vatandaş, "Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet Dönemi'ne Biyopolitika ve Spor Siyaseti", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 19, S. 39, Güz 2023, s. 1456.

unutulmuş olacaktı. Bizde spor şimdiye kadar kulüplerde kayıtlı bulunan birkaç faal aza tarafından yapılır geri kalan taraf da seyirci olurdu. Fakat bugün yerinde olarak verilen kararın neticesine bakarak mekteplerde ciddi olarak spor yapılmaya başlanmış ve mektepler arasında da muhtelif kollarda müsabakalar tertip edilerek kulüplerde birkaç kişi tarafından yapılan spor büyük bir kütleye tevdi edilmiştir. Bence verilen bu karar, bugün memleket sporunun yükselmesi için atılan adımlardan birisi ve en mühimidir. Bundan sonra memleket sporu beden terbiyesi direktörlüğünün ciddi, disiplinli ve metot dahilinde çalışmaları sayesinde ilerleyecek ve çok yakın bir zamanda layık olduğu mevkii alacaktır"[39].

Atatürk Dönemi Sağlık Politikaları Ekseninde Çocuk ve Spor İlişkisi

1914-1918 yılları arasında I. Dünya Savaşı'na tanıklık etmiş olan Anadolu toprakları, bu savaşın akabinde 1919-1922 yılları arasında yapılan Türk İstiklâl Savaşı'na da tanıklık etmişti. Savaş, Anadolu toprakları üzerinde yaşayan insanlar üzerinde sıhhi ve demografik açıdan büyük bir yıkım yaratmıştı[40]. Savaştan çıkmış yeni devletin, sahip olduğu insan sayısının yetersizliği ve halkın genel anlamda sağlıksızlığı ülkenin siyasi istikrarı ve kalkınması açısından önemli bir sorun yaratıyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin dünya düzeni içerisinde siyasi açıdan var olabilmesinin bir dayanağı da güçlü bir toplumdu. Bedenen güçlü ve nicel olarak yeterli sayıdaki bir toplumun inşası yeni devlet için zorunlu bir hususta. Beşerî güç geliştirilmeli, ruhen ve bedenen sağlıklı bir toplum yaratımı için bir sağlık savaşımı verilmeliydi[41].

Ülkenin beşerî gücünün geliştirilmesi için hem sağlık hem de nüfus politikaları saptandı. Bunun için aileler çocuk doğurmaya yönlendirilirken diğer taraftan da "doğanın yaşatılması" için çalışmalar yapıldı. İşte "doğanın yaşatılması" prensibi Cumhuriyetin ilk yıllarında ortaya koyuldu. Nedeni ise çocuk ölüm oranlarının ürkütücü boyutlarda olması idi. Türkiye'de doğan çocuk sayısı çok olmasına rağmen doğanın yaşatılamamasının sebepleri ebeveynlerinin çocuk

39 Cihat Arman, "Talebelerin Kulüplerde Oynamaları Doğru mu Değil mi?", *Cumhuriyet İzcileri-Spor ve Gençlik Mecmuası*, 1 Eylül 1939, S.1, s. 9.

40 Sabiha Zekeriya, "Nereye Gidiyoruz? Cemiyetimizi Tehdit Eden Müthiş Tehlikeden Haberdar mıyız? İçin İçin Ölen Bir Millet", *Resimli Ay*, S.1, Şubat 1340, s. 5-9.

41 *TBMM ZC*, 1 Mart 1339,s. 5, Gül Çakır, "Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Nüfus Siyasetinde Sağlık Politikalarının Etkisi", *Sosyal & Beşerî Bilimlerde Güncel Araştırmalar-I*, Ed. Güneş Salı, Ayşe Çatalcalı Ceylan, Mart 2023, Gece Kitaplığı, Ankara, s. 1-22.

bakımında yaptıkları yanlışlar, bilgisizlik ve salgın hastalıklardı[42]. Ülke nüfusunu arttırmak, sağlıklı bir toplum yaratmak için önemli bir sağlık savaşı verildi. Toplumu oluşturan her bireyin bedenen güçlenmesi için geliştirilen sağlık politikaları diğer sosyal politikaları da içine aldı. Yeni geliştirilen çocuk ve spor politikaları, sağlık politikalarının tamamlayıcısı oldu. Geleceğin emanet edileceği, vatanın devamlılığının garantörü olan çocuk, bedenen sağlıklı olmalıydı. Çocuğun bedenen sağlıklı olması sadece beslenmeye veya çocuğa verilen sağlık hizmetine bağlı değildi. Bunlar çok önemliydi. Ancak bunun yanı sıra çocukların bedensel aktiviteleri, oyun ve spor çocukların sağlıklı olmasının bir başka zorunlu koşulu idi. Bu nedenle sağlıklı bir nesil, çocuğun ruhen, tıbben ve bedenen bakıma tabi tutulması ile yaratılabilirdi. Güçlü bir Türkiye için sağlıklı bir nesil yaratımı temel hedef tutuldu[43].

Atatürk Dönemi'nde çocuk hayatının iyileştirilmesi ve çocuğa dair birtakım sorunların çözümlenmesi konusunda önemli rol oynayan ve çocuk politikalarının bir nevi yönlendiricisi olan 1921 yılında kurulmuş olan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'dir. Cemiyetin yayın organı olan 1926 yılından itibaren yayınlanan *Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası*'nın ilk sayfasında "Çocukluğun, sıhhi, terbiyevi inkişafına yardım eder" ifadesi yer alıyordu. Cemiyet bu yayın organı vasıtası ile devletin sağlıklı, gürbüz bir çocuk yetiştirme projesini destekliyordu[44]. Ayın Tarihi bu mecmuanın sadece çocuklara mahsus olmadığını anlatırken mecmuanın önemli iki gayesini şu şekilde açıklamıştır: 1. Türk Çocuğunu gürbüz yetiştirmek. 2. Gürbüz çocuklardan kuvvetli, sağlam bir millet vücuda getirmek"[45].

Güven Gürkan Öztan'ın da işaret ettiği gibi Cumhuriyetin ilk yıllarında çocuk sağlığı konusu, kamusal bir mesele haline gelmiştir. Hem siyasî irade hem de sivil idare bu konuda hassasiyet göstermiştir. Çocuk vücudunu sağlamlaştırmak, dirençli hale getirmek ve zihinsel becerileri arttırmak açısından sporun önemi kavranmış ve yapılan sağlık ve spor propagandaları ile bu amaç hayata geçirilmek istenmiştir[46]. Tabi dönemin siyasi erklerinin

42 "Milli Siyasetlerin En Mühimi Çocuk Siyasetidir", *Gürbüz Türk Çocuğu*, S. 1, Teşrin-i Evvel 1926, s. 1-3.

43 Gül Çakır, *age.*, s. 230.

44 Turhan Tunç, "Gürbüz Çocuk Nasıl Meydana Gelir", *Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası*, Teşrin-i Sani 1926, S.2. s. 8.

45 "Gürbüz Türk Çocuğu", Ayın Tarihi, numara:31, Teşrin-i Evvel, Matbuat Müdiriyet Umumiyesi, Ankara 1926.

46 Bk. Güven Gürkan Öztan, *Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası*, İstanbul Bilgi Ünv. Yay., İstanbul 2013, s. 134-135.

söylemleri de oldukça önemlidir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu olan Mustafa Kemal Paşa, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı 1926 Senesi Kongresi 28 Eylül 1926'da toplandığında önemli bir konuşma yapmıştı. Bu konuşmasında şu tarihi sözleri söylemişti:

"Efendiler; Türk ırkında mazinin meş'um, menfi, bîmâna izleri kalmıştır. Bunun esbabı tarihiyesini başka vesilelerle çok kere izah ettim. Tekrar etmeyeceğim. Yalnız görüyorsunuz ki tarihlerde cihanlar hâkimi olmuş koskoca Türk milletine, bugünkü neslimiz varis olduğu zamanda bu koca millleti biraz zayıf biraz hasta biraz cılız bulmuştuk. Efendiler; gürbüz, yavuz evlatlar isterim. Bunları yetiştirmek tedbirlerini ve mesuliyetini üzerinize almış adamlarsınız. Bu neticeyi görmezsem hakkınızdaki muhabbetim, itimadım ancak o zaman zail olur. Fakat sizin vatanperver insanların bunda tekâsül edeceğine ihtimal verilebilir mi? Efendiler, siz şimdiye kadar bence muvaffaksınız. Bu tarzda azimle, fedakârlıkla yürümeye devam ettikçe behemehal muvaffak olacağınızı şimdiden size tebşir ederim"[47].

Mustafa Kemal Paşa'nın bu savı topluma, dönemin siyasetçileri ve eğitimcileri tarafından da sıklıkla hatırlatılmıştı. Ordu valisi Bekir Baran Bey, Türk Spor Kurumu kurulduğu sırada Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine gönderdiği resmi bir yazıda bu savı destekleyecek şu ifadeleri kullanmıştı: "Partimizin partilisinden ve Türk sporcusundan şümullü tabiri ile Kemal Atatürk çocuğundan umduğu istediği aynı şeydir ki: o da dürüst karakter, işlek kafa, sağlam vücuttur. Her büyük işimizi ulusun kalkınması, yurdun korunması, gençliğin genişlemesi için yapıyoruz. Her işimizde nizami, tesanütü, ahlâkı göz önünde tutuyoruz. Bunlarsız bir iş yapılacağına kani değiliz. Milletin ruh, kafa vücut muvazanesini korumak yolunda en verimli adımları beraber atacağız"[48].

Mustafa Kemal Paşa'nın konuşması devletin, spor ve sağlık politikalarının bir gereği olarak Türk çocuklarını gelişmiş ve güçlü olarak görmek istediğine dair bir kanıttır. Mustafa Kemal Paşa, bu ifadelerinin yanı sıra spor hayatının ne kadar önemli olduğuna vurgu yapmıştır. Irkın ıslahı, devamı, gelişimi için sporun önemli ve sporun medeni bir faaliyet alanı olduğuna dikkat çekmiştir[49]. İşte bu nedenle çocukların yaşlarına uygun olarak egzersizler yapması,

47 "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı 1926 Senesi Kongresi", *Ayın Tarihi,* Numara:30, Eylül, Matbuat Müdiriyet Umumiyesi, Ankara 1926, s.1602-1603.

48 BCA, 490.1.0.0/1108.45.1, 05.05.1936.

49 "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı 1926 Senesi Kongresi", *Ayın Tarihi*, Numara:30, Eylül, Matbuat Müdiriyet Umumiyesi, Ankara 1926, s.1602-1603.

açık havada oyunlar oynaması, başta jimnastik olmak üzere diğer batı kaynaklı spor dallarına çocukların adaptasyonu için çalışmalar yapılmıştır.

"Jimnastik hareketlerinin, çocuklar için bir oyuna ve eğlenceye çevrilmesini tavsiye eden yazarlar, hangi yaş grubunun hangi beden egzersizleri yapmasının gerekli olduğunu çizelgeler ve resimler ile ayrıntılı bir şekilde altmıştır. Öğretmenlerin ve ebeveynlerin bu konuda bilinçli olmalarının gerekliliği ayrıca vurgulanmıştır. Hatta metinlerde jimnastik ve diğer bedensel egzersizlerin, uygulanmasını bilmeyenlerin elinde zararlı dahi olabileceği sıkça ifade edilmiştir. Özellikle çocuk dergilerinde yer alan köşelerde, "sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" düsturunun sürekli tekrarlandığı göze çarpmaktadır. Sportif başarılar gösteren çocuklardan övgü ile bahsedilmiş, kahramanlık ve spor arasında bağ kuracak şekilde, sporcu çocukların hayat kurtarma hikâyeleri efsanevi bir dille anlatılmış, spor dallarının faydaları sayılmış, idman yapan çocuk fotoğrafları, birçok çocuk dergisine ve kitabına görsel malzeme olmuştur"[50].

Türkiye'de çocukların spor aktivitelerini yapabilecek sıhhi alanların olmaması da dönemin bir sorunu idi. Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin oluşturduğu çocuk bahçeleri, sınırlı da olsa çocukların fiziksel ve ruhsal sağlıkları bakımından aktivitelerini yaptıkları alan olmuştu. Çocuklar bu mekânda oyun oynayıp, jimnastik yapıyorlardı[51]. Bu dönemde çocukların mevsimlere uygun olan sporları yapması ve bunun aileler tarafından bir alışkanlık haline getirilmesi de istenmekteydi. Bunun için çocuk dergilerinde Avrupa'da ailece yapılan mevsim sporlarına dair örnekler verilmişti. Ailelerin çocuklarının sıhhatleri için bu tür sporlara yönelmesi istenmişti[52]. Türkiye'de jimnastiğin fenni usullere göre yapılması, beden terbiyesi konusunda önemli faaliyetlerin hayata geçirilmesinde rol oynayan Selim Sırrı (Tarcan), özellikle Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası'nda yazdığı yazılarla çocukların erken yaştan itibaren oynadıkları oyunun, açık havada geçirilen zaman içerisinde yapılan aktivitelerin önemini anlatmıştır. İki yaşından itibaren çocuğun oyunlarla yapacağı egzersizlerin ne kadar önemli olduğunu ebeveynlere anlatarak onları bilinçlendirmeye çalışmıştır[53]. Selim Sırrı Bey, hayatı boyunca Türk

50 Öztan, *age.*, s. 135-136.

51 "Çocuk Bahçeleri", *Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası*, 23 Nisan 1931 Fevkalade Nüshası, s. 26.

52 Münir Hayri, "Yaz ve Çocuklar", *Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası*, Eylül 1927, S.12, s. 2-4. "Haydi Kırlara, Güneşe!", *Yavrutürk*, S.17, 13 Haziran 1936, s. 79.

53 Selim Sırrı, "İki Yaşından Altı Yaşına Kadar Çocukların Terbiye-i Bedeniyyesi", *Gürbüz*

sporunun gelişimi ve çocukların spora teşviki için çalışmalar yapmıştı. Onun faaliyetleri, yazdığı eserler, yetiştirdiği sporcular Türkiye'nin sağlıklı bir toplum yapısına ulaşmasına bir nebze de olsa etki etmiştir.

"Türkiye'de özellikle İsveç jimnastiklerinin öncüsü olan Selim Sırrı (Tarcan) sayesinde beden terbiyesi en başından itibaren daha çok tedavi edici, iyileştirici bir formatta gelişmiş, bu durum Cumhuriyet'in genel sağlık politikasındaki "tedavicilikten" "sıhhiyeciliğe" dönüşümle de çakışınca popülaritesi ve meşruiyeti artmıştı. Selim Sırrı'ya göre İsveç jimnastiklerinin okul programlarına uygulanması, tıbbi kontrol adında ufak tefek fiziksel problemleri ve biçim bozukluklarını giderebileceği kabulüne dayanıyordu"[54].

Erken Cumhuriyet döneminde Türkiye'de çocukların spor ile sıhhat bulacağı, sıhhatli neslin vatanı kalkındırma ve korumada faydalı olacağı dönemin önde gelen isimleri tarafından sıklıkla ifade edilmiştir. 1937 yılında Spor ve Gençlik Bayramı'nda Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın nutku buna en güzel örnektir. Şükrü Kaya, Türk gençlerine ve çocuklarına şu şekilde seslenmiştir:

"Şimdi hikâyesi size bir masal olan Sevr Muahedesi, Türk çocuklarına sporu ve izciliği men ediyordu. Zayıf, hastalıklı, dayanıksız, binaenaleyh haysiyetsiz ve şerefsiz olarak yetişen gençlikle Türk nesli körletilmek, kurutulmak isteniyordu. Bu en aziz hayat menbaı kendi kendine kuruyup gidecekti. Türklüğe karşı yaptığı bin bir cinayetten sarfınazar Türk gençliği ve Türk milleti aleyhinde bu işkenceli idam kararını kabul ve imzalayan bir rejimin kendini de tahtını da hilafetini de saltanatını da çiğnemek ve devirmek her millet için bir borç olurdu. Dünya kuruldu kurulalı istiklal ile ve haysiyetiyle yaşayan Türk Milleti bu borcunu ödedi, hesaplarını gördü ve defterleri dürdü"[55].

Sonuç

1922 yılında Anadolu'da yürütülen Bağımsızlık Mücadelesi'nin bitişi ile beraber kurulan yeni Türkiye Devleti, yeni siyasi ve sosyal politikalar geliştirdi. Geliştirdiği siyasi ve sosyal politikaların temel hedefi güçlü bir millete dayalı modern bir yapı oluşturmaktı. Devletin devamlılığı, toplumun ilerletilmesi istenmekteydi. Bir dizi savaştan çıkmış toplumun sağlık açısından durumu iyi değildi. Aynı zamanda insan sayısı bakımından da ülkenin sahip olduğu potansiyel istenilen ölçüde değildi. Nüfusun arttırılması için ülkede

Türk Çocuğu Mecmuası, S. 7, s. 17-20.

54 Yiğit Akın, *"Gürbüz ve Yavuz Evlatlar" Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*, İletişim Yay., İstanbul 2018, s. 101.

55 "Ankara'da Spor ve Gençlik Bayramı Tezahüratla Kutlandı", *Akşam*, 20 Mayıs 1937, s.12.

sağlık koşullarının iyileştirilmesi, bireylerin sağlam bünyeli bir hale sokulması gerekiyordu. Bu nedenle sağlık politikaları geliştirildi. Sağlık politikaları oluşturulurken özellikle çocuk hayatının iyileştirilmesi gerektiği ortaya çıktı. Çocukların sağlık hastalıklardan korunması, beslenmesi, bakımının iyileştirilmesi için çalışmalar yapıldı. Dönemin siyasî ve sivil otoriteleri, çocuk bedeninin güçlendirilmesi için sporun, beden terbiyesinin çocuk hayatına gerek okullar gerek sivil örgütler tarafından sokulması için çalıştılar. Yeni devlet, sağlıklı ve güçlü bir nesil yaratımından yana bir politika takip etmesi gerektiğini anlamıştı. Geleceğin teminatı olan, devletin devamlılığında en önemli unsur olan çocuklar için sağlık ve spor politikaları harmanlandı.

Çocuklar Atatürk döneminde beden terbiyesi, jimnastik, voleybol, atletizm, basketbol... gibi spor dalları ile tanıştılar. Yurtdışından getirtilen eğitmenler, Türkiye'de beden terbiyesi öğretmenleri yetiştirdi. Yeni yetişen öğretmenler okullarda çocuklara beden terbiyesi dersini verdiler. Çocuklar Alman ve İsveç usulü jimnastik öğrendiler. Devletin okullarında gösterilmeye başlanan jimnastik dersleri ile çocukların dayanıklılığı arttırılmaya çalışılmış, bedensel ve zihinsel gelişme açısından çocuklara fayda sağlamıştır. Öğrenciler edindikleri hünerleri, 1928 yılından itibaren yapılan İdman Bayramları'nda gösterdiler. Atatürk Dönemi'nde uygulanan spor ve sağlık politikaları yeni neslin güçlü, kuvvetli ve medeni bir yapıya bürünmesine etki etti. Yeni nesil bu sayede birçok spor dallarını tanımış oldu. Bu dönemde uygulanan söz konusu siyaset, Türk sporunun gelişmesine ve Türk ırkının iyileşmesine katkı sağladı.

Kaynaklar

Arşivler

1. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 30.18.1.1/8/47/14, 16.01.1924.

BCA, 490.1.0.0/1108.45.1, 05.05.1936.

BCA, 30.18.1.1/30.55.11, 06.09.1928.

BCA, 180.9.0.0/42/ 221/6, 15.08.1929

BCA, 490.1.0.0/1108.45.1, 05.05.1936.

2.Resmi Yayınlar

TC. Resmî Gazete, 07.02.1921, S.1

TC. Resmî Gazete, 16 Temmuz 1938, S.3961.

TC. Resmî Gazete, 6 Mayıs 1930, S.1489.

TBMM Zabıt Ceridesi, D.I, C.I, İçtima Senesi:1, 9. İçtima,2 Mayıs 1920.

TBMM Zabıt Ceridesi, 1 Mart 1339.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. II, C.I, 14. İçtima, 5 Eylül 1923.

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Teşkliatı Nizamat-ı Umumiyesi, İstanbul 1339(1923), Ahmet İhsan Matbaası.

Türk Spor Kurumu VIII inci Kongre Nizamname Encümenince Tadil Edilen Proje, Ankara Ulus Basımevi, 1936.

3.Gazete ve Dergiler

Akşam

Ayın Tarihi

Beden Eğitimi Spor Bilimleri Dergisi

Cumhuriyet

Cumhuriyet İzcileri

Cumhuriyet İzcileri-Spor ve Gençlik Mecmuası

Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi

Çağlayan

Fenerbahçe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi

Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası

Hâkimiyet-i Milliye

Havacılık ve Spor

Hayat

Resimli Ay

Spormetre- Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Türkyurdu

Vakit

YavruTürk

4. Telif Eserler

"Ankara'da Spor ve Gençlik Bayramı Tezahüratla Kutlandı", *Akşam*, 20 Mayıs 1937.

"Beden terbiyesi kursunda dün çok muvaffakiyetli bir müsamere verildi", *Vakit,* 18 Kanun-ı Sani 1929.

"Beden terbiyesi", *Vakit*, 27 Nisan 1929.

"Çocuk Bahçeleri", *Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası*, 23 Nisan 1931 Fevkalade Nüshası.

"Eskrim", *Vakit*, 11 Nisan 1929, s.4.

"Gürbüz Türk Çocuğu", *Ayın Tarihi*, Numara:31, Teşrin-i Evvel 1926.

"İlk Tahsil Türk Çocuğuna Neler Öğretecektir?", *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Şubat 1929.

"İstanbul'da Jimnastik Bayramı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Mayıs 1929.

"İsveçli muallimler vazifelerini ikmal ettiler", *Vakit*, 6 Nisan 1929.

"İş Hayatında Kadın", *Vakit*, 11 Nisan 1929.

"Maarifte ve Mekteplerde- Beden Terbiyesi Kursu", *Cumhuriyet*, 4 Eylül 1930.

"Milli Siyasetlerin En Mühimi Çocuk Siyasetidir", *Gürbüz Türk Çocuğu*, S.1, Teşrin-i Evvel 1926.

"Sporculara Müjde", *Havacılık ve Spor*, 30 Teşrin-i Sâni 1930, C 2, S.36.

"Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı 1926 Senesi Kongresi", *Ayın Tarihi*, No. 30, Eylül 1926.

Akın, Yiğit, *"Gürbüz ve Yavuz Evlatlar" Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*, İletişim Yay., İstanbul 2018.

Arman, Cihat, "Talebelerin Kulüplerde Oynamaları Doğru mu Değil mi?", *Cumhuriyet İzcileri-Spor ve Gençlik Mecmuası,* 1 Eylül 1939, S.1, s.9.

Atabeyoğlu, Cem, "Cumhuriyet Döneminde Spor Politikası", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 8, İstanbul1983, s.2189.

Canşen, Efkan, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Spor Politikaları", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 17/S.1, Haziran 2015, S.34-35.

Çakır, Gül, "Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Nüfus Siyasetinde Sağlık Politikalarının Etkisi", *Sosyal & Beşerî Bilimlerde Güncel Araştırmalar-I*, ed. Güneş Salı, Ayşe Çatalcalı Ceylan, Gece Kitaplığı, Ankara 2023, s.1-22.

Çakır, Gül, *Atatürk Dönemi'nde Çocuk, Kadın ve Aile Algısı*, Libra Yay., İstanbul 2022.

E. A. , "Spor Vasıta mı Yoksa Bir Gaye mi Olmalıdır?", *Çağlayan*, C I/ S.1, 20 Teşrin-i Evvel 1341, s.11-12.

Ekenci, Güner, Serarslan, M. Zahit. "Gelişim Aşamaları Bakımından Türk Spor Teşkilatı ve Değerlendirmesi", *Beden Eğitimi Spor Bilimleri Dergisi*, C II/S.3, 1997, s.74.

Fişek, Kurthan, "Türkiye'de Spor", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 8, İstanbul, 1983, s.2176.

Hayri, Münir, "Yaz ve Çocuklar", *Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası*, Eylül 1927, S.12, s.2-4. "Haydi Kırlara, Güneşe!", *Yavrutürk*, S.17, 13 Haziran 1936, s.79.

Işıklar, Çağdaş, "Çocukluk Döneminde Spor ve Egzersizin Önemi", *Fenerbahçe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, C I/ S.I, 2021, s.37.

Karacaer Çakır, Gül, "Cumhuriyet Dönemi Toplum Sağlığı Politikalarında Bulaşıcı Hastalıklar", *SDÜ. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.53, Ağustos 2021, s.202-228.

Ömer, Besim, *Nüfus Meselesi ve Küçük Çocuklarda Vefeyât*, Kanaat Matbaası, İstanbul 1339.

Öztan, Güven Gürkan, *Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası*, İstanbul Bilgi Üniv. Yay., İstanbul 2013.

Sabiha Zekeriya, "Nereye Gidiyoruz? Cemiyetimizi Tehdit Eden Müthiş Tehlikeden Haberdar mıyız? İçin İçin Ölen Bir Millet", *Resimli Ay*, S.1, Şubat 1340, s.5-9.

Selim Sırrı, "Gençlik ve Spor", *Türk Yurdu*, Eylül 1928, C II(XXII)/ S. 9 / 203, s.33.

Selim Sırrı, "İki Yaşından Altı Yaşına Kadar Çocukların Terbiye-i Bedeniyyesi", *Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası,* S.7, s.17-20.

Şinoforoğlu, Tolga, "Türkiye'de Beden Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme Çabaları ve Öncü Kuruluşlar (1908-1930)", *Spormetre- Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi,* 18 (Özel Sayı), 2020, s.97.

Turhan Tunç, "Gürbüz Çocuk Nasıl Meydana Gelir", *Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası*, Teşrin-i Sani 1926, S.2. s.8.

Umay, Fuad, "Millî Facia: Çocuklarımız Yüzde Yetmiş Ölüyor", *Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası,* S.5, Şubat 1927, s.2.

Vatandaş, Saniye. Vatandaş, Celalettin, "Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet Dönemi'ne Biyopolitika ve Spor Siyaseti", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 19, S.39, Güz 2023, s.1456.

Vildan Aşir,"Spor Gayesinden Uzaklaşıyor", *Hayat*, C 5/S.120, 14 Mart 1929, s.314, 315.

Sporun Eğitimde Rolü: Cumhuriyet Döneminde Okul Spor Yurtları ve Oyun Yuvaları'nın Eğitime Etkisi

Seval Hallaç*

Giriş

Eğitim, Osmanlı Devleti'nin eski gücünü koruyamadığı dönemlerden itibaren özellikle 19. yüzyılın başlarında, ele alınması gereken önemli bir mesele olarak görülmüştü. Bu bağlamda III. Selim'in Nizam-ı Cedit Hareketi'nden Tanzimat Dönemi'ne, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e kadar geçen süreçte eğitim, sürekli olarak bir yenileme ve geliştirme anlayışına tabi olmuştu. Bu süre zarfında eğitim, çağın gereksinimlerine uygun olarak gözden geçirilmiş, reformlara tabi tutulmuş, yeni eğitim kurumları kurulmuş ve bir dizi gelişme ve uygulama hayata geçirilmişti[1].

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, Osmanlı döneminden kalan birçok yapısal sorun, yeni yönetimin çözmesi gereken bir mahiyet arz etmiştir. Eğitim alanı, geniş kapsamlı bir reforma ve sistemli düzenlemelere acil bir ihtiyaç duyan öncelikli alanlar arasında yer almıştır. Nitekim Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün de büyük önem verdiği ve daima vurguladığı konuların başında gelen eğitimin, çağın şartlarına uygun bir şekilde yeniden düzenlenmesi hedeflenmiştir. Yeni Cumhuriyetin gelişimi ve donanımlı nesillerin yetişmesine olan ihtiyaç, eğitim reformunu bir seçenek olmaktan çıkararak bir zorunluluk haline getirmişti. Bu kapsamda Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında öncelikli geliştirilmesi gereken alanlardan biri olarak görülen eğitimde yeni öğretim sisteminin niteliği; çağdaş ve pozitif bilimlere yönelen bir perspektifle şekillenmiştir. Nihai hedef, ulus-devlet inşa

* Dr., Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, sevvalhallac@live.com https://orcid.0000-0003-4371-4049
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.715

1 Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1982'ye),* Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara 1982, s.268-274; Fahri Belen, *20. Yüzyılda Osmanlı Devleti*, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2016, s.26-34.

sürecinde Cumhuriyet değerlerini benimsemiş, her açıdan nitelikli nesiller yetiştirerek Türkiye'nin kalkınma çabalarını hızlandırmaktı[2].

Cumhuriyetin kurulmasıyla benimsenen bu politika değerlendirildiğinde, hakikaten de eğitimin toplumların ilerlemesinde temel bir rol oynadığı muhakkaktır. Modern çağın gereksinimlerine uyum sağlamak için eğitim sisteminin işlevselliği de haliyle büyük önem taşımıştır. Bu bilinçle Cumhuriyetin ilk yıllarında da Türk gençliğinin nitelikli bir şekilde yetiştirilmesi, eğitimdeki gelişmelerin odak noktasını oluşturmuştu. Bu bağlamda, beden eğitimi ve spor da öğrencilerin fiziksel, zihinsel ve ruhsal gelişimine katkı sağlayan kritik bir unsur olarak görülmüştür.

Zira bir eğitim aracı olan beden eğitimi ve spor; amaç olarak hem bireyin hem de toplumun gelişimi ve niteliğin itibarıyla birçok açıdan ortak noktada birleşmektedir. Eğitimin bir alanı olarak beden eğitimi ve spor; bir yandan bireyin beden, akıl ve ruh sağlığını geliştirirken; aynı zamanda millî ve toplumsal duyarlılık yönünden; sağlam, iradeli, bilinçli, erdemli, ortak şuura sahip ve uygun davranışlar sergileyen bireyler yetiştirmeye katkıda bulunmaktadır. Nitekim birçok devlet, sağlıklı bir nesil yetiştirme noktasında sporun, genel eğitimin ayrılmaz bir parçası ve tamamlayıcısı olduğunu kabul etmişlerdi. Bu nedenle, sporu devlet politikası olarak benimseyerek başta gençler olmak üzere insan hayatının her aşamasını kapsayacak şekilde uygulamışlardır[3].

Şu ana kadar zikredilen hedefler ve esaslar doğrultusunda 1939 yılında, Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel başkanlığında toplanan ilk Millî Eğitim Şurasında, Cumhuriyet maarifinin plan ve esasları ele alınmış; tüm öğretim kademelerine ait müfredat programları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Şura'da ayrıca müfredatın daha etkin bir hale getirilmesi çerçevesinde beden eğitimi ve sportif faaliyetlerin de önemli olduğu vurgulanmıştır[4].

Bu Şura'dan kısa bir süre sonra, yurt dışındaki uygulamalar da örnek alınarak Türkiye'de sporun çocukluk yaşlarından itibaren yaygınlaştırılması ve öğrencilerin bedensel, ruhsal yönlerinin geliştirilmesi ile öğrencilere bilgi-beceri ve yetenek kazandırılması amacıyla kapsamlı bir proje hayata geçirilmiştir. Ortaokullardan liselere ve üniversitelere kadar genel eğitim

2 Cengiz Dönmez, "Atatürk'ün Eğitim ile İlgili Görüş ve Uygulamalarına Toplu Bir Bakış", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi,* C 7/S.1, 2006, s. 94-101.

3 Gülten Hergüner, "Eğitim- Spor İlişkisi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C 7/S.1, 1992, s. 60-61.

4 Osman Gümüşgül, Mehmet Göral, "Milli Eğitim Şuraları Kapsamında Beden Eğitimi Dersi", *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, C 1/S.1, 2014, s. 21.

seviyesinde başlatılan ve adı "Okul Spor Yurtları ve Oyun Yuvaları" olan bu proje, son derece önemli görülmüş ve uygulanması tüm okullarda zorunlu tutulmuştur.

Bu malumatlardan hareketle "Okul Spor Yurtları ve Oyun Yuvaları'nın" hangi amaçla ortaya çıkıp ne şekilde geliştiğinin ortaya konulması önem arz etmektedir. Bu makalede de 1939 yılında Maarif Vekâleti tarafından tüm Türkiye'de hayata geçirilen proje'nin hedefleri, işleyiş süreçleri, hangi alanlarda faaliyet gösterdiği, süreç içerisinde ne gibi değişiklikler ve yenilikler yaşadığının ortaya konulması planlanmıştır. Böylece sporun eğitimdeki önemini vurgulamak suretiyle öğrencilerin fiziksel, zihinsel ve ruhsal bakımdan iyi ve donanımlı olmaları, bilgi-beceri yönünde kabiliyetli ve yetenekli hale gelmelerine yönelik hangi icraatların uygulandığı incelenmiştir. Makalenin sınırlılığı kapsamında temelde "Oyun Yuvaları'nın" faaliyet sahaları ele alınmış; bununla birlikte proje'nin ana ayağı olan ve uygulama yönetmeliğinin esas alanı olan "Spor Yurtları'na" da atıflar yapılmıştır.

Sonuç olarak bu projenin Türkiye'deki tüm okullarda uygulamaya geçmesiyle, uygulama esasları da Maarif Vekâleti tarafından detaylı bir şekilde belirlenmiştir. Konuyu anlayabilmek için bu projeye yönelik Maarif Vekâletinin talimatname/yönetmelik, genelge ve ilgili emirleri incelenmiştir. İlgili talimatname ve yönetmeliklerin değerlendirilmesi ile "Okul Spor Yurtları ve Oyun Yuvaları'nın" öğrencilere hangi sportif faaliyetleri yükümlü kıldığı ve bu sayede nelerin kazandırılmaya çalışıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Konuya dair kaynakçada da görüleceği gibi yan araştırmalar bulunmakla beraber bu makalede, okul spor yurtları ve oyun yuvalarının hedefleri, uygulama şekli ve bu süreçteki gelişmeler, ilk defa özgün bir şekilde ele alınarak analiz edilmiştir. Tespit edilen çıkarım ve değerlendirmeler üzerinden literatüre katkı sağlanması hedeflenmektedir.

1. Spor Yurtları ve Oyun Yuvaları Talimatnamesi

Maarif Vekâlet'inin hayata geçirdiği kapsamlı bir proje olan Okul Spor Yurtları ve Oyun Yuvalarının kurulması ve uygulanması için temel dayanak, buna ilişkin yayımlanan talimatname olmuştur. "Okulların Spor Yurtları Talimatnamesi" adlı bu talimatname, 20 Şubat 1939 tarihinde Tebliğler Dergisi'nde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 33 maddelik bu talimatname ile kurulacak spor yurtları ve oyun yuvalarının amaç ve kapsamı ile hangi faaliyetlerin ne şekilde icra edileceği gibi uygulama esasları belirtilmişti[5].

5 Talimatnamele"r, agm., s. 22.

Buna göre talimatnamenin maddelerin (d)e bakıldığında 1. maddede; üniversite ve yüksekokullarla, liselerin ikinci devrelerinde, öğretmen okullarında, sanat okulları ile kız enstitülerinde birer "Spor yurdu" kurulacağı ifade edilmişti. "Oyun Yuvaları'nın" fonksiyonu ise 2. maddede yer almıştır. Buna göre ortaokul öğrencilerinin, yaş ve kabiliyet seviyelerine uygun olarak sportif oyunlar ve müsabakalarla/yarışmalarla meşgul olmalarını ve spor yurtlarına hazırlanmalarını temin maksadıyla her ortaokulda bir "Oyun Yuvası" kurulması kararlaştırılmıştı. Oyun yuvalarında icra edilecek spor ve oyun türlerinin, Maarif Vekilliğinin yayımlayacağı hususi bir programla belirleneceği; bu yuvaların kuruluşu ve yönetilme şeklinin ise talimatnamenin spor yurtları hakkındaki hükümlere göre düzenleneceği bildirilmişti. Ayrıca liselerin birinci devrelerinde kurulacak oyun yuvalarının, ikinci devreler için kurulacak spor yurtlarının birer kolu olarak çalışacağı vurgulanmıştı.

Teşkil edilecek spor yurt ve kulüplerin isimleri ve formalarına ilişkin olan 3. maddede bir okuldaki spor yurdunun o okulun ismi ile "örnek İstanbul Kabataş Lisesi Spor Yurdu" anılacağı, 4. maddede de spor yurdunun formalarının okulun forması olacağı hükmü yer almıştı.

5. madde, bir okulda birden fazla spor yurdu kurulamayacağı; 6. maddede iki veya daha fazla spor yurdu bulunan yerlerde bu yurtlardan oluşan bir "Küme" teşkil edileceği, 7. madde, bir vilayet dâhilinde yer alan bütün okul spor yurtlarının bir "Bölgeyi" teşkil edeceği, 8. madde bir "Spor Bölgesi Başkanı'nın" vilayetin valisi; "Spor Kümeleri Başkanı'nın" ise vilayetin kültür direktörü (İl Kültür Müdürü) olacağına ilişkindi. Bu hükümlerin bir istisnası olarak-*9. maddede belirtildiği üzere*- Ankara'daki Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Okulu ile Gazi Terbiye Enstitüsünde ayrı birer öğrenci spor yurdunun kurulacağı; bunların Ankara'da diğer okulların teşkil edeceği kümeye tâbi tutulmayarak Maarif Vekâletine bağlı müstakil birer yurt halinde idare olunacakları kabul edilmişti.

Yine 10. maddede, İstanbul Üniversitesine bağlı her fakülte ile okulda birer spor yurdu kurulacağı, her fakülte spor yurdunun başkanının fakülte dekanı ve üniversiteye bağlı her okulun spor yurdunun başkanının okul direktörü (müdürü) olacağı belirtilmişti. Aynı maddede üniversiteye bağlı fakülte ve okullarda bulunan askerî öğrencilerin Askerî Tıbbiye Okulunda ve bu okulun direktörünün başkanlığı altında Askerî Spor Teşkilâtı Nizamnamesi'ne göre ayrı bir yurt kuracakları; bu yurdun da üniversite kümesine bağlı olacağı kabul edilmişti. İstanbul'da Maarif Vekilliğine bağlı olan ve üniversite haricinde kalan yüksekokulların her birinde direktörlerinin başkanlıkları altında

kurulacak spor yurtlarının da üniversitenin teşkil ettiği kümeye bağlı olacağı hükmü 11. maddede yer almıştı.

12. maddede yer verilen husus ise okul direktörünün görevlendirmesi üzerine beden terbiyesi öğretmenlerinden birinin Maarif Vekilliği tarafından "Spor Yurdu Baş Kaptanlığına" atanacağına dairdi. Ayrıca her spor faaliyet şubesinin kaptanı, yardımcısı ve yurt sekreteri, baş kaptanın teklifi ile okul direktörü tarafından tayin olunacaktı. Önemli bir vazife yetkisine sahip olduğu görülen baş kaptanın görevinin belirtildiği 13. maddeye göre baş kaptan, okulun bütün spor faaliyet şubelerinin düzenleyicisi rolünde olacaktı. Şubeler, faaliyetlerini baş kaptanın gözetimi altında yapacaklardı. Aynı şekilde baş kaptan, yurdun bir yıllık spor faaliyetlerinin programlarını düzenleyerek başkanın onayına sunacak ve akabinde uygulamaya koyacaktı. Sekreter ise yurdun yazı ve kayıt işlerinden mesuldü.

Talimnamenin 14. maddesi ise öğrencileri sorumlu tutması bakımından oldukça önemlidir. Buna göre bir okulun bütün öğrencileri, okullarının spor yurduna girmeğe ve sağlık durumlarının müsait olduğu bütün spor faaliyetlerine iştirak etmeğe mecburdular. Sağlık sorunları dolayısıyla spor faaliyetine iştirak edemeyen öğrenciler, tercihen yurdun idare işlerinde çalıştırılacaklardı.

Şüphesiz öğrencilerin sağlık durumlarının ne şekilde tespit edileceği de talimatnamede yer almıştır. Bu kapsamda 15. maddeye göre öğrencinin sağlığının sporla uğraşmaya müsait olup olmadığı veya hangi spor şubelerinde meşgul olmaları lazım geldiği hususu okul doktoru tarafından, okul doktoru bulunmayan yerlerde ise hükümet doktoru tarafından muayeneleri yapılmak suretiyle tespit olunacaktı. Sağlık heyetlerince muayenesine lüzum görülen öğrenciler mevcut ise hastanelere gönderilerek ciddî bir muayeneden geçirilecekti. Görülen sağlık problemleri, her öğrencinin "sıhhat/sağlık cüzdanlarına" yazılacaktı.

16. maddede ise spor yurtları ve oyun yuvalarında, öğrencilerin okul kulüplerine girme şartlarından bahsedilmiştir. Buna göre bir öğrenci, ancak kendi okulunda kurulan spor yurduna girebilecek olup bu kural ilgili eğitim dönemi için geçerli olacaktı. Tatillerde başka bir yere giden öğrenci, gittiği yerdeki okul spor yurduna geçici olarak girebilecekti. Ancak bu gibi öğrenciler, kayıtlarının geçerli olması nedeniyle bu yurdun resmî müsabakalarına katılamayacaklardı.

Maarif Vekâletinin böylesine kapsamlı bir organizasyon olarak düşündüğü Okul Spor Yurtları ve Oyun Yuvaları Projesi'nde, şüphesiz sadece erkek öğrencilerin değil kız öğrencilerin de yer alması planlanmıştı. Talimatnamenin 17. maddesi bu konuya ilişkin olarak çeşitli okullarda kız öğrencilerin de spor yurduna üye olabileceği, kendilerine mahsus spor şubelerinin takımlarını oluşturabilecekleri ve katılacakları muhtelif spor faaliyetlerinin şube kaptanları olarak seçilebileceklerini belirtmekteydi. Ancak kız ve erkek öğrenciler arasında herhangi bir şekilde ferdî veya toplu spor müsabakaları yapılamayacaktı. (Madde 18).

19 ve 20. maddeler, yine öğrencilerle ilgili olup buna göre bir öğrenci, okuldan mezun olduğu veya herhangi bir suretle okuldan ayrıldığı zaman spor yurdu veya oyun yuvası ile ilişkisi kesilecekti. Aynı şehir içinde bir okuldan diğerine nakil olan öğrenci ise, o ders senesi zarfında okullar arası resmî müsabakalar katılamayacaktı.[6] Bu madde ile faaliyet yılı yani eğitim-öğretim yılında kurulan kurs ve kolların takım bütünlüğünün sene sonuna kadar korunmasının esas alındığı anlaşılmaktadır.

Talimatnamede bu maddeler zikredildikten sonra erkek spor yurtlarının faaliyet alanları 21. maddede zorunlu ve seçmeli olarak iki kategoride sıralanmıştır. Bu bağlamda zorunlu kategoriler şöyleydi:

1. Atletizm (Koşular, Atmalar, Atlamalar); 2. Hentbol, Voleybol ve Basketbol; 3. Yüzme; 4. Yürüyüş; 5. İzcilik; 6. Müsait iklimde Dağcılık ve Kayakçılık (o civardaki askerî idman yurtlarının malzeme ve öğretmenlerinden istifade etmek suretiyle); 7. Jimnastik.

Seçmeli kategoriler ise şöyleydi: 1. Futbol; 2. Güreş ve Boks; 3. Bisiklet ve Motosiklet; 4. Tenis; 5. Eskrim; 6. Yelken ve Kürek 7. Ağır aletli jimnastik (paralel, barfiks vs.)

Kız öğrenciler için ise fizyolojik özellikleri dikkate alınarak erkeklere zorunlu tutulan branşlardaki sporları kendi aralarında yapacakları, seçmeli alandan ise tenis, eskrim, yelken ve kürek sporlarını yapabilmeleri kararlaştırılmıştı.

Takip edildiği üzere, spor branşları zorunlu ve seçmeli olarak ikiye ayrılmıştı. Alanların bir bütünsellik arz ettiği ve geniş bir yelpazedeki spor branşlarını ihtiva ettiği görülmektedir. Burada dikkat çekici bir diğer nokta ise zorunlu derslerde hentbol, voleybol ve basketbolun aynı kategoride zikredilmesidir. Muhtelif branşların, bir kısmının zorunlu tutulması bir kısmının da seçmeli

6 Talimatnameler, agm., s.22-23.

olarak alınmasının, öğrencilerin yeteneklerinin farklı alanlarda geliştirilmesine yönelik olarak değerlendirilmelidir.

Tüm bu tespitlerden sonra öğrencilerin faaliyet göstereceği kulüp ve branşlar arasındaki müsabakaların ne şekilde olacağına dair hükümlere-22. maddede- yer verilmişti. Buna göre müsabakalar, özel ve resmî olarak iki kategoriye ayrılmıştı. Özel müsabakaların, spor yurtlarının faaliyet ve gelişimlerine yönelik olarak hafta ve bayram tatillerinde öğrencinin spor tutkusunu ilerletecek mahiyette ve kültür direktörlerinin (İl Müdürleri) uygun göreceği zamanlarda yapılması; resmî müsabakaların ise her sene okullar birinciliği müsabakası şeklinde yapılması kararlaştırılmıştı. Bunun için gerekli programların ders yılı başlarında Maarif Vekilliği tarafından okullara tebliğ edileceği belirtilmiş olup resmî müsabakaların ne şekilde icra edileceği ise şu şekilde açıklanmıştır

a.) O senenin mevsimine uygun ve muhtelif spor şubelerine ait müsabakalar, okulların spor yurtları arasında yapılarak *Küme Birincileri* seçilir.

b.) Maarif Vekilliğinin tespit edeceği-civar mıntıkalardaki diğer kümeler birincileri arasında müsabakalar yapılarak bunlar arasından *Mıntaka Birincileri* seçilir.

c.) *Mıntaka Birincileri* Ankara'da toplanarak bunlar arasında *Okullar Birincileri* seçilir.

d.) Ortaokullar ve kız öğrenciler ise bu müsabakalara iştirak etmezler.

Ayrıca diğer vekâletlere (bakanlık) mensup okullar, kendi vekilliklerinin onayı ile *Okullar Birinciliği* müsabakasına iştirak edebilirler (23. madde).

Tüm bunların yanı sıra resmî ve özel bütün okullar ile yükseköğrenim kurumlarında kayıtlı bulunan öğrencinin okul haricindeki spor kulüplerine kaydolmaları yasaklanmıştır (24. madde).

Resmî ve özel müsabakalar dışında, hazırlık ve antrenman amaçlı müsabakaların ne şekilde yapılabileceğini belirten 25. maddeye göre ise okul spor yurtları ile Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü teşkilâtı dâhilindeki kulüpler, vilâyet kültür direktörleri ile bölge beden terbiyesi direktörlerinin aralarında anlaşarak ve valilerin onayını alarak -Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğünün müsabaka talimatına göre- antrenman temasları ve teşvik müsabakaları yapabileceklerdi. Yine bu maddeye göre, resmî birincilik müsabakalarına iştirak için Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğünün teklifi ve Maarif Vekilliğinin onayı gerekecekti. Üniversite ve yüksekokul spor yurtları, bu temasları doğrudan doğruya yapabileceklerdi.

26. maddede ise okul spor yurtlarındaki yetenekli, yüksek kabiliyet gösteren ve uygun vasıfları taşıyan öğrencilerin, temsilî maçlara katılmalarına ve bu gibilerin özel programlarla yetiştirilmelerine başlanabileceği; bunun için de küme başkanları ile bölge beden terbiyesi direktörlerinin bölge başkanı olan valilerin onayını almak üzere ortak teklifte bulunabilecekleri belirtilmişti. Bu husus, üniversite ve yüksekokul spor yurtları için ise Maarif Vekilliğinin müsaadesine dayandırılmıştı.

Öğrencilerin lisans durumlarıyla ilgili maddelerden biri olan 27. maddeye bakıldığında ise üniversite ve yüksekokullarda çabuk kurulamayacak olan "su ve atlı spor" şubelerinden lisans almak isteyen öğrencilerin, bu gibi spor tesisleri bulunan Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğüne bağlı teşkilâtlardan lisans almalarına, sadece Maarif Vekilliğinin müsaade edebileceği belirtilmişti.

Bu şekilde faaliyet kapsamı tespit edilen spor yurtları ve oyun yuvalarının giderlerine dair hükümlere ise 28. maddede yer verilmiştir. Bu kapsamda resmî okul spor yurtlarının masrafları;

- Maarif Vekilliği tarafından okullara verilecek spor tahsisatından,

- Resmî okullarda bütçesi müsait olan okul kooperatiflerinin ayırabileceği paradan,

- Müsabaka gelirlerinden ve yurt mensuplarının şahsî yardımlarından ve

- Özel okullarda okul bütçesinde ayrılacak spor gelirlerinden temin edilebilecekti.

29. madde ise öğrencilerin uymakla yükümlü olduğu kurallara değinilmişti. Buna göre ilgili maddede "Okul Spor Yurdunun bütün öğrencileri yurt dâhilindeki faaliyetleri esnasında okul talimatnamelerine ve inzibat kaidelerine riayet etmeğe mecburdurlar." ifadeleri yer almıştı.

Müsabakalar sonrası sporcu öğrencilerin sağlık kontrollerinin yapılması da önemli görülen bir hususdu. Nitekim 30. maddeye göre, okulların spor yurtlarının her çeşit faaliyetleri esnasında ve özellikle müsabaka ve sonrasında, okul doktorları tarafından öğrencinin sağlık durumlarının kontrol edeceği ve meydana gelebilecek her türlü sağlık sorununa karşı tedbirler alınacağı ifade edilmişti.

Öğretmenlerin spor yurtları ile ilgili görevine yönelik olan 31. maddeye göre ise; bir bölgede mevcut olan askerî ve sivil kulüp ile yurt ve

yuvalardaki öğretmenler, ihtisaslarına uygun konularda birbirlerine yardım edebileceklerdi. Ayrıca bağlı oldukları askerî komutanın ve bölge başkanının onayı ile diğer öğretmenlerin saha ve malzemesinden yararlanabileceklerdi.

32. maddede okul spor yurtlarında bulunması gerekli defterler zikredilmiş olup bu defterler şöyleydi: A) Karar defteri, B) Üyelerin kayıt defteri, C) Demirbaş eşya defteri, D) Spor karşılaşmalarının neticesini yazmağa mahsus defterler.

Son madde olan 33. maddede ise talimatnamenin yayınlandığı tarihten itibaren geçerli olacağı belirtilmişti[7].

Görüldüğü üzere spor yurtları ve oyun yuvalarına ilişkin bu talimname, gençlerin beden sağlığı, fiziki gelişimi başta olmak üzere bedenen ve zihnen gelişimine yönelik atılmış kapsamlı bir projenin ne şekilde uygulanacağını; idari ve sıhhi durumlardan, kulüplerin faaliyet süreçleri ve spor branşlarına, icra edilecek müsabakalardan öğrencilerin ve öğretmenlerin görev ve sorumluluklarına kadar ayrıntıları ile belirtmiştir. Talimatnamede de yer aldığı üzere çoğunluk hükümleri spor yurtları üzerinden belirtilen maddelerin, oyun yuvaları için de aynı esaslarla uygulanması kabul edilmiştir.

Talimatnamenin yayımlanmasını müteakip Maarif Vekâleti, okullara gönderdiği yazılarda; Spor Yurtları ve Oyun Yuvalarının kurulmasını, bu kapsamda çeşitli branşlarda takımlar tesis edilerek faaliyetlere başlanmasını ve icra edilecek faaliyetlerin Maarif Vekâleti Beden Terbiyesi Direktörlüğünce onaylattırılmasını ve nihayetindece gerçekleşen müsabakalara ilişkin sonuçların 15 gün süre zarfında Beden Terbiyesi Direktörlüğüne gönderilmesi istenmiştir[8].

Maarif Vekâleti, projenin bir an önce özenli bir şekilde uygulanmasına yönelik bir anlayışının yansıması olarak verdiği bu direktifle; okul spor yurtları ve oyun yuvalarında yapılacak organizasyonları sürekli bir takip ve değerlendirme sürecine tabi tutulacağını en açık şekilde ortaya koymuştu. İfadelerin düzeltilmesi gerekmekte

7 Talimatnameler, agm., s.22-23.

8 Tamimler, "Beden Eğitimi ve İzcilik Direktörlüğü", *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 1/S.7, 27 Şubat 1939, s.27; Tamimler, "Beden Eğitimi ve İzcilik Direktörlüğü", *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 1/S.13, 10 Nisan 1939, s.61-62.

2. Maarif Vekâletinin Spor Yurtları ve Oyun Yuvalarına Yönelik Politika ve Talimatları

Maarif Vekâleti, hayata geçirdiği bu proje ile öğrencilerin, küçük yaşlardan itibaren beden sağlığı ve gelişimi ile zihin, ruh ve bilişsel kapasitelerinin artmasına ne denli önem verdiğini ortaya koymuştu. Bu anlayışla yayımlanan talimatnamenin (etin) etkin bir şekilde uygulanmasına yönelik kararlı bir politika benimsenmişti.

Nitekim Maarif Vekâleti tarafından hazırlanan okul spor yurtları ve oyun yuvalarına dair bir tamimde, İstanbul vilâyetinde bulunan erkek sanat okulu, ticaret lisesi, öğretmen okulları ve liselerin ikinci devrelerinde, sporun gençler arasında yaygınlaştırılması için yapılması gerekenlere temas edilmişti. Bu kapsamda adı geçen okulların spor branşlarında faaliyet gösteren baş kaptanlarının, Vilâyet Müdürlüğü altında toplanarak birlikte hareket etmesi istenmişti. Ayrıca voleybol ve futbol branşlarında faaliyet gösterecek olan liselerin kendi aralarında turnuvalar düzenlenmesi amacıyla bir spor heyeti oluşturmaları, bu heyetin müsabakaların tarihlerini belirleyerek bir fikstür hazırlaması ve bu fikstürü, Millî Eğitim Vekilliği Beden Terbiyesi Direktörlüğüne onaylatmaları bildirilmişti[9].

Maarif Vekâleti'nin ilerleyen süreçte de okul sporu yurtlarının işleyişine dair çeşitli konularda direktifler yayınlanmıştı. Örneğin 20 Ocak 1941'de Maarif Vekili Hasan Ali Yücel imzasıyla gönderilen yazı (ya göre,) okul spor yurtları ve oyun yuvaları çerçevesinde yapılan çalışmaların neticelerinin, verilen örneklere uygun bir şekilde ilgili defterlere muntazam bir şekilde kaydedilmesine yönelikti. Bu kapsamda o güne kadar yapılmış işlere dair defterlerin hazırlanarak 1 Şubat 1941 tarihine kadar Maarif Vekâleti Beden Terbiyesi ve İzcilik Müdürlüğüne gönderilmesi emredilmişti[10].

Spor yurtları ve oyun yuvalarının sürdürülebilir olmasında disiplin de son derece önemli görülmüştü. Talimatnamede disiplinin tesisi, öğrencilerin kulüplere üyeliği ve üyeliklerinin devamı, müsabakaların hangi koşullarda yapılacağı gibi hemen her hususa ilişkin disipliner kurallar saptanmış; öğrencilerin görev ve sorumlulukları ile tabi olacakları kurallar açıkça belirtilmişti. Maarif Vekâletinin konuya dair yayımladığı 22 Nisan 1943 tarihli tamimine

9 Tamimler, Beden Eğitimi ve İzcilik Direktörlüğü, *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 1/S.7, 27 Şubat 1939, s.27.

10 Tamimler, Beden Eğitimi ve İzcilik Direktörlüğü, *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 3/S.104, 20 İkinci Kânun 1941, s.95.

göre, *Okul Spor Yurtları Talimatnamesinin* 24 ve 26. maddelerine aykırı hareket eden öğrencilerin, okulların disiplin kurulları tarafından cezalandırılacağına dikkat çekilmişti. Bu kapsamda ilgili maddelerin, okul müdürleri tarafından öğrencilere bir defa daha hatırlatılmasının gerekliliği vurgulanmıştı[11].

Neticede Maarif Vekâletinin projeye yönelik benimsediği kararlı politika, okulların sistemli olarak merkezi ve yakın takibinin bir yansıması olarak spor yurtları ve oyun yuvaları, uygulama aşamasında neticelerini vermeye başlamıştı. Nitekim Maarif Vekili Hasan Ali Yücel imzalı 19 Nisan 1943 tarihli yazıda, dört yıllık çalışmaların sonucunda spor yurtlarının elde ettiği başarıların, Maarif'in yüz akı olduğuna dikkat çekilmişti. Örneğin 10 Ocak 1943'te İstanbul'daki kız okulları arasında gerçekleştirilen 1.000 metrelik kır koşusu, spor yurtları arasında deneme niteliğinde yapılsa da beklenenin üzerinde başarı elde edilmişti. Bu başarı, kız okulları arasında düzenlenecek olan benzer müsabakaların da önünü açmıştı. Beden Terbiyesi ve İzcilik Müdürlüğü, kız okulları arasında 1.000 metrelik kır koşusunun öne çıkacağı ve müsabakaların bu mesafe üzerinde düzenleneceği bir planlamayı gündeme almıştı. Bahse konu müsabakaların, genç sporcular arasında rekabeti artırarak onların yetenekleri ortaya çıkarmak adına önemli bir fırsat olduğu belirtilmişti [12].

Elde edilen olumlu sonuçlar üzerine okul spor yurtları ve oyun yuvalarının aktivite ve faaliyet alanlarının, süreç içerisinde genişletildiği görülmektedir. Nitekim Maarif Vekâletinin 1 Haziran 1943 tarihli yazısına göre;

Okul spor yurtları ve oyun yuvalarının, her ders yılı sonunda kendilerine bir "Okul Spor Bayramı Günü" seçeceklerdi.

Belirlenen bu günlerde, okul içi atletizm birincilikleri, eğlenceli oyunları, yarışlar ve gösteriler düzenlenerek neşeli bir spor günü yaşatılacaktı.

Ayrıca, sene içinde sınıflar arası yapılan voleybol, basketbol, hentbol ve futbol müsabakalarının ödülleri de törenle dağıtılacaktı.

Bu esasları içeren "Okul Spor Bayramı Günü" programlarının, Vilayet Maarif Müdürlüklerince onaylandıktan sonra icra edilmesi ve sonucunun

11 Tamimler, Beden Eğitimi ve İzcilik Direktörlüğü, *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 5/S.220, 19 Nisan 1943, s.160.

12 Tamimler, Beden Eğitimi ve İzcilik Direktörlüğü, *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 5/S.209, 1 Şubat 1943, s.128.

Bakanlığa bildirilmesi istenmişti.[13] Bu uygulama ile Maarif Vekâletinin, idealist bir yaklaşım benimsediği; öğrenciler nezdinde sporun önemine bu özel gün vasıtasıyla daha fazla dikkat çekmeyi amaçladığı; gün vesilesiyle icra edilecek çeşitli ve eğlenceli aktiviteler ile öğrencilerin spor kulüpleri ve oyun yuvalarına yönelik ilgi ve odağının artırılmasının hedeflendiği değerlendirilmektedir.

Gerçekten de Maarif Vekâleti bu konudaki hedefini, spor branşları özelindeki karar ve uygulamalarıyla da sürekli olarak geliştirmeye çalışmaktaydı. Nitekim Vekâlet, okul spor yurtlarında bulunan öğrencilerden su sporlarında ileri başarı gösterenlere yüksek nitelikli müsabaka imkânı vermek ve sporcuların randımanlarını artırmak amacıyla harekete geçmişti. Konuya dair 14 Temmuz 1943 tarihli yazıda, su sporlarına mahsus yerleri ve vasıtaları bulunan kulüplerin, su sporları şubesine girmeleri ve bu kulüpleri yalnız su sporları müsabakalarında temsil etmeleri uygun görülmüştü. Ancak bu öğrencilerin taşıması gereken şartlar ile yerine getirmesi gerekenler şöyle belirtilmişti:

1. Su sporları müsabakalarına katılmak için öğrencinin, beden terbiyesi öğretmeni ve okul idarelerince her yönden tavsiyeye lâyık olması,

2. Öğrencinin, sağlık durumlarının su sporları müsabakalarına katılmaya elverişli bulunduğunun doktor raporu ile tespit edilmesi,

3. Velilerinin izinlerinin alınmış olması şartları aranacaktı.

4. Kulüplerin bölge başkanlığı aracılığıyla yapacakları müracaatlarda, bu kulüplerden müsabakalara katılmaya razı olan öğrencilerden durumları müsait olanlara, okul müdürlüklerince 1943 yaz mevsimine mahsus olmak üzere fotoğraflı birer belge verilecek ve sonuçlar, liste halinde Vekilliğe bildirilecekti[14]. Takip edildiği gibi Vekâlet, gerekli şartları taşıyan öğrencilere, ilgili spor dalında daha fazla kendilerini geliştirip gösterebilecekleri imkânları sağlamaya çalışmıştı.

Bu anlayış, müteakip süreçte de çeşitli vesilelerle devam etmişti. Nitekim okul spor yurtları ve oyun yuvalarının faaliyetlerine, okulların açılmasıyla (Eylül-Ekim aralığında) başladığı görülmektedir. Örneğin 1946-1947

13 Tamimler, Beden Eğitimi ve İzcilik Direktörlüğü, *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 5/S.227, 7 Haziran 1943, s.188.

14 Tamimler, Beden Eğitimi ve İzcilik Direktörlüğü, *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 5/S.233, 19 Temmuz 1943, s.203.

eğitim yılı açılışı için dönemin Millî Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer imzalı yayımlanan genelgede şu hususlara dikkat çekilmişti:

Tüm okullarda faaliyet yılı açılışıyla, ilgili törenlerin icra edileceği,

Millî Eğitim Müfettişlerinin başkanlığı altında beden eğitimi öğretmenlerinden oluşan bir komisyon tarafından törene ait program oluşturulacağı,

Törende resmigeçit, toplanma, bayrak çekme, İstiklal Marşı ve Dağbaşı Marşı'nın okunması,

Akabinde kız ve erkekler için atletizm yarışmaları ile eğlenceli bayrak yarışmaları, karışık engelli koşullar ve millî oyunların sergilenmesi,

Ayrıca çadır kurma, ateş yakma, yaralı taşıma ve haberleşme becerileri yarışları gibi eğlenceli izcilik oyunları ve gösterilerinin yapılması,

En nihayetinde gösterim mahiyetinde el topu oyunu[15].

Bu genelgeden de anlaşılacağı gibi Millî Eğitim Bakanlığının, okulların açılışla birlikte spor yurtları ve oyun yuvalarının faaliyet alanlarına yönelik çok çeşitli hususları içeren bir etkinlik düzenlediği; böylece eğitim yılının ilk anından itibaren öğrencilerde spor ve aktivitelere yönelik farkındalık ve heyecan oluşturmayı amaçladığı ifade edilmelidir.

Diğer yandan okul spor yurtları ve oyun yuvaları müfredatında uygulanan programlarla ilgili elde edilen verimliliğe de dikkat edilmişti. Millî Eğitim Bakanı Şemsettin Sirer'in 30 Aralık 1946 tarihli yazısına göre; okul spor yurtları yıllık çalışma programına dâhil "kır koşuları" adlı yarışmaların, şehir içinde yaptırıldığından ötürü beklenilen faydayı sağlayamadığı anlaşılmıştı. Bu yüzden bu gibi koşuların, mutlak surette şehir dışında veya spor sahalarında yaptırılmasının gerekliliği belirtilerek bölgeler tarafından düzenlenecek olan kır veya sokak koşularına da öğrencilerin kesinlikle iştirak ettirilmemesi istenmişti[16].

3. Okul Spor Yurtları ve Oyun Yuvalarında Bütçe Yönetimi

Böylesine kapsamlı ve çeşitli faaliyetleri ihtiva etmesi nedeniyle hem büyük bir organizasyon yetenek ve kapasitesini gerektiren hem özel ilgi icap ettiren projenin sürdürülebilir olmasında spor yurtları ve oyun yuvaları için gerekli olan en önemli konulardan biri de bütçe olmuştur. Talimnamede yer alan

15 Genelge, *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 9/S.401, 30 Eylül 1946, s.87.

16 Tamimler, Beden Eğitimi ve İzcilik Direktörlüğü, *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 9/S.417, 20 Ocak 1947, s.152.

esaslar dairesine spor yurtları ve oyun yuvalarının bütçesine ilişkin için ayrı bir yazı yayımlanmıştı. Buna göre okul spor yurtlarının gelir ve masraflarının her yıl bir bütçe ile tespit olunacağı kararlaştırılmıştı. Bu bütçenin 3 kalem olarak belirtilen gelirleri ise şöyleydi:

1. Teberrular (Bağışlar (Aynen olan teberrular demirbaş defterine kaydedilecektir.),

2. Öğrencilerin vereceği gönüllü aidatlar,

3. Müsabaka gelirleri.

Bütçe giderleri ise şöyleydi:

1. Spor ve oyun malzemesi,

2. Müsabıkların gidiş-geliş masrafları,

3. Müsabaka düzenleme masrafları,

4. Okullarda spor tesisleri masrafları (Saha masrafları),

Zikredilen gelir ve gider kalemlerine sahip olması beklenen bir okul spor yurdu ve oyun yuvası bütçesini, yurt baş kaptanı, yurt spor kaptanları ve okul hesap işyarından (görevlisi) oluşan bir heyet hazırlayacak ve bütçe, okul direktörü (müdürü) tarafından onaylanacaktı. Spor yurdunun muhasebesini ise okul hesap işyarının (görevlisi) tutacaktı[17].

Maarif Vekâletinin bu konuya ihtimam gösterdiği; sportif faaliyetlerin aksamaması, öğrencilerin spor yurtları ve oyun yuvalarından etkin ve kesintisiz bir şekilde yararlanabilmesi için bütçe dengesinin korunmasına önem verdiği görülmektedir. Bu bağlamda belli aralıklarla Bakanlık tarafından bu konuda direktifler yayımlanmıştı. Örneğin Millî Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Besim Kadırgan'ın 2 Ekim 1946 tarihli yazısına göre, yapılan denetimlerden okul spor yurtları ve oyun yuvalarında tutulan gelir ve gider defterlerinin birbirine uymadığının anlaşıldığı belirtilmiş; bu kapsamda spor yurtları ve oyun yuvalarına ait ilgili defterlerin yazı ekinde gösterilen örneğe göre tutulması istenmişti[18].

Yine bu konuda, ilerleyen yıllarda benzer hatırlatma yapılmış, hatta bir genelge de yayımlanmıştı. Besim Kadırgan'ın 1 Kasım 1949 tarihli genelgesinde, *okul spor yurtları ve oyun yuvaları yönetmeliğinin 36. maddesi* gereğince bir

17 Tamimler, Beden Eğitimi ve İzcilik Direktörlüğü, *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 1/S.13, 10 Nisan 1939, s.63.

18 Tamimler, Beden Eğitimi ve İzcilik Direktörlüğü, *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 9/S.403, 14 Ekim 1946, s.93.

spor yurdu veya oyun yuvasında bulunması ve tutulması gerekli olan defter, dosya ve belgelerin nasıl düzenleneceğine dair herhangi bir eksikliğe veya yanlışlığa meydan verilmemesi istenmişti. Bunun için, bütün okullardaki spor yurdu ve oyun yuvalarında tutulacak kayıtların, bundan böyle standart bir şekle sokulması düşünülmüştü. Bu çerçevede ilgili genelgede, defterlerin maksatları ve ne için tutulacağı açıklanmış; böylece sağlıklı bilgi edinilmesi ve işlemlerin de ona göre yapılması hedeflenmişti. Genelgeye göre spor yurtları ve oyun yuvalarında bulunacak defterler şöyleydi:

1. Karar defteri,

2. Faal üyelerin randıman defteri,

3. Demirbaş eşya defteri,

4. Spor karşılaşmalarının sonuçlarını yazmaya mahsus defter,

5. Yıllık bütçe gelir ve gider defteri (Muhasebe defteri / alınan verilen para kasa defteri),

6. Senet dosyası/Kasa defteri,

7. Gezi ve uygulama defteri,

8. Okul spor yurdu tarihçesini tutmaya mahsus defter (albüm-vesaire) [19].

ÖRNEK

KASA DEFTERİ

GELİR				GİDER			
Tarih	Belge No.	Açıklama	L. Kr.	Tarih	Belge No.	Açıklama	L. Kr.

Görsel 1: Örnek Kasa Defteri, (Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, C 9, S.403, 14 Ekim 1946, s.93).

19 Genelgeler, *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 12/S.564, 14 Kasım 1949, s.149-151.

4. Okul Spor Yurtları ve Oyun Yuvalarında Sağlık Yönetimi

Okul spor yurtları ve oyun yuvalarının kuruluş amaçlarının başında çocuk ve gençlerin beden ve ruh sağlığının korunması ve geliştirilmesi yer almıştı. Bu bağlamda sağlığın temel hareket noktalarından biri olan bu proje kapsamında icra edilecek müsabaka ve etkinliklerde de şüphesiz sağlık konusunun üzerinde hassasiyetle durulmuştu.

Nitekim ilgili talimatnamede sporcu öğrencilerin sağlık durumlarının takip edilerek sağlığı elverişli olmayanların etkinliklere dâhil edilmemesi istenmiş; bunun yanı sıra sağlıkla ilgili benzer konularda da emirler yayımlanmıştı. Örneğin Maarif Vekili Hasan Âli Yücel imzalı yayımlanan 10 Nisan 1943'te yazıda; okul spor yurtları çalışmalarına dâhil olan kır koşularına bünyece zayıf öğrencilerin iştirakine müsaade edilmemesi, bütün müsabakalarda okul doktorlarından birinin hazır bulunması ve bilhassa bir sağlık çantasının bulundurulması istenmişti[20].

Yine Maarif Vekâleti'nin 1 Haziran 1943 tarihli yazısında da yarışmalara katılacak girecek öğrencilerin mutlak surette doktor muayenesinden geçirilmesi gerektiğine dikkat çekilmişti. Aynı şekilde okul spor yurtları ve oyun yuvalarındaki kız ve erkek öğrencilerin kır veya pist yarışmalarında koşacakları mesafelerin tespit edilerek öğrencilerin bu mesafeler dışında hiçbir yarışa sokulmaması istenmiş; ilgili yarışlar için mesafeler şu şekilde tespit edilmişti:

- Oyun yuvalarında kızlar için: 60 metre, 600 metre; erkekler için: 80 metre, 1000 metre.

- Spor yurtlarında kızlar için; 80 metre, 100 metre, 1000 metre; erkekler için: 100 metre, 110 metre, 200 metre, 1500 metre, 2000 metre, 2500 metre, 3000 metre.

Sadece Spor yurtlarında 17 yaş üstü olup özel yetenek gösteren erkekler için bu mesafe 5000 metre, 7500 metre.[21]

5. Basında Spor Yurtları ve Oyun Yuvaları

Okul spor yurtları ve oyun yuvalarının gerçekleştirdiği etkinlik ve müsabakaların, genel olarak kamuoyunda da ilgi uyandırdığı görülmektedir. Nitekim Akşam gazetesinin 16 Şubat 1942 tarihli haberine göre gençlik kulüpleri ve

20 Tamimler, Beden Eğitimi ve İzcilik Direktörlüğü, *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 5/S.219, 12 Nisan 1943, s.154.

21 Tamimler, Beden Eğitimi ve İzcilik Direktörlüğü, *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 5/S.227, 7 Haziran 1943, s.187.

okul spor yurtları arasında kır koşularının yapıldığı ve çok büyük ilgi uyandırdığı ifade edilmiştir[22].

Özellikle spor yurtları ve oyun yuvalarının açılış törenlerine özel ilgi gösterilmişti. Örneğin Tanin gazetesi, 1944-1945 ders yılında lise ve ortaokulların spor müsabakalarının açılış töreninin, 21 Ekim 1944 Cumartesi günü icra edileceğini duyurmuştu. Törene sporcu öğretmenlerin yanı sıra izciliğe yeni giren öğrenciler de katılabilecekti. Törende izcilik yemini ile izcilik gösterileri gerçekleştirilecekti. Haberde vurgulanan bir diğer önemli husus ise kız ve erkek ortaokullar ile liselerin birinci devrelerinin, bu ders yılında ilk defa olmak kır koşularına, hentbol ve voleybol müsabakalarına dâhil edileceklerine yönelikti. Bu bağlamda adı geçen okullarda bu yıldan geçerli olmak üzere oyun yuvalarının faaliyete geçeceği ifade edilmişti[23]. Görüldüğü üzere oyun yuvalarının, spor yurtlarına göre müsabakalara katılımı daha geç bir tarihte olmuştu.

Nitekim oyun yuvalarına dair uygulamalarından bir örnek vermek gerekirse Mersin Orta Ticaret Okulu öğretmen ve öğrencileri, 29 Eylül 1945 Cumartesi günü öğleden sonra okulda toplanmış; akabinde "Okul Oyun Yuvası'nı" kurarak kaptanlarını seçmişlerdi. Ayrıca okulda "İzci Oymağı" kurulmuştu. Bu konuda öğrencilerin büyük bir ilgi gayret içinde olması, öğretmenlerini de heyecanlandırmıştı. Bu bilgileri okuyucularına aktaran Tanin gazetesi, okul bünyesinde kurulan "Oyun Yuvası'nın" ilk pazartesi günü çalışmaya başlayacağını belirterek çocukların okul içi ve okul dışı oyun ihtiyaçlarını karşılayacak "Oyun Yuvası'na" başarılar temennisinde etmişti[24].

Yine bir başka açılış programına bakıldığında; Ankara'da açılışı gerçekleştirilen 1947-1948 ders yılı spor faaliyetleriydi. Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü Gençlik ve Spor Bölümünün Ulus gazetesine verdiği bildiriye göre; kız ve erkek okul spor yurtları ile oyun yuvalarının bu yılki spor faaliyetlerine, 16 Kasım 1947 Pazar günü saat 9.00'da 19 Mayıs stadyumunda icra edilecek törenle başlanacaktı. Tören programında sırasıyla resmigeçit, İstiklal Marşı ile Dağbaşı Marşı'nın söylenmesi, temsili atletizm müsabakaları ve sonrasında hentbol müsabakaları icra edilecekti. Törende ayrıca erkek lise ve meslek okulları 100 metre gülle atma ve uzun atlama, kız liseleri ve meslek okulları

22 "Konya'da Kış Sporları", *Akşam Gazetesi*, 16 Şubat 1942, s.5.

23 "Lise ve Orta Okullarda Spor Müsabakaları", *Tanin Gazetesi*, 13 Ekim 1944, s.3.

24 "Mersin Orta Ticaret Okulunda Oyun yuvası ve İzci Teşkilatı Kuruldu", *Tanin Gazetesi*, 08 Ekim 1945, s.3.

80 metre 5 x 80 bayrak yarışı, erkek ortaokulları 80 metre yüksek atlama ve kız ortaokulları 50 metre rakkaslı stafet (bayrak) yarışı yapacaklardı[25].

Duyurusunda olduğu gibi, okul spor yurtlarının ve oyun yuvalarının açılış günü münasebetiyle kız erkek bütün ortaokul, lise ve meslek okullarının iştirakiyle parlak bir tören yapılmıştı. Törende resmi ritüeller yerine getirildikten sonra kısa bir konuşma yapılmış ve oyun yuvaları ile spor yurtlarının pedagojik önemi belirtilmişti. Akabinde çeşitli sportif yarışmalar gerçekleştirilmiş ve düzen içerisinde geçen tören sona ermişti.[26]

ULUS SPOR

19 Mayıs Stadyomunda yapılan Okul spor yurtlarının ve oyun yuvalarının açılış töreninde ortaokul, lise ve meslek okulu öğrencilerinden kız ve erkek öğrencilerden iki grup dünkü geçit töreninde

Okul spor yurtları çalışmalarına dün törenle başlandı

Görsel 2: Ankara 19 Mayıs Stadyumunda yapılan Okul Spor Yurtları ve Oyun Yuvalarının 1947-1948 Öğretim Yılı Açılış Töreninde Geçit Resmi Yapan Kız ve Erkek Öğrenci Grupları- Ulus Gazetesi, 17 Kasım 1947, s.6.

Yine bir başka örnek olarak 1953-1954 yılı spor yılı etkinlikleri de dikkat çekici olmuştu. Vakit gazetesi, bu yılki spor yurtları ve oyun yuvalarının faaliyetlerine özel bir önem atfedildiğini duyurmuştu. Habere göre, okul spor yurt ve oyun yuvaları; 18 Kasım Çarşamba günü Beşiktaş, Vefa, Fenerbahçe Stadyumlarında futbol müsabakaları ve Kadıköy Spor Salonunda erkek liselerinin basketbol maçlarıyla açılacaktı. Aynı gün Galatasaray Lisesinde erkek okullarının, Eminönü öğrenci lokalinde kız liselerinin, Terzilik Okulu salonunda kız ortaokullarının Nişantaşı Kız Enstitüsünde ise kız enstitülerinin voleybol

25 "Okul Spor Yurtları Törenle Açılacak", *Ulus Gazetesi*, 09 Kasım 1947, s.9.

26 "Okul Spor Yurtları Çalışmalarına Dün Törenle Başladı", *Ulus Gazetesi,* 17 Kasım 1947, s.6.

maçları yapılacaktı. Bu yıl, öğrencilerin spor faaliyetlerinde centilmenliğe daha fazla önem vermelerinin beklendiğini bildiren gazete, İstanbul Maarif Müdür Vekili Fevzi Ertem'in okullara gönderdiği, spor faaliyetlerinin tespit edilen esaslara göre düzen içerisinde icra edilmesi ile programın uygulanmasına nezaret eden idareci ve öğretmenler ile spor yapan öğrencilerin sağlık durumlarını tetkik eden doktorların bu konuda özen göstermelerini istediği; aynı zamanda sporcu öğrencilerin disiplini bozacak davranışlarına müsamaha gösterilmemesi gerektiğini belirten tamimini de paylaşmıştı[27].

6. Okul Spor Yurtları ve Oyun Yuvalarına Yönelik Hedefleri

Okul spor yurtları ile oyun yuvalarının etkinliğinin, uygulama aşamasında yapılan ilavelerle her geçen yıl daha faydalı olduğu ve böylece salt spor etkinliğinin yanı sıra öğrenciler için pedagojik açıdan faydalarının üzerinde daha çok durulmaya başladığı görülmektedir. Meseleye özel önem veren Maarif Nezareti, mütemadiyen genelge ve emirler yayımlayarak projeyi daha etkili olacak bir anlayışla geliştirmeye çalışmış; bu anlamda bütüncül bir yaklaşım benimsemişti.

Konuya dair Millî Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Besim Kadırgan tarafından, spor faaliyetlerinin icrasında göz önünde bulundurulması gereken bazı önemli noktalar hakkında 14 Kasım 1947 tarihli bir yazı yayınlanmıştı. Yazıda; 1947-1948 ders yılı için yapılan planlamalara yönelik kız ve erkek okul spor yurtları ile oyun yuvalarının dikkat etmesi gereken esaslar, sporcu öğrencilerin kulüplerdeki durumları ile müsabaka süreçlerindeki tutum ve davranışlarına ilişkin şu hususlara temas edilmişti:

"1. Okul spor yurtları ve oyun yuvaları mensuplarının, hepsi sıkı bir sağlık muayenesinden geçirilmeli ve muayene neticesinde öğrencilerin boğaz, burun, kulak, diş, göz ve akciğer durumları teker teker tespit edilmelidir. Öğretmenlere öğrencilere ve ailelerine muayene sonuçları hakkında gereken öğütler verilmeli ve doktor tarafından icap ederse tıbbi müdahalede bulunulmalıdır. Bu işlemler, okul doktorlarınca, okul aile birlikleri ve beden eğitimi öğretmenleri tarafından düzenlenecektir.

2. Günlük hayatta tabii ve zorunlu hareketler olarak adlandırılan yürümek, koşmak, oturmak ve atlamak gibi hareketlerin öğrencilerde daima iyi bir şekilde düzenlenmesine çalışılacaktır. Bunların yanı sıra varsa kötü alışkanlıklar, çocuklara çeşitli zamanlarda bu durumun mahzurları izah edilmeli ve çocuklar kendi kendilerine kontrol edebilecek bir duruma

27 "Okullarda Spor Faaliyeti", *Vakit Gazetesi*, 17 Kasım 1953, s.4.

getirilmelidir. Günün büyük bir kısmını okulda sıralarda geçiren öğrencilerin maruz kalabilecekleri çeşitli türden vücut deformasyonlarını önlemek için gerekli tedbirler önceden alınmalı, bu kapsamda çocuklara; yürümenin, oturmanın koşmanın ve atlamanın daima iyi örnekleri gösterilmelidir.

3. Okul spor yurdu ve oyun yuvalarında ödev alan öğrencilerin; yaşam şekilleri, beslenmeleri ahlak ve karakterleri, çalışkanlıkları, iyi ve kötü alışkanlıkları, arkadaşlarına ve öğretmenlerine karşı davranışları, okuluna ve memleketine karşı duyduğu sevgi ve bağlılık hisleri, daima göz önünde bulundurulmalıdır.

4. Tembel ve sınıfta kalmış, kendini yalnız oyuna veren ve diğer derslerle ilgisi olmayan öğrencilerin sınıf öğretmenler kurulu ve çocuk velilerinin izinleri olmadan okul veya kulüplerde müsabakalara iştirak ettirilmeleri doğru değildir. Öğrencilerin, sınıfı ve okulu temsil etmenin bir şeref olduğunu; dürüst, iyi huylu, çalışkan, disiplinli, yuvaya-okula-aileye ve memlekete bağlı olmalarını bilmeleri icap eden bir gerçektir. Bu itibarla sporun diğer bütün derslere paralel bir şekilde pedagojik esaslar dâhilinde yürütülmesine son derece dikkat edilmelidir.

5. Okulu veya herhangi bir kulübü temsilen müsabakalara katılan bir öğrenci, eğer çalışkanlık ve ahlak özelliklerini azaltırsa; sınıfta kalacak, okuldan uzaklaştırılacak bir duruma girerse, sınıf öğretmeninin teklifi ve sınıf öğretmenler kuruluğunun kararıyla müsabakalardan men edilmelidir. Ayrıca bu öğrenciye yönelik sıkı tedbirler alınarak çocuğun genel durumu normal bir düzenle korunmaya çalışılmalıdır.

6. Okul spor yurdu veya oyun yuvası bulunan her yerde okullar en az 2, en çok 4 kümeye ayrılır. Bu kümelere renk, hayvan, şahıs, dağ, bölge, memleket vesaire isimleri verilir. Kümeler seçilirken kuvvet dengesi daima göz önünde bulundurulmalıdır. Ders, oyun ve yarışmalarla çocukların güçleri, kabiliyet ve meziyetleri yükseltilmelidir. Öğrencilerin kendilerine ve arkadaşlarına olan inan ve güvenleri geliştirilmelidir. Yarışmalarda çocuklara, iyi değerlendirme ölçüleri verilmesine son derece dikkat edilmelidir. Öğrenciler oyunun kurallarına nizamlarına hakem ve idarecilerine mutlak itimat etmeli, itaatli olmayı öğrenmeli ve onlara karşı işten gelen bir saygı göstermelidir.

7. Okul içi ve dışı yapılacak olan bütün karşılaşmalarda oyun ve sporun; dinlendirici, tanıştıran ve kaynaştıran iyi bir vasıta olduğu göz önünde tutulmalı, bu çerçevede öğrenciliğe ve sportmenliğe yakışmayan hiçbir harekete meydan verilmemelidir[28]."

28 Tamimler, "Beden Eğitimi ve İzcilik Direktörlüğü", *Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler*

Detaylı bir şekilde hazırlanan bu yazılı genelgeye göre öğrencilerin spor müsabakaları ve süreçlerindeki sağlık durumlarından, okul içerisindeki derslerinin durumuna; bireysel gelişim süreçlerinden çevresine karşı davranışları ve duyarlılığına; müsabakalardaki performanslarından kurallara riayet etmeye ve spora ilişkin erdemler kazanmalarına kadar muhtelif konularda eğitilmesinin hedeflendiği anlaşılmaktadır. Tüm bu zikredilen esaslar, Maarif Nezaretinin çocukların sportif faaliyetler üzerinden güç ve yeteneklerini daha üst seviyelere taşımalarına ve özgüvenlerini yükseltmelerine, aynı zamanda kurallara riayet ederek, çevrelerine sayı göstererek disipline olmalarına verdiği önemin de açık bir göstergesidir.

7. Güncellenen Talimatnameler ve Okul Spor Yurtları ve Oyun Yuvalarının Durumu

Öte yandan şu ana kadar bahsedilen ara düzenlemeler ve direktiflerle birlikte yıllar içerisindeki ihtiyaçların birikmesiyle ilk talimatnamenin/yönetmeliğin güncellenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştı. Bu doğrultuda Maarif Nezareti Talim ve Terbiye Kurulunun 23 Temmuz 1948 tarihli kararı ile "Mütehassıs Komisyon" tarafından "Okul Spor Yurtları Yönetmeliği" yeniden düzenlenmişti. "Kuruluş, Yönetim Kurulu ve Ödevleri, Üyelik ve Yurt Değiştirme, Öğrencilerin Kulüplerle Münasebetleri" başlıklarını ihtiva eden dört başlık altında ve toplam 46 maddeden oluşan bu Yönetmelikte, spor yurtları ve oyun yuvalarının vizyon ve misyonlarına değinilmiş, yurtların ne şekilde işletileceği ve görevliler hakkında esaslar belirlenmişti.

Buna göre talimatnamenin 1. maddesinde; sporun bir eğitim konusu olduğu, okulun fonksiyonları içerisinde bir düzene bağlı olması anlayışıyla sporun gerçek geleneğine uygun olarak gelişimini sağlamak maksadıyla "Spor Yurtları'nın" kurulacağı belirtilmişti. 2. maddede ise yaş ve kabiliyet seviyelerine uygun bir şekilde yapılacak çalışmalarla ve öğrencileri spor yurtlarının şartlarına hazırlamak amacıyla, kız ve erkek ortaokulları, orta ticaret okulları, liselerin 1. devreleri ile sanat yapı ve köy enstitülerinin ilk 3 sınıfındaki öğrenciler için birer "Oyun Yuvası" kurulacağı ifade edilmişti. 3. maddeye göre *spor yurdu* bulunan okullarda kurulacak *oyun yuvalarının*, spor yurtlarının bir kolu olarak çalışacağı ifade edilmiştir. 4-9. maddelerde ise spor yurtlarının adlarının, formalarının, kulüp ve kol isimlerinin hangi özelliklerde olacağına dair esaslara yer verilmişti.

Dergisi, C 10/S. 463, 8 Aralık 1947, s.213.

10 ve 11. maddelerde ise spor yurtlarının yönetim kurulu ve görevleri açıklanmıştı. Yönetmeliğin 12. maddesine göre, bir okulun öğrencisinin spor yurdunun doğal üyesi olduğu, bununla birlikte öğrencilerin ancak kabiliyet ve sağlık durumlarının el verdiği ölçüde her çeşit spor faaliyetine katılabileceği, sağlık durumu uygun olmayan öğrencilerin ise spor yurdunun diğer işlerinde görev alabileceği ifade edilmişti. 13-21. maddelerde ise öğrencilerin spor yurtlarına üyelikleri ve kulüplerle olan münasebetleri hakkında teknik kurallar açıklanmıştı[29].

Talimatnamenin 22 ve 23. maddelerinde spor yurdu mensuplarının sağlık durumuna ilişkin rapor alma süreçlerinin ne şekilde olacağı; 24. maddede ise spor yurtları ve oyun yuvalarının yıllık çalışma programlarının, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından her yıl verilecek özel bir program emri ve mevsim şartları dikkate alınarak *Okul Spor Yurtları Yönetim Kurullarınca* hazırlanacağı belirtilmişti. 25-30. maddelerde de spor yurtları ve oyun yuvalarında icra edilecek faaliyet ve sporların tanımlamaları yapılmıştı. Disiplin süreçleri ise 31 ve 35. maddelerde açıklanmıştı. 36. maddede kayıt işleri, 37. maddede bütçe, 38-40. maddelerde okul spor yurtlarının başka spor kurumları ile ilişkileri, 41 ve 46. maddelerde ise lig heyetlerinin görev ve yetkileri açıklanmıştı. Konu itibarıyla dikkat çekici husus ise oyun yuvalarının kuruluşu ve yönetilme işinin, bu Yönetmeliğin spor yurtları hakkındaki hükümlerine göre düzenlenecek olmasıydı[30].

Güncellenen bu Yönetmeliği değerlendirmek gerekirse, uygulamada görülen gereksinimler ve dönemin ihtiyaçlarına göre kapsamının genişletildiği, işleyişe dair görev ve tanımlamaların daha detaylı ve belirgin bir şekilde yapıldığı ifade edilmelidir.

Yönetmeliğin ortaya koyduğu hususlar; Millî Eğitim Bakanlığının her yıl için yayımladığı o yıla ilişkin faaliyet esaslarına da temel teşkil etmiş, ilgili ders yılı için çalışma programları bu minvalde hazırlanmıştı. Nitekim Bakanlığın 14 Eylül 1953 tarihli yazısında; kız ve erkek okul spor yurtları ve oyun yuvalarının 1953-1954 ders yılı çalışma programının bu esaslara göre tanzim edilmesi, okul içi faaliyet programının okul müdürlerince; okullar arası faaliyet programının ise İl Millî Eğitim Müdürlüklerince onaylanmasını ve programların birer örneğinin bilgi amaçlı olarak Kasım ayı sonuna kadar Bakanlığa gönderilmesi gerektiği ifade edilmişti[31].

29 Yönetmelikler, "Okul Spor Yurtları Yönetmeliği", *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 11/S. 498, 9 Ağustos 1948, s.41-42.

30 Talim ve Terbiye Kurulu Kararı, *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 11/S. 499, 16 Ağustos 1948, s.45-46.

31 Genelgeler, *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 16/S.764, 14 Eylül 1953, s.121;

1954 yılında ise Beden Eğitimi ve İzcilik Müdürlüğünün teklifi ve Talim ve Terbiye Kurulu'nun kararı ile *Okul Spor Yurtları Yönetmeliğinin* bazı maddelerinde değişikliğe gidilmişti. Buna göre bir okuldan diğer okula kaydını taşıyan öğrenci, okulların açıldığı ilk 30 gün içinde kaydını taşıması durumunda yeni okulunu temsilen okullar arası müsabakalara katılabilecekti. Böylece bu kuralda bir esneme ve kolaylık sağlanmıştı. Değişikliğe uğrayan bir diğer maddeye göre de resmî veya özel her çeşit müsabakada, öğrencilerin başında bir öğretmen veya bir idareci bulunması zorunlu tutulmuştu. Haliyle başında bir öğretmen veya bir idareci bulunmayan okul, yarışma hakkını kaybedecekti. Bunun yanı sıra öğrenciler, ancak belirtilen şartlarda öğrenci lisansı alarak spor kulüplerine kaydolabileceklerdi. Bu kategoride olanlar, bu lisans sayesinde, kendi illerindeki Baden Eğitimi Genel Müdürlüğü örgütüne bağlı kulüpleri temsilen yarışmalara girebileceklerdi[32].

1959 yılına gelindiğinde değişen şartların da etkisiyle *Okul Spor Yurtları ve Oyun Yuvaları Yönetmeliği* bir kez daha değişmiştir. Nitekim Maarif Vekâleti bu değişikliğin nedenini şöyle açıklamıştır: "Orta dereceli okullarımızın oyun ve spor çalışmalarını artan ve değişen ihtiyaçlar ve şartlara göre tanzim etmek üzere Beden Eğitimi ve İzcilik Müdürlüğü tarafından yeniden hazırlanan "Okul Spor Yurtları ve Oyun Yuvaları Yönetmeliği'nin ilişik örneğine göre kabulü uygun görülerek keyfiyetin Vekâlet Yüksek Makamının tasvibine arzı kararlaştı[33]."

Görüldüğü gibi değişen şartlar ve ihtiyaçların vurgulandığı ilgili Yönetmelik, 5 Ekim 1959'de Maarif Vekili Tevfik İleri imzasıyla yayımlanmıştı. 56 madde ve 9 bölümden oluşan Yönetmelikte; okul spor yurtları ve oyun yuvalarının faaliyet sahaları, başka spor kurumlarıyla münasebetleri, öğrencilerin kulüplere üyeliği ve yurt değiştirme süreçleri, sağlık, bütçe ve disiplin konuları ile daha birçok husus detaylı bir şekilde ortaya konmuştu. Bu Yönetmelikte dikkat çekici bir husus ise bir önceki Yönetmeliklere göre oyun yuvaları ile ilgili hükümlere detaylı bir şekilde yer verilmesiydi.

Bu kapsamda yönetmeliğin 1., 2. ve 3. maddesinde "Spor Yurdu ve Oyun Yuvası'nın" kuruluş maksatları açıklanmıştı. Buna göre bir eğitim konusu olan

---

Yönetmelikler, *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 17/S. 822, 25 Ekim 1954, s.180.

32 Yönetmelikler, "Okul Spor Yurtları Yönetmeliğindeki 14. 17, 18, 21, 30, 34 ve 35. Maddelerin Yeni Şekilleri", *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 17/S. 808, 19 Temmuz 1954, s.85.

33 Talim ve Terbiye Kurulu Kararı, *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 22/S. 1080, 26 Ekim 1959, s.165.

sporu, okulun doğal çalışmaları içinde bir düzene bağlamak ve bu anlayışla sporun gerçek geleneği içinde gelişimini sağlamak amacıyla lise ve dengi meslekî, teknik ve özel okullarda birer "Spor Yurdu" kurulduğu; diğer yandan öğrencileri yeteneklerine uygun çalışmalarla, spor yurtlarının icaplarına hazırlamak amacıyla ortaokullar ile dengi meslekî, teknik ve özel okullarda birer "Oyun Yuvası" kurulduğu ifade edilmişti. Oyun yuvaları, spor yurdu bulunan okullarda bu yurtların birer kolu olarak çalışacaklardı. -3. maddede temas edildiği üzere- oyun yuvasında olup 15 yaşını bitiren ve fiziken gelişmiş olan öğrenciler, üye oldukları oyun yuvalarıyla ilişiklerini keserek aynı okulun spor yurdu çalışmalarına katılabileceklerdi. Ancak, bu gibilerin ders yılı başında okullar arası müsabakaların başlama tarihinden önce oyun yuvası veya spor yurdundan hangisini tercih ettikleri, okul idaresince Maarif Müdürlüğüne bildirilecekti. Spor yurdunu tercih eden oyun yuvası üyeleri, temsil ettikleri okulda veya aynı şehir içinde naklettikleri lise ve dengi meslekî, teknik okullarıyla özel okullarda bir daha oyun yuvasına dönemeyeceklerdi.[34] Bu üç madde değerlendirildiğinde oyun yuvalarının temel hedefinin, kendi kitle yaş grubundaki öğrencilerin sportif yeteneklerini geliştirmek ve spor yurtlarına öğrenci hazırlamak olduğu ifade edilmelidir. Oyun yuvalarının aynı zamanda spor yurtları için bir altyapı görevi gördüğü anlaşılmaktadır.

4-6. maddelerin bir önceki yönetmelikteki ifadeleri haiz olduğu görülürken 7. ve 8. Maddelerde, spor yurtları ve oyun yuvaları *yönetim kurullarının* başkan, başkan yardımcısı, genel sekreter, muhasip, malzeme muhafızı, mutemet ve diğer üye olmak üzere- 7 üyeden oluşacağı ve görevleri belirtilmişti. *Yönetim kurullarının* görevleri; okul içi ve okul dışı faaliyetleri düzenlemek, spor yurduna ve oyun yuvasına gelir sağlamak, bütçesini tanzim etmek, yapılacak masraflar hakkında kararlar vermek, gerekli defterleri tutmak, okul içi sınıflar arası faaliyet programlarını yapmak ve okul müdürüne onaya sunmak, okul dışı spor faaliyetlerinin iyi bir şekilde yürütülmesini sağlamak şeklinde 9. maddede tanımlanmıştı.

10 ve 11. maddelerde; spor yurdunun teknik elamanları olarak nitelendirilen başkaptan, branş kaptanları ve sınıf kaptanının sorumlulukları açıklanırken, bu kişilerin de ihtiyaç durumunda yönetim kuruluna katılabileceği belirtilmiştir.

"Üyelik ve Yurt Değiştirme" başlığı altında yer alan ve Maarif Nezaretinin bu projeye verdiği önemi gösteren 12. maddeye göre ise bir okulun öğretmen

34 Talim ve Terbiye Kurulu Kararı, agm.,

ile öğrencileri, spor yurdunun ve oyun yuvasının doğal üyeleriydi. Fakat öğrenciler, ancak kabiliyet ve sağlık durumlarının elverdiği her çeşit spor faaliyetlerine katılabileceklerdi. 13-17. maddelerde ise önceki yönetmelikteki ile aynı minvalde öğrencilerin üyelik ve yurt değişikliği hususları açıklanmıştı.

"Spor Yurdu ve Oyun Yuvası Mensuplarının Sağlık Durumları" başlığına sahip sıhhî süreçler hakkındaki 18-19. maddelerde de öğrencilerin sağlık durumu ve müsabakalara hangi koşullarda katılabileceklerine ilişkin hususiyetler açıklanmıştı.

"Faaliyet" başlığı altındaki maddelerden 20. maddede; spor yurtları ve oyun yuvalarının yıllık çalışma programlarının belirlenme esaslarına atıf yapılırken 21. maddede yapacakları genel faaliyetler şöyle sıralanmıştı:

a) Eğlenceli oyun ve jimnastik müsamereleri, millî ve mahallî halk dans ve oyunları, müzikli, müziksiz jimnastik ve spor gösterileri,

b) Atletizm, gezi ve seyahatler, voleybol, basketbol, eltopu, futbol güreş, boks, eskrim, bisiklet, ping-pong (elverişli iklimlerde dağ, kayak ve su sporları vs.)

Kız öğrencilerin bu faaliyetlerden bünyelerine uygun olan sporları (futbol, boks ve güreş hariç) kendi aralarında yapabilecekleri vurgulanmıştı.

Zikredilen ve yapılması istenen bu spor faaliyetlerine bakıldığında şu hedeflere yönelik olduğu anlaşılmaktadır: öğrenciler arasında takım ruhunu güçlendirmek, kişisel gelişimleri ile beden koordinasyonları ve fiziki kapasitelerinin artmasına katkıda bulunmak, öğrencilerin kültürel bilgilerini, sanat ve estetik yönleri ile öğrenciler arasında iş birliği ve iletişim becerilerini geliştirmek.

22-26. maddelerde de yapılacak müsabakaların şartları ve özelliklerine değinilmiştir.

"Kayıt" başlığı altındaki 27. maddede spor yurdu ve oyun yuvası yönetim kurulu toplantılarında alınan kararları, yapılacak her çeşit müsabaka programlarını ve sonuçlarını yazmak, spor yurdunun ve oyun yuvasının gelir ve gider hesaplarını tutmak, eşya malzemesini kaydetmek için tutulacak defterler açıklanmıştı.

"Bütçe" başlığı altındaki 28-33. maddelerde okul spor yurtları ve oyun yuvalarının, okul içi ve okul dışı yaptıkları faaliyetlerin masraflarının karışlamak üzere temin edebilecekleri gelir türleri ile bu gelirlerin ne şekilde ve nerelere harcanabileceği belirtilmişti.

"Disiplin" başlığı 34-40. maddelerde öğrencilerin spor kulüplerine üyelik ve katıldıkları müsabakalarda uyması gereken disiplin kurallar ile bunlara aykırı hareket eden öğrencilerin alacakları cezalar açıklanmıştı.

"Öğrencilerin Kulüplerle Münasebetleri" başlığındaki 41-47. maddelerde sporcuların hangi koşullarda kulüplere üye olabilecekleri veya kulüp değiştirebilecekleri ve hangi şartlarda müsabakalara katılabileceklerine dair hususlar ile lisanslarını ne şekilde alabileceklerine ilişkin bilgiler bulunmaktaydı.

"Okul Spor Yurtlarının Başka Spor Kurumları ile Münasebetleri" başlığı altında yer alan 48-50. maddelerde, okul spor yurtlarının, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünce düzenlenen resmî müsabakalara ancak Maarif Vekâletinin izni ile katılabilecekleri vd. hususlara ilişkin hükümlere yer verilmiştir.

"Lîk Heyetleri ve Yetkileri" başlıklı 51-55. maddelerde ise okul spor yurtları ve oyun yuvaları arasındaki faaliyetleri yönetecek lîk heyetlerinin görevleri tanımlanmıştı. Buna göre okullar arası organizasyonlar, okulların açıldığı tarihten sonra 15 gün içinde Maarif Müdürlerinin davetiyle toplanan spor yurtları ve oyun yuvaları temsilcilerinin aralarından bir yıl için seçecekleri 3-5 kişilik bir lîk heyeti tarafından yönetilecekti[35].

Böylece Millî Eğitim Bakanlığı, 9 yıldır yürürlükten olan 1948 tarihli yönetmeliği ilga ederek spor yurtları ve oyun yuvalarına ilişkin üçüncü yönetmeliği uygulamaya koymuştu. 1939 tarihli ilk yönetmelikten itibaren her yayımlanan yönetmeliğin, bir öncekine göre daha kapsamlı ve dönemin ihtiyaçlarına göre ayrıntıları tespit eden özellikte olduğu değerlendirilmektedir.

Bu Yönetmelikle ilgili 8 Aralık 1960'da alınan bir kararla, oyun yuvalarından futbol, güreş ve boks branşlarının kaldırılmasına karar(ı) verilmişti. Bunun sebebi ise hem spor yurtları ve oyun yuvalarının yapacakları genel faaliyetler arasında bir ayrım yapılabilmesi hem de futbol, güreş, boks gibi spor branşlarının ortaokul öğrencilerinin bünyelerine uygun olmadığının düşünülmesiydi. Adı geçen sporların oyun yuvalarının faaliyet programlarından çıkartılmasına ilişkin 21. maddeye ilave olarak "Oyun yuvaları (futbol, güreş, boks) hariç diğer bütün faaliyetleri yaparlar" ifadesi eklenmişti[36].

35 Talim ve Terbiye Kurulu Kararı, "Okul Spor Yurtları ve Oyun Yuvaları Yönetmeliği", *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 22/S. 1080, 26 Ekim 1959, s.166-167.

36 Talim ve Terbiye Kurulu Kararı, *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 24/S. 1135, 9 Ocak 1961, s.3.

Öğrencilere verilecek lisans örneği

Adı : .....
Soyadı : .....
Numarası : .....
Doğum yeri : .....
Doğum tarihi : .....

Karşıda fotoğrafı yapışık öğrencilerimizden .....
.....
okulumuzu spor musabakalarında temsil edebilir.

Okul Hekimi B. Eğitimi Ö.

Fotoğraf

tarih

Okul mühürü ve
Müdürün
İmzası

Not: Bu lisans bir yıl için geçerlidir.

Görsel 3: Öğrencilere Verilecek Lisans Örneği, (*Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 22, S.1080, 26 Ekim 1959, s.167).

8. Okul Spor Yurtları ve Oyun Yuvalarına Yönelik Pedagojik Yaklaşım

Öte yandan Yönetmelik çerçevesinde kız ve erkek oyun yuvalarının her ders yılı için çalışma programları da Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanmaya devam edilmişti. Bu kapsamda 1960-1961 ders yılı çalışma programlarına dair esasları, bir örnek olarak incelemek yerinde olacaktır.

Buna göre oyun yuvalarında *okul içi spor faaliyetlerinin*; sınıfların sayısı, saha imkânları ve mevsim şartları göz önünde tutularak yapılacak müsabaka çeşitleri şöyle belirtilmişti:

- Erkekler için: Voleybol, Basketbol, Salon Hentbolu, Atletizm, Ping-Pong;

- Kızlar için: Voleybol, Salon Hentbolu, Yakan Top, Atletizm.

Bu müsabakaların, lig ve eleme usulü ile fikstürleri oluşturularak sınıflar arası birincilikleri düzenlenecekti.

Okullar Arası Müsabakalar ise birden fazla oyun yuvası bulunan yerlerde, aynı esaslar dairesinde lig veya eleme usulü ile okullar arası müsabakalar şeklinde yapılacaktı. Ancak, sadece bir oyun yuvası bulunan yerlerde, okul içinde birbirine denk iki veya daha çok kümeler teşkil edilerek ve her birine ayrı birer ad verilerek aralarında küme müsabakaları düzenlenecekti.

Nihayetinde çeşitli branşlarda yapılacak müsabakalar, Bakanlığın onayını müteakip icra edilecek ve yarışmalarda ortaya çıkacak sonuçları ihtiva eden raporlar, bir hafta içinde Bakanlığa bildirilecekti. Ayrıca okullarda, spor faaliyetlerinin gayesine uygun ve olumlu bir şekilde gelişmesi, verimli ve faydalı olması, okul içi ve okullar arası müsabakaların okul sporuna yakışır bir şekilde, ciddi bir hava içinde yapılması istenmişti. Bunun için de okul idareleri ve öğretmenler tarafından konuya yakın ilgi gösterilerek gerekli tedbirler alınacak ve öğrenciler üzerinde etkili olacak telkinler yapılacaktı. Bu doğrultuda okul içinde ve okullar arasında iyi bir ahengin teessüsüne çalışılacaktı[37].

Bu örnek programdan da görüldüğü üzere oyun yuvalarında, okul içi ve okullar arası spor faaliyetlerinin düzenlenmesine yönelik belirli esaslar ve hedefler ortaya konmuştu. Böylece spor faaliyetlerinin düzenlenmesinde düzenli ve etkili bir yönetim sistemi tesis edilmeye çalışılmıştı. Bakanlık tarafından programların onaylanması ve sonuçların hızla bildirilmesinin istenmesi ise organizasyonların disiplin ve düzen içinde yürütülmesine yönelik bir anlayışın ürünü olarak nitelendirilmelidir. Neticede oyun yuvaları aracılığıyla gençlerin sporla bütünleşmiş, disiplinli ve sağlıklı bir yaşam tarzına yönlendirilmesine katkı sağlanması ve güçlü bir spor ekosistemine sahip olunmasının hedeflendiği ifade edilmelidir.

Millî Eğitim Bakanlığı, yayımladığı 1961-1962 öğretim yılı çalışma programında diğerlerinden farklı bir hususa temas etmişti. Okullardaki çocuk ve gençlerin gelişimine yönelik pedagojik ve çok yönlü yaklaşımın üzerinde durulduğu bu yaklaşım tarzı şöyleydi:

Öğrenciler; kendi yaş, cins ve bünye özelliklerine göre çeşitli beden eğitimi faaliyetlerine tabi tutulmalıydı.

Öğrencilerin fikri gelişme, bilgi, hüner ve beceri kazanmalarının yanı sıra fiziken gelişmelerine önem verilmeliydi.

Böylece yetişmelerinin bir bütün olarak ele alınması lüzumlu ve zaruri görülmüştü.

Bu maksatla, okullarda beden eğitimi dersi ve icra edilecek her türlü aktivite ve sportif faaliyetler, öğrencilere eğitici, dinlendirici aynı zamanda şahsiyet kazandırıcı değerleri sağlamalıydı.

37 Genelgeler, *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 23/S.1126, 7 Kasım 1960, s.114.

Bunun yanı sıra ilgili faaliyetler; sağlam bünyeli, dayanıklı, toplum için çalışma istek ve yeteneğine sahip, yurt ve millet için her türlü görevi seve seve yapmağa hazır bir nesil yetiştirmeyi amaçlayan eğitim prensipleriyle ele alınmalıydı.

Sportif eğitim ve aktiviteler, öğrencilerin daima enerjik, neşeli, canlı hayat isteğiyle dolu; zorluklardan ve sorumluluklarından yılmayan, üstün vasıflı insanlar olarak yetişmelerini ve vücut eğitimini ve hareket ihtiyacını vazgeçilmez iyi birer alışkanlık ve zihniyet olarak kazanmaları hedefi göz önünde tutularak ciddi bir hava içinde yapılmalıydı.

Bunun için de okul idareleri ve öğretmenler tarafından yakın ilgi gösterilerek gerekli tedbirler alınmalı, öğrencilere zaman zaman telkinlerde bulunulmalı, çeşitli branşlardaki yarışmalarla sporun tabiî bir neticesi olan yenme ve yenilme karşısındaki davranışları iyi bir şekilde gösterilmeliydi.

Nitekim öğrencilere; müsabakayı kazandıkları zaman taşkınlıktan kaçınması, yenildiğinde karşısındakinin üstünlüğüne daima saygı göstermesi, diğer yandan mağlubiyetten yılmayıp kuvvetlenip toparlanabilmesi ve gelecek defaya daha iyi hazırlanmayı düşünmesi gerektiği öğretilmeliydi.

Zira sporda gaye, her ne pahasına olursa olsun kazanmak değil müsabakaya iştirak etmek ve mücadele etmekti. Bu yüzden de mağlubiyetin de galibiyet kadar iyi karşılanması gerektiği; bilgili, disiplinli ve muntazam çalışmak ve mücadele etmek ve üstün bir teknikle iyi neticelerin elde edilmesinin her zaman mümkün olacağı anlatılmalıydı.

Neticede okul içinde ve okullar arasında kardeşlik havası içinde iyi bir ahengin kurulmasına çalışılmalıydı.[38]

Görüldüğü üzere Millî Eğitim Bakanlığı; oyun yuvaları ve spor yurtlarına sadece salt bir sportif faaliyetleri gözüyle bakmamış, çok yönlü bir pedagojik yaklaşımla birçok yönden öğrencilerin nitelik ve yeteneklerinin geliştirilmesine dair beklentiler geliştirmişti. Sonuç olarak bu uygulama programıyla spor ve beden eğitimi faaliyetlerinin, öğrencilerin sağlıklı bir şekilde yetişmelerini sağlamak ve onları bütünlük içinde geliştirmek adına önemli ve kapsamlı bir hedef belirlediğini ifade etmek mümkündür. Bu prensipler doğrultusunda yapılacak aktivitelerin, genç nesillerin hem fiziksel hem de zamanda karakter ve kişisel gelişimleri üzerinde olumlu etkiler bırakması hedeflenmişti.

38 Genelgeler, *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 24/S.1180, 20 Kasım 1961, s.166-167.

Yine Beden Eğitimi ve İzcilik Müdürlüğü tarafından valiliklerine gönderilen 18 Şubat 1964 tarihli yazıda; kız ve erkek okul sporcuları ve oyun yuvalarının 1963-1964 öğretim yılı çalışma programında oyun yuvaları ve spor yurtlarının öğrenciler için öğretici ve geliştirici şu pedagojik özelliklerine dikkat çekilmişti: Buna göre beden eğitimi, genel eğitimde çok geniş bir yer tutmaktaydı. Bu yönüyle hem öğretimde hem çocuğun moral ve beden gelişiminde birinci derecede bir vasıta olarak kabul edilmekteydi. Diğer yandan beden eğitimi bir sağlık konusu olup uygulanmasında kendine has özel metot ve prensiplere sahipti. Sadece dershane ve okul içinde sınırlanmayacak kadar kapsamı genişti. Yani dış faaliyetleri de ihtiva eden geniş bir alandı. Bu esaslardan hareketle alt kademdeki okullarda okuyan çocuk ve gençlerin kendi yaş, cins ve bünye özelliklerine göre çeşitli beden eğitimi ve spor faaliyetlerine tabi tutulmaları birçok fayda sağlayacaktı. Dolayısıyla öğrencilerin fikri gelişimleri ile bilgi ve beceri kazanımları yanında fizik ve ruhi gelişimlerine önem verilmesi ve böylece yetişmelerinin bir bütünsellik içinde ele alınması icap ediyordu. Bu şekilde yetişen gençlerin; vücut eğitimi ve harekete ihtiyaçları terk edilmez bir alışkanlık olarak yerleşmekteydi. Hayat boyunca yaş ve meslekleri ne olursa olsun sporu bir zaruret gibi kabul eden bu insanlar, sportif aktivite anlayışını özel yaşayışı ve vazife hayatında göstererek kendinden sonraki nesillere örnek teşkil etmekteydi. Bu maksatlarla okullarda yapılacak beden eğitimi ve spor aktiviteleri, öğrencilerin üstün vasıflı vatandaşlar olarak yetişmelerine katkı sağlayacaktı. Spor sayesinde öğrenciler, hem boş kalmayarak kendilerine ve etrafa zararlı olmayacak hem de çevrenin zararlı etkilerinden korunacaklardı. Ayrıca günlük yorgunluğu atarak ertesi günkü çalışmalarına daha zinde katılacak hale geleceklerdi. Böylece harekete ihtiyaçlarını da bilgili ve disiplinle bir şekilde karşılamış olacaklardı[39]. Bu esaslar değerlendirildiğinde, okul disiplini altında icra edilen spor aktiviteleri ile öğrencilerin fiziksel, kültürel ve sosyal gelişimine katkıda bulunarak, onlara sağlıklı ve zinde bir yaşam tarzının yerleştirilmesi amaçlanmıştı.

Bu arada 5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında 7. Millî Eğitim Şûrası icra edilmişti. Beden eğitimine ilişkin Koordinasyon Grubunca hazırlanan ve Şura'da kabul edilen teklifle göre; bu alandaki çalışmaların Beden Eğitimi ve İzcilik Müdürlüğünce yürütüleceği ifade edilmişti[40]. Nitekim eğitim

39 Talim ve Terbiye Kurulu Kararları, *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 27/S.1294, 9 Mart 1964, s.66-67; Ayrıca, Okul Spor Yurtları ve Oyun Yuvalarında 1968-1969 öğretim yılına yönelik hazırlanan yıllık faaliyet programı esasları için bk. Genelgeler, *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 31/S.1527, 4 Kasım 1968, s.483-485.

40 Osman Gümüşgül, "Milli Eğitim Şuraları Kapsamında Beden Eğitimi Dersi", *Sportif*

programlarında görülen bu lüzumun bir yansıması olarak 4 Temmuz 1962'de *Okul Spor Yurtları ve Oyun Yuvaları Yönetmeliği* yeniden düzenlenmiştir. Talim ve Terbiye Kurulu tarafından 3 Ekim 1959 tarihli yönetmelik yürürlükten kaldırılarak 61 maddelik yeni yönetmelik yürürlüğe konulmuştu[41]. Bir yenilik olarak Yönetmeliğin oyun yuvalarıyla ilgili bölümlerine bakıldığında 23. maddede oyun yuvalarının faaliyet alanları şöyle zikredilmişti:

a.) Eğlenceli oyun ve jimnastik müsadereleri, millî ve mahallî halk dans ve oyunları, müzikli, müziksiz jimnastik ve spor gösterileri,

b) Atletizm, Voleybol, Basketbol, Eltopu, Eskrim, Bisiklet, Ping-pong, Atıcılık ve Okçuluk (elverişli iklimlerde dağ, kayak ve su sporları v. s.)

c) Oyun yuvasına mensup öğrenciler; Futbol, Boks ve Güreş çalışmalarına katılmazlar. Ancak, 15 yaşını bitirmiş, vücutça gelişmiş ve okul doktorundan "Güreş sporu yapabilir" kaydı ile rapor alan öğrencilerin güreş sporu yapmalarına müsaade edilebilir.

Bunun yanı sıra 30. maddede oyun yuvaları bünyesinde düzenlenen atletizm faaliyetlerinin kapsamı belirtilmişti. Buna öre kız oyun yuvaları için 600 metre, erkek oyun yuvaları için 1.500 metreden fazla uzunlukta koşular düzenlenemeyecekti[42].

Görüldüğü gibi oyun yuvalarındaki sportif aktivitelerin mahiyeti, çeşitli branşlarda sporun icra edilmesi ve öğrencilerin en verimli şekilde kendilerini geliştirebilmelerine yönelikti. Birbirinden farklı sportif aktivitelerle öğrencilere beceriler kazandırılarak, geniş bir yelpazede deneyim ve yetenek geliştirmelerine olanak tanınması amaçlanmıştı.

Sonuç

Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte, eğitim meselesi ülkenin en önemli gündem maddeleri arasında yer almıştı. Bu çerçevede eğitim alanındaki ana politikayı tespit eden ve yürüten kurum olan Maarif Vekâleti/Millî Eğitim Bakanlığı, belirlediği politikalar, müfredatlar ve planlamalarla eğitim-öğretim faaliyetlerini çağın gereklerine uygun şekilde uygulamaya çalışmıştır.

Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi, C 1 / S. 1, s.22.

41 Talim ve Terbiye Kurulu Kararı, "Okul Spor Yurtları ve Oyun Yuvaları Yönetmeliği", *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 25 / S.1215, 6 Ağustos 1962, s.171-174.

42 Talim ve Terbiye Kurulu Kararı, *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C 25 / S.1215, 6 Ağustos 1962, s.172.

Bu süreçte eğitimde başlayan atılımlardan biri de eğitim ve sporun bir araya getirildiği bir pedagojik anlayışla olmuştur. Bu kapsamda "Oyun Temelli Öğrenme" kategorisinde değerlendirebileceğimiz "Okul Spor Yurtları" ve "Oyun Yuvaları"nın tüm okullarda uygulamaya konulması, oldukça önemli bir adım mahiyetinde değerlendirilmelidir. Zira proje kapsamında icra edilen sportif faaliyetler aracılığıyla öğrencilerin; sağlıklı bir şekilde yetişmesi, yeteneklerinin ortaya çıkartılması, böylece sportif faaliyetlerle ders dışında da aktif öğrenme sürecine dâhil edilmesi hedeflenmiştir. Bu sayede öğrencilerin fiziksel, psiko-sosyal ve bilişsel yönlerden çok yönlü gelişimine katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Maarif Vekâleti'nin hayati eğitim reformları arasında yer alan ve sporun gençlerin gelişimine katkıda bulunması amacıyla yürürlüğe konulan "Okul Spor Yurtları" ve "Oyun Yuvaları" projesinde ilk etapta öğrencilerin günlük hayatlarında doğal olarak gerçekleştirdikleri hareketlerin düzenlenmesine ve rutin sportif hareketleri benimsemelerine önem verilmiştir.

Bu çerçevede sporun, beden sağlığı açısından kritik bir öneme sahip olduğu savından hareketle okul spor yurtları ve oyun yuvaları vasıtasıyla yürüme, koşma, oturma ve atlama gibi temel hareket ve egzersizlerin doğru bir şekilde öğrencilere kazandırılması ve kötü alışkanlıkların önlenmesine yönelik bir plan geliştirilmiştir. Ayrıca öğrencilerin yaşam şekilleri, ahlak ve karakterleri, çevresine karşı duyarlılıkları ve çalışkanlıklarının geliştirilmesi gibi faktörler de göz önünde bulundurulmuş; okul idarecileri ve öğretmenlerden de bu hususları temin edecek ve öğrenciye telkin edecek bir şekilde davranmaları istenmiştir. Bu kapsamda eğitim ve spor iş birliği üzerinden öğrencilerin, bütünsel olarak genel yaşam becerileri ve kişisel gelişimleri üzerinde olumlu bir etkinin sağlanması amaçlanmıştır.

Nihayetinde okullarda/eğitim çatısı altında, makalede detaylı bir şekilde incelendiği üzere Maarif Vekâletinin yayımladığı talimatname/yönetmelik ve yıllık program esasları üzerinden öğrencilerin katılımı istenilen sportif faaliyetlerin; en verimli, en fayda merkezli şekilde icra edilmesine gayret gösterildiği takip edilmektedir. Maarif Vekâletinin, 1939'dan itibaren uygulamaya koyduğu spor yurtları ve oyun yuvalarına yönelik;

- Spor branşlarının muhteviyatından düzenlenen müsabakalara,

- Öğrencilerin spor kollarına üyeliklerinden sağlık durumlarına,

- Spor kollarının yönetilmesinden bu konuda öğretmenler ve okul idarecilerinin üstleneceği role,

- Beden eğitimi ve sporun öğrencilere katacağı imkân ve yeteneklerden sporcu lisanslarına kadar hemen her konuda mütemadiyen politika geliştirdiği görülmektedir.

Bu politikalar, uygulama esnasında saptanan ihtiyaçlara ve yeni şartlara göre sürekli olarak güncellenmiş; böylece eğitim ve sporun bir araya gelmesi ile Türk çocuklarının sağlıklı ve birçok açıdan nitelikli bir birey olarak yetişmelerine imkân sağlanmak istenmiştir.

Bu esaslar dairesinde spor yurtları ve oyun yuvaları çerçevesinde icra edilen sportif faaliyet ve aktiviteler, gerçekleştirilen okul içi, il içi ve ülke geneli müsabakaların, sporun birçok branşında etkinlik gösteren çocuklar ve gençler için büyük ve kapsamlı bir deneyim sunduğu anlaşılmaktadır. Bu proje, her ne kadar okul disiplini altında mecburi olsa da öğrencilerin; sportif faaliyetlere yönelik ilgisinin artması ve böylece fiziksel, kültürel ve sosyal yönler başta olmak üzere birçok açıdan bireysel gelişimlerine önemli katkılar sağlayabileceğini ortaya koymuştur.

Dolayısıyla çıkarımlarımıza göre sporun, pedagojik bir ortamda erken yaşlardan itibaren öğrenciler nezdinde benimsenmesi adına hayata geçirilen bu proje ile, çocukların ve gençlerin;

- Beden sağlığını koruyarak fiziksel dayanıklılıkların artırma ve bedensel yeteneklerini geliştirme,

- Spor alanında kendi yeteneklerini ve ilgi alanlarını genç yaştan itibaren keşfetmelerini sağlama,

-Bilişsel olarak bilgi, beceri ve yeteneklerini artırma,

- Bireysel ve durumsal farkındalıklarını geliştirme,

- Ekip halinde çalışabilme yeteneği ile rakibe saygı anlayışını kazandırma,

- Sosyal çevreye uyum sağlama ve erdemli bir birey olma özellikleri kazandırma gibi çok geniş bir yelpazede faydalarının olduğu ifade edilmelidir.

Görüldüğü üzere bu faaliyetler ile spor yapmanın ötesinde çeşitli noktalarda beceri kazanmaları hedeflenmiştir. Bu nedenle spor yurtları ve oyun yuvalarının etkinliği ve fonksiyonunu, gençlerin bütünlüklü bir şekilde gelişmelerini sağlamak adına önemli rol oynayan bir eğitim projesi şeklinde nitelemek mümkündür.

Sonuç itibarıyla Maarif Vekâletinin, modern, vizyoner ve ülkeyi kalkındırmaya yönelik eğitim-öğretim anlayışına uygun olarak spor yurtları ve oyun yuvaları projesini de uygulamaya koyduğu; böylece öğrencilerin sağlıklı bireyler olmaları ile fiziksel, ruhsal, bilişsel ve sosyal gelişimine önemli katkılar sağladığı değerlendirilmektedir. Ayrıca; eğitim ve sporun bir araya getiren bu proje ile Türkiye'deki tüm okullarda birbirinden farklı branştaki spor aktivite ve müsabakalarının uzun yıllar boyunca teşkilatlı bir biçimde yapılabilmesi, Türk Maarif teşkilatının, organizasyon yeteneğini açık bir şekilde ortaya koymuştur.

KAYNAKLAR

1. Ana Kaynaklar

Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi

Genelgeler:

C 9, S.401, 30 Eylül 1946.

C 12, S.564, 14 Kasım 1949.

C 16, S.764, 14 Eylül 1953.

C 17, S.822, 25 Ekim 1954.

C 23, S.1126, 7 Kasım 1960.

C 24, S.1180, 20 Kasım 1961

C 31, S.1527, 4 Kasım 1968.

Talimatname/Yönetmelikler:

Okulların Spor Yurtları Talimatnamesi, C 1/S.6, 20 Şubat 1939, s.22-23.

Okul Spor Yurtları Yönetmeliği, C 11/S.498, 9 Ağustos 1948.

Okul Spor Yurtları Yönetmeliğindeki 14. 17, 18, 21, 30, 34 ve 35. Maddelerin Yeni Şekilleri, C 17/S.808, 19 Temmuz 1954.

Okul Spor Yurtları ve Oyun Yuvaları Yönetmeliği, C 22/S.1080, 26 Ekim 1959.

Okul Spor Yurtları ve Oyun Yuvaları Yönetmeliği, C 25/S.1215, 6 Ağustos 1962.

Talim ve Terbiye Kurulu Kararları:

C 24, S.1135, 9 Ocak 1961.

C 27, S.1294, 9 Mart 1964.

Tamimler (Beden Eğitimi ve İzcilik Direktörlüğü):

C 1, S.7, 27 Şubat 1939.

C 3, S.104, 20 İkinci Kânun 1941.

C 5, S.209, 1 Şubat 1943.

C 5, S.217, 29 Mart 1943.

C 5, S.219, 12 Nisan 1943.

C 5, S.220, 19 Nisan 1943.

C 5, S.227, 7 Haziran 1943.

C 5, S.233, 19 Temmuz 1943.

C 9, S.403, 14 Ekim 1946.

C 9, S.417, 20 Ocak 1947.

C 10, S.463, 8 Aralık 1947.

C 11, S.499, 16 Ağustos 1948.

2. Gazeteler

"Konya'da Kış Sporları", *Akşam Gazetesi*, 16 Şubat 1942, s.5.

"Lise ve Orta Okullarda Spor Müsabakaları", *Tanin Gazetesi*, 13 Ekim 1944, s.3.

"Mersin Orta Ticaret Okulunda Oyun yuvası ve İzci Teşkilatı Kuruldu", *Tanin Gazetesi*, 08 Ekim 1945, s.3.

"Okul Spor Yurtları Törenle Açılacak", *Ulus Gazetesi*, 09 Kasım 1947, s.9.

"Okul Spor Yurtları Çalışmalarına Dün Törenle Başladı", *Ulus Gazetesi*, 17 Kasım 1947, s.6.

"Okullarda Spor Faaliyeti", *Vakit Gazetesi*, 17 Kasım 1953, s.4.

3. Araştırma ve Telif Eserler

Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1982'ye),* Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara 1982.

Belen, Fahri, *20. Yüzyılda Osmanlı Devleti,* Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2016.

Dönmez, Cengiz, "Atatürk'ün Eğitim ile İlgili Görüş ve Uygulamalarına Toplu Bir Bakış", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, C 7, S.1, 2006, s.91-109.

Gümüşgül, Osman-Göral, Mehmet, "Milli Eğitim Şuraları Kapsamında Beden Eğitimi Dersi", *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, C 1/S.1, 2014, s.14-29.

Hergüner, Gülten, "Eğitim- Spor İlişkisi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C 7/S.1, 1992, s.59-62.

Okay, Orhan A., "Eğitim ve Öğretim Kurumlarında Spor", *Beden Eğitimi ve Spor Araştırmaları Dergisi*, C.1/S.3, 1990, s.17-20.

Askeri Darbelerin Futbol Organizasyonlarına Etkisi Bağlamında İki Örnek Olay: Cemal Gürsel Kupası (1960) ve Devlet Başkanlığı Kupası (1981-1982)

Özcan Çölük*

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu 1923 yılından itibaren birçok darbe ve darbe girişimiyle karşı karşıya kalmış, darbeler aracılığıyla yönetime el koyan askerler her alanda birçok değişikliğin altına imza atmışlardır. Fiili olarak yönetime el koyan darbeler, 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 tarihlerinde gerçekleşmiş, her iki darbenin ardından Anayasa değiştirilmiş, sırasıyla 1960 ve 1982 Anayasaları yürürlüğe girmiştir. Darbeciler kendilerince, darbeye yol açan sebepleri ortadan kaldırmak için birtakım düzenlemeler yapmışlar ve bu düzenlemelerin etkileri darbe dönemi ortadan kalkıp sivil yönetime geçildiğinde dahi devam etmiştir. II. Abdülhamit Dönemi'nden itibaren Türkiye'de oynanamaya başlayan futbol da askeri yönetimlerin düzenlemelerinden nasibini almış, bu anlamda futbol organizasyonlarında da birtakım değişiklikler yapılmıştır.

Çalışma bu değişikliklerin üstünde durmakta, futbol-siyaset bağlamında darbe dönemlerinde değişen futbol atmosferini ele almaktadır. Değişen atmosferin en bariz örneği, darbeyle birlikte ortaya çıkan ve genellikle darbenin bir numaralı isminin adı veya ünvanıyla kendini gösteren futbol organizasyonlarıdır. Çalışma, bu organizasyonların yasal alt yapısını üzerinde durarak, bizzat kendisi hukuksuz ve gayrımeşru olan darbe yönetimlerinin bu yönünü ortaya koymak amacını gütmektedir.

Darbe dönemlerini ele alan çalışmalarda ortaya çıkan problemler, bu çalışmada da kendini göstermektedir. Bu problemlerden birincisi, darbe koşullarında yayın yapan ulusal ve yerel gazetelerin gerek darbeye destek olmak adına

* Doktor, Muğla/TÜRKİYE, ocoluk2015@gmail.com
https://orcid.org/0000-0001-8393-8253 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.751

gerekse darbecilerin uyguladığı ağır sansür nedeniyle kullandıkları abartılı veya çekingen haber dili ve tarzıdır. İkinci problem ise son yıllarda belirgin bir artış gösteren futbol ve spora ilişkin yayınların darbe karşıtlığı adına inandırıcılıktan uzak ve abartılı bir darbe dönemi resmi çiziyor olmalarıdır. Bu sebeple çalışma iki ana kaynağın dengeli bir şekilde kullanılmasına özen göstermiştir. Çalışmada, ulusal gazetelerden ağırlıklı olarak Cumhuriyet gazetesi ve kısmen de olsa Milliyet, Vatan ve Tercüman gazeteleri taranmış, yasal mevzuatın incelenmesi Resmi Gazete aracılığıyla sağlanmıştır. Futbola ilişkin basılı eserler de çalışmanın faydalandığı kaynaklar arasındadır.

27 Mayıs 1960 Darbesinin Ardından Futbol ve Sportif Faaliyetler

27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen darbenin ardından Milli Birlik Komitesi (MBK) tarafından yayınlanan tebliğle bütün sportif faaliyetler ve at yarışları ikinci bir emre kadar durdurulmuştur. İstanbul'da da sıkıyönetim çerçevesinde tüm sportif faaliyetlerin durdurulmasına karar verilir. Askeri yönetim yalnızca antrenmanlara izin verileceğini açıklarken, darbenin ardından yapılması gereken yükselme ve düşme müsabakaları ile amatör futbol kulüplerinin çeşitli şehirlerde yapması gereken organizasyonlardan sadece Adapazarı'ndaki müsabakalara izin verilmiştir[1]. Amatör takımların kalan maçlarının tamamlanmasına 10 Haziran'dan itibaren müsaade edilecektir[2]. 1959-1960 sezonunda ilk defa uygulanmaya başlanan profesyonel ligin kalan son maçı Fenerbahçe ile Beşiktaş arasında oynanması gerekirken, İstanbul'daki yasak sebebiyle ileri bir tarihe ertelenmiş, maç 12 Haziran'da İstanbul yerine Ankara'da oynanmıştır. İlk etapta maçı yabancı bir hakemin yöneteceği açıklanmışsa da döneme hâkim olan milli duygular sebebiyle yerli bir hakem tarafından yönetilmiştir[3]. Bursa'da yapılması planlanan Millî Lig'e yükselme ve düşme maçlarının ise Adapazarı'na alınarak oynanmasına karar verilmiştir[4]. Futbol müsabakalarının iptal edilmesi o dönem popüler bir oyun olan Spor Toto'da da aksamaya neden olmuş, Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü Spor-Toto sonuçlarının iptal edilen maçlara göre değerlendirileceğini duyurmuştur[5].

1 "Bütün Spor Hareketi Şimdilik Durduruldu", *Milliyet,* 29 Mayıs 1960, s.7.

2 "Amatör Şampiyona Devam Ediyor", *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1960, s.5.

3 "Milli Ligin Son Maçı", *Cumhuriyet,* 12 Haziran 1960, s.6.

4 "Terfi-Tenzil Adapazarı'nda", *Cumhuriyet,* 31 Mayıs 1960. s. 5.

5 "Umum Müdürlük Spor-Toto'nun Dört Maçını Dün İptal Etti", *Cumhuriyet*, 30 Mayıs 1960. s. 6.

27 Mayıs'tan önce İzmir'e gelen Brezilya'nın America takımı ise yasak kapsamının dışında bırakılarak, 29 Mayıs'ta İzmir'de Altay ile bir gösteri maçı yapmasına izin verilmiş, maç sırasında stada gelen askeri vali ve emniyet müdürü lehine tezahürat yapılmıştır[6]. İskoçya Millî Futbol Takımı ile 8 Haziran'da yapılması gereken maç ileri bir tarihe ertelenmiş[7] basında erteleme talebinin İskoçya'dan geldiği iddia edilmişse de ertesi gün yayınlanan bir haberde, hükümetin incelemesinin ardından maçın oynanmasına izin verildiği[8] açıklamasına yer verilmiştir. 8 Haziran'da oynanan maçı Türkiye 4-2 kazanmış, maç sonunda kalabalık taraftar ve asker grubunun birlikte çektirdiği fotoğraflar, bir nevi ordu-millet bütünleşmesi olarak nitelendirilmiş, kitlelerin kendiliğinden maçın coşkusuna ortak olduğu, DP döneminde bu tür manzaralara rastlanmadığı belirtilmiştir.[9] İskoçya maçı ertelenme tehlikesine rağmen oynanmış fakat Romanya ile yapılacak maç, Romanya takımının maçı ileri bir tarihte oynama talebi gerekçe gösterilerek Federasyon tarafından iptal edilmiştir[10].

İptal ve tehirler futbolla sınırlı kalmamış, Kırkpınar Güreşleri[11], kürek seçmeleri ve voleybol federasyonunca organize edilen bazı etkinlikler ileri tarihlere ertelenmiştir[12]. Binicilik Federasyonu bünyesinde olimpiyatlara hazırlık maksadıyla Avrupa Şampiyonasına katılacak binicilik takımı da katılımın masraflı olacağı gerekçesiyle şampiyonaya gönderilememiş, Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü kararıyla hazırlıkların Türkiye'de yapılması kararlaştırılmıştır[13]. Bu tür kararların aceleyle alındığı ve günlük düşünceler çerçevesinde şekillendiğini belli eder şekilde yaklaşık iki hafta sonra binicilik takımının Avrupa'ya gitmesine izin verildiği açıklanmıştır[14].

DP döneminde bakanlık ve milletvekilliği yapmış olan Fenerbahçe Spor Kulübünün bir önceki başkanı Agah Erozan, Haysiyet Divanı İkinci Başkanı Osman Kavraoğlu, mevcut Başkan Medeni Berk ile Beşiktaş Jimnastik

6 "America Altay'ı 3-2 Mağlup Etti", *Cumhuriyet*, 30 Mayıs 1960. s. 6.

7 "İskoçya Milli Maçı Tehir Edildi", *Cumhuriyet*, 31 Mayıs 1960. s. 5.

8 "İskoçya Milli Maçı Oynanıyor", *Cumhuriyet*, 1 Haziran 1960. s. 5.

9 "İskoçya'yı 4-2 Mağlup Ettik", *Cumhuriyet*, 9 Haziran 1960. s. 6.

10 "Romanya Maçını İptal Ettik", *Cumhuriyet,* 10 Haziran 1960. s. 5.

11 "Kırkpınar Güreşleri Tehir Edildi", *Cumhuriyet,* 10 Haziran 1960. s. 5.

12 "Kürek Seçmeleri Hereke'de, Hollanda'ya Kız Voleybol Maçı Teklif Ettik", *Cumhuriyet*,11 Haziran 1960.s. 5.

13 "Milli Binicilik Ekibi Avrupa'ya Gidemiyor", *Cumhuriyet*, 16 Haziran 1960, s.6.

14 "Binicilik Milli Takımı Bugün Gidiyor", *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1960, s.6.

Kulübü Başkanı Nuri Togay darbenin ardından tutuklanmıştır. Gazetelerde DP ileri gelenlerinin tutuklanma haberleri yayınlanmaya başladıkça spor kamuoyunun tanıdığı bazı sporcular isim benzerliğinden dolayı kendilerinin de DP'li sanılabileceği endişesiyle gazetelere açıklamalar göndermek zorunda kalmışlardır. İstanbul boks şampiyonu Metin Olgaç da bu sporcular arasındadır, Olgaç; *21 Haziran'da gazetenizde yayınlanan Yassıada ve Davutpaşada'ki mevkuflar listesindeki sabık DP Milletvekili Metin Olgaç ile isim benzerliğinden başka hiçbir alakam olmadığını sporseverlere açıklarım*[15] şeklinde bir beyanat vermek zorunda kalmıştır.

Askeri yönetimin spor alanına önemli müdahalelerinden biri de Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü'nün başına Tuğgeneral Hüsamettin Güreli'yi getirmek olmuştur. Güreli, atamanın ardından ordu ile ilişkisini keserek görevinin başına geçmiş, eski Genel Müdür Mehmet Arkan ise Gazi Üniversitesi'ne spor öğretmeni olarak atanmıştır. Güreli, kendisiyle yapılan röportajda DP döneminde spor yönetiminin DP'li yöneticilerin tekelinde olmasına yönelik eleştirilerde bulunmuş, spor yönetimini belirli bir zümrenin elinden almak istediğini belirtmiştir[16]. Gerçekten de iki büyük futbol kulübünün başkan ve yöneticilerinin birçoğunun DP'li olması, spor-siyaset ilişkisinin aldığı çarpık durumu ortaya koyması bakımından önemlidir. Güreli'nin bu göreve atanması, siyaset-spor ilişkisinin, kendisi de siyasi bir figür haline gelmiş bulunan ordu aracılığıyla devamından başka bir anlama gelmemektedir.

Spor organizasyonlarının yeni döneme uygun bir şekilde düzenlendiği ilk alan yelken yarışları olmuş, Yelken Ajanlığı o yıl 12 Haziran'da yapılacak sezonun en büyük yarışının adını *Cemal Gürsel Kupası* olarak belirlemiştir[17]. Yüzme yarışmaları için de yeni isimler belirlenmiş, *Ordu ve Gençlik Kupası* ve *Hürriyet Kupası* adıyla yarışmalar planlanmıştır[18].Aynı günlerde Galatasaray, Beşiktaş ve Fenerbahçe kulüpleri bir araya gelerek, İzmir'de turnede bulunan America takımının da katılımıyla dörtlü bir turnuva düzenlemeye karar vermişler, elde edilecek hasılatın yarısının da *şehit talebeler için dikilecek anıtın komitesine* verileceğini belirtmişlerdir[19].

15 "Bir Açıklama", *Cumhuriyet*, 30 Haziran 1960, s.6.

16 "Yeni B.T Umum Müdürü: Tuğ. Gen. Hüsamettin Güreli", *Cumhuriyet*, 15 Haziran 1960, s.6.

17 "En Büyük Yelken Yarışı C. Gürsel Kupası", *Cumhuriyet*, 31 Mayıs 1960. s. 5.

18 Mevsimin İlk Yüzme Müsabakası", *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1960, s. 5.

19 "Şehrimizde Dörtlü Turnuva", *Cumhuriyet*, 2 Haziran 1960. s. 5.

Çeşitli spor dallarında darbenin ardından birtakım organizasyonların ismi, *Cemal Gürsel*, *ordu, inkılap*, *hürriyet* gibi yeni adlarla değiştirilmiş, spor yöneticileri yeni rejimle mutabık olduklarını göstermek istemişlerdir. Bu faaliyetler içinde en dikkat çekici olan ise Millî Türk Talebe Birliği (MTTB) tarafından önerilen 12 futbol kulübünün katılımıyla gerçekleşen *Cemal Gürsel Kupası*'dır. MTTB, DP döneminde de *Kıbrıs Turnuvası* ve *Atatürk Turnuvası* adlarıyla üç büyük kulübün yanı sıra Adalet ve Vefa kulüplerinin de katıldığı futbol turnuvaları düzenlemiştir[20].

Türkiye Futbol Federasyonu, bu organizasyonu gerçekleştirmek için kulüplerle bir araya gelerek fikstür çekimi yapmıştır. Cemal Gürsel Kupası, dört takımdan oluşan üç grubun birincilerinin kendi aralarında oynayacakları maçlar sonunda şampiyonun belirleneceği bir format üzerine oturtulmuştur. 18 Haziran'da başlayacak grup maçlarının ardından, grup birincileri 1,2 ve 3 Temmuz tarihlerinde final karşılaşmaları yapacaklardır. Kupa'da gruplar şu şekilde oluşmuştur:

A Grubu: Beşiktaş, Karagümrük, Feriköy, Zonguldak Karması.

B Grubu: Fenerbahçe, İstanbulspor, Vefa, Adapazarı Karması.

C Grubu: Galatasaray, Kasımpaşa, Beykoz, İzmit Karması[21].

Fikstür çekimi sırasında maç hasılatlarının nasıl bölüşüleceği de ortaya çıkmıştır. Buna göre maç hasılatlarının; yüzde 40'ı üç büyük takıma, yüzde 40'ı geri kalan altı İstanbul takımına, yüzde onu diğer takımlara ve yüzde onu da MTTB'ye kalacaktır[22].

Cemal Gürsel Kupası'na katılacak takımlar arasına İzmir takımlarının bulunmaması, İzmir futbol kulüplerini harekete geçirmiş; Altay, İzmirspor, Karşıyaka, Altınordu ve Göztepe de geliri hazineye bağışlanmak üzere İzmir'de bir turnuva düzenleyeceklerini ilan etmişlerdir[23]. Aynı şekilde Elazığ'da da bu kez Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün girişimiyle yedi futbol takımın katıldığı ve gelirinin hazineye bağışlanacağı *Hürriyet Kupası* adıyla bir turnuva düzenleneceği duyurulmuştur[24].

20 "Gürsel Kupasını Almak İçin Çok Terleyeceğiz" *Tercüman*, 14 Haziran 1960, Spor sayfası.

21 "Gürsel Kupası Fikstürü Belli Oldu", *Cumhuriyet*, 15 Haziran 1960, s. 6.

22 "Cemal Gürsel Kupası Cumartesi Başlıyor", *Vatan*, 15 Haziran 1960, Spor Sayfası.

23 "İzmir'de de Beşli Turnuva Tertipleniyor", *Cumhuriyet,* 16 Haziran 1960, s. 6.

24 "Elazığ'da Hürriyet Futbol Turnuvası", *Cumhuriyet*, 21 Haziran 1960, s. 6.

Cemal Gürsel Kupası grup maçları 18 Haziran'da Fenerbahçe-Adapazarı karması maçıyla başlamış, Galatasaray-Kasımpaşa ve Karagümrük-Zonguldak karması maçlarıyla devam etmiştir. Maçlar Dolmabahçe Stadı'nda oynanmış ve her maç öncesi *Hürriyet Şehitleri* için saygı duruşunda bulunulmuştur.[25] Ayrıca bando askeri marşlar çalmış, mehteran gösterileri yapılmıştır. Tercüman Gazetesinde çıkan habere göre, *Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa'nın marşı 28-29 Nisan facialarını unutturuyor, 27 Mayıs İnkılabının haşmeti kalpleri, ruhları bütün benlikleri hürriyetle dolu olan sporseverleri heyecanlandırıyordu*[26].

Ertesi gün devam eden maçlar içinde en ilginç görüntülere sahip olan maç, Beşiktaş ile Karagümrük takımları arasında gerçekleşmiştir. İki takımın da dev bir Türk bayrağıyla çıktıkları maç öncesi seremonisinde her Beşiktaşlı futbolcunun formasının önünde bir harf bulunduğu ve on bir futbolcu yan yana dizildiklerinde, ortaya *C-E-M-A-L-G-Ü-R-S-E-L* yazısının çıktığı görülmüştür. Gazetenin haberine göre bu durum taraftarlardan büyük alkış almıştır[27].

Cemal Gürsel Kupası grup aşamalarında beklenildiği gibi Galatasaray, Beşiktaş ve Fenerbahçe birinci olarak çıkmış ve finalde birbirleriyle maç yapma hakkı kazanmışlardır. Fenerbahçe, Beşiktaş ile yaptığı maçı 6-2 kazanarak önemli bir avantaj elde etmiştir. Maça Fenerbahçe tam kadro ile çıkarken, Beşiktaş'ın önemli oyuncularını kadroya almamış olması, Cemal Gürsel Kupası'na gereken önemi vermemiş olduğuna yorularak eleştirilmiştir[28]. Beşiktaş'ın B takımıyla maça çıkmasını eleştirenler olduğu gibi, bu turnuvadan birkaç hafta sonra oynaması gereken Avrupa maçlarında ülkemizi temsil edeceği gerekçesiyle mazur görülmesi gerektiğini savunanlar da vardır[29]. Buna rağmen diğer takımların, özellikle Fenerbahçe ve Galatasaray'ın bu duruma itiraz ettikleri ve Beşiktaş'tan daha fazla hasılat istediklerine ilişkin haberler de mevcuttur[30].

25 "Fenerbahçe-Adapazarı: 5-2, Galatasaray, Kasımpaşa: 1-0" *Cumhuriyet,* 19 Haziran 1960, s. 6.

26 "Gürsel Kupasının Açılışı Muhteşem Oldu", *Tercüman*, 19 Haziran 1960, Spor Sayfası.

27 "Gürsel Kupasına Devam Edildi", *Cumhuriyet,* 20 Haziran 1960, s.6.

28 "Fenerbahçe, Beşiktaş'ı Yine Mağlup Etti: 6-2", *Cumhuriyet,* 2 Temmuz 1960, s. 6.

29 "Gürsel Kupası", *Vatan,* 18 Haziran 1960, Spor Sayfası.

30 "C. Gürsel Kupası", *Vatan*, 17 Haziran 1960, Spor Sayfası.

Ertesi gün yapılan maça yine eksik kadroyla çıkan Beşiktaş, Galatasaray'a da 2-0 mağlup olarak kupayı kazanma şansını yitirmiştir[31]. İlk maçlarını kazanan iki takımın final maçlarını oynayacağı Dolmabahçe Stadında 3 Haziran 1960 günü maçın hemen öncesinde çok şiddetli bir fırtına çıkmış, Cumhuriyet gazetesi, fırtınayı ve nasıl bir anda kesildiğini okuyucularına şöyle duyurmuştur:

Fenerbahçe-Galatasaray maçının başlamasına yarım saat kala Gazhane istikametinden şiddetli bir fırtına başladı. Korkunç süratle esen bu rüzgâr ve toz bulutunu bugüne kadar Dolmabahçe Stadı'nın sakinleri görmemişlerdi. Bu rüzgârı şimşekler ve gök gürültüleri arasında şiddetli bir sağanak takip etti. Saha bir anda göl olmuş, açık tribündekiler sırılsıklam olmuştu. Devlet ve hükümet Reisi Orgl. Gürsel maça beş dakika kala geldi. Biraz sonra da bulutlar yükseldi, hava açtı. Sanki biraz evvelki fırtına olmamış gibi bir hal oldu. Gürsel'i halk samimi şekilde alkışladı[32].

Gürsel, stada gelişi öncesinde yolda kendini bekleyen halkı selamlamış, stada girdiğinde ise yoğun bir ilgiyle karşılanmıştır. Tribünler, Gürsel'e yönelik olarak; *Ya ya ya… Şa şa şa… Cemal Paşa çok yaşa…* tezahüratları yapmış, Gürsel radyoda da yayınlanan bir konuşma gerçekleştirmiştir:

Aziz çocuklar, sevgili vatandaşlarım. Sizlere, hakkımda gösterdiğiniz sevgi tezahüratına, sevgi ile mukabele ediyorum. Havamız biraz fırtınalıdır. Fakat biz fırtınaları da yenmesini bilen ve onu alt etmekten zevk duyan insanlarız. Sizleri de benim peşimde her türlü müşkülatı yenmeye ve fırtınaları alt etmeye azmetmiş gençler olarak görüyor ve hepinizi saygı ve muhabbetle selamlıyorum[33].

Fırtınanın ardından yapılan maçı Fenerbahçe 1-0 kazanarak turnuvanın galibi olmuştur. *Sporcu evlatlarım. Bu mühim karşılaşmada canınızı dişinize takarak sportmence mücadele ettiniz ve galip geldiniz. Hepinizi tebrik ederim.* Turnuvanın galibi Fenerbahçe'yi bu sözlerle takdir eden Cemal Gürsel'e, futbolcular hep bir ağızdan *Sağ ol!* diyerek karşılık vermişlerdir. Gürsel kendi adına düzenlenen turnuvanın büst şeklindeki kupasını Fenerbahçeli futbolculara vermiş ve futbolcular meşaleler eşliğinde şampiyonluk turu atmışlardır. Fenerbahçe'ye verilen büst, 80 kilogram ağırlığında ve 1.20. m

31 "Beşiktaş Galatasaray'a da Yenildi: 2-0" *Cumhuriyet*, 3 Temmuz 1960, s. 6.

32 "Final Maçından Enteresan Notlar", *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1960, s.6.

33 "Org. Gürsel Dün Maçta Hazır Bulundu, Bir Konuşma Yaptı", *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1960, s.1-5.

boyundadır. Üzerinde Gürsel'in resmî, bir üniversiteli ve bir asker bulunan büst, dönemin ruhunu en veciz şekilde ortaya koymaktadır[34].

Kupanın ardından Cumhuriyet gazetesinde yapılan bir değerlendirme, organizasyona ilişkin ciddi eleştiriler barındırması bakımından önemlidir. Erdoğan Arıpınar imzalı yazıda, MTTB tarafından organize edilen kupanın adının Cemal Gürsel olması tenkit edilmiş, bizzat Gürsel'in *kişilere karşı yapılan aşırı saygıdan kaçınılması* beyanatına aykırı bir durum olduğu tespiti yapılmıştır. Arıpınar, DP döneminde İstanbul Valisi ve belediye başkanlığı görevinde bulunan Mümtaz Tarhan ve Kemal Aygün adına yapılan *Aygün Kupası* ve *Tarhan Kupası* gibi organizasyonlara gönderme yaparak, *Cemal Gürsel Kupası* adının DP dönemi uygulamalarını hatırlattığına dikkat çekmiştir. Arıpınar'a göre bu organizasyonlara *Hürriyet Kupası* veya *Atatürk Kupası* gibi isimler verilmesi daha uygun olacaktır. MTTB'ye yönelik eleştirilerini sürdüren Arıpınar, sadece Fenerbahçe takımının ilk maç hasılatının tamamını hazineye bağışladığını, diğer takımların hasılatın üçte birini hazineye verdiğini, hatta hakemlerin dahi maç ücretlerini bağışlamamalarının düşündürücü olduğunu, organizatör gençlik kuruluşunun bu hususta takımları ve hakemleri uyarma görevini yerine getirmediğini yazmıştır[35]. Arıpınar'ın maç hasılatlarının bağışlanmasına ilişkin tutumu dönemin ruhuna uygundur. Zira bu dönemde ekonomik bir darboğaz içinde olan hazinenin parasal sorunlarına çare bulmak amacıyla yurt çapında bir bağış seferberliği organize edilmekte, gazeteler alyanslarını hazineye bağışlayan kadın ve erkeklerin haberlerini vermektedir. Bu yönüyle psikolojik bir savaş verilmekte, hazineye bağış yapmak vatanseverlikle eş tutulmaktadır.

27 Mayıs 1960'da yönetime el koyan askerlerin ilerleyen günlerde de spora ve daha ötesinde siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel hayata müdahaleleri hız kesmeden devam etmiştir. Bu noktada sportif faaliyetlere müdahale etme geleneğinin veya başka bir anlatımla spor-siyaset ilişkisinin futbol özelinde 27 Mayıs 1960'tan sonra ortaya çıkıp çıkmadığı meselesi üzerinde durmak gerekmektedir.

Futbol tarihimizde siyasetin etkisine ilişkin ilk örnekler İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidarda olduğu yıllara aittir. Talat Paşa'nın himayesinde Altınordu, Dr. Nazım Bey'in başkanlığında Fenerbahçe, İzmir İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin destek verdiği Altay, Sait Halim Paşa'nın koruyuculuğunda

34 "Gürsel Kupasını Fenerbahçe Kazandı", *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1960, s.6.

35 "Bir Turnuvadan Acı Hakikatler", *Cumhuriyet*, 5 Temmuz 1960, s.6.

Galatasaray ve daha birçok futbol kulübü[36] mevcut iktidarın nimetlerinden yararlanmak, siyasetçiler de futbolun popülaritesinden faydalanmak için adeta simbiyotik bir ilişki içine girmişlerdir. Cumhuriyetle birlikte devletin futbola olan ilgisi devam etmiş, 1928 yılında Mustafa Kemal'e atfen organize edilen *Gazi Kupası*, Galatasaray ve Fenerbahçe arasında yapılan bir maçla sahibini bulmuştur. Galatasaray, Beşiktaş ve Fenerbahçe bu dönemde de fevkalade ilgiye mazhar olmuş takımlar olarak ön plana çıkmış, çeşitli kanunlarla başta stadyum olmak üzere birtakım mülk ve tesislere sahip olmaları sağlanmıştır. Bu süreç, üç büyük takımı olduğu kadar diğer takımları da varlıklarını sürdürmek ve büyüyebilmek için hükümetin yanında yer alma zorunluluğu içinde bırakmıştır. 1930'lu yıllarla birlikte siyasetçiler kulüp yönetimlerinde yer almaya başlamışlardır. 1920'li yıllardan itibaren futbol aynı zamanda Türkiye'nin dış siyasetinde kullandığı bir argüman haline gelmiş, Sovyetler Birliği, Yunanistan, Balkan ve Arap ülkeleriyle milli takımlar ve kulüpler düzeyinde yapılan maçlar, geliştirilmek istenen ilişkilerin ve uluslararası alanda tanınırlığı sağlama amacının birer aracı olmuştur[37]

1933 yılında Galatasaray'dan ayrılan bir grubun öncülük ettiği ve daha sonra adı Güneş olarak değişecek olan Ateş-Güneş Kulübü, Atatürk'ün yaveri Cevat Abbas Gürer'in başkanlığında kurulmuştu ve ismini bizzat Atatürk belirlemişti. Kulübün arması, Cumhuriyet Halk Partisi arması ile benzerlik gösteriyor ve kulüp, Atatürk tarafından sık sık ziyaret ediliyordu. İddialara göre Güneş'in arkasında İş Bankası grubu ve o grubu temsilen Celal Bayar vardı. Bayar, Başbakan olduğu 1937 yılında Güneş Kulübüne önemli yardımlarda bulunmuştu. Atatürk'ün 1938 yılında vefatından yaklaşık bir ay önce, olası bir vefatın ardından Cumhurbaşkanlığına İsmet İnönü'nün geleceğinin anlaşılmasıyla Güneş Kulübü kendisini feshetmiş, yöneticilerinin birçoğu ise ilerleyen yıllarda DP'ye katılarak yönetici ve milletvekili olmuştur.[38] Aynı dönemlerde, Başbakan Şükrü Saraçoğlu Fenerbahçe'nin başkanlığını yapacak, CHP'nin önemli ismi Recep Peker de Beşiktaş başkanlığı makamında bulunacaktır. Çok partili döneme geçilmesi ve iktidarın el değiştirmesi ile futbol kulüpleri yeni iktidara göre konumlanmış ve başkan değişimleri de bu minval üzerinden gerçekleşmiştir. 14 Mayıs 1950'de DP'nin iktidara gelmesinin ardından Şükrü Saraçoğlu başkanlıktan istifa etmiş yerine DP Rize milletvekili Osman Kavakoğlu gelmiştir. Ardından da DP'nin etkili

36 Mehmet Şenol, *Gayriresmi Futbol Tarihi*, Mundi Kitap, İstanbul 2020, s.55-57.

37 Mehmet Ali Gökaçtı, *Bizim İçin Oyna*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 97-105.

38 Şenol, *age.,* s. 113-125. Gökaçtı, *age.*, s. 114-144.

isimlerinden Medeni Berk başkanlığa seçilecektir. Beşiktaş da aynı dönemde DP milletvekillerinin başkan olarak seçildikleri bir döneme girmiştir. Galatasaray da aynı dönem içinde DP'li yöneticileri işbaşına getirmişse de darbe gerçekleştiğinde hiçbir DP'li yöneticisinin bulunmaması kulübü darbenin olumsuz etkilerinden korumuştur [39].

Görüldüğü üzere 27 Mayıs Darbesi ile birlikte futbolda siyasetin gölgesi şekil değiştirmiş, kitleleri peşinden sürükleyen bu oyun, askeri yönetim için de kitlelerle buluşmanın bir aracı olarak kullanılmıştır. Başta federasyon ve kulüpler olmak üzere spor kamuoyu da darbecilerin faaliyetlerini büyük bir istekle onaylamış, özellikle gazeteler hamasi denebilecek yayınlarla darbecilerin spor ve futbola ilişkin faaliyetlerini güzelleme yoluna gitmişlerdir.

12 Eylül 1980 Darbesinin Ardından Sportif Faaliyetler

12 Eylül 1980 tarihinde yönetime el koyan Türk Silahlı Kuvvetleri, yayınladığı 7 numaralı bildiri ile bütün spor faaliyetlerini yasaklamıştır[40]. Gençlik ve Spor Bakanlığına temsilci olarak Albay Hüsamettin Yılmaz, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğüne Albay Yücel Seçkiner getirilmiş [41] atamaların ardından yayınlanan 18 numaralı bildiri ile spor faaliyetleri yeniden serbest bırakılmıştır.[42]Böylece spor faaliyetleri sadece bir haftalık bir gecikmenin ardından yeniden başlamıştır. Birkaç gün sonra Gençlik ve Spor Bakanlığına Vecdi Özgül atanmış, ilerleyen günlerde de eski bir tuğgeneral olan Yılmaz Tokatlı Futbol Federasyonu Başkanı olarak görevlendirilmiştir.[43]

27 Mayıs'ın aksine 12 Eylül'den sonra futbol kulüplerinin yöneticilerine yönelik bir tutuklama veya görevden alma söz konusu olmamış, daha çok spor bürokrasisine yönelik birtakım değişiklikler yapılmıştır. 1960 ve 70'li yıllarda futbol kulüplerin geçmişten aldıkları dersle yöneticilerini siyaset dünyasından değil iş dünyasından seçmiş olmaları, kendilerini darbenin etkilerinden nispeten korumuştur[44].

Ekim ayının ortalarında, o zamana kadar çeşitli ülkelerden sporcuların katılımıyla düzenlenen *Cumhurbaşkanlığı Bisiklet Turu* ismi değiştirilerek

39 Gökaçtı, *age.,* s.185-186.

40 "Milli Güvenlik Konseyinin 7 Numaralı Bildirisi", *Resmî Gazete*, 12 Eylül 1980, Mükerrer.

41 "Hüsamettin Yılmaz ve Yücel Seçkiner Temsilcilik Görevine Başladılar", *Cumhuriyet***,** 16 Eylül 1980, s.6.

42 "Milli Güvenlik Konseyinin 18 Numaralı Bildirisi", *Resmî Gazete*, 18 Eylül 1980.

43 Sema Tuğçe Dikici**,** *Futbol*, Sinemis Yayınları, Ankara 2015, s. 264.

44 Gökaçtı, *age.,* s. 261.

Devlet Başkanlığı Bisiklet Turu olarak organize edilmiştir.[45] Bu organizasyonun isminin değiştirilmesi 12 Eylül rejiminin karşı karşıya bulunduğu idari ve yasal boşluğun ilk örneği olması bakımından ilgi çekicidir. Darbeyle birlikte Cumhurbaşkanlığına vekâlet etmekte olan İhsan Sabri Çağlayangil görevinden alınmış, 12 ve 13 Eylül 1980 tarihlerinde Resmî Gazete'de yayınlanan Millî Güvenlik Konseyi bildirilerinin altında Kenan Evren'in imzası yer almıştır. Evren'in imzasının altında *Orgeneral Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı* ibaresi mevcuttur. 14 Eylül tarihli Resmî Gazete'de ise bazı kararların altında aynı ibare olmakla birlikte[46] bazılarının altına *Devlet Başkanı* ünvanı da eklendiği[47] görülmektedir. İncelendiğinde *Devlet Başkanı* ünvanı bulunan ve bulunmayan kararlar arasında esaslı bir fark bulunmadığı, darbecilerin bu konuda bir kafa karışıklığı yaşadığı anlaşılmaktadır. Evren, bu sorunu çözmek ve bulunduğu konuma meşruiyet vermek amacıyla TBMM salonunda bir yemin metni okumuş, metin *Devlet Başkanı, Milli Güvenlik Konseyi ve Genelkurmay Başkanı sıfatıyla…*[48] diyerek başlamıştır. Bununla yetinilmemiş, *Anayasa Düzeni Hakkında Kanun* çıkarılarak Devlet Başkanı'nın görev ve yetkileri tanımlanmıştır[49].

Cumhurbaşkanlığı Bisiklet Turu'nda olduğu gibi futbolda da 1966 yılından beri düzenlenmekte olan Cumhurbaşkanlığı Kupası finalinin 1981 yılında oynanması gerekirken, ortada bir Cumhurbaşkanı olmadığı için bu kupanın da adı *Devlet Başkanlığı Kupası* olarak değiştirilmiştir. Aslında 1980 yılının temmuz ayında 1980-1981 futbol sezonunun hangi formatta yapılacağına ilişkin Resmî Gazete'de Türkiye Futbol Federasyonu tarafından bir ilan yayınlanmıştır. İlanda Türkiye 1. Lig Şampiyonu ile Federasyon Kupası Şampiyonunun *Cumhurbaşkanlığı Kupası* finalistleri olarak bu kupa için mücadele edeceği[50] belirtilmesine karşın, bu konuda herhangi bir yasal zemin ya da ilana gerek duyulmaksızın[51] organizasyonun adı *Devlet Başkanlığı Kupası*

45 "Devlet Başkanlığı Bisiklet Turu'nun İlk Etabını Bulgar Staykov, İkinci Etabını da Sovyet Kaçarin Kazandı" *Cumhuriyet*, 14 Ekim 1980, s.8.

46 "Milli Güvenlik Konseyi Kararı No.1", *Resmî Gazete*, 14 Eylül 1980.

47 "Milli Güvenlik Konseyi Kararı No.2", *Resmî Gazete,* 14 Eylül 1980.

48 Kenan Evren, *Kenan Evren'in Anıları 2*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1991, s.65-66.

49 "Anayasa Düzeni Hakkında Kanun", *Resmî Gazete*, 28 Ekim 1980.

50 "Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Futbol Federasyonu Başkanlığından", *Resmî Gazete,* 30 Temmuz 1980.

51 Resmî Gazete, ulusal basın ve Federasyon kayıtlarında yapılan inceleme neticesinde bu konuda alınmış bir karara rastlanılmamıştır. Dönemin Gençlik ve Spor Bakanı Vecdi Özgül'ün şu beyanatı, bir tür fiili durum yaratılarak kupanın adının "Devlet

olarak değiştirilmiştir. 1.Lig Şampiyonu Trabzonspor ile Federasyon Kupası Şampiyonu Ankaragücü de bu kupanın finalistleri olarak karşı karşıya getirilmiştir.

1981 yılında kupa finaline geçmeden önce kupanın finalistlerinden Ankaragücü'nün durumunu ele almak gerekmektedir. Bu aynı zamanda 12 Eylül yönetiminin futbol üzerindeki etkilerini görmek bakımından önemlidir. 1980-1981 futbol sezonu başladığında Ankaragücü 2. Ligde mücadele etmekteydi. Bu ligde mücadelesini sürdüren Ankaragücü bir yandan da Federasyon Kupası maçları oynamış ve beklenmedik bir biçimde finale kadar gelmişti. Boluspor ile yapılan karşılaşmayı kazanmayı başaran Ankaragücü, Federasyon Kupası'nın sahibi olmuştu. Kupanın kazanılması üzerine biraz da Ankara Valisi Mustafa Gönül'ün ısrarı üzerine, *Türkiye Kupası'nı kazanmış bir takım nasıl 1. Lige alınmaz* diyen Evren'in talimatıyla Ankaragücü 1. Lige çıkarıldı. Evren'in bu görüşünün altında darbeyle birlikte yükselişe geçen Ankara bürokrasisinin rolü olduğu kadar, mevkiisiyle özdeşleştirdiği Ankara şehrinin bir takımının 1. Lig'de olması arzusu yatmaktadır[52].

Darbecilerin Ankara takımlarına olan ilgisi Ankaragücü ile sınırlı kalmamış, bir başka Ankara takımı olan Gençlerbirliği de 1980-1981 sezonunda 2. Ligden 3 Lige düşmesine rağmen federasyon kararıyla 3.Lig lağvedilerek bu ligdeki takımlar 2. Lig'e alınmıştır. Böylece Gençlerbirliği fiilen 3. Lige düşmesine rağmen alınan kararla 2. Ligde oynamaya devam etmiştir. Bu kararın alınmasında da Gençlerbirliği camiasının bürokrasi içindeki gücü ve Beden Terbiyesi Genel Müdürü Yücel Seçkiner ile olan iyi ilişkileri etkili olmuştur. Gerek Ankaragücü gerekse Gençlerbirliği takımlarına yapılan kayırmacılık iki takım için de iyi sonuçlar vermemiş, bu iki köklü kulüp belki bir sezon sonra toparlanıp yeniden hak ettikleri yerlere gelebilecekken darbeciler tarafından kayrılan kulüpler olma ithamının hedefi olmuşlardır[53].

3 Haziran 1981 tarihinde oynanan Ankaragücü-Trabzonspor maçı öncesinde Ankaragücü taraftarı maçı izlemeye gelen Kenan Evren'e

---

Başkanlığı Kupası" olarak değiştirilmesini açıklıyor görünmektedir: "Daha önce Devlet Başkanımız Sayın Org. Kenan Evren tarafından açıkça ifade edilen ve son olarak Hükümet programında ifadesini bulan esaslar, bakanlığımıza bağlı bütün kuruluşların faaliyetlerinde ve çalışmalarında rehber olarak alınacaktır." "Özgül, Spor Teşkilatına Bir Genelge Yayınladı", *Devrim*, 15 Ekim 1980, s.6.

52 Özcan Çölük, "Ordu, Darbe, Futbol: Ankaragücü Futbol Kulübü Örneği", *Bilim, Eğitim, Tarih, Toplum*, ed. Yusuf Arslan, Kalan Yayınları, İstanbul 2022, s. 27-49.

53 Çölük, *age.,* s.27-49.

yoğun sevgi tezahüratlarında bulunmuş, *Büyük Paşa* sloganları atılmıştır. Ankaragücü takımı da sahaya "Bizi takdir ettiniz, minnettarız" pankartıyla çıkmıştır[54]. Maç öncesinde Ankaragücü Başkanı Sabri Mermutlu, Vali Mustafa Gönül tarafından maçı Evren'in de izleyeceği gerekçesiyle küfürlü tezahürat yapılmaması yönünde uyarılmıştır. Mermutlu'nun iddiasına göre vali, küfür edenleri tutuklu ve hükümlülere yoğun bir baskı işkence yapıldığı herkesçe bilinen Mamak Cezavi'ne göndermekle tehdit etmiştir. Bu tehdit üzerine Mermutlu takımın tribün liderlerini çağırarak bu konuda talimat vermiş, tribünlerin bir kısmının *Mustafa* bir kısmının *Kemal* diye bağırmasını istemiştir[55]. Tribünlerin tezahüratı bununla sınırlı kalmamış, Evren'in çok hoşuna giden *Yaşa Mustafa Kemal Evren Paşa* sloganları atılmıştır. Devlet Başkanlığı Kupası'nı Trabzonspor'u 1-0 yenen Ankaragücü kazanmıştır. Karşılaşma ortada geçmiş iki taraf da birbirine bariz bir üstünlük sağlayamamıştır. Bununla birlikte maçın hakemlerinin yönetimi de mücadelenin sonucuna etki etmemiştir. Karşılaşmaya Ankaragücü'nün kazanması ve Devlet Başkanlığı Kupası'nı alması Evren'in hoşuna gitmiş Ankaragücü kaptanına kupayı verirken *Birinci Lige layık bir takım olduğunuza kanıtladınız, yüzümüzü kara çıkarmayın* demiştir[56].

Ankaragücü'nün hukuksuz bir şekilde Birinci Lige çıkarılmasına eleştirel gözle bakan ve bunu köşesinde belirtme cesareti gösteren ender gazetecilerden biri o dönem Cumhuriyet Gazetesinde yazan Hıncal Uluç'tur. İkinci Lig'in yirmi takıma çıkarılarak Gençlerbirliği'nin düşmesinin önüne geçilmesinin yanı sıra Ankaragücü ile ilgili alınan kararı da eleştiren Uluç şöyle yazmaktadır: *İşin içine Atatürk'ün 100'üncü doğum, Kurtuluş Savaşı gibi hamaset edebiyatı sokulacaksa Samsunspor, Erzurumspor, Sivasspor, İzmirspor ve Afyonspor en az Ankaragücü kadar 1.Lig'de oynama hakkına sahiptir*[57]. Futbol kamuoyunun sessizliği göz önüne alındığında Uluç'un bu yazısı oldukça cüretkardır ve işin ilginç tarafı bilindiği kadarıyla bu konuda Uluç'a veya gazetesine herhangi bir uyarı gelmemiş veya yaptırım uygulanmamıştır.

Devlet Başkanlığı Kupası ile ilgili yasal düzenleme kupa finalinden sonra yapılmıştır. 1981-1982 futbol sezonun statüsünü belirleyen bir ilan yayınlanmış, ilanda *Türkiye Birinci Ligi Birincisi ile Federasyon Kupası Şampiyonu*

54 Devlet Başkanlığı Kupası Ankaragücü'nün", *Cumhuriyet*, 4 Haziran 1981, s.6.

55 Ziya Adnan, *Çünkü Biz Ankaragüçlüyüz*, İletişim Yayınları, İstanbul 2019, s.157.

56 Çölük, *age*., s. 42.

57 "Hayır Lig 20 Takım Olamaz", *Cumhuriyet*, 28 Mayıs 1980, s.6.

olan takımlar arasında Devlet Başkanlığı Kupası oynanır ibaresi yer almıştır[58]. Dikkat edileceği gibi bu ilan 1981-1982 futbol liglerinin statüsünü belirlemeye yöneliktir. İlandan yaklaşık bir ay önce sahibini bulan Devlet Başkanlığı Kupası'nın hala yasal bir zemini bulunmamaktadır. İlanda dikkat çeken bir başka durum ise Ankaragücü'nün 1981-1982 futbol sezonunda Birinci Lig'de mücadele edecek takımlar arasında gösterilmesidir. Ankaragücü'nün Birinci Lige alınma gerekçesi de ilanda yer bulmuştur. Buna göre, *Federasyon Kupası'nda şampiyon olan takım, Türkiye Birinci Ligi'nden düşen veya Türkiye İkinci Ligi'nde bulunan ya da Terfi Ligi'ne katılan takım olduğu takdirde 1982-1983 döneminde Türkiye Birinci Ligi'ne dahil edilir*[59]. Uygulamanın sadece Ankaragücü'ne özel görünmemesi için, Federasyon Kupası'nı alan takımın ligden düşmesi halinde ligde kalmasına karar verilmiştir. Bu hüküm nedeniyle 1986 yılında ligden düşen Bursaspor, Federasyon Kupası'nı aldığı için ligden düşürülmemiştir.

1981-1982 futbol sezonunun sonunda lig şampiyonu Beşiktaş ile Federasyon Kupası sahibi Galatasaray 16 Haziran 1982 tarihinde karşı karşıya gelmiş, karşılaşmayı 2-0 kazanan Galatasaray Devlet Başkanlığı Kupası'nı kazanmayı başarmıştır. Milliyet gazetesinin ertesi günkü sayısında *On Yedinci Devlet Başkanlığı Kupası Galatasaray'ın…*[60] ibaresini kullanması ise ilgi çekicidir. Oysa o yıl henüz ikinci Devlet Başkanlığı Kupası organize edilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Kupası ise on beş yıl boyunca düzenlenmiş, ardından adı iki yıl boyunca Devlet Başkanlığı Kupası olarak değiştirilmiştir.

1982-1983 sezonu sonunda Kupa ve Lig şampiyonları yeniden karşı karşıya gelmiş, Fenerbahçe'yi 2-1 yenen Trabzonspor, bu kez Devlet Başkanlığı Kupasını değil Cumhurbaşkanlığı Kupası'nı kazanmıştır. 7 Kasım 1982 tarihinde yapılan Anayasa referandumu ile Kenan Evren Cumhurbaşkanı seçilince Devlet Başkanlığı Kupası'nın adı da değişerek yeniden Cumhurbaşkanlığı Kupası olmuş ve Trabzon'un kazandığı kupa yeniden eski ismiyle tesis edilmiştir.

58 "Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Futbol Federasyonu Başkanlığından", *Resmî Gazete*, 14 Temmuz 1981.

59 "Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Futbol Federasyonu Başkanlığından", *Resmî Gazete*, 14 Temmuz 1981.

60 "En Büyük Kupa Galatasaray'ın", *Milliyet*, 17 Haziran 1982, s.15-16.

Sonuç

Darbe dönemlerinde değişen futbol organizasyonlarından, çalışmanın konusu olan iki kupa birbirleriyle karşılaştırıldıklarında ilk önce göze çarpan husus isimlendirmedir. Cemal Gürsel Kupası, darbenin bir numaralı isminden ilham alarak doğrudan gerçek bir kişiye atfedilmişken, Devlet Başkanlığı Kupası, tüzel bir kişiliği temsil etmektedir. İkinci bir farklılık ise Devlet Başkanlığı Kupası resmî bir kurum olan Türkiye Futbol Federasyonu tarafından organize edilmişken Cemal Gürsel Kupasının bir sivil toplum kuruluşu niteliğindeki MTTB tarafından düzenlenmiş olmasıdır. Farklılıklar, iki darbe arasındaki ayrımı göstermesi bakımından önemlidir. Gerçekten de 27 Mayıs Darbesi emir komuta zinciri dışında, daha çok alt rütbeli subaylar tarafından gerçekleşmişken, 12 Eylül Darbesi hiyerarşik düzen içerisinde yapılmıştır. Bu durum futbol organizasyonlarının düzenlenmesinde de kendini göstermiş, 12 Eylül darbesini yapanlar bu organizasyonları sivil toplum kuruluşlarını karıştırmadan ve gerçek isim yerine tüzel kişi isimlerini kullanarak gerçekleştirmişlerdir.

27 Mayıs Darbesinin ardından özellikle futbol kulüplerinin yöneticilerinin tutuklanarak cezaevine gönderilmesine karşılık 12 Eylül Darbesinden sonra bu tür haberlere rastlanmamasının sebebi ise kulüplerin DP dönemi uygulamalarından ders alması olarak yorumlanabilir. Zira DP döneminde DP'li siyasetçiler futbol kulüplerinin yönetiminde önemli oranda söz sahibiyken, darbenin ardından yaşananlar bu kulüpleri yönetici seçerken siyasetçi yerine zengin iş adamlarına yöneltmiş, bu sebeple 12 Eylül Darbesinden sonra yöneticilerin tutuklanma veya görevden alınması gibi bir durum gerçekleşmemiştir.

Bununla birlikte her iki darbe döneminde de spora ve özellikle futbola ilişkin çok yoğun müdahaleler ve bunun sonucunda hukuksuzluklar yaşanmış, bu ihlaller darbelerden sonra dahi etkilerini devam ettirmişlerdir.

Genel olarak Türk futbol tarihine bakıldığında yoğun bir siyaset ilişkisinin varlığı ise yadsınamaz bir gerçekliktir. İttihat ve Terakki Cemiyeti ile başlayan bu süreç, tek parti döneminde de devam etmiş, kitlelerin futbola ilgisi iktidarlar tarafından hep dikkate alınmış ve kullanılmıştır. DP döneminde de devam eden bu durum farklı biçimlerle 27 Mayıs döneminde de sürmüştür. Belki de sivil siyaset ve askeri siyaset arasındaki tek fark ikincisinin bu durumu göstere göstere yapmış olmasıdır. 12 Eylül döneminde ise bu ilişkinin daha rafine bir şekilde sürdüğü görülmektedir. 12 Eylül yönetimi

de spor ve futbol alanına müdahale etmekle birlikte bu müdahalenin dozunu çok abartmadan sürdürmeyi tercih etmişlerdir.

Geniş kitleleri peşinden sürükleyen futbolun, kitleleri belli yönlere kanalize etmeyi amaçlayan siyasetten tamamen bağımsız hareket etmesi ve siyasal olaylardan etkilenmemesi elbette çok zordur. Buna rağmen bu ilişkinin kabul edilebilir bir sınıra çekilmesi ve devletin sporu ve sporcuyu destekleme misyonunu aşarak oyunun taraflarından biri olmasının engellenmesi sağlıklı bir futbol iklimi için elzemdir. Bunu sağlamanın yolu ise futbol kulüplerini ve futbolla ilgili kurumları sağlam yasal, mali ve idari bir zemine oturtmak, ülkemizde demokrasi bilincini tüm kurum ve kurallarıyla birlikte hayata geçirmekten geçmektedir. Spor kamuoyunun her iki darbe döneminde gösterdikleri olağanüstü uyum da yukarıda sayılan zeminin mevcut olmadığını göstermesi bakımından önemlidir.

KAYNAKLAR

"Anayasa Düzeni Hakkında Kanun", *Resmî Gazete*, 28 Ekim 1980.

"Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Futbol Federasyonu Başkanlığından", *Resmî Gazete,* 30 Temmuz 1980.

"Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Futbol Federasyonu Başkanlığından", *Resmî Gazete,* 14 Temmuz 1981.

"Milli Güvenlik Konseyinin 7 Numaralı Bildirisi", *Resmî Gazete*, 12 Eylül 1980.

"Milli Güvenlik Konseyinin 18 Numaralı Bildirisi", *Resmî Gazete*, 18 Eylül 1980.

"Milli Güvenlik Konseyi Kararı No. 1", *Resmî Gazete*, 14 Eylül 1980.

"Milli Güvenlik Konseyi Kararı No. 2", *Resmî Gazete,* 14 Eylül 1980.

Adnan, Ziya, *Çünkü Biz Ankaragüçlüyüz***,** İletişim Yayınları, İstanbul, 2019.

Çölük, Özcan, "Ordu, Darbe, Futbol: Ankaragücü Futbol Kulübü Örneği", *Bilim, Eğitim, Tarih, Toplum*, ed. Yusuf Arslan, Kalan Yayınları, İstanbul 2022, s. 27-49.

Dikici, Sema Tuğçe, *Futbol***,** Sinemis Yayınları, Ankara 2015.

Evren, Kenan**,** *Kenan Evren'in Anıları 2,* Milliyet Yayınları, İstanbul 1991.

Gökaçtı, Mehmet Ali, *Bizim İçin Oyna,* İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

Şenol, Mehmet*, Gayriresmi Futbol Tarihi*, Mundi Kitap, İstanbul 2020.

"Amatör Şampiyona Devam Ediyor", *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1960.

"America Altay'ı 3-2 Mağlup Etti", *Cumhuriyet*, 30 Mayıs 1960.

"Beşiktaş Galatasaray'a da Yenildi: 2-0" *Cumhuriyet*, 3 Temmuz 1960.

"Binicilik Milli Takımı Bugün Gidiyor", *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1960.

"Bir Açıklama", *Cumhuriyet*, 30 Haziran 1960.

"Bir Turnuvadan Acı Hakikatler", *Cumhuriyet*, 5 Temmuz 1960.

"Bütün Spor Hareketi Şimdilik Durduruldu", *Milliyet,* 29 Mayıs 1960.

"Cemal Gürsel Kupası Cumartesi Başlıyor", *Vatan*, 15 Haziran 1960.

"C. Gürsel Kupası", *Vatan*, 17 Haziran 1960.

"Devlet Başkanlığı Bisiklet Turu'nun İlk Etabını Bulgar Staykov, İkinci Etabını da Sovyet Kaçarin Kazandı" *Cumhuriyet*, 14 Ekim 1980.

"Devlet Başkanlığı Kupası Ankaragücü'nün", *Cumhuriyet*, 4 Haziran 1981.

"Elazığ'da Hürriyet Futbol Turnuvası*",* *Cumhuriyet*, 21 Haziran 1960.

"En Büyük Kupa Galatasaray'ın*",* *Milliyet*, 17 Haziran 1982.

"En Büyük Yelken Yarışı C. Gürsel Kupası*",* *Cumhuriyet*, 31 Mayıs 1960.

"Fenerbahçe-Adapazarı: 5-2, Galatasaray, Kasımpaşa: 1-0" *Cumhuriyet,* 19 Haziran 1960.

"Fenerbahçe, Beşiktaş'ı Yine Mağlup Etti: 6-2", *Cumhuriyet,* 2 Temmuz 1960.

"Final Maçından Enteresan Notlar", *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1960.

"Gürsel Kupası", *Vatan,* 18 Haziran 1960.

"Gürsel Kupası Fikstürü Belli Oldu*",* *Cumhuriyet*, 15 Haziran 1960.

"Gürsel Kupasına Devam Edildi", *Cumhuriyet,* 20 Haziran 1960.

"Gürsel Kupasını Almak İçin Çok Terleyeceğiz" *Tercüman*, 14 Haziran 1960.

"Gürsel Kupasını Fenerbahçe Kazandı", *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1960.

"Gürsel Kupasının Açılışı Muhteşem Oldu", *Tercüman*, 19 Haziran 1960.

"Hayır Lig 20 Takım Olamaz", *Cumhuriyet*, 28 Mayıs 1980.

"Hüsamettin Yılmaz ve Yücel Seçkiner Temsilcilik Görevine Başladılar", *Cumhuriyet***,** 16 Eylül 1980.

"İskoçya Milli Maçı Oynanıyor*",* *Cumhuriyet*, 1 Haziran 1960.

"İskoçya Milli Maçı Tehir Edildi*",* *Cumhuriyet*, 31 Mayıs 1960.

"İskoçya'yı 4-2 Mağlup Ettik*",* *Cumhuriyet*, 9 Haziran 1960.

"İzmir'de de Beşli Turnuva Tertipleniyor", *Cumhuriyet,* 16 Haziran 1960.

"Kırkpınar Güreşleri Tehir Edildi", *Cumhuriyet,* 10 Haziran 1960.

"Kürek Seçmeleri Herekede, Hollandaya Kız Voleybol Maçı Teklif Ettik", *Cumhuriyet*,11 Haziran 1960.

"Mevsimin İlk Yüzme Müsabakası", *Cumhuriyet***,** 10 Haziran 1960.

"Milli Binicilik Ekibi Avrupa'ya Gidemiyor", *Cumhuriyet*, 16 Haziran 1960.

"Milli Ligin Son Maçı", *Cumhuriyet,* 12 Haziran 1960.

"Org. Gürsel Dün Maçta Hazır Bulundu, Bir Konuşma Yaptı", *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1960.

"Özgül, Spor Teşkilatına Bir Genelge Yayınladı", *Devrim*, 15 Ekim 1980.

"Romanya Maçını İptal Ettik", *Cumhuriyet,* 10 Haziran 1960.

"Şehrimizde Dörtlü Turnuva", *Cumhuriyet*, 2 Haziran 1960.

"Terfi-Tenzil Adapazarı'nda", *Cumhuriyet,* 31 Mayıs 1960.

"Umum Müdürlük Spor-Toto'nun Dört Maçını Dün İptal Etti", *Cumhuriyet*, 30 Mayıs 1960.

"Yeni B.T Umum Müdürü: Tuğ. Gen. Hüsamettin Güreli", *Cumhuriyet*, 15 Haziran 1960.

Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin Spor Faaliyetleri

Necdet Aysal*

Giriş

Bir amaca hizmet etmek amacıyla örgütlenme isteği zamanla tüzel kişilik kavramını ortaya çıkarmıştır. Genel olarak kazanç ve paylaşım amacı gütmeyen, ortak ve belirli bir amacı gerçekleştirmek adına kişilerin sürekli bir biçimde birikim ve çalışmalarını birleştirmek üzere oluşturdukları bu tüzel kişilik dernek/cemiyet olarak adlandırılmıştır. Bir örgütlenme biçimini de ifade eden bu kavram, Osmanlı Devleti'ne Tanzimat döneminde devleti içine düştüğü kötü durumdan kurtarmak amacıyla başlatılan modernleşme çalışmalarıyla girmiştir[1]. Bu çabaların sonucunda cemiyet/dernek kurma hak ve özgürlüğü 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte gerçekleşmiştir. Meşrutiyetin ilk günlerinde ülkenin dört bir yanında kurulan dernek, kulüp ve cemiyetler ancak 16 Ağustos 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle yasal statüye kavuşmuşlardır[2]:

"Kanun-u mahsusuna tebaiyet şartı ile Osmanlılar hakkı içtima maliktir. Devlet-i Osmaniye'nin tamamiyet-i mülkiyesini ihlal ve şekli meşrutiyet ve hükûmeti tagyir ve Kanunu Esasi ahkâmı hilafına hareket ve anasırı Osmaniye'yi siyaseten tefrik etmek maksatlarından birine hadim veya ahlâk

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara/TÜRKİYE, aysal@ankara.edu.tr https://orcid.org/0000-0001-9574-6208
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.771

1 Ebru Kayabaş, *Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Döneminde Cemiyetler Hukukunun Gelişimi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2008, s. 21-28.

2 Dernek kurma hak ve özgürlüğünün anayasal güvence altına alınması, 21 Ağustos 1909 tarihinde hazırlanan bir yasa ile gerçekleşmiştir. Yürürlükte olan "*Kanun-u Esasi*"ye 120'nci maddenin ilave edilmesiyle toplantı, gizli ve ayrılıkçı olmamak kaydıyla cemiyet kurma hakkı Osmanlı vatandaşlarına verilmiştir. Bk. Kayabaş, *agt.*, s.192-196. Zafer Toprak, "1909 Cemiyetler Kanunu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C 1, İstanbul 1985, s. 205-207.

ve adab-ı umumiyeye mugayir cemiyetler teşkili memnu olduğu gibi alelıtlak hafi cemiyetler teşkili de memnudur."

Adı geçen kanunun yürürlüğe girmesiyle çok sayıda yeni dernek kurulmuş, birçok komite ve dernek kurumsallaşmış, siyasal amaçlarını görünürde değişik amaçlı dernekler arkasında gizlemişlerdir. Meşrutiyet yıllarında kurulan bu cemiyetler amaçlarına göre siyasal, fikir-eğitim ve kültür, iktisâdi-mesleki, hayır-yardım, kadın, gençlik, dinsel ve etnik ayrımcı dernekler şeklinde sınıflandırılmışlardır[3]. Yardım dernekleri arasında Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Osmanlı Fukaraperver Cemiyeti, Şehit Ailelerine Yardım Derneği, Adana Tesis-i Uhuvvet Cemiyeti, Kadıköy Osmanlı Kulübü, Himaye-i Etfal Cemiyeti, İstanbul Cemiyet-i Hayriyesi ve Donanma-i Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti vs. yer almaktadır

Meşrutiyet dönemi öncesi Bahriye Nezareti başta olmak üzere gemi komutanlıkları, Osmanlı donanmasının modernize edilmesi için çalışmalara başlamışlardır[4]. Ancak dönemin ekonomik, sosyal, kültürel koşulları ve donanmanın modernize edilmesi aşamasında yeterli düzeyde uzman personelin bulunmaması pek çok sıkıntıyı beraberinde getirmiştir[5]. Ayrıca 1897-1898 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı-Yunan Savaşı, Osmanlı donanmasının perişan durumunu gözler önüne sermiştir. Özellikle Yunanlara gözdağı vermek üzere gemilerin 18 Mart 1897'de Çanakkale'ye intikalleri sırasında yaşanan aksaklıklar, bazı gemilerin Haliç'te arızalanması, kazanlarının patlaması ve rotalarından çıkarak karaya oturması moralleri oldukça bozmuştur[6].

II. Meşrutiyetin ilanı sonrası İstanbul'da çıkan 31 Mart Olayı'nda, Padişah II. Abdülhamit Osmanlı Mebûsan Meclisi tarafından suçlu bulunmuş ve tahttan indirilmiştir. Yerine geçen V. Mehmet Reşat ve İttihat ve Terakki Fırkası'nın desteğiyle kurulan Hilmi Paşa Hükümeti, "Donanma Hayattır"

3 Toprak, agm., s. 207-208.

4 Bu dönemde tersanelerde üç adet pervaneli korvetin inşası tamamlanmış, İngiltere, Fransa ve Almanya tezgâhlarına 24 adet torpido bot ve 18 gambot gemi siparişi verilmiş ve Abdülhamit ve Abdülmecit isimleriyle iki denizaltının alımı yapılarak 1886'da suya indirilmiştir. Bk., *Osmanlı Askeri Tarihi, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri (1792-1918),* Ed. Yıldız Gültekin, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s.149.

5 *Odile Moreau, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Askeri Misyonları", Osmanlı,* C 2*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.355.*

6 Nurşen Gök, *Donanma Cemiyeti'nin Anadolu'da Örgütlenmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 9-11; Osmanlı-Yunan Savaşı için bk., Necdet Aysal, "Osmanlı ve Yunan Demiryollarının Karşılaştırmalı Bir Analizi", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD),* Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yıl 10, S. 20, Güz 2014, s. 327-352.

sloganıyla yeniden çalışmalara başlamıştır[7]. Bu dönemde Osmanlı donanmasını devletin ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeye getirebilmek için Bahriye Nezareti yeniden yapılandırılmış ve birçok reform programları hazırlanmıştır.

Osmanlı Donanma Cemiyeti

Osmanlı donanmasındaki eksiklikler ve ıslah çalışmaları, kamuoyunu sürekli olarak meşgul etmiş ve konu çok çeşitli yönleriyle tartışmaya açılmıştır. Bu tartışmalar sonucunda Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar da göz önüne alınarak donanmanın ıslahı için gerekli mali kaynağın ancak milli bir seferberlikle sağlanabileceği fikri ön plana çıkmıştır. Özellikle Alman Askeri Ataşesi Binbaşı Von Stremple, Almanya'da "Flottenverein" isimli Donanma Derneği gibi benzeri bir cemiyetin, başlatılacak ulusal bir bağış seferberliği ile kurulabileceğini ileri sürmüştür[8]. Bu bağlamda kamuoyunun duyarlılığı ve halkın yoğun ilgisi, donanma cemiyetinin kuruluş sürecini hızlandırmıştır.

Anadolu'nun pek çok il ve ilçesinde yardım kampanyaları düzenlenmiş ve kampanyalara başlangıçta devletin resmi yayın organı statüsünde bulunan Tanin gazetesi aracılık etmiştir. Gazete, yardım seferberliğinin geniş halk kitlesine ulaştırılmasında etkin rol oynamıştır. Ülke genelinde bu çalışmaların devam ettiği günlerde 10 Temmuz 1909 tarihinde İstanbul'da Dr. Hafız İbrahim, Dr. Petraki Papadapulo, İsmail Hakkı ve Baş Mühendis Haşim Beyler, donanmanın durumunu ve başlatılan yardım kampanyalarını görüşmek üzere bir araya gelmişlerdir. Bu görüşme sonunda, düzenlenen yardım faaliyetlerinin bir teşkilat çatısı altında toplanması ve tüm yurtta ulusal bir kampanyaya dönüştürülmesiyle başarıya ulaşabileceği kararında uzlaşmışlardır[9].

Donanma-i Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti'nin kuruluşu, 19 Temmuz 1909'da Etibba-yı Mülkiye Kulübü'nde yapılan ikinci toplantı ile gerçekleşmiştir. Bahriye Mir-livası Rasim Paşa'nın geçici başkanlığında yapılan bu toplantıya İstanbul'un gönüllü Müslüman ve Gayrimüslim tüccarları, ordu mensupları, belediyeler, resmi cemiyetler, kulüpler, ruhani

7 Yıldız, *age.*, s. 152.

8 Gök, *agt.*, s. 13-14.

9 Adı geçen toplantı 27 Haziran 1325/10 Temmuz 1909'da tarihinde gerçekleşmiştir. Bk., *Donanma Mecmuası*, C 1/S 1, Mart 1910, s. 4-13; Hasan Dinçer, "Kültürel Faaliyetleri Çerçevesinde Osmanlı Donanma Cemiyeti", *Atatürk Yolu Dergisi*, S 65, Kasım 2019, s. 83-117.

başkanlar ve basın mensupları katılmıştır. Adı geçen toplantıda cemiyetin adı belirlenmiş[10] ve 15 kişiden oluşan bir İdare Heyeti oluşturulmuştur. Cemiyet, 20 Temmuz 1909'da yaptığı üçüncü toplantıda yardımların nasıl ve ne şekilde kabul edileceği konularını ele almış ve yönetim kurulu üyelerini belirlemiştir[11]. 2 Ağustos 1909'da Yönetim Kurulu'nun hazırladığı 25 maddelik kuruluş nizamnamesi ve yardımların toplanma usulünü belirleyen 11 maddelik Usûl-i Cibâyet Talimatnamesi Genel Kurul'da kabul edilmiştir[12]. Örgütlenme çalışmalarına hız veren Cemiyet, Anadolu'da yaklaşık 122 şubenin açılışını gerçekleştirmiş ve bu sayı sonraki yıllarda bir hayli artmıştır[13]. Gönüllülük esasına dayalı olarak çalışmaya başlayan Cemiyet, bir süre sonra hükümetin de desteğini alarak Padişahın himayesi altına girmiştir[14].

Osmanlı Donanma Cemiyeti teşkilatlarının başta üye aidatları olmak üzere olağanüstü günlerde düzenlediği yardım kampanyalarıyla halktan milyonlarca kuruş ayni ve nakdi yardım topladığı belgelerde açıkça görülmektedir. Nakdi gelirler arasında yarışlar, konserler, tiyatro, sinema, kitap ve risale basımı, sergiler, zekâtlar[15], park ve müzelere giriş ücretleri, memur maaşlarından cemiyet adına kesilen paralar ve spor müsabakalarından elde edilen gelirler yer almaktadır[16]. Donanma-i Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti'ne ait arşiv belgeleri incelendiğinde, yapılan etkinliklerin ağırlıklı olarak askeri, kültür, zirai, iktisadi ve spor alanlarında yapıldığı görülmektedir[17].

10 Donanma-i Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti, kuruluşundan itibaren İâne-yi Millîye Komisyonu ve Donanma-yı Osmanî İâne-yi Millîye Cemiyeti gibi adlarla anılmıştır. Cemiyetin adı 17 Şubat 1914'de "*Osmanlı Donanma Cemiyeti*" olarak değiştirilmiştir. Bk., *Tanin*, 20 Temmuz 1909, s. 1; Gök, *agt*., s. 15.

11 Özçelik, *agt*., s. 10-11.

12 TİTE Arşivi, K. 231, G. 4, B. 4-001; K. 231, G. 4, B. 4-1001; *Donanma Mecmuası*, C 1/S. 6, Ağustos 1910, s. 492.

13 *Donanma Mecmuası*, C 1/S 6, Ağustos 1910, s. 511.

14 Cemiyetin başkanlığına 15 Kasım 1909'da Ayan Reisi Mehmet Said Paşa getirilmiştir. Bk., *Tanin*, 18 Teşrin-i Sani (Kasım) 1909, s. 1-3; Sedef Bulut, "Donanma-yı Muavenet-i Milliye Cemiyeti: İzmit Müstakil Livası Şubesinin Çalışmaları", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II, Kocaeli 3-5 Nisan 2015, Bildiriler,* ed. Haluk Selvi, Bilal Çelik, Ali Yeşildal, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2016, s. 959-961.

15 TİTE Arşivi, K 236, G 18, B 4 (19.11.1326).

16 TİTE Arşivi, K. 237, G. 29, B. 54 (24.12.1326).

17 Osmanlı Donanma Cemiyeti'ne ait resmi belgelerin büyük çoğunluğu Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi'nde muhafaza edilmektedir. Adı geçen arşivde Cemiyete ait ve tasnifi tamamlanmış yaklaşık 150.000 belge bulunmaktadır.

Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin Spor Faaliyetleri

Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin önemli gelir kaynaklarından birisi olan spor, Osmanlı Devleti'nde ilk kez askeri okullar nezdinde icra edilmiş ve jimnastik, yüzme, eskrim olarak bilinen mücadele sporları ders programlarında yerini almıştır. 1848'de Mekteb-i Harbiye'nin ders programlarına yüzme (İlm-i Sabâhat) dersi konmuş ve öğrencilere uygulamalı olarak yüzme öğretilmiştir. Yüzme dersinin yanı sıra 1863'te ders programlarına jimnastik dersinin de konulduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Jimnastik aletlerinin temin edilmesiyle dersler başlamış ve okul idaresi dersin amacına uygun olarak verilebilmesi için Miralay Mustafa Hami Bey'e Fransızcadan "Jimnastik Talimnamesi" adı verilen bir kitap tercüme ettirmiştir[18]. Tanzimat döneminde Batılılaşma çalışmaları bağlamında öncelikli olarak Fransız ekolü tercih edilmiş ve bu ekole uygun olarak açılan Galatasaray Lisesi ise kültür ve beden terbiyesi alanında öncülük yapmıştır. Galatasaray Lisesi, Padişah Abdülaziz'in de teşrif ettiği bir törenle 1 Eylül 1868'de *Mekteb-i Sultanî* adı ile açılmıştır. Bu öğretim kurumu, Fransa'daki lise eğitimine denk ve aynı kalitede öğrenci yetiştirmek amacıyla dönemin Paris Büyükelçisi Mehmet Cemil Paşa ile Hariciye Nazırı Fuat Paşa'nın çabalarıyla kurulmuştur[19].

1869'da yürürlüğe giren Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile jimnastik dersleri, "Riyazat-ı bedeniye" adı altında bütün ortaokul ve lise ders müfredatına yerleştirilmiştir. Askeri okulların Fransız sistemine göre hazırlanan müfredat programları 1878 yılından itibaren Alman modeline uygun olarak değiştirilmeye başlanmıştır[20]. Bu değişim ağırlıklı olarak spor dallarında özellikle barfiks, paralel, halka ve trapez gibi aletlerin kullanıldığı jimnastik eğitiminde, II. Meşrutiyet dönemine kadar etkisini sürdürmüştür.

Jimnastik ile birlikte modern anlamda ilk spor aktiviteleri, Osmanlı Devleti'nde seçkin sınıfların öncülüğünde ve Gayrimüslim nüfusun etkisiyle yapılmıştır. Özellikle ticaret amacıyla İstanbul ve İzmir gibi sahil kentlerine yerleşen yabancı aileler, modern sporların tanıtılıp yayılmasında öncü

18 Mustafa Hami, *Jimnastik Talimnamesi*, Mekteb-i Fünun Harbiye-i Cenâb-ı Malukâne Matbaası, İstanbul 1283, s. 10-15.

19 Sabri Özçakır, "100 Yıl Öncesinde Türkiye'de Beden Eğitimi Öğretimi ve Günümüzdeki Yansımaları", *Spor Bilimleri Dergisi*, C 26/S. 1, Mart 2015, s. 19-20; Nejla Günay, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Beden Eğitiminin Gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* C 29/S. 85, Mart 2013, s. 77.

20 Mustafa Mutlu, *İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Spor ve Eğitimde Öncü Bir İsim: Selim Sırrı Tarcan*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2019, s. 96-98.

rolü üstlenmişlerdir. Büyük şehirlerde futbol başta olmak üzere tenis, kürek ve yelken yarışlarını başlatan bu aileler, bu etkinliklerine bölgede yaşayan azınlıkları da ortak yapmışlardır. Ancak II. Abdülhamit döneminde sporda yaşanan bu modernleşme süreci baskı altında tutulmaya çalışılmıştır. İstibdat döneminde uygulanan yasaklar, Türk gençlerinin bu sportif etkinliklere katılımını uzun yıllar engellemiştir. Her türlü zorluğa rağmen Kadıköy'de bazı Müslüman gençler, "Black Stocking Football Clup" isimli bir futbol kulübü kurmayı başarmış ama kulüp ilk müsabakasında hafiyelerin baskınına uğrayarak lağvedilmiştir[21]. Avrupa menşeli sporlara karşı baskının başkent İstanbul'da daha fazla kendini hissettirmesi, modern sporlarının İzmir'de yapılmasına yol açmıştır. Nitekim 1895'de yapılan ilk atletizm ve bisiklet yarışları bu tezi doğrular mahiyettedir.

20. yüzyılın başlarında Türk spor hayatını şekillendiren unsurlar arasında Gayrimüslim vatandaşlar ve ülkede bulunan Levanten aileleri gelmektedir. Bu aileler, spor hayatına olan ilgiyi arttırmış ve kısa bir süre sonra spor kulüplerinin kuruluşuna zemin hazırlamışlardır. 1903 yılında Saray Nazırı Osman Paşa'nın çocukları ve bazı gençler gizli olarak "Beşiktaş Basiret Osmanlı Jimnastik Kulübü" nü kurmuş[22] ancak kulüp kısa süre içerisinde hafiyeler tarafından deşifre edilmiştir. Padişah Seryaveri Mehmet Paşa'nın araya girmesi ve Padişah II. Abdülhamit'i ikna etmesiyle Kulüp çıkarılan fermanla bir yasal statüye kavuşmuştur[23]. Beşiktaş Kulübü'ne gösterilen bu hoşgörü, İstanbul Mekteb-i Sultanî öğrencilerine de yeni bir kulüp kurma cesareti vermiştir. 1905'te Galatasaray'ın ve 1907'de ise Fenerbahçe'nin kuruluşu bu şekilde gerçekleşmiştir[24].

II. Meşrutiyetin ilanı ve 1909'da çıkarılan Cemiyetler Kanunu, Türk Kulüplerinin tanınmasını sağlayarak Türk gençlerinin rahatça spor yapabilmelerinin önünü açmıştır. Kulüp sayısında büyük artışlar yaşanmış ve basına uygulanan sansürün ortadan kalkmasıyla birçok spor gazete ve

21 Cem Atabeyoğlu, "Spor-Jimnastik", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C 6, İstanbul 1985, s. 1476-1477.

22 Mert Kerem Zelyurt, Türk Modernleşmesinde Spor: Tanzimat'tan Erken Cumhuriyet'e, *Turkish Studies- International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C 8/S. 2, Sonbahar 2013, s. 1461-1478.

23 Vala Somalı, *Beşiktaş Spor Tarihi, Türk Sporunda 75. Yıl (1903-1978)*, Be-ka Basımevi, İstanbul 1978, s. 7-9.

24 Nihat Özen, *Türk Kültür Tarihinde Spor ve Türklerin Spora Katkıları,* Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Batman 2012, s. 20-30.

dergisi yayım hayatına başlamıştır. Böyle bir ortamda Osmanlı Donanma Cemiyeti tarafından kurulan kulüplerden birisi de "*Osmanlı Denizcilik Yurdu*" dur. Bu kulüp, deniz sporlarını yurt çapında tanıtmak, yüzme sporu başta olmak üzere kürek ve yelken dallarında sporcular yetiştirmek ve Donanma Cemiyetine gelir sağlamak amacıyla Emekli Bahriye Binbaşı Nuri Bey'in başkanlığında kurulmuştur[25]. Bahriye Nazırlığı ve hükümet tarafından da desteklenen kulüp, kuruluşunu müteakip 49 maddeden oluşan nizamnamesini hazırlayarak faaliyetlerine başlamıştır.

Osmanlı Denizcilik Yurdu Kulübü, ilk kapsamlı faaliyetini deniz yarışları olarak 7 Eylül 1913'te Moda Koyu'nda gerçekleştirmiştir. 23 dalda ve Padişah V. Mehmet Reşat'ın himayelerinde yapılan bu yarışlara yabancı devletlere ait olan kruvazör filikaları ve lise öğrencileri katılmıştır. Halkın yoğun ilgi gösterdiği bu yarışmalar sonucunda kulübün önemli miktarda gelir elde ettiği ve üye sayısında artışların yaşandığı belgelerde görülmektedir. Kulüp, ikinci büyük deniz şenliğini 24 Ağustos 1917'de Heybeliada'da yapmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın olanca hızıyla devam ettiği o kasvetli günlerde İstanbul'da yapılan bu yarışlara da halkın ilgisi büyük olmuştur. Osmanlı Donanma Cemiyeti'ne yardım amacıyla düzenlenen bu etkinlikten elde edilen gelirin bir bölümü, deniz sporlarının gelişimine katkıda bulunan spor kulüplerine tahsis edilmiştir. Türk sporunu her dalda destekleyen Cemiyet, yüzme sporlarının yanı sıra güreş, atletizm, okçuluk ve jimnastik gibi alanlarda pek çok yarışma düzenlemiştir. Bu yarışmalardan elde ettiği gelirlerin bir bölümünü, yeni kurulan Beşiktaş, Fenerbahçe ve Galatasaray gibi spor kulüplerine aktarmıştır. Fenerbahçe Spor Kulübü, Donanma Cemiyeti'ne yaptığı tahsisattan dolayı teşekkür etmiş ve kendisine yapılan tahsisatın devamı istemiştir[26]. Bu kulüplerin yanı sıra Anadolu spor kulüplerine de nakdi yardımlar yapmış ve yeni spor kulüplerinin açılışına öncülük etmiştir[27].

25 TİTE Arşivi, K. 223, G. 15, B. 15; Necdet Aysal, "Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin Sosyal ve Kültürel Çalışmalarına Bir Örnek: Osmanlı Denizcilik Yurdu", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 67, Aralık 2020, s. 51-53.

26 TİTE Arşivi, K. 225, G. 11, B. 11 (17/07/1329).

27 TİTE Arşivi, K. 255, G. 47, B. 47, 47-1.

Sonuç

Modern Türkiye'nin örgütlenme faaliyetlerine tarihsellik bağlamında önemli tecrübe ve katkılar sağlayan dernek ve cemiyetler, Avrupa'da olduğu gibi sanayileşme, şehirleşme ve ekonomik gelişmelerin bir sonucu olarak değil, hürriyet ortamının bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. 1908'de Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte cemiyet kurma hak ve özgürlüğü tanınınca derneklerin yanı sıra spor kulüplerinin sayısında büyük bir artış yaşanmıştır. Hürriyetin ilanı sonrası kurulan ilk spor kulüpleri arasında Vefa, Beykoz ve Anadolu Spor Kulüpleri yer almaktadır. Böyle bir ortamda kurulan cemiyetlerden birisi de Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti'dir.

İstanbul'da gönüllü vatandaşların bir araya gelmesiyle kurulan cemiyet, yapmış olduğu faaliyetlerle büyük miktarlarda ayni ve nakdi yardım toplamayı başarmıştır. Kısa süre içerisinde önemli bir bütçeye sahip olan Cemiyet, ülke çapında ve yurt dışında teşkilatını genişletmiş, [28] yapmış olduğu ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetlerle pek çok savaş gemisinin satın alınmasında etkin rol oynamıştır. Spor faaliyetlerine de duyarsız kalmayan cemiyet, bünyesi içerinde kurduğu Osmanlı Denizcilik Yurdu Kulübüyle birçok spor aktivitesi ve yarışmalar düzenlemiştir. Bu yarışlardan elde ettiği gelirin bir kısmını yeni kurulan ve maddi sıkıntı içerisinde bulunan kulüplere aktarmış ve Türkiye'de sporun gelişimine büyük destek olmuştur.

28 Tarık Zafer Tunaya, *Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1969, s. 449.

KAYNAKLAR

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, K. 223 G.15, B.15.

TİTE Arşivi, K. 223, G. 21, B. 21-001.

TİTE Arşivi, K. 223, G. 21, B. 21-1001.

TİTE Arşivi, K. 223, G. 21, B. 21-1a 001.

TİTE Arşivi, K. 223, G. 21, B. 21-2001.

TİTE Arşivi, K. 225, G. 11, B. 11 (17/07/1329).

TİTE Arşivi, K. 231, G. 4, B. 4-001.

TİTE Arşivi, K. 231, G. 4, B. 4-1001.

TİTE Arşivi, K. 235, G. 16, B. 16-3001 (3/8/1331).

TİTE Arşivi, K. 235, G. 16, B. 16-4001 (12/9/1331).

TİTE Arşivi, K. 236, G. 18, B. 4 (19/11/1326).

TİTE Arşivi, K. 237, G. 29, B 54 (24/12/1326).

TİTE Arşivi, K 246, G1, B. 1-13001 (6/5/1334).

TİTE Arşivi, K. 255, G. 47, B. 47, 47-1.

TİTE Arşivi, K. 270, G. 18, B. 6 (30/1/1328).

TİTE Arşivi, K. 282, G. 13, B. 3 (9/10/1325).

TİTE Arşivi, K. 283, G. 20, B. 4 (25/10/1325).

TİTE Arşivi, K. 292, G. 43, B. 43-1001.

Donanma Mecmuası, C 1/S. 1, Mart 1910, s. 4-13.

Donanma Mecmuası, C 1/S. 6, Ağustos 1910, s.492-493.

Atabeyoğlu, Cem, "Spor-Jimnastik", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C 6, İstanbul 1985, s. 1474-1479.

Aysal, Necdet, "Osmanlı ve Yunan Demiryollarının Karşılaştırmalı Bir Analizi", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yıl 10, S. 20, Güz 2014, s. 327-352.

_____, "Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin Sosyal ve Kültürel Çalışmalarına Bir Örnek: Osmanlı Denizcilik Yurdu", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 67, Aralık 2020, s.41-74.

Bulut, Sedef, "Donanma-yı Muavenet-i Milliye Cemiyeti: İzmit Müstakil Livası Şubesinin Çalışmaları", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II, Kocaeli 3-5 Nisan 2015, Bildiriler,* ed. Haluk Selvi, Bilal Çelik, Ali Yeşildal, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2016, s. 959-968.

Dinçer, Hasan, "Kültürel Faaliyetleri Çerçevesinde Osmanlı Donanma Cemiyeti", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 65, Kasım 2019, s. 83-117.

Gök, Nurşen, *Donanma Cemiyeti'nin Anadolu'da Örgütlenmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007.

Günay, Nejla, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Beden Eğitiminin Gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* C 29/S. 85, Mart 2013, s.72-100.

Kayabaş, Ebru, *Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Döneminde Cemiyetler Hukukunun Gelişimi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2008.

Mustafa Hami, *Jimnastik Talimnamesi*, Mekteb-i Fünun Harbiye-i Cenâb-ı Malukâne Matbaası, İstanbul 1283.

Mutlu, Mustafa, *İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Spor ve Eğitimde Öncü Bir İsim: Selim Sırrı Tarcan*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2019.

*Moreau, Odile, "*Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Askeri Misyonları*", Osmanlı,* C 2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.

Osmanlı Askeri Tarihi, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri (1792-1918), Ed. Yıldız Gültekin, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.

Özçakır, Sabri, "100 Yıl Öncesinde Türkiye'de Beden Eğitimi Öğretimi ve Günümüzdeki Yansımaları", *Spor Bilimleri Dergisi*, C 26/S. 1, Mart 2015, s. 18-25.

Özçelik, Selahattin, *Donanma Cemiyeti*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1987.

Özen, Nihat, *Türk Kültür Tarihinde Spor ve Türklerin Spora Katkıları*, Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Batman 2012.

Somalı, Vala, *Beşiktaş Spor Tarihi, Türk Sporunda 75. Yıl (1903-1978)*, Be-ka Basımevi, İstanbul 1978.

Tanin, 18 Teşrin-i Sani (Kasım) 1909.

Tanin, 20 Temmuz 1909.

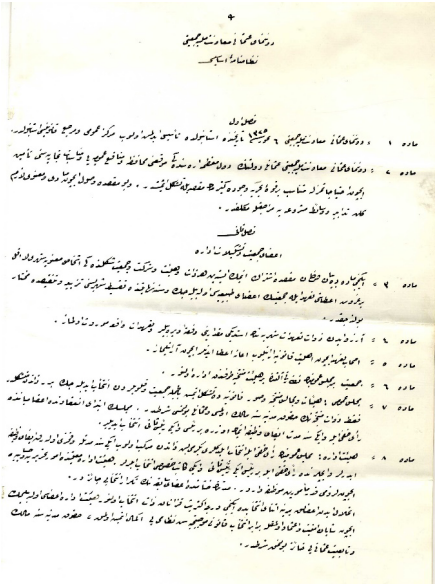
Toprak, Zafer, "1909 Cemiyetler Kanunu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C 1, İstanbul 1985, s. 205-208.

Tunaya, Tarık Zafer, *Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1969.

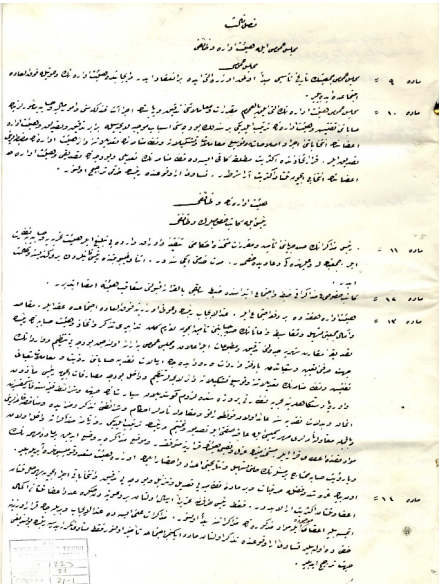
Zelyurt, Mert Kerem, Türk Modernleşmesinde Spor: Tanzimat'tan Erken Cumhuriyet'e, *Turkish Studies- International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C 8/S. 2, Sonbahar 2013, s. 1461-1478.

EKLER:

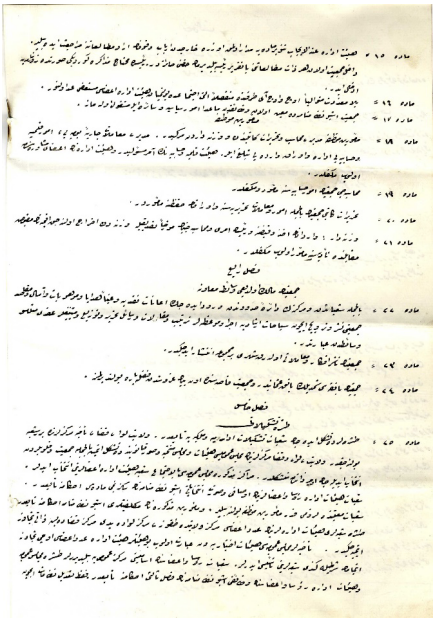
Ek 1

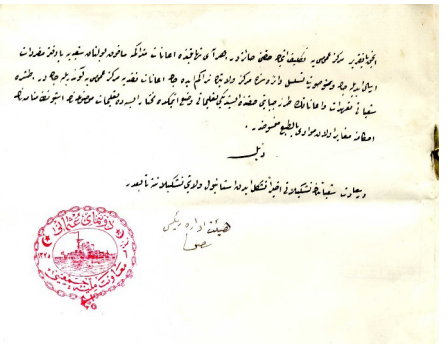
TİTE Arşivi, K. 223, G. 21, B. 21001

TİTE Arşivi, K. 223, G. 21, B.21-1001

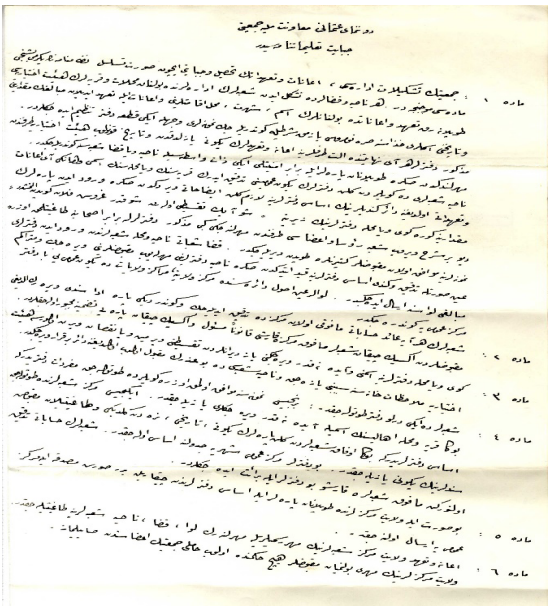

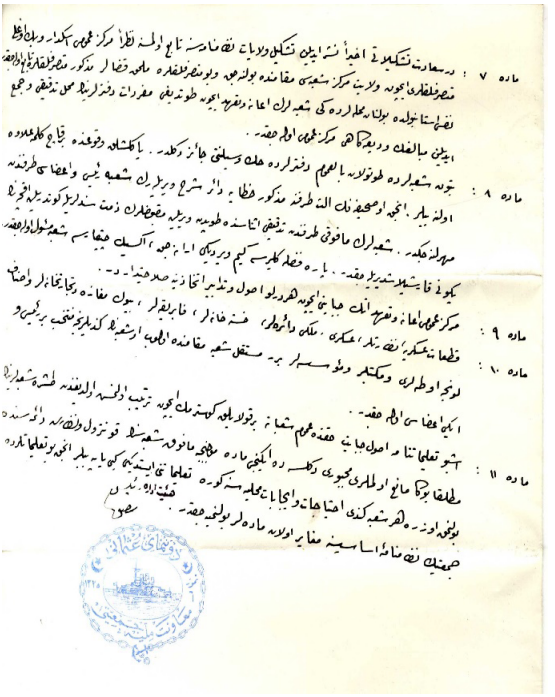
TİTE Arşivi, K. 223, G. 21.B. 21-1a001

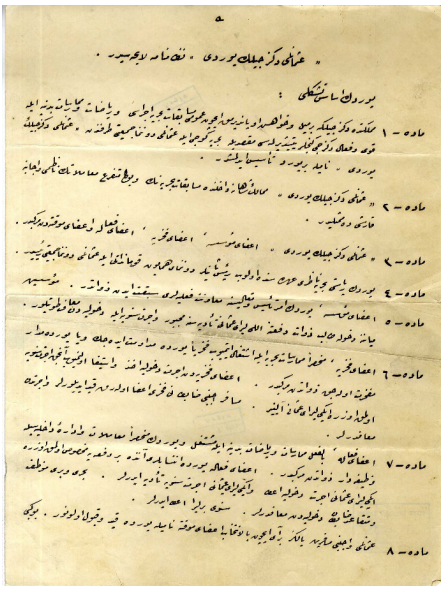
TİTE Arşivi, K. 223, G. 21, B. 21-2001

Ek 2: Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti Cibâyet Talimatnamesi

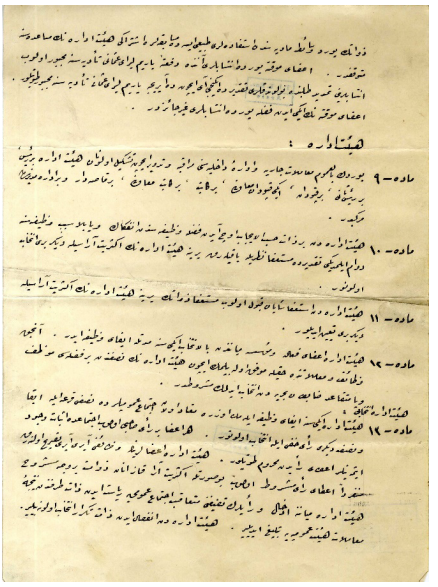

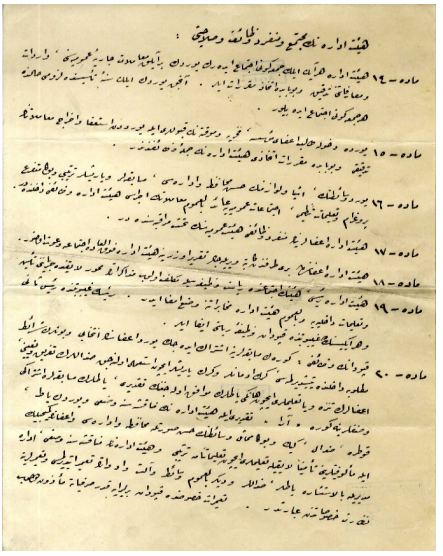
EK 3: Osmanlı Denizcilik Yurdu Nizamname Layihası

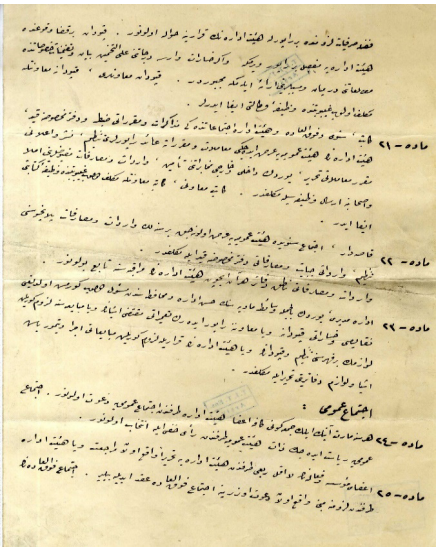
TİTE Arşivi, K. 223, G. 21, B. 21001

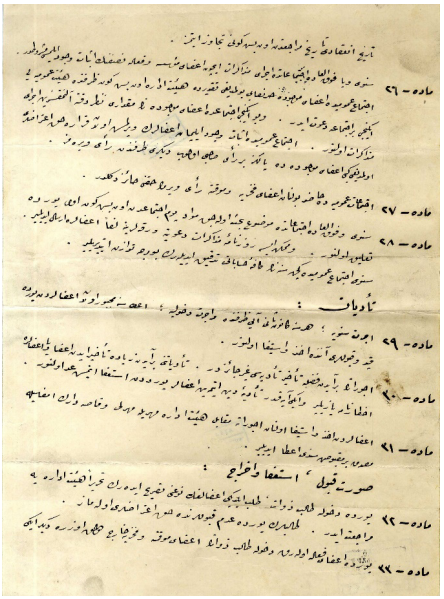
TİTE Arşivi, K. 223, G. 21, B.21-1001

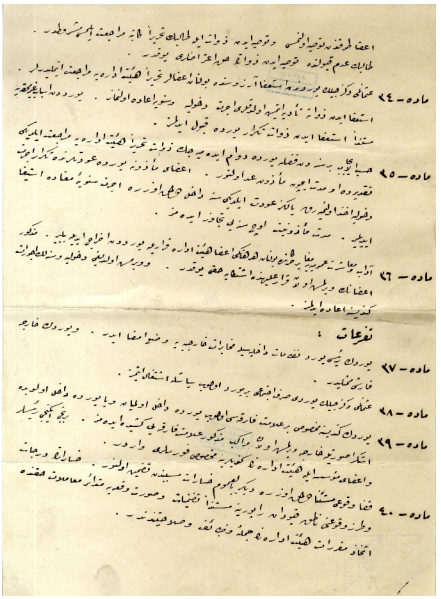
TİTE Arşivi, K. 223, G. 21.B. 21-1a001

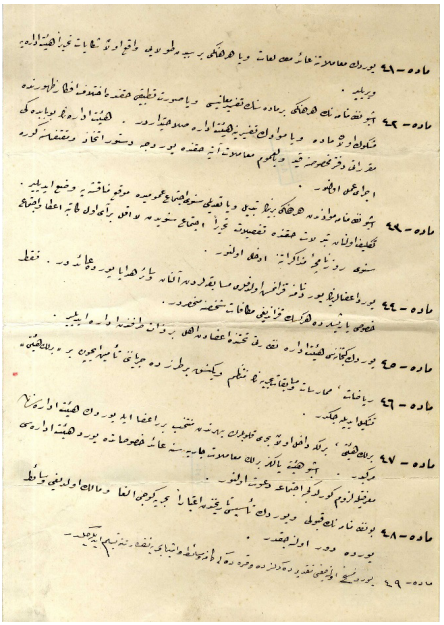
TİTE Arşivi, K. 223, G. 21, B. 21-2001

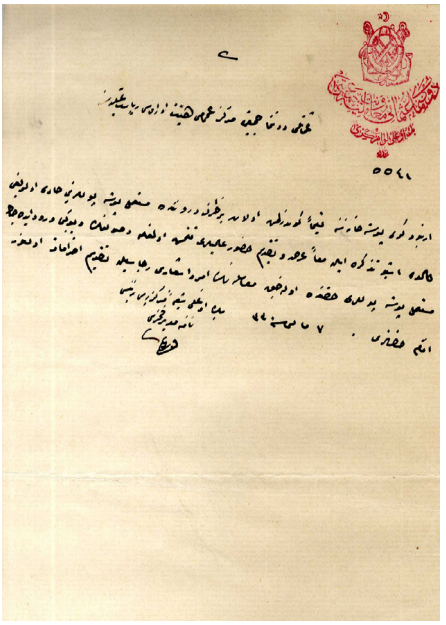
TİTE Arşivi, K. 223, G. 21, B. 21001

TİTE Arşivi, K. 223, G. 21, B.21-1001

TİTE Arşivi, K. 223, G. 21.B. 21-1a001

TİTE Arşivi, K. 223, G. 21, B. 21-2001

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın Sekizinci ve Son Genel Kongresi ve Teşkilatın Türk Spor Kurumuna Dönüştürülmesi

Mahmut Bolat*

Giriş

Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi öncesi spor faaliyetleri**,** Osmanlı toplumunda başlangıçta güreş ve okçuluğun yanı sıra binicilik, cirit atma ve ağırlık kaldırma gibi alanlarda eğlence ve askeri amaçlarla yapılmıştır. Bu etkinlikler de sporun daha çok savaş gücünün sürdürülmesiyle ilişkili olarak algılandığını ve aynı zamanda da düğün, panayır, bayram gibi kutlamalar sırasında, eğlence amacıyla gerçekleştirildiğini göstermektedir[1].

Başta jimnastik olmak üzere modern sporlar, Osmanlı İmparatorluğu'nda 1860'lı yıllardan itibaren yapılmaya başlanmış ve 1863'te Mekteb-i Harbiye ve askeri idadi müfredatlarına jimnastik dersleri konulmuştur. 1860'ta Robert Koleji ve 1868'de Mekteb-i Sultani'nin açılması sonrası da bu okulların müfredat programına beden eğitimi dersleri konulmuş ve böylece bir bakıma bu okullar, modern sporların Osmanlı Devleti'ne girişine aracılık eden sivil kurumlar olmuştur. Bu okullarla birlikte futbol ve basketbolun devletin benimsediği sporlar arasına girmesi yanında, 1869'da çıkarılan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde jimnastik derslerinin önemi vurgulanarak, bu dersler rüştiyeler için zorunlu kılınmış, 1870'te Mekteb-i Tıbbiyeye, 1887'de de sivil idadilere jimnastik ve eskrim dersleri konulmuştur[2]. Yine, 1870-1898 yılları arasında atletizm, yüzme, kürek, grekoromen güreş ve bisiklet gibi sporlarla

* Doç. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Kırşehir/TÜRKİYE, mbolat@ahievran.edu.tr https://orcid.org/0000-0003-2276-6018
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.787

1 L. Hilal Akgül, "Cumhuriyet Dönemi Spor Adamlarından: Burhan Felek", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 17, S. 49, 2001, s. 205.

2 Ferdi Ertekin, "Mutlak Monarşi'den Cumhuriyet'e Türkiye'de Spor Anlayışının Evrimi", *Akademik Hassasiyetler*, C 10, S. Cumhuriyet Özel Sayısı, 2023, s. 176; Efdal As, "İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Bir Uluslararası Entegrasyon Örneği Olarak Modern Olimpiyatlara Katılım", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 59, 2016, s. 5; Erol

da tanışılmıştır[3]. Ancak bu gelişmelere rağmen Osmanlı Devleti'nde spor, okul bahçeleri ile sınırlı kalmış ve ülke genelinde yaygınlaştırılamamıştır[4].

Gerçek anlamda sporun, geniş halk kitlelerince tanınması ve sevilmesi, futbolun Osmanlı Devleti'ne girmesi ile başlayacak ve birçok ülkede olduğu gibi Osmanlı'da da sporun tarihi, futbolun tarihi ile anılacaktır. 19. yüzyılın sonlarına doğru futbola olan ilginin artması ile de geleneksel sporlara verilen önem azalmış, bu dönemde önce İzmir'de İngilizler tarafından oynanmaya başlayan futbol, kısa sürede Selanik ve İstanbul'a da sirayet etmiş ve Batı etkisine açık bu kozmopolit şehirlerde de futbol oynanmaya başlanmıştır. Bu ilgi doğrultusunda, ilk futbol kulüpleri ve bunlar arasında organizasyonu sağlamak amacıyla da İstanbul Futbol Birliği kurulmuştur[5].

Fakat II. Abdülhamid'in iktidarının yaşandığı bu dönemde, bileklerini keserek intihar ettiği iddia edilen eski padişah Abdülaziz'in bir pehlivana öldürtülmüş olabileceği şüphesi ve sportif faaliyetler için bir araya gelen kişilerin kendisine yönelikte böyle bir eylemde bulunabileceği düşüncesi, II. Abdülhamid'i İstanbul'da güreşi dahi yasaklamaya iten bir etken olmuştur. Böylesi bir şüphe de II. Abdülhamid döneminde futbolun bir iç güvenlik ve asayiş problemi olarak algılanarak, jurnal konusu olmasına yol açmıştır. Bu nedenle, gençlerin toplu halde girişti̇ği herhangi bir faaliyetin derhal ilgili makamlara jurnallendiği bir ortamda Müslüman-Türk gençlerinin bir takım kurup futbol oynaması oldukça güç olmuştur. Böyle bir ortam içerisinde, Mekteb-i Bahriye talebesi Fuat Hüsnü Kayacan, Reşad Danyal ve arkadaşları tarafından 1901'de kurulan "Black Stockings" Takımı, hafiyeler tarafından Saray'a ihbar edilme endişesi ile takımlarına İngilizce isim koyarak idmanlarını gizli saklı yapmak zorunda kalmışlarsa da kısa sürede jurnallenmekten kurtulamamışlardır. Bunun ardından 1903'te nazır Osman Paşa'nın çocuklarıyla birkaç arkadaşı tarafından, ilk resmi spor kulübü "Beşiktaş Jimnastik Kulübü" kurulmuş, Beşiktaş'ı, Black Stockings ile aynı akıbete uğramaktan Padişah'ın Seryaveri Mehmet Paşa kurtarmıştır. Mehmet Paşa, Padişah'ı bu konuda ikna etmiş ve nihayet çıkarılan özel bir fermanla ve mektep adı

Evcin, "Atatürk'ün Spora ve Sporculara Bakışı", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 33, S. 55, 2014, s.309.

3 Ertekin, agm., s. 177.

4 Nejla Günay, "Osmanlı Devleti'nde Kurulan Spor Cemiyetleri ve Jimnastik Derslerinin Milliyetçilik Hareketlerindeki Rolü", *Belleten*, C 81, S. 292, 2017, s. 918; Akgül, agm., s. 207.

5 Hakan Sunay, *Spor Yönetimi*, Gazi Kitabevi, 4. Baskı, Ankara 2021, s. 214; Akgül, agm., s. 207; Ertekin, agm., s. 177; As, agm., s. 5.

altında kulübün faaliyetine izin verilmiştir. Beşiktaş'ın kuruluşunu, 1905'te Galatasaray'ın ve 1907'de de Fenerbahçe'nin kuruluşu takip etmiştir[6].

Ticaret amacıyla İstanbul ve İzmir'e gelerek yerleşmiş olan İngiliz aileler, futbolda olduğu gibi modern sporların tanıtılıp yayılmasına da katkı sağlamış, büyük kentlerde futbol başta olmak üzere tenis, kürek ve yelken yarışlarını başlatmışlardır[7]. Bu aileler "Football and Rugby Club" adını taşıyan bir kulüp de kurmuş ve bu etkinlikler çok geçmeden halk arasında büyük ilgi uyandırmıştır. Bu ilgi, bu etkinliklere İngilizlerin yanı sıra Osmanlı ülkesinde bulunan diğer yabancıların ve Osmanlı uyruklu gayrimüslimlerin de katılmasını beraberinde getirmiştir. Yine bu dönemde yabancılar tarafından kurulan Cadikeuy Football Club, Moda Football Club, Elpis ve Imogone Osmanlı'daki ilk futbol kulüpleri olarak tarihe geçmiş ve bu gelişmeler sonrası bu dört kulüp İstanbul Futbol Ligi'ni oluşturmuşlardır. Çok geçmeden II. Abdülhamit'in kısıtlamalarının delindiği bir dönemde önce Galatasaray kuruluşunun hemen ardından 1905 yılında, Fenerbahçe de 1908 yılında İstanbul Futbol Birliği'ne katılmışlardır[8].

İstanbul Futbol Birliği, hem futbol maçlarının düzenli ve programlı biçimde oynanmasını sağlayan bir lig sistemi getirmesi, hem de ilk tek sporlu, çok kulüplü federatif yapı olması bakımından Osmanlı spor tarihi içinde önemli bir yere sahiptir. Zaman içinde genişleyen İstanbul Futbol Birliği, 1910 yılında yeniden yapılanmaya giderek adını İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi olarak değiştirmiş, daha sonra "Cuma Ligi" ve "Pazar Ligi" olarak ikiye bölünmüş ve bu şekliyle Cumhuriyet dönemine kadar gelmiştir[9].

Bu süreç içerisinde 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile sağlanan özgürlük ortamı, spor alanında da kendisini göstermiş, daha önce kurulan kulüplerin tescili yapılmış ve birçok yeni spor kulübü açılmıştır. Ancak cemiyetler ve onların faaliyetleriyle ilgili bir kanun olmaması çeşitli problemler yaşanmasına neden olmuş, bu durumun önüne geçmek için de 16 Ağustos 1909'da "Cemiyetler Kanunu" çıkarılmıştır. Böylece parti, dernek vb. kurmak bir kurala bağlanmış ve bu kanundan sonra 21 Ağustos 1909'da Kanun-i Esasi'ye 120. madde eklenerek dernek kurma hak ve özgürlüğü anayasal güvence altına alın-

6 Necdet Aysal, "Meşrutiyetten Cumhuriyete Mustafa Kemal Atatürk ve Spor", *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, C 21, S. 100. Yıl Özel Sayısı, 2023, s. 20; Ertekin, agm., s. 177-178; Akgül, agm., s. 208.

7 Aysal, agm., s. 20.

8 Akgül, agm., s. 207-208.

9 Akgül, agm., s. 208.

mıştır[10]. Cemiyetler Kanunu ile Beşiktaş, Galatasaray ve Fenerbahçe gibi kulüplerin kuruluşu resmen tescillenmiş ayrıca Selim Sırrı Tarcan önderliğinde uluslararası düzeydeki spor faaliyetlerini düzenlemek ve teşvik etmek amacıyla, "Osmanlı Millî Olimpiyat Komitesi" de bu dönemde kurulmuştur[11].

Yine Türk toplumunu ve özellikle gençleri, denizciliğe ve deniz sporlarına alıştırmak ve sevdirmek amacıyla Bahriye Nazırlığı ve Osmanlı Donanma Cemiyeti tarafından "Osmanlı Denizcilik Yurdu" adı verilen bir kulübün kurulmasına karar verilmiş ve fahri başkanlığını Veliaht Abdülmecit Efendi'nin üstlendiği bu yurdun başkanlığına emekli Bahriye Binbaşı Nuri Bey getirilmiştir. Osmanlı Denizcilik Yurdu, yüzme sporları başta olmak üzere kürek ve yelken dallarında pek çok yarışma düzenlemiştir. Faaliyetlerini Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar devam ettiren cemiyet, savaş sonunda etkinliğini yitirmiştir[12].

Anadolu'da zaten yetersiz olan spor faaliyetlerine, I. Dünya Savaşı'nın yarattığı olumsuz koşullar ile Mondros Mütarekesi sonrasında İtilaf Devletleri'nin Anadolu'daki işgalleri büyük bir darbe vurmuş[13], bu dönemde kurulan spor birlikleri de Türk futbol ve sporundaki organizasyonsuzluk ve karmaşa halini arttırmış ve Türk sporunu düzene sokmak ihtiyacı nihayetinde "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı"nı doğurmuştur[14].

Bu dönem için söylenmesi gereken bir diğer önemli husus ise bir bakıma Gençlik ve Spor Bayramının kökenini oluşturmuş olan "İdman Bayramı"dır. İdman Bayramı ilk olarak 29 Nisan 1916 yılında Selim Sırrı (Tarcan) Bey'in girişimi ile Kadıköy'de bulunan İttihad Spor Kulübünün çayırında kutlanmıştır. Selim Sırrı Bey bayramı her yıl tekrarlamak, coşkuyu arttırmak ve kalıcılığını sağlamak amacıyla tüm gençlerin hep bir ağızdan söyleyebileceği bir marş bulma yoluna da gitmiş ve yapılan araştırmaların sonucunda, İsveçli Felix Karling'in "Şakıyan Üç Genç Kız" adlı bestesi, "Gençlik Marşı" adıyla Türkçeye uyarlanarak, ilk defa 1916 yılındaki İdman Bayramında söylenmiştir. 1917 yılında İdman Bayramı aynı yerde ikinci kez kutlanmış olmakla birlikte, 1917 yılından sonra savaş sebebiyle bir daha kutlanamamıştır[15].

10 Günay, agm., s. 920-921; Aysal, agm., s. 21.

11 Ertekin, agm., s. 178; Akgül, agm., s. 209.

12 Aysal, agm., s. 21-22.

13 Evcin, agm., s. 306.

14 Sunay, *age.,* s. 217-218.

15 Bengül Salman Bolat, *Millî Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s. 30-31.

1. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Döneminde Türk Sporu

Türk sporunun çağın şartlarına uygun şekilde teşkilatlanması amacıyla 1921'de oluşturulan "İdman İttifakı Heyet-i Muvakkatesi" Türk sporu için önemli bir aşama olmuştur. Bu heyetin kuruluş çalışmalarına katılan Fenerbahçe, Galatasaray, Altınordu, Anadolu, Süleymaniye ve Anadoluhisarı kulüpleri yönetmelik çalışmalarını sürdürürken, lig maçlarını başlatmak amacıyla da dört kişilik bir komisyon oluşturmuşlardır. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın örgütsel önceli olan bu geçici yapı, İdman İttifakı Heyet-i Muvakkatesi adını almıştır[16]. Cemiyetler Kanunu'na göre tescil edilip tüzel kişilik kazanmak için Dahiliye Nezareti'ne başvuran ve Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı adıyla bir cemiyet kurarak, Türkiye'de sporun gelişmesi ve ilerlemesi için kurulan bütün spor cemiyetlerinin aralarında bir birlik kurması amacıyla yola çıktıkları anlaşılan kulüplerin bu başvurusu, Cemiyetler Kanununda böyle bir birlik kurulmasına yönelik bir açıklama bulunmadığından, cemiyet hakkında yapılacak işlemler Danıştay'a sevk edilmiştir[17].

Danıştay'a havale edilen başvuru, Mülkiye ve Maarif Dairesi'nde okunmuş, açıklamasında; Altınordu İdman Yurdu, Anadolu İdman Kulübü, İdman Yurdu, Beylerbeyi Terbiye-i Bedeniye Yurdu, Türk Gücü, Darüşşafaka Mezuniyet Terbiye-i Bedeniye Yurdu, Süleymaniye Terbiye-i Bedeniye Yurdu, Galatasaray Terbiye-i Bedeniye Kulübü, Fenerbahçe Spor Kulübü, Kumkapı Terbiye-i Bedeniye Yurdu, Nişantaşı Terbiye-i Bedeniye Yurdu, Vefa İdman Yurdu ve Hilal Spor Kulübü cemiyet ve kulüplerinin katılımı ve birleşmesi ile Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı unvanıyla bir cemiyet kurulacağından bahisle, bu başvurunun hukuk müşavirliğince incelendiği, Cemiyetler Kanunu'nda buna dair bir kayıt ve açıklık bulunmamakla birlikte, medeni ülkelerde örneğin; Fransa Cemiyetler Kanunu'nda bazı cemiyetlerin birleşimi ile yeniden bir cemiyet kurmalarına yönelik bir madde bulunduğu, buna göre hükümete başvuru ile bunun mümkün olabileceği, içişleri bakanlığının tetkik ve oluruna bırakılmıştır[18].

Nihayetinde, 22 Mayıs 1922 tarihinde, Türkiye'nin ilk ulusal spor yönetimi olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, bir federatif yapı olarak yasallık

16 Kurthan Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985, s. 95; Evcin, agm., s. 341.

17 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), DH. HMŞ. 4.4, 5 Kanunuevvel 1337.

18 BOA, BEO. 4710/353224, 15 Kanunusani 1338.

kazanmıştır[19]. TİCİ 14 Temmuz 1922'de Fenerbahçe Kulübü'nde ilk toplantısını yapmış, 31 Temmuz 1922'de yapılan genel merkez toplantısında da ilk başkanı olarak Ali Sami Yen'i seçmiştir. Türkiye'nin ilk çok kulüplü ve çok sporlu resmî spor örgütü olarak faaliyetine başlayan TİCİ, 24 Ağustos 1922'de Burhan Felek başkanlığında atletizm, Ali Seyfi başkanlığında güreş ve Yusuf Ziya Öniş başkanlığında futbol federasyonlarını kurmuştur[20].

TİCİ, Cumhuriyet'in ilanıyla ülke sathındaki bütün spor faaliyetlerini sevk ve idare eden tek yetkili organ olarak:

"Sağlıklı nesiller yetiştirmek, gençleri içki kumar gibi alışkanlıklardan uzak tutmak, spor etkinlikleri vasıtasıyla gençlere memleketlerini sevdirmek, spor yarışmaları düzenlemek, yönetmek ve ülkeyi uluslararası alanda temsil etmek, Türkiye'de beden terbiyesi ve sporun fenni esaslar dâhilinde gelişmesine çalışmak, her spor dalı için federasyon kurarak uluslararası ilişkilere girmek, spor ile ilgili bütün idari ve ilmi yönetmelikleri hazırlamak, spor sahalarını çoğaltmak, mevcutları düzenlemek, müsabakalarda dereceye giren sporcuları ödüllendirmek ve söz konusu dönemde sporun tüm Anadolu'ya yayılmasını sağlamak" amacıyla faaliyet göstermiştir[21].

Örgütlenmesinde İsviçre Federasyonu örnek alınan TİCİ[22], 16.01.1924 tarihinde Türk gençliğinin gelişim ve ilerlemesi için çalışan bir dernek olduğu ve her ülkede bu türden cemiyetlerinin himaye edildikleri belirtilerek, bakanlar kurulu kararıyla kamuya yararlı derneklerden sayılmıştır[23].

TİCİ'nin kurucularından olan Burhan Felek'e göre; spor şahısların ve özel teşebbüslerin malı olmalı fakat hükümet ve millet tarafından korunmalıydı. Bu yönüyle TİCİ, Avrupa'da devlet ve hükümetten bağımsız olarak kurulan federatif spor birliklerinin, Türkiye'deki benzeri idi ve aşağıdan yukarıya seçimle ve federe birimlerin (kulüplerin) bir üst basamağa federatif yetkiler devretmesiyle oluşan bir örgütsel yapıdaydı[24]. Bu doğrultuda Cumhuriyet

19 Fişek, *age.,* s. 95.

20 Sunay, *age.,* s. 219.

21 Evcin, agm., s. 341-342.

22 Fatih Parlakyıldız-Muhammet Erat, "Atatürk Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi'nin Türkiye'de Sporun Teşkilatlanması İçin Yaptığı Bazı Düzenlemeler ve Destekler", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığı*, Y. 22, S. 35, 2023, s. 89.

23 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.18.1.1/8.47.14, 16.01.1924.

24 A. Faik İmamoğlu, "Türkiye'de Sporun Yönetsel Yapısı İçinde Spor Federasyonları", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, C 16, S. 2, 2011, s. 5; Fişek, *age.,* s. 105.

yönetimi de o dönemde izlediği politikalara uygun olarak, sporun örgütlenmesini kulüplerin kendilerine bırakmıştı[25].

TİCİ, 20 Şubat 1923 tarihinde Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC) tarafından Türkiye Üyesi Selim Sırrı Tarcan'a gönderilen bir mektupla 1924 Paris Olimpiyatları'na davet edilmiştir[26]. Türk sporculuğunun gelişimi ve ülke geneline yayılması için bu tür etkinliklere katılımın önemli olduğu noktasından hareketle ve bu müsabakalar için sporcuları hazırlamak amacıyla, Avrupalı uzmanlardan faydalanılmasının zorunlu olduğu da belirtilerek, Hükümet tarafından TİCİ'ye olimpiyatlara katılım için gerekli olan 17 bin liranın verilmesi kararlaştırılmıştır[27].

Kurtuluş Savaşı sonrasında yaşanan diplomatik yalnızlıktan kurtulma ve tanınma mücadelesi veren Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, olimpiyatları bu anlamda değerlendirmiş ve olimpiyatlar yeni Türk Devleti'nin propagandasını yapma fırsatı olarak görüldüğünden, siyasal çevrelerce de desteklenmiştir[28].

Türkiye Millî Olimpiyat Cemiyeti Başkanı Selim Sırrı Tarcan, 16 Şubat 1924'te İsmet Paşa'ya, Paris Olimpiyatları'nın yapılacağı tarihleri bildirdiği yazısında; Türk sporcularının bu olimpiyatlar için bütün güçleri ile çalıştığını, bu müsabakaları kazanmak kadar burada iyi mücadele etmenin önemli olduğunu belirtmiş ve bir bakıma bu olimpiyatlardan bir başarı beklemekten ziyade bu müsabakalara katılımın önemini vurgulamıştır[29].

Bununla birlikte, hükümetin olimpiyatlar için verdiği destek yoğun eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Bunun yanı sıra kamuoyunda, "Paris'e gidelim mi, gitmeyelim mi?" tartışması başlamış, gazetelerde, Türk gençliğinin olimpiyatlara katılacak dereceye ulaşmadığı iddia edilerek, mahcup olunacağı belirtilmiştir[30].

Olimpiyatlarda başarının değil, katılımın önemli olduğunun yeterince kavranamadığı bu dönemde konuya eleştirel yaklaşanlar, uzun süren savaş döneminden çıkıldığından, sporcuların bu zorlu dönemde yeteri kadar

25 Akgül, agm., s. 215.

26 Efdal As, "İktidar-Spor Kurumları İlişkileri Bağlamında İki Dünya Savaşı Arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin Katıldığı Olimpiyatlar (1924 Paris, 1928 Amsterdam, 1936 Berlin)", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, Yıl: 12, S. 24, 2016, s. 162.

27 BCA, 30.18.1.1/8.46.5, 16.01.1924.

28 Nuray Özdemir, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Katıldığı İlk Uluslararası Organizasyon: 1924 Paris Olimpiyatları", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 51, 2013, s. 723.

29 BCA, 30.10.0.0/144.34.3, 16.02.1924.

30 Özdemir, agm., s. 727.

fiziksel gelişimini sağlayacak işlere zaman ayıramadığı, uzman antrenörlerle yetiştirilmediği ve bu nedenlerle de başarısız olunması muhtemel bir organizasyona gidilmesinin itibar kaybı yaşatacağı noktasından hareketle eleştirilerini dile getirmişlerdir. Bir diğer eleştiri ise bu olimpiyatlar için ayrılan ödenekle ilgilidir. Yeni kurulan ve geçmiş dönemden kalan birçok ekonomik sorunu çözmek zorunluluğu olan devletin vermiş olduğu ödeneğin, başka acil ihtiyaçlarda kullanılmasının daha doğru olacağı düşüncesi ve olimpiyatlara katılımdan amacının Paris seyahati olduğu, hükümetten talep edilen paranın lükse harcanacağı eleştirilerin temel noktasını oluşturmuştur[31].

Nihayetinde, Türkiye 4 Mayıs-27 Temmuz 1924 tarihleri arasında Fransa'nın başkenti Paris'te gerçekleştirilen olimpiyatlara 41 erkek sporcu ile katılmış, fakat bu oyunlarda bir başarı gösterememiştir[32].

Futbol takımı tek maç eleme sisteminin uygulandığı maçta Çekoslovakya'ya 5-2 yenilerek elenmiştir. Güreş dalında olimpiyatlara katılım için seçilen dokuz kişiden ancak beşi müsabakalara katılabilmiş ve bu güreşçilerde finallere kalamadan elenmiştir. Atletizmde ya elemeleri geçememiş ya da hangi branşta yarışacaklarının yarış komitesine zamanında bildirilmemiş olmasından dolayı yarışmalara katılım hakkı elde edememişlerdir. Bisiklet dalında da özel yarışma bisikletleri sağlanamadığından yarışmalara katılamayan Türk sporcuları, halter ve eskrim dalında da bir başarı gösterememişlerdir[33].

Paris olimpiyatlarında sportif başarısızlığa rağmen olimpiyata katılım, yeni Türkiye Devleti'nin tanıtımı açısından önemli bir propaganda vasıtası olmuş, bu da Türkiye'nin bu oyunlardan kazanımı olmuştur. Fakat burada alınan başarısız sonuçlar, olimpiyatlara katılımın hata olduğunu savunan muhaliflerin, başarısızlık noktasındaki eleştirilerini arttırmıştır.

Paris olimpiyatları sonrası TİCİ, ilk genel kongresini 5-12 Eylül 1924 tarihleri arasında Ankara'da, Türk Ocağı binasında gerçekleştirmiştir. Kongreye 13 bölgeden 161 delege katılmış ve kongrede genel merkezin Ankara'ya taşınması kararı alınmıştır. Ayrıca TİCİ bünyesinde yer alan futbol, güreş, atletizm ve bisiklet federasyonlarının yanı sıra halter, boks, tenis, denizcilik, hokey, binicilik, eskrim, nişancılık federasyonlarının kurulmasına da bu kongrede karar verilmiştir[34].

31 As, *İktidar-Spor Kurumları İlişkileri*…, s. 165.

32 https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari-Detay/25/1, son erişim tarihi: 06.02.2024.

33 Özdemir, agm., s.735-739; As, *İktidar-Spor Kurumları İlişkileri*…, s. 169-171.

34 Aysal, agm., s. 27.

İki olimpiyat arası TİCİ, diğer kongreleri olan ikinci genel kongresini 18 Eylül 1925'te, üçüncü kongresini 28 Eylül-1 Ekim 1926'da Dördüncü Kongresini 3-9 Eylül 1927'de gerçekleştirmiştir[35].

Bu süreçte yaşanan önemli gelişmelerden birisi de Türkiye'de olimpiyat denilince ilk akla gelen isim olan Selim Sırrı Tarcan'ın tasfiyesi olmuştur. Tarcan 1927'de TMOK başkanlığından alınmış ve yerine Ali Sami (Yen) Bey seçilmiştir. Bununla birlikte Tarcan IOC Türkiye temsilciliği görevini sürdürmüştür[36].

Bu arada 1928 Amsterdam Olimpiyatları'na katılım için Türkiye'nin davet alması üzerine Başbakanlığa olimpiyat programı sunularak izin istenmiş ve verilen izin doğrultusunda 24 Ocak 1928'de olimpiyatlara katılım kararı alınmıştır[37].

Bu karar doğrultusunda, 17 Mayıs-12 Ağustos 1928 tarihleri arasında Hollanda'nın başkenti Amsterdam'da gerçekleştirilen oyunlara, Türkiye 40 erkek sporcu ile katılmış ve bir dördüncülük, bir altıncılık, iki yedincilik ve bir sekizincilik kazanmıştır[38].

5 atlet, 4 bisikletçi, 1 halterci, 4 eskrimci, 6 güreşçi ve 20 futbolcu ile katılınan olimpiyatlarda Türkiye'nin ilk müsabakası futbolda olmuş, Türk Millî Futbol Takımı 28 Mayıs tarihinde Mısır ile yaptığı mücadeleyi 7-1 gibi farklı bir skorla kaybetmiştir. Bu yenilgi dört yıl önceki olimpiyatlarda yaşanan Çekoslovakya yenilgisi gibi hoş görüyle karşılanmamış ve futbol takımının haysiyet divanına verilmesine kadar ulaşan tartışmalara yol açmıştır[39].

Futbolda ileri düzeydeki bazı ülkelerin, profesyonellik-amatörlük tartışmaları sonucu olimpiyatlara takımlarını göndermediği bu olimpiyatlarda, çok güçlü rakiplerin olmamasından dolayı başarı beklenmiş, fakat Mısır'a karşı alınan ağır mağlubiyet, futbol kafilesi ülkeye dönmeden tartışmaların başlamasına neden olmuştur. Bu tartışmaların etkisi ile TİCİ yetkilileri de harekete geçmiş ve muhtemelen, üzerindeki baskıyı azaltmak, kamuoyunda oluşan tepkiyi dizginlemek amacıyla, olimpiyata katılan futbol kafilesi hakkında bir haysiyet divanı oluşturmuştur. Nihayetinde, bazı futbolculara bir daha

35 Aysal, agm., s. 28.

36 As, *İktidar-Spor Kurumları İlişkileri*…, s. 172-173.

37 BCA, 180.9.0.0/3.18.4, 24.01.1928.

38 https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari-Detay/24/1, son erişim tarihi: 06.02.2024.

39 As, *İktidar-Spor Kurumları İlişkileri*…, s. 175-176.

milli formayı giymeme cezası verilmiştir. Sonuçta Türkiye, 1924 Paris'ten sonra 1928 Amsterdam Olimpiyatları'nda da katılmış olduğu branşlarda başarılı olamamış, bu başarısızlığın özellikle futbol kafilesinde yaşanan ve diğer kafilelerde de görülen organizasyon bozukluğu ile birleşmesi, TİCİ ile hükümet ilişkilerinde bir kırılma noktasının yaşanmasına neden olmuştur. Bu durumun sonucu olarak, TİCİ'nin ödeneği hükümet tarafından kesilmiş ve 1930'lu yılların başından itibaren devlet, sporda daha müdahil bir konuma geçmiştir[40].

Bu dönemde, iki olimpiyat arası dört yıllık süreçte gerek TİCİ'nin eksikliklerini gidermesi ve gerekse de sporcuların yetiştirilmesi için yeter zaman olmakla birlikte ve esasen bir önceki olimpiyatlara nazaran kısmi bir gelişme görülmekle birlikte, Amsterdam Olimpiyatları'nda yaşanan başarısızlık, TİCİ'ye yönelik eleştirilerin dozunu arttırmıştır.

Bu ortam içerisinde, meselenin hassasiyetini gören ve hükümetin bu noktada yakın zamanda harekete geçeceğini hisseden TİCİ başkanı Ali Sami Yen, kendileri ile ilgili olarak alınması muhtemel olumsuz kararları engellemek amacıyla CHP Genel Sekreteri Saffet Bey'e bir mektup yazarak, TİCİ'nin geleceğiyle ilgili alternatif öneriler sunmuştur. Bu öneriler; TİCİ'nin feshi, TİCİ'nin görevinin hükümetin resmî dairelerinden birine verilmesi, TİCİ'nin devlet himayesinin sağlanmasından önceki haline döndürülerek kendi haline bırakılması veya yapılacak bir kongreden sonra Cemiyetin hükümetin daha sıkı ilgi ve kontrolü altına sokulması olarak özetlenebilir[41].

Bu kaos ortamı içerisinde TİCİ'nin CHP'ye ilgi ve bağlılığını daha güçlü hale getirmek için tüzüğünün değiştirilmesine lüzum görülmüş ve buna yönelik düzenleme yapılmıştır[42].

Ali Sami Yen, 22 Ekim'de basına vermiş olduğu demeçte, spor teşkilatının hükümet desteği olmadan hedeflediği gayeye varamayacağını, Avrupa'dan getirilen antrenörlerin maaşlarının ödenmesinde sorunlar yaşandığını, tahsisat verilmediği için Cemiyet kongresinin toplanamadığını, kongre toplanıncaya kadar görevlerinin başında olmalarının uygun görüldüğünü söylemiş, fakat yaşanan gelişmeler sonucunda Ali Sami Yen TMOC reisliğinden, Selim Sırrı Bey de IOC üyeliğinden istifa etmişlerdir. Bu istifalar sonrası, her iki göreve de Berlin Büyükelçisi Kemalettin Sami Paşa

40 As, *İktidar-Spor Kurumları İlişkileri*…, s. 178-179.

41 As, *İktidar-Spor Kurumları İlişkileri*…, s. 179.

42 BCA, CHP Arşivi 490.1.0.0/1.3.13, 14.11.1929.

getirilmiş ve Paşa bu görevi Haziran 1933'te sağlık sorunları nedeniyle istifa edene kadar sürdürmüştür[43].

TİCİ'nin beşinci kongresi, 2 Ocak 1931 tarihinde Ankara'da CHP toplantı salonunda gerçekleştirilmiş, bu kongrede federasyon sayılarında değişikliğe gidilmiş ve hokey, boks ve tenis federasyonları kaldırılmıştır. Futbol, eskrim, denizcilik, güreş ve atletizm federasyonları faaliyetlerine devam ederken binicilik, kızakçılık, dalgıçlık, uçuculuk ve atıcılık gibi spor dallarının, "Ordu Sporları Federasyonu" ismi altında bir araya getirilmesine yönelik kararlar alınmıştır. Kongrede Ali Rana (Tarhan) Bey, Genel Merkez Heyeti Başkanlığı görevine seçilmiştir[44] ki 1931'den sonra yeniden ilgilenilmeye başlanan teşkilatın, Ali Rana Tarhan'ın başkan olduğu bu dönemini Burhan Felek, teşkilatın ikinci kuruluş devresi olarak tanımlamıştır.

TİCİ'nin, 20 Haziran'da altıncı kongresini yaptığı 1932 yılında, ABD'nin Los Angeles şehrinde düzenlenecek olan olimpiyatlara katılım konusunda gerek TİCİ yöneticilerinden gerekse iktidardan net bir açıklama gelmemiştir. Basında çıkan haberlerde, olimpiyatlara Türkiye'nin katılacağı yönünde bir beklenti hâkim olmakla birlikte, gerek 1929 ekonomik buhranının Türkiye'ye olumsuz yansıması ve gerekse de son olimpiyatta yaşanan sportif ve idari sorunlar, Türkiye'nin Los Angeles Olimpiyatları'na katılmama kararı almasına yol açmıştır[45].

Türk sporunda yaşanan bu sorunları çözümlemek isteyen Türk hükümeti, uzun yıllar Alman Devlet Spor Teşkilatı Başkanlığı görevinde bulunan ve 1936 Berlin Olimpiyatları İcra Komitesi Başkanlığını da yürütecek olan Carl Diem'i Türkiye'ye davet ederek kendisinden gençliğin beden terbiyesi ve sporun düzenlenmesi konularında ayrıntılı bir rapor istemiştir. Eylül 1933'te Türkiye'ye gelen Diem, bir inceleme gezisine çıkmış ve bu gezi sonunda 11 bölümden oluşan bir rapor hazırlamıştır. Hükümet, Diem gibi uzmanları Türkiye'ye çağırmakla kalmamış, sporda gelişmiş ülkelerin teşkilat yapısını incelemek üzere o ülkelere heyetler de göndermiştir. Bunlar arasında en ayrıntılı çalışmayı yapan heyet, Cevdet Kerim (İncedayı) ve Vildan Aşir (Savaşır) Beylerden oluşan heyettir. İlki 10 Temmuz-20 Ağustos 1933, ikincisi ise 26 Temmuz-1 Eylül 1934 tarihlerinde olmak üzere iki kez Rusya'ya giden heyet, burada yapmış olduğu incelemeler sonucunda ayrıntılı

43 As, *İktidar-Spor Kurumları İlişkileri*…, s. 179-180.

44 Aysal, agm., s. 28.

45 As, *İktidar-Spor Kurumları İlişkileri*…, s. 181.

raporlar hazırlamıştır. Heyetin raporlarında, sporun ve beden terbiyesinin, parti prensibi ve devlet programı katiyet ve ciddiyetiyle, halka mal edilmiş olmasına ve Rus sporcularının başarısında devlet himayesinin etkisine vurgu yapılmıştır[46].

Fakat yurtdışından konunun uzmanlarının getirilmesine, sporda ileri ülkelere heyetler gönderilerek incelemeler yapılmasına, TİCİ'nin yönetimine hükümetin destekleyip, atadığı isimler gelmesine rağmen Türk sporu istenilen seviyeye ulaşamamış, bunun üzerine de spor teşkilatının tümüyle değiştirilmesi görüşü ağırlık kazanmıştır[47].

2. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın 1936'daki Son Kongresi, Yaşanan Tartışmalar ve İttifakın Türk Spor Kurumuna Dönüştürülmesi

Resmî olarak 1922 yılında kurulan, 1936 yılına kadar 14 yıl boyunca Türk sporunu yöneten ve birinci genel kongresini 5-12 Eylül 1924 tarihleri arası yapan TİCİ bu süre içerisinde sekiz genel kongre yapmıştır. İkinci genel kongresini 18-20 Eylül 1925 tarihleri arası, üçüncü genel kongresini 28 Eylül-1 Ekim 1926 tarihleri arası, dördüncü genel kongresini 3-9 Eylül 1927 tarihleri arası, beşinci genel kongresini 2-8 Ocak 1931 tarihleri arası, altıncı genel kongresini 20-25 Haziran 1932 tarihleri arası, yedinci genel kongresini ise 25-28 Ekim 1933 tarihleri arası yapan TİCİ, son genel kongresini ise 13-18 Nisan 1936 tarihleri arasında gerçekleştirmiştir[48].

Bu süreç içerisinde kulüpler arası çekişmeler bölünmelere yol açmış, özellikle 1930'lu yıllarda yaşanan bu tartışmaların ve sporda yaşanan başarısızlıkların etkisi ile gerek CHP yönetimi ve gerekse de devlet üst kadroları, spor kulüplerinin kendi kendilerini yönetemeyecekleri kanaatine varmışlardır[49]. Bu kanaatle ve federatif yapıda spor faaliyetlerini birleştirmiş olması ile Türk sporunda başlı başına bir reform yaratmış olmakla beraber, asli görevi olan kulüplerin ortak faaliyetlerini düzenleme ve yurtta sporu benimsetme ve yayma işini TİCİ'nin başaramamasının da etkisi ile devlet spordaki destekleyici rolüne müdahil vasfını da eklemek mecburiyetinde kalmıştır[50].

46 As, *İktidar-Spor Kurumları İlişkileri*…, s. 183-184.

47 As, *İktidar-Spor Kurumları İlişkileri*…, s. 184.

48 Sunay, *age.,* s. 221-222.

49 Sunay, *age.,* s. 223.

50 Fişek, *age.,* s. 117.

Kulüplerle ilgili bütün kararlarını üçte iki çoğunlukla almak durumunda olan, dolayısıyla da kulüpler arası anlaşmazlıklar neticesinde kulüplerle ilgili karar almakta zorlanan ya da değişen güç dengelerine göre kararları da değişen TİCİ'nin, daha uzun süre Türkiye'nin ulusal spor yönetim organı olarak kalamayacağı, yerini farklı bir yönetsel yapıya bırakacağı, 1930'ların başlarında anlaşılmıştı[51]. Tartışmaların ana eksenini, TİCİ'nin birinci öncelikle amaçladığı örgütsel-yönetsel istikrarı bir türlü sağlayamadığı, tüm Türk sporcularını içine alan bir otorite haline gelemediği ve amatörce yürütülmeye çalışılan spor hizmetinden beklentileri karşılayamadığı oluşturmaktaydı. Bu kargaşa ortamında, işlere çekidüzen verilebilmesi için, sporun yönetiminin kulüplerden alınarak ya doğrudan devlete ya devletin yan-kuruluşlarına devredilmesinin gündeme gelmesi kaçınılmazdı ve bu doğrultuda da 1932 yılı başında Ülkü Dergisi'nde "Sporda Devletçilik" ilkesini savunulmaya başlanmıştı[52].

Bunun neticesinde kurumun devletin kontrolünde olarak yönetilmesi ve devletin partisine bağlı bir yan kuruluş haline dönüştürülmesi görüşü ağırlık kazanmış olmakla birlikte TİCİ'nin yapısından kaynaklanan ve bir türlü giderilemeyen sorunlar, spor yönetiminde yeni bir örgütlenme arayışını beraberinde getirmiş ve sorunların yeni bir teşkilat ile çözülebileceği inancı TİCİ'nin son kongresinde resmiyete dökülmüştür.

13 Nisan 1936 tarihli gazeteler TİCİ kongresini, İttifakın adının Türk Spor Kurumuna dönüştürüleceği haberi ile birlikte vermiş[53] ve ittifakın son olacak, sekizinci kongresi 36 mıntıka ve 231 kulüp delegesinin katılımı ile Ankara Halkevi'nde 13 Nisan 1936 tarihinde saat 11:00'de başlamış ve kongre başkanlığına Adalet Bakanı Şükrü Saraçoğlu, asbaşkanlıklara ise milletvekillerinden emekli General Ali Hikmet Ayerdem ve Rahmi Apak seçilmişlerdir[54]. Kongre Başkanı Saraçoğlu konuşmasında; Türkiye'de spor yaşında üç milyon genç bulunduğunu ve harekete geçirmek istedikleri toplumdaki ilk hedeflerinin de bu kesim olduğunu ifade etmiştir[55]. Daha sonra tüzüğü değiştirecek encümenlerin seçimine geçilmiş ve "Genel Merkez ve Federasyonlar Raporlarını Tetkik Encümeni", "Mıntıka Raporlarını Tetkik Encümeni", "Hesapları Tetkik Encümeni", "Dilekleri Tetkik Encümeni", "Nizamname

51 Fişek, *age.,* s. 113.

52 Sunay, *age.,* s. 223; Fişek, *age.,* s. 114.

53 *Ulus*, 13 Nisan 1936, s. 5; *Akşam*, 13 Nisan 1936, s. 2.

54 *Kurun*, 14 Nisan 1936, s. 1, 6; *Akşam*, 14 Nisan 1936, s. 2.

55 *Anadolu*, 14 Nisan 1936, s. 2; *Kurun*, 14 Nisan 1936, s. 1, 6; *Ulus*, 14 Nisan 1936, s. 1, 5.

Encümeni" için üyeler seçilmiştir. Tüzük projesine göre kurumun adı Türk Spor Kurumuna dönüştürülecek ve kurum merkezi ve federasyonlar Ankara'ya taşınacaktır. Yine aynı projeye göre her il bir spor mıntıkası olarak kabul edilecektir[56].

Dönemin TİCİ Başkanı Aziz Akyürek tarafından açılan bu son kongrede, Nizamname Encümeninin başına Cevdet Kerim İncedayı getirilmiştir. Yeni bir nizamname ve yeni bir teşkilatın esaslarını belirleyecek bu encümene, birkaç yıl önce Rusya'daki spor teşkilatlarıyla ilgili incelemelerde bulunan İncedayı'nın başkanlık yapması, TSK adıyla kurulacak olan yeni yapının oluşumunda, İncedayı'nın Rusya incelemelerinin etkili olduğu izlenimini vermiştir[57].

14 Nisan günü çalışmalarına devam eden spor kongresi, General Ayerdem başkanlığında ikinci toplantısını yapmıştır. Bir senelik iş raporu okunmuş, Türk sporcularının uluslararası yarışmalarda aldığı sonuçlar üzerinde durulmuş ve Türk sporcuların çok çalışması gerekliliği belirtilmiştir[58]. Yine federasyon encümeninin futbol hakkındaki raporu okunmuş ve antrenör azlığından bahsedilerek yeni antrenör getirilmesi temennisinde bulunulmuştur. Federasyonla Ankara bölgesi arasında bir şilt meselesi yüzünden çıkan bir ihtilafta bu toplantıda görüşülmüş, bu görüşmeler sırasında Naşit Hakkı Bey kulüpler arasında bu işe benzer yüzlerce ihtilafın olduğunu söyleyerek o dönemde Türk sporunda yaşanan sorunlara dikkat çekmiştir[59].

Spor kongresi üçüncü toplantısını 15 Nisan 1936 günü General Ayerdem başkanlığında yapmış, eskrim, bisiklet, denizcilik federasyonlarına ait çeşitli önergeler okunmuştur. Ülkeye bir denizcilik uzmanının getirilmesi, güreşin bütün yurda yayılması için çalışılması, İzmir, Ankara, İstanbul gibi şehirlerde üçer bin kişi alacak genişlikte kapalı salonlar yapılması, bu şehirlerle sınırlı olan eskrim, bisiklet, deniz ve hava sporları teşkilatının genişletilerek bütün ülkeye yayılması, deniz sporları adının su sporlarına çevrilmesi, belediyelerle özel idarelerin sporculara yaptıkları yardımların kanunlaştırılması gibi önergeler bunların arasındadır. Bu toplantıda verilen önemli bir karar da kulüplere mensup bütün sporcuların Türk Kuşu'na üye yapılmalarıydı ki bunun için federasyon tüzüğüne bir madde eklenmesi kabul edilmiştir[60].

56 *Cumhuriyet*, 14 Nisan 1936, s. 1, 7; *Ulus*, 14 Nisan 1936, s. 1, 5.

57 As, *İktidar-Spor Kurumları İlişkileri*…, s. 184.

58 *Anadolu*, 15 Nisan 1936, s. 2; *Ulus*, 15 Nisan 1936, s. 1, 2.

59 *Kurun*, 15 Nisan 1936, s. 2.

60 *Cumhuriyet*, 16 Nisan 1936, s. 1, 6; *Kurun*, 16 Nisan 1936, s. 2; *Ulus*, 16 Nisan 1936, s. 1, 6.

Esasen bu önergeler, sporun ülke geneline yayılamadığı, spor dalları için gerekli uzmanların yetersiz olduğu, yeterli spor tesislerinin yapılamadığı, spor ve sporculara yeterli desteğin sağlanamadığı vb. gibi, TİCİ'ye yöneltilen eleştirilerin bir göstergesi idi.

TİCİ kongresinin 16 Nisan'da yapılan toplantısı, sabah General Ayerdem başkanlığında başlamış ve gece 22:30'a kadar sürmüştür. Bu toplantıda dağcılık, kayak, atıcılık ve binicilik federasyonlarının çalışmalarına ait raporlar değerlendirilmiş, özellikle kayak federasyonu encümeninin, kayak sporcularının faaliyetlerinden ve özellikle de Almanya'daki kış sporlarına katılmalarından övgüyle söz etmesi şiddetli tartışmalara sebep olmuştur. Encümen raporunda; Almanya Garmish'te yapılan kış olimpiyatına katılımın, belli bir düzen ve metot içerisinde çalışma sonucu gerçekleştiği ve bu olimpiyatlarda yer alan Türk sporcuları hakkında Avrupa basınında övücü yazılar kaleme alındığı ifade edilmişti. Fakat karşı görüşte olan Muvaffak Menemencioğlu, encümenin iddia ettiğinin aksine Avrupa basınındaki yayınların aleyhimizde olduğunu ve ortada bir başarı ve takdir edilecek bir şey olmadığını söylemiştir. Buna karşın Ankara bölgesi kayak sporları başkanı B.Şükrü Koçak encümen raporu doğrultusunda görüş belirtmiş, Muvaffak ve Şükrü Beyler arasında koridorlarda da devam eden bu tartışmada Şükrü Bey, kayakçılarımızın Almanya'ya derece yapmak için değil, görgülerini arttırmak gayesiyle gittiklerini, bu müsabakalar ile ilgili olarak aleyhte yazılar yanında lehte de yazılar olduğunu, müsabakalara katılan Türk kayakçılarının, sakatlanmalarına rağmen Türkiye'yi temsil ettiklerinden dolayı yarışmalardan çekilmediklerini ve bu davranışın takdire şayan olduğunu söylemiştir. Naşit Uluğ ve Rahmi Apak gibi isimlerin de benzer açıklamalarına karşı söz alan Anadolu Ajansı Genel Müdürü Muvaffak Sabri, encümenin raporunu hayretle karşıladığını, sporcuların Almanya'da başarılı olamadığını, böyle olduğu halde encümenin yapılan işleri methetmesine katılmadığını ifade etmiştir. Federasyonlar encümeni üyesi Esat Bey'de federasyon üyelerinin bu konudaki bilgisizliğini dile getirerek, encümene verilen raporlara bakılarak hüküm verilmesini eleştirmiştir[61]. Delegelerden bazıları da Türkiye'de henüz yeni olan kış sporlarında, olimpiyatlara katılacak kadar ilerlenmediğini ve federasyonun kayakçılara olimpiyatlara katılım için izin vermesinin hata olduğunu belirtmişlerdir[62].

61 *Akşam*, 17 Nisan 1936, s. 2; *Kurun*, 17 Nisan 1936, s. 2; *Son Posta*, 17 Nisan 1936, s. 3; *Ulus*, 17 Nisan 1936, s. 1, 5.

62 *Anadolu*, 18 Nisan 1936, s. 2.

Hakikaten de 6-16 Şubat 1936 tarihleri arasında Almanya'nın Garmish–Partenkirchen'de düzenlenen Kış Olimpiyatlarına Türkiye, Ankara Yüksek Ziraat Okulu Beden Eğitimi Öğretmeni Herr Riedel'in girişimleri ilk kez katılmış, yarışmalarda 6 erkek sporcu ile temsil edilen Türkiye, bir varlık gösterememiştir[63].

Yine bu toplantı sırasında yaşanan tartışmaların birinde Yusuf Uşak, kendisinin ve iki arkadaşının futboldan anladığını, fakat diğerlerinin neden anladıklarını bilmediğini, sadece iyi taraflardan söz edilen raporlarda, bu gibi sorunlardan bahsedilmediğini söyleyerek eleştirilerini dile getirmiştir. Bu tartışmaların yanı sıra, bazı federasyonlarından istifaların yaşandığı bu toplantı sırasında tüzük encümeninin çalışmalarını tamamladığı ve bir gün sonraki toplantıda kurumun yeni tüzüğünün çıkarılacağı bilgisi verilmiştir[64].

Spor kongresi 17 Nisan 1936 günü tüzük görüşmelerine devam etmiş, bu arada TİCİ'nin mevcut başkanı B. Aziz Akyürek'in tekrar aday olmayacağı ve genel başkanlığa General Ali Hikmet Ayerdem'in seçileceği söylentileri yayılmıştır[65]. Görüşmeler sırasında Samsun Delegesi Muhittin Bey'in teftiş teşkilatının bozuk olduğu ve müfettişlerin görevlerini layıkıyla yerine getirmediği eleştirilerine cevap veren ve iddianın doğru olmadığını savunan müfettişlerden Mahmut Bey arasında bir tartışma yaşanmıştır. Yine bugün yapılan görüşmeler sırasında bazı önergeler verilmiş, voleybol ve basketbol federasyonu kurulması ve sporun gelişimi için yeni kurulacak olan heyete spor sahalarının yapılması için direktif verilmesi şeklinde teklifler sunulmuştur. Toplantının üçüncü celsesinde tüzük hakkında söz alan Muvaffak Menemencioğlu, federasyonların görev ve yetkileri hakkında tüzükte açıklık bulunmadığını, federasyonlarından dışarıya karşı Türkiye temsil etme hakkının alındığı ve bunların bir talimat ile yapılmasının doğru olmadığını söylemiştir. Bu eleştirilere encümen adına cevap veren Cevdet Kerim İncedayı da yeni tüzüğün alelacele yapılmış bir iş olmadığını, birçok sporcudan oluşan bir komisyon tarafından hazırlanmış olmasından dolayı da iddiaların gerçeği yansıtmadığını söylemiştir. Saat 22.00'ye kadar devam eden toplantılar sonucunda tüzüğün isim, prensip ve görev kısımlarının görüşmeleri sonuçlandırılmıştır[66].

63 https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari-Detay/50/1, son erişim tarihi: 06.02.2024.

64 *Cumhuriyet*, 17 Nisan 1936, s. 1, 8.

65 *Akşam*, 18 Nisan 1936, s. 2.

66 *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1936, s. 1, 8; *Ulus*, 18 Nisan 1936, s. 1, 5.

18 Nisan 1936 günü Rahmi Apak'ın başkanlık ettiği toplantıda tüzük görüşmelerini tamamlayan ve "Türk Spor Kurumu" adını alan spor teşkilatı;

"Partiye bağlılıkları genbaşkurulca hükmi şahsiyetler bulunursa onlar da büyük kurultaya delege gönderebilirler kaydı vardır. Türk sporcuları ve Türk Spor Kurumu, kendisini yurdun kurtuluş ve yeni baştan kuruluşunu temin edici tek ve yüksek siyasal bir tesisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin öz bir çocuğu ve onun bünyesinden bir parça sayar, partinin bu yeni hükmü içinde yurt kurumları arasında ilk girme şerefini kurumumuzun almasının kongremizce karara bağlanmasını teklif ederiz"

Mealinde verilen 40 kadar imzalı bir önergeyi, CHP Genel Sekreterliğine sunulması istemi ile başkanlık divanına havale etmiştir[67]. Cevdet Kerim İncedayı, kurumun başkanlığına General Ali Hikmet Ayerdem ve asbaşkanlığa ise Halit Bayrak Beylerin aday gösterilmesinin kararlaştırıldığını söylemiş ve yapılan seçimler sonrası TSK'nın başkanı emekli General Ali Hikmet Ayerdem olmuştur. Ayerdem başkanlık seçiminden sonra yaptığı konuşmasında; kurumun yolunun CHP'nin yolu, istikametinin de yine CHP'nin göstereceği istikamet olacağını belirtmiştir. Yapılan diğer seçimlerle de futbol, atletizm, güreş, su sporları, dağcılık ve binicilik, atıcılık, tenis, basketbol ve voleybol, eskrim, bisiklet federasyon başkanları seçilmiş ayrıca idari görevliler de belirlenmiş ve yapılan bu seçimler sonrası TİCİ'nin sekizinci ve son kongresi sona ermiştir[68].

Cumhuriyet Gazetesi "Türk Sporunda Yeni Bir Devir" başlığı altında; TSK'nın başkanlığına General Ali Hikmet Ayerdem ve başkan yardımcılığına ise Halit Bayrak Beylerin seçimini çok isabetli bir karar olarak nitelendirilmiştir. Sporun başına geçen kişinin mükemmel bir idareci, yüksek bir teşkilatçı, disiplinli, dürüst, yapıcı ve kurucu bir şahsiyet, kulüp ve zümre ihtiraslarından uzak, hak ve düzenden ve ülke sporuna hizmetten başka gayesi olmayan bir kişi olması gerektiği ve bu hasletlerin hepsinin Ali Hikmet Bey'de var olduğunu vurgulamıştır. Bugüne kadar kulüpçülük hırsı ile hareket edenlerin "spor yok, kulüp var" anlayışı ile hareket ettiğini, bu yüzden de tüzükten ziyade bu tüzüğü hakkaniyetle ve Türk sporunun yararına uygulayacak olan yöneticilerin önemli olduğunu ve bu anlamda başkanlığına Ali Hikmet Bey'in getirilmesinin, Türk sporunun gelişimi için çok isabetli bir

67 *Akşam*, 19 Nisan 1936, s. 1; *Cumhuriyet*, 19 Nisan 1936, s. 1, 9; *Kurun*, 19 Nisan 1936, s. 1-2; *Son Posta*, 19 Nisan 1936, s. 1, 11; *Tan*, 19 Nisan 1936, s. 1, 3; *Ulus*, 19 Nisan 1936, s. 1, 6.

68 *Cumhuriyet*, 19 Nisan 1936, s. 1, 9; *Kurun*, 19 Nisan 1936, s. 1-2; *Tan*, 19 Nisan 1936, s. 1, 3; *Ulus*, 19 Nisan 1936, s. 1, 6.

karar olduğu da belirtilmiştir[69].

Ali Hikmet Bey'in TSK Başkanlığına getirilmesini çok olumlu bir gelişme olarak nitelendiren Ali Naci Karacan'da "Umumi Spor Kongresi" başlığını taşıyan ve Tan gazetesinde yayımlanan köşe yazısında; spor kongresinin Ali Hikmet Bey'in Türk Spor Kurumu Başkanlığına seçilmesi ile ülke sporu için çok hayırlı bir semere vererek kapandığını belirtmiş ve sporun birçok branşında başarı elde edememizin temel sebebi olarak, bir usul ve düzenle çalışılması gerekirken işlerin daha çok lafla yürütülmeye çalışılmasını göstermiştir. Eğer böyle olmasaydı bu sekizinci kongrede hala temel sorunlar olarak spor sahalarının yapılması, antrenörler getirilmesi, bölgelere merkezler ve mahalli idareler tarafından para yardımlarında bulunulması, grup halindeki spor yolculuklarında ucuz tarifeler uygulanması gibi istekler dile getirilmezdi diyen Karacan, TİCİ'nin kuruluşundan bu yana geçen süreç içerisinde hala bu ihtiyaçların giderilmemiş olmasını, sporun Türkiye'de ne kadar geri kaldığına ve ne kadar değerli vaktin kaybedilmiş olduğuna delil olduğunu söylemiştir. Sahası olmayan, minderi olmayan, pisti olmayan bir işte spor teşkilatının neyi idare ettiğinin sorgulanacağını da ifade eden Karacan, teşkilatın görevinin öncelikle sporu yaratmak sonra da yarattığı sporu daha da ilerletmek için iyi idare etmek olduğunu söylemiş ve Türk sporunun şimdiye kadar geri kalmasının iki esaslı sebebi olduğunu belirtmiştir:

1. Bir çalışma programının olmaması

2. Genel merkezin başında gerçekçi çalışacak bir unsurun bulunmaması[70]

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın Türk sporunu yönlendirdiği dönem, kulüpler arasındaki çekişmelerin zaman içinde siyasal boyut kazanarak artması ve spor yönetimine genel bir kargaşa ortamının hâkim olmasından dolayı, spor araştırmacıları tarafından, başarısız olarak kabul edilmektedir. TİCİ, gerçekten de bu olumsuzlukları engelleyip, kontrol altına almayı başaramamış, bu durumda kurumun sonunu hazırlamıştır. Ancak burada ifade edilmesi gereken bir diğer nokta ise 1930'lu yılların Türkiye'de önemli dönüşümlerin yaşandığı ve cumhuriyet yönetiminin ekonomi politikalarının "devletçilik" başlığı altında yeni bir yörüngeye oturduğu yıllar olmasıdır. İşte bu ideolojik ortam, sporun kulüplerin, kişilerin malı olarak görülmesine ve sporun, kulüpler tarafından yönetilmesine uygun değildir. Ekonomide devletçilik, spora "sporda devletçilik" olarak yansımış ve bu görüş daha önce

69 *Cumhuriyet*, 20 Nisan 1936, s. 3.

70 Ali Naci Karacan, "Umumi Spor Kongresi", *Tan*, 19 Nisan 1936, s. 1, 3.

de ifade edildiği gibi halkevlerinin yayın organı olan Ülkü dergisinde yoğun bir biçimde savunulmuştur[71].

Bu yönelim, CHP'nin 9-16 Mayıs 1935 tarihleri arasında gerçekleşen Dördüncü Büyük Kurultayı'nda CHP Genel Sekreteri Recep Peker'in 1935 Parti programını açıklayan konuşmasında net olarak görülmektedir. Peker bu konuşmasında:

"Arkadaşlarım; yeni programın göze çarpan ve kendini duyuran başlıca farikası yeni Türkiye'de zaten baştan beri devletle bir ve beraber çalışan Cumhuriyet Halk Partisi varlığının, devlet varlığı ile birbirlerine daha sıkı surette yaklaşmasıdır" diyerek parti-devlet bütünleşmesini dile getirmiş ve konuşmasının devamında CHP'nin ana vasıfları olan 6 Ok'un program onaylandıktan sonra, devletin de vasıfları olacağını bildirmiştir[72].

Peker yine aynı konuşmasında: "Türk gençliğinin başı onları temiz bir ahlak, yüksek bir yurt ve inkılap aşkı içinde toplayacak milli bir teşkilata bağlanacaktır…Türkiye'de spor teşkilatı bu esaslara göre düzenlenecek ve yürütülecektir"[73] sözleri ile de spor teşkilatında yaşanacak dönüşüm ve bir bakıma teşkilatın CHP'ye bağlanacağı mesajını da vermiştir.

Sporda, özellikle de futbol ve güreşte alınan her yenilgiden sonra, dönemin basının spor sayfalarında, aynı basının ekonomi haberlerinde yer alan ve "ekonomiyi özel teşebbüse bırakırsan işte böyle olur", "zaten devlet serbest piyasa ekonomisine bu kadar karıştığı için bunlar oldu" tartışmalarına benzeyen ve "özel girişimcilik-devletçilik" tartışmasının spordaki yansıması olan, TİCİ'ye atıfta bulunan yazılara rastlanmaktadır. Devletçiliği veya özel teşebbüsü savunan kişiler, spora da bu bakış açılarından yaklaşmışlardır. Örneğin; TİCİ'nin kurucularından Burhan Felek, sporu şahısların ve özel teşebbüslerin malı, TİCİ'yi de ülkedeki ilk ve son normal amatör spor teşkilatı olarak görürken, sporda devletçiliği savunan Behçet Kemal Çağlar ise TİCİ'yi kapatan kararı, sporda çeteciliğe son veren ve Türk sporunun Misak-ı Millisini oluşturan bir karar olarak değerlendirmiştir[74].

71 Akgül, agm., s. 216.

72 *CHP Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası, 9-16 Mayıs 1935*, Ulus Basımevi, Ankara 1935, s. 45; Işıl Çakan, *Konuşunuz Konuşturunuz, Tek Parti Döneminde Propagandanın Etkin Silahı: Söz*, Otopsi Yayınları, İstanbul 2004, s. 61.

73 *CHP Dördüncü Büyük Kurultayı Gör…*, s. 72-73; Taha Parla, *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları, Kemalist Tek-Parti ideolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u*, C 3, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, s. 77.

74 Fişek, *age.,* s. 104-105.

Sonuç olarak, TİCİ'nin son kongresinde TİCİ feshedilerek teşkilatın adı Türk Spor Kurumu'na dönüştürülmüş ve kurumun doğrudan doğruya CHP'ye bağlanması için başvuruda bulunulmuştur. Bu talebin CHP tarafından kabulü ile TSK resmen CHP'ye üye bir teşkilat haline gelmiş ve 29 Ekim 1936'da ülke çapında yapılan törenlerle CHP'ye katılmıştır[75].

Türk sporundaki temel problemleri ve çözüm önerilerini dile getiren ve TİCİ'nin kapatılmasından yaklaşık bir yıl sonra Nasuhi Baydar tarafından kaleme alınan ve "Sporumuzun Bugünü ve Yarını" başlığı ile 9 Temmuz 1937'de Ulus Gazetesinde yayımlanan köşe yazısında Baydar; Türkiye'de sporun köksüz bir ağaç, temelsiz bir bina gibi ters kurulmuş olduğunu ve Türk sporunun yalnız kulüplere dayandığını ve bundan dolayı da sporda istenen başarının sağlanamadığını ifade etmiştir. Baydar sporda başarı için de birtakım öneriler de sunmuş ve bunları; beden terbiyesi enstitüleri açarak öğretmen yetiştirmek, bütün derecelerdeki okul programlarına Fransa'nın yaptığı gibi haftada en az beş saat beden terbiyesi dersi ve açık hava oyunları koymak, okul müsabakaları tertip etmek, okul kulüpleri kurmak, kurulu olan kulüplerin yanında yenilerinin kurulmasını teşvik etmek ve spor sahalarını çoğaltmak olarak sıralamıştır[76].

Türk spor yönetiminde "ara rejim", "geçiş dönemi" gibi isimlerle de anılan bu dönem TSK'nın, iktidardaki tek parti olan Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağımlı bir çalışma düzeni içinde faaliyetlerini sürdürdüğü için yarı resmi bir nitelikte, bir bakıma parti ile devlet arasında bir yönetimi ifade etmiştir[77]. TSK'nın CHP'ye bağlanması ile de TİCİ döneminde gerekli görüldüğünde destek verilen ve müdahalede bulunulan spor alanı, parti-devlet bütünleşmesi çerçevesinde, artık tamamen partinin kontrolüne geçmiştir[78]. Bu durum da, CHP örgütlerinin ve halkevlerinin bundan sonra spor yönetimine aktif olarak katılmasını beraberinde getirmiştir. CHP il başkanları, spor bölgeleri başkanlıklarına atanmış ve spor böylelikle disipline edilmeye çalışılmıştır. Halkevlerinin bu konudaki işlevi ise kurulu kulüplerin bulunduğu yerlerde bu kulüpleri denetlemek, kurulu kulüplerin bulunmadığı yerlerde ise "İdman Yurdu" adlı kulüpleri yaşama geçirerek, sporun ülke çapında yayılmasını sağlamaya çalışmak şeklinde özetlenebilir[79].

75 Sunay, *age.,* s. 223.

76 Nasuhi Baydar, "Sporumuzun Bugünü ve Yarını", *Ulus*, 9 Temmuz 1937, s. 2.

77 İmamoğlu, agm., s. 5.

78 As, *İktidar-Spor Kurumları İlişkileri*…, s. 184-185.

79 Akgül, agm., s. 217.

Bu dönem içerisinde TSK'nın görevi; Türkiye'de sporun millî ve fenni esaslara göre yayılmasına ve yükselmesine çalışmak ve Türk sporculuğunu yurt içinde ve dışında temsil etmek olarak belirlenmiş ve TSK'nın prensipleri ise şu şekilde sıralanmıştır:

1. TSK, Türk devriminin esaslarını ve millî onuru, kendisine gideceği yolu gösteren bir ışık olarak tanır.

2. TSK'nın bütün teşkilatları ve üyeleri birbirlerine kardeşlik bağı ile bağlıdır. Kurumun parolası: Hepimiz birimiz ve birimiz hepimiz içindir.

3. TSK sporcuları her yerde, Türk bayrağının ve Türk sporculuğunun yüksek şeref ve haysiyetini taşıdıklarını unutmamalıdırlar. Türk sporcuları, Türklüğün büyük faziletlerinin temiz bir örneği olacaklardır.

4. TSK yalancılığın, kıskançlığın, hilekarlığın, vatandaşlara düşmanlığın en büyük düşmanıdır.

5. TSK Türk sporculuğu için büyük hizmetleri görülen, büyük yardımları dokunan vatandaşları ve sporcuları saygı ile överek anar[80].

Fakat sporun kulüplerin yönetiminden alınıp, devlet yönetimine verilmesi aşamasında bir geçiş dönemi olarak nitelendirilebilecek bu dönemde temel sorunlar, bir önceki dönemle aynı olmuştur. Kulüpler arasındaki çekişmeler sürmüş, spor yönetimine yine kargaşa egemen olmuştur. Türk sporundaki mevcut sorunları ortadan kaldırmak amacıyla kurulan ve 1936-1938 yılları arası faaliyet gösteren TSK da bu sorunlarla baş edememiştir. CHP'ye üye bir teşkilat olarak siyasi bir anlam taşıması, spordaki her başarısızlık ve sorunun CHP'ye yansıması ve mal edilmesi üzerine TSK yetkilileri, Türk sporunun politika dışı ve mali imkanlarla donatılmış yetkilere sahip bir teşkilat eliyle yürütülmesi gerekliliğine, dönemin yetkililerini inandırmıştır. Bunun sonucu olarak ve o yıllarda Batı ülkelerinde spor yönetiminin, milli eğitim ve sağlık işleri gibi devlet tarafından gerçekleştirilmesi örneği doğrultusunda TSK, 16 Temmuz 1938 tarihinde başbakanlığa bağlı "Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü"ne dönüştürülmüş ve başbakanlığa bağlı bu genel müdürlük vasıtasıyla Türk sporu devletin yönetimi altına girmiştir[81].

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'ndan Türk Spor Kurumuna oradan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'ne uzanan süreci değerlendiren ve 1940 ve

80 BCA, CHP Arşivi 490.1.0.0/1108.45.1, 05.05.1936.

81 Sunay, *age.,* s. 223; Akgül, agm., s. 217.

1942'de yayımlanan iki köşe yazısının birincisinde Hakikat gazetesi, Türk spor teşkilatının kısa bir tarihçesini vererek, yarım asır öncesi geleneksel sporlar dışındaki sporların Türkiye'de gençlik arasında revaç bulduğunu fakat metodolojik olarak eksikliklerinin bulunduğu belirtmiştir. Bu dönemde kulüpler kurulmuş olmakla birlikte, resmi bir otorite eksikliği hissedilmiş ve nihayetinde İstanbul kulüplerinin katılımı ile 1922 yılında Türkiye'de sporu yaymak, çeşitlendirmek, içeride ve dışarıda Türkiye'yi temsil etmek gayesiyle Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın, Atatürk'ün himayesi ve İsmet İnönü'nün fahri başkanlığı altında kurulduğu belirtilmiştir. 1936 yılında dönemin şartlarına uygun daha geniş bir tüzüğe ihtiyaç duyularak yapılan yeni tüzük ile Cemiyetin adının TSK'ya çevrildiği ve CHP'ye doğrudan doğruya bağlı bir parti teşkilatı haline dönüştürüldüğü ve bu tarihten itibaren CHP'nin yakın ilgisi altında daha verimli çalışmaya başlamış olduğu ifade edilmiştir. Bununla beraber ülkede spor faaliyetlerini TSK gibi amatör bir teşkilatın tam anlamıyla karşılayamadığını ifade eden gazete, bu işin daha kapsamlı ve daha resmi bir mahiyette yürütülebilmesi için başbakanlığa bağlı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün kurulduğunu belirtmiştir[82].

1942'de yayımlanan, "Bizde beden terbiyesi" başlığını taşıyan ve Burhan Felek tarafından kaleme alınan köşe yazısında ise TİCİ'nin kurulmasından sonra katıldığı Paris Olimpiyatlarında yaşanan başarısızlığa yönelik eleştirilerin henüz çok yeni olan spor teşkilatına bir sarsıntı geçirttiğini belirten Felek, bundan sonra amatör bir teşkilat olarak ve hiçbir resmi müdahale olmadan çalışan teşkilata yönelik eleştirilerin, 1928 olimpiyatlarında özellikle futbolda Mısır'a karşı alınan 7-1'lik mağlubiyet sonrası yeniden alevlendiğini ve bu durumunda teşkilata yönelik itimatsızlığı arttırdığını ve hatta bundan dolayı hükümetin her sene TİCİ'ye vermekte olduğu 30-40 bin liralık tahsisatı kestiğini belirtmiştir. Bu tarihten sonra TİCİ'nin parasız ve Hükümetin ilgisinden yoksun bir şekilde 2-3 sene zorluklar içerisinde faaliyetini sürdürmeye çalıştığını, 1931'de Ali Rana Bey TİCİ başkanı olduktan sonra ittifaka yönelik ilginin yeniden arttığını söyleyerek bu tarihi, ittifakın ikinci kuruluşu olarak değerlendirmiştir. Bu durumun 1936 yılında ittifakın TSK'ya dönüştürülüp, CHP'ye bağlanmasına kadar devam ettiğini fakat bu yıl katılınan Berlin Olimpiyatları sonrası aynı tartışmaların yaşanarak, 1938 yılında çıkarılan Beden Eğitimi Kanunu ile devletin spor teşkilatlarını doğrudan doğruya kendi idaresi altına aldığını belirtmiş ve bu süreci şu şekilde evrelere ayırmıştır:

82 *Hakikat*, 29 Ekim 1940, s. 5.

1922-1928 Hükümet desteği ile özel teşkilat devresi

1928-1931 Tamamen ihmal edilmiş devre (Fetret)

1931-1936 Şahsi yollarla Parti kontrolü (İttifakın ikinci teşekkülü)

1936-1938 CHP'ye bağlanış (TSK)

1938-1942 Devlet tarafından idare (Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü)[83]

TİCİ kurucularından Burhan Felek'in yıllar sonra belirttiği gibi, parti politikası, hele partili kimselerin şahsi hırs ve emelleri spora karışınca, partili spor teşkilatı ancak iki sene gidebilecek, spordaki her olumsuz hadise partiye sıçrayacak, parti bu yüzden sporu bünyesinden atmak isteyecek, ama bu sefer de serbest bırakmayıp hükümete bağlayacaktır[84].

Sonuç

1922 yılında sporun Türkiye geneline yayılması ve gelişimi amacıyla, Avrupa'daki benzerleri gibi, tüm spor organizasyonlarını federatif bir yapıda birleştirerek kurulan, 1936 yılına kadar 14 yıl boyunca Türk sporunu yöneten Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, bu süreç içerisinde kulüplere dayalı yapısından kaynaklanan sorunlar, örgütsel-yönetsel yapısını tam anlamıyla oturtamaması, istikrarı sağlayamaması nedenleriyle sporun ülke geneline yayılması, çağdaş usullerle tatbik edilmesi ve sonucunda sportif başarılar elde edilmesi gibi kendisinden beklentileri karşılayamamıştır.

Bu süreç içerisinde spor dallarına ait federasyonlar kurulmuş, bunlar uluslararası spor birliklerine üye olmuş ve yurt dışında çeşitli müsabakalara katılım sağlanmış olmakla birlikte özellikle Türkiye'nin bu süreçte katıldığı olimpiyatlarda aldığı başarısız sonuçlar TİCİ'ye yönelik eleştirilerin artmasına yol açmıştır. Bundan başka, kulüpler arasındaki çekişmelerin zaman içinde siyasal boyut kazanarak artması ve kulüpler ile federasyonlar arasındaki ihtilaflar da göstermektedir ki TİCİ, tüm spor kulüplerinin itibar ettiği bir otorite haline gelememiş, kulüpler arası çekişmelerle yıpranmış, sportif başarısızlıklar sonucu da eleştiriler artmış ve TİCİ'nin bu kargaşa ortamını sona erdirememesi, duruma hakim olamaması üzerine de gerek CHP yönetimi ve gerekse de devlet üst kadroları, spor kulüplerinin kendi kendilerini yönetemeyecekleri kanaatine varmış ve bu doğrultuda spor faaliyetlerine devletin müdahalesi gündeme gelmiştir.

83 Burhan Felek, "Bizde beden terbiyesi", *Cumhuriyet*, 25 Haziran 1942.

84 Fişek, *age.*, s. 118.

Tabi bu durumu, sadece TİCİ'nin kendisinden beklentileri karşılayamaması ile de açıklamak mümkün değildir. O yıllar, Türkiye'de önemli dönüşümlerin yaşandığı ve cumhuriyet yönetiminin, devletçilik politikasını uyguladığı döneme tesadüf etmiştir ki ortam, sporun özel teşebbüsün yürüteceği faaliyetler olarak görülmesine ve kulüplerin kendileri tarafından yönetilmesine uygun değildir. Türk sporunun devlet mekanizması dışında özel kulüplerin oluşturduğu bir teşkilata bırakılmış olması o dönemde Türk sporundaki başarısızlığın temel sebebi olarak gösterilmiştir. Nihayetinde CHP tarafından o dönemde uygulanan devletçilik politikası spora "sporda devletçilik" olarak yansımış ve bu düşünce doğrultusunda da CHP sporu kendi kontrolü altına almıştır.

Fakat Türk Sporu Kurumu adını alan spor teşkilatı da ancak iki yıl kadar faaliyet gösterebilmiş, kurumun CHP'ye üye bir teşkilat olarak siyasi bir anlam taşıması, spordaki her başarısızlık ve sorunun CHP'ye yansıması ve mal edilmesine yol açmış, bunun üzerine de Parti sporu kendi bünyesinden atarak devlet idaresine bırakmıştır.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 180.9.0.0/3.18.4, 24.01.1928.

BCA, 30.10.0.0/144.34.3, 16.02.1924.

BCA, 30.18.1.1/8.46.5, 16.01.1924.

BCA, 30.18.1.1/8.47.14, 16.01.1924.

BCA, CHP Arşivi 490.1.0.0/1.3.13, 14.11.1929.

BCA, CHP Arşivi 490.1.0.0/1108.45.1, 05.05.1936.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, BEO. 4710/353224, 15 Kanunusani 1338.

BOA, DH. HMŞ. 4.4, 5 Kanunuevvel 1337.

Telif ve Tetkik Eserler

Akgül, L. Hilal, "Cumhuriyet Dönemi Spor Adamlarından: Burhan Felek", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 17, S. 49, 2001, s. 203-236.

As, Efdal, "İktidar-Spor Kurumları İlişkileri Bağlamında İki Dünya Savaşı Arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin Katıldığı Olimpiyatlar (1924 Paris, 1928 Amsterdam, 1936 Berlin)", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, Y. 12, S. 24, 2016, s. 156-204.

……., "İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Bir Uluslararası Entegrasyon Örneği Olarak Modern Olimpiyatlara Katılım", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 59, 2016, s. 1-49.

Aysal, Necdet, "Meşrutiyetten Cumhuriyete Mustafa Kemal Atatürk ve Spor", *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, C. 21, S. 100. Yıl Özel Sayısı, 2023, s. 19-32.

C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası, 9-16 Mayıs 1935, Ulus Basımevi, Ankara 1935.

Çakan, Işıl, *Konuşunuz Konuşturunuz, Tek Parti Döneminde Propagandanın Etkin Silahı: Söz*, Otopsi Yayınları, İstanbul 2004.

Ertekin, Ferdi, "Mutlak Monarşi'den Cumhuriyet'e Türkiye'de Spor Anlayışının Evrimi", *Akademik Hassasiyetler*, C. 10, S. Cumhuriyet Özel Sayısı, 2023, s. 172-196.

Evcin, Erol, "Atatürk'ün Spora ve Sporculara Bakışı", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 33, S. 55, 2014, s. 303-378.

Fişek, Kurthan, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985.

Günay, Nejla, "Osmanlı Devleti'nde Kurulan Spor Cemiyetleri ve Jimnastik Derslerinin Milliyetçilik Hareketlerindeki Rolü", *Belleten*, C 81, S. 292, 2017, s. 917-946.

İmamoğlu, A. Faik, "Türkiye'de Sporun Yönetsel Yapısı İçinde Spor Federasyonları", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, C 16, S. 2, 2011, s. 3-10.

Özdemir, Nuray, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Katıldığı İlk Uluslararası Organizasyon: 1924 Paris Olimpiyatları", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 51, 2013, s. 717-744.

Parla, Taha, *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları, Kemalist Tek-Parti ideolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u*, C 3, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.

Parlakyıldız, Fatih- Erat, Muhammet, "Atatürk Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi'nin Türkiye'de Sporun Teşkilatlanması İçin Yaptığı Bazı Düzenlemeler ve Destekler", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Y. 22, S. 35, 2023, s. 87-110.

Salman Bolat, Bengül, *Millî Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012.

Sunay, Hakan, *Spor Yönetimi*, Gazi Kitabevi, 4. Baskı, Ankara 2021.

Gazeteler

Akşam, 13 Nisan 1936; 14 Nisan 1936; 17 Nisan 1936; 18 Nisan 1936; 19 Nisan 1936.

Anadolu, 14 Nisan 1936; 15 Nisan 1936; 18 Nisan 1936.

Baydar, Nasuhi, "Sporumuzun Bugünü ve Yarını", *Ulus*, 9 Temmuz 1937.

Cumhuriyet, 14 Nisan 1936; 16 Nisan 1936; 17 Nisan 1936; 18 Nisan 1936; 19 Nisan 1936; 20 Nisan 1936.

Felek, Burhan, "Bizde beden terbiyesi", *Cumhuriyet*, 25 Haziran 1942.

Hakikat, 29 Ekim 1940

Karacan, Ali Naci, "Umumi Spor Kongresi", *Tan*, 19 Nisan 1936.

Kurun, 14 Nisan 1936; 15 Nisan 1936; 16 Nisan 1936; 17 Nisan 1936; 19 Nisan 1936

Son Posta, 17 Nisan 1936; 19 Nisan 1936

Tan, 19 Nisan 1936

Ulus, 13 Nisan 1936; 14 Nisan 1936; 15 Nisan 1936; 16 Nisan 1936; 17 Nisan 1936; 18 Nisan 1936; 19 Nisan 1936

İnternet Kaynakları

https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari-Detay/25/1, son erişim tarihi: 06.02.2024.

https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari-Detay/24/1, son erişim tarihi: 06.02.2024.

https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari-Detay/50/1, son erişim tarihi: 06.02.2024.

Türkiye'de Spor Kültürünün Gelişmesinde Türk Ocaklarının Rolü (1949-1970)

Özlem Seyhan*

Giriş

Bütün dünyada etkisini hissettiren milliyetçilik akımı çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'ni derinden sarsmıştır. Hükûmet kendi bünyesindeki azınlık vatandaşların ayrılıkçı faaliyetlere girişmemesi için çeşitli önemler alma ihtiyacı duymuştur. Bu bağlamda Osmanlılık ve Osmanlıcılık resmi bir ideal haline getirilmiştir. Ancak düveli muazzama tarafından da desteklenen gayrimüslim topluluklar milliyetçi teşkilatlar kurarak isyanları teşvik etmiştir. Bu isyanlar önce özerklik daha sonra ise bağımsızlıkla sonuçlanmıştır. Böyle bir ortam içerisinde millî benlik ve millî kimlik sorgulaması yapmaya başlayan Askeri Tıbbiye öğrencileri Türk milletinin bekasıyla ilgili endişeler duymaya başlamıştır[1]. Nitekim bir tepki mahiyetinde ortaya çıkan Türk milliyetçiliği teşkilatlanma safhasına girmiştir[2]. Bu doğrultuda 11 Mayıs 1911 tarihinde Askeri Tıbbiye öğrencilerinin imzasını taşıyan ve milliyetçi manifesto mahiyeti taşıyan bir beyanname yayınlanarak Türk milletinin ve Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu buhranın sebepleri ve çözüm önerileri açıklanmıştır[3]. Kurulması planlanan milliyetçi cemiyet ile siyasal çıkar çatışmalarına girmeden millî menfaatlerin korunacağı vurgulanmıştır[4]. Türk milletine hizmet etmek düsturuyla yola çıkan Türk Ocağı 20 Haziran 1911 tarihinde fiili olarak

* Dr., Konya/TÜRKİYE, akpinarr_ozlem@homail.com
https://orcid.org/0009-0002-0103-5072 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.815

1 Hasan Ferit Cansever, "Türk Ocağının Doğuşundaki Sebep ve Saikler" *Türk Yurdu*, Kasım 1959, C 1, S. 278, s. 13-14; Füsun Üstel, *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931),* İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 51-52.

2 Yusuf Sarınay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları,* Ötüken Neşriyat, İstanbul 1994, s. 64-65.

3 Hasan Ferit Cansevet, "Türk Ocağını Meydana Getiren Ana Prensipler – Türk Ocağının Kuruluşuna Nasıl Katıldım?", *Türk Yurdu*, Kasım 1954, S. 238, s. 350-352.

4 Hasan Ferit Cansever, "Türk Ocağını Meydana Getiren Ana Prensipler II", *Türk Yurdu*,

çalışmaya başlamış, 25 Mart 1912'de ise ünlü sosyolog ve Türk milliyetçisi Ziya Gökalp'in de katıldığı bir toplantı ile resmen kurulmuştur[5].

Türk millî meseleleriyle yakından ilgilenen Türk Ocağı, kurulduğu andan itibaren halkın eğitimine katkı sağlamak amacıyla konferanslar, seminerler, konserler, tiyatro gösterileri düzenlemiş, adeta cehaletin Türk toplumundan silinmesi için özel bir çaba sarf edilmiştir. Ocak bu yönüyle de pek çok yeniliğin merkezi olmuştur[6]. Ancak Türk Ocağı, I. Dünya Savaşı'nın akabinde Mondros Mütarekesi'nin imzalanması, yurt genelinde başlayan işgaller ve İstanbul'un işgali ile çalışmalarına ara vermek zorunda kalmıştır. Buna karşılık ocaklılar millî direniş hareketini fiilen desteklemiştir[7]. Millî Mücadele'nin ve İstiklal Harbi'nin zafere ulaşmasının ardından, Mustafa Kemal'in de isteğiyle ocak yeniden faaliyetlerine başlamıştır. 1924 yılında Genel Merkez'in Ankara'ya taşınması[8] ile birlikte ocak genç cumhuriyet rejiminin en önemli destekleyicisi ve inkılapların savunucusu haline gelmiştir. Ancak 1929 yılında tüm dünyada etkisini hissettiren ekonomik krizin Türkiye'yi de zor durumda bırakması[9], çok partili hayata geçiş denemelerinin başarısızlığı ve Menemen'de yaşanan olayların inkılâpların halk nezdinde tam anlamıyla kabul edilmediğini göstermesi gibi olaylar üzerine hükümet bazı önlemler alma ihtiyacı duymuştur. Bu bağlamda Türk Ocaklarının durumu yeniden gözden geçirilmiştir. Türk Ocaklarında Serbest Cumhuriyet Fırkasının desteklenmesi, Atatürk'ün bazı icraatlarının açıkça eleştiriliyor olması alınacak kararı etkilemiştir[10]. Nitekim 1931 yılında Türk Ocakları tüm malları CHP'ye devredilerek kapatılmıştır[11].

Aralık 1954, S. 239, s. 431-432.

5 Hüseyin Enver Sarp, "Türk Ocağı Nasıl Kurulmuştu", *Türk Yurdu*, Nisan 1955, S. 243, s. 746-756.

6 A. Hidayet Reel, "Medeniyetçi ve Milliyetçi Lider Hamdullah Suphi Tanrıöver", *Türk Yurdu*, Şubat 1967, C 6/S. 332, s. 45-47.

7 Fethi Erden, "Türk Ocakları Nasıl Kuruldu, İngilizler Tarafından Nasıl Kapatıldı, Geçirdiği Buhranlar ve Ocakla İlgili Hatıralar", *Türk Yurdu*, Aralık 1968, C 3/S. 301, s. 48-58.

8 Fethi Erden, "Halide Edip Hanımın Bilinmeyen ve Az Bilinen Tarafları ve Türk Ocağı ile Alakalı Hatıraları", *Türk Yurdu*, C 3/S. 305-306, Kasım 1964, s. 17-30.

9 Ersin Gürdamar, "Türkiye'de Cumhuriyet'in Kuruluş Yıllarında Dış Ticaret Politikaları (1923-1929)", *Türkiye Cumhuriyeti'nin Yüzüncü Yılında Dış Ticaret Politikaları (1923-2023)*, Gazi Kitabevi, Ankara 2023, s. 68.

10 Hasan Ferit Cansever, "Türk Ocağının Doğuşundaki Sebep ve Saikler" *Türk Yurdu*, Mart 1961, C 2/S. 294, s. 23.

11 Mustafa Arıkan ve Ahmet Deniz "Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlakinin Tasfiyesi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 2004, S. 15, s. 402;

Türk Ocaklarının kapatılması ocak camiasında büyük bir üzüntü ile karşılanmış[12], ancak Türkiye'nin çok partili hayata geçişine kadar ocağının fiilen açılması için herhangi bir teşebbüste de bulunulmamıştır. 1949 yılına gelindiğinde ise Hamdullah Suphi Tanrıöver önderliğinde, mevcut hürriyet ortamının da etkisiyle Türk Ocağının yeniden açılması için harekete geçilmiştir[13]. Ocak 10 Mayıs 1949 tarihinde Tanrıöver'in ailesinden kalan Suphi Paşa Konağında basının da katıldığı büyük bir açılış töreni ile çalışmalarına yeniden başlamıştır[14]. Türk Ocağının mefkûresi, programı, tüzüğü ve teşkilatı çıkarılan Türk Ocakları Yasası[15] ve açıklanan Türk Ocakları Beyannamesi ile bir sistematiğe bağlanmıştır[16]. Türk Ocağının ikinci dönemi bu şekilde başlamıştır. Açılışa yönelik olumlu ve olumsuz birçok eleştiri yapılmış, basın gelişmeleri yakından takip etmiştir. Türk Ocaklarının tarihsel görevini yerine getirdiğini iddia edenlerle[17], ocağın her daim Türk millî menfaatlerini korumak için çalışmalar yapması gerektiğini dolayısıyla da Türk milleti var oldukça görevinin bitmeyeceğini ileri sürenler[18] iki keskin gurubu oluşturmuştur.

Çeşitli eleştirilere rağmen çalışmalarına büyük bir heyecan ve coşku ile başlayan Türk Ocakları 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikle hükümet tarafından desteklenmiş ve kısa süre içerisinde kamu

---

Harun Aydın, "Türk Kültür Hayatında Halkevleri Kütüphaneleri ve Basına Yansıması (1932-1951)", *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, C 12/38, s. 453.

12 *Türk Ocakları 43. Olağan Büyük Kurultay Raporu*, Haz: Lale Yıldız Bircan, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 2014, s. 28.

13 Müfide Ferit Tek, "Hamdullah Suphi Bey", *Türk Yurdu*, Şubat 1967, C 6/S. 332, s. 6-7.

14 "Türk Ocakları Bugün Açılıyor", *Her Gün*, 10 Mayıs 1949, s. 1; "Türk Ocakları Törenle Açıldı", *Her Gün*, 11 Mayıs 1949, s. 1, "Türk Ocağı Dün Yeniden Doğdu", *Vatan*, 11 Mayıs 1949, s. 1; "Türk Ocağı Teşkilatı Kuruluyor", *Tan*, 26 Şubat 1949, s. 1-2.

15 *İstanbul Türk Ocağı Yasası*, Halk Basımevi, İstanbul 1949, s. 1-16; *Türk Ocağı Tarihçe, Mefkûre, Tüzük*, Türk Ocağı Umumi Merkez Neşriyatı, Ankara 1969, s. 1-26.

16 "Hamdullah Suphi'nin Türk Ocaklarına Dair İzahatı", *Cumhuriyet*, 16 Mart 1949, s. 4; Cevat Nizami, "Türk Ocaklarının Tekâmülü", *Akşam*, 29 Nisan 1949, s. 5.

17 Agâh Sırrı Levent, "Türk Kültürünün Gelişmesinde Derneklerin ve Kurumların Rolü", *Türk Dili*, C 18, S. 198, 1968, s. 649-654; Feridun Osman Menteşeoğlu, "Türk Ocakları Heyulası", *Ulus*, 27 Şubat 1949, s. 5; Feridun Osman Menteşeoğlu, "Türk Ocaklarına Gelince", *Ulus*, 5 Mart 1949, s. 5; Feridun Osman Menteşeoğlu, "İnkılâp Hizmetinde Ocaklar", *Ulus*, 6 Mart 1949, s. 5.

18 Osman Turan, "Türk Ocakları ve Türk Yurdu Yeni Bir Hamleye Girerken", *Türk Yurdu*, C 7/S. 343-344, Ocak-Şubat 1968, s. 1-3; Mazhar Akifoğlu, "Türk Ocakları Adını Taşıdığı Milletine Hizmet Yolunda", *Türk Yurdu*, S. 244, Mayıs 1955, s. 332-337; Sadi Irmak, "Türk Ocaklarına Dair", *Türk Yurdu*, S. 243, Nisan 1955, s. 791-793.

yararına çalışan dernek statüsü kazanmıştır[19]. Birçok Türk ocaklının da Demokrat Parti saflarında milletvekili olması dikkat çekici bir durumdur. Nitekim bu nedenle Türk Ocakları 27 Mayıs 1960 Darbesi ile birlikte ciddi bir buhran devri yaşamıştır[20]. Türk Ocakları Beyannamesinde ve yasasında ocağın siyaset dışı ve partiler üstü bir misyon benimsediği vurgulanmasına rağmen 1950 ve 1970 yılları arasındaki bütün siyasal çalkantılar ocak çalışmalarını etkilemiştir. Türk Ocakları, bekasını korumak amacıyla kimi zaman siyasilere müracaat etmekten çekinmemiştir.

Ocak siyasal ve ekonomik sıkıntılarına rağmen ikinci döneminde 17 ayrı şube ile faaliyetlerini yürütmüş, Türkiye Cumhuriyeti'ni ve Türk milletini ilgilendiren ulusal ve uluslararası bütün mevzular hakkında söz söylemeye ve çözüm önerileri sunmaya gayret göstermiştir. 1954 yılında Türk Yurdu'nun yeniden yayınlanması ile ocaklı yazarlar fikirlerini özgürce savunma imkânı bulmuştur[21]. Temelde değişen ve gelişen Avrupa medeniyetini yakından takip ederek modern dünyanın ilmi metotlarını benimseyen ve gücünü millî değerlerden alan bir Türk toplumu inşa edilmek istenmiştir[22]. Türkiye'deki buhranın milletin kendini değerlerini, tarihini, kültürünü ve hatta dinini yeterince tanıyıp bilmemesinden kaynaklandığı düşünülerek gençlerin batı karşısında aşağılık duygusuna kapılmaması için her alanda bilgi sahibi olması gerektiği savunulmuştur[23]. Sanattan, edebiyattan, tiyatrodan anlayan üstün zevklere sahip, batı tekniğini ve metodolojisini bilen kendi alanında uzman donanımlı bireyler yetiştirilmek için çaba sarf edilmiştir. Oluşturulmak isteyen Türk Ocaklı tipolojisi "efendilik" kelimesiyle tabir edilerek millî ve manevi değerlerine bağlı kalan bu kişilerin aynı zamanda modern dünya ile bağlarını koparmayacağı vurgulanmıştır. Nitekim sanatı ve edebiyatı bu denli önemseyen Türk Ocakları açıldığı ilk anadan itibaren gençlerin spor ile uğraşmasını ve sağlıklı birer bedene sahip olmasını da desteklemiş, bunun için çalışmalar yürütmüştür. Öyle ki Türk Ocaklarının birinci döneminde de Türk Gücü adıyla bir beden eğitimi kolu kurulduğu bilinmektedir[24].

19 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA.), Başvekâlet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi (BKKTD.), 030\18.01.02\143.38.7. (21.04.1956).

20 *Türk Yurdu*, S. 234, Temmuz 1954; İbrahim Kafesoğlu, "Ne Kara Kuvvet Ne Beyaz Taassup", *Türk Yurdu*, C 2/S. 287, Ağustos 1960, s. 23-24; Osman Yüksel Serdengeçti, "Değerler Anarşisi", *Türk Yurdu*, C 7/S. 346, Nisan-Mayıs 1970, s. 12-13.

21 Osman Turan, "Bin Yıllık Türk Yurdu", *Türk Yurdu*, C 2/S. 283, Nisan 1960, s. 1-6.

22 Safiye Erol, "Yorgunluk ve Zindelik", *Türk Yurdu*, C 1/S. 274, Haziran 1959, s. 53.

23 Hamdullah Suphi Tanrıöver, "Ne İstiyoruz", *Türk Yurdu*, S. 239, Aralık 1954, s. 409-411.

24 Kazım Nami Duru, "Türk Ocağı Hatıralarımdan", *Türk Yurdu*, S. 250, Kasım 1955, s. 355-366.

1. Türk Ocaklarının Spora Bakışı

Türk Ocaklarının spora bakışı ile tarihe ve medeniyete bakışı arasında bir paralellik vardır. Türk Ocakları, Türk Ocağı Yasası'nda Türk Ocağı beyannamesinde ve 1969 yılında düzenlenen Türk Ocağı Mefkûresinde tarih ilmine bakışını açıklamıştır. Tarihe duyulan sevgi ve muhabbet bir toplumun güç kaynağı olarak görülmüştür[25]. Bu bağlamda Türk milletinin kazandığı zaferlerin ve yetiştirdiği liderlerin, komutanların ve kanaat önderlerinin bugüne ilham vermesi gerektiği savunulmuştur[26]. Türk Yurdu dergisinde yüzlerce önemli ismin hayat hikâyesi anlatılmış[27], Ocak salonlarında bahsi geçen kişilerin ölüm yıl dönümlerinde anma programları düzenlenmiştir. Gençlerin kökleri ile sağlam bir bağ geliştirmesi için bir yandan ilmi tarih yazıcılığı desteklenirken bir yandan da sosyal tarih incelemelerine önem verilmiştir[28]. Tabi ki yalnızca hamaset söylemleriyle ve kahramanlık övgüleriyle gelişme kaydedilemeyeceğinin farkında olan Türk Ocakları, batıdaki gelişmeleri yakından takip etmeyi teşvik ederken, bireyin kendi milletinden uzaklaşmaması için de çaba sarf etmiştir. Türk Yurdu dergisinde en eski tarihlerden itibaren Türk devletlerinde eşitlik, adalet, hürriyet, demokrasi, insan hakları, kadın hakları gibi kavramların tanınıp ona göre bir sosyal adalet sistemi kurulduğuna yönelik deliller sunulmuştur[29]. Yalnızca toplumsal düzen açısından değil bireyin sağlıklı ve zinde olması için de tarihten bazı dersler alınacağı düşünülmüştür. Bu doğrultuda eski Türk devletlerinde beslenme, giyim kuşam[30], gündelik hayat ve bilhassa spor faaliyetleri hakkında bilgiler verilmiştir. Sporun toplumların ve bireylerin hayatında ne derece önemli olduğunu göstermek için tarihten örnekler verilmiştir. Türk tarihindeki kahramanların, önemli şahsiyetlerin, askerlerin, idarecilerin fiziksel güçlerinde aktif spor faaliyetlerinin etkisine vurgu yapılıp, gençler spora özendirilmeye çalışılmıştır[31].

25 Nejdet Sançar, "Türk ve Kahramanlık", *Türk Yurdu*, C 5/S. 329, Kasım 1966, s. 13-15.

26 Faruk Sümer, "Türkiye Türklerinin Ataları ve Oğuzlar", *Türk Yurdu*, C 1/S. 273, Mayıs 1959, s. 11-13.

27 H. Fethi Gözler, "Mithat Paşa ve Eserleri", *Türk Yurdu*, S. 269, Haziran 1957, s. 898-905; Mazhar Akifoğlu, "İdealist Ziya Gökalp", *Türk Yurdu*, S. 249, Ekim 1955, s. 263-265; M. Şakir Ülkütaşır, "Tanınmış Ülkücü Muharrirlerimizden: Ahmet Ağaoğlu (1869-1939)", *Türk Yurdu*, S. 253, Şubat 1956, s. 600-602.

28 Bernard Lewis, "Türkiye'de Tarihçilik ve Millî Uyanış", *Türk Yurdu*, Çev. Şinasi Siber, C 2/S. 285, Haziran 1960, s. 9-12.

29 A. Himmet Berki, "Türklerin Hukuk ve Hikmet-i Teşri İlimlerine Hizmetleri", *Türk Yurdu*, C 1/S. 274, Haziran 1959, s. 28-29.

30 Mehmet Önder, "Millî Giyimlerimiz", *Türk Yurdu*, C 4/S. 311, Mayıs 1965, s. 30-32.

31 M. Şakir Ülkütaşır, "Türk Güreşi", *Türk Yurdu*, Temmuz 1955, S. 246, s. 50.

Türk Ocaklarına göre, tüm dünyada savaşlarda kazandığı zaferlerle tanınan Türklerin başarılarının arkasında berrak bir zihin ve güçlü bir beden bulunmaktadır. Öyle ki eski Türklerde spor, gündelik hayatın bir parçasıdır. Kadın erkek fark etmeksizin ata binmek, kılıç kullanmak, gerektiğinde ailesini ve devletini korumak için savaşa hazır olmak, beden gücü gerektiren işlerde başarı kazanmak fiziksel anlamda sağlıklı ve güçlü olmayı gerektirmiştir[32]. Bundan hareketle gençlerin enerjilerini zararlı işlere harcamak yerine spora teşvik edilmesi gerektiğini savunan Türk Ocakları, ecdadın bu yönüyle de örnek alınmasını istemiştir. Tüm dünyada ve Türkiye'de II. Dünya Savaşı'nın akabinde meydana gelen buhranlar, komünizm ve sosyalizm gibi fikirlerin yükselmesi ve ahlaki açıdan bir çöküş devrinin yaşandığı fikrinin Ocak çevresince kabul edilmesi gençleri bu zararlı eylem ve fikirlerden koruma gayretini doğurmuştur[33]. Bu anlaş içerisinde spor adeta bir kurtarıcı olarak görülmüştür. Gençleri, kahvehane köşelerinden, dinî ve millî değerlerin tahribine yol açacak ideolojilerden, zihinsel ve bedensel sağlığa zarar verecek alışkanlıklardan uzak tutmak için bütün Türk Ocağı şubelerinde gençlik ve spor kollarının oluşturulması istenmiştir.

Gençlerin özellikle yakın dövüş sporları; boks, güreş, tekvando, judo gibi Türk mizacına ve centilmenlik ruhuna uygun spor dallarında uzmanlaşması teşvik edilmiştir. Alanında uzman eğitmenler eşliğinde yapılan antrenmanlar ile genç sporcular müsabakalara hazırlanmıştır. Türk Ocakları mefkûresinde Türklerin bilim, sanat, musiki, resim ve spor gibi medeni bir toplumun temellerini oluşturan alanlarda öncü bir millet olduğunu kanıtlama arzusu vardır[34]. "Dünya'ya nizam veren" ya da en azından dünya medeniyetine katkı sağlayan Türk milletinin mevcut şartlarda da aynı doğrultuda çalışmalar yapacağı savunulmuştur[35]. Spor, batı tabiriyle centilmenliğin, Ocaklı ifadesiyle efendiliğin bir gereği olarak görülmüştür. Öyle ki sporcu ahlaklı, zeki, çalışkan ve örnek bir bireydir.

32 H. Fethi Gözler, "Türklerde At Sevgisi", *Türk Yurdu*, S. 264, Ocak 1957, s. 519-523; Muzaffer Meri, "Türklerde Bozkurt'un Önemi", *Türk Yurdu*, C 2, S. 286, Temmuz 1960, s. 33-34.

33 Orhan Tuna, "Komünizme Karşı Mukabil Bir Programa Sahip Miyiz", *Türk Yurdu*, C 1/S. 273, Mayıs 1959,

34 İbrahim Kafesoğlu, "Türk Medeniyeti ve Batıya Tesirleri", *Türk Yurdu*, C 1/S. 271, Mart 1959, s. 20-23.

35 Mehmet Ateşoğlu, "Türk Ruhunun Bedii Cephesi", *Türk Yurdu*, C 2/S. 289, Ekim 1960, s. 58-60.

2. Türk Ocakları Bünyesinde Gerçekleştirilen Spor Faaliyetleri

Türk Ocakları bünyesinde yukarıdaki düşünceler ışığında gençlerin beden sağlığını güçlendirmek amacıyla çeşitli spor faaliyetleri yürütülmüştür. Özellikle İstanbul Türk Ocağı bu yönde önemli adımlar atmıştır. Türklerin ata sporu olarak kabul edilen güreşe önem vermiştir[36]. Ocağın açılışının hemen ardından kurulan Spor Kolu ile çalışmalara başlanmıştır. Gençlerin bedensel anlamda gelişmesini sağlamak amacıyla yola çıkan Spor Kolu ilk olarak küçük çaplı bir oluşum halinde yola çıkmış, ilerleyen tarihlerde faaliyetlerini genişletmiş ve büyük bir ilgi ile karşılanmıştır. Başlangıçta güreş ve boks dallarında çalışmalar yürütülürken, halter ve eskrim dallarında da eğitim verilmeye başlanmasıyla 200'den fazla kişiye ulaşılmıştır. Bilhassa ortaokul, lise ve üniversite talebeleri Spor Kolunun çalışmalarına rağbet göstermiştir. Bunda antrenörlerin son derece ehliyetli kişilerden seçilmesinin payı da büyüktür[37]. Öyle ki halter branşındaki gençler mesleği doktorluk olan ancak halter sporuna hâkim bir antrenörün idaresinde çalışırken, boksla ilgilenen 20 kişilik bir grup da eski bir boksörün nezaretinde antrenmanlara başlamıştır[38]. İstanbul Türk Ocağındaki spor faaliyetleri kurulan İzci Kolu ile desteklenmiştir[39].

Türk sporunu geliştirme amacı taşıyan Türk Ocağı kendi çatısı altında topladığı güreşçilerle İtalyan ve İranlı güreşçiler arasında muhtelif müsabakalar düzenlemek için Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğüne ve Güreş ve Halter Federasyonuna başvuruda bulunmuştur. İtalya'nın Audace ve İran'ın Taç Kulübü farklı tarihlerde Türkiye'ye davet edilerek bir güreş müsabakası tertip edilmiştir[40]. Federasyon ile Türk Ocağı koordineli olarak çalışmış, güreşe katılacak Türk sporcuların isimleri ve sıkletleri Güreş ve Halter Federasyonu Müdürlüğüne bildirilmiştir. Buna göre; 52 kiloda Hasan Gemici ve Dursun Ali, 57 kiloda Yaşar Yılmaz ve Müzahir Sille, 62 kiloda Burhan Pandül ve Rıza Doğan, 67 kiloda Nurettin Zafer, Tevfik Yüce, Hasan Akal ve Mustafa Silkin, 73 kiloda Ziya Doğan ve Nuri Ayva, 79 kiloda Muammer Varboz, Ali Özdemir ve Niyazi Sert, 87 kiloda İbrahim Karabacak ve Hilmi Tafracı, ağır sıklette ise Orhan Çakar, Burhan Gürkan ve Süleyman Baştimur

36 "Ocak Haberleri", *Türk Yurdu*, Temmuz 1954, S. 234, s. 87.

37 "Türk Ocakları Kurultay Raporu", *Türk Yurdu*, S. 244, Mayıs 1955, s. 876-877.

38 "Türk Ocağı Haberleri – Türk Ocakları Kurultayı", *Türk Yurdu*, Mayıs 1957, S. 268, s. 875.

39 "Türk Ocağı Haberleri", *Türk Yurdu*, Nisan 1957, S. 267, s. 800.

40 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA.), Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (BÖKM.), 030.01\123.784.6. (07.12.1953)

güreşmiştir[41]. Türk Ocakları Murahhas azası Mazhar Akifoğlu'nun başkanlığındaki Türk Ocaklı teknik komite ve İstanbul Bölge Müdürlüğünün görevlendirdiği hakemler bu müsabakaları yönetmiştir. Hakemlerden bazıları; Vefik Gürkanlar, Kâmil Yalman, Ahmet Yener, Mustafa Çetinkale, Alp Karabiber, Rıfat Balbek'tir. Organizasyonun masrafları Türk Ocakları Merkez Heyeti tarafından karşılanmış, elde edilen kazancın da Türk Ocağına tahsis edilmesine karar verilmiştir. Davet edilen takımların ve sporcuların karşılanması, ağırlanması ve konaklaması Mahzar Akifoğlu önderliğinde Türk Ocaklarınca temin edilmiştir. Müsabakalar öncesinde hazırlanan programlar Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğüne ve Güreş ve Halter Federasyonuna sunulmuştur[42]. Türk Ocaklı sporcular 1954 yılında İtalyan güreş takımı ile Spor ve Sergi Sarayı'nda yaptıkları güreş müsabakasında büyük bir başarı göstermişlerdir. Öyle ki 25 karşılaşmanın 23'ünde Türk Ocaklı gençler zafer kazanmıştır[43]. İstanbul Türk Ocağı Spor Kolunun idaresini Dünya güreş şampiyonu Nurettin Zafer'in ele almasının ardından gelecekte daha büyük başarılar kazanılacağına dair inanç artmış ve Spor Kolunun dünya çapında adından söz ettireceği düşüncesi güçlenmiştir[44]. Zaten İtalya ile yapılan güreş müsabakasında açık ara ile kazanılan zaferler Türk Ocaklarının hem uluslararası alanda tanınmasına hem de Tük millî sporunun gelişime katkı sağlanmasına bir olanak tanımıştır.

Türk Ocaklarının spor faaliyetleri kapsamındaki çalışmaları Ocak mefkûresine uygun olarak ulusal ve uluslararası camiada Türk milletinin başarılarını kanıtlamak ve kabul ettirmek amacı taşımış, bu bağlamda Türk Ocaklı sporcularının başarılarından büyük bir gururla bahsedilmiştir. İstanbul'da Halter ve Güreş Federasyonu tarafından düzenlenip, 12 Haziran 1955 tarihinde Galatasaray Kulübünün kapalı spor salonunda saat 20.00'da gerçekleştirilen İstanbul Bölgesi Halter Birincilikleri müsabakasına katılan Türk Ocaklı Dr. Münir Ünal yarı ağır sıklette ikincilik madalyası almıştır[45]. Yapılan takım tasniflerinde ise Türk Ocağı Takımı üçüncü olmuş ve üçüncülük kupası Bölge Halter ve Güreş Ajanı Alp Karabiber tarafından Dr. Münir Ünal'a verilmiştir[46].

41 BCA., BÖKM., 030.01\123.784.6. 1-2. (07.12.1953)

42 BCA., BÖKM., 030.01\123.784.6. 8-9. (07.12.1953)

43 "Türk Ocakları Kurultay Raporu", s. 877.

44 "Türk Ocağı Haberleri", *Türk Yurdu*, Aralık 1954, S. 239, s. 485.

45 "Türk Ocağı Haberleri", *Türk Yurdu*, Haziran 1955, S. 245, s. 965.

46 agm., s. 965.

Bu zaferlerle birlikte güreşe duyulan ilgi artmış ve güreşin Türkler arasında tarihin her safhasında büyük bir ilgi ve alaka ile devam ettiği fikri benimsenmiştir. Türk spor tarihinde güreşin büyük şehirlerden en küçük köylere kadar yayılan bir spor dalı olduğu vurgulanarak modern dünya şartlarında da güreşi geliştirmek için Türkiye'deki her kasabada bir güreş kulübü kurulması gerektiği savunulmuştur[47]. Ancak güreşin hak ettiği değeri kazanması için Türk gençlerinin maddi ve manevi açıdan desteklenmesi istenmiştir. Gelecek kaygısı taşımayan gençlerin özelde güreşle genelde sporla uğraşıp Türkiye adına ciddi başarılara imza atacağı ve Türk millî sporunun tüm dünyaya Türk sporcular tarafından tanıtılacağı düşünülmüştür[48]. Bu doğrultuda Türk Yurdu dergisinde dünyadaki gelişmelerden örnekler verilerek sporun desteklenmesi istenmiştir.

Türk Ocakları, başlangıçta kendi muhitindeki halkın refah seviyesini yükseltmek, sağlık koşullarını iyileştirmek, zamanını verimli kullanmasını sağlamak ve nihayetinde ülke kalkınmasına katkı sağlamak temelinden yola çıkarak gelişmiş ve müreffeh bir memlekette sporun, sanatın, ilmin ve tekniğin kendiliğinden gelişeceğini düşünmüştür. Türkiye'nin de medeni diğer devletlerin söz sahibi olduğu bu konularda başarılar elde ederek uluslararası alanda etkinlik kazanabileceğinin altını çizmiştir. Millî değerlerinin sadakatle korunurken batıdaki metot ve teknik gelişmelerinin yakından takip edilmesi düsturunu benimseyen Türk Ocakları spor konusunda İsveç'in örnek alınabileceğini düşünmüştür. İsveç'te 311 ayrı güreş kulübünün faaliyet gösterdiği ve bu kulüplerin her birinin tam teşekküllü spor salonlarına, ekipmana ve spor kıyafetlerine sahip oldukları belirtilmiştir. Bunun yanında sporcuların salonlara ulaşımının devlet tarafından sağlandığı, gençlere maddi yardımların yapıldığı gençlerin gelecek kaygısı taşımadan yalnızca kendi işine odaklanabildiğinin altı çizilmiştir. Bütün bu açıklamaların sebebi ise Türkiye'nin batı ülkeleri arasında kültürel anlamda daha yakın olduğu düşünülen İsveç'i örnek alarak benzer çalışmalar yapılmasını teşvik etmektir[49].

Türk Ocaklarına göre Türk milletini teşkil eden bireyler ruh ve bedence sağlam olarak yetişmeli, ilmin ve tıbbın desteklediği İsveç Beden Terbiyesi Türkiye'ye yerleştirilmelidir. Bu anlayıştan hareketle de Selim Sırrı Tarcan'ın[50]

47 M. Şakir Ülkütaşır, "Türk Güreşi", *Türk Yurdu*, Temmuz 1955, S. 246, s. 49-51.

48 A. Mazhar Akifoğlu, "Eski Bir Hatıra I", *Türk Yurdu*, Mayıs 1957, S. 268, s. 858-859.

49 Mazhar Akifoğlu, "Eski Bir Hatıra'nın Düşündürdükleri II", *Türk Yurdu*, Haziran 1957, S. 269, s. 920-921.

50 Canan Sarıyar Sezan, *Selim Sırrı Tarcan'ın Sporcu Neleri Bilmeli Adlı Eseri*, Gece Kitaplığı,

düşünceleri ve çalışmaları takdirle karşılanmıştır. Öyle ki Tarcan, İsveç'e gidip geldikten sonra Türkiye'de kurduğu Beden Terbiyesi Enstitüleri ile İsveç usulü beden eğitimini okullara yerleştirmiştir[51]. Asil duygularla ahlaklı bireyler yetiştirmek, centilmenliği geliştirmek ve fiziksel sağlığın yanında zihinsel ve ruhsal dinamiklik kazandırmayı hedefleyen Türk sporunun zamanla Türk geleneğinden uzaklaşarak ilkel duyguları tahrik eden, insanları kitleler halinde ayrıştıran, yozlaşmış bir hal aldığı ileri sürülmüştür. Burada kast edilen sporun futbol olduğu açıktır. Gençlerin yalnızca bacaklarını kullanarak, küfürler eşliğinde top oynamaları, izleyicilerin spor toto salonlarında bir nevi kumar oynaması sporculuğa ve spor ahlakına aykırı görülerek futbol maçları arena gösterisi olarak nitelendirilmiştir. Halk eğitiminin önemli araçlarından biri olan sporun sorumluluk duygusuyla hareket eden kişilerin ve kurumların kontrolünde gelişebileceği savunularak spor adabına aykırı faaliyetlerin engellenmesi istenmiştir. Nitekim dünya çapındaki etkinliklerde Türkiye'ye madalya kazandıran ve Türk milletini gururlandıranların Türk geleneğine göre yetişen sporcular olduğunun altı çizilmiştir[52].

Türk sporunu millî bir değer olarak ele alan Türk Ocakları, farklı şubelerde kurulan gençlik kolları ile spor faaliyetlerini desteklemiştir. Ancak Ocağın ilk olarak İstanbul'da açılması ve Genel Merkezin burada olması nedeniyle İstanbul Türk Ocağının diğer şubelere oranla kısmen daha fazla spor çalışması yaptığı görülmektedir. Bununla birlikte Ankara'da da açılan gençlik kolları ile spor desteklenmiş[53] ve kadınlara yönelik jimnastik, aerobik ve ritmik dans kursları açılmış, dersler Neriman Decan tarafından verilmiştir[54]. Ayrıca musiki çalışmalarına paralel bir de millî oyunlar ekibi kurulmuş ve çalışmalara başlamıştır[55]. 1960 yılında kurulan Ankara Türk Ocağı Gençlik Kolu Başkanı Erdoğan Cemil Okçu önderliğinde spor toplulukları meydana getirmiştir[56]. Ankara Gençlik Kolu faaliyetlerini hümanizm ve komünizm gibi ideolojilerin etkisiyle ortaya çıkan kozmopolitleşmenin önüne geçmek amacıyla Türk kültürünü ve millî değerlerin yaşatmak ülküsüne göre

Ankara 2023.

51 Dr. Phil – H. Z. Koşay, "Selim Sırrı Tarcan ve Spor", *Türk Yurdu*, Ekim 1967, C 6/S. 340 (10), s. 26-27.

52 agm., s. 27.

53 "Türk Ocağı Haberleri", *Türk Yurdu*, Nisan 1960, C 2/S. 283(1), s. 59.

54 "Ocak Haberleri", *Türk Yurdu*, Temmuz 1954, S. 234, s. 400.

55 "Türk Ocağından Haberler", *Türk Yurdu*, Haziran-Temmuz 1961, C 3/S. 297-298 (3-4), s. 58.

56 "Kültür Haberleri", *Türk Yurdu*, Mart 1959, S. 271, s. 60.

düzenlemiştir. Sporda bireyi komünizm gibi Türk Ocaklarınca zararlı kabul edilen fikir ve düşüncelerden koruyarak gençlere zinde bir beden ve dimağı kazandırmak hedeflenmiştir[57]. Bu anlayış doğrultusunda Ankara Spor Kolu çalışmaları için Kurt Tarık Özhan görevlendirilmiştir. Ankara Türk Ocağındaki spor faaliyetlerinin ağırlıklı olarak Türk millî sporlarını geliştirmek üzerine yapılacağı bildirilmiştir[58].

İstanbul ve Ankara Türk Ocaklarından sonra spor çalışmalarıyla en çok öne çıkan Türk Ocağı Karadeniz Ereğlisi şubesidir. Ocak kurulduğu bölgedeki gençlerin durumuyla yakından ilgilenmiş, gençleri kahvehanelerden kurtarmak ve spora teşvik etmek amacıyla farklı tarihlerde toplantılar düzenlemiştir. Çoğunluklu olarak gençlerin katıldığı bu toplantılar samimi bir ortam içerisinde gerçekleştirilmiştir. Gençlerin vakitlerini verimli bir şekilde değerlendirmesi için bir futbol bir de voleybol takımı kurulmuştur. Ereğli Türk Ocağı bünyesinde gerçekleştirilen spor çalışmalarını sistematiğe bağlamak amacıyla bir Spor Kolu teşkil edilmiştir. Spor Kolunun ilk faaliyeti 19 Mayıs 1956'da düzenlenen bisiklet yarışıdır. Birinci, ikinci ve üçüncü olan sporculara muhtelif hediyeler verilmiştir. Aynı gün Ocağın Spor Koluna bağlı futbol takımı da Zonguldak Üzülmez Futbol Takımı ile bir maç yapmıştır. Binden fazla seyircinin önünde gerçekleşen maçta Ocağın takımı maçı 4-3 kaybetmesine rağmen yeni kurulduğu için gayet başarılı kabul edilmiştir[59].

Diğer Türk Ocağı şubelerinden farklı olarak Ereğli Türk Ocağında futbola sempati ile yaklaşıldığı görülmektedir. Bununla birlikte Ocak güreşe de önem vermiş ve muhtelif tarihlerde güreşi teşvik etmek amacıyla müsabakalar organize etmiştir[60]. Millî Türk sporunu geliştirmek ve teşvik etmek amacıyla 1956 yılı ağustos ayında büyük yağlı pehlivan güreşleri düzenlemiştir. Ereğli Türk Ocağı güreşlere katılacak olan pehlivanların her türlü ihtiyacını karşılamak ve kalacak yerlerini temin etmek için hiçbir masraftan kaçınmamıştır. Güreşlere büyük ve ünlü pehlivanların katılmasını sağlamak ve müsabakaların kalitesini yükseltmek amacıyla verilecek ödüllerin tatmin edici olmasına dikkat edilmiştir. Müsabakalar için hazırlanan Ereğli Bey Çayırı adeta Kırkpınar güreş meydanlarına benzemiştir. Geç saatlere kadar devam eden güreşler coşku ve heyecan içinde gerçekleştirilmiştir[61].

57 N. Harboğlu, "Gözümüze Çarpanlar", *Türk Yurdu*, Aralık 1960, C 2/S. 291 (9), s. 55.

58 "Ocak Haberleri", *Türk Yurdu*, Mayıs 1960, C 2/S. 284 (2), s. 58.

59 "Türk Ocağı Haberleri", *Türk Yurdu*, Haziran 1956, S. 257, s. 957.

60 "Türk Ocağı Haberleri", *Türk Yurdu*, Mayıs 1956, S. 256, s. 879.

61 "Türk Ocağı Haberleri", *Türk Yurdu*, Eylül 1956, S. 260, s. 239.

Aktif faaliyetlerde bulunan hemen hemen bütün Türk Ocağı şubeleri spor çalışmalarını desteklemiş, özellikle güreş, boks, eskrim gibi savunma sanatlarını geliştirmek için mesai harcamıştır. Türk milletinin mizacına ve ruhuna uygun olarak muhtelif tehlikeler karşısında dinamik bir bilinç ve güçlü bir bedenle her daim mücadeleye hazır bir şekilde medeni ve ahlaklı bireyler yetiştirmek hedeflenmiştir. Bu yönden de spor bedensel kazanımların yanında hem felsefesi hem ahlakı hem de zihinsel gelişimi desteklemesi bakımından önemsenmiştir. Bireysel olarak bir spor koluna sahip olmayan şubeler ise müzik ve folklor çalışmalarıyla dans ve jimnastikte aktivite geliştirmiş ve dolaylı yönden spor faaliyetlerine katılmıştır[62]. Nitekim sporun hayatın vazgeçilmez bir parçası olduğu anlayışıyla şuurlu ve bilinçli bir beden terbiyesi sistemi kurulmak istenmiştir.

Sonuç

Türk Ocakları kurulduğu ilk andan itibaren Türk milletine daha müreffeh bir hayat sunmak için çalışmalar yapmıştır. Gelişen ve değişen dünya şartlarına ayak uydururken, millî ve manevi değerlerin korunması gerektiğine inanan Ocak; ilmi, bilimi, tekniği, metodu yakından takip eden milliyetçi bir nesil yetiştirme amacına odaklanmıştır. Bir Türk Ocaklının sanattan, müzikten anlayıp, sağlıklı bir ruha ve bilince sahip olmasını istemiştir. Gençlerin vakitlerini boşa harcayıp zararlı kabul edilen fikirlerin ve faaliyetlerin etkisi altında kalmasını önlemek için ise spor çalışmalarına önem verilmiştir. Türk tarihine her daim hayranlık ve sempati ile yaklaşan Türk Ocakları gençlerin spor konusunda da tarihi gerçekleri ve şahsiyetleri örnek almasını tavsiye etmiştir. Öyle ki boks, güreş, eskrim hatta judo gibi yakın dövüş sporları sahip olduğu felsefesi ile centilmenliği benimseyerek rakibin onurunu zedeleyecek davranışlarından kaçınması, eşit şartlarda mücadele edilmesi, dürüst rekabeti kabul etmesi gibi özellikleriyle Türk mizacına uygundur. Nitekim Türk tarihindeki büyük savaşlarda esir alınan komutanlara, hükümdarlara ve askerlere saygı çerçevesinde davranıldığı kayıtlara geçmiştir. Bu özellikleriyle Türk geleneğine ve ahlakına uygun görülen spor dalları Türk Ocakları tarafından desteklenmiş, Türkiye'nin neredeyse bütün bölgelerinde açılan Türk Ocakları şubelerinde spor ve izci kolları oluşturularak gençlerin antrenmanlara aktif olarak katılması teşvik edilmiştir. Bilhassa Türk millî sporu güreş desteklenerek genç pehlivanların yetiştirilmesi için maddi ve manevi imkânlar seferber edilmiştir. Gençlerin

62 "Türk Ocağı Haberleri", *Türk Yurdu*, Ocak 1965, C 4/S. 307 (1), s. 43.

spordaki başarısının uluslararası alanda Türkiye'ye saygınlık kazandıracağı anlayışıyla müsabakalar düzenlenmiştir. Bu bağlamda İtalya'daki bir güreş takımı Türk Ocağı tarafından Türkiye'ye davet edilmiştir. Ciddi bir sorumluluk duygusuyla hareket eden Ocak, bir yandan güreş sporunu geliştirirken bir yandan da Türk gençlerin dünyada ses getireceğine inanmıştır. Nitekim bu düşüncelerinde haksız olmadıkları da görülmektedir. Türk güreşi Türk ocaklı sporcular sayesinde yeni bir boyut kazanmıştır.

Yakın dövüş sporlarına büyük bir alaka ile yaklaşan Türk Ocağı, Selim Sırrı Tarcan'ın İsveç usulü beden terbiyesi fikrini benimsemiş ve başta futbol olmak üzere gençleri holiganlığa teşvik eden spor dallarına mesafeli yaklaşmıştır. Hatta futbol Roma'daki arena kültürü ile özleştirilmiştir. Öte yandan futbol maçlarının sonuçlarına dair yapılan tahminlerin spor toto aracılığıyla bireyi adeta kumara sürüklediği ileri sürülmüştür. Bu düşüncelere rağmen pek çok Türk Ocağı şubesinde futbol takımı kurulup maçların yapıldığı da bilinmektedir. Aslında futbola bir spor olarak karşıtlıktan ziyade izleyici kitlesini küfre, şiddete ve ahlak dışı kabul edilen etkinliklere sürüklediği için karşı çıkılmıştır. Kişinin bedenini ve zihnini aktif olarak kullanarak dâhil olabileceği ve bu sayede centilmenliğini geliştireceği spor dalları daha çok tercih edilmiştir. Zaten pek çok ocak şubesi, güreş ve boks üzerinde yoğunlaşacağını yıllık programında açıkça ifade etmiştir. Düzenlenen büyük şenlikler ve kutlamalar güreş müsabakaları ile de taçlandırılarak halka kahramanlık ruhu aşılanmak istenmiştir.

Tarihi değerlere bağlılığıyla bilinen Türk Ocakları, her daim gençlerle teşriki mesai yapmış ya da yapmak istemiştir. Ocağın ikinci dönemi olarak nitelendirilen 1949-1970 yıllarında ocağa gençlerin rağbet etmemesi, Türk Ocağının faaliyetlerini gençlere yönelik yeniden düzenlemesine neden olmuştur. Kurulan gençlik kolları, spor ve izcilik kolları ile gençlerin ilgisi çekilmek istenmiştir. Bunda ocağın yaşlı kesime hitap ettiği yönündeki eleştirilere cevap verme arzusu olduğu gibi gençleri farklı ideolojilerden uzak tutma çabası da vardır. Türk gençlerinin batılılaşma etkisi ile aşağılık kompleksine kapıldığı ve bu düşünceden uzaklaşmanın tek yolunun tarihi değerleri doğru bir şekilde tanımak ve öğrenmekten geçtiği anlayışı Türk Ocaklarınca benimsenmiştir. Bu doğrultuda fiziki anlamda güçlü kuvvetli, sağlam psikolojiye ve aydınlık bir zihne sahip olan sporcular, gençlere ilham verecek ve Türk ruhunun bir parçası olan kahramanlık ülküsü desteklenecektir. Muhtaç olduğu gücü kendi millî değerlerinde bulan Türk genci ülkesinin kalkınması için hizmet edecektir. Bu düşüncelerin haklılık payının olduğu aşikârdır.

Öyle ki millî sporcuların hem Türkiye'yi uluslararası alanda gururlandırdığı hem de pek çok açıdan gençlere örnek teşkil ettiği ortadadır. Sonuç olarak Türk Ocakları yaptığı spor faaliyetleriyle, düzenlediği müsabakalarla, yetiştirdiği sporcularla ve kurduğu takımlarla bu amacına büyük oranda ulaşmış, Türkiye'nin sporda başarı kazanmasını sağlayıp bunu bilhassa güreş dalında uluslararası alanda göstermiştir.

KAYNAKLAR

1. Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi (BCA)

-Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü. (BÖKM)

030.01\123.784.6. (07.12.1953)

030.01\123.784.6. 1-2. (07.12.1953)

030.01\123.784.6. 8-9. (07.12.1953)

-Başvekâlet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi (BKKTD)

030\18.01.02\143.38.7. (21.04.1956)

2. Süreli Yayınlar

Türk Yurdu (1954-1970)

Türk Dili (1968)

Akşam (1949)

Her Gün (1949)

Cumhuriyet (1949)

Ulus (1949)

Vatan (1949)

Tan (1949)

3. Kitaplar

İstanbul Türk Ocağı Yasası, Halk Basımevi, İstanbul 1949.

Sarınay, Yusuf, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*, Ötüken Neşriyat İstanbul 1994.

Sezan, Canan Sarıyar, *Selim Sırrı Tarcan'ın Sporcu Neleri Bilmeli Adlı Eseri*, Gece Kitaplığı,

Ankara 2023.

Türk Ocağı Tarihçe, Mefkûre, Tüzük, Türk Ocağı Umumi Merkez Neşriyatı, Ankara 1969.

Türk Ocakları 43. Olağan Büyük Kurultay Raporu, Haz: Lale Yıldız Bircan, Türk Yurdu Yayınları Ankara 2014.

Üstel, Füsun, *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931),* İletişim Yayınları 2010.

4. Makaleler

"Hamdullah Suphi'nin Türk Ocaklarına Dair İzahatı", *Cumhuriyet*, 16 Mart 1949, s. 4.

"Kültür Haberleri", *Türk Yurdu*, Mart 1959, S. 271, s. 60.

"Ocak Haberleri", *Türk Yurdu*, Temmuz 1954, S. 234, s. 400.

"Ocak Haberleri", *Türk Yurdu*, Mayıs 1960, C 2/S. 284(2), s. 58.

"Ocak Haberleri", *Türk Yurdu*, Temmuz 1954, S. 234, s. 87.

"Türk Ocağı Dün Yeniden Doğdu", *Vatan*, 11 Mayıs 1949, s. 1

"Türk Ocağı Haberleri – Türk Ocakları Kurultayı", *Türk Yurdu*, Mayıs 1957, S. 268, s. 875.

"Türk Ocağı Haberleri", *Türk Yurdu*, Aralık 1954, S. 239, s. 485.

"Türk Ocağı Haberleri", *Türk Yurdu*, Eylül 1956, S. 260, s. 239.

"Türk Ocağı Haberleri", *Türk Yurdu*, Haziran 1955, S. 245, s. 965.

"Türk Ocağı Haberleri", *Türk Yurdu*, Haziran 1956, S. 257, S. 957.

"Türk Ocağı Haberleri", *Türk Yurdu*, Mayıs 1956, S. 256, s. 879.

"Türk Ocağı Haberleri", *Türk Yurdu*, Nisan 1957, S. 267, s. 800.

"Türk Ocağı Haberleri", *Türk Yurdu*, Nisan 1960, C 2/S. 283(1), s. 59.

"Türk Ocağı Haberleri", *Türk Yurdu*, Ocak 1965, C 4/ S. 307(1), s. 43.

"Türk Ocağı Teşkilatı Kuruluyor", *Tan*, 26 Şubat 1949, s. 1-2.

"Türk Ocağından Haberler", *Türk Yurdu*, Haziran – Temmuz 1961, C 3/S. 297-298(3-4), s. 58.

"Türk Ocakları Bugün Açılıyor", *Her Gün*, 10 Mayıs 1949, s. 1.

"Türk Ocakları Kurultay Raporu", *Türk Yurdu*, S. 244, Mayıs 1955, s. 876-877.

"Türk Ocakları Törenle Açıldı", *Her Gün*, 11 Mayıs 1949, s. 1.

Akifoğlu, A. Mazhar. "Eski Bir Hatıra I", *Türk Yurdu*, Mayıs 1957, S. 268, s. 858-859.

_____. "Eski Bir Hatıra'nın Düşündürdükleri II", *Türk Yurdu*, Haziran 1957, S. 269, s. 920-921.

_____. "İdealist Ziya Gökalp", *Türk Yurdu*, S. 249, Ekim 1955, s. 263-265.

_____. "Türk Ocakları Adını Taşıdığı Milletine Hizmet Yolunda", *Türk Yurdu*, S. 244, Mayıs 1955, s. 332-337.

Arıkan Mustafa ve Ahmet Deniz. "Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlakinin Tasfiyesi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 2004, S. 15, s. 402.

Ateşoğlu, Mehmet. "Türk Ruhunun Bedii Cephesi", *Türk Yurdu*, C 2/S. 289, Ekim 1960, s. 58-60.

Aydın, Harun. "Türk Kültür Hayatında Halkevleri Kütüphaneleri ve Basına Yansıması (1932-1951)", Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi, C 12/38, s. 451-472.

Berki, A. Himmet. "Türklerin Hukuk ve Hikmet-i Teşri İlimlerine Hizmetleri", *Türk Yurdu*, C 1/S. 274, Haziran 1959, s. 28-29.

Cansever, Hasan Ferit. "Türk Ocağını Meydana Getiren Ana Prensipler – Türk Ocağının Kuruluşuna Nasıl Katıldım?", *Türk Yurdu*, Kasım 1954, S. 238, s. 350-352.

_____. "Türk Ocağını Meydana Getiren Ana Prensipler II", *Türk Yurdu*, Aralık 1954, S. 239, s. 431-432.

_____. "Türk Ocağının Doğuşundaki Sebep ve Saikler", *Türk Yurdu*, Kasım 1959, C 1/S. 278, s. 13-14.

_____. "Türk Ocağının Doğuşundaki Sebep ve Saikler", *Türk Yurdu*, Mart 1961, C 2/S. 294, s. 23.

Duru, Kazım Nami. "Türk Ocağı Hatıralarımdan", *Türk Yurdu*, S. 250, Kasım 1955, s. 355-366.

Erden, Fethi. "Halide Edip Hanımın Bilinmeyen ve Az Bilinen Tarafları ve Türk Ocağı ile Alakalı Hatıraları", *Türk Yurdu*, C 3/S. 305-306, Kasım 1964, s. 17-30.

_____. "Türk Ocakları Nasıl Kuruldu, İngilizler Tarafından Nasıl Kapatıldı, Geçirdiği Buhranlar ve Ocakla İlgili Hatıralar", *Türk Yurdu*, Aralık 1968, C 3/S. 301, s. 48-58.

Erol, Safiye. "Yorgunluk ve Zindelik", *Türk Yurdu*, C 1/S. 274, Haziran 1959, s. 53.

Gürdamar, Ersin. "Türkiye'de Cumhuriyet'in Kuruluş Yıllarında Dış Ticaret Politikaları (1923-1929)", *Türkiye Cumhuriyeti'nin Yüzüncü Yılında Dış Ticaret Politikaları (1923-2023)*, Gazi Kitabevi, Ankara 2023, s. 51-77.

Gözler, H. Fethi. "Mithat Paşa ve Eserleri", *Türk Yurdu*, S. 269, Haziran 1957, s. 898-905.

_____. "Türklerde At Sevgisi", *Türk Yurdu*, S. 264, Ocak 1957, s. 519-523.

Kafesoğlu, İbrahim. "Ne Kara Kuvvet Ne Beyaz Taassup", *Türk Yurdu*, C 2/S. 287, Ağustos 1960, s. 23-24.

Kafesoğlu, İbrahim. "Türk Medeniyeti ve Batıya Tesirleri", *Türk Yurdu*, C 1/S. 271, Mart 1959, s. 20-23.

Levent, Agâh Sırrı. "Türk Kültürünün Gelişmesinde Derneklerin ve Kurumların Rolü", *Türk Dili*, C 18/S. 198, 1968, s. 649-654.

Lewis, Bernard. "Türkiye'de Tarihçilik ve Millî Uyanış", *Türk Yurdu*, Çev. Şinasi Siber, C 2/S. 285, Haziran 1960, s. 9-12.

Menteşeoğlu, Feridun Osman. "İnkılâp Hizmetinde Ocaklar", *Ulus*, 6 Mart 1949, s. 5.

_____. "Türk Ocakları Heyulası", *Ulus*, 27 Şubat 1949, s. 5.

_____. "Türk Ocaklarına Gelince", *Ulus*, 5 Mart 1949, s. 5.

Meri, Muzaffer. "Türklerde Bozkurt'un Önemi", *Türk Yurdu*, C 2/S. 286, Temmuz 1960, s. 33-34.

N. Harboğlu. "Gözümüze Çarpanlar", *Türk Yurdu*, Aralık 1960, S. 291 (9), C 2, s. 55.

Nizami, Cevat. "Türk Ocaklarının Tekâmülü", *Akşam*, 29 Nisan 1949, s. 5.

Önder, Mehmet. "Millî Giyimlerimiz", *Türk Yurdu*, C 4/S. 311, Mayıs 1965, s. 30-32.

Phil – H. Z. Koşay. "Selim Sırrı Tarcan ve Spor", *Türk Yurdu*, Ekim 1967, S. 340 (10) / C 6, s. 26-27.

Reel, A. Hidayet. "Medeniyetçi ve Milliyetçi Lider Hamdullah Suphi Tanrıöver", *Türk Yurdu*, Şubat 1967, C 6/S. 332, s. 45-47.

Irmak, Sadi. "Türk Ocaklarına Dair", *Türk Yurdu*, S. 243, Nisan 1955, s. 791-793.

Sançar, Nejdet. "Türk ve Kahramanlık", *Türk Yurdu*, C 5/S. 329, Kasım 1966, s. 13-15.

Sarp, Hüseyin Enver. "Türk Ocağı Nasıl Kurulmuştu", *Türk Yurdu*, Nisan 1955, S. 243, s. 746-756.

Serdengeçti, Osman Yüksel. "Değerler Anarşisi", *Türk Yurdu*, C 7/S. 346, Nisan-Mayıs 1970, s. 12-13.

Sümer, Faruk. "Türkiye Türklerinin Ataları ve Oğuzlar", *Türk Yurdu*, C 1/S. 273, Mayıs 1959, s. 11-13.

Tanrıöver, Hamdullah Suphi. "Ne İstiyoruz", *Türk Yurdu*, S. 239, Aralık 1954, s. 409-411.

Tek, Müfide Ferit. "Hamdullah Suphi Bey", *Türk Yurdu*, Şubat 1967, C 6/S. 332, s. 6-7.

Tuna, Orhan. "Komünizme Karşı Mukabil Bir Programa Sahip Miyiz", *Türk Yurdu*, C 1/S. 273, Mayıs 1959, s. 21-23.

Turan, Osman. "Bin Yıllık Türk Yurdu", *Türk Yurdu*, C 2/S. 283, Nisan 1960, s. 1-6.

_____. "Türk Ocakları ve Türk Yurdu Yeni Bir Hamleye Girerken", *Türk Yurdu*, C 7/S. 343-344, Ocak-Şubat 1968, s. 1-3.

Ülkütaşır, M. Şakir. "Tanınmış Ülkücü Muharrirlerimizden: Ahmet Ağaoğlu (1869-1939)", *Türk Yurdu*, S. 253, Şubat 1956, s. 600-602.

Ülkütaşır, M. Şakir. "Türk Güreşi", *Türk Yurdu*, Temmuz 1955, S. 246, s. 49-51.

Sümerbank Fabrikalarının Spor Faaliyetleri: Sümerbanklı Sporcu Olmak

Büşra Bigat Akça*

Giriş

Sporun bireyler üzerinde zihinsel ve disipline edici yönleriyle yalnızca fiziki değil aynı zamanda ruhsal açıdan da sağlıklı ve bilinçli bireyler yetiştirilmesine katkı sağladığı kuşkusuzdur. Cumhuriyet döneminde yürütülen spor politikaları modern sporların ülkede yayılması yoluyla beden ve ruh bakımından sağlıklı, çevik bireyler yetiştirilmesine yönelik olmuştur[1]. Bu amaçla sporun ülke çapında yaygın hale gelmesi için zaman zaman bazı unsurlar araç olarak kullanılmıştır.1930'lu yıllarda kurulan Sümerbank fabrikaları bu noktada önemli bir örnek oluşturmaktadır.

Sümerbank'ın kurulduğu 1933 yılına kadar spor alanında ülkede pek çok çalışma hayata geçirilmiş, Cumhuriyet'in ilanından önce kurulan Cumhuriyet'in ilanından sonra da kesin örgüt yapısına kavuşan "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı" (TİCİ) ilk örgütsel yapı olarak dönemin spor faaliyetlerinde etkili organ olmuştur. TİCİ Türkiye'de sporun modernleşmesini ve yaygınlaşmasını sağlamak, içte ve dışta temsil gibi görevler üstlenmiş, bu dönemde okullarda beden eğitimi derslerinin gelişmesi için çalışmalar yapılmış, kulüp sayıları artırılmış, Türkiye olimpiyatlara katılmaya başlamıştır[2]. TİCİ ile Türk spor kulüpleri bir araya getirilirken kulüplere kendi içinde yönetim serbesti sağlanmış, yarı federatif şekilde spor faaliyetleri yürütülmüştür[3]. Bu

* Dr., Amasya/TÜRKİYE busra.bigat@gmail.com https://orcid.org/0000-0001-7552-5352
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.835

1 Betül Yarar, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Modern Sporun Kuruluşu", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 21, 2014 Güz, s. 307. Yiğit Akın. "Gürbüz ve Yavuz Evlatlar" Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor, İletişim Yayınları, 2.Baskı. İstanbul 2014, s.43-44.

2 Kurthan Fişek, *Spor Yönetimi*, Ankara Üniversitesi SBF Yayını, Ankara 1980, s. 21; Yarar, agm., s.308.

3 Cem Atabeyoğlu, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Spor", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye*

noktada Cumhuriyet'in ilk yıllarında ekonomide olduğu gibi spor faaliyetlerinin de önceliğin özel teşebbüslere verildiğini, devlet denetiminin kısmi olarak görüldüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. 1930'lu yılların devletçi politikalarının yavaş yavaş spor alanına da etki etmeye başladığı görülmektedir. Örneğin 1931'de sporun yurt genelinde yaygınlaştırılması amacıyla devletin spor faaliyetlerine yardımcı olmasına karar verilmiş ve Cumhuriyet Halk Partisi Sekreterliğinden illerin parti heyetlerine birer tamim gönderilmiştir[4]. Söz konusu tamimde belediyelerden, özel idarelerden, mahalli müesseselerden vb. kaynaklardan illerindeki spor kulüplerine toplanma yerleri, idman meydanları, idman odaları, idman levazımı sağlanması için mümkün olan desteğin temin edilmesine aracı olmaları istenmiştir. İllerde bu konuda ortaya çıkacak icraattan, alınacak doğru neticeler ve ileriye yönelik tasarlanan tedbir ve teşebbüsler hakkında bilgi verilmesi rica edilmiştir[5].

Sporda devlet denetimi 1930'ların ortalarında daha somut olarak görülmeye başlamıştır. 1936 Şubat'ında sekizinci ve son kez toplanan TİCİ kongresinde kurumun adı Türk Spor Kurumu (TSK) olarak değiştirilmiştir. Bu değişikliğe gerekçe olarak TİCİ'nin mevcut yapısıyla sporun yayılmasında yeterince etkili olamadığı gösterilmiş, TSK bundan sonra sporla ilgili tüm faaliyetleri yürütmekle görevlendirilmiştir[6]. TSK Türkiye'de sporun milli ve fenni esaslar dâhilinde yapılması ve yükselmesi için çalışmayı ve Türk sporculuğunu yurt içinde ve yurt dışında temsil etmeyi amaçlamıştır[7]. TSK kurulduktan kısa süre sonra oy birliğiyle verilen bir kararla CHP'ye bağlanmak istenmiş, bu istek parti genel kurulunca kabul edilmiş ve onaylanmıştır. Bu durum, "Türk sporcusu zaten Kemalizm'in öz çocuğu ve onun ayrılmaz bir parçası idi, bu karar hiçbir şey değiştirmiş değildir. Ancak zaten mevcut olan bir bağlılık formalite ve hukuk bakımından tamamlanmıştır." olarak nitelendirilmiştir. Türk sporcusu ve Türk gençliği için önemli olan bu bağlılık kararının, olayın derin manasını ortaya çıkarmak amacıyla belirlenecek bir törenle bütün

Ansiklopedisi, C 6, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, 1474-1475; Kurthan Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985, s.104-105; Rıza Sümer, *Türkiye'de Spor Yönetimi'nin Tarihsel Gelişimi ve Sporda Demokrasi Belgeler/Yorumlar,* Şafak Matbaacılık, Ankara 1990, s.28.

4 Söz konusu iller İstanbul, Uşak, Trabzon, Samsun, Mersin, Kütahya, Konya, Kocaeli, İzmir, Giresun, Eskişehir, Edirne, Diyarbakır, Denizli, Bursa, Bilecik, Bandırma, Balıkesir, Antalya, Ankara, Amasya, Adana olarak kaydedilmiştir.

5 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (BCA), 490.1.0.0/2.6.23., 4.07.1931.

6 Fişek, *age.,* s.117-118.

w

yurtta ilan ve tebliğ edilmesi uygun görülmüştür. Bu kapsamda tüm il ve ilçe merkezindeki spor, bölge ve kulüp mensuplarının parti ve Halkevlerinde toplanması istenmiştir. Toplanan spor kulüplerine parti başkanları tarafından TSK'nın CHP'ye bağlandığının tebliğ edilmesi uygun görülmüştür. Böylece sporcu gençliğin partinin altı vasfına güven ve sadakatini ortaya çıkaracak bir görev edindiği belirtilmiş, ilanın tüm yurtta 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nda yapılması kararlaştırılmıştır[8]. Devletin sporda etkinliğini artırdığı TSK döneminde kulüplerin ve sporcuların sayısı artmış, Ankara'da uluslararası ölçülerde bir stadyum ile başka yeni spor sahaları kurulmuş, hakem kursları açılmış, olimpiyatlarda başarılar elde edilmiştir[9].

Kurthan Fişek tarafından da ifade edildiği gibi TSK dönemi TİCİ döneminin uzantısı olmakla birlikte, sporda devletçi uygulamaların başladığı dönemdir. Fişek özel teşebbüs yıllarında kısmi denetimli ekonomik faaliyetlerde olduğu gibi TİCİ ile bir çatı altında ortak yönetilen spor kulüplerinin kendi içlerinde kendi yönetimlerine bırakılmasını "rastlantı olamayacak bir paralellik" olarak açıklamıştır. Devamında Fişek, 1929 bunalımı ve ardından gelen devletçi uygulamalar sırasında çeşitli araçlarla sporda devlet denetimine vurgu yapıldığını, TSK döneminin geçici yönetim ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğün döneminin ise sporda devlet yönetimi olarak yorumlanması gerektiğini vurgulamıştır[10].

Gerçekten de 1938 Haziran'ında çıkan Beden Terbiyesi Kanunu Fişek'i doğrular niteliktedir. Oldukça geniş kapsamlı olan kanunun ilk maddesinde sadeleşmiş şekliyle Türk vatandaşının beden ve moral disiplininin ulusal ve inkılapçı amaçlara yönelik olarak gelişimini sağlayan spor faaliyetlerinin düzene sokulması amacıyla doğrudan Başbakanlığa bağlı olarak Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün (BTGM) kurulması kararlaştırılmıştır. 3. Maddeyle BTGM uluslararası spor temaslarında ve faaliyetlerinde etkin merci kılınmıştır. Kanunla gençlere kulüplere girmek, boş zamanlarında beden terbiyesi üzerine çalışmak zorunlu tutulmuş, vatandaşların yaş gruplarına göre hangi sporu ne kadar ve hangi mevsimlerde yapmak mükellefiyetinde olduklarının tespiti de Başbakanlığa bırakılmıştır[11].

8 BCA, 490.1.0.0/3.13.16., 22.08.1936.

9 Yarar, agm., s. 310. Erol Evcin, "Atatürk'ün Spora ve Sporculara Bakışı", *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 33, S 55, 2014, s. 313.

10 Fişek, *100 Soruda Türkiye*, s.104-105.

11 TBMM Zabıt Ceridesi, 5.Dönem, C 26, 26 Haziran 1938, s.487; *Resmî Gazete,* Beden Terbiyesi Kanunu, Kanun No.3529, 16 Temmuz 1938, S. 3961, s.10300.

BTGM'nin teşkilatlanması kapsamında spor birimlerinin genişlemesi, spor faaliyetlerinin merkezlerde toplanması için çalışılmış, köylerde ve halkevlerinde eksik olan spor alanları ve malzemeleri tamamlanmaya, beden eğitimi hocaları çalıştırılmaya başlanmıştır[12].

Vatandaşlara, sporculara ve kulüplere birçok yaptırımın getirildiği kanunun 21. maddesi ise Sümerbank fabrikalarını da etkileyecek hükümler içermektedir. Söz konusu 21. madde şu şekildedir: "Memur ve işçi sayısı beş yüzden fazla olan müesseseler, fabrikalar, ticaret evleri ve sair kurumlar kendi memur ve işçilerine beden terbiyesi yaptırmak için genel direktörlüğün teklifi ve istişare heyetinin kararı üzerine İcra Vekilleri Heyeti tarafından verilecek karara göre jimnastik salonu, spor alanı, yüzme havuzu ve saire gibi tesisleri yapmağa ve uzman beden terbiyesi öğretmeni veya antrenörü tutmağa mecburdurlar"[13]. Böylece diğer kurumlarda olduğu gibi spor faaliyetleri itibariyle bu şartları sağlamayan tüm Sümerbank fabrikalarına da mükellefiyet getirilmiştir. Esasında aşağıda verilecek bilgilerde açıkça görüleceği üzere birçok Sümerbank fabrikasında kanundan önce sportif çalışmalar yürütülmektedir. Kanunla birlikte spor faaliyetleri zayıf olan Sümerbank Fabrikalarında sportif aktiviteler geliştirilecek, spor çalışmaları olan fabrikalarda ise faaliyetler artırılacaktır[14].

Sümerbank Fabrikalarında Spor Faaliyetleri

Sümerbank fabrikalarında spor faaliyetleri ele alınırken tesisleri; Sümerbank'ın devraldığı fabrikalar, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBYSP) kapsamında kurulan fabrikalar ve plan sonrası dönem kurulan Sümerbank Fabrikaları şeklinde ayırmak mümkündür. Tüm Sümerbank fabrikalarında gerçekleşen sportif etkinliklerin bu çalışmada ele alınması sınırlama bakımından mümkün olmadığından devralınan ve BBYSP kapsamında kurulan fabrikalar irdelenecektir.

Sümerbank fabrikalarını diğer fabrikalardan ayıran unsur sportif faaliyetlerin Beden Terbiyesi Kanunu'ndan çok önce başlamış olmasıdır. Bunun önemli sebeplerinden biri BBYSP ile kurulan fabrikalarda Sovyet uzmanlar tarafından hazırlanan planlara uygun olarak spor alanlarının tesis edilmesidir. Öte yandan Osmanlı'dan kalan Sümerbank fabrikaları da kısmi ölçüde bazı

12 "Umumi Müdürlük Teşkilatı", *Cumhuriyet*, 17 Birinci Teşrin 1939, s. 6; "Halk Yurd Müdafaasına Yarayacak Sporlara Teşvik Edilecek", *Son Posta,* 22 Mart 1940, s.8.

13 *Resmî Gazete,* Beden Terbiyesi Kanunu, s.10301.

14 "Spor Kulüplerimizin Yeni Şekli", *Cumhuriyet,* 7 Birinci Teşrin 1939, s. 3.

sportif etkinlikler yürütmekle birlikte Sümerbank'a devredildiği 1933'ten itibaren fabrikalarda spora daha fazla önem verilmiştir[15].

Sümerbank fabrikalarında kurulan takımlar Sümerspor, Mekikspor, Kağıtspor, Poplinspor gibi özgün isimlerle kulüpler şeklinde örgütlenmişlerdir. Fabrikalarda futbol, voleybol, basketbol, atletizm, tenis, bisiklet, boks, güreş, kürek, yelken, yüzme, dağcılık, atıcılık gibi birçok branşta sportif etkinlikler yürütülmüştür. Modern spor sahaları ve spor araç ve gereçlerine sahip olan Sümersporlarda spor faaliyetlerinden kadın erkek tüm çalışanlar yararlanmıştır. İşçiler kendilerine ve yeteneklerine uygun spor dallarını seçerek, bulundukları Sümerspor'a özel formalar giymişler ve yapmakta oldukları sporların terim ve kavramları ile bu sporların kurallarını öğrenmişlerdir[16].

Sümerbank fabrikalarında spor faaliyetleri önceden başlamışsa da 1938'de Beden Terbiyesi Kanunu ile çalışmaların daha da artırdığını ifade etmekte fayda vardır. Öyle ki mükellefiyet kapsamında spor faaliyetleri kısıtlı olan Sümerbank Fabrikalarında (Ereğli Bez Fabrikası, Karabük Demir Çelik, İzmit Kâğıt Fabrikası)açık ve kapalı spor salonları, yüzme havuzu, poligonlar vb yapılarak tesislerdeki spor alanları genişletilmiş, faaliyet gösterilen spor dalları da çeşitlilik kazanmıştır[17]. Sümerbank fabrikaları 1938'den itibaren Beden Terbiyesi mükellefiyeti kapsamında diğer kurumların takımları ile müsabakalara katılmışlardır.

Sümerbanklarda spor faaliyetleri uzun yıllar devam etmiş, 1948'den itibaren Sümerbank Genel Merkezi'nce Sümerbank Kupası maçları organize edilmiştir.1949 yılında Sümerbanklarda yapılacak olan spor faaliyetlerinin programını yapmak üzere bir heyet çalışmaya başlamıştır. Heyet, futbol, boks, güreş ve atletizm müsabakaları için gruplar oluşturmuş, maç takvimleri hazırlamış, böylece fabrikaların birbirleriyle karşılaşması yoluyla sportif aktiviteler artırılmıştır[18]. Bunlardan başka Sümerspor kulüpleri kendi içlerinde kongreler düzenlemişler, kongrelerde başkan, yönetim kurulu, menajer, sekreter, sayman vb. üyelerin belirlenmesinin yanında mevcut

15 Bir sonraki başlıkta ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

16 "Nazilli Fabrikası Müştemilatı ile Beraber Yeni Bir Şehir Halini Aldı", *Son Posta,* 19 Şubat 1938, s.5; Nadir Nadi, "Merinos Fabrikasının Endüstri Bakımından Kıymet ve Ehemmiyeti", *Cumhuriyet,* 3 Şubat 1938, s.8.

17 Selim Cavid, "Kayseri Bez ve Dokuma Fabrikası", *İktisadî Yürüyüş*, S. 61-62, 4 Temmuz 1942, s.29.

18 "Sümerbank'ta Spor Faaliyetleri", *Ulus, 28* Mart 1949, s.6; Orhan Becerik, "Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası", *Aydın,* 1 Aralık 1945, s.1.

şubelerin geliştirilmesi ve yeni şubeler açılması üzerine de çalışmalar yürütülmüştür[19]. Tüm bu çalışmalarla fabrikalarda oluşan spor bilincinin daha iyi anlaşılabilmesi için Sümerbanklarda yapılan spor faaliyetlerine ayrıntılı olarak ele almak faydalı olacaktır.

Sümerbank'ın Devraldığı Fabrikalarda Spor Faaliyetleri

Osmanlı'dan kalan ve kuruluşuyla birlikte Sümerbank'a devrolan dört müessesede de sportif faaliyetler görülmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi fabrikalarda Sümerbank'tan önce de bazı sportif faaliyetlere rastlanmışsa da tesislerdeki sportif aktivitelerin canlanması ve artması Sümerbank'a geçişle birlikte olmuştur.

Cumhuriyet Döneminde yeniden üretime geçen Bakırköy Bez Fabrikası 1933'te Sümerbank'a devredilince tesisin genişletilmesine karar verilmiştir. 13 Ağustos 1934'te fabrikaya çocuk yurdu, banyo gibi birtakım sosyal alanlar eklenmiş ve spor faaliyetleri de artmıştır[20]. 1930'lu yılların başında işçilerden oluşan futbol takımı mevcut olan fabrikada sonraki yıllarda yüzme, kürek, atletizm ve güreş alanlarında da faaliyetler görülmüştür. 1935 yılında İstanbul Bölgesi Futbol Heyeti Başkanlığı'nca genç ve yetenekli sporcu yetiştirmek amacıyla açılan kursa Rahmi, Cemal, Kamil ve Cemil isminde dört futbolcu gönderen takım, 1936'da başlayan İstanbul Futbol Şampiyonası'nda üçüncü kümede mücadele etmiştir[21].

Tüm Sümersporlarda olduğu gibi Bakırköy Sümerspor da ulusal bayramlara fabrika adına katılmıştır. Bakırköy Sümerspor yüzme takımı İstanbul'da yapılan birçok yüzme müsabakasında önemli başarılar elde etmiş, örneğin 1937'de Beşiktaş stadyumunda yüzme havuzu açılırken düzenlenen yarışlarda Sümerspor'dan Sulhi sırtüstü büyüklerde dördüncü olmuştur[22]. Fabrikada spor alanları genişleyince buralar fabrika dışı kullanıma da açılmış, örneğin Kasımpaşa Güreş Birinci Takımı ile Barutgücü Güreş Birinci Takımı maç

19 Sümerbank Hereke Sümer Spor Kulübü Kongresini Yaptı", *Akşam,* 19 Mayıs 1952, s.5; "Sümerspor Kongresi", *Haber,* 11 Nisan 1935, s.3.

20 Zafer Toprak, *Sümerbank Holding AŞ.,* Creative Yayıncılık, İstanbul 1988, s.21; "Bakırköy Bez Fabrikasının Yeni Daireleri Dün Açıldı", *Akşam*, 14 Ağustos 1934, s.1-2; A. Fuat, "Sanayileşme Yolunda Yeni Bir Adım", *Cumhuriyet,* 14 Ağustos 1934, s.1-5.

21 "Bir Futbol Kursu Açılıyor", *Cumhuriyet*, 26 Nisan 1935, s.8; "İstanbul Futbol Şampiyonası, *Cumhuriyet,* 11 Ekim 1936, s.7.

22 "Yüzme Yarışları Bitti", *Cumhuriyet*, 4 Ekim 1937, s.6; . "Yüzme Havuzu Dün Açıldı", *Kurun*, 3 Birinci Teşrin 1937, s.9.

yapmak için Bakırköy Bez Fabrikası spor salonuna gelmişti[23]. Bu durum Sümerbank kulüplerinin kentin spor sahası ihtiyacını karşılamış olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda 1938'de fabrikanın spor sahalarının genişletilmesi ve spor faaliyetlerine daha çok önem verilmesi için çalışmalar artmıştır[24].

Bakırköy Sümerspor'un başarılı olduğu bir diğer spor dalı teknedir. 1938'de Moda'da karşılıklı iki sahili dolduran kalabalık önünde gerçekleşen ve Celal Bayar'ın da katıldığı Büyük Deniz Bayramı yarışlarında, Sümersporlu Feyyaz 18 kişinin katıldığı amatörler tekne yarışında birincilik kazanmış Bayar'ın ellerinden ödülünü almıştır[25]. Bakırköy Bez Fabrikası atletizmde de varlık göstermiş, 1944 yazında Beden Terbiyesi Mükelleflerine tabi takımlar arasında yapılan atletizm yarışlarında 280 atlet içinden Bakırköy Sümerspor kadınlarda beş sayı ile üçüncü, erkeklerde ise on dört sayı ile dördüncü olmuştur[26]. Yine aynı kapsamda yapılan atletizm yarışlarında Bakırköy Sümerspor'dan Samet yüksek atlamada ikinci, Osman, 10.000 metre büyüklerde birinci, Fahrettin de ciritte birinci olmuşlardır[27].

1950'de fabrikada emektar işçiler şerefine düzenlenen törende güreş ve kayık müsabakaları yapılmış olması kulübün spor faaliyetlerinin artarak devam ettiğini göstermektedir[28]. Ağustos 1950'de Paşabahçe ve Beykoz arasında yapılan oldukça hareketli geçen kademeli kürek yarışlarına hem kadın hem de erkek sporcularla katılan Sümerspor takımları farklı kategorilerde üçüncülük ve ikincilikler elde etmişlerdir[29]. 1955 yılı Temmuz ayında Denizcilik Bayramı kapsamında yapılan müsabakalara da katılan Bakırköy Bez kürek takımı, iki çifte de ve sekiz tekte üçüncülük elde etmiştir[30]. Yine Beykoz Tabakhane arasında yapılan kürek yarışlarında Sümerspor kürek takımı acemiler grubunda tek çiftte Haydar Karaka ile birinci, sekiz tekte ikinci, gençler grubunda ise tek çifte ve iki çiftte kategorilerinde ikinci,

23 "Bakırköy'ünde Yapılan Futbol ve Güreş Müsabakaları", *Cumhuriyet,* 21 Mart 1938, s.8.

24 "Bakırköy Bez Fabrikasının Faaliyeti İnkişaf Ediyor", *Son Posta*, 17 Mart 1938, s.13.

25 "Moda Deniz Bayramı", *Cumhuriyet,* 15 Ağustos 1938, s.6.

26 Dün Yapılan Müsabakalar", *Cumhuriyet,* 3 Temmuz 1944, s.1-3; "Mükellefler Atletizm Bayramı", Tanin, 3 Temmuz 1944, s.3.

27 "İstanbul Atletizm Birincilikleri Başladı", *Son Posta,* 23 Temmuz 1944, s.4.

28 "Bakırköy Bez Fabrikasında Emektar İşçiler Şerefine Dün Bir Tören Yapıldı", *Son Posta*, 9 Mayıs 1950, s.2.

29 "Dün Kürek Yarışları Yapıldı", *Son Posta,* 21 Ağustos 1950, s.1-3. "Dün Yapılan Kürek Yarışları", *Yeni İstanbul*, 21 Ağustos 1950, s.2.

30 "Denizcilik Bayramı Modada Kutlandı", *Akşam*, 6 Temmuz 1955, s.8.

sekiz tekte de birinci olmuştur[31]. Tüm bu bilgilerden hareketle Bakırköy Bez Fabrikası'nda sporun hatırı sayılır düzeyde yere sahip olduğu özellikle kürekte önemli başarılar elde edildiği söylenebilir.

Sümerbank'da devrolan Hereke Fabrikası'nda spor faaliyetleri 1917'de Hereke İdman Yurdu adıyla kurulan futbol takımıyla başlamıştı[32]. 1925'te memur ve işçiler tarafından yeniden örgütlenen fabrika spor kulübü, sarı kırmızı renklere sahipti[33]. 1932'de muntazam bir bandosu olan kulüpte, fabrika okulundan bir salon spor için ayrılmış ancak 1931'de çıkan yangın ve askerlik gibi sebeplerle spor faaliyetleri duraklamıştı[34]. Hereke, 1933'te Sümerbank'a devrolunca tesisin üretim kapasitesinin artırılması ve makinelerin modernleşmesinin yanında temel ihtiyaçların karşılanması ve sosyal faaliyetlerin gelişmesi için de çalışmalar yapılmıştır. Bu amaçla fabrikada sağlık teşkilatı, istihlak kooperatifi kurulmuş, spor teşkilatı daha kapsamlı hale getirilmiştir[35].

1934 yılında fabrika spor kulübünde on altı kişilik bir bando, futbol, voleybol, yüzme, güreş ve atletizm şubelerinin mevcut olması fabrika kulübünün kısa sürede sporda ilerlediğini göstermektedir[36].Aynı yıl Hereke futbol takımı fabrikaya alınan yeni oyuncularla güçlendirilmiş, şampiyonluk için çalışmalarını yoğunlaştırmıştır[37]. Hereke futbol takımı önemli oyuncular yetişmesine katkıda bulunmuş, örneğin futbola bu kulüpte başlayan Özkan Düzel buradan sonra Fenerbahçe'ye transfer olmuştur[38]. Fabrikanın güreş takımı İstanbul, Adapazarı, Karamürsel, Gebze gibi civardaki güreşçileri davet ederek her yıl düzenli olarak pehlivan güreşleri tertip etmiş, bu etkinliklere

31 "Dünkü Kürek Yarışları", *Akşam,* 12 Eylül 1955, s.8.

32 Ayrıntılı bilgi için bkz; https://herekeli.com/hereke/hereke-spor-tarihi/hereke-futbol-tarihi/ Son Erişim Tarihi :03.02.2024

33 "Hereke Fabrikası", *Cumhuriyet,* 29 Mayıs 1934, s.5.

34 "Hereke Fabrikası Oradaki Vatandaşlara Hizmet Ediyor", *Milliyet,* 30 Nisan 1932, s.2. 1931 yılında Hereke'de 170.000 lira hasara sebep olan bir yangın çıkmıştır. "Hereke Yangını", *Hakimiyet-i Milliye*, 8 Eylül 1931, s.1.

35 "Hereke Fabrikası," Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi, I, Ankara 1961,s.30. "Devlet Sanaii ve Milli Sanaiye Yardım: Sümerbank", *Hakimiyeti- Milliye*, 29 Birinci Teşrin 1949, s.48-49.

36 "Hereke Fabrikası", *Cumhuriyet*, 29 Mayıs 1934, s.5.

37 "Kocaeli Lig Maçları", *Akşam*, 14 Haziran 1934, s.6.

38 https://herekeli.com/hereke/hereke-spor-tarihi/hereke-futbol-tarihi/ Son Erişim Tarihi: 03.02.2024

Türkiye Başpehlivanları da katılmıştır[39].Fabrika güreşçilerinden Tekirdağlı Hüseyin on sekiz defa Kırkpınar Başpehlivanı olmayı başarmıştır[40]. Bu çalışmalar sonucu Hereke Sümerspor, Kocaeli'nin en iyi takımlarından biri olmuş, devamlı antrenmanlar, gece sporları, su topu ve pinpong oyunları ile spor faaliyetleri aktif şekilde sürmüştür. 1940'lı yıllarda fabrikada tenis de oynanmaya başlanmış, çalışanlar arasında öğle aralarında ve hafta sonu yapılan voleybol maçları kentte voleybola olan ilgiyi artırmıştır[41].

Hereke Sümerspor'da en önemli spor dalları ise kürek ve yelken olmuştur. 1925 yılında Hereke Su Sporları daha sonraki yıllarda Hereke Sümerspor olarak adlandırılan kürek takımı katıldığı il içi ve il dışı turnuvalarda elde ettiği başarılarla adından söz ettirmiştir[42].1940'da kulüpte üç şarpi teknesi, üç farklı model filika ile kürek eğitimi yapmak amaçlı bir safteri mevcuttur[43]. 1941 yılında Denizcilik ve Kabotaj Bayramı kapsamında Moda'da yapılan kürek ve yelken yarışlarına katılan Herekeli Cemal tek erkeklerde, Herekeli Ali iki çifte erkeklerde üçüncü olmuşlardır[44]. Herekeli Ali 1941'de ve Herekeli Cemal 1942'de İzmit Bölge Şampiyonu olmayı başarmıştır[45]. Aynı yıl İzmit'te yapılan yelken müsabakalarında da Hereke Sümerspor takımı sekiz takım arasında üçüncü olarak yarışı tamamlamıştır[46]. Kürekteki başarılarıyla kısa sürede dikkat çeken Hereke Sümerspor 1942 yılında Galatasaray tarafından yapılan kürek yarışlarında tek erkekler kategorisinde ikinci olmuştur[47].1944'de yine Galatasaray kürek yarışlarına İstanbul dışından davet edilen tek takım olarak katılan takım, bir çifte, iki çifte ve dört çifte sınıflarında ikinciliği elde etmiştir[48].

39 "Hereke'de", *Haber,* 17 Temmuz 1934, s.8; "Hereke Fabrikası Sümer Spor Kulübü Menfaatine Büyük Pehlivan Güreşleri", *Son Posta,* 12 Temmuz 1939, s.16.

40 https://herekeli.com/hereke/hereke-spor-tarihi/hereke-gures-tarihi/ Son Erişim Tarihi: 03.02.2024

41 "Hereke'deSporFaaliyeti",*Haber,*2Nisan1934,s.7;"Hereke'deSpor",*Akşam*,3Temmuz1937,s.6; "Bir Fabrika Şehrimiz Hendek", *Son Posta,* 17 Ağustos 1940, s.6. https://herekeli.com/hereke/hereke-spor-tarihi/hereke-voleybol-tarihi/ Son Erişim Tarihi:04.02.2024

42 https://herekeli.com/hereke/hereke-spor-tarihi/hereke-kurek-tarihi-1-bolum/ Son Erişim Tarihi:04.02.2024

43 "Bir Fabrika Şehrimiz Hendek", *Son Posta,* 17 Ağustos 1940, s.6.

44 "Dün Deniz Yarışları Çok Heyecanlı Oldu", *Haber,* 2 Temmuz 1941, s.5; "Dünkü Kürek ve Yelken Yarışları", *Son Posta*, 2 Temmuz 1941, s.6.

45 https://herekeli.com/hereke/hereke-spor-tarihi/hereke-kurek-tarihi-1-bolum/ Son Erişim Tarihi: 04.02.2024

46 "İzmit Halkı Nihayet Denize Kavuşuyor", *Yeni Sabah,* 19 Ağustos 1941, s.2.

47 "Galatasaraylılar'ın Kürek Müsabakaları", *Cumhuriyet, 20 Temmuz 1942, s.3.*

48 "Galatasaray Kulübünün Kürek Yarışları", *Tanin*, 31 Temmuz 1944, s.4

Kürek ve yelkende yıllar içinde başarılarını katlayan Hereke Sümerspor, 1943 yılında en yakın rakibi İzmit Kağıtspor ile hareketli geçen kürek yarışlarında üçüncü, aynı gün yapılan yelken yarışlarında ise birinci olmuştur[49]. Hereke Sümerspor su sporlarında elde ettiği başarıları her geçen yıl artırmış, 1947'de İstanbul'da düzenlenen Marmara Şampiyonasında birinci, 1948 Marmara şampiyonasında ise ikinci olmuştur. 1950'li yıllarda altın çağını yaşayan takım 1952'de Türk Kürek Şampiyonu olmuştur. Takım şampiyonluklarına ek olarak Sümerspor kürekçileri şahsi olarak da şampiyonluklar kazanmış, İbrahim Tınaz, Mehmet Ali Cengiz, Ertuğrul Ateş gibi kürek duayenleri Hereke'den çıkmıştır. 1955'te Hereke'den Aydın Teoman Akdeniz Olimpiyatları elemelerinde ikinci olmuştur[50]. Hereke Sümerspor Kulübü faaliyetlerine uzun yıllar devam etmiş, 1990'lı yıllara kadar hem kadın hem erkeklerde farklı kategorilerde kazandıkları Karadeniz, Marmara ve Türkiye Birincilikleri ile Türk kürek tarihinde önemli bir yer edinmiştir[51].

1933'te Sümerbank'a geçen bir diğer fabrika Beykoz Deri Fabrikası da işçilerine spor yaptırma imkânı sunmuştur. Fabrika futbol takımı Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray, Vefa gibi İstanbul takımlarıyla futbol karşılaşmaları yapmıştır. Fabrikada ayrıca voleybol, basketbol ve kürek takımları da mevcuttur[52].

Sümerbank'a geçen bir diğer fabrika Feshane Fabrikası futbol faaliyetlerinde öne çıkmış, İstanbul ve Sümerbank takımlarıyla yapılan maçlara katılmıştır. Hem kadın hem erkek Feshane sporcuları, Atletizm Federasyonu tarafından yapılan kır koşularına da katılmış ve önemli dereceler elde etmişlerdir[53]. Sonuç olarak bazı fabrikalarda daha kapsamlı olmakla birlikte Sümerbank'a geçen fabrikaların hepsinde spora yer verildiği görülmektedir.

49 "İzmit'te Yapılan Kürek Yarışları Güzel Oldu", *Ulus,* 7 Temmuz 1945, s.3.

50 "Hereke Sümer Spor Kulübü Kongresini Yaptı", *Akşam*, 19 Mayıs 1952, s.5; bk. https://herekeli.com/hereke/hereke-spor-tarihi/hereke-kurek-tarihi-1-bolum/ Son Erişim Tarihi: 04.02.2024

51 Ayrıntılı bilgi için bkz; https://herekeli.com/hereke/hereke-spor-tarihi/hereke-kurek-tarihi-2-bolum/ Son Erişim Tarihi: 04.02.2024; Ek 1. Herekeli Kürekçiler.

52 Onur Yerlitaş, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Sümerbank Beykoz Deri Kundura Fabrikası, Marmara* Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s.80-88; "Lik Maçları", *Akşam*, 12 Şubat 1945, s.3.

53 "Mohaç Kır Koşusu", *Cumhuriyet,* 13 Aralık 1943, s.3; "*Gençlik Kulüpleri Kır Koşusu*", Cumhuriyet, 26 Şubat 1945, s. 3.

2.2. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı Kapsamında Kurulan Sümerbank Fabrikalarında Sporun Gelişmesi için Yapılan Çalışmalar

BBYSP dahilinde kurulan Sümerbank fabrikaları çoğunlukla kombina şeklinde kurulmuş, kombinalar işçiler için lojman, hastane, hijyenik alanlar, marketler gibi temel ihtiyaçlarla sosyo-kültürel amaçlı eğitim, kütüphane, ibadet yeri gibi pek çok birimi içinde barındırmıştır. Fabrikalarda ayrıca, konser, tiyatro, sinema gösterimleri, partiler, balolar gibi sosyal etkinliklere geniş oranda yer verilmiştir. Fabrikalarda yapılan en kapsamlı aktivite olarak ise spor faaliyetleri başı çekmiştir[54].

BBYSP'le kurulması kararlaştırılan fabrikalar 1932'de Sovyet uzmanlar tarafından hazırlanan planlara uygun olarak spor sahaları ile birlikte inşa edilmiştir. Bu sayede çalışanların beden terbiyesini geliştirmeye yönelik çalışmalara tesisler açılmadan başlanmıştır. Sümerbank'ın ilk dokuma fabrikası Kayseri Bez Fabrikası'nın yapımı sürerken işçilerin makine bilgisi, yurt kültürü dersleri ile spor dersleri öğrenmeleri de huzur ve rahatlarının sağlanması açısından uygun görülmüştür. Fabrika doktorlarının işçileri haftada iki kez muayeneden geçirmelerine karar verilmiş, fabrika yönetimi işçilerin banyo, duş, spor, gibi ihtiyaçlarını üstlenmiştir. Açılış tarihi yaklaşırken tesiste spora verilen önem herkesin dikkatini çekmiş, dönem gazetelerinde "Spor şimdiden almış, yürümüştür" ifadesi kullanılmıştır[55].16 Eylül 1935'te açılan Kayseri Bez Fabrikası'nda futbol, tenis, boks, eskrim, atletizm sahaları, jimnastik meydanı, atlı sporlar için engelli koşu alanları bitmiş durumdadır. O dönemde ancak Almanya, Rusya gibi devletlerin fabrikalarında görülen bu imkânlar sayesinde fabrika gençleri modern sporları rahatlıkla yapmaya başlamışlardır. Bu durum Kayseri halkının birçok farklı sporla tanışacağını ve spor faaliyetlerinin canlanacağını göstermiştir[56].Kayseri Sümerspor açılış töreninde tenisten yüzmeye, bokstan güreşe, futboldan atlı spora kadar oldukça geniş çapta spor müsabakası yapılmış, gece yarısına kadar süren töreni halk büyük bir coşkuyla izlemiştir[57].

54 Hulusi Doğan, *Sanayinin Musikisinden Bilginin Türküsüne*, Detay Yayıncılık, Ankara 2007, s.133; Serkan Tuna, *Türkiye'de Devlet İşletmeciliği ve Sümerbank (1932-1939),* Derlem Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 222.

55 Sahir Özel "Kayseri Dokuma Fabrikası Bir Teknik Harikasıdır", *Cumhuriyet,* 6 Nisan 1935, s.6.

56 Abidin Daver, "Kayseri Bez Fabrikası Yüksek Bir Medeniyet Abidesidir", *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1935, s.7; "Erciyas'ın Gölgesinde", *Ulus*, 18 Eylül 1935, s. 5.

57 "Kayseri Bez Fabrikası Büyük Bir Törenle Açıldı", *Cumhuriyet*, 17 Eylül 1936, s.8.

Sporun birçok dalında faaliyet gösterecek bir diğer fabrika olan Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası da tenis kortu, ızgaralı futbol sahası, voleybol sahası, golf sahası, koşu alanları ve sağlıkçılarıyla geniş ve zengin bir teşekkül şeklinde kurulmuştur[58].Kadın erkek tüm fabrika mensubunun hizmetine sunulan bu imkanlarla fabrika müdürü Fazlı Turga'nın önderliğinde kurumun açılışından önce hemen her şubede faaliyetler başlamış, 9 Ekim 1937'de yapılan açılış töreninde birçok sporcu kolu gösteriler yapmıştır[59].

İnşa aşamasında spor tesislerine kavuşan bir diğer fabrika olan Bursa Merinos Fabrikası kurulurken "Bilgili işçi" yetiştirilmesi kapsamında bir okul açılmış ve burada işçilerin ilmi ve uygulamalı dersleri alması uygun görülmüştür. Bu noktada sportif faaliyetlerin de önemi göz önünde bulundurulmuş, fabrika bünyesinde kurulan Merinos Spor Birliği kadın ve erkek işçilerin beden terbiyelerini üstlenmiştir[60].Bursa Merinos Fabrikası inşa çalışmaları devam ederken fabrikanın yanındaki arazi futbol sahası olarak kullanılmaya başlanmıştır[61].

Sümerbank'ın İş Bankası ve Ziraat Bankası ortaklığıyla kurduğu Malatya Mensucat Fabrikası da inşaat aşamasındayken tenis kortu, voleybol sahası ve yüzme havuzu tamamlanan ve ilk çalışmalara resmi açılıştan önce başlanan fabrikalardandır[62]. Adı Malatya Mekikspor olarak belirlenen kulüp sayesinde sportif anlamda ölü durumda olan Malatya'da geniş yelpazede pek çok sporun yapılacağına sportif aktivitelerin canlanacağına olan umut artmıştır[63].

BBYSP ile kurulan Sümerbank fabrikaları çoğunlukla spor tesisleri tamamlanmış olarak faaliyete başladığı gibi bazı fabrikalarda spor alanları zaman içinde gelişme göstermiş veya genişlemiştir. 4 Nisan 1937'de açılan Ereğli Bez Fabrikası'nın bahçesine ilerleyen aylarda tenis kortu yapılmaya

58 Günver Güneş, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm Bir Kasaba ve Bir Fabrika: Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası", *Altıncı Uluslararası Atatürk Kongresi,* 12-16 Kasım 2007 Ankara, *Bildiriler,* Atatürk, Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, C 1, Ankara 2010, s.965; "Nazilli Fabrikası'nda Spora Verilen Ehemmiyet", *Cumhuriyet,* 8 Haziran 1937, s.2.

59 "Nazilli Fabrikası Müştemilatı ile Beraber Yeni Bir Şehir Halini Aldı", *Son Posta,* 19 Şubat 1938, s.5.

60 Nadir Nadi, "Merinos Fabrikasının Endüstri Bakımından Kıymet ve Ehemmiyeti", *Cumhuriyet,* 3 Şubat 1938, s.8.

61 07.02.2024'te Bülent Adısönmez (d.1952) ile Yapılan Görüşme.

62 "Malatya Bez Fabrikası", *Yeni Sabah*, 11 Mart 1939, s.4.

63 "Malatya Caddeleri Çok Bakımsız", *Son Posta,* 5 Temmuz 1939, s.10.

başlanmış, spor çalışmaları için başka sahalar yapılacağı müjdelenmiştir[64]. 1938'de fabrika bahçesindeki futbol sahasında maçlar haftalık yapılmaya başlanmış, farklı spor müsabakaları da düzenlenerek işçilerin tatil günlerini eğlenceli ve faydalı geçirmelerine olanak sağlanmıştır[65].

Karabük Bez Fabrikası da spor faaliyetleri zaman içince gelişen Sümerbank fabrikalarındandır. Esasen hazırlık çalışmaları ve İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri nedeniyle fabrikanın birçok birimi sonradan eklenmiş, 6 Haziran 1939'da kuvvet santralı faaliyete geçen fabrikanın tam randımanlı çalışması 1941 yılını bulmuştur[66].1945'te beş bine yakın çalışana sahip olan fabrikada zaman içinde açık ve kapalı spor salonları, yüzme havuzu yapılmıştır. Karabük Fabrikası bölgenin spor hareketleri ve sosyal ihtiyaçlarında kayda değer bir yer edinmiştir[67].

Gemlik Bez Fabrikası'nda da kurulduktan sonra gençlik kulübü oluşturulmuş ve spor alanında çalışmalar yapılmaya başlanmıştır[68].1940'ta voleybol sahası tenis kortu olan fabrikada ayrıca deniz, futbol ve dağcılık branşlarında çalışmalara da yapılmıştır[69].

İzmit Kâğıt Fabrikası spor kulübü de çalışanlarına modern şartlarda ve geniş oranda spor yaptırabilme imkânı sunmuştur. Kulüp özellikle başlarda futbolda faaliyet göstermiş zamanla diğer sporlar da gelişmiştir[70]. Fabrika tarafından Beden Terbiyesi Kanunu uyarınca kurulması zorunlu tesisler için merkeze verilen cevapta tesis içinde yeni bir futbol ve atletizm sahası, tenis kortu, dört açık basket ve voleybol sahalarının kurulduğu belirtilmiştir. Ayrıca kapalı yüzme havuzu, kapalı jimnastik salonu ve kapalı atış poligonu için yer ayrıldığı ve tahsisat sağlandığı takdirde yapımına derhal başlanabileceği bildirilmiştir[71].

64 "Fabrika Ereğli'ye Yeni Bir Manzara ve Yeni Bir Hayat Getirdi", *Kurun,* 7 İkinci Teşrin 1937, s.5; "Ereğli Bez Fabrikası Şehirde Hayat ve Hareket Doğurdu", *Ulus*, 5 İkinci Teşrin 1937, s.9.

65 "Ereğli Bez Fabrikası Çok İyi Çalışıyor", *Akşam,* 7 Ocak 1938, s.6.

66 "Karabük Fabrikaları, Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları Müessesesi Hakkında Bir Etüt", *İktisadi Yürüyüş*, C 11, S. 245, 25 Mart 1950, s. 9.

67 Karabük Fabrikaları, s.18; Aslan Tufan "Karabük Fabrikası", *İktisadi Yürüyüş*, C 6, S. 126, 16 Mart 1945, s.6.

68 "Gemlik Sun-i İpek Fabrikası Mesaisine Devam Ediyor", *Son Posta*, 23 Şubat 1939, s.5.

69 "Gemlik Sun-i İpek Fabrikası", *Son Posta*, 9 İkinci Teşrin 1943, s.6; Selim Cavid, "Gemlik Sungi İpek Fabrikası," *İktisadi Yürüyüş,* S. 122, 15 Mayıs 1940, s.4.

70 "Genel Direktörümüzün Tetkik Seyahati", *Beden Terbiyesi ve Spor*, S.8, Ankara 1939, s. 2-3.

71 F. Yavuz Ulugün, *Kocaeli Spor Tarihinden Damlalar*, İzmit Rotary Kulübü No. 37, İzmit 2024, s.116.

Görüldüğü gibi fabrikaların birçoğunda spor alanlarına özel yerler ayrılmış, sporun gelişmesi için özel çalışmalar yapılmıştır. Spor sahaları tamamlanan Sümersporlar'da futbol, voleybol, basketbol, tenis, atlet, güreş, boks gibi birçok farklı spor dalında takımlar oluşturulmasıyla, fabrikaların kurulduğu bölgelerde halk 1930'lu yıllar için erken kabul edilen pek çok spor dalıyla tanışma imkânı bulmuştur. Sümerbank fabrikalarının açılış töreninde fabrika kulüplerinin formalarıyla yer alması spor alanında tesislerden önce dahi bir kimlik oluşturulduğunu göstermektedir[72].Bununla birlikte bazı BBYSP ile kurulan bazı Sümerbank Fabrikaları spor faaliyetlerinde daha aktif olmuş ve başarılarıyla Türk Sporunda önemli yer edinmiştir. Bu noktada Sümerbank'ın spor politikalarını fabrika kulüplerinin gerçekleştirmiş oldukları çalışmalar üzerinden değerlendirmek gerekmektedir.

2.2.1. BBYSP Kapsamında Kurulan Sümerbank Fabrikalarında Spor Faaliyetleri

BBYSP kapsamında ele alınacak fabrikalardan biri olan Kayseri Sümerspor, futbol, tenis, boks, eskrim, atletizm, voleybol gibi sporun birçok dalında varlık göstermiştir. Birçok Sümerbank fabrikasında olduğu gibi Kayseri Sümerspor da ilk zamanlar futbolda etkin olmuş, takım mahalli maçlardaki başarılarıyla kısa sürede Kayseri'nin önemli takımları arasında yerini almıştır. İl dışı takımlarla da karşılaşan Kayseri Sümerspor 1939'da Türkiye İkincisi Samsun İdman Yurdu'yla kendi sahasında yaptığı maçta 3-3 berabere kalarak futbolda güçlü bir rakip olduğunu ispatlamıştır[73].

BBYSP ile kurulan Sümerspor kulüplerinin dönemin çok ötesinde imkanlara sahip olduklarından bahsedilmişti. Takımlar modern sahalarına güçlü rakiplerini maç yapmak üzere davet ediyor, bu durum fabrika spor kulüplerinin ününü artırıyordu. Bu kapsamda Kayseri Sümerspor Samsun dışında iki maç yapmak amacıyla Ankara Galatasaray takımını Kayseri'ye davet etmiş ve maç yapmıştır[74]. Bu şekilde fabrika kulüplerinin ülke genelinde tanınmaya başlanması geniş kapsamlı başarıların elde edilmesine katkı sağlamıştır. Bu bağlamda Kayseri Sümerspor futbol takımı 1941'de Samsun, Adana ve Balıkesir şeklinde ayrılan üç grupta toplam otuz iki takım arasında yapılan karşılaşmalarda Adana grubundan birinci çıkmıştır. Böylece 13 Temmuz

72 Ek 2 Kayseri, Ek 3 Nazilli Fabrikalarının Açılış Töreninde Sümersporlu Sporcular

73 "Samsun İdman Yurdu Kayseri'ye Gidiyor", 17 Şubat 1939, *Akşam,* s. 8.; "Yurtta Spor", *Vakit*, 28 Şubat 1939, s.6.

74 "Galatasaray Kayseri'de", 23 Nisan 1939, *Haber,* s.6.

1941 tarihinde Ankara'da düzenlenen Türkiye Futbol Şampiyonası'na, Gençler Birliği, Beşiktaş, Altay, Demirspor, Trabzon İdman Yurdu, Gölcük ve Kocaeli Deniz takımlarıyla birlikte katılma hakkı kazanmıştır[75]. Takım 1947'de bölge birincisi olmuş, Ankara Gençlerbirliği ile Kayseri'de yapılan maçta rakibini oldukça zorlamış ve bu maçı 2-1 kazanmıştır[76]. Yine 1951 yılında Sümerspor futbol takımı Kayseri'de beş kulüp arasında yapılan lig maçlarında yalnızca bir puanla birinciliği kaçırmıştır[77].

Kayseri Sümerspor'da erken yıllardan itibaren yapılan bir diğer spor atletizmdir. 1939'da Kayseri Demirspor ile kendi sahasında yarışan Sümersporlu atletler protokol tarafından izlenmiş ve başarılarıyla takdir edilmişlerdir[78]. Kayseri Sümerspor bünyesinde daha 1936'da kurulan kayak kolu Erciyes'te dağcılıkla uğraşmıştır[79]. Böylece giderek teşkilatlanan spor kulübü için fabrikanın spor alanları genişletilmiş, 1942'de voleybol ve basketbol sahalarının sayısı dörde çıkmış, gülle, disk, cirit atma alanı, patinaj sahası gibi yeni alanlar eklenmiştir. Tüm bu sahalarda haftanın belirli günlerinde sportif çalışmalar düzen ve disiplin içinde sürmüş, fabrikada iş dışı zamanlarını sporla geçiren çalışanlar yüzme havuzu etrafında sosyalleşme ve kaynaşma imkânı bulmuştur[80]. Kendi arasında memur takımı, iplik takımı, dokuma takımı şeklinde sportif gruplar da oluşturan kulüp, senelik idare heyeti seçimlerini de aksatmamıştır. Kayseri Sümerspor genel müdürlük kupası kapsamındaki maçlara da özenle hazırlanmıştır[81].

Tüm bu çalışmalar başarıları beraberinde getirmiş, Kayseri Sümerspor Hentbol takımı 1945'te İstanbul'da yapılan Türkiye Hentbol Birincilik Müsabakalarına bölge birincisi sıfatıyla katılmıştır. Galatasaray'a yenilerek yarışı sonuncu bitiren takım, 1947 yılındaki müsabakalarda ise Türkiye Hentbol Dördüncüsü olmayı başarmıştır. Hentbol Takımı kısa zamanda sınırlı çalışmasına ve turnuvanın en zayıf takımı olmasına rağmen faulsüz ve temiz oyunuyla dikkat çekmiş, Sümersporlu kaleci Erdoğan çıkardığı toplarla

75 "Türkiye Futbol Birincilikleri", *Yeni Sabah,* 10 Temmuz 1941, s.6.

76 "Kayseri Sümerspor Gençlerbirliğine 2-1 Galip Geldi", *Ulus,* 19 Ağustos 1947, s.5.

77 "Kayseri Lig Birincisi: Demirspor", *Akşam,* 16 Mart 1951, s.5.

78 "Kayseri'de Spor Müsabakaları", *Aydın, 9* Ağustos 1939, s.1.

79 Yunus Nadi, "Kayseri Bez Fabrikası", *Cumhuriyet*, 26 Şubat 1936, s.6.

80 Selim Cavid, agm., s.27-29.

81 "Kayseri'de Spor Faaliyetleri", *Vakit,* 1 Aralık 1946, s.4; "Kayseri'deki Maç", *Ulus,* 12 Ocak 1948, s.5.

karşılaşmanın en iyi kalecisi olarak nitelendirilmiştir[82]. Bu bilgi fabrikada iyi sporcuların yetiştiğini kanıtlamaktadır. Ayrıca İstanbul turnuvalarında aradığını bulamamasına rağmen Kayseri Sümerspor'un üst üste bölge şampiyonu olmayı sürdürdüğü görülmektedir. Hentbol dışında Sümerspor güreşçileri de belirli aralıklarla bölge teşvik müsabakalarına katılmışlardır[83].

Kayseri Sümerspor Kulübü sporda en önemli başarılarından birini ise 1978-1979 göstermiştir. Sezona gerekli transferleri yaparak başlayan sistemli, yüksek tempolu, azimli, birlik ve beraberlik içinde çalışmalarını sürdüren Sümerspor futbol takımı Kayseri Birinci Amatör Küme Mahalli Ligini otuz iki puanla namağlup şampiyon olarak kapatmıştır. Aynı zamanda bir de gol kralı çıkaran Kayseri Sümerspor, Türkiye Birinciliğine katılma hakkı kazanmıştır. Takım yaptığı maçlarda rakiplerini yenerek Türkiye Amatör Takımlar Şampiyonluğunu elde etmiş, Ankara'da ikinci profesyonel lig şampiyonu Gaziantepspor'la Gençlik ve Spor Bakanlığı Kupası için karşılaşma hakkı elde etmiş, bu maçta yenilmiştir. Bununla birlikte 1979-1980 sezonunda Türkiye Kupasına katılma hakkını deplasmandan başlamak kaydı ile kazanmıştır. Görüldüğü üzere bir fabrika bünyesinden doğan futbol kulübü ülke çapında yarışlara katılmış, birçok rakibine üstün gelmiş, başarısı ile adını duyurmuştur. O tarihlerde Kayseri'de bulunan İşletmeler Bakanı Kenan Bulutoğlu, müesseseye uğrayarak fabrika müdürü Ruşen Karamercan'ın şahsında tüm idarecileri, yöneticileri ve futbolcuları teker teker kutlamıştır. Kayseri Sümerspor yöneticileri ve oyuncuları elde ettikleri zaferi tüm Sümerbank camiasına armağan etmiştir[84]. Kayseri Sümerspor'un tüm başarıları ilde spora olan ilgiyi artırmış, gençlerin spora yönlendirilmesine katkı sağlamıştır. Kulüp kuruluş yıldönümlerinde fabrikada gerçekleştirilen törenlere tüm Kayseri'yi davet etmiş, halkın takdirini ve beğenilerini kazanmışlardır[85].

Spor faaliyetleri güçlü bir diğer Sümerbank takımı Nazilli Sümerspor'un kuruluşundan önce teşkilatlanmaya başladığından bahsedilmişti[86]. Fabrika

82 "Hentbol Birinciliklerinde Galatasaray ve Harbokulu Galip", *Ulus*, 31 Mayıs 1947, s.6; "Harp Okulu Türkiye Hentbol Birincisi", *Ulus,* 2 Haziran 1947, s.6.

83 "Kayseri'de Spor Faaliyetleri", *Vakit,* 1 Aralık 1946, s.4.

84 Selahattin Gözüakça,"Kayseri Sümerspor 1978-1979 Amatör Küme Türkiye Şampiyonu", *Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi*, C 18, S. 206, 1979, s.9.

85 "Kayseri Bez Fabrikası'nda Doğan Yeni Ruh", *Vakit,* 5 Haziran 1946, s.3; "Kayseri Bez Fabrikası'nın 10. Kuruluş Yılı", *Cumhuriyet,* 2 Haziran 1946, s.1.

86 "Nazilli Fabrikası'nda Spora Verilen Ehemmiyet", *Cumhuriyet*, 8 Haziran 1937, s. 2.

futbol takımı henüz tesis açılmadan aylar önce mahalli maçlara başlamıştır. 7 Haziran 1937'de Aydınspor ile yapılan maç için Anadolu Gazetesinde "Aydın'ın en kuvvetli takımı olan Aydınspor bölgede henüz teşekkül eden ancak kuvvetli elemanlara sahip olduğu için derhal temayüz eden Sümerspor ile karşılaşmıştır" ifadesi kullanılmıştır[87]. 1938 Şubat ayında Türk Spor Kurumunca tescil alan[88] Sümerspor'a kadar, Nazilli'de futbol alanında yalnızca Menderesspor faaliyet göstermekteyken Sümerspor futbol takımı ilçe sporuna yeni bir soluk getirmiştir. Takım fabrika açıldıktan sonra da Denizli, Aydın ve İzmir'deki güçlü futbol takımlarıyla karşılaşmış ve yaptığı birçok maçı kazanmıştır. Coşkulu kalabalıklar tarafından izlenen maçlarda Sümerspor futbol takımı kuvvetli, antrenmanlı oluşu, dinamizmi ve takım bilinciyle oynaması bakımından dikkat çekmiştir[89].Bu durum fabrikada spora verilen önemin teoride kalmadığını titizlikle yürütüldüğünü kanıtlamaktadır.

Kayseri örneğinde olduğu gibi Nazilli Sümerspor da birçok takımı sahasında misafir etmiş ve aldığı galibiyetlerle tanınmaya başlamıştı. 1938'de İzmir'in ileri gelen takımlarından Doğanspor'la oldukça çetin geçen maçı 4-2 kazanmış, galibiyette Sümersporlu oyuncuların çevikliği ve güçlü yapısı dikkatlerden kaçmamıştır. Sümerspor oyuncularının milli takımda oynayacak kuvvete eriştiği belirtilmiş, takım geniş kitlelerin takdirini toplamıştır[90]. Nazilli Sümerspor İzmir takımlarına karşı aldığı üst üste galibiyetlerle İzmir futbol camiasına dişli bir rakip olduğunu ispatlamıştır[91]. 1939'da Yeni Asır Gazetesi tarafından düzenlenmek istenen kupa maçı için Ege Bölgesi illerinden Aydın ve İzmir'in en güçlü takımları arasında müsabakalar hazırlanmış, İzmir Şampiyonu Doğanspor, Aydın Şampiyonu Aydınsporla, İzmir'in güçlü takımı Üçok'un[92] yanında Sümerspor da maçlara

87 "Aydın'da Heyecanlı Bir Maç", *Anadolu,* 7 Haziran 1937, s. 5; "Nazilli Fabrikası'nda Spora Verilen Ehemmiyet", *Cumhuriyet*, 8 Haziran 1937, s. 2.

88 "Nazilli Fabrikası Müştemilatı ile Beraber Yeni Bir Şehir Halini Aldı", *Son Posta,* 19 Şubat 1938, s. 5.

89 "Denizli'de Sümerspor ve Denizlispor Maçı", *Yeni Asır*, 3 Mart 1938, s.4.Sümer Halkevi ve Nazilli Fabrikasında Kurulan Sümerspor Kulübünün Faaliyetleri," *Cumhuriyet*, 19 Mart 1938, s.7; "Nazilli Menderes Futbol ve Voleybolcuları", *Anadolu,* 23 Mart 1938, s. 5.

90 "Sümerspor Doğanspor'u 4-2 Yendi", *Anadolu*, 7 Ağustos 1938, s. 4.

91 Sümerspor, Yamanlarspor'u 3-2, Doğanspor'u 4-2, Alsancak'ı 3-1 mağlup etmiştir. "Nazilli'de Yapılan Futbol Maçları", *Cumhuriyet*, 27 Eylül 1938, s.5; "Pazar Maçları", *Yeni Asır,* 7 Mart 1939, s.10; "Alsancak Takımı Nazilli'de", *Akşam,* 20 Ekim 1938, s. 10.

92 1937 yılında oynanmaya başlayan milli küme maçlarının başlamasıyla İzmir Valisi Fazlı Güleç'in girişimleriyle ilin ileri gelen takımlarından Altay, Altınordu ve Buca kulüpleri birleşerek Üçok isminde bir kulüp oluşturmuşlardı. Erdoğan Sungur, *İzmir Spor Tarihi*,

dahil edilmiştir. Bu kapsamda çıkan haberde Üçok ve Nazilli Sümerspor arasındaki maçın en önemli maç olacağı, Sümerspor'un bugünkü kadrosuyla bile İzmir takımlarıyla boy ölçüşebilecek düzeyde olduğu ve oyuncular bakımından hiçbir İzmir kulübünden farklı olmadığı yazılmıştır[93]. Yine 1939'da Beden Terbiyesi Kupası için Ankara'ya çağırılan Üçok Takımı hem kupa maçlarına hazırlık hem de çalışmasının derecesini tespit etmek için yakın bölgelerde güçlü olarak nitelendirdiği futbol takımlarına maç teklifinde bulunurken bölge şampiyonu Aydınspor'un yanında Nazilli Sümerspor'a da teklif götürmüştür[94]. Karşılaşma için dönemin gazetelerinde: "Daha önceden tecrübe edildiği üzere Sümerspor'un ihmal edilecek bir kuvvet olmadığı" yazılmıştır. Sümerspor bu maç için mevcut kadrosunu değil yeni yetiştirmeye çalıştığı genç kadrosunu çıkarmıştır[95]. Bu gelişmeler Nazilli Sümerspor'un Ege futbolundaki yükselişini ve yeni sporcular yetiştirmeyi sürdürdüğünü göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Nazilli Sümerspor başarılarından söz ettirmeye devam ederken ünü artık ülke geneline de yayılmıştır. 1939'da Balıkesir Tekspor Nazilli'ye gelmiş ve bir maç yapmış, Nazilli Sümerspor kulübü de iade-i ziyaret kapsamında futbol, güreş ve boks maçları yapmak üzere Balıkesir'e gitmiştir[96].Bölge dışına açılan Sümerspor 1939 yazında İstanbul'dan gelen Süleymaniye'yi 4-3 yenmiş, maçı altı binden fazla seyirci izlemiştir[97]. Bu kapsamda yapılan karşılaşmaların en önemlilerinden biri 1953 yılında Galatasaray ile yapılan maç olmuştur. Galatasaray Sümerspor'un davetiyle Nazilli'ye gelmiş, maçı izlemek için kadın erkek binlerce izleyici Sümerspor stadını tıklım tıklım doldurmuştur. Galatasaray gibi güçlü bir takım karşısında başarılı bir oyun sergileyen Nazilli Sümerspor, rakibine 3-2 yenilmişse de bir fabrika takımı olarak organize ettiği bu maçla ve gösterdiği mücadeleyle mahiyetini ortaya koymuştur[98]. Kendisi de yirmi yıl Nazilli Sümerspor'da forma giymiş olan

İzmir İl Özel İdare Müdürlüğü, İzmir 2002, s.49.

93 "Yeni Asır Kupası", *Yeni Asır,* 11 Mart 1939, s.4; "Yeni Asır Kupası", *Yeni Asır,* 14 Mart 1939, s. 2.

94 "Sümerspor İzmir'e Gidiyor", *Aydın,* 29 Haziran 1939, s.1.

95 "Üçok Nazilli Takımları Bugün Müsabaka Yapacak", *Anadolu,* 2 Temmuz 1939, s. 2; "Sümerspor Bugün İzmir'e Gidiyor", *Aydın,* 2 Temmuz 1939, s. 1.

96 "İzmir Üçok Takımı Şehrimize Davet Edildi", *Türk Dili*, 17 Ocak 1939, s. 1.

97 "Süleymaniye Takımı Nazilli'de Mağlup Oldu", *Cumhuriyet,* 19 Ağustos 1939, s. 6.

98 İlhan Öden, www.sumerbankblogspot.com.tr Son Erişim Tarihi:17.02.2024; Büşra Bigat Akça, *Cumhuriyetin İlk Basma Fabrikası Nazilli Sümerbank(Kuruluşu ve Sosyo Ekonomik Yönleri),* Paradigma Akademi Yayınları, Çanakkale, 2023, s.224

ve üç kuşak Nazilli Sümerbanklı İlhan Öden bu durumu şöyle aktarmıştır: "Sümerbank sahası o kadar moderndi ki büyük takımlar gidelim, bu sahaları görelim, buralarda oynayalım isterlerdi. Türkiye'nin en iyi zeminli sahaları bizlerdeydi, fabrika oyuncuları idmanlı olduğu için büyük takımlardan aşağı kalmayacak düzeyde oynarlardı. Gelen takımlar sosyal tesislerde düzenlenen etkinliklerle çok iyi ağırlanırdı"[99].

Buradan hareketle vurgulanması gereken bir diğer konu Sümerspor kulüplerinin yetiştirdiği sporculardır. Sümersporların büyük takımlarla yapmış olduğu maçlar ülke sporuna pek çok önemli ismin kazandırılmasını sağlamıştır. Nazilli Sümerspor ile Galatasaray arasında yapılan maçta takımın başarısı dikkat çekince Sümerspor teknik direktörü Musa Sezer 1953-1954 sezonunda Galatasaray'a transfer edilmiştir[100]. Ellili yıllarda Türkiye'nin en iyi kalecileri arasında yer alan ve milli takımda forma giyen Seyfi Talay da spor hayatına Nazilli Sümerspor'da başlamış, oradan İzmirspor'a transfer olmuştur[101].Yine Türkiye'nin ilk kadın futbol hakemlerinden Sema Tokat, Sümerbanklı bir işçinin çocuğu olarak Nazilli Sümerspor'dan yetişmiştir[102]. Bu noktada Nazilli Sümerspor'dan örneklendirilecek bir diğer önemli isim Rıdvan Dilmen'dir. Ağabeyi Murat Dilmen ile birlikte 1978-1979'de Nazilli Sümerspor'da forma giyen Dilmen, yeteneği ve çevikliği ile dikkat çekmiş, önce Muğla'ya daha sonra Boluspor'a ve Fenerbahçe'ye transfer edilmiş, *şeytan* lakabıyla Türk Futbolunun duayenlerinden olmuştur. Murat Dilmen de halen Nazilli'de alt yapıdan futbolcu yetiştirmektedir[103].

Nazilli Sümerspor'un sportif aktiviteleri yalnızca futbolla sınırlı kalmamıştır. Daha 1938'de davet edildiği bir spor balosuna basketbolcuları, kadın erkek voleybol takımları, futbol takımları, atletleri, güreşçileri, bisikletçileri, sağlık ekipleri ve zengin kadrosuyla katılan Nazilli Sümerspor ilçe sporunda söz sahibi olacağını göstermiştir. Bu durum Aydın Gazetesinde; "Sümerspor çok yeni bir teşekkül olmasına rağmen başta fabrika direktörünün ve diğer erkanla idarecilerinin spora verdikleri büyük ehemmiyeti tebarüz ettiren bir

99 12.12.2023'te İlhan Öden(d.1958) ile Yapılan Görüşme.

100 İlhan Öden, www.sumerbankblogspot.com.tr Son Erişim Tarihi 18.02.2024. Bigat Akça, *age.*, s. 223-224.

101 Sungur, *age.*, s. 85, İlhan Öden, www.sumerbankblogspot.com.tr Son Erişim Tarihi: 18.02.2024.

102 Bigat Akça, *age.*, s. 219-220.

103 04.08.2016'da Murat Dilmen (d.1961) ile Yapılan Görüşme. Ayrıca bk. Ek 5: Nazilli Sümerspor'un Murat-Rıdvan Dilmen'li Kadrosu.

tarzda geçtiler" şeklinde aktarılmıştır[104]. Sümerspor voleybol takımı da erken yıllardan itibaren aktif olarak maçlara katılmış, galibiyetler kazanmışlardır[105]. Nazilli Sümerspor kalabalık kadrosu ve elde ettiği başarılarla dikkat çekince kulübün Sümer Halkevi Spor Kolu ile ortaklaşa çalışması kararlaştırılmıştır. Bu durum işçilerin yanında halkın da sportif faaliyetlerden yararlanmasına olanak vermiş, ilçede gençlerin yeni ve yaratıcı spor etkinliklerine katılımını artırmıştır[106].

1945'te fabrikaya ziyarette bulunan Aydın Gazetesi muhabiri Orhan Becerik, fabrikanın spor faaliyetleri ile ilgili şu sözleri aktarmıştır: "Halkevi spor şubesiyle el ve iş birliği yaparak çalışan Sümerspor kadrosunda 50 güreşçi, 40 boksör, 4 futbol takımı birer voleybol ve basket takımları ve tenisçiler vardır. Bunların hepsi de fabrikanın her türlü spor hareketi için yaptırdığı alan, pist ve salonunda çalışmaktadırlar. Ben bu notları alırken önümüzdeki spor alanında, iş saatini bekleyen gençler, voleybol, basketbol ve iki çift de tenis oynuyorlardı. 'Bu kadar araç ve imkanlarla spor olmaz mı' diyecekler bulunursa hemen karşılık veriyorum. Bin işçi bin başçı…" Becerik'in haberinden anlaşılacağı üzere hedeflendiği gibi Sümerspor Halkeviyle birlikte çalışmalar yürütmüştür[107]. İlçenin önemli günlerinde ve milli bayramlarda özel kıyafetleriyle yerlerini alan Nazilli Sümersporlular bayrak koşuları, paten, bisiklet ve yüksek atlama yarışları ile halkı spora özendirmiştir[108].

İncelenecek olan Sümerspor kulüplerinden bir diğeri Bursa Merinosspor'dur. Kısa zamanda Bursa'nın önemli kulüplerinden olan Merinosspor da ilk yıllarında özellikle futbolda gelişme kaydetmiştir. Başlarda civar takımlarla yerel bazda maçlar yapan futbol takımı, kalabalık kitleler tarafından coşkuyla izlenen bu maçlarda gösterdiği başarılarla şöhretini artırmıştır[109]. 1941 yılı hem Bursa futbolu hem de Merinosspor için dönüm noktası olmuş, Merinosspor Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüğü aracılığıyla kulüp başkanları

104 "Balo ve Lik Maçları", *Aydın,* 15 Mart 1938, s.1-2; Orhan Becerik, "Nazilli", *Aydın,* 19 Mart 1938, s. 2.

105 "Nazilli Menderes Futbol ve Voleybolcuları", *Anadolu,* 23 Mart 1938, s. 5.

106 "Sümer Halkevi", *Cumhuriyet,* 19 Mart 1938, s. 7.

107 Becerik, "Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası", *Aydın*, 1 Aralık 1945, s. 1.

108 "Nazilli'de Sümerspor Birliği Çalışıyor", *Cumhuriyet,* 6 Kasım 1937, s.6. "Nazilli Gençliği", *Yeni Asır*, 24 Mayıs, 1938, s. 5.

109 "Merinos Gemlik'te Maç Yaptı", *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1938, s.6. "Bursa'da Futbol ve Atletizm Müsabakaları", *Son Posta*, 6 Nisan 1939, s.6; "Bursa'da Yapılan Maçlar", *Cumhuriyet,* 26 Eylül 1939, s.6; "Bakırköy Bez Fabrikası Takımı Bursa Merinos Fabrikası Takımını 7-5 Mağlup Etti", *Haber,* 26 Eylül 1941, s. 6.

tarafından federe yapılarak tescil ettirilmiş ve Bursa ligine katılmıştır[110]. 1940'lı yıllarda Bursa, Merinosspor'un başarılarına tanıklık etmiş, 1946-47 sezonunda ilin önemli takımlarından Acar İdman Yurdu ile birincilik yarışı yapan Merinosspor rakibini yenerek futbolda ilk Bursa şampiyonluğuna ulaşmıştır. Bursa Merinos sahasının modernliği 1948-49 sezonunda Bursa'da maçların bir bölümünün burada yapılmasına neden olmuştur[111]. Bu noktada Merinos da diğer fabrikalarda olduğu gibi kurulduğu ildeki spor faaliyetlerine katkıda bulunmuştur. Merinosspor başarılarını artırmak için dışarıdan futbolcu transfer etmiş ve bunları fabrikaya işçi olarak almıştır. Örneğin İsmail Kemankaş, 1951 yılında babası Hüseyin Kemankaş'ın Tavşanlı Linyitspor'dan Merinosspor'a bu yolla transfer olduğunu aktarmış, Kemankaş uzun yıllar Merinos'ta top koşturmuştur[112].

Nazilli Sümerspor gibi Merinosspor da 1952-53 sezonuna hazırlanırken 13 Eylül 1952'de Galatasaray ile kendi sahasında özel maç yapmış ve 3-2 yenilmiştir[113]. Merinosspor 1952-1953, 1953-1954, 1955-56, 1961-1962 sezonlarında Bursa Lig Şampiyonu olarak futbolda başarılarını uzun yıllar sürdürmüştür. Bu sırada önemli futbol ve sporcular da Merinosspor aracılığıyla Türk Futboluna kazandırılmıştır. Merinosspor'un Türkiye Üçüncüsü olduğu 1953'te fabrika çalışanı Abdi Parlakay buradan milli hakemliğe terfi etmiştir[114]. Yine 1960'larda futbolun önemli isimlerinden Sinan Bür Merinos'ta oynamış ve buradan Bursaspor'a geçmiştir. Benzer şekilde Sinan Oral, İbrahim Altıngöz, Orhan Özselek gibi Bursa futbolunda önemli oyuncular Merinos'ta yetişmiş, bunlardan biri olan Özmetin Arkut Merinos'taki başarılarından sonra Galatasaray'a transfer olmuştur. Merinos futboldaki serüvenine 1989-90 sezonuna kadar Bursa Birinci Amatör Kümede devam etmiş, 1990'da Sümerbank Merinos adı ile Türkiye Üçüncü Ligi'ne yükselmiş ve bir süre daha başarısını sürdürmüştür. 2000'li yılların başında Bursaspor'un himayesine giren takım, Bursa Merinos adını almış, daha sonra çalışmalarına Bursaspor'un şubesi olarak devam etmiş sonraları özel şahıslarca satın alınmıştır[115].

110 14.02.2024'te İsmail Kemankaş (d.1955) ile yapılan görüşme.

111 İsmail Kemankaş, *Osmanlı'dan Günümüze Bursa'da Spor*, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Bursa 2010, s.76, İsmail Kemankaş, *Gazi'nin Stadyumu Bursa'da Futbolun Doğuşu ve Yayılış Öyküsü 1912-2018*, Star Ajans, Bursa 2019, s.138.

112 14.02.2024'te İsmail Kemankaş (d.1955) ile yapılan görüşme.

113 "Galatasaray Bursa'daki Maçlarda Galip", *Akşam,* 14 Eylül 1952, s.2.

114 Ek 6: 1952-1953 Türkiye Üçüncüsü Merinos Gençlik Kulübü'nün Kadrosu.

115 Kemankaş, *Osmanlı'dan Günümüze* s.153-156; *Gazi'nin Stadyumu*, s.204-223;

Merinosspor erken yıllardan itibaren voleybol, güreş, basketbol, yüzme-sutopu, atletizm, tenis, boks kayak, dağcılık, bisiklet, gibi pek çok dalda faaliyette bulunmuştur. Merinossporlu yüzücüler, henüz tesis açılmadan önce Bursa'da yapılan yüzme yarışlarına katılmışlardır. 1939'da Merinoslu güreşçiler bölge güreş birinciliklerinde yarışmış ve derece almışlar, 1940'da 144 atletin katıldığı Bursa Kır Koşusu'nda Merinoslu atletler de koşmuşlardır[116].1942'de fabrika idarecileri ve Sümerbank Genel Merkezi'nden yapılan yardımla Merinos gençlik kulübünden seçilen yirmi kişi ile dağcılık kolu kurulmuştur[117]. Fabrikada 1940'lı yıllarda tenis oynanmaya başlamış, fabrikadaki tenis kortu Bursa'nın ilk tenis kortu olmuştur. Bursa'da tenis uzun yıllar Merinos tekelinde yapılmıştır[118].

Bunlardan başka Merinosspor güreşte de önemli sporcular yetiştirmiş, 1950-1973 arası eski milli güreşçi Tevfik Yüce'nin çalıştırdığı takımla, Bursa'da güreşin hamisi olmuştur. Bir başka Merinos güreşçisi Salim Bak, gençler kategorisinde 1971 Dünya Şampiyonu olmayı başarmıştır. Yine güreşte Mehmet Canbaz 1970 Avrupa Şampiyonası'nda ikincilik kürsüsüne çıkmış, 1973 Akdeniz Oyunları'nda ise şampiyon olmuştur. Merinos Kulübü 1959'da üç kez milli forma giyen Bursalı Yılmaz Yalınkat ile İstanbul'dan Türkiye'nin tanınmış ismi Bülent Kiter'i transfer ederek boksta da ilerleme kaydetmiştir[119].11 Şubat 1951'de Bursa'da yapılan atletizm yarışlarını, Merinosspor'dan Kamil Besler ikinci, Süleyman Soyuçok üçüncü tamamlamışlardır[120]. Merinoslular, yıllar içinde kayakta da gelişme kaydederek, Bursa Dağcılık Kulübü'yle birlikte 1960 sonrası kayakta öncü olmuştur. Mahmut Eroğlu, Halil Haşıl ve Yılmaz Uğur gibi önemli dağcıların Merinos'a transfer olmasıyla bu dalda önemli çalışmalar gerçekleştirmişlerdir[121].

İsmi sayılan sporcular dışında Merinosspor'da takımlar da çeşitli şampiyonluklar elde etmiştir. Voleybolda kadın takımıyla atılım gösteren

07.02.2024'te Bülent Adısönmez (d.1952) ile yapılan görüşme.

116 "Bursa'da Yüzme ve Futbol", *Haber*, 21 Eylül 1937, s.6. Sümersporlu güreşçilerden Halil Kantar 56 kiloda Yusuf Kızılcıklı 61 kiloda, İbrahim Acar 72 kiloda, Recep Salman da 79 kiloda birinci olmuşlardır. "Bursa'da Güreş Müsabakaları", *Cumhuriyet,* 18 Nisan 1939, s.6. "Bursa'da Yapılan Büyük Kır Koşusu", *Haber,* 25 Aralık 1940, s.8.

117 "Merinos Fabrikasının Kayakçılık Kolu", *Tan,* 5 Mart 1942, s.2.

118 14.02.2024'te İsmail Kemankaş (d.1955) ile yapılan görüşme.

119 Kemankaş, *Osmanlı'dan Günümüze,* s. 97-98.

120 Kemankaş, *Osmanlı'dan Günümüze,* s. 26.

121 Kemankaş, *Osmanlı'dan Günümüze*, s. 253, 14.12.2023'te Tahir Adıman (d.1955) İle Yapılan Görüşme. Ayrıca bkz: Ek 8: Merinoslu Dağcılar Uludağ'da.

Merinoslular, 1973-74 Bayanlar Şampiyonası'na katılmışlardır. 1970'li yıllarda Merinos erkek Basketbol takımı Türkiye Deplasmanlı Basketbol Ligi'nde Bursa'yı temsil eden takımlar arasına girmiş, takım 1987'de Türkiye Ligine yükselmiştir. 1970'lerde kız su topu takımı Üçüncü Lige çıkmıştır[122]. Bunlardan başka bisiklette de faal olan Merinosspor, 1966'da Halim Aytış ve Ahmet Ataç ile yarışlara katılmış, özellikle Aytış uzun yıllar Merinosspor'u temsil etmeye devam etmiştir. Bursa'da bisiklet sporuna kulüp anlamında Halim Aytış'ı bünyesine alarak sahip çıkan ilk kulüp Merinos olmuştur[123]. Merinos Sümerspor, Bursa'nın spor yaşamında etkin kulüplerden olmayı sürdürmüş, milli sporcular, hakemler, antrenör ve yöneticileri Bursa ve Türk Sporunun hizmetine sunmuştur. Merinosspor'un bir diğer katkısı ise Gemlik Sümerspor ve tekstil sendikası ile birlikte kurulmasına destek olduğu Mensucatspor'u Bursa'ya kazandırması olmuştur[124]. Sözü gelmişken ilin diğer Sümerspor takımı Gemlik Sümerspor'da voleybol, yüzme gibi sporlar etkin olup daha çok futbolda faaliyet görülmüştür. 1961-62'de Acar İdmanyurdu kaptanı Gemlik Sümerspor'un başına geçmiş, gençleri Bursa futboluna kazandırmaya çalışmıştır[125]. Gemlik Sümerspor, Merinossporla beraber Bursa'da sporun gelişmesine katkı sağlamakla birlikte Merinosspor sporda daha etkili çalışmalar yürütmüştür.

Bir diğer Sümerbank kulübü İzmit Kâğıt Fabrikası'nda kurulan takımın adı Kağıtspor'dur. 1940'lı yıllarda İzmit'in diğer takımlarıyla futbol karşılaşmaları yapan Kağıtspor, 1947'de Galatasaray'la evinde yaptığı maçta 3-2 yenilmiştir[126]. Fabrikaya işçi olarak aldığı futbolcularla güçlenen takım 1951'de Türkiye Amatör Futbol Şampiyonası'nda dördüncü olmuştur. Kağıtspor, 1954'te İzmit Şampiyonu olmuş, 1960'da kupayı İzmit Gençlik ile bölüşmüş, 1962-1963 Kocaeli Amatör Futbol Ligi Şampiyonluğuna ulaşmıştır. 1963-1964'te Türkiye Amatör Kulüpler Türkiye Şampiyonası ikinciliğini, 1964-1965'te de Amatör Kulüpler Türkiye Şampiyonluğunu elde etmiştir[127]. Kağıtspor'da futbol dışında, voleybol, basketbol, tenis, atletizm, yüzme, kürek ve bisiklet kollarında çalışmalar yürütülmüştür.

122 07.02.2024'te Bülent Adısönmez (d.1951) ile yapılan görüşme.

123 Kemankaş, *Osmanlı'dan Günümüze,* s. 86-89.

124 07.02.2024'te Adısönmez (d.1952) ile yapılan görüşme; 14.02.2024'te Kemankaş (d.1955) ile yapılan görüşme.

125 Kemankaş, *Osmanlı'dan Günümüze*, s. 160.

126 Ulugün, *Kocaeli Spor Tarihinden,* s. 115. "Galatasaray İzmit'te Galip", Cumhuriyet*,* 22 Haziran 1937, s. 3.

127 Ulugün, *Kocaeli Spor Tarihinden*, s.109-148.

Daha önce bahsedildiği gibi Kağıtspor, Hereke Sümerspor ile kürek yarışları yapmış, dönem dönem birinciliği paylaşmıştır. Kent iki Sümerbank Fabrikası arasındaki önemli rekabete tanık olmuştur. Kağıtspor, 1963'te yapılan bisiklet teşvik yarışmalarında İsmail Karakul ile ikinciliği elde etmiştir. 1970'lerde Kağıtsporlu Nezih Sarper, Bursa'da yapılan Kocaeli, Bursa, Zonguldak ve Eskişehir'den bisikletçilerin katıldığı yarışta birinci olmuştur[128]. Kağıtspor'da yapılan bir diğer spor dalı atletizm olup bu alanda uluslararası başarılarda da imza atılmış, Galip Ataman, Bulgaristan'da yapılan Balkan Atletizm Şampiyonası'nda üçüncü olmuştur. Kağıtspor, 1965'de şehir stadının bir kısmını satın alarak sahayı uluslararası standartlara uygun hale getirmiş, etrafını tellerle çevirmiş, spor yazarları ve çalıştırıcılar için özel bölmeler yaptırmış böylece kentin spor faaliyetlerine destek olmuştur. Kulüp faaliyetlerini tesis kapanana kadar sürdürmüştür[129].

Sümerbank ortaklığıyla kurulan Malatya Mekikspor da sporda gelişme kaydeden takımlardandır. 1942 Ağustos ayında Gençlik kulüplerinin katılımıyla valilik önünde gerçekleşen Malatya Bölgesi Atıcılık Birinciliği müsabakalarında ilk üç derece Mekikspor'dan çıkmış, Mekikspor hem bireysel hem de takım olarak birinci olmuştur[130]. Yine aynı yıl aralık ayında yapılan koşularda Mekikspor atletleri birinciliği elde etmişlerdir[131]. Futbol takımı da bulunan Mekikspor, diğer illerle ve Sümerbank fabrikalarıyla karşılaşmış, 16 Eylül 1942'de Ereğli Sümerspor'la 4 Ekim 1942'de Milli Mensucat Fabrikası ile maçlar yapmıştır[132].Malatya kulübü 1949 yılında Sümerbank fabrikaları arasında yapılacak müsabakalara futbol, güreş, boks, atletizm branşlarında katılmıştır[133].Bu mücadeleler Malatya'da kalabalık ve coşkulu kitleler tarafından izlenmiş, kentte spora olan ilgiyi artırmıştır.

BBYSP kapsamında kurulan fabrikalarda sporun bu denli yer edinmesi sonraki dönemlerde kurulan Sümerbank fabrikaları için örnek teşkil etmiştir. Bu bağlamda ilk Sümerbank fabrikalarının kurumda bir spor geleneği oluşturduğu söylenebilir. Örneğin Denizli Sümersporlular futbol, güreş, voleybol atletizm dallarında başarılar elde etmişler, futbol takımı

128 F. Yavuz Ulugün, *Kent ve Bisiklet*, İzmit Rotary Kültür Yayınları No. 36, İzmit 2021, s.84-85.

129 Ulugün, *Kocaeli Spor Tarihinden*, s. 116-118.

130 "Malatya Bölgesi Atıcılık Birincilikleri", *Vakit,* 3 Ağustos 1942, s. 3.

131 "Sümerbank'ta Spor Faaliyetleri", *Ulus, 28* Mart 1949, s. 6.

132 "Ereğli'de Spor Hareketleri", *Bugün,* 17 Eylül 1942, s. 2; "Malatya Mensucat Milli Mensucat'ı 3-1 Yendi", *Bugün,* 6 Ekim 1942, s. 2-3.

133 "Sümerbank'ta Spor Faaliyetleri", *Ulus*, s.6.

1970-1971'de rakiplerini yenerek Vali Kupası almıştır. Yine fabrikanın güreş takımı olimpiyat şampiyonlarından Hasan Güngör tarafından güreş millî ligine katılmak üzere çalıştırılmıştır. Denizli Sümerspor bisikletçileri uzun yıllar bölge birinciliğini elinde tutmuştur[134].

Benzer şekilde İzmir Sümerspor kulübünün bağlı bulunduğu Sümerbank Basma Sanayi Fabrikası'nın memur ve işçileri kalabalık gruplar halinde yaz aylarında devamlı olarak çevre dağların tepelerine tırmanış gezileri gerçekleştirmiş, bu spor dalına ayrı bir hareket ve renk katmışlardır. İzmir Sümerbank'tan Eşber Ünver ve Ömer Akkanat Ağrı Dağı zirvesine tırmanma başarısı gösteren İzmirli dağcılar olmuşlardır[135]. Sümerspor Dağcılık Kulübü zamanla İzmir'in en büyük dağcılık kulübü haline gelmiştir[136].

Antalya Poplinspor 1972 yılından itibaren basketbol ve voleybol alanlarında faaliyet göstermiş, 1974-1975 yılında hem basketbol hem de voleybol takımları lig maçlarında şampiyonluk kazanmışlardır. Poplinspor Basketbol Takımı Mersin'de düzenlenen Anadolu Kupası Basketbol Müsabakasına katılmış ve on altı takım arasında üçüncülüğü elde etme başarısı göstermiştir[137].1976'da Antalya Poplinspor Takımı basketbol ve voleybol branşlarında bölge şampiyonu olmuşlardır[138]. Bu şampiyonluklar voleybol ve basketbolcuların başka takımlara transfer olmasına olanak vermiştir[139].

Bu bağlamda bir başka örnek Bolu Sümerspordur. 1979'da Bolu'da gerçekleştirilen ikinci küme amatör futbol karşılaşmalarında Sümerbank Sun-i Tahta Sanayi Müessesesi futbol takımı Sümerspor namağlup şampiyon olarak birinci kümeye yükselmiştir. Bu başarının şerefine fabrika lokalinde futbolculara düzenlenen yemekte fabrika müdürü Hüseyin Yücel "Amacımız sporu bireylere indirmek ve her yaştan elemanımızı spor yapma olanaklarına kavuşturmaktır. Bunun için müessese olarak gerekli girişim ve çabalarımız devam etmektedir. Spor içeriğinin düşünceleriyle hiç yenilmeden şampiyon olan sizleri kutlarım." şeklinde konuşmuştur[140].

134 M.Turan Durmuş, "Denizli Fabrikamızda Spor Faaliyetleri", *Sümerbank Aylık Kültür ve Endüstri Dergisi*, C 10, Şubat 1971, s. 24-25.

135 Sungur, *age.,* s. 85.

136 13.12.2023'te Ali Rasim Alkışlar (d.1949) ile yapılan görüşme.

137 Ali Coşkun, "Antalya Pamuklu Dokuma Spor Dalındaki Çabalarını Yoğunlaştırdı", *Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi,* S. 202, 1979, s. 6.

138 Enver Yorulmaz, "Antalya Poplinspor Voleybol ve Basketbol Takımları Gruplarında Şampiyon Oldu", *Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi*, S. 164, 1976, s. 11.

139 Ali Coşkun, agm., s. 6.

140 Özcan, Ekici, "Bolu Sümerspor Namağlup Şampiyon Oldu", *Sümerbank Aylık Endüstri*

Tüm bu örnekler Sümerbank'ın kurulduğu dönemden itibaren destek verdiği spor çalışmalarında başarıya ulaştığını ve kurmuş olduğu fabrikalarda bir spor kültürü oluşturduğunun kanıtlamaktadır.

Sonuç

Türk sanayisinde önemli bir yeri olan Sümerbank üretim faaliyetleri ile sağladığı istihdama ek olarak sosyal unsurlarıyla da Cumhuriyet ideolojisine uygun çalışmalar yürütmüştür. Sümerbank'ın en kapsamlı sosyal faaliyetlerinden olan spor etkinlikleri gerek devraldığı gerekse BBYSP kapsamında kurulan tüm fabrikalarda görülmüştür. Hereke ve Bakırköy örneğinde olduğu gibi önceki dönem fabrikalarında da Sümerbank'a geçişle birlikte spora geniş ölçüde yer verilmiştir. BBYSP kapsamında kurulan fabrikalarda ise henüz plan aşamasındayken spor çalışmaları başlamıştır. Bunda ekonomiyle birlikte sosyal kalkınmayı da hedefleyen yönetim kadrosunun bütünsel kalkınma politikasının etkisi büyüktür. Bu nedenle BBYSP ile kurulan fabrikalar spor etkinliklerinde daha çok ön plana çıkmıştır. Tesislerin birçoğu Beden Terbiyesi Kanunu'ndan önce dahi çalışanlarına spor yaptırma imkânı sunmuş, bu alanda tecrübe kazanmıştır. Bununla birlikte kanunun çıkmasının ardından önceden açılan ancak spor sahaları geniş olmayan fabrikalara gerekli alanlar eklenmiş, ayrıca fabrikalar arası spor faaliyetleri desteklenmiş, dönemin politikasına uygun olarak çalışmalar artmıştır.

Tüm bunlarla birlikte dar veya geniş oranda yapılıyor oluşu fark etmeksizin tüm Sümerbank Fabrikalarında spor dinlendirici, iş verimini artırıcı, yönleriyle çalışanlar için motive kaynağı olmuştur. Bununla birlikte Sümersporlar kurum içinde aidiyet duygusu ve takım bilincinin oluşmasına katkı sağlamıştır. Ek olarak Sümersporlar elde ettikleri başarılarla fabrika bünyesinde kurulan bir takımken sporda ne kadar ileri gittiklerini de kanıtlamışlardır. Sümerbank fabrikalarında başlayan spor hareketlerinin kentlerde spora, sporculara olan merakı uyandırması, bölgelerde yapılan spor etkinliklerini artırmış, bu yönüyle Sümerbank Fabrikaları sporun halk tabanında yayılmasında aracı rol üstlenmiştir. Üstelik bazı fabrikalar kuruldukları yerlerde eksik gördükleri spor alanlarının yapımına doğrudan da yardım ederek bu merkezlerde sporun gelişmesine destek olmuşlardır. Sümersporlar'ın ülke sporuna bir diğer önemli katkısı da kuşkusuz yetiştirdiği sporculardır. Futbol, güreş, kürek gibi çeşitli alanlarda pek çok değerli sporcu yetişmesine katkıda bulunan, Sümerbank Fabrikaları Türk spor tarihine adlarını yazdırmayı başarmışlardır.

---

ve Kültür Dergisi, C 18, S. 206,1979, s.13.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490.1.0.0/2.6.23.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (BCA), 30.10.0.0/145.36.22.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (BCA), 490.1.0.0/3.13.16.

Resmi Yayınlar

Resmî Gazete

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC)

Süreli Yayınlar

Gazeteler

Akşam

Aydın

Cumhuriyet

Haber

Hakimiyet-i Milliye

Kurun

Milliyet

Son Posta

Tan

Tanin

Ulus

Vakit

Yeni Asır

Yeni İstanbul

Yeni Sabah

Dergiler

Beden Terbiyesi ve Spor

İktisadî Yürüyüş

Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi

Araştırma ve İnceleme Eserler

Akça, Büşra Bigat, *Cumhuriyetin İlk Basma Fabrikası Nazilli Sümerbank (Kuruluşu ve Sosyo Ekonomik Yönleri),* Paradigma Akademi Yayınları, Çanakkale 2023.

Akın, Yiğit, *"Gürbüz ve Yavuz Evlatlar" Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor,* İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

Atabeyoğlu; Cem, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Spor", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C 6, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.1474-1480.

Cavid, Selim, "Gemlik Sungi İpek Fabrikası," *İktisadi Yürüyüş*, S. 11, 15 Mayıs 1940, s.4.

Cavid, Selim, "Kayseri Bez ve Dokuma Fabrikası", *İktisadî Yürüyüş,* S. 61-62, 4 Temmuz 1942, s. 29.

Coşkun, Ali, "Antalya Pamuklu Dokuma Spor Dalındaki Çabalarını Yoğunlaştırdı", *Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi,* S. 202, 1979, s. 6.

Doğan, Hulusi, *Sanayinin Musikisinden Bilginin Türküsüne,* Detay Yayıncılık, Ankara 2007.

Durmuş, M. Turan, "Denizli Fabrikamızda Spor Faaliyetleri", *Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi,* C 10, S. 104, 1971, s. 24.

Ekici, Özcan, "Bolu Sümerspor Namağlup Şampiyon Oldu", *Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi,* C 18, S. 206,1979, s.13.

Evcin, Erol, "Atatürk'ün Spora ve Sporculara Bakışı", *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi,* C 33, S. 55, 2014, 303-378.

Fişek, Kurthan, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985.

Fişek, Kurthan, *Spor Yönetimi,* Ankara Üniversitesi SBF Yayını, Ankara 1980.

Gözüakça, Selahattin, "Kayseri Sümerspor 1978-1979 Amatör Küme Türkiye Şampiyonu", *Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi,* C 18, S. 206,1979, s. 9.

Günver Güneş, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm Bir Kasaba ve Bir Fabrika: Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası", *Altıncı Uluslararası Atatürk Kongresi*, 12-16 Kasım Ankara 2007, Bildiriler, Atatürk, Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, C 1, Ankara 2010, s. 950-971.

"Hereke Fabrikası", *Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi*, S. I, 1961.

"Karabük Fabrikalarımız", *İktisadi Yürüyüş,* C 6, S. 126, 16 Mart 1945, s.6.

"Karabük Fabrikaları, Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları Müessesesi Hakkında Bir Etüt", *İktisadi Yürüyüş,* C 11, S. 245, 25 Mart 1950, s. 9.

Kemankaş, İsmail, *Osmanlı'dan Günümüze Bursa'da Spor,* Bursa Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Bursa 2010.

Kemankaş, İsmail, *Gazi'nin Stadyumu Bursa'da Futbolun Doğuşu ve Yayılış Öyküsü 1912-2018,* Star Ajans, Bursa 2019.

Sungur, Erdoğan, *İzmir Spor Tarihi,* İzmir İl Özel İdare Müdürlüğü, İzmir 2002.

Sümer, Rıza, *Türkiye'de Spor Yönetimi'nin Tarihsel Gelişimi ve Sporda Demokrasi Belgeler/Yorumlar,* Şafak Matbaacılık, Ankara 1990.

Toprak, Zafer, *Sümerbank Holding AŞ.,* Creative Yayıncılık, İstanbul 1988.

Tuna, Serkan, *Türkiye'de Devlet İşletmeciliği ve Sümerbank (1932-1939),* Derlem Yayıncılık, İstanbul 2009.

Ulugün, F. Yavuz, *Kocaeli Spor Tarihinden Damlalar*, İzmit Rotary Kulübü No. 37, İzmit 2024.

Ulugün, F. Yavuz, *Kent ve Bisiklet*, İzmit Rotary Kültür Yayınları No. 36, İzmit 2021.

Yarar, Betül, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Modern Sporun Kuruluşu", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 21, 2014 Güz, s.301-317.

Yerlitaş, Onur, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Sümerbank Beykoz Deri Kundura Fabrikası*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.

İnternet Kaynakları

https://herekeli.com/hereke/hereke-spor-tarihi/hereke-kurek-tarihi-1-bolum/ Son Erişim Tarihi 04.02.2024.

https://www.nazillisumerbank.org/yazilar/bir-profesyonel-futbolcunun-gozuyle-sumerspor?fbclid=IwAR3nx0MvcA8J2KUGzkMqW2op8BZZqngO0f_ppIwKtJhBzxA3_62_dJApeLg Son Erişim Tarihi: 11.12.2023.

Sözlü Tarih Çalışmaları

Kaynak Kişiler Ali Rasim Alkışlar (d.1949), (13.12.2023).

Kaynak Kişiler Bülent Adısönmez (d.1952), (07.02.2024).

Kaynak Kişiler İlhan Öden (d.1958), (12.12.2023).

Kaynak Kişiler İsmail Kemankaş(d.1955), (14.02.2024).

Kaynak Kişiler Murat Dilmen (d.1961), (04.08.2016).

Kaynak Kişiler Tahir Adıman (d.1955), (14.12.2023).

Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan Günümüze Spor Mevzuatı Üzerine Genel Değerlendirmeler

Hakan Altıntaş*

Giriş

Türk yönetsel sisteminin birincil kaynağı olan 1982 Anayasası'nda yer alan spor ve gençlikle ilgili anayasal hükümler incelendiğinde, anayasa tekniği açısından kazuistik metot kabul edilerek, spor gibi çok önemli bir konuda olası uyuşmazlıkların, koruma ve geliştirmeye ilişkin hükümler önceden olası durumlar düşünülerek, gelecekteki sorunların hukuk devleti perspektifinden çözümüne katkı sağlayacak, ayrıntılı çözümleri sunduğu açık ve net olarak görülmektedir. Belirtilen bu anayasal hükümler anayasamızın Sosyal ve Ekonomik Haklar: (Olumlu Statü Hakları, Pozitif Haklar, Müdahale Edici Haklar, Pozitif Statü Hakları, İsteme Hakları veya İkincil Kuşak Haklar) bölümünde düzenlenmiştir. Her ne kadar anayasada açık ve net olarak tanımlanmasa da Türk sSpor bir kamu hizmeti olarak hizmet yönünden yerinden yönetim birim olarak hukuk sistematiğimiz içinde yer almaktadır.

T.C Anayasa'sının 58. Maddesindeki düzenleme şu şekildedir.

"IX. Gençlik ve Spor A. Gençliğin korunması Madde 58. Devlet, istiklal ve Cumhuriyetimizin emanet edildiği gençlerin müsbet ilmin ışığında, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda ve devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlere karşı yetişme ve gelişmelerini sağlayıcı tedbirleri alır. Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır."[1].

* Prof. Dr, Akdeniz Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Antalya /Türkiye, hakanaltintas@akdeniz.edu.tr https://orcid.org/0000-0001-6747-1104
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.865

1 T.C Anayasa Mahkemesi, *https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/*, son erişim tarihi: 01.06.2024.

Spor bir kamu hizmeti olarak toplumsal yaşamı içindeki sosyal ve ekonomik etkinlikleri odağında olan haklardandır. Geleneksel kamu hizmetlerinden farklı olarak Spora yönelik kamusal haklar, kişi ve kurumların devletten kendisi için hizmet üretmesini isteme hakkını hukuken vermektedir. Özellikle 1929 Ekonomik Krizi'nden günümüze kadar olan süreçte devletin "sosyal devlet" perspektifi uyarınca stratejik öneme haiz bazı kamu hizmetlerini yapmasını zorunlu kılar.

Türkiye'deki mevcut hukuksal sistem, kıta Avrupası hukuk sistemini esas almıştır. Türkiye, 1926 yılından itibaren yürürlüğe giren özel ve kamu hukuku mer'i mevzuatında, Roma Hukuku'nun uhdesinde gelişmiş olan kıta Avrupası hukuk sistemini kabul etmiştir.

Kıta Avrupası hukuk sisteminde hukuksal uyuşmazlıkların konusuna göre mahkemeler, hukuk mahkemeleri, ceza mahkemeleri, idari mahkemeleri olarak örgütlenmiş olup, yargı ayrılığı sistemine dayalıdır. Yargı birliği sistemi söz konusu değildir.

Türk hukuk sistemi, yargı kararlarına (içtihat) daha az vurgu yapar ve hukuki düzenlemeler genellikle yazılı kanunlara dayanır. Mahkemeler, özellikle kıta Avrupası hukuk sistemine özgü olan hukuki düzenlemeleri uygularlar. Türkiye'de hukuk eğitimi, üniversitelerde verilmekte olup, kıta Avrupası hukuk geleneği üzerine kurulmuştur.

Türk merkezi ve yerinden yönetim sistemi gibi Türk spor sistemine ilişkin mer'i mevzuatın tarihsel kökeninde Fransız modeli örnek alınarak kodifiye edilen bir süreç 2005'li yıllara kadar etkisini sürdürürken 2005 yılından sonra Anglosakson sistematiğinin de hukuki mevzuata etkisinin olduğu görülmektedir. Fransız modeli, (Yargı Ayrılığı Sistemi, Napolyonist Model, kıta Avrupası, Güney Modeli, İdari Rejim) olarak tanımlanan devlet sistematiği, İngiltere hariç tüm kıta Avrupa'sının yönetsel yapısını derinden etkilemiştir. Bu sistem tarihsel kökenleri itibariyle Roma hukuk sistemini esas alan, yazılı biçimde kodifiye edilen idare hukuku ve idari yargı birimleri, kamu ve özel hukuk olarak düalistik, yargı ayrılığına dayalı bir hukuk yapısı söz konusudur.

Hakan Sunay tarafından yayınlanan bilimsel makalede[2], Almanya, ABD, Avustralya ve Türkiye spor sisteminin yapısına ilişkin sporun üst yönetimin teşkilatlanmasının görünümüne ilişkin oluşturulan tablo şu şekildedir.

2 Hakan Sunay, "Türkiye Almanya ABD ve Avustralya Spor Sistemlerinin Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılması", *Opus. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi,* C 9/S.493, Kasım 2019, s. 493.

Tablo 1. Spor sisteminin yapısına ilişkin sporun üst yönetimin teşkilatlanmasının görünümü

Almanya	ABD	Avustralya	Türkiye
Devlet; (içişleri bakanlığı) ve 16 federal bölge , yerel yönetim seviyesinde ***"uzman spor ofisleri"*** etkilidir.	-Hükümet, ABD'de her seviyede ***"müdahaleci olmayan"*** bir yaklaşım benimsenir. –Sporun yapılandırılmasında ağırlıklı olarak ***"serbest piyasa"*** (*) etkilidir. -ABD'de sporun yapılanması 3 yolla gerçekleşir; 1.Profesyonel spor, 2.Üniversitesporu, 3.Okullar arası yerel spor yarışmalarıdır.	-Avustralya federal hükümetinin sporun gelişiminde sorumluluğu vardır. -Mahalli kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen spor aktivitelerine hükümet ve eyalet yönetimleri ***"sponsor desteği"*** sağlamaktadır. ***-"Avustralya "Spor Komisyonu (ASC)"***devlet adına sporu yönetir	-Türkiye'de Devlet sporun üst yönetiminde etkilidir. Türkiye'de sporun Üst yönetimi ***"Gençlik ve Spor Bakanlığı'***dır". -Sporun organizasyonel yapısında; ***Spor Genel Müdürlüğü, Spor federasyonları ve Spor kulüpleri*** etkilidir.

(*)Sportif faaliyetlerin tam rekabet şartları içinde tarafların karşılıklı olarak anlaşmasıyla belirlendiği, arz ve talebe devlet tarafından müdahale yapılmayan, sporda eğitim, sosyal ve ekonomik uygulamaların serbestçe yapılabildiği piyasayı tanımlar.

Anglosakson (Common Law, Ortak Hukuk, Gelenek Hukuku, Yargı Birliği, Adli Rejim, İngiliz Sistemi) hukuk sistemi, İngiltere ve eski sömürgesi olan İngiliz Milletler Topluluğu (Commonwealth) ülkelerinde uygulanmaktadır.

Anglosakson hukuk sistemi tarihsel olarak ilk kez İngiltere'de uygulanmasına rağmen, aydınlanmacı felsefe ve gelişen tarihi süreçte sistemsel değişimler yapılmış ve farklı ülkelerde farklı sistemsel gelenekler geliştirmiştir. Bu sistem, kendine özgü, diğer sistemlerde olmayan ve hukuksal olayları çözmede geliştirdiği mekanizmayla hukuksal sistemler kategorisinde ayrı bir yer tutmaktadır.

Kodifiye edilmemiş bir mer'i mevzuat, içtihatların (Precedent) asli kaynak olduğu, yargı makamlarının hükümlerine dayalı olarak oluşturulan, kamu hukuku ve özel hukuk ayrımı olmayan, tekçi bir yargı sistemidir. Bu hukuksal sistemde yargı datasında bulunan bütün yargı kararları tasnif edilmiştir. Konusu, sebebi aynı olan geçmişte hüküm verilen hukuki durumlar emsal ve kılavuz kabul edilir ve gelecekte aynı hukuki davalarda aynı hükümlerin verilmesi bu hukuksal sistemin özünü oluşturmaktadır.

Anglosakson hukuk sisteminde, yasama ve yargı organlarının görev ve fonksiyonlarında sert ve belirgin bir ayrım vardır. Yasama organı, kanunları ihdas eder, yürütme organı ise bu kanunlarının uygulanmasını sağlar.

Anglosakson hukuk sisteminde, hukuk devleti, gün ışığında yönetim, yargı tarafsızlığı ve bağımsızlığına son derece önem atfedilir. Yargı erki, devletin

diğer birimlerinden ayrı, özerk ve bağımsız karar alma yetkisine haizdir. Siyasal erkin yargı kararlarına etkisini önleyici mekanizmalar söz konusudur.

Adli ve idari hukuksal uyuşmazlıkların nihai çözüm makamı mahkemelerdir. Hukuksal süreç tez-antitez-sentez şeklinde, iddia ve savunma makamlarının delillerini sunmaları, konusuna göre tek hâkim ve/veya jüri sistemi tarafından davaya ilişkin hükmün tesis edilmesinde rasyonel işleyen bir süreç söz konusudur.

Anglosakson hukuk sisteminin dayandığı geleneksel hukuk mantığının en ayırıcı özelliği yargıçların hukuk yarattığı (judge made law) bir hukuksal sisteme sahip olmasıdır.

Bu sistemde mer'i mevzuat hükümleri yerine yargıçlarının verdiği kararların esas alınması yargılama süreçlerinde hızlı ve etkili kararlar alınmasını sağlamaktadır.

Spor alanındaki yönetsel perspektif bakımından Anglosakson ve kıta Avrupa'sının karşılaştırıldığı aşağıdaki Tablo 1'de sistemlerin temel özellikleri gösterilmiştir.

Tablo 1: Spor Yönetiminde Kıta Avrupası (Fransız) ve Anglosakson Sistemlerinin Karşılaştırması

KRİTER	ANGLO-SAXON SİSTEMİ	KITA AVRUPASI SİSTEMİ
Merkezi/Yerinden Yönetim	Yerinden Yönetim yoğun	Merkezi Yönetim yoğun
Kanuni Düzenleme	Yoğun Değil	Yoğun
Yargı Denetimi	Yoğun	Yoğun Değil
Karar Alma Süreci	Yavaş	Hızlı
Açıklık/Şeffaflık	Yoğun	Yoğun Değil
Yetki Kullanımı	Yoğun Değil	Yoğun
Kurumsal Yapı	Gelişmiş	Kısıtlı
Karar alma süreçlerinde katılımcılık	Yoğunlaşmış	Dağınık
Yönetici İlişki Düzlemi	Kısıtlı, Formel, Kişilik Dışı, Objektif	Yoğun
Kontrol	Sporla İlgili Yönetim Kurullarında	Sportif Birimlerdeki Hisse Sahipleri
Sportif Finansal Harcamalar	Likit oranı yüksek	Likit yapısı zayıf

Sportif Birimlerin Hissedarlığı	Kısıtlı	Yaygın
Sportif Yönetim Açıklık ve Şeffaflık	Yaygın	Yaygın Değil

Kaynak: Konuyla ilgili okuma ve incelemeler sonucu oluşturulmuştur.

Türk spor mevzuatı ve yönetiminin açık, şeffaf demokratik, katılımcı, hesap verebilir, çoğulcu, etkin ve verimlilik bağlamında yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

Diğer bir yandan, idari bir karar organı olan tahkim kararlarına karşı yargı yolunun kapatılması Gün Işığında Yönetim ve Post Modern Kamu Yönetimi Perspektifi açısından da kabul edilebilir bir olgu değildir. 1966 yılında ABD'de yasal mevzuatı ihdas edilen Gün ışığında yönetim perspektifinin spora yansıması açık ve şeffaf bir yönetsel idari birimlerin kurulmasını teşvik etmiştir.

ABD'nin 1976 yılında federal devletin kurum ve kuruluşlarındaki kurul ve komisyon toplantılarının kamuoyunun bilgisine ve kapsamlı idari ve kamuoyu denetimi sağlayan "Gün Işığında Yönetim Yasası" kabul edilmiştir[3].

T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı'mızın görev ve yetkileri bağlamında ihdas edilen yasal ve idari düzenlemelere bakıldığında, 12 Kanun, 2 Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 8 Cumhurbaşkanlığı/ 2018 Öncesi Bakanlar Kurulu Kararları, 80 Yönetmelik'ten oluşan devasa bir mer'i mevzuat düzenlemesi, kazuistik bir yöntemle ihdas edilmiştir.

Türk Spor Mevzuatı'nda merkeziyetçi bir yasal ve idari yapılanmanın kabul edildiği "subsidiarite ilkesine" aykırı bir durum söz konusudur. Subsidiarite ilkesi gereğince gerek TBMM'sinin gerekse Cumhurbaşkanlığı kararlarında, sporla ilgili kararları sporun asli aktörleri tarafından alınmasını sağlayıcı yasal ve idari düzenlemelerin genişletilmesi gerekmektedir. Yerinden Yönetim anlayışı, eski tabirle "ademimerkeziyetçi" bir yapılanmanın 2004'den sonra sınırlı ve dar bir biçimde uygulandığı görülmektedir. Türk Spor yönetiminde ideal, demokratik, şeffaf ve açık bir yönetsel yapı için karar alma mekanizmalarında, tıpkı idari yargıda uygulanan sistemde olduğu gibi uygulanacak bir usul yasasına ihtiyaç bulunmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1946'da ihdas edilen "Administrative Procedure Act / İdari Usul Yasası" nın örnek olarak alınarak, Türk Spor Hukuku'na uyarlanması sağlanabilir.

3 Mahmut Akpınar, "Gün Işığında Yönetim Açısından Türk Kamu Yönetiminde Açıklık ve Şeffaflık Sorunu", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* C 16, No. 2, 2011, s. 239.

Türk Spor İdaresi'nin usul yasasına karşı direnmesi gibi bir duruma yol açılmadan, idarenin keyfiliğini denetimle sağlayacak bir tedbire olan ihtiyaç gün geçtikçe artmaktadır. Kapalı kapılar altında karar alma tutum ve davranışından uzaklaşmak için, Türk spor yönetimindeki tüm ilgili aktörlerin yönetişim perspektifi bağlamında sadece devlet birimleri değil, diğer sivil toplum kuruluşlarını, uluslararası kurum ve kuruluşlarında katılımına olanak verici bir karar alma mekanizması kurularak, bağımsız dış denetim kuruluşlarınca denetim yapılmasına olanak sağlanmalıdır. Spor yönetiminde kollektif idari işlem tesis eden kurulların toplantılarının kamuoyuna açık olması, yargı denetimi dışında bırakılan tahkim gibi idari işlem ve eylemlerin olmaması, sporla ilgili bilgi ve belgelere kolayca erişim sağlayacak, sporla ilgili aktörlerin istişari görüş, öneri ve açıklamalarına imkân tanıyacak kamu yararını ve katılımcılığı esas alan bir yöntem kabul edilmelidir.

Türk sporunda katılımcı bir sistematik için, bağımsız yargı denetimine imkân verecek yasal düzenlemelerin yapılması elzemdir.

Yine merkezi yönetim sakıncalarını ortadan kaldırmak için 1949 tarihli İller İdaresi Kanunu uyarınca illere tanınan "yetki genişliği" bağlamında valilere sporla ilgili konularında idari iş ve eylemlerde yetki verilmesine nadiren rastlanılmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetsel reformlarında da Fransız yönetim yapısı ve mevzuatı örnek model olarak alınmıştır. Hatta Lübnan'a verilen yerel özerkliğin sonucunda uğranılan toprak kaybı nedeniyle merkezi otoritenin güçlendirilmesinde Fransız modelinin sıkı merkeziyetçi yapısını ihdas edecek hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Bu sürecin spora yansıması ise Türk spor yönetiminde ademi merkezileşme eğilimlerine ket vurulması olmuştur.

Türk yönetim sisteminin modernleşmesinin kökeninde, 3 Kasım 1839'da Osmanlı İmparatoru Sultan Abdülmecit tarafından kabul edilen, Reşit Paşa'nın uhdesinde hazırlanan Tanzimat Fermanı bulunmaktadır. Bu önemli ferman ile Osmanlı modernleşmesinin ilk adımı atılarak, siyasi, hukuki, sosyal alana yönelik düzenlemeler dönemi başlatılarak Osmanlı Türk düşün hayatında idari, eğitim ve spor alanında köklü değişikliklerin kapısı açılmıştır. 1922 yılına kadar spor alanında hukuki düzenleme niteliğine haiz bir düzenleme süreci Türkiye'de görülmemektedir.

Fransız sisteminde hukuku yaratan kanun koyucudur. Mahkeme içtihatları, içtihatları birleştirme kararları hariç asli bir kaynak değildir. Yine örf ve adetlerde bu sistemde asli kaynak olarak kabul edilmemektedir. Bu sistemin

esası Fransa'nın departmanlara bölünmesi ve departmanların başındaki valinin tıpkı Paris'te tek otorite olan Napolyon gibi yetkilere haiz olması, yetki genişliği ilkesi, kamusal hizmetlerin Fransa'daki tüm departmanlara yaygınlaştırılması, Fransız vatandaşlarına kamu hizmetinden yararlanmada eşitlik ilkesinin uygulanması, idarenin kusurlu ve/veya kusursuz sorumluluğu, idari işlemin amaç unsurunda kamu yararı ilkesinin cari olması, idari işlem ve eylemlerden dolayı idari yargı mercilerinin kurulması ve vatandaşlara tanın dava hakkı, idare hukuku gibi ayrı bir hukuk dalının olması, üniter merkezi devlet anlayışı, Hans Kelsen'in normlar hiyerarşisi, yönetim denilen yapının üstün ayrıcalıklı konumu, resen icra, idari işlemlerin kanuniliği, yasal idare, müdahale edici, düzenleyici ve kodifiye edici devlet anlayışı vb. ilkeler söz konusudur.

2. Türk Spor Yönetim Sisteminin Mevzuat Açısından Arka Planı (1922-1938 Dönemi)

1. Türk İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ)

Genel merkezi İstanbul olarak belirlenen spor alanında yönetsel faaliyetler düzenlemeyi esas alan özellikle, spor alanında futbolla ilgili düzenleyici ve denetleyici idare işlemleri için dernekler kanuna bağlı Türk İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) adı ile 22 Mayıs 1922'de spora yönelik bağımsız ve özerk yönetsel bir yapılanma gerçekleşmiştir[4] .

TİCİ'nin kuruluş gerekçesi şu şekilde ifade edilmiştir[5] .

"Türk ırkı bugün kemiyet ve keyfiyetçe korkunç bir uçuruma sürüklenmektedir. Bu ırk düşüşünün sebeplerinden bir kısmı siyasi bir kısmı içtimaidir. Siyasi sebep, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarına yayılmış ülkenin muhafazasını Türk, epey zamandır, yalnız kendi kollarına yükletmiş, Batının aralıksız hücumlarına yalnız başına mukavemet etmiş ve bu mücadelesi uğrunda tabiatıyla mecalsiz kalmıştır. İçtimai sebebe gelince: cehalet, yaşama tarzı bilmemek, sıtma, verem, frengi, tütün, içki hayatımızı kemiren unsurların başlıcalarıdır… İşte ırkımıza, varlığımıza kasteden bu marazın, bu hallerin dehşeti karşısında yürekleri titreyen gençler bu millete taze hayat ve kuvvet vermek için birleşmelidirler."

4 Güner Ekenci-M. Zahit Serarslan, "Gelişim Aşamaları Bakımcıdan Türk Spor Teşkilatı ve Değerlendirmesi), *Bed. Eğt. Spor BİL. Dergisi,* I/S.3, Temmuz 1997, s. 74.

5 Atatürk Ansiklopedisi, Türk İdman Cemiyetleri (Türk Spor Kurumu), *https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-idman-cemiyetleri-turk-spor-kurumu/*, son erişim tarihi: 01.06.2024.

"Türk İdman Cemiyetleri İttifakı'nın kuruluşu ile amaçlanan kamu yararı şu şekilde ifade edilmiştir [6]."

"1- Gençlere geniş ve cazip bir faaliyet sahası temin ederek onların içkiden, kumardan ve muhtelif suiistimallerden uzaklaştırılması ve bu sayede sağlık ve genel ahlakın iyileştirilmesi."

"2- Milletin fertlerinin küçük yaştan teşkilatçılık faaliyetlerine alıştırılması, istişare ve idare kabiliyetlerinin arttırılması."

"3- Sağlam ve becerikli nesiller yetiştirerek, silahşorlüğü, biniciliği, denizciliği şevklendirip teşvik ederek, askeri teşkilata ait vazifeleri kolaylaştırma."

"4- Ülke içindeki idman müsabakaları ve seyahatleriyle, gençlere memleketlerini tanıtmak, sevmek, halkın gerçek ihtiyaçlarını anlamak imkânlarını temin etmek."

"5- Uluslararası müsabakalarla millî hisleri harekete geçirmek ve desteklemek."

"6- Türklük için harici propaganda araçlarını temin etmek."

"7- Beden alıştırmaları, idmancılar tarafından bir medarı kisbi intifa ittihazına karşı mücadele edilmesi ve bu sayede sağlık ve kuvvetin bir gaye değil, zekâ ve ilmin gelişmesi için bir araç olarak faydalanmak suretiyle milliyetimizin yükseltilmesine hizmet edeceği kanaatinin sağlanması."

Türkiye Cumhuriyeti Devleti Bakanlar Kurulu'nun, 16 Ocak 1924 tarihli toplantısından bizatihi Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün yönettiği toplantıda alınan 170 sayılı Bakanlar Kurulu kararına göre[7] TİCİ; "Türk gençliğinin terakki ve tealisine hadim ve kayd-ı menfaatten tamamen azade olduğu ve her memlekette idman cemiyetlerinin bu surette telakki edilerek her türlü himayeye mazhar bulundukları cihetle" kaydı ile " menafi-i umumiyeye hadim cemiyet dernekler kanunu uhdesinde ammeye yararlı dernek statüsünü tanınarak, TCİ'ye Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni uluslararası platformlarda temsil etme görev ve yetkisi tanınmıştır. 1923'de Türkiye Futbol Federasyonu'nun kurulması surecinde TCİ aktif olarak görev üstlenmiştir[8]. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin banisi, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın imzasının Bakanlar Kurulu kararında yer alması Türk sporu için her daim gurur kay-

6 *age*.

7 Deniz Ünver, "Atatürk ve Spor", *Bal-Tam Türklük Bilgisi*, Prizren, S. 1/ Eylül 2004. s.169.

8 Güner Ekenci-M. Zahit Serarslan, agm., s. 74.

nağı teşkil etmiştir. Bakanlar Kurulu kararı incelendiğinde, devletin spor için bütçede kaynak ayırması ve hukuksal açıdan da hizmet yönünden yerinden yönetim statüsünü kabul ettiği görülmektedir.

TİCİ öncelikli olarak İstanbul'da örgütsel yapısını ihdas etti, ilerleyen süreçte Anadolu kulüplerinin bir araya gelmesiyle teşkil edilen merkezi bir idari birim olarak kurumsallaşma sürecini tamamladı[9]. Devlete ve hükümetlere karşı ademi merkeziyetçi yapıda özerkliği bulunan dernekler uhdesinde sportif kulüplerin hukuksal tüzel kişilikleri belirlenmiştir [10].

"Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte, Türk İdman Cemiyetleri İttifakı, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün himayesinde, Başbakan İsmet İnönü'nün fahri başkanlığı altında bulunan, ülkenin çok sporlu ilk resmî spor örgütüydü. 1923 yılında Türk İdman Cemiyetleri İttifakı'na bağlı 14 kulüpte 827 sporcu; 1927 yılında 6.380, 1933 yılında 230 kulüpte 10.450, 1935 yılında 15.582 lisanslı sporcu ittifak bünyesinde kayıtlıydı."[11].

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin iktisadi doktrini özel teşebbüs esasına dayandığı gibi spor alanında da özel alanın varlığı kabul edilmiş ama devletin düzenleyici ve denetleyici rolünden vazgeçilmemiştir.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın 1983 tarihli, V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyon Raporu'nda da aynı yönetsel perspektifin kabul edildiği görülmektedir. Türk spor politikasından, teşkilatlanmasına, yönetim ve işleyişinden planlanmasına, eğitimine uygulanmasına ve değerlendirilmesine kadar yeni bir model, sistem, yapı ve idari perspektif bağlamında öncelikli 21 konuda tali komisyon kurulmuştur[12].

Kurulan tali komisyonların görevlendirildiği konular aşağıda verilmiştir.

1. Genel Politika
2. Genel Organizasyon ve Yönetim
3. Temel Kavramlar, Deyimler, Tanımlar
4. Araştırma

9 Güner Ekenci-M. Zahit Serarslan, agm., s. 75.

10 Güner Ekenci-M. Zahit Serarslan, agm., s. 75.

11 Atatürk Ansiklopedisi, agmd.

12 Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gençlik ve Spor Özel İhtisas Komisyonu, Spor Komisyon Raporu, *https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/5-Spor_OIK302.pdf,* son erişim tarihi: 01.06.2024.

5. Spor Hukuku

6. Tesisler ve İşletmecilik

7. Eğitim ve Öğretim

8. Spor Araç ve Gereçleri

9. Federasyonlar ve Kulüpler

10. Yarışma Organizasyonu ve Yönetimi

11. Yayın, Yayım, Tanıtma ve Halkla İlişkiler

12. Dünya Spor Organizasyonları ile İlişkiler

13. İlk, Orta, Yüksek Öğretimde Beden Eğitimi ve Spor

14. Silahlı Kuvvetlerde Beden Eğitimi ve Spor

15. Kamu ve Özel Sektörde Spor

16. Başarılı Sporcuları Koruma

17. Sağlık

18. Sosyal Güvenlik

19. Özel Durumlular için Spor

20. Profesyonellik ve 21. Gelir Kaynakları

TCİ'nin genel kongre, genel merkez ve bağlı federasyonlar, bölgesel kongreler, bölgesel merkezi kurul ve bölgesel idman kurulu şeklinde organize edilen idari teşkilat yapısı, Osmanlı döneminde Prens Sebahattin ve izleyicileri tarafından savunulan siyasi bir yerinden yönetim anlayışını değil, aksine idari bir yerinden yönetim perspektifini yansıtmaktadır.

TCİ öncesi dönemde yalnızca belirli bir spor branşına dayanan yönetsel yapılanma modeli terk edilerek yeni dönemde sporun diğer branşlarında uhdesinde toplayan ve Türk modernleşmesi ve Türk aydınlanmasının bir örneği olan bir sportif hukuksal yapı tesis edilmiştir.

Türk sporunun gelişmesi için, halter, eskrim, bisiklet, güreş, atletizm branşlarında sportif federasyonların tüzel kişilikleri tesis edilip uluslararası sportif federasyonlara ve üst kuruluşlarına üye olunması süreci TCİ yönetimince yürütülmüştür.

26 Haziran 1920 tarihinde örgütlenen spor kulüp yönetimleri, süreç sonunda kıta Avrupası, Fransız modeline dayalı, İsviçre Federasyonu ve Spor Birliği Yönetmeliği'nden kodifikasyon yapılarak "İdman İttifakı Heyet-i Muvakkatesi" adlı bir hukuki yapı tesis edilmiştir[13]. Bu model kıta Avrupası yönetsel ve hukuki sisteminin unsurlarını taşımakta olup, özellikle, futbol, güreş ve atletizm federasyonlarının kurulmasıyla birlikte yönetsel ve hukuksal süreçleri tamamlamıştır. Yine 1912 tarihinde İsviçre'de yürürlüğe giren Medeni Kanun örnek alınarak ülkemizde 1926 yılında Türk Kanunu Medenisi hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Bu dönemde yüzde yüz yerli, Türk örf ve adetlerini de içeren ilk kanun olan 442 sayılı Köy Kanunu çıkarılmıştır.

TCİ'nin başarısız olmasının nedenleri arasında şu nedenler ifade edilebilir: ülkenin önemli ekonomik bir gelir kaynağı aşar vergisini kaldırması, Osmanlı dış borçlarının ödenmesi, yaklaşan 1929 Ekim ekonomik krizinin öncüsü durumlar, özel girişimin mali imkânlarının yetersiz olması, idari ve siyasi özerkliğin 1924 Anayasası kapsamındaki değerlendirmeleri, koordinasyonda yaşanılan sorunlar, hükümetin TCİ'ye mali kaynak aktarmadaki sıkıntıları, yönetsel bir otorite, hiyerarşi ve/veya idari vesayet gibi yönetsel araçların olmaması sporda otorite boşluğuna neden olmuştur.

2. Türk Spor Kurumu

TİCİ'nin VIII. Kongresi 13 Nisan 1936'da yapıldı. "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı" tescilli adı, "Türk Spor Kurumu" olarak değiştirildi. Türk Spor Kurumunun görev ve yetkilerine ilişkin tüzük (nizamnamesinde) şu şekilde tanımlandı[14]:

"1- Yurtta sporun millî amaçlara, sıhhat şartlarına ve teknik icaplara uygun olarak yükselmesine ve yayılmasına çalışmak."

"2- Kurumun spor bölgelerini ve lüzum gördüğü yerlerde çevrelerini ve spor kulüp ve yuvalarını kurmak ve kurdurmak."

"3- Yurtta spor alanlarını, salonlarını fenni şartlara göre kurdurmak ve her tarafta bir an önce kurulmasına çalışmak."

"4- Spor neşriyatını teşvik etmek ve korumak."

"5- Türk sporcularının millî sınırlar içinde ve dışında temaslarını tanzim ve kontrol etmek."

13 Atatürk Ansiklopedisi, agmd..

14 Atatürk Ansiklopedisi, agmd..

"6- Uluslararası spor kurumlarıyla ilgili bulunmak."

"7- Yurtta sporun amatörlük esası üzerinde gelişimini sağlamak ve korumak."

"8- Türkiye ve bölge spor birinciliklerinin mükâfat ve diplomalarını vermek, her nevi sporlar için teşvik müsabakaları tertip etmek."

"9- Türk Spor Kurumu, yurdun korunması işinde en başta gelen havacılığın askeri, ekonomik, sosyal ve siyasal büyük ehemmiyetini ve havacılık için gerekli olan insanları, malzemeyi ve tesisatı bir an evvel çoğaltmak ve Türk gençliğinde havacılık aşkını uyandırmaktaki kati lüzumu tanıyarak, bu işlerle uğraşan Türk Hava Kurumu (Türk Kuşu) teşkilatına bütün sporcuları girmeye teşvik etmek."

Türk Spor Kurumu'nun en büyük karşılaştırdığı dilemmanın temelinde yukarıda belirtilen ve üç ana örgütsel görevin icrasında yaşanan norm-reel çatışması durumudur. Norm olarak Ankara merkezli sporda Türk birliğini ihdas edecek faaliyetleri esas alan aynı zamanda reelde spordaki genel ve taşra teşkilatlarının kurulması, görev ve yetkilerinin tanımlanması başarılması zor bir görev tanımı yapıldığı görülmektedir. TSK, kış sporları, atıcılık, yelken, havacılık, millî savunmayı destekleyecek sportif branşlarda ve geleneksel sporların yaygınlaşmasında görevini başarıyla yaptığı konu uzmanlarınca iddia edilmiştir.

Türk devleti, 1923 -1930 döneminde özel girişime dayalı bir ekonomi programı uygulamıştır. Ekim 1929'de Büyük Buhran neticesinde, Keynesyen iktisadi doktrininde bir yansıması olarak, uluslararası arenada olduğu gibi ülkemize olan etkileri sonucunda, devletin ekonomik ve sosyal hayata müdahalesinin sporunda alanında da olması gerektiğine ilişkin merkeziyetçi düşünce devlet üst düzey yöneticileri arasında yaygınlık kazanmıştır.

Kadro dergisi 1932 yılında "sanayide devlet" ilkesini savunurken, halkevlerinin yayın organı olan Ülkü dergisinde de aynı yıl "sporda devletçilik" fikri ortaya atılıyor, ekonomideki tartışmaları çok andırır biçimde, "Eski bünye desantralizasyona dayanmakta idi. Yeni bünye ise sporu millet, sıhhat ve teknik bakımlarından panlaştırıp bütün memlekette tek bir merkezden disiplinlemek gâyesini gütmektedir" gibi görüşlere yer veriliyordu[15].

15 Kurthan Fişek, *100 Soruda Türk Spor Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985, s. 99.

Türk Spor Kurumu'nun tüzel kişiliğinin tescili aşamasındaki yapısı, tıpkı TİCİ ve 1580 sayılı Belediye Kanunu'nda belediyelere tanınan mali ve idari özerkliğe benzer bir görünümdeydi. "1935'te CHP parti ile devletin birleştirilmesini öngören tasarıyı kabul etti. CHP Genel Sekreteri İçişleri Bakanlığı görevine getirilirken, partinin vilayet örgütlerinin başkanları kendi vilayetlerine vali olarak atandılar[16]." "1935 IV. CHF Kurultayının 95. Maddesi parti-devlet bütünleşmesini tanımlar niteliktedir: "Parti kendi bağrından doğan hükümet teşkilâtı ile kendi teşkilâtını birbirini tamamlayan bir birlik tanır. Parti teşkilâtının kendi hükümetinin her yönüyle muvaffak olması için bütün kuvvetiyle çalışması esastır" [17].

Türk idari teşkilatındaki bu gelişmenin TSK'ya yansıması da benzer niteliğe haizdir. TSK genel kurulunda bakanlar kurulu üyeleri, asker ve sivil bürokratlar yer almasının yanı sıra CHP'nin TSK'nın bütçe esaslarını ve faaliyetlerindeki idari vesayet makamı gibi onay merciinde olması, emir ve direktif vermesi, hiyerarşik bir üst gibi TSK'nın yerine geçerek karar alması vb. Uygulamalar, TSK'nın doğal olarak yarı-resmi bir tüzel kişiliğe dönüşmesine neden olmuştur. Bu Parti-Devleti, Parti yandaşı-spor teşkilatı perspektifinin temelinde Fransız Napolyon merkeziyetçi yönetim modeli bulunmaktadır. Anglosakson ülkelerinde sporla ilgili benzer teşkilatlarda idari ve mali özerkliğin tam olarak uygulandığı görülmektedir.

1935 yıllarda başlayan dünya konjonktüründeki savaş rüzgarları, TSK'nın idari, görev tanımlanması, partililerin kamu yararına aykırı talepleri ve siyasetteki rekabetin spor alanına yansımaları, spordaki en küçük sorunların partinin sorunu haline getirilmesi, toplumsal gruplar arasında alt yapı ve üst yapıdaki kutuplaşmalar kamu hizmeti sunumunda ayrıcalıklı bir yapının yarattığı kaos ortamı, liyakata aykırı atamalar, eşitlik ilkesi özellikle fırsat eşitliğinin özüne ruhuna aykırı düzenlemeler nedeniyle dönemin hükümetleri sürekli spordaki yönetimle ilgili sorunlarla karşılaşmıştır.

"TİCİ ve TSK dönemlerindeki olumsuzluklar göz önüne alınarak ve sporun eğitim ve sağlık işleri gibi devlet tarafından yöneten Almanya, İtalya ve Rusya gibi örneklere özenilerek, yeniden yapılanma düşünülmüş ve işlenmiştir"[18].

16 Sevda Mutlu, "Tek Parti Döneminde Parti Devlet Bütünleşmesine Bir Örnek: "Dilek Sistemi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C XXIX – S. 86 , Temmuz 2013, s. 57-58.

17 Sevda Mutlu, agm., s. 57-58.

18 Güner Ekenci-M. Zahit Serarslan, agm., s. 76.

Türk Spor Kurumu'nun modern spor idari yapılanmasına giden süreçte ara dönem kurumu olarak yaptığı ve yapamadığı görevlerle yerini 3530 sayılı kanunla kamusal tüzel kişiliği haiz Beden Terbiyesi Umum Direktörlüğü'ne devretmiştir.

3. Türk Spor Yönetim Sisteminin Mevzuat Açısından Arka Planı (1938-2024 Dönemi)

II. Dünya Savaşı'nın ayak seslerinin duyulduğu 1938'li yıllarda Türk Devleti'nin, Türk modernleşmesinin bir yansıması olarak spor konusunda düzenleme yapmak ve spor yönetsel yapısını modernleştirmek üzere 29 Haziran 1938 tarihinde doğrudan Başbakanlığa bağlı olarak Ankara'da Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü

(Beden Terbiyesi Umum Direktörlüğü) resmî bir kamu kurumu olarak kurulmuştur [19].

"Bakanlar Kurulunca yasa tasarısına eklenen gerekçe, herhangi bir yorum gerektirmeyecek netliktedir. Spor, tıpkı ekonomi, eğitim ve sağlık gibi, bir kamu hizmetidir. Her kamu hizmeti gibi, spor, kamu kuruluşları eliyle, devlet hiyerarşisi içinde sunulacaktır." "Spor" açısından "hızlı gelişme ve Batı ülkelerinin sportif gelişkinlik düzeyine kısa sürede yetişme", "ulusal ekonomi" yönünden "güçlü ve sağlıklı genç işgücü kaynaklarını seferber etme", "ulusal savunma" yönünden de "orduyu çevik, yürekli, kahraman, ateşli, anlayışlı, söz dinler, dayanıklı elemanlarla doldurma" şeklinde özetlenebilecek üçlü bir işlev gören bu kamu hizmetinin yerine getirilmesi, başka hiçbir kuruluşla paylaşılmayacak bir ödevdir."[20].

Bu yeni idari yapılanmanın esası, merkezinin spor yönetimindeki hiyerarşi ve idari vesayet yetkisinin arttığı, kulüplerin ve bireylerin yetki ve görevlerinin listeleme yöntemi ile belirlendiği, spor alanının liberalizmin klasik kamu hizmetleri olarak tanımladığı anlayışı kabul eden, devletin bu alandaki düzenleyici ve denetleyici rolüne vurgu yapan merkeziyetçi kıta Avrupası (Napolyon Yasası) yönetsel anlayışına dayanmaktadır.

Devletin örgütsel yapısı içinde, Fransız yönetsel modeline göre dizayn edilen, devlet otoritesi ve kapsayıcılığının yoğunlaştığı, spor yöneticilerinin ve sportif kulüplerin görev ve yetkilerinin daraltıldığı yeni yapı tamamen resmî bir kurum niteliğine haizdi.

19 Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, Atatürk Ansiklopedisi, *https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/beden-terbiyesi-genel-mudurlugu/*, son erişim tarihi: 01.06.2024. s. 214.

20 Kurthan Fişek, agm., s. 125.

BTGM, merkez ve taşra birimleriyle Başbakanlığa bağlı dönemde sporda düzenleyici ve denetleyici bir yapı olarak önemli görevler ifa etmiştir. "Beden Eğimi Sporla ilgili sorunların hükümet programları kapsamına alınmaması, teşkilatın hiyerarşik yapısının zayıflığı ve otorite boşluğu nedeniyle BTGM Başbakanlık makamından ayrılarak 1942 yılında 4235 sayılı Kanun'la Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir kuruluş olarak düzenlenmiştir"[21]. 1960 yılına kadar Millî Eğitim Bakanlığı uhdesinde kalan BTGM son derece fazla sayıda genel müdürlükler arasında eğitimin büyük sorunları içinde olması gerektiği gibi etkili olmamış ve süreç içerisinde Başbakanlığa bağlı kurum olarak yeniden düzenlenmiştir. Başbakanlık makamının bakanlıklar arasında koordinasyonu sağlama, bakanlıklar üzerinde idari ve mali yaptırım gücüne sahip bir makam olması nedeniyle BTGM'nin Başbakanlığa yeniden bağlanması yerinde bir karar olmuştur[22].

Bir kamu hizmeti olan spor alanının bakanlık kapsamında düzenlenmesi 1969'da kurulan hükümet tarafından Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın kurulmasıyla gerçekleşti. Sporun gerek ulusal gerekse uluslararası alanda artan önemi karşısında Türk Spor Mevzuatı'nda birtakım düzenlemeler yapılmasına yol açmıştır.

7 Kasım 1982 tarihinde yürürlüğe giren 1982 anayasasında ilk kez spor alanı anayasal hükümle düzenlenmiştir. Böylece ülkemizde ilk kez spor ve sporcu Anayasal hükümle teminat altına alındı[23]. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü uhdesinde yönetilen Türk sporu 14.12.1983 tarihli 179 sayılı KHK ile Milli Eğitim ve Gençlik ve Spor Bakanlığı uhdesinde yer aldı. BTGM 28 Mayıs 1986 tarih ve 3289 sayılı "Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Grevleri Hakkında Kanun" bağlamında spor alanı yeniden yapılandırılmış ve BTGM'nin adı Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğü olarak değiştirilmiştir. Bu düzenlemeyle teşkilat içinde bazı yeni ekleme birimleriyle görev, yetki ve sorumlulukları değişen birimler oluşturulmuş ve maddi imkânları artırılmıştır[24].

21 Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *https://shgm.gsb.gov.tr/Sayfalar/112/105/Tarihce*, son erişim tarihi: 01.06.2024.

22 Sebahattin Devecioğlu, "Cumhuriyetten Günümüze Türk Sporunda Ekonomi Politikaları ve Uygulamaları", *İkinci İktisat Tarihi Kongresi,* Fırat Üniversitesi, Elâzığ 24-25 Haziran 2010, s.3.

23 Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü, agm.

24 agm., s. 3.

Tarihsel olarak Fransız modeli etkisinde olan Türk spor yönetsel pratiğinde giderek artan Anglosakson yönetsel modeline doğru bir yönelim söz konusu olmaktadır. Türk futboldaki alınan başarısız sonuçlar, yönetsel yapıdaki uyumsuzluklar neticesinde özerk futbol federasyonu kurulması yönünde spor kamuoyunda bir konsensüsün varlığı ortaya çıkmıştır. "3289 ve 3703 sayılı Spor Genel Müdürlüğü'nün kuruluş kanununda yer alan federasyon başkanlarının seçimle iş başına gelmesi, spor federasyonlarının özerkleştirilmesi ve demokratik bir yapıya kavuşturulması çalışmaları, 3461 sayılı Türkiye Futbol Federasyonu'nun kuruluş ve görevleri hakkındaki yasal düzenleme ile başladı[25] ."

Türkiye Futbol Federasyonu'nun geçmişten gelen Fransız yönetsel modeli etkisiyle özerk, demokratik ve bağımsız bir idari yapıya haiz olmaması, futbolda var olan profesyonel ve amatör futbol dualistiğinin ortadan kaldırılması, Merkez Hakem Kurulu gibi bir birimin ihdas edilmesinin gerekliliği sporun mali ve ticari değerinin artırılması ve TFF'nin özerkliğinin açık ve net olarak hukuki metinde ifade edilmesi için 3813 nolu "Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun" "17-06-1992 tarihinde kabul edilerek 03.07.1992 gün ve 21273 sayılı resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir [26]. "3461 sayılı kanun" ve "3813 sayılı kanun" arasındaki benzerlik ve farklılıklar hakkında Sebahattin Devecioğlu ve Bilal Çoban'ın makalesinde[27] belirtilen değerlendirmeler bağlamında Tablo:2 oluşturulmuştur.

Tablo 2: 3461 sayılı Türkiye Futbol Federasyonu Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun ve 3813 Sayılı Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun arasındaki benzerlik ve farklılıklar

"3461 Sayılı Türkiye Futbol Federasyonu Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun"	**"3813 Sayılı Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun"**
"TFF kamu hizmetine bir tüzel kişilik verilmesi suretiyle bir hizmet yerinden yönetim kuruluşudur."	"TFF kamu hizmetine bir tüzel kişilik verilmesi suretiyle bir hizmet yerinden yönetim kuruluşudur."

25 agm., s. 3.

26 Sebahattin Devecioğlu - Bilal Çoban, "Türkiye Futbol Federasyonu'nun Özerkliği", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* (Gazi BESBD), VIII 2003, 3, s. 52.

27 agm., s. 49- 58.

"TFF idari bir kurum olduğu ve bu kurumun özel hukuk hükümlerine tabi olsa dahi, esas bağlı olduğu hukuk düzeni idare hukuku kuralları bağlı olması Fransız yönetsel modelinin sporda devam ettiğinin göstergesidir."	"TFF idari bir kurum olduğu ve bu kurumun özel hukuk hükümlerine tabi olsa dahi, esas bağlı olduğu hukuk düzeni idare hukuku kuralları bağlı olması Fransız yönetsel modelinin sporda devam ettiğinin göstergesidir."
"TFF'nin "özel hukuk hükümlerine tabi ve tüzelkişiliğe sahip" bir kuruluş olduğu ifade ediliyor."	"TFF özerk bir kuruluştur ifadesine yer verilmiştir."
	"Federasyon başkanı seçimi genel kurula bırakılmış ve gerekli şartların oluşturulması genel kurulun yapacağı ana statü ile yönetim kurulunun yapacağı statü ve talimatlarla seçim sürecinin belirlenmesini ifade etmiştir."
"TFF'nin "bütün faaliyet ve işlemlerini" Başbakanlığın gözetimine vermiştir."	TFF'nin "bütün faaliyet ve işlemlerini" "spordan sorumlu devlet bakanlığına gözetimine vermiştir."
"Futbol Federasyonu Başkanlığının, başbakanlığın "İlgili Kurulu" olarak görünmesi ve devlet bakanları arasında görev bölüşümüne ilişkin başbakanlık genelgelerinde, merkezi spor teşkilatı ile beraber bir devlet bakanının sorumluluğuna verilmektedir."	"TFF'nin yurt dışında yeteri kadar personelden oluşan temsilciliklerin açılması ve kapatılması karar sürecinde, Dışişleri Bakanlığının görüşü alınarak Spordan Sorumlu Devlet Bakanı'n kararına tabi olması"

3. Sonuç ve Değerlendirmeler

Türk sporunun başat mer'i mevzuatının asli dayanağının Fransız yönetsel sistematiği olmasına rağmen, tarihsel süreç içerisinde Türk sporunun ekonomik, siyasi, sosyo-kültürel gelişmelerle koşut olarak Anglosakson yönetsel sistematiğinin de birtakım ilke ve kurallarının benimsendiği görülmektedir. Türk spor yönetim sistematiğinin dayanağı olan mer'i mevzuat ve modellerin incelenmesi ile mevcut durumun nasıl ilerleyebileceğini analiz etmek, bu bildiri çalışmamızın amacını oluşturmaktadır.

Başlangıçta gerek spor yönetiminde gerekse yerel yönetimlere karşı merkezin yoğun idari vesayet yetkisinin geniş biçimde uygulandığı, özerklik ve mali bağımsızlık konusunda her iki yönetsel yapının yerinden yönetim perspektifiyle faaliyet yürütmesine izin verilmediği görülmektedir.

Gerek Fransız yönetsel sistematiğinin gerekse Anglosakson yönetsel sistematiğinin avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Yine herhangi bir yönetsel yapının uygulandığı ülkelerinin ekonomik, siyasi, sosyo-kültürel gelişmelerle nedensellik bağı olduğu, bir başka ülkeye mevzuat bağlamında dahi bir hukuksal kodifikasyon sürecinde bazı sorunlarla karşılaşılması eşyanın tabiatı gereğidir.

Türk sporunda hangi yönetsel modeli ile beraber sportif başarıların gözle görülür hale geleceği konusunda önceden tahminde bulunmak güçtür. Türk idari yapısına da en uygun yasal düzenlemelerle önemli gelişmeler sağlanması olasıdır. Bilindiği üzere, 100 yıllık süreçte ve günümüzde de yürürlükte olan 1924 tarihli 442 sayılı Köy Kanunumuz hariç şu an hukuk mevzuatımızda saf Türk modeli olan bir yasal düzenleme bulunmamaktadır.

Günlük şartlara ve ihtiyaçlara göre çeşitli mer'i mevzuat düzenlemelere tabi tutulan Türk spor yönetim sistematiğin, Türk modernleşmesi ve Türk aydınlanması açısından, Türk toplumunun dününün ve bugününün iyi anlaşılabilmesi için olmazsa olmaz önemli bir konumdadır.

Fransız ve Anglosakson yönetsel gelenekleri arasında sıkışmış Türk spor yönetiminin, temel direği olan spor idarelerinin idari ve mali bağımsızlıklarını, özerkliklerini korumaları ve bu eğilimi güçlendirici yönde yerinden yönetim ilkelerine bağlı adımların atılması önem arz etmektedir. Bu aynı zamanda yerel demokrasi içinde olmazsa olmaz öneme haizdir.

Bu çalışmamızın yakaladığı gerçek, kendine özgü bir norm- reel ikilemidir. Bir norm olan hukuksal sistemler gerek kıta Avrupası gerekse Anglosakson hukuk sistemi bir realite olan Türk spor mevzuatı ile çatışma halindedir. Türkiyemizin her alandan sporda özlenen başarıların sağlanamamasının sebebi, kendimize özgü bir spor mevzuatı, sporun özgünlüğüne dokunmaktan uzak duruş, hülasa, formülleştirmese bile, rasyonel bir hukuksal mevzuat ve sportif düşünce kavrayışına yönelmeyişidir. Demek oluyor ki, reel sportif kurumlar, aktörlerle, norm olan hukuksal mevzuat arasında ciddi bir temassızlık hatta ilgisizlik hüküm sürmektedir. Türk tarihî boyunca bir kuşaktan ötekine miras bıraktığı bu zihniyet dünyasının sportif başarılar bağlamında ortaya koyduğu tablo özlenen düzeyde değildir. Bu gidişle sporda zirveyi hedefleyen bir ilerlemenin sağlanması da söz konusu olamamaktadır.

Sporda özlenen işleyen bir saatteki özgün çalışma sistematiğinin ihdası olmazsa olmaz önem taşımaktadır. Türk sporunda, işleyen bir saatte bulunan bir mekanizmadaki dişliler gibi, birbirine bağlı hareketlerin yarattığı

girdaplardan oluşan durum ve olayların rasyonel analiz edilmesi gereklidir. Aslında, bu saatin hep doğruyu gösterdiğine dair yaygın bir inanışında kabulü lazımdır. Aksi takdirde sportif başarıya odaklı saatin dişlilerinin ahengi, yarattığı girdapların yanında sesini duyuramama sorunsalıyla karşılaşılması elzemdir.

Doğrudan demokrasi ve hukuk ilkelerine bağlı, özerk ve rasyonel karar alabilme yeteneğine haiz Türk Spor İdarelerinin oluşturulması, bu idarelerin görev ve sorumluluklarını tanımlayan kanunlar oluşturulurken spor idareleri ve merkezi otorite ile bilgi akışının en doğru ve sağlıklı şekilde sağlanması ve sistemin aksayan yönlerinin tespit edilerek gerekli kamusal politika ve hukuki düzenlemelerin yapılmasının gerekliliği açık ve nettir.

Mer'i mevzuat düzenlemelerinde, ilgilisi olduğu toplumların ihtiyaçlarını, örf ve adetlerini, geleneklerini, hassasiyetlerini duygu ve düşüncelerinin ortaya konulmasıyla rasyonel bir spor yönetim sistematiği kurulabilir.

Spor mevzuatında yapılacak kodifikasyonlarda, konjonktürel ve/veya dönemin kendine özgü ruhundan ve dilinden beslenen ilgili düzenlemeler akılcı bir retorikte ulaşılması düşünülen hedefleri barındıran bir yapıya sahip olmalıdır.

KAYNAKLAR

Akpınar, Mahmut, "Gün Işığında Yönetim Açısından Türk Kamu Yönetiminde Açıklık ve Şeffaflık Sorunu", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* C 16, No. 2, 2011, s. 235-261.

Atatürk Ansiklopedisi, Türk İdman Cemiyetleri (Türk Spor Kurumu), *https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-idman-cemiyetleri-turk-spor-kurumu/*, son erişim tarihi: 01.06.2024.

Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, Atatürk Ansiklopedisi, *https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/beden-terbiyesi-genel-mudurlugu/*, son erişim tarihi: 01.06.2024. s.214.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gençlik ve Spor Özel İhtisas Komisyonu, Spor Komisyon Raporu, *https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/5-Spor_OIK302.pdf,* son erişim tarihi: 01.06.2024.

Devecioğlu, Sebahattin- Bilal Çoban, "Türkiye Futbol Federasyonu'nun Özerkliği", Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi (Gazi BESBD), VIII, 3, 2003, s.49-58.

Devecioğlu, Sebahattin, "Cumhuriyetten Günümüze Türk Sporunda Ekonomi Politikaları ve Uygulamaları*", İkinci İktisat Tarihi Kongresi,* Fırat Üniversitesi, Elâzığ 24-25 Haziran 2010, s. 3.

Fişek, Kurthan, *100 Soruda Türk Spor Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1985, s. 199.

Güner Ekenci-M. Zahit Serarslan,"Gelişim Aşamaları Bakımcıdan Türk Spor Teşkilatı ve Değerlendirmesi), *Bed. Eğt. Spor Bil. Dergisi,* I/S. 3, Temmuz 1997, s. 72-81

Mutlu, Sevda, "Tek Parti Döneminde Parti Devlet Bütünleşmesine Bir Örnek: "Dilek Sistemi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C XXIX / S. 86 , Temmuz 2013, s. 57-58.

Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *https://shgm.gsb.gov.tr/Sayfalar/112/105/Tarihce*, son erişim tarihi: 01.06.2024.

Sunay, Hakan,"Türkiye Almanya ABD ve Avustralya Spor Sistemlerinin Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılması", *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi,* C 9/S.493, Kasım 2019, s. 490-513.

T.C Anayasa Mahkemesi, *https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/*, son erişim tarihi: 01.06.2024.

Ünver, Deniz, "Atatürk ve Spor", *Bal-Tam Türklük Bilgisi,* Prizren, S. 1 Eylül, 2004. s. 167-172.

Türk Spor Kurumu Merkezi'nin 1938 Yılı Teftiş Raporu

Canan Sarıyar Sezan*

Giriş

Türkiye'de sporun örgütlü bir şekilde sevk ve idare edilmesi Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) ile başlamıştır. 1922 yılında 16 spor kulübünün bir araya gelmesiyle özerk ve yerinden yönetim anlayışla kurulan TİCİ, Türk sporunun ilk yönetim örgütüdür[1]. TİCİ'nin sahip olduğu yönetimsel yapı, dönemin şartları gereğince milliyetçi bir yönetim anlayışına sahip, sağlıklı nesiller yetiştirmek ve neslin devamını sağlamak amacıyla beden eğitimi ve spor konusunun yaygınlaşmasını amaçlamıştır[2]. TİCİ; Türkiye'de beden terbiyesi ve sporu fenni esaslarına göre yaymak, mükemmelleştirmek, Türk sporunu yurt içinde ve dışında temsil etmek, amatörlüğü teşvik etmek ve kurmak, ülke için müsabakalar tertip edip birincileri tayin etmek ve rekorları tespit etmek, gerekli kanunların çıkarılması için girişimde bulunmak, uluslararası müsabakalarda Türk sporunu temsil etmek, sporlara ait yeni kuralları yayınlamak, spor bölgelerini belirlemek, sporda başarı elde edenlere mükâfat vermek, yavaş yavaş spor sahalarını tesis etmek, sporla ilgili faydalı yayın yapmak, yabancı spor teşkilatlarıyla ilişkide bulunmak, bir Beden Terbiyesi Yüksekokulu kurulması ve memlekette uzman spor adamı yetiştirilmesine vesile olmak gibi birçok sorumluluğu üstlenmiştir[3].

* Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım, Batman/TÜRKİYE
canan.sezan@batman.edu.tr https://orcid.org/0000-0002-5374-7103
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.887

1 Murat Özmaden, "Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı (TİCİ) Dönemi Milli Ruh ve Millî Temsil, Siyasi ve Millî Propaganda ile Ülkeyi Tanıtma-Tanıma Çabaları", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,* [7] 1, s. 1441.

2 Canan Sarıyar Sezan, "Behçet Kemal Çağlar'ın Türk Spor Kurumu Dergisi'nde Yer Alan Spora İlişkin Görüşleri", *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S.14, 2024, s. 317.

3 Rıza Sümer, *Türkiye'de Spor Yönetiminin Tarihsel Gelişimi ve Sporda Demokrasi,* (3.Baskı). Güven Kitabevi, Ankara 1990, s. 107.

TİCİ, Türk sporunun gelişmesine fayda sağlamışsa da tüm sporcuları içine alan bir otorite haline gelememiştir. TİCİ'nin 13 Nisan 1936 yılında toplanan VIII. Kongresi'nde "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı" ismi "Türk Spor Kurumu" olarak değiştirilmiş ve dönemin tek parti (Cumhuriyet Halk Partisi) örgütüne bağlanmıştır[4].

Türk Spor Kurumu (TSK), gençliğin temiz, ahlaklı, yüksek karakterli, sağlam bünyeli, daima canlı ve neşeli, nefsine ve ulusuna inançlı, bütün erginlik şartlarıyla Türk devrimini, Cumhuriyeti ve yurdu korumayı en üstün amaç tanıyan ve bu uğurda bütün varlıklarını vermeye hazır olan bir gençlik yetişmesini temel görevi olarak üstlenmiştir[5].

TİCİ'ye benzer şekilde merkez ve taşra organlarından oluşan TSK, merkezde büyük kongre, genel merkez ve federasyonlardan, taşrada spor çevreleri, ajanlar ve lig heyetleri, spor kulüpleri ve spor yuvalarından meydana gelmiştir[6]. Devlet bu dönemde TSK'ya bütçeden belirli oranlarda kaynak ayırmış ve bunun haricinde finansal kaynak oluşturacak başka bir düzenleme getirmemiştir. Bu çalışmada TSK'nın teşkilat yapısı ile birlikte maddi kaynakları ve yapılan harcamaların teftişi sonucu çıkarılan rapor incelenecektir. TSK'nın 1936 ve 1937 yıllarına ait faaliyetlerinin denetlenmesi amacıyla Maliye Vekâleti tarafından 4. Sınıf Maliye Müfettişi Fazıl Ağan[7] görevlendirilmiştir. 8 Ocak 1938 tarihinde tamamlanan ve 17 sayfadan oluşan rapor, 1 Şubat 1938 tarihinde Maliye Teftiş Heyeti'ne sunulmuştur. Rapor 16 Şubat 1938 tarihinde dönemin Maliye Vekili Fuat Ağralı tarafından Başvekâlete arz edilmiştir.

1. Türk Spor Kurumu (TSK)

TİCİ'nin 13-18 Nisan 1936 tarihli VIII. Kongresinde Türk Spor Yönetimi yeni bir örgütlenmeye giderek Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı adı Türk

4 Fevzi Çakmak, "Türk İdman Cemiyetleri (Türk Spor Kurumu)", Atatürk Ansiklopedisi, Son Erişim Tarihi: 20.02.2024, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-idman-cemiyetleri-turk-spor-kurumu/

5 Fevzi Çakmak, agmd., https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-idman-cemiyetleri-turk-spor-kurumu/ Son Erişim Tarihi 20.02.2024,

6 Kurthan Fişek, *Spor Yönetimi,* A.Ü. Siyasal Bilgiler Fak. Yay., Ankara 1980, s. 387.

7 Fazıl Ağan hakkında yapılan araştırma neticesinde fazla bir bilgiye ulaşmak mümkün olmamıştır. Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivlerinde 8 Mayıs 1937 tarihinde 4. Sınıf Maliye Müfettişliği 'ne atandığı BCA, 030-11-1/112-12-4, s. 3. numaralı belgeden anlaşılmaktadır. Ayrıca 16 Şubat 1938 tarihinde ise 1 yıl süre ile incelemelerde bulunmak ve staj yapmak amacıyla Fransa'ya gönderilmesi hakkında Bakanlar Kurulu kararına rastlanılmıştır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.1.2/ 82.8.18 s.1.)

Spor Kurumu olarak değiştirilmiştir. Yapılan bu son kongrede örgütün yerinden yönetim anlayışıyla sporu geliştirmenin mümkün olmayacağı üzerinde durulmuş ve örgütün isminin değiştirilmesinden sonra kurum doğrudan CHP'ye bağlanmıştır. TSK, ülkede sporun ulusal ve bilimsel ilkelere göre yayılmasını yürüten Türk sporunu yurt içinde ve dışında temsil eden özel hukuk, tüzel kişiliğe sahip olan bir kuruluş olarak tanımlanmıştır. Merkezi ise Ankara'dır[8].

TSK'nın kendi isteğiyle CHP'ye bağlanma talebi Partinin Genel Yönetim Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Türk sporcusu ve gençliği için önemli olan bu bağlılık kararı İl ve İlçe merkezlerindeki spor bölge ve kulüpleri mensupları Parti ve Halkevi binasında toplanacak, Parti Başkanları tarafından tebliğ edilecek ve arkasından bir söylev verilecektir. Bu tebliğ töreni ise bütün yurtta aynı gün Cumhuriyet Bayramı'nda ve bayram merasiminden önce yapılacaktır[9].

TSK, kendine özgü, seçimle işbaşına gelen organları ve gelirlerini harcama yetkisine sahipliği itibariyle özerk bir teşkilat olarak kurulmuş fakat genel kurulunda hükümetin ve askeri üyelerin yer alması ve CHP'nin Başkanlık Kurulunun ve parti genel sekreterliğinin TSK'nın bütçe ve çalışma programlarını onaylaması onu yarı-resmi bir yapıya dönüştürmüştür[10].

TSK, "Hepimiz birimiz ve birimiz hepimiz için!" parolası ile yola çıkmış, temiz, ahlaklı, yüksek karakterli, sağlam bünyeli, Türk devrimini, Cumhuriyeti ve yurdu korumayı gaye edinen bir gençlik yetiştirmeyi temel görevi olarak üstlenmiştir. Bu bağlamda Türkiye'de sporun milli ve fenni esaslara göre yayılmasına ve yükselmesine çalışmayı; Türk sporculuğunu yurt içinde ve yurt dışında temsil etmeyi amaç edinmiştir. Görevleri arasında spor bölge, çevre, kulüp ve yuvaları kurmak, spor alanları açmak, amatörlüğün gelişimini sağlamak, iç ve dış yarışmalar düzenlemek, havacılık alanına katkı sağlayarak, sporcuların Türk Kuşu Teşkilatına girmesini sağlamak ve Türk Millî Olimpiyat Komitesini oluşturup, ödev ve yetkilerini tespit etmek de bulunmaktadır. TSK'nın özelliklerini ise şu şekilde sıralamak mümkündür[11]:

8 Kurthan Fişek, *Türk Spor Tarihi,* Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985, s. 117-118.

9 BCA, 490.01 / 3.13.16.

10 Mustafa Keten, *Türkiye'de Spor,* Ayyıldız Matbaa, Ankara 1974, s. 34.

11 Hayri Demir, *Türk Spor Teşkilatı (Tarihsel Gelişim, Kapsam ve Bir Araştırma),* Çizgi Kitabevi, Konya 2006, s. 23.

Özel bir teşkilat olarak kurulmasına rağmen, yarı resmi bir yapıya dönüşmüştür. TİCİ'den farklı olarak sporun sevk ve idaresini kişi ve heyetlere dağıtmıştır. İlk il temsilciliği bu dönemde kurulmuştur.

TSK, bir geçiş dönemi olarak varlığını iki yıl sürdürmüş ve yerini Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'ne bırakmıştır. Böylelikle sporda ilk defa dolaysız devlet yönetimi Beden Terbiyesi Kanunu ile gerçekleşmiştir[12].

2. Türk Spor Kurumu Merkezinin 1938 Yılı Teftiş Raporu

2.1. Türk Spor Kurumu'nun Teşkilat Yapısı

Hazineden mâli yardım gören cemiyet ve müesseselerden olan Türk Spor Kurumu merkezi, maliye ve muhasebe işlerini tetkik ile teftiş etmiş olan Maliye Müfettişi Fazıl Ağan tarafından 01.02.1938 tarihli bir rapor hazırlanmış ve bu rapor Baş Vekâlet Yüksek Makamı'na arz edilmiştir. Fazıl Ağan, raporunda Türk Spor Kurumu'nun teşkilat yapısı ve bütçesi hakkında bilgi verdikten sonra teftiş kısmına geçmiştir[13]. Rapora göre Türk Spor Kurumu, 1937 tarihli kurum tüzüğünün ikinci maddesi ile TİCİ'nin yerine kurulmuş olan bir teşkilattır. Yeni kurulan bu teşkilatın amacı sporun millî ve fenni esaslara göre yapılarak gelişmesini sağlamak; bununla birlikte Türk sporculuğunu yurt içinde ve yurt dışında temsil etmektir.

TSK tüzüğünün 6. maddesine göre teşkilatın yapısı şu şekildedir[14]:

Büyük Kongreler

Genel Merkez Heyeti

Spor Çevreleri

Spor Bölgeleri

Spor Kulüpleri

Spor Yuvaları

TSK'ya bağlı birimlerin görev ve sorumlulukları hakkında tüzükte bilgi verilmiş olup, bununla beraber Kurumun taşra yapılanması da mevcuttur. Rapora göre Genel Merkez Heyeti, Başkan/Asbaşkan öncülüğünde Genel Sekreter, Genel Müfettiş, Sağlık Müfettişi, Muhasip Üye ve Federasyon Başkanları'ndan oluşmaktadır[15].

12 Fişek, *age.,* s. 87.

13 BCA, 030.10 / 145.36.22. s. 2.

14 BCA, 030.10 / 145.36.22, s. 3.

15 BCA, 030.10 / 145.36.22, s. 3.

Genel Merkez Heyeti'nin başkan ve asbaşkanı iki yılda bir Ankara'da toplanan Türk Spor Kurumu Büyük Kongresi'nce seçilir. Yukarıda zikredilen Genel Merkez Heyeti'ne seçilecek diğer üyeleri ise başkanlığa seçilen kişinin teklifi üzerine yine kongre tarafından seçilir. Kongre tarafından seçilmiş olan Genel Merkez Heyeti'nin görev ve yetkileri şu şekildedir[16]:

Teşkilat nizamnamesinin tebrik şekillerini tayin, icabında nizamnameyi tefsir etmek,

Genel merkez bütçesini hazırlamak, lüzumunda bütçenin fasıl ve maddeleri arasında münakale icra etmek,

Yurt sporunun umumi ve yıllık programlarını hazırlamak,

Olimpiyatlara iştirak ve milli temaslar için karar vermek

Türk Spor Kurumu namına yapılacak mukaveleleri tetkik etmek,

Kulüpler için örnek nizamname hazırlamak ve kulüp nizamnamelerinin bu örneğe göre tadilini temin etmek

Büyük kongrenin toplanma gününü tayin, ruznamesini tespit etmek, kongre programını hazırlamak, kongreyi icabında fevkalade toplantıya çağırmak,

Heyet azasının vazife ve salahiyetlerini tayin etmek.

Federasyon Başkanları Genel Merkez Heyeti'nin aynı zamanda üyeleri olup, rapor yılı itibariyle TSK'ya bağlı 9 federasyon bulunmaktadır. TSK'ya bağlı federasyonlar şunlardır:

Atıcılık Federasyonu

Atletizm Federasyonu

Bisiklet Federasyonu

Dağcılık Federasyonu

Eskrim Federasyonu

Futbol Federasyonu

Güreş Federasyonu

Su Sporları Federasyonu

Tenis Federasyonu

16 BCA, 030.10 / 145.36.22, s. 4.

Rapora göre her vilayet bir Spor Bölgesi olarak kabul edilir. Vilayetin valileri bu bölgelerin tabii başkanlarıdır. Her bölgenin kendine ait gelir kaynakları bulunmaktadır[17].

2.2. Türk Spor Kurumu'nun Bütçesi

TSK, çeşitli spor branşlarında gerçekleştireceği müsabakalarda kullanılmak üzere her yıl bütçesini oluşturmaktadır. TSK'ya bağlı federasyonlar tarafından yapılacak faaliyetler hususunda Genel Merkez Heyeti'ne sunulmak üzere içerisinde harcama kalemlerinin yer aldığı gerekçeli bir rapor hazırlarlar. Federasyonlar tarafından sunulan raporlar Genel Merkez Heyeti tarafından görüşülüp, üzerinde gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra bütçe hazırlanmış olur. Genel Merkez Heyeti tarafından hazırlanmış olan bütçe ise Halk Partisi Genel Sekreterliği tarafından onaylanırdı. Onaylanmış olan bütçenin kullanımı merkez ve taşra teşkilatları tarafından aşağıda verildiği şekilde kullanılmaktaydı[18].

2.2.1. TSK'nın Bütçeyi Kullanımı

Kurum, çeşitli kaynaklardan temin ettiği gelirlerini İş Bankası'ndaki mevcut hesabına kaydettirmekte, merkeze ilişkin ödemesini ya çek tanzimi sureti ile bu bankaya yahut kendi bünyesinde bulundurduğu avanstan kurum mutemedine yaptırmaktadır[19].

Rapora göre, mutemedin her defa alabileceği avans miktarı sınırlı ve her avansın ne kadar süre zarfında hesapta tutulacağı belirlenmemiştir. Bununla birlikte hangi mahiyette ve ne miktardaki ödemelerin bankaca ne gibilerin mutemetlikçe yapılması lazım geleceği hususu da belirsizdir. Ağan, bu gibi ödemelerin bir kıstas ile yapılmaması nedeniyle çeşitli masrafların yapılması ve ödenmesi işlerinin sağlıklı bir şekilde yapılamadığını raporunda belirtmiştir.

Fazıl Ağan, formaliteye uymayan bazı küçük ödemelerin yapılması için mutemetlik kasasında her zaman bir miktar para bulundurmanın doğru olacağı; bu gibi işler için kullandırılacak avans miktarının belirlenmesi gerektiği ve ilk defa alınanın hesabı kapatılmadan ikinci defa avans verilmemesi usulünün uygulanması halinde ödeme işlerinin bir kural dâhilinde daha sağlıklı biçimde işleyeceği önerisinde bulunmuştur[20].

17 BCA, 030.10 / 145.36.22, s. 4-5.
18 BCA, 030. 10/ 145.36.22, s. 5.
19 BCA, 030. 10/ 145.36.22, s. 5.
20 BCA, 030. 10/ 145.36.22, s. 5.

Merkez teşkilatı tarafından yapılacak olan ödemeler Genel Merkez Heyeti Başkanı ya da Asbaşkanının imzası ile gerçekleşmektedir. Ağan, Kurum dışında çalışıp TSK'da fahri olarak görev yürüten başkanların yerine imza atılarak ödemelerin zamanında yapılması yönünde raporunda bir tavsiyede bulunmuştur. Bununla beraber ödeme için kullanılacak çeklerin başkanlıkça veya yerine geçenlere imzalattırılmasının daha uygun olacağı yönünde görüş beyan etmiştir[21].

TSK Bütçesinin Genel Merkez Heyeti dışında taşra teşkilatları tarafından kullanımı ise şu şekilde gerçekleşmekteydi[22]:

Federasyon Başkanları bütçe ile kabul edilen ödenekleri dahilinde taşra teşkilatları için yaptıracakları masrafları ita amiri tarafından yazılı olarak Genel Merkez Heyeti'ne bildirmekte, Heyet tarafından onaylandığı takdirde, talep edilen miktardaki paralar avans yolu ile ya işin yapıldığı bölge başkanlığına yada doğrudan doğruya federasyon başkanına verilmekteydi. Verilen avanslar merkez muhasebesi tarafından avans kullanan federasyonun zimmetine kaydedilmekteydi.

Fazıl Ağan, taşra teşkilatları tarafından kullanılan avansların hangi başlık ve madde ile kullanılacağının önceden belirtilmediği ve bu durumun denetlemede birtakım sorunlara yol açtığı yönünde şu sözlerle eleştiri de bulunmuştur ve buna dair bir örnek ile durumu izah etmiştir[23]:

"Ancak genel merkezce bütçe dahilinde federasyonlar namına verilen avansların fasıl ve maddesi evvelden tayin edilmemekte ve taallukuna göre bütçenin muhtelif fasıl ve maddeleri mevkuf tutulmayarak bilahare mahsup evrakının gönderilmesi üzerine muamelesi yapılmaktadır.

Faraza, 937 bütçesine göre maaş harcırahlar, temaslar, yardımlar, malzeme ve müteferrika fasıllarından tahsisatı olan futbol federasyonuna, başkanlığının lüzum müzekkeresi üzerine 1000 lira avans veriliyor. Bu paranın ne miktarlarının zikredilen fasıllardan hangisine taallûk ettiği gösterilmiyor, tahsisat defterinde de hiçbir fasıl ve maddenin bir kısmı mevkuf tutulmuyor. Federasyon bu parayı fasıl ve maddelerle mukayyet olmaksızın sarf ediyor, sarf evrakını merkeze gönderiyor, merkez muhasebesi, mahsup evrakına göre bütçenin muhtelif fasıl ve maddelerindeki tahsisatı tenzile tabi tutuyor.

21 BCA, 030. 10/ 145.36.22, s. 6.
22 BCA, 030. 10/ 145.36.22, s. 6.
23 BCA, 030. 10/ 145.36.22, s. 6.

Türk Spor Kurumunun da bir bütçesi bulunduğuna, çeşitli sporlar için yapacağı harcamada bu bütçenin başlık ve maddelerinde kayıtlı olması gerekeceğine göre avans sureti ile yapılacak ödemelerin bütçe başlık ve maddelerini aşmayacak şekilde yapılması gerekir. Bunun için federasyonlar emrine verilecek avansların miktarının hangi başlık ve maddeye dayandığının ait olduğu federasyona bildirilmesi, avans miktarlarınca bağlı olduğu çeşitli başlık ve maddelere ilişkin başlık ve madde noktasından denetime tabi tutulması gerekir. Tüzüğün (bütçe başlık ve maddeleri arasında aktarımı Genel Merkez Heyetince yapılır) (16. Maddenin E Fıkrası) anlamındaki kararı da ancak bu suretle doğrulanarak uygulanır."

Fazıl Ağan, Federasyonlar tarafından kullanılan avansların zamanında ve sıra numaralı olarak mahsuplaştırılmadığı için hesapların denetiminde sorunlar yaşandığına dair raporunda şu eleştirilerde bulunmuştur[24]:

"Avansların mahsubatına müteallik kayıtlar da kurum merkez muhasebesince, avansları hassasiyetle takip fırsat ve imkânı veremeyecek şekilde yapılmaktadır. Şöyle ki; avans sureti ile yapılan tediyeler avans defterinin (tediye) sahifesine, mukabilinde vaki mahsuplar (mahsup) sahifesine sıra numarası tahtında olmaksızın kaydedilmekte bulunduğundan federasyonlardan gönderilen mahsup evrakının ne miktarının hangi tarihli tediyeye taalluk ettiği defterden anlaşılmamakta, mahsubatın zamanında yapılıp yapılmadığı araştırılmamaktadır."

Ağan, yaptığı eleştirilerin haklılığını ortaya koymak üzere 1937 yılı Atletizm Federasyonu kayıtlarını örnek olarak sunmuştur. Verilen örnekte 13 kalem ödeme yapılmış olmasına rağmen 7 kalem mahsuplaştırma hesabı karşımıza çıkmaktadır. Ödeme ve mahsuplaştırmalar lira ve kuruş olarak tabloda şu şekilde gösterilmiştir[25]:

Tediye Sahifesi		Mahsup Sahifesi	
Verilen avansın Tarihi	Miktarı Lira-Kuruş	Mahsup Tarihi	Miktarı Lira-Kuruş
11/06/1937	450,--	02/06/1937	147,22
12/06/1937	420,--	28/06/1937	1242,15
23/06/1937	150,--	31/08/1937	1104,02
28/07/1937	200,--	24/09/1937	3939,01
31/07/1937	500,--	29/09/1937	398,98
04/08/1937	500,--	28/09/1937	550,--
11/08/1937	725,--	30/09/1937	520,60

24 BCA, 030.10/ 145.36.22, s. 7.

25 BCA, 030.10/ 145.36.22, s. 7.

11/08/1937	200,--
17/08/1937	7,--
23/08/1937	2420,--
28/08/1937	950,--
21/10/1937	20,60
21/10/1937	10,--

"Tablo, yukarıda görüldüğü veçhile, mahsup sahifesindeki yedi kalemden her birinin hangi tarihli avansın mahsubuna müteallik olduğunu anlatamayacak ve mahsubu gecikenler üzerinde tevakkuf fırsatını vermeyecek şekildedir. Alakalı memurun hafızası yardım ile verilebileceği izahata göre yedi kalem mahsup, federasyonun 937'ye devretmiş olduğu 2062,75 lira avans bakiyesiyle,

12/6/937 tarihinde verilen 420 lira,

11/8/937 tarihinde verilen 200 lira,

17/8/937 tarihinde verilen 7 lira,

21/10/937 tarihinde verilen 10 liradan gayrı diğer tediyelerin birer kısmına taalluk etmektedir. Bu dört kalemin mahsubu henüz yapılmamıştır. Bunun neticesi olarak ise avanslar muayyen müddetler zarfında mahsup edilmemiş kalmaktadır. Tetkikatta, tediyelerinden itibaren üzerinden birkaç yıl geçmiş olduğu halde hala mahsubu icra edilememiş kalan ehemmiyetli miktarlarda avans bakiyeleri müşahede edilmiştir."

Ağan, avans hesabıyla mahsupların sağlıklı bir şekilde denetlenebilmesi için uygulanacak yöntemi şu şekilde önermiştir:

"Avans tediyat ve mahsubatına müteallik kayıtların hususi defterlerinde birer sıra numarası altında yapılması, avansların mahsubu için münasip bir müddet kabulü (harici spor temasları dolayısı ile verilenler hakkında istisnai bir şekil kabul edilebilir) ve bu müddet zarfında mahsubu yapılmamış tediyelerin araştırılması suretiyle avans hesaplarının kapatılmamış kalması gibi ehemmiyetli mahzur önlenebilir."

Fazıl Ağan, raporunda federasyonlar tarafından talep edilen avansların zamanında kullanılamaması ya da mahsuplaştırılamaması nedeniyle bir sonraki yıl hazırlanacak olan federasyon bütçelerinin kısıtlanarak hazırlandığını ve bu durumun federasyon bütçelerinin azaltılmasına neden olduğunu tespit etmiştir. Ağan, yaşanan sorunu ve bu sorunun nasıl düzeltileceğini raporunda şu cümlelerle ifade etmiştir[26]:

26 BCA, 030.10/ 145.36.22, s. 8.

"Bu bahisle federasyonların her birinin yeni mali yıllara devrettikleri avans bakiyelerinin tabi tutulduğu muameleye temas etmek faydalı görülmüştür.

Kurum muhasibinin izahatına göre Genel Merkez Heyeti yeni bütçelerin ihzarı münasebetiyle federasyonlardan verilen masraf bütçeleri üzerinde tetkikat ve tadilat icra ederken federasyonların mahsup ettirmeden bıraktığı avans bakiyelerini de nazarı dikkate almakta, federasyonlarca talep edilen tahsisatı bu avans bakiyeleri nispetinde tenzile tabi tutmaktadır.

Her federasyonun bir bütçe yılında yapacağı spor işleri için talep ettiği tahsisatı o bütçe yılı içinde sarf ettirmesi esastır. Önceden tahmin edilemeyen sebeplerle masrafı müstelzim faaliyetlerden bir kısmının yapılamamış ve bir netice alınan avanslardan birer miktarının sarfz kalması müteakip yıla dolayısıyla varidatın bir kısmının devrini icap ettirirse bu bakiyelere göre federasyonların yeni yıl tahsisatlarını tenzile tabi tutmak usulü değil, bunların yekünunu bütçeye ayrı bir fasıl altında irat kaydetmek şekli tatbik edilmek lazımdır.

Hemen her federasyonun yeni yıla ehemmiyetli miktarlarda avans bakiyeleri devretmekte olmaları, avans tediyatının ihtiyaç ve sarf yerleri iyice hesaplanmadan yapılmakta olduğunu göstermesi itibari ile ayrıca kayda şayandır."

TSK Bütçesinin merkez ve taşra kullanımı dışında iki başlık daha karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki idari yardımlar başlığı olup, spor bölgeleri tarafından talep edilmesi üzerine Genel Merkez Heyeti tarafından olur verilerek gönderilen bütçedir. İdari yardım başlığı altında gönderilen paralar için bir bölge makbuzunun alınması yeterli görülmektedir[27].

Bir diğeri ise saha paraları olup, çoğunlukla özel bütçeli kuruluşlar veya belediyelerin bütçelerinden yaptıkları yardımla spor sahası yapmaya kalkışan ve bazen işe başlamış olan bölgeler ayrıca genel merkezden de yardım dileğinde bulunmaktadır. Genel Merkezce keyfiyetten Parti Sekreterliği bilgilendirilmekte, partinin oluru ve uygun bulacağı miktar dâhilinde talepte bulunan bölgelere para gönderilmektedir. Genel merkez, sahalar için de gönderdiği paralar mukabilinde ve birer bölge makbuzu almayı yeterli görmektedir.

1937 yılı bütçesinde idari yardımlar faslını (25.000) ve sahalara yardımlar faslını (100.000) lira gibi ehemmiyetli meblağ teşkil etmektedir. Ağan, raporunda TSK'nın yaptığı saha yardımları esnasında teknik şartların oluşturulmasını ve uyumunu sağlamak maksadıyla saha planlarını merkezde ücret

27 BCA, 030. 10/ 145.36.22, s. 9.

karşılığında görevlendirdiği bir mimara yaptırmak ve inşaat halinde olan statları inşaat bölgesinden bir mimara inceletmek gibi doğru tedbirler aldığı yönünde olumlu bir değerlendirme yapmıştır[28].

Aynı zamanda spor işlerinin ciddiyet ve önemle ele alındığı bu dönemde sahaların, inşa masrafları ve maliyet fiyatları bakımından da merkezin daimî denetimi altında bulundurulması gerektiğini ifade etmiştir.

Ağan, saha paralarının nasıl harcandığı ve yaptırılan işin suiistimalinin nasıl engellenebileceğini ise şu cümlelerle açıklamıştır[29]:

"Merkezin, kontrol ve mürakebesi, sahaların maliyet fiyatlarının tespiti, daha az para ile daha çok iş görmek tedbirlerinin düşünülmesini ve nihayet sarfiyata hile karıştırılmış olup olmadığının meydana çıkarılmasını temin edebilecektir. Bu itibarla saha inşaatına ve büyük yardımlara müteallik evrakı sarfiyenin -asıl veya suretlerinin- merkeze getirtilip tetkik edilmesi ve teftiş maksadı ile vilayetlere gidecek Mülkiye ve Maliye Müfettişlerinin programlarına bölgelerin ve ehemmiyetli spor kulüplerinin spor ve saha işlerine ait sarfiyatlarının tetkiki işlerinin de koydurulması için Türk Spor Kurumunun alakadar vekâlet nezdinde teşebbüste bulunması muktazi addedilmiştir."

2.2.2. Masraf Bütçesinde Yer Alan Bazı Harcamalarla İlgili Fazıl Ağan'ın Görüşleri

TSK bütçesinde genel merkez ve federasyonlardan her birine harcırah başlığı altında verilen ödenek Genel Merkez Heyetince onaylı harcırah talimatnamesine göre kullanılmaktadır. Fazıl Ağan, harcırah ödemeleri ile ilgili bazı tespitlerde bulunmuştur. Harcırah talimatnamesine göre sporcuların, müsabakalara katılmak için vapur veya tren yolculuklarını ikinci sınıf mevkide yapmasını zorunlu kılmaktaydı. Ağan'ın incelediği evraklarda talimatnamenin uygulandığını fakat bu durumun birtakım sorunları beraberinde getirdiğini dile getirmiştir. Ağan, özellikle de uluslararası spor müsabakalarında yeterli konfordan uzak bir yolculuğun Türk sporcusunu müsabaka öncesinde rakiplerine karşı zayıf düşüreceği; bu sebeple talimatnamedeki bu kısmın bir an önce düzeltilmesi gerektiği önerisinde bulunmuştur. Ağan, talimatnameye göre seyahat ücretlerinin konaklama ücretinin dörtte üçü kadar olması gerektiğini fakat 7,50 lira konaklama ücreti alan bir sporcuya talimatname gereği 5,625 kuruş ödenek verilmesi gerekirken 6 lira ödenek verildiğini

28 BCA, 030. 10/ 145.36.22, s. 9.

29 BCA, 030. 10/ 145.36.22, s. 10.

tespit etmiştir. Ağan, bu konuda kurumun mevzuata uygun hareket etmesi uyarısında bulunmuştur[30].

Yurt içi ve yurt dışı müsabakaları dolayısıyla yapılan harcamalara yönelik evraklar TSK'nın merkez muhasebesi tarafından toplanmakta ve harcama türlerine göre sıra numaralı ödeme fişlerine eklenerek muhafaza edilmekteydi. Ağan, incelemiş olduğu ödeme evrakları ile ilgili birtakım eksiklikler tespit etmiştir. Ağan'a göre yapılmış olan harcamaların karşılığında ilgili kişi ve kurumlardan ödemeyi gösteren senet ve faturaların alınmadığını aynı şekilde seyahat ve konaklama ücretlerine ait faturalarda harcama tarihlerinin anlaşılamadığını şu sözlerle tespit etmiştir[31].

"Bazı tediyeler karşılığında alakalı şahıs ve müesseselerden senet ve fatura gibi tediyeyi mutazammın evrakı alınmamış:

(201 Fiş-20/9/937 tarihli federasyon reisliği beyannamesinin münderecatı meyanında atletlerden bazılarına kısmen yardım şeklinde verilmiş olduğu gösterilen paralar mukabilinde senet alınmamıştır.

937 içinde Bükreş'te yapılan müsabakalar için harici temaslar faslından vaki tediyattan biri 275, diğeri 5680 (Ley)lik iki kalem lokanta ücreti mukabilinde fatura alınmamıştır. (Fiş 201)

Kurumca gerek masraflar içinde ehemmiyetli bir mevkii olan harcırahlara ait beyannameler ve gerek sair bilumum tediyelere müteallik senetler için muayyen bir şekil kabul edilmemiş, harcırah evrakından alel-ekser seyahat ve ikamet tarihlerinin anlaşılmamakta bulunduğu müşahede edilmiştir."

Ağan, yapılan bu harcama türü ve karşılığında alınan belgelerin mevcut haliyle kabulünün uygun olmayacağını dile getirmiştir. Yaşanan bu sorunun ortadan kaldırılabilmesi adına dipkoçanlı bir senet şekli uyarlanarak bu senetleri merkeze gönderecek veya verecek şahısların onayını içeren şerhler konulmasının uygun olacağı bir yöntem önermiştir. Ayrıca yurt içi ve yurt dışında yapılan harcamalara yönelik ilgili kurumlardan fatura alınmasının teşvik ettirilmesini bir başka tedbir olarak şu sözlerle dile getirmiştir[32]:

"Bununla beraber beyanname formülü ve diğer bil umum sarfiyattan ticarethanelere faturalar ile teşvik edilenlerden gayrısı için dipkoçanlı bir

30 BCA, 030. 10/ 145.36.22, s. 11.

31 BCA, 030. 10/ 145.36.22, s. 11.

32 BCA, 030. 10/ 145.36.22, s. 12.

senet şeklinin tesbiti ve senetlere bunları bilahare merkeze gönderecek veya verecek zevatın tasdikini mutazammın şerhler konması dahili ve harici sarfiyattan otel, lokanta, ticarethanelere taalluk edenlerin kaffesinin bu müesseseler faturalar ile teşvik ettirilmesi cihetinin hiçbir zaman ihmal edilmemesi, işlerin daha ziyade intizam altına alınması ve sarf evrakının daha sıhhatli kılınması bakımlarından lüzumlu bir tedbir addedilmektedir."

2.3. Türk Spor Kurumu'nun Gelir Kaynakları

Kurumun, idari, teknik ve hesabi işlerini merkezden yürüten Genel Merkez Heyeti Başkanları ile üyesi her ne kadar başkan ve üyelik görevlerini fahri olarak yerine getirmekte iseler de yurt içi ve yurt dışı spor müsabakaları, bölge yardımları, spor sahaları inşası, amatörler tazminatı, çeşitli branşlarda sporcu yetiştirme işleri, Genel Merkez hesap işlerinde devamlı olarak memur istihdamı ve benzeri faaliyetlere yönelik masraflar kurumun tüzüğünde belirtilen gelir kaynakları ile karşılanmaktadır. TSK'nın gelir kaynakları şu şekildedir[33].

Devlet bütçesinden ve özel idarelerden yardım,

Her türlü satış ve yayın geliri,

Yapılacak müsamereler, spor bayramları, müsabakalar ve piyangolar hasılatı,

Menkul ve gayrimenkul mallardan elde edilen gelirler,

Her türlü bağışlar,

Sair varidat

2.3.1. Devletçe Yapılmakta Olan Yardımlar

TSK, gelir kaynakları içerisinde en önemli yeri Devlet tarafından yapılan yardımlar oluşturmaktadır. 1937 yılı Bütçe Kanunu'nda TSK'ya 239.568 lira ödenek ayrılmıştır[34].

Genel Merkez Heyeti Asbaşkanlığı ile muhasip üyeliğinden alınan bilgilerden TSK'nın, bütçeye konulan bu yardım ödeneğini Halk Partisi aracılığı ile aldığı görülmüştür. Şöyle ki, Halk Partisi Devlet Bütçesinden Spor Kurumu adına kayıtlı parayı mevcut usule uygun biçimde Hazine muhasipliğinden alıp İş Bankası'ndaki kendi cari hesabına geçirmekte, Spor Kurumu Genel Merkez Heyetince lüzum gösterildiği vakitte ihtiyaç gösterilen miktar parti cari hesabından çıkarılıp aynı bankadaki kurum cari hesabına geçirilmektedir.

33 BCA, 030. 10/ 145.36.22, s. 12.

34 BCA, 030. 10/ 145.36.22, s. 12.

1936-1937 yıllarında TSK'ya yapılan devlet yardımları incelendiğinde; 1'i 1936 yılında olmak üzere 6 kalemde hazineden CHP hesabına 369.424 lira para aktarılmıştır. Aynı şekilde 6'sı 1936 yılında olmak üzere toplam 13 kalemde 371.188,14 lira CHP tarafından TSK hesabına aktarılmıştır. Bahse konu yardım hakkındaki tablolar aşağıda gösterilmiştir[35].

Kuruma Devletçe yapılan yardımın Halk Partisi muhasebesince

Alındığı Tarihler	Alınan Miktarlar Lira-Kuruş
12/06/1936	79.856.--
23/10/1936	79.856.--
12/02/1937	79.856.--
12/03/1937	50.000.--
25/06/1937	79.856.--
24/09/1937	79.856.--

Türk Spor Kurumuna

Verildiği Tarihler	Verilen Miktarlar Lira-Kuruş
09/06/1936	10.000,--
20/06/1936	15.000,--
14/07/1936	35.000,--
14/07/1936	16.100,--
23/11/1936	12.500,--
27/10/1936	30.000,--
06/01/1937	3.500,--
17/02/1937	100.000,--
06/03/1937	25.000,--
30/04/1937	11.588,14
30/04/1937	12.500,--
23/08/1937	50.000,--
22/10/1937	50.000,--

Ağan, Halk Partisi tarafından TSK hesabına aktarılması için verilen paranın bir süre faizde tutulduğunu fakat bu faiz gelirlerinden TSK'ya bir yardım yapılmadığını tespit etmiştir.

Ağan, TSK'ya yapılan Devlet yardımlarının Halk Partisi aracılığı ile yapılmasını; Halk Partisi'nin kurumsal birikiminden istifade etmek ve TSK'nın hedeflerine ulaşabilmesi için olumlu bir gelişme olarak yorumlamıştır. Bu-

35 BCA, 030. 10/ 145.36.22, s. 13.

nunla birlikte Devlet yardımlarının Halk Partisi üzerinden aktarımın yaşattığı gecikme ve faiz gelirlerinden doğrudan TSK tarafından faydalanılması için hazineden gelen paranın aynı gün TSK hesabına aktarılmasının uygun olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir[36]:

"Genel Merkez Heyeti Asbaşkanlığı Türk Spor Kurumuna Devletçe yapılan yardımın Halk Partisi tasavvutu ile alınmasını Kurumun, Partinin himaye ettiği, faaliyeti ile yakından alakadar olduğu, maksut gayelere erişebilmek için lüzumunda kendisi direktif verdiği bir teşekkül bulunması ile izah etmiştir. Filhakika teşekkülü üstünden henüz uzun müddet geçmemiş olan Türk Spor Kurumu Spor terbiyesini ve faaliyetlerini yurdumuzda matlup seviyelere çıkarmak, Türk gençliğini sporcu ruhu ile yetiştirmek… gibi büyük işi başarmak ödevini üzerine almıştır. Bu işte muvaffak olabilmesi için Partinin Yüksek irşadından istifade edeceğinde, göstereceği faaliyet sahalarındaki çalışmalarının randımanlı olacağında şüphe yoktur. Ancak devlet yardımının daha az formalite ile yapılmış olmasını ve yardım parasının temiyesinden mütevellit feizden Türk Spor Kurumunun müstefit kılınmasını teminen bu yardımların doğrudan doğruya kurum eli ile alınması, Parti muhasebesince tavassut edildiği takdirde dahi yardım parasının hazineden alındığı günde kurumun bankadaki hesabı carisine irat kaydettirilmesi daha uygun görülmüştür."

Ağan'ın raporunda belirttiğine göre TSK'ya yapılan yardımlar içerisinde Ankara Hususi Muhasebesi'nin[37](İl Özel İdaresi) yaptığı yardımlar önemli bir yer tutmaktadır. Ankara İl Özel İdaresi aynı zamanda TSK teşkilatına dâhil bir spor bölgesidir. TSK teşkilatı bünyesinde bulunan spor bölgelerindeki bazı İl Özel İdareleri'nden de kuruma yardım yapılmaktadır. Fakat gerek Ankara gerekse diğer Özel İdareleri'nin TSK'ya yapacağı yardım miktarları öncesinden kestirilememekte ve bütçede buna yer verilememektedir. Aynı şekilde bazı spor bölgeleri ise Vilayet Özel İdarelerinden hiç yardım görmemektedir.

Rapora göre her türlü satış ve yayın hasılatı da kurumun gelirleri arasında yer almaktadır. Spor dergisi ile mecmualarının, mesleki yayınların, kurumca çıkarılacak spor gazetelerinin ve diğerlerinin satış hasılatı bu isim altında gelir

36 BCA, 030.10/ 145.36.22, s. 13-14.

37 Fazıl Ağan'ın Ankara Hususi Muhasebesi tabirini kullanırken kastetmiş olduğu Ankara İl Özel İdaresi'dir. Çünkü kurumun gelir kaynaklarından 1. Maddesi "Devlet Bütçesinden ve Hususi İdarelerden Yardım" olarak gösterilmiştir. Bu nedenle raporda geçen Hususi Muhasebe tabiri Özel İdare olarak tanımlanmıştır.

olarak kaydedilmektedir. Mevcut hali ile yayınların kuruma bir gelir temin etmemekte olduğu Ağan'ın raporunda belirtilmiştir[38].

Ağan'ın raporuna göre TSK'nın diğer gelir kaynakları arasında eski spor malzemeleri gibi menkul eşyayı satarak gelir elde etmek bulunmaktadır. Fakat TSK tüzüğünde kurumun gayrimenkullerinden hangi şartlarda gelir elde edeceği açıkça belirtilmemiştir. Yapılan inceleme esnasında kurum çalışanlarından alınan bilgiler doğrultusunda; kurumun spor sahalarını kiraya vermek suretiyle gelir elde edebileceği belirtilmişse de henüz kuruma ait spor sahası olmadığından bu yönde bir gelir kaydına rastlanılmamıştır.

6 numaralı gelir kaynağı olarak gösterilen diğer gelirler başlığı altındaki gelirler de ise hasılatı önceden kestirilemeyen gelirlerin kastedildiği Ağan tarafından bildirilmiştir.

Ağan, diğer gelirler içerisindeki müsabaka gelirleri ile ilgili TSK tarafından 1000 lira avans verilmek suretiyle düzenlenecek Türkiye- Romanya futbol takımları arasında yapılacak bir müsabakanın gelir hesaplamasını şu şekilde yapmıştır[39]:

"Romen futbol takımlarından birine İstanbul'da Türk Futbol Kulüplerinden birkaçıyla maç yaptırılmak istendiği farz olunsun. Bunun için Genel Merkez muhasebesince işe Futbol Federasyonu veya bölge başkanı emrine avans sureti ile bir miktar para vermekle başlamaktadır. Verilen avansın (1000) lira, yaptırılan üç maçın masrafının da keza (1000) lira olduğunu kabul edelim.

Bu temaslar neticesinde husule gelen varidattan kurumun hissesine düşen kısım (saha sahibi kulüplerde maç hasılatından % itibari ile hisse almaktadırlar.) 1000 liradan ya az, 800 lira veya ona müsavidir. Veyahut 1000'den fazla 1500 liradır.

Birinci vaziyette maçlar varidatı 800 lira, Türk Spor Kurumu merkez kayıtlarının hiç intikal ettirilmemekte bu 8000 lira yapılan 1000 lira masrafla mahsup edilerek maçlar 200 liraya mal edilmiş, federasyon emrine verilen avansın 800 lirası sarfsız kalmış addedilmektedir. İkinci vaziyette ise temaslar bedavaya mal edilmiş ve verilen 1000 lira avansın tamamı federasyon elinde sarf edilmiş sayılmaktadır. Bu takdirde de merkezce bir kayıt yapılmamaktadır.

38 BCA, 030. 10/ 145.36.22, s. 14.

39 BCA, 030. 10/ 145.36.22, s. 15.

Üçüncü halde kurum hissesine düşen 1500 liradan yalnız masrafla takas edilen 1000 liradan gayrısı 500 lira merkezce müteferrik hasılatı namı altında açılan bir hesaba bir kalem olarak varidat kaydedilmektedir. Bu şekilde müteferrik varidat kaydedilerek biriktirilen paralar lüzum görüldükçe münakale suretiyle diğer fasıl ve maddelere mal edilmektedir."

Verilen örnekte görüldüğü üzere yapılacak müsabakalarda TSK'nın futbol müsabakalarını 200 liraya mal etmesi, hiç para ödemeden yapması ya da 500 lira kasasına gelir katması mümkündür.

Ağan, masraf bütçeleri yer almasına rağmen TSK'nın gelir bütçesi tutmamasını sağlıklı bir uygulama olarak görmemiştir. Gelir ve giderlerin kayıt şekillerinin aşağıdaki gibi olması gerektiğini önermiştir[40].

Masraf Bütçesi (Temaslar faslı lira)	Varidat Bütçesi (Müsabakalar hasılatı lira)
Birinci ihtimal: 1000 lira	800 lira
İkinci ihtimal: 1000 lira	1000 lira
Üçüncü ihtimal: 1000 lira	1500 lira

Ağan, gelir ve giderlerin eksiksiz bir şekilde ayrı ayrı tutularak yapılacak bütçenin faydalarını ise şu şekilde sıralamıştır[41]:

Müracaat edilecek reklam ve karinelerin mevcut olmaması ve müsabakaların tabi bulundukları şartlara tabi çok birbirine uymayan gelir getirmesi… gibi sebeplerle şimdiye kadar yapılamamış olduğu söylenen (müsabakalar geliri) tahminlerini izleyen yıllar için yapmak imkânı bulunmuş olacaktır.

Spor türlerinden hangisine karşı daha çok ilgi gösterilmiş olduğunu tespit, branşlardan bazılarının ilgi görmemiş olmasının nedenlerini inceleme, daha önce genelleştirilmesi arzu edilen spor türlerinin geliştirilmesi için tedbirler düşünülebilecektir.

Çeşitli spor faaliyetlerinin lüzum gösterdikleri masraflar öğrenilmiş olacak, bu masrafların azaltılması ve gelirin çoğaltılması tedbirlerini düşünme ve bulma fırsatı elde edilecektir.

Ağan, gelir ve giderlerin eksiksiz olarak kaydedilmesi uygulamasının yapılması halinde, bir sonraki yılın bütçesinin de öngörülebilir bir hale getirileceğini iddia etmiştir.

40 BCA, 030. 10/ 145.36.22, s. 16.

41 BCA, 030. 10/ 145.36.22, s. 16.

3. Teftiş Raporu Sonucu

Ağan gerek TSK gerekse TİCİ hesaplarının incelenmesi neticesinde TİCİ'ye göre TSK'nın spor işlerini daha ciddi bir biçimde ele aldığını iddia etmiştir. Halk Partisi'nin himayesinde ve O'nun yönlendirmeleri neticesinde spor faaliyetlerinin yurt içinde daha da yaygınlaştırılacağını ve başarılı sonuçlar alınabileceğini öngörmüştür. Ağan, TSK'nın spor faaliyetlerinde başarılı olacağını bunu; kurum bütçesinin düzenlenmesi münasebetiyle yıl boyunca yapılacak faaliyetlerin programını önceden hazırlaması, yurt içi ve yurt dışı spor müsabakalarına ve teşvik müsabakalarına önem vermesi ile açıklamaktadır. Ağan'a göre planlı ve programlı faaliyetlerin spor işlerinde bile daha randımanlı olduğunu son bir yıl içinde spora karşı artan ilgi ve elde edilen başarılı sonuçlar ortaya koymuştur. Bununla birlikte spor işlerini istenilen seviyelere ulaştırabilmek için kurum, çeşitli kaynaklardan temin edeceği geliri bir varidat bütçesine mal ederek teklif edilen şekiller altında kullanmak, önemli kulüpleri olanlar başta olmak üzere spor bölgeleri işlerini merkezce daimi kontrol altında bulundurmak, kurum nizamnamesinde bahsedilen (kulüpler için örnek tüzükler düzenlenmesi işinin genel merkez heyetince yapılması ile kurum teşkilatı mevzuatının bir an önce sınırlandırılmasını, genel merkezce yaptırılan teftişlere ait birkaç raporun iyi yönde olmadığını göstermekte, bulunduğu eski idari ve hesabi işlerin en kısa zamanda tasfiyesini temin etmek lüzumlu görülmüştür[42].

Sonuç

TSK, sporda kulüplerin federatif yönetiminden sporda devlet yönetimine geçişin ara rejimidir. Kurum spor- siyaset ilişkileri açısından da ülkemizin ilk örneğidir. Çünkü; TSK dönemin tek partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi ile bu partinin yan kuruluşu durumundaki Halkevlerine bağlı olarak çalışmıştır. Resmi görevi kapsamında TSK Kemalist ideolojinin kültür-fizik davasının topluma yayılmasında verimli çalışmalara öncülük ederek yurdun spor algısının oluşmasında önemli katkılar sunmuştur.

4.Sınıf Maliye Müfettişi Fazıl Ağan tarafından TSK'nın 1938 yılı teftiş raporuna göre kurum, başta mali işler olmak üzere pek çok yönde incelenmiştir. Raporun 3-5. sayfalarında TSK'nın Genel Merkez Heyeti ve yönetim kurulu üyelerinin nasıl belirlendiği, tüzükte belirtilen görev ve yetkileri ve TSK'ya bağlı federasyonlar hakkında bilgi verilmiştir. Yine raporun 5-10. sayfalarında TSK bütçesinin hazırlanması, onaylanması ve kullanımı ile ilgili bilgiler verilmiştir. Özellikle

42 BCA, 030. 10/ 145.36.22, s. 17.

kurum tarafından federasyonlara gönderilen avansların harcanması hususunda birtakım eleştirilerde bulunmuştur. Federasyonlar tarafından harcanan paraların mahsuplaştırılmasını zamanında yapılmadığı bunun denetimlerin sağlıklı bir biçimde yürütülmesine engel olduğu uyarısında bulunmuştur. Bu konuda denetimin sıhhatli bir şekilde yapılabilmesi adına TSK'nın ve federasyonların yapmaları gerekenlere dair çözüm önerilerinde bulunmuştur.

TSK, bütçesinin içerisinde Genel Merkez ve taşra harcamalarının dışında idari yardımlar ve spor tesisleri inşasının önemli harcama kalemleri olduğuna değinen Ağan, özellikle taşrada inşa edilen spor tesislerinin Genel Merkez tarafından denetlenmesini sağlıklı bir uygulama olarak görmüştür. Bu denetimlerin inşaat esnasında olması muhtemel suiistimallerin önüne geçeceğini savunarak kurumun uygulamasını takdir etmiştir. Sayfa 10-12 arasında harcırah ödemeleri ve bunlara ait belgelere değinen Ağan, yurt dışı müsabakalara gönderilen sporcuların ikinci sınıf yataklı vagonlarda seyahat ettirilmesinin bir taraftan milli şeref ve haysiyetimizle bağdaşmadığını bir taraftan da müsabakaya katılan sporcuların rakipleri karşısında zayıf düştüğünü; bu sebeple harcırah ödemesi ile ilgili maddesinin bir an önce değiştirilmesini teklif etmiştir. Bununla birlikte seyahat ve konaklama harcamalarının mevzuatta belirtilen oranda yapılmadığı yönünde eleştirilerde bulunmuştur. Ağan ayrıca harcırahlara karşılık teslim edilmesi gereken fatura ve diğer belgelerin sıhhatli biçimde kuruma arz edilmediğini tespit etmiş, bu yöndeki aksaklıklara dair çözüm önerileri sunmuştur.

Ağan, sayfa 12-16 arasında TSK'nın gelirlerine değinmiştir. Ağan, raporunda bütçe hazırlanması esnasında masraf bütçesi oluşturulmasına rağmen gelir bütçesinin hazırlanmamasını bir eksiklik olarak görmüştür. Bu durumun da öngörülebilir, sağlıklı bir bütçe oluşturulamamasına neden olduğu eleştirisinde bulunmuştur. Ağan, bu sorunun çözümü açısından da raporda önerilerini sıralamıştır. Ayrıca TSK'ya yapılan devlet yardımlarının Halk Partisi üzerinden gerçekleştirilmesi esnasında paranın Halk Partisi hesabında faizde bekletilmesi ve faiz gelirinden TSK'ya pay verilmemesini eleştirmiştir. TSK'ya aktarılan paranın CHP hesabında tutulmaması, aynı gün TSK hesabına aktarılması halinde faiz gelirlerinden TSK'nın faydalanması gerektiğini savunmuştur.

Sayfa 17'de ise TSK teftiş raporu hakkında bir değerlendirmede bulunan Ağan, TSK'nın selefi olan TİCİ'ye göre daha başarılı bir program izlediği ve Halk Partisi ile birlikte hareket etmesinin ilerleyen zamanda sporda başarıları kaçınılmaz kılacağını dile getirerek raporunu sonuçlandırmıştır.

Kaynaklar

Arşiv

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.11.1/112.12.4.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.1.2/ 82.8.18.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490.01 / 3.13.16.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.10/ 145.36.22.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Çakmak, Fevzi, "Türk İdman Cemiyetleri (Türk Spor Kurumu)", *Atatürk Ansiklopedisi*, Son Erişim Tarihi: 20.02.2024, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-idman-cemiyetleri-turk-spor-kurumu/

Demir, Hayri, *Türk Spor Teşkilatı (Tarihsel Gelişim, Kapsam ve Bir Araştırma),* Çizgi Kitabevi, Konya 2006.

Fişek, Kurthan, *Spor Yönetimi*, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fak. Yay., Ankara 1980.

Fişek, Kurthan, *Türk Spor Tarihi,* Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985.

Keten, Mustafa, *Türkiye'de Spor,* Ayyıldız Matbaa, Ankara 1974.

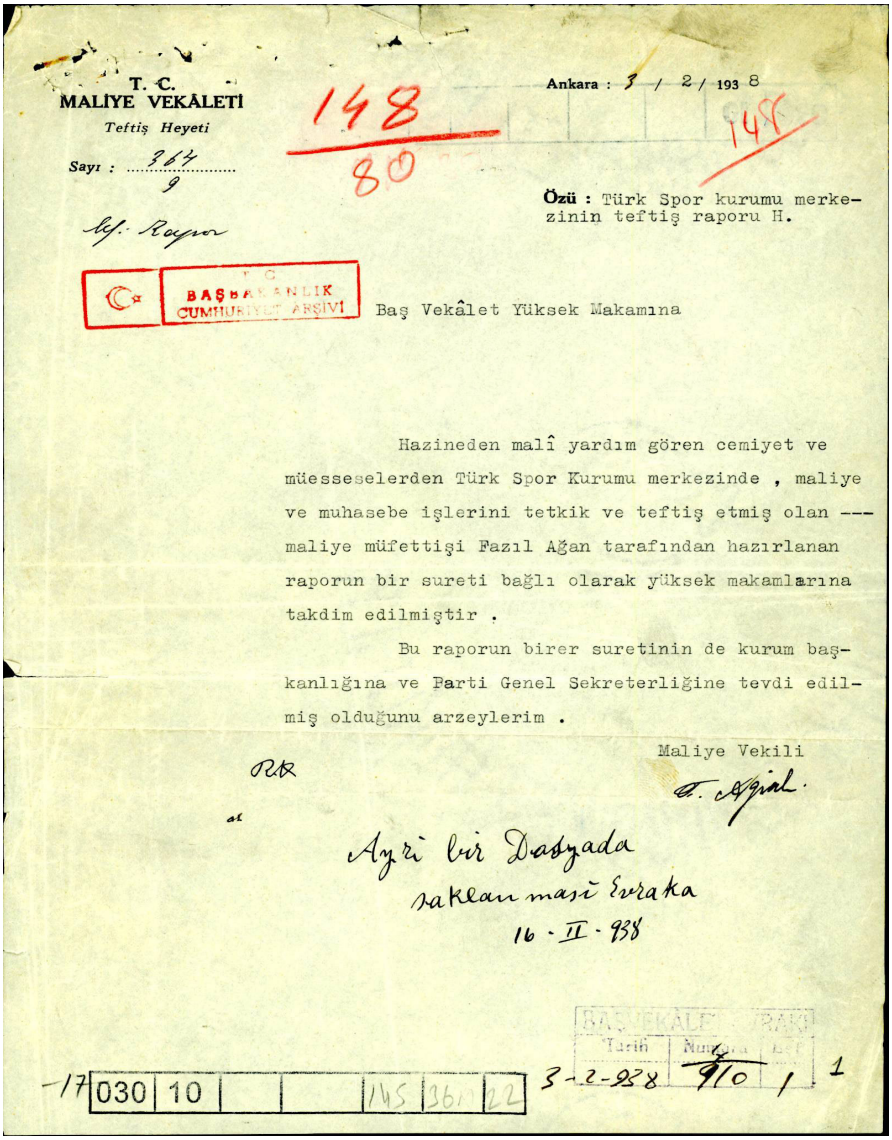
Özmaden, Murat, "Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı (TİCİ) Dönemi Milli Ruh ve Milli Temsil, Siyasi ve Milli Propaganda ile Ülkeyi Tanıtma-Tanıma Çabaları", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,* 2010, [7]1, s. 1440-1456.

Sarıyar Sezan, Canan, "Behçet Kemal Çağlar'ın Türk Spor Kurumu Dergisi'nde Yer Alan Spora İlişkin Görüşleri", *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.14, 2024, s. 314-327.

Sümer, Rıza, *Türkiye'de Spor Yönetiminin Tarihsel Gelişimi ve Sporda Demokrasi* (3.Baskı), Güven Kitabevi, Ankara 1990.

Ekler

Ek.1. BCA, 030. 10 / 145.36.22, TSK Merkezi'nin Teftiş Raporu

T. C.
MALİYE VEKÂLETİ
Teftiş Heyeti
Sayı : 367/9
Mf: Rapor

148
80

Ankara : 3 / 2 / 1938

148

Özü : Türk Spor kurumu merkezinin teftiş raporu H.

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Baş Vekâlet Yüksek Makamına

Hazineden malî yardım gören cemiyet ve müesseselerden Türk Spor Kurumu merkezinde , maliye ve muhasebe işlerini tetkik ve teftiş etmiş olan --- maliye müfettişi Fazıl Ağan tarafından hazırlanan raporun bir sureti bağlı olarak yüksek makamlarına takdim edilmiştir .

Bu raporun birer suretinin de kurum başkanlığına ve Parti Genel Sekreterliğine tevdi edilmiş olduğunu arzeylerim .

Maliye Vekili
F. Ağral.

RK

Ayrı bir Dosyada
saklanması Evraka
16 - II - 938

BAŞVEKÂLET ARŞİVİ
Tarih 3-2-938 Numara 910 / 1

17 | 030 | 10 | | | 145 | 36 | 22

Erken Cumhuriyet Döneminde Devletin Spora Bakışı: Beden Terbiyesi Kanunu'na Uzanan Süreç

Faruk Kayadelen*

Giriş

İnsanoğlu hayatta kalabilme mücadelesinin üstesinden gelebilmenin yanı sıra diğer bir topluma karşı da üstünlük sağlamanın her daim ruhi ve fiziki yeterlilikle kazanılacağı bilincinde olmuştur[1]. Antik Çağ'ın spor yapan tek ulusu olarak bilinen Yunan toplumu, yaşam ülküleri ile dinsel karakterli sporlarını en iyi şekilde kaynaştırmıştır. Sporu, insanın yetişmesinde temel etkinliklerden biri olarak kabul etmiştir. Romalılarda da spor, eski Yunan kültürü özelliklerini taşımış ve insan sağlığını ön planda tutan bedeni çalışmalara önem verilmiştir[2].

Beden eğitimi ve spor, insanoğlunun yaşamında gerek savunma gerekse maddi-manevi ihtiyaçlarının tatmini gerekse de bedenen ve zihnen sağlam ve dinç bir toplum yaratılması için daima yer aldı. Ulus devletlerin kurulma sürecinde, toplum birlikteliğinin sağlanması ve topyekûn vatan mücadelesine hazırlanılması için beden eğitimi ve spordan istifade edildi.

Spor, kültür emperyalizminin etkili bir silahı olarak sanayileşmiş toplumlardan, sömürge toplumundan kurtularak bağımsızlığını kazanan toplumlara ya da gelişmekte olan ülkelere yayıldı. Aktif katılanları ve taraftarları ile spor, milliyet, ırk, din ve dil farklılıkları gözetmeksizin politik ve ideolojik

* Dr., Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara/TÜRKİYE kayadelenfaruk41@gmail.com https://orcid.org/0000-0003-4824-4357
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.909

1 Ruhi Sarıalp, "Spor-Kültür-Felsefe İlişkileri; Anadolu'muzda Antik Sportif Mekânlar ve Bir Hipotez", *Spor Bilimleri I. Ulusal Sempozyumu*, 15-16 Mart 1990, *Bildiriler*, Baskı: Spor Toto Teşkilat Müdürlüğü, Ankara 1990, s. 1.

2 Atilla Erdemli, "Hümanizma Olarak Spor", *Spor Bilimleri I. Ulusal Sempozyumu*, 15-16 Mart 1990, *Bildiriler*, Baskı: Spor Toto Teşkilat Müdürlüğü, Ankara 1990, s. 13-15. Faruk Kayadelen, *Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Spor Kulüpleri*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 2022, s. 200-201.

sistemlere yön verebilmekteydi. Geniş kitleleri peşinden sürükleyen futbol ve futbol kültürü, farklı toplumsal güçlerin üzerinde çatıştığı, hegemonyanın yansıtılmaya çalışıldığı kültürel formlardan birisi olarak değer kazandı[3].

Oyun alanları toplumsal dönüşümlerin yeniden yapıldığı, sosyal yaşam değerlerinin yeniden üretildiği, yaşanan toplumsal gerçeklerin önemli bir boyutunun oluşturulduğu bir alandır. Kitle ruhunun bir parçası olarak futbol dünyası, milliyetçilik olgusunun kendisini ifade alanı bulduğu ve kolaylıkla geniş toplumsal çevreye yayılmasını sağlayan, biz ve öteki/düşman kavramının kolaylıkla üretilmesini sağlayan milliyetçiliğin rahatlıkla kullandığı bir etmendir. Futbol sahaları da toplumun kültürünün sahada görünür kılındığından hareketle milliyetçiliğin bir nevi av sahası olarak değer kazanır. Dolayısıyla topluma kabul ettirilmek istenen ideoloji futbol takımı değerleri üzerinden kolaylıkla işlenebilmektedir[4].

Spor kulüpleri içinde bulunduğu toplumun ortaya çıkardığı, bir aidiyet içeren, özelliklerini barındıran kültürüdür. İyi insan, ulus bilincine sahip vatandaş yetiştirmeyi amaçlayan spor da bir rekor, madalya, şampiyonluk olayından ziyade, insana özgü bir yaşam, bir kültür olayıdır[5].

Beden eğitimi; "insanın fiziki ve fikri nitelikleri ile kendine güvenini geliştirmek için yapılan uygulamalı eğitim faaliyetleri, spor ise; insanın bedeni ve fikri yeteneklerini bir bütün olarak dengeli ve sağlıklı bir şekilde geliştirmek amacıyla yarışma tarzında yapılan faaliyetler" olarak tanımlanır[6]. İki tanım analiz edildiğinde; beden eğitiminde bireysellik, sporda karşılıklı mücadele, rekabet, bir rakip ve yarışma olgusu ve karşı tarafa üstünlük kurma arzusu öne çıkmaktadır[7]. Dolayısıyla spor ötekine ihtiyaç duyan bir etkinliktir. Öteki kavramı da bizi yaratır. Milliyetçiliğin temelinde yatan "biz ve öteki" kavramları sporun doğasında yer almaktadır. Sportif oyunlara katılma, zamanla karşılıklı yardımlaşmayı, birlikte çalışmayı, takımın diğer üyelerine ve oyun kurallarına, talimatlara saygı duyulması yeteneklerini geliştirir, davranışların ve heyecanların nasıl kontrol edilmesi gerektiğini öğretir[8].

3 Adnan Orhun, "Okul Beden Eğitimi Sporunda Yeni Didaktik Yaklaşımlar", *Spor Bilimleri I. Ulusal Sempozyumu*, 15-16 Mart 1990, *Bildiriler*, bs. Spor Toto Teşkilat Müdürlüğü, Ankara 1990, s. 54.

4 Kıvanç Koçak, "Milliyetçiliğin Bir Av Sahası: Futbol", 14 Ekim 2015. https://kafcamus.blogspot.com/2015/10/, son erişim tarihi: 18 Nisan 2020. Kayadelen, *agt.*, s. 209-210.

5 Erdemli, agm., s. 20. Kayadelen, *agt.*, s. 137-138.

6 Sarıalp, agm., s. 1.

7 Kayadelen, *agt.*, s. 200.

8 Erdemli, agm., s. 19.

Futbol, toplumun sosyal yaşamının yansıdığı, sosyal toplumsal kültürün yeniden üretildiği bir alandır. Çok geniş bir kitleyi barındırdığı için, futbol alanına ve stadyuma yansıyan olaylar aslında sosyal yaşamda yaşananlardır. Dolayısıyla futbol alanında yeniden üretilen toplumsal kültür buradan topluma aktarılır. Kısaca futbol, "ben ve ötekinin", hayali cemaatin birlikteliği içerisinde "biz ve ötekiler" olarak yeniden üretildiği, bağımsız hukuku ve ideolojisi olan toplumsal bir alandır[9].

1. Ulus Devlet Kuruluş Sürecinde Beden Terbiyesi ve Sporun Rolü

Ruhun kurtuluşuna ulaşmayı hedefleyen dinsel etki nedeniyle, Orta Çağ'da beden eğitimi ve sportif etkinlikler yasaklanır. İnsani değerleri yeniden öne çıkarmayı amaçlayan Rönesans çabaları ile beden eğitimi ve spor önce soylular sonra halk arasında tekrar yayılır. Beden ile ruhu da iyi duruma getirmek isteyen yeni eğitim sisteminin temel taşları jimnastik ve spor olur. 19. yüzyıl başlarından itibaren Kıta Avrupası'nda öncelikle Almanya, Fransa, İngiltere ve ABD'de spor kulüpleri ve eğitim kurumları ulusal bilince sahip vatandaş yetiştiren kültür kurumları olarak önemli rol üstlenir[10]. Tarihsel süreçte farklı kültür, etnik ortam ve tabiat şartlarına bağlı olarak farklı boyutlarda eğitim düşüncesi ve sistemleri gelişmiştir[11].

Alman jimnastik eğitimcisi ve milliyetçisi, jimnastiğin babası olarak tanınan Turnvater Ludwig Jahn sporu, "yurtsever, hiyerarşik ve otoriter bir devlet eliyle ulusal birliği örgütleyen bir eğitim aracı" olarak görürken; ilk modern olimpiyat oyunlarını 1896'da hayata geçiren kişi olarak kabul edilen Baron Pierre de Coubertin spora: "Kitle sporunun paramiliter değeri konusunda iktidardaki seçkinleri inandırmak" görevini yüklemekteydi. ABD'nin 34. Başkanı (1953-1961) Eisenhower,:"Sporun gerçek işlevi genç insanları savaşa hazırlamaktır" derken; Waterloo Savaşı'nda İngiliz orduları başkomutanı olan Dük Wellington, Waterloo: "Savaşı aslında Eton'un oyun sahalarında kazanıldı" demekteydi[12].

Genelinde spor, özelinde ise futbol geniş kitleleri peşinden sürükleme özelliği nedeniyle, kitle sporu olarak değer görür. Nelson Rodrigues: "Tek

9 "Milliyetçiliğin ve cinsiyetçiliğin yeniden üretildiği alan: Futbol", *Agos*, 24 Şubat 2009.http://acikradyo.com.tr/arsiv-icerigi/milliyetciligin-ve-cinsiyetciligin-yeniden-uretildigi-alan-futbol, son erişim tarihi: 19 Nisan 2020.

10 Erdemli, agm., s. 16-17. Kayadelen, *agt.*, s. 201.

11 Orhun, agm., s. 54. Kayadelen, *agt.*, s. 201.

12 Kayadelen, *agt.*, s. 204-205.

gördüğünüz topsa hiçbir şey görmüyorsunuz" demektir sözüyle futbola apayrı bir anlam yüklemekteydi[13]. Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu kurucusu, hakem ve Türk Mukavemet Teşkilatı'nın önemli aktörlerinden biri olan Ahmet Sami (Topcan) futbol: Oyun hüviyetine bürünmüş, esasta askeri taktiklerle eğitimi ön gören, çok eski devirlere dayanan bir nevi kombine beden eğitimi yöntemidir. Esasta bir nevi oyun kisvesi altında askeri taktikler ile ilgili talimdir yaklaşımında bulunmaktadır[14].

Bu bağlamda Mustafa Kemal Atatürk'ün de futbola yaklaşımı benzerlik göstermektedir. Atatürk, yakın arkadaşı, sırdaşı Kılıç Ali'yi 1936 yılı sonlarına doğru evine ziyarete gider. Kılıç Ali evde yoktur. Kapıyı oğlu Gündüz Kılıç açar. Belki de Gündüz Kılıç ile bilinçli olarak görüşmek için gitmişti. Gündüz Kılıç, futbolcuydu, milli takım ve halkevleri takımında oynamaktaydı. Sohbet kısa sürede futbola geldi. O sırada Türk milli futbol takımı, halkevleri olarak Rusya ile beş-altı maç yapmış ve çoğunu da kaybetmişti. Rusya yenilgilerini gözünden kaçırmayan Atatürk, Kılıç'a: "Niçin yenildiniz, yenilgiler seni üzdü mü?" diye sorar. Kılıç'ın üzüntüsünü gören Atatürk, Kılıç'ın cevabını beklemeden: "dünyada yenilmeyen kimse, yenilmeyen takım, yenilmeyen ordu, yenilmeyen kumandan yoktur… diyerek Kılıç'a cevap verir. Millî Futbol Takımının yenilgisi bir anda askerlik ile eklemlenir. Sohbetin devamında Atatürk, Gündüz Kılıç'a: "Futbol nasıl oynanır?" diye sorarak anlatmasını ister. Kılıç, bir kâğıt üzerine önce oyun sahasını çizdi, müdafileri (savunmacı), muavin (yardımcıları) ve muhacimleri (hücum oyuncularını) yerleştirdi. Görevlerini, futbol oyunu ana kaidelerini ve hedeflerini anlattı. Bu anlatılanlar üzerine Atatürk şu yorumda bulundu: Yahu desene bizim harp oyunları gibi bir şey sizin oyun da. Sizin bu işte strateji bilgisi ve kurmay kafası ister!.." diye önemser bir edayla kafasını salladı[15].

> Futbol başta olmak üzere, diğer toplu takım oyunlarında kullanılan terimler, çalışma şekilleri, gençliğin eğitilmesi ve hedef doğrultusunda yönlendirilmesi, hareket tarzlarında kullanılan ifadeler askeri terimlerle özdeşleşir. Futbol sahası ile muharebe sahası karşılaştırılabilir. Her ikisinin de sınırları, sınırlar içerisinde

13 "Nelson Rodrigues'in sözü." Alex Bellos, *Futebol Brezilya Tarzı Yaşam*, çev. Çiğdem Özüer, Literatür Yayınları:101, Mart Matbaacılık, bs. 1, İstanbul s. 237.

14 Ahmet Sami Topcan'ın özel arşivinden, kendisinin bizzat daktilo ettiği notlarından alınmıştır.

15 Haluk San, *Türk Spor Tarihinde Atatürk*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları Nu.110, Gökkuşağı Matbaacılık, bs. 2, İstanbul 1999, s. 178-181.

> taktik olarak nitelendirilebilecek hareket tarzları vardır. Oyun planı, askeri sahada savaş planına dönüşür. Savunma tertibi kavram olarak birebir örtüşür. Futbolda saldırmak, atak yapmak askeri terminoloji de taarruz olarak karşılık bulur. Müsabaka sonucunda takım idarecileri ya da futbolcular müsabaka hakkında söz ederken öncelikle iyi savaştıklarına vurgu yapar. Her ikisinin de oyunlarının giysileri vardır, sporda forma, askeri terminolojide üniforma olarak karşılık bulur. Her iki unsur belirli iletişim teknikleri kullanır. Ekip ruhu, yardımlaşma, iş birliği, koordinasyon, arkadaşlık esastır. Her ikisinde de rakip vardır, mücadele vardır, her şeyden önemlisi gerek sahada veya masa başında bir kazananı veya kaybedeni vardır. Kazanmak için hızlı ve doğru muhakeme yeteneğine, karar vermeye ve uygulamaya geçmeye gereksinim vardır. Bu gereksinimi karşılamak için her iki olguda disipline ve iyi eğitime ihtiyaç duyar. Her ikisinin de temsil ettikleri bir taraftar grubu veya halk topluluğu vardır. Kendilerini temsil eden ve gururla taşınan armaları vardır. Her ikisi de belirli kurallara göre idare edilir ve kullandıkları güç gençliktir. Dolayısıyla sağlıklı, gürbüz, dinç bir gençliğin müsabakaya hazırlanması, aynı zamanda vatan müdafaasına hazırlanması ile örtüşür. Aralarındaki en belirgin fark, aldıkları isim ve taşıdıkları unvandır. Sporda futbolcu, basketbolcu, voleybolcudur; muharebe sahasında ise genel ismiyle askerdir. Asker ile militer/military kavramı, savaşa hazırlanan sivil kesim ile paramiliter kavramı özdeşleşir. Dolayısıyla barış zamanında toplumu topyekûn bir varoluş mücadelesine hazırlamak, ulus devleti inşa etmek için gerekli olan zinde kuvveti elde bulundurmanın yolu, sporda gerçeklik kazanmaktadır[16].

İnsanoğlunun varoluşundan itibaren ayakta kalmak ve zinde bir vücut yapısına sahip olmak görevi beden terbiyesi ve spora yüklenmişti. 1789 Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik akımının etkisiyle 19. yüzyıl başlarından itibaren ulus devlet kuruluş süreçlerinde de Kıta Avrupa'sında gerek birliklerini yeniden tesis etme gerekse de bağımsızlık mücadelesi veren toplumlar beden terbiyesi ve spordan istifade yolunu seçmişti.

1.1. Kıta Avrupası'nda Beden Terbiyesi ve Sporun Rolü

Rönesans ile birlikte, kaybolmaya yüz tutan beden eğitimi ve jimnastik hareketleri yeniden önem kazandı. Beden terbiyesi ile gençler, bir yandan kötü

16 Kayadelen, *agt.*, s. 265-266.

alışkanlıklardan ve ataletten kurtarılırken diğer yandan vatan müdafaası için zinde güç olarak hazırlandı[17].

> Avrupa'da Rönesans ve Reform süreci sonrası ülkelerin coğrafyaları değişime uğradı. Başat rol el değiştirdi, devletler egemenliklerini kaybetti, ülkelerin parçalanmaları yeni ulus devletleri tarih sahnesine çıkardı. Savaşların neticesinde dikte ettirilen barış antlaşmaları ile yenilen devletlere büyük ekonomik ve askeri yaptırımlar uygulandı. Silahsızlandırıldıkları gibi askeri üretim güçleri de ellerinden alındı. Avrupa devletleri benzer durumla yüzyıl sonra tekrar yüzleşti, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı ertesi yine coğrafyalar değişti, şartları çok ağır antlaşmalar dikte ettirildi. Silahsızlandırılan, askersizleştirilen toplumlar yeniden birliklerini tesis etmek, halkın milli duygularını yeniden yüceltmek, toplumu bağımsızlık mücadelesine hazırlamak için tekrar gençliğe yöneldi. Gerek İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya, Çekoslovakya, Macaristan gibi Avrupa devletleri gerekse de Balkan ülkeleri ve Osmanlı Devleti, kaybedilen savaşların sebebini önce savaşacak gücü kalmayan toplumunda aradı. Gençliğini yeniden ele aldı, gürbüz, dinç, sağlıklı, iyi ahlak sahibi, milliyetçilik duyguları yüksek, vatansever, asker bir gençlik yetiştirilmesi hedeflendi. Gençliğin yetiştirilmesi ve vatan müdafaasına hazırlanması için gençlik teşkilatları, izci teşkilatları vb. oluşumlara yönelindi. Ülkelerin kazanmak için uyguladığı rol modeller, tarihsel süreçte kaybeden taraftaki ülkelerce izlendi, uygulanmaya çalışıldı[18].

Fransa'da Napolyon, hazırladığı vatandaş orduları ile Avrupa'yı fethetti, Prusya'ya egemen oldu. Vatandaş ordularının altında yatan olgu, "Asker toplum yetiştirmekti." Toplumu, askerliği bir yaşam tarzı haline getirerek spor dâhil tüm aktiviteleri, militarist bir yaşam tarzı ya da paramiliter oluşumlarla askeri yaşam felsefesine uyumlamaktı[19]. Fransa bir askeri birlik, okullar bir askeri okul gibi düşünüldü. Gençlik ve öğrenci taburları, muhafız alayları oluşturuldu. Okullarda öğrencilere temel askerlik eğitimleri verilerek, askerlik nosyonu kazandırıldı. Fransa bu başarılardan sonra 1871'de Almanya'ya karşı yenilmesini, tekrar beden eğitimi ile gidermeye çalıştı ve İsveç Jimnastiğine yöneldi[20].

17 Sanem Yamak Ateş, *Asker Evlatlar Yetiştirmek*, İletişim Yayınları, Sena Ofset, bs. 1, İstanbul 2012, s. 35-41.

18 Kayadelen, *agt.*, s. 213.

19 Erol Akcan, *İttihat ve Terakki Fırkası'nın Paramiliter Gençlik Kuruluşları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, IV/A-2-2,1.Dizi-S. 26, Ankara 2015, s. 4-5.

20 Akcan, *age.*, s. 9-15. Ateş, *age.*, s. 48-49.

Alman toplumu 1806 yenilgisinin sebeplerini analiz etti. Alman toplumunu tekrar ayağa kaldırmak, milli duygularını kabartmak ve güçlendirmek için jimnastiğe yöneldi. Halka, vatan ve vatan sevgisi kavramları işlendi, "devlet-millet-asker kaynaşması" sağlandı. Devlet ve toplum düzenine militarize bir yapı hâkim oldu. Toplum birlikteliğinin sağlanmasıyla gelen 1864 ve 1871 zaferleri ile Almanya'nın birliği sağlandı. Alman izci teşkilatı (Pfadfinder) ve Genç Almanya Birliği (Jungdeutschlandbund) gençlik teşkilatları kuruldu, "Jahn jimnastiği" ile toplum ayağa kaldırıldı[21].

İngiltere'de paramiliter yapılanmanın öncüsü, Güney Afrika'da, Boer savaşlarında edindiği savaş tecrübesine istinaden General Baden Powel oldu. Her an güçlü ve savaşa hazır bir ordu bulundurmak zaman ve büyük maddi güç gerektirdiğinin bilinciyle İngiltere, Powel öncülüğünde "Daima Hazır" parolası ile paramiliter oluşuma yöneldi. Powel, "Boy Scouts" erkek izcilik ve "Girl Guides" kız izcilik teşkilatlarını kurdu. İzcilere semafor ve projektör ile temel haberleşme biçimleri öğretildi. İz takibi, yön tayini, kamp kurma, ateş yakma, basit ilk yardım usulleri, kroki çizerek ve haritadan yararlanarak yol bulma, yüzme vb. eğitimlerin verilmesi ve temel askeri becerilerin kazandırılması hedeflendi[22].

İki savaş arası dönemde benzer amaçlara yönelik Avusturya, Macaristan ve Yugoslavya'da hükümet ve halk desteğine sahip gençlik yapılanmalarına yönelindiği görüldü. Beden terbiyesi ve spor ile gençlik ve toplum vatan savunmasına hazırlandı. Devletin ideolojisini benimsemiş halkın bu yolla yetiştirilmesi hedeflendi. Avusturya, 1930'lu yıllarda kadınların ve gençlerin eğitilmesine yönelik teşkilatlara yöneldi. Üniversitelerden ilkokullara kadar gençler eğitim mekanizmalarına dâhil edildi. Yüzlerce üniversite öğrenci teşkilatları kuruldu. Alman Milli Talebe Birliği esas alınarak, devlet tarafından organize edilen "Vatan Genci" anlamında "Jung-Vaterland" teşkilatı kurularak gençlik bu oluşuma dâhil edilmeye çalışıldı. 14 yaştan itibaren erkekler, genç avcılar; kızlar, genç yardımcılar olarak eğitildi. 18 yaş üstü ise silahlı eğitim grubu olan Heimatschutz grubuna iştirak edildi, bölük, tabur, alay gibi askeri birliklerden oluşturuldu. Üyeler, gündelik ve özel günlerde giymek üzere belirgin, özel üniformalara sahipti. Jung-Vaterland okullarda da örgütlendi. Gençler okullarda sporun yanı sıra, yurt sevgisi, din eğitimi, disiplin, görev sorumluluğu, cesaretlendirme, temel askerlik eğitimleri vb. vatandaşlık eğitimleri ile donatıldı[23].

21 Akcan, *age.*, s. 15-27. Ateş, *age.*, s. 50-52.

22 Akcan, *age.*, s. 27-35.

23 Yasemin Doğaner, "İki Savaş Arası Dönemde Avrupa'da Gençlerin ve Kadınların Siyasi

Macaristan'da "Levente" adlı, hükümet ve halk desteğine sahip gençlik yapılanmasına gidildi[24]. Amaç, Macar ulusal birliğinin sağlanması, gençlik üzerinden halkın mücadele duygusunun canlı tutulmasıydı. Levente'de 22 yaşına kadar olan gençlerin eğitimi amaçlandı. Cemiyete üye olurken, kaybedilen toprakların geri alınması için yemin edildi. Okullarda beden eğitiminin yanı sıra, askerlik sevgisi, zehirli gazlara karşı korunma, tahta tüfeklerle temel askerlik eğitimleri yaptırılarak temel askerlik nosyonu, silah arkadaşlığı olgusu kazandırılmaya çalışıldı. Faaliyetler hükümetin sorumluluğunda yürütüldü, teşkilatın başında general seviyesinde askeri personel bulundurulduğu. Her Levente'nin kendine ait spor ve eğitim alanı olup, spor federasyonu ile bağlantılı organizasyonlar düzenlendi. Resmigeçit törenlerine ve bayram kutlamalarına katılım sağlandı. Gençliğin katılımı mecburi kılındı.

Balkanlardaki gençlik örgütlenmelerinin bir örneği de Yugoslavya'da teşkil edilen *Sokul* teşkilatıydı[25]. Sokul, Spor Bakanlığı kontrolü altındaydı. Bakanlık; spor, izcilik, dağcılık, atıcılar, tulumbacılar, Sokul teşkilatı olmak üzere teşkilatlanmıştı. Kuruluş amacı; "Halkı Avusturya egemenliğine karşı zihnen ve bedenen hazırlamaktı."

Yukarıdaki anlatımlarda görüldüğü üzere beden terbiyesi ve spora devletler benzer amaçlarla farklı misyonlar yüklemişlerdi. Toplum birlikteliğinin sağlanması, devlet ideolojisinin benimsetilmesi, iyi vatandaş yetiştirilmesi, askerliği bir yaşam tarzına dönüştürerek militarist bir toplum yapısı için beden terbiyesi ve spordan istifade yoluna gidilmişti. Çünkü toplumu sürekli savaşa hazır bulundurmak ve asker yetiştirmek oldukça pahalı, zahmetli ve uzun süreli bir uğraştı. Benzer uygulamalar 20. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde de görüldü.

1.2. Osmanlı Devleti ve Millî Mücadele Sürecinde Beden Terbiyesi ve Sporun Yönetimi

Osmanlı Devleti'nde ilk gençlik örgütlenmeleri İttihat ve Terakki Cemiyeti öncülüğünde kuruldu[26]. Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları yenilgisinin

Terbiyesi ve Teşkilatlanmaları: Avusturya Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 26, Isparta 2012, s. 45-56.

24 Yasemin Doğaner, "İki Savaş Arası Dönemde Balkanlarda Gençlik Teşkilatları -Macaristan ve Yugoslavya Örneği", *Yedinci Uluslararası Atatürk Kongresi*, Üsküp-Manastır, Makedonya, 17-22 Kasım 2011, *Bildiriler*, Orhan Neçare haz., ATAM Yayınları, C II, Ankara 2015, s. 1427-1434.

25 Doğaner, 2015, agm., s. 1434-1437.

26 Zafer Toprak, "İttihat ve Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütleri", *Boğaziçi*

nedenini sağlıksız, güçsüz, disiplinsiz ve inançsız gençliğe yükledi. Vatan ve vatan sevgisi kavramları üzerinden Türk kimliği inşa süreci başlatıldı. Türkçülük ideolojisinin benimsetileceği *Türk Gücü Derneği*[27], müteakip süreçte de *Güç*[28] ve *Genç Dernekleri*[29] kuruldu.

Gençler yaş kategorilerine göre eğitim gruplarına ayrıldı[30]. İzcilik teşkillerine ve yayılan milliyetçilik akımına okullar ve spor kulüpleri de iştirak etti[31]. Türk Gücü Cemiyeti, Avrupa gençlik derneklerinin işlevlerinden yola çıkarak, vatan için "güçlü, kuvvetli, atik, tetik gençler yetiştirmek" üzere kurulmuştu[32]. Türk Gücü Cemiyeti, beden eğitimi ve spora ağırlık verirken; Güç Dernekleri, gençleri ülke savunmasına hazırlamayı, askerlik mükellefiyetinden önce temel askerlik nosyonu kazandırmayı amaç edinmişti. Dernekler İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin paramiliter yan örgütleriydi.

Türk toplumunun sosyo-kültürel hayatında önemli rol oynayacak "Türk Ocağı" 20 Haziran 1911'de kuruldu[33]. Türk Ocağı'nın kuruluş maksadı, kuruluş nizamnamesinin 2. maddesinde; "Türklerin harsî birliğine ve medeni kemaline çalışmaktır olarak" yer aldı[34]. Cemiyet bu maksadın tahakkuku için: "Türk Ocağı adı altında kulüpler açacak, halka ve gençlere dersler ve konferanslar düzenleyecek, müsamereler tertipleyecek, kitap ve

Üniversitesi Dergisi, Beşerî Bilimler, İstanbul 1979, Vol.7, s. 95. Zafer Toprak, "II. Meşrutiyet Döneminde Paramiliter Gençlik Örgütleri", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C 2, İstanbul 1985, s. 531.

27 Ateş, *age.*, s. 215-260. Akcan, *age.*, s. 101-125. "Dernek, dönemin Türkçülük akımının bir uzantısını oluşturur." Toprak. (1979), agm., s. 96.

28 Ateş, *age.*, s. 295-340. Akcan, *age.*, s. 184-195.

29 Ateş, *age.*, s. 343-520. Akcan, *age.*, s. 215-274.

30 Tevfik Çavdar, "Cumhuriyet Döneminde Gençlik", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C 3, İstanbul t.y., s. 802-808.

31 Akcan, *age.*, s. 148.

32 "Beyannamelerinde, 'Adımız: Türk Gücü, şiarımız, Türk'ün gücü her şeye yeter! Maksadımız: Soyumuzu, huyumuzu düzelterek atiye tam manasıyla bir er yetiştirmek, muhtaç-ı muavenet olanlara ve bilhassa hem cinsimize yardım etmektir'" hükmüne yer verilmiştir. Yusuf Sarınay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1993, s. 138.

33 Mehmet Şahingöz, Tekin Önal, "Türk Ocaklarının Spora Bakışı ve Faaliyetleri", *III. Uluslararası Türk Halklarının Geleneksel Spor Oyunları Sempozyumu*, Bişkek, 22-23 Kasım 2018, *Bildiriler*, ed. Cengiz Buyar, Mehmet Türkmen, Nurdin Useev, Bişkek-Kırgızistan, 2019, s. 541. Türk Ocağı ile ilgili bk. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler İkinci Meşrutiyet Dönemi*, İletişim Yayınları, bs. Sena Ofset, bs. 5, C 1, İstanbul 2015, s. 458-470.

34 Tunaya, *age.*, s. 465.

risaleler yayınlayacak, okullar açmaya çalışacaktı…[35] Konferanslar, sohbetler, müsamereler, konserler düzenlenmiş, serbest derslerle Türk Ocakları bir halk üniversitesi gibi çalışmış, millete yön verilmeye gayret edilmişti." Söz konusu faaliyetlerde özellikle milli duyguları kabartacak konulara yer verilmişti. Amaç: "Vatan ve milliyetçilik duyguları ile halkı birbirine kenetlemek, birlik ve beraberliği tesis etmekti[36]." Türk Gücü Cemiyeti kuruluş amaçlarından biri olarak "Huyumuzu ve suyumuzu düzeltmek" ilkesi belirlendi. Bu ilke çerçevesinde faal üyeler, jimnastik ve spor yapmaya; her üyenin de belirlenen spor dallarından en az birisine iştirak etmesi mecbur kılındı. Spor dalları nizamnamenin 25. Maddesinde: "uzun yürüyüşler, jimnastik adımı, vadi koşma, sıçrama, atlamak, yüzgeçlik ve gemicilik (kürek, yelken), alaturka ve alafranga güreş, boks, meç, kılıç, kalkan, ok (kemankeşlik, tirandazlık), cirit, değnek, kargı, binicilik, nişan talimleri, disk, bisiklet, otomobil kullanmak, futbol, tenis, golf, hokey, polo" şeklinde yer aldı[37].

Türk Ocağı, kurulduğu her yerde Kuva-yı Milliye güçlerine destek verdi. İstanbul ve İzmir'e itilaf gücü askerlerinin çıkmasını müteakip, bu faaliyetleri nedeniyle itilaf güçleri tarafından ilk kapatılan dernekler oldu. İzmir'de Redd-i İlhak Cemiyeti'nin merkezi Türk Ocağı'ydı. Batı Anadolu'da, Manisa, Akhisar, Aydın, Nazilli, Soma, Kırkağaç, Gördes vb. yerlerde kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin de merkezi yerel Türk Ocakları oldu. Bir anlamda Batı Anadolu'daki çoban ateşlerinin yakıldığı yerlerdi[38].

Türk siyasi tarihinde II. Meşrutiyet sonrası siyaset spor ilişkisi farklı bir boyuta taşınmıştı. İktidardaki İttihat ve Terakki Fırkası ile muhalefetteki Hürriyet ve İtilaf Fırkası arasındaki rekabet spor alanında da kendini gösterdi. Halkı spor kulüpleri üzerinden etkileme yarışına girişildi. Partiler ideolojilerini yaymak için gençliği ve spor kulüplerini bir araç olarak gördü. İzmir'de İtilafçılar Karşıyaka Kulübü, İttihatçılar da Altay Kulübü üzerinden halkı etkileme çabasına girdi. Benzer yaklaşımla, İttihatçıların İstanbul'daki Progres Futbol Kulübü'nün adı Altınordu olarak değiştirildi, Talât Paşa da başkanlığa getirildi[39]. Bu olay Birinci Dünya Savaşı öncesi Türk futbolunun

35 Sarınay, *agt.*, s. 121.

36 Sarınay, *agt.*, s. 134.

37 Sarınay, *age.*, s. 490-491. Türk Gücü'nün Umumi Nizamı için bk. *age.*, s. 487-492.

38 Şahingöz, agm., s. 544-547. "1918 yılında Türk Ocağı sayısı 35'e ulaşır." Sarınay, *agt.*, s. 118-119.

39 Arda Umut Saygın, Futbol ve Milliyetçilik: Türk Milli Takımının Katıldığı Dünya Kupalarının Hürriyet Gazetesi Üzerinden Çözümlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 2012, s. 51-55. Kurthan Fişek, "Türkiye'de Spor", Cumhuriyet

politika ile tanışması olarak değer kazandı[40].

1912'de Karşıyaka Spor Kulübü (KSK), 1914'de Altay Kulübü'nün kuruluşu bir anlamda emperyalizme karşı Türk halkının reaksiyonuydu[41]. Hürriyet/İkinci Meşrutiyet ilânı ile *Türküz* diye övünmek ihtiyacını duymaya başlayan İzmir gençliği, sporda da teşkilatlanma yoluna gitmişti. Türk gençlerinin futbol kulüplerinde milli teşkilatlanma yönündeki istekleri neticesinde KSK ortaya çıktı. Kulübün renkleri yeşil ve kırmızı, İslam'ı temsil eden *yeşil*, Türklüğü temsil eden *kırmızı* olarak tescil ettirildi[42]. KSK, Karşıyaka gençliğini Türk milliyetçiliği çevresinde topladı, bunalımdan kurtulmalarına yardım etti, nihayetinde sporun örtülü milliyetçiliğine çekti. Kuruluşundan Millî Mücadele'nin sonuna kadar, yabancı egemenliğine karşı direnişin simgesi oldu. Cumhuriyet'in ilanını müteakip KSK, bu defa da gençliği Kemalist Devrimin bir savunucusu olarak teşkilatlandı. Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda güçlü, dinamik, kültürlü, çağdaş ve Batıcı yetiştirmek için yola koyuldu[43].

Türk milliyetçiliğinin İzmir'de yayılmasına vesile olan, Rum ve itilaf güçlerine karşı futbol üzerinden bağımsızlık mücadelesi veren diğer kulüp ise Altay Kulübü'ydü. İttihat ve Terakki Cemiyeti, İzmir Sekreteri Celal Bayar vasıtası ile Altay'ı destekledi. Altay kökeninde Karşıyaka gibi Kuvayı Milliyeci bir karakter barındırdı[44]. İkinci Meşrutiyet'ten sonra hürriyet kıvılcımı Altay'da atılmıştı. Siyah-beyazlı gençler Rum, Ermeni ve diğer azınlıkların politik, ekonomik, sportif baskılarına karşı ilk bayrağı açmışlardı. "Büyük Altay sözü, spor sahalarındaki başarının yanı sıra hürriyet kıvılcımını ateşleyen, milliyetçilik ruhunu yaşatan, milliyetçilik bilincini yerleştiren, Millî Mücadele'de canını ortaya koyan, cumhuriyet döneminde hizmetten hizmete koşan, Atatürk devrimlerini koruyan, yaşatan evlatlarının eserinden dolayı söylendiği" genel kabul görür. Türk milliyetçiliği bilincini gençlere aşılamış ve Millî Mücadele'ye hürriyet kahramanları yetiştirmişti[45].

Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, Gözlem Matbaacılık, C 8, İstanbul ty., s. 2180.

40 Cem Atabeyoğlu, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Spor", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C 6, İstanbul 1985, s. 1495.

41 Roman Horak, Wolfgang Reiter, Tanıl Bora, *Futbol ve Kültürü*, İletişim Yayınları, Sena Ofset, bs. 7, İstanbul 2014, s. 328.

42 "Kulüp Tarihi", https://ksk.org.tr/kulup/kulup-tarihi, son erişim tarihi: 06.03.2022.

43 Horak, Reiter, Bora, *age.*, s. 330-331.

44 Horak, Reiter, Bora, *age.*, s. 339-342.

45 https://altay.org.tr/tarihce, son erişim tarihi: 07 Şubat 2024.

Türk Ocakları'ndan birisi de Millî Mücadele'de önemli bir yeri olan ve İstiklâl Yolu üzerinde yer alan Kastamonu'da kuruldu. Kastamonu ve ilçelerinde Mondros Mütarekesi'nden sonra Hürriyet ve İtilaf Cemiyeti, Rum Gençleri Terakki Cemiyeti tekrar faaliyet göstermeye başlamıştı. Gayrimüslim tebaadan Ermeni ve Rumların gizli cemiyetleri ve spor kulüpleri bulunmaktaydı. Böyle bir ortamda, karşı reaksiyon olarak: "Millî Mücadele hareketine destek olmak, işgallere karşı bir arada bulunmak ve toplumu aydınlatmak" amaçlarına yönelik 24 Ocak 1920'de *Kastamonu Gençler Kulübü* kuruldu. Kulübün amacı nizamnamesinde şu şekilde yer aldı[46]*:* "Gençler arasında tesanüt ve uhuvveti tesis ve temin ile terbiye-i içtimaiye esasât-ı diniye, ahlakiye, millîye dairesinde teali ve tekâmülüne ve memleketin maddi manevi her türlü asrî ihtiyacını temine çalışmaktır". Kulübün kuruluş amaçları arasında, "…gaye birliğine yönelmek, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile uyumlu olarak Millî Mücadele hareketini kuvvetlendirmek" de yer aldı.

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve Millî Mücadele yıllarında Kıta Avrupası örneklerinde olduğu gibi devleti kurtarmak için beden terbiyesi ve spora yönelinmişti. Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlanması ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasıyla yeni devletin ilkeleri ve ideolojisinin benimsetilmesinde de beden terbiyesi ve spora yönelindi.

2. Erken Cumhuriyet Döneminde Beden Terbiyesi ve Sporun Yönetimi

İki savaş arası dönemde savaştan etkilenen, kendini yakın savaş tehdidi altında gören her ülke benzer oluşumlar içine girmişti. Bunlardan biri de Mustafa Kemal Atatürk'ün: "Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" özdeyişiyle yola çıkan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ydi. Mustafa Kemal Atatürk: "Spor, vatanın, milletin âli menfaatlerine tecavüz edenleri gırtlağından yakalayıp memleket ve millet hadimlerinin huzuruna getirebilmek kabiliyeti maddiyesi ve maneviyesidir" şeklinde tanımlama getirir. Atatürk, spordan yoksun olan bir gençliğin vatan müdafaasında da etkili olamayacağı, yetersiz kalacağı inancındaydı. Gençlik bedenen ve fikren, ilmi metotlarla geliştirilmeliydi[47].

Erken cumhuriyet döneminin yöneticileri İkinci Meşrutiyet, Balkan Harpleri ve Birinci Dünya Savaşı'nı yaşamış, Millî Mücadele'de yer almış kişilerdi.

46 Mehmet Serhat Yılmaz, "Kastamonu Gençler Kulübü: Kuruluşu, Teşkilat ve Faaliyetleri", *Bilim İnsanı Dr. Mustafa Eski'ye Armağan Eğitime Adanmış Bir Ömür,* ed. Hüseyin Yolcu, Sibel Oğuz Haçat, PEGEM Akademi, bs. Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Ltd. Şti., bs. 1, Ankara 2020, s. 23-26.

47 San, *age.*, s. 54 ve 70.

Bu nedenle İkinci Dünya Savaşı'nın ayak izlerinin duyulmaya başlandığı, Kıta Avrupa'sında faşist ideolojilerin etkisinin hissedilmeye başladığı iki savaş arası dönemde, toplumda oydaşlaşmayı temin etmek, gençliği savaşa hazırlamak, toplumun moral ve motivasyonunu yükseltmek için spordan istifade yoluna gidildi. İkinci Dünya Savaşı öncesi bu dönemde spor için kitlelerin afyonu tanımlaması değer buldu. Devlet başkanlarının spora bakış açısını yansıtması açısından; İspanya Devlet Başkanı Francisco Franco, Real Madrid futbol takımının Bernabeau Stadı için bana: 150 bin kişilik bir uyku tulumu yapın", Portekiz Devlet Başkanı Antonio Salazar'ın: "Portekiz'i kırk yıl süreyle, 3F, Fiesta (şölen), Fadima (örgütlü din) ve Futbol ile yönettim" biçimindeki sözleri bu bakımdan anlamlıydı[48]. Buna karşılık dünyada sosyalist devrimci hareketlerin sembolü haline gelmiş Che Guevara: "Futbol sadece basit bir oyun değildir. Futbol, devrimin silahıdır" görüşüne sahipti[49]. Özetle her ideoloji, topluma ideolojisini aşılama ve toplumu yönlendirme için beden terbiyesi ve spordan istifade yolunu seçmişti.

Osmanlı Devleti son yıllarında ve erken Cumhuriyet'in ilk yıllarında devlet yönetimi beden terbiyesi ve spor ile iç içe oldu. Türklük düşüncesinin ve devletin ideolojisinin benimsetilmesinde sporun yönetimine el atıldı, sporun yönetimi kamu idaresi altına alındı, devlet tarafından desteklendi.

2.1. Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş aşamasındaki ilk yıllarında, siyasal yapılanma ile spor yönetimindeki yapılanma paralellik arz etti. 1922-1936 yılları arasında spor, devlet güdümlü ve bu maksatla teşkil edilen Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) tarafından yönetildi[50]. Türkiye'nin ilk "çok sporlu spor örgütü" kabul gören TİCİ, sporda demokrasi yolunda önemli adımlar atmıştı[51]. Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlanması sonrasında ülke çapında, her alanda köklü yönetsel yenilemelere, örgütlenmelere gidildi. TİCİ'nin, İstanbul için oluşturacağı çok-kulüplü, çok-sporlu federatif bir yapı, sporun Türkiye çapında örgütlenmesi model seçildi. TİCİ, İstanbul

48 Kurthan Fişek, *100 Soruda Türkiye'de Spor Tarihi*, Gerçek Yayınevi, Gül Matbaası, İstanbul 1985, s. 7-8.

49 Meral Candan, "Futbolun Sadece Futbol Olmadığını Gösteren 12 Devrimci Tribün", 12 Mart 2015. https://listelist.com/futbolun-devrimci-tribunleri, https://www.google.com.tr/amp/s/listelist.com/futbolun-devrimci-tribunleri/amp, son erişim tarihi: 23 Nisan 2020.

50 Kayadelen, *agt.*, s. 262.

51 https://shgm.gsb.gov.tr/Sayfalar/112/105/Tarihce, son erişim tarihi: 24 Şubat 2024.

spor kulüplerince futbolun organizasyonu için kuruldu. 26 Haziran 1920 tarihinde kulüp yöneticileri öncelikle "İdman İttifakı Heyet-i Muvakkatesi" adlı geçici bir kurul oluşturdu. İsviçre Federasyonu ve Spor Birliği Yönetmeliği uyarlandı. Geçici kurul, müteakiben Cemiyetler Kanunu'na göre resmiyet kazanmak için İcra Vekilleri Heyeti'ne başvurdu. Müracaat 22 Mayıs 1922 tarihinde sonuçlandı ve TİCİ resmiyet kazandı. Ali Sami (Yen) Bey ilk başkan seçildi. Kısa süre sonra futbol, güreş ve atletizm federasyonları kuruldu. TİCİ'nin kuruluş gerekçesi şöyle ifade edilmişti[52]:

> Türk ırkı bugün kemiyet ve keyfiyetçe korkunç bir uçuruma sürüklenmektedir. Bu ırk düşüşünün sebeplerinden bir kısmı siyasî bir kısmı içtimaidir. Siyasi sebep, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarına yayılmış ülkenin muhafazasını Türk, epey zamandır, yalnız kendi kollarına yükletmiş, Batının aralıksız hücumlarına yalnız başına mukavemet etmiş ve bu mücadelesi uğrunda tabiatıyla mecalsiz kalmıştır. İçtimai sebebe gelince: cehalet, yaşama tarzı bilmemek, sıtma, verem, frengi, tütün, içki hayatımızı kemiren unsurların başlıcalarıdır… İşte ırkımıza, varlığımıza kasteden bu marazın, bu hallerin dehşeti karşısında yürekleri titreyen gençler bu millete taze hayat ve kuvvet vermek için birleşmelidirler.

Kuruluş hedefleri arasında: "Gençleri, fena alışkanlıklardan (içki, kumar vb.) uzaklaştırmak, sağlıklarını ve genel ahlakını geliştirmek, küçük yaştan itibaren teşkilatçılığa alıştırmak, atıcılık, binicilik, denizcilik kabiliyetlerini geliştirmek suretiyle temel askerlik nosyonu kazandırmak, yurt içi karşılaşmalar ile vatanı tanıtmak ve vatan sevgisi aşılamak, uluslararası faaliyetlerde bulunarak milli duyguları canlandırmak, Türklüğü tanıtmak, ruhi ve bedeni yeteneklerini geliştirmek" yer almıştır. TİCİ, cumhuriyetin ilanını müteakip Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal (Atatürk) himayelerinde, Başbakan İsmet (İnönü) fahri başkanlığı altında faaliyetlerini yürütmüştür. İcra Vekilleri Heyeti'nin 1924'te aldığı 170 numaralı kararla kamu yararına çalışan dernek statüsü kazanmasına rağmen siyaset dışı kalmayı tercih etmişti. Ankara Türk Ocağı'nda, 1924 yılında gerçekleştirilen ilk kongrede, futbol, güreş, atletizm ve bisiklet federasyonlarına ilaveten halter, boks, tenis, denizcilik, hokey, binicilik, eskrim, atıcılık federasyonları kurulması kararı alındı. 1930'lara gelindiğinde Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF), TİCİ ile

52 Fevzi Çakmak, "Türk İdman Cemiyetleri (Türk Spor Kurumu)", *Atatürk Ansiklopedisi*. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ turk-idman-cemiyetleri-turk-spor-kurumu, son erişim tarihi: 24 Şubat 2024.

ilişkileri geliştirmek için faaliyetlerini yoğunlaştırdı. Türk Ocağı binasında yapılan genel kurul toplantısı yerine V. Kongresi, 02 Ocak 1931'de CHF toplantı salonunda gerçekleştirildi. 1935 yılına gelindiğinde TİCİ'ye bağlı kulüp sayısı 230'a, 15.582 lisanslı sporcuya ulaşılmıştı. 13 Nisan 1936'daki VIII. Kongresi'nde: "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı ismi, Türk Spor Kurumu" olarak değiştirildi[53]. Bir anlamda yaklaşık 16.000 vatan müdafaası için ruhen ve fiziken yetişmiş kuvvet demekti.

TİCİ'nin hem yönetim yapısı hem ideolojisi, İstanbul dışına çıkılarak taşrada idman mıntıkaları (iller) olarak peyderpey örgütlenildi[54]. Erken Cumhuriyet döneminin ilk yıllarından başlamak üzere iktidar tarafından, taşradaki kamu yöneticileri vasıtasıyla sporun, dolayısıyla da yeni devletin ideolojisinin halka benimsetilmesine çalışıldı.

"Türk sporunun ilk teşkilatı olan Türk İdman Cemiyetleri İttifakı'nın kurulmasının ardından Yusuf Ziya Öniş başkanlığında ilk Türk Futbol Federasyonu 1923 yılında 'Futbol Heyet-i Müttehidesi' adıyla kurulmuştur. Ardından Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği (FIFA)'ne başvurulmuş ve Türkiye, 21 Mayıs 1923 tarihinde FIFA'nın 26. üyesi olmuştur[55]." Bu üyelik aynı zamanda devletin bağımsızlığının futbola tezahürü, sahada görünürlüğüydü[56].

Erken cumhuriyet döneminden itibaren beden terbiyesinin gelişimi için yabancı uzmanlardan da faydalanılmıştır. İsveçli beden terbiyesi mütehassısı (uzmanı) Mösyö (Jonson) Conson (Bey) ile Matmazel (Nerman) (Hanım), 30 Nisan 1930 tarihli yazı ile sözleşmelerini yenilemek istememeleri üzerine, memleketimizde bulundukları sürece vazifelerine gösterdikleri alaka, elde ettikleri muvaffakiyet ve yaptıkları hizmet için kendilerine teşekkür edilerek hizmet akitleri 07 Mayıs 1930 tarihinde sonlandırılmıştır[57]. Gazi Terbiye Enstitüsü Beden Terbiyesi Şubesi Uzmanı Dainas Bey'in kadrosu 12 Nisan 1933 Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiş ve Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal tarafından tasdik edilmiştir[58]. Leipzig Üniversitesi Beden

53 Çakmak, agm., son erişim tarihi: 24 Şubat 2024; 23.36.

54 Fişek, *age.*, s. 94-97; s. 104-117.

55 https://www.tff.org, son erişim tarihi: 24 Şubat 2024.

56 Kayadelen, *agt.*, s. 285.

57 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 180-9-0-0/28-155-2, 22 Mayıs 1930/GENEL

58 BCA, 30-18-1-2/35-24-17, 12 Nisan 1933/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-)

Terbiyesi Profesörü Altrock, Yüksek Ziraat Enstitüsü ve Beden Terbiyesi Enstitüsü ders programları, bir oyun ve spor stadı ile enstitüdeki diğer projelerin hazırlanması için görevlendirilmiştir[59]. Yine Yüksek Ziraat Enstitüsü'ne beden terbiyesi muallimi (öğretmeni) olarak Herr Riedel'in görevlendirildiğini, sözleşmesi karşılığı olarak ait kadroda tespit edilen 446,45 lira ücretin 28 Temmuz 1934 tarihli ödeme emrinden görmekteyiz[60]. Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nde atletizm öğretmeni olarak çalışan Macar uyruklu Julius Ratkay, görev süresi sona ereceği için Gazi Terbiye (Eğitim) Enstitüsü Beden Terbiyesi uzmanlığında çalıştırılması, 27 Ekim 1939 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile kabul edilmiştir[61].

Yurtdışından beden terbiyesinin gelişimine katkı sağlamak için uzmanlar getirilirken, yurtiçinden de mesleki gelişim için yurtdışına görevlendirme yapılmıştır. 30 Haziran 1935'te Brüksel'de toplanacak Beden Terbiyesi Arsıulusal Kongresi için görevlendirme yapılmıştır. Bu maksatla beden terbiyesi uzmanı Ordu Saylavı (milletvekili) Selim Sırrı Tarcan ile Gazi Enstitüsü beden terbiyesi direktörü Nizamettin Rıfat Kürşan ilmi çalışmalara iştirak etmek üzere murahhas (delege) olarak gönderilmişlerdir[62]. 1936 yılında Hamburg'da toplanacak Eğlenti ve Beden Terbiyesi Kongresi ile Berlin Olimpiyat Oyunları'na iştirak etmek üzere Türk Spor Kurumu Reisi Gaziantep Saylavı General Ali Hikmet Ayerdem görevlendirilmesi, 23 Temmuz 1936'da Bakanlar Kurulu'nca kabul edilmiş, Cumhurbaşkanı Kemal Atatürk tarafından onaylanmıştır[63].

2.2. Türk Spor Kurumu

Geçiş dönemi olarak da adlandırılabilecek 1936-38 yılları arasında, halkevlerinin spor kolu ile koordineli, tek-parti yönetimi CHP'nin yan-örgütü olarak Türk Spor Kurumu (TSK) sporun yönetimini üstlendi[64]. CHP'nin bu yükümlülüğü, TSK'nın sekizinci ve son kongresinde almış olduğu CHP'ye

59 BCA, 30-18-1-2/42-3-1, 21 Ocak 1934/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-)

60 BCA, 30-18-1-2/47-54-5, 28 Temmuz 1934/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-)

61 BCA, 30-18-1-2/89-105-2, 27 Ekim 1939/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-)

62 BCA, 30-18-1-2/55-49-18, 12 Haziran 1935/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-)

63 BCA, 30-18-1-2/67-63-12, 23 Temmuz 1936/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-)

64 BCA, 490-1-0-0/3-13-16, 22 Ağustos 1936/CHP

bağlanılması yönündeki tekliflerinin, parti tüzüğünün 31'inci maddesine dayanarak, parti genel kurulunun aldığı kararla gerçekleşmişti. Kararda: "Türk sporcusu zaten Kemalizm'in öz çocuğu ve onun ayrılmaz bir parçası idi. Bu karar hiçbir şey değiştirmiş değildir. Ancak zaten mevcut olan bir bağlılığı formalite ve hukuk bakımından tamamlamıştır" ifadesi yer almaktadır. Bu ifade esasen erken cumhuriyet döneminde spor yönetimi-parti-devlet yönetimi örtüşmesini net biçimde ortaya koymaktaydı. Sporun yönetiminin bir şekilde zaten parti yönetimince yönetildiğini ortaya koymaktaydı.

Kararın devamında: "Türk sporcusu ve Türk gençliği için önemli olan bu bağlılık kararının, iş bu hadisenin derin manasını tebarüz ettirecek bir surette, tespit edilmiş bir törenle ve bütün yurtta ilân ve tebliğ edilmesi uygun olur" şeklinde CHP Genel Sekreterliği'nden tüm yurt çapındaki CHP başkanlıklarına gönderilen 22 Ağustos 1936 tarihli ve 6/845 sayılı bir tebligatla tüm teşkillere duyurulması yer almıştır. Bu kapsamda nelerin yapılacağı şu şekilde belirtilmiştir: "… İş bu kabul, her il ve ilçe merkezindeki spor bölge ve kulüpleri mensupları parti veya halkevi kurağında toplanacak, parti başkanları tarafından tebliğ edilir. Bu münasebetle sporcu gençliğin yüklendiği, partinin altı vasfına olan inan ve sadakat ödevini tebarüz ettirici bir söylev verilir."

TSK'nın sporun gelişimi için yurt dışından uzmanlar getirmiştir. Bu maksada yönelik Cumhurbaşkanı onaylı direktifle, Türk futbol milli takımının başına, İngiltere'den aylık 40 İngiliz lirası ücretle baş antrenör getirilmiştir[65].

TSK, hazineden mali yardım alan cemiyet ve müessese kapsamında olması nedeniyle Maliye Bakanlığı'nca maliye ve muhasebe işleri teftiş edilmiştir. Teftiş raporunda yer alan hususlardan bazıları şöyledir[66]:

> TSK, 937 sayılı kurum nizamnamesinin ikinci maddesi ile TİCİ yerine ikame edilen bir teşekküldür. Türkiye'de sporun milli ve fenni esaslara göre yapılmasına ve yükselmesine çalışır, Türk sporculuğunu yurt içinde ve dışında temsil eder. TSK'nın teşkilatı, Büyük Kongre, Genel Merkez Heyeti, Spor Çevreleri, Spor Bölgeleri, Spor Kulüpleri ve Spor Yuvaları'dır. Her vilayet bir spor bölgesi ve valileri de başkanıdır. Halen, Atıcılık, Atletizm, Bisiklet, Dağcılık, Eskrim, Futbol, Güreş, Su Sporları ve Tenis Federasyonu olmak üzere dokuz federasyon

65 BCA, 30-18-1-2/70-96-3, 18 Aralık 1936/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-)

66 BCA, 30-10-0-0/145-36-22, 03 Şubat 1938/MUAMELAT GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

> iştigal ettikleri ve faaliyetlerini sürdürmektedir.

Sonuç bölümü ise şu ifadelerle bağlanmıştır:

> TSK'nın spor işlerini daha ciddiye aldığını, bu işleri selefi TİCİ'den daha iyi başaracak mevki ve kudrete malik olduğunu, CHP'nin himayesinde ve onun direktifleri ile az zamanda sporu yurt içinde ve yayıp umumileştirmeye muvaffak olacak kabiliyette bulunduğunu göstermiştir. Şöyle ki: Kurum, bütçesinin tanzimi münasebet ile bir yıla sığdırılacak faaliyetlerin programını önceden hazırlamakta, iç ve dış spor temaslarına ve teşvik müsabakalarına mühim mevkiler verilmektedir. Planlı ve programlı faaliyetlerin spor işlerinde dahi daha randımanlı olduğunu son bir yıl içinde spora karşı çoğalan alâka ve alınan müsbet neticeler alınmakta bulunmuştur…

3. Beden Terbiyesi Kanunu ve Uygulamaları

Gençliğin ataletsizlikten kurtarılması, cumhuriyetin ideolojisini benimsemiş iyi vatandaş olması, bedenen ve ruhen vatan müdafaasına hazır bir gençlik yetiştirilmesi için gençler spor kulüpleri ve gruplarına yönlendirilirken diğer yandan gençlik teşkilatlanmalarına da yönelinmekteydi. İstanbul'da yayınlanan Akşam gazetesinin 14 Nisan 1937 tarihli, Atatürk Gençleri Kurumu başlıklı yazısında şu ifadelere yer verilmekteydi[67]: "Atatürk Gençlik Teşkilatı, askerlik çağına henüz gelmemiş gençleri kendilerine ve memlekete müfit olabilecek bir şekilde yetiştirmek gayesini istihdaf edecek ve Atatürk Gençleri Kurumu (AGK) adını taşıyacaktır. AGK esasen inkılâbın malı olan Türk gençlerini inkılâbı daima yaşatacak ve yükseltecek bir seviyede bulundurmayı hedef tutacaktır. Kuruma 16-21 yaşındaki erkek ve kız her Türk genci alınacaktır. Gençler başlıca şu üç şeyle uğraşacaktı; beden terbiyesi ve spor, askerlik, ahlak ve yurt bilgisi."

3.1. Beden Terbiyesi Kanunu

TBMM'de Beden Terbiyesi Kanunu'nun ele alındığı görüşmelerde hükümet adına söz alan Dâhiliye Vekili Muğla Milletvekili Ş. Kaya, konunun önemini şu sözleriyle açıklıyordu[68]:

> Beden terbiyesi, spor ve ona mülhak olan diğer hareketleri, biz milli terbiyenin esaslı bir rüknü olarak telakki ediyoruz. Her terbiyenin

67 BCA, 490-1-0-0/1107-42-3, 22 Nisan 1937/Dosya Ek: 6.Büro, CHP

68 TBMM ZC, Devre: V, C 26, İçtima: 3, İnikad: 83, 29 Haziran 1938, s. 484.

> olduğu gibi, beden terbiyesi, fertleri milletlere ve milletlerle beraber bütün beşeriyete hayırlı bir eleman olarak yetiştirmek gayesini istihdaf eder. Beden terbiyesi ile vücudu kuvvetlendirmek, güzelleştirmek, gençlerimizi, fertlerimizi hayat savaşı için kudretli bir hale getirmek istiyoruz. Beden terbiyesini düşünürken fikir terbiyesini de ihmal etmemeyi daima derpiş etmekteyiz… Fikir terbiyesi, şüphesiz ki, sağlam vücutta bulunur… Tarihe bu kadar şanlı zaferler verebilmek için… herhalde çok kuvvetli olunması lazım gelirdi… Beden terbiyesi ve spor Türklerde milli bir anane olmakla beraber, her şeyde olduğu gibi, bunu da nizam altına almak icap ederdi. Cumhuriyet, sporu pek zayıf ve perişan olarak buldu. Onu nizam altına koymak için birtakım kararlar aldı ve son üç sene zarfında bunu kendi fırkasına bağladı… Tanzim ettiğimiz kanun, inkılâbımızın spor hakkında mühim olarak attığı ilk adımdır… Her rejim kendine lâyık bir vatandaş tipi bulmuştur ve onu arar. İstibdat rejiminin vatandaşının tipi malumdur. Bizim Atatürk rejiminin, Kemalist inkılâbının rejiminin adamı güzel vücutlu, sağlam düşünceli, cesur, vakur, hakkını ve fikrini her yerde müdafaa eder, neşeli ve ciddi olmaktan ibarettir. Bizim aradığımız budur…

3530 kanun numarası ile 29 Haziran 1938'de kabul edilmiştir. Resmî Gazete'de 16 Temmuz 1938 tarihinde ve 3961 sayı ile neşir ve ilâm olunmuştur[69]. Kanun, umumi hükümler, merkez teşkilatı ve merkez istişare heyeti, vilayet teşkilatı, kulüpler, gruplar, vilayetler istişare heyetleri, Bütçe ve varidat, müteferrik hükümler, başlıkları altında yedi bölüm ve yirmi sekiz maddeden oluşmaktaydı. Kanunun çıkarılış amacı birinci maddesinde: "Yurttaşın fizik ve moral kabiliyetlerinin ulusal ve inkılapçı amaçlara göre gelişimini sağlayan oyun, jimnastik ve spor faaliyetlerini sevk ve idare etmek" olarak belirtilmiştir. İkinci maddesi ile merkezi Ankara olan bir genel direktörlük (genel müdürlük) kurulmuştur. Genel direktörlük üçüncü maddesiyle uluslararası spor müsabakalarının temas ve münasebetleri ile yükümlü kılınmıştı. Altıncı madde ile de: "bu kanun çerçevesinde kurulan teşekküllerin merci ve amiri olup bu teşekküllerin çalışmalarından mesul" kılınmıştır. Esasen kanunun esas amacı dördüncü maddesinde gizliydi: "Gençler için kulüplere girmek ve boş zamanlarında beden terbiyesine devam etmek mecburidir. Hangi yaştaki vatandaşların ne kadar müddetle

69 https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc018/kanuntbmmc018/kanuntbmmc01803530, son erişim tarihi: 22 Şubat 2024.

ve hangi mevsimlerde spor mükellefiyeti altında bulunacakları ve ne gibi devair (resmi daire) ve müesseselerde beden hareketlerinin tatbiki lâzım geleceği İcra Vekilleri Heyeti'nce tayin olunur." Bu madde ile gözetilen amaç gençlere spor yükümlülüğünden ziyade İkinci Dünya Savaşı'nın ayak seslerinin hissedildiği bir dönemde vatan savunmasına beden terbiyesi ve spor ile ruhen ve fiziken zinde bir gençlik hazırlamaktı.

Kanunun onuncu maddesiyle; her vilayet bir beden terbiyesi bölgesi kabul edilmiş, valisi de bölge başkanı olarak görevlendirilmiştir. Kazalarda kaymakamlar, nahiyelerde nahiye müdürleri, belediye başkanları ve köylerde muhtarlar beden terbiyesi işleri ile yükümlü kılınmıştı. Gençler beden terbiyesi mükellefiyetini kulüpler ve gruplar ile yerine getireceği on üçüncü maddede belirtilmişti. Bu maddeye göre; "mektep ve kışla dışında elli ve daha çok beden terbiyesi mükellefiyeti çağında yurttaş bulunan köy, kasaba ve şehir ve münferit mahallerde kulüp, elliden az yerlerde spor grupları kurulacaktır." Beş yüzden fazla olan kasaba ve şehirlerde ise her kulübe beş yüzden fazla ve iki yüzden noksan düşmemek şartıyla kasaba ve şehir kulüpleri tesis olunabilecekti. On dördüncü madde ile de halkevlerine görev tevdi edilmiştir. "Halkevleri kendi mensuplarına ve arzu edenlere kapalı veya açık salonlarda beden terbiyesi direktörlüğü ile müşterek olarak tertip edilecek programlara göre jimnastik, eskrim, güreş, yürüyüş, salon oyunları ve milli rakıslar gibi beden terbiyesi hareketleri yaptırılabilir."

Bütçe ve varidat (gelir-gider) işlemleri on dokuz ila yirmi birinci maddeler ile düzenlenmiştir. Her resmî daire, kurum ve müessese beden terbiyesi işlemleri ile yükümlü kılınmış, yirmi ikinci madde ile işlevleri düzenlenmiştir. Buna göre; "kışlalarda Milli Müdafaa Vekâleti (Millî Savunma Bakanlığı), ceza evlerinde Adliye Vekâleti, okullarda Maarif Vekâleti" yükümlü kılınmıştır. Kanunun nasıl tatbik edileceği ile ilgili bir nizamname düzenlenmesine ise yirmi altıncı maddede yer verilmiştir.

3.2. Beden Terbiyesi Kanunu Nizamnamesi

Söz konusu nizamname Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü (BTGD)'ince hazırlanarak onaylanmak üzere 23 Şubat 1940 tarih, 1448-281 sayılı tezkere ile gönderilmiş ve İcra Vekilleri Heyeti'nce 03 Nisan 1940 onaylanmıştır[70]. 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu'nun 4'üncü ve Yönetmeliği'nin 9'uncu maddelerinde yazılı hususları temin maksadıyla hazırlanan ve Cumhurbaş-

70 BCA, 145-39-2/30-10-0-0, 31 Mayıs 1940/MUAMELAT GENEL MÜDÜRLÜĞÜ Resmî Gazete, 13 Nisan 1940, S. 4484, Kararname No. 13238.

kanı İsmet İnönü tarafından onaylanarak yürürlüğe giren nizamnamenin bazı maddeleri özetle şu yükümlülükleri içermektedir[71]:

> 1. Orta mektep (ortaokul) başlangıç yaşı olan 12 (dâhil) yaşından itibaren askerlik mükellefiyeti sonu olan 45 (dâhil) yaşına kadar her kız ve kadın vatandaş beden terbiyesi ve spor yükümlülüğüne tabidir. Bunlardan hangi mahallede, hangi yaşta ve ne gibi vasıf ve şartlara sahip olanların kısmen veya tamamen bu mükellefiyeti/yükümlülüğü ifa için kulüplere girmeye davet edilecekleri ilan olunur.
>
> 2. Resmi ve hususi daireler imkân mevcut oldukça kendi mensuplarının beden faaliyeti yapmasını temin edecek tedbirleri hazırlayacaklardır.
>
> 3. Her mükellef haftanın yedi gününde en az 4 saatlik beden faaliyeti yapar. Kulüp ve grup idareleri bu faaliyetleri mükelleflerin şahsi ve hususi vaziyetlerini ve mahalli iklim şartlarını göz önünde bulundurarak onların heveslerini artıracak şekilde tanzim ederler. Çift, çapa, orak, harman ve emsali işleri bilfiil yapanlar o işin devamı müddetince izinli sayılırlar.

Nizamname'nin Resmî Gazete'de yayımlanarak tatbik mevkiine konulduğu 16 Mayıs 1940'ta Başvekil Dr. R. Saydam tarafından imzalanarak BTGD'ne gönderildi. Ön yazının ikinci maddesinde amaç şöyle ifade edilmişti: "Kanun ve nizamnamenin ruhu, memleket gençliğinin fizik ve moral bakımından yükselmesi ve bu sayede ırkın gittikçe gürbüzleşmesi ve yavuzlaşması ve bütün gençlere bugün medeni dünyada (sportmenlik) tabiri ile ifade edilen ve Türkün ana vasıflarından yüksek insanlık ve yurtseverlik vasıflarının inkişaf ettirilmesidir."

BTGD'nin 1940-1941 Mali Senesine Ait Umumi Çalışma Programı'na göre dört mevsim esas alınarak çalışma programı oluşturulmuştur. Programa bakıldığında on farklı branş düzenlendiği görülmektedir. "Atıcılık (Atıcılık, Avcılık, Okçuluk), Atletizm, Bisiklet, Dağcılık ve Kış Sporları (Dağcılık, Kayakçılık), Eskrim, Futbol, Güreş (Güreş, Boks, Halter), İzcilik ve Jimnastik (İzcilik, Jimnastik), Sportif Oyunlar (El Topu, Basketbol, Voleybol, Tenis) ve Su Sporları [Yüzme, Denizcilik (Kürek, Yelken)]."

71 BCA, 30-18-1-2/90-34-18, 03 Nisan 1940/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-)

Beden Terbiyesi Nizamnamesi birinci maddesinde BTGD'nin esas vazifesi; "yurttaşın fizik ve moral kabiliyetlerini ulusal ve inkılâpçı amaçlara ve yurt müdafaası icaplarına göre yükseltmek ve oyun, jimnastik, spor faaliyetlerini bu esaslar dâhilinde sevk ve idare etmektir" olarak ifade edilmiştir[72]. Verilen görevde beden terbiyesi mükelleflerinin vatan müdafaasına hazırlanmasının amaç edinildiği net olarak görülmektedir.

Nizamnamenin ikinci maddesinde kulüplere verilen görevler ifade edilmiştir: "Her kulüp aynı zamanda içtimai terbiyeyi, cemiyet hayatı ile yurt sevgisini yükseltmeye çalışmayı vazife bilen bir terbiye müessesesidir. Bunlar, Türk gençliğini müşterek bir vatan mefkûresi etrafında toplamak ve kendilerini sıhhatli, kuvvetli ve yurt müdafaasına kabiliyetli mükemmel bir hale getirmekle mükelleftir." Mükelleflere bedeni yeterlilik yanı sıra vatan, vatan sevgisi gibi ulvi değerlerin de kazandırılması hedeflenmiştir. Bir anlamda devletin ideolojisinin benimsetilmesi ve yaygınlaştırılması yükümlülüğü BTGD'ne verilmiştir. Üçüncü madde ile beden terbiyesi ve sporda birinci derecede aranılacak husus "disiplin" olarak tespit edilmiştir. Bu gaye ile ataletsiz ve disiplinsiz gençlik yerine vatan sevgisi ile yoğrulmuş dinamik bir gençlik yetiştirilerek vatan müdafaasına hazırlanması hedeflenmiştir.

Kanunun dördüncü maddesi ile; "Gençler için kulüplere girmek ve boş zamanlarında beden terbiyesine devam etmek mecburidir" yükümlülüğü nizamnamenin dokuzuncu maddesi ile düzenlenmiştir. Buradaki düşünce sporcu olmaktan ziyade, kulüplere katılım olarak dikkat çekicidir. Nizamnamenin on birinci maddesinde beden terbiyesi hareketlerini mecburi ve ihtiyari olarak ikiye ayırmıştır. Mecburi hareketler; jimnastik (aletli, aletsiz), atletizm, hentbol, voleybol, basketbol (bunlardan hiç olmazsa biri), yüzme, izcilik (yürüyüş ve arazi bilgisi ve yurt müdafaası talimleri), atıcılık, müsait iklimde dağcılık ve kayakçılık ve sahillerde denizcilik olarak tespit edilmiştir. İhtiyari hareketler; futbol, güreş ve boks, bisiklet ve motosiklet, tenis, eskrim, yelken ve kürek, ağır aletli jimnastik, sıklet kaldırma ve burada isimleri zikredilmeyen diğer spor nevileri olarak tespit edilmiştir.

Kanunun yirmi iki ve yirmi üçüncü maddelerinde öngörülen hususlar karşılamak üzere nizamnamenin altıncı bölümü "Kulüpler, gruplar, idare ve intibak" başlıkları altında 51-76 maddeler ile düzenlenmiştir. Elli ikinci madde ile "Mükellefiyet yaşlarına dâhil yurttaş mevcudu elliden yukarı olan köy, kasaba ve şehirlerde kurulacak teşekküllere kulüp, elliden az olan

72 BCA, 30-10-0-0/145-39-2, 31 Mayıs 1940/MUAMELAT GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

yerlerde kurulacak teşekküllere grup denilir. Bunlar mahallin isimlerine izafetle gençlik kulüp veya grubu adını alırlar" denilerek kulüp ve gruplar tanımlanmıştır. Elli üçüncü madde ile "mecburi beden terbiyesine tabi yurttaş sayısı beş yüzden fazla olan kasaba ve şehirlerde her kulübe beş yüzden fazla iki yüzden noksan düşmemek şartı ile kasaba ve şehir kulüpleri tesis olunur" denilerek mükellefiyet miktarları belirlenmiştir. Halkevlerinin bir kolunun da spor olduğundan hareketle kanunda halkevleri ile beden terbiyesi bölgelerine koordine görevi verilmişti. Nizamnamenin altmış üçüncü maddesi ile halkevleri ile ilişkiler düzenlenmiştir. "Halkevi ve kulüp bulunan yerlerde, halkevi başkanları ile kulüp başkanlarının anlaşmaları ile bu müesseseler yekdiğerinin saha, vesait, muallim ve mütehassıslarından istifade ederler. Halkevlerinin yaptıracakları beden terbiyesi hareketleri CHP ile BTGD'nin müştereken hazırlayacakları bir talimatla tespit edilir. Teferruat programları, mahalli istişare heyetlerinin de mütalâası alınarak mahalli halkevi ve bölge beden terbiyesi başkanlarınca birlikte tertip edilir" denilerek koordinasyonun nasıl sağlanacağı belirlenmiştir. Burada parti-spor-devlet örtüşmesinin de izleri açıkça görülmektedir. Altmış dördüncü madde ile; "her kulüp ve grup mükellef mensuplarını mecburi beden hareketlerine istisnasız iştirak ettirecektir. Mecburi olmayan beden hareketleri ile spor nevilerine vücut kabiliyeti, muayene ile tespit edilerek, elverişli görülenlerin hevesli bulunduğu beden hareketlerini ve sporu yapmasına müsaade edilir…" denilerek amacın spordan ziyade öncelikle bedeni yeterliliğin gelişiminin hedeflendiği ortaya konulmuştur. Yetmiş beşinci madde; "her sene 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramında her yerde gençlere ant içme töreni yaptırılır. Bu tören münasebeti ile jimnastik ve spor şenlikleri de yapılır" hükmüne haizdir. Bu maddede paramiliter yapının izleri görülmektedir. Askerlik çağı gelmeden bir anlamda temel askerlik eğitimi verilen gençler için askeri yemin andı gibi yemin töreni düzenlenmesi öngörülmüştür. Bu nizamname hükümlerinin yürütülmesi ile ilgili seksen beşinci madde gereği İcra Vekilleri Heyeti yükümlü kılınmıştır.

3.3. Beden Terbiyesi Kanunu ve Nizamnamesi Uygulamaları

Beden Terbiyesi Kanunu 16 Temmuz 1938 tarihinde yürürlüğe girmesine rağmen başlangıçta bir teşkilat kadrosu bulunmaması sebebiyle TSK faaliyetlerini CHP'den aldığı emir gereği Kasım 1938 ortalarına kadar sürdürmüştür[73]. İçişleri Bakanı Vekili ve CHP Genel Sekreteri Ş. Kaya, Vali ve

73 BCA, 30-10-0-0-145-38-5, 18 Mayıs 1939/MUAMELAT GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

CHP Başkanlığına; "Beden Terbiyesi Kanunu mucibince Genel Direktörlük Teşkilatı kuruluncaya kadar TSK'nın görevine devam etmesi" hususundaki direktiflerini göndermiştir[74]. Bu tarihten itibaren kadrosunun onaylanması ile faaliyetler BTGD'ce yürütülmeye başlanmıştır. Faaliyetlerde bir aksaklık yaşanmaması için TSK'nın uzmanlaşmış elemanları yeni açılan kadrolara atanmışlardır: "Teşkilata iyi elemanlar kazanmak, spor ve beden terbiyesi faaliyetinin aksamasına mahal bırakmamak gayesi ile tayin olunan bu gibi maaşlı memurların memuriyet hayatında terfi, kıdem ve tekaütlük (emeklilik) müddetinin hesabında mağdur olmamaları için… gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü Memurlarının Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun Layihası" yayımlanarak yükümlülüklerin yanı sıra her türlü hukuki ve mali hakları da düzenlenmiştir[75].

BTGD'ye 1'inci Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanı Tümgeneral Cemil Taner (325-42), 12 Kasım 1938 tarihli, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü imzalı bir kararname ile atanmıştır[76]. Bu atamayı müteakip 01 Aralık 1938 tarihli, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü imzalı ek bir kararname ile Maarif Vekâleti Beden eğitimi direktörlüğünde çalıştırılmakta olan Albay Cemal Gökdağ, BTGD Genel Sekreterliğine atanmıştır[77]. Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı 3'üncü Bölük Komutanı Yüzbaşı Tayyar Palaz, 5 ay müddetle BTGD emir subaylığında çalıştırılmak üzere, 11 Mart 1939 tarihli, Bakanlar Kurulu kararnamesi ile ataması yapılmıştır[78].

Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğünün (Müdürlüğünün), 1938 yılı altı aylık muvakkat bütçesi, 02 Ocak 1939 tarihli, Bakanlar Kurulu kararı ile onaylanmıştır[79]. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünde çalıştırılacak memurlara ait 6 aylık kadro da 22 Haziran 1939 tarihli, Bakanlar Kurulunca tasdik edilmiştir[80].

74 BCA, 490-1-0-0/4-18-6, 23 Temmuz 1938/CHP. BCA, 30-10-0-0/145-37-5, 26 Ağustos 1938/Dosya Ek: 148, MUAMELAT GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

75 BCA, 30-10-0-0-145-38-5, 18 Mayıs 1939/Dosya Ek: 148, MUAMELAT GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

76 BCA, 30-18-1-2/85-94-17, 12 Kasım 1938/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-)

77 BCA, 30-18-1-2/85-99-14, 01 Aralık 1938/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-)

78 BCA, 30-18-1-2/86-22-6, 11 Mart 1939/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928)

79 BCA, 30-18-1-2/85-110-5, 02 Ocak 1939/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-)

80 BCA, 30-18-1-2/87-59-2, 22 Haziran 1939/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI

01 Ağustos 1939 tarihinden itibaren çalışmalarına başlayan Beden Terbiyesi İstişare Heyeti'ne dışardan katılacaklara, toplantılara katılımları devam ettikleri ve merkezde kaldıkları sürece, yedişer buçuk lira yevmiye verilmesi, Bakanlar Kurulunun 5 Eylül 1939 tarihli kararı ile kabul edilmiştir[81].

BTGD 1939 mali yılı bütçesine bağlı D cetvelinde isimleri geçen memuriyetlerden, bazı memuriyetlerin ihtisas mevkii kabul edilmesi ile ilgili Bakanlar Kurulu kararı 4 Eylül 1939 tarihinde kabul edilmiş, 07 Eylül 1939 tarihinde onaylanmıştır[82].

Ankara'da Yüksek Beden Terbiyesi Enstitüsü kurulmasına karar verilmiştir. Enstitünün kuruluş gayesi; 3530 sayılı beden terbiyesi kanununun ana hattını teşkil eden birinci maddesindeki hükme göre: "Yurttaşın fizik ve moral kabiliyetlerinin ulusal ve inkılapçı amaçlara göre gelişmesi" mevzuuna temel teşkil etmek üzere orduya, maarife ve umumiyetle beden terbiyesi mükelleflerine yüksek vasıfta ve ihtisas sahibi öğretmen yetiştirmektir. Yüksek Beden Terbiyesi Enstitüsü'nün bilhassa Rasattepe ile 19 Mayıs Stadyumu'na yakınlığı Türk gençliğinin ruhen ve bedenen şuurlu ve inkılapçı bir varlık olarak yetişmesi de maddi ve manevi bir amil olacaktır. BTGD'ce en müsait yer olarak Gazi Enstitüsü'ne bitişik, istasyon ile Rasat Tepe ve 19 Mayıs Stadyumuna civar olan arazi teklif edilmiştir. Yüksek Beden Terbiyesi Enstitüsü için devredilecek araziye ait bakanlar kurulu kararının çıkartılması isteği Bakanlar Kuruluna teklif edilmiştir[83].

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 20 Kasım 1940 günü, Hipodrom'u denetlerken BTGD Cemil Taner'e şu talimatı vermiştir[84]:

> Köy gençlerinin yetiştirilmesi vazifesinin beden terbiyesi nizamnamesi gereğince köy okul öğretmenleri ve eğitmenlerine verildiğine göre Maarif Vekâleti'nin açtığı köy enstitülerinde ve eğitmen kurslarında öğretmen ve eğitmenlere bu bakımdan lüzumu kadar kabiliyet ve bilginin verilmesi lazım geldiği ve bunların tayin edildikleri köylerde köy gençlerini beden terbiyesi kanun ve nizamnamesinin ruh ve esasları dâhilinde yetiştirmeleri suretiyle gayenin verimli ve esaslı olarak

(1928-)

81 BCA, 30-18-1-2/88-84-19, 04 Eylül 1939/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-)

82 BCA, 30-18-1-2/88-86-1, 04 Eylül 1939/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-)

83 BCA, 30-10-0-0/145-39-7, 22 Ekim 1940/MUAMELAT GENEL MÜDÜRLÜĞÜ.

84 BCA, 30-10-0-0/145-39-8, 13 Kasım 1940/MUAMELAT GENEL MÜDÜRLÜĞÜ.

> temini mümkün olacağını tavsiye ve Maarif Vekâleti ile BTGD'nin müştereken bu hususu tahakkuk ettirmeleri muvafık olacağını emir buyurmuşlardır.

Bu talimat üzerine direktörlük maarif ile temasa geçerek köy enstitüleri ve köy eğitmen kurslarının program ve faaliyetlerinin müşterek teşkil edilecek bir heyetle yapılması çalışmasına başlamıştır. Esasen bu süreç ve çalışmaların ortak bir çatı altında yapılmasını gerektirmekteydi. Dolayısıyla Maarif Vekâleti altında bir yapılanmaya gidilmesinin kilometre taşları da döşenmeye başlamıştı.

Beden terbiyesi nizamnamesinin 76'ncı maddesi mucibince hazırlanan Erkek ve Kadın Beden Terbiyesi Mükelleflerine Mahsus Kıyafet, Bayrak ve Flama Yönetmeliği, İcra Vekilleri Heyetince 28 Nisan 1941'de kabul olunmuş, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün onayı ile yürürlüğe girmiştir[85]. Bu yönetmelik Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle Bakanlar Kurulu kararı ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar onayı ile 21 Aralık 1950'de yürürlükten kaldırılmıştır[86].

Beden terbiyesi mükellefiyetine tabi tutulan mükellefler için Etimesgut'ta beden terbiyesi kursu açılmıştır. Kurs mesai saatleri haricinde düzenlenecek ve vazife görecek memurlara ilave ücret verilmesi Bakanlar Kurulu'nca kabul edilmiştir[87]. Ayrıca tüm beden terbiyesi bölgelerinde, beden terbiyesi ve spor işlerinde çalıştırılan memurlara mesai saatleri dışında ve münferiden ifa edecekleri hizmetlere mukabil ek ücret verilmesi Bakanlar Kurulu'nca 17 Eylül 1941 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe girmiştir[88].

Beden Terbiyesi Kanunu'nun 4'üncü ve nizamnamesinin 9'uncu maddeleri yerine getirmekle yükümlü beden terbiyesi ve spor mükellefiyetlerinden kız ve kadınların istisnası hakkındaki kararname, Bakanlar Kurulu'nca 14 Ağustos 1941'de kabul edilmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü imzasıyla kararname yürürlüğe girmiştir[89].

85 BCA, 30-18-1-2/94-36-11, 28 Nisan 1941/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-)

86 BCA, 30-18-1-2/124-92-16, 21 Aralık 1950/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-)

87 BCA, 30-18-1-2/95-65-6, 25 Temmuz 1941/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-)

88 BCA, 30-18-1-2/96-81-5, 17 Eylül 1941/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-)

89 BCA, 30-18-1-2/96-72-19, 14 Ağustos 1941/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-)

Beden Terbiyesi Teşkilatı'nca 51 bölge dâhilinde kurulmuş olan 256 adet gençlik kulübünün kurulmasına izin verilmiştir[90].

Beden terbiyesi ve sporun bir ayağını talim/eğitim oluştururken daha da önemli kabul edilebilecek diğer ayağını öğretim oluşturmaktaydı. Beden terbiyesi *ben* merkezli olarak ferdi gelişimi esas almaktaydı. Spor ise bir ekip, bir takım çalışmasına namı diğer deyişle bir aileye gereksinim duymakta, *biz* kavramının tesisini öngörmekteydi. Dolayısı ile *ben* den *biz*e giden süreç bir eğitim/öğretim süreciydi[91]. Bu sürece BTGD'liği, halkevleri bölge başkanlıkları ve Milli Eğitim Vekâleti dâhildi. Ayrı ellerden planlama ve uygulama karmaşasını ortadan kaldırmak için Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü'nün Maarif Vekâleti'ne bağlanması hakkında kanun tasarısı meclise sunulmuştur[92].

Eğiticilerin eğitimi kapsamında mükelleflere eğitim verecek öğretmenlerin yetiştirilmesi için kurslar düzenlenmeye başlamıştır. Bu kapsamda İstanbul'da Haydarpaşa Lisesi beden terbiyesi öğretmenleri için açılacak spor tekâmül kursunda çalıştırılacak öğretmenlere ait kadro Bakanlar Kurulu'nca 12 Ağustos 1942 tarihinde tasdik edilmiştir[93].

Beden terbiyesi ve spor konusunda hazırlanacak olan lügat ve ansiklopedi işinde çalıştırılacak olan 5 kişilik komisyon kurulmuştur. Komisyona dâhil olanlardan maaşlı veya ücretli memurlara ayrıca ücret verilmesi Bakanlar Kurulunca 16 Aralık 1942'de kararlaştırılmıştır[94].

Beden terbiyesi mükellefiyetine dair 2/13258 sayılı kanun ile kabul edilmiş olan esasların 3. maddesindeki beden faaliyeti müddetinin değiştirilmesi hakkındaki kararname Bakanlar Kurulu'nca 12 Şubat 1942 tarihinde kabul edilmiştir[95]. Kararnameye göre;

90 BCA, 30-18-1-2/98-35-4, 25 Nisan 1942/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-)

91 Kayadelen, *agt.*, s. 200.

92 BCA, 30-18-1-2/98-45-9, 25 Mayıs 1942/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-)

93 BCA, 30-18-1-2/99-75-3, 12 Ağustos 1942/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-)

94 BCA, 30-18-1-2/100-105-4, 16 Ağustos 1942/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-)

95 BCA, 30-18-1-2/97-116-8, 12 Şubat 1942/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-)

> Kanunun tatbik şekline ait nizamnamenin 2'nci maddesinin A fıkrasında yazılı olan mecburi hareketlerden mahallerinde yapılabilmesi mümkün olanlarının tatbiki suretiyle (mükelleflerin ve müesseselerin iş vaziyetleri ve iklim şartları göz önüne alınarak) müesseseler haricindeki mükellefler için vilayet istişare heyetlerince, müesseselerdeki mükellefler için de müessese müdürlüklerince mükelleflerin sıhhat ve kuvvetlerini aktaracak ve müessese verimini azaltmayacak şekilde haftada 1-4 saat arasında yapılmak üzere tanzimi ve Millî Korunma Kanununa müstenit kararnamelerle İş Kanunu hükümlerine tevfikan fazla mesai yapılan müesseselerde bu faaliyetin haftada yalnız bir saate hasredilmesi kabul olunmuştur.

Beden Terbiyesi Kanunu'na bağlı 4047 sayılı kanunun geçici maddesi hükmünün 1948 yılı sonuna kadar uzatılması hakkında kanun tasarısı kabul edildi[96].

> Günümüzde Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Bu kuruluşun temeli, 14 Temmuz 1922'de TİCİ'nin kurulmasıyla atıldı. 1936 yılında TSK'ya evrildi. Bunu 29 Haziran 1938 tarihinde 3530 sayılı yasayla bugünkü Spor Genel Müdürlüğü'nün kurulması izledi. Türk sporu, 3530 sayılı bu yasanın verdiği yetkiler doğrultusunda, Başbakanlığa bağlı bir "Devlet Kuruluşu" statüsüne kavuştu. 1942'de 4235 sayılı yasayla kuruluş yasası değiştirildi ve Millî Eğitim Bakanlığı'na 1960 yılında da tekrar Başbakanlığa bağlandı[97].

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, erken cumhuriyet döneminden günümüze uzanan süreçte, Türk gençliğini ruhen ve bedenen güçlendirmek, devletin ideolojisini topluma benimsetmek, halkı vatan sevgisi ile yoğurmak ve vatan müdafaasına hazırlamak için sporun yönetimini üstlendi. Sporun yönetimini, İkinci Dünya Savaşı'nın yaklaştığı iki savaş arası dönemde, bir kamu hizmeti olarak gördü, yönetti. Sporu, Millî Savunma Vekâleti sorumluluğunda ve atadığı asker personel ile yönetti. Bir anlamda spor üzerinden paramiliter yapılanmaya yönelindi. Topluma askerlik bir yaşam olarak benimsetilmeye çalışıldı. Sporda örgütlenme biçimi ve yönetimi bir şekilde devlet yönetimi

96 BCA, 30-18-1-2/115-75-17,19 Kasım 1947/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-)

97 https://shgm.gsb.gov.tr/Sayfalar/112/105/Tarihce, son erişim tarihi: 24 Şubat 2024.

ile iç içe bir yapıdaydı. Beden terbiyesi ve spor, sosyal yaşamın her alanında devlet organizasyonu içerisinde bir şekilde yer almıştı.

Spor kulüpleri bu düzen içinde bulunduğu toplumun bağrından çıkmış, bir aidiyet içeren, özelliklerini barındıran, kültürünü yansıtan olgular olarak değer kazandı. Bu bağlamda iyi insan, ulus bilincine sahip vatandaş yetiştirmeyi amaçlayan spor da bir rekor, madalya, şampiyonluk olayından ziyade bir yaşam, bir kültür olayı olarak görüldü.

Sonuç olarak, futbol oyunu kendisine yüklenen işlevler nedeniyle apayrı bir dünyayı içinde barındırmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın yaklaştığı ve Türkiye'nin kendisini savaşın eşiğinde hissederek politikasına yön verdiği dönemde, sporda devlet yönetimi uygulamasının görüldüğü yıllarda, gençlere kulüplere girmek mükellefiyeti getirildi. Savaş kaygıları nedeniyle spor vasıtasıyla gençlere yüklenen beden terbiyesi mükellefiyet anlayışı, "gençleri ordu çağından evvel orduya ve vatan müdafaasına hazırlamak" anlayışının bir sonucuydu. İzlenen bu yol, ülkenin vatan müdafaasına hazırlanmasında sporun ve sporcunun önemini ortaya koyması bakımından dikkat çekiciydi. Milleti topyekûn savaşa hazırlamak, sürekli savaşa hazır tutmak yüksek maliyetli bir olaydır. Bu nedenle erken cumhuriyet döneminden itibaren bedenen ve ruhen gençliği daima hazır tutmak, savaşma azim ve iradesi kazandırmak ve toplumun moral ve motivasyonunu yüksek tutmak için spordan istifade edildi. Sporun yönetimini ve gelişimini devlet eline aldı, bir anlamda spor-parti-devlet özdeşlemesi sağlandı.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

TBMM Zabıt Ceridesi (ZC), Devre: V, C 26, İçtima: 3, İnikad: 83, 29 Haziran 1938.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu 30-10-0; 30-18-1 (Beden Terbiyesi Kanunu ile ilgili belgeler)

BCA, Fon Kodu 490-1-0; 30-18-1-2 (Türk Spor Kurumu ile ilgili belgeler)

Telif Eserleri

Bellos, Alex, *Futebol Brezilya Tarzı Yaşam*, çev. Çiğdem Özüer, Literatür Yayınları:101, Mart Matbaacılık, bs. 1, İstanbul 2003.

Doğan, Orhan, *Spor Psikolojisi*, Detay Yayıncılık: 648, Bizim Büro Matbaacılık ve Basımevi, bs. 3, Ankara 2015.

Fişek, Kurthan, *100 Soruda Türkiye'de Spor Tarihi*, Gerçek Yayınevi, Gül Matbaası, bs. 1, İstanbul 1985.

San, Haluk, *Türk Spor Tarihinde Atatürk*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları Nu.110, Gökkuşağı Matbaacılık, bs. 2, İstanbul 1999.

Sarınay, Yusuf, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 1993.

Saygın, Arda Umut, Futbol ve Milliyetçilik: *Türk Milli Takımının Katıldığı Dünya Kupalarının Hürriyet Gazetesi Üzerinden Çözümlenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012.

Kayadelen, Faruk, *Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Spor Kulüpleri*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 2022.

Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler İkinci Meşrutiyet Dönemi*, İletişim Yayınları, bs. Sena Ofset, bs. 5, C 1, İstanbul 2015.

Yamak Ateş, Sanem, *Asker Evlatlar Yetiştirmek*, İletişim Yayınları, Sena Ofset, bs. 1, İstanbul 2012.

Makaleler

Atabeyoğlu, Cem, "Cumhuriyet Döneminde Spor Politikası", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, Gözlem Matbaacılık, İstanbul 1983, C 8, s. 2187-2290; C 9, s. 2291-2320, (Futbol, C 8, s. 2198-2218).

Çavdar, Tevfik, "Cumhuriyet Döneminde Gençlik", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C 3, İstanbul t.y., s. 802-810.

Doğaner, Yasemin, "İki Savaş Arası Dönemde Avrupa'da Gençlerin ve Kadınların Siyasi Terbiyesi ve Teşkilatlanmaları: Avusturya Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 26, Isparta, 2012, s. 45-56.

"İki Savaş Arası Dönemde Balkanlarda Gençlik Teşkilatları-Macaristan ve Yugoslavya Örneği", Yedinci Uluslararası Atatürk Kongresi, Üsküp-Manastır, Makedonya,17-22 Kasım 2011, Orhan Neçare haz., *ATAM Yayınları*, C II, Ankara 2015, s. 1427-1437.

Erdemli, A., "Hümanizma Olarak Spor", Spor Bilimleri I. Ulusal Sempozyumu, Ankara 15-16 Mart 1990, *Bildiriler*, bs. Spor Toto Teşkilat Müdürlüğü, Ankara 1990, s. 12-22.

Fişek, Kurthan, "Türkiye'de Spor", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, Gözlem Matbaacılık, C 8, İstanbul t.y., s. 2176-2186.

100 Soruda Türkiye'de Spor Tarihi, Gerçek Yayınevi, Gül Matbaası, bs. 1, İstanbul 1985.

Orhun, Adnan, "Okul Beden Eğitimi Sporunda Yeni Didaktik Yaklaşımlar", *Spor Bilimleri I. Ulusal Sempozyumu*, 15-16 Mart 1990, *Bildiriler*, bs. Spor Toto Teşkilat Müdürlüğü, Ankara 1990, s. 54-63.

Sarıalp, Ruhi, "Spor-Kültür-Felsefe İlişkileri; Anadolumuzda Antik Sportif Mekânlar ve Bir Hipotez", *Spor Bilimleri I. Ulusal Sempozyumu*, Ankara 15-16 Mart 1990, *Bildiriler*, bs. Spor Toto Teşkilat Müdürlüğü, Ankara 1990, s. 1-11.

Şahingöz, Mehmet, Önal, Tekin, "Türk Ocaklarının Spora Bakışı ve Faaliyetleri", *III. Uluslararası Türk Halklarının Geleneksel Spor Oyunları Sempozyumu*, Bişkek-Kırgızistan 22-23 Kasım 2018, *Bildiriler*, ed. Cengiz Buyar, Mehmet Türkmen, Nurdin Useev, Bişkek-Kırgızistan 2019, s. 541-549.

Toprak, Zafer, "İttihat ve Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütleri", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, Beşerî Bilimler, Vol 7, İstanbul 1979, s. 95-112.

"II. Meşrutiyet Döneminde Paramiliter Gençlik Örgütleri", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C 2, İstanbul 1985, s. 531-536.

Yılmaz, Mehmet Serhat, "Kastamonu Gençler Kulübü: Kuruluşu, Teşkilat ve Faaliyetleri", *Bilim İnsanı Dr. Mustafa Eski'ye Armağan Eğitime Adanmış Bir Ömür*, ed. Hüseyin Yolcu, Sibel Oğuz Haçat, PEGEM Akademi, bs. Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Ltd. Şti., bs. 1, Ankara 2020, s. 22-40.

Internet Erişimi

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc018/kanuntbmmc018/kanuntbmmc01803530.pdf, son erişim tarihi: 22 Şubat 2024.

Candan, Meral, "Futbolun Sadece Futbol Olmadığını Gösteren 12 Devrimci Tribün", 12 Mart 2015. https://listelist.com/futbolun-devrimci-tribunleri, https://www.google.com.tr/amp/s/listelist.com/futbolun-devrimci-tribunleri/amp, son erişim tarihi: 23 Nisan 2020.

Koçak, Kıvanç, "Milliyetçiliğin Bir Av Sahası: Futbol", 14 Ekim 2015. https://kafcamus.blogspot.com/ 2015/10/, son erişim tarihi: 18 Nisan 2020.

"Milliyetçiliğin ve cinsiyetçiliğin yeniden üretildiği alan: Futbol", Agos gazetesi, 24 Şubat 2009. http://acikradyo.com.tr/arsiv-icerigi/milliyetciligin-ve-cinsiyetciligin-yeniden-uretildigi-alan-futbol, son erişim tarihi: 19 Nisan 2020.

https://ksk.org.tr/kulup/kulup-tarihi, son erişim tarihi: 06.03.2022.

https://altay.org.tr/tarihce, son erişim tarihi: 16.12.2023.

İskenderun Sancağı'nda Manda Dönemi Bir Kültür ve Hürriyet Merkezi "Le Genç Spor" Genç Spor Kulübü ve Şükrü Fehmi Balcı

Olcay Özkaya*

Giriş

Dönem literatüründe adı İskenderun Sancağı olarak geçen bugün Hatay, Fransız manda idaresi altında yaklaşık yirmi yıla yakın bir bağımsızlık mücadelesi vermiştir. 1918'de Mondros Mütarekesi ile bölgede başlayan Fransız işgali 1938'de bağımsızlığın ilanı ile bir kurtuluş ve kurtarılış zaferi ile sonuçlanmıştır. Manda döneminde sancak bölgesinde özellikle 1925 yılı ve sonrası birçok yönde gelişen sanat, kültür ve spor faaliyetleri dikkat çekmektedir. Bu faaliyetler özelikle gençlerin bir arada olması, bölgenin sorunlarına yönelmesi, bu sorunları düşünmeleri ve bir arada tartışmalarına olanak tanıması bakımından odlukça önemli olmuştur. Söz konusu etkinlikler bir taraftan bölgenin entelektüel potansiyelini ortaya koyarken diğer taraftan bölgede gelişen bağımsızlık mücadelesinin kültürel ayağını da açıklıkla gözler önüne serilmiş olmaktadır.

Türkiye ile sancak arasında bir kültür koridorunu her anlamda canlı tutmak, Atatürk'ün öncülüğünde ve girişimiyle gelişen köklü inkılapların Sancak/Hatay'da uygulanmasına olanak tanıyacak girişimlerle mümkün olacaktı. Türkiye'de Cumhuriyet döneminin köklü inkılaplarının gerçekleştirildiği dönemde bölge haklını bunlardan haberdar etme çabası sömürge altında bulunan halkın istiklaline giden yolu aralayan bir can suyu olmuştur. Bu amaçla yaşamın birçok alanında gelişecek faaliyetler çeşitli aracılar vasıtasıyla örneğin sanat ve spor faaliyetleri, kulüp çalışmaları, basın ve yayıncılık, halk odaları ve sonrasında halkevlerinin kuruluş ve girişimleri, okuma yazma seferberliği, yeni alfabenin öğrenilmesi için açılan gece kursları bu anlamda

* Prof. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Hatay/TÜRKİYE, ozkaya@mku.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-8907-6997
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.941

bir eğitim ve kültür seferberliği olarak dikkat çekmektedir. Bu çabanın bir toplumun bağımsızlık ve kurtuluş mücadelesi için kültürel ağla geliştirdiği topyekûn bir varlık savaşımı olduğu görülmektedir.

Genç Spor Kulübünün Kuruluşu ve Faaliyetleri

Yukarıda da değinildiği üzere Sancak/Hatay'da çalışmada yer yer bahsedilecek olan birçok spor dalının organize edildiği bir spor merkezi oluşmuştur. Bu anlamdaki ilk resmî spor kulübü 1926 yılında kurulan, çalışmanın da odağını oluşturan Genç Spor Kulübü'dür. Söz konusu tarih aralığında bölgedeki Türk gençlerinin büyük çoğunluğu eğitimlerini Antakya Lisesi'nde tamamlamışlar. Bölgede manda idaresi ve uygulamalarına karşı gelişen tepkiler ve yaşananlara karşın bu gençler, manda idaresinin de oluru ile bir spor kulübü oluşturmak istemişler. Bu konuda gençlerin önünde yürüyen ve onlara destek veren dönemin önemli simalarından Şükrü (Fehmi) Balcı olmuştur. Balcı bu kulübün kuruluşu için Cuma Pazarı'nda, Ağa Fırını Sokağı'nda bulunan bir evi kiralamıştır. Bu mekânda gençler faaliyetler yürütecek ve kültürel işlerde etkinlik kazanacaklardır. Kurulacak kulüpte daha sonraları Halep'ten temin edilen bir topla müsabakalar yapılmış ve zamanla söz konusu spor takımına kayıt yaptıran üyeler artmıştır. 26 Ağustos 1926 tarihinde Fransız manda yönetimine bir kulübün kurulmasına yönelik müracaatta bulunulmuş ancak Fransızlar kurulacak kulübün yönetim kademesine bir Fransız'ın katılımını koşul sunmuştur. Kulübün tüzüğü ise Türkiye'deki Fenerbahçe ve Galatasaray kulüplerinin mevcut o dönemki tüzüğü örnek alınarak, oluşturulmuştur. İlaveten kulübün kuruluş sürecinde Türk Hükümeti'nin de desteği alınmış ve kulüpte futbolun dışında birçok spor dalı gerçekleştirilmiştir. Bu spor dalları arasında pinpon, voleybol gibi sporlar da yer almıştır[1].

Genç Spor Kulübünde faaliyet gösteren spor dalları ve etkinlikleri genel çerçevede sıralayacak olursak bunların başında futbol, boks, tenis, bilardonun yanı sıra müzik, tiyatro gibi branşlarda da eğitimlerin verildiği belirtilebilir. Örneğin bunlardan atletizm, 1928 yılında aktif olarak da 1929 yılında çok yönlü ve geniş coğrafyayı kapsayacak biçimde resmî karşılaşmalar ve yarışlar halinde faaliyet göstermiştir[2]. Genç Spor Kulübü bünyesinde gençler

1 Volkan Payaslı, *Sancaktan Vilayete Hatay (1921-1960) (Siyasal, Sosyal ve Kültürel Yönüyle),* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2017, s. Ayrıntılı bilgi için bk. Serhan Ada, *Türk-Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939),* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013.

2 Remzi Siliöz, *Hatay Millî Mücadele Yılları*, Ankara Kitapevi, Bursa 1937, s.40-41, bk. H. Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Timaş Yayınları, İstanbul,

zamanla birçok dalda başarılar edinmiş ve dönemin önemli sporcuları arasında kayda geçmişlerdir. Bu sporcular arasında kaynaklarda sıklıkla adı geçen Akif Özer'dir. Kulüpte faaliyet gösteren spor dallarından bir diğeri futbol ise ancak 1926 yılında faal olmuştur. Kısa sürede futbolun yanı sıra tenis de başlamıştır. Tenis müsabakalarının merkezde yoğunlaşması 1926 yılı sonrasını bulmuştur. Ancak tenisin özellikle 1937 yılı itibarı ile ilçeler arası İskenderun ve Antakya'da az sayıda belirgin bir topluluk arasında gerçekleştiği aktarılmıştır[3]. İlaveten farklı bir spor dalı olan voleybol da 1926 yılından itibaren oynanmaya başlanmış. Voleybol alanında kız ve erkek takımları arasında sancakta yaklaşık on iki spor kulübü ile 1973 yılına kadar müsabakaların düzenlenmiş olduğu belirtilirken özellikle bu konuda Genç Spor Kulübünün sancakta bu anlamda oldukça geniş etkinliğe sahip çalışmaları yürüten teşkilat olarak da görüldüğü vurgulanmıştır[4].

Hatay'ın yerel basını birçok konuda olduğu gibi Genç Spor Kulübü ve faaliyetleri konusunda da geniş bilgiler aktaran önemli bir arşiv ihtiva etmektedir. Dönem yerel basını bu kulübün dışındaki spor faaliyetleri ile ilgili önemli bilgiler aktararak yakın bölgelerdeki spor faaliyetleri ile yapılan yarışmalar, etkinliklere dikkat çekmenin yanı sıra bölgenin spor potansiyeline de temas etmiştir. Bu konuda yerel basın sancağın en etkin ve köklü spor kulübü olarak Genç Spor Kulübüne işaret ederek spor kulübünü açıkça desteklemiştir. Bu anlamda gazete sıklıkla manşetlerine taşıdığı haber yazılarında Genç Spor Kulübüne dair uzun yazılara yer vermiştir. Bu haber yazılarında sancaktaki Türk gençlerinin kulüpte farklı birçok spor dalı ile ilgilendiklerime bu konuda gençlerin de desteklenmesi gereğine vurgu yapmıştır. Dönemin yerelde faaliyet gösteren millî olmayan basın kolları ise söz konusu haberlere karşı kulübün sadece bir spor kulübü değil çeşitli birçok siyasal konu ve gelişmelerin görüşüldüğü, konuşulduğu, tartışıldığı merkez olarak faaliyet yürüttüğüne dikkat çekmiştir. Bu muhalif basın organları yayınladıkları yazılarla manda yönetimini kulübün çalışmalarını engellemeleri yönünde teşvik etmiştir. Basına Genç Spor Kulübü hakkında manşetlere taşıdığı yazılara genel bir projeksiyonla bakıldığında Kulüp'te Türk kültür ve mirasının geliştirilmesi, yaşatılması, Sancak'ın istiklali ve Anavatan'a katılımı gibi önemli birçok

2016; Ayrıca bk. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, C 29, 1937, Kaynak Yayınları, Ankara 2018; *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* C 28, 1936, Kaynak Yayınları, Ankara 2015.

3 Tarık Mümtaz Yazganalp, *Çizgiler ve Bilgiler*, Halep 1935, s. 208. s. 24. Bu eserde Yazganalp, *Pinik Ponuk olarak* tenis müsabakalarından ve bu alanda dönemin başarılı önemli sporcularından bahsetmiştir.

4 *Hatay il Yıllığı 1973*, Kemal Matbaası, Adana, s.134.

konuda gençlerin eğitildikleri, bilinçlendirildikleri bir okul benzeri çalıştığı görülmektedir. Tüm bu yazılara bakıldığında ilaveten kulübün sancakta gençlerin kültür, sanat, spor faaliyetlerine yönelik becerilerini güçlendirme, kişisel beslenme, sağlıklı ve zinde vücut, bölgede hala devam eden yerel sanat ve zanaatsal faaliyetlerin de sürdürülebilirliğinin sağlanması gibi konularda da emek verdiği anlaşılmaktadır[5].

Bölgedeki yerel basın kulübün etkinlikleri ve girişimleri hakkında da birçok ayrıntıya işaret etmiştir. Bunlar arasında farklı olarak spor yarışları haberleri dikkat çekicidir. Örneğin 18 Mayıs 1929'da Masla sahasında Antakya karışık futbol takımı ile Halep Laik Lisesi arasında bir maçın gerçekleştiği belirtilmiş ve bu haber bölgenin milliyetperver yayın kolu Yeni Mecmua[6] sütunlarından sürmanşette halka ulaştırılmıştır. Habere göre maçta Antakya 2-1 yendiği, sahanın Genç Spor Kulübü tarafından düzenlendiği ve onarıldığına da değinilmiştir. Diğer haber yazılarına da bakıldığında Genç Spor Kulübünün Antakya ve çevresinde birçok spor sahası oluşturduğu, mevcut olanların da onarımı ve güçlendirilmesi ile ilgilendiği anlaşılmaktadır. Bu süreçte bölgede kulüp aracılığı ile yürütülen spor faaliyetlerinin özellikle dayanışma, birlik ve beraberlik, aidiyet, beden ve ruh sağlığına katkı sağladığı görülmektedir. Ayrıca basının Genç Spor Kulübü faaliyetleri üzerine kaleme aldığı haber yazılarında vurgulanan bu türden ihtiyaçların Fransızların sancakta yürüttüğü manda idaresinin toplum psikolojisi üzerinde yarattığı baskıya karşın toplumu önemli ölçüde rahatlattığı, güçlendirdiği belirtilmiştir[7].

Genç Spor Kulübü ve çalışmaları konusunda sömürge yıllarının öne çıkan simalarından ve kalem ustalarından Remzi Siliöz'ün anılarından aktardığı bilgilere göre;

5 *Yenigün,* 21 İkincikanun 1936, s.1.; *Yenigün,* 24 İkincikanun 1936, s.1; Ayrıca bk.: Olcay Özkaya D., *Bağımsızlığa Giden Yolda Sancaktan Hatay Devleti'ne Yerel Basın ve Faaliyetleri (1918-1939),* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2019 ve Tayfur Sökmen, *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992.

6 Hatay'ın basın hayatında önemli bir yere sahip olan ve milli kanatta yayın yapan Yeni Mecmua hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Olcay Özkaya D., "Kalemden Kelama Sancakta Bir Dil Atölyesive Anadil Savunması "Yeni Mecmua" (1938-1930)", *Hatay Tarihi ve Kültürü Üzerine Araştırmalar I*, Dr. Mehmet Tekin Armağanı, Editörler: Sacit Uğuz ve Bülent Arı, Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları, Yayın No. 59, İskenderun, 2016; Olcay Özkaya D., *Geçmişin Sesiyle Tarihi Yeniden Düşünmek Üzerine Bir Sözlü Tarih Denemesi (Antakya Örneği 1921-1939Sosyo-Kültürel Yaşam),* Mustafa Kemal Üniversitesi yayınları, Ekrem matbaası, Yayın No. 61, Adana, 2017; Olcay Özkaya D.,"İşgal'den İltihak'a Hatay'da Entelektüel Bir Kadro Hareketi, "Yenigün Gazetesi ve Yenigüncüler", *Tarihin Okulu Dergisi (JOHS),*Yıl 6, S. XVI, Aralık 2013.

7 Olcay Özkaya D., *Bağımsızlığa Giden Yolda*…, s. 233; *Yeni Mecmua*, 15.09.1929.

"Genç Spor Kulübünü kuranlar arasında bulunmuş ve faal devrelerine iştirak etmiş bir azası idim. Kulüp Antakya gençleri üzerinde çok müsbet tesirler icra etmiştir. Mütemadiyen menfi propagandalarla zehirlenmek istenen gençliği sinesine çekmiş ve bir spor kulübü rolünden ziyade içtimai ve milli rol oynayan değerli bir müessese halinde çalışmıştır. Memleketin hakiki büyükleri bu kulübü daima himaye etmişler ve yaşaması için her türlü maddi yardımı esirgememişlerdir. Memleket gençlerinin spor, okuma ve temsil zevklerini tatmin etmekle bu kulüp mühim yer tutar. Zengince bir kütüphanesi vardır. Geniş ve güzel bir salonu ve rahatça bir bahçesi mevcuttur. Bir salaş içinde on beş kişilik bir genç kafilesi tarafından kurulan bu kulüp bugün (1937) yüzlerce azası olan büyük bir varlık olmuştur. Fakat şunu da ilave edelim ki, Genç Spor Kulübü Fransızların daima gözlerine batmış, zaman zaman kapanmak tehlikesi göstermiştir. Fransızlar nifak unsurları sokarak kulübü içinden yıkmak istemişlerdir. Fakat bu manevraların hiçbiri muvaffak olamamış ve Genç Spor Kulübü bütün bu menfi cereyanlara mukavemet etmiştir. Adlarını yukarıda saydığımız kulüpler arasında her yıl futbol turnuvaları yapılır ve her yıl Genç Spor Kulübü başta gelir" [8]

Kulübün spor faaliyetleri hakkında önemli bir bilgi dönem yerel basınında bir ilmi yayın olarak faaliyet göstermiş Yeni Mecmua sütunlarına da taşınmıştır. Mecmuanın 4 Ağustos 1939 tarihli nüshasındaki haber yazısında Genç Spor'un Belen Yaylacılar grubu ile düzenlediği bir futbol maçı hakkındadır. Burada Genç Spor'un son yıllarda Halep spor kulüplerine yenik düştüğü ve fakat çabalayarak ve azim göstererek başarıya da ulaştığı belirtilmiştir. Haberde yer alan maçın detaylarında (Genç Spor oyuncuları arasında; Halef, Sanyes, Vanes..), esasında sancakta Türk gençlerinin her türden spor etkinliklerine kanalize edilmeleri konusunda bir hassasiyetin ve azmin olduğu belirtilmiştir[9].

Sancakta spor faaliyetlerinin yoğunlaştığı yıllar Türkiye'de Atatürk'ün liderliğinde hayat bulan inkılaplar dönemine denk gelmektedir. Sancakta basının da harekete geçtiği ve canlandığı yıllar gene aynı döneme paralel bir sürece işaret eder. Sancakta spor 1926 sonrası basın ise etkin ve etkili bir biçimde 1930'lu yıllarda ve özellikle 1936 yılı sonrası gözle görülür bir biçimde varlık göstermiştir. Türkiye'de olduğu gibi sancakta da anayurtta kabul gören ve uygulamaya giren modern ve çağdaş yaşamı önceleyen köklü inkılaplara önem

8 Remzi Siliöz *Hatay Millî Mücadele Yılları,* Ankara Kitapevi, Bursa 1937, s.40-41 ve bk. Hamdi Selçuk, *Hatay'ın O Günleri,* İstanbul, M. Sucuoğlu Matbaası, 1972, s. 41-42.

9 *Yeni Mecmua*, 04.08. 1939.

verilmiştir. Bu noktada kulüp bir başka yönüyle de bu inkılapların takipçisi ve sancakta öğrenilmesi ve benimsenmesi yönünde faaliyetlerde bulunmayı da amaç edinmişti. Bu çaba esasında Hatay'ın önce bağımsızlık sonrasında da Anayurt'a katılımında önemli bir yere sahip olmuştur. Söz konusu süreç dönemin anı türünden eserlerinde yer almakta olup sürecin bir kültür mücadelesi şeklinde de geliştiği ve bu konuda yerel halkın istenci ve katılımının da son derece kuvvetli olduğu yönünde kanaate de yer verilmiştir[10].

Aynı dönemde Türkiye'de halka okuma yazmayı öğretmek üzere, 1929'da Millî Mektepler kurulmuştu. Ancak Hatay'da bu kuruluşun varlığını, Genç Spor Kulübü üstüne almıştır. Dolayısıyla Genç Spor Kulübü'nün Hatay'ın bağımsızlık sürecinde kültürel hayatta önemli bir yeri vardır. Genç Spor Kulübü anlaşılacağı üzere sadece spor amaçlı kurulmuş bir kulüp değil, Türk kültürünün ve geleneklerinin yaşatılması, Hatay gençliğinin kendi kültürü etrafında organizasyonunu sağlamak ve Fransız kültürel emperyalizmine karşı mücadele etmek amacıyla da kurulmuştur. Millî kaynaşma, ulus olma bilincini sağlama mekânı olarak da çalışan kulüpte boş zamanlarda yukarıda da değinildiği üzere milli olaylar, siyasal gelişmeler, manda idaresinin uygulamaları ve kararları üzerine konuşmalar yapılmıştır[11].

1930'da kulüp çatısı altında millî bilinci sağlamak ve güçlendirmek için bu yöndeki kitapları getirerek yeni yazıyı öğrenmeye çalışan halka destek olmak önemsenmiştir. Bu amaçla Genç Spor Kulübü içinde bir kütüphane kurulmuş ve özellikle okuma etkinliklerini sürdürmek üzere Muhiddin Yurdal, Mehdi Kovacı ve Fazıl Tosyalı görevlendirilmiştir. Bu çaba yeni yazı öğrenme çalışmaları ile de çok yakından ilgilidir ki bu bir milli seferberlik bir kültürel savaşımdır. Yeni açılan kütüphane ancak 20 Ağustos 1931'de hizmete girmiştir. Türkiye'den getirilen Türkçe yayınlarla, yeni alfabe okumaları teşvik edilmiş, okuma yazma kursları açılmış, Harf İnkılabı bu şekilde desteklenmiştir. Yenigün Gazetesi'nde halkın okuma faaliyeti teşvik etmek amacıyla Sancak halkının kütüphaneye abone olmaları yönünde sıklıkla yevmi ilanlar verilmiştir. Açılan kütüphanede, Türk edebiyatının önemli simalarının eserleri kitapları yer almıştır. Latin alfabesinin öğrenilmesini sağlamak amacıyla ayrıca Türkçe dergilere de yer verilmiştir. Bu dergiler

10 Bk. Volkan Payaslı ve Olcay Özkaya, *Anılar Tefrikalar ve Arşiv Belgeleri Işığında Fransız İşgal Yıllarından Bağımsızlığa Hatay (Gündelik Hayat, Siyasi Olaylar),* Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2020**.**

11 Volkan Payaslı, "Hatay'da Harf İnkılâbı'nın Kabulü Ve Yeni Alfabenin Uygulanması (1928-1938)", *Turkish Studies***,a** Volume 6/1 Winter 2011, p. 1697-1712, s.1702-1703.

arasında Kadro, Varlık, Vakit, Milliyet, Cumhuriyet de bulunmaktadır. Türk edebiyatının usta kalemi Milli Şair M. Akif Ersoy'un Antakya'ya gelişi ve edebi yaşamına dair bilgiler de yerel basının manşetlerine taşınmış bu sayede Türkiye'deki edebi yaşam ve gelişmeler izlenmiştir. 1932'de Kütüphane hem kapasite hem de faaliyetleri açısından gelişmiş fakat 1933'te manda idaresinin bu faaliyetlere karşı oluşturduğu baskı sonucu Genç Spor Kulübü Kütüphanesinin adı Bekir Efendi Kütüphanesi olmuştur. Bu süreçte kütüphanede yeni harflerle basılı yeni eser ve kaynakların gelmediğinden, kütüphanede okuyucu sayısının azalmış olduğu aktarılmıştır. 1935 yılında ise okuyucu sayısının giderek azalması üzerine dönemin Belediye Başkanı Süreyya Bey her tür baskıya karşın Genç Spor Kulübü'ne ve Latin harflerinin gelişimine engel olacak gelişmelerle mücadele etmiştir. Anlaşılıyor ki sancak bölgesinde, Türkiye'de olduğu gibi Millî Mektepler bulunmamaktaydı ancak Genç Spor Kulübü Türkiye'de yürürlüğe giren yeni yazıyı birçok faaliyeti ile halka öğretmişti. Bu faaliyetlerin yürütülmesi sürecinde sancak halkı ileriki yıllarda Türkiye'den birçok konuda okuma kitapları isteyecek ve Atatürk'ün çağdaş Türkiye'yi inşasında esas gördüğü köklü inkılâplarına sahip çıkacaktır[12].

Hatay'ın kurtuluş mücadelesinin öncü kuruluşları arasında yer alan bu önemli spor kulübü hakkında dönemin anı ve tefrikaları ayrıntılı bilgiler ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Hatay'ın işgal yıllarına tanıklık etmiş ve düşün dünyasında yer edinmiş entelektüellerden aynı zamanda Genç Spor Kulübünün ilk umumi kâtibi Remzi Siliöz bu konu ile ilgili bir yazı dizisine konuk olmuştur. Söz konusu yazı dizisi yerel basına üzerinden nizami olarak yapılmış röportaj şeklinde, Aydok Çelenk'in kaleminden aktarılmıştır. Buna göre;

12 Volkan Payaslı, "Hatay'da Harf İnkılâbının Kabulü ve Yeni Alfabenin Uygulanması…", s. 1702; Bülent Nakip, *Kuruluşunun 50. Yılında Hatay*, *İl Halk Kütüphanesi*, Türk Kütüphaneciler Derneği, Antakya 1991, s. 22; Mehmet Tekin, "Genç Spor Kulübü", *Güneyde Kültür Dergisi*, Y.2, S.16, Haziran 1990, s. 20; *El Liva*, 05.09. 1930

"İlk spor teşekkülü Antakya'da heveskâr gençler tarafından gençlik idman yurdu adıyla kurulmak istenmiş. Fakat o zaman manda idaresinde olduğumuz için Fransızların idman yurdu adından duyduğu tevahhuş neticesinde Türkçeye pek uymayan "Genç Spor Kulübü" ismi adı altında açıldı. Kulübü kuranlar; Şükrü Balcı, Şekip İnal, Fikret Mümin, Abdurrahman Veysioğlu, Hikmet Halef, Abdurrahman Miski, Bekir Özmen, Mustafa Kaya, Abdülkadir Mısırlı, Kudret Karabay, Abbas Yurtman, Mecit Mecit gibi spor seven gençlerdir. İlk bina Musalla mahallesinde bir evin odasında idi. Sporcular bu evde giyinip soyunur, antrenmanlardan sonra eşyalarını oraya bırakırlardı. Kulüp bir taraftan aza kaydına devam ediyor ve teşekkül gelişiyordu. İlk defa Şembük Mahallesi'nde Hacı Mustafa Kavlak'a ait bir eve yerleştik. Bundan sonra Eczacı Dimitri'nin evine geldik ve bu evde kulübün resmi küşadı yapıldı… Zaman geçtikçe kulübümüz çok genişlemiş ve kütüphane, bilardo, müzik kolu, temsil kolu vesaire gibi şubeler kurulmuştu… Temsil kolunda en mühim faaliyeti gösterenler başta Ziya Bereket, Gani Miski, Hüseyin Çelenk, Şükrü Balcı idi. Bunlar ayda muntazam bir temsil veriyorlardı. Kulübümüzün kütüphanesi de çok genişlemişti. Bekir Efendi Kütüphanesinde altında teşekkül eden bu kütüphane Genç Spor Kulübünün lağvından sonra şimdiki umumi kütüphaneye devredildi[13].

Yazı dizisini dönemin önemli basın yayın organı *İleri Hürriyet* sütunlarından aktaran Aydok Çelenk, sürecin etkili simalarından Hikmet Kuntman (Cadaloz)'ın "Eski Genç Spor Kulübü Hatay Türk gençliğinin bir kalesiydi, burası yalnız spor kulübü değil aynı zamanda ilmi, edebi, içtimai, siyasi ve Türk asil demokrasisinin ilham kaynağıdır" şeklindeki görüşüne referans vererek kendisiyle yaptığı röportajı aktarmıştır. Buna göre;

"…İlk spor teşekkülü 1925'te Ali Muhsin Bereket, Nedim İspiridon, Hanna İbrahim, Jan Huri, ben, isimlerini şimdi hatırlayamadığım gençler tarafından kuruldu… Spor 'da din, mezhep, sınıf farkı bahis konusu değildir. Sporun milliyeti yoktur… O an için her şeyi açıktan açığa yapmazdık. Zira bir manda idaresinde buluyorduk. Her ne kadar bir spor kulübünde siyaset güdülmemesi lazım gelirse de; burası yalnız bir spor kulübü değil aynı zamanda ilmi, edebi, içtimai, bedii, siyasi ve Türk asıl diplomasisinin bir ilham kaynağı idi. Bu kuşat resmini müteakip yapılan idare heyeti seçiminde kulübün teşekkülünde en çok rol oynayan gençlerden Şükrü Balcı İdare Kurulu

13 Volkan Payaslı ve Olcay Özkaya, *Anılar Tefrikalar ve Arşiv Belgeleri Işığında Fransız …*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2020, s.190, s.191-192, Remzi Siliöz, *İleri Hürriyet*, 1 Haziran 1949.

Başkanlığına, Remzi Siliöz umumi kâtipliğe ben de mümüessisi olmadığım halde veznedarlığa getirildim…"[14]

Eski Spor İdarecileri Anlatıyor, başlığı altında devam eden yazı 6 Haziran 1949 tarihli İleri Hürriyette sürmanşete taşınmıştır. Aydok Çelenk, Cadaloz lakabıyla Hikmet Kuntman ile Genç Spor üzerine röportajına "Bilhassa sporcu gençlerimizden bahsetmek isterim ki; bu gençler kazandıkları zaferlerle çınarlar ve çağlayanlar diyarı olan Türk Antakya'nın yüzünü ağartmış ve memleketin şerefini her sahada yükseltmiştir" sözleriyle başlamaktadır. Bu yazıda Çelenk, genç spor 'un zümrecilik, siyaset ve taassup ile ilgisi olmadığına vurgu yapmaktadır. İlaveten Çelenk bu süreli yazısını Kuntman'ın anlatımına dayalı şu ifadelerle devam ettirmektedir;

"… Bilhassa sporcu gençlerimizden bahsetmek isterim ki bu gençler kazandıkları zaferlerle çınarlar ve çağlayanlar diyarı olan Türk Antakya'nın yüzünü ağartmış ve memleketin şerefini her sahada yükseltmiştir. Mecit Kardeşler, (Merhum) Çerkez Musa, Hariri Kemal, Fikret Memun, Ekrem Karaman, Ömer Süveydan, Mehmet Zembelek, (Merhum) Mehmet Esmerli, Hüseyin Çelenk, Hamza, Ömer Besmeli (şimdi Amerika'da bulunan), Halef Ömer Süveydan Halil, Reşat Yurtman ve daha isimlerini hatırlayamadığım birçok genç…"[15]

Genç Spor Kulübünün yapısı ve çalışmalarıyla ilgili gene tefrikalarda yer alan satır arası bilgiler arasında kulübün bütün varlığı ile milli bayramlara katılmak suretiyle gençliği ilerideki vazifeleri için hazırladığı, kulüpte daimî bir samimiyet havasının yer aldığı, akşamları en az yetmiş seksen gencin kulüpte yer aldığı ve yapılan etkinliklere katıldıkları gibi önemli bazı bilgiler yer almaktadır. Söz konusu ayrıntılar incelendiğinde dönemin siyasal gelişmelerine cevaben oluşmuş ve bölge gençlerini aydınlatmak, doğru bilgilerle bilgilendirmek, Anayurt bilinci, hürriyet, istiklal, vatan fikrinin oluşumuna katkı sağlayacak şuurun oluşması yönünde bir kültür okulu yapısının oluştuğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda sporun bu türden bir işlevinin bir yurdun istiklal ve anayurt savunmasında ne denli önemli roller

14 Volkan Payaslı ve Olcay Özkaya, *Anılar ve……*, s.191-192, 194-195, Ayrıca ayrıntılı bilgi için bk. A.F. Türkmen, *Hatay Manda Tarihi ve Silahlı Mücadele Devresi,* C 4, İstanbul, Tan matbaası, 1939.

15 age., s.197 ve *İleri Hürriyet*, 6 Haziran 1949; *İleri Hürriyet*, 7 Haziran 1949. Genç Spor ile ilgili döneme dair anlatılar anı türünden kaynaklarda yer almaktadır bu bağlamda bk. Bağımsız Hatay Topluluğu, *Le Sandjak LuttePour SonIndepen-dance-1936 (Sancağın Bağımsızlık mücadelesi),* Antakya 1936 ve Cemil Meriç, *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.

üstlendiği görülmektedir. Bu tespit ve çıkarım çalışmanın ana odağını gözler önüne sermektedir.

Konu ile ilgili sahada gerçekleştirdiğimiz sözlü tarih çalışmasında kulübün kuruluş amacı, çalışmaları, faaliyetleri ve kulüp üyeleri ile ilgili dönem tanıklarından emekli eczacı Ömer Bayraktarın aktardığı bilgiler kısaca şu şekildedir; "...O yıllar yani kulübün faaliyetlerde bulunduğu yıllar ben çok küçüktüm henüz ancak altı yaşındaydım. Buna rağmen kulüp ile ilgili evde konuşulanları bilirim. Genç Spor Kulübünün faaliyetleri ve üyeleri ile ilgili birçok bilgiye sahibim. Kulübün birçok üyesi ile benim eczanemde tanıştım. Benim eczanem Hatay'ın en eski ve tek eczanesi Hipokrat Eczanesi'nin dışında ikinci eczaneydi. Hipokrat Eczanesi Rum Dimitri Antanapulo'nundu. Bu eczanenin 30'larda adı önce Sokrat daha sonra ise adı Hipokrat oldu. Antanapulo 1915 lerde gelir buraya ve bildiğim kadarıyla bölgenin ilk eczanesini açar. Bizler her şeye deva olurduk. Doktor falan yoktu. Benim laboratuvarım vardı ve ben orada bir ekibimle beraber ilaç yapardım. Benim eczanemin adı Sağlık Eczanesi idi adı sonra ulus eczanesi oldu. 1930 yıllarında bir de Er-Rica eczanesi vardı onu da İspir Basil Huri açmıştır. Ancak bu eczane kısa süre sonra kapanmış…[16] Genç spora gelince bu kulübün önemli üyelerinden Ömer Ekener'i hatırlıyorum. Ömer Ekener Teknik Ziraat Müdürü idi. Kendisi aynı zamanda bölgenin önemli simalarından Selim Çelenk in yakın akrabasıdır. Genç Spor'un üyelerinden futbolcu Mazlum Keser'i de bilirim. Bir de Emniyet müdürümüzün abisi Kemal Doğanlar'ı da hatırlarım. Tüm bu isimler Genç Spordaydı. Elbette bir de Akif Özer de kulüpte oynardı. Kulüp kurucusu Şükrü balcı da oynardı bildiğim kadarıyla. Balcı'nın kız kardeşi Nahide Balcı ise gene Antakya lisesinde tarih hocamızdı… Genç Spor Hatay kurtuluşunda ve bağımsızlık mücadelesinde bir nevi gizli teşkilatlanmaydı. Gençler bu kulüp çerçevesinde bir araya gelir memleket meselelerini tartışır konuşurlardı. Kulüp Fransızlara karşı çok gizli bir teşkilattı. Burada geleneksel sporların dışında farklı bazı sporlar da aktiviteler de

16 Dönem tanıklarından Sözlü kaynak Bayraktar'ın aktardığı bilgilere destek ve ilave olarak dönem kaynaklarından Tarık Mümtaz'ın Çizgiler ve Bilgiler adlı eserinde bölgenin o dönem eczaneleri için şu bilgilere yer verilmiştir; "**…**İskenderun'da Vehram Papazyan Efendi'nin Fransız, Yervant Nazaryan Efendi'nin Nazaryan, Sa´îd Efendi'nin Şifâ, Aleksandır Barbur Efendi'nin Barbur eczaneleri bulunmaktadır. İlaveten Antakya'da:Mösyö Dimitri Antonopoloun Sokrat, Bay Nutki Kunt'un Defne, Bay Muhsin ´İzzet Kunt'un Muhsin-´İzzet, Ya´kûb Nazaryan Efendi'nin Nazaryan, Mösyö İspir Basil Huri'nin Er-Ricâ. Eczaneleri bulunmaktadır. Kırıkhan'da **ise** Aram Minasyan ve Misak Mamalyan. Reyhâniye'de ise Bay Mü`eyyed Atar'ın Vatan, Yervant Paranakiyan Efendi'nin Şifa eczaneleri bulunmaktadır, bk. Tarık Mümtaz Yazganalp, *Çizgiler*…, s. 97.

yapılırdı. Halkevi kurulduktan sonra ancak modern sporlar oluştu. Halkevi bahçesinde tenis kordu, boks ve güreş müsabakaları oldu mesela. Pinpon, keman dersleri verilirdi. Çok yönlü eğitimler veriliyordu. Hatta orada ben Aşık Veysel ile tanıştım. Burada müzik temsilleri ve tiyatro oyunları da vardı. Sanırım 1947-48'li yıllardı. Genç Spor'a gelince burada futbol, voleybol, müzik temsilleri verilirdi… Diğer kulüp üyeleri arasında Kemal Sülker de vardı. Sülker burada futbol oynadı. Kulüp üyeleri bir de büyük mitinglerde ön plandaydılar. Kulübün kurulduğu yer Yeni Cami Mahallesi Uncular Sokak No. 13, 19. yüzyılda yapılmış civeleklere ait bir yapıydı. Civelek ailesine ait ağalar fırını. Yeri deprem öncesi Kemal Paşa Caddesi'nden soldan Kuseyriler'in evine dönülür bir daha sola dönünce fırın orada. Ağalar fırını sokağı[17].

Bayraktar'ın aktardığı bilgilerin kaynaklarda yer alan bilgilerle örtüştüğü görülmektedir. Zira kulübün faaliyetleri, kuruluş amacı Hatay'ın manda idaresi sürecinde kurtuluş mücadelesine destek olmak ve bölgede gençlerin bu yönde bilgilenmesi ve teşkilatlanmasını sağlamak üzerine odaklanmıştır. İlaveten kulübün özellikle bu önemli amacının gizli tutulduğu spor ve sanat faaliyetleri çerçevesinde bu yönde fikirlerin paylaşıldığı ve birlik, bütünlük içinde yerelde bir teşkilatlanmanın organize edildiği anlaşılmaktadır. Bayraktar kulüp üyeleri ile ilgili de geniş bilgiler ortaya koyarken birçok kulüp üyesinin bölgenin entelektüel simaları arasında yer aldığına da işaret etmiştir.

Genç Spor Kulübünün kuruluş süreci, amaç ve faaliyetlerinin yanı sıra kulüp üyeleri ile ilgili Mehmet Semercioğlu ise dönem tanığı babası Rasim Semercioğlu'ndan dinlediklerini kısaca şu şekilde özetlemektedir; "…Babam, Rasim Semercioğlu. Antakya'nın en tanınmış terzilerindendir. Doğum yılı 1337 vefatı ise 1976'dır. 14 yaşındayken Genç Spor Kulübünün futbol takımında kaleciydi. Kulübün kuruluş sürecini babamın anlattıkları ayrıntılardan hatırlamıyorum. Ancak bunun dışında bir çok bilgiyi babamın ban anlattıkları üzerinden size ayrıntılı biçimde aktarabilirim. Babam bu kulübün bölgenin bağımsızlığı ve istiklalini elde etmek üzere gençler tarafından oluşturulmuş bir direniş faaliyeti olduğunu vurgulardı. Kulüp üyeleri faaliyetlerinde bir taşkınlık, bir rahatsızlık yaratacak şey yapmaz uyum içinde müsabakalar düzenlerdi. Ancak bu oluşumda ve birliktelikte gençler her türden tehlikeye ya da yaşanacak olaya karşın silahlanmıştı. Kavga dövüş yoktu. Dışardan İskenderun limana bir futbol takımı geldiğinde örneğin Fransız idaresi Abdülgani Ağa'dan Abdülgani Türkmen'den ki kendisi genç

17 01.06.2024 tarihinde Ömer Bayraktar (d.1932) ile yapılan görüşme.

sporun başkanıydı, bu konuda en yeteneklinin görevlendirilmesini isterdi. Bu ricaya karşın Abdülgani Sğa kalecilikte çok iyi oyuncu babamı takıma alırdı. Avrupa dan gelen gemilerde Avrupalı takımlar yer alırdı. İskenderun limanı her açıdan hareketli ve birçok insanın ticaret te yaptığı bir yerdi bu nedenle İskenderun'da her milletten insan yaşardı ya da bulunurdu. Bu yabancı takımlarla maçlar düzenlenirmiş. Bu takımlarla yapılan maçlarda kalecilikte iyi olan baban çok defa oynamış. Bu esnada kendisiyle Genç Spor Kulübünde yer alan arkadaşları arasında Kazım Hocaoğlu, Keresteci Yolaç, Mazlum Keser, Polis Şevket de vardı. Şevket Karaksılı idi. 100 metre yarışlarına da girerdi babam ve derece alırdı. Futbolcu koşar derdi babam… Babam bana bu futbolcuların isimlerini yazdırmıştı esasında ancak depremde hepsi gitti. Çünkü terzi dükkânımın bulunduğu tüm muhit yerle bir oldu benim orada birçok aile evrakı, resim ve dokümanlarım vardı…

Babam neredeyse gençlerin çoğunun kulüp üyesi olduğunu günden güne üye sayısının arttığını anlatırdı. Kulübün esasında manda idaresiyle bir sorununun olmadığını ancak en önemli gayelerinin spor faaliyetlerinin altında yatan amaçlarının bir gün bağımsız olmak istemeleri olduğunu ifade ederdi. Babam kulüpte yaklaşık 10 yıla yakın faaliyette bulunmuştur. Suriye takımlarına Halep'e gider maç yaparlardı. Antakya diğer kulüplere karşı yarışırlardı. Genç Spor Kulübünün bir de bando takımı vardı. Babamın bana aktardığına göre Ali Muhsin bereket bu bandoyu almış ve kulübe hediye etmiştir. Babam burada trompet çalardı. Seçimlerde Türk askeri taburu bölgeye girerken babamlar bir gecede istiklal marşını öğreniyorlar ve Genç Spor Kulübü olarak askerleri bando grubu ile karşılama merasimine katılırlar. Babam kulüpte hiçbir şekilde ayrımcılığın olmadığını birlik ve bütünlüğün olduğunu vurgulardı. Kulüpte ki kulüp babamın anlattığına göre Kemal Paşa Caddesi'nde geniş avlulu bir ev idi. Burada piknikler, toplantılar, çeşitli etkinlikler düzenlenir gençlerin bir arada olması ve sancağın sorunlarını tartışmaları, konuşmaları sağlanırdı…

Döneme dair isimler arasında ki bu isimler babamın Genç Spor Kulübü üyesi arkadaşlarıdır Akif Özer de vardı. Faysal Gülbahar da vardı. O fötr şapkayla gezen popüler bir adamdı. Babamın arkadaşıydı. Antakya Gençlik Kulübünde sporcuydu bu kulübün kurucusuydu. Babam, faysal amca ve polis şevket kulüp üyesiydiler. Bir resimde beraber Akif Bey'e geçmiş olsun ziyaretine gitmiş olduklarına dair elimde belge var. Kulüpte 1938 sonrası ciddi yarışlar yapılmış. Sonra Mersin'e gidilip bölge yarışları yapılırdı. Karma gruplar yapılmasında babam hassastı ayrımcılığa da karşıydı. Süreyya Hale-

foğlu babamın sınıf arkadaşıydı. Babam ilkokulu Fransızca okuyamadı okulu bitiremedi. Eğitim dili birden Fransızca olmuş öğrenciler bu şartlara ayak uyduramamışlardı. Sınıfında olan çoğu arkadaşı bu nedenle eğitimlerine devam edemediler. Çok azı İstanbul'da eğitimine devam ettiler. Kulübün kuruluş için manda idaresiyle kötü geçinmemeye dikkat edip işlerini yapıyorlardı. Maçlar bugün Halep çarşısından aşağı doğru inince orada yer alan modern çarşının yerinde bir yerde olurdu. Antakya Lisesinden sonra bir büyük saha da vardı. Cumhuriyet caddesine doğru bugün Fatih caddesinin bitiminde yer alan meydandaki kısmen parkın yerinde bu büyük sahaydı. Tribünleri vardı ama ufaktı. Maç günü kulüp görevlileri gelenlere ücret karşılığı rozet takarlardı ve kumbara ile gezerlerdi. Bu şekilde para toplarlar ve böylece kulübün bazı giderleri karşılanırdı. Babamın anlattıklarına göre sporcular ayakkabı ve formalarını kendileri alırlardı…"[18]

Mehmet Semercioğlu'nun dönem tanığı babası Rasim Semercioğlu'ndan aktardıkları ile bir diğer dönem tanığı Ömer Bayraktar'ın paylaştığı bilgilerden hareketle Genç Spor Kulübünün sancak bölgesinde geniş yankılar oluşturan ve kısa sürede üye sayısını arttırmış bir kulüp olarak öne çıktığı anlaşılmaktadır. Kulüp Hatay'ın geneline hitap etmiş, gençler arasında birliğin ve birlikteliğin oluşmasında önemli bir role sahip olmuştur. Bu oluşum özellikle bölgenin önce bağımsızlık sonrasında ise anayurda katılımında bir teşkilatlanma oluşturarak tarihsel sürecin başarıyla sonuçlanmasında etkin bir güç oluşturmuştur. Her iki anlatıda da bu teşkilatlanmanın spor faaliyetleri adı altında organize edildiği, manda idaresinin tepkisini çekmemeye dikkat ederek ancak asıl gayeden de vaz geçmeden gizli bir direniş olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Burada Türk gençlerinin çeşitli zamanlarda bir araya gelerek manda idaresinin uygulamaları, bölgenin bağımsızlığı için yapılması gerekenler, Türkiye'de gerçekleşen yeniliklere karşı Hataylıların bunları benimsemesi, takibi konularında çeşitli çalışmaları organize etme bakımından çalıştıkları görülmüştür. Bu örtüşen anlatılar yazılı belgelerle de desteklenmekte olup bazı ayrıntılar ve özellikle kulübün kuruluş yeri ve bölgeye ait detaylar yazılı belgelerde yer almadığından buradaki anlatılarla tamamlanmıştır.

Yerel basında kulüp ile ilgili hazırladığı yazı dizisi ile dikkat çeken Aydok Çelenk genç spor kulübünün kapanışına yönelik önemli bazı bilgiler içeren röportajına aynı süreli yayında bu defa dönemin diğer aydın siması ve basın

18 01.06.2024 tarihinde Mehmet Semercioğlu (d.1947) ile yapılan görüşme.

yayın hayatının öncülerinden olan Selim Çelenk ile devam etmiştir. Burada Selim Çelenk, 1939'da genç spor kulübünün kapanışını açıklarken kulübün 1926'dan 1939'a kadar geçen sürede üzerine düşen görevi yerine getirdiğini vurgulamıştır. İlaveten sonrasında yerini daha genç bir nesle bırakmasının gerekliliği üzerinde durmuş olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Çelenk'e göre;

"Mütevazi bütçemizle kulübemize bir bekçi ya da bir hademe tutmamıza imkân yoktu. Buranın temizlik ve bekçiliğini arkadaşlar sırasıyla yapardık. Burada gerçi fazla malzememiz yoktu teşkilatımız günden güne genişliyordu. Kulübümüze kaydolacaklar için bir şart koymuştuk: herkes bir mecidiye duhuliye İle beraber bir de iskemle getirmek mecburiyetindeydi. Böylece kulübün ilk möblelerini temine başlamıştık. Tabi bu küçük kulübe bizi istiap edemez olmuştu. Buradan Hacı Mustafa Kavlak'ın evini icar ederek ayrıldık. 1926 Ağustosunun 26.günü resmen teşekkül eden Kulübü Remzi Siliöz arkadaşımın da dediği gibi Antakya gençliğini bir çatı altında topluyordu. Bu müessese Hatay mücadelesinde de en önemli rolü oynamıştır. Şunu bilhassa işaret etmek isterim ki idare kurulu arkadaşlarımızdan Hikmet Cadaloz bu çatı altında bize garp müziği zevkini aşılayandı"[19]

Genç Spor Kulübünün tarihi ve faaliyetleri ile ilgili önemli bazı bilgileri ortaya koymaya yönelik gerçekleştirilmiş olan bu yazı dizisi Remzi Siliöz ve Ali Muhsin Bereketoğlu'nun döneme dair aktarımlarıyla da genişletilmiş ve bu sayede kulübe dair geniş ölçekli bir tarihi hafıza ve kent belleği kayıt altına alınmıştır. Bu çalışma ise söz konusu hafızayı gözler önüne sermek ve öne çıkararak bir taraftan dönem süreli yayınlarının etkisine diğer taraftan da dönem entelektüellerinin potansiyeline dair bilgileri toplu bir biçimde aktarmaya çalışmaktadır. Öyle ki bu notlar Hatay'ın işgalden kurtuluşa giden sürecini çeşitli açılardan aydınlatacak birçok önemli anı türünden ve tefrika özelinde bilginin de yer aldığı bir çalışma ile litaratüre kazandırılmıştır. Çalışma Anılar, Tefrikalar ve Arşiv Belgeleri Işığında Fransız İşgal Yıllarından Bağımsızlığa Hatay (Gündelik Hayat-Siyasi Olaylar) başlığı altında 2020 yılında akademiya ile paylaşılmıştır.

Genç Spor'un Kuruluşunda Şükrü Fehmi Balcı

Genç Spor Kulübünün kurucusu ve dönemin önemli kalem ustalarından Şükrü Balcı'nın yaşamına dair bazı önemli bilgilere bakılacak olunursa ilk etapta 1906'da Antakya'da dünyaya gelmiş olduğu belirtilmelidir. Balcı, ilko-

19 *İleri Hürriyet*, 10 Haziran 1949, s. 2; *La Question d'Alexandrette et d'Antıoche,* Antakya, 1936.

kul eğitimini Antakya'da yaptıktan sonra, Antakya Lisesi'ne girmiş ve yaklaşık bir sene sonra İstanbul'a giderek burada Alman Okulu'na devam etmiştir. Balcı 1927'de Antakya'ya dönmüş ve Yeni Mecmua ismiyle on beş günde bir çıkan edebi bir mecmua yayımlamıştır. Dönemin basın yaşamında yer edinmiş ve yüz elliliklerden olan Tarık Mümtaz'ın kaleme aldığı *Çizgiler ve Bilgiler* adlı eserinde Balcı'ya dair önemli şu bilgiler aktarılmıştır[20]. Buna göre;

"…İskenderun Türklerinin ilk gazete ve mecmuası olan Yeni Mecmua, milliyet ve yenilikçi fikirlerin okulu olmuştur. İki yıllık yayın hayatıyla sancakta okuma zevkini artırmıştır. Önceleri haftalık çıkan mecmua siyasi gazeteye dönüşmüş ve günlük olarak çıkmaya başlamıştır. Gazetede yapmış olduğu yayınlarda Hatay'ın kurtuluşuna hizmet etmiştir. Selim Çelenkle birlikte yayın hayatına devam eden şükrü Balcı, 1932'de yayınladığı "Başımızın Belası Bu Topraklar" adlı makalesi nedeniyle ecnebi mahkemede yargılanmıştır. Umumi aftan sonra Antakya'ya dönerek yayın hayatına tekrar atılmıştır. Hatay Devleti döneminde ise matbuat müdürlüğü yapmıştır. Belediye reisliği yapmıştır. Hatay gençlik teşkilatının başında bulunarak Beden Terbiyesi Kulüplerini idare etmiştir. Antakya Halkevi'nde 1940 ve 1945 yıllarında fiilen çalışmıştır. Halkevi Başkanı olmuştur. Atayolu gazetesinde CHP'nin fikirlerini yaymaya çalışmıştır… kulübümüz hem spor faaliyetleriyle uğraşırken bir taraftan bir Halkevinin yapacağı işleri yapıyordu. Kulübümüz çok genişlemiş, geniş bir gençlik kütlesini etrafında toplamıştı. Bu gençlerden Yahudi olan Düvek (santrafor) Hıristiyan olan Jan Huri (sol iç) ve ikinci kongresinde idare heyetine geçen Mişel Huri vardı. Bununla kulüp etrafına her teşekkülden sporcu toplanmıştı… Spor sahasında hayli ilerlemeler kaydedilmişti. Bu arada Halep'in El İttihat, Ünyon Sportif, Osion Vasilas Tersent Halep Homonetmen, Lübnan'ın Nadir-Yadi takımlarını açık farklarla yenerek cenubi Anadolu'nun en kuvvetli bir takımı haline gelmişti… Bu sıralarda Genç Spor Kulübü idaresinde bir anlaşmazlık oldu. Fikret idare kuruluna seçilemediği için kulüp kuruldu Yıldız Spor kulübü adı altında. Fakat Yıldız sporun ömrü uzun sürmedi. Nakipzade mescidinde kurdukları bir lokalde bir ay sonra kendilerini feshedip kulübümüze tekrar iltihak ettiler…"[21]

20 Yüzellilikler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Emin Karaca, *150'likler*, Altın Kitaplar, İstanbul, 2004; Erdeha, Kâmil, *Yüzellilikler Yahut Millî Mücadele'nin Muhasebesi,* Tekin Yayınevi, İstanbul,1998; Tarık Mümtaz Göztepe, *Mütareke Günleri,* Hazırlayan: H. Afşin Günaydın, Cümle yayınları, Ankara 2017.

21 Mümtaz, *Çizgiler…*, s. 101; Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490.01.0.0., Yer No. 1224.2.39. Ayrıntılı bilgi için bk. Türkmen, A.F.,

Atatürk'ün vefatı sonrası Hatay'ın Türkiye'ye katılımı ile kulübün kapatıldığı bilinmektedir. Şükrü Balcı anılarında kulübün kapatılmasını şöyle aktarmıştır: "1939 yılında Genç spor Kulübü'nün kapatılmasının amili o zaman meriyete giren 3535 sayılı Beden Terbiyesi Mükellefiyet kanunuydu. Bu kanuna göre daha önce cemiyet kanununa göre teşekkül etmiş bulunan bütün kulüplerin kanun hükümlerine uyularak Beden Terbiyesi Teşkilatına intibak sırasında kulüp doğrudan doğruya kendini feshetti ve Gençlik Kulübü adı altında teşkilatlandırıldı." Buna göre 1926 ile 1939 yılları arası faaliyet yürüten kulübün, Hatay'ın kültür ve spor yaşamına katkılarının yanı sıra bölge gençlerinin milli bilinç edinmelerine de olanak sağlayacak roller üstlendiği görülmüştür. Daha sonra kulübün İkinci Dünya Savaşı yıllarında 1941'de tekrar faaliyet gösterdiği bilinse de savaşın bitimine kadar kulüple ilgili herhangi bir gelişmenin olmadığı belirtilmiştir. 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle Genç Spor Kulübü, 15 Nisan 1953'te Antakya Gençlik Kulübü adı altında tekrar açılmıştır[22].

Genç Spor kulübünün 30'lu yılların ortalarında etkinliklerini Halkevi teşekkülü olarak da sürdürdüğü bilinmektedir. Öyle ki 1937 yılı ortalarına doğru Antakya'da "Le Genç Spor" adıyla faaliyet yürüten bu spor kulübünün ismi değiştirilerek "La Maison Du Peuple D 'Antioch" yani Antakya Halkevi olarak yeni bir kuruluş ile faaliyetlerine devam etmiştir. Başbakanlık Arşivinde elde edilen belgeye göre Hatay'da halkevinin açılma tarihinin 1936 olduğu belirtilmiştir[23]. Söz konusu arşiv belgesindeki bilgi bölgenin yerel basınında yayınlanan bir haber yazısıyla desteklenmektedir. Hatay'da genel olarak bakıldığında merkezi Antakya olan halkevinin kısa zamanda şubelerini Reyhanlı ve Belen kazalarına da ve diğer ilçelere de açtığı belirtilmiştir[24].

Hatay Manda Tarihi ve Silahlı Mücadele Devresi, C 4, İstanbul, Tan matbaası, 1939 ve Falih Rıfkı Atay, Çankaya, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2009.

22 Volkan Payaslı, *Siyasal, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Sancaktan Vilayete Hatay (1921-1960),* Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 2013, s. 269-270.

23 Bk. BCA, 490.1.0.0, Yer No. 962.726.2.

24 *Yenıgün*, 29 Nisan 1936. Ayrıca bk. Pierre Bazantay, *Conflic De Nationalites Au Proche-Orient, (Le Sandjak D"Alezandrette 1934-1939)*, ed. Armenag Aprahamian, (Membre Du Conseil National Armenien), La France Et La Question D"Orient, Rapport 3,http://www.haybachdban.org/Armenie-Occidentale/Departement-Interieur/Analyse/LE-SANDJAK-D-ALEXANDRETTERapport-N%C2%B03.pdf, s.12-14. Halkevi şubelerinin açılışına dair arşiv belgeleri; *Yenigün*, 20 Temmuz 1937.; Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A 4-18 c, D 74-1, F 19-48. Son erişim tarihi: 01.02.2022.

Sonuç

Hatay'da manda yönetimi döneminin siyasal ve sosyo-kültürel değişimi ile gelişen ve kısa zamanda toplum tabanında beliren bağımsızlık taleplerinin kendine vücut bulduğu alanlardan biridir Genç Spor Kulübü. Kuruluşunda her ne kadar Türk gençlerinin sanat, spor ve kültürel faaliyetlerini gerçekleştirmeleri ve onları bu alanlarda sağlıklı bireyler olarak yetiştirmek amaçlanmış olsa da kulübün kuruluşunun esas hedefinin Türk gençlerinin milli karakterlerini oluşturan kültürel ögeleri canlı tutmak ve bu yönde bir arada olmalarını sağlamak olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda kulübün faaliyetleri ve çalışmalarıyla da gençlerin topyekün bir kültür mücadelesinde yer almalarına olanak sağlandığı görülmektedir.

Bu çerçevede ilk etapta bir spor kulübü olarak faaliyet yürüten Genç Spor Kulübü ancak değişen siyasal atmosfer içerisinde memleket meselelerinin konuşulduğu, tartışıldığı, inkılapların halka benimsetilmesinde ve yaygınlaştırılmasında etkin bir role sahip bir merkez olarak dikkate değer bir oluşumdur. Genç Spor kurucusu Şükrü Fehmi Balcı'nın girişim ve öncülüğünde Hatay'ın diğer düşünürlerinin de zaman zaman memleket meselelerine akıl yorduğu, gençleri bu çevrede bilgilendirerek bilinçlendirdikleri bir okul olarak da önemli roller üstlenmiştir. Bu bağlamda basının da sıklıkla ve düzenli olarak çalışmaları hakkında bilgiler verdiği Genç Spor Kulübü Hatay'ın kültürel, siyasal, sosyal ve sanat yaşamında son derece hayati bir öneme sahipti. Bu önem ilaveten manda yönetimiyle kültürel faaliyetlerini sürdürmede ve yaşamada baskı altında olan Türk gençlerinin aynı zamanda resmi bayram ve kutlamalarını da organize ederek sömürge altında bir yurtta milli bayramların kutlanmasına da olanak sağlayacak girişimlerde bulunmuştur. Resmî bayramların yanı sıra Atatürk'ün öncülüğünde gerçekleşen köklü inkılapların da taşıyıcısı ve savunucusu olarak Genç Spor Kulübü içerisinde yetiştirdiği çok sayıda Türk gencini bu konuda bilgilendirme ve Anavatan ile arada bir kültür koridorunun muhafızlığını da savunusunu da gerçekleştirmiş görülmektedir. Sonuç olarak bağımsızlığa giden yolda bir spor kulübünün çeşitli aracı ve vasıtalarla toplum üzerinde kurduğu sağlam etki ve liderlikle sürecin başarıya gitmesindeki önemi konunun tarihsel anlamda değerini ortaya koyarken sürecin tam anlamıyla anlaşılmasına da farklı bir açıdan olanak tanımaktadır.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 490.1.0.0, Yer No. 962.726.2.

BCA, 490.01.0.0., Yer No. 1224.2.39.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A 4-18 c, D 74-1, F 19-48.

Süreli Yayınlar Arşivi

El Liva, 05.09. 1930.

Yeni Mecmua, 15.09.1929.

Yeni Mecmua, 04.08.1939.

Yenigün, 21 İkincikanun 1936.

Yenigün, 29 Nisan 1936.

Yenigün, 24 İkincikanun 1936.

Yenigün, 20 Temmuz 1937.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Ada, Serhan, *Türk-Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939),* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013.

Armaoğlu, H.Fahir, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995),* Timaş Yayınları, İstanbul 2016.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, C 29 (1937), Kaynak Yayınları, Ankara 2018.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, C 28 (1936), Kaynak Yayınları, Ankara 2015.

Atay, Falih Rıfkı, *Çankaya,* Pozitif Yayınları, İstanbul 2009.

Bazantay, Pierre, *Conflic De Nationalites Au Proche-Orient, (Le Sandjak D''Alezandrette 1934-1939)*, Ed. Armenag Aprahamian, (Membre Du Conseil National Armenien), La France Et La Question D''Orient, Rapport Nu. 3, http://www.haybachdban.org/Armenie-Occidentale/Departement-Interieur/Analyse/LE-SANDJAK-D-ALEXANDRETTE-Rapport-N%C2%B03.pdf. Son erişim tarihi:01.02.2022.

Bağımsız Hatay Topluluğu, *Le Sandjak Lutte Pour SonIndepen-dance-1936 (Sancak'ın Bağımsızlık mücadelesi)*, Antakya 1936.

Erdeha, Kâmil, *Yüzellilikler yahut Millî Mücadele'nin Muhasebesi*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1998.

Göztepe, Tarık Mümtaz, *Çizgiler ve Bilgiler,* Halep Maarif Matbaası, Halep 1936.

Göztepe, Tarık Mümtaz, *Mütareke Günleri*, Hazırlayan: H.Afşin Günaydın, Cümle yayınları, Ankara 2017.

Karaca, Emin, *150'likler,* Altın Kitaplar, İstanbul 2004.

La Question d'Alexandrette et d'Antıoche, Antakya 1936.

Meriç, Cemil, *Bu Ülke,* İletişim Yayınları, İstanbul 2013.

Nakip, Bülent, *Kuruluşunun 50. Yılında Hatay,* İl Halk Kütüphanesi, Türk Kütüphaneciler Derneği, Antakya, 1991.

Özkaya Duman, Olcay, "Kalemden Kelama Sancakta Bir Dil Atölyesi ve Anadil Savunması "Yeni Mecmua" (1938-1930)", *Hatay Tarihi ve Kültürü Üzerine Araştırmalar I*, Dr. Mehmet Tekin Armağanı, Editörler: Sacit Uğuz ve Bülent Arı, Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları, Yayın No. 59, İskenderun 2016.

Özkaya Duman, Olcay, *Bağımsızlığa Giden Yolda Sancaktan Devlete Hatay Basını ve Faaliyetleri (1918-1939),* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2019.

Özkaya Duman, Olcay, *Geçmişin Sesiyle Tarihi Yeniden Düşünmek Üzerine Bir Sözlü Tarih Denemesi (Antakya Örneği 1921-1939 Sosyo-Kültürel Yaşam),* Mustafa Kemal Üniversitesi yayınları, Ekrem matbaası, Yayın No. 61, Adana 2017.

Özkaya Duman, Olcay, "İşgal'den İltihak'a Hatay'da Entelektüel Bir Kadro Hareketi, "Yenigün Gazetesi ve Yenigüncüler", *Tarihin Okulu Dergisi (JOHS),* Yıl 6, S. XVI, Aralık 2013.

Payaslı, Volkan & Özkaya Duman, Olcay, "Bir Yüzelliliğin Halep Gezi Notlarından Günceler: Tarık Mümtaz Yazganalp(Göztepe), *Turkish Studies,* Volume 9/4, Spring 2014, s. 967-983.

Payaslı, Volkan, *Sancaktan Vilayete Hatay (1921-1960) (Siyasal, Sosyal ve Kültürel Yönüyle),* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2017.

Payaslı, Volkan ve Özkaya, Olcay, *Anılar Tefrikalar ve Arşiv Belgeleri Işığında Fransız İşgal Yıllarından Bağımsızlığa Hatay (Gündelik Hayat-Siyasi Olaylar),* Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2020, s.23

Payaslı, Volkan, *Siyasal, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Sancaktan Vilayete Hatay (1921-1960),* Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2013.

Payaslı,Volkan, "Hatay'da Harf İnkılâbı'nın Kabulü ve Yeni Alfabenin Uygulanması (1928-1938)", *Turkish Studies*, Volume 6/1 Winter 2011, p. 1697-1712.

Selçuk, Hamdi, *Hatay'ın O Günleri,* M. Sucuoğlu Matbaası, İstanbul 1972.

Siliöz, Remzi, *Hatay Milli Mücadele Yılları,* Ankara Kitapevi, Bursa 1937.

Sökmen, Tayfur, *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, An-kara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992.

Tekin, Mehmet, "Genç Spor Kulübü", *Güneyde Kültür Dergisi*, Y.2, S.16, Haziran 1990.

Türkmen, A.F., *Hatay Manda Tarihi ve Silahlı Mücadele Devresi,* C 4, İstanbul, Tan matbaası, 1939.

Yazganalp, Tarık Mümtaz, *Çizgiler ve Bilgiler*, Halep 1935, s.208.

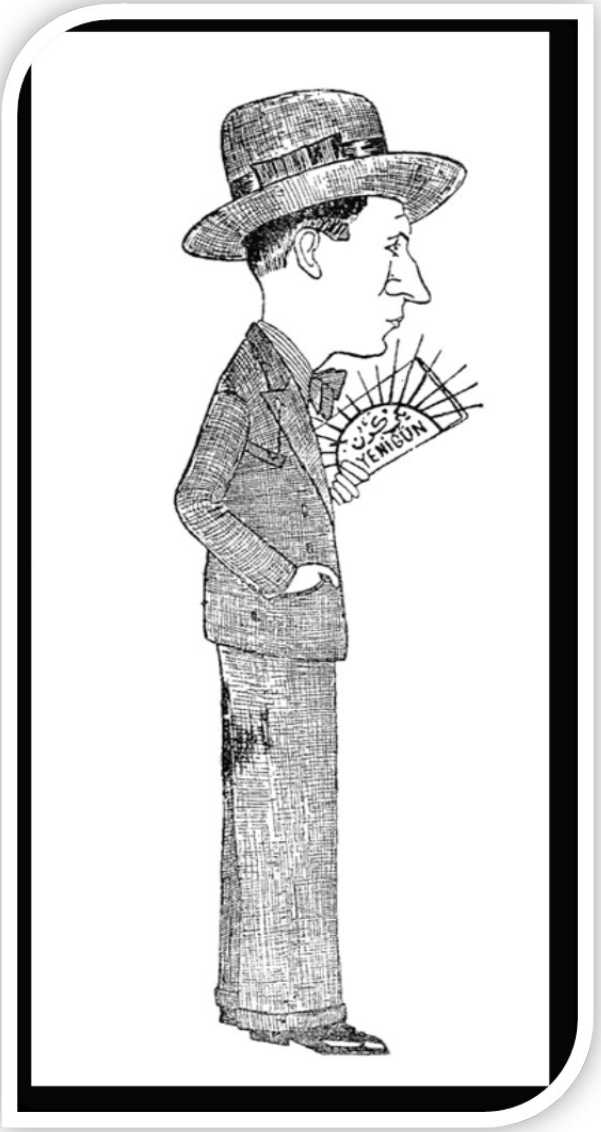
Sözlü Tarih

Kaynak Kişiler Mehmet Semercioğlu (d.1947), (01.06.2024).

Kaynak Kişiler Ömer Bayraktar (d.1932), (01.06.2024).

EKLER

Ek 1.

Şükrü Fehmi Balcı (Yazganalp, Çizgiler, s.100)

Ek 2.

Genç Spor Kulübünün üye ve futbol oyuncularından Ayakta en sağda şapkasız Rasim Semercioğlu, ortada Faysal Gülbahar, yanında Karaksılı Polis Şevket ve öndeki Rasim Semercioğlu'nun oğlu Mehmet Semercioğlu. Kulübün üyelerinden Akif Özer'e geçmiş olsun ziyaretine giderken çekilmiş. (Mehmet Semercioğlu Aile Arşivinden)

Sebîlürreşâd ve Sırât-ı Müstakîm Dergilerinde Spora ve Spor Faaliyetlerine Bakış

Ahmet Köksal*

Türk basın tarihi açısından II. Meşrutiyet Dönemi "basın patlaması" olarak adlandırılan bir süreci başlatmıştır. Sansürün kaldırılmasının ve matbuat üzerindeki baskıların kalkması neticesinde hürriyet ortamının getirdiği atmosferde daha önce olmadığı kadar gazete ve dergi yayın hayatına başlamıştır. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte gazeteler nüshalarını sansüre göndermeyerek yeni bir süreç başlatmıştır. Birkaç ay içerisinde gazete ve dergi sayısı 200'ü aşmıştır. Fakat basındaki özgürlük ortamı bir taraftan da siyasi bir karmaşayı beraberinde getirmiştir[1].

Bu dönem, aynı zamanda Osmanlı aydınının siyasal görüşünün çeşitli ideolojiler merkezinde gazetelerde belirginleştiği bir evredir. Osmanlı aydınları, gazete ve dergilerde Osmanlı Devleti'nin durumuna ve geleceğe dair çözüm yollarını kendi görüşleri çerçevesinde ifade etmiş, ideolojik duruşlar keskinleşmiştir. Bu görüşler ideolojik çizgide Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık olarak tezahür etmiştir. Diğer taraftan bu bildirinin sınırlarını aşmakla birlikte akımlar arasındaki ideolojik çizgilerin tümüyle keskin bir yapı oluşturmadığını ve bu düşünce akımlarının çok kez iç içe geçmiş fikirleri barındırdığını da ifade etmek gerekir. Dönem basınını daha detaylı anlamak bakımından öne çıkan gazete ve dergilere kısaca göz atmak faydalı olacaktır. İkdam gazetesi, Ahmet Cevdet tarafından çıkarılmış, Hüseyin Cahid, Ahmet Rasim, Babanzade İsmail Hakkı gibi isimler yazı yazmıştır. Tanin gazetesi, İttihat Terakki'nin basındaki temsilcisidir. Sabah, Tercüman-ı Hakikat, İctihad mecmuası ile edebi dergiler olan Genç Kalemler ile Servet-i Fünun da zikredilmesi gereken önemli yayın organlarındandır.

* Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Trabzon/TÜRKİYE, ahmetkoksal40@gmail.com https://orcid.org/0000-0001-9350-1928
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.963

1 Ayrıntılı bilgi için bk. Orhan Koloğlu, *1908 Basın Patlaması*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2005; Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.

Yukarıda sınırları çizilen çerçevede İslamcı[2] dergi ve gazetelerin[3] de II. Abdülhamid Dönemi'nden itibaren geliştiği görülmektedir. II. Meşrutiyet Dönemi'nde ise daha belirgin bir ideolojik ayrımdan söz etmek mümkündür. Sebîlürreşâd/Sırât-ı Müstakîm Osmanlı'dan Cumhuriyet'e bu tarz dergiciliğin öncüsü olmuştur[4].

Sebîlürreşâd dergisi öncelikle Sırât-ı Müstakîm adıyla Ağustos 1908'de yayın hayatına başlamıştır. Derginin kurucu isimleri Ebul'ulâ Mardinî ve Eşref Edib'tir. Derginin zengin bir yazı heyeti vardır. Sırât-ı Müstakîm'in yazar kadrosunda Mehmed Âkif, Ebül'ulâ Mardinî, Bereketzâde İsmâil Hakkı, Manastırlı İsmâil Hakkı, Babanzâde Ahmed Naim, Mithat Cemal (Kuntay), Mehmed Tâhir (Bursalı), Ahmet Ağaoğlu, Akçuraoğlu Yusuf, Ömer Ferit (Kam), Abdürreşid İbrahim, Tâhirü'l-Mevlevî, Mehmet Şemsettin (Günaltay), Edhem Nejat, Mehmed Fahreddin, Şerefettin (Yaltkaya), Ahmet Hamdi (Aksekili), Osman Fahri, İbrahim Alâeddin (Gövsa), Ayaz İshakî gibi önemli isimler bulunmaktadır.

Dergi, yayın politikası olarak "İslam âleminin uyandırılması, yükseltilmesi" temelinde bir hedef edinmiştir. Bu nedenle yazılarda ilmî, fıkhî, sosyal, siyasî pek çok konuya değinilmektedir. Meşrutiyetin savunulduğu dergide bunun İslamiyet'e de uygun olduğu vurgulanmıştır. İlk yıllarda daha tarafsız bir tavır sergileyen dergi 1911 sonrası devletle uyumlu olmayı tercih etmiş I. Dünya Savaşı döneminde de duruşunu sürdürmüştür. Cumhuriyet döneminde ise hilafetin ilgası, Şeriye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılması gibi konularda muhalif görüş bildirmiştir[5].

2 İslamcılık akımıyla ilgili geniş bilgi için bk. Tarık Zafer Tunaya, *İslamcılık Akımı*, Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul 2003; İsmail Kara, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İslamcılık Tartışmaları", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye*, C V, İletişim Yayınları, İstanbul 1985; İsmail Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014.

3 Bu dergilerden bazıları şunlardır: Beyanü'l-Hak, Ceride-i İlmiye, Ceride-i Sufiye, Cihan-ı İslam, el-İslam, el-Medaris, el-Mirsad, Hayrü'l-Kelam, Hikmet, İrşadü'l Müslimîn, İslam Dünyası, İslam ve Ulûm, İ'tisam, İttihad-ı İslam, Kelime-i Tayyibe, Maşrık-ı İrfan, Medrese İtikadları, Mikyas-ı Şeriat, Muhibban, Rehber-i Vatan, Sada-i Hak, Sebîlürreşâd, Sırât-ı Müstakîm, Tasavvuf, Tearüf-i Müslimîn, Volkan. Şeref Göküş, "II. Meşrutiyet Dönemi İslamcı Çizgideki Süreli Yayınlarda Aile ve Çocuk Eğitimi", *Artuklu Akademi*, 2020, 7 (1), s. 103.

4 Ayrıntılı bilgi için bk. Selami Saygın, Türk Siyasi Düşüncesinde Sırat-ı Müstakîm/Sebilürreşat Dergisi'ne Göre İslamcılık Düşüncesi (1908-1925), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi SBE, Eskişehir 2022; "*İslam'ı Uyandırmak*"*-Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e İslamcı Düşünce ve Dergiler*, C I, ed. Lütfi Sunar, İlem Yayınları, İstanbul 2018.

5 Adem Efe, "Sebîlürreşâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C 36, İstanbul 2009, s. 251-253.

Sırât-ı Müstakîm'de spor bağlamında kaleme alınan ilk yazı beden terbiyesi üzerinedir. Yazıyı kaleme alan kişi Edhem Nejad'dır. Kendisi siyasal görüş olarak dalgalanmalar yaşayan bir portre çizmekle beraber eğitimci olması dolayısıyla çalışmaları fikrî ve bedenî eğitim, ahlak ve kadınlar üzerine odaklanmakta olup derginin yayın politikası ile uyumlu bir hâldedir[6]. Görüşlerini tarihsel bir girizgâhla başlatan Edhem Nejad, Osmanlı Devleti'nin güçlü devirlerine atıfta bulunarak Osmanlıların da güç ve kuvvetlerini devletleri gibi kaybettiğini ifade etmektedir. İri vücutlu, endamlı kimseler görmenin zorluğuna işaret eden yazar, bunların yerini sıtmalı, sallanan, dayanıksız görüntüler veren insanların aldığını vurgulamaktadır.

Taşra ve İstanbul arasında bir fark gözetmeyen yazar, bunları bazı sebeplere bağlamakta; terbiye-i bedeniyyeye riayet etmemek, hıfzıssıhha bilmemek, kapalı havasız ortamlarda bulunmak şeklinde sıralamaktadır. Bu durumun öğrenciler arasında da yaygın olduğunu ifade eden yazar, bir saatlik bir yürüyüşün ardından 120 mevcutlu bir okul öğrencilerinin altmışının sıkıntı ve eziyet çektiğini, on kadarının da hastaneye gittiğini belirtmektedir. Edhem Nejad, sıtma dolayısıyla gerçekleşen zayıflıkların neticesinde eğitim sürecinde 2-2,5 aylık izinler verildiğini kaydetmektedir.

Tarihsel olarak Osmanlıların ata binmek, cirit, kalkan oynamak, koşular yapmak, yüzmek, kürek çekmek, açık yerlerde vakit geçirmek gibi beden terbiyesine riayet ettiklerini ifade eden yazar, çelimsizlik ve zayıflığın sağlığı bozması yanında hayat mücadelesine de zarar verdiğini belirtmektedir. Bu durumun çözümünü de sunan Ethem Nejad, terbiye-i bedeniyyede başarının okullarda, özellikle kız okullarında mümkün olabileceği kanaatindedir. Onun göre çocukları yetiştirecek annelere sahip olan bir millet gelecekten emin olacaktır: İyi çocuklar, evlâdlar yetiştirecek validelere mâlik olan millet istikbâline emîndir. Bu halde kız mektebleri de dâhil olduğu halde bütün mekteblerimize terbiye-i bedeniyye dersini be-heme-hâl esaslı ve ciddî ve ehemmiyetli bir ders olmak üzere kabul eylemeliyiz.

İki suretle beden terbiyesine dikkat edilmesi gereğinin altını çizen Ethem Nejad'a göre bunlardan birisi öğretmen nezareti, diğeri serbest çalışmalardır. Öğretmen nezareti altında çalışmaları ise dört maddede sıralamaktadır:

6 Mehmet Salih Erkek, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Eğitim Sistemindeki Gelişmeler ve Ethem Nejat Bey*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2009, s. 319; Mehmet Salih Erkek, "Ethem Nejat (1887-1921)", *Atatürk Ansiklopedisi*, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ethem-nejat-1887-1921/.

1) İsveç usulü jimnastik)

Gelişmiş devletlerde çeviklik, hız ve dayanıklılık hususlarında en fazla İsveç jimnastiğinin kabul edildiğini vurgulayarak bunu en doğal ve zararsız bir faaliyet olarak nitelendirmektedir. Trapezler, barfiksler, halterler, gülle gibi idman araçlarını doğal olmayan birer araç olarak tanımlamakta, İsveç usûlü jimnastikleri en uygun ve mükemmel olarak tanımlamaktadır.

2) Askerî idman talîmi ve piyade talîmi, tüfek ve nişân

Askeri idman talimlerini öne çıkarırken Osmanlıları "millet-i müsellaha" olarak tanımlamaktadır. Osmanlıların tarihte kazandığı başarıları silahlarına borçlu olduğunu ifade etmekte, çocukların asker olarak terbiye edilmemesinin olumsuz sonuçları olduğunu öne sürmektedir.

Okullara nazaran asker talimlerinin öğrenci ve öğretmen bazında daha fazla ciddiyet getirdiğini de ifade eden Edhem Nejad, bunun için İsveç jimnastiğinin önemli bir alt yapı oluşturacağı kanaatindedir. Ayrıca atış talimlerinin Avrupa'da özel bir kanunla okullarda kabul edilmesini olumlamakta, silah ve tüfekle tanışan öğrencilerin vatan muhafazası ve savunması yolunda önemli bir tecrübe edineceklerinin altını çizmektedir.

3) Bahçelerde çalışmak, el işleri yapmak ve doğrama hanelerde çalışmak,

Bahçelerde çalışmayı hem bedenî hareketle hem de Osmanlı Devleti gibi ziraati fazla olan devletlerdeki faydasıyla ele almaktadır. Ayrıca toprak içerisinde süregelen çalışmaların sağlıklı ve doğal olduğunu kaydetmektedir. Bunun okul programlarında yer almasının uygun olacağını ifade etmekte, ziraat eğitimi ile bütünleşeceğini düşünmektedir. Aynı şekilde el işleri ve doğramacılığı zevkli, eğlenceli bir jimnastik olarak değerlendirmektedir.

4) Yürüyüşler yapmak ve tırmanış

Yazara göre yürüyüşler yapmak, dağlara bayırlara tırmanmak en huzurlu ve sağlıklı bir spordur. Mektep talebelerinin birkaç saatinin muallimler nezâretinde yürüyüşlerde dağlarda, kırlarda geçirmelerini çok faydalı görmektedir.

(Alpinizm) diye İsviçre'ye toplanan ve Alplere, müdhiş tehlikelere karşı su'ûd eden binlerce kimse elbette dîvâne değildir. Dağlar, bayırlar, sahrâlar, ormanlar, açık yerler daima insana çalışmak ve sebat eylemek için bir sürûr-ı ma'nevî bahş eylediği gibi ciğerlere sâf hava vermekle, vücûdu pek tabîî olarak hareket ettirmekle de vücûdu; bedeni tenmiye eder. Mekteblerimizde bizim bir vakit "fennî gezinti" unvânını verdiğimiz bu fâideli sporun kabûl

ve icrâ edilmesi zannederim güç bir maslahat değildir. Paraya, gayrete, fedâkârlığa muhtaç değil. Belki muallimlerin faâliyetine, çalışkan olmasına, tenbel olmamasına tealluk eder bir keyfiyettir. Maârif Nezâreti muallimlere bu husûsda tabîîdir ki emir verebilir.

Ethem Nejad, konunun uzmanı bir heyet tarafından oluşturulacak ayrıntılı program kitaplarının öğretmenlere gönderilmesi, maarif müfettişlerine de bu hususta teftişlerini gerçekleştirmeleri yönünde emir verilmesi gerektiğini dile getirmektedir.

Yazı bütüncül olarak değerlendirildiğinde beden terbiyesini konu edinen ilk yazıda bu hususun öne çıkarılması ve olumlanması dikkat çekicidir. Beden terbiyesi doğal ve ideal bir süreç olarak ele alınmış, Sırât-ı Müstakîm'in yayın politikası ve politik görüşü açısından görünen o ki sıkıntılı olarak değerlendirilmemiştir[7].

Derginin ilerleyen sayılarında spor merkezli olarak göze çarpan ikinci yazı M. Şemsettin tarafından kaleme alınmıştır. Aradaki süreçte talim ve terbiye merkezli yazılara sıklıkla rastlanmakla birlikte "terbiye-i bedenîyye" konu edinilmemiştir. M. Şemseddin (Günaltay), Midilli'den gönderdiği yazıda "Terbiye ve Talîm Mekteblerde Hıfzu's-Sıhha ve Terbiye-i Bedenîyye"ye değinmektedir. Gelecek nesillerin eğitim ve öğretimi ele alındığında hıfzıssıhha ve beden terbiyesinin gereği ve öneminin unutulmaması gerektiği düşüncesindedir. "Mekteblerde ideal, vatana bedenen dinç, fikren münevver, rûhen fezâil-i necîbe ile pîrâyedâr gençler yetiştirmek olmalıdır. Esâsen ta'lîm ve terbiyeden maksad da budur." diyen M. Şemsettin, eğitim programında hıfzıssıhha ve beden terbiyesinin ayrı saatlerde planlanmasını doğru bulmaktadır. Bununla birlikte bu saatlerin istenilen düzeyde verimli olup olmadığını sorgulamaktadır. Bu hususta toplumda yaygın bir ilgisizlik ve lakaydıya işaret eden yazar, kolera salgınlarında bile halkın gerekli basiret ve özeni göstermediğinden şikâyet etmektedir.

Hıfzıssıhhayı ilmî ve amelî olarak iki noktadan ele alan M. Şemsettin, ilmî açıdan vücut üzerine eğitimler verilmesini, zararlı alışkanlıkların sonuçlarının öğretilmesini talep etmekte, amelî bağlamda ise idman ve egzersizlere,

7 Edhem Nejad, "Terbiye-i Bedeniyye", *Sırât-ı Müstakîm*, 14 Rebî'ü'l-evvel 1329/3 Mart 1327 [16 Mart 1911], C VI/ S. 132, s. 23. Bu çalışmada ilgili makaleler için "Sırâtımüstakīm - Sebîlürreşâd Külliyâtı" adlı eserden transkripsiyon olarak faydalanılmış, orijinal dergi ve sayfaları esas alınmıştır. *Sıratımüstakim + Sebilürreşad - Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925*, ed. Ertuğrul Düzdağ, C 25, Bağcılar Belediyesi Yayını, İstanbul 2012-2021.

kuvvet ve dayanıklılık çalışmalarına vurgu yapmakta, bunun vücudu daha sağlam ve donanımlı hale getirdiğini kaydetmektedir. Bunun yolunun da jimnastikten geçtiğini dile getirmektedir. Devamında şu bilgileri vermektedir:

Alman usûlü jimnastiğin müessisi Mösyö Jahn'dır. Almanyalı Jahn'ın efkârından mülhem olarak 1815 senesinde Miralay Amoros Fransa'da usûl-i jimnastiğin esâsını vaz' etmiştir. Askerlik âlemi için şâyân-ı tavsiye olan bu usûl bilhâssa orduya zinde, sağlam bünyeli, kavî gençler yetiştirmek gâyesine ma'tûf idi. Esâsı hemen hemen aynı zamanda Mösyö Ling tarafından vaz' edilmiş olan İsveç jimnastiği daha muntazam, daha mu'tedil ve daha şümûllü olduğu için çok geçmeden her tarafta Alman ve Fransız usûlü jimnastikler yerine kâim olmuştur.

İsveç jimnastiği o zamandan i'tibâren mütemâdiyen ta'dîl ve ıslâh edile edile nihâyet bugünkü hâl-i mükemmeliyete getirilebilmiştir. İsveç jimnastiği fennî ve sıhhî olduğundan tabâbette, askerlikte ve bilhâssa mekteblerde fevkalâde bir rağbete mazhar olmuş, a'zâ ve echize-i bedeniyyenin ayrı ayrı neşv ü nemâlarını te'mîn, bünyeleri takviye etmeye hâdim bulunduğu tahakkuk etmiştir. İsveç jimnastiği adalâtı hayret-bahş olacak derecede kuvvetli birer pehlivân, birer kahraman yetiştirmekten ziyâde sıhhat-i bedeniyyeleri mükemmel, uzuvları mütekâmil, dinç ve sağlam birer ferd yetiştirmiştir. İsveç usûlü, daha ziyâde fennî ve sıhhî olduğu cihetle mekteblerde jimnastik derslerinin bu usûle tevfîkan tatbîk edilmesi îcâb eder.

Gelişmiş ülkelerde okullarda bu usullerin tatbik edildiğini beyan eden M. Şemsettin, İngiltere'de spor merakının yaygın olmasının güçlü olmalarına katkı sağladığını belirtmektedir. Fransız jimnastiklerinden de övgüyle söz eden yazar, yine de İsveç jimnastiklerinin okullarda tatbikinin kendi bünyelerine daha uygun olduğunun altını çizmektedir. Bu bağlamda Dersaâdet Dârülmuallimîninde Selim Sırrı tarafından yetiştirilmekte olan kişilerin ihtiyacı kısmen karşılayacağını ancak ek olarak başka tedbirlerin alınması gerektiği düşüncesindedir. Önerisi okullardan başka cemiyet ve kulüplerin bu uğurda çalışmalarıdır. Sözlerini şu şekilde tamamlamaktadır:

İspor hayatında şanlı bir mâzî ile müftehir bulunan Osmanlıların bugünkü meskenetleri nesl-i hâzırı titretmeli, tedhîş etmeli değil midir? Irkın uzun bir müddetten beri sürüklenmekte olduğu inhizâl ve inkırâzın müdhiş felâketler tevlîd etmeyeceğine bizi kim iknâ' edebilir? Bugünün gençleri bu ağır mes'ûliyetten huzûr-ı târîhde pek güç tebrie-i zimmet edebilirler. Frenklerin

"Bir Türk kadar sağlam" (İl est fort comme un Turc) darb-ı meselinin sıhhati hiç olmazsa nesl-i âtî hakkında tahakkuk edebilsin. Mekteblerde, âileler arasında, muhît-ı ictimâîde bu gâyeye vusûl için sarf-ı mesâî edilmek lâzımdır[8].

Sebîlürreşâd dergisinde spor üzerinden tartışmalara neden olan bir yazı Tâhirü'l-Mevlevî tarafından kaleme alınmıştır. Kendisi edebiyat tarihçisi, yazar, mevlevihan, müderris ve şair olup asıl adı Mehmed Tahir'dir.

İslâm tarihi ve medeniyeti konularında oldukça yetkin olan Tâhirü'l-Mevlevî "Makâlât İ'dâd-ı Kuvvet" başlıklı yazısına "Telhîs-i Resâ'ilât-ı Rumât" adlı eserden söz ederek başlamaktadır. Mustafa Kâni Bey'in bu eseri dört bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Eser Halid bin Zeyd tarafından nakledilen ve ok atmanın faziletlerini anlatan Hadis-i Şeriflerle başlamaktadır. Tâhirü'l-Mevlevî makalesinde uzunca bu bahse yer vererek kitaptan naklen; okçuluğun İslam'daki yeri, okçuluk hakkında bilgiler, Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar başta peygamberler olmak üzere okçuluğa verilen önemden söz etmektedir. Bu kısımda son olarak II. Mahmud'un okçuluğun gelişmesi için okul açtırdığı, sultanın kendisinin de ok atmada mahir olduğu, buna Amerikan elçisinin de bizzat şahitlik ettiği bilgisini nakletmektedir. Devamında uzunca, bahsi geçen hadisleri açıklayan Tâhirü'l-Mevlevî, kendi düşüncesine göre Müdâfa'a-i Milliyye Cemiyeti ile Osmanlı Efrâd-ı İslâmiyesine dinî bir vazife düştüğünü ve Müdâfa'a-i Milliyyenin vazifesinin "Yalnız sandık dolaştırmak ve iâne toplamakla vakit geçirmek" olmadığını ifade etmektedir. Bu bağlamda bu cemiyetlerin talîmhâneler açmak ve özel öğretmenler tayini ile halkı "millet-i müsellaha" haline getirmeye çalışmaları gerektiği fikrindedir.

Tâhirü'l-Mevlevî, Müslüman Osmanlıların zaman buldukça bu talîmhânelere gidip "hem dînî, hem vatanî bir amel-i sâlih olan" silah talîminde bulunmasını bir vazife olarak addetmektedir. Ona göre bu durum dinin ve vatan müdafasının gereğidir. Bu çerçevede eleştirilerini de sıralamaya başlayan Tâhirü'l-Mevlevî, takviye-i beden için spor veya idmanın gerekli olduğu düşüncesiyle "yurtlar" ve "ocaklar" açılmasını tasvip etmediğini, geleneksel idmanların geri planda kalmasını uygun bulmadığını şu ifadelerle göstermektedir:

Avrupa'nın bilmem neresinden çıkan lastiklerle bol bol top oynanıyor. Acîbü'l-şekl serpuşlar giyilip, tavîlü'l-kad bastonlar yakalanıp uzun uzun gezintiler yapılıyor. Hattâ ma'neviyâtından sarf-ı nazar edildiği takdîrde bile pek

8 M. Şemseddin, "Terbiye ve Ta'lîm: Mekteblerde Hıfzu's-Sıhha ve Terbiye-i Bedeniyye", *Sebîlürreşâd*, 29 Şevval 1330/27 Eylül 1328 [10 Ekim 1912], C IX/ S. 214, s. 109-110.

iyi bir idman harekâtı olan namazlar, Dârüşşafakatü'l-İslâmiyye gibi bazı mekâtibde ihtiyârî tutulduğu halde etek dolusu paralar sarfıyla spor elbisesi tedârikine ve jimnastik mahalli inşâsına kalkışılıyor. Neticeleri ise: Allâhü a'lem para sarfıyla yorgunluk kazancından ibaret kalıyor.

Görüleceği üzere Tâhirü'l-Mevlevî, "para sarfıyla boş bir yorgunluk" olarak tanımladığı faaliyetler yerine işlerine yarayacak şekilde "cirit, lobud, kılıç, kalkan, ok, yay talimleri, "keçeye kılıç çalmak; destiye kurşun atmak idmanları"nın "sade top atma"dan daha faydalı olacağı düşüncesindedir. Buna destek olarak da Abdürreşid İbrahim'in Japonya gezisinde gözlemlediği her köyde ok yay talîmhânesi bulunmasını göstermektedir.

Japon ordusu ok ve yay ile mücehhez değilken koca millet, ecdâdının an'anesini terk etmek istemiyor. Acaba bizim derece-i terakkîmize vâsıl olamadılar da onun için mi? İstanbul fethinde Fâtih'in çadır kurduğu, sonra da meydân-ı tîr-endâzân olmak üzere vakfettiği bir Okmeydanı var. Fâtih'den sonraki padişahlar da oraya gitmişler, ok atmışlar, idman yapmışlar. Hattâ orada bir tekke binâ etmişler, vakıflar tahsîs eylemişler. Yakın zamanlara kadar ilkbahar mevsimlerinde bu tekke açılır ve civarında kemankeşler tarafından ok idmanları yapılırdı. Hâkân-ı sâbık zamanında bu usûl lağvedilip tekke kapandı. Ma'a't-te'essüf devr-i celîl-i Meşrûtiyet'te de ihyâ ve idâmesi düşünülmedi. Mevsim-i küşâd hulûl ettikçe zavallı dergâhın der u dîvârı: [Küşâd-ı gonca-i dîl kaldı bir bahâra dahi!] diye feryat edip duruyor. Belki bu nidâ-yı istirhâmı Evkâf-ı Hümâyûn nâzır-ı fa'âlinin gûş-i dikkatine vâsıl olur da o da o hâl-i metrûkiyyetten kurtulur ve bazı ıslâhât ile bir temrînât-ı kadîme meşkhânesi ittihâz edilir[9].

Tâhirü'l-Mevlevî'nin bu yazısına karşılık öncelikle Peyam'da itirazî sert bir yazı kaleme alınmıştır. Süleyman Sadî, bu yazıda öncelikle Türkçülük, İslamcılık cereyanlarının belirginleştiğini ifade etmekte, Sebîlürreşâd'ı "her satırı efkâr-ı inkılâbiyyeye karşı samîmî bir itirâzla dolu" olmakla itham ederek sert biçimde eleştirmektedir. Aynı şekilde isim zikredilmemekle birlikte Tâhirü'l-Mevlevî şu şekilde tenkit edilmektedir:

Benâm muharrirlerinden biri, memleketimizde günden güne tevessü' eden, terbiye-i bedenîyye cereyânlarına karşı koyarak edâ-yı salâtın bu hizmeti îfâ edeceğini bast ediyor. Edâ-yı salâtı bedenî bir fâide te'mîn etmeye vâsıta değil, Müslüman sıfatıyla en mukaddes bir farîza bilen bizler, bir taraftan

9 Tâhirü'l-Mevlevî, "İ'dâd-ı Kuvvet", *Sebîlürreşâd*, 6 Zi'l-hicce 1331/24 Teşrîn-i Evvel 1329 [6 Kasım 1913], C XI/ S. 269, s. 135-139.

idmanı emr eden ehâdîs-i nebeviyyeyi yâd ediyor, bir taraftan da huzûr-ı ilâhîde, hâşâ semeni gidermek gibi hasîs bir fikir ile yatıp kalkamayacağımızı düşünüyor, şaşırıyoruz. İsterdik ki hissiyât-ı İslâmiyye ile iliklerine kadar mütehassis böyle mu'teber bir mecmûa, mâdem ki İslâm'ı asr-ı hâzırda taraf taraf fakr, za'af, melâl içinde görüyor, va'd ettiği kadar inkılâb-kâr olsun.[10].

Buna karşın Tâhirü'l-Mevlevî de sonraki Sebîlürreşâd sayısında "Ne Yazmışım, Nasıl Anlaşılmış?" başlığı altında Süleyman Sadî'ye aynı sertlikte karşılık vermiştir. Tâhirü'l-Mevlevî'nin ilk itirazları "efkâr-ı inkılâbiyye" ifadesiyle ne kastedildiğinedir. Bu bağlamda Süleyman Sadî'nin yazılarından atıflar yaparak kendisinin batılılaşma yaklaşımlarını hedefe koymuştur. Devamında bir önceki yazısını ana hatlarıyla özetleyen Tâhirü'l-Mevlevî, terbiye cereyânlarının karşıtı olmadığını, hatta elinden geldiği kadar teşviklerde bulunduğunu, ancak idmanların ciddi, faydalı, milli ve ananevî olması gerektiği kanaatinde olduğunu belirtmektedir. Düşüncelerini örnekleyen yazar, itirazlarını "top oyunları" üzerinden şu şekilde sürdürmektedir:

Bugün idman nâmına yapılan harekâtın en ziyâde intişâr etmiş olanı top oynamaktır. Husûsî kulüplerden tutun da mekâtib-i âliyyeden mekâtib-i ibtidâiyye talebesine varıncaya kadar şübbân-ı memleketin hemen hepsi, bununla meşgûl. Oynanan topun lâstiği, tulumbası, meşîn mahfazası, çivili potini, kısa pantolonu, rengârenk elbisesi için Frenklere avuç dolusu paralar veriliyor. Nafakalarımızdan kesip verdiğimiz bu paraları, rûbah-âne bir ihtirâs ile der-ceyb eden Avrupalılar, bizim kendi elimizle top atışımıza alenî bir sûrette gülüyorlar[11].

Cemiyetlerin spor faaliyetlerinin ve diğer batı menşeli spor türlerinin gelenek-modernlik tartışmaları çerçevesinde açıkça eleştirildiği Tâhirü'l-Mevlevî'nin makalesi ilk olarak kabul edilebilir. Bununla beraber dergide ısrarla eleştirilen unsurlardan biri de misyonerlik olup, sporla bağlantısına işaret edilmektedir. Misyonerliğin ciddi bir şekilde eleştirildiği Sebîlürreşâd dergisinde Mecdüddin imzalı yazılarda bu cemiyetlerin spor cemiyetleri içerisinde rahatça faaliyet gösterdiği ısrarla vurgulanmaktadır. Mecdüddin bu yazılarının ikincisinde Genç Hıristiyan Kadınlar Cemiyetinin kadınlar kolunun çalışmalarına dikkat çekmekte, cemiyetin faaliyetlerini "veba mikrobuna" benzetmektedir. Burada İstanbul'da Genç Hıristiyan Kadınlar Cemiyeti Reisi Amerikalı Pibadi isimli

10 Süleyman Sa'dî, "Cidâller, Hasbihâller", *Peyâm-İlâve-i Edebiyye*, 27 Mart 1330 [9 Nisan 1914], Yıl 1, S. 28, s. 2.

11 Tâhirü'l-Mevlevî, "Ne Yazmışım, Nasıl Anlaşılmış?", *Sebîlürreşâd*, 20 Cemâziye'l-evvel 1332/3 Nisan 1330 [16 Nisan 1914], C XII/ S. 292, s. 101-102.

bir şahıs öne çıkarılmakta ve cemiyet beyannamesi üzerinden öngörülen tehlike şu şekilde izah edilmeye çalışılmaktadır:

İstanbul Genç Hıristiyan Kadınlar Cem'iyeti, Beyoğlu'ndaki cem'iyetin bir şubesidir. Cem'iyetin isminin de ifâde ettiği vech ile İstanbul hanımlarına aralarında hayât-i ictimâiyyeyi te'sîse hâdim bir merkez olmasını ârzû ederiz. A'zâ olabilmek için on üç yaşından i'tibâren ve şâyân-ı i'timâd (!) bir şahıstan tavsiyenâme ibrâz eden ve cem'iyetin birbirini sevmek ve birbirine yardım etmekten ibâret olan maksad ve gayesini kabûl eyleyen ve a'zâlara mahsûs senelik ücreti veren, her genç hanım cem'iyetimizin a'zâsı olabilir. Senelik ücret 150 kuruştur. On üç yaşından on altı yaşına kadar olanlar, yetmiş beş kuruş ücretle cem'iyetin genç kızlar kısmına dâhil olabilirler. Ârzû edenlere jimnastik, İngilizce, Fransızca, idâre-i beytiyye ve sâire dersler verilecektir. Tertîb edilecek haftalık eğlencelere a'zâlar bilâ-ücret dâhil olabilecektir. Mesâ'î, terbiye-i şahsiyye ve ictimâî işler için kulüpler teşkîl olunacaktır. Genç kızlar kısmı programına da ayrıca kulüpler, dersler ve eğlenceler dâhil edilecektir…

Mecdüddin, bu ifadeleri çerçevesinde Genç Kadınlar Cemiyet-i Hıristiyaniyyesinin ne olduğunun isminden dahi anlaşılabileceğini söylemekte, İstanbul'da şubeler açmasını ve bu cemiyete girenlerin "bilâ-tefrîk-i cins ü mezheb hep bir kardeş olduğunu, hep bir gâye için çalışacaklarını, birbiri ile kaynaşarak birlik husûle getireceklerini i'lân" etmesini eleştirmektedir. Spor ve benzeri gizli araçlarla Protestanlığın yayılmasına çalışılmasına tepki gösteren Mecdüddin, Türk hanımların cemiyete üye yapılmasını ve onların emrine girerek propaganda yapmalarını da kabul etmemektedir[12].

Yazar cemiyet hakkındaki dördüncü yazısında benzer eleştirilerini sürdürmekte cemiyetin faaliyet raporları üzerinden teşkilatlanma yapısını ve hangi usullerde çalıştıklarını göstermektedir. Verdiği bilgilere göre İstanbul şubesinin reis ve idâre müdürü 35 yaşlarında Van Yommel isminde bir Hollandalı'dır. Amerika'dan aylık 500 liraya yakın bir tahsisât almaktadır ve Türkiye'deki Amerikan misyonerlerinin en nüfuzlularındandır. Terbiye-i bedeniyye müdürü de 30-31 yaşlarında bir Amerikalıdır. Amerika'dan 500 liraya yakın maaş almaktadır. Mecdüddin'e göre gençlere spor bahanesiyle en fazla nüfuz eden, gençlerle herkesten fazla münâsebet ve temâsda bulunan, "onları her dakika zehirleyen" bu isimdir. Terbiye-i bedeniyye müdür muâvini 21-23 yaşlarında Haridos Lagodakis isminde Giritli bir Rum'dur. Merzifon Amerikan Kolejinde okumuştur[13].

12 Mecdüddin, "Genç Hıristiyanlar Cemiyeti-2", *Sebîlürreşâd*, 28 Receb 1340/27 Mart 1338 [27 Mart 1922], C XX/ S. 495, 7-8.

13 Mecdüddin, "Genç Hıristiyanlar Cemiyeti-4", *Sebîlürreşâd*, 24 Zi'l-ḥicce 1340/17 Ağustos 1338 [17 Ağustos 1922], C XX/ S. 513, s. 219-221.

Sebîlürreşâd'daki misyonerlik bağlamlı yazılarda spor faliyetlerinden ziyade spor üzerinden misyonerlik yapılmasına itiraz edilmektedir. "Genç Hıristiyanlık Cem'iyeti Memleketimizde Şeâiri-i İslâmiyyeyi Nasıl Yıkıyorlar" başlıklı ve Sebîlürreşâd imzalı yazıda da Amerika Genç Hıristiyanlık Cemiyetinin İstanbul'da ve Anadolu'daki faaliyeti hakkında İstihbârât Müdüriyeti tarafından yayımlanan matbûât-ı ecnebiyye özetlerinden birinden atıflar yapılmıştır. Bu makaleden aynen alıntılar yapılarak gerekli tedbirlerin alınması şu şekilde tavsiye edilmiştir:

Cem'iyetin hafiy ve celî iki nizâmnâmesi vardır. İngiliz lisânıyla İstanbul'da Matosyan Matbaasında tab' edilmiş birinci nizâmnâmeye göre cem'iyet faâliyetini bilâ-tefrîk-ı cins ve mezheb halkı Protestanlığa teşvîk ve tergîb esâsâtına ibtinâ ettirmekte ve bu maksad, mezkûr nizamnâmenin ikinci bâbının "Genç Hıristiyanlar Cem'iyeti Kitâbü'l-Mukaddes muktezâsınca Hazret-i Îsâ'yı kendi Allah ve halâskârları olarak kabûl edenleri ve mezheb ve hayatlarında müşârun ileyhin telâmîzinden olmak isteyenleri ve gençler miyânında Hıristiyâniyet'i tevsî' için ibrâz-ı faâliyet edenleri bir araya getirmeye cehd eder" meâlindeki ikinci fıkrasıyla vâzıhan münfehem olmaktadır. Maksad-ı zahirîye gelince: Bu gençleri îcâb-ı asriyyeye göre yetiştirmek, kendilerine lisan, mûsiki, terbiye-i bedeniyye ta'lîm ve sâir ihtiyâcât-ı medeniyyeyi telkin etmekten ibârettir.

Bu fikirlere ilaveten, Selim Sırrı, Cenab Şahabeddin ve Dava Vekîli Burhaneddin Bey gibi isimlerin bu cemiyetlere davet edildiği ve konferanslar verdiği, bu konferanslarda da misyonerlerin fikirlerini savundukları iddia edilmektedir. Genel çerçeve içerisinde altı çizilen faaliyetlerden biri de cemiyetin spor sahasında önemli bir varlık ortaya koymasıdır. Nitekim daha önceki yazılarda ifade edildiği şekilde, Spor Mecmûası da eleştirilerin merkezine konulmuş, Genç Hıristiyanlar Cemiyetinin fikirlerini savunan ve yayan bir konumda olduğu ifade edilmiştir[14].

Sebîlürreşâd dergisinde spor faaliyetleri üzerinden eleştirel bir yazıya 1922 yılında göze çarpmaktadır. Milli Mücadele'nin savaş aşamasının henüz bittiği bir dönemde ve henüz Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasından 15 gün kadar önce yayınlanan "Milletin Ma'neviyyâtına Karşı Açılan Harb" başlıklı bir yazıda son sistem silahlarla donatılmış Haçlı ordularının Anadolu'daki İslam varlığını imha ederken misyonerlerin de milletin maneviyâtını sarsmak için müthiş bir faaliyete başladığı vurgulanmaktadır. Haçlıların hedefinde

14 "Genç Hıristiyanlık Cemiyeti/Memleketimizde Şeâiri-i İslâmiyyeyi Nasıl Yıkıyorlar?", *Sebîlürreşâd*, 25 Şabân 1341/12 Nisan 1339 [12 Nisan 1923], C XXI/ S. 525-526, s. 43-46.

sadece milletin mevcûdiyet-i siyâsiyesinin değil, dini varlığının da olduğu ifade edilmektedir. Devamında milletin tüm yokluklara rağmen düşman ordusunu denize dökmeyi başardığı belirtilmekte, ancak bunun sadece tehlikenin görünen kısmı olduğu dile getirilmektedir. Bu bağlamda bir diğer mücadelenin sosyal sahada olması gerektiği şu şekilde ifade edilmiştir:

Binâenaleyh bugün zan edilmesin ki Salîb'in maddî ordusunu denize gömmekle vazîfemiz hitâm bulmuştur. Asıl vazîfe-i mühimme bundan sonra teveccüh edecek olandır. Hayli zamandan beri kurdlar gibi sessiz, için için bünyân-ı millînin temellerini kemirmekde olan ve son zamanlarda hey'et-i ictimâ'iyemizin bazı noktalarında oldukça mühim rahneler açmaya muvaffak olan Salîb'in ma'nevî ordusuna karşı eğer zümre-i mütefekkirîn müttehid bir cebhe teşkîl edip de müşterek ve esâslı mücâhedâta başlamazlarsa tehlike muhakkakdır, bunun önüne hiçbir şeyin geçmesine imkân yoktur. Bu tehlike nedir? Ma'âzallah bu tehlike; hüviyet-i milliyenin ziyâ'ı, râbıta-i ictimâ'iyenin inhilâlidir. Her milletin kendine mahsus mümeyyizânı ve şe'âir-i mahsûsası vardır. Ve her millet diğerinden ancak bu mümeyyezât ve şe'âir ile temeyyüz eder. Bu mümeyyezât ve şe'ârin kaldığı gün o milletin hüviyyeti diğer hüviyetlere inkılâb ve temessül etmiştir. Artık bu âkıbete uğrayan bir hey'et-i ictimâ'iye için hakk-ı hayât yoktur.

Bu tehlikelere karşı sosyal tedbirler alınması gerektiği ifade edilen yazıda münevver ve mütefekkirlere çok iş düştüğü belirtilmekte, bu konuda kusursuz bir birlik olması gerektiğine işaret edilmektedir. Bu noktada basının önemli bir misyonu olduğunun da altı çizilmektedir. Yazıda misyonerlerle mücadele edebilmenin kolay olmadığı ve karşıdaki düşmanın her türlü şekle girebildiği hatırlatılmaktadır. Bu çerçevede misyonerlerin İslâm ülkelerindeki çalışmalarının iki türlü olduğu ifade edilmektedir. Bunlar "tahrîbî ve imârî" faaliyetler olarak tanımlanmıştır. Özellikle misyoner teşkilatlanmalarına dikkat çekilmekte, eğitim kurumlarının rolüne vurgu yapılmaktadır. Örnek olarak da Amerikan Robert Kolejinin Bulgar gençlerine istiklâl fikrini aşılaması, Merzifon Amerikan Mektebinin de bir Pontus hükümeti kurmak için sözde hayırsever bir görüntüde çalışması gösterilmiştir. Bu bağlamda yazıda Genç Hristiyanlar Cemiyeti hedefe konulmuştur. Bahsi geçen faaliyetlerin spor sahasında da etkin ve başarılı olduğu belirtilmektedir. Bu hususta İstanbul'da neşredilen Spor Mecmûası'nın da Genç Hıristiyanlar Cemiyeti'nin "mürevvic-i âmâlî" olduğu bir kez daha iddia edilmektedir[15].

15 "Milletin Ma'neviyyâtına Karşı Açılan Harb - Misyoner Erkân-ı Harbiyesi'nin Müdhiş Faaâliyeti, *Sebîlürreşâd*, 7 Safer 1341/28 Eylül 1338 [28 Eylül 1922], C XX/ S. 519, s.

Sebîlürreşâd'ın spor faaliyetleri karşısındaki konumu Cumhuriyet sonrası dönemde daha eleştirel bir surete dönüşmüştür. Öncelikle dönemin basınında tartışmalara yol açan olimpiyatlara katılma meselesi Sebîlürreşâd tarafından da sütunlara taşınmıştır. "İsrafât Numunesi" başlıklı yazıda öncelikle olimpiyat oyunlarına Türk sporcularından on beş kişi gönderilmesi hakkında Maârif Vekâletinin teşebbüsü ve bu seyâhat için 77 bin lira tahsîsât verilmesinin günlük gazetelerde tartışıldığı hatırlatılmaktadır. Nitekim Akşam gazetesi neşrettiği bir makalede bu hususta yolsuzluk vurgusu yaparak "yetmiş bin lirayı sorgusuz, sualsiz böyle sarf ve israf ettirdiği için hükûmete şaşıyoruz" ifadesini kullanmış, ardından gidecek sporculardan da bahsettikten sonra "Maahâzâ, bunlar, bu efendileri o kadar meşgul eden hâdiseler değildir. Maksad, tenezzüh, bedâva Paris tenezzühüdür. Efendiler, âfiyet olsun, gidiniz, yiyiniz, içiniz, iyi eğleniniz." ifadelerine yer verilmiştir.

Benzer şekilde İkdâm gazetesi sahibi Ahmed Cevdet'in de konu hakkındaki şu görüşlerine yer verilmiştir: Bizim gibi inkılâbının netâyicini henüz elde edememiş, yüz binlerce muhâcir iskânına mecbûr, efkâr-ı fukarâ bir millet olimpiyat oyunlarından kendisi için ne gibi bir menfa'at, ne gibi bir şeref bekliyor, diye düşündüm durdum. Hiçlikten başka bir şey göremedim. Hâlbuki o 77 bin lira ile tam sekiz yüz Türk ailesine mütemâdiyen nâmuslu bir meşguliyet te'mîn olunabilirdi[16].

İlerleyen süreçte ise eleştirilerin odağına futbol alınmıştır. Eğitim politikalarının eleştirildiği yazılarda beden terbiyesi uygulamalarının yanlış anlaşıldığı ve yanlış politikalar sürdürüldüğü dile getirilmiştir[17].

Yeni eğitim uygulamalarının sık sık eleştirildiği yazılardan birinde de eleştirilen mutlakıyet devrinin II. Meşrutiyet Dönemi'ndeki maarif programlarından daha başarılı olduğu belirtilmiş, programların ihtiyaçlara göre tanzim edilmediği ifade edilerek öğrencilerin önceki dönemlerde sadece sınırlı sayıdaki dersleriyle meşgul olduğu dile getirilmiştir. İçinde bulundukları dönemde ise

298-300.

16 "İsrafât Numunesi (Paris'teki Olimpiyat Oyunlarına Gönderilecek 15 Türk Sporcu İçin Tahsis Edilen Para Hakkında)", *Sebîlürreşâd*, 27 Ramazan 1342/1 Mayıs 1340 [1 Mayıs 1924], C XXIV/ S. 599, s. 16.

17 "*Biz ilim ve ma'rifeti erkek mekteblerinde futbol oynamaktan, şarkı söylemekten, geleni istikbâl, gidene teşyi'den ibâret telâkki ediyoruz.*" "Şuûn-ı İctimâiyye", *Sebîlürreşâd*, 7 Zi'lhicce 1342/10 Temmuz 1340 [10 Temmuz 1924], C XXIV/ S. 608, s. 157.

Sokak gezintilerinden, kır tenezzühlerinden, şarkı ta'lîm ve taallümlerinden, izcilik yorgunluklarından, futbol müsabakalarından, geleni gideni istikbâl ve teşyî' merasiminden, zihinleri sâir derslerden çelecek oyuncaklı, eğlenceli derslerden âzâde idi. Zihnini yalnız esâslı dersler ile meşgul ve sâatleri yalnız temel taşı olan derslere masrûf idi. Onun için anladığını sağlam olarak anlıyor ve bildiğini sâir meşâğil-i zihniyye ile unutmuyordu. Devr-i Meşrûtiyet'in maârif programları esâslı dersleri fer'î derslere boğdurdu.

İfadeleriyle ilmî derslerin dışındaki program uygulamaları gereksiz görülmüştür. Bu bağlamda kız ve erkek öğrencilerin kendilerine has dersleri olması gerekirken ortak dersler almaları tenkit edilmiştir. Ayrıca kız ve erkek çocuklarının sürekli olarak sokak gösterilerine, resmigeçitlere, bayram törenlerine ve futbol müsabakalarına gitmesi de hoş karşılanmamıştır: Kız ve erkek talebenin ellerine birer bayrak vererek, şarkılar söyleterek sokaklarda dolaştırdı durdu. Bir cenâze olur, talebe sokaklarda, bir gelen olur talebe yollarda, giden olur talebe yollarda, bitmez tükenmez millî bayramlar olur, talebe davullar, zurnalar ile sokaklarda, izcilik teşkîlâtı dolayısıyla talebe kırlarda, bayırlarda, sokaklarda, futbol müsabakaları hasebiyle yine kırlarda, bayırlarda, sokaklarda! [18]

1924 yılı itibariyle Sebîlürreşâd sayıları incelendiğinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ve halifeliğin kaldırılmasının getirdiği tepkisellik göze çarpmaktadır. Bunlardan sosyal ahlakın bozulması merkezli yazılar spor teşkilatlanmalarıyla ve uygulamalarıyla ilişkilendirilmiştir[19].

Bu atmosferden hareketle spor kulüplerini doğrudan hedefe koyan bir yazı İstiklal'den naklen yayımlanmıştır. Yazıda öncelikle "Başka yerlerde seviyye-i ictimâ'iyye ve ahlâkıyyeyi yükseltmek gayesiyle yapılan spor bizde hırs-ı şahsîyi ve gurûr-ı nefsi artırmakla kalır." ifadeleriyle giriş yapılmıştır. Gençlerin küçük yaşlardan itibaren idman hevesi ve aşkıyla yandığı, sayılarının gittikçe arttığı ve spor kulüplerinin gençlerdeki samimiyeti riyaya çevirdiği, uyuşuk ve donuk bir hale geldikleri belirtilmektedir. Buralarda gençlerin "tavla, iskambil, domino oynamaklarıyla, henüz imlâsı şüpheli spor mecmû'alarında göz nûru dökmeleri" de eleştirilmiştir.

18 "Maârifimizde İflâs Alâmetleri!", *Sebîlürreşâd*, 5 Muharrem 1342/7 Ağustos 1340 [7 Ağustos 1924], C XXIV/ S. 611, s. 200-201.

19 "Müessesât-ı Dîniyeyi İlgâ, Müessesât-ı Ecnebîyeyi Himâye", *Sebîlürreşâd,* 29 Rebîü'l-âhir 1343/27 Teşrîn-i Sânî 1340 [27 Kasım 1924], C XXV/ S. 627, s. 46; "Rezâletler Sokaklara Taşdı!", *Sebîlürreşâd*, 7 Cemâziye'l-evvel 1343/4 Kânûn-ı Evvel 1340 [4 Aralık 1924] C XXV/ S. 628, s. 64; "Rezâletler Sokaklara Taşdı!", *Sebîlürreşâd,* 14 Cemâziye'l-evvel 1343/11 Kânûn-ı Evvel 1340 [11 Aralık 1924], C XXV/ S. 629, s. 74.

Taklîd ettiğimiz iyi şeyleri de yapamamak illetiyle sakatız.

Avrupa'ya seçerek yolladığımız en kıymetli gençlerimizin dedikoduları, çirkin kavgaları, Ankara Spor Kongresi'nde münâsebetsiz rezaletler, münakaşalarda iğrençlikler spordaki ictimâ'î sukutu, ahlakî tedennîyi müeyyid değil midir?[20]

Buna benzer şekilde spor kulüplerinin doğasında hırs ve kamplaşmanın olması da *Akşam* gazetesinden atıflarla ele alınan bir yazıda tenkit edilmiştir. Yazıda "spor kulüplerinin Türk gençliğinin cismini ve rûhunu terbiye etmek, vücûdu ve rûhu güzelleştirmek gibi asîl gayelerden uzaklaşmakta" olduğu ifade edilmiş, okullarda eğitim ve bilim adına bir şey kalmadığı bunun şayan-ı teessüf bir hâl olduğu vurgulanmıştır. İlaveten Maarif Vekâletinin sporculara 70 bin lira tahsis etmesi, spor kulüplerinin gittikçe öne çıkması, gazetelerde spor sayfalarının olması da sıradışı görülmüştür. Devamında ilim ve irfanın spor faaliyetlerinin gerisinde kaldığı öne sürülmüştür. Bunun yanında "spor kulüplerinin Türk gençliğinin cismini ve rûhunu terbiye gibi gayelerden" uzaklaştırdığını, yozlaşma alametleri görüldüğü, muhtelif spor kulüpleri arasındaki ihtilâfların sokak kavgalarına, dövüşlere sürüklendiği ifade edilerek durumun teessüfle karşılandığı belirtilmiştir.

Cidden şayan-ı teessüf bir hâl! Esasen mekteplerde ilim ve irfan namına bir şey kalmadı. Bütün fa'âliyet ve himmet oyunlara hasr olundu. Maârif Vekâleti yetmiş bin lira sporculara tahsîs etti. Spor kulüpleri, spor müsabakaları, spor kongreleri, gazetelerde spor sahifeleri… Elhasıl son zamanlarda spor ilim ve irfân yerine kaim olacak kadar ehemmiyet kesb etti. Böyle iken spor kulüplerinin Türk gençliğinin cismini ve ruhunu terbiye gibi gayelerden uzaklaşması, tereddî alâmeti göstermesi elbette teessüflere lâyıktır. Gazetelerin yazdığına göre geçen gün muhtelif spor kulüpleri arasındaki ihtilâflar sokak kavgalarına, mudârabelere kadar müncer olmuş. Akşam muharriri diyor ki:

Türkiye'nin henüz yetişen mekteb gençliğinin vücûda getirdiği kulüpler, Şarkvârî siyâsî fırkalar manzarasını arz ediyor: Aynı hastalıklarla ma'lûldürler. Âdetâ kalblere spor aşkı yerine, alelâde kulüp rekâbetlerinin ihtirâsı hâkim oluyor.

Ne kadar yazık! Bizim bütün ümîdlerimiz bu gençlerde idi. Bunlar da daha şimdiden böyle ihtirâslara mağlûb olacak olurlarsa işin ilerisi ne hâl kesb eder? […][21]

20 "İctimâ'î ve Ahlâkî Sukutda Spor Kulüplerinin Te'sîrleri", *Sebîlürreşâd*, 14 Cemâziye'l-evvel 1343/11 Kânûn-ı Evvel 1340 [11 Aralık 1924], C XXV/ S. 629, s. 76.

21 "Spor Kulüplerinde İftirâk ve İhtirâsın Hükümrân Olması", *Sebîlürreşâd*, 19 Muharrem

Olimpiyatlara katılımın israf olarak görüldüğü yazılardan birkaç ay sonra ise futbolun yaygınlaşması olumsuz bir durum olarak ele alınmıştır. "Futbol Modası Çocukları Ne Hâle Getirdi" başlıklı yazıda gençlerin sporu bir araç değil amaç edinmesi eleştirilmekte, sporun terbiye vasıtası olmaktan çıktığı ifade edilmektedir. Yazıda heyecanı ve asabiyeti arttıran bir meşguliyet olarak görülen futbolun kaynaşmayı değil tam tersi ihtilafı getirdiği bunun da tahrip edici bir yapı arz ettiği dile getirilmektedir.

Aynı zamanda bu ihtirâs yavaş yavaş, kendinden başka her türlü meşgaleye, bilhâssa fikrî meşguliyetlere mâni' olan tehlikeli bir merâk hâlini aldı; gençlerimizde fikrî ve bedîî şeylerle uğraşmak, okumak merâkı kalmadı; bu gibi ma'nevî zevklere karşı heyecân azaldı. İlim ve edebiyât sâhasında, fikrî ve ma'nevî zevkler arasında hiçbir muvaffakıyet yoktur ki, o binlerce gencin kalbinde bir "Zekî"nin, bir "Bekir"in attığı bir "gol" kadar heyecân ihtizâzı uyandırabilsin! İrfân ve hars i'tibârıyle her yerden fakir olan memleketimizde spor hevesinin ve adale perestişkârlığının fikrî ve ma'nevî zevklere galebe çalması çok elîm netîceler verir. Mekteblerimizde bugün gördüğümüz ilim ve tahsîl yoksulluğu yarın daha elîm bir hâl alır[22].

Spor faaliyetleriyle ilgili benzer bir diğer yazı da "Gençliği ve Mektebleri İstîlâ Eden Tehlike" başlığıyla neşredilmiştir. Yazıda spor bir "hastalık" olarak tanımlanmış, şiddetli bir salgın halinde genç ruhları ve okullu gençleri istila ettiği belirtilmiştir. Gençliğin kültür ve bilim sahasından uzaklaşması ve tüm ilgilerini bu alana vermesinin şiddetle eleştirildiği yazıda "Spor Hastalığı" şu şekilde tarif edilmiştir:

Hastası oynuyor, sağlamı oynuyor; sarf ettiği kuvvet kadar kalori alabileni oynuyor, alamayanı oynuyor. Oyun, oyun, oyun! Gençliğin düşündüğü başka bir şey yoktur: Yalnız oynamak! Bugün gençliğin her şeyi spor olmuştur. Düşüncesi, hissi, sevgisi, işi, ahlâkı, ideali, her şeyi spor; bir genç için en büyük kahramanlık bir futbol maçında hasmına güzel bir gol yapmak, sonra böyle güzel golcü yahud ma'rûf bir kaleci sıfatıyla gazetelerin ilk sahîfesinde kendisini fotoğrafla tesbît edilmiş görmek! Zannedersiniz ki Eski Yunanlıların kahramanlık devri bizim mekteblerimizde yeni başlıyor, faydalı bir hayat rehberi değil, genç rûhları kızgın bir ibtilâ içinde yakan bir ihtirâs, kör ve korkunç bir ihtirâs oluyor!

1343/21 Ağustos 1340 [21 Ağustos 1924], C XXIV/ S. 613, s. 339-340.

22 "Futbol Modası Çocukları Ne Hâle Getirdi?", *Sebîlürreşâd*, 26 Muharrem 1343/28 Ağustos 1340 [28 Ağustos 1924], C XXIV/ S. 614, s. 255.

Kitaplar bir tarafa bırakılmış, düşünmek için temrîn yapan kafa yerine vurmak için kuvvetlenen baldırlar kâim olmuş, muallimler söylüyorlar, talebe uyukluyor, esniyor ve belki de aralarında bazıları meselâ Uruguaylı bir futbol kahramanının ismini ve menâkıbını ezberlemekle, bir diğeri de ilk maçında toplayacağı alkışların hülyâsıyla mest oluyor! İşte mekteblerimizin hâl-i hâzırı böyledir. Bunu bize en tecrübeli müdakkıkler ve muallimler haber veriyorlar. İskolastik ta'lîmden bile uzaklaşmış bir futbolcu nesil yetiştiriyoruz. Bu nesil, yirmi beşinden sonra tekaüde mahkûmdur. Biz gençliği oraya doğru götürüyoruz.

Yazının devamında Avrupa'ya bir spor heyeti gönderilmesi ve Rusya'ya gitmek için hazırlıklar yapılması israf mahiyetinde ele alınmış, memleket sıtma ile uğraşırken bir oyun için on binlerce lira tahsis edilmesinin garip olduğu öne sürülmüştür[23].

Sonuç

Osmanlı modernleşmesinin bir veçhesi olarak batılı tarzda eğitim kurumlarının sayısının artması Avrupa'daki terbiye-i bedeniyye akımlarının tanınmasını da beraberinde getirmiştir. Nitekim Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile spor uygulamaları okul programlarına girmiştir. Bu süreçte dünyada yaygınlaşan sağlıklı nesiller yetiştirilmesi düşüncesi Osmanlı'dan Cumhuriyet'e önemli hedeflerden biri olarak ele alınmıştır. Bunun teşkilatlanma yönü ise idman cemiyetleridir. Bu cemiyetler gençleri zararlı alışkanlıklardan uzak tutmak, sağlıklı ve yetenekli gençler yetiştirmek, milli duyguları kuvvetlendirmek gibi hedefler çerçevesinde desteklenmiştir. Fakat Osmanlı ve erken Cumhuriyet döneminde toplumun tüm kesimlerinin spora ve spor faaliyetlerine yaklaşımı aynı olmamıştır. Modernleşmenin getirdiği dönüşüme, bunun önemli araçlarından biri olan spor üzerinden de itirazlar yükselmiştir. Bu itirazlar kültürel-geleneksel, dinî veya siyasî açılardan olabilmiştir.

Sebîlürreşâd'ın terbiye-i bedeniyye veya spor yaklaşımları da bu bağlamda ele alınmalıdır. Zira II. Meşrutiyet Dönemi'nden, 1925 yılına kadar bu konudaki yaklaşımlar dalgalanma göstermiştir. Derginin yayın hayatına yeni başladığı dönemde savaşların getirdiği ağır sağlık sorunlarına ve nüfusun azlığına binaen beden terbiyesinin yararları üzerine yazılar dikkat çekmektedir. İlk yıllarda beden terbiyesi olumlanarak yaygınlaştırılması yönünde tavsiyelerde bulunulmuştur. Beden terbiyesi doğal ve ideal bir süreç olarak

23 "Gençliği ve Mektebleri İstîlâ Eden Tehlike", *Sebîlürreşâd*, 8 Rebî'ü'l-âhîr 1343/6 Teşrîn-i Sânî 1340 [6 Kasım 1924], C XXIV/S. 624, s. 412.

görülmüş ve olumsuz değerlendirilmemiş, aksine teşvik edilmiştir. Bu yaklaşım özellikle hıfzıssıhhayı yaygınlaştırmak açısından da önemli görülmüştür. Sebîlürreşâd'daki olumsuz yaklaşımların merkezinde ise geleneksel sporların göz ardı edilmesi, uygulamaların batılı tarz sosyo-kültürel toplumsal münasebetleri getirmesi, spor faaliyetlerinin dinî görevlerin önüne geçmesi gibi saikler bulunmaktadır. Tâhirü'l-Mevlevî ile Süleyman Sadi arasındaki basın tartışması bunun spesifik örneklerinden biridir.

Millî Mücadele sonrasındaki inkılaplar evresinde durum değişmiş eleştirilerin dozu artmıştır. Diğer taraftan yazılarda beden terbiyesi veya spora karşı olunmadığı ifade edilerek, bunun araçlarının ve yönteminin eleştirildiği savunusu yapılmıştır. Beden terbiyesinde yanlış politikalar sürdürüldüğü ise ısrarla dile getirilmiştir. Bu yazılarda spor amaçlı teşkilatlanmalar şiddetle yerilirken, sportif müsabakalar ve olimpiyatlara katılım gibi uygulamalar israf olarak nitelendirilmiştir. Eleştiriler; spor kulüplerinde ayrıştırıcılık ve hırsın hükümran olduğu, futbolun bir moda olarak çocukları esir aldığı gibi konularda yoğunlaşmaktadır.

Dergide sportif faaliyetlere ve teşkilatlanmalara olan bu ihtiyatlı yaklaşımın önemli sebeplerinden biri de misyonerlik faaliyetlerinin spor üzerinden gerçekleştirildiği düşüncesidir. Genç Hristiyanlar Cemiyetinin faaliyetleri bu merkezde ele alınmış, cemiyetin gençlere spor bahanesiyle nüfuz ettiği, kolaylıkla temasta bulunduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda sporun ve spor kulüplerinin buna alet olduğu öne sürülmüştür. Nitekim derginin yayına başladığı ilk yıllarda İsveç Jimnastiği çalışmaları dolayısıyla örnek gösterilen ve takdir edilen Selim Sırrı dahi ağır biçimde eleştirilmiştir.

Kaynaklar

"Futbol Modası Çocukları Ne Hâle Getirdi?", *Sebîlürreşâd*, 26 Muharrem 1343/28 Ağustos 1340 [28 Ağustos 1924], C XXIV/ S. 614.

"Genç Hıristiyanlık Cemiyeti/Memleketimizde Şeâiri-i İslâmiyyeyi Nasıl Yıkıyorlar?", *Sebîlürreşâd*, 25 Şabân 1341/12 Nisan 1339 [12 Nisan 1923], C XXI/ S. 525-526.

"Gençliği ve Mektebleri İstîlâ Eden Tehlike", *Sebîlürreşâd*, 8 Rebî'ü'l-âhir 1343/6 Teşrîn-i Sânî 1340 [6 Kasım 1924], C XXIV/S. 624.

"İctimâ'î ve Ahlâkî Sükûtda Spor Kulüplerinin Te'sîrleri", *Sebîlürreşâd*, 14 Cemâziye'l-evvel 1343/11 Kânûn-ı Evvel 1340 [11 Aralık 1924], C XXV/ S. 629.

"*İslam'ı Uyandırmak*", *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e İslamcı Düşünce ve Dergiler*, C I, ed. Lütfi Sunar, İlem Yayınları, İstanbul 2018.

"İsrafât Numunesi (Paris'teki Olimpiyat Oyunlarına Gönderilecek 15 Türk Sporcu İçin Tahsis Edilen Para Hakkında)", *Sebîlürreşâd*, 27 Ramazan 1342/1 Mayıs 1340 [1 Mayıs 1924], C XXIV/ S. 599.

"Maârifimizde İflâs Alâmetleri!", *Sebîlürreşâd*, 5 Muharrem 1342/7 Ağustos 1340 [7 Ağustos 1924], C XXIV/ S. 611.

"Milletin Ma'neviyyâtına Karşı Açılan Harb - Misyoner Erkân-ı Harbiyesi'nin Müdhiş Faâliyeti, *Sebîlürreşâd*, 7 Safer 1341/28 Eylül 1338 [28 Eylül 1922], C XX/ S. 519.

"Müessesât-ı Dîniyeyi İlgâ, Müessesât-ı Ecnebîyeyi Himâye", *Sebîlürreşâd,* 29 Rebîü'l-âhir 1343/27 Teşrîn-i Sânî 1340 [27 Kasım 1924], C XXV/ S. 627.

"Rezâletler Sokaklara Taşdı!", *Sebîlürreşâd,* 7 Cemâziye'l-evvel 1343/4 Kânûn-ı Evvel 1340 [4 Aralık 1924] C XXV/ S. 628.

"Rezâletler Sokaklara Taşdı!", *Sebîlürreşâd,* 14 Cemâziye'l-evvel 1343/11 Kânûn-ı Evvel 1340 [11 Aralık 1924], C XXV/ S. 629.

"Spor Kulüplerinde İftirâk ve İhtirâsın Hükümrân Olması", *Sebîlürreşâd*, 19 Muharrem 1343/21 Ağustos 1340 [21 Ağustos 1924], C XXIV/ S. 613.

"Şuûn-ı İctimâiyye", *Sebîlürreşâd*, 7 Zi'l-hicce 1342/10 Temmuz 1340 [10 Temmuz 1924], C XXIV/ S. 608.

Edhem Nejad, "Terbiye-i Bedeniyye", *Sırât-ı Müstakîm*, 14 Rebî'ü'l-evvel 1329/3 Mart 1327 [16 Mart 1911], C VI/ S. 132.

Efe, Adem, "Sebîlürreşâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C 36, İstanbul 2009, s. 251-253.

Erkek, Mehmet Salih, "Ethem Nejat (1887-1921)", *Atatürk Ansiklopedisi*, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ethem-nejat-1887-1921/.

Erkek, Mehmet Salih, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Eğitim Sistemindeki Gelişmeler ve Ethem Nejat Bey*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2009.

Göküş, Şeref, "II. Meşrutiyet Dönemi İslamcı Çizgideki Süreli Yayınlarda Aile ve Çocuk Eğitimi", *Artuklu Akademi*, C VII/ S. 1, 2020, s. 99-124.

Kara, İsmail, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İslamcılık Tartışmaları", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye*, C V, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

Kara, İsmail, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014.

Koloğlu, Orhan, *1908 Basın Patlaması*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2005.

M. Şemseddin, "Terbiye ve Ta'lîm: Mekteblerde Hıfzu's-Sıhha ve Terbiye-i Bedeniyye", *Sebîlürreşâd*, 29 Şevval 1330/27 Eylül 1328 [10 Ekim 1912], C IX/ S. 214.

Mecdüddin, "Genç Hıristiyanlar Cemiyeti-2", *Sebîlürreşâd*, 28 Receb 1340/27 Mart 1338 [27 Mart 1922], C XX/ S. 495.

Mecdüddin, "Genç Hıristiyanlar Cemiyeti-4", *Sebîlürreşâd*, 24 Zi'l-ḥicce 1340/17 Ağustos 1338 [17 Ağustos 1922], C XX/ S. 513.

Saygın, Selami, *Türk Siyasi Düşüncesinde Sırat-ı Müstakîm/Sebilürreşat Dergisi'ne Göre İslamcılık Düşüncesi (1908-1925)*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi SBE, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir 2022.

Sıratımüstakim + Sebilürreşad - Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925, ed. Ertuğrul Düzdağ, C 25, Bağcılar Belediyesi Yayını, İstanbul 2012-2021.

Süleyman Sa'dî, "Cidâller, Hasbihâller", *Peyâm-İlâve-i Edebiyye*, 27 Mart 1330 [9 Nisan 1914], Yıl 1, S. 28.

Tâhirü'l-Mevlevî, "İ'dâd-ı Kuvvet", *Sebîlürreşâd*, 6 Zi'l-hicce 1331/24 Teşrîn-i Evvel 1329 [6 Kasım 1913], C XI/ S. 269.

Tâhirü'l-Mevlevî, "Ne Yazmışım, Nasıl Anlaşılmış?", *Sebîlürreşâd*, 20 Cemâziye'l-evvel 1332/3 Nisan 1330 [16 Nisan 1914], C XII/ S. 292.

Topuz, Hıfzı, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.

Tunaya, Tarık Zafer, *İslamcılık Akımı*, Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul 2003.

İzmir'de Düzenlenen Bir Turnuva: 1925 Spor Âlemi Turnuvası

Aydın Efe[*] - Ümmügülsüm Candeğer[*]

Giriş

Futbolun, ilk nerede ve ne zaman ortaya çıktığı tam olarak bilinmemekle birlikte milattan önceki dönemlerde birçok toplum tarafından oynandığı; Çin, Japon, Türk ve Mısır'a ait duvar resimlerinin ve yazılı tarihi kaynakların incelenmesi sonucunda anlaşılmıştır. Yazılı çizili kaynaklara göre futbolun, M.Ö. 5000-2500 arasında Çin'de, daha yakın dönemlerde Mısır'da başladığını söylemek mümkündür. Futbol oynayan toplumların yaşadığı coğrafyadan, iklimden ya da inanç sisteminden etkilenen bir oyun olduğundan dolayı kurallarında ve oynanış şekillerinde farklılıklar ortaya çıkmaktadır[1]. Türklerde futbol, Kaşgarlı Mahmut'un *Divan-ı Lügat'it-Türk* adlı eserinde *Tepük* olarak isimlendirilen bir oyun olarak geçmektedir. Ancak tepük karşılaşmalarında zaman zaman çatışmaların çıkmasından dolayı bu oyunun günah olarak nitelendirildiği de bildirilmektedir[2].

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e göre sporun gayesi, "Biz henüz Avrupa derecesine gelmedik. Sporda tek ve sarih gaye gözetmek lazımdır. Sporu ya propaganda için yapacağız yahut da bedenî tekâmülümüzü temin için yapacağız[3]." şeklinde ifade edilmiştir. 1926 yılındaki bir başka konuşmasında ise:

* Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Çankırı/TÜRKİYE aydinefe@karatekin.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-6178-9904 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.985

** Doç. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Osmaniye/TÜRKİYE, ummugulsumcandeger@osmaniye.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-6717-9311 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.985

1 Ünsal Tazegül, "Farklı Toplumlarda Futbolun Tarihi", *Akademik Bakış Dergisi*, S. 64, Kasım-Aralık 2017, s. 178.

2 Tazegül, agm., s. 184.

3 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri- III (1918-1937)*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları:1, 5. Baskı, Ankara 2006, s. 86, (Sporun Gayesine Dair (16. VIII. 1923) Ankara Türkocağı toplantısında Ali Sami (Yen) Bey'in verdiği bilgi üzerine".

"Efendiler; cihanda spor hayatı, spor âlemi çok mühimdir. Bunu siz mütehassıslara izahtan müstağniyim. Bu kadar mühim olan spor hayatı, bizim için daha mühimdir. Çünkü ırk meselesidir. Irkın ıslah ve küşayişi meselesidir, istifası meselesidir ve hattâ biraz da medeniyet meselesidir. Ben bu noktaları size ayrı ayrı izah etmek istemiyorum. Çünkü siz esasen bununla meşgulsünüz. Yalnız ben size millette, evlâdı memlekette sporculuğun, nazarımda ne kadar mühim olduğunu izah için şunu diyebilirim: Mukaddes vatanı, Türk milletinin yüksek şeref ve menfaatini müdafaa eden ordudur. … Efendiler; Türk ırkında mazinin meşum, menfi, bîmâna izleri kalmıştır. Bunun esbab-ı tarihiyesini başka vesilelerle çok kere izah ettim. Tekrar etmiyeceğim. Yalnız görüyorsunuz ki, tarihlerde cihanlar hâkimi olmuş koskoca Türk milletine, bugünkü neslimiz varis olduğu zamanda, bu koca milleti biraz zayıf, biraz hasta, biraz cılız bulmuştuk. Efendiler; gürbüz, yavuz evlâtlar isterim. Bunları yetiştirmek tedbirlerini ve mes'uliyetini üzerinize almış adamlarsınız. Bu neticeyi görmezsem hakkınızdaki muhabbetim, itimadım ancak o zaman zail olur[4]." demiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında spora bakış bir neslin yeniden inşası olarak görülmüştür. Neslin inşası için bedenin terbiye edilmesine ve sağlıklı bir nüfus oluşturmaya çalışılmıştır. II. Meşrutiyet döneminde özellikle İstanbul'da spor kulüplerinin birbiri ardına açılması ve birbirleriyle müsabakalar yapması ise bu konuyla ilgili bir medya organının yayın hayatına girmesine de vesile olmuştur. Zafer Toprak'a göre Osmanlı Devleti'nin son döneminde spor ile ilgili ilk sayılabilecek yayın organı Spor Âlemi dergisidir. Aynı zamanda Milli Mücadele döneminin devam ettiği yıllarda spor ile ilgili çıkarılan dergilerden biridir.

Spor Âlemi dergisi 6 Teşrinisani 1919 tarihinde yayın hayatına başlayıp 1928 yılına kadar Osmanlıca olarak basılmıştır. 1929 tarihinde ise yeni Türk Alfabesi ile basılarak yayın hayatına devam etmiştir. Başlangıçta on beş günde bir yayınlanan dergi, 1925 yıllarında haftalık olarak basılmıştır. Derginin yedinci yılında, 1925 yılında, 51 sayısı mevcuttur. İmtiyaz sahibi Çelebizade Said Tevfik, başyazarı (sermuharrir) Burhaneddin Bey olan bu derginin günümüz süreli yayın arşivlerinde bazı sayılarına ulaşılabilirken bazı sayılarına ulaşılamamaktadır[5].

4 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri- II (1906-1938),* Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları:1, 5. Baskı, Ankara 2006, s. 259, (Türk Sporcuları ile Bir Konuşma, (30. IX. 1926) Çankaya'da Cumhurbaşkanlığı köşkünde Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı kongresi adına gelen heyete söylenmiştir.)

5 *Spor Âlemi*, S.1, s.1, (6 Teşrinisani 1919); Zafer Toprak, "Türkiye'de Sporun Tarihi ve Spor Alemi Dergisi ve Türkiye'de İdman", *Tombak – Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat*

Spor Âlemi dergisi ilk sayısını 6 Teşrin-i Sanî 1919'da çıkarmış olmakla birlikte konuyla ilgili yapılan çalışmalardan Zafer Toprak dergi ile ilgili imtiyaz sahibi, başyazarı gibi bilgiler verdikten sonra derginin kısa bir tanıtımını yapmıştır[6]. Ali Eroğul hazırladığı yüksek lisans tezinde dergideki futbol haberlerinden yararlanmıştır. Çalışmasında 1 Ocak 1925'ten 26 Mayıs 1926 tarihli dergiye geçmiş dolayısıyla aradaki nüshalara ulaşamamıştır[7]. Yine Milli Kütüphanede bulunan Eski Harfli Süreli Yayınlar listesinde de derginin 1925 yılına ait sadece 6. Yıl Sayı 45 nüshası bulunmaktadır[8]. Mustafa Mutlu'nun Türkiye'de basketbolun tarihi ile ilgili yaptığı çalışmada da yine 1925 yılına ait nüshaların kullanılmamış olduğu tespit edilmiştir[9]. Dolayısıyla elimizde bulunan derginin 1925 yılına ait nüshaları ilk kez kullanıldığı için bu çalışma orijinal bir çalışma olarak değerlendirilebilir.

Spor Âlemi Dergisi Turnuvası (1925)

Spor Âlemi Dergisi tarafından İzmir'de düzenlenen turnuva müsabakalarına İzmir futbol kulüplerinden, dönemin önemli takımlarından, Karşıyaka ve Altınordu katılmışlardır. İzmir şampiyonu olan Altay bazı sebeplerden dolayı turnuvaya katılmamış ve yerine yeni kurulan Göztepe kulübü turnuvaya dâhil olmuştur.

Planlanan turnuva fikstürüne göre turnuva müsabakaları üç hafta devam edecek şekilde düzenlenmiştir. Dördüncü hafta ise ikinci ve üçüncü olan kulüplerin karması ile turnuva birincisi son defa olmak üzere bir maç yapacaklar ve bu üç maçın galibi Spor Âlemi Dergisinin kıymetli vazosuna sahip

Dergisi, S. 20, 1998, s. 5-9; Ömer Alanka, Ülhak Çimen, Fatih Değirmenci, Asiye Ata, "Osmanlıca Spor Sürelilerinin Tespiti, Arşiv Araştırması ve Dijitalizasyonu", *Kesit Akademi*, C 8, S. 32, 2022, s. 311-327; Ali Eroğul, *Spor Alemi (1919-1929) A Turkish Sport Magazine in the Transition Period from the Ottoman Empire to the Turkish Republic,* Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010; Onur Yıldız, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Spor Dergileri", *Kitaplar İle Geçen Bir Ömür Mustafa Vedat Sönmez'e Armağan Kitap ve Kütüphane*, editörler: Alpaslan Demir, Tuba Tombuloğlu, Sezai Balcı, Efe Akademi Yayınları, İstanbul 2021, s. 406; İmren Önder, *Milli Mücadele Dönemi Spor Faaliyetleri (Spor Âlemi Dergisine Göre 1919-1922),* Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1994, s. 1.

6 Zafer Toprak, agm., s. 5-9.

7 Ali Eroğul, *agt.,* s.159-160.

8 https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=51880, Erişim: 26.12.2023.

9 Mustafa Mutlu, "Basketbolun Türkiye'de Doğuşu ve Gelişimi (1938 Yılına Kadar)", *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 13, S. 3, Eylül 2023, s. 1681-1698.

olacaktır. Turnuvanın ilk maçının Karşıyakaspor ile Göztepe arasında oynanması kararlaştırılmış, fakat bu gerçekleşmemiştir. Turnuva 16 Ekim 1925 tarihinde başlamıştır.

İlk maçın oynandığı gün kapalı bir hava vardır. Her an yağmurun yağma ihtimali ümitleri kırıyordu. Futbol heveslileri, maçları seyretmekten zevk alanlar Al Sancak'taki stadyuma koşmaktan kendilerini alamıyorlardı[10].

Turnuvanın İlk Hafta Maçları

Turnuvanın birinci müsabakası Altınordu ve Altınay birinci takımları arasında oynanmıştır. Bu müsabakaya her zamankinden daha zayıf bir kadro ile çıkan Altınordu müsabakayı, 3-0, kazanmıştır. Altınordu'dan Şevki, Feyzi, Zeki ve İsmail ile Altınay'dan Rıfat, Celal Tosun ve Sıtkı güzel oynamışlardır.

Turnuvanın ikinci maçı ise Karşıyaka[11] ile Göztepe arasında oynanmıştır[12]. Karşılaşmayı Altınordu'dan Feyzi Bey, hakem olarak, yönetmiştir. Karşıyaka son zamanlarda bünyesine katılan oyuncularla kuvvetli bir takımdır.

Göztepe ise turnuvadan bir iki ay evvel Altay'dan ayrılan ve Göztepe kulübünü kuran Altay birinci ve ikinci takım oyuncularından oluşmaktaydı[13]. Göztepe nispeten zayıf olup, Karşıyaka'ya karşı galip gelmesi beklenmiyordu. Maçı Karşıyaka'nın kazanacağı düşünülmekteydi. Maçın ilk devresinde Karşıyaka, rüzgâra karşı oynamasına rağmen üstün bir oyun ortaya

10 *Spor Âlemi*, S. 8, s. 7, (29 Teşrinievvel 1341/ 29 Ekim 1925).

11 Karşıyaka Spor Kulübü, 1912 yılında kurulmuş olup İzmir'in ilk resmi Türk kulübü olarak bilinmektedir. Altay kulübü de ikinci Türk kulübü olarak 1914 yılında kurulmuştur. Bu iki kulübün kuruluşu ve dostluğu konusunda bkn. Hüsnü Tekeşin, "Altay Kaf Sin Kaf Dostluğu", *Konak Dergisi*, Kış 2020, S. 45, s. 86-87.

12 Karşıyaka ile Göztepe arasında oynanan bu maç için bazı çalışmalarda turnuvanın ilk maçı tabirini kullanılsa da bu doğru değildir. İlk maç olduğuna dair bilgi için bkz. Şeyda Sekban, *Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında İzmir'de Spor Yaşamı (1923-1938),* Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2021, s. 61.

13 "1925 Yılında Altay'ın Aydın'da katıldığı spor müsabakasında yönetimde bulunan Ferit Bey'e söz hakkı verilmemesi sonucu, dönüş yolunda trende çıkan anlaşmazlıkların ardından Altay'da futbol oynayan Nebil ile Vedat kardeşler, Muzaffer Koral, Ferit Simsaroğlu, Necati Bey ve Nusret Bey bir spor kulübü kurmaya karar verirler. 14 Haziran 1925 tarihinde, vapur iskelesi yanındaki Mez Gazinosu'nda toplanan Göztepe semtinin ileri gelenleri (kıdemli futbolcular) ve gençler Göztepe futbol takımını kurarlar. Yapılan ilk kongrede Göztepe Fahri Başkanlığına o dönemin Valisi Kazım Dirik seçilir. … " Göztepe kulübünün 14 Haziran 1925 tarihinde kurulduğu belirtilmektedir. Bu kulübün kurulması konusunda bk. https://www.goztepe.org.tr/Kulup/Tarihce, erişim tarihi: 10 Aralık 2023; Latif Karacaoğlu, *Göztepe Spor Kulübü Tarihçesi (1925-2000),* Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2021, s. 19.

koydu. Bu safhada Göztepe'nin başarılı ve öldürücü akınları hiçbir netice vermemişti. Göztepe'nin zayıf müdafaasına karşı Karşıyaka gol atamamıştı. İkinci devrede ise sert esen rüzgârı arkasına alan Karşıyaka, yine gol atamadı. Göztepe'nin münferit akınlarından da bir netice beklenmiyordu. Bununla birlikte Karşıyaka'nın şanssızlığı çok fazla idi. İkinci yarıda Karşıyaka bir fırsatı kullanamadı, bazı şutları da kale direklerini sıyırarak aut oldu. Maç 0-0 berabere bitti. Maçta göz dolduran futbolcular ise Karşıyaka'dan Vahi, Saim, Ali ve Nevzat ile Göztepe'den Mimar Necati, Muzaffer, Kenan, Baha ve kaleci Abidin idiler[14]. Şunu belirtmekte fayda vardır. Bu maç Göztepe kulübünün ilk maçı olarak bilinmektedir[15]. Bu maçta Göztepe'nin ilk on biri Abidin, Ferit, Kenan, Vedat, Baha, Şadan, Naci, Necati, Muzaffer, Nebil ve Necati. Karşıyaka'nın on birini ise Malik, İsmail, Fikret, Vahi, Saim, Ali, Hamit, Ali, Halil, Nevzat ve Necati'den oluşmuştur[16].

Turnuvanın ilk haftasında bulutlu ve yağmurlu bir hava ile uyuyan İzmir, 23 Ekim 1925'te, ikinci haftada ise latif ve berrak bir hava ile uyanmıştı. Alsancak, stadyumun yeni ve milli ismidir. İdman yapılacak meydanı sabahtan beri muhtelif kulüp oyuncuları kullanmaya başlamışlardır[17].

Turnuvanın İkinci Hafta Maçları

Turnuvanın ikinci haftasının ilk maçı; İzmir şehrinin İngiliz takımıyla İtalyan Garibaldi takımları arasında, sabah saat 10:00'da oynanmaya başlamıştır. Maç 0-0 sona ermiştir.

İkinci maç ise Altay birinci ve ikinci takımlarının karmasıyla dokuz oyuncusu Altaylı futbolculardan oluşan Amerikan Kolej takımıyla saat 11'de başladı. Müsabakayı Amerikan koleji muallimlerinden Mister Favlerik yönetirken müsabaka son ofsayt kuralı üzerine egzersiz şeklinde oynandı. Maçı Amerikan Koleji 3-2 kazanmıştır. Maçın bu skorla bitmesinin sebebi ise Altay kalecisi Fehmi'nin mektep takımında oynaması ve Altay kalesinde ise küçük bir kalecinin oynamasıdır. Daha hâkim oynayan Altay takımının yerden ve yüksekten bütün şutlarını Fehmi kurtardı. Fehmi, kolej takımının galip gelmesinin baş aktörüdür.

14 *Spor Âlemi*, S. 8, s. 7, (29 Teşrinievvel 1341/ 29 Ekim 1925).

15 Karacaoğlu, *agt*., s. 23.

16 *Yenigün*, 18 Ekim 1925; *Anadolu*, 18 Ekim 1925; Karacaoğlu, *agt*., s. 23.

17 *Spor Âlemi*, S. 9, s. 16, (5 Teşrinisani 1341 / 5 Kasım 1925).

Üçüncü maç ise, 16 Ekim 1925 tarihinde tehir edilen, İdman Ocağı- Yıldız takımları arasında öğleden sonra 14.50'de, Alaaddin Bey'in hakemliğinde oynanmaya başladı. İlk yarıda takımlar birbirlerine denk bir oyun ortaya koyarlarken gol bulamadılar. İkinci yarının 10. dakikasında İdman Ocağı bir gol attı ve bu gol karşılaşmanın sonucunu belirledi. Maçın sonucu 1-0 İdman Ocağı lehine idi.

Dördüncü maç ise Spor Âlemi Turnuvasının ikincisi ve ehemmiyetle beklenen Altınordu- Göztepe takımları arasında idi. Maç saat 16'da (4'te) başlarken maçın hakemliğini Mösyö Domaniko yapacaktı. Altınordu her defaki takımıyla Göztepe ise geçen haftaki takımında bir değişiklikle, orta sahada farklı bir oyuncu ile müsabakaya çıktılar.

Oyun Altınordu'nun akınıyla başladı. Maç başlangıçtan itibaren denk bir şekilde oynanırken Göztepe'den Necati topu sürmekte iken Altınordu savunması tarafından ceza sahası içerisinde düşürülünce hakem penaltı verdi. Penaltıyı Mimar Necati gole çevirince Göztepe 1-0 öne geçti. Bu golden sonra oyun hareketlenmeye başladı. Devrenin yarısında santrafor Muzaffer sağdan aldığı güzel bir pası bir şut ile gole çevirince Göztepe 2-0 öne geçti.

Altınordu, ikinci golden sonra bastırmasına rağmen gol bulamayınca ilk yarı bu skorla bitti. İkinci yarı başlar başlamaz Altınordu oyunun kontrolünü ele geçirdi. Bu yarının 15. dakikasında Göztepe sağ bekinin hatasından yararlanarak bir gol atmayı başardı. Akabinde kazandığı iki penaltıdan birini gole çevirerek maçı 2-2'ye getirdi. Başka gol olmayınca maç 2-2 berabere bitti.

Maçın güzel oynayan oyuncuları ise Altınordu'dan Şevki, Feyzi, Ziya, Tarık Nuri ve Hüseyin ile Göztepe'den Mimar Necati, Vedat, Muzaffer, Kenan, Baha ve kaleci Abidin idiler[18].

Turnuvanın Finali

Yapılan maçlar neticesinde spor kamuoyunu alakadar eden Karşıyaka- Altınordu müsabakası final maçı olarak oynanacaktı. Karşıyaka, takımlarının kuvvetinden oldukça emindi. Her iki takımda maçın oynanacağı günü, Cuma'yı, bekliyorlardı. Maçın 30 Ekim 1925 günü oynanacağı biliniyordu.

Sabırsızlıkla beklenen ve Karşıyaka hesabına fena hatıralar saklayan gün gelmişti. Maçın önemi diğer oyunlara nazaran daha fazla seyircinin gelmesine sebep olmuştu. İlk maç İngiliz ve İtalyan takımları arasında yapıldı. İngilizler

18 *Spor Âlemi*, S. 9, s. 16, (5 Teşrinisani 1341 / 5 Kasım 1925).

maçı 2-1 kazandılar. Bu maçın ardından sahaya alkışlar arasında Karşıyaka ve Altınordu takımları çıktı. Fotoğraflar çekildi. Maçın hakemi Mister Favlerik idi. Maçın kadroları dergide belirtilirken futbolcuların adlarının olduğu kısım yırtık olduğundan isimlerini buraya yazamadık.

Resim 1: Karşıyaka Spor Kulübünün futbol birinci takımı[19].

Karşıyakalı oyuncular, muntazam paslar ile Altınordu kalesine kadar geldiler. Altınordulu oyuncular bu akınları zorlukla karşıladılar. Karşıyaka akın akın Altınordu kalesine geliyordu. Oyun Altınordu kale sahası önünde oynanmaktaydı. Hüseyin ile Ziya'nın bazı ferdi akınları, Altınordu yarı sahasından topu uzaklaştırmaya geçici olarak bir çözüm oluyordu. Karşıyaka'nın sol taraf oyuncularından Halil, Nevzat ve Hamit arasında kurulan organizasyon, Karşıyakalı oyunculara, Altınordu kalesine kuvvetli şutlar atmalarına/çekmelerine fırsatlar hazırlıyordu.

İşte bu hararetli sıralarda Nevzat'tan aldığı pası Hamit, Altınordu kalesine çok sert bir şekilde aniden attı. Mustafa o şutu tuttu ve şanssız Karşıyakalılar bir türlü gol atamıyorlardı. Şanssızlık o derece bariz idi ki Altınordu kalesine Halil tarafından atılan bir şut, kalecinin bacakları arasından geçmesine rağmen gol olmamıştı. Maçın Karşıyaka'nın hâkimiyeti altında devam edeceği konusunda fikir birliği söz konusu idi. Altınordu mağlup olacaktı. Fakat Karşıyaka'nın mükemmel bir oyuncusu olan Nevzat sakatlanarak oyundan çıkmak zorunda kaldı[20]. Nevzat'ın sakatlanarak oyundan çıkması arkadaşlarını müteessir etti.

19 *Spor Âlemi*, S. 10, s. 8 (12 Teşrinisani 1341/12 Kasım 1925).

20 *Spor Âlemi*, S. 10, s. 8 (12 Teşrinisani 1341/12 Kasım 1925).

Bu hırçın oyunun devamı için Altınordulular ısrarı üzerine Karşıyakalılar Nevzat olmadan oyuna devam etmeye mecbur kaldılar. İkinci yarının başlamasından sonra Karşıyakalı oyuncular, Altınordu taraftarlarının kötü tezahüratından etkilendiler. Hatta bu yüzden üzüntüleri arttı ve eski oyunlarından eser kalmadı. Vaziyet tamamen Karşıyaka aleyhinde olmasına rağmen oyunun hâkimiyeti Karşıyakalılarda idi. Bu sıralarda Ziya'nın kaleye çektiği bir şutu gol oldu. Bundan sonra oyun şirazesinden çıktı ve sahayı seyirciler bastı. Oyunda zevk ve heyecan kalmadı. Sahadan taşkın seyircileri çıkarmak mümkün değildi. Bu vaziyet karşısında oyunun devamı mümkün olmadığından hakeme durum bildirildi. Hakem bir parça inzibatı temin etmek için uğraştıysa da yine istenen netice hasıl olmadı. Kalecinin dışarıda olduğu bir sırada Karşıyaka kalesine atılan bir şutu dışarıdan birisi karşıladı. Hakem topu yere vurdu ve istemeyerek yapılan bir hatayı serbest vuruş ile cezalandırdı. Bu duruma oyuncular sinirlendi ve halk asabileşti.

Maç da bu arada Karşıyakalıların talebi üzerine tatil edildi. Ne yazık ki iyi bir maç seyretmek için gelen halk, Altınordu taraftarlarının fazla taşkınlıkları ve mıntıkanın şartları sağlayamaması yüzünden mahzun ve üzüntülü bir şekilde sahadan uzaklaştılar[21].

Sonuç

Spor Âlemi Dergisi'nin Türkiye'de sporun tarihinden bahsedilince akla gelen ilk dergi olduğu malumdur. Derginin imtiyaz sahibi olarak Çelebizade Said Tevfik, başyazarı ise Burhaneddin Bey olarak bilinmektedir. Bu dergi, mütareke sonrasında yayım hayatına başlayan ve 1929 tarihine kadar yayım hayatına devam eden bir dergidir. Spor konusunda en uzun süreli yayımlanan bir dergi olup ihtisas dergisi olarak da düşünülebilir. Yayın hayatına başladığında planlanan yayımlanma süresi olarak 15 günde bir çıkması düşünülmüştür. Derginin içeriği incelendiğinde ağırlıklı olarak futbol ile ilgilendiği görülmekle birlikte diğer spor branşlarına da yer vermiştir. Dergi başlangıçtaki yayınlanma sıklığına genellikle riayet etmiştir. Ancak diğer yıllardan farklı olarak, kuruluşunun yedinci yılında, 51 sayı olarak çıkarılmıştır. Yukarıda da bahsedildiği üzere derginin 1925 yılında çıkardığı bu 51 sayı günümüzde konuyla ilgili yapılmış olan akademik çalışmalar tarafından henüz kullanılmamıştır.

İzmir'in köklü kulüplerinden Altay Kulübünün, İzmir'de düzenlenen Spor Âlemi Turnuvasına katılmamasının sebebi, turnuvadan birkaç ay evvel bün-

21 *Spor Âlemi* S. 10, s. 9 (12 Teşrinisani 1341/12 Kasım 1925).

yesindeki futbolcuların kulüpten ayrılarak Göztepe Kulübünü kurmalarıdır.

Spor Âlemi Dergisi tarafından İzmir'de düzenlenen turnuvada maçlar üç hafta devam etmiştir. Dördüncü haftada ise ikinci, üçüncü karmasıyla turnuva birincisi son defa olarak bir maç yapacaklardır. Maçın kazananı Spor Âlemi tarafından ortaya konulan vazonun sahibi olacaktır. İlk haftanın birinci maçı Altınordu ile Altınay takımları arasında oynanmış ve maçı Altınordu 3-0 kazanmıştır. İlk haftanın ikinci maçı ise Karşıyaka ile Göztepe arasında oynanırken maç 0-0 berabere bitmiştir.

İkinci hafta maçlarının ilki İzmir İngiliz takımıyla İtalyan Garibaldi takımı arasında oynanmış ve maç 0-0 berabere neticelenmiştir. İkincisi ise Altay karması ile dokuz Altaylı oyuncu ile teşkil edilen Amerikan Koleji arasında oynanırken maçı 3-2 Amerikan Koleji kazanmıştır. Üçüncü maçta İdman Ocağı ve Yıldız takımları karşılaşmışlar ve maç 1-0 İdman Ocağı lehine neticelenmiştir. Dördüncü maç Altınordu ve Göztepe arasında oynanmış ve maç 2-2 sonuçlanmıştır.

Turnuvanın final maçı Karşıyaka ve Altınordu takımları arasında oynanmıştır. Oyun Karşıyaka'nın 1-0 üstünlüğü ile devam ederken seyircilerin sahaya girmesi sebebiyle tatil edilmiştir. Final maçı ile ilgili olarak derginin sonraki sayıları incelenmiş ancak sonradan oynanıp oynanmadığı konusunda derginin sonraki sayılarında bilgi bulunmamaktadır.

Kaynaklar

Alanka, Ömer- Çimen, Ülhak-Değirmenci, Fatih- Ata, Asiye, "Osmanlıca Spor Sürelilerinin Tespiti, Arşiv Araştırması ve Dijitalizasyonu", *Kesit Akademi*, C 8, S. 32, 2022, s. 311-327.

Anadolu, 18 Ekim 1925.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri- II (1906-1938), Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları:1, 5. Baskı, Ankara 2006.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri- III (1918-1937), Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları:1, 5. Baskı, Ankara 2006.

Eroğul, Ali, *Spor Alemi (1919-1929) A Turkish Sport Magazine in the Transition Period from the Ottoman Empire to the Turkish Republic*, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.

https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=51880, son erişim tarihi: 26.12.2023.

https://www.goztepe.org.tr/Kulup/Tarihce , son erişim tarihi: 10 Aralık 2023.

Karacaoğlu, Latif, *Göztepe Spor Kulübü Tarihçesi (1925-2000),* Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2021.

Mutlu, Mustafa, "Basketbolun Türkiye'de Doğuşu ve Gelişimi (1938 Yılına Kadar)", *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 13, S. 3, Eylül 2023, s. 1681-1698.

Önder, İmren, *Millî Mücadele Dönemi Spor Faaliyetleri (Spor Âlemi Dergisine Göre 1919-1922)*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1994.

Sekban, Şeyda, *Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında İzmir'de Spor Yaşamı (1923-1938)*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2021.

Spor Âlemi, S. 1, (6 Teşrinisani 1919).

Spor Âlemi, S. 8, (29 Teşrinievvel 1341).

Spor Âlemi, S. 9, (5 Teşrinisani 1341)

Spor Âlemi, S. 10, (12 Teşrinisani 1341).

Tazegül, Ünsal, "Farklı Toplumlarda Futbolun Tarihi", *Akademik Bakış Dergisi*, S. 64, Kasım-Aralık 2017, s. 178-187.

Tekeşin, Hüsnü, "Altay Kaf Sin Kaf Dostluğu", *Konak Dergisi*, Kış 2020, S. 45, s. 86-87.

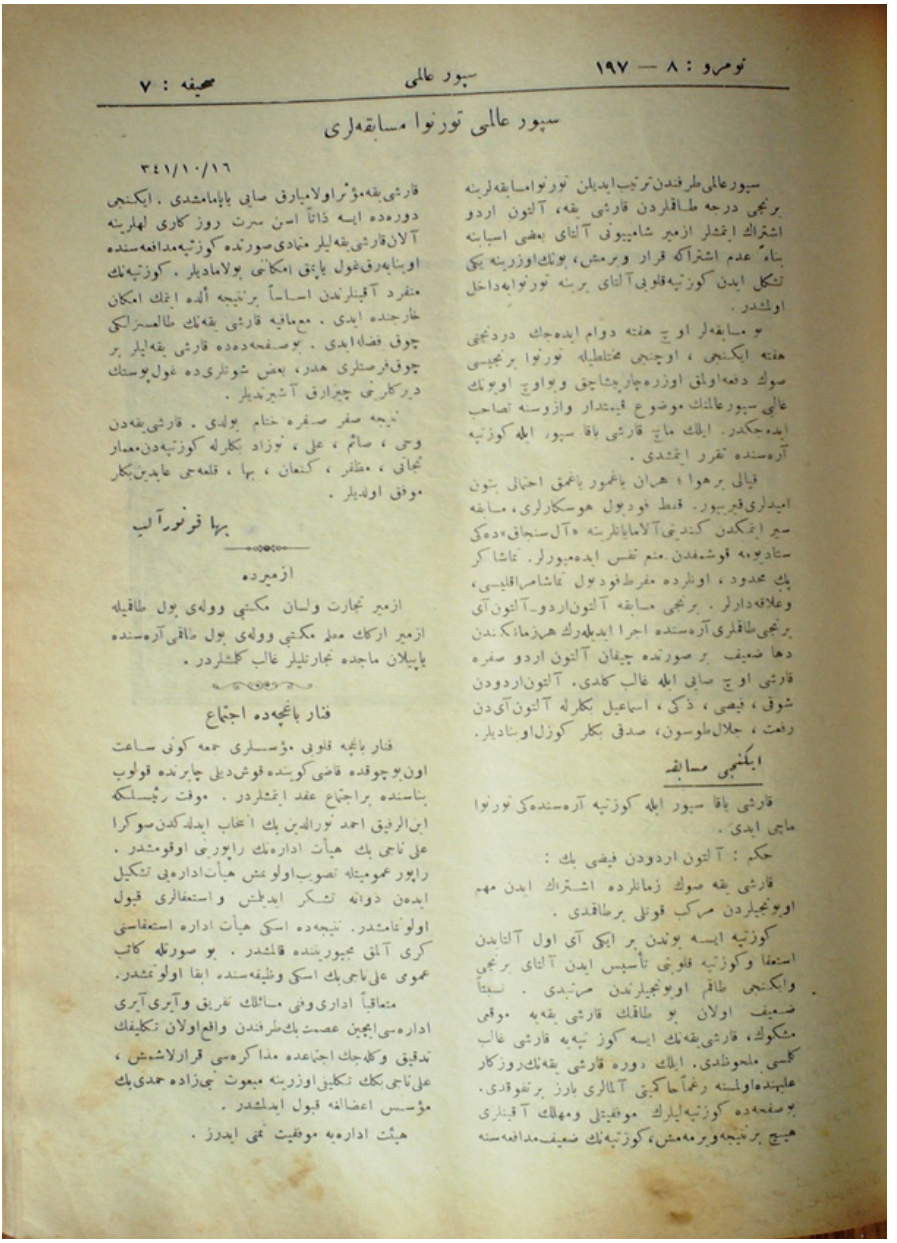
Toprak, Zafer, "Türkiye'de Sporun Tarihi ve Spor Alemi Dergisi ve Türkiye'de İdman", *Tombak – Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi,* S. 20, 1998, s. 5-9.

Yenigün, 18 Ekim 1925.

Yıldız, Onur, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Spor Dergileri", *Kitaplar ile Geçen Bir Ömür Mustafa Vedat Sönmez'e Armağan Kitap ve Kütüphane*, editörler: Alpaslan Demir, Tuba Tombuloğlu, Sezai Balcı, Efe Akademi Yayınları, İstanbul 2021.

Ekler

Ek 1: Spor Âlemi Dergisi, S. 8, (29 Teşrinievvel 1341/ 29 Ekim 1925), s. 7 (Spor Âlemi Turnuva Müsabakaları).

نومرو : ۸ — ۱۹۷ سپور عالمی صحیفه : ۷

سپور عالمی تورنوا مسابقه‌لری

۳۴۱/۱۰/۱۶

سپور عالمی طرفندن ترتیب ایدیلن تورنوا مسابقه‌لرینه برنجی درجه طاقلردن قارشی یقه، آلتون اردو اشتراك ایتملر ازمیر شامپیونی آلتای بعضی اسبابه بناءً عدم اشتراکه قرار ویرمش، بونك اوزرینه یکی تشکل ایدن کوزتپه قلوبی آلتای برینه تورنوایه داخل اولمشدر.

بو مسابقه‌لر اوچ هفته دوام ایده‌جك دردنجی هفته ایکنجی، اوچنجی مختلطیله تورنوا برنجیسی صوك دفعه اولق اوزره چارپیشاجق وبواوچ اوبونك عالمی سپور عالمك موضوع قیمتدار وازوسنه تصاحب ایده‌جکدر. ایلك ماچ قارشی یاقا سپور ایله کوزتپه آره‌سنده تقرر ایتمشدی.

فیالی برهوا ؛ هیجان یاغمور یاغمق احتمالی بتون امیدلری قیریور. قصط ـ ودبول هوسکارلری، مسابقه سیر ایتمکدن کندینی آلامایانلرینه «آل سنجاق» ده‌کی ستادیومه قوشمقدن منع نفس ایده‌میورلر. تماشاکر پك محدود، اونلرده مفرط ودبول تماشاسی اقلیسی، وعلاقه‌دارلر. برنجی مسابقه آلتون اردو ـ آلتون آی برنجی طاقلری آره‌سنده اجرا ایدیلدیرك هرزمان کندن دها ضعیف بر صورتده چیقان آلتون اردو صفره قارشی اوچ صایی ایله غالب کلدی. آلتون اردودن شوقی، فیضی، ذکی، اسماعیل بکلرله آلتون آی‌دن رفعت، جلال طوسون، صدقی بکلر کوزل اویناديلر.

ایکنجی مسابقه

قارشی یاقا سپور ایله کوزتپه آره‌سنده‌کی تورنوا ماچی ایدی.

حکم : آلتون اردودن فیضی بك :

قارشی یقه صوك زمانلرده اشتراك ایدن مهم اوبونجیلردن مرکب قوتلی برطاقدی.

کوزتپه ایسه یوندن بر ایکی آی اول آلتایدن استعفا وکوزتپه قلوبی تأسیس ایدن آلتای برنجی وایکنجی طاقم اوبونجیلرندن مرکبدی. نسبتاً ضعیف اولان بو طاقمك قارشی یقه‌یه موقتی مشکوك، قارشی یقه‌نك ایسه کوزتپه‌یه قارشی غالب کلمسی ملحوظدی. ایلك دوره قارشی یقه‌نك روزکار علیهنده اولسنه رغماً حاکیتی آلمالری بارز برتفوقدی. بو صفحه‌ده کوزتپه‌لیلرك موفقیتلی ومهلك آقینلری هیچ برنتیجه ویرمه‌مش، کوزتپه‌نك ضعیف مدافعه‌سنه قارشی یقه مؤثراولامیارق صایی یاپامامشدی. ایکنجی دوره‌ده ایسه ذاتاً اسن سرت روز کاری لهلرینه آلان قارشی یقه‌لیلر منادی صورتده کوزتپه مدافعه‌سنده اوبنایه‌رق غول یاپق امکانی بولامادیلر. کوزتپه‌نك منفرد آقینلرندن اساساً برنتیجه آلده ایتك امکان خارجنده ایدی. معمافیه قارشی یقه‌نك طالعسزلکی چوق فضله ایدی. بو صفحه‌ده‌ده قارشی یقه‌لیلر پر چوق فرصتلری هدر، بعض شوتلری‌ده غول پوستك دیرکلرینی چیرارق آشیرمشدیلر.

نتیجه صفر صفره ختام بولدی. قارشی یقه‌دن وحی، صائم، علی، توزاد بکلرله کوزتپه‌دن معمار نجاتی، مظفر، کنعان، بها، قلعه‌جی عابدین بکلر موفق اولدیلر.

بها فرنورآلب

ازمیرده

ازمیر تجارت ولسان مکتبی وولهی پول طاقیله ازمیر ارکك معلم مکتبی وولهی پول مالقی آره‌سنده پاپیلان ماچده تجارتلیلر غالب کلمشلردر.

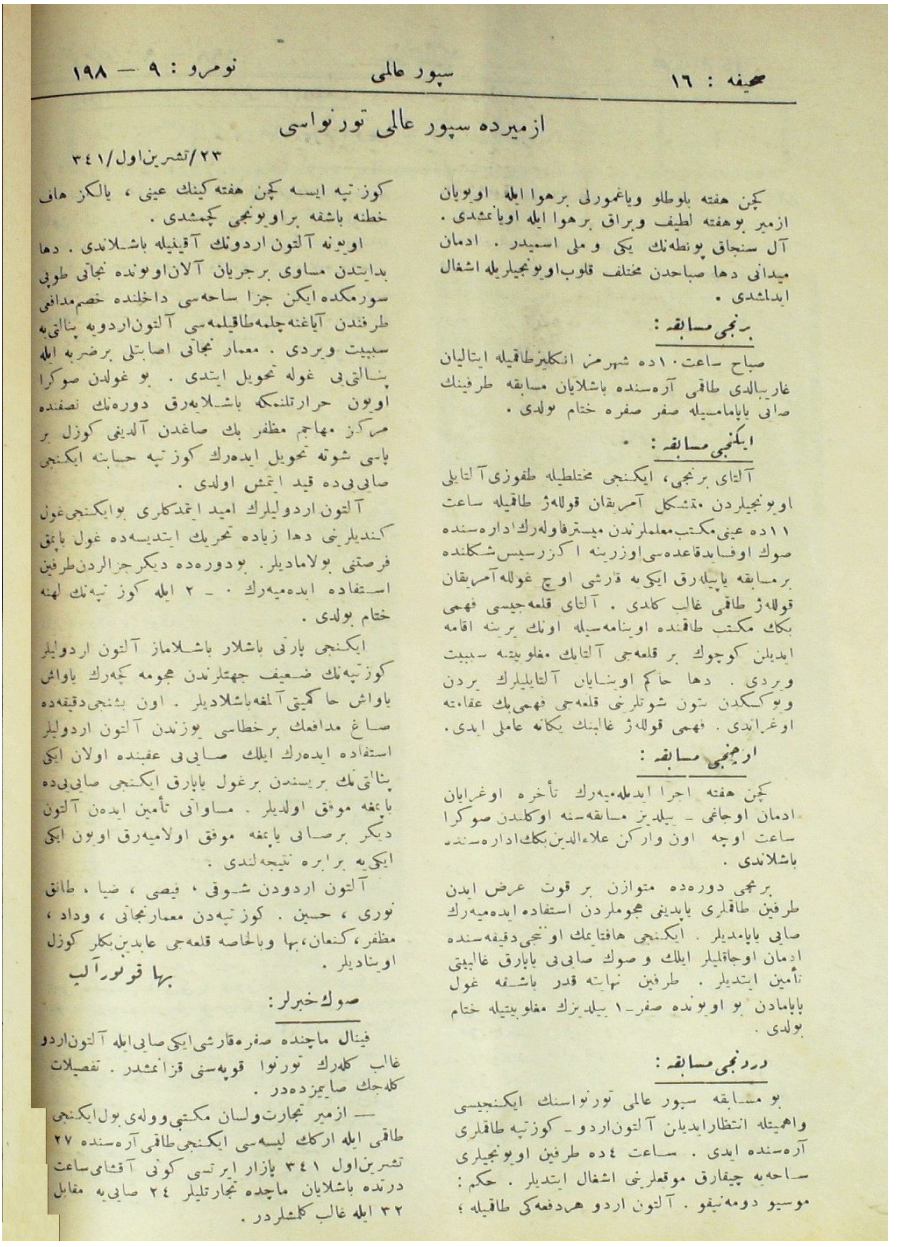
فنار باغچه‌ده اجتماع

فنار باغچه قلوبی مؤسسلری جمعه کونی ساعت اون بوچوقده قاضی کویندہ قوش دیلی چایرنده قولوب بناسنده براجتماع عقد ایتملردر. موقت رئیسلکه ابن الرفیق احمد نورالدین بك انتخاب ایدلدکدن صوکرا علی ناجی بك هیأت اداره‌نك راپورینی اوقومشدر. راپور عمومیتله تصویب اولونمش هیأت اداره‌یی تشکیل ایدمن دوانه تشکر ایدلمش واستعفالری قبول اولونمامشدر. نتیجه‌ده اسکی هیأت اداره استعفاسنی کری آلمغی مجبوریتنده قالمشدر. بو صورتله کاتب عمومی علی ناجی بك اسکی وظیفه‌سنده ابقا اولونمشدر.

متعاقباً اداری وفنی مسائلك تعریفی وآیری آیری اداره‌سی ایچین عضمسك طرفندن واقع اولان تکلیفك تدقیق وکلهجك اجتماعده مذاکره‌سی قرارلاشمش، علی ناجی بکك تکلیفی اوزرینه مبعوث نجی‌زاده حمدی بك مؤسس اعضالغه قبول ایدلمشدر.

هیئت اداره‌یه موفقیت تمنی ایدرز.

Ek 2: Spor Âlemi Dergisi, S. 9, (5 Teşrinisani 1341 / 5 Kasım 1925), s. 16 (İzmir'de Spor Âlemi Turnuvası).

صحیفه : ١٦ سپور عالمی نومرو : ٩ — ١٩٨

ازمیرده سپور عالمی تورنواسی

٢٣/تشرین اول/٣٤١

کچن هفته بلوطلو ویاغمورلی برهوا ایله اویویان ازمیر پوهفته لطیف وبراق برهوا ایله اویانمشدی . آل سنجاق پونطه‌نك یکی و ملی اسمیدر . ادمان میدانی دها صباحدن مختلف قلوب‌اویونجیلریله اشغال ایدلمشدی .

برنجی مسابقه :

صباح ساعت ١٠ده شهرمز انکلیزطاقیله ایتالیان غاریبالدی طاقمی آره‌سنده باشلایان مسابقه طرفینك صاغی بایامامسیله صفر صفره ختام بولدی .

ایکنجی مسابقه :

آلتای برنجی، ایکنجی مختلطیله طفوزی آلتایلی اویونجیلردن متشکل آمریقان قوللەڑ طاقیله ساعت ١١ده عینی مکتب‌معلملرندن میسترفاوله‌رك اداره‌سنده صوك اوفسایدقاعده‌سی‌اوزرینه اکزرسیس‌شکلنده برمسابقه یاپیلارق ایکیه قارشی اوچ غوللەآمریقان قوللەڑ طاقمی غالب کلدی . آلتای قلمه‌جیسی فهمی بکك مکتب طاقمنده اویناممسیله اونك یرینه اقامه ایدیلن کوچوك بر قلمه‌جی آلتایك مغلوبیتنه سبیت ویردی . دها حاکم اویناین آلتایلیلرك یردن ویوکسکدن توپ شوتلرینی قلمه‌جی فهمی‌بك عقلمیته اوغرایدی . فهمی قوللەڑ غالبنك یکانه عاملی ایدی .

اوچنجی مسابقه :

کچن هفته اجرا ایدلمه‌یه‌رك تأخره اوغرایان ادمان اوجاغی - بیلیارتو مسابقه‌سنه اوکلندن صوکرا ساعت اوچه اون وارکن علاءالدین بکك اداره‌سنده باشلاندی .

برنجی دوره‌ده متوازن بر قوت عرض ایدن طرفین طاقملری پایدینی مجوملردن استفاده ایده‌میه‌رك صاغی بایامدیلر . ایکنجی هافتایمك اونجی دقیقه‌سنده ادمان اوجاقلیلر ایلك و صوك صاغی بایارق غالبیتی تأمین ایتدیلر . طرفین نهایته قدر باشقه غول بایامادن بو اویونده صفر-١ بیلیارتو مغلوبیتیله ختام بولدی .

دردنجی مسابقه :

بو مسابقه سپور عالمی تورنواسنك ایکنجیسی واهمیتله انتظارایدیلن آلتون‌اردو - کوزتپه طاقملری آره‌سنده ایدی . ساعت ٤ده طرفین اویونجیلری ساحه‌یه چیقارق موقملرینی اشغال ایتدیلر . حکم : موسیو دومه‌نیقو . آلتون اردو هردفعه‌کی طاقیله ؛ کوزتپه ایسه کچن هفته‌کینك عینی ، یالکز هانی خطه‌نه باشقه براویونجی کچمشدی .

اویونه آلتون اردونك آقینیله باشلاندی . دها بدایتدن مساوی برجریان آلان‌اویونده نجاتی طوبی سورمکده ایکن جزا ساحه‌سی داخلنده خصم‌مدافعی طرفندن آیاغنه‌چلمه‌طاقیلمه‌سی آلتون‌اردویه پنالتی‌یه سبیت ویردی . معمار نجاتی اصابتلی برضربه ایله پنالتی‌یی غوله تحویل ایتدی . بو غولدن صوکرا اویون حرارتلنمکه باشلایه‌رق دوره‌نك نصفنده مرکز مهاجم مظفر بك صاغدن آلدیغی کوزل بر پاسی شوته تحویل ایده‌رك کوزتپه حسابنه ایکنجی صاغی‌یی‌ده قید ایتمش اولدی .

آلتون اردولیلرك امید ایتمدکلری بوایکنجی‌غول کندیلرینی دها زیاده تحریك ایتدیسه‌ده غول باغنی فرصتنی بولامادیلر . بودوره‌ده دیکرجرالردن‌طرفین استفاده ایده‌میه‌رك ٠ - ٢ ایله کوزتپه‌نك لهنه ختام بولدی .

ایکنجی پارتی باشلار باشلامازآلتون اردولیلر کوزتپه‌نك ضعیف جهتلرندن هجومه کچه‌رك یاواش یاواش حاکمیتی آلغه‌باشلادیلر . اون بشنجی‌دقیقه‌ده صاغ مدافعك برخطاسی یوزندن آلتون اردولیلر استفاده ایده‌رك ایلك صاغی‌یی عقبنده اولان ایکی پنالتی‌نك بریسندن برغول یاپارق ایکنجی صاغی‌یی‌ده یاپمغه موفق اولدیلر . مساواتی تأمین ایدن آلتون دیکر برصاغی یاپمغه موفق اولامیه‌رق اویون ایکی ایکیه برابره نتیجه‌لندی .

آلتون اردودن شوقی ، فیصی ، ضیا ، طانق نوری ، حسین . کوزتپه‌دن معمارنجاتی ، وداد ، مظفر، کنعان، بها وبالخاصه قلمه‌جی عابدین‌بکلر کوزل اویناديلر .

بها قونورآلب

صوك خبرلر :

فینال ماچنده صفره‌قارشی ایکی‌صاغی‌ایله آلتون‌اردو غالب کلدرك تورنوا قوپه‌سنی قزانمشدر . تفصیلات کلدجك صایمزده‌در .

— ازمیر تجارت‌ولسان مکتبی‌وولەی‌بول‌ایکنجی طاقمی ایله ارکك لیسه‌سی ایکنجی‌طاقمی آره‌سنده ٢٧ تشرین‌اول ٣٤١ پازار ایرتسی کونی آقشامی‌ساعت درتده باشلایان ماچده تجارتلیلر ٢٤ صاغی‌یه مقابل ٣٢ ایله غالب کلمشلردر .

Ek 3: Spor Âlemi Dergisi, S. 10, (12 Teşrinisani 1341/12 Kasım 1925), s. 8 (İzmir'de Spor Âlemi Turnuvası Finali)

صحیفه : ۸ سپور عالمی نومرو : ۱۰ — ۱۹۹

ازمیرده سپور عالمی تورنواسی فینالی

یاپیلان ایکی ماچدنصکره سپور افکار عمومیه سنی علاقه‌دار ایدن قارشی‌یقه - آلتون اوردو مسابقه‌سی فینالی تشکیل ایدیوردی . قارشی‌یقه ، طاقملرینك قوتندن حقلی بر صورتده امین . . یقه‌لیلرك منتظم پاسلری ایله تاآلتون‌اوردو قلعه‌سنك ایچریلرینه قدر آقدی . آلتون‌اوردو قوتلی وشدتلی هجومی زورلفله اعاده‌یه مقتدر اولدقدنصکره یه صیقشمغه وتهلکه‌لی وضعیتلر آلمغه باشلادی . طوب

ازمیرك قیمتلی قلوبلرندن : قارشی‌یقه سپور قلوبی فودبول برنجی طاقمی

ماچك یوم‌اجراسی اولان جمعه‌یی بکلیورلر. صبرسزلفله انتظار ایدیلن وقارشی یقه حسابنه فنا خاطره‌لر صاقلایان کون کلدی . ماچك اهمیتی دیکر اویونلره نظراً ساحه‌یه دها فضله سیرتی طوبلامشدی . ایلك ماچ انکلیز-ایتالیان طاقملری آره‌سنده یاپیلدی . انکلیزلر بره مقابل ایکی صایی ایله خصملرینی مغلوب ایتدیلر . بعده ساحه‌یه آلقیشلر آره‌سنده قارشی یقه و آلتون اوردو طاقملری چیقدی . فطوغرافلر چکیلدی . حکم میستر فاوله‌رك اداره‌سنده طاقملر شو صورتله اخذ موقع ایتدیلر .

شامپیونکدر . ریله‌
جیلرندر . یونورنه‌ك
۱۶ نموزده باشلامشدر .
متشکل اولان یوغروب : اسماعیل
برچوق طلبلر قارشوسنده : سزائی
آوروپانك اك قیمتلی شامپیو : نجاتی علی
شمدیکی حالده برچوق تو
اتله تیزم بایرامارینه اشتراکی
پروغرامی موجبنجه ۱٤ ذکی
میانسده انکلتره ، آلمانیا ، اسماعیل حقی
دایارقه ، ویونون مرکزی اوروپ
٤۰ بیك کیلومترولق بر سیاحت ، یونان باشقه

متعاقباً آلتون اوردو قلعه ساحه‌سی داخلنده دولاشیور. حسینك وضیانك بعض فردی آقینلری آلتون‌اوردو نصف‌ساحه‌سندن طوپی‌اوزافلاشدیرمغه موفق برآن ایچون عامل اولیوردی . قارشی‌یقه‌نك صول طرف اویونجیلرندن خلیل ، نوزاد ، حامد آره‌سنده تأسس ایدن قومبینه‌زون ، قارشی‌یقه اویونجیلرینه آلتون‌اوردو قلعه‌سنه قوتلی شوتلر حواله‌سنه مکمل فرصتلر احضار ایدیوردی .

ایشته بو حرارتلی صیره‌لرده نوزاددن آلدیغی پاسی حامد آلتون اوردو قلعه‌سنه چوق شدتلی وآنی بر طرزده آتدی . مصطفی طوتدی . وطالعسز قارشی‌یقه‌لیلر بردرلو غول آتاماپورلردی. طالعسزلك اودرجه عیان ایدی‌که ، آلتون اوردو قلعه‌سنه خلیل طرفندن آتیلان شوت قلعه‌جینك یاجاقلری آره‌سندن قاچدیغی حالده‌قلعه‌جینك ایسته‌میه‌رك آلدیغی وضعیت طولایسیله غول ایله نتیجه‌لنمه‌دی . ماچك قارشی‌یقه حاکمیتی آلتنده جریانی بتون فکرلرده ثابت بردوشونجه‌حاصل ایتدیرمشدی. آلتون اوردو مغلوب اولمقدن. فقط قارشی‌یقه‌نك مکمل براویونجیسی اولان نوزاد برخطایوزندن طاقمدن آیریلدی وزوالی نوزاد طاقمنك غالبیتی قلوبنك شرفی ایچون بیلمز ریله‌ی اشعراب یوکی معروض قالدیغی عاقبت وآزقدار

İbn Sînâ'nın el-Ḳānûn Fi't-Ṭıb Eserinde Spor/Egzersiz-Sağlık İlişkisi

Meryem Doygun Günaydın*

Giriş

Tarih boyunca insanoğlu bedensel ve ruhsal açılardan sağlıklı olma gereksinimi duymuş ve bunun yollarını aramıştır. Bu ihtiyaç kimi zaman uzun yaşama güdüsünü ve hatta ölümsüzlük arayışlarını tetiklemiştir. Bu arayışlar ebedî hayatın sırrını konu edinen meşhur destanlar, dünya mitolojileri ve bu arayışın peşine düşen tarihî şahsiyetlerde ete kemiğe bürünür. Sümerlilerin Gılgamış Destanı'nda Uruk kentinin kralı Gılgamış'ın sonsuz yaşam için yollara düşmesi[1], İskender-i Zülkarneyn'in ebedî hayat veren "âb-ı hayât" (hayat suyu) uğruna katlandığı çetin yolculuğu[2] ve Büyük Moğol İmparatorluğu'nun kurucusu Cengiz Han'ın (1206-1227) "ebedî yaşamın ilacına" vakıf olduğunu düşündüğü Taoist keşiş Ch'ang-Ch'un'u Çin'den yanına çağırması buna örnektir[3]. Ancak sağlıklı ve uzun yaşamanın yollarını aramak ölümsüzlüğü aramaktan daha kolay bir yol olarak görünür. Beden ve ruh gelişimini destekleyen, belirli kurallar doğrultusunda gerçekleştirilen spor ve egzersiz, dolayısıyla hareketli yaşam tarzı tatbiki daha kolay ve bilimsel olarak kanıtı mümkün faaliyetlerdir.

İlkçağlardan itibaren kaleme alınan tıp metinleri de bu bilgilerden hali değildir. Bilinçli ve kontrollü yapıldığı takdirde spor ve egzersizin kas-sinir gelişimi,

* Doç. Dr. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ağrı/TÜRKİYE, mdoygun@agri.edu.tr https://orcid.org/0000-0001-8456-5022
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.999

1 *Gılgamış Destanı*, çev. Muzaffer Ramazanoğlu, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 1941; Mehmet Kahyaoğlu, "Ölümsüzlüğün Peşinde Bir Kahraman Gılgameş", *Metro Gastro*, 55, Mart-Nisan 2010, s. 148.

2 Ahmet Yaşar Ocak, "Âb-ı Hayât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (*DİA*), C I, İstanbul 1988, s. 2.

3 Lin Chen-Nan, "Ch'ang-Ch'un'un Batı (Moğolistan, Türkistan ve Afganistan) Seyahatnâmesi (1221-1224): Wang Kuo-Wei'nin Eserlerine Göre", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1975, s. 161-162; David O. Morgan, "Cengız", *Encyclopaedia Iranica*, Vol V, California 1992, s. 134.

organik gelişim, zihinsel ve ruhsal gelişim üzerinde olumlu etkileri[4] modern zamanlardan çok önce özellikle Ortaç Çağ tıp metinlerinde yerini almıştır. Bu tıp kitaplarının çoğu yalnız hastalıklar değil, aynı zamanda fiziksel ve ruhsal yani bir bütün olarak sağlıklı olmanın yolları hakkında bilgi verir. Sağlığı korumak için gerekli görülen önlemlerin (hıfzıssıhha) başında spor ve egzersiz gelir; hatta sağlıklı bir birey olabilmenin adeta ön şartı olarak ortaya çıkar. Nitekim bazı tabipler sporun ihtiyaç halinde en üstün ve en faydalı tedavilerin yerine geçtiğinden bahseder[5]. Hastalıklara karşı vücut direncini artırmak, hastalıklardan korunmak ve bazı sakatlıkların tedavisi için spor ve egzersizin faydaları anlatılır. Ancak buralarda tespit edilen bir husus ziyadesiyle önemlidir. Meseleye hekimlik sorumluluğu ile yaklaşmanın getirisiyle, hareketli ve sakin yaşam tarzında ifrata kaçmanın zararlı, böyle davrananların ise hastalıklara açık olduğu anlayışı hâkimdir. Fazla hareket ile vücut yorulur, ısınır ve kuvvetler bozulur. Bunun tersi durumda ise yani aşırı hareketsizlikte vücut gevşer, tembelleşir ve çürümeye yol açan rutubet fazlalaşır; böylece hastalıklar açığa çıkar[6]. Dolayısıyla hareketli ve hareketsiz yaşam tarzında kontrolsüz ve ölçüsüz olmanın sağlık üzerinde olumsuz etkisi olduğu anlaşılır.

Bu metinlerde spor-sağlık ilişkisinden başka çeşitli spor dalları ve kimi zaman kuralları ve faydalarına dair anlatımlar da bulunur. Bunların arasında bireysel ve takım halinde oynanan spor dalları gibi ekstrem ve geleneksel olarak adlandırılan spor dallarına da rastlamak mümkündür. Örneğin Türklerin ata sporu olarak bilinen cirit ve güreş bu metinlerde sıklıkla karşılaşılan türlerdir. İbn-i Sînâ da Arapça kaleme aldığı ansiklopedik ve sistematik tıp eseri el-Ḳānûn fi'ṭ-Ṭıb'ın koruyucu hekimliğe dair üçüncü kısmında, sağlığı korumanın yolları ve yetişkinlerin takip etmesi gereken hayat düzeni hakkında bilgi verirken teorik ve klinik bilgi ve tecrübelerinden yola çıkar. Hekimin spor ve sağlık arasında kurduğu sıkı ilişki yalnız kendi zamanında değil sonraki zamanlarda da karşılık bulmuştur. Hârezmli[7] Hekim Bereket

4 Osman İmamoğlu, "Spor-Sağlık İlişkisi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C VII/S 1, 1992, s. 63.

5 Ebû Zeyd el-Belhî, *Meṣâliḥu'l-Ebdân ve'l-Enfüs*, çev. Nahil Okuyucu-Zahit Tiryaki, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2012, s. 324; Nebi Bozkurt, "Spor", *DİA*., C XXXVII, İstanbul 2009, s. 420. Câlînûs ve Hipokrat'ın hıfzıssıhha tavsiyelerinin arasında bedensel aktiviteler yer almaktadır. Nebi Bozkurt, "Hıfzıssıhha", *DİA*., C XVII, İstanbul 1998, s. 318.

6 Ebû Zeyd el-Belhî, *age.,* s. 324-328.

7 Hakkında yeterince bilgi bulunmayan Hekim Bereket'in menşei hususunda ihtilaflar mevcuttur. Hârezm bölgesinden olduğu bilgisine dair bkz; Şehabeddin Tekindağ, "İzzet Koyunoğlu Kütüphânesinde Bulunan Türkçe Yazmalar Üzerinde Çalışmalar I", *Türkiyat*

tarafından el-Ḳānûn'a istinaden hazırlanan ve Anadolu'da yazılmış ilk Türkçe tıp kitabı olarak kabul edilen Tuhfe-i Mübārizî [8] XIII. yüzyılda Anadolu'da özellikle de Amasya'da yapılan spor dalları ve onların faziletlerinden bahseder[9]. Hekim Bereket de İbn Sînâ'daki bilgileri takiben sağlığı korumak faslında hareket etmek ve yürümenin vücut ısısını yükselttiğinden bahseder. Bunların dışında güreş tutmak, seğirtmek[10], bir ayak seğirtmek[11], süŋü oynamak[12], kılıç oynamak, at seğirtmek[13], ok atmak, top oynamak[14], amud gö-

Mecmuası, C XVI, İstanbul 1971, 134. Aydınoğlu Beyliği'nin kurucusu olan Aydınoğlu Mehmet Bey (1308-1334) zamanında yaşadığı bilgisi için bk. Bedi N. Şehsuvaroğlu, Ayşegül Demirhan Erdemir, Gönül Cantay Güreşsever, *Türk Tıp Tarihi*, Taş Kitapçılık, Bursa 1984, s. 27.

8 Müellif önceleri Arapça olarak yazdığı Lübābü'n-Nühab adlı tıp eserini sonraları Amasya Emîri Halifet Alp Gâzî'nin emri üzerinde Tuhfe-i Mübārizî adıyla Farsçaya ve daha sonra Türkçeye çevirmiştir. Tekindağ, agm., s. 134.

9 Tekindağ, agm., s. 136.

10 Kāmûs-ı Türkî ve Lehce-i Osmânî'de adımı çabuklaştırıp-hızlandırıp sıçrayarak koşmak, şitâb etmek=koşmak, acele etmek manasında bir fiildir. https://www.osmanlicasozlukler.com/kamusiturki/tafsil-260454-di7.html son erişim tarihi: 26.01.2024.

11 Atlama, uzun atlama yapmak manasında kullanıldığı düşünülebilir. Bazı yerlerde koşmak, yarışmak anlamında kullanıldığı görülür. Bkz: Tekindağ, agm., s. 136.

12 Süngü, mızrak. (süngü tutmak/mızrak tutmak, fırlatmak) Eski ve yeni diyalektlerde silah olarak kullanılan kargıya süngü adı verilir. Hasan Eren, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 1999, s. 213.

13 At koşturmak.

14 Burada top oynamak veya top vurmak ile kastedilen bugün dünyanın en popüler spor dallarından biri olarak kabul edilen futbol değil Orta Çağ'da Ortadoğu ve Uzakdoğu saraylarında oynanan özellikle de Türkler arasında kabul gören ve Türk hükümdarlarının pek çoğunun severek oynadığı ağır spor dallarından sayılan çevgân, halk arasında çevgen olarak telaffuz edilen, günümüzde polo oyunu ile benzerlikleri bulunan atlı top oyunudur. Oyundaki amaç at üzerinde ucu eğri değnek/sopayla (çevgân) ile topu sürerek hedeften geçirerek sayı kazanmaktır. Feyzi Halıcı, "Çevgân", *DİA*., C VIII, İstanbul 1993, s. 295. Lugatnâme-i Dehhodâ'da aslı Pehlevice olan kelimenin çûpgân, çûpigân, çûbkân/çûbikân olduğu ve topun değnekle hareket ettirildiği bir oyun olduğu söylenir. https://vajehyab.com/dehkhoda/چوگان?q=چوگان son erişim tarihi 26.01.2024. Dîvânü Lugāti't-Türk'te çögen-çöğen/çevgen (جگن) olarak geçen kelime bugün de Anadolu'da aynı şekilde bilinir. Kâşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi I*, çev. Besim Atalay, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1985, s. 402. Kâşgarlı Mahmud çevgânı cümle içinde birkaç şekilde kullanır: "ol manğa çögen egişdi=o bana çevgen eğmekte yardım etti". Kaşgârlı Mahmud, *age.,* s. 187. "ol çögen egtürdi=o çevgen eğdirdi". Kaşgârlı Mahmud, *age.,* s. 223. "ol anınğ birle çögen urdı ümleşü=o, onunla şalvarını ortaya koyarak çevgen oynadı". Kaşgârlı Mahmud, *age.,* s. 242. Kelimenin diğer varyantları şöyledir: cöğen, çöğenek, çöğgen, çöğmel, çöğmen, çöven. Tuncer Gülensoy, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü,* C I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. 251. Yerel ağızlarda ince dalları çekmeye yarayan çengelli sopaya da çöğen adı verilir. Eren, *age.,* s. 88. Türklerin çevgân oyununa düşkünlüğünü Memlükler Devleti (1250-1517) özelinde görmek mümkündür. Memlüklerde askerî amaçlar için özel meydanlar

türmek-getirmek[15], çelik oynamak[16], yayan yürümek ve yelmek[17] gibi çeşitli sportif aktivitelerin isimlerini zikreder[18].

Bu bilgilerden hareketle, *İslam tıbbında sporun beden ve ahlâk gelişimi üzerinde etkili bir tür terbiye yöntemi olarak görülüp teşvik ve tavsiye edildiğini söylemek mümkündür*. Bu çalışma da İbn Sînâ'dan hareketle *İslam tıbbının âdeta bir parçası haline gelen spor/egzersiz-sağlık ilişkisini* bu yönüyle ortaya koymaya çalışacaktır.

İbn Sînâ'nın Sağlık Anlayışı

Orta Çağ tıbbının önde gelen temsilcilerinden kabul edilen filozof-hekim İbn Sînâ (ö. 428/1037), bilgi birikimi, klinik tecrübesi ve tıp alanındaki bulgu ve keşifleriyle ve bu alanda kaleme aldığı eserleriyle yalnız İslam dünyasını değil Avrupa tıbbını etkileyen ve ona yön veren önemli bir âlimdir. Nitekim İslam tıp tarihinin sistematik ve ansiklopedik en büyük eseri olarak bilinen el-Ḳānûn fi't-Ṭıbb'ın Latince'ye tercüme edildikten sonra XIII. yüzyıldan itibaren XVII. yüzyıla kadar Avrupa üniversitelerinin tıp fakültelerinde ders kitabı olarak okutulması[19] İbn Sînâ'nın tıp ilmindeki otoritesinin İslam dünyası dışındaki karşılığını göstermektedir. İbn Sînâ Helenistik, Bizans ve Süryani tıp literatürünü bir araya getirerek sistemleştirdiği ve kendi gözlemlerini ilave ederek hazırladığı[20] ve ona asıl şöhretini kazandıran eseri el-Ḳānûn ile

(Meydanü'l-Kabak) inşa ettirilmiş "la'bü'l-küre" olarak adlandırılan çevgân oyunu da buralarda sergilenmiştir. Hatta çevgânın ana malzemesi olan çubuğu taşımakla sorumlu olan, oyun alanına getiren ve oyun sırasında hükümdarın yanında yer alan bir saray görevlisi de (çevgândâr, çöğendâr) tayin edilmiştir. Esra Çıplak, "Memlûkler'de La'bü'l-Kürre "Çevgân", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, S 2, Aralık 2021, s. 256-258. Ebû Zeyd Ahmed b. Sehl el-Belhî çevgânda at üzerindeki binicinin vücudunun her yerini hareket ettirdiğini, eğilip bükülüp sağa sola dönerek vücut için en güçlü hareketi yaptığını söyler. Hatta spor yapan kimselerin bundan dolayı bu hareketi seçtiklerini, krallardan bir grubun da bu oyunu oynamak istediklerinden değil bu hareketi yapmak istediklerinden bahseder. Ebû Zeyd el-Belhî, *age.*, s. 332. Çevgân hakkında ayrıca bk. Özbay Güven, *Türklerde Spor Kültürü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 210-222.

15 Amud veya amuda kalkmak iki elin üzerinde dik duruş. Bu pozisyonda vücut sabit ve baş aşağı pozisyondadır.

16 Çelik çomak oyunu. Çomak adındaki sopa ile sadece bir adet olan çelik adındaki çubukla oynanan takım oyunu. *Türkiye'de 2004 Yılında Yaşayan Geleneksel Çocuk Oyunları*, haz. M. Öcal Oğuz-Petek Ersoy, Gazi Üniversitesi THBMER Yayınları, Ankara 2005, s. 35.

17 Eski Türkçe'de yilmek. Aceleyle, telaşla koşmak. Gülensoy, *age.*, C II, s. 1111.

18 Hekim Bereket, *Tuhfe-i Mübârizi*, haz. Binnur Erdağı Doğuer, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 83-85.

19 Arslan Terzioğlu, "İbn Sînâ-Tıp", *DİA.*, C XX, İstanbul 1999, s. 321.

20 Esin Kahya, "el-Ḳānûn fi't-Ṭıb", *DİA.*, C XXIV, İstanbul 2001, s. 331.

İslam tıp geleneğinin zirvesini temsil etmiştir. Beş kitaptan müteşekkil el-Ḳānûn'un ilk kitabının üçüncü kısmı koruyucu hekimliğe dair olup burada sağlığın korunması bilgisi (hıfzısıhha) ve yetişkinler özelinde egzersizler ve genel beslenme tavsiyeleri yer alır.

İbn Sînâ, İslam tıbbını etkileyen eski Yunan tıp otoritesi Galenos'in (Câlînûs ö. 200 [?]) aksine[21] insan vücudunun hastalık ve sağlık olmak üzere yalnızca iki hâlinin bulunduğunu söyler. Sağlık ve hastalığın sebepleri dört tane olup bunlar: maddî sebepler, etkin sebepler, formal sebepler ve gayî sebeplerdir[22]. Etkin sebepler arasında vücudun sükûnet ve hareketi vardır. Vücudun sükûnet ve hareket hâli, sağlık durumunda değişikliye yol açabilecek önemli bir etkendir. İbn Sînâ'ya göre sağlığı korumak ve hastalığın sebeplerinden korunmak da tıbbın konusudur. Bu sebeplerden korunmanın vasıtaları arasında ise diyet, uygun hava koşulları seçmek, ölçülü istirahat, egzersiz ve ilaç tedavisi yer alır[23]. Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere İbn Sînâ yalnız hastalıklar ve onların tedavilerinin değil aynı zamanda sağlık, sağlıklı olmak ve sağlığın korunmasının da tıbbın konusu, dolayısıyla tabiplerin sorumluluk alanları arasında olduğunu bilir.

İbn Sînâ hıfzıssıhha bilgisinin sınırlarını da tarif eder ve bu konuda bilgi sahibi olmanın ölümden ya da dıştan gelen sıkıntılardan kaçmaya yardım etmediğini söyler. Yani hıfzıssıhha sağlık için uygun şartları güvenilir şekilde sağlar ve insan vücudunun normal hayat sürecine ulaşmasında ona yardımcı olur[24]. Dolayısıyla İbn Sînâ sağlıklı yaşamak için gerekli önlemleri sıralar; lakin bunları ölüme ya da dış etkenlere karşı bir mucize olarak görmez. Dengeli ve doğru beslenme, sağlıklı çevre, bedensel aktiviteler gibi faktörlerin özel bir dengede olması sağlığın korunması için önemlidir, ancak bu daima aynı kalmaz; değişir ve mucize değildir. İnsan bu dengeden payını elde ettiği takdirde sağlıklı kalabilir; ancak ifrat hâlinde faydalı olarak görülen şeyler de zarara dönüşür. İnsan ise kendini ifrat ve tefritten muhafaza edebilecek bir

21 Galenos vücudun üç hâlinin olduğunu söyler ve bunları sağlık, hastalık, ne hastalık ne sağlık olarak açıklar. Yani Galenos İbn Sînâ'dan farklın olarak vücudun sağlık ve hastalığın dışında bir ara durumu olduğunu (ne sağlık ne hastalık) iddia eder. İskenderiyeli Şârihler, *Cevâmi'u'l-İskenderâniyyîn li-Kütübi Câlînûs fi't-Tıb Galen'in Tıp Külliyâtı Üzerine İskenderiyeli Şârihler'in Derlemeleri,* Klasik Arapça çev. Huneyn b. İshak, Türkiye Yazma Eserler Başkanlığı Kurumu Yayınları, İstanbul 2023, s. 128, 132.

22 İbn Sînâ, *el-Ḳânûn fi't-Ṭıbb*, çev. Esin Kâhya, Birinci Kitap, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2017, s. 6-7.

23 İbn Sînâ, *age.,* s. 8.

24 İbn Sînâ, *age.,* s. 278.

varlıktır.

İbn Sînâ'nın El-Kānûn Fi'ṭ-Tıb Eserinde Spor/egzersiz-Sağlık İlişkisi

İbn Sînâ el-Ḳānûn'da sporun anlamı, amacı ve faydalarının yanı sıra vücudun durumuna, yaşa ve hastalıklara göre yapılması gereken spor türleri hakkında bilgi verir. Çocuklarda sağlığı korumanın yollarından sonra yetişkinlerde sağlığı muhafaza etmenin üç yolu olduğunu söyler bunlar: egzersiz, diyet ve uykudur. Dolayısıyla İbn Sînâ sağlıklı yetişkini tarif ederken egzersiz, diyet ve uykuda özel bir dengeden payını almasını tavsiye eder. Ayrıca bu üç kavramı birbirinden bağımsız görmez ve birbirini tamamlayıcı unsurlar olarak ele alır.

İbn Sînâ egzersizin tanımını yaparak başlar ve egzersizin, "derin ve hızlı nefes alışverişlerini açığa çıkaran istemli hareketler" olduğunu söyler. Ayrıca "düzenli egzersizin mizaç ve humoral hastalıklara karşı etkili bir koruyucu" olduğu bilgisini verir[25]. Peki egzersize neden ihtiyaç duyulur? İbn Sînâ'ya göre egzersiz ihtiyacının açığa çıkması alınan besinlerin vücut tarafından tamamen emilememesi ile alakalıdır. Besinden geri kalan işe yaramayan maddeyi atmaya çalışan sistem bunda tamamen başarılı olamaz ve bu durum çeşitli rahatsızlıklara sebep olur. Egzersiz ise bu fazlalıkların bertaraf edilmesine yardımcı olur ve besinlerin emilimini hızlandırır[26]. İbn Sînâ'dan önce yaşayan filozof-hekim Ebû Zeyd Ahmed b. Sehl el-Belhî (ö. 322/934) tıp ve ahlâk konulu eseri Meṣâliḥu'l-Ebdân ve'l-Enfüs'de spor ihtiyacının sebeplerini anlatırken buna benzer görüşler beyan eder. Müellife göre "sindirimden arta kalan besin maddeleri vücudun uçlarında birikir ve bir müddet sonra çürümeye başlar. Bunları dağıtacak bir hareket olmadığı için ise hastalıklar açığa çıkar. Örneğin az hareket eden insanların pek çoğunda gut[27] ve ben-

25 İbn Sînâ, *age.,* s. 296.

26 İbn Sînâ, *age.,* s. 297.

27 Nikris, damla hastalığı. Halk arasında "kralların hastalığı" veya zengin hastalığı olarak bilinen gut, vücudun çeşitli yerlerinde biriken ürik asit sebebiyle el, ayak parmakları ve eklemlerde görülen ağrılı şişlikleri ortaya çıkarak bir metabolizma hastalığıdır. http://www.lugatim.com/s/NİKRİS son erişim tarihi: 27.01.2024. Umumiyetle aşırı yağlı ve etli beslenme alışkanlıklarına ayrıca fazla alkol tüketimine sahip kişilerde görüldüğü bilinir. İslam âlimi Halîl b. Ahmed (ö. 175/791) gut hastalığının genellikle erkeklerde görüldüğünü söyler. Ebû Abdirrahmân el-Halîl b. Ahmed el Ferâhîdî (Ferhûdî), *Kitabü'l-Ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî-İbrâhim es-Sâmerrâî, C V, Beyrut 1988, s. 252. Orta Çağ'ın önemli Müslüman seyyahlarından İbn Battûta (ö. 770/1368-1369) ise bu hastalığın Türkler arasında çok yaygın olduğundan bahseder. Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, çev. A. Sait Aykut, C I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, s. 480-481.

zeri hastalıkların görülmesi bu sebepledir[28]". Bu bilgiler modern zamanların spor-sağlık anlayışı ile benzerlik taşımaktadır. Zira bu alanlarda yapılan bilimsel çalışmalarda düzenli sporun vücuttaki tüm atık ve toksik maddelerin atılmasında etkili olduğu görüşü hâkimdir.

İbn Sînâ'nın egzersizin tanımı ve amacından başka bilgi verdiği bir diğer husus ise egzersiz türleridir. Egzersizler şiddeti ve şekline göre çeşitlilik göstermekle birlikte kuvvetli ve mutedil olmak üzere iki çeşit egzersiz vardır. Kuvvetli egzersizler arasında güreş, boks, koşu, hızlı yürüyüş, okçuluk, cirit, zıplama, kılıç oyunu, ağırlık kaldırma, sıçramak ve atla atlanmak gibi bugün dahi olimpik spor dalları arasında kabul edilen branşlar yer alır. İbn Sînâ güreş ve güç denemeleriyle ilgili daha tafsilatlı bilgiler vererek güreşçilerin rakiplerini yere sermek için yaptıkları hilelerden bahseder[29]. Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere İbn Sînâ güreş özelinde görüldüğü gibi bazı sporların kurallarına ve temrinlerin sporcular için faydalarına da değinir. İbn Sînâ'daki bu bilgilerin bugünkü spor oyunları kuralları ve alıştırma teknikleri ile benzerlik taşıdığı görülür.

El-Ḳānûn'da her bir organ için yapılan özel egzersizlere de yer verildiği görülür. Burada modern tıp anlayışıyla benzerlik taşıyan kişiye ve hastalığa özel egzersiz reçetelerinin oluşturulduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bilinçsiz egzersizin insan sağlığını tehlikeye sokan derecelere ulaştığı da görülür. Örneğin göğüs ve solunum organları için uygulanan egzersizler arasında kalın sesle yüksek perdeden bağırmak ve nefesi uzun süre tutup bırakmak vardır. Bu suretle göğüs genişler ve solunum yolları açılır. Ancak uzun bağırmalar ve birden yüksek perdeye çıkmak insan sağlığını harap eder[30]. İbn Sînâ hastalıklara göre şekillenen uygun egzersizlerden de bahseder. Örneğin hummadan muzdarip olanlar, terebentin gibi müshillerden zayıf düşenler, gut ve böbrek hastalıkları için sallanmak gibi hafif egzersizler faydalıdır. Zira hafif sallanmak gazı dağıtıp uyku yapar, ayrıca vücuttaki gereksiz maddeleri boşaltarak vücudun rahatlamasını sağlar[31]. El-Ḳānûn'daki bu bilgilerden yola çıkarak İbn Sînâ'nın *klinik tıpta uzmanlık dallarından spor hekimliğinin âdeta*

28 Ebû Zeyd el-Belhî, *age.,* s. 328.

29 İbn Sînâ, *age.,* s. 298.

30 İbn Sînâ, *age.,* s. 299.

31 İbn Sînâ, *age.,* s. 299.

öncülerinden olduğunu söylemek mümkündür. Zira İbn Sînâ bedensel aktivitelere bir hekim hassasiyeti ile bireyin sağlığını önceleyerek yaklaşmıştır. Bu doğrultuda *özel egzersiz reçeteleri oluştururken hasta öyküsüne bağlı kalmıştır*, tıpkı bugün spor hekimliğinde görüldüğü gibi. Spor hekimliğinde egzersiz yapan kişilerin sistemleriyle ilgili patolojik durumlarında aktivitelerin yol açabileceği tehlikeler önceden hesaplanır ve tedavi uygulanır[32]. İbn Sînâ da sporun özel gereklilikleri ve kişilerin fiziksel ve ruhsal hassasiyetlerini dikkate alarak bilgilendirme yoluna gider. Nitekim zayıf organlara yoğun ve kuvvetli egzersizler uygulamaktan sakınılmasını tavsiye eder. Bu kişilerin egzersizi hafif olmalı ve zayıf taraf çok zorlanarak ciddi sakatlıklar ve rahatsızlıklara yol açılmamalı. Bacaklarında varisli kan damarları biriken birinin fazla hareketten kendini sakınması; ancak vücudunun üst kısımlarını çalıştırması bu cümledendir[33]. Gerçekten varisli hastalar için uygulanan bugünkü tedavi yöntemleri arasında da yaşam tarzı değişikliği ve egzersiz uygulamaları mevcuttur. Bu doğrultuda egzersiz ile varise sebep semptomların azaldığı ve hastanın yaşam kalitesinin arttığını söylemek mümkündür.

Egzersizin amacı kadar zamanı da önemli bir konudur. İbn Sînâ sportif faaliyetler için en uygun zamanın vücudun dengede olduğu zaman olduğunu söyler[34]. Egzersizin yapılacağı en uygun zamanlar vücudun temiz ve midenin boş olduğu andır. Bağırsaklar ve mesanenin egzersizden önce boşaltılması önemlidir. Zira hareket, yeme içme ile doyan vücudu harekete geçirir ve doğal sindirim sürecine mâni olur. İnsanın sindirime yardımcı olması için harekete değil, sakin kalmaya ihtiyacı vardır[35]. Yemekten hemen sonra egzersizden kaçınılmasının sebebi de budur. Aksi takdirde besinler sindirilmeden emilir ve aşağı iner veya bozulurlar[36]. İdrarın rengi, kıvamı ve olgunluğu ise sindirimin gerçekleşip gerçekleşmediği ve emilmenin başlayıp başlamadığı hakkında bilgi verir. Örneğin idrarın rengi parlak kırmızıya dönüştüğünde egzersiz yapmak kuvvetleri zayıflatacağı için hastalıklar veya rahatsızlıklara yol açabilir. Egzersizden uzak durulması gereken bir diğer zaman sıcağın arttığı zamandır. Hareket bu sıcaklığı artırarak içgüdüsel kuvveti çözer. Çok soğuk ve çok sıcak havalarda mümkün oldukça dinlenip az hareket etmek, ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinde ise hareket etmek sağlığın korunması

32 Emin Ergen, "Spor Hekimliği", *Dirim*, S. 4, Temmuz-Ağustos 2001, s. 9-10.

33 İbn Sînâ, *age.,* s. 300.

34 İbn Sînâ, *age.,* s. 301.

35 Ebû Zeyd el-Belhî, *age.,* s. 338.

36 İbn Sînâ, *age.,* s. 312.

açısından daha iyidir[37]. Egzersiz için vücudun uygun dengede olduğu zaman gibi sıcaklık ve soğukluğun da dengede olması önemlidir. Dolayısıyla çevresel faktörler de egzersizi etkileyen unsurlar arasındadır. Sağlığın korunması ancak bu bütün unsurların dengeli ve uyumlu olması ile mümkün hale gelir.

Egzersizin miktarı ve egzersizden sonraki uygulamalar da önemli bir meseledir. Kuvvetli ve hafif sportif faaliyetler kontrollü ve ölçülü olmadığı takdirde vücuda büyük zararlar verebilir. İbn Sînâ'ya göre sıcak ve kuru mizaçlı insanlar çok sık egzersiz yaparak hastalanırlar; ancak egzersizi bıraktıklarında sağlıklarına kavuşurlar[38]. Bu bilgiden yola çıkarak İbn Sînâ'nın hastalık-sağlık ve spor-sağlık ilişkisini ele alırken ahlât-ı erbaa (humoral patoloji) teorisi ile bağlantı kurduğu söylenebilir. Antik Yunan filozofları ve tabiplerinin fikirleri doğrultusunda şekillenen[39] teorinin Orta Çağ İslam dünyasında en önemli temsilcilerinden biri İbn Sînâ'dır. Teoriye göre vücutta bulunan dört sıvı (kan, balgam, sevda/kara safra, safra) insanın biyolojik, ahlâkî ve psikolojik fonksiyonları üzerinde önemli etkiye sahiptir. Bu sıvıların vücutta dengeli oluşunun sağlığa, dengesizliğinin ise hastalıklara yol açtığına inanılır; mizaçlar da bunlara nispet edilirdi. Bu dört sıvıdan sarı safra karaciğerde bulunur, tabiatı kuru ve sıcaktır[40]. İbn Sînâ hastalık ve tedaviler gibi sağlığı koruma hususunda da insanların hayatını bu teori bağlamında tanzim etmesini tavsiye eder. Nitekim bahsettiği sıcak ve kuru tabiatlı insanların vücutlarındaki sıvıyı harekete geçiren fazla egzersizden sakınmalarını tavsiye etmesi bu cümledendir. Egzersizin miktarının yeterli olup olmadığını anlamanın bir yolu da el ve ayak hareketleridir. El ve ayak hareketleri serbest olup kolay şekilde hareket eder hale gelinceye kadar egzersize devam edilebilir. Bu işaretler ortadan kalktığında ve buharlaşma yerine terleme başladığında koşma egzersizine son verilir[41]. Dolayısıyla terleme koşma egzersizinde vücudun yeterli egzersiz miktarına ulaştığına dair bir sinyaldir. Bu sinyal görmezden gelinir ve egzersize devam edilirse çeşitli rahatsızlıklar ortaya çıkabilir.

İbn Sînâ egzersizden kaynaklanan bitkinlik türleri, tedavileri ve egzersizin

37 Ebû Zeyd el-Belhî, *age.,* s. 338. Ayrıca bk. İbn Sînâ, *age.,* s. 301.

38 İbn Sînâ, *age.,* s. 301.

39 Seyyed Hossein Nasr, *Science and Civilization in Islam*, ABD International Group, Inc, 2001, s. 219. Ayrıca bkz; Erwin H. Ackerknecht, *A Short History of Medicine*, The Johns Hopkins University Press, New York 1968, s. 51; Ali Haydar Bayat, *Tıp Tarihi*, Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, İstanbul 2016, s. 107.

40 Ayşegül Demirhan Erdemir, "Ahlât-ı Erbaa", *DİA*., C II, İstanbul 1989, s. 24.

41 İbn Sînâ, *age.,* s. 301.

yan etkilerine dair de bilgi vermiştir. Egzersizden sonra bitkinliğin sebepleri ve vücuttaki belirtilerinin çeşitli olduğu görülmektedir. Özellikle kuvvetli ve ölçüsüz egzersizlerin akabinde vücutta gerilmeler, şişkinlikler, kaslarda sertleşmeler, dokularda ağrı, titreme ve ürperti gibi belirtiler görülebilir. Bu belirtilerin ortadan kaldırılması özel tedavilerle mümkündür. Bitkinlik pek çok düzensizliğe ve rahatsızlıklara yol açabilir, bu sebeple tedavi geciktirilmemelidir. Birkaç bitkinlik türünün birleştiği durumlarda ise acil etkin bir tedavi şarttır. İbn Sînâ dört tip bitkinlikten bahseder bunlar; ıstırap (dokununca acıyan), katılık, şişkinlik ve kuruluktur. Özellikle ıstırap türü bitkinlik dokununca ve hareket edince kişiye acı verir. Bu sebeple kişi kendisini ağır hareketlerden, açma germe hareketlerinden korumalıdır ve hafifçe hareket etmelidir. Bu tür bitkinlik, şiddetli egzersiz sebebiyle kas ve yağ dokusunun harap olması sonucu faal zararlı maddelerin fazla birikmesi ile açığa çıkar[42]. Katılık ise kas dokularında gereksiz zararlı maddelerin hareketsizliğinden doğar. Şiddetli egzersiz sonrasında görülür, hatta bacakları uzatmakta dahi zorluk çekilir. Şişkinlik türünün belirtilerine bakıldığında vücut oldukça sıcak, kırmızı ve şişmiş haldedir. Egzersizden etkilenen kısma dokununca acı hissedilir ve gerginlik ortaya çıkar. Son olarak kuruluk türünde vücutta yaygın kuruluk gözlemlenir. Kuru atmosfer, kötü beslenme ve açlık sebebiyle ortaya çıkar. Masaj ve kuvvetli egzersiz vücutta kuruluğu artıran uygulamalardır[43].

Egzersizden sonra açığa çıkan bitkinliklerin derhal ortadan kaldırılması lazımdır; zira bitkinlikler çeşitli rahatsızlıklara hatta hummalara dahi zemin hazırlayabilir[44]. Her bitkinlik türüne özel tedavi yöntemleri mevcuttur. İbn Sînâ'nın tedavi önerileri arasında diyet, masaj ve hamam ön plana çıkar. Özellikle kişiye özel egzersiz programı ve beslenme listesinde keyfî uygulamalardan kaçınma tavsiyesinde görüldüğü gibi İbn Sînâ spor-sağlık ilişkisini ele alırken beslenmenin önemini sıklıkla vurgular. *Egzersiz sonrası ağır yemeklerden uzak durma, daha hafif yiyeceklerle beslenme ve az yeme bitkin vücudu hızla toparlamaya yarayan tavsiyelerdir*. İbn Sînâ'daki bu uygulamaların İslam tıbbını etkileyen eski Yunan tıp otoritesi Galenos ile benzerlik taşıdığı görülür. Nitekim Galenos de mevcut sağlığı koruyan sebepleri sağlıkların tedbiri olarak adlandırır ve bunun yeme, içme, amaçlı egzersiz ve banyo ile mümkün olduğunu söyler[45]. Bu noktada Galenos'in İbn Sînâ'nın fikirlerini etkilediği ihtimali ortaya çıkar.

42 İbn Sînâ, *age.,* s. 327.

43 İbn Sînâ, *age.,* s. 328.

44 İbn Sînâ, *age.,* s. 329.

45 İskenderiyeli Şârihler, *age.,* s. 74.

İbn Sînâ'ya göre acı veren bitkinlik türünde (ıstırap) egzersiz azaltılmalı, böylece acı ortadan kalkar. Ancak vücutta hıltlardan (ahlât-ı erbaa/kan, balgam, sevda, safra) kan fazla ise oruç ve müshil uygulanmalı. Zararlı madde deriye nüfuz etmişse vücuda hafif yağla masaj yapılmalı. İlk gün az miktarda yemek yenmeli, sonraki gün ise nemli yiyeceklerle diyet devam etmeli. Katılık türünde spazmlar ve sertliklerin gevşetilmesi için güneşte ısıtılmış tatlı yağ cilde sürülmeli, akabinde ılık su ile uzun süreli banyo yapılmalı. Bitkinlik gaz birikmesinden ortaya çıkmışsa kimyon ve anason ile tedavi edilmeli[46]. Şişkinlikte ise gerilmiş ve kasılmış dokuların gevşemesi, vücut ısısının azaltılması ve gereksiz maddelerin atılması icap eder. Bunlar ise sıcak yağ tatbiki, hafif masaj, sıcak banyo ve istirahat ile mümkün olur. Kuruluk türü ise diğer türlerde görüldüğü gibi diyet, banyo ve masaj uygulaması ile ortadan kalkar. Bu türde mesane ve bağırsaklar boşaltılmalı, sıcaklığı az bir yağ ile nazikçe bir masaj yapılmalı, az miktarda nemli besin öğle üzeri yenmeli[47]. Görüldüğü gibi bitkinlik egzersize son verildiğinde ortadan kalksa dahi vücutta gereksiz ve zararlı maddelerin hızla atılması için tedavi edici masajlar, müshil, banyo ve diyet yardımcı unsur olarak ortaya çıkar. Ancak bu uygulamalar kontrollü ve ölçülü yapılmalıdır. Özellikle bilinçsizce yapılan müshil ve kan almalar kişiyi daha kötü hale getirebilir. İbn Sînâ vücutta hıltların fazlalığını göz önünde bulundurarak tedavi yöntemleri tavsiye eder. Örneğin hıltlar fazla ise egzersiz bırakılmalı, istirahat edilmeli ve kan almaktan uzak durulmalıdır. İlkçağ ve Orta Çağ tıp tarihinde ahlât-ı erbaa teorisinin takip edilmesi ve İslam tıbbında da benimsenerek geliştirilmesi sonucu Müslüman tabiplerin büyük çoğunluğu hastalıkların teşhisi ve tedavilerin tespitinde bu anlayışı dikkate almışlardır. İbn Sînâ ahlât-ı erbaa teorisinin en gözde temsilcilerinden biri olarak yalnız hastalıkta değil sağlık konusunda da zaman zaman bu teori bağlamında hareket etmiştir. Özellikle kan ve safra kirliliğinde kan aldırma, safra boşaltma ve müshil bu doğrultuda en sık başvurulan usullerdir. Ancak İbn Sînâ bu uygulamaların kime uygulanacağı ve zamanı hususunda oldukça titiz davranmanın önemine işaret eder.

İbn Sînâ sağlığı korumanın temel prensiplerinden biri olan egzersizin olası yan etkilerine karşı da sağlığı muhafaza etmenin yolları hakkında bilgi vermiştir. Bu doğrultuda egzersiz yapan her kişi yan etkilerini göz önünde bulundurulmalıdır. Sıkışma, gevşeme, su toplanması ve kuruluk egzersizden meydana gelen en sık rahatsızlıklar arasındadır. Bu yan etkilerin tedavisinde de diyet, banyo ve masaj ön plana çıkar. Ancak bu uygulamalar yan etkilere göre de-

46 İbn Sînâ, *age.,* s. 330.

47 İbn Sînâ, *age.,* s. 331.

ğişiklik gösterir. Örneğin katılıkta sıcak banyo, kâfi derecede nazik masaj ve yağla ovma tedavisi tavsiye edilirken, su birikmesinin (su toplanması) sebebi çok sık banyo, çok fazla yeme içme, rahat ve zevkli hayat tarzı olduğu için bunlardan uzak durulması söylenir. Zira böyle insanlar dokularında fazla nem hissederler ve zamanla çeşitli rahatsızlıklara yakalanırlar[48]. Dolayısıyla egzersizin meydana getirdiği her rahatsızlık aynı uygulama ile tedavi edilemez. Kişiye özel reçeteler ve beslenme programları, ilaç tedavileri bu noktada en önemli tedavi uygulamaları olarak ortaya çıkar. Bugün de kişiye özel egzersiz programı oluşturulurken risk faktörlerinin önceden belirlenmesi önemli bir mesele olarak ortaya çıkar. Egzersiz tolerans testleri (ETT) bu risk faktörlerinin tespitine yardımcı olmaktadır. Bu testler egzersize mâni durumlar, risk tayini ve tedavi yöntemlerinin belirlenmesi amacıyla uygulanır ve bunların yardımıyla kişinin fiziksel kapasitesine uygun programların hazırlanması sağlanabilir. Özellikle orta ve yüksek risk grubundaki hastalara bu testlerin uygulanarak olası risklerin değerlendirilmesi ciddi sakatlıklar ve rahatsızlıkların önüne geçilmesinde etkili olabilir. İbn Sînâ da kendi çağının imkânları doğrultusunda, egzersizin risk faktörlerini, egzersiz yapan kişinin fiziksel ve ruhsal kapasitesini saptayarak bilinçli ve ölçülü egzersiz programlarının oluşmasını tavsiye etmiştir.

Sonuç

İbn Sînâ başta el-Ḳānûn fi't-ṭıb olmak üzere tıpla alakalı diğer pek çok eserinde sağlık bilgisi ve sağlıklı yaşamak için gerekli tedbirlerin bütünü olan hıfzıssıhha konularına yer vermiştir. *El-Ḳānûn fi't-ṭıb*'da *sağlık tedbirlerinin farklı yaş gruplarına ve farklı yapılara sahip olan insanlara göre değişiklik arz ettiği* görülmektedir. Dolayısıyla İbn Sînâ'da yetişkinlerin takip etmesi gereken hayat düzeni ile çocukların ya da yaşlıların sağlık tedbirleri umumiyetle birbirinden farklıdır. İbn Sînâ sağlığı korunma yollarını anlatırken bir gelişkinin/yetişkinin ve yaşlının aynı fizyolojiye, ruhsal duruma ve ihtiyaçlara sahip olmadığını dikkate alarak tavsiyelerde bulunur. Bu noktada İbn Sînâ'nın hıfzıssıhha anlayışında sağlığın temel esaslarının sonuçlarına karşı yalnız egzersizin ya da yalnız beslenmenin koruyucu rolü yoktur. Bu unsurların birlikte bir anlam kazandığı ve birlikte uygulandığı takdirde sağlık üzerinde etkisi olduğu anlaşılır.

İbn Sînâ'nın *sağlık anlayışını şekillendiren bir husus ise ölçülü olmaktadır*. Sağlığı korumanın üç temel prensibi olan egzersiz, diyet ve uykuda itidalli olmak, bu hususlarda aşırıya kaçmamak gerekir. Nitekim sağlıklı olmak

48 İbn Sînâ, *age.,* s. 333.

adına yapılan fazla egzersiz ve bilinçsiz diyet ciddi rahatsızlıklara ve sağlık sorunlarına yol açabilir. İbn Sînâ egzersiz programları oluşturulurken kişinin hangi organının zayıf olduğu ve vücudundaki hıltların dengesini/fazlalığını dikkate almanın önemine dikkat çeker. Zayıf organların zorlu ve kuvvetli egzersizlerden korunması ve hıltların fazla olduğu hallerde egzersizin bırakılması önemli tavsiyeleri arasındadır. Bu bilgilerden hareketle İbn Sînâ'nın spor-sağlık anlayışında ahlât-ı erbaa teorisinin önemli bir yeri olduğunu söylemek mümkündür. İbn Sînâ, egzersizin başlangıcında hıltların durumunun tespit edilmesinin egzersizden kaynaklı olası rahatsızlıkların ve hastalıkların önüne geçilmesinde önemli bir payı olduğu inancındadır. Yani İbn Sînâ dört hıltın birbiri ile uyumunun sağlıklı olmanın üzerinde etkisine dikkat çeker.

İbn Sînâ'nın egzersizin faydaları üzerine söyledikleri büyük çoğunlukla bugün dahi geçerliliğini korumaktadır. Nitekim egzersizin humoral rahatsızlıklara karşı etkili bir koruyucu olduğu fikri XIX. Yüzyıla kadar benimsenmiştir. *Ayrıca düzenli egzersizin kas ve eklemleri güçlendirdiği, hastalıklara karşı vücut direncini artırdığı, besinin hızlı emilmesine yardımcı olduğu, vücudun doğal ısısını artırdığı, vücudu hafiflettiği ve organları geliştirdiği hususlarının bugün spor hekimlerinin takip ettiği yaklaşıma temel teşkil eder*.

İbn Sînâ'nın egzersiz türlerine dair verdiği örnekler üzerinden XI. Yüzyılda İslam dünyasında kabul gören ve sevilen spor dallarını da tespit etmek mümkündür. Özellikle güreşe diğer spor dallarından daha fazla ihtimam gösterdiği, bugün de kabul gören kurallara, alıştırma tekniklerine ve uygulanan taktiklere yer verdiği görülür. İbn Sînâ'nın örnek verdiği mutedil ve kuvvetli egzersiz türlerinin çoğu spor kuralları, taktikleri, teknikleri ve sağlık üzerindeki olumlu etkileri bugün büyük çoğunluğuyla güncelliğini muhafaza etmektedir.

İbn Sînâ sağlığı korumak için egzersizi tek başına yeterli görmez ve kişiye özel beslenme listesinin egzersizle birlikte yürütülmesinin öneminden bahseder. Bugün spor hekimliğinin konuları arasında olan sporcunun beslenmesi daha XI. Yüzyılda İbn Sînâ'nın dikkat çektiği bir meseledir. Bu bilgiler İbn Sînâ'nın *kendi zamanında beslenme ve performans ilişkisini gözlemlediğini* düşündürür. Bu bilgilerden hareketle *İbn Sînâ'nın daha XI. Yüzyılda egzersizin amacı, zamanı, egzersiz sonrası vücut bakımı, egzersizden kaynaklanan rahatsızlıkların tedavisi ve egzersizin sağlık üzerindeki olumlu etkisine dair tespitlerinin geç XX. yüzyılda ayrı bir sağlık dalı olan spor hekimliğinde referans olarak kullanıldığını söylemek mümkündür*. Ayrıca İbn Sînâ'nın bugün spor ve sağlık açısından kabul gören ve uygulanan yöntemlerin birçoğunu XI. Yüzyılda tespiti Orta Çağ İslam tıbbının ulaştığı noktaya işaret eder.

KAYNAKLAR

Ackerknecht, Erwin H., *A Short History of Medicine*, The Johns Hopkins University Press, New York 1968.

Bayat, Ali Haydar, *Tıp Tarihi*, Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, İstanbul 2016.

Bozkurt, Nebi, "Hıfzıssıhha", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* C XVII, İstanbul 1998, s. 316-318.

Bozkurt, Nebi, "Spor", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* C XXXVI, İstanbul 2009, s. 418-421.

Çıplak, Esra, "Memlûkler'de La'bü'l-Kürre "Çevgân", *Orta Çağ Araştırmaları Dergisi*, S 2, Aralık 2021, s. 255-263.

Demirhan Erdemir, Ayşegül, "Ahlât-ı Erbaa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* C II, İstanbul 1989, s. 24.

Ebû Abdirrahmân el-Halîl b. Ahmed el Ferâhîdî (Ferhûdî), *Kitabü'l-Ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî-İbrâhim es-Sâmerrâî, C V, Beyrut 1988.

Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, çev. A. Sait Aykut, C I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.

Ebû Zeyd el-Belhî, *Meṣâliḥu'l-Ebdân ve'l-Enfüs*, çev. Nahil Okuyucu-Zahit Tiryaki, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2012.

Eren, Hasan, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 1999.

Ergen, Emin, "Spor Hekimliği", *Dirim*, S 4, Temmuz-Ağustos 2001, s. 9-21.

Gılgamış Destanı, çev. Muzaffer Ramazanoğlu, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 1941.

Gülensoy, Tuncer, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü,* C I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

Güven, Özbay, *Türklerde Spor Kültürü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999.

Halıcı, Feyzi, "Çevgân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* C VIII, İstanbul 1993, s. 294-295.

Hekim Bereket, *Tuhfe-i Mübārizi*, haz. Binnur Erdağı Doğuer, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

http://www.lugatim.com/s/NİKRİS son erişim tarihi: 27.01.2024.

https://vajehyab.com/dehkhoda/نااگوچ?q=نااگوچ son erişim tarihi 26.01.2024.

https://www.osmanlicasozlukler.com/kamusiturki/tafsil-260454-di7.html son erişim tarihi: 26.01.2024.

İbn Sînâ, *el-Ḳânûn fi't-Ṭıbb*, çev. Esin Kâhya, Birinci Kitap, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2017.

İmamoğlu, Osman, "Spor-Sağlık İlişkisi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C VII/S 1, 1992, s. 63-66.

İskenderiyeli Şârihler, *Cevâmi'u'l-İskenderâniyyîn li-Kütübi Câlînûs fi't-Tıb Galen'in Tıp Külliyâtı Üzerine İskenderiyeli Şârihler'in Derlemeleri*, Klasik Arapça çev. Huneyn b. İshak, Türkiye Yazma Eserler Başkanlığı Kurumu Yayınları, İstanbul 2023.

Kahya, Esin, "el-Ḳānûn fi't-Ṭıb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* C XXIV, İstanbul 2001, s. 331-332.

Kahyaoğlu, Mehmet, "Ölümsüzlüğün Peşinde Bir Kahraman Gılgameş", *Metro Gastro*, 55, Mart-Nisan 2010, s. 148-150.

Kâşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi I*, çev. Besim Atalay, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1985.

Lin Chen-Nan, "Ch'ang-Ch'un'un Batı (Moğolistan, Türkistan ve Afganistan) Seyahatnâmesi (1221-1224): Wang Kuo-Wei'nin Eserlerine Göre", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1975.

Morgan, David O., "Cengız", *Encyclopaedia Iranica*, Vol. V, California 1992, s. 133-135.

Nasr, Seyyed Hossein, *Science and Civilization in Islam*, ABD International Group, Inc, 2001.

Ocak, Ahmet Yaşar, "Âb-ı Hayât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* C I, İstanbul 1988, s. 1-3.

Şehsuvaroğlu, Bedi N- Erdemir Demirhan, Ayşegül-Cantay Güreşsever, Gönül, *Türk Tıp Tarihi*, Taş Kitapçılık, Bursa 1984.

Tekindağ, Şehabeddin, "İzzet Koyunoğlu Kütüphânesinde Bulunan Türkçe Yazmalar Üzerinde Çalışmalar I", *Türkiyat Mecmuası*, C XVI, İstanbul 1971, 133-162.

Terzioğlu, Arslan, "İbn Sînâ-Tıp", *Türkiye Diyanet Vakfi İslâm Ansiklopedisi,* C XX, İstanbul 1999, s. 321-336.

Türkiye'de 2004 Yılında Yaşayan Geleneksel Çocuk Oyunları, haz. M. Öcal Oğuz-Petek Ersoy, Gazi Üniversitesi THBMER Yayınları, Ankara 2005.

Spor Faaliyetleri Sektörü Verilerine Göre Türkiye Spor Endüstrisine İlişkin Bir İnceleme

Seymur Ağazade*

Giriş

Küresel spor pazarının %5,2'lik büyüme oranı ile 2023'te 512,14 milyar dolara yükseldiği tahmin edilmekte ve 2024-2027 döneminde yıllık %5 oranında büyüyeceği beklenmektedir[1]. 2003-2025 yılları için küresel büyümeye ilişkin IMF'nin tahmin ve projeksiyonları ise sırasıyla %3,1 %3,1 ve %3,2'dir[2]. Bu rakamlar dünyada toplam ekonomik faaliyet hacmine nispeten spor faaliyetlerinin hacminin daha hızlı arttığına işaret etmektedir. Engel kanunu[3] ve N. Senior'un gereksinmelerin kuşaklararası dönüşümüne ilişkin argümanı[4] bu büyüme için teorik temel sağlamaktadır. Bunlardan ilki gelir düzeyi arttıkça temel gereksinmelere yapılan toplam harcama artsa bile bunun gelir içindeki oranının azalacağını ifade etmekte ve gelirin daha yüksek bir oranının eğlence, kültür ve dinlenmeye harcanacağına işaret etmektedir. Dolayısıyla, bu argüman hem bireysel harcamalarda hem de toplam ekonomik faaliyet (GSYH) içinde daha üst düzey gereksinmelere yönelik harcamaların, bu arada spor faaliyetlerinin de ağırlığının artacağını ima etmektedir. Senior'un argümanı ise ekonomik gelişmeyle birlikte bir kuşağın lüks mallarının sonraki kuşağın toplumsal mallarına (decencies) dönüşeceği

* Prof. Dr., Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, İİSBF, İktisat Bölümü, Antalya/TÜRKİYE, seymur.agazade@alanya.edu.tr https://orcid.org/0000-0001-5484-5189
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1015

1 Statista, *Sports Industry Revenue Worldwide in 2022, With a Forecast for 2023 and 2027* https://www.statista.com/statistics/370560/worldwide-sports-market-revenue/

2 IMF. *World Economic Outlook Update: Moderating Inflation and Steady Growth Open Path to Soft Landing*, January 2024, s.6

3 Ernst Engel. "Die Productions- und Consumtionsverhältnisse des Königreichs Sachsen", *Zeitschrift des Statistischen Bureaus des Königlich Sächsischen Ministerium des Inneren*, 1857, 3 (8–9), s.28-29.

4 Nassau William Senior. *An Introductory Lecture on Political Economy*, J. Mawman, London, 3rd ed. 1826, s.35.

şeklindedir. Bu argüman da spor olanaklarına ve araçlarına zamanla daha büyük kitlelerin erişiminin olacağı şeklinde değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra, Fransız sosyolog Joffre Dumazedier'in (1967) daha 1960'larda ileri sürdüğü "eğlence toplumu" (leisure society) tezi ve bu toplumun gelmekte olduğuna ilişkin iddiası[5] da nihayetinde bir boş zaman aktivitesi olan spor faaliyetlerinin büyüyen seyri için destekleyici bir argüman olarak görülebilir. Bir boş zaman aktivitesi olan sporun geniş tabanlı bir toplumsal ve ekonomik olgu olarak gelişimi ile gelir ve refah düzeyindeki artış arasında bir ilişki olduğu açıktır[6]. Gelir ve refah artışının yanı sıra spor harcamalarının ve spor endüstrisinin büyümesinde etkili olan başlıca unsurların kentleşme ile eğitim ve sağlık göstergelerindeki iyileşmelerin olduğu düşünülebilir. Ayrıca ulaşım, bilgi-iletişim ve yayın teknolojilerindeki gelişmelerin de spor endüstrisinin büyümesini destekleyen unsurlar olduğu ifade edilebilir.

Yukarıdaki argümanlar ile uyumlu olarak sporun ülke ekonomileri üzerindeki etkilerinin de zamanla arttığı söylenebilir. Sporun artan bu ekonomik öneminden dolayı spor ekonomisi ayrı bir alan olarak ortaya çıkmış ve spor endüstrisi çerçevesinde üretilen ürün ve hizmetleri, bunların tüketilmesine ilişkin süreçleri, bu süreçlerin ekonomiye olan katma değerini ve sporun diğer sektörler ile olan ilişkisini inceleme alanına almıştır. Spor medyası, spor ile ilişkili kamu ve özel nitelikli kuruluşlar, sportif faaliyetlere yönelik organizasyonlar, spor pazarlamasına ilişkin süreçler, spor teknoloji ilişkisi, sportif faaliyetler ile ilişkili tüm ürün, hizmet, materyal ve tesisler bu kapsam dahilinde değerlendirilebilir. Diğer yandan, spor ekonomisi ülkeler için de önemli bir rekabet gücü yaratma kapasitesine sahiptir[7].

Spor sektörünün yapısına bakıldığında ise güçlü pozitif dışsallıkları ve ülke ekonomisine katkısı nedeniyle bunun sadece insanların bireysel tercihlerine veya özel sektöre terk edilmediği görülmektedir. Pozitif dışsallıklar özel faydasının haricinde dışsal faydası olan yani toplumsal faydası özel faydasından yüksek olan mal ve hizmetlerin bu özelliğini nitelemek için kullanılır. Bütün ülkelerde, toplumun sağlıklı bir yaşam sürmesini hedefleyen yaygın kamu destekleri söz konusudur ve çok sayıda imkân kamu tarafından doğrudan sağlanmaktadır. Diğer yandan, spor faaliyetleri veya temel sportif aktivite bir

5 John Tribe, *The Economics of Recreation, Leisure and Tourism*, Fourth Edition, Elsevier, 2011, s.81.

6 Michael A. Leeds, Peter von Allmen, Victor A. Matheson. *The Economics of Sports*, Sixth Edition, Routledge, 2018, s.39.

7 Kenan Sivrikaya-Ayşe Demir, "Türkiye'de 2001 Yılı ve Sonrasında Uygulanan Spor Ekonomisi Politikalarına Yönelik Bir Değerlendirme", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2019, 10 (23), s.127.

dizi bağlantılı mal ve hizmet üretimini gerektirmektedir. Bunların üretiminde özel sektör, kamu sektörü ve spor kurumları yer alabilmektedir[8]. Ayrıca, iletişim araçları ve medyanın sağladığı imkanlarla bir reklam ve tanıtım aracı haline gelen spor, bir taraftan geniş kitlelerin ilgilendiği bir gösteri ve eğlence faaliyeti olarak tüketim, diğer taraftan girişimciler için cazip bir yatırım ve üretim alanı halini almıştır[9,] Bu geniş kitlelere ulaşma niteliği aynı zamanda sporun ekonomik yönlerinin ön plana çıkmasında etkili olmuştur[10] ve mevcut yoğun şekildeki ticarileşmesi onu en aktif şekilde genişleyen ekonomik alanlardan birine dönüştürmüştür[11].

Spor ekonomisi ile ilgili temel zorluklardan biri ölçülmesine ilişkindir. Bu zorluk spor faaliyetlerinin çok sayıda farklı sektörle ilişkili olmasından kaynaklanır. Sportif faaliyetler bir dizi araç gereç, alt yapı, tesis, vs. gerektirmektedir. Bu bakımdan spor endüstrisi imalat sanayinin bir dizi alt sektörü ve inşaat sektörü ile bağlantılıdır. Medya ve reklam sektörünün ise spor faaliyetleri ile ilgili işlem hacmi çok daha hızlı şekilde artmaktadır. Ayrıca spor karşılaşmaları veya organizasyonlarının neden olduğu turizm hareketliliğinin boyutu spor turizminin ayrı bir turizm türü olarak sınıflandırılmasına getirip çıkarmıştır. Turizm sektörü ve dolayısıyla seyahat ve eğlence sektörleri de spor endüstrisinin ekonomik faaliyet artışından önemli ölçüde etkilenmektedir. Bunun yanı sıra spor endüstrisi sağlık ve eğitim sektörleri ile ortak kesişim alanına sahiptir, sağlık spor faaliyetlerini desteklemekte ve sağlık ekonomisi bundan etkilenmektedir[12, 13, 14].

8 Sebahattin Devecioğlu, "Türkiye'de Spor Sektörü Stratejilerinin Geliştirilmesi", *Verimlilik Dergisi*, 2005, 2, s.120-121.

9 Cemal Gündoğdu-Sebahattin Devecioğlu. "Spor Hizmetlerinin Genel Ekonomi Çerçevesinde Görünümü", *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 2008, 6(2), s.118; Kerem Yıldırım Şimşek, "Erzurum Dünya Üniversitelerarası Kış Oyunlarının Erzurum Şehrine Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Etkisi", *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2011, 13(3), s.383-384.

10 Sanem Alkibay, "Profesyonel Spor Kulüplerinin Taraftar İlişkileri Yoluyla Marka Değeri Yaratmaları Üzerine bir Araştırma", *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2005, 23 (1), s.84.

11 Mihai Constantin Răzvan Barbu, George Bogdan Bogdan, Dumitru Roxana, Marius Catalin Popescu, "The Contribution of Sport to Economic and Social Development", *Studia UBB Educatio Artis Gymn*., 2020, LXV, 1, s.30-31.

12 Devecioğlu, agm., s.122.

13 Filiz Kutluay Tutar, Erdinç Tutar, Gülhan Elmalı, "Spor Sektörünün Mikro ve Makro Ekonomik Etkilerin Teorik Analizi", *Route Educational and Social Science Journal*, 2015, 2 (3), s.315.

14 Mehmet Muharrem Kasapoğlu, "Bir Sektör Olarak Sporun Değerlendirilmesi: Küresel Perspektifte Bir Bakış", *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2021,

Bu çalışma, yukarıda ifade edildiği şekliyle güçlü bir dinamizme ve potansiyele sahip olan spor sektörünü Türkiye örneğinde incelemektedir. Bu amaçla TÜİK tarafından yıllık sanayi ve hizmet istatistikleri kapsamında yayınlanan spor faaliyetleri sektörü verilerden yararlanılmıştır. Spor faaliyetlerinin ekonomik hacminin veya spor endüstrisinin farklı ekonomik göstergelerinin ölçülmesi öncelikli olarak bir sınıflandırmaya göre bu kategoride değerlendirilebilecek ekonomik faaliyetleri gerektirmektedir. Bu çalışmada Avrupa Topluluğu'nun ekonomik faaliyetlerin istatistiksel sınıflandırması olan NACE Rev.2 kullanılmıştır. Bu sınıflandırmada spor faaliyetleri sektörü kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor ana sektörünün alt sektörlerinden biridir. 2009 öncesi veriler ise bu sınıflandırmanın önceki versiyonu olan NACE Rev.1.1'e göre TÜİK tarafından yayınlanan verilerdir. NACE Rev.2'de 931 kodlu sektör spor faaliyetleridir ve alt sektörlerle birlikte Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: NACE Rev.2'ye Göre Spor Faaliyetleri ve Alt Sektörleri

Kod	Sektör
93.1	Spor faaliyetleri
93.11	Spor tesislerinin işletilmesi
93.11.01	Spor tesislerinin işletilmesi (futbol, hokey, paten, golf, vb. sahaları, yarış pistleri, stadyumlar, yüzme havuzları, tenis kortları, bovling alanları, boks arenaları, vb. tesisler)
93.11.02	Hipodromların işletilmesi
93.12	Spor kulüplerinin faaliyetleri
93.12.01	Atıcılık ve okçuluk kulüplerinin faaliyetleri
93.12.03	Futbol, voleybol, basketbol vb. kulüplerinin faaliyetleri
93.12.04	Güreş kulüplerinin faaliyetleri
93.12.05	Jokey kulüplerinin faaliyetleri
93.12.06	Tenis kulüplerinin faaliyetleri
93.12.07	Yüzme kulüplerinin faaliyetleri
93.12.09	Atletizm kulüplerinin faaliyetleri
93.12.90	Diğer spor kulüplerinin faaliyetleri (golf, bovling, satranç, kayak, buz pateni, vb. kulüpleri)
93.13	Form tutma salonları ile vücut geliştirme salonlarının faaliyetleri
93.13.01	Form tutma ve vücut geliştirme salonlarının faaliyetleri
93.19	Diğer spor faaliyetleri

9 (4), s.864.

93.19.01	Kendi hesabına bireysel çalışan atlet, hakem, zaman tutucu, antrenör, spor eğitmeni vb. sporcuların faaliyetleri
93.19.02	Spor ve eğlence amaçlı spor etkinliği ve karşılaşması düzenleyicilerinin ve organizatörlerin faaliyetleri
93.19.03	Spor ve eğlence amaçlı sporlara ilişkin destek hizmetler (balıkçılık ve avcılık spor alanlarının işletilmesi, avcılık, balıkçılık ve dağcılık rehberliği, yarış atı ahırı ve yarış aracı garajlarının hizmetleri, spor ve eğlence hayvanlarının eğitimi, vb.)
93.19.04	Spor ligleri ve düzenleyici birimlerin faaliyetleri
93.19.05	Bilardo salonlarının faaliyetleri
93.19.06	Atış poligonlarının faaliyetleri
93.19.90	Diğer spor ve eğlence amaçlı spor hizmetleri (paraşüt hizmetleri, delta-kanat hizmetleri, dalgıçlık hizmetleri ve bys. Diğer spor ve eğlence hizmetleri)

Kaynak: İTO, Faaliyet Konusuna Göre Nace Kodlar

Tablodan da görüldüğü üzere spor faaliyetleri spor tesislerinin işletilmesi, spor kulüplerinin faaliyetleri, form tutma salonları ile vücut geliştirme salonlarının faaliyetleri ve diğer sportif faaliyetleri kapsamaktadır. Çalışmada Türkiye ekonomisinde sportif faaliyetlerin hacmine ve verinin mevcut olduğu 2003-2022 yıllarında spor endüstrisinin gelişimine ilişkin sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır. Bunun için üretim değeri, ciro değeri, katma değer, girişim sayısı ve toplam ve ücretli çalışan sayıları gibi veriler ele alınmıştır. Bunun ötesinde mevcut trendleri ve bunda etkili olan gelir, kentleşme, teknoloji kaynaklı mekanizmalar dikkate alınarak ele alınan göstergelerin gelecek seyrine ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmanın devamı ise şu şekilde düzenlenmiştir. Takip eden bölümde Türkiye spor faaliyetleri sektörünün 2003-2022 yıllarına ait üretim, ciro ve katma değer verileri kullanılarak sektörün ekonomik performansı incelenmiştir. Burada sektörler toplamı içinde de aynı göstergelerin araştırma dönemindeki payları incelenerek genel ekonomik performansa nispeten sektörün gösterdiği gelişim ortaya konulmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde spor faaliyetleri sektöründe girişim ve çalışan sayılarına ilişkin istatistikler incelenmiş ve sektörün karlılığına ve istihdam yaratabilme kabiliyetine ilişkin sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır. Dördüncü bölüm ise spor faaliyetleri sektörünü alt sektörler itibariyle incelemektedir. Tablo 1'de bu alt sektörler 4 basamaklı kodlarla verilmiş olup spor tesislerinin işletilmesi, spor kulüplerinin faaliyetleri, form tutma salonları ile vücut geliştirme salonlarının faaliyetleri ve diğer spor faaliyetleri alt sektör-

lerini kapsamaktadır. 2022 yıl için bu alt sektörlerin toplam içindeki payları girişim, çalışan, ücretli çalışan, üretim, ciro ve katma değer değişkenleri için incelenerek alt sektörler itibariyle özgül ağırlıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Son olarak beşinci bölümde çalışma sonuçları sunulmuş gelir düzeyi, nüfus yapısı, kentleşme gibi etkenler dikkate alınarak ele alınan göstergeler bakımından Türkiye'nin yakın geleceğine ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

2. Spor Faaliyetleri Sektöründe Üretim, Ciro ve Katma Değer

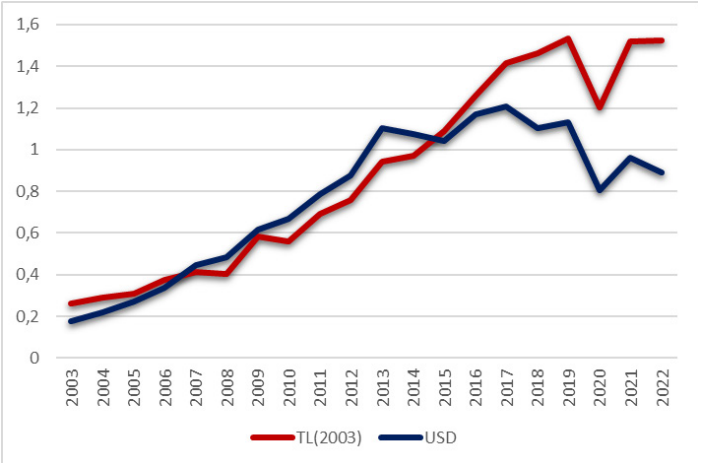
Bu bölüm Türkiye spor faaliyetleri sektöründe ekonomik faaliyet hacminin üretim, ciro ve katma değer gibi göstergelerini incelemektedir. Bunlardan ilki Grafik 1 yardımıyla ele alınmıştır. Bu grafikte spor faaliyetleri sektörünün üretim değeri hem TÜFE (2003=100) ile reel dönüşümü yapılmış değerlerinin hem de ABD doları cinsinden değerlerinin seyri verilmiştir. Buna göre, lira cinsinden spor faaliyetleri sektörünün reel üretim değerlerinde pandeminin yaşandığı 2020 yılına kadar güçlü bir artışın olmuştur. 2021 ve 2022 yıllarında ise bunun pandemi öncesi yıl olan 2019 düzeyine döndüğü ifade edilebilir. 2003-2022 yılları için üretim değerleri dikkate alınarak hesaplandığında spor faaliyetleri sektörünün yıllık ortalama büyüme oranı %9,1992 çıkmaktadır. ABD doları cinsinden üretim değerinin ise 2003-2022 yılları arasında 175,861 milyon dolardan 891,708 milyon dolara yükseldiği görülmektedir. 2017 sonrası dönemde yani Türkiye'de döviz kurunun daha önceki yıllara nispeten hızlı arttığı yıllarda dolar cinsinden spor faaliyetleri üretiminin artış eğilimi tersine dönmüştür. Spor faaliyetlerinin hacminde düşüş pandemi yılında daha güçlü olmuştur. Fakat bu düşüşe rağmen 2003-2022 yılları için bu gösterge için ortalama büyüme oranı %8,4558 düzeyindedir.

Spor faaliyetleri sektörü için ciro değerleri de hizmetlerin stoklanabilirlik niteliğinin olmamasının bir sonucu olarak üretim verilerine çok yakın değerler almıştır. TÜFE (2003=100) değerlerine göre sabit fiyatlarla ifade edilmiş ciro değerleri bunun 2003-2022 yıllarında 262,148 milyon liradan 1552,791 milyon liraya yükseldiğini göstermektedir. Bu rakamlar yıllık ortalama %9,3021 oranında büyümeye karşılık gelmektedir. Dolar cinsinden cirolar ise 175,578 milyondan 907,193 milyona yükselerek yıllık ortalama %8,5579 oranında büyümüştür.

2003-2022 yılları için Türkiye GSYH'nin yıllık ortalama büyüme oranı ise %5,1305'tir. Spor faaliyetleri sektörünün hem üretim hem ciro değerleri için ortalama büyüme rakamları ise bunun önemli derecede üzerindedir. Büyüme rakamlarındaki bu farklar uzun vadede önemli sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

Şöyle ki mevcut büyüme rakamlarının sürdürülmesi durumunda GSYH'nin iki katına çıkması için gerekli süre 13,6439 yıl olarak hesaplanabilmektedir. Spor faaliyetleri için ise bu süre hesaplanan büyüme rakamlarına göre 7,5253 ve 8,2783 yıl arasında değişmektedir.

Grafik 1: Spor Faaliyetleri Sektörü Üretim Değeri (Milyar)

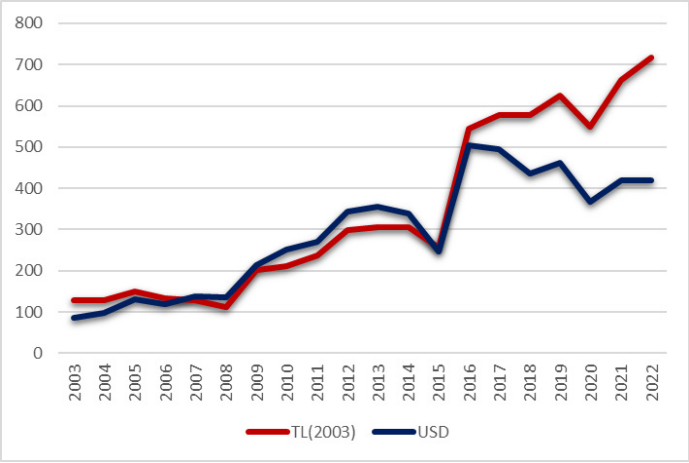

Kaynak: TÜİK'in Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri veri tabanından alınan verilerden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Toplam üretim veya ciro değerlerinin yanı sıra bu süreçte yaratılan ilave veya eklenen değeri, başka bir ifade ile üretim sürecinin çıktı ve girdi değerleri arasındaki farkı ifade eden katma değer de ekonomik faaliyet hacmine ilişkin bilgi veren önemli göstergelerden biridir. Toplam ekonomik faaliyet hacminin temel göstergesi olan GSYH verilerinin üretim yöntemi ile hesaplanmasında da katma değerler dikkate alınmaktadır. Spor faaliyetleri sektöründe katma değerin 2003-2022 yıllarına ait seyri Grafik 2'de verilmiştir. Bu grafikte de cari fiyatlarla mevcut olan istatistiklerin TÜFE'ye göre reel dönüşümü yapılmış değerleri ve dolar cinsinden değerleri verilmiştir. Grafikten de görüldüğü üzere sabit fiyatlarla lira cinsinden spor faaliyetleri katma değeri 129,357 milyon liradan 707,094 milyon liraya, dolar cinsinden ise 86,639 milyon dolardan 418,950 milyon dolara yükselmiştir. İki farklı para cinsinden spor faaliyetleri katma değerlerin seyrinde önemli kırılma 2015 yılında gerçekleşmiştir. 2016 yılında ise çok güçlü bir toparlanma görülmüştür. Daha sonraki yıllarda iki eğrinin seyri dolar kurundaki artışın etkisiyle birbirinden ayrılmıştır. Bütün dönem için sabit fiyatlarla lira cinsinden ve dolar cinsin-

den ortalama yıllık büyüme oranları ise sırasıyla %8,9405 ve %8,1988'dir. Bu oranlar da yukarıda bahsedilen Türkiye'nin ortalama büyüme oranından hayli derecede yüksektir.

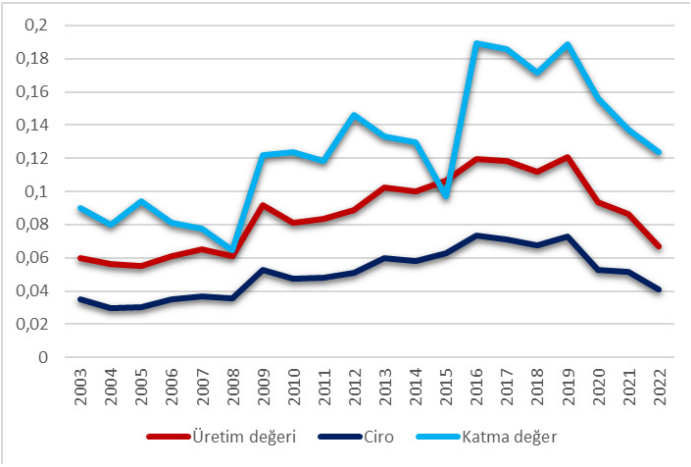
Grafik 2: Spor Faaliyetleri Katma Değer (Milyon)

Kaynak: TÜİK'in Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri veri tabanından alınan verilerden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Hem üretim ve satışların hem de yaratılan katma değerin seyri 2003-2022 yıllarında spor faaliyetleri sektörünün ekonominin geneline nispeten daha güçlü bir ekonomik performans ortaya koyduğunu göstermektedir. Ele alınan dönemde 2020 yılı başlangıcı itibariyle Türkiye'de de yaygınlaşan ve ekonomik faaliyeti güçlü şekilde etkileyen pandemi uzun bir süre etkisini göstermiştir. Spor faaliyetleri sektörü pandemiden en fazla etkilenen sektörlerin başında gelmektedir ve aşamalı olarak kısıtlamalar kaldırılırken faaliyetlerine en geç izin verilen sektörlerden biridir. Bu durum, bir dizi diğer sebebin yanı sıra spor faaliyetleri sektörünün gelecek ekonomik performansının daha güçlü bir potansiyel gösterebileceğine işaret etmektedir.

Grafik 3: Spor Faaliyetleri Sektörünün Nispi Büyüklüğü (%)

Kaynak: TÜİK'in Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri veri tabanından alınan verilerden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Grafik 3'te spor faaliyetleri sektörünün üretim değeri, ciro ve katma değerinin sektörler toplamındaki oranları verilmiştir. Görüldüğü üzere 2015 yılı hariç katma değere ait oran üretim değeri ve cirolara ilişkin orandan daha yüksek seyretmiştir. Bu durum Spor faaliyetleri sektörünün yüksek katma değer yaratabilme niteliğine işaret etmektedir. 2022 yılına gelindiğinde spor faaliyetlerinin toplam ekonomik faaliyet içindeki payı üretim değeri, ciro ve katma değer dikkate alındığında sırasıyla %0,0672, %0,0407 ve %0,1237 olmuştur. Grafikte dikkat çeken bir diğer husus ise her üç göstergede 2019 yılına kadar bir artış eğiliminin ve bu yıldan sonra ise bir azalma eğilimin olduğudur. Bu durum pandemi öncesinde spor faaliyetleri sektörünün ekonomi geneline göre daha güçlü performans gösterdiğine ve pandemi ve sonrasında ise bu durumun tersine döndüğüne işaret etmektedir.

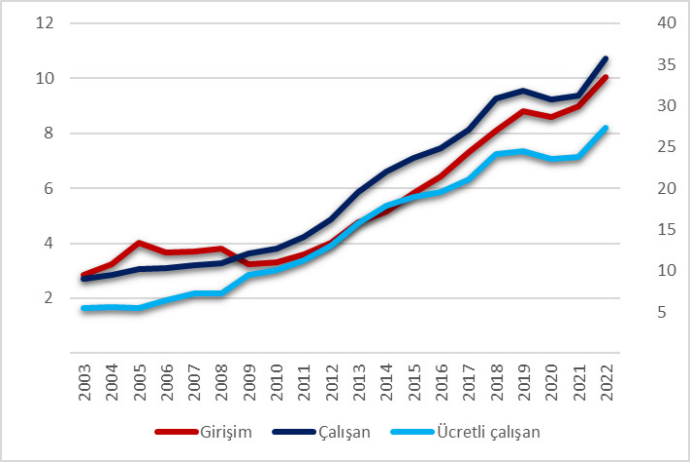
Yukarıda verileri sunulan spor faaliyetleri sektörünün yanı sıra yayınlanan 4 basamaklı sektörler ayırımında eğlence ve spor amaçlı teknelerin yapımı, spor malzemeleri imalatı, belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda spor malzemelerinin perakende ticareti, spor ve eğlence eğitimi sektörleri de spor endüstrisi kapsamına dahil edilebilir. Fakat NACE sınıflandırmasında bu sektörlerden ilk ikisi imalat sanayi, üçüncüsü perakende ticaret ve sonuncusu eğitim ana sektörleri içinde verilmektedir. Bunlara ilave olarak verilerin yayınlanmadığı daha ileri basamaklı sektörler ayırımında da bir dizi alt sektörün spor endüstrisi ile bağlantılı olduğu söylenebilir. Örneğin 6 basamaklı

sektörler ayırımında müşterek bahis faaliyetleri (at yarışı, köpek yarışı, futbol ve diğer spor yarışmaları konusunda bahis hizmetleri) sektörünün önemli bir işlem hacmi olan spor endüstrisi içinde değerlendirilebilecek sektörlerden bir olduğu söylenebilir.

3. Spor Faaliyetleri Sektöründe Girişim ve Çalışan Sayıları

Girişim ve istihdam sayılarındaki değişim de ekonomide sektörlerin önemli özelliklerindendir. Grafik 4 spor faaliyetleri sektöründe girişim sayısı ile toplam ve ücretli çalışan sayılarının 2003-2022 seyirlerini vermektedir. Girişim sayısındaki değişim sektörün ekonomik performansının yanı sıra ilgili faaliyetin ne derecede karlı olduğuna ilişkin de bilgi sunmaktadır. Çalışan sayıları ise sektörün istihdam yaratabilme kapasitesini ortaya koymaktadır. Grafikten görüldüğü üzere 2003-2022 yıllarında spor faaliyetleri sektöründe girişim sayısı 2846'dan 10054'e yükselmiştir. Bu rakamlara dayanarak girişim sayısının yılda ortalama %6,5136 oranında arttığı söylenebilir. Ayrıca girişim sayısındaki artışların özellikle 2010 sonrası yıllarda gerçekleştiği de grafikten görülmektedir.

Grafik 4: Girişim (sol eksen, bin), Çalışan ve Ücretli Çalışan Sayıları (sağ eksen, bin)

Kaynak: TÜİK'in Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri veri tabanından alınan verilerden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Spor faaliyetleri sektörü toplam çalışan sayısına gelince 2003 yılında bu sayı 9069 kişi iken 2022 yılında 35739 kişi olmuştur. Bu değişim %294'lük bir artışa karşılık gelmektedir. Ücretli çalışan sayısı ise 5451'den 27363'e yükselerek %402 oranında bir değişime yol açmıştır. Aynı dönemde sektörler toplamı

için Türkiye'nin istihdam istatistikleri ise sırasıyla 6673968 ve 18646162 kişi olup %179 oranında bir artış göstermiştir. Çalışan sayılarındaki artış oranlarının karşılaştırılması spor faaliyetleri sektörünün ekonominin geneline nispeten daha güçlü istihdam yaratma kabiliyetine işaret etmektedir. Ayrıca sektörde ücretli çalışan sayısındaki artış işverenleri, kendi hesabına çalışanları ve ücretsiz aile işçilerini (istihdam hesaplamalarında ücretli, yevmiyeli veya maaşlı çalışanlar dışında bu gruplar da istihdamda kabul edilir) de kapsayan toplam çalışan sayısındaki artışa göre hayli yüksektir.

4. Alt Sektörler İtibariyle Spor Faaliyetleri Sektörü

Yukarıdaki bölümlerde spor faaliyetleri sektörüne ait göstergelerin yıllar itibariyle düzeylerini, değişimini ve toplam ekonomik faaliyet içindeki paylarını ele aldık. Bu bölümde ise ele alınan göstergelerin 2022 yılı için alt sektörlere göre dağılımları incelenmiştir. Bu şekildeki bir inceleme spor faaliyetleri sektörünün alt sektörleri olan spor tesislerinin işletilmesi, spor kulüplerinin faaliyetleri, form tutma salonları ile vücut geliştirme salonlarının faaliyetleri ve diğer spor faaliyetlerinin her bir gösterge açısından katkılarını belirleme imkânı sağladığı için önemlidir.

Tablo 2'de bu alt sektörlerin ilgili gösterge açısından spor faaliyetleri sektöründeki payları verilmiştir. Buna göre çalışan ve ücretli çalışan sayılarında en yüksek oranlar spor tesislerinin işletilmesi ve form tutma salonları ile vücut geliştirme salonlarının faaliyetleri alt sektörlerine aittir. Spor tesislerinin işletilmesi için oranlar %38,69 ve %43,08 iken form tutma salonları ile vücut geliştirme salonlarının faaliyetleri için %34,44 ve %30,44'dür. Spor kulüplerinin faaliyetleri alt sektörünün ise çalışan ve ücretli çalışan sayılarındaki payları %11,26 ve %14,67 gibi düşük olup istihdam yaratabilme kabiliyetlerinin sınırlılığına işaret etmektedir. Girişim sayılarında ise en yüksek pay form tutma salonları ile vücut geliştirme salonlarının faaliyetleri alt sektörüne aittir. Şöyle ki, spor faaliyetleri sektöründe mevcut girişimlerin %44,89'u bu kategoridedir. Spor kulüplerinin faaliyetleri ise toplam girişim sayısında %1'in de altında bir paya sahiptir.

Tablo 2'deki katma değer, üretim ve ciro rakamları ise istihdam ve girişim rakamlarından farklı bir tablo çizmektedir. Spor kulüplerinin faaliyetleri katma değer, üretim ve ciroların sırasıyla %65,99, %48,97 ve %47,61'ini almakta olup istihdam yaratabilme kapasitelerinin hayli üzerinde bir çıktı üretebildiklerine işaret etmektedir. Bu durum aynı zamanda işgücü maliyetlerinin spor faaliyetleri sektöründeki girişimlerin en önemli

önemli maliyet unsurlarından biri olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca spor kulüplerinin faaliyetleri sektör için katma değer oranının üretim ve ciro oranlarına nispeten önemli ölçüde yüksek olması spor kulüplerinin değer yaratma kabiliyetlerinin spor faaliyetleri sektörünün diğer türlerindeki girişimlere nispeten yüksek olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 2: Farklı Göstergelerin Spor Faaliyetleri Sektörü Alt Sektörlerine Göre Dağılımları (2022 yılı verilerine göre, %)

	Çalışan	Ücretli Çalışan	Girişim	Katma Değer	Üretim	Ciro
Spor tesislerinin işletilmesi	38,69	43,08	27,36	23,05	29,73	29,33
Spor kulüplerinin faaliyetleri	11,26	14,67	0,91	65,99	48,97	47,61
Form tutma salonları ile vücut geliştirme salonlarının faaliyetleri	34,44	30,44	44,89	5,86	10,33	10,77
Diğer spor faaliyetleri	15,62	11,80	26,85	5,10	10,98	12,30

Kaynak: TÜİK'in Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri veri tabanından alınan verilerden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Spor faaliyetleri sektörü verileri üzerinden yapılan bu çalışma Türkiye için spor sektörünün hem mutlak rakamlarla hem de toplam ekonomik faaliyet içinde oransal olarak büyüdüğünü göstermektedir. 2003-2022 yılları için cari fiyatlarla mevcut verilerin TÜFE ile reel dönüşümü yapılmış değerleri spor faaliyetleri sektörünün yıllık ortalama olarak üretim değeri için %9,1992, cirolar için %9,3021 ve katma değer için %8,9405 oranında büyüdüğünü göstermektedir. Bu göstergelerin ABD dolar ile ifade edilen değerleri için ise aynı dönemde ortalama büyüme oranları sırasıyla %8,4558, %8,5579 ve %8,1988 olmuştur. Bu rakamlar üretim, satış ve katma değer cinsinden 2003-2022 yıllarında spor faaliyetleri sektörünün hayli yüksek büyüme hızına ulaştığına işaret etmektedir. Bu büyüme hızı koronavirüs salgınına rağmen gerçekleşmiş olması da dikkate alındığında hayli önemlidir. Çünkü sportif faaliyetler diğer birçok sektörden farklı olarak salgın döneminde

tamamen durma noktasına gelmiş, kısıtlamaların en geç kalktığı alanlardan biri olmuş ve pandemi sonrasında da insanların endişeleri ve değişen alışkanlıklarından dolayı daha zayıf bir toparlanma göstermiştir. Pandemi etkisine rağmen 2003-2022 yılları için spor sektörünün katma değer yıllık ortalama büyüme oranları aynı cinsten hesaplanmakta olan GSYH büyüme oranından (%5,1305) hayli yüksektir.

ABD doları cinsinden spor faaliyetleri sektörü katma değer büyüklüğü 2003 ve 2022 yıllarında 86,639 milyondan 418,950 milyona yükselmiştir. Sektörler toplamı içindeki paya gelince bu rakamlar sırasıyla %0,0903 ve %0,1237'ye karşılık gelmektedir. Salgın öncesi yıl olan 2019'da bu oran %0,1889 olarak gerçekleşmiş ve sonrasında azalmıştır. 2003 ve 2019 yıllarına ait oranlar dikkate alındığında spor faaliyetleri sektörünün bütün sektörlere ait katma değer toplamı içindeki ağırlığının iki kat arttığı görülmektedir. İmalat sanayi sektörü, toptan ve perakende ticaret, eğitim başta olmak üzere bir dizi diğer hizmet sektöründeki spor faaliyetleri ile bağlantılı olan ekonomik faaliyetler de dikkate alındığında Türkiye için spor endüstrisinin hacminin bir miktar daha yüksek olması mümkündür. Fakat yine de bu rakamlar spor endüstrisinin toplam ekonomi içindeki payının hayli düşük olduğuna işaret etmektedir. Fakat buna rağmen sporun insanların ve toplumların gündemlerinde çok daha önemli bir yeri kapladığı bilinmektedir. İnsanlar spor karşılaşmalarına ve bunlarla ilgili saatler süren programları izlemeye yüksek değer atfederler. Taraftarı oldukları takımların galibiyetleri mutluluk duymalarına ve uluslararası sportif başarılar ise milli gurur hissine geçirmelerine neden olur. Spor aktiviteleri insanların sağlıklı yaşam sürmelerinde ve hayat kalitelerinin yükselmesinde etkili olur. Sporun neden olduğu bütün bu iyi olma halleri ekonomik faaliyetlerin ölçüldüğü göstergelere yansımamakla birlikte insanların yaşamlarını etkileyen önemli unsurlardır.

Çalışan ve girişim sayılarına ilişkin istatistikler de Türkiye spor faaliyetleri sektörünün büyümesinin hem kârlılık hem de istihdam yaratabilme kabiliyeti gibi temeller bakımından desteklendiğini göstermektedir. Şöyle ki, 2003-2022 yıllarında bu sektörde girişimci sayısı 2846'dan 10054'e ve çalışan sayıları 9069'dan 35739'a yükselmiştir. Çalışan sayısındaki bu artış %294'lük bir orana karşılık gelmektedir. Aynı yıllarda Türkiye'de toplam istihdamdaki artış oranı %179 düzeyindedir. Ekonominin geneli ile karşılaştırıldığında istihdam artış oranı spor faaliyetler sektörünün istihdam yaratmada çok daha başarılı olduğunu göstermektedir. Diğer yandan 2003-2022 yıllarında spor faaliyetleri sektöründe ücretli çalışan sayısındaki artış oranı ise %402

olmuştur (ücretli çalışan sayıları 5451'den 27363'e yükselmiştir). Çalışan sayısına nispeten ücretli çalışan sayılarında artış oranının çok daha yüksek olması da ayrıca önem kesp etmektedir. Çünkü işteki duruma ilişkin hesaplamalarda işverenler, kendi hesabına çalışanlar ve ücretsiz aile işçileri de istihdamdaki kişiler olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de birçok alanda bunlardan özellikle ücretsiz aile işçisi şeklinde çalışmanın yaygın olduğu bilinmektedir. Ücretli çalışan sayısındaki artışın yüksek olması hem ücretsiz aile işçilerinin hem de kendi hesabına çalışanların (kendi işyerinde çalışan ve çalışanı olmayan işveren) oranının azalmasına işaret etmektedir.

Spor faaliyetleri sektörünün alt sektörleri olan spor tesislerinin işletilmesi, spor kulüplerinin faaliyetleri, form tutma salonları ile vücut geliştirme salonlarının faaliyetleri ve diğer spor faaliyetleri sektörlerinin girişim, çalışan, ücretli çalışan, üretim, ciro ve katma değer bakımından incelenmesi ise alt faaliyet alanlarına göre daha ayrıntılı sonuçlar sunmuştur. Şöyle ki, spor faaliyetleri sektöründe 2022 yılındaki çalışanların ve ücretli çalışanların %73,13'ü spor tesislerinin işletilmesi ve form tutma salonları ile vücut geliştirme salonlarının faaliyetleri alt sektörlerinde istihdam edilmiştir. Bu iki alt sektörün girişim sayılarındaki payı ise %72,25'tir. Spor kulüplerinin faaliyetleri alt sektöründeki girişimlerin oranı ise ancak %0,91 düzeyindedir. Fakat bu alt sektöre ilişkin çalışan ve ücretli çalışan oranları sırasıyla %11,26 ve %14,67 olup bu kategorideki girişimlerin orta ölçekli (10-49 çalışanı bulunan) ve büyük ölçekli (50 ve üzeri çalışanı bulunan) işletmeler olmasının bir sonucudur.

Alt sekterler itibariyle çıktı (üretim, ciro ve katma değer) paylarına ait oranlar ise spor kulüplerinin faaliyetleri alt sektörünün baskın rolünü ortaya koymaktadır. Şöyle ki, spor faaliyetleri sektörünün toplam üretim ve ciro değerlerinin yaklaşık yarısı ve toplam katma değerin ise yaklaşık 2/3'ü bu alt sektörden kaynaklanmaktadır. Burada katma değer payının üretim ve ciro paylarından hayli yüksek olması da ayrıca önemli olup spor kulüplerinin faaliyetleri alt sektörünün yüksek katma değer yaratabilme özelliğine işaret etmektedir. Diğer alt sektörler için ise katma değer payları üretim ve ciro paylarından daha düşük olup katma değer yaratabilme güçlerinin nispeten zayıf olduğunu göstermektedir.

Bugün gelinen noktada Türkiye üst orta gelir gurubunda yer alan ve genç nüfus oranının yüksek olduğu bir ülkedir. Üst orta gelir grubu ülkeleri için spor faaliyetlerine önemli kaynak ayırma güçlerinin olduğu söylenebilir. Diğer yandan ekonomiler geliştikçe büyüme oranlarında yavaşlama görülmekle birlikte orta vadede bu oranın çok yüksek derecede düşmesi beklenmez.

Mevcut potansiyeller de dikkate alındığında Türkiye'nin yakın gelecekte de gelişmiş ülkelere nispeten yüksek olan büyümesini sürdürebileceği söylenebilir. Gelir düzeyindeki artışın spor faaliyetleri üzerindeki etkisinin ise doğrusal olmadığı bilinmektedir. Sporun eğlence niteliği de gelir düzeyi arttıkça oransal olarak daha yüksek bir harcama için temel oluşturmaktadır. Bu sebeple spor faaliyetlerinde bu çalışmada mevcut verilerden hareketle elde edilen oranlardan daha yüksek gelecek büyüme oranları ile karşılaşma yüksek olasılıklarla ihtimal dahilindedir. Gelir düzeyi arttıkça hem bireysel olarak insanlar için hem de toplumlar için Abraham Maslow'un (1943) işaret ettiği saygı/değer görme ve kendini gerçekleştirme gibi üst düzey gereksinimler önem kazanmaktadır. Spor aynı zamanda bu gereksinmeler için bir araç niteliği taşıdığından dolayı spor endüstrisinin gelir düzeyindeki artışla birlikte ve daha hızlı şekilde gelişmesi beklenebilir. Diğer yandan, spor ve eğlence merakı yüksek olan genç nüfus oranının Türkiye'de yüksek olması da bu gelişme için destek sağlamaktadır. Ayrıca Türkiye nüfusu artmaktadır ve gelecek nüfus projeksiyonları spor endüstrisinin gelecekte ulaşabileceği büyüklük için kullanılabilir. İlave olarak eğitim başta olmakla bir dizi etken insanların sağlıklı yaşama ve spora ilişkin tutumlarını değiştirmektedir.

Spor endüstrisi üzerinde kentleşme düzeyinin de önemli bir etkisinin olduğu bilinmektedir. Fakat bunun yanı sıra alışkanlıklar, yaşam tarzı gibi sebeplerden dolayı spor faaliyetlerine genellikle birkaç kuşak boyunca kentlerde yaşayanların katılımının artması daha makul bir beklentidir. Bu sebepten dolayı yüksek kentli nüfus oranına sahip Türkiye için insanların spor faaliyetlerine katılımında önemli alanların olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra Türkiye'de hayli düşük olan kadınların işgücüne katılım oranının artmakta olması da spor endüstrisi için sonuçlar doğuracağı beklenebilir. Bilindiği gibi ekonomik faaliyetler piyasada alım-satıma konu olan faaliyetleri kapsamaktadır ve bir boş zaman aktivitesi olan spora katılım çalışanlarda daha yüksektir. Bu sebeple toplumun yarısını oluşturan kadınlarda işgücüne katılımındaki artıştan dolayı da spor faaliyetlerinin hacminin artacağı beklenebilir.

Ayrıca çalışmada ele aldığımız dönemin sonlarına doğru ortaya çıka koronavirüs salgını spor endüstrisini çok ciddi şekilde etkilemiştir. Şöyle ki, kısıtlamalarla toplu sportif faaliyetler tamamen durmuş ve spor faaliyetleri bu kısıtlamaların en geç kaldırıldığı alanlardan biri olmuştur. Spor faaliyetlerine ilişkin bu çalışmada incelenen veriler insanların değişen davranış kalıpları ve endişeleri nedeniyle salgın sonrası dönemde de spor faaliyetleri sektörünün toparlanmasının daha zayıf olduğunu göstermektedir. Spora yönelik ilgi ve

talebin doğal olarak zamanla bu ters teşviklerin üstesinden gelmesi beklenebilir. Bu sebeple de spor endüstrisinin gelecek performansının bu çalışmada farklı göstergelere ilişkin geriye yönelik hesaplanan rakamlardan zayıf olmayacağı düşünülebilir.

KAYNAKLAR

Alkibay, Sanem, "Profesyonel Spor Kulüplerinin Taraftar İlişkileri Yoluyla Marka Değeri Yaratmaları Üzerine Bir Araştırma", *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23 (1), 2005, s. 83-108.

Barbu, Mihai Constantin Răzvan, Bogdan, George Bogdan, Roxana, Dumitru, Popescu, Marius Catalin, "The Contribution of Sport to Economic and Social Development", *Studia UBB Educatio Artis Gymn.*, LXV, 1, 2020, s. 27-38.

Devecioğlu, Sebahattin, "Türkiye'de Spor Sektörü Stratejilerinin Geliştirilmesi", *Verimlilik Dergisi*, 2, 2005, s. 117-134.

Dumazedier, Joffre, *Toward a Society of Leisure*, 1967, Macmillan London.

Engel, Ernst, "Die Productions- und Consumtionsverhältnisse des Königreichs Sachsen", *Zeitschrift des Statistischen Bureaus des Königlich Sächsischen Ministerium des Inneren*, 3 (8-9), 1857, s. 28-29.

Gündoğdu, Cemal-Devecioğlu, Sebahattin, "Spor Hizmetlerinin Genel Ekonomi Çerçevesinde Görünümü", *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 6 (2), 2008, s. 117-124.

IMF. *World Economic Outlook Update: Moderating Inflation and Steady Growth Open Path to Soft Landing*, January 2024.

İTO, *Faaliyet Konusuna Göre Nace* Kodlar, https://bilgibankasi.ito.org.tr/tr/bilgi-bankasi/nace-kodu-arama, son erişim tarihi: 02.01.2024.

Kasapoğlu, Mehmet Muharrem, "Bir Sektör Olarak Sporun Değerlendirilmesi: Küresel Perspektifte Bir Bakış", *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (4), 2021, s. 849-867.

Leeds, Michael A., Allmen, Peter von, Matheson, Victor A., *The Economics of Sports*, Sixth Edition, 2018, Routledge

Maslow, Abraham Harold, "A Theory of Human Motivation", *Psychological Review*. 50 (4), 1943, s. 370–396.

Senior, Nassau William, *An Introductory Lecture on Political Economy*, Third Edition, 1826, J. Mawman, London.

Sivrikaya, Kenan-Demir, Ayşe, "Türkiye'de 2001 Yılı ve Sonrasında Uygulanan Spor Ekonomisi Politikalarına Yönelik Bir Değerlendirme",

Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 10 (23), 2019, s. 126-136.

Statista, *Sports Industry Revenue Worldwide in 2022, With a Forecast for 2023 and 2027* https://www.statista.com/statistics/370560/worldwide-sports-market-revenue/, son erişim tarihi: 20.12.2024.

Şimşek, Kerem Yıldırım, "Erzurum Dünya Üniversitelerarası Kış Oyunlarının Erzurum Şehrine Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Etkisi", *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2011, 13 (3), s. 383-393.

TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, ABD Doları Kuru (Döviz Alış), https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket/#collapse_2, son erişim tarihi: 20.12.2024.

TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, TÜİK - Fiyat Endeksi (Tüketici) (2003=100), https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket/#collapse_2, son erişim tarihi: 20.12.2024.

Tribe, John, *The Economics of Recreation, Leisure and Tourism*, Fourth Edition, 2011, Elsevier.

Tutar, Filiz Kutluay, Tutar, Erdinç, Elmalı, Gülhan. "Spor Sektörünün Mikro ve Makro Ekonomik Etkilerin Teorik Analizi", *Route Educational and Social Science Journal*, 2015, 2 (3), s. 311-333.

TÜİK, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=sanayi-114&dil=1, son erişim tarihi: 20.12.2024.

Türk Hava Kurumu'nun Paraşüt Sporunun Gelişimine Yönelik Faaliyetleri (1935-2023)

Cevriye Yıldırım*

Giriş

Tarihte insanların yüksek yerden yapılan atlayışları yavaşlatmaya yönelik bir alet icat etmesi çok eskilere dayansa da bilimsel olarak paraşüte benzer ilk aracın ünlü sanatçı ve bilim insanı Leonardo da Vinci (1452-1519) tarafından tasarlandığı kabul edilmektedir[1]. Ondan sonra paraşüt üzerine başka çalışmalar yapanlar da oldu[2]. Bunlardan Fransız bilim insanı Sébastien Lenormand'ın 1783 yılındaki çalışmaları en kayda değeriydi ve onun bir gözetleme kulesinden yaptığı atlayış günümüz anlamıyla ilk paraşüt atlayışı sayıldı[3]. Ardından 1797 yılında André-Jacques Garnerin yüzlerce metre yükseklikten balonla atlayan ilk kişi olurken[4] uçaktan ilk atlayışsa 1912 yılında Albert Berry tarafından gerçekleştirildi[5]. Birinci Dünya Savaşı başlarında can kurtarma ve gözlem amacıyla yararlanılan paraşüt zamanla farklı alanlarda da kullanıldı. Bunlardan biri de sportif havacılık alanıydı. Nitekim atlayışta yüksekliğe karşı duyulan heyecan ve bu heyecanın zevk verici hissi paraşütçülüğü dünyada kısa sürede popüler bir spor haline getirdi[6].

* Dr., İzmir/TÜRKİYE cevriye_yldrm@hotmail.com https://orcid.org/0000-0002-8218-1727
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1033

1 M. Zebelin, *Paraşütçülük,* Akşam Matbaası, İstanbul 1936, s. 3, 7; Çetin Tuna, "Paraşütçülüğün Tarihçesi", *Uçan Türk,* C 21/S. 249, Aralık 1974, s. 19.

2 Mihai Deaş-Henri Coanda, "Parachuting-The Age of the First Attempts", *Review of the Air Force Academy,* C 2/S. 42, Braşov-Romanya, 2020, s. 39-41; "Uçuşlarda Paraşüt İsti'mâli", *Askeri Hava Mecmuası,* C 1/S. 38, Şubat 1927, s. 4.

3 "Paraşüt", *Havacılık ve Spor,* S. 154, 1 İkinciteşrin 1935, s. 2496.

4 E. R. "Paraşüt Tarihçe-i Tekâmülü ve İstikbâlî", *Türk Hava Mecmuası,* C 3/S. 40, 15 Kânunisani 1928, s. 443; Bezen Çetin, "Macera… Heyecan… Özgürlük… Sportif Paraşütçülük", *Bilim ve Teknik,* S. 344, Temmuz 1996, s. 76.

5 Aslı Öktener, "İnerken Yükselenler", *Milliyet,* 28 Nisan 2001, s. 5.

6 Zebelin, age., s. 12-13; "Paraşütle Atlamak Günün En Mergûb Bir Sporu Oldu", *Türk Hava Mecmuası,* C 3/S. 42, 15 Şubat 1928, s. 486.

Türkiye'nin paraşüte olan ilgisi Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru müttefiki Almanya ile olan ilişkisiyle başladı ancak ilk atlayış, 1930 yılında Ağrı Harekâtı döneminde kanatları kopan Junkers uçağında bulunan Yzb. İlhami Bey'in paraşütle atlamak zorunda kalmasıyla gerçekleşti. İlerleyen yıllarda paraşütçülük alanında gelişim göstermek isteyen Türkiye, 1932'te İngiltere'den Ivring marka paraşütler satın aldı. Bunların bakım ve kullanımının öğretilmesi için Eskişehir Hava Üssü'nde bir kurs açtı. Kursta yapılan atlayış denemeleri Türklerin yaptığı ilk planlı atlayışlar oldu[7]. Ayrıca aynı yıl Belçikalı M. Vensan ismindeki bir paraşütçünün Türkiye'ye gelip gösteri yaptıktan sonra halka konferanslar vermesi[8], 1933 yılında Romanyalı kadın tayyareci Mel Braescu'nun İstanbul'a gelerek paraşüt gösterisi yapması gibi olayların basına yansıması 1930'lu yılların başında Türk toplumunun paraşüt sporuna olan ilgisini artırdı[9].

1. Türk Hava Kurumu'nun Paraşüt Sporuna Yönelik Eğitim, Tesis ve Tanıtım Faaliyetleri

Mustafa Kemal Paşa, savaş dönemlerinde edindiği tecrübeler sayesinde havacılığın bir ülke için öneminin farkındaydı[10]. Bu sebeple Cumhuriyet'in ilanından sonra ele alınan ilk işlerden biri halka havacılığı sevdirmek ve desteklemek amacıyla 16 Şubat 1925 tarihinde Türk Tayyare Cemiyeti'ni kurdurmak oldu[11]. Cemiyet'in ilk on yılı, ülkede havacılığın öneminin anlatılması ve tayyarecilik için gerekli malzemenin artırılmasına yönelik çalışmalarla geçti[12]. Bu esnada dünyada hızla gelişen sportif havacılık faaliyetleri takip edilerek 1929'da Uluslararası Havacılık Federasyonu'na (FAI) üye olundu[13]. Ancak Türk Hava Kurumu'nun bu alandaki çalışmaları

7 Burhan Göksel, "Paraşütün Tarihçesi ve Türk Havacılığında İlk Paraşütle Atlama Olayları", *Uçan Türk,* C 24/S. 268, Ekim 1977, s. 37-39.

8 "311 inci Defa Olarak M.Vensan Kendini Tayyareden Aşağı Attı", *Vakit,* 23 Kânunisani 1932, s. 6.

9 "Kadın Erkekle Bir Olabilir Mi?", *Cumhuriyet,* 20 Mart 1933, s. 3.

10 Seçil Karal Akgün-Murat Uluğtekin, "Kuruluşunun İlk Yıllarında Türk Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu)", *Cumhuriyetin 80. Yılına Armağan,* Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2004, s. 28-30.

11 Yasemin Yalçın-Özbay Güven, *Türkiye'de Yamaç Paraşütçüleri "Problemler ve Beklentileri,* Akademisyen Kitapevi, Ankara 2020, s. 1-2.

12 Osman Yalçın, "Kuruluşundan Günümüze Türk Hava Kurumu", *Gazi Akademik Bakış Dergisi,* C 6/ S. 11, Kış 2012, s. 270, 275.

13 *Türk Hava Kurumu Tüzüğü,* Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara 2004, s. 5.

1935 yılında Türkkuşu Genel Müdürlüğü'nü kurmasıyla başladı[14]. Müdürlük kuruluşundan günümüze kadar Türkiye'de paraşüt sporunun gelişimi için eğitim faaliyetleri, tesis olanakları ve tanıtım çalışmalarını sürdürdü.

1. 1. Türkkuşu Genel Müdürlüğü'nün Kuruluşu ve Eğitim Alanındaki Faaliyetleri

Türk Tayyare Cemiyeti Başkanı Fuat Bulca, 1934 yılında Sovyet Rusya'ya yaptığı ziyaret esnasında bir havacılık kurumunu gezdi ve burada gençlerin havacılık sporlarına nasıl hazırlanmakta olduğunu gördü. Böylece benzer bir yapının Türkiye'de oluşturulması fikri ortaya çıktı. Bulca, ülkeye dönünce düşüncelerini Atatürk'le paylaşıp onay aldıktan sonra[15] Ankara Etimesgut'ta Tayyare Cemiyeti'ne bağlı Türkkuşu Müdürlüğü'nün kurulmasına öncülük etti[16].

Türkkuşu'nun amacı, bünyesinde açılan okullarda gençlere havacılığı sevdirmek, eğitmek[17] ve olası bir savaşta bu alanda hazır bir nesil yetiştirmektir[18]. Müdürlük amaçlarına ulaşmak için basında bir beyanname yayınlattı ve 18-35 yaş arası tüm Türk gençliğini Türkkuşu'na üye olmaya çağırdı[19]. Ayrıca havacılık eğitimi vermeleri için Sovyet Rusya'dan Sergei Anokhin (Anohin) ve Misha Romanof isimlerinde iki planör ve paraşüt uzmanı Türkiye'ye davet edildi[20]. Uzmanlar yanlarında hediye olarak getirdikleri planörlerle beraber Nisan 1935 tarihinde Türkiye'ye vardılar[21]. Türkkuşu yetkilileri, bu kişilerle beraber zaman kaybetmeden Ankara civarında eğitimlerin yapılacağı yeri tespit etmeye çalıştılar ve kısa sürede Etimesgut bölgesi bu iş için uygun bulundu[22]. Tüm hazırlıklar tamamlanınca resmî açılış, 3 Mayıs 1935 tarihinde

14 Oktay Verel, *Sabiha Gökçen Atatürk'le Bir Ömür,* Akdeniz Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 78, 80.

15 Vecihi Hürkuş, *Bir Tayyarecinin Anıları,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, s. 349.

16 "Türkkuşu Kurumu Nasıl İşe Başladı?", *Havacılık ve Spor,* S. 142-143, 15 Mayıs 1935, s. 2307.

17 Şayan Ulusan, "İstikbal Göklerdedir: Türk Tayyare Cemiyeti (1925-1938) (Türk Tayyare Cemiyeti'nden Türk Hava Kurumu'na)", *9. Uluslararası Atatürk Kongresi (12-15 Kasım 1919 Amasya) Bildiriler,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2021, s. 2356.

18 "Kültürparkta İki Yeni Esere Kavuştuk", *Anadolu,* 24 Ağustos 1937, s. 5.

19 "Türkkuşu Kurumu Hakkında", *Ulus,* 18 Sonkânun 1935, s. 3.

20 "Tayyareciler Sivil Tayyare Mektebinde Hocalık Edecek", *Kurun,* 14 Nisan 1935, s. 7; "Türkkuşu İçin Gelen Mütehassıslar Dün Yeşilköyde Tetkiklerine Başladılar", *Tan,* 18 Temmuz 1935, s. 5.

21 "Türkkuşu İçin Uzmanlar Geldi", *Ulus,* 19 Nisan 1935, s. 5.

22 "Türkkuşu Kurumu Nasıl İşe Başladı?", s. 2307.

başta Atatürk olmak üzere dönemin ileri gelenlerinin yaptığı konuşmaların ardından Sovyet Rusya'dan gelen öğretmenlerin uçuş gösterileri ve paraşüt atlayışlarıyla yapıldı[23]. Aynı yıl Cemiyet'in adı Türk Hava Kurumu'na (THK) dönüştürüldü[24].

Faaliyetlerine iki hangar ve bir atölyede başlanılan Türkkuşu'nda[25], ilk önce uçuş ve paraşüt dersleri verilecek olan Planör Okulu açıldı[26]. Eğitimler; FAI'nin spor maddesinde yer alan A, B ve C seviyelerinden oluşmaktaydı[27]. Okul'da üç ay süren eğitimlerin her bir dönemini tamamlayana bir bröve (uzmanlık belgesi)[28] verilecekti ancak Ankara'daki tesis sadece A ve B seviye eğitimler için yeterliydi. İleri eğitim düzeyi olan C seviyesine henüz uygun bir yer bulunamamıştı[29]. Bu nedenle Türkkuşu'nda temel eğitim aldıktan sonra içerisinde Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen'in de olduğu 8 öğrenci 10 Temmuz 1935 tarihinde Sovyet Rusya'ya gönderildi[30]. Öğrenciler, Planör Yüksek Mektebi'nin bulunduğu Koktebel'de uçuculuğun yanında paraşüt eğitimi de aldıktan sonra Türkiye'ye gelerek öğretmenlik yapacaklardı[31]. Bu sırada Türkkuşu'nda planör ve paraşüt eğitimlerine devam edilmekteydi. Paraşüt için verilen teorik derslerden sonra ilk atlayış, 10 Eylül 1935 tarihinde eğitmen Anohin'in öğrencisi Abdurrahman Türkkuşu'nun sırtına yerleştirdiği otomatik paraşüt ile oldu. Abdurrahman Bey, G-59 uçağı ile havalanarak 800 metre irtifadan başarılı bir atlayış yaptı ve Türkkuşu üyesi olup paraşütle atlayan ilk Türk oldu[32]. Kadınlarda ilk atlayış ise, 4 Ekim 1935 tarihinde Yıldız (Uçman) Hanım tarafından gerçekleştirildi[33]. Paraşüt eğitimi alan öğrenciler Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında başarılı atlayışlar yaptılar[34]. Bayram günü eğitmen Anohin o zamana kadar en çok atlayış yapan

23 Verel, *age.,* s. 78, 80.

24 *Türk Hava Kurumu'nun Altıncı Büyük Genel Kurul Zabıtları (24-25 Mayıs 1935),* Köyhocası Basımevi, Ankara 1935, s. 21.

25 "Türkkuşu'na Karşı Gençliğin İlgisi", *Servetifünun (Uyanış),* C 80-16/S. 2075-390, 28 Mayıs 1936, s. 4-5.

26 Verel, *age.,* s. 78.

27 Türk Tayyare Cemiyeti, *Türkkuşu Talimatnamesi,* Ankara 1935, s. 6.

28 İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük,* Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2010, s. 168.

29 "Koktabelde Türkkuşu Talebeleri", *Havacılık ve Spor,* S. 147, 15 Temmuz 1935, s. 2371.

30 Verel, *age.,* s. 98.

31 "Koktabelde Türkkuşu Talebeleri", s. 2371.

32 "Paraşüt", *Havacılık ve Spor,* s. 2497-2498.

33 "Bayan Yıldız ve Paraşütçülük", *Havacılık ve Spor,* S. 155, 15 İkinciteşrin 1935, s. 2512.

34 "Ankarada Geçit Töreni", *Tan,* 30 Ekim 1935, s. 3.

Abdurrahman Türkkuşu ve Rüstem Bey'in yakalarına paraşütçü öğretmen rozetlerini taktı. Böylece Cumhuriyet'in 12. yıldönümü paraşütçü öğretmen ve öğrencilerle kutlanmış oldu[35]. İlk yıl paraşüt eğitimi için Kurum'a 139 kişi üye oldu ve 880 atlayış yapıldı[36].

Türkkuşu yetkilileri uzun süredir öğrencilere ileri düzey eğitim verebilecekleri bir bölge bulmaya çalışmaktaydı. Nihayet aramalar sonuçlandı ve 10 Temmuz 1936 tarihinde Eskişehir'in İnönü ilçesinde, İnönü Yelken Uçuş Kampı/İnönü Planör Kampı adında bir eğitim merkezi kuruldu. Aynı yıl kampa 109 öğrenci geldi ve bunların hepsi A, 53'ü B ve 47'si C brövesi aldı. C brövesine sahip olanlar arasından 25 genç paraşütçülüğe ayrıldı. Bahsi geçen paraşütçüler Cumhuriyet Bayramı'nda bir gösteri yapmak için hazırlandıkları esnada öğrencilerden Eribe (Kartal, Hürkuş), paraşütünü açmada sorun yaşayınca yere çakıldı ve kısa bir süre sonrada hayatını kaybetti. Bu talihsiz olayla Eribe, Türk tarihine ilk kadın hava şehidi olarak geçti[37].

Türk Hava Kurumu, İnönü Planör Kampı'na gelen gençlerin rahat bir eğitim alabilmeleri için 1937 yılında dershane, yatakhane, yemekhane, idare, depo ve tamirhane binaları yapımına başladı[38]. Temmuz ayında İnönü Planör ve Paraşüt Kampı adı altında açılan kursa 141 öğrenci katıldı ve bunların 65'i paraşütçü olarak yetiştirildi[39]. Ayrıca inşaatları tamamlanan İzmir ve Ankara paraşüt kuleleri sayesinde paraşütçülük halk arasında yaygınlaşmaya başladı. Kule ve uçaklardan o yıl toplam 2.364 atlayış yapıldı[40]. 1938 yılında Türkkuşu'nda iyi derecede yetiştirilen paraşütçü sayısı 141'i buldu[41].

35 "Türk Kuşunda Paraşüt", *Havacılık ve Spor,* S. 156, 1 Birincikânun 1935, s. 2531; "Cumhuriyetin On İkinci Yılı Bayramı Görülmemiş Coşkuyla Kutlandı", Ulus, 30 İlkteşrin 1935, s. 1.

36 "1936 Ağustos Sonuna Kadar Türkkuşu", *Havacılık ve Spor,* S. 175, 30 Ağustos 1936, s. 2831.

37 "Altı Aylık Çalışma Raporu", *Havacılık ve Spor,* S. 180, 1 Birincikânun 1936, s. 2908; "Kahraman Eribe'nin Ölümü", *Servetifünün (Uyanış),* C. 80/16, S. 2098/413, 5 İkinciteşrin 1936, s. 377.

38 "Türk Hava Kurumu Genel Merkezi Toplandı", *Havacılık ve Spor,* S. 192, 1 Haziran 1937, s. 3098.

39 "1937 Yılının Son Altı Ayı", *Havacılık ve Spor,* S. 204, 1 Birincikânun 1937, s. 1495.

40 "Yeni Çalışma Yılına Girerken Türkkuşu", *Havacılık ve Spor,* S. 207, 15 İkincikânun 1938, s. 1543.

41 Şakir Hazım Ergökmen, "Türkkuşu 1938 de Ne Yaptı?", *Havacılık ve Spor,* S. 230, 1 İkincikânun 1939, s. 1934.

1939 yılında II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla ordularda paraşütçü birliklerinin faaliyetleri önemli bir yer tutmaya başladı[42]. Türk Hava Kurumu, olası bir savaşa hazırlıklı olabilmek adına bir taraftan sivil halka hizmet verirken, diğer taraftan da Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) personelinin eğitimine katkıda bulunmaktaydı. Bunun için söz konusu yıl Türkkuşu'nda "Hava Gedikli Hazırlanma Yuvası Kursu" açıldı[43]. Ordu içinde havacı olmak isteyen ortaokulu bitirmiş gençler burada eğitim görüp[44] uçuş ve paraşütçülükte başarılı olanlar Türk Silahlı Kuvvetleri'ne yönlendirilirdi[45].

Türkkuşu tesislerdeki eğitimlere 1940'lı yıllarda devam edildi. 1945 yılında kurslarda 140 paraşütçü yetişip 905 atlayış yapılırken 1946 yılında 125 paraşütçü yetişmiş ve 626 atlayış yapılmıştı[46]. Sonraki yıllarda kurslara alım daha sistemli bir şekilde oldu. 1947'de gazetelere "İnönü Planör ve Paraşüt Kampı'na Amatör Gençler Alınacak" başlığıyla ilanlar verildi. İlanda yer alan şartlara göre; üniversite ve fakülteliler 21'den, lise ve öğretmen okulu son sınıftakiler 20'den, lise 10. sınıftakiler 19'dan ve lise 9. sınıftakilerin 18'den gün almamış olması gerekmekteydi. Ayrıca tam teşekküllü bir hastaneden uçuşa elverişli olup olmadığını gösteren belgenin alınması zorunluydu. Boyu 166'dan kısa olan ve sınıf tekrarı yapanların başvuru yapması ise mümkün değildi[47]. Söz konusu yıl paraşüt eğitimi alan gençlerin Cumhuriyet Bayramı'nda yaptıkları gösteri halk tarafından hayranlıkla izlendi ancak gösteri esnasında yaşanan kazalar bir sonraki yıl yapılacak törenden paraşüt gösterisinin çıkarılmasına neden oldu[48].

İkinci Dünya Savaşı'nın ilanından beri Türk Silahlı Kuvvetleri "Hava Gedikli Hazırlanma Yuvası Kursu" ile destek olan Türk Hava Kurumu, 1948 yılında bu faaliyetini Genelkurmay Başkanlığı'ndan gelen istek üzerine sonlandırdı. Onun yerine 1949'dan itibaren "Topçu Subay Pilot Kursu"[49]

42 A. Şarklı, "Paraşütçüler", *Haber-Akşam Postası,* 9 Temmuz 1941, s. 4.

43 "Genel Merkez Heyetinin Altı Aylık Mesai Raporu", *Havacılık ve Spor,* S. 240, 1 Haziran 1939, s. 2117.

44 "Türk Hava Kurumu Genel Merkezinden", *Akşam,* 25 Mayıs 1945, s. 4.

45 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.10.0.0/61.410.46, 08.02.1949.

46 *Türk Hava Kurumu Onuncu Kurultayı Tutanakları (23-26 Haziran 1947),* Osmanbey Matbaası, İstanbul 1947, s. 6.

47 "Türk Hava Kurumu İnönü Plânör ve Paraşüt Kampına Amatör Gençler Alınacak", *Akşam,* 21 Haziran 1947, s. 4.

48 BCA, 30.10.0.0/61.410.47, 16.05.1949.

49 BCA, 30.10.0.0/61.410.46, 08.02.1949.

ve "Gerilla Paraşüt Kursu" açtı[50]. Buralarda askerlere uçuş, paraşüt atlama, bakım, katlama ve koruma eğitimi verildi[51]. 1951 yılından itibaren ise Hava Harp Okulu'na alınacak gençlerin uçuculuk ve paraşütçülük deneme faaliyetleri üstlenildi[52]. Kurum bu faaliyetleriyle sadece askeri personel ve adaylarını eğitmekle kalmadı. İleriki dönemlerde Türk Silahlı Kuvvetleri Paraşüt Takımı'nı seçip, onları uluslararası askeri paraşüt şampiyonalarına da hazırladı[53].

1950'li yılların başında amatör paraşüt eğitimi yine "İnönü Planör ve Paraşüt Kampı" adı altında yapıldı[54]. Dönemin ortalarına gelindiğinde Kurum raporlarında geçen ifadelerden Türkkuşu Genel Müdürlüğü'ne bağlı Paraşüt Okulu Müdürlüğü oluşturulup çalışmalar bu yapı altında sürdürüldüğü anlaşılmaktadır[55].

Müdürlük bir taraftan amatör paraşüt başlangıç kursu ve amatör tekâmül kursu açarken diğer taraftan da aday paraşüt öğretmeni kursu açmaya başladı[56]. Eğitim faaliyetleri devam ederken Türkkuşu Paraşüt Okulu Müdürü Mehmet Esengil ile eğitim grup amiri Abdurrahman Türkkuşu 24 Nisan 1961 tarihinde bindikleri uçağın düşmesinden dolayı hayatlarını kaybettiler. Bu olaydan ötürü bir süre Paraşüt Okulu çalışmalarına ara verdi[57]. Sonraki dönemlerde eğitimlere devam eden Türkkuşu, kuruluşundan 1965 yılına kadar bünyesinde 36 paraşüt kursu açılmış, bunlardan 1.788 öğrenciye bröve almış, uçaklardan 14.190 ve paraşüt kulelerinden de 218.012 atlayış yapılmıştı[58]. 1968 yılında tesislerin yetersiz kalmasından dolayı yeni paraşüt okul binası inşa edildi[59]. Aynı yıl mart-haziran ayları arasında Etimesgut

50 *Türk Hava Kurumu Onikinci Kurultayın Tutanakları (27 Haziran-1 Temmuz 1951),* Akın Matbaası, Ankara 1952, s. 7.

51 BCA, 30.10.0.0/61.410.48, 08.12.1950.

52 *TBMM Tutanak Dergisi,* Dönem: 9, C 9, Birleşim: 97, s. 26.

53 Nurten Sertan, "Türk Hava Kurumu", *Uçan Türk,* C 21/S. 238, Ocak 1974, s. 5.

54 "Türk Hava Kurumu İnönü Plânör ve Paraşüt Kampı Açılıyor", *Zafer,* 18 Haziran 1950, s. 5.

55 *Türk Hava Kurumu XV inci Büyük Kongresi Zabıtları (7 Aralık 1957),* Akın Matbaası, Ankara 1958, s. 11.

56 "Türk Hava Kurumu Genel Merkezi Heyeti Dün Altı Aylık Toplantısını Yaptı", *Ulus,* 14 Ocak 1944 s. 2.

57 *Türk Hava Kurumu XVII nci Büyük Kongresi Tutanakları (16 Kasım 1961-19 Kasım 1961),* Yeni Matbaa, Ankara 1962, s. 14.

58 *Türk Hava Kurumu XIX uncu Büyük Kongresi,* San Matbaası, Ankara 1965, s. 16.

59 "Türk Paraşütçüleri Dünya Paraşüt Şampiyonasına Katılıyor", *Uçan Türk,* C 15/S. 173,

tesislerinde iki dönem amatör paraşüt kursu ve bir dönem ileri seviye olan paraşüt tekâmül kursu açıldı. Temmuz ayında ise İnönü Kampı'nda açılan amatör paraşüt kursunda özellikle okulların havacılık kollarında kayıtlı bulunan öğrencilere eğitim verildi ve paraşütçülüğü yurt geneline yaymak amacıyla İzmir'de de bir kurs faaliyete geçirildi[60].

1970'li yıllarda okulların şubat tatiline girmesiyle Ankara'da 15 gün sürecek olan paraşüt kursları açılırdı[61]. Yaz aylarında ise Eskişehir İnönü Kampı'nda açılan paraşüt kursları 1 hafta sürmekteydi. Kurslarda ilk 4 gün teorik ders alan öğrencilere diğer üç gün de birer sefer 3 atlayış yaptırılırdı. Kursu bitirip paraşütçülükte ilerlemek isteyenler Türkkuşu'na müracaat ederek tekâmül kurslarına kaydolurlardı. 10 atlayış yapana A, 20 atlayana B, 50 atlayana C ve 100 atlayış yapana D sertifikası verilirdi. Eğitimler 1 hafta olduğundan 3 ay boyunca birkaç kurs açılmaktaydı[62] ve öğrencilerin kursa gidiş-geliş yol paraları ve kamptaki masraflarını kurum karşılıyordu[63].

1974 yılında dış politikada olağanüstü gelişmelerin yaşandığı bir yıl oldu. Söz konusu yıl, Kıbrıs Barış Harekâtı esnasında silahaltında bulunan Türkkuşu Paraşüt Okulu öğretmeni Ceyhun Demirkol, Planör Okulu öğretmeni Taner Erdem, amatör paraşütçülerden Osman Örencik, Naci Çelikok, Caner Çetin, Orhan Özecan, Osman Öz ve Recep Niğde harekât sırasında ordu tarafından atlatıcı öğretmenlikle görevlendirildiler[64]. Harekâtta adaya inen ilk komando birliği içerisinde askerlik vazifesini icra eden Türkkuşu öğretmenlerinin bulunması, paraşütçülüğü bir spor olarak yapanların savaş döneminde ordu için ne derece önemli olduğunu kanıtlamaktaydı[65]. Bu olay nedeniyle ertelenen kurslara temmuz ayında yeniden başlanıldı[66]. Türkkuşu 1980 yılında daha fazla gence hizmet verebilmek adına eylül ayında da kurslara devam etmeyi planladı. Buna göre; paraşüt başlangıç kursu 11 dönem, paraşüt tekâmül kursu 2 dönem

Ağustos 1968, s. 11.

60 *Türk Hava Kurumu XXI ncı Büyük Kongresi (11 Ağustos 1969),* Yeni Desen Matbaası, Ankara 1969, s. 56.

61 Sertan, "Türk Hava Kurumu", s. 5.

62 Mevlüt Polat, "Amatör Havacılık Kursları", *Uçan Türk,* C 22/S. 256, Temmuz 1975, s. 8

63 "Türk Hava Kurumu", *Uçan Türk,* C 22/S. 251, Şubat 1975, s. 10.

64 "Türk Hava Kurumu-Türkkuşu Bünyesinden Kıbrıs Türk Barış Harekâtına Katılanlar", *Uçan Türk,* C 22/S. 250, Ocak 1975, s. 8.

65 Nurten Sertan, "Türk Hava Kurumu'nun Başarılı Hizmetleri", *Uçan Türk,* C 21/S. 247, Ekim 1974, s. 4.

66 "Plânör ve Paraşüt Kursları Yeniden Başladı", *Uçan Türk,* C 21/ S. 246, Eylül 1974, s. 8.

olarak belirlendi[67]. Ancak söz konusu yıl içinde 9 dönem paraşüt başlangıç kursu 2 dönem paraşüt tekâmül kursu yapılabildi. Bunlara toplam 399 öğrenci katıldı ve 330'una başlangıç sertifikası, 17'sine A, 25'ine B, 11'ine C ve 2'sine D sertifikası verildi. 1981 yılında 577 kişi paraşüt başlangıç kursuna katılmış olup 104'ü tekâmül kursuna geçti[68].

Türk Hava Kurumu, birkaç istisna dışında 1983 yılına kadar Ankara ve İnönü'de paraşüt kursları açtı. Bu tarihten sonra bölgesel kurslarda eğitim faaliyetlerine dâhil oldu. Söz konusu yılın eylül ve ekim aylarında[69] Antalya, Bursa, Adana, Malatya, Diyarbakır'da amatör paraşüt kursları faaliyete geçti[70]. Sonraki yıllarda yurt geleninde kurslar açılmaya devam etti. 1985 yılı İnönü Havacılık Eğitim Merkezi'nin en kalabalık ekibi paraşütçüler oldu[71]. Kursların sayısının artmasına paralel olarak Paraşüt Okulu'nun 1979-1989 yılları arası sertifika verildiği paraşütçü sayısı 14.998'i, atlayış sayısıysa 175.441'i buldu[72].

1993 yılına gelindiğinde İzmir'in Selçuk ilçesinde bulunan Efes Havaalanı, Türk Hava Kurumu Başkanlığı tarafından İzmir Özel İdare Müdürlüğü'nden 49 yıllığına kiralanarak Selçuk Havacılık Eğitim Merkezi'ne dönüştürüldü ve müdürlüğüne eski paraşütçülerden Emekli Albay Cumhur Gökdemir getirildi. Merkez faaliyete geçer geçmez 1993 yılı sonuyla 1994 yılı başı arasındaki dönemde Ankara'da yapılamayan çalışmalara burada devam etti[73]. 1996 yılından sonra ise paraşüt başlangıç ve tekâmül kursları Ankara ile İnönü Eğitim Merkezi'nde tekrar açılmaya başlandı[74]. 1997 yılında 1. Dünya Hava Oyunları'nın paraşüt yarışlarına Selçuk Havacılık Eğitim Merkezi ev sahipliği yaptı[75]. Aynı yıl Antalya-Burdur karayolu 30. kilometresinde yer

67 "Türkkuşunun 1980 Yılı Çalışma Planı", *Uçan Türk,* C 27/S. 278, Nisan 1980, s. 11.

68 *Türk Hava Kurumu 27. Büyük Genel Kurulu (28-29-30 Eylül 1981),* Tuğba Reklam Ajansı, y.y. 1981, s. 55.

69 "Türk Hava Kurumu Mahalli Paraşüt Kursları Açıyor", *Uçan Türk,* C 30/ S. 291, Temmuz 1983, s. 18.

70 "Türk Hava Kurumu Türkkuşu'ndan ", *Uçan Türk,* C 29/ S. 292, Ekim 1983, s. 8-9.

71 Halil Keyf, "1985 İnönü Hava Eğitim Merkezi", *Uçan Türk,* C 30/S. 299, Temmuz, 1985, s. 25.

72 *Türk Hava Kurumu XXXI inci Büyük Genel Kurulu (20-22 Ekim 1989),* Ankara 1989, s. 74, 76.

73 Cahit Berk, "Türkiye'nin Yeni Bir Turizm Giriş Kapısı Efes (Havaalanı) Eğitim Merkezi", *Uçan Türk,* S. 405, Şubat 1996, s. 32.

74 "1997 Yılı Havacılık Eğitimleri", *Uçan Türk,* S. 417, Şubat 1997, s. 6.

75 "1. Hava Oyunları: Şölen Başlıyor", *Cumhuriyet,* 13 Eylül 1997, s. 16.

alan Karain Havacılık Eğitim Merkezi hizmete açıldı. Eğitim Merkezi'nde yıl boyunca birçok havacılık branşının yanında paraşüt atlayışları da yapılmaktaydı[76].

2000 yılında Ankara ve İnönü'de açılan paraşüt kurslarına ek olarak talep edilen şehirlerde de kurslar açıldı. Kurum, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne de bu alanda destek vermeye devam etmekteydi. Mesela, aynı yıl Deniz Kuvvetleri Kumandanlığının SAT personeline Antalya'da iki dönem paraşüt eğitimi verirken Genelkurmay Özel Kuvvetler personelinden 88 kişi için Ankara'da 1 dönem paraşüt başlangıç kursu ve 1 dönem de paraşüt tekâmül kursu açtı[77].

2006 yılında Türk Hava Kurumu'nun paraşüt eğitim merkezi Selçuk Havacılık Eğitim Merkezi yerleşkesinde bulunan Paraşüt Okul Müdürlüğü oldu. Burası sonraki yıllarda da ana merkez olarak faaliyetlerine devam etmektedir[78].

Paraşüt Okul Müdürlüğü'nün 2019 yılında yayınlanan yönergeye göre; paraşüt kurslarında FAI-A, B, C ve D paraşüt lisansları verilmektedir. Başlangıç seviyesindeki öğrencilere "Yuvarlak Kubbe Paraşüt Eğitim Programı" ve "Hızlandırılmış Serbest Düşüş Eğitim Programı (HSD)" kurslarında eğitim verilmektedir. Biraz daha ileri seviye olan öğrenciler ise "FAI-B Lisansı Programı" kursundan yararlanmaktadır. Kurum Paraşüt Öğretmeni Eğitim Programlarına da devam edilmektedir. Lise ve dengi okullardan mezun olmuş, FAI-D sertifikasına sahip olan 20 yaş üstü kişiler bu eğitim programına başvurabilmektedirler. Ayrıca paraşüt öğretmeni olup "tandem" atlayışlarına pilotluk yapmak veya HDS Kursu'nda öğretmen olmak isteyenler daha ileri bir seviyede eğitim aldıktan sonra buralarda görev almaktadır[79].

1. 2. Paraşüt Kuleleri

Türk Hava Kurumu, paraşüt eğitim ve atlayış faaliyetlerini genel olarak kışın Ankara'da yaz aylarında ise, İnönü Kampı'ndan yürütmekteydi ve her iki kampta da atlayışlar uçakla yapılmaktaydı[80]. Bunların dışında 1937 yılı İzmir ve Ankara'da birer paraşüt kulesi halkın hizmetine açıldı[81].

76 https://www.thk.org.tr/khem, son erişim tarihi: 17.02.2024.

77 *Türk Hava Kurumu 36'ncı Büyük Genel Kurulu (21 Mayıs 2000),* Ankara 2000, s. 24.

78 https://www.thk.org.tr/parasut_okulu, son erişim tarihi: 24.02.2024.

79 Türk Hava Kurumu Genel Başkanlığı, *Türk Hava Kurumu Paraşüt Okulu Eğitim ve Öğretim Yönergesi,* Ankara 2019, s. 37-46.

80 Polat, *agm.*, s. 8; Cemal Kutay, "İnönü Kampı Kapanırken: İnönü'nün Şemsiyesi Paraşüt", *Ulus,* 20 Eylül 1937, s. 5.

81 "İstikbalimiz Havadadır", *Yeni Asır,* 2 Eylül 1937, s. 8; "İzmir Paraşüt Kulesinde

İzmir Paraşüt Kulesi'nin inşa edilme fikri dönemin İzmir Belediye Başkanı Dr. Behçet Uz'un Kültür Park içerisinde bir kulenin inşa edilmesine yönelik düşüncesini Türk Hava Kurumu ile görüşmesiyle gündeme geldi[82]. Kurum, paraşüt sporunu yurdun diğer bölgelerine de yaymak amacıyla bu fikri yerinde bularak uygulamaya koydu. 1936 yılında 38.758 liraya ihale olunan kulenin inşaatına aynı yıl başlanıldı[83]. Üç teraslı ve tamamen betonarme olarak inşa edilen kulenin yapımı 1937 yılında tamamlandı. Yüksekliği 48, genişliği 9,50 metre olan yapının içinde bir asansör ve bir de onu çevreleyen merdivenler mevcuttu[84].

20 Ağustos 1937 tarihinde İzmir Enternasyonal Fuarı'nın ilk gününde açılması planlanan kule, bazı aksaklıklar nedeniyle iki gün sonra dönemin İktisat Vekili Celal Bayar tarafından açıldı[85]. Buradan ilk atlayışları ise Sovyet Rusya'dan gelen paraşüt öğretmeni Romanof ve ardından paraşütçü Abdurrahman Türkkuşu yaptı[86]. Açılış gününden sonra kule, öğrenci ve halk tarafından aktif olarak kullandı[87]. Mesela, 1941 yılında öğrenciler ve fabrika işçileri arasında oluşturulan atlayıcı gruplar bir program dâhilinde ve beden terbiye öğretmenlerinin gözetiminde kuleden atlamaktaydılar [88]. 1944 yılında ise İzmir Maarif Müdürü Hikmet Bey, Türk Hava Kurumu ile ortak bir program hazırlayarak okullara devam eden 13.000 öğrenciyi kuleden atlamaya teşvik ettirdi[89].

Türk Hava Kurumu'nun bir diğer kulesi olan Ankara Paraşüt Kulesi, Hipodrom Caddesi'nde Gar Binası karşısında yer almaktaydı[90]. 1936 yılında 43.000 liraya ihale edilen kulenin inşaatına aynı yıl başlanıldı. Bu kulenin de üç terası olup, içerisinde bir asansör ve onu çevreleyen merdivenler bulunmaktaydı. Ayrıca en üstünde bir vinç mevcuttu. Kulenin yerden vince

Atlamalar Başladı", *Son Posta,* 6 Eylül 1937, s. 3.

82 Uğur Kavas, *İkiz Kardeşler İzmir ve Ankara Paraşüt Kulesi,* Dumat Ofset, yy. 2018, s. 24-25.

83 "Altı Aylık Çalışma Raporu", Havacılık *ve Spor,* S. 180, 1 Birincikânun 1936, s. 2908.

84 Kavas, *age.,* s. 35-36.

85 "İzmir Paraşüt Kulesi Türk Gençliğine Uğurlu Olsun", *Yeni Asır,* 24 Ağustos 1937, s. 1; "Paraşüt Kulesi Dün Merasimle Açıldı", *Ulusal Birlik,* 23 Ağustos 1937, s. 1.

86 "İzmir Paraşüt Kulesinde Atlama Tecrübeleri", *Cumhuriyet,* 5 Eylül 1937, s. 5.

87 "Paraşüt Kulesinden Atlayanlar Çoğalıyor", *Cumhuriyet,* 23 Eylül 1937, s. 4.

88 "İzmir'de Paraşütçü Gençlik Doğacak", *Havacılık ve Spor,* S. 292, 1941, s. 14.

89 "İzmir Okullarında Paraşüt Atlamaları", *Havacılık ve Spor,* S. 339, 1944, s. 20-21.

90 https://www.thk.org.tr/ebulten/sayi2/index.html#page/14, son erişim tarihi: 18.02.2024.

kadar olan yüksekliği 41.10 metreydi[91]. Yapımı tamamlandıktan sonra 28 Ekim 1937 tarihinde yine İktisat Vekili Celal Bayar tarafından açılışı yapıldı[92].

Kuleler 1937 yılından beri yaş ve kilo şartlarını taşıyan ve atlayış için sağlık problemi olmayan herkese açık olup, binlerce kişiye hizmet etti. Her iki kuleden 1949 yılında 10.803[93], 1951'de 13.960[94], 1956'da 43.869[95], 1975'te 11.843[96], 1988-1989 çalışma döneminde ise 30.388 atlayış yapıldı[97]. Yıllardan beri faaliyette olan kulelerin yıpranması nedeniyle İzmir Paraşüt Kulesi 2000 yılında[98], Ankara Paraşüt Kulesi'ndeyse 2013 yılında tadilat yapıldı ve bu dönemlerde atlayış hizmeti verilemedi[99]. Sonradan tekrar faaliyete giren kulelerden[100] İzmir Paraşüt Kulesi'nde önce covid-19 salgını sürecinde atlayışlara ara verildi. Ardından 2021 yıllında yaşanılan İzmir depremi nedeniyle kapatıldı. Ankara Paraşüt Kulesi ise günümüzde tadilat nedeniyle kapalı olup çalışmalar tamamlandıktan sonra tekrar hizmete geçmesi planlanmaktadır[101].

1. 3. Tanıtım Faaliyetleri

Türk Hava Kurumu, halka havacılığı sevdirmek ve çalışmalarına maddi destek sağlamak amacıyla tanıtımına önem vermekteydi[102]. Tanıtım için; gazete, dergi, film, radyo, afiş, fotoğraf sergisi, kitap, broşür, beyanname gibi çeşitli iletişim araçlarını kullandı. Bunlardan Kurum'un kendi yayınları olan Köylü Gazetesi, Havacılık ve Spor (1929-1950) ile Uçan Türk (1954-2014, 2022) Dergisi, yurtiçi ve yurtdışındaki çalışmaları ele alarak halkı

91 Kavas, *age.,* s. 44, 51-52.

92 "Ankara Paraşüt Kulesi Dün Açıldı", *Cumhuriyet,* 29 Birinciteşrin 1937, s. 11.

93 BCA, 30.10.0.0/61.410.47, 16.05.1949.

94 *Türk Hava Kurumu On üçüncü Kurultayı Tutanakları (27 Haziran 1953-1 Temmuz 1953),* Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara 1953, s. 8.

95 *Türk Hava Kurumu XV'inci Büyük Kongresi Zabıtları (7 Aralık 1957),* s. 7.

96 *Türk Hava Kurumu 24 'üncü Büyük Genel Kurul Toplantı Tutanağı (3-5 Eylül 1975),* Kardeş Matbaası, Ankara 1976, s. 23.

97 *Türk Hava Kurumu XXXI inci Büyük Genel Kurulu (20-22 Ekim 1989),* s. 77.

98 *Türk Hava Kurumu 36'ncı Büyük Genel Kurulu (21 Mayıs 2000),* s. 24.

99 Kavas, *age.,* s. 69.

100 *Türk Hava Kurumu 91 Yaşında,* 2016, s. 12. (Türk Hava Kurumu'nun 91. yıldönümüne özel çıkarılan gazete)

101 13.02.2024 tarihinde Muammer Evci (d. 1975) ile yapılan görüşme. (Türk Hava Kurumu Paraşüt Okulu Müdürü)

102 *Türk Hava Kurumu On üçüncü Kurultayı Tutanakları (27 Haziran 1953-1 Temmuz 1953),* s. 11.

bilgilendirmekteydi[103]. Ayrıca, bir taraftan paraşütçülükle ilgili kitap temin etmekte[104], diğer taraftan da Kültür Bakanlığı aracılığıyla havacılık tarihi ve paraşütçülük gibi konuları ele alan kitaplar hazırlatmaktaydı. Kurum aynı zamanda görsel araçlardan da yararlandı ve çalışmalarını filme aldırarak yurdun dört bir köşesinde halka seyrettirdi[105]. 1951 yılında Doğu Anadolu Bölgesine yapılan gezide sinema ekibi 40.000 vatandaşa film izletti[106]. Bir başka iletişim aracı olan radyo da tanıtım için kullanıldı. Ankara Radyosu görevlileriyle yapılan anlaşmayla her ay yarım saat "Havacılık Saati" başlıklı bir canlı yayın yapılarak Türk Hava Kurumu'nun çalışmaları halka anlatıldı[107]. Uluslararası şampiyonalarda ise televizyon kanalı ve haber ajanslarından birer spor yazarı millî takımla beraber götürülerek halk bu gibi heyecanlara ortak edilmekteydi[108].

Türk Hava Kurumu, iletişim araçlarının yanı sıra bayram ve özel günlerde Türkkuşu filoları yurt gezilerine çıkarak direkt halkı paraşütçülükle buluşturmaktaydı[109]. 29 Ekim 1941 tarihinde Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında yüzlerce paraşütçünün gökyüzünde süzülmeleri halkın takdirini topladı. Aynı yıl yurt içinde bir paraşüt turnesi yapıldı[110]. 1951 yılında ise içerisinde ilk savaş pilotu Sabiha Gökçen ve ilk kadın paraşütçü Yıldız Uçman'ın olduğu 10 tayyareli filo, Ankara'dan Konya, Adana, İskenderun, Gaziantep, Urfa, Elazığ, Malatya, Sivas, Samsun, Çorum'a gittiler ve durak noktalarında paraşüt gösterileri yapıp halka konferanslar verdiler[111]. Bu geziler sonraki yıllarda da devam etti. 1964'te 28 il ve ilçe dolaşıldı[112]. 1 Ekim 1987'den 30 Haziran 1989 tarihleri arasında yapılan yurt gezilerinde ise 126 yerde paraşüt gösterisi yapıldı[113].

103 *Türk Hava Kurumu XVI 'ıncı Büyük Kongresi Zabıtları (5 Kasım 1959-7 Kasım 1959),* Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara 1959, s. 19.

104 "Altı Aylık Çalışma Raporu", s. 2908-2909.

105 "Türk Hava Kurumu Genel Merkezi Toplandı", *Havacılık ve Spor,* S. 192, 1 Haziran 1937, s. 3099.

106 "Türkiye'de Havacılığın İnkişafı", *Cumhuriyet,* 30 Aralık 1951, s. 3.

107 *Türk Hava Kurumu XVI 'ıncı Büyük Kongresi Zabıtları (5 Kasım 1959-7 Kasım 1959),* s. 20.

108 "Paraşüt Milli Takımı Adriyatik Kupası Paraşüt Şampiyonası'na Katılıyor", *Uçan Türk,* C 16/ S. 186, Eylül 1969, s. 32.

109 *Türk Hava Kurumu XVI'ncı Büyük Kongresi Zabıtları (5 Kasım 1959-7 Kasım 1959),* s. 16.

110 *Türk Hava Kurumu Sekizinci Kurultayı (5 Haziran 1942),* Ankara 1942, s. 28-29.

111 "Türk Hava Kurumunun Yurt Gezisi", *Cumhuriyet,* 17 Mayıs 1948, s. 1, 3.

112 *Türk Hava Kurumu XIX uncu Büyük Kongresi,* s. 16.

113 *Türk Hava Kurumu XXXI inci Büyük Genel Kurulu (20-22 Ekim 1989),* s. 89-90.

Türk Hava Kurumu, atlayışlar için sadece uçak ve kuleleri değil aynı zamanda balonları da kullanmaktaydı. 2005 yılında kadın paraşüt takımı "Senin için Türkiye" sloganıyla Kapadokya'da balonlardan paraşüt atlayışları gerçekleştirdi. Bu gösteriler gerek halkın gerekse turistlerin büyük beğenisini topladı[114]. Yakın geçmişte düzenlenen Türkiye paraşüt şenlikleri gibi organizasyonlarla bu sporun tanıtımına devam edilmektedir[115].

2. Paraşüt Sporuna Yönelik Ulusal ve Uluslararası Şampiyonalar

Türk Hava Kurumu 1929 yılında Uluslararası Havacılık Federasyonu'na (FAI) üye olarak Türkiye temsilciliğini üstlenmişti[116]. 1935 yılında ise kendine bağlı Türkkuşu Genel Müdürlüğü'nü kurmuş ve sportif havacılık faaliyetlerinin yapılabilmesi için açtığı tesislerde paraşüt alanında öğrenci ile eğitimci yetiştirmeye başlamıştı[117]. Bunların dışında, her yıl yurtiçinde şampiyonalar düzenleyerek ülkenin en başarılı paraşütçüleri tespit edilmekte ve bunlar arasından millî takım oluşturmaktaydı. Söz konusu takımların eğitilmesi ile onların yurtdışı gösteri, müsabaka ve şampiyonalara gönderilmesi de Türk Hava Kurumu'nun sorumluluğundaydı[118].

2. 1. Türkiye Paraşüt Şampiyonaları

Türk Hava Kurumu, 1954 yılından itibaren yurtdışında paraşüt sporuna yönelik faaliyetlerde bulunmaya başladı[119]. Ancak istenilen derecelere henüz erişilemediğinden 1969 yılında yurtiçinde şampiyonalar düzenleyerek memleketin en iyi paraşütçülerinden bir millî takım oluşturulması kararı alındı. Ayrıca, şampiyonalar sayesinde kırılan rekorlar tespit edilecek, sporcular birbirlerine tecrübelerini aktaracak ve böylece paraşütçülük daha ileriye taşınacaktı[120]. Neticede Türkkuşu Genel Müdürlüğü'ne bağlı Paraşüt Okulu, 23-25 Mayıs 1969 tarihleri arasında bir paraşüt şampiyonası yapacağını ilan ederek, sivil ve askeri tüm paraşütçüleri bu organizasyona çağırdı[121].

114 "Barış Melekleri", *Milliyet Taktik,* 2 Eylül 2005, s. 1.

115 "II Paraşüt Şenliği", *Uçan Türk,* S. 530, Mayıs/Haziran 2011, s. 28.

116 M. Bahattin Adıgüzel, *Amatör ve Sportif Havacılık,* Sonçağ Kültür Yayınları, yy. 2021, s. 7.

117 "Türkkuşu Kurumu Nasıl İşe Başladı?", s. 2307; Ulusan, agm., s. 2356.

118 *Türk Hava Kurumu Tüzüğü,* s. 9; "Türk Hava Kurumu Ana Nizamnamesinin Değişikliğine Dair Kararname", *Resmî Gazete,* S. 5227, 2 Teşrinievvel 1942, s. 3801.

119 "Türk Hava Kurumu'nun 1953-1954 Çalışmaları", *Uçan Türk,* C 2/ S. 16, Temmuz 1955, s. 8.

120 "İkinci Türkiye Paraşüt Şampiyonası Hazırlıkları Başladı", *Uçan Türk,* C 17/ S. 193, Nisan 1970, s. 8.

121 "Türkiye Paraşüt Şampiyonası Münasebetiyle", *Uçan Türk,* C 16/ S. 181, Nisan 1969, s. 7.

Şampiyonaya katılmak isteyenler; FAI spor lisansına sahip olmaları ve Kurum'un ilgili birime yazılı başvurmaları gerekmekteydi. Şayet yabancı uyruklu bir sporcu şampiyonaya katılmak isterse kendi millî C lisansının olması yeterliydi. Yarışmaya katılım ücretsizdi ancak yeni lisans alacaklar FAI pulunu almak zorundaydı. Bunun dışında diğer tüm masrafları Türk Hava Kurumu karşılayacaktı[122].

Ankara Türkkuşu Tesisleri'nde yapılması planlanan şampiyonada; 1000 metre kadın ve erkekler arasında ferdi hassas atlayış, 1500 metre kadın ve erkekler arasında ferdi hassas atlayış ile 1000 metre takım pano atlayışı alanlarında mücadele edilecekti[123]. Şampiyonaya Kara Kuvvetleri Komutanlığı 2 takım, Hava Kuvvetleri 1 takım ve 2 ferdi yarışmacı, Ülker Korkurt Kulübü 2 takım, Türkkuşu Genel Müdürlüğü 2 takım ve 2 ferdi yarışmacısı dâhil oldu. Ayrıca diğer ferdi katılımcılarla erkek sporcu sayısı 35, kadın sporcu sayısı ise 6'ydı. Şampiyona için Türk Hava Kurumu Genel Merkez Binası'nın 100 metre ilerisine 20 metre çapında bir hedef panosu yapıldı. Etrafına izleyiciler için büyükçe çadırlar, portatif tribün ve halkı bölgeye taşımak için 6 otobüs tahsis edildi. Şampiyona planlanan tarihte Türk Hava Kurumu Başkanı Tümgeneral Cemal Engin'in konuşması ile açıldı. Üç gün süren yarışların neticesinde dereceye girenler için birçok işletme ödül koydu ve ödülleri Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Türk Hava Kurumu Genel Başkanı ve Hava Tümgenerali Cemal Engin verdi[124]. Şampiyonada dereceye girenler millî takım kadrosuna ayrılarak eğitime alındı ve bu uygulama sonraki yıllarda da devam ettirildi[125].

Türkiye Paraşüt Şampiyonası düzenlendiği ilk yıldan 1981'e kadar her sene Ankara Türkkuşu tesislerinde yapıldı. Ancak söz konusu yıl Türkiye'nin 4. Balkan Hava Oyunları'na ev sahipliği yapmasıyla oluşan yoğunluktan dolayı düzenlenmedi[126]. Bir sonraki yıl yapılamayan 13. Türkiye Paraşüt Şampiyonası yine Ankara'da Türkkuşu tesislerinde düzenlenmeye devam edildi[127]. Kurum, 1986 yılına gelindiğinde Türkiye'de 18. Dünya Paraşüt Şampiyonası'nı organize etti. Bu olay gençler arasında büyük etki yarattı ve 1987 yılında yapılan şampiyonaya katılım rekor sayıda oldu[128].

122 "İkinci Türkiye Paraşüt Şampiyonası Hazırlıkları Başladı", s. 8-10.

123 "Türkiye Paraşüt Şampiyonası Münasebetiyle", s. 7.

124 Cahit Berk, "Uzay Çağının Sporu: Birinci Türkiye Paraşüt Şampiyonası", *Uçan Türk,* C 16/S. 183, Haziran 1969, s. 4-17.

125 "Türkiye Paraşüt Şampiyonası Cuma'ya Başlıyor", *Milliyet,* 21 Mayıs 1969, s. 10.

126 13.02.2024 tarihinde Muammer Evci (d. 1975) ile yapılan görüşme.

127 "THK Türk Kuşundan", *Uçan Türk,* C 29/S. 287, Temmuz 1982, s. 13

128 "18nci Türkiye Paraşüt Şampiyonası", *Uçan Türk,* C 31/S. 308, Ekim 1987, s. 20.

1980'li yıllarda şampiyonalarda; ferdi erkekler hedef, ferdi kadınlar hedef, erkekler stil, erkekler takım atlayışı ve genel klasman alanlarında mücadele edildi[129]. 1990'lı yıllarda ise hedef ve stil yarışlarının yanı sıra formation skydiving ile canopy relative work dalları da dâhil oldu[130].

Her yıl düzenli olarak yapılmaya çalışılan şampiyona, 1997 yılında Türkiye'nin ev sahipliğini üstlendiği 1. Dünya Hava Oyunları nedeniyle yapılamadı[131]. Ertesi yıl şampiyona düzenlenmeye devam etti ancak önceki yıllardan farklı olarak artık Ankara'da değil, İnönü Eğitim Merkezi'nde yapılmaya başlandı[132]. 2006 yılından sonra Selçuk Havacılık Eğitim Merkezi bu sorumluluğu üstlendi. Söz konusu tarihten itibaren şampiyona 2015 yılında ekonomik sorunlar, 2020-2021 yıllarında da covid-19 salgını nedeniyle yapılamamasının dışında her yıl düzenlendi[133]. En son 7-14 Eylül 2023 tarihlerinde yapılan 49. Türkiye Paraşüt Şampiyonası'nda, takım ve ferdi hedef atlayışlarının yanı sıra formation skydiving atlayışları da gerçekleştirildi[134].

2. 2. Millî Takım ve Uluslararası Şampiyonalar

Gerek sağladığı imkânlar ve gerekse yetenekli sporcu sayısıyla paraşütçülük alanında belirli bir seviyeye çıkarmayı başaran Türk Hava Kurumu, 1950'lilerde yurtdışında paraşüt sporuna yönelik faaliyetlerde bulunmaya başladı[135]. Bu doğrultuda Yugoslavya Havacılık Birliği ve Yunanistan Krallık Hava Kulübü ile 29 Mayıs 1954 tarihinde bir antlaşma yaptı. Böylece aralarında; haberleşme, yayın, malzeme, öğrenci değişimi ve müsabakalar gibi faaliyetlerin yürütülmesi kararı alındı[136]. Antlaşmadan sonra Atina'da[137], 24-27 Ekim 1954 tarihleri arasında hava gösterileri düzenlendi ve Türkkuşu oraya

129 "12nci Türkiye Milli Paraşüt Şampiyonası", *Uçan Türk,* C 27/S. 278, Nisan 1980, s. 13.

130 "Paraşüt Şampiyonası", *Cumhuriyet,* 17 Eylül 1994, s. 18; "Paraşüt Şampiyonası", *Cumhuriyet,* 17 Eylül 1996, s. 18.

131 13.02.2024 tarihinde Muammer Evci (d. 1975) ile yapılan görüşme.

132 "Paraşüt Şampiyonası Sona Erdi", *Cumhuriyet,* 28 Eylül 1998, s. 17; *Cumhuriyet,* 20 Eylül 1999, s. 19.

133 13.02.2024 tarihinde Muammer Evci (d. 1975) ile yapılan görüşme.

134 Türk Hava Kurumu, *49. Türkiye Paraşüt Şampiyonası, Formation Skydiving ve Hedef,* Selçuk/İzmir 2023, s. 1-5.

135 "Türk Hava Kurumu'nun 1953-1954 Çalışmaları", *Uçan Türk,* C 2/S. 16, Temmuz 1955, s. 8.

136 "Türk Hava Kurumu'nun 1953-1954 Çalışmaları", s. 8.

137 "Atina Hava Gösterilerinde Başarı Gösteren Havacılara Madalya Verildi", *Cumhuriyet,* 19 Aralık 1954, s. 3.

pilot ve paraşütçülerden oluşan bir ekip gönderdi. İlk gün yapılan paraşüt gösterisinde özellikle Türkkuşu öğretmenlerinden Edibe Subaşı'nın atlayışı Yunan halkında büyük ilgi uyandırdı[138]. Ertesi yıl Hollanda Hava Kulübü tarafından 5. Milletlerarası Hava Gösterileri düzenlenmiş ve bu gösterilere de Türk Hava Kurumu'nun paraşüt ekibi ile idari yetkilileri davet edilmişti[139]. Kurum, Hollanda'da Türk milletine ve havacılığına karşı kuvvetli bir sempati uyandırmak için titiz bir çalışma yürüttü[140]. Bu doğrultuda oraya 6'sı amatör kız paraşütçü olmak üzere 26 kişiden oluşan bir ekip gönderdi. Ekipteki paraşütçülerin 30 Mayıs 1955 tarihinde ve yaklaşık 150.000 kişilik seyirci karşısında yaptığı gösteriler izleyenlerde Türkiye sempatisi yarattı[141].

1956 yılında yurtdışında bölgesel faaliyetlere devam edildi. Türk Hava Kurumu Başkan Vekili ve Aydın Mebusu Cevat Ülkü'nün başkanlığında Türkkuşu paraşüt ekibi 5 uçaktan oluşan filoyla beraber gösteri yapmak için Bağdat'a gittiler[142]. Ardından Musul'da gösteriler yapıldı[143]. Bu faaliyetler diğer Orta Doğu ülkelerinin de dikkatini çekmeye başladı. Aynı yıl Afganistan'dan gelen talep üzerine Hariciye Vekâleti, Türk Hava Kurumu Başkanlığı'na bir yazı gönderdi. Buna göre hem ülke tanıtımı hem de Türk-Afgan dostluğunun pekiştirilmesi açısından Kabil'e bir paraşüt ekibi göndermesini istedi[144]. Ancak Türkkuşu'nda o esnada talim paraşütü eksikliği nedeniyle bu isteği yerine getirilemedi[145]. Ertesi yıl eksiklerini tamamlayan Kurum, Hollanda'da yapılacak Milletlerarası Hava Gösterisi'ne bir kadın paraşüt ekibini gönderdi. Başarılı faaliyetlerinden sonra yurda dönen paraşütçülere törenle bronz madalya verildi[146].

138 "Türk-Yunan-Yugoslav Havacılık Gösterileri", *Uçan Türk,* C 1/S. 8, Kasım 1954, s. 3.

139 "Hollanda Hava Gösterileri ve Türk Kız Paraşütçüleri", *Uçan Türk,* C 2/ S. 16, Temmuz 1955, s. 8.

140 BCA, 30.10.0.0/100.621.2, 14.11.1957.

141 "Hollanda Hava Gösterileri ve Türk Kız Paraşütçüleri", s. 8.

142 "Türkkuşu Paraşütçülerimiz Bağdat'ta", *Cumhuriyet,* 21 Haziran 1956, s. 1; "Bağdat'ta Yapılan Türk-Irak Gösterileri", *Cumhuriyet,* 24 Haziran 1956, s. 5.

143 Burhan Göksel, "Türk ve Irak Hava Kurumlarının Müşterek Hava Gösterileri", *Uçan Türk,* C 3/S. 28, Temmuz 1956, s. 9.

144 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 500/8250/54837/7, 20.06.1957.

145 Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 500/8250/54837/1, 10.08.1957.

146 "Türk Hava Kurumu'nun İki Yıllık Çalışma Raporu", *Uçan Türk,* C 6/S. 68, Kasım 1959, s. 6.

Türkkuşu paraşütçüleri 1950'li yıllarda yurtdışında yapılan bölgesel gösteri ve müsabakalarda yer aldı ancak henüz şampiyonalara katılamamıştı. Yıllarca elde edinilen bilgi ve tecrübeler 1960'lı yıllarda sonuç vermeye başladı. Türkiye Millî Paraşüt Takımı, 1964'te Batı Almanya'da yapılan 7. Dünya Paraşüt Şampiyonası'na ilk kez katıldı. Takım'ın başkanı Türkkuşu Genel Müdürü Selahattin Ataş, antrenörü Paraşüt Okulu Müdürü Salim Kökçü, sporcular ise; Türkkuşu aday öğretmeni Sadık Sindel, Alpay Açıl, Şehit Eribe Havacılık Kulübü'nden İnanç Ayas, Erdal Karaca, Ziya Öztan, Mete Kurdoğlu ve Ahmet Talu da yedekti[147]. Türkiye, 28 ülkenin katıldığı şampiyonada 17. olsa da bu derece ilerisi için ümit vericiydi[148]. Bir sonraki dünya şampiyonası 1966 yılında İskoçya'da yapılacaktı. Türkkuşu oraya göndereceği millî takımı iki aşamalı bir seçim süreci sonrası oluşturdu. Söz konusu takımda; Ahmet Talu, Alpay Açıl, Erdoğan Menekşe, Sadık Sindel, Ziya Öztan ile hem tercüman hem de yedek kadrosunda Rüstem Mavituna yer alıyordu. İhtiyaçları Türk Hava Kurumu tarafından karşılanan takımın eğitimi de İnönü Kampı'nda yapıldı[149]. 18-23 Temmuz 1966 tarihlerinde düzenlenilen şampiyonada Türkiye 3. oldu[150]. Bu derece yabancı basına da ilgisini çekti ve başarılarının yanı sıra sporcuların giyimleri, disiplinli oluşları takdir edildi[151].

Her şampiyonadan sonra elde edinilen yeni bilgiler bir sonraki karşılaşmalara hazırlık için kullanıldı. Nitekim 1967 yılında Yugoslavya'da yapılacak 5. Adriyatik Uluslararası Kupası Şampiyonası'na hazırlanmak için Balıkesir Burhaniye'deki Ören Plajı'nda ilk defa suya atlama eğitimi verildi[152] ve çalışmalar karşılık bularak şampiyonada iyi sonuç alındı[153]. 1-9 Haziran 1968 tarihlerinde Almanya'nın Kiel şehrinde yapılan dünya şampiyonası hazırlık atlayışlarında ise millî takım[154] 16 millet ve 48 paraşütçü arasında 4'lük derecesi elde etti. Aynı yıl yapılan 9. Dünya Paraşüt Şampiyonası'ndaysa son atlayışta yaşanılan talihsizlik nedeniyle

147 "Paraşüt Şampiyonasında İyi Derece Aldık", *Uçan Türk,* C 11/S. 125, Ağustos 1964, s. 13.

148 İsmail Baltacıoğlu, "Türk Millî Takımı Dünya Şampiyonasında", *Uçan Türk,* C 11/S. 126, Eylül 1964, s. 5.

149 "Paraşüt Ekibimiz İskoçya'ya Gidiyor", *Cumhuriyet,* 30 Haziran 1966, s. 8.

150 "Paraşüt Millî Takımımız Örende Kamp Yapıyor", *Cumhuriyet,* 25 Temmuz 1967, s. 8.

151 "Paraşüt Millî Takımımızın Başarısı Yabancı Basında Övülmekte", *Uçan Türk,* C 13/S. 154, Ocak 1967, s. 8.

152 "Millî Paraşütçülerimiz Uluslararası Yarışmaya Hazırlanıyor", *Uçan Türk,* C 14/S. 161, Ağustos 1967, s. 19.

153 "Havacılık Haftası Münasebetiyle 30 Ağustos 1967 Günü THK Genel Başkanı Hv. Alb. Mehmet Bük'ün Radyo Konuşması", *Uçan Türk,* C 14/S. 162, Eylül 1967, s. 3.

154 "Paraşüt Takımımız Almanya'ya Gitti", *Cumhuriyet,* 31 Mayıs 1968, s. 8.

14. olundu[155]. Söz konusu şampiyonada ilk defa paraşütçü Ekrem Karaca hakem sıfatıyla milli takımda yer aldı. Tüm müsabakalarda vazife alan Karaca, Türkiye'nin uluslararası paraşüt şampiyonalarında görevli ilk hakemi oldu[156].

Türk Hava Kurumu 1969 yılına kadar birçok organizasyona katılıp iyi dereceler elde etmiş olsa da henüz dünya şampiyonasında istenilen seviyeye çıkamamıştı. Söz konusu yıl en iyi milli takım oluşturmak için, sivil ve askeri tüm paraşütçülerin katıldığı Türkiye Paraşüt Şampiyonası düzenlendi[157]. Burada dereceye girenlerden 5 kız, 5 erkek olmak üzere iki takımı oluşturuldu ve 12-22 Eylül 1969 tarihlerinde Yugoslavya'nın Portoroz kasabasında yapılan 7. Adriyatik Paraşüt Şampiyonası'na gönderildi[158]. Ertesi yıl ise onuncusu yapılan Dünya Paraşüt Şampiyonası'na sadece erkek takımıyla katılan Türkiye[159], takım pano atlayışında başarı göstermişse de diğer klasmanlardaki dereceleri yeteri kadar iyi değildi[160].

1975 yılına gelindiğinde Yugoslavya'da hem 1. Balkan Havacılık Oyunları hem de 1. Avrupa Paraşüt Şampiyonası düzenlenecekti. Türkiye'yi temsilen kurulan takım kışın Türkkuşu tesislerinde[161] yazın ise Beden Terbiyesi Müdürlüğü'yle yapılan antlaşmayla İzmir kapalı yüzme salonlarında çalıştırıldı[162]. 28 Haziran-6 Temmuz 1975 tarihlerinde 1. Balkan Hava Oyunları'na katılan sporcular[163], takım klasmanında 2. ve 1000 metre ferdi pano atlayışında 3. oldu[164]. Ardından 1. Avrupa Paraşüt Şampiyonası'na katıldılar[165] ancak orada 14. olunabilindi[166].

155 Lemi Tüzün, *age.,* s. 13.

156 Cahit Berk, "Paraşüt Takımının Avusturya İzlenimleri", *Uçan Türk,* C 15/S. 175, Ekim 1968, s. 5.

157 "İkinci Türkiye Paraşüt Şampiyonası Hazırlıkları Başladı", s. 8.

158 "Paraşütçülerimiz Yugoslavya'daki Şampiyonaya Göklerde Hazırlanıyor", *Milliyet,* 28 Haziran 1969, s. 10; "Paraşüt Millî Takımı Adriyatik Kupası Paraşüt Şampiyonası'na Katılıyor", *Uçan Türk,* C 16/S. 186, Eylül 1969, s. 32.

159 Cahit Berk, "Türkiye Millî Paraşüt Takımı", *Uçan Türk,* C 17/ S. 197, Ağustos 1970, s. 22.

160 Cahit Berk, "1970 Dünya Paraşüt Şampiyonası", *Uçan Türk,* C 17/S. 198, Eylül 1970, s. 32.

161 Sertan, "Türk Hava Kurumu", s. 3.

162 Nurten Sertan, "1975 Yılında Düzenlenecek Şampiyonalar", *Uçan Türk,* C 22/ S. 253, Nisan 1975, s. 4.

163 "Türkiye Millî Paraşüt Ekibi Balkan Havacılık Oyunlarına Katıldı", *Uçan Türk,* C 22 /S. 256, Temmuz 1975, s. 23.

164 Türk Hava Kurumu 24 ncü Büyük Genel Kurul Toplantı Tutanağı (3-5 Eylül 1975), s. 30.

165 "Türk Millî Paraşüt Takımı Birinci Avrupa Şampiyonası'na Katılıyor", *Uçan Türk,* C 22/ S. 258, Eylül 1975, s. 28.

166 Türk Hava Kurumu Paraşüt Okulu Arşivi, Türkiye Paraşüt Millî Takımının Katıldığı Dünya Şampiyonaları ve Aldıkları Dereceler, s. 1.

1977 yılında Bulgaristan'da 2. Balkan Hava Oyunları düzenlenecekti. Türk Hava Kurum, millî takımın başarılarını daha ileriye taşımak amacıyla Yugoslavya'dan Antrenör Zlatko Beric getirdi ve özellikle stil atlayışlar üzerine çalışıldı[167]. Söz konusu şampiyonada Türkiye, ferdi hedefte 2. erkekler takım hedef alanında 3. oldu[168]. 25 Ağustos-5 Eylül 1979 tarihlerinde Romanya'da yapılan 3. Balkan Hava Oyunları'na ise, Türk paraşütçülerden[169], erkekler ferdi hedef alanında Ali Doğruöz şampiyon oldu[170].

Türk paraşüt sporu alanında 1980'li yıllarda FAI'nin Başkan Vekili ve Türk Hava Kurumu Genel Başkanı İnanç Ayas'ın çalışmalarıyla önemli gelişmeler yaşandı[171]. Nitekim iki yılda bir yapılan Balkan Hava Oyunları'nın dördüncüsü 16-28 Eylül 1981 tarihlerinde Türk Hava Kurumu'nun ev sahipliğinde oldu[172]. Altı dalda ve dört ayrı yerde yapılan yarışlar içerisinde paraşüt alanında milli takım 1000 metre erkekler hedef atlayışında 3. oldu[173]. 1983 yılına gelindiğinde Türkiye, Yugoslavya'nın Opitaja şehrinde yapılan 12. Adriyatik Paraşüt Kupası'na katıldı. Millî takımda 16 yaşından beri Türkkuşu'nda aldığı eğitimle havacılık sporlarına başlayan ve 1979'dan beri Türk Hava Kurumu'da paraşüt öğretmenliği yapan Bülent Görgeç, 1000 metre ferdi pano atlayışında 1. oldu[174]. Bülent Görgeç, bu başarısını sonraki yılda da devam ettirdi. 1984 yılında Fransa'da düzenlenen 17. Dünya Paraşüt Şampiyonası'nda erkekler ferdi pano atlama yarışlarında dünya dördüncüsü olmasıyla Türkiye ilk defa Dünya Paraşüt Şampiyonası'nda en yüksek derecesini elde etmiş oldu[175]. Aynı yıl, bir sonraki dünya şampiyonasının nerede yapılacağının tespiti için Fransa'da düzenlenen Uluslararası Paraşüt Komite Toplantısı'na Türkiye'yi Türk Hava Kurumu Genel Başkan Vekili ve FAI Vekili Doç. Dr. İnanç Ayas ile Şube Müdürü Fahrettin Güney temsil etti. Toplantıda yapılan oylamada şampiyonanın Türkiye'de yapılmasına karar verildi[176].

167 "18. Dünya Paraşüt Şampiyonası Bugün Açılıyor", *Cumhuriyet,* 3 Eylül 1986, s. 12.

168 Paraşüt Okulu Arşivi, s. 1.

169 "1979 Yılında Gerçekleştirilen Havacılık Çalışmaları", s. 6.

170 Paraşüt Okulu Arşivi, s. 1.

171 Cemal Çınar, "Bülent Görgeç: Bir Altın Adam", *Uçan Türk,* C 32/S. 309, Şubat 1988, s. 3.

172 "Türk Hava Kurumu 1981 Yılı Çalışma Plan Özeti", *Uçan Türk,* C 28/S. 282, Nisan 1981, s. 11.

173 "4. Balkan Hava Oyunları Yapıldı", *Uçan Türk,* C 28/S. 284, Ekim 1981, s. 12-13.

174 "12nci Adriyatik Paraşüt Kupası'nda Üç Madalya Kazandık", *Uçan Türk,* C 29/ S. 292, Ekim 1983, s. 5.

175 "Gökyüzünde Muhteşem Türk", *Cumhuriyet,* 25 Eylül 1984, s. 10.

176 "1986 Dünya Paraşüt Şampiyonası Türkiye'de Yapılacak", *Uçan Türk,* C 30/ S. 294, Nisan

1986 yılının şubat ayında şampiyona hazırlıklarının detaylarını konuşmak için Uluslararası Paraşütçülük Komitesi'nin 37. Genel Kurul Toplantısı Ankara Türk Hava Kurumu Binası'nda yapıldı[177]. Alınan kararlar doğrultusunda tüm hazırlıklar tamamlandı ve 3 Eylül 1986 günü 28 ülkenin katıldığı şampiyona başladı[178]. 10 gün süren dünya şampiyonasında[179], kendi ülkesinde istenen dereceleri elde edemeyen Türk millî takımı, arzu ettiği başarıyı 1987 yılında Kore'nin Seul şehrinde düzenlenen 4. Dünya Kupası Paraşüt Hedef Atlayışı Şampiyonası'nda elde etti. 33 ülkeden 50'den fazla paraşütçünün katıldığı yarışlarda Bülent Görgeç 800 metre ferdi hedefte dünya şampiyonu oldu[180]. Görgeç ayrıca, 1988 yılında Seul'da düzenlenen olimpiyatlara, olimpiyat bayrağını stadyuma inmesi için davet edildi[181]. Onun başarıları bundan sonrada devam etti. 1989 yılında Çin'de yapılan 5. Dünya Kupası Paraşüt Şampiyonası'nda büyükler hedef atlayışlarında dördüncü oldu. O esnada genç hedef atlayışında ise Cem Sindel üçüncülüğe yerleşti[182]. Aynı yıl 4. Balkan Konferansı Ankara'da Türk Hava Kurumu Genel Başkanlığı'nda yapıldı. Burada Balkan Hava Oyunları'nın yapılacağı ülkeler belirlendi[183].

1991 yılında Bulgaristan'ın Sofya kentinde düzenlenen Balkan Hava Oyunları'nda Türk takımı ferdi atlayışta 1 birincilik ile 3 üçüncülük elde ederken, kadın ve erkek takım atlayışında ikinci oldu[184]. 1995 yılında ise Selçuk Havacılık Eğitim Merkezi'nde düzenlenen Balkan Paraşüt Şampiyonası'nda Türkiye erkeklerde 1., kadınlarda 2. odu[185]. Aynı yıl FAI, sportif havacılık alanın en büyük organizasyonu olan 1. Dünya Hava Oyunları (DHO) fikrini uygulamaya koyacağını duyurdu[186]. Bunun üzerine organizasyonun sorumluluğunu almak için Türkiye'nin de içinde bulunduğu bazı ülkeler aday oldular. 6 Haziran 1995 tarihinde Kanada'nın Montreal şehrinde düzenlenen FAI Konsey Toplantısı'nda yapılan oylamada

1984, s. 10.

177 "Paraşüt Şampiyonası", *Cumhuriyet,* 2 Şubat 1986, s. 12.

178 "18. Dünya Paraşüt Şampiyonası Bugün Ankara'da Başlıyor", *Milliyet,* 3 Eylül 1986, s. 13.

179 "Paraşüt Şampiyonası", *Cumhuriyet,* 14 Eylül 1986, s.14.

180 *Türk Hava Kurumu XXXI inci Büyük Genel Kurulu (20-22 Ekim 1989),* s. 85.

181 Cemal Çınar, "Bülent Görgeç: Bir Altın Adam", *Uçan Türk,* C 32/ S. 309, Şubat 1988, s. 3.

182 "5. Dünya Paraşüt Şampiyonası Sona Erdi", *Uçan Türk,* C 33/ S. 330, Kasım 1989, s. 28.

183 "4. Balkan Konferansı Ankara'da Toplandı", s. 30.

184 "Paraşütçüler Balkan İkincisi", *Cumhuriyet,* 16 Ağustos 1991, s. 14.

185 "Paraşüt: Türkiye Birinci", *Cumhuriyet,* 17 Eylül 1995, s. 19.

186 *Türk Hava Kurumu 91 Yaşında,* 2016, s. 5.

Türkiye'yi temsil eden Türk Hava Kurumu en çok oyu alarak 1. DHO'nun ev sahipliğini üstlendi[187]. Kurum bu organizasyondan yüzü ak bir şekilde çıkmak için ciddi hazırlıklar yaptı[188]. 13-21 Eylül 1997 tarihlerinde 7 ayrı merkezde ve 16 dalda gerçekleştirilen oyunlara 61 ülkeden 3.200 yarışmacı katıldı. 13 Eylül'de Ankara Hipodrom'da yapılan açılışta Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, bazı bakanlar, kuvvet komutanları ve Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen de bulunmaktaydı. Organizasyonun paraşüt dallarındaki karşılaşmaları Selçuk'ta yapıldı[189]. Neticede Türkiye, genç kadın stil atlayışında ve genç kadın genel klasmanda 1., genç erkekler stil atlayışında ve erkekler hedef atlayışında 2. oldu. Böylece Türkiye 1. DHO'da paraşüt alanında ön plana çıktı[190]. Bu büyük organizasyon sonunda Türk Hava Kurumu gerek altyapı gerekse insan gücü ve finansal kaynaklarıyla FAI Başkanlığınca takdir gördü[191]. 1997 yılından sonra Kurum öncülüğünde Türk Paraşüt Milli Takımı; Balkan, Avrupa, Avrupa Stil-Hedef ve Dünya Paraşüt Şampiyonaları ile Mondial ve Parapos gibi şampiyonalara katılarak birçok önemli derece elde etti[192]. Türk Hava Kurumu günümüzde 2017 yılında kurulan Türkiye Hava Sporları Federasyonu[193] ile iletişim halinde olup, paraşüt sporunun daha ileriye taşınması için çalışmalarına devam etmektedir[194].

Sonuç

Paraşüt sporu, I. Dünya Savaşı'nın ardından birçok ülkede gelişmeye başladı. Türkiye'de ise Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre sonra kurulan Türk Hava Kurumu'nun (Türk Tayyare Cemiyeti) öncülüğünde oldu. Kurum, 3 Mayıs 1935 tarihinde Ankara Etimesgut'ta açtığı Türkkuşu Genel Müdürlüğü ile havacılık sporlarına yönelik eğitim faaliyetlerine başladı. İlk paraşüt dersleri Sovyet Rusya'dan gelen eğitmenler tarafından ve Türkkuşu'nun Etimesgut tesislerinde açılan Planör Okulu bünyesinde verildi. Bir yıl sonra üyelerine

187 Mehmet Bahattin Adıgüzel, *1. Dünya Hava Oyunları,* Sonçağ Kültür Yayınları, Ankara 2019, s. 41-42.

188 "Hava Oyunları", *Cumhuriyet,* 30 Haziran 1997, s. 13.

189 "1. Hava Oyunları: Şölen Başlıyor", s. 16.

190 "1. Dünya Hava Oyunları Yarışma Dalları Toplu Sonuçları", *Uçan Türk,* S. 425, Ekim 1997, s. 9.

191 "FAI Başkanı Eilif Ness'in 1. DHO Kapanış Konuşması", *Uçan Türk,* S. 425, Ekim 1997, s. 7.

192 Paraşüt Okulu Arşivi, s. 2.

193 https://www.thsf.org.tr/, son erişim tarihi: 02.03.2024.

194 13.02.2024 tarihinde Muammer Evci (d. 1975) ile yapılan görüşme.

ileri seviyede eğitim vermek için Eskişehir'de İnönü Planör Kampı adında bir tesis inşa etti. Bunların dışında 1937 yılında İzmir ve Ankara'da açılan kuleler sayesinde paraşütçülük halk arasında daha erişilebilinir bir spor faaliyeti olarak gelişme gösterdi.

Kurulduğundan beri tesis, öğretici eleman ve yetenekli sporcu sayısıyla paraşütçülük alanında belirli bir seviyeye çıkarmayı başaran Kurum, 1950'li yıllarda Türkkuşu Genel Müdürlüğü'ne bağlı Paraşüt Okulu Müdürlüğü kurarak çalışmalar bu yapı altında sürdürdü. Aynı dönem Türkiye'nin tanıtımı ve dost ülkelerle olan ilişkilerin pekiştirilmesi amacıyla Balkan, Orta Doğu ve Avrupa'da bölgesel gösteri ve müsabakalara katılmaya başladı. Dünya çapında düzenlenen şampiyonalara ise ilk defa 1964 yılında Batı Almanya'da yapılan 7. Dünya Paraşüt Şampiyonası'na katılmasıyla oldu. Söz konusu şampiyonada yüksek derece alınamamış olsa da edinilen teknik bilgi ve tecrübe sonraki yıllarda yapılacak çalışmalara kaynaklık etti.

Her yıl daha ileri seviyeye çıkarılmaya çalışılan paraşüt sporuna yönelik faaliyetler özellikle 1980'li yıllarda karşılık buldu. Türk paraşütçüleri 1984 yılında dünya dördüncüsü, 1987 yılında dünya şampiyonu oldular. Bu başarıları sonraki yıllarda da birçok yüksek dereceyle taçlandı. Kurum sadece sporcu yetiştirmekle kalmadı. Aynı zamanda büyük spor organizasyonlarına da ev sahipliği yaptı. Özellikle 1997 yılında sportif havacılık alanın en büyük organizasyonu olan 1. Dünya Hava Oyunları'nı başarılı bir şekilde yönetti.

Türk Hava Kurumu, bir taraftan sivil halk arasında paraşüt sporunun gelişimine yönelik çalışmalar yapıp yetiştirdiği Türk sporcularını uluslararası mecrada desteklerken diğer taraftan da Türk Silahlı Kuvvetleri personelinin eğitimine katkıda bulunmaktaydı. Özellikle açtığı kurslarla İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte Türkiye'de önem kazanan ordu paraşüt birliklerine verdiği destekler bunun en önemli kanıtıdır. Ayrıca, Kıbrıs Barış Harekâtı'nda adaya inen ilk komando birliği içerisinde askerlik vazifesini icra eden Türkkuşu öğretmenlerinin bulunması, paraşütçülüğü bir spor olarak yapanların savaş döneminde ordu için ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Günümüzde Türk Hava Kurumu Paraşüt Okulu Müdürlüğü, Türk Silahlı Kuvvetleri ve 2017 yılında resmen kurulan Türkiye Hava Sporları Federasyonu ile iş birliklerinde bulunmasının yanı sıra Türkiye'de sivil halka paraşüt eğitimi verebilen tek kuruluş olma özelliği taşımaktadır.

Kaynaklar

1. Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 30.10.0.0/61.410.46.

BCA, 30.10.0.0/61.410.47.

BCA, 30.10.0.0/61.410.48.

BCA, 30.10.0.0/100.621.2.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi

500/8250/54837/7.

500/8250/54837/1.

Türk Hava Kurumu Paraşüt Okulu Arşivi

Türkiye Paraşüt Milli Takımının Katıldığı Dünya Şampiyonaları ve Aldıkları Dereceler (İki Sayfadan Oluşan Liste)

2. Türk Hava Kurumu (Rapor, Talimatname ve Tutanak/Zabıtlar) Yayınları

Türk Hava Kurumu Genel Başkanlığı, *Türk Hava Kurumu Paraşüt Okulu Eğitim ve Öğretim Yönergesi,* Ankara 2019.

Türk Hava Kurumu'nun Altıncı Büyük Genel Kurul Zabıtları (24-25 Mayıs 1935), Köyhocası Basımevi, Ankara 1935.

Türk Hava Kurumu Onuncu Kurultayı Tutanakları (23-26 Haziran 1947), Osmanbey Matbaası, İstanbul 1947.

Türk Hava Kurumu Onikinci Kurultayın Tutanakları (27 Haziran-1 Temmuz 1951), Akın Matbaası, Ankara 1952.

Türk Hava Kurumu Onüçüncü Kurultayı Tutanakları (27 Haziran-1 Temmuz 1953), Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara 1953.

Türk Hava Kurumu Sekizinci Kurultayı (5 Haziran 1942), Ankara 1942.

Türk Hava Kurumu XV inci Büyük Kongresi Zabıtları (7 Aralık 1957), Akın Matbaası, Ankara 1958.

Türk Hava Kurumu XVI ıncı Büyük Kongresi Zabıtları (5 Kasım 1959-7 Kasım 1959), Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara 1959.

Türk Hava Kurumu XVII nci Büyük Kongresi Tutanakları (16 Kasım 1961-19 Kasım 1961), Yeni Matbaa, Ankara 1962.

Türk Hava Kurumu XIX uncu Büyük Kongresi, San Matbaası, Ankara 1965.

Türk Hava Kurumu XXI ncı Büyük Kongresi (11 Ağustos 1969), Yeni Desen Matbaası, Ankara 1969.

Türk Hava Kurumu 24 ncü Büyük Genel Kurul Toplantı Tutanağı (3-5 Eylül 1975), Kardeş Matbaası, Ankara 1976.

Türk Hava Kurumu 27. Büyük Genel Kurulu (28-29-30 Eylül 1981), Tuğba Reklam Ajansı, y.y. 1981.

Türk Hava Kurumu XXXI inci Büyük Genel Kurulu (20-22 Ekim 1989), Ankara 1989.

Türk Hava Kurumu 36'ncı Büyük Genel Kurulu (21 Mayıs 2000), Ankara 2000.

Türk Hava Kurumu Tüzüğü, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara 2004.

Türk Hava Kurumu, *49. Türkiye Paraşüt Şampiyonası, Formation Skydiving ve Hedef,* Selçuk/İzmir 2023.

Türk Tayyare Cemiyeti, *Türkkuşu Talimatnamesi,* Ankara 1935.

Tüzün, Lemi, *Türk Hava Kurumu Bildiri Raporu,* Türk Hava Kurumu Yayınları, Ankara 1970.

16 Şubat Türk Hava Kurumu 91 Yaşında, 16 Şubat 2016.

3. Süreli Yayınlar

Gazeteler

"Ankara'da Geçit Töreni", *Tan,* 30 Ekim 1935.

"Ankara Paraşüt Kulesi Dün Açıldı", *Cumhuriyet,* 29 Birinciteşrin 1937.

"Atina Hava Gösterilerinde Başarı Gösteren Havacılara Madalya Verildi", *Cumhuriyet,* 19 Aralık 1954.

"Bağdat'ta Yapılan Türk-Irak Gösterileri", *Cumhuriyet,* 24 Haziran 1956.

"Barış Melekleri", *Milliyet Taktik,* 2 Eylül 2005.

"Cumhuriyetin On İkinci Yılı Bayramı Görülmemiş Coşkuyla Kutlandı", Ulus, 30 İlkteşrin 1935.

"Hava Oyunları", *Cumhuriyet,* 30 Haziran 1997.

"İstikbalimiz Havadadır", *Yeni Asır,* 2 Eylül 1937.

"İzmir Paraşüt Kulesinde Atlama Tecrübeleri", *Cumhuriyet,* 5 Eylül 1937.

"İzmir Paraşüt Kulesinde Atlamalar Başladı", *Son Posta,* 6 Eylül 1937.

"İzmir Paraşüt Kulesi Türk Gençliğine Uğurlu Olsun", *Yeni Asır,* 24 Ağustos 1937.

"Kadın Erkekle Bir Olabilir Mi?", *Cumhuriyet,* 20 Mart 1933.

Kutay, Cemal, "İnönü Kampı Kapanırken: İnönü'nün Şemsiyesi Paraşüt", *Ulus,* 20 Eylül 1937.

"Kültürparkta İki Yeni Esere Kavuştuk", *Anadolu,* 24 Ağustos 1937.

Öktener, Aslı, "İnerken Yükselenler", *Milliyet,* 28 Nisan 2001.

"Paraşütçüler Balkan İkincisi", *Cumhuriyet,* 16 Ağustos 1991.

"Paraşütçülerimiz Yugoslavya'daki Şampiyonaya Göklerde Hazırlanıyor", *Milliyet,* 28 Haziran 1969.

"Paraşüt Ekibimiz İskoçya'ya Gidiyor", *Cumhuriyet,* 30 Haziran 1966.

"Paraşüt Kulesi Dün Merasimle Açıldı", *Ulusal Birlik,* 23 Ağustos 1937.

"Paraşüt Kulesinden Atlayanlar Çoğalıyor", *Cumhuriyet,* 23 Eylül 1937.

"Paraşüt Milli Takımımız Örende Kamp Yapıyor", *Cumhuriyet,* 25 Temmuz 1967.

"Paraşüt Şampiyonası", *Cumhuriyet,* 2 Şubat 1986.

"Paraşüt Şampiyonası", *Cumhuriyet,* 14 Eylül 1986.

"Paraşüt Şampiyonası", *Cumhuriyet,* 17 Eylül 1994.

"Paraşüt Şampiyonası Sona Erdi", *Cumhuriyet,* 28 Eylül 1998.

"Paraşüt Takımımız Almanya'ya Gitti", *Cumhuriyet,* 31 Mayıs 1968.

"Paraşüt: Türkiye Birinci", *Cumhuriyet,* 17 Eylül 1995.

Şarklı, A. "Paraşütçüler", *Haber-Akşam Postası,* 9 Temmuz 1941.

"Tayyareciler Sivil Tayyare Mektebinde Hocalık Edecek", *Kurun,* 14 Nisan 1935.

"Türk Hava Kurumu Ana Nizamnamesinin Değişikliğine Dair Kararname", *Resmî Gazete,* S. 5227, 2 Teşrinievvel 1942.

"Türk Hava Kurumu Genel Merkezi Heyeti Dün Altı Aylık Toplantısını Yaptı", *Ulus,* 14 Ocak 1944.

"Türk Hava Kurumu Genel Merkezinden", *Akşam,* 25 Mayıs 1945.

"Türk Hava Kurumu İnönü Plânör ve Paraşüt Kampı Açılıyor", *Zafer,* 18 Haziran 1950.

"Türk Hava Kurumu İnönü Plânör ve Paraşüt Kampına Amatör Gençler Alınacak", *Akşam,* 21 Haziran 1947.

"Türk Hava Kurumu'nca Düzenlenen Türkiye Paraşüt Birinciliği Müsabakaları", *Cumhuriyet,* 20 Eylül 1999.

"Türk Hava Kurumunun Yurt Gezisi", *Cumhuriyet,* 17 Mayıs 1948.

"Türkiye'de Havacılığın İnkişafı", *Cumhuriyet,* 30 Aralık 1951.

"Türkiye Paraşüt Şampiyonası Cuma'ya Başlıyor", *Milliyet,* 21 Mayıs 1969.

"Türkkuşu İçin Gelen Mütehassıslar Dün Yeşilköyde Tetkiklerine Başladılar", *Tan,* 18 Temmuz 1935.

"Türkkuşu İçin Uzmanlar Geldi", *Ulus,* 19 Nisan 1935.

"Türkkuşu Kurumu Hakkında", *Ulus,* 18 Sonkânun 1935.

"Türkkuşu Paraşütçülerimiz Bağdat'ta", *Cumhuriyet,* 21 Haziran 1956.

"1. Hava Oyunları: Şölen Başlıyor", *Cumhuriyet,* 13 Eylül 1997.

"18. Dünya Paraşüt Şampiyonası Bugün Ankara'da Başlıyor", *Milliyet,* 3 Eylül 1986.

"311 inci Defa Olarak M.Vensan Kendini Tayyareden Aşağı Attı", *Vakit,* 23 Kânunisani 1932.

Dergiler

"Altı Aylık Çalışma Raporu", *Havacılık ve Spor,* S. 180, 1 Birincikânun 1936, s. 2908-2909.

Baltacıoğlu, İsmail, "Türk Milli Takımı Dünya Şampiyonasında", *Uçan Türk,* C 11/S. 126, Eylül 1964, s. 4-5.

"Bayan Yıldız ve Paraşütçülük", *Havacılık ve Spor,* S. 155, 15 İkinciteşrin 1935, s. 2512.

Berk, Cahit, "Paraşüt Takımının Avusturya İzlenimleri, *Uçan Türk,* C 15/ S. 175, Ekim 1968, s. 5-7.

Berk, Cahit, "Türkiye Milli Paraşüt Takımı", *Uçan Türk,* C 17/ S. 197, Ağustos 1970, s. 22-25.

Berk, Cahit, "Türkiye'nin Yeni Bir Turizm Giriş Kapısı Efes (Havaalanı) Eğitim Merkezi", *Uçan Türk,* S. 405, Şubat 1996, s. 31-33.

Berk, Cahit, "Uzay Çağının Sporu: Birinci Türkiye Paraşüt Şampiyonası", *Uçan Türk,* C 16/ S. 183, Haziran 1969, s. 4-17.

Berk, Cahit, "1970 Dünya Paraşüt Şampiyonası", *Uçan Türk,* C 17/ S. 198, Eylül 1970, s. 26-33.

Çetin, Bezen, "Macera… Heyecan… Özgürlük… Sportif Paraşütçülük", *Bilim ve Teknik,* S. 344, Temmuz 1996, s. 76-79.

Çınar, Cemal, "Bülent Görgeç: Bir Altın Adam", *Uçan Türk,* C 32/ S. 309, Şubat 1988, s. 3.

Deaş, Mihai-Coanda, Henri, "Parachuting-The Age of the First Attempts", *Review of the Air Force Academy,* C 2/S. 42, Braşov-Romanya, 2020, s. 37-48.

Ergökmen, Şakir Hazım, "Türkkuşu 1938 de Ne Yaptı?", *Havacılık ve Spor,* S. 230, 1 İkincikânun 1939, s. 1934-1935.

"FAI Başkanı Eilif Ness'in 1. DHO Kapanış Konuşması", *Uçan Türk,* S. 425, Ekim 1997, s. 7-8.

"Genel Merkez Heyetinin Altı Aylık Mesai Raporu", *Havacılık ve Spor,* S. 240, 1 Haziran 1939, s. 2116-2118.

Göksel, Burhan, "Paraşütün Tarihçesi ve Türk Havacılığında İlk Paraşütle Atlama Olayları", *Uçan Türk,* C 24/S. 268, Ekim 1977, s. 35-39.

Göksel, Burhan "Türk ve Irak Hava Kurumlarının Müşterek Hava Gösterileri", *Uçan Türk,* C 3/S. 28, Temmuz 1956, s. 4-10.

"Havacılık Haftası Münasebetiyle 30 Ağustos 1967 Günü THK Genel Başkanı Hv. Alb. Mehmet Bük'ün Radyo Konuşması", *Uçan Türk,* C 14/S. 162, Eylül 1967, s. 3-5.

"Hollanda Hava Gösterileri ve Türk Kız Paraşütçüleri", *Uçan Türk,* C 2/S. 16, Temmuz 1955, s. 5-18.

"İkinci Türkiye Paraşüt Şampiyonası Hazırlıkları Başladı", *Uçan Türk,* C 17/S, 193, Nisan 1970, s. 8-11.

"İzmir'de Paraşütçü Gençlik Doğacak", *Havacılık ve Spor,* S. 292, 1941, s. 14.

"İzmir Okullarında Paraşüt Atlamaları", *Havacılık ve Spor,* S. 339, 1944, s. 20-21.

"Kahraman Eribe'nin Ölümü", *Servetifünün (Uyanış),* C 80/16, S. 2098/413, 5 İkinciteşrin 1936, s. 377.

Keyf, Halil, "1985 İnönü Hava Eğitim Merkezi", *Uçan Türk,* C 30/S. 299, Temmuz, 1985, s. 24-25.

"Koktabelde Türkkuşu Talebeleri", *Havacılık ve Spor,* S. 147, 15 Temmuz 1935, s. 2371-2372.

"Milli Paraşütçülerimiz Uluslararası Yarışmaya Hazırlanıyor", *Uçan Türk,* C 14/S. 161, Ağustos 1967, s. 19.

"Paraşüt", *Havacılık ve Spor,* S. 154, 1 İkinciteşrin 1935, s. 2496-2497.

"Paraşütle Atlamak Günün En Mergûb Bir Sporu Oldu", *Türk Hava Mecmuası,* C 3/S. 42, 15 Şubat 1928, s. 485-487.

"Paraşüt Milli Takımı Adriyatik Kupası Paraşüt Şampiyonası'na Katılıyor", *Uçan Türk,* C 16/S. 186, Eylül 1969, s. 32.

"Paraşüt Milli Takımımızın Başarısı Yabancı Basında Övülmekte", *Uçan Türk,* C 13/S. 154, Ocak 1967, s. 8-9.

"Paraşüt Şampiyonasında İyi Derece Aldık", *Uçan Türk,* C 11/S. 125, Ağustos 1964, s. 13.

"Plânör ve Paraşüt Kursları Yeniden Başladı", *Uçan Türk,* C 21/S. 246, Eylül 1974, s. 8.

Polat, Mevlüt, "Amatör Havacılık Kursları", *Uçan Türk,* C 22/S. 256, Temmuz 1975, s. 8-9.

R. E., "Paraşüt Tarihçe-i Tekâmülü ve İstikbali", *Türk Hava Mecmuası,* C 3/S. 40, 15 Kânunisani 1928, s. 443-445.

Sertan, Nurten, "Türk Hava Kurumu", *Uçan Türk,* C 21/S. 238, Ocak 1974, s. 4-6.

Sertan, Nurten, "Türk Hava Kurumu", *Uçan Türk,* C 22/S. 253, Nisan 1975, s. 3-4.

Sertan, Nurten, "Türk Hava Kurumu'nun Başarılı Hizmetleri", *Uçan Türk,* C 21/S. 247, Ekim 1974, s. 3-5.

Sertan, Nurten, "1975 Yılında Düzenlenecek Şampiyonalar", *Uçan Türk,* C 22/S. 253, Nisan 1975, s. 3-5.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, C 9, Birleşim: 97, s. 26.

Tuna, Çetin, "Paraşütçülüğün tarihçesi", *Uçan Türk,* C 21/S. 249, Aralık 1974, s. 19-20.

"THK Türk Kuşundan", *Uçan Türk,* C 29/S. 287, Temmuz 1982, s. 13-14

"Türk Hava Kurumu", *Uçan Türk,* C 22/S. 251, Şubat 1975, s. 10-33.

"Türk Hava Kurumu", *Uçan Türk,* C 29/S. 292, Ekim 1983, s. 8-9.

"Türk Hava Kurumu Genel Merkezi Toplandı", *Havacılık ve Spor,* S. 192, 1 Haziran 1937, s. 3098-3100.

"Türk Hava Kurumu'nun İki Yıllık Çalışma Raporu", *Uçan Türk,* C 6/S. 68, Kasım 1959, s. 3-14.

"Türk Hava Kurumu Mahallî Paraşüt Kursları Açıyor", *Uçan Türk,* C 30/S. 291, Temmuz 1983, s. 18.

"Türk Hava Kurumu-Türkkuşu Bünyesinden Kıbrıs Türk Barış Harekâtına Katılanlar", *Uçan Türk,* C 22/S. 250, Ocak 1975, s. 8-9.

"Türk Hava Kurumu 1981 Yılı Çalışma Plan Özeti", *Uçan Türk,* C 28/S. 282, Nisan 1981, s. 11.

"Türkiye Millî Paraşüt Ekibi Balkan Havacılık Oyunlarına Katıldı", *Uçan Türk,* C 22/S. 256, Temmuz 1975, s. 23.

"Türkiye Paraşüt Şampiyonası Münasebetiyle", *Uçan Türk,* C 16/S. 181, Nisan 1969, s. 7.

"Türk Kuşunda Paraşüt", *Havacılık ve Spor,* S. 156, 1 Birincikânun 1935, s. 2531.

"Türkkuşu Kurumu Nasıl İşe Başladı?", *Havacılık ve Spor,* S. 142-143, 15 Mayıs 1935, s. 2307.

"Türkkuşu'na Karşı Gençliğin İlgisi", *Servetifünun (Uyanış),* C 80-16/S. 2075-390, 28 Mayıs 1936, s. 4-5.

"Türkkuşu 1975 Çalışma Planı", *Uçan Türk,* C 22/S. 251, Şubat 1975, s. 7-9.

"Türkkuşunun 1980 Yılı Çalışma Planı", *Uçan Türk,* C 27/S. 278, Nisan 1980, s. 11-13.

"Türk Milli Paraşüt Takımı Birinci Avrupa Şampiyonası'na Katılıyor", *Uçan Türk,* C 22/S. 258, Eylül 1975, s. 28.

"Türk Paraşütçüleri Dünya Paraşüt Şampiyonasına Katılıyor", *Uçan Türk,* C 15/S. 173, Ağustos 1968, s. 11.

"Türk-Yunan-Yugoslav Havacılık Gösterileri", *Uçan Türk,* C 1/S. 8, Kasım 1954, s. 3-6.

"Uçuşlarda Paraşüt İsti'mâli", *Askeri Hava Mecmuası,* C 1/S. 38, Şubat 1927, s. 4-10.

Yalçın, Osman, "Kuruluşundan Günümüze Türk Hava Kurumu", *Gazi Akademik Bakış Dergisi,* C 6/S. 11, Kış 2012, s. 267-291.

"Yeni Çalışma Yılına Girerken Türkkuşu", *Havacılık ve Spor,* S. 207, 15 İkincikânun 1938, s. 1542-1543.

"1. Dünya Hava Oyunları Yarışma Dalları Toplu Sonuçları", *Uçan Türk,* S. 425, Ekim 1997, s. 9-10.

"II Paraşüt Şenliği", *Uçan Türk,* S. 530, Mayıs/Haziran 2011, s. 28.

"4. Balkan Hava Oyunları Yapıldı", *Uçan Türk,* C 28/S. 284, Ekim 1981, s. 12-15.

"4. Balkan Konferansı Ankara'da Toplandı", *Uçan Türk,* C 33/S. 330, Kasım 1989, s. 29-30.

"5. Dünya Paraşüt Şampiyonası Sona Erdi", *Uçan Türk,* C 33/S. 330, Kasım 1989, s. 28.

"12nci Adriyatik Paraşüt Kupası'nda Üç Madalya Kazandık", *Uçan Türk,* C 29/S. 292, Ekim 1983, s. 5.

"18. Dünya Paraşüt Şampiyonası Bugün Açılıyor", *Cumhuriyet,* 3 Eylül 1986.

"18nci Türkiye Paraşüt Şampiyonası", *Uçan Türk,* C 31/S. 308, Ekim 1987, s. 20.

"1936 Ağustos Sonuna Kadar Türkkuşu", *Havacılık ve Spor,* S. 175, 30 Ağustos 1936, s. 2831.

"1937 Yılının Son Altı Ayı", *Havacılık ve Spor,* S. 204, 1 Birincikânun 1937, s. 1495-2497.

"1979 Yılında Gerçekleştirilen Havacılık Çalışmaları", *Uçan Türk,* C 27/S. 277, Ocak 1980, s. 5-7.

"1986 Dünya Paraşüt Şampiyonası Türkiye'de Yapılacak", *Uçan Türk,* C 30/S. 294, Nisan 1984, s. 10.

"1997 Yılı Havacılık Eğitimleri", *Uçan Türk,* S. 417, Şubat 1997, s. 6.

4. Araştırma-İnceleme Eserler

Adıgüzel, Mehmet Bahattin, *1. Dünya Hava Oyunları,* Sonçağ Kültür Yayınları, Ankara 2019.

Adıgüzel, M. Bahattin, *Amatör ve Sportif Havacılık,* Sonçağ Kültür Yayınları, yy. 2021.

Akgün, Karal, Seçil-Uluğtekin, Murat, "Kuruluşunun İlk Yıllarında Türk Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu)", *Cumhuriyetin 80. Yılına Armağan,* Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2004, s. 27-62.

Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük,* Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2010.

Hürkuş, Vecihi, *Bir Tayyarecinin Anıları,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000.

Kavas, Uğur, *İkiz Kardeşler İzmir ve Ankara Paraşüt Kulesi,* Dumat Ofset, yy. 2018.

Ulusan, Şayan, "İstikbal Göklerdedir: Türk Tayyare Cemiyeti (1925-1938) (Türk Tayyare Cemiyeti'nden Türk Hava Kurumu'na)", *9. Uluslararası Atatürk Kongresi (12-15 Kasım 1919 Amasya) Bildiriler,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2021, s. 2356-2372.

Verel, Oktay, *Sabiha Gökçen Atatürk'le Bir Ömür,* Akdeniz Yayıncılık, İstanbul 2007.

Yalçın, Yasemin-Güven, Özbay, *Türkiye'de Yamaç Paraşütçüleri 'Problemler ve Beklentileri',* Akademisyen Kitapevi, Ankara 2020.

Zebelin, M, *Paraşütçülük,* Akşam Matbaası, İstanbul 1936.

5. İnternet Kaynakları

https://www.thk.org.tr/khem, son erişim tarihi: 17.02.2024.

https://www.thk.org.tr/ebulten/sayi2/index.html#page/14, son erişim tarihi: 18.02.2024.

https://www.thk.org.tr/parasut_okulu, son erişim tarihi: 24.02.2024.

https://www.thsf.org.tr/, son erişim tarihi: 02.03.2024.

6. Sözlü Kaynak

Muammer Evci (d. 1975), (13.02.2024).

Modern Olimpiyat Oyunlarında Türk Futbolu (1923-2023)

Edip Öncü*

Giriş

Modern bir oyun olan futbol bugün özellikle kulüpler bazında bir "oyun" ve "spor" olmanın çok ötesine geçmiştir. 20. yüzyılda bir "spor" olarak kuruluş aşamasını tamamlayan futbol 21. yüzyılda ulusal ve uluslararası ekonomi politiğin en önemli figürlerinden biri haline gelmiştir. Öyle ki futbolun nihai otoritesi olan Uluslararası Futbol Federasyonu (FIFA) gerek üye sayısı gerekse etki alanı, etki derecesi ve yaptırım gücü açısından Birleşmiş Milletler'den daha önemli bir organ olarak görülmektedir. Artık yapılanma ve yönetim açısından modern ulus-devlet oluşumlarını bile gölgede bırakmış olan profesyonel futbol kulüplerinin birçoğunun tarihi birçok modern devletten eskiye dayanmakta, dev kulüplerin bütçeleri ve taraftar sayıları küçük devletlerin nüfus ve ekonomik büyüklüklerini kat be kat aşmaktadır. Bu kadar önemli bir olgu haline gelen futbolun uluslararası önem kazanmasında ve hatta devletlerin iç politikasında bile önemli hale gelmesinde 20. yüzyılın başlarında FIFA kadar olmasa bile IOC (Uluslarası Olimpiyat Komitesi) ve modern olimpiyat oyunlarının da payı vardır. Öyle ki futbolda ilk dünya kupasının düzenlendiği 1930 yılına dek olimpiyat oyunları'ndaki futbol turnuvaları dünyadaki en iyi millî futbol takımını belirlemek için yapılan müsabakalar yerine geçmekteydi.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve Türkiye Futbol Federasyonu'nun kuruluşu tarihsel olarak futbolda dünya kupasının teşkil edilmesi ve uluslararası futbolun kurumsallaşması sürecine denk gelmektedir. Yeni Türkiye'nin olimpiyat oyunları'nda ilk temsilî (1924) millî futbol federasyonu gibi birçok spor federasyonunun kurulmasına vesile olmuş ve cumhuriyet ilan edilmeden aylar önce kurulan Türkiye Futbol Federasyonu sayesinde Türk milli takımı

* Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Tarih Bölümü, Trabzon/TÜRKİYE
ediponcu@ktu.edu.tr https://orcid.org/0000-0002-2958-2310
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1067

yurt dışında boy göstermeye başlamıştır. Bu yüzden olimpiyat oyunlarının ve Türk futbolunun olimpiyatlarda temsilinin Türk futbol tarihi açısından önemi büyüktür. Nitekim, 1924'ten 1960'a kadar düzenlenen bütün olimpiyat oyunlarına (1956) hariç futbol takımı gönderme başarısını gösteren Türkiye'nin uluslararası futbolda ve dolayısıyla UEFA (Avrupa Futbol Birliği)'da kalıcı bir yer edinmesinde bu erken olimpik tecrübesinin büyük payı vardır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra UEFA'nın kurulması ve Türkiye'nin yeni oluşan Soğuk savaş denkleminde tercihini Batı Bloğu yönünde kullanması Türk futbolunun uluslararası arenadaki pozisyonuna da yön vermiştir. Bir yandan Türkiye içeride futbolda profesyonelleşmeyi yasal hale getirip kurumsallaştırırken bir yandan da UEFA'ya üye olma sürecine girmekteydi. Türkiye 1954'te kurulan UEFA'ya 1962'de kabul edildi ve bundan böyle Dünya Kupası ve olimpiyat oyunları elemelerinde Avrupa gruplarında mücadele etmeye başladı[1]. Asya ve Afrika'da fazla bağımsız devletin bulunmadığı 1960'lara kadar Türkiye fazla zorlanmadan olimpiyat oyunlarına katılabilmekteydi. Keza, Türkiye Dünya Kupası'na da 1950 yılında katılmaya hak kazanmış; 1954'te ilk Dünya Kupası tecrübesini yaşamış ve 1958'de de elemelerde İsrail ile eşleştiği için Dünya Kupası fırsatını tepmişti. Ancak, Türk futbolunun olimpiyat oyunlarındaki son boy gösterişi olan 1960'dan sonra Türkiye Avrupa elemelerini geçerek bir daha oyunlara katılamadı. Doğu Bloğu üyesi ülkeleri "devlet amatörü" futbolcularıyla Avrupa elemelerine ve olimpiyat finallerine ambargo koyarken Türkiye bir türlü final turnuvasına gitme şansı bulamadı. Bir yandan IOC (Uluslararası Olimpiyat Komitesi) olimpiyatlardaki amatörlük ısrarından taviz vermediği bir yandan da özellikle 1960'lardaki dekolonizasyon sürecinde Avrupa dışındaki kıtalarda ülke sayısı artması dolayısıyla futbolda Avrupa'nın Olimpiyat kotasının azaldığı iklimde Türkiye'nin finallere gitme şansı büyük ölçüde azaldı. Zaten, "profesyonel" A Millî Takım bile Soğuk Savaş döneminde 1954'ten sonra bir kez bile Avrupa Futbol Şampiyonası ve Dünya Kupası'na katılma hakkı kazanamamıştır.

Bu çalışmada öncelikle Türk futbolunun erken dönem (1924-1960) Olimpik tecrübesi incelenmiştir. 1960 sonrası için amatör, olimpik ve ümit (U-21) millî futbol takımlarının eleme performansları nicel olgularla ortaya konmuş; derin analizlere girişilmeden bütüncül bir tarihi panorama sunulmaya çalışılmıştır. Tarihsel ve kronolojik bir anlatının sunulduğu bu bütüncül yaklaşım çerçevesinde tematik bağlantının sağlanabilmesi amacıyla

1 Mithat Perin vd., *Tercüman Spor Ansiklopedisi*, C I, *Futbol,* Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul 1981, s. 12.

Profesyonel" A Milli Takım'ın ve amatör ve olimpik millî takımların diğer uluslararası futbol müsabakalarında ve elemelerindeki performanslarının taramaları da yapılmıştır. Ayrıca 1996 Olimpiyat Oyunları'ndan itibaren olimpiyatlara dahil edilen Kadınlar Futbol Turnuvası'na yönelik taramalar da çalışmanın son bölümünde yer almaktadır. Araştırmalarda birincil kaynaklar olarak FIFA, UEFA, IOC ve RSSSF gibi uluslararası çevrimiçi kaynaklar TFF ve TMOK gibi yerli kaynaklarla karşılaştırılarak sağlam ve güvenilir bir envanter oluşturulmaya çalışılmıştır. Kaynakların yetersiz veya tutarsız kaldığı durumlarda Cumhuriyet gazetesi arşivi ve futbolla ilgili diğer ikincil kaynaklara başvurulmuştur. Araştırmanın nicel bulguları sonuç bölümünde nitel açıdan değerlendirilmiş ve güncel ve geleceğe yönelik değerlendirmelerle Türk futbolunun olimpik tarihçesine dayanarak olimpik takım sporlarındaki mevcut durum ve potansiyele dair saptamalarda bulunulmuştur. olimpiyat oyunlarında yüz yıl önce yer almış Türk futbolunun Cumhuriyet'in ikinci asrında olimpiyatlarda hak ettiği yeri bulabilmesi açısından tarihsel bir perspektif sunan bu çalışma aynı zamanda Türkiye'nin takım sporlarında da olimpik madalya stratejilerini belirlemekte faydalı olabilecek bir tarihi envanter sunmaktadır.

1924 Paris Olimpiyat Oyunları

Yeni Türkiye'nin (henüz Cumhuriyet ilan edilmeden) modern olimpiyat oyunlarında temsili söz konusu olduğunda uluslararası spor federasyonlarınca tanınan Türk spor federasyonlarının kurulması ihtiyacı hâsıl olmuştur. Bu sebeple Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakları (TİCİ) bünyesinde ilk federasyonlar üçlü bir yapılanmayla futbol, güreş ve atletik sporlar (Atletizm, bisiklet, eskrim, tenis, yüzme atıcılık ve binicilik) federasyonları 24 Ağustos 1922 tarihinde kuruldular. Bu federasyonlardan Türkiye Futbol Federasyonu (Futbol Heyet-i Müttehidesi) Uluslararası Futbol Federasyonu (FIFA)'dan 15 Ocak 1923'te geçici kabul ve 21 Mayıs 1923'te kesin kabul aldı[2].

1924 Paris Olimpiyat Oyunları için aralarında futbol antrenörü İskoç Billy Hunter'ın[3] da bulunduğu üç yabancı antrenör getirildi. Yeni kurulan Türkiye

2 "TFF Tarihçesi: Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluyor", Türkiye Futbol Federasyonu Resmî Web Sitesi (TFF), https://www.tff.org/default.aspx?pageID=294, son erişim tarihi: 14.01.2024; Kurthan Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi,* Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985, s. 107.

3 "Billy Hunter", Olympedia, https://www.olympedia.org/athletes/5000101, son erişim tarihi: 14.01.2024. William Brown Hunter (1885-1937) Türkiye'ye Galatasaray Futbol Kulübü'nü çalıştırmak için 1924 yılında geldi. Kendisine 1924 Olimpiyatları'nda Türk futbol takımını çalıştırma görevi de verildi. 1924-1926 yılları arasında çalıştırdığı Türkiye

Millî Olimpiyat Cemiyeti'nin hükümete sunduğu rapor üzerine yabancı antrenörlere 6000 liralık bir ödenek çıkarıldı. Böylece yeni Türk Cumhuriyeti Paris'e 19 futbolcu, 11 atlet, 5 güreşçi, 3 bisikletçi, 2 halterci ve 1 eskrimciden oluşan kalabalık bir kafile gönderdi[4].

Paris'e gidecek Türk Olimpik sporculardan oluşan ilk kafile 8 Nisan 1924'te yola çıkan Olimpik Millî Futbol takımımızdı. Kafilede 18 futbolcu bulunmaktaydı. Türkiye Millî Futbol Takımı'nın başında antrenör olarak Billy Hunter bulunmaktaydı. Kafilede futbolcular ve antrenörün yanı sıra Türkiye Futbol Federasyonu Başkanı Yusuf Ziya (Öniş) Bey, TİCİ temsilcisi Burhaneddin (Felek) Bey ve muhasebeci Nuri Bey vardı. Kamaralara yer yatakları eklenmiş yöneticiler futbolcular rahat etsin diye yer yataklarında yatmışlardı. Takımda Galatasaray ve Fenerbahçeli futbolcular ağırlıktaydı. Altınordulu kaleci Nedim Kaleci dışında Türkiye Milli Takımı'nın ilk onbirinin tamamı bu iki takımdan oluşmaktaydı[5]. Takımın en güçlü ayaklarından biri de Almanya'da *Phönix Karlsruhe* takımında oynayan Bekir Refet'ti ve turnuvada Türk basınının en çok takip ettiği futbolculardan biriydi[6].

1924 Paris Olimpiyat Oyunları'ndaki futbol turnuvasına 22 ülke katıldı. Uruguay, ABD ve Mısır ile Türkiye turnuvaya Avrupa dışından katılan dört takımdan biriydi. Kampta Türk takımının komşusu Uruguay takımıydı. Türk futbolcular kamptaki ilk sabahlarında uyandıklarında karşılarında yeni göndere çekilmiş mavi-beyaz Uruguay bayrağını gördüklerinde Yunan bayrağı sanmış

Milli Futbol Takımı'nın başında 14 maça çıktı. 1928'de Galatasaray'dan ayrıldıktan sonra ABD'ye gitti. Ancak 1929 Buhranı'ndan sonra futbol dünyasında iş bulamadı ve öldüğü tarihe kadar New York'ta bir benzin istasyonunda çalıştı.

4 Altuğ İstanbulluoğlu (der.), *Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi'nin 100 Yılı (TMOK 100 Yıl: 1908-2008),* TMOK Yayınları, İstanbul 2008, s. 21-24, 101-102; Nuray Özdemir, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Katıldığı İlk Uluslararası Organizasyon: 1924 Paris Olimpiyatları", *Atatürk Yolu Dergisi,* C 13/ S. 51, Ocak 2013, s. 731-732.

5 Türkiye Milli Futbol Takımı Nedim Kaleci, Kadri Göktulga, Ali Gençay, Cafer Çağatay, İsmet Uluğ, Nihat Bekdik, Mehmet Leblebi, Alaeddin Baydar, Zeki Rıza Sporel, Bekir Refet, Bedri Gürsoy, ve yedekler Hamit Akbay, Hamit Arslan Okçu, İbrahim Kelle, Kemal Rıfat Kalpakçıoğlu, Sabih Arca, Kamil Rona ve Kemal Ruhi'den oluşmaktaydı. İstanbulluoğlu, *age.,* s. 102, 181.

6 Bekir Refet "Bombacı Bekir" lakabıyla anılırdı. Bombacı Bekir 1928 Olimpiyatları sırasında Olimpiyat köyünde zamanın efsane kalecisi İspanyol kaleci Zamora'yı da şutlarıyla hayretler içerisinde bırakmıştı. Cem Atabeyoğlu, *Olimpiyatlarda Türk Sporcuları (Anılar-Olaylar-Rakamlar),* TMOK Yayınları, İstanbul 2004, s. 36-38; Ergun Hiçyılmaz, *Sporda Ünlüler Ansiklopedisi,* Ekol Basın Yayın Tanıtım, İstanbul 1986, s. 62; Özdemir, agm., s. 733-734.

ve moralleri bozulmuştu. Ancak gerçek ortaya çıkınca turnuvanın şampiyonu olacak Uruguaylı futbolcular ile Türk futbolcular dostluk geliştirmişlerdi[7].

Turnuva ön eleme turuyla başladı. Bu turda Türkiye'nin rakibi Avrupa'nın güçlü takımlarından Çekoslovakya idi. 25 Mayıs 1924'te Bergeyre Stadı'nda yapılan müsabakada Türkiye Çekoslovakya'ya 5-2 yenildi. Bu maç aynı zamanda Türk futbol takımının yurt dışında oynadığı ilk maç olarak tarihe geçti. Milli takımımızın iki golünü de Bekir Refet kaydetti[8]. Türkiye elenirken finalde İsviçre'yi yenen Uruguay turnuvanın şampiyonu oldu. Uruguay'ın bu başarısı bu küçük Latin Amerika ülkesine 1920'ler boyunca futbolda söz sahibi olma yolunda büyük bir kendine güven aşılayacaktı[9].

TÜRKİYE-ÇEKOSLOVAKYA ÖN ELEME TURU KARŞILAŞMASI

	TÜRKİYE (2)		ÇEKOSLOVAKYA (5)
1	Nedim Kaleci (K)- Altınordu (24 Y)	1	Josef Sloup
2	Cafer Çağatay (D)- Fenerbahçe (26 Y)	2	Antonin Hojer
3	Ali Gençay (D)- Galatasaray (19 Y)	3	Frantisek Hojer
4	Kadri Göktulga (OS)- Fenerbahçe (20 Y)	4	Otto Krombholz
5	İsmet Uluğ (OS)- Fenerbahçe (23 Y)	5	Josef Pleticka
6	Nihat Bekdik (OS)- Galatasaray (23 Y)	6	Pavel Mahrer
7	Mehmet Leblebi (F)- Galatasaray (17 Y)	7	Josef Sedlacek (Goller: Dk. 28-37)
8	Alaattin Baydar (F)- Fenerbahçe (23 Y)	8	Rudolf Sloup (Gol: Dk. 21)
9	Zeki Rıza Sporel (F)- Fenerbahçe (26 Y)	9	Jan Novak (Gol: Dk. 64)
10	Bekir Refet (F) (Goller: Dk. 63, 82) (24 Y)	10	Josef Capek
11	Bedri Gürsoy (F)- Fenerbahçe (20 Y)	11	Josef Jelinek
	Teknik Direktör: Billy Hunter (İskoçya)		

Kaynak: Official Report 1924, s. 325; FIFA.

Olimpiyat oyunlarından hemen sonra Baltık turuna çıkan ay-yıldızlı milliler on iki günde dört müsabaka (Finlandiya, Letonya, Estonya ve Polonya) oynadı ve Polonya maçı dışında bütün maçlarını kazanarak yeni kurulmuş

7 Uruguaylılar özellikle kafa vuruşlarıyla ün salmış Beykozsporlu İbrahim'e hayranlıklarını gizleyememişlerdi. Maharetli futbolcu bu yüzden soyadı kanunu çıktıktan sonra "Kelle" soyadını almıştır. Beykozspor'la özdeşleşen İbrahim Kelle (1897-1971) 45 yaşına kadar bu kulüpte futbol oynamıştır. Atabeyoğlu, *age.,* s. 19-22; Hiçyılmaz, *age.,* s. 188.

8 *Comite Olympique Français Les Jeux de la VIII Olympiade: Paris 1924 Rapport Officiel (Official Report 1924),* Libraire de France, Paris 1924, s. 326-328; "1924 Olympic Tournament, Turkey-Czechoslovakia 2-5", FIFA Resmi Web Sitesi (FIFA), https://www.fifa.com/tournaments/mens/mensolympic/paris1924/match-center/32292, son erişim tarihi: 14.01.2024.

9 David Miller, *The Official History of the Olympic Games and the IOC (Athens to London 1894-2012),* Mainstream Publishing, Edinburgh 2012, s. 87.

bir milli takım için umut verdi. Ancak milli takım bundan sonra 1928 Olimpiyatları'na kadar tamamen Doğu Avrupa millî takımlarıyla oynadığı 11 özel maçta sadece üç galibiyet ve bir beraberlik alabildi[10].

1928 Amsterdam Olimpiyat Oyunları

1930'da ilk FIFA Dünya Kupası düzenlenene kadar 1920, 1924 ve 1928 Olimpiyat Oyunları'ndaki futbol turnuvaları Dünya Futbol Şampiyonası yerine geçmiştir. Bu kupalara sırasıyla 14, 22 ve 17 ülke katılmıştır. Ancak olimpiyat oyunlarında titizlikle üstünde durulan amatörlük hususunun dünya futbolundaki profesyonellikle örtüşmemesi yüzünden 1930'dan itibaren Dünya Futbol Şampiyonası müstakil olarak tertip edilecek ve olimpiyatlardaki futbol turnuvası sadece amatör futbolculardan terkip edilen milli takımlar arasında yapılacaktı. Nitekim 1928 Amsterdam Olimpiyatları Resmî Rapor Kitabı'nın futbol ile ilgili olan kısmının başında "Association Football" kuralları yer almakta ve burada amatörlük-profesyonellik arasındaki ihtilaf "broken time" ara çözümü ile olimpik futbol görünürde amatör ama profesyonel futbolcuların katılımına açık kapı bırakmaktaydı[11]. Bu durum Türk Millî Futbol Takımı için bir sorun teşkil etmemekteydi. Türkiye'de futbol henüz profesyonelleşmemişti. Türkiye Futbol Federasyonu'nun temsilcileri olarak R. A. Muvaffak, M. A. Şerefeddin ve A. Şeref'in adı geçmekteydi[12]. Ağırlıklı olarak Galatasaray ve Fenerbahçe futbol kulüplerinden teşekkül edilen Türkiye Olimpik Millî Futbol Takımı'nın teknik direktörü ise Macar antrenör Bela Toth'tu[13]. 28 Mayıs 1928'de Amsterdam Olimpiyat Stadı'nda oynanan ve 2744 kişinin izlediği maçta Türkiye ilk yarıda 2-0 geriye düştü. İkinci yarıda dağılan milliler maçı 7-1 kaybetti ve elendi[14]. Türkiye'yi yenen Mısır, yarı finalde Arjantin'e 6-0 ve üçüncülük maçında İtalya'ya 11-3 yenilerek turnuva dördüncüsü oldu. Şampiyonluğu tekrar müsabakası sonrasında Arjantin'i 2-1 yenen Uruguay kazandı[15].

10 "Polonya-Türkiye 2-0 Özel Maç", TFF,https://www.tff.org/Default.aspx?pageID=440&macID=2829; https://www.tff.org/default.aspx?pageID=425, son erişim tarihi: 15.02.2024; Atabeyoğlu, *age.,* s. 26-27.

11 *The Ninth Olympiad being the Official Report of Olympic Games of 1928 Celebrated at Amsterdam* (Official Report 1928), J. H. De Bussy Ltd., Amsterdam 1928, s. 342-345.

12 *Official Report 1928,* s. 348-351.

13 1927-1932 yılları arasında Türkiye Millî Futbol Takımı'nı çalıştıran Toth, 8 maçta 2 galibiyet 1 beraberlik ve 5 mağlubiyet aldı. Mehmet Yüce, "Mill'i Takımın Hocaları", *Tam Saha,* S.133, Aralık 2015, s. 103-112; "Macar Hocalarımız", TFF, https://www.tff.org/default.aspx?pageID=202&ftxtID=17590, son erişim tarihi: 15.02.2024.

14 *Official Report 1928,* s. 360.

15 *Miller, age.,* s. 96.

TÜRKİYE- MISIR 1. TUR KARŞILAŞMASI

	TÜRKİYE (1)		MISIR (7)
1	Ulvi Yenal (K)	1	Abdel Hamid Hamdi (K)
2	Kadri Göktulga (D)	2	Sayed Abaza (D)
3	Burhan Atak (D)	3	Ahmed Mohamed Salem (D)
4	Cevat Seyit (OS)	4	Gaber el Soury (OS)
5	Nihat Bekdik (OS)	5	Ali el Hassany (OS) (Gol: Dk. 20)
6	İsmet Uluğ (OS)	6	Ahmed Mahmoud Soliman (OS)
7	Mehmet Leblebi (F)	7	Ismael el Sayed Hooda (F) (Gol: Dk. 53)
8	Alaattin Baydar (F)	8	Ali Mohammed Riad (F) (Gol: Dk. 27)
9	Zeki Rıza Sporel (F) (Kaptan)	9	Mahmoud Ismael Hooda (F)
10	Bekir Refet (F) (Gol: Dk. 71)	10	Mahmoud Moukhtar (F) (Goller: Dk. 46, 50, 63)
11	Muslih Peykoğlu (F)	11	Gamil el Zobeir (F) (Gol: Dk. 86)
	T. Direktör: Bela Toth (Macaristan)		

Kaynak: FIFA, https://www.fifa.com/tournaments/mens/mensolympic/amsterdam1928/match-center/32318.

Sekiz yıllık bir aradan sonra 1936 Berlin Olimpiyat Oyunları'nda futbol tekrardan olimpiyat programına dahil oldu. 18 ülkenin katılım için başvuruda bulunmasına rağmen daha sonradan Bulgaristan ve Portekiz çekildiğini açıkladı. Kalan 16 takım ise ön eleme turuna gerek kalmadan turnuva kurallarına göre iki gruba bölündü. B Grubu'nda yer alan Türkiye nispeten daha güçlü olan A Grubu'ndaki takımlardan Norveç ile eşleşti. 3 Ağustos 1936'da Berlin Mommsen Stadyumu'nda oynanan maçın hakemi İtalyan Giuseppe Scarpi'ydi. Scarpi'nin yardımcıları Alman Helmut Fink ve Mısırlı Fuad Hafız'dı. Maçı 8000 kişi izledi. Norveç ataklarına ancak yarım saat dayanabilen Türkiye Norveç'e 4-0 yenilerek elendi[16]. Saat 17.30'da başlayan ve yağmurlu bir havada oynanan maçı rapor eden Anadolu Ajansı muhabiri tam anlamıyla mahkûm oynamayan Türk takımının yenilgisini Norveç'in uyumlu kadrosuna ve hava şartlarının olumsuzluğuna bağlamıştır. Cumhuriyet gazetesi maç hakkında "Dünkü maçta muhacimlerimiz birçok fırsatlar kaçırdılar. Oyuncularımız birbirlerine alışmadıkları için takımımız bu fena vaziyete düştü." yorumunu yapmıştır. Maç hakkındaki Resmî Olimpiyat Raporu ve FIFA raporu uyumsuzluk göstermektedir. Olimpiyat Raporu'na göre goller 35, 55, 73 ve 79. dakikalarda kaydedilmiştir. Aynı raporda Yaşar Alparslan yerine Bayar soyadlı birinin oynadığı yazılmıştır[17].

16 *The XIth Olympic Games: Berlin, 1936 Vol. 2 (Official Report 1936),* Wilhelm Limpert, Berlin 1937, s. 1047-1051; "Futbolda 4-0 Yenildik.", *Cumhuriyet,* 04.08.1936, s. 1, 6.

17 *Official Report 1936,* s. 1051.

Aşağıdaki tablo iki takımın kadrolarını ve gollerin dakikalarını vermektedir.

TÜRKİYE-NORVEÇ 1. TUR KARŞILAŞMASI

	TÜRKİYE (0)		NORVEÇ (4)
1	Cihat Arman (K)	1	Henry Johansen
2	Yaşar Alparslan (D)	2	Fredrik Horn
3	Hüsnü Savman (D) (Kaptan)	3	Nils Eriksen
4	Mehmet Reşat Nayır (OS)	4	Frithjof Ulleberg
5	Lütfü Aksoy (OS)	5	Jorgen Juve
6	İbrahim Tusder (OS)	6	Rolf Holmberg
7	Niyazi Sel (F)	7	Sverre Hansen
8	Sait Altınordu (F)	8	Reidar Kvammen (Gol: Dk. 80)
9	Hakkı Yeten (F)	9	Alf Martinsen (Goller: Dk. 30, 70)
10	Rebii Erkal (F)	10	Magnar Isaksen
11	Fikret Arıcan (F)	11	Arne Brustad (Gol: Dk. 53)
	T. Direktör: James Donnelly (İrlanda)		

Kaynak: FIFA, https://www.fifa.com/tournaments/mens/mensolympic/berlin1936/match-center/32338.

Turnuvayı finalde uzatmalarda Avusturya'yı 2-1 yenen İtalya kazanmıştır. Türkiye'yi eleyen Norveç ise Polonya'yı 3-2 yenerek turnuva üçüncüsü olmuştur[18].

1948 Londra Olimpiyat Oyunları

1948 Londra Olimpiyat Oyunları'ndaki futbol turnuvasına beş konfederasyondan 18 takım katıldı. Türkiye Olimpik Millî takımının başında teknik direktör olarak Ulvi Yenal bulunmaktaydı. Henüz resmi olarak Türkiye'de futbol profesyonelleşmediği için Olimpik Millî Takım'daki futbolcular İstanbul takımlarının ünlü futbolcularının bir karması gibiydi. Kadroda Cihat Arman ve Lefter Küçükandoniyadis gibi ünlü futbolcular bulunmaktaydı[19]. Ön eleme turu oynamayan Türkiye'nin karşısına 1. turda Çin Cumhuriyeti (Tayvan/Formoza) çıktı. Walthamstow'daki Green Pond Stadı'nda oynanan maçta fazla zorlanmayan Olimpik Milliler Gündüz Kılıç'ın iki, Lefter Küçükandoniyadis ve Hüseyin Saygın'ın birer golleriyle maçı 4-0 kazanarak 2. Tura çıktı[20]. 2. turda

18 *Official Report 1936,* s. 1054-1055. FIFA, https://www.fifa.com/tournaments/mens/mensolympic/berlin1936/match-center/32352;https://www.fifa.com/tournaments/mens/mensolympic/berlin1936/match-center/32351, son erişim tarihi: 19.02.2024.

19 Haluk Hergün, *Lefter: Futbolun Ordinaryüsü,* NTV Yayınları, İstanbul: 2012, s. 65.

20 *The Official Report of the Organising Committee for the Games of the XIV Olympiad (1948) (Official Report 1948),* M'Corquodale & Co. Ltd., London 1951, s. 347; 1948 Men's Olympic Football Tournament, "Turkey-Republic of China", FIFA, https://www.fifa.com/tournaments/mens/

Yugoslavya ile eşleşen Türkiye Ilford'daki Cricketfield Stadı'nda Yugoslavya'ya 3-1 yenilerek elendi. Türkiye'nin bu maçta golünü Şükrü Gülesin kaydetti[21]. 5 Ağustos 1948 Finalde Yugoslavya'yı 3-1 yenen İsveç şampiyon oldu[22].

TÜRKİYE-YUGOSLAVYA 2. TUR KARŞILAŞMASI

	TÜRKİYE (1)		YUGOSLAVYA (3)
1	Cihat Arman (K) (Kaptan)	1	Franjo Sostaric
2	Murat Alyüz (D)	2	Miroslav Brozovic
3	Vedii Tosuncuk (D)	3	Branko Stankovic
4	Naci Özkaya (OS)	4	Zlatko Cajkovski
5	Bülent Eken (OS) (KK: Dk. 80)	5	Miodrag Jovanovic
6	Hüseyin Saygun (OS)	6	Aleksandar Atanackovic
7	Fikret Kırcan (F)	7	Kosta Tomasevic
8	Erol Keskin (F)	8	Rajko Mitic
9	Gündüz Kılıç (F)	9	Franjo Wölfl (Goller: Dk. 80)
10	Lefter Küçükandoniyadis (F)	10	Stjepan Bobek (Gol: Dk. 60)
11	Şükrü Gülesin (F) (Gol: Dk. 53) (KK: Dk. 85)	11	Zeljko Cajkovski (Gol: Dk. 21)
	T. Direktör: Ulvi Yenal (Türkiye)		

Kaynak: Official Report 1948, s. 347; FIFA.

1952 Helsinki Olimpiyat Oyunları

1952 Olimpiyat Oyunları öncesinde Türk Millî Futbol Takımı Türkiye'de hala futbol profesyonelleşmediği için ülkenin en iyi futbolcularından oluşmaktaydı. 1949'da Yunanistan'da düzenlenen dört millî takım arasında düzenlenen Akdeniz Kupası'nda ay-yıldızlı milliler Mısır ve Yunanistan'ı yendikten sonra İtalyan Amatör Millî Takımı'na 3-2 yenilerek ikinci olmuştu[23]. 1950 Dünya Kupası'na katılmaya hak kazanmış; ancak maddi imkânsızlıklar yüzünden Brezilya'daki finallerde yer alamamıştı. Ancak elemelerde sadece Suriye'yi yenerek kupaya katılacak olması milli takımın uluslararası arenadaki gerçek gücü hakkında pek de fikir vermiyordu[24]. Mayıs 1950'de Demokrat Parti iktidara geldikten sonra

mensolympic/london1948/match-center/32359, son erişim tarihi: 19.02.2024.

21 *Official Report 1948,* s. 347; 1948 Men's Olympic Football Tournament, "Turkey-Yugoslavia", FIFA, https://www.fifa.com/tournaments/mens/mensolympic/london1948/match-center/32363, son erişim tarihi: 19.02.2024.

22 *Official Report 1948,* s. 388.

23 "İtalya- Türkiye 3-2 (Akdeniz Oyunları Finalleri)", *TFF,* https://www.tff.org/Default.aspx?pageID=440&macID=2858, son erişim tarihi: 17.02.2024; "İtalyanlar'a Haksız Bir Golle 3-2 Yenildik", *Cumhuriyet,* 21.05.1949, s. 1-4.

24 Cem Atabeyoğlu, "Millî Takımımız Dün Suriyeliler'i 7-0 Yendi", *Cumhuriyet,* 21.11.1949, s. 1, 4; Halit Kıvanç, *Kupaların Kupası Dünya Kupası (1930'dan 2002'ye),* İş Bankası

1951'de Türkiye'de futbolda profesyonellik kabul edildi. Ekim 1951'de ilki düzenlenen Akdeniz Oyunları'na ise Türkiye futbol takımı göndermedi. 1952 Helsinki Olimpiyat Oyunları'ndaki futbol turnuvası için beş konfederasyondan 27 futbol federasyonu başvuruda bulundu. Bu federasyonlardan Türkiye'nin de aralarında bulunduğu beşi (Finlandiya, İsveç, Almanya, Türkiye ve Hollanda Antilleri) doğrudan turnuvaya dâhil edildi. 16 Haziran 1952'de yapılan eşleşmeler sonucunda Saar ve Meksika federasyonlarının turnuvaya katılmamasına karar verildi. Türkiye, Hollanda Antilleri, Norveç, Avusturya, Finlandiya ve İsveç takımları ön eleme turunu oynamadan 1. Tura çıktı[25]. Türkiye 1. Turda Lahden Stadı'nda karşılaştığı Hollanda Antilleri'ni Muzaffer Tokaç ve Tekin Bilge'nin golleriyle 2-1 yendi[26]. 2. Turda şanssız bir kura çeken Türkiye Macaristan ile eşleşti. Kotka Stadı'nda oynanan maçta Puskas, Czibor ve Kocsis'li Macaristan karşısında tamamen sahadan silinen Türkiye 7-1 kaybederek elendi. Türkiye'nin gölünü bu maçta Ercüment Güder kaydetti[27]. Turnuvanın finalinde Yugoslavya'yı 2-0 yenen Macaristan şampiyon oldu[28].

Türkiye-Macaristan 2. Tur Karşılaşması

	TÜRKİYE (1)		MACARİSTAN (7)
1	Erdoğan Akın (K)	1	Gyula Grosics
2	Necdet Şentürk (D)	2	Jeno Buzansky
3	Rıdvan Bolatlı (D)	3	Mihaly Lantos (Gol: Dk. 48)
4	Mustafa Ertan (OS)	4	Jozsef Bozsik
5	Basri Dirimlili (OS)	5	Gyula Lorant
6	Ercüment Güder (OS) (Gol: Dk. 57)	6	Jozsef Zakarias
7	Vasıf Çetinel (F)	7	Lajos Csordas
8	Tekin Bilge (F)	8	Sandor Kocsis (Goller: Dk. 32, 72)
9	Kamil Altan (F)	9	Peter Palotas (Gol: Dk. 18)
10	Yalçın Çaka (F)	10	Ferenc Puskas (Goller: Dk. 54,90)
11	Macit Gürdal (F)	11	Zoltan Czibor (Gol: Dk. 86)
	T. Direktör: Sandro Puppo (İtalya)		

Kaynak: Official Report 1952, s. 666.

Kültür Yayınları, İstanbul 2002, s. 51-54

25 *The Official Report of the Organising Committee for the Games of the XV Olympiad: Helsinki 1952 (Official Report 1952),* Werner Söderström Osakeyhtio, Helsinki 1955, s. 656, 661.

26 1952 Men's Olympic Tournament, "Turkey-Netherlands Antilles", FIFA, https://www.fifa.com/tournaments/mens/mensolympic/helsinki1952/match-center/32385,son erişim tarihi: 16.02.2024.

27 1952 Men's Olympic Tournament, "Hungary-Turkey", FIFA, https://www.fifa.com/tournaments/mens/mensolympic/helsinki1952/match-center/32391, son erişim tarihi: 16.02.2024.

28 *Official Report 1952,* s. 666-668.

1956 Melbourne Olimpiyat Oyunları'ndaki futbol turnuvası için Türkiye Avustralya, Batı Almanya ve Polonya ile birlikte maç oynamadan katılma hakkı kazandı. 1 Eylül 1956 tarihinde Zürih'te çekilen kuralarda Türkiye Olimpik milli Futbol Takımı finallerde Çin Halk Cumhuriyeti ile eşleşti. Ancak Türkiye Melbourne Olimpiyatları'na maddi yetersizliklerden dolayı futbol takımı gönderemedi ve turnuvadan çekildiğini açıkladı. Türkiye ile birlikte dört ülke daha (Çin Halk Cumhuriyeti, Mısır, Güney Vietnam ve Macaristan) turnuvadan çekildi ve 11 takımla oynanan turnuvayı finalde Yugoslavya'yı 1-0 yenen Sovyetler Birliği kazandı[29].

Beyrut'ta düzenlenen 1959 Akdeniz Oyunları'nda İtalya, Türkiye ve Lübnan Amatör Millî takımlarının katıldığı turnuvada dört maçta 5 puan toplayan Türkiye 7 puanlı İtalya'nın ardında kalarak gümüş madalya kazandı[30].

1960 Roma Olimpiyat Oyunları

1960 Roma Olimpiyat Oyunları futbol turnuvası için Avrupa'dan 22 futbol federasyonu (İsrail dahil) yarıştı. Bu 22 Olimpik milli takım arasından 7 takım olimpiyatlara gitmeye hak kazandı. Türkiye ise elemelere Ortadoğu grubundan katıldı. Irak ve Lübnan ile bulunduğu grupta olimpik milliler dört maçını da kazanarak rahatlıkla limpiyatlara gitme hakkını kazandı[31]. Avrupa'dan 7, Amerika'dan 3, Asya-Avustralya'dan 3 ve Afrika'dan 2 takımın katılacağı olimpiyat oyunlarında Türkiye Asya-Avustralya elemelerinin 5. Grubundan, ikinci eleme turuna katılmadan doğrudan olimpiyatlara gitti. Elemelere toplamda 52 futbol federasyonu katılmıştı ve sonuçta Türkiye olimpiyatlara gidecek 15 ülke arasına girmişti[32].

1960 Roma Olimpiyatları Futbol Asya-Avustralya Elemeleri

5. Grup	O	G	B	M	A	Y	P	AV
TÜRKİYE	4	4	0	0	14	3	8	+11
IRAK	4	2	0	2	14	10	4	+4
LÜBNAN	4	0	0	4	0	15	0	-15

29 *The Official Report of the Organizing Committee for the Games of the XVI Olympiad: Melbourne 1956,* W. M. Houston, Government Printer, Melbourne 1958, s. 458, 470; *The Rec.Sport.Soccer Statistics Foundation Web Sitesi (RSSSF),* http://www.rsssf.com/tableso/ol1956q.html, son erişim tarihi: 16.02.2024.

30 *RSSSF,* https://www.rsssf.org/tablesm/medgames59.html, son erişim tarihi: 16.02.2024.

31 "Amatör Milli Takım Irak'ı 7-1 Yendi", *Cumhuriyet,* 7.12.1959, s. 6.

32 *The Games of the XVII Olympiad: Rome 1960 (The Official Report of the Organizing Committee), Vol. 2 (Official Report 1960),* Carlo Colombo Publisher, Rome 1963, s. 222-223.

Kaynak: Official Report 1960, s. 223

1960 Roma Olimpiyatları futbol turnuvası 26 Ağustos-10 Eylül 1960 tarihleri arasında düzenlendi. Olimpiyat Oyunları'nda bir Türk futbol hakemi ilk kez görev aldı. Türkiye'nin ilk FIFA kokartlı hakemi olan Sulhi Garan turnuvada yarı finaldeki Danimarka-Macaristan maçında yardımcı hakem olarak görev aldı[33]. Türkiye Olimpik Millî Futbol Takımı'nın kadrosunda Ahmet Suat Özyazıcı ve Selim Soydan da vardı. Takımlar ilk turda dörder takımlı dört grupta çekişti. Yugoslavya, Bulgaristan ve Birleşik Arap Cumhuriyeti (Mısır)'nin de yer aldığı A Grubu'nda Türkiye ilk maçını 26 Ağustos Cuma günü Grosseto Belediye Stadı'nda Bulgaristan'la oynadı. Bu maçı 3-0 kaybeden Türkiye, ikinci maçında 29 Ağustos Pazartesi günü Floransa Belediye Stadı'nda Yugoslavya ile karşılaştı. Bu maçı da 4-0 yenik tamamlayan Olimpik Milliler son maçında Birleşik Arap Cumhuriyeti karşısına çıktı. 1 Eylül Perşembe günü Livorno'daki Ardenza Stadı'nda oynanan maçta 3-3'lük beraberlikle iki takım puanları paylaştı ve Türkiye grubu averajla üçüncü sırada tamamlamış oldu. Grup lideri Yugoslavya turnuvanın finalinde Danimarka'yı 3-1 yenerek turnuvanın şampiyonu oldu[34].

1960 Roma Olimpiyatları Futbol Turnuvası

A Grubu	O	G	B	M	A	Y	P	AV
YUGOSLAVYA	3	2	1	0	13	5	5	+8
BULGARİSTAN	3	2	1	0	8	3	5	+5
TÜRKİYE	3	0	1	0	3	10	1	-7
BİRLEŞİK ARAP CUM.	3	0	1	0	4	11	1	-7

Kaynak: Official Report 1960, s. 226-7. Orijinal raporda Türkiye'nin yediği gol sayısı yanlış olarak 9 olarak gösterilmektedir.

1960 Sonrasında Olimpiyat Elemelerinde Türkiye

1964 Tokyo Olimpiyat Oyunları için yapılan elemelerde Türk Olimpik Milli Futbol Takımı İtalya ve Polonya ile beraber 4. Eleme grubunda yer

33 Hukuk Fakültesi mezunu ve edebiyat öğretmeni olan Sulhi Garan, spor mecmuaları ve ansiklopedilerinin yazı işleri müdürlüğünü yaptı. 1934-1943 yılları arasında Beşiktaş ve Vefaspor kulüplerinde futbol oynadı. 1957'de FIFA kursuna katılarak uluslararası hakem kokartı aldı. Futbol kuralları hakkında birçok kitabı da bulunan Garan, uzun yıllar gazetecilik ve yayıncılığa da devam etti. 1962'de henüz 46 yaşındayken vefat etti. Hiçyılmaz, *age.*, s. 130; "Olimpiyatlarda 44 Yıl Sonra Türk Hakem", TRTSPOR, 5.8.2016, https://www.trthaber.com/haber/spor/olimpiyatlarda-44-yil-sonra-turk-hakem-264653.html, son erişim tarihi: 20.02.2024.

34 Official Report 1960, s. 226-227; s. 240-241.

aldı. İstanbul'da oynanan ilk maçta İtalya ile 2-2 berabere kalan Türkiye, İtalya'daki ikinci maçta 7-1 yenilince olimpiyat şansını dört yıl sonraya bırakmış oldu. Beş eleme grubunda yapılan maçlar sonucunda 21 Avrupa devletinden 5 takım olimpiyat oyunlarında mücadele etme hakkına sahip oldu. Afrika, Amerika ve Asya'dan üçer takımın katıldığı turnuvayı finalde Çekoslovakya'yı 2-1 yenen Macaristan kazandı. Bir önceki turnuvadan farklı olarak 1968 Mexico City Olimpiyatları için Avrupa kıtasına dört takım kotası tanınırken Kuzey Amerika'nın kotası iki takıma yükseltildi. 18 takımın katıldığı Avrupa elemelerinde Türkiye 2. grubun 2. turunda Bulgaristan'a 3-0 ve 3-2'lik skorlarla yenilerek elendi. 16 takımın katıldığı olimpiyatlar futbol turnuvasında Bulgaristan finalde Macaristan'la karşılaştı ve bir önceki oyunların şampiyonu Macaristan 4-1'lik skorla yenerek yine şampiyon oldu. Türkiye Amatör Millî Futbol Takımı 1971 İzmir Akdeniz Oyunları'nda da fazlaca ümit vermeyen bir şekilde üçüncü olabildi[35]. A Millî Futbol Millî Takımı ise 1970 Dünya Kupası elemelerinde hiçbir varlık gösteremedi. Sovyetler Birliği ile Kuzey İrlanda ile çekiştiği grupta A Milliler bütün maçlarını kaybederek elendi. 1972 Avrupa Futbol Şampiyonası elemelerinde Federal Almanya, Polonya ve Arnavutluk ile yarıştığı grupta Türkiye A Millî Futbol Takımı Polonya ve Arnavutluk'u yenmesine rağmen grubunda üçüncü oldu ve beklentileri karşılayamadı. 1972 Münih Olimpiyat Oyunları için futbol kotaları aynı bırakıldı. Avrupa'dan yine dört takımın olimpiyatlara gideceği elemelerde Türkiye ön elemelerde İspanya ile eşleşti ve Ankara'da 1-0 ve Salamanca'da 3-0 yenilerek[36] elendi. Olimpiyatlarda şampiyon finalde Macaristan'ı 2-1 yenen Polonya oldu.

1974 Dünya Kupası elemelerinde İtalya, İsviçre ve Lüksemburg ile beraber yer aldığı gruptaki maçlarına şok Lüksemburg yenilgisi ile başlayan Türkiye, İtalya ve İsviçre karşısında başarılı sonuçlar almasına rağmen İtalya'nın ardında kalarak elendi. 1975 Cezayir Akdeniz Oyunları'nda ise Olimpik Millî Takım olan Türkiye B Millî Futbol Takımı grubunda sonuncu olarak pek bir varlık gösteremedi[37]. Öte yandan 1976 Avrupa Futbol Şampiyonası Elemeleri'nde de Türkiye A Milli Futbol Takımı nispeten başarılı maçlar çıkarmasına ve

35 Edip Öncü, "1971 İzmir Akdeniz Oyunları: Büyük İmtihan", *Spormetre,* C 18, Spor Tarihi Özel Sayısı, Mayıs 2020, s. 11.

36 "Amatör Millî Takımımız 1-0 Mağlup", *Cumhuriyet,* 20.1.1971, s. 7-8; "Games of the XX. Olympiad Football Qualifying Tournament", *RSSSF,* https://www.rsssf.org/tableso/ol1972q.html, son erişim tarihi: 20.02.2024.

37 "Mediterranean Games 1975 (Alger, Algeria)", *RSSSF,* https://www.rsssf.org/tablesm/medgames75.html, son erişim tarihi: 29.02.2024.

zamanın futbol devlerinden Sovyetler Birliği'ni İstanbul'da 1-0 yenmesine rağmen Sovyetler Birliği ve Serbest İrlanda'nın ardından üçüncü oldu ve Şampiyona'ya gidemedi. 1976 Montreal Olimpiyat Oyunları için Asya ve Afrika için üçer ve Amerika ve Avrupa için dörder takımlık kontenjan ayrıldı. Olimpiyatlar için yapılan ön elemeleri bye geçen Türkiye Amatör Millî Futbol Takımı İspanya ve Bulgaristan'ın bulunduğu 3. Grupta sadece bir puan aldı ve elendi[38]. Olimpiyat oyunları için bundan önceki turnuvalarda olduğu gibi ev sahibi ülke ve bir önceki şampiyon da turnuvaya katılan takım mevcudunu 16'ya taşıyacaktı. Ancak Afrika takımlarının boykotu yüzünden oyunlardaki turnuva 13 takımla yapıldı. Turnuvanın şampiyonu bir önceki şampiyon Polonya'yı finalde 3-1 yenen Demokratik Alman Cumhuriyeti oldu. Bir kez daha bir Doğu Bloğu ülkesi Olimpiyat şampiyonu olmuştu.

1979'da Split (Hırvatistan)'te düzenlenen Akdeniz Oyunları'na katılan Türkiye Olimpik Millî Futbol Takımı sekiz takımın katıldığı turnuvada grubunda Fransa ve Cezayir'in ardında kalarak beşinci oldu. 1980 Avrupa Futbol Şampiyonası Elemeleri'nde Türkiye Federal Almanya, Galler ve Malta'nın yer aldığı grupta F. Almanya'dan bir beraberlik ve Galler'den bir galibiyet alma başarısı gösterdi ve grup ikincisi olarak elendi. 1984 Avrupa Şampiyonası Elemeleri'nde Türkiye A Millî Futbol Takımı beş takımlı grubunda ancak dördüncü olabildi ve elendi. 1984 Los Angeles Olimpiyat Oyunları için yapılan elemelere katılacağını açıklayan Türkiye daha sonradan elemelere katılmaktan vazgeçti. 1988 Seoul Olimpiyat Oyunları için yapılan Avrupa elemelerinde Türkiye Olimpik Millî Futbol Takımı Sovyetler Birliği, Bulgaristan, İsviçre ve Norveç ile yarıştığı D Grubu'nda aldığı bir galibiyet ve iki beraberlikle sonuncu olmaktan kurtulamadı[39].

1991 Atina Akdeniz Oyunları'nda ikinci olan Türkiye Ümit (Olimpik) Milli Takımı Olimpiyatlar için az da olsa umutlanmıştı, ancak işleri kolay değildi[40]. 1992 Barcelona Olimpiyat Oyunları için Avrupa kıtasına yine dört takımlık kota ayrıldı. Bu dört takım 1992 Avrupa U-21 Futbol Şampiyonası'nda

38 "Amatör Millî Takımımız İspanya Amatör Takımı ile Golsüz Berabere Kaldı", *Cumhuriyet,* 25.3.1976; "Games of the XXI. Olympiad Football Qualifying Tournament", *RSSSF,* https://www.rsssf.org/tableso/ol1976q.html, son erişim tarihi: 20.02.2024.

39 "Games of the XXIV. Olympiad Football Qualifying Tournament", *RSSSF,* https://www.rsssf.org/tableso/ol1988q.html, son erişim tarihi: 20.02.2024; "Norveç'le Puanları Paylaştık", *Cumhuriyet,* 7.5.1987, s. 14; "Olimpik Takım Yenildi", *Cumhuriyet,* 26.5 1988, s. 14.

40 "Mediterranean Games 1991 (Athinai, Greece)", https://www.rsssf.org/tablesm/medgames91.html, *RSSSF,* son erişim tarihi: 29.02.2024; "Finalde Yunan Taşkınlığı", *Cumhuriyet,* 13.07.1991, s. 14.

ilk dörde giren takım olarak belirlendi. Bu şampiyonanın elemelerinde Ümit Milliler Polonya, İngiltere ve Serbest İrlanda'nın bulunduğu grupta üçüncü olarak elendi. A Milliler ise aynı ülkelerin A millileriyle çekiştiği 1992 Avrupa Futbol Şampiyonası eleme grubunda sadece bir gol attı ve hiç puan alamadı.[41] Barcelona Olimpiyatları'nda U-21 elemelerinde Türkiye'nin grubunda yer alan Polonya karşısında uzatma dakikalarında attığı golle 3-2'lik üstünlük sağlayan İspanya şampiyon oldu ve çok uzun bir aradan sonra Doğu Bloğu ülkelerinin olimpiyat şampiyonluklarına koymuş olduğu ambargo sona ermiş oldu[42].

1993 Akdeniz Oyunları'nda Fatih Terim yönetimindeki Olimpik Millilerimiz finalde Cezayir'i 2-0 yenerek şampiyon oldular. Bu başarı Türk futbolu için büyük bir katalizör oldu ve bu takım Türk futbolunun altın jenerasyonu olacaktı[43] 1996 Atlanta Olimpiyat Oyunları'ndaki futbol turnuvası için Avrupa kıtasına bu sefer beş takımlık kota ayrıldı. Avrupa takımlarını belirlemek için 1996 UEFA Avrupa U-21 Futbol Şampiyonası dereceleri kullanılacaktı. Bu şampiyonanın elemelerinde Ümit Milliler bulundukları beş takımlık 3. Grup'ta başarılı sayılabilecek sonuçlar aldılar fakat 14 puanla grubu üçüncü tamamladılar ve elendiler[44]. Öte yandan A Milliler de büyük bir başarıya imza atarak Türkiye'yi tarihinde ilk kez Avrupa Futbol Şampiyonası'na taşıdılar. Turnuvada gruptan çıkamayan A Milli takımın iskeletini Akdeniz Oyunları'nı kazanan takım oluşturmaktaydı. Türkiye Olimpiyatlar'da temsil edilemese de Avrupa'da temsil edilebilmiş; gelecek için umut vermişti. 2000 Sydney Olimpiyat Oyunları'na Avrupa için 2000 Avrupa U-21 Futbol Şampiyonası sonucunda belirlenecek dört takımlık kota ayrıldı. Şampiyona sonrasında İtalya, Çek Cumhuriyeti, İspanya ve Slovakya Olimpiyatlar'a gitmeye hak kazandı. Türkiye ilk kez katılmayı başardığı sekiz takımlık U-21 Şampiyonası'nda B Grubu'nda İtalya, Slovakya ve İngiltere ile mücadele etti. Grupta hiç puan alamayan Ümit Milliler sonuncu oldu ve böylece Olimpiyat Oyunları'na katılma şansını tepmiş oldu[45]. Türkiye A

41 "Umutlarımız Yeşerdi", *Cumhuriyet,* 13.11.1991, s. 18; "Hadi Bakalım Siftah Olsun", *Cumhuriyet,* 13.11.1991, s. 18.

42 "Olympic Football Tournament 1992", FIFA, https://www.fifa.com/tournaments/mens/mensolympic/barcelona1992/match-center/10622, son erişim tarihi: 29.02.2024.

43 "Futbolda Şampiyon Olduk", *Cumhuriyet,* 27.06.1993, s. 14.

44 "Avrupa Şampiyonası Grup Eleme (U21 İzlanda- Türkiye 2-3)", TFF, https://www.tff.org/Default.aspx?pageID=440&macID=3897, son erişim tarihi: 23.02.2024.

45 "2000 U-21 Championship Matches", UEFA, https://www.uefa.com/under21/history/seasons/2000/matches/; "Türkiye-Slovakya (1-2), Avrupa Şampiyonası Finalleri Grup

Millî Futbol Takımı ise 2002 Dünya Kupası elemelerinde sonunda şeytanın bacağını kırdı ve Dünya Kupası'na gitmeye hak kazandı. Bu başarıda 32 takımın mücadele edeceği Dünya Kupası için Avrupa kıtasına 14 takımlık kota ayrılmasının büyük payı vardı. Grubunda İsveç'in ardından ikinci olan A Milliler play-offlarda Avusturya'yı her iki maçta da rahatlıkla geçerek Dünya Kupası'na gitti. G.Kore ve Japonya'nın ortak ev sahipliğinde düzenlenen turnuvada ay-yıldızlı milliler hiçbir Avrupa takımı ile karşılaşmadan, G. Kore'yi yenerek üçüncü oldu ve Türk futbol tarihindeki en büyük başarıya imza attı[46].

2004 Yaz Olimpiyat Oyunları'na Atina ev sahipliği yapacağı için Oyunlar'daki futbol turnuvası için Avrupa kıtasına üç takımlık kota ayrıldı. Bu üç takım 2004 Avrupa U-21 Şampiyonası'nda ilk üç sırayı alan takımlardan oluştu (İtalya, Sırbistan-Karadağ ve Portekiz). Şampiyona için yapılan elemelerde Türkiye 5 takımlık 7. Grup'ta sadece bir beraberlik alarak Portekiz ve İngiltere'nin önünde birinci oldu. Ancak play- off'larda Almanya ile eşleşen Ümit Milliler 0-1 ve 1-1'lik skorlarla şanssız bir şekilde elendi[47].

2008 Pekin Olimpiyat Oyunları'na katılacak olan olimpik millî takımlar için Avrupa kıtasına dört takımlık kota ayrıldı ve bu dört takım 2007 Avrupa U-21 Futbol Şampiyonası'nda ilk dörde kalan takımlar arasından seçildi. Şampiyonanın elemelerinde üç takımlık 13. Grup'ta yer alan Türkiye U-21 Milli Futbol Takımı Galler ve İsrail'le yaptığı iki maçta da berabere kaldı ve İsrail'in ardında kalarak play-off'lara geçemedi. Böylece Ümit Milliler bir kez daha olimpiyatlara gitme fırsatını tepmiş oldu[48]. 2011 Avrupa U-21 Futbol Şampiyonası elemelerinde Türkiye İsviçre, Gürcistan, Ermenistan, Estonya ve Serbest İrlanda ile 2. Grup'ta yer aldı. Hayli çekişmeli geçen maçlar sonunda Türkiye 10 maçta topladığı 16 puanla 20 puanlı İsviçre'nin ardından ikinci olarak U-21 Futbol Şampiyonası'na gitme fırsatını

Eleme", TFF, https://tff.org/Default.aspx?pageID=440&macID=4296; "Türkiye-İngiltere (0-6), Avrupa Şampiyonası Finalleri Grup Eleme", TFF, https://tff.org/Default.aspx?pageID=440&macID=4302; "Türkiye-İtalya (1-3), Avrupa Şampiyonası Finalleri Grup Eleme", TFF, https://tff.org/Default.aspx?pageID=440&macID=4306, son erişim tarihi: 29.02.2024.

46 "2002 Dünya Kupası Altın Sayfa", TFF, https://www.tff.org/default.aspx?pageID=299, son erişim tarihi; 21.02.2024.

47 "Ümitler Turu Rövanşa Bıraktı", *Cumhuriyet,* 15.11.2003, s. 18; "Ümitler son Dakikada Yıkıldı", *Cumhuriyet,* 19.11.2003, s. 18.

48 "2017 U-21 Championship Qualifying", UEFA, https://www.uefa.com/under21/history/seasons/2007/groups/, son erişim tarihi: 22.02.2024.

kazanamadı[49]. 2016 Olimpiyatları elemelerinde Türkiye U-21 Millî Futbol Takımı, Malta'nın hiçbir varlık gösteremediği 7. Grup'ta 8 maçta topladığı 13 puanla İsveç, Yunanistan ve Polonya'nın ardından grubu dördüncü tamamlamıştır. U-21 Milliler eğer son maçlarında 4-3 yenildikleri İsveç'i mağlup edebilselerdi 2015 Avrupa U-21 Futbol Şampiyonası'na katılacaklar ve belki de şampiyonada yarı finale kalarak olimpiyatlara gitme fırsatını yakalayacaklardı[50]. Türkiye futbolcularıyla olimpiyatlara gidemese de bir Türk futbol hakemi (Cüneyt Çakır) turnuvada düdük çaldı ve Türkiye'yi temsil etti[51].

2020 Tokyo Olimpiyat Oyunları'ndaki erkekler futbol turnuvasına Avrupa'dan katılacak 4 milli takımı belirlemek için 2019 Avrupa U-21 Futbol Şampiyonası'ndaki dereceler kullanılmıştır. Türkiye elemelerde 6. Grup'ta Belçika ve İsveç'in ardından 10 maçta 17 puanla üçüncü olarak elenmiştir. Sonuçta Türkiye futbolda bir kez daha olimpiyat oyunlarına gitme fırsatını yaratacak olan U-21 Avrupa Şampiyonası'na katılma fırsatını tepmiştir[52]. 2024 Paris Olimpiyat Oyunları'ndaki erkekler futbol turnuvasına yine 16 olimpik millî takım katılacaktır. Avrupa kıtasının kotası 3'e düşürülmüştür. Ev sahibi Fransa ile bu sayı 4 olacaktır. Avrupa'dan katılacak takımlar için 2023 Avrupa U-21 Futbol Şampiyonası'ndaki dereceler kullanılmış; Türkiye bu şampiyonanın elemelerinde I Grubu'nda grubu domine eden Belçika ve Danimarka'nın ardından 8 maçta 7 puanla üçüncü olup elenmiştir[53].

Türkiye Avrupa Erkekler U-21 Futbol Şampiyonası finallerine tarihi boyunca sadece bir kere (2000) katılma başarısını göstermiştir. Bu performansa bakıldığında Türkiye'nin Olimpiyat Oyunları'nda futbolda 1960 Roma

49 "2011 U-21 Championship Qualifying Matches, 7.9.2010"; "Köse strike not enough for Turkey", UEFA, https://www.uefa.com/under21/match/2000063--turkiye-vs-republic-of-ireland/, son erişim tarihi: 22.02.2024.
"Ümit Milliler, İrlanda Cumhuriyeti'ni 1-0 yendi", TFF, https://www.tff.org/default.aspx?pageID=284&ftxtID=10768, son erişim tarihi: 22.02.2024.

50 "2015 U-21 Championship Qualifying", UEFA, https://www.uefa.com/under21/history/seasons/2015/groups/, son erişim tarihi: 22.02.2024.

51 "Olimpiyatlarda 44 Yıl Sonra Türk Hakem", TRTSPOR, 5.8.2016, https://www.trthaber.com/haber/spor/olimpiyatlarda-44-yil-sonra-turk-hakem-264653.html, son erişim tarihi: 20.02.2024.

52 "2019 U-21 Championship Qualifying", UEFA, https://www.uefa.com/under21/history/seasons/2019/groups/#grp-2005057, son erişim tarihi: 22.02.2024.

53 "Ümit Milli Takımımız, Danimarka'ya 3-2 mağlup oldu", TFF, https://www.tff.org/default.aspx?pageID=284&ftxtID=37968#:~:text=%C3%9Cmit%20Milli%20Tak%C4%B1m%C4%B1m%C4%B1z%2C%202023%20UEFA,'ya%203%2D2%20yenildi, son erişim tarihi: 22.02.2024.

Olimpiyatları'ndan beri neden temsil olanağı bulamadığı apaçık ortaya çıkmaktadır. Öte yandan Türkiye A Millî Futbol Takımı da bu yıllar boyunca inişli çıkışlı bir performans göstermiş ve ne Avrupa Şampiyonası'na ne de Dünya Kupası'na 1990'lı yılların sonlarına kadar katılabilmiştir. Ancak Türkiye'nin önü Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesiyle açılmış; A Milliler 1996'da Avrupa Şampiyonası'na 2002'de üçüncü olacakları Dünya Kupası'na katılma başarısını yakalamışlardır. Genel olarak, Türk futbolunun uluslararası seviyesinin yansıması olimpik temsilde de görülmüştür denilebilir.

Olimpiyat Oyunlarında Kadınlar Futbol Turnuvası ve Türkiye

Olimpiyat oyunlarında futbolda kadınlar turnuvası ilk olarak 1996 Atlanta Olimpiyatları'nda düzenlendi. Erkek olimpik millî takımlarının aksine kadın olimpik milli takımları kısıtlama olmaksızın oyunlara katılabilmektedir. Olimpiyat oyunlarına 1996 ve 2000'de 8 takım, 2004'te 10 takım katılmıştır. 2008 Olimpiyatları'yla beraber bu sayı 12'ye çıkarılmıştır. Olimpiyatlar'da kadın futbolunda ABD'nin ezici üstünlüğü görülmektedir. 1996'dan beri ABD kadın olimpik milli futbol takımları dört kez şampiyon, bir kez ikinci, bir kez de üçüncü olmuştur. Erkeklerde olduğu üzere kadınlarda da söz sahibi olan Almanya ise bir kez şampiyon ve üç kez üçüncü olmuştur. Türkiye Kadın (Olimpik) Millî Futbol Takımı ise Olimpiyat Oyunları'na hiç katılma olanağı bulamamıştır.

Olimpiyat Oyunları'nda ilk kez boy gösterecek olan kadın futbolu için 1995 FIFA Kadınlar Dünya Kupası sıralaması kullanıldı. Turnuvadaki 12 takım içerisinden ilk sekize giren takımlar olimpiyatlara gitmeye hak kazandı. Dünya Kupası'nın elemelerine Türkiye katılmadı ve 1996 Atlanta olimpiyat Oyunları'na gitme fırsatı olmadı. 1999 FIFA Kadınlar Dünya Kupası çeyrek finalistleri arasından en iyi yedi takım ve ev sahibi Avustralya 2000 Sydney Olimpiyat Oyunları'ndaki kadınlar futbol turnuvasında mücadele etmeye hak kazandı. Dünya Kupası elemelerinde Türkiye beş takımlı grubunda üçüncü oldu ve elendi. Dolayısıyla olimpiyatlara gitme şansı da ortadan kalkmış oldu. 2003 FIFA Kadınlar Dünya Kupası'nda en iyi dereceyi alan iki Avrupa takımı 2004 Atina Olimpiyat Oyunları'na gitmeye hak kazandı. Dünya Kupası elemelerinde Türkiye kötü bir performans göstererek beş takımlı grubunda üç puan ve averajla dördüncü olmuş ve elenmiştir. 2008 Pekin Olimpiyat Oyunları için 2007 FIFA Kadınlar Dünya Kupası performansı kullanıldı ve turnuvadaki en iyi üç Avrupa takımı olimpiyatlara gitmeye hak kazandı. Türkiye Dünya Kupası elemelerine katılmadı. 2012 Londra Olimpiyat Oyunları'na katılacak iki Avrupa kadın milli futbol takımı

2011 FIFA Kadınlar Dünya Kupası'ndaki sıralamadaki en iyi iki Avrupa takımı oldu. Dördüncü torbadan girdiği Dünya Kupası elemelerinde Türkiye grubunda dördüncü oldu ve Dünya Kupası ve Olimpiyatlar şansını yitirdi[54]. 2016 Rio Olimpiyat Oyunları'nda yarışacak Avrupa kadın futbol takımları 2015 FIFA Kadınlar Dünya Kupası'ndaki performans sonucu belirlendi. Beşinci torbadan katıldığı Avrupa elemelerinde Türkiye grubunda dördüncü oldu ve elendi. Dünya Kupası'nda en iyi dereceleri alan iki Avrupa takımı (Şampiyon Almanya ve Fransa) olimpiyatlara gitmeye hak kazandı[55]. 2020 Tokyo Olimpiyat Oyunları için Avrupa elemelerinde 2019 FIFA Kadınlar Dünya Kupası sıralaması kullanıldı. Dünya Kupası elemelerinden önce Türkiye Kadın Milli Futbol Takımı 54 UEFA ülkesi arasında 32. durumdaydı. Elemelerde Türkiye dört takımlı grubunda Faroe Adaları'nın ardından ikinci olmasına rağmen en iyi ikinciler arasına giremedi ve dolayısıyla olimpiyat yolu da kapandı. Dünya Kupası'nda en iyi dereceyi alan üç Avrupa takımı (Hollanda, İsveç, İngiltere) olimpiyatlara gitmeye hak kazandı[56]. Avrupa'dan 2024 Paris Olimpiyat Oyunları'na katılacak kadın olimpik milli takımları ise UEFA Milletler Ligi A Ligi finalistlerinden belirlendi. Türkiye kadın milli futbol takımı bu ligin en alt kategorisi olan C Ligi'nden 2023'teki performansıyla B Ligi'ne yükselmiştir. Dolayısıyla Olimpiyat elemeleri için mücadele şansı yoktu[57]. Ancak son sezondaki performansıyla göz dolduran kadın milliler gelişimlerini sürdürdükleri takdirde bir sonraki olimpiyat oyunları elemeleri için şans bulacaklardır.

Sonuç

Olimpik camianın en eski üyelerinden biri olan Türkiye'nin modern olimpiyat oyunları tarihinde takım sporu branşlarında herhangi bir başarısı bulunmamaktadır. Futbol dışında ise takım oyunlarında Türkiye sadece basketbolda iki kez (erkekler-1936, 1952) ve voleybolda iki kez (kadınlar 2012 ve 2020) olimpiyatlar oyunlarında boy göstermiştir. Takım oyunlarında sadece

54 "Bayanlar Dünya Kupası Avrupa Elemeleri kurası çekildi.", TFF, https://www.tff.org/default.aspx?pageID=829&ftxtID=6467, son erişim tarihi: 27.02.2024.

55 "2015 FIFA Women's World Cup", FIFA, https://www.fifa.com/fifaplus/en/tournaments/womens/womensworldcup/fifa-womens-world-cup-canada-2015, son erişim tarihi: 29.02.2024.

56 "2019 FIFA Women's World Cup", FIFA, https://www.fifa.com/fifaplus/en/tournaments/womens/womensworldcup/fifa-womens-world-cup-france-2019, son erişim tarihi: 29.02.2024.

57 "UEFA Women's Nations League, Group C2", UEFA, https://www.uefa.com/womensnationsleague/standings/, son erişim tarihi: 27.02.2024.

erkekler futbol branşında olimpiyat oyunlarında varlığını belli eden Türkiye 1924, 1928, 1936, 1952 ve 1960 Olimpiyat Oyunları'ndan sonra bir daha oyunlara futbolcu gönderememiştir.

Futbolda Türkiye'nin olimpiyatlar oyunları'nda kayda değer bir başarısı bulunmamaktadır. Katıldığı turnuvalarda hiçbir Avrupa ülkesini alt edemeyen Türk futbolcular üst tura çıktıkları turnuvalarda Milliyetçi Çin (Formoza/Tayvan) ve Hollanda Antillerini yenmiş ve katıldıkları son turnuvada da (1960) Birleşik Arap Cumhuriyeti (Mısır) ile berabere kalmışlardır. Türkiye olimpiyatlarda karşılaştığı bütün Avrupa takımlarına farklı şekilde yenilmiştir. Ancak modern beden eğitimi ve sporda Avrupa ülkelerinin tarihsel ve sosyolojik olarak daha köklü geleneğe sahip oldukları göz önüne alındığında bu pek de şaşırtıcı bir sonuç değildir.

Türkiye'nin olimpiyat oyunlarına futbolda beş kez katılması bir başarı sayılabilirse de bu katılımın devam ettirilememesi yakından incelenmesi ve analiz edilmesi gereken bir olgu olarak önümüzde durmaktadır. Bu araştırmada işaret edildiği üzere Türkiye'de ve dünyada futbolun profesyonelleşmesi ve IO C'nin amatörlük meselesi üzerindeki ısrarı futbolda Türkiye'nin olimpik temsili üzerinde olumsuz etkide bulunmuştur. 1950'lerden itibaren Türkiye'de futbolun profesyonelleşmesi ve milli profesyonel ligin kurulması amatör Türk futbolunun ve dolayısıyla olimpik futbolcu havuzunun daralmasının sebeplerindendir. Soğuk Savaş Dönemi'nin başlangıcına denk gelen 1950'ler ve 1960'larda Doğu Bloğu ülkelerinin "Devlet Sporcusu (yani "amatörlüğü kuşkulu" sporcu) takımlarına karşı Türk millî takımlarının baş etmesi zorlaşmıştı. Türkiye'nin değişen spor kültürü ve eğitimi de sistemli ve disiplinli Doğu Bloğu ülkeleri karşısında dezavantajlı duruma düşmüştü. Türkiye'de amatör sporlarda –güreş hariç- bir türlü sistemli ve bilimsel bir gelenek yaratılamıyordu. Bunun yanı sıra 1960'lardan itibaren Türkiye'nin sporda uluslararası müsabakalarda Asya yerine Avrupa federasyonlarına dâhil olması Türkiye'nin uluslararası elemelerde işini zorlaştırmaya başladı. Nitekim, 1960 Olimpiyatları futbol elemelerinden sonra Türkiye futbolda Avrupa takımlarıyla eleme müsabakaları oynamaya başladı ve katıldığı hiçbir gruptan çıkamadı. Profesyonel Türkiye Millî Futbol Takımı da 1990'lara kadar katıldığı elemeleri geçemedi. Türkiye 1954'te katıldığı Dünya Kupası'ndan ancak 48 yıl sonra 2002'de Dünya Kupası'na katılabildi.

1960'lar dünyada dekolonizasyon süreci ile birlikte bağımsız ülke sayısının neredeyse on yıl içinde üç katına çıktığı ve bu yeni bağımsız (veya yarı-bağımsız) ülkelerin kendilerini diplomasi arenasında kabul ettirmeye

başladıkları dönem olması itibariyle uluslararası spor açısından da milat sayılmaktadır. Keza, bir ülkenin olimpiyat oyunlarında sporcularının yanı sıra bayrağıyla ve milli marşıyla boy göstermesi diplomatik itibar ve uluslararası camiaya kabul edilme açısından olumlu ve olumsuz büyük önem taşımaktadır. Uluslararası camiadaki bu değişim IOC nezdinde de zamanla yansımasını bulmuş ve Olimpik kotalar gelişmiş ülkelerin aleyhine genişlemiştir. 20. yüzyılın başlarında neredeyse tamamen Avrupa takımları arasında oynanan Olimpik futbol turnuvasında Avrupa federasyonunun kotası zamanla üç takıma kadar inmiştir. Türkiye'nin futbol takımı ile en son katıldığı 1960 Roma Olimpiyatları'ndaki futbol turnuvasındaki 16 takımın Türkiye ile birlikte dokuzu Avrupa ülkesiyken bu sayı IOC tarafından 1964'te beşe 1990'larda da dörde indirilmiştir. Soğuk Savaş Dönemi'nde Doğu Bloğu ülkelerinin boykot ettiği 1984 Los Angeles Olimpiyatları hariç (Fransa) bütün Olimpik futbol turnuvalarında Doğu Bloğu ülkeleri şampiyon olurken bu yarı-amatör futbol "Makine" takımlarına karşı Türkiye'nin başarılı olmasını da beklemek hayalcilik olurdu. Soğuk Savaş ertesinde ise UEFA üyelerinin sayısı (yeni bağımsız olan Avrupa devletleri ile birlikte) artarken olimpiyat kotaları diğer kıtalar lehine arttı. Bütün bu uluslararası politik gelişmeler uluslararası sporda kendine yer açmaya çalışan Türkiye'nin önünü tıkayan faktörler oldu.

Türkiye'nin olimpik futbol tarihçesinin incelediği bu çalışmada nicel olay ve olgular nitel değerlendirmelerle birleştirilerek bütüncül bir resim sunulmaya çalışılmıştır. Var olan tarihsel bulgular ve güncel durum ışığında Olimpik futbolda Türkiye'nin temsili için özellikle U-21 ve altı erkek futbol takımlarına daha çok önem verilmesi gereği aciliyet taşımaktadır. Öte yandan, Türkiye'de Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerine ve (Brezilya) nazaran Türkiye'de nispeten yeni bir olgu olan kadın futbolunun da olimpiyatlarda temsili için Japonya ve Çin örnekleri göz önüne alınarak ön plana çıkarılması yerinde bir orta ve uzun vadeli bir strateji olacaktır. Nitekim, 2012 ve 2020 Olimpiyat Oyunları'na katılma başarısını gösteren Türkiye Kadın Voleybol Millî Takımları bu yolda isabetli ve doğru rol model olarak önümüzde durmaktadır. Toplam madalya sayısı olarak az olmasına rağmen takım sporlarındaki olimpik başarı diğer spor branşlarındaki temsil ve başarıların yolunu açacaktır.

Kaynaklar

1. Çevirimiçi Kaynaklar

FIFA (Uluslararası Futbol Federasyonu) Resmî Web Sitesi.

IO C (Uluslararası Olimpiyat Komitesi) Resmî Web Sitesi.

Olympedia, "Billy Hunter", https://www.olympedia.org/athletes/5000101, son erişim tarihi: 14.01.2024.

RSSSF (The Rec.Sport.Soccer Statistics Foundation) Web Sitesi.

TFF (Türkiye Futbol Federasyonu) Resmî Web Sitesi.

TMOK (Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi) Web Sitesi.

TRTSPOR, "Olimpiyatlarda 44 Yıl Sonra Türk Hakem", 5.8.2016, https://www.trthaber.com/haber/spor/olimpiyatlarda-44-yil-sonra-turk-hakem-264653.html, son erişim tarihi: 20.02.2024.

UEFA (Avrupa Futbol Federasyonları Birliği) Resmî Web Sitesi.

2. Gazete ve Dergiler

Cumhuriyet Gazetesi Arşivi.

Yüce, Mehmet, "Milli Takımın Hocaları", Tam Saha, S. 133, Aralık 2015, s.103-112.

3. Kitap ve Makaleler

Atabeyoğlu, Cem, *Olimpiyatlarda Türk Sporcuları (Anılar-Olaylar-Rakamlar),* TMOK Yayınları, İstanbul 2004.

Fişek, Kurthan, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi,* Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985.

Guttmann, Allen, *The Olympics: A History of the Modern Games,* University of Illinois Press, Chicago 1992.

Hergün, Haluk, *Lefter: Futbolun Ordinaryüsü,* NTV Yayınları, İstanbul 2012.

Hiçyılmaz, Ergun, *Sporda Ünlüler Ansiklopedisi,* Ekol Basın Yayın Tanıtım, İstanbul 1986.

İstanbulluoğlu, Altuğ (der.), Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi'nin 100 Yılı (TMOK 100 Yıl: 1908-2008), TMOK Yayınları, İstanbul 2008,

Kıvanç, Halit, *Kupaların Kupası Dünya Kupası (1930'dan 2002'ye),* İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2002.

Miller, David, *The Official History of the Olympic Games and the IOC (Athens to London 1894-2012),* Mainstream Publishing, Edinburgh 2012.

Öncü, Edip, "1971 İzmir Akdeniz Oyunları: Büyük İmtihan", *Spormetre*, C 18, Spor Tarihi Özel Sayısı, Mayıs 2020, s. 1-20.

Özdemir, Nuray, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Katıldığı İlk Uluslararası Organizasyon: 1924 Paris Olimpiyatları", *Atatürk Yolu Dergisi*, C 13, S. 51, Ocak 2013,

Perin, Mithat vd., *Tercüman Spor Ansiklopedisi*, C I, Futbol, Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul 1981.

Soley, Şevket, *Spor Yıllığı 1973* (50. Yıl Özel Sayı), Yayınevi Yok, İstanbul 1973.

4. Resmi Olimpiyat Raporları

Comite Olympique Français Les Jeux de la VIII Olympiade: Paris 1924 Rapport Officiel, Libraire de France, Paris 1924.

The XIth Olympic Games: Berlin, 1936 (Official Report) Vol. 2, Wilhelm Limpert, Berlin 1937.

The Games of the XVII Olympiad: Rome 1960 (The Official Report of the Organizing Committee), Vol. 2, Carlo Colombo Publisher, Rome 1963.

The Ninth Olympiad being the Official Report of Olympic Games of 1928 Celebrated at Amsterdam, J. H. De Bussy Ltd., Amsterdam 1928.

The Official Report of the Organising Committee for the Games of the XIV Olympiad (1948), M'Corquodale & Co. Ltd., London 1951.

The Official Report of the Organising Committee for the Games of the XV Olympiad: Helsinki 1952, Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki 1955.

The Official Report of the Organizing Committee for the Games of the XVI Olympiad: Melbourne 1956, W. M. Houston, Government Printer, Melbourne 1958.

100 Yıllık Süreçte Türkiye'de Dağcılık Sporu

Fatma Emek*

Giriş

Tarih boyunca insan dünya üzerinde bulunan dağlarla yakından ilgilendi. Ne var ki, dağ ile insan arasındaki bu etkileşim başlangıçta spor olarak başlamadı. Daha çok insanın çevikliğini ve dayanıklılığını artıran bir uğraş olarak görüldü[1].

Türklerin dağ tırmanışlarıyla ilgilenmesi oldukça eskidir. Dîvânu Lügâti't-Türk'den Türklerin dağa tırmanma konusunda becerikli oldukları, askerlerin direncini ve yiğitliğini geliştirmek amacıyla kendi aralarında yarışlar düzenledikleri anlaşılmaktadır[2].

Türkiye'de 19. yüzyılın sonlarında dağ tırmanışları gerçekleştirildi. Yapılan bu tırmanışlar spordan çok bilimsel amaçlıydı. Bilinen ilk tırmanışlardan biri 1829 yılında Parrot tarafından Büyük Ağrı Dağı Zirvesi'ne yapıldı[3]. Erciyes Dağı'na 1837'de ilk çıkmayı başaran isim Hamilton oldu. 1848'de aynı dağın zirvesine sırasıyla Rus Aleksandroviç Çihaçov, Albay Wilson ve İngiliz Henry Franshawe Tozer bilimsel amaçlı tırmanışlar yaptı[4]. Aladağların zirvesine ise ilk kez 1901'de Franz Schaffer tırmandı[5]. İlk Türk dağcısı olarak

* Dr., İzmir/TÜRKİYE, fatma-emek-@hotmail.com https://orcid.org/0000-0002-3492-9753
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1091

1 John Moynier, *Herkes İçin Dağcılık*, çev. Derya Engin, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2004, s. 1.

2 Kaşgarlı Mahmud, *Divanu Lügati't-Türk*, çev. Besim Atalay, C I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1985, s. 190; Özbay Güven, *Türklerde Spor Kültürü*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1992, s. 40.

3 H. F. B. Lynch, "The Ascent of Mount Ararat", *Mountain Climbing*, Charles Scribner's Sons, New York 1897, s. 171-172.

4 Henry Franshawe Tozer, *Turkish Armenia and Eastern Asia Minor*, Longmans, Green, and CO., Londra 1881, s. 106-131.

5 "Dr. Schaffer's Expedition to Eastern Anatolia", *Scottish Geographical Magazine*, Vol. 17,

bilinen Ali Vehbi Türküstün 1906 yılında Alp Dağları'nın en yüksek noktası olan Mont Blanc'a ulaşarak zirve defterine imzasını attı[6].

20. yüzyılda dağlar, insanlar tarafından hayatın getirmiş olduğu zorluklardan kaçarak kendi benliğini ve enerjisini yeniden bulacağı yerler olarak görüldü[7]. Aynı dönemde dağcılık modern sporlar arasında yerini buldu. Seyircisiz olan ve alkışın beklenmediği dağcılıkta[8] sporcunun hedefi her gün biraz daha yükseğe çıkarak kendini geçmektir[9]. Bu amaçla yerli ve yabancı dağcılar tarafından Türkiye'deki Ağrı, Kaçkar, Cilo, Aladağlar, Bozdağ, Uludağ, Bolkarlar ve Erciyes gibi dağlara tırmanışlar yapıldı.

Atatürk Döneminde Türkiye'de Dağcılık Sporu

Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkede düzenlenen spor politikaları, Batı'nın modernleşme seviyesine ulaşmada araç olarak görüldü. Ayrıca spor, bozulan insan sağlığını düzeltme ve kutuplaşan dünyada yeniden bir savaş çıkma ihtimaline karşı gençleri her daim savaşa hazırlama üzerine temellendirildi. Dolayısıyla bu dönemde Türkler tarafından dağlara tırmanma çoğunlukla ordu tarafından askerî amaçlar gözetilerek yapıldı[10].

Atatürk Dönemi dağlara ilk Türk tırmanışlarının başladığı yıllar oldu. 1924 yılında Miralay Cemil Cahit Toydemir, 6 subay ve 1 erden oluşan askerî birliğin Kayseri Erciyes Dağı'na tırmanışı Türkiye'deki dağcılık sporunun başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Toydemir, başarılı tırmanış sonrasında kendisiyle beraber olan askerlerin isimlerini kâğıda yazıp metal sigara tabakasına yerleştirerek zirveye bıraktı. Bu metal kutu ilk zirve defteri olarak kayıtlara geçti[11]. 1925 yılında Bursa Vilayeti Coğrafya Cemiyeti ve Askerî Coğrafya Encümeni üyelerinin katılımıyla o dönem Keşiş Dağı olarak bilinen Uludağ'a bir inceleme gezisi düzenlendi. Gezi sırasında Bursalı Doktor Osman Şevki Bey zirvenin ilk çıkışını gerçekleştirdi[12].

No. 1-12 Ocak-Aralık 1901, s. 600.

6 Gıyasettin Demirhan, "Dağcılık, Doğanın Zorluklarını Keyifli Bir Macerayla Öğrenme Etkinliği Sunuyor", *Dünya*, 3 Aralık 2022, s. 7.

7 Latif Osman Çıkıgil, "Seyircisi Olmayan Spor: Dağcılık", *Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1964, s. 8.

8 Dağcı, "Dağcılık", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 39, 29 Mart 1937, s. 6-7.

9 Selim Sırrı Tarcan, "İdeal Bir Dağcılık Kulübünde Neler Dinledim?", *Cumhuriyet*, 20 Şubat 1938, s. 5.

10 Kütner, *Dağ Raporu*, Askerî Matbaa, İstanbul 1932, s. 3.

11 Bozkurt Ergör, "Dağ Defterlerinin Öyküsü ", *Dağcılık*, Temmuz 1974, s. 35.

12 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.10.0.0/66.440.8. Dosya Ek: 73., 24.09.1925; Doktor Osman Şevki, *Bursa ve Uludağ*, haz. Mehmet Fatih Birgül, Levent Ali Çanaklı, Coşkun Ağra, Bursa İl Özel İdaresi

Ordu ile dağcılık sporu arasındaki bağ 1926 yılında Muğla'da dağcılık talimgâhının açılmasıyla güç kazandı. Açılan bu askerî dağcılık okulu ertesi yıl Eğridir'e taşındı. Dağ sporları konusunda başarılı olan Avusturyalı subaylar ülkeye gelerek burada dağcılık kursları düzenledi. Bu subaylardan biri Goethner Bey'di. Goethner, askerî dağcılık için bir de rapor hazırladı[13].

Türkiye'nin sahip olduğu dağlar yabancı bilim insanlarının ve dağcılık sporuyla uğraşanların daima ilgisini çekmekteydi. 1927 yılının yazında Georg Künne, Schaffer ve Kossmat Karadeniz ile Akdeniz Bölgesinde yer alan dağların zirvelerine bir seyahat düzenlediler[14]. Künne, Aladağların Demirkazık doruğuna çıkarak buranın 3910 rakımında olduğunu tespit etti[15]. 1928 yılında Erciyes'in ana doruğuna Alman dağcı Eugen Ritter tarafından ilk dağ defteri yerleştirildi[16]. Aynı yıl ülkenin ilk sivil dağcılık teşkilatı 1928 yılında Türk Dağcılık Cemiyeti ismiyle açıldı[17].

1930'lu yıllarda dağcılık sporu dünyadaki şartlara uygun olarak askerî ve bilimsel amaçlar doğrultusunda yapılmaya devam etti. 1931 yılında düzenlenen spor kongresinde ele alınan dallardan biri dağcılık oldu. Kongrede alınan kararın neticesinde Ordu Sporları Federasyonu kuruldu ve dağcılık bu federasyon içerisinde yerini aldı[18]. Söz konusu yıllarda dağcılık ordu ve sivil olarak ayrılmaya başladı. Böylece dünyada bir spor olarak yapılan dağcılığın ülkemizde de gelişme fırsatı yakalayabilmesinin önü açıldı[19].

Ülkede dağcılık sporunun gelişim göstermesi arka arkaya açılan sivil dağcılık cemiyetleriyle oldu. Bursa'da 1932 yılında halkevinin idaresinde Dağcılık Kulübü kuruldu. Sonrasında Bursa Valisi Fatin Bey'in gayretleriyle ve Miralay

---

Yayınları, Ankara 2009, s. 302-303; Nuri Özcan, "Uludağ, Osman Şevki", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 42, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 123.

13 Goethner, *Dağcılık Talim ve Terbiyesi Hakkında Mütahassıs Goethner Bey'in Raporu*, çev. Bursalı Nihad Bey, Ankara Matbaası, Ankara 1928, s. 43; Efe Güzeloğlu, "İstiklâl Harbi'nden Mekanize Savaşa: İki Savaş Arası Dönemde Türk Ordusunun Kara Doktrini ve Tartışmaları (1923-1939)", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. 41, 2022, s. 194.

14 *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi*, 501/32171-128684-5., 06.08.1927.

15 "Türkiye'de Dağ Sporu", *Erciyes Postası*, 16 Kasım 1949, s. 1; Rahmi Apak, "Türkiye'de Dağ Sporu", *Ülkü*, C 5, S. 25, Mart 1935, s. 51.

16 Ergör, agm., s. 35.

17 Funda Akcan, *Dağcılık Alt Kültürü: Semboller, Anlamlar, Kimlikler*, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2011, s. 66.

18 "Spor Kongresinde Verilen Mühim Kararlar", *Akşam*, 11 Kânunusani 1931, s. 4.

19 "Çok Hayırlı Bir Teşebbüs: Memleketimizde Alpinizm Yapılacak", *Son Posta*, 26 Kasım 1932, s. 7.

İsmail Hakkı Bey'in idaresindeki 10 kişilik kurucu heyetin çalışmalarıyla kulübün bağımsız bir kimlik kazanmasına uğraşıldı. Yapılan çalışmalarla Dağcılık Kulübü 28 Nisan 1933 tarihinde bağımsızlık kazandı. Kulübün ilk başkanı Saim Altıok oldu[20]. Devletin desteğiyle Uludağ'ın Zirvesi'ne betondan bir işaret kulesi yapılarak içerisine bir zirve defteri yerleştirildi[21].

1933 yılında yapılan spor kongresinde dağcılıkla uğraşmak için yeni bir federasyon kurulmasına yeşil ışık yakıldı[22]. Aynı yıl Yüzbaşı Rüştü Bey, ordunun düzenlediği dağcılık kurslarında eğitim alan 3 Astsubay ve 27 askerden oluşan ekibiyle Büyük Ağrı Dağı'na tırmanmakla görevlendirildi. 3 Eylül 1933 tarihinde dağın güneyinden yapılan bu ilk Türk tırmanışı, Yüzbaşı Rüştü, Teğmen Mazhar ve 7 erin zirveye ulaşmasıyla tamamlandı. Rüştü Bey, "Türk ordusu dağcılarına, (03.09.1933) saat 05.30'da büyük Ağrı zirvesine çıkılmıştır." şeklinde yazdığı notu bir şişe içerisine koyarak taşlarla oluşturduğu korunaklı bir noktaya yerleştirdi[23].

İstanbul Valisi Muhiddin Üstündağ'ın fahri başkanlığında 1933 yılında şehirde Dağcılık, Yürüyücülük, Kış Sporları Kulübü açılması için hazırlanan nizamnamesi vilayete verildi[24]. Kulübün resmi açılışı ise 16 Mart 1934 tarihinde gerçekleşti[25]. Burada sadece dağcılık değil insan vücuduna yarayan bütün sporlar kulübün programına dâhildi[26]. Aynı yıl Ankara'da ve Miralay İsmail Hakkı Bey'in gayretleriyle Samsun'da birer Dağcılık ve Kayakçılık Kulübü açıldı[27].

Dağcılık sporuna yönelik ülkede kulüplerin açılması sivilleşmeye dönük önemli bir adımdı. Açılan kulüplerin desteğiyle ülkede dağcılık sevdirilerek

20 Akın Altınok, *Uludağ ve Unutulan Kulüp Bursa Dağcılık Kulübü*, Bursa 2006, s. 5; "Uludağ'da Kış Sporları", *Akşam*, 2 Nisan 1933, s. 1-2; Kemal Ragıp, "Anadolu'da Akşam: Bursa'da Dağ Sporları Çok Rağbet Görüyor", *Akşam*, 22 Eylül 1933, s. 10.

21 "Bursa Dağcılık Kulübü", *Vakit*, 5 Eylül 1933, s. 6.

22 "Umumî Spor Kongresinde Verilen Kararlar", *Vakit*, 7 Kasım 1933, s. 9.

23 Suat Akgül, "Yzb. Rüştü ve Bnb. Cevdet Sunay'ın Anlatımlarıyla 1933 ve 1937 Yıllarında Ağrı Dağı'na Yapılan İlk Türk Çıkışları", *Kültür ve Tarih Bağlamında Iğdır Uluslararası Sempozyumu 5-7 Kasım 2015, Iğdır Bildiri Kitabı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2018, s. 809-812; Rüştü, "Ağrı Yüksek Dağ Seyahati", Askerî Mecmua, C V, S. 93, 1 Haziran 1934, s. 436-437.

24 "Dağ, Yürüme ve Kış Sporları Kulübü", *Vakit*, 30 Nisan 1933, s. 4.

25 "Kış Sporları Kulübü", *Cumhuriyet*, 17 Mart 1934, s. 5.

26 *Türk Dağcılık Kulübü 5 Aylık Faaliyet Programı*, Çituri Biraderler Basımevi, İstanbul 1938, s. 3.

27 "Bugünkü Büyük Kayak Eğlenceleri", *Ulus*, 25 Ocak 1935, s. 2; "Samsun'da Dağcılık Kulübü", *Ulus*, 25 Aralık 1934, s. 4.

uzman dağcıların yetişmesi sağlanacaktı ancak bu planın hayata geçmesine daha zaman vardı. Dolayısıyla söz konusu yıllardaki dağ tırmanışları çoğunlukla yabancılar tarafından gerçekleştirildi. Bu tırmanışlardan biri Eylül 1934 tarihinde Avusturya'dan gelen "Ligue Académique de la Section Touristique de Club Alpin Austro-Allemand" üyeleri tarafından yapıldı. Avusturya Dağcılık Kulübü'nün hazırlamış olduğu programa göre ilk önce Aladağlar bölgesindeki Kamışlı'nın kuzeyine sonra Pozantı'dan Çakıt Çayı vadisine gidilecek burada bulunan Üç Kaya'ya akabinde Ceyhan'ın kuzeyinde bulunan Düldül ve Kaçkar Dağlarına tırmanılacaktı. Hazırlanan plan doğrultusunda Dışişleri Vekâleti aracılığıyla Harbiye Vekâleti'nden izin istenildi ancak askerî sakıncalar öne sürülerek seyahat izni verilmedi. Yaşanan bu gelişmeye rağmen Dr. Walter Strzygouvsky, Kurt Reiffschneider, Otto Molzke ve dört öğrenciden oluşan grup yanlarına İstanbul Dağcılık Kulübü'nden Ekrem Bey'i alarak Adana Pozantı'ya gitti. Burada 3900 metre yüksekliğindeki Toros Dağlarına bir tırmanış gerçekleştirildi[28]. Ayrıca bu yıllarda dağcılığa ait malzeme bulmak oldukça zor olduğundan gelen Avusturyalı dağcılar yanlarında getirdikleri eşyaları uygun bir fiyatla İstanbul Dağcılık Kulübü'ne sattılar[29].

1935 yılında İngiltere Coğrafya Cemiyeti üyelerinden Dr. P.L. Giuseppi, Ağrı Dağı'na yapacağı gezi için Dışişleri Vekâleti'ne başvurdu[30]. Yine aynı yıl Cambridge Üniversitesi'nin Queens College'de profesör ve "Alpine Club" üyesi olan C. M. Sleeman ağustos ayında Erciyes ve Ağrı Dağlarına bir tırmanış gerçekleştirebilmek için Dışişleri Vekâleti aracılığıyla izin istedi[31].

Dağcılık sporunun kendi kimliğini kazanması 1936 yılını buldu. Aynı yıl düzenlenen Türkiye İdman Cemiyetleri Kongresi'nde Dağcılık ve Kış Sporları Federasyonu'nun kuruluşundan sonra iyi çalıştığı belirtildi[32]. Ülkede bulunan halkevlerinin spor kollarında dağcılık branşları açıldı ve bu sporun yaygınlaşmasına çalışıldı. Böylece 1936 yılında Kayseri Halkevi tarafından Erciyes Dağı'na tırmanış gerçekleştirildi[33]. 1937 yılında Manisa Halkevi'nde

28 *Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi*, 506/42714-193332-221., 02.10.1935; *Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi*, 506/42714-193332-182., 09.25.1934.

29 "Dağcılık", *Akşam*, 9 Eylül 1934, s. 3.

30 *Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi*, 534/37254-149543-1., 02.03.1935.

31 *Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi*, 534/37312-149808-4., 04.01.1935; *Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi*, 534/37312-149808-5., 03.04.1935.

32 "İdman Cemiyetleri Kongresinde", *Tan*, 17 Nisan 1936, s. 5.

33 "Kayseride Bir Kafile Erciyaşa Çıktı", *Ulus*, 5 Ağustos 1936, s. 2.

Albay İsmail Hakkı Alpan'ın önderliğinde 150 üyelik bir dağcılık grubu oluşturuldu[34].

Ankara Üniversitesi'nde Nebatat Profesörü olan Kurt Krause 1937 yılında Ağrı Dağı'na tırmandı[35]. 25 Ağustos 1937 tarihinde ise Büyük Ağrı Dağı'na Kurmay Binbaşı Cevdet Sunay başkanlığında içerisinde Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın da bulunduğu 11 subay, 13 ve 15 yaşlarında biri kız diğeri erkek 2 çocuk, 2 astsubay ve 50 erle zirve çıkışı yapıldı. Sonrasında taşlarla bir kule yapılarak yanlarında getirdikleri Atatürk büstünü ve sacdan yapılmış sandığı zirveye yerleştirdiler[36].

Ülkede diğer sporlara göre daha az gelişmiş olan dağcılığın teknik özellikleriyle yapılmasını öğretmek için 1937 yılı ders yılı başında ortaokul ve liselerin bazı beden eğitimi öğretmenlerine okul dışında yeni görevler verilmesine karar verildi. Bu öğretmenler belirli kurslardan geçen ve Gazi Terbiye Enstitüsü'nün Yüksek Beden Terbiyesi Bölümü mezunları arasından seçilecektir. Teknik şekilde dağcılığı öğreten bu öğretmenlere ayrıca bir ücret verilecektir[37]. 1930'larda dağcılık sporu oldukça pahalıydı. Tahminlere göre en az 100 liralık malzeme gerekliydi. Yeri geldiğinde bu rakam 500 liraya kadar çıkmaktaydı. Dolayısıyla dağcılık bu dönemde zengin sporu olarak görülmekteydi[38].

Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü içerisinde 1936 yılında ilk kez resmiyet kazanan Dağcılık ve Kış Sporları Federasyonu'nun 1938 yılında başkanlığına Bursa Dağ Alayı Kumandanı Albay İsmail Hakkı Alpan getirildi[39]. Böylece 1939 yılında gerçekleşecek yeni yapılanmaya kadar kurum hukuki yapısını korudu.

İnönü Döneminde Türkiye'de Dağcılık Sporu

İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle dağcılık sporu İnönü Döneminde ordu ile yan yana getirildi[40]. Ülkede çok sayıda yüksek dağ bulunmasına rağmen spor amaçlı dağcılıkla uğraşanı bulmak zordu[41]. 1938 yılında hayata geçirilen

34 "Manisa Mektupları", *Akşam*, 13 Şubat 1937, s. 3, 8.

35 Uludağ, "Dağcılık", *Uludağ*, S.11, Haziran 1937, s. 3.

36 Akgül, agm., s. 816-819; Cevdet Sunay, "Dağcılık: Ağrı (Ararat) Dağına 937 Çıkışı", *Askerî Mecmua*, C IX, S. 108, 1 Mart 1938, s. 252-256.

37 "Sporu İlerletmek İçin", *Akşam*, 9 Eylül 1937, s. 6.

38 Va-nû," Uludağ'da…", *Akşam*, 16 Şubat 1938, s. 3.

39 "Beden Terbiyesi Teşkilatında Yeni Tayinler", *Haber-Akşam Postası*, 20 Aralık 1938, s. 6.

40 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 7, C 2, İnikat 20, 7 Mayıs 1943, s. 38-39.

41 "Memleketimizde Dağ Var, Dağcı Yok!", *Son Telgraf*, 25 Temmuz 1939, s. 5.

Beden Terbiyesi Kanunu'nun dördüncü maddesiyle gençlere kulüplere girme ve boş zamanlarında spor aktivitelerine katılma zorunluluğu getirildi[42]. Aynı yıllarda Maarif Vekâleti ortaokul ve liselerde uygulanması için bir spor teşkilatı talimatnamesi hazırladı. Böylece 1939 yılında öğrencilerin yapabileceği spor türleri zorunlu ve isteğe bağlı olarak ikiye ayrıldı. Dağcılık zorunlu sporlar arasında yer aldı[43].

Ülke savunmasında önemli bir spor olarak görülen dağcılıkta federasyonlaşma diğer sporlara göre erken gerçekleşti. Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü altında 1939 yılında Dağcılık ve Kış Sporları Federasyonu resmî olarak kuruldu[44]. 1940'larda sivil dağcılık sporunu öne çıkarmaya yönelik çalışmalar başladı. İlk olarak 1940 yılında Genel Direktörlük tarafından spor eğitmeni yetiştirmek amacıyla dokuz ay süreyle açılan kurslara dağcılık sporu ders olarak programa eklendi[45]. Eğitmen yetiştirmek için 20 Mayıs-10 Haziran tarihleri arasında Eğridir'de dağcılık kursu açılması planlandı[46]. Nihayetinde belirlenen tarihlerde 18 bölgeden zorunlu olarak gelen spor eğitmenlerine Eğridir Dağı talimgâhında teorik ve uygulamalı şekilde dağ malzemesinin kullanımı, sarp kayalarda tırmanma, yürüme ve inişler, dağcılıkta sıhhî kurallar hakkında dersler gösterildi[47].

1941 yılında hazırlanan 249.950 liralık spor federasyonları bütçesinden dağcılık ve kayak sporuna 43.800 lira ayrıldı[48]. Sahip olunan bütçe ile federasyonun gözetiminde ilk defa bir program çerçevesinde Toroslar ve Erciyes tırmanışları eklenerek sivil dağcılık çalışmaları başladı[49]. Böylece 10 sporcudan oluşan 24 kişilik bir kafilenin 23 Ağustos 1941 tarihinde Erciyes, 30 Ağustos 1941 tarihinde ise Toroslardaki Medetsiz, Aydos ve Bolkar Dağlarına tırmanışı planlandı. Sporcular, zirve tırmanışlarını tamamladıktan sonra Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün hazırladığı deri kaplı hatıra

42 "Beden Terbiyesi Kanunu", *Resmi Gazete*, S. 3961, 16 Temmuz 1938, s. 10300-10301.

43 "Mektebler de Kurulacak Spor Teşkilatı", *Cumhuriyet*, 18 Mart 1939, s. 6.

44 "Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğünün Faaliyeti", *Tan*, 2 Haziran 1939, s. 6.

45 "Beden Terbiyesi Kursu Yeniden Açılıyor ", *Akşam*, 17 Şubat 1940, s. 6.

46 "Dağcılık ve Kayak, Yurdun Her Tarafına Yayılacak", *Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi*, S. 17, Y. 2, Mayıs 1940, s. 6.

47 Asım Kurt, "Eğridir'de Açılan Dağcılık Kursu", *Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi*, S. 20, Y. 2, Ağustos 1940, s. 17.

48 "Federasyon Bütçeleri", *Cumhuriyet*, 9 Şubat 1941, s. 4.

49 "Erciyeş ve Bolkar", *Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi*, S. 36, Y. 3, 1941, s. 33.

defterlerini demir bir kap içerisinde zirvelere yerleştirdiler[50]. Erciyes Dağı'na Tekir'de bir dağ kulübesinin yapılmasıyla her yaz kafilelerle yapılan çıkışlar bir gelenek haline geldi[51].

1942 yılında Dağcılık ve Kayak Federasyonu'na 12.500 lira bütçe verildi[52]. Maddi yöndeki desteklemelere rağmen ülkede bu spor dalıyla ilgili eleman sorunu mevcuttu. Dağcılığın geliştirilmesi için bu sahada yetişmiş ve uzmanlaşmış bir elemanımız bulunmamaktaydı. Bu ihtiyacı karşılamak için 1942 yılında Asım Kurt İsviçre'ye gönderildi. Burada İsviçre Hükümeti'nin resmî dağcılık ve kayakçılık kurslarını idare eden (Associattion Suissede/Club De Ski) kurumunda bir sene süreyle teorik ve uygulamalı eğitimler aldı[53].

1943 yılında dağcılık ve kayak sporuna genel bütçeden 12.500 lira ayrıldı[54]. Aynı yıl Ankara, Bursa, Erzurum, Kars, Kayseri, Sivas dağcılık kulüpleri kuruldu ve sivil dağcılık kursları açıldı. Federasyon tarafından bu illerde bulunan kulüplere her türlü yardım yapılarak buraların dağcılık merkezi haline getirilmesine çalışıldı. Kurslarda dağda disiplin, dağ malzemesi ve bunların bakımı, dağcılık terimleri, dağda yürüyüş, dağ tehlikeleri, ip, zaman kullanımı-tayini gibi dağcılık bilgileri verilerek tırmanışlar yapıldı[55].

1944 yılı bütçesinden Dağcılık ve Kayak Federasyonu'na önceki yıllarda olduğu gibi 12.500 lira ayrıldı[56]. Alınan bütçe ile 31 Temmuz 1944 tarihinde Erciyes Dağı'nın buzul bölgesinde bir hafta süren ilk sivil dağcılık kursu açıldı. Dağcılık sporunun teknik hareketlerini öğrenerek kursu tamamlayan 15 kişi öğrendiklerini gençliğe öğretmek üzere Erzurum, Kars, Kayseri, Bayburt ve Yozgat bölgelerine gönderildi[57]. Nihayetinde 1944 yılında açılan kurslarda 350 öğrenci ve 8 öğretmen dağcı olarak yetiştirildi. 1945 yılında Dağcılık ve Kayak Federasyonu'nun bütçesi önceki yıllara göre azalarak 10.000 lira oldu.

50 "Erciyeş'e Bir Çıkış Programı Hazırlandı", *Ulus*, 21 Ağustos 1941, s. 2; "Bir Seyahatin Notları: Torosların 73 Lük Dinç Kılavuzu", *Bugün*, 17 Eylül 1941, s. 2.

51 Galip Güneri, "Erciyes'e Cümudiyeden Çıkış", *Erciyes Kayseri Halkevi Dergisi*, S. 19, Ağustos 1942, s. 575-577.

52 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 6, C 25, İçtima 1, İnikat: 66, s. 17.

53 BCA. 30.10.0.0/145.41.1. Dosya Ek. 148., 20.05.1942.

54 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 7, C 2, İnikat 19, 5 Mayıs 1943, s. 17.

55 Muvaffak Uyanık, *Dağlarımız*, S. Süreyya Bükey Basımevi, İstanbul 1947, s. 92-98.

56 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 7, C 10, İçtima 1, İnikat 52, 5 Mayıs 1944, s. 16.

57 "Memlekette Dağcılık ve Kış Sporları", *Beden Terbiyesi ve Spor*, S. 47, Y. 5, Eylül 1944, s. 16; *Türkiye'de Kayak ve Dağcılık*, Maarif Matbaası, Ankara 1945, s. 6; "Erciyeş'te Dağcılık Kursu Sona Erdi", *Ulus*, 11 Ağustos 1944, s. 2; "Beden Terbiyesi U. Müdürlüğünde", *Ulus*, 10 Şubat 1945, s. 2.

Bu yıl federasyonun hazırlamış olduğu hedefler doğrultusunda uygun bölgelerde dağcılık ihtisas kulüpleri açılacaktır[58]. Ayrıca bu sporun daha disiplinli şekilde yapılması için dağcı rehberi yetiştirmeye önem verilecektir[59].

Dağcılık öğreticileri yetiştirmek üzere 2 Temmuz 1945 tarihinde Erciyes Dağı'nda 25 öğrencinin katılımıyla 10 gün süren ikinci sivil dağcılık kursu açıldı. Burayı başarıyla bitiren öğreticilerin idaresinde ise 17 Temmuz 1945 tarihinde Amasya, Ankara, Afyon, Bursa, Bolu, Kayseri, Erzurum, Kars, İzmir, Lâdik, Kastamonu, Sivas, İçel, Seyhan, Van, Tunceli, Yozgat, Malatya, Isparta ve Bayburt bölgelerinde birer aylık mahallî dağcılık öğretim serbest kursları başladı. Kurslarda tırmanıcılık, buz üzerinde yürüme ve halatla tırmanma gibi yeni başlayanlar için bu sporun teknikleri öğretildi[60].

1945 yılının çalışma programında Hakkâri Cilo Dağı'nın zirvesine çıkılması planlandı. Yapılacak bu çıkışla Cilo'nun yüksek dağcılık kurslarına ne dereceye kadar elverişli olduğu ne gibi sağlık sorunlarıyla karşılaşılacağı ve coğrafyasının öğrenilmesi sağlanacaktır. 30 Ağustos 1945 tarihinde Prof. Dr. Reşat İzbırak ile beraber 6 kişilik bir dağcı grubu tarafından Reşko Zirvesi'ne çıkılarak demir kutu içindeki hatıra defteri en yüksek noktaya koyuldu[61].

Dağcılık sporunun kulüpleşmesini artırmak için 21 Aralık 1945 tarihinde Manisa Dağcılık Spor Kulübü kuruldu[62]. Nihayetinde izlenen programlar sayesinde 1944-1945 yıllarında 10 bölgede 399 kişi dağcılık kurslarında yetiştirildi. Dağcılık ve Kayak Federasyonu'nun 1946 yılı bütçesi 17.142 lira iken bu miktar 1947'de 17.000 lira oldu[63]. 1948 yılında ise bütçe miktarı 35.000 lira olarak belirlendi[64]. Ayrıca bu yıl Cilo ve Sat Dağlarında yüksek dağcılık kursu düzenlendi[65].

1949 yılında Dağcılık ve Kayak Federasyonu'nun çalışma programı kapsamında 1 Temmuz'da Erciyes Dağı'nda 15 günlük dağcılık öğretmeni

58 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 7, C 17, Toplantı 2, Birleşim 66, 30 Mayıs 1945, s. 9, 19.

59 "Beden Terbiyesi U. Müdürlüğünde", *Ulus*, 10 Şubat 1945, s. 2.

60 "Dağcılık Kursu", *Cumhuriyet*, 18 Haziran 1945, s. 2; "Erciyaş'a Çıkış", *Ulus*, 16 Temmuz 1945, s. 5.

61 Reşat İzbırak, "Cilo Dağına Nasıl Çıktık?", *Ulus*, 6 Ekim 1945, s. 4; "Dağcılık Çalışmaları", *Ulus*, 13 Haziran 1945, s. 4; "Dağcılık", *Akşam*, 16 Haziran 1945, s. 4.

62 Ali Haydar Aksakal, *Dağların Gizemi ve Manisa Dağcılık Kulübü'nün Tarihi*, Emek Matbaası, Manisa 2017, s. 10.

63 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 8, C 3, Toplantı 1, Birleşim 15, 11 Aralık 1946, s. 11, 19.

64 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 8, C 8, Toplantı 2, Birleşim 22, 25 Aralık 1947, s. 16.

65 "Hakkâri de Dağcılık Kursu", *Akşam*, 14 Eylül 1948, s. 2.

yetiştirme kursu açılmasına karar verildi. Temmuz-ağustos aylarında 10 bölgede mahallî dağcılık öğretim serbest kursu, ağustos-eylül aylarında ise Kaçkar'da bir ay süreyle yüksek dağcılık kursu açıldı[66].

3. Demokrat Parti Döneminde Türkiye'de Dağcılık Sporu

1950'lerde sporun savaş dönemi uygulamalarından olan devletçi yapıdan ayrılarak bağımsız olmasının fikri hâkimdi. Bunun için kulüplerin ön planda yer alacağı yeni bir spor kanunu hazırlanmaya başlandı[67]. Dağcılık, bu dönemde sınırlı şartlar altında yapılan bir spordu. Özellikle dağcılık malzemesi bulmak ve dağlara ulaşım sağlamak önemli bir problemdi. Dağcılar malzeme eksikliğine kendi çabalarıyla çözüm bulmaya çalışırdı. Kullanılacak uyku tulumları yorgancılardan, ip olarak kullanılacak urganlar balıkçılık ürünleri satan yerlerden temin edilirdi. Şanslı olanların askeriyeden alınmış malzemeleri vardı[68].

Dağcılık ve Kış Sporları Federasyonu'nun 1950 yılı çalışma programı dağcılık kurslarıyla başladı. 25-30 Temmuz 1950 tarihleri arasında Ankara'nın Hüseyingazi Dağı'nda, akabinde Erciyes Dağı'nın Buzul yaylasında kurslar düzenlendi[69]. Askerler, yerli ve yabancı sporcular tarafından belirli aralıklarla gerçekleştirilen zirve çıkışları bu dönemin önemli etkinlikleri arasındaydı. 21 Ağustos 1951 tarihinde Üsteğmen Cevat Gökmenoğlu komutasındaki Teğmen Münir Kısa, Doktor Yüzbaşı Kemal Gümüşçü ve 105 erden oluşan kafile Ağrı Dağı'na bir tırmanış başlattı[70]. Bu askerî grup içerisinden zirveye çıkmayı başaranlar ise Cevat Gökmenoğlu ve 9 er oldu[71].

1953 yılında Manisa Dağcılık Kulübü üyeleri Halit Öğüt'ün başkanlığında Erciyes ve Hasan Dağı tırmanışlarını planladı[72]. Yapılan tırmanışlara Avusturyalı dağcılarda eklendi. İlk önce Erciyes'e tırmanıldıktan sonra Demirkazık ve Hasan Dağı'na geçildi[73]. Aynı yıl Toroslarda bir dağcılık kursu

66 "Dağcılık ve Kış Sporları", *Ulus*, 17 Ekim 1948, s. 8.

67 Doğan Akbeyaz, *Demokrat Parti Dönemi Türk Sporu (1950-1960)*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2018, s. 48.

68 Akcan, *agt.*, s. 71.

69 "Dağcılık Kursu", *Akşam*, 27 Temmuz 1950, s. 7.

70 "Dağcılarımız Ağrı Dağına Çıkıyorlar", *Milliyet*, 21 Ağustos 1951, s. 3.

71 "Dağcı Kafilemiz Ağrıya Çıktı", *Milliyet*, 25 Ağustos 1951, s. 3.

72 "Erciyas'a Giden Dağcı Gençler", *Ulus*, 13 Temmuz 1953, s. 3.

73 "Manisa Dağcıları Avusturya Dağcıları ile Erciyaşa Çıkıyorlar", *Yeni Asır*, 10 Temmuz 1953, s. 4.

daha açıldı. Ülkenin çeşitli yerlerinden toplanan 15 genç kursu başarıyla bitirdi. Kurs sonunda 3820 rakımlı Alaca Zirvesi'ne çıkılarak taşlardan oluşturulan kuleye teneke bir muhafaza içerisinde hatıra defteri yerleştirildi[74]. Erdal İnönü 1954 yılında yedek subaylık eğitimi alırken tanıştığı İsviçre'de dağcılık eğitimi alan Şükrü Yanardağ ve İsmail Sakarya'nın teşvikiyle Erciyes Dağı'na zirve çıkışı yaptı[75].

Manisa dağcıları 1955 yılında Alp Dağlarına tırmanış yapmayı hedefledi. Ne var ki, dövizin yüksek olması yapılacak olan tırmanışı ertesi yıla erteledi bu süreçte dağcılar antrenmanlara devam ettiler. 15 günlük kamp kurdukları yerlerden biri Bozdağ oldu. Kulübün üyelerinde İstanbul Teknik Üniversitesi öğrencisi olan Engin Kongar, Mihal Hiritidis, Atilla Milla, Yani Hiritidis, Leondi Arslanoğlu ise Ağrı Dağı Zirvesi'ne başarılı bir tırmanış gerçekleştirdiler[76].

Dağcılık sporu ele alınan dönemde birkaç şehre ve bölgeye sıkışmış durumda daha büyüme çağındaydı. İlk dağ şehidi de bu dönemde verildi. İstanbul Teknik Üniversitesi 4. Sınıf Mimarlık öğrencisi olan Engin Kongar, Eylül 1956 tarihinde Manisa'nın kurtuluş gününe atfen arkadaşıyla birlikte batı yönünden Demirkazık Zirvesi'ne tırmanırken burada vefat etti ve Aladağ eteklerine gömüldü. Kongar'ın anısına 27 Temmuz 1959 tarihinde Demirkazık ve Kızıltepe Zirvelerine çıkıldı[77].

İki Askerî Müdahale Arasında Türkiye'de Dağcılık Sporu

1960'lı yıllar dağcılık sporunun yeniden teşkilatlanmaya başladığı bir dönem oldu. Özellikle dağcılığın rekabete dayalı bir yarışması olmadığı için spor olarak görülmemesi oluşturulacak olan yeni düzenin sebebi görüldü. Dağcılık ve Kış Sporları Federasyonu müsabakası olan kayak sporuna daha fazla ağırlık verince dağcılık geri planda kaldı[78]. Bu duruma önceki yıllardan kalan sorunlarda eklenince dağcılık sporunun teşkilatlanmasında değişim gerekli görüldü. Federasyon yaşanan sorunları tek başına çözemeyeceğinden diğer kurumlarca desteklenmeli ya da tekilleşerek bütçesini dağcılık sporuna

74 Selami Tezcoşan, "Alaca Zirvesine Çıkış", *Yeni Asır*, 19 Kasım 1954, s. 8.

75 Can Dündar, *Anka Kuşu Erdal İnönü Anlatıyor*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2009, s. 239-240.

76 "Manisa Dağcıları Bozdağ da Kamp Kurdular", *Yeni Asır*, 9 Temmuz 1955, s. 6; "Manisa Dağcıları Ağrı Dağının Zirvesine Ulaştı", *Milliyet*, 16 Ağustos 1955, s. 8.

77 S. Karagöz, "İlk Dağcı Şehidimiz", *Yeni Asır*, 19 Aralık 1956, s. 6; Aksakal, *age.*, s. 13, 14.

78 Latif Osman Çıkıgil, "Seyircisi Olmayan Spor: Dağcılık: Dağcılıkla İlgilenen Makam Aranıyor", *Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1964, s. 8; Akcan, *agt.*, s. 73.

harcamalıydı. Örneğin dağlarımızın haritalarının çıkarılması yabancı kurumlar tarafından yapılmaktaydı. Harita Genel Müdürlüğü dağların 1/25.000 veya 1/50.000 ölçekli haritalarının oluşturulmasında, Turizm Bakanlığı ise dağ bölgelerinin krokili ve izahlı broşürlerinin hazırlanmasında federasyona yardımcı olabilirdi[79]. Yine dağcılık için gerekli her türlü spor malzemesinin yerli üretimi federasyon tarafından teşvik edilmeliydi. Federasyon, temel eğitim kamplarında yeteri kadar malzemeyi her zaman hazır bulundurmalı, dağlardaki sığınak evlerinin inşasına önderlik etmeliydi. Ayrıca dağ yollarının işaretlenmesinde kulüplerle iş birliği yapılmalıydı[80].

Dağcılık ve Kış Sporları Federasyonu'nun 1961 yılı bütçesi mart ayında kabul edildi[81]. Dağcılık sporunda yaşanan sorunlara rağmen bütçe çoğunlukla kayağa ayrıldı. Bu sebeple iki spor dalından oluşan Dağcılık ve Kış Federasyonu'nun birbirlerinden ayrılması gerektiği düşünülse de bu fikir hemen hayata geçirilemedi. Federasyon bu süreçte ülkede sivil dağcılık kulüplerinin ve kurslarının açılmasını teşvik etti. Böylece 1962 yılında Bozkurt Ergör tarafından "Türk Dağcılık Kulübü" açıldı[82]. Ertesi yıl federasyonun hazırlamış olduğu programa göre önce Kaçkar Dağları'nda bir hafta süren eğitim kampı düzenlendi. Sonra Ağrı Dağı'nda 23 gün sürecek olan bir kurs daha başladı. İsmet Ülker'in başkanlığında yapılan kursun sonunda ekibin içerisinde yer alan Gülay Albayrak ile Ağrı Dağı zirve tırmanışı yapıldı ve ilk defa bir kadın sporcu Ağrı Dağı'na tırmanmış oldu[83].

Turizm ve Tanıtma Başkanlığı, Dağcılık Federasyonu ile Ağrı Dağı için Binbaşı Şahap Atalay'ın başkanlığında 1965 yılında ortaklaşa bir rehber yetiştirme kursu açtı. Rehberler, kurs bitiminde federasyonun hazırladığı çelik kutu içerisindeki defteri Ağrı Dağı'nın zirvesine yerleştirdiler. Dağ rehberlerinin yetişmesi yeni yeni turizme açılan dağlar için oldukça önemliydi. Ağrı'dan yasak bölgenin kalkmasıyla bölgeye çok sayıda dağcı gelmekte ancak bu kişiler rehber bulma konusunda sıkıntı çekmekteydi. Rehber yetiştirme kursları sayesinde Ağrı Dağı'nın dağcılık ve turizm açısından değerinde artış yaşayacağı kesindi[84].

79 Latif Osman Çıkıgil, "Seyircisi Olmayan Spor Dağcılık: Dağcılığımızda Son Hamleler", *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1964, s. 8.

80 Latif Osman Çıkıgil, "Seyircisi Olmayan Spor: Dağcılık: Ordu ve Okullarda İş birliği", *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1964, s. 8.

81 "İstişare Heyeti Bütçeleri Görüşüyor", *Milliyet*, 8 Mart 1961, s. 6.

82 Bozkurt Ergör, *Dağcılık Tekniği*, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Dağcılık Federasyonu Yayınları, Spor-Toto Matbaası, Ankara 1984, s. 11.

83 "İlk Defa Bir Kız Öğrenci Ağrı Dağına Tırmanacak", *Cumhuriyet*, 31 Temmuz 1963, s. 6.

84 "Ağrı Dağı Zirvesine İmza Defteri Kondu", *Cumhuriyet*, 15 Ağustos 1965, s. 8.

1966 yılı dağcılık sporu için önemli değişimlerin habercisiydi. Dağcılığın tek başına bağımsız bir federasyon olması için merkez danışma kurulu tarafından çalışmalar başladı[85]. 20 Mayıs 1966 tarihinde ise Devlet Bakanı Kâmil Ocak kurulun aldığı kararı onayladı[86]. Böylece 21 Temmuz 1966 tarihinde Türkiye Dağcılık Federasyonu kuruldu[87]. O dönem federasyonun amacı dağcılığı halk sporu haline getirerek herkesin dağlara çıkmasını sağlamak, dolayısıyla halk sağlığını korumaktı. Ayrıca federasyon az sayıda vasıflı eleman yetiştirmekten çok dağ severlerin sayısını artırmaya çalışacaktı[88]. Hayata geçirilmesi planlanan bu amaç sporun gençliğin yetişmesinde bir eğitim amacı olarak görüldüğü İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'na (1968-1972) oldukça uygundu[89].

Yeni kurulan ve henüz kendisine ait bir bütçesi olmayan federasyon 1966 yılında hazırladığı programa uygun olarak çalışmalarını artırdı. Mayıs 1966 tarihinde Bozkurt Ergör Torosların Demirkazık Tepesi'ne tırmandı[90]. Üç ay süren incelemelerin sonucunda 12 bölgede dağcılık kulübü kuruldu veya daha önceden açılmış olan kulüpler faaliyete geçirildi. Böylece Doğu Beyazıt, Erzurum, Elâzığ, Kayseri, Niğde, Mersin, Aydın, Manisa, İstanbul, Bursa, İzmir ve Ankara'da dağcılık kulüpleri çalışmaya başladı. Uluslararası Dağcılık Birliği'nin (UİAA) çalışmalarını yakından izleyen L. Osman Çıkıgil, dağcılıkla ilgili yapılacak çok şeyin olduğunun farkındaydı. Bu sebeple Çıkıgil yönetimi ülkedeki en küçük tepe Türk adını almadan ve fethedilmeden başka bir adım atmayacaklarını söyleyerek dağların zirve isimlerini Türkleştirmeye başladı. Dağların zirvelerine Türk dağcılığı için çalışan ve hayatta olmayan dağcıların isimlerinin verilmesi için adımlar atıldı. Mont Blanc'a ilk çıkan dağcı Ali Vehbi Türküstün, Engin Kongar, İsmail ve Halit Değirmencioğlu'nun isimleri Aladağlar silsilesindeki tepelere verilmesine karar verildi[91].

85 "Dağcıların Toplantısı İyi Karşılandı", *Cumhuriyet*, 20 Mayıs 1966, s. 8.

86 "Masa Tenisi, Dağcılık ve Judo Ayrıldı", *Cumhuriyet*, 21 Mayıs 1966, s. 8.

87 Bozkurt Ergör, *Dağcılık: Anılar-Belgeler*, Hasat Yayınları, İstanbul 2001, s. 140; İsmet Ülker, *Türkiye'de Dağcılık ve Kayak*, Grafiker Yayınları, Ankara 2013, s. 261.

88 Akcan, *agt.*, s. 73.

89 *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972*, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları, Ankara 1967, s. 192.

90 "Toroslar Bir Kere Daha Fethedildi", *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1966, s. 8.

91 "Dağcılar 13 İlde Teşkilât Kurdular", *Cumhuriyet*, 23 Aralık 1966, s. 8.

Dağcılık Federasyonu 78.001 liralık ilk bütçesine 1967 yılında kavuştu[92]. Aynı yıl Türk Dağcılık Kulübü üyesi üç dağcı Erciyes Dağı'nın kuzeybatı duvarından ilk defa çıkış gerçekleştirdi[93]. Dağcılık Federasyonu Asbaşkanı Muzaffer Erol Gezi ile Bozkurt Ergör'ün gözetiminde Niğde-Çamardı'da 25 dağcının katılımıyla bir dağcılık kursu açıldı[94]. 1967 yılının en önemli olayı ise Dağcılık Federasyonu'nun Uluslararası Dağcılık Birliği'ne girmesiydi[95].

1968 yılında dağcılık sporunun yeni bütçesi 257.503 lira oldu[96]. Aynı yıl Muvaffak Uyanık tarafından ülkede teknik dağcılığı geliştirmek için Dağcılık ve İhtisas Kulübü açıldı. Bu dönemde federasyonun nasıl bir dağcılık sporu anlayışı sürdüreceği konusunda dağ sporuyla uğraşanlar arasında ayrılıklar yaşandı. Bozkurt Ergör gibi kimseler federasyonun teknik ileri düzey dağcılığı öne çıkararak bütçesini buraya harcamasını turizme yönelik çalışmaların durması gerektiğini savundu. Osman Çıkıgil ise ülkede ileri düzey dağcılığın gelişebilmesini insanların dağları sevmeye başlamasıyla olabileceğini savunduğundan turizm ile el ele vererek bunun olabileceğini düşündü. Çıkıgil başkanlığında olan federasyon bu doğrultuda dağcılığı halk sporu yapabilmek için turizm ve dağcılığı birlikte ele alarak dağ severlerin sayısını artırmaya çalıştı[97].

1969 yılının bütçesi 232.002 lira olarak belirlendi[98]. Yine önceki yıllarda olduğu gibi en az bütçelerden biri dağcılık sporuna ayrıldı. Her dağcı tırmanırken yanında toplam ağırlığı 25 kilogram civarında olan ip, ayakkabı, kazma, buz nalçası ve çivi gibi malzemeleri taşıması mecbur olduğundan ayrılan bütçe ile federasyon dağcılık malzemesi teminine uğraştı[99].

Eylül 1969 tarihinde İtalyan Alp Disiplini Kulübü tarafından Kaçkarlarda daha önce çıkılmamış 12 yeni zirveye tırmanıldı[100]. Aynı yıl ülkede dağcılıkla

92 "Bu Bütçelerle Ancak Bitkisel Bir Yaşam Sürdürülebilinir", *Dağcılık*, S. 2, Ocak 1976, s. 48.

93 "Türk Dağcılık Tarihinde Rekor", *Cumhuriyet*, 28 Mart 1967, s. 8.

94 "Aladağ da Açılan Dağcılık Kursu", *Cumhuriyet*, 1 Ağustos 1967, s. 8.

95 Attilla Erdemli, "Dağcılık ve Turizm", *Dağcılık*, S. 2, Ocak 1976, s. 57.

96 "Beden Terbiyesinin Yeni Bütçesi: 25.5 Milyon Lira", *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1968, s. 8.

97 Akcan, *agt.*, s. 72-74.

98 "Bu Bütçelerle Ancak Bitkisel Bir Yaşam Sürdürülebilinir", s. 49.

99 "En Az Bütçesi Olan Federasyon: Dağcılık", *Milliyet*, 15 Nisan 1969, s. 3.

100 "Dodici cime inviolate in Armenia vinte dagli alpinisti di Gressoney ", *La Stampa*, 30 Eylül 1969, s. 9.

uğraşan 279 lisanslı sporcu vardı[101]. Ülkeye dağcılık ve kış sporları için gelen turist sayısı ise 3.000 civarıydı. Yapılan araştırmalara göre her dağcı ortalama 2.000 liralık döviz bırakmaktaydı. Bu sebeple pahalı bir turizm türü olan dağcılık ve kayak sporlarında olanaklar tam olarak değerlendirildiğinde ülkeye büyük bir döviz getirisi olacağı muhakkaktı[102].

1970'lerde Dağcılık Federasyonu profesyonel dağcı sayısının artırılmasına çalıştı[103]. Federasyonun 1970 yılındaki bütçesi ise 250.002 lira olarak belirlendi[104]. Verilen bu bütçe malzeme tedarikine ve zirve çıkışlarına harcanacaktı. Bu dönem dağcılarının önemli sorunu dağcılık malzemesi bulmaktı[105].

1971 yılında bütçeden dağcılığa 300.000 lira ayrıldı[106]. 1972 yılına gelindiğinde ise bu miktar 200.000 liraya düştü[107]. Buna rağmen ülkede zirve çıkışları yapılmaya devam edildi. Torosların ikinci en yüksek zirvesi olan Kaldı'ya Kayseri Dağcılık Kulübü dağcılarından Yalçın Koç ve Hüseyin Özbek tırmanmayı başardı[108]. Şubat ayında Bozkurt Ergör yönetimindeki ekip kış sezonunda Reşko'ya ilk tırmanan dağcılar olmak için uğraştılar[109].

1973 yılında Dağcılık Federasyonu Başkanlığına Bozkurt Ergör getirildi[110]. Bu yıl federasyonun bütçesi de 247.000 lira olarak belirlendi[111]. Federasyon kuruluş toplantısında Cumhuriyetin 50. yılına özel olarak Türk dağcılık tarihinde teknik bir aşama yapılmasını kararlaştırdı. Böylece ülkenin üçüncü en yüksek zirvesi olan Suppadürek Tepesi'nin 600 metrelik granit kuzey duvarı ilk kez Türk dağcılar tarafından tırmanıldı. Yalçın Koç başkanlığında Faruk Turnan, Gazanfer Albayrak ve Kemal Çapa'dan oluşan ekip tırmanış süresince geceleri duvarlara iplerle tutunarak uyukladılar. 7 gün süren bu teknik duvar tırmanışıyla Türk dağcıları ilk defa düz duvar tırmanışı

101 *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, Toplantı 8, C 50, Birleşim 27, 30 Ocak 1969, s. 395.

102 "Dağ Turizmi ve Kış Sporları", *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1971, s. 6.

103 Akcan, *agt.*, s. 74.

104 "Bu Bütçelerle Ancak Bitkisel Bir Yaşam Sürdürülebilinir", s. 49.

105 "Çıkarsanız Alkışlar, Aksi Halde Fatiha Okuruz", *Milliyet*, 6 Şubat 1970, s. 10.

106 "Federasyon Bütçeleri Açıklandı", *Milliyet*, 4 Şubat 1971, s. 12.

107 "Bu Bütçelerle Ancak Bitkisel Bir Yaşam Sürdürülebilinir", s. 49.

108 "Dağcılarımız Torosların Kaldı Tepesine Çıktılar", *Cumhuriyet*, 5 Nisan 1972, s. 8.

109 "Kayak Federasyonu Başkanı Ülker Cilo Dağına Çıkacak Ekibin Başında", *Cumhuriyet*, 27 Aralık 1972, s. 8.

110 "Dağcılık Fed. Kuruldu", *Cumhuriyet*, 31 Mayıs 1973, s. 8.

111 "Bu Bütçelerle Ancak Bitkisel Bir Yaşam Sürdürülebilinir", s. 49.

gerçekleştirdiler[112]. Buradan getirilen "En Yüksek Anadolu Toprağı" Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e sunuldu[113].

1974 yılında ilk kış temel eğitim kampı 4-9 Şubat tarihleri arasında Erciyes Dağı'nda 34 dağcının katılımıyla yapıldı[114]. 17-25 Haziran 1974 tarihlerinde ise Ankara'da Hüseyingazi kayalıklarında dağcılık öğretmenliği yapabilecek kişilerin seçimi ve yetiştirilmesi için bir kamp düzenlendi. Çalışmaların neticesinde Ankara'dan Faruk Sükan, Hakkâri'den Kemal Çap, Rize'den Bahri Bayraktutar, Erzurum'dan Alaattin Karaca ve İçel'den Sait Mutlu yardımcı öğretmen olmaya hak kazandılar[115]. Bu dönem üniversitelerde dağcılık kulüplerinin açılmaya başladığı yıllardı. Boğaziçi Üniversitesi Dağcılık Kulübü (BÜDAK) 1973-1974 ders yılında Erdal İnönü'nün desteğiyle kuruldu[116]. Yine Ankara ve Orta Doğu Teknik Üniversitelerinin spor kolları dağ zirvelerine imzalarını attılar[117]. 1974 yılında federasyonun bütçesi 305.000 lira olurken bu miktar 1975 yılında 544.100 liraya yükseldi[118].

Federasyon tarafından 5-12 Temmuz 1975 tarihleri arasında Bolkar Dağları'nda ilk defa 31 sporcunun katılımıyla yaz temel eğitim kampı açıldı[119]. Diğer bir yaz kampı ise 5-15 Ağustos 1975 tarihlerinde 19 sporcunun katılımıyla Kaçkar Dağlarında yapıldı[120]. Aynı yıl ülkede tüm spor malzemelerinin ithal edilmesi yasaklandı. Bu ürünlerin yerli üretimi de yapılamadığından dağcılar zor durumda kaldı[121]. Ertesi yıl federasyonun bütçesi 706.260 liraya yükseldi[122]. Yeterli bütçe verilmemesine rağmen

112 "Bugüne Dek Kimsenin Çıkamadığı 4116 M. Lik Cilo Dağlarının Tepesine Türk Dağcıları Tırmandı", *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1973, s. 8; "Dünyada Hiçbir Dağcının Cesaret Edemediği Tırmanışı Türk Dağcıları Yapıyor", *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1973, s. 8.

113 Ali Şevki Erek, "Sporumuzu Yönetenler Dağcılık Üzerine Neler Dediler", *Dağcılık*, S. 2, Ocak 1976, s. 3-4.

114 "Dağcılar Dağevine Alınmayınca, Çadırda Kaldılar", *Cumhuriyet*, 22 Şubat 1974, s. 8.

115 "1974 Öğretmen Yetiştirme Kampı", *Dağcılık*, S. 2, Ocak 1976, s. 9.

116 "Öğrenci Faaliyeti Yoğun Bir Üniversite", *Milliyet*, 11, Aralık 1982, s. 11; "Boğaziçi Üniversitesi Dağcılık Kulübü Türk Dağcılığının Önemli Bir Kuruluşu", *Milliyet*, 19 Ocak 1983, s. 12.

117 İsmet Ülker, *Dağ Turizmi*, Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 46.

118 "Bu Bütçelerle Ancak Bitkisel Bir Yaşam Sürdürülebilinir", s. 49.

119 "Bolkar Dağları Yaz Temel Eğitim Kampı", *Dağcılık*, S. 2, Ocak 1976, s. 37-39.

120 "Doğu Karadeniz Yaz Temel Eğitim Kampı", *Dağcılık*, S. 2, Ocak 1976, s. 51-52.

121 Akcan, *agt.*, s. 76.

122 "Federasyon Bütçeleri 67 Milyon 718 Bin Lira Olarak Kabul Edildi", *Cumhuriyet*, 19 Mart 1976, s. 8.

1978 yılında ülkede 27 dağcılık kulübü federasyondan yardım görmeden varlığını sürdürdü[123]. Aynı yıl sadece teknik dağcılığa yönelik çalışmalar yapan federasyonun başkanlığında değişikliğe gidildi. Yeni spor anlayışında amatörlerinde ön planda tutulması hedeflenerek başkanlığa Muzaffer Tıraş getirildi[124]. Yaşanan durumun teknik dağcılığın gelişimine engel olduğunu düşünen dağcılar, yapılan yanlıştan dönülmesini istediler[125]. Kısa süre sonrada Muzaffer Tıraş görevinden istifa etti[126]. 1980 yılında federasyon başkanı Abdülmecit Doğru başkanlığında bilim insanlarından oluşan bir heyet Ağrı Dağı'nın 4200 metrelik zirvesinde ilk kez hipertansiyon üzerine tıbbi araştırmalar gerçekleştirdi[127].

5. 1980'lerden Günümüze Türkiye'de Dağcılık Sporu

1980'li yıllarda sporda gençliği koruma içgüdüsüyle hareket edildi ve sporla ilgili kulüplerin açılmasına önem verildi. Ayrıca ülkeye döviz getiren turizmin öne çıkarılmasıyla dağlar turist çekici yerler olarak görüldü. Dolayısıyla bu dönemde dağcılık sporu eğitim ve turizm politikaları içerisinde kendine yer buldu.

Dağcılık bütçesi en az olan spor dallarından biriydi. Buna rağmen 1981 yılında ülkede tescilli 12 kulüp ve yaklaşık 500 lisanslı dağcı vardı. Bütçenin yetersizliği sporcuları desteklemeyi zorlamaktaydı. Hatta federasyonun kadrolu antrenörü olmadığı için bu görevi yönetim kurulu üyeleri yerine getirmekteydi. Bu spor dalında araziye çıkmadan önce teorik bilgiler ve ilk yardım bilgileri verilmeliydi. Ülkemizde bu bilgiler ancak her yıl belirli aralıklarla düzenlenen kamplarda göstermekteydi. Yurtdışındaki dağcılar ise yapay tesislerde çalışmaktaydı[128]. Antrenman sıkıntılarına rağmen dağcılık 1982 yılında büyük bir atılım gerçekleştirdi. Sınırlı olanaklarla 210 sporcu ve 60 yönetici toplamda 270 kişiyle 9 faaliyet yapıldı. Ülkedeki birçok zirveye Atatürk büstü konuldu. Orta ve yüksekokullara yönelik çalışmalar yürütüldü. Böylece Kaçkar Dağı hariç bütün dağlara tırmanıldı[129]. Ele alınan dönemin

123 Yavuz Okayben "Başkan Ünal Özel Gezileri Federasyon Gezisi Olarak Gösteriyor", *Cumhuriyet*, 12 Ocak 1978, s. 8.

124 "7 Federasyon Başkanı Değişti", *Cumhuriyet*, 18 Mart 1978, s. 8.

125 "Dağcılık Sporunun, Yazgısına Terkedildiği Öne Sürüldü", *Cumhuriyet*, 10 Kasım 1978, s. 8.

126 "Kısa… Kısa.", *Milliyet*, 22 Şubat 1979, s. 16.

127 "Ağrı Dağında İlk Kez Tıbbi Araştırma Yapıldı", *Cumhuriyet*, 16 Ağustos 1980, s. 6.

128 "Dağcılık Federasyonu Üyeleri Antrenörlük Yapıyor", *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1981, s. 6.

129 "Dağcılar, Atatürk Büstü Dikilmemiş Doruk Bırakmadı", *Cumhuriyet*, 16 Ocak 1983, s. 10.

diğer bir sorunu dayanıklı spor malzemesi bulabilmekti. Dağcılara her zaman gerekli olan sırt çantası, uyku tulumu ve çadırlar çoğunlukla yabancı dağcıların kullandığı giderken de bitpazarında sattıklarından sağlanmaktaydı. Ülkede dağcılıkla ilgili malzeme sorununa çözüm bulabilmek için birçok ürünü burada ucuz ve sağlam üretebilmenin yolları aranmalıydı[130].

Ülkemizin en yüksek noktası olan Ağrı Dağı'na 1980'lere kadar özel izinlerle tırmanılırdı. Dağcılığın turizm ile beraber ele alınmaya başlaması Ağrı Dağı'nın gizemli bir hale getiren Nuh'un Gemisi efsanesiyle sağlandı. Böylece uluslararası alanda dağa olan ilgi arttı[131]. 1982 yılında turizme açılan Ağrı Dağı'na yabancı dağcılar tarafından yapılacak tırmanışlarda Dışişleri Bakanlığı'nın onayının ardından sırasıyla İçişleri Bakanlığı'ndan, Ağrı ve Doğubayazıt Emniyetlerinden izin alınmaktaydı[132]. Ağrı'yı 1982 yılında özel kılan ise aya ayak basan sekizinci astronot James Irwin'in Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in özel izniyle Nuh'un Gemisi'ni aramak için dağa tırmanışı oldu[133].

Dağcılık Federasyonu 1982 yılında gençler arasında dağcılığı yaygınlaştırmak amacıyla ilk kez orta dereceli okullarda dağcılık temel eğitim kampı düzenledi. Erciyes Dağı'nda başlayan kampa çeşitli şehirlerden 60 öğrenci katıldı[134]. Federasyon tarafından üniversite öğrencilerine ise Erciyes Dağı'nda dağcılık yaz temel eğitim kampı açıldı. Sonrasında Aladağlardaki Demirkazık ve Kaldı zirvelerine tırmanıldı[135]. Aynı yıl ülkedeki 8 üniversitede aktif olarak dağcılık sporuyla ilgilenilmekteydi. Yılın son 8 ayında ise 201 sporcu ve 69 yönetici dağ tırmanışları gerçekleştirdi[136].

1983 yılında Ankara Üniversitesi Beden Eğitimi Spor ve Dağcılık Bölümü ekibi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin düzenlediği Tanrı Dağları-Pamir Uluslararası Tırmanışı'na katıldı. Abdülmecit Doğru ve Halil Alpay

130 Faruk Gülşen, "Dağcılık Malzemeleri Neden Üretilmiyor?", *Cumhuriyet*, 26 Şubat 1982, s. 10.

131 A. Mecit Doğru, "Döviz Getiren Dağlar ve Ağrı Yasağı", *Milliyet*, 10 Haziran 1980, s. 2.

132 Ümit Kıvanç-Mehmet Gültekin, "Doğubayazıt'ta Dağ Egemenliği", *Cumhuriyet*, 2 Eylül 1984, s. 12; A. Mecit Doğru, "Ağrı Dağı", *Coğrafya Araştırmaları*, C 1, S. 1'den Ayrıbasım, Ankara 1989, s. 89.

133 Sönmez Targan, "Ağrı Dağı'nın Gizemli Gerçeği", *Cumhuriyet*, 12 Mart 2000, s. 9; "Ark: No Trace", The *Australian Jewish News*, 10 Eylül 1982, s. 118.

134 "Dağcılık Temel Eğitim Kampı Erciyes'te Başladı", *Milliyet*, 19 Haziran 1982, s. 13.

135 Ercihan Görürgöz," Dağcılarımız Ağrı Dağının Doruğuna Atatürk Büstü Koyacaklar", *Cumhuriyet*, 31 Temmuz 1982, s. 10.

136 Abdülkadir Yücelman, "Sporda Diyalog", *Cumhuriyet*, 22 Ocak 1983, s. 10.

burada 7140 metre yüksekliğindeki Bozalay Zirvesi'ne tırmandılar. Böylece Türklerin ilk yurtdışı başarısı burada alınmış oldu[137]. Bu yıl turistlerin Ağrı Dağı'na çıkışlarında yanlarına rehber almaları zorunlu hale getirildi. Yeni karar amatör dağcıları zor durumda bıraktı çünkü bir rehber dağa çıkış için 100.000 lira almaktaydı. Ayrıca dağa çıkmak isteyenler dağın eteğine kadar 20 kilometre boyunca bozuk yolda kamyonetlerle yapılan yolculuğa en az 20.000, ana kampa ulaşmak için eşyaları taşıyacak her hayvana da en düşük 5.000 lira ödemekteydi[138]. Dağa çıkacak rehber Türk olacağı gibi turistin amacı sadece turizm ve spor olacaktı. Böylece dağlarımızda mihmandarlık hizmeti uygulanmaya başlandı[139].

1985 yılında hayata geçen Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile uluslararası başarı sağlayabilecek sporcuların yetişmesinin teşvik edilmesine karar verildi. İmkân olduğu takdirde spor malzemelerinin yerli üretiminin kullanılmasına, yoksa ithalinin kolaylaştırılmasının yolu açıldı[140]. Bu durum özellikle üniversite öğrencilerinin dağlara ulaşmasını kolaylaştırdı[141]. Dağcılık Federasyonu 1985 yılında doğru adımlar atarak ilerlemekteydi. Bu yıl lisanslı dağcı sayısı 383 olarak kayıtlara yansıdı[142]. Türk dağcıları Abdülmecit Doğru, Ümit Genç ve Batur Kürüz'den oluşan ekip 1985 yılında Sovyetler Birliği'nin Kırgızistan Pamir'inde bulunan Komünizm Tepesi'nde düzenlenen uluslararası tırmanışa katıldı. Böylece Türkiye ilk kez bu kadar yüksek ve teknik tırmanış yapmış oldu[143]. Ertesi yıl Ağrı Dağı'nda daha önce ilk kez Çekoslovak dağcıların çıktığı "Çek Buzuluna" Türk ekibi tırmanmayı başardı[144].

Federasyon tarafından 1986 yılında ilk kez "Uluslararası Ağrı Dağı Tırmanışı" düzenlendi ve organizasyona 11'i yabancı 24 kişi katıldı[145]. Daha sonraki

137 "Türk Dağcıları Oksijen Kullanmadan 7140 Metrelik Bozalay Dağına Tırmandı", *Milliyet*, 29 Ağustos 1983, s. 7.

138 Ümit Kıvanç-Mehmet Gültekin, "Rehber Alma Zorunluluğu", *Cumhuriyet*, 3 Eylül 1984, s. 12.

139 "Ağrı Dağı'na Çıkma Koşulları", *Cumhuriyet*, 27 Şubat 1987, s. 17.

140 *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989*, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları, Ankara 1984, s. 150.

141 Akcan, *agt.*, s. 83-84.

142 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 17, C 23, Birleşim 50, 20 Aralık 1985, s. 376.

143 "Dağcılık Ajanı Atilla Erdemli ile Söyleşi: En Büyük Sorun Malzeme", *Cumhuriyet*, 11 Ağustos 1985, s. 10; "Türk Dağcılar Comunisma Tepesinde", *Cumhuriyet*, 25 Ağustos 1985, s. 12, 13.

144 "Çek Buzulunda Türk Ekibi", *Cumhuriyet*, 1 Ağustos 1986, s. 10.

145 Mehmet Gültekin," Ağrı'da 2. Kamp 4 Bin Metrede", *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1986, s. 12-13.

yıllarda bu tırmanış yapılmaya devam etti. 1988 yılında federasyon 1989 yılı programına Himalaya yüksek irtifa tırmanışını ekledi. Uzun ve zor şartlarda yapılan deneyimlerden sonra 13 dağcı aday kadro olarak belirlendi[146]. Temmuz ayında gerçekleştirilmesi planlanan tırmanışa 500 milyon ödenek ayrıldığı gibi tırmanışa adaylardan sadece 6'sı katılacaktı. Aynı yıl Ağrı'da yapılan Uluslararası 4. Kış Tırmanışı sırasında iki dağcının yaşamını yitirmesi Himalaya tırmanışının ertelenmesine yol açtı[147]. Böyle olunca da Türk dağcılar ağustos ayında İran Dağcılık Federasyonu'nun davetlisi olarak Elbruz Dağı'nın 5679 metre olan Damavand zirvesine çıktı ve Türk bayrağını doruğa dikti[148]. Dağlara insanların spor ve turizm amacıyla gitmeye başlaması buraları kirlilikle karşı karşıya getirince 1989 yılında Milletlerarası Dağcılık Kuruluşları Birliği 25 Eylül'ü dağların temizlenmesi günü ilan etti[149].

1990'larda turizmin dağlara yönelmesiyle dağlar yeni çekim merkezleri oldu. Dağcılık sporu buna paralel olarak yaygınlaşmaya başladı. Federasyon 1991 yılında Türk dağcılık öğretmenlerinin yetiştirilmesi amacıyla Niğde'de farklı ülkelerden 26 dağcının katıldığı ve 10 gün süren uluslararası dağcılık öğretmenliği kampı düzenledi[150]. 1993 yılında Dağcılık Federasyonu içerisinde başarılı dağcılardan yüksek irtifa takımı oluşturuldu. Takım, yüksek dağlara tırmanarak her yerde Türkiye'yi temsil etti[151].

1995 yılı yüksek irtifa tırmanışlarının yapıldığı özel bir yıldı. Alper Sesli 5895 metre yüksekliğindeki Kilimanjaro Dağı'na tırmanmaya hazırlanmaktaydı[152]. Nasuh Mahruki, dünyanın en yüksek tepesi olan Everest'e tırmanarak buraya çıkan ilk Türk oldu[153]. Ertesi yıl Türk dağcıları tarafından yurtdışında zirve tırmanışları yapılmaya devam etti. Alper Sesli 1 ay gibi kısa sürede 14 zirveye tırmanarak büyük bir başarıya imza attı[154]. Mahruki, mart ayında başlattığı "7 zirveler'de ilk Türk" projesini Kasım 1996'da Everest, Acongagua, Vinson, Mc Kinley, Kilimanjaro, Elbruz ve Kosciusko Zirvelerine tırmanarak dağcılık tarihine adını yazdırdı[155]. Ülkede 1990'lı yıl-

146 "Dağcılarımız Himalaya Yolcusu", *Cumhuriyet*, 26 Eylül 1988, s. 12.
147 Mehmet Gültekin, "Ağrı'ya Tırmanış Yasaklansın Mı?", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1989, s. 8.
148 "Türk Dağcılarının Büyük Başarısı", *Milliyet*, 17 Ağustos 1989, s. 15.
149 "Dağların Temizlik Günü", *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1989, s. 18.
150 "Dağcılık Öğretmenliği", *Cumhuriyet*, 12 Eylül 1991, s. 18.
151 Tunç Fındık, *İrtifa 8000 Yüksek Macera*, Karakter Color A.Ş., İstanbul 2012, s. 8.
152 Deniz Derinsu, "Kilimanjaro'da Bir Türk", *Cumhuriyet*, 23 Mart 1995, s. 18.
153 Nasuh Mahruki, *Everest'te İlk Türk*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s. 128.
154 "Alpler'in Doruğunda", *Cumhuriyet*, 17 Kasım 1996, s. 18.
155 "Nasuh Mahruki Zirvede", *Milliyet*, 18 Aralık 1996, s. 23.

larda yaşanan PKK terörü Ağrı Dağı tırmanışlarının yasaklanmasına yol açtı. Federasyon 8 yıldır yasaklı olan Ağrı Dağı'na 1998 yılında Cumhuriyetin 75. yılı nedeniyle 23 dağcıyla bir zirve tırmanışı gerçekleştirdi[156].

2000'li yıllar ülkede yüksek irtifa tırmanışlarının arka arkaya yapıldığı bir dönemdi. 2001 yılında Tunç Fındık Everest'e tırmanmayı başaran ikinci Türk olmayı başardı[157]. 2002 yılı Kırgızistan'ın girişimi ve Birleşmiş Milletler'in desteğiyle dünya dağlar yılı olarak ilan edildi. Dağcılık Federasyonu bu sporu tanıtmak için birçok etkinlik düzenledi. Bu etkinlikler arasında en önemlisi Cumhuriyetimizin kurulmasına ve korunmasına katkı sağlayan 10 cumhurbaşkanımız adına ülkemizin 10 ayrı zirvesine yapılan tırmanıştır. Ağrı Dağı'nda Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü anma tırmanışı yapılırken İsmet İnönü-Süphan, Celal Bayar-Uludağ, Cemal Gürsel-Palandöken, Cevdet Sunay-Erzincan Esence, Fahri Korutürk-Antalya Kızlarsivrisi, Kenan Evren-Erciyes, Turgut Özal-Kaçkarlar, Süleyman Demirel-Isparta Davras ve Ahmet Necdet Sezer adına Niğde Demirkazık Zirvelerine tırmanıldı[158].

2004 yılında dağcılık sporu hızlı bir şekilde yaygınlaşmaktaydı. Dağcılık Federasyonu yönetimi bu sporun sadece teknik boyutuyla değil sosyal, kültürel ve ekonomik boyutlarıyla da ele alınması gerektiğine inanmaktaydı. Bu nedenle ulusal günlerde tırmanışlar gerçekleştirmeye önem verdi[159]. Aktif dağcılık kulübü sayısı bu yıl itibariyle 146, sporcu sayısı ise 9.137 idi[160]. Aynı yıl federasyon ile Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü eğitmen yetersizliğinden kaynaklanan sorunları ortadan kaldırmak için ortaklaşa şekilde eğitmen eğitimi kursları düzenledi. Burayı başarıyla tamamlayan 63 kişiye eğitmen belgesi verildi. Ayrıca üniversitelerin beden eğitimi ve spor bölümlerinde dağcılık eğitmenliği bölümleri açılması için yükseköğretim kurumu ile yazışmalar yapıldı. Millî Eğitim Bakanlığı ile yapılan görüşmelerle ilk ve orta dereceli okullarda dağcılık sporunun beden eğitimi derslerinde işlenmesi konusunda çalışmalar başlatıldı[161].

156 Turgay İpek, "Çıktık Açık Alınla", *Milliyet*, 4 Kasım 1998, s. 27.

157 Tunç Fındık, *Tanrıların Tahtına Yolculuk*, Meteksan Sistem Yayınları, Ankara 2002, s. 139.

158 *2002 Dünya Dağlar Yılı: Dünya Dağlar Yılında "Atatürk'ten Sezer'e Cumhurbaşkanlarımız" Tırmanışları*, Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Dağcılık Federasyonu Başkanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 6, 7, 16, 28.

159 Alaattin Karaca, *Dünden Bugüne Türkiye Dağcılık Federasyonu*, b.y.y. 2004, s. 33.

160 *Türkiye Dağcılık Federasyonunun 40. Yılında Dağcılık*, S. 4, Başbakanlık Gençlik ve Spor Müdürlüğü Dağcılık Federasyonu Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 90.

161 Karaca, *age.*, s. 9, 16.

2005 yılında Dağcılık Federasyonu bütçesi 456,00 lira oldu. Bu yıl federasyona bağlı lisanslı sporcu 12.227, aktif sporcu 3.820, dağcılık kulüplerinin sayısı da 167 idi. 5 Ekim 2005 tarihi itibariyle 103 kişi eğitmen olarak çalışmaktaydı. Bu yıl federasyon yaz ve kış olmak üzere belirli dağlarda bölgeler-kulüpler-gençler gelişim eğitimi kampı düzenledi. Ayrıca 172 sporcunun katılımıyla ileri kaya eğitimi ve ileri kar-buz eğitimi gerçekleştirildi. Federasyonun kuruluşunun 40. yılı olan 2006 yılında dağcılığa yönelik etkinlikler düzenlendi. Böylece Türkiye Spor Tırmanış Şampiyonası federasyonca ilk defa resmi bir yarışma olarak yapılmaya başlandı[162]. 2007'de Uluslararası Spor Tırmanış Federasyonu'na, 2008'de ise Uluslararası Dağ Kayağı Federasyonu'na üye olundu[163].

Dağcılık sporu 2014 yılında 2020 Olimpiyatı'na dâhil olmak için uğraştı. Nihayetinde 2016 yılında spor tırmanışında katılmayı başardı[164]. Federasyon bünyesinde bu yıl 209 antrenör vardı[165]. 2016 yılında Tunç Fındık Himalaya dağlarındaki Himlung Himal Dağı'nın ilk Türk çıkışını gerçekleştirdi[166].

2018 yılında federasyon yüksek irtifa tırmanışlarına yönelik desteklerini artırmaya başlarken 2019 yılı itibarıyla da 8000 metre üstü tırmanışlara yöneldi[167]. Federasyonun bu dönemdeki amacı yarışmacı sporcu yetiştirmekti. Özellikle 2020 Olimpiyatlarına spor tırmanışının branş olarak kabul edilmesi genç sporcuları hazırlamayı gerektirdi. Ne var ki, ülkede tırmanma duvarı sayısı az olduğundan alan gelişememişti[168]. Resmî olarak Gençlik ve Spor Bakanlığı'na ait bir duvar vardı. Bunun dışında bazı belediye ve üniversitelere ait tırmanma duvarları mevcuttu. Toplamda ülkedeki tırmanış duvarı sayısı 50'yi geçmemekteydi. Federasyonun desteğiyle profesyonel sporcular yetiştirmek için ortaokul yaş grubuna eğitimler düzenlenmekteydi. Ayrıca bölge ve Türkiye şampiyonalarından derece alanlara malzeme desteği sağlanmaktaydı[169].

162 *Türkiye Dağcılık Federasyonunun 40. Yılında Dağcılık*, s. 12, 16, 22, 24, 90, 108, 109.

163 *Türkiye Dağcılık Federasyonu Stratejik Planı: 2021-2028*, Türkiye Dağcılık Federasyonu Yayınları, Ankara 2021, s. 3.

164 https://www.fanatik.com.tr/diger-sporlar/olimpiyatlarda-yeni-donem-402724,son erişim tarihi: 24 Şubat 2024.

165 https://www.fanatik.com.tr/diger-sporlar/karacadan-onemli-mesaj-359817, son erişim tarihi: 24 Şubat 2024.

166 https://arsiv.tdf.tr/tunc-findikin-basarisi/, son erişim tarihi: 24 Şubat 2024.

167 https://tdf.tr/4315/2017-yili-yaz-doneminde-7000m-uzerinde-tirmanis-yapan-tum-sporcular-odullendirildi/, son erişim tarihi: 24 Şubat 2024.

168 https://www.fanatik.com.tr/diger-sporlar/yarismaci-sporcular-yetistirmek-istiyoruz-1329990, son erişim tarihi: 24 Şubat 2024.

169 https://www.fanatik.com.tr/diger-sporlar/ersan-basar-olimpik-basari-icin-duvar-

2018 yılında Tanrı, Ala Archa ve Alp Dağlarının belirli zirvelerine ilk Türk çıkışları yapıldı[170]. 2019 yılında Dağcılık Federasyonu'nun 81 ilde temsilciliği bulunurken lisanslı sporcu sayısı 9.800'dür[171]. Yurtiçi ve yurtdışında tırmanışları destekleyen federasyon ayrıca Türkiye şampiyonaları 194 ve uluslararası olimpik yarışmalara katılmaktaydı. Buralarda dereceye giren sporcular dağcılık millî takımına seçilerek yurtdışında ülkemizi temsil etme imkânı bulmaktaydı[172]. 2023 yılında ise 100. yıl etkinlikleri kapsamında Tunç Fındık Nanga Parbat, Gülnur Tumbat ise Antarktika kıtasının en yüksek noktası olan Vinson Dağlarına zirve tırmanışları gerçekleştirdi[173]. Yapılan zirve tırmanışlarıyla dağcılarımız Türk bayrağını her yıl yeni zirvelere dikerek dalgalandırmayı başardı.

Sonuç

Türkiye'de dağcılık sporunun kendi kimliğini kazanması 1936 yılında oldu. 1939 yılında Dağcılık ve Kış Sporları Federasyonu, 1966 yılında ise Türkiye Dağcılık Federasyonu olarak teşkilatlandı. Ele alınan 100 yıllık süreçte dağcılık sporu ülkedeki sosyo-ekonomik ve siyasi şartlardan etkilenerek kendi varlığını oluşturmaya çalıştı. Dolayısıyla dağcılık kimi zaman vatan savunması ve halk sağlığı için yapılan bir spor olarak görüldü. Kimi zamanda deneyimli sporcu yetiştirilmesi, turizmle birleştirilerek ekonomik getiri sağlaması hedeflendi. Ancak dağcılık her dönem çoğunlukla federasyonlar arasında en düşük bütçeli spor dalı oldu. Türk dağcılığı da üç aşamada kendini ispatladı. İlk önce yaz dağcılığı sonra kış dağcılığı ve en son da yüksek irtifa tırmanışlarında başarılar sağlandı.

Atatürk ve İnönü Dönemlerinde dağ tırmanışları çoğunlukla askerler tarafından yapıldı. Bunun önemli sebeplerinden biri dönemin siyasî ve askerî atmosferiydi. Ayrıca dağcılık malzemesine ulaşmak oldukça zordu. Dolayısıyla bu imkânı elinde bulunduran askerler dağcılık alanında daha ileri seviyedeydiler. Dağcılık sporunda ilk sivilleşme adımları 1930'larda Bursa ve

sayimizi-artirmamiz-sart-1319480, son erişim tarihi: 24 Şubat 2024.

170 https://drive.google.com/file/d/1G1nQAweMGzHhvvW-qDKlTTsxxXQGPwOT/view, son erişim tarihi: 26 Şubat 2024.

171 https://www.fanatik.com.tr/diger-sporlar/ersan-basar-lisansli-sporcu-sayisinda-2020-hedefimize-ulastik-2060276, son erişim tarihi: 24 Şubat 2024.

172 https://www.fanatik.com.tr/diger-sporlar/dagcilik-federasyonunun-calismalarini-anlatti-2059416, son erişim tarihi: 24 Şubat 2024.

173 https://www.aa.com.tr/tr/spor/turkiye-dagcilik-federasyonu-baskani-ersan-basar-cumhuriyetimizin-kurulusunun-100-yili-onemli-olaylara-sahne-olmustur/3096937,son erişim tarihi: 26 Şubat 2024.

İstanbul'da dağcılık kulüplerinin açılmasıyla gerçekleşti. İkinci Dünya Savaşı sonrasında sporda orduya ve halkın sağlığına yönelik vurgular ortadan kalktı. Dağcılık Federasyonu tarafından devlet eliyle sivil dağcılık sporunu merak edenler için eğitimler başladı. 1940'larda dağcılık eğitmeni ve dağcı rehberi yetiştirmek için kamplar düzenlendi. Ülkede dağcılık sporunda yaşanan sivilleşme hareketleri Demokrat Parti Dönemi ile daha da hızlandı. Yüksek dağ zirvelerine çıkışlar yapıldı. İlk dağ şehidimiz de bu dönemde verildi.

Askerî Müdahaleler Döneminde gençlerin dağcılık sporuna olan ilgisi arttı. Bu sebeple üniversitelerde dağcılık kulüpleri açıldı. Dağcılık Federasyonu teşkilatlanmasını bu dönemde tamamladı. Kendine ait bir bütçeye kavuşan federasyon ülkede ayak basılmamış dağ ve doruk noktası bırakmamak için yola çıktı. Dağcılığın gelişmesi için belirlenen bölgelerde düzenli şekilde kurslar düzenlendi. Dönemin koşulları içerisinde spor malzemesi ithal edilmesi yasaklandı. Ülkede dağcılık malzemesi bulmakta zorluk çekilse de bu dönem de birçok dağa önemli zirve tırmanışları gerçekleştirildi.

1980'lerden günümüze ise profesyonel sporcu yetiştirilmesine önem verildi. Dağcılık malzemelerinin ülke içerisinde üretilmesinin ya da ithal edilmesinin önü açıldı. Böylece kolay malzeme bulabilen gençler dağcılık sporuna yöneldi. Dağların turizm bölgesi olarak görülmesi bu alana yatırımları artırdı. Özellikle Nuh'un Gemisi'nin mistik havası birçok yerli ve yabancı turisti dağlara çekti. 1993 yılında ülkede başarılı dağcılar arasından yüksek irtifa takımı oluşturuldu. Bu ekip ile birçok noktada yüksek irtifa tırmanışları yapıldı. 2006 yılından itibaren federasyon tarafından Türkiye Spor Tırmanış Şampiyonası düzenlenmeye başlandı. Burada derece kazananlarla dağcılık millî takımı oluşturulmaktaydı. 2023 yılına kadar da yüksek irtifa tırmanışı yapan dağcılarımız bu alanda birçok başarı elde etti.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

30.10.0.0/66.440.8. Dosya Ek: 73.

30.10.0.0/145.41.1. Dosya Ek. 148.

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi

501/32171-128684-5.

506/42714-193332-182.

506/42714-193332-221

534/37254-149543-1.

534/37312-149808-4

534/37312-149808-5.

Resmi Yayınlar

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları, Ankara 1984.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi

Goethner, *Dağcılık Talim ve Terbiyesi Hakkında Mütahassıs Goethner Bey'in Raporu*, çev. Bursalı Nihad Bey, Ankara Matbaası, Ankara 1928.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları, Ankara 1967.

Kütner, *Dağ Raporu*, Askerî Matbaa, İstanbul 1932.

Resmî Gazete

TBMM Tutanak Dergisi

TBMM Zabıt Ceridesi

Türkiye Dağcılık Federasyonu Stratejik Planı: 2021-2028, Türkiye Dağcılık Federasyonu Yayınları, Ankara 2021.

Süreli Yayınlar

Gazeteler

"7 Federasyon Başkanı Değişti", *Cumhuriyet*, 18 Mart 1978.

"Ağrı Dağı Zirvesine İmza Defteri Kondu", *Cumhuriyet*, 15 Ağustos 1965.

"Ağrı Dağı'na Çıkma Koşulları", *Cumhuriyet*, 27 Şubat 1987.

"Ağrı Dağında İlk Kez Tıbbi Araştırma Yapıldı", *Cumhuriyet*, 16 Ağustos 1980.

"Aladağ da Açılan Dağcılık Kursu", *Cumhuriyet*, 1 Ağustos 1967.

"Alpler'in Doruğunda", *Cumhuriyet*, 17 Kasım 1996.

"Ark: No Trace", The *Australian Jewish News*, 10 Eylül 1982.

"Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğünün Faaliyeti", *Tan*, 2 Haziran 1939.

"Beden Terbiyesi Kursu Yeniden Açılıyor ", *Akşam*, 17 Şubat 1940.

"Beden Terbiyesi Teşkilatında Yeni Tayinler", *Haber-Akşam Postası*, 20 Aralık 1938.

"Beden Terbiyesi U. Müdürlüğünde", *Ulus*, 10 Şubat 1945.

"Beden Terbiyesinin Yeni Bütçesi: 25.5 Milyon Lira", *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1968.

"Bir Seyahatin Notları: Torosların 73 Lük Dinç Kılavuzu", *Bugün*, 17 Eylül 1941.

"Boğaziçi Üniversitesi Dağcılık Kulübü Türk Dağcılığının Önemli Bir Kuruluşu", *Milliyet*, 19 Ocak 1983.

"Bugüne Dek Kimsenin Çıkamadığı 4116 M. Lik Cilo Dağlarının Tepesine Türk Dağcıları Tırmandı", *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1973.

"Bugünkü Büyük Kayak Eğlenceleri", *Ulus*, 25 Ocak 1935.

"Bursa Dağcılık Klubü", *Vakit*, 5 Eylül 1933.

"Çek Buzulunda Türk Ekibi", *Cumhuriyet*, 1 Ağustos 1986.

"Çıkarsanız Alkışlar, Aksi Halde Fatiha Okuruz", *Milliyet*, 6 Şubat 1970.

"Çok Hayırlı Bir Teşebbüs: Memleketimizde Alpinizm Yapılacak", *Son Posta*, 26 Kasım 1932.

"Dağ Turizmi ve Kış Sporları", *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1971.

"Dağ, Yürüme ve Kış Sporları Klubü", *Vakit*, 30 Nisan 1933.

"Dağcı Kafilemiz Ağrıya Çıktı", *Milliyet*, 25 Ağustos 1951.

"Dağcılar 13 İlde Teşkilât Kurdular", *Cumhuriyet*, 23 Aralık 1966.

"Dağcılar Dağevine Alınmayınca, Çadırda Kaldılar", *Cumhuriyet*, 22 Şubat 1974.

"Dağcılar, Atatürk Büstü Dikilmemiş Doruk Bırakmadı", *Cumhuriyet*, 16 Ocak 1983.

"Dağcılarımız Ağrı Dağına Çıkıyorlar", *Milliyet*, 21 Ağustos 1951.

"Dağcılarımız Himalaya Yolcusu", *Cumhuriyet*, 26 Eylül 1988.

"Dağcılarımız Torosların Kaldı Tepesine Çıktılar", *Cumhuriyet*, 5 Nisan 1972.

"Dağcıların Toplantısı İyi Karşılandı", *Cumhuriyet*, 20 Mayıs 1966.

"Dağcılık Ajanı Atilla Erdemli ile Söyleşi: En Büyük Sorun Malzeme", *Cumhuriyet*, 11 Ağustos 1985.

"Dağcılık Çalışmaları", *Ulus*, 13 Haziran 1945.

"Dağcılık Fed. Kuruldu", *Cumhuriyet*, 31 Mayıs 1973.

"Dağcılık Federasyonu Üyeleri Antrenörlük Yapıyor", *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1981.

"Dağcılık Federasyonu Yalçın Koç'u Yılın Sporcusu Seçti", *Cumhuriyet*, 26 Aralık 1973.

"Dağcılık Kursu", *Cumhuriyet*, 18 Haziran 1945.

"Dağcılık Öğretmenliği", *Cumhuriyet*, 12 Eylül 1991.

"Dağcılık Sporunun, Yazgısına Terkedildiği Öne Sürüldü", *Cumhuriyet*, 10 Kasım 1978.

"Dağcılık Temel Eğitim Kampı Erciyes'te Başladı", *Milliyet*, 19 Haziran 1982.

"Dağcılık ve Kış Sporları", *Ulus*, 17 Ekim 1948.

"Dağcılık", *Akşam*, 16 Haziran 1945.

"Dağcılık", *Akşam*, 9 Eylül 1934.

"Dağların Temizlik Günü", *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1989.

"Dodici cime inviolate in Armenia vinte dagli alpinisti di Gressoney ", *La Stampa*, 30 Eylül 1969.

"Dünyada Hiçbir Dağcının Cesaret Edemediği Tırmanışı Türk Dağcıları Yapıyor", *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1973.

"En Az Bütçesi Olan Federasyon: Dağcılık", *Milliyet*, 15 Nisan 1969.

"Erciyas'a Giden Dağcı Gençler", *Ulus*, 13 Temmuz 1953.

"Erciyaş'a Çıkış", *Ulus*, 16 Temmuz 1945.

"Erciyeş'e Bir Çıkış Programı Hazırlandı", *Ulus*, 21 Ağustos 1941.

"Erciyeş'te Dağcılık Kursu Sona Erdi", *Ulus*, 11 Ağustos 1944.

"Federasyon Bütçeleri 67 Milyon 718 Bin Lira Olarak Kabul Edildi", *Cumhuriyet*, 19 Mart 1976.

"Federasyon Bütçeleri Açıklandı", *Milliyet*, 4 Şubat 1971.

"Federasyon Bütçeleri", *Cumhuriyet*, 9 Şubat 1941.

"Hakkâri de Dağcılık Kursu", *Akşam*, 14 Eylül 1948.

"İdman Cemiyetleri Kongresinde", *Tan*, 17 Nisan 1936.

"İlk Defa Bir Kız Öğrenci Ağrı Dağına Tırmanacak", *Cumhuriyet*, 31 Temmuz 1963.

"İstişare Heyeti Bütçeleri Görüşüyor", *Milliyet*, 8 Mart 1961.

"Kayak Federasyonu Başkanı Ülker Cilo Dağına Çıkacak Ekibin Başında", *Cumhuriyet*, 27 Aralık 1972.

"Kayseride Bir Kafile Erciyaşa Çıktı", *Ulus*, 5 Ağustos 1936.

"Kısa… Kısa..", *Milliyet*, 22 Şubat 1979.

"Kış Sporları Kulübü", *Cumhuriyet*, 17 Mart 1934.

"Manisa Dağcıları Ağrı Dağının Zirvesine Ulaştı", *Milliyet*, 16 Ağustos 1955.

"Manisa Dağcıları Avusturya Dağcıları ile Erciyaşa Çıkıyorlar", *Yeni Asır*, 10 Temmuz 1953.

"Manisa Dağcıları Bozdağ da Kamp Kurdular", *Yeni Asır*, 9 Temmuz 1955.

"Manisa Mektupları", *Akşam*, 13 Şubat 1937.

"Masa Tenisi, Dağcılık ve Judo Ayrıldı", *Cumhuriyet*, 21 Mayıs 1966.

"Mektebler de Kurulacak Spor Teşkilatı", *Cumhuriyet*, 18 Mart 1939.

"Memleketimizde Dağ Var, Dağcı Yok!", *Son Telgraf*, 25 Temmuz 1939.

"Nasuh Mahruki Zirvede", *Milliyet*, 18 Aralık 1996.

"Öğrenci Faaliyeti Yoğun Bir Üniversite", *Milliyet*, 11, Aralık 1982.

"Samsun'da Dağcılık Kulübü", *Ulus*, 25 Aralık 1934.

"Spor Kongresinde Verilen Mühim Kararlar", *Akşam*, 11 Kânunusani 1931.

"Sporu İlerletmek İçin", *Akşam*, 9 Eylül 1937.

"Toroslar Bir Kere Daha Fethedildi", *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1966.

"Türk Dağcılar Comunisma Tepesinde", *Cumhuriyet*, 25 Ağustos 1985.

"Türk Dağcıları Oksijen Kullanmadan 7140 Metrelik Bozalay Dağına Tırmandı", *Milliyet*, 29 Ağustos 1983.

"Türk Dağcılarının Büyük Başarısı", *Milliyet*, 17 Ağustos 1989.

"Türk Dağcılık Tarihinde Rekor", *Cumhuriyet*, 28 Mart 1967.

"Uludağda Kış Sporları", *Akşam*, 2 Nisan 1933.

"Umumî Spor Kongresinde Verilen Kararlar", *Vakit*, 7 Kasım 1933.

Çıkıgil, Latif Osman, "Seyircisi Olmayan Spor Dağcılık: Dağcılığımızda Son Hamleler", *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1964.

Çıkıgil, Latif Osman, "Seyircisi Olmayan Spor: Dağcılık: Dağcılıkla İlgilenen Makam Aranıyor", *Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1964.

Çıkıgil, Latif Osman, "Seyircisi Olmayan Spor: Dağcılık: Ordu ve Okullarda İş birliği", *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1964.

Çıkıgil, Latif Osman, "Seyircisi Olmayan Spor: Dağcılık", *Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1964.

Demirhan, Gıyasettin, "Dağcılık, Doğanın Zorluklarını Keyifli Bir Macerayla Öğrenme Etkinliği Sunuyor", *Dünya*, 3 Aralık 2022.

Derinsu, Deniz, "Kilimanjaro'da Bir Türk", *Cumhuriyet*, 23 Mart 1995.

Doğru, A.Mecit, "Döviz Getiren Dağlar ve Ağrı Yasağı", *Milliyet*, 10 Haziran 1980.

Görürgöz, Ercihan," Dağcılarımız Ağrı Dağının Doruğuna Atatürk Büstü Koyacaklar", *Cumhuriyet*, 31 Temmuz 1982.

Gülşen, Faruk, "Dağcılık Malzemeleri Neden Üretilmiyor?", *Cumhuriyet*, 26 Şubat 1982.

Gültekin, Mehmet, "Ağrı'ya Tırmanış Yasaklansın Mı?", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1989.

Gültekin, Mehmet," Ağrı'da 2. Kamp 4 Bin Metrede", *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1986.

İzbırak, Reşat, "Cilo Dağına Nasıl Çıktık?", *Ulus*, 6 Ekim 1945.

Karagöz, S., "İlk Dağcı Şehidimiz", *Yeni Asır*, 19 Aralık 1956.

Kemal Ragıp, "Anadolu'da Akşam: Bursa'da Dağ Sporları Çok Rağbet Görüyor", *Akşam*, 22 Eylül 1933.

Kıvanç, Ümit-Gültekin, Mehmet, "Doğubayazıt'ta Dağ Egemenliği", *Cumhuriyet*, 2 Eylül 1984.

Kıvanç, Ümit-Gültekin, Mehmet, "Rehber Alma Zorunluluğu", *Cumhuriyet*, 3 Eylül 1984.

Tarcan, Selim Sırrı, "İdeal Bir Dağcılık Kulübünde Neler Dinledim?", *Cumhuriyet*, 20 Şubat 1938.

Targan, Sönmez, "Ağrı Dağı'nın Gizemli Gerçeği", *Cumhuriyet*, 12 Mart 2000.

Tezcoşan Selami, "Alaca Zirvesine Çıkış", *Yeni Asır*, 19 Kasım 1954.

Turgay, İpek, "Çıktık Açık Alınla", *Milliyet*, 4 Kasım 1998.

Va-nû," Uludağ'da…", *Akşam*, 16 Şubat 1938.

Yavuz Okayben "Başkan Ünal Özel Gezileri Federasyon Gezisi Olarak Gösteriyor", *Cumhuriyet*, 12 Ocak 1978.

Yücelman, Abdülkadir, "Sporda Diyalog", *Cumhuriyet*, 22 Ocak 1983.

Dergiler

"1974 Öğretmen Yetiştirme Kampı", *Dağcılık*, S. 2, Ocak 1976, s. 9.

"Bolkar Dağları Yaz Temel Eğitim Kampı", *Dağcılık*, S. 2, Ocak 1976, s. 37-39.

"Bu Bütçelerle Ancak Bitkisel Bir Yaşam Sürdürülebilinir", *Dağcılık*, S. 2, Ocak 1976, s. 48-49.

"Dağcılık ve Kayak, Yurdun Her Tarafına Yayılacak", *Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi*, S. 17, Y. 2, Mayıs 1940, s. 5-6.

"Doğu Karadeniz Yaz Temel Eğitim Kampı", *Dağcılık*, S. 2, Ocak 1976, s. 51-52.

"Dr. Schaffer's Expedition to Eastern Anatolia", *Scottish Geographical Magazine*, Vol. 17, No. 1-12 Ocak-Aralık 1901, s. 600.

"Erciyeş ve Bolkar", *Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi*, S. 36 Y. 3, 1941, s. 33-48.

"Memlekette Dağcılık ve Kış Sporları", *Beden Terbiyesi ve Spor*, S. 47, Y. 5, Eylül 1944, s. 16.

"Türkiye'de Dağ Sporu", *Erciyes Postası*, 16 Kasım 1949, s. 1.

Apak, Rahmi, "Türkiye'de Dağ Sporu", *Ülkü*, C 5, S. 25, Mart 1935, s. 51-53.

Dağcı, "Dağcılık", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 39, 29 Mart 1937, s. 6-7.

Erdemli, Attilla, "Dağcılık ve Turizm", *Dağcılık*, S. 2, Ocak 1976, s. 53-58.

Ergör, Bozkurt, "Dağ Defterlerinin Öyküsü ", *Dağcılık*, Temmuz 1974, s. 33-36.

Güneri, Galip, "Erciyes'e Cümudiyeden Çıkış", *Erciyes Kayseri Halkevi Dergisi*, S. 19 Ağustos 1942, s. 575-577.

Güzeloğlu, Efe, "İstiklâl Harbi'nden Mekanize Savaşa: İki Savaş Arası Dönemde Türk Ordusunun Kara Doktrini ve Tartışmaları (1923-1939)", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. 41, 2022, s. 179-228.

Kurt, Asım, "Eğridir'de Açılan Dağcılık Kursu", *Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi*, S. 20, Y. 2, Ağustos 1940, s. 17-28.

Özcan, Nuri, "Uludağ, Osman Şevki", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, C 42, İstanbul 2012, s. 123-124.

Rüştü, "Ağrı Yüksek Dağ Seyahati", *Askerî Mecmua*, C V, S. 93, 1 Haziran 1934, s. 434-438.

Sunay, Cevdet, "Dağcılık: Ağrı (Ararat) Dağına 937 Çıkışı", *Askerî Mecmua*, C IX, S. 108, 1 Mart 1938, s. 244-257.

Uludağ, "Dağcılık", *Uludağ*, S. 11, Haziran 1937, s. 1-4.

Araştırma ve İnceleme Eserler

2002 Dünya Dağlar Yılı: Dünya Dağlar Yılında "Atatürk'ten Sezer'e Cumhurbaşkanlarımız" Tırmanışları, Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Dağcılık Federasyonu Başkanlığı Yayınları, Ankara 2002.

Akbeyaz, Doğan, *Demokrat Parti Dönemi Türk Sporu (1950-1960)*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2018.

Akcan, Funda, *Dağcılık Alt Kültürü: Semboller, Anlamlar, Kimlikler*, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2011.

Akgül, Suat, "YZB. Rüştü ve BNB. Cevdet Sunay'ın Anlatımlarıyla 1933 ve 1937 Yıllarında Ağrı Dağı'na Yapılan İlk Türk Çıkışları", *Kültür ve Tarih Bağlamında Iğdır Uluslararası Sempozyumu 5-7 Kasım 2015, Iğdır Bildiri Kitabı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2018, s. 805-829.

Aksakal, Ali Haydar, *Dağların Gizemi ve Manisa Dağcılık Kulübü'nün Tarihi*, Emek Matbaası, Manisa 2017.

Altınok, Akın, Uludağ *ve Unutulan Kulüp Bursa Dağcılık Kulübü*, Bursa 2006.

Doğru, A. Mecit, "Ağrı Dağı", *Coğrafya Araştırmaları*, C 1, S. 1'den Ayrıbasım, Ankara 1989.

Doktor Osman Şevki, *Bursa ve Uludağ*, haz. Mehmet Fatih Birgül, Levent Ali Çanaklı, Coşkun Ağra, Bursa İl Özel İdaresi Yayınları, Ankara 2009.

Dündar, Can, *Anka Kuşu Erdal İnönü Anlatıyor*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2009.

Ergör, Bozkurt, *Dağcılık Tekniği*, Spor-Toto Matbaası, Ankara 1984.

Ergör, Bozkurt, *Dağcılık: Anılar-Belgeler*, Hasat Yayınları, İstanbul 2001.

Fındık, Tunç, *İrtifa 8000 Yüksek Macera*, Karakter Color A.Ş., İstanbul 2012.

Fındık, Tunç, *Tanrıların Tahtına Yolculuk*, Meteksan Sistem Yayınları, Ankara 2002.

Güven, Özbay, *Türklerde Spor Kültürü*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1992.

Karaca, Alaattin, *Dünden Bugüne Türkiye Dağcılık Federasyonu*, b.y.y. 2004.

Kaşgarlı Mahmud, *Divanu Lügati't-Türk*, çev. Besim Atalay, C I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1985.

Lynch, H. F. B., "The Ascent of Mount Ararat", Mountain *Climbing*, Charles Scribner's Sons, New York 1897, s. 161-222.

Mahruki, Nasuh, *Everest'te İlk Türk*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.

Moynier, John, *Herkes İçin Dağcılık*, çev. Derya Engin, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2004.

Tozer, Henry Franshawe, *Turkish Armenia and Eastern Asia Minor*, Longmans, Green, and CO., Londra 1881.

Türk Dağcılık Kulübü 5 Aylık Faaliyet Programı, Çituri Biraderler Basımevi, İstanbul 1938.

Türkiye Dağcılık Federasyonunun 40. Yılında Dağcılık, S. 4, Başbakanlık Gençlik ve Spor Müdürlüğü Dağcılık Federasyonu Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.

Türkiye'de Kayak ve Dağcılık, Maarif Matbaası, Ankara 1945.

Uyanık, Muvaffak, *Dağlarımız*, S. Süreyya Bükey Basımevi, İstanbul 1947.

Ülker, İsmet, *Dağ Turizmi*, Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

Ülker, İsmet, *Türkiye'de Dağcılık ve Kayak*, Grafiker Yayınları, Ankara 2013.

İnternet Kaynakları

https://arsiv.tdf.tr/tunc-findikin-basarisi/, son erişim tarihi: 24 Şubat 2024.

https://drive.google.com/file/d/1G1nQAweMGzHhvvW-qDKlTTsxxXQGPwOT/view, son erişim tarihi: 26 Şubat 2024.

https://www.aa.com.tr/tr/spor/turkiye-dagcilik-federasyonu-baskani-ersan-basar-cumhuriyetimizin-kurulusunun-100-yili-onemli-olaylara-sahne-olmustur/3096937, son erişim tarihi: 26 Şubat 2024.

https://www.fanatik.com.tr/diger-sporlar/dagcilik-federasyonunun-calismalarini-anlatti-2059416, son erişim tarihi: 24 Şubat 2024.

https://www.fanatik.com.tr/diger-sporlar/ersan-basar-lisansli-sporcu-sayisinda-2020-hedefimize-ulastik-2060276, son erişim tarihi: 24 Şubat 2024.

https://www.fanatik.com.tr/diger-sporlar/ersan-basar-olimpik-basari-icin-duvar-sayimizi-artirmamiz-sart-1319480, son erişim tarihi: 24 Şubat 2024.

https://www.fanatik.com.tr/diger-sporlar/karacadan-onemli-mesaj-359817, son erişim tarihi: 24 Şubat 2024.

https://www.fanatik.com.tr/diger-sporlar/olimpiyatlarda-yeni-donem-402724, son erişim tarihi: 24 Şubat 2024.

https://www.fanatik.com.tr/diger-sporlar/yarismaci-sporcular-yetistirmek-istiyoruz-1329990, son erişim tarihi: 24 Şubat 2024.

https://tdf.tr/4315/2017-yili-yaz-doneminde-7000m-uzerinde-tirmanis-yapan-tum-sporcular-odullendirildi/, son erişim tarihi: 24 Şubat 2024.

Atatürk Dönemi Cumhuriyet Hükümetlerinin Sağlık Politikalarında Spor ve Beden Terbiyesi (1923-1938)

Fevzi Çakmak*

Giriş

Cumhuriyet öncesi dönemde Türkiye'de spor daha çok askeri bir faaliyet alanı olarak algılanmış ve daha çok askeri okullarda verilmişti. Spor derslerinin askeri okullar dışında ilk kez verildiği yer Galatasaray Sultanisi olmuştu[1]. İkinci Meşrutiyet yılları içinde İttihatçılar tarafından "Beden Terbiyesi ve Spor", nüfusun "kemiyet ve keyfiyet" bakımından iyi hale getirilmesinin temel araçları arasında görülmüş; bu yönde adımlar atılmıştı. Örneğin Türk Ocakları bünyesinde 1913 yılında "Türk Gücü Cemiyeti (TGC)" faaliyete geçirilmişti. Cemiyetin tüzüğünde kuruluş gerekçesine şu ifadelerle yer verilmişti[2]:

"Türk örfü bugün kemiyet ve keyfiyetçe korkunç bir uçuruma doğru sürüklenmektedir… Cehalet, tarz-ı maişeti bilmemek, sıtma, verem, frengi, tütün, ispirto hayatımızı kemiren anasır-ı muhribenin [yıkıcı unsurların] en başlıcalarıdır… Bir yandan bu hastalıklar, sebepler öte yandan hastalıkların en büyüğü olan oturganlık, gevşeklik, rahatı sevmelik el ele vermişler, bizi sürükleyip duruyorlar. İşte ırkımıza, varlığımıza kasteden bu marazların, bu hallerin dehşeti karşısında yürekleri titreyen gençler bu millete taze hayat ve kuvvet vermek için bir terbiye-i bedeniyye ve hıfzıssıhha cemiyeti teşkil etmişlerdir".

Cemiyetin kurucu heyeti ise şu isimlerden oluşmuştu: Başkan Albay Ahmet Cemal Bey, Başkan Vekili Atıf Bey, Doktor Tevfik Rüştü Bey, Mühendis

* Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir/TÜRKİYE fevzi.cakmak@deu.edu.tr https://orcid.org/0000-0002-0030-400X
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1125

1 Nejla Günay, "Osmanlı Devleti'nde Kurulan Spor Cemiyetleri ve Jimnastik Derslerinin Milliyetçilik Hareketlerindeki Rolü", *Belleten*, C 81, S. 292, Aralık 2017, s. 918.

2 Zafer Toprak, "İttihat ve Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütleri", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi-Beşeri Bilimler*, C 7, 1979, s. 101.

Salim Bey, Kâtip Falih Rıfkı Bey, Ethem Nejat Bey, Basri Bey, Mühendis Kuzucuoğlu Tahsin Bey. Cemiyetin "Beden Terbiyesi" ile hedeflediği "Sağlam ve aynı zamanda kahraman bir nesli vücuda getirmekti." Bu hedefe ulaşma yolunda sağlık alanında yapılmak istenenler arasında kitaplar yazmak ve ücretsiz dağıtmak, sıtmaya karşı halka kinin dağıtmak ve sivrisineklere karşı mücadeleyi öğretmek, vereme karşı dispanserler açmak, frengi hakkında halkı aydınlatmak ve gezici doktorlar vasıtasıyla yardımlarda bulunmak ve yayılmasına mâni olmak. Çiçek hastalığına karşı aşı yurtları tesis etmek; bulaşıcı hastalıklar ortaya çıktığında korunma yolları konusunda yayınlar yapmak ve halkı bilgilendirmek, bebek ve çocukların korunmasını düşünmek. Ülke genelinde meydanlar, bahçeler oluşturulması ile caddelerin güneş ve hava akımlarını sağlıklı bir şekilde almasına uygun bir şekilde yapılması konusunda belediyeler bünyesinde girişimlerde bulunmak. Ormanlar oluşturmak, ağaç bayramları gerçekleştirmek; içki ve tütün aleyhinde propaganda yapmaktı[3].

İkinci Meşrutiyet döneminde spora yönelik bu tarz kurumsal adımların yanında bireysel olarak öne çıkan isimler de vardır. Örneğin Türk spor tarihinin önemli bir ismi olan Selim Sırrı Tarcan, bu dönemde İsveç'e giderek orada spor alanında uzmanlaşmıştır. "İsveç'e pazularımla gittim, kafamla döndüm" diyen Tarcan, ülke içindeki sayılı spor eğiticileri arasında yer alan bir isim olarak okullarda beden terbiyesi ve spor derslerinin yaygınlaşmasına büyük katkı vermiştir. Tarcan'ın, Meşrutiyet dönemi boyunca jimnastik ve beden terbiyesi alanlarında kazandığı birikimler, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren spor eğitimi alanında çok önemli kazanımlar elde edilmesine imkân sağlayacaktır[4].

3 Toprak, agm., s. 102-105.

4 1874 yılında doğan Selim Sırrı Tarcan, 1895 yılında Mühendis-hâne-i Berrî-i Hümâyûn'dan subay olarak mezun olur. İlk görev yeri olan İzmir'de sporla ilgili yazılar yazar ve eğitici olur. Kaleme aldığı yazılarıyla toplumda beden eğitimi ve spor kültürünün yayılmasına katkı sağlar. 1903 yılında mezun olduğu okula jimnastik ve eskrim hocası olur. 1908'de spor okulu açar; 1909 yılında İsveç'e beden eğitimi uzmanlığına gönderilir. Ülkeye döndükten sonra ordudan ayrılı ve spor eğitimciliği görevi altın pek çok kurumda idareci ve eğitimci olarak çalışır. Cumhuriyet'in ilanı sonrası çeşitli görevlere gelen Tarcan, uzun yıllardır öğretmen yetiştirmek üzere hasret olduğu Beden Eğitimi Bölümü'ne Mustafa Necati'nin Bakanlığı döneminde kavuşur. Maarif Vekâleti Başmüfettişliği görevinden 1935 yılında emekli olan Tarcan, sonrasında milletvekili olarak Meclis'te görev alır. 1957 yılında vefat eden Tarcan, Türk sporuna ömrünü adamış, 42 yıllık meslek hayatında pek çok ilkleri başarmış; beden terbiyesi ve spor alanında dergi yayıncılığı yanında onlarca kitap ve yüzlerce makale kaleme almıştır. M. Şevki Çapan, "Selim Sırrı Tarcan (1874-1957)", *Atatürk Ansiklopedisi,* https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/selim-sirri-tarcan-1874-1957/, son erişim tarihi: 28. 02. 2024.

Cumhuriyet Türkiye'sinin Sağlık Politikaları

Yaklaşık on yıl süren yıkıcı savaşların (Balkan, Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşı) sonrasında siyasi, sosyal ve ekonomik alanda topyekûn bir kalkınmayı hedefleyen Cumhuriyet idaresi sağlıklı, sağlam, dinç bir nüfusa ihtiyaç duymuştu. Çünkü devralmış olduğu nüfusun sağlık durumu, içinde bulunduğu sefaletten kaynaklı olarak en başta bulaşıcı ve salgın hastalıklar olmak üzere, pek çok hastalıktan muzdarib olarak, perişan bir haldeydi. Yıllarca devam eden savaşların ve göçlerin sonrasında salgın ve bulaşıcı hastalıklar Anadolu'nun geneline yayılmıştı. Verem, frengi, sıtma en sık görülen hastalıklardı. Kurtuluş Savaşı yıllarında, 23 Nisan 1920'de açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) bünyesinde kurulan ilk İcra Vekilleri Heyeti içinde geçmiş idarelerden farklı olarak "Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekaleti"ne (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı) yer verilmiş olması, Cumhuriyet Türkiye'sinin sağlık işlerine vereceği önemi göstermesi adına çok önemli adımdı[5]. Ülke genelinde yeni bir sağlık teşkilatı oluşturma çabaları kapsamında, bakanlık bünyesinde çeşitli daire başkanlıkları oluşturulurken; taşra teşkilatında iyileştirme çalışmaları yapıldı. Kuduz Tedavi Müessesesi (Daülkelp Müessesi)[6], Aşıhane ve Bakteriyolojihane kuruldu[7]. Meclis'in tarafından sağlıkla ilişkili pek çok yasal düzenlemeye gidildi.

Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk, 1 Mart 1922'de Meclis kürsüsünden yapmış olduğu konuşmasında sağlık alanında devletin izleyeceği politikayı şu sözlerle ifade etmişti: "Milletimizin sıhhatinin muhafaza ve takviyesi, ölümlerin azaltılması, nüfusun çoğaltılması, bulaşıcı ve salgın hastalıkların etkisiz hale getirilmesi, bu suretle milletin fertlerinin dinç ve kabiliyettar bir halde kusursuz beden olarak yetiştirilmesi…" Bu hedef çerçevesinde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın öncülüğünde ülkenin sağlık teşkilatı hızla organize edilirken; "Tok, şen ve kalabalık bir Türk milleti" yaratma yolunda salgın ve bulaşıcı hastalıklar başta olmak

5 Detaylı bilgi için bk: Fevzi Çakmak, "Millî Mücadele Dönemi Sağlık ve Sosyal Yardım Faaliyetleri", *Millî Mücadele-1921,* Ed. İbrahim Bozkurt, Umut Karabulut, Nobel Yayınları, Ankara 2021, s. 253-288.

6 İstanbul Kuduz Tedavi Müessesesinde çalışmış olan Dr. Eşref Bey, meşhur Dr. Hayım Naum Bey'den gizlice tedarik ettiği virüslü bir tavşanı, tavşandan tavşana pasajlar yaparak ve İngiliz polisinin takibinden kaçırarak Ankara'ya getirmiş ve Kuduz Tedavi Müessesesi'nin kuruluşuna büyük katkı sunmuştu. *Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl,* Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınları, Ankara 1973, s. 32.

7 Süleyman Tekir, "Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti'nin Kuruluşu ve Erken Cumhuriyet Dönemindeki Faaliyetleri (1920-1930), *BELGİ,* C 2, S. 18, Yaz /2019-II, s. 1303. (1301-1326); *Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl,* s. 31-32.

üzere sağlıkta topyekûn bir mücadele alanı ortaya çıkmıştı[8]. Genç Cumhuriyet'in muasır medeniyetlere ulaşma yolunda bolca "İdeal" ve "Kaliteli" nesillere ihtiyacı vardı. Sıhhat bilgisi, hijyen ve terbiye her yönüyle kaliteli bireyler yetiştirmek için elzemdi[9].

Cumhuriyet'in ilanı sonrası İsmet İnönü tarafından kurulan ilk hükümetin Sağlık Bakanı olan Dr. Refik Saydam'ın[10] öncülüğünde sağlık alanında topyekûn bir mücadeleye başlandı. Bulaşıcı ve salgın hastalıklarla bu mücadele de ilk sırada yer almıştı[11]. 1928 yılında "Türkiye Cumhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi" kuruldu[12]. Toplumun sağlık şartlarında iyileştirme sağlayarak, gelişimi üzerine çaba harcamakla görevlendirilen kurum, her türlü hastalıkla mücadele etmek ve bu mücadelede fayda sağlayacak sıhhi ve fenni araştırma ve incelemelerde bulunmak; serum ve aşılar üzerinde çalışmak, çeşitli biyolojik ve kimyasal maddeleri hazırlamakla görevlendirilmişti. Ülke dışından gelen aşı ve serumların içerik kontrolleri de kurumun görevleri arasındaydı. Ayrıca sağlıkla ilgili yayınlar yapmak ve halka dönük konferanslar vermekte vazifeleri arasında görülmüştü[13].

Cumhuriyet'in sağlık devriminin temel taşı 24 Nisan 1930 tarihinde Meclis tarafından kabul edilen 1593 sayılı "Umumî Hıfzıssıhha Kanunudur"[14]. Çok detaylı ve nüfusun tamamını içine alacak şekilde hazırlanan kanun ile sağlık alanında topluma görev ve sorumluluklar yüklenmiştir[15]. Devlet,

8 Ayrıntı için bk. Fevzi Çakmak, "Cumhuriyet Hükümetlerinin Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklarla Mücadelesi", *Cumhuriyetimizin 100. Yılında Devlet Ebed Müddet*, ed. Tülay Alim Baran, Yeditepe Üni. Yayınları, İstanbul 2023, s. 327-343.

9 Murat Arpacı, "Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Kamu Sağlığı Siyaseti ve Öjenik (1923-1946)", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, S. 17/257, Bahar 2014, s. 134.

10 Bilgi için bk. Zühal Dilek, "İbrahim Refik Saydam (1881-1942)", *Atatürk Ansiklopedisi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ibrahim/, son erişim tarihi: 26. 02. 2024.

11 Hükümet programları için bk. *Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri,* C 1, Haz. İrfan Neziroğlu, Dr. Tuncer Yılmaz, TBMM Yayınları, Ankara 2013.

12 "Türkiye Cumhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi Hakkında Kanun", *Resmî Gazete,* S. 899, 27 Mayıs 1928.

13 Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi bir süre görev yaptıktan sonra 30 Aralık 1940 tarihinde kabul edilen yasayla yeniden bir yapılmaya gitmiş ve görev alanı yeniden belirlenmişti. "Türkiye Cumhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha müessesesi teşkiline dair kanun", Kanun No. 3959, *Resmî Gazete,* S. 4703, 4 Kânunusani 1941.

14 "Umumî Hıfzıssıhha Kanunu", Kanun No. 1593, *Resmî Gazete,* S. 1489, 6 Mayıs 1930.

15 Ayrıntılı bir çalışma için bk. Fevzi Çakmak, "Cumhuriyet Türkiyesi'nin Sağlık Politikası ve Uygulamaları (1923-1973)", *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi, Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye Özel Sayı,* 2023, s. 324-353.

kanunla "sıhhat ve hijyen" temelinde nüfusun bütün kesimlerini içine alacak şekilde topyekûn bir mücadele alanı yaratmış ve sıhhi kurallarıyla toplumun bütününü denetlemeyi planlamıştı[16]. Genç Cumhuriyet, sağlıkta ön planda tutacağı temel hedefleri, Hıfzıssıhha Kanunu'nda açıkça ortaya koymuştu. Bu hedefler arasında memleketin sağlık koşullarını iyileştirilmek; milletin sağlığına zarar veren bütün hastalıklar ve diğer zararlı etkenlerle mücadele etmek; gelecek neslin sağlıklı yetiştirilmesini temin etmek, halkın sağlık ve sosyal yardıma ulaşımını sağlamak; sağlık propagandasını şehir ve köylerde günün bütün araçları dahilinde hayata geçirmekti. Sağlık alanında ortaya konan temel hedeflere ulaşmakta sağlık teşkilatının verimli bir şekilde çalışır duruma getirilmesi en önemli öncelikti.

Kapsamı ve içeriği ile "Umumî Hıfzıssıhha Kanunu" bir yandan da "Öjenik" bir anlayışın izlerini taşımaktadır. Nüfusun karakterini iyileştirmeye yönelik metotları tanımlamak üzere kullanılan öjeni, 19. Yüzyıl sonuyla 20. Yüzyılın ilk yarısında ulus devletlerin uyguladıkları nüfus politikalarına önemli bir temel teşkil etmiştir[17]. Cumhuriyet'in Umumî Hıfzıssıhha Kanunu ile 1938 yılında kabul ettiği "Beden Terbiyesi Kanunu" öjenik anlayışın izlerini taşır. Cumhuriyet'in modernleşme ve medenileşme projesinin bir ayağını oluşturan nüfus politikasında, gelecek nesillerin ve ırkın sağlığı ve genel olarak ta milli ilerlemenin sağlanabilmesi için insan bedenine ve hayatına hükmedilmesinin gerektiğine yönelik bir düşüncenin izleri görülür[18]. Öte yandan Türkiye'de öjenik anlayışta ortaya konulan uygulamalar "pozitif öjenik" kapsamında değerlendirilerek; temelde kalıtım sürecinin gerçekleştiği çevre şartlarını değiştirmek amacıyla bir yandan alkol, tütün, fuhuş ve uyuşturucu ile mücadele etmek öte yandan da toplumun yüksek nitelikli üyelerinin çok çocuk doğurmalarını teşvik etmek olarak tanımlanabilir[19].

Cumhuriyet Hükümetlerinin Sağlık Politikasında Spor

Cumhuriyet'in ilanından birkaç ay önce kurulan Ali Fethi (Okyar) Bey hükümetinin programında eğitim faaliyetleri kapsamında "Beden Terbiyesi ve

16 Arpacı, agm., s. 137.

17 Kerem Çetinkaya, Nazire Ayşenur Yılmaz vd., "Öjenizm Kavramına Adli Bilimler Kapsamında Disiplinlerarası Bakış: Öjenik Hareketin Hukuki Boyutu, Genetik Boyutu ve Psikolojik Boyutu", *Türkiye Klinikleri Adli Tıp ve Adli Bilimler Dergisi,* C 18, S. 2, 2021, s. 156.

18 Ayça Alemdaroğlu, "Öjeni Düşüncesi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce- Milliyetçilik,* C 4, 3. Bas., İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 415.

19 Yiğit Akın, *"Gürbüz ve Yavuz Evlatlar" Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor,* İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 115.

Spor" alanında yapılmak istenenlere şu ifadelerle yer verilmişti: "Ferdin, bedeni, fikri kabiliyetleri gibi ahlaki ve içtimai kabiliyetleri de inkişaf ettirilecektir. Bu maksada vusul için "Terbiye-i Bedeniye Darülmuallimin" açılacak, izcilik teşkilatına ehemmiyeti mahsusa verilecek, programlar ile mekteplerin teşkilatı tedricen içtimai esasata tevkif olunacaktır"[20]. Hükümet programında ifade edilen "Terbiye-i Bedeniye Darülmuallimin" açılması fikrine ilk kez 15 Temmuz-15 Ağustos 1923 tarihleri arasında Maarif Vekili İsmail Safa (Özler)'in başkanlığında toplanan Birinci Heyet-i İlmiye'nin programında yer verilmişti. Birinci Heyet-i İlmiye toplantısı, dönemin önemli eğitimcilerinin bir araya geldiği, içine girilen yeni dönemde milli eğitim işlerinin tüm yönleriyle konuşulup, tartışıldığı ve karar altına alındığı bir bilimsel buluşmaydı. Bu toplantıda eğitim alanında yapılması planlanan zorunlu işler arasında beden terbiyesi öğretmeni yetiştirilmesinin yer alması, konuya verilen önemi gösteren açık bir delildi[21]. Cumhuriyet'in ilanı sonrası hükümeti kuran İsmet İnönü de Fethi Okyar'ın programı dahilinde hareket etmiş; "Beden Terbiyesi ve Spor" hükümetlerin eğitim ve sağlık alanında önemle üzerine eğildikleri bir alan olmuştur. 1925 yılında Maarif Vekili olan Mustafa Necati Bey, sporun bir bilim dalı olduğuna inanan ve bu bilimin kendine özgü metotları olduğunu bilen bir eğitimci gözüyle konuyu ele almış; Terbiye-i Bedeniye Genel Müfettişi Selim Sırrı Tarcan ile birlikte Ankara'da bir beden terbiyesi okulu açılması çalışmalarını başlatmıştı. Yıllar süren çalışmalar sonrası Gazi Terbiye Enstitüsü bünyesinde Beden Eğitimi Şubesi 31 Aralık 1932'de açılmıştı[22]. Okulun ilk müdürü olan Nizamettin Kırşan, ülke içinde beden eğitimi ve sporun bir düzene oturması adına emek harcayan önemli isimler arasında yer almıştı[23].

Türkiye'de sporun teşkilatlanma sürecinin Cumhuriyet ile başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Geçmişte ülke içindeki spor faaliyetleri spor kulüplerinin kendi aralarında yaptıkları müsabakalar yanında dar bir çerçeve içinde güreş, tenis, eskrim ve yüzme faaliyetleri şeklinde gerçekleşmişti. Birinci Dünya Savaşı sonrası İstanbul ve Anadolu'nun işgal altında olduğu yıllarda,

20 *Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri,* C 1, Haz: İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, TBMM Yayınları, Ankara 2013, s. 70.

21 Nejla Günay, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Beden Eğitiminin Gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* C 29, S. 85, 2013, s. 78.

22 Günay, agm., s. 79-83.

23 Mustafa Mutlu, "Nizamettin Kırşan (1898-1990)", *Atatürk Ansiklopedisi,* https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/nizamettin-kirsan-1898-1990/, son erişim tarihi: 26. 02. 2024.

futbol ile ilgili faaliyetlerin sağlıklı yürütülmesi amacıyla spor kulüplerinin yöneticileri 26 Haziran 1920 tarihinde İstanbul'da ilk kez bir araya gelmişti. Sonrasında devam eden görüşme ve toplantıların sonucunda 15 Nisan 1921 günü Kadıköy'de bir araya gelen kulüp temsilcileri, Cemiyetler Kanunu'na göre hükümete başvuruda bulunmuş ve 22 Mayıs 1922'de "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ)" kurulmuştu. Ali Sami (Yen) Bey'in başkanlığını yürüttüğü cemiyet futbol, güreş ve atletizm branşlarında faaliyetlerde bulunmaya başlamıştı[24]. Cemiyet, kuruluş gerekçesini, 1913 yılında kurulan Türk Gücü Cemiyeti'nin (TGC) gerekçeleriyle örtüştürerek, spor ile sağlık arasındaki ilişkiye dikkat çeken ifadelere tüzüğünde şöyle yer vermişti: "Türk ırkı bugün kemiyet ve keyfiyetçe korkunç bir uçuruma sürüklenmektedir. Bu ırk düşüşünün sebeplerinden bir kısmı siyasi bir kısmı içtimaidir… İçtimai sebebe gelince: cehalet, yaşama tarzı bilmemek, sıtma, verem, frengi, tütün, içki hayatımızı kemiren unsurların başlıcalarıdır… İşte ırkımıza, varlığımıza kasteden bu marazın, bu hallerin dehşeti karşısında yürekleri titreyen gençler bu millete taze hayat ve kuvvet vermek için birleşmelidirler"[25]. TİCİ, tüzüğünde yer verdiği bu ifadelerin 1913 yılında kaleme alındığına dikkat çektikten sonra, Türk toplumunun aradan geçen on yıllık zaman zarfında tarihinin en kanlı savaşları ile karşı karşıya kaldığına dikkat çekmişti. Yaşanan bu yıkıcı senelerin ardından Türk toplumunda ilk göze çarpan ihtiyaçlarının arasında ırkın takviyesi, genel sağlığın ıslahı ve doğumların arttırılması geldiği ön plana çıkarılmıştı. Cemiyete göre spor, bu ihtiyaçların karşılanmasında önemli bir katkı sağlayacaktı. Çünkü Avrupa'da spor, sağlık en başta olmak üzere ahlak ve hissiyat üzerine gelişim ve yayılım göstermiş; her sınıf halkı alakadar eden bir teşkilat haline gelmişti. Avrupalı doktorlar, eğitim uzmanları, askerler ile siyasiler spora ilgiyle yaklaşıyordu. Sporun Batı dünyasındaki bu gelişimi karşısında Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, devlete ve topluma sağlayacağı faydaları belli başlıklar altında ortaya koyarken; sağlık alanında yapacağı katkıları şöyle ifade etmişti: "Gençlere geniş ve cazip bir faaliyet sahası temin ederek onların içkiden, kumardan ve muhtelif suiistimallerden uzaklaştırılması ve bu sayede sağlık ve genel ahlakın iyileştirilmesi"[26]. Cemiyetin bu ifadeleri yeni rejimin spora bakışını ve spordan beklentilerini net

24 Fevzi Çakmak, "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (Türk Spor Kurumu)", *Atatürk Ansiklopedisi,* https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-idman-cemiyetleri-turk-spor-kurumu/, son erişim tarihi: 24.02.2024.

25 *Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Teşkilat ve Nizamatı Umumiye,* Numune Matbaası, İstanbul 1935, s. 6-7.

26 *Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Teşkilat ve Nizamatı Umumiye,* s. 7-9.

olarak ortaya koyuyordu: Yeni nesli kötü alışkanlıklardan uzak tutmak, sağlıklı olmasını sağlamak ve ahlakını korumak.

Benzer görüş ve düşünceleri Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk, 30 Eylül 1926 günü kendisini ziyaret eden Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı üyeleri ile paylaşmıştı. Gazi, "… Tarihlerde cihanlar hâkimi olmuş koskoca Türk milletine, bugünkü neslimiz vâris olduğu zamanda, bu koca milleti biraz zayıf, biraz hasta, biraz cılız bulmuştuk. Efendiler; gürbüz, yavuz evlâtlar isterim. Bunları yetiştirmek tedbirlerini ve mesuliyetini üzerinize almış adamlarsınız. Bu neticeyi görmezsem hakkınızdaki muhabbetim, itimadım ancak o zaman zail olur"[27] ifadeleri Cumhuriyet rejiminin beden terbiyesine ve sağlığına verdiği önemi ve sporculardan beklentilerini açıkça ortaya koymuştu. Cumhurbaşkanı, Türk spor hayatının gelişimine yönelik ciddi ve bilinçli adımların çok yeni olduğundan bahsettiği konuşmasında; bu yolda gösterilen çabaların karşısındaki en önemli engelin ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sorunlar olduğuna vurgu yapmıştı. Kendisinin Kurtuluş Savaşı'nı başlatmak üzere Samsun'a çıktığında da önündeki en önemli engelin mali konular olduğuna dikkat çeken Gazi, bu engeli milletle el ele vererek aştıklarını ifade ederek sözlerine şöyle devam etmişti: "Türk milleti kendi hayat ve selametine yöneldiğine kanaat edeceği teşebbüsatı başarabilecek kadar bir kudrete maliktir. Ve teşebbüsün ciddiyetine kanaati halinde, onun gerektirdiği kadar servet kaynağını müteşebbislerin emrine amade kılar"[28].

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, kuruluşundan itibaren hükümetlerden sürekli yardım görmüştür. 1926 yılında 40 bin lira olan yardım miktarı, 1930'da 100 bin, 1938'de ise 239 bin liraya çıkmış; 1926-1938 yılları arasında toplamda 1.363.000 liralık yardım sağlanmıştır. 1923 yılında TİCİ'ye bağlı kulüp sayısı 14 iken, 1933'de 230'a, 1938 yılı başında 442'e yükselmiştir. Bu kulüplerin üye sayılarına baktığımızda 1923 yılında 827 olan rakam, 1938 yılına gelindiğinde 27.631'e yükselmiştir[29].

Cumhuriyet idaresi toplumu dinç ve kabiliyettar kılmak adına spor ile sağlığı birbirini besleyen, destekleyen ve bütünleyen araçlar olarak görmüştü. Sağlık alanında ülke içinde yürütülen politikanın "tedavi edici" yönü yanında "koruyucu sağlık hizmetleri" yönü de üzerinde önemle durulan bir alandı. Çünkü

27 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III,* II, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1997, s. 262.

28 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III,* II, s. 260.

29 *15. Yıl Kitabı,* Cumhuriyet Halk Partisi, Ankara, 1938, s. 598-599.

hastalıkları tedavi etmenin yanında nüfusun hasta olmasını engellemek ve zayıf kalmasına fırsat vermemekte mühimdi. Sağlıklı ve gürbüz nesiller yetiştirmek adına "Beden Terbiyesi ve Spor" koruyucu sağlık hizmetleri kapsamında öne çıkmış, çıkarılmak zorunda kalmıştı. Çünkü sosyal ve ekonomik alanda ülkenin içinde bulunduğu zor şartlar, sağlık altyapısının yetersizliği; maliyeti düşük, uygulanabilirliği yüksek olan spor ve beden terbiyesine yönelik ilgilinin artmasına neden olmuştu. Devletin resmi söyleminde spor: "Ne sahalarda iptidai gururumuzu tatmin ettiği ne de bazı sporlarda olduğu gibi sadece adaleleri geliştirdiği için değil, sıhhat için yapılacaktı"[30].

Dönemin spor dünyasının önemli bir ismi olan Selim Sırrı Tarcan, "Muallimlere Terbiye-i Bedeniye Rehberi" isimli kitap çalışmasının en başında "Terbiye-i Bedeniyeden Neler Bekliyoruz?" sorusuna ilk sırada "Sıhhat" olarak cevap vermişti. Tarcan, beden terbiyesinin her şeyden evvel sağlığa destek ve dayanak olması gerektiği üzerinde durarak, çocuklara yaptırılacak jimnastik ve oyunların nitelik ve niceliğinin öğretmeler tarafından bilinmesinin zorunlu olduğuna vurgu yapmıştı[31]. Tarcan'a göre beden terbiyesi, hareketlerin, hislerin, zekânın, melekelerin, adalelerin gelişimine hizmet eden; insanı daha cesur, daha hassas, daha dayanıklı, daha becerikli, daha anlayışlı ve daha fedakâr bir hale sokan bir faaliyet alanıydı. Sporu, beden terbiyesinin bir şubesi olarak gören Tarcan, sağlık, uzun ömür, ırkın güzelleşmesi, beşer cinsin ıslahı, fert ve cemiyetin ahenk ve saadetini sporun müspet sonuçları olarak nitelemişti[32]. Tarcan, "Çocuklara Sağlık Öğütleri" isimli bir başka çalışmasında, jimnastiği doğumdan ölüme kadar süren bir idman olarak nitelemişti. İnsan vücudunun işlemek üzere bir makine olduğu ve onun nasıl işleyeceğini öğreten tek yolun jimnastik olduğunu vurgulamıştı. Tarcan'a göre, "Jimnastikle insan vücudu işlek, canlı, biçimli topluca söyleyelim: sağlam ve güzel olurdu"[33]. Tarcan, spor ile sağlığın yakın ilişkisini çocukların yanı sıra her yaştan insana öğütlerken; "Hareketin hayat, ataletin ölüm olduğunu" dikkat çekmiş; insan vücudunun yaşlanacağını, fakat kendisine bakmayı bilirse ihtiyarlamayacağına vurgu yapmıştı[34].

30 Akın, *age.,* s. 104.

31 Selim Sırrı, *Muallimlere Terbiye-i Bedeniye Rehberi*, Matbaa-ı Amire, İstanbul 1926, s. 3.

32 Selim Sırrı Tarcan, *Spor Pedagojisi,* Maarif Vekilliği Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1943, s. 18-19.

33 Selim Sırrı Tarcan, *Çocuklara Sağlık Öğütleri,* Ülkü Matbaası, İstanbul, s. 14.

34 Selim Sırrı Tarcan, *Vakitsiz İhtiyarlamanın Sebepleri ve Daima Genç Kalmanın Sırları,* Ülkü Basımevi, İstanbul 1947, s. 39.

Cumhuriyet'in sağlık devriminde pek çok önemli görevleri üstlenen hekimler, ayrıca genç bedenlerin sağlıklı bir şekilde yetiştirilmesine de katkı sunmuşlardı. Bir çocuğun spor müsabakalarına veya atletizm faaliyetlerine iştirak edip etmeyeceğinin tayinine karar verici makam, beden öğretmeni değil, okul veya aile hekimine düşen bir iş olarak görülmüştü[35]. Yapmış olduğu tıbbi çalışmaları ve kaleme aldığı eserleri ile sağlık tarihimizde önemli bir yer işgal eden Ahmet Süheyl Ünver[36], 1936 yılında kaleme almış olduğu bir çalışmasında, Türkiye'de beden hareketlerinin çok ihmal edildiği üzerinde durmuş; özellikle kadınların bu konuyu ihmal ettiklerini ve çok gerilerde kaldıklarına dikkat çekmiştir. Ünver'e göre tıp hastalara şifa verir, hıfzıssıhha da sağlamların hasta olmamalarının çarelerini bulur; gıda ve beden hıfzıssıhhası hayatın ve sağlığın temelini teşkil ederdi[37]. "Spor Hekimliği" konusunda 1943 yılında toplanan Sekizinci Milli Türk Tıp Kongresi'ne bir rapor sunmuş olan Dr. Niyazi Erzin, sporun ve sporcunun bir hekimden beklentisinin her şeyden evvel kişinin beden kabiliyetini ölçmek ve kişiye göre spor alanı seçilmesini ve bu alanda bir sınır belirlemesini sağlamak olarak tanımlamıştır. Bu olmadığı takdirde spordan ve sporcudan beklenen başarı ve fayda tam olmayacaktır. Çünkü sporda bir gelişim göstermek için insan vücudunun tüm fizyolojik faaliyetinin ölçülmesi ve bu faaliyeti aksaklığa uğratmayacak uygun ve sistemli hareketlerin tespiti gerekmektedir. İşte bu nedenle spor hekimi ile öğretmen birlikte, el ele verip birlikte çalışmak zorundadır[38]. Millî Türk Tıp Kongresinde spor hekimliğinin ele alınması, ülke yönetimin konuya olan ilgi ve alakasını göstermesi adına önemlidir[39].

Ülke içindeki sporun gelişimine katkılar sunan Rahmi Apak, gençliğin teşkilatlandırılmasına yönelik kaleme almış olduğu raporunda, halk için beden

35 Sıtkı Velicangil, *Koruyucu Hekimlik ve Halk Sağlığı,* İstanbul Üniversitesi Yayınları, Kutulmuş Matbaası, İstanbul 1965, s. 227.

36 Ahmet Güner Sayar, "Ahmet Süheyl Ünver", *İslam Ansiklopedisi,* C 42, Türk Diyanet Vakfı, İstanbul 2012, s. 350-352.

37 Ahmet Süheyl Ünver, *Eski Hekimlik, Yeni Hekimlik ve Hıfzıssıhha,* Kader Basımevi, İstanbul 1936, s. 7-8.

38 Niyazi Erzin, "Spor Hekimliği, Mevzu ve Organizasyonu", *Sekizinci Milli Türk Tıp Kongresi,* Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-10-0 / 229-540-13 / 409, s. 5-6.

39 Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından 1925 yılından itibaren iki yılda bir Ankara'da toplanan Milli Türk Tıp Kongrelerinde ülkenin sağlık sorunları, bu sorunları çözme yolları ile sağlık alanında yapılacaklar planlanmıştır. Ayrıtı için bkz: Ayten Arıkan, *Milli Türk Tıp Kongreleri (1923-1968) ve Türkiye Sağlık Politikalarına Etkileri*, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2005.

terbiyesi ve sporun her şeyden önce sağlık açısından gerekli olduğuna vurgu yapmıştı[40]. Apak, sadece gençlerin değil, toplumun tüm kesimlerinin sporla ilgilenmesi gerektiğinin altını çiziyordu. O'na göre, şehirlerde yaşayan halkın memurluk, öğrencilik, öğretmenlik gibi vücut hamaratlığını kötürüm eden ve daha çok kafa ve beyin yorgunluğuna neden olan yaşayış tarzından kurtarmak adına spora yöneltmek gerekli ve elzemdi. Aynı şekilde fabrikalarda, madenlerde, küçük atölyelerde çalışan ve sıhhat kemirici bir hayat süren işçiye ışık, neşe ve temiz hava ancak spor ile sağlanabilirdi. Köylünün açık havada çalıştığı, bolca hareket ettiği bu nedenle sporun onlara fazla geleceğine yönelik yanlış bir inanışın olduğuna değinen Apak, köylünün sapan sürmekle kamburlaşan sırtı ile vücut yapısının ancak spor ve beden terbiyesi ile düzeleceği fikrinin aşılanması gerekliliğinden bahsetmiştir. Ayrıca nüfusun yüzde seksenini oluşturan köylü kısmının ülkenin savunulması adına askerlik önü yetişmesi adına spor önemliydi[41].

Beden Terbiyesi ile sağlık arasında sıkı bir ilişkinin olduğu düşüncesinin kamuoyunda ve devlet katında hâkim olduğu 1930'lı yıllarda ülkemizde "parti-devlet" bütünleşmesinin de hayata geçtiği bir dönemdi. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 9 Mayıs 1935 yılında gerçekleştirilen Dördüncü Kurultayı, parti-devlet bütünleşmesine gidilen sürecin hız kazandığı bir kurultay olmuştu. Parti Genel Sekreteri Recep Peker, kurultayda yapmış olduğu konuşmada "…Yeni Türkiye'de zaten baştan beri devletle bir ve beraber çalışan Cumhuriyet Halk Partisi varlığının devlet varlığı ile birbirlerine daha sıkı bir surette yaklaşmasıdır" ifadeleri ile gidilen süreci açıklamıştı[42]. Bu kurultayda kabul edilen parti programının 50. maddesinde "*Gençlik Örgütü ve Spor*" başlığı altında yapılmak istenenler vurgulu bir şekilde şöyle ifade edilmiştir[43]:

"Türk Gençliği, onu temiz bir ahlak, yüksek bir yurt ve devrim aşkı içinde toplayacak ulusal bir örgüte bağlanacaktır. Bütün Türk gençliğine şevk ve sıhhatlerini, nefse ve ulusa inanlarını besleyecek beden eğitimi verilecek ve gençlik, devrimi ve bütün şartları ile yurdu korumayı en üstün ödev tanıyan ve onları bu ödev uğrunda bütün varlıklarını vermeye hazır tutan bir düşünüşle yetiştirilecektir… Türkiye'de spor örgütü de bu esaslara göre düzenlenecek ve

40 Rahmi Apak, "Gençlik Teşkilatı Hakkında Rapor", Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490-1-0 / 1107-43-1 / 151.

41 Rahmi Apak, "Gençlik Teşkilatı Hakkında Rapor", Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490-1-0 / 1107-43-1 / 152.

42 Recep Peker, "1935 CHP Kurultayındaki Söylevi", *Ülkü,* C. V, S. 28, Haziran 1935, s. 248.

43 *CHP Programı,* Ulus Basımevi, Ankara 1935, s. 41-43.

yürütülecektir. Yapılacak gençlik örgütünün; üniversite, okullar ve enstitüler, halkevleri, toplu işçi kullanan fabrika ve kurumlarla yukarıdaki gayelere göre iş ve yönet birlikleri düzenlenecektir. Yurtta beden ve devrim eğitimi ile spor işlerinde biteviyelik [tekdüze] göz önünde tutulacaktır. Okullarda, devlet kurumlarında ve özel kurum ve fabrikalarda bulunanlar, yaşlarına göre beden eğitimi ile uğraşmak yükümü altına alınacaktır. Spor ve beden eğitimi için lüzumu olan alan ve kurumlar meydana getirilecektir."

Parti programında da öngörüldüğü üzere spor alanında ulusal bir örgütlenmeye gitme adına, TİCİ'nin 13 Nisan 1936 yılında toplanan VIII. Kongresinde "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı" ismi "Türk Spor Kurumu" olarak değiştirilmişti. Kurumun görevlerinin yer aldığı nizamnamesinin ilk maddesi ise şöyleydi: 1- Yurtta sporun milli amaçlara, sıhhat şartlarına ve teknik icaplara uygun olarak yükselmesine ve yayılmasına çalışmaktı[44]. Türk Spor Kurumu tarafından 29 Haziran 1936 tarihi itibariyle yayınlanmaya başlayan "Türk Spor Kurumu Dergisi"nin ilk sayısında Kurum Başkanı General Ali Hikmet Ayerdem "Sporun Ehemmiyeti" başlığı altında bir yazı kaleme almıştı. "Sporun ehemmiyeti, aynı zamanda hem bir zevk ve hem de sıhhat ve ahlak ve nihayet bir vatanseverlik olmasındadır" ifadeleri ile başladığı yazısında spor ile sağlık ilişkisine ayrıntılı değinmiştir. Sporla ilgilenenlerin sigara, içki vesaire zararlı alışkanlıklardan uzak duracağına değinen Ayerdem, bu sayede kişilerin daha zinde ve sağlıklı bir vücuda sahip olacaklarına ve yapılan spor hareketleri sayesinde vücutların güçlenerek, sağlık bulacağına vurgu yapmıştı. Ayerdem'e göre hayatı sporla geçen yaşlıların bile kendi yaşıtlarından yirmi otuz sene genç gözüktüğü; birisi dertler ve acılar içindeyken, diğerinin her şeyi yapabilme kudretine sahip olduğuna şahitlik ediliyordu. Sporcu birinin görünüşü bile insana hayat kaynağı hissi veriyordu[45].

Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitim ve kültür yuvaları olarak 1932 yılında açılan Halkevleri bünyesinde kurulan dokuz şubeden bir tanesini de "Spor" şubesi oluşturmaktadır[46]. Öte yandan Halkevlerine kaynaklık eden Türk

44 Fevzi Çakmak, "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (Türk Spor Kurumu)", *Atatürk Ansiklopedisi*, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-idman-cemiyetleri-turk-spor-kurumu/, son erişim tarihi: 24.02.2024.

45 Ali Hikmet Ayerdem, "Sporun Ehemmiyeti", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S 1, 29 Haziran 1936, s. 4.

46 Halkevleri bünyesinde yer verilen şubeler şunlardı: Dil, Tarih, Edebiyat; Güzel Sanatlar; Temsil; Spor; Sosyal Yardım; Halk Dershaneleri ve Kurslar; Kütüphane ve Yayın; Köycülük; Müze ve Sergi. Ayrıntılı için bkz: Fevzi Çakmak, Asil Kaya, "Cumhuriyet'in Toplumsal Dönüşüm Kurumları: Halkevleri (1932-1951)", *Türk Siyasal Hayatında Siyasi*

Ocakları bünyesinde de spora yönelik faaliyetlerin ülke genelinde yürütüldüğü bilinmektedir. Türk Ocakları'nın 1924 yılında toplanan Birinci Kurultayında, Ocakların spor alanında çalışma içinde olacağı ifade edilmiştir. Böylelikle spor ve sporla ilgili kavramlara ocak kayıtlarında ilk kez yer verilmiştir. Türk Ocağı'nın yayın organı olan Türk Yurdu dergisinde sporla ilgili yazılara yer verilmişti[47]. Türk Ocakları, 1931 yılında gerçekleştirdikleri kurultay ile kendisini feshetmiştir. Halkevleri, Cumhuriyet'i içselleştirmiş yeni toplum modelinin inşasına hizmet etmek üzere, halkı bilinçlendirmek, halkın eğitim, kültür ve yaşam düzeylerini yükseltmek üzere oluşturulan kurumlardı[48]. CHP Genel Sekreteri Recep Peker Halkevlerinden beklenenleri şu cümlelerle ortaya koymuştu; "Bu yüzyılda uluslaşmak için, ulusça kitleleşmek için okul öğretiminin yanında ve ondan sonra mutlaka bir halk eğitimi yapmak ve halka orada ve birlikte çalıştırmak ilkesinin kabul edilmesi gerekmektedir… İzlediğimiz amaç, ulusu bilinçli, birbirini anlayan, seven, ideale bağlı bir halk kitlesi halinde örgütlendirmektir"[49]. Spor Şubesi, Halkevlerinin en hassas şubelerinden birisiydi. Çünkü milli terbiyenin özellikle genç kesime aşılanmasında önemli araçlardan birisi de spor faaliyetleriydi. Halkevleri Talimatnamesinde "Türk gençliğinde ve Türk halkında spor ve beden hareketlerine sevgi ve alaka uyandırmalı, bunları bir kütle hareketi, milli bir faaliyet haline getirmelidir"[50] ifadesinin yer alması, spora yönelik hassasiyeti ortaya koymaktaydı. Cumhuriyet rejiminin spor ile sağlığı birbirini tamamlayan, eş gören bakış tarzı halkevleri bünyesinde de kendine yer bulmuştu. Halkevleri, sporu, halkın ve gençliğin beden, ruh ve kafa gelişimlerinin bir arada olmasına ve bir tempoda ilerlemesine imkân sağlayan bir araç olarak görmüştü. Hastalıksız, gürbüz, sıhhatli yüzbinler yetiştirmek hedefleri doğrultusunda çalışan Halkevleri, sporu gencin, yaşlının sağlık durumunun düzelmesi, sağlık neşesinin artması, çalışan Türk'ün iş veriminin fazlalaşması ve bunlarında öncesinde her Türk'ün yurdunu korumak için muhtaç olduğu kudreti elde etmesi; gözü pekliğe, becerikliliğe, dayanıklılığa kavuşması için en ideal yol olarak görmüştü. Spor, yalnızca gençlere özgü bir uğraşı alanı olmaktan çıkarılıp, halkın geneline yayılmalıydı[51]. Türk

Fikir Temsilleri-1, Tezkire Yay., Ankara 2023, s. 57-87.

47 Ayrıntı için bk. Günver Güneş, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğitimi Spor Faaliyetleri (1923-1931)", *BELGİ,* S 27, Kış/2024, s. 19-43.

48 M. Rauf İnan, "Gazi'nin (Atatürk'ün) Halkçılık Ülküsü, Halkevleri ve Sonrası", *Belleten,* C 52, S. 204, Kasım 1988, s. 891.

49 *Halkevleri 1931-1935,103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı,* Ankara 1935, s. 6-7.

50 *C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi,* Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 1932, s. 12.

51 *Halkevleri 1932-1935, 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?,* s. 66-68.

Spor Kurumu ile iş birliği halinde çalışan Halkevleri, bulundukları coğrafyanın, iklimin ve arazinin şartlarına uygun spor dallarına yönelmişti. Kurum bünyesinde kürek çekme, yürüyüş, atletizm, futbol, jimnastik, eskrim, boks, güreş, yüzme, ata binme, cirit atma ve yelken başta olmak üzere spor dalında faaliyetler gerçekleştirilmişti. Halkevi üyeleri ile spor şubesine kayıt olanlara toplu sporlar ve beden hareketleri yaptırılırken; spora olan ilgiyi arttırmak üzere propaganda faaliyetlerine ağırlık verilmiş, halka telkinlerde bulunmak adına etkinlikler ile konferanslar düzenlemişti. Dahası spor faaliyetleri çerçevesinde köy gezileri yapılırken, jimnastik bayramları düzenlenerek milli birliğin yüceltilmesine uğraşılmıştı[52].

1930'ların sonlarına gelindiğinde Cumhuriyet rejiminin spora bakışına ve sağlıkla spor ilişkisine en açık bir şekilde hükümet programında yer veren kişi 1 Kasım 1937 yılında Başbakanlık görevine gelen Celal Bayar'dır. Bayar, hükümet programında spor ile ilgili şu ifadelere yer verilmiştir[53]:

"Millî kültür kadrosu içinde mütalaasını zarurî gördüğümüz sporu, profesyonel şampiyon yetiştirmek için istemiyoruz. Spor, okullarımız gibi, sahnemiz gibi millî kültürümüzün, bir cüzüdür. Büyük gaye Türk vatandaşını fikir ve düşünce itibariyle kuvvetli vücut itibariyle kuvvetli ve tam sıhhatli, seciyeli gürbüz, güzel insan olarak yetiştirmektir. Nasıl ki memleketimizde okumak yazmak bilmeyen tek vatandasın kalmasını istemiyorsak sevdiği ve bütün hayatınca tatbik edeceği lâakal bir sporu olmayan vatandaş da kalmamalıdır. Salim bir kafa ancak sağlam bir vücutta olabilir sözü Türk Atasözüdür. Yine bu mülâhaza iledir ki bütün vatandaşlarda verim kudretini muhafaza için muntazam çalışma hafta ve yıl tatillerinden muntazam istifade ve seyahat zevkinin inkişafına taraftarız. Sporu bir merkeze bağlayıp teşkilatlandırmak ve muhtelif spor teşekkül ve hareketlerini o vasıta ile idare etmek için yüksek huzurunuza bir kanun layihasıyla geleceğiz."

Celal Bayar'ın hükümet programında ifade ettiği üzere toplumun bütün kesimlerini sporla alakalandırmak; sporu milli kültürün bir parçası olarak görmek ve Türk vatandaşını fikir ve düşünce itibariyle güçlü; vücut itibariyle kuvvetli ve tam sıhhatli, seciyeli gürbüz, güzel insan olarak yetiştirmek amacı etrafında spor faaliyetlerini tek bir merkeze bağlamak üzere 29 Haziran 1938 tarihinde kabul edilen 3530 sayılı "Beden Terbiyesi Kanunu" ile "Türk Spor

52 Çakmak, Kaya, agm., s. 71. ; *Halkevleri 1932-1935, 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?*, s. 71-72.

53 *Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri,* s. 281.

Kurumu"lağvedilmiş, Başbakanlığa bağlı "Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü" kurulmuştu[54]. Direktörlük "Yurttaşın fizik ve moral kabiliyetlerinin ulusal ve inkılapçı amaçlara göre gelişimini sağlayan oyun, jimnastik ve spor faaliyetlerini sevk ve idare etmekle" görevlendirilmişti. Gençler için kulüplere girmek ve boş zamanlarında beden terbiyesine devam etmek mecburi tutulmuştu. Hangi yaşta olursa olsun vatandaşın ne kadar süre ve hangi mevsimde spor mükellefiyeti altında bulunacağına hükümet karar verecekti. Köylerden, şehir merkezlerine kadar nüfus oranında kulüp ve spor grupları kurulması mecbur tutulmuştu. Beden Terbiyesi Kanunu, "kuvvetli, sağlıklı ve gürbüz" bir topluma ulaşma yolunda tüm ülke seferber edilmişti.

Sonuç

Türk devrimini Cumhuriyet'in kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk, CHP'nin 4. Kurultayında yapmış olduğu konuşmasında şu sözleriyle özetlemişti: "Uçurum kenarında yıkık bir ülke... Türlü düşmanlarla kanlı boğuşmalar... Yıllarca süren savaş... Ondan sonra, içeride ve dışarıda saygı ile tanınan yeni vatan, yeni sosyete, yeni devlet ve bunları başarmak için arasız devrimler... İşte Türk genel devriminin bir kısa diyemi..." Cumhuriyeti kuran kadronun aşmak zorunda olduğu en önemli engellerin başında yıllarca süren savaşların ardından tükenme noktasına gelen insan varlığının içinde bulunduğu sağlıksız ve elverişsiz şartlardan bir an önce kurtararak, "tok, şen ve kalabalık bir Türk milleti" yaratmaktı. Bu girilen zor yolda Dr. Refik Saydam'ın başında bulunduğu sağlık teşkilatı, bulaşıcı ve salgın hastalıklar başta olmak üzere, topyekûn bir mücadele yürüttü. Türk sağlık devrimi nüfusu tedavi etmenin yanında bilhassa toplumu hastalıklardan korumaya özen gösterdi. Kısıtlı mali imkanlar dâhilinde toplumu hastalıklardan korumanın en kolay ve ucuz yolu spor ve beden eğitimine önem vermekten geçiyordu. İlk kurulan Cumhuriyet hükümetinden itibaren sağlık ile spor eş görüldü ve sağlıklı bir topluma gidişte spor ve beden terbiyesi önemli bir araç işlevi gördü. Sporun faydaları izah edilirken, sağlığa en başta yer verildi. Devlet idarecilerinin spor kulüpleri ile sporculardan en büyük beklentisi sağlıklı ve dinç bir nüfus yaratılmasına yardımcı olmalarıydı. Sporla ilgilenen uzmanlar ile hekimlerde sporun en önemli fayda alanın sağlıkta olduğuna yönelik yazılar kaleme almışlardı. 1930'ların sonuna geldiğimizde "vücut itibariyle kuvvetli ve tam sıhhatli, seciyeli gürbüz" nesiller yetiştirme yolunda nüfusun tamamının sporla uğraşması zorunluk olarak görüldü.

54 "Beden Terbiyesi Kanunu", Kanun No.3530, *Resmî Gazete,* S. 3961, 16 Temmuz 1938.

Kaynaklar

I- Arşiv Kaynakları

Niyazi Erzin, "Spor Hekimliği, Mevzu ve Organizasyonu", Sekizinci Millî Türk Tıp Kongresi, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA*),* 30-10-0 / 229-540-13 / 409.

Rahmi Apak, "Gençlik Teşkilatı Hakkında Rapor", Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490-1-0 / 1107-43-1

II- Resmi Yayınlar

"Beden Terbiyesi Kanunu", Kanun No.3530, *Resmî Gazete,* S. 3961, 16 Temmuz 1938.

"Türkiye Cumhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi Hakkında Kanun", *Resmî Gazete,* S. 899, 27 Mayıs 1928.

"Türkiye Cumhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha müessesesi teşkiline dair kanun", Kanun No. 3959, *Resmî Gazete,* S. 4703, 4 Kânunusani 1941.

"Umumî Hıfzıssıhha Kanunu", Kanun No. 1593, *Resmî Gazete,* S. 1489, 6 Mayıs 1930.

15. Yıl Kitabı, Cumhuriyet Halk Partisi, Ankara 1938.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, II, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1997.

C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 1932.

CHP Programı, Ulus Basımevi, Ankara 1935.

Halkevleri 1931-1935,103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı, Ankara 1935.

Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, C 1, Haz. İrfan Neziroğlu, Dr. Tuncer Yılmaz, TBMM Yayınları, Ankara 2013.

Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınları, Ankara 1973.

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Teşkilat ve Nizamatı Umumiye, Numune Matbaası, İstanbul 1935.

III- Araştırma ve İnceleme Eserler

Akın, Yiğit, *"Gürbüz ve Yavuz Evlatlar" Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor,* İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

Alemdaroğlu, Ayça, "Öjeni Düşüncesi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Milliyetçilik,* C 4, 3. Bs., İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 414-421.

Arıkan, Ayten, *Milli Türk Tıp Kongreleri (1923-1968) ve Türkiye Sağlık Politikalarına Etkileri*, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2005.

Arpacı, Murat, "Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Kamu Sağlığı Siyaseti ve Öjenik (1923-1946)", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar,* S. 17/ 257, Bahar 2014, s. 129-154.

Ayerdem, Ali Hikmet, "Sporun Ehemmiyeti", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 1, 29 Haziran 1936.

Çakmak, Fevzi, "Cumhuriyet Hükümetlerinin Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklarla Mücadelesi", *Cumhuriyetimizin 100. Yılında Devlet Ebed Müddet,* ed. Tülay Alim Baran, Yeditepe Üni., Yayınları, İstanbul 2023, s. 327-343.

Çakmak, Fevzi, "Cumhuriyet Türkiyesi'nin Sağlık Politikası ve Uygulamaları (1923-1973)", *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi, Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye Özel Sayı,* 2023, s. 324-353.

Çakmak, Fevzi, "Millî Mücadele Dönemi Sağlık ve Sosyal Yardım Faaliyetleri", *Millî Mücadele-1921,* ed. İbrahim Bozkurt, Umut Karabulut, Nobel Yayınları, Ankara 2021, s. 253-288.

Çakmak, Fevzi, "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (Türk Spor Kurumu)", *Atatürk Ansiklopedisi,* https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-idman-cemiyetleri-turk-spor-kurumu/, son erişim tarihi: 24.02.2024.

Çakmak, Fevzi, Kaya, Asil, "Cumhuriyet'in Toplumsal Dönüşüm Kurumları: Halkevleri (1932-1951)", *Türk Siyasal Hayatında Siyasi Fikir Temsilleri-1,* Tezkire Yay., Ankara 2023, s. 57-87.

Çapan, M. Şevki, "Selim Sırrı Tarcan (1874-1957)", *Atatürk Ansiklopedisi,* https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/selim-sirri-tarcan-1874-1957/ , son erişim tarihi: 28. 02. 2024.

Çetinkaya, Kerem, Yılmaz, Nazire Ayşenur vd., "Öjenizm Kavramına Adli Bilimler Kapsamında Disiplinlerarası Bakış: Öjenik Hareketin Hukuki Boyutu, Genetik Boyutu ve Psikolojik Boyutu", *Türkiye Klinikleri Adli Tıp ve Adli Bilimler Dergisi,* C 18, S. 2, 2021, s. 155-164.

Dilek, Zühal, "İbrahim Refik Saydam (1881-1942)", *Atatürk Ansiklopedisi,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ibrahim/, son erişim tarihi: 26. 02. 2024.

Günay, Nejla, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Beden Eğitiminin Gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* C 29, S. 85, 2013, s. 73-100.

Günay, Nejla, "Osmanlı Devleti'nde Kurulan Spor Cemiyetleri ve Jimnastik Derslerinin Milliyetçilik Hareketlerindeki Rolü", *Belleten,* C 81, S. 292, Aralık 2017, s. 917-946.

Güneş, Günver, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğitimi Spor Faaliyetleri (1923-1931)", *Belgi,* S. 27, Kış/2024, s. 19-43.

İnan, M. Rauf, "Gazi'nin (Atatürk'ün) Halkçılık Ülküsü, Halkevleri ve Sonrası", *Belleten,* C 52, S. 204, Kasım 1988, s. 869-912.

Mutlu, Mustafa, "Nizamettin Kırşan (1898-1990)", *Atatürk Ansiklopedisi,* https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/nizamettin-kirsan-1898-1990/ , son erişim tarihi: 26. 02. 2024.

Peker, Recep, "1935 CHP Kurultayındaki Söylevi", *Ülkü,* C V, S. 28, Haziran 1935.

Sayar, Ahmet Güner, "Ahmet Süheyl Ünver", *İslam Ansiklopedisi,* C 42, Türk Diyanet Vakfı, İstanbul 2012, s. 350-352.

Selim Sırrı, *Muallimlere Terbiye-i Bedeniye Rehberi,* Matbaa-ı Amire, İstanbul 1926.

Tarcan, Selim Sırrı, *Çocuklara Sağlık Öğütleri,* Ülkü Matbaası, İstanbul.

Tarcan, Selim Sırrı, *Spor Pedagojisi,* Maarif Vekilliği Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1943.

Tarcan, Selim Sırrı, *Vakitsiz İhtiyarlamanın Sebepleri ve Daima Genç Kalmanın Sırları,* Ülkü Basımevi, İstanbul 1947.

Tekir, Süleyman, "Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti'nin Kuruluşu ve Erken Cumhuriyet Dönemindeki Faaliyetleri (1920-1930), *Belgi,* C 2, S. 18, Yaz/2019-II, s. 1301-1326.

Toprak, Zafer, "İttihat ve Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütleri", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi-Beşerî Bilimler,* C 7, 1979, s. 95-113.

Ünver, Ahmet Süheyl, *Eski Hekimlik, Yeni Hekimlik ve Hıfzıssıhha,* Kader Basımevi, İstanbul 1936.

Velicangil, Sıtkı, *Koruyucu Hekimlik ve Halk Sağlığı,* İstanbul Üniversitesi Yayınları, Kutulmuş Matbaası, İstanbul 1965.

Atatürk Dönemi'nde Beden Terbiyesi ve Spor Alanında Yabancı Etkisi

Alev Gözcü*

Giriş

20. yüzyılın başından itibaren Türkiye'de de gelişmiş dünyada olduğu gibi sağlıklı bir toplum inşa etmek son derece önemli bir konu haline gelmiştir. Türkiye'de beden terbiyesi ve spor politikalarının Osmanlı Devleti'nin modernleşme süreciyle beraber şekillenmeye başladığı söylenebilir. Osmanlı Devleti'nin son döneminde hemen her alanda görülen batılılaşma meselesi spor alanında da kendisini hissettirmiştir. Türkiye'de II. Meşrutiyet'ten itibaren oldukça net ve somut bir biçimde devletin beden eğitimi ve sporu ele alıp bunu belirli programlar dâhilinde okul programlarına ilave ettiğini ayrıca gündelik yaşam içinde de beden eğitimi ve spor konusuna bir yer aramaya çalıştığını söylemek mümkündür[1].

Beden terbiyesi ve spor, modern dünyada biyopolitika kavramının doğal bir tamamlayıcısı olmuştur. Bu nedenle beden terbiyesi, spor ve biyopolitika kavramları yan yana ele alınmalıdır. Sporla birlikte biyopolitika kavramı ve bu doğrultuda hayata geçen uygulamalar Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinde Türkiye'de de etkisini hissettirmeye başlamıştır. Spor, eğitim-öğretim süreçlerinin bir parçası olarak kimi okulların ders programlarına girmiştir. Böylece giderek spor Osmanlı Devleti'nde sadece bedensel bir aktivite meselesi ve eğlence aracı olmaktan çıkarak siyasi alanda etkisini göstermiştir[2]. Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinde devlet adamları pek çok konuda batıyı referans alarak Türkiye'de reform yapma yoluna gitmişlerdir. Bu doğrultuda

* Doç. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri veİnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir/TÜRKİYE alev.gozcu@deu.edu.tr https://orcid.org/0000-0003-1537-6281
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1145

1 Mutlu Türkmen, "Erken Cumhuriyette Beden Eğitimi ve Sporun İdeolojik Temelleri", *Turkish Studies*, Vol 8 / 6, Spring 2013, s. 732-733.

2 Saniye Vatandaş- Celalettin Vatandaş, "Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet Dönemi'ne Biyopolitika ve Sporun Siyaseti", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* Yıl: 19, S. 39, Güz 2023, s.1440.

ülkenin varlığını devam ettirebilmesi için sağlıklı kuşaklara ümit bağlanmıştır. Devlet, arka arkaya girdiği savaşlarda sürekli toprak kaybetmiştir. Savaş gerçeği sürekli olarak genç, zinde, sağlıklı disiplinli bir ordu ihtiyacını gündemde tutmuş bunun için de spor bu özellikleri sağlamanın bir aracı olarak genç kuşakların beden terbiyesinde önemli bir hale gelmiştir. Türkiye'ye Osmanlı Devleti'nin yıkılma sürecinde giren biyopolitika kavramının uygulamalarında devlet adamlarının pek çok alanda olduğu gibi söz konusu kavramla ilgili de Avrupa'yı rol model aldığını görmekteyiz[3].

Beden terbiyesi Osmanlı Devleti'nde eğitimin bir parçası olarak Tanzimat'ın ilanından sonra hayata geçmiştir. Batıda olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de beden terbiyesiyle ilgili dersler askeri okullarda verilmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin bu süreçte en önemli gerçeği savaşı kazanacak orduya ve bu doğrultuda da sağlıklı, disiplinli askerlere duyulan ihtiyaçtır. Bu aşamadan itibaren Avrupa'dan uzman getirilmeye başlandığı görülmektedir. Gerçi bu durum şaşırtıcı değildir. Çünkü Osmanlı Devleti ülkeyi ayakta tutabilmek için modernleşme sürecine girdiğinde hemen her alanda batıdan uzman getirme yoluna gitmiştir[4]. Tanzimat sürecinde Osmanlı Devleti'nde görülen spor uygulamaları yukarıda belirtildiği üzere ordunun yeniden inşa edilmesine bir katkı olarak görülmüştü. Avrupa'da da süreç beden terbiyesinin öncelikle gelişen milli ordularda kullanılması şeklinde kendini göstermişti. Spor denilince bir anlamda bu jimnastik olarak anlaşılıyordu[5].

Antik Yunan'da olimpiyatlara katılan atletlerin eğitiminde önemli bir yere sahip olan jimnastik, 19. yüzyıl Avrupası'nda Fransa, Almanya, İsveç gibi ülkelerde kendine önemli bir yer bulmuştu. Almanya ve Fransa örneklerinde sanayi çağında gelişen jimnastik anlayışında en önemli etken güçlü ordulara ve sağlıklı, dinç ve jimnastikle disiplin kazanmış askere sahip olmak güdüsü etkili olmuştu. Osmanlı Devleti'nde de modernleşme sürecinin orduda başladığı düşünüldüğünde Batı'da sanayi çağında görülen spor-jimnastik ordu ilişkisinden etkilenmesi olağandı. Osmanlı Devleti'nde Batı etkili beden terbiyesi meselesi askeri okullar üzerinde etkisini göstermişti[6].

3 Saniye Vatandaş, Celalettin Vatandaş, agm., s. 1441.

4 Bkz. Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, YKY., İstanbul 2003; Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000; Saniye Vatandaş-Celalettin Vatandaş, agm., s. 1441.

5 Ali Emrah Tokatlıoğlu *İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Türkiye'de Spor ve Siyaset İlişkisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul 2012, s. 27.

6 Tokatlıoğlu, "İki Dünya Savaşı Arası…, s. 27.

İngilizlerin, Osmanlı Devleti'ne çeşitli vesilelerle sporun girmesinde etkili olan devletlerden biri olduğunu görüyoruz. Özellikle futbol ve tenis gibi spor dallarının ülke içinde bilinmesinde ve ilk kulüplerin kurulmasında İngilizlerin rolü önemlidir[7]. Ancak yine de spor konusunda Osmanlı Devleti'nin özellikle Alman uzmanlardan yararlanma yoluna gittiği görülmektedir. Almanya etkisi bu süreçte Türkiye'de sporu ilgilendiren her alanda etkisini göstermiştir. Beden eğitiminde, öğretmen yetiştirmeye, spor alanında idari ve hukuki yapılanmaya… vb. kadar bu etkinin Türkiye'de kendisini gösterdiği söylenebilir[8].

Atatürk Döneminde Türkiye'de Beden Terbiyesi ve Spora Genel Bir Bakış

Türkiye'de Cumhuriyet'in kurulmasından itibaren ülkede sağlıklı nesillerin yetiştirilmesi yönetenlerin gündeminden düşmemiştir. Savaşlar ve hastalıklar yüzünden azalan nüfusu artırmak Cumhuriyet hükümetlerinin en önemli meselelerinden biri olmuştur. Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinde ardı ardına girmiş olduğu savaşlar ve son olarak Kurtuluş Savaşı'yla birlikte verilen kayıplar yüzünden ülke nüfusu bir hayli azalmıştır. Bir yandan da halk sağlığı ihmal edilmiş, uzun savaş süreçlerine, kötü yaşam koşulları, çocuk ölümlerinin yüksek olması eklenmiş, bütün bunlardan ötürü Cumhuriyet Türkiye'sinin kuruluş yıllarında devleti yönetenler sağlıksız bir demografik yapı ile karşı karşıya kalmıştır.

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte yeni bir toplum yaratma sürecine yönelen yöneticiler açısından çocuklar ve gençler son derece önemli bir yere sahipti. Nüfusla ilgili politikaların şekillenmesinde söz konusu grupların önceliği vardı. Bu süreçte spor politikalarının özellikle gençlerle ilişkilendirildiği görülmektedir.

Türkiye'de yeni rejimin ilan edilmesinden önce bile kurulan hükümet programlarında sporla ilgili adımlar atılmak istendiği açıkça anlaşılmaktadır[9]. Buna göre; IV. İcra Vekilleri Heyeti programında Maarif başlığı altında beden terbiyesi meselesine şu şekilde yer verilmişti: "Ferdin, bedeni, fikri kabiliyetleri gibi ahlaki ve içtimai kabiliyetleri de inkişaf ettirilecektir. Bu maksada vusul için terbiye-i bedeniye darülmuallimini açılacak, izcilik teşkilatına

7 Saniye Vatandaş- Celalettin Vatandaş, agm., s. 1441.

8 Sevda Korkmaz, *Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Beden Eğitimi ve Spor Alanında Alman Etkisi*, Spor Yayınevi ve Kitabevi, Ankara 2022, s. 31.

9 Cem Atabeyoğlu, "Cumhuriyet Döneminde Spor Politikaları", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* C 8, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 2187.

ehemmiyeti mahsusa verilecek, programlar ile mekteplerin teşkilatı tedricen içtimai esasata tevkif olunacaktır[10]."

İmparatorluğun yıkılış sürecinde görüldüğü gibi Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk yıllarından itibaren beden terbiyesi ve spor alanında Avrupa'da meydana gelen gelişmeler yakından izlenmişti. Ülkede 1920'lerin ikinci yarısından itibaren konuyla ilgili çalışmalara ağırlık verildiği görülmektedir. Bu süreç 1930'lar boyunca da devam etmiştir[11]. Beden Terbiyesi ve Spor Alanında imparatorluk Türkiye'sinden yeni Türkiye'ye kalan mirasın bir ölçüde takip edildiğini söylemek olanaklıdır[12].

Atatürk, yeni Türkiye'nin inşası ve kalkınması sürecinde pek çok alanda olduğu gibi spor alanında da yapılan çalışmalarla şahsen ilgilenip bunlara yön vermeye çalışmıştı. Onun döneminde hükümetlerin hemen bütün süreçlerde ülkede sporun gelişmesine somut katkılar yaptıklarını söylemek mümkündür. Atatürk'ün talimatları doğrultusunda spor konusu hassasiyetle ele alınarak, bu doğrultuda çalışmalar yapılması sağlanmış; Avrupa'da sporla ilgili yapılan çalışmalar incelenmişti. Özellikle Almanya örneğinin ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Zira ülkede beden eğitimi alanında faaliyet gösterenlerin önemli bir kısmı Almanya'da eğitim görmüştü. Böylece ülkede spor alanında özellikle Alman etkisi kendisini hissettirmişti[13]. Cumhuriyet'in başlangıcından itibaren beden eğitimi ve spor sahasında uzmanlar, eğitimciler yetiştirilmeye çalışılırken; 1930'lu yıllarda da konuyla ilgili yasal düzenlemelerin yapıldığı, sadece profesyonel anlamda değil Cumhuriyet'in her bir bireyi beden terbiyesi ve sporla ilişkilendirilmeye çalıştığını söylemek de mümkündür[14].

Cumhurbaşkanın yönlendirmesiyle ülkede çeşitli spor tesislerinin açılması söz konusu olmuştu. Bu çalışmaların yapılması sürecinde yurt dışındaki yayınların da takip edilerek bunların Türkçe'ye kazandırıldığını görmekteyiz. Bir anlamda bu yayınlar ülkede yapılacak spor çalışmalarına rehberlik

10 *Türkiye Büyük Meclisi, Hükümetler- Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C 1, (24 Nisan 1920- 22 Mayıs 1950), Yayına Hazırlayan: İrfan Neziroğlu- Tuncer Yılmaz TBMM Basımevi, Ankara 2013, s. 70.

11 Murat Arpacı, "Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Siyaset, Beden ve Terbiye (1923-1946)" *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, S. 17 257, Bahar 2014, s. 495.

12 Mehmet Akif Bal, Ayşegül Şentürk, "Cumhuriyet Döneminde Türk Sporunda Alman Etkisi ve Türk Spor Kurumu Dergisi", *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 4/ 1, 2023, s. 54.

13 Atabeyoğlu, agm., s. 2192.

14 Türkmen, agm., s. 735

de edecekti. Özellikle Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlamaları sürecinde Türkiye'deki spor tesisleri ele alınarak, ülke genelinde çeşitli spor tesisleri inşa edilmişti. Ankara'da inşa edilen büyük stadyum buna bir örnek teşkil etmektedir[15].

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren eğitimde uzman kişilerden ve kurullardan yararlanılarak çeşitli alanlarda politikalar belirlenmeye çalışıldığı görülmektedir. 1925 yılının sonunda Milli Eğitim Bakanı olarak atanan Mustafa Necati, görevinin başlangıcından itibaren çeşitli komisyonlar oluşturarak, eğitim alanında yapılacak faaliyetleri bu komisyonlar aracılığıyla yürütmeye çalışmıştı. Bu doğrultuda kurulan komisyonlardan biri de "Terbiye-i Bedeniye Encümeni" olmuştu. Böylece "Terbiye-i Bedeniye" eğitiminin önemi üzerinde durulmuş oluyordu. Ancak bu konuda eğitim verecek uzman ve öğretmen olmadığından, ülkede düzenlenen çeşitli kurslar ile yurt dışından getirilen uzmanlar aracılığıyla bu alandaki eksiklikler giderilmek istenmişti. Bu kurslarda ders vermek üzere getirilen uzmanlar arasında İsveç'ten Bonson ile Matmazel Numan vardı. Söz konusu süreçte Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in isteği doğrultusunda Avrupa'ya seyahatte bulunarak Almanya, Çekoslovakya, Fransa, İngiltere, İtalya gibi ülkelerde incelemelerde bulunmuştu. Mustafa Necati, 1927'de yaptığı bir basın toplantısında ülkedeki beden eğitimi sorununu İsveç'ten getirilen öğretmenler aracılığıyla çözüleceğini beyan ediyordu. Mustafa Necati'nin yurt dışındaki incelemeleri ülkede beden terbiyesi alanında atılacak adımları hızlandırmıştı[16].

Türkiye'de beden eğitimi dersleri verecek olan kişileri yetiştirmek üzere çeşitli kursların açılarak bunlara ilave olarak spor okulları kurulmuştu[17]. Ankara'nın spor alanında ilk attığı somut adımlardan biri Gazi Terbiye Enstitüsü'nün kurulması olmuştur. Ancak daha öncesinde Gazi Mustafa Kemal, Çapa'daki Muallim Mektebi bünyesinde özel bir kurs düzenleyerek, bu kursun yürüttüğü çalışma-

15 Atabeyoğlu, agm., s. 2192.

16 Nejla Günay, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Beden Eğitiminin Gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü", *Atatürk Araştırma Merkezi ATAM Dergisi,* 29/85, Mart 2013, s. 78-79.

17 Mehmet Yıldız - Özbay Güven, *Türkiye'de Beden Eğitimi ve Spor Alanında Gelen Yabancı Uzmanlar (1923-1973)* Akademisyen Kitabevi, Ankara 2021, s. 38.

larının başına Selim Sırrı (Tarcan) Bey'i[18] getirmiştir[19]. Selim Sırrı Bey İsveç'te jimnastik eğitimi almıştır. Selim Sırrı Bey'in yurt dışından döndükten sonra ülkede etkin görevlerde yer alması Türkiye'de, özellikle Atatürk döneminde sporla ilgili uygulamalarda İsveç jimnastiğinin etkili olmasına zemin hazırlamıştı[20]. Fakat Selim Sırrı Bey üzerinden gelen etkiyle birlikte Türkiye'de sadece İsveç jimnastiğinin yansımaları yoktur. "Selim Sırrı büyük ölçüde Sovyetler'de... geliştirilmiş programlardan etkilenerek 1933 gibi erken bir tarihte kitaplarından birini köy çocuklarının beden terbiyesine ayırmıştı[21]." Öte yandan Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren ülkeyi yöneten kadro, top yekûn bir kalkınmayı hedeflediklerı kent merkezleri ile kırsalda nüfus yapısıyla da yakından ilgilenmişlerdir. Yiğit Akın, Cumhuriyet Türkiye'sinde siyasilerin gündeminde "köylerde sporu geliştirmenin önemli bir proje" olduğunu vurgulamaktadır[22].

Çapa'daki Muallim Mektebi bünyesinde açılan özel kurslarda öğrencilere eğitim vermek üzere yurt dışından uzmanlar getirilmişti. Kadın beden eğitimi öğretmeni yetiştirilmesi amacıyla İsveç'ten Inga Nerman; erkek adaylar için ise Ragnar Johnsson ve Suen Alexanderson Türkiye'ye davet edilmişti[23]. Gazi Mustafa Kemal, dokuz ay süren bu kurs sonrasında başarılı olan öğrencilerin yurt dışına eğitime gönderilmesini de istemişti. Bu süreçte açılan kurslara ayrıca subayların da katılımları sağlanmıştı. Bu kurslarda başarı gösteren subaylar da yurt dışına eğitime gönderilerek ülkeye döndüklerinde askeri okullarda modern beden eğitiminin uygulanmasını sağlayacaklardı[24].

18 Selim Sırrı Tarcan 1874-1957 yılları arasında yaşamış özellikle spor alanında adı çok bilinen bir isimdir. Tarcan'ı sadece sporcu kimliği ile anmak onu tanımlamada eksik olacaktır. O çok yönlü bir isimdi. M. Şevki Çapan'ın da belirttiği gibi Selim Sırrı, sporcu olmasının yanı sıra beden eğitimi uzmanı, yazar, subay, araştırmacı, politikacı, idareci… vb pek çok sıfatı kendi adıyla özdeşleştirmiş bir isimdi. Türkiye'de beden eğitimi düşüncesinin gelişiminde ve bunun kurumsallaşmasında onun çok çabası olmuştu. Konuyla ilgili detaylı bilgi için M. Şevki Çapan, "Selim Sırrı Tarcan" *Atatürk Ansiklopedisi,* https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/selim-sirri-tarcan-1874-1957/?pdf=3379 E.T. 20.02.2024.

19 Atabeyoğlu, "Cumhuriyet Döneminde…", s. 2187.

20 Osman Tolga Şinoforoğlu, *Selim Sırrı Tarcan ve İsveç Jimnastiği: Beden Eğitiminde İsveç Modelinin II. Meşrutiyet Dönemi Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu,* Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Anabilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2015, s. 85.

21 Yiğit Akın, *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar" Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*, İletişim yay., İstanbul 2004., s. 188.

22 Akın, *age*., s. 187

23 Yıldız- Güven, *age*., s. 39.

24 Atabeyoğlu, agm., s. 2187.

Türkiye'de beden eğitimi alanında ihtiyaç duyulan eğitmen ihtiyacını karşılamak için Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Avrupa ülkelerine öğrenci gönderilmesi söz konusu olmuştu. 1925 yılında Almanya'nın yanı sıra İsveç ve Fransa'ya da öğrenci gönderilmiştir. Türkiye'de bu süreçte yurt dışına öğrenci gönderilmesinin yanı sıra Avrupa'da basılan çeşitli spor kitapları da Türkçe'ye tercüme edilmişti. Ülkede sağlıklı nesiller ve sağlıklı bir toplumsal yapının inşasında spor giderek kendisine daha fazla alanda yer bulmuş olup özellikle Halkevleri, sporunun ülkede tüm vatandaşlara ulaşmasında önemli bir kurum olmuştu[25].

Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) özellikle 1930'ların başından itibaren sporla daha çok ilgilenmeye başlamıştır. Zira Türkiye'de parti devlet bütünleşmesi söz konusu olduğundan spor meselesi devletin üzerinde en çok durduğu konuların başında gelmişti. Ülkeyi yönetenler sporun dünyadaki çağdaş uygulamalarını incelemeye başlamış; çeşitli ülkelerden örnekler alınmış, yurt dışından davet edilen uzmanlara raporlar hazırlatılmıştır[26]. Cumhuriyet Halk Fırkası 1931 yılında yayımladığı yeni programın beşinci kısmının yedinci maddesinde "Fırkamız Türk Vatandaşlarını vücuda getirmiş oldukları ve getirecekleri bütün spor teşekküllerini milletin kuvvetli ve iradeli tutulması noktasında fevkalade mühim addeder. Bu teşekkülleri idame ve himaye eylemeği vazife bilir… Bu suretle memleketin güzide genç unsurunu ihtiva eden sporcuların bizim için kıymetli olan muhabbet ve alakaları celp edilmiş ve intihap zamanlarında temiz ve samimi temayüllerinden de istifade edilmiş olur… Halk evleri sporculara açıktır… Bütün spor teşekküllerinin mahalli bütçelerle idaresi zihniyetini yerleştirmek esastır[27]" ifadelerine yer verilerek, partinin spora olan bakışı net olarak ortaya konulmuştu. Bu programdan anlaşıldığı üzere spor bütçelerinin desteklenmesi üzerinde de durulmuştu. Ayrıca partinin yaralanan sporcuların durumlarıyla da ilgileneceği ifade edilmişti. Buna göre "Spor yaparken yaralanan veya hastalanan sporcuların tedavileri hususunda mahalli hastane ve müesseslerin yardımlarının teminine çalışılır. Bu hastaların ziyaretlerinde bulunmak Fırka sevgisini şefkat ve alakasını göstermek lazımdı[28]."

25 Saniye Vatandaş- Celalettin Vatandaş, agm., s. 1446-1447.

26 Bal-Şentürk, agm., s. 52.

27 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490.-1-0-0 (Kutu 2- Gömlek 7- Sıra 7) 15.08.1931

28 BCA, 490.-1-0-0 (Kutu2- Gömlek 7- Sıra 7) 15.08.1931.

Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreterliği ülkede spor teşkilatına yardım edilmesi hakkında valilere yazılması için Dâhiliye Vekaleti'nden ricada bulunmuştu. Söz konusu süreçte Dâhiliye Vekaleti "gürbüz nesil yetiştirilmesi gayesiyle faydalı faaliyetlerde bulunan vilayetlerde mevcut spor kulüplerinin maksat ve gayelerine müteveccih teşebbüslerde muvaffak olmalarını temin için idare-i hususiye ve belediye bütçelerinin müsaadesi nispetinde mezkûr müesseselere maddi yardımlarda bulunulması gençlerimizin bu yoldaki çalışmalarının azami şekilde himayesi esbabının istikmali ve neticeden malumat itaasını[29]" vilayetlerden talep ediyordu.

Bir önemli gelişme de Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurulan Gazi Terbiye Enstitüsü bünyesinde 31 Aralık 1932'de Beden Eğitimi Şubesi açılmasıyla gerçekleşmişti. Söz konusu bölümün ülkede sosyal ve kültürel hayata önemli etkileri olmuştu[30]. Beden Eğitimi Şubesi spor alanında uzmanların yetiştirilmesi hususunda özellikle yurt dışına öğrenci gönderilmesi üzerinde durmuştu. Bu süreçte "İsveç'teki Stockholm Yüksek Beden Terbiyesi Enstitüsü'ne, Nizamettin Rıfat (Kırşan) ve Vildan Aşir (Savaşır) gönderilmişti[31]". Adı geçen isimlerin yanı sıra Zehra (Tahsin) Alagöz ve Almanya'dan gelen Kurt Dainas, Gazi Terbiye Enstitüsü'nde görev yapmıştı. Böylece kurumda bir yandan İsveç'te eğitim gören öğretmenler bir yandan da Almanya'dan gelen Dainas'ın etkili olduğu iki jimnastik ekolü gelişim göstermişti. Söz konusu süreçte Selim Sırrı Tarcan da zaman zaman hızlandırılmış dersler vermişti[32].

Atatürk Dönemi'nde Türkiye'de Beden Terbiyesi ve Spor Politikalarında Yabancı Etkisi

Birinci Dünya Savaşı'nın galibi durumunda olan İngiltere ve Fransa'nın Anadolu'daki politikaları Kurtuluş Savaşı nedeniyle alt üst olmuştu. Bu durum söz konusu iki ülkenin Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'ye mesafeli durmasına neden olmuştu. Bu süreçte Türkiye, hemen her alanda ülkeyi kalkındıracak uzman eksiliğini yaşamaktaydı. Mühendislikten mimarlığa, şehir planlamasından ziraata, hukuktan eğitime ülkenin yaşadığı yetişmiş kadro eksikliği, eski müttefik olan Almanya'dan getirilen uzmanlar aracılığıyla giderilmeye çalışılmıştı[33].

29 BCA, 490.-1-0-0 (Kutu2- Gömlek 7- Sıra 7) 15.08.1931.

30 Günay, agm., s. 83, 86.

31 Yıldız -Güven, *age*., s. 38.

32 Günay, agm., s. 90.

33 Cumhuriyetin ilk yıllarında Alman etkisinin görüldüğü alanlardan bir tanesi de tarım olmuştu. Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz: Alev Gözcü, "Atatürk Döneminde Tarımın

Özellikle 1930'ların başından itibaren beden terbiyesi ve spor alanında daha aktif bir politika izlenmeye karar verilerek, bu sürece katkı sunacak bir örnek model arayışına girişildiğinde, geçmişte olduğu gibi kurucu kadro Avrupa Kıtası'na yöneldi. Sağlıklı nesiller yetiştirip ülkeyi her alanda kalkındırmak için müracaat edilen ilk ülke Almanya oldu. Böylece Almanya'nın beden terbiyesi ve spor alanında yetkin isimleri Türkiye'ye davet edilmeye başlandı. Bu yetkin isimler Türkiye'de spor politikalarının oluşturulmasında önemli etki yapmıştı. Yiğit Akın, bu süreçte örneğin Dr. Goenther'in dağcılık eğitimi alanında ıslahat yapmak ve konuyla ilgili rapor hazırlamak üzere Türkiye davet edildiğini belirtmektedir[34]. Ancak yine de Almanya kadar olmasa da çeşitli süreçlerde müracaat edilen ülkelerden bir tanesi de Sovyet Rusya olmuştu. Bu doğrultuda örneğin Cumhuriyet'in ilk yıllarında eskrim alanında Rusya'dan Grodevsky ve Nodovsky uzman olarak gelmişler ve Türkiye'de Eskrim Federasyonu'nda görev yapmışlardı[35].

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'de Beden Eğitimi ve Spor alanında Alman etkisi üzerine çalışan Sevda Korkmaz; "…gerek eğitim için Almanya'ya gidip geri dönen Türkler, gerek Almanya'dan gelen mimar ve spor bilimleri uzmanlarının faaliyetleri gerekse sundukları rapor ve kitap, dergi yayınları aracılığıyla erken Cumhuriyet döneminde inşa edilen stadyum, spor tesisleri, park ve rekreasyon alanlarının şekillendirilmesi üzerinde etkilerinin görüldüğünü[36]" belirtmektedir. Yiğit Akın, spor sistemi üzerinde incelemeler yapmak üzere Almanya'ya gönderilen isimlerden fizyolog Sadi Irmak örneğini vermektedir. Akın, "Sadi Irmak döndüğünde beden terbiyesi ve sporun, neslin zayıf düşmüş üyelerini rehabilite etmek üzere uygulanması gerektiği fikrini taşıyordu[37]" diyerek Alman etkisini somutlaştırmaktadır.

O günlerde dünyada sporla ilgili olarak Amerika ve Almanya'nın etkin ülkeler olduğu görülmektedir. Almanya'da beden terbiyesi konusu güçlü bir Alman ulusu yaratmak için oldukça önemli bir konu olarak görülmekteydi[38]. Cumhuriyet'i kuran kadro, beden terbiyesi konusuna önemle eğilirken, bu alanda 1928-1936 yılları arasında ilk görev yapanlardan biri de yine Alman Alex Abraham olmuştu.

Gelişiminde Alman Etkisi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* 18/36, 2018, İzmir, s. 107-137.

34 Akın, *age*., s. 70.

35 Yıldız- Güven, *age*., s. 142.

36 Korkmaz, *age*., s. 43.

37 Akın, *age*., s. 116-117.

38 Bal- Şentürk, agm., s. 53.

Abraham, Türkiye'de atletizmi geliştirmek ve bu alanda sporcular yetiştirmek için ülkenin çeşitli yerlerine ziyaretlerde bulunmuştu[39]. 1930'lu yıllarda Türk sporu üzerinde Alman etkisi daha da artmıştı. Söz konusu yıllarda "Alman Beden terbiyesi sisteminin en önemli isimleri" Türkiye'ye davet edilmeye başlanarak bu isimlere raporlar hazırlatıldı. Almanya'dan gelen uzmanların ülkede bazen bir spor dalı üzerine çalıştıkları olduğu gibi bazen de sistemin genelini iyileştirmek için çalışmalar yaptığı olmuştu. Bu çalışmaları yapan isimler arasında Beden Terbiyesi Enstitüsü kurulması çalışmaları için Leipzig Üniversitesi'nden gelen Hermann Altrock vardı[40].

Atatürk Dönemi'nde sporla ilgili politikaların şekillenmesinde 1933 yılı bir kırılma noktası olarak kabul edilmektedir. Zira bu süreçte dünyadaki gençlik örgütlerinin araştırılmasına paralel olarak sporla ilgili adımlar da atılmıştı. O günlerde en güçlü gençlik örgütlenmesinin Almanya'da olduğu anlaşılıyordu. Almanya'da incelemeler yapmak üzere Nizamettin Kırşan ve Turhan Rabat Almanya'ya gönderilmişti[41].

1933'te Almanya'dan gelen spor bilimci Carl Diem'in Türk sporunda önemli etkisi olduğunu söylemek gerekir[42]. O, Türkiye'de gençliğin eğitiminde spor ve beden eğitimi alanında yapılacakların planlanması ve örgütlemenin hayata geçirilmesi ile bu süreçte takip edilecek yol haritasını belirlemek amacıyla ülkeye davet edilmişti. Diem, 17 Eylül- 30 Ekim 1933 tarihleri arasında Eskişehir, İzmir, İstanbul, Samsun, Amasya, Sivas, Kayseri, Adana, Mersin, Konya, Akşehir, Afyon ve Ankara gibi çeşitli şehirlerinde incelemelerde bulunmuştu. Yaptığı incelemeler sonucunda beden eğitiminin durumu hakkında detaylı bir rapor hazırlamıştı[43]. Dönemin arşiv belgelerinden de anlaşılacağı üzere Carl Diem'in, Türkiye gelişi son derece önemsenmiş ve kendisinin Türkiye'de yapacağı çalışmalarda kolaylık sağlanması için çeşitli yazışmalar da yapılmıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreterliği tarafından CHF İdare Heyeti Reisliğine 18 Eylül 1933 tarihinde gönderilen telgrafta şunlar yazmaktadır:

39 Korkmaz, *age*., s. 67-68.

40 Akın, *age*., s. 70.

41 Utku Tuna, *Erken Cumhuriyet Döneminde Resmi Tarih Çalışmaları ve Spor Yaklaşımı Arasındaki İlişki(1923-1938)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Bilimleri Enstitüsü Spor Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı Spor Yönetim Bilimleri, İstanbul 2019, s. 89.

42 Korkmaz, *age.*, s. 68.

43 Yıldız- Güven, *age*., s. 39.

"Spor teşkilatımız için tetkikatta bulunmak üzere Almanya'dan davet olunan Doktor Karl Diem Ankara'ya gelmiştir. Doktor 19.9.933 tarihinden itibaren refikasıyla beraber seyahate çıkacaktır. Geçeceği yerler şunlardır: Eskişehir, İzmir, İstanbul, Samsun Amasya Sivas Kayseri Adana Mersin Konya Akşehir Afyon Ankara. Her merkeze muvasalat zamanın namına bir arkadaşla spor teşkilatından diğer arkadaşın istikbal etmesi ve Halkevleri ile spora ait kulüp ve teşkilatla mektepler terbiye-i bedeniye teşkilatının etraflıca gösterilmesi ve isteyeceği, malumatın verilmesi ve bundan başka yatı ve yiyecek masrafları kendilerine ait olmak üzere en iyi şeraitin teminine çalışılması[44]."

Bu dönemde, toplumun eğitilmesi ve Cumhuriyet rejiminin halka benimsetilmesi adına açılmış olan Halkevleri, toplumda sporun yaygınlaştırılması için de son derece önemli bir işleve sahip olmuştur. Kendi bünyesi içinde yer alan çeşitli şubeler yoluyla toplumu eğiten Halkevleri'nin faaliyet gösterdikleri şubelerden biri de spor olmuştu. Cantek ve Yarar, "İtalyan ve Alman faşist ideolojilerinin spor ve sağlam vücut konusunda duyarlık gösterdiği 1930-40'lı yıllarda Halkevlerinde beden, ruh ve kafa gelişmesi bir arada düşünülerek hazırlanmış programların" uygulamaya koyulduğunu belirtmektedirler[45]. Bu açıdan konuya bakıldığında Avrupa'dan gelen en güçlü etkinin Alman etkisi olduğunu söylemekle birlikte yine de bunu tek etki olmadığının altını çizmek gerekir.

Bu dönemde sağlıklı nesiller meydana getirme ve bu nesillerin yetiştirilmeleri sürecinde toplumda kadına önemli bir görev düştüğü düşüncesi, kadın bedeninin de sağlığı üzerinde durulmasına ve kadının da spora teşvik edilmesi doğrultusunda politikaların geliştirilmesine ön ayak olmuştu. Kadınların spora yönlendirilmeleri bedenin estetik kılınması kaygısından çok, sağlıklı kadının sağlıklı nesiller doğuracağı düşüncesinden kaynaklanmaktaydı. Cantek ve Yarar, Cumhuriyet Türkiye'sinde devrin İtalya'sından ve Almanya'sından esinlenilmesi sonucunda sporcu kadınların birden fazla çocuk sahibi olmalarının özendirildiğini belirtmektedir[46].

44 BCA, 490.-1-0-0 (Kutu3- Gömlek 11 Sıra-1), 18.09.1933.

45 Funda Şenol Cantek, Betül Yarar, "Erken Cumhuriyet Dönemi Dergi ve Gazetelerinde Spor ve Kadın(1928-1960)" *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, S. 29, (Güz 2009), s. 207. https://docplayer.biz.tr/22014695-Erken-cumhuriyet-donemi-dergi-ve-gazetelerinde-spor-ve-kadin-1928-1960.html, E.T.01.03.2024.

46 N. Gürsoy "Sağlık, gençlik, güzellik", Üç Kuşak Cumhuriyet (Editör U. Tanyeli), *Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı,* İstanbul, 1998, s. 41-51'den aktaran Cantek-Yarar, agm., s. 209.

Atatürk Dönemi'nde ülkeye gelen yabancı uzmanların istihdam edildiği alanlardan bir tanesi de futbol olmuştu. 1924 ile 1940 yılları arasında Türkiye'de görev yapan futbol antrenörleri Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü Futbol Federasyonunda çalışmışlardı. Türkiye'ye gelen uzmanların ülkelere göre isimleri şöyleydi; Billy Hunter (İskoçya); Bela Tot, Jules Limbeck, Gabor Obitz (Macaristan); Frederick Pagnam, Charlie Slade, Mr. Lits, Curtis Booth, Mr. Grenwell, Mr. John (İngiltere); James Elliot (İrlanda)[47].

Türkiye'de aletli jimnastiğin geliştirilmesi ve jimnastik alanında çalışmalar yapılmasında önemli isimlerden bir tanesi de Kurt Dainas'tı. O, ülkede Alman jimnastik modeline uygun aletlerin kullanıldığı salonlarda beden eğitimi derslerinin verilmesinde görev almıştı[48]. Türkiye'ye gelmeden önce Berlin Beden Eğitimi Enstitüsü'nde çalışmış olan Dainas, Türkiye'de Gazi Eğitim Enstitü Beden Terbiyesi Şubesi'nde görevlendirilmiş[49] ve 1933-1939 yılları arasında ülkede jimnastik hocalarının yetiştirilmesinde de sorumlu olmuştu. Onun, görev sahasında eğitimlerini alan öğretmenler daha sonra ülkenin çeşitli yerlerinde görev yapmışlardı[50]. Türkiye'de jimnastik eğitimlerinin yanı sıra atletizm eğitimleri de vermiş olan Dainas, ayrıca ilk kayak kursu eğitmenlerinden de biri olmuştu. O, 1936 Olimpiyatları'na Gazi Terbiye Enstitüsü jimnastik bölümünden otuz öğrenci götürmüştü[51]. İkinci Dünya Savaşı nedeniyle 1939 yılında Türkiye'den ayrılan Kurt Dainas'ın yerine atletizm antrenörü Julius Ratkay görevlendirilmişti[52].

Macaristan'dan gelen antrenörler arasında grekoromen güreşin ülkede gelişmesine önemli katkılar sunarak Rezsö Peter (Raul Peter) vardı. Kendi alanında önemli başarılara imza atmış olan Peter, 1920'lerin başında ülkeye gelip 1936'ya kadar Türkiye'de görev yapmış; bu süre zarfında Türk güreşçilere modern güreş tekniklerini tanıtarak onlara bu teknikleri öğretmişti. Raul Peter, Türkiye'de kaldığı süre zarfında ülkenin güreş takımıyla yakından ilgilenmişti. Türk Güreş Takımı, Peter başkanlığında 1924'te Paris'te, 1928'de Amsterdam'da yapılan olimpiyat oyunlarına katılmıştı. Bunların yanı sıra Balkan Oyunları da güreş milli takımının katıldığı bir başka uluslararası

47 Yıldız- Güven, *age*., s. 148-149.

48 Korkmaz, *age*., s. 62-63.

49 Bal-Şentürk, agm., s. 55.

50 Korkmaz, *age*., s. 62-63.

51 Bal- Şentürk, agm., s. 55.

52 Yıldız- Güven, *age*., s. 41. Ayrıca bk. BCA, 30.18.1-2 (Kutu 89-Gömlek 105-Sıra 2), 27.10.1939

organizasyon olmuştu. 1936 yılında Raul Peter'in Türkiye'deki görevi sona erince bu defa Finlandiya'dan güreş antrenörü olarak Onni Pellinen görevlendirilmişti. Pellinen de tıpkı Peter gibi branşında şahsi olarak başarılara imza atmış bir isimdi. Bu durum Türk Güreş Takımının lehine bir gelişme olmuştu. Türkiye'de bulunduğu süre zarfında Onni Pellinen, Türkiye'de modern güreşin esaslarını hayata geçirecek çalışmalar yaparak sporcuların eğitimiyle de yakından ilgilenmiş; Türk güreşine önemli katkılar sağlamıştı. Buna ilaveten hakem ihtiyacının karşılanması için İstanbul'da açılan hakem kursunda da görev almıştı[53].

Türkiye'de güreş örneğinde olduğu gibi farklı ülkelerden gelen uzmanlar görev yapmış olsalar da yine de ülkede beden terbiyesi ve spor söz konusu olduğunda çok net bir Almanya etkisi vardı. Betül Yarar, spor eğitiminde sadece Alman hocaların olmadığını onların yanı sıra İsveç'ten gelen hocaların da faaliyette bulunduklarını belirtmektedir[54]. Türkiye'de spor ve beden terbiyesi konusunda Alman etkisi çeşitli şekillerde kendisini göstermişti. Bu etkilerin en somut olduğu yerler eğitim kurumlarıydı. Bunlardan bir tanesi de şüphesiz Yüksek Ziraat Mektebi'ydi. Söz konusu kurumun bünyesinde bir de Beden Terbiyesi Enstitüsü kurulmuştu. Beden Terbiyesi Enstitüsü'nün hazırlık çalışmaları çerçevesinde Leipzigli Profesör Dr. Altrock görevlendirilmişti. Profesör Altrock'un yanı sıra Yüksek Ziraat Mektebi'nin çalışmalarında yer alan bir isim de Herbert Riedel'di[55].

Herbert Riedel'in Türkiye'de sporun gelişimine pek çok noktada katkı sağladığı anlaşılmaktadır. Yüksek Ziraat Mektebi'nde sporla ilgili pek çok ders vermesi kadar enstitü bünyesinde performans sporu anlamında da branş sporcularının yetişmesinde onun etkisi olmuştu. Riedel'in katkı yaptığı branşlardan bir tanesi de kayak sporuydu. Türk kayakçılarının yetiştirilmesinde önemli yeri olan Herbert Riedel'in katkısıyla 1936 Garmisch, Partenkirchen Kış Oyunları'na ilk kez katılım sağlanmıştı. Kayakçılar Riedel gözetiminde yarışmalara hazırlanmışlardı[56]. Türkiye'de görev yapan kayak uzmanları ülkede söz konusu branşın gelişimi için bir yandan antrenör olarak görev yaparken diğer yandan bilgi ve deneyimlerini yazılı hale getiren çalışmalar

53 Yıldız- Güven, *age*., s. 163-164-165.

54 Betül Yarar, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Modern Sporun Kuruluşu", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 21, Güz 2014, s. 309.

55 Korkmaz, *age*., s. 63

56 Korkmaz, *age*., s. 65-66.

yapmaya da yönelmişlerdi. Bu çalışmalar Türkiye'de kayak sporunun gelişiminde önemli bir yere sahiptiler. Yıldız ve Güven, Herbert Riedel'in 1935'te "Kayak Talimatnamesini" ve 1938'de ise "Uludağ Kayak Mektebi" kitabını yayımladığını yazmaktadır. Ülkede kayak branşında görev alan uzmanlar bir yandan antrenörlük yaparken bir yandan da kayak kurslarında çalışarak söz konusu sporun yaygınlaşmasına çalışmışlardı[57]. Yüksek Ziraat Mektebi'nde kayak, buz hokeyi, tenis gibi Türkiye'de henüz fazla etkin olmayan spor branşlarının yaygınlaşmasında burada görev yapan Alman eğitmenlerin etkisi olduğu aşikardı[58]. Türkiye'de kayak sporunda Avusturya'dan gelen Hans Marten ve Kark Bari de görev yapmışlardı[59]. Yüksek Ziraat Mektebi'nde Herbert Riedel'in yanı sıra başka Alman eğitmenler tarafından da dersler verilmiş olup; bunlardan bir tanesi de 1934-1935 yılları arasındaki eğitim döneminde yüzme derslerine girmiş olan Tegethoff'tu[60].

Türkiye gelen yabancı uzmanlar arasında binicilik uzmanları da vardı. Bu alandaki uzmanlar Fransa ve Macaristan'dan gelmişlerdi. Binbaşı Favuer, Lecoiher, F. Albert Fransa'dan; Mösyö Ştark, Parragh Endre, Çippegin ise Macaristan'dan gelmişti[61].

Atatürk Dönemi Türkiye'sinde spor politikalarının belirlenmesinde bir yandan yurt dışından getirilen uzmanlar öne çıkarken, diğer yandan da yurt dışına öğrenim görmeye gönderilen öğrencilerin etkisi olduğu açıktır. Yurtdışına gönderilen ve Türk sporu adına çeşitli faaliyetlerde bulunmuş olan önemli isimlerinden biri Selim Sırrı Tarcan'dır. O, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında olduğu gibi bu dönemde de yurt dışındaki gelişmeleri yakından takip ederek, ülkedeki spor politikalarına yön verilmesine katkı sağlamıştı[62]. Bu doğrultuda 1935 yılında hazırlanan bir kararname ile Brüksel'de toplanacak "Beden Terbiyesi Arsı ulusal Kongrenin ilmi mesaisine iştirak etmek üzere Beden Terbiyesi Uzmanı Ordu Saylavı Selim Sırrı Tercan (Tarcan) ile Gazi Enstitüsü Beden Terbiyesi Direktörü Nizamettin Rifat (Rıfat) Kürşan'ın (Kırşan)" temsilci olarak gönderilmesi uygun görülmüştü[63].

57 Yıldız-Güven, *age*., s. 191-192.
58 Bal- Şentürk, agm., s. 55.
59 Yıldız- Güven, *age*., s. 186.
60 Korkmaz, *age*., s. 64.
61 Yıldız-Güven, *age*., s. 104.
62 Çapan, agm, s. 2-3.
63 BCA, 30-18-1-2 Kutu-55, Gömlek-49 Sıra -18, 12.06.1935.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'de yönetici kadronun beden terbiyesi ve sporla ilgili yapmış olduğu bir diğer önemli çalışma da Sovyet Rusya gibi kimi ülkelere incelemeler yapmak üzere heyetler göndermesiydi. Bu heyetlerin hazırladıkları raporlar aracılığıyla, Beden Terbiyesi ve Spor Alanı'nda o günün dünyasında ulaşılabilen çeşitli örnekler üzerinden yapılanlar yakından takip edilmeye çalışılmıştı. Örneğin, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği, oluşturulan bir heyet aracılığıyla Sovyet Spor Şurası Genel Merkezi bir irtibat kurarak, "Sovyet Rusya Spor ve Beden Terbiyesi Teşkilatı" hakkında bir rapor hazırlatmıştı[64]. Söz konusu rapor Sovyet Rusya'da uygulanan spor ve beden terbiyesi politikalarını oldukça detaylı bir şekilde ele almıştı. Okullarda uygulanan spor politikalarından, konuyla ilgili harcanan paralara, öğretmen ve antrenör yetiştirme süreçlerinden, köylerdeki beden terbiyesi uygulamalarına kadar olan detayları raporda bulmak mümkündü[65].

Atatürk Dönemi'nde beden terbiyesi ve sporla ilgili izlenen ülkelerden bir tanesi de Yugoslavya olmuştu. Türkiye'nin Belgrat elçisi, Yugoslavya'da yayımlanan spor hareketlerine dair bir almanağın yanı sıra Yugoslavya Beden Terbiyesi Nazırı M. Ancelinoviç'in, "Halk terbiye-i bedeniye mesaili" hakkında vermiş olduğu konuşmayı da Türkçe 'ye çevirerek, ülkeye göndermişti[66]. Bu gibi örneklerden hareketle yabancı ülkeler hakkında hazırlatılan raporların[67] ve yurt dışından elçiler tarafından gönderilen sporla ilgili tercümelerin[68] Atatürk Dönemi'nde Türk spor politikalarının şekillenmesinde etkili olduğu söylenebilir.

Sonuç

I. Dünya Savaşı sonrasında imparatorluklar çökerken onların yerine yeni devletler kurulmuştu. Yıkılan bu imparatorluklar arasında Osmanlı İmparatorluğu da vardı. Aslında imparatorluk somut olarak 18. yüzyıldan itibaren devleti yıkılmaktan kurtarabilmek için bir dizi reform yapmış; Batı karşısında ayakta kalabilmek için onun yöntemlerine başvurarak modernleşmeye yönelmişti. Bu süreçte devletin bütün kurumlarında batı etkisi görülmeye başlamıştı.

64 BCA, 490-1-0-0, Kutu-1105, Gömlek-36, Sıra -1, 10.08.1937.
65 BCA, 490-1-0-0, Kutu-1105, Gömlek-36, Sıra -1, 10.08.1937.
66 BCA, 490-1-0-0, Kutu-1104, Gömlek-32, Sıra -1, 03.11.1934.
67 BCA, 490-1-0-0, Kutu-1105, Gömlek-36, Sıra -1, 10.08.1937.
68 BCA, 490-1-0-0, Kutu-1104, Gömlek-32, Sıra -1, 03.11.1934.

Avrupa'da milli devletlerin kurulma süreci beraberinde zorunlu askerlik uygulamasını da getirmişti. Sağlam, dayanaklı, güçlü ordular kurabilmek için beden eğitimi, jimnastik ve spor son derece önemli hale gelmişti. Sağlıklı bedenleri olan vatandaşlara sahip olmak, milli ordular için adeta bir gereklilik halini almıştı. Böylece Batı'da milli devletlerin kurulma sürecinde şekillenen beden terbiyesi ve spor politikaları Osmanlı Devleti'nde de etkisini hissettirmeye başlamıştı. Osmanlı Devleti'nin güçlü ordu ve sağlam askerlere sahip olmak için yöneldiği beden terbiyesi ve spor uygulamaları Cumhuriyet Türkiye'sine de miras kalmıştı. Yeni Türkiye'yi kuran asker-bürokrat kadro, kalkınmak ve güçlü bir devlete sahip olmak için beden terbiyesi ve spor politikalarını daha da ileri götürmüştü.

Cumhuriyet'i kuran kadro bir imparatorluğun yıkılışına tanık olurken pek çok savaşı da yaşamıştı. İmparatorluğun yıkılış sürecinde, arka arkaya yaşanan savaşlar yüzünden zarar gören yaşam koşulları, hastalıklarla birlikte toplum sağlığını bozmuştu. Bu mirasla yola çıkan Cumhuriyet Türkiye'si, kalkınmak ve ekonomiyi ayakta tutabilmek için toplum sağlığı üzerinde önemle durdu. Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadro, azalan ülke nüfusunu sadece sayısal olarak artırmak istememiş onu aynı zaman sağlıklı, güçlü, dinamik bir hale getirmekle de ilgilenmişti.

Cumhuriyet Türkiye'sinde beden terbiyesi ve spor devletin şahsen ilgilendiği ve kalkınma için zorunluluk olarak gördüğü konulardı. Ancak ülkede hemen her alanda görülen yetişmiş uzman eksiliği beden terbiyesi ve spor alanında da kendisini gösterdiği için devlet, bu eksikliği diğer alanlarda olduğu gibi yurt dışından getirdiği uzmanlar aracılığıyla gidermeye çalıştı. Bir yandan da tıpkı Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında görüldüğü gibi yurt dışına beden terbiyesi ve spor alanında eğitim görmek üzere öğrenci gönderildi. Ülkede uygulanan beden terbiyesi ve spor politikalarında gerek yurt dışından gelen uzmanlar gerekse yurt dışına öğrenim görmeye giden öğrenciler aracılığıyla bir yabancı etkisi oluştu.

Bu dönemde ülkeye gelen beden eğitimi ve spor uzmanlarının Türkiye'nin zayıf olduğu alanlarda faaliyet göstermek üzere ülkeye davet edildikleri anlaşılmaktadır. Ülkeye gelen uzmanların davet edildikleri alanda güçlü oldukları da söylenmelidir. Ayrıca gelen beden eğitim ve spor uzmanlarının önemli bir kısmı erkeklerden oluşmuştu[69].

69 Yıldız- Güven, *age*., s. 231.

Türkiye'de kimi spor alanlarının yerleşip, kendisine bir etki alanı yaratmasında ön plana çıkan ülkeler vardı. Futbolla birlikte İngiliz kaynaklı sporlar, bununla birlikle uzman ve antrenörler Türkiye'de etkisini gösterdi. Türk sporunun gelişiminde çok önemli bir yere sahip Selim Sırrı Tarcan, İsveç ekolü jimnastiğin Türkiye'de etkili olmasına neden olurken; ülkede Alman jimnastik ve spor ekolünün gerek Osmanlı'nın son döneminde gerekse Atatürk Dönemi Türkiye'sinde etkili olduğunu da söylemek gerekir. Spor alanında Alman etkisini Türkiye'de somutlaştıran uzman isimler arasında Carl Diem, Herman Altrock, Herbert Riedel, Kurt Dainas'ı saymak gerekir[70]. Bununla birlikte ülkeye Avusturya, İsveç, Fransa, Macaristan, İtalya, Amerika Birleşik Devletleri, Sovyet Rusya gibi ülkelerden de çeşitli branşlarda uzmanlar, antrenörler de gelmişti. Adı geçen bu ülkelerin Türkiye'de beden terbiyesi ve spor politikalarına olan etkileri Almanya kadar olmasa da yine ülke sporuna katkıları olduğu söylenmelidir[71].

Yurt dışından Türkiye'ye gelen spor uzmanları Türk Milli Takımını çalıştırmalarının yanı sıra antrenör ve hakem yetiştirmek üzere çeşitli kurs ve seminerler de vermişlerdi. Söz konusu beden eğitimi ve spor uzmanlarının bazıları sınırlı bir bölgede çalışırken bazıları da ihtiyaç doğrultusunda Türkiye'nin çeşitli yerlerinde görev yapmışlardı. Böylece Türkiye'de görev yaptıkları yerlerde sporun gelişimine katkı sunmuşlardı. Ülkeye gelen bu uzmanlar geldikleri alanlarda oldukça etkin isimlerdi. Söz konusu uzmanların bazıları Türk sporuna katkı sunacak raporlar da hazırlamışlar; bu raporlarda yer alan görüş ve öneriler, Türk sporunun gelişimine ve spor politikalarının şekillenmesine yardımcı olmuştur. Yıldız ve Güven, söz konusu uzmanların, Türkiye'ye ile kendi ülkeleri arasında spor alanında temaslara geçerek çeşitli etkinliklerin ve müsabakaların yapılmasına da gayret gösterdiklerini belirtmektedirler[72].

70 Korkmaz, *age*., s. 131.

71 Yıldız- Güven, *age*., çşt. s..

72 Yıldız -Güven, *age*., s. 232-233.

Kaynaklar

I- Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

490.-1-0-0 (Kutu2- Gömlek 7- Sıra 7) 15.08.1931.

490.-1-0-0 (Kutu3- Gömlek 11 Sıra-1), 18.09.1933.

490-1-0-0, Kutu-1104, Gömlek-32, Sıra -1, 03.11.1934.

30-18-1-2 Kutu-55, Gömlek-49 Sıra -18, 12.06.1935.

490-1-0-0, Kutu-1105, Gömlek-36, Sıra -1, 10.08.1937.

30.18.1-2 (Kutu89- Gömlek105- Sıra2), 27.10.1939.

II- Araştırma Eserler

Akın, Yiğit, *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar- Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor,* İletişim yay., İstanbul 2004.

Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, YKY., İstanbul 2003.

Korkmaz, Sevda, *Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Beden Eğitimi ve Spor Alanında Alman Etkisi,* Spor Yayınevi ve Kitabevi, Ankara 2022.

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu***,** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

Türkiye Büyük Meclisi, Hükümetler- Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri, C 1 (24 Nisan 1920- 22 Mayıs 1950), Yayına Hazırlayan: İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, TBMM Basımevi, Ankara 2013.

Yıldız, Mehmet, Güven, Özbay, *Türkiye'ye Beden Eğitimi ve Spor Alanında Gelen Yabancı Uzmanlar (1923-1973),* Akademisyen Kitabevi, Ankara 2021.

III- Makaleler

Arpacı, Murat, "Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Siyaset, Beden ve Terbiye (1923-1946)" *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar***,** S.17/257, Bahar 2014, s. 493-502.

Atabeyoğlu, Cem, "Cumhuriyet Döneminde Spor Politikaları", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* C 8, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 2187-2197.

Bal, Mehmet Akif, Şentürk, Ayşegül, "Cumhuriyet Döneminde Türk Sporunda Alman Etkisi ve Türk Spor Kurumu Dergisi", *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 4/1, 2023, s. 51-56.

Cantek, Funda Şenol, Yarar, Betül, "Erken Cumhuriyet Dönemi Dergi ve Gazetelerinde Spor ve Kadın (1928-1960))" *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, S. 29, Güz 2009, s. 201-218. https://docplayer.biz.tr/22014695-Erken-cumhuriyet-donemi-dergi-ve-gazetelerinde-spor-ve-kadin-1928-1960.html, E.T.01.03.2024.

Çapan, M. Şevki, "Selim Sırrı Tarcan" *Atatürk Ansiklopedisi***,** https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/selim-sirri-tarcan-1874-1957/?pdf=3379 E.T. 20.02.2024, 04.35.

Gözcü, Alev, "Atatürk Döneminde Tarımın Gelişiminde Alman Etkisi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* 18/36, 2018 İzmir, s. 107-137.

Günay, Nejla, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Beden Eğitiminin Gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü", *Atatürk Araştırma Merkezi ATAM Dergisi, 2*9/85, Mart 2013, s. 73-99.

Gürsoy, N., "Sağlık, gençlik, güzellik", Üç Kuşak Cumhuriyet (Editör U. Tanyeli), *Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı,* İstanbul 1998, s. 41-51. E.T. 01.03.2024.

Türkmen, Mutlu, "Erken Cumhuriyette Beden Eğitimi ve Sporun İdeolojik Temelleri", *Turkish Studies***,** Vol 8 / 6, Spring 2013, s. 729-740.

Vatandaş Saniye, Vatandaş Celalettin, "Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet Dönemi'ne Biyopolitika ve Sporun Siyaseti," *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Yıl 19, S. 39 (Güz 2023, s.1437- 1469.

Yarar, Betül, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Modern Sporun Kuruluşu" *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 21, Güz 2014, s. 301-317.

IV- Tezler

Şinoforoğlu, *Osman Tolga, Selim Sırrı Tarcan ve İsveç Jimnastiği: Beden Eğitiminde İsveç Modelinin II. Meşrutiyet Dönemi Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Anabilim Dalı**,** Ankara 2015.

Tokatlıoğlu, *Ali Emrah İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Türkiye'de Spor ve Siyaset İlişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul 2012.

Tuna, Utku, *Erken Cumhuriyet Döneminde Resmi Tarih Çalışmaları ve Spor Yaklaşımı Arasındaki İlişki (1923-1938)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Bilimleri Enstitüsü Spor Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı Spor Yönetim Bilimleri, İstanbul 2019.

Parti-Devlet-Gençlik İlişkisi Ekseninde Tek Parti Döneminde CHP'nin Taşra Örgütlerinin Gençlik ve Spor Çalışmaları

Tülay Aydın*

Giriş

Modern devletler ve gençlik ilişkileri karşılıklı bir ihtiyaç dürtüsü ile ancak daha ziyade gençliğin yönlendirilebilme ve belirli ülkülerle donatılabilme potansiyeli üzerine kurgulanmıştır. Modern devletlerin totaliter, otoriter ya da demokratik kimlikleri fark etmeksizin gençliğin dinamik ve işlemeye elverişli yapısı nedeniyle devlet ve gençlik arasında güçlü bir etkileşim ortaya çıkmaktadır. Genç kesimin modern devletin amaçlarına iştirak edebilmesi ve bu amaçları sürekli hale getirebilme yeteneği ve aynı zamanda yaş olarak içinde bulundukları arayış ve fikri adanmışlık evresi özellikle ideolojik yönü baskın olan devletler için önemli bir taban oluşturmaktadır. Bunun için etkin bir ideoloji veya doktrin, bu ideolojiyi aktarabilecek aygıtlar ve işlenmeye ve işlemeye hazır konsantre bir ekibin varlığı gereklidir.

Devletin çocuklar, kadınlar ve gençler gibi ötelenmiş grupları da kapsam alanına alarak büyüme ve gelişme arzusu onları bazı toplumsal ve siyasal amaçların merkezine oturtmaktadır. Bu noktada Althusser'in devletin ideolojik aygıtları olarak nitelediği ve birçok alan üzerinde kurgulanan yapılar ve bu alanlar aracılığıyla değişim ve dönüşüm sağlanmaya çalışılmaktadır. Din, eğitim, aile, sendikalar gibi toplumu kanalize etme yöntemleri ile devlet varlığını ve amacını ortaya koymaktadır. Eğitimin bu aygıtlar içindeki vazgeçilmez yeri onu devletin ideolojisini dikte etmek, kontrol etmek, baskılamak gibi misyonları içinde meşruiyet aracı olarak kullanılmasına sebep olmaktadır. Kültürel aygıtlar içinde ele alınan sanat, edebiyat, spor gibi alanlar ise devletin hegemonyasını ve etkinliğini bizzat gençler üzerinde kurgulamak

* Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, Kahramanmaraş/TÜRKİYE, tlyaydn05@gmail.com
https://orcid.org/0000-0003-0308-1240 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1165

üzere kullandığı temel aygıtlar olmuştur[1]. Bilhassa tek partili yönetimlerde gençlik-eğitim-devlet ilişkisi daha radikal bir düzlemde ve daha yoğunlaşmış bir perspektifle ele alınmaktadır. Çoğu zaman partinin yan örgütü olarak faaliyet gösteren gençlik birimleri spor ve beden terbiyesi ile diri, hazır ve amade hale getirilmektedir. Almanya, İtalya gibi tek partili yönetimler altında en iyi örnekleri görülen gençlik-parti-devlet ilişkisi yoğun bir uygulama olmuştur. Spor ve beden terbiyesi ile militarist ve milliyetçi temalı yan örgütlerin gençler üzerine odaklanması onları amade bir yurttaş olarak yetiştirilmesi amacını devletin odağına koymuştur. Böylece devletin arzu ettiği bilinçli, itaatkâr ve zinde gençlik metaforu güçlü bir ulus ve devlet yaratımına hizmet eder hale getirilmiştir.

1923 yılında temelleri atılan ulus devletin ana varsayımları başta kadınlar ve gençler olmak üzere toplumun tüm unsurları üzerinde uygulanmak amacıyla harekete geçirilmiştir. Proje doktriner veya ideolojik bir nitelik taşımaktan ziyade batı karşısında 200 yıllık bir geç kalmışlığı telafi etme amacı güden ve bunun için genç ve dinamik nesilleri, Atatürk'ün deyimiyle zeki, çevik ve ahlaklı bir gençliği hedef alan ulusal bir plan niteliğindedir. Tek parti döneminin önce hukuki zeminde çizilen sonra eğitim ve sosyo-kültürel alanlarda uygulamaya konulan programının birincil önceliğini kadınlar ve gençler oluştururken ilk uygulayıcıları ise tek partili yönetim pratiğine uygun olarak ülkenin her yanında yaygınlık gösteren parti örgütleri olmuştur. CHP'nin parti örgütleri partinin genel toplumsal dönüşüm hedefleri doğrultusunda çalışmalar yapmak, eksikleri belirlemek ve bu eksikleri gidermek konusunda birincil konumda yer almaktaydı. Bu süreçte spor devletin ve partinin ulusal birliği sağlamak, sağlıklı ve üretken gençler yetiştirmek amacıyla kullandığı bir alan haline getirilmiştir[2]. Çalışmada gençliğin beden terbiyesi ve spor eşliğinde dinamik güçlü ve atılgan hale getirilmesinde yerel örgütlerle işbirliği içinde çalışan parti örgütlerinin CHP'nin dinamik gençlik hedefine ne oranda yanıt veren çalışmalar yaptığı ya da yapabildiği, örgütlerin halk ve gençlik ile temasının nasıl olduğu, gençliğin parti çalışmalarına ve bu doğrultuda hizmet veren halkevleri, gençlik kolları ve spor kurumları gibi yapılara ne kadar rağbet gösterdiği, parti örgütlerinin gençliğin spor çalışmaları için teknik donanım durumu üzerinde yeterince kontrol gücü olup olmadığı

1 Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994, s. 33-34.

2 Betül Yarar, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Modern Sporun Kuruluşu", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 21, 2014, s. 307.

ve dönemin ekonomik koşullarının spor faaliyetlerini nasıl etkilediği gibi temel sorular yanıtlanmaktadır.

1. Tek Parti Döneminde Parti-Devlet-Gençlik İlişkisi

Tek parti döneminde ülkede güçlü bir şekilde izleri görülen ve Kemalizm olarak nitelenen fikri yapısı etkisinde bir süre devlet, partinin temel aygıtı haline getirilmiştir. Bu doğrultuda bilhassa 1936 yılında alınan kararla parti ve devlet bütünleşmesinin sağlanması ortak bir ide etrafında tüm kanalları ile seferber edilen toplum ve devlet gerçeğini ortaya koymuştur. Bu yıllarda şüphesiz partinin gençlikle ilişkisi devletin gençlikle ilişkisi ile paralel ilerlemiş ve spor ise yukardan aşağı doğru yapılan müdahalenin toplumsal ve doğrudan boyutunu oluşturmuştur. Devletin spor ile ilişkisi ve sporu bir nevi araçsallaştırarak gençliği dönüştürme amaçları esası askeri olmak üzere bedenin geliştirilmesi hedefini gütmüştür. Bu amaca ek olarak sağlık politikaları ve propaganda aracı olarak da sporun kullanımı sıklıkla rastlanan hedefler içerisinde yer almıştır[3]. Bu amaçların belirlenmesinde Türkiye'de tek partili yılların sonuna denk gelen güçlü Alman Nazi yönetimi, İtalyan faşist sistemi ve Sovyet etkisini göz ardı etmek mümkün görünmemektedir. Bilhassa Alman Nazi yönetiminde gençliğin devletin agresif dış politika amacına yönelik olarak hazırlığa koşulması tek parti yönetimlerine bir örnek teşkil etmişse de iki uygulama arasında bariz farklılıklar bulunmaktaydı. Alman yönetiminde spor askeri amaçlar ve saldırgan niyetlerle bir savaşa hazırlık amacı olarak gençleri zinde kılmak için kullanılmıştır. Buna karşın Türkiye'de tek parti idaresinde gençliğin daha ziyade statükocu bir dış politikaya yönelik olarak savunmacı ve müdafaa merkezli yetişmesi istenmiştir[4]. Bu noktada yeni kurulan cumhuriyetin hedefleri doğrultusunda tek partili yönetimin esas amacı sivil değil militan yurttaş yetiştirmek olmuştur. Bu yurttaş milliyetçi, hak ve vazifelerini bilen aynı zamanda sürekli bir tehdit ve tehlike kaygısı içinde teyakkuz durumunu sabitleyen bir yalıtım içinde var olmaktadır[5]. Atatürk'ün Tarsus'ta gençlerle yaptığı konuşmadaki aşağıya alınan ifadeleri de gençlikten beklentilerinin tonunun otoriter olduğunu gösteren bir durum ortaya koymaktadır:

"Sayın gençler, hayat mücadeleden ibarettir. Bundan dolayı hayatta yalnız iki şey vardır: galip olmak, mağlup olmak. Size, Türk gençliğine terk edip bı-

3 Ali Emrah Tokatlıoğlu, "Cumhuriyet Modernleşmesinde Devletin Spor Üzerinden Bedene Bakışı ve Spor Politikaları", *JATSS*, C 3/S. 2, 2021, s. 129.

4 Tokatlıoğlu, agm., s. 137.

5 Murat Katoğlu, "Cumhuriyet Türkiyesi'nde Eğitim, Kültür ve Sanat", *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Ed. Sina Akşin, Cem Yayınevi, Ankara 1989, s. 473.

raktığımız vicdani emanet, yalnız ve daima galip olmaktır ve eminim daima galip olacaksınız. Milletin yükselme neden ve şartları için yapılacak şeylerde, atılacak adımlarda kesinlikle tereddüt etmeyin. Milleti o yükselme noktasına götürmek için dikilecek engellere hep birlikte mâni olacağız. Bunun için beyinlerinize, irfanlarınıza, bilgilerinize, gerekirse bileklerinize, pazılarınıza, bacaklarınıza müracaat edecek, fakat neticede mutlaka ve mutlaka o gayeye varacağız[6]."

Tek partili yönetimlerin en önemli amaçlarından biri de toplumun farklı kesimlerine yayılarak meşruiyet sorunsalına bir çözüm önermek ve bunu haklı kılacak amaçlar ortaya koymaktır. Özellikle toplumun kenarda kalmış, ötelenmiş, marjinal olarak addedilen kadınlar, çocuklar, gençler gibi kesimleri bu yönetimlerin hedefi haline gelmiş ve böylece ideleri etrafında örgütlenecek önemli bir ham ekip bulunmuş olacaktır. Bu sebeple tek partili idareler gençlik, kadın teşkilatları gibi kollar aracılığıyla bu varlık ve meşruiyet alanını ülke geneline yaymak istemişlerdir. Keza bu kanallar ile partiler bir yandan yeni ekipler, kadrolar devşirirken diğer yandan idealize bir toplum yaratmayı hedeflemektedir. CHP idaresinde ilk olarak 1931 CHF Nizamnamesinde partide gençlere yer verilmiş ve hatta gençlerin partinin doğal üyesi sayıldığı konusunda bir madde yer almıştır. Nizamnamenin altıncı maddesine göre "fırka henüz siyasi meşguliyet çağına gelmemiş olan bütün Türk gençlerini fırkanın tabii namzedi sayar" demek yoluyla gençleri doğal üye kabul etmiştir[7]. Böylece doğal üye sayılan gençlerin parti ile teması her an canlı tutulmaya çalışılmıştır. 1935 ve sonrasında partinin daha ideolojik bir kimlik içine girmesi ve kendisini bütün toplum kesimlerine anlatma isteğinin canlanması gençlik konusunun daha fazla masaya yatırılmasına sebep olmuştur. Keza 1935 CHP Programında da gençlerle ilgili geniş bir madde de şu ifadelere yer verilmiştir:

"Türk gençliği onu temiz bir ahlak, yüksek bir yurt ve devrim aşkı içinde toplayacak ulusal bir örgüte bağlanacaktır. Bütün Türk gençliğine şevk ve sıhhatlerini nefse ulusa inanlarını besleyecek beden eğitimi verilecek ve gençlik devrimi ve bütün erginlik şartları ile yurdu korumayı en üstün ödev tanıyan ve onları bu ödev uğrunda bütün varlıklarını vermeye hazır tutan bir düşünüş ile yetiştirilecektir.

Bu ana eğitimin tam sonuç vermesi için Türk gençliğinin bir yandan düşün-

6 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c. 15, 1923, Kaynak yayınları, Ankara 2005, s. 229.

7 *CHF Nizamnamesi ve Programı*, TBMM Matbaası, Ankara 1931, s. 3.

me, karar verme ve girişim alma gibi yüksek başarım kuvvetleri geliştirilecek ve öte yandan gençlik onu her zorlu işin başarılmasında tek unsur olan sıkı disiplinin etkisi altında çalıştırılacaktır.

Türkiye'de spor örgütü de bu esaslara göre düzenlenecek ve yürütülecektir. Yapılacak gençlik örgütünün; üniversite, okullar ve enstitüler, halkevleri, toplu işçi kullanan fabrika ve kurumlarla yukardaki gayelere göre iş ve yönet birlikleri düzenlenecektir.

Yurda beden ve devrim eğitimi ile spor işlerinde biteviyelik göz önünde tutulacaktır. Okullarda, devlet kurumlarında ve özel kurum ve fabrikalarda bulunanlar yaşlarına göre beden eğitimi yükümü altına alınacaktır. Spor ve beden eğitimi için lüzumu olan alan ve kurumlar meydana getirilecektir. Spor alanları için özel yönetgeler ve şarlıklar ilgilendirilecektir[8]."

1935 parti programında gençlerin dönüştürülmesi istenen asıl kesim olduğu açıkça ve bir plan dâhilinde açıklanmış olsa da gençlerle ilgili partiden bağımsız olarak varlık gösteren çeşitli spor kurumları zaten mevcuttu. Altınordu, Fenerbahçe, Süleymaniye, Beşiktaş, Üsküdar, Galatasaray, Beylerbeyi, Union ve Haliç kulüplerinin bir araya gelmesi ile başlayan süreç sonunda 1922 yılında Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı kurulmuştu[9]. Millî Mücadeleden Cumhuriyete geçiş sürecinde Türklük vurgusu öne çıkan bir yapı olarak dikkat çeken TİCİ'nin bir süre sonra yeni cumhuriyetin ihtiyaçlarına cevap veremediği ve yarı özerk yapısıyla kulüplerce idare edilen bir kurum olması nedeniyle daha teşekküllü ve devlet idaresinde bir değişime uğraması zaruriyeti doğmuştu[10]. Cemiyet 1936 yılında aldığı bir kararla CHP'ye bağlanmak üzere adım atmış ve adı Türk Spor Kurumu olarak değiştirilmişti. Türk Spor Kurumu 18 Nisan 1936 tarihli başvurusu ile CHP'ye bağlılık dilekçesi sunarak partinin bir unsuru haline gelmiştir. Parti yazısında Türk Spor Kurumunun partiye bağlanışını şu şekilde açıklamıştır: "Türk sporcusu zaten Kemalizm'in öz çocuğu ve onun ayrılmaz bir parçası idi. Bu karar hiçbir şey değiştirmiş değildir. Ancak onun zaten mevcut olan bağlılığı formalite ve hukuk bakımından tamamlanmıştır[11]." Bu karara göre Türk Spor

8 *C.H.P. Programı*, Ulus Basımevi, Ankara 1935, s. 41-43.

9 A. Faik İmamoğlu, "Türkiye'de Sporun Yönetsel Yapısı İçinde Spor Federasyonları", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi,* C XVI/S. 2, 2011, s. 7.

10 Mert Kerem Zelyurt, "Türk Modernleşmesinde Spor: Tanzimat'tan Erken Cumhuriyet'e", *Turkish Studies,* C 8/S. 12, 2013, s. 1473.

11 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 49.1.0.0.3-13-16, 1936, s. 1-3.

Kurumunun bölgelerdeki yönetimi merkez tarafından atama ile belirlenecektir. Bunun için örgütlerden başkanlığa getirilebilecek evsafta spor bilgisi ve spora ilgisi olan, partili ve parti prensiplerini benimsemiş iyi ahlak, inkılapçılık ve canlılık gibi vasıflara sahip gençlerin partiye bildirilmesi istenmiştir[12]. Bununla birlikte Türk Spor Kurumu sporda devlet-parti kurumsallığının sağlandığı bir düzen oluşturulmasına büyük katkı sağlamış olmakla beraber kısa süre sonra hem bu kararın yanlışlığı hem de kurumda meydana gelen şahsi rekabetler ve bazı olumsuzluklar kurumun partiden kopuşunu hızlandırmıştır[13]. Esasen kurum aracılığıyla ülkede ve parti örgütlerinde spor ve gençlik adına önemli iyileşmeler sağlanmış ve birçok uzman yurtdışından getirilmek yoluyla bir spor politikası oluşturulması yönünde ciddi çaba sarf edilmiştir[14]. 1936 yılında yapılan CHP güdümündeki Spor Kongresi de spor ve gençlik üzerinde fazlasıyla etkiler bırakmış ve sporun daha disipline daha organize bir faaliyet haline getirilmesi kararları alınarak uygulamaya sokmuştur. Kongrede belediyeler, mahalli idareler de dâhil olmak üzere bütünsel bir çalışma ile spor açısından gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir. Her şehirde kasabada hatta köyde spor teşkilatı kurulması ve yine bu minvalde 52. madde ile partinin yönetimine verilen spor için bütün aygıtları ile harekete geçmesi ve vilayetler ile parti arasındaki nizamsızlıkların ortadan kaldırılması istenmiştir[15].

Parti devlet bütünlüğünün spor konusunda da ortaya çıkardığı olumsuzluklar karşısında sporun parti içi rekabet ortamından kurtarılarak yeniden devlete ait olması zaruriyeti doğmuştur. Bu noktada 1938 yılında Beden Terbiyesi Kanunu çıkarılmış ve bu kanun uyarınca Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü kurulmuş ve spor üzerindeki parti hâkimiyeti el değiştirmiştir[16]. Beden Terbiyesi Kanunu uyarınca parti örgütleri yine gençlik ve spor işleri ile ilgili olmak ve en azından ilişkiyi genişletmek gibi bir misyona sahip olmaya devam etmiştir. 17 Şubat 1938 tarihli parti merkezinden il teşkilatlarına

12 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 49.1.0.0.3-13-16, 1936, s. 1-3.

13 Rıza Sümer, *Sporda Demokrasi: Türkiye'de Spor Federasyonlarının Tarihsel Gelişimi,* Şafak Matbaacılık, Ankara 1990, s. 199.

14 Ali Emrah Tokatlıoğlu, "Türkiye Sporunda Erken Devletçilik ve Carl Diem", *14. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi Bildiri Kitabı*, 2016, s. 409.

15 Metin Kılıç, "Tek Partili Dönemde Türkiye'de Modern Sporun Teşekkülü", *Tarih Okulu,* S. XIV, 2013, s. 37-38.

16 Nedim Sarıgüzel, "Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü", *Atatürk Ansiklopedisi*, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/beden-terbiyesi-genel-mudurlugu/ Erişim Tarihi: 24.02.2024.

gönderilen tebligatta parti ve hükümet birlikteliği kapsamındaki ilişkiyi daha da genişletmek ve etkili hale getirmek için Genyönkurul'un çalışma tarzında ve partideki iş bölümünde değişiklik ve yenilik yapıldığı belirtilmiştir. Buna göre parti genel merkezinde çeşitli konularda çalışmalar yapmak üzere kurulan bürolardan biri de IV.Büro adıyla Rahmi Apak yönetiminde Spor ve Gençlik Bürosu oluşturulmuştur. Büronun amaçları ise aynı tebligatta şöyle belirlenmiştir: "Gençlik örgütünü yapmak ve işletmek, yurdun her mevzudaki spor işlerini planlamak, tesis tevsi ve kontrol etmek ve bilhassa güreş binicilik, avcılık, atıcılık, cirit gibi ananevi ve milli sporların inkişaf ve revacını temine etmek, alanlar, salonlar vücuda getirmek; bütün vatandaşları kapsayan bir beden terbiyesi teşkilat ve faaliyeti vücuda getirmek, bu hususta neşriyatı takip ve tanzim etmek[17]." Bu amaca yönelik olarak parti birçok ildeki gençlik ve spor kurumlarının, partinin prensipleri etrafında çalışmasını istemiştir[18]. 3 Mart 1938 tarihli parti örgütlerine gönderilen başka bir yazıda ise Halkevlerinin spor çalışmaları ile ilgili bilgi istenmiş, en çok hangi spor dalının tercih edildiği ve ulusal sporları teşvik için hangi tedbirlerin alındığı sorularına yer verilmiştir[19]. VI. Büronun temel görev alanına giren Halkevleri teşkilatının gençlik ve spor konusundaki çalışmaları bilhassa parti-devlet bütünleşmesi kapsamında daha fazla önemsenmiştir. Halkevlerinde spor kolu oluşturulması arzu edilmiş ve bundan sonra parti teşkilatlarının gençlik ve spor çalışmalarında halkevleri başat bir rol almaya başlamıştır. VI. Büronun temel misyonu ise şöyle ifade edilmiştir:

"Fırka programının Umumi İdare Heyeti Kararnamesi'nin VI. büroya ayırdığı vazifelerden-cumhuriyetçilik, halkçılık, inkılapçılık, devletçilik, laiklik gibi- bir kısmı münhasıran mefkürevidir. Kuvvetli cumhuriyetçi, milliyetçi vatandaşlar yetiştirmek, milli seciyeyi Türk tarihinin ilham ettiği derecelere çıkarmak, güzel sanatları yükseltmek, milli kültürü ve ilmi hareketleri kuvvetlendirmek gibi diğer bir kısmı da hem gaye hem de daha evvel sayılan temel ve ana prensiplerin hâkimiyeti ve ebedileşmesi için vasıtadır. Bunların hepsi birden medeniyet yolunda Türklüğün kaybettiği iki yüz yılı cesur, atılgan ve yorulmaz hamlelerle kazanacak nesiller yetiştirmeyi, Türkün tabii meziyet ve kabiliyetleri ile mütenasip şeref mevkini istirdat edebilmeyi istihdaf eyler. Bunda muvaffakiyetin birinci yolu ve baş şartı canlı

17 *CHP Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi İkinci kanun 1938'den 30 Haziran 1938'e kadar,* Ulus Basımevi, Ankara 1938, s. 16-19.

18 BCA, 490.1.00.675.282.1, 1940, s. 100.

19 *CHP Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi İkinci kanun 1938'den 30 Haziran 1938'e kadar*, s. 62-63.

kudretli faziletli vazife saygısını ve memleket aşkını iman etmiş vatandaşlar yetiştirmektir[20]."

Böylece IV. ve VI. Bürolar özelinde gençliğin yetiştirilmesi konusunda hem amaç hem yöntem olarak partinin dahli ve çalışması özellikle istenmiştir. 1943 yılında ilan edilen CHP programı ise parti devlet ayrışmasından sonra da partinin gençlik ve spor faaliyetlerini ne kadar önemsediğini ortaya koymaktadır. Bu yıllardaki savaş ortamının da bu kararları etkilediği aşikârdır. 1943 yılı programında da spor ve gençlik ilişkisi detaylı bir şekilde açıklanarak konunun devletin en önemli meselelerinden biri haline geldiği mevcut dünya düzeni gerekçesiyle açıklanmıştır[21].

Tek parti döneminde gerek Atatürk'ün gençlik ve spora yakın ilgi ve alakası gerekse siyasal atmosfer ve savaş koşulları konunun önemini daha da ortaya çıkarmıştır. Bu minvalde birçok atılım yapılmış ve 1923 yılında cumhuriyet kurulurken 14 olan spor kulübü sayısı 1938 yılında 442'yi bulmuştur. Sporcu sayısında da benzer bir artışla 1923 yılında 827 olan rakam 1938 yılında 27.601'e kadar yükselmiştir[22]. Bu durum üzerinde sporun gerek parti-devlet bütünleşmesi gerekse sadece devletin sahiplenici uygulamalarının etkisi ile gelişme gösterdiği görülmektedir. Bununla birlikte parti örgütlerinin içinde bulunduğu koşulların devletin olanaklarından pekte bağımsız olamadığı bilinmekte ve bu süreçte konuyu ne kadar sahiplendikleri de tek partili dönemin bir gerçeği olarak ortada durmaktadır.

2. CHP Parti Örgütleri Gençlik ve Spor Çalışmaları

CHP örgütlerinin gençlik ve spor ile ilgili çalışmaları parti merkezinin gönderdiği tebligatlar doğrultusunda sürekli bir takip ve kontrol altında tutulmuştur. Bu çalışmalar ya parti merkezinin istediği çalışma raporları içinde belirtilmiş ya da IV. Büronun çalışma alanına dâhil edilen parti müfettişlerinin il örgütlerini teftişleri sonucunda hazırladıkları raporlar içinde ifade edilmiştir. Bu kapsamda parti merkezi örgütlerden ilk olarak gençlerin partiye üye olup olmadıklarını tespit eden sorular içeren raporları yanıtlamasını istemiştir. Genel Sekreterlik tarafından bütün il teşkilatlarına gönderilen bir tamime göre her il yönetim kurulu, her senenin Haziran ve Kasım aylarında çalışmalarını bir rapor halinde merkeze göndereceklerdir[23]. Bunun için teşkilatlara sorularla

20 BCA, 490.1.0.0.1109-48-1, 1936, s. 5-6.

21 *C.H.P. Programı,* Zerbamat Basımevi, Ankara 1943, s. 9-10.

22 Kılıç, "*Tek Partili Dönemde Türkiye'de Modern Sporun Teşekkülü*", s. 36-37.

23 *1939 CHP Nizamnamesi,* Ulus Basımevi, Ankara 1939, s. 23.

hazırlanmış bir örnek rapor gönderilmiştir. Gönderilen bu raporlarda sorulara verilecek cevapların *evet* ve *hayır* şeklinde kısa cevaplar olmaması istenmiştir. Yanıtlanması istenen sorulardan biri de ilgili ilde spor ve gençlik teşkilatı olup olmadığı ve gençlerin bu teşkilatlara ve partiye ilgisinin nasıl olduğu sorusudur[24]. Bu sorulara il yönetim kurulları tarafından verilen yanıtlar çoğunlukla parti merkezinin istediğinin aksine kısa ve net olarak evet ya da hayır cevabını içermekte ve detaylı ve gerekçeli bir yanıt verilmemektedir.

Parti-devlet bütünleşmesi kararının henüz verilmediği ancak gençlik ve spor üzerine partide bir duyarlılığın ortaya çıktığı 1931 yılında CHP merkezi bir yazı ile bazı illerdeki parti teşkilat birimlerinin spor kulüpleri için mahfel, idman meydanları, idman odaları, idman levazımı gibi konularda belediyelerden, il özel idarelerinden ve diğer mahalli kurumlardan destek sağlanması için çaba göstermelerini istenmiştir. İsmi belirtilen iller arasında İstanbul, Uşak, Trabzon, Samsun, Mersin, Kütahya, Konya, Kocaeli, İzmir, Giresun, Eskişehir, Edirne, Diyarbakır, Denizli, Bursa, Bilecik, Bandırma, Balıkesir, Antalya, Ankara, Amasya ev Adana gibi farklı bölgelerden farklı gelişme standardına sahip illerin bulunması dikkat çekicidir[25]. Bir ay sonraki bir yazıda daha da detaylandırılmış isteklerde ise parti teşkilatlarını spora ve gençlere katkı sağlamaları şu şekilde istenmektedir:

"Yeni programımızın 5. Kısmının 7. Maddesi şudur: (Fırkamız Türk vatandaşlarının vücuda getirmiş oldukları ve getirecekleri bütün spor teşekküllerini milletin kuvvetli ve iradeli tutulması noktasında fevkalade mühim addeder. Bu teşekkülleri idare ve himaye eylemeyi vazife bilir) bu maddenin tatbikatında fırkamızın büyük idealleri ve arzuları vardır. Bunları tahakkuk ettirmek için tedricen vasıta ve imkânların müsaadesi nispetinde genişletilecek bir tatbikat yoluna girilmesi mukarrerdir. Şimdilik bu sahada fırkamızın yapacağı hizmet ve alakayı Umumi İdare Heyetinde müzakere ettik verilen kararı arz ediyorum:

Bütün fırka teşkilatlarımızın bu esası daima göz önünde tutmasını ve sporcu teşekküllerle arkadaşlarımız hakkında daima nevazişi bir alaka beslemesini bunun her vesile ile tezahür ettirilmesini rica ederim. Bu suretle memleketin güzide genç unsurunu ihtiva eden sporcuların bizim için kıymetli ola muhabbet ve alakaları celp edilmiş ve intihap zamanlarında temiz ve samimi temayüllerinden de istifade edilmiş olur[26]."

24 BCA, 490.1.0.0.681-305-1, s. 129.

25 BCA, 49.1.0.0.2-6-23, 1931, s. 1-3.

26 BCA, 49.1.0.0.2-7-7, 1931, s. 8-10.

Yapılması gerekenlerin madde madde sıralandığı tebligatta özetle spor kulüplerine bina edilmesi, bütün spor kurumlarının mahalli bütçeleri ile desteklenmesi, büyük şehirlerde statlar yapılması, sporda başarı gösterenlerin ve Türkiye'de hakemlik görevini yapanlara uygun hediyeler verilmesi, parti idarecilerinin spor kulüpleri arasında ziyaretler ve müsabakalar düzenlenmesini sağlamaları, parti başkanlarının bu görevi istisnasız yapmaları istenmiştir[27]. Tebligattan anlaşılacağı üzere henüz Türk Spor Kurumu parti bünyesine katılmadan ve parti ve devlet bütünleşmesi kararı alınmadan evvelde illerdeki parti örgütleri gençliği örgütlemek, spor faaliyetleri için çeşitli donanım ihtiyaçlarını sağlamak ve daha önemlisi yerel yönetimler ve valiliklerle iş birliği içinde gençliğin bütün spor ihtiyaçlarını karşılanmakla görevlendirilmiştir.

Parti-devlet bütünleşmesinin yaşandığı yıllarda ise teşkilatlarda spor ve gençlik konusunda da bir hassasiyetin daha da fazla ortaya çıktığı görülmektedir. Malatya İl kongresi raporunda yer alan aşağıdaki cümleler parti devlet bütünleşmesi sonrası sporun temel yönetim merkezi olan Türk Spor Kurumunun parti ile birleşmesinin temel gerekliliği ve önemini ortaya koyar niteliktedir:

"Siyasal bir parti için en büyük işlerden biri de genç elemanların partilerine olan bağlılıklarının kuvvetlendirilmesidir. Bu gaye de Türk Spor Kurumunun parti tüzüğünün 31. Maddesi ç fıkrası mucibince partiye bağlı hükmi bir şahsiyet olarak kabul edilmiş olması ile tahakkuk etmiştir. Türk sporcusu ve Türk gençliği için asılda mevcut bir bağlılığı hukuk bakımından da tamamlayan bu çok önemli kararın derin manasını tebarüz ettirecek surette bu seneki Cumhuriyet Bayramı yıldönümünde bir tören tertip edilmiştir. Gençliğin beden terbiyesine olan ihtiyaçlarını tatmin etmek ve onları daha şuurlu ve daha inzibatlı bir şekilde yetiştirmek imkânı da bu suretle elde edilmiştir[28]."

Türk Spor Kurumunun parti örgütüne bağlanması parti örgütlerine de hareket getirmiş ve kısa süre içinde örgütlerde de bağlılık beyanları ve çalışmaları ortaya çıkmıştır. 1936 yılı Ankara ili kongre zabıtlarında verilen bilgiye göre ismi Türk Spor Kurumu olarak değiştirilen ve hazırlanan tüzük ile parti ile ilişkili bir kurum haline getirilen Türk Spor Kurumuna bağlı olarak çalışan spor kulüplerinin de parti teşkilatları ile beraber çalıştıkları bilgisi verilmiş-

27 BCA, 49.1.0.0.2-7-7, 1931, s. 8-10.

28 *CHP 1936 Yılı İl Kongreleri*, TBMM Kütüphanesi, Ankara 1937, s. 304.

tir[29]. Manisa'da da parti il raporunda ise partinin bu kararının önemi şöyle izah edilmektedir:

"Bilirsiniz ki partimizin hedefleri ve en ön safta gelen işleri arasında gençlik en önemli bir mevzudur. Yarın memleketin bütün mukadderatına hâkim olacak olan gençlerimizin bugünden ona göre yetiştirilmesi gerektir. Genç denilince şüphesiz ki akla ilk gelen spordur. Zaten her biri ayrı ayrı partimizin birer üyesi bulunan genç sporcularımızın büyük kongrelerinde verdikleri bir kararla Türk Spor Kurumunun doğrudan doğruya Cumhuriyet Halk Partisine bağlanmasını istemişler ve bunu kararlaştırmışlardır. Bu yıl yurdun her tarafında olduğu gibi genç sporcularımızı biz de partimize bağladık. Cumhuriyet Bayramı'nda toplu olarak hepsi partimize ve bugün ki Atatürk rejimine sadık kalacaklarını ve bu yolda çalışacaklarını tekrar ant içerek teyit ettiler[30]."

Antalya'da da aynı yıl Türk Spor Kurumu teşkilatlarının partiye bağlanması münasebetiyle Elmalı ilçesinde spora bir ilgi oluştuğu ve bu amaca yönelik olarak burada bir maç düzenlenmesinin halkın ilgisini çektiği ifade edilmiştir[31]. Aydın İl Kongresi raporunda da şehirdeki tüm spor ve gençlik teşekküllerinin parti teşkilatının himaye ve teşviki ile yine Aydın, Nazilli ve Söke spor salonlarının da parti desteğiyle belediye ve özel kurul bütçeleri ile partiden yapılan yardımlarla kurulduğu belirtilmiştir. Çeşitli spor organizasyonları ve maçların da parti himayesi ve desteği ile gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. Halkevlerinin bulunmadığı ilçelerde ise halkevlerinin görev alanına giren işlerin spor kurumları tarafından halk terbiyesi görevini yönünde yerine getirildiği belirtilmiştir. Aydın ve Germencik avcılık kulüplerinin de atıcılık sporunun gelişimi konusunda etkili olduğu ifade edilmiştir[32]. Bursa'da da parti teşkilatının spor kurumları ile yakından ilintisini hatta spor üzerinde yönlendirici misyonunu gösteren çokça örneğe yer verilmiştir. Buna göre parti teşkilatının yardımıyla gençlik kurumlarına il ve ilçelerdeki teşekküllerin partiye bağlılıklarını duyurmak maksadıyla 1935 bütçesinden 1500 lira nakdi yardım yapıldığı, yine şehirde bir stadyum açılması için Anakara stadını yapan Uzman Viyetti Vyoli'nin şehre getirildiği, yapılan incelemeler sonunda hazırlanan rapor doğrultusunda iki tenis kortu, atış poligonu,

29 *CHP 1936 Yılı İl Kongreleri*, s. 24.

30 *CHP 1936 Yılı İl Kongreleri*, s. 308.

31 *CHP 1936 Yılı İl Kongreleri,* s. 46.

32 *CHP 1936 Yılı İl Kongreleri,* s. 58.

voleybol ve basketbol sahalarının yapılması için parti tarafından plan hazırlatıldığı ifade edilmiştir[33]. Manisa'da kurulmuş olan Spor Teşkilatı ile iş birliği sağlanarak, gençler için bir stadyum yapılmasına karar verilmiştir. Viyetti Viyoli'nin temasları sonunda bir proje hazırlanması istenmiştir[34]. Daha önce de Almanya'dan Uzman Karl Diem spor teşkilatlarını ve kurumlarını tetkik etmek üzere ülkeye davet edilmiş ve İzmir, İstanbul, Samsun, Amasya, Kayseri, Ankara, Sivas, Adana, Mersin, Akşehir ve Afyon'da incelemelerde bulunmuştu[35].

CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya tarafından halkevi başkanlıklarına Türk Spor Kurumu tarafından hazırlanan Türk spor tarihini yazmak ve milli spor müzesi kurmak amacını güden bir genelge gönderilmiştir. Bu genelge içindeki ibareler yeni ulus devletin esas hedefini ortaya koymaktadır. Genelgede halkevlerinin de yardımıyla başta okçuluk, cirit, güreş, tomak, kılıç, kalkan, binicilik, gürz, topuz, yüzücülük ve avcılık gibi milli sporlar olmak üzere iklime ve coğrafyaya göre değişen ve zamanla unutulan ya da durgunlaşan diğer milli sporların da neden unutulduğunun araştırılması istenmiştir. Bu sorulara yanıt aramak için özellikle köyler, kasabalar hatta buralarda yaşayan köklü aşiretlerin de bilgisine başvurulması ve detaylı şekilde araştırılması, ayrıca varsa Türkçe, Arapça, Farsça olarak yazılmış el yazması veya taş basması eserlerin de künyesinin çıkarılarak kaydedilmesi istenmiştir[36]. Halkevlerine spor konulu kitaplar gönderildiği de anlaşılmaktadır. Bunlardan bazıları *Halkevlerine Kürekçiliğin Talim ve Terbiyesine Mathal, Atletizm* kitaplarıdır[37]. Halkevleri özelinde ortaya çıkan bu spor tarihi araştırması isteğini yeni devletin ortak tarih, kültür mirasına yaptığı sahiplenmeyi ve gençliği yönlendirecek bir alan ortaya çıkarma isteği ile ilişkilidir. Denizli Halkevi, Spor Kolu faaliyetleri çerçevesinde özellikle ata sporu olan cirite önem vermiş, pek çok köy takımları bir araya getirilerek cirit oynatılmış, atlı spor gezileri düzenlenmiş, bisiklet yarışları tertip ettirilmiştir[38]. Partinin İstanbul'daki spor ve gençlik faaliyetlerinde de özel destekler sunduğu görülmektedir. Atletizm, güreş ve denizcilik kulüplerine parti tarafından nakdi yardım yapılmış, milli

33 *CHP 1936 Yılı İl Kongreleri*, s. 98.

34 BCA, 490.1.00.684.317.1, 1937, s. 3.

35 BCA, 49.1.0.0.3-11-1, 1933, s. 1.

36 *CHP Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi İkinci kanun 1938'den 30 Haziran 1938'e kadar*, s. 167-170.

37 BCA, 49.1.0.0.14-74-1, 1934, s. 1-7.

38 *CHP 1936 Yılı İl Kongreleri*, s. 142-143.

takım güreşçilerine birer takım elbise yaptırılmıştır[39].

Halkevlerinin spor konusunda üstlendiği misyonlardan biri de beden terbiyesi ve sporun yurt genelinde yayılmasını sağlamaktı. Beden Terbiyesi Kanunun 14. maddesi halkevleri spor şubelerinin jimnastik, eskrim, güreş, yürüyüş, salon oyunları ve milli rakslar gibi oyunlarla meşgul olmasını istemiştir. Ancak halkevlerinin bu konudaki genel ihtiyaçları da dikkate değer olmuştur. Halkevlerinin alet, teçhizat konularındaki eksikliklerinin parti merkezine bildirilmesi istenmiştir. Partinin ana unsurlarından biri olarak halkevlerinden gençlik ve spor ile ilgili şu soruların yanıtlanması istenmiştir:

"Halkevinizde jimnastik, eskrim, güreş yaptıramya uygun kapalı spor salonu varmıdır?varsa ebadı nedir? İçinde jimnastik aletleri ve vasıtaları var mıdır? Varsa nelerden ibarettir? Güreş minderi var mıdır? Eskrim mmalzemmesi var mıdır? Halkevinizin bir avlusu var mıdır? Varsa burada açık jimnastik yeri var mıdır? Ne gibi jimnastik tesisleri ve aletlerş mevcuttur? Salon oyunu (masa tenisi, bilardo, satranç, voleybol, basketbol vs) tesisler ve aletler var mıdır? Hâlihazırda halkeviniz keendi üyelerine ve arzu edenlere jimnastik vee diğer bedeb terbiyesi hareketleri yaptırıyor mu? Yaptırıyorrsa bunu bir çalışma programınıza bağlayınız.Bu faaliyetiniz müsmir middir? Halkı kolayca toplayabiliyor musunuz? Ne gibi güçlükleri vardır?..[40]"

Partinin en önemli kültür işleri birimi olan Halkevleri ve halk odaları spor ve gençlik konusunda önemli çalışmalar yürütmüştür. Bilhassa parti ve devlet birliğinin sağlandığı 1936 süreci sonrasında bu çalışmalar daha örgütlü ve amaçlı bir hale getirilmiştir. CHP merkezi tarafından hazırlanan halkevleri ve halk odaları raporunda da spor ve gençlik işleri ile ilgili şu amaçlara yer verilmiştir:

"Bu memlekette okumuşlar daha çok okuyarak ve okutarak, Millî hayatın her iş ve meslek bölümünde halkı yetiştirip uyanık tutarak bu milletin fikir kudretini genişliğine ve derinliğine inkişaf ettirmek mecburiyetinde oldukları kadar, Spor ve Beden Terbiyesini de ayni değerde tutmak zorundadırlar. İşte Halkevleri ve Halkodalarında kütüphaneler, kitaplar ve yayınlar ile dimağların çalışmaları, fikirlerin olgunlaşmaları dâvası güdülürken bunun yanı başında Beden Terbiyesi ve Spor, dâvasına da aynı gözle bakılmaktadır[41]."

39 *CHP 1936 Yılı İl Kongreleri*, s. 209-210.

40 BCA, 490.1.0.0.4-8-10, 1938, s. 1-2.

41 *CHP Halkevleri Halkodaları 1932-1942*, Alaeddin Kıral Basımevi, İstanbul-Ankara s. 8-9.

Hazırlanan Beden Terbiyesi Kanunu ile beden terbiyesi işinin devletleştirildiği belirtilmiş ve halkı sporun şuurlu disiplinine alıştırmak, sporu halka yaymak, öğretmek, milli sporları raksları diri tutmak unutulmuş olanları diriltmek ve millileştirmek, spor ve beden terbiyesi hareketlerinin vücudun güzelleşmesi, bünyenin sağlamlaşması, ahlak ve karakter oluşumu, vatan ve millet duygularının geliştirilmesi, beslenmesi, fedakârlık ve kahramanlık hislerinin yaratılması, insancıl düşüncelerin uyandırılmasında sporun yaratıcı bir araç olarak kullanılmasının amaçlandığı belirtilmiştir[42]. Ancak kanun mucibince çalışmaların yapıldığı bazı illerde örneğin Antalya'da halkevi spor çalışmalarından yeterli randıman alınamadığı daha fazla çalışma yapılması gerektiği belirtilmiştir[43]. Halkevlerinin çalışmalarının olanaksızlıklar nedeniyle vasat kaldığı yerlerden biri de Kırklareli'dir. Burada halkevinin boşluğunu belediye tamamlamış ve belediye bir spor sahası hazırlamış ve gençlere 150 liralık yardım yapmıştır[44].

Beden Terbiyesi Kanunu çıkarıldıktan sonra spor ve gençlik işleri daha güdümlü şekilde devlet eline geçtikten sonra da parti örgütlerinin bu kanunun gereğinin uygulanması konusunda aktif olmaları istenmiştir. Teftiş raporlarında kanuna uygun olarak gençlerin beden terbiyesi için aktif hale getirilmesi konusundaki temel aksaklıklar da parti müfettişleri tarafından tespit edilmiştir. Buna göre teşkilatlar içinde Beden Terbiyesi Kanunu mükellefiyetinin farklı anlaşıldığı ve bu yüzden amacına ulaşmadığı anlaşılmaktadır. Aydın Mebusu ve Niğde Bölgesi Parti Müfettişi Agâh Sırrı Levent'in Kayseri bölgesi teftiş raporunda gençlik ve parti ile ilişkileri konusundaki değerlendirmeleri de oldukça ilginç görünmektedir. Hem eski bir sporcu hem de bir eğitimci olmasını da gerekçe göstererek gençlik ve spor konusundaki eksiklikler konusunda önemli tespitler yapmış ve önerilerini dile getirmiştir. Ona göre gençliği spor için toplamak, "düzenli olarak toplanma ritüeli sağlamak bunu gençlerde bir itiyat haline getirmek, böylece ülke müdafaasına madden ve manen hazır hale getirmek, kafa ve vücutlarını sürekli işletmek yoluyla milli davaya ilgili bir gençlik oluşturmak, işe mahalleden başlayarak çocuğu doğduğu andan itibaren gençlik hareketin içinde yetiştirmek" demektir[45]. Agâh Sırrı Levent tespitlerini şu şekilde parti

42 *CHP Halkevleri Halkodaları 1932-1942*, Alaeddin Kıral Basımevi, İstanbul-Ankara s. 8-9.

43 BCA, 49.1.0.0.619-30-1-6, 1940, s. 25.

44 BCA, 490.1.00.672.266.1, 1939, s. 37.

45 BCA, 490.1.0.0.670.258.1, 1941, s. 83-84.

merkezine aktarmaktadır:

"Beden Terbiyesi Kanununun istihdaf ettiği gaye her yerde ve herkes tarafında aynı sarahatle anlaşılmış değildir. Bu işi:

a). Askeri sınıflar sırf askeri hazırlık bakımından mütalaa etmekte,

b). Hükümet amir ve memurları kendilerine tahmil edilen tatbiki güç munzam bir vazife olarak telakki etmekte,

c) Kanunun kendilerine tatbik edildiği mükellefler ise maalesef angarya saymaktadırlar. Bu hale göre Beden Terbiyesi mükellefiyeti işinde aşağı yukarı her yerde görülen manzara şudur: a) Hükümet amirleri müeyyide olmadıkları için kanunu tatbik edemediklerini söylemekte ve gitgide bu işi kendi haline bırakmaktadırlar. Vilayetlerde bir dereceye kadar valilerin nüfuzu ile mükellefler polis marifetiyle toplatılmaktadırlar. Hâlbuki kazalarda bu iş tamamen mühmel bir haldedir. Bazı yerlerde devam etmeyen mükellefleri (hükümet evamirine ademi itaat) suçundan mesul etmektedirler. Buna mukabil bazı yerlerde Beden terbiyesi Nizamnamesinde ihtar, tevbih vs. gibi cezalar bulunduğu için bu cezaları bir sarahat saymakta ve bunun haricinde mükelleflerin suçundan dolayı mesul edilmeyeceği iddiasındadırlar. Netice şu oluyor ki kanunun tatbik edilememesi yüzünden mükellefler kanuna karşı henüz bu yaşta itaatsizliğe alışıyorlar. Ve bu yüzden kanunun ve bunu takip edenlerin otoritesi zaafa uğramış oluyor.

b) Her toplantıda mükelleflerin şahısları ve miktarları değişmekte ve talim ile meşgul olanları talim ve terbiye hususunu muntazaman takip ve tatbik etmekten alıkoymaktadır.

c) Talim ve terbiye ile mükellef olanların bu işi maalesef aynı ciddiyetle telakki etmediklerini gördüm. Mükelleflerin tayin edilen saatte toplanmadıklarını gören muallimlerin kızarak çıkıp gittikleri de vakidir. Hatta bazen aksine olarak mükellefler toplandığı halde muallim gelmemekte beyhude geldiklerini gören mükelleflerde inkisarla dağılmaktadır.

ç) Talim ve terbiye çok kere basit ve yeknesak (terbiyei münferide) hareketlerinden ibaret bulunuyor. Bu mükellefi sıkmakta ve cazibeyi yok etmektedir.

d) Bazı vilayetlerde mükellefe kısmen elbise temin edilmiştir. Fakat henüz temin edilemediği için toplantı halinde mükellefler karmakarışık bir manzara arz etmektedirler. Artık hiç elbise temin edemeyen kazaların durumu kolayca anlaşılabilir.

e) mükellefler tahsil dışında kalan vatandaşlardan ibaret olduğundan bunlar ya işçiler ya da iş sahibi olmayıp boşta gezenlerdir. Boşta gezenlerin tembellikten başka bir mazeretleri olamaz. Hâlbuki işçi ve çırak olanlar patronları tarafından müşkülata uğratılmaktadırlar. Vakıa patron kanunen muayyen saatte çırağına izin vermeye mecburdur. Ancak kanunun ehemmiyet ve kutsiyetini aciz bulunduklarından sırf kendi işlerini düşünmekte ve işçisini bırakmamaktadır. Zora geldiği zaman ise başka bir bahane bularak çırağını işten çıkarmaktadır.

f) Mükelleflerin içinde orta veya lise tahsilini bitirdikten sonra tahsile devam etmeyen gençler de vardır. Tabi bunlar da vazifeye davet edilmektedir. Hâlbuki bunlar tahsil esnasında askerlik dersini ve askeri kampın muhtelif safhalarını geçirmiş olduğundan bu hazırlığı hiç yapmayan acemilerle birlikte aynı basit hareketi tekrar etmek kendilerine güç gelmektedir[46]."

Saptamalarını "mükellefleri talim ve terbiye etmek işini daha geniş çapta düşünmek ve mükelleflere sadece zabit değil aynı zamanda müşfik ve muktedir bir mürebbi vaziyetinde bulunmak mükelleflerin faaliyetlerini ve çalışma şartlarını cazip bir hale koymak mükelleflerin muntazam toplanmalarını temin edici müeyyideler koymak lazımdır[47]" önerileri ile sonlandırmıştır. Son cümle olarak ta parti müfettişi beden terbiyesi ve spor hakkındaki bu mütalaalarının yalnız Kayseri iline ait olmayıp, genel tespitler olduğunu ifade etmektedir[48]. Bu müfettişin öznel ancak son derece detaylı ve düşünülmüş olduğu görülen bu tespitleri hem toplumda hem parti örgütlerinde beden terbiyesi konusuna olan yaklaşımın ne kadar umursamaz olduğunu göstermektedir. Agâh Sırrı Levent'in belirttiği üzere Beden Terbiyesi Kanununa uygun olarak işçilerden faydalanıldığı ve işçilerin beden terbiyesine önem verildiği bir örnekte Uşak'ta görülmektedir. Uşak'ta yer alan birçok fabrika işçisinin parti üyesi ve aynı zamanda gençlik ve spor kulüplerine üye olması dikkat çekicidir. Örneğin Uşak merkezdeki şeker, kumaş, iplik fabrikalarında çalışan 200 daimî işçi, spor teşekkülleri ve kulüplerde faaliyet göstermekteydi[49].

46 BCA, 49.1.0.0.670-257-1, 1941, s. 56-61. Belgenin 59 ve 60. sayfaları bu belgede bulunamamış ancak başka bir evrakta bulunmuştur. Bk., BCA, 49.1.0.0.670-258-1, 1941, s. 83.

47 BCA, 490.1.00.680.303.1, 1941, s. 31.

48 BCA, 49.1.0.0.670-257-1, 1941, s. 56-61. Belgenin 59 ve 60. sayfaları bu belgede bulunamamış ancak başka bir evrakta bulunmuştur. Bk., BCA, 49.1.0.0.670-258-1, 1941, s. 83.

49 BCA, 490.1.00.680.303.1, 1941, s. 31.

Savaş öncesi dönemde Almanya'da yükselişe geçen Nazizim'in bazı öncü modelleri Türkiye'de de uygulamaya konulmuş ve Almanya'dan getirilen bazı hocaların beden terbiyesi konusunda Gazi Terbiye Enstitüsü bünyesinde çalışmak üzere ülkeye getirildikleri görülmekteydi[50]. Parti örgütlerinin gençlik ve spor çalışmalarının bir ayağını da 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı kutlamalarının militer nitelikli çalışmaları oluşturmaktaydı. Tek parti döneminde kutlanan 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı etkinlikleri de çoğu zaman ulus devletin bir gövde gösterisine dönen aynı zamanda askeri geçişlerle toplumun ruh halinin yüceltildiği bir atmosfere ortam hazırlamaktaydı. Parti ve valiliğin organize çalışmalarında parti merkezi tarafından bu kutlamalar sırasında taklarda ve çeşitli yerlerde asılmak üzere kullanılacak bazı yazılarda gönderilmiştir. Bu yazılardan bazıları dönemin siyasi koşullarını da ortaya koymaktadır. Bu yazılardan bazıları şöyledir: "Vücudunu ve kafanı işlet Sporcun çirkinin, kötünün ve kirlinin düşmanıdır! Sıhhatini seveceksin, vatanını seveceksin işini seveceksin tabiatı seveceksin! Kendini koruyan neslini korur! Temiz yürek, doğru söz, güzel vücut![51]." 50 il valiliğine ve il teşkilatına gönderilen başka bir tebligatta 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı etkinlikleri çerçevesinde neler yapılacağı detaylı bir plan ile hazırlanmış ve bu planın itinayla uygulanması istenmiştir. Bunlar içinde bilhassa sporcu geçişlerine detayla yer verilmiştir. Jimnastik gösterileri, sporcu geçişleri, Türk Spor Kurumunun hazırladığı plan ve program dâhilinde yapılan organizasyonlarda yine kulüp geçişleri ve sporcuların beraber yürümeleri gibi detaylar belirlenmiştir[52]. Valilerin de illerdeki spor işlerinde başlıca yardımcı ve destekleyici olmaları bir yazı ile istenmiştir[53]. Öte yandan askeri tonu dikkat çeken gençlik ve spor çalışmalarının Batılı basının da dikkatini çektiği görülmektedir. Askeri amaçlı olarak sporun merkeze alınması konusunda haberler yapılmıştır. Great Britain and the East'e çıkan *Türkiye'de Bedeni Yararlılık* başlıklı yazıda 16-21 yaş arasındaki genç kızların ve genç erkeklerin askeri idman dersleri alacakları bir kulübe kaydedilmesi kararına yer verilmiştir. Yazıda Türklerin askerliğin yüksek

50 Funda Şenol Cantek-Betül Yarar, "Erken Cumhuriyet Dönemi Dergi ve Gazetelerinde Spor ve Kadın (1928-1960)", *İletişim, Kuram ve Araştırma Dergisi*, S. 29, 2009, s. 206.

51 *CHP Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi İkinci kanun 1938'den 30 Haziran 1938'e kadar*, s. 164-165.

52 *CHP Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi İkinci kanun 1938'den 30 Haziran 1938'e kadar,* s. 157-160.

53 BCA, 49.1.0.0.5-22-2, 1940, s. 1.

niteliklerine zaten sahip olduğu ancak bu kulüpler vesilesiyle de yurttaşlarına beden ve zihin çabukluğu sağlanmak istendiği belirtilmiştir[54].

Parti örgütlerinin parti merkezinin yoğun istek ve arzularına karşın gençlik ve spor konusunda beklenen verimi sağlayamadığı görülmektedir. Hem parti örgütlerinin özensizliği hem toplumun ilgisizliği ama en çok da olanakların kısıtlılığı gençlik ve spor çalışmalarının kâğıt üzerinde kaldığı bir tablo ortaya koymuştur. Spor ve gençlik konusundaki en önemli sıkıntı ise bütçe konusunda yaşanan sorunlardır. Devletin belirli ölçülerde ayırdığı ödeneğin yetersizliği karşısında CHP yönetimi tebligatlarla az çok sağlanan bu devlet yardımının yanında parti teşkilatlarının ve mahalli örgütlerin de spora maddi yardım yapmalarını istemiştir. Bunun yanında özellikle 1933 yılı bütçesi dâhilinde Edirne, Antalya, İzmir, Çanakkale, Çukurova gibi coğrafi ve askeri vaziyetleri önem teşkil eden bölgelerde spor faaliyetlerinin yoğunlaştırılarak birinci seviyeye çıkarılması ve halka yayılmasının memleket savunması açısından hayati bir görev olduğu belirtilmiştir[55]. Ancak bütçe konusundaki bu talimat ve tebligatların işe yaramadığı ve istenen düzeye getirilemediği CHP Genel Sekreterliği tarafından teşkilatlara gönderilen başka bir yazıda örnekleri ile anlatılmıştır. Yazıda spor konusunun öneminin teşkilatlarca yeterince anlaşılamadığı 1934 yılı il özel idare ve belediyelerin göndermiş olduğu cetvellere dayanılarak şu şekilde ifade edilmektedir: "Bu cetvelden anlaşılıyor ki bazı vilayetler gençliğin ve ırkın ıslahı ve yurt müdafaası ve genel sağlık demek olan sporu hiç anlamamışlardır. Mesela Zonguldak ve Tokat vilayetleri 1934'te spor için 10 para bile ayırmamış, Çankırı ise ancak 150 lira ayırabilmiş, buna karşın Yozgat gibi daha verimsiz bir vilayet 1000 lira ayırmıştır" devamında fırkanın yurtta sporu canlandırmak yaşatmak ve yüceltmek gibi esaslı bir görevi olduğu ifade edilmiştir[56]. Kocaeli teftiş raporunda spor ve gençlik teşekküllerinin partiden maddi yardım aldığını ancak partiden uzak bir şekilde disiplinsiz bir faaliyet içinde oldukları belirtilmiştir. Buna göre bu teşekküller acilen denetim ve idare altına alınarak bölgeye ve ülkeye faydalı hale getirilmeli önerisi yapılmıştır[57]. Malatya'da ise parti ve gençlik kulüplerinin temasının bu kulüplerin toplantılarının parti binasında ve parti yöneticilerinin de katılımlarıyla yapılması ile görülebilir. Her ne

54 BCA, 49.1.0.0.1104-34-1, 1937, s. 4-5.

55 BCA, 49.1.0.0.2-8-9, 1931, s. 1-3.

56 BCA, 49.1.0.0.3-10-2, 1935, s. 1.

57 BCA, 490.1.0.0.675.282.1, 1940, s. 100.

kadar parti devlet birlikteliği sona ermiş olsa da ve spor kurumları bağımsız yapılar olsa da parti ile birliktelikleri devam etmektedir. Ancak hemen her yerde olduğu gibi burada da halkın ve gençliğin sporla teması sadece futbol ile sınırlı kalmıştır[58]. Manisa da durum farklı değildir. *Spor işleri cansız ve tesanütüzdür*[59]. Konya'da spor konusunda en büyük eksiğin para olduğu ancak burada da il ve ilçe yönetim kurullarında spordan anlayan ya da spora ilgi duyan kimsenin olmamasının ise asıl sorun olduğu bu sebeple de partinin spor ve gençlik konusunda kayıtsız bir tutum içinde olduğu belirtilmiştir[60].

Partinin önemli bir sorunu da gençlik ve parti örgütü arasındaki uyumsuzluk ve kayıtsızlık olmuştur. Balıkesir Gemlik'te parti müfettişinin belirttiğine göre parti ve gençlik arasında karşılıklı bir memnuniyetsizlik söz konusudur. Parti yönetimi gençliğin çalışmadığını gençlik ise parti desteğini alamadıklarından yakınmaktadır. Parti müfettişine göre ise parti idaresinin gençlerle birlikte olması ve onlara yol gösterici olması gerekmektedir[61]. İznik'te parti başkanı mevcut durumu şu cümlelerle izah etmektedir: "Spor için gençleri çalıştıramıyoruz. Bilmem ki gençlerin sayısı da azdır. Bunlar hep rençber çocuklarıdır. Yorgundur. Parayı babalarından alıyorlar. Sanatları yok ki gündeliklerinden ayırsınlar. Parti de yardım edemiyor. Onlar esasen sporlarını yapıyorlar. Her gün bağ bahçede çalışıyorlar[62]." Benzer şekilde Erzurum halkevi raporunda spor kolu şubesinin bir spor muallimi olmasına rağmen spora dair hiçbir iş yapılmadığı bir kuruma dönüştüğü belirtilmiştir[63]. Erzurum'un ilçelerinde de spor ve gençlik teşkilatlarının zayıf olduğu, bir kısmında hiç olmadığı, var olan bir kısmında ise yeterli donanım olmadığı ve faaliyet gösteremediği sadece Oltu'da gençlerin partiye ilgilerinin iyi olduğu ve burada spor teşkilatının yeni kurulduğu belirtilmiştir[64]. Kastamonu'da ise partinin şehirdeki spor teşekkülleri ile ilişkisinin bir bu kurumlar tarafından partinin spor işlerine müdahalesi şeklinde anlaşıldığı ve bu durumun spora olan ilgiyi azalttığı ifade edilmiştir. Buna karşın parti müfettişi tarafından parti programındaki esaslara uygun olarak ilişkilerin sıklaştırılması istenmiş

58 BCA, 490.1.0.0.682.310.1, 1940, s. s. 18.

59 BCA, 490.1.0.0.684.314.1, 1936, s. 18.

60 BCA, 490.1.0.0.1116-73-1, 1936, s. 15.

61 BCA, 490.1.0.0.1116-73-1, 1936, s. 29.

62 BCA, 490.1.0.0.1116-73-1, 1936, s. 32.

63 BCA, 490.1.0.0.271-1081-1, s. 65.

64 BCA, 490.1.0.0.271-1081-1, s. 93.

ancak gerekli olanakların şehirde mevcut olmadığı belirtilmiştir. Buna göre şehirde bir spor sahası yapılmaya başlanmış, tribün, atış poligonu, pistler ve atlama yerleri henüz inşa edilememiş ve diğer ilçelerde de herhangi bir spor teşekkülü olmadığı için spora olan ilginin memurlar ve yazın memleketine geri dönen gençler ile sınırlı olduğu ifade edilmiştir. Sadece İnegöl'de halkevi üyesi gençleri tarafından kurulan bir yapının iyi çalıştığı hatta burada kendi emekleri ile bir spor sahası kurdukları ifade edilmiştir[65]. Antalya'da da durum çok farklı değildir. Antalya'nın birçok ilçesinde gençler için hâlihazırda bir spor sahası olmadığı, spor sahası olarak adlandırılan yerlerin *küçük bir düzlükten* ibaret olduğu veya 'gelişigüzel bir düzlükte' sporlarını yaptıkları, "her ilçede bir iki gencin birtakım oyunlar oynadığı ama ne kendilerinin ne de izleyenlerin ne oynadıklarını bilmediği" bir durumun varlığı gözlemlenmiştir[66]. Kırklareli'nde de durum farklı değildir[67]. Kayseri teftiş raporunda parti müfettişinin şu ifadeleri gençlik konusundaki temel sorunun ne olduğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır. Diğer tüm parti teşkilatlarında görülen kayıtsızlığı da ifade eden cümleler şöyledir: "Spor ve gençlik işi vilayetlerimizde en fazla ihmale uğramış bir meseledir. Bu ihmal asla kasti değildir. Belki işin iyi organize edilememesi ve umumi çerçeveden görülememesi yüzündendir. Bir defa vilayet ve kazalarda parti idare heyetlerimizin bu işle alakası çok zayıftır. Çünkü nasıl alakalanacaklarını ve bu alakanın kendilerine ne gibi bir vazife tahmil ettiğini bilmemektedirler. Lazım gelir ki, bu alakanın hudut ve şümulü çizilerek kendilerine gösterilmiş olsun[68]." Kütahya'da müfettişin gençlik ve spor durumu ile ilgili tespiti de ilginçtir: "Gençliğin neşeli, sıhhatli nefse ve millete inanlı yurdu, inkılabı, istiklali müdafaaya hazırlıklı bir zihniyetle yetiştirilmesi hususunda ciddi bir şekilde çalışıldığına delil göstermek müşküldür[69]." Parti müfettişi spor sahası adıyla su basma ihtimali yüksek olan bir düzlüğün kullanıldığını da belirtmektedir[70]. Parti müfettişleri parti teşkilatlarının gençleri kötü ve zararlı alışkanlıklardan korumak misyonu olduğunu belirtmiş ve özellikle köydeki gençlerin şehre geldikleri zaman alkol ve içkili mekânlar ve kahvehanelerde vakit geçirmelerine engel olmak için öncelikle halk odaları kurulması ve

65 BCA, 49.1.0.0.668-245-1, 1939, s. 5-6.

66 BCA, 49.1.0.0.619-30-1-6, 1940, s. 25.

67 BCA, 49.1.0.0.672-266-1, 1940, s. 101.

68 BCA, 490.1.0.0.670.257.1, 1941, s. 55.

69 BCA, 490.1.0.0.680.303.1, 1941, s. 31.

70 BCA, 490.1.0.0.680.303.1, 1941, s. 31.

gençlerin bu odalar vesilesiyle spora alıştırılması tavsiye edilmiştir[71].

Sonuç

Tek parti döneminde CHP tarafından başlatılan toplumsal kalkınma ve dönüşüm programı ulusal dayanışma odaklı-milliyetçilik eksenli sistemli bir değişim öngörmekteydi. Bu plan içine dâhil edilen gruplardan biri de imparatorluk yapısından farklı olarak gençler ve kadınlar olmuştur. İmparatorluktan asıl farkı bu iki grubun merkeze alındığı bir ulus toplum ve ulus devlet inşa etme çabasıydı. Tek partili yılların son dönemine tekabül etse de etkisi ve gelişim boyutu oldukça gerilere giden ikinci dünya savaşı koşullarının da geri tedarik birlikleri olarak zinde ve hazır bir genç ekip arzusu bu yıllarda daha da önem kazanmıştır. Bilhassa Alman ve İtalyan örneklerinden de etkilendiği görülen ancak bu yönetimler kadar militer ve disipliner olmadığı gözlenen gençlik çalışmalarının temelinde beden terbiyesi ve spor aracılığıyla savaşa hazır bedenler tasavvuru olmuştur.

Parti örgütlerinin bu yıllarda halka ulaşan hemen hemen tek kanal olması bu örgütleri devletin ve dolayısıyla partinin sözcüsü ve örnek teşkilatları haline getirdiği aşikârdır. Hem halkın devlete ulaşma kanalı hem devletin halka ulaşma kanalı olarak politik ve ideolojik anlamlar oluşturulmasına bir araç olan parti örgütlerinin gençlik ve spor çalışmalarında da hayati bir rol alması beklenmiştir. Ulus devletin toplumsal dönüşümü başlatmak üzere hedef kitle olarak gördüğü genç kesim devlet eliyle dinamik ve ulusun zinde yüzü haline getirilmek istenmiştir. IV. Büro aracılığıyla parti merkezi tarafından sürekli kontrol ve denetim içinde bulundurulan örgütlerin merkeze yaptığı dönütlerden ve parti müfettişlerinin örgütleri teftişleri sonucunda merkeze ulaştırdıkları raporlar gençlik ve spor konusundaki genel durumu gözler önüne sermektedir. Buna göre kâğıt üzerinde kaldığı görülen istek ve beklentiler amacına ulaşamamıştır. Hem spor konusunda örgütler bünyesinde kalifiye bir kadro bulunamaması dolayısıyla spordan anlayan bir ekip eksikliği hem alt yapı ve teçhizat konusunda yaşanan büyük yoksunluk hem de halkta spor konusunda yeterli bir bilincin oluşmaması parti örgütlerinin çalışmalarını sınırlı kalmasına sebep olmuştur. Ulus devletin gençlik ve spor konusundaki bu istekleri bilhassa sporun devlet güdümüne aktarıldığı süreçte daha başarılı sonuçlar vermiş, parti örgütleri bu konuda atıl kalmışlardır.

71 BCA, 49.1.0.0.668-245-1, 1939, s. 9.

KAYNAKLAR

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 49.1.0.0.2-6-23, 1931

BCA, 49.1.0.0.2-7-7, 1931

BCA, 49.1.0.0.2-8-9, 1931

BCA, 49.1.0.0.3-11-1, 1933

BCA, 49.1.0.0.14-74-1, 1934

BCA, 49.1.0.0.3-10-2, 1935

BCA, 490.1.00.684.314.1, 1936

BCA, 490.1.0.0.1116-73-1, 1936

BCA, 490.1.0.0.1109-48-1, 1936

BCA, 49.1.0.0.1104-34-1, 1937

BCA, 490.1.0.0.4-8-10, 1938

BCA, 49.1.0.0.668-245-1, 1939

BCA, 49.1.0.0.619-30-1-6, 1940

BCA, 490.1.00.675.282.1, 1940

BCA, 490.1.00.682.310.1, 1940

BCA, 49.1.0.0.5-22-2, 1940

BCA, 490.1.0.0.271-1081-1, 1941

BCA, 490.1.00.670.257.1, 1941

BCA, 49.1.0.0.670-258-1, 1941

BCA, 490.1.00.680.303.1, 1941

BCA, 490.1.0.0.681-305-1

BCA, 490.1.00.675.282.1

BCA, 490.1.00.684.317.1

BCA, 490.1.00.672.266.1

Resmi Yayınlar

CHF Nizamnamesi ve Programı, TBMM Matbaası, Ankara 1931.

C.H.P. Programı, Ulus Basımevi, Ankara 1935.

C.H.P. Programı, Zerbamat Basımevi, Ankara 1943.

CHP Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi İkinci kanun 1938'den 30 Haziran 1938'e kadar, Ulus Basımevi, Ankara 1938.

CHP 1936 Yılı İl Kongreleri, TBMM Kütüphanesi, Ankara 1937.

CHP Halkevleri Halkodaları 1932-1942, Alaeddin Kıral Basımevi, İstanbul-Ankara.

1939 CHF Nizamnamesi, Ulus Basımevi, Ankara 1939.

Araştırma-İnceleme Eserler

Althusser, Louis, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, C 15, 1923, Kaynak yayınları, Ankara 2005.

Cantek, Funda Şenol-Yarar, Betül, "Erken Cumhuriyet Dönemi Dergi ve Gazetelerinde Spor ve Kadın (1928-1960)", *İletişim, Kuram ve Araştırma Dergisi*, S. 29, 2009, s. 201-218.

İmamoğlu, A. Faik, "Türkiye'de Sporun Yönetsel Yapısı İçinde Spor Federasyonları", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, C XVI/S. 2, 2011, s. 3-10.

Katoğlu, Murat, "Cumhuriyet Türkiyesi'nde Eğitim, Kültür ve Sanat", *Türkiye tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Ed. Sina Akşin, Cem Yayınevi, Ankara 1989.

Kılıç, Metin, "Tek Partili Dönemde Türkiye'de Modern Sporun Teşekkülü", *Tarih Okulu*, S. XIV, 2013, s. 27-53.

Sarıgüzel, Nedim, "Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü", *Atatürk Ansiklopedisi*, https:// ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/beden-terbiyesi-genel-mudurlugu/ Erişim Tarihi: 24.02.2024.

Sümer, Rıza, *Sporda Demokrasi: Türkiye'de Spor Federasyonlarının Tarihsel Gelişimi,* Şafak Matbaacılık, Ankara 1990.

Tokatlıoğlu, Ali Emrah, "Türkiye Sporunda Erken Devletçilik ve Carl Diem", *14. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi Bildiri Kitabı*, 2016.

Tokatlıoğlu, Ali Emrah, "Cumhuriyet Modernleşmesinde Devletin Spor Üzerinden Bedene Bakışı ve Spor Politikaları", *JATSS,* C 3/S. 2, 2021.

Yarar, Betül, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Modern Sporun Kuruluşu", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 21, 2014, s. 301-317.

Zelyurt, Mert Kerem, "Türk Modernleşmesinde Spor: Tanzimat'tan Erken Cumhuriyet'e", *Turkish Studies*, C 8/ S. 12, 2013, s. 1461-1478.

Tek Parti Döneminde İktidar Futbol İlişkisini İzmir'deki Futbol Kulüplerinin Birleştirilmesi Üzerinden Okumak

Coşkun Türkan*

Giriş

Modern futbolun XIX. yüzyılın son çeyreğinde bugünkü kurallarının temelinin atılması ve hızla yayılması, siyasal aktörleri tedirgin etmişti[1]. Çünkü bu dönem, modern devletin toplumsal alana, bireylerin gündelik yaşamına daha fazla müdahil olduğu, statükoyu korumaya, nüfusun üretken kapasitesini ortaya çıkarmaya çalıştığı ve bedene yönelik disiplinci mekanizmalarla nüfusa yönelik düzenleyici mekanizmaların birbirine eklendiği bir dönemdi[2]. Futbolun kitleselleşmesi ve siyasî aktörlerin bundan tedirginlik duymasında emperyal devletler arasındaki rekabetin ve savaş olasılığının her geçen gün artması da etkiliydi. Ayrıca ulus-devletlerin ulusal orduya ihtiyaç duyması, jimnastik ve spor oyunlarının askerî ve siyasal bir içerik kazanmasını gerektiriyordu[3]. Dolayısıyla artık beden ve bedene dair politikaların modern devletin önemli bir sorunu haline geldiği[4] bu dönemde, spor politikasının da ona göre şekillenmesi gerekliydi. Bu noktada bir parantez açıp benzer bir durumun aşağıda ele alınacağı gibi tek parti yıllarındaki spor politikasına yansıyacağını belirtelim. Burada göz önünde bulundurulması gereken en önemli noktalardan bir diğeri, ekonomik dönüşüme/kapitalist ekonomiye

* Öğr. Gör. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Aydın/TÜRKİYE csknturkn@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-2629-7602
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1189

1 Aktükün, futbolun kitleselleşmesini siyasî aktörlerin "çok da istemediği" bu dönemin I. Dünya Savaşı'na kadar sürdüğünü belirtmektedir. Bk. İlker Aktükün, "Futbolun Siyasi Tarihine Kenar Notları", *Cogito,* S. 63, Yaz 2010, s. 10.

2 Yiğit Akın, *"Gürbüz ve Yavuz Evlatlar" Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor,* İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 38-39.

3 İlker Aktükün, "Oyundan Siyasete: Türkiye'de Futbolun Doğuşu", *İktisat Dergisi,* S. 463-468, Temmuz-Aralık 2005, s. 4.

4 Akın, *age.,* s. 41.

bağlı olarak kurumsallaşan, profesyonelleşen ve uluslararası bir hâl alan başta futbol olmak üzere spor oyunlarının, dönemin hem hâkim hem de muhalif ideolojilerinin yayılması için bir araç haline gelmesidir[5]. Bu bağlamda içinde kolektif kimliklerin eklemlendiği önemli bir kültürel arena olan sporun/futbolun, toplumsal ve siyasal kimliklerin, aidiyet formlarının yeniden inşasında önemli bir rol oynadığını, "biz ve onlar" özdeşlik ve farklılık ilişkisini söylemsel olarak yeniden kurduğunu göz önünde bulundurmak gerekir[6].

Bilindiği gibi XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Osmanlı coğrafyasının dünya kapitalist sistemine eklemlenmesi ve modernleşme doğrultusunda atılan adımlarla modern sporlar Osmanlı coğrafyasına taşındı[7]. Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılın ikinci yarısından XX. yüzyıl başlarına kadar geçen dönem, Harbiye ve askerî idadilere gerekli alet ve tesisler yaptırılmak suretiyle jimnastik dersinin konulduğu, ilk kulüplerin kurulduğu ve beden eğitimi ile sporun iç içe geçtiği ve sporun biçimsel eğitim düzeniyle bütünleştiği dönemdi[8]. Yukarıda belirtildiği gibi bunda Avrupa örneğinin takip edilmesi ve savaş olasılığı etkiliydi. Beden eğitimiyle sporun Avrupa'daki gibi zoraki bir nikâh içinde olduğu bu dönemde, bir yandan spor beden eğitimine karşı bağımsızlığını kazanmaya çalışırken[9], diğer yandan modern futbol İzmir ve İstanbul'da yaşayan İngiliz tüccarlar sayesinde Osmanlı İmparatorluğu'na girmişti. Böylelikle Türk futbolu, Osmanlı-Türk modernleşmesine bağlı olarak doğup gelişti[10]. Buradan hareketle, Osmanlı Müslüman "milletleri"

5 Aktükün, "Oyundan Siyasete: Türkiye'de Futbolun Doğuşu", s. 5.

6 Coşkun Türkan, "Milliyetçilik ve Futbol: Erken Cumhuriyet Döneminde İzmir Kulüplerinin Yabancı Takımlarla Müsabakaları", *İzmir Spor Tarihi İzmir Spor Tarihinden Sayfalar, Oyunlar, Spor Kulüpleri ve Sporcular,* ed. Günver Güneş-Bahri Okumuş, Ütopya Yayınevi, Ankara 2019, s. 57.

7 Caner Sancaktar, "Türkiye'de Modernleşme, Siyaset ve Futbolun Doğuşu", *Bilgi ve Bellek,* S. 8, Yaz 2007, s. 159. Ayrıca bk. Âtıf Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995, s. 627-710; Betül Yarar, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Modern Sporun Kuruluşu", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S. 21, Güz 2014, s. 310-317.

8 Kurthan Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi,* Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985, s. 43-46; Akın, *age.*, s. 50-53; Aktükün, "Oyundan Siyasete: Türkiye'de Futbolun Doğuşu", s. 5.

9 Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi,* s. 43.

10 Sancaktar, agm., s. 172; Mahmut Sert, *Gol Atan Galip Futbola Sosyolojik Bir Bakış,* Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 85. Selanik, İzmir ve İstanbul'da aşağı yukarı aynı zamanlarda başlayan "futbol tarihimizin kadim dönemleri" için bk. Mehmet Yüce, *Osmanlı Melekleri Futbol Tarihimizin Kadim Devreleri, Türkiye Futbol Tarihi,* C I , İletişim Yayınları, İstanbul 2014; *Türk Futbol Tarihi (1904-1991)* C I, ed. Erdoğan Arıpınar, Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları, İstanbul 1992; İbrahim Yılmaz, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Futbol,* Gece Kitaplığı, Ankara 2021.

bağlamında, futbolun aslında Jön Türklere ait bir oyun olduğunu söylemek mümkündür. Fişek, yerinde bir tespitle sporun bir toplumun tarihini, yapısını, ilişkilerini, istek, özlem ve beklentilerini sadakatle yansıtan bir ayna olduğunu ve bir ülkede sporun ve spor kulüpçülüğünün tarihinden o ülkenin toplumsal ve siyasal tarihinin kolayca okunabileceğini belirtmektedir[11]. Nitekim XX. yüzyıl başlarından itibaren kurulmaya başlayan Türk kulüplerinin tarihi, bunun en tipik örneklerinden biridir.

Futbolun "Millî" Bir Formaya Bürünmesi ve Türk Ulus-Devletine Giden Süreç

23 Temmuz 1908'de Meşrutiyet'in tekrar ilan edilmesinin Türk tarihinde yeni bir dönemi başlattığı söylenebilir. XIX. yüzyıldan itibaren modernleşme doğrultusunda atılan adımlar, İttihat ve Terakki Fırkası'nın (İTF) hamleleriyle ivmelendi. Yasama ve yürütmenin padişahtan koparılarak ayrı ve demokratik organlar haline geldiği, parlamentonun yetkilerinin artırıldığı, hukukta laikleşme ve yargı birliği doğrultusunda adımların atıldığı II. Meşrutiyet döneminde (1908-1918), İTF'nin millî iktisat politikalarıyla oluşturulmaya çalıştığı "Millî" sınıf, ufuktaki ulus-devlet için gizil güç ve toplumsal temel oldu. Siyasete ilgi duyan ve siyaset yapan kitlenin genişlemesi, tebaadan vatandaş anlayışına geçişi ve siyasal alanda bir kamuoyunun gelişmesini gündeme getirdi. Ayrıca XIX. yüzyılda "devleti kurtarmak" düşüncesiyle gerçekleştirilen reformlar, İTF iktidarında bu dar çemberi kırıp "Ulusu kurtarmak" düşüncesini ön plana aldı. Dolayısıyla II. Meşrutiyet döneminde ulusal ve dünyevî bir ideolojiye geçiş hızlandı. Bu dönem, demokrasi ve özgürlüklerle ilgili birtakım olumsuzluklarına karşın "ulusal" toplum, devlet ve egemenlik tezlerinin mayalanması açısından da oldukça önemlidir[12]. Yine ikinci kez ilan edilen Meşrutiyet günlerinde kitleselleşen hâkim ideolojiye, Türk milliyetçiliğine, bağlı olarak ulusu kurtarma düşüncesi, militarizm ve Avrupa örneklerinin harmanlanmasıyla beden eğitimi politikalarına da yansıdı[13]. Bu dönemin bir diğer önemi, futbolun Türkler arasında yaygınlaşmasıdır. Bunda, XIX. yüzyıl sonlarından itibaren "ötekilerin" futbol sahalarında görünür olması yanında, Meşrutiyet'le

11 Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi,* s. 52-53.

12 Bülent Tanör, *Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1998, s. 215-220.

13 Bu konuda bk. Bayram Ali Sivaz, *İttihat ve Terakki Partisinin Beden Eğitimi ve Spor Politikaları ve Uygulamaları*, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Yayımlanmamış Dalı Doktora Tezi, Ankara 2016.

gündeme gelen görece özgürlük ortamının Türklerin kulüpler/dernekler kurmasına müsaade etmesi ve İTF'nin bu alana el atması etkili oldu[14]. Diğer bir ifadeyle futbol mazisi çok uzun olmayan Türkiye'de, siyasetin futbola ilk etkin müdahalesinin İTF'yle başladığını, toplumun yabancı ve kozmopolit unsurlardan arındırılarak homojenleştirilmesini ve bu grupların iktisadî güçlerinin sınırlandırılmasını, kısaca "Millîleştirilmeyi" ön plana alan İTF'nin, futbolun da "Millîleştirilmesine" yönelik önemli adımlar attığını belirtmek gerekir. Bu bağlamda İTF, futbolu oyun olmanın ötesinde, "Bizliğin/Türklüğün" inşasında ideolojik bir araç olarak kullanabileceğinin farkındaydı[15]. Buradan hareketle "Türkiye'de futbolun tarihi ile Türk milli kimliğinin kuruluşunun tarihinin […] birbiriyle çakıştığını söylemek mümkündür[16]. İTF'nin "futbolun kitlesel özelliğini ilk kavrayan siyasal iktidar" olmasında, kadrolarının büyük çoğunluğunun yurtdışında öğrenim vb. nedenlerle bulunması, imparatorluğun Batı'ya açılan bölgelerinden gelmiş olması ve dünyaya açık olmaları etkiliydi. Bütün bunlar İttihatçıların futbolun kitlesel yönünü görmelerini kolaylaştırdı[17]. Avrupa'da milliyetçi hareketlerin futbol vb. spor dallarını dışlayıp ağırlıklı olarak beden eğitimi ve jimnastiğe yöneldikleri bu dönemde, İTF kadroları beden eğitiminin ve jimnastiğin önemini göz ardı etmeden, kitlesel bir etki alanı olarak gördüğü futbolu ve kulüpleri hiçbir zaman ihmal etmedi ve hatta bizzat destek verdi[18]. Bu bağlamda İttihatçı kadrolar için Müslüman-Türk unsurların futbol kulüpleri kurması ve gayrimüslim takımlara karşı mücadele etmesi, unsur-ı aslîde milliyetçi düşüncenin ve millî kimliğin gelişip güçlenmesi açısından önemliydi. Kaldı ki XX. yüzyılın başlarında İstanbul ve İzmir gibi yerlerde unsur-ı aslînin kurduğu kulüplerin imkansızlıkları ve maddî açıdan yetersizliği, İttihatçıların bu kulüplerle, kulüp görevlilerin de siyasî aktörlerle

14 Fişek, 1908 öncesinde takım yönleri ağır basan doğal amaç birlikleri olarak örgütlenen kulüplerin, 1909 Cemiyetler Kanunu'yla tüzel kişilik edinmelerinin önemine dikkat çekmektedir. Bk. Kurthan Fişek, *Devlet Yönetimi ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Spor Yönetimi,* Bağırgan Yayımevi, Ankara 1998, s. 274. Ayrıca Günver Güneş, "II. Meşrutiyet Döneminde Spor", *Osmanlı Tarihi Araştırmaları II II. Meşrutiyet,* ed. Saime Selanga Gökgöz-Ahmet Oğuz, Kriter Yayınları, İstanbul 2020, s. 246-249.

15 Türkan, agm., s. 67-68.

16 Tanıl Bora-Necmi Erdoğan, "'Dur Tarih, Vur Türkiye' Türk Milletinin Milli Sporu Olarak Futbol", *Futbol ve Kültürü Takımlar, Taraftarlar, Endüstri, Efsaneler,* der. Roman Horak-Wolfgang Reıter-Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 223.

17 Yalçın Doğan, *Fenerbahçe Cumhuriyeti,* Tekin Yayınevi, İstanbul 1989, s. 36; Aktükün, "Futbolun Siyasi Tarihine Kenar Notları", s. 15-16.

18 Gökaçtı, *age.*, s. 42; Aktükün, "Futbolun Siyasi Tarihine Kenar Notları", s. 16; Sancaktar, agm., s. 167.

bağlantı kurmasını kolaylaştırdı[19]. Bütün bunlardan hareketle, "modern futbolun Türkiye'de, Avrupa'daki örneklerinden farklı olarak, milliyetçi bir doğum lekesiyle ortaya çıktığını söylemek abartma sayılmaz."[20] Yukarıda belirtildiği gibi İttihatçılar, futbolun kitle sporu olmasından hareketle, millî bir kimliğin inşa edilmesinde ideolojik bir aygıt olabileceğini görmüştü. Bu bağlamda Şenol'un vurguladığı gibi İTF'nin gücünün yoğunlaşma döneminin tam da kulüplerin kuruluş ve ilk günlerine denk gelmesi önemlidir. Örneğin Galatasaray'ın bünyesinde barındırdığı kozmopolit kültür ve Osmanlıcılık anlayışının yansıması olan yapısının İttihatçıların "millî" politikalarıyla örtüşmemesi, İttihatçıları yeni arayışlara itti[21]. "Arnavut kökenli" Ali Sami Bey'e tepki gösterenlerin 1911'de Galatasaray'dan ayrılarak "Progress/Terakki" adında yeni bir kulüp kurması, bu kulübün 1914'te adını Türklerin anavatanına, Orta Asya'ya referansla "Altınordu" olarak değiştirmesi ve kulüpte oyuncu ve idareci olarak yer alan gayrimüslimlerin tasfiye edilmesi, bunun kanıtları arasındadır. Yeri gelmişken Sadrazam Talat Paşa'nın bu kulübün fahri başkanı olduğunu belirtelim. İTF'nin 1913'ten sonra iktidarı kontrol ettiği dönem, aynı zamanda Rumların ve İngilizlerin güçlü takımlarının sessizleştiği, meydanın sadece Galatasaray, Fenerbahçe, Beykoz, Anadolu, Üsküdar ve Altınordu gibi Türk kulüplerine kaldığı bir dönemdi. Bu sırada İttihatçıların yeni bir hamleyle birtakım sorunlar yaşayan Fenerbahçe üzerindeki "preslerini" artırdığını ve Fenerbahçe'nin mevcut yönetiminin kapılarını açmasıyla burada da kontrolü ele geçirdiğini belirtmek gerekir[22]. İttihatçıların futbola "yatırım yaptığı" yerlerden bir de "gavur İzmir'di." İzmir futbol tarihinin aynı zamanda embriyo halindeki Türk milliyetçiliğinin tarihi olduğunu vurgulayan Berent, İzmir'in iki köklü kulübü olan Karşıyaka ve Altay'ın kuruluşunda XX. yüzyıl başlarındaki Türk milliyetçiliğinin ve İTF'nin ağırlığının rahatlıkla görülebileceğini belirtmektedir[23]. Nitekim 1912'de kendilerinden yardım isteyen Karşıyakalı gençleri kulüp kurma konusunda destekleyen İttihatçılar, "'Türk milliyetçiliği' çevresinde toplanmak için can atan gençleri içinde bulundukları bunalımdan

19 Mehmet Şenol, *Gayriresmi Futbol Tarihi,* Mundi Kitap, İstanbul 2020, s. 104.

20 Aktükün, "Futbolun Siyasi Tarihine Kenar Notları", s. 17.

21 Şenol, *age.,* s. 55, 105; Gökaçtı, *age.,* s. 43, 52-53.

22 Şenol, *age.*, s. 47, 53, 55, 104-105; Ergun Hiçyılmaz, *Evvel Zaman İçinde Türkiye'de Futbolun Öyküsü*, Doyuran Matbaası, İstanbul, t. y., s. 21, 26-27.

23 Orhan Berent, *Alsancak'ın Sakini Altay,* İletişim Yayınları, İzmir 2014, s. 14. Benzer ifadeler için ayrıca bk. Çetin Esen Kaftan, *Altay Spor Tarihi,* Acargil Matbaası, İzmir 1978. Elbette İzmir'de Türkler arasında futbolun yayılmasında başta İzmir Sultanisi olmak üzere mekteplerin rolünü göz ardı etmemek gerekir. Bk. Hiç yılmaz, *age.*, s. 23

kurtaracak ve 'sporun kılıflı milliyetçiliğine' çekecekti". Bu durum kulübün renklerine de yansımış, "yeşilin" Müslümanlığı, "kırmızının" Türklüğü temsil etmesinden hareketle bu renklerde karar kılınmıştı[24]. İzmir'deki Müslüman-Türk unsurların kurduğu ilk kulüp Karşıyaka'dan sonra, 1914'te İttihatçıların girişimiyle Türk milliyetçiliğinin kendisini spor sahalarında hissettirdiği bir diğer kulüp olan "Altay" kuruldu. Türkçülük düşüncesi paralelinde "adlandırılan" Altay'ın kuruluşunda Cumhuriyet döneminde de önemli görevlerde bulunan Celal Bayar, Şükrü Saraçoğlu, Mustafa Necati ve Vasıf Çınar gibi isimler vardı[25]. Yeri gelmişken Karşıyaka ve Altay'ın İzmir sporunda/futbolunda lokomotif görevi gördüğünü ve bu iki kadim kulübün "kurtuluştan" sonra yeni kulüplerin kurulmasını tetiklediğini belirtelim.

I. Dünya Savaşı'nın başlaması, hemen her yerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de kulüplerin faaliyetlerini olumsuz etkiledi ve hatta birçok yerde kulüpler faaliyetlerine son vermek zorunda kaldı. Bunun yanında Osmanlı Devleti'nin savaştan yenik çıkması ve Mondros Mütarekesi'nden sonra başlayan işgaller, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Müdafaa-i Hukuk direnişini gündeme getirdi. Bu dönemde millî direnişe katılan aktörler arasında futbolcular ve kulüpler de vardı. Bu aslında futbolun Millî Mücadele'ye katılmasıydı. İzmir'in işgalinden sonra, kuruldukları günden itibaren buradaki Rum ve Ermenilere karşı Türk kimliğini görünür kılan ve "ötekiyle" futbol karşılaşmaları üzerinden Türklük bilincinin yayılmasına katkıda bulunan Karşıyaka'yı ve Altay'ı da zor günler bekliyordu. Bunun en önemli nedenlerinden biri, özellikle Altay'ın kuruluşunda siyasî aktörlerin etkin olması ve kulübe destek vermesiydi. Destek veren isimlerin İzmir'in işgalinden sonra şehri terk etmek durumda kalması, Karşıyaka ve Altay'ın işgalden sonra Metropolit Hrisostomos'un girişimleriyle kapatılması, İzmir'de Rum takımlarını daha fazla görünür kıldı. Bu bağlamda futbol, Gökaçtı'nın vurguladığı gibi bir kez daha mücadelenin meşruiyetini sağlayan bir araç olarak görüldü. "Metropolitin Rum takımlarını tıpkı cephelere giden ordular gibi kutsaması boşuna değildi"[26]. Böyle bir atmosferde, 1916

24 Aksoy'a göre KSK'nin "kuruluşunun kökeninde bir sportif heyecandan daha çok, bir ulusal uyanış coşkusu vardır. Spor tutkusu ile ulusal uyanış heyecanı yan yana ilerleyerek şanlı K.S.K.'yi yaratmıştır." Yaşar Aksoy, *Karşıyaka ve Kaf Sin Kaf Tarihi*, Hisdaş, İzmir 1988, s. 105-107.

25 Kaftan, *age.,* s. 5-7, 13, 17, 24; Berent, *age.,* s. 17, 21; Günver Güneş, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Modern Sporların İzmir'e Girişi, (1850-1922)*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir 2012, s. 98-101.
II. Meşrutiyet döneminde kurulan diğer kulüpler için bk. Yüce, *age.,* s. 287-293, 311-314.

26 Gökaçtı, *age.,* s. 62-63; Berent, *age.,* s. 28-32; Güneş, *age.*, s. 108-111. Ayrıca bk. Fehim

yılı başında kurulan ve başlangıçta futbol dışı branşlarda etkin olan İdman Yurdu, İzmir Türklüğünün spor sahalarındaki temsilciliğine soyundu. İşgal günlerinde İzmir Sultanisi öğrencileri, bazı Altaylı ve hatta Karşıyakalıların destek verdiği "kırmızı-beyaz" renkli İdman Yurdu'nun, başta "mavi-beyaz" renkli Rum takımları olmak üzere kente gelen işgalci güçlerin kurduğu karma takımlarla mücadelesi ve elde ettiği zaferler, aslında "millî davanın" futbol sahalarında görülmesiydi[27]. Gökaçtı'nın vurguladığı gibi burada göz ardı edilmemesi gereken nokta, İzmir'deki maçların ağırlıklı olarak yerli Ermeni ve Rum takımlarına karşı yapılması ve/veya buradaki hâkim etno-dinsel cemaatler arası mücadelenin futbol sahalarındaki yansıması iken, İstanbul'daki mücadelenin doğrudan işgal güçlerinin kurdukları takımlara karşı verilmesi ve bir tür cephe savaşı gibi algılanmasıydı. Diğer bir ifadeyle Anadolu'da düşmana karşı verilen mücadelenin bir benzerinin İstanbul'un futbol sahalarında verildiği düşünülmekteydi[28].

Millî Mücadele yıllarındaki futbol karşılaşmalarının en temelde "ötekini" görünür kıldığını ve bunun, "milletin/bizim" temsilimizi kolaylaştırdığını söylemek mümkündür. Ayrıca bu karşılaşmalarda elde edilen galibiyetler/zaferler hem "onları/işgalci güçleri" homojen bir kategori olarak görmemizi sağladı hem de "Bizlik" ruh halini diri tuttu. Ankara Hükûmeti bağımsız Türk ulus-devleti için askerî ve diplomatik mücadeleler verirken, İstanbul'da Türk sporu/futbolu açısından dikkat çeken gelişmeler yaşanıyordu. Bunlardan biri, sporun örgütlü bir yapıya kavuşturulmasına yönelik girişimlerdi. XX. yüzyılın

---

Kuruloğlu, "Mütareke Dönemi İzmir Spor Hayatı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* XVIII/Özel S., 2018, s. 297-314.

27 Atabeyoğlu, yeşil-beyaz renkler altında kurulan İdman Yurdu'nun daha sonraları özellikle Rum Apollon takımıyla yaptığı maçlara kırmızı-beyaz renklerle çıktığını ve bunun işgal günlerinde önemli bir olay olduğunu belirtmektedir. Bk. Cem Atabeyoğlu, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Spor", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi,* C 6, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 1496. Yaygın olarak İzmir'in işgali sonrası Altay ve Karşıyaka'nın kapatılmasıyla İdman Yurdu'nun kurulduğu belirtilse de "İzmir İdman Yurdu"nun nizamnamesine ulaşan Kuruloğlu, bu kulübün 1916 başında kurulduğunu tespit etmiştir. Yukarıda belirtildiği gibi İdman Yurdu, Altay ve Karşıyaka'nın kapatıldığı bir ortamda İzmir'deki Türk-Müslüman kitle için futbol üzerinden bir çekim merkezi oluşturdu. Bk. Fehim Kuruloğlu, "İzmir Spor Tarihi İçin Yeni Bir Belge: İzmir İdman Yurdu Nizamnamesi", *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi,* C 16, S. 2, Aralık 2021, s. 202-213. Elbette İzmir bağlamında bu mücadeleyi futbol dışında sürdüren futbolcu ve kulüp yöneticileri de vardı. Bu isimler arasında KSK'nin kurucularından Zühtü Işıl'ı, Örnekköylü Hüseyin'i ve Yunan Kralı Konstantin'in emriyle Atina'ya sürgün edilen ve idam cezasına çarptırılan Süreyya İplikçi'yi, Altay'ın kurucularından Vasıf Çınar ile Mustafa Necati'yi saymak gerekir. Bk. Aksoy, *age.*; Kaftan, *age.*

28 Gökaçtı, *age.,* s. 74-75.

başından itibaren futbol karşılaşmalarını organize etmek için değişik yerlerde birbirinden farklı adlar altında birtakım futbol örgütleri kurulmuşsa da futbol, merkezî bir yapıya sahip değildi[29]. İTF 1913'ten sonra iktidarı tamamen kontrol ederken, anlaşılabilir nedenlerle sporda merkezî bir yapıya ihtiyaç duymadığı gibi bu doğrultuda adım da atmadı. Ancak İTF'nin iktidarı yitirmesi, işgaller, kulüplerin ekonomik sorunları ve kulüpler bazında yürütülmeye çalışılan organizasyonlardaki sorunların giderek büyümesi, sporda örgütlü bir yapıyı gerekli kıldı. Bu doğrultuda İstanbul kulüpleri arasında Haziran 1920'den itibaren başlayan görüşmeler sonunda, 27 Kasım 1921'de, İsviçre Spor Federasyonu yönetmeliğini temel alan "İdman Heyeti Muvakkatesi" kuruldu. 22 Mayıs 1922'de tüzel kişiliğe kavuşan "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ)", futbol dışında diğer spor dallarını da kapsamına alan, "Çok sporlu ve kulüplü" bir yapıda spor müsabakalarını organize eden ve ayrıca sportif hareketlerin bilimsel bir temele oturmasına çalışan bir kurumdu. Başlangıçta ağırlıklı olarak İstanbul'daki spor kulüplerinin yarı bağımsız bir koordinasyon organı olan, müsabakaları vs. organize eden TİCİ, Ankara'daki gelişmeleri de yakından takip etmiş ve İstanbul'un işgalden kurtarılmasından önce Ankara Hükûmeti'nin yanında tavır almıştı. TİCİ'nin bu tavrı, Cumhuriyet'in ilanından sonra iktidarın kontrolünde bu çalışmaları ulusal düzeye taşıyan tek yetkili kurum haline gelmesini sağladı[30]. Bir diğer önemli gelişme, TİCİ'nin Uluslararası Futbol Federasyonu'na (FIFA) üyelik başvurusunda bulunmasıydı. TBMM heyeti ile İtilaf devletleri arasında Lozan Görüşmeleri devam ederken, Ocak 1923'te Türkiye'yi geçici üye olarak kabul eden FIFA'nın, bunu 21 Mayıs 1923'te onaylaması, futbol diplomasisi ve futbol üzerinden Türk ulus-devletinin bağımsızlığının onaylanması olarak okunabilir[31]. Özetle, 1908-1923 arasında uluslaşma sürecinin önemli bir simgesi haline gelen futbolun, Türk kimliği ve bilincinin geliştirilmesinde ve Türk milliyetçiliğinin "kalabalıklar" arasında yaygınlaştırılmasında siyasal bir araç olarak kullanıldığını belirtmek mümkündür[32].

29 Bu süreçte kurulan organizasyonlar için bk. Fişek, *Devlet Yönetimi ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Spor Yönetimi*, s. 266-303.

30 Fişek, *Devlet Yönetimi ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Spor Yönetimi*, s. 337-364; Gökaçtı, *age.,* s. 80-83; Akın, *age.*, s. 56-57; Mehmet Yüce, *Esir Şehirde Spor,* İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. İstanbul 2020, s. 322-323.

31 Bu konuda bk. Coşkun Türkan, "Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği (FIFA-1904)", https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/uluslararasi-futbol-federasyonlari-birligi-fifa-1904/, son erişim tarihi: 17.05.2024.

32 Sancaktar, agm., s. 174.

Bu süreçte İzmir futbolu adına yaşanan en önemli gelişmelerinden biri, işgal yıllarında kapatılan Karşıyaka ve Altay'ın İzmir'in kurtuluşuyla faaliyetlerine başlamasıydı. İlk etapta Yeşil-Kırmızı'ya gönül verenler, Karşıyaka Gençler Birliği adıyla bir araya geldiler. Bu sırada Ankara Hükûmeti'nin kontrolü ele almaya başlaması, futbol ve kulüplere de yansıdı. 1923'te Futbol Federasyonu'nun kurulmasının ardından Karşıyaka Gençler Birliği, 1924'te eski adını -Karşıyaka Spor Kulübü- alırken, şehrin bir diğer takımı Altay ise Vasıf Çınar'ın girişimleriyle futbol sahalarında görünmeye başladı[33]. Başka kentlerde olduğu gibi İzmir'de de futbol diğer spor dallarından daha fazla ilgi çektiğinden, çok geçmeden Altay'dan kopmalar önce Altınordu'nun (1923), ardından Göztepe'nin (1925) kurulmasıyla sonuçlandı. Bunun dışında Bucaspor (1928) ve 1923'te kurulan Altınay ve Sakarya'nın birleşmesiyle İzmirspor (1930) kuruldu. Yeri gelmişken kimliğin yansıtılmasında kulüp renklerinin ne kadar önemli bir rol oynadığını İzmirspor'un başlangıçta "mavi-beyaz" olarak tescil edilen renklerinin, kentin kozmopolit geçmişinin hafızalardan silinmek istenmesine bağlı olarak, Fahrettin Altay Paşa'nın "girişimleriyle" "lacivert-beyaza" dönüştürülmesiyle ortaya konulduğunu belirtelim[34].

Kurucu Kadronun Spora/Futbola Yüklediği Anlam ve İzmir Kulüplerinin Birleştirilmesinin Arka Planı

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Mustafa Kemal liderliğindeki kurucu kadro, önceliği muasırlaşmaya verdi. Bu süreçte bir yandan ulus-devletin kurumsallaşmasına, diğer taraftan eğitimin, hukukun, iktisadî yapının ve toplumsal hayatın ulus-devlet anlayışı doğrultusunda düzenlenmesine ve "ulus inşasına" yönelik politikalara ağırlık verildi. Kurucu kadronun en önemli amaçlarından biri, 1912-1922 arasında başta savaşlar olmak üzere

33 Rüştü Dağlaroğlu-Haluk San, *Türk Futbol Tarihi,* Türk Ticaret Bankası Yayınları, Ankara 1973, s. 180, 225-226. Karşıyaka'nın eski oyuncularından Cemal Ahmed Bey'in bu iki kulübün tekrar kuruluşunu şu şekilde aktarmaktadır: "İstirdaddan [geri alındıktan] sonra İzmir'de ilk defa ihya edilen kulüp Karşıyaka'dır. 1 Teşrinievvel [1]338'de toplanan elli sekiz genç Karşıyaka'nın 'Gençler Birliği' namı altında ihyasını taht-ı karara aldılar ve faaliyet başladı. Her yerde olduğu gibi evvela işe futboldan başladı. […] Panionios Kulübü'nün terk ettiği şimdiki Alsancak Stadyumu'nda futbol faaliyetini gören eski Altaylılar da toplanıp Altay'ı ihya etmeğe karar verdiler. Vaziyet yine az çok Karşıyaka Altay rekabetiyle teferrüd ediyordu. İzmir'de şimdi herhalde adedi haddinden fazla olan kulüpler, son iki sene zarfında teşekkül etti". Cemal Ahmed, "İzmir Şampiyonu Karşıyaka Kulübü'nün Mazisi", *Spor Âlemi*, 25 Teşrinievvel 1926, S. 1, s. 5.

34 Bu konuda bk. Ahmet Talimciler, "İzmir: Sporla Bağlantısı Her Daim Farklı Olan Kent", *Geçmişten Günümüze Kurtuluşun 100. Yılında İzmir Spor*, ed. Ahmet Talimciler, İzmir Büyükşehir Belediyesi İZELMAN AŞ. Yayınları, İzmir 2023; Erdoğan Sungur, *İzmir Spor Tarihi*, İzmir İl Özel İdare Müdürlüğü Yayını, İzmir 2002.

çeşitli nedenlerle harap olan bir coğrafyayı ve beşerî sermayeyi ayağa kaldırmaktı. Bütün bunlar ve/veya en temelde muasırlaşma stratejisi, spor/futbol politikalarına yansıyacaktı. Diğer bir ifadeyle sporda/futbolda atılan adımlar ve beklentiler, ulus-devlet anlayışıyla uyumlu olmalıydı. Elbette bu dönemin spor anlayışının şekillenmesinde uluslararası arenada spora/futbola yüklenilen anlamlar da belirleyiciydi. Byradan hareketle, birazdan ele alacağımız iktidar eliyle İzmir'deki kulüplerin birleştirilmesi ve model kulüplerin kurulmasında birbiriyle bağlantılı iki temel gerekçenin etkili olduğunu söylemek mümkündür. İlki, tek parti iktidarın spora/futbola yüklediği anlam ve/veya beden terbiyesiyle futbol arasındaki gerilim, ikincisi futbolun önemli bir çekim merkezi olmasına bağlı olarak futbol kulüplerinin özellikle gençlik kesimi üzerindeki etkisi ve kulüpler arasındaki rekabetten kaynaklı sorunlardı. Diğer bir ifadeyle ulus-devlete uygun yurttaş-bireyler yaratmaya çalışan tek parti iktidarının beden terbiyesi üzerinden toplumsal hayatı inşa etme ve/veya düzenleme stratejilerine futbolun "Baraj" oluşturması ve iktidarı tedirgin etmesiydi. Elbette bu iki gerekçeye futbolun/kulüplerin, tek parti iktidarında iktidar içi bir mücadele sahası olarak görülüp görülemeyeceği sorgulamasını ve model kulüpler üzerinden futbolda eski rejimin izlerinin kırılmak istenmesini eklemek faydalı olacaktır. Bunun için ilk olarak genel hatlarıyla iki savaş arasında Avrupa'da spora/futbola yüklenilen anlamlara değinmek, ardından tek parti iktidarında beden terbiyesi ile futbol arasındaki gerilime odaklanmak faydalı olacaktır.

Daha önce belirtildiği gibi XIX. yüzyılın başlarından itibaren beden terbiyesi ve spor, askerî hazırlık sürecinin bir parçası olarak kurgulanmış ve siyasal aktörler, askerî eğitimle doğrudan ilişkili olarak beden eğitimi ve jimnastiği ön plana çıkarmıştı. Osmanlı İmparatorluğu da dahil olmak üzere, savaş olgusu ve özellikle I. Dünya Savaşı, sporu her zamankinden daha fazla askerî hayata entegre kıldı. Civralı'nın ifadesiyle XX. yüzyılın başlarından itibaren spor, "yükselen militarizm içinde yeniden konumlandırıldı ve çoğunlukla savaşa hazırlık anlamında kullanılmaya başlandı"[35]. Genel olarak bu anlayışın iki savaş arası dönemde de sürdüğünü belirtmek gerekir. I. Dünya Savaşı'nın emperyal devletler arasındaki sorunları çözdüğü ve İtilaf devletlerinin 1919'daki Paris Barış Konferansı'yla savaş sonrası dünyayı şekillendirdiği düşünülse de bunun böyle olmadığı çok geçmeden anlaşıldı. Bu bağlamda iktidarlar, 1920'lerde ve 1930'larda beden terbiyesi ve sporu askerî hazırlık sürecinin bir parçası olarak

35 Selim Rumi Civralı, *Atletik Politika Spor ve İdeoloji,* İletişim Yayınları, İstanbul 2020, s. 72-73.

değerlendirmeye ve bu doğrultuda adımlar atmaya devam etti. Beden terbiyesi ve sporun askerî hazırlık sürecinin bir parçası olarak görülmesinde özellikle 1930'larda otoriter ve hatta totaliter yönetimlerin yaygınlaşması, başta Hitler ve Mussoli'ni gibi aktörlerin silahlanmaya önem vererek Paris Barış Konferansı'yla oluşturulduğu düşünülen yeni dünya düzenini tehdit etmesi ve irredantist politikaları oldukça etkili oldu. Akın'ın belirttiği gibi bu süreçte beden terbiyesi ve spora önem verilmesinin bir diğer nedeni hem kırsal alan hem de şehirlerde yaşayanların uzun süren savaşlar, salgın hastalıklar ve açlık gibi nedenlere bağlı olarak bozulan sağlığını düzeltilmek ve devletlerin geleceği olan gençler arasındaki bozulduğu düşünülen ahlakî normları korumaktı[36]. Bununla birlikte iki savaş arası dönemde iktidarların beden terbiyesi ve spora askerî hazırlık sürecinin bir parçası olarak yüklediği anlam futbola ilgiyi azaltmadı ve tam tersine kitleler için futbolun çekiciliği artarak devam etti. Bu durum, kaçınılmaz bir şekilde beden terbiyesi ile futbol arasında bir gerilime neden oldu. Kuper'in vurguladığı gibi bu dönemde futbolun geniş halk kesimlerince benimsenmesinde savaşın yaralarının sarılması, ulaşım olanaklarının ilerlemesi, kent nüfusunun artmaya başlaması ve fabrikalardaki çalışma saatlerinin azalması etkili oldu. Dolayısıyla 1920'lerin sonunda futbol, artık "zengin insanlar için marjinal bir etkinlik olmaktan çıkıyordu"[37]. İki dünya savaşı arasında kitleler için savaşın yararlarını sağaltan bir etkinlik ve/veya kitleleri rehabilite edici bir oyun olan futbolun önemli bir çekim merkezi olduğunu çok geçmeden totaliter yönetimler de keşfetti. Bu bağlamda totaliter yönetimler, genel anlamda sporun ve elbette futbolun ideolojik bir propaganda unsuru olarak kullanılabileceğini ve kitleleri harekete geçirebileceğini gördü[38]. Bununla birlikte yukarıda değinildiği gibi beden terbiyesi ve spora yüklenilen anlam ile futbol arasında gerilim içten içe her daim kendini gösterdi.

Tarihsel süreç içerisinde sporun siyasal değişkenlere duyarlı, bunun Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri için de geçerli olduğunu vurgulamak gerekir[39]. Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurucu kadronun yukarıda belirttiğimiz gibi önceliği muasırlaşma ve ulus inşasıydı. Bu durum ve ayrıca Mustafa Kemal'in Millî Mücadele'yi yürüttüğü isimlerin bazılarıyla iktidar mücadelesine girişmesi, spor/futbol dünyasının göreceli olarak özerk hareket etme imkânı

36 Yiğit Akın, "Ana Hatları ile Cumhuriyet Döneminde Beden Terbiyesi ve Spor Politikaları", *Toplum ve Bilim*, S. 103, 2005, s. 60-61.

37 Simon Kuper, *Ajax Hollandalılar ve Savaş II. Dünya Savaşı'nda Avrupa'da Futbol,* çev. Elif Gökteke, İthaki Yayınları, İstanbul 2004, s. 43.

38 Bu konuda bk. Kuper, *age*.

39 Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi,* s. 98.

elde etmesini sağladı. Spor/futbol dünyasının göreli özerk hareket etmesinde, yeni rejimin spora yönelik elle tutulur bir politikasının olmaması da etkiliydi. Bununla birlikte tek parti iktidarı, spor politikalarını Eylül 1924'teki kongresi ile yeni rejime entegre olan TİCİ üzerinden gerçekleştirmeye çalıştı[40]. Bu sırada tek parti iktidarının spordan beklentisini ortaya koyan en önemli gelişmelerden biri, TİCİ'nin 3. Kongresi'ni temsilen 30 Eylül 1926'da kendisini ziyarete gelen heyete Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in dile getirdikleriydi. Söz konusu bu görüşmede spor hayatının önemine dikkat çeken Mustafa Kemal, "sporun ırk" ve "ırkın ıslah" meselesi olduğuna değindikten sonra, heyetten "gürbüz, yavuz evlâtlar" yetiştirmelerini ve bunun sorumluluğunun üzerlerinde olduğunu vurguluyordu[41]. Akın'ın belirttiği gibi, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in hemen hemen tamamı futbol kulüplerinin yöneticileri olan TİCİ temsilcilerini alttan alta uyarması ve rejimin spor politikalarının hedeflerini takip etmelerini istemesi oldukça önemliydi[42]. Bu mesaj, aslında rejim açısından futbol kulüplerinin nasıl göründüğü/görünmesi gerektiği hakkında önemli veriler sunmaktadır. Başka bir ifadeyle tek parti iktidarı, kulüplerle iş birliği yapmaya hazırdı. Bu noktada önemli olan kulüplerin, iktidarın beden terbiyesi ve spor politikalarını uygulamaya ne kadar gönüllü olacağı veya bunu başarıp başaramayacağıydı. Bununla birlikte, kurucu kadronun ilgiyi her daim toplayan futbola işlevsel yaklaştığını hesaba katmak gerekir. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yurttaş-bireylerin "Ulusun" bir sembolü haline gelmesinde ve kitlelerin anlam dünyalarının şekillenmesinde gerek "millî" takımların, gerekse kulüp takımlarının özellikle yabancı ülke takımlarıyla yaptığı müsabakalar oldukça önemli bir rol oynadı. Bu müsabakalar sırasında dile getirilen söylemler, tezahüratlar, bayrak ve ulusal amblemler, sembolik ve psikolojik düzeyde ulus inşasına ve Cumhuriyet'in kurucu kadrosunun siyasî ideallerine hizmet etti[43]. Diğer bir ifadeyle kurucu kadro, bu tür karşılaşmaların "bizlik bilincini diri tuttuğunun farkındaydı.

Spor, iki savaşa arasında Avrupa'dakine benzer şekilde Türkiye'de de sağlıklı, disiplinli ve üretken vatandaşlar yetiştirme ve uluslararası arenada ulusal

40 Gökaçtı, *age.,* s. 96; Akın, *age.,* s. 56.

41 "Türk Sporcuları ile Bir Konuşma (30. IX. 1926)", *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938),* der. Nimet Arsan, 5. Baskı, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1997, s. 261-262. Mustafa Kemal'in buna benzer konuşmaları için bk. Cem Atabeyoğlu, *Sporda Devlet mi? Devlette Spor mu?* Türkiye Olimpiyat Komitesi Yayınları, Ankara 2001.

42 Akın, agm., s. 60.

43 Türkan, agm., s. 79-80.

birliği sembolleştirme işlevleri gören etkin bir faaliyet alanı olarak görüldü. Bu aslında kurucu kadronun muasırlaşma arzusuyla örtüşüyordu. Zira bünyenin, zinde ve sağlam bir fiziğe dönüşümü, ülkenin ilerlemesinin ve Batılılaşmasının önemli bir göstergesiydi[44]. Akın'a göre tek partili yıllarda beden terbiyesi ve spor, bireysel ve sosyal müdahale mekanizmalarının kesiştiği bir düzlemde geliştiğinden "Kemalist biyo-politikanın önemli bir bileşeniydi." Kurucu kadro, yeni rejime uygun, sağlıklı ve uysal yurttaşlar için beden terbiyesi ve spora doğrudan müdahale etti[45]. Kulüplerden beklenen ise sağlıklı, disiplinli ve üretken vatandaşlar yetiştirme politikasında iktidarın yanında olmasıydı. Bununla birlikte futbolun en önemli kitle sporu olması, rekabeti, yarışmayı ve takım ruhunu ön plana çıkarması tek parti iktidarını tedirgin ediyordu. Ayrıca kulüplerin gençleri kolayca bünyesinde toplaması, armalar ve renkler üzerinden rekabeti öne çıkarak alternatif "anlamlar/adlandırmalar" yaratma potansiyeli, özellikle kulüpler arasındaki gerginlik, müsabakaların zaman zaman "meydan muharebesine" dönüşmesi ve sporun örgütlü kurumu olan TİCİ'nin bütün bunlara çözüm üretememesi başka bir sorundu. Nitekim Eylül 1924'te Fenerbahçe ile Galatasaray arasındaki karşılaşmada çıkan olaylar saha dışına da yansımış ve Maarif Vekili Vasıf Bey ile Adliye Vekili Necati Bey devreye girmek zorunda kalmıştı[46]. Müsabakalarda yaşanan gerginlikler Maarif Nezareti'ni harekete geçirdi ve bakanlık, 1930'da öğrencilerin spor kulüplerine girmesini engelleyen bir karar aldı.[47] Bununla birlikte "güzel oyunun" peşinde koşan öğrenciler lig maçlarında boy göstermeye devam etti. Ayrıca kulüpler arasındaki rekabet ve gerilim de hız kesmiyordu. Yukarıda değinildiği gibi bu durum, iktidarın beden terbiyesi ve spor politikaları üzerinden inşa etmeye çalıştığı sağlıklı, disiplinli ve üretken vatandaşlar projesinin, kısaca değerler sisteminin önünde önemli bir barajdı. Bu durum, özellikle savaş olasılığının her geçen gün kendini hissettirdiği 1930'larda iktidar için daha fazla bir sorundu. Ayrıca, yukarıda değinildiği gibi, iktidar için kulüpler arasındaki gerginlikler ve maçlarda yaşananlar da başka bir sorundu. Örneğin bu süreçte kamuoyunu

44 Yarar, agm., s. 308; Civralı, *age.,* s. 124.

45 Akın, *age.*, s. 43-44.

46 "Boş kaleye penaltı atılan maç" nedeniyle başlayan gerginlik, kulüpler, federasyon ve her iki takımı destekleyen basını da içine alan gerginliklere neden olmuştu. Bakanların devreye girmesiyle "Maarif Kupası" adıyla bir karşılaşma düzenlenmesi konusunda taraflar anlaşmışsa da gerginlik sona ermedi. Bk. Mehmet Yüce, *İdmancı Ruhlar Futbol Tarihimizin Klasik Devreleri 1923-1952 Türkiye Futbol Tarihi,* C 2, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 111-114.

47 Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi,* s. 114.

en fazla meşgul eden olaylardan biri, 23 Şubat 1934'te Galatasaray ile Fenerbahçe arasındaki "maçın" kavgaya dönüşmesiydi. "Spor tarihimize kara bir gün olarak yazılacak" maçta, Galatasaray'ın İngiliz antrenörü yumruklanmış ve bazı oyuncular hastaneye kaldırılmıştı. Yarıda kalan bu lig maçından sonra futbol heyeti, ömür boyu men cezaları da olmak üzere on yedi oyuncuya uzun süreli cezalar verdi. Bununla birlikte kamuoyunda tepkiler dinmemişti[48]. Selâmi İzzet, asaleti, vakarı ve disiplini temsil etmesi gereken "idmancının" yeniçeriliğe soyunduğunu ve kişileri cezalandırmak yerine kulüpleri cezalandırmak, hatta bu iki kulübün diskalifiye edilmesi gerektiğini vurgularken, bir başka yazar "millî hakimiyet rejiminin spordan büyük bir terbiye ve insaf kabiliyeti" beklerken bunun tersinin yaşandığını ve yozlaşmış spor teşkilâtına son vermek gerektiğini dile getiriyordu[49]. Bütün spor teşekküllerinin kapatılacağına dair "havadislerin" ortalıkta dolaştığı bu sırada[50], İstanbul kulüpleri arasındaki rekabetin ve gerilimin bir benzeri İzmir'de yaşanıyordu. İzmir kulüplerinin kurulduğu dönemdeki kozmopolit yapı, rekabetin "ötekine" karşı yapılmasını gerektirirken ve bu iktidarlar için anlamlıyken, ulus-devletin kurulmasıyla daha homojen bir yapının oluşması ve "ötekini" temsil eden kulüplerin ortadan kalkması, rekabet ve çekişmeyi kent içine kaydırdı. Nitekim İzmir kulüpleri arasındaki bu rekabet ve çekişme, 1934 sezonunda hem saha içi hem de saha dışında adeta meydan muharebesine dönüştü ve kamuoyunu bir süre meşgul etti. Gerginlikler Altay ile İzmirspor arasında şampiyonluğu belirleyecek maç öncesinde kale direklerinin kesilmesiyle başladı. Maç sırasında yenik durumda olan İzmirsporlu futbolcular, maçı tatil ettirip maçın tekrar oynanmasını sağlamak için topu birkaç kez bilinçli olarak patlattı ve hatta Altaylı Vahap'a yumrukla saldırdılar[51]. Maç akşamı ise Altay'ın Gündoğdu'da bulunan kulüp binası taşa

48 "Çamur, Küfür, Yumruk, Tekme!", *Vakit*, 24 Şubat 1934, s. 1, 6, 9; "Futbol Yerine Boks!", *Akşam*, 24 Şubat 1934, s. 1,4; "Dünkü Çirkin Maç Galatasaray-Fener Maçı Dövüşle Neticelendi", *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1934, s. 1, 6; "17 Futbolcunun Tecziye Edilmeleri Kararlaştı", *Cumhuriyet*, 26 Şubat 1934, s. 1, 6; "Boykot Kararı Alan Futbolcular", *Vakit*, 27 Şubat 1934, s. 1; "İttifak Umumî Merkezi Yeni Ceza Kararları Verdi", *Cumhuriyet*, 8 Mart 1934, s. 1.

49 Selâmi İzzet, "Böyle Olacaksa Olmasın", *Vakit*, 25 Şubat 1934, s. 3; Akşamcı, "Spor Teşkilâtları", *Akşam,* 14 Mart 1934, s. 3.

50 "Spor Teşekkülleri Lâğvedilecek mi?", *Akşam,* 4 Mart 1934, s. 1.

51 Bu, o dönem oynanan maçlarında başvurulan "yöntemlerden" biriydi. Nitekim "mağlûp olacağını hisseden tarafın oyunu yarıda bırakmak için kavga çıkarmasına […] mâni olma"k gerektiğinin belirtildiği bir makalede, bu şekilde "kasten kavga çıkarılmasının önüne geçmek için en iyi çare[nin], kavga çıkaranları sahadan dışarı atarak sonuna kadar maça devam etmek" olduğu ve "bu suretle kavganın mağlûbiyetten kurtulmağa bir vesile

tutuldu. Maçta ve maç sonunda olaylara karışanlar gözaltına alınırken, futbol heyet reisi Mustafa Bey bu olaylar sonunda istifa etmişti. Maça dair tüm gelişmeleri "teferruatlı" aktaran Anadolu gazetesinde, bu şekildeki sporun "memlekete fayda değil, bilâkis zarar verece"ği belirtiliyor ve futbolun kardeş kardeşin boğuşması, birinin gözünün çıkarılması, kafasının patlatılması ve bina taşlanması "demek" olmadığı vurgulanıyordu. Ayrıca spordan bu anlaşılıyorsa, sahaları kapatmaktan başka çare yoktu[52]. Gençlerin şu veya bu kulübün değil, "Türk milletinin malı" olduğunu dile getiren İsmail Hakkı, sporun amacının iradesi güçlü, sevgiyle birbirine bağlı bir gençlik yetiştirmek ve "onların bedenî, millî terbiyelerini artırmak" olduğunu vurguluyordu. Oysa yaşananlar, "sporun manasının memleketimizde çok yanlış olduğunu" gösteriyordu. Bununla birlikte bu işin sorumlusu gençler olduğu kadar onlara rehberlik edecek spor teşkilâtıydı. Bu bağlamda "idareciler gençlik terbiyesinin ehemmiyetini kavramak mevkiindedirler"[53]. Yeri gelmişken mahkemeye intikal eden, futbolcu ve yöneticilerin çeşitli cezalar aldığı bu maça ilişkin, İzmir'deki diğer gazetelere göre Anadolu gazetesinin geniş yer ayırdığını, bu durumun "birtakım dedikodulara"[54] neden olduğunu ve bu gazetenin birazdan ele alacağımız İzmir kulüplerinin birleştirilmesi gerekliliğinin

---

olamıyacağı"nın anlaşılacağı belirtiliyordu. Bk. "Futbol Kavgaları", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1934, s. 6.

52 "Efendiler Spor Bu Mudur?", *Anadolu,* 22 Nisan 1934, s. 1, 5, 6. Mahkemeye intikal eden maça ilişkin olayların baş aktörlerinden İzmirspor kaptanı Nazmi'nin, hâkime maçı yöneten Amerikan Koleji muallimi Bay Fowler'dan yakınması, kolejde okuyan Altaylı oyunculardan yana taraf tuttuğunu belirtmesi ve bununla yetinmeyerek hakemin "ötekiliği üzerinden argümanlarını temellendirmesi oldukça önemlidir. İzmirspor kaptanı, Amerikan Koleji'nde okuduğu yıllarda Bay Fowler'in "misyonerlik arzularına karşı geldiği" için maçtan atıldığını dile getiriyordu. Mahkeme sonucunda Nazmi ve diğer sorumlular tutuklanırken, İzmir Valisi Kâzım [Dirik] Paşa başkanlığındaki toplantı sonucunda İzmirsporlu oyunculara çeşitli sportif cezalar verilmiş ve kulüp, kale direklerinin kesilmesi ve patlatılan toplar için tazminata çarptırılmıştı. Bir diğer önemli gelişme ise Belediye Reisi Doktor Behçet Salih Bey'in, İzmirspor fahri başkanlığından istifa etmesiydi. Bk. "Çirkin Spor Hâdiseleri", *Anadolu,* 23 Nisan 1934, s. 1, 6, 7. Meselenin sportif açıdan değerlendirilmesi için bk. "İzmirdeki Kavganın Bize Göre Sebepleri", *Olimpiyat,* 28 Nisan 1934, S. 157, s. 3.

53 İsmail Hakkı, "Yerinde Bir İhtar", *Yeni Asır,* 24 Nisan 1934, s. 1.

54 Dönemin avukatlarından Nuri Sıtkı'nın aynı gazetede olayları ele alıp açıklama yapma gereği duyduğunu ve "bazı beyinsizleri" suçladığını belirtelim. "Mes'ele bu şekilde cereyan etmişken, bazı beyinsizlerin, çocukların tevkifleri için imali nüfuz ettiğime, Emniyet müdürü ile Cumhuriyet Halk Fırkası ve Anadolu gazetesi idarehanesi arasında mekik gibi dolaştığıma dair manasız ve münasebetsiz dedikoduları kulağıma gelmeğe başladı." Nuri Sıtkı'nın bu satırlardan sonra "bazı efendilerin bu gibi dedikodular ile hükümetin otoritesine tecavüz ettiklerini" hatırlatması da not edilmelidir. Nuri Sıtkı, "Merak Ettiğim Şey", *Anadolu,* 27 Nisan 1934, s. 3.

de en önemli savunucusu olduğunu belirtelim. Yukarıda vurgulandığı gibi kurucu kadro, 1920'lerde futbola ulus inşasına katkısı bağlamında işlevsel yaklaşsa da futbol ve kulüpler iktidarı tedirgin ediyordu. Bu durum, tek parti iktidarının beden terbiyesi ve spor politikalarını uygulama konusunda kararlı olduğu 1930'larda daha fazla görünür oldu. Cumhuriyet dönemi fizikî kültür anlayışı, beden terbiyesi ile spor arasındaki farklılıkları gidermeye, sporun yarışmacı, rekabetçi ve saldırgan yönünü ortadan kaldırmaya yönelikti. Oysa futbol, Akın'ın ifadesiyle, Kemalist fiziki kültür hareketinin "ötekisi" olarak kodlanabilecek rekabete dayalı ve dejenere edici özelliklere sahipti[55].

İktidarın uygulamak istediği beden terbiyesi ile futbol arasındaki gerilim, 1930'ların Türkiye ve dünya koşullarında daha fazla hissedildi. Elbette bunu besleyen iç ve dış konjonktürel gelişmeler söz konusuydu. Özellikle 1929 dünya ekonomik buhranına da bağlı olarak tek parti iktidarına yönelik huzursuzlukların içten içe görünür olması ve Serbest Fırka'nın kısa bir süre içinde kitleselleşmesi, tek parti iktidarını tedirgin etmişti. Dolayısıyla artık siyaseten "aynı cinsten olan kuvvetler müşterek gaye yolunda birleşme"liydi[56]. Böyle bir süreçte futbol kulüplerinin bunun dışında kalması mümkün değildi. Aşağıda ele alacağımız İzmir kulüplerinin birleştirilmesiyle kurulan yeni kulüpler, aynı cinsten olan kuvvetlerin müşterek gaye yolunda birleşmesinin bir yansımasıydı. Bu bağlamda 1932'de Halkevleri gibi partiye bağlı yeni kurumlar üzerinden ideolojik seferberliğe girişildi ve solidarist düşünce doğrultusunda beden terbiyesi ve spor politikalarına önem verildi. Çünkü bireysel bir spor yerine artık, Çağlar'ın ifadesiyle "kütlenin sporunu idame ettirmek" gerekliydi. Spor, "memleket için" yapılmalıydı. Ayrıca "vatanî bir görev olan spor, […] asıl millet mikyasında [ölçüsünde] olduğu zaman spordu"[57]. Vazifelerle donatılmış makbul vatandaşların arzulandığı bu dönemde, totaliter anlayışa sahip Hitler ve Mussolini'nin yayılmacı politikaları ve silahlanmaya önem vermesi, başka bir sorundu. Böyle bir ortamda gençliğin, futbol gibi bireyselliği ve rekabeti ön plana alan bir alana değil, millî duyguları ön plana çıkaracak ve vatan savunmasına yarayacak sporlara yönlendirilmesi gerekliydi. Diğer bir ifadeyle

55 Akın, agm., s. 58.

56 "Türk Ocakları Hakkında 25. III. 1931", *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III (1918-1937),* der. Nimet Arsan, 5. Baskı, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1997, s. 130.

57 B.K.Ç., "Spor Safına Gönüllü Kaydolmak Gerek!", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 5, 27 Temmuz 1936, s. 2. Aynı sayıda "iki nüshadır İngiliz sporunun İngiliz gençliği üzerindeki kurucu, kurtarıcı, kurdurucu tesirini anlatmaya çabalayan" Çağlar, İngiltere'de sporun "gençlik için bir ibadet haline" geldiğini vurguluyordu. Bk. B. K. Çağlar, "Spor ve Gençlik", s. 13.

gençlik, olası bir savaşa hem ruhen hem de fiziksel olarak hazırlanmalıydı[58]. Bu anlamda Türklerin tamamının spor yapması "boynunun borcuydu"[59]. Bu noktada model olarak Almanya'ya bakıldı ve iktidar, futbol ve kulüpler konusuna el atarak "spora el koyma kararı" verdi[60]. Artık beden terbiyesi ve spor, doğrudan sınırlarını iktidarın çizdiği bir çerçevede yapılmalıydı. Ahlâkî, içtimaî ve mefkûrevî kıymetler bulunan spor ve gençlik acil bir şekilde "millî mahiyet almalı" ve "spor devletleşme"liydi[61]. Başka bir ifadeyle sporu, dönemin solidarist ve/veya halkçı anlayışına bağlı olarak Kemalizm'in "kültür fizik davası haline getirmek"[62] şarttı. Sporun milletle ilgili olmamasının bir nedeni de yukarıda ele aldığımız "ne idüğü belirsiz sözde spor kulüpleriydi." Kanok, "eski devrin yadigarı" olan kulüplerin bazılarının Cumhuriyet'in spor ve gençlik politikasına uyum göstermediğinden yakınıyordu. Kanok, her ne kadar resmî spor yapısına girmeyen ve kendi çıkarları için çalışan kulüpleri eleştirse de satır arasında bu tabloyu değiştiremeyen ve buna çözüm üretemeyen TİCİ'yi sorumlu tutmaktaydı[63]. Özellikle maçlardaki meydan muharebelerine çözüm üretilememesi ve kulüpler arasındaki çekişmeler, mevcut spor kurumuna yönelik eleştirileri artırıyordu. Yukarıda değinildiği gibi zaten spor teşkilâtının kapatılacağına dair birtakım söylentiler dillendirilmeye başlanmıştı. Nitekim böyle bir süreçte, spor kulüplerinde ulusal kültür, karakter ve siyasetin öğretildiğini, dolayısıyla bunların kişilerin eline bırakılamayacak kadar önemli olduğunu belirten İzmir Belediye Başkan Yardımcısı Suad Yurdkoru, çözüm olarak yeni spor teşkilatının partiye bağlı bir "Genel Spor Direktörü" adı altında ayrı bir teşkilat olarak kurulmasını önermişti[64]. Bütün bunların sonucunda, 18 Şubat 1936'da TİCİ'yi lağvedilerek Türk Spor Kurumu'nu (TSK) kuruldu[65]

58 Yarar, agm., s. 311.

59 B.K.Çağlar, "Spor: Lüks Değil İhtiyaçtır…" *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 11, 7 Eylül 1936, s. 2.

60 Atabeyoğlu, *age.,* s. 13-15.

61 Münir Müeyyet Bekman, "Gençlik Teşkilâtına ve Sporun Devletleşmesine Doğru Adım", *Spor Postası,* S. 53, 13 Nisan 1935, s. 2.

62 "Türk Gençliğinin Vazifesi", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 2, 6 Temmuz 1936, s. 3.

63 İ. Kanok, "Genel Düzeni Bozan Kulüpler", *Spor Postası,* S. 66, 15 Temmuz 1935, s. 3, 15.

64 "Yeni Gençlik teşkilâtının Esasları Nelerdir?", *Anadolu,* 3, İkincikanun 1936, s. 5; "Spor Kongresinde", *Yeni Asır,* 3 Kânunusani 1936, s. 6.

65 TİCİ'nin 13 Şubat 1936'da yaptığı 8. Umumî Kongresi'nde yapılan tartışmalara bağlı olarak adı Türk Spor Kurumu'na dönüştü ve hemen sonra kurumun doğrudan doğruya CHP'ye bağlanması "Heyet-i Umumiyece Parti Başkanlığından istirham edildi." Bk. Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi,* s. 117-118; Atabeyoğlu, *age.*, s. 17-20.

ve bir genelgeyle bütün sporcular CHP'ye üye yazıldı[66]. Bu, aslında TSK'nin kurulmasıyla "devletçilerin spor alanındaki nüfuzunun "arttığının bir göstergesiydi[67]. Burada dikkat çeken en önemli nokta, bu gelişme karşısında spor kamuoyunun sessizliğiydi[68].

TİCİ'nin TSK'ye dönüştüğü kongrede doğal olarak ele alınan konulardan biri kulüpler meselesiydi. Kulüpler arası çekişmelerin "çetecilik" olarak değerlendirildiği bu kongreden sonra TSK, spor sistemini yukarıdan aşağıya inşa etmeye ve spor kulüplerinin iç yapısına karışmaya başladı[69]. Aslında bu, dönemin "sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitle" arzusunun bir yansımasıydı. Çağlar'ın "Birimiz hepimiz için, hepimiz birimiz için"[70] ifadesi, bunun tipik bir göstergesiydi. Böyle bir sırada TSK İkinci Başkanı Bayrak, kulüp ve kulüpçülük konusunda eleştirilerini sıralayarak, kulüplere yönelik düşkünlüğün "aşırılığına" dikkat çekmişti. "Zinde ve gürbüz sporcu yetiştirecek olan […] kulüpler ile gençlere istenilen meziyetleri verdirmek" şarttı. Aslında TSK İkinci Başkanı, açık bir şekilde mevcut kulüplerin iktidarın arzuladığı beden terbiyesi ve spor politikalarını yerine getiremediğini vurguluyordu. Kısaca "artık" kulüp meselesinin "halli sırası gelmişti"[71]. Burada ilginç olan Bayrak'ın bu makalesinin Ankara'daki kulüplerin birleştirileceğinin haberinin basına yansıması sırasında yayınlanmış olmasıydı. Dolayısıyla kulüplerimizin "ıslahı" spor davamızın en önemli meselelerinden biriydi. Sporda göğüslerimizi kabartacak başarıların gelmesi için bilgili ve ideal fikre sahip idarecilerin ve kulüplerin gerekliliğinden söz eden Türk Spor Kurumu

66 Atabeyoğlu'na göre "bu genelge bir 'emir'den başka bir şey değildi." Atabeyoğlu, *age.,* s. 24-26; Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi,* s. 122. "Partili olmakla sporcu olmak arasında fark" görmeyen Çağlar'a göre, "ikisinden de umulan ve beklenen netice ve haslet birdir: sağlam vücut, işlek kafa, dürüst karakter." B. K. Çağlar, "En Büyük Bayram", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 19, 11 Ekim 1936, s. 2.

67 Sevecen Tunç, "Ateş-Güneş Kulübü 1933-1938", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, S. 13, Güz 2011, s. 168.

68 Gökaçtı, *age.,* s. 151.

69 Yiğit Akın, "K.S.K. Tarihinde Bir Ara Dönem: İzmir Kulüplerinin Birleştirilmesi", *Kafsinkaf,* der. Yiğit Akın, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 188; Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi,* s. 117, 119.

70 B.K.Ç., "Birimiz Hepimiz İçin, Hepimiz Birimiz İçin", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 7, 10 Ağustos 1936, s. 2.

71 "Sporda İlk Islahata Kulüplerden Başlamalıdır", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 30, 25 Ocak 1937, s. 2. Derginin bir sonraki sayısında bu makalenin Türk Spor Kurumu'nun ikici başkanı tarafından kaleme alındığını öğreniyoruz. Bk. "Spor İşlerimizin Islahı İçin", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 31, 1 Şubat 1937, s. 2.

Dergisi Müdürü Nasuhi Baydar[72], eleştirilerini daha da ileri götürerek mevcut kulüplerin "anarşi" odakları olduğunu belirtiyordu. Oysa kulüplerimizin millî amaçlara sahip olması zorunluydu[73]. Daha sonra "anarşi" ifadesine açıklık getiren ve bu anarşinin futbol kulüplerinden kaynaklandığını belirten Baydar, sporun sadece futbola indirgenmesinden de rahatsızdı[74]. Baydar'a bir destek de Çağlar'dan gelmişti. Çağlar'a göre diğer spor dalları da futbol kadar gerekliydi[75]. İşte, gözlerin İzmir kulüplerine çevrilmesine ve bu kulüplerin birleştirilmesine neden olan atmosfer buydu.

İzmir'de İktidar Eliyle Kurulan Model Kulüpler

İzmir kulüplerinin birleştirilmesine yönelik somut adımlar Mart 1937'de atıldı. Ancak daha önce değindiğimiz İzmir Belediye Başkan Yardımcısı Yurdkoru'nun yeni spor teşkilatının nasıl olması gerektiğine dair açıklamalarını İzmir ve burada kurulacak yeni kulüpler üzerinden vermesi, dikkat çekiciydi. İzmir Belediye Başkan Yardımcısı, yaklaşık bir yıl önce "İzmir şehrini iskân kesafetine göre muhtelif mıntıkalara ayır"maktan ve "her mıntıka birer kulüp tesis" etmekten söz etmişti. "Ana spor, beden terbiyesi ve atletizmdir. […] İzmir'i; Güzelyalı, Eşrefpaşa, Basmahane -Tilkilik, Tepecik- Alsancak ve Karşıyaka olmak üzere beş mıntıkaya ayırabiliriz. Bu beş mıntıka içinde birer atletizm sahası yapılarak bu sahalarda beş kulüp açacağız"[76]. Aslında Yurdkoru'nun bu önerisi farklı şekillerle 1937'de somutlaştı. 1937 yılının başında sporda merkeziyetçiliğe ve futbol kulüplerinin tek parti iktidarına karşı koyabilecek gücünün olmamasına bağlı olarak, "parti idare heyetinin" Ankara'daki "spor kulüplerini tahdide [sınırlamaya] karar verdiği basına yansıdı. TSK erkânının "da" iştirak ettiği toplantıda, Ankara'da sayısı onu aşan spor kulüplerinin yerine iki büyük kulüp kurulacağı, "bu usulün tecrübesinde fayda görülürse İstanbul ve İzmir gibi merkezlerde de kulüp sayılarının eksileceği" kararlaştırılmıştı[77]. Ankara kulüpleri için düşünülen bu karar, çok geçmeden dokuz futbol kulübünün bulunduğu İzmir'de karşılık buldu. Akın'ın

72 "Spor İşlerimizin Islahı İçin", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 31, 1 Şubat 1937, s. 2.

73 N. Baydar, "Yeni Kulüplere Dair", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 32, 8 Şubat 1937, s. 2.

74 N. Baydar, "Spor Kulüpleri Hakkında Birkaç Söz Daha", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 34, 22 Şubat 1937, s. 2-3.

75 B. K. Çağlar, "Spor Kulüplerinin Hakikî Mânası", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 37, 15 Mart 1937, s. 2.

76 "Yeni Gençlik teşkilâtının Esasları Nelerdir?", *Anadolu,* 3, İkincikanun 1936, s. 5; "Spor Kongresinde", *Yeni Asır,* 3 Kânunusani 1936, s. 6.

77 "Ankara Kulüpleri Birleşiyor", *Yeni Asır,* 31 Kanunusani 1937, s. 3; "Parti Spor Kulüplerini Tahdide Karar Vermiştir…" *Anadolu,* 31 Kanunusani 1937, s. 3.

vurguladığı gibi zaten ortam, bütün olumsuzlukların kaynağı olarak görülen kulüpçülüğün irrasyonel bir his olarak tasvir edildiği, buna karşılık kulüplerin birleştirilmesinin rasyonalitenin zaferi olarak simgelendiği bir ortamdı.[78] Böyle bir atmosferde "Eski Sporcu" imzalı bir makalede, Ankara kulüplerinin iki çatı altında birleşmeleri "dikkate şayan" bulunuyordu. "Dava, firma, forma davası, yani hissiyatı tatmin etmekten başka işe yaramayan bir dava değildir." Ankara'nın bu "şuurlu ve tam yerinde hareketi" İzmir'e de örnek olmalıdır. Eski Sporcu'ya göre İzmir'deki kulüplerden Karşıyaka, Bornova ve Buca'nın merkez kulüpleri etrafında toplanması mümkün değildi. Altay, Altınordu, Göztepe, İzmirspor, Demirspor ve Ege Spor kulüplerininse ikiye, azamî üçe indirilmesi gerekliydi. İzmir kulüplerinin hepsinin maddî ve manevi sorunlar yaşadığı, "şehrin spor haysiyetini ikide bir" sarstığı belirtildikten sonra, "karşımıza çıkacak en büyük ve hissî engel"e dikkat çekilmişti: "Kulüp firma ve forması!" Oysa zaten Millî Küme'de İzmir'e iki takım hakkı verilen bu dönemde, İzmir kulüplerinin birleşmesi "bugünkünden çok iyi neticeler" doğuracaktı.

"Ankara'yı bir örnek olarak göstermekle kalmıyacağız. Aklı selim, bu hususta hissî iddiaları cerh etmeğe kâfidir. Devletler, büyük partiler bile bayrak, isim ve renk değiştirirler. Hem de hiçbir istihale [değişim] geçirmedikleri halde. Halbuki başka teşekküllerle birleşmek hepsinin arasında yepyeni bir müessese kurmak demektir ve binaenaleyh bu hususta ısrarın yeri olmayacağı, bilakis hissî bir felaketin ibrazı lâzım geleceği kanaatindeyiz. Partimiz de bu mevzuu tetkik eder ve önayak olursa, herhalde İzmir gençliği üzerindeki yüksek himayesinin güzel bir eserini daha vermek saadetine erer"[79].

Bu makaleden birkaç gün sonra kulüplerin birleşmesi gerekliliği futbolla bağlantılı kişilerle yapılan görüşmelerle desteklenmeye, bir anlamda kamuoyu oluşturulmaya çalışıldı. İlk olarak TSK İzmir Futbol Temsilcisi Adnan Bey'in[80] görüşlerine başvuruldu. Tam teşkilatlı, birbirine rakip iki yeni kulübün kurulması gerektiğini belirten Adnan Bey, "Bugün partinin yapmış olduğu yardımla ve partinin kuvvetli otoritesini kullanmak şartile bu iki kulübün tesisi[nin] zannedildiği kadar zor bir iş" olmadığını vurgulamıştı. Bununla

78 Akın, "K.S.K. Tarihinde Bir Ara Dönem: İzmir Kulüplerinin Birleştirilmesi", s. 199.

79 Eski Sporcu, "İzmir Kulüplerini de Birleştiremez miyiz?" *Anadolu,* 4 Şubat 1937, s. 7.

80 Türk Spor Kurumu'nun yeni nizamnamesine göre Umumî Merkez, İzmir mıntıkasının yeni reisi olarak Mithat Bey'i tayin ettikten sonra Mithat Bey, çalışma arkadaşlarını seçti ve listeyi Umumî Merkez'in onayına sundu. Söz konusu bu listede "futbol ajanı" olarak Adnan Bey vardı. "İzmir'de Yeni Mıntıka Heyetinin Çalışmaları", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 4, 20 Temmuz 1936, s. 3.

kalmayan, bu iki kulübün İzmir'in hangi bölgelerinde ve hangi sportif alanlarda faaliyet göstermesi gerektiğini belirten Adnan Bey, bu iki ideal kulübün senelik bütçesinin asgari beşer bin lira olacağını da dile getirmişti. "Bu fikir tahakkuk ettiği takdirde pek eskiden esaslı bir şekilde kurulmuş İstanbul kulüplerine ve şimdi de büyük yardımlar yapılmakta olan Ankara kulüplerine yaklaşmak ve onlarla boy ölçüşmek imkânları İzmir sporculuğuna da nasib olacaktır"[81]. Bu noktada İzmir'de kulüplerin birleştirilmesi gerekliliğinin işaret fişeğini atan Anadolu gazetesine dikkat çekmek gerekir. Sahibi ve baş yazarı Haydar Rüştü Öktem'in altı dönem CHP'de milletvekilliği yaptığını ve uzun bir süre CHP il teşkilatı ile Anadolu gazetesinin iç içe geçen bir binayı kullandığını belirtelim. Ayrıca kulüplerin birleştirilmesine yönelik işaret fişeğini atan gazetenin, bu argümanın toplumsal karşılık bulması için karara destek veren hemen her kulübe gönül veren birinin görüşlerine başvurması dikkat çekmekteydi. Nitekim önce Altaylı sporseverlerin görüşlerine başvuran gazete, ardından Altınordulu ve Karşıyakalı sporseverler üzerinden bu argümanın karşılık bulmasına çaba göstermişti. Kulüplerin birleştirilmesi kararını doğru bulan, ancak "İki kulübün İzmir'in ihtiyacına cevap vereme"yeceğini belirten Altaylı Doktor Kemal Tahsin, şimdilik en az üç büyük kulübün kurulmasının İzmir'de sporunun gelişmesine katkı vereceğini dile getirmişti. Kurulacak kulüplere yer gösteren ve malî yardım işinin önemli olduğunu belirten Doktor Tahsin, kulüplerin isim ve forma meselesinin önemli bir sorun oluşturacağının farkındaydı. Bu konuda çözüm kolaydı: "İsim ve forma işini doğrudan doğruya partiye bırakmalı ve onun tâyin ve tespit edeceği şekli kabul etmelidir.[82]. Altınordulu Leblebici, kulüplerin "tahdidinin"

81 "İzmir'de İki Kulüp Teşkili Mes'elesi", *Anadolu,* 6 Şubat 1937, s. 6. Bu ifadeleri dile getiren futbol temsilcisi Adnan Bey'in, 1936 yılın ortalarında İzmir'deki kulüp yetkileriyle bir sonraki sezona ilişkin yaptığı toplantı ve hazırladığı "çok mufassal ve mühim" raporda kulüplerin birleştirilmesine dair en ufak bir ifadede bulunmaması ve gelecek sezonunun karşılaşmalarının nasıl şekilleneceğini aktarması, göz ardı edilmemelidir. Bk. "Ajanlar Faaliyetlerini Birer Raporla Bildirdiler", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 7, 10 Ağustos 1936, s. 4.

82 Doktor Tahsin'e göre Eşrefpaşa, Yalılar semti ile Tilkilik, diğer iç mahalleler ve Alsancak semti olarak İzmir'i üç kısma ayırmak ve buralarda üç ayrı kulüp kurmak gerekir. "Bu adet, ileride ihtiyaca göre daha da fazlalaştırılabilir." Dr. K. Tahsin Sporumuzu Nasıl Görüyor?", *Anadolu,* 7 Şubat 1937, s. 6. İzmir'de iki kulübün yeterli olmayacağını, mevcut dokuz kulüpten dört yeni kulübün oluşturulması gerektiğini ve konuda en önemli görevin "partiye düştüğünü" belirten isimlerden bir diğeri Altaylı Avukat Nuri Sıdkı'ydı. "Çünkü kulüpler hakkında kanun bakımından başka türlü harekete imkân yoktur. Madem ki kulüpler partinin himayesindedirler ve partimize mensupturlar. Kendilerine parti büyüklerinin verecekleri emri hiç şüphesiz kabul ederler." Kurulacak her kulübe "parti tarafından" bir idareci başkan, bir umumî kaptan verilmesinin profesyonelliği getireceğini, profesyonelliğe taraf olduğunu belirten Altaylı Sıdkı, Bornova ve Buca'nın

doğru, ancak semt meselesinin önemli olduğunu belirtirken, Karşıyaka'dan Cemal Ahmet, "Millî Küme"deki başarısızlıklar üzerinden İzmir kulüplerinin birleştirilmesi gerekliliği üzerinde durmuştu[83]. Kulüplerin birleştirilmesi üzerinde olumlu görüş bildirenlerin hemen hepsi isim ve forma konusunun sorun olacağının farkındaydı. Bu konuda ise çözümün adresi olarak "parti" gösteriliyordu[84]. Bunun dışında "görüşlerine başvurulanlar" arasında olumsuz bir görüş bildiren olmadığı gibi, çok azı sportif başarı üzerinden meseleye yaklaşmıştı.

İzmir kulüplerinin birleştirilmesine yönelik en önemli argüman Ankara, İstanbul ve İzmir takımlarının katılımıyla ilk kez oynanacak olan "Millî Küme" maçları ve bu maçlarda başarılı sonuçlar almaktı. Başka bir ifadeyle "millî küme maçlarında İzmir kulüplerinin kuvvetli birer bünye ile İzmir'in spor varlığını temsil etmeleri meselesi mevzubahistir." Bu noktada İzmir futbolunun 1924'ten 1937'ye kadar hemen hemen hiç değişmemiş olduğu ve Millî Küme meselesinde İstanbul'a yine imtiyazlı bir yer verildiğine ilişkin genel kanı, İzmir'deki kulüplerin birleşmesi düşüncesine temel oluşturmuştu. Yukarıda belirtildiği gibi Ankara'daki kulüplerin birleşmesi fikri, İstanbul'da ve İzmir'de benzer adımların atılmasını gündeme getirse de bu fikre mesafeli duran ve/veya karşı çıkanların olacağı göz ardı edilmemiş ve bu kişilere "parti" hatırlatılmıştı. Diğer bir ifadeyle kulüplerin şahıslar elinde büyüyüp küçülen birer meta olduğunu sananlara, "parti kanalıyla yapılacak teşebbüsler sonunda bu birleşmeleri isteyerek veya istemeyerek razı olacakları" hatırlatılmıştı[85]. Burada önemli bir noktaya değinmek gerekir. İzmir'de bu tartışmalar

kurulacak herhangi bir kulübe bağlanmaması gerektiğini, Eşrefpaşa, Alsancak, Tilkilik ve Karşıyaka'da ise dört kulüp kurulmasının doğru olacağını vurgulamıştı. "İzmir'de Kaç Kulüp Tesis Etmeli?", *Anadolu,* 9 Şubat 1937, s. 6.

83 Leblebici, İzmir'in dört bölgeye ayrılmasını önerirken, Cemal Ahmet Karşıyaka dışında İzmir'de Eşrefpaşa, Yalılar ve Alsancak olmak üzere üç kulübün kurulmasının zorunlu olduğunu, Buca ve Bornova'da ise ideal bir kulübün kurulamayacağını, buralarda ancak spor teşkilatı bulunan şubeler açılabileceğini dile getirmişti. "Kulüplerin Tevhidi", *Anadolu,* 10 Şubat 1937, s. 6.

84 Mesela Cemal Ahmet ve Altaylı Fehmi, isim ve forma konusunun "parti tarafından halledileceğini", "doğrudan doğruya partinin tensip edeceği şekilde olma"sı gerektiğini belirtmişti. "Kulüplerin Tevhidi", *Anadolu,* 10 Şubat 1937, s. 6; "İzmir'de Kaç Kulüp Tesis Etmeli?", *Anadolu,* 11 Şubat 1937, s. 5.

85 Burada sadece "hatırlatmalarla" yetinilmediğini, İzmir'deki kulüplerin Altay ve Altınordu etrafında "toplanmalarının faydalı" olduğu, Göztepe-Altınordu veya Altınordu-Buca birleşmelerinin İzmir futbolu için olumlu sonuçlar doğuracağı belirtilmişti. Bunun yanında Federasyon'un Millî Küme maçlarıyla Türkiye futbolunu toplu bir şekilde geliştirmeye çalışması, futbolda yarı profesyonellik olarak değerlendirilmiş ve önemli bulunmuştu. Ancak "bu yarı profesyonellik tabiri, İtalya'da, Fransa'da ve Avusturya'da

yaşanırken bir yandan da 1936-1937 sezonunun şampiyonluk ve Millî Küme'ye katılacak takımların belirlenmesi için yapılan karşılaşmaların sonuna gelinmişti[86]. Son hafta karşılaşmalarıyla Altay şampiyon olarak, Göztepe ise ligi ikinci bitirerek Millî Küme'ye İzmir'i temsilen katılma hakkını elde etmişti[87]. Bu bağlamda Türk futbolunun "kalkınmasında" çok önemli bir aşama olarak görülen ve Federasyon Başkanı Sedat Rıza tarafından 14 Mart'ta başlayacağı belirtilen Millî Küme maçlarına katılacak takımlar belli iken[88] ve hatta Millî Küme maçlarına ilişkin fikstür yayınlanmışken[89] İzmir'de bu tartışmaların yapılması oldukça dikkat çekmekteydi. Diğer bir ifadeyle böyle bir ortamda, en azından her şey belli olmuşken, İzmir kulüplerinin birleşmesi zordu. Nitekim İzmir kulüplerinin birleşmemekle Millî Küme futbol düzeyinin altında kaldığını belirten Oral, "bunun İzmir'e yalnız bir faydasının olabileceğini" vurguluyordu: "Gelecek sene için birleşmeleri bir emri vaki haline koyarsa"[90]. Futbolun içinden gelenler meseleyi bu şekilde ele alsa da "Ankara'daki kulüp birleşiminin İstanbul'da ve İzmir'de tatbikine doğru sevindirici bir adım atılmak üzere olduğunu müşahede" eden ve bunu İzmir bağlamında "memnuniyetle" karşılayanlar vardı[91].

---

olduğu gibi 'kapitalist kulüp' anlamına gelmemeliydi. Maksat sporun daha emin bir şekilde ilerlemesini temin olduğuna göre, kulüpleri geliri belirli, futbol sahası mevcut birer diri teşekkül haline getirmektir. Bundan maddî bazı faydalar bile ümit etmek isteriz." "Altınordu ve Buca Kulüplerinin Ayni Çatı Altında Birleşmeleri Muhtemel", *Yeni Asır,* 3 Mart 1937, s. 6.

86 Son haftaya bir puan farkla lider giren Altay, ikinci sıradaki Altınordu'yla, üçüncü sıradaki Göztepe ise İzmirsporla karşılaşacak ve Altay berabere kalsa bile şampiyon olacaktı. Altınordu'nun hem şampiyon hem de Millî Küme'ye katılabilmesi için Altay'ı yenmesi gerekirken, aksi bir sonuç, Göztepe'nin kazanması halinde, Göztepe'nin Millî Küme'ye katılması anlamına gelecekti. Bk. "Bugün Şampiyonluk Maçı Var", *Yeni Asır*, 21 Şubat 1937, s. 6; "Takımlardan Hangileri Galip Gelecek", *Anadolu*, 21 Şubat 1937, s. 3.

87 Son hafta maçlarında Altay ile Altınordu 3-3 berabere kalırken, Göztepe İzmirspor'u 3-1 yenmişti. "Altınordu ve Altay Güzel Bir Oyun Çıkardılar", *Yeni Asır,* 26 Şubat 1937, s. 4; "Millî Kümeye Altay ve Göztepe Girdiler", *Anadolu*, 26 Şubat 1937, s. 1, 4.

88 Millî Küme maçlarına Ankara'dan Gençlerbirliği ve Ankaragücü, İstanbul'dan ise Fenerbahçe, Güneş Beşiktaş ve Galatasaray katılacaktı. "Millî Küme Maçları Öbür Pazar Başlıyor", *Top,* S. 49-122, 1 Mart 1937, s. 6.

89 "Millî Küme Fikstürü", *Top,* S. 50-123, 8 Mart 1937, s. 12.

90 M. Ali Oral, "Göztepe, Altay Millî Kümeye Geçmek İçin Son Maçlarında İzmirspor ve Altınordu'yu Nasıl Mağlup Ettiler", *Top,* S. 49-122, 1 Mart 1937, s. 14.

91 "Altınordu ve Buca Kulüplerinin Ayni Çatı Altında Birleşmeleri Muhtemel", *Yeni Asır,* 3 Mart 1937, s. 6. Bu memnuniyeti aktaran gazetenin, ertesi günkü sayısında 14 Mayıs'ta başlayacak Millî Küme maçlarından söz ettikten sonra Altay ile Göztepe'nin yapacağı maçlara yer verdiğini belirtelim. "Millî Küme Maçları", *Yeni Asır,* 4 Mart 1937, s. 1.

Mart ayı başından itibaren kulüplerin birleştirilmesi meselesi netleşmeye başlamıştı. TSK'nin İzmir temsilcisi Adnan Bey, Mart'ın başlarında Millî Küme maçlarının hazırlıkları için Ankara'ya gittikten ve orada Ankara takımlarının "terakkisini" gördükten sonra bir kez daha İzmir kulüplerinin birleştirilmesinin gerekliliğine değinmişti. Yetiştirdiği önemli futbolcuları elinde tutamayan İzmir kulüplerinin "bölgenin spor şerefi nam ve hesabına millî kümede alacakları neticeler", "bize ders ve ikazdan başka bir şey olmayacaktı". Bununla birlikte Adnan Bey birtakım çatlak seslerin çıkabileceğinin farkındaydı. "Memleket sporu haysiyeti namına vicdanen" kulüpçü ve idarecileri uyarma gereği duyan Adnan Bey'e göre "bugünkü rakiplerimize nazaran geri vaziyetimizin yegâne sebebi, kuvvetimizin dağınık bir halde olması"ydı. Adnan Bey'in bu ifadelerini "İzmir sporunun haysiyeti kırılacaktır" diye destekleyen Anadolu gazetesinin, "vaziyeti kurtarmak için tek çare[nin] derhal kulüplerin birleşmesi" olduğunu dile getirdiğini ve bir kez daha "partiyi" göreve çağırdığını belirtelim[92]. Bununla yetinmeyen gazete, 10 Mart'ta kulüplerin birleştirilmesi gerektiğini ilk kez dile getiren "Eski bir sporcu" imzasıyla "Vali ve Parti Başkanı'na" "açık bir mektup"la onları somut adım atmaya çağırmıştı. "İzmir'in spor haysiyetini kurtarmak elinizdedir." ifadesiyle başlayan mektupta, kulüplerinin birleştirmesi gerekliliği Millî Küme yönteminin gündeme gelmesi ve İzmir futbolunun yarı profesyonel bir mahiyet almasından sonra, "hiçbir sebep ve mantığın karşı duramayacağı bir zaruret" olarak değerlendirilmişti. Söz konusu mektupta kulüplerin birleştirilmesi mantık, teknik ve hakikate dayandırılmış, merkezî idarenin yardımı olmasa kulüplerin çoktan kapanacağı belirtilmiş ve forma ile firma endişeleriyle hareket eden idareciler suçlanmıştı. İzmir'in spor ve haysiyeti birleşmeyi zorunlu kıldığı gibi, bu konuda "emir, söz hakkı ve karar" partiye aitti. "İşin müstaceliyet ve ehemmiyeti meydanda olduğuna göre, Parti başkanımız olmak itibarı ile yüksek şahsiyetinizin derhal buna el koymasını teklif ve rica ediyoruz. […] İdarecileri toplatıp derhal bunu bir formüle bağlattığınız taktirde, eserinizle vicdanî hazzınızın artacağına emniyetimiz, itimadımız vardır"[93]. İşin ilginç yanı bu mektubun yayınlandığı gün gazetenin ikinci sayfasında "İzmir'deki bütün spor kulüplerinin birleştiği" haberinin yer alması ve "bu mühim ve tarihî kararı[n] alkışlanmasıdır"[94]. Bu bağlamda

92 "İzmir Sporunun Haysiyeti Tehlikededir", *Anadolu,* 7 Mart 1937, s. 3.

93 Eski Bir Sporcu, "Vali ve Parti Başkanımıza Açık Mektub: İzmir'in Spor Haysiyetini Kurtarmak Elinizdedir", *Anadolu,* 10 Mart 1937, s. 1, 4.

94 Aslında gazete "İzmir'deki spor kulüplerinin birleştirilmesi lüzumu hakkında Vali Bay Fazlı Güleç'e yazdığımız açık mektuptan sonra geç vakte kadar mühim ve çok sevimli

"parti spor işlerini kökünden halletmişti". "Vali ve parti başkanımızın reisliği altında parti merkez binasında toplanan İzmir'deki spor kulüplerinin murahhasları ve bölge idare heyeti, İzmir'deki bütün spor kulüplerini birleştirme kararı vermiş ve İzmir'de yalnız üç kulüp bırakmıştır" ifadesi, emrivakiyle kulüplerin birleştirildiğinin açık bir göstergesiydi[95]. Aslında Anadolu gazetesinin ertesi günkü başlığı, durumu tüm çıplaklığıyla ortaya koyuyordu: "Kulüplerin Birleştirilmesi Formalitesi Tamamlandı." Elbette toplantıda kulüp temsilcilerince birtakım eleştiriler dile getirilmişti. Nitekim daha önce Karşıyaka kulübünde görev yapan belediye başkan yardımcısı Suad [Yurdkoru] Bey, şehrin bölgeleri ve nüfusuna göre kurulacak kulüplerin az olduğunu belirtince, Vali Fazıl Güleç buna tepki göstererek bunun bir "kulüp taassubu" olduğunu ve İzmir sporuna zarar verdiğini belirtmişti. Yine Karşıyaka'dan Cemal Ahmet [Umar] Bey'in çıkabilecek sorunların "mesuliyetini kim üstüne alacak" diye sorması üzerine İzmir Valisi, "hepsine ait mesuliyeti ben üstüme alıyorum" karşılığını verirken, Bornovaspor yetkilisi Bedi Bey'in mesafeye ilişkin eleştirilerini ise "kararım budur" diye kestirip atmıştı. İzmir Valisinin kulüp yetkililerinden gelen bu eleştirileri kestirip atmasının, "kararın değişmeyeceğini" dile getirmesinin, kendisine bunun "vazife" olarak bildirilmesiyle ilgili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Vali Güleç'in alınan kararı meşrulaştırmak için partinin kurulan kulüplere daha fazla destekte bulunacağını, yardımların kolaylaşacağını dile getirmesi ve dil ve tarih tezlerine referansla, kurulacak "Üçok kulübünün" adının Türk boylarından gelen tarihî bir isim olduğunu belirtmesi önemliydi[96]. Sonuç

bir haber aldık." diyerek, bu mektubun daha önce gönderildiğini ve/veya partiyle, partiye yakın yayın organlarının süreci hızlandırdığını ortaya koyuyordu. "İzmir'deki Bütün Spor Kulüpleri Birleşti", *Anadolu,* 10 Mart 1937, s. 2.

95 "İzmir'deki Bütün Spor Kulüpleri Birleşti", *Anadolu,* 11 Mart 1937, s. 5; "Parti Spor İşlerini Kökünden Halletti: Bütün Spor Kulüpleri Dağıtılmıştır", *Yeni Asır,* 10 Mart 1937, s. 2.

96 "Kulüplerin Birleştirilmesi Formalitesi Tamamlandı", *Anadolu,* 10 Mart 1937, s. 2. Kulüplerin birleştirilmesine yönelik toplantıya ilişkin Karşıyaka Spor Kulübü'nün 21 Mart 1937 tarihli karar defterindeki ifadeler, sürece dair önemli bilgiler sunmaktadır. Karşıyakalı yetkililer, Valilik nezdinde alınan bu kararı "teşekkür ile karşıladıklarını ancak bu kararın ittihazından [alınmasından] evvel çağrılarak fikirleri alınmamış olduğun"u dile getirmişti. Bunun yanında "İzmir kulüplerinin birleşmesi hakkında meydana getirilen projenin bugünkü ve yarınki ihtiyaca tamamen karşılık vermediğini, İzmir için üç kulübün az olduğunu bir dördüncüsünün de meydana getirilmesi gerek"tiğini İzmir'in nüfus, coğrafî durumu üzerinden aktarmışlar, "kulüplere verilen renklerin de daha muvafık şekilde intihabı imkânı olduğunu ileri sürmüşlerdi." Bu ifadeler için bk. Akın, "K.S.K. Tarihinde Bir Ara Dönem: İzmir Kulüplerinin Birleştirilmesi", s. 197-199; Ahmet Diker, *Direnişten Dirilişe Kafsinkaf Destanını Yazanlar*, Duvar Yayınları, İzmir 2014, s. 127-130.

itibariyle alınan karara göre sarı-siyah renkteki "Üçokspor" kulübü Altay, Altınordu ve Bucaspor'un, kırmızı-beyaz renkteki "Doğanspor" kulübü Göztepe, İzmirspor ve Egespor'un, kırmızı-siyah renkteki "Yamanlarspor" ise Karşıyaka ve Bornova'nın birleşmesiyle kurulmuştu. Ayrıca Yamanlarspor'un merkezi Karşıyaka parti binası, Üçokspor ve Doğanspor'un merkezi ise İzmir Cumhuriyet Halk Partisi binası olarak belirlenmiş ve birleştirilen kulüplerin mekânlarının yeni kurulan kulüplerin lokalleri olarak kalması kararlaştırılmıştı[97]. Yukarıda belirtildiği gibi kulüplerin birleştirilmesinin en önemli gerekçelerinden biri olarak Millî Küme'de başarıyla mücadele etmek ileri sürülmüştü. Bununla birlikte demiryolları çalışanlarının takımı olan Demirspor'un gerekli disiplini gösterdiği için diğer kulüplerle birleştirilmesine gerek duyulmaması, sportif başarı dışında birtakım beklentilerin hesaba katıldığın göstermektedir. Bu bağlamda "kulüpçülüğün", bireysellikle eş tutulduğu bir dönemde sınıfsız, imtiyazsız kaynaşmış bir kitle yaratma arzusunda olanlar ve/veya kütleleşmiş bir toplum arzulayanlar için atılan bu adım anlaşılabilir. Bunun yanında her türlü kurumun parti içinde eritildiği bir dönemde, İzmir'deki kulüplerin birleştirilmesi ve yeni kulüplerin parti kanalıyla kurulması, partinin bu alanı denetlemesi açısından önemlidir. Nitekim Vali Güleç'in Türk bilinç ve prensiplerinin topluluk üzerinde belirdiğini, bugünkü şartlar karşısında İzmir gençliğinin belirli çatılar altında organize edilmesinin zararlı olduğunu, hissî vaziyetlerin muteber ve makul olmayacağını dile getirmesi[98] ve bugüne kadar kulüplerin birleşmesinin zorunlu olmasına rağmen kulüpçülük anlayışının birleşmeye engel olduğunu, ferdî ve marazî hareketlerin memleket ve gençlik davasına uzandığını belirten Gökçe'nin bu olayı "inkılâp ile bir imtihan" olduğunu vurgulaması, bunun kanıtıdır. Kulüpçülüğün, memleket sporuna ve gençlerin birlikte hareket etmesine engel olduğunun hakikat olduğunu belirten Gökçe'ye göre, artık her şey bitmiş ve yepyeni bir dönem başlamıştı. Artık ona hazırlanmak gerekliydi[99]. Mülkî idarenin bu hazırlıkları kısa bir süre içinde somutlaştırmaya çalıştığını belirtelim. Bir yandan yeni kurulan kulüplerin Alsancak stadında karşılaşacaklarının açıklanması,[100] diğer yandan istifa eden Sedat Rıza Bey'in yerine Futbol Federasyonu

97 "İzmir'deki Bütün Spor Kulüpleri Birleşti", *Anadolu,* 10 Mart 1937, s. 2; "İzmir Kulüblerinde Yeni Teşklilât", *Cumhuriyet,* 11 Mart 1937, s. 6.

98 "İzmir'deki Bütün Spor Kulüpleri Birleşti", *Anadolu,* 11 Mart 1937, s. 5.

99 Orhan Rami Gökçe, "İzmir'de Spor", *Anadolu,* 12 Mart 1937, s. 3.

100 "Yarınki Maçlar", *Anadolu,* 13 Mart 1937, s. 5. Söz konusu bu maçlarla ilgili olarak bk. *Anadolu,* 16 Mart 1937, s. 7.

Başkanlığı'na getirilen Nasuhi Bey'in özellikle İzmir'deki kulüplerin birleştirilmesi meselesiyle meşgul olacağının belirtilmesi,[101] bunun göstergesiydi. Kaldı ki Millî Küme maçlarının başlamasına da birkaç gün kalmıştı. Tam bu noktada bir parantez açıp bir konuyu sorgulamanın faydalı olacağını düşünüyorum. Daha önce belirtildiği gibi İzmir kulüplerinin birleştirilmesine yönelik en önemli argümanlardan biri, Millî Küme maçlarında başarılı sonuçlar almaktı. İzmir'den Millî Küme'ye katılacak takımlar belli olmuşken, hatta Millî Küme fikstürü çekilmişken İzmir kulüplerinin birleştirilmesi akla parti içi iktidar mücadelesini getirmektedir. "Vali ve Parti başkanımızın reisliği altında" alınan bu kararda, futbolu yöneten kurumun, federasyonun sesinin çıkmaması ve birleştirilen kulüplerin temsilcilerinin görüş ve eleştirilerinin dikkate alınmaması göz ardı edilmemelidir[102]. Bilindiği gibi 1930'ların başından itibaren Başbakan İsmet Bey ile Ekonomi Bakanı Celal Bayar arasında "devletçi-liberal" politikalara yönelik çekişmenin yansıdığı yerlerden biri, Galatasaray kulübüydü. "Devletçi" İsmet Bey'in Galatasaray içindeki kolu Suat Hayri Ürgüplü'yle "liberal" Bayar'a yakın olan Yusuf Ziya Bey arasındaki sürtüşme sonucunda Bayar'ın başını çektiği liberaller, 1933 yılında Galatasaray'ın içinden Güneş kulübünü çıkarmıştı[103]. Resmî olarak liglere Üçüncü Küme'den başlaması gereken Güneşspor'un, İstanbul Bölgesi Spor Kongresi'nde Bölge Futbol Başkanlığı'na kulübün kurucularından Kemal Rıfat Kalpakçıoğlu'nun seçilmesi ve ardından "Birinci Küme'de mücadele edebilecek güçte bir takım olması" gerekçesiyle Birinci Küme'ye alınması, aslında birçok şeyi açıklıyordu[104]. İstanbul'da Galatasaray ile Güneşspor arasındaki mücadelenin saha ve saha dışında devam ettiği ve Güneşspor'un her geçen sezon başarı grafiğini yükselttiği, hatta 1937-1938 sezonunda İstanbul Birinci Küme Şampiyonu olduğu bir dönemde, İzmir'deki bu birleşme, yanıtı zor bu soru üzerinde düşünmeyi gerektirmektedir.

101 "Federasyon Reisi İstifa Etti", *Anadolu,* 14 Mart 1937, s. 3.

102 Kulüplerin birleşme kararının alınmasından bir süre sonra, Federasyon ikinci başkanı Nasuhi Bey ve Genel Sekreter Nizamettin Bey'in İzmir kulüplerinin birleşmelerinin çok yerinde ve iyi bir karar olduğunu belirtmeleri, başka bir açıklama getirememeleri meseleye ışık tutmaktadır. Bk. "İzmir Kulüblerinin Birleşmesi", *Cumhuriyet,* 20 Mart 1937, s. 6.

103 Güneş Kulübü üzerinden gündeme gelen siyasî çekişme ve Güneş'in kuruluşu için bk. Şenol, *age.,* s. 17-31, 113-121; Tunç, agm., s. 159-175.

104 Tunç, agm., s. 172.

İzmir kulüplerinin birleştirilmesi "spor tarihinde büyük bir inkılap olarak kabul edil"se de tartışmalar devam etti. Oral yapılan eleştirileri, "1. Kulüpler hiç olmazsa İzmir tarafında üçe çıkarılmalı, 2. İsimleri ve formaları üzerinde değişiklik yapılmalı, 3. Eski güzel ve tarihi isimleri taşıyan kulüpler bırakılarak diğerleri bunlara ilhak edilmeli, 4. Bütün oyuncuların nasıl tatmin edileceği" olmak üzere dört noktada toplamıştı. Kulüplerin birleştirilmesine ilişkin toplantıda yapılan eleştirilere "bugün için başka türlü harekete imkân yoktur." cevabının verildiğini belirten Oral, Ankara'daki İzmirlilerin TSK'ye müracaat ederek bu işin çözüme kavuşturulmasını, Altay, Altınordu, İzmirspor ve Karşıyaka'nın bırakılması ve diğer kulüplerin bunlara katılması istediklerini belirtmektedir[105]. Bu noktada İzmir kulüplerinin birleştirilmesinin bazı rahatsızlıklara neden olduğunu ve iktidara yakın yayın organlarının buna bariyer oluşturmaya çalıştığını belirtelim. Mesela, imzasız bir makalede kulüpçü zihniyeti savunanlar "haşere" olarak niteleniyordu: "Sinek küçük bir haşeredir, fakat mideyi bozar mı bozar. Çat deyip vurmalıdır." Semih Nazım ise, kulüpçü zihniyeti savunanların "ceketlerini arkalarına alarak kulüp kapılarından gitmesini" öneriyordu[106]. Meseleye sportif açıdan yaklaşan Top dergisinde İzmir'deki kulüp sayısının üçe düşmesi olumlu bulunurken, alınan bu kararda bazı noksanlıkların olduğu belirtilmişti. Öncelikle bu üç takıma seçilemeyen oyuncuların ve Millî Küme haricindeki takımın tamamen boşa çıktığı belirtilerek, bunun şimdilik tatmin edici olduğu, ancak bu uygulamanın İzmir futbolunu geriye götüreceği vurgulanmıştı. "Çünkü prensip olarak fazla oyuncu, tek kulüp, az maç, teknik bakımdan futbolunun ilerlemesi için çok mahzurludur." İzmirlilerin buna bir çözüm üretmesi gerektiği belirtilen makalede, "aksi halde şehircilik heyecanı ile verilmiş olan bu kararın İzmir futbolunu söndürebileceği" dile getiriliyordu[107]. Buna karşın İzmir'deki kulüplerin sayısının fazla, ekonomik yapılarının zayıf, teşkilatlarının dağınık, idarelerinin karışık ve çeşitli görüşlerin çarpıştığı bir yapıda olduğunun belirtildiği bir başmakalede, yapılan işin parti prensipleri açısından doğru olduğu, ancak memleket ve gençlik davasında gedik açmaya çalışanlara karşı mücadele etmek gerektiği vurgulanmıştı. Bu kişilerin gençliği ve sporu partiden ve memleket kamuoyundan daha ideal, daha samimî

105 M. Ali Oral, "Kulüplerin Birleşmesi", *Top,* S. 52-125, 22 Mart 1937, s. 10.

106 Çimdik, "Şundan Bundan", *Anadolu,* 13 Mart 1937, s. 5.; Semih Nazım, "Futbol Ajanlığının Bu Haftaki Jestini Kötüleyecek Dedikodu Yapılıyor", *Yeni Asır,* 17 Mart 1937, s. 6.

107 "Kulüplerin Birleşmesi İzmir futbolunun İnkişafını Bozmamalı", *Top,* S. 51-124, 15 Mart 1937, s. 5.

olarak düşünüp sevdiklerini iddia etmek mümkün değildi. Ayrıca gençlik ve kulüpler üç şahsın değil, parti ve cemiyetindi. "Hissimizi, tarafgirliğimizi, müfrit ve marazî heyecanlarımızı bir kenara bırakırsak, kurulan eserin zaruret ve faydasını daha çabuk anlarız. […] Yeni müesseselerimizin etrafında toplamağa bakmalıyız. Gerek parti terbiyesi gerekse İzmir'in spor varlığı ve gençliği noktasından tutulabilecek en kestirme yol budur. Bu yola gidiş vazife ve prensip icabıdır"[108]. Yukarıda değindiğimiz Top dergisinde yer alanlara, "İstanbul'da futbol dedikodusu yapan bazı spor yazıcıları"nın eleştirilerine cevap veren Bilget, İzmir kulüplerinin birleşmesinin İstanbul-İzmir futbol davası çıkarmak için değil, memleketin özlediği kulüp örneklerini vermek ve memleket sporuna oyuncu yetiştirmek için gerçekleştiğini belirtiyordu[109].

İzmir kulüplerinin birleştirilmesine yönelik en net tepkinin Altaylı taraftarlardan gelmesi sorgulanmaya değer bir başka durum. Bu sorgulamayı yaparken, yukarıda değindiğimiz parti içi iktidar mücadelesinin futbola nasıl yansıdığını bir kez daha hatırlamak gerekir. Güneş Kulübü'nün kurulmasında etkili olan Bayar'ın, vakti zamanında Altay'ın kuruluşunda aktif rol oynaması ve İzmir'deki kulüplerin birleştirilmesine yönelik en net tepkinin Altaylılardan gelmiş olması not edilmelidir[110]. Nitekim birçok kişi yanında kulüplerin birleştirilmesinin işaret fişeğini atan "Eski Sporcu"ya gönderilen imzasız mektupta şunlar dile getirilmişti: "1. Kulübün ismi ve tarihî forması Türkiye'nin her tarafında, Balkanlar'da ve merkezî Avrupa'nın büyük şehirlerinde tanınır. Bunu unutma. 2. Her millet tarihi ile iftihar ve onun şan ve şerefi ile yaşadığı gibi her müessese de mazisine dayanarak övünür. Kuruluş tarihinin yirmi beşinci yılındasın. Bunu hatırından çıkarma. 3. Seni yok etmek isteyenlerle mücadele et. Hak senindir. Yılma. 4. Öz Altaylı isen kendin gibi bildiğin 7 arkadaşına aynen bu yazılan varakalardan birer tane gönder." Bu mektuba sert bir tepki gösteren "Eski Sporcu", ironik bir şekilde "imzasız" geldiği için bu mektubu samimi bulmamış, aklı selim ve medenî cesaretten uzak olarak nitelendirmişti. Mektubun saadet zinciri olarak karalandığını ve fesat hareketi olduğunu belirten Eski Sporcu, Altaylı birisi olarak kulübün ve diğer kulüplerin günden güne zayıfladığını, maddî açıdan perişan bir durumda olduğunu, kısaca "enkaz" haline geldiğini vurgulamıştı. Mesele şu

108 "Parti, Gençlik, Spor ve Bazıları", *Anadolu,* 18 Mart 1937, s. 1, 5.

109 Adnan Bilget, "Üçokspor Takımı Bugün Saat Onaltıda En Kuvvetli Şekliyle Sahaya Çıkacak", *Yeni Asır,* 27 Mart 1937, s. 4.

110 Talimciler, İzmir kulüpleri içerisinde kulüp yönetimlerine seçilenlere bakıldığında Altay'ın diğer İzmir kulüplerinden farklı bir yol izlediğini ve kuruluşundan itibaren iktidarlarla kurduğu yakın bağlara dikkat çekmektedir. Bk. Talimciler, agm., s. 55-56.

veya bu kulübün işi değildi; "bir gençlik meselesinin, spor işinin memleket, Parti, terbiye ve disiplin esasları içinde halli zarureti"ydi[111].

Bu ve benzeri tepkilerin gelme olasılığı yetkilileri harekete geçirmiş olmalıdır. Zira İzmir'deki köklü kulüplerin birleştirildiği bir toplantıda bulunamayan Futbol Federasyonu ikinci başkanı Nasuhi Baydar'ın, "İzmir kulüplerinin birleşme hadisesinin Ankara'da büyük bir memnuniyet ve dikkatle karşılandığını belirtmesi ve bu birleşmenin İzmir futbolu açısından olumlu sonuçlar doğuracağını açıklaması, Federasyon Genel Sekreteri Nizamettin Nazif'in ise bu girişimi İzmir sporunu kurtarmaya doğru atılmış güçlü ve esaslı bir adım olarak görmesi bunun kanıtıdır[112]. Bunun yanında Futbol Federasyonu başkan yardımcısı İzmir'de gördüklerinden rahatsızlık duymuş olmalı ki, iktidara yakın bir gazetede düşüncelerini açıklama gereği duymuştu. İzmir'deki kulüplerin birleşmesi üzerinde ısrarla durulması gerekirken gazetelerde gerekli desteğin yer almadığından yakınan Baydar, kulüpçülüğün bir "mezhep" haline getirildiğini ve kulüplerin "tekkeye" dönüştürüldüğünü belirtmişti. Baydar'a göre "tarihe mal ettiğimiz tekkelerle bazı gençliklerin kendilerine mal etmek istedikleri kulüplerin an'anelerinde tükenmez benzerlikler" vardı. İzmir kulüplerinin birleşmesinin şehirciliğin kulüpçülüğe "galebesi" olarak görülmesine karşı çıkan Baydar, temel amacın Millî Küme maçlarında başarı elde etmek olduğunu, ayrıca şehirciliğin kulüpçülere değil, geniş anlamıyla spor fikrinin dar görüşlere, mezhep ve hiziplere galebesi şeklinde düşünülmesi gerektiğini vurgulamıştı. Futbol Federasyonu ikinci başkanına göre "rekabet sporun inkişafında esastır." diye itiraz edenler, rekabetin bütün memleketi kapsadığının ve rekabet düşüncesinin sporun kendisinde bulunduğunun farkında değillerdi. Dolayısıyla İzmir'de atılan bu adımla ortaya çıkan sonuç, "bütün memleket için örnek olacaktır"[113].

111 Eski Bir Sporcu, "Bu da Ne? Saadet Zincirini Hatırlatan Bir Varakpare ve Ona Cevap", *Anadolu,* 19 Mart 1937, s. 6; "İzmir Kulübleri Arasında İhtilâf Başgösterdi", *Cumhuriyet,* 21 Mart 1937, 6. Gazete, ertesi günkü sayıda mektup meselesini Altay'ın yetkililerine sorduklarını, böyle bir hareketin bilinçli ve "hakikî" eski Altaylılarla ilgisinin olmadığının, kendilerinin de parti teşkilâtı içinde yer aldıklarını ve birleşmenin yerinde olduğunun belirtildiğini aktarmıştır. Bk. "Spor İşlerimiz", *Anadolu,* 20 Mart 1937, s. 1, 4.

112 "Spor İşlerimiz", *Anadolu,* 20 Mart 1937, s. 1, 4.

113 N. Baydar, "Kulüpçülük, Şehircilik, Sporculuk", *Anadolu,* 20 Mart 1937, s. 1, 2. Baydar bu ifadeleri dile getirse de sorumlu müdür olarak görev yaptığı derginin kısa bir süre önce önümüzdeki haftalarda Ankara, İstanbul ve İzmir futbol takımlarının en güçlerinin şehirlerinde kendi aralarında maçlar yapmaya başlayacağının, "Millî Küme" maçları adı verilen bu müsabakalara İzmir'den Altay ile Göztepe'nin katılacağının ve "Millî Küme maçlarının esaslarının tesbit edildiğinin" haberleştirilmesi ilginçti. Söz konusu makalede, TİCİ kurulduğundan beri devam eden Türkiye futbol birinciliklerinin her yıl yuvarlak

Millî Küme maçlarının başlaması, Üçokspor ve Doğanspor'un başlangıçta iyi sonuçlar alması, kulüplerin birleşmesi argümanını destekleyenleri memnun etmişti[114]. Nitekim İzmir kulüplerinin birleştirilmesine sayfalarında yer vermeyen Türk Spor Kurum Dergisi, Millî Küme maçlarında Üçokspor'un Beşiktaş'ı 1-0 yenmesini, Doğanspor'un Beşiktaş'la berabere kalmasını "eski takımların birleşmesine" bağlamıştı. "Eski takımların birleşmesi hakiki müvazene [denge] ve âhengi teessüs edince, böyle neticeler daima alınacak demektir. […] İzmir'i yıkan ve futbolda gerileten şey, antrenörsüzlük, kıymetlerin dağılması, oyuncuların da kulüpçülük tesirlerini kapılması idi. Şimdiki şartların ilk ifadeleri, muhakkak ki İzmir lehinedir"[115]. Bununla birlikte bir süre sonra Üçokspor ve Doğanspor'un kötü futbolu ve aldığı sonuçlar, kulüplerin birleştirilmesini destekleyenleri umutsuzluğa itmişti. Nitekim kulüplerin birleşmesinin ateşli savunucularından "Eski bir sporcu", Millî Küme maçalarının sonuna doğru muhasebe yapma ihtiyacı duydu. Maçlardaki olumsuz sonuçları hakemlere, İzmirli oyuncuların laubaliliğine ve antrenörlerin yetersizliğine bağlayan Eski Bir Sporcu,[116] kulüplerin birleşmesinden sonra yapılması gerekenlerin yapılmadığını, tereddüt, atalet ve dedikodunun yavaş yavaş oyuncuların kafasına sokulduğunu belirtiyordu[117]. Haziran ayıyla birlikte Millî Küme maçlarında Doğanspor ve Üçok'un son sıralara demirlemesi, kulüplerin birleşmesine yönelik eleştirilerin daha rahat dile getirilmesine neden oldu. Öyle ki futbol temsilcisi Suad Yurdkoru'nun içinde olduğu bir grubun kulüplerin ihyasından söz ettiğine dair söylentiler, Vali Güleç'i açıklama yapmaya itti. Yeni kurulan düzenin bozulmayacağını

rakamla 25.000 liraya mal olduğu halde Türk futbolunun ilerlemediği, bizde sınıf esasına dayanmayan futbolun en zayıf takımla en kuvvetli takımı karşılaştırıp ezdirmekten başka bir işe yaramadığı vurgulanıyordu. Bk. "Millî Küme Maçları Başlarken", "Millî Küme Maçlarının Esasları Tesbit Edildi", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 36, 8 Mart 1937, s. 2, 13. Yeri gelmişken Baydar'ın Anadolu gazetesindeki makalesinin Türk Spor Kurumu Dergisi'nin 12 Nisan 1937'deki 41. sayısında yer aldığını belirtelim.

114 20 Mart'ta başlayan Millî Küme'nin ilk hafta maçlarında İzmir'de Doğanspor Üçokspor'u 4-2 mağlup etmişti. 27 Mart'ta Alsancak Stadı'nda yapılan maçtaysa Üçokspor'un Beşiktaş'ı 1-0 yenmesi, İzmir basınında büyük bir memnuniyet yaratmış, Doğanspor'dan da benzer bir başarı beklenmişti. "Millî Küme Maçları Pazar Günü Başladı", *Anadolu,* 23 Mart 1937, s. 1, 6; "Varolun Üçoklular!" *Anadolu,* 28 Mart 1937, s. 1, 5.

115 O. R. "İzmir'de Millî Küme Maçları", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 40, 5 Nisan 1937, s. 4.

116 Eski Bir Sporcu, "Millî Kümede İzmirin Son Vaziyeti Üzerine", *Anadolu,* 27 Mayıs 1937, s. 6;

117 Eski Bir Sporcu, "Millî Kümede İzmirin Son Vaziyeti Üzerine 2", *Anadolu,* 28 Mayıs 1937, s. 6.

belirten Güleç, birleşmenin olumlu sonuçlar doğuracağından emindi[118]. Benzer bir şekilde Yurdkoru'yu eleştiren, kulüplerin birleşmesine hâkim olan ruhu anlamadan bunu sadece bir futbol meselesine indirgemenin yanlış olduğunu belirten Eski Bir Sporcu, kısa bir süre önce yazdığı makalede Doğanspor ve Üçok'un başarısızlığında hakemleri suçladığını atlamış olmalı ki, bu kez "kulüplerin birleştirilmesinde millî küme maçlarında iyi netice almak düşüncesinin hâkim" olmadığını ve sadece futbolun "hatıra getirilmediğini" belirtmişti. Bunun yanında eski kulüpleri ihya etmenin "gericilik" olduğunu vurgulayan "Eski bir sporcu", bu kişilere "parti otorite ve prensiplerini" hatırlatmaktan geri durmamıştı[119]. Ertesi günkü yazısında Millî Küme maçlarından İzmir hesabına aslında bir şey beklemediğini yineleyen aynı yazar, ortadaki başarısızlığın nedeninin eski düzene dönüleceğini belirtenler ve hatta bu konuda futbolcuların kafalarını karıştıranların olduğunu vurgulamıştı[120]. Gelinen noktada "netice[nin] umulduğu gibi çıkmadığı" ortadaydı. Meseleyi metaforik bir anlatımla ele alan Burhan Felek, "İzmir kulüplerinin bugünkü vaziyetini ve aldıkları neticeyi gördükten sonra bu birleşmeye taraf" olanların da bundan rahatsız olduğunu düşünüyordu. "Çünkü vaziyet hakikaten sarımsaklı bala benzer"[121]. Benzer şekilde "bariz bir âhensizlikten" söz eden Ocakoğlu, kulüplerin birleştirilmesinin hata olmadığını, ancak "birleşmenin ihtiyaca uygun bir şekilde tecelli ettirilmediğini" dile getiriyordu. "Tabiî bu hareket memnuniyetsizlik uyandırdı. İtiraf eylemek lazımdır ki kulüpler fiilen birleştirilmiş olmasına rağmen gençlerin düşünceleri ve kalpleri gelişmiş değildir." Yapılanın baskıyla olduğunu teslim eden Ocakoğlu'nun, "tazyikle yürütülen işlerden büyük ve müspet neticeler" çıkmayacağını belirtmesi önemliydi[122]. "Bu teşebbüsün aldığı bugünkü hâl" üzerinde durmaya devam

118 "İzmirde Kulüpler Vaziyeti", *Anadolu,* 3 Haziran 1937, s. 1.

119 Eski Bir Sporcu, "Artık Katî Hareket Zamanı Gelmiştir", *Anadolu,* 3 Haziran 1937, s. 7. Bu eleştirilere cevap vermek durumunda kalan ve sporla ilgili görüşlerini gazete sütunlarında tartışmayı gereksiz gören Yurdkoru, meseleye partinin karıştırılmasına tepki göstermişti. "B. S. Yurdkoru Vazıh Bir Şey Söylemiyor" *Anadolu,* 4 Haziran 1937, s. 6.

120 Eski Bir Sporcu, "Artık Katî Hareket Zamanı Gelmiştir", *Anadolu,* 4 Haziran 1937, s. 6.

121 B. Felek, "Ayrılmalı mı? Ayrılmamalı mı?", *Kırmızı-Beyaz*, S. 1, 14 Haziran 1937, s. 2.

122 Hakkı Ocakoğlu, "Spor İşlerinde", *Yeni Asır,* 24 Haziran 1937, s. 1. Ocakoğlu'nun gazetesinde, İzmir takımları Millî Küme maçlarını son iki sırada tamamladıktan sonra yer alan bir makalede, Üçokspor ve Doğanspor'un "kendilerinden beklenen neticeleri alama"dıkları teslim edilse de iyi oyun oynadıkları, dolayısıyla bunun İzmir sporu adına bir eksiklik olarak kabul edilemeyeceği belirtiliyordu. "Türk Millî Takımı", *Yeni Asır,* 14 Temmuz 1937, s. 4.

eden Burhan Felek, meselenin spor teşkilatımızı düşündürecek bir boyut aldığını vurgulayarak meseleyi etraflı bir şekilde ele almıştı. Felek'e göre idarî yollarla değil, teşkilât kanalıyla işler yola girmelidir.

"Eski kulüpleri kapatıp yenilerini kurmak, bir zabıta ve asayiş lüzumu ise, kulüplerin teşekkül ilmühaberlerini ellerinden almakla mesele basit bir şekilde halledilebilirdi. Bu kulüplerin faaliyetlerine hitam vermek ve zabıta ve mülkiye bakımında değil de içtimaî mülahazalardan mütevellit ise, umumî merkez bu kulüpleri kendi sicilinden siler ve teşkilâtın hiçbir kıymeti kalmazdı. Ve böylelikle İzmir'de bir 'spor kulüpleri buhranı' çıkmış olmazdı. Halbuki böyle yapılmadı. Bu eski kulüplerin ellerinde teşekkül ilmühaberleri vardır. Hükûmet sicillerinde şahsiyeti hükmiyeye haiz birer teşekküllerdir. Türk Spor Kurumu'unda da eski isimleriyle mukayyet bir takım hak ve vazifelere malik federe kulüplerdir. Buna rağmen bunların faaliyetlerine 'idarî' vasıtalarla nihayet verilmek istenmektedir. Belki de pek haklı sebeplerle yapılan bu müdahalelerin memlekette spor işlerinin idare salâhiyeti bakımından mutlaka teşkilât kanalı ile yapılması, bilhassa öteden beri üstüne titrediğimiz 'otorite' prensibi bakımından elzemdir. O itibarla umumî merkezin İzmir vilayetiyle temasa geçerek işi söylediğimiz yola icra etmesi bihakkın beklenilmektedir"[123].

İktidar eliyle yaratılan bu sunî birleşme başarısızlıkla sonuçlanınca gözler bu kulüplerin temmuz ayında yapılacak kongrelerine çevrildi. Diğer bir ifadeyle "bu kongrelerin neticesi alâka ve merakla beklendi" zira "İzmir sporunun mukadderatı her halde bu kongrelerde alınacak neticelere bağlıydı"[124]. Söz konusu bu kongrelerin sunî birleşmenin başarısızlığını tescillediğini söylemek mümkündür. 3 Temmuz'daki Doğanspor'un kongresinden sonra[125] 25 Temmuz'da yapılan Yamanlarspor[126] ve Üçokspor'un kongreleri, bu sırada iktidar içindeki güç odaklarını ve kamuoyunu çokça meşgul eden Galatasaray ile Güneşspor arasında oynanan olaylı maçın gölgesinde yapıldı[127]. Kongre

123 B. Felek, "Bir Prensip Meselesi", *Kırmızı-Beyaz*, S.3, 28 Haziran 1937, s. 2.

124 M. "İzmir Kulüpleri Gene Eski Vaziyetlerini Alacaklar mı?", Kırmızı-Beyaz, S. 3, 28 Haziran 1937, s. 7.

125 "Doğanspor Kongresi", *Anadolu*, 4 Temmuz 1937, s. 3; "Doğanspor Kulübü Kongresi", *Anadolu*, 6 Temmuz 1937, s. 2.

126 Yamanlarspor kongresinde Bornova'dan Bedi Bey, Bornovalı gençlerin Karşıyaka'ya gelemediğini ve spordan mahrum kaldıklarını belirterek "alâkadar makamların" dikkatini çekmişti. "Eski Kulüpler İhya Edilmeyecek", *Anadolu*, 27 Temmuz 1937, s. 1, 4.

127 İki takım arasında 4 Temmuz 1937'de oynanan ve 1-1 devam eden maç sırasında yaşanan "muharebe", maçın yarıda kalmasına neden oldu. Bk. "Fener Stadındaki Muharebe",

öncesinde Üçokspor kulüp reisi Faik Bey'in toplantının sadece Üçok Kulübü'ne ait olduğunu ve ihtilaflı fikirlerin kongrede konu edilmemesini dile getirmesi, aslında gelinen noktayı özetliyordu. Bunun üzerine Altaylı, Altınordulu ve Bucasporlu delegelerin büyük bir kısmı kongreyi terk etmişti. Kendi kulüplerinin kongresi için geldiğini düşünen delegelerin bu eylemi, birleştirilen kulüplerin kabul görmediğinin bir başka göstergesiydi. Nitekim her iki kulübün kongresinde eski kulüplerin ihya edileceğine dair "şayialar" üzerine Vali Güleç, kulüplerin eski adlarıyla ilgili ortaya atılan iddiaları gülünç bulduğunu, bu adlar etrafındaki yıkıcı rekabetleri ortadan kaldırmak istediklerini belirtiyordu. Bununla birlikte Güleç, "ihtiyaca göre mevcuda belki bazı kulüpler[in] ilâve edileceğini" belirtme gereği duymuştu[128]. Böyle bir atmosferde Başvekil İnönü'nün Galatasaray ile Güneşspor arasındaki maça ilişkin sert tepkisine[129] değinen Bilgin, meseleyi İzmir kulüplerinin kongreleri bağlamında ele alarak Millî Küme maçlarındaki başarısızlık sonrası kulüplerin birleştirilmesine yeni bir meşruiyet yaratmaya çalışıyordu. Hükümetin yüz tutmuş bir çıbana el attığını, Başvekilin spor reformuna yönelik tebliğinin gençler için uyanıklık nedeni olması gerektiğini belirten Bilgin, İzmir'in bu reformu uygulama konusunda diğer yerlere öncülük ettiğini, ancak kötü niyetli bazılarının yazılarının İzmir'e yansıdığını ve son günlerde İzmir'de "bir bozgun havasının estiğini" vurguluyordu. Bilgin'e göre asıl amaç spor ahlâkını korumak, "şuur hududunu aşan rekabetleri dağıtmak" olduğundan kulüp isimlerinin ne olacağı ve kulüplerin sayısının artıp artmayacağı önemli değildi. Oysa gençlere sürekli rekabet duygusu aşılanmaktaydı. Başvekilin direktiflerinin ilk önce "İzmir sporunda kendini hissettireceğinden" emin olan Bilgin'e göre "gençler arasına sokulan bazı yarı şuursuzları" kulüplerden temizlemek şarttı[130]. Yukarıda belirtildiği gibi böyle bir atmosferde yapılan İzmir kulüplerinin kongreleri yine "partinin" kontrolünde yapıldı. Berent'in ifadesiyle "yine parti eliyle" her şey açıklığa

Cumhuriyet, 7 Temmuz 1937, s. 1, 6. Maça ilişkin imzasız bir makalede iki takım oyuncularının "gladyatör ruhile birbirlerini yedikleri" belirtilerek tepki gösteriliyordu. "Gladyatörvari Sporculuk İstemiyoruz.", *Akşam*, 6 Temmuz 1937, s. 1.

128 "Eski Kulüpler İhya Edilmeyecek", *Anadolu*, 27 Temmuz 1937, s. 1, 4; "Üçok Kulübünün Umumî Kongresi", *Yeni Asır*, 27 Temmuz 1937, s. 2.

129 TSK'nin aldığı kararları yeterli bulmamış olmalı ki Başvekil İnönü, 27 Temmuz'da sert bir genelge yayınlamış ve alınan kararlar beş maddeyle açıklanmıştı. "Gençliğe Büyük Bir Müjde Dün Neşredilen Tebliğ", *Cumhuriyet*, 28 Temmuz 1937, s. 1, 3; "Memlekette Spor Terbiyesine Aykırı Hareketlere Müsaade Edilmeyecek", *Akşam*, 28 Temmuz 1937, s. 1, 4; "Spor İşleri Hakkında", *Yeni Asır*, 28 Temmuz 1937, s. 1, 5.

130 Şevket Bilgin, "Başvekilin Direktifleri", *Yeni Asır*, 30 Temmuz 1937, s. 1.

kavuşturulmaya çalışıldı ve "İzmir kulüplerinin kimlik bunalımı" yeni bir rotaya girdi. Eski Altay, Üçok'tan ayrılıp Alsancak olurken, eski Altınordu ise Üçok olarak kalmıştı. Eski Göztepe, Doğanspor ve eski Karşıyaka, Yamanlar olarak devam etme kararı vermiş, İzmirspor Doğanspor'dan ayrılarak Ateşspor'a dönüşmüştü. Bunun yanında Bornovaspor Alsancak'a, Bucaspor da Üçok'a bağlanmıştı[131]. Türkiye, Atatürk'ten sonra her anlamda yeni bir döneme girmişti. Nitekim Millî Şef Dönemi'nde, 1939'un ortalarından itibaren İzmir kulüpleri birleşik kulüplerden ayrılarak eski isimlerini ve renklerini aldıklarını açıklamaya başladı. 4 Temmuz 1937'de Karşıyaka'da toplanan olağanüstü genel kurulda Yamanlarspor olarak değiştirilen kulübün adı oybirliğiyle tekrar Karşıyaka Spor Kulübü'ne dönüştü. Benzer şekilde Alsancakspor'un kongresinde umumî heyet, siyah-beyaz renklerle tekrar Altay adının kabul edildiğini açıkladı[132]. Gökaçtı'nın vurguladığı gibi bu açıklamaların Ankara'da sessiz bir şekilde karşılanarak onaylanması,[133] Türkiye'de yeni bir dönemin başladığının da bir göstergesiydi.

Sonuç

XIX. yüzyıldan itibaren dünya üzerinde hızla kitle sporu haline gelen futbol, iktidarların her daim ilgisini çekti. Sporun kapitalist piyasa mekanizmalarıyla bütünleşmeye başladığı bu dönemde, ulus-devletin yaygınlaşması ve vatandaş-ordusuna duyulan ihtiyaç, beden terbiyesi ve sporun askerî hazırlık sürecinin bir unsuru olarak görülmesini gündeme getirdi. İktidarlar için bu durum beraberinde futbolla, özellikle jimnastik ve diğer spor dalları arasında bir gerilime neden oldu. XIX. yüzyıldan itibaren dünyayı hızla fethetmeye başlayan futbolun duraklarından biri de Osmanlı coğrafyasıydı. Milliyetçiliğin güçlü bir tutunum ideolojisi olduğu XIX. yüzyılda, ilk etapta gayrimüslimlerin oynadığı futbol, kısa süre içinde unsur-ı aslinin de ilgisini çekti. Yüzyıl dönümü hem Türk milliyetçiliğinin hızla siyasallaştığı hem de Müslüman-Türk unsurların futbol kulüplerini kurduğu dönemdi. Özellikle İstanbul ve İzmir gibi farklı etnik ve inançsal kitlelerin yaşadığı yerlerde futbol, Müslüman-Türk unsurlarda "bizlik" bilincini diri tuttu. İTF iktidarında

131 Berent, *age.,* s. 97-98.

132 Diker, *age.*, s. 132-135; Akın, "K.S.K. Tarihinde Bir Ara Dönem: İzmir Kulüplerinin Birleştirilmesi", s. 204; "Kulüp İsimleri Değişmeye Başladı", *Anadolu*, 8 Temmuz 1939, s. 2; "Altay Kulübü", *Yeni Asır*, 8 Temmuz 1939, s. 2. Bu sırada toplanan Üçokspor'un kongresinde ise kulübün adının tekrar Altınordu olmasında ısrar edilmiş ve bu konun tekrar görüşülmesi uygun görülerek yeni idare heyeti seçilmişti. Bk. "Üçok Kongresi", *Yeni Asır*, 7 Temmuz 1939, s. 2.

133 Gökaçtı, *age.,* s. 147.

futbolla siyasal aktörlerin teması hızlandı ve bu, futbolun kitleselleşmesini hızlandırdı.

Genel olarak iki savaş arası dönemde iktidarlar, beden terbiyesi ve sporu askerî hazırlık sürecinin bir parçası olarak görse de futbolun geniş halk kesimlerine ulaşması, iktidarların bir kez daha bu alana el atmasını gerektirdi. İki savaş arası dönemde Mustafa Kemal liderliğinde verilen Millî Mücadele sonucunda kurulan Türk ulus-devletinin kurucu kadrosu, bu süreçte hızla muasırlaşmaya ağırlık verdi. Özellikle 1920'lerde rejimi konsolide etme çabası içindeki kurucu kadronun spora/futbola yönelik elle tutulur bir politikasının olmaması, spor ve futbol dünyasının göreceli olarak özerk hareket etmesine ortam yarattı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında futbol, özellikle uluslararası müsabakalarda ulus inşasına katkıda bulunsa ve birlik-beraberlik duygusuyla "bizi" görünür kılsa da futbol, iktidar nezdinde tedirginlik yaratıyordu. Bunda, futbol kulüplerinin gençlik üzerinde önemli bir çekim merkezi olması, kulüpler arası rekabet ve maçlardaki gerginlikler/kavgalar da etkiliydi. Ayrıca iki savaş arası dönemde "gürbüz, yavuz evlâtların" önemi, beden terbiyesi ile futbol arasındaki gerilimi besliyordu. Bütün bunlar İzmir'deki futbol kulüplerinin birleşmesinin ve model kulüpler kurulmasının alt yapısını oluşturdu. Futbolun bireyselliği, rekabeti, yarışma ruhunu öne çıkarması ve futbolda kulüpçülük anlayışının etkin oluşu, sınıfsız, imtiyazsız kaynaşmış bir kitle yaratma arzusunu zorlayabilirdi. Diğer bir ifadeyle takımların, tribünlerin ve maçların birer kültürel mücadele alanı olması veya olasılığı, tek parti iktidarını tedirgin ediyordu. Bu anlayış, iktidar temsilcilerinin İzmir kulüplerini birleştirme motivasyonunu artırdı. İzmir kulüplerinin birleştirilmesinin en önemli gerekçelerinden biri olarak Millî Küme'de başarıyla mücadele etmek ileri sürülse de bu, özünde iktidarın sporu/futbolu doğrudan dizayn etme girişimiydi. Söz konusu bu müdahalede futbolun paydaşlarının dikkate alınmaması, iktidarın futbola/spora bakışının bir yansımasıydı. Bununla birlikte bu mühendislik girişiminin karşılığının olmadığı kısa bir süre içinde anlaşıldı.

Kaynaklar

Süreli Yayınlar

Akşam

Anadolu

Cumhuriyet

Kırmızı-Beyaz

Spor Âlemi

Spor Postası

Top

Türk Spor Kurumu Dergisi

Yeni Asır

Araştırma-İnceleme Eserler

Ahmed, Cemal, "İzmir Şampiyonu Karşıyaka Kulübü'nün Mazisi", *Spor Âlemi*, S. 1, 25 Teşrinievvel 1926.

"Ajanlar Faaliyetlerini Birer Raporla Bildirdiler", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 7, 10 Ağustos 1936.

Akın, Yiğit, *"Gürbüz ve Yavuz Evlatlar" Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor,* İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

Akın, Yiğit, "Ana Hatları ile Cumhuriyet Döneminde Beden Terbiyesi ve Spor Politikaları", *Toplum ve Bilim*, S. 103, 2005, s. 53-92.

Akın, Yiğit, "K.S.K. Tarihinde Bir Ara Dönem: İzmir Kulüplerinin Birleştirilmesi", *Kafsinkaf*, der. Yiğit Akın), İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 185-205.

Aksoy, Yaşar, *Karşıyaka ve Kafsinkaf Tarihi,* Hisdaş Yayını, İzmir 1988.

Akşamcı, "Spor Teşkilâtları", *Akşam,* 14 Mart 1934.

Aktükün, İlker, "Futbolun Siyasi Tarihine Kenar Notları", *Cogito,* S. 63, Yaz 2010, s. 8-26.

Aktükün, İlker, "Oyundan Siyasete: Türkiye'de Futbolun Doğuşu", *İktisat Dergisi,* S. 463-468, Temmuz-Aralık 2005, s. 3-10.

"Altay Kulübü", *Yeni Asır*, 8 Temmuz 1939.

"Altınordu ve Buca Kulüplerinin Ayni Çatı Altında Birleşmeleri Muhtemel", *Yeni Asır,* 3 Mart 1937.

"Altınordu ve Altay Güzel Bir Oyun Çıkardılar", *Yeni Asır,* 26 Şubat 1937.

"Ankara Kulüpleri Birleşiyor", *Yeni Asır,* 31 Kanunusani 1937.

Atabeyoğlu, Cem, *Sporda Devlet mi, Devlette Spor mu?,* Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları 2001.

Atabeyoğlu, Cem, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Spor", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi,*

C 6, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 1474-1518.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938), der. Nimet Arsan, 5. Baskı, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1997.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III (1918-1937), der. Nimet Arsan, 5. Baskı, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1997.

Baydar, N., "Yeni Kulüplere Dair", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 32, 8 Şubat 1937.

Baydar, N., "Spor Kulüpleri Hakkında Birkaç Söz Daha", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 34, 22 Şubat 1937.

Baydar, N., "Kulüpçülük, Şehircilik, Sporculuk", *Anadolu,* 20 Mart 1937.

Bekman, Münir Müeyyet, "Gençlik Teşkilâtına ve Sporun Devletleşmesine Doğru Adım", *Spor Postası,* Sayı 53, 13 Nisan 1935.

Berent, Orhan, *Alsancak'ın Sakini Altay,* İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

B.K.Ç., "Spor Safına Gönüllü Kaydolmak Gerek!", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 5, 27 Temmuz 1936.

B.K.Ç., "Birimiz Hepimiz İçin, Hepimiz Birimiz İçin", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 7, 10 Ağustos 1936.

B.K.Çağlar, "Spor: Lüks Değil İhtiyaçtır…" *Türk Spor Kurumu Dergisi,* Sayı 11, 7 Eylül 1936.

B.K.Çağlar, "En Büyük Bayram", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 19, 11 Ekim 1936.

Bilget, Adnan, "Üçokspor Takımı Bugün Saat Onaltıda En Kuvvetli Şekliyle Sahaya Çıkacak", *Yeni Asır,* 27 Mart 1937.

Bilgin, Şevket, "Başvekilin Direktifleri", *Yeni Asır*, 30 Temmuz 1937.

Bora, Tanıl-Erdoğan, Necmi, "Dur Tarih, Vur Türkiye Türk Milletinin Milli Sporu Olarak Futbol", *Futbol ve Kültürü, Takımlar, Taraftarlar, Endüstri, Efsaneler***,** der. Roman Horak-Wolfgang Reıter-Tanıl Bora, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 221-240.

"Boykot Kararı Alan Futbolcular", *Vakit*, 27 Şubat 1934.

"B.S. Yurdkoru Vazıh Bir Şey Söylemiyor" *Anadolu,* 4 Haziran 1937.

"Bugün Şampiyonluk Maçı Var", *Yeni Asır*, 21 Şubat 1937.

Cantek, Funda Şenol-Yarar, Betül, "Erken Cumhuriyet Dönemi Dergi ve Gazetelerinde Spor ve Kadın (1928-1960)", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi,* S. 29, Güz 2009, s. 201-218.

Civralı, Selim Rumi, *Atletik Politika Spor ve İdeoloji,* İletişim Yayınları, İstanbul 2020.

Çağlar, B. K., "Spor Kulüplerinin Hakikî Mânası", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 37, 15 Mart 1937.

"Çamur, Küfür, Yumruk, Tekme!", *Vakit*, 24 Şubat 1934.

Çimdik, "Şundan Bundan", *Anadolu,* 13 Mart 1937.

"Çirkin Spor Hâdiseleri", *Anadolu,* 23 Nisan 1934.

Dağlaroğlu, Rüştü-San Haluk, *Türk Futbol Tarihi,* Türk Ticaret Bankası Yayınları, Ankara 1973.

Diker, Ahmet, *Direnişten Dirilişe Kafsinkaf Destanını Yazanlar*, Duvar Yayınları, İzmir 2014.

"Doğanspor Kongresi", *Anadolu*, 4 Temmuz 1937.

"Doğanspor Kulübü Kongresi", *Anadolu*, 6 Temmuz 1937.

"Dünkü Çirkin Maç Galatasaray-Fener Maçı Dövüşle Neticelendi", *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1934.

"Efendiler Spor Bu Mudur?", *Anadolu,* 22 Nisan 1934.

Eski Sporcu, "İzmir Kulüplerini de Birleştiremez miyiz?" *Anadolu,* 4 Şubat 1937.

Eski Bir Sporcu, "Vali ve Parti Başkanımıza Açık Mektub: İzmir'in Spor Haysiyetini Kurtarmak Elinizdedir", *Anadolu,* 10 Mart 1937.

Eski Bir Sporcu, "Bu da Ne? Saadet Zincirini Hatırlatan Bir Varakpare ve Ona Cevap", *Anadolu,* 19 Mart 1937.

Eski Bir Sporcu, "Millî Kümede İzmirin Son Vaziyeti Üzerine", *Anadolu,* 27 Mayıs 1937.

Eski Bir Sporcu, "Millî Kümede İzmirin Son Vaziyeti Üzerine 2", *Anadolu,* 28 Mayıs 1937.

Eski Bir Sporcu, "Artık Katî Hareket Zamanı Gelmiştir", *Anadolu,* 3 Haziran 1937.

Eski Bir Sporcu, "Artık Katî Hareket Zamanı Gelmiştir", *Anadolu,* 4 Haziran 1937.

"Eski Kulüpler İhya Edilmeyecek", *Anadolu*, 27 Temmuz 1937.

"Federasyon Reisi İstifa Etti", *Anadolu,* 14 Mart 1937.

Felek, B. "Ayrılmalı mı? Ayrılmamalı mı?", *Kırmız-Beyaz*, Sayı 1, 14 Haziran 1937.

Felek, B. "Bir Prensip Meselesi", *Kırmızı-Beyaz*, S. 3, 28 Haziran 1937.

"Fener Stadındaki Muharebe", *Cumhuriyet*, 7 Temmuz 1937.

Fişek, Kurthan, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi,* Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985.

Fişek, Kurthan, *Devlet Yönetimi ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Spor Yönetimi,* Bağırgan Yayımevi, Ankara 1998.

"Futbol Yerine Boks!", *Akşam*, 24 Şubat 1934.

"Futbol Kavgaları", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1934.

"Gençliğe Büyük Bir Müjde Dün Neşredilen Tebliğ", *Cumhuriyet*, 28 Temmuz 1937.

"Gladyatörvari Sporculuk İstemiyoruz.", *Akşam*, 6 Temmuz 1937.

Gökaçtı, Mehmet Ali, *"Bizim İçin Oyna" Türkiye'de Futbol ve Siyaset,* İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

Gökçe, Orhan Rami, "İzmir'de Spor", *Anadolu,* 12 Mart 1937.

Güneş, Günver, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Modern Sporların İzmir'e Girişi, (1850-1922)*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2012.

Güneş, Günver, "II. Meşrutiyet Döneminde Spor", *Osmanlı Tarihi Araştırmaları II II. Meşrutiyet,* ed. Saime Selanga Gökgöz-Ahmet Oğuz, Kriter Yayınları, İstanbul 2020, s. 243-295.

Hakkı, İsmail, "Yerinde Bir İhtar", *Yeni Asır,* 24 Nisan 1934.

Hiçyılmaz, Ergun, *Evvel Zaman İçinde Türkiye'de Futbolun Öyküsü*, Doyuran Matbaası, İstanbul, t. y.

"İttifak Umumî Merkezi Yeni Ceza Kararları Verdi", *Cumhuriyet*, 8 Mart 1934.

"İzmirdeki Kavganın Bize Göre Sebepleri", *Olimpiyat,* 28 Nisan 1934, S. 157.

"İzmir'de Yeni Mıntıka Heyetinin Çalışmaları", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 4, 20 Temmuz 1936.

"İzmir'de İki Kulüp Teşkili Mes'elesi", *Anadolu,* 6 Şubat 1937.

"İzmir'de Kaç Kulüp Tesis Etmeli?", *Anadolu,* 9 Şubat 1937.

"İzmir Sporunun Haysiyeti Tehlikededir", *Anadolu,* 7 Mart 1937.

"İzmir'deki Bütün Spor Kulüpleri Birleşti", *Anadolu,* 10 Mart 1937.

İzmir Kulüblerinde Yeni Teşklilât", *Cumhuriyet,* 11 Mart 1937.

"İzmir Kulüblerinin Birleşmesi", *Cumhuriyet,* 20 Mart 1937.

"İzmir Kulübleri Arasında İhtilâf Başgösterdi", *Cumhuriyet,* 21 Mart 1937.

"İzmirde Kulüpler Vaziyeti", *Anadolu,* 3 Haziran 1937.

İzzet, Selâmi, "Böyle Olacaksa Olmasın", *Vakit*, 25 Şubat 1934.

Kaftan, Ç. Esen, *Altay Spor Tarihi,* Acargil Matbaası, İzmir 1978.

Kahraman, Âtıf, *Osmanlı Devleti'nde Spor,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

Kanok, İ. "Genel Düzeni Bozan Kulüpler", *Spor Postası,* S. 66, 15 Temmuz 1935.

"Kulüplerin Tevhidi", *Anadolu,* 10 Şubat 1937.

"Kulüplerin Birleşmesi İzmir Futbolunun İnkişafını Bozmamalı", *Top,* S. 51-124, 15 Mart 1937.

"Kulüp İsimleri Değişmeye Başladı", *Anadolu*, 8 Temmuz 1939.

Kuper, Simon, *Ajax Hollandalılar ve Savaş II. Dünya Savaşı'nda Avrupa'da Futbol,* Çev. Elif Gökteke, İthaki Yayınları, İstanbul 2004.

Kuruloğlu, Fehim, "Mütareke Dönemi İzmir Spor Hayatı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* XVIII/Özel S., 2018, s. 297-314.

Kuruloğlu, Fehim, "İzmir Spor Tarihi İçin Yeni Bir Belge: İzmir İdman Yurdu Nizamnamesi", *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi,* C 16, S. 2, Aralık 2021, s. 202-213.

M. "İzmir Kulüpleri Gene Eski Vaziyetlerini Alacaklar mı?", *Kırmızı-Beyaz*, S. 3, 28 Haziran 1937.

"Memlekette Spor Terbiyesine Aykırı Hareketlere Müsaade Edilmeyecek", *Akşam*, 28 Temmuz 1937.

"Millî Kümeye Altay ve Göztepe Girdiler", *Anadolu*, 26 Şubat 1937.

"Millî Küme Maçları Öbür Pazar Başlıyor", *Top,* S. 49-122, 1 Mart 1937.

"Millî Küme Fikstürü", *Top,* S. 50-123, 8 Mart 1937.

"Millî Küme Maçları", *Yeni Asır,* 4 Mart 1937.

"Millî Küme Maçlarının Esasları Tesbit Edildi", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 36, 8 Mart 1937.

"Millî Küme Maçları Pazar Günü Başladı", *Anadolu,* 23 Mart 1937.

Nazım, Semih, "Futbol Ajanlığının Bu Haftaki Jestini Kötüleyecek Dedikodu Yapılıyor", *Yeni Asır,* 17 Mart 1937.

"17 Futbolcunun Tecziye Edilmeleri Kararlaştı", *Cumhuriyet*, 26 Şubat 1934.

"Parti Spor Kulüplerini Tahdide Karar Vermiştir…" *Anadolu,* 31 Kanunusani 1937.

Parti Spor İşlerini Kökünden Halletti: Bütün Spor Kulüpleri Dağıtılmıştır", *Yeni Asır,* 10 Mart 1937.

"Parti, Gençlik, Spor ve Bazıları", *Anadolu,* 18 Mart 1937.

Ocakoğlu, Hakkı, "Spor İşlerinde", *Yeni Asır,* 24 Haziran 1937.

Oral, M. Ali, "Göztepe, Altay Millî Kümeye Geçmek İçin Son Maçlarında İzmirspor ve Altınordu'yu Nasıl Mağlup Ettiler", *Top,* S. 49-122, 1 Mart 1937.

Oral, M. Ali, "Kulüplerin Birleşmesi", *Top,* S. 52-125, 22 Mart 1937.

O.R. "İzmir'de Millî Küme Maçları", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 40, 5 Nisan 1937,

Sancaktar, Caner, "Türkiye'de Modernleşme, Siyaset ve Futbolun Doğuşu", *Bilgi ve Bellek,* S. 8, Yaz 2007, s. 158-175.

Sert, Mahmut, *Gol Atan Galip Futbola Sosyolojik Bir Bakış,* Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2000.

Sıtkı, Nuri, "Merak Ettiğim Şey", *Anadolu,* 27 Nisan 1934.

Sivaz, Bayram Ali, *İttihat ve Terakki Partisinin Beden Eğitimi ve Spor Politikaları ve Uygulamaları,* Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2016.

"Spor Kongresinde", *Yeni Asır,* 3 Kânunusani 1936.

"Spor Teşekkülleri Lâğvedilecek mi?", *Akşam,* 4 Mart 1934.

"Spor İşlerimiz", *Anadolu,* 20 Mart 1937.

"Spor İşleri Hakkında", *Yeni Asır*, 28 Temmuz 1937.

Sungur, Erdoğan, *İzmir Spor Tarihi*, İzmir İl Özel İdare Müdürlüğü Yayını, İzmir 2002.

Şenol, Mehmet, *Gayriresmi Futbol Tarihi,* Mundi Kitap, İstanbul 2020.

"Takımlardan Hangileri Galip Gelecek", *Anadolu*, 21 Şubat 1937.

Talimciler, Ahmet, "İzmir: Sporla Bağlantısı Her Daim Farklı Olan Kent", *Geçmişten Günümüze Kurtuluşun 100. Yılında İzmir Spor*, ed. Ahmet Talimciler, İzmir Büyükşehir Belediyesi İZELMAN AŞ. Yayınları, İzmir 2023, s. 27-117.

Türk Futbol Tarihi, C 1, ed. Erdoğan Arıpınar, Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları, Ankara 1992.

Tunç, Sevecen, "Ateş-Güneş Kulübü 1933-1938", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, S. 13, Güz 2011, s. 159-175.

"Türk Gençliğinin Vazifesi", *Türk Spor Kurumu Dergisi,* S. 2, 6 Temmuz 1936.

Türkan, Coşkun, "Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği (FİFA-1904)", https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/uluslararasi-futbol-federasyonlari-birligi-fifa-1904/, son erişim tarihi: 17.05.2024.

Türkan, Coşkun, "Milliyetçilik ve Futbol: Erken Cumhuriyet Döneminde İzmir Kulüplerinin Yabancı Takımlarla Müsabakaları", *İzmir Spor Tarihi İzmir Spor Tarihinden Sayfalar, Oyunlar, Spor Kulüpleri ve Sporcular*, ed. Günver Güneş-Bahri Okumuş, Ütopya Yayınevi, Ankara 2019, s. 49-95.

"Üçok Kulübünün Umumî Kongresi", *Yeni Asır*, 27 Temmuz 1937.

"Üçok Kongresi", *Yeni Asır*, 7 Temmuz 1939.

"Varolun Üçoklular!" *Anadolu,* 28 Mart 1937.

Yarar, Betül, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Modern Sporun Kuruluşu", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S. 21, Güz 2014, s. 301-317.

"Yarınki Maçlar", *Anadolu,* 13 Mart 1937.

"Yeni Gençlik teşkilâtının Esasları Nelerdir?", *Anadolu,* 3, İkincikanun 1936.

Yüce, Mehmet, *Osmanlı Melekleri Futbol Tarihimizin Kadim Devreleri, Türkiye Futbol Tarihi,* C 1, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

Yüce, Mehmet, *İdmancı Ruhlar Futbol Tarihimizin Klasik Devreleri: 1923-1952 Türkiye Futbol Tarihi,* C 2, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

Yüce, Mehmet, *Esir Şehirde Spor,* İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. İstanbul 2020.

Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Kayak Sporunun Yaygınlaşmasında Halkevlerinin Rolü

Fahri Kılıç*

Giriş

Kayak, insanların karlı bölgelerde doğaya karşı verdikleri mücadelede geliştirdikleri en önemli araçlardan biridir. Kar üzerinde hareket etmekte zorlanan insanlar kayağı geliştirip ulaşım ve avlanmada kullanmışlardır. Rusya'da yapılan çeşitli arkeolojik kalıntılardan anlaşıldığına göre M.Ö. 6000'lerde ilk kayakların Ural veya Altay bölgesinde yaşayan Türker tarafından avcılık amacıyla geliştirilip kullandığı bilinmektedir. Ancak kayağın benimsenip dünyaya yayılması İskandinav toplumları sayesinde olmuştur[1].

Kayak, bir spor aracı olarak ilk defa 1880 yılında kullanılmaya başlanmıştır. Norveçli Fridtjof Nansen ilkel kayaklardan esinlenerek yaptığı kayaklarla kayak sporunu yaratan kişi olarak tanınmıştır. Yine ilk kayak kulübü 1887 yılında Nansen tarafından Norveç'te kurulmuş, ardından 1890 yılında Almanya'da, 1894 yılında Avusturya'da, 1901 yılında da Fransa'da kayak kulüpleri kurularak kayak sporu yaygınlaşmaya başlamıştır[2].

Kayak, en önemli uygulama alanlarından birini ordularda bulmuştur. Çin, Rusya, Norveç, İsveç, Finlandiya gibi ülkelerde kış savaşlarının temel araçlarından biri haline gelmiştir. Kayağın askeri amaçla kullanımının yaygınlaşması kayak müsabakalarına ilk defa 1924 Paris olimpiyatlarında yer verilmesi dünyadaki tanınırlığına yol açmıştır[3].

* Prof. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Bolu/TÜRKİYE kilic_f@ibu.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-0882-5811 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1233

1 Ayhan Dever, "Ahmet İslam, Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kültüründe Spor Algısı", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi,* C 4, S. 5, 2015, s. 51.

2 https://www.kayakinfo.net/tarihce, son erişim tarihi: 22.01.2024.

3 Osman Cenk Demiroğlu, *Kış Turizmi,* Detay Yayıncılık, Ankara 2014, s. 24.

Kayak ve kayak sporu Türkiye'ye I. Dünya Savaşı sırasında girmiştir. Sarıkamış Harekâtı sırasında karda hareket etme deneyimi ve becerisi olmayan Osmanlı Ordusu büyük kayıplar vermiştir. Bunun üzerine Harbiye Nezareti tarafından felaketten birkaç ay sonra bir kayaklı birlik kurulmasına karar verilmiştir. Bu amaçla Avusturya'dan kayak eğitmenleri ve 1000 adet kayak malzemesi istenmiştir. Ancak savaş şartlarından dolayı 100 adet kayak gönderilebilmiştir. Bunun üzerine İstanbul'da Haliç'te bulunan bir marangoz atölyesinde kayaklar üretilerek cepheye sevk edilmiştir. Avusturya'dan gelen 4 kayak eğitmeni subay, 5 Nisan 1915'te ilk defa Erzurum'da askerlere kayak eğitimi vermeye başlamıştır[4].

Türkiye'nin ilk kayakçıları; Doğu Cephesi'nde yedek Subay olarak vatani görevlerini yapmakta olan Yüksek Mimar Arif Hikmet (Koyunoğlu), Cevat (Dursunoğlu) Kemal ve Hasip beylerdir. Avusturyalılardan kayağı öğrenen bu ilk Türk subayları sonraki süreçte birer kayak eğitmeni olmuş ve askeri amaçlı kayak eğitimi vermeye başlamışlardır. Bu subaylardan Arif Hikmet Koyunoğlu, Sivas Suşehri Buldur Köyü'nde Türkiye'nin ilk kayak okulunu açmıştır[5].

Çok sarp ve uçurumlu olan yerlerde tek bastonlu Zdarski sistemi, kayalık olmayan az meyilli alanlarda da çift bastonlu İsveç sistemine dayalı kurslarla kısa sürede Erzincan'da bir kayakçı taburu meydana getirmeyi başarmışlardır. Millî Mücadele döneminde de Doğu Cephesi'nde bu birlikler, üstün başarı göstermiş, Rusları Sarıkamış, Kars, Erivan'a kadar çekilmek zorunda bırakmışlardır. Daha sonraki yıllarda farklı yerlerde askeri kayak okulları açılmış, Eğridir Dağcılık Talimgahı'nda kayak bölükleri oluşturulmuş, bazı askerler yurtdışına kayak eğitimine gönderilmiş ve kayak olgusu Türk askerî sistemi içinde seçkin yerini almıştır[6].

Cumhuriyet Döneminde Kayak Sporu

Cumhuriyet Dönemi'nde yeniden kurulan ülkenin uluslararası platformlarda kendini göstermesi için spor önemli bir alan olarak görülmüş ve Avrupa üst kesiminin yeni spor etkinliği olan kayak, bu noktada iyi bir araç olarak değerlendirilmiştir. Spor, erken Cumhuriyet Dönme'inde hem güçlü

4 Yavuz Tanyeri, *Kayak Tarihi,* Gazi Kitapevi, Ankara 2018, s. 17.

5 Cem Atabeyoğlu, "Kayak", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C 9, İstanbul 1983, s. 2318.

6 İsmet Ülker, *Dağlarımız: Dağ Sporları ve Dağ Turizmi, Yüksek Dağlarımız ve Kayak Merkezleri*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 34.

ve sağlıklı bireyler yetiştirmenin hem de ülke tanıtımının aracı olarak görülmüştür. Bir yandan gürbüz nesiller yetiştirmek için, diğer yandan da uluslararası spor organizasyonlarına katılım için cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren adımlar atılmıştır. Spor, gerçekleştirilen devrimlerin uluslararası kamuoyunda duyurulup saygı ve kabul görmesinin bir yolu olarak görülmüştür[7]. Bu dönemde İsviçre Federasyonu örnek alınarak 22 Mayıs 1922 tarihinde İstanbul'da kurulan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, ülkedeki spordan sorumlu tek yetkili organ olmuştur[8].

Cumhuriyetin ilk yıllarında yabancı uzmanlar getirilerek onların bilgilerinden faydalanma politikası beden eğitimi ve spor alanında da uygulanmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede Berlin Üniversitesi öğretim üyelerinden Profesör Mr. Dainas 7 Kanun-ı sani 1933'te Türkiye'ye gelmiş, Ankara'da kurulan Gazi Terbiye Enstitüsü Beden Terbiyesi Şubesinde görevlendirilmiştir. Kurt Danias okulda hem atletizm hem de kayak dersleri vermiştir[9].

II. Dünya Savaşının Savaşı'nın hemen öncesinde Avrupa'nın pek çok ülkesinde olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti de sporu savaşa hazırlık aracı olarak görmeye başlamıştır. Bu rejimler gibi spora müdahale ederek sporu partinin ve devletin denetimi altına almaya karar vermiştir. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, 18 Şubat 1936 yılında adını Türk Spor Kurumu olarak değiştirilmiştir. Spordaki bu yeni yapılanmadan sonra da hem hükümetlerin bütçeden spora ayırdıkları pay hem de sporcu ile spor bölgelerinin sayısı artmaya başlamıştır[10].

Ayrıca ülkedeki tüm spor faaliyetlerini yasal olarak denetim altın almak için 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu çıkartılmıştır. Bu kanunla birlikte spor alanındaki faaliyetleri yürütmek üzere 29 Haziran 1938 tarihinde Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bu Kanun'un yürürlüğe girmesi

7 Savaş Evren, "Bir Cumhuriyet Projesi Olarak Türkiye'de Kış Turizmi", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cumhuriyetin 100. Yılında Türk Turizmi Özel Sayısı 1923-2023, C 34, S.3, s. 167.

8 Fevzi Çakmak, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-idman-cemiyetleri-turk-spor-kurumu/, son erişim tarihi: 22.03.2024.

9 Nejla Günay, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Beden Eğitiminin Gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 29, S. 85, Ankara 2013, s. 84.

10 Türk Spor Kurumu tarafından bir de dergi çıkartılmıştır. Dergi 26 Haziran 1936-7 Kasım 1938 tarihleri arasında 122 sayı olarak yayımlanmıştır. Dergi, Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı, Türk Spor Kurumu, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü ve Halkevlerinin yürüttüğü spor faaliyetlerini ele almıştır. Bk. Faruk Eken, "İlk Resmî Spor Dergisi: Türk Spor Kurumu Dergisi'ne Bir Bakış (1936-1938)", *Belgi Dergisi,* S. 2020, s. 2540.

üzerine Türk Spor Kurumu'nun bütün varlıkları, hukuki yetkileri ve görevleri Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir[11]. Böylece spor teşkilatının yapısı tamamen değişmiş spor faaliyetleri devletin kontrolünde yürütülmeye başlanmıştır[12].

Cumhuriyetin ilk yıllarında askeri amaçlı olarak ülkemizde faaliyet gösteren kayak sporunun ilk sivilleşmesi 1930 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü ve Ziraat Yüksek Mektebinde Alman Beden Eğitimi Öğretmeni Herbert Riedel'in ve 1933 yılında İstanbul'da görev yapan yabancı uyruklu öğretmenlerin ziyareti ile Uludağ'da kayak yapılmasının uygun olduğunun keşfi ile başlamıştır[13]. Henri Ridel ilerleyen yıllarda da Türk kayakçılığının gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Riedel'in yetiştirdiği Türk kayakçıları ilk defa, 1936 yılında gerçekleştirilen Garmisch-Partenkirchen uluslararası kış oyunlarına katılma başarısı göstermiştir. Bu başarılarından dolayı Riedel'in, sözleşmesi uzatılmış, aylık ücretine zam yapılarak 330 liradan 446,45 liraya çıkartılmıştır[14].

Bu dönemde Millî Eğitim Bakanlığı ve dağcılık kulüpleri düzenledikleri kurs ve müsabakalarla da kayak sporunun gelişmesine ön ayak olmuşlardır. Türk sporcularının uluslararası yarışmalara katılmasının ülke tanıtımına katkıda bulunulduğuna inanılmıştır. Örneğin Almanya'da yapılacak uluslararası kayak yarışmalarına da herhangi bir başarı beklenmeksizin katılım sağlanmıştır. Bu amaçla Maliye Vekilliği tarafından Almanya'da Ars-ı ulusal kayak müsabakalarına katılacak sporcu kafilesi için Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Umumi Reisliği tarafından istenilen iaşe, ibate ve yol masrafları için 2500 liralık döviz müsaadesi istenilmiştir. İcra Vekilleri tarafından konu görüşülmüş Almanya'da uluslararası kayak müsabakalarına katılacak kafile için istenilen dövizin verilmesine karar verilmiştir. Bu karar 2.1.1936 tarihinde Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk tarafından da onaylanmıştır[15].

11 Nedim Sarıgüzel, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/beden-terbiyesi-genel-mudurlugu/, son erişim tarihi: 23.03.2024.

12 Saniye Vatandaş, "Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet Dönemi'ne Biyopolitika ve Sporun Siyaseti", CTAD, Yıl 19, S. 39. 2023, s. 1457.

13 Şemsi Şaktimur, *Türkiye'de Kayak Sporunun Tarihçesi*, ADKK Yayınları, Ankara 1994, s. 34.

14 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-18-1-2-61-2-15.T11.01.1936.

15 BCA, 30-18-1-2-61-2-15.T11.01.1936.

Halkevlerinde Kayak Sporunu Geliştirmek İçin Yürütülen Faaliyetler

Türk Ocakları, 10 Nisan 1931'de olağanüstü bir kurultayla kapatıldıktan sonra yapılan inkılâpların halka tanıtılması, benimsetilmesi ve eğitilmesi için yaygın bir eğitim ve kültür aktarımı yapabilecek bir kuruma ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla Cumhuriyet Halk Fırkasının 10-18 Mayıs 1931 tarihinde gerçekleştirdiği Üçüncü Büyük Kongresi'nde Halkevlerinin kurulmasına karar verilmiş, örgün eğitimden mahrum kalmış vatandaşlara halkevleri ve halkodaları aracılığıyla yaygın eğitim verilmesi hedeflenmiştir[16].

Milli bir kültür oluşturmak ve halka Cumhuriyet'in ilkelerini öğretmek için açılmasına karar verilen Halkevlerinin 9 şubeden oluşturulması öngörülmüştür[17]. Her vatandaşın yetenek ve arzularına göre tercih edebileceği bir çalışma alanı bulabilmesi amacıyla açılan bu şubeler şunlardır: Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi, Güzel Sanatlar Şubesi, Temsil Şubesi, Spor Şubesi, İçtimai Yardım Şubesi, Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, Kütüphane ve Neşriyat Şubesi, Köycüler Şubesi, Müze ve Sergi Şubesi[18].

Çekoslovakya kurulan Sokollardan esinlenilerek kurulan Halkevleri ulusal bir kültür merkezleri olarak faaliyetler yürütecektir. Halkevleri Talimatnamesinde Halkevlerinin amaçları altı ilke doğrultusunda vatandaşlar yetiştirmek, ulusal karakteri yükseltmek, güzel sanatları, ulusal kültürü ve bilimsel çalışmaları desteklemek ve güçlendirmek olarak açıklanmıştır[19]. Halkevleri açıldıktan kısa bir süre sonra Türkiye'nin dört bir yanına yayılmış, özellikle 1932-1951 yılları arasında Türkiye'nin toplumsal ve kültürel tarihinde önemli rol oynamıştır. Cumhuriyet'in kurulmasından sonra gerçekleştirilen İnkılâpların halka tanıtılması ve öğretilmesi için yaygın bir eğitim kurumu olarak yapılandırılmıştır[20].Halkevleri Spor şubeleri toplumda spor bilincini geliştirmek için senenin belirli günlerinde atletizm ve spor bayramları düzenlemiştir. Türkiye İdman Cemiyetleri çatısı altında amatör spor kulüpleri kurulmuş, bölgesel ligler oluşturulmuştur. Spor salonları yapılmış, özellikle ata sporu olan güreş turnuvaları, çeşitli jimnastik hareketleri, kayak, boks, eskrim, judo, basketbol, voleybol, avcılık, bisiklet yarışları yapılmıştır[21].

16 Mete Tunçay, *T.C.'nde Tek- Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931),* Cem Yayınevi, İstanbul 1992, s. 320-321.

17 *CHF Halkevleri Talimatnamesi,* Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara 1932, s. 6.

18 Şerafettin Zeyrek, *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları,* Anı Yayınevi, Ankara 2006, s. 25.

19 Mustafa Oral, "Halkevlerinin Toplumsal ve Kültürel İşlevleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 18 S.5, Ankara 2002, s. 512.

20 Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Cumhuriyet Yayınevi, İstanbul 2000, s. 20.

21 Fahri Kılıç, "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Yaygın Halk Eğitimi: Bolu Halkevi

Bu arada Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk Ocakları'nda da kısıtlı düzeyde de olsa spor faaliyetleri yürütülmüştür[22]. Bu dönemde Türk Ocakları'nın, 44 şubesinde spor teşkilatı kurulduğu, buralarda, atıcılık, binicilik, güreş gibi ata sporlarının yanı sıra, voleybol, basketbol, izcilik, futbol ve deniz sporları gibi dallarda faaliyetler yapıldığı yıllık raporlardan anlaşılmaktadır[23].

Halkevlerinin spor şubelerinin amacı vatandaşa kapalı veya açık salonlarda ve açık alanlarda spor yaptırmaktır. Halkevleri tarafından düzenlenecek olan jimnastik, eskrim, güreş, yürüyüş, cirit, boks, deniz sporları, dağcılık ve kayak, avcılık, bisiklet, geziler, ziyaretler, salon oyunları ve mili rakslalar gibi sporları, yaptırarak beden terbiyesini sağlamış olacaktır[24].

Halk Evlerinde gençlerin daha sağlıklı ve kültürlü gelişmesi için yürütülen spor faaliyetlerinden birisi de kayak sporu olmuştur. Halkevleri bünyesinde kurulan Spor Şubelerinde başta kış sporları olmak üzere kayak sporunu öğretmek ve yaygınlaşmasını sağlamak amaç edinilmiştir[25]. Bunun için halkevlerine düzenli olarak kayak malzemesi dağıtılarak kayak sporu çalışmalarına başlanmıştır. Türkiye'de kayak sporunun gelişmesi için özellikle kar yağışının yoğun olduğu bölgelerde kurulan Halkevlerinin planlı ve etkili çalışmalarıyla kayak sporu ülke genelinde hızla gelişmeye başlamıştır. Kayakçılık konusunda Bursa, Ankara, Kayseri, Erzurum ve Bolu Halkevlerinin ön planda yer aldıkları görülür. Bu illerde faaliyet gösteren halkevleri üstün gayretleriyle umulmadık sonuçlar elde etmişlerdir[26].

Kayak sporu bir ulaşım ve yardım aracı olarak da görülmüştür. Örneğin Erzincan'da 27 Aralık 1939'da meydana gelen depremin ardından yoğun kar yağışı nedeniyle araçlarla ulaşımın kesildiği yerlere ulaşım kızakla sağlanmıştır. Bu nedenle karın yoğun olduğu şehirlerde kızaklı yardım kolları kurulmuştur. Ayrıca şiddetli kış şartlarının bulunduğu sınır illerinde görev yapan kaçakçılıkla mücadele eden kamu görevlilerinin de kayaklarla

Örneği", *9. Atatürk Kongresi*, s. 729.

22 Yusuf Sarınay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1994, s. 350.

23 Sevda Kurnaz, Turgay Biçer, "Erken Cumhuriyet Döneminde Türk Ocakları ve Spor", *İstanbul Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, S.2, 2018, s. 8.

24 *Halkevleri Çalışma Talimatnamesi***,** Zerbamat Matbaası, Ankara 1940, s. 15-19.

25 Metin Kılıç, "Tek Partili Dönemde Türkiye'de Modern Sporun Teşekkülü", *Tarih Okulu Dergisi*, 2013, s. 46.

26 Zehra Cemal, "Halkevinde Kış Sporları", *Ülkü Halkevleri Dergisi*, Birinci Kânun 1935, s. 311.

görevlerini yürütmeleri ve bunun için eğitilip kayak teçhizatına sahip olmaları sağlanmıştır[27].

Kayak Faaliyetleri için Kurulan İlk Kulüp: Bursa Halkevi Dağcılık Kulübü

Bursa Halkevi, Bursa Dağcılık Kulübünün kurulmasına öncülük etmiş, kayağın halk tarafından benimsenmesinde büyük rol oynamıştır. Öncesinde doğu illerinde askeri amaçlarla ve ulaşım amacıyla kullanılan kayak, Uludağ'da 1930'ların başlarında bir turizm etkinliği haline gelmiştir. Uludağ'ın kayak potansiyeli büyük ölçüde maceraperestlerin bireysel girişimleriyle keşfedilmiştir[28]. Marmara Bölgesinin en büyük dağı olan Uludağ'ın zirvesi 2543 metre yüksekliğindedir. Ancak Uludağ Avrupa'daki birçok dağa nazaran daha alçak olup, dik yamaçları ve uçurumları azdır. Avrupa'nın yaşlı dağlardan birisi olarak kabul edilen Uludağ, 40 km uzunluğunda,15-24 km genişliğinde büyük düzlüklere sahip kayak sporu yapmaya oldukça elverişlidir[29].

Uludağ'da 1933 yılında farklı zamanlarda Spor Teşkilatı antrenörü Alexi Abraham ve Galatasaray Lisesi öğretmelerinden Monsieur Guillot da bireysel olarak kayak yapmıştır. Abraham, fotoğraflar çekip bir rapor hazırlamış, Guillot ise Uludağ zirvesinde kayak yapan ilk insan olarak tarihe geçmiştir. Bu bireysel girişimler Uludağ'a yönelik büyük ilgi yaratmıştır. Ayrıca Nazilerden kaçıp Türkiye'ye sığınan öğretim üyelerinin öncülüğünde gerçekleştirilen yaz kampı da Uludağ'ın tanınmasında ve geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır[30].

27 *İkdam*, 30 Ocak 1940, s. 2.

28 Uludağ'da kayak yapan ilk kişi Şaban Örnektekin'dir. Örnektekin, daha önce eğitim ve iş amaçlı gittiği Fransa'da kayakla tanışmış, Cumhuriyetin ilanıyla Türkiye'ye döndüğünde bu olanağı bulamamıştır. 1924'te zirveye ulaşmayı amaçlayan Örnektekin, hava koşullarından ötürü bunu gerçekleştiremeyince dağda birkaç gün kayak yapıp Bursa'ya inmiştir. Bk. Şaktimur, *age.,* s. 74.

29 Antik Çağlada Olympos ve Mysia Olympos olarak bilinen Uludağ'ın eteklerine Bizans'ın hakimiyeti sırasında rahipler ve keşişler tarafından şapeller, kiliseler ve tapınaklar kurulmuştur. Bursa Osmanlıların hakimiyetine girdikten sonra dağın adı Türkler tarafından Keşiş dağı olarak isimlendirilmiştir. Türk hakimiyeti ile birlikte zamanla Hıristiyanlar ve rahipler dağı terk etmiş, rahiplerin yerini Türk dervişler almış, dağda çok sayıda tekke ve zaviye kurulmuştur. Cumhuriyet' in ilanı ile birlikte dağ dini kimliğini kaybetmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında 1925 yılı Ağustos ayı başında Bursa Coğrafya Cemiyeti Keşiş Dağı'na bir inceleme gezisi düzenlemiştir. Bu gezi sırasında geziye İstanbul'dan katılan Genel Kurmay Coğrafya Encümeni'nde görevli Dr. Osman Şevki (Uludağ) dağın adının Uludağ olarak değiştirilmesini önermiştir. Bu öneri Genel Kurmay tarafından da uygun bulununca Keşiş Dağı'nın adı İçişleri Bakanlığı'nca 24.Eylül.1925 tarihinde Uludağ olarak değiştirilmiştir. Bk. Sedat Ataman, *Bursa'ya Coğrafi Bakış ve Uludağ'ın Tarihçesi, Dağ Sporları 1938*, Bursa Sesleri-Neşriyat Yurdu Yayınları, Bursa 1936, s. 33.

30 Mehmet Akif Bal-Ayşegül Şentürk, "Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Sporunda Alman

Bursa Dağcılık Kulübü de ilk önce 1932 yılında Bursa Halkevi'nin bünyesi içinde kurulmuş ve daha sonra 22 Nisan 1933'te 10 kişilik bir kurucu heyetin çalışmasıyla bağımsız bir hüviyet kazanmıştır. Bursa Dağcılık Kulübü Türkiye'de kayak sporunun tarihçesine damgasını vuran ilk kulüp olmuştur. Kulüp sayesinde yurdumuzda ilk defa batılı anlamda geniş halk kitlelerinin katıldığı kayak çalışmaları başlamıştır. Kulüp yurt dışından kayak ve giyim malzemeleri getirterek, üyelerinin ve sporseverlerinin kullanımına sunmuştur. Bu arada Kulübün kurucu üyelerinden ve Sanat Okulu öğretmenlerinden Selahattin Daci mükemmel yerli kayaklar, Bursalı Mehmet Usta da kayak ayakkabıları yaparak bu sporun yaygınlaşmasına yardımcı olmuşlardır[31].

Bursa Dağcılık Kulübü'nün girişimleriyle Cumhuriyet Halk Partisinin, Valiliğin ve Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın yardımlarıyla, Uludağ'da Cennetkaya mevkiinde Kayak Evi yaptırılmıştır. Bursalı kayak sporcularının faydalanması için yaptırılan kayak evinin ihtiyacı karşılamaması üzerine kapasitesinin arttırılmasına karar verilmiştir. Kapasite artışı ile birlikte şehir dışından gelmeye başlayan İstanbul Darülfünun öğrencileri ile Ankara'dan Yüksek Ziraat Enstitüsü, Gazi Eğitim Enstitüsü, Siyasal Bilgiler Yüksek Okulu (Mülkiye) gibi yüksekokul öğrencilerine Kayak Evi'nde düzenli kayak eğitimleri verilmeye başlanmıştır. Ayrıca Türkiye'de ilk defa Bursa Dağcılık Kulübü üyesi kadınlar batılı hemcinsleri gibi, kayak yapmak olanağını bu kulüp çatısı altında bulmuşlardır. Bursa Dağcılık Kulübü üyesi kadınlar, 1932 yılından itibaren düzenli olarak kayak sporunu yapmaya başlamışlardır. Bursa Dağcılık Kulübü uzun yıllar Uludağ'da dağ sporlarını geliştirmek ve yaymak konusunda Türkiye'ye öncülük etmiştir[32].

Bu dönemde Miralay İsmail Hakkı Paşa Ankara Elmadağ'da ve Bursa Uludağ'da bir kış sporları merkezi yapılmasını tavsiye eden bir rapor hazırlamıştır.(21.10.1934) Bu arada Uludağın Fatintepe ve Kuşaklıkaya mevkilerinde kayak ve dağlık sporları için sığınak ve kayak evi yapılmak üzere tespit edilen yerlerde Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü lehine bir kayak tesisinin kurulmasına karar verilmiştir[33].

Etkisi ve Türk Spor Kurumu Dergisi", *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 2023, s.55.

31 Şaktimur, *age.,* s.14.

32 Akın Altınok, Uludağ ve Unutulan Kulüp Bursa Dağcılık Kulübü https://bursadagcilikkulubu.com/uludag-ve-b-d-k/ , son erişim tarihi: 01.22.2024.

33 Uludağ'ın Fatintepe ve Kuşaklıkaya mevkilerinde kayak ve dağlık sporları için sığınak ve yapılmak üzere tespit edilen yerlerde esaslar içinde Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü lehine irtifak hakkı tesisi Milli eğitim Bakanlığının 29.9.1944 tarihli ve 3914-6618 sayılı Tarım Bakanlığının 21.6.1945 tarihli yazıları üzerine 3116 sayılı kanunun 16.

Bursa İnegöl ve Kütahya halkevi sporcuları arasında Uludağ'da kayak müsabakaları düzenlenmiştir. Yarışmalara katılan sporcuların iaşeleri için CHP Genel Sekreterliği tarafından 140 lira yardım yapılmıştır. 28 Şubat 1942. Dönemin Bursa Valisi Refik Koraltan da Bursa'ya gösterilen bu ilgi için parti genel merkezine şükranlarını bildirmiştir. Uludağ'da Cennetkaya mevkiinde bir kış sporları merkezi açılmıştır. 40 sporcunun barınmasına sağlayacak tesis CHP Bursa il yönetim kurulu tarafından yaptırılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi Dağ Sporları evi adı verilen kayak evi 8 Aralık 1935 tarihinde törenle açılmıştır. Bu dönemde Türkiye'de ilk kez Uludağ'da ulusal kayak sporu müsabakaları düzenlenmiş, Türk kayak sporcuları uluslararası müsabakalarda da yer almaya başlamıştır. Buralarda açılan kurslara katılanlar arasından sayısız kayakçı yetişmiştir[34].

Kayak Faaliyetleri Alanında Örnek Bir Halkevi: Bolu Halkevi

Bolu Halkevi, 19 Şubat 1932'de açılan ilk 14 halkevinden birisidir. 26 Şubat 1932 tarihinde kurulmuş olan Bolu Halkevi birinci kuruluş yıl dönümünde, Dil-Edebiyat ve Tarih, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, İçtimai Yardım, Halk Dershaneleri, Kütüphane, Neşriyat ve Köycülük kollarını aktif hale getirmeyi başarmıştır[35]. Bolu Halkevi Spor şubesi 1936 yılına gelindiğinde beşi kadın 101'i erkek toplam 106 üyeye ulaşmayı başarmıştır. Üyeleri arasında 3 avukat, 1doktor, 15 öğretmen, 16 tüccar, 38 işçi 12 çiftçi 3 güzel sanatlar, 18 serbest meslek mensubu üyesi bulunmaktadır[36].

Bolu'nun coğrafi yapısı ve iklim koşulları kayak sporu yapmak için oldukça uygun bir alana sahiptir. Bolu 1940 yılında Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü tarafından kayak bölgesi ilan edilmiştir. Türkiye'de ilk kayak evi yapılan yerlerden birisi de Bolu olmuştur. Bu amaçla kayak ve dağ sporlarına elverişli bina ve gerekli tesisat yapılmak üzere Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü tarafından çalışmalar yapılmıştır[37]. Kayak alanı olarak da

Maddesine göre Bakanlar Kurulunca 5.7.1945 tarihinde kararlaştırılmıştır. Bk. BCA, 30-18-1-2- 108-43-8.

34 BCA, 030.18.01.02.61.2.15.

35 *CHF Bolu Halkevi Cumhuriyetin 10. Yıldönümü Broşürü*, Bolu Vilayet Matbaası, Bolu 1933, s. 1.

36 Fatih Özçelik, *Sosyal ve Kültürel Hayatta Bolu Halkevi (19321951),* İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2018, s. 147.

37 Abant Gölü civarında kayak ve dağ sporlarına elverişli bina ve gerekli tesisat yapılmak üzere ilişik haritada gösterilen yer için Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü lehine, bağlı taahhütnamede tespit edilen esaslar dairesinde irtifak hakkı tesisi; Maarif Bakanlığının 22.9.1944 tarihli ve 830/6400 yazısı ile yapılan isteği ve Ziraat Bakanlığının 19.3.1945

Abant Gölü çevresi ile Gerede'de Esentepe bölgesi seçilmiştir. Bu amaçla Bolu ve Gerede'de birer kayak evi yaptırılmıştır. Esentepe'de yapılan tesisin açılışı törenle gerçekleştirilmiştir. Bolu ve çevre muhitlerden gelen gençler kayak ve spor gösterileri yapmışlardır[38]. Kayak evlerinin yapılmasından sonra Abant ve Gerede'de kayak kursları düzenlenmeye başlamıştır. Gerede'de Esentepe kayak merkezinde 1941 yılında şubat ayında yapılan kursa 40 sporcu katılmıştır[39].

Türkiye kayak müsabakalarına katılacak isimleri belirlemek için Bolu'da Karaçalılık mevkiinde kayak müsabakaları yapılmıştır. Yarışların iniş bölümünde birinciliği Bolu'dan Şeref Erdem, ikinciliği Gerede'den Seyfeddin Erman, üçüncülüğü ise Bolu'dan Taki Çayır elde etmiştir. 10 km'lik mukavemet yarışında ise birinciliği yine Bolu'dan Şeref Erdem, ikinciliği Bolu'dan Taki Çayır, üçüncülüğü ise Gerede'den Mustafa Çonkar elde etmiştir[40].

Bolu Halkevi Spor Şubesi tarafından 1941 yılının şubat ayında üç kayak kampı gerçekleştirilmiştir. Birinci kampa on beş kayakçı katılmış ve Küçük Ilıca dağlarında on gün kamp görmüşlerdir. İkinci kampa on üç kayakçı katılmıştır. Üçüncü kampa ise on bir kişi katılmıştır, bu kişilerle cumartesi sabah Bolu'dan hareket edilerek Elmalık köyüne gidilmiş, akşama kadar kayak sporu yapılmıştır[41].

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği tarafından zaman zaman Bolu, Gerede Göynük Mudurnu Halk Evlerine kayak malzemeleri gönderilmiştir. Örneğin 17.01.1941 tarihinde CHP Genel Sekreterliği tarafından Bolu Halkevine 10 çift kayak 10 çift kayak ayakkabısı gönderilmiştir. Ayrıca 11.11.1943 tarihinde spor faaliyetlerinde harcanmak üzere CHP Genel Sekreterliği tarafından Bolu Halkevine 200 lira para aktarılmıştır.

Bolu Halkevi tarafından 1940 yılından 1944 yılına kadar 260 kişiye kayak eğitimi verilmiştir. Bu derslerde kayağın bakımı hakkında bilginin yanı sıra düz yürüyüş ve dönüşler, düşme ve kalkma, çıkışlar, az meyilli arazide kayma, iz değiştirme, yerinde sıçrayarak dönüşler, kar sapanı, yamaç kayması, kar sapanı dönüşü ve duruşu gösterilmiştir. Yetenekli sporculara da profesyonel

tarihli ve 294/21176 sayılı yazısı muvafakati ile. Bk. BCA, 30-18-1-2/-107-109.

38 BCA, 30-10.-0-0-145-40.

39 BCA, 490.1.0.0. 1101.22.1-13.

40 *Abant,* S.1, Bolu 1944, s. 47.

41 *Duygular,* S.5, Bolu 1941, s. 16.

kayak eğitimleri verilmiş, çeşitli teknikler öğretilmiştir[42]. Ayrıca 1943 yılının kış mevsiminde her hafta pazar günleri aralarında kadın kayakçıların da bulunduğu kalabalık bir grup ile şehirden 15 km mesafede bulunan Elmalık Köyü'ne gidilmiş kayak yapılmıştır[43].

Bu arada Bolu Halkevi Spor kolu, köycülük koluyla iş birliği yaparak Eylül 1944'te köy gezileri gerçekleştirmiştir. Gerede'de 1944 yılının aralık ayında bir kayak kursu açılmasına karar verilerek hazırlıklara başlanılmıştır. Gerede'de spor kolunun denetiminde 26 Ocak 1945'te başlayan 15 günlük kurs sonunda düzenlenen müsabakalarda derece alanlara çeşitli hediyeler verilmiştir. Kursun sonunda Bolu'ya dönen kayakçılar halkevi bandosu ile karşılanmış ve onurlarına bir çay partisi düzenlenmiştir[44].

Kayak kurslarına ilerleyen yıllarda da düzenli olarak devam edilmiştir. Örneğin 1945 yılında halkevi tarafından Gerede'de 13 gün süren bir kayak kursu açılmıştır. Kursa hiç kayak yapmamış 25 genç katılmıştır. Bu arada 2 Nisan 1945 tarihli Cumhurbaşkanı imzalı bir kararla Abant Gölü civarında kayak ve dağ sporlarına elverişli yerlerde bina ve gerekli tesis yapılmasına karar verilmiştir[45]. CHP Genel Sekreterliği tarafından 1946 yılında Bolu Halkevi'ne beşer çift kayak ayakkabısı, rüzgâr ceketi, kayak eldiveni ve kayak tozluğu gönderilmiştir[46].

Bolu kayak sporu için hem coğrafi koşulları bakımından hem de iklim yapısı bakımından oldukça cazip ve elverişli bir bölgedir. Bolu'da birçok kişi Abant ve Gerede'de kayak yapmakta, kayağı en ince ayrıntısına kadar öğrenmektedir. Bolulu gençler Uludağ'da açılan kayak öğretmenliği kurslarına katılmışlardır. Bazı kurslara öğrencilerin köylerden seçilmesi, kayak sporunu yayma ve geniş kitlelere ulaştırma çabası içerisinde olunduğunun bir göstergesidir. Hemen hemen her kursun sonunda yarışmalar yapılmakta hatta sporculara ödüller verilmektedir. Müsabakalar aralarında dönemin yöneticilerinin de bulunduğu kalabalık seyirci toplulukları önünde yapılmıştır[47].

Yine CHP Genel Sekreterliği tarafından (24.11.1944) tarihinde Gerede Halkevi'ne 10 çift kayak ayakkabısı gönderilmiştir. Bir yıl sonra yine CHP

42 BCA, 490.1.0.0.1101.22.1-23.

43 BCA, 490.1.0.0.1101.22.1-40.

44 *Abant,* S 4, Bolu 1945, s.35.

45 BCA, 30.18.1.2. 107.109.2-2.

46 BCA, 490.1.0.0.1121.89.3-1.

47 Zafer Özgün, *Cumhuriyetin İlk Dönemlerinde (1923-1950) Bolu'da Yapılan Beden Eğitimi Ve Spor Faaliyetleri*, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu 2019, s. 56.

Genel Sekreterliği tarafından (16.03.1945) tarihinde Gerede Halkevi'ne 10 çift kayak tozluğu 10 çift kayak eldiveni 10 kutu kayak vaksi gönderilmiştir. Yine 18 Ocak 1945 tarihinde Bolu Halkevi'ne kayak sporunu şehirde yürütebilmeleri için 400 lira para yardımında bulunulmuştur. CHP Genel Sekreterliği tarafından (21.12.1949) tarihinde de Gerede Halkevi'ne beş çift kayak takımı ve beş çift kayak ayakkabısı gönderilmiştir. Bu arada Bolu Halkevi kendi oluşturdukları bütçeleri ile ildeki üyeleri arasında kayak faaliyetlerini yürütebilmek için beş çift kayak fotini, beş rüzgâr ceketi, beş çift kayak eldiveni beş çift kayak tozluğu satın alınmıştır[48].

Halkevlerinin Kayak Faaliyetlerine CHP Genel Sekreterliği'nin Yaptığı Yardımlar

CHF Genel Sekreterliği kış sporlarına özel bir önem vermiş, doğası ve iklimi uygun olan yerlerde kayak sporunun gelişmesi için faaliyetler yürütmüştür. Halkevlerinin yenilenen 1940 talimatnamesinin 61. Maddesine göre kış sporlarının yapılmasına müsait olan yerler genel sekterlik tarafından tespit edilecek bu yerlerde halkevleri kayakçılık faaliyetleri yürütecektir. Halk arasında kayak sporunun yaygınlaştırılması için Genel Sekreterlik tarafından gönderilen kayak malzemelerini halka aktaracak, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü tarafından görevlendirilen kayak eğitmenlerinin sporcularla buluşmasına aracılık edecektir[49].

Bu kapsamda kayak sporunun gelişimi için CHP Genel Sekreterliği tarafından halkevlerine düzenli olarak spor malzemeleri ve para yardımları yapılmıştır. Bu kapsamda 1939 yılında kış sporlarına uygun yerlerde bulunan halk evlerinden Bursa Halkevi'ne 30, Kütahya Halkevi'ne 24, Kars, Sarıkamış, Sivas, Kayseri, Van, Bitlis, Muş, Ağrı, Hasankale, Bolu, Gerede Halkevleri'ne 10'ar çift, Erzurum ve Ankara Halkevlerine yirmişer çift kayak ve kayak ayakkabısı gönderilmiştir[50].

Örneğin 1941 yılında Kars Halkevi'ne 10 çift, Erzurum Halkevi'ne 30 çift, Hasankale Halkevi'ne 10 çift, Sivas Halkevi'ne 30 çift, Kayseri Halkevi'ne 20 çift, Elâzığ Halkevi'ne 30 çift, Erzincan Halkevi'ne 10 çift, Bursa Halkevi'ne 10 çift toplamda 150 çift Kayak ayakkabısı bu şehirlerin halkevlerine gönderilmiştir[51].

48 BCA, 490-1-0-0- 1121-89-3.

49 *CHF Halkevleri Talimatnamesi,* Zerbamat Basımevi, Ankara 1940, s. 18.

50 *CHP, Halkevleri ve Halkodalarının 1940 Çalışmaları*, Halkevi Yayınları, Ankara 1941, s. 44.

51 BCA, 490-1-0-0-1127-113-2.

Türkiye'de kayak sporunun gelişimini arttırmak için 1943 yılının şubat ayında önce Bursa'da ardından da Erzurum'da Türkiye Kayak Şampiyonası düzenlenmiştir. Erzurum'da düzenlenen kayak müsabakalarına dışarıdan 55, Erzurum'dan da 35 sporcu katılmıştır. Toplam 90 kayak sporcusunun katıldığı yarışlar için CHP Genel Sekreterliği Halkevleri sporcularının iaşe ulaşım masraflarını karşılamıştır. Yarışmalara katılabilmesi için, Bursa, Bolu, Gerede, Erzurum, Elâzığ, Karaköse, Kars ve Sivas Halkevlerine para yardımında bulunulmuştur. Bu amaçla Erzurum Halkevi'ne 400 Elâzığ Halkevi'ne 200, Karaköse Halkevi'ne 100, Sivas Halkevi'ne 200, Kars Halkevi'ne 100 Gerede Halkevi'ne de 100 lira olmak üzere toplamda 1100 lira para yardımı yapılmıştır.13 Şubat 1943[52].

Yine CHP Genel Sekreterliği tarafından Kütahya Halkevi ve Salihli Halkevi tarafından yapılan kayak malzeme talepleri reddedilmiştir. Başvuruda ilçelerine iki saat uzaklıktaki Ege bölgesinin kayak yapmaya en uygun yeri olduğunu iddia ettikleri "Kömürcüsivrisi" adlı yerde kayak sporunu öğretmek için kayak malzemeleri talep etmişlerdir. Ancak genel merkez hala Bursa'ya bile yeterince kayak takımı gönderemediklerini adı geçen yerlerin de istenilen düzeyde kayak yapmaya uygun olmadığı belirtilerek reddedilmiştir. 5.3.1945[53].

Halkevlerine CHP Genel Sekreterliği tarafından sadece kayak malzemeleri gönderilmemiştir. Kış sporlarından önemli bir yere sahip olan buz pateni yapabilmek için gerekli olan 30 çift buz pateni de gönderilmiştir. Bu amaçla 21 Aralık 1945 tarihinde Erzurum Halkevi'ne 100 çift buz pateni gönderilmiştir. Patenlerin 60 tanesi Erzurum Halkevi'ne 20 paten Hasankale Halkevi'ne 10 çift Paten Aşkale Halkevine 10 çift paten de Oltu Halkevi'ne sevk edilmiştir. Yine CHP Genel Sekreterliği tarafından Kars Halkevi'ne 40 çift buz pateni ve gönderilmiştir. (02.03.1946) Ağrı Halkevine 30 çift buz pateni göderilmiştir. (04.03.1946) Gümüşhane Halkevi'ne beş çift kayak potini, beş rüzgâr ceketi, beş çift kayak eldiveni, beş çift kayak tozluğu gönderilmiştir. (30.04.1946) Bayburt Halkevi'ne 20 çift buz pateni göderilmiştir (12.03.1946)[54].

Zonguldak Halkevi tarafından kayak yapmaya uygun olan Karabük Keltepe'de kayak yapılabilmesi için kayak malzemesi talep edilmiştir. CHP

52 BCA, 490-1-0-0-1127-113-2.

53 BCA, 490-1-0-0-1127-113-2.

54 BCA, 490-1-0-0.1101-22-1.

Genel Sekreterliği tarafından 22 Şubat 1947 tarihinde beheri 95 lira olan 3 çift İsveç kayağı gönderilmiştir. Bu arada Zonguldak Milletvekili ve aynı zamanda CHP Genel Sekreteri olan Halil Türkmen çalışmalar hakkında bilgi de talep etmiştir. Eskişehir Halkevi'ne de iki çift İsveç kayak takımı gönderilmiştir (17.12.1947)[55].

CHP Genel Sekreterliği tarafından kayak sporunun doğu bölgelerinde yaygınlaştırılması için kayak malzemeleri gönderilmeye devam edilmiştir. Örneğin Erzurum Hınıs Halk Odası namına 3 çift kayak, 10 çift Çörçil Fotini, Elmalı Halkevi'ne 2 çift kayak Fotini, Mazgirt Halk Odası'na 2 çift kayak, Kangal Halkevi'ne 3 çift kayak ve Erzurum Halkevi'ne 5 çift kayak gönderilmiştir. Toplamda 15 kayak 10 çift de Çörçil Fotini, Kars Kağızman Halkevi'ne 3 çift kayak takımı gönderilmiştir. (12.03.1947) Kars Arpaçay Halkevi'ne 5 çift İsveç kayak takımı gönderilmiştir (22.02.1947)[56].

Giresun-Şebinkarahisar Halkevi'ne 22 Şubat 1947 tarihinde 95 lira değerinde üç çift İsveç Kayak takımı mevsim şartlarının ulaşıma elvermemesi üzerine katır sırtında Şebinkarahisar'a ulaştırılmıştır. Yine Erzurum Halkevi'ne beş çift, 18 Aralık 1947 günü beş çift komple İsveç kayak takımı göndermiştir. Doğubeyazıt Halkevi'ne 10 çift Çörçil Fotini gönderilmiştir. (17.9.1947) Kars Karaköse Halkevi'ne üç çift kayak takımı gönderilmiştir. (22.02.1947) Erzurum Hınıs Halkevi'ne üç çift kayak gönderilmiştir (3.7.1948)[57].

Bu arada bazı halkevlerinin kayak malzeme taleplerinin Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği tarafından geri çevrilmek zorunda kalındığı anlaşılmaktadır. Örneğin Isparta Gönen Halkevi'nin Kayak takımı talebi mevsimin geçmesi ve elde de kayak malzemelerin kalmaması nedeniyle reddedilmiştir. Bu konuda dönemin CHP Genel Sekreteri Cevad Dursunoğlu 14 Nisan 1949 tarihinde gönderdiği yazıda bu sporun pahalı olduğunu heveskarların da masraflara katılması ve bu işin elbirliğiyle yapılmasının yerinde olacağını, gelecek yıl imkanlar çerçevesinde yardımların gönderilebileceğini belirtmiştir[58].

Bu arada CHP Genel Sekreterliği sadece kayak malzemeleri göndermemiştir. Erzurum Halkevi vasıtasıyla bölgede bulunan muhtelif halkevlerine kayak ve kayak ayakkabılarının alınması için 500 lira para yardımında

55 BCA, 490-1-0-0.1122-95-6.
56 BCA, 490-1-0-0.1122-95-6.
57 BCA, 490-1-0-0.1122-95-6.
58 BCA, 490-1-0-0.1122-95-6.

bulunmuştur. Ayrıca ilave olarak Erzurum Halkevi'ne 100 çift buz pateni CHP Genel Sekreterliği tarafından 29 Ocak 1949 tarihinde gönderilmiştir. Yine Erzurum Şenkaya ve Hınıs Halk Odaları'nın kayak malzeme talepleri karşılanamamıştır. Bu konu hakkında CHP Genel İdare Kurulu Üyesi Bursa Milletvekili Fahri Bük 13 Nisan 1949 tarihinde göndermiş olduğu yazıda kayak malzemelerinin bitmesi ve kayak mevsiminin de geçmesi nedeniyle kayak malzemelerinin gönderilemediğini bildirmiştir[59].

Gerede Halkevi'ne beş çift kayak takımı ve dört çift kayak ayakkabısı gönderilmiştir. (28.03.1949) Bitlis Halkevi'ne altı çift kayak takımı ve beş çift kayak ayakkabısı gönderilmiştir. (25.4.1949) Bingöl Kığı Halkevi'ne dört çift kayak takımı ve beş çift kayak ayakkabısı gönderilmiştir. (28.3.1949) Antalya Elmalı Halkevi'ne iki çift kayak takımı gönderilmiştir. (15.11.1949) Ankara Cebeci Halkevi'ne dört çift kayak takımı gönderilmiştir. (28.03.1949) Yine CHP Genel Sekreterliği tarafından (25.04.1949) tarihinde Yozgat Akdağ Madeni İlçesi Halkevi'ne 1 çift kayak takımı gönderilmiştir[60].

Bu arada Mersin Arslan Köy Halkevi tarafından CHP Genel Sekreterliğine yapılan başvuruda Toroslar'ın zirvesinde bulunan köylerinin 1700 metre yüksekliğinde olduğu İçel, Konya, Karaman ve Ereğli ilçelerinin arasında bulunduğu 15 Aralık'tan 1 Nisan'a kadar 1,5 2 metre karla kaplı olduğu kayak yapmaya müsait olduğu, 10.000 kişinin yaşadığı bölgenin bütün Çukurova, Hatay ve İskenderun'un kayak merkezi olabileceği bildirilmiştir. Bu amaçla halkevlerine kayak malzemesi yardımının yapılmasını, bir kayak spor talimatnamesi ile kayak el kitabı, kayak spor öğretmeninin gönderilmesini ve bir kayak evi yapılmasını talep etmişlerdir[61].

Halkevlerinin Düzenlediği Kayak Yarışmaları

CHP Genel Sekreterliği'nin talebi ile Sarıkamış'ta sekiz halk evi tarafından kayak müsabakası tertip edilmiştir. Erzurum 7, Kars 6, Gümüşhane 3, Aşkale 1, Hasankale 3, Göle 2, Sarıkamış 16. Kayak takımları kendi kayaklarıyla Sarıkamış'a gelmişlerdir. Sadece Bayburt kayak takımı kar fırtınası nedeniyle gelememişlerdir[62].

59 BCA, 490-1-0-0.1122-95-6.

60 BCA, 490-1-0-0.1122-95-6.

61 BCA, 490-1-0-0.1101-23-1.

62 Abdulaziz Kardaş-Abdulhamit Deniz, "Eğitim ve Sosyal Faaliyet Olarak Doğu Anadolu Halkevlerinde Kayak Sporu"; *Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi,* S. 34, 2023, s. 479.

Yine CHP Genel Sekreterliği, (18.12.1944) tarihli Kayseri ve Sivas Halkevlerine gönderilen bir yazı ile (25.11.1945) tarihinde Gemerek'te kayak müsabakaları düzenlemeleri istenmiştir[63]. İki halkevinden 25'er kişilik ekip halinde katılacakları bu faaliyette 1,5-2 kilometrelik iniş ve 12-18 kilometrelik dayanıklılık yarışları yapmaları istenmiştir[64].

Ocak ayının son günlerinde (27.01.1945) tarihinde 15 km mukavemet müsabakalarında Sarıkamış 9, Erzurum 12, Kars 38, Hasankale 44, Gümüşhane 67, Aşkale 93 puan almıştır. 28 Ocak 1945 tarihinde yapılan 2 kilometrelik iniş müsabakalarında Sarıkamış 10, Kars 20, Erzurum 22, Hasankale 43, Gümüşhane 86, Aşkale 90 puan toplamışlardır. 28 Ocak 1945 tarihinde yapılan Kapulu iniş müsabakalarının sonucunda da Sarıkamış 10, Erzurum 16, Kars 31, Hasankale 36, Gümüşhane 87, Aşkale 87 puan toplamıştır. Bu üç müsabakanın genel sonucu ise; Sarıkamış 29, Erzurum 50, Kars 89, Hasankale 123, Gümüşhane 240, Aşkale 270 puan toplamıştır. (04.02.1945) Yarışmaların ardından CHP Genel Sekreteri Mahmut Şevket Esendal, Erzurum Kars Sarıkamış, Gümüşhane, Bayburt, Hasankale, Aşkale ve Göle Halkevi Kayak Sporcuları'na bir kutlama telgrafı göndermiştir[65].

Kayak yarışmaları için CHP Genel Sekreterliği tarafından kayak takımlarına nakdi para yardımı da yapılmıştır. Erzurum Halkevi'ne 300, Kars Halkevi'ne 250 lira, Gümüşhane Halkevi'ne 340, Bayburt Halkevi'ne 300 lira, Hasankale Halkevi'ne 110 lira, Aşkale Halkevine 100 Lira, Göle Halkevi'ne 100 Lira, Sarıkamış Halkevi'ne 150 Lira gönderilmiştir. Bu arada Cumhuriyet Bayramının yıldönümünde yeniden yaptırılan Kars Kayak Evi'nin 29 Ekim 1944 açılış töreni büyük ilgi görmüştür. Bu tören ile ilgili beş fotoğraf Kars Valisi İlhan Aksoy tarafından CHP Genel Sekreterliği'ne gönderilmiştir[66].

Cumhuriyet döneminde halkevlerinin gayretleri ile oluşturulan kayak faaliyetleri sonucunda bugün Türkiye'de 51 adet kayak merkezi veya kayak alanı olarak nitelendirilebilecek bölge ortaya çıkmıştır. Bunlardan beşi (Uludağ, Kartalkaya, Erciyes, Palandöken, Sarıkamış) ana kayak merkezi, geri kalanı ise bölgesel kayak merkezleridir. Güncel verilerine göre Türkiye'de 9 adet faal, 7'si yarı faal, 13'ü proje aşamasında toplam 29 kayak merkezi bulunmaktadır.

63 Din Melih Canberk, *Halkevlerinin Türk Sporunun Gelişmesindeki Yeri Ve Önemi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Çanakkale 2018, s.59.

64 BCA, 490.1.0.0./1100.24.1.

65 BCA, 490-1-0-0.1101-23-1.

66 BCA, 490-1-0-0-1101-24-1.1203.1947.

Faal destinasyonlar arasında; Erzurum-Palandöken, Bursa-Uludağ, Bolu-Kartalkaya, Kayseri-Erciyes, Kastamonu-Çankırı-Ilgaz, Kars-Sarıkamış, Kocaeli-Kartepe, Isparta-Davraz ve Sivas-Yıldız Dağı yer almaktadır[67].

Sonuç

İlk Çağlardan itibaren (MÖ 6000) Orta Asya'da Ural Altay bölgesinde yaşayan Türkler arasında karda yürüme aracı olarak kullanılan kayak, göçlerle İskandinav ülkelerine ulaşmış, 18. yüzyıldan sonra da Avrupa'da yaygınlaşmaya başlamıştır. Kayak sporu ile ülkemizde ilk defa I. Dünya Savaşı sırasında Kafkas Cephesinde kayakçı er yetiştirmek üzere açılan kurslarla tanışılmıştır. Cumhuriyet döneminde askerî amaçlı olarak ülkemizde faaliyet gösteren kayak sporu için 1927 yılında Eğridir Dağcılık Talimgahı'nda kayak bölükleri oluşturulmuştur. 1930'lara kadar bu şekilde devam eden kayak sporunun ilk sivilleşmesi, topluma yayılması halkevlerinin açılması ile başlamıştır. Sportif faaliyetler aynı zamanda gerçekleştirilen inkılapların dünyaya duyurulmasının bir aracı olarak görülmüş zor koşullara rağmen Türk sporcularının yurt dışındaki uluslararası müsabakalara katılması desteklenmiştir.

Halkevleri, cumhuriyet değerlerini ve yapılan inkılâpları halka anlatmak ve onlara benimsetmek amacıyla açılan kurumlardır. Cumhuriyet döneminde halkevleri vasıtasıyla yeni bir toplum oluşturulmaya çalışılmış ve bu amaçla yurdun en ücra köşelerinde yaşayan vatandaşlara ulaşılmak istenmiştir. Halkevlerinin dokuz şubesinden birisi olan spor şubesi, çeşitli spor dallarını halka tanıtmak, halka zor doğa koşullarıyla mücadele etmeyi öğretmek, halkta spor merakını uyandırmak ve birlikte hareket etme duygularının yerleşmesini sağlamak için faaliyetler yürütmüştür.

Anadolu'da yoğun kar yağışının olduğu bölgelerinde kayak sporu geliştirmek için oldukça kapsamlı çalışmalar yapmıştır. Halkevlerinin Anadolu'da kayak sporunun gelişmesi için yürüttüğü bu kapsamlı çalışmalar oldukça önemli rol oynamıştır. Halkevleri, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği başta olmak üzere ilgili kurumlarla iş birliği yaparak, birçok il ve ilçeye kayak malzemeleri sağlamış, buralarda kayak eğitimleri vermiş, kayak müsabakaları düzenlemiştir. Bursa, Bolu, Kars ve Erzurum gibi yoğun kayak yapılan yerlerde kayak evleri yapılmıştır. Buralardan birçok sporcunun yetişmesine yol açılmıştır. Halkevlerinin Anadolu'da kayak sporunun yaygınlaşması için yürüttüğü faaliyetler sayesinde halkın ilgisi artmış, milli kayakçılar yetişmiş,

67 Evren, *agm.,* 172.

Türkiye'nin birçok bölgesinde Palandöken, Sarıkamış, Erciyes, Kartalkaya, Uludağ, Ilgaz gibi bugün de bilinen kayak merkezlerine kavuşması sağlanmıştır.

Kayak sporunun yurt savunması, tabii afetler, elverişsiz doğa ve iklim koşullarına karşı mücadele etmek için halka öğretilmeye çalışılmıştır. Ayrıca sınır bölgelerindeki kaçakçılık faaliyetlerini önlemede, bir araç olarak kullanılması amaç edinilmiştir. II. Dünya Savaşı'nın yaşandığı bu dönemde kayak sporu bir güvenlik konusu olarak da ele alınmıştır. Halkevlerinin spor malzemesi için talep ettiği bütün yazışmalarda özellikle yurt savunması için önem arz eden kayak sporunun beldelerinde öğretilmesine vurgu yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği eliyle taşradaki halkevleri üzerinden yürütülen spor politikaları aynı zamanda yurt savunmasına bir hazırlık olarak da değerlendirilmiştir.

Kaynaklar

Abant, S.1, Bolu 1944.

Abant, S. 4, Bolu 1945.

Altınok, Akın, Uludağ ve Unutulan Kulüp Bursa Dağcılık Kulübü https://bursadagcilikkulubu.com/uludag-ve-b-d-k/ , son erişim tarihi: 01.22.2024.

Atabeyoğlu, Cem, "Kayak", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C 9, İstanbul 1983, s.2317-2320.

Ataman, Sedat, *Bursa'ya Coğrafi Bakış ve Uludağ'ın Tarihçesi, Dağ Sporları 1938*, Bursa Sesleri-Neşriyat Yurdu Yayınları, Bursa 1936.

Bal, Mehmet Akif- Şentürk, Ayşegül, "Cumhuriyet Döneminde Türk Sporunda Alman Etkisi ve Türk Spor Kurumu Dergisi", *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 2023, s.51-66.

BCA, 030.18.01.02.61.2.15.

BCA, 30.18.1.2. 107.109.2-2.

BCA, 30-18-1-2- 108-43-8.

BCA, 30-18-1-2/-107-109.

BCA, 30-18-1-2-61-2-15.T11.01.1936.

BCA, 490.1.0.0. 1101.22.1-13.

BCA, 490.1.0.0./1100.24.1.

BCA, 490.1.0.0.1101.22.1-23.

BCA, 490.1.0.0.1101.22.1-40.

BCA, 490.1.0.0.1121.89.3-1.

BCA, 490-1-0-0- 1121-89-3.

BCA, 490-1-0-0.1101-22-1.

BCA, 490-1-0-0.1101-23-1.

BCA, 490-1-0-0.1101-23-1.

BCA, 490-1-0-0.1122-95-6.

BCA, 490-1-0-0.1122-95-6.

BCA, 490-1-0-0.1122-95-6.

BCA, 490-1-0-0.1122-95-6.

BCA, 490-1-0-0.1122-95-6.

BCA, 490-1-0-0.1122-95-6.

BCA, 490-1-0-0-1101-24-1.1203.1947.

BCA, 490-1-0-0-1127-113-2.

BCA, 490-1-0-0-1127-113-2.

BCA, 490-1-0-0-1127-113-2.

BCA,30-10.-0-0-145-40.

Canberk, Din Melih, *Halkevlerinin Türk Sporunun Gelişmesindeki Yeri ve Önemi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Çanakkale 2018.

Cemal, Zehra, "Halkevinde Kış Sporları", *Ülkü Halkevleri Dergisi*, Birinci Kânun 1935, s. 311-313.

CHF Bolu Halkevi Cumhuriyetin 10. Yıldönümü Broşürü, Bolu Vilayet Matbaası, Bolu 1933.

CHF Halkevleri Talimatnamesi, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara 1932.

CHF Halkevleri Talimatnamesi, Zerbamat Basımevi, Ankara 1940.

CHP, Halkevleri ve Halkodalarının 1940 Çalışmaları, Halkevi Yayınları, Ankara 1941.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-18-1-2-61-2-15.T11.01.1936.

Çakmak, Fevzi, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-idman-cemiyetleri-turk-spor-kurumu/, son erişim tarihi: 22.03.2024.

Çeçen, Anıl, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Cumhuriyet Yayınevi, İstanbul 2000.

Demiroğlu, Osman Cenk, *Kış Turizmi*, Detay Yayıncılık, Ankara 2014.

Dever, Ayhan, "Ahmet İslam, Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kültüründe Spor Algısı", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C 4, S. 5, 2015, s. 46-61.

Duygular, S. 5, Bolu 1941.

Eken, Faruk, "İlk Resmi Spor Dergisi: Türk Spor Kurumu Dergisi'ne Bir Bakış (1936-1938)", *Belgi Dergisi*, S. 2020, s.2537-2552.

Evren, Savaş, "Bir Cumhuriyet Projesi Olarak Türkiye'de Kış Turizmi", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cumhuriyetin 100. Yılında Türk Turizmi Özel Sayısı (1923- 2023), C 34, S.3,1923, s.163- 175.

Günay, Nejla, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Beden Eğitiminin Gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 29, S. 85., Ankara 2013, s.73-99.

Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, Zerbamat Matbaası, Ankara 1940.

https://www.kayakinfo.net/tarihce , son erişim tarihi: 22.01.2024.

İkdam, 30 Ocak 1940, s.2.

Kardaş, Abdulaziz-Deniz, Abdulhamit, "Eğitim ve Sosyal Faaliyet Olarak Doğu Anadolu Halkevlerinde Kayak Sporu"; *Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 34, 2023, s. 472-486.

Kılıç, Fahri, "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Yaygın Halk Eğitimi: Bolu Halkevi Örneği", *9. Atatürk Kongresi*, s.727-755.

Kılıç, Metin, "Tek Partili Dönemde Türkiye'de Modern Sporun Teşekkülü", *Tarih Okulu Dergisi*, 2013, s. 27-53.

Kurnaz, Sevda-Biçer, Turgay, "Erken Cumhuriyet Döneminde Türk Ocakları ve Spor", *İstanbul Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, S. 2, 2018, s.1-11.

Oral, Mustafa, "Halkevlerinin Toplumsal ve Kültürel İşlevleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 18 S.5, Ankara 2002, s.499-527.

Özçelik, Fatih, *Sosyal ve Kültürel Hayatta Bolu Halkevi (1932-1951)*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2018.

Özgün, Zafer, *Cumhuriyetin İlk Dönemlerinde (1923-1950) Bolu'da Yapılan Beden Eğitimi ve Spor Faaliyetleri*, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu 2019.

Sarıgüzel, Nedim, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/beden-terbiyesi-genel-mudurlugu/, son erişim tarihi: 23.03.2024.

Sarınay, Yusuf, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1994.

Şaktimur, Şemsi, *Türkiye'de Kayak Sporunun Tarihçesi*, ADKK Yayınları, Ankara 1994.

Tanyeri, Yavuz, *Kayak Tarihi*, Gazi Kitapevi, Ankara 2018.

Tunçay, Mete, *T.C.'nde Tek- Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, Cem Yayınevi, İstanbul 1992.

Ülker, İsmet, *Dağlarımız: Dağ Sporları ve Dağ Turizmi, Yüksek Dağlarımız ve Kayak Merkezleri*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006.

Vatandaş, Saniye, "Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet Dönemi'ne Biyopolitika ve Sporun Siyaseti", CTAD, Yıl 19, S. 39. 2023, s. 1437-1469.

Zeyrek, Şerafettin, *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları*, Anı Yayınevi, Ankara 2006.

Ekler

Ek 1: Bolu Halkevi Kayakçıları

Ek 2: Bursa Dağcılık Kulübü Üyeleri

Halkevlerinin Türkiye'de Beden Terbiyesinin Gelişimine Katkıları

Serkan Erdal[*] - Muhsin Ertürk Budak[**]

Giriş

Başlangıcından Cumhuriyete Türkiye'de Beden Terbiyesi

Tarihsel süreç içerisinde beden terbiyesi, beden eğitimi ve spor kavramları büyük öneme sahip olmuştur. Sözlük anlamı "Vücudu güçlendirmek ve sağlığı korumak amacıyla araçlı veya araçsız hareketler yapma"[1] olarak tanımlanan beden eğitimi, kavramsal açıdan beden terbiyesi ile karıştırılsa da farklı anlamlara gelmektedir. Beden eğitimi kavramı, fiziki bir durumu anlatırken beden terbiyesi ise hem fiziki hem de ruhen çalışmayı ön görmektedir. Temelleri eski Yunan tarihine kadar dayanan beden terbiyesindeki amaç ruhen iyi bir ahlaka ve fiziken de güzel bir görüntüye sahip olabilmektir[2]. Bir diğer kavram olan spor ise; "Bedeni geliştirmek amacıyla belirli kurallara göre kişisel veya toplu olarak gerçekleştirilen hareketlerin tümü" olarak tanımlanmıştır[3].

Tarihî oldukça eski dönemlere dayanan beden terbiyesinin kökleri Yunan, Mısır, Hint ve Roma İmparatorluğu'na kadar uzanmaktadır. Bahsi geçen milletlere ait destanlarda ve halkların yaşam tarzlarında beden eğitimi, beden terbiyesi ve spora olan ilgi dinî bayram ve şenliklerle beraber anlatılmıştır. Hatta bu milletler kimi zaman beden terbiyesini bir dinî ritüel olarak da kabul etmişlerdir. Bu durumu dinî ritüel olarak kabul ettikleri için de ona

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Erzurum/TÜRKİYE, serkan.erdal@atauni.edu.tr https://orcid.org/ 0000-0002-8127-6855
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1257

** Öğr. Gör., Kafkas Üniversitesi, Kağızman Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmetler ve Danışmanlık Bölümü, Kars/TÜRKİYE, m.erturk.budak@kafkas.edu.tr https://orcid.org/ 0000-0001-9026-3856 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1257

1 https://sozluk.gov.tr/ 21.03.2024.

2 Selim Sırrı Tarcan, *Beden Terbiyesi Oyun-Jimnastik-Spor*, İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul 1932, s. 5.

3 https://sozluk.gov.tr/ 21.03.2024.

büyük bir kutsiyet atfetmişlerdir. Bundan dolayı antik dönem sanatı da bu temeller üzerinde şekillenmiştir[4].

Türk tarihinde ise spor ve beden terbiyesine bakış açışı diğer milletlere göre farklı şekillenmiştir. İslamiyet öncesi Türklerde spor faaliyetleri 5000 yıllık geçmişiyle bir yaşam tarzı olarak görülmüşse de bu durum sistemli bir hâle getirilememiştir. Selçuklu Devleti zamanında da spora önem verilmiş hatta güçlü toplum oluşturmak için savaş temalı faaliyetler yapılmıştır. Ancak sistemli ve düzenli olarak bedensel terbiyeye değer vermesi açısından sporun Türk toplumunda benimsenmesi Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında başlamıştır.

Avrupa'da Sanayi Devrimi'yle birlikte ortaya çıkan beden terbiyesi ve spor faaliyetleri bazı siyasi, iktisadi ve içtimai şartlardan dolayı Osmanlı toplumunda geniş halk kitlelerine inememiş, uzun yıllar oldukça sınırlı bir çevreye münhasır kalmıştı. Tanzimat'la başlayan batılılaşma çabalarının bir sonucu olarak Fransız askerî idadisine ait ders programının Mekteb-i Harbiye'ye uyarlanmasıyla birlikte Türkiye'de beden terbiyesine yönelik eğitim faaliyetleri ilk olarak askerî okulların müfredatına girmiş, jimnastik mecburi olmak şartıyla isteyen öğrencilerin boş vakitlerinde eskrim sporuyla uğraşabilecekleri kararlaştırılmıştı[5]. 1863 yılında Fransız Mösyö Martin adlı bir uzman, Mekteb-i Harbiye-i Şahane öğrencileriyle zabıtan-ı askeriyeye 350 frank maaşla jimnastik ve 450 frank maaşla da eskrim talimi yaptırmak üzere istihdam edilmişti[6]. Askerî okullarda başlayan beden terbiyesi ve spor faaliyetleri zamanla sivil eğitim kurumlarının müfredatlarına da girmeye başladı. 1869 yılında hazırlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin 23. maddesi ile jimnastik dersinin erkek rüşdiye mekteplerinde okutulmasına karar verilmişti[7]. Zamanla jimnastik dersi bütün "mekatib-i aliye" müfredatlarına dâhil edildi[8]. Beden terbiyesinin yaygınlaşması bir takım neşriyat faaliyetlerini de beraberinde getirmiş, yavaş yavaş telif ve tercüme eserlerden bir literatür oluşmaya başlamıştı[9]. Ayrıca gazete ve dergi sütunlarında güreş ve at yarışı

4 Beden terbiyesi ve tarihsel süreci için bk. Tarcan, *age*., s. 1-8

5 Mehmed Esad, *Mir'at-ı Mekteb-i Harbiye*, (Artin Asaduryan) Şirket-i Hayriyye Matbaası, İstanbul 1310, s. 67-68, 207.

6 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). İ.DH.., Dosya N.: 518, Gömlek No. 35255. Bir başka arşiv kaydında da Mösyö Martin'le birlikte Mösyö Peliç'in de istihdam edildiğinden bahsedilmektedir. Bk. BOA. A, MKT. MHM. 285/42.

7 BOA. Y..EE..,112/6.

8 BOA. İ..HUS., 4/10.

9 Âtıf Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995,

gibi millî diyebileceğimiz sporlar başta olmak üzere jimnastik, su sporları, dağcılık, kayık, bisiklet gibi çeşitli spor dallarına ait haberlere rastlanmaya başlamıştı.[10] Bu dönemde Müslümanlar çoğunlukla geleneksel sporlarla uğraşırken gayrimüslimler daha modern spor dallarıyla ilgilenmekteydi. 1872 yılına kadar daha çok bireysel şekilde yürütülen spor faaliyetleri bu tarihten itibaren gayrimüslimlerin çabalarıyla örgütlü bir hâl almaya başlamış, Osmanlı bahriyesinde görevli İngiliz General Hobart Paşa'nın öncülüğünde The İmperid Yachting and Boating Clup adıyla ilk spor kulübü kurulmuştu[11]. 1892 yılında da Müslümanlar tarafından "terbiye-i bedeniye, sanayi-i nefise aksam-ı mütenevviasının terakkisine çalışmak ve azasının boş vakitlerini hüsn-i suretle imrâr etmek" amacıyla Kadıköy Uhuvvet Kulübü adıyla bir kulüp kurulmuştu. Başkanlığını Hacı Galip Bey'in yaptığı kulübün, kâtib-i umumiliğine Kemaleddin Bey, muhasipliğine İbrahim Bey, denetçiliğine Sadık Bey ve veznedarlığına da Celâl Bey seçilmişti[12]. 1898 yılına kadar erkeklerin öncülüğünü yaptığı örgütlenmelere zamanla kadınlar da iştirak etmeye başladı ve aynı yıl çok kültürlü yapısıyla Osmanlı'nın önemli bir liman kenti olan Selanik'te üyeleri arasında kadınların da bulunduğu Salonica Lawn Tennis & Croquet Clup adıyla bir kulüp kuruldu[13]. 17 Mayıs 1903'te Moda, Kadıköy, İmogene ve Elpis takımlarının İstanbul Futbol Ligi adı altında toplanmasıyla Türk sporu ilk kez federatif bir yapıya kavuşmuş, "biçimsel anlamda bir spor yönetimine doğru adım" atılmış oldu[14].

1908 yılına kadar sınırlı bir çevrenin ilgi gösterdiği beden terbiyesi ve spor, Meşrutiyet'in ilanından sonra gelişmeye başlayan sivil toplum kavramıyla birlikte kitleler arasında yayılmaya başladı. Bu dönemde gerek Müslümanlar gerekse gayri-müslimler tarafından beden terbiyesiyle ilgili birçok cemiyet,

---

s. 636-637.

10 Ali Ferruh Bey'in Paris'te yazıp Servet-i Fünûn mecmuasında altı sayı olarak yayınlanan Eskrim başlıklı makalesi şimdilik kaydıyla ilk spor yazısı olarak kabul edilmektedir. Bk. "Eskrim", *Servet-i Fünûn*, Birinci Sene, No. 12, s. 134-137; "Eskrim: Çinliler", *Servet-i Fünûn*, Birinci Sene, No. 13, s. 148; "Eskrim: Mısırîler", *Servet-i Fünûn*, Birinci Sene, No. 14, s. 158-159; "Eskrim: İraniler", *Servet-i Fünûn*, Birinci Sene, No. 16, s. 187-188; "Eskrim: Yunaniler", *Servet-i Fünûn*, Birinci Sene, No. 17, s. 198; "Eskrim", *Servet-i Fünûn*, Birinci Sene, No. 20, s. 233-235. Yine Servet-i Fünûn mecmuasının 17 ve 18. sayılarında Paris'ten Alâaddin imzasıyla gönderilen "Sinn-i Vukufta İdman" başlıklı bir makale daha vardır. Bk. "Sinn-i Vukufta İdman", *Servet-i Fünûn*, Birinci Sene, No. 17, s. 199-200; "Sinn-i Vukufta İdman", *Servet-i Fünûn*, Birinci Sene, No. 18, s. 207-209.

11 Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, s. 638.

12 BOA. DH. EUM. 6. Şube, 53/78.

13 "Echos De La Ville", *Journal de Salonique*, 21 Mars 1898, s. 1.

14 Kurthan Fişek, "Türkiye'de Spor", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 8, İstanbul 1983, s. 2178.

dernek, kulüp vb. örgüt kurulduğu gibi[15] özellikle Selim Sırrı Bey'in[16] gayretleriyle 14 Aralık 1908'de İstanbul'da Fincancılar Yokuşu'nda Şark Çarşısı'nda Terbiye-i Bedeniye Mektebi açıldı[17]. Açılan bu mektepte jimnastik başta olmak üzere eskrim, boks, kürek, atıcılık dersleri veriliyordu[18]. Zamanla bu tür faaliyetler Anadolu'ya da yayılmış, Trabzon'da Mahalli Mekteb-i Rüşdi-yi Askerî Müdür Vekili Yüzbaşı Mehmed Said Efendi tarafından Terbiye-i Bedeniye adıyla bir jimnastik salonu açıldı[19].

I. Dünya Savaşı öncesi Avrupa'da yükselen militarist akımlar spor faaliyetlerini etkilemiş, Osmanlı'da da bu yönde bir değişim ve dönüşüm başlamıştı. Hatta henüz 1911 yılında içerisinde Türk kavramının geçtiği spor dernekleri kurulmaya başlamıştı. 8 Ocak 1911'de "vücudun bir kat daha takviye için sporu tatbik etmek" maksadıyla Fatih Belediyesi karşısında kurulmuş olan Türk İdman Ocağı cemiyeti bunlardan sadece biriydi[20].

15 Bu dönemde kurulan spor kulüpleri için bk. BOA. DH. EUM. 5. Şube, 79/30; BOA. DH. EUM. 6. Şube, 53/78; BOA. DH. EUM. AYŞ, 72/49.

16 24 Mart 1876'da Mora-Yenişehir'de doğdu. Babası Miralay Yusuf Bey annesi ise Zeynep Hanım'dır. Babası Yusuf Bey'in 1876 yılında Karadağ'da şehit düşmesiyle küçük yaşta yetim kalan Selim Sırrı Bey, Yenişehir'in Yunanistan'a bırakılması üzerine annesiyle birlikte İstanbul'a geldi. Bir yıl kadar Üsküdar'da Mirahor Mahallesi'ndeki mektebe devam eden Selim Sırrı Bey daha sonra da Galatasaray Sultanisi'ne kaydolmuştur. Galatasaray Sultanisi'ni dördüncü sınıfta bırakmak zorunda kaldı ve Mühendishane-i Berri Hümayûn'a kaydoldu. Mühendishane'den mezuniyetini müteakip sırasıyla İzmir'de Yenikale İstihkâmatı'nda, Karadeniz Boğazı Torpido Müfrezesi'nde çalışmıştır. Ayrıca Tophane Sıbyan Alayı'nda Fransızca, Mühendishane-i Berri Hümayûn'da da eskrim ve jimnastik muallimliği yaptı. Meşrutiyet'in iadesiyle birlikte terbiye-i bedeniye eğitimi almak üzere İsveç'e gitti. Gösterdiği üstün başarıdan dolayı İsveç Kralı tarafından I. rütbeden Vasa Nişanı'yla taltif edildi. İsveç dönüşü askerlikten istifa eden Selim Sırrı Bey, hayatının geri kalanını Türkiye'de beden terbiyesinin gelişimine adadı. 2 Mart 1957'de 83 yaşında kalp krizi sonucu vefat etti. ("Selim Sırrı Bey", *Nevsal-i Millî*, Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası, Dersaadet 1330, s. 384; *TBMM Arşivi:* Dosya No. 45, Sicil No. 319; "Selim Sırrı Tarcan Dün Akşam Vefat Etti", *Cumhuriyet*, 3 Mart 1957.

17 "Muallim Selim Sırrı Bey'in Rıza Paşa Yokuşu'nda Kâin Terbiye-i Bedeniye Mektebi", *Musavver Muhit*, C I, No. 8, 11 Kânun-i evvel 1324/24 Aralık 1908, s. 129.
Mektep 14 Aralık 1908'de eğitime başlamış ancak 20 Aralık 1908'de resmi açılışı yapılmıştır. Mektebin açılışına Prens Sabahattin, başta olmak üzere Müşir Fuat, I. Ferik Keçeçizade İzzet, III. Ordu Erkân-ı Harbiye Reisi Pertev Paşa, İran sefiri ve sefarethane baş tercümanı, Rusya sefareti ikinci tercümanı Mösyö Mandelstam, Kont Ostrorog, mülkiye ve askeri kişiler, gazeteciler, muhtelif okulların öğrencileri katılmıştı. "Terbiye-i Bedeniye Mektebi", *İkdam*, 8 Kânun-i evvel 1324/21 Aralık 1908.

18 "İstanbul'da Rıza Paşa Yokuşu'nda Muallim Selim Sırrı Bey'in Terbiye-i Bedeniye Mektebi", *Resimli Kitap*, No. 3, Teşrin-i sani 1324/Kasım 1908, s. 298.

19 BOA. DH. MUİ. 95/2. Bu hizmetinden dolayı Trabzon Vilâyeti'nin teklifiyle Yüzbaşı Mehmed Said Bey, bir kıt'a sanayii madalyasıyla taltif edilmiştir.

20 BOA. DH. EUM. 5. Şube, 79/30.

Özellikle Balkan Savaşı'nın kaybedilmesiyle birlikte Osmanlı aydınları arasında "müdafaa-i vatan" ve "millet-i müsellaha" kavramları sıkça dile getirilmeye başlanmıştı. Bu durumun doğal bir sonucu olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne bağlı çeşitli paramiliter örgütler kuruldu. "Türklerin ahval-i sıhhiyyelerini ıslah ve teşkilât-ı bedeniyelerini takviye etmek" amacıyla 14 Temmuz 1913'te Şehzadebaşı'nda Millî Kooperatif Şirketi yanında açılmış olan Türk Gücü Derneği[21] ile bizzat Enver Paşa'nın gayretleriyle oluşturulan İzciler Ocağı, Osmanlı Güç ve Genç Dernekleri bu dönemde kurulmuş terbiye-i bedeniye örgütleriydi[22].

1910 yılında kurulan İstanbul Futbol Ligi, 1913 yılında Cuma[23] ve Pazar ligi adlarıyla ikiye ayrılınca hem bu parçalı yapıya son vermek hem de savaş sonrası "spor çalışmalarının yeniden başlatılarak düzenli bir örgüt yapısına kavuşturmak amacıyla" 1920 yılında İdman İttifakı Heyet-i Muvakkatesi,[24] 5 Aralık 1921'de de Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı adıyla[25] ülke genelinde çok çeşitli branşları barındıran ilk spor örgütü kurulmuştu[26]. Buna rağmen Millî Mücadele sonrası Türkiye'de beden terbiyesi ve spor faaliyetleri neredeyse durma noktasına gelmişti. Küçük çocuklarla ilgili yapmış olduğu çalışmalarla bilinen Kazım Karabekir Paşa, Doğu Cephesi'nde görev yaptığı dönemde bu gerçeği görmüş olmalı ki, Cumhuriyetin ilanından birkaç ay önce Şark Cephesi Komutanı imzasıyla Maarif Nezaretine resmî bir yazıyla müracaat ederek milletlerin gelişmesinde terbiye-i bedeniyenin önemine dikkat çekmişti. Mekteplerimizde dahi terbiye-i bedeniyeye ait faaliyetlerin neredeyse hiç mesabesinde olduğunu ifade eden Kazım Karabekir Paşa, bu eksikliğin giderilmesi için "ordunun terhis ettiği ihtiyat zabitlerinden

21 BOA. DH. EUM. 5. Şube, 79/30.

22 Ayrıntılı bilgi için bk. Erol Akcan, *İttihat ve Terakki Fırkası'nın Paramiliter Gençlik Kuruluşları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015.

23 Cuma Ligi, Anadolu Spor Kulübü, İstanbul jimnastik Kulübü, Darülfünun Terbiye-i Bedeniye Kulübü, Şehremini Mümerasat-ı Bedeniye Kulübü, Sanayii Mektebi Futbol Kulübü ve Fenerbahçe Spor Kulübü'nün bir araya gelmesiyle oluşmuştu. Cuma Ligi'nin nizamnamesi için bk. "Cuma Ligi Futbol Nizamnamesi", *İdman*, 21 Teşrin-i Sani, No. 11, s. 167-169.

24 Fişek, "Türkiye'de Spor", s. 2179.

25 Cemiyetler Kanunu'nun ikinci maddesinde belirtildiği üzere cemiyet kurmak için önceden izne gerek olmadığından dolayı Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı kurulduktan sonra 5 Aralık 1921'de Dâhiliye Nezareti'ne müracaat ederek ruhsat talep etmiştir. Dâhiliye Nezareti ise bu müracaatı 15 Ocak 1922'de Şura-yı Devlet'e havale etmiştir. Şura-yı Devlet ise 19 Nisan 1922'de bu ad ile bir cemiyetin kurulabileceğine dair olumlu görüş bildirmiştir. Bk. BOA. DH. HMŞ. 4/4; BOA. BEO, 4710/353224.

26 Fişek, "Türkiye'de Spor", s. 2179.

terbiye-i bedeniye muallimi olarak fevkalade istifade" edilebileceğini belirtmişti[27]. Kâzım Karabekir Paşa'nın uyarıları dikkate alınmış mı bilinmez ama gerek İcra Vekilleri Heyeti'nin 16 Ocak 1924 tarihli kararıyla Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakının "Türk gençliğinin terakki ve teâlisine hadim ve kayd-ı menfaattan tamamen âzâde olduğu"ndan dolayı kamu yararına faaliyet gösteren cemiyetlerden sayılması[28] gerekse Maarif Vekâleti'nin 1925 yılının hemen başında Vildan Aşir ve Suad Hayri Bey'i "terbiye-i bedeniye tahsili için" Belçika'nın Gent şehrine göndermesi[29] devletin beden terbiyesine verdiği değeri göstermesi açısından son derece önemlidir. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakının 13 Nisan 1936'da yapılan VIII. kongresinde isminin Türk Spor Kurumu olarak değiştirilmesine ve merkezinin de Ankara'ya nakledilmesine karar verilmiştir[30]. Kuruluşundan kısa bir süre sonra CHP'ye bağlanan Türk Spor Kurumunun[31] yetkileri 6 Haziran 1938 tarihinde çıkarılan Beden Terbiyesi Kanunu'na bağlı kalmak kaydıyla oluşturulan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğüne devredilmiş ve kurum lağvedilmiştir[32].

1. Halkevlerinin Kuruluşu

29 Ekim 1923 tarihinde ilan edilen yeni rejimle birlikte Türkiye'de toplumsal ve kültürel değişim başlamıştır. İmparatorluk bakiyesi olan Anadolu'da yaşayan bütün etnik unsurlar ortak bir payda etrafında toplanmak istenmiş, bunu başarabilmek için de bütünleştirici öğe olarak ulus devlet modeli kabul edilmiştir[33]. Yeni bir devlet ve ulus inşa etmek amacıyla 1923 yılından itibaren hemen her alanda ciddi inkılaplar yapılmış, yapılan bu inkılapları halka ulaştırmak için de yeni kurumlara ihtiyaç duyulmuştur[34]. Böylece siyasi, hukuki, ekonomik ve toplumsal alanlarda çağın gereklerine uygun kurumlar

27 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA) Fon No. 180-9-0-0 Kutu No. 1, Gömlek No. 20, Sıra No. 2.

28 BCA. 30.18.1.1/ 8.47.14.

29 Aynı zamanda Ulvi Cemal ve Cezmi Rıfkı Bey musiki, Muhiddin Sebati ve Refik Bey resim eğitimi için Paris'e giderlerken, Sadi Bey de Ulûm-ı Tabiiye eğitimi için Berlin'e gitmiştir. ("Avrupa'ya Tahsile Gidecek Gençlerimiz", *Vatan*, 8 Kânun-ı Sani 1341/8 Ocak 1925.)

30 "Spor Kongresi Dün Ankara'da Toplandı", *Cumhuriyet*, 14 Nisan 1936, s. 7.

31 BCA. 490.1.0.0/ 3.13.16.

32 BCA. 490.1.0.0/ 4.18.6.

33 Nuray Bayraktar, *Halkevlerinin Ülke Kültürüne, İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları ve Öneriler*, Halkevleri Yayınları, Ankara 1999, s. 13.

34 Elif Aktaş, Yavuz Özdemir, "Bütünden Parçaya Halkevleri Şubeleri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 15, S. 2, Erzurum 2011, s. 188-189.

tesis edilmiştir. Bu kurumlardan bir tanesi de halkevleri idi[35].

Halkevlerine dair haberler kurulmadan bir yıl önce basın-yayın organlarında gündeme gelmeye başlamıştı. *Cumhuriyet* gazetesinde "Gazi'nin irşadı büyük halkevleri tesis edilecek" başlığını taşıyan haberde halkı bir araya getirmek, gençliği yükseltmek ve halkın kültürel gelişimini sağlamak için halkevlerinin büyük bir rol üstleneceğinden bahsedilmişti[36]. Yine aynı günlerde *Milliyet* gazetesinde "Halkevleri Açılacak" başlıklı haberde; Halk Fırkası tarafından halkevlerinin açılmasına karar verildiğinden, bu evlerin 1500 kişilik olacağından ve burada kütüphane, sinema vb. kültürel faaliyetlerin yürütüleceğinden etraflıca bahsedilmişti[37]. Kamuoyunda halkevleri hakkında haberler artarken çağdaş bir eğitimin uygulanacağı ve kültürel faaliyetlerin halka rahatlıkla aktarılabileceği bir kurum modeli arayışları da başlamıştı. Bu maksatla Avrupa'da faaliyet gösteren kültür kurumlarını yerinde incelemek üzere çeşitli Avrupa ülkelerine öğrenciler ve araştırmacılar gönderilmişti[38]. Avrupa'da tespit edilen 1586 kültür kurumunun halk eğitimi konusunda yaptığı faaliyetler derinlemesine incelenmiş,[39] bu incelemeler sonunda tutulan raporlar dikkate alınarak Türkiye şartlarına uygun olanlar belirlenmişti. Özellikle Selim Sırrı Bey (Tarcan'ın) İsveç ve Vildan Aşir (Savaşır)'ın Çekoslovakya gözlemleri halkevlerinin kuruluş aşamasında referans olarak kabul edilmişti[40].

35 Halkevlerinin açılması ve örgütlenmeleri için bk. Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1990. Halkevlerinin açılışında etkili olan siyasi, sosyal, ekonomik ve ideolojik faktörler için bk. Özgür Gürses, *Atatürk'ün Halkçılık Politikasında Halkevlerinin Yeri ve Önemi (1932-1938)*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2018.; M. Asım Karaömerlioğlu, "The People's Houses and The Cult Of The Peasant in Turkey", *Middle Eastern Studie*s, Volume: 34, No. 4, 1998, s. 69. Ayrıca bk. Özür Adadağ, "From 'People's Education' to People's Entertainment: The Changing Role Of Cinema in Turkey's People's Houses (1932-1950)", *Middle Eastern Studies*, Volume: 56, No. 3, 2020 s. 453-468.; Zeki Arıkan, "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", *Atatürk Yolu Dergisi*, C 6/S. 23, Ankara 1999, s. 262. Nurettin Güz, "Türk Ocakları ve Türk Yurdu'ndan Halkevlerine", *Türk Yurdu Dergisi*, S. 283, 2011, s. 171-184.; Bayraktar, *age*., s. 19-21.

36 "Gazi'nin İrşadı Büyük Halkevleri Tesis Edilecek", *Cumhuriyet*, 2 Ocak 1931.

37 "Halkevleri Açılacak", *Milliyet*, 2 Ocak 1931.

38 Nurcan Toksoy, *Halkevleri, Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*, Orion Yayınevi, Ankara 2007, s. 7.

39 Nurcan Toksoy, "Türk İnkılabında Milli Kültürün Yeri ve Halkevleri Çalışmaları", *Turkısh Studıes*, C 2, S. 1, Ankara 2007, s. 149. BCA, 490.01.00.00/02.09.01.

40 Çeçen, *age*., s. 95.

Vildan Aşir'in Çekoslovakya'da gözlemlediği "Sokol Örgütleri"[41] halkevlerinin temellerinin atılmasında kuşkusuz önemli bir role sahiptr. Gazi Terbiye Enstitüsü Müdürü olan Vildan Aşir, bu örgütlenme hakkında edindiği bilgileri Ankara Türk Ocağında ve radyoda halka anlatarak büyük bir yankı uyandırmıştı[42]. Aşir dışında, Selim Sırrı Bey de Sokol Teşkilatı hakkında Ankara'da Türk Ocakları binasında bir konferans vererek 1863'te kurulmuş bu yapının 640 bin üyeye sahip olduğuna dikkat çekmişti[43]. Yine 1931 yılı başlarında Ankara'da Türk Ocağında Vicdan Akil Bey tarafından Sokol Teşkilatı'na dair konferanslar verilmişti[44]. Bu yapı hakkında haberler ve etkinlikler ülke gündemini meşgul etmeye başlayınca teşkilat Mustafa Kemal'in de dikkatini çekmişti. Çünkü Mustafa Kemal, Çekoslovakya'nın kuruluşunda etkin rol oynayan Sokol yapılanmasını daha önce incelemiş ve bunun halkevlerine ilham kaynağı olması konusunda çalışmalar yapmıştı. Zira bu yapılanma Çek ve Slovakları birleştirerek toplumsal kaynaşma yolunda Çekoslovakya'nın temellerini de atmıştı. Dolayısıyla denenmiş ve halka büyük yararlar sağlamış bu modelin Türkiye'de de aynı sonuçlar verme ihtimali yüksekti[45]. Bütün bu gelişmeler üzerine halkevlerinin açılmasıyla ilgili teklif CHP kongresinin 17.05.1931 tarihli celsesinde gündeme gelmiş ve oy birliği ile kabul edilmişti. Alınan bu kararla birlikte halkı eğitmeyi, inkılapları ve düşünce sistemini benimsetmeyi amaç edinen ve kısa sürede ülkenin en ücra köşelerine kadar ulaşacak olan halkevlerinin kurulması

41 Sokol kelimesi Slav dillerinde "şahin" anlamına gelmektedir. Bu hareketin sembolü olarak da şahin kabul edilmiştir. Genel olarak Orta Çağ destanlarında Güney Slav kültüründeki şövalyelik yapan bir kahramanı da sembolize etmektedir. Kelime anlamının köküne ve mistik yapısına uygun biçimde ortaya çıktığı 19. Yüzyıldan itibaren Sokol, Slav yazılarında ulusal kurtuluşun bir savaşçı şövalyesi olarak ifade edilmiştir. Hareketin ayrılmaz bir parçası ve en önemli propaganda araçları olan büyük jimnastik şenlikleri ve gösterilerine atıfla Sokol terimi İngilizce alan yazında "falcon" olarak geçmekte ve şahin anlamı dışında miting, toplantı veya gösteri anlamına da gelmektedir. Bk. Aylin Uğurlu, Tolga Şinoforoğlu, "Sokol Hareketi: Nasyonalist ve Politik Bir Araç Olarak Jimnastiğin Kullanımı", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, C 26, S.4, Ankara 2021, s. 481-499.

42 "Sokol Teşkilatına Dair Teşkilat", *Cumhuriyet*, 12 Ocak 1931.

43 "Sokol Teşkilatı", *Vakit*, 28 Aralık 1930.

44 "Sokol Teşkilatına Ait Konferans", *Cumhuriyet*, 13 Ocak 1931. Sokol hakkındaki haberler sadece ülke içinde kalmamış başka ülkelerin de Sokol Teşkilatı için yaptığı etkinlikler basında yer almıştır. Bk. "Yugoslavya Sokol Şenlikleri", *Hâkimiyeti Milliye*, 6 Temmuz 1930. "Haftanın Resimleri", *Cumhuriyet*, 20 Mayıs 1930.

45 "Çekoslovakya'da Sokol Bayramı" *Vakit*, 8 Temmuz 1938. "Çekoslovakya Sokolları", *Vakit*, 5 Temmuz 1930. "Türk Ocakları Merkez Heyetindeki Hamdullah Suphi Beyin Hitabeti", *Hâkimiyeti Milliye*, 25 Nisan 1930. Türkiye Sokol Teşkilatı hakkında gözlemlerini sadece halkevlerinin kuruluşu aşamasında değil ilerleyen yıllarda da devam ettirmiştir. Bk. BCA, 30.10.00.00/242.633.16. BCA. 490.01.00.00/1107.41.1.

resmiyet kazanmıştı[46]. Resmileşen bu kararın ardından halkevlerinin kuruluş aşamasını yönetmek amacıyla dönemin önde gelen aydın ve eğitimcilerinden oluşan bir komisyon oluşturulmuştu[47]. Bu komisyon tarafından ana tüzüğü hazırlanan halkevlerinin[48] açılışı için Recep Bey (Peker) tarafından parti teşkilatlarına gerekli hazırlıkların yapılması talimatı resmen bildirilmişti[49].

Recep Bey'in talimatıyla başlayan hazırlıklar 1932 yılının başında tamamlandı ve 19 Şubat 1932'de Afyon, Ankara, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eminönü, Eskişehir, İzmir, Konya, Malatya ve Samsun olmak üzere on dört merkezde halkevi açıldı[50]. CHP Genel Sekreteri Recep Bey, Ankara Halkevi'nin açılışında yaptığı konuşmada;

"Arkadaşlar, biz halkevlerinin samimi ve bütün Türk vatandaşlarını müsavi şeref mevkiinde gören zihniyetle kurulmuş çatıları altında bütün vatandaşları toplamaya ve itinalı bir kültür çalışması içinde milli birliğe yükseltmeye azmetmiş bulunuyoruz… Bu asırda milletleşmek için, milletçe kitleleşmek için mektep tahsilinin yanında ve ondan sonra mutlaka bir halk terbiyesi yapmak ve halkı bir arada ve birlikte çalıştırmak esasının kurulması lazımdır… Cumhuriyet Halk Fırkasının halkevleriyle takip ettiği gaye, milleti şuurlu, birbirini anlayan, birbirini seven ideale bağlı bir halk kitlesi halinde teşkilatlandırmaktır… Bu asır milleti yalnız siyasi teşkilat, yalnız ordu teşkilatı, yalnız iktisat teşkilatı ile yani yalnız maddi kuvvetlerle bünyeleşemiyor, kemikleşemiyor. Siyaset sahasında kendi esas programını tatbik etmekle beraber ayrıca bu siyasi hayata girmiş ve girmemiş vatandaşları bir halk terbiyesiyle istikbale hazırlamak için (CHF) halkevlerini tesis ediyor."[51] diyerek

46 Konu hakkında detaylı bilgi için bk. *C.H.F. Üçüncü Büyük Kongresi Zabıtları 10-18 Mayıs 1931*, İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul 1931.

47 Maarif Vekili reşit Bey (Galip)'in başkanı olduğu bu komisyonun diğer üyeleri ise şu isimlerden oluşuyordu: Şevket Süreyya (Aydemir), Ali Rana (Tarhan), Behçet Kemal (Çağlar), Sadi (Irmak), Ziya Cehver (Etili), Hamit Zübeyr (Koşay), Münir Hayri (Egeli), Cevdet Nasuhi (Savran), Hasan Cemil (Çambel), İshak Refet (Işıtman) ve Vildan Aşir (Savaşır). Bk. Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, s. 110.

48 Halkevleri için hazırlanmış olan ilk talimatname için bk. *C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi*, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara 1932.

49 BCA,490.1.0.0/3.12.3.

50 Halkevlerinin açılışı ile ilgili bk. "Halkevleri Bugün Büyük Bir Merasimle Açılıyor", *Cumhuriyet*, 19 Şubat 1932.; "43 Halkevi Bugün Merasimle Açılıyor", *Akşam*, 19 Şubat 1932.; "Halkevleri Bugün Açılıyor", *Milliyet*, 19 Şubat 1932. BCA, 490.1.0.0/3.12.3. BCA, 490.1.0.0/3.14.6.

51 Hasan Tahsin Benli, "Ankara Halkevi Açılışı ve İlk Yılı", *Mülkiye Dergisi*, C 25, S. 227, Ankara 2001, s. 225.

halkevlerinin bir misyonunun da kültürel faaliyetler yoluyla millî birliği sağlamak olduğunu ifade etmiştir. Kısacası milletleşmenin ve kültürlenmenin bir aracı olarak halkevleri, ülkenin en ücra köşelerine kadar hizmet edecekti. 1932 tarihli Halkevleri Talimatnamesinde de halkevlerinin misyonu şu şekilde belirlenmişti:

"Fırkamız, rehberliğiyle kurtardığı vatanı siyasi, içtimai ve iktisadi derin ve sağlam temeller üzerinde yükseltmek karar ve azmindedir. Bu vadide milli mücadele yıllarından bugüne kadar, memleket düşman istilasından siyasi, fikri, içtimai ve iktisadi inkişafına mâni zincirlerden kurtulmuş, inkılap esasları dediğimiz milli yükselme imkân ve vasıtalarına kavuşmuş, ümran ve medeniyet yolunda zaman ve umumi şeraitin mücadelesine nispetle tabii derecenin fevkinde yol almıştır. Bütün bu muvaffakiyetler son derece ehemmiyetle olmakla beraber bugün vasıl olduğumuz merhale, üzerinde bulunduğumuz yolun henüz başlangıcı demektir. Medeniyetçe ırklar ve mümtaz milletler için esasen bu yolun müntehası yoktur. Ve kazanılan merhale yeni bir terakki ve tekâmül hedefinin yol başıdır. Sarfedilen ve edilecek gayretler hedefimizin yolunu kapayan müşkülattan bağrına doğru daha büyük ölçü ve hudutlarda atılmaya ve girmeye matuf bulunuyor. Fırkamız Türk milletini medeniyet saflarında layık olduğu mevkiye, yani en yüksek mertebeye çıkaracağı davasındadır. Bu dava bize bugün içinde bulunduğumuz hakiki vaziyeti unutturamaz. Son iki üç asırlık siyasi ve içtimai düşüklük ve gerileme amillerinin milli hayat yürüyüşüne verdiği ağırlık ve bu müddet içinde başka milletlerin aldığı yol gözümüzün önündedir. Bu manzara bize nasıl çalışmamız gerektiğini anlatır. Devlet, maddi imkân ve vasıtalar dâhilinde bütün gayretleriyle mümkün olanı yapmaktadır. Fakat en naçiz görünen kuvvet ve mesai unsurlarını dahi ihmal etmeden bütün memleketi yeni bir mücadele ruhu ve ileri yürütücü heyecan ile teçhiz etmek mecburiyetindeyiz."[52] Açılan bütün halkevleri yayınlanan talimatnameye göre idare sistemini oluşturacaktır. Ayrıca ülkedeki tüm halkevlerinin aynı talimatname doğrulusunda hareket etmesiyle yapılacak iş ve işlemlerdeki farklılıklar ortadan kaldırılarak eğitimde birlik esas alınmıştı[53].

Yapılan planlama doğrultusunda sayısı 14 olan halkevlerine 17 Haziran 1932'de 20 Halkevi daha eklenerek sayısı 34'e yükseltilmişti[54]. Sayıdaki hızlı

52 *Halkevleri Talimatnamesi*, s. 3.

53 Bk. *Halkevleri Talimatnamesi.*

54 "20 Halkevi Daha Açılıyor", *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1932.

artış, halkevlerinin kısa sürede ülkeye yayılacağının ve toplum tarafından kabul gördüğünün bir belirtisiydi. Açılan bu halkevlerinde eğitim vermek için Dil ve Edebiyat Şubesi, Güzel Sanatlar Şubesi, Temsil Şubesi, Spor Şubesi, Sosyal Yardım Şubesi, Köycülük Şubesi ile Tarih ve Müze Şubesi olmak üzere 9 şube faaliyet gösterecekti[55]. Ancak şubelerin isimleri bütün halkevlerinde benzerlik gösterse de faaliyet sahaları bulundukları şehirlere, kültürel yapıya ve coğrafyaya göre farklılık göstermiştir[56].

2. Halkevleri Nizamnamesinde Spor Şubeleri

Ülkeye sağlıklı bir nesil yetiştirmek Cumhuriyet'in geleceği açısından son derece önemliydi ve bunu yapacak en uygun alan da spordu. Sporu kendi bünyesinde kurumsal olarak yaşatan kurumların başında 1912 yılında kurulan ve varlığını 1931 yılına kadar devam ettiren Türk Ocakları geliyordu. Ancak bu kurumun nizamnamesi incelendiği zaman direk spor ve beden terbiyesiyle alakalı konu bulunmamaktadır. Türk Ocakları'nın asıl amacı hiçbir siyasi oluşuma izin vermeden çok uluslu bir toplumda Türklerin kültür seviyesini en üst noktaya ulaştırmaktan ibaretti[57]. Türk Ocaklarının kuruluş yıllarından Cumhuriyet'in ilanına kadarki süreçte ocakların beden terbiyesi, beden eğitimi ve spor konusunda fiziki etkinlikler yapmak yerine konferans vermeyi tercih ettiği görülmektedir. Ocaklarda resmî anlamda spor faaliyetlerinin başlaması 1924 yılı I. Umumi Kongresi'nde kararlaştırılmıştı. Bahsi geçen kongre itibarıyla Türk Ocakları, özellikle Türklerin ata sporlarının eğitimine önem vermeye başladı. Bunlar arasında güreş kuşkusuz önemli bir yere sahipti. Geleneksel spor dalları dışında boks, halter ve eskrim de ocak aracılığıyla halka öğretilmeye çalışılmıştı. Toplumu bütün alanlarda eğitmeyi ve bilgilendirmeyi görev kabul eden Türk Ocakları, spor konusunda Slavların disiplinli spor anlayışını yakından takip ederek yararlanma yoluna gitmişti[58]. 1930'lu yıllara gelindiğinde Türk Ocaklarına ait 44 şubede spor teşkilatlarının kurulduğu ve kurulan bu teşkilatlarda güreş, binicilik ve atıcılık gibi sporların yanı sıra deniz sporları, voleybol, basketbol, futbol ve izcilik

55 Harun Aydın, "Türk Kültür Hayatında Halkevleri Kütüphaneleri ve Basına Yansımaları (1932-1951)", *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, C 12, S. 38, 2024, s. 454.

56 Murat Küçükuğurlu, Mehmet Okur, *Tek Parti Döneminde Erzurum Halkevleri*, Derya Kitapevi, Trabzon 2007, s. 14.

57 Nurullah Candan, Tanju Bağırgan, "Türk Ocaklarından Halkevlerine: Türkiye'de Sporun Erken Dönem Öyküsü", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, C 15, S. 3, Ankara 2010, s. 21.

58 Şeyda Özçelik, *Türk Ocakları ve Eğitim*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana 2010, s. 71.

gibi spor dallarının da aktif olarak yapıldığı yıllık raporlara yansımıştı[59]. Yine 1930'lu yılların başında Türk Ocaklarında beden terbiyesi anlamında yapılan etkinliklerde artışlar meydana geldiği göze çarpmaktadır. Hatta halka sporların tanıtılması için Türk Ocaklarının binaları aktif olarak kullanılmıştı[60].

Türk Ocaklarının spor ve beden terbiyesi yolunda atmış olduğu ciddi adımlar bir temel taşı olsa da sadece sportif faaliyet göstermeyen ocaklar, 1930'lu yıllardan itibaren milliyetçiliğin devlet politikası hâline gelmesi ve bu durumun partilerin ilkeleri arasında yer alması siyaset ile ocakları yakınlaştırdı. Böylece uzun yıllar halkın eğitimi konusunda önemli işler yapan ocaklar, Anadolu'da parti teşkilatlarının yanında birer güç olmaya başlayınca, siyasi bir rakip olarak görülmeye başlandı. Ocakların yerine halkevlerinin kurulacak olması ülke gündemini meşgul etmeye başlayınca da 1931 yılında resmen Türk Ocakları kapatıldı. Ocakların kapatılma sürecinde borçları ve mal varlığı tasfiye edilirken spor saha ve meydanlarının satılmaması istenmişti. Valiliklere gönderilen talimatlara göre; gürbüz nesiller yetiştirebilmek için Türk Ocaklarına ait spor malzemeleri incelendikten sonra o şehirde bulunan spor kulüplerine yardım edilecekti. Ocaklara ait birçok mal varlığın satılması istenirken özellikle spor malzemelerinin satılmayarak kurumlara devredilmesi dikkate değerdi[61].

Türk Ocaklarından bir miras kalan sportif faaliyetler, halkevleri açılana kadar düzenli olarak yürütülememişti. Bu durumu daha sistemli hâle getirebilmek adına 19 Şubat 1932'de 14 merkezde faaliyete geçen ve zamanla sayıları 478'e ulaşan halkevlerinin kuruluşuyla "Spor ve Beden Terbiyesi" konusu "Millî Kültür Davası" olarak ele alınmış ve bu maksatla halkevleri bünyesinde spor şubeleri oluşturulmuştu[62]. Halkevlerinin ilk nizamnamesinin 39-43. maddeleri spor şubelerinin görev ve sorumluluklarını tanımlamaktaydı. Nizamnamede spor şubelerinin kuruluş ve faaliyet sahaları şu şekilde belirlenmişti:

59 Yusuf Sarınay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1994, s. 350.

60 Sevda Korkmaz, Tugay Biçer, "Erken Cumhuriyet Döneminde 'Türk Ocakları' ve Spor", *İstanbul Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, C 8, S. 7, İstanbul 2018, s. 8.

61 BCA. Fon No. 490.1.0.0/2.7.7. Ocağın kapatılması sürecindeki mal varlığı ve borçlarının tasfiyesi için bk. Mustafa Arıkan, Ahmet Deniz, "Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlakinin Tasfiyesi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 15, Konya 2004, s. 401-432.

62 *CHP Halkevleri ve Halkodaları, 1932-1934*, s. 6.

"Spor ve bütün beden hareketleri gençlik terbiyesinin ve millî terbiyenin vaz geçilmeyecek asli ve mühim bir parçasıdır. Bu sebeple Türk gençliğinde ve Türk halkında spor ve beden hareketlerine sevgi ve alâka uyandırmalı. Bunları bir kütle hareketi, milli bir faaliyet haline getirmelidir." (Madde: 39)

Bu milli idealin tahakkuku için, sporun ve bütün beden hareketlerinin fenni usuller ve kaideler dâhilinde, sistem ve plân dairesinde tatbik ve icrası lâzım geldiği daima göz önünde tutulmalı ve bunun için Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'na dâhil bulunan ve bulunmayan spor teşekküllerinin inkişaf, terakki ve tekâmüllerine yardım ederek memleketimizde teknik spor faaliyetlerinin intişarını terviç etmelidir. Bunun gibi ittifaka dâhil bulunmayan kulüpleri federasyon nizamnamesinin talep ettiği liyakate çıkararak ittifaka girmelerini ve henüz hiç kulüp bulunmayan yerlerde kulüp tesisini teşvik, ihzar ve temin etmelidir. Yine bunun gibi hariçte kalan gençleri spor kulüplerine girmeğe ve kulüpler dâhilinde fenni metotla yetiştirilmiş birer hakiki sporcu olmaya teşvik etmelidir.

Bugünün spor mefhumu bedeni güzelleştirecek, tekâmül ettirecek ve irade, nefse itimat gibi ruhi vasıfları yükseltecek bir faaliyettir. Her yerin hususi imkân ve vaziyetine göre aşağıda sıralanan fenni spor tasnifine uyan hareketlerin inkişafı teşvik ve takip edilmelidir:

a-) Daha ziyade sıhhi maksatlara hizmet eden, kuvvet sarfıyla yapılan ve bedii kuvveti, bünyeyi inkişaf ettiren spor türleri, kürek çekme, yürüme, atletizm.

b-) Kuvvet ve maharet talep eden ve bunları inkişaf ettiren spor türleri: Futbol, yüksek jimnastik hareketleri, eskrim, boks, güreş, otomobil, bisiklet, yüzme, adi ata binme, müdafaasız hayvanlar avı, iç sularda olta ve ağ ile balık avları, silahla atıcılık.

c-) Kuvvet ve maharet talep eden ve az çok bir tehlike ile bağlı olan spor türleri: Müdafaalı hayvanlar avı, sürgün avı ve at koşuları, milli cirit oyunu, dağ ve kış sporu, yelkenli sürat hareketi, açık denizde balıkçılık, açık denizde yelken sporu. (Madde: 40)

Jimnastik ve diğer beden hareketleri de ferdin ve milletin bedeni, ruhi ve ahlaki terbiyesinde ve sıhhatinde büyük bir ehemmiyeti haizdir. Jimnastik ve beden hareketleri şunlardır:

Serbest beden hareketleri; ritmik jimnastik, sanatlı danslar, toplu veya gezintiler, gülle, trapez, sandov vesaire gibi vasıtalarla yapılan aletli jimnastik.

Bu jimnastik ve beden hareketleriyle bütün muhit gençliği -spor kulüplerine dâhil olan ve olmayan- ve halk tabakları iştigale sevk olunur. Halkevlerinde imkân müsaadesi derecesinde ve tedricen jimnastik salonları ve açık jimnastik sahaları bulunur. Halkevlerinin spor ve gençlik şubeleri bu salon ve sahalarda münferit ve toplu hareketleri öğrenirler. Beden terbiyesi ve jimnastik öğretmek işi daima bilgili ve tecrübeli muallimlerin eline ve nezaretine bırakılır. Vatandaşlara modern sıhhat telâkkisinin esası olan ev ve oda jimnastikleri öğretmek ve bunun günlük yaşayışın en lüzumlu bir vasıtası olduğuna herkesi inandırmak şubenin mühim vazifesidir.

Spor ve gençlik şubesi jimnastik salonunda veya sahada talim ve tatbik edeceği hareketleri yüzlerce ve yerine göre binlerce vatandaşlara müsait fırsat ve zamanlarda kütle halinde tatbik ettirmeği bu hususdaki iştigalin yüksek hedefi ve gayesi telakki etmelidir. Beden terbiyesi ve jimnastik çalışmaları zamanlı ve programlı olmalıdır. Halkevleri, yerine ve imkânına göre bir veya iki yılda bir mahalli jimnastik günleri tertip ederler. Ayrıca üç veya dört yılda bir bütün vatana şamil büyük jimnastik bayramları tertip olunur. Bu bayramları umumi idare heyeti tanzim ve tebliğ eder. Tatbikatı halkevleri spor şubeleri tanzim ederler. Jimnastik bayramları büyük milli birliğin asaletti ve muhabbetli bir tezahürü olduğu gibi bu vesile ile halkevleri spor ve gençlik şubeleri çalışmalarının hesabını vermiş olurlar. (Madde 41)

Yurdun uzak yakın her köşesini sevmek duygusunu kuvvetlendirmek için, bir gezme kültürü yaratmalı yaya ve vasıtalı seyahatler ve kamplarla Türk vatanının dağlarında ormanlarında ve sularında gezmeği, yaşamayı, bunlara alışıp ısınmayı, bunları sevmeyi, bunlara ruhen bağlı kalmayı ve bunlar için can vermeği milli bir seciye, bir şuur ve bir ideal haline getirmelidir. Spor ve gençlik şubesinin bu yolda heves uyandırması ve filen tertip ve tatbik etmesi vazifesidir. (Madde: 42)

Spor ve gençlik şubesinin vazifesi olarak sayılan bütün bu faaliyetler hakkında herkeste alaka ve heves ve sevgi uyandırmak için halkevlerinin umumi konferans mesaisi arasında yer ayırmak mühimdir (Madde: 43)"[63].

Halkevleri Nizamnamesinde sporla ilgili maddeler dışında 1938 yılı itibarıyla halkevlerinin spor çalışmalarına dair bir tamim de yayınlanmıştır. Bu tamime göre; halkevlerinin spor şubelerinde jimnastik, eskrim, güreş, yürüyüş, kış sporları, salon oyunları (masa tenisi, bilardo, satranç, voleybol ve basketbol) ve millî sporlar düzenli şekilde yapılacaktır. Halkevleri tüm imkânlarını bu sporların

63 *C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi*, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 1932, s. 11-14.

icra edilmesi için seferber edecekti. Ayrıca bu tamimde halkevlerinin fiziki durumları ve yapılmakta olan sporlar hakkında sorular sorularak gerekli cevaplar CHP Sekreterliğinden istenmişti.[64] 1939 yılında ise halkevleri başkanlığına gönderilen talimata göre; halkevleri bünyesinde beden terbiyesine ilişkin yapılan sporların detaylı bilgileri talep edilmiştir. Bu sporların mahalli olanları ve çalışma şekillerinin nasıl olduğu sorulmuştur[65].

3. Basında Halkevleri Spor Şubelerinin Faaliyetleri[66]

Sporun ülke genelinde yaygınlaşmasında, gençlerin zararlı alışkanlıklardan uzak durmasında ve kahve köşelerinde boş vakit geçirmemesinde halkevleri spor şubeleri önemli bir misyon yüklenmişti. "Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" sloganıyla hareket eden bu şubeler, bulundukları yerin kültürel ve coğrafi özelliklerine uygun sportif faaliyetlere öncelik vermişlerdi. Fakat başta güreş olmak üzere bazı spor dalları ülke geneline yayılmıştı. Bundan dolayıdır ki halkevlerinin hemen hemen bütün spor şubeleri, millî spor olarak gördükleri güreşin modern tekniklerle köylere varıncaya kadar yurt geneline yayılmasına çalışmış, halkı teşvik etmek için güreş müsabakaları düzenlemişti. İzmir Halkevi spor şubesi 1937 yılı Kurban Bayramı münasebetiyle pehlivan güreşleri düzenlemiş, önemli pehlivanların katılacağı bu organizasyona Türkiye şampiyonası kadar önem verilmişti[67].

Aydın Halkevi spor şubesi ise 1938 yılında güreş kursu açarak, bölgede güreşe yönelik ilgi ve sevgiyi artırmaya çalışmıştı[68]. Afyon Halkevi spor şubesi de güreşe önem vermiş, gençliğin güreşe karşı sevgi ve heyecanını artırmak için tahsis ettiği bir salonda güreş kursları düzenlemişti. 1937 yılında bünyesinde güreş kolu açmaya muvaffak olan Afyon Halkevi, planlı ve programlı çalışmalar neticesinde Konya'da yapılan bölge yarışmalarında 66 kiloda güreş kolu sporcusu Mehmet Akkar'la birinciliği kazanmıştı. 1938 yılı Eylül ayında İzmir'de yapılan bölge yarışmalarında da Halkevi sporcusu olan Tahsil Filibeli ikinci olmuştu[69]. Isparta ve çevresinde ise güreş müsabakaları ilgi

64 BCA, 490.1.0.0/4.18.10.

65 BCA, 490.1.0.0/4.20.12.

66 478 Halkevi'nin ve 4300'ün üzerindeki Halkodasının spor faaliyetlerini incelemek başlı başına müstakil bir çalışmanın sınırlarını dahi aşacağından bu bölüm yurdun farklı bölgelerinden örneklemler alınarak başta halkevlerinin yayınları olmak üzere dönemin diğer basın yayın organları taranarak hazırlanmıştır.

67 "Spor: Dinarlı ile Te1kirdağlı Bayramda Güreşecek", *Açık Söz*, 21 Şubat 1937, s. 6.

68 "Halkevi Köşesi", *Aydın*, 17 Mart 1938, s. 2.

69 "Cumhuriyetimizin XV. Yılında Halkevimiz", *Taşpınar*, Birinciteşrin 1938, C 6/S.72. S.

görmekteydi. Keçiborlu'da yapılan yağlı güreşler, 1925 yılından beri kesintisiz devam ediyordu. Fakat yağlı güreşlerin iyi bir organizasyona, güreşçilerin de yetkin ve teknik bilgilere sahip antrenörlere ihtiyaçları vardı[70]. Halkevi spor şubesi bu eksikleri gidermek için çaba sarf ediyordu. Eskiden beri güreşi seven ve bünyesinden birçok önemli güreşçi çıkaran Samsun'da da Halkevi bünyesinde pazartesi, çarşamba ve cuma olmak üzere haftada üç gün saat 17:00'dan 19:00'a kadar güreşçi Hamdi Topsakal tarafından güreş meraklısı gençlere kurs verilmekteydi[71]. Samsun'da Halkevinin güreşe yaptığı yatırımlar, 1946 yılından itibaren meyvelerini vermeye başlamış, bu yıl Sivas bölgesi güreşçileriyle yapılan müsabakada bir sıklet hariç diğer bütün sıkletlerde Samsun Halkevi güreşçileri galip gelmişti[72]. Niğde Halkevi de geleneksel spor dallarına önem vererek yaz aylarında öğrencilerin güreş sporuyla ilgilenebilmeleri için gerekli malzemeler tedarik etmişti[73].

Anadolu'da güreşten sonra en yaygın spor futbol olmasına rağmen futbol İstanbul'la özdeşleşmişti ve İstanbul'daki halkevlerinin tamamının futbol takımları vardı. Özellikle İstanbul Halkevi Futbol Takımı ülke dışında da adından söz ettiriyordu. 7 Ağustos 1934'te Moskova'da bir Rus takımıyla maç yapan İstanbul Halkevi Futbol Takımı bu maçı 2-1 kaybetmişti[74].

Futbol konusunda en aktif şubelerden biri hiç şüphesiz Eminönü Halkevi'ydi. 1936 yılında Beden Terbiyesi'ne dâhil olmayan takımları bir araya getirmeyi başaran spor komitesi, Bozkurt, Aksaray, Altınhilâl ve Küçük Pazar takımlarının katıldığı gayri federe kulüpler turnuvası düzenlemişti. Ayrıca turnuva sırasında Karagümrük A ve B takımları da aralarında bir özel maç yapmışlardı.[75] 1937 yılında da yine Eminönü Halkevi 11 Ekim 1936-21 Mart 1937 tarihleri arasında beş ay süren ve Akın Spor, Aksaray Gençler Birliği, Şarkşimendifer Kulübü'nden oluşan bir futbol ligi organize etmeyi başarmıştı.[76] Yine Eminönü Halkevi tarafından 19 Mayıs 1937'de finali ya-

209-210.

70 "Evimizden Haberler", *Ün*, Haziran 1940, C. 7, S. 75, s. 1046.

71 "Halkevi Haberleri ve Çalışmaları", *19 Mayıs*, 19 Ağustos 1944, C 7, S. 67, s. 38.

72 "Halkevlerinin Ondördüncü Yıldönümünde Samsun Halkevi", *19 Mayıs*, Ocak-Şubat, C 7/S. 73, s. 1.

73 "Halkevlerinin Faaliyetleri", *Ulus*, 20 Şubat 1937, s. 5.

74 "Dünkü Maçı 2-1 Kaybettik", *Akşam*, 8 Ağustos 1934, s. 2.

75 "Spor: Federe Olmayan Kulüpler", *Açık Söz*, 5 Temmuz 1936, s.7.

76 Bu ligi Akın Spor birincilikle bitirmiştir. Bk. "Halkevi Lig Maçları", *Açık Söz*, 13 Nisan 1937, s. 3; "Gayri Federelere Kupaları Verildi", *Açık Söz*, 14 Nisan 1937, s. 5.

pılmak üzere Bakırköy, Altıok, Aksaray ve Yıldız kulüplerinin katıldığı bir futbol turnuvası düzenlemişti[77].

1934 yılında Eskişehir'de spor faaliyetleri yok denecek kadar azdı. Hatta 1934 yılında *Akşam* gazetesi Halkevi'nin tertip ettiği kupa maçları olmasa "Eskişehir'de spor vardır" demekte insan biraz tereddüt edecektir diyerek Eskişehir'in bu durumunu sütunlarına taşımıştı[78]. Eskişehir Halkevi tarafından 22 Haziran 1934'te bir turnuva düzenlenmiş ve bu turnuvaya İdman Yurdu, Demir Spor, Hava Mektebi ve Tayyare Alay takımları katılmıştı[79]. Halkevinin faaliyetleri sonucu Eskişehir'de futbola olan ilgi her geçen gün artmış ve 1939'a gelindiğinde Beden Terbiyesi 'ne bağlı olmayan 11 gayri federe futbol takımı kurulmuştur[80].

Ege Bölgesi de futbola ilgi konusunda İstanbul'u aratmıyordu. Halkevlerinin kurulmasıyla birlikte bölgenin neredeyse bütün şehirlerinde hatta ilçelerinde dahi büyüklü küçüklü birçok kulüp kurulmuştu. Kurulan bu kulüpler zaman zaman başka il veya ilçelerin futbol kulüpleriyle maç yapmaktaydı.

İzmir'in Ödemiş ilçesinde Altınova ve Menderes adlarında iki takım varken 1934 yılı şubat ayında Halkevi'nin açılmasıyla birlikte bu iki takım birleşerek Söke ve Kuşadası'nda yaptıkları maçları kazanmışlardı[81]. Yine aynı yıl Muğla ve Fethiye Halkevi futbol takımları aralarında maç yapmış ve heyecanlı geçen müsabakayı Muğla Halkevi futbol takımı kazanmıştır[82]. Afyon'da da Halkevi kurulmadan önce Afyon Spor adıyla bir kulüp varken, Halkevi'nin kuruluşundan sonra merkezde Kocatepe, ilçelerde de Sandıklı, Bolvadin, Emirdağ ve Şuhut'ta birer kulüp kurulmuştur. Ayrıca Dinar'da pasif hâlde bulunan Altın Ova Kulübü'ne de gerekli maddi ve manevi yardımlar yapılarak aktif hâle getirilmişti. Sportif faaliyetler konusunda daha önce Uşak'a bağlı olan Afyon artan kulüp sayısına bağlı olarak 1933 yılının Eylül ayında Uşak'tan ayrılmış ve Afyon Spor Bölgesi adıyla yeniden düzenlenmişti[83].

77 "Halkevi Maçları", *Açık Söz*, 16 Mayıs 1919, s. 3.

78 "Spor: Eskişehir'de Ölgün Giden Bir Mevsim", *Akşam*, 27 Eylül 1934, s. 6.

79 "Eskişehir'de Halkevi Kupası Maçları", *Akşam*, 20 Haziran 1934, s. 6.

80 "Evimiz Çalışmalarına Toplu Bir Bakış", *Porsuk*, Eylül 1939, Yıl: 6, S. 41, s. 631.

81 "Anadolu'da Akşam: Ödemiş, Ege'nin Ticareti En İleri Şehirlerindendir", *Akşam*, 2 Eylül 1934, s. 6.

82 "Fethiye'de Bir Maç", *Akşam*, 4 Ağustos 1934, s. 5.

83 "Cumhuriyetimizin XV. Yılında Halkevimiz", *Taşpınar*, Birinciteşrin 1938, C 6, S. 72. s. 209-210.

Karadeniz Bölgesi'nde ise Samsun sportif faaliyetler açısından en ileri sevideydi ve bunda Samsun Halkevi'nin rolü büyüktü. Zira önceleri Halkevi'nin bir odasında sığıntı gibi duran sporcular, Halkevi'nin yardımıyla aylık 600 Lira kirayla yeni bir yere taşınarak müstakil bir mekâna kavuşmuşlardı. Bu dönemde Samsun'da İdman Yurdu, Halkspor, Karadeniz Gücü, Yaprak Tütün Spor adıyla kulüpler vardı. 1934 yılı grup maçlarında Giresun ve Trabzon birincileriyle karşılaşan İdman Yurdu, Karadeniz şampiyonluğunu kazanmış ve Bursa'da yapılan Türkiye birincilik maçında Beşiktaş'a yenilmişti[84]. Sadece Samsun'da değil ilçelerinde de halkevleri spor şubeleri faaldi. Bafra'da Halkevi öncülüğünde Bafra Spor ve Gençlerbirliği adıyla iki kulüp kurulmuştu[85].

Kastamonu'da da spor faaliyetleri neredeyse yok denecek seviyedeydi. Fakat Vali Fuat Bey'in gayretleriyle yapılan spor sahasından sonra spor faaliyetleri canlanmaya başlamıştı. Yapılan bu stadın ilk maçı Çankırı Spor ile Kastamonu Halkevi spor şubesi arasında oynanmıştı. 2000 kişinin izlediği bu maçı Çankırı Spor 3-0 kazanmıştı. Bu maç spor meraklısı Kastamonulu gençler üzerinde derin bir ilgi ve heves uyandırmıştı. Hatta bu maçtan sonra iki takım kurmayı başaran gençler, Kastamonu'da spor hayatını canlandırmıştı[86]. Az da olsa Sinop ve ilçelerinde de futbola ilgi gösteriliyordu. Zaman zaman Sinop Halkevi spor kulübü ile Ayancık İdman Yurdu arasında futbol müsabakaları düzenleniyordu[87]. Bolu'da da spor faaliyetleri günden güne canlanmaya başlamış, Halkevi spor komitesi gençleri ve memleketin ileri gelenleri tarafından Yeşilova adlı bir spor kulübü kurulmuştu[88]. Gümüşhane'de de Halkevi tarafından bir spor sahası yaptırılmış, burada futbol ve voleybol maçlarına başlanmıştı[89].

Halkevlerinin gayretleriyle Doğu Anadolu'da da futbola ilgi her geçen gün artıyordu. Henüz 1934 yılında Siirt Halkevi iki futbol takımı kurmayı başarmıştı[90]. Futbola ilginin arttığı bir başka doğu vilayeti de Sivas'tı. Halkevi bünyesinde bir futbol takımı oluşturulmuştu[91]. Muş Halkevinin en çalışkan

84 "Memleket Haberleri: Samsun'da Spor İşleri", *Akşam*, 30 Kânunuevvel 1934, s. 6.
85 "Milyonerler Şehri: Bafra", *Açık Söz*, 4 Mart 1937, s. 5.
86 "Memleket Haberleri: Kastamonu'da Spor Hareketleri", *Akşam*, 22 Teşrinisani 1934, s. 6.
87 "Memleket Haberleri", *Akşam*, 8 Ağustos 1934, s. 6.
88 "Bolu'da Yeni Bir Spor Kulübü Kuruldu", *Akşam*, 11 Teşrinisani 1934, s. 5.
89 "Gümüşhane'de Spor Yeri", *Akşam*, 8 Haziran 1934, s. 6.
90 "Muhabir Mektupları: Siirt'in İmarına Çalışılıyor", *Akşam*, 15 Ağustos 1934, s. 6.
91 "Memleket Haberleri", *Akşam*, 3 Ağustos 1934, s. 6.

şubesi spor komitesiydi. Bünyesinde bulunan ve 50'yi aşan sporcu için kendi imkânlarıyla İstanbul'dan malzeme tedarik etmişlerdi[92]. Gaziantep Halkevi spor şubesi ise şehirde spor heyecanını canlı tutmak için her hafta futbol müsabakaları düzenlemekteydi[93].

Halkevi spor şubelerinin uğraştığı bir başka branş da kayaktı. Türkiye'de kış sporları denildiğinde akla hemen Ağrı, Antalya, Bingöl, Bitlis, Bolu, Erzurum, Bursa, Çankırı, Kayseri ve Kars gelmektedir[94]. Kars Sarıkamış'ta kayak için elverişli fiziki imkânlar bulunduğu için kayak eğitmenleri gönderilmişti[95]. 1939 yılında Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü bünyesinde Dağcılık ve Kış Sporları Federasyonunun oluşturulmasıyla bu şehirlerde kayağa olan ilgi de artmaya başlamıştı. Bu dönemde Erzurum Halkevi spor branşları içerisinde kayakta ilk sırayı almış, birçok kayak kulübü kurmuştu. Hatta 1939 yılında Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü tarafından Erzurum ve Gümüşhane bölgeleri arasında düzenlenen ve 25 sporcunun katıldığı mukavemet yarışlarında birinciliği Erzurum Gücü, ikinciliği ise Halkevi Spor Kulübü kazanmıştı. Farklı tarihlerde düzenlenen yarışlara Erzurum Halkevi kayakçıları katılarak çeşitli dereceler almışlar, Haşmet Orbay, Mehmet Ali Dürüstel, Mustafa Subaşı, Lütfü Noyan, Zeki Özden ve İhsan Şafak gibi sporcular ise Türkiye'de kayak sporunun gelişimine önemli katkılar sağlamışlardı[96].

Bu dönemde Bursa Uludağ da önemli bir kayak merkeziydi. 1932 yılında 3610 kişi kayak yapmak amacıyla Bursa'ya gelirken bu sayı 1934'te 6556'yı bulmuştu. Gelenler arasında Almanlar başta olmak üzere Fransız, İngiliz, İtalyan ve Amerikalı turistler mevcuttu. Yabancıların Uludağ'a ilgi göstermesinde Bursa Halkevi'nin kurmuş olduğu Bursa Dağcılık Kulübü'nün önemli katkısı vardı[97].

Kayak sporunun yapıldığı bir başka şehir de Sivas'tı. Halkevi'nin yardımlarıyla Sivas'ta karlı havalarda her hafta pazar günleri düzenli şekilde kayak yapılmaktaydı[98]. 1945 yılında Kars Sarıkamış'ta toplanan 8 halkevinin ka-

92 "Muhabir Mektupları: Muş İmar Ediliyor", *Akşam*, 27 Haziran 1934, s. 3.

93 "Halkevinde Musiki Geceleri Yapılıyor", *Akşam*, 22 Kânunuevvel 1934, s. 5.

94 BCA, 490.1.0.0/1101.22.1.

95 Kars Halkevlerinin faaliyetleri 1945 yılı CHP Teftiş Raporlarına yansımıştır. Konu hakkında bk. BCA, 490.1.0.0/999.860.1.

96 Küçükuğurlu, Okur, agm., s. 131-132.

97 BCA, 490.1.0.0/1109.48.1; "Uludağ'da Kış Sporları", *Akşam*, 4 Kânunusani 1934, s. 6; "Uludağ'da Kış Sporları", *Akşam*, 12 Kânunusani 1934, s. 1-2.

98 "Sivas'ta Kayak Sporunu İleri Götürmek İçin Çalışmalar", *Açık Söz*, 6 Mart 1937, s. 5.

yakçıları arasında bir toplantı gerçekleştirilmişti. Basına yansıyan haberlere göre bu toplantı bir kardeşlik havasında geçmiş ve sporun birleştirici gücü bir kez daha görülmüştü. Yapılan etkinlikler ve toplantılar sonucunda özellikle Doğu Anadolu Bölgesi'nde kayak sporu insanların yadırgamadan baktığı ve kolaylıkla öğrenilebilen bir sporu hâline gelmişti. Hatta bunun için slogan olarak da "Köylümüze de çarığı ve pabucu gibi kayağı sevdirmek ve kullandırmak için bunun daha da kökleşmesine fasılasız çalışmak azmindeyiz. Çünkü bütün millet gençliğinin sağlığına neşesine olduğu kadar yurt savunmasında da her sporda daha faydalı olduğuna tamamen inanmış durumdayız" ifadeleri kullanılmıştır[99]. Kayak sporu sadece Halkevlerinin bünyesinde olmasa da organizasyon ve ekipmanları tedarik etme açısından Halkevleri büyük imkânlara sahipti. Kayağa elverişli şehirlerde kurulan Halkevleri Diyarbakır, Elâzığ, Erzincan, Eskişehir, Giresun, Isparta ve İçel'de de kayak faaliyetlerini yoğun olarak sürdürmüştü[100].

Ankara Halkevi Spor Komitesi ile Bölge Dağcılık ve Kayakçılık Ajansı tarafından 14 Kasım 1937 Pazar günü Mühye Köyü istikametinde 5 kilometrelik bir yürüyüş düzenlenmiş, ayrıca bu tür spor faaliyetlerinin yaygınlaşması için bundan sonra her fırsatta buna benzer organizasyonların yapılacağı belirtilmişti[101]. Isparta Halkevi spor şubesi tarafından 27 Temmuz 1947'de bir yürüyüş düzenlenmişti[102]. Eğridir'de bulunan dağ talimgâh kursundan azami ölçüde yararlanan gençler, kış sporları yapmıştı[103].

Atlı sporlar da Halkevleri spor şubelerinin ilgilendiği branşlar arasındaydı ve Doğu Anadolu başta olmak üzere Anadolu'nun bazı şehir ve kasabalarında bu tür faaliyetler yürütülmekteydi. Sivas'ın Hafik ilçesinde Hafik Atlı Spor Kulübü adıyla bir kulüp kurulmuş ve cirit oyunuyla birlikte atlı kır gezileri tertiplenmişti[104]. Siirt Halkevi bünyesinde oluşturulan binicilik takımı[105] vali beyle birlikte köylere seyahatler düzenlemişti.[106] Elâzığ Halkevi de ciritle ilgileniyordu ve bu maksatla şehirde bir stadyum yaptırmak için çaba sarf

99 "Halkevlerimizde Spor", *Ulus*, 25 Şubat 1945, s. 5.

100 BCA, 490.1.0.0/1101.23.1, BCA, 490.1.0.0/1101.24.1.

101 "Halkevi Sporcuları Pazar Günü Bir Yürüyüş Yapacaklar", *Ulus*, 12 Sonteşrin 1937, s.10.

102 "Halk Evleri Çalışmaları", *Ün*, Temmuz-Eylül 1947, C 14/S. 160-162, s. 2180.

103 "Halkevi Çalışmaları", *Ün*, Ocak-Şubat-Mart 1946, C 12/S. 142-143-144, s. 1985.

104 "Sivas'ta Atlı Spor hareketleri", *Açıksöz*, 5 Temmuz 1936, s. 6.

105 "Muhabir Mektupları: Siirt'in İmarına Çalışılıyor", *Akşam*, 15 Ağustos 1934, s. 6.

106 "Siirt'te Atlı Spor", *Akşam*, 11 Teşrinisani 1934, s. 5.

ediyordu[107]. Elâzığ Halkevi spor şubesi halk tarafından rağbet gördüğü için her pazar saat 13:00'dan 16:00'a kadar üç saat cirit gösterisi yapmaktaydı[108]. Uşak Halkevi spor şubesi de atlı spor faaliyetleriyle uğraşmaktaydı. Balıkesir Halkevi de köy bayramı adıyla düzenlediği şenliklerde cirit ve değnek oyunları oynuyordu[109].

Spor şubelerinin önem verdiği bir başka alan da avcılık ve atıcılıktı. Zira insanlar bir yandan sportif bir faaliyetle uğraşırken diğer yandan başta domuz olmak üzere zararlı hayvanlarla mücadele ediyordu. Avcılık ve atıcılık alanında en aktif şubelerden biri Afyon'du. Afyon İdman Mıntıkasıyla birlikte çalışan halkevi, 1936 yılı içerisinde 52 avcıdan oluşan bir avcılık kolu kurmayı başarmıştı[110]. Hatta aynı yıl düzenlenen sürek avlarına 995 avcı katılmıştı[111].

Avcılık konusunda en aktif şubelerden biri de Uşak Halkevi spor şubesiydi. Belli bir disiplin ve program dâhilinde faaliyetlerini sürdüren spor şubesi, mevsim şartlarına göre sürek avları da düzenlemekteydi. Özellikle kulübün muzır hayvanatla mücadeleyi bir amaç olarak görmesi köylüyü büyük zararlardan da kurtarmaktaydı[112]. Denizli Halkevi de avcılar bayramı düzenleyerek köylülerin katılımıyla sürek avlarına gitmekteydi[113]. Eğridir Halkevinde de bir avcılar kolu teşkil edilmiş, göl ve bataklıklarda balık, kuş, dağlarda da geyik ve vahşi hayvan avları yapılmıştı. Ayrıca her pazar sürek avları da yapılmaktaydı[114]. Isparta halkevinde ise pazartesi, çarşamba ve cuma günleri olmak üzere haftada üç gün atıcılık kursu açılmıştı[115]. Siirt Halkevi de bünyesinde bir atıcılık takımı kurmuştu[116].

Beyoğlu Halkevi spor şubesi ise gençleri askerliğe hazırlamak gayesiyle silahla atış dersleri tertip etmişti. Gerek silahların gerekse ders verecek hocaların temini için İstanbul Kumandanlığına yapılan müracaat üzerine kuman-

107 "1935 Yılı Çalışmaları: Spor Komitesi", *Altan*, 23 Şubat 1936, Y. 2, S. 13, s. 11.

108 "Elâziz Halkevi", *Açık Söz*, 26 Eylül 1936, s.6.

109 "Balıkesir'de Köylüler bir Bayram Yaptılar", *Son Posta,* 8 Haziran 1935, s. 4.

110 "Halkevimizin İşleri", *Taşpınar*, 19 Şubat 1936, C 4/S. 40, s. 77.

111 "Muhabir Mektupları: Aydın'da Kültür Çalışmaları Ön Saftadır", *Açık Söz*, 2 Mart 1937, s. 5.

112 "Uşak'ta Av Eğlenceleri", *Kurun*, 4 İkinci kânun 1934, s. 6.

113 "Anadolu'da Akşam: Denizli'de Bir Müze Teşkil Ediliyor", *Akşam*, 26 Ağustos 1934, s. 6.

114 "Halkevi Çalışmaları", *Ün*, Ocak-Şubat-Mart 1946, C 12, S. 142-143-144, s. 1985.

115 CHP Isparta Halkevinde Açılan Kurslar", *Ün*, Temmuz-Ağustos 1940, C 7/S. 76-77, s. 1070.

116 "Muhabir Mektupları: Siirt'in İmarına Çalışılıyor", *Akşam*, 15 Ağustos 1934, s. 6.

danlık makamı bu dersler için yeterli silah ve hoca göndereceğini bildirmişti. Bu kursa talep fazla olduğu için sadece üyelerin ve üye olacakların katılması kararlaştırılmıştı[117].

Halkevlerinde yapılan sportif faaliyetlerden biri de bisikletti. Bisiklet sporunun yoğun olarak yapıldığı yerlerden biri Eskişehir'di ve 1938 yılı bisiklet şampiyonu bu şehirden çıkmıştı. Şampiyonada birinci olan Faik Bey, Balkan Bisiklet Yarışında Türkiye'yi temsil edecekti[118]. Denizli Halkevi spor şubesinin 8 üyesi bisiklet seyahatine çıkmış,[119] Elâzığ Halkevi spor şubesi de 1935 yılında bir bisiklet yarışı düzenlemişti[120]. Afyon Halkevinde de bisiklet sporuyla ilgili çalışmalar yapılırken,[121] Isparta'da 15 kişiden oluşan bir bisiklet kolu kurulmuştu[122].

Bazı Halkevleri ise kros sporuyla uğraşmaktaydı. Bunların başında Beyoğlu Halkevi geliyordu. 1937 yılında yapılacak Türkiye Şampiyonası'nda İstanbul'u temsil edecek atletleri seçmek için 21 Mart 1937'de yapılan yarışlara Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş ve Beyoğlu Halkevi atletleri katılmıştı. En fazla sporcuyla yarışlara katılan Beyoğlu Halkevi hem bireysel hem de takım hâlinde 6 puan alarak birinci olmuştu[123].

Denize kıyısı olan şehir ve kasabalarda ise yoğun olarak su sporları yapılmaktaydı ve halkevleri bu alanda faaliyetlerini yoğunlaştırmıştı. Su sporlarıyla ilgilenen Sinop Halkevi bazı zamanlar kik müsabakaları düzenliyordu[124]. Sinop gibi Samsun'da da su sporlarıyla meşgul olunmaktaydı[125]. Su sporlarına elverişli bir konumda bulunan Eğridir'de yaz ve bahar aylarında gençler yüzme, atlama, kürek çekme sporları yapıyorlar, zaman zaman da müsabakalar tertip ediyorlardı.[126] Ayrıca kıyı şehirlerinde ve kasabalarında Kabotaj Bayramı kutlamaları sportif faaliyetlere sahne olmaktaydı.

117 "Şehir Haberleri: Nişancılık ve Atış", *Açık Söz*, 9 Nisan 1937, s. 5.
118 "Evimiz Çalışmalarına Toplu Bir Bakış", *Porsuk*, Eylül 1939, Y. 6, S. 41, s. 631-632.
119 "Denizli Halkevi Sporcuları", *Akşam*, 19 Temmuz 1934, s. 6.
120 "1935 Yılı Çalışmaları: Spor Komitesi", *Altan*, 23 Şubat 1936, Y. 2, S. 13, s. 11.
121 "Evimizin İki Yıllık İşleri", *Taşpınar*, 19 Şubat 1934, C 2/S. 16, s. 86.
122 "Evimizin Bir Yılı", *Ün*, Mart 1935, C 1/S. 10-11-12, s. 153.
123 "Spor: Kros Müsabakası Dün Yapıldı", *Açık Söz*, 22 Mart 1937, s. 4.
124 "Halkevleri Haberleri", *Dıranaz*, Temmuz 1941, C 4/S. 48, s. 16.
125 "Halkevi Postası", *19 Mayıs*, Mayıs 1940, C 5/S. 45, s. 30.
126 "Halkevi Çalışmaları", *Ün*, Ocak-Şubat-Mart 1946, C 12/S.142-143-144, s. 1984.

Bu dönemde halkevleri tenis faaliyetleriyle ilgileniyordu. İlginç şekilde Ayancık gibi küçük bir kasabada gençler futbol sahasının yanına bir de tenis kortu yaparak tenis takımı oluşturmuşlardı. Zamanla tenise olan ilgi artınca bu kort tenis meraklılarının ihtiyaçlarına yetmemiş, Saraçoğlu Hamit Bey'in gayretleriyle ikinci bir tenis sahası yaptırılmıştı[127]. Isparta ve Antalya Halkevleri de tenis faaliyetleriyle uğraşıyordu. Hatta 22 Haziran 1947 Pazar günü Isparta ve Antalya tenisçileri arasında Isparta Halkevi tenis kortunda bir yarışma yapılmıştı[128]. Bu tenis müsabakasını Isparta kazanmıştı. 1947 yılına gelindiğinde Isparta'da tenis oynayan kişi sayısı 720 kişiyi bulmuştu[129]. Samsun Halkevi şubesi de tenis sporunun yaygınlaşması için çaba sarf emekteydi[130].

Halkevi spor şubeleri imkânlar ölçüsünde salon sporlarıyla da ilgilenmekteydi. Salon sporlarının başında ping-pong (masa tenisi) gelmekteydi. 10 Temmuz 1947'de Isparta Halkevi spor şubesi tarafından düzenlenen ping-pong il müsabakalarına 17 yarışmacı katılmış ve yirmi iki gün süren şampiyona sonunda İbrahim Kınık birinci, Vedat Çallı ikinci ve Fatin Onat da üçüncü olmuştu.[131] Ping-pong sporunun yapıldığı bir başka Halkevi de Samsun'du. Şubenin yaptırmış olduğu dört ping-pong masası vasıtasıyla şehirde bu spora olan ilgi her geçen gün artmaktaydı[132]. Vezirköprü ilçesinde de halkevi bünyesinde ping-pong sporu yapılmaktaydı[133]. Isparta Halkevi ise tedarik ettiği ping-pong masalarıyla özellikle gençleri boş vakitlerinde kendine çekerek zararlı alışkanlıklardan ve mekânlardan uzak tutmaya çalışıyordu[134]. 1947 yılında Isparta'da ping-pong oynayan kişi sayısı 1975'i bulmuştu[135].

Halkevleri spor şubelerinin son dönemlere doğru ilgilendiği bir başka spor dalı da bokstu. 25 Aralık 1945'te Samsun Halkevinde İbrahim Artıkoğlu'nun gözetiminde başlayan kursa 20 genç yazılmıştı. Açılan bu kurs salı, perşembe

127 "Memleket Haberleri", *Akşam*, 8 Ağustos 1934, s. 6.

128 "Halk Evleri Çalışmaları", *Ün*, Temmuz-Eylül 1947, C 14/S. 160-162, s. 2180.

129 "Isparta Halkevi'nin 1947 Yılı Çalışmasına Kısa Bir Bakış", *Ün*, Ekim 1947-Haziran 1948, C 14, S. 163-164-165, s. 2212.

130 "Halkevi Haberleri", *19 Mayıs*, Mayıs 1939, C 4, S. 39, s. 16

131 "Halk Evleri Çalışmaları", *Ün*, Temmuz-Eylül 1947, C 14/S. 160-162, s. 2180.

132 "Halkevi Haberleri", *19 Mayıs*, Mayıs 1939, C 4, S. 39, s. 16.

133 "Vezirköprü Halkevi Çalışmaları", *19 Mayıs*, Haziran 1940, C 5/S. 46, s. 23.

134 "Halkevi Çalışmaları", *Ün*, Ocak-Şubat-Mart 1946, C 12/S. 142-143-144, s. 1984.

135 "Isparta Halkevi'nin 1947 Yılı Çalışmasına Kısa Bir Bakış", *Ün*, Ekim 1947-Haziran 1948, C 14/S. 163-164-165, s. 2212.

ve cumartesi olmak üzere haftada üç gün devam ediyordu[136]. Uzun süreden beri halkevi bünyesinde boks idmanı yapan sporcular 4 Ağustos 1946'da Halkevi salonunda bir müsabaka yaptılar. Müsabaka sonunda Halkevi Başkanı Emin Hekimgil sporcuları tebrik ederek çeşitli hediyeler takdim etti[137].

Daha önce de bahsettiğimiz üzere Ali Ferruh Bey, 1891 yılında eskrimle ilgili makaleler yazmış olsa da Türkiye spor tarihinde ilk eskrim turnuvası 1932 yılında İzmir Halkevi tarafından düzenlenmiştir. Bu turnuva ilk olması bakımından dikkatle takip edilmiştir[138]. 1938 yılında Eskişehir'de eskrime olan ilgi artmış, halkevi bünyesinde usta öğreticiler nezaretinde eskrim kursları açılmıştı[139].

Halkevi spor şubeleri voleybol ve basketbol gibi salon sporlarıyla da ilgilenmişti. Diğer spor dallarında olduğu gibi voleybol ve basketbolda da en aktif şubeler İstanbul'daydı. Özellikle Beyoğlu Halkevi şubesi voleybol ve basketbol turnuvaları düzenleyerek halkı spora teşvik etmişti. 1936 yılında Beyoğlu Halkevi şubesi tarafından İstanbul genelini kapsayan basketbol ve voleybol turnuvası düzenlendi[140].

Doğu Anadolu'da da Kars Halkevi spor şubesi tarafından bir voleybol sahası inşa edilip komşu ve çevre illerden gelen voleybol takımlarıyla maçlar yapıldı[141]. Bu dönemde spor şubeleri yaygın olmamakla birlikte atletizmle de ilgilendiler. Samsun Halkevi spor şubesi tarafından ilk kez bayanlara bir jimnastik kursu dahi açıldı[142].

136 "Halkevi Haberleri", *19 Mayıs*, Ocak-Şubat 1946, C 7/S. 73, s. 39.

137 "Halkevi Haberleri ve Çalışmaları", *19 Mayıs*, Temmuz-Ağustos 1946, C 7/S. 76, s. 30.

138 Yaşar Akyol, *İzmir Halkevleri (1932-1951),* İzmir Büyükşehir Kültür Belediyesi Yayını, İzmir 2008, s. 106.

139 "Evimiz Çalışmalarına Toplu Bir Bakış", *Porsuk*, Eylül 1939, Y. 6, S. 41, s. 631.

140 Betül Batır, *Beyoğlu Halkevleri (1935-1951),* Milenyum Yayınları, İstanbul 2007, s. 225.

141 Cengiz Atlı, *Kars Halkevleri ve Faaliyetleri*, Salkımsöğüt Yayınları, İstanbul 2017, s. 115.

142 "Halkevlerinin On dördüncü Yıldönümünde Samsun Halkevi", *19 Mayıs*, Ocak-Şubat, C 7/S. 73, s. 1.

4. Halkevleri Çalışma Raporları ve CHP Teftiş Raporlarında Sportif ve Bedensel Terbiye Faaliyetleri[143]

Halkevleri faaliyetlerine başladıktan sonra, bulunduğu il veya ilçelerde yapmış olduğu faaliyetler CHP Genel Merkezi tarafından titizlikle takip edildi. Merkezin halkevlerinden 6 aylık raporları gösteren istatistik bilgilerini talep ettiği ve buna karşın gönderilmeyen raporları için de tepki gösterdiği belgelere yansımıştır[144]. Ayrıca merkeze gönderilen bu raporlar dışında uygulanan siyaset gereği belirlenen mebuslar Türkiye'nin çeşitli şehirlerine müfettiş olarak gitmişlerdi. Böylece ülkenin en ücra köşesine bile gidecek olan mebuslar devletin varlığını halk üzerinde hissettirmiş olacaktı. Bu amaç doğrultusunda ülke 20 müfettişlik bölgesine ayrılmış ve her bölgeye müfettişler gönderilmişti. Müfettişler, görev ve yetkilerini gösteren talimatnamelerini aldıktan sonra vazife aldıkları yerlere gittiler. Bu talimatnameye göre; müfettişler gittiği bölgede en az 6 ay kalacaklardı. Yine bu müfettişler, gözlemlerini ve denetimlerini raporlayarak CHP Genel Sekreterliğine göndereceklerdi. Bu raporlar incelendikten sonra gerekirse müfettişlere yeni talimatlar da verilecekti[145]. Raporlar incelendiği zaman şehirlerin âdeta röntgenlerinin çekildiği ve detaylı bilgilerin verildiği görüldü. Arşivde yer alan raporların hemen hepsinde müfettişlerin Halkevleri hakkında gözlemleri de yer almıştır. Halkevleri teftiş raporları olarak kayda geçen bu gözlemlerde hem övgüler hem de eleştirilere yer verilmiştir. Tespit edilen halkevleri faaliyet raporları ve müfettişlerce kaleme alınan halkevleri teftiş raporları içerisinde yer alan halkevlerinin sportif ve bedensel terbiye etkinleri detaylıca anlatılmıştır.

Afyon Halkevleri: Halkevlerinin faaliyet ve müfettiş raporlarına göre; Afyon'da gençlerin spora olan ilgisini arttırmak için salonlar yapılmıştır. Ayrıca doğa gezileri, atletizm, futbol, voleybol, basketbol, avcılık, binicilik, bisiklet ve güreş sporlarına da önem verilmiştir. Ayrıca bu sporların beden terbiyesine katkıları da detaylıca anlatılmıştır[146].

143 478 Halkevi'nin ve 4300'ün üzerindeki Halkodasına ait Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinde halkevlerinin faaliyet raporlarını ilgilendiren birçok fon bulunmaktadır. Ayrıca bu halkevlerine ve halkodalarına ait yaptığımız incelemeler sonucunda yine Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinde yapılan teftişlere ait de birçok fon tespit edilmiştir. Bahsi geçen halkevleri raporları ve teftiş fonlarından spor ve beden terbiyesine ilişkin farklı örnekler taranarak bu başlık hazırlanmıştır.

144 BCA, 490.1.0.0/3.14.13.

145 BCA, 490.1.0.0/5.22.10. BCA, 490.1.0.0/2.22.19.

146 BCA, 490.1.0.0/994.842.11. BCA, 490.1.0.0/981.802.1.

Antalya Halkevleri: Binicilik faaliyetleri yoğun yapılsa da spora ve bedensel terbiyeye yönelik yapılan etkinliklerin belirli bir düzende olmadığı raporlara yansımıştır[147].

Balıkesir Halkevleri: Türk Ocaklarından kalma salonlar ihtiyaç dolayısıyla uzun süre kullanılmıştır. Ayrıca beden terbiyesine mahsus kapalı spor salonu inşa edilmiştir[148].

Amasya Halkevleri: Halkevlerine gençlerin katılımı oldukça azdı. İkinci Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu güvenlik sorunundan dolayı gençler silahaltına alınmış ve sportif faaliyetler sönük geçmiştir. Ancak az da olsa avcılık yapılmasına rağmen spor salonları bakımsızlıktan yıkılmıştır[149].

Aydın Halkevleri: Halkın destekleriyle halkevleri şehirde çok iyi çalışmakta olup bedensel terbiyenin geliştirilmesi açısından futbol kursları ve turnuvalar düzenlenmiştir. Hatta futbol turnuvalarında birincilikler elde edilmiştir. Bu birincilikler gençlerin motivasyonunu da arttırmıştır[150].

Bilecik Halkevleri: Gençlerin spora büyük ilgi gösterdiği ancak spor sahaları olmadığından çalışmaların eksik kaldığı görülmüştür. Bu durumu düzene sokabilmek için gerekli girişimler yapılmıştır[151].

Bolu Halkevleri: Sporun ve bedensel terbiye faaliyetlerinin kısıtlı şekilde yürütüldüğü ve salonların yetersiz olduğu belgelere yansımıştır[152].

Burdur Halkevleri: Halkevleri teşkilatının günün ihtiyaçlarına cevap verebilecek seviyede olduğu bunun için de futbol, bisiklet ve güreş sporları için malzemeler alınması gerekli görülmüştür. Temin edilen malzemeler ise şöyledir; atlama sehpası, atlama kasası, çekme halat, güreş minderi, masa tenisi, savunma topu, maske, eldiven, basketbol ve voleybol ekipmanı[153].

Bursa Halkevleri: Cirit, zeybek, güreş, kayak, dağcılık, kalkan ve su sporlarında kurslar açarak bedensel terbiyeye önem vermiştir. Bu bedensel terbiye

147 BCA, 490.1.0.0/981.804.1. BCA, 490.1.0.0/994.843.3.
148 BCA, 490.1.0.0/994.844.1. BCA, 490.1.0.0/981.805.1.
149 BCA, 490.1.0.0/981.803.1. BCA, 490.1.0.0/994.843.1.
150 BCA, 490.1.0.0/994.843.4.
151 BCA, 490.1.0.0/982.806.1. BCA, 490.1.0.0/994.844.2.
152 BCA, 490.1.0.0/995.846.1.BCA, 490.1.0.0/982.808.1.
153 BCA, 490.1.0.0/1121.90.1. BCA, 490.1.0.0/995.866.1. BCA, 490.1.0.0/982.809.1.

faaliyetlerinin yapılması için de futbol topu ve ayakkabısı, eskrim malzemeleri temin edilmiştir. Ayrıca yeni açılmış kulüplere de Bursa Halkevleri yardım faaliyetlerinde bulunmuştur[154].

Çanakkale Halkevleri: Kısa süre saha sıkıntısı ve spor malzemelerinin tedariki konusunda sorunlar meydana gelmiştir. Denize kıyısı olmasına rağmen Çanakkale'de su sporlarından özellikle yüzme çok sönük geçmiştir. Diğer spor dallarının gelişimi için çekme halatı, güreş brandası, boks eldiveni ve atlama tahtası istenmiştir.[155]

Çankırı Halkevleri: Futbol, güreş, atletizm, binicilik, bisiklet, avcılık ve atıcılık alanında kurslar açılmıştır[156].

Denizli Halkevleri: Futbol ve avcılıkla yoğun şekilde uğraşılırken spor parklarının da yapıldığı görülmüştür. Hatta bu durum halkın hoşuna gitmiş ve memnuniyetle karşılanmıştır[157].

Edirne Halkevleri: Futbol turnuvaları düzenlenmiş bunun yanında sokak koşularıyla beraber voleybol ve basketbol kursları açılmıştır[158].

Erzincan Halkevleri: Bedensel terbiye faaliyetleri diğer Halkevlerine göre kısıtlı kalırken şehrin kış sporlarına uygun olduğu hâlde faaliyetlerin yetersiz kalması büyük bir eksiklik olarak kaydedilmiştir[159].

Erzurum Halkevleri: Güreş, kayak, boks ve futbol sporları yapılırken Halkevleri arasında karşılıklı futbol maçları yapılmıştır[160].

Eskişehir Halkevleri: Ata sporları, boks, judo, basketbol, voleybol, bisiklet yarışmaları yapılmıştır[161].

Gaziantep Halkevleri: Futbol, voleybol ve atletizm kolu kurslar vermiştir. Spor şubesi Gaziantep'te en aktif alan olurken âdeta bir kulüp gibi çalışarak gençlerin takdirini kazanmıştır[162].

154 BCA, 490.1.0.0/1121.90.2. BCA, 490.1.0.0/995.846.1. BCA, 490.1.0.0/983.810.1.
155 BCA, 490.1.0.0/983.812.1. BCA, 490.1.0.0/995.847.1.
156 BCA, 490.1.0.0/995.847.1. BCA, 490.1.0.0/983.811.1.
157 BCA, 490.1.0.0/984.814.1. BCA,490.1.0.0/996.849.1.
158 BCA, 490.1.0.0/984.814.1. BCA, 490.1.0.0/996.851.1.
159 BCA, 490.1.0.0/984.815.1. BCA, 490.1.0.0/997.853.1. BCA, 490.1.0.0/1101.23.1.
160 BCA, 490.1.0.0/997.853.2. BCA, 490.1.0.0/984.815.2.
161 BCA, 490.1.0.0/984.815.3.
162 BCA, 490.1.0.0/1005.878.1. BCA, 490.1.0.0/997.854.2. BCA, 490.1.0.0/988.816.1.

Giresun Halkevleri: Futbol ve folklor faaliyetleri yapılırken saha sıkıntısı yaşanmıştır. Halkevine ayrılmış olan bir odada bedensel terbiye faaliyetleri devamlı olarak yapılırken atlı gezinti faaliyetleri de yapılmıştır[163].

Gümüşhane Halkevleri: Altı ok ve Sümer futbol kulüpleri kurularak gençleri her türlü kötü alışkanlıktan kurtarmak istemişlerdir. Ayrıca avcılık, voleybol, kayak ve güreş sporları aktif olarak yapılırken bu sporlar için gerekli malzemeler de tedarik edilmiştir[164].

Hakkâri Halkevleri: Kış aylarının fazla karlı geçmesinden dolayı kimi zaman futbol ve voleybol faaliyetlerinde aksamalar meydana gelmesine rağmen kızak yarışları düzenlenmiştir. Ayrıca avcılık da aktif olarak yapılmıştır[165].

Isparta Halkevleri: Gençlerin bedensel terbiyesine katkısı olacağı düşünülen spor gezileri ve spor konferanslarına öncelik verilmiştir. Ayrıca futbol, atlı sporlar, tenis, atletizm, voleybol, dağcılık, avcılık, bisiklet ve masa tenisi faaliyetleri yapılmıştır[166].

İstanbul Halkevleri: Halkevleri ve halkodalarının şubelerinde bedensel terbiyenin gelişimine katkı sağlamak amacıyla futbol, voleybol, basketbol, güreş, su sporları, atletizm ve tenis gibi faaliyetler aktif olarak yürütülmüştür. İstanbul'da birçok kulübün var olması da halkevlerinin bu konuda önemini arttırmıştır. Halkevlerinin bulunduğu semtlerde özellikle futbol kulüpleriyle koordineli şekilde çalışılmıştır. Böylece genç nüfusa sahip İstanbul'da bedensel terbiye açısından aktif faaliyetler yapılmıştır[167].

İzmir Halkevleri: Düzenli spor gezileri, deniz sporları, avcılık, futbol, bisiklet yarışmaları ve dağcılık sporları yapılmıştır. Ayrıca 1938 yılında düzenlenen spor bayramında Türklerin spora olan ilgisi ve tarihsel süreç anlatılmıştır. Ayrıca Gürbüz Çocuklar yarışması yapılmıştır[168].

Kars Halkevleri: Kayak, atlı sporlar, cirit, güreş, futbol ve patenin yanı sıra özellikle kış mevsiminde Sarıkamış'ta kayak sporu daha etkin şekilde yapılmıştır. Böylece gençlerin şehirde kış sporlarına olan ilgisi artmıştır[169].

163 BCA, 490.1.0.0/985.817.1. BCA, 490.1.0.0/998.855.1.

164 BCA, 490.1.0.0/1716.977.1. BCA, 490.1.0.0/985.817.2. BCA, 490.1.0.0/998.855.2.

165 BCA, 490.1.0.0/988.817.3. BCA, 490.1.0.0/982.806.1.

166 BCA, 490.1.0.0/998.857.1. BCA, 490.1.0.0/986.819.1.

167 BCA, 490.1.0.0/998.858.1. BCA, 490.1.0.0/986.820.1. BCA, 490.1.0.0/986.821.1. BCA, 490.1.0.0/987.822.1.

168 BCA, 490.1.0.0/987.824.1. BCA, 490.1.0.0/999.859.1.

169 BCA, 490.1.0.0/999.860.1. BCA, 490.1.0.0/988.825.1.

Kastamonu Halkevleri: Genç nesillerin beden ve ruh gelişimlerinin bir arada yürütülmesi için sportif faaliyetlere önem verilmiştir. Bu amaçla açılan spor kulüpleri vasıtasıyla birçok futbol turnuvası düzenlenmiştir. Ayrıca futbol dışında avcılık, güreş ve atletizm yoğun olarak yapılmıştır[170].

Kırklareli Halkevleri: Millî bünyeyi sağlam hâle getirmek ve dürüst insan yetiştirmek amacıyla avcılık, futbol, güreş, basketbol, voleybol ve ping-pong (masa tenisi) kursları verilmiştir[171].

İzmit Halkevleri: Gençlerin ilgisini çektiği için özellikle futbol turnuvaları organize edilirken atletizm, tenis, basketbol ve voleybol etkinlikleri yapılmıştır[172].

Kayseri Halkevleri: Ülke genelinde olduğu gibi Kayseri'de de futbol ve boks kursları yoğun şekilde yapıldı. Bahsi geçen sporlara dair eğitimler ve hakem yetiştirmek için düzenli olarak kurs faaliyetlerinde bulunulmuştur. Bunun dışında boks, voleybol ve basketbol etkinliklerine önem verilmiştir[173].

Manisa Halkevleri: Spor şubesi sporun yaygın hâle gelebilmesi için sağlıklı ve ahlaklı bir neslin yetişmesine çalışarak beden terbiyesine önem vermiştir. Doğa gezileri, dağcılık, avcılık, güreş, atlı sporlar, futbol, basketbol, atletizm, voleybol ve bisiklet gibi alanlarda etkinlikler yapılmıştır[174].

Malatya Halkevleri: Jimnastik, güreş, cirit, boks, eskrim, dağcılık, kayak, bisiklet, avcılık ve toplu gezi faaliyetleri yapılmıştır. Bu sporların bedensel terbiyeye katkısı için gerekli malzemeler tedarik edilerek bir izci teşkilatı da oluşturulmuştur[175].

Mardin Halkevleri: Gençlerin ilgisini çektiği için öncelikle futbola önem verilmiştir. Ayrıca voleybol, avcılık, doğa gezileri, bisiklet ve egzersiz antrenmanları yapılmıştır[176].

Manisa Halkevleri: Futbol, avcılık, binicilik, atçılık ve deniz sporlarına

170 BCA, 490.1.0.0/988.825.2. BCA, 490.1.0.0/999.861.1. Ayrıca bk. İsmet Türkmen, *Kastamonu Halkevleri ve Türkiye'nin Modernleşme Sürecine Katkıları (1932-1951)*, Berikan Yayınevi, Ankara 2003.

171 BCA, 490.1.0.0/999.862.1. BCA, 490.1.0.0/988.826.2.

172 BCA, 490.1.0.0/988.827.1. BCA, 490.1.0.0/ 988.827.2.

173 BCA, 490.1.0.0/988.826.1. BCA, 490.1.0.0/999.861.2.

174 BCA, 490.1.0.0/1000.865.1.

175 BCA, 490.1.0.0/989.829.2. BCA, 490.1.0.0/1000.865.2.

176 BCA, 490-1-0-0/989.830.1. BCA, 490.1.0.0/1001.866.2.

önem verilmiştir. Ayrıca deniz bayramı çerçevesinde yüzme ve futbol turnuvaları yapılmıştır[177].

Kütahya Halkevleri: Güreş, futbol ve avcılık yoğun olarak yapılmıştır. Ayrıca doğa gezileri düzenlenerek egzersiz faaliyetleri de bedensel terbiye açısından önemli görülmüştür[178].

Maraş Halkevleri: Spor şubeleri iyi çalışarak futbol, voleybol ve atlı sporların yapılmasına katlı sağlamışlardı. Ayrıca Maraş'ta spor kulüpleri de Halkevleri ile koordineli çalışarak gençlerin bedensel terbiyesine katlı sunmuşlardır[179].

Muş Halkevleri: Spor şubesi en geç açılan şube olsa da futbol ve voleybol kursları aktif olarak hizmet vermiştir. Şehirde kış aylarının uzun ve karlı geçmesinden dolayı gençlerin ilgisini çeken kayak sporu için de kurslar düzenlenmiştir[180].

Niğde Halkevleri: Şartlara uygun olarak futbol, güreş, boks, judo, basketbol, voleybol, avcılık, bisiklet ve toplu doğa gezileri organize edilmiştir[181].

Rize Halkevleri: Halkevlerinin kurulduğu dönemde bir spor şubesi bulunmuyor olsa da şehirde futbola olan ilgiden dolayı zamanla spor şubesi en aktif çalışan şube olmuştur. Futbol dışında voleybol, deniz sporları ve hentbol faaliyetleri de yapılmıştır[182].

Samsun Halkevleri: Spor şubelerinde bedensel terbiyenin gelişimine önem vererek Karedeniz Bölgesi'nde sportif faaliyetlerde zirveye çıkmıştır. Futbol, güreş, boks ve deniz sporlarıyla birlikte çevre illerde yapılan müsabakalara titizlikle katılım sağlanmıştır[183].

Tokat Halkevleri: Halkın ihtiyaçlarına göre atış eğitimleri, avcılık, cirit, binicilik, dağ sporları ve bisiklet gibi etkinlikler yapılmıştır[184].

Trabzon Halkevleri: Güreş, atış yarışmaları, maraton koşuları, masa tenisi ve eskrim kursları düzenlenmiş bunların dışında bedensel terbiyenin geli-

177 BCA, 490.1.0.0/989.830.3. BCA, 490.1.0.0/1001.867.1.

178 BCA, 490.1.0.0/989.829.1. BCA, 490.1.0.0/1000.865.1.

179 BCA, 490.1.0.0/989.830.1. BCA, 490.1.0.0/988.827.1

180 BCA, 490.0.0/989.830.4.

181 BCA, 490.1.0.0/693.356.1. BCA, 490.1.0.0/693.358.1. BCA, 490.1.0.0/990.831.1. BCA, 490.1.0.0/1002.869. 1.

182 BCA, 490.1.0.0/990.832.3. BCA, 490.1.0.0/1002.870.1.

183 BCA, 490.1.0.0/990.832.1. BCA, 490.1.0.0/1002.870.2.

184 BCA, 490.1.0.0/1003.873.2. BCA, 490.1.0.0/991.834.2.

şimine katkı sağlar düşüncesiyle gençler şehirde bulunan spor kulüplerine yönlendirilmiştir[185].

Zonguldak Halkevleri: Halkevleri halkın beden terbiyesini, sağlıklı bir yaşam sürmesini ve dayanışma duygusunu pekiştirmek için güreş, futbol, voleybol, tenis ve kır gezileri organize etmiştir. Ayrıca Zonguldak'ta bulunan spor şubelerini ulusal spor kurumlarına yardım etmeye, sporu bilimsel temellere oturtmaya, ulusal bayramlarda sportif faaliyetler organize etmeye ve gençlerin spora ilgisini arttırmaya yöneltmiştir[186].

Sonuç

İnsanlık tarihinde nizami olarak bedensel faaliyetlerin yani sporun ne zaman başladığını tespit etmek mümkün olmamasına rağmen modern zamanlara kadar bu etkinliklerin askerlik mesleği ile sınırlı olduğu tahmin edilebilir. Nitekim spor modern zamanlarda da ağırlıklı olarak askerî eğitimin bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte askerliğin dar bir sınıfın uğraş alanı olmaktan çıkıp yavaş yavaş vatandaşlık vazifesi hâline gelmesi ile yani millet-i müsellaha (asker millet-silahlanmış millet) felsefesine paralel olarak daha geniş kitleler spor ve beden terbiyesi faaliyetleriyle tanışmışlardı. Bu felsefeye bağlı olarak özellikle erkek çocukların geleceğin askerleri olarak görülmesi siyasi otoritenin çocukların beden gelişimine daha fazla dikkat etmesine ve beden terbiyesi faaliyetlerini yaygınlaştırmasına katkı sağlamıştı.

Modernleşme/Batılılaşma sürecinde Osmanlı Devleti'nde de yavaş yavaş beden terbiyesi önem kazanmış ve öncelikle askerî okullar olmak üzere zaman içerisinde bütün eğitim müfredatında spor önemli bir yer edinmeye başlamıştır. Bir yönüyle eğlence amaçlı yapılan gerek geleneksel gerekse modern spor faaliyetleri özellikle I. Dünya Savaşı öncesi ve sırasında kitleleri vatan savunması konusunda yeterli hâle getirmenin bir unsuru olarak değerlendirilmiştir. Beden terbiyesine yönelik faaliyetler sağlıklı ve zinde nesiller yetiştirmenin aracı olarak değerlendirildiği kadar, özellikle takım sporları kitlelere birlikte organize hareket etme yeteneği kazandırmanın bir yöntemi olarak uygulanmıştır.

Kendisini modern bir ulus devlet olarak tanımlayan Türkiye Cumhuriyeti Devleti de kuruluşundan itibaren sağlıklı nesiller yetiştirmek, kültürel etkileşimi hızlandırarak ortak ve homojen bir kültür yaratmak gibi amaçlarla ge-

185 BCA, 490.1.0.0/991.834.3. BCA, 490.1.0.0/1003.874.2.

186 BCA, 490.1.0.0/991.836.1. BCA, 490.1.0.0/1004.877.1.

rek bireysel gerekse takım sporlarına büyük önem vermiştir. Bu faaliyetlerin geniş halk kitlelerine yayılması da Halkevleri vasıtasıyla olmuştur. 1930'lu yılların başında ülkenin hemen her yerinde hızlıca örgütlenmeye başlayan halkevleri hem sporu geliştirmiş hem de spora olan ilgiyi arttırarak kulüplerin kurulmasına zemin hazırlamıştır.

Halkevleri, kendi bünyesinde sportif faaliyetleri gerçekleştirmeye çalışırken kurulduğu şehrin veya bölgenin coğrafi şartlarına göre de hareket etmek zorunda kalmıştır. Denize kıyısı olan şehirlerdeki halkevleri su sporları üzerine yoğunlaşırken kar yağışı fazla olan yerlerde ise kış sporları üzerinde durulmuştur. Ayrıca halkevleri çatısı alında faaliyet gösteren spor şubeleri birbirleriyle irtibat hâlinde hareket ederek aktif şekilde çalışmışlardır. Başka şehre müsabakalara giden halkevleri sporcuları en iyi şekilde karşılanarak her zaman gerekli yardımları görmüşlerdir.

Sporun insan sağlığı üzerindeki olumlu etkilerini iyi kavrayan halkevleri, bu konu üzerinde durarak halka "sağlam kafa sağlam vücutta olur" ilkesini benimsetmeye çalışmıştır. Bu düstur ile yetişen sporcular Türkiye'yi uluslararası alanda yapılan müsabakalarda en iyi şekilde temsil ederek kendilerini gösterme imkânı bulmuşlardır. Bunun sonucu olarak da spor şubeleri, başarılı faaliyetleriyle ülkede kulüp, tesis ve sporcu sayısındaki artışlarda önemli roller üstlenmişlerdir. Hatta günümüzde Türk sporu belli bir noktaya gelmişse bunun alt yapısında kuşkusuz halkevlerinin atmış olduğu temelleri yadsınamaz.

Ekler:

Ek 1: Halkevlerinin Spor Kolu Voleybol Müsabakası (BCA, 490.1.0.0/1100.21.1.)

Ek 2: Denizli Halkevleri Tarafından Organize Edilen Bisiklet Yarışları. (BCA, 490.1.0.0/1096.6.1.)

Ek 3: Halkevlerinin Spor Kolu Sırıkla Atlama Faaliyetleri BCA, 490.1.0.0/1100.21.1.

Ek 4: Halkevlerinin Spor Kolu Sırıkla Atlama Müsabakaları (BCA, 490.1.0.0/1100.21.1.)

Ek 5: Halkevlerinin Spor Kolu Güreş Faaliyetleri (BCA, 490.1.0.0/1100.21.1.)

Ek 6: Halkevlerinin Spor Kolu Kayak Faaliyetleri (BCA, 490.1.0.0/1101.22.1.)

Ek: 7: Bandırma Halkevleri Tarafından Düzenlenen Koşu Yarışması (BCA, 490.1.0.0/1100.21.1.)

KAYNAKLAR

Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

TBMM Arşivi

Resmi Yayınlar

Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazete.

C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları, 1932-1934.

C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi.

C.H.F. Üçüncü Büyük Kongresi Zabıtları 10-18 Mayıs 1931.

Süreli Yayınlar

1-) Dergi ve Mecmualar

19 Mayıs

Altan

Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Atatürk Yolu Dergisi

Dıranaz

Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi

Middle Eastern Studies

Mülkiye Dergisi

Nevsal-i Millî

Porsuk

Resimli Kitap

Servet-i Fünun

Taşpınar

Turkish Studies

Türk Yurdu Dergisi

Ülkü Halkevleri Dergisi

Ün

2-) Gazeteler

Açık Söz

Akşam

Aydın

Cumhuriyet

Hâkimiyeti Milliye

İdman

İkdam

Journal de Salonique

Kurun

Milliyet

Musavver Muhit

Vakit

Telif Eserler

Kitaplar

Akcan, Erol, *İttihat ve Terakki Fırkası'nın Paramiliter Gençlik Kuruluşları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015.

Akyol, Yaşar, *İzmir Halkevleri (1932-1951),* İzmir Büyükşehir Kültür Belediyesi Yayını, İzmir 2008.

Atlı, Cengiz, *Kars Halkevleri ve Faaliyetleri*, Salkımsöğüt Yayınları, İstanbul 2017.

Batır, Betül, *Beyoğlu Halkevleri (1935-1951),* Milenyum Yayınları, İstanbul 2007.

Bayraktar, Nuray, *Halkevlerinin Ülke Kültürüne, İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açışından Katkıları ve Öneriler*, Halkevleri Yayınları, Ankara 1999.

Çeçen, Anıl, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1990.

Kahraman, Âtıf, Osmanlı *Devleti'nde Spor*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

Küçükuğurlu, Murat, Okur, Mehmet, *Tek Parti Döneminde Erzurum Halkevleri*, Derya Kitapevi, Trabzon 2007.

Mehmed, Esad, *Mir'at-ı Mekteb-i Harbiye*, (Artin Asaduryan) Şirket-i Hayriyye Matbaası, İstanbul 1310.

Sarınay, Yusuf, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1994.

Şahin, Kurnaz, Feyza, *Atatürk'ün Kültür Kurumlarından Halkevleri*, Berikan Yayınevi, İstanbul 2014.

Tarcan, Selim Sırrı, *Beden Terbiyesi Oyun-Jimnastik-Spor*, İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul 1932.

Toksoy, Nurcan, *Halkevleri, Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*, Orion Yayınevi, Ankara 2007.

Zeyrek, Şerafettin, *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları (1932-1951)*, Anı Yayınları, Ankara 2006.

Makaleler

Adadağ, Özür, "From 'People's Education' to People's Entertainment: The Changing Role Of Cinema in Turkey's People's Houses (1932-1950)", *Middle Eastern Studies*, Volume: 56, No. 3, 2020 s. 453-468.

Akça, Bayram, Akça, Seher, "Milas Halkevi ve Faaliyetleri", *Belgi Dergisi,* C 2, S.18, Denizli 2019, s. 1345-1357.

Aktaş, Elif, Özdemir, Yavuz, "Bütünden Parçaya Halkevleri Şubeleri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 15, S. 2, Erzurum 2011, s. 187-204.

Arıkan, Mustafa, Deniz, Ahmet, "Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlakinin Tasfiyesi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 15, Konya 2004, s. 401-432.

Arıkan, Zeki, "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", *Atatürk Yolu Dergisi*, C 6, S.23, Ankara 1999, s. 261-281.

Aydın, Harun, "Türk Kültür Hayatında Halkevleri Kütüphaneleri ve Basına Yansımaları (1932-1951)", *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, C 12, S. 38, 2024, s. 451-472.

Başaran, Sinan, "Rize Halkevlerini Sosyal ve Kültürel Alandaki Faaliyetleri" Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, C 5, S.12, 2018, s. 620-634.

Benli, Hasan Tahsin, "Ankara Halkevi Açılışı ve İlk Yılı", *Mülkiye Dergisi*, C 25, S. 227, Ankara 2001, s. 223-230.

Candan, Nurullah, Bağırgan, Tanju, "Türk Ocaklarından Halkevlerine: Türkiye'de Sporun Erken Dönem Öyküsü", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, C 15, S. 3, Ankara 2010, s. 17-32.

Fişek, Kurthan, "Türkiye'de Spor", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 8, İstanbul 1983, s. 2176-2186.

Gümüşalan, Nermin, "Maraş Halkevleri ve Faaliyetleri", Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, S. 19, Ankara 2014, s. 147-171.

Güneş, Günver, Güneş, Müslime, "Cumhuriyet Döneminde Manisa'nın Sosyo-Kültürel Yaşamında Halkevlerinin Yeri ve Önemi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C 6, S. 15, İzmir 2007, s. 55-72.

Güz, Nurettin, "Türk Ocakları ve Türk Yurdu'ndan Halkevlerine", *Türk Yurdu Dergisi*, S. 283, 2011, s. 171-184.

Karaömerlioğlu, M. Asım, "The People's Houses and The Cult Of The Peasant in Turkey", *Middle Eastern Studie*s, Volume: 34, No. 4, 1998, s. 67-91.

Korkmaz, Sevda, Biçer, Tugay "Erken Cumhuriyet Döneminde 'Türk Ocakları' ve Spor", *İstanbul Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, C 8, S. 7, İstanbul 2018, s. 1-11.

Namal, Yücel, "Zonguldak Halkevi'nin Faaliyetleri ve Karaelmas Dergisi", *Karadeniz Araştırmaları*, C 34, S. 34, İzmir 2012, s. 97-134.

Özüçetin, Yaşar, Kara, Bülent, Gülbeyaz, Gökhan, "Malatya Halkevleri ve Faaliyetleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C 9, S. 46, 2016, s. 211-244.

Toksoy, Nurcan, "Türk İnkılabında Milli Kültürün Yeri ve Halkevleri Çalışmaları", *Turkısh Studıes*, C 2, S. 1, Ankara 2007, s. 124-161.

Uğurlu, Aylin, Şinoforoğlu, Tolga, "Sokol Hareketi: Nasyonalist ve Politik Bir Araç Olarak Jimnastiğin Kullanımı", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, C 26, S. 4, Ankara 2021, s. 481-499.

Yuca, İrşad Sami, "Muş Halkevleri ve Faaliyetleri (1934-1951), *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 35, 2015, s. 227-246.

Ansiklopediler

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi

Tezler

Aktaş, Halil, *Samsun Halkevleri (1932-1951)*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2015.

Ceylan, Haldun, *Niğde Halkevleri ve Akpınar Dergisi'nin Halk Bilimi Açısından Değerlendirilmesi,* Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2011.

Çolak, Hasan, *Halkevlerinin Eğitim Faaliyetleri (1932-1951)*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2019.

Dilek, Hızır, *Mardin Halkevleri ve Faaliyetleri*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve

İnkılapları Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.

Din, Melih, Canberk, *Halkevlerinin Türk Sporunun Gelişiminde Yeri ve Önemi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2018.

İpek, Atike, *Aydın İli ve İlçeleri Halkevleri Faaliyetleri*, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2020.

Özçelik, Şeyda, *Türk Ocakları ve Eğitim*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana 2010.

Özgür, Gürses, *Atatürk'ün Halkçılık Politikasında Halkevlerinin Yeri ve Önemi (1932-1938)*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2018.

Türkiye'de Spor Bilincinin Gelişmesinde Halkevlerinin Rolü

Harun Aydın*

Giriş

20. yüzyıldan itibaren Anadolu'da büyük savaşlar meydana gelmiş, yetişmiş kesim büyük oranda savaşlarda yer almak zorunda kalmıştır. Bu dönemde yetişkin eğitimine duyulan ihtiyaç sebebiyle ülke genelinde topyekûn bir seferberlik hali başlamıştır. Cumhuriyet döneminde ülke genelinde eğitim, sağlık, kültürel vb. alanlarda inkılaplar yapılmıştır. Özellikle Millet Mektepleri kurulmuş, mesleki eğitim kursları açılmış ve akabinde 1932 yılında Halkevlerinin açılmasıyla ülkenin her kesiminin okumaya ve kültürel etkinliklere ulaşmasının yolu açılmıştır. Halkevleri, toplumun sosyal ve kültürel yaşamına katkıda bulunan, çeşitli etkinlikler ve eğitim programları düzenleyen önemli sosyal kurumlar olarak Cumhuriyet döneminde karşımıza çıkmıştır. Öncesinde 1912 tarihimde kurulmuş olan Türk Ocakları, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde Türk milletinin birlik ve beraberliğini vurgulamış ve Türkçülük ilkesini benimsemiştir. 1931 yılında Türk Ocakları'nın kapatılmasıyla yerine kurulan halkevlerinin temel gayesi Halkçılık ilkesi olmuştur. Halkevlerinin açılma sürecinde Çekoslovakya, Rusya, Macaristan ve İtalya gibi ülkelerdeki eğitim modelleri incelenmiştir. Daha sonra halkevlerine geçiş süreci başlamıştır [1].

Türk Ocakları, 10 Nisan 1931 tarihinde Ankara'da toplanmış, olağanüstü kongre ile Cumhuriyet Halk Fırkası'na (CHF) katılmış ve CHF'nin Üçüncü Büyük Kongresi'nde (10-18 Mayıs 1931) halkevlerinin açılması kararı alınmıştır[2]. Halkevlerinde her yurttaşın ilgi alanına göre katılım sağlamak başlıca amaç haline gelmiştir. Kuruluş gereği 9 alanda çalışma yapmıştır: Dil-edebiyat tarih, temsil, güzel sanatlar, spor, toplumsal (içtimai) yardım,

* Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ağrı/TÜRKİYE, haaydin@agri.edu.tr https://orcid.org/0000-0002-7857-0367
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1299

1 Yasemin Doğaner, "Halkevleri" *Atatürk Ansiklopedisi*. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/halkevleri, 2023, s.1-4.

2 C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları 10-18 Mayıs 1931, *Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları 10-18 Mayıs 1931*, Devlet Matbaası, İstanbul 1931.

halk dershaneleri ve kurslar, kütüphane ve yayın, köycülük, müzecilik ve sergi şubeleri[3]. Halkevi şubeleri, halkın geniş bir yelpazede kültürel etkinlikler ve eğitim olanakları sunarak toplumun sosyal dokusunu güçlendirmeyi hedeflemiştir. Bu şubelerden özellikle spor şubesinde ülke genelinde spor bilincinin oluşması için yoğun çalışmalar gerçekleştirmiştir[4].

Halkevleri spor şubesi, ülke genelinde sporun gelişimi için çeşitli çalışmalar yürütmüştür. Bu çabalar, şehirden şehire farklılık göstererek, coğrafi bölgelere özgü spor eğitimlerini içermektedir. Özellikle karasal iklimin yoğun olduğu bölgelerde kayak, deniz kenarındaki yerlerde ise su sporları gibi çeşitli spor dallarına odaklanılmıştır. Edirne ve çevresinde ise güreş eğitimleri öne çıkmıştır. Spor şubesinde farklı türde verilen spor eğitimleriyle bölgesel özelliklere ve halkın ilgi alanlarına uygun olarak sporun daha geniş bir kitleye yayılmasına katkıda bulunmuştur. Ayrıca, bölgesel spor yeteneklerini geliştirerek, yerel sporcuların ulusal düzeyde başarı elde etmelerine de olanak tanımıştır. Halkın farklı sporları öğrenmelerinin yolu açılmıştır.

Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çok partili yaşama geçilince muhalefet tarafından yoğun bir şekilde halkevleri eleştirilmiştir. Akabinde 1950 yılında yapılan seçimle beraber iktidarın değişmesi üzerine halkevleri muhalefet partisinin yan kuruluşları konumuna düşmüştür. Böyle bir durum halkevlerinin konumunun yeniden sorgulanmasına neden olduğu gibi, muhalefet partisinin yan kuruluşu oldukları yönündeki tartışmalar kurumların çalışmalarını aksatmıştır[5]. Dönemsel olarak bakıldığında ilk olarak 14 il merkezinde halkevleri kurulmuş, Haziran 1932'de 20 il merkezinde faaliyet göstermeye başlamıştır[6]. 1950'de ise 478 halkevi ve 4332 halkodası bulunmaktaydı[7]. 1951 yılında ise Demokrat Parti ödenek yokluğu gerekçesiyle Halkevlerini kapatmıştır[8].

3 C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, *Halkevleri Talimatnamesi 1932,* Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara 1932.

4 Canan Sarıyar Sezan, "Behçet Kemal Çağlar'ın Türk Spor Kurumu Dergisi'nde Yer Alan Spora Görüşleri", İlişkin *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S 14, 2024, s. 320.

5 Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Gün Doğan Yayınları, Ankara 1990, s. 230.

6 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA). 490.1.0.0. 3.12.3/12.01.1932; BCA. 490.1.0.0. 1005.879.1/27.11.1933.

7 Müslime Güneş, "*Adnan Menderes ve Halkevleri*", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XII/25, 2012, s.142-143.

8 Orhan Özacun, "*Halkevlerinin Dramı*", Kebikeç, S 3, Ankara 1996, s.94-95.

Bu araştırma, halkevleri ve spor şubelerinin daha detaylı bir kavrayışa ulaşılmasını ve bu kurumların yapısal özelliklerinin incelenmesini hedeflemektedir. Bu bağlamda, akademik araştırmalara odaklanarak, söz konusu kurumlarla ilgili mevcut bilgi eksikliklerini gidermeyi ve yeni bakış açıları sunmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma, Halkevleri ve Spor Şubelerinin toplum içindeki rolünü, etkileşimini ve önemini daha iyi anlamak için bir fırsat sunarak, bu kurumların sosyal, kültürel ve eğitim alanlarındaki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Sporun Gelişimi

İnsanlığın en önemli uğraşlarından biri olan spor, binlerce yıldır insanların bedensel ve zihinsel gelişimine katkı sağlayan temel bir faaliyet alanı olmuştur. Tarihsel olarak baktığımızda Hunlar sporu küçük yaştan itibaren öğretmişlerdir. Av şölenleri ve binicili alanlarında uzmanlaşmışlardır. Yurt savunmasında sportif aktiviteler önemli bir misyon üstlenmiştir[9].

Türkler Anadolu coğrafyasında Selçuklular ve Osmanlı gibi büyük devletlerin kuruluşunu sağlamışlardır. Bölge hâkimiyeti ve fetihler noktasında askerlerin dinç olması için talimler yaptırılmıştır. Bu kapsamda binicilik, cirit, güreş gibi sporları düzenli olarak yapmışlardır. Osmanlı Devleti'nde 19. ve 20. yüzyıllarında okçuluk ve güreş geleneksel spor haline gelmiştir. Bu süreçte toplumda spor sevgisinin halka öğretilmesi için Selim Sırrı (Tarcan) tarafından Terbiye ve Oyun adında bir dergi çıkarılmıştır. Ayrıca Selim Sırrı Türkiye Olimpiyat Komitesi'nin 1908 yılında kurulmasını sağlamıştır[10]. Selim Sırrı Tarcan ile Rahmi Apak Brüksel'de toplana VII. Spor Kongresine katılım sağlamış ve Rahmi Apak tarafından Belçika, Almanya, Macaristan, Avusturya ve Yugoslavya incelenerek spor ve beden eğitimi hakkında geniş bir rapor hazırlanmıştır. Sporun gelişiminde Fransız ve İtalyan uzmanlardan destek ve görüş alınması gerektiği fikrini savunmuştur. Cumhuriyet döneminde ilk olarak 1926 yılında Beden Eğitimi Enstitüsü açılması için hükümet tarafından bütçe ayrılmıştır. Bütçenin kullanım görevi ise Rahmi Apak'a verilmiştir. Okulda eğitim verilmesi için İsveçli öğretmenler getirilmiştir. Fakat 1931 tarihinde okul kapatılmıştır[11].

9 Ergun Hiçyılmaz, *Türkiye'de Spor,* Yeni Yüzyıl Kitaplığı Yayınları, İstanbul 1995, s. 16.

10 Melih Canberk, *Halkevlerinin Türk Sporunun Gelişimindeki Önemi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2018, s. 18-19.

11 BCA,490.1.0.0.1117.76.3/30.01.1946.

Türk Ocakları, Türk milletinin tarihsel, kültürel ve toplumsal değerlerini koruma ve bu yönde çalışmalar yapmak amacıyla kurulan önemli bir kuruluştur. Türk Ocakları kuruldukları tarihten itibaren sistemli bir şekilde sporun gelişmesi için fiziksel ve zihinsel gelişimine katkı sağlayan önemli bir araç olduğuna inanmış ve bu doğrultuda spor faaliyetlerine büyük önem vermiştir. Ayrıca sporun yaygınlaşması için çeşitli etkinlikler düzenlemiş, spor kulüplerine destekler sunmuş ve gençlerin spor yapmalarını teşvik etmiştir. Bu bağlamda, Türk Ocakları'nın spor alanındaki katkıları, Türk gençliğinin sağlıklı ve aktif bir yaşam tarzı benimsemesine, milli ruhun güçlenmesine ve ulusal bir kimlik oluşturulmasına önemli bir destek sağlamıştır. Bu kapsamda 1913 yılında kurulan Türk Gücü Derneği, Türk Ocaklarının merkezinde kurulmuş ve jimnastiği ülkenin her yerine yaymak için çalışmalar yapmışlardır. Ayrıca Türk Ocaklarında konferanslar verilerek spor hakkında halk bilgilendirilmiştir. Akabinde Altay Spor Kulübü kurulmuş 1914 yılında Türk Ocakları spor kulübüne destek olmuştur. Kulübün isim önerisini İzmir Türk Ocağı vermiştir[12]. Türk Ocaklarının sporda daha aktif hale gelmesi 1926 yılında yapılan kurultaya rastlanmaktadır. Bu süreçte en popüler oyun olarak futbol karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra bölgelere göre farklılık gösteren bisiklet, tenis, boks, voleybol, su sporları, avcılık ve izcilik gibi spor dalları bu süreçte gelişim sağlamıştır[13]. 1926-1931 yılları arasından Türk Ocakları planlı bir şekilde spor faaliyetlerini yürütmüşlerdir.

Sporun gelişimi için sistemli bir şekilde oluşuma gitmek maksadıyla Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) 22 Mayıs 1922 tarihinde tüzel bir kişilik olarak kurulmuştur. Ali Sami (Yen) Bey ilk başkanlık görevini üstlenmiştir. 1924 Paris Olimpiyatlarında TİCİ için bütçeden 17.000 lira ödenek tahsis edilmiştir. TİCİ'nin İkinci Kongresine (16 Eylül 1925) Başbakan İsmet İnönü katılım sağlamıştır. Kongrede seçim bir elden yönetilmesi gerektiği fikri ortay atılmıştır. 1936 yılına kadar örgütlü bir şekilde çalışmalar yapmışlardır. TİCİ'nin kurultaylarında spora önem verilmesi gerektiği ve başarı yüzdesinin artırılması için çalışmalar yapılması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca fiziksel ruhsal gelişim, güçlü toplum, askere hazırlık ve millî ruh ve milli temsil oluşturma şeklinde çalışmalar yapmıştır[14].

12 Günver Güneş, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğitimi Spor faaliyetleri (1923-1931)", *Belgi Dergisi*, S 27, 2024, s. 20-23.

13 Füsun Üstel, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931),* İletişim Yayınları, Ankara 2004, s. 225-226.

14 Murat Özmaden, "Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı (TİCİ) Dönemi Milli Ruh ve Milli Temsil, Siyasi ve Milli Propaganda ile Ülkeyi Tanıma-Tanıtma Çabaları", *Uluslararası*

Türk Ocakları Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar uzanan süreçte, spor modernleşmesinin gelişiminde toplumsal bir dönüşümün bir parçası olmuştur. Bu dönemde, Türk Ocakları'nın girişimleri ve planlı spor çalışmaları, toplumun spor alanındaki dönüşümünü etkilemiş ve yönlendirmiştir. Özellikle 1932 yılında kurulan halkevleri, Türk Ocakları'nın spor mirasını devralmış ve bu mirası daha da geliştirmiştir. Halkevleri, halkın eğitim, kültür ve sosyal faaliyetlerine önem veren kuruluşlar olarak, sporun yaygınlaştırılması ve halkın spor bilincinin artırılması için çaba göstermiştir.

Halkevleri Spor Şubesi

19. yüzyılda Batı ile kültürel temasların artmasıyla orantılı olarak sportif faaliyetlerde de Batı menşeili sporlar Osmanlı coğrafyasında görülmeye başlanmıştır. Münferiden icra edilen sporlar 20. Yüzyılın başlarında kulüp düzeyinde faaliyetlerine devam etmişlerdir. Bu duruma örnek olarak Beşiktaş, Fenerbahçe ve Galatasaray isimli kulüplerin bu dönemde İstanbul'da merkezli kurulması gösterilebilir. Bu kulüplerin Millî Mücadele'ye katkıları dolayısıyla Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devamlılık arz eden kurumlar arasından sayılabilmektedir.

Cumhuriyet döneminde spor eğitimi ile gençlerin spora olan ilgisini artırmak, milli ve uluslararası alanda başarı elde etmek için altyapı çalışmalarına önem vermiştir. Bu sayede, şehirlerdeki spor şubeleri, sporun birleştirici gücünü kullanarak Türkiye'nin genç ve dinamik nüfusunu sağlıklı bir yaşam tarzına yönlendirmiş ve ülkenin spor alanındaki başarılarına katkı sağlamıştır. Ayrıca Cumhuriyet dönemi Türk modernleşmesi köye özel bir ilgi göstermiş ve bu çerçevede köylünün eğitimi noktasında önemli adımlar atmıştır. Halkevlerinin spor şubesi de ruh ve beden bütünlüğünün spor ile sağlanacağı düşüncesinin hem şehirlerde hem de köylerde sporun gelişmesine önayak olmuştur.

Halkevleri spor şubesi, genellikle kuruldukları bölgelerde/şehirlerde en etkin şubelerden biri olmuştur. Farklı yaş gruplarına yönelik spor etkinlikleri düzenlemiş ve bu sayede ülkenin spor haritası Halkevleri tarafından çıkarılmıştır. Bu şube aracılığıyla halkın sağlıklı yaşam biçimleri benimsemesi teşvik edilmiştir. Bu spor etkinlikleri, atletizm, yürüyüş, kürek, güreş, basketbol, kayak gibi çeşitli alanlarda gerçekleşmiştir.

İnsan Bilimleri Dergisi, 7/1, 2010, s. 1442-1453; Yunus Tayga, *Türk Spor Tarihine Genel Bakış*, T.C. Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Yayın No. 87, Ankara 1990, s. 224.

Halkevleri 1932'de kurulmuştur[15].1932 tarihinde yayınlanan talimatname ile halkevlerinin dokuz şubesi hakkında genel bilgiler verilmiştir. Spor şubesi için şunlar yazılmıştır: "Spor ve bütün beden hareketleri gençlik terbiyesinin ve milli terbiyenin vazgeçilemeyecek asli ve mühim bir rüknüdür. Bu sebeple Türk gençliğinde ve Türk halkında spor ve beden hareketlerine sevgi ve alaka uyandırmalı, bunları bir kütle hareketi, millî bir faaliyet haline getirmelidir" [16]. Gençliğin sporu bir millî faaliyet olarak benimsemesi ve bu alanda birlikte hareket etmesi gerektiğini vurgulayarak, sporun toplumsal ve millî bir değer olduğunu ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca çeşitli spor branşları hakkında halkın bilgi sahibi olması için o branşlarla ilgili olarak kılavuzlar yollanmıştır. Örneğin basketbol veya futbol kılavuzu halkevleri kütüphane şubelerine bırakılma kararı alınmıştır[17]. Halkevlerinin halka yönelik çeşitli konularda bilgi ve eğitim sunma vizyonunu genişleterek, bu eserlerin halkevleri kütüphanelerinde bulunmaları sporun toplum içinde daha geniş bir etki alanına ulaşmasına katkıda bulunmuştur.

Halkevleri, gençlerin ve yaşlıların sağlık durumunun iyileşmesi, sağlık ve neşelerinin artması, çalışan Türk bireyinin iş verimindeki artış ve tüm bunların ötesinde her Türk'ün vatanını koruma görevi için gerekli gücü elde etmesi amacıyla bir araçtır. Bu bağlamda, halkevleri; cesarete, becerilere, dayanıklılığa ulaşmak için bir yol sunmuştur. Burada sportif faaliyetlerde etkili olmuştur[18].

Halkevlerinin 1934 faaliyet raporlarına göre, hemen hemen tüm halkevlerinde Spor Şubesi bulunduğu gözlemlenmektedir. Örneğin, Adana Halkevi bünyesinde futbol, atlı spor ve dağ sporları gibi çeşitli aktiviteler düzenlenmiştir. Adapazarı Halkevi'nin Spor Şubesi incelendiğinde, şehirde faaliyet gösteren dört futbol kulübüyle Avcılar Kulübü'ne mensup gençlerin bu şubeye üye oldukları görülmektedir. Bölgesel olarak bakıldığında, Erzurum'un coğrafi koşulları nedeniyle binicilik ve kayak gibi sporlar yaygın bir şekilde öğretilmektedir. Zonguldak Halkevi'nde ise bilardo, salon tenisi gibi aktiviteler düzenlenmektedir[19].

15 BCA,.490.1.0.0.3.12.3/12.01.1932.

16 CHF Halkevleri Talimatnamesi *1932,* s. 11-12.

17 BCA, 490.1.0.0.15.77.15/07.05.1935.

18 *103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı ?,* 1936, s.68.

19 *Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsası,* Ulus Basımevi, Ankara 1935, s. 3-205.

Üçüncü Umumi Müfettişi Tahsin Uzer tarafından 18 Mart 1936 tarihinde Başvekâlet'e yazılan bir yazıda mıntıka dâhilinde bulunan sahil bölgelerinde su sporlarının gelişmesi için Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Başkanlığı'ndan kürek talep edildiği yazılmıştır. Eğer kısa sürede kürek gönderilirse sahil kesiminde bulunan yerleşim yerlerinde su sporları alanında büyük gelişim sağlanacağı ifade edilmiştir[20].

Giresun Valisi tarafından 3 Şubat 1936 tarihinde Başvekâlete gönderilen yazı da Doğu Gezisi kapsamında Giresun'a gelen Başkanlığı'ndan Halkevi toplantısı gerçekleştirdiği toplantı kapsamında Giresun halkının bilhassa köylerinde oyun ve kahvehanelerinin kapatılarak yerlerine spor kulüpleri kurulması emri verilmiştir. Bu kapsamda 16 köye spor kulübü kurulmuştur[21].

Tablo 1: Giresun'da Kurulan Spor Kulüpleri (1936)

Kaza	**Kurulduğu Köy**
Merkez	Kayadibi
Merkez	Çandır
Merkez	Akyoma
Merkez	Lapa
Merkez	Alınyoma
Bulancak	Piraziz
Bulancak	Yaslıbahçe
Bulancak	Sasu
Bulancak	Çayır
Bulancak	Narlık
Bulancak	Şıhmusa
Bulancak	Kılışlı
Bulancak	Eynece
Bulancak	Şıhlı
Bulancak	Akköy

Valilik ve halkevleri, toplumun faydasına olan etkinlikleri desteklemek, köylerde sosyal ve kültürel gelişimi teşvik etmek için önemli bir rol üstlenmiştir. Spor kulüplerinin kurulması bu amaç doğrultusunda atılmış önemli adımlardan biri olarak karşımıza çıkmıştır. Spor, sadece fiziksel sağlık için değil, aynı zamanda toplumsal dayanışma ve kişisel gelişim için de hayati bir öne-

20 BCA, 30.10.0.0.70.463.13/18.03.1936.

21 BCA, 30.10.0.0.145.36.14/03.02.1936.

me sahiptir. Bu spor kulüpleri ile gençlerin ve yetişkinlerin boş zamanlarını verimli bir şekilde değerlendirmeleri yeni beceriler öğrenmelerini ve sosyal ilişkiler kurmalarını sağlayarak köy yaşamının kalitesini artırılması amaç edinilmiştir.

Halkevleri, spor şubelerinden ülke genelinde sağlıklı bireyler yetiştirmek, ahlaklı ve mert kişilerin yetişmesi istenmiştir[22]. Bu şube Beden Terbiyesi Kanunu'na göre çalışmalar yapmış ve CHP Genel Sekreterliği genellikle şubenin ihtiyaçlarını düzenli olarak gidermiştir[23].

Dâhiliye Vekilliği tarafından 1938 yılında halkevlerine gönderilen bir yazıda halkevlerinin çeşitli vazifeleri içinde beden terbiyesi ve sporu bütün yurda yaymak olduğu Cumhuriyet Halk Partisi tarafından dile getirilmiştir. Çeşitli sorular sorulmuştur. Örneğin dağcılık ve kış sporları ile meşgul olan kişiler var mıdır? Veya halkevlerinde su sporları yapılmakta mıdır? Şeklinde sorular halkevlerine yöneltilmiştir[24].

CHP Genel Sekreterliği tarafından 1939 yılında halkevi başkanlığına gönderilen metinde halkevlerinin hangi sporlarla ve ne kadar süre meşgul olacakları Beden Terbiyesi kanununda düzenlendiği belirtilmiştir. Ayrıca halkevleri çalışma faaliyetlerinin mahalli spor bölgeleri ile görüşülerek kanunun talep edildiği dile getirilmiştir[25].

Halkevleri ve spor şubeleri çeşitli faaliyetlerle sporun yaygınlaşmasını teşvik etmekte, federasyona üye olmayan kulüpleri federasyon bünyesine çekmeye çalışmakta ve sporun olmadığı bölgelerde yeni kulüplerin kurulmasını desteklemektedir. Ayrıca, spor şubeleri bu kulüplere malzeme ve finansal yardımlarda bulunarak, kulüplerin sağlıklı bir altyapıya sahip olmalarına yardımcı olmaktadır. Bu görevlerin yerine getirilmesi, sporun geniş bir kitleye ulaşmasını sağlamak, yetenekli sporcuların keşfedilmesini teşvik etmek ve sporun toplum içinde daha etkin bir şekilde yer almasını desteklemek amacıyla gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda, spor şubeleri, sadece mevcut spor kulüplerini desteklemekle kalmayıp aynı zamanda yeni spor kulüplerinin oluşturulmasını teşvik ederek sporun yaygınlaşmasına ve çeşitlenmesine

22 Tevfik Çavdar, "Halkevleri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, IV, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 880.

23 BCA, 490.1.0.0.5.24.1/07.01.1942.

24 BCA, 490.1.0.0.4.18.10/01.08.1938.

25 BCA, 490.1.0.0.4.20.12/08.05.1939.

önemli bir katkıda bulunmaktadır[26]. Sporun geniş bir kitleye ulaşmasını hedefleyen bu çabalar, toplumun sporla buluşmasını ve sporun toplumsal etkisini artırmasını amaçlamaktadır.

Halkevleri spor şubeleri, geniş bir spor yelpazesini kapsayarak toplumun çeşitli kesimlerine hitap edebilir. Spor faaliyetleri atlı cirit, boks, güreş, jimnastik, eskrim, deniz sporları, kayak ve dağcılık, avcılık, bisiklet, geziler ve ziyaretlerdir[27].

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği tarafından bazı halkevleri ile köy yuvalarına spor malzemesi verilmesi kabul edilmiştir. Bazı Halkevlerinde spor salonları eksik olması ve var olanlarda ise duş tesisatı eksik olması sebebiyle bütçe ayrılması kabul edilmiştir. Bu kapsamda Burdur Halkevleri'ne 250 lira ve Isparta halkevine 150 lira ödenek gönderilmiştir. Ayrıca Erenköy Spor Yuvasına, Karacaören Spor Yuvasına, Çampazar, Dimetoka, Yenice, Çardak, Çanakkale ve Isparta Halkevleri bünyesinde bulunan kuruluşlara güreş, çekme halatı, atış tüfeği, hedef ve mermi verilmesi kabul edilmiştir [28].

Ülkece birlik ve beraberliğin sağlanması için halkevleri tarafından düzenli olarak müsabakalar düzenlenmiştir. Bu kapsamda Aydın Halkevi binicilik kulübü kurarken, Denizli Halkevi avcılık, İzmir Halkevi denizcilik kulüpleri kurmuştur. Bu kulüplerin yanı sıra güreş, tenis, voleybol, atletizm kulüpleri de spor şubeleri tarafından teşkil edilmiştir. Avcılık, atletizm, kürek çekme, yürüyüş, futbol, boks, eskrim, güreş, ata binme bisiklete binme, atıcılık, dağcılık, kayak, atlı cirit, yüzme, yelkenli yarışları, balıkçılık, ritmik jimnastik, dans, gülle, trapez gibi branşlar da halkevinin kurulduğu yerin özel şartlarına göre açılmıştır. Ayrıca şubelerde en fazla önem verilmesi gereken toplu beden hareketleri için halkevi bünyesinde yeterli öğretmen ve eğitmenlerin bulunmaması sebebiyle bazı yerlerde jimnastik eğitimine başlanmamıştır[29]. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü tarafından "Beden Terbiyesi ve Spor Mecmuası" çıkarılmış ve halkevleri kütüphanelerinde birer nüsha bulunması istenmiştir[30].

26 *CHF Halkevleri Talimatnamesi*, 1932, s.12.

27 CHP Halkevleri Talimatnamesi, *Halkevleri Talimatnamesi 1940*, Zerbamat Basımevi, Ankara 1940, s.16- 19.

28 BCA, 490.1.0.0.5.24.1/07.01/1941.

29 Kenan Olgun, *Türkiye'de Halkevleri Gerçeği*, İksad Yayınevi, Ankara 2019, s. 310.

30 BCA, 490.1.0.0.1300.320.2/03.03.1941.

Amasya Mebusu ve CHP Sivas Bölgesi Müfettişi A. Kemal Yiğitoğlu'nun yazmış olduğu raporda "Kayak Sporu" ile halkın bütünleşmesini sağlanması gerektiğini ifade etmiştir. Bu amaç doğrultusunda 1945 yılında Sivas ve Kayseri Halkevi kayacıkları ile Gemerek'te buluşma olacağını söylemiştir. 1945'de Gemerek'te 1,5-2 kilometre iniş, 12-18 kilometre kaplı iniş şeklinde bir güzergâh olacağı bildirmiştir. Zaruri masraflar için Sivas Halkevleri'ne 350 lira, Kayseri Halkevleri'ne 350 lira ödeme yapılması kararlaştırılmıştır[31].

CHP İl İdare Kurulu Başkanlığı'na 1945 yılında yazılan bir tamimde halkevleri ve halkodalarının spor alanları ve araçları hakkında yapılan anketlerin değerlendirmesi istenmiştir. Bir kısım halkevlerinin spor alanlarının yetersiz olmasına rağmen bölgelerde bulunan gençleri ve olgun yaştaki kişileri kayak, cirit, ve güreş gibi çeşitli alanlarla ilgili çalışma yapıldığı ve yarışmalar düzenlendiği ifade edilmiştir. Ayrıca spor şubeleri tarafından her kesim kişiyle temaslar kurduğu ve spor branşları anlatıldığı yazılmıştır. Yazıyı sevk eden CHP Genel Sekreter Vekili Trabzon Milletvekili Faik A. Barutçu tarafından gönderilmiştir. Amasya Milletvekili CHP Sivas Bölgesi Müfettişi spor şubeleri hakkında yapmış olduğu değerlendirme de Halkevleri planları incelenip birer spor salonu ve spor pavyonu eklenmesi talebi olmuştur. Mevsimlere göre spor etkinlikleri yapılması gerektiğinin ifade etmiştir[32]. Ayrıca bu anketin etkisinin görülmesi için CHP Genel Sekreteri Kırklareli Milletvekili Naif Atuf Kansu, güreş ile ilgili olarak 1946 yılında halkevlerinde bilgiler talep etmiştir[33].

Türkiye'de Spor Bilincinin Gelişmesinde Halkevlerinin Rolünün Basına Yansıması

Türkiye'de spor bilincinin yayılmasında 1932 yılından itibaren halkevlerinin spor şubelerinin oynadığı kilit rol, ülke genelinde sporun gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. Halkevleri, sporun sadece bir fiziksel aktivite olmanın ötesinde, toplumsal bir etkileşim aracı olarak da görülmesini sağlamıştır. Özellikle kuruldukları bölgelerde, sporun halka ulaştırılması ve benimsetilmesi konusunda öncü bir rol üstlenmişlerdir. Ağrı, Erzurum ve Kars gibi kış sporlarına uygun bölgelerde, halkevlerinin spor şubeleri kış sporlarına özel olarak önem vermiş ve bu sporları halka tanıtmak için çeşitli etkinlikler düzenlemiştir. Buna karşılık, Akdeniz ve Ege bölgelerinde ise su sporlarına

31 BCA, 490.1.0.0.5.25.9/18.12.1944.

32 BCA, 490.1.0.0.5.27.26/20.10.1945.

33 BCA, 490.1.0.0.6.28.21/01.02.1946.

odaklanılarak, bu sporları benimsetmek ve geliştirmek adına çeşitli faaliyetlerde bulunulmuştur. Bu sayede, Türkiye genelinde sporun çeşitli branşlarda yayılması ve halk arasında benimsenmesi sağlanmıştır. Halkevlerinin spor şubeleri, sadece spor etkinliklerini düzenlemekle kalmayıp, aynı zamanda futbol turnuvaları gibi büyük organizasyonlara ev sahipliği yaparak yerelde spor bilincini artırmışlardır. Yapılan turnuvalar ile halk arasında sporun popülerleşmesine ve insanların kendi yeteneklerini keşfetmelerine olanak tanımıştır. Dönemin ulusal basını, halkevlerinin spor şubelerinin faaliyetlerini geniş bir şekilde kapsamış ve bu sayede halka ulaşmıştır. Basında yer alan spor şubesi haberleri, geniş kitlelere ulaşarak sporun toplumsal bir olay haline gelmesine katkı sağlamıştır. Bu haberler, sporun sadece bireysel bir faaliyet olmanın ötesinde, toplumun birleştirici gücünü vurgulamış ve halkın sporu sahiplenmesine olanak tanımıştır. Ayrıca gazetelerde yer alan haber ve köşe yazılarında yer alan başlıklara müdahale edilmeden olduğu gibi verilmiştir.

Milliyet Gazetesi'nin 3 Mart 1932 tarihli "Halkevleri Sporumuza Büyük Hizmet Yapacak" başlıklı haberinde teşkilat sayesinde ülke sporu geliştirilmesi amaç edilmektedir. Halkevlerinin dokuz şubesinden biri spordur. Spor şubesinin nizamnamesi geniş bir şekilde verilmiştir. Nizamname, spor şubesinin kuruluş amaçlarını ve hedeflerini açıkça belirtilmiştir. Spor şubesinin düzenleyeceği etkinlikler, turnuvalar veya diğer spor faaliyetleri ile ilgili detaylar nizamnamede yer almıştır[34]. Haber ile halkevlerinin spor alanındaki faaliyetlerini düzenlemek, ülke genelinde sporun yaygınlaşmasına katkıda bulunmak ve sporun toplumsal etkisini artırmak amacıyla somut bir plana sahip olduğunu göstermektedir. Bu tarihsel belge, halkevlerinin sporun gelişimine önem veren bir perspektife sahip olduğunu vurgulaması açısından değerlidir.

Doğu Anadolu Bölgesi'nde sporun teşviki ve artırılması için spor müsabakaları üzerinde yoğun bir şeklide durulmuştur. Bu kapsamda Son Posta Gazetesinin 7 Haziran 1932 tarihli" Şark Vilayetlerinde Spor Faaliyeti Artıyor" başlıklı haberinde Bitlis'te bir futbol turnuvası gerçekleştirildiği Sağlık, Milli Eğitim Müdürleri ile Bitlis Valisi'nin katılım sağladığı habere yansımıştır. Ayrıca Bitlis'ten Bozkır ve Karlı Yurt kulüpleri katılım sağladığı Muş, Siirt, Diyarbakır takımları arasından müsabakalar gerçekleştirileceği kupayı ise halkevleri vereceği belirtilmiştir[35].

34 "Halkevleri Sporumuza Büyük Hizmet Yapacak", *Milliyet Gazetesi*, 3 Mart 1932, s.5.

35 Niyazi Yılmaz, "Şark Vilayetlerinde Spor Faaliyeti Artıyor", *Son Posta*, 7 Haziran 1932,

Hâkimiyeti Milliye Gazetesinin 27 Mayıs 1933 tarihli "Halkevleri" başlıklı bölümde Çanakkale Halkevi tarafından ulu Gazinin Samsun'a ayak bastığı tarih olan 19 Mayıs günü sebebiyle halkevi tarafından Çimenlik Spor Tesislerinde spor müsabakaları ve eğlenceleri düzenlenmiştir. Türkgücü Spor ile Jandarma Spor maç düzenlemişlerdir. Miralay Fevzi Bey tarafından kazananlar ödüllendirilmiştir[36]. Bu tür etkinliklerin halkevi gibi sosyal ve kültürel merkezler aracılığıyla organize edilmesi, toplumsal katılımı artırma ve toplumun genel refahını iyileştirme amacını taşıyabilir.

Cumhuriyet Gazetesi'nin 24 Şubat 1934 tarihli "İstanbul Halkevindeki Merasim" başlıklı haberinde halkevlerinin kuruluşunun ikinci kutlamalarının gerçekleştiği habere yansımıştır. İstanbul Halkevi Spor Şubesi'nde bir heyet Cevdet Kerim Beyefendi nezaretinde Rusya'ya giderek Türk sporunu anlatmıştır. Ayrıca Fatih Taphane Medresesi'nin olduğu alanın Haliç İdman Yurdu, Sultanselim-Edirnekapıya, Çukurbostan sahasının ise Karagümrük Semt Spor Kulüpleri'ne tesis edilmesini sağlamıştır[37]. Bu haber Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde spor ve kültürel faaliyetlerin nasıl teşvik edildiğine dair tarihi bir perspektif sunmaktadır.

Milliyet Gazetesi'nin 5 Mart 1935 tarihli "Elâziz Halkevi Bir Yıl İçinde Neler Başardı" başlıklı haberinde Elaziz Halkevleri'nin bir üniversite gibi çalıştığı diğer halkevleri örmek olduğu yazılmıştır. Ayrıca Spor Şubesinin halkın millî terbiyeye ulaşması için spor yapması gerektiği belirtilmiştir. Sadece bir kesimin değil toplumun genelinin yapabileceği sporlara yönelmesi gerektiği bu kapsamda futbol, voleybol, basketbol ve tenis sahaları için çalışmalar yapılmıştır. Malatya'da bulunan takımlar ile futbol maçları yapıldığı, 300 kadar oyunun oynanmasının sağlanması için 800 kişilik tribün inşa edilmiştir. Bir yıl içinde 25 Cuma günü cirit oyunu düzenlenmiştir. Yıl içinde iki bisiklet yarışı ve avcılık gezileri düzenlenmiştir[38]. Spor şubesinin öncülüğünde toplumun genel katılımını teşvik etmek amacıyla futbol, voleybol, basketbol ve tenis sahaları için çalışmalar yapılmış, ayrıca Malatya'da futbol maçları, cirit oyunları, bisiklet yarışları ve avcılık gezileri gibi çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir.

---

s. 8.

36 "Halkevleri Hâkimiyeti", *Milliyet Gazetesi*, 27 Mayıs 1933, s. 4.

37 "İstanbul Halkevindeki Merasim", *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Şubat 1934, s. 5.

38 "Elâziz Halkevi Bir yıl İçinde Neler Başardı", *Milliyet Gazetesi*, 5 Mart 1935 s. 4.

Haber Gazetesinin 23 Eylül 1936 tarihli "Halkevleri sporcuları Moskova'dan hareket ettiler" başlıklı haberde halkevleri Spor Şubesi çeşitli müsabakalar gerçekleştirmek maksadıyla Moskova'ya hareket ettiği belirtilmiştir. Sporcuları Sovyet sporcular ile Sovyet Spor komitesi karşılamıştır[39]. Bu tür uluslararası spor etkinlikleri, dönemin siyasi ve spor ilişkilerinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Türk sporcuların Sovyetler Birliği'ne ziyareti, o dönemdeki Sovyet-Türk ilişkileri bilmemiz açısından önemlidir. Ayrıca, bu tür etkinliklerin sporcular arasında kültürel ve sportif etkileşimi artırmaya yönelik bir adımdır.

Ulus Gazetesi'nin 21 Şubat 1937 tarihli "Halkevlerinin Çalışmaları" başlıklı haberinde 1932 senesinde 32 olan halkevi sayısının 1937 yılı itibariyle 167 sayısına ulaştığı belirtilmiştir. Ayrıca Halkevinin dokuz şubesinin çalışmaları anlatılmıştır. Toplumsal bilincin oluşması için bir yıl içinde 1145 gezi programı düzenlenmiş, halkevleri spor şubeleri toplu beden hareketleri ve açık havda jimnastik faaliyetleri gerçekleştirerek sporun sadece seçkinlere özgü olmadığı genele yayılması gerektiği ifade edilmiştir[40].

Ulus Gazetesi'nin 19 Mayıs 1937 tarihli "Halkevleri ve Spor" başlıklı tam sayfa haberinde halkevlerinin beden, ruh, kafa… Halkevleri spordan bize bunları kazandırdı, sporu köylere soktu. Alt başlığı ile verilen haberde: Batılı anlamda modern sporun Türkiye'ye girişi 20. Yüzyılın başlarına tekâmül etmektedir. Bu doğrultuda yeni kurulan Cumhuriyet'in ideolojisini tahkim ve yaymak için kurulan halkevleri de sporu bu doğrultuda bir araç olarak kullanmıştır. Soru ülkenin "Kültür ve Fizik" davası olarak ele almak, ulusal sporların gelişmesini sağlamak amaç edinilmişti. Türk gençliği ve halkında spor ve jimnastiğe ilgi uyandırmak sporu bir gelenek halinde toplumun tamamına yaymak ve sporun ehemmiyetini toplumda yerleştirmenin zorunlu olduğunu halkevleri beyan etmiştir. Ayrıca ruh sağlığının bede sağlığı ile alakalı olduğunun idrakinde olarak ruh ve beden sağlığının eş zamanlı olması gerekliliğini savunmuştur. Bu çerçevede halkevleri spor şubeleri ile Türk spor kurumu arasında iş birliği önemine dikkat çekilerek beraber, hareket etmişlerdir. Türkiye'de değişik dallarda spor faaliyetleri gösteren spor kulüpleri Türk Spor Kurumu'nun belirtiği düzeye çıkarılması için çalışmalar yapılmıştır. Rasyonel bir perspektife sahip olan halkevleri bölgesel ve iklim şartlarına uygun yerlerde yani yerel şartlara uygun sporların gelişmesi noktasında önemli adımlar atmışlardır. Bu kapsamda Ankara Halkevi

39 "Halkevleri Sporcuları Moskova'dan Hareket Ettiler", *Haber Gazetesi*, 23 Eylül 1936, s. 6.

40 "Halkevlerinin Çalışmaları", 21 Şubat 1937, *Ulus Gazetesi*, s. 5-6.

bünyesinde 87 kişilik bir avcı grubu oluşturulmuştur. Uşak, Çorum, Sivas gibi şehirlerde aynı şekilde etkinlikler düzenlenmiştir. Halkevleri ile binicilik, spor gezileri sayesinde köylere inilmiş üyelerin kaynaşması sağlanmıştır. Niğde, Maraş, Alanya vb. yerlerde atlı geziler ve at koşuları düzenlenmiştir. Spor Şubesi ile Dağcılık ve Kayakçılık Şubeleri oluşturulmuştur. Ankara, Bursa, İstanbul ve Iğdır gibi şehirlerde spor sayesinde beden sağlığı sağlanmıştır. Deniz kenarın olan yerlerde özellikle Alanya, Ayvalık, Mersin, İnebolu gibi yerlerde yüzme etkinlikleri düzenlenmiştir. Maraş, Urla ve Rize'de ise futbol maçları tertip edilmiştir. Halkı beden eğitimi konusunda bilgilendirmek için Mardin, Diyarbakır, Zonguldak gibi şehirlerde eğitimler verilmiştir. Spora teşvik için Ankara, Adana, Afyon, Eskişehir de spor filmleri gösterilmiştir. Bu süreçte İzmir'de hakem kursu açılmıştır. Bunların yansıra gelenekten kopmayan halkevleri memleketin ücra köşelerinde sadece birkaç ilgilisinin yaptığı sporları milli birer eğlence ve gelenek haline getirilmesi noktasında da girişimlerde bulunmuştur. Sporun kişisellikten çıkarılarak kitlesel bir hüviyet kazanması içinde "Seçkin Tekler Değil Gürbüz Yüz Binler" sloganıyla sporu her fert için gerekli görmüş, gürbüz ifadesi ile de beden sağlığı ve spor arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir. Sporun sağlıklı uzun hayat ve disiplinli düşünce sağlam bünye ve sağlam karakter içinde önemli olduğunun altı çizilmiştir. Faydalarının halka anlatılmasını gerekliliği vurgulanmıştır[41]. Halkevleri, beden, ruh, kafa sağlığına odaklanarak sporu, Cumhuriyet'in ideolojisini yaymak ve güçlendirmek amacıyla bir araç olarak kullanmış ve bu durum habere çok iyi yansıtılmıştır. Şube ile sporun kişisel değil, kitlesel bir gereklilik olduğunu vurgulayarak, her fert için sporun önemini vurgulamıştır. Sağlıklı uzun hayat, disiplinli düşünce, sağlam bünye ve karakterin sporla ilişkilendirilmesi ön plana çıkmıştır.

Haber Gazetesi'nin 5 Aralık 1938 tarihinde "Halkevlerinde Spor Faaliyeti Artırılacak" başlıklı haberinde Beyoğlu Halkevi kadınlara mahsus olarak spor faaliyetlerini genişleteceğini dile getirmiştir. Kadın ve erkeklerin ortak bir şekilde spor faaliyetleri yürütecekleri belirtilmiştir[42]. Kamusal alanlarda kadınların daha görünür olabilmeleri için Beyoğlu Halkevi Spor Şubesi tarafından kadınlara yönelik faaliyetlerine daha çok önem vereceklerin belirtmişlerdir. Bu da Cumhuriyet modernleşmesinin temel saç ayaklarından birinin kadınlar olduğunu göstermesi bakımından mühim bir faktördür.

41 "Halkevleri ve Spor", *Ulus Gazetesi*, 19 Mayıs 1937, s. 13.

42 "Halkevlerinde Spor Faaliyeti Artırılacak", *Haber Gazetesi*, 5 Aralık 1938, s. 2.

Cumhuriyet Gazetesi'nin 28 Aralık 1939 tarihli "C. H. Partisinde" başlıklı haberde Halk Partisi tarafından büyük miktarda spor malzemesi alındığı belirtilmiştir. Ayrıca malzemeler Halk Partisi tarafında halkevleri spor şubelerine dağıtılacağı belirtilmiştir[43]. Bu tür bir girişim, o dönemdeki siyasi partinin toplumun geniş kesimlerine ulaşma ve onlarla etkileşim kurma çabalarını yansıtması açısında değerlidir. Spor malzemelerinin halkevleri spor şubelerine dağıtılması, sporun toplumsal birleştirici gücünden yararlanma ve geniş halk kitlelerini spor faaliyetlerine katılım konusunda teşvik etme amacını taşımaktadır.

Halkevleri bulundukları şehirlerde spor etkinliklerinin yapılması için bazı dönemlerde turnuvalar bazı dönemlerde ise saha tesisi yapmışlardır. Bu kapsamda Cumhuriyet Gazetesi'nin 17 Mart 1940 tarihinde "Mekteb Voleybol Maçları" isimli haberinde İstanbul'da gerçekleşen voleybol maçları Beyoğlu Halkevi'nde gerçekleştiği yazılmıştır. Galatasaray, Işık takımını, Şişli Terakki ise Taksim Lisesi'ni, Kabataş ise Muallim Mektebi'ni mağlup etmiştir[44].

Vakit Gazetesinin 21 Nisan 1941 tarihli "Halkevleri Atış Müsabakaları" başlıklı haberinde halkevleri arasından İstanbul'da "Serbest Atış" müsabakaları tertiplendiği belirtilmiştir. Halkın büyük katılım sağladığı etkinliği Kadıköy Halkevi 209 sayı ile birinci, Bakırköy Halkevi 201 sayı ile ikinci ve Beşiktaş Halkevi ise 196 sayı ile üçüncü olmuştur[45].

Ulus Gazetesi'nin 30 Ekim 1943 tarihli "Antalya Halkevinde Spor Çalışmaları" haberinde, Antalya Halkevi, jimnastik salonunda güreş, boks ve çeşitli sporlar haftanın üç günü halka öğretildiği ve halkın büyük ilgi duyduğu belirtilmiştir[46]. Bu tür spor etkinlikleri, o dönemde toplumun geniş kesimlerine sporu tanıtmak ve sağlıklı bir yaşam tarzını teşvik etmek amacıyla oldukça önemli etkinliklerdir.

Ulus Gazetesi'nin 28 Şubat 1944 tarihli "Halkevi Atış Müsabakaları" başlıklı haberinde Ankara Halkevi tarafından tertip edilen atış müsabakalarında Erkek Liseleri ve Meslek Okullar arasında her seviyede yarışma gerçekleşmiştir. 78 öğrenci katılım sağlamıştır. Hem kız hem de erkek öğrenciler müsabakada yer almıştır. Dereceye girenler duyurulmuştur[47]. Bu tür etkinlikler ile dönemin

43 "C. H. Partisinde", *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Aralık 1939, s. 2.

44 "Mekteb Voleybol Maçları", *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Mart 1940, s. 6.

45 "Halkevleri Atış Müsabakaları", *Vakit Gazetesi*, 21 Nisan 1941, s. 6.

46 "Antalya Halkevinde Spor *Çalışmala*rı", *Ulus Gazetesi*, 30 Ekim 1943, s. 2.

47 "Halkevi Atış Müsabakaları", *Ulus Gazetesi*, 28 Şubat 1944, s. 2.

gençlerine spor ve rekabet imkânı sağlamak amacıyla düzenlenmiş önemli etkinlikler olarak görülmüştür.

Ulus Gazetesi'nin 25 Şubat 1945 tarihli Hüsamettin Güreli tarafından "Halkevlerimizde Spor" başlıklı köşe yazısında Doğu bölgesinde kışın yoğun bir şekilde kayak sporu yapıldığı belirtilmiştir. Kışın bine yakın takımı halka dağıtılmıştır. Kars Sarıkamış'ta kayak yarışması gerçekleştirilmiş ve sekiz takım katılım sağlamıştır. Ayrıca Kayseri, Sivas, Bolu ve Gerede Halkevleri'nde kayak çalışmaları yapılmıştır. Erzurum ve civarın buz pateni sporu etkin bir şekilde yapılması sağlanmıştır. Edirne ve civarında güreş sporunun geliştirilmesi için halkevleri gerekli malzeme ve eğitim verildiği belirtilmiştir. Köylü halka yoğun bir şekilde güreş eğitimi verilmiştir. Kayseri ve Erzurum Halkevleri tarafından atlı cirit spor eğitimi verilmiştir. Denize yakın olan illerde ise başta yüzme olmak su sporları öğretilmektedir. Bireysel spor faaliyetleri de düzenli olarak halka öğretilmeye çalışılmaktadır[48].

Tanin Gazetesinin 6 Nisan 1946 tarihli "Halkevleri ve Spor" kısmında İstanbul Halkevinde, Kadıköy ve Eminönü Halkevleri müsabakalar gerçekleştirmiştir. Erkek ve Kadın takımları da aynı zamanda müsabakalara katılım sağlamıştır. Müsabakalarda futbol ve voleybol etkinlikleri gerçekleştirilmiştir. Nisan ayında gerçekleşen müsabakalara yoğun katılım sağlanmıştır [49].

Ulus Gazetesi'nin 29 Ekim 1947 tarihli "Halkevleri ve Halkodaları" İlk kez 19 Şubat 1932 tarihinde kurulan Halkevleri 1947 yılı itibariyle 463'ü bulmuş ve 4170 Halkodası kurulmuştur. Kurulduğu tarihten itibaren Türk modernleşemesin için önemli çalışmalar yapılmıştır. Dokuz şubesi ile ülkenin her yerinde çalışmalar yapmışlardır. Halkevleri ve halkodaları ile halkın spora olan ilgisi artırılmaya çalışılmıştır. Millî sporlar ve oyunlar bu kurum aracılığıyla halka öğretilmiştir[50].

Ulus Gazetesi'nin 18 Kasım 1949 tarihli "İskenderun Halkevi Başarı ile Çalışıyor" başlıklı haberinde İskenderun Halkevi hakla kurumlar arasında kaynaşma ve iş birliği içinde olduğu Safa Dikmen tarafından basına duyurulmuştur. Halkevi kolları şehirde aktif bir şekilde çalışmaktadır. Halkevi spor şubesi etkin bir çalışma içindedir. Sporun her branşında eğitimler verilmektedir. Güreş, boks ve futbol alanlarında başarılar elde

48 Hüsamettin Güreli, "Halkevlerimizde Spor", *Ulus Gazetesi*, 25 Şubat 1945, s.5-6.

49 "Halkevleri ve Spor", Tanin Gazetesi, 6 Nisan 1946, s. 4.

50 "Halkevleri ve Halkodaları", Ulus Gazetesi, 29 Ekim 1947, s. 2.

eden bir kurumdur. İskenderun'da bulunan güreşçiler ile Yunan ve Suriyeli güreşçiler ortak çalışmalar yapmışlardır[51].

Halkevleri ve CHP mallarının hazineye devri hakkındaki yasa tasarısı, 6 Ağustos 1951'de TBMM'de görüşülmeye başlanmıştır. Görüşmeler sırasında CHP Genel Başkanı İnönü, halkevlerinin kültür yaşamındaki önemini vurgulamış ve kaldırılmasını yersiz ve haksız bir yıkım olarak yorumlamış; tasarıyı "müsadere kanunu" olarak adlandırmış ve eleştirmiştir. Yasa tasarısı, 8 Ağustos 1951'de TBMM'de oylandığı gün CHP bu tasarıyı protesto ederek oylamaya katılmamıştır. Buna rağmen tasarı DP milletvekillerinin oylarıyla kabul edilmiş ve yasalaştırılmıştır[52]. İnönü'nün ve CHP'nin bu tasarıya karşı gösterdiği tepki, dönemin siyasi atmosferi ve ideolojik çatışmalarına ışık tutmaktadır.

Sonuç

Halkevleri, sadece kültürel etkinliklerin değil, aynı zamanda spor faaliyetlerinin de merkezi haline gelmiştir. Ancak, bu kuruluşların amacına uygun bir şekilde faaliyet gösterebilmesi için belli şartları yerine getirmesi gereklidir. Bu kurumlar, sporun sadece bir rekabet aracı olmanın ötesinde, sağlıklı yaşam biçiminin ve toplumsal birleşmenin bir parçası olarak görülmesine katkı sağlamıştır. Sporun, gençlerin fiziksel ve zihinsel gelişimine katkıda bulunarak toplumun daha sağlıklı bireylerden oluşmasına olanak tanıdığına halkevleri aracılığıyla dikkat çekmişlerdir. İlk olarak halkevleri 1932 yılında açılmaya başlanmıştır. Çalışma kapsamında 1932-1951 yılları arasında halkevlerinde spor şubelerinin yapmış olduğu çalışmalar, Türk spor hayatına katkıları genel olarak ele alınmıştır.

Türkiye'de sporun toplumsal bir değer haline gelmesi, sadece profesyonel başarılarla değil, aynı zamanda yerel düzeyde toplumun spor bilincini geliştiren kurumların çabalarıyla mümkün olmaktadır. Bu bağlamda, halkevlerinin Türkiye'de spor bilincinin gelişimine önemli bir katkı sağladığı söylenebilir.

Halkevlerinin spor bilinci üzerindeki etkisi, genç yaşlardan itibaren sporun teşvik edilmesi ve erişilebilir hale getirilmesiyle kendini göstermiştir. Halkevleri bulundukları yerlerde yerel düzeyde düzenlenen spor etkinlikleri, turnuvalar ve spor okulları aracılığıyla, toplumun her kesimi sporun tadına varma ve bu deneyimi paylaşma şansına sahip olmuştur.

51 "İskenderun Halkevi Başarı ile Çalışıyor", *Ulus Gazetesi*, 18 Kasım 1949, s. 5.

52 M. Güneş, agm, s.152.

Ayrıca, halkevlerinin sporun sadece bireysel gelişimle değil, aynı zamanda toplumsal uyum ve dayanışma ile de ilişkilendirilmesi üzerinde durduğu görülmüştür. Spor aracılığıyla farklı sosyal gruplar arasında köprüler kurulması ve birlikte hareket edebilme yeteneğinin geliştirilmesi, halkevlerinin toplumsal bir vizyon oluşturmasına yardımcı olmuştur. Halkevleri, Cumhuriyet döneminde Türkiye'de sosyal, kültürel ve eğitim alanlarında faaliyet gösteren önemli kurumlardan biri olarak ortaya çıkmış ve bu durum sıklıkla ulusal basında yer almasını sağlamıştır. Basında genellikle spor şubesine üye olan kişi, sporcu sayısı, sporla ilgili çalışmalar ve sosyal sorumluluk bilinçleri aşılanmıştır. Ancak, 1946 sonrasında ulusal basında bu kurumların daha az yer bulması, akabinde Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ve siyasi atmosferdeki değişimlerle yakından ilişkilidir. Demokrat Parti, CHP'nin uzun süreli iktidarına son vermiş ve bu değişimler, halkevleri gibi kurumların da etkilenmesine neden olmuştur.

Sonuç olarak, halkevlerinin Türkiye'de spor bilincinin gelişmesinde önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Sporun sadece bir aktivite değil, aynı zamanda toplumun birleştirici bir gücü olarak görülmesine katkı sağlayarak, halkevleri genç nesillerin sporu benimsemesini ve toplumsal bir değer olarak görmesini desteklemiştir. Bu bağlamda, halkevlerinin sporun yaygınlaştırılması ve toplumsal etkileşimi artırması açısından önemli bir araç olduğu söylenebilir ve spor şubesinde Türk gençliğinin ve halkın sporlar sayesinde daha fazla millî bir birliktelik kurabileceği çalışmaya yansımıştır.

KAYNAKLAR

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

BCA,490.1.0.0.3.12.3/12.01.1932.

BCA,490.1.0.0.15.77.15/07.05.1935.

BCA,490.1.0.0.4.18.10/01.08.1938.

BCA,490.1.0.0.4.20.12/08.05.1939.

BCA,490.1.0.0.5.24.1/07.01.1942.

BCA,490.1.0.0.1300.320.2/03.03.1941.

BCA,490.1.0.0.5.25.9/18.12.1944.

BCA,490.1.0.0.5.27.26/20.10.1945.

BCA,490.1.0.0.6.28.21/01.02.1946.

BCA,490.1.0.0. 3.12.3/12.01.1932.

BCA,490.1.0.0.1117.76.3/30.01.1946.

BCA,490.1.0.0. 1005.879.1/27.11.1933.

BCA,30.10.0.0.70.463.13/18.03.1936.

BCA,30.10.0.0.145.36.14/03.02.1936.

Gazeteler

"İstanbul Halkevindeki Merasim", *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Şubat 1934.

"Mekteb Voleybol Maçları", *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Mart 1940.

"C. H. Partisinde", *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Aralık 1939.

"Halkevleri sporcuları Moskova'dan Hareket Ettiler", *Haber Gazetesi*, 23 Eylül 1936.

"Halkevlerinde Spor Faaliyeti Artırılacak", *Haber Gazetesi*, 5 Aralık 1938.

"Halkevleri", *Hâkimiyeti Milliye Gazetesi*, 27 Mayıs 1933.

"Halkevleri Sporumuza Büyük Hizmet Yapacak", *Milliyet Gazetesi*, 3 Mart 1932.

"Elâziz Halkevi Bir Yıl İçinde Neler Başardı", *Milliyet Gazetesi*, 5 Mart 1935.

"Halkevleri ve Spor", *Tanin Gazetesi*, 6 Nisan 1946.

"Halkevlerinin Çalışmaları", *Ulus Gazetesi*, 21 Şubat 1937.

"Halkevleri ve Spor", *Ulus Gazetesi*, 19 Mayıs 1937.

"Antalya Halkevinde Spor Çalışmaları", *Ulus Gazetesi*, 30 Ekim 1943.

"Halkevi Atış Müsabakaları", *Ulus Gazetesi*, 28 Şubat 1944.

"Halkevlerimizde Spor", *Ulus Gazetesi*, 25 Şubat 1945.

"Halkevleri ve Halkodaları", *Ulus Gazetesi*, 29 Ekim 1947.

"İskenderun Halkevi Başarı ile Çalışıyor", *Ulus Gazetesi*, 18 Kasım 1949.

"Halkevleri Atış Müsabakaları", *Vakit Gazetesi*, 21 Nisan 1941.

Resmî Yayınlar

C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları 10-18 Mayıs 1931, *Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları 10-18 Mayıs 1931*, Devlet Matbaası, İstanbul 1931.

C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, *Halkevleri Talimatnamesi*, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara 1932.

Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsası, Ulus Basımevi 1935.

Halkevleri 1932-1935, *103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı*, Ankara 1936.

CHP Halkevleri Talimatnamesi. (1940). Halkevleri Talimatnamesi. Zerbamat Basımevi, Ankara 1940.

Telif ve Tetkik Eserler

Canberk, Melih, "Halkevlerinin Türk Sporunun Gelişimindeki Önemi", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2018.

Çavdar, Tevfik, "Halkevleri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, IV, İletişim Yayınları, İstanbul 1983.

Çeçen, Anıl, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Gün Doğan Yayınları, Ankara 1990.

Doğaner, Yasemin, "Halkevleri", *Atatürk Ansiklopedisi*. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/halkevleri/?pdf, 2023.

Hiçyılmaz, Ergun, *Türkiye'de Spor,* Yeni Yüzyıl Kitaplığı Yayınları, İstanbul 1995.

Güneş, Günver, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğitimi Spor faaliyetleri (1923-1931)", *Belgi Dergisi*, S 27, 2024, s.19-43.

Güneş, Müslime, "Adnan Menderes ve Halkevleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XII/25, 2012, s.141-155.

Olgun, Kenan, *Türkiye'de Halkevleri Gerçeği*, İksad Yayınevi, Ankara 2019.

Özacun, Orhan, "*Halkevlerinin Dramı*", Kebikeç, S 3, Ankara 1996, s. 94–95.

Özmaden, Murat, "Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı (TİCİ) Dönemi Milli Ruh ve Milli Temsil, Siyasi ve Milli Propaganda ile Ülkeyi Tanıma-Tanıtma Çabaları", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7/1, 2010, s. 1439-1457.

Sezan Sarıyar, Canan "Behçet Kemal Çağlar'ın Türk Spor Kurumu Dergisi'nde Yer Alan Spora İlişkin Görüşleri", *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S 14, 2024, s.314-327.

Tayga, Yunus, *Türk Spor Tarihine Genel Bakış*, T.C. Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Yayın No. 87, Ankara 1990.

Üstel, Füsun, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931),* İletişim Yayınları, Ankara 2004.

Yılmaz, Niyazi "Şark Vilayetlerinde Spor Faaliyeti Artıyor", *Son Posta*, 7 Haziran 1932.

Yıldız Futbolcu, Mağdur Siyasetçi Zeki Rıza Sporel

Temuçin Faik Ertan*

Zeki Sporel'in Ailesi Çocukluğu ve Eğitimi

Zeki Rıza Sporel, 28 Şubat 1898'de İstanbul'da doğdu[1]. Aynı günlerde Osmanlı Devleti'nde II. Abdülhamit Padişahtı ve Jön Türk hareketi henüz doğmuştu. Zeki Rıza'nın dünyaya geldiği ve büyüdüğü yıllar İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin de doğduğu ve geliştiği yıllar oldu. Ama Zeki Rıza, bu siyasi hareketlerin hep dışında kalacak ve futbola odaklanacaktı. Zeki Rıza'nın babası Mızıka-ı Hümayun'da kolağası rütbesiyle görev yapan Ali Rıza Bey idi. Annesinin adı ise Rebia idi. Hasan Kâmil ve Mesut'un küçük kardeşi, Arif'in de ağabeyi idi[2]. Hasan Kâmil de Zeki Rıza gibi futbolcu olacak ve hatta A Milli Takımın tarihteki ilk müsabakası olan Romanya maçında kaptan olarak sahaya çıkacaktı.

Eğitimine İstanbul'da bulunan Selimiye Kışlası'ndaki Mülkiye Baytar Mektebi'nde başlayan Zeki Rıza, daha sonra Bursa Askeri İdadisi'ne nakil oldu ve eğitime burada devam etti. Bu okuldan askeri baytar olarak mezun olduktan sonra mesleğe atıldı. Ordu bünyesinde yüzbaşı rütbesiyle baytar olarak görev yaptı. Aynı günlerde Türk futbolundaki ve Fenerbahçe'deki yükselişi de devam ediyordu. Millî Mücadele yıllarında İstanbul'da kalmayı tercih etti ve sportif faaliyetlerini mesleğiyle birlikte yürüttü. Askeri baytarlığın yanı sıra Kadıköy İtfaiyesinde memurluk ve Belediye Merkez Baytarlığı gibi görevlerde de bulundu[3].

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE, tfertan@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-8782-7355 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1321

1 Cem Atabeyoğlu, *Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, s. 358.

2 Rüştü Dağlaroğlu, *Fenerbahçe Spor Kulübü Tarihi*, İstanbul 1987, s. 572. Bu konudaki bilgilerde bazı tutarsızlıklar bulunmaktadır. Üç kardeş olduklarına dair bilgiler de mevcuttur.

3 TBMM Albümü, C II, (1950-1980), TBMM Genel Sekreterliği, Basın ve Halkla İlişkiler

a) Zeki Rıza Sporel Fenerbahçe'de

Kendisi gibi futbolcu olan Fenerbahçe'de oynayan ağabeyi Hasan Kâmil Bey'in[4] de etkisinde kalarak 1912-13 sezonunda 14 yaşında iken Fenerbahçe'nin genç takımına dâhil oldu[5]. 1907 yılında kurulmuş olan Fenerbahçe, o dönemde 5-6 yıllık bir spor kulübü idi. Zeki Rıza, bu bağlamda Fenerbahçe'nin oldukça erken bir döneminde kulüp bünyesine katılmıştı. 1916 yılında yedi futbolcunun Altınordu'ya geçmesi üzerine takım kadrosunda ciddi bir boşluk doğdu ve henüz 17 yaşında iken Fenerbahçe Futbol Kulübünün A takımına yükseldi. Fenerbahçe'de A takımı seviyesindeki ilk maçını 17 Kasım 1916 tarihinde Üsküdar Anadolu'ya karşı oynadı ve Fenerbahçe'nin 7-0 galip geldiği bu maçta üç gol atmaya muvaffak oldu[6].

1916'den 1934 yılına değin, tam 18 yıl Fenerbahçe formasını giydi. Bu süre zarfında takımın kaptanlığını da yapan Zeki Rıza Sporel, Fenerbahçe formasıyla çıktığı 352 maçta, 470 gol atmayı başardı[7].

Zeki Rıza Sporel, formasını giydiği Fenerbahçe'de 18 yıl boyunca dört İstanbul Ligi şampiyonluğu, iki de İstanbul Cuma Ligi şampiyonluğu yaşadı[8].

Müdürlüğü, Ankara 2010, s. 590.

4 Zeki Rıza Sporel'in ağabeyi, Hasan Kâmil Sporel 1894 yılında İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesinde öğrenci iken futbola başladı. Kısa bir süre Fenerbahçe'ye geçti. 1911 yılından 1934'e kadar Fenerbahçe'de futbol oynadı. 26 Ekim 1923'te Türkiye A Milli Futbol Takımının tarihindeki ilk müsabakası olan Romanya maçında takımın başında kaptan olarak çıktı. Ayrıca Hasan Kâmil Sporel, Fenerbahçe'nin Galatasaray'a gol atan ilk futbolcu olarak da tarihe geçti. Hasan Kâmil Sporel Galatasaray Lisesinden başkan, Robert Kolej ve Michigan'da okumuş bir mühendisti. Michigan Eagles takımında altı yıl futbol oynayarak, ABD'de futbol oynayan ilk Türk sporcuydu. 1960-1961 yıllarında Fenerbahçe Spor Kulübünün başkanlığını yaptı. 27 Nisan 1969 tarihinde, 75 yaşında iken İstanbul'da vefat etti.

5 Dağlaroğlu, *age*., s. 572.

6 Bu maçtan önce Anadolu Kulübü yöneticisi Burhan Felek, Fenerbahçe'nin gençlerden kurulu kadrosunu görünce; *"Kuzum, siz bu çoluk-çocukla buraya çelik-çomak oynamaya mı geldiniz Allah aşkına*!.." demişti. Atabeyoğlu, *age*., s. 70.

7 Atabeyoğlu, *age*., s. 358; Fenerbahçe Zeki Rıza Sporel, 42 İstanbul takımına karşı oynadığı 237 maçta 341 gol atarken, 14 yurt içi takıma karşı ise 21 maçta 33 gol atmayı başardı. 56 yabancı futbol takımıyla oynanan 94 maçta sahaya çıkan Sporel, bu maçlarda da 96 gol attı. Kısacası 112 takımla oynanan 352 müsabakada 470 gol atmış oldu. Dağlaroğlu, *age*., s. 572.

8 Fenerbahçe, Zeki Rıza Sporel'in futbol oynadığı sürede 1920-1921, 1922-1923, 1929-1930 ve 1932-1933 yıllarında İstanbul Amatör Futbol Ligi şampiyonu oldu. 1920-1921 ve 1922-1923 sezonlarındaki İstanbul Cuma Ligini de Fenerbahçe birinci tamamladı. Atabeyoğlu, *age*., s. 545; https://fenerbahcetarihi.org/futbol-istanbul-sampiyonluklari/,

Zeki Rıza Bey'in Fenerbahçe'nin tarihine geçmesinde dönüm noktası niteliği taşıyan gelişmelerden biri de Harington Kupası müsabakası oldu. Lozan Konferansı'nın uzlaşıya yöneldiği ve artık İngilizler başta olmak üzere, İtilaf Devletleri askerlerinin İstanbul'dan çekilme hazırlığı yaptığı günlerde, işgalci Birleşik Krallık Ordusunun komutanı olan General Charles Harington adına bir kupa maçı organize edildi. 29 Haziran 1923'te İngilizlerin oluşturduğu karma takım ile Fenerbahçe arasında Taksim Stadında oynanan maç Zeki Rıza'nın attığı gollerle Fenerbahçe'nin 2-1 üstünlüğü ile sonuçlandı[9]. Bu galibiyet yaklaşık beş yıldır fiili işgal altında bulunan İstanbul'da ciddi ses getirdi ve halka moral kaynağı oldu[10].

1923 yılı Zeki Rıza için uluslararası açıdan başarılı bir yıl oldu. 26 Ekim 1923'te İstanbul'da Türkiye A Milli Takımının ilk maçı olan ve 2-2 sonuçlanan Romanya müsabakasında Türkiye'nin iki golünü attı. Böylece Türkiye A Milli Takımının ilk golünü atan futbolcu oldu. Aynı maçta ağabeyi Hasan Kamil Sporel de forma giydi[11]. Zeki Rıza Sporel futbolu bıraktığı 1934 yılına değin 16 kez A Milli Futbol Takımının formasını terletti ve Milli Takım adına 15 gol attı[12].

1924 yılında Paris'te düzenlenen olimpiyat oyunlarına katılan A Milli Takımda yer alan Zeki Rıza, Türkiye'nin futboldaki uluslararası gücü oranında mücadele ettiyse de başarılı olamadı[13].

Futbol oynadığı dönemde Askeri Baytar Okulunu da bitiren Zeki Rıza Sporel, baytar yüzbaşı olarak da görev yaptı. Bir süre Kadıköy İtfaiye Memurluğu ve Belediye Merkez Veterinerliği görevlerinde de bulundu. 1 Haziran 1934, pazar günü sade bir törenle futbolu bıraktı. O gün Avusturya'nın F.C. Wien takımına karşı Fenerbahçe'nin kaptanı olarak takımın başında son kez sahaya çıktı ve 470. golünü attı[14]. Aynı gün Mustafa Kemal Paşa'ya ait Gazi büstü de stadyumun girişine konuldu[15]. Diğer yandan Fenerbahçe'nin kuruluş

son erişim tarihi: 10.02.2024.

9 *Tevhid-i Efkâr*, 30 Haziran 1923.

10 Zeki Rıza Sporel'in yabancı takımlarla oynanan maçları bununla sınırlı kalmadı. 1918-1923 yılları arasında 19 İngiliz takımına karşı yer aldığı 34 maçta, 52 gol atmayı başardı. Dört Fransız takımına karşı da altı maçta 11 gol attı. Dağlaroğlu, *age*., s. 573.

11 *Tanin*, 27 Teşrinievvel 1923.

12 Atabeyoğlu, *age*., s. 358.

13 Bu bilgi ölümü üzerine hakkında yazı yazan Burhan Felek'e aittir. *Milliyet*, 4 Kasım 1969.

14 Dağlaroğlu, *age*., s. 573.

15 *Haber*, 2 Haziran 1934.

yıldönümü kutlandı ve atletizm müsabakaları yapıldı[16]. Kısacası Zeki Rıza Sporel'in son maçı, bir futbol müsabakasından öte, bir spor şenliği havasında gerçekleşti.

Futbolu bırakmıştı ama hem Fenerbahçe'den hem de spordan kopmamıştı. 1935 yılında Galatasaray-Vefa müsabakasında çıkan olaylar ve yaşanan sertliklerle ilgili kendisiyle yapılan röportajda, bugün de halen geçerli olan ve aranan sportmen anlayışı yansıtan ifadeler kullandı:

"Bu son maç hadisesinde mesul aramaktan ziyade, eskiden beri çalışılıp da bir türlü önüne geçilemeyen fena bir zihniyet veya halet-i ruhiyenin halli çareleri araştırılmalıdır. Birçok oyuncularımızda maalesef sportmenliğe hiç de yakışmayan fena bir haleti ruhiye vardır. Oyuncular her ne pahasına olursa olsun maçı kazanmak için her türlü çareye başvurmakta geri kalmıyorlar.

En kolay ve en kestirme olarak ele alınan çare de tekme atmak, çarpmak, karşısındaki oyuncuyu bu suretle korkutmak oluyor. Memleketimizde futbolun başladığı tarihten itibaren tatbik edilen bu fena usul oyunu kazanmağa yegâne silâh gibi kullanılıyor. Her şeyden evvel bu zihniyeti ve usulü kökünden kazıyıp atmak lâzımdır. Bu da hakemlerin vasi salâhiyetlerini, teşkilâtı değiştirmek, nizamnameleri yeni baştan şiddetli cezalarla tanzim etmekle kabildir. Avrupa'da kasti ve hatalı oyunculara karşı çok şiddetli cezalar verilmekte bu kabil oyunculara uzun müddet boykot edilmektedir…

… Dikkat edilecek olursa sertliğe, hataya, tekme atmaya en ziyade iyi oyuncu olmayan, âciz ve kabadayılık zihniyeti güden oyunculardа tesadüf edilir, Bu kabil oyuncular da daima iyi oyunculara musallat olurlar, onların zayıf noktalarını ancak bu usulün tatbikinde bularak ellerinden geleni yaparlar, oyuncuyu sakatlayarak maçı kazanmak isterler. Bunun fena bir neticesi şudur:

Bu suretle memlekette istidatlı kıymetli oyuncuların, korkak oyuncu olmalarına ve sahadan çekilmelerine sebep olurlar. Sporda bu zihniyet devam ettikçe memlekette iyi oyuncu yetişmesine de maalesef imkân kalmaz.

Yalnız bir hadise çıktığı zaman harekete geçmek değil, mütemadi bir takip ve alâka ile bu hadiselere meydan vermemek lâzımdır. İşte göz önünde tutulması icap eden mühim nokta budur."[17]

16 *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Haziran 1934; *Son Posta*, 2 Haziran 1934; *Akşam*, 2 Haziran 1934.

17 *Akşam*, 31 Ocak 1935.

Sonraki yıllarda da fırsat buldukça futbola dair görüşlerini ve birikimini toplumla paylaşmaya devam etti. 1941 yılında Akşam gazetesinde amatörlük ve profesyonellik konusunda "Yanlış Telakkiler" başlığıyla yazmış olduğu bir yazıda;

"Her gün bir sual karşısında kalıyoruz. Bize soruyorlar: Futbolumuz yükseliyor mu, geriliyor mu diye… Hiç şüphe yok ki bugün düne nazaran daha gerilemekteyiz. Bu vaziyet dâhilinde daha da gerileyeceğiz. Çünkü eleman yetişmiyor. Eskiden bir futbolcu üçüncü takımdan başlayarak kademe kademe birinci takıma yükselirdi. Birinci sınıf futbolcular arasında yer alması da büyük bir hadise olurdu. Hâlbuki bugün futbolcular doğrudan doğruya birinci takımlar arasına karışmakta ve tabiatıyla muvaffak olamamaktadırlar. Bir defa da muvaffak olamayınca da istidatlı bir genç de olsa ortadan silinip gidiyor. Futbolumuzun yükselmesini istiyorsak evvela işe genç takımlardan başlamak lazımdır. Bir futbolcu zamanla yetişir. Kulüplerimizin genç takımlar teşkil etmeleri ve bu takımlar arasında müsabakalar tertibi suretiyle ancak eleman yetiştirilebilir. Onun içindir ki sporda her şeyden evvel gençliğe ehemmiyet şarttır." diyerek günümüzde de çok tartışılan alt yapı konusuna vurgu yapıyordu[18]. Ama gün geçtikçe de siyasete olan ilgisi artıyordu.

Bu arada sporla olan ilgisi sadece futbolla sınırlı kalmadı. Futbolun yanı sıra hokey oynadı, golf yaptı ve teniste milli takıma kadar yükseldi[19]. Kısacası Zeki Rıza Sporel, sadece futbolcu değil, çok yönlü bir sporcu olarak tarihe geçti.

Futbolu bıraktıktan sonra, önceki yıllarda başlamış olduğu ticari faaliyetlere daha da hız verdi. Spor malzemeleri satan bir mağaza açan Zeki Rıza Sporel, Maarif Vekâletine kayak malzemesi tedarik etmeye başladı. Bu alanda önemli miktarda malzeme teminini hayata geçirdi[20].

Eminönü'ndeki spor mağazası dışında asıl olarak Türkiye İş Bankası'nın iştiraklerinden biri olan Yün-İş Mensucat'ın İstanbul Temsilcisi'ydi[21]. Yün-İş, İzmir'de kurulan Yün Mensucat'ın tekstil markasıydı ve Zeki Rıza Bey aslında şirket sahibinin de damadıydı. Çünkü eşi Hazel Hanım'ın kızlık soyadı Whittall'di. Whittall Ailesi, İzmir'deki Yün Mensucat ve İzmir Basma

18 *Akşam*, 21 Eylül 1941.

19 *Milliyet*, 4 Kasım 1969.

20 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-10-0-0/145-41-2

21 Osman Öndeş, *Modalı Vitol Ailesi*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2012, s. 48.

Fabrikası'nın ortak sahibiydi. Bir kolu da İstanbul'da ve özellikle de Kadıköy Moda'da olan Whithall'lar aynı zamanda İzmir'e at yarışlarını getiren üç aileden birisiydi[22].

Zeki Rıza Sporel, tüm ticari faaliyetlerine karşın spordan hiçbir zaman kopmadı. 1935 yılında kurulan Moda Deniz Kulübünün kurucularından ve yönetim kurulu üyelerinden biri oldu[23]. Söz konusu kulübün açılmasında Atatürk'ün talimatı ve yönlendirmesi etkili olmuştu[24]. 1936 yılında İstanbul Futbol Ajanı olarak görev yaptığı günlerde, milli küme maçlarını organize etti[25].

Zeki Rıza Sporel, 1939 yılında Whittall Ailesi'nin kızı Hazel Hanım ile İstanbul'da evlendi[26]. Bu evliliğin Zeki Rıza Sporel'in yaşamında bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. Fenerbahçeli eski bir futbolcu olan Zeki Rıza Sporel, artık iş dünyasına daha yakındı ve seçkin bir çevreye sahipti.

b) Fenerbahçeli Zeki Rıza'dan Demokrat Partili Zeki Rıza Sporel'e

Futbolu bıraktıktan sonra bir süre ticarete yönelen, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da Demokrat Parti saflarında siyaset yapmaya başlayan Zeki Rıza Sporel, 1946 yılında yapılan genel seçimlerde Demokrat Parti'den İstanbul Milletvekili seçilmesine rağmen, Millî Mücadele'de Ankara'ya geçmediği gerekçe gösterilerek milletvekilliği düşürüldü. Bununla birlikte Demokrat Parti'den ve siyasetten ayrılmadı.

1946 yılında yapılan genel seçimlerde Demokrat Parti'den İstanbul Milletvekili seçilen Zeki Rıza Sporel, yeni Meclis'in ikinci birleşiminde gündeme gelen Seçim Tutanaklarını İnceleme Komisyonuna üye seçilmesine karşın, hakkında şikâyet olduğu gerekçesiyle komisyona havale edilen

22 https://www.superfb.com/futbol/zeki-riza-gibisi-gelmediSXHBQ75254SXQ,son erişim tarihi: 10.02.2024.

23 Moda Yat Kulübünün kurucuları ve yönetim kurulu üyeleri arasında Zeki Rıza Sporel'den başka, Celal Bayar, Reginald Whittall, Fazıl Öziş, Muvaffak İşmen, Arnold Haendel, Arthur Wittall gibi iş ve siyaset dünyasının önemli isimleri de vardı. Öndeş, *age*., s. 49-50; Atabeyoğlu, *age*., s. 133; https://www.modadenizkulubu.org.tr/kulubumuz/tarihce, son erişim tarihi: 15.02.2024.

24 Erol Evcin," Atatürk'ün Spora ve Sporculara Bakışı", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 55, C 33, 2014, s. 340.

25 *Milliyet*, 4 Kasım 1969.

26 https://www.herumutortakarar.com/atifet-apartmani/, son erişim tarihi: 15.02.2024; https://www.wikitree.com/wiki/Whittall-175, son erişim tarihi: 15.02.2024.

milletvekilleri arasında yer aldı[27]. Bununla birlikte Seçim Tutanaklarını İnceleme Komisyonunun Zeki Rıza Sporel hakkında hazırlamış olduğu rapor, ilk olarak İkinci Yasama Yılında, 2 Aralık 1946 tarihinde tamamlandı ve Meclis'e sunuldu[28]. Zeki Rıza Sporel hakkında hazırlanan rapor, 6 Aralık 1946 tarihli oturumda ele alındı.

Seçim Tutanaklarını İnceleme Komisyonunun raporuna göre Zeki Rıza Sporel'in Millî Mücadelenin başında baytar subayı olarak İstanbul'da bulunurken vatan müdafaasına iştirak etmesi için Anadolu'ya geçmesinin kendisine tebliğ edildiğini, bu emri alan Zeki Rıza Sporel'in görevi başına koşacağı yerde, aksine olarak Millî kuvvetleri arkadan vurmak üzere Damat Ferit'in teşkil ettiği Kuvayı İnzibatiye'ye katıldığı, bu yüzden de Heyet-i Mahsusa[29] tarafından ordudan atıldığı belirtiliyordu. Komisyonun raporuna ayrıca Zeki Rıza Sporel'in askerlik mesleğinden atıldığı için 1938 yılında çıkarılan aftan da yararlanmasının mümkün olmadığı kararı da eklenmişti. Bu nedenle de Zeki Rıza Sporel'in milletvekili seçilmesine engel bir durumun bulunduğu görüşüyle rapor Meclis Genel Kuruluna sevk edildi. Aynı raporda Zeki Rıza Bey ile ilgili; "Komisyonumuz huzurunda müdafaası alınan ve şifahen dinlenen Zeki Rıza Sporel bu resmî davete icabet etmediğini ve sebep olarak rahatsız olan hemşiresini bırakacak bir kimse bulunmadığını, millî hareketin neticesinin taayyün etmesi için bir müddet daha beklemeği muvafık bulduğunu beyan etmiştir" şeklinde bir açıklama da yer almıştı[30].

Meclis'te yapılan görüşmelerde Zeki Rıza Bey'in lehinde söz alan Refik Koraltan; komisyonun oy çokluğuyla aldığı karara muhalif olduğunu açıklayarak başladığı konuşmasında Zeki Rıza Sporel hakkında herhangi

27 TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VIII, C 1, s.12, 16.

28 TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VIII, C 3, s. 2.

29 Heyet-i Mahsusalar, Osmanlı Devleti'nde görev yapmış olan askerî ve mülki bürokrasinin, Milli Mücadele sonrasında TBMM Hükümeti'nin, doğal olarak da yeni rejimin idari ve askeri mekanizmalarında görev alıp alamayacakları belirlemek üzere kurulan olağanüstü yargı organlarıydı. Askerî bürokrasi ile ilgili işlem yapmak üzere 25 Eylül 1923'te çıkarılan 347 sayılı kanunla Askerî Heyet-i Mahsusa; 26 Mayıs 1926'da çıkarılan 854 sayılı kanunla da Mülkî Heyet-i Mahsusa kurulmuştu. Amaç Millî Mücadele yıllarında Anadolu hareketine katılmayan askeri ve sivil bürokrasiyi tasfiye etmekti. Bu kurulların aldığı kararlarla içlerinde Zeki Rıza Bey'in de bulunduğu pek çok askeri ve sivil memurun görevlerine son verilmişti. Geniş bilgi için bakınız.: Cemil Koçak, *Belgelerle Heyet-i Mahsusalar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005; Asaf Özkan, "Askeri ve Mülki Heyet-i Mahsusalar", *Atatürk Ansiklopedisi*, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/askeri-ve-mulki-heyet-i-mahsusalar/, son erişim tarihi: 02.02.2024.

30 TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VIII, C 3, s. 60-62.

bir mahkemede verilmiş yargı kararı bulunmadığını, sadece Bursa'daki Heyet-i Mahsusa tarafından hakkında alınan bir karar olduğunu vurguladı. Heyet-i Mahsusa tarafından verilmiş olan kararın kanun olmadığını, 1938 yılında çıkarılan 3527 sayılı af kanununun söz konusu kararların üstünde olduğunu sözlerine ekleyen Refik Koraltan, Zeki Rıza Sporel hakkında alınmış olan kararın da haksız ve hatalı olduğunu dile getirdi. "Zeki Rıza, M. M. grubu emrinde hizmet almış ve bu hizmeti yurdunu, ulusunu seven millet evlâtlarına yaraşan dürüstlük ve hatta büyük feragat ve fedakârlıkla yapmıştır. Bu hakikatin böylece açığa çıkmasına, şerefli insanlara yaraşan bir ruh asaletine dayanarak hareket eden Fikret Yüzatlı ile Ahmet Atman'a huzurunuzda teşekkür ederken hepinizin asîl duygularınıza da tercüman olduğuma kani bulunuyorum." diyerek aslında Zeki Rıza Sporel'in Millî Mücadele yıllarında vatanın kurtuluşu için çaba sarf ettiğinin altını çizen Refik Koraltan, Sporel'in tek parti yıllarında CHP'nin Kadıköy örgütünde görev aldığını, İstanbul Belediyesi'nde baytar olarak çalıştığını, Türk sporuna hizmet ettiğini belirtti[31].

Daha sonra söz alan Demokrat Parti Muğla Milletvekili Necati Erdem konuşmasına komisyonun raporunu özetleyerek başladı. 1923 yılında çıkarılan 347 sayılı kanunun idari bir tasfiye kanunu olduğunu belirten Necati Erdem, herhangi bir suç tanımının yapılmadığını, suç olmadığı için de herhangi bir cezanın verilmesinin söz konusu olmadığını dile getirdi. Millî Mücadele'nin tamamlanmasından sonra çıkarılan 437 sayılı kanunu ile de geriye dönük olarak suç isnadı oluşturulduğunu, oysa geçmişe teşmil edilemeyeceğini belirten Erdem, devletin bir idari kararla tasfiye hakkının bulunduğunu, ancak bunun milletvekili seçilmeye engel teşkil etmemesi gerektiğini savundu.

Necati Erdem;

"Binaenaleyh Zeki Rıza Sporel'in mukadderatı mütalâa edilirken muahhar bulunan Türk Ceza Kanunu'nun 20 nci maddesi değil bu vatandaşa isnat edilen fiilin vuku bulduğu tarihteki mevzuat-ı hukukiyenin nazarı dikkate alınması lâzımdır. Yani fiil tarihinde meri olan kanun 1274 sayılı Ceza Kanunudur. Yukarıda arz ettiğim gibi bu kanunda hidematı ammeden memnuiyet cezası yoktur. Binaenaleyh Zeki Rıza Sporel kısmi de olsa hidematı âmmeden memnuiyet cezasıyla hükümlü değildir. Bu sebeple Zeki Rıza Sporel'e ait seçim tutanağının kabul edilmesi lâzımdır. Mamafih söz ve karar heyet-i celilenindir" diyerek konuşmasını tamamladı[32].

31 TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VIII, C 3, s. 41-44.

32 TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VIII, C 3, s. 44-46.

Zeki Rıza Sporel lehinde yapılan bu iki konuşma sonrasında söz alan CHP Rize Milletvekili Dr. Fahri Kurtuluş, Seçim Tutanaklarını İnceleme Komisyonunun raporunu destekleyen ifadeler kullandı. Zeki Rıza Bey'in komisyonda dinlendiğinde; "…kardeşim hasta, yanma bırakacağım kimsem yok, millî mücadelenin ne şekil alacağını bilmiyorum, bunun için cepheye gitmedim" dediğini belirten Kurtuluş, Zeki Rıza Sporel'in gerekçesinin haklı olmadığını savunurken sözü Reşat Çiğiltepe'ye getirdi. "27 Ağustos 1927 de emir alan merhum Albay Reşat, Çiğil Tepesini beş dakika geç aldığı için intihar etmiştir. Bu mukaddes vatan evlâdı, Zeki Rıza Sporel gibi o vazifeye gitmemeyi bilemez miydi? Hâlbuki beş dakika geç kaldığı için intihar etmiştir. Zeki Rıza'nın, bu millî heyet arasında bulunmasının ne dereceye kadar yeri vardır? İstiklâl şehitlerinin ruhu gelip bunu bizden sormayacak mı?" diyerek sert bir karşılaştırma yaptı.

Refik Koraltan ve Necati Erdem'in Heyet-i Mahsusa'nın niteliği ve aldığı kararların bağlayıcılığıyla ilgili görüşlerini de eleştiren Fahri Kurtuluş, daha önce benzer durumlarda milletvekilliğinin düşürülmesi kararı verildiğini, şimdi de aynı yönde karar verilmesi gerektiğini söyleyerek konuşmasını tamamladı[33].

Fahri Kurtuluş'tan sonra söz alan Demokrat Parti Eskişehir Milletvekili İsmail Hakkı Çevik de Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun sadeleştirilmesi sırasındaki yanlışlığa işaret ederek 3527 sayılı Af Kanunu ile ilgili olarak Adliye Komisyonu tarafından düzenlenen "İstiklâl Mahkemesi mahkûmları hakkında kabul edilen affin Hâkimler ve Memurin Kanun'na göre yapılan inzibatî muamelelerde, ihraca, askerî nispetlerin kesilmesi, suretindeki hükme şâmil olmamak üzere…" şeklindeki bir fıkrayı okudu. Buna karşılık anayasada askeri bir cezadan dolayı herhangi bir hükmün bulunmadığını söyleyen Çevik, "İşin his kısmına gelince; onu vicdanınıza terk ediyorum. Millî Mücadeleye iştirak etmemiş bir vatandaşın mebus olup olmaması kararı herkesin vicdanında yer alması gereken bir mevzudur" sözleriyle konuşmasını tamamladı[34].

CHP Bursa Milletvekili Muhittin Baha Pars ise konuşmasını Zeki Rıza Sporel'in milletvekilliğinin düşürülmesinin gerektiği yönünde yaptı. Zeki Rıza Sporel ile herhangi bir kişisel düşmanlığının bulunmadığını ifade eden Pars, hemen herkesin, çok küçük yaşlardaki insanların bile Millî Mücadele'ye

33 TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VIII, C 3, s.47-48.

34 TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VIII, C 3, s.48-49.

katıldığı bir dönemde Zeki Rıza Sporel'in "hastayım, kardeşim hasta" diyerek Anadolu'ya geçmediğini, zaferin kazanılmasında sonra ise pek çok asker ve memur gibi Ankara'ya gelip *iade-i haysiyet* etmek istemediğini, İstanbul'da ticari faaliyetlerine devam ettiğini ileri sürdü.

Muhittin Baha Pars konuşmasının devamında gazetelerin Zeki Rıza Sporel'i kahraman yaptıklarını ve başarılarını sayfalarına taşıdıklarına vurgu yaptıktan sonra, Meclis'in önceki yıllarda daha hafif durumda olanların Meclis'e alınmadığını hatırlattı.

Pars konuşmasını şu sözlerle tamamladı:

"Arkadaşlar, herkesin kendi hizmetini kendi hususi sahasında ölçelim ve orada takdir edelim. Zeki Rıza Sporel, sporda memlekete hizmet etmiş midir? Güzel. Mükâfatını görmemiş midir? Çok ziyadesiyle. Avrupa'ya, gitmiştir, himaye görmüştür, arkadaşları olan veterinerlerin birçoğu bugün mezarda, bir kısmı sefalet içinde dolaşırken kendisi bu sayede zengin olmuştur. Fakat spor sahasındaki muvaffakiyet insana Türkiye Büyük Millet Meclisinde mevki vermez. Burası futbol sahası değildir, Türkiye Büyük Millet Meclisidir."[35]

Zeki Rıza Sporel'in milletvekilliğinin düşürülüp düşürülmemesinin görüşüldüğü oturumda belki de en sert konuşmayı emekli bir general olan CHP Hatay Milletvekili Eyüp Durukan yaptı. Zeki Rıza Bey'in İstanbul'da Mim Mim Grubu ya da Felah Grubu ile ilgisinin olmadığını ve bu örgütlerin bünyesinde çalışmadığını iddia eden Durukan, Zeki Rıza Sporel'in Heyet-i Mahsusa'ya çağrıldığında bu örgütlerdeki faaliyetlerinden bahsetmediğini, kendisinin ve kardeşinin hasta olması yüzünden Anadolu'ya geçmediğini belirttiğini hatırlattı. Heyet-i Mahsusa'ya İstanbul'daki gizli faaliyetlerinden bahsetmiş olsaydı o günlerde hayatta olan Esat Paşa'dan bunun sorulabileceğini de sözlerine ekledi. Ayrıca Genelkurmay Başkanlığı'nda ve Millî Savunma Bakanlığı'nda M. M. Grubu ve Felah Grubu üyelerinin isimlerinin de bulunduğunu ileri sürdü.

Eyüp Durukan konuşmasına şu sert ifadelerle son verdi: "Bilâhare affedilmiş olmasını ileriye sürüyorlar. Bilâhare affedilmiş olsa dahi bu belki hidematı ammeden dolayı kayıplarını kendisine iade etmiştir. Fakat memleketin, vatanın kendisinden beklediği vatan borcunu ifa et dediği vakit de bu şerefli hizmeti ifa etmediğinden dolayı kaybettiği şerefi kendisine iade etmemiştir. Şerefi iade edilmeyen bir adamın burada yeri yoktur."[36]

35 TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VIII, C 3, s.49-52.

36 TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VIII, C 3, s. 52-53.

Eyüp Durukan'dan sonra tekrar söz alan Refik Koraltan, zaferden sonra TBMM'nin herkesi kucakladığını, kimseyi ihmal etmediğini söyledikten sonra; "Biz eğer bu yola girerek şu arkadaşımız gelmemiştir, şu arkadaş hizmet etmemiştir, şu arkadaşımızın filân Devletin filân zamanda himayesini istemiştir, pasaportunu taşımıştır diye üzerinde durursak bütün aflara rağmen çok çirkin ve içinden çıkılmaz bir şekil alır." diyerek konuşmasını tamamladı[37].

CHP Tunceli Milletvekili Necmettin Sahir Silan ise Refik Koraltan'ın konuşmasında kendisinden söz ettiği için söz aldı ve Koraltan'ın İstiklal Mahkemelerinin faaliyette olduğu dönemlerde kendisinin yaşının küçük olduğunu, bu konulara nüfuz edemediğini söylediğini ifade etti. Silan, kendisinin 1896, Koraltan'ın ise 1889 yılında doğduğunu hatırlatarak aralarındaki yaş farkının fazla olmadığına işaret etti. Refik Koraltan'ın milletvekili seçildiği yıllarda, kendisinin de Millî Mücadele'ye katılmak için Ankara'ya geçtiğini ve Meclis'te çalıştığını belirtti.

Necmettin Sahir Silan konuşmasının devamında; "Koraltan, Ordudan kaçanları ölüm cezalarına çarptıran Koraltan, bugün, o mücadele hizmetlerine çağırıldığı halde Anadolu'ya gelmeyen, bu sebeple Ordudan çıkarılan ve artık askerî bir rütbe taşımak şerefinden ebediyen mahrum olan bir talihsizi bu kürsüde müdafaaya çalışıyor, kanun maddelerini kendine göre yorumluyor. Heyeti Mahsusa'nın mahkeme olmadığını söylüyor, adı geçen talihsiz vatandaşı bir millî kahraman gibi gösteriyor" sözleriyle Refik Koraltan'a dönük eleştirilerini sürdürdü[38].

Necmettin Sahir Sillan'ın Zeki Rıza Sporel'in milletvekilliğinin düşürülmesinin gerektiğini belirten konuşmasından sonra Sporel'in savunmasına geçildi. Sinop Milletvekili Suphi Batur tarafından okunan ve zaman zaman müdahalelerle kesintiye uğrayan savunma şöyle idi:

"Muhterem arkadaşlar, karşınıza en ağır bir ithamın yükü altında geliyorum. Bunun fecaatini tam ölçüsü ile duyabilmek için benim yerimde olmak lâzımdır. Kendimi uzun uzadıya müdafaa edecek değilim. Bunu vefalı ve dürüst arkadaşlarım kâfi derecede yaptılar. Onlara karşı hem kendi hesabıma hem de hakikat namına duyduğum şükran sonsuzdur. Arkadaşlar, benim aleyhime ileri sürülen isnatlar hiçbir vesikaya dayanmıyor. Bu iddianın aksine canlı şahitler vardır ve aranızdadır. Ve hatta karşı parti safları arasında

37 TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VIII, C 3, s. 53-54.

38 TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VIII, C 3, S.54-55.

bulunmaktadır. Hakikaten benim naçiz şahsımla ihtilât halinde olması ve onu kendimle beraber müdafaa mecburiyetinde bulunmaklığım beni ayrıca derin teessüre sevk ediyor. Muhterem arkadaşlar; yalnız şu kadarını söylemekle iktifa edeceğim. Vakur, cesur, tarihi kahramanlıklarla dolu bir millete mensup olmak ve onun naçiz bir ferdi bulunmak sıfatıyla beni en ziyade müteessir ve müteellim eden nokta, Millî Mücadele esnasında kurtuluş dâvasına yardım etmemiş bir vatandaş vaziyetine düşürülmek istenilmektedir. Hâlbuki hakikat böyle değildir. Millî harekâtın bütün devamı müddetince İstanbul'da elimden gelen bütün kuvvet ve kudretimle bu dâvaya hizmet etmiş bir vatandaşım, bunun canlı şahitleri gerek Yüksek Heyetiniz arasında ve gerekse hariçte hazır bulunmaktadır. Ben yüksek Türk milletinin vekili olmak gibi çok kıymetli ve şerefli bir hizmette bulunmaktan iftihar duyarım. Fakat bu mâruzâtımla mutlaka milletvekili olarak kalmak gibi şahsi bir ihtirasa da kendimi kaptırmış değilim.

Ben bu şerefli kürsüden, beni çok iyi tanıyan milletimin aklıselimine ve millî vicdan ve şuuruna hitap ederek hakikati ifade etmek maksadıyla söz söylüyorum. Ben bu vatanda millî şuurun ve kabiliyetin spor sahasında tecelli eden faaliyetlerine âcizane iştirak etmiş ve karanlık günlerinde teselli kaynağı olmaya vesile olmuş, yabancı memleketlerde millî formayı senelerce şerefle sırtımda taşıyan ve kudretim dâhilinde necip ve asil Türk milletinin yüzünü ak etmeğe çalışmış olmakla mübahi bir vatandaşım. Ruhumda ve kalbimde yegâne yaşayan arzu ve gaye bu millete faydalı olmak ve onun hayrına çalışmaktır. Genç yaşımdan beri bütün milletin gözleri önünde bütün safhaları apaçık geçmiş bir maziye ve hayata sahip bulunuyorum. Benimle yakından ve uzaktan münasebette bulunan herkes bilir ki, tek gayem bu memlekete saham dâhilinde çalışıp faydalı olmaktan ibarettir. Bütün milletin gözü önünde hayatını temiz olarak geçiren bir vatandaşa karşı yapılacak en büyük fenalık onu bu millete hizmetten kaçmış bir vatandaş vaziyetine düşürmektir. İçimde temiz memleket duygusu taşıyan benim gibi bir vatandaşa karşı en acı olan bu isnat karşısında hepinizin vicdanınıza müracaat ediyorum. Sizden istediğim şey, siyasi ve fırkacılık duygularının daima üstünde tutulması lâzım gelen millî ve vatanî işlerinizi yoklayarak âdil ve bitaraf bir karar vermenizdir. Onun için hepinizi vicdanınızla karşı karşıya bırakmakla iktifa ediyorum."[39]

39 TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VIII, C 3, S.55-56.

Görüşmenin sonlarında dönemin Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olan Mümtaz Ökmen söz aldı. Refik Koraltan'ı açık ve samimi olmaya davet eden Ökmen, kısa süren konuşmasında Zeki Rıza Sporel'in hukuki durumu hakkında görüş bildirmeyeceğini, ancak Türkiye Büyük Millet Meclisinin icra makamına getirdiği ve kendisine vazife emanet ettiği insanlar arasında Sporel'in durumunda olan kimsenin bulunmadığını söyledi[40].

Zeki Rıza Sporel'in milletvekilliğinin düşürülüp düşürülmemesi gerektiğine dair görüşmelerde son konuşmayı Tutanakları İnceleme Komisyonu Sözcüsü Kırşehir Milletvekili Sahir Kurutluoğlu yaptı. Eyüp Durukan ve Muhittin Baha Pars'ın açıklamalarına katıldığını ifade eden Kurutluoğlu, önceki konuşmalarda da sözü edilen Bursa'daki Heyet-i Mahsusa'nın Zeki Rıza Sporel hakkındaki kararı tekrarladı ve buna itiraz edilmediğini, kararın da bu nedenle kesinleştiğini belirtti. Sahir Kurutluoğlu, çıkarılan af kanunu ile devlet hizmetinde bulunmamak konusunda düzenleme bulunmasına karşın askerlik mesleğinden çıkarılanlarla ilgili herhangi bir hükmün bulunmadığına işaret etti. Komisyonun oy çokluğuyla Zeki Rıza Sporel'in milletvekili seçilmek yeterliliği taşımadığı kanaatiyle milletvekilliğinin düşürülmesi kararı verdiğini açıklayarak sözlerini tamamladı[41].

Bu konuşmadan sonra Genel Kurul'da yapılan oylamayla Tutanakları İnceleme Komisyonu'nun Zeki Rıza Sporel hakkındaki raporu kabul edildi ve böylece Demokrat Parti'den İstanbul Milletvekili seçilen Zeki Rıza Sporel'in TBMM'deki üyeliği son buldu[42]. Böylece A Milli Takımın ilk golünü atan Zeki Rıza Sporel, bu kez siyaset dünyasının golünü yedi ve Meclis dışında kaldı[43].

Zeki Rıza Sporel siyaseten dışlanmasına karşın, emeklilik özlük haklarının verilmesi bakımından mağdur edilmedi. 25 Eylül 1923 tarihinde askerlik mesleğinden çıkarılmış olmasına karşın, 1948 yılında 2735 sayılı Af Kanunu'ndan yararlandığı için Askeri Yargıtay'ın kararı doğrultusunda emekli maaşı bağlandı[44]. Böylece 1946 yılında yaşadığı siyasi şoku, idari yargının kararıyla bir nebze de olsa atlatmış oldu.

40 TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VIII, C 3, S. 56.
41 TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VIII, C 3, S. 56-58.
42 TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VIII, C 3, S. 59.
43 BCA, 30-10-0-0/77-507-14.
44 BCA, 30-11-1-0/196-2-20.

Ancak siyasetten ve Demokrat Parti'den kopmadı. 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimlerde bu kez Rize'den aday gösterildi ve IX. Dönem TBMM'ye Demokrat Parti Rize Milletvekili olarak dâhil oldu[45]. Zeki Rıza Sporel, IX. Dönem Meclis çalışmalarında fazla ön plana çıkamadı. Hemen hiç konuşma yapmazken, 6 Kasım 1950'de Sayıştay Komisyonu üyeliğine seçildi[46]. 10 Kasım 1952 ve 9 Kasım 1953'te iki kez Dışişleri Komisyonu üyeliğine seçildi[47]. Zeki Rıza Sporel'in komisyon üyelikleri bunlarla sınırlı kalmadı. 9 Kasım 1953'te Dilekçe Komisyonunun belirlenmesi için oluşturulan tasnif heyetinde kendine yer buldu[48]. Bu arada ender de olsa bazı kanun tekliflerinde adı geçti[49].

Çok etkin bir siyasi kişilik olmamasına karşın 1954 yılında yapılan genel seçimlerinde ise yine Demokrat Parti'den ama bu kez İstanbul milletvekili seçildi[50]. X. Dönem TBMM'de de bazı komisyonlarda kendine yer buldu. Üç yasama yılı Milli Müdafaa Encümeni üyeliği yaptı[51]. Yine Meclis Başkanlığı seçimi tasnif heyetine de kur'a ile seçildi[52]. 1956 yılında da Milli Müdafaa Encümeni tasnif heyetinde de yer aldı. Ayrıca 1956 yılında Meclis Hesaplarının Tetkiki Encümeni'ne seçildi[53].

İki dönem milletvekilliği yapmasına karşın siyasetin etkin bir ismi olamadı. Muhtemelen Adnan Menderes'in de çok yakınında kendine yer bulamadı. Bu dönemde Demokrat Parti milletvekili olmasına karşın Adnan Menderes ile çok yakın olmadığını gösteren ilginç bir gelişme arşiv belgelerine yansıdı. Annesi Rebii Hanım, dönemin Başbakanı Adnan Menderes'e özel mektup

45 TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: IX, C 1, s. 4; TBMM Albümü, C II, (1950-1980), TBMM Genel Sekreterliği, Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Ankara 2010, s. 590.

46 TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: IX, C 2, s. 27.

47 TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: IX, C 17, s. 37; TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: IX, C 25, s. 35.

48 TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: IX, C 25, s. 31.

49 Rize Milletvekili Zeki Rıza Sporel, Konya Milletvekili Saffet Gürol ile birlikte Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünün kaldırılmasına ve yeniden bir teşkilât kurulmasına dair kanun teklifi sundu. TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: IX, C 11, s. 39.

50 TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: X, C 1, s. 3; TBMM Albümü, C II. (1950-1980), TBMM Genel Sekreterliği, Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Ankara 2010, s. 641.

51 TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: X, C 1, s. 63; TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: X, C 2, s. 35; TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: X, C 8, s. 41.

52 TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: X, C 14, s. 14.

53 TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: X, C 14, s. 34.

yazarak küçük oğlu için iş istedi[54]. Burada garip olan durum, bir annenin oğlu için Başbakana mektup yazıp iş bulmasını istemesi değildi. Bu annenin diğer oğlunun milletvekili olmasıydı.

c) Siyaset Sonrası Yılları ve Vefatı

Zeki Rıza Sporel, milletvekili iken 1955 yılında üstlendiği Fenerbahçe Spor Kulüp Başkanlığını 1958 yılına değin sürdürdü[55]. Bu arada bir süre Su Sporları Federasyonu Başkanlığı yaptı[56].

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi sonrasında Adalet Partisi içinde yer aldı. Hatta partinin kuruluş çalışmalarının bir kısmı Moda'daki evinde yapıldı. O dönemde Demirel'e en yakın isimlerden birisi oldu[57].

3 Kasım 1969 tarihinde sabah altı sularında geçirdiği kalp krizi sonucu İstanbul'da Moda'daki evinde vefat etti[58]. Zeki Rıza Sporel evli ve bir kız çocuğu babasıydı.

Zeki Rıza Sporel'in öldüğü gün, bu üzücü olayı duyan ağabeyi Mesut Eyison da kalp krizi geçirdi ve o da vefat etti. Her ikisinin de cenazeleri 4 Kasım 1969'da Kadıköy Osmanağa Camiinde kılınan namaz sonrasında toprağa Karacaahmet Mezarlığı'nda verildi[59]. Cenaze törenine futbolun yanı sıra diğer spor dallarının federasyon başkanları, yöneticileri ve sporcularıyla ailesi katıldı[60].

Ölümü sporun yanı sıra siyaset dünyasında da ses getirdi. Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel, Zeki Rıza Bey'in vefatı üzerine Fenerbahçe Kulübüne; "Türk sporunun büyük ismi Zeki Rıza Sporel Bey'in vefatını teessürle öğrendim. Acınızı paylaşır, Fenerbahçe camiasına, kederli ailesine ve bütün Türk sporseverlerine baş sağlığı dilerim" şeklinde bir telgraf çekti[61].

54 BCA, 30-1-0-0/19-108-15.

55 https://www.fenerbahce.org/kulup/baskanlarimiz, son erişim tarihi: 02.02.2024.

56 *Milliyet*, 4 Kasım 1969.

57 https://www.superfb.com/futbol/zeki-riza-gibisi-gelmediSXHBQ75254SXQ, son erişim tarihi: 10.02.2024.

58 *Milliyet*, 4 Kasım 1969; *Ulus*, 4 Kasım 1969. Zeki Rıza Sporel'in vefatıyla ilgili haber Milliyet gazetesinde daha detaylı verilmişti. Cumhuriyet Halk Partisi'nin yayın organı niteliği taşıyan Ulus ise spor sayfasında kısa bir bilgi olarak verdi Zeki Rıza Sporel'in vefat haberini! Ulus gazetesi Zeki Rıza Sporel'in futboldaki değerini hatırlamakla birlikte, onun Demokrat Parti saflarındaki siyasi faaliyetlerini unutmamış görünüyordu.

59 *Milliyet*, 5 Kasım 1969.

60 *Ulus*, 5 Kasım 1969.

61 *Milliyet*, 4 Kasım 1969.

İstanbul Belediye Başkanı Dr. Fahri Atabey de Zeki Rıza Sporel'in vefatından duyduğu üzüntüyü; "Fenerbahçe'de ve bütün Türkiye'de sevilen bir ağabey vasfını taşımış olan Zeki Rıza'nın vefatını üzüntü ile karşıladım. Kederim çok büyüktür" şeklindeki ifadelerle yansıttı.

Zeki Rıza Sporel'in ölümünün en fazla hissedildiği çevre kuşkusuz spor camiası oldu. Sembolleştiği kulüp olan Fenerbahçe; "Fenerbahçe camiası, kulübümüze müstesna hizmetleri geçen çok değerli, büyük spor adamı Zeki Rıza Sporel'in elim kaybının üzüntüsü içindedir" diyerek vefatı duyurdu.

Kulüp Başkanı olan Faruk Ilgaz'ın mesajı ise şöyleydi: "Fenerbahçe'nin unutulmaz siması ve Fenerbahçe ismi ile anılan Zeki Rıza Sporel'in elim kaybı dolayısıyla Fenerbahçe Kulübü büyük bir acıya bürünmüştür. Türk sporunun büyük siması ve memleketin iftihar ettiği bu evladını kaybetmekten yalnız Fenerbahçe değil, bütün Türk spor camiası onun yokluğunu hissedeceklerdir."[62]

Dönemin sporla ilgili en önemli sivil toplum örgütlerinden olan Spor Yazarları Derneği de Zeki Rıza Sporel'in ölümünden duyduğu üzüntüyü kamuoyu ile paylaştı. "Cumhuriyetimizin kuruluşundan bu yana Türk Milli Futbol Takımında defalarca yer alan, Türk sporuna oyuncu, yönetici ve parlamento adamı olarak yararlılığı dokunan, Fenerbahçe'nin tarihindeki en büyük yıldızı Zeki Rıza Sporel'i kaybetmiş bulunuyoruz. Türk spor camiasına ve ailesine başsağlığı diler, Sporel'i saygı ve minnetle anarız."[63]

Zeki Rıza Sporel'in vefatı futbol camiasında Fenerbahçe'nin önemli rakipleri tarafından da üzüntüyle karşılandı. Beşiktaş'ın sembol isimlerinden olan ve Baba Hakkı lakabıyla tanınan Hakkı Yeten;"Kaptan Zeki Rıza Sporel, hem büyük bir futbolcu hem de mert bir insandı. Ölümü beni son derece üzdü" cümleleriyle teessürlerini bildirdi[64].

Zeki Rıza Sporel'in milletvekilliğinin düşürüldüğü sırada Mecliste olan ve hatta Zeki Rıza Bey'in savunmasını genel kurula okuyan, Galatasaray'ın eski futbolcularından ve başkanlarından olan Suphi Batur ise "Zeki Rıza centilmen ve eşi bulunmaz bir santrfordu. Bugünkü Fenerbahçe stadı onun hatıralarını daima taşıyacak ve hafızalardan asla silinmeyecektir." diyerek duygularını dile getirdi[65].

62 *Milliyet*, 4 Kasım 1969.

63 *Milliyet*, 4 Kasım 1969.

64 *Milliyet*, 4 Kasım 1969.

65 Suphi Batur, 1946 yılında TBMM'de Zeki Rıza Sporel'in milletvekilliğinin

Yine Galatasaray camiasının önde gelen isimlerinden olan Turgan Ece de şu ifadeleri kullandı. "Türk futboluna büyük hizmetleri dokunan, Fenerbahçe'de sembol haline gelmiş olan Zeki Rıza Sporel'in vefatı Galatasaray camiasını üzmüştür. Kederli ailesine ve Fenerbahçe camiasına baş sağlığı dilerim."[66]

İstanbulspor'da yöneticilik yapan ve tıp fakültesinde öğretim üyesi olan H. Kaya Çilingiroğlu; "Teessürümüz büyüktür. Acısı bütün spor camiasına ait olmakla beraber ailesine ve Fenerbahçe'ye baş sağlığı dileriz" diye mesaj yayımladı[67].

Sonuç

Cumhuriyetin ilk 15 yılına damgasını vuran futbolculardan birisi olan Zeki Rıza Sporel'in hayatı sadece genelinde spor, özelinde futboldan ibaret değildi. Futbola olan tutkusunu rol model olarak gördüğü ağabeyi Hasan Kâmil Bey'den aldığı, hatta bu konuda onu aştığı söylenebilir.

Ancak onun faal futbolculuk yıllarında bir spor dalı olarak futbol, bir mesleki faaliyet olarak görülmüyordu ve Türkiye'de henüz erken dönemlerini yaşıyordu. Bu nedenle Zeki Rıza Sporel'e "mesleğiniz nedir?" diye sorulacak olsaydı "askeri baytar" diye cevap vereceği bir gerçekti. Fakat Zeki Rıza Sporel'in tanınması ve popüler olması futbol sayesinde gerçekleşti. Bugün 115 yılı aşan bir maziye sahip olan Fenerbahçe Spor Kulübünün en uzun süre ve en fazla formasını giyen futbolculardan biri oldu. 1920'li ve 1930'lu yıllarda hem Fenerbahçe'nin hem de Türkiye A Milli Futbol Takımının formasını terletti. Hatta 26 Ekim 1923'te oynanan ve 2-2 sonuçlanan Türkiye-Romanya futbol müsabakasında Türkiye'nin iki golünü de Zeki Rıza Bey attı. Bu müsabaka A Milli Takımın tarihteki ilk maçıydı ve ilk golleri de Zeki Rıza Bey atmıştı.

Zeki Rıza Sporel'in yaşam çizgisine bakıldığında mesleki açıdan bir odaklanma sorunu yaşadığı söylenebilir. Ya da çok yönlü bir kişiliğe sahip olmasından kaynaklanan pek çok işin aynı anda üstesinden gelmek konusunda yetenekli olduğundan söz edilebilir. Gerçekten de Zeki Rıza Sporel, yaşamı boyunca neredeyse hiçbir zaman tek uğraşla kendisini meşgul etmedi. Askeri baytarlık yaparken futbol oynuyordu. Futbolu bıraktıktan sonra ticarete yöneldi ama aynı zamanda siyasetle de ilgilenmeye başladı.

düşürülmesiyle ilgili yapılan oturumda, onun sunduğu savunma metnini okumuştu. *Milliyet*, 4 Kasım 1969.

66 *Milliyet*, 4 Kasım 1969.

67 *Milliyet*, 4 Kasım 1969.

Askeri baytar olmasına karşın Millî Mücadele yıllarında İstanbul'da kalması, kendince mazereti bulunması nedeniyle Anadolu'ya geçmemesi, sonraki yıllarda başına iş açtı. Ankara'nın çağrısına uymayıp İstanbul'da kalması nedeniyle Bursa'daki Heyet-i Mahsusa tarafından askeri baytarlık mesleğinden ihraç edildi. Heyet-i Mahsusa'nın bu hükmü, Fenerbahçe ve A Milli Takımın formasını giymesinde engel teşkil etmedi ama 1946 yılında Demokrat Parti'den milletvekili seçildiğinde, unutulduğu zannedilen ihraç kararı yüzüne vuruldu.

O, futbolculuğun popülerliğine güvenerek ya da olayın ciddiyetini önemsemeyerek Heyet-i Mahsusa'nın kararına itiraz bile etmemişti. Oysa 1946 yılındaki genel seçimlerde Demokrat Parti'den milletvekili seçildiğinde Fenerbahçe'nin acar forveti değildi artık!.. Fenerbahçe'nin tarihine geçen Zeki Rıza Sporel, Başbakanın (Şükrü Saraçoğlu) aynı zamanda Fenerbahçe'nin kulüp başkanı olduğu günlerde milletvekilliği düşürülen siyasetçilerden biri oldu. Fenerbahçe'nin Başkanı Şükrü Saraçoğlu için o, yönettiği kulübün eski futbolcusu değil, muhalif Demokrat Parti'nin bir üyesiydi. Yıllar önce Heyet-i Mahsusa tarafından askerlik mesleğinden ihraç edilmiş olması, çoğunluğunu iktidara mensup milletvekillerinin oluşturduğu Seçim Tutanaklarını İnceleme Komisyonunda ele alındı ve milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olmadığı yönünde karar verildi. Çünkü o CHP'nin etkili isimlerinden olan Başbakan Şükrü Saraçoğlu için Fenerbahçeli Zeki Rıza değil, Demokrat Partili Zeki Rıza Sporel idi. Başka bir deyişle Fenerbahçe'nin eski futbolcusu, Demokrat Parti'nin yeni siyasetçisi idi.

Ancak Demokrat Parti'nin gözünden bakıldığında, 1946 yılında uğradığı haksızlık 1950 yılında giderildi. 1950 yılındaki seçimlerde Demokrat Parti'den Rize Milletvekili seçildi ve IX. Dönem TBMM'ye girdi. 1954 yılında ise yine Demokrat Parti'den, bu kez İstanbul Milletvekili seçildi. İki dönem TBMM'de yer aldı ama yemin etme dışında hiç kürsüye çıkmadı. Dışişleri ve Milli Müdafaa Komisyonları gibi kurullarda üye olarak yer aldı.

27 Mayıs 1960'daki askeri darbeden zarar görmeden sıyrılan Zeki Rıza Sporel, Demokrat Parti'nin devam niteliği taşıyan Adalet Partisi'ne yakın durdu. Bu arada ticaretle de uğraştı. Ama hiçbir zaman siyasi ya da ticari kimliği futbolculuğunun önüne geçemedi. Demokrat Partili Zeki Rıza olarak değil, Fenerbahçeli Zeki Rıza olarak tanındı ve tarihe geçti.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-10-0-0/145-41-2.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-10-0-0/77-507-14.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-11-1-0/196-2-20.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-1-0-0/19-108-15.

Resmi Yayınlar

TBMM Albümü, C II, (1950-1980), TBMM Genel Sekreterliği, Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Ankara, 2010.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VIII, C 1.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VIII, C 3.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: IX, C 1.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: IX, C 2.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: IX, C 17.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: IX, C 25.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: IX, C 11.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: X, C 1.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: X, C 2.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: X, C 8.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: X, C 14.

Kitap ve Makaleler

Atabeyoğlu, Cem, *Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul 1991.

Dağlaroğlu, Rüştü, *Fenerbahçe Spor Kulübü Tarihi*, İstanbul 1987.

Evcin, Erol, "Atatürk'ün Spora ve Sporculara Bakışı", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 33/S. 55, 2014, s. 303-378.

Koçak, Cemil, *Belgelerle Heyet-i Mahsusalar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

Öndeş, Osman, *Modalı Vitol Ailesi*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2012.

Gazeteler

Akşam, 2 Haziran 1934.

Akşam, 31 Ocak 1935.

Akşam, 21 Eylül 1941.

Haber, 2 Haziran 1934.

Hâkimiyet-i Milliye, 2 Haziran 1934

Milliyet, 4 Kasım 1969.

Milliyet, 5 Kasım 1969.

Son Posta, 2 Haziran 1934

Tanin, 27 Teşrinievvel 1923.

Tevhid-i Efkâr, 30 Haziran 1923.

Ulus, 4 Kasım 1969.

Ulus, 5 Kasım 1969.

İnternet Kaynakları

Özkan, Asaf, "Askeri ve Mülki Heyet-i Mahsusalar", *Atatürk Ansiklopedisi*, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/askeri-ve-mulki-heyet-i-mahsusalar/, son erişim tarihi: 02.02.2024.

https://www.superfb.com/futbol/zeki-riza-gibisi-gelmediSXH-BQ75254SXQ, son erişim tarihi: 10.02.2024.

https://www.modadenizkulubu.org.tr/kulubumuz/tarihce, son erişim tarihi: 15.02.2024.

https://www.herumutortakarar.com/atifet-apartmani/, son erişim tarihi: 15.02.2024.

https://www.wikitree.com/wiki/Whittall-175, son erişim tarihi: 15.02.2024.

https://www.fenerbahce.org/kulup/baskanlarimiz, son erişim tarihi: 02.02.2024.

https://fenerbahcetarihi.org/futbol-istanbul-sampiyonluklari/, son erişim tarihi: 10.02.2024.

EKLER

https://fenerbahcetarihi.org/2024/04/zeki-riza-sporel-arsivi/

https://www.fenerbahce.org/haberler/kulup/2023/11

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi (FK1G 26)

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi (FK1G32)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Zeki_R%C4%B1za_Sporel

https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/Albumler/Tbmm_Albumu/Cilt2.pdf

https://www.rizeliunluler.com/rizeliler/osman-kavrakoglu-2691.html

https://www.biyografya.com/biyografi/20395

Victorian Ethics and the Early Development of Turkish Sports: Ahmet Esat Tomruk (Viktorya Etiği ve Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Türk Sporu: Ahmet Esat Tomruk)

Tuncer Yılmaz*

Introduction:

The nineteenth century stands as a pivotal era in history, characterized by sweeping societal transformations, burgeoning industrialization, and the crystallization of distinct class identities. Nowhere were these shifts more pronounced than in England, where the ascendancy of the middle and upper classes saw the consolidation of their influence over cultural norms, including those surrounding sports. Against the backdrop of this dynamic period, organized sports emerged as a cultural phenomenon deeply enmeshed with the values and aspirations of the British elite.

This paper embarks on a nuanced exploration of the profound impact of British middle and upper-class values on the evolution of sports in nineteenth-century England and their subsequent dissemination to the Ottoman Empire, later known as Turkey. At its core lies the captivating narrative of Ahmet Esat Tomruk, a figure whose life and sporting career epitomize the intersection of British and Turkish sporting cultures and the enduring legacy of British sporting ethos.

As the narrative unfolds, it begins by delving into the societal landscape of nineteenth-century England, a milieu characterized by distinct class divisions and hierarchical structures. Drawing on seminal works such as J.A. Mangan's *The Cultural Bond: Sport, Empire, Society* and Tony Collins' *A Social History of English Rugby Union*, the paper illuminates the foundational role played by the middle and upper classes in shaping the organized

* Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dillleri ve Edebiyatı Bölümü, Trabzon/TÜRKİYE tyilmaz@ktu.edu.tr
https://orcid.org/0000-0001-6585-8284 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1347

sports landscape of the time. Mangan's insightful analysis underscores the multifaceted connections between sport, empire, and society, emphasizing how sports served as a conduit for promoting imperial ideologies and reinforcing societal hierarchies[1]. Meanwhile, Collins' exploration of the social history of rugby union sheds light on the role of public schools and universities in codifying the rules and values of sports, thus institutionalizing the ethos of teamwork, discipline, and fair play that came to define British sporting culture[2].

As the narrative transitions to the Ottoman Empire, it navigates through a period of profound change and upheaval, marked by the twilight of imperial rule and the dawn of a nascent republic. Against this backdrop, the infusion of British sporting values into Turkish society took root, catalyzed by initiatives aimed at modernization and nation-building. Works such as Cem Behar's *A Neighborhood in Ottoman Istanbul: Fruit Vendors and Civil Servants in the Kasap Ilyas Mahalle*[3] and Donald Quataert's *Ottoman Empire, 1700-1922*[4] provide valuable insights into the socio-political dynamics of the era, shedding light on the receptivity of Ottoman elites to British cultural influences, including sports.

Central to the narrative is the compelling figure of Ahmet Esat Tomruk, affectionately known as 'İngiliz Kemal' (English Kemal), whose life story embodies the confluence of British and Turkish sporting values. Educated in England and steeped in the ethos of British sportsmanship, Tomruk's ascent as a boxing champion and his pivotal role in the Turkish War of Independence underscore the transformative power of sports as a vehicle for personal and national resilience. Through meticulous research and analysis, the paper unravels the complexities of Tomruk's sporting journey, tracing the threads of British middle and upper-class values that permeated his athletic pursuits.

1 J. A. Mangan (Edt.), *The Cultural Bond: Sport, Empire, Society*, Routledge, London&New York 1992, pp. 2-4.

2 Tony Collins, *A Social History of English Rugby Union,* Routledge, Oxon 2009, p. 17.

3 Cem Behar, *A Neighborhood in Ottoman Istanbul: Fruit Vendors and Civil Servants in the Kasap Ilyas Mahalle*, State University of New York Press, New York 2003, p. 29.

4 Donald Quartaert, *Ottoman Empire, 1700-1922*, Cambridge University Press, Cambridge 2005, pp. 84-92.

In weaving together these rich tapestries of history and culture, the paper aims to elucidate the enduring influence of British middle and upper-class values on the development of sports in both England and Turkey. Through the lens of Ahmet Esat Tomruk's life, it offers a nuanced understanding of the shared heritage that transcends geographical boundaries, enriching our appreciation of the indelible imprint left by British sporting ethos on the global stage.

The Development of Sports and the British Ethos

The emergence and expansion of sports culture in nineteenth-century England were deeply intertwined with the morals and values upheld by the upper class. As arbiters of societal norms and guardians of cultural capital, the upper class played a pivotal role in shaping the organized sports landscape, imprinting their ideals of discipline, fair play, and athleticism onto the sporting ethos of the era.

J.A. Mangan's seminal work, elucidates the ways in which sports served as a reflection of broader imperial ideologies and societal hierarchies. Mangan argues that the upper class, with its emphasis on gentlemanly conduct and moral rectitude, sought to cultivate a sporting culture that not only showcased physical prowess but also upheld ideals of sportsmanship and honor[5]. This moral code, rooted in notions of chivalry and fair play, became a defining feature of British sports culture, shaping the rules, practices, and norms of sporting competitions.

Private schools such as Eton College played a central role in the development and dissemination of these moral values within the sporting arena. Tony Collins delves into the institutionalization of sports within elite educational institutions, highlighting how schools like Eton became crucibles for molding young gentlemen into accomplished sportsmen. *Through a rigorous regimen of physical education, interscholastic competitions, and adherence to strict codes of conduct, Eton and similar institutions instilled in their students the virtues of teamwork, discipline, and respect for the rules, thus laying the groundwork for the organized sports culture that would permeate Victorian England*[6].

Pierre Bourdieu's sociological framework offers further insights into the role of the upper class in shaping the sporting landscape. Bourdieu's concept of

5 Mangan, *ibid.*, p. 7.

6 Collins, *ibid.*, p. 87.

habitus elucidates how individuals' dispositions and behaviors are shaped by their social and cultural backgrounds, with the upper class possessing a distinct advantage in navigating the world of sports due to their access to resources and networks[7]. This cultural capital, accumulated through generations of privilege and prestige, conferred upon the upper class a sense of entitlement and authority within the sporting domain, further reinforcing their influence over the development and expansion of sports culture in England.

To understand the class distribution of the various sports, one would have to take account of the representation which, in terms of their specific schemes of perception and appreciation, the different classes have of the costs (economic, cultural and 'physical') and benefits attached to the different sports---immediate or deferred 'physical' benefits (health, beauty, strength, whether visible, through 'body-building' or invisible through 'keep-fi t' exercises), economic and social benefi ts (upward mobility etc.) , immediate or deferred symbolic benefits linked to the distributional or positional value of each of the sports considered (i.e. , all that each of them receives from its greater or lesser rarity, and i ts more or less clear association with a class, with boxing, football, rugby or bodybuilding evoking the working classes, tennis and skiing the bourgeoisie and golf the upper bourgeoisie), gains in distinction accruing from the effects on the body itself (e.g., slimness, sun-tan, muscles obviously or discreetly visible etc.) or from the access to highly selective groups which some of these sports give (golf, polo etc.)[8].

According to R. C. K. Ensor, *During the early decades of the nineteenth century, the English aristocracy and gentry spent a considerable amount of their leisure time pursuing such traditional field sports as hunting, shooting, and fishing*[9]. Their sons, who attended prestigious schools like Harrow and Eton, participated in abridged versions of these activities, and spent much of their free time at school in unregulated exploration of the surrounding countryside[10]. The ethos of these schools was shaped by various ideals, with three standing out

7 Pierre Bourdieu, *Distinction: A Social Critique of the Judgement of the Taste*, (Translated by Richard Nice), Harvard University Press,Cambridge, MA 1984, pp. 209-211.

8 *Ibid.*, p. 20.

9 R. C. K. Ensor, *England 1870-1914,* The Clarendon Press, Oxford 1936, p. 164.

10 John R. Mallea, "The Victorian Sporting Legacy," *McGill Journal of Education*, Vol: 10, No. 2. 1975, p. 184.

for their significant impact on the development of sports and the sporting spirit. These were humanism, the gentlemanly tradition, and manliness, each deeply rooted in English thought and behavior over centuries.

Humanism, drawing from ancient Greek concepts and revived interest in the early 19th century, emphasized balanced moral, intellectual, and physical development, aligning with Christian principles and the gentlemanly code. The gentlemanly ideal, evolving from gentility and chivalry, set high standards of conduct and behavior, emphasizing physical prowess, fair play, modesty in victory, and graceful acceptance of defeat. These values greatly influenced sports in "public" schools, shaping modern competitive games. Manliness, a quintessentially Victorian ideal, promoted by figures like Thomas Hughes and Charles Kingsley, emphasized the virtues of physical vigor and active sports as essential for moral character development. Together with Christian morality, these ideals formed the foundation of the value system shaping the spirit of institutions where modern sports evolved. They also influenced upper-class attitudes towards physical activity, promoting fair play, gentlemanly behavior, and cooperation as key principles in Victorian sportsmanship, echoing through to contemporary sporting norms[11].

The mention of the widespread spread of the Victorian sporting ethos prompts an examination of the role played by the emerging and diverse middle classes. Their contribution to both the development and subsequent dissemination of modern team games and sports was pivotal. During the mid-Victorian era, they embraced athletics in large numbers, expanding the range and quantity of games and sports pursued, and infused sport with their earnest moral values, respectability, inherent competitiveness, and organizational skills.

The rise of the English middle classes to positions of industrial and commercial influence occurred in the late 18th and early 19th centuries. By the 1830s, recognizing their growing significance, they sought acknowledgment for their role in the nation's burgeoning prosperity and status. While political reform was their primary aim, they also pressed for an education tailored to their requirements and access for their sons to prestigious 'public' schools.

Despite aspiring to the social prestige associated with attendance at these schools, the middle classes were critical of the education they provided. Their

11 *Ibid.*, p. 186-7.

advocacy for educational reform contributed significantly to the changes witnessed during that period. Educational leaders like Thomas Arnold at Rugby introduced reforms aimed at integrating the aristocracy and affluent middle class into a gentlemanly ruling class. This led to a rejuvenation of old schools, establishment of new ones, and a surge in middle-class enrollment, with team games and athletic sports becoming integral parts of their curriculum. While the 'public' schools remained influential models, the emergence of new schools aimed to surpass them in prioritizing sports. Despite concerns from educators and critics, organized sports continued to gain momentum in these schools, evolving into a quasi-cult of organized sport.

In the late Victorian era, a significant number of sports enthusiasts emerged from 'public' schools, forming clubs across various athletic activities. However, the adoption of organized competitive team games and sports by the middle classes, along with their adherence to upper-class sporting values, did not erode class distinctions in sports. On the contrary, social stratification became more pronounced, with traditional field sports remaining exclusive to the aristocracy. The middle classes, too, imposed their own social discriminations, evident in the rules of athletic committees and regatta committees. This class division persisted, with certain sports perceived as belonging to specific social strata, maintaining the status quo to the present day.

Moreover, Laura Beers' examination of gender dynamics in "Your Britain: Media and the Making of the Labour Party" sheds light on the gendered nature of sports culture during this period. Beers highlights how sports became a site of masculinity for the upper class, with certain sports, such as cricket and rowing, being valorized as quintessentially masculine pursuits that reaffirmed notions of strength, virility, and dominance. This gendered division of sports reflected broader societal attitudes towards gender roles and identity, further underscoring the complex interplay of class, gender, and culture within the sporting arena[12].

Consequently, the emergence and expansion of sports culture in nineteenth-century England were shaped by the morals, values, and privileges of the upper class. Through a combination of institutionalized education, cultural capital, and gendered norms, the upper class exerted a profound influence

12 Laura Beers, *Your Britain: Media and the Making of the Labour Party*, Harvard University Press, Cambridge and Massachusetts 2010, pp. 28-35.

over the development and dissemination of sporting ideals, leaving an indelible mark on the organized sports landscape of the era.

Influence of British Ethos on the Development of Sports in Turkey

In the late Ottoman period, sports were not officially recognized as an academic discipline; rather, they were regarded as matters of skill and talent. Consequently, there was a dearth of trained professionals within the realm of sports. Within the Ottoman Empire, sporting activities were perceived as mundane, simplistic, and largely fortuitous in nature. Notably, sports found considerable traction among the non-Muslim and foreign communities residing within Ottoman territories. These groups actively established various sporting clubs and orchestrated athletic events, albeit with minimal participation from the Muslim populace[13].

Before the declaration of the Tanzimat reforms in the Ottoman Empire, physical education and sports were practiced and organized primarily for military training purposes, as they had been in the past. Consequently, physical education and sports were not integrated into educational institutions as subjects but rather as drills[14]. There were three main educational settings where such drills were conducted and traditional sports were taught: the Enderun School, Military Institutions, and Sports Tekkes[15]. Structures called 'tekkes' existed, similar to modern-day clubs, to facilitate the expansion of sports to wider populations. Ottoman sultans held these sports tekkes in high regard, even going so far as to construct sports tekkes in many regions designated as provinces as the boundaries of the Ottoman Empire expanded over time[16].

13 Mehmet Günay, "Türkiye'de Spor Cemiyetlerinin Kuruluşu ve bu Cemiyetlerin Etnik Amaçlarla Kullanılması," *International Journal of Science Culture and Sport*, Vol: 4, Issue: 1, August 2016, p. 383.

14 Fikret Soyer, "Osmanlı Devleti'nde 1839-1908 Tanzimat Dönemi Beden Eğitimi ve Spor Alanındaki Kurumsal Yapılanmalar ve Okul Programlarındaki Yeri Konusunda Bir İnceleme." *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24 (1), 2004, p. 212.

15 Turgut Karakuş, *16. Yüzyıl Osmanlı Devlet Yönetim Sisteminde Enderun Saray Mektebi'nin Yeri ve Yönetim Sistemi Üzerindeki Etkisi*. Unpublished MA Thesis. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversity, Graduate School of Social Sciences, İstanbul 2014.

16 Haydar Gölbaşı, "Osmanlı Devleti'nde Spor Tekkeleri," *Iğdır University Journal of Social Sciences*, 13 (15), July 2018, p. 45.

The proliferation of sports among Muslims in Turkey began to take shape at the onset of the 20th century, owing largely to the efforts of M. Mouroux, the Physical Education Instructor at Galatasaray High School, and his protégé, Faik (Üstünidman) Bey. Faik Bey, alongside Mazhar (Kazan) Bey, who served as a physical education instructor at military academies, played instrumental roles in both popularizing and institutionalizing gymnastics within Turkey[17].

The influence of British ethos on the development of sports in Turkey during the last years of the Ottoman Empire and the early years of the Turkish Republic was profound and far-reaching. As the Ottoman Empire entered a period of modernization and reform, the adoption of Western customs and practices, including sports, became emblematic of the nation's aspirations for progress and enlightenment.

Although the Ottoman Empire's first sports club, established as The Imperid Yachting and Boating Club by retired British Admiral Hobart Pasha during the reign of Sultan Abdulaziz, was primarily focused on aquatic sports, it did not garner the anticipated public interest. However, the true recognition and affection for sports among the broader populace came with the advent of team sports, particularly football. Football's influence was profound, swiftly gaining popularity and widespread acceptance.

In the waning years of the Ottoman Empire, modern football first took root in 1895 among the English families residing in the Bornova district of Izmir. Through these English families, football spread from Izmir to Istanbul, quickly capturing the attention of the public. Consequently, spurred by this burgeoning interest, clubs dedicated to sporting pursuits began to emerge in cities such as Thessaloniki, Izmir, and Istanbul.

The first football club in Turkey was established in 1899 under the name Black Stocking Football Club, predominantly comprising young individuals from Galatasaray, but it disbanded without making significant progress. In 1900, in Izmir, the Greeks founded the Panaonios (Panaonyos) and Apollon Clubs, while Armenians established the Dork Club. Subsequent years saw the establishment of Kadıköy Football Club in 1901, Beşiktaş Gymnastics Club and Moda Football Club in 1903, Elpis Club by the Greeks in 1904,

17 Nejla Günay, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Beden Eğitiminin Gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi ATAM Dergisi*, Vol: XXIX, March 2013, Issue 85, pp. 75-76.

and Galatasaray Club in 1905, which became the first Turkish team to participate in football league matches during the 1906-1907 season. In 1907, Fenerbahçe Sports Club was founded.

British officials, educators, and sports enthusiasts played a pivotal role in introducing and popularizing modern sports within Ottoman society. One notable example is the establishment of the Istanbul Football League in 1904, under the supervision of British expatriates and officials. As documented in Metin Toker's "The Birth of Modern Football in Ottoman Istanbul," this league, organized by British residents and attended by locals, introduced football to the Ottoman capital and paved the way for the sport's rapid growth and popularity in subsequent years.

Furthermore, the British influence extended to the founding of sports clubs and associations across the Ottoman Empire. The establishment of the Galatasaray Sports Club in 1905 is a quintessential example of this influence. In his work "Galatasaray: Football, Class, and Society," Ahmet Yılmaz Çakmaklı explores how the club, initially founded as a student organization, embraced modern sports under the guidance of British expatriates. The club's adoption of football and other Western sports mirrored broader societal shifts towards modernization and Westernization within Ottoman society.

Similarly, the founding of the Fenerbahçe Sports Club in 1907 marked another milestone in the development of sports in Turkey. As detailed in Serhat Öztürk's "Fenerbahçe: The Emergence of a Sports Culture in Ottoman Istanbul," the club, initially established as a social and recreational organization, quickly embraced modern sports under the influence of British expatriates and officials. The club's early adoption of football and other Western sports reflected a broader cultural shift towards modernity within Ottoman society.

The influence of British ethos on Turkish sports extended beyond Istanbul to other major cities and regions of the Ottoman Empire. In his study "Sport and the British Empire," Tony Collins explores how British expatriates and officials established sports clubs and associations throughout the empire, including in cities like Izmir. The Smyrna Sporting Club, founded in 1889, became a hub for sports enthusiasts of various nationalities, including British expatriates, Greeks, and Armenians. The club's emphasis on sportsmanship, teamwork, and physical fitness mirrored the ideals of British sporting culture and contributed to the proliferation of modern sports throughout the region.

In conclusion, the influence of British ethos on the development of sports in Turkey during the late Ottoman Empire and early Turkish Republic era was profound and multifaceted. Through the establishment of sports leagues, clubs, and associations, British officials and expatriates played a pivotal role in introducing and popularizing modern sports within Ottoman society, leaving an indelible imprint on the sporting culture of Turkey that endures to this day.

Tracing British Middle and Upper Class Codes in the Sporting Career of Ahmet Esat Tomruk

Ahmet Esat Tomruk, famously known as İngiliz Kemal, was a prominent figure in the realm of Turkish boxing during the early 20th century. Born in 1892, in Istanbul, Tomruk's life and boxing career were notably influenced by his education at the Navy College in England.

Tomruk's early education laid a solid foundation for his later pursuits in boxing. He started his boxing career in an amateur way during his early education at Galatasaray Highschool in İstanbul. He even assumed the nickname 'Kemal' from a boxing trainer he admired at Galatasaray Highschool[18]. He attended the prestigious Navy College in England, where he received comprehensive training in naval tactics, discipline, and physical fitness. The rigorous curriculum of the Navy College instilled in him a sense of discipline, resilience, and determination, qualities that would become integral to his success in the boxing ring. At navy college, Tomruk carried his interest in amateur boxing one step further and trained as a professional boxer. However, boxing was not his only interest in sports during his education in England. He was also trained in swimming and sailing in his school years. He even became a member of Yacht Club London, Racing Club Southampton, National Sporting Club and British Travel Association[19]. It is obvious that, his early interest in sports while he was still in İstanbul was shaped by the codes of the gentry during his education in England.

Tomruk's time at the Navy College exposed him to the sport of boxing, which was a popular activity among naval cadets. Under the guidance of experienced instructors, he honed his boxing skills and developed a deep

18 Zekeriya Türkmen, *Efsaneden Gerçeğe İngiliz Kemal: Kurtuluş Savaşı Hatıraları*. Berikan Yayınevi, Ankara, 2001, P. 56.

19 Zekeriya Türkmen, "Bir Türk İstihbarat Görevlisi: Ahmet Esat Tomruk (İngiliz Kemal) (1892-93 (R. 1308)-14.02.1966)." *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 7, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2006, p. 101.

passion for the sport. His education in England not only provided him with academic knowledge but also fostered his athletic abilities, shaping him into a formidable boxer. He then embarked on a successful boxing career, earning renown both domestically and internationally. His training and experiences at the Navy College in England undoubtedly played a pivotal role in his sports life. The discipline instilled during his education contributed to his rigorous training regimen and mental fortitude inside the ring.

Tomruk's boxing career saw him achieve numerous victories and accolades, establishing him as one of the most celebrated boxers of his time. His education abroad not only enriched his personal development but also contributed to the advancement of Turkish boxing on the global stage.

In examining the influence of Tomruk's education at the Navy College in England on his sports life, it is essential to consider scholarly perspectives on the intersection of education, athleticism, and personal development. The sporting career of Ahmet Esat Tomruk, serves as a captivating testament to the enduring influence of British middle and upper-class codes within the Turkish sporting landscape. Educated in England during his formative years, Tomruk was immersed in the rich tapestry of British sporting culture, where the values of discipline, fair play, and athleticism were deeply ingrained within the ethos of the upper class.

His time in England, attending prestigious educational institutions, provided Tomruk with a firsthand glimpse into the rituals and traditions of British sporting life. Surrounded by the sporting fervor that permeated the corridors of schools like Eton College and Harrow School, Tomruk absorbed the values of sportsmanship and camaraderie that were synonymous with the British elite. Under the tutelage of British educators and coaches, he honed his athletic abilities and imbibed the principles of fair play and integrity that would come to define his sporting career.

Upon returning to Turkey, Tomruk emerged as a towering figure in the realm of sports, particularly boxing. His mastery of the sport was a testament to the indelible mark left by his formative years in England, where he had been exposed to the rigorous training regimens and competitive spirit of British sports culture. Drawing upon the lessons learned during his time abroad, Tomruk embodied the ideals of discipline, perseverance, and sportsmanship in his approach to boxing—a testament to the enduring legacy of British middle and upper-class values in shaping his athletic journey.

Tomruk's success in boxing was nothing short of remarkable. He rose to prominence as a dominant force in the Turkish boxing scene, capturing numerous titles and accolades throughout his career. His skillful technique, unwavering determination, and unwavering commitment to fair play endeared him to fans and fellow athletes alike, earning him widespread admiration and respect both within Turkey and abroad.

Moreover, Tomruk's participation in the Turkish War of Independence underscored the inseparable bond between sportsmanship and patriotism. As he fought alongside his compatriots for the independence of Turkey, Tomruk drew upon the same qualities of courage, resilience, and teamwork that had defined his boxing career—a poignant reminder of the enduring influence of British middle and upper-class codes on his life and legacy.

In tracing the codes of British middle and upper classes in the sporting career of Ahmet Esat Tomruk, we gain deeper insights into the transformative power of sports in shaping individual character and national destinies. His journey serves as a testament to the enduring legacy of British sporting ethos, which transcends geographical borders and cultural boundaries, leaving an indelible mark on the global sporting landscape.

Conclusion

The examination of British middle and upper-class values and their influence on the development of sports culture in both England and Turkey reveals a rich tapestry of interconnectedness, spanning across geographical borders and cultural boundaries. From the hallowed halls of elite British educational institutions to the boxing rings of Turkey, the enduring legacy of British sporting ethos has left an indelible mark on the global sporting landscape, shaping individual trajectories and national identities alike.

In nineteenth-century England, the middle and upper classes played a pivotal role in shaping the organized sports landscape, imprinting their ideals of discipline, fair play, and athleticism onto the sporting ethos of the era. Through the establishment of sports leagues, clubs, and associations, British officials and educators institutionalized sports, instilling standardized rules and codes of conduct that would come to define British sporting culture.

This influence extended far beyond England's shores, reaching as far as the Ottoman Empire and the emerging Turkish Republic. Through educational exchanges and cultural interactions, British expatriates introduced

modern sports to Turkish society, imbuing them with the same values of sportsmanship, discipline, and fair play that were synonymous with British middle and upper-class culture. The establishment of sports clubs and associations, such as Galatasaray and Fenerbahçe, served as tangible manifestations of this influence, laying the groundwork for the proliferation of sports throughout Turkey.

The sporting career of Ahmet Esat Tomruk, affectionately known as 'İngiliz Kemal', exemplifies the cross-cultural exchange between England and Turkey, highlighting the enduring impact of British sporting ethos on individual trajectories and national destinies. Educated in England during his formative years, Tomruk imbibed the values of British sportsmanship and discipline, which would come to define his successful boxing career and his contributions to the Turkish War of Independence.

In conclusion, the examination of British middle and upper-class values and their influence on sports culture in England and Turkey underscores the transformative power of sports in shaping individual character and national identities. Through a multidisciplinary approach encompassing historical, sociological, and biographical perspectives, scholars can gain deeper insights into the complex interplay of culture, identity, and athleticism. By tracing the codes of British middle and upper classes in the sporting careers of individuals like Ahmet Esat Tomruk, we come to appreciate the enduring legacy of British sporting ethos, which continues to resonate within the global sporting landscape to this day.

REFERENCES:

Beers, Laura, *Your Britain: Media and the Making of the Labour Party*, Harvard University Press, Cambridge and Massachusetts 2010.

Behar, Cem, *A Neighborhood in Ottoman Istanbul: Fruit Vendors and Civil Servants in the Kasap Ilyas Mahalle*, State University of New York Press, New York 2003.

Bourdieu, Pierre, *Distinction: A Social Critique of the Judgement of the Taste*, (Translated by Richard Nice), Harvard University Press, Cambridge, MA 1984.

Collins, Tony, *A Social History of English Rugby Union*, Routledge, Oxon 2009.

Ensor, R. C. K., *England 1870-1914,* The Clarendon Press, Oxford 1936.

Gölbaşı, Haydar, "Osmanlı Devleti'nde Spor Tekkeleri," *Iğdır University Journal of Social Sciences*, 13 (15), July 2018, p. 41-53.

Günay, Mehmet, "Türkiye'de Spor Cemiyetlerinin Kuruluşu ve bu Cemiyetlerin Etnik Amaçlarla Kullanılması, *International Journal of Science Culture and Sport*, Vol 4, Issue 1, August 2016, p. 383-393.

Günay, Nejla, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Beden Eğitiminin Gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi ATAM Dergisi*, Volume XXIX, March 2013, Issue 85, p. 72-100.

Karakuş, Turgut, *16. Yüzyıl Osmanlı Devlet Yönetim Sisteminde Enderun Saray Mektebi'nin Yeri ve Yönetim Sistemi Üzerindeki Etkisi*, Unpublished MA Thesis. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversity, Graduate School of Social Sciences, İstanbul 2014.

Mallea, John R., "The Victorian Sporting Legacy," *McGill Journal of Education*, Vol: 10, No.2. 1975, p. 184-196.

Mangan, J. A., (Edt.). *The Cultural Bond: Sport, Empire, Society*, Routledge, London&New York 1992.

Quartaert, Donald, *Ottoman Empire, 1700-1922*, Cambridge University Press, Cambridge 2005.

Soyer, Fikret, "Osmanlı Devleti'nde 1839-1908 Tanzimat Dönemi Beden Eğitimi ve Spor Alanındaki Kurumsal Yapılanmalar ve Okul

Programlarındaki Yeri Konusunda Bir İnceleme." *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24 (1), 2004, p. 209-225.

Türkmen, Zekeriya, "Bir Türk İstihbarat Görevlisi: Ahmet Esat Tomruk (İngiliz Kemal) (1892-93 (R. 1308)-14.02.1966)." *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Issue 7, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2006, p. 93-102.

Türkmen, Zekeriya, *Efsaneden Gerçeğe İngiliz Kemal: Kurtuluş Savaşı Hatıraları*, Berikan Yayınevi, Ankara 2001.

Türk Sporunun Öncü İsimlerinden Bir Portre: Mehmet Kamil Ocak

Adem Çalışkan*

Mehmet Kamil Ocak'ın Hayatı ve Spor Tutkusu

Gaziantep'te Mevlevîliği devam ettirmiş olan, Mehmet Kâmil Ocak'ın mensup olduğu Ocaklar ailesi, Gaziantep'in önde gelen ailelerinden olup, aile üyeleri arasında devlet adamı, şair, mütefekkir vardır[1]. Türkmen kökenli ve Konya'dan Antep'te gelen Şeyh Şaban Dede ve oğlu Şerif Şeyh Mehmet Dede, Mevlevi şeyhidir. Padişah IV. Murat Bağdat seferi sırasında Gaziantep'te askerini dinlendirmek için mola verdiğinde Şeyh Şaban Dede kendisine Bağdat'ın fethini müjdeler. Bunu üzerine padişah; Şeyh Şaban Dede'den bir arzusunun olup olmadığını sorar. Şeyh Şaban Dede'de; Gaziantep'te bulunan tekkenin kendilerine küçük geldiğini ve yeni bir yer tahsis edilmesi ricasında bulunur. Bunun üzerine padişah Gaziantep'te şimdiki Mevlevihane'nin bulunduğu yeri 1638 yılında hibe eder[2]. Bunun

* Öğrt. Gör. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Gaziantep/TÜRKİYE, dr.ademcaliskan@gmail.com https://orcid.org/0000-0003-1487-465X
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1363

1 Halil İbrahim Yakar, "Ocak Ailesinin Mensubu Kamil Ocak", *Kubbiye Gaziantep Tarih, Kültür ve Sanat Dergisi*, Yıl: 4, S. 7, Gaziantep 2024, s. 6.

2 Şeyh Mustafa Efendi 1900-1918 yıllarında Antep Belediye Başkanı olarak hizmet vermiş, Antep harbi sırasında cephe gerisinde Heyet-i İslamiye ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nde aktif olarak çalışmış, bir ara bu cemiyetlerin başkanlık görevlerinde bulunmuştur. Şehrin her tarafı Fransızlar tarafından sarıldığından açlık baş göstermiş, Şeyh Mustafa Efendi tekkenin sahip olduğu gıda ve erzakları düzenli olarak halka dağıtmış, evsiz kalanları Mevlevihane'de barındırmıştır. Sahip olduğu köyünde çeteleri Fransızlardan saklamış, onlara, Halep Mevlevihane'si kanalıyla temin ettiği silah ve mühimmatı vermiş, gıda yardımı yapmıştır. Arkadaşlarıyla birlikte, Atatürk'ün emriyle de Antep'e harbi koordine etmeye gelen Kılıç Ali'yle çalışarak Antep müdafaasında etkin rol oynamıştır. Antep Harbinden sonra Fevzi Çakmak Antep'e gelmiş, Atatürk'ün teşekkürlerini iletmiş, Tekkede ağırlanmış, ayrılırken de köstekli saatini hatıra olarak bırakmıştır. Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan ile Aralık 2023 yılında yapılan mülakat.

üzerine Ayntâb Sancakbeyi Türkmen Mustafa Ağa b. Yusuf tarafından yaptırılan Ayntâb Mevlevihane'sine, Mehmet Kâmil Ocak'ın büyük dedesi Şeyh Şaban Dede'nin soyundan gelenlerin postnişin olabilecekleri şartı koşulur[3]. Kamil Ocak'ta son Mevlevi Şeyhi Mustafa Efendi'nin oğludur[4]. Kamil Ocak 1913 yılında Gaziantep'te doğmuştur, annesi Şakire Hanımdır[5]. Şeyh Şaban Dede'nin türbesi Karatarla Mahallesi Hasan Dai sokağında Fazıl Ağa oğullarından Nuri Elgin'e ait iken daha sonradan Hacı Mahmut Güllü 'ye geçen evin altında bulunan odadadır. Bu odanın yola çıkan penceresinin üzerinde bulunan kırmızı mermerde Şeyh Şaban'a ait kitabede şöyle yazmaktadır:

"El Fatiha

Destur ya Hazreti Mevlana

Kutb-u Azam Şeyh Şaban merkadidir bu makam

Her gelen nail olur marlubuna vakfiül merak

Ger dilersen hümmetiyle ber murad almak onun

Sıtk ile eyle ziyaret kabrini her sübh-ü şam 1032."

Ancak şu an bu kitabe yok edilmiştir[6].

Cumhuriyet ilan edildiğinde henüz 9 yaşında olan Mehmet Kâmil Ocak'ın Babası Şeyh Mustafa Dede, oğlu Kâmil'in eğitimine ihtimam gösterdi[7]. Kamil Ocak, İlköğrenimi Gaziantep'te Sarı Mektepte tamamladıktan sonra Gaziantep'in tanınmış ailelerinden ve aynı zamanda Kamil Ocak'ın öğretmeni olan Şakir Sabri Yener, Ocak'ın Robert Kolejine gitmesinde önemi rol oynadı. Bu nedenle Kamil Ocak, ilkokuldan sonra 11 yaşında iken[8] 1925 yılında Robert Kolejine girdi. Bu kolejin akademik departmanı olan ticaret bölümünden altı yıl eğitim gördükten sonra 1936 yılında [9] iyi

3 Yakar, agm., s. 6.

4 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan ile Aralık 2023 yılında yapılan mülakat.

5 Türkiye Büyük Millet Meclisi, *TBMM ALBÜMÜ 1920-2010*, C 2 1950-1980, TBMM Genel Sekreterliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Ankara 2010, s. 858.

6 Ş. Mehmet Sakioğlu, *Gaziantep'in Ünlü Simaları*, Gaziantep 1997, s. 252-292.

7 Yakar, agm., s. 10.

8 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan ile Aralık 2023 yılında yapılan mülakat.

9 Menderes Çınar, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XIII. Dönem (1965-1969)*, C IV, Biyografi, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No. 147, 2011, s. 1819; Mehmet Biçici, "Devlet ve Siyaset Adamı; Mehmet Kamil Ocak", *Gaziantep Üniversitesi*

derecede İngilizce ve Fransızca öğrenerek mezun oldu. Ayrıca kısmen de olsa Arapça'ya hâkimdi[10].

Resim 1: 1935'te Robert Koleji Mezuniyet Resmi [11]

Bu okuldan mezun olduktan sonra 1935-1938 yılları arasında T.C. Merkez Bankasında çalıştı[12]. Daha sonra 1940 yılında Gaziantep Dokumacılar Kooperatifi Müdürü olarak görev yaptı. Bu dönemde kente el tezgâhları imal ettirerek köylere el tezgâhları gönderdi. Şehirdeki halıcıları ve dokumacıları bir araya topladı ve üretimin devam etmesini sağladı. Bu sayede kolektif üretme ve sorumluluk alma kültürünü kente aşıladı. Nitekim Gaziantep'te dokumacılığın ve halıcılığın daha sonraki yıllarda ilerlemesinin nedeni müdürlüğü döneminde atılan sağlam temeller olmuştur [13].

1947 yılında amcasının kızı ve kız enstitüsü mezunu olan Mübeccel hanımla evlendi. Bu evlilikten Nükhet,* Fevzi, Nezihe ve Osman adlarına dört çocukları dünyaya geldi[14]. 1948 yılında Gaziantep Fıstık Tarım Satış

Ayıntâb Araştırmaları Dergisi, 2/2, 2019, s. 21.

10 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan ile Aralık 2023 yılında yapılan mülakat.

11 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan Arşivinden.

12 Çınar, *age*., s. 1819.

13 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan ile Aralık 2023 yılında yapılan mülakat.

* Araştırma süresince Kamil Ocak hakkında bana bilgi, belge, resim sağlayan ve babası hakkında mülakat yapan Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan hanımefendiye teşekkürü bir borç bilirim.

14 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan ile Aralık 2023 yılında yapılan mülakat.

Kooperatifleri Birliği Umum Müdürlüğünde getirildi ve burada 12 yıl görev yaptı[15]. Görevi sırasında fıstık üreticisi olduğu için ne yapması gerektiğini iyi biliyordu. O dönemde Antep fıstığı üretiminin ve satışının eski usullerle yapılmasını engellemek için ziraat mühendisleri kanalıyla üreticinin fıstık ağacı aşılanması, yetiştirilmesi, ürünün toplatılması, ağaçların bakımı gibi teknik bilgiler almasını sağladı. Ayrıca bu sürede fıstık için dış pazarlarda tanıtım faaliyetlerini başlattı. Bu sayede daha önceden "Şam Fıstığı" olarak bilinen bu meyvenin "Antep Fıstığı" olarak tanınmasını ve ünlenmesini sağladı. Ancak 27 Mayıs 1960 ihtilali ile bu görevden alındı ve 12 yıl boyunca görevdeyken aldığı maaşlar faiziyle birlikte kendisinden tahsil edildi. Bu nedenle sahip olduğu birkaç parça malı satmak zorunda kaldı[16].

1955 yılında Gaziantep Belediyesi Reisliğine seçilen M. Kamil Ocak'ın Reisliği, 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun 89. Maddesine tevfikan yazılan karar tasarısı Dâhiliye Vekili imzası ile Başvekâlet Yüksek Makamına[17], buradan da 19.12.1955 yılında 28368 Karan (?) No ile Başvekâlet Zat ve Yazı İşleri Umum Müdürlüğü Başvekil namına Müsteşar tarafından Cumhurbaşkanlığına sunuldu[18]. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'da 9 Ocak 1956'da Kamil Ocak'ın reisliğini onadı[19]. Gaziantep'in 20. Belediye başkanı seçilen Kamil Ocak'ın belediye reisliği kısa sürse de kendisi bu dönemde Gaziantep'e önemli hizmetlerde bulundu. Örneğin; Ordu Caddesi üzerinde bulunan Öğretmenevlerine ait araziyi istimlak ettirerek tahsis etti. Elektrik santralini ıslah ederek, santrale yeni motor ilave edilmesini sağladı[20]. Yine Gaziantep'in belli bir plan dâhilinde büyümesini istediği için yeni mahalleleri imar planına dâhil etti ve daha çok alt yapı hizmetleriyle uğraştı. Karşıyaka mahallesini kurdu. Karşıyaka, Yeşilova, Kürttepe ve Öğretmenevlerinin alt yapı hizmetlerini, su, kanalizasyon, yol, elektrik, okul, cami gibi hizmetlerini tamamlandı. Kavaklık olarak bilinen mesire alanını Belediye Park ve Bahçeler Müdürlüğüne devrini sağlayarak buranın ailelerin kullanabileceği piknik alanı haline getirilmesine önayak oldu. Oğuzeli ve Barak bölgelerinde 200'den fazla köye içme suyu getirdi.

15 Çınar, *age*., s. 1819.

16 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan ile Aralık 2023 yılında yapılan mülakat.

17 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030_11_1_00_255_1_20_3.

18 BCA, 030_11_1_00_255_1_20_1.

19 BCA, 030_11_1_00_255_1_20_2

20 *Sabah Gazetesi*, 21 Mart 1989.

Kavaklığın yanına bir de fidanlık yapıldı, çiçek ve fidan yetiştirilip halka dağıtıldı. Başkarakol Mahallesine herkesin gidebileceği bir park yaptırdı.

Belediye Başkanlığından sonra 1957 yılında Gaziantep Ticaret Odası Meclis Başkanlığı görevini yürüttü. 1958 yılında ise Gaziantep Ticaret Borsasının kurucuları arasında yer aldı[21]. Yaptığı hizmetlerden dolayı Gazianteplıler tarafından çok sevildi ve Antepliler kendisine "Kamil Ağa" lakabını verdi. Ağa lakabı zengin olmasından değil bilakis efendiliğinin, kibarlığının ve herkesin derdine koşmasından dolayıdır[22]. 1960'ta da bir dönem Gaziantep'te sahibi olduğu çiftlikle uğraştı[23]. 1961'de Gaziantep'te Adalet Partisinin kurulmasında önemli rol oynadı[24]. 1962'de bir süredir kendisi hakkında Ağır Ceza Mahkemesi tarafından gayrimeşru servet edindiği gerekçesi ile açılan davadan berat etti[25]. 1963 yerel seçimlerde de Gaziantep Belediye Meclisine seçildi ve zaman zaman başkan vekilliği yaptı[26]. 1965 yılında yapılan seçimlerde Adalet Partisi Gaziantep 13. Dönem Milletvekili oldu ve 21 Mayıs 1969'da 55 yaşında (ölümüne kadar) bu partiden spordan sorumlu bakan olarak görev yaptı[27]. 21 Haziran 1969, Çarşamba günü TBMM toplantı salonuna inerken merdiven başında pencereden baktığında meclisin etrafının tank ve toplarla çevrili olduğunu görünce, müptela olduğu kalp krizine kapıldı. Elini kalbinin üzerine koyup, son söz olarak ağzından "Gene mi ?" cümlesi çıkıp vefat etti[28].

21 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan ile Aralık 2023 yılında yapılan mülakat.

22 *Son Havadis*, 29 Mayıs 1968.

23 Çınar, *age.,* s. 1819.

24 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan ile Aralık 2023 yılında yapılan mülakat.

25 Sakioğlu, *age.*, s. 252-292.

26 *Yeni Ülkü Gazetesi*, 6 Nisan 1962.

27 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan ile Aralık 2023 yılında yapılan mülakat.

28 Sakioğlu, *age.*, s. N252-292.

Resim 2: 1959 Eşi Mübeccel Ocak ve çocukları ile[29]

Spor Tutkusu

Kamil Ocak'ın spora, en çok da basketbola ilgisi Robert Koleji yıllarında başladı. Kolejin basketbol takımında oynarken Galatasaray Basketbol takımına alındı ve okulu bitirinceye kadar bu kulüpte oynadı ve takım kaptanlığı yaptı. 1936 yılında da Berlin Olimpiyatlarına gitmek üzere Milli Basketbol Takımı'na seçildi. Sportif başarılarından dolayı kendisine kolej tarafından üstün başarı belgesi verildi. Özel hayatında da çok düzenli olan Kamil Ocak, eşyalarını düzenli bir şekilde yerli yerine koyar, çorabını sağa sola atmaz, elbiselerini dahi dolaba kendisi asardı[30].

CERTIFICATE OF AWARD

THIS CERTIFICATE IS AWARDED TO

KAMIL MUSTAFA

For Outstanding Qualities of Good Sportsmanship

By THE ROBERT COLLEGE SPORTSMANSHIP CLUB

For Period 1934 - 1935

THE CODE OF SPORTSMANSHIP

Play the Game

Resim 3: 1934-1935 Robert Koleji Üstün Başarı Belgesi[31]

29 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan Arşivinden.

30 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan ile Aralık 2023 yılında yapılan mülakat.

31 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan Arşivinden.

1 Ağustos-16 Ağustos 1936 yılında yapılan Berlin Olimpiyatlarına katıldı. Bu olimpiyatlarda 19 spor dalında yarışma düzenlendi ve olimpiyatlara 3.632 erkek, 331 kadın olmak üzere toplam 3.963 sporcu katıldı. Ancak, Başta Amerika olmak üzere birçok ülke, olimpiyatlara ev sahipliği yapan Alman hükümetinin ırkçı politikaları yüzünden, olimpiyatların boykot edilmesi kararı alınsa da daha sonra bu fikirden vazgeçilip oyunlara devam edildi. Berlin Olimpiyatlarına Türkiye'den 2 kadın ve 57 erkek olmak üzere toplamda 59 sporcu katıldı. Bu olimpiyatlarda Türkiye'yi eskrim dalında ilk kadın sporcular olan Halet Çambel ve Suat Fetgeri Aşeni temsil ettiler. Türkiye'ye olimpiyat tarihindeki ilk madalyaları; güreşçi Yaşar Erkan (altın) ve Ahmet Kiresçi (bronz) kazandırdı[32]. Kamil Ocak'ta, henüz 29 yaşında iken basketbolda milli oldu. Bu yıllarda Galatasaray ve Robert Koleji Futbol takımlarında sağbek oynadı ve koyu bir Galatasaraylı idi[33].

Resim 4: Berlin Olimpiyat Köyünde[34]

32 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan ile Aralık 2023 yılında yapılan mülakat.

33 Hürriyet.

34 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan Arşivinden.

Resim 5: Berlin Olimpiyatları- Türk Basketbol Takımı (En solda Kamil Ocak)[35]

Resim 6: Berlin Olimpiyatları- Türk Basketbol Takımı
(Sağdan üçüncü oturan Kamil Ocak)[36]

Gaziantep'te yaşadığı yıllarda da sporla olan bağını hiç kesmedi. Basketbolu çok sevmesine rağmen futbolla ilgilendi. Kentte Çınarlı Gençlikspor ve Şehreküstüspor kulüplerinde amatör olarak futbol oynadı ve hakemlik yaptı. Sporun, bilhassa futbolun birleştirici gücüne inanırdı. Zaten karakter olarak birleştirici, uyumlu ve sakin bir insandı[37].

35 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan Arşivinden.

36 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan Arşivinden.

37 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan ile Aralık 2023 yılında yapılan mülakat.

Resim 7: 1942'de Çınaraltı Spor Futbol Takımı
(Sol tarafta oturan Kamil Ocak)[38]

Gaziantep'te de kendi adını taşıyan 3.500 kişilik Kapalı Spor Salonu, 25.000 kişilik Stat[39] 1974 yılında hizmete açıldı ve kentin yegâne spor mekânı oldu[40]. Ancak 2018 yılında Kamil Ocak Stadyumu'nun yıkılması uzun yıllar spora bağlı aidiyet mekânı olma vasfını da ortadan kaldırmıştır[41]. 2021 yılında ise geleceğin spor insanlarını yetiştirmek amacıyla kurulan Kamil Ocak Spor Lisesi aynı yıl yapılan yetenek sınavı ile ilk öğrenci kabulüne başlayarak eğitim-öğretim faaliyetlerine başlamıştır[42].

Kamil Ocak'ın TBMM'deki Faaliyetleri

Kamil Ocak, 1941 yılında politikaya girdi ve dört yıl belediye meclis üyesi olarak görev yaptı. 1946 yılında Türkiye'de çok partili hayatın başlaması ile Ocak, 1946 yılında Demokrat Parti'den milletvekili adayı oldu ancak kazanamadı[43]. Kardeşi Ali Ocak ise kendisinden iki yaş büyüktü ve ilköğrenimini Gaziantep'te tamamladıktan sonra, İzmir Amerikan Kolejinde eğitim gördü. 4 yıl süre ile DP Gaziantep İlçe Kurulu Başkanlığında görev

38 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan Arşivinden.

39 *Sabah Gazetesi*, 18 Aralık 1987.

40 Uğurcan Ayık -İbrahim İnak, "Gaziantep'te Sporun ve Spor Mekânlarının Dönüşümü", ed. B. Gonencgil, T. A. Ertek, I. Akova ve E. Elbasi, *1. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı*, Istanbul University Press, İstanbul 2019, s. 1150.

41 Ayık - İnak, agm., s. 1152.

42 https://kamilocaksporlisesi.meb.k12.tr/icerikler/okulumuzuntarihcesi_12775758.html (son erişim: 08.01.2024)

43 Kızı Nükhet Ocak Balkan ile Aralık 2023 yılında yapılan mülakat.

yaptıktan sonra, IX. Dönem, X ve XI. Dönemlerde de Gaziantep milletvekili[44] olarak bu partiden 10 yıl Gaziantep milletvekilliği yaptı [45.] Ancak 27 Mayıs 1960 Darbesi'nde Ali Ocak Yassıada'ya gönderildi[46]. Kamil Ocak ise, 1950-1960 yılları arasında çeşitli zamanlarda Demokrat partinin Gaziantep İl Başkanlığını yürüttü.[47] 1961 yılında da Gaziantep'te arkadaşlarıyla birlikte Adalet Partiyi kurdu ve bu partinin il başkanlığını yürüttü[48]. 1965 yılında kurulan yeni kabinede Kamil Ocak, Beden Terbiyesi ve Genel Müdürlüğüne devlet bakanı olarak görevlendirildi[49]. Nitekim Kamil Ocak, milli forma giyerek ülkesini yurtdışında temsil eden tek spor bakanıdır[50].

Resim 8: Mehmet Kamil Ocak, Bakanlık Makamında[51]

Kamil Ocak, bakan olarak göreve başladıktan sonra TBMM'de yaptığı açıklamada; "Bugünkü spor mefhumu milletlerin politik ve moral gücü olmaktan çok ötede, fertlerin beden ve ruh eğitimi ile birlikte, memleketlerinin korunması için yapılması şart olan ve devletin yüklendiği kaçınılmaz ciddî bir

44 Murat Dağ, *Ayıntab'dan Antep'e Gaziantep Milletvekilleri Biyografisi 1920-2015*, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2015, s. 70.

45 Sakioğlu, *age.*, s. 252-292.

46 Yusuf Ağar, "Gerçek Bir Halkadamı", *Kubbiye Gaziantep Tarih, Kültür ve Sanat Dergisi*, Yıl: 4, S. 7, Gaziantep 2024, s. 37.

47 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan ile Aralık 2023 yılında yapılan mülakat.

48 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan ile Aralık 2023 yılında yapılan mülakat.

49 BCA, 030_11_1_00_255_1_20_2.

50 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan ile Aralık 2023 yılında yapılan mülakat.

51 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan Arşivinden.

hizmet kapsamı içine girmiştir", sporu 'da "Spor her şeyden evvel gençliğin bedenî inkişafını sağlayan, sağlam vücutlu ve sağlam karakterli olmasını temin eden bir vâsıtadır" şeklinde tanımlamıştır[52].

İstanbul'da Basın Sarayındaki ilk basın toplantısında da görev başına geldiklerinde 1961'den bu yana milyonlar harcanarak yapılmış olan tesisleri bir enkaz halinde bulduklarını, bu nedenle ilk iş olarak bir komisyon kurarak bunların nedenlerini araştırmaya başladıklarını, yine kendi başkanlığında bir kanun tasarısı hazırlandığını ifade etmiştir. Teşkilâtın özelliği hakkında ise henüz karar verilmediğini; ya Spor Bakanlığı veya başka bir ad altında, genel müdürlüklerden kurulu bir bakanlık niteliğinde veya bugünkü Umum Müdürlüğünün tashih edilmiş, şartlara uydurulmuş, imkânları geniş ve bağımsız bir şekilde devam edeceğine dikkat çekmiştir[53].

Ocak, bir gazeteye verdiği demeçte;

"Beden terbiyesi teşkilatının bağımsız olmasının çok önemli neticeler vereceğine kani bulunuyorum. Bu konunda fikirlerimi, zamanla ortaya koyacağım. Şimdilik teşkilatta herhangi bir değişiklik düşünmüyorum. Esasen bana gelen haberlere göre, arkadaşlarım namuslu ve işinin ehli kişilerdir. Buna bağlı teşkilat mensupları ile görüştükten sonra, Türk sporunu kalkındıracak bir program hazırlayacağım ve süratle bunun tatbikine geçeceğim. Memleket sporunun kalkınması için ne yapmak gerekiyorsa, onu mutlaka yapacağım. Bir sporcu olarak, memleket sporuna faydalı olmaya çalışacağım" şeklinde ifadelerde bulunmuştur[54].

Ocak'a göre; sporda "*plan, altyapı, tesis ve eğitim*" çok önemlidir. Bu prensiplerde hep ısrar etmesinin nedeni ise plan, program ve akademik çalışmalar ile Türkiye'nin kalkınması ve dışarıda daha iyi temsil edileceğine olan inancıdır. Bu nedenle Türkiye'nin tanınmasında sporun çok büyük rolünün olacağına ve bilhassa futbolun birleştirici gücüne sıkı sıkıya bağlı olmuş ve "*Futbol her yerde futbol, aynı etkiyi gösterir"* demiştir. Sporun bir kültür olduğunu, sporu yaymak için en iyi yolun, okullara, üniversitelere mutlaka spor salonlarının yapılmasını ve gençleri spora teşvik edilmesi gerektiğini savunmuş ve bu nedenle Konya ve Balıkesir'de Üniversiteler ve Yüksek Okullar arası Spor haftası düzenlenmesini

52 *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C 50, Toplantı: 8, 27nci Birleşimden 30.01. 1969, s. 398.

53 *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C 32, Toplantı: 5, 40nci Birleşimden 3. 2. 1966, s. 265-266.

54 *Adalet Spor*, 29 Ekim 1965.

sağlamıştır[55]. "*Türk sporunun kalkınması şarttır*" diyerek bakanlığı sırasında hiçbir kulüp ayrımı yapmayacağını da özellikle vurgulamıştır. Sporun her branşını günü gününe takip ettiğini belirten bakan, "*Dürüstlük, fazilet ve yılmadan çalışmak başlıca prensibimdir*" demiştir[56]. Ayrıca bakanlığı süresince Ocak, yarım bırakılan tesislerin tamamlanmasını sağladığı gibi bunlara yenileri eklenmiştir. Türkiye'nin her tarafı açık ve kapalı spor salonları, yüzme havuzları, tenis kortları ile donatılmıştır[57].

1965 yılında TBBM' de yaptığı konuşma da Ocak;

Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü esaslı plân devresine 1963 yılından itibaren girmiş bulunmaktadır. O tarihe kadar Hazinenin Beden Terbiyesine yapmış olduğu bütün yardım 40 milyon lira civarına baliğ olmaktadır. Spor-Totonun faaliyete geçmesiyle Beden Terbiyesine intikal eden paylarla plân hedeflerine uygun tesisler yapılmaya başlanmıştır[58]. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünün baş görevleri; Gençliğin bedenen, ruhen ve ahlaken eğitilmesi, inkılâpçı ve ulusal amaçlara göre geliştirilmesi, amatör sporun yaygın ve kudretli hale getirilmesi, amatörlük duygu ve ruhu içinde, sportmenliğin vakar ve efendiliğinin bütün yurt gençliğine aşılanması, topluma kazandırılmasıdır. Ayrıca teşkilatın; beden eğitimi ve sporun faydalarına, önemine değinen ve kütlelere hitap edilen kitaplardan, dergilerden, yayın organlarından, konferans, radyo konuşmaları, filim çalışma ve gösterilerden yoksundur. Sportif çalışma ve gelişmeye yön verecek öğretici, çalıştırıcı, antrenör, monitör, masör, spor okulları, enstitüleri, akademileri gibi, öğretim amacını gerçekleştirecek bir okulu veya okulları olmadığını ve bu işlerin profesyonel bir zümrenin eline terkedildiğine, spor fizyolojisini, spor hijyenini, spor fizyo - patalojisini, spor psikolojisini öğretecek spor sağlığı enstitüsü yoktur. Sporun kalkınması, gelişmesi için bir plân ve programı olmadığı gibi, hükümetlerin spor konusunda hâlâ belirli bir genel politikası yoktur."

diyerek sözlerini tamamlamıştır[59].

Kamil Ocak; 1966 yılında TBMM' de bakanlığın hazırladığı bütçe görüşmelerinde meclis kürsüsünde bakanlığının faaliyetleri hakkında

55 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan ile Aralık 2023 yılında yapılan mülakat.

56 *Adalet Spor*, 29 Ekim 1965.

57 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan ile Aralık 2023 yılında yapılan mülakat.

58 *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C 50, s. 397.

59 *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C 32, s. 265.

açıklamalarda bulunmuştur. Bakan konuşmasında;

"Yurdumuzda amatör spor yapan, kendi mütevazi imkânlarıyla tesisler kurmaya çalışan illerin, yegâne gelir kaynağı belediyelerden alınan %4'ler ile, özel idarelerden alınan %2'ler idi. 14.7.1965 tarihli 655 sayılı ve 16.7.1965 tarihli 691 sayılı kanunlarla belediye ve Özel idarelerin beden terbiyesi bölge müdürlüklerine ayırmakta oldukları payların kaldırılması ve borçlarının terkin edilmesi sebebiyle bu bölgeler personelinin aylık, ücret ve özlük haklarının karşılanması ile, bir kısım mahallî tesislerin bölgelerce yapım ve onarımı mümkün olamamıştır. Bu kanunların yüce senatoda geçen yıl tatile girerken görüşülmesi sırasında ilgili devlet bakanı gazetelerden öğrendiğimize göre seçim bölgesinde, Genel Müdür de Erdek'teki Beden Terbiyesi Kampında idiler. 655 ve 691 sayılı kanunların bölge çalışmalarını aksattığı geniş çapta aşikâr olduğuna göre, gerekli uyarmayı zamanında yapmayan Genel Müdür de bundan birkaç gün evvel tertiplediği basın toplantısında: 1961 yılından itibaren yurdun muhtelif bölgelerine yaptırılan spor tesislerini şiddetle tenkit ederek, yapılan 120 milyon liralık yatırımın natamam olduğunu, bazı politik etkilerle Spor- Toto hisselerinin fuzuli olarak harcandığını ifade etmişlerdir. Sporun, politika dışı kalması arzusu içinde öğrenmek istiyorum: Spor -Toto hisselerini fuzuli olarak harcayanlar kimlerdir? Bu harcamalarda ne gibi politik etkiler yapılmış, sorumluları tespit edilmiş midir? Kendileri de baş vazifeli oldukları halde reaksiyonları olmuş mudur? Sözlerime son verirken Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü 1966 yılı bütçelerinin hayırlı ve başarılı olmasını temenni ederim. Saygılarımla."

diyerek konuşmasını tamamlamıştır[60].

Ayını yıl bakan; 22.11.1966 yılı meclis oturumunda da Erzurum Milletvekili Osman Alihocagil'in, Erzurum Kayakevinin maliyeti hakkındaki sorusuna cevap vermiş ve 14.9.1962 tarihinde Turan Alpdemir adındaki müteahhide 'ye 742. 377,33 TL ihale edildiğini ve inşaat yapımının takip edildiğini açıklamıştır[61].

Kamil Ocak, 1967 yılında da TBMM' de bakanlığın hazırladığı bütçe görüşmelerinde bakanlığı döneminde yürütülen faaliyetler hakkında milletvekillerine açıklamalarda bulunmuştur. Meclisteki 1966 yılı Türk

60 *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C 32, s. 266.

61 *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C 37, Toplantı: 6, 7nci Birleşimden 21. 12. 1966, s. 217-218.

sporunun bir reform yılı olacak mı? eleştirilerine karşı; [62] söz alan Kamil Ocak şu açıklamalarda bulunmuştur;

"Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü çalışmalarını başlıca yatırım işleri ve sportif faaliyetler olmak üzere iki kısımda mütalâa edilmektedir. Ayrıca geçen seneki bütçe müzakereleri esnasında devir aldığımız sportif tesislerin hiç de iyi durumda olmadıklarını, hemen hemen hepsinin müteahhit ihtilâfı gibi sebeplerle durmuş bulunduğunu ve bunların en kısa bir zamanda halledilerek hizmete açılacağım arz etmiştim. Balıkesir Yüzme Havuzu filitrasyon ve klorlama tesisleri tamamlanmış su teminine çalışılmaktadır. İstanbul'da Yenikapı'da yapılmasına kararı verilen 5.000 kişilik kapalı yüzme havuzu ve 3.000 kişilik spor salonu projesi ile ilgili müsabaka hazırlıkları tamamlanmış ve jüri heyeti seçilmiştir. İzmir Yüzme havuzu temeli atılmış, inşaatı devam etmektedir. Fenerbahçe Stat inşaatı devam etmektedir. Bunların yanı başında yine 1966 yılında yapılmış olup büyük yatırım mahiyetini taşımayan işler vardır ki bunları dermeyan etmeye lüzum görmüyorum. 1966 yılı yatırım programımızda mevcut işlerden yaklaşık olarak %85'i ihale edilmiştir. 31. 12. 1966 itibariyle ve dördüncü devre raporumuzda da işaret edildiği veçhile fiziki yatırım nispetimiz %74'e baliğ olmaktadır. Malî yılsonuna kadar bu nispetin %85'i tecavüz edeceğini tahmin etmekteyiz. 1967 yatırını programımızı tespit ederken, yurdumuzda yapılacak spor tesislerini aşağıda arz edeceğim esaslara göre plânlamış bulunmaktayız. Bu esaslar şunlardır.

1. Nüfus kesafeti,

2. Okul adedi ve öğrenci sayısı,

3. Kulüp adedi ve kayıtlı kayıtsız sporcu sayısı,

4. Mahallin örf ve adetleri,

5. İklim şartları,

6. Millî müsabakaların yapılmasını gerektiren yerler,

Yukarıdaki esaslar göz önüne alınarak tespit edilen 1967 yatırım programımızın umumi yekûnu 53 milyon lira olup 1966 senesi yatırım programının 41 milyonuna nispetle 12 milyon lira bir artış göstermektedir. Bu suretle, şimdiye kadar sportif tesislere sahih olmayan il ve ilçelerimize bu hizmetlerin geçen senelerden daha fazla ve sistemli bir şekilde götürülmesi mümkün olacaktır. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü sportif faaliyetlerini 21 federasyonla

62 Cumhuriyet Senatosu, B: 27 2.2. 1967, O: 3, s. 508-509.

yürütmektedir. Bu federasyonların vazifesi, kendi branşlarında çalışmak ve bütün yurtta spor hareketlerini ve bilhassa amatör sporu teşvik ve tanzim etmektir. Şimdi müsamahanıza sığınarak 1966 yılında muhtelif kollarda elde etmiş olduğumuz beynelmilel neticelerden bahsetmek isterim. Millî sporumuz olan güreşin tekrar arzu edilen seviyeye çıkarılması ve hükümet programında ifadesini bulan ehemmiyetini tarsin maksadıyla bu spora büyük önem verilmiştir. Yıl içinde Almanya'da yapılan Avrupa Şampiyonasında takımımız 1 puan farkla Avrupa 2. olmuş bilahare Toledo'da yapılan dünya birinciliklerinde büyük bir başarı kazanarak 9 seneden sonra takım halinde Dünya Şampiyonu olmuştur. Memleketimize gelen kuvvetli İran ve Rus Güreş Millî takımlarını da yenmek suretiyle şampiyonluğa hak kazandığı bir defa daha ispat etmiştir. Ata sporu olan binicilik de ehemmiyetle ele alınmış ve binicilerimizin gerek çalışmalarında ve gerekse kendilerine yer temininde hiçbir maddi ve manevi fedakârlıktan geri kalınmamıştır. Bunun neticesi olarak da gene binicilerimiz Bulgaristan'da yapılan Balkan müsabakalarında ferdî ve takım halinde birinci olmuşlardır. Bundan sonra Türkiye'de yapılan Balkan milletleri arasındaki müsabakalarda da yine takım halinde birinciliği kazanmışlardır. Genç yelkencilerimiz kuvvetli rakiplerin yenerek Snipe sınıfında Avrupa Şampiyonu olmuşlardır. Genç Basketbol Millî Takımımız Balkan 2. olmuştur. Almanya'da yapılan Gençler Avrupa Turnuvasında da takımımız yine ikinciliği kazanmıştır.

Futbol Amatör Millî Takımımız kendi gurubunda şampiyon olmuş, genç millî takım aynı içinde elde ettiği iyi neticelerle varlığın ispat etmiştir. Futbolda (A) Millî Takımımı: daha istikrarlı bir devre içerisine girmiş aynı yıl içinde Moskova'da yaptığı Millî Maçta; Rusları 2- 0 yenmek suretiyle ümitlerimizi arttırmıştır. Son defa İstanbul'da yapılan dünyaca meşhur İspanyol Futbolcuların içinde bulunduğu İspanya Millî Takımı ille berabere kalmıştır. Kıymetli atletimiz İsmail Akçay Maraton mukavemet yarışmasında Balkan Milletler arasında birinciliği kazanmış, bundan sonra Meksika'da yapılan Dünya Maraton Şampiyonasında 2. gelmek suretiyle Türkiye'nin atletizmdeki başarısını meydana koymuştur. Bunların yanında, diğer spor branşlarında da gözle görülür bir ilerlemenin ve inkişafı; müspet belirtilerini görmek mümkün olmaktadır. Netice olarak şurasını memnuniyetle ifade etmek isterim ki; son yıllarda yapılan tesislerin ve sarf edilen gayretlerin neticesi olarak, Türk sporunda bir ilerleme kaydedilmiştir. Bundan sonra daha iyi neticelerini alacağımıza şüphe yoktur. 1967 senesinde yurdumuzda aşağıda sıralanan beynelmilel müsabakalar yapılacaktır.

1. Avrupa Gençler Futbol Turnuvası, 16 millet,

2. Avrupa Voleybol Şampiyonası, 48 millet,

3. Atletizm Avrupa Şampiyonası,

4. Beynelmilel Kayak Şampiyonası,

5. Masa Tenisi Balkan Şampiyonası,

Ayrıca, bundan başka, 1971 yılında İzmir'de yapılmasını düşündüğümüz Akdeniz Olimpiyat Oyunları için gerekli hazırlıklara da şimdiden geçmiş bulunmaktayız. Ayrıca eğer bu memlekette Spor-Toto gelirleri olmasaydı bu tesisleri yapmak ve gençliğe bu tesisleri kazandırmak imkânı olmazdı. Onun için, biz totonun daha mükemmel bir hale gelmesini, totonun gittikçe genişlemesini ve bir arkadaşımın ifadesine rağmen hiçbir zaman kumar olarak telâkki etmediğimiz bir oyunun Türkiye'de daha fazla oynanmasını Türk Gençliği namına bilhassa arzu etmekteyiz ki, bu ileride bütün Türkiye'yi güzel, sportif tesisleriyle donatacak bir gelir kaynağı olacaktır. İstanbul'da Anadolu Hisarında bir spor okulu yapılacaktır. Yeri de temin edilmiştir. Öyle tahmin ediyorum ki, ilkbahar veya Yaz aylarında bu spor okulunun temeli atılacaktır. Türkiye'de her mahallede bir kulüp bulunmasına rağmen, bütün Türkiye'de 1.500 federe kulüp vardır. Bilhassa bir vazifeye gedikken sonra, her önümüze gelen kulübü federe bölmekten daima geri durmaktayız. Çünkü kulüplerin sayısızca federe edilmesi birçok müşkülleri doğurmaktadır. Bizim gayemiz yalnız futbolu himaye değildir, yalnız futbol üzerine çalışmak değildir. Demin de arz ettim, 21 federasyonun 21 branşta çalışmalarını desteklenmektedir[63].

Şeklindeki açıklamasından sonra 1967 yılı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Bütçe kanunu tasarısı; Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünün cari harcamaları için (A/l) işaretli cetvelde gösterildiği üzere 5. 445. 000 lira, yatırım harcamaları için (A/2) işaretli cetvelde gösterildiği üzere 9 lira, sermaye teşkili ve transfer harcamaları için de (A/3) işaretli cetvelde gösterildiği üzere 12. 208. 352 lira ki, toplam olarak 17.653 361 lira ödenekle kabul edilmiştir [64]. Bütçe, 17 Şubat 1967'de 829 Kanun numarası ile kabul edildikten sonra, 23 Şubat 1967 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmıştır[65].

63 Cumhuriyet Senatosu, B: 27 2.2. 1967, O: 3. s. 509-510.

64 *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C 38, Toplantı: 6, 27nci Birleşimden 2.1.1967, s. 512-513.

65 *Resmî Gazete*, 23 Şubat 1967, s. 1-16.

1968 yılında da Spor işlerinin yeniden düzene sokmak için Spor Genel Müdürlüğü tasarısı hazırlanarak TBMM'ye sunulmuştur. Buna göre genel bütçeden 517.495.000 lira talep edilmiştir. Ayrıca tasarıya göre; spor eğitimi hamlesine göre 20 yabancı, 200 yerli antrenör, Bütün yurtta güreş okullarının açılması ve 50 antrenör için 900.000 lira tahsisat ayrılmış, federasyonların çalışmaları sıkı şekilde denetlenecek, federasyon başkanlıkları daimî ve maaşlı olacak ve İstanbul'da 100 bin kişilik stat inşaatı başlatılacaktır[66].

Yurt İçi ve Yurt Dışı Faaliyetleri

1965 yılında Kamil Ocak, özellikle İstanbul'a yeni spor tesisleri kazandırmak için girişimlerde bulunmuştur. Bu nedenle gerek İstanbul valisi gerek belediye başkanları ile görüşmüştür. Bununla birlikte Ali Sami Yen Stadı ile Spor ve Sergi Sarayı ile ilgili hukuki sorunların çözülmesi için çaba göstermiştir. Ayrıca İstanbul Bölge Müdürü Turhan Barlas'la tesislerin ve bazı eksikliklerin tespiti ve yapılması lazım gelen yeni faaliyetler belirlenmiştir [67].

1967 yılında da en kısa zamanda 10 bin kişilik İstanbul-Bayrampaşa Stadının yapılabilmesi için ilgililere gerekli talimatları vermiştir[68]. Aynı yıl Kamil Ocak, İstanbul Valisi Vefa Poyraz ve Belediye Başkanı Haşim İşcan bir araya gelerek, İstanbul'un spor konusunu görüşmüştür. Belediyede yapılan toplantıda İstanbul'un spor tesisleri ele alınmış, bu arada Dolmabahçe Stadı yanında yapılacak 10 bin kişilik kapalı spor salonu ve semt sahaları üzerinde durulmuştur. Belediye tarafından yapılacak tesisin plânı istenmiş ve kısa zamanda tesisin plânının belediye verilerek inşaata başlanacağı bildirildiği gibi, yapılacak bu salonun bir kısmının da Türkiye Milli Olimpiyat komitesinin merkezi olmasına karar verilmiştir. Yine Yenikapı'da spor tesisi yapmak üzere belediyeden bir arsa satın alındığı fakat burasının İstanbul imar plânında gar sahası olarak gösterilmesi nedeniyle meselenin halledilmesi durumunda Yenikapı'da bir spor tesisinin yapımına hemen başlanacağı bildirilmiştir[69].

1968'de ise Konya'da Üniversiteler spor haftası düzenlenmiştir. Buraya İstanbul Üniversitesi Yüksek Okul ve Akademi güreşçileri yanında her fakülteden 4 kişilik bir ekibin dahil olması kararlaştırılmıştır. Güreş Federasyonu 'da müsabakalara 84 güreşçinin katılacağını ve güreşlerin

66 *Tercüman Gazetesi*, 5 Aralık 1968.

67 *Son Havadis*, 2 Aralık 1965.

68 *Spor Toto Dergisi*, 1967.

69 *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1967, s. 8.

çekişmeli geçeceği düşünülerek Konya'ya bir müşahit gönderemeye karar verilmiştir. Bu arada Türkiye Millî Talebe Spor Teşkilâtı Güreş Kurulu da temsilci olarak Ekrem Karan'ı Konya'ya yollamıştır. Devlet Bakanı Kâmil Ocak, İstanbul Üniversite güreş takımı antrenörü Kadir Akat'ı kabul ederek çalışmalardan dolayı memnunluk duyduğunu ifade etmiştir. Genel Müdür Nuri Gücüyener ise güreş antrenörlerinin sıkı bir kursa tâbî tutulacaklarını ve sınıflandırılacaklarını açıklamıştır[70].

Bununla birlikte Kamil Ocak, futbolun bir sistem içinde oynanmasını ve Anadolu kulüplerinin de profesyonel futbol zevkini tatmalarını sağlamak arzusunda idi. Çünkü profesyonel futbol sadece Ankara, İstanbul ve İzmir takımları arasında oynanmaktaydı ve Anadolu takımlarının oynadıkları futbol yerel düzeyde kalmaktaydı. Futbolun bir düzen içinde oynanabilmesi için 1. 2. ve 3. Ligleri kurdu. Şehir kulüplerinin de liglere girmelerini sağladı. Futbol mücadelesi daha adil ve daha kapsamlı, bütün Anadolu'yu kucaklayan hoşgörü ve centilmenlik zeminine oturtuldu. Böylece Anadolu kulüpleri de büyük kulüpler gibi profesyonel futbolda söz sahibi oldular[71]. Ayrıca memleketinde de 1969 yılında, 11 ay süren Gaziantep Savunmasında canlarını veren 6.317 şehidin akıttığı kanın kırmızı rengi ile şehit analarının, eşlerinin, bacılarının başlarını bağladıkları siyah duvaklarının rengi birleştirilerek Gaziantepspor kurulmasını sağladı. Amblem olarak da Çınarlı'daki Şehitler Abidesi'nin resmi belirlendi[72]. Kamil Ocak bakanlığı döneminde çok sayıda spor tesisleri ve stadyumların yapılmasını sağladı. Aşağıda yer alan tablo 1 ve 2'de yapılan

70 *Cumhuriyet*, 08 Nisan 1966, s. 8.

71 Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan ile Aralık 2023 yılında yapılan mülakat.

72 Ağar, agm., s. 39. Cumhuriyetten önce, 1910'lu yıllarda Osmanlı Dönemi'nde Anadolu'nun çeşitli illerinde azınlıklar spor kulüpleri kurmuştur. Bunlardan biride Ayntâb' da kurulan ve daha sonra 1915'te Halep'te taşınan *"Ayntap Hamazasp"* futbol takımıdır. Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluşundan hemen sonra ise Gaziantep'te ilk spor teşkilatı 1923'te Amerikan Kolejinde teşekkül etmiş, buna müteakip "Antep Ticaret İdadisi" mektebinde de spor faaliyeti başlatılmış ve bir futbol şubesi açılmıştır. Daha sonra da birkaç yıl sonra Gaziantep dışında tahsil gören Ali Budak, Ali Kemal Ocak, Ahmet Barlas, Beşir Akınal ve Taha gibi bir gurup genç, Gaziantep'e döndüklerinde bir araya gelerek Altın Işık Spor Kulübü'nü ve Türk Ocağı içinde bir spor kulübü kurdu ve gurubun başına da Ali Kemal Ocak getirildi. Ancak Altın Işık kapatıldı ve yerine Sanatkârlar Spor Kulübü kuruldu. İlerleyen yıllarda da Türk Ocaklarının lağvı nedeniyle Türk Ocağı Spor Kulübü, Sanatkârlar Spor Kulübü'yle birleşerek *"Gaziantep İdman Yurdu"* adını aldı. Gaziantep İdman Yurdu birkaç yıl bu şekilde faaliyetlerini sürdürürken Halkevlerinin açılmasını müteakip "Gaziantep İdman Yurdu" üyeleri Halkevi Spor Kulübü'ne geçti ve Gaziantep İdman Yurdu'nu lağvedildi. Geniş bilgi için bk. İbrahim Alisanioğlu, "Gaziantep'te Spor ve Kamil Ocak", *Kubbiye Gaziantep Tarih, Kültür ve Sanat Dergisi*, Yıl: 4, S. 7, Gaziantep 2024, s. 43.

spor tesisleri ve stadyumların listeleri verilmiştir.

Tablo 1: Bakanlığı Döneminde Yapılan Spor Tesisleri[73]

Şehir	Kişi	Şehir	Kişi	Şehir	Kişi	Şehir	Kişi
Afyon	2.000	Edirne	2.000	Kayseri	2.000	Samsun	2.000
Akhisar	2.000	Elazığ	1.000	Kırşehir	1.500	Tekirdağ	1.000
Ankara	7.500	Erzincan	2.000	Kilis	2.000	Trabzon	2.000
Antalya	2.000	Erzurum	2.500	Kocaeli	2.000	Urfa	2.000
Balıkesir	2.000	Eskişehir	1.500	Kütahya	2.000	Uşak	2.000
Burdur	1.500	Gaziantep	2.500	Manisa	2.000	Van	1.000
Bursa	5.000	İçel	2.000	Niğde	1.000	Yozgat	2.000
Çorum	2.000	İskenderun	2.000	Ordu	1.000		
Denizli	1.000	İzmir	5.000	Rize	2.000		
Diyarbakır	1.500	Kastamonu	1.000	Sakarya	2.000		

Tablo 2: Bakanlığı Döneminde Yapılmış ve Yapımı Bitmek Üzere Olan Stadyumlar[74]

Akşehir	Cebeci	Kocaeli	Osmaniye
Altunizade	Çorlu	Kütahya	Rize
Amasya	Diyarbakır	Lüleburgaz	Sakarya
Anadoluhisarı	Erzurum	Malatya	Yozgat
Antakya	Eyüp	Maltepe	
Antalya	Fenerbahçe	Maraş	
Bandırma	Gaziantep	Muğla	
Biga	İskenderun	Muş	
Bilecik	İzmir Halkpınar	Nizip	
Bursa	Kırşehir	Ordu	

Yine bakanlığı döneminde Adana, Ankara, Antakya, Antalya, Balıkesir, İzmir ve Urfa'da yüzme havuzları ile Bingöl, Bitlis, Bursa, Elmadağ, Erciyes ile Erzurum'da telesiyej teleksi yapılmıştır.[75] Bunun haricinde atletizm,

73 *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C 50, s. 398.

74 *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C 50, s. 398-399. Teleferik ve telesiyej sistemleri halatlı iletim sistemleri grubunda olup genellikle insanların taşınmasında kullanılmaktadır. Bk. Mustafa Demirsoy-Mine Demirsoy, "Teleferik ve Telesiyej Tekniği (Halatla İletim Tekniği)", *Asansör Sempozyumu*, Türkiye, 23-25 Mayıs 2008, s. 283-290.

75 *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C 50, s. 399.

basketbol, atıcılık ve güreş sporlarının da gelişmesi için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur[76]. Kürek ve yelken branşları için 200 adet optimus, gençler için 8 adet pirak, 8 adet dragon ayrıca iki adet yarış takip teknesi ve bir adet yerli yapılması temin için bir sinayt getirilmiştir[77].

1966 yılında da Tokyo'da yapılacak Talebe Olimpiyatları için Güreş Federasyonuna 100 bin lira tahsisat yapılmasını sağlamış ve Güreş Federasyonu başkanı Cihat ustan gerekli tahsisat sağlandıktan sonra kat'i faaliyet raporunun tespit edilerek ilan edileceğini bildirmiştir[78]. 1967 yılında ise Meksika Olimpiyatlarının eleme turunda Bulgaristan'a karşılaşacak olan Türk Amatör Millî Futbol Takımının amatörlüğü meselesi üzerine Devlet Bakanı Kamil Ocak "12 Ekim Perşembe günü Türkiye-Bulgaristan Amatör Milli Takımları arasındaki maç mutlaka oynanacak, Amatör Millî Takım hakkındaki karar ise daha sonra verilecektir" açıklamasında bulunmuştur. Olimpiyat komitesinin aldığı kararın Ankara'ya geç geldiğine değinen bakan maçın ister eleme ister özel maç olsun oynatılmasında ısrar edeceğini belirtmiştir. Kararlar daha sonra tetkik edilerek, Meksika Olimpiyatlarına futbolda iştirak edip etmeyeceğimiz konusunda bir sonuca varılacaktır açıklamasında bulunmuştur[79]. Tunus'ta yapılacak olan Akdeniz Oyunları için de Devlet Bakanı Kamil Ocak başkanlığında Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi toplanmıştır. Bu toplantıda 8-17 Eylül tarihleri arasında Tunus'ta yapılacak olan Akdeniz Oyunları ile ilgili, Türkiye'nin; "atletizm, basketbol, voleybol, futbol, boks, güreş, halter, yüzme ve sutopu, bisiklet, jimnastik, eskrim, tenis" dallarında katılacağı kararı çıkmış, ayrıca Türkiye'den Tunus'a 1 kafile başkanı 12 federasyon başkanı, 13 antrenör, 2 doktor, 2 masör ve 130 sporcunun katılacağı bildirilmiştir. Türkiye kafilesi Tunus'a Türk Hava Yollananın tahsis edeceği 3 özel uçakla gidiş-dönüş yapacaktır. Hareketin muhtemel tarihi: 6 Eylül, dönüşün muhtemel tarihi ise 18 Eylül olacaktır. Akdeniz Oyunlarına katılacak Türk atletlerinin hepsi içinde tek tip eşofman ve tek tip millî forma yaptırılacak. Milli forma da örnek olarak futbol milli takımının forması olan beyaz üzerine bayraktan kuşak alınacak, güreş takımımız ise muhtemelen ilk defa göğsünde bayrak bulunan beyaz mayo ile mindere çıkaraktır[80].

76 *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C 50, s. 400.

77 *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C 50, s. 401.

78 *Milliyet Gazetesi*, 27.12.1966.

79 *Cumhuriyet*, 11 Ekim 1967, s. 8.

80 *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1967, s. 8.

1967'de ise Toledo'ya Milli Güreşçiler gönderilmiştir. Güreşçiler dışında Millî Güreş Kafilesi birlikte Toledo'ya gidenler; beşi idareci, üçü antrenör, dördü hakem, biri müşahit, biri doktor, biri de masör olmak üzere toplam 15 kişidir. Aşağıda yer alan tablo 3'te Toledo'ya gidecek olan ekibin; isimleri, kimlikleri ve kafiledeki görevleri verilmiştir[81].

Tablo 3: Görevli İsimleri, Kimlikleri ve Görevleri

Adı Soyadı	**Kimliği**	**Kafiledeki Görevi**
Ali Merdoğan	Güreş Federasyonu mütehassıs üyesi Beynelmilel güreş hakemi, Eskişehir Devlet Demir Yolları Fabrikasında görevli	Müsabaka Hakemi
Ali Ulvi Tural	Gazeteci	Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Müşahidi
Alp Karabiber	Güreş Federasyonu İkinci Başkanı Kocaeli Beden Terbiyesi Bölge Müdürü Beynelmilel güreş hakemi	Minder Amiri
Cahit Yıldız	Serbest	Masör
Celâl Atik	Güreş Federasyonu Başantrenör	Antrenör
Cihat Uskan	Güreş Federasyonu Başkanı	Güreş Kafilesi Başkanı
Mehmet Oktav	Güreş Federasyonu Antrenörü	Serbest Güreşte Antrenör
Melih Sezer	İşçi Sigortaları Hastanesi Doktoru	Doktor
Nasuh Akar	Güreş Federasyonu Antrenörü	Serbest Güreşte Antrenör
Şerafettin Kasım Hocaoğlu	Beden T. Gn. Müdürlüğü Muhasebe Müdürü	Mutemet

81 *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Toplantı 1.19.07, 1967 tarihli Birleşim 143, TBMM matbaası, 1967, s. 334.

Vehbi Emre	Serbest Eski Güreş Federasyonu Başkanı	Beynelmilel Güreş Federasyonu (FİLA) İkinci Başkanı
Yavuz Bayraktar	Güreş Federasyonu üyesi/ Gazeteci	İdareci

1968 yazında Türkiye'nin Olimpiyatlardaki madalya kazanma ihtimali yüksek olan güreş sporunda, Üsküp'te 2 Temmuz'da düzenlenecek olan Avrupa Güreş Şampiyonasına katılım sağlanmış, ancak güreşçilerin ve kamp müdürünün; spor yöneticilerinden spordan sorumlu devlet bakanına kadar birçok tarafı içine alan bir skandal yaşanmıştır. Aralarında şampiyonlar Ahmet Ayık ve Mahmut Atalay'ın da bulunduğu 17 güreşçi muhtemelen antrenör Celal Atik'e duydukları tepki nedeniyle, Üsküp'e gitmeyeceklerini açıklamışlar ve Bursa kampına katılamamışlardır. Bunun üzerine Güreş Federasyonu'nun talebi ile Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Ceza Kurulu'na sevk edilen güreşçilerin ceza alması kesinleşince AP'li siyasiler araya girmiş ve Kamil Ocak güreşçilerin cezasının affedildiğini söylemiştir. Ancak Güreş Federasyonu Başkanı Cihat Uskan'ında görevine son verilmiştir[82].

Fransa'da yapılacak Kış Olimpiyatları için de Kayak Milli Takımı iki grup halinde 4 ve11 Şubat Gronoble'ye gönderilmiştir[83]. 4 Mayıs 1968'de de Türkiye Serbest Güreş Milli takımı Meksiko'da yapılacak olan Olimpiyatları için 230 güreşçi ile Adapazarı'nda hazırlıklara başlamıştır. Temmuz 1968'de başlayacak güreş milli takım kampına, Mexico City Olimpiyatları'na hazırlık amacıyla 38'i serbest güreşçi, 28'i Grekoromen güreşçi olmak üzere toplam 66 güreşçi davet edilmiştir[84]. 1969'da da Güreş Federasyonunun 1969 yılı faaliyetleri bir eğitim müessesesine göre düzenlenmiş ve gerekli plânlama yapılmıştır. Yaşar Doğu Spor Salonu bir eğitim merkezi haline getirilerek buradaki çalışmaların benzeri aynen diğer bölgelerde de tatbik edilmiştir. Bu sayede Meksiko Olimpiyatlarında serbest güreşlerde 2 birincilik, 1 beşincilik ve 1 altıncılık alınmıştır. Ayrıca Son yıllarda biniciler için Almanya'dan 10 adet at getirilmiş ve binicililerin emrine verilmiştir[85].

82 *Milliyet Gazetesi*, 02.02.1967.

83 Edip Öncü, *Soğuk Savaş Dönemi'nde Türkiye ve Olimpiyatlar (1948-1988)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Trabzon 2020, s. 191.

84 Mehmet Yıldız-Özgür Güven, "Turkey In 1968 Mexico City Olympics Games", *European Journol of Education and Sport Science,* Volume 4, Issue 1, 2018, p. 54.

85 *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C 50, s. 400.

Fanatizme Karşı Alınan Tedbirler

1966 yılında Samsunspor ile Güneşspor arasında yapılan maçın mutlaka Samsunspor lehine bitmesini isteyen taraftarların oyunun 88. dakikası sahaya inerek izdiham çıkartması ve buna rağmen emniyet güçlerinin müdahale etmemesi büyük bir arbedenin yaşanmasına neden oldu. Güneşsporlu futbolcuların ve hakemlerin süngü takmış askerler vasıtasıyla kurtarılması mutlak bir linç olayını engelledi. Nitekim Bakan Kamil Ocak ve diğer yetkililer çok sert konuşmuşlar ve "Samsun bir daha maç yüzü göremez" demişlerdir. Bakan yaptığı açıklamada "Şunu katiyetle ifade edeyim ki, çok ciddî tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu hâdise cezasız kalmayacaktır. Talimatname ne emrediyorsa Samsunlular en ağır şekilde ceza göreceklerdir. Bundan böyle hâdise olan yerde maç yapılmaması hususunda emir vereceğiz" ifadelerini kullanmıştır.

Beden Terbiyesi Genel Müdürü Nuri Gücüyener ise bu olumsuz hadise için "Bu bir emniyet meselesidir. Maçın kritik olduğunu biliyorduk. Bazı olaylarda yakinen görüyoruz. Polis hâdiselere seyirci kalıyor. Olay cezasız kalmayacak, talimat neyi emrediyorsa en ağır şekilde tatbik edilecektir" açıklamasında bulunurken; Futbol Federasyonu Başkanı Orhan Şeref Apak ise; "Henüz bize hakem ve müşahit raporlan resmen intikal etmedi. Fakat Samsunluların maçın yarıda kalması için hareket ettikleri açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Artık sporda yenmek kadar yenilmenin de en az onun kadar şerefli olduğunu bilmeliyiz. Bilmeyenler bunu öğrenecekler. Aksi halde cezasını ağır bir şekilde göreceklerdir" demiştir [86]. Apak yine Karşıyaka ve Bursa'da yapılan son maçta önemli hadiselerin yaşanması üzerine "Hadise çıkaran bölgelerin maçının başka yere alınacağını" bu nedenle bu tarzdaki hareketlerin kendi bölgeleri için zararlı olduğunu, maçları başka bölgelerde oynatmak kararını versek bundan zararlı çıkacak olan yine o bölgenin olduğunu, hem maç seyredemeyeceklerini ve hem de maddî imkânlardan mahrum kalacaklarını, ancak bu hareketler devam ettiği takdirde hâdise çıkan bölgelerdeki maçları iptal etmek ve başka bölgelerde oynatmak zorunda kalacaklarını bildirmiştir[87].

Türkiye Üçüncü Liginin kurulmasına rastlayan 1967-1968 futbol sezonunda da, önce sahalardan tribünlere, oralardan da sokaklara, kentlere sıçrayan, büyük yıkım ve talanlara, can ve mal kayıplarına yol açan kavgalar patlak

86 Cumhuriyet, 15 Şubat 1966, Sayfa 8.

87 Cumhuriyet, 8 Nisan 1966, Sayfa 8.

vermiştir. Bunların "kent savaşları" düzeyine ulaşanları ve "Türkiye Spor Tarihinde Facia" olarak kabul edilen Kayserispor-Sivasspor müsabakası sırasında ve sonrasında devam eden arbede de 40 kişi hayatını kaybetmiş, 6 kişi komada olmak üzere 600 kişi de yaralanmıştır. Bu arada spor işleriyle görevli Devlet Bakanı Kamil Ocak yaptığı açıklamada, Türkiye İkinci Ligi'nin kaldırılmasını teklif edeceğini ve bununda gerçekleşmesi için de bu sebebin kâfi gelebileceği açıklamasında bulunmuştur[88]. 17 Eylül 1967 günü Kayseri'de vuku bulan bu olay üzerine Kâmil Ocak meclisteki konuşmasında;

"Hâdise, tribünlerdeki müfrit taraftarlar arasında ve maçın oynanmadığı alanda ve kısa bir süre içinde cereyan etmiştir. Dışarıda bulunan arkadaşlarının çağrısı üzerine, dışarı çıkmak için kapıya aynı anda yönelen bine yakın seyirci, normal çıkışlara yeterli, fakat böyle bir birikme için kifayetsiz bulunan dar bir dehlizde sıkışıp kalmıştır. Buradaki ölümlerin sebebi vurma veya herhangi bir silâh kullanmadan olmamış ezilme ve nefessiz kalma neticesinde vuku bulmuştur. Buna benzer olayların meydana gelmemesi için, sahalardaki emniyet tedbirleri çoğaltılmış, mevzuattaki ceza müeyyideleri artırılmış, kulüp ve bölge müdürleri toplantıya çağırılarak muhitlerinde ve taraftarları arasında ne şekilde hareket etmeleri lâzım geldiği izah edilmiştir. Tamim edilen bütün bu tedbirlerin tatbiki takip edilmektedir. Şükranla kaydetmek isterim ki, bu elîm vakadan sonra spor sahalarımızda her hangi bir hâdise olmamıştır" demiştir[89].

1967-68 yılı 2. Türkiye Ligi açılışında da Kamil Ocak ve Beden Terbiyesi Genel Müdürü Ulvi Yenal, geçen sezon olan hadiselerin bir daha tekrarlanmayacağını belirtmiştir[90] Tabi bu tarihlerde basın ve dergilerde bakan hakkında eleştiriler yer aldı. 1967'de Cumhuriyet yazarı Erdoğan Arıpınar yazsında; "Bugün Dünya Uluslarının faaliyet gösterdikleri 42 spor dalı vardır. Türkiye, 156 ye yakın ülkelerin içinde yalnız güreşte derece yaptmış ve sadece Bulgaristan ile beşinciliği paylaştığını yazmış, Kamil Ocak'a göre Yenidelhi yenilgisinin sebebi olarak su, hava ve gıda şartına bağladığını eleştirmiştir. Meksika olimpiyatlarına da bir yıl kaldığını ve iyi çalışılması gerektiğini vurgulamıştır [91].

1967 Tarihli Akis Dergisi'nde İki Başlı Ejler başlıklı yazıda ise;

88 Hakan Salim Çağlayan - İ. Bülent Fişekçioğlu, "Futbol Seyircisini Şiddete Yönelten Faktörler", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* S.12, 2004, s. 129-130.

89 *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C 44, Toplantı 7, 4 4ncü Birleşim, 14.11.1967 Salı, s. 82.

90 *Milliyet Gazetesi*, 19.08.1967.

91 *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1967, s. 8.

"Türk sporu âlemi bu günlerde, maçlardan doğmayan bir karışıklığın, çekişmenin içinde bulunuyor. Başlarında kudretli kimseler olan iki grup bir birlerinin kellesini yemek için kolları sıvamıştır. İki tarafta böyle hallerde olduğu gibi, Türk sporu' nu ancak kendilerinin kalkındırabileceği iddiasındadır. Klik başlarından biri, spor işleriyle görevli Devlet Bakanı Kamil Ocak ve onun arkasındaki, marifetli Orhan Şeref Apaktır. Diğeri eski Demokrat Partililerle büyük bir tirajlı gazetenin desteğine sahip Beden Terbiyesinin yeni Genel Müdürü Ulvi Yenal'dır.

Spor sahalarının dışında devam eden ve heyecanı artan maçı kimin kazanacağı belli değildir. Top gibi politikanın da yuvarlak olduğu bilinmektedir. Çekişme, Türkiye Milli Olimpiyat Kurulunun Tunus'taki Akdeniz Oyunlarının sonuçlarını incelemek için düzenlendiği toplantıda patlak verdi. Açıklamaya göre, güreşçi Sırrı Acar, sporculukla bağdaşmayacak hareketleri yüzünden uluslararası yarışmalara sokulmayacaktı. Güreş federasyonu başkanı, Cihat Uskan, Tunus'ta güreşçiler arasında otorite kuramamıştı, yetersizdi. Amatör futbol takımı bugün, uluslararası yarışmalara katılacak güçte değildi. Güreşin dışında, Meksika Olimpiyat Oyunlarına hiçbir dalda takım gönderilmeyecekti.

Kararları duyunca, Güreş Federasyon Başkanı Uskan ile Futbol Federasyonu Başkanı Orhan Şeref Apak, hop oturup hop kalktılar. Uskan, soluğu önce Devlet Bakanının sonra da Tunus kafilesi başkanı Spor-Toto Müdürü Rauf Meleksoy'un yanında aldı. Ardında da bir bildiri yayınladı. Sırrı Acar'a iftira ediliyordu ve kendisi hakkındaki karar da haksızdı. Orhan Şeref Apak'ın durumu da Uskan'ınkinden farklı değildi. Ancak, o soğukkanlı davranmasını bildi. Kararlara önce inanmak istemedi sonra sustu.

Oysa, Milli Olimpiyat Kurulu'nun bu kararı aldığı gün, Amatör Futbol Milli Takımı, Bulgaristan'la yapılacak Meksika Olimpiyat Oyunlarının seçme maçı için İstanbul'da kampa alınmıştır. Orhan Şeref Apak ağzını açmıyordu ama kendisine yakın spor yazarları fısıltı gazetesini çalıştırıyorlar. "Bekleyin, yarın Milli Olimpiyat Kurulu kaldırılacak" diyorlardı. Aynı sözler birkaç saat sonra, Devlet Bakanı Kamil Ocak dudaklarında da dökülmeye başladı. Durum anlaşılmıştı. Apak yine perde arkasındandı" [92].

1968 yılında da Cumhuriyet Gazetesi yazarı Tuncer Benokan; "Balkan oyunlarından sonra memleketimizde Balkan kır koşusunu yine büyük paralar harcayarak yaptık ve Türk atletizminin iyice çöktüğüne şahit olduk"

92 *Akis Dergisi*, 21 Ekim 1967, s. 40.

diyerek Devlet Bakanı Kamil Ocak ile Genel Müdür Ulvi Yenal'ı eleştiren bir yazı kaleme almıştır [93]. Bu tarihte Cumhuriyet gazetesinin "Kâmil Ocak da isyancılara katıldı. Bakan İsyancı Güreşçilerin Olimpiyatlara Hazırlanmalarını İstedi" başlıklı yazısında daha önce kampa katılmayı kabul etmeyen 17 millî güreşçinin affedilerek Bursa'daki kampa gönderilmelerini eleştirmiştir[94].

Yurt Dışı Seyahatleri

Kamil Ocak bakanlığı döneminde ayrıca yurt dışında yürütülen spor faaliyetlerini yerinde görmek için yurt dışı temaslarda bulundu. 1965 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Hükümetinin daveti üzerine, spor tesislerini görmek ve gerekli incelemelerde bulunmak üzere Bakan Kamil Ocak'ın gitmesi uygun görülmüş ve bakanlar kurulunca 08.12.1965 tarihinde onanmıştır[95]. Kamil Ocak başkanlığındaki Türk spor heyeti, 10 Aralık'ta Sovyetler Birliği'ne gitmek üzere Türkiye'den ayrılmış ve heyet 10 günlük ziyaret sırasında SSCB'deki spor faaliyetlerini ve kuruluşlarını incelemiştir[96]. Kamil Ocak'ın başında buluğu heyet Beden Terbiyesi Genel Müdürü Nuri Gücüyener ve Beden Terbiyesi Tesisler Dairesi Başkanı Orhan Bilgin ile Moskova'daki temasları sırasında 1966 yılında "Karadeniz Şehirleri Turnuvası" düzenlenmesi teklif edilmiş ve buna göre yapılması planlanan turnuvalar için İstanbul, Köstence ve Odessa şehirlerinde her yıl bu turnuvalarda basketbol, boks, yelken kürek ve bisiklet branşlarında müsabakalar yapılması kararı alınmıştı[97]. Buradan Türkiye'ye dönen Türk spor heyetinin başkanı Kâmil Ocak, bu gezi ile ilgili olarak bir basın toplanası yaptı. Bu toplantıda ayrıca Beden Terbiyesi Genel Müdürü Nuri Gücüyener'de hazır bulundu. Toplantıda Kâmil Ocak şunları söylemiştir:

"On beş gün içinde Rusya'nın birçok spor tesislerini gördük. Bu tesislerde en çok dikkatimizi çeken az masraflı gösterişsiz tesisler oldu. Varna, Odessa, Moskova Leningrad da gördüğümüz tesislerin hepsi muazzam ve faydalıydı. Bu tesislerin nasıl ve ne şekilde kurulduğunu yamanızda bulunan Beden Terbiyesi Mühendisi arkadaşımız etraflıca inceledi. İlerisi için bu notlar çok faydalı olacak. Bilhassa açık ve kapalı yüzme havuzları çok hoşumuza gitti.

93 *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1967, s. 8.

94 *Cumhuriye*t, 12 Temmuz 1968, s. 8.

95 BCA, 030_18_01_02_190_71_20.

96 Daily Report, *Foreign Radio Broadcasts*, S. 236-24, Central Intelligence Agency No:236, United States, 8 December 1965, s. 2.

97 *Son Havadis*, 23.12.1965.

Dışarda kar yağarken sıcak sulu havuzlarda spor yapmak mümkün oluyor. 1966 yılında Ruslarla futbolda A ve genç ile basketbol, voleybol, eskrim ve bisiklet karşılaşmaları yapacağız. Bu tesisleri inceledikten sonra sporun tesislerle yapıldığına iyice kani olduk. Onun içinde önce elimizdeki yarım kalmış tesislerin tamamlanması için çalışacağız. Bunları başarabilirsek ne mutlu bize. Önümüzdeki sene muhtemelen Anadolu Hisarında bir spor Akademisi açılanası için teşebbüse geçeceğiz. Bu Akademi için Almanların dâveti üzerine 15 spor adamımızı 1,5 yıl Almanya'ya göndererek spor tahsili yaptıracağız. Ayrıca Bolu, Bursa ve Antalya'da modern anlamda kamp yerleri kurmak için teşebbüse geçilmiştir."[98].

1967 yılında da Kamil Ocak, Suriye hükümetinin daveti üzerine 8 Mart 1963 ihtilalinin 4. yıl dönümü münasebetiyle kutlama törenlerine katılması için Suriye hükümeti tarafından davet edildi ve Erzincan Milletvekili Hüsamettin Atabeyli ile birlikte 7/12 Mart 1967 tarihleri arasında Suriye'de kutlamalarda bulundu[99]. 1968 yılında vazife ile yurt dışına giden Devlet Bakam Kâmil Ocak'a, dönüşüne kadar, Devlet Bakanı Seyfi Öztürk'ün vekillik edeceğine dair Cumhurbaşkanlığı tezkiresi kabul edildi[100]. Aynı yıl Bakan Kamil Ocak ve Futbol Federasyonu Başkanı Orhan Şeref Apak 7 Nisan'da Sofya'da yapılacak olan Bulgaristan- İtalya Milli maçını seyretmek üzere, Bulgaristan Büyükelçisi tarafından davet üzerine Bulgaristan'a gitti[101]. 1969 yılında da bu defa İran devletinin vaki davetine icap etmek ve spor konusunda incelemelerde bulunmak üzere bu ülkeye ziyafette bulundu[102].

Sonuç

1914'te Gaziantep'te doğan Kamil Ocak iyi bir eğitim gördü. Eğitimi boyunca sporla yakından ilgilendi. Nitekim okul yıllarında Berlin Olimpiyatlarına katılarak milli oldu ve spor, hayatının her kademesinde yer aldı. Gaziantep'te yaşadığı dönemlerde yerel futbol takımlarında futbol oynadı. Bununla birlikte Basketbol hayatının en önemli bir spor dalı olarak kaldı. Sporcu disiplini ve almış olduğu eğitimle devletin önemli kademelerinde görevler yaptı.1940 yılında siyasete atılan Kamil Ocak, ilk olarak Belediye Başkanlığı yaptı. Belediye başkanlığının bir yıl gibi kısa bir süre devam etmesine

98 *Cumhuriyet*, 25 Mart 1968, Sayfa 8.

99 BCA, 030_18_01_02_204_19_17.

100 *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C 45, Toplantı 7, 31nci Birleşim, 80.02.1968 Perşembe, s. 988.

101 *Cumhuriyet*, 9 Mart 1968, s. 8.

102 BCA, 030_18_01_02_231_16_1.

rağmen, Gaziantep'teki önemli derecede üst ve alt yapı sorunları giderildi, kentte imara uygun yeni mahallelerin kurulmasını sağladı. Bununla birlikte şehirde zirai faaliyetlere de önem veren Ocak, Antep Fıstığının yurt içinde ve yurt dışında tanınmasını sağladı. Daha sonra da Adalet Partisi ve Demokrat Parti Gaziantep il Başkanlıkları yaptı.

Adalet Partinden 1965 yılında yapılan seçimlerde Adalet Partisi Gaziantep 13. Dönem Milletvekili oldu ve 21 Mayıs 1969'da 55 yaşında ölümüne kadar bu partide spordan sorumlu bakanlık görevini yürüttü. Ayrıca Milli sporcu olan tek bakan olarak siyasetteki yerini aldı. Bakanlığı dönemimde gerek yurt içinde gerek yurt dışında Türkiye'de sporun gelişmesi için önemli çabalar gösterdi. Futbolun ülke geneline yayılmasını ve uluslararası spor müsabakalarında ve olimpiyatlarda Türkiye'nin temsil edilmesini sağladı. Ayrıca TBMM'de sporun geliştirilmesi ve spor tesislerinin ülke geneline yayılması için meclis bütçe toplantılarında Spor Bakanlığı bütçesinin arttırılarak, bu sayede çok sayıda stadyum ve yüzme havuzlarının ülkenin ilçelerine kadar yayılmasını olanaklı kıldı. Nitekim bu durum Türkiye'nin spor potansiyelini arttırdı. Olimpiyatlarda kendi döneminde Türkiye'den; atletizm, basketbol, voleybol, futbol, boks, güreş, halter, yüzme ve sutopu, bisiklet, jimnastik, eskrim, tenis dallarında katılım sağlandı. Güreş federasyonun daha aktif hale getirildi ve spor-toto oyunları gelirleri bakanlığa aktarıldı. Bu nedenle siyasi kimliğinden çok, yapmış olduğu hizmetlerle daha çok ön plana çıktı.

Aile yaşantısında da düzenli bir yaşam süren Kamil Ocak, çocuklarının iyi bir eğitim almasını sağladı. Ülkesine yapmış olduğu hizmetlerden ötürü, kendi adına Gaziantep'te Kamil Ocak Kapalı Spor Salonu ve Kamil Ocak Stadyumu yapıldı. Ancak bu spor salonu ve stadyum yıkılarak yerine park yapıldı. Daha sonra Gaziantep'te kendi adını taşıyan bir spor lisesi yaptırıldı. Ankara da kendi adını taşıyan mahalle ve okul bulunmaktadır.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA),

030_11_1_00_255_1_20_1.

030_11_1_00_255_1_20_2

030_11_1_00_255_1_20_3.

030_18_01_02_190_71_20.

030_18_01_02_204_19_17.

030_18_01_02_231_16_1.

Resmî Gazete

23 Şubat 1967, s. 1-16.

Süreli Yayınlar

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C 32, Dönem: 1 Toplantı: 5, (1.2.1966 tarihli Otuz sekizinci Birleşimden 5.2.1966 tarihli Kırkıncı Birleşime kadar), 1966, s. 1-16.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C 32, Toplantı: 5, 40nci Birleşimden 3.2. 1966, s. 265.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C 37, Toplantı: 6, 7nci Birleşimden 21.12. 1966, s. 217-222.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C 38, Toplantı: 6, 27nci Birleşimden 2.1. 1967, s. 512-513.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C 44, Toplantı 7, 4 4ncü Birleşim, 14.11. 1967 Salı, s. 81-83.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C 45, Toplantı 7, 31nci Birleşim, 08.02. 1968 Perşembe, s. 988.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C 50, Toplantı: 8, 27nci Birleşimden 30.01. 1969, s. 397.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Toplantı 1, 19.07. 1967 tarihli Birleşim 143, TBMM Matbaası, 1967, s. 334.

Adalet Spor, 29 Ekim 1965.

Akis Dergisi, 21 Ekim 1967, s. 40.

Cumhuriyet, 11 Ekim 1967, s. 8.

Cumhuriyet, 12 Temmuz 1968, s. 8.

Cumhuriyet, 15 Şubat 1966, s. 8.

Cumhuriyet, 16 Kasım 1967, s. 8.

Cumhuriyet, 25 Mart 1968, s. 8.

Cumhuriyet, 28 Aralık 1965, s. 8.

Cumhuriyet, 29 Nisan 1967, s. 8.

Cumhuriyet, 8 Nisan 1966, s. 8.

Cumhuriyet, 9 Mart 1968, s. 8.

Daily Report, *Foreign Radio Broadcasts*, S. 236-240, Central Intelligence Agency No: 236, United States, 8 December 1965, s. 2.

Milliyet Gazetesi, 02.02.1967.

Milliyet Gazetesi, 19.08.1967.

Milliyet Gazetesi, 27.12.1966.

Sabah Gazetesi, 18 Aralık 1987.

Sabah Gazetesi, 21 Mart 1989.

Son Havadis, 23.12.1965.

Son Havadis, 2 Aralık 1965.

Son Havadis, 29 Mayıs 1968.

Spor Toto Dergisi, 1967.

Tercüman Gazetesi, 5 Aralık 1968.

Yeni Ülkü Gazetesi, 6 Nisan 1962.

Diğer Kaynaklar

Ağar, Yusuf, "Gerçek Bir Halkadamı", *Kubbiye Gaziantep Tarih, Kültür ve Sanat Dergisi*, Yıl: 4, S. 7, Gaziantep 2024, s. 35-44.

Alisanioğlu, İbrahim, "Gaziantep'te Spor ve Kamil Ocak", *Kubbiye Gaziantep Tarih, Kültür ve Sanat Dergisi*, Yıl: 4, S. 7, Gaziantep 2024, s. 43-52.

Ayık, Uğurcan- İnak, İbrahim, "Gaziantep'te Sporun ve Spor Mekânlarının Dönüşümü", ed. B. Gonencgil, T. A. Ertek, I. Akova ve E. Elbasi, *1. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı*, Istanbul University Press, İstanbul Press, İstanbul1147-1152.

Biçici, Mehmet, "Devlet ve Siyaset Adamı; Mehmet Kamil Ocak", *Gaziantep Üniversitesi Ayıntâb Araştırmaları Dergisi*, 2/2, 2019, s. 21-33.

Çağlayan, Hakan Salim- Fişekçioğlu, İ.Bülent, "Futbol Seyircisini Şiddete Yönelten Faktörler", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 12, 2004, s. 127-142.

Çınar, Menderes, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XIII. Dönem (1965-1969)*, C IV, Biyografi, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No. 147, 2011, s. 1-2237.

Dağ, Murat, *Ayıntab'dan Antep'e Gaziantep Milletvekilleri Biyografisi 1920-2015*, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2015.

Demirsoy, Mustafa- Demirsoy, Mine, "Teleferik ve Telesiyej Tekniği (Halatla İletim Tekniği)", *Asansör Sempozyumu*, Türkiye, 23-25 Mayıs 2008, s. 283-290.

Sakioğlu, Ş. Mehmet, *Gaziantep'in Ünlü Simaları*, Gaziantep 1997.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, *TBMM ALBÜMÜ 1920-2010,* C 2, 1950-1980, TBMM Genel Sekreterliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Ankara 2010, s. 536-1110.

Yakar, Halil İbrahim, "Ocak Ailesinin Mensubu Kamil Ocak", *Kubbiye Gaziantep Tarih, Kültür ve Sanat Dergisi*, Yıl: 4, S. 7, Gaziantep 2024, s. 9-10.

Yıldız, Mehmet- Güven, Özgür, "Turkey in 1968 Mexico City Olympics Games", *European Journol of Education and Sport Science*, Volume 4, Issue 1, 2018, p. 54-63.

Öncü, Edip, *Soğuk Savaş Dönemi'nde Türkiye ve Olimpiyatlar (1948-1988)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Trabzon 2020.

Mülakat

Kamil Ocak'ın Kızı Nükhet Ocak Balkan ile Aralık 2023 yılında yapılan mülakat.

İnternet Sayfaları

https://kamilocaksporlisesi.meb.k12.tr/icerikler/okulumuzun-tarihcesi_12775758.html (son erişim: 08.01.2024)

Türk Spor Tarihinde Kıbrıslı Bir Türk Kadını; Dr. Ayten Berkalp

Ulvi Keser*

Giriş

İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemde de Rumların adanın statüsünün değiştirilmesi ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi yönündeki faaliyetleri devam eder. Enosis fikrinin ilk defa ortaya atıldığı 18 Ekim 1828'den tam 103 yıl sonra ilk ciddi Rum ayaklanması gerçekleşir ve Rumlar 21 Ekim 1931'de İngiliz idaresine karşı isyan başlatırlar. Bunun sonucunda Kıbrıs Valisi Sir R.Storss'a 12 Kasım 1931'de verilen olağanüstü yetkiler sonucu İngiliz İdaresi'nce uygulanan yaptırımlar sadece Rumları değil Türkleri de kapsar. Anayasa, Yasama Meclisi, Belediye seçimleri, siyasi partiler askıya alınır, basına sansür uygulanır, eğitim üzerinde sıkı bir denetleme başlar. Yunan ve Türk tarihinin okutulması kısıtlanır ve devlet büyüklerinin resimleri okul duvarlarından kaldırılır. İngiliz yönetimi okullara ve camilere Türk bayrağı asılmasını, 19 Mayıs ve 29 Ekimlerde bayram kutlamalarının yapılmasını, Türkiye'den kitap getirtilmesini, kitaplarda bulunan bayrak ve Atatürk resimlerini bile yasaklar[1]. 16 Ekim 1934 doğumlu Ayten Berkalp de o dönemi anılarında şu sözlerle aktarır[2]:

"Benim nesil Türk bayrağını, Türkiye'yi, Atatürk, İnönü, Atatürk devrimlerini çok yakından izledik çünkü Türk bayrağına hasretle büyüdük. Yasaktı ve bayrak çekemiyorduk. Bayrak çeken öğrencilerden okuldan atılanlar oldu. Cumartesi ve Pazar gezilerimiz olurdu. Biz hep ısrar ederdik "Girne yolundan dönmeyelim de şu aradan dönelim." diye. Hep yolu uzatırdık, o yoldan değil de Türk konsolosluğu önünden yürümek isterdik konsolosluktaki Türk bay-

* Prof. Dr. Uluslararası Final Üniversitesi Uluslararası İlişikler ve Siyaset Bilimi Öğretim Üyesi, Girne/KKTC, ulvi.keser@gmail.com https://orcid.org/0000-0003-0846-6940
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1395

1 TMT Limasol kadrosundan merhum Mehmet Y. Manavoğlu ile 25 Ağustos 2004 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

2 Dr. Ayten Berkalp ile 12 Nisan 2019 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

rağını görebilmek için. Böyle bir hasretle büyüdük. Dolayısıyla 1948'de ilk kez Türk öğretmen kafilesi Hasene Ilgaz[3] ve İffet Halimoğlu başkanlığında geldiği zaman biz bayram yaptık çünkü her taraf bayraklarla ilk kez süslenmişti. Yerler Mersin dallarıylaydı ve bu benim en heyecanlı günümdü. Mikrofonda konuşmayı açmış, "Ya İstiklal Ya Ölüm" parolası ve daha "Kıbrıs Türk'tür Türk Kalacaktır." parolası bundan sonraki adımdı. Eğer Kıbrıs'ı İngilizler terk edecekse Türkiye'ye versinler, yani böyle bir görüş vardı bizde. Nitekim EOKA da 1955 yılında o şekilde çıkmıştı. Sözde Rumlar da Kıbrıs için bağımsızlık istiyorlardı ve biz de Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT)'nı, ayrıca 9 Eylül, Karaçete veya Volkan teşkilatlarını kurduk sırf savunma amaçlarıyla. Rum'a karşı bizi korumak istediler çünkü o sırada Rumlar ilk İngilizlere, sonra Türklere saldırdılar. Çünkü İngilizler de Rumlara karşı bizi sürdü ileriye. Bütün yardımcı polisleri bu tip görevlere hep gönüllü Türkleri aldılar ve yemin ettirdiler. Ben de birkaç yıl sonra, 55 yılıydı galiba ve babam emekli oldu. O emekli olur olmaz ben de sırf babam emekli oldu, biraz yardımım olsun diye kadın polis yazıldım. O sırada hiç kadın polis yok. Hâlbuki Rum tarafı (EOKA) hep kadınlar sayesinde silah kaçırıyor ve o şekilde Sampson ve adamları yakalanmıyorlar veya hastanede hemşireler Sampson'a yaptıkları gibi yardım ediyor, çarşafları bağlayıp ip yapıyorlar. Yorgacis[4] ve Sampson örneğin bu şekilde iki defa hastaneden kaçmış. Dolayısıyla ben de öyle bir şey yapabildim ve bu işi bir yaz ancak yapabildim çünkü babam karşıma dikildi.

Gene ben Kıbrıs'tayken İngiltere'den Mss. Taylor diye bir izci hocası gelerek Kıbrıs'ta izci teşkilatını kurmuştu Türkler, Ermeniler, Rumlar arasında. Yazın izcilik kampları yapılır, biz 2 Türk çadırı, 2 Rum çadırı, 1 Ermeni çadırı şeklinde başta hocalarımız da olmak üzere böyle kamplara girer, orada da çeşitli müsabakalar, çeşitli yarışmalar, koşular yapardık. Koşularda birinci gelirdim, eskiden beri meraklıydım çünkü koşulara. Düğümler, shareknots vs. onları öğrenmiştik. Bir de iz sürme, sonda mektubu bulma vs. bu konularda biz çok iyiydik ve daima birinci geliyorduk. Ödüller almıştık. Valinin konağında izci

3 Hasene Ilgaz,"Kıbrıs'tan İntibalar", *Kıbrıs Meselesi ve Türkiye*, İstanbul 1954, s. 39-42. Hasene Ilgaz, *Kıbrıs Notları,* İstanbul 1949, s. 62.

4 Polikarpos Yorgacis EOKA teşkilatı içerisinde aktif görev almış, 16 Ağustos 1960'da kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nde İçişleri Bakanı olarak görev yapmış, 21 Aralık 1963 sürecinde adada yaşayan bütün Kıbrıslı Türkleri ortadan kaldırmak üzere hazırlanmış olan Akritas Planı denilen katliam planını hazırlamış kişidir. Yıllar sonra kendi iç çatışmaları sonrasında Kıbrıs'ta kendi adamları tarafından arabasının içinde suikaste kurban gitmiştir. The USA Department of State Archive, Central Files, POL 15 – 5 Cyp. Confidential; Priority. Also sent to Nicosia and repeated to Athens, London, and Istanbul.

günleri yapılırdı ve ben izcilik lideriyle ilgili küçük bir şiir yazmıştım iki kıtalı. Müzik hocamız Jale Hanım da bestelemişti. Biz o şarkıyı söyleyerek orada da bir derece almıştık. Valinin elinden ödüllendirilmiştik. Bir de Lise 1'de "Türkiye'de en heyecanlandığınız günü şiir şeklinde yazın." demişti Türkçe hocamız ve ben heyecan deyince benim aklıma 1948'deki Hasene Ilgaz ve öğretmenlerin Kıbrıs'ı ziyaretinde bayraklar, Mersin dalları gelmişti. "Ya İstiklal Ya Ölümü" ben o zaman yeni öğreniyordum ne anlama geldiğini. Biraz da destanımsı şeklinde 1,5 sayfa yazmıştım ve zorlandığımı hatırlıyorum. Kafiyeli, ağdalı hem Türkçemiz ağdalı hem serbest vezin değildi. O benim ilk ve son denememem oldu, 100 aldım elbette."

İngilizlerin bu davranışının arkasında özellikle Kıbrıslı Türkleri sindirmeye yönelik olarak planlı bir girişimi söz konusudur[5]. İngiliz idaresinin 'böl ve yönet' politikasına ve sistemli olarak Türklük duygusunun ortadan kaldırılarak Kıbrıs Türk toplumunun İslamlaştırılması çabalarına özellikle gençlerin tepkisi yavaş yavaş da olsa kendisini gösterecektir[6]. İngilizlerin Kıbrıslı Türkleri Türkiye'den uzaklaştırma çabaları sonraki yıllarda da devam edecektir[7]:

"…Babam polis komutanıydı Limasol'da[8]. Babam Kuklalı (Sakaryalı), ilkokulu Baf/Kukla köyünde bitirmiş 12 yaşında. Sesi güzelmiş, camide ezan okuturlarmış kendisine. Bir yıl devam etmiş orada. Denktaş'ın dedesi büyükannemle evlenmiş. Savaş başladı 2. sınıftayken. Okul önce kapatıldı ve Mağusa'dan Larnaka yoluna giden 4.5 kilometre uzağa taşındı. O zaman gitme gelme çok zor babam da bize oralardan bir çiftlik buldu bağları olan. Okula çıktığımızda oradan biz Mağusa'nın Almanlar ve İtalyanlar tarafından bombalandığını görebiliyorduk. İtalyanlardı daha çok bombalayanlar ama Almanlar da bombalıyordu. Savaş zamanı gene Hint askerlerin geldiğini anımsıyorum… Lefkoşa'da uçak alanını, Mağusa'da limanı bombalamak istiyorlardı çünkü İngiliz askerleri gemilerle geliyordu..."

5 TMT Limasol kadrosundan merhum Macit Aydınova ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

6 Erol Atabek, "Suphi Benli", *Kıbrıs Mektubu Dergisi*, Ankara, Temmuz 1997, C 10, No. 4, s. 26-28.

7 Kıbrıs Konsolosluğu'nun 14 Eylül 1938 tarihli raporu. BCA.030.10.124.887.3. Ayrıca bk. BCA.030.10.130.28.19.

8 Ayten Berkalp'in babası Salih Bey 1900 yılında Sakarya olarak bilinen Baf'ın Kukla köyünde ve fakir bir Kıbrıslı ailenin çocuğu olarak doğmuştur. Babası Salih Bey sesinin güzel olması nedeniyle Tarım Meslek Okulu'ndan arta kalan zamanlarında camiye gider ve orada ezan okur. Böyle olunca da babası onun camide görev yapmasını ve müezzin olmasını çok arzu eder; ancak Salih Bey bambaşka bir yol seçmiştir kendisine.

Aynı dönemde sporla ilk tanışması ve yoklukları da Berkalp "...1943 yılının ortasında babam terfi edince Limasol'a gittik. Burada önce bir akrabanın boşalttığı evde kaldık. Daha sonra Kolossi Kalesi'nin arkasında harnup ambarlarının olduğu bir sokaktaydık. Çıkmaz sokak olduğu için oğlanlar hep gelip top oynarlardı. O zamanki toplarımız hep çaput toplardı. Düşünün o zamanki çocuklar top alamıyorlardı ve çaput toplarla oynarlardı. Biz de onlarla futbol oynamaya başladık. Ablam bile, 15 yaşındaki ablam bile onlarla oynamaya çalışıyordu..."[9] sözleriyle aktarır. Bu süreçte İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından İngiltere artan asker ihtiyacını karşılayabilmek için Kıbrıslıları da askere almaya başlar.[10] Bütün dünyayı kasıp kavuran 1929 ekonomik buhranından harap çıkmış adada tarım ve hayvancılıkla geçinmeye çalışan, bazıları da özellikle Lefke bölgesindeki madenlerde çalışan insanlar büyük bir yoksulluk ve sefalet içerisindedir[11]. Bu sıkıntılı dönemde İngilizlerin Türk ve Rum gazetelerine verdikleri ilanlar adada yaşayanlar için başlangıçta en azından ekonomik anlamda tam bir kurtarıcı gibi gelir[12]. Büyük oranda işsizlik ve ekonomik sıkıntılara karşı koymak gibi sebeplerle askere yazılmalar söz konusu olur. Aynı yıllardaki Kıbrıs ise sosyal hayat ve imkânlar bağlamında bugünküyle kıyaslanamayacak kadar kötü bir durumdadır[13]. Bu şartlarda insanların ekonomik olarak rahatlayabilmek amacıyla asker yazılmaktan başka seçenekleri yoktur[14]. Bu şekilde askere yazılan Kıbrıslı Türkler 'General Pack Transport' adı verilen genel yük taşımacılığı işinde çalıştırılmak üzere katırcı ve kazmacı olarak geri cephelerde görev alırken daha sonra ön cephelere gönderilir[15]. Dr. Ayten Berkalp'in voleybolla tanışması da bu günlerde olacaktır[16]:

9 Ablasıyla bir dönem Kadıköy'de eski Reks (Halk) Sineması'nın arkasında dört katlı bir binanın dördüncü katında küçük bir dairede kalan Ayten Berkalp anılarında "Muhteşem Boğaz manzarası ve Sarayburnu'na bakarak oruç (iftar) saatini beklediklerinden de bahseder." Dr. Ayten Berkalp ile 12 Nisan 2019 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

10 CO.67/297/9 Notice W.Calder, 3.2.1939'dan aktaran Jan Asmussen, "The Cyprus Regiment:Greek and Turkish Cypriots in a Joint Military Force", *Journal of Cyprus Studies*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Special Issue 26/27, Volume 10, C 2004, s. 141.

11 CY/19614 sicil numaralı Ali İbrahim Yaran'dan aktaran Mehmet Ali İzmen, *İkinci Dünya Savaşı ve Kıbrıslıların Katkısı*, Ankara 2005, s. 61.

12 Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II, Enosis Çemberinde Türkler*, 1996, Lefkoşa s.321.

13 Hüseyin Özdemir, *Kıbrıs'ta 60 Yıl*, Volkan Yay., Şubat 1997 İzmir, s.20. Fikret Demirağ, Şu Müthiş Savaş Yılları, Kültür Yay., Lefkoşa 1999, s. 9.

14 Hasan Yücelen, *Akıncılar (Luricina) Türklerinin Yüz Yıllık Varoluş Mücadelesi*, Lefkoşa, Mart 2006 s. 80.

15 12 Mart 1911 Baf doğumlu Hüseyin Seyitali Eyinç'ten aktaran Zarif Soybay, Kenan Bahçeci, İbrahim Denizer, Dinçer İzcan., *Kıbrıs'ta Yaşlıların Anıları,* 1992, KTMA. TK.061.1951.

16 Dr. Ayten Berkalp ile 12 Nisan 2019 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

"…Dr. Burhan Nalbantoğlu bir gün bana 'Ayten voleybol oynar mısın?' dedi. Ben daha ilkokul 3. sınıftayım ve daha o sıralar ilkokullar arası voleybol karşılaşmaları da yok. "Ben pek bilmiyorum efendim." dedim. "Haydi bakalım." dedi ve gidip bir top getirdi ve bana topu attı. Tabii evde, mahallede falan top oynuyordum ama o kadar hızlı geldi ki top ellerimin üzerinden geriye gitti. Bana nasıl voleybol oynanacağını ilk Dr. Burhan Nalbantoğlu öğretti. 'Ablanlar çok güzel top oynuyorlar, hele büyük ablan.' dedi[17]. O zaman daha bilmiyordum voleybolu. Şimdi voleybol ayaklar yan yana oynanıyor; ancak o zaman bir ayak önde, bir ayak arkada oynanıyordu ve bana voleybolu Dr. Burhan Nalbantoğlu öğretmenim olarak öğretti.

O zaman ortaokul yeni açılmıştı ve Kubilay Çaydamlı[18], Rum takımlarında da oynamış büyük bir futbolcu Sevim Ebeoğlu[19] ile de oynadım. Yani onlarla karşılıklı voleybol oynadığımızı, hocamız Mehmet Kuzey'in yanımızda oynadığını anımsıyorum. O sıralarda biraz atletizm koşuları yaptık. Hendekleri

17 Özellikle 1942-1943 döneminde ve İkinci Dünya Savaşı henüz sonuçlanmamışken Letafet ve Kıymet Salih kardeşler Mağusa'daki Türk Kulübü'nün isteği doğrultusunda bir tiyatral faaliyet gerçekleştirmek maksadıyla hummalı bir çalışmanın içine girmiş durumdadırlar. Sahneleyecekleri oyun ise Akın'dır. Bu tiyatro oyunu dışında farklı ailelerden kızlar da çeşitli halk dansları gösterileri yapmak üzere ailelerinin de izniyle provalar yapmaktadır.

18 1932 yılında Düzkaya Köyü'nde doğan Kubilay Çaydamlı orta eğitimini bitirdikten sonra Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü'nde eğitim hayatına devam eder. Kıbrıs'a dönüşünün ardından 1953-1956 arasında Limasol Koleji'nde öğretmenlik yapar. Ardından Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Edebiyat Bölümü'nde eğitim hayatına devam eder 1963 yılında, ABD'nin North Western Üniversitesi ve 1972 yılında Amerikan Beyrut Üniversitesi'nde Eğitim İdaresi alanlarında eğitimler görür ve çalışmalar yapar. 1970 yılında Kıbrıs'ta Türk Öğretmen Koleji'nde Müdür olarak göreve başlar. Kubilay Çaydamlı 1978-1981 döneminde Mustafa Çağatay tarafından kurulan hükümete dışarıdan Eğitim, Kültür ve Gençlik Bakanı olarak atanır.

19 3 Şubat 1931 Limasol doğumlu olan ve sadece Kıbrıslı Türklerin değil bütün adanın gelmiş geçmiş en büyük sporcu ve futbolcularından birisi olarak bilinen Sevim Ebeoğlu Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum spor kulüplerinin aynı ligde oynadığı 1934-1955 döneminde gol kralı olan tek Kıbrıslı Türk sporcudur. Futbol hayatında iki kez Rum AEL ve iki kez de Doğan Türk Birliği formalarıyla gol kralı olan Sevim Ebeoğlu AEL'in üç lig şampiyonluğundan üçünü AEL Limasol formasıyla yaşamıştır. Koyu bir Fenerbahçe taraftarı olarak bilinen Sevim Ebeoğlu'nun yoğun isteğiyle AEL Limasol kulübü mavi-beyaz olan forma rengini 1955-1956 sezonunda sarı-lacivert olarak değiştirir. Sevim Ebeoğlu futbol tutkusunu kendisiyle yapılan bir görüşmede "…AEL'in şampiyonluk maçı, benim de düğünüm vardı. Maça gittim, eşim tek başına düğünde tebrikleri kabul etti. Ben de 'Maçtan sonra geleceğim; aman fotoğrafçı kapatmasın' dedim. Maç bitti ve düğün yerine fotoğrafçıya gidebildim. Yapacak bir şey yoktu, şampiyon olmak istiyorduk." sözleriyle aktarır. 21 Kasım 2018 tarihinde 87 yaşında Girne'de hayata veda eden Kıbrıs futbolunun efsane sporcusu Sevim Ebeoğlu'nun mezarı Karaoğlanoğlu Mezarlığı'nda bulunmaktadır.

atlayacağız diye uzun atlamalar yaptım. Onun için ayağım burkuldu diye romatizmamı fark etmedik. Dolayısıyla sporla biraz kaynaşmış, en azından voleybol oynamayı bilerek ortaokula geçtim… Tabii sınıf takımlarının dışında yaptığımız maçlar Ermeni ve Amerikan Lisesi'yleydi ama Türk tarafındaki Amerikan Lisesi'yle de oynuyorduk. O zaman dahi Rumlarla maç yapmıyorduk. Amerikan Akademi ve Ermeni Lisesi ile oynuyorduk. Üçüncü sınıfta Limasol'a gittiğimde ilk büyük romanımı okudum yalnız başıma. Ablamlardan aldığım bir kitaptı ve bana çok büyük bir kitap gibi geldi. Sonradan gördüğümde incecikmiş ve Vala Nurettin'in bir kitabıymış. Ondan sonra tarihi kitaplar vardı. Hürrem Sultan, Turhan Sultan, Hürrem Sultanların, Kanuni'nin yaşamıyla ilgili küçük hikâyeleri okur, okula gittiğimde kızlara anlatırdım. Bu şekilde çok erken kitap okumaya başladım. 3. sınıftayken yazardım kimden hangi kitabı aldığımı, kitabın adını vs. o zaman ve 2.000 kitap okumuştum. Kimin evine gidersem oradan o kitapları alıyor, okumaya çalışıyordum. Bizim ebenin dahi evinden kitap aldığımı, okuduğumu anımsıyorum ama ne kitaplar vardı o zamanlar. Mesela Muazzez Tahsin Berkant, Mefrure Ayırok'u, Mükerrem Kâmil Su'yu, Vala Nurettin, Reşat Nuri'yi, Ömer Seyfettin'i hatırlıyorum. Orta 3'te Türkçe imtihanına giderken benim elimde Matmazel Noraliya'nın Koltuğu diye felsefi bir kitap vardı Peyami Safa'nın ve ben onu okuyordum."

Ayten Berkalp'in İstanbul Yolculuğu ve Spor Aşkı

1950'li yıllarda önce Volkan teşkilatlanmasının, ardından TMT'nin de kurucuları arasında yer alacak olan Mağusalı Dr. Burhan Nalbantoğlu'nun kendisine özel ilgi göstermesi ve onu voleybola teşvik etmesi, ardından Sevim Ebeoğlu gibi Kıbrıs futbol tarihinin gelmiş geçmiş en efsane sporcularından birisi de dâhil olmak üzere pek çok sporcu kişilikle spor yapma imkânı bulan Ayten Berkalp ayrıca Mehmet Kuzey gibi disiplinli, spor ahlakına özel bir önem veren, tecrübeli öğretmenleri sayesinde de sporun ruh/karakter güzelliği ve "fair play" yönleriyle tanışır. Kıbrıs'tan ayrılmadan önce okul takımıyla yaptıkları müsabakalar dışında ferdi yarışmalara da katılan, okul bahçesine açılan hendekler üzerinden uzun atlama antrenmanları yapan Ayten Berkalp okul takımıyla Rum okullarına karşı maça çıkmadıklarının da özellikle altını çizer. 1924 yılında Lefkoşa'da açılan Ermeni Melkonyan Eğitim Kurumu ise en çok karşılaşmaya çıkılan okullar arasındadır. Bu eğitim kurumu 1940'ın hemen başında ilahiyat, ticaret ve ekonomi gibi alanlarda ihtisaslaşarak yüksekokul hüviyeti kazanırken sporun değişik dallarında da hayli iddialı bir okul haline gelir. Aynı şekilde Larnaka'da faaliyette bulunan Amerikan

Akademi de Kıbrıslı Türk ve Rum öğrencilerin devam ettikleri bir okuldur ve Kıbrıs'ta eğitim ve sporda hayli iddialı bir okuldur. Bu arada Ayten ise annesi ve ablasıyla ilk defa 1949 yılında İstanbul'a, "Kıbrıs aksanı" dışında hiçbir sorun yaşamayacağı ve not ortalamasının 90-100 olacağı Çamlıca Kız Lisesi'nde yatılı okumaya gider[20]:

"... 1949 Temmuz başı veya Haziran sonunda eniştem beni ve ablamı Türkiye'ye götürme görevini babamdan devraldı. Deniz yoluyla gittik (Türkiye'ye). Bazı seneler hızlı gidiş olurdu, gemi 4 limana uğrar, hemen İstanbul'a giderdi. Bir de İskenderun'a, Antalya'ya gider, Rodos'a, Rodos'tan sonra Marmaris, İzmir, İstanbul ve 6 gün sürerdi. Gemi bazen Hayfa-Beyrut'a giderdi ikinci liman olarak. İlk de Hayfa'ya gitmiştik. Yurtta annemin akrabaları vardı, teyze çocukları falan. Bir kez onlarla karşılaşmıştık. Bu güverte yolculuklarından birinde hem benim süt kardeşimin abisini, Ulus Ülfet'i[21] falan bütün Kıbrıslılarla bir araya gelirdik. İstanbul'da Çamlıca Kız Lisesi'nde yatılı okudum. Dolayısıyla okul beni tanıdı daha ilk imtihan gününden tanıdılar. Tüm Kıbrıs'ta bir ortaokul vardı ve bir 30 kişi falan veya belki 2 sınıftık. Dolayısıyla 2 sınıfta 30'ardan en fazla 60 kişi alacaklardı. Hocamız bizi çok iyi hazırlamıştı. Grup halinde birincilik almıştık. Ben birincilik, arkadaşım ikincilik, diğer arkadaşım beşincilik aldı. Gayet iyi durumdaydık ve bu başlangıcı aynı şekilde devam ettirdim. Hatta voleybolda takıma girdim hemen ilk yıldan. Çamlıca Kız Lisesi'ne okumaya gittiğimde iki voleybolcu arkadaşım vardı. Ben ortada ve bir tarafımda Alem, bir tarafımda Deniz. Alem'in annesi Ankara'da Adnan Menderes'in hanımı Berrin Hanım'ın elbiselerini diken çok meşhur bir terziydi. O vesileyle Atatürk'ün Etnografya Müzesi'nden Anıtkabir'e taşınması esnasında biz Ankara'ya gitmiştik. İzci olarak ben de törene katılmıştım ve o kızın annesinin dikiş atölyesinde Berrin Hanım'la

20 Dr. Ayten Berkalp ile 12 Nisan 2019 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

21 TMT teşkilatlanması öncesinde Kıbrıs'ta ortaya çıkan örgütlerden birisi de 9 Eylül olmuştur. 9 Eylül grubunda lider kadro olarak ortaya çıkan isimler Ulus Ülfet, İsmail Beyoğlu, Kubilay Altaylı ve Mustafa Ertan Celal'dir. Bu dönemde 9 Eylül ismi Kıbrıs Türkleri tarafından özellikle seçilmiş önemli bir tarihtir. Çünkü gerek İzmir'in Yunan işgalinden kurtulması ve gerekse 1571'de Kıbrıs'ın fethi sırasında Lefkoşa'nın fethi hep aynı tarihte olur; ancak 9 Eylül'ün faaliyetleri de profesyonel EOKA karşısında çok fazla etkili olmayacaktır. 9 Eylül ile ilgili olarak ortaya çıkan en belirgin isim bu örgütün lideri konumunda olan Ulus Ülfet'tir. 31 Ağustos 1957 akşamı Küçük Kaymaklı'da Gardiyan Mustafa'nın evinde meydana gelen bir patlama sonrasında bu 4 lider personel hayatını kaybeder ve bu örgüt de fazla bir varlık gösteremeden ortadan kalkar. Volkan teşkilatı üyesi Fil Turgut lakaplı Turgut Özkaloğlu ile 13 Nisan 2018 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme. Volkan teşkilatı üyesi Gülten Tilki ile 18 Mayıs 2003 tarihinde Anamur'daki evinde yapılan görüşme.

tanışma fırsatını bulmuştum. Kıbrıslı olduğumu duyunca 'Ay Kıbrıslı mısın?' diye biraz da konuşmuştuk. Sınıfın, okulun en iyilerinden olunca, boyunuz posunuz olunca katılıyorsunuz tabii böyle törenlere… Lisede Askerlik dersi vardı ve Kıbrıslılar Türk uyruklu olmadıkları için bu derse girmekle mükellef değildiler. Hatta girmemeleri gerekliydi. Sanki gizli bir şey mi söyleyecekler de biz de öğreneceğiz? Ben girdim bu derse ve çok da memnunum. Lise 2'de hocamız Turgut Sunalp[22] Binbaşı veya Yarbay idi ve ben daha gelmemiştim Kıbrıs'a çünkü 27 Mayıs ihtilalinden ötürü birkaç ay kaybetmiştim. Eylül dönemi mezun olacaktım, Kasım'da mezun oldum ve geldiğimde Turgut Sunalp'i Kıbrıs'ta buldum. Turgut Sunalp'in nişanlandığını duyduğumuzda sınıfa girerken tahtaya iç içe iki alyans yüzük çizmiştik ve mutluluklar dilemiştik kendisine. O sınıfa girerken ben sınıf kaptanıydım ve 'Rahat! Hazır ol! Dikkat!' çekiyordum ve herkes ayağa kalkıyordu. Bunu sadece askerlik dersinde yapıyorduk. Kıbrıs'a geldiğimde ise onu ziyarete gittim, kucaklaştık yeniden."

Bu dönem Berkalp'in hayatına daha önce hiç gitmeden yazdığı "Kuleli Askerî Lisesi" şiirine ilham olan askeri liseyi ziyaret etme, ardından 1960 sonrası Türk demokrasi tarihine farklı boyutlarıyla girecek Yassıada'yı da ziyaret ettiği bir dönem olarak geçer. Bu dönemi takip eden süreç ise sonradan Türk sinemasının en önemli sanatçılarından birisi olarak ve "Cüneyt Arkın" ismiyle tanınacak Eskişehirli Fahrettin Cüreklibatur'la aynı sınıfta okuyacağı İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi eğitimi olur. Bu süreçte Ayten Berkalp Fatih'te Çarşamba Sokağı'nda bir evde kalır ve Fenerbahçe'de spor hayatına başlar[23]. Öte yandan Yunanistan'ın büyük desteğiyle 1955 yılı ortalarında kuruluşunu tamamlayan[24] EOKA (Ethniki Organosis Kibriyon Agoniston)[25] tedhiş örgütü siyasi lideri Makarios, askeri lideri George Grivas yönetiminde adada faaliyete geçer[26]. Aynı dönemde İstanbul'da ortaokula üçüncü sınıftan başlayan ve toplam 5 yıl okuyacağı Çamlıca Kız Lisesi'nde bütün derslerinde

22 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti resmen kurulduktan sonra 650 kişilik Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alay Komutanlığı da Kıbrıs'a gelir. Adada bugüne kadar en uzun soluklu görev yapan bu birliğin ilk komutanlığını da Kur. Alb. Turgut Sunalp yapacaktır. Alb. Sunalp Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmadan önceki süreçte de müzakereler devresinde aktif olarak görev yapmış ve Türkiye'yi temsil etmiştir. BCA., 030.01.38.227. 17.

23 Dr. Ayten Berkalp ile 12 Nisan 2019 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

24 Susan Lisa Carruthers, *Propaganda, Publicity and Political Violence; The Presentation of Terrorism in Britain 1944-1960*, The University of Leeds, Mayıs 1994, s. 225.

25 Charles Foley, *Guerrilla Warfare and EOKA Struggle; General Grivas*, Longman yay., Londra 1964, s. 109

26 KTMA, EOKA Bildirileri Dosyası No.1318 ve 1319.

üstün başarılar gösteren Ayten Berkalp ayrıca bütün hayatı boyunca devam ettireceği rol model ve liderlik özellikleriyle okulunun voleybol, basketbol, atletizm dallarında şampiyonluklar yaşamasına da ön ayak olur[27]:

"Çamlıca Kız Lisesi'nde hem voleybol hem basketbol hem atletizm, Atatürk koşuları şampiyonuydum, ayrıca uzun atlama. Spor salonunda kızlarda yüksek atlama 1.40'a çıkmıştım çünkü onun kompetanı değildim. Benden sonraki Fenerbahçeli arkadaşım Caner ilk defa 1.41'le rekor kırmıştı. Küreğe Fenerbahçe'de başladım. Sene sonunda atletizm şölenleri yapılıyordu İnönü (Mithatpaşa) Stadyumu'nda. Ben Çamlıca'nın bütün sporcularını Fenerbahçe'ye aldım. Mesela Sevgi atletizmde Fenerbahçe'de oynadığımız sürede koşuda birinci geldi, sonradan yüksek atlamada rekor kıran. Çiğdem diye bir kız arkadaşım vardı. O da iyi bir koşucuydu. Ben 3 numaraydım 4 x 100 koşusunda ve Sevgi son koşucuydu, ben ondan bir önceydim. Başka 1. koşucu ve diğer ikisini pek hatırlamıyorum, 3 kişi hatırlıyorum Sevgi, Çiğdem ve ben. Biz hem voleybol hem basketbol, bir sene sadece voleybolu altı yılda bir kez veya bir maç Kandilli'ye verdik bir tek maç."

Dr. Ayten Berkalp'in yıllar sonra gülerek aktardığı bir anısı ise onun ne kadar başarılı bir sporcu olduğunu ortaya koyması açısından kayda değerdir[28] .

"...Bir Hanım geldi Atatürk Kız Lisesi öğretmeni Fehime Hoca Hanım. Sarışın hoş bir hanımdı. 'Dua ediyorum Ayten birincilikle gir şu üniversiteye.' dedi. 'Teşekkür ederim hocam. Rakip bir oyuncuya böyle güzel temennilerde bulunuyorsunuz sağ olun, çok teşekkür ederim ama anlayamadım.' dedim.[29] 'Senden artık kurtulacağız eğer girersen üniversiteye. Yok, sınıfta kalır da bir sene daha bizle okursan gene başımıza bela olacaksın.' diye konuşmalar yapmıştı ve ben hatırlıyorum o sıralarda ikinci kez romatizmalarım tutmuştu, hiç kimseye söylememiştim. Kupa almaya gideceğim ama ben yürüyemiyordum kupa töreninde ama koşularda gene kazanmıştık. Yani ben 4 x 100, 800'e giriyordum ve yüksek atlamaya giriyordum. Çünkü ancak tam iki şeye, bir de müşterek bir koşuda yer alabiliyordunuz. 4 x 100 koşusunda 1 numarada Sevgi vardı ve onu Fenerbahçe aldı..."

27 Dr. Ayten Berkalp ile 12 Nisan 2019 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

28 Dr. Ayten Berkalp ile 12 Nisan 2019 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

29 Çamlıca Kız Lisesi'nde okuduğu yıllarda okulun basketbol, voleybol ve atletizm takımlarında yer alan Berkalp Çamlıca Kız Lisesi'nin 1949-50, 1950-51, 1951-52 ve 1952-53 sezonlarında üst üste İstanbul şampiyonu olmasında büyük pay sahibi olmuştur.

Fenerbahçe Spor Kulübü ve Ayten Berkalp

Kız öğrencilerin ve kadınların sporla pek ilgilenmedikleri bir dönemde Kıbrıs'tan gelerek sporun çeşitli dallarında ilkleri başaran ve bir anda dikkatleri üzerine çeken Ayten Berkalp kendisi gibi yetenekli pek çok genç kızın da sporla ilgilenmesine ve başarılı olmasına da imkân sağlar. Dr. Ayten Berkalp'in Çamlıca Kız Lisesi sonrasında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde okumaya başlaması onun Fenerbahçe'yle tanışmasına da neden olacaktır ve bütün zorluklara ve yaşadığı güçlüklere rağmen Berkalp derslerinden de antrenmanlarından da üniversite takımından da 25 sayıyla ilk defa basketbolda kişisel rekor kırdığı ve "Spor yapmak istedim ve onu da Fenerbahçe'de yapmak istedim." dediği Fenerbahçe'den de vazgeçmez[30]:

"...Kız arkadaşım (Dr.) Aydın Sennuroğlu benden bir sınıf küçüktü ama ben bir sene kaybettim, o kaybetmedi, kardeşlerim de kaybetmedi. Yoksa aynı sınıftaydık onlarla. Aynur Sennuroğlu'nu maçta görme fırsatı bulmuştum ve o gün onlar kazanmıştı. Hiç unutmuyorum bir maç belki kaybetmişizdir. Onun için üniversite biterken bu kadar çok spor yapan bir kişi olarak acaba üniversite de ne yapacağız diye düşündük ve öğrendik ki fakülteler arası maçlar var İstanbul Üniversitesi'nde. Eee kaç maç var? Ya 5 ya 6 maç var ve ona da bütün fakülteler gitmiyor. Peki, biz nasıl vakit geçireceğiz, nasıl spor yapacağız? O niyetle Fenerbahçe'ye girmeye karar verdik ve bir haziran sonu ben yola çıkıp Kıbrıs'a döneceğim çünkü tatil başlıyor. Gittik Fenerbahçe'nin bir maçı vardı ve orada İnci arkadaşımla beraber maçı seyrediyorduk. O sıralar basketbol muazzam bir atağa girişmişti. Basketbol Federasyonu Amerika'dan basketbolcu, basketbol antrenörü getirmişti. Harlem takımı gelip gitmişti. Biz onları görünce sevindik, yattık yerlere. Samuel Fox adında bir antrenörümüz vardı. Çok şey öğrendik ve onun bir de antrenörlük kursunu takip ettim lisedeyken. Düşünün saat gece 17.00'de, 20.00'de veya 18.00'de başlar. Kurs Harbiye'de İstanbul Radyo'sunun arkasında Spor ve Sergi Sarayı'ndaydı. Giderken oradan geçip gidiyorsun. Dönüşte oralar karanlık oluyor, arka yollar ta ki öne çıkayım ve otobüse bineyim. Tünele giriyorum, tünelden Karaköy'e geçip bir otobüs buluyorum. Karaköy'den geçen vapura bineceğim ve Fatih tarafına yöneleceğim. Bu kadar zor bir ulaşım. Engel olmadı bu 2 hafta süreyle hemen hemen her gece gidip de o kursu bitirmeme. Daha sonra da voleybol kurslarına gittim ama o sırada üniversitedeydim artık. Dolayısıyla orada Samim (Göreç)[31] var, millî takım

30 Dr. Ayten Salih Berkalp ile 12 Nisan 2019 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

31 1924 Bursa doğumlu olan Samim Göreç basketbola Robert Kolej'de okurken başlamış,

antrenörüymüş, aynı zamanda Fenerbahçe antrenörü de. "Kusura bakmayın kızım ben sizi çalıştıramam çünkü hem milli takım hem Fenerbahçe çok vaktimi alıyor." dedi bana. O sırada Fenerbahçe'ye Vefa'dan Altan Dinçer gelmişti, Erdoğan Karabelen vardı, Daniş Karabelen Paşa'nın[32] oğlu. Yine Sadi Gülçelik diye biri vardı. O da mühendisti galiba. Cumartesi ve pazarımız hep maçlarla geçiyordu. Sabah örneğin İstanbul Teknik Üniversitesi salonunda antrenmanımız, maçımız oluyordu. Öğle futbol maçına gidiyorduk. Akşam Spor ve Sergi Sarayı'na gidip basketbol maçı izliyorduk. Çünkü bizim çocukların maçı vardı, Fenerbahçe'nin ve basket potasının arkasında oturup bas bas bağırıyorduk tabii. Ertesi gün gene Pazar, bu sefer basketbol maçımız oluyordu, bir voleybol bir basketbol. Bazen çakışırdı da böyle. İlk zamanlar kolaydı belki voleybol başlar biter, basketbol başlardı..."

Kıbrıs'ta Georges Grivas liderliğindeki EOKA tedhiş örgütü adada yavaş yavaş terör estirmeye başlarken Ayten Berkalp Çamlıca Kız Lisesi'ni sportif başarılarla dolu olarak bitirir, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesine girer. Voleybol, basketbol, kürek, yüzme ve çeşitli atletizm branşlarında artık yavaş yavaş tanınmaya başlar, spor kulüpleri onu transfer edebilmek için seferber olur. Onun tercihi ise "Fenerbahçe'ye sadece spor yapmak için gelmedik." dediği üzere yıllar boyunca rol model olmayı istediği kulüpte spor yapmaktır ve bunu çok farklı spor dallarında uygulamayı da başarır. Voleybolla başladığı spor hayatı Fenerbahçe'de basketbol, kürek, yüzme ve atletizm de dahil pek çok farklı alanda devam eder. 1955-1956 sezonunda Fenerbahçe basketbol takımının Kadıköy sporla karşılaştığı ve 55-8 biten karşılaşmada 25 sayılık bir rekor kıran Berkalp'in bu rekoru uzun süre kırılamaz. Ayten Salih Berkalp yıllar sonra 1954 yılında ilk olarak voleybol branşını kurduğu Fenerbahçe ve Fenerbahçeliliğiyle ilgili olarak çok hoş sözler de sarf eder[33];

basketbolcu olarak Basketbol Süper Ligi kurulduktan sonra sadece Galatasaray'da oynamıştır. Süper Lig öncesinde Fenerbahçe forması da giyen Göreç İstanbul Ligi ve Türkiye Basketbol Şampiyonası'nda da başarılar kazanmıştır. Milli takım kaptanlığı da yapan Göreç Galatasaray, Fenerbahçe, İTÜ ve Altınordu'da antrenörlük yapmış, ayrıca milli takımı da çalıştırmıştır. "Basketbolun Ana Hatları" isimli bir de kitap yazan Göreç 25 Şubat 2000 tarihinde hayata gözlerini yummuştur.

32 Tümgeneral Daniş Karabelen Yıldırım Orduları Komutanlığı'nda görev yapmış, Mustafa Kemal'in Çanakkale'de yanında savaşmış, Kore Harbi'nde bulunmuş ve Seferberlik Tetkik Kurulu'nu oluşturarak Kıbrıs'ta Türk Mukavemet Teşkilatını'n profesyonel anlamda Türk askeri personeli tarafından yönetilmesine hizmet etmiş bir askeri personeldir. Tarihçi Cemal Kutay onunla ilgili olarak "Beş Kıtada Bir Osmanlı Paşası" ismiyle ayrıntılı bir biyografik çalışma hazırlamıştır. Tümgeneral Daniş Karabelen'in kızı radyo programcısı, tiyatro yazarı Özcan Atamert'le 19 Temmuz 2023 tarihinde İstanbul'da yapılan görüşme.

33 Dr. Ayten Salih Berkalp ile 12 Nisan 2019 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

"Biz sadece voleybol oynamaya gelmedik Fenerbahçe'ye. Atletizm, yüzme, kürek, basketbol ne varsa hepsinde varız. Teşvik Turnuvası'nda bütün maçları kazanarak galip olduk. Bunu gören kulübümüz Bulgaristan'dan antrenör getirdi. Sonra Darüşşafaka'dan Alaattin Hoca geldi. Sonra bu şekilde 1960 yılına kadar şampiyon olduk. Onlara 'Yarın Türkiye Şampiyonluğu maçına çıkıyoruz. Başımızda bir yönetici Sedat Bayur ve antrenörümüz var. Kimsesiz çocuk yurdunda kalıyor ve kendimizi kimsesiz hissediyoruz. Eğer maçımıza birkaç yönetici gelmeyi lütfederse çok mutlu olup, kendimiz yalnız hissetmeyeceğiz.' cümlelerini yazdığım bir telgraftı. Maç günü uzaktan yöneticilerimizi getiren 3 tane Mercedes gördüm. Şimdi bile anlatırken heyecanlanıyorum. Hepimiz ağlıyorduk. Fenerbahçe taraftarı gibi bir taraftar kitlesini dünyanın hiçbir yerinde bulamazsınız. Kıbrıs'ta çok Fenerbahçeli vardır. Çamlıca Kız Lisesi'nde okudum. 1951 yılında lise birdeydim. İki erkek kardeşim vardı. Onları da ailem Haydarpaşa Erkek Lisesi'ne göndermişti. İki kardeşim de Fenerbahçeliydi. Özellikle bir tanesi (Ayhan) tam bir tutkundu. Her gün futbol oynar, maçlara gider, Lefter ne söylemiş, Mehmet Ali ne söylemiş gelir duyduklarını anlatırdı. Zaten Anadolu yakasında olup da Fenerbahçe'yi tutmamak mümkün değil, değil mi?

Lisede spor yapıyorduk. Spora önem verilen bir dönemdi, "Üniversitede spor yapacak mıyız?" diye çok düşündük, eksiklik hissettik. Fenerbahçe kız takımı diye bir şey yoktu. "Acaba tekrar açılabilir mi, bir ilki başlatabilir miyiz?" diye düşündük. Bir gece maçı sonrası Fenerbahçe Spor Kulübü'ne yanaştık. "Kız basket takımında olursak voleybol da arkasından gelir." dedik. Ne yol parası ne şort ne eşofman hiçbir şey istemedik. Antrenör zaman problemi yüzünden biraz sorun çıkardı. Fakat Fenerbahçe kongre üyelerinden Altan Dinçer 'Ben yardım edebilirim, sizi çalıştırabilirim, hemen konuşalım.' dedi. Kararlaştırdık. 1 Eylül 1954'de halk eğitimde buluşmak üzere sözleştik. İnci Önen ve ben öncülük ettik. Yine Çapa Kardeşler vardı. Onların babaları Selim Çapa da hem Fenerbahçe'de üye hem de Reşat Dermanver'den sonraki doktordu. O da 'İki kızım da aranıza katılabilir.' dedi. Genelde Çamlıca Kız Lisesi'nden topladık. Çünkü son 4 yıl hep şampiyonduk. Erenköy Kız Lisesi'nden de Seta'yı aldık. O sene Kıbrıs'a tatile geldiğimde 1 Eylül'de döneceğimi öğrenen babam 'Üniversite 1 Ekim'de açılmayacak mı? Niye erken gidiyorsun?' diye sordu. Ben de Fenerbahçe Spor Kulübü'ne başlayacağımı söyledim. 1 Eylül'de kızlar babalarıyla geldi. İlk basketbol antrenmanını yaptık. Lisans falan çıkarılacaktı. Yönetime gittik. Ertesi gün bir baktık gazetede bir ilan "Galatasaray Kız Voleybol Takımı'nı Kurdu." ve ardından Voleybol Teşvik Turnuvası ilan edildi. İnci, Ayla geldi.

İlk basket antrenmanını yapmıştık. Hemen Çamlıca Kız Lisesi'nden voleybolcuları alıp biz de hazırlandık. Hatta kulübümüz jest yapıp Çamlıca'nın müdüre hanımına kupa hediye etti. Apar topar çalışmaya başladık. Antrenörümüz bize "Niye yalan söyleyeyim, siz daha iyi biliyorsunuz." dedi. İlk maç mağlup olduk. Sonra Teşvik Turnuvası'nda bütün maçları kazanarak galip olduk. Bunu gören kulübümüz Bulgaristan'dan antrenör getirdi. Sonra Darüşşafaka'dan Alaattin (Şişmanoğlu) Hoca geldi. Sonra bu şekilde 1960 yılına kadar şampiyon olduk... Evet, bize yazılarında 'Fırtına Kızlar' diyen Cem Atabeyoğlu'nu çok severdim. Ben de basketbol ve voleybolla ilgili o zamanlardaki Fenerbahçe mecmuasına yazıyordum. Sonra yine Ankara'da şampiyonluğumuz oldu. 1960'da lig şampiyonluğunu kaybetmiştik. Türkiye şampiyonluğunu kazanmak için hazırlandık. Bu arada Beşiktaş PTT ve Kadıköy Spor voleybol kız takımlarını kurmuştu. Rakipler çoğalmaya başladı. Bu arada 27 Mayıs İhtilali öncesi hadiseler başladı. İhtilal dönemi Türkiye şampiyonluğu için izin çıkmadı, çok üzüldüm. En son yönetim maçın Ankara'da olması yerine İzmit olmasına karar verdi. Bu arada Galatasaray da iyi hazırlanmıştı. İzmit'te SEKA tesislerinde kaldılar. Bizim takıma orda yer kalmadı. O devirde kızlar olarak da otelde kalmak istemedik. Kızlarla birlikte hep birlikte valiye gittik. Bizim için kimsesizler yurdunu buldular. Aramızda "Burada da kimsesiz kaldık." dedik. Bizi orada 5-10 tane Fenerbahçeli çocuk destekledi. Maça onlar da gelmişti.

Turnuvada PTT ile maç yapıyorduk. Çok zayıf birtakım olmalarına rağmen bir set verdik ve çok bozulduk. Galatasaray da maçı kazanmıştı. Final maçından bir gün önce Fenerbahçe Spor Kulübüne telgraf çekerek bizi burada kimsesiz bırakmamalarını, gelip desteklemelerini rica ettim. Onlara "Yarın Türkiye Şampiyonluğu maçına çıkıyoruz. Başımızda bir yönetici Sedat Bayur ve antrenörümüz var. Kimsesiz çocuk yurdunda kalıyor ve kendimizi kimsesiz hissediyoruz. Eğer maçımıza birkaç yönetici gelmeyi lütfederse çok mutlu olup, kendimiz yalnız hissetmeyeceğiz." cümlelerini yazdığım bir telgraftı. Kimseye de söylemedim. Söylesem ve kimse de gelmezse herkesin morali bozulacaktı. Son dakikaya kadar yurttan çıkmadık, bir arkası açık araba geldi. Giydik formalarımızı bindik, gidiyoruz. Uzaktan yöneticilerimizi getiren 3 tane Mercedes gördüm, şimdi bile anlatırken heyecanlanıyorum. Seta formasını çıkardı ve başladı "Ya ya ya şa şa şa! Fenerbahçe çok yaşa." diye… Hepimiz ağlıyorduk. Şu an yine ağlıyorum ve o heyecanı yaşıyorum. Alaattin Hocam bana "Koş, ısın." diyordu. Ben de "Hocam yorgunum, antrenmansızım. Eğer ısınırsam maçta

yorulacağım." diyordum. Kondisyon da yok. Sonra fırtına gibi girdik. Ben yoruldum, ayaklarım titriyor. Ben "Dinleneyim." diyorum. Hoca "Hayır seti verdik." diyor. 2-2 olduk ve sonunda biz kazandık. Basketbol çok iyi gitmedi. 1958'de bir futbol maçına gitmiştik. "Aaa şampiyon kızlar geldi." diye bizi karşıladılar. Sonra o gün orda düşündük "Yazın boş mu oturacağız? Deniz sporu yapalım." dedik ve İstinye'ye gittik. Küreğe başladık.

O yıl "Yılın Sporcusu" seçildim. 4 dalda spor yapıyordum. Eylül ayında da atletizm yapmıştım. Hatta Muzaffer Selvi şampiyonluğumu kutlamak için şampanya göndermişti... Almanya'da maçımız vardı. Trenle gittik. Orada evlerde misafir kaldık. Üç maçı da kazandık. Demir perde ülkeleriyle maçlar yaptık, "Pas yoksa gol yok. Pas verin Ayten'e" derlerdi. Milli takıma çağrıldığımda öğrendim ki din İslam, milliyet Türk, uyruk İngiliz olunca millî takım yerine İstanbul Karması ve formada ay olmayan Türkiye karmasına çıkılıyormuş. Maçı kazandığımızda da Anıtkabir'e gittik. Almanya'da kalmam için teklifte bulunmuşlardı. Çeşitli olanaklar sağladılar. Üniversiteyi de orda bitirmemi istediler. Fakat doktorluk için orada biraz daha fazla okumam gerektiğinden zaman kaybı diye düşündüm. Sonra Tahran'a gittik. Orada da maçları kazandık. Üç yıl sonra Almanlar Türkiye'ye geldiler fakat burada da bizi yenemediler. Son yıl devrettim. Antrenörlük kursuna gittim. Fenerbahçe de İstanbul'da kalıp Zeynep Kamil'de ihtisas yapmamı istedi. Fakat babam Kıbrıs'a dönmemi istiyordu. Döndükten sonra da babamı kaybettim."

EOKA Saldırıları ve Kıbrıs'a Dönüş

Öte yandan EOKA'nın Kıbrıs'ta ulusal kavramıyla kastettiği Elen düşüncesi ve Enosis fikrinden başka bir şey değildir[34]. Altyapısı hazırlanan EOKA 1 Nisan 1955 gecesi adayı tam anlamıyla kan gölüne çevirir ve Kıbrıs'ta yer yerinden oynar, adanın dört bir tarafında bombalar yağmaya başlar. İngilizlerin o gün içindeki zararları yaklaşık olarak 60.000 Sterlin civarındadır[35]. Artık adada "sadık vatandaşlara tehditlere ilaveten ilham kaynağı olan EOKA tarafından organize edilen kanunsuzluklar ve zorbalıklar"[36] dönemi başlayacaktır[37]. 1

34 R. R. Denktash, *The Cyprus Triangle*, Lefkoşa 1982, s. 22. KTMA, EOKA Bildirileri Dosyası No.1318 ve 1319.

35 Kıbrıs'taki İngiliz idaresi tarafından basılan yıllık rapordan (Annual Report) istifade edilerek hazırlanmış 3 yıllık değerlendirme raporu. Government of Cyprus, *Review of Events in Cyprus 1955-1957*, Lefkoşa 1958.

36 Kıbrıs'taki İngiliz idaresi tarafından basılan yıllık rapordan (Annual Report) istifade edilerek hazırlanmış 3 yıllık değerlendirme raporu. Government of Cyprus, Review of Events in Cyprus 1955–1957, Lefkoşa 1958.

37 TMT lider kadrosundan merhum Aydın Samioğlu ile 29 Kasım 2004 tarihinde

Nisan 1955 günü başlayan EOKA tedhiş ve terör hareketleri özellikle 1963'e kadar geçen dönemde yüzlerce masum ve silahsız Kıbrıslı Türk insanının da hayatını kaybetmesine, binlerce Kıbrıslı Türk'ün de evlerini terk etmesine neden olur[38]. Zaman içinde Kıbrıs Rum toplumunun ileri gelenleri de bu olup bitenleri eleştirmek yerine susmayı ve daha sonra da desteklemeyi tercih ederler. Çünkü aynı günlerde bu sözde halk hareketinin liderlerinin EOKA saldırılarını desteklemeyen ve İngiliz yanlısı hareket eden Rumları da katledeceği ortaya çıkar[39]. Öte yandan Amerikalıların aldıkları istihbarat bilgisinde bu olaylar sırasında EOKA mensuplarının "muhtemelen" adadaki askeri tesislere saldırmayacakları, sabotajda bulunmayacakları, buna karşılık adadaki bazı komünist unsurların İngiltere'nin NATO içindeki müttefikleri arasındaki itibarını hırpalamak amacıyla İngiliz üslerine saldırabilecekleri belirtilir.[40]. Bununla birlikte adadaki İngiliz idaresi ise her şeyin güvenlik güçlerinin kontrolü altında bulunduğunu ve önünde sonunda EOKA yeraltı örgütünü ortadan kaldıracaklarını belirtirler[41]. Aynı dönemde adadaki son derece amatör, tamamen mahallî ve etkisiz örgütlenmeler arasında vatansever ve cesur Kıbrıs Türk gençleri tarafından oluşturulan Üçok, Kıbrıs Türk Fedailer Birliği, Limasol'da I-I Like It, Volkan, Karaçete (Karapençe), 9 Eylül gibi örgütlenmeler söz konusudur.[42] İngiliz idaresinin "son derece sıkı kenetlenmiş, çok sadık ve çok disiplinli" olarak nitelendirdiği[43] TMT'nin tesis edilmesi ve Kıbrıs Türk'ünün malını, canını koruyabilmek için mücadeleye başlaması Türkiye ve Kıbrıs'ta yapılan çalışmaların bir sonucudur[44]. EOKA'ya karşı mücadele edecek daha organize, daha profesyonel ve kapsamlı teşkilatlanmanın Kıbrıs'taki ilk adımı 15 Kasım 1957'de Rauf Denktaş, Dr. Burhan Nalbantoğlu ve Lefkoşa Büyükelçiliği'nde kripto

Lefkoşa'da yapılan görüşme.

38 Kıbrıs Türk Kültür Derneği (KTKD) İzmir Şubesi eski Başkanı merhum Mustafa Tunçalp ile 18 Ekim 2002 tarihinde yapılan görüşme.

39 CIA Archive, Nationalist Violence on Cyprus File, Current Intelligence Weekly Review, Copy No.133, SC No. 02037/55, 14 Nisan 1955 tarihli rapor.

40 CIA Archive, Nationalist Violence on Cyprus File, Current Intelligence Weekly Review, Copy No.133, SC No. 02037/55, 14 Nisan 1955 tarihli rapor.

41 CIA Archive, Nationalist Violence on Cyprus File, Current Intelligence Weekly Review, Copy No.17, OCI No. 5253/57, 17 Ekim 1957 tarihli rapor.

42 Erdoğan Tilki ile 10 Temmuz 2003, Kemal Mişon ile 11 Temmuz 2003 ve TMT Lefkoşa Sancağı Kovanbeyi Nevzat Uzunoğlu ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

43 İngiltere Foreign Office (FO).371/168967-XC.14311.

44 Fuat Veziroğlu ile 16 Kasım 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

memuru olan Mustafa Kemal Tanrısevdi arasında atılır[45]. "Bu işin ancak silahla halledilebileceğine inanmış" olan ve Kıbrıs'ta Türkiye'nin hamiliğinde bir teşkilatın kurulmasının elzem olduğu konusunda arkadaşlarıyla görüş birliğine varan[46] Dr. Fazıl Küçük ise gerek bu dönemde gerekse daha sonraki süreçte siyasi faaliyetlerle ilgilendiğinden TMT oluşumuyla doğrudan fazla ilgilenmez ve ön plana çıkmaz[47]. "İhaneti katiyet kesp etmedikçe hiçbir Türk'ün burnunun kanatılmasına, tek bir Türk'ten tek bir kuruş alınmasına müsaade edilmeyecektir."[48] parolasıyla kurulan ve bunu gerek Kıbrıs Türk halkına ve gerekse TMT mensuplarına bir direktif olarak bildiren ve halkın moralini dağıtılan bildirilerle ayakta tutan TMT adada ikinci bültenini de 13 Aralık 1957 günü dağıtır[49].

Tıp fakültesi sonrasında doktor kimliğiyle Kıbrıs'a gelen Ayten Berkalp kendisini bir anda Kıbrıs Türk mücadelesinin içinde bulur[50];

"...Kıbrıs'a geldim okul sonrasında ve Dr. Necdet Ünel Bey'e gittim. Dr. Necdet Ünel bana 'Ayten durum pek parlak değil. Her an Türklerle Rumlar arasında hadise çıkabilir. Dolayısıyla bizim Türk doktorlara çok ihtiyacımız var. Gel sen vazgeç bu Türkiye'ye dönmek işinden. Gitme Türkiye'ye.' dedi. Dr. Necdet Ünel Bayraktarlığın, bütün Kıbrıs'ın DAL–6 (Sağlık) sorumlusuymuş. Ben zaten Fenerbahçe'de oynayacaktım ve Haseki Hastanesi'ndeki Kadın-Doğum Uzmanı hocam bana hemen öneride bulundu ve "Yarın gel başla." dedi. Babam "Hâlâ mı daha sporu düşünüyorsun? Doktor çıktın, vatanını düşünecektin, hizmet edecektin ya şimdi artık ona başlayacaksın. Ya İngiltere'ye gideceksin ya da burada kalacaksın." dedi. Necdet Bey de dedi ki "Bence burada kalırsan bir mecburi hizmet var. O mecburi hizmeti 1,5 yıl yapıp ondan sonra hangi bölüme ayrılırsa ona göre göndeririz İngiltere'ye. Yani bu 1,5 yıl en azından burada bir başlasın." dedi ve ben başladım, mecburi hizmetimi yaptım.

45 KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı merhum Rauf R. Denktaş ile 8 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

46 TMT Lefkoşa Kovanbeyi merhum Nevzat Uzunoğlu ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

47 Osman Güvenir'den alınan 20 Temmuz 2005 tarihli bilgi notu.

48 Ortam, 29 Mayıs 1997.

49 Limasol Sancağından merhum Mehmet Y. Manavoğlu ile 25 Ağustos 2004'de Girne'de yapılan görüşme. Ayrıca KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş ile 8 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme

50 Dr. Ayten Berkalp'le 12 Nisan 2019 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

Hakikaten hem İngilizcemi geliştirme imkânı buldum bu sırada hem de birçok ufak tefek işleri, tırnak çekmeler, kürtaj, küçük ameliyatlar, dikiş atmalar, pratik işler hepsini kapsıyor ama ben bir araştırma yaptım. Böyle bir teşvik de olunca kabul ettim bu pratisyen hekimliği Limasol'da ve 9 Nisan 1962 tarihinde gittim hemen…

Dolayısıyla 1 yıl kadar kaldım ve gene anesteziye devam ettim. Hiç unutmuyorum birkaç kez yakalandığı ve hastaneden kaçtığı için Yorgacis, Yorgacis'in adamı Papadopoulos bizim hastane çalışanlarıyla çok senli benliydi. Bizim kocaman bir yemekhanemiz vardı. Hatta bazen yemekhaneye müsteşar dahi geliyordu ve yemeklerini bizimle alıyordu. Bu beyler de hep akşamları yemeğe geliyordu ama ben Yorgacis'i görünce yemek yemeden gidiyordum. Birkaç kez çağırdılar beni ama ben hiç gitmedim ama sonradan TMT'de istihbarat görevi alınca başladım oraya yemeğe gitmeye ve acaba böyle bir durumda TMT istihbaratında görevli olarak bir şeyler öğrenebilir miyim diye biraz aralarına girmeye çalışmıştım. 9 Nisan 1962'de pratisyen hekim olarak Limasol'a tayinim çıktı… 1963 başında ben Lefkoşa'ya gittim ve büyük ameliyathanede, ana cerrahide görev yapmaya başladım. Bu sırada ben ayrıca Türk Tabipler Birliği (TTB)'ne de üye olmuştum ve TTB de o zamanlar Mısırlızade Apartmanı'nda bir yer edinmişti. TTB'de sık sık toplanır, orada konferanslar verirler, etkinlikler yaparlardı. Aşağı yukarı 1 yıl, 21 Aralık 1963 tarihine kadar Lefkoşa'da çalıştım. Herkes bir şeyler olacağını biliyor, bekliyordu. Herkes böyle diken üzerineydi ve bir cuma akşamı bana bir telefon geldi. 'Çabuk ameliyathaneye gel, acil vaka var.' diye çağırdılar. Ben o gün en alt kattan koşuyorum ameliyathaneye çıkacağım. Bir de baktım ki bir kalabalık, sivil, resmi bir kalabalık var hastanenin içinde. İlk defa böyle bir şey oluyor galiba çünkü gece saat 01.00'de böyle bir şey olmaz. Karşımdan da Kan Bankası Müdiresi geliyor, o da Türk ve beni görünce durdu ve 'Galiba Türklerle Rumlar arasında bir şeyler olmuş Doktor Hanım.' dedi. Ben koşarak çıktım ameliyathaneye. Hemen yarım saat geçmeden ilk yaralımız geldi. İlk Rum yaralı içeriye girdi. Bu arada iki Türk öldürülmüş.[51] Rum yaralının ameliyatını yaptık, kanını verdik, iyileştirdik. Ertesi sabah TTB'ye gittim. Bütün doktorlar oradaydı. Dr. Necdet Bey de geldi ve "Hemen toplantı yapacağız." dedi[52] ve durumu anlattı kısaca. "Rumlar kesin bir şeyler çıkaracak.

51 KGMA. K–4709.1964.9–4/1 Kıbrıs. Adnan Öztrak'ın Kıbrıs'a Ait Notları ve Emirleri Dosyası

52 Filiz Besim ve Ahmet Tolgay, *Kıbrıs Tıbbına Adanmış Yaşamlar; Dr. Kaya*, Kıbrıs Türk Tabipleri Odası Yay., Lefkoşa 2014, s. 190-191.

Mutlaka bir şey olacak, bekliyoruz. Aldığımız duyum, bilgi bu. Bu sefer cevap vereceğiz çünkü bu artık son şey. Bıçak kemiğe dayandı. Şimdiye kadar mecbur oldukça silah atılırdı veya Rum bize bir şey yapar ve karşılığında da bizimkiler bir şey yapardı. Ama bu sefer TMT yeryüzüne çıkacak, karşılarına çıkacak. Böyle bir şey başlarsa bu sefer karşılarında bizi bulacaklar." dedi...

Bu arada benim aklımda da iki sordu vardı. 'Hastalarımız ne olacak? Ayrıca Türk hemşireler, hastabakıcılar ne olacak? En az 30 tane Türk var oradaki hastanede ve onlar ne olacaklar? Biz hiç gitmezsek o hastaneye doktorların canı onlardan daha mı kıymetli? Sonra ya hiç olay olmaz da biz Pazartesi gidersek ve bir hasta gelir ve anestezisyen Türk, başka da anestezisyen yok hastanede ve bizim yüzümüzden gecikilir ve o hasta ölürse ne olacak?' dedim. Çünkü anestezi teknisyenlerinin ikisi de Türk. Biz yemin ettik dil, din ayırt etmeyeceğiz diye, herkesi tedavi edeceğiz diye ve ben niye itiraz etmeyeyim göreve gitmek için. 'Bilmiyorum ben bir doktor olarak bundan rahatsızım.' dedim. Kapıyı açıp dışarıya bir baktım ve karşıda da Ledra Palas'a giden yolun üstünde köprü gibi bir yer var ve oralarda, köprünün altında silahlı Rum askerler. Hemen telefon ettim ve TTB'de kim varsa bilgi verdim belli yerlerde silahlı Rumlar var diye.

Biz girdik, yattık içeride. Cumartesi günü böyle geçti. Cumartesi günü Dr. Aydın Hanımdı hastanede nöbetçi ve ben bir ara Dr. Aydın Hanım'a bilgi verdim hastaneye gelmeyeceksiniz artık diye. Sonra hastanede tek Türk doktor olarak ben kaldım. 400 hasta varsa 180 kadar da Türk hasta vardı, yarı yarıyaydı neredeyse. Ondan sonra birinci vaka geldi. Genç bir çocuk ve üç asker getirdi onu. Kardeşleri miymiş, yakın arkadaşları mıymış hepsi birden girdiler ameliyathanelere ve çıkmazlar. Ben hastayı uyutacağım bakıyorum. Lütfen dışarıya çıkar mısınız?" dedim ama cevap vermezler bana. Açtılar ameliyat olacak hastayı ve tam ameliyata başlıyorlar ki söyledim "Beyefendi biz burada kepimizle, eldivenlerimizle, önlüklerimizle çalışırken bu üç adamın burada silahlarla benim yanı başımda böyle durmasını ben yadırgıyorum." O da döndü dedi ki "Doktor Hanım Türk'tür. Sizden ve silahlarınızdan korkuyor. Arkadaşınıza zararlı korkudan ötürü, yani hata yapabilir. Bir şey olabilir. Lütfen acaba kapı dışında bekler misiniz?" Ben de başındayım ama insan hakikaten ilk anda heyecanlanıyor...

Şimdi Türk jeti pencereleri bir açtım bakıyorum. Çocuklar "Müjde Türk jetleri geçiyor." diye bağırıyorlar. Birden aşağı balkondan bir şey uzandı böyle. Bir baktım ki hissettim silahı çenemde. Kapattık kapıları, tekrar içeri girdik ama Türk jetlerinin geçmesi bizi çok memnun etti. Kızların birinde bir radyo vardı.

Açtık "Türk jetleri şu anda Lefkoşa üzerinde uçuyor." diyor. Yani milli marşlar çalıyor radyoda. "Haydi çocuklar." dedim. "Ne olacak yani?" dedi bir tanesi bana. Dedim "Türkiye geliyor. Biz ölsek de anan, baban, kardeşlerin hepsi kurtulacak. İstemez misin onların kurtulmasını?" o geceyi öyle geçireceğiz zannederken saat 20.00'de beni aşağı çağırdılar "Çabuk gel." diye. Bir de baktım ki Makarios, bir askeri komutan, polis komutanları, büyük doktorlar falan hepsi dizilmişler orada böyle ama sabah ben Sayın Cumhurbaşkanı Muavinine telefon etmek istedim ve gittiğimde izin verdiler. Türk bölgesine gittik, Dr. Fazıl Küçük'ün ofisine gittik çünkü gene o zaman cumhurbaşkanı muaviniydi. Orada bana hemen bir görev verdiler ve dediler ki "Beraberinizde birçok yabancı gazeteci geldi. O gazetecilerle beraber bir de subay, Türk Kıbrıslı bir subay arkadaş sizi bir yere götüreceğim. Refakat eder misin gazetecilere?" Türkan Hanım da hemşirelere refakat etti, o Kızılhaçlı St. John grubuna ve biz önde tabii, ben onu görüyorum, beraber bir yerlerden dolaştık.

Çok soğuk bir kıştı. Şöyle bir hafta sonra ilk kez "Dağa çıkalım. Neler oluyor?" dedik. Çünkü her şey düşmüş. Girne tamamen onların olmuş ama Boğaz'ı bizimkiler akıllılık edip tutmuşlar. Şu yanda Şahinler ve St. Hilarion duruyor. Diğer tarafta da Bozdağ ve Bozdağ'da daha tam Sancaktar gelmemiş, onlar daha Erenköy'deymiş ve çocuklar 8 gün 8 gece Bozdağ'da çatışma yaptılar. Birkaç Türkiyeli komutan, Kıbrıslı Osman Efe oradaydı. Aşağıda Hasan Çıngı vardı, Yeşiltepe gibi bir yerde. Yukarıda St. Hilarion'da Yaman Bey[53], Şahinler'de Zorlu Bey vardı. Zorlu Bey daha sonra özel bir ekip kuruldu ve ona komutanlık yaptı. Bütün bu bölgeler hep tutuldu, hep Türk bölgesi ve daha sonra Rumlar oradan ancak BM konvoyu halinde, başında ve sonunda BM eskortu olmak şartıyla ancak konvoy halinde geçebildiler. Türkler, mücahitler tabii oraya hep intikal etti. 15 gün sonra Dr. Necdet Ünel bir Kan Bankası hemşiresiyle beraber bütün dış cephelerde dolaşmaya başladı ki kan kontrollerini yapabilsin mücahitlerin..."[54].

Kanlı Noel Sonrası Kıbrıs ve Dr. Ayten Berkalp

21 Aralık 1963 tarihinde Rumların Lefkoşa'da başlayan Türklere yönelik saldırıları adanın her tarafında artarak devam etmektedir ve Bozdağlarda

53 Burada Yaman Bey olarak anılan kişi Yüzbaşı Hasan Aşıcı'dır. Fazıl Küçük, "Mücadelemizin Görkemli Günleri", (Yayına Hazırlayan Çiler İncirli), KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, Lefkoşa Mayıs 2002, s. 179-180.

54 Başhemşire Seder Özer ve Dr. Necmettin Mizan tarafından Kızılay Genel Müdürlüğüne gönderilen 1 Temmuz 1972 tarih ve 1 (24052) sayılı yazı. KGMA. K–5553, (K–3352) 1971/9–4 Kıbrıs Dosyası.

mücahitlere destek vermek üzere görevlendirilen Dr. Ayten Berkalp bu sefer Baf bölgesine ve istihbarat faaliyetlerine destek vermek üzere gidecektir:

"...15. gün o acele bir şey yazdı 'Baf bölgesinde bir çarpışma oldu. Ben de Baf'tayım şu anda, yani Mevlit Bölgesi, okulların olduğu bölge düştü. Biz içerideyiz. Acele bir cerrahi ekip gelsin.' diyor. Çarpışmalar böylece başladı. Nasıl gideceğiz? BM bize hemen zırhlı bir araç buldu: Önüne bir sürü insan koydu, arkaya ilk defa bir sağlık ekibi çıkıyor. Tam gidiyoruz ki Dr. Burhan Nalbantoğlu geldi ve bana yaklaştı. Bir şeyler yapıyor, koynuma bir şey sokuşturmaya çalışıyor. 'Bunu yarı yolda Geçitkale'ye vereceksin.' dedi. 'Bu saatte ve aracın içinde nasıl yapayım?' dedim. 'Sen becerirsin.' dedi. Bir tek ben vaktiyle TMT için yemin etmiştim diye bana verdi herhalde. İçeride silahlı bir adam oturuyor kapının önünde. Biz böyle daracık bir yerlere sıkışmışız. Hemşire, 4 doktor ve Dr. Naim Adiloğlu'nun karısı da geldi. Bir de pratisyen hekim ve ben de anestezi doktoru olarak gidiyoruz, cerrahi ekip olarak. Biraz sonra başladım ben öğürmeye. Öğürüyorum, bilmem bağırıyorum, ölüyorum falan demeye. 'Ne oldu?' dedi bana arabadaki. 'Ben çok hasta oldum, durmak istiyorum. Zehirlenme yüzünden kusmak istiyorum. Lütfen beni bir yerde indirin. Türk bölgesinde duralım da sizleri de tehlikeye sokmayayım.' dedim. Tam yolun yarısındayız Geçitkale-Lefkoşa'dayız ve daha Limasol ve Baf'tan da geçeceğiz. Artık ben 'Durun.' dedim ve fırladım koştum dışarı. Girdim salona çünkü bu insanları tanıyorum. 'Acaba tuvaletiniz nerededir Alpay Bey?' dedim. Adamları da tanıyorum, ismini de biliyorum ve şaşırdı adamcağız 'Nasıl olur Doktor Hanım bilmiyor mu tuvaletin yerini? Kaç defa geldi hâlbuki buraya.' diyerek. Geldi benimle beraber ve girdi içeri. Beraber girdik tuvalete ve ben derhal çıkarıp verdim koynuma koydukları o parçayı. Ardından da hemen çeşmeyi açıp yüzüme su dökerken kapılar açılıp içeriye silahlı adamlar girdi. 'Ne oluyor?' dediler. 'Bu da Türk'tür. Bir şey olmuyor merak etme.' dedim. Ertesi gün orada yine çarpışmalar devam etti. Ertesi gün bayramdı. Sabah sabah uyandık ve maalesef bir şehidimizi getirdiler. Çok iyi nişan almış gavur kimse. Aradan böyle uzatmış bakarken ve kurşun geliyor boğazını deliyor. Biz ilk defa orada cerrahi bir ekip kurduk ve cerrahi alet vs. götürdük zırhlı araçla gittiğimiz için.

Mart ayının başlangıcında ikinci olay oldu (Baf'ta) ve biz sıramızı savdığımız için bu sefer büyük bir ekip gitti oraya. Sonra ben bir arkadaşla tekrar Baf'a gittim. Artık bu sıralar Nisan başı falan ve biz helikopterle gittik bu sefer Baf'a. Yanımızda yine bir sürü ilaç, malzeme var. Helikopterden indiğimiz zaman helikopterin komutanı Binbaşı Macey bana dönüp 'Elinin

hamuruyla erkek işine karışıyorsun.' dedi. Ertesi gün Bnb. Macey yanımıza gelip 'Mademki köylere gitmek istiyorsunuz size eskort vereceğim.' dedi çünkü bütün köylerde çarpışmalar oluyor. Rum o sırada bizleri tek tek buldu. Her çarpışmanın sonunda da ben köye gitmeye çalıştım. Sırf acaba köylü ne oldu ne kaldı ne kadarını kaybettik köylünün diyerek. Hem bilgi alma ve toplama ve hem de ilk aşamada 'Sizler yalnız değilsiniz. Bakın ben köyünüze geldim. İstediğiniz bir şey var mı? Sizlere yakınlarınızdan mektuplar getirdim.' diyebilmek amacıyla. Mart-Nisan hemen çarpışmalardan sonra 1 ay kaldık orada. İlk seferinde bölgeyi helikopterle dolaştım. Birkaç kez de zırhlıyla dolaştım etrafı. Ondan sonra (o bölgede) doktor arkadaşlarla tanıştım. Doktor arkadaşların cipleriyle dolaştım köyleri. Bir gün hiç unutmuyorum babamın köyü Kukla'da bir hadise oldu ve ertesi gün ben Kukla köyüne gittim. Mücahitler geri çekilmişler ama köye Rumlar tarafından girilmemişti ve birkaç tane yaralı vardı. Sorumluyla görüştüm ve bana bir rapor, mektup falan filan verdi. Gene bir 6 hafta orada kaldıktan sonra adım Uçan Kadın Doktor'a çıkmıştı.

Ertesi gün Sancaktar Lütfi Eren'le tanıştık. Sabahları mutlaka bize uğrardı. Kahve içer, bizim kızlarla arada bir mektup gönderirdim, rapor yollardım. Benim Boğaz Sancaktarlığındaki görevim de bu şekilde başlamış oldu ve ben 1967'ye kadar bu şekilde görev yaptım. 2-3 ay yukarıda dağda kaldıktan sonra Baf'a, Geçitkale'ye ve Akıncılar'a doktor gönderirdim birer aylık sürelerle. 4 ayda bir sıra bana da gelirdi. O zaman ben bırakır dağdaki görevi ve giderdim ve Baf'taki ilk yardım görevimi yapardım. O sırada bir doktor her gün sabah akşam giderdi ve akşam kalmazdı dağda. Ondan sonra (görevimi tamamladıktan sonra) tekrar gelirdim dağa ve gecede kalarak..."

Son derece kısıtlı bir şifre sistemi üzerine kurulan TMT bu yüzden 21 Aralık 1963 Kanlı Noel'iyle[55] beraber yer üstüne kendi isteğiyle çıkıncaya kadar ne İngilizler ne de Rumlar tarafından varlığından haber alınabilen bir teşkilat vasfını kazanır. Tehlike ve güçlüklerle dolu TMT'nin eğitimleri üç ayrı kategoride görülebilir. Bunlar "Hasret'te "yapılan esas eğitim, ada içerisinde yapılan eğitim ve kovanların kendi birimleri içerisinde yaptıkları eğitimlerdir. Ada içerisindeki kamplarda yapılan eğitimlerle ilgili olarak dört ayrı yerde TMT mensupları için izci kampı adı altında askeri kamplar açılır. Çiçeklik[56], Küçüksu, Yağmuralan, Esentepe ve Kümürlü'deki bu kamplarda eğitim

55 Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs'ta Kanlı Noel ve Amerika, Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1991, s. 263.

56 KTMA, TMT Özel Arşivi, Dosya No. 1188/37 ve 298/007.

öğretmenler veya maarifçilere yaptırılır ve personel silah atışı hariç çeşitli konularda eğitime tabii tutulur[57]; Bu sıkıntılı süreçte TMT Bayraktarlığı ise (X) gününün geldiği fikrinden hareketle 21Aralık 1963 günü başlayan ve Kıbrıs tarihine Kanlı Noel olarak geçen günün ardından 22 Aralık 1963 Pazar günü bütün sancaklara harekete geçmeleri için emir verir[58]:

"Zaman zaman diğer köylere de ziyaretlere gidiyorduk. Özellikle de Akıncılar'a giderken bir kuyruk olurdu ki şimdi 'Utanç Barikatı' diyorlar ya hiç kimse giremiyor içeriye. Rumlar kurmuştu bu barikatı ve dışarıdan Lefkoşa'ya hiç kimse giremiyor, yiyecek getiremiyor ve açlıktan bizi öldürtmeye kalktılar. Sağ olsun Kızılay ki biz o günlerde hep Kızılay yardımları yedik. Hepimiz, doktorlar ailelere, halka Kızılay yardımlarını dağıttık. Bu Kızılay yardımlarından herkes yararlandı. Ben mesela hastanede yiyip içip yattım kaç zaman. Daha 4 ay dolmadan gene Dr. Burhan Nalbantoğlu Bey'in çok yardımlarıyla birçok zengin inşaatçıdan aldığı demirler, inşaat malzemeleriyle EOKA döneminde yıkılmış, yakılmış büyük bir sigara fabrikasını hastane haline getirdik. Bu şekilde o küçücük 14 yataklı hastaneden kurtularak 4 ay sonra hastane yaptığımız sigara fabrikasına geçtik ve 1978'e kadar o sigara fabrikasında kaldık. Kızılay Hastanesi'ne çocuklarımızı gönderdik. Bu arada Rum tarafında bıraktığımız benim zamanımdan kalan hastaların bazıları bize iade edildiler. Onların maalesef 10 tanesi ölü olarak, resmen şehit olarak geldi. İçlerinde bir arkadaşımız vardı Kızılay Hastanesi'nde, bir uzmanımız vardı patoloji uzmanımız ki kanı çekilmiş... Erenköy çarpışmaları çıktığı zaman hemen uçakları gönderdiler ve biliyorsunuz Yzb. Cengiz Topel şehit oldu. Ben de zaten daha sonra gördüm Yzb. Cengiz Topel'in cesedini. Ben Lefkoşa'daydım o sırada ve patolog bir arkadaşa yardım ediyordum. Dr. Kaya (Bekiroğlu) Bey almıştı cenazeyi Lefkoşa'da bir hemşireyle beraber. Çok ezgi görmüş, bütün göğsü berbat durumdaydı. Bir de ölüm nedenini bulacağız diye otopsi yapmışlar. Biz de ikinci bir otopsi yaptık ama aynı yerden girdik ki parçalanmasın fazla."

Limasol Görevi ve Dr. Ayten Berkalp

Limasol'da hastanede görevli olduğu süreçte Dr. Ayten Berkalp ayrıca Kıbrıslı Türklerin adadaki enköklü spor kulüplerinden birisi olan ve 1938 yılında

57 TMT Mücahitler Derneği Genel Başkanı Yılmaz Bora ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

58 Osman Güvenir'den alınan 3 Haziran 2005 ve 20 Temmuz 2005 tarihli bilgi notu.

Limasol'da kurulan Doğan Türk Birliği[59] isimli futbol kulübünün başkanlığı yanında TMT'nin de sağlık işlerinden sorumlu DAL-6 denilen biriminin de başına getirilecektir. Bu görevin bir adım sonrası ise ilk ve son defa bir Kıbrıslı kadının yönettiği şekilde Limasol Sancaktarlığı görevi olacaktır;

"...Ben 1970-1971 döneminde Limasol Hastanesi Başhekimi ve aynı zamanda oradaki sancaktarlığın (TMT Limasol Sancaktarlığı) da DAL-6[60] sorumlusu oldum. Dolayısıyla bir de ikinci kez 1967'de İngiltere'ye giderken mücahitlikten terhis olduğum için yeniden bir yemin ettirdi beni son sancaktar. 'Biz sizin mücahit yemini etmenizi istiyoruz. Bir hücre olacak tanımıyorsunuz ama tanışacaksınız. Birkaçıyla tanışacaksınız sadece. Üstünüzü (amirinizi) göreceksiniz sadece.' falan birtakım sözler dedi Sancaktar. Dedim "Her zaman hazırım." Akabinde de tekrar bir istihbarat eğitimi gördüm ve çalışmaya başladım istihbarat için. O sıralarda EOKA Makarios' a karşı gelmeye başlamış ve Yunanistan'da da Albaylar Cuntası var yönetimde. Bize Bayraktarlıktan sorular gelmişti. Bir küçük araştırma yapın tanıdığınız Rumlar arasında neler oluyor? Ne var, ne diyorlar bu kargaşaya, daha doğrusu çatışmaya? Makarios hükümetin, daha doğrusu cumhuriyetin devamından yana çünkü kendisi bu devletin cumhurbaşkanı ve yaptığımız araştırmada sanki çok yakında bir şeyler olacakmış gibi bir izlenim edinmiştik.

Son yaptığımız çalışmadan aşağı yukarı 15 gün önce İngiltere'ye ait üslerde çalışanlar, bazı köy çalışmaları, benim gittiğim bazı yerler falan derken bir de o zamanlar Bayraktarlık tarafından teşvik ediliyordum "Şuraya katıl, buraya katıl. Rum doktorların yemeklerine, onların kutlamalarına katıl." denilerek. Hastaneye gitmiyordum ama hastaneden öneri almıştım gidip anestezist olarak çalışmak için ama kabul etmemiştim. "Yine bir hadise olur, hastanede kısılırım yine hiç gerek yok." dedim kendi kendime. Onun için de

59 1938 yılında öğretmen Turgut Sarıca'nın telkinleri sonucunda Limasol'da Saffet Efendi'nin Fevzi Çakmak Sokağı'ndaki evinde Limasol Spor Kulübü olarak kurulan ve ilk kulüp başkanlığını Hüseyin Şefik'in yaptığı kulüp 20 Temmuz 1974 sonrasında faaliyetlerini ağırlıklı olarak Limasollu Kıbrıslı Türklerin yaşamakta olduğu Girne'de devam ettirmektedir. Kulüp bugünkü adını ise 1952 senesinde Doğan Güneş Spor Kulübü ile birleşmesinin ardından almıştır. KKTC Süper Birinci Ligi takımıdır ve şu ana kadar 6 şampiyonluğu bulunmaktadır. 30 Ekim 1955 tarihinde kurulan Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu tarafından tescillenen ilk şampiyon kulüp de o yılın şampiyonu olarak Doğan Türk Birliği'dir. Türkiye'de Samsun Spor'da oynayan ve bir trafik kazası sonrasında hayatını kaybeden Mete Adanır ile Bursaspor ve Galatasaray formaları da giyen kaleci Osman Uçaner bilinen önemli sporcuları arasındadır. Kulübün renkleri ise sarı-laciverttir. Dr. Ayten Berkalp'in sarı-lacivert sevgisinin temellerinde de muhtemelen Limasol'da başlayan ve Fenerbahçe'yle devam eden bu sevgi yatmaktadır.

60 DAL-6 TMT'nin sağlıktan sorumlu en üst birimidir.

pek şaşırmadık 15 Temmuz 1974 Pazartesi sabahı Makarios'a karşı Rumların çatışmaya giriştiklerine ve Makarios'un öldüğüne. Bu arada bunlar hep anons ediliyordu. Limasol'daki çatışma çok kısa sürede EOKA'cıların zaferi ile neticelendi. Kaçanlar çeşitli barikatlardan ki biz de barikat kurduk ve bütün yollarda barikatlar vardı. İki ana yol açıktı, yani barikat var ama açılabiliyordu yollar ve arabalar geçebiliyordu. Biri deniz yolu, diğeri de daha ileride bir yoldu. Diğer barikatlardan kaçan bazı Makariosçular bile yaralı vaziyette bize sığındılar. Hastanelerimizde onları o gün tedavi ettik. Bir kapıdan aldık ve bir başka kapıdan yolcu ettik çünkü sırf "Onları niye alıyorsunuz? Niye tutuyorsunuz onları?" diye bir mazeretle bize saldırmasınlar diye çalıştık. İlk 5 gün öyle geçti.

19 Temmuz 1974 Cuma günüydü geç vakit Sancaktarlık ki Sancaktarlık şurada, ben buradayız ve aynı apartmandayız ve ben üst katta oturuyorum, yani onları (TMT Sancaktarlık personeli) da görebiliyordum. Zaman zaman komutanlarla buluşuyor, konuşuyor ve bir de TMT Limasol Sancaktarlığı DAL-6 sorumlusuydum. Bütün mücahitlerin, halkın sağlık sorunlarını müştereken götürüyoruz. Bir yönetim kurulmuştu ve komutan 1 numaraydı. 1963'de yapılan anlaşmadan sonra, 1963 Limasol çarpışmalarından sonra şöyle bir karar çıkmıştı "Limasol açık şehir olacak. Biz size karışmayacağız, siz de bize karışmayacaksınız ama geçiş olacak." o yüzden mücahitlerimiz askeri kıyafetle idiler kendi bölgelerinde ve benim söylediğim kışlalarında oturuyorlar, çalışıyorlar ama komutan sivil olarak dolaşıyordu ve ben ilk kez Limasol Sancaktarını resmi kıyafeti ile gördüm ve heyecanlı gördüm. "Hayrola?" dedim. "Eh galiba beklediğimiz müjde geliyor Ayten Hanım." dedi. Beni özel olarak odasına aldı. "Onun için senden rica ediyorum lütfen. Çok muhtemelen yarın sabah bizimkiler çıkabilir." dedi.

1970'li yıllara girildiğinde Yunanistan'la Türkiye arasındaki problemler sadece Kıbrıs'la sınırlı kalmayacaktır. Özellikle 1 Nisan 1955 tarihinde EOKA'nın Grivas'ın komutasında adada giriştiği tedhiş eylemleri sonucunda önce 1955–1958 döneminde, daha sonra da 1958–1960 döneminde adayı yaşanmaz bir kan gölüne çeviren Yunanistan destekli Kıbrıslı Rumlar Kıbrıs Cumhuriyeti'nin de yaşatılması konusunda fazla çaba harcamazlar. 21 Aralık 1963 tarihinde başlatılan Rum saldırılarıyla Kıbrıs Cumhuriyeti fiilen yıkılırken bunu 1967 olayları ve Türkiye'nin askerî çıkarma hazırlıkları izler. Bu dönemde Kıbrıs adası Yunanistan tarafından fiilen işgal edilmiş

durumdadır ve bu durum BM raporlarıyla da tespit edilmiştir[61]. Bunun devamında ortaya çıkan durum ise 21 Nisan 1967 tarihinden itibaren işbaşında olan Yunan Cuntası tarafından Kıbrıs'ta gerçekleştirilen defakto darbe ve Türkiye'nin garantör devlet olarak adaya müdahalesi söz konusudur. Bu dönem Yunanistan'daki Albaylar Cuntası ile Kıbrıs'ta Makarios arasında yaşanan bir güç kavgasına da şahit olur ve Atina çıkışlı talimatları yerine getirmekte nazlanan ve sahip olduğu makamın tadını çıkarma konusunda kararlı Makarios arasında Enosis yolunda ayrılıklar baş gösterir ve 15 Temmuz 1974 günü Albaylar Cuntası tarafından desteklenen Nikos Sampson adada bir darbe gerçekleştirerek kendisini cumhurbaşkanı ilan eder. Bu dönemi Dr. Ayten Berkalp görevli olduğu Limasol'daki hastanede karşılayacaktır[62]:

"…15 Temmuz 1974 gecesi içi asker dolu 80 kişilik bir askeri aracın, o kamyonetler 40–45 kişi alabilir mi bilmiyorum ama ellerinde silahlar arabaların pencerelerinden sarkarak, bağırarak, marşlar okuyarak, 'Zito Makarios' diye Rumların Limasol'a giriş yaptıklarını, Çiftlikler bölgesinden Rum bölgesine geçtiklerini gördüm. İşte böyle ve bir de istihbarat var ve ben bir bir saydım bu araçları. Zaten silah sesi vardı, birden arttı akşam üzeri herhalde bunlara (şehre giren Rumlara) karşılık. Saat 12.00'ye doğru bu araçlardan ancak 15 tanesinin geri döndüğünü, içlerinde 5–6 kişinin yaralı, kan içinde olduğunu fark ettim. Yani büyük bir çoğunluğu demek ki telef olmuş. Bu geri kalan 10–15 aracın da ertesi sabah BM Bülten'inden okuduğuma göre Limasol'un Koloş köyünde pusuya düşürüldüklerini ve hepsinin telef olduğunu öğrendim. Bunu şunun için söylüyorum. Rumlar hep ısrar ediyorlar 'Şu kadar kaybımız var.' diye ama kendi kayıplarından, yani kendilerinin öldürdüklerini pek söylemiyorlar. Ben o gece saat 24.00'e kadar arkadaşları ayakta tuttum. Ben de o ilk gece hastanede kaldım. Biz sabah 06.30'da uyanmaya, kahvaltı vermeye başlarız. O esnada biri radyoyu açmış, baktım marşlar duyuluyor."

Tabii ben de kalktım çünkü gürültü oldu, odama geçmiştim. Odam boşaltılmıştı ve odamdaydık. İşte marşlar okunuyor radyoda, "Marşlar okunuyor Doktor Hanım nedir?" diye merak ettiler. Sonradan hem (Bülent) Ecevit'in hem Denktaş'ın konuşmalarını bizzat dinledik. Büyük bir sevinç, Türkiye nihayet Barış Harekâtı yapıyor, Kıbrıs'ı kurtarmaya nihayet geliyor. Çünkü bizimle alay ediyorlardı "Bekledin de gelmedi." diyerek. İlk defa geleceklerini bir başbakandan işitiyorduk; ancak 1-2 saat geçmeden bu Barış Harekâtı'nın

61 Sabahattin İsmail, *Kıbrıs'ta Yunan Sorunu (1821-2000)*, Akdeniz Haber Ajansı Yay., Lefkoşa, s. 102.

62 Dr. Ayten Berkalp'le 12 Nisan 2019 tarihinde Girne'de yapılan görüşme

nerelerden olacağı belirlendi, çünkü zaten çıkmaya başlamışlardı ve sahilden gözükmüşlerdi. Üsler bölgelerine yakın olan yerlerde böyle bir harekâtın olmayacağını işittik. Bizim Limasol şehri Akrotiri üssüne 14 kilometre uzaklıktaydı ve Larnaka'da Dikelya, Limasol'da Akrotiri üsleri vardı. Dolayısıyla bizim yelkenler hemen suya düştü, 'Eyvah biz ne olacağız?' endişesi başladı ama millet büyük bir galeyan içindeydi. Bütün bir gece mücahitlerimiz bulundukları siperlerin ön tarafını takviye etmekle bayağı yoruldular."

Bu dönemde Türkiye'nin girişimleriyle Amerikan Dışişleri Bakan Yardımcısı Sisco, Atina ve Ankara arasında mekik diplomasisi uygular ve sorunun masa başında çözülmesi için çaba sarf eder. Girişilen diplomatik faaliyetlerin bir sonuç vermemesi üzerine "Barış Harekâtı "için bütün hazırlıklar tamamlanır ve harekât 20 Temmuz 1974 günü Girne'nin Pladini Plajı'nda başlatılır[63]. Çıkarma birlikleri 19 Temmuz 1974 günü saat 11.00 sularında Mersin'den hareket eder ve Girne'nin 10 kilometre batısındaki Pladini bölgesine gelir. Mayın arama birliklerinin sahil taraması sonrasında da ilk araçlar saat 08.50 civarında karaya çıkmaya başlar[64]. Öte yandan Limasol'da heyecanlı bir bekleyiş içerisinde olan Kıbrıslı Türkler ise harekâtın ilk etapta Girne-Lefkoşa hattıyla sınırlı olduğunu öğrenirler[65]:

"...Sabah çocuklar uyandı ama hepsi aç ve yiyecek istiyorlar. Bitişikteki bütün evleri de Rumlar açmışlar, kırmışlar ne var ne yok içeride diye bakmışlar. Pahada kuvvetli olan para, mücevheratları almışlar ama kapılar, pencereler kırık. Tam karşımızda bir market vardı, muhtarın marketi. Yanımdakilere 'Bakın kapılar, pencereler kırık. Girin o markete ve ne kadar süt varsa getirin. Bir de kazan getirin. Bizde hastanede zaten büyük tencereler var. Kaynatın bu sütleri de çocuklara dağıtalım. Pastörize ise de ısıtın.' dedim. Bu arada bir yorganı kaldırdık ki gece geç vakit gelen bir arkadaş, yaşlıca bir bey yorganın altında ölü bulundu. Bir taraftan mevziler yanıyor, yakılıyor. Orada bir kadıncağız yanık olarak bulundu, ölmüş. O sabah herkes dağılmaya başladı ve 'Haydi gidin evinize. Gidin hiç olmazsa biz buraları temizleyelim. Bir gidin bakın evinize de tekrar gelirsiniz. Gitmek, bakmak istemiyor musunuz?' dediler. 'Biz korkarız. Gidip de ne yapacağız? Kocalarımız yok, erkeğimiz yok.' dediler. Gittiler hakikaten. Gittiler ve biraz sonra da geri döndüler."

63 Bedrettin Demirel, "Bir Savaş Hatırası", *Kara Kuvvetleri Dergisi*, S. 44, Ankara Aralık 1974, s. 18.

64 Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri Komutanlığı (KTBKK) TMT Mağusa Sancağı Arşivi; Barış Harekâtı/Mağusa Dosyası.

65 Dr. Ayten Berkalp'le 12 Nisan 2019 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

Bu arada İngiliz tabiiyetinde olanlar için üslerden arabalar geldi ve İngiliz tabiiyetinde olanları kontrol ederek aldılar ve üslere götürdüler. Onların canları kurtuldu çünkü üslerde çalışan çok personelimiz vardı. Dolayısıyla buradakiler de birilerinin eşleri durumundaydı. İngiliz tabiiyetinde olan Kıbrıslı Türklerin bir kısmını Akrotiri üssünden İngiltere'ye götürdüler. Bu şekilde en azından bir grup kurtulmuş oldu. O günü biz temizlikle, hastanenin önünü, tören alanını temizlemekle, yaralılarımızı ayırmakla, hangilerini nereye sevk edeceğimizi tespit etmekle geçirdik çünkü çok ağır yaralılarımız vardı. BM'ye müracaat ettik ve onlar ambulanslarla gelip bu yaralıları, ağır yaralılarımızı alıp götürdüler. Yine geldiler Rumlar ve bayraklar indi. Rum bayrakları çekildi hem şehitliğe hem de bize (hastanenin önüne). Bütün erkekleri, bütün mücahitleri, aramızda kalanları bizden teslim alıp gittiler.

Bu arada bizim 14 personelimiz 140 oldu. Ondan sonra bir kısmını öğrenmişler ya da bir kısmını veya zorla konuşturdular birini. Tabur Komutanı, Tabur Komutan Muavini olan benim küçük enişteme de onları da alıp direk polise sorgulamaya götürmüşler. Kavga, vurma, kırma ve onları maalesef bulamadık. Fakat o ilk gece susmayan (çarpışmalara katılan) Vietnam'daki (Limasol'da bir bölge) 3 arkadaşımızı ki 2 milletvekilimiz de bizimle kalmıştı. Onlar direk hastaneye bize iltihak etmişlerdi. Onlar da araya girerek yavaş yavaş o 3 çocuğu Vietnam'daki mevzilerden geri çekmeye çalıştık. Bu arada aynı hikâye için kamptaki Ziya Rızkı Bey'i çağırmışlar 'Git o 3 çocuğu bize getir. Sen girişken, girgin görünüyorsun.' diye. O da istememiş tabii ama görev ve bir zırhlı içinde 3 veya 2 arkadaş gene İngilizlerle birlikte yolladılar bu sahil yolundan ve aynı yere kadar geldiler..."

Barış Harekâtı'nda TMT ve Dr. Ayten Berkalp

Türkiye'nin Kıbrıs'taki hak ve menfaatlerini, Kıbrıs Türk toplumunun can ve mal emniyetini korumak, Türkiye'nin müdahale harekâtı esnasında müdahale kuvvetlerine azami yardımı sağlamak ve adadaki Türk mukavemetinin devamını mümkün kılmak olan TMT, Barış Harekâtı sırasında adada son derece önemli bir kilit rol oynar; ancak bu dönemde Türk ordusunun Limasol'a yönelik bir harekâtı söz konusu olmadığından Limasol bölgesi esir düşer ve ardından bütün erkekler stadyuma toplanıp psikolojik ve fiziki işkencelere maruz kalırken geride kalan kadınlar ve çocuklar ise Dr. Ayten Berkalp'in eline bakmaktadırlar. Özellikle Limasol bölgesinin fazla direnememesi ve TMT Bayraktarlığı tarafından alınan karara istinaden silahlı mücahitlerin silahlarını BM Barış Gücü'ne teslim etmelerinin ardından erkeklerin Rumlar

tarafından esir alınmasıyla bölgede durum tersine döner[66]. Rumlar eli silah tutan bütün Kıbrıslı Türk erkeklerini önce bölgedeki bir futbol sahasına naklederler ve burada kızgın güneşin altında geçen birkaç günün ardından esirler otobüsler ve kamyonlarla Baf'a bağlı Yeroşibu köyünde bulunan ve eski bir fabrikadan dönüştürülen esir kampına taşınırlar. Kadınlar ve çocukların ise Limasol'da kalmalarına müsaade edilir; ancak korku, ezgi ve tacizlerle geçen bu süreçte herkesin aklında bir an evvel adanın güvenli bölgesi olan kuzeye geçmek vardır. Aynı anda Limasol'daki hastanenin başhekimi olan Dr. Ayten Berjkalp ise Limasol Milletvekili Ziya Rızkı ile birlikte bir yandan esir kampında tutulan Kıbrıslı Türk savaş esiri mücahitlerin isim listelerini çıkartarak BM Barış Gücü'ne ulaştırmaya çalışmakta öte yandan gerek esir kampındakiler ve gerekse Limasol şehir merkezinde kalanların hayatlarını güvenceye almanın yollarını aramaktadırlar.

Limasol Milletvekili Ziya Rızkı'nın aynı dönemde bir başka görevi ise İngilizlere ait özerk askeri üs bölgesine sığınan ve daha sonra Türkiye ile İngiltere arasında diplomatik sorunlara da yol açacak 10.000 kadar göçmenin durumlarını iyileştirmek için çareler bulmaktır. Ayten Berkalp bir yandan hastanedekilerin hayatlarını güvenceye almaya çalışırken öte yandan pek çok Kıbrıslı Türk kadın ve erkeği de hastane personeli gibi göstererek onların hayatlarını kurtarmayı başarır. Bu arada civar Türk köylerinden ise Rumlarla girdikleri çatışmalarda ya da silahlı Rumların saldırılarında hayatlarını kaybeden Kıbrıslı Türklerin haberleri ya da cesetleri gelmektedir. Savaşın başladığı ilk günlerde hastane personeli tarafından Dr. Berkalp öncülüğünde isimleri tespit edilebilen 27 Kıbrıslı Türk hastane avlusuna yapılan törenin ardından defnedilir. Dr. Berkalp'in ifadesiyle tam anlamıyla "Kara Şehir" ya da "Kara Stadyum" haline gelen Limasol'da gergin bir bekleyiş hakimdir. Bu arada Dr. Ayten Berkalp esir kampına yaptığı ziyaretlerden birinde bölgedeki bir polis istasyonunda esir tutulan ve tamamı Lefke bölgesi mücahitlerinden oluşan yaklaşık 70 Kıbrıslı Türk dışında savaş muhabiri olarak Türkiye'den gelen 13 Türk gazetecinin de Rumlar tarafından esir alındıklarını öğrenir. Bu gazetecilerden Âdem Yavuz silahlı Rumlar tarafından vurularak şehit edilirken bir başka gazeteci Ergin Konuksever de ağır yaralanmıştır. Rumlar tarafından esir alınan Türk gazetecilerin isimleri ise bölgenin Tabur Komutanı Mehmet Rıza'nın 8-10 yaşlarındaki oğlu Mehmet tarafından esir kampındaki babasına götürülen bir kahve termosunun kapağına sıkıştırılan bir kâğıt parçacığı vasıtasıyla öğrenilir. Bu bilgi anında Lefkoşa'ya aktarılır

66 Dr. Ayten Berkalp'le 12 Nisan 2019 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

ve BM barış Gücü de durumdan haberdar edilirken Dr. Berkalp'in bir başka görevi de bölgeden salimen çıkartılması gereken TMT Baf Sancaktarının akıbetidir. Şifreli olarak gelen telefon mesajında ise 'Tera köyündeki amcamla oğlum acaba neredeler?' denmektedir.

Türkiye'nin garantör devlet olarak Kıbrıslı Türklerin haklarını korumaya yönelik olarak yapacağı herhangi bir harekât olsun veya olmasın TMT teşkilatlanmasını tamamladıktan sonra Türkiye'nin Kıbrıs'taki hak ve menfaatlerini haleldar edecek veya Kıbrıs Türk toplumunun can ve mal emniyetini tehlikeye düşürecek bir düşman saldırısına takaddüm eden günlerde veya saldırı vuku bulduğunda bu saldırıyı asgari hasar ve zayiatla karşılamak, düşmana azami zayiat verdirmek, herhangi bir kesimde düşman kuvveti toplanmasına mani olmak, Rum halkının moralini bozmak, yöneticilerine karşı itimatlarını sarsmak maksadıyla bütün imkânlarını kullanır ve bu maksatla düşman tarafından icrası muhtemel baskın ve pusulara karşı her an hazırlıklı bulunacak ve gerekli tedbirleri barış zamanında alarak bütün bu tedbirleri aralıksız devam ettirecektir[67].

Dr. Ayten Berkalp bir yandan hastanede kalan hastalara bakarken öte yandan hastane bahçesine sıkınmış olanları da koruyup kollamaktadır ve özel izinle geldiği Lefkoşa'da TMT'nin gizli bir karargâhında TMT tarihinde ilk ve son defa olarak TMT Baf Sancaktarı olarak da görevlendirilir. Yeroşibu esir kampında tutulan Kıbrıslı Türk savaş esirleriyle 13 sivil Türk'ten oluşan esirler esir mübadele anlaşması sonrasında yaklaşık 90-120 gün sonra serbest kalırken bazı kadınlar ise çocuklarıyla birlikte dağlardan kaçmayı ya da bazı Rum taksi/otobüs şoförlerine yüklü bir ücret vermek suretiyle kuzeye geçmeyi başarırlar. Limasol'da kalan diğer kadınlar ve çocukların kuzeye geçişleri ise 20 Temmuz 1974'den tam bir yıl sonra ve ancak 20 Temmuz 1975 tarihinde Dr. Ayten Berkalp'in insan üstü gayretleri sonrasında gerçekleşir. TSK tarafından yapılan çıkarma ve indirme harekâtı esnasında müdahale kuvvetlerinin ulaştığı bölgelerdeki TMT birlikleri bu kuvvetlerin emrine girerek harekâta devam etmiş, bu esnada ihtiyaç hissedilecek kılavuz ve kilit personeli hazır bulundurulmuştur. Müdahale esnasında veya müdahale olmadığı zamanlarda bir çatışmada mukavemetin çökmeye yüz tuttuğu bölgelerde düşmana teslim olması muhtemel zinde kuvvetin aynı yerde kalarak erimeye terk edilmesi yerine silahlı çatışmanın düşman lehine döndüğü sorumluluk sahasının düşman eline geçeceği kanaati mahalli komutanda belirir belirmez

67 Dr. Ayten Berkalp'le 12 Nisan 2019 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

zinde güç bölgesinden sızarak en yakın Türk köyü veya mukavemet üssünde toplanmış veya bu yeni bölgeden mukavemete devam eder[68]:

"...Ben 20 Temmuz 1975'te kuzeye geldikten sonra çok deşifre olduğum gerekçesiyle artık güneye gönderilmedim. Eylül 1975'te Sağlık Bakanlığı'nda müdür muavini olarak göreve başladım. 1978'de Sağlık Müsteşar Vekili, 1982'de Sağlık Müsteşarı atandım. Günde 18 saat çalıştım. Kendimi bir nevi sağlık hizmetlerine adadım. İlk olarak 1971'de inşaatına başlanan Lefkoşa Devlet Hastanesi'nin tamamlanması çalışmalarına katıldım. 13 Şubat 1978 tarihinde TBMM Başkanı ve T.C. Sağlık Bakanının katılımıyla Lefkoşa Devlet Hastanesi'nin açılışını yaptık. 1978-1980 arası bu hastanemizin Koroner Bakım Ünitesi gibi eksik servisleri tamamlanırken bir taraftan da Ruh ve Sinir Hastanesi'nin inşaatına başladık. 1981 yılında bu tesis de Barış Hastanesi olarak hizmete sunuldu. Kanser hastalarının tedavisiyle ilgili olarak radyoterapi, kemoterapi ve nükleer tıp uygulamaları için son 4 yılda başlattığımız inşaat çalışmaları tamamlanarak cihazlar satın alınmış, personel eğitilmiş ve 1989'da radyoterapi, kemoterapi ve nükleer tıp merkezi hizmete girmiştir. 1989'da Temel Sağlık Hizmetleri Müdürlüğü oluşturularak 8 yeni sağlık merkezi inşa edilerek sayıları 16'ya yükseltilmiş, koruyucu ve önleyici sağlık hizmetlerinin de düzeyi yükseltilmiştir. Tedavi hizmetleri çerçevesinde Mağusa Hastanesi'nde de yeni bir dahiliye ve çocuk servisi inşa edilmiş, koroner bakım ve hemodiyaliz üniteleri kurulmuştur. Güzelyurt'taki sağlık merkezi küçük bir hastaneye dönüştürülmüştür. 1990'da katkı koyduğum son görevler arasında Eğitim Bakanlığı ile yürüttüğümüz spastikler merkezinin hizmete girmesi, Girne Hastanesi'nin ve devlet laboratuvarının projelerinin tamamlanması ve temel atma törenlerinin yapılarak inşaatlarının başlatılmasıydı. 1975'de başladığım sağlık yöneticiliğim sonrasında 1991'de emekliye ayrıldım. Kuruluşundan 1994 yılına kadar Milli Olimpiyat Komitesi Yönetim Kurulu'nda görev yaptım. Spor çalışmalarımdan ötürü 2003 yılında Spor Bakanlığı plaketine ve Spor Yazarları Derneği'nin Üstün Hizmet Ödülü'ne layık görüldüm. Müzik ve tiyatro çalışmalarına daha ortaokul sıralarında başlamıştım. Ablamların tiyatro etkinliklerinde senaryo, adaptasyon çalışmalarına katıldım. Özellikle suflörlük, reji asistanlığı gibi sahne önü ve arkasında hizmet ettim. 1970'lerden itibaren rejisörlüğe terfi ettim. En hoş ve güzel çalışmam Çöl Faresi idi. Tiyatro çalışmalarım için de Kıymet ablam ile beraber 2001 yılında Hizmet Ödülü aldık. 1970'lerden itibaren Limasol'da hizmet ettiğim ve yönetim kurulu başkanlığını yürüttüğüm gönüllü

68 Dr. Ayten Berkalp'le 12 Nisan 2019 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

kuruluşları şöyle sıralayabilirim; Amme Memurin Cemiyeti, Yardım Severler Derneği, Kız İzciler Örgütü, Çocuk Esirgeme Kurumu, Kızılay Derneği ve Huzurevi Yönetim Kurulu ve benzeri yardımsever kuruluşlara ek olarak birkaç kez de Kıbrıs Türk Tabipler Birliği Yönetim Kurulu'nda görev yaptım. Şimdilerde sadece İHF ve Tabipler Birliği ve Mücahitler Derneği üyeliğimi sürdürüyor, onların dergi ve jurnalleri ile bol bol kitap ve gazete okuyup TV izliyor ve her gün 40–50 dakika yürüyerek sağlıklı bir yaşam sürdürmeye çalışıyorum…"

Sonuç Yerine

Kıbrıs'ta İkinci Dünya Savaşı'nı yakından yaşayan Ayten Berkalp ilk defa 1949'da terk ettiği Kıbrıs'tan önce Çamlıca Kız Lisesi, ardından İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinde devam edecek eğitim hayatına da böylece başlayacaktır. Bu dönem basketbol, voleybol, atletizm (100 metre koşu, 4X100 bayrak yarışı), kürek gibi farklı spor dallarıyla da tanıştığı, önce lise, ardından üniversite ve son olarak da Fenerbahçe formasıyla yarıştığı spor dolu bir dönem olacaktır. TMT kurucularından Dr. Burhan Nalbantoğlu, TMT Bayraktarlığı DAL-6 sorumlusu Dr. Necdet Ünel yanında 9 Eylül teşkilatı kurucularından Ulus Ülfet'le de yakından tanışan, Can Bartu daha Fenerbahçe'ye gelmeden onu tanıyan Ayten Berkalp; Cüneyt Arkın'la da sınıf arkadaşıdır. 8 Ağustos 1964'de Erenköy'de uçağının düşürülmesinin ardından Rumlarca esir alınıp şehit edilen Yzb. Cengiz Topel dışında 24 Aralık 1963 gecesi Lefkoşa Kumsal bölgesinde şehit edilen Tbp. Bnb. Nihat İlhan'ın eşi ve üç çocuğunun da otopsilerini yapan Berkalp özellikle 1963 sonrasında aylarca dağlarda görev almış, TMT bayraktarlığı ve bölgelerdeki Sancaktarlıklarda tehlikeli görevler üstlenir. "Uçan Doktor" olarak da bilinen Dr. Ayten Berkalp 20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında Limasol bölgesinde yaşayan binlerce Kıbrıslı Türk kadın ve çocuğun 20 Temmuz 1975'de, yani harekâttan bir yıl sonra salimen adanın kuzeyine geçmelerini sağlar, Limasol Türk Hastanesi Başhekimi kimliği yanında TMT Limasol Sancaktarı ve Doğan Türk Birliği Başkanı olarak da görev üstlenir. TMT'nin en üst düzeyde görev alan ilk ve tek sancaktarı da Dr. Berkalp'tir. Aynı dönemde özellikle Yeroşibu Rum esir kampında tutulan Kıbrıslı Türk esir mücahitlerle sivillerin, ayrıca 10 Türk gazetecinin salimen kurtarılmasında önemli görevler üstlenir, TMT istihbaratı için tereddütsüz görevler alır. Fenerbahçe Spor Kulübü tarafından "Şeref Üyesi" de yapılan kongre üyesi Dr. Ayten Berkalp zaman zaman KKTC'de ve Türkiye'deki farklı sportif etkinliklere de davet edilir ve onurlandırılır. Dönemin KKTC

Cumhurbaşkanlığı tarafından da Dr. Ayten Berkalp Kıbrıs Türk sporuna, Türkiye'deki sportif başarılarına, hekim kimliğine ve Kıbrıs Türk halkına yönelik hizmetleri nedeniyle de Cumhurbaşkanlığı makamında 23 Mart 2017 tarihinde yapılan bir törenle ödüllendirilmiştir. Aynı şekilde 2020 CEV Kadınlar Şampiyonlar Ligi A Grubu'ndaki altıncı ve son hafta mücadelesinde Fenerbahçe Opet, Finlandiya ekibi LP Salo'yu 25-17, 25-12 ve 25-14'lük setlerle 3-0 mağlup ederken maçın en değerli oyuncusu seçilen Melissa Vargas'a ödülünü Dr. Ayten Salih Berkalp verir. Öte yandan 2022 yılında KKTC'de ilk defa oynanmaya başlanan Kadınlar Futbol Ligi de KKTC Futbol Federasyonu tarafından alınan bir kararla "Dr. Ayten Berkalp Ligi" olarak tescillenir. Öte yandan KKTC Fenerbahçeli İş Adamları Derneği sponsorluğunda hazırlanan ve Dr. Ayten Berkalp'in sporcu ve mücadeleci hayatını aktaran "Vatanı Aydınlatan Kadınlar-Gerçek Bir Kahramanlık Hikayesi" isimli belgeselin ilk gösterimi de 19 Temmuz 2022 tarihinde Fenerbahçe TV'de gerçekleştirilir. KKTC'de ilk defa düzenlenen "2022 Kadınlar Ligi" de onun adıyla tescillenirken Dr. Berkalp bu durumu "Tüm Atatürk kadınları adına bu kararı onurla selamlıyorum." sözleriyle kabul eder. Kıbrıslı Türklerin özellikle 1955-1974 döneminde verdikleri var oluş mücadelesinde "Erkekler cephede, kadınlar her yerde savaştı." sözüne uygun olarak her türlü görevi tereddütsüz kabul eden Kıbrıs Türk sporunun yaşayan efsanesi Dr. Ayten Berkalp sporcu kimliği ve rol model pozisyonuyla da gerek Türkiye'de gerekse KKTC'de örnek bir kişilik olarak bilinir, anılır ve sevilir. Dr. Ayten Berkalp son olarak bütün olumlu özelliklerine bağlı olarak 2015 yılında Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi tarafından "Fair Play" ödülüne layık görülür.

KAYNAKLAR

A-Arşiv Kaynakları

1- Kıbrıs Türk Milli Arşivi (KTMA) / Girne.

2- İngiliz Dışişleri Arşivi (Foreign Office) /Londra.

3- Genelkurmay Başkanlığı ATASE Arşivi/Ankara.

4- Kızılay Genel Müdürlüğü Arşivi (KGMA)/Ankara.

5- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)/ Ankara.

6- The USA Department of State Archive/Washington DC.

7- CIA, Nationalist Violence on Cyprus File, Current Intelligence Archive/ Washington DC.

8- Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri Komutanlığı (KTBKK) TMT Mağusa Sancağı Arşivi.

B- Basılı Kaynaklar

Armaoğlu, Fahir, *Kıbrıs'ta Kanlı Noel ve Amerika, Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1991.

Basın yayın Genel Müdürlüğü, *Documents,* Volume I, İkinci Baskı, Ankara.

Besim, Filiz ve Ahmet Tolgay, *Kıbrıs Tıbbına Adanmış Yaşamlar; Dr. Kaya*, Kıbrıs Türk Tabipleri Odası Yay., Lefkoşa 2014.

Bey, M. Selahaddin, *İttihad ve Terakki'nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti'nin Yıkılışı Hakkında Bildiklerim*, İstanbul 1989.

Bilge, Suat, *Le Conflit De Chypre Et Les Cypriotes Turcs*, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara 1961

Bygm., *Kıbrıs Meselesi*, Ankara Aralık 1954, No. 253, s. 105.

Bygm, *Olayların Takvimi*, Kıbrıs Meselesi, Ankara Ağustos 1954, No. 249, s. 181.

Carruthers, Susan Lisa, *Propaganda, Publicity and Political Violence; The Presentation of Terrorism in Britain 1944-1960*, The University of Leeds, Mayıs 1994.

Cyprus Veteran Association, *World War II, 50th. Anniversary of the Antifascist*

Victory 1945-1995; Participation and Contribution of Cyprus in the Second World War, Nicosia, 1995

Demirağ, Fikret, *Şu Müthiş Savaş Yılları*, Kültür Yay., Lefkoşa 1999.

Denktash, R. R., *The Cyprus Triangle*, Lefkoşa 1982.

Denktaş, Rauf R., *Rauf Denktaş'ın Hatıraları*, C III, Mart 1997 İstanbul.

Druşotis, Makarios, *Karanlık Yön EOKA*, Galeri Kültür Yay., Lefkoşa 2005.

Emilianides, Achille, *Histoire De Chypre*, Paris 1963.

Ener, Kasım, *Çukurova Kurtuluş Savaşı'nda Adana Cephesi*, Ankara, 1996

Foley, Charles, *Guerrilla Warfare and EOKA Struggle; General Grivas* , Longman Yay., Londra 1964

Fourtoni, Eleni, *Yunan İç Savaşında Direnen Kadınlar*, Koral Yay., Mart 1990 İstanbul.

Gazigiray, A. Alper, *Ermeni Terörünün Kaynakları*, İstanbul 1982.

Gazioğlu, Ahmet, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II, Enosis Çemberinde Türkler*, 1996 Lefkoşa.

Genelkurmay Başkanlığı, *Güncel Konular,* Ankara 1987.

Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi, Güney Cephesi*, Ankara 1996.

Genelkurmay Başkanlığı, *Tarih Boyunca Ermeni Meselesi*, Ankara 1979.

Government of Cyprus, *Review of Events In Cyprus 1955–1957*, Lefkoşa 1958.

Harp Akademileri Komutanlığı, *Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Yarını*, İstanbul 1995.

Küçük, Fazıl, *Mücadelemizin Görkemli Günleri*, (Yayına Hazırlayan Çiler İncirli), KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, Lefkoşa Mayıs 2002.

Kürşad, Fikret, *Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi*, İstanbul Haziran 1978.

Manizade, Derviş, *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, KTKD İstanbul Bölgesi Yay., İstanbul 1975.

Ilgaz, Hasene, *"Kıbrıs'tan İntibalar", Kıbrıs Meselesi ve Türkiye*, İstanbul 1954.

Ilgaz, Hasene, *Kıbrıs Notları*, İstanbul 1949.

İsmail, Sabahattin, *Kıbrıs'ta Yunan Sorunu (1821–2000),* Lefkoşa s. 102.

İzmen, Mehmet Ali, *İkinci Dünya Savaşı ve Kıbrıslıların Katkısı*, Ankara 2005.

Özdemir, Hüseyin, *Kıbrıs'ta 60 Yıl*, Volkan Yay., Şubat 1997, İzmir.

Yücelen, Hasan, *Akıncılar (Luricina) Türklerinin Yüz Yıllık Varoluş Mücadelesi*, Lefkoşa Mart 2006.

C- Makaleler

Asmussen, Jan, "The Cyprus Regiment:Greek and Turkish Cypriots in a Joint Military Force", *Journal of Cyprus Studies,* Doğu Akdeniz Üniversitesi, Special Issue 26/27, Volume 10, C 2004, 126-145.

Atabek, Erol, "Suphi Benli", *Kıbrıs Mektubu*, Ankara Temmuz 1997, No.4, s. 26–28.

Demirel, Bedrettin, "Bir Savaş Hatırası", *Kara Kuvvetleri Dergisi*, S. 44, Ankara Aralık 1974, s. 18.

Keser, Ulvi, "İkinci Dünya Savaşı'nda İngiliz Ordusunda Görev Yapan Kıbrıslı Katırcılar", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 143, İstanbul Kasım 2005, s. 56–67.

Mutluçağ, Hayri," Bir İşbirlikçi Vezirin Marifetleri", Türk *Tarih Dergisi*, Eylül 1970, S. 36, s. 75–78

Nesim, Ali," Bir Kalebent", *Yeni Kıbrıs Dergisi,* Nisan 1989, s. 29.

Sonyel, Salahi R., "Yeni Belgelerin Işığı Altında Ermeni Tehcirleri ", *Belleten,* C XXXVI, S. 141–144, Ankara 1972, 34-49.

Ç- Süreli Yayınlar

Halkın Sesi

Ortam

Cumhuriyet

Gündem Kıbrıs

Kara Kuvvetleri Dergisi

Kıbrıs Mektubu

Journal of Cyprus Studies

Toplumsal Tarih

Türk Tarih Dergisi

Türk Yurdu Dergisi

Yeni Kıbrıs

Zafer

D- Sözlü Tarih Çalışmaları

1- TMT mensubu Aydın Samioğlu ile 29 Kasım 2004 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

2- TMT mensubu ve eski TMT ve Mücahitler Derneği Genel Başkanı Yılmaz Bora ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

3- Volkan teşkilatı kurucularından TMT mensubu Kemal Mişon ile 11 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

4- TMT mensubu Fuat Veziroğlu ile 16 Kasım 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

5- TMT mensubu Erdoğan Tilki ile muhtelif tarihlerde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

6- TMT mensubu Nevzat Uzunoğlu ile 13 Temmuz 2003'te Girne'de yapılan görüşme

7- TMT mensubu Mehmet Y. Manavoğlu ile 25 Ağustos 2004 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

8- KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı merhum Rauf R. Denktaş ile 8 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

9- Emekli Albay İsmail Tansu ile muhtelif tarihlerde Ankara'da yapılan görüşme.

10- TMT mensubu Macit Aydınova ile 13 Temmuz 2003'de Girne'de yapılan görüşme.

11- Tümgeneral Daniş Karabelen'in kızı radyo programcısı, tiyatro yazarı Özcan Atamert'le 19 Temmuz 2023 tarihinde İstanbul'da yapılan görüşme.

12- Merhum Hasan Yusuf Kudum ile 8 Ağustos 1991 tarihinde Lefkoşa-

Kumsal bölgesindeki müzede yapılan görüşme.

13- Tbp. Bnb. (Emekli Tuğgeneral) Nihat İlhan'la değişik tarihlerde Ankara ve Lefkoşa'da yapılan görüşmeler.

14- Volkan teşkilatı üyesi Fil Turgut lakaplı Turgut Özkaloğlu ile 13 Nisan 2018 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

15- Volkan teşkilatı üyesi Gülten Tilki ile 18 Mayıs 2003 tarihinde Anamur'daki evinde yapılan görüşme.

16- 1917 doğumlu merhum Türkan Aziz ile 4 Kasım 2016 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

17- Kıbrıs Türk Kültür Derneği (KTKD) İzmir Şubesi eski Başkanı merhum Mustafa Tunçalp ile 18 Ekim 2002 tarihinde yapılan görüşme.

E- Diğer Kaynaklar

Osman Güvenir'den alınan 3 Haziran 2005 ve 20 Temmuz 2005 tarihli bilgi notu.

Adnan Menderes ve Türk Spor Kurumu

Şerif Demir*

Giriş

Türkiye'de modern manada spor eğitimi ve sportif faaliyetler Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ortaya çıktı. Özellikle azınlıklar arasında futbol, tenis ve basketbol gibi çeşitli branşlarda sportif faaliyetler yapılmaya başlandı. Hatta 1896, 1908 ve 1912 olimpiyatlarına Osmanlı Devleti adına bireysel çabalarla katılan sporcular oldu[1]. Sporun hızla gelişmesiyle birlikte Türklere ait spor kulüpleri de kuruldu. Bu kulüpler 1903'da İstanbul Futbol Birliğini kurdular[2]. Böylece kendi aralarında belirli bir programa göre maçlar yapmaya başladılar[3]. Bu Futbol Birliği yerini 1910'da İstanbul Futbol Kulüpleri Ligine bıraktı. Bu şekilde 1903-1922 yılları arasında birbirlerine benzer özellikler taşıyan birçok teşkilat kuruldu. Tamamen spor kulüpleri tarafından kurulan ve idare edilen bu yapılanmalar kulüpler arasındaki rekabet ve çatışmayla kolayca dağılabiliyordu. Türk sporu, kulüplerin bireysel çıkarlarından kurtarılarak milli bir ruhla ulusal menfaatlere uygun bir şekilde yapılandırılmaya büyük ihtiyaç duyuyordu. Çünkü bu çoklu yapı karmaşaya ve ciddi problemlere sebep oluyordu[4].

Sporun gelişimi için kurumsal açıdan yapılandırılmasına büyük ihtiyaç vardı. İstanbul'da faaliyet gösteren spor kulüpleri 26 Haziran 1920'de toplanarak

* Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Kastamonu/TÜRKİYE, tanzimat1839@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-6831-2188 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1433

1 Doğan Yıldız, *Türk Spor Tarihi,* Eko Matbaası, İstanbul 1979, s. 274-275.

2 Kurthan Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985, s. 70-71.

3 Sabri Sami Tüfek, *Cumhuriyet Döneminde Spor (1923-1938)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk tarihi Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s. 1-14.

4 Güner Ekenci -M. Zahit Serarslan, "Gelişim Aşamaları Bakımından Türk Spor Teşkilatı ve Değerlendirilmesi", *Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, C II, S. 3, Temmuz 1997, s. 73-74.

etkili, yetkili bir kurumsal yapı için çalışmalara başladılar. Öncelikle "İdman İttifakı Heyet-i Muvakkatesi" adıyla bir geçici kurul oluşturuldu. Bu kurul bir dizi toplantılar neticesinde 1909 tarihli Cemiyetler Kanununa dayanarak 22 Mayıs 1922'de 27 maddelik bir yönetmelikle Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakını (TİCİ) kurdu. Bu yapı, adım adım büyütüldü. 14 Temmuz 1922'de 242 maddelik yeni bir iç nizamname hazırlandı. TİCİ, 2 Ocak 1924'de gerçekleştirdiği I. Genel Kongreyle kesin idari yapısına kavuştu. Bu kurumla birlikte sadece futbol değil bütün spor dalları tek bir çatı altında toplandı.

Sporu siyasetten ayrı düşünemeyiz. Devlet, toplumun ve toplumsal yaşayışın her safhasında, siyasal yapılanma ve örgütlenmenin her tarafında vardır. Böylece alınan her karar, atılan her adım ve ortaya konulan her performans siyasal bir anlam taşır. Sporu yaşadığı toplumdan ve döneminin sosyal ve siyasal gerçeklerinden ayrı düşünemeyiz. Bu mantıkla sporu siyasetten tamamen ayrı düşünmek ve tamamen bağımsız olduğunu iddia etmek mümkün değildir[5].

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte spor hükümetin himayesi altına girdi. Böylece Türkiye'de ilk ulusal spor yönetimi federatif yapısıyla yasal bir çerçeve kazandı. 1923'de Türkiye Futbol Federasyonun kurulmasıyla TİCİ, branşlarda federasyon kurma görevine de başlamış oldu. Bu kurumsal yapı, ülkeyi içeride ve dışarıda temsil etme yetkisine sahipti. TİCİ, hükümetten 1924 yılında aldığı 170 numaralı Kararname ile kamu yararına çalışan dernek statüsü kazandı[6].

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'yla Türk sporu ilk yönetim yapılanmasına kavuştu. İttifak'ın kendisinin de özel bir hukuku vardı. Devlete ve hükümete karşı özerk bir yapı içinde tamamen gönüllü çalışmalar yapan bir kurumdu. Kamu yararı gözeten bir dernek olarak kurulan TİCİ, her türlü ekonomik, siyasi, etnik ve benzeri baskılardan bağımsız, ülke yönetimine karşı özerk ve kulüplere dayanan bir yönetim yapısına sahipti. İttifak öncelikle İstanbul'daki kulüpler ardından Anadolu'daki kulüpleri bir araya getirerek birleştirdi. TİCİ, sporun gelişmesinde ve yaygınlaşmasında son derece önemli bir rol oynadı[7].

5 Fişek, *age.*, s. 98.

6 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (BCA) 30.18.1.1/8.47.14.

7 Selami Özsoy- Kemal Göral- Mustafa Ertan Tabul vd., "Tarihsel Gelişim Sürecinde Türk Spor Yönetimini Oluşturan Örgütlerin Amaç ve Yapı Boyutları Açısından Karşılaştırılması", *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, C XVI, S. 2, 2014, s.11-14

Siyasi irade beden eğitimi ve sporun yaygınlaştırmasıyla birlikte cumhuriyetin temel değerlerine sahip gençlerin de yetiştirilmesini istiyordu. Ayrıca gençleri içki ve kumar gibi zararlı alışkanlıklardan uzak tutarak sağlıklı ve ahlaklı gençler yetiştirilmesi amaçlanıyordu. Milli hislerle dolu gençlerin vatanını ve milletini severek ülkesini geleceğe taşıyacak bilinçli ve duyarlı nesiller olması bekleniyordu[8]. Bu amaçlarda siyasi iradenin spora daha fazla yakınlaşmasına sebep oldu.

TİCİ'nin sahip olduğu yetki ve sorumluluk dâhilinde gerçekleştirdiği en önemli faaliyet, 1924 Paris Olimpiyatlarında ülkemizi temsil edecek sporcuların sevk ve idaresi oldu. Ağırlıklı olarak futbol üzerine çalışan TİCİ, olimpiyatlara katılabilmek için atletizm, güreş, bisiklet, halter ve eskrim gibi pek çok branşta federasyonları kurarak Türkiye'yi uluslararası alanda temsil imkânı sağladı. Olimpiyatlardan sonra da boks, kürek, yüzme, yelken, binicilik, atıcılık, basketbol, voleybol ve kayak federasyonları da bu dönemde faaliyete geçirildi.

TİCİ, 17 bin liralık bir ödenekle Türkiye'nin 1924 Olimpiyatlarında en iyi temsili amacıyla yoğun bir çalışma içerisine girdi[9]. Yeni kurulmuş Cumhuriyet yönetiminin büyük ekonomik sorunlarına rağmen Türk milli kimliğinin bu uluslararası etkinlikte yer alması istenildi[10]. Çünkü olimpiyatların Türkiye ve Türklerin tanıtım propagandası için iyi bir fırsat olduğu düşünüldü.

Uluslararası arenalarda sportif organizasyonlara "Türklüğün şerefine, ahlakını, Türk milletinin fikri ve bedeni kabiliyetlerini âleme göstermek" için gerçekleştirilen katılımlarda bu ulusu temsilin yeterli olmadığı başarının da gerekli olduğu anlaşıldı. 1928 Amsterdam Olimpiyatlarından arzu edilen başarı gelmedi. Bu başarısızlığın tek sorumlusu olarak TİCİ görüldü ve kurumdan bu başarısızlığı açıklayacak ayrıntılı bir rapor talep edildi. 1932 Olimpiyatları Los Angeles'te yapıldı. Türkiye ekonomik sebeplerle bu olimpiyatlara sporcu göndermedi[11].

8 Ömer Faruk Yücel-Arda Umut Saygın, "Cumhuriyet Devri Beden Terbiyesi ve Spor Politikaları Çerçevesinde Maç Dergisi Üzerine Bir İnceleme", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, C XI, S.1, Mart 2023, s. 453.

9 BCA 30.18.1.1/8.46.5.

10 Murat Özmaden-Harun Özmaden, "Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı (TİCİ) Dönemi Milli Ruh ve Milli Temsil, Siyasi ve Milli Propaganda ile Ülkeyi Tanıma-Tanıtma Çabalar", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C VII, S. 1, 2010, s. 1444.

11 Harun Özmaden, *Cumhuriyet Dönemi İlk Spor Teşkilatı Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (1922-1936)'nın Yapılanma Sürecinde Beden Eğitimi ve Sporun Fonksiyonları, Fonksiyonlardaki Değişimler ve Toplumsal Hayata Etkileri, Marmara Üniversitesi*, Sağlık Bilimleri

Sporda alınan bu başarısız neticeler yeni bir arayışın önünü açtı. Uluslararası müsabakalarda Sovyet ve Alman sporcuların başarıları dikkat çekiyordu. Bu amaçla Hükümet, Alman spor adamı Carl Diem'i 1933'te Türkiye'ye davet etti. Türkiye'de sporun gelişimi ve beden terbiyesinin tesis edilebilmesi için kapsamlı bir rapor istenildi. Bu rapora göre spor teşkilatlanmasına gidilmesi amaçlanıyordu.

1. Türk Spor Kurumu

TİCİ'nin, Türk spor tarihinde oldukça önemli bir yeri vardı. Özerk bir yapı içinde sporun kurumsallaşarak gelişebileceğini gösterdi. Fakat Türkiye'deki bütün sporcuları kapsayan bir üst yapı haline gelemedi. Mali sorunlarla birlikte sporda gereken otorite ve düzeni sağlayamadı. Beklenen sportif başarılar da gelmeyince teşkilatın varlığı sorgulanmaya başlandı.

TİCİ, özerk bir yapıya sahipti ama bu yapı kamuoyunca tamamen de benimsenebilmiş değildi. Özellikle Cumhuriyet Halk Fırkasından gelen çeşitli talepler, kurumun idaresini güçleştiriyordu. Bu nedenle ilk kez 14 Kasım 1929'da Cumhuriyet Halk Partisi Kâtibi Umumiliği'nden gönderilen yazıda "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifaklarının Fırkamıza olan alaka ve rabıtasını daha kavi bağlara raptı ve teşkilattan matlup olan mesai intizamının ve inzibatın layıkı veçhile elde edilmesi maksadile Teşkilat nizamnamesinin tadiline lüzum gösterilmiş ve bu maksatla İstanbul'da mütehassısları tarafından proje halinde ihzar edilen müsvedde leffen takdim edilmiştir" denildi[12].

CHP, 1931 Kongresinde sporu parti içerisine almak için "Spor ve Gençlik" şubesini kurdu. Böylece parti, beden eğitimi ve sporla daha fazla ilgilenmeye başladı[13]. Parti çalışmalarında spordan daha fazla faydalanılacak bir yapılanma öngörüldü. Spor halka ideolojik bir formasyon kazandırma aracı olarak görülüyordu.

CHP'ye bağlı Halkevlerinin resmi yayın organı olan Ülkü Dergisinin Şubat 1933 tarihli sayısında Burhan Asaf "Davamız bir bütündür. Bu bakımdan, Türk sporu da bir fert işi olmaktan uzaktır. Biz, millet için ve millet ölçüsünde spor istiyoruz. Birinci gelen tekler istemiyoruz. Sağlam yapılı, güzel gövdeli ve inkılâp ahlâkiyatını benimsemiş on binler ve yüzbinler istiyoruz"

Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1999, s. 101.

12 BCA 490.1.0.0/1.3.13

13 Erol Akcan- Recep Murat Geçikli, *Cumhuriyet Dönemi Türk Spor Tarihinde Carl Diem ve Raporu*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2016, s. 14.

dedi[14]. TİCİ'nin mevcut yapısıyla spor ve siyaset ilişkisini sürdürmek mümkün değildi. Yeniden bir yapılanmaya büyük ihtiyaç vardı.

Kamuoyunda gençlik teşkilatı kuruluncaya kadar mevcut spor teşekküllerinin ortadan kaldırılacağına yönelik bazı haberler yapıldı[15]. Bu haber yalanlanarak CHP'nin yeni bir nizamname hazırlığı içinde olduğu spor teşekküllerinin milli olacak şekilde yeniden yapılandırılacağı açıklandı[16].

On dört yıl süresince Türkiye'deki beden eğitimi ve spor çalışmalarını sevk ve idare eden TİCİ, 13-18 Şubat 1936 tarihlerinde Ankara Halkevi binasında 8. Umumi Kongre'sini düzenledi. Sporu, bu kurumsal yapıyla geliştirmenin mümkün olmadığının savunulduğu bu kongrede son derece önemli kararlar aldı. Kongrenin son gününde Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Nizamnamesi'nin yeterli gelmediği yeni bir nizamname hazırlanarak isminin Türk Spor Kurumu (TSK) olarak değiştirilmesine karar verildi. Böylece sportif yapı, yeni bir isimle yeniden yapılandırılma sürecine girdi. Şüphesiz bu değişim sadece bir isim değiştirmeyle sınırlı değildi.

TSK'nın yapılandırılması ve idari sisteminin oluşturulmasında Almanya'dan getirilen spor adamı Carl Diem'in hazırladığı rapor çok etkili oldu. Bu raporda Türk sporunun kapsamlı bir şekilde gözden geçirilerek yeniden yapılandırılması için önemli bilgiler veriliyordu[17]. Türk Spor Kurumu merkez ve taşra teşkilatları olmak üzere ikiye ayrıldı. Merkez Teşkilatı Büyük Kongre, Genel Merkez ve Federasyonlardan oluşuyordu. Taşra teşkilatında Spor Bölgeleri, Bölge Kongreleri, Ajanlar, Lig Heyetleri, Spor Kulüpleri ve Spor Yuvaları yer alıyordu[18]. TSK yönetimi kongreyle gelip kongreyle gidiyordu. Cemiyetler kanununa göre dernek statüsündeydi. TSK'nın görev ve sorumlulukları arasında Türkiye Milli Olimpiyat Cemiyeti Başkanlığı da vardı. TSK'nın kuruluş amacı TİCİ'ye benzer bir şekilde Türk devrimine ve cumhuriyete bağlı, sağlıklı gençler yetiştirerek, sporun yaygınlaştırılıp ülkenin yurt dışı ve yurt içinde başarıyla temsil edilmesini sağlamaktı.

TSK kurulduktan sonra Heyet-i Umumiyesi, kurumun doğrudan CHP'ye bağlanmasını parti başkanlığından talep etti. TSK adına 40 imzalı katılma

14 Faruk Eken, "İlk Resmi Spor Dergisi: Türk Spor Kurumu Dergisi'ne (1936-1938) Bir Bakış", *Belgi Dergisi*, C II, S.20, 2020, s. 2541.

15 *Akşam*, 4 Mart 1934.

16 *Hâkimiyeti Milliye*, 6 Mart 1934.

17 Akcan- Geçikli, *age.*, s. 80-135.

18 BCA, 30.10.0.0./145.36.22.

dilekçesinde "Türk sporcuları ve Türk Spor Kurumu, kendisini yurdun kurtuluş ve yeni baştan kuruluşunu temin edici tek ve yüksek bir siyasal tesis olan CHP'nin öz bir çocuğu ve onun bünyesinde bir parça sayar. Partinin bu yeni hükmü içinde yurt kurumları arasına ilk girme şerefini kurumumuzun almasının karara bağlanmasını teklif ederiz" denildi[19]. Bu talep uygun görüldü. Böylece TSK mensupları ve sporcuların CHP'ye üye olarak kabul edilmesinin yolu açıldı.[20]

TİCİ'nin kapanmasını Behçet Kemal Çağlar, "sporda çeteciliğe nihayet veren, Türk sporunun Misak-ı Millisini teşkil eden bir karar" olarak yorumladı[21]. Son derece ağır bir tanımlamaydı. Çağlar, TSK kapandıktan sonra da 28 Nisan 1939'da CHP'yle sporun daha iyi gelişeceğini, sporun geleceğinin parlak olduğunu ve artık "Kemalistler Spor davasına da el koymuşlardır" dedi[22].

Türk Spor Kurumuyla yeni bir nizamname hazırlandı. Böylece kurumun vazifesi 1- Yurtta sporun milli amaçlara, sıhhat şartlarına ve teknik icaplara uygun olarak yükselmesine ve yayılmasına çalışmak. 2- Kurumun spor bölgelerini ve lüzum gördüğü yerlerde spor kulüp ve yuvalarını kurmak ve kurdurmak. 3- Yurtta spor alanlarını, salonlarını fenni şartlara göre kurdurmak ve her tarafta bir an önce kurulmasına çalışmak. 4- Spor neşriyatını teşvik etmek ve korumak. |5- Türk sporcularının milli sınırlar içinde ve dışında temaslarını tanzim ve kontrol etmek. 6- Uluslararası spor kurumlarıyla ilişkiler kurmak. 7- Yurtta sporun amatörlük esası üzerinde gelişimini sağlamak ve korumak. 8- Türkiye ve bölge spor birinciliklerinin mükâfat ve diplomalarını vermek, her nevi sporlar için teşvik edici müsabakaları tertip etmek. 9- Türk Spor Kurumu, yurdun korunması işinde en başta gelen havacılığın askeri, ekonomik, sosyal ve siyasal büyük ehemmiyetini ve havacılık için gerekli olan insanları, malzemeyi ve tesisatı bir an evvel çoğaltmak. Türk gençliğinde havacılık aşkını uyandırmaktaki kati lüzumu tanıyarak, bu işlerle uğraşan Türk Hava Kurumu (Türk Kuşu) teşkilatına bütün sporcuları girmeye teşvik etmektir[23].

19 Fişek, *age.*, s.118.

20 "Memlekette Spor Hareketleri", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 20, 15 Kasım 1936, s. 3

21 Fişek, *age.*, s. 105.

22 Suat Karaküçük, *Türk Spor Kurumu Dergisi 1936-1938 –Seçilmiş Spor Makaleleri-*, [Yayınevi Yok], Ankara 1992, s. 78

23 Fevzi Çakmak, "Türk İdman Cemiyetleri (Türk Spor Kurumu)", *Atatürk Ansiklopedisi*, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-idman-cemiyetleri-turk-spor-kurumu/

TİCİ'den Türk Spor Kurumuna geçici CHP Konya Milletvekili Osman Şevki Uludağ, "Arkadaşlar, biz şuursuz spor istemiyoruz. Spordan bir gaye bekliyoruz. Bu gaye millîdir, vatanidir, soysaldır. Türk cumhurluğu pek çok yollardan bu üç gayeye doğru açılmış olan yolları takip ediyorken ve her adımını tek tek atıyorken sporda böyle gelişi güzel avâre ve bilgisiz yürüyemeyiz. İşte bu kanaat iledir ki alaylı mütehassısların ne diyeceklerini kendilerine sormadan harekete geçmiş bulunuyoruz" şeklinde özetledi[24].

CHP Genel Sekreterliği 16 Mayıs 1936'da CHP başkanlığına yazdığı yazıda, TSK'nın yeni nizamnamesinde yeni başkanın seçimle değil CHP Genel Merkezi tarafından atanacağı belirtildi. TSK teşkilatlarında görev alacak arkadaşların spor bilgisi ve spora olan ilgileriyle birlikte CHP'nin prensiplerini benimsemiş ve toplum içerisinde ahlak ve inkılapçılık gibi vasıflara sahip olması gerektiği belirtildi. Bu özelliklere göre görev alacak arkadaşların belirlenmesi talep edildi[25].

Türk Spor Kurumunun başkanlığına emekli General Gaziantep Milletvekili Ali Hikmet Ayerdem getirildi[26]. TSK Başkanı Ayerdem, kurum adına yayınlanan Türk Spor Kurumu Dergisi'nin ilk sayısında sporu, 1. Spor zevktir, 2. Spor sıhhattir, 3. Spor ahlaktır, 4.Spor vatanperverliktir olarak tarif etti[27].

22 Ağustos 1936'da CHP Genel Sekreterliği tarafından CHP Başkanlığına gönderilen bir belgede, 18 Nisan 1936'da TSK'nın CHP'ye bağlandığı hatırlatılarak parti tüzüğüne göre partiye bağlı kurumların Büyük Kurultay'a delege gönderebilecekleri belirtildi. Yazıda "Türk sporcusu zaten, Kemalizm'in öz çocuğu ve onun ayrılmaz bir parçası idi, bu karar hiçbir şey değiştirmiş değildir. Ancak zaten mevcut olan bir bağlılığı formalite ve hukuk bakımından tamamlamıştır" denildi. Bu kararla 1. TSK'nın CHP'ye bağlılığı hakkındaki dileğinin parti yetkili kurullarınca kabul edildiğinin duyurulması gerekir. 2. Bu açıklamaya mahalli yörelerde seçilmiş kişiler tarafından cevap verilecek. 3. Bu açıklamalar 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nda ve bayram merasiminden önce gerçekleştirilmiş olacaktı[28].

---

son erişim tarihi: 01.03.2024.

24 Tüfek, *agt.*, s. 40-41.

25 BCA 490.1.0.0/3.13.16.

26 BCA 30.18.1.2./67.68.12.

27 Karaküçük, *age*., s. 1-6.

28 BCA 490.1.0.0/3.13.16.

TSK İkinci başkanı Halit Bayrak imzasıyla yazılan bir genelgeyle ülke çapında bütün il ve ilçelerde sporcuların tamamı CHP'ye üye olarak yazıldılar. 29 Ekim 1936'da sporcuların partiye girişleri için yapılan törende dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, "Partimize kayıtlı olmak memleket ve millet işlerinde vazife sahibi olmak ve hizmet almak demektir… Türk olmak, Cumhuriyet Halk Partisinden olmak yeryüzünde insanlığın ve idealistliğin örneği olmak demektir. Sporcu gençler, filen parti üyeliğine kabul edilmenizle saflarımızı bir kat daha sıklaştırdınız, bizim öz ve tabii ülkümüzü bir defa daha tahakkuk ettirmiş oldunuz. Şahıslarınızda Türklüğün en zinde kuvvetlerinden birinin daha Partimize katıldığını görmekle daha ziyade emniyet ve iftihar duyuyoruz…" dedi[29]. Bu aşamadan sonra memleketteki bütün spor faaliyetleri partinin alt kuruluşu halkevleri bünyesinde yürütülmeye başlandı. Böylece bu törenlerle sporcuların partiye kayıtlanması gerçekleştirilmeye devam etti[30].

TSK Başkanı General Ali Hikmet Ayerdem, "Gayemiz şuurlu ve disiplin sahibi bir gençlik yaratmak ve onları memleket müdafaası için tam formda bulundurmaktır" dedi. Böylece düşünülen ve talep edilen spor hayatının genel esasları belirlenmiş oldu[31]. Örneğin 1936 Berlin Olimpiyatlarına katılan Türk kafilesinin üniformalarında Türk bayrağıyla birlikte CHP'nin altı oku da yer alıyordu. İlk kez bir olimpiyatlarda parti amblemine yer verildi.

Maliye Bakanlığından 3 Şubat 1938'de Başbakanlığa gönderilen bir raporda sporla siyaset ilişkisi şöyle anlatılmaktadır. "Türk Spor Kurumuna devletçe yapılan yardımın Halk Partisi tavassutu ile alınmasını kurumun, partinin himaye ettiği, faaliyeti ile yakından alâkadar olduğu, maksut gayelere erişilebilmek için lüzumundan kendisine direktifler verdiği bir teşekkül bulunması ile izah etmiştir. Filhakika teşekkülü üstünden henüz uzun müddet geçmemiş olan Türk Spor Kurumu Spor terbiyesini ve faaliyetlerini yurdumuzda matlup seviyelere çıkarmak, Türk gençliğini sporcu ruhu ile yetiştirmek… gibi büyük işi başarmak ödevi üzerine almıştır. Bu işte muvaffak olabilmesi için partinin yüksek irşadından istifade edeceğinde, göstereceği faaliyet sahalarındaki çalışmalarının randımanlı olacağında şüphe yoktur" denildi[32].

29 *Ulus*, 31 İlkteşrin 1936, s. 1.

30 Karaküçük, *age.*, s. 115-116.

31 Ali Emrah Tokatlıoğlu-Utku Tuna, "Erken Cumhuriyet Döneminde Spor Siyaset İlişkisi Bağlamında İlk Milli Basketbol Maçı ve Takımı", *Journal of Health and Sport Sciences,* C IV, S.3, 2021, s. 61.

32 BCA 30.10.0.0/145.36.22.

2. Türk Spor Kurumu'nun Sportif Faaliyetleri

TİCİ'den TSK'ye geçiş kolay olmadı. TSK dönemin özel koşulları içinde üç önemli sorumluluğu üstlenmişti. Öncelikle beden eğitimi ve spor yapılacaktı. Sporu tüm ülkeye yayacaktı. İkinci olarak Ankara merkezden Türkiye'nin spor birliğini sağlayacaktı. Son olarak Türk gençlerini olası bir savaş durumunda Türk ordusuna çevik, yürekli ve dayanıklı elamanlar olarak hazırlayacaktı[33]. Halkevlerinin de desteğiyle TSK, ülke genelinde 22 vilayetteki örgütlenmeyi kısa sürede 62'ye çıkarmayı başardı. Kurumun CHP'ye yakınlaşmasıyla uluslararası yarışmalara katılmak ve mali kaynak temin etmek çok daha kolaylaştı[34].

1936 Berlin Olimpiyatlarında güreş dışındaki branşlarda beklenen sportif başarının elde edilememesi büyük hayal kırıklığı yarattı. Özellikle futbolda yaşanan başarısızlıklar TSK'nın sert bir şekilde tenkit edilmesine neden oldu. Kurumun teşkilat yapısı tartışmaya açıldı. Oysa sportif emek, yatırım ve çalışmaların karşılığını kısa sürede almak pek de mümkün değildi. Kamuoyunda sabırsızlık gösteriyordu. İdari bir düzenlemeyle bir anda başarı gelecek zannediliyordu. Bu başarı beklentisi karşılanmayınca kuruma yönelik tenkitler de artmaya başladı.

TSK Başkanı Ali Hikmet Ayerdem, 9 Kasım 1936'da kurum hakkında kapsamlı bir değerlendirmede bulundu. Başkan, öncelikle Berlin Olimpiyatlarında yapılan harcamalara yönelik tenkitlerle söze başladı. Başkan Ayerdem, sporcuların olimpiyatlara katılımı için yapılan harcamaları kalem kalem kamuoyuyla paylaştı. Milli futbol takımının başarısız neticeler almasının eleştirilmesine de değinen başkan, takımın güzel oynadığını fakat takım içerisinde pek çok mevkide oynayacak yeterli futbolcuların olmadığına dikkat çekti. Balkan Atletizm Oyunlarında Milli Takımın dördüncü olmasının 22 kişilik kadroda sadece 2 iyi sporcumuz olmasından kaynaklanıyor dedi. Başkan, futbolda ve atletizmde arzu ettiğimiz neticelerin alınamaması bu spordan çekilme değil daha fazla çalışmaktan geçer dedi[35]. Başkan bu konuşmasıyla kuruma yönelik tepkileri sakinleştirmeye çalıştı. Fakat fazla da başarılı olamadı.

33 Fişek, *age.*, s. 120.

34 BCA 30.18.1.2/68.74.14.

35 Karaküçük, *age.*, s. 110-114.

3. Adnan Menderes'in Türk Spor Kurum Başkanlığı

TİCİ'nin son kongresiyle birlikte TSK başkanlığına Ali Hikmet Ayerdem getirildi. Başkan Ayerdem'in ayrılmasıyla birlikte TSK başkanlık vekâleti İkinci Başkan Halit Bayrak'a verildi. Aynı zamanda TBMM'de de görevi bulunan Bayrak, meclisteki görevini ileri sürerek TSK Başkan Vekilliğinden istifa etti. 13 Nisan 1937 gün ve 22 Sayılı Genel Merkez toplantısıyla Aydın Milletvekili Adnan Menderes TSK başkanlığına seçildi[36].

Adnan Menderes, gençliğinden itibaren spora belirgin bir ilgi duydu. İzmir'in köklü iki kulübü Altay ve Karşıyaka'da futbol oynadı[37]. Adnan Bey, 1931 genel seçimleriyle birlikte Aydın Milletvekili olarak Ankara'ya geldi. Siyasette tecrübe kazandıkça parti teşkilatlarında çeşitli sorumluluklar almaya başladı. Bu sorumluluklar arasında Spor Teşkilatı Müfettişliği görevi de vardı. Adnan Bey bir taraftan siyasette kendisini yetiştirirken diğer tarafta sporla bağı devam ediyordu[38]. Bu ilgi kendisini TSK Başkanlığına taşıdı.

28 Mayıs 1937'de Kurumun Genel İdare Kurulunu toplayan Menderes, kurum bütçesi hakkında bilgi verdi. CHP'den gelen yardımlarla birlikte Kurumun bütçesinin 304.168 TL olarak açıklayan Menderes, bütçeyi tasarruflu ve verimli kullanmaya büyük özen gösterdik dedi. Bu bütçenin üçte birinin sportif tesislere ayrıldığına dikkat çeken Menderes, yatırımların artırılarak devam ettiğini söyledi. Sporun memlekette fenni ve teknik usullerle yapılması için antrenör ve hâkim yetiştirilmesinin önemine değinen Başkan Menderes, bugün İstanbul, Ankara ve İzmir haricindeki şehirlerde antrenör olmadığından sporun sağlıklı, düzgün ve teknik bir şekilde yapılamadığına dikkat çekti. Menderes, sporcular için özel hastane ve hekimlerin istihdam edileceğini, memlekette sporun yaygınlaştırılarak, sporcularımızın yurt içi ve yurt dışında düzenlenen organizasyonlara katılması için de gereken maddi desteğin verildiğini söyledi. Bölge spor müdürlüklerine ve spor kulüplerine tesis desteği verileceğini bildiren Menderes, kürek, yelken ve atıcılık için gereken sportif malzemelerin tedarikleri yapılacaktır dedi. Ayrıca Adnan

36 *Ulus,* 14 Nisan 1937; BCA 490.1.0.0./1107.42.3; Belgelerde Menderes'in idari konumu hakkında Asbaşkan olarak ifade edilmektedir. BCA 490.1.0.0/1108.47.1

37 Şerif Demir, *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes,* Paraf Yayınları, İstanbul 2010, s. 50; Adnan Menderes'in gençliğinde Karşıyaka'da sol açık olarak futbol oynadığı dile getiriliyor. Ertuğrul Özkök, "Geçen Pazardan Eksik Kalan", *Hürriyet,* 27 Temmuz 2003. Fakat elimizde Menderes hakkındaki bu söylentiyi ispatlayacak yeterli belgeler de yoktur. (Ş.D.)

38 Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı*, Remzi Yayınları, İstanbul 1964, s.102.

Menderes, sporun kamuoyunda tanıtılması için yayıncılık faaliyetlerine de gereken desteğin sağlanacağını söyledi[39].

TSK Başkanı Adnan Menderes, mevcut sistemin işleyişine yönelik yaptığı çalışmalarla temel sorunları belirlemeye çalıştı. Başkan Menderes, incelemeleri neticesinde kurumun sağlıklı çalışabilmesi için teftiş ve kontrollerin, düzenli ve şeffaf bir şekilde yapılmasını, özellikle bütçeye gereken dikkat ve hassasiyetin gösterilmesi gerektiğini gördü. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya gönderdiği yazıda Menderes, 1. Spor kulüplerine yapılan yardımların genel merkez tarafından kayıtlarının tutulmadığını, 2. Harcamaların kayıt altına alınabilmesi için maddi yardımların Bölge Müdürlüklerine yapılacağını fakat müdürlüklerin bütçe programlarına göre desteklenecek lerini, 3. Bu zamana kadar Bölge Müdürlükleri ve spor kulüplerinin hiçbir bütçe programı hazırlamadıklarını, 4. Kulüplere genel merkez ve yerel yönetimlerce yapılan maddi desteklerin yerine ulaşıp ulaşmadığını bilmediklerini, 5. Kulüplerin hesap durumlarının, idari ve teknik huşularının bugüne kadar hiç denetlenmediğini bildirdi. İçişleri Bakanı Kaya, 3 Ağustos 1937'de gönderdiği cevap yazısında, yerel yardımların valilerin onayına bağlı olmasını, düzenli teftişin yapılmasını ve spor kulüplerinin kullanacakları bütçeleri önceden hazırlaması gerektiğini bildirdi[40]. Başkan Menderes, Türk sporundaki düzensizliği gidermek özellikle mali alanlardaki usulsüzlükleri sona erdirmek istiyordu.

Türk Spor Kurumu Başkanı Adnan Menderes bölge başkanlarına, "Spor işlerinde daha müessir, verimli ve düzenli çalışmanın temini maksadıyla spor bölgeleri başkanlıklarına vilayet parti başkanlıklarının getirilmesi, bağlı bulunduğumuz partimiz genel sekreterliğince tensip edilmiş bulunmaktadır. Bu karar, bölge başkanlarımızın bi'zzaruret istifa etmelerini ve yerlerini vilayet parti başkanlarına terk etmelerini icap ettirmektedir. Büyük partinin memleket sporu hakkında da her işte olduğu gibi, yaratıcı ve yükseltici olacağında hiç şüphemiz olmayan bu kararın yerine getirilmesi zaruretiyle nihayet bulan bölge başkanlığı vazifenizi bugüne kadar ifa sırasında görülen kıymetli mesainize Kurum namına teşekkür eder, bu kıymetli yardım ve çalışmalarınızdan spor işlerimizde bundan böyle de faydalanmaktan mahrum kalınmayacağı emniyetle saygı ve sevgilerimi sunarım" dedi[41].

39 BCA 490.1.0.0/1108.47.1.

40 BCA 490.1.0.0/1108.47.1.

41 Cem Atabeyoğlu, "Cumhuriyet Döneminde Spor Politikası", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,* C VIII, İstanbul 1983, s. 2193.

TSK Başkanı Menderes, 14 Ağustos 1937'de İçişleri Bakanı Kaya ile bir toplantı gerçekleştirdi. Bu toplantıda aşağıdaki kararlar alındı. 1. Vilayetlerdeki spor faaliyetlerinin bütçe işlerini Vali ve Parti Başkanları denetleyecek. 2. Bu teftişler düzenli ve sürekli olarak yapılacak. 3. Bölge Müdürlüklerinde yaşanan çeşitli sorunları Vali ve İl başkanları çözecek. 4. Ankara'da bir antrenör kursu açılacak. 5. Yurt sathında spor teşkilatlanması tamamlanacak. 6. Atlı Cirit oyunun geliştirilmesi için gereken çalışmalar ivedi olarak gerçekleştirilecek. 7. Spor Genel Merkezi yeniden yapılandırılarak etkili ve verimli çalışması sağlanacak. 8. İstanbul Kulüplerinin mali ve idari tasarruflarının teftişi tamamlanacaktır[42].

CHP, vali ve il başkanlıklarına gönderdiği bir yazıda memleket gençlerinin fiziki gelişiminin önemi ve sporun yurt içi ve yurt dışında geliştirilmesinden sorumlu olan TSK'ya gereken yardımın yapılmasının partinin görevi olduğu bildirildi[43].

TSK, üstlendiği geniş sorumlulukla birlikte kurumsallaşmada yaşadığı sorunlar ve spor kulüplerinin lobi faaliyetleriyle yıpranıyordu. Bu konuda Başkan Menderes'e yazılan bir açık mektupta, "Türk Spor Kurumu teşkilatı geniştir. Her şeyle, en ufak noktalarla bizzat meşgul olamazsınız. Bunun için teşkilatın disiplin ve nizam severliği, ciddiyeti, sürati bazı hallerde adamına göre, kulübüne göre işliyor; yani Kurumun elindeki terazi her zaman ayni şekilde tartmıyor. Şu aşağıdaki sorulara cevap vermek lütfunda bulunursanız bu terazinin her zaman ayni şekilde tartmadığını siz de görecek ve bize hak vereceksiniz…" - "…Kurumda ilk teşekkülünden itibaren dahili ve harici anlaşmazlıklar ve acemilikler yüzünden birçok azasını ve aza arasındaki vahdeti kaybederek son günlerde müteaddit federasyon işlerini birden üstüne almak cesaretini gösteren birkaç zatın elinde kalmıştı…" denilmektedir[44].

Sporda kurumsallaşmadan yaşanan sorunlar nedeniyle partililerin spora kişisel çıkarlarını önde tutan müdahaleler de bulunması sportif çalışmaları iyice zorlaştırdı. Sporla siyasetin bu derece iç içe girmesi TSK'daki pek çok istifaların önünü açtı[45].

42 BCA 490.1.0.0/1108.47.1.

43 BCA 490.1.0.0/1108.47.1.

44 Ahmet Bahtiyar, "B. Menderese Açık Mektup", *Akşam Gazetesi*, 3 Kanunuevvel (Aralık) 1937, s. 10; *Tan*, 30 Haziran 1938, s. 6

45 *Tan*, 23 Haziran 1937, s. 6; *Ulus* 29 Haziran 1937, s. 4.

Adnan Bey, her ne kadar yukarıdaki genelge ile spor teşkilatını parti teşkilatının bünyesi altına alsa da bu koşullarda sporun fazla gelişmeyeceğinin de çok iyi farkındaydı. Adnan Bey, ülkedeki tüm spor kuruluşlarının tek-parti güdümünde toplanmasını da doğru bulmuyordu. O günkü koşullarda uygulanmakta olan bu politikalara karşı direnecek bir gücü de olmadığından görevinden istifa ederek ayrıldı[46].

4. Türk Spor Kurumunun Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğüne Dönüşü

TSK'nın CHP şemsiyesi altında çok daha verimli ve faydalı çalışmalar yapacağı düşünülüyordu. CHP teşkilatına bağlı, partinin bir alt örgütü olarak çalışması planlandı. Fakat bu düşünce arzu edildiği gibi hayata geçirilemedi. Bu durumu Burhan Felek, "…parti politikası hele de partili kimselerin şahsi hırs ve emelleri spora karışınca, partili spor teşkilatı iki sene gidebilecek, spordaki olumsuz hadiseler partiye sıçrayacak, parti bu yüzden sporu bünyesinden atmak isteyecek, ancak bu seferde serbest bırakamayıp hükümete bağlayacaktır" dedi[47].

Tek Parti yönetimi, spor bölgesi başkanlıklarına CHP il başkanlarını atayarak sporu toparlamak istedi. Fakat siyasetçilerin bu denli sporun içerisine girmesi olayın mantığına aykırıydı. Çünkü, sporun parti üzerinden idaresi mümkün değildi. TSK'nın bu yapısından dolayı, partililerin şahsi hırs ve amaçları spora karışmış, sporda yaşanan bazı olumsuz gelişmelerde partiye sıçradı[48]. Hizmetin sunulmasında fırsat eşitliği kalmadığı gibi liyakat yerine siyaset etkili olmaya başladı[49]. Bu durum sporda yaşanılan sorunların, kavgaların, ihtilafların ve her türlü başarısızlıkların CHP'ye yansıtılmasına sebep oldu. Ülkenin birikmiş önemli sorunları içinde siyasetçilerin, sporun kısır kavgalarıyla uğraşması büyük mesai, enerji ve zaman kaybına sebep oluyordu.

Mustafa Kemal Atatürk, 1 Kasım 1937 TBMM açılışında, "her çeşit spor faaliyetlerini, Türk gençliğinin millî terbiyesinin ana unsurlarından saymak lazımdır. Bu işte hükümetin şimdiye kadar olduğundan daha ciddi ve dikkatli davranması Türk gençliğini, spor bakımından da milli heyecan içinde itina

46 Sefa Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi, Halkevleri (1932-1951),* Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2002, s. 178

47 Özsoy- Göral- Tabul, agm., s. 16; Fişek, *age.*, s. 118.

48 Alpay Alev-Uğur Alemdar-Burcu Alemdar vd., "Türk Spor Yönetiminin Dünden Bugüne Yapısal Analizi: Yeni Kamu Yönetimi ve Yönetişim Yaklaşımları Açısından Bir Değerlendirme", *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, C XXIII, S. 2, Haziran 2021, s. 7.

49 Ekenci -Serarslan, agm., s. 76.

ile yetiştirmesi önemli tutulmalıdır". Atatürk'ün bu açıklamasından bir hafta sonra Başbakan Celal Bayar, "Sporu bir merkeze bağlayıp, teşkilatlandırmak ve muhtelif spor teşekkül ve hareketlerini o vasıta ile idare etmek için yüksek huzurunuza bir kanun layihası ile geleceğiz" dedi[50]. Böylece spor yapılanması için yasal çalışmalara başlandı.

TSK ile arzu edilen hedeflere ulaşılamamıştı. Sporun eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçlardan görülerek Almanya, Rusya ve İtalya gibi örneklere bakılarak yeniden yapılandırılması düşünüldü. 28 Ocak 1938'de yeni spor kanunu için yapılan yasal çalışmalar basına yansıdı. Spor teşkilatlanması başbakanlığa bağlı olarak "Beden Terbiyesi ve Spor Başkanlığı" şeklinde yapılandırılacaktı. Kurum bünyesinde kurulacak komite danışma amaçlı olarak teşekkül edilecek bu komitede bakanlıklar, müdürlükler, teknik ve saha personelleri yer alacaktı. Ayrıca bir enstitü tesis edilerek, öğretmen ve uzmanlar yetiştirilecektir. Yurt sathında yeniden teşkilatlanarak spor kurumları valinin nezareti altında yapılandırılacaktır[51].

Türk Spor Kurumu 29 Haziran 1938'de kabul edilen 3530 sayılı kanunla Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü ismini alarak "sınırlı bir merkeziyetçiliğin yerine tam bir devlet otoritesinin temin edilmesi maksadıyla" devlet yönetimine alındı[52]. Başbakanlığa bağlı, katma bütçeli, tüzel bir kişilikle Ankara'da merkezi olan bir kamu kurumuna dönüştü. Fakat Türk Spor Kurumundan yeni yapılanmaya geçiş kolay olmadı[53]. Bir süre daha Türk Spor Kurumu hukuki varlığına devam etti[54].

Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, 1938'de Başbakanlığa, 1942'de Millî Eğitim Bakanlına, 1960'da tekrar Başbakanlığa, 1970'de Gençlik ve Spor Bakanlığına, 1983'de Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı 1990'da yeniden Başbakanlığa bağlandı[55].

50 BCA 490.1.0.0/1108.47.1; "Sporu Devletleştirmek için Hazırlanan Proje", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 82, 31 Ocak 1938, s. 2

51 *Ulus*, 28 Ocak 1938.

52 Nadir Yurtoğlu, "II. Dünya Savaşı Döneminde Türk Sporunun Önemli Bir Kuruluşu: Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü", *Tarih Okulu Dergisi,* S.49, Aralık 2020, s. 4249; TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre 5, C XXVI, İnikad 83, 29 Haziran 1938, s. 492.

53 BCA 30.10.0.0./145.37.5.

54 BCA 490.1.0.0/4.18.6.

55 Ekenci -Serarslan, agm., s. 77.

Sonuç

Türkiye'de sporun tarihi çok eskilere gitse de modern manada spor XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişmeye başladı. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde spor öncelikle eğitim müfredatlarına girdi ardından birçok branşta spor müsabakaları yapılmaya başlandı. Fakat bu faaliyetler ancak 1922'de Türkiye İdman Cemiyetleri ittifakıyla idari bir yapıya kavuştu. Dernek statüsünde çalışan bu teşekkül, siyasi iradeden görece bağımsız bütün branşlarda sporu organize eden bir üst kurum olarak ortaya çıktı.

İç ve dış siyasi gelişmelere sporu daha fazla öne çıkarmaya başladı. Özellikle uluslararası arenada arzu edilen başarıların gelmemesi eleştirilerin artmasına sebep oldu. 1936 yılında TİCİ, son kongresiyle ismini ve nizamnamesini değiştirdi. Artık Türkiye'de spor Türkiye Spor Kurumu tarafından sevk ve idare edilmeye başlandı. CHP'ye bağlı yarı özerk bir kurum halinde yapılandırıldı. Tüm sporcular CHP üyesi yapıldılar. Parti ile spor iç içe geçtiler.

TSK'nın ilk başkanı emekli bir general ve CHP Milletvekili Ali Hikmet Ayerdem oldu. Başkan bu görevini uzun bir süre davam edemedi. Kısa bir süre sonra kuruma İkinci Başkan Halit Bayrak vekâlet etmeye başladı. Fakat bayrak, TBMM'deki sorumluluklarını ileri sürerek istifa etti. TSK Başkanlığına Aydın Milletvekili Adnan Menderes getirildi. Geçmiş yıllarda sporla ilgilenen Menderes, kurumu yapılandırmak ve sportif faaliyetlere hız kazandırmak için yoğun bir çalışma süreci başlattı. Özellikle taşra teşkilatı ve kulüplere verilen mali destekler hakkında çalışmalar yaptı. Alt yapı tesisleri için yatırımlar başlattı. Fakat siyaset ile sporun bu denli iç içe geçmesinin spora zarar verdiğini görerek bu görevinden istifa etti. TSK'da kısa bir süre içinde tamamen devlete bağlanarak Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü ismini aldı.

İki yıl iki ay çalışan TSK sporun kurumsallaşması ve devlete bağlanmasında köprü görevi gördü. bu kurumun başında kısa bir dönem görev yapan Adnan Menderes, sporu geliştirmek, kurumsallaştırmak ve alt yapı tesislerine büyük ehemmiyet verdi. Menderes'in bu dönemde karşılaştığı en önemli sorun, sporun profesyonel bir yapıya kavuşturulamaması oldu. Özellikle siyasetle spor arasındaki münasebetler her iki kuruma da büyük zarar verdi. Bu durum sporun bir kamu kurumuna dönüştürülerek devlete bağlanmasıyla neticelendi.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA 30.10.0.0./145.36.22

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA 30.10.0.0./145.37.5

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA 30.10.0.0/145.36.22

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA 30.18.1.1/8.46.5

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA 30.18.1.1/8.47.14

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA 30.18.1.2./67.68.12

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA 30.18.1.2/68.74.14

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA 490.1.0.0./1107.42.3

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA 490.1.0.0/1.3.13

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA 490.1.0.0/1108.47.1

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA 490.1.0.0/3.13.16

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA 490.1.0.0/4.18.6

Süreli Yayınları

Akşam, 4 Mart 1934

Hâkimiyeti Milliye, 6 Mart 1934

Tan, 23 Haziran 1937, s. 6

Tan, 30 Haziran 1938, s. 6

Ulus 14 Nisan 1937

Ulus 29 Haziran 1937

Ulus, 28 Ocak 1938

Ulus, 31 İlkteşrin 1936

Araştırma ve İnceleme Eserleri

"Memlekette Spor Hareketleri", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 20, 15 Kasım 1936, s. 3

"Sporu Devletleştirmek için Hazırlanan Proje", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 82, 31 Ocak 1938, s. 2

Akcan, Erol – Geçikli, Recep Murat, *Cumhuriyet Dönemi Türk Spor Tarihinde Carl Diem ve Raporu*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2016

Alev, Alpay – Alemdar, Uğur – Alemdar, Burcu vd., "Türk Spor Yönetiminin Dünden Bugüne Yapısal Analizi: Yeni Kamu Yönetimi ve Yönetişim Yaklaşımları Açısından Bir Değerlendirme", *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, C XXIII / S. 2, Haziran 2021, s. 103-124

Atabeyoğlu, Cem, "Cumhuriyet Döneminde Spor Politikası", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,* C VIII, İstanbul 1983, 2187- 2198

Aydemir, Şevket Süreyya, *Menderes'in Dramı*, Remzi Yayınları, İstanbul 1964

Bahtiyar, Ahmet, "B. Menderese Açık Mektup", *Akşam Gazetesi*, 3 Kanunuevvel (Aralık) 1937, s. 10

Çakmak, Fevzi, "Türk İdman Cemiyetleri (Türk Spor Kurumu)", Atatürk Ansiklopedisi,https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-idman-cemiyetleri-turk-spor-kurumu/ son erişim tarihi: 01.03.2024

Demir, Şerif, *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes*, Paraf Yayınları, İstanbul 2010

Eken, Faruk, "İlk Resmi Spor Dergisi: Türk Spor Kurumu Dergisi'ne (1936-1938) Bir Bakış", *Belgi Dergisi*, C II, S. 20, 2020, s. 2537-2552

Ekenci, Güner – Serarslan, M. Zahit, "Gelişim Aşamaları Bakımından Türk Spor Teşkilatı ve Değerlendirilmesi", *Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, C II, S. 3, Temmuz 1997, s. 72-81

Fişek, Kurthan, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985.

Karaküçük, Suat, *Türk Spor Kurumu Dergisi 1936-1938 – Seçilmiş Spor Makaleleri-*, [Yayınevi Yok], Ankara 1992

Özkök, Ertuğrul, "Geçen Pazardan Eksik Kalan", *Hürriyet,* 27 Temmuz 2003.

Özmaden, Harun, *Cumhuriyet Dönemi İlk Spor Teşkilatı Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (1922-1936)'nın Yapılanma Sürecinde Beden Eğitimi ve Sporun Fonksiyonları, Fonksiyonlardaki Değişimler ve Toplumsal Hayata Etkileri*, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1999

Özmaden, Murat – Özmaden, Harun, "Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı (TİCİ) Dönemi Milli Ruh ve Milli Temsil, Siyasi ve Milli Propaganda ile Ülkeyi Tanıma-Tanıtma Çabalar", U*luslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C VII, S.1, 2010, s. 1439-1457

Özsoy, Selami – Göral, Kemal- Tabul, Mustafa Ertan vd., "Tarihsel Gelişim Sürecinde Türk Spor Yönetimini Oluşturan Örgütlerin Amaç ve Yapı Boyutları Açısından Karşılaştırılması", *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, C XVI, S. 2, 2014, s. 9-31

Şimşek, Sefa, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi, Halkevleri (1932-1951),* Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2002

Tokatlıoğlu, Ali Emrah – Tuna, Utku, "Erken Cumhuriyet Döneminde Spor Siyaset İlişkisi Bağlamında İlk Milli Basketbol Maçı ve Takımı", J*ournal of Health and Sport Sciences* C IV, S. 3, 2021, s. 58-69

Tüfek, Sabri Sami, *Cumhuriyet Döneminde Spor (1923-1938),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk tarihi Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019

Yıldız, Doğan, *Türk Spor Tarihi*, Eko Matbaası, İstanbul 1979

Yurtoğlu, Nadir, "II. Dünya Savaşı Döneminde Türk Sporunun Önemli Bir Kuruluşu: Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü", *Tarih Okulu Dergisi,* S. 49, Aralık 2020, s. 4245-4278

Yücel, Ömer Faruk – Saygın, Arda Umut, "Cumhuriyet Devri Beden Terbiyesi ve Spor Politikaları Çerçevesinde Maç Dergisi Üzerine Bir İnceleme", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, C XI, S. 1, Mart 2023, s. 437-473

Türkiye'deki Amerikan Okullarında Spor ve Beden Eğitimi

Ayten Sezer Arığ*

Giriş

Tüm dünyada spor ve beden eğitimi ile bireylerin fiziki, ruhi ve sosyal açılardan sağlıklı olmaları amaçlanmaktadır. Ordu millet olan Türklerin güçlü ve sağlıklı çocuklar yetiştirmek için ok ve yay ile avlanmaya, güreşe, ata binmeye, cirit ve okçuluk gibi sporlara önem verdikleri bilinmektedir. Türklerin tarihinde dağcılık, avcılık, okçuluk ve güreş gibi sporların da beden eğitimi olarak yapıldığı, bunun bir anlamda ülke savunmasına ve savaşa hazırlık olarak talim amaçlı olduğu söylenebilir. 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı'da eğitim ve öğretimde başlayan modernleşme hareketi ile birlikte jimnastik, futbol ve kulüplerin oluşmaya başladığı görülmektedir. Osmanlı döneminde Batı karşısında yaşanan toprak kayıpları sonrası başlayan yenileşme hareketleri ile birlikte modern anlamda beden eğitimi derslerinin ilk açılan askeri okullarda verildiği görülmektedir. II. Mahmud döneminde kurulan Tıbbiye (1827) ve Harbiye (1834) gibi askeri okullar ile Galatasaray Sultanisinde (1868) beden eğitimi ve jimnastiğe önem verilmiş ve bu alanda yabancı hocalardan yararlanılmıştır. Tanzimat döneminde kabul edilen 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde de okul programlarında jimnastik dersine yer verildiği görülmektedir. Ders olarak "İdman ve Riyazeti Bedeniye" adı altında verilen jimnastik dersi ilk olarak Galatasaray Lisesi programlarına konulmuş, hocalığına da Muaro adında bir Fransız getirilmiştir. "Riyazeti Bedeniye" adıyla verilen bu dersler beden terbiyesi eğitimi için İsveç'e gönderilen Selim Sırrı Bey'in yurda dönmesinden sonra jimnastik ve beden eğitimi dersleri olarak önce erkek muallim, sonra kız muallim okulları ile medreselerin programlarında yer almaya başlamıştır[1].

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara/TÜRKİYE sezer.ayten@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-0201-8410
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1451

1 Nejla Günay "Osmanlı Devleti'nde Kurulan Spor Cemiyetleri ve Jimnastik Derslerinin

Selim Sırrı Bey, Meşrutiyet'in ilânını müteakip 1908 Eylül'ünde İstanbul'da Mercan yokuşunda programında Jimnastik, Kılıç, Meç, Boks, Atıcılık derslerinin olduğu hususî bir Beden Terbiyesi Mektebi açmış,1909 Nisan ayına kadar muntazam işleyen bu okulun aynı yılın Mayıs'ında İsveç Yüksek Beden Terbiyesi Mektebine tahsile gitmesiyle kapandığını belirtmiştir[2]. Yine bu dönemde beden eğitimi ve spor dersinin, gayrimüslim (azınlık) ile çoğunluğunu Katolik ve Protestan misyonerlerin açtığı yabancı okullarda da bu derslerin verildiği bilinmektedir. 19.yüzyıdan itibaren batılı anlamda modern spora ve özellikle okullarda beden eğitimi ve jimnastik gibi derslere yer verilmeye başlandığı bu dönemde yaşanan değişim ve gelişimde, aynı yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı coğrafyasında açılan misyoner okullarının etkisinin olduğu dikkati çekmektedir.

Bu alandaki gelişmelerde 1863'te Amerikalı bir misyoner tarafından açılan Robert Kolej ile 1868'de açılan Galatasaray Lisesi'nin (Mektebi Mülkiye) önemli etkisi olmuştur. Bu okulların Türk sporuna yön verecek eğitimci ve sporcuları yetiştirdikleri gibi, ders programlarında jimnastik dersi ile güreş, tenis, boks, at yarışları, yüzme gibi etkinliklere de yer verdikleri görülmektedir. Tanzimat dönemi sonrası özellikle Meşrutiyet döneminde "İdman ve Riyazeti Bedeniye" adlı derste jimnastik ön planda tutulmuş, beden eğitimi öğretmeni yetiştirmek için Türk sporuna ve beden eğitiminin gelişmesine büyük katkısı olan Selim Sırrı Tercan tarafından 1908'de İstanbul'da özel "Terbiye-i Bedeniye Mektebi" açılmıştır. Bu konudaki çalışmalar Cumhuriyetin ilanı ile daha da geliştirilmiştir. 1926'da yaptığı bir konuşmasında sporun önemine değinen Atatürk bunu bir medeniyet meselesi olarak değerlendirmiştir. Sporun ve Jimnastik dersinin bedeni ve zihni geliştirdiğinden dolayı eğitim amacıyla yurtdışına öğrenci gönderilmiştir. Beden eğitimi ve spor sayesinde ülke için sağlıklı ve gürbüz nesiller yetiştirilmesi hedeflenmiştir.

Bu tebliğde, Osmanlı modern okulları ve eğitimi üzerinde etkili olan ve o dönemde Amerikalı Protestan misyonerleri tarafından kurulan ve Cumhuriyet döneminde de faaliyetlerine devam eden Robert Kolej, Amerikan Kız Koleji ve Talas Amerikan Koleji gibi bazı yabancı (misyoner) okullarındaki spor ve beden eğitimi dersleri ile faaliyetleri üzerinde durulacaktır.

Milliyetçilik Hareketlerindeki Rolü", *Belleten*, C 81, S. 292, Aralık 2017, s.917-946.

2 Osman Nuri Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, Eser Matbaası, İstanbul 1977, C 3-4, s.1546.

Robert Kolej'de Beden Eğitimi ve Spor

Amerikalı misyoner Cyrus Hamlin[3] tarafından 1863 yılında İstanbul'un Bebek semtinde açılan okul, adını finansını üstlenen New York'lu tacir Christopher Rheinlander Robert'ten almıştır. 1863'te kurulduğunda Kolejin öğretim kadrosu beş, öğrencisi ise dört kişiden ibaretti[4]. İlk olarak Amerika sınırları dışında erkek öğrenciler için öğretmeni öğrencisinden fazla olarak kurulan kolej, gerek gelirinin büyük kısmının Protestan kişi ve heyetleri tarafından karşılanması, gerekse öğretim kadrosu ile idarecileri arasında misyonerlerin olmasına rağmen Amerikan Board[5] ve benzeri bir misyoner teşkilatına bağlı değildi[6]. Cumhuriyet öncesi öğrencilerinin çoğunluğunu gayrimüslimlerin oluşturduğu okul, günümüzde halen faaliyetine devam etmektedir.[7] Kolejde eğitim ve öğretime büyük önem veren Hamlin[8], diğer derslerin yanında beden eğitimine de ağırlık vermiştir. Kolejin kuruluşundan itibaren beden eğitimi ile ilgili olarak kültür fizik dersleri de ders programında yer almıştır[9]. Zira, öğrencilerin ruh ve beden sağlığı açısından beden eğitimi ve spor olmazsa olmaz etkinlikler arasındaydı. Beden eğitimi ve jimnastik dersleri bütün sınıflar için verilmekteydi. Robert Kolej'de gerçekleşen ilk "Field Day", 1896 yılında kurulan "Athletics Association" tarafından düzenlenmiş olup, halen "Güney Meydan" olarak bilinen, kampüsün ortasındaki toprak sahada gerçekleşen müsabakalarda sporcular, gülle ve cirit atma, koşu, yüksek atlama gibi atletizm dallarında yarışmışlardır[10]. Bu gelişmeler Türkiye'de modern spor öğretimine 1860'lı yılların başlarında Amerikalı öğretmenlerin görev aldığı Robert Kolej'de yapıldığını göstermektedir. Beden Eğitimi

3 Hayatı için bk. Cyrus Hamlin, *My Life and Times*, 1893, Türkçesi: Ayşe Aksu, *Robert Kolej Uğrunda Bir Ömür*, Dergah yayınları, İstanbul 2012,

4 Uygur Kocabaşoğlu, *Anadolu'daki Amerika*, İstanbul 1989, s.176.

5 ABCFM (American Board Commissioners for Foreign Missions) veya kısaca Amerikan Board olarak ifade edilen bu kuruluş 1810 yılında Amerika'nın Boston şehrinde kurulan bir protestan teşkilatıdır.

6 Ayten Sezer, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938),* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s.64.

7 Kolejin 150 yıllık tarihi için bkz. *Bir Geleneğin Anatomisi: Robert Kolej'in 150 Yılı; The Anatomy of a Tradition: 150 Years of Robert College 1863-2013*, (Sergi Kataloğu), Yayına Hazırlayan: Cem Akaş, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları 21, İstanbul 2013. Ayrıca kolej tarihi için bkz. M. Fincancı, *The Story of Robert College Old and New*. İstanbul 2001, John Freely, *A History of Robert College*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.

8 Hamlin'nin eğitim anlayışı için bk. Uygur Kocabaşoğlu, "Cyrus Hamlin: Misyoner, Eğitimci, Müteşebbis", *Kebikeç,* 36, 2013, s. 83-104.

9 M.Fincancı, *The Story of Robert College Old and New*. İstanbul 2001, s.15.

10 Kolejlerde Spor, https://bogaziciarsivleri.bogazici.edu.tr/sergi/robert.php (Erişim Tarihi: 24.05.2024)

dersiyle bağlantılı olarak okulda futbol ve beysbol, takımları ile Atletizm Fakülte Komitesi kurulması, Dodge Jimnastik Kulübü, basketbol topunun Amerika'dan Türkiye'ye ilk kez Robert Kolej öğretmenleri tarafından getirilmesi ve 1920'de Robert Kolejin Basketbol Takımı'nın kurulması, "field day" veya "sports festival" ile olimpiyat benzeri, çok branşlı spor etkinliklerinin yapılması ile okul Türkiye'de spor hayatına büyük katkılarda bulunmuştur[11]. 1936 yılı ders programında hazırlık sınıfında ve orta kısımda 2'şer saat jimnastik dersi, lisede ise beden terbiyesi dersi yer almaktadır[12]. Robert Kolej beden eğitimi ve spordaki çalışmalarıyla Türk spor tarihinde yer alan önemli okullardan biri olup, basketbol ve sutopu gibi spor branşları da ilk olarak bu okul vasıtasıyla Türkiye'ye yayılmıştır[13]. Okulda beden eğitimi dersinde öğrencinin disiplini, saygıyı, iletişimi, takım olmayı, iş birliğini, bireysel ve sosyal becerileri geliştirmesi amaçlanmıştır. Beden eğitimin ve sporun teşvik edildiği okulda basketbol, voleybol, futbol, boks, badminton, eskrim, jimnastik, judo, binicilik, yüzme, tenis, atletizm, güreş ve halter eğitimi gibi pek çok alanda eğitimin verilmiştir. 1925 yılından itibaren Robert Koleji'nde beden eğitimi öğretmenliği yapan Alexander Nadolsky, okulda basketbol, voleybol, futbol, boks, badminton, eskrim, jimnastik, judo, binicilik, yüzme, tenis, atletizm, güreş ve halter eğitimi verilmesini sağlamış, ayrıca Türkiye'de ilk ulusal atletizm şampiyonası da Robert Kolej'de yapılmış ve gelenek haline gelen Spor Bayramı ile (Field Day) öğrenciler arasında yarışma havası yaratılmıştır[14]. 1900'lü yılların başında Türkiye'de oynanan ilk basketbol maçı spor salonu olarak inşa edilmiş olan Dodge Gymnasium'da yapılmış, 1906 yılında Atina'da gerçekleşen Olimpiyat Oyunları'nda cirit atmada Robert Kolej (1907) mezunu Michael Dorizas bronz madalya kazanmış, 1912 yılında Stockholm'de düzenlenen Olimpiyat Oyunları'na katılan Robert Kolej öğrencileri Vahram Papazyan ve Mıgırdiç Mıgıryan'ın yanı sıra, 1962 yılında 100 ve 200 metre koşularında Kolej mezunları olarak Herkül Millas (1965) Türkiye şampiyonu olurken, yüzmede Ayşegül Çilli de (1965) Türkiye rekorunu altı kez kıran önemli sporcular arasında yer

11 Fatma Acun - Evrim Şencan Gürtunca "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Robert Kolej'de Eğitim", *Tarih İncelemeleri Dergisi* XXXI / 1, 2016, 1-34, s.22-23.

12 Sezer, *age*., s. 67,69.

13 Fikret Soyer, "Osmanlı Devleti'nde (1839-1908 Tanzimat Dönemi) Beden Eğitimi ve Spor Alanındaki Kurumsal Yapılanmalar ve Okul Programlarındaki Yeri Konusunda Bir İnceleme", GÜ, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C 24, S., 2004, 209-225, s.222.

14 Dağhan Irak, "Sporun Kalbinde: Robert Kolej", *Bir Geleneğin Anatomisi: Robert Kolej'in 150 Yılı*, 2013, s. 250-252. 239-275. 2013. https://www.iae.org.tr/Sergi/-Bir-Gelenegin-Anatomisi/160

almıştır[15]. 1920'li yıllarda Spor Bayramı'nda (Field Day) atletizm, gülle atma, disk atma, yüksek atlama, sırıkla atlama branşlarında etkinlikler yapılmış, 1929 yılında okuldaki yarışmalar Türkiye'nin her yerinden atletlerin katılımına açılarak 1930'lu yıllarda basketbol alanında önemli başarılar elde edilmiş,1936 yılında da Atina'da Yunanistan ile oynanan maçta üç Robert Koleji öğrencisi ve takım üstün bir performans sergilemiştir[16]. Kolejde sadece beden eğitimi dersleri ile sınırlı kalınmayıp çok yönlü faaliyetler ile bu alanda pek çok ilke de öncülük edilmiştir.

Amerikan Kız Koleji'nde Beden Eğitimi ve Spor

İstanbul'da açılan ilk Amerikan Kız okulu olarak bilinen okul 1871 yılında Yenikapı'da "Home School" olarak öğretime başlamış, 1876 yılında Üsküdar'a taşınmıştı. Boston Amerikan Kadınlar Cemiyeti tarafından kurulan okul 1890 yılında Lise derecesine yükseltilerek ve Konstantinapol Kızlar Koleji adını almıştır[17]. 1914 yılında Arnavutköy'e taşınmıştır. Arnavutköy'ünde İstanbul Amerikan Koleji Kız kısmı adı altında öğretim yapmaya başlayan okul, Robert Kolej gibi herhangi bir misyoner teşkilatına bağlı olmayıp bağımsız Amerikan kolejiydi ve ortaöğretim seviyesindeydi. Hazırlık, orta ve lise kısımlarından meydana gelen okulun müfredat programı 1930'lardan sonra Robert kolejin programı ile aynı olup, okulda Türkçe, tarih, coğrafya, yurt bilgisi gibi kültür derslerinin yanında İngilizce, Fransızca, Fen Bilgisi, Riyaziye, hendese, Musiki, Resim ve Beden Terbiyesi dersleri vardı. 1936 tarihli ders programına göre okulun orta kısmında birer saat "Beden Terbiyesi" dersleri bulunmaktadır[18]. Amerikan Kız Koleji'nin 1901 mezunu olan Halide Edip okula ait anılarında Danimarkalı bir hemşirenin açık hava sporları ve jimnastik yaptırdığını, kızların bundan çok hoşlandıklarını, basketbol, tenis ve uzun yürüyüşler ile tamamlandığına ve böyle bir ortamda kendisinin "özgürleştiğine" vurgu yapmaktadır. Hareket etmenin keyfini de kolej günlerinde keşfettiğini ve bu sayede bir bedeni olduğunu fark ettiğini, bütün kızların basketbol ve tenis ile uzun yürüyüşlere meraklı olduklarını ve bu tür faaliyetlerin Doğulu kızlar için yeni olduğuna dikkat çekmektedir[19].

15 https://bogaziciarsivleri.bogazici.edu.tr/sergi/robert.php

16 Irak, agm., s.257-260.

17 Ergin, *age*., C 1-2, İstanbul 1977, s.785. 1971 Yılında Robert Kolej ile Amerikan Kız Koleji birleşerek Robert Kolej adıyla Arnavutköy'de karma eğitim vermeye başladı.

18 Talim Terbiye Dairesi Arşivi 341.42/203 Nolu Amerikan Bord Dosyası.

19 İpek Çalışlar, *Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın,* Everest Yayınları, Year: 2010, s.30. Ayrıca bkz. Elif Evrim Şencan Gürtunca, *Robert Kolej'de Eğitim Gören Türk*

Okulun orta kısmında beden eğitimi derslerinin nasıl yapıldığı konusunda 1959-1968 yılları arasında bu okulda öğrenci olan Filiz Yenişehirlioğlu'nun anılarında da şu bilgiler yer almaktadır. O'na göre okulda Beden Eğitimi dersinin genelde dışarıda olduğu ya basket veya voleybol oynadıkları, "jimnastik" salonunda da atletizm yaptıkları veya öğlen tatilinde yürümeğe gittikleri, okulun sınırları içinde kalan Arnavutköy sırtlarında "Plato" denilen çayırda "hockey" veya kız futbolu oynadıkları ve arkasından zorunlu olarak duş aldıkları anlatılmaktadır[20]. Robert Kolej'de verilen jimnastik, beden eğitimi ve kültür fizik dersleri Amerikan Kız Koleji'nde de verilmekteydi. Bundan dolayıdır ki Kolej Osmanlı 'da ilk defa kız öğrencilerin de beden eğitimi dersi yapmış oldukları okul olarak bilinmektedir.

Talas Amerikan Koleji'nde Beden Eğitimi ve Spor

Amerikan Bord misyonerleri tarafından 1871 yılında Kayseri Talas'ta önce Amerikan Kız Koleji kurulmuş, daha sonra da 1889'da açılan Talas Amerikan Erkek Koleji 1967 yılına kadar bölgede faaliyetini sürdürmüştür[21]. Kolej, Cumhuriyet döneminde (1927) yatılı erkek ortaokulu olmuş, 1928 yılında da Talas Amerikan Koleji olarak öğrenime başlamıştır. Okulun 1956-1961 yıllarında öğrencilerinden olan Kocabaşoğlu'nun okul yıllıkları ve yaşadıklarına dayalı olarak okula dair önemli bilgiler verilmektedir. Çoğunlukla diğerlerinde olduğu gibi bu okulda da İngilizce, Matematik, Fen Bilgisi, Sağlık Bilgisi, Müzik, Resim ve Spor gibi dersleri Amerikalı öğretmenler, Türkçe okutulan Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi ve Din Bilgisi gibi dersleri de Türk öğretmenler vermekteydiler. Kocabaşoğlu'nun okul hakkında altını çizdiği konulardan biri okulda öncelikle sporun olmazsa olmaz olduğudur[22]. Sporun her çeşidinden bahseden yazar, okulda basketbol potaları ve voleybol sahası, güreş ve boks yaptıkları minderler ile ping pong masalarına değinerek; "…demir bir direğe iple bağlı voleybol topu büyüklüğünde bir topu elle vurarak direğe sarma esasına dayanan tetherball; yere çakılı bir demire büyük at nallarını uzaktan

Öğrenciler Üzerine Prosopografik Bir Çalışma (1863-1971), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2017, s. 285.

20 Filiz Çalışlar Yenişehirlioğlu, "Arnavutköy Amerikan Kız Koleji", *Kebikeç*, Yıl: 18, S. 36, 2013, s.124.

21 Cenk Demir, "Amerikan Board Belgelerine Göre Talas Amerikan Kız ve Erkek Kolejleri", *Turkish Studies*, C 7/4, Güz 2012, s. 1405-1420.

22 Okuldaki spor faaliyetleri için bkz. Uygur Kocabaşoğlu, "Bir Varmış Bir Yokmuş: Talas Amerikan Koleji", *Kebikeç*, Yıl:18, S. 36, 2013, s.112-114.

fırlatarak oynanan "horse-shoe"; Maymunlu Bahçe'de barfiks ve paralel; kışın kayak (slalom ve cross-country), kızak ve buz pateni ilk baharda kum havuzunda yüksek ve sırıkla atlama, gülle ve disk atma (çekiç ve cirit yoktu), baseball'un bir türü olan ve daha küçük alanda daha büyük bir topla oynanan softball aklıma gelenler. Takım oyunlarının, tenis, masa tenisi, güreş ve boks gibi sporların, kayak yarışmalarının fikstürleri Spor Başkanı tarafından düzenlenir ve buna uyulurdu." Daha pek çok oyundan bahsetmektedir. Nisan ya da mayıs ayında Kayseri'deki Sümer Stadının kiraladığını, bütün okulun buraya götürülerek "track and field", atletizm yarışmaları, bir çeşit mini olimpiyat düzenlendiğini, kısa ve uzun koşular, uzun ve üç adım atlama, yüksek ve sırıkla atlama gibi atletizm dallarında yarışmalar ile gülle ve disk atıldığını da belirtmektedir. Bu arada "uzuneşek", "birdirbir", "hamam kızdı" gibi oyunlarına da değinen yazar, okulda 160-170 kişilik öğrenci grubundan, herhangi bir sporla uğraşmayanların sayısının 10'u bulmadığını ifade etmektedir. Havanın çok soğuk ve yağışlı olduğu günlerde de bina içinde, satranç, dama, Çin daması, tavla, domino, "Mikadonun Çöpleri", "Monopoly", misket ve (illegal olarak parasına poker ve basma) gibi çeşitli kart oyunları vs. oynandığına dikkat çekerek, bu işlerden sorumlu bir de Oyun Başkanının olduğunu dile getirmektedir. Ders dışı faaliyetlerin ise "Kulüpler" ya da topluluklar bünyesinde yapıldığına vurgu yapılmaktadır. Bütün bu bilgiler spor etkinliklerinin okulun beden eğitiminin ders dışı bir parçası olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Tüm dünyada spor ve beden eğitimi ile bireylerin fiziki, ruhi ve sosyal açılardan sağlıklı olmaları amaçlanmaktadır. Ordu millet olan Türklerin güçlü ve sağlıklı çocuklar yetiştirmek için dağcılık, avcılık, okçuluk, ata binme, cirit ve güreş gibi sporlara önem verdikleri bilinmektedir. Türklerin tarihinde bütün bu sporların beden eğitimi olarak yapıldığı, bunun bir anlamda ülke savunmasına ve savaşa hazırlık olarak talim amaçlı olduğu söylenebilir. Türklerde olduğu gibi Osmanlı döneminde Amerikalı Protestan misyonerleri tarafından açılan ve Cumhuriyet'e intikal eden Robert Kolej, Amerikan Kız Koleji ve Talas Amerikan Koleji gibi okullarda beden eğitimi, spor ve jimnastiğe büyük önem verildiği görülmektedir. Bu kolejlerde öğrencilerin beden ve spor etkinlikleri sadece onların vücut ve zihin eğitimini değil aynı zamanda hayata bakışlarını ve yaşam tarzlarını da etkilemeyi amaçlıyordu. Beden eğitimi ve jimnastik dersleri bütün sınıfların programlarında yer almaktadır. Öğrencilerin derslere olan motivasyonlarını dolayısıyla başarılarını, ruh ve

beden sağlılarını olumlu yönde etkilediğine inanıldığı için kolejlerde jimnastik ve spor eğitimine derste ve ders dışında ciddi zaman ayırıldığı dikkati çekmektedir. Bu kolejlerde beden eğitimi ve spor sadece ders programlarındaki Beden Terbiyesi ve Spor dersine ayrılan saatlere bağlı olarak yapılmadığı, modern anlamda spor salonları, kulüpler ve takımlar oluşturulduğu; öğrencilerin futbol, voleybol, atletizm, basketbol ve tenise yönlendirildikleri, müsabakalara katıldıkları ve spor kıyafetleri ile spordan önce sağlık kontrolünden geçirildikleri, sonrasında da duş almak zorunda oldukları dikkati çekmektedir. Bu kolejlerin beden eğitimi, spor ve jimnastik derslerinde yaptıkları ile Türk eğitim ve spor tarihine önemli katkı yaptıkları söylenebilir.

Kaynaklar

Acun, Fatma - Şencan Gürtunca, Evrim "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Robert Kolej'de Eğitim", *Tarih İncelemeleri Dergisi* XXXI / 1, 2016, 1-34, s. 22-23.

Bir Geleneğin Anatomisi: Robert Kolej'in 150 yılı; The Anatomy of a Tradition: 150 Years of Robert College 1863-2013, (Sergi Kataloğu), Yayına Hazırlayan: Cem Akaş, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları 21, İstanbul 2013.

Bir Geleneğin Anatomisi: Robert Kolejin 150 Yılı, İstanbul 2013, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü. https://www.iae.org.tr/Sergi/-Bir-Gelenegin-Anatomisi/160, son erişim tarihi: 03.04.2024.

https://bogaziciarsivleri.bogazici.edu.tr/sergi/robert.php, son erişim tarihi:01.05.2024.

Çalışlar Yenişehirlioğlu, Filiz "Arnavutköy Amerikan Kız Koleji", *Kebikeç*, yıl:18, S. 36, 2013.s.121-130.

Çalışlar, İpek, *Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın,* Everest Yayınları, Year: 2010.

Demir, Cenk, "Amerikan Board Belgelerine Göre Talas Amerikan Kız ve Erkek Kolejleri", *Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C 7/4, Güz 2012, s. 1405-1420.

Ergin, Osman Nuri, *Türk Maarif Tarihi*, C 3-4, Eser Matbaası İstanbul 1977.

Fincancı, M. *The Story of Robert College Old and New*, İstanbul 2001.

Freely, John, *A History of Robert College*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.

Günay, Nejla "Atatürk Döneminde Beden Eğitiminin Gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü" *AAMD,* Mart 2013, C XXIX, S. 85, s.72-100.

Hamlin, Cyrus, *My Life and Times*, 1893, Türkçesi: Ayşe Aksu, *Robert Kolej Uğrunda Bir Ömür*, Dergah Yayınları, İstanbul 2012.

Irak, Dağhan, "Sporun Kalbinde: Robert Kolej", *Bir Geleneğin Anatomisi: Robert Kolej'in 150 Yılı*, s. 239-275. 2013. https://www.iae.org.tr/Sergi/-Bir-Gelenegin-Anatomisi/160, son erişim tarihi:03.04.2024.

Kocabaşoğlu, Uygur, *Anadolu'daki Amerika*, Arba Yayınları, İstanbul 1989.

Kocabaşoğlu, Uygur, "Bir Varmış Bir Yokmuş: Talas Amerikan Koleji", *Kebikeç*, yıl:18, S. 36, 2013, s.105-120.

Kolejlerde Spor, https://bogaziciarsivleri.bogazici.edu.tr/sergi/robert.php son erişim tarihi: 24.05.2024.

Sezer, Ayten, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Soyer, Fikret, "Osmanlı Devleti'nde (1839-1908 Tanzimat Dönemi) Beden Eğitimi ve Spor Alanındaki Kurumsal Yapılanmalar ve Okul Programlarındaki Yeri Konusunda Bir İnceleme", GÜ, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C 24, S. 2004, s.209-225.

Şencan Gürtunca, Elif Evrim, *Robert Kolej'de Öğrenim Gören Türk Öğrenciler Üzerine Prosopografik Bir Çalışma (1863-1971)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2017.

Talim Terbiye Dairesi Arşivi (TTDA), 341.42/203 Nolu Amerikan Bord dosyası.

Foto 1: Field Day, 1913. CU-RBML, RC Evrakı (Bk. https://bogaziciarsivleri.bogazici.edu.tr/sergi/robert.php)

Foto 2: Amerikan Kız Koleji'nin Üsküdar'daki kampüsünde, 1900'lü yıllarda, kadın öğrenciler beden eğitimi dersindeyken. CU-RBML, ACG Evrakı ((https://bogaziciarsivleri.bogazici.edu.tr/sergi/robert.php)

Foto 3: Amerikan Kız Koleji'nde okçuluk sporuyla ilgilenen kadın öğrenciler, 1920-1930. CU-RBML, ACG Evrak (https://bogaziciarsivleri.bogazici.edu.tr/sergi/robert.php) https://blog.iae.org.tr/sergiler/sporun-kalbinde

Türk Sporunda Adnan Menderes

Günver Güneş*

Giriş

Yakın dönem Türk Siyasî yaşamının en önemli isimlerinden biri Adnan Menderestir. Adnan Menderes ile ilgili olarak başta DP'nin kuruluşu, 1950-1960 dönemi başbakanlığı ve siyasi yaşamını sona erdiren 27 Mayıs Askerî müdahalesi yanında trajik bir son olarak idamı çokça konuşulmuş, bunun yanı sıra araştırmalara ve hatıratlara konu olmuştur. Adnan Menderes 20. Yüzyıl Türkiye tarihî açısından ne kadar önemli bir aktör olsa da onun hakkında yaşamının kimi dönemlerine ait bilgi eksiklikleri ve kaynağı belirsiz yanlış ifadeler nedeniyle de sağlıklı değerlendirmeler yapamıyoruz. Sözünü ettiğim araştırma eserlerde en az değinilen ise Menderes'in sporla olan ilişkisidir. Oysa Menderes biyografilerinde sıkça rastlanan onun gençlik yıllarında futbol oynadığı, üstelik hem forvet hem de kalecilik yaptığı bunları da İzmir'in iki köklü kulübünde hayata geçirdiğidir. Bildiride başta bu iddialar olmak üzere Menderes'in önce sporculuğu ardından da Türk Spor Kurumunda yöneticiliği döneminde gerçekleştirdiği faaliyetler, CHP Parti Müfettişi olarak görevlendirildiği bölgelerde spor aktiviteleri hakkında hazırladığı raporlar, Demokrat Parti içinde spor etkinliklerine katılımı ve Parti olarak spora sunduğu katkılar arşiv kaynakları, yerel ve ulusal basın, basılı eserlerle ele alınacaktır.

1. İzmir Yılları Karşıyaka'da Santrfor, Altay'da Kalecilik Yaptığı İddiaları

1899 yılında Aydın'da dünyaya gelen Adnan (Menderes) küçük yaşta anne ve babasını kaybetmiş çocukluğu ve gençliği dede evi olan Karşıyaka'da geçmiştir. İzmir'de İttihat Terakki Mektebi ve İzmir Amerikan Koleji'inde ki öğrenciliği sırasında sporla tanışmıştır. Özellikle Amerikan Koleji

* Dr Öğretim Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Aydın/TÜRKİYE ggunes65@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-4255-5288 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1463

sırasındaki öğrenciliği döneminde en tutkulu olduğu oyun futbol olmuştur. Adnan Menderes'in İzmir'de geçen öğrenciliği sırasında İzmir'de Türk gençleri Sultani Mektebi'nde oluşturdukları ekiplerle ilk kez sahalara inerek gayr-ı resmî müsabakalara çıkmaya başladılar[1]. Adnan (Menderes) da gerek Karşıyaka'da gerekse Amerikan Koleji'nde ki arkadaşları ve okulun sağladığı olanaklarla sporla ilgilenmiştir. Çocukluk arkadaşı Sadi İplikçi'nin anılarında tarih verilmeden Adnan'ın güreş yaptığı, bisiklete iyi bindiği bunun yanı sıra Karşıyaka Terbiye-i Bedeniye kulübünde Rıfat Kadızade, Sadi İplikçi ile birlikte forvette santrfor oynadığı belirtilmiştir. Sözü edilen tarihler 1913-1915 yılları olmalıdır[2]. Yine bu tarihlerde denizle de tanışmış, iyi bir yüzücü olmuştur[3]. Mondros Mütarekesinden sonra terhis olduğunda yeniden kayıt yaptırdığı okulu Amerikan Kolejinde Etem, Hilmi Malik ve Cumaovalı Ali ile birlikte basketbol takımı kurarak, okul bünyesinde basketbol da oynamıştır[4]. Adnan'ın (Menderes) futbol oynayıp oynamadığını yakın tarihlere kadar somut bir şekilde ortaya koyabilecek elimizde gelişigüzel anlatılar dışında belge ya da görsel bulunmuyordu. Sözlü anlatılar ise bir süre sonra araştırma eserlere birbirinden farklı yorumlarla aktarılmaya başlandı. Adnan'ın (Menderes) hangi yıllarda hangi takımlarda ve ne kadar sürelerde futbolun içinde yer aldığına ilişkin eldeki mevcut kaynaklara göre henüz tam olarak belirleme şansımız hala bulunmuyor[5]. İzmir'de kurulmuş olan ilk Türk Kulübü Karşıyaka Mümarese-i Bedeniye Spor Kulübü'dür. Ve kuruluş tarihi 1 Kasım 1912'dir[6]. Adnan (Menderes) kulüp kurulduğunda 13 yaşındadır. Futbol oynamak için kas ve kemik yapısı yeteri kadar gelişmiş değildir. Dolayısıyla bu tarihte futbol oynamış olamaz. Öyle ki Karşıyaka takımının nadiren de olsa bu tarihlere ait görsellerinde Adnan (Menderes)

1 Günver Güneş, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Modern Sporların İzmir'e Girişi (1850-1922),* İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı:84, İzmir 2012, s. 94-95, Yaşar Aksoy, "Gâvur İzmir'de Gol Sesleri", *Futbol ve Kültürü,* (Der: Roman Horak, Wolfgang Retter, Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul 1993, s. 337-338, Ali Rıza Ertuğ, *Türk Futbol Tarihi (1890-1923),* Ankara 1977, s. 29.

2 Yaşar Aksoy, *Karşıyaka, Kaf Sin Kaf Tarihi*, Hisdaş Yayını, İzmir 1988, s. 109.

3 Erdal Şen, *Başbakan Adnan Menderes'in Hayatı, Bir Yiğit Vardı,* Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2010, s.25.

4 Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı (1899-1960),* Remzi Yayınevi, İstanbul 1979, s. 40, Cem Atabeyoğlu, *Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi (1453-1991),* Fotospor Yayını, İstanbul 1991, s. 71.

5 Aksoy, *age.*, s.107.

6 *Ahenk,* 13 Kanun-ı Evvel 1328, Aksoy, *age.,* s. 105, Günver Güneş, "Osmanlı İmparatorluğunda 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla İzmir de Futbol", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 142, Ekim 2005, İstanbul 2005, s.74.

bulunmamaktadır. Dönemin İzmir basınında da Karşıyaka oyuncularının ismi yazılırken Adnan isimli bir oyuncuya rastlamıyoruz[7]. Sadi İplikçi anılarında ısrarla Adnan'ın (Menderes) futbol oynadığını belirtmiş olması belki de onun as takımda değil ikinci ya da genç takımda yer aldığını bize anlatıyor olabilir. 1915 yılında İzmir Valisi Rahmi Bey tarafından Türk takımlarının katıldığı turnuvada Karşıyaka da yer almış ve oynanan müsabakalar sonrası Altay'ın ardından turnuvayı ikinci sırada tamamlamıştır[8]. Bu turnuvada yer alan Karşıyaka oyuncuları içinde yine Adnan (Menderes) görünmüyor. Yalnızca 1916 tarihli Donanma Mecmuası'nda oyuncuların isimleri belirtilmeden yer verilen Karşıyaka futbol takımında Adnan'a (Menderes) benzeyen bir oyuncu orta sırada görülmektedir[9]. Bunu kanıtlamak ise şu anki bilgilerimizle mümkün görünmüyor. Karşıyaka Spor Kulübü ve İzmir Spor tarihine dair yazılmış hiçbir eserde ise Adnan Menderes'in futbol oynadığı döneme ait herhangi bir fotoğrafına rastlamış değiliz. Bu da ortaya atılan iddiaları kanıtlamayı zorlaştırmaktadır. Menderes'in Amerikan Koleji yıllarına ait tek anlatı Celal Bayar'a aittir. Bayar Adnan (Menderes)'in okuldaki misyonerlik faaliyetleri ile ilgili olarak kendisini bilgilendirdiğini belirtir[10]. Bu okuldaki sporculuğuna dair de herhangi bir belge ya da görsel ise bulunmamaktadır.

Adnan (Menderes)1916 yılı içinde Kızılçullu'daki Amerikan Koleji'nde okurken I. Dünya Savaşı nedeniyle askere çağrılmıştır[11]. 15 Aralık 1917'de Zabit Vekili olarak İzmir'e atanır. Buradan Suriye Filistin Cephesi'ne yollandığı sırada zehirli sıtma hastalığına yakalanmış hava değişimi için tekrar İzmir'e gönderilmiştir[12]. Adnan (Menderes) I. Dünya Savaşı'nda

7 Bu gerçeğe rağmen Sadi İplikçi gazeteci Yaşar Aksoy'a verdiği bilgilerde Adnan Menderes'in Karşıyaka'da Birinci Dünya Savaşı sonlarına kadar ilk on birde yer aldığını belirtmektedir. Aksoy, *age*., s. 109.

8 *Ahenk*, 27 Mart 1331, *Ahenk*, 3 Mayıs 1331, Güneş, *Modern Sporların*, s.106-107, Fehim Kuruloğlu, *Altay Spor Kulübü Tarihi,* Ecem Basın Yayın, İzmir 2014, s. 75-77, Mehmet Ali Oral, *Türkiye Futbol Tarihi (1913-1922),* C 1, Fasikül: 2, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1954,128-129, Mehmet Yüce, *Osmanlı Melekleri, Futbol Tarihimizin Kadim Devreleri, Türkiye Futbol Tarihi,* C 1, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s.266,

9 *Donanma Mecmuası*, 21 Kanunısani 1331, Adnan (Menderes) Bey'in Amerikan Kolejinde öğrenci iken çekilmiş olan fotoğrafları ile karşılaştırıldığında Donanma Mecmuasında yer alan Karşıyaka kadrosundaki kişinin Adnan olması ihtimali yüksektir. Ahmet Diker, *Direnişten Dirilişe Kaf Sin Kaf Destanını Yazanlar,* Duvar Yayınları, İzmir 1914, s. 34.

10 Celal Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes* (Haz: İsmet Bozdağ), Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul 1968, s. 21-23.

11 Süleyman İnan, *Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes*, Liberte Yayınları, Ankara 2006, s.30, Aydemir, *Menderes'in Dramı*, s. 35.

12 Aydemir, *Menderes'in Dramı*, s.38, Orhan Cemal Fersoy, *Bir Devre Adını Veren Başbakan,*

askere davet edilmiş fakat çoğunlukla cephe gerisinde görev yaptırılmıştır[13]. Mondros Ateşkes Antlaşması ile de terhis edilmiştir. Adnan'ın (Menderes) Altay İdmanyurdu'nda futbol oynayıp kalecilik yaptığı iddia edilen tarih aralığı 30 Ekim 1918 ile Haziran 1919'dur. Zira kayıtlarda kendisi Aydın'ın Yunanlılar tarafından işgal edildiği 27 Mayıs 1919 sonrası Koçarlı ve çevresinde Kuva-yı Milliye içinde faaliyet gösteren Ayyıldız çetesinde yer almaktadır. 27 Mayıs 1919 öncesine dair de yaşamına ilişkin bir fazla bir bilgi akışı olmadığı gibi bir spor kulübünde futbol oynadığına yönelik hiçbir somut veri bulunmamaktadır.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali, her anlamda büyük sorunlara yol açmıştır. Yaşanan kaos kargaşa ortamı Türkler aleyhine spor faaliyetlerine de yansımıştır. Yunan işgal komutanlığı 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgalinin ardından Altay ve Karşıyaka kulüplerini kapatmışlardır[14]. Bu iki kulübün kapanması sonrası Türkler önce İzmir İdmanyurdu, ardından Türk Amerikan Derneği ve Hilal isimli kulüplerde spor yapma olanağı bulabilmişlerdir[15]. Müsabakalar İstanbul'daki kadar özgür bir ortamda gerçekleşmedi. Yunan işgal komutanlığı Türklerin spor sahalarına adım atmalarına kolay kolay izin vermedi.

Özellikle 1950'li yıllarda yazılan eserler ve anılarda belirtildiğine göre Adnan (Menderes) bu tarihlerde İzmir İdmanyurdu diğer adıyla kapatılan Altay'ın yerine faaliyet gösteren Altay İdmanyurdunda kalecilik yapmıştır[16]. Kendisinin böyle bir beyanı olmadığı halde DP döneminde yazılan futbol tarihi kitaplarında bu iddiaları sıklıkla görüyoruz. M. Ali Oral bu konuda en ileri giden yazar olmuş Adnan (Menderes)'in İdmanyurdu'nun santrforu olarak kaydetmiştir[17]. Araştırmacıları yanıltan büyük olasılık İdmanyurdu'nda

Adnan Menderes, Garanti Matbaası, İstanbul 1971, s.27, Muammer Yaşar, *Aydın Menderes Anlatıyor, Acılı Günler*, Tekin Yayınevi, Ankara 1987, s. 126.

13 İnan, *age.,* s. 33.

14 Günver Güneş, "Millî Mücadele Döneminde Beden Eğitimi ve Spor Faaliyetleri", *Uşak'ın Yunan İşgalinden Kurtuluşunun 100. Yıl Hatırası,* Ed. Sadiye Tutsak ve arkadaşları, C 2, Nobel Yayınevi, Ankara 2023, s.1168, Fehim Kuruloğlu, "Mütareke Dönemi İzmir Spor Hayatı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. XVIII/Özel Sayı, İzmir 2018, s.305.

15 Naci Gündem, *Günler Boyunca İzmir, Gümüşayak Matbaası,*İzmir 1955, s. 67, Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri,* Bilgi Yayınevi, Ankara 1974, s. 238-239.

16 Soner Yalçın hiçbir kaynak belirtmediği eserinde Adnan Menderes'in Altay İdmanyurdu kalecisi olduğunu yazmıştır. Soner Yalçın, *Efendi*, İstanbul 2004, s. 182-183.

17 Oral, *age.*, s.130. Benzer bilgiler Çetin Esen Kaftan, Orhan Berent, Fehim Kuruloğlu, Bilge Umar'da da yer almaktadır. Çetin Esen Kaftan, *Altay Spor Tarihi*, Acargil Matbaası,

Adnan isimli bir futbolcunun olmasıdır. Söz konusu oyuncunun Adnan (Menderes) olma ihtimali verilen çelişkili ve tutarsız bilgiler nedeniyle mümkün görünmemektedir. Dahası İdmanyurdu'nun Adnan isimli oyuncu ile müsabakalarını gerçekleştirdiği tarihler 1919 sonu 1920 yılı başlarıdır. Adnan (Menderes) ise bu tarihlerde eğer yine bilgi kirliliği yok ise Ay Yıldız çetesi ile birlikte Yunanlılara karşı mücadele etmektedir. Sosyal medya da Adnan Bey olduğu iddia edilen 1923 tarihli Altay İdmanyurdu fotoğrafında işaret edilen kişinin de Adnan (Menderes) olmadığı dikkatle bakıldığında anlaşılacaktır.

Sonuç olarak bu süreçle ilgili olarak resmî tarih ve popüler tarihin kimi yerde birbiriyle örtüştüğünü, üslup ve yönteminin birbirini tamamladığını ifade etmek mümkün. Söz konusu olan spor tarihi ve özellikle futbol olduğunda kurgu ve masalsı atmosferde birbirine karışmaktadır. Bu da kimi çelişkileri Adnan Menderes örneğinde olduğu gibi beraberinde getirmektedir. Örneğin, vaka anlatıcılarına göre bir belgede eski başbakanlardan Adnan Menderes'in Altay'ın kaleciliğini yaptığı yazarken, başka bir yerde ise yine Adnan Menderes'in Karşıyaka futbol takımında santrfor mevkiinde oynadığını öğreniriz[18]. Sahiplenme ve kendine bir geçmiş yaratma güdüsü ile oluşan bu masalsı muğlak atmosfer bir süre sonra gerçeğin üzerini kalın bir örtüyle kapatmaktadır. Son olarak 1916 tarihli Donanma Mecmuasında yer alan Karşıyaka spor Kulübünün yer aldığı oyuncular içinde ona benzeyen bir kişinin bulunması dışında şu an kesin bir şey söylemek mümkün görünmüyor.

2. Adnan Menderes'in Aydın'daki Çalışmaları Halkevi Başkanlığı ve CHP Milletvekilliği

Millî Mücadele başarıyla tamamlanıp, Yunanlıların Anadolu'dan atılması sonrası Adnan Menderes yaz aylarında Aydın'da Çakırbeyli'de çiftliğinde işleriyle meşgul olmaya başlamıştır. Kış aylarını ise İzmir Karşıyaka'da dede yadigârı evde geçirmiştir. Adnan Bey'in 1923-1930 yılları arasında sosyal faaliyetlerden uzak kaldığını görmekteyiz. Nitekim Aydın'da kurulmuş olan spor kulüplerinde ne oyuncu ne de yönetici olarak kayıtlarda ismine rastlamıyoruz. Dönemin en güçlü örgütü olan Aydın Türk Ocağı üyeleri arasında Adnan Bey'in adı hiçbir yerde geçmemektedir. 1923- 1930 yıllarında yerel basının olmadığı Aydınla ilgili haberleri daha güçlü yapısı nedeniyle İzmir'den takip edebiliyoruz. Bu dönem İzmir basınında da Adnan Bey'in

İzmir 1989, Orhan Berent, *Alsancak'ın Sakini Altay*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 15, Fehim Kuruloğlu, *Altay Spor Kulübü Tarihi,* Ecem Basın Yayın, İzmir 2014, s. 85, Umar, *age.,* s. 238.

18 Berent, *age.,* s. 15.

adını taşıyan hiçbir habere ciddi taramalarımıza karşın rastlayamadık. Ona ait ilk izler Serbest Fırka'nın Aydın'da ki faaliyetleri ile birlikte başlamaktadır. 1930 yılında ilk siyasi deneyimi olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Aydın'da kurucuları arasında yer alan Adnan Bey 1931 Genel Seçimlerinin ardından CHF'nın Aydın mebusu olarak meclise girmiştir[19]. Adnan Bey'in sporla olan ilgisi bu tarihlerde bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Bu kez yönetici pozisyonundadır. 1931 yılı ocak ayında Aydın'da sporun canlandırılması için CHF Aydın İl yönetimi ile Aydın Türk Ocağı ortak çalışma içine girmişlerdir. Aydın gençliğini âtıl durumdan çıkarmayı, geleneksel ve modern sporlarla buluşturmayı hedefleyen bu çalışma bir program dâhilinde ortaya konulmuştur. Bunu hayata geçirmek için bir de heyet seçilmiştir. Adnan (Menderes) Bey de Aydın Türk Ocağının son başkanı Dr. Nafiz Bey, Neşet Bey gibi önemli isimlerinde bulunduğu İdare Heyetinde yer almış, kısa süreli de olsa görev yapmıştır[20]. Adnan (Menderes) Bey Türk Ocaklarının faaliyetlerini sonlandırmasının ardından açılan Halkevlerinde de önemli görevler üstlenmiştir. İlk açılan halkevlerinden biri olan Aydın Halkevi'nin 19 Şubat 1932'de açılmasında önemli rol oynamış ve Aydın Halkevinin kurucu başkanı olmuştur[21]. 4 Mart tarihinde yapılan seçimlerle de başkanlığı Mukadder Bey'e teslim etmiştir. Adnan (Menderes) Bey'in Parti ve Halkevi üzerindeki etkisi şehirde pek çok alanda olduğu gibi spor kulüplerine ve Aydın'daki spor organizasyonlarına sağladığı destekle de kendini göstermiştir. Ankara'da mebus olarak bulunduğu süreçte Halkevi spor şubesinin ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştığı gibi, Aydın'daki spor sahalarının düzenlenmesi ve spor malzemesi temininde de girişimleri olmuştur. Aydın'a geldiği zamanlarda Aydınspor'un müsabakalarını takip ettiğini biliyoruz. Bunun dışında milletvekili olarak Aydın'ı ziyaret ve teftişlerinde şehrin spor sahasının geliştirilmesi, tribün inşasına yönelik olarak dönemin valisi ve spor mıntıka heyetine gerekli izahat ve telkinlerde bulunmuştur[22].

19 Günver Güneş, "Serbest Cumhuriyet Fırkasının Aydın'da Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 25, S. 39, Ankara 2006, s.123, İnan, *age.,* s. 35, Aydemir, *age*., s. 90, Fersoy, *age.,* s. 69.

20 *Anadolu,* 8 Mart 1931, Günver Güneş, Ali Güreş, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Aydın'da Spor Faaliyetleri, *Atatürk ve Cumhuriyet'e Armağan*, Ed. Günver Güneş, Mehmet Başaran, Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları No.30, Aydın 2009, s. 59.

21 *Aydın Halkevi Broşürü*, Aydın 1933, s. 7-9, Günver Güneş, Çağdaşlaşma Sürecinde Aydın Halkevi ve Faaliyetleri, *Hacettepe Üniversitesi, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 3, S. 5, Ankara 2007, s. 146., Müslime Güneş, Adnan Menderes ve Halkevleri, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C 12, S. 25, İzmir 2012, s. 141-155.

22 *Aydın*, 12 Ağustos 1934.

3. Türk Spor Kurumu Yöneticiliği ve Asbaşkanlığı

Adnan (Menderes) 1931 yılında seçildiği milletvekilliği yanından DP'de sürdüreceği siyasi yaşamına kadar Ankara'da CHP merkez ve taşra teşkilatlarında görevler almıştır. Spor Teşkilatı Müfettişliği, Taşra Müfettişliği ve Halkevleri Müfettişliklerinde bulunan Menderes Meclis'te Encümen Kâtipliği de yapmıştır[23]. Sporla olan ilgisi onu 1937 yılında Türk Spor Kurumu Asbaşkanlığına kadar taşımıştır.

Cumhuriyet döneminde Türkiye'de spor ile ilgili ilk ciddi örgütlenme olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı 31 Temmuz 1922 tarihinde faaliyete geçmiştir. 1936 yılına gelindiğinde ise İttifak feshedilerek yerine Türk Spor Kurumu ismiyle yeni bir oluşuma gidilmiştir[24]. Türk Spor Kurumu CHP'ne bağlanarak tüzüğü değiştirilmiş, Spor Bölge Başkanlıklarının seçimle değil, Genel Merkezce atanarak göreve gelmesi sağlanmıştır[25]. Karar parti-devlet bütünleşmesinin bir sonucuydu[26]. Türk Spor Kurumu kitle sporunu temel sorunsal olarak belirlemiş ve işlevini de sporu ulusun tüm fertlerine yaymak olarak tasarlamıştır[27].

Türk Spor Kurumu özerk bir yapı olarak oluşturulmuştu. Seçimle meydana gelen organları, kendine özgü kurumsal işleyişi, kaynaklarını harcama yetkisine sahip bulunması ile bu niteliği elde etmişti. TİCİ'dan yapı olarak görünmüyordu. Ancak Türk Spor Kurumunun idari organlarında askerlerin ve hükümet temsilcilerinin varlığı, CHP'nin, hükümet ve parti genel sekreterliğinin kurumun hem çalışma programı hem de bütçesini onay merci olmaları onu yarı-resmi bir yapıya büründürmüştü. Önemi konularda partinin devreye girmesi ile spor teşkilatının parti- devlet yapısının bir parçası haline getirmiştir[28]. Türk Spor Kurumunun yeni oluşan

23 Aydemir, *age*., s.102

24 Cem Atabeyoğlu, "Cumhuriyet Döneminde Spor Politikası" *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 8, İletişim Yayını, İstanbul 1983, s.2192.

25 *Cumhuriyet Halk Partisinin Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi, 1 İkincikanun 1936'dan 30 Haziran 1936'ya Kadar*, C VIII, Ankara 1936, s.100, Kurthan Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi,* Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985, s. 117-123. Bu kararın gereğine uygun olarak tüm sporcuların Cumhuriyet Halk Fırkasına üye olması zorunlu tutulmuştur. Saniye Vatandaş, Celalettin Vatandaş, "Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet Dönemi'ne Biyopolitika ve Sporun Siyaseti", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 19, S. 39, Ankara 2023, s. 1458.

26 BCA, 490.1.0.0/ 3.13.16.

27 Mert Kerem Zelyurt, "Türk Spor Kurumu (1936-1938): Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kitle Sporu", *Sosyologca,* S. 26, İstanbul 2023, s.82.

28 Mustafa Keten, *Türkiye'de Spor*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1974, s. 34.

karakteri üzerinden CHP'nin kimi üyelerinin kişisel ihtirasları spora alet olmuş, spor alanındaki kimi olumsuzluklar direk partiye yansımıştır[29]. Türk Spor Kurumu oluşumunda sporun tek merkezden idaresini, planlama ve örgütlenmesini temel olarak benimsemiştir. Bu çerçevede iller birbirinden ayrı "spor bölgesi" olarak görülmüş, "bölge spor heyetleri" meydana getirilerek Türk Spor Kurumu'nun çalışmaları düzenlenmiştir[30]. Gerçekleştirilen spor etkinliklerinde: "sporu memlekette lüks ve fantezi addetmekten, ferdî bir teşebbüs saymaktan kurtarmak" hedefi somut biçimde ifadesini bulmuştur[31].

Menderes'in önce yönetim kurulu üyesi daha sonra asbaşkan olarak görev yaptığı Türk Spor Kurumu, sporu devlet politikasına çevirerek, amacını sadece popüler olan futbol dışında havacılık, yelken, atıcılık ve kış sporlarında görüleceği gibi "asri ve vatan müdafaasına yarayacak" branşlara ve bunun yanı sıra millî olarak tanımlanan spor faaliyetlerini öne çıkaracaktı. Türk Spor Kurumu, Türk sporunu ülke dışında da temsili, Anadolu'da sporu amatör bir anlayışla yaymayı, federasyonların görev ve yetkilerini belirlemeyi, her spor dalında hakem ve antrenör yetiştirmeyi, Büyük şehirlerde kapalı yüzme havuzu, güreş salonları ve tenis kortları yapılmasını, spor sahalarının derme çatma plansız bir şekilde değil belli bir tarz ve mimaride inşa edilmesi konusunda kararlı bir tutum izlemiştir[32]. Türk Spor Kurumu aynı zamanda ülkenin savunmasına katkı sağlayacak spor dalları ile güreş, atıcılık, atçılık, avcılık gibi geleneksel sporlara da önem vererek desteklemiştir[33].

Adnan Menderes 1936 yılında Türk Spor Kurumu'nda ki görevine Genel Sekreter olarak başlamıştır[34]. 31 Ekim 1936'da sporcuların partiye girişleri düzenlenen büyük bir törenle kutlanmıştır[35]. 14 Nisan 1937'de

29 Kurthan Fişek, *100 Soruda Türk Spor Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985, s.118.

30 BCA, 490.1.0.0/3.13.16, 22/08/1936; *Türk Spor Kurumu Nizamnamesi, Türk Spor Kurumu*, Ulus Basımevi, Ankara 1936, s.12- 14; Ayrıca bk. "Türk Spor Kurumu", *Top Mecmuası*, S. 375, 27 Nisan 1936, s.6.

31 *Yirminci Cumhuriyet Yılında Beden Terbiyesi ve Spor*, T.C. Maarif Vekilliği Umum Müdürlüğü, Çankaya Matbaası, Ankara 1943, s.41.

32 Spor İşleri İçin Yeni ve Mühim Kararlar", *Son Posta*, 31 Aralık 1937.
Yahya Doğar, Mustafa Oğuzhan Doğar, "Türk Spor Teşkilatı Tarihi İçinde Türk Spor Kurumunun Yeri", *Spor Bilimlerinde Öncü ve Çağdaş Çalışmalar*, Edit: Nurkan Yılmaz, Duvar Yayınları, İstanbul 2023, s. 285-301.

33 Kurthan Fişek, *Spor Yönetimi*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1980, s.387. Şerif Demir, Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes (1930-1960), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalı, *Yayınlanmış Doktora Tezi,* İstanbul 2009, s. 26.

34 BCA, 490.1.0.0/ 1109.48.2.

35 *Ulus,* 1 Kasım 1936, s. 1; *Tan,* 30 Ekim 1936, s. 6; *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 20, 15

kurumun Asbaşkanı Halit Bayrak'ın istifası sonrası Türk Spor Kurumu Asbaşkanlığı'na Adnan Menderes getirilmiştir[36]. Halit Bayrak, TSK' da ki görevinden ayrılırken Adnan kendisinin yerine seçildiğine dair veda yazısı yayınlamıştır[37]. Türk Spor Kurumu'nun yeni başkanı Adnan Menderes görevine başlar başlamaz bölgelerde faaliyet gösteren başkanlarına sporda verimli ve düzenli çalışmayı sağlamak için bölgelerde spor işlerinin başına ilgili vilayetin parti başkanlarının getirilmesini talep eden bir genelge göndermiştir[38]. Menderes açık bir şekilde vali ve parti il başkanlarının göreve getirileceğini ifade ederken bununla da partinin sporu yücelteceği ve yükselteceğine vurgu yapmıştır[39].

14 Ağustos 1937'de Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya imzasıyla da dile getirilen spor işlerinin daha düzenli ve disiplinli yapılabilmesine ilişkin olarak bölge başkanlıklarına vilayet parti başkanlarının getirilmesi hususundaki yazısı sonrası[40] Türk sporu önemli bir değişim süreci yaşamış spor işleri bütünüyle CHP'ne bağlanmıştır[41]. Uygulama beraberinde pek çok sorun yaratmıştır.

19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı münasebetiyle radyo konuşmalarını TSK Asbaşkanı olarak Adnan Menderes yapmıştır[42]. TSK Asbaşkanı Adnan Menderes imzasıyla kurum adına Türk sporcularının Atatürk'e ve vatana bağlılıklarını bildiren mesaj yayınlamıştır[43].

Adnan Menderes, Türk Spor Kurumu'nun Asbaşkanı olarak görev yaptığı dönemde valiliklere, federasyonlara, parti il başkanlıklarına, bölgelere kurum

---

Kasım 1936, s. 3.

36 BCA, 490.1.0.0/ 1107.42.3, BCA, 490.1.0.0/ 1108.46.1, BCA, 490.1.0.0/ 1108.47.1, *Ulus,* 14 Nisan 1937, *Cumhuriyet,* 17 Nisan 1937, *Son Posta*, 15 Nisan 1937, *Tan,* 14 Nisan 1937, *Milliyet,* 17 Nisan 1937, İnan, *age.,* s. 82, Yavuz Ergun, *CHP'li Menderes 1931-1945*, Boyut Yayınevi, İstanbul 2017, s.57.

37 "Spor kurumu hakkında çıkan muhtelif gazete haberleri ve yazıları", BCA, 490.1.0.0/ 1107.42.3

38 Cem Atabeyoğlu, "Cumhuriyet Döneminde Spor Politikası", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,* C VIII, İstanbul 1983, s. 2193, İnan, *age.,* s.84

39 Adnan Menderes, "Resmi Kısım Bölge Başkanlıkları", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 60, 16 Ağustos 1937, s.3-4.

40 BCA, 490.1.0.0/ 1108.47.1, Cem Atabeyoğlu, *Cumhuriyet Dönemi*, s. 2193, Ergun, *age.,* s. 58.

41 *Cumhuriyet* 20 Ağustos 1937, *Ulus* 20 Ağustos 1937, *Milliyet*, 20 Ağustos 1937, *Son Posta*, 20 Ağustos 1937, *Anadolu* 20 Ağustos 1937.

42 Erdal Şen, *Başbakan Adnan Menderes'in Hayatı, Bir Yiğit Vardı*, İstanbul 2010, s. 69.

43 "Türk Spor Kurumu Asbaşkanı Adnan Menderes'in Bayram Kutlama Mesajı", *Türk Spor Kurumu Dergisi*, S. 61, 30 Ağustos 1937, s. 8-9.

adına gönderilen resmi yazışmalarda imzası yer almıştır. Türk Spor Kurumu olarak devlet büyüklerine yazılan teşekkür, kutlamaları kaleme almıştır[44]. Türk Spor Kurumunun yayın organı olan Türk Spor Kurumu Dergisi 26 Haziran 1936- 7 Kasım 1938 tarihleri arasında 122 sayı olarak yayımlanmıştır. Dergi Cumhuriyetin ilk yıllarında yayınlanan spor dergilerinden farklı bir şekilde spor faaliyetlerinin tanıtılmasının yanı sıra CHP'nin spor örgütleriyle alakalı düşüncelerinin kamuoyuyla paylaşılan bir zemin oluşturmuştur. Menderes TSK yöneticisi ve asbaşkanı olduğu dönemde Türk Spor Kurumu Dergi'sinin yazar kadrosunda yer almıştır[45].

TSK dönemi kulüpçülük iddialarıyla çalkalanmıştır. Basında çıkan yazılar açık mektup şeklinde direk TSK Asbaşkanı Menderes'i muhatap almıştır[46]. Bu süreçte partinin ve hükümetin sağladığı maddi destekle spor faaliyetleri Türk Spor Kurumu üzerinden gerçekleştirilmiştir. 1937 yılında hükümet tarafından tahsis edilen 50 bin lira Türk Spor Kurumu aracılığıyla ülkede spor çalışmalarına ve atletizm yarışlarına aktarılmıştır[47]. Partinin spor faaliyetleri içinde yoğun bir şekilde bulunması Türk Spor Kurumu'nun çalışmalarında problemler yaratmıştır. Bu durum ise anlaşmazlıkları ve ardından istifaları beraberinde getirmiştir[48]. Yeni uygulamaya konulan milli küme talimatnamesine büyük kulüplerin itirazı sonucu Türk Spor Kurumu ile Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş gibi kulüplerin arası açılmıştır[49].

Menderes'in TSK asbaşkanı olduğu dönemde Galatasaray parasal destek isteğini dile getirmişti. Galatasaray TSK Başkanı olan Adnan Menderes'e yazdığı bir mektup ile 18 Ağustos 1938 tarihinde, Mecidiyeköy'de bulunan stadının düzenlenmesi için 3500 liralık kaynak talebinde bulunmuş ancak talebi karşılık görmemişti[50].

44 Gökhan Gökbulut, Cumhuriyetin Resmî İdeolojisinin İnşasında Türk Spor Kurumu Dergisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gazetecili Anabilim Dalı, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 2023, s.71.

45 Faruk Eken, "İlk Resmi Spor Dergisi: Türk Spor Kurumu Dergisi'ne Bir Bakış (1936-1938)", *Belgi Dergisi,* C 2, S. 20, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Denizli 2020, s. 2541.

46 Ahmet Bahtiyar, "B. Menderese Açık Mektup", *Akşam Gazetesi*, 3 Kanunuevvel (Aralık) 1937, s. 10, *Tan*, 30 Haziran 1938, s. 6.

47 *Cumhuriyet,* 20 Şubat 1937, s. 6.

48 *Tan,* 23 Haziran 1937, s. 6; *Ulus,* 29 Haziran 1937, s. 4.

49 Ulvi Yenal, "Türk Spor Kurumu ile Fenerbahçe Arasındaki İhtilaf", *Akşam Gazetesi*, 23 Nisan 1938, s. 10.

50 Gökaçtı, *age.,* s. 151.

1938 yılı Nisan ayı ortalarında İzmir'de faaliyet gösteren spor kulüplerinin birer kulüp binası ve spor sahasına kavuşabilmeleri için Türk Spor Kurumu başkanı Adnan Menderes'in İzmir'de incelemelerde bulunduğunu dönemin basınından öğreniyoruz. Menderes 1938 yılı bütçesinde dönemin hükümetinin spora yeteri kadar kaynak ayırmadığını gördüğünde TSK Asbaşkanı sıfatıyla CHP Genel Sekreterliği'ne uzunca bir rapor göndermiş, spor faaliyetlerinin yurt genelinde sağlıklı ve verimli yürütülebilmesi için bütçe kaynakları zorlanarak spora daha makul bir pay ayrılması ricasında bulunmuştur[53]

Mecliste de 29 Haziran 1938 tarihli görüşmelerde Kocaeli Milletvekili İbrahim Dıblan Beden Terbiyesi Kanunu'nun genel hükümleri konuşulurken, kanunun 13. Maddesine atıf yaparak öğrencilerin spor kulüplerinde yer almasında herhangi bir sorun olup olmadığı ile ilgili sorusunu Türk Spor Kurumu adına Adnan Menderes cevaplamış ve öğrencilerin spor kulüplerine giremeyeceklerine dair kanunda bir yer olmadığı dolayısıyla öğrencilerin spor kulüplerinde rahatlıkla faaliyet gösterebileceklerini ifade etmiştir[51].

1938- 1938 yılları arasında faaliyette kalan Türk Spor Kurumu tabiri caizse Türk sporunda geçiş dönemi olarak hatırlarda kalmıştır. Yerini ise 3530 sayılı kanunla kurulan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'ne bırakmıştır. Beden Terbiyesi Kanunu 29 Haziran 1938'de kabul edilmiştir[52]. 22 Ekim 1938 tarihinde de TSK yerine oluşturulan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'ne eski bir asker olan General Cemil Tahir Taner getirilmiştir[53]. Kimi araştırmalarda Adnan Menderes'in partinin spor işlerine karışması ve parti ve sporun birleşmesi nedeniyle duyduğu rahatsızlıktan dolayı TSK Asbaşkanlığı'ndan istifa ettiği konusu ise gerçeği yansıtmadığı gibi aynı zamanda dayanakları olmayan temelsiz bir iddiadır[54]. Menderes TSK'da ki görevinden 1 yıl sonra TSK Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'ne dönüştürüldüğünde ayrılmıştır. Ayrılma gerekçesi kurumun faaliyetlerini sonlandırmış olmasıdır[55].

51 Ergun, *age.,* s. 62.

52 *Beden Terbiyesi Mevzuatı: Kanunlar, Nizamnameler, Talimatnameler, Talimatlar, Beynelmilel Nizamnameler, Rehberler, Tarifnameler, Umumi Tebliğler, Tesislere Ait Plan ve Krokiler, Teşkilatı Alakalandıran İdari ve Mali Mevzular*, Der: Nafiz Ergeneli, Nuri Tuna, Alaaddin Kıral Basımevi, Ankara 1941, s. 7-11

53 Cem Atabeyoğlu, *Cumhuriyet Dönemi*, s.2194, Betül Yarar, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiyesi'nde Modern Spor'un Kuruluşu", *Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S. 21, Ankara 2014, s. 310, BTGM yönetiminde ülkede pek çok değerli spor adamı varken emekli asker ve milletvekillerinin olması dikkat çekicidir. Gökaçtı, *age.,* s. 153, Akın**,** *age.,* s. 79.

54 Demir, *age*., s. 26.

55 İnan, *age.,* s. 84, Ergun, *age.,* s.58.

4. Parti Müfettişi Olarak Spora Katkıları

Aydın mebusu Adnan Menderes 1935-1936 yıllarında CHP Parti Müfettişi olarak Antalya, Konya ve İçel illerini teftiş etmiş, bu illere dair hazırladığı raporlarda gençlik ve spor faaliyetlerine ilişkin gözlemlerini de kaydederek VI. Büroya iletmiştir[56].

1935 yılında gerçekleştirdiği Konya ili teftişinde sporla ilgili oldukça titiz değerlendirmeler yapmıştır. Ona göre genç nüfusun yoğun yaşadığı Konya'da spor faaliyetleri azdı. Menderes bunun sebebini partinin toplayıcı özelliğinin olmamasına bağlamıştır. Sevk ve idare edici kabiliyeti bulunmuyordu. Partide bu işlerden anlayan pek kimse görünmüyordu. Spor sahalarının olmaması kaynak eksikliğinden ve parasızlıktandı, ancak asıl sorun ilgisizlikti[57]. 1935 yılında Konya'da dört tane spor kulübü faaliyet gösteriyordu. Bunlardan üçü, İdmanyurdu, Gençlerbirliği ve Selçukspor federasyona dâhil iken Uralspor'un federasyonda kaydı bulunmuyordu. Bu kulüplerden Idmanyurdu'na halkevinin altında bir salon ve odalar tahsis edilmiştir. Konya'da en fazla yardım gören kulüp İdmanyurdu idi. Gençlerbirliği ile Selçukspor'a CHP bir ev sağlamış olmasına karşın ev kullanışlı değildi. İdmanyurdu'na Konya'da gösterilen ayrıcalık diğer kulüpleri rahatsız ettiği gibi şikâyet konusu da olmuştur. Uralspor ise parti ile bağlantısı olmayan, federasyona dâhil olmayıp kendi ayakları üzerinde durmaya çalışan bir kulüptür. Konya'da bunların dışında valiliğin açmış olduğu Atlı Spor Kulübünde çalışmalar oldukça verimlidir. Konya'da Turing Kulübü'nün şubesi açılmışsa da âtıl bir durumdadır[58]. Teftiş raporunda Adnan Menderes ayrıca Konya'nın güzel bir spor sahasına ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir. Partililerin şehirden uzak bir yerde aldığı arsa spor çalışmalarını yerine getiremeyecek kadar kötüdür. Arsa satılabilirse Zindankale mevkiinde belediyeye ait mezarlığı spor alanı olarak tanzim edip stadyum yapmayı düşünmektedirler. Müfettiş bu işin yapılması konusunda Genel Sekreterliğin parasal yardım yapmasının isabetli olacağını da raporuna eklemiştir[59]. Sporun memlekette gelişmesi için "Yönkurullara",

56 Konya, Antalya ve İçel merkez ve ilçeleri için tutulan raporlar bkz; *BCA*, 490.1.0.0/ 275.1103.3, *BCA,* 490.1.0.0/ 618.27.1, *BCA*, 490.1.0.0/ 677.289.1, *BCA*, 490.1.0.0/ 724.479.1, *BCA*, 490.1.0.0/ 726.485.1, *BCA,* 490.1.0.0/ 618.28.1, *BCA*, 490.1.0.0/ 660.204.1, *BCA*, 490.1.0.0/ 268.1068.1.

57 *BCA*, 490.1.0.0/ 627.289.1.

58 *BCA,* 490.1.0.0/ 618.27.1, VI. Büro, s.1.

59 *BCA*, 490.1.0.0/ 618.27.1, VI. Büro, s.2, Faysal Mayak, "Cumhuriyet Halk Partisi'nin Konya'daki Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleri Hakkında Adnan Menderes'in Teftiş Raporu 1935", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları,* S. 12, İstanbul 2012, s. 172.

spordan anlayan şahsiyetlerin seçilmesini isteyen Menderes, büyük bir şehir olan Konya'nın güzel bir spor sahasına ihtiyacı olduğunu pek çok defa ifade etmiştir[60].

Kadınhan İlçesinde bir spor kulübü olmasına karşın rekabet ve husumetten dolayı Öğretmen Hulusi ve eski belediye başkanı Bekir ikinci bir kulüp kurmak istemişlerdir. Gençliği ayıran bu tavrı eleştiren Menderes bu kişilerin Kadınhanı'ndan uzaklaştırılması gerektiğini partiye ilettiği raporunda belirtmiştir[61]. Beyşehir'de gençlik ve spor teşkilatı yoktur, Av ve İdman Kulüpleri vaktiyle teşekkületmiş ancak yürümemiştir[62]. Seydişehir de ise Gençlerbirliği adıyla bir spor kulübün var olduğunu fakat kulübün çalışmalarını yürütemediğini kaydetmiştir. İlçede gençlikle ilgili başka bir teşekkül yoktu ve partide bu işlerle ilgilenmiyordu[63]. Ilgın'da Bir futbol kulübü olduğu fakat gençliğin çalışması ile parti bağlılık konusunda bir alaka bulunmadığı kaydedilmiştir[64]. 2000 nüfuslu Cihanbeyli küçük bir yer olmasına karşın spor teşkilatı ve bu teşkilatın 47 üyesinin olması Menderesi şaşırtmıştır. Karaman'da ise gençlik İdmanyurdu adındaki kulüpte birleşmişti[65]. İdmanyurdu'nun bir futbol takımı da bulunuyordu. Akşehir'de spor örgütlerinin ve gençliğin çalışması memnun edici bir noktaya ulaşmıştı[66]. Ereğli'de de 1935 yılına kadar spor ve gençlik teşkilatı yapılmamıştır. "Bu ayıbın iptidasında Partinin önayak olmasıyla Ereğli Spor adıyla bir spor kulübü teşkiline teşebbüs olmuştur"[67]. Menderes'in raporunda Karapınar'da, Çumra'da, Bozkır'da, Hadim'de gençlik örgütü ve spor faaliyetlerinin olmadığını da görüyoruz[68].

Menderes'in 1935 yılı sonbahar ve 1936 yılı başlarında gerçekleştirdiği Antalya ziyaretlerinde yaptığı incelemelerde kentte bulunan spor kulübünün yalnızca atletizm ve futbolla ilgilendiğini belirtmiştir. Bunun dışında partinin bina temin ettiği avcılar kulübü de faaliyet göstermekteydi. CHP

60 BCA, 490.1.0.0/ 677.289.1.15.

61 Ergun, *age.,* s. 78-79.

62 BCA, 490. 1.0.0/ 677-289-1, Necmi Uyanık, "Tek Parti ve Konya: Adnan Menderes ve Şevket Ödül'ün Raporları Çerçevesinde", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C 11, S. 60 Yıl: 2018, s. 442.

63 BCA, 490.1.0.0/ 677.289.1.

64 BCA, 490. 1.0.0/ 677-289-1

65 BCA, 490.1.0.0/ 618.27..1., VI.Büro, 5.2, Ergun, *age.,* s. 86.

66 BCA, 490.1.0.0/ 618.27..1., III. Büro, s.2

67 BCA, 490. 1.0.0/ 677. 289. 1.

68 BCA, 490. 1.0.0/ 677. 289. 1, Uyanık, agm., s.237.

sorumluları spor çalışmalarına ilgi göstermişlerdir. Antalya da gençliğin bu nedenle partiye sevgi ve bağlığı görülmektedir. Bütçelerinde bulunan 2500 lirayla spor sahalarını yapmışlar ancak tribün ve soyunma odalarının düzenlenmesi için yeterli kaynak oluşturamamışlardır. Kaynak temini sonrasında eksikliklerin tamamlanabileceği müfettiş raporunda dile getirilmiştir. Partinin desteği Antalya gibi önemli bir kent için isabetli bir tercih olacaktır. Diye de eklemiştir[69]. Finike'de bir spor örgütü olmadığı gibi, sportif faaliyetler de neredeyse yapılmamaktadır[70]. Finike ilçesinde gençler adına yapılan hiçbir şey bulunmamaktadır. Üstelik CHP'nin de bu mesele ile yeteri kadar ilgilenmediği görülmektedir[71].

Alanya'da gençlik örgütü ve spor teşkilatıyla Halkevinin ilgilendiği düzenlenmeye muhtaç bir spor alanı olduğu bu alanın yapılması için epey masraf gerektirdiği Menderes'in VI. Büroya ilettiği raporda belirtilmiştir. Menderes bu nedenle spor faaliyetleri için farklı bir alan önerisinde bulunmuştur[72].

Tek bir spor kulübünün olduğu Elmalı'da ise yönetim kurulunun ilgisizliğinden dolayı kulüp dağılmıştır. Belediye tarafından tamamlanmaya çalışılan bir futbol alanı olmasına karşın kurumların yeterince ilgi göstermediğinden işlevsiz haldedir. Manavgat ve Serik'te de spor faaliyetlerine başlanamamıştır[73].

Korkuteli'nde ise bir futbol sahası bulunmasına, 52 üyesi olan bir spor örgütü olmasına karşın örgüt parasızlıktan ve kaynak oluşturamadığı için çalışamamaktadır. Bir düzenleme olursa iyi sonuçlar alınabileceği Menderes'in teftiş raporunda kaydedilmiştir[74].

İçel ilindeki teftişini Ocak 1936 tarihinden itibaren gerçekleştiren Menderes[75] İçel de spor konusunda partinin çalışmalarını doğru ve yeterli bulmuştur. Şehrin içinde uygun olan spor alanının mülkiyeti ise bu tarihlerde halen alınamamıştır. Halkevinin Silifke ve Mersin'deki şubelerinin çalışmaları yeterli düzeyde değildi[76]. Spor ve gençlik faaliyetleri istenilen düzeyde

69 BCA, 490.1.0.0/618.27.1, VI. Büro, s.1. Faysal Mayak, "Adnan Menderes'in Teftiş Raporuna Göre Cumhuriyet Halk Partisi Antalya Örgütünün Çalışmaları (1935)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VI/15, İzmir 2007, s. 203.

70 BCA, 490.1.0.0/ 724.479.1.

71 BCA, 490.1.0.0/ 618.27.1, VIII. Büro, s.1.

72 BCA, 490.1.0.0/ 724.479.1.

73 Ergun, *age.*, s. 100.

74 BCA, 490.1.0.0/ 724.479.1.

75 BCA, 490.1.0.0/ 660.204.1.

76 Cevdet Teke, "Adnan Menderes (Ertekin)'in Teftiş Raporuna Göre İçel Parti Teşkilatı",

değildi[77]. Türk Ocakları dönemindeki zinde çalışmalara karşın gençliğin Mersin Halkevinin faaliyetlerinde beklenilen canlılığı yakalayamamıştır[78]. Menderes'in Tarsus'ta yaptığı incelemelerde ise burada İdmanyurdu isimli bir kulüp olduğu fakat ilçenin nüfus ve zenginliği ile kulübün spor faaliyetlerinin orantılı olmadığı gibi gençleri spor yapabilecekleri doğru dürüst sahalarının da bulunmadığı gözlemlenerek kaydedilmiştir. Adnan Menderes'in teftiş raporunda belirttiğine göre Anamur'da da spor çalışmaları istenilen seviyede değildi[79]. Mut ilçesinde de eski bir spor kulübünün varlığı tespit edilmiş. Burada spor alanı ve spor malzemeleri ihtiyacı parti ve yerel yöneticiler tarafından karşılanmıştır[80].

Adnan Menderes'in CHP adına teftişleri 1939 yılında Afyon, Kütahya, Eskişehir, 1939 yılı Ekim ve Kasım aylarında Kütahya, 1940 yılı ocak ayında Eskişehir- Kütahya, mart ayında Eskişehir, Nisan ayında Afyon, mayıs ve haziran aylarında ise Eskişehir ve devamında Aydın, Manisa, Muğla olarak gerçekleşmiştir[81].

1940 yılında Menderes'in kaleme aldığı raporda Uşakta 3 spor kulübü olduğu bunların Turan İdman Yurdu, Gençler Birliği İdman Yurdu, Ergenekon İdman Yurdu olduğu, Turan İdman Yurdunun Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğüne kaydının yapıldığı öbür iki kulübünde kayıt için işlemlerinin sürdüğü ifade edilmiştir[82]. Raporun devamında, spor faaliyetleri için hazırlanan spor sahasının 8 yıl kadar önce belediye eliyle düzenlendiği kaydedilmiştir. Menderes hem CHP Genel Sekreterliğinden hem de Uşak Şeker Fabrikasından gelen maddi destekle sahanın düzenlenmiş olduğunu böylelikle mevcut spor sahasında futbol, disk, cirit, voleybol, gülle ve tenis

---

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cumhuriyet Özel Sayısı, Van 2023, s.374.

77 BCA, 490.1.0.0/660.204.1.

78 Mehmet Pınar, Cumhuriyet Döneminde Çukurova Türklüğünün Havzası: Mersin Türk Ocağı (1923-1931). İ. Bozkurt vd. (Ed), *İstiklalinin 100. Yılında Mersin*, Eğitim Yayınevi, Mersin 2021, s.186.

79 BCA, 490.1.0.0/ 660.204.1.

80 Ergun, *age.,* s. 113.

81 BCA, 490.1.0.0/ 621.37.1, BCA, 490.1.0.0/ 680.302.1, BCA, 490.1.0.0/ 651.166.1, Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945),* C 2, İletişim Yayınları İstanbul 1996, s. 94, İnan, *age.,* s. 76-77, Ergun, *age.,* s.120.

82 Mehmet Karayaman, "CHP Parti Müfettişleri Raporlarına Göre Uşak (1935-1950)", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* C 3, S.10, Uşak 2017, s. 481.

müsabakalarının yapıldığını ifade etmiştir[83]. Menderes 1940 yılında gerçekleştirdiği Uşak Halkevi teftişinde Halkevinin kendi kıt kaynakları ile spor çalışmalarını yürüttüğünü belirtmiştir[84].

1940 yılında Kütahya'daki incelemelerinde Menderes Kütahya merkezi ve kazalarındaki Halkevleri şubelerinin spor kolunda örgütlenerek spor çalışmalarını yürüttüğünü kaydederken burada sporla alakalı atılan adımları da gözden geçirme imkânı bulmuştur. Bu çerçevede Kütahya Halkevi zaman zaman atletizm müsabakaları gerçekleştirmiştir. Kentteki tek spor kulübüne yer sağlanmış, sporun geliştirilmesine katkı sunulmuştur. Kütahya'da spor geride kalmış, spor adına çok bir şey yapılmamıştır[85]. Menderes'e göre ilçelerde de durum pek farklı değildi. Spor faaliyetleri cılız ve zayıf olduğuna dikkat çeken Menderes, Tavşanlı ve Emet'te spora dair bir yaprak kıpırdamadığını belirtmiş bu alanda bir şey yapılmadığını tespit etmiştir. Kütahya'da yeni stadyum inşa edilmeye başlandığını, Uşak'ta ise birkaç yıl önce yapılmış bir stadyum bulunduğunu, Gediz'de bir futbol sahası oluşturulduğunu, Simav'da Belediyenin üzerinde bulunan bir sahada zaman zaman futbol oynandığını ve Tavşanlı'da mevcut spor kulübünün türlü zorluklara rağmen bir şeyler yapmaya çalıştığını raporuna yansıtmıştır. Menderes ciridin kentte çok eskiden beri sevildiği, bununla birlikte güreşle, kayak sporuna da ayrı bir önem verildiğini kaydetmiştir[86].

Adnan Menderes Kütahya'ya dair yazdığı 1940 Yılı teftiş raporunda spor faaliyetleri hakkında spor ve gençlik oluşumları ile ilgili düşünce ve önerilerini belirtmiştir[87].

Eskişehir teftişinde kaleme aldığı raporunda Menderes bu şehirde spor faaliyetlerinin doğru yürütüldüğü ve iyi olduğunu, Eskişehir'de parti yöneticilerinin gençlikle ve spor kurumlarıyla yakından ilgilenmediği halde spor alanında epey mesafe kat edildiği ifade edilmiştir. Halkevi spor şubesinin çalışmaları hakkında da bilgiler veren Menderes şubenin yararlı işler gerçekleştirdiğini kaydetmiştir. "Eskişehir Demirspor Kulübü" Eskişehir'de sporun ilerlemesine katkı sunan önemli bir kulüptü. Kulüp Ağustos 1930 tarihinde

83 BCA, 490.1.0.0/ 680.303.1, 2 Şubat 1940, s. 25

84 BCA, 490.1.0.0/ 680.302.1, 2 Şubat 1940, s. 25-26.

85 Esra Sarıkoyuncu Değerli, Hasan Karakuzu, "Adnan Menderes ve Kütahya", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cumhuriyet Özel Sayısı,* Van 2023, s.354.

86 BCA, 490.1.0.0/ 680.302.1.

87 BCA, 490.1.0.0/274.1097.1, BCA, 490.1.0.0/ 680.302.1, Ergun, *age.,* s. 135.

"Eskişehir Cer Atölyesinde" kurulmuştur[88]. Menderes eski milletvekillerinden Şevket Akyazı'nın fabrika çalışanlarıyla birlikte kurmuş olduğu Kulüp, Eskişehir de spora ve spor çalışmalarına büyük ivme kazandırmıştır. Eskişehir'e Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü vasıtasıyla bir güre antrenörü gönderildiği fakat antrenörün gençliği sert tavırları nedeniyle küstürdüğü için bu alanda pekte ilerleme sağlanamadığını ifade etmiştir. Bisikletin Eskişehir de epey rağbet gördüğü, ilgilenen çok olduğu, müsabakalarda Eskişehirli bisikletçilerin öne çıktığı, yakın bir zamanda milli takım düzeyinde Eskişehir'den pek çok sporcu çıkacağına dikkat çekilmiştir[89]. Adnan Menderes Eskişehir incelemelerinde oldukça geniş yer ayırdığı spor kısmında spor sahalarına da yer vermiştir. Müfettiş, Eskişehir de mevcut spor sahasının geçici olarak faaliyetlerin sürdürüldüğü bir yer olduğunu yeni stadyumun yapılacağı yerin kent planı hazırlanınca belli olacağını kaydetmiştir. Var olan stadın ise spor yapmaya uygun olduğu ahşap bir tribün bulunduğu ve alanın duvarlarla çevrili olduğunu aktarmıştır. Menderes Sivrihisar kazasına dair raporunda Halkevinde bahsetmiş halkevinin spor çalışmaları için 300 lira gibi bir para ayırdığı ayrıca avcılar kolunun aktif faaliyet gösterdiğini bu arada Sivrihisar gençlerinin futbol sahasına yapımına giriştiklerini belirtmiştir[90]. Kır koşularına 1940 yılı içinde en fazla sporcuyla katılan Eskişehir Halkevi sporcuları olmuştur. Eskişehir de sıklet atma, halat çekme, eskrim ve süngü, müsabakaları düzenlenirken, Halkevine parti genel sekreterliğince bir bisiklet hediye edilmiştir[91].

5. DP Dönemi Menderes'in Başbakanlığı

Demokrat Parti (DP)'nin 14 Mayıs 1950'de iktidara gelmesi ile başlayan süreçte sportif alanda da gelişmeler yaşanmıştır. On yıllık iktidarı boyunca DP hükümetleri spora her türlü desteği vermiştir. Bunun sebepleri arasında Başbakan Adnan Menderes'in geçmişte sporcu kimliğinin olması ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk Spor Kurumu'nda (TSK) ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü (BTGM) Merkez Danışma Kurulu temsilciliği yapmasıdır. Adnan Menderes başbakan olarak görev yaptığı on yıl içinde

88 Özgür Topyıldız, *Anadolu Yıldızı Eskişehirspor*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 31-33, Halil İbrahim Uçak, "Demiryollarında Sportif Faaliyetler ve Ankara Demirspor Kulübü", *Kebikeç*, S.11, Ankara 2001, s. 283.

89 BCA, 490.1.0.0/1576.419.2.

90 BCA, 490.1.0.0,/651.166.1.

91 Cengiz Şavkılı, Meral Maviş, "Parti Müfettişlerinin Teftiş Raporlarına göre CHP'nin Eskişehir Teşkilatı (1940-1943)", Ankara *Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.71 Ankara 2022, s.295.

spor faaliyetlerine büyük katkılar sağlamış ve devlet bütçesinden kaynak aktarmıştır. Bütün bunlarda şüphesiz onun spora olan düşkünlüğünün ve sporcu yapısının etkisi olduğu açıktır[92]. Demokrat Parti döneminde Adnan Menderes'in başbakanlığında spor, devletten önemli şekilde yardım aldı. Spor Toto Teşkilatının oluşturulması ve futbolda profesyonelliğe geçişin etkileri sonucunda Türkiye'de spor tesislerinin kurulmasına da büyük fırsat oluşturmuştur[93].

Milli Olimpiyat Komitesindeki çalkantılı süreç nedeniyle 1952 Helsinki Olimpiyatlarına özel izinle katılabilen Türkiye, 1956 Melbourne Olimpiyatlarında da yer aldı[94]. Balkan oyunlarına katılımını sürdüren Türk sporcular, ilk kez Akdeniz oyunlarına da Menderes'in başbakanlığı döneminde iştirak etmişlerdir[95].

1950'li yıllar Türk futbolunun en parlak gelişmenin en hızlı olduğu dönemi oldu. 1950 yılında Brezilya'da oynanacak Dünya Kupasına Suriye'yi yenerek Asya kıtasından katılma hakkı elde eden Türk Milli Futbol Takımı uzak olduğu için turnuvaya katılamamıştı. Fakat Almanya'da yapılan 1954 Dünya kupasına İspanya'yı kura ile eleyerek katılmış grup maçlarında Almanya'ya elenmiş o Almanya 1954 Dünya Kupasını kazanmıştı[96]. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşının ardından batı bloğuna yönelmesi ve NATO'ya girişinin ardından Dünya Kupası elemelerinde Avrupa gruplarında yer almaya başlamıştır[97]. Bu dönemde Galatasaray İngiltere'ye, Beşiktaş Amerika'ya turneye çıkarken, Fenerbahçe'de 1955 yılında Rusya'ya giderek bu ülkede müsabakalar gerçekleştirmiştir[98]. 1950'li yıllarda futbolda dünyanın en güçlü ülkelerini mağlup eden bir milli takımda ortaya çıktı. 1951'de Almanya (2-1), 1955'de Portekiz (3-1), 1956'da Macaristan (3-1), Hollanda (2-1), 1957'de Polonya (1-0),1958'de Çekoslovakya (1-0)[99]. Futbolda bir başka başarı Ordu Milli Takımından gelmiş 1955 yılında Ankara'da düzenlenen turnuvada Dünya

92 Doğan Akbeyaz, Dilşen İnce Erdoğan, "Demokrat Parti Döneminde Spor", *Kuruluşundan Darbeye Demokrat Parti (1946-1960),* Edit: Dilşen İnce Erdoğan, İsmail Hakkı Demircioğlu, Serpil Seda Şimşek, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2021, s.1793-1794.

93 Atabeyoğlu, *Türkiye'de Sporun Gelişimi*, s. 2194-2195, Karakaya, *age.,* s.330.

94 Karakaya, *age.,* s. 477-478, Atabeyoğlu, *Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi***,** s.241.

95 Atabeyoğlu, *Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi***,** s.233.

96 Erdoğan Arıkan *Türkiye Futbol Tarihi (1904-1991),* C 2, İstanbul 1992, s. 25-31.

97 *Cumhuriyet,* 14 Kasım 1959, Fişek, *Türkiye Spor Tarihi*, s.145.

98 Atabeyoğlu, *Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi*, s. 218-221 ve 266.

99 Fişek, *Türkiye Spor Tarihi*, s. 145, Atabeyoğlu, *Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi*, s.222-223, 260-270- 279, Arıkan**,** *age.,* C 1, s. 22-27.

Şampiyonu olmuştur[100]. Bu dönemde Türk futbolunun gelişiminin başka bir göstergesi de 1959 yılında FIFA hakemi olarak seçilmiş Sulhi Garan'ın, birçok uluslararası maç yönetmesi olarak gösterilebilir[101]. 1952 yılında Türk futbolu resmen profesyonelliğe geçmiştir. Yönetmeliklerle amatör spor kulüplerine profesyonel futbol takımı kurma hakkı tanınmıştır. Futbolcular artık noter huzurunda imzaladıkları sözleşmelerle kulüplerden transfer ücretleri almaya başlamışlardır. Bu dönemde önem sırasına göre basketbol, voleybol gibi takım sporlarına giderek ilginin arttığı görülmektedir. Spor devlet açısından toplumsal bedeni veya halkın yeni bir düzenlemeyle yönetilmesini mümkün kılan faktörlerden biri haline dönüşmüştür[102]. 1950'ler dönemi kadınların örgütlü spora elit sporcu olarak katılımlarının göreli olarak arttığı bir dönemdir. 1950'lerde önem sırasına göre voleybol ve basketbol gibi takım sporlarının giderek canlandığını görüyoruz. Örneğin 1954'te voleybolda ilk kadın kulüp takımı Fenerbahçe bünyesinde kurulmuştur. Okullar arası müsabakalarda bu spor dalları eskiye oranla daha da öne çıkmaktadır. 1950'lerin sonlarında kadınların katıldığı spor dallarında başta atletizm ve voleybol olmak üzere giderek uluslararası alana taşınma söz konusudur[103].

Buna karşılık 1950-1960 yılları arasında çok partili döneme geçilmesi ve bu partinin başında Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Danışma Kurulunda uzun süre görev yapan Adnan Menderes'in kurduğu beş hükümetin programında spora yer verilmemesi çelişkili bir durumdur[104].

Türk siyasi hayatında çok partili dönemde futbol ile başlayan kalkınma hamleleri diğer branşlara da sıçramıştır. 1938'de BTGM'nin kurulmasıyla oluşturulan birleşik federasyon düzeni olan "Çok Sporlu Federasyon" yönetimleri terk edilmiş ve günümüz spor federasyonunun temelleri atılmıştır. Buradaki en önemli amaç, çağın gerisinde kalmış spor yönetim sisteminin yerine sporda tamamen kurumsal bir yapıya kavuşmak istenmesidir. Bu kurumsallaşma Türk sporunu; basketbol, voleybol, hentbol, güreş, halter,

100 *Cumhuriyet,* 28 Mart 1955, *Hürriyet***,** 28 Mart 1955, *Milliyet* 28 Mart 1955.

101 Vala Somalı, *Teknik, Taktik Yönleriyle Futbol ve Tarihi*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul 1989, s.42.

102 Atabeyoğlu, *Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi*, s. 541, Yunus Emre Karakaya, *Erken Dönemden Moderniteye Spor Tarihi,* Nobel Yayınevi, Ankara 2022, s.321.

103 Funda Şenol Cantek, Betül Yarar, "Erken Cumhuriyet Dönemi Dergi ve Gazetelerinde Spor ve Kadın (1928-1960)", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, S. 29, Ankara 2009, s.214-216.

104 Alparslan Gazi Aykın, Fatma Pervin Bilir, "Hükümet Programları ve Spor Politikaları", *Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* C 22, S. 2, Adana 2013, s.250.

yüzme, yelken, kürek, tenis gibi tek sporlu federasyonlarla tanıştırmıştır. Özellikle geleneksel sporlar içinde yer alan güreşte güçlü ve uzman kişilerden oluşturulan federasyon ile 1951, 1954 ve 1957 yıllarında Türk güreşçileri Dünya Şampiyonu oldular[105]. Su Sporları Federasyonu (SSF) 1950'li yıllarda bünyesinde bulunan yelken, yüzme ve kürek sporları önemli bir gelişme göstermiştir[106]. 10 Ağustos 1954 tarihinde Murat Güler büyük bir başarıya imza atarak Manş Denizini ilk kez geçen Türk yüzücü unvanını almıştır[107]. Menderes döneminde Türk sporu Basketbol ve Voleybolda da ilkleri yaşamıştır. 1951 yılında Türk Basketbol Milli Takımı erkeklerde Fransa'yı 42-40 mağlup ederken[108], 1960 yılında Türk basketbolcular ilk kez Balkan Şampiyonu oldular. İlk voleybol milli maçını da 30 Mayıs 1953'de İstanbul'da Yugoslavya ile gerçekleştirmiştir[109]. Sporda kalkınma hamleleri bununla kalmamış at yarışları kanunu ile yarış ve bahis uygulamaları bir düzene sokulmuş ayrıca Binicilik Federasyonu'nda da sivilleşme sağlanmış, at yarışları ve yetiştiriciliğinin daha profesyonel yapılmasını sağlamak için Türkiye Jokey Kulübü (TJK) kurulmuştur[110].

Yine bu dönemde Türk Sporu "Futbolda Profesyonellik" adı altında bazı yeniliklerle tanışmıştır[111]. 1951 yılında ilk kez uygulamaya konulan Başbakanlık kupasını 17 Haziran 1951'de Fenerbahçe kazanmış, Kupa Başbakan Menderes tarafından şampiyon takımın kaptanı Cihat Arman'a verilmişti. 1952'de ilk profesyonel ligin şampiyonu da Beşiktaş Kulübü olmuştur[112]. 1955'te Türk futbolunda yeni bir ilk yaşanmış ve 28 Şubat günü

105 Atabeyoğlu, *Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi*, s.226 ve 256, Behram Kılıç, *İstanbul'un 100 Spor Olayı,* İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A. Ş. Yayınları, İstanbul 2011, s.138-139.

106 Akbeyaz- Erdoğan, agm., s. 1823-1824,

107 Atabeyoğlu, *Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi*, s.256.

108 Karakaya, *age.,* s. 336.

109 Ergun Hiçyılmaz, *Türkiye'de Spor,* İstanbul 1995, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, s.63-64, Doğan Yıldız, *Çağlarboyu Türklerde Spor,* Telebasım Yayıncılık, İstanbul 2002, s.574-576.

110 Adnan Menderes eşi Berrin Menderes'in yakını ve kendisinin de dostu olan Nejat Evliyazade ile yedi maddelik bir kanun tasarısı üzerinde çalışmıştır. Menderes, aile olarak at yetiştiriciliği ile ilgilenen ve DP'nin önemli isimlerinden Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'nu bu iş için görevlendirmişti. Eser Tutel, *At Yarışları ve Atlı Sporlar,* İletişim Yayınları, İstanbul 1998, s. 82, Nimet Üyken, *Ülkemizde At Yetiştiriciliği ve Türkiye Jokey Kulübü Tarihçesi,* Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, İstanbul 2015, s.41-43, Akbeyaz- Erdoğan, agm., s.1794.

111 Mehmet Yüce, *Romantik Yürekler Futbol Tarihimizin Yeni Devreleri: 1952-1992 Türkiye Futbol Tarihi*, C III, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s.26, Karakaya, *age.,* s. 330, Cantek-Yarar, agm., s.216.

112 Yüce, *age.,* C III, s.44.

Türkiye-Fransa arasında Ankara'da oynanan ordu milli takımı müsabakası radyodan naklen yayınlanmıştır[113]. 1959 yılında da ulusal lig ile birlikte tamamen profesyonelliğe geçilmiştir[114]. Bu dönemde uluslararası arenada Türkiye'yi de yakından ilgilendiren siyaset ve sporun ilişkilendirildiği birçok olay gerçekleşmiştir[115]. Bunun en çarpıcı örneği DP döneminde Kıbrıs ile futbol üzerinden bir ilişki kurulmaya başlanmasıdır. Bu çerçevede bazı emekli futbolcular da Kıbrıs'taki Türk kulüplerinde çalışmaya başlamışlardır[116].

1950'li yıllarda Türk sporunun gelişmesiyle birlikte bazı önemli futbolcular Avrupa'ya transfer edilmiştir. Hem yurt dışından- yurt içine, hem de yurt içinden- yurt dışına transfer konusu 1950'li yıllarda futbolun gelişmesi ile gerçekleşir. 1950'li yıllarda Beşiktaş Spor Kulübü'nden Şükrü Gülesin, Galatasaray Spor Kulübü'nden Bülent Eken ve Turgay Şeren, Fenerbahçe Spor Kulübü'nden Lefter Küçükandonyadis[117] ve Adalet Spor Kulübü'nden Bülent Esel Avrupa'ya transfer olan futbolculardı[118]. Bir kez organize edilen ve bu yönüyle de Fenerbahçe'nin tarihine geçen Eva Peron Kupası, İstanbul Dolmabahçe Stadyumunda oynanmış, Eva Peron Kupasını Arjantin ekibi Lanus'u 3-2 mağlup eden Fenerbahçe kazanmıştır.[119]

Yönetimde kaldıkları süre içinde Menderes hükümetleri sporda siyaseti etkin kılmak için tüm güçlerini kullanmışlardır[120].

Sonuç

Adnan Menderes Türkiye'nin yakın dönem tarihinde önemli siyasi aktörlerden biridir. Menderesle ilgili pek çok araştırma yapılmış, hatırat kaleme alınmıştır. Buna karşın onun biyografisine dair hala boşlukta kalmış, sıklıkla

113 *Akşam*, 3 Mart 1955.

114 Gökaçtı, *age.,* s.194, Atabeyoğlu, *Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi***,** s.281.

115 Cem Atabeyoğlu, "Cumhuriyet Dönemi Spor Politikası", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,* C VIII, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s.2194-2195.

116 Gökaçtı, *age*., s.208-210.

117 Zehra Yücebulut, *Türk Futbol Tarihine Adını Yazdıranlar Onların Hikâyesi Futbolun Duayenleri*, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul 2004, s. 20.

118 Yüce, *age.,* C III, s.76.

119 *Akşam*, 28 Ocak 1952, *Cumhuriyet,* 28 Ocak 1952, *Ulus,* 28 Ocak 1952, *Milliyet,* 28 Ocak 1952, Faik Mehmet Öznur Alkan, "Evita Peron Kupası", *Türkiye'nin 1950'li Yılları,* Hazırlayan: Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s 621-622, Temuçin Ertan, "Duygusal Diplomasi mi, Sportif Rekabet mi? Eva Peron Kupası (27 Ocak 1952)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi***,** XXI/42, İzmir 2021, s. 354.

120 Can Kozanoğlu, *Türkiye'de Futbol, Bu Maçı Alıcaz*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 144-14, Gökaçtı, *age.,* s.206-207.

tekrarlanan fakat ihtiyatla yaklaşılması gereken konularda mevcuttur. Bunlar arasında gençliğinde spor yaptığı ve futbol oynamış olduğu şeklinde ifadeler başı çekmektedir. Tarihte önemli kişilerin yaşam hikâyelerindeki eksik ve hatalı bilgiler çoğu kez tarih yazımı ve anlatımını da tutarsız ve abartılı yönlere çekebilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin en uzun süre milletvekilliği yapmış 10 yıl başbakanlık yapmış Adnan Menderes içinde tıpkı diğerleri gibi benzer şeyleri ifade etmek mümkün. Örneğin çocukluk, gençlik, öğrencilik yıllarına ait yazılanlar çokta doyurucu ve fikir verici değildir. Onunla ilgili olarak gençliğinde futbol oynamış olduğuna dair yazılmış olanlar birbirinin tekrarı olduğu gibi kanıta dayalı ifadeler olmadığından temkinli yaklaşılmalıdır. Fakat spora tutkusu, spora verdiği destek konusu ise tartışılamaz. Adnan Menderes'in Aydın'da Mıntıka Spor Heyetindeki çalışmaları, Türk Spor Kurumu yönetiminde önce genel sekreterlik ardından asbaşkanlık yaptığı süreç Türk Spor Tarihinde dinamik gelişmeleri hazırlamıştır. Tek Parti döneminde TİCİ'dan Türk Spor Kurumu'na evirilen daha sonra BTGM ile yerli yerine oturmaya başlayan spor politikalarının arayışları içinde bir siyasetçi olarak Adnan Menderes'in sunduğu ciddi katkılar da bulunmaktadır. CHP 'de görev yaptığı sürede Parti Müfettişi olarak 1935. 1936, 1939, 1940 yıllarında Antalya, Konya, İçel, Afyon, Kütahya, Eskişehir, Aydın, Manisa, Muğla il ve ilçelerinde yaptığı incelemelerde parti örgütü yanında halkla da temas içinde olmuştur. Menderes'in raporlarında en dikkat çekici bölümler gençlik ve spor konularına yaklaşımı olmuştur. Partinin spora daha çok eğilmesi, uzman kişilerin sporla ilgilenmesi, il ve ilçelerin spor sahalarının düzenlenmesi ve spor sahalarının yapılması önerileri arasında yer almıştır. Menderes'in spora yakınlığı, CHP 'deki çalışmaları onu daha deneyimli kılmış DP'nin iktidara geldiği 1950 yılında başbakan olarak sportif alanda ciddi adımlar atılmasına önayak olmuştur. Futbolun profesyonelleşmesi ile birlikte gelen başarılar, Milli Lig'in uygulamaya konulması, Sporda uluslararası faaliyetlerin artması, taşra da kulüplerin sayısının çoğalması, futbol dışında amatör branşların çoğalması, spor sahalarının yapılması ve modernleştirilmesi, spor da iddianın Spor Toto ile hayata geçirilmesi onun başbakanlığı döneminin Türk Sporuna katkılarıdır. Adnan Menderes bir siyasi özne olduğu kadar sporcu kimliği ve spora verdiği destekle de hatırlanmalı ve çerçevede daha çok araştırma konusu olmalıdır.

Kaynaklar

Arşivler

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi

BCA, 490.1.0.0/ 3.13.16.

BCA, 490.1.0.0/ 268.1068.1.

BCA, 490.1.0.0/ 274.1097.1

BCA, 490.1.0.0/ 275.1103.3.

BCA, 490.1.0.0/ 618.27..1.

BCA, 490.1.0.0/ 618.28.1.

BCA, 490.1.0.0/ 621.37.1.

BCA, 490.1.0.0/ 651.166.1.

BCA, 490.1.0.0/ 660.204.1.

BCA, 490.1.0.0/ 677. 289. 1.

BCA, 490.1.0.0/ 680.302.1.

BCA, 490.1.0.0/ 680.303.1.

BCA, 490.1.0.0/ 724.479.1.

BCA, 490.1.0.0/ 726.485.1.

BCA, 490.1.0.0/ 1107.42.3.

BCA, 490.1.0.0/ 1108.46.1.

BCA, 490.1.0.0/ 1108.47.1.

BCA, 490.1.0.0/ 1109.48.2.

BCA, 490.1.0.0/ 1576.419.2.

Süreli Yayınlar

Ahenk

Akşam Gazetesi

Anadolu

Atatürk Yolu Dergisi

Aydın

Belgi Dergisi

Cumhuriyet

Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi

Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Donanma Mecmuası

Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi

İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi

Milliyet

Son Posta

Sosyologca

Tan

Top Mecmuası

Toplumsal Tarih Dergisi

Türk Spor Kurumu Dergisi

Ulus

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları

Yeni Asır

Araştırma ve İnceleme Eserler

Alkan, Mehmet Öznur, Evita Peron Kupası, *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, Hazırlayan: Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 621-623.

Akbeyaz, Doğan, Erdoğan, İnce Dilşen, "Demokrat Parti Döneminde Spor", *Kuruluşundan Darbeye Demokrat Parti (1946-1960),* Ed. Dilşen İnce Erdoğan, İsmail Hakkı Demircioğlu, Serpil Seda Şimşek, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2021, s.1793-1871.

Aksoy, Yaşar, *Karşıyaka, Kaf Sin Kaf Tarihi*, Hisdaş Yayını, İzmir 1988.

Aksoy, Yaşar, "Gavur İzmir'de Gol Sesleri", *Futbol ve Kültürü,* (Der: Roman Horak, Wolfgang Retter, Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul 1993, s.323-351.

Arıkan, Erdoğan, *Türkiye Futbol Tarihi (1904-1991),* C 2, İstanbul 1992.

Atabeyoğlu, Cem, "Cumhuriyet Döneminde Spor Politikası", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,* C VIII, İstanbul 1983. S. 2187-2197

Atabeyoğlu, Cem, *Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi,* Fotospor Yayını, İstanbul 1991.

Aydemir, Şevket Süreyya, *Menderes'in Dramı (1899-1960),* Remzi Yayınevi, İstanbul 1979.

Aydın Halkevi Broşürü, Aydın 1933.

Aykın, Alparslan Gazi, Bilir, Fatma Pervin, "Hükümet Programları ve Spor Politikaları", *Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 22, S. 2, Adana 2013, s. 239-254.

Bayar, Celal, *Başvekilim Adnan Menderes* (Haz: İsmet Bozdağ), Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul 1968.

Beden Terbiyesi Mevzuatı: Kanunlar, Nizamnameler, Talimatnameler, Talimatlar, Beynelmilel Nizamnameler, Rehberler, Tarifnameler, Umumi Tebliğler, Tesislere Ait Plan ve Krokiler, Teşkilatı Alakalandıran İdari ve Mali Mevzular, Der: Nafiz Ergeneli, Nuri Tuna, Alaeddin Kral Basımevi, Ankara 1941.

Berent, Orhan, *Alsancak'ın Sakini Altay*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

Cantek, Şenol Funda, Yarar Betül, "Erken Cumhuriyet Dönemi Dergi ve Gazetelerinde Spor ve Kadın (1928-1960)", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, S. 29, Ankara 2009, s.201-218.

Cumhuriyet Halk Partisinin Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi, 1 İkincikanun 1936'dan 30 Haziran 1936'ya kadar, C VIII, Ankara 1936.

Demir, Şerif, Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes (1930-1960), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalı, *Yayınlanmış Doktora Tezi***,** İstanbul 2009.

Diker, Ahmet, *Direnişten Dirilişe Kaf Sin Kaf Destanını Yazanlar*, Duvar Yayınları, İzmir 2014.

Doğar, Yahya, Doğar, Mustafa Oğuzhan, "Türk Spor Teşkilatı Tarihi İçinde Türk Spor Kurumunun Yeri", *Spor Bilimlerinde Öncü ve Çağdaş Çalışmalar*, Ed. Nurkan Yılmaz, Duvar Yayınları, İstanbul 2023, s. 285-301.

Eken, Faruk, "İlk Resmi Spor Dergisi: Türk Spor Kurumu Dergisi'ne Bir Bakış (1936-1938)", *Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Belgi Dergisi,* C 2, S.20, Denizli 2020, s. 2537-2552.

Ergun, Yavuz, *CHP'li Menderes 1931-1945,* Boyut Yayınevi, İstanbul 2017.

Ertan, Faik Temuçin, "Duygusal Diplomasi mi, Sportif Rekabet mi? Eva Peron Kupası (27 Ocak 1952)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* XXI/42, İzmir 2021, s. 339-360.

Ertuğ, Ali Rıza, *Türk Futbol Tarihi (1890-1923),* Ankara 1977.

Fersoy, Orhan Cemal, *Bir Devre Adını Veren Başbakan, Adnan Menderes,* Garanti Matbaası, İstanbul 1971.

Fişek, Kurthan, *Spor Yönetimi,* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1980.

Fişek, Kurthan, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi,* Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985.

Gökaçtı, Mehmet Ali, *Bizim İçin Oyna, Türkiye'de Futbol ve Siyaset,* İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

Gökbulut, Gökhan, Cumhuriyetin Resmî İdeolojisinin İnşasında Türk Spor Kurumu Dergisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 2023.

Gündem, Naci, *Günler Boyunca İzmir*, Gümüşayak Matbaası, İzmir 1955.

Güneş, Günver, "Osmanlı İmparatorluğunda 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla İzmir de Futbol", *Toplumsal Tarih Dergisi,* S.142, Ekim 2005, İstanbul 2005, s.68-78.

Güneş, Günver, "Serbest Cumhuriyet Fırkasının Aydın'da Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 25, S.39, Ankara 2006, s.117-147.

Güneş, Günver, "Çağdaşlaşma Sürecinde Aydın Halkevi ve Faaliyetleri", *Hacettepe Üniversitesi, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Yıl:3, S. 5, Ankara 2007, s.141-192.

Güneş, Günver, Güreş, Ali, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Aydın'da Spor Faaliyetleri", *Atatürk ve Cumhuriyet'e Armağan,* Ed. Günver Güneş, Mehmet Başaran, Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları No.30, Aydın 2009, s.57-64.

Güneş, Günver, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Modern Sporların İzmir'e Girişi (1850-1922),* İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı:84, İzmir 2012.

Güneş, Günver, "Millî Mücadele Döneminde Beden Eğitim ve Spor Faaliyetleri", *Uşak'ın Yunan İşgalinden Kurtuluşunun 100. Yıl Hatırası,* Ed. Sadiye Tutsak ve arkadaşları, C 2, Nobel Yayınevi, Ankara 2023, s.1155-1185.

Güneş, Müslime, "Adnan Menderes ve Halkevleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* C 12, S. 25, İzmir 2012, s. 141-155.

Hiçyılmaz, Ergun, *Türkiye'de Spor,* Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İstanbul 1995.

İnan, Süleyman, *Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes,* Liberte Yayınları, Ankara 2006.

Kaftan, Çetin Esen, *Altay Spor Tarihi*, Acargil Matbaası, İzmir 1989.

Karakaya, Yunus Emre, *Erken Dönemden Moderniteye Spor Tarihi,* Nobel Yayınevi, Ankara 2022.

Karayaman, Mehmet, "CHP Parti Müfettişleri Raporlarına Göre Uşak (1935-1950)", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* C 3, S.10, Uşak 2017, s.459-496.

Keten, Mustafa, *Türkiye'de Spor*, Ayyıldız Matbaası, Ankara1974.

Kılıç, Behram, *İstanbul'un 100 Spor Olayı,* İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A. Ş. Yayınları, İstanbul 2011.

Koçak, Cemil, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945),* C 2, İletişim Yayınları İstanbul 1996.

Kozanoğlu, Can, *Türkiye'de Futbol, Bu Maçı Alıcaz*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

Kuruloğlu, Fehim, *Altay Spor Kulübü Tarihi*, Ecem Basın Yayın, İzmir 2014.

Kuruloğlu, Fehim, "Mütareke Dönemi İzmir Spor Hayatı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* S. XVIII/Özel Sayı, İzmir 2018, s. 297-314.

Mayak, Faysal, "Adnan Menderes'in Teftiş Raporuna Göre Cumhuriyet Halk Partisi Antalya Örgütünün Çalışmaları 1935, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* VI/15, İzmir 2007, s.191-219.

Mayak, Faysal, "Cumhuriyet Halk Partisi'nin Konya'daki Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleri Hakkında Adnan Menderes'in Teftiş Raporu (1935)", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* S. 12, İstanbul 2012, s.165-192.

Oral, Mehmet Ali, *Türkiye Futbol Tarihi (1913-1922),* C 1, Fasikül:2, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1954.

Pınar, Mehmet, "Cumhuriyet Döneminde Çukurova Türklüğünün Havzası: Mersin Türk Ocağı (1923-1931)", İ. Bozkurt vd. Ed., *İstiklalinin 100. Yılında Mersin*, Eğitim Yayınevi, Mersin 2021, s. 177-194.

Sarıkoyuncu Değerli Esra, Karakuzu, Hasan, "Adnan Menderes ve Kütahya", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cumhuriyet Özel Sayısı,* Van 2023, 348-365.

Somalı, Vala, *Teknik, Taktik Yönleriyle Futbol ve Tarihi*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul 1989.

Şavkılı, Cengiz, Maviş, Meral, "Parti Müfettişlerinin Teftiş Raporlarına göre CHP'nin Eskişehir Teşkilatı (1940-1943)" *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* S. 71 Ankara 2022, s.275-298.

Şen, Erdal, *Başbakan Adnan Menderes'in Hayatı, Bir Yiğit Vardı,* Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2010.

Teke, Cevdet, "Adnan Menderes (Ertekin)'in Teftiş Raporuna Göre İçel Parti Teşkilatı", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cumhuriyet Özel Sayısı,* Van 2023, 366-375.

Topyıldız, Özgür, *Anadolu Yıldızı Eskişehirspor*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

Tutel, Eser, *At Yarışları ve Atlı Sporlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.

Türk Spor Kurumu Nizamnamesi, Türk Spor Kurumu, Ulus Basımevi, Ankara, 1936.

Umar, Bilge, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1974.

Uyanık, Necmi, "Tek Parti ve Konya: Adnan Menderes ve Şevket Ödül'ün Raporları Çerçevesinde", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C 11, S. 60, Yıl: 2018, s.430-459.

Üyken, Nimet, *Ülkemizde At Yetiştiriciliği ve Türkiye Jokey Kulübü Tarihçesi,* Türkiye Jokey Kulübü, Yayınları, İstanbul 2015.

Vatandaş, Saniye, Vatandaş, Celalettin, "Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet Dönemi'ne Biyopolitika ve Sporun Siyaseti", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Yıl 19, S. 39 (Güz 2023), Ankara 2023, s. 1437-1469.

Yalçın, Soner, *Efendi,* İstanbul 2004.

Yarar, Betül, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiyesinde Modern Spor'un Kuruluşu", *Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S. 21, Ankara 2014, s. 301-317.

Yaşar, Muammer, *Aydın Menderes Anlatıyor, Acılı Günler*, Tekin Yayınevi, Ankara 1987.

Yirminci Cumhuriyet Yılında Beden Terbiyesi ve Spor, T.C. Maarif Vekilliği Umum Müdürlüğü, Çankaya Matbaası, Ankara 1943.

Yıldız, Doğan, *Çağlarboyu Türklerde Spor,* Telebasım Yayıncılık, İstanbul 2002.

Yüce, Mehmet, *Osmanlı Melekleri, Futbol Tarihimizin Kadim Devreleri, Türkiye Futbol Tarihi,* C 1, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

Yüce, Mehmet, *Romantik Yürekler Futbol Tarihimizin Yeni Devreleri: 1952-1992 Türkiye Futbol Tarihi,* C.III, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.

Yücebulut, Zehra, *Türk Futbol Tarihine Adını Yazdıranlar Onların Hikâyesi Futbolun Duayenleri,* Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul 2004.

Zelyurt, Mert Kerem, "Türk Spor Kurumu (1936-1938): Erken Cumhuriyet Döneminde Bir Modernleşme Projesi olarak Kitle Sporu", *Sosyologca,* S. 26, İstanbul 2023, s. 79-94.

Demokrat Parti İktidarında Sportif Faaliyetler ve Tesislerin Yerele Yansımaları: Konya Örneği

Özgür Bağcı[*] - Erol Yüksel[**]

Giriş

İstiklal Savaşı'ndan sonra yeni Türk devleti kurulurken, spor konusu üzerinde önemle durulmuştur[1]. Bu bağlamda ülkenin çok sporlu ilk resmî örgütü Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı adıyla 22 Mayıs 1922 tarihinde resmen kurulmuştur. Cemiyetin kuruluşundan kısa bir süre sonra futbol, güreş ve atletizm federasyonlarının kuruluş süreçleri tamamlanmıştır[2].

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı 1936 yılında yerini Türk Spor Kurumuna bırakmıştır. *Hepimiz birimiz ve birimiz hepimiz için* parolasıyla kurulan Türk Spor Kurumu, ülkede sporun millî ve bilimsel esaslara göre yayılması ve yükselmesi için çalışacaktır[3]. Türk Spor Kurumu ilk kongresinde oy birliği ile aldığı kararla Cumhuriyet Halk Partisi çatısı altına girmiştir[4]. Ancak Türk Spor Kurumunun

* Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, Konya/TÜRKİYE, ozgurbgc@gmail.com https://orcid.org/0000-0003-0086-707X DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1493

** Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Karaman/TÜRKİYE, erolyuksel@kmu.edu.tr https://orcid.org/0000-0003-3029-2342

DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1493

1 Cem Atabeyoğlu, "Cumhuriyet Döneminde Spor Politikası", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi (CDTA)*, C 8, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 2192.

2 1923'te ittifaka bağlı 14 kulüpte 827 sporcu, 1933'te ise 230 kulüpte 10.450 sporcu kayıtlıydı. Fevzi Çakmak, "Türk İdman Cemiyetleri (Türk Spor Kurumu)", *Atatürk Ansiklopedisi*, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-idman-cemiyetleri-turk-spor-kurumu/, son erişim tarihi: 21.01.2024.

3 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490.1.0.0/1108.45.1., 05.05.1936; 29 Ekim 1936 tarihinde tüm ülkede sporcular, il ve ilçe merkezlerinde düzenlenen büyük törenlerle Cumhuriyet Halk Partisine girdiler. Atabeyoğlu, agm., s. 2192; Türk Spor Kurumunun muhasebe işleriyle ilgili hazırlanan bir teftiş raporunda kurumun selefi Türk İdman Cemiyetleri İttifakına göre spor işlerini daha ciddiyetle ele aldığı belirtilmiştir. BCA, 30.10.0.0/145.36.22., 03.02.1938.

4 BCA, 490.1.0.0/3.13.16., 22.08.1936; Türk Spor Kurumu ile hükümetlerin bütçeden spora ayırdıkları pay artarken sporcu ile spor bölgelerinin sayısı da yükseldi 1935 yılında

hata ve başarısızlıklarının partiyi yıpratması nedeniyle ülke sporunun devlet eliyle yönetilmesine karar verilmiştir[5]. Bu doğrultuda spor işlerini esaslı bir şekilde düzenlemek ve spor teşkilatının yapısını değiştirmek üzere 29 Haziran 1938'de 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Bu kanunla birlikte spor alanındaki faaliyetleri yürütmek üzere Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Türk Spor Kurumunun bütün varlıkları, hukuki yetkileri ve görevleri de Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğüne devredilmiştir. Başbakanlığa bağlı olan bu kurumla birlikte devletin kontrolünün arttığı, kişi ve kulüplerin yetkilerinin sınırlandırıldığı bir yapı ortaya çıkmıştır[6].

Demokrat Parti döneminde sporla ilgili işlere verilen önem ve değer artarak devam etti. Çünkü Başbakan Adnan Menderes hem eski bir sporcu hem de bir spor adamıydı. Uzun yıllar Türk Spor Kurumunda görev alan Menderes, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Merkez Danışma Kurulu üyeliğinde de bulundu. Dolayısıyla 10 yıllık Demokrat Parti iktidarında Türk sporu, devletten büyük yardımlar gördü. Türk futbolunda profesyonelliğin kabulü ve Spor Toto Teşkilatının kurulması 1950'li yıllarda Türk sporu için oldukça önemli gelişmelerdi. Zira Spor Toto gelirlerinin ülkede spor tesislerinin kurulmasına yönelik katkıları, ayrı bir önem ve değer taşıdı[7].

Cumhuriyet Dönemi'nde spor tesisleri de üzerinde önemle durulan bir hususdu. Bu anlayışla Cumhuriyet'in on beşinci yılında 21 vilayet merkezinde teknik gerekliliklere uygun stadyum ve sahalar faaliyete geçirildi. Bunun yanında atış poligonu, atletizm tesisleri ve yüzme havuzu yapım çalışmalarına hız verildi. Faaliyete geçen spor tesisleri içinde ilk akla gelen Ankara 19 Mayıs Stadyumu idi. Yapımına 1934 yılında başlanan stadyumun açılışı 15 Aralık 1936 tarihinde gerçekleşti[8].

15.582 olan lisanslı sporcu sayısı 1938 yılında 27.631 lisanslı sporcu ile yaklaşık iki katına çıkarıldı. 1925 yılında 13 olan spor mıntıka sayısı ise 1938 yılına gelindiğinde 63'e yükseldi. Çakmak, agm.

5 BCA, 490.1.0.0/145.36.20., 04.01.1937.

6 Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, 29 Mayıs 1942 tarihinde 4235 sayılı Kanun ile Maarif Vekâletine, 6 Mayıs 1960 tarihinde çıkarılan 7474 sayılı Kanun ile tekrar Başbakanlığa bağlanmıştır. Nedim Sarıgüzel, "Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü", *Atatürk Ansiklopedisi*, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/beden-terbiyesi-genel-mudurlugu/, son erişim tarihi: 21.01.2024.

7 Atabeyoğlu, agm., s. 2194-2195.

8 Prestij sembolü olan stadyum projesi içinde futbol ve atletizm müsabakalarının düzenlendiği asıl müsabaka yeri yanında, ikinci derece müsabaka yeri, hokey alanı, yüzme havuzu, tenis kortları ve kulüp binası, halk bayram meydanı, hava ve güneş banyo yeri, atletizm sahası ve jimnastik salonu yer alıyordu. Çakmak, agm.; Stadyumun açılışı için düzenlenen turnuvaya Fenerbahçe, Galatasaray, Ankaragücü ve Altınordu futbol takımları katılmıştır. Turnuva Fenerbahçe'nin şampiyonluğu ile sona ermiştir.

Türkiye'de futbol, güreş ve atletizm federasyonları yenileriyle birlikte 1938 yılında Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğüne bağlandı[9]. 1950'li yıllarda ülkede avcılık, atletizm, basketbol, binicilik, bisiklet, boks, dağcılık ve kayakçılık, eskrim, futbol, güreş, hentbol, izcilik ve beden eğitimi, kürek, pingpong, tenis, voleybol, yelken ve yüzme federasyonları bulunmaktaydı[10].

Cumhuriyet'le birlikte Türkiye'de spor alanında gerçekleştirilen atılım hamlelerinin yansıması Konya ilinde de görüldü. Bu bağlamda ülkenin tek veledromlu stadının temeli atıldı, spor kulüpleri kuruldu ve sporcu sayılarında artış yaşandı. Demokrat Parti iktidarında bu atılımlar artarak devam etti, ulusal spor organizasyonlarının yanında yerel ve bölgesel turnuvalar da düzenlendi.

Beden Terbiyesi Bölge Başkanlığı 1950'li yıllarda sportif faaliyetler ve organizasyonlarda önemli başarılar sergiledi. Bu durum Konya'da spor organizasyonlarının artmasında etkili oldu[11]. Gazeteci Celâleddin Kişmir, önceden ölü şehir olarak adlandırılan Konya'nın son dönemlerde sportif faaliyetlerin yapıldığı önemli bir merkez hâline geldiğini yazarak 1950'li yıllarda şehrin spor alanındaki gelişimini gözler önüne serdi[12]. Demokrat Parti iktidarında sportif alanda gerçekleştirilen yatırımlar sonucunda Konya, Anadolu'nun önemli spor merkezlerinden biri olma idealini taşıdı. Bunda inşa edilen spor tesislerinin varlığı ile sportif faaliyetlere gösterilen ilginin katkısı büyük oldu[13].

Fenerbahçe'ye 500, Gençlerbirliği'ne 400, Galatasaray ve Altınordu kulüplerine ise 300'er TL ödül verilmiştir. *Cumhuriyet*, 18 Aralık 1936.

9 Kurthan Fişek, "Türkiye'de Spor", *CDTA*, C 8, s. 2182.

10 1952 yılında 882 olan tescil edilmiş kulüp sayısı 1960'ta 1.630'a yükselmiştir. 1956 yılında 10.298 olan faal sporcu sayısı ise 1960'ta 21.416 olarak tespit edilmiştir. *1959 İstatistik Yıllığı*, Yayın No. 380, İstatistik Genel Müdürlüğü (İGM), Ankara 1961, s. 182-184; *1963 Türkiye İstatistik Yıllığı,* No. 490, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), s. 175.

11 *Yeni Konya*, 2 Mart 1957.

12 Celâleddin Kişmir, "Unuttuğumuz Nokta", *Yeni Meram*, 21 Nisan 1952, s. 2.

13 Cezmi Başar, "Konya ve Spor", *Yeni Meram*, 7 Haziran 1955, s. 2; Osman Asöcal, "Konya'da Spor", *Yeni Meram*, 2 Ekim 1955, s. 1; Feyzi Halıcı, "Panaroma", *Yeni Konya*, 3 Mart 1957, s. 2.

1. Demokrat Parti İktidarında Konya'da Sportif Faaliyetler

Konya'da Cumhuriyet Dönemi'nden önce sportif faaliyetler neredeyse yok gibidir. Okullar ve mahalleler arası yapılan futbol maçları dışında herhangi bir faaliyet olmamıştır. Ancak bu durum Cumhuriyet'le birlikte değişmeye başlamıştır[14]. Konya 1924 yılında Dede Bahçesi'nde açılan iki kort ile tenis sporuyla tanışmıştır. Aynı zamanda basketbol, voleybol, hentbol ve bisiklet sporunun da gelişme gösterdiği Konya'da ilk amatör müsabakalar Çamlıbahçe'de yaklaşık 1 kilometrelik düz parkur yarışları şeklinde düzenlenmiştir[15]. Ancak 1936 yılı parti teftiş raporuna göre genç nüfusuna rağmen Konya'da spor faaliyetlerinin yetersizliğinden şikâyet edilmiştir. Çünkü parti il yönetimi bu konuyla ilgilenmemiş, spordan anlayan kişiler partide görev almamış ve spor alanları ihtiyacı karşılamaktan uzak kalmıştır[16].

Tek Parti Dönemi'nde sportif faaliyetler halkevleri vasıtasıyla yapılmıştır. Bu nedenle Ankara, halkevlerine hem isteklerini sormuş hem de malzeme yardımında bulunmuştur. Örneğin 1941 yılında kayak sporuna başlamak isteyen Konya Halkevi, 20 adet kayak takımı istemiştir. 1946 yılında Akşehir halkevine 20 adet şort, 20 adet spor atleti, 12 adet lastik ayakkabı, 10 adet eşofman, 4 adet sağlık topu, 3 adet hentbol topu, 2 adet voleybol topu, 2 adet basketbol topu ve 1 adet voleybol ağı gönderilmiştir[17].

Cumhuriyet'in erken döneminde spor alanında ekonomik sıkıntılar da kendisini hissettirmiştir. Nitekim 1937 yılında CHP Konya İl Teşkilatı tarafından spor kulüplerine ayrılan toplam ödenek 1.545 TL'dir. Bu ödenek Konya Gençlerbirliği, Konya İdman Yurdu, Konya Selçukspor, Akşehir, Karaman, Ilgın, Ermenek, Kadınhanı, Cihanbeyli ve Çumra spor kulüpleri arasında pay edilmiştir. Çumra Halkevinin 1945 yılı bütçesi 1.730 TL olup bunun sadece 50 TL'si spor kolu bünyesine ayrılmıştır[18].

14 *Konya İl Yıllığı 1967*, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara s. 308.

15 Hülya Atasoy, "Spor Tarihine Katkı: Bisiklet Sporu ve Konya'ya Etkileri", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 27, 2022, s. 67, https://www.tarihinpesinde.com/dergimiz/sayi27/04.pdf, son erişim tarihi: 21.01.2024.

16 Büyük bir il olan Konya'da 1936 yılı itibariyle Karapınar, Hadim, Beyşehir, Seydişehir, Bozkır, Ereğli, Çumra ilçelerinde spor teşkilatı bulunmamaktadır. BCA, 490.1.0.0/1116.73.1., 1936.

17 BCA, 490.1.0.0/1124.102.1., 02.12.1941, 20.08.1946, 03.11.1946.

18 BCA, 490.1.0.0/1124.102.1., 15.04.1937, 23.07.1945.

Konya'da 1950'li yıllarda özellikle futbol, güreş ve bisiklet sporunda gelişmeler yaşanmıştır. Bu dallarda yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde sportif faaliyetler ile organizasyonlar tertip edilmiştir. Fakat ülkenin pek çok yerinde olduğu gibi Konya'da da spor denilince ilk akla gelen ve tribünleri dolduran futbol olmuştur[19].

1. 1. Futbol

Futbol, sporun geniş kitleler tarafından sevilip benimsenmesinde oldukça önemli bir role sahiptir. Zira Türkiye'nin de aralarında olduğu birçok ülkede sporun tarihi, bir bakıma futbolun tarihidir[20]. Türk İdman Cemiyetleri İttifakının kurulmasının ardından Yusuf Ziya Öniş başkanlığında Türkiye Futbol Federasyonu 1923 yılında Şehzadebaşı'ndaki Letafet Apartmanı'nda yapılan toplantıda kurulmuştur. Ardından Uluslararası Futbol Federasyonu'nuna başvurulmuş ve Türkiye 21 Mayıs 1923 tarihinde FIFA'nın 26. üyesi olmuştur[21].

Cumhuriyet ilan edildiğinde ülkede çeyrek yüzyılını dolduran Türk futbolu, gerçek kimliğini Türkiye Cumhuriyeti'nde bulabilmiştir. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın çabaları ve girişimleriyle futbol, ülke genelinde yayılmıştır. Başta Ankara ve İzmir olmak üzere yurdun çeşitli yerlerinde 1923 yılından itibaren resmi futbol lig maçlarının başlaması, Türk futboluna hareket getirmiştir. Demokrat Parti iktidarında Türkiye Futbol Federasyonu tarafından alınan kararla Türk futbolunda profesyonellik kabul edilmiştir. Türk futbolunda profesyonelliği ilk benimseyen İstanbul kulüplerini Ankara ve İzmir kulüpleri takip etmiştir. Bu kulüpler profesyonel futbol şubeleri açmış ve profesyonel futbolculardan oluşan takımlar kurmuştur. 1950'li yıllar Türk futbolunun yurt dışında en başarılı dönemlerinden biri olmuştur. Çünkü kulüp takımları güçlü oyunculardan kurulmaya başlanmıştır[22]. Bu dönemin en önemli spor olayı Türkiye'nin İsviçre'de düzenlenen 1954 Dünya Kupası finallerine katılmasıdır[23].

19 1930'lu yıllarda futbol maçları gerek saha içinde gerekse tribünlerde yaşanan kavgalar nedeniyle sık sık yarıda kesilmiştir. 1950'li yılların başlarında da devam eden bu durum ülkedeki spor kültürünü göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Kişmir, "Futbol", *Yeni Konya*, 14 Aralık 1950, s. 2; Önal Vasıf Öztaş, "Sporumuz", *Yeni Konya*, 2 Eylül 1956, s. 2.

20 Fişek, agm., s. 2177.

21 https://www.tff.org/default.aspx?pageID=294, son erişim tarihi: 20.02.2024.

22 Atabeyoğlu, "Futbol", *CDTA*, C 8, s. 2198-2207.

23 Aslında Türk Millî Takımı, 1950 yılında, tarihinde ilk defa Dünya Kupası finallerinde mücadele etme hakkını kazandı. Fakat ülkenin olumsuz ekonomik koşulları nedeniyle

Konya'da Cumhuriyet'in ilk yıllarında futbol kulüpleri çalışmalarını Çamlıbahçe'de arsa niteliğindeki toprak sahada yapıyordu. Ancak arsa sahipleri tarafından futbol oynanmasına izin verilmediği için maçlar Ordu Pazarı karşısında yapılmaya başlandı. Buradan da yol geçince saha, Musalla Mezarlığı'ndaki doğal çim alanına taşındı[24]. 1932 yılında Çiftemerdiven Mahallesi Hastane Caddesi'ndeki 12.000 metrekarelik alan futbol sahası olarak kullanılmaya başlandı. Bu saha Jandarma Genel Komutanlığına ait olduğu için CHP İl Teşkilatı alternatif alanları da değerlendirmek istedi. Başbakan İsmet İnönü'nün yardımlarıyla Zindankale denilen muhitte toprak tesviyesi yapılan uygun bir yer olsa da bu geniş alanın henüz bir planı mevcut değildi. Meram yolu üzerinde Cumhuriyet Halk Partisi'ne ait etrafı taş duvarla çevrili geniş bir arazi daha vardı. Ancak burası da şehre uzak olduğu için tercih edilmedi[25]. Demokrat Parti iktidarında ise futbol faaliyetleri günümüzde Millet Bahçesi'ne dönüştürülen Kültür Park Sitesi'ndeki 19 Mayıs Stadyumu'nda yapıldı.

Konya'da 1936 yılında dört tane spor kulübü bulunuyordu. Bunlardan Gençlerbirliği, İdman Yurdu ve Selçukspor federasyona bağlı iken Uralspor bağlı değildi. İdman Yurdu'na Halkevinin alt katında büyük bir salon ve ayrıca odalar tahsis edilmişti. Kulübün başkanı Cumhuriyet Halk Partisi İl Yönetim Kurulu Sekreteri Lütfi Bey'di. İdman Yurdu Konya'daki diğer spor kulüplerinden daha iyi durumda olup farklı spor dalları üzerinde faaliyet gösteriyordu. Gençlerbirliği ve Selçukspor'a parti tarafından sağlanan binanın durumu iyi değildi. Bu nedenle her iki kulüp de İdman Yurdu'nun mevcut durumundan şikâyetçiydi[26].

1950'li yılların başında Konya'da spor dalları arasında, yetersiz de olsa sadece futbol amatör düzeyde gelişme gösterebilmişti. Ekonomik yönden zayıf olan spor kulüplerinin altyapıları istenen seviyede gelişmiyordu. Bu durum Konya'da sportif başarıların kazanılmasının önünde büyük bir engeldi[27]. Spor kulüplerinin ekonomik gelişme kaydedememesi sporcu yetiştirme konusunda sorunlar yaşanmasına neden oluyordu. Gazeteci Yıldırım'a göre

---

Brezilya'ya gidemediği için finallere katılamadı. https://www.tff.org/default.aspx?pageID=295, son erişim tarihi: 20.02.2024.

24 Nail Bülbül, "Geçmişten Günümüze Konya'da Futbol", *Konya Kitabı XI*, Damla Ofset, Konya 2008, s. 264-265.

25 BCA, 490.1.0.0/1114.66., 14.05.1936.

26 BCA, 490.1.0.0/1116.73.1., 1936.

27 Kişmir, "Veledrom Açılırken", *Yeni Konya*, 28 Haziran 1950, s. 2.

bu durumun sebebi kulüplerin zayıflamasına neden olan Beden Terbiyesi Kanunu'ydu. Çünkü devlet, kulüplere gereğinden fazla müdahale ediyordu[28].

1950'li yıllarda elde ettikleri başarılarla Gençlerbirliği, İdman Yurdu ve Karagücü şehrin öne çıkan futbol kulüpleri oldu. 1922 yılında kurulan Gençlerbirliği, Konya'nın en eski spor kulübüydü ve siyah-beyaz renklere sahipti. 1965'te profesyonelliği kabul ederek Konyaspor adını alan kulüp ikinci ligde mücadele etmeye başladı. Gençlerbirliği 1938-1939 ile 1948-1949 sezonları arasında 11 kez şampiyon olarak rekor kırdı. 1923 yılında kurulan ve yeşil-beyaz renklere sahip olan İdman Yurdu'nun başkanı Hilmi Kürkçü idi. 1932'de Türkiye futbol ikinciliğini kazanarak adından söz ettiren İdman Yurdu, 1981'de Konyaspor'a katıldı[29]. 1949 yılında Balıkesir'de kurulan Karagücü, kırmızı-beyaz renklere sahipti[30]. Demokrat Parti iktidarında ise Yolspor, İstasyon Birlikspor, Şekerspor, Kültürspor ve Et Balıkspor gibi yeni kulüpler kuruldu[31].

İki ezeli rakip olan Gençlerbirliği ile İdman Yurdu arasında oynanan müsabakalar her zaman ilgi görmüştür. Hatta basında maçın sonucuyla ile ilgili anketler düzenlenmiştir. Bu mücadelede İdman Yurdu taraftarlarının "Şampiyonaya talibiz. İki-sıfır galibiz." sloganına karşın Gençlerbirliği taraftarları "Siyah-beyaz renktir içimizdeki sevgi. Kara kartallar şahlanınca bulunmaz dengi." sloganını kullanmıştır[32]. Gazeteci Feyzi Halıcı, İdman Yurdu-Gençlerbirliği rekabetini "Konya'da nesilleri heyecanlandıran tatlı bir rekabet." olarak görmüştür[33].

28 Bedri Yıldırım, "Spor Davamız ve Kulüpler", *Yeni Konya*, 19 Ağustos 1951, s. 2-3.

29 Kulübün kurucuları şu isimlerden oluşmuştur: Saffet Gürol, Rafet Çağlar, Celâl Vaner, Necati Kaşıkçı, Necati Silay, Cemal Sürmeli, Hasan Güngör. *Konya İl Yıllığı 1967*, s. 309; Bülbül, agm., s. 263.

30 Kenan Sevinç, "Lik Maçlarında Takımlarımız", *Yeni Meram*, 10 Ekim 1955, s. 3.

31 Şekerspor, Konya Şeker Fabrikası bünyesinde 1955'te kurulmuştur. *Yeni Meram*, 30 Mart 1955; Et Balık Spor, Konya Kombinası bünyesinde 1956'da kurulmuştur. *Yeni Konya*, 19 Mart 1956; Bülbül, agm., s. 263.

32 Sevinç, agm., s. 3; *Öz Demokrat Konya*, 17 Ekim 1959.

33 Halıcı, "İdman Yurdu-G. Birliği Dostluğu", *Yeni Konya*, 16 Kasım 1957, s. 2.

1.1.1. Yerel Lig ve Turnuvalar

Demokrat Parti iktidarında Konya'da kulüpler arasında futbol ligi düzenlenmiş; turnuvalar, dostluk, hazırlık ve yardım amaçlı karşılaşmalar yapılmıştır. Futbol ligi şampiyonluğuna ulaşan kulüp, Türkiye amatör grup birinciliklerinde Konya'yı temsil etmiştir. İki devre hâlinde yapılan yerel futbol liginde 2 puanlı sistem uygulanmıştır. 1953-1954 sezonunun ikinci yarısında takımlar puan durumlarına göre A ve B gruplarına ayrılmıştır. 1954-1955 sezonundan itibaren 2 kümeden oluşan ligde A grubunu birinci bitiren futbol kulübü Konya'yı temsilen Türkiye amatör grup birinciliklerine katılmıştır. B grubunu lider bitiren takım ise A grubuna yükselmiştir. Demokrat Parti döneminde yerel ligde oynayan takımlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Sezon	Ligde Yer Alan Kulüpler	Şampiyon Takım
1950-1951[34]	Ereğlispor, Gençlerbirliği, İdman Yurdu, Karagücü, Sarayönü Gençler, Selçukspor, Stadspor, Sümerspor.	İdman Yurdu[35]
1951-1952[36]	Gençlerbirliği, İdman Yurdu, Karagücü, Meramspor, Selçukspor, Stadspor.	İdman Yurdu[37]
1952-1953[38]	Gençlerbirliği, İdman Yurdu, Karagücü, Konyaspor, Selçukspor, Stadspor, Sümerspor.	Ereğli Sümerspor[39]

34 *Yeni Konya*, 16 Eylül 1950; *Yeni Konya*, 2 Ekim 1950; Sezonda Ereğlispor ile Gençlerbirliği ligden çekilmiştir. Hayri Ergene, "İdman Yurdu A ve B Takımları Şampiyon", *Yeni Konya*, 13 Şubat 1951, s. 1-3.

35 1950-1951 sezonunu lider bitiren İdman Yurdu, namağlup olarak üst üste ikinci kez şampiyon olmuştur. *Yeni Konya*, 13 Şubat 1951; *Yeni Konya*, 15 Mayıs 1951.

36 *Yeni Meram*, 22 Eylül 1951; *Yeni Meram*, 27 Eylül 1951; 1951-1952 sezonunda ezeli rakipler İdman Yurdu ile Gençlerbirliği mücadelesi Ankara bölgesi millî hakemlerinden Refik Güven tarafından yönetilmiştir. Ancak mücadele 1-1 devam ederken Gençlerbirliği'nden bir oyuncunun hakeme itiraz ederek dışarı çıkmaması üzerine bitime 16 dakika kala maç tatil edilmiş ve mücadele yarıda kalmıştır. *Yeni Meram*, 4 Şubat 1952.

37 *Yeni Meram*, 21 Nisan 1952.

38 *Yeni Meram*, 20 Ocak 1953; *Yeni Meram*, 16 Şubat 1953.

39 *Yeni Meram*, 8 Mayıs 1953; *Yeni Meram*, 9 Mayıs 1953; Lig, Karagücü'nün şampiyonluğu ile sona erdi. Ancak Sümerspor itiraz ettiğinden şampiyon takım belirlenemedi. Federasyon tarafından Ereğli Sümerspor, Konya lig şampiyonu olarak ilan edildi. *Yeni Meram*, 8 Mayıs 1953; *Yeni Meram*, 9 Mayıs 1953.

1953-1954[40]	Akşehir Karagücü, Gençlerbirliği, İdman Yurdu, İstasyon Birlik, Karagücü, Konyaspor, Selçukspor, Stadspor, Sümerspor, Yolspor.	Karagücü[41]
1954-1955[42]	Birinci küme: Gençlerbirliği, İdman Yurdu, Karagücü, Stadspor, Sümerspor, Yolspor. İkinci küme: İstasyon Birlik, Konyaspor, Sarayönüspor, Selçukspor.	Karagücü[43]
1955-1956[44]	Birinci küme: Gençlerbirliği, İdman Yurdu, Karagücü, Selçukspor, Sümerspor, Yolspor. İkinci küme: Stadspor, Şekerspor, İstasyon Birlik, Konyaspor, Sarayönüspor.	Yolspor[45]
1956-1957[46]	Birinci küme: Gençlerbirliği, İdman Yurdu, İstasyonspor, Karagücü, Selçukspor, Stadspor, Sümerspor, Şekerspor, Yolspor. İkinci küme: Barajspor, Et Balıkspor, Ilgın Gençlerbirliği, Konyaspor, Sarayönüspor, Zaferspor.	Karagücü[47]

40 M. Şevket Evin, "Lig Maçlarına Başlanırken", *Yeni Meram*, 8 Kasım 1953, s. 2; A grubunu Akşehir Karagücü, Gençlerbirliği, İdman Yurdu, Karagücü, Sümerspor ve Yolspor oluştururken B grubunda İstasyon Birlikspor, Konyaspor, Selçukspor ve Stadspor yer almıştır. *Yeni Meram*, 31 Mart 1954; *Yeni Meram*, 4 Nisan 1954.

41 *Yeni Meram*, 27 Mart 1954; *Yeni Meram*, 20 Nisan 1954.

42 İhsan Dönder, "Lig Maçlarının Birinci Devresi Biterken", *Yeni Konya*, 18 Kasım 1954, s. 2.

43 *Yeni Meram*, 26 Şubat 1955; 1954-1955 Konya lig şampiyonu Karagücü, Balıkesir Karagücü'nü 4-1 yenerek İkinci Ordu şampiyonu da olmuştur. *Yeni Meram*, 25 Nisan 1955; *Yeni Meram*, 27 Mayıs 1955.

44 *Yeni Meram*, 21 Ağustos 1955; *Yeni Meram*, 15 Eylül 1955.

45 *Yeni Konya*, 4 Mayıs 1956; *Yeni Konya*, 6 Mayıs 1956.

46 *Yeni Meram*, 23 Ağustos, 1956; *Yeni Konya*, 7 Eylül 1956; Türkiye Futbol Federasyonu 1956-1957 sezonunun ilk haftasında Konya ligini tehir etmiştir. Bu duruma gerekçe olarak birinci kümenin 9 takımla değil 8 ya da 10 takımla temsil edilmesini göstermiştir. Dolayısıyla Konya kamuoyunda bu konuyla ilgili tartışmalar yaşanmıştır. Kayhan Öz Karakoç, "Ligler Başlarken", *Yeni Konya*, 14 Eylül 1956, s. 2.

47 *Yeni Konya*, 30 Mart 1957; *Yeni Konya*, 1 Nisan 1957; *Yeni Meram*, 2 Nisan 1957; *Yeni Meram*, 12 Nisan 1957; 1956-1957 sezonu şampiyonluk yarışında son haftaya girilirken hem Karagücü hem de Gençlerbirliği 26 puan topladı. Lig şampiyonunu belirleyecek son hafta maçlarında Karagücü, İdman Yurdu karşılaşmasını Ankara bölgesinden bir hakem yönetti. Maç Karagücü'nün 2-0 üstünlüğüyle sona erdi. Şampiyonu belirleyecek diğer mücadelede ise namağlup Gençlerbirliği, Stadspor önünde 6-0 öndeyken Stadspor'un 8 oyuncusunun sahayı terk etmesi üzerine karşılaşma yarıda kaldı. Dolayısıyla lig bittiği hâlde şampiyon, şike şaibeleri nedeniyle belirlenemedi. Konya lig tertip heyeti

1957-1958[48]	Birinci küme: Gençlerbirliği, İdman Yurdu, Karagücü, Stadspor, Sümerspor, Şekerspor, Yolspor, Zaferspor. İkinci küme: Barajspor, Et Balıkspor, İstasyonspor, Konyaspor, Sarayönüspor, Selçukspor.	Gençlerbirliği[49]
1958-1959[50]	Birinci küme: Et Balıkspor, Gençlerbirliği, İdman Yurdu, Karagücü, Sümerspor, Şekerspor, Yolspor, Zaferspor. İkinci küme: Barajspor, Doğanspor, İstasyonspor, Konyaspor, Meramspor, Selçukspor, Stadspor, Toprakspor.	İdman Yurdu[51]

Karagücü'nün şampiyonluğunu ilan etti. *Yeni Konya*, 30 Mart 1957; *Yeni Konya*, 1 Nisan 1957; *Yeni Meram*, 2 Nisan 1957; *Yeni Meram*, 12 Nisan 1957; Hatay'da düzenlenen bölgeler arası amatör futbol birinciliğinde şampiyonluğa ulaşan Karagücü, küme birinciliklerine katılmaya hak kazandı. *Yeni Konya*, 16 Haziran 1957.

48 *Yeni Konya*, 6 Ağustos 1957; *Yeni Meram*, 13 Eylül 1957.

49 Gençlerbirliği namağlup şampiyon olmuştur. Halıcı, "Lig Şampiyonu Gençlerbirliği", *Yeni Konya*, 31 Ocak 1958, s. 2; *Yeni Konya*, 24 Ocak 1958; Gençlerbirliği amatör grup birinciliklerinde Konya'yı temsil etmiştir. Sekizinci grupta yer alan Gençlerbirliği, Nevşehir ve Kayseri şampiyonları ile karşılaşarak grup birinciliğine uzanmış ve yarı final müsabakaları için Kütahya'ya hareket etmiştir. Burada Kütahya Linyitspor, İzmir Havagücü ve Isparta Karagücü takımları ile karşılaşan Gençlerbirliği gruplardan elenmiştir. *Yeni Konya*, 14 Nisan 1958; *Yeni Konya*, 5 Haziran 1958; *Yeni Meram*, 11 Haziran 1959.

50 *Yeni Konya*, 27 Ağustos 1958; *Yeni Konya*, 15 Eylül 1958.

51 Amatör futbol şampiyonası gruplarına katılan İdman Yurdu, yedinci grupta Afyon ve Antalya şampiyonları ile karşılaşmış ve grubunu lider olarak tamamlayıp Türkiye finallerine gitmeye hak kazanmıştır. 23-31 Mayıs 1959 tarihleri arasında düzenlenen finaller lig usulü oynanacak ve burada ilk ikiye giren takımlar 1959-1960 millî lig maçlarına katılma hakkı elde edecektir. İdman Yurdu, yedinci grup şampiyonu olarak amatör küme şampiyonası için Aydın'a gitmiştir. Şampiyonada İzmir, Kütahya ve Aydın takımları ile karşılaşan İdman Yurdu, başarı gösteremeyerek elenmiştir. *Yeni Konya*, 18 Nisan 1959; *Yeni Konya*, 22 Nisan 1959; *Yeni Konya*, 20 Mayıs 1959; *Yeni Konya*, 5 Haziran 1959.

1959-1960[52]	Birinci küme: Et Balıkspor, Gençlerbirliği, İdman Yurdu, Karagücü, Sümerspor, Stadspor, Şekerspor, Yolspor. İkinci küme: Barajspor, Doğanspor, İstasyonspor, Konyaspor, Kültürspor, Meramspor, Selçukspor, Toprakspor, Zaferspor.	İdman Yurdu[53]

Kaynak: Yeni Konya, Yeni Meram ve Öz Demokrat Konya gazeteleri

Konya'da 1950'li yıllarda futbol en çok ilgi gören spor dalı olmuştur. Yerel ligin yanında turnuvalar ve kupa müsabakaları da düzenlenmiştir. 1951 yılında düzenlenen Belediye Kupası'nı Karagücü kazanmıştır[54]. Cumhuriyetin 29. yılı şerefine düzenlenen Beden Terbiyesi Bölge Başkanlığı Kupası'nı İdman Yurdu müzesine götürmüştür[55]. 1955 yılında Zafer Bayramı nedeniyle düzenlenen turnuvada kupayı Karagücü almıştır[56]. Demokrat Parti İl Gençlik Kolu'nun 1959 yılında düzenlediği turnuva büyük ilgi görmüştür. Çünkü lig maçlarından önce sporseverler, takımların son durumlarını görmek istemektedir. Turnuvaya ligi ilk üç sırada bitiren İdman Yurdu, Karagücü ve Şekerspor ile lig beşincisi Gençlerbirliği kulüpleri katılmıştır. Turnuva Şekerspor'un şampiyonluğu ile sona ermiştir[57].

1.1.2. Bölgesel ve Ulusal Organizasyonlar

Demokrat Parti iktidarında Konya'da bölgesel ve ulusal düzeyde futbol organizasyonları düzenlenmiştir. Bu organizasyonlardan ilki Türkiye ordu futbol birincilikleri turnuvasıdır. 1950-1951 sezonu öncesinde Akşehir Karagücü, Ankara Zırhlı Tugay, İzmir Karagücü, İskenderun Karagücü ve Konya Karagücü kulüplerinin katıldığı Türkiye ordu futbol birincilikleri, İzmir Karagücü'nün şampiyonluğu ile sona ermiştir[58]. 1952-1953 sezonunda Türkiye Amatör Futbol Şampiyonası grup birincilikleri karşılaşmaları düzenlenmiş-

52 *Yeni Konya*, 7 Ağustos 1959; *Yeni Konya*, 19 Eylül 1959; *Yeni Konya*, 3 Ekim 1959; *Öz Demokrat Konya*, 23 Şubat 1960.

53 *Yeni Konya*, 3 Ekim 1959; *Öz Demokrat Konya*, 23 Şubat 1960; Türkiye amatör küme gruplarında mücadele eden İdman Yurdu, grubunu lider olarak bitirdi. *Yeni Konya*, 13 Mayıs 1960.

54 Karagücü, Selçukspor'u 7-1 mağlup etmiştir. *Yeni Meram*, 31 Aralık 1951.

55 *Yeni Meram*, 1 Kasım 1952.

56 Zafer kupasına 11 takımın katıldı. *Yeni Meram*, 13 Eylül 1955.

57 *Öz Demokrat Konya*, 27 Ağustos 1959; *Öz Demokrat Konya*, 1 Eylül 1959.

58 *Yeni Konya*, 1 Haziran 1950; *Yeni Konya*, 2 Haziran 1950; *Yeni Konya*, 5 Haziran 1950.

tir[59]. Ankara, Eskişehir, Kütahya ve Konya lig birincilerinin eleme usulüne göre mücadele ettiği şampiyonada Sümerspor pek varlık gösterememiş ve Ankara Havagücü şampiyon olmuştur[60].

1950'li yıllarda İkinci Ordu Futbol Şampiyonası Konya'da iki kez düzenlenmiştir. İlk olarak 1953 yılında düzenlenen şampiyonaya Ankara, Balıkesir, Bursa, İskenderun, İzmir, Kayseri, Konya, Manisa, Mersin ve Samsun'un ordu takımları katılmıştır. Turnuvada şampiyonluğa Ankara Karagücü ulaşmıştır[61]. 1956'da bir kez daha Konya'da düzenlenen şampiyonada Konya Karagücü'nü 2-1 mağlup eden Ankara Muhafızgücü mutlu sona ulaşmıştır[62].

Konya'da futbol organizasyonları açısından 1956 yılı zengin geçmiştir. Bu durum sporseverler tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Futbol Federasyonunun düzenlediği genç takımlar grup maçlarında Ankara, Eskişehir, Kayseri ve Konya genç takımları, Dünya Junior Şampiyonası için mücadele etmiştir[63]. Turnuvada Konya Genç takımı şampiyon olamamasına rağmen başarılı bulunmuştur. Çünkü Konya takımı turnuvadan bir hafta önce kurulmuş ve takım hâlinde çok az antrenman yapmıştır. Dolayısıyla kamuoyunda genç takımla ilgili bir başarı beklentisi oluşmamıştır[64]. Aynı yıl Ankara Hilal Spor, Eskişehir Demirspor, Konya Gençlerbirliği ve Konya Şekerspor arasında düzenlenen dörtlü turnuvayı Eskişehir Demirspor kazanmıştır[65]. Ordular arası futbol turnuvasında ise ilginç bir olay yaşanmıştır. Konya Karagücü ile Eskişehir Karagücü 1-1 berabere kaldığı için iki takım da birinci ilan edilmiştir. Ancak Konya Karagücü jest yaparak kupayı Eskişehir Karagücü'ne bırakmıştır[66].

59 Bu şampiyona için Konya'ya TFF üyesi Halid Denli gelmiştir. *Yeni Meram*, 9 Mayıs 1953.

60 Lig şampiyonları Ankara Havagücü, Eskişehir Demirspor, Kütahya Gençlerbirliği ve Ereğli Sümer Spor'dur. *Yeni Meram*, 8 Mayıs 1953; *Yeni Meram*, 9 Mayıs 1953; *Yeni Meram*, 12 Mayıs 1953.

61 Finalde Mersin Karagücü'nü 10-3 mağlup eden Ankara Karagücü şampiyon olmuştur. *Yeni Meram*, 21 Mayıs 1953; *Yeni Meram*, 26 Mayıs 1953.

62 *Yeni Konya*, 15 Mayıs 1956; *Yeni Meram*, 15 Mayıs 1956.

63 *Yeni Meram*, 16 Aralık 1955.

64 Bülbül, "Genç Takım Maçlarını Niçin ve Nasıl Kaybettik?", *Yeni Meram*, 4 Ocak 1956, s. 2.

65 *Yeni Konya*, 14 Nisan 1956; *Yeni Konya*, 17 Nisan 1956.

66 *Yeni Konya*, 29 Mayıs 1956.

Konya, 1957 yılında Ankara, Gaziantep, Hatay ve İzmir takımlarının mücadele ettiği genç takımlar küme birinciliğine ev sahipliği yapmıştır[67]. Ardından Türkiye amatör futbol grup maçları için Ankara Muhafızgücü, Kayseri Havagücü, Konya Karagücü ve Kütahya Linyitspor Konya'ya gelmiştir. Turnuvada şampiyonluğa Ankara Muhafızgücü ulaşmıştır[68]. 1958'de düzenlenen Şekerspor kulüpleri turnuvasına Afyon Şekerspor, Konya Şekerspor, Turhal Şekerspor ve doğu karması katılmıştır. Finalde Turhal Şekerspor'u 2-1 mağlup eden Konya Şekerspor kupayı kazanmıştır[69].

Konya'da 6-8 Şubat 1959 tarihleri arasında dördüncü grup genç karma futbol maçları yapılmıştır. Antalya, Burdur, İçel, Kayseri, Konya ve Niğde futbol takımlarının karşılaştığı müsabakalarda Konya Genç takımı mor-sarı renk forma giymiştir. Yarı final maçında Kayseri genç takımı ile 2-2 berabere kalan Konya genç takımı, finalisti belirleyen kurayı kaybederek turnuvaya veda etmiştir[70].

1959-1960 sezonunda Adana, Afyon, Kastamonu, Kayseri, Mersin ve Yozgat Genç takımları, grup maçları için Konya'ya gelmiştir. Konya Genç Takımı gruplarda birinci olarak Türkiye Genç Takımlar Şampiyonasına katılma hakkı elde etmiştir[71]. Konya'da düzenlenen şampiyonada Ankara, Aydın, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Konya, Sivas ve Trabzon Genç takımları mücadele etmiştir. 5 gün süren karşılaşmalar sonucunda İstanbul genç takımı şampiyonluğa ulaşırken Konya genç takımı altıncılıkla yetinmiştir[72].

1959 yılında oluşturulan Millî Lig'in terfi maçları 1960'da Konya'da yapılacak ve Adalet, Beykoz, Gençlerbirliği, Hacettepe takımları Konya'ya gelecektir. Kamuoyu tarafından heyecanla beklenen maçların fiyatları Türkiye Futbol Federasyonu tarafından numaralı tribün için 10 TL, diğer tribünler için 7,5 TL olarak tespit edilmiştir. Basında günler öncesinden yazılar yazılmış ve kulüpler hakkında bilgiler verilmiştir[73]. İlk gün maçlarında Gençlerbirliği ile Beykoz 1-1 berabere kalırken Hacettepe, Adalet'i ilk yarıda bulduğu

67 *Yeni Konya*, 2 Mart 1957.

68 *Yeni Konya*, 21 Haziran 1957; *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1957; *Yeni Meram*, 24 Haziran 1957.

69 *Yeni Meram*, 14 Nisan 1958.

70 *Yeni Konya*, 29 Ocak 1959; *Yeni Konya*, 8 Şubat 1959; Burdur takımını 2-0 yenerek üçüncü olmuştur. *Öz Demokrat Konya*, 9 Şubat 1959.

71 *Yeni Konya*, 2 Aralık 1959; *Yeni Konya*, 7 Aralık 1959.

72 *Milliyet*, 3 Şubat 1960; *Yeni Konya*, 3 Şubat 1960; *Yeni Konya*, 8 Şubat 1960.

73 *Yeni Konya*, 5 Mayıs 1960; *Milliyet*, 7 Mayıs 1960; *Yeni Konya*, 11 Mayıs 1960; *Öz Demokrat Konya*, 12 Mayıs 1960.

gollerle 2-0 mağlup etmiştir. İkinci gün maçlarında ise Hacettepe favori Gençlerbirliği'ni 1-0'la geçerken Hacettepe ile Beykoz arasındaki müsabaka berabere bitmiştir[74]. Aynı yıl Şekerspor futbol grup karşılaşmaları da Konya'da yapılmıştır. Adapazarı Şeker, Amasya Şeker, Elâzığ Şeker ve Konya Şeker'in katıldığı turnuvada Konya Şekerspor şampiyon olmuştur[75].

1.1.3. Dostluk ve Dayanışma Maçları

Demokrat Parti iktidarında Konya'da İstanbul, Ankara ve İzmir takımları ile dostluk maçları da yapılmıştır. 19 Eylül 1952'de İdman Yurdu Spor Kulübünün davetlisi olarak Konya'ya gelen Fenerbahçe B takımı, Konya lig şampiyonu İdman Yurdu'nu ilk maçta 3-1 mağlup etmiştir. Maçın millî hakemi aynı zamanda Fenerbahçe kafile başkanı ve takım antrenörü olan Sabri Kiraz'dır. Taraflar arasındaki ikinci maç ise 4-0 skorla yine Fenerbahçe'nin üstünlüğüyle sona ermiştir[76]. Aynı yıl Konya Gençlerbirliği Spor Kulübünün davetlisi olarak Konya'ya gelen Ankara Gençlerbirliği ilk maçında Karagücü B takımını 7-0 mağlup etmeyi başarmıştır. İkinci maçta Konya Gençlerbirliği ile karşılaşan Ankara Gençlerbirliği bu maçta da 2-0 galip gelmiştir[77].

Millî Lig takımlarından *İzmir Karakartalları* olarak bilinen Altay 1959 yılında İdman Yurdu Spor Kulübünün davetlisi olarak Konya'ya geldi. İlk maçında Gençlerbirliği ile 0-0 berabere kalan Altay, ikinci maçta İdman Yurdu'nu 5-2 mağlup etti[78]. 1959 yılının en önemli spor olaylarından biri Galatasaray futbol takımının Şekerspor'un davetlisi olarak Konya'ya gelmesiydi. Taraftarlar, Galatasaray'ı Ankara yolu üzerindeki Cihanbeyli ilçesinde karşıladı. Kamuoyunun büyük bir heyecanla beklediği Galatasaray, ilk maçını Şekerspor'la yapacaktı. Galatasaray Konya'ya ilk kez 1932 yılında gelmiş ve İdman Yurdu'nu 4-3 mağlup etmişti. 27 yıl sonra tekrar Konya'ya gelen Galatasaray'ın kadrosunda Turgay, Saim, İsmail, Coşkun, Ergun, Ahmet, Mustafa, Suat, Metin, Erol ve Mete bulunuyordu. Tribünlerin tamamen dolduğu müsabakada yedek ağırlıklı kadrosuyla Galatasaray, Şekerspor'u 7-2 mağlup ederken Konya karmasına da 2-0 üstünlük kurdu[79].

74 *Öz Demokrat Konya*, 13 Mayıs 1960; *Öz Demokrat Konya*, 14 Mayıs 1960.

75 *Yeni Konya*, 13 Mayıs 1960.

76 *Yeni Konya*, 22 Eylül 1952; *Yeni Meram*, 15 Aralık 1952.

77 *Yeni Meram*, 15 Aralık 1952.

78 *Öz Demokrat Konya*, 12 Eylül 1959; *Öz Demokrat Konya*, 14 Eylül 1959.

79 *Yeni Konya*, 31 Ekim 1959; *Milliyet*, 1 Kasım 1959; *Yeni Konya*, 1 Kasım 1959; *Öz Demokrat Konya*, 2 Kasım 1959.

Konya'ya 1950'li yıllarda yabancı futbol takımları da geldi. Avusturya Strumgraz futbol takımının Konya'ya gelmesi nedeniyle 1955 yılı oldukça önemliydi. Misafir takım 18 kişilik kadrosuyla Adana'dan posta treni ile Konya'ya geldi, garda Beden Terbiyesi Bölge Müdürü Hürrem Solaklar ile kulüp idarecileri ve sporcular tarafından karşılandı. İlk antrenmanını 19 Mayıs Stadyumu'nda 6 Ocak 1955'te yapan Avusturyalı futbolcular uzun boyları ile dikkat çekti[80].

Gazeteci Balkız'a göre Graz maçı Konya'nın spor tarihine altın harflerle yazılacaktır. Çünkü ilk kez yabancı bir takım Konya'da futbol oynayacaktır[81]. Graz, İdman Yurdu'nu 3-1 yenerken Konya karması ile 2-2 berabere kalmıştır. Konya karması maçı öncesi Vali, misafir takıma Belediye Kupası'nı takdim etmiştir. Bu maçlardan sağlanan 5.047 TL'lik hasılat, dönemin şartlarında rekor olarak kayda geçmiştir[82].

Belçika futbol takımlarından Charleroi 15 Haziran 1956 tarihinde Konya'ya gelmiştir. Kendi liginde lider durumda bulunan Charleroi futbol takımının kafilesinde 23 kişi bulunmaktadır. Misafir takımın sağ bek, santrfor, sağ iç ve kaleci pozisyonundaki futbolcuları aynı zamanda Belçika Millî Takımı'nda oynamaktadır. 19 Mayıs Stadyumu'nda ilk maçını Şekerspor ile yapan misafir takım karşılaşmadan 3-0 galip ayrılmıştır. İkinci maç ise Şekerspor Türkiye karmasının 1-0 üstünlüğü ile sona ermiştir[83].

İsveç'in JGIK Stockholm futbol takımı da 1957 yılında Ankara Demirspor Kulübünün davetlisi olarak Türkiye'ye gelmiştir. Ankara'dan sonra Konya'ya da uğrayan JGIK Stockholm, dünya futbol sıralamasında üst sıralarda olup İsveç Millî Takımı'na çok sayıda futbolcu vermektedir. Misafir takım Konya'da Gençlerbirliği ile karşılaşmış ve maç 1-0 ev sahibi takımın üstünlüğüyle sona ermiştir[84].

80 *Yeni Konya*, 5 Ocak 1955; Graz antrenörü verdiği demeçte şunları söylemiştir: "Kulübümüz 1921'de kurulmuştur. Halen lig maçları bitmediğinden ligdeki durumumuz katiyetle belli olmamakla beraber B grubunda 2'nciyiz. Avusturya'da ligler A ve B diye iki kümeye ayrılırlar. Yurdumuzdan çıktıktan sonra ilk maçı Kıbrıs'ta ve Lefkoşe şehrinde yaptık ve 2-0 kazandık. Sonra Türkiye'ye ayak bastık ve Adana'da 2 karşılaşma yaptık, Torossporla 2-2, Demirsporla da 3-3 berabere kaldık." *Yeni Konya*, 7 Ocak 1955.

81 Abdullah Balkız, "Avusturya Futbol Takımının Gelişi Münasebetiyle", *Yeni Meram*, 5 Ocak 1955, s. 2.

82 *Yeni Meram*, 9 Ocak 1955; *Yeni Konya*, 10 Ocak 1955; *Yeni Meram*, 10 Ocak1955; *Yeni Meram*, 12 Ocak 1955.

83 *Yeni Konya*, 16 Haziran 1956; *Yeni Konya*, 19 Haziran 1956.

84 *Yeni Konya*, 23 Nisan 1957; *Yeni Konya*, 24 Nisan 1957.

Konya'da futbol kulüpleri arasında sosyal dayanışma amacıyla da müsabakalar düzenlenmiştir. 1953 yılında Çanakkale ve Balıkesir'de etkili olan deprem sonrasında depremzedeler için Ankara Mamak Gücü, İdman Yurdu, Gençlerbirliği, Konyaspor, Karagücü ve Stadspor arasında maçlar yapılmıştır. Bu maçlar sonucunda yaklaşık 300 TL tutarında hasılat elde edilmiştir[85]. 1957 yılında Fethiye depremzedeleri yararına Gençlerbirliği, İdman Yurdu, Şekerspor ve Yolspor arasında Valilik Kupası düzenlenmiştir[86]. Çanakkale Şehitler Abidesi'ne yardım için 1957-1958 sezonunda Çanakkale Kupası düzenlenmiştir. Gençlerbirliği, İdman Yurdu, Karagücü ve Şekerspor'un katıldığı turnuvayı Karagücü kazanmıştır[87]. 1959'da ise İdman Yurdu, Gençlerbirliği, Şekerspor ve Karagücü takımları Konya Lisesindeki muhtaç öğrenciler yararına dörtlü bir futbol turnuvası düzenlemiştir[88].

1.2. Güreş

Türk güreşinin yönetiminde en üst basamağı oluşturan Türkiye Güreş Federasyonu, 1922 yılında Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı bünyesinde kurulmuştur. 1923 yılında ise Dünya Güreş Birliğine üye olunmuştur[89]. Ata sporu olan güreş, Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre sonra minderde yapılmaya başlanmıştır. Türk Millî Güreş Takımı 1939 yılında ilk kez bir Avrupa Güreş Şampiyonası'nda yer almıştır[90]. Türk güreşi 1946-1952 yılları arasında altın bir dönem yaşamıştır. Bu süreçte Türk güreş takımı 1946 Avrupa Serbest Güreş Şampiyonası, 1947 Avrupa Grekoromen Şampiyonası, 1948 Londra Olimpiyat Oyunları, 1949 Avrupa Serbest Güreş Şampiyonası, 1950 Dünya Grekoromen Şampiyonası, 1951 Dünya Serbest Güreş Şampiyonası gibi büyük organizasyonlara katılmıştır[91].

Konya'da 1950'li yıllarda futbol kadar olmasa da halkın ilgi gösterdiği spor dallarından biri de güreştir. Bu sporu sevdirmek ve güreşe ilgiyi artırmak

85 *Yeni Meram*, 31 Mart 1953.

86 *Yeni Meram*, 23 Mayıs 1957; *Yeni Konya*, 23 Mayıs 1957.

87 *Yeni Konya*, 1 Mart 1958; *Yeni Konya*, 18 Mart 1958.

88 *Öz Demokrat Konya*, 28 Mart 1959; *Yeni Konya*, 28 Mart 1959.

89 https://tgf.tr/tarih%C3%A7e, son erişim tarihi: 20.02.2024.

90 Atabeyoğlu, "Güreş", *CDTA*, C 8, s. 2219-2222.

91 Türk güreşçileri bu şampiyonalarda 24 altın, 12 gümüş, 8 bronz madalya gibi büyük başarılara imza atmıştır. Bu başarının önde gelen nedeni Türk güreşinde çok iyi bir kuşağın var olmasıdır. Yaşar Doğu, Celil Atik, Gazanfer Bilge, Nasuh Akar, Ali Yücel gibi başarılı isimlerin bir araya toplanması eşine az rastlanan bir durumdur. Atabeyoğlu, "Güreş", s. 2228.

için 1953'te Güreş İhtisas Kulübü kurulmuştur. Kulübün fahri başkanlığına Belediye Başkanı Rüştü Özal, kulüp başkanlığına ise Adil Karaağaç seçilmiştir. Antrenör Millî Güreşçi Fahrettin Akbaş'tır[92]. 1954 yılına kadar güreşçiler antrenman için ciddi yer sıkıntısı çekmiştir. Konya Güreş Ajanı Faruk Nazıroğlu konuyla ilgili olarak "Uzun yıllar göçebe hayatı yaşayan, yersiz yurtsuz bir halde bulunan güreş ajanlığı yokluklar içinde bir şeyler yaratmaya çalıştı. Şimdi stadyum altında pazartesi, çarşamba, cuma günleri antrenmanlara başladık. Elimizde 33 güreşçi genç istidat var." demiştir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen 3 Türkiye şampiyonluğu aldıklarını belirten Nazıroğlu, stadyumda duş sıkıntısının bir an önce çözülmesi gerektiğini belirtmiştir[93]. 1957 yılında Beden Terbiye Genel Müdürlüğü güreş takımının başına eski dünya şampiyonlarından Nasuh Akar'ı getirmiştir. Akar'ın ülkeyi dolaşarak genç yetenekleri keşfetmesi ve bu yeteneklerin Konya güreş takımına kazandırılması planlanmıştır. Bu bağlamda Akar, öncelikle Yozgat'a hareket etmiştir[94].

Konyalı güreş severler için 1951 yılı ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü Ankara ve Konya bölge güreşçileri arasında düzenlenen grekoromen güneş turnuvasına dünya şampiyonlarından Yaşar Doğu, Adil Candemir ve Tevfik Yüce'de katılmıştır. Önemli isimler katıldığı için güreşler büyük bir ilgiyle izlenmiştir. Yaşar Doğu, Konyalı güreşçiler için "Konyalılar umumiyetle fena değiller. Ümit var denebilir, fakat çok müsabaka yapmaları gerek." demiştir[95]. Aynı yıl serbest güreş bölge birinciliklerinde Ahmet Gönal, Asım İnce, Hasan Eyican, Refik Mert ve Yusuf Yöreli şampiyon olmuştur[96].

Demokrat Parti'nin iktidar yıllarında Konya güreş takımı diğer il ve ilçelerin takımlarıyla hazırlık maçları yapmıştır. 1950'de Hatay'a giden güreş takımı, burada Hatay takımını 5-1 mağlup etmiştir[97]. 1957'de Kayseri güreş takımı ile yapılan müsabakalarda Konya takımı 7-1 üstünlük kurmuştur[98]. 1958'de Denizli güreş takımı ile Konya güreş takımının mücadelesinde Denizli takımı 7-2 galip gelmiştir. Denizli takımında olimpiyat, dünya ve Türkiye şam-

92 *Yeni Konya*, 14 Ağustos 1953; *Yeni Meram*, 14 Ağustos 1953.

93 *Yeni Konya*, 21 Eylül 1954.

94 *Yeni Konya*, 16 Temmuz 1957.

95 Halûk Tekmen, "Yaşar Doğu Ne Diyor?", *Yeni Konya*, 20 Mart 1951, s. 2; *Yeni Konya*, 19 Mart 1951.

96 *Yeni Konya*, 5 Mart 1951.

97 *Öğüt*, 31 Ağustos 1950; *Yeni Konya*, 31 Ağustos 1950.

98 *Yeni Konya*, 18 Mart 1957.

piyonu güreşçilerin bulunması müsabakalara ilgiyi artırmıştır[99]. 1959 yılında Ereğli Sümerspor güreş takımı ile karşılaşan Konya güreş takımı 8-0 mağlup olmuştur[100].

Konyalı güreşçiler Türk güreşçilerinin yanında farklı ülkelerden gelen güreşçilerle de karşılaşmıştır. Japon güreş takımı 1957'de İstanbul'daki dünya güreş şampiyonasından sonra Konya'ya gelmiştir. Yapılan müsabakalar sonunda Konya güreş takımı Japonlara 5-2 üstünlük sağlamıştır[101]. 1959 yılında Eskişehir güreş kulübünün davetlisi olarak Türkiye'ye gelen Almanya Demiryolları güreş takımı, Ereğli'de Sümerspor güreş takımı ile maçlar yapmıştır. Dünya şampiyonlarından Nasuh Akar'ın çalıştırdığı Sümerspor kısa zamanda önemli gelişmeler kaydetmiştir. 5.000 kişi takip ettiği müsabakalar için Konya'dan çok sayıda izleyici Ereğli'ye gitmiştir. Neticede Sümerspor, misafir takımı 6-1 mağlup etmeyi başarmıştır[102].

1950'li yıllarda artan spor organizasyonları güreşte de kendisini göstermiştir. Türkiye Millî Takımı için serbest güreş seçmeleri 1954'te Adana, İçel, Konya, Malatya ve Maraş bölgelerinde yapılmıştır. Konya'daki müsabakalar Vali Kemal Hadımlı ile Güreş Federasyonu Başkanı Vehbi Emre tarafından da takip edilmiştir[103].

Tarihî Kırkpınar'a benzer bir organizasyonun 1959 yılında Konya'da gerçekleştirilmesi de bu dönemin önemli gelişmelerindendir. 27-28 Haziran 1959 tarihlerinde düzenlenecek büyük yağlı güreşlerine dönemin ünlü pehlivanları Konya'ya davet edilmiştir. Hatta Konya'da düzenlenecek yağlı güreşler için Kırkpınar'ı geride bırakabilir yorumları yapılmıştır. Güreşleri izlemek için çevre il ve ilçelerden vatandaşlar Konya'ya akın etmiştir. Programa göre önce Atatürk Anıtı'na çelenk konacak, ardından Mevlâna Müzesi ziyaret edilecek ve Selimiye Camisi'nde kılınan öğle namazından sonra stadyuma hareket edilecektir. Kuralar çekildikten sonra Kastamonulu Karayılan'ın gösterisi yapılacaktır. Müsabakalarda İbrahim Karabacak, Ethem Yener, İzzet Yağcı finale kalmış ve başpehlivanlığı İbrahim Karabacak kazanmıştır[104].

99 *Yeni Konya*, 14 Eylül 1958; *Yeni Konya*, 15 Eylül 1958; Yeni Meram gazetesinde bir karşılaşmanın berabere bittiği bu nedenle karşılaşmaların 6-2 Denizli takımının üstünlüğüyle sona erdiğini belirtmiştir. *Yeni Meram*, 15 Eylül 1958.

100 *Öz Demokrat Konya*, 7 Temmuz 1959.

101 *Yeni Konya*, 9 Haziran 1957; *Yeni Meram*, 11 Haziran 1957.

102 *Öz Demokrat Konya*, 1 Eylül 1959.

103 *Yeni Meram*, 19 Mart 1954.

104 *Yeni Konya*, 11 Haziran 1959; *Yeni Konya*, 14 Haziran 1959; *Yeni Konya*, 22 Haziran

1.3. Bisiklet

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakının kurulmasının ardından 1923 yılında Bisiklet Federasyonu kuruldu. Aynı yıl Uluslararası Amatör Bisiklet Federasyonu üyeliğine kabul edilen federasyon, bisiklet sporunun ülke çapında gelişmesine önemli rol oynadı[105]. İlk federasyon başkanı olan Muvaffak Menemencioğlu aynı zamanda ülkedeki bisiklet sporunun öncülerindendi[106].

Bisikletle 1920'li yıllarda tanışan Konya halkı, bisikleti ilk olarak *şeytan vapuru* olarak adlandırmıştır. İlerleyen zamanlarda bu durum değişecek ve başlarda günlük hayata sadece ulaşım aracı olarak giren bisiklet artık bir spor aracı olarak da görülecektir. Konya'da 1927-1930 yılları arasında düzenlenen yarışlar, Eski Meram yolu üzerinde yapılmış ve bu güzergâh İsmail Paşa Değirmeni'nden başlayıp İhsaniye Caddesi'nden geçerek bitiş noktası olarak bugünkü Meram Devlet Hastanesinin olduğu yer seçilmiştir. İlk kulüp yarışları Gençlerbirliği ile İdman Yurdu kulüplerinin bisikletçileriyle gerçekleşmiştir[107].

1950'li yıllarda veledrom olması nedeniyle Türkiye ve bölgeler arası bisiklet yarışları genellikle Konya'da yapılmıştır. 3 Haziran 1951'de Ankara, Konya ve Eskişehir bölgeleri arasında yapılan bisiklet müsabakaları da hayli ilgi toplamıştır. Eski Beden Terbiyesi Genel Müdürü Vildan Aşır, Bisiklet Federasyonu Başkanı Hilmi Naili ve İkinci Başkan Hakkı Eldevşir de müsabakaları izleyenler arasındadır. 200 metre sprint yarışlarında Konya'dan Günay Turgul birinci gelirken pursuitte birinciliği Eskişehir takımı kazanmıştır. Ferdi yarışlarda ise Türkiye Şampiyonu Ali Çetiner galip gelmiştir[108].

1952 yılında hem bölgeler arası hem de Türkiye bisiklet yarışları 19 Mayıs veledromunda yapılmıştır. Bölgeler arası yarışmaya Ankara, Eskişehir ve Seyhan bölgesinden 20'ye yakın bisiklet yarışçısı katılmıştır. Pursuit yarış-

1959; *Yeni Meram*, 27 Haziran 1959; *Yeni Meram*, 29 Haziran 1959; Dünya çapında ünü olan Karayılan Amerika'da Misisipi'de bir fabrikanın açılışında davul çalmış, Avrupa ve Amerika da çeşitli ödüller almıştır. *Yeni Konya*, 27 Haziran 1959.

105 Mehmet Süme, Selami Özsoy, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Bisiklet Sporu", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 24, 2010, s. 354; Muhafız Gücünden 12 kişilik bir bisiklet takımı 1 Haziran 1933 tarihinde Samsun'dan hareket ederek Türkiye turu atmayı planlamıştır. İki yıl sürecek bu organizasyonun amacı bisiklet sporunu tanıtmak ve gençleri bu spora teşvik etmektir. BCA, 490.1.0.0/2.8.5., 24.05.1933.

106 https://www.bisiklet.gov.tr/#Tarihce, son erişim tarihi: 20.02.2024.

107 Hülya Atasoy, agm., s. 67.

108 *Yeni Konya*, 5 Haziran 1951; *Yeni Meram*, 5 Haziran 1951.

larında birinciliği Eskişehir bölgesi alırken Konya üçüncülükle yetinmiştir. Sürat yarışı ise olaylı geçmiştir. Ankara bölgesinden Enver Osmalı ile Konya bölgesinden Mustafa Yumak arasında geçen mücadeleyi az bir farkla Mustafa Yumak kazanmıştır. Ancak Ankaralı hakem Talat Tunçalp önce Enver Osmalı'yı galip ilan etmiştir. Seyircinin yoğun protestosu nedeniyle geri adım atan hakem bu kez de maçın berabere bittiğini ilan etmiştir[109].

Bölgeler arası yarışlardan sonra düzenlenen Türkiye bisiklet müsabakalarına Ankara, Adana, Eskişehir ve Konya bölgelerinden 35 yarışçı katılmıştır. Sürat ve pist mukavemet birinciliğini Konya'dan Saim Kıyıcı almıştır. Takım yarışlarında Eskişehir birinci, Konya ikinci olmuştur. Vali ve Beden Terbiyesi Bölge Başkanı Kemal Hadımlı, bisikletçiler şerefine Konak Lokantası'nda öğle yemeği ziyafeti vermiştir[110].

1954 yılında Türkiye birincilikleri için bisiklet seçme yarışları yapılmıştır[111]. Aynı yıl 19 Mayıs Stadyumu kapalı tribünlerinin açılışı ile Gençlik ve Spor Bayramı nedeniyle Beden Terbiyesi Başkanlığı tarafından 21 turluk bir müsabaka düzenlenmiştir. Yarışmayı 24 tam puanla Saim Kıyıcı kazanmıştır[112]. Kasım ayında veledromda gerçekleşen Ankara, Eskişehir ve Konya takımlarının katıldığı Türkiye bisiklet yarışları finalini yaklaşık 5.000 kişi izlemiştir. Sürat yarışını lider götüren Konyalı sporcu Mustafa Yumak'ın bitime 10 metre kala dengesini kaybederek düşmesi sporseverleri oldukça üzmüştür[113].

1955 yılı Bisiklet Federasyonu Kupası yarışlarının Eskişehir, Konya ve Ankara bölge müsabakaları Konya'da düzenlenmiştir. Takım sürat yarışı, pursuit ve yol yarışlarında Eskişehir bölgesi birinci olmuştur. Yarışlara halk yoğun ilgi göstermiştir. Bu yarışların ardından düzenlenen Zafer Kupası'nda ise 90 km'lik bisiklet yarışını Enver Osmalı kazanmıştır[114].

1955 yılının bisiklet sporu açısında en önemli organizasyonu Türkiye bisiklet pist yarışları oldu. Ankara, Eskişehir, İstanbul, Seyhan, Zonguldak ve Konya bisikletçilerinin yer aldığı yarışlar, o zamana kadar yapılanların en heyecanlısı olarak nitelendiriliyordu. Yarışlara 6 bölgeden toplam 38 bisiklet

109 *Yeni Meram*, 21 Nisan 1952; *Yeni Meram*, 22 Nisan 1952.

110 *Cumhuriyet*, 20 Kasım 1952; *Yeni Meram*, 24 Kasım 1952.

111 Seçmelerde, Saim Kıyıcı birinci olmuştur. *Yeni Meram*, 13 Mayıs 1954.

112 *Yeni Konya*, 22 Mayıs 1954.

113 *Yeni Konya*, 15 Kasım 1954.

114 *Yeni Meram*, 13 Temmuz 1955; *Yeni Meram*, 13 Eylül 1955.

yarışçısı katıldı ve organizasyon büyük beğeni topladı[115]. Aynı yıl Şekerspor tarafından düzenlenen organizasyona ise Yugoslavya, Konya, Eskişehir ve Ankara'dan sporcular katıldı. Sürat, takım ve mukavemet yarışları Yugoslav bisiklet yarışçılarının üstünlüğü ile sonuçlandı[116].

1956 yılı bölgeler arası deplasmanlı bisiklet yarışlarına Ankara, İstanbul, Eskişehir ve Konya takımları katıldı. Süratte Ankara, tur koşusunda ve takım takip koşusunda ise Konya bölgesi galip geldi. Aynı yıl gerçekleşen Türkiye bisiklet pist birincilikleri, Ankaralı bisikletçilerin üstünlüğüyle tamamlandı. Pist birinciliklerine Konya ve Eskişehir bölgeleri Bisiklet Federasyonu'nu protesto ettikleri için katılmadı. Dolayısıyla yarışlar hem seyirci yönünden hem de heyecan yönünden sönük geçti[117].

1957 yılının ilk bisiklet seri yol yarışı Ankara yolunda 80 kilometre mesafede yapıldı. 7 sporcunun katıldığı mücadeleyi Kasım Şen kazandı. 100 kilometre üzerinden yapılan ve sekiz müsabıkın katıldığı ikinci yarışta da Kasım Şen önde geldi[118]. Mayıs ayında Eskişehir-İstanbul arasında yapılacak yol yarışına Ankara, Eskişehir, İstanbul ve Konya bölgesinden sporcular katıldı. Konyalı bisikletçi Nezir Sonakın birinci olarak büyük bir başarıya imza attı[119].

1958 yılında Konya, Ankara, Eskişehir ve Kütahya bisikletçilerinin katıldığı Konya kupası düzenlendi. Çekişmeli ve zevkli geçen mücadelelerde özellikle sürat finali ile 36 turluk mukavemet yarışları sporseverlere heyecanlı anlar yaşattı. Sürat yarışında Ankara'dan Aytekin İpek galip gelirken mukavemet yarışını Konya'dan Dursun Ali Akdere kazandı. Toplu sonuçlara göre Konya 30 puanla birinci, Ankara 15 puanla ikinci, Kütahya 13 puanla üçüncü ve Eskişehir 3 puanla dördüncü oldu[120]. 1959 yılında 80 km'lik bölge kupası bisiklet yol yarışı yapıldı ve müsabakayı Ahmet Yağcı kazandı[121]. Aynı yıl Konya bölgesinden Nezir Sonakın, Akdeniz Oyunları için açıklanan millî takım listesinde yer aldı[122].

115 *Yeni Meram*, 18 Ekim 1955; *Milliyet*, 19 Ekim 1955.

116 *Yeni Meram*, 29 Ekim 1955; *Cumhuriyet*, 31 Ekim 1955; *Yeni Meram*, 31 Ekim 1955.

117 *Yeni Konya*, 15 Mayıs 1956; *Cumhuriyet*, 17 Eylül 1956; *Yeni Meram*, 18 Eylül 1956.

118 *Yeni Meram*, 23 Nisan 1957; *Yeni Meram*, 29 Nisan 1957.

119 *Yeni Meram*, 14 Mayıs 1957.

120 *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1958; *Yeni Meram*, 9 Eylül 1959.

121 *Yeni Konya*, 14 Nisan 1959.

122 *Öz Demokrat Konya*, 10 Eylül 1959.

2. Tesisler

Tek Parti Dönemi'nde Konya'da 19 Mayıs Stadyumu, tenis kortu ve yüzme havuzu bulunuyordu. İlçelerden Akşehir, Karaman, Cihanbeyli, Hadim, Ilgın ve Kadınhanı'nda futbol sahası vardı[123]. Ancak 1938 yılında yürürlüğe giren Beden Terbiyesi Kanunu üzerinden 14 yıl geçmesine rağmen Konya'da hâlâ sporseverlerin sportif faaliyetleri konforlu bir biçimde izleyebileceği bir kapalı tribün yapılmaması, ilgi görmemesine rağmen tenis kortu inşa edilmesi ve yüzme havuzunda su sıkıntısı çekilmesi basın tarafından eleştiriliyordu[124]. Demokrat Parti döneminde hem sportif faaliyetlerde artış görüldü hem de yeterli olmasa da yeni spor tesisleri ilave edildi. Bu tesislerden ilki Cumhuriyet Halk Partisi döneminde inşasına başlanan veledromdu.

2.1. Veledrom

Türkiye'de ilk veledrom pistinin temeli 1949 yılında 500 metre uzunluğunda olacak şekilde Konya'da atılmıştır. Temel atma töreninde, dönemin Valisi Refik Şefik Soyer ve Beden Terbiyesi Genel Müdürü Dündar Ataman bulunmuştur[125]. Nihayet 28 Haziran 1950 günü saat 18.00'da sporseverlerin yoğun ilgisiyle gerçekleşen törende Beden Terbiyesi Genel Müdürü Vildan Aşir Savaşır, Vali Yardımcısı, Ordu Komutanı ve Bisiklet Federasyonu Başkanı Hüsnü Naili ile Konya milletvekillerinden bir kısmı hazır bulunmuştur. Genel Müdür Savaşır, Türkiye'de henüz bir eşi daha bulunmayan eserin hayırlı olması temennisiyle veledromun açılışını yapmıştır. Bisikletle ilk turu Hüsnü Naili atmıştır.

Açılış merasiminden sonra çeşitli illerden gelen sporcuların katılımıyla bisiklet yarışları düzenlenmiştir. İlk yarışma 1000 metre sürat koşusu olmuş ve Adana bölgesinden Ali Çetiner birinci gelmiştir. İkinci yarışma takım hâlinde 4 kilometre takip koşusu olup Eskişehir bölgesi takım çıkaramadığından İstanbul takımı hükmen kazanmıştır. Son olarak 12 kilometre, 24 tur mukavemet yarışları düzenlenmiştir. 17 sporcunun katıldığı yarışı 6 bisikletçi bitirebilmiştir. Bu yarışmada Ankara bölgesinden Ahmet Sünbül birinci gelmiştir[126].

Yarışlardan sonra Hüsnü Naili: "Hayatımda hiçbir ıstırap beni ağlatmamıştır. İlk defa bu veledromun açılışında gözümden sevinç yaşları geldi." diyerek

123 BCA, 490.1.0.0/1114.66., 14.05.1936.

124 *Yeni Meram*, 20 Ağustos 1952.

125 Hülya Atasoy, agm., s. 68.

126 *Yeni Konya*, 29 Haziran 1950; *Babalık*, 30 Haziran 1950.

veledromun Türk sporu için ne kadar kıymetli olduğunu ortaya koymuştur. Yarışların yanında motosiklet şampiyonlarından Tacettin Baştürkmen'in yaptığı sürat gösterisi de seyircileri heyecanlandırmıştır[127].

Gazeteci Celâleddin Kişmir :"Lügatimize yeni bir isim daha eklendi: Veledrom! Bugün merasimle açılacak bu bisiklet koşu mahalli Türkiye'de hatta Balkan memleketlerinde bir taneymiş, Allah hayırlı uğurlu etsin. İnşaallah memleketin canlanmasına ve güzelleşmesine faydası dokunur." dileğiyle sevincini köşesine taşımıştır. Konya gençliğinin biraz futbol dışında hiçbir spor dalını bilmediğinden şikâyet eden Kişmir, bu durumdan hükûmetleri sorumlu tutmuştur. Zira şehirde teşkilatlanma olmadığı gibi teşvik ve himaye etme de yoktur. Veledromla Konya gençliğe bir fırsat sunulmuş olup, bu gibi yatırımların arkası gelmelidir[128].

2.2. Kapalı Tribün

19 Mayıs Stadyumu için bir kapalı tribün isteği uzun yıllar süregeldi. Seyirciler için oturma yeri bulunmayan stadyumda hem sportif faaliyetler hem de resmî törenler yapılmaktaydı. Dolayısıyla 19 Mayıs Stadyumu'ndaki en büyük eksiklik tribündü. Nihayet bu eksikliğin giderilmesi için 1952 yılında harekete geçildi ve inşaat 361.000 TL bedel ile Mehmet Akbay'a ihale edildi. Güreş ve boks salonları, bisiklet kabinleri, idare ve kulüplerin lojmanları, istirahat salonlarını ihtiva eden inşaatın ikinci kısım ihalesi ise 1953 yılında yapıldı. Toplamda 500.000 TL'ye mal olacak tribünler ile Konya Stadyumu Orta Anadolu'nun en modern tesislerinden biri hâline gelecekti[129].

19 Mayıs stadyumu kapalı tribünleri temel atma merasimi 5 Nisan 1953 tarihinde yapıldı. Törende Beden Terbiyesi Genel Müdürü Cemal Alpman, Vali Kemal Hadımlı, Belediye Başkanı Rüştü Özal, Bisiklet Federasyonu Asbaşkanı Hakkı Bekensir ile Konya milletvekilleri hazır bulundu. Temele ilk harç kısa bir konuşmanın ardından Vali Hadımlı tarafından kondu. Ardından veledromda bisiklet yarışları düzenlendi[130].

Kapalı tribün 19 Mayıs 1954 tarihinde Gençlik ve Spor Bayramı'nda büyük bir coşkuyla açıldı. Modern beton tribün sayesinde çim futbol sahası ve ve-

127 *Cumhuriyet*, 29 Haziran 1950; *Yeni Konya*, 29 Haziran 1950.

128 Kişmir, "Veledrom Açılırken", s. 2.

129 *Yeni Konya*, 8 Ağustos 1953.

130 *Yeni Meram*, 5 Nisan 1953.

lodromu bulunan 19 Mayıs Stadı'nın en büyük eksikliği giderildi[131]. Yaklaşık 2 yılda tamamlanan tribünlerin eni 23 metre, boyu 72 metre, zemin üzerinde işgal ettiği alan ise 1.656 metrekare idi. İnşaatta 900 ton çimento, 3.000 metreküp çakıl ve kum, 180 ton demir ve 9.000 metrekare kalıp kullanıldı. Binanın 13 kolonundan her biri 1.100 ton yük taşıyordu. Tribünün kapasitesi 5.000 kişilik olup yapı iç tesisleriyle birlikte 500.000 TL'ye mal oldu[132].

Kapalı tribünün yapım aşamasında çok emeği bulunan Vali Hadımlı açılış konuşmasında "Büyük ve dahi Atatürk'ün mukaddes vatanımızı düşman istilâsından kurtarmak ve aziz milletimizi galip ettiği istiklâline kavuşturmak üzere 1919 senesinin 19 Mayıs'ında Samsun'a ayak bastığı uğurlu ve hayırlı günün 35 inci yıl dönümünde Konya stadyumunun tribününü hizmet ve istifadenize açıyorum." demiştir[133].

İnşaatın mühendisi Mahmut Ateş ise gazete verdiği demeçte: "Türk milletinin parası, usta ve amelenin alın teri, mimarının çizgisi ve gençliğe büyük bir kıymet veren idare adamının basiret ve heyecanlı azminin muhassalası olarak Konya kapalı tribünü 19 Mayıs 1954 de Konya'nın hizmetine arz ve takdim edilecektir." diyerek haklı gururunu ortaya koymuştur[134].

2.3. Kapalı Spor Salonu ve Yüzme Havuzu

Demokrat Parti iktidarında yine şehrin eksikliğini hissettiği kapalı spor salonunun da inşasına başlanmıştır. 2.500 seyirci kapasiteli olacak salon Konya Stadyumu içindeki en büyük tesis olacaktır. Ancak kapalı salon inşaatı ülkenin ekonomik olarak sıkıntılı yıllarına denk geldiğinden hızlı ilerleyememiştir. Örneğin 1957 yılında inşaatta demir sıkıntısı yaşanmıştır[135]. Konya'daki spor faaliyetleri açısından büyük bir eksikliği giderecek olan kaplı spor salonu basketbol, voleybol, güreş ve masa tenisi müsabakalarına ev sahipliği yapacaktır[136].

131 *Yeni Meram*, 17 Mayıs 1954; *Yeni Meram*, 20 Mayıs 1954.

132 *Yeni Konya*, 21 Mayıs 1954.

133 *Yeni Konya*, 20 Mayıs 1954.

134 *Yeni Konya*, 18 Mayıs 1954.

135 *Yeni Konya*, 20 Ağustos 1957.

136 *Yeni Meram*, 29 Mayıs 1958.

Demokrat Parti iktidarından önce yapılan yüzme havuzu, hizmete açılamadığından sürekli şikâyet konusu olmaktaydı[137]. Demokrat Parti döneminde Beden Terbiyesi Bölge Başkanlığı tarafından 130.000 TL bedelle eksiklikleri giderilen yüzme havuzu 5 Temmuz 1958'de Vali ve Beden Terbiyesi Bölge Başkanı Cemil Keleşoğlu tarafından törenle açılmıştır[138]. Törende Irak kültür heyeti de hazır bulunmuştur. Havuz 33 metre boyunda olup derinliği iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım 90 santimetre, ikinci kısım ise 2 metredir. Yıllardır açılması beklenen yüzme havuzu çok büyük ilgi görmüş ve özellikle gençler havuz için sıraya girmiştir[139].

Sonuç

Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren her alanda görülen kalkınma sportif alanda da kendisini göstermiştir. Atatürk'ün spora verdiği önem genç Cumhuriyet'in sportif anlamda yol almasını sağlayan önemli etkenlerden biridir. Demokrat Parti iktidarıyla bu anlayış değişmemiş aksine ülke çapında sporun gelişmesine yönelik önemli adımlar atılmıştır. Türkiye'nin önde gelen kentlerinden olan Konya'da bu gelişmelerden payını almış Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren hem sportif faaliyetler hem de tesisler yönünden gelişme kaydetmiştir. Demokrat Parti döneminde çevresindeki diğer illere bakıldığında Konya'nın sportif anlamda Anadolu'nun cazibe merkezlerinden birisi hâline geldiği söylenebilir.

137 *Yeni Meram*, 12 Şubat 1955.

138 Havuzda 28 özel kabin ile 70 kişilik genel bir kabin bulunmaktadır. Havuza giriş ücreti 100 kuruş ile 150 kuruş arasında değişmektedir. *Yeni Konya*, 5 Temmuz 1958.

139 *Yeni Meram*, 6 Temmuz 1958; *Öz Demokrat Konya*, 6 Temmuz 1958; *Yeni Konya*, 7 Temmuz 1958.

1950'li yıllarda Konya'da Türkiye'nin ilk veledromu yapılmış, 19 Mayıs Stadyumu kapalı tribünlere kavuşmuş, yüzme havuzu faaliyete geçmiş ve kapalı spor salonu inşaatına başlanmıştır. Bu tesisler sayesinde şehirde pek çok bölgesel ve ulusal spor organizasyonları düzenlenmiştir. Şehir kulüpleri ile sporcular bu faaliyetlerde önemli başarılara imza atmıştır. Spor kulüpleri, sosyal projelerde yer almış ve toplumsal olaylara duyarlı olmuşlardır. Özellikle futbol kulüpleri arasında yapılan dayanışma maçları aslında futbolun bünyesinde sporun toplumsal birlikteliği sağlamasındaki önemini gözler önüne sermektedir. Şehirde düzenlenen sportif faaliyetler genellikle büyük ilgi görmüştür. Bunda halkın eğlenceli vakit geçirme isteğinin yanında TV yayınlarının henüz olmaması da etkilidir. Dolayısıyla spor organizasyonları şehrin sosyal hayatını olumlu yönde etkilemiştir.

Demokrat Parti iktidarında tüm ülkede olduğu gibi Konyalı sporseverler en çok ilgiyi futbola göstermiştir. Bu süre zarfında İdman Yurdu 4, Karagücü 3, Gençlerbirliği, Sümerspor ve Yolspor birer şampiyonluk yaşamıştır. Özellikle döneme damgasını vuran İdman Yurdu, Karagücü ve Gençlerbirliği spor kulüpleri, Konya'da sporun ve sporcunun gelişmesinde itici güç olmuşlardır. Bu dönemde futbolun yanında güreş ve bisiklet dallarının da gelişme gösterdiği Konya'da gerek ulusal gerekse bölgesel faaliyetler başarıyla düzenlenmiştir.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA).

BCA, 30.10.0.0/145.36.22.

BCA, 490.1.0.0/2.8.5.

BCA, 490.1.0.0/3.13.16.

BCA, 490.1.0.0/145.36.20.

BCA, 490.1.0.0/1108.45.1.

BCA, 490.1.0.0/1114.66.

BCA, 490.1.0.0/1116.73.1.

BCA, 490.1.0.0/1124.102.1.

Süreli Yayınlar

Babalık

Cumhuriyet

Milliyet

Öz Demokrat Konya

Öğüt

Yeni Konya

Yeni Meram

İstatistikler

1959 İstatistik Yıllığı, Yayın No. 380, İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara 1961.

1963 Türkiye İstatistik Yıllığı, No. 490, Devlet İstatistik Enstitüsü.

Araştırma ve İnceleme Eserler, Makaleler

Asöcal, Osman, "Konya'da Spor", *Yeni Meram*, 2 Ekim 1955.

Atabeyoğlu, Cem, "Cumhuriyet Döneminde Spor Politikası", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 8, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 2187-2197.

_____, "Futbol", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 8, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 2198-2218.

_____, "Güreş", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 8, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 2219-2235.

Balkız, Abdullah, "Avusturya Futbol Takımının Gelişi Münasebetiyle", *Yeni Meram*, 5 Ocak 1955.

Başar, Cezmi, "Konya ve Spor", *Yeni Meram*, 7 Haziran 1955.

Bülbül, Nail, "Geçmişten Günümüze Konya'da Futbol", *Konya Kitabı XI*, Damla Ofset, Konya 2008, s. 261-280.

_____, "Genç Takım Maçlarını Niçin ve Nasıl Kaybettik?", *Yeni Meram*, 4 Ocak 1956.

Dönder, İhsan, "Lig Maçlarının Birinci Devresi Biterken", *Yeni Konya*, 18 Kasım 1954.

Ergene, Hayri, "İdman Yurdu A ve B Takımları Şampiyon", *Yeni Konya*, 13 Şubat 1951.

Evin M., Şevket, "Lig Maçlarına Başlanırken", *Yeni Meram*, 8 Kasım 1953.

Fişek, Kurthan, "Türkiye'de Spor", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 8, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 2176-2186.

Halıcı, Feyzi, "Panaroma", *Yeni Konya*, 3 Mart 1957.

_____, "İdman Yurdu-G. Birliği Dostluğu", *Yeni Konya*, 16 Kasım 1957.

_____, "Lig Şampiyonu Gençlerbirliği", *Yeni Konya*, 31 Ocak 1958.

Kişmir, Celâleddin, "Unuttuğumuz Nokta", *Yeni Meram*, 21 Nisan 1952.

_____, "Futbol", *Yeni Konya*, 14 Aralık 1950.

_____, "Veledrom Açılırken", *Yeni Konya*, 28 Haziran 1950.

Konya İl Yıllığı 1967, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara.

Öztaş, Önal Vasıf, "Sporumuz", *Yeni Konya*, 2 Eylül 1956.

Sevinç, Kenan, "Lik Maçlarında Takımlarımız", *Yeni Meram*, 10 Ekim 1955.

Süme, Mehmet-Özsoy, Selami, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Bisiklet Sporu", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 24, 2010, s. 345-360.

Tekmen, Halûk, "Yaşar Doğu Ne Diyor?", *Yeni Konya*, 20 Mart 1951.

Yıldırım, Bedri, "Spor Davamız ve Kulüpler", *Yeni Konya*, 19 Ağustos 1951.

Genel Ağ

Atasoy, Hülya, "Spor Tarihine Katkı: Bisiklet Sporu ve Konya'ya Etkileri", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 27, 2022, s. 65-75, https://www.tarihinpesinde.com/dergimiz/sayi27/04.pdf, son erişim tarihi: 21.01.2024.

Çakmak, Fevzi, "Türk İdman Cemiyetleri (Türk Spor Kurumu)", *Atatürk Ansiklopedisi*, *https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-idman-cemiyetleri-turk-spor-kurumu/*, son erişim tarihi: 21.01.2024.

Sarıgüzel, Nedim, "Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü", *Atatürk Ansiklopedisi*, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/beden-terbiyesi-genel-mudurlugu/, son erişim tarihi: 21.01.2024.

https://www.tff.org/default.aspx?pageID=294 (Erişim Tarihi: 20.02.2024).

https://www.tff.org/default.aspx?pageID=295 (Erişim Tarihi: 20.02.2024).

https://tgf.tr/tarih%C3%A7e (Erişim Tarihi: 20.02.2024).

https://www.bisiklet.gov.tr/#Tarihce (Erişim Tarihi: 20.02.2024).

Cumhuriyet Döneminde Tenis Sporunun Yaygınlaştırılması İçin Yapılan Çalışmalar

Nuray Özdemir Tiryaki*

Giriş

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi'nde başlayan batıya yönelişle birlikte jimnastik, yüzme, basketbol, voleybol gibi modern sporlara olan ilgi halk arasında zamanla artmaya başlamıştır. Özellikle Avrupa'nın yeni moda sporlarından biri olan tenisin Osmanlı Devleti'nde ilgi görmeye başlaması ise 1910'larda olmuştur[1]. Tenis ilk olarak 1874 yılında Hindistan'da İngiliz ordusunda görevli Binbaşı Wingfield adlı bir İngiliz tarafından icat edilmiştir. Bu oyuna "Sphairistigue" adını vermiştir. Buradaki görevinin sona ermesiyle İngiltere'ye dönmüş ve burada "Lawn-Tennis" adıyla bu sporu yaygınlaştırmıştır. 1875 yılında bir müsabaka düzenlenmiş oyunun kurallarını tespitle özel bir heyet görevlendirilmiştir. Tenis 1880'yılında Fransa ve Avrupa'nın diğer bölgelerinde yayılmaya başlamıştır. Ancak kralların, asillerin, zenginlerin ve birkaç büyük kulüp mensuplarının eğlencesi olmuştur. 1900 yılından sonra da dünya genelinde olağanüstü bir şekilde yayılmaya başlamıştır. Ekonomik olarak maliyetli bir spor olmasına karşın zamanla halktan her tabakadan insanın dikkatini çekmiştir[2].

Tenis, 1900'lerin başında Osmanlıda yaşayan İngilizler tarafından ülkeye taşınmış İstanbul ve İzmir, Selanik gibi gelişmiş kentlerde büyük gelişme göstermiştir. Tenise ilgi gösteren kesimler daha çok bu kentlere yerleşen ve ticaretle uğraşan İngiliz ailelerdir. İngilizler tarafından kurulan Moda

* Prof.Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Bolu/TÜRKİYE, ozdemir_n@ibu.edu.tr https://orcid.org/0000-0003-0001-6427
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1523

1 Cem Atabeyoğlu, "Tenis", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 8, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 2305.

2 Haccarzade Mehmet Tevfik, *Tenis*, Vatan Matbaası, İstanbul 1926, s. 5-7.

British Club, Bebek Kulübü gibi yerlerde tenis öne çıkan bir spor haline gelmiştir. Kadıköy'de İngilizler tarafından yaptırılan kortta Türkiye'de ilk tenis maçları yapılmıştır. Colonel Simonds, Edward Whitall ve Norwill kardeşler Türkiye'de tenis sporunun öncüleri olmuştur. Ardından Bebek'te Jack Soeger, Colonel Binss, Basil ve Weis gibi İngilizler de bir tenis kulübü kurarak kendi aralarında maçlar yapmışlardır[3]. Ohannesyan, Ananyan, Abrovomiç, Hotchinson ve arkadaşları tarafından Osmanbey'de de bir tenis kulübü kurulup kortlar inşa edilmiştir. Tenis, İngiliz nüfusun yoğun olduğu İzmir'de de ilgi görmüş Bornova'da yaptırılan tenis kortlarında iddialı tenis maçları yapılmıştır. Tenis sporunun İzmir'deki öncüleri Jim Giraud, Harry Giraud,[4] Charnot olmuştur[5].

İstanbul'da yaşayan İngilizler 1900 yılından itibaren Çelenç Kupası (Challenge Cup) adıyla ve üç yıl üst üste şampiyon olanın kupa aldığı bir turnuva düzenlemişlerdir. Maçlar yabancıların yaşadığı ve daha çok otellerin bulunduğu Tarabya'da bulunan Summer Palace otelinin arka bahçesindeki iki kortta yapılmıştır. Turnuva zamanla çok popüler hale gelmiş ve tenise ilgi artmıştır. Hatta turnuvada takdim edilecek kupalar İngiltere'de özel yaptırılmıştır[6]. Challenge Cup, günümüzde Osmanlı Devleti'nin Wimbledon'ı olarak anılmaktadır.

Tenis maliyetli bir spor olmasından dolayı daha çok İstanbul, İzmir gibi gelişmiş kentlerde gayrimüslimler ve yabancılar tarafından yapılabilmiştir. Tenisin Türkler arasında yayılması I. Dünya Savaşı ortalarından itibaren olmuştur. Ancak arka arakaya yaşanan savaşlar ve ekonomik güçlüklerle mücadele eden halkın tenis sporuna ilgisi büyük kentlerde yaşayan zengin kesimle sınırlı kalmıştır[7]. Bu çalışmada elit sporu olarak görülen tenisin Osmanlı'dan Cumhuriyete halka tanıtılması ve yaygınlaştırılması için yapılan çalışmalar incelenmiştir.

3 Atabeyoğlu, agm., s. 2305.

4 Jim Giraud kardeşi Harry ile İzmir'de kurdukları tenis mektebiyle genç tenisçilerin yetişmesine öncülük etmişlerdir. Giraud kardeşler tenisin İzmir'de yaygınlaşmasında bir ekol olmuştur. Bk., Kerim A. Bükey, *Tenis*, Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1942, s. 127.

5 Haccarzade Mehmet Tevfik, *age.,* s. 7; Atabeyoğlu, *age.,* s. 2305.

6 Lale Özgenel, "Tennis in Republican Turkey and Ankara: The Emergence of a Sport as a Society and Space", *TÜBA-KÊD Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 16, 2017, s. 14-15.

7 Haccarzade Mehmet Tevfik, *age.,* s.7.

1. İlk Türk Tenisçileri

Tenis sporu Türkler arasında ilk olarak Fenerbahçe spor kulübü içinde ilgi görmüştür. İlk Türk futbolculardan Fuat Hüsnü (Kayacan) Bey'in girişimiyle Fenerbahçe Kulübü'nde bir kort yaptırılarak 1915 yılında tenis faaliyetleri başlamıştır. Fuat Hüsnü Bey, İngilizlerden öğrendiği tenisi Fenerbahçe Kulübü kortlarında arkadaşlarına öğretmiş böylece Türkiye'nin ilk tenis antrenörü olma unvanını da kazanmıştır. İlk eğitim verdiği sporcular Said ve Galip Beyler olmuştur. Tenis özellikle futbolcuların ilgi göstermesiyle Fenerbahçe kulübü içerisinde öne çıkan bir spor haline gelmiştir. Ancak savaş yılları olmasından dolayı top, raket gibi gerekli malzemenin eksikliği nedeniyle bu spora ilgi azalmıştır. İlk Türk tenisçileri Fenerbahçe Spor Kulübü kortunda yetişmiştir. Fenerbahçe'nin dört ünlü futbolcusu olan Galip (Kulaksızoğlu), Said Selahaddin (Cihanoğlu), Zeki Rıza (Sporel) ve Yavuz İsmet (Uluğ) tenis sporunda da isimlerini duyurmuşlardır.[8]

Zamanla "kibar bir spor" olarak görülen tenise olan ilgi Türkler arasında artmış özellikle elit sınıf arasında hızlı bir şekilde yayılmıştır. Tenis sporunu 1920'lere kadar sadece Fenerbahçeli sporcular oynarken Bebek, Nişantaşı, Beşiktaş, Şişli gibi semtlerde yaşayan gençler ve hanedan üyeleri Şehzade Abdülhalim, Şehzade Şerafeddin ve Şehzade Ömer Faruk Efendiler bu spora ilgi göstermiştir. Hatta bu dönemde bu semtlerde oturup da tenis oynamayan gençler bile ellerinde birer raket ile dolaşmayı moda addetmişlerdir[9]. Bu yıllarda özellikle hanedan üyelerinin tenis sporuna ilgisi dikkat çekicidir. Şehzade Abdülhalim ve Şehzade Şerafeddin Efendiler kendi aralarında Fenerbahçe Kulübü tenisçileri Tevfik, Zeki, Said ve Şeref Bey'in katılımıyla maçlar da yapmışlardır. Örneğin 21 Temmuz 1922'de Şehzade Prens Abdülhalim Efendi'nin sarayında yapılan tenis maçını Said Bey kazanmıştır.[10] Spor Alemi dergisi Şehzade Faruk Efendi'yi elinde raketi ile yer verdiği fotoğrafının altına "şahane bir tenisçi Şehzade Ömer Faruk Efendi" yazarak tanıtmıştır[11].

8 Daha sonra Tefik Haccar (Taşçı), İbrahim Cimcoz, Prens Muhsin Yeğen, Mehmet Reşat (Pekelman) ve Ekrem Rüştü (Akömer) Beylerin de katılımıyla Fenerbahçe kulübü tenis alanında büyük bir hamle yapmıştır. Bk., Atabeyoğlu, *age.,* 2305; Haccarzade Mehmet Tevfik, *age.*, s.7-8.

9 "Çelebizade", Tenis Maçı", *Vakit,* 26 Haziran 1921, s.4.

10 "Tenis Oyuncularımıza", *Akşam*, 22 Temmuz 1922, s.3.

11 *Spor Âlemi*, 5 Ekim 1922, No.14-38, s.4.

İlk İstanbul tenis turnuvası ise Eylül 1922'de Milli Olimpiyat Cemiyeti ve İdman Cemiyetleri İttifakı'nın desteğiyle Şehzade Abdülhalim Efendi'nin başkanlığında Beşiktaş'ta bulunan Jandarma Mektebi kortunda düzenlenmiştir. Müsabakalarda uluslararası kurallar uygulanmıştır. Fenerbahçe Kulübünden Zeki Bey tek erkelerde birincilik kazanırken çiftlerde ise Galip ve Tevfik Beyler birinci olmuştur. Şampiyonlara Sabiha Sultan tarafından finanse edilen kupalar takdim edilmiştir[12].

Bu yıllarda tenis oynadığını bildiğimiz isimlerden biri de Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'dır. Büyük Taarruz için hazırlıkların yapıldığı dönemde İsmet Paşa, not defterine Konya'da tenis oynadığını defalarca kaydetmiştir. Örneğin, 3 Temmuz 1922'de "Akşam tenis maçı, Mösyö Loport bana bir raket ve top göndermiş", 9 Temmuz 1922'de "Akşama tenis", 21 Temmuz 1922'de "Akşam Tenis", 4 Ağustos1922'de "Akşam tenis, Tevfik Beyle beraber" şeklinde notlar mevcuttur. İsmet Paşa'nın tenise olan ilgisi sonraki yıllarda da devam edecektir[13].

2. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tenisin Yaygınlaşması

Osmanlı'dan Cumhuriyete Fenerbahçe Kulübü Türkiye'de tenisin yaygınlaşmasında ve tanıtımında önemli bir yer tutmuştur. Fenerbahçe tenis kortu gittikçe artan tenisçi sayısına 1923 yılında hizmet veremeyince bir kort daha yapılmıştır. Böylece tenise ilgi artarken yeni tenis yıldızları parlamaya başlamıştır. Suat (Subay), Sedat (Erkoğlu) ve Vahram Şirinyan gibi Türk tenisinin uluslararası düzeydeki ilk temsilcileri ortaya çıkmıştır[14]. Hatta Fenerbahçe Spor Kulübü tenisçilerinden Suad Bey, 1924 yılında Taksim'de yapılan Tanin Gazetesi tarafından organize edilen Çelenç Kupası maçlarında rakiplerini mağlup etmiştir. 1924 yılına kadar İngilizlerce muhafaza edilen Çelenç Kupası ilk defa olarak bir Türk tenisçinin eline geçmiştir.[15] Türkiye'nin ilk kadın tenisçileri de Fenerbahçe kortlarında tenis oynamaya başlamışlardır. Çoğunlukla Fenerbahçeli sporcuların ve yöneticilerin ailelerinden olan ilk

12 "Milli Olimpiyat Cemiyetinin Tenis ve Yüzme Müsabakaları, *Spor Âlemi*, 21 Eylül 1922, No. 24-26, s. 17.

13 İsmet İnönü, *Defterler (1919-1973)*, Haz. Ahmet Demirel, C 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s. 29-36.

14 Atabeyoğlu, agm., s. 2305.

15 Spor Âlemi Dergisi kapağında tam sayfa olarak bir elinde raket bir elinde kupa ile Suad Bey'in fotoğrafına yer vermiştir. "Büyük Muvaffakiyetler Gösteren Şampiyon Gencimiz Suad Bey", *Spor Âlemi,* S. 1, 11 Ağustos 1924, s.1; "Tenis Şampiyonu Bir Türk", *Vakit*, 3 Eylül 1924, s. 3.

kadın tenisçiler arasında Vecihe (Taşçı), Mediha (Bayar), Adriel (Sadak) ve Hidayet (Karacan) Hanımlar büyük başarı göstermişlerdir.[16]

Cumhuriyetin ilk yıllarında tenis sadece Fenerbahçe kulübünde değil İstanbul'daki diğer Türk kulüplerinde de öne çıkmaya başlamıştır. İstanbul'un varlıklı Türk aileleri arasında yaz mevsiminin "güzide bir sporu" ve "sosyetenin eğlencesi" haline gelmiştir. Tenisin günden güne taraftar bulmasına başlıca sebep hemen her yaşta kadın ve erkeğin bu sporu kolaylıkla yapabilmesi olmuştur. Özellikle kadınlar az efor sarf ederek vücudu şekillendiren bir spor olarak gördükleri tenise büyük ilgi göstermişlerdir. İstanbul'da Nişantaşı, Boğaziçi, Şişli, Bakırköy, Kadıköy, Moda, Adalar gibi sosyetenin yaşadığı semtlerde boş arsalar üzerine kısa sürede kortlar yapılmıştır. Örneğin İstanbul'un en eski kortlarından biri olan Nişantaşı Kulübünün 1924 yılında 20'si Türk 30'u gayrimüslim 50 üyesi vardır. Üyelerinin yarsından fazlasını kadınlar teşkil etmektedir. En iyi oyuncuları kadınlardan Semiye Reşide, Celile Hanımlar ile Matmazel Baronides ve erkeklerden Ahmed, Said, Haluk, Server, Hikmet beylerdir[17].

Ayrıca Galatasaray, Robert Kolej, Kız Muallim Mektebi gibi okullarda da kortlar yapılmış ve öğrenciler arasında tenise ilgi artmıştır[18]. Galatasaray Lisesi dâhilinde Selim Sırrı Bey'in çabasıyla 1923 yılında biri kapalı diğeri açık olmak üzere iki kort yapılmıştır. Semih, Rıza, Vedat Beyler gibi başarılı tenisçiler yetişmiştir[19]. Kısa sürede İstanbul'un hemen her semtinde kort yapılması ve tenis oynayan kadın ve erkek sporcu sayısının hızla artmasına yol açmıştır. Hatta o kadar ki Selim Sırrı Tarcan, Resimli Ay dergisinde "Tenis" başlıklı yazısında bu dönemde tenis oynamayanların bile ellerine bir raket alıp dolaştıklarına dikkat çekmektedir[20]. Başlangıçta sınırlı bir zümrenin vakit geçirmek için oynadığı tenis 1925'li yıllara gelindiğinde İstanbul'da yapılan birkaç turnuvanın etkisiyle Türkiye'de de yayılmaya başlamıştır. Kulüplerde tenise önem verilerek hemen her kulüpte futbol sahası yanına bir de kort yapılmıştır. Federasyonda futbol, atletizm şubelerine bir de tenis ilave edilmiştir. Şehrin muhtelif semtlerinde tenis kortları yavaş yavaş

16 Atabeyoğlu, *age*., s. 2305.

17 "Tenis Kortlarımızı Ziyaret:1-Nişantaşı Kortlarında", *Spor Âlemi*, S. 16,11 Ağustos 1924. s. 1.

18 Haccarzade Mehmet Tevfik, *age.,* s. 8.

19 "Tenis Kortlarımızı Ziyaret: 3 -Galatasaraylılar Kortunda", *Spor Âlemi*, S. 3, 25 Eylül 1924, s. 17.

20 Selim Sırrı, "Tenis", *Resimli Ay*, 30 Nisan 1924, S. 4, C 1., s. 12-13.

artarken halk da bunun basit bir oyun olmadığını anlamaya başlamıştır. Spor olarak kabul görmüştür. Avrupa'da gördüğü rağbete rağmen Türkiye'de halkın tenise bu kadar geç alışmalarındaki sebep turnuva ve müsabakaların yapılmaması olarak görülmüştür. Ancak zamanla gerek kulüpler gerekse dönemin gazeteleri tarafından yapılan tenis turnuvaları Türkiye'de tenisin hızla yayılmasında önemli rol oynamıştır[21].

Türk tenisçilerin katıldığı ilk turnuvalardan biri 1925 yılında Fenerbahçe Kulübü'nün tenisçileriyle İngiliz tenisçiler arasında Harbiye Mektebi kortunda yapılan müsabakalardır. Hatta tek ve çiftlerde kadınlar da müsabakalara iştirak etmişlerdir. Gazeteler turnuva haberlerine geniş yer verirken adım adım bu yeni sporun nasıl oynandığına dair okuyucularına kısa bilgiler de sunmuşlardır[22].

Cumhuriyetin ilk yıllarında tenise ilginin artmaya başlamasıyla tenisle ilgili haber ve makaleler gazete ve dergilerde daha geniş yer bulmaya başlamıştır. Tenisi Türkiye'ye tanıtan isimlerin başında Türkiye'de modern sporların öncüsü Selim Sırrı Tarcan gelmektedir. Selim Sırrı Bey dergi ve gazetelerde tenis sporunu tanıtan ve teşvik eden yazılar kaleme almıştır. Örneğin Selim Sırrı Bey, Resimli Ay dergisinde tenisi şöyle tanımlamaktadır: "Tenis sporlar içinde en güzeli, en temizi, en kibarı, en zevklisi ve eğlencelisidir… Hiçbir spor tenis kadar memleketimizde az bir zaman içinde bu kadar rağbete mazhar olmamıştır"[23].

Tenisin halka tanıtılmasında Çelebizade Said Bey tarafından 6 Kasım 1919 tarihinden itibaren çıkartılan ve 1929 yılına kadar on beş günde bir resimli olarak yayınlanan Spor Âlemi Dergisi de önemli bir yere sahip olmuştur[24]. Avrupa ve Amerika'daki tenis sporuyla ilgili gelişmeleri gecikmesiz bir şekilde okurlarına ulaştıran dergi Türkiye için yeni bir spor dalı olduğu için tenisi öncelikle tanıtmaya çalışmıştır. Paris'te yapılan Davis Tenis Turnuvası ve meşhur tenisçilerle ilgili haberlere yer verilmiştir. "Tenis Oyunu Nasıl Oynanır" başlığı altında seri olarak yayınlanan yazılarda görseller eşliğinde "tenis kortu nasıl yapılır? Nasıl bir raket seçilmeli? Tenis elbisesi nasıl olmalı? Raket nasıl tutulur? Atış nasıl yapılır? Teniste antrenman nasıl yapılır? Gibi sorulara verilen yanıtlarla tenis sporu hakkında okuyuculara çok detaylı

21 "Tenis Oyunu Nasıl Oynanır?", *Spor Âlemi*, S. 5, 9 Ekim 1924, s. 12-14.

22 "Tenis Maçları", *Vatan*, 21 Haziran 1925, s. 3.

23 Selim Sırrı, agm., s. 12-13.

24 Zafer Toprak, "Türkiye'de Sporun Tarihi-Spor Âlemi Dergisi ve Türkiye'de İdman", *Tombak-Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, S. 20, 1998, s. 5-6.

bilgi verilmiştir[25]. Özellikle tenis oynayan kadınlara ait fotoğraflara yer verilerek tenisin kadınlar arasında yayılması da teşvik edilmiştir.

Tenis hakkında ilk kitap ise Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Tenis Heyet-i Müttehidesi (Federasyonu) üyesi ve Fenerbahçe Kulübü kurucularından ve tenisçi Haccarzade Mehmet Tevfik Bey tarafından 1926 yılında yayınlanmıştır. Haccarzade Mehmet Bey, "Tenis" adını verdiği kitapta tenisin kısa bir tarihçesini anlattıktan sonra tenis nasıl oynanır, kuralları, kulüpler müsabakalar gibi tenisle ilgili olan pek çok konuyu madde madde görsellere de yer vererek anlatmıştır[26].

3. Türk Tenisçilerin İlk Uluslararası Karşılaşması: Atina Balkan Oyunları

Türk tenisçilerin ilk uluslararası karşılaşması 1930 yılında Atina'da düzenlenen Balkan oyunlarıyla olmuştur. Lozan Barış Antlaşması ertesinde kurulan ve tanınma mücadelesi veren Türkiye Cumhuriyeti Devleti diplomatik yalnızlık içinde olmuş ve cumhuriyetin ilk yıllarında pek çok uluslararası organizasyonun dışında kalmıştır. Yunanistan ile Türkiye arasında yaşanan nüfus mübadelesine dayanan etaplı sorununun 10 Haziran 1930'da Ankara Antlaşması ile çözülmesi üzerine iki ülke arasında dostluk ilişkileri kurma yolunda adımlar atılmaya başlanmıştır. Böylece Türkiye için de Balkan ülkeleri arasında diplomatik ilişkileri geliştirmeye yönelik düzenlenen ilk Balkan oyunlarına katılımının yolu açılmıştır[27].

Balkan oyunlarına katılım konusunda başlangıçta bir tereddüt yaşanmıştır. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakınca Atina'da yapılacak oyunlar için hazırlık yapılmadığı ve katılım halinde başarılı sonuçlar elde edilemeyeceği gerekçesi ile İstanbul bölgesi atletlerinin Balkan oyunlarına katılması yasaklanmıştır. Basında çıkan haberlerde de Türk sporcuların Yunanlılar karşısında alacağı yenilgi, Türkiye'nin Yunanistan'a karşı gücünü ve güvenini kıracak bir girişim olarak görülmüştür. Ancak bazı sporcular buna karşı çıkmış ve Atletizm Federasyonu Başkanı Burhaneddin (Felek) Bey başkanlığında atlet, güreşçi ve tenisçilerden oluşan 20 kişilik bir sporcu kafilesi 2 Ekim 1930'da vapurla Atina'ya hareket etmiştir. Türk tenis takımı Sedat, Suad ve Vahram Şirinyan'dan oluşturulmuştur[28].

25 "Tenis Oyunu Nasıl Oynanır?", s. 12-14.

26 Bükey, *age.,* s. 126.

27 Mustafa Mutlu, "Uluslararası İlişkilerin Gelişiminde Sporun Rolü: Türk-Yunan İlişkileri Örneği (1930-1931)", *Atatürk Yolu Dergisi*, 70, 2022, s. 345.

28 "Gidiyorlar", *Cumhuriyet*, 2 Ekim 1930, s.4; "Balkan Olimpiyatı", *Vakit*, 26 Eylül 1930, s.

Atina'da toplanacak Balkan Konferansı'na katılmak üzere Hasan (Saka) Bey'in başkanlığındaki Türk heyeti de aynı vapurla hareket etmiştir. Burhaneddin Bey sporcuların oyunlara katılımına dair getirilen yasağı Türk heyetine anlatmıştır. Heyette yer alan üyelerden Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey bu duruma el atmış ve Heyet başkanı Hasan Bey oyunculara getirilen yasağın kaldırılması için girişimde bulunmuştur. Balkan oyunlarının açılışı ilk kez toplanan Balkan Konferansıyla aynı günlere gelmiştir. Balkan oyunlarının açılışına Yunanistan Başbakanı Venizelos, bakanlar, Balkan büyükelçileri, konsoloslar ve konferansa katılacak Balkan temsilcilerinin katılması konferansa diplomatik ve siyasi bir hava katmıştır[29].

Balkan oyunlarının tenis müsabakaları 10 Ekim 1930'da sonuçlanmıştır. Sedat ve Şirinyan çiftlerde önce Bulgar ve Yunan rakiplerini yenmiş finalde de Romanya karşısında üstün gelmiştir[30]. Böylece teniste çiftlerde Balkan Tenis şampiyonluğu kazanılmış ve Türk bayrağı birincilik direğine çekilmiştir[31]. Türk tenisçilerinin yaptığı başarılı karşılaşmalar gazetelerin spor köşelerinde tüm detaylarıyla anlatılmıştır. Turnuva sonrasında Türk Büyükelçiliği tarafından sporcuların başarısına ithafen bir çay düzenlenmiş ve sefaret erkanı ile Balkan Kongresinde bulunan üyeler de katılmıştır[32].

4. Türkiye'de Yapılan ilk Uluslararası Tenis Organizasyonu:1932 Balkan Şampiyonası

Türkiye'de yapılan ilk büyük uluslararası tenis organizasyonu 1932 yılında İstanbul'da düzenlenen Balkan Şampiyonası olmuştur. Atletizm federasyonu tenis komitesi tarafından düzenlenen uluslararası müsabakalar Türkiye'de yapılan ilk uluslararası spor hareketi olması açısından büyük önem taşımaktadır. İngiltere ile 1926'da Musul Sorununu, Yunanistan'la 1930'da etaplı sorununu çözen ve 1932 yılında Milletler Cemiyeti'ne üye olan Türkiye Cumhuriyeti, tanınma ve diplomatik yalnızlıktan kurtulmada sporu önemli bir araç olarak kullanmıştır. Özellikle 1934 yılında yapılacak Balkan Antantı'na giden süreçte Türkiye bölgesel güç odağı haline gelmeye başlarken spor diplomasisine ağırlık verilmiştir.

3; "Atletler Gitti", *Vakit*, 3 Ekim 1930, s. 7.

29 Mutlu, agm., s. 345-346.

30 "Tenis Şampiyonu", *Vakit*, 11 Ekim 1930, s. 1.

31 "Şampiyon Olduk", *Cumhuriyet*, 11 Ekim 1930, s. 3.

32 Ömer Besim, "Balkan Oyunlarında Tenisin Dabılında Balkan Şampiyonluğunu Nasıl Kazandık", *Vakit*, 7 Ekim 1930, s. 5.

Fenerbahçe Kulübü kortlarında 2 Eylül 1932'de başlayan Balkan Şampiyonası'na ilgi büyük olmuştur[33]. Müsabakalara Türkiye, Romanya, Yunanistan ve Bulgaristan'ın tenis şampiyonları katılmıştır. Fenerbahçe Kulübü bu uluslararası müsabakalar için tenis kortlarını uluslararası standartlarda hazırlamış, hatta seyirciler için özel tribünler yaptırılmıştır. Türk, Yunan, Romen ve Bulgar bayrakları asılmıştır. Maçlara gelenler daha kapıdan girerken bu bayraklarla karşılanmış ve Balkan ülkeleri arasında kurulan ittifak açısından müsabakanın önemi gözden kaçırılmamıştır. Şampiyonadaki maçlarla ilgili dönemin gazeteleri de günü gününe haber yapmışlardır. Uzun uzun maçları anlatan haberlere yer vermişlerdir[34]. Örneğin Cumhuriyet gazetesi ilk sayfadan verdiği bir haberde 1000 kişiye yakın izleyicinin takip ettiği müsabakaların "çok güzel ve heyecanlı" olduğunu duyurmuş maçlara dair sonuçları detaylarıyla okuyucularıyla paylaşmıştır. Müsabakaların programı da titizlikle yayınlanmış izleyicilerin ilgisi artırılmıştır. Ayrıca müsabakalara katılan tenisçilerin file önünde ellerinde raketleriyle çekilmiş fotoğraflarına da geniş yer verilmiştir[35].

Türk Milli Tenis takımı kendi kortlarında oynadığı ilk uluslararası karşılaşmaya Sedat, Suat, Zeki Rıza, Şirinyan'dan oluşan bir ekiple katılmıştır. Maçlar oldukça çekişmeli geçmiş Türkiye'nin tenis de pek de geride olmadığı ve komşu ülkelerle boy ölçüşebilecek bir durumda olduğunu göstermiştir[36]. Balkan Tenis Şampiyonası 11 Eylül'de Fenerbahçe Kulübü kortlarında yapılan final maçıyla sona ermiştir. Türkiye ve Yunanistan çiftler finalinde Sedat ve Suad'dan oluşan Türk takımı yenilgiye uğramıştır[37].

Türkiye, her yıl düzenlenen Balkan Tenis Şampiyonasına 1937 yılına kadar katılmış ancak Türk sporcuların beklenilen başarıyı gösterememesi üzerine katılımdan vazgeçilmiştir. Bunun nedeni ise Yugoslavya ve Yunanistan'ın eskisine göre teniste çok ilerlemesi gösterilmiştir[38]. Ancak bunda ilk kuşak Türk tenisçiler olarak kabul edilen Sedad, Suad, Şirinyan gibi isimlerin

33 "Balkan Tenis Şampiyonası", *Cumhuriyet*, 2 Eylül 1932, s. 4.

34 "Balkan Şampiyonası Dün Fenerbahçe'de Başlayan Tenis Müsabakaları Çok Heyecanlı Oldu", *Cumhuriyet*, 3 Eylül 1932, s.5.

35 "Balkan Tenis Maçları Dün Yapılan Müsabakalar Çok Güzel ve Heyecanlı Oldu", *Cumhuriyet*, 5 Eylül 1932, s. 1; "Tenis Müsabakaları Programı", *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1932, s. 4.

36 "Tenis Şampiyonası…", *Cumhuriyet*, 8 Eylül 1932, s. 4.

37 "Tenis Maçları Bitti", *Cumhuriyet*, 12 Eylül 1932, s. 1,4.

38 Ahmet Bahtiyar, "Balkanlarda Umumi Temaslar Ehemmiyetini Kaybediyor!", *Akşam*, 7 Ekim 1937, s. 12.

yerine geçecek başarılı genç Türk tenisçilerin zaman içinde yetiştirilememiş olması da etkili olmuştur[39].

5. Başkent Ankara'nın Tenisle Tanışması

Cumhuriyetin ilk yıllarında tenis "Elit Sporu" olarak İstanbul'da hızla yaygınlaşmaya başlarken modern bir başkent olarak tasarlanan ve modern kurumların hızla kurulduğu Ankara'da da ilgi görmüştür. Özellikle yabancı diplomatlar, bürokratlar ve varlıklı aileler arasında yaygınlaşmıştır. Ankara'da modern bir başkent yaratılırken sosyal hayatın modernleşmesinde zamanla spor ve tenis öne çıkmıştır. Ankara halkının tenisle tanışmasında özel kişilere ya da kurumlara ait kortlar önemli rol oynamıştır. Celal Bayar'ın İş Bankası Genel Müdürlüğü döneminde 1927 yılında Ankara'da İş Bankası memurları için Celal Bayar Tenis Kortu yaptırılmıştır. Her yıl düzenli olarak banka memurlarını tenis oynamaya teşvik etmeye yönelik İş Bankası Tenis Turnuvası düzenlenmiştir.[40] Böylece İş Bankası çalışanlarının sosyalleşmesi de sağlanmıştır.

Ankara'da kurulan ilk tenis kulübü ise Kavaklıdere Sporting Tenis Kulübü olmuştur. 1928 yılında eski Tokat Milletvekili ve Tenis Federasyonu başkanlığı da yapacak Süreyya Genca ile arkadaşları tarafından Ankara'nın Kavaklıdere semtinde 17 Mart 1928'de kurulmuştur. Ankara'da ilk modern tenis kortları 1929 yılında faaliyete geçirilmiştir.[41] Ankara'da milletvekilleri, asker ve sivil bürokratların ve elçiliklerde görevli yabancıların tenise ilgisi büyük olmuştur.

Ankara'nın tenis hayatında 1936 yılından itibaren Ulus gazetesinin Muhafız Gücü kortlarında düzenlediği ve sonraki yıllarda Ulus Turnuvası adıyla popüler hale gelen müsabakalar önemli bir yer tutmuştur. Ankara'daki kulüplere mensup "tanınmış" sporcuların katılımıyla tekler ve çiftler arasında yapılan müsabakalarda kazananlara Ulus Gazetesi'nce bir de ödül olarak kupa takdim edilmiştir.[42]

Ankara'da tenisin halk arasında yaygınlaşması ise 1938 yılında Ulus'ta yapılan 19 Mayıs Spor Kompleksi içinde stadyum, hipodrom ve tenis kortlarının yapılmasıyla mümkün olmuştur. Kortların açılmasıyla turnuvalar

39 Zeki Rıza, "Memlekette Tenis Ölüyor", *Akşam*, 18 Haziran 1937, s. 8.

40 "Celal Bayar Tenis Kordu Unun 11inci Yıl Dönümü, *Akşam*, 11 Haziran 1938 s. 2.

41 Özgenel, agm., s. 20.

42 "Gazetemizin Tenis Turnuvası", *Ulus*, 18 Haziran 1936, s. 1.

düzenlenmiştir. İlk olarak Türk Spor Kurumu Tenis Federasyonu Ankara şubesi çeşitli kulüplere mensup en iyi kadın ve erkek tenisçiler arasında iki gün süren bir turnuva düzenlemiştir. Müsabakalara yeni sahalarda 18 Haziran 1938'de başlanmıştır.[43] Turnuvaya kadın-erkek Ankara'nın hemen bütün tenisçileri katılmıştır. Turnuva izleyiciler tarafından da merakla takip edilmiştir. Seyirciler arasında bakanlar, milletvekilleri, Ankara'nın kadın sporcuları ve Türk Spor Kulübü yöneticileri yer almıştır. Türkiye Tenis Federasyonu Başkanı Süreyya Genca herkesle ayrı ayrı ilgilenmiştir. Stadyum kortları hemen şehrin içinde bulunmalarından dolayı sporun en dikkat çeken şubelerinden biri olan tenisin Ankara'da daha çok kökleşmesine yararlı olacağı düşünülmüştür[44].

19 Mayıs Stadyumu tenis kortlarında tenisi teşvik etmek için düzenlenen turnuvalar ilgi görmüş hatta Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün de bu turnuvaları izlediği ve stadyuma sık sık ziyarette bulunduğu dönemin gazetelerine de yansımıştır. Örneğin 19 Mayıs Stadyumu tenis kortlarında 31 Mayıs 1941'de başlayan Tenis Teşvik Turnasına giderek tenisçilere sürpriz yapmıştır. Maçın ortasında sahaya cumhurbaşkanın gelişi ve izleyiciler arasında yer alması "tenisçilere en büyük teşvik" olarak değerlendirilmiştir.[45] Ayrıca Münakale Vekili Cevdet Kerim İncedayı, Hariciye Vekâleti Umumi Kâtibi Numan Menemencioğlu ve İstanbul Valisi Lütfi Kırdar da Cumhurbaşkanına eşlik etmişlerdir[46].

19 Mayıs Stadyumu kortları Ankara'da tenisin merkezi haline gelmiş Ulus Gazetesi' de her yıl düzenli olarak yaptığı tenis müsabakalarını "Ulus Turnuvası" adıyla 1941 yılından itibaren "bu kortlarda düzenlemiştir. Ulus gazetesi böyle bir turnuva düzenleme gerekçesini okuyucularına şöyle açıklamıştır[47]:

"Tenis sporu memleketimizde gittikçe inkişaf etmektedir. Ulus gazetesi Türk gençliğinin fizik ve moral terbiyesinde en değerli bir vasıta olan sporun her şubesinde olduğu gibi tenisin de yurtta daha geniş bir alaka görmesi ve yayılması bakımından elinden gelen yardımı yapmak azmindedir. Ulus adına hazırlanan büyük müsabakaya aynı zamanda bölge birinciliği temin eden bir mahiyet verilmiştir. Bu suretle Ulus kupası hamilleri Ankara

43 "19 Mayıs Stadyumu Tenis Sahalarında Müsabakalar", *Ulus*, 18 Haziran 1938, s 4.

44 "19 Mayıs Stadyumu Kortlarında Senenin İlk Tenis Turnuvası Başladı", *Ulus*, 19 Haziran 1938, s. 7.

45 "Tenis Teşvik Turnuvası Dün Başladı", *Ulus*, 1 Haziran 1941, s. 5.

46 "Dünkü Tenis Maçları", *Ulus*, 8 Haziran 1941, s. 1.

47 "Ulus Tenis Kupası", *Ulus*, 25 Haziran 1941, s. 2.

birincisi unvanını da kazanmış olacaklardır. Müsabakalar 19 Stadyumu'nda yapılacaktır. Kazananlar İstanbul'da yapılacak Boğaziçi kupası maçlarında da Ankara bölgesi adına yarışacaklardır. Gazete her yıl aynı tarihte bu kupa maçlarını düzenlemek azmindedir."

1.Ulus Turnuvası tenis maçları 5 Temmuz 1941'de Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nda başlamıştır.[48] Ulus gazetesi turnuvaya dair haber ve fotoğraflara ilk sayfadan geniş yer vermiş, yapılan maçlarla ilgili yorum, tahmin ve değerlendirmeler ayrıntılı yer bulmuştur. Turnuva 17 Temmuz 1941'de yapılan birincilik maçları ile sona ermiş ve ardından dereceye giren sporculara kupa ve madalyaları verilmiştir. Tek kadınlar finalinde birinciliği Bahtiye Musluoğlu kazanmıştır. Bundan sonraki yıllarda da birinciliği kimseye kaptırmayacaktır[49].

Ulus Kupası Maçları Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve ailesinin sosyal hayatında önemli bir yer tutmuştur. Turnuvaları takip eden aile üyeleri hem izleyici hem de oyuncu olarak kortta yerlerini almışlardır. 13 Haziran 1942'de başlayan Ulus Kupası ve Ankara Tenis Birincilikleri Müsabakalarını Cumhurbaşkanın eşi Mevhibe İnönü de izlemiştir. Oğlu Erdal İnönü de turnuvaya katılan tenisçilerden biridir[50]. Ulus Kupası maçlarını Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de zaman zaman takip etmiştir. Örneğin 1944 yılında İsmet İnönü beraberinde Başvekil Şükrü Saraçoğlu ile CHP Reis Vekili Hasan Saka ile 19 Mayıs stadyumundaki tenis kulübünü ziyaret etmiştir. Ulus Kupası ve Ankara tenis birinciliği müsabakalarını izlemiştir[51].

Zamanla Ankara'da tenisçi sayısının artmasıyla çeşitli kurum ve kuruluşlarca düzenlenen turnuva sayısında da artış yaşanmıştır. Hemen her kurum ya da okul tenise ilgi göstermiştir. Turnuva düzenleyen kurumlardan biri de Dışişleri Bakanlığı olmuştur. Eylül 1946'da yapılan müsabakalar büyük ilgi görmüş bizzat Dışişleri Bakanı Hasan Saka maçları ilgiyle takip etmiştir. Final maçlarının oynanmasından sonra turnuvaya katılan tenisçiler şerefine 29 Eylül 1946 akşamı Dışişleri Bakanı Hasan Saka tarafından Ankara'nın sosyal hayatında önemli bir yere sahip olan lokantalardan biri olan Karpiç'te ziyafet verilmiştir. Bu ziyafete CHP Genel Başkan Vekili Şükrü Saraçoğlu,

48 "Ulus Kupası Tenis Maçları Bugün 19 Mayıs Stadında Başlıyor", *Ulus*, 5 Temmuz 1941, s. 2.

49 "Ulus Tenis Kupası Maçlar Dün Nihayete Erdi", *Ulus,* 18 Temmuz 1941, s. 1.

50 Vedat Abut, "Ulus Kupası ve Ankara tenis Birincilik Müsabakaları Dün Başladı", *Ulus*, 14 Haziran 1942, s. 1.

51 "Reisicumhur Dün Ankara'da Tenis Maçlarını Takip Etti", *Ulus*, 30 Temmuz 1944, s. 1.

Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer, Beden Terbiyesi Umum Müdürü Vildan Aşir Savaşır ve Beden Terbiyesi Teşkilatı ileri gelenleri ve sporcular katılmıştır[52].

Ankara'da tenis sporunun yaygınlaştırılması için 15 Mart 1947'de 19 Mayıs Stadyumu bünyesinde Ankara Tenis Kulübü kurulmuştur. Spor Oyunları Federasyonu Başkanı ve eski tenisçilerden Vedat Abut'un girişimiyle faaliyete geçen Ankara Tenis Kulübü'nün tüzüğünde kuruluş amacı şöyle ifade edilmiştir: "Tenis sporunu yaymak, inkişaf ettirmek ve beynelmilel temaslarda memleketi yüksek başarı ile temsil edebilecek kabiliyette tenisçiler yetiştirmek." Kurucu üyeliğini CHP Genel Başkan Vekili Şükrü Saraçoğlu'nun yaptığı Ankara Tenis Kulübü'nün kurucuları arasında Dışişleri Bakanı Hasan Saka, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Ferudun Cemal Erkin, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Spor Oyunları Federasyonu Başkanı Vedat Abut gibi isimler yer almıştır[53]. Kuruluşundan itibaren üye sayısını artıran kulüp Ankara'da popüler bir sosyalleşme merkezi haline gelmiştir. Türkiye'nin spor hayatında olduğu kadar sosyal hayatında da önemli bir kurum olarak öne çıkmıştır[54].

6. Halkevlerinin Tenis Sporunun Yaygınlaşması için Faaliyetleri

Cumhuriyet ideolojisini halka tanıtma ve benimsetmede 1932 yılında halkevleri önemli bir rol üstlenmiştir. Ulus-devlet inşasında modern dünyaya uyum sağlayacak, çağdaş, laik, inkılapları içselleştiren, kültürel birikime sahip bir yurttaş yetiştirmek amaçlanmıştır. Halkevleri dil ve edebiyat, sanat, gösteri, sosyal yardım, halk dershaneleri ve kurslar, kütüphane ve yayın, köycülük, tarih ve müze ve spor olmak üzere dokuz şubede faaliyet göstermiştir. Halkevleri içerisinde en etkin şubelerden olan spor şubesinin temel amacı gençlik ve milli eğitim çalışmalarının bir kolu olarak görülen beden eğitimi ve spora karşı halkın ilgisini sağlamak ve bunları bir kitle hareketi haline getirmek olmuştur. Sağlıklı genç nesiller yetiştirilmek hedeflenirken güreş, cirit gibi geleneksel sporların yanında eskrim, bisiklet, yüzme, tenis gibi modern sporların halka tanıtılması ve yaygınlaştırılması çalışmalarına ağırlık verilmiştir[55].

52 "Dışişleri Bakanının Dün Akşamki Ziyafeti", *Ulus,* 30 Eylül 1946, s.2.

53 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490-1-0-0/1097-9-1/03.04.1947.

54 Özgenel, agm., s.21.

55 Nurullah Candan-Tanju Bağıran, "Türk Ocaklarından Halk Evlerine: Türkiye'de Sporun Erken Dönem Öyküsü", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Temmuz 2010, XV (3), s.25-26.

Özellikle Osmanlı'dan Cumhuriyete elit sporu haline gelen tenis "nezih bir spor" olarak halkevleri spor şubeleri tarafından ülkenin birçok köşesinde gençlere tanıtılarak halk bu sporu yapmaya teşvik edilmeye çalışılmıştır. Vücudun bütün kaslarını çalıştıran ve bir açık hava sporu olan tenise cumhuriyetin ilk yıllarında ilgi büyük olmuştur. Ancak kort yapım- bakımının maliyetli oluşu, kulüp aidatlarının yüksekliği ve tenis için gerekli malzemelerin yurt dışından getirilmesinden dolayı tenis masraflı bir spor dalıdır. Buna rağmen tenis sporu modernleşme göstergesi ve sosyalleşme aracı olarak görülmüş ve kadın sporu olarak desteklenmiştir. Tenis diğer sporlara göre daha az yorucu olmasından dolayı kadınlar tenise büyük ilgi göstermişlerdir. Güzellik yarışmalarının moda haline geldiği 1930'larda güzelliklerini spor yapmaya bağlayan kadınlara dair haberler basında geniş yer buldukça tenis gibi sporlara da rağbet artmıştır. Örneğin 1932'de dünya güzellik kraliçesi seçilen Keriman Halis'in yüzme, voleybol ve tenis sporlarıyla uğraşması ve başarısını sporla şekillenen vücuduna borçlu olması kadınlar arasında tenisin popülaritesini artıracaktır.[56]

Tenisin ülke genelinde yaygınlaştırılması için büyük bütçeler ayrılarak Halkevleri bahçelerinde tenis kortları yapılmıştır. Yurt dışından raket, ağ, top gibi malzemeler sipariş edilmiştir. Halkevleri bünyesinde tenis öne çıkan bir spor olmuş geniş halk kitlelerinin ilgisini çekmiştir. Tenis, ülkenin genelinde ancak halkevleri ve spor şubeleri sayesinde gelişme gösterebilmiştir[57].

Örneğin, Adana Halkevi'nde tenis faaliyeti 1935 yılında başlamıştır. Adana Halkevi bahçesinde bir tenis kortu açılarak 1936 yılında tenis oynanmaya başlamıştır. Gençlerin tenise ilgisi artırılmaya çalışmış ve halkevinin spor komitesi üyeleri antrenörlük görevi üstlenerek tenise yeni başlayan öğrencileri yetiştirmişlerdir. Tenise artan ilgi sonucunda 1937 yılında Türk Spor Kurumu iş birliği ile 22 tenisçinin katılımıyla Adana'da bir turnuva düzenlenmiştir. Müsabakalara Adana'nın eski tenisçileri de katılmıştır. Üç hafta süren karşılaşmalar izleyicilerden büyük ilgi görmüştür. Bu müsabakalar tenisin teşvik edilmesi için faydalı olmuştur. Bundan sonra her yıl spor komitesince Adana halkevi bahçesinde bulunan tenis kortunda tenis turnuvaları düzenlenmiştir. Turnuvalar dışında da tenis sporuyla ilgilenen gençler halk evinin kortlarında egzersiz yapmışlardır[58].

56 Yiğit Akın, *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 120.

57 "Halkevleri ve Spor", *Ulus*, 19 Mayıs 1937, s. 13.

58 Celaleddin Erdoğan, *Adana Halkevi (1933-1951)*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir 2017, s.203-204; "Adana'da

Balıkesir Halkevi Spor Şubesi de tenis sporunu yaygınlaştırmak için 1934 yılında bir tenis kortu yapımına başlamış ve 11 Ağustos 1935'te kullanıma açılmıştır. İlk maçı bir kadınla bir erkek yapmıştır. Halkevi bünyesinde tenis müsabakaları düzenlenmiştir. 1939 yılında Balıkesir Spor şubesi 80 tenis müsabakası organize etmiştir[59].

Zamanla tenis halkevleri spor şubelerinin en gözde sporu haline gelmiştir. 1940'lı yıllarda Antalya, Gaziantep gibi vilayetlerden halkevi bahçelerinde tenis kortu yapılması için CHF Genel Merkezi'nden ödenek talebinde bulunulmuştur. II. Dünya Savaşı'nın gölgesinde ekonomik güçlüklerle boğuşan yöneticiler bu talepleri yerine getirmeye çalışmışlardır. 1941 yılında Antalya Halkevi bahçesine bir tenis kortu yapılmak istenmiş ve bunun için 1591 liraya ihtiyaç duyulmuştur. Bu para CHF Genel Sekreterliği tarafından Antalya CHF Vilayet İdare Heyeti Başkanlığına gönderilmiştir[60].

Gaziantep Halkevi'nce de CHF Genel Merkezi'nden kort yapımı için finansman talebinde bulunulmuştur. Ayrıca 8 tenis raketi, 1 File, 30 direk, 12 toptan oluşan 1200 lira değerinde tenis malzemesi de talep edilmiştir. Genel merkezce kortun yapımı için gereken finansmanın tamamı CHF Genel Merkezi'nce sağlanamasa da gerek merkezden verilen 5000 liralık yardım ve gerekse yerelden gelen bağışlarla 8265 lira sarf edilerek Gaziantep Halkevi Tenis Kordu 31 Ekim 1944'te hizmete açılmıştır. Kort olağanüstü bir rağbet görmüş ve halk sporun bu kolunda da başarılar göstermeye başlamıştır. En nezih ve en eğlenceli spor olarak görülen tenis Gaziantep halkı arasında iyice tanınmış ve öğrenebilmiştir. Yeni yapılan bu korttan vatandaşların hakkıyla istifade edebilmesi ve tenisin bütün inceliklerinin bilinerek yaygın hale getirilebilmesi için bir de öğretmene ihtiyaç duyulmuştur. Halkevinin bütçesi yeterli olmadığından tenis meraklılarına ders vermek üzere CHF Genel Merkezi'nden bir tenis öğretmenin görevlendirilmesi istenmiştir[61].

Urfa Siverek'te ise 1942 yılında açılacak spor şubesi için hazırlıklar yapılmış Halkevi bahçesinde tenis için iki saha inşa edilmiştir. Siverek Halkevi yönetimince tenis faaliyetine girişilirken spor kolu için CHF Genel Merkezi'nden 1 adet direkleri ve teferruatıyla tenis ağı, 8 tenis raketi ve 28 adet de tenis

Tenise Rağbet Var", *Akşam*, 2 Ağustos 1938, s. 10.

59 Başak Tekdurmaz, *Balıkesir Halkevi Çalışmaları ve Kaynak Dergisinin Sistematik İndeksi*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2004, s. 62.

60 Nursel Gülcü, *Antalya Halkevi ve Faaliyetleri (1932-1951)*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Antalya 2016, s.65

61 BCA, 490-1-0-0/1097-9-1/08.11.1944.

topu istenmiştir. Bütçe yetersizliğinden dolayı spor kolu ancak 1943 yılında açılabilmiş ve futbol, voleybol, jimnastik, güreş gibi dallarla birlikte tenisle ilgili faaliyetler başlamıştır[62].

Halkevleri kısıtlı imkânlarıyla Cumhuriyet değerlerini Anadolu'nun dört bir tarafına taşırken bölge halkının sosyal ve kültürel gelişimine de önemli katkı sağlamıştır. Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerde daha çok zengin kesimlerin sporu olan tenisi Anadolu halkına tanıtmada önemli bir rol oynamıştır. Tenis sosyete sporu olmaktan çıkartılarak halk sporu haline getirilmiştir. Bu yıllarda tenis oynamak, "modern olmanın" en önemli göstergelerinden biri olarak görülmüştür.

7. II. Dünya Savaşı'nın Tenis Sporuna Etkisi

II. Dünya Savaşı diğer spor dallarında olduğu gibi tenis sporu için de olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. Savaş yıllarının ekonomik güçlükleri içinde yurt genelinde kort yapım faaliyetleri yavaşlamış raket, kort ağı, top gibi tenis malzemesi temininde güçlükler yaşanmıştır. Turnuvalarda çoğunlukla İngiliz yapımı toplar kullanıldığından savaş yıllarında tenis topu ithali mümkün olamadığından top bulunamadığı için turnuvalara ara vermiştir. Hatta tenis topu bulunamaması nedeniyle bir süre yapılamayan İstanbul tenis teşvik müsabakalarına federasyonun top temini üzerine 19 Temmuz 1941'den itibaren başlanmıştır. Karşılaşmalar her akşam oynanmak üzere bir hafta devam etmiştir[63].

II. Dünya Savaşı'nın sonuna yaklaşırken 1944 yılında artık tenis topu bulmak neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Beden Terbiyesi Sportif Oyunlar Federasyonu tarafından tenis topu temini için çeşitli yabancı firmalara müracaat edilmiş ve top gelmesi beklenilmiştir. Top temini dışarıdan mümkün olmayınca yerli top kullanarak maçlara bir buçuk aylık gecikmeyle başlanmıştır. 1944 Ankara Bölge Birinciliği Ulus Kupası ve İstanbul'da Dağcılık Kupası maçları yerli üretim toplarla oynanmıştır. Ancak yerli topların rüzgâra karşı dayanıksız olmasından dolayı tenis topu ithali sürekli gündem olmuştur. Nihayetinde Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün talebiyle Hariciye Vekaletince yurt dışından tenis topu temini için girişimlerde bulunulmuştur. Washington Büyükelçiliği'nin girişimiyle 940,95 dolar sarf edilerek ABD'den Ekim 1944 tarihinde vapurla, iki sandık içinde toplam 156 düzine tenis topu Türkiye'ye getirtilmiştir[64].

62 Sadık Sili, *Siverek Halkevi (1936-1951)*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2019, s. 82; BCA, 490-1-0-0/1126-109-2/17.

63 "Tenis Müsabakaları", *Akşam*, 20 Temmuz 1941, s. 6.

64 Dış İşleri Bakanlığı Arşivi (DİBA), 23509-102329-4/09.11.1944.

II. Dünya Savaşı yıllarında tenis malzemesi temininde yaşanan güçlükler ve gerek ulusal gerekse ulusal gerekse uluslararası düzeyde turnuvaların düzenlenmesinde yaşanan aksaklılar tenise olan ilginin zamanla azalmasına yol açmıştır. Demokrat Parti'nin iktidara gelişinin ardından 1951 yılında halkevlerinin kapatılmasıyla küçük şehirlerde tenis geri planda kalmış ve açılan kortlar birer birer kapatılmıştır.

Sonuç

Cumhuriyetin ilk yıllarında "nezih bir spor" olarak görülen tenis sporunun modernleşme ve sosyalleşme aracı olarak halk arasında yaygınlaştırılmasına ve teşvik edilmesine önem ve öncelik verilmiştir. Tenis "zarif, kibar, estetik, zevkli ve eğlenceli" bir spor olarak teşvik edilmiştir. Tenisi elit spor olmaktan çıkartıp halk sporu haline getirmek amaçlanmıştır. Anadolu'nun küçük şehirlerinde tenise olan rağbet günden güne artmış kısa sürede tenis kulübü ve tenisçi sayısında da artış yaşanmıştır. Daha estetik, daha az yorucu ve vücudu güzelleştirici yönü olduğundan dolayı özellikle kadınlar tarafından çok tercih edilen bir spor olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında "sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" sloganıyla spora ağırlık verilirken Cumhuriyet Halk Partisi tarafından 1932'de kurulan halkevlerinin programına tenis sporu alınmıştır. Büyük kentlerde daha çok zengin kesimlerin sporu olan tenisi Anadolu halkına tanıtmada halkevleri önemli bir rol oynamıştır. Halkevleri bahçelerinde tenis kortlarının açılmasıyla Anadolu kasabalarında tenise ilgi artmaya başlamış bu noktada spor alanları ve yeni tesislere ihtiyaç da artmıştır. Sporun sosyal hayata girmesinin önü açılmıştır. II. Dünya Savaşı'nın gölgesinde ekonomik güçlüklere karşın CHF'nca Halkevlerinin tenis sporu için saha ve malzeme yardımı istekleri yerine getirilmiştir. Tenis sosyete sporu olmaktan çıkartılarak halk sporu haline getirilirken modern olmanın göstergelerinden biri tenis oynamak olmuştur. Gaziantep'ten Adana'ya Diyarbakır'dan Antalya'ya pek çok şehirde gençleri spor yapmaya teşvik için tenis turnuvaları düzenlenmiştir. Yurtdışından sporcuların da katıldığı turnuvalarda başarılı olan tenisçilere ödüller verilmiştir.

Dönemin basını da tenisin halka tanıtılmasında önemli rol oynamıştır. Gazete ve özellikle spor dergilerinde tenis sporunun nasıl oynandığı anlatılarak gerekli malzemelerin tanıtımı yapılmıştır. Dünya'nın öne çıkan tenis turnuvaları ve tenis şampiyonlarıyla ilgili haberlere geniş yer verilmiştir. Ayrıca Milliyet, Ulus gibi gazeteler düzenledikleri turnuvalarla

hem tenisin tanıtımını yapmışlar hem de genç sporcuları tenis oynamaya teşvik etmişlerdir. Dönemin yöneticileri de tenise ilgi göstermiş örneğin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün tenis maçı izlediğine dair haberler ve fotoğraflar basında yer bulmuştur. Yine 1947 yılında Ankara'da kurulan ve dönemin Başbakanı Şükrü Saraçoğlu'nun da kurucu üyelerinden biri olan Ankara Tenis Kulübü de başkentin en önemli sosyal merkezi olmuştur. Gerek devlet adamları gerekse Ankara'da görev yaban yabancı diplomatların uğrak yeri haline gelmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de tenis sporu bir modernleşme göstergesi ve sosyalleşme aracı olarak ülke genelinde yayılmıştır. II. Dünya Savaşı yıllarında yaşanan ekonomik güçlükler tenise olan ilginin zamanla azalmasına yol açmıştır. Demokrat Parti döneminde halkevlerinin kapatılmasıyla kortlar da kapatılmıştır. Tenis yeniden elit sporu haline gelmiş ve yakın döneme kadar varlıklı kesimlerin sporu olarak kalmaya devam etmiştir.

KAYNAKLAR

Arşivler

1. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 490-1-0-0/1097-9-1/03.04.1947.

BCA, 490-1-0-0/1097-9-1/08.11.1944.

BCA, 490-1-0-0/1126-109-2/17.

2. Dış İşleri Bakanlığı Arşivi (DİBA)

DİBA, 23509-102329-4/09.11.1944.

Kitap ve Makaleler

Abut, Vedat, "Ulus Kupası ve Ankara tenis Birincilik Müsabakaları Dün Başladı", *Ulus*, 14 Haziran 1942, s.1.

"Adana'da Tenise Rağbet Var", *Akşam*, 2 Ağustos 1938, s.10.

Akın, Yiğit, *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

Atabeyoğlu, Cem, "Tenis", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 8, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 2305-2306.

"Atletler Gitti", *Vakit*, 3 Ekim 1930, s.7.

Bahtiyar, Ahmet, "Balkanlarda Umumi Temaslar Ehemmiyetini Kaybediyor!", *Akşam*, 7 Ekim 1937, s.12.

"Balkan Olimpiyatı", *Vakit*, 26 Eylül 1930, s.3.

"Balkan Şampiyonası Dün Fenerbahçe'de Başlayan Tenis Müsabakaları Çok Heyecanlı Oldu", *Cumhuriyet*, 3 Eylül 1932, s. 5.

"Balkan Tenis Maçları Dün Yapılan Müsabakalar Çok Güzel ve Heyecanlı Oldu", *Cumhuriyet*, 5 Eylül 1932, s. 1.

"Balkan Tenis Şampiyonası", *Cumhuriyet*, 2 Eylül 1932, s. 4.

Bükey, Kerim A., *Tenis*, Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1942.

"Büyük Muvaffakiyetler Gösteren Şampiyon Gencimiz Suad Bey", *Spor Alemi,* S.1, 11 Ağustos 1924, s.1.

Candan, Nurullah- Bağıran, Tanju, "Türk Ocaklarından Halk Evlerine: Türkiye'de Sporun Erken Dönem Öyküsü", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Temmuz 2010, XV (3), s.17-32.

"Celal Bayar Tenis Kordu Unun 11. Yıl Dönümü, *Akşam***,** 11 Haziran 1938 s. 2.

"Çelebizade", Tenis Maçı", *Vakit,* 26 Haziran 1921, s.4.

"Dışişleri Bakanının Dün Akşamki Ziyafeti", *Ulus,* 30 Eylül 1946, s.2.

"Dünkü Tenis Maçları", *Ulus*, 8 Haziran 1941, s.1.

Erdoğan, Celaleddin, *Adana Halkevi (1933-1951)*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir 2017.

"Gazetemizin Tenis Turnuvası", *Ulus*, 18 Haziran 1936, s.1.

"Gidiyorlar", *Cumhuriyet*, 2 Ekim 1930, s.4.

Gülcü, Nursel, *Antalya Halkevi ve Faaliyetleri (1932-1951)*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Antalya 2016.

Haccarzade Mehmet Tevfik, *Tenis*, Vatan Matbaası, İstanbul 1926.

"Halkevleri ve Spor", *Ulus*, 19 Mayıs 1937, s.13.

İnönü, İsmet, *Defterler (1919-1973)*, Haz. Ahmet Demirel, C 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.

"Milli Olimpiyat Cemiyetinin Tenis ve Yüzme Müsabakaları, *Spor Alemi*, 21 Eylül 1922, No. 24-26, s.17.

Mutlu, Mustafa, "Uluslararası İlişkilerin Gelişiminde Sporun Rolü: Türk-Yunan İlişkileri Örneği (1930-1931)", *Atatürk Yolu Dergisi*, 70, 2022, s. 339-354.

Ömer Besim, "Balkan Oyunlarında Tenisin Dabılında Balkan Şampiyonluğunu Nasıl Kazandık", *Vakit*, 7 Ekim 1930, s.5.

Özgenel, Lale, "Tennis in Republican Turkey and Ankara:The Emergence of a Sport as a Society and Space", *TÜBA-KÊD Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 16, 2017, s.11-34.

"Reisicumhur Dün Ankara'da Tenis Maçlarını Takip Etti", *Ulus*, 30 Temmuz 1944, s.1.

Selim Sırrı, "Tenis", *Resimli Ay*, 30 Nisan 1924, S. 4, C 1, s.12-13.

Selim Sırrı, *Tenis*, Maarif Matbaası, İstanbul 1926.

Sili, Sadık, *Siverek Halkevi (1936-1951)*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2019.

"Şampiyon Olduk", *Cumhuriyet*, 11 Ekim 1930, s.3.

Tekdurmaz, Başak, *Balıkesir Halkevi Çalışmaları ve Kaynak Dergisinin Sistematik İndeksi*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2004.

"Tenis Kortlarımızı Ziyaret:1-Nişantaşı Kortlarında", *Spor Alemi*, S. 16,11 Ağustos 1924. s.1.

"Tenis Kortlarımızı Ziyaret: 3 -Galatasaraylılar Kortunda", *Spor Alemi*, S. 3, 25 Eylül 1924, s.17.

"Tenis Oyuncularımıza", *Akşam*, 22 Temmuz 1922, s.3.

"Tenis Oyunu Nasıl Oynanır?", *Spor Alemi*, S. 5, 9 Ekim 1924, s.12-14.

"Tenis Maçları", *Vatan*, 21 Haziran 1925, s.3.

"Tenis Maçları Bitti", *Cumhuriyet*, 12 Eylül 1932, s.1,4.

"Tenis Müsabakaları", *Akşam*, 20 Temmuz 1941, s.6.

"Tenis Müsabakaları Programı", *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1932, s.4.

"Tenis Şampiyonu", *Vakit*, 11 Ekim 1930, s.1.

"Tenis Şampiyonu Bir Türk", *Vakit*, 3 Eylül 1924, s.3.

"Tenis Teşvik Turnuvası Dün Başladı", *Ulus*, 1 Haziran 1941, s.5.

Toprak, Zafer, "Türkiye'de Sporun Tarihi-Spor Alemi Dergisi ve Türkiye'de İdman", *Tombak-Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, S. 20, 1998, s.5-9.

"Ulus Kupası Tenis Maçları Bugün 19 Mayıs Stadında Başlıyor", *Ulus*, 5 Temmuz 1941, s.2.

"Ulus Tenis Kupası", *Ulus*, 25 Haziran 1941, s. 2.

"Ulus Tenis Kupası Maçlar Dün Nihayete Erdi", *Ulus,* 18 Temmuz 1941, s.1.

Zeki Rıza, "Memlekette Tenis Ölüyor", *Akşam*, 18 Haziran 1937, s.8.

"19 Mayıs Stadyumu Kortlarında Senenin İlk Tenis Turnuvası Başladı", *Ulus*, 19 Haziran 1938, s.7.

"19 Mayıs Stadyumu Tenis Sahalarında Müsabakalar", *Ulus*, 18 Haziran 1938, s 4.

Türkiye'de Uluslararası Otomobil Sporlarının Tarihsel Gelişimi ve Türkiye Turing ve Otomobil Kurumunun Bu Alandaki Çalışmaları (1937-1991)

Gürsoy Şahin*

Giriş

Günümüzde kullanılan otomobillerin serüveni 1770'lerde başladı. 1803'te ilk kez halkın önünde çalıştırılan otomobil, manevra yapacak teknik özelliklerden yoksundu. 1830'larda geliştirilmeye başlanan araçlar 1850 ve 1870'lerde belirli bir aşamaya ulaştı[1]. Yüzyılı aşkın bir gelişim sürecinin sonucunda 1890'lardan itibaren Almanya, Fransa, İtalya ve ABD'de otomobil üretimine başlandı[2]. Otomobil yarışları ise otomobil üreticilerinin kendi tasarımlarının üstünlüğünü göstermek için kendi aralarında belirli kurallar olmaksızın düzenledikleri küçük yarışlarla başladı. 22 Temmuz 1894'te *Le Petit Journal* gazetesinin sponsorluğunda dünyanın ilk halka açık motor rallisi Paris ve Rouen arasında gerçekleştirildi[3]. Bu yarışta Alman Gotlieb Daimler tarafından 1894'te çift silindirli "V" tipi motorlu olarak geliştirilen araç birinci oldu. Daimler'in ürettiği araç, birçok kaynak tarafından "ilk otomobil" olarak kabul edilmektedir[4]. Fransa'da otomobil yarışları ve ralliler için özel düzenlemeler yapmak amacıyla 1904 yılında Uluslararası Otomobil Federasyonu (FIA) kuruldu[5].

* Prof.Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Afyonkarahisar/TÜRKİYE gsahin@aku.edu.tr https://orcid.org/0000-0002-7817-2043
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1545

1 Arhan Apak, "Tarihde Otomobil Yarışları", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, No. 45/324, 1975, s. 14-15.

2 Fatih Gürcan, "Dünyada Otomobil Tarihinin Başlangıcı", *Osmanlı İstanbulunda Otomobil*, Edit. Erhan Afyoncu-Coşkun Yılmaz, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul 2020, s. 98, 101.

3 "Car Rallies in Turkey", https://travelatelier.com/blog/car-rallies-turkey/ (Erişim Tarihi: 20.02.2024).

4 Süleyman Âşık, *Türk Otomobil Tarihinde Bir İlk: Devrim Arabası*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi) Anabilim Dalı, İzmir 2013, s. 28.

5 Başlangıçta adı Association Internationale des Automobile Clubs Reconnus (AIACR) idi. Hans Erik Næss, 'In Case of Dispute, the French Text is to be Used': A History of

Benzinle çalışan otomobil, üretiminden kısa bir süre sonra Osmanlı başkentine de getirildi. Osmanlı coğrafyasına ilk otomobilin 1895'te geldiğine dair görüşler bulunmakla birlikte otomobilin İstanbul'a gelişi esasen 1904'e denk gelmektedir. Gümrük tarifelerinde adı bulunmadığı için bu araçlara "kendiliğinden hareket eden" anlamında "zâtülhareke" denilmekteydi. 1908-1914 arasında İstanbul'da çoğu resmî olarak kullanılan 150 kadar otomobil bulunmaktaydı[6]. Otomobilin gündelik hayata girmesiyle beraber iş hayatına "otomobil çarkçılığı" yani şoförlük mesleği dâhil oldu[7]. Ayrıca otomobil yan sanayii oluşurken tamirhaneler de açıldı. Olası kazaların önlenmesi amacıyla 1914'te trafikle ilgili bazı kurallar konuldu. Araçlara plaka numaraları verildi ve vergi getirildi[8]. Türkiye'de otomobil yarışlarının başlaması ise 1930'ları buldu.

1. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumunun Kurulması ve İlk Otomobil Yarışları

Türkiye'de otomobil kullanımının ve otomobil sporlarının yaygınlaşmasında Türk Seyyahin Cemiyeti'nin önemli bir rolü bulunmaktadır[9]. Türk Seyyahin Cemiyeti, Mustafa Kemal Paşa'nın direktifleri ile Avrupa'daki örneklerine benzer şekilde yapılandırılarak merkezi İstanbul olmak üzere 6 Kasım 1923'te kuruldu. Cemiyetin Başkanı Diplomat Reşit Saffet [Atabinen] idi[10].

---

the Association Internationale des Automobile Clubs Reconnus (AIACR), 1904–1922, *The International Journal of the History of Sport*, 30 Nov. 2023, s. 1; "Car Rallies in Turkey", (Erişim Tarihi: 20.02.2024).

6 Mustafa Yeni, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Motorlu Kara Taşıtları (1890-1922)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2011, s.XIII, 4; Erhan Afyoncu-Uğur Demir, "İstanbul'da Otomobilin Tarihi, Osmanlı Dönemi", *Osmanlı İstanbulunda Otomobil*, Ed. Erhan Afyoncu-Coşkun Yılmaz, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul 2020, s. 123.

7 Vahdettin Engin, "Otomobil İstanbul'da", *Popüler Tarih*, Ocak 2002, s. 26-28; Yeni, *agt.*, s. XIV.

8 İbrahim Yılmaz, "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Trafik ve Trafik Kazaları", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 20/S. 36, 2019, s. 348.

9 "Otomobil Sporu", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu 60. Yıl: 1923-1983*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul t.y., s. 94.

10 Kurucular arasında eski Kudüs Mutasarrıfı Cevdet Bey (Özoğul), Meclis-i Kebir Maarif azasından Mehmed Ziya Bey gibi isimler de vardı. *Türk Seyyâhin Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsisi*, Kağıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul 1339, s. 1-2, 8; "T.T.O.K. ve Çelik Gülersoy", *Çelik Gülersoy Anısına*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul 2004, s. 18; Çelik Gülersoy, "Reşit Saffet Atabinen'i Anma Toplantımız", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, 79-358, 1990, s. 3.

5 Aralık 1923'de kurumun nizamnamesi tasdik edildi[11]. Cemiyet; "Türk Seyyahin Cemiyeti" adıyla kuruldu, 1926 yılında "Türkiye Turing Klöbü" adını aldı[12].

Türkiye Turing Kulübü, Bakanlar Kurulu kararıyla 2 Nisan 1930'da kamu yararına çalışan kurum statüsüne kavuşurken[13], 3 Nisan 1930'da Cumhurbaşkanlığı himayesine alındı[14]. Ayrıca Türkiye Büyük Millet Meclisi, gümrük mevzuatını düzenleyerek triptik yetkisi ile uluslararası ehliyetleri düzenleme yetkisini de kuruma verdi[15]. 1942'den itibaren ise *Kulüp* yerine *Kurum* statüsüne kavuştu. Kurum bundan sonra "Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu" (TTOK) olarak anılmaya başlandı[16].

Cemiyet, seyahatler düzenleyerek İstanbul, Bursa gibi Türkiye'nin önemli şehirlerindeki eserleri ve Türklerin faziletlerini yabancılara tanıtmayı amaçlamaktaydı. Ayrıca yabancı ülkeleri Türk halkına tanıtmak da hedeflenmekteydi. Cemiyet, amaçlarını gerçekleştirmek üzere Türkiye'ye seyahatler organize etmeyi veya şirketlerle irtibat kurarak Türkiye'nin de gezi programlarına dâhil edilmesini planladı. Ayrıca Türkiye'nin karayolu haritası ve ilk afişleri cemiyet tarafından yayımlandı. Ülkede turizm faaliyetlerinin geliştirilmesine de gayret edildi[17].

11 *Türk Seyyâhin Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsisi*, s. 1-2, 8.

12 "T.T.O.K. ve Çelik Gülersoy", s. 18; Gürsoy Şahin, "Türk Seyyahin Cemiyeti (1923 -)", Edit. N. Kozak, *Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi*, https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/turk-seyyahin-cemiyeti-1923 (Erişim Tarihi: 09.05.2024).

13 *T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), (Fon Kodu:/Yer No.)* 30.18.1.2/9.17.19, 02.04.1930; "Türkiye Turing Kulübünün Menafii Umumiyeye Hadim Cemiyetler Meyanına İthali Hakkında Kararname", *T.C. Resmî Gazete*, Karar No. 9069, S. 1546, 15 Temmuz 1930, s. 9213.

14 "T.T.O.K. ve Çelik Gülersoy", s. 19.

15 *Düstur*, 3. Tertip, (14 Teşrinisani 1929-15 Teşrinisani 1930), C 11, Başvekalet Müdevvenat Matbaası, Ankara 1930, s. 382; ayrıca *Düstur,* 3. Tertip, (Teşrinisani 1934-Teşrinisani 1935), C 16, Başvekalet Matbaası, Ankara 1935, s. 56; keza *Düstur*, 3. Tertip, (Teşrinisani 1936-Teşrinisani 1937), C 18, Başvekalet Matbaası, Ankara 1937, s. 504-507.

16 *Türkiye'ye Bir Işıktı Turing 1977-1993 (1- Doğum ve Emekleme, 3- Gelişmeleri Seyreden Kurum 1950-1965),* Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul [1995], s. 10; "Lüzumunda Ecnebi Memleketlerde ve Türkiye'de Şubeler Açmak ve Türkiye'de Turizmin İnkişafına Çalışmak Üzere İstanbul'da Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü Kurulmasına İzin Verilmesi Hakkında Kararname", Kararname No. 18891, *T.C. Resmî Gazete*, 3 Teşrinisani 1942, S. 5247, s. 3925; BCA, 30.18.1.2 / 100.90.3, 24.10.1942.

17 Gürsoy Şahin, "Atatürk Döneminde Batı'daki Olumsuz Türk ve Türkiye İmajını Düzeltme Çabaları ve Türk Seyyahin Cemiyeti'nin Bu Konudaki Çalışmaları", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Doğumunun 125. Yılında Atatürk Özel Sayısı*, C 8/S. 3, Aralık 2006, s.152; Ahmet Altıntaş-Feyza Kurnaz Şahin, "Reşit Saffet

Otomobil sporlarının gelişmesi için Turing Kurumunun girişimleri ile gerçekleşen ilk otomobil yarışı İstanbul Veliefendi Çayırı'nda 1927'de yapıldı[18]. Kısa ve eğlencelik denebilecek tarzda 15 tur olarak düzenlenen yarışa 30 otomobil katıldı. Yarışı Suphi Bey adlı yarışçı kazandı[19]. Türkiye'de düzenlenen ilk organize otomobil yarışı 17 Haziran 1932'de İstinye-Maslak yolunda gerçekleştirildi[20]. Kadın sürücüler Saniye Burhan ve Cahit Morkaya Hanımların kazandığı bu yarışa Mustafa Kemal Paşa'nın gelerek yarışçıları tebrik ettiği ve "Türk gençliğinin yüksek teknoloji isteyen bu spora eğilmesini istediği" kaynaklarda bildirilmektedir[21]. Turing'in çabaları ile 1932-1935 yılları arasında otomobil yarışları düzenli olarak devam etti. Bu olumlu gelişmelerin ardından 1935'teki yarışlarda Saniye Burhan ve Cahit Morkaya Hanım kaza yapınca yarışlara birkaç yıl ara verildi[22].

2. 1937'den 1939'a Otomobil Sporları

Otomobil sporlarının gelişmesi açısından Turing Kurumunun 1 Ekim 1937'de "Uluslararası Otomobil Federasyonu (Federation Internationale de l'Autumobile – FIA)"na üye olması önemli bir adım oldu[23]. Bu süreçte yaşanan önemli gelişmelerden bir diğeri Yunan Otomobil Kurumu tarafından Balkan Rallisinin düzenlenmesi idi. 1937'de ilk defa yapılan ralli ile ilgili hazırlıklar ve planlamalar Yunan Otomobil ve Turing Kulübü tarafından gerçekleştirildi[24].

Atabinen (1884-1965) ve Türk Turizmine Katkıları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 26/S. 42, 2007, s. 14-31.

18 *Türkiye Turing Klöbü Ne Yaptı, (1925-1935),* Türkiye Turing Kulübü yayını No. 72, İstanbul [1936?], s. 15; *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu 30'uncu Yıl Dönümü, 5 Aralık 1923-1953*, Çituri Biraderle Basımevi, İstanbul y.y., s. 7.

19 Kemalettin Kuzucu, "The Sporting History and Locations of Istanbul", *History of Istanbul*, Vol. 4, https://istanbultarihi.ist/504-the-sporting-history-and-locations-of-istanbul#sdfootnote79sym (Erişim Tarihi: 27.02.2024).

20 "Türkiye'de İlk Otomobil Sürat Yarışı", *Milliyet*, 20 Mayıs 1932, 7. Sene No. 2252, s. 1, 6; "Yarış Nihayet Bugün!", *Milliyet*, 17 Haziran 1932, 7. Sene No. 2280, s. 1; Şahin, agm., s.152; Vahdettin Engin-Kemalettin Kuzucu-Uğur Demir, *Cumhuriyet İstanbulunda Otomobil*, Edit. Erhan Afyoncu- Coşkun Yılmaz, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul 2020, s. 341 vd..

21 Doğan Yıldız, *Çağlarboyu Türkler'de Spor*, Telebasım Yayını, İstanbul 2002, s. 465-466.

22 İrem Kavasoğlu&Canan Koca, "Turkey's First Female Auto Racing Champion: Samiye Cahit Morkaya", *The International Journal of the History of Sport*, Vol. 39, No. 10, 2022, s. 1191-1192; Yıldız, *age.*, s. 467.

23 Tülay Taşdemir, "Türkiye Turing ve Otomobil Kurumunun 100. Yılı", *Turing, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni (Türkiye Turing ve Otomobil Kurumunun 100. Yılı)*, S. 416, Aralık 2023, s. 6.

24 "Balkanlar Arasında Bir Otomobil Müsabakası", *Türkiye Turing ve Otomobil Klöbü*

Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, Arnavutluk ve Türkiye'den toplam 25 aracın yarıştığı rallide dört Türk sürücü bulunmakta idi. Yarışa katılan araçlar 12 Haziran 1937'de Taksim'den Atina'ya hareket etti[25]. Türk yarışçılardan Azize Krabbe, Buick marka otomobili ile İstanbul-Atina arasındaki yarışı birinci bitirerek bayanlar arasında Balkan Şampiyonu oldu[26].

İkinci Balkan Rallisi 1938'de İstanbul-Edirne-Hasova-Sofya-Selanik-Atina güzergahında gerçekleştirildi[27]. Bu yarışmaya İstanbul'dan Turing Kulübü üyelerinden Eczacı M. Laurent Reboul ile Yunan Kulübünden M. Moskoff katıldı[28]. Toplamda 17 katılımcının bulunduğu yarışta M. Laurent Reboul sekizinci ve M. Moskoff ise altıncı oldu[29].

1939'da İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması tüm aktivitelerin tatil edilmesine sebep oldu[30]. Türkiye'de 1939'a kadar gerek Turing Kurumunun faaliyetleri gerekse otomobil yarışlarının etkisiyle İstanbul'daki otomobil sayısı ile otomobil, benzin ve yağ firmalarının sayısı dikkat çekici bir noktaya ulaşmıştı. Emniyet Müdürlüğünün Altıncı Şubesinin verilerine göre 1939'da İstanbul'da 816'sı hususi, 1147'si taksi, 349'u resmî ve 135'i otobüs olmak üzere araç sayısı toplam 2447 idi. Bütün Türkiye'deki otomobil mevcudu ise 12.000 civarında tahmin edilmekteydi[31]. İstanbul'da faaliyet gösteren otomobil firmaları; Ottaş, Fıat, Ford, Tatko, S.O.S.A., Studebajer, Garaham, Fırestone, Nash, Mercedes-Benz, Renault, Chrysler, Chevrolet Şeklinde Sıralanmaktaydı[32]. Benzin ve Yağ Firmaları İse Shell, Kastrol, Steaua Romana, Sokoni Vakum Oıl, Neftsendikat idi[33].

Belleteni, 7. Sene, No. 15/87, 1 Nisan 1937, s. 18.

25 "Balkan Ralli Yarışları", *Ulus*, 12.06.1937, 18. Yıl, No. 5701, s. 2; "Balkan Otomobil Yarışı", *Cumhuriyet*, 13. Yıl, S. 4698, 12.06.1937, s. 6.

26 "9 Nisan 1938 Tarihinde Senelik Umumî Heyete Sunulan Türkiye Turing ve Otomobil Klöbünün 1937 Senesi Raporu", *Türkiye Turing ve Otomobil Klöbü Belleteni*, 8. Sene, No. 18/98, Nisan 1938, s. 4; Yıldız, *age.*, s. 467; "Rally Yarışlarının Neticeleri", *Cumhuriyet*, 13. Yıl, S. 4703, 17.6.1937, s. 6.

27 Yıldız, *age.*, s. 467.

28 "Türkiye Turing ve Otomobil Klöbü 18 Ağustos'ta Toplanan Mürakebe Heyetine Reisin Verdiği Rapordur", *Türkiye Turing ve Otomobil Klöbü Belleteni*, 7. Sene, No. 15/87, 1 Nisan 1937, s. 5; "Balkanlar Arası Otomobil Yarışı", *Akşam*, Sene 19, No. 6702, 15.6.1937, s. 4.

29 "T.T.O.K nün 29 Nisan 1939 Tarihinde Toplanan Umumî Heyetine Arzolunan 1938 Senesi Mesai Raporu", *Türkiye Turing ve Otomobil Klöbü Belleteni*, 7. Sene, No. 23/129, Nisan 1939, s. 5.

30 *Türkiye'ye Bir Işıktı Turing 1977-1993*, s. 10.

31 "T.T.O.K nün 29 Nisan 1939…", s.4.

32 "İstanbulda Otomobil Firmaları", *Türkiye Turing ve Otomobil Klöbü Belleteni*, 9. Sene, No. 22/115, Şubat 1939, s. 14.

33 "Benzin ve Yağ Firmaları", *Türkiye Turing ve Otomobil Klöbü Belleteni*, 9. Sene, No.

3. İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Canlanan Otomobil Sporları

İkinci Dünya Savaşı yıllarında durgunlaşan otomobil sporları, savaş sonrasında Avrupa'da yeniden canlanmaya başladı. Türkiye'de ise birkaç yıl düzenlenmeyen otomobil yarışları ile ilgili haberler 1949'dan itibaren basına yansımaya başladı. Bu anlamda 3 Temmuz 1949'da Veliefendi Koşu Sahasında motosiklet ve otomobil yarışları tertip edildi[34]. 1950'lerden itibaren çeşitli içeriklerle birkaç otomobil yarışı düzenlendi. Bu anlamda 1953 yılı Kasım ayında Türkiye Turizm Kurumu, Anadolu Rallesi'ni düzenledi. Otomobil yarışlarının canlanması karayollarının geçmişe nazaran daha da iyileştirilmesi ile mümkün olmaktaydı. Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Refik Koraltan ile Bayındırlık Vekili Kemal Zeytinoğlu'nun himayelerinde 20-22 Kasım 1953 tarihinde yaklaşık 2500 kilometrelik "Türkiye 1. Otomobil Mukavemet Yarışı" düzenlendi. Gidiş, İstanbul-Bolu-Ankara-Konya-Afyon-Kütahya-Eskişehir-Bursa-Balıkesir-İzmir dönüş ise İzmir-Balıkesir-Bursa-Yalova-İzmit-İstanbul güzergâhında gerçekleştirildi. Yarışa 19 araç katıldıysa da ancak 11 araç yarışı tamamlayabildi. Müsabakayı İbrahim Bahçeli birincilikle tamamladı[35]. Bu yarış dikkatleri Türkiye'ye çekti[36]. Bu süreçte müşterek bahisli otomobil yarışları da düzenlenmeye başladı.

Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü tarafından Avrupa ralli sistemine uygun şekilde tertip edilen ilk yarış, 1954 yılında 4 etap olarak gerçekleştirilen İstanbul-Ankara Rallisi oldu[37]. 1954 yılının haziran ayında düzenlenen ralli Ankara-Eskişehir, Eskişehir-Bursa, Bursa-İzmit ve İzmit-İstanbul etaplarında gerçekleştirildi[38]. Yarışa başlayan 7 otomobilden 4'ü yarışa devam edebildi, 3 otomobil ise yarış dışı kaldı. Yarışı Reşat Sarıoğulları, Buick marka otomobili ile kazandı. Ödül töreni 13 Haziran 1954'te Şark Kahvesi'nde

22/115, Şubat 1939, s. 14.

34 "Otomobil ve Motosiklet Yarışı Yarın Yapılıyor", *Yeni Sabah*, 12 inci Yıl, No. 3691, 2 Temmuz 1949, s. 5.

35 Yıldız, yarışın Turing ve Otomobil Kurumu tarafından organize edildiğini ifade etmekle birlikte yarışın Türkiye Turizm Kurumu tarafından düzenlenmiştir. Yıldız, *age.*, s. 467.

36 "Türkiye 1'inci Otomobil Mukavemet Yarışı", *Cumhuriyet*, 11.10.1953, s.8; Erol Evcin, "Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Döneminde Turistik Tanıtım ve Propaganda Faaliyetleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C XXXII/ S. 94, Güz 2016, s. 145.

37 Yarış ile ilgili haberler şubat ayından itibaren gazetelerde yer almaya başladı. "Turing Kulüp Bir Otomobil Müsabakası Tertipledi", *Akşam*, Sene: 36, No. 12714, 24 Şubat 1954, s. 3; "İsok Tarihçemiz", https://www.isok.org.tr/tarihce.php (Erişim Tarihi: 27.02.2024).

38 "Turing Kulüp Bir Otomobil Müsabakası Tertipledi", s. 3; "Otomobil Yarışı Bugün Başlıyor", *Milliyet*, 10.06.1954, s. 1, 3.

yapıldı[39]. Turing Kurumu tarafından gerçekleştirilen yarış ile artan iç turizm imkânları kamuoyuna gösterilirken ayrıca spor faaliyetlerine katkı sağlamak da amaçlandı. Bu meyanda 20 Haziran 1954'te kadınlara mahsus İstanbul-Edirne-İstanbul Rallisi düzenlendi. İstanbul-Edirne-İstanbul arasında sadece bayan sürücülerin yarıştığı 480 km'lik ralliyi Lemis Özdeş (Remis Özdinç?) kazandı[40].

Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu 1954 yılındaki otomobil yarışı dışında 1965 yılına kadar kayda değer bir yarış organize edemedi. Esasen 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti, TTOK'a mesafeli durmaktaydı. Ancak kurumun Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ten kaynaklanan prestiji halen devam etmekteydi. Bu sebeple iktidar TTOK'a dokunmadı. Bu arada Reşit Saffet Atabinen 1965 yılında vefat etti. Kurumu bu tarihten sonra uzun süre genel müdür sıfatıyla Çelik Gülersoy idare etti[41]. 1965 yılında Çelik Gülersoy'un ilk reform hamlesi ile canlandırılan kurum, 1971'de ana gelir kaynağı olan triptik belgelerinin ve araç çıkış karnelerinin düzenlenmesi karşılığında elde ettiği gelire kavuştu. 1975 yılında ikinci bir büyük gelişme programı başlatıldı[42].

Yaşanan dönüşümle birlikte Türkiye Turing ve Otomobil Kurumunun Spor Komitesi kuruldu. Komite, Uluslararası Otomobil Federasyonu (FIA) Türkiye Temsilci olarak özellikle 1968'den itibaren ülkedeki otomobil yarışlarını yönetmeye başladı. Bu komitenin kurulmasıyla yarışlar daha düzenli ve organize olarak sürdürüldü[43]. Komitenin görevi uzun süre devam etti. FIA kurallarına göre yapılan ilk ralli 4 Mayıs 1968'de gerçekleştirilen Trakya Rallisi idi[44]. Yarış, 1. Türkiye Rallisinin 907 kilometrelik Trakya

39 "Otomobil Yarışı Bugün Sona Eriyor", *Milliyet*, 12.06.1954, s. 3; "Otomobil Yarışı Neticelendi", *Vatan*, Yıl 14, S. 4700, 14.06.1954, s. 6.

40 "Kadınlar Arası Otomobil Yarışı", *Milliyet*, 17.06.1954, s. 1, 3; "Kadınlar Otomobil Yarışması", *Milliyet*, 21.06.1954, s. 1, 3; "Şampiyon Kadın Şoföre Kupa Verildi", *Milliyet*, 23.06.1954, s. 1; Yıldız, *age.*, s. 467-468, "Turing Kulüp Bir Otomobil Müsabakası Tertipledi", s. 3; "Ankarada Yapılacak Otomobil Yarışları", *Vatan*, Yıl 14, S. 4696, 10.06.1954, s. 6.

41 *Türkiye'ye Bir Işıktı Turing 1977-1993*, s. 12-14 vd.

42 Çelik Gülersoy, "Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, Cumhuriyetimiz İle Aynı Yaşta", *Milliyet (Otomotiv)*, 09.12.1981, s. 4.

43 Yıldız, *age.*, s. 468; "Turing'in Tarihçesi", https://www.turing.org.tr/turingin-tarihcesi/ (Erişim Tarihi: 29.02.2024).

44 "Trakya Rally'si Bugün", *Milliyet*, 04.05.1968, s. 1, 3.

Parkuru olarak planlanmıştı[45]. Trakya Rallisini Renç Koçibey kazandı[46]. 1969 yılında Balkan Rallisinin Türkiye'de yapılması için planlamalar 1968'den itibaren yapıldı[47].

TTOK, 1970'te de Trakya Rallisini gerçekleştirdi. Faruk Dolay ve Nejat Şengür yarışmayı kazanan ekip oldu[48]. 1970 yılında Türkiye Otomobil Kulübü tarafından Türkiye'deki ilk pist yarışı organize edildi. Oran Sitesi inşaatı sokaklarında yapılması düşünülen yarışa güvenlik nedeniyle izin verilmeyince otomobiller zamana karşı tek tek yarıştı[49].

Bu dönemde gerçekleştirilen bir diğer yarış Ege Rallisi idi. Ege Rallisi ilk kez 2-3 Ağustos 1969'da düzenlendi[50]. Turing Kurumu 1970'teki Ege Rallisini 29-30 Ağustos'ta düzenledi[51]. 1971'de Ege Rallisi, FIA tarafından uluslararası statü verilen ilk Türk Rallisi oldu. Basında rallinin Türkiye'nin ilk uluslararası rallisi olduğu aktarılırken katılımcı ülkeler hakkında geniş bilgi verilmekteydi[52].

4. 1972'den 1991'e Otomobil Yarışları

Türk otomobil sporları tarihinde dönüm noktası olarak kabul edilen en önemli başarı, 1972'de başlatılan ve Günaydın Yayın Grubu ve *Günaydın* gazetesinin katkılarından dolayı *Günaydın Türkiye Rallisi* veya *İstanbul Rallisi* olarak adlandırılan rallidir. Türkiye'nin ilk resmî ralli organizasyonu Ali Sipahi önderliğinde gerçekleştirildi. Bu ralli ülke tanıtımı için çok önemli bir fırsat idi[53]. 16 Haziran 1972'de 38 otomobil ve 4 etaplı olarak başlayan ve halktan da çok büyük bir ilgi gören bu yarışlar, otomobil sporlarının yurt içinde duyurulması açısından da önemliydi. Tespit edilen parkur yaklaşık 2 bin kilometre uzunluğundaydı. Türkiye'nin ilk rallisinin parkur güzergâhı; İstanbul'dan başlayarak Şile-Adapazarı-Kandıra-Akçakoca-Zonguldak-

45 "1. Türkiye Rally'si 4 Mayıs'ta Yapılıyor", *Milliyet*, 14.04.1968, s. 10.

46 Yıldız, *age.*, s. 468.

47 Özer Yelçe, "1969 Otomobil Yarış Yılı Olacak, Türkiye Turing Kurumu Balkan Rally'si Tertip Etti", *Milliyet Spor*, 16.04.1968, s. 3.

48 Yıldız, *age.*, s. 469.

49 "İsok Tarihçemiz", (Erişim Tarihi: 27.02.2024).

50 "Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu 1969 Ege Rallisi", *Milliyet*, 04.07.1969, s. 2; "Rally Sona Erdi", *Milliyet*, 04.08.1969, s. 1.

51 "Ege Rallysi 29-30 Ağustosda Yapılacak", *Milliyet*, 13.08.1970, s. 8.

52 Özer Yelçe, "Türkiyenin İlk Uluslararası Rally'si Ağustos'ta Yapılacak, *Milliyet*, 05.07.1971, s. 8; Yıldız, *age.*, s. 468; "Car Rallies in Turkey", (Erişim Tarihi: 20.02.2024).

53 "Hakkında", https://www.rallyturkey.com/tr/hakkinda/ (Erişim Tarihi: 29.02.2024).

Amasra-Devrek-Bolu-Beypazarı-Ankara-Nallıhan-Taraklı-Bilecik-Bursa-Uludağ ve Karamürsel'den sonra yine İstanbul'da tamamlanıyordu[54].

Anadol, *Renault 12* ve *Murat 124* model otomobillerin Türkiye'deki fabrikalarda üretilmesi ve yerli otomotiv sanayisinin gelişmesi *Günaydın Türkiye Rallisi'ni* popüler hale getirdi[55]. Avrupa Ralli Şampiyonası takvimine dâhil olan yarış İstanbul'da başlayıp yine İstanbul'da sona erdi[56]. Günaydın Rallisinde o dönemde yeni bir model olan *Renault 12* otomobil ile yarışı kazananlar Engin Serozan ve Turgut Oğuz ikilisi oldu. Birincilik sonrası gazetelere "Aerodinamik" başlığıyla reklam veren Renault, "Renault 12 Bir Aerodinamik Örneğidir" şeklinde aracından bahsetmekteydi[57]. 1970'lerin başında üretime başlayan ve bir yıl sonra rallide kazanılan başarı Renault 12 için dikkat çekici idi[58]. Ralliye ilk yıllarda sadece Türkiye'de üretim yapan *Renault, Tofaş* ve *Anadol* fabrikalarının yerli üretim otomobilleri katıldı[59]. 1977 yılından itibaren yabancı otomobiller de bu etkinlikte yarışmaya başladı[60].

İstanbul Rallisi/Günaydın Türkiye Rallisi, 1979'daki Uluslararası Otomobil Federasyonunun (FIA) takviminde yer alarak uluslararası bir kimliğe kavuştu[61]. Keza 1981 yılında da aynı ralli FIA'nın takviminde idi[62]. 2000 senesinde ise Avrupa'nın en büyük 10 rallisi arasına girdi[63]. 1978 yılında Balkan Şampiyonasına, 1983 yılında ise Avrupa Ralli Şampiyonası'na dâhil edildi[64]. Günaydın Rallisi 1972'den itibaren düzenli olarak devam ederek Türkiye Rallilerinin de başlangıcı oldu[65].

54 Yıldız, *age.*, s. 470.

55 Yıldız, *age.*, s. 469.

56 Kuzucu, agm., (Erişim Tarihi: 27.02.2024); "Ralli Tarihi", https://www.rallyturkey.com/tr/hakkinda/ralli-hakkinda/ralli-tarihi/ (Erişim Tarihi: 01.02.2024).

57 "Aerodinamik!", https://e-motoring.com/aerodinamik (Erişim Tarihi: 24.02.2024).

58 Volümlü otomobillerden olan Anadol'un ardından Türkiye'de üretilen ikinci model Renault 12 olup ilk kez 15 Ağustos 1971'de satışa sunuldu. "Renault 12 satışı 41 yıl önce bugün başlamıştı", https://e-motoring.com/renault-12-satisi-41-yil-once-bugun-baslamisti (Erişim Tarihi: 02.02.2024).

59 "İsok Tarihçemiz", (Erişim Tarihi: 27.02.2024).

60 "Car Rallies in Turkey", (Erişim Tarihi: 20.02.2024).

61 Kimi kaynaklar bu tarihi 1980 olarak bildirmektedir. "Hakkında", https://www.rallyturkey.com/tr/hakkinda/ (Erişim Tarihi: 29.02.2024).

62 Yıldız, *age.*, s. 470, 472.

63 "Hakkında", https://www.rallyturkey.com/tr/hakkinda/ (Erişim Tarihi: 29.02.2024).

64 "İsok Tarihçemiz", (Erişim Tarihi: 27.02.2024); "Car Rallies in Turkey", (Erişim Tarihi: 20.02.2024).

65 "Hakkında", https://www.rallyturkey.com/tr/hakkinda/ (Erişim Tarihi: 29.02.2024).

1972 yılı Turing Kurumunun otomobil sporları açısından en hareketli yıllarından birisi idi. Anılan yılın ilk yarışlarından birisi 26-27 Şubat'ta yapılan *Türk-Yunan Rallisi* idi[66]. Aynı yıl gerçekleştirilen yarışlardan bir diğeri *Akropol Rallisi* oldu. 1972 yılı Mayıs ayı içerisinde Yunanistan'da yapılan bu yarışa 75 araç katıldı. Aynı yılın haziran ayında *Veb Ofset Türkiye Rallisi* gerçekleştirildi. Yalnız Türkiye'de üretilen arabaların katıldığı 2500 km'lik parkur Karadeniz ve İç Anadolu Bölgesini kapsamaktaydı. 7-9 Temmuz 1972'de 2500 km.lik parkurda *Uluslararası Ege Rallisi*[67], 9 Eylül'de ise *Uludağ Tırmanma Müsabakası* düzenlendi. Aynı yıl 14-15 Ekim'de Romanya'da düzenlenen *Balkan Rallisine* Türkiye'den 10 otomobil katıldı. 1972'nin aralık ayında *Good Year-Kocaeli Rallisi* düzenlendi. Bu yarışta Faruk Süren-Ersoy Çetin ekibi birinci oldu[68].

Turing Kurumu tarafından *Ege Rallisi*[69], *Türk-Yunan Rallisi*, *Kocaeli Rallisi*[70], *Hitit Rallisi*[71], *Uludağ Tırmanma Rallisi*[72], *İzmit-Keltepe* ve *Ankara-Kızılcahamam Tırmanma Yarışları* düzenlendi[73]. Kurumun düzenlediği bir diğer ralli *Boğaziçi Kış Rallisi* idi[74]. 1973 yılında *Boğaziçi Antika Otomobiller Rallisi* de gerçekleştirildi. Rallide Bayındırlık Bakanlığı antika otomobillerin Boğaziçi Köprüsü'nde geçmesine izin vermedi. Ancak ödül töreninde konuşan kurum Başkanı N. Eczacıbaşı, bir sonraki yıl köprüden geçileceğini ifade ederek bir sonraki yıl yapılacak yarışlara motivasyon sağladı[75]. TTOK 1974'te de *Good Year-Kocaeli Rallisini* düzenledi. Yarışı Sevim-Ali Sipahi çifti kazandı[76]. *2. Kocaeli Rallisi* 30 Eylül 1978'de gerçekleştirildi[77]. Bu dönemde Turing Kurumu dışında *Alpine Kulüp* gibi farklı kulüpler de otomobil yarışları organize etti[78].

66 "Türk-Yunan Ralli'si 26-27 Şubat'ta Türkiye'de Yapılacak", *Milliyet*, 09.02.1972, s. 10.

67 "Kısa Kısa", *Milliyet*, 14.05.1972, s. 8; "Kısa Kısa", *Milliyet*, 07.07.1972, s. 10.

68 "Otomobil Sporu", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun 50 Yılı*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, [İstanbul] 1973, s. 95.

69 "Ege Rally", *Milliyet*, 02.07.1973, s. 12 vd..

70 "Kocaeli Rally'sini Serözen-Süren Ekibi Aldı", *Milliyet*, 22.12.1970, s. 10.

71 "Kısa… Kısa… Kısa…", *Milliyet*, 01.05.1987, s. 15.

72 "Uludağ Tırmanma Rally'sini Ali Sipahi Kazandı", *Milliyet*, 15.11.1970, s. 10.

73 Yıldız, *age.*, s. 469.

74 "4. Uluslararası Boğaziçi Kış Rallisi'nde Dereceye Girenler Ödüllerini Aldı", *Milliyet*, 28.11.1978, s. 11. Yıldız, *age.*, s. 469.

75 "Antika Otomobiller Boğaz Köprüsü'nden Geçemeyecek", *Milliyet*, 07.09.1973, s. 1; "Rally'de Derece Alanlara Ödülleri Verildi", *Milliyet*, 10.09.1973, s. 1.

76 Yıldız, *age.*, s. 470, 472.

77 "2. Kocaeli Rallisi Başladı", *Milliyet*, 01.10.1978, s. 15.

78 "Ralli Kros Müsabakaları Yapıldı", *Milliyet*, 14.08.1972, s. 8.

TTOK çeşitli firma ve gazetelerle iş birliği içerisine girerek de yarışlar organize etmekteydi. Örneğin 1 Haziran 1980'de vefat eden Ali Sipahi'nin adına 1985'te Turing Kurumu ile *Sabah* gazetesi ortaklaşa *Ali Sipahi Rallisini* organize etti[79]. Turing Kurumu 1989 yılında ise *Camel Firması* ile ortak "Camel Off-Road" araba yarışını düzenledi[80].

Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu bu dönemde Avrupa Şampiyonası Rallileri, çeşitli dernek, otomobil kulüpleri ile firmalar tarafından tertiplenen yarışların kontrolünü yaptı. Ayrıca yarışların ve sporcuların lisanslarını da verdi[81]. TTOK, 1964-1965 yıllarından itibaren her yıl yoğun bir şekilde uyguladığı programlar sonucu Türkiye'de otomobil sporcu kadrosunun yetişmesine ön ayak oldu[82].

TTOK'un ülkeye kazandırdığı ve kurumun en önemli gelir kaynağı olan triptik ücretinin 1991'de Hükümet tarafından ani bir kararla kaldırılması kurumu çalışamaz hale getirdi[83]. Basına yansıdığı üzere triptik yetkisinin kaldırılması üzerine kurum, yaklaşık 24 milyarlık gelir kaybına uğrayınca Koru Oteli'ni 7,1 milyar karşılığında Yöntaş İnşaat'a sattı. Ayrıca aralarında kendi binasının da bulunduğu dört mülkün daha satılmasına karar verildi. Bilahare kuruma ait bazı tabloların da satılması planlandı[84].

Kurumun gelir kaynağının kesilmesi ve yöneltilen eleştiriler üzerine 1991 yılında TTOK Spor Komitesi lağvedildi[85]. Bunun üzerine T.C. Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak 21.5.1986 tarihli ve 3289 sayılı Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun[86] kapsamında 26 Şubat 1991'de Türkiye Otomobil Sporları Federasyonu kuruldu[87].

79 "6'ıncı Ali Sipahi Rallisi'ni Bacıoğlu-Çeker Ekibi Kazandı", *Milliyet*, 05/08/1985.

80 "Camel'da Büyük Heyecan", *Milliyet*, 13.11.1989, s. 19.

81 Taşdemir, agm., s. 6.

82 "Otomobil Sporu", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu 60. yıl: 1923-1983*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul t.y., s. 94; "Turing'in Tarihçesi", https://www.turing.org.tr/turingin-tarihcesi/ (Erişim Tarihi: 29.02.2024).

83 Reşit Çağın, "Söz Okurun, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'ndan Ne İsteniyor?", *Milliyet*, 20.02.1991, s. 13; bu konuda ayrıca "Türkiye Turing ve Otomobil Kurumunun Triptik İşletmelerinin Kurumlar Vergisine Tabi Olacağına Dair Danıştay İçtihadları Birleştirme Kurulu Kararı E.No. 1992/2 K.No. 1994/2" Yargı Bölümü Danıştay Kararı, *T.C. Resmî Gazete*, 3 Nisan 1995, S. 22247, s. 17-30.

84 "Turing Binasını Satışa Çıkarıyor", *Milliyet*, 05.05.1991, s. 6.

85 "İsok Tarihçemiz", (Erişim Tarihi: 27.02.2024).

86 "Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun", Kanun No. 3289, Kabul Tarihi: 21.5.1986", *T.C. Resmî Gazete*, 28 Mayıs 1986, S. 19120, s. 4-15.

87 "Türkiye Otomobil Sporları Federasyonuna İdari ve Mali Yönden Özerklik

Türkiye Otomobil Sporları Federasyonu'nun kurulması, otomobil sporları için bir dönüm noktası oldu. İlk başkanlığına Oyman Atabay atandı. Yönetim Kurulu'nun oluşturulmasından sonra federasyon hemen faaliyete geçti ve Türkiye Rallisi düzenleyiciliğini *Günaydın* gazetesinden devraldı[88]. TTOK da otomobil sporuyla ilgili görev ve yetkilerini federasyona devretti[89]. Bu arada yarışlar devam etmekteydi. Örneğin 14 Ekim 1991 tarihli *Milliyet* gazetesinin haberine göre Turing Kurumu tarafından Antalya'da yedincisi düzenlenen ve yaklaşık 35 bin kişinin izlediği pist rallisinde Mahir Bayındır birinci oldu[90].

Federasyon otomobil yarışlarının yanında motosiklet yarışlarıyla da ilgilendi. Motosiklet branşı 1993'te federasyona bağlandı. Böylece Türkiye Otomobil Sporları Federasyonu'nun (TOSFED) adı Türkiye Otomobil ve Motorsporları Federasyonu (TOMSFED) olarak değişti[91]. 2003 yılında Türkiye Motosiklet Federasyonu kuruldu. Böylece motosiklet yarışları TOMSFED bünyesinden ayrıldı. Federasyon TOSFED adıyla çalışmalarına devam etti[92].

Türkiye'nin *Dünya Ralli Şampiyonası* (WRC) aday yarışı organize etme düşüncesi ilk olarak 1999'da gündeme geldi. Keza *Anadolu Rallisi* organizasyonu ilk olarak 2000 yılında İzmir'de düzenlendi. Uluslararası Otomobil Federasyonu gözlemcileri tarafından da takip edilen bu yarış, resmen Dünya Ralli Şampiyonası yedek listesine girdi. Türkiye 2000'li yıllardan itibaren zaman zaman kesintiler olsa da Dünya Ralli Şampiyonası'na ev sahipliği yaptı[93].

Verilmesine Dair Karar", Tebliğ, *T.C. Resmî Gazete*, 4 Şubat 2006 Cumartesi, S. 26070, https://www.resmigazete.gov.tr/ eskiler/2006/02/20060204-5.htm.

88 Yıldız, *age.*, s. 475.

89 "Tarihçe", https://www.tosfed.org.tr/tosfed/tarihce/ (Erişim Tarihi: 02.02.2024).

90 "Rallide Bayındır Birinci", *Milliyet*, 14.10.1991, s. 23.

91 "İsok Tarihçemiz", (Erişim Tarihi: 27.02.2024).

92 "Tarihçe", https://www.tosfed.org.tr/tosfed/tarihce/ (Erişim Tarihi: 02.02.2024).

93 "Ralli Tarihi", https://www.rallyturkey.com/tr/hakkinda/ralli-hakkinda/ralli-tarihi/ (Erişim Tarihi: 01.02.2024).

Sonuç

Türkiye'de otomobil sporlarının tarihi Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun 1923'te kurulmasıyla başlatılabilir. Otomobil sporlarının gelişmesi için kısa ve eğlencelik yarışlar planlayan kurum ilk otomobil yarışını 1927'de İstanbul Veliefendi Çayırı'nda yaptı. Bilahare 1932'de İstinye-Maslak yolunda Türkiye'de ilk organize otomobil yarışı yapıldı. Turizm ve spor alanındaki çalışmalarını devam ettiren TTOK, 1 Ekim 1937'de Uluslararası Otomobil Federasyonu'na üye oldu. 1937'de ayrıca ilk kez düzenlenen Balkan Rallisi'ne katılım sağlandı. Ancak İkinci Dünya Savaşı koşulları diğer spor alanlarında olduğu gibi otomobil sporlarında da durgunluğu beraberinde getirdi. Savaş sonrasında hem Avrupa'da hem de Türkiye'de otomobil sporları canlanmaya başladı. Bu anlamda 1953 yılı Kasım ayında düzenlenen Anadolu Rallisi ile Türkiye'de otomobil yarışları yeniden başladı.

Turing Kurumu, Türkiye'de Avrupa Ralli sistemine uygun yarışlar düzenledi. Bu özellikte organize edilen ilk yarış 1954 yılında gerçekleştirilen İstanbul-Ankara Rallisi oldu. Ancak Demokrat Parti döneminde kurumun faaliyetleri kısmen sekteye uğradı. Bilahare Turing Spor Komitesi'nin 1968'de tesisiyle otomobil yarışları daha organize ve düzenli olarak devam etti. Turing'in gayretleriyle Uluslararası Otomobil Federasyonu (FIA) kurallarına uygun şekilde gerçekleştirilen ilk ralli 1968'de düzenlenen *Trakya Rallisi* oldu. Bilahare *Ege Rallisi, Türk-Yunan Rallisi, Hitit Rallisi, Kocaeli Rallisi* organize edildi. Ayrıca *Uludağ, İzmit-Keltepe* ve *Ankara-Kızılcahamam Tırmanma Yarışları* düzenlendi.

1972'de Türkiye'de düzenlenen ilk Avrupa Ralli Şampiyonası, o döneme kadar Türk otomobil sporlarının en önemli başarısı oldu. Bu yarışlar ülke tanıtımı için kaçırılmaz fırsatlar sunmaktaydı. Bu dönemde TTOK, çeşitli dernekler, firmalar ve otomobil kulüplerince tertip edilen yarışların kontrolünü yaparken aynı zamanda yarışların ve sporcuların lisanslarını verdi. TTOK'un her yıl yoğun bir şekilde uyguladığı programların sonucunda Türkiye'de yetişmiş otomobil sporcu kadrosu oluştu.

T.C. Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak 26 Şubat 1991'de Türkiye Otomobil Sporları Federasyonu kuruldu. Aynı yıl TTOK Spor Komitesi kapatıldı. Bu tarihten sonra Türkiye Otomobil Sporları Federasyonu, motosiklet branşlarını da 1993'te bünyesine katmasıyla Türkiye Otomobil ve Motorsporları Federasyonu adını aldı. Bu durum bir süre sonra değişti. 2003 yılında Türkiye Motosiklet Federasyonu'nun kurulmasıyla

motosiklet branşı otomobil federasyonundan ayrıldı. Federasyon, halen Türkiye Otomobil Sporları Federasyonu adıyla çalışmalarına devam etmektedir.

Sonuç itibariyle Türkiye otomobil sporlarının kurumsallaşması, gelişmesi, yasal mevzuatın oluşması ve uluslararası seviyeye çıkarılmasında Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun önemli çabalarının olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

KAYNAKLAR

1.Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), (Fon Kodu:/Yer No.) 30.18.1.2/9.17.19, 02.04.1930.

BCA, 30.18.1.2 / 100.90.3, 24.10.1942.

2.Resmî Yayınlar

Düstur, 3. Tertip, (14 Teşrinisani 1929-15 Teşrinisani 1930), C 11, Başvekalet Müdevvenat Matbaası, Ankara 1930.

Düstur, 3. Tertip, (Teşrinisani 1934-Teşrinisani 1935), C 16, Başvekalet Matbaası, Ankara 1935.

Düstur, 3. Tertip, (Teşrinisani 1936-Teşrinisani 1937), C 18, Başvekalet Matbaası, Ankara 1937.

"Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun", Kanun No. 3289 Kabul Tarihi: 21.5.1986", *T.C. Resmî Gazete*, 28 Mayıs 1986, S. 19120, s. 4-15.

"Türkiye Turing Kulübünün Menafii Umumiyeye Hadim Cemiyetler Meyanına İthali Hakkında Kararname", *T.C. Resmî Gazete*, S. 1546, Karar No. 9069, 15 Temmuz 1930, s. 9213.

"Lüzumunda Ecnebi Memleketlerde ve Türkiye'de Şubeler Açmak ve Türkiye'de Turizmin İnkişafına Çalışmak Üzere İstanbul'da Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü Kurulmasına İzin Verilmesi Hakkında Kararname", Kararname No. 18891, *T.C. Resmî Gazete*, 3 Teşrinisani 1942, S. 5247, s. 3925.

"Türkiye Turing ve Otomobil Kurumunun Triptik İşletmelerinin Kurumlar Vergisine Tabi Olacağına Dair Danıştay İçtihadları Birleştirme Kurulu Kararı E.No. 1992/2 K.No. 1994/2" Yargı Bölümü Danıştay Kararı, *T.C. Resmî Gazete*, 3 Nisan 1995, S. 22247, s. 17-30.

"Türkiye Otomobil Sporları Federasyonuna İdari ve Mali Yönden Özerklik Verilmesine Dair Karar", Tebliğ, *T.C. Resmî Gazete*, 4 Şubat 2006 Cumartesi, S. 26070, https://www.resmigazete.gov.tr/ eskiler/2006/02/20060204-5. htm.

Türk Seyyâhin Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsisi, Kağıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul 1339.

3. Kitap, Makale ve Süreli Yayınlar

"1. Türkiye Rally'si 4 Mayıs'ta Yapılıyor", *Milliyet*, 14.04.1968, s. 10.

"2. Kocaeli Rallisi Başladı", *Milliyet*, 01.10.1978, s. 15.

"4. Uluslararası Boğaziçi Kış Rallisi'nde Dereceye Girenler Ödüllerini Aldı", *Milliyet*, 28.11.1978, s. 11.

"6'ıncı Ali Sipahi Rallisi'ni Bacıoğlu-Çeker Ekibi Kazandı", *Milliyet*, 05.08.1985.

"9 Nisan 1938 Tarihinde Senelik Umumî Heyete Sunulan Türkiye Turing ve Otomobil Klöbünün 1937 Senesi Raporu", *Türkiye Turing ve Otomobil Klöbü Belleteni*, 8. Sene, No. 18/98, Nisan 1938, s. 4.

"Aerodinamik!", https://e-motoring.com/aerodinamik (Erişim Tarihi: 24.02.2024).

Afyoncu, Erhan – Demir, Uğur, "İstanbul'da Otomobilin Tarihi, Osmanlı Dönemi", *Osmanlı İstanbulunda Otomobil*, Edit. Erhan Afyoncu-Coşkun Yılmaz, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul 2020.

Altıntaş, Ahmet – Kurnaz Şahin, Feyza, "Reşit Saffet Atabinen (1884-1965) ve Türk Turizmine Katkıları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 26 / S. 42, 2007, s. 9-36.

"Ankarada Yapılacak Otomobil Yarışları", *Vatan*, Yıl: 14, S. 4696, 10.06.1954, s. 6.

"Antika Otomobiller Boğaz Köprüsünden Geçemeyecek", *Milliyet*, 07.09.1973, s. 1.

Apak, Arhan, "Tarihde Otomobil Yarışları", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, No. 45/324, 1975, s. 14-17.

Âşık, Süleyman, *Türk Otomobil Tarihinde Bir İlk: Devrim Arabası*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi) Anabilim Dalı, İzmir 2013.

"Balkan Otomobil Yarışı", *Cumhuriyet*, 13. Yıl, S. 4698, 12.06.1937, s. 6.

"Balkan Ralli Yarışları", *Ulus*, 12.06.1937, 18. Yıl, No. 5701, s. 2.

"Balkanlar Arası Otomobil Yarışı", *Akşam*, Sene 19, No. 6702, 15.6.1937, s. 4.

"Balkanlar Arasında Bir Otomobil Müsabakası", *Türkiye Turing ve Otomobil Klöbü Belleteni*, 7. Sene, No. 15/87, 1 Nisan 1937, s. 18.

"Benzin ve Yağ Firmaları", *Türkiye Turing ve Otomobil Klöbü Belleteni*, 9. Sene, No. 22/115, Şubat 1939, s. 14.

"Camel'da Büyük Heyecan", *Milliyet*, 13.11.1989, s. 19.

"Car Rallies in Turkey", https://travelatelier.com/blog/car-rallies-turkey/ (Erişim Tarihi: 20.02.2024).

Çağın, Reşit, "Söz Okurun, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'ndan Ne İsteniyor?", *Milliyet*, 20.02.1991, s. 13.

"Ege Rally", *Milliyet*, 02.07.1973, s. 12.

"Ege Rallysi Başladı", *Milliyet*, 07.07.1973, s. 8.

"Ege Rally'si Dün Başladı", *Milliyet*, 30.08.1970, s. 10.

"Ege Rallysi 29-30 Ağustos'ta Yapılacak", *Milliyet*, 13.08.1970, s. 8.

Engin, Vahdettin – Kuzucu, Kemalettin – Demir, Uğur, *Cumhuriyet İstanbulunda Otomobil*, Ed. Erhan Afyoncu-Coşkun Yılmaz, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul 2020.

Engin, Vahdettin, "Otomobil İstanbul'da", *Popüler Tarih*, Ocak 2002, s. 26-28.

Evcin, Erol, "Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Dönemi'nde Turistik Tanıtım ve Propaganda Faaliyetleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C XXXII/S. 94, Güz 2016, s. 95-160.

Gülersoy, Çelik, "Reşit Saffet Atabinen'i Anma Toplantımız", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, 79-358, 1990, s. 3.

Gülersoy, Çelik, "Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, Cumhuriyetimiz ile Aynı Yaşta", *Milliyet (Otomotiv)*, 09.12.1981, s. 4.

Gürcan, Fatih, "Dünyada Otomobil Tarihinin Başlangıcı", *Osmanlı İstanbulunda Otomobil*, Ed. Erhan Afyoncu - Coşkun Yılmaz, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul 2020.

"Hakkında", https://www.rallyturkey.com/tr/hakkinda/ (Erişim Tarihi: 29.02.2024).

"İsok Tarihçemiz", https://www.isok.org.tr/tarihce.php (Erişim Tarihi: 27.02.2024).

"İstanbulda Otomobil Firmaları", *Türkiye Turing ve Otomobil Klöbü Belleteni*, 9. Sene, No. 22/115, Şubat 1939, s. 14.

"Kadınlar Arası Otomobil Yarışı", *Milliyet*, 17.06.1954, s. 1, 3.

"Kadınlar Otomobil Yarışması", *Milliyet*, 21.06.1954, s. 1, 3.

Kavasoğlu, İrem – Koca, Canan, "Turkey's First Female Auto Racing Champion: Samiye Cahit Morkaya", *The International Journal of the History of Sport*, Vol. 39, No. 10, 2022, s. 1178-1198.

"Kısa Kısa", *Milliyet*, 14.05.1972, s. 8.

"Kısa Kısa", *Milliyet*, 07.07.1972, s. 10.

"Kısa… Kısa… Kısa…", *Milliyet*, 01.05.1987, s. 15.

"Kocaeli Rally'sini Serözen-Süren Ekibi Aldı", *Milliyet*, 22.12.1970, s. 10.

Kuzucu, Kemalettin, "The Sporting History and Locations of Istanbul", *History of Istanbul*, Vol. 4, https://istanbultarihi.ist/504-the-sporting-history-and-locations-of-istanbul#sdfootnote79sym (Erişim Tarihi: 27.02.2024).

Næss, Hans Erik, 'In Case of Dispute, the French Text is to be Used': A History of the Association Internationale des Automobile Clubs Reconnus (AIACR), 1904–1922, *The International Journal of the History of Sport*, 30 Nov. 2023, s. 1-20.

"Otomobil Sporu", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu 60. Yıl: 1923-1983*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul ty..

"Otomobil Sporu", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumunun 50 Yılı*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, [İstanbul] 1973, s. 95.

"Otomobil ve Motosiklet Yarışı Yarın Yapılıyor", *Yeni Sabah*, 12 inci Yıl, No. 3691, 2 Temmuz 1949, s. 5.

"Otomobil Yarışı Bugün Başlıyor", *Milliyet*, 10.06.1954, s. 1, 3.

"Otomobil Yarışı Bugün Sona Eriyor", *Milliyet*, 12.06.1954, s. 3.

"Otomobil Yarışı Neticelendi", *Vatan*, Yıl 14, S. 4700, 14.06.1954, s. 6.

"Ralli Kros Müsabakaları Yapıldı", *Milliyet*, 14.08.1972, s. 8.

"Ralli Tarihi", https://www.rallyturkey.com/tr/hakkinda/ralli-hakkinda/ralli-tarihi/ (Erişim Tarihi: 01.02.2024).

"Rallide Bayındır Birinci", *Milliyet*, 14.10.1991, s. 23.

"Rally Sona Erdi", *Milliyet*, 04.08.1969, s. 1.

"Rally Trakya'ya Renk Getirdi", *Milliyet Spor*, 07.05.1968, s. 2.

"Rally Yarışlarının Neticeleri", *Cumhuriyet*, 13. Yıl, S. 4703, 17.6.1937, s. 6.

"Rally'de Derece Alanlara Ödülleri Verildi", *Milliyet*, 10.09.1973, s. 1.

"Renault 12 satışı 41 yıl önce bugün başlamıştı", https://e-motoring.com/renault-12-satisi-41-yil-once-bugun-baslamisti (Erişim Tarihi: 02.02.2024).

Şahin, Gürsoy, "Atatürk Döneminde Batı'daki Olumsuz Türk ve Türkiye İmajını Düzeltme Çabaları ve Türk Seyyahin Cemiyeti'nin Bu Konudaki Çalışmaları", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Doğumunun 125. Yılında Atatürk Özel Sayısı*, C 8/S. 3, Aralık 2006, s. 137–159.

Şahin, Gürsoy, "Türk Seyyahin Cemiyeti (1923 -)", Edit. N. Kozak, *Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi*, https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/turk-seyyahin-cemiyeti-1923 (Erişim Tarihi: 09.05.2024).

"Şampiyon Kadın Şoföre Kupa Verildi", *Milliyet*, 23.06.1954, s. 1.

"T.T.O.K nün 29 Nisan 1939 Tarihinde Toplanan Umumî Heyetine Arzolunan 1938 Senesi Mesai Raporu", *Türkiye Turing ve Otomobil Klöbü Belleteni*, 7. Sene, No. 23/129, Nisan 1939, s.4-5.

"T.T.O.K. ve Çelik Gülersoy", *Çelik Gülersoy Anısına*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul 2004.

"Tarihçe", https://www.tosfed.org.tr/tosfed/tarihce/ (Erişim Tarihi: 02.02.2024).

Taşdemir, Tülay, "Türkiye Turing ve Otomobil Kurumunun 100. Yılı", *Turing, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni (Türkiye Turing ve Otomobil Kurumunun 100. Yılı)*, S. 416, Aralık 2023, s. 4-17.

"Trakya Rally'si Bugün", *Milliyet*, 04.05.1968, s. 1, 3.

"Turing Binasını Satışa Çıkarıyor", *Milliyet*, 05.05.1991, s. 6.

"Turing Kulüp Bir Otomobil Müsabakası Tertipledi", *Akşam*, Sene 36, No. 12714, 24 Şubat 1954, s. 3.

"Turing'in Tarihçesi", https://www.turing.org.tr/turingin-tarihcesi/ (Erişim Tarihi: 29.02.2024).

"Türkiye 1'inci Otomobil Mukavemet Yarışı", *Cumhuriyet*, 11.10.1953, s.8.

Türkiye Turing Klöbü Ne Yaptı, (1925-1935), Türkiye Turing Kulübü Yayını No. 72, İstanbul [1936?].

"Türkiye Turing ve Otomobil Klöbü 18 Ağustos'ta Toplanan Mürakebe Heyetine Reisin Verdiği Rapordur", *Türkiye Turing ve Otomobil Klöbü Belleteni*, 7. Sene, No. 15/87, 1 Nisan 1937, s. 5.

"Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu 1969 Ege Rallisi", *Milliyet*, 04.07.1969, s. 2.

Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu 30'uncu Yıl Dönümü, 5 Aralık 1923-1953, Çituri Biraderle Basımevi, İstanbul yy..

"Türkiye'de İlk Otomobil Sürat Yarışı", *Milliyet*, 20 Mayıs 1932, 7. Sene No. 2252, s. 1, 6.

Türkiye'ye Bir Işıktı Turing 1977-1993 (1- Doğum ve Emekleme, 3- Gelişmeleri Seyreden Kurum 1950-1965), Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul 1995.

"Türk-Yunan Ralli'si 26-27 Şubat'ta Türkiye'de Yapılacak", *Milliyet*, 09.02.1972, s. 10.

"Uludağ Tırmanma Rally'sini Ali Sipahi Kazandı", *Milliyet*, 15.11.1970, s. 10.

"Yarış Nihayet Bugün!", *Milliyet*, 17 Haziran 1932, 7. Sene No. 2280, s. 1.

Yelçe, Özer, "Türkiyenin İlk Uluslararası Rally'si Ağustosta Yapılacak, *Milliyet*, 05.07.1971, s. 8.

Yelçe, Özer, "1969 Otomobil Yarış Yılı Olacak, Türkiye Turing Kurumu Balkan Rally'si Tertip Etti", *Milliyet Spor*, 16.04.1968, s. 3.

Yelçe, Özer, "Trakya Rally'si 6 Kaza İle Bitti", *Milliyet*, 06.05.1968, s. 1.

Yeni, Mustafa, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Motorlu Kara Taşıtları (1890-1922)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2011.

Yıldız, Doğan, *Çağlarboyu Türkler'de Spor*, Telebasım Yayını, İstanbul 2002.

Yılmaz, İbrahim, "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Trafik ve Trafik Kazaları", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 20/S. 36, 2019, s. 341-368.

EKLER

Otomobil Sporları ile İlgili Dönemin Basınında Çıkan Çeşitli Haberler

Kadınlararası otomobil yarışı

Dört sportmen kadın dün Edirneye gidip geldi

Türkiye Otomobil ve Turing Kurumunun tertip ettiği kadınlararası Birinci Otomobil Rally-sine dün sabah başlanmıştır. Fahire Elgen, Emine Ergene, Remis Özdinç ve Meziyet Özçelik isminde dört kadının iştirâk etmesine rağmen müsabaka bütün yol boyunca heyecanla takip edilmiştir. Gidiş ve dönüşü 480 kilometre olan müsabaka için

[Devamı Sa. 3 Sü 1 de]

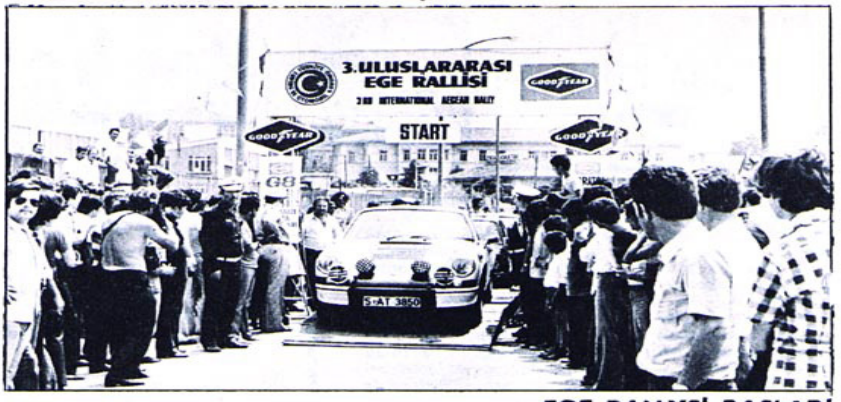

YOL ALTLARINDAN KAYIYORDU

Rally Trakya'ya renk getirdi

Arabaların geçtiği köylerde bir bayram havası estiyor, bütün halk yollara dökülüyordu, bir Mercedes cami kırık olarak 800 kilo. kaldırdı

"Kadınlar Arası Otomobil Yarışı", *Milliyet*, 17.06.1954, s. 1; "Rally Trakya'ya Renk Getirdi", *Milliyet Spor*, 7.05.1968, s. 2.

EGE RALLYSİ BAŞLADI

Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu tarafından düzenlenen 3. Uluslararası Ege Rally'si dün Harem'de verilen startla başlamıştır. Yarın yine Harem'de sonuçlanacak olan rally'ye iki Yunanlı sürücünün dışında başka yabancı katılmamıştır. 30 arabanın katıldığı yarışma 44 etap halindedir. Kat'i sonuçlar pazartesi günü açıklanacaktır

"Ege Rallysi Başladı", *Milliyet*, 07.07.1973, s. 8.

1970 EGE STAR

Dün başlayan Ege Rally'sinin startı verilirken (Y. Canel)

Ege Rally'si dün başladı

Dünkü etap çekişmeli geçti. Arabalar normal saatte varış noktalarına geldiler.

1969 OTOMOBİL YARIŞ YILI OLACAK...

Bundan evvel İstanbulda düzenlenen otomobil yarışından bir görünüş.

Türkiye Turing Kurumu Balkan Rallysi tertip etti

ÖZER YELÇE

BÜTÜN Türkiye 1969 yılında Amerika'nın en büyük otomobil yarışlarına sahne olan İndianapolis şehrini andıracak...

1969 yılında bütün Türkiye'de otomobil severler büyük bir olayı yaşayacaklar.

Evet, 1969 yılının bu büyük olayı bütün Avrupa'yı ilgilendirecek olan «Beşinci Balkan Rally»si...

Bugüne dek memleketimizde bir iki tane ufak otomobil yarışı yapılmıştı. Ancak bunların hiçbiri, si uluslararası çapta değildi. Fakat bu yıl Türkiye Turing Otomobil kurumu, yerinde bir hareketle, Balkan Rally'sinin Türkiye'de yapılmasına karar vermiş. Geçen yıllar Yunanistan ve Bulgaristan'da yapılan rallylere Türkiye'de ekipler katılmıştı. Fakat bu yarışlarda fazla bir başarı sağlayamamışlardı. Türk ekiplerinin başarısızlığında en büyük sebeb de üzerinde yarış yapılan arazîyi bilmemeleriydi. Önümüzdeki yıl ise böyle bir engel yok, çünkü ekibimiz kendi topraklarında yarışacak...

Nisan ayında yapılacak olan Balkan Rally'sinin parkuru da tesbit edilmiş. Müsabıklar İstinye'den yola çıkacaklar, Belgrad Ormanları, Çatalca asfalts üzerinden Topkapı'ya gelecekler ve yarışburada bitireceklir. Bundan sonra da yokuşlu arazilerde tırmanma müsabakaları yapılacak.

1969 yılı Türkiye için yeni bir yıl olacak.. 1969 da Türkiye'deki otomobil severler ünlü Le Mons'u, Arjantin Grand Pri'sini yaşayacaklar.

"Ege Rally'si Dün Başladı", *Milliyet*, 30.08.1970, s. 10; Yelçe, "1969 Otomobil Yarış Yılı Olacak…", s. 3.

Kendi grubunda birinci gelen, Mustafa Açkor - Şevki Haksoğlu yönetimindeki 196 SL Mercedes... (YILMAZ CANEL)

Trakya Rally'si 6 kazâ ile bitti

34 otomobilden 18 inin bitirebildiği yarışı «Anadol» kazandı

ÖZER YELÇE

TÜRKİYE Turing Otomobil Kurumu tarafından dü-zenlenen Birinci Trakya Rally'sini, genel tasnifte Reşit Koçibay ile Deniz Bükey'in kullandıkları 23 numaralı Anadol kazanmıştır. Yarışmaya kadan 34 otomobilden sadece 16'1 finiş hattına geçebilmiştir. Yarışma arasında altı araba kazâ geçirmiştir.

Cuma günü saat 17.00 de Ayamağa'dan başlayan yarışma, 14 saat 44 dakika sürmüştür. Finiş hattına ilk gelen araba «Şemsettin Soyaşak — Adnan Malu yönetimindeki Ford Station olmuştur. 807 kilometrelik müsabaka en büyük kazâsız «Basri

(YILMAZ CANEL)

Genel tasnifte birincilik kazanan 23 numaralı Anadol yarışı bitirirken...

Özer Yelçe, "Trakya Rally'si 6 Kaza İle Bitti", *Milliyet*, 06.05.1968, s. 1.

Spor ve Ötesi: II. Abdülhamid Dönemi At Yarışları

Tolga Akay*

Giriş

Osmanlı Devleti'nde belirli bir programa sahip ilk at yarışları 23 Eylül 1856 yılında İzmir'de o dönem Paradise ismiyle anılan bölgede düzenlenmiştir. İzmir-Aydın demiryolu inşaatının imtiyaz gününe denk getirilen yarışı organize edenler kentin Levantenleri, Avrupalı diplomatlar ve şehrin ileri gelen gayrimüslimleri olmuştur[1]. Sultan Abdülaziz Mısır seyahati dönüşünde, 1863 yılında uğradığı İzmir'de geleneksel hale gelen bu yarışları seyretmişti. Aynı yıl Kağıthane'de düzenlenen yarışlarla İstanbul programlı, koşu pistli ve tribünlü modern yarışlarla tanıştı[2]. Belgrad'da 1863 yılında "at koşusu usulünün Avrupa'da olduğu gibi Belgrad'da da icrasını arzu eden" Mihail Bey, bir yarış düzenlemiştir. Bu koşu için bir koşu mahalli de hazırlanmıştır[3]. Ancak daha çok sosyal bir aktivite ve eğlence olarak görülen yarışlar İzmir dışında uzun soluklu olamamıştır. Kâğıthane yarışları birkaç sene düzenlendikten sonra gündemden düşmüş, taşrada ise modern anlamda yarışlar hiç gündeme gelmemiştir.

II. Abdülhamid döneminde ise yarışlara yüklenen fonksiyonlar gereği yarış sayısı gibi yarışlara olan ilgi de artmıştır. Birçok vilayette binlerce kişinin izlediği yarışlar düzenlenmeye başlanmıştır. Bu çalışmada temel olarak II. Abdülhamid dönemi at yarışlarının genel karakteristiği ve önceki dönemlerden farklılıkları üzerine yoğunlaşılmıştır. Sultan Abdülaziz'in at ve spor

* Doçent Dr., Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, tolga_z@hotmail.com https://orcid.org/0000-0003-0451-4124
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1567

1 Ozan Torun-Fahriye Dinçer, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk At Yarışı Deneyimleri: Bucalı Atçılar ve Yarışseverler", *Turkish Studies - Social,* C 15/S. 2, 2020, s. 419.

2 Kudret Emiroğlu-Ahmet Yüksel, *Yoldaşımız At*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s. 155.

3 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Siyasi (HR. SYS), 1488/16, 27.04.1863.

sevgisinden sonra II. Abdülhamid'in pragmatist yaklaşımları ile at yarışlarının yapısında meydana gelen değişmeler ve at yarışlarından beklentiler bu çalışmanın merkeze aldığı hususlardır.

II. Abdülhamid ve At Yarışları

II. Abdülhamid devrinden önce İzmir ve İstanbul'da düzenlenen at yarışlarının en belirgin özellikleri arasında yarışlardaki ecnebi etkisi ile Osmanlı bürokratik ve saray elitinin ön planda olması ve yarışlara yüklenen fonksiyon farklılığı sayılabilir.

İlk modern yarışların düzenlendiği İzmir'de Türkler uzun süre yarışlara katılamamış; yarışları izleyen kitleyi oluşturmuşlardır[4]. 1868'de Aydın Valisi İzmir at yarışlarını, demiryolu memurlarından birkaç İngiliz'in eline geçmiş bir çocuk oyuncağı olarak niteleyecektir[5]. Kağıthane yarışlarında da yarışları organize edecek komite, nizamnamesinde belirtildiği üzere saray mensupları veya üst düzey bürokratların dışındaki halkın ancak tavsiye ile katılabildikleri bir yapı göstermekteydi[6]. Yarışlardan beklenen fayda büyük oranda sosyaldi. Halkın özellikle de ecnebilerin eğlenmesi[7], mülkün ma'muriyetinin teşviki[8] öncelikliydi. Yine de Sultan Abdülaziz gerek İzmir gerekse Kağıthane yarışlarını maddi manevi desteklemekten geri kalmamıştır.

II. Abdülhamid döneminde ise yarışların değişen fonksiyonundan dolayı yapısının da değiştiği açık bir şekilde iddia edilebilir. Bu değişiklikler büyük oranda ülke atçılığının durumuyla bağlantılıdır. Osmanlı Devleti'nde Kırım Savaşı'ndan sonra ülkedeki at varlığı nitelik ve nicelik olarak geriye gitmiştir. Bu gerileme ordunun at varlığını da olumsuz etkilemiştir. Süvari Miralayı Muzaffer Bey'in 7 Ağustos 1895 tarihli raporuna göre 93 Harbi'nin kaybedilmesinde Rusya'ya nispetle Osmanlı süvari ve topçu atlarının yetersizliğinin de payı büyüktü. Savaştan sonra ise ordu mevcudundaki at açığı ithalatla

4 Günver Güneş, "Osmanlıdan Cumhuriyet'e Türkiye'de Modern At Yarışlarının Seyri (1856-1922)", *Eskiçağdan Modern Çağ'a At,* ed. İshak Küçükyıldız vd., Akçağ Yayınları, Ankara 2023, s. 378.

5 BOA, Şûrâ-yı Devlet (ŞD), 3218/6, 15.10.1285/29.01.1869 "*… iş bu at yarışı ibtidarında usulüne muvafik olarak umuma faide bahş olacak surette icra olunmuş ise de sonraları yolundan çıkıp Aydın şimendiferi memurlarından birkaç İngilizlilerin yedd-i inhisarında kalarak bayağı çocuk oyuncağına düşmüş olduğu tahkik kılındığı cihetle…*"

6 Ozan Torun, *Türkiye'de At Yarışlarının Tarihi ve Etnografisi,* Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2020, s. 143.

7 BOA, Sadaret Mühimme Kalemi (A. MKT. MHM.), 282/28, 18.05.1280/31.10.1863.

8 BOA, İrade Dâhiliye (İ. DH.), 532/36868, 03.08.1281/01.01.1865.

harice hesapsız giden liralarla kapatılmaya çalışılacaktır[9]. Özellikle 19. yüzyıl sonlarında ve 20. yüzyılın ilk yıllarında ordunun koşum ve süvari atı noksanı Rusya ve Avusturya-Macaristan'dan, ithalat yoluyla karşılanmıştır[10]. Artan ithalatla beraber 1860'lı yıllardan itibaren yerli at yetiştiricilerinin Osmanlı ordusundaki atların tedarikindeki rolleri azalmaya başlamıştır[11].

Dolayısıyla II. Abdülhamid döneminde at yarışlarının fonksiyonu pragmatik bazı politikalar çerçevesinde belirlenmiştir. Yarışlara yüklenen fonksiyonlar ise yarışların ecnebi ağırlıklı ve elit yönünü de değiştirecektir. Bu bakımdan II. Abdülhamid dönemindeki bu değişimleri açıklayabilmek için yarışlardan beklenen faydaların öncelikle belirlenmesi gerekmektedir.

At Yarışlarına Yüklenen Fonksiyonlar

II. Abdülhamid döneminde idarenin, at yarışlarından beklentilerini dönemin atçılığı geliştirme faaliyetlerinde sürekli vurgulanan "ıslah ve teksir" kavramları belirlemiştir. Osmanlı at stoku nitelik olarak gerilemişti bu sebeple ıslah edilmesi gerekiyordu. Diğer taraftan yine nitelikli at sayısı ülke ve ordu ihtiyaçlarını karşılayamamaktaydı bu sebeple teksir edilmeli yani çoğaltılmalıydı.

Bu dönemde at yetiştiriciliği desteklemek, at sayısını arttırmak ve niteliği yükseltmek böylelikle ithalatı da ortadan kaldırmak amacıyla aslında daha önce başlayan bir uygulama olan nitelikli at ihracatının yasaklanması, uzman yetiştirilmesi, at yetiştiricilerine sübvansiyonlar, aşiretlerden görece düzenli at alımları, hayvan kaçakçılığının ve hırsızlığının engellenmesi, yeni hara ve askerî at çiftliklerinin açılması, nitelikli damızlık at ithalatı, o dönem için tesis edilemeyen doğrudan orduya at yetiştirecek remont sisteminin[12] başlatılması gibi bazı tedbirlerle Osmanlı atçılığı ayağa kaldırılmaya çalışılmıştır[13]. Diğer taraftan Muzaffer Bey'in ifade ettiği gibi Osmanlı topraklarında Trablusgarp'tan İtalya'ya; Arabistan ve Irak'tan miktarlarda

9 BOA, Yıldız Perakende Askeri (Y. PRK. ASK.), 105/97, 16.02.1313/08.08.1895.

10 Tolga Akay, *Osmanlı Ordusunda At 1856-1914,* İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 117.

11 Seda Tan, "XIX.-XX. Yüzyıllarda Askeri Bir Yetiştiricilik Sistemi Olarak Remont Sistemi ve Osmanlı'daki İlk Uygulamaları", *Eskiçağdan Modern Çağ'a At,* ed. İshak Küçükyıldız vd., Akçağ Yayınları, Ankara 2023, s. 342.

12 Remont sistemi için bk., Seda Tan, "XIX.-XX. Yüzyıllarda Askeri Bir Yetiştiricilik Sistemi Olarak Remont Sistemi ve Osmanlı'daki İlk Uygulamaları", *Eskiçağdan Modern Çağ'a At,* ed. İshak Küçükyıldız vd., Akçağ Yayınları, Ankara 2023, s. 327-350.

13 Akay, *age.,* s. 92-96.

cins atlar Mısır ordusuna, Hindistan'a ve İngiltere'ye büyük oranda kaçak yollarla götürülmekteydi. Anadolu atları ise Osmanlı ordusuna süvari sınıfına alınmaktaydı[14].

Özellikle Suriye, Irak ve Arabistan göz önüne alınırsa ülke at varlığı her ne kadar gerilemeye yüz tutmuşsa da iyi bir politikayla ıslah ve teksir için elde yeterli kaynak vardı ancak bu kaynağın etkili bir politika ile değerlendirilmesi ve geliştirilmesi zaruriydi. Kuşkusuz at yarışları, uygulanan ve planlanan birçok tedbirden en önemlisi değildir. Ancak ıslah çalışmalarında üzerinde durulan ve özellikle de çalışmaların halkla bütünleşmesi bakımından önem arz eden bir unsurdur.

Yukarıda ifade edilmeye çalışıldığı gibi II. Abdülhamid döneminde, selefleri döneminde başlatılan bazı çalışmaların geliştirildiği ve çeşitlendirildiği söylenebilir. At yarışları da bu kapsamda ele alınmıştır. At yarışlarının ıslah sürecindeki etkileri önemlidir[15]. Yarış için istihdam edilen at iyi bir bakım dönemi geçirerek fiziki olarak güçlenir, böylelikle güçlü, dayanıklı, nitelikli ve cins damızlık atlar ortaya çıkar[16]. Islah sürecinde kullanılacak atlar yarışların sağladığı eliminasyon ile seçilir. Yarışlardan menfaat sağlayan at sahipleri de daha iyi atlar yetiştirmek için çaba sarf edeceği gibi yetiştiricilik işinin cazibesi artacağından yetiştirici ve at sayısı da artar. İhsan Abidin de yarışlardan sağlanması gereken temel faydanın toplanmak ve eğlenmek olmadığını, orduda kullanılabilecek nitelikte atların ıslahını sağlayacak damızlık atlar elde etmek olduğunu söyler[17].

Dolayısıyla II. Abdülhamid döneminde at yarışlarına yüklenen en önemli fonksiyon, ülke atçılığına dair yapısal sorunların çözülmesindeki araçlardan biri olmasıdır. Yarışların bir araç olarak fonksiyonu ise halkın yarışlar aracılığı ile atçılığa ilgisinin yeniden canlanması ve yarışlar sebebiyle nitelikli at yetiştirmeye teşvik edilmesiydi. At yarışlarına atfedilen bu fonksiyon, ülkedeki *at sorununun* çözümüne dair hazırlanan rapor ve nizamnamelerin[18] bazılarına da yansımıştır.

14 BOA, Y. PRK. ASK, 105/97, 16.02.1313.

15 At yarışlarının ıslah boyutunu için bk., Fatma Emek, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısından XX. Yüzyılın Başlarına Kadar Osmanlı Devleti'nde Islah ve Üretim Aracı Olarak At Yarışları", Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 8, S. 16, 2021, s. 28-35.

16 Seda Tan, *Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918),* Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya 2015, s. 113-114.

17 İhsan Abidin Akıncı, *Yarış Atları ve İdman,* TJK Yayınları, İstanbul 2018, s. 175.

18 Osmanlı Devleti'nde atçılığın geliştirilmesi için hazırlanan diğer bazı layihalar için bk., BOA, Yıldız Arzuhal Jurnal (Y. PRK AZJ.), 15/78, 29.12.1306/26.08.1889; ŞD, 2002/3, 04.05.1301/02.03.1884; Sadaret Mukaveleler (A. DVN. MKL.), 14/2,

Süvari Miralayı Muzaffer Bey'in 29 Eylül 1879 tarihli Osmanlı Devleti'nde mevcut atların ıslahı ve miktarının arttırılmasıyla ilgili hazırladığı rapor ve önerdiği nizamnamede ülkede atçılığın gerileme sebepleri anlatıldıktan sonra çözüm önerileri içerisinde at yarışları da tedbirlerden biri olarak sayılmıştır ve her yıl düzenli olarak icra edilmesi önerilmiştir. Muzaffer Bey'e göre at sayısının arttırılması ve cinslerin ıslahı için güzide atlar yetiştirilmesi için yılda bir veya iki defa yarışlar tertip edilmeliydi. Yetiştiricilerin katılımının sağlanması için daire sandıklarından ya da yarış hasılatlarından mükafatlar dağıtılmalıydı[19]. Muzaffer Bey'in 1893 yılında hazırladığı bir diğer nizamname layihasında yine at yarışlarını vurgulamıştır[20].

Süvari Muallimi Kaymakam Mehmed Ali Bey'in Osmanlı ülkesindeki hayvanların ıslahı amacıyla 1893 yılında sunduğu layihada diğer birçok önerinin yanında at yarışları, Avrupa atçılığının ilerlemesindeki aslî sebeplerden biri olarak sayılmıştır. Ona göre Osmanlı Devleti'nin bu alanda ilerlemesi yanında ordu ihtiyacı için yabancı ülkelere muhtaç kalınmaması için muntazam at yarışları düzenlenmeliydi[21].

Zaman zaman vilayetlerden merkeze iletilen önerilerde de at yarışlarının önemi vurgulanmaktaydı. 1903 yılında Bursa vilayetinin at yarışı için izin talep ettiği yazıda at varlığının geliştirilmesi ve ıslahı çalışmalarında, yetiştiricileri teşvik edecek yegâne vasıtanın yarışlar ve yarışlar neticesinde dağıtılacak ödüller olduğu vurgulanmıştır[22].

14 Temmuz 1908 tarihli Rumeli'de, Vilayet-i Selase'de ehil hayvanların ıslahıyla ilgili talimatta bölgede at yarışları düzenlenerek, teşvik amaçlı mükafatlar dağıtılmasının olumlu sonuçlar vereceği vurgulanmıştır[23].

Yukarıda bahsedilen raporlar ve önerilerde vurgulandığı üzere Osmanlı atçılığının iki temel probleminden birincisi olan nicelik gerilemesinde at yarışları halkta biniciliğe ve yetiştiriciliğe merak ve ilginin canlanması bakımından önemliydi. Nitelik bakımından gerilemede ise at yarışları nitelikli at yetiştiriciliğine dayandığından, ülkedeki atların niteliğinin

01.05.1293/25.05.1876; Yıldız Mütenevvi (Y. MTV.), 169/90, 24.06.1315/20.11.1897; Y. MTV, 6/78, 10.08.1298/08.07.1881.

19 BOA, İrade Meclis-i Mahsus (İ. MMS.), 65/3057, 17.01.1297/31.12.1879.

20 BOA, Yıldız Hazine-i Hassa (Y. PRK. HH.), 27/37, 20.06.1311/29.12.1893.

21 BOA, Y. MTV, 75/23, 05.08.1310/22.02.1893.

22 BOA, Babıali Evrak Odası (BEO), 3126/234408, 08.07.1325/17.08.1907.

23 *Düstur,* Tertib-i Evvel, C 8, s. 877.

yükseleceği umuluyordu. Nitelikten kasıt ise büyük oranda atların boylarıyla ilgiliydi ve askerî boyutu daha ehemmiyetliydi. Osmanlı kurmaylarının, askerî istihdama yönelik ülke içerisinden ya da ithalat yoluyla at temin ederken en başa aldıkları kıstas cins değil cidago boyu idi. Bu da ortalama 144-150 cm arasındaydı[24]. Osmanlı Devleti'nde çeşitli sosyo ekonomik nedenlerden ve atçılığa olan rağbetin azalmasıyla atların irtifasında düşüş başlamıştı. Bu sebeple ihraç yasaklarında da çoğunlukla 140 cm cidagonun altındaki atların ihracına engel olunmamıştır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin özellikle askerî açıdan amacı, yüksek boylu at sayısının arttırılmasıydı.

Sonuç olarak II. Abdülhamid döneminde ülkedeki at varlığını arttırmak amacıyla at yarışları bir yöntem olarak benimsenmiştir ve teşvik edilmiştir. Bu yöntemin uygulanabilmesi ve anlamlı olması için ise at yarışlarının, at varlığına sahip bölgelerde yapılması ve yerel at yetiştiricilerinin ilgisinin sağlanması gerekmekteydi. Bu da at yarışlarının taşraya yayılmasına yol açacaktır. Osmanlı idarecilerinin at yarışlarına yükledikleri fonksiyon sebebiyle II. Abdülhamid döneminin öncesinde at yarışlarının yapısında görülen ecnebi ağırlığı ve elit/bürokratik yapı da değişmek durumundadır. II. Abdülhamid ve at meselesiyle ilgili pragmatist idareciler için at yarışları *sıradan* halkın ve doğal olarak at yetiştiriciliğiyle uğraşan köylü veya aşiretlerin ilgisini çekmesi düşünülen faaliyetlerdendi. Bu süreç Abdülaziz döneminde büyük oranda İzmir ve İstanbul'a sıkışmış at yarışlarının taşraya yayılmasına sebep olmuştur. Bu bakımdan at yarışları bağlamında II. Abdülhamid dönemi, özellikle de 1900'lerin ilk yıllarındaki dönem, at yarışlarının ülkenin her tarafında düzenlendiği ve rağbet gördüğü periyottur. Bunda da en önemli faktör at yarışlarına yüklenen pragmatik fonksiyon olmuştur.

Bununla birlikte II. Abdülhamid döneminde at yarışlarına sosyal ve siyasi anlamlar da yüklendiğini belirtmek gerekir. İleride değineceğimiz gibi at yarışı, özellikle taşrada halkın geniş ölçekte toplanabildikleri sınırlı faaliyetlerden biri olarak aynı zamanda birer propaganda mahalliydi.

At Yarışları: Islah mı Eğlence mi?

1889 yılında II. Abdülhamid Hüdavendigar, Kastamonu, Ankara, Konya ve Aydın vilayet merkezlerinde her sene eylül ayında at yarışları ve sergiler tesis edilmesiyle ilgili bir irade çıkarmıştır[25]. Bu vilayetler aynı zamanda at varlığı

24 Akay, *age.*, s. 176.

25 BOA, İ. DH, 1148/89491, 21.12.1306/18.08.1889.

bakımından önde gelen vilayetlerdi[26]. Ayrıca yarışlara katılacak veya yarış mahalline getirilecek atlardan süvari ve koşuma uygun olanlarının ordu tarafından satın alınması planlanmıştır[27]. Bu bakımdan yarışlardan uzun vadede ıslah; kısa vadede ise yarışlara katılan atların askeri istihdamda kullanılmasının amaçlandığı görülmektedir.

27 Şubat 1899 tarihli "Harice Hayvan İhracı Memnuiyetinin Ref'iyle Harice Çıkarılacak Hayvanattan 5'er Lira İhraciye Resmi Alınması ve Dâhilen Cins-i Feresin Islahı Hakkında" irade-i seniyyenin içerisinde yer alan 27 Ocak 1898 tarihli Meclis Mazbatası'nda belirtildiği üzere;

…Suriye ve Irak kıtalarından başka ekser vilâyat-ı şahanede yetişen hayvanlar cüsse ve irtifaca süvari ve topçuya elverişli olmadıklarından bunların ıslahı… …ve bir de hayvan yetiştirmeye me'luf olanların bu yoldaki heves ve gayretlerini tezyid edecek esbabdan biri de her sene mevâsim-i mahsusasında koşular tertibi maddesi olmasıyla bu usulün aleddevam takib olunmak şartıyla bil-ittihaz mezkûr koşulara götürülecek hayvanattan matluba muvafik olanların asâkir-i şahane için mübaayası ve ashabının derece-i hizmetlerine göre kendilerinin nizamname-i mahsusu veçhile taltifleri ve teşvikleri…[28]

İfadelerinden yarışlardan beklentilerin askerî ve kısa vadeli olduğu anlaşılmaktadır. Vilayetlere gönderilen emirler neticesinde taşrada yarışlar düzenlenmeye başlamıştır.

At yarışlarına ıslah vurgusu, yarışların düzenlenmesinde desteği de beraberinde getiriyordu. 1907 yılında Bursa'da at yarışlarına hayvancılığın ıslahı vurgusu yapılarak 5000 kuruş tahsis edilmiştir[29]. Aziziye Kazasında 1903 yılında, her haziranın ilk on beş gününü kapsayan bir panayırın kurulması planlanmıştı. İlgiyi arttırmak için programa at yarışı dâhil edilmişti[30] ve bu girişim oldukça başarılı olmuştu[31]. İlk defa 1903 yılında düzenlenen at yarışına bazı konsoloslar, Sivas Valisi Reşid Akif ile 20 binin üzerinde seyirci izlemişti[32]. Sivas ve Aziziye'de (Pınarbaşı) 1907'de düzenlenecek at yarışlarında da at

26 BOA, DH. MKT, 924/30, lef 1, 08.11.1322/14.01.1905.

27 BOA, Y. PRK. HH, 21/50, 29.12.1306/26.08.1889.

28 *Düstur*, Tertib-i Evvel, C 7, s. 251-252.

29 BOA, BEO, 3177/238226, 27.09.1325/03.11.1907.

30 BOA, DH. MKT, 691/36, 25.01.1321/23.04.1903.

31 Tolga Akay, "Kuruluşundan Cumhuriyetin İlk Yıllarına Kadar Aziziye Kazası (Pınarbaşı) ve Çevresinde At Yetiştiriciliği", *Kafdağı*, C 4/S. 2, 2019, s. 155.

32 BOA, DH. MKT, 726/22, 22.03.1321/18.06.1903.

cinsinin ıslahı vurgusu ile yöre halkının büyük gayret göstererek atçılığa olan merakın artması sebebiyle vilayet halkından tedarik edilemeyen toplamda 150 liralık ödül Ziraat Bankası tarafından ödenmiştir. Bu para yarış kazananlar ve en güzel tay ve boğa yetiştirenlere dağıtılacaktı[33]. Aziziye/Uzunyayla bölgesi, yüksek boylu Kafkas at ırklarına ev sahipliği yaptığından bölgeden gerek Osmanlı Devleti döneminde gerekse Cumhuriyet döneminde ordu istihdamı için at satın alınmıştır[34].

1905 yılında Van'da at yarışı düzenlenmesi amacıyla merkeze gelen talepte, bölgede çok at olması ve yarışın ıslah amacına hizmet edeceği sebebiyle ruhsat verilmiştir[35]. Aynı yıl Kudüs mutasarrıflığı, bölgede birçok Arap atı olması, halkın yarış talebi ve yarışların at ıslahında tecrübe edilmiş faydalarını vurgulayarak ruhsat talep etmiş ve Kudüs'te de yarışlar düzenlenmiştir[36]. Halep yarışları için 1908 yılında istenen izinde, bir önceki yıl düzenlenen yarıştan dolayı ahalide at cinsinin ıslahı arzusunun uyandığı ve bu tür müsabakaların ıslah üzerindeki olumlu etkisi vurgulanmıştır[37]. Bağdat'ta da gayr-ı resmi olarak yerel unsurlar tarafında bir iki defa yarış düzenlenmişti. Osmanlı Devleti yarışları, muntazam, mülki ve askeri memurlardan oluşan bir komisyon marifetiyle, ıslah amacına uygun ve programlı olarak 1907 yılında başlatmıştır[38].

1900'lerin hemen başından itibaren düzenlenmeye başlanan Musul at yarışlarında da öncelikli amaç bölgedeki Arap atlarının ıslahında at yarışlarından faydalanmaktı[39]. Trablusgarp'ta ise ordu tarafından uzun süre eylül ayında at ıslahı amacıyla yarışlar tertip edilmiştir[40]. 1903 yılında Varna'da yerel unsurlarca kurulan cemiyet tarafından ilk defa düzenlenen at yarışına mülkiye ve askeriye yanında konsoloslar ve geniş bir halk kitlesi katılmıştır. Yarışlarda yine ıslah vurgusu yapılmıştı[41].

33 BOA, BEO, 3064/229756, 14.04.1325/27.05.1907.
34 Akay, agm., s. 155.
35 BOA, DH. MKT, 981/1, 22.04.1323/26.06.1905.
36 BOA, DH. MKT, 1030/33, 10.10.1323/08.12.1905.
37 BOA, İ. DH, 1466/32, 17.05.1326/17.06.1908.
38 BOA, DH. MKT, 1195/48, 20.07.1325/29.08.1907.
39 BOA, DH. MKT, 2550/59, 19.07.1319/01.11.1901.
40 BOA, İ. DH, 1401/20, 12.06.1320/16.09.1902.
41 BOA, Dâhiliye Şifre Kalemi (HR. SFR. 04), 783/142, 27.05.1903.

1902'de düzenlenecek Aydın at yarışlarında at ıslahı vurgusu yapılarak II. Abdülhamid'in emriyle Ziraat Bankası tarafından 50 lira vilayete gönderilmiştir[42]. Torbalı Tepeköy Çiftliği'nin 1902'de hayvan sergisinin yanı sıra at yarışları Aydın valisinin himayesi ve katılımıyla gerçekleşmiştir[43]. Tepeköy yarışlarda yarış komiserliği ve hekimlik görevlerini uzun süre Evliyazade Refik Bey üstlenmiştir[44]. Tepeköy yarışlarında çalınan Hamidiye Marşı ve padişaha dualar ile millî ve dini unsurlar da ön plana çıkmaya başlıyordu. Bu açıdan yarışlara sosyal ve siyasi anlamlar yüklendiği de anlaşılmaktadır[45].

At yarışlarının ıslah çerçevesinde fayda boyutu bazı yarışların da durumunu belirlemiştir. İzmir At Koşusu Cemiyeti'nin 1892'de gayr-ı resmi olarak düzenleyeceği at yarışlarında, hükümet yarışların bazı şartlara tâbi tutulmasını istemiştir. Otuz yıldır bölgede at yarışı düzenleyen cemiyet bunun üzerine bir kararname hazırlamıştır. Aydın vilayetiyle bazı anlaşmazlıklara da düşen cemiyetin kararnamesi, Meclis-i Vükela tarafından, at yarışlarının adeta bir eğlence halinde olduğu ve bunun at cinsinin ıslahına faydasının belirsiz olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir. Ancak yarışın düzenlenmesine bir engel çıkarılmamıştır[46]. Osmanlı idaresi İstanbul'da da koşu düzenlemeye girişen cemiyetin varlığını sürdürebilmesi için kararnamesinde tadilat talep etmiştir[47]. Bu tadilat cemiyette padişahın himayesinin sınırlarının tespiti ile bir hükümet temsilcisinin kulübün heyetine dâhil edilmesini içeriyordu[48]. Kulüp bu istekleri tamamen yerine getirmeyince kararname yine reddedilmiştir.

42 BOA, BEO, 1883/141220, 08.04.1320/15.07.1902.

43 BOA, Y. PRK. ASK, 169/42, 16.01.1319/05.05.1901.

44 BOA, Maliye Nezareti Evrak-ı Emiriyye (ML. EEM.), 671/24, 29.02.1324/24.04.1906.

45 Yasin Kayış, "Tarihten Günümüze Türkiye Atçılığında Torbalı", *At Kitabı* ed. Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2017, s. 600.

46 BOA, Meclis-i Vükela (MV.), 74/7, 08.08.1310/25.02.1893.

47 Tadil edilen bazı maddelerine göre; Kararnamenin 1. Maddesinde "*taht-ı himaye-i seniyye-i hazret-i padişahide olarak otuz seneden beri İzmir'de at koşusu kulübü unvanıyla bir kulüp teşekkül olmuşdur",* maddede vurgulanan padişah himayesinden dolayı kulübe her sene 100 lira verileceğinden, kulübün idare heyetinin 35 kişilik aza sayısı 36'ya çıkarılarak, İzmir'deki emlak-ı hümayun müdürü veya belediye reisi veya azasından biri dâhil edilmeliydi. 6. Maddeye göre ise yarış tarihlerinin tespitinde kulüp üyelerinin yanında yerel hükümet adına, tayin edilecek bir komiser söz sahibi olacaktı.
Kulüp tadil ettiği kararnamesinde, 35 kişilik idare heyetine eklenecek kişinin gayr-ı resmi sıfatla, hükümetle ancak haberleşme görevi üstlenecek yetkisiz bir komiser olarak toplantılara iştirakini kabul etmiştir. BOA, BEO, 166/12397, 17.08.1310/04.02.1893.

48 BOA, DH. MKT, 2032/8, 28.05.1310/18.12.1892.

Bu müdahalede dikkat çekici bazı unsurlar bulunmaktadır. Öncelikle Sultan Abdülaziz devrinde İzmir'deki koşuların eğlence boyutu, "ecnebilerin eğlenmesine müsaade edilmesi" cümlesinden, olumlu karşılanan bir durumken II. Abdülhamid döneminde "eğlence" boyutu olumsuz bir hal almış ve ıslah işine katkıda bulunmayan bir yarışın faydasızlığı vurgulanmıştır. Diğer taraftan kulüp, makul boyuttaki müdahalelere karşı yıllardır İzmir'deki at yarışları üzerinde oluşturduğu tekeli korumak için taviz vermemiştir.

II. Abdülhamid döneminde düzenlenen at yarışları genellikle bağımsız faaliyetler olmamıştır. At yarışları, panayır, hayvan pazarı, sergi hatta güreş ve bisiklet müsabakaları gibi daha bütüncül ekonomik ve sportif faaliyetlerin bir parçası olarak programlarda yer almıştır. Henüz 1892 yılında bir sonraki sene İstanbul'da Sergi-i Umumi'nin bir şubesi at ve kısrakları kapsayacak bir serginin düzenleneceği duyurulmuştu. Sergiye vilayetlerden atlar getirilecek, at yetiştiricilerine mükâfatlar dağıtılacak ayrıca atların alım-satımı da yapılabilecekti[49]. At cinsinin ıslahı vurgusu yapılan sergi daha sonra taşrada düzenlenen at sergilerinin de bir numunesi olacaktır. Akşehir'de 1902 yılında düzenlenen at yarışları, eylül başından 20'sine kadar sürecek panayır ve hayvan pazarının 16. günü, güreş müsabakalarıyla birlikte icra edilmiştir[50]. Gerçekte 1890'lı yıllarda idareye sunulan ve atların ıslahını kapsayan raporlarda da at yarışları, panayır, sergi gibi diğer faaliyetlerin içerisine konulmuştu. Hayvan pazarı ve panayır kurulması Şûrâ-yı Devlet kararıyla vilayetlere bırakıldığından at yarışı düzenlenmesi için de merkezi hükümete başvuruda bulunarak ruhsat alma gereği de ortadan kalkmıştı. 1902 yılındaki Akşehir at yarışları için hükümete yapılan başvuruda bu karar Konya vilayetine bildirilmişti. Aynı yıl İzmir, Adana, Samsun ve Musul'da da at yarışları düzenlenmiştir[51]. 1901 yılında Samsun, Konya, İzmir ve Adana'da at yarışları için ruhsat talep edildiğinde Bab-ı Ali, bu gibi faaliyetler için merkezden ruhsat alınmasına gerek olmadığını bildirmiştir[52]. Dolayısıyla merkezi hükümetin at yarışlarına müdahalesinin de büyük ölçüde ortadan kalktığı düşünülebilirse de 1903 yılında Zor Mutasarrıflığı'nın, bölgede atların çokluğu sebebiyle düzenlemek istediği at yarışları, güreş ve bisiklet yarışları için her sene ruhsat talebinde bulunmasının gerekip gerekmediği sorusuna Bab-ı Ali, ruhsat talep edilmesi

49 Umur-ı Nafia Mecmuası, Aded: 15, 7. Sene, 1 Şaban 1309, s. 464-465.

50 BOA, DH. MKT, 2538/73, 17.06.1319/01.10.1901.

51 BOA, DH. ŞFR, 267/2, 28.07.1317/02.12.1899.

52 BOA, DH. ŞFR, 267/2, 28.07.1317.

gerektiğini bildirmiştir[53]. Aynı yıl Samsun'dan düzenlenecek at yarışı için de ruhsat zorunluluğu belirtilmiştir[54]. Yine 1903 yılında Diyarbakır'da ilk defa düzenlenecek sergide bir de at yarışı düzenlenmesine izin verilmiştir[55]. Bu bakımdan yarışların izin dâhilinde düzenlenmesi konusunda bir kararsızlık da görülmektedir.

Düzce'de 1902 yılında Bıçkıdere'de düzenlenen bir yarışta, galiplere köle ve cariye hediye edilmesi üzerine, bu durumun kabul edilemeyeceği ve at yarışlarının hayvan pazarları gibi yerlerde düzenlenmesinin daha uygun olacağı tavsiye edilmiştir[56]. Ancak bu yarışlar at ıslahı çerçevesinde ruhsat verilen yarışlardan değil, yöresel özelikler taşıyan, düğün vb. toplantılarda düzenlenen yarışlardandı. Bazı yarışlara da güvenlik sebebiyle ruhsat verilmemiştir. 1902 yılında Yozgat yarışlarına, ahalinin toplanmasından doğabilecek uygunsuzluklar nedeniyle bir sene için izin verilmemiştir[57].

II. Abdülhamid döneminde yarışlara dair bir nizamname çıkarılmasına karşın tüm yarışların belli bir standartta olduğun söylemek de güçtür. Örneğin Edirne'de Semavine, Kırkpınar ve Elmalı panayırlarında düzenlenen yarışlar genellikle bölgede yetiştirilen ve yörük olarak adlandırılan yalnız iki gün idman yaparak beş kilometre koşturulan adi atlardan oluşuyordu. Yarış kazananlara panayır ağaları tarafından tay, tosun, koç gibi mükafatlar veriliyordu. Osmanlı idaresi bu yarışların da nizamnameye uygun şekilde düzenlenmesini talep etmişse de yarışları engellememiştir[58]. Ancak özellikle vilayetlerde düzenlenen yarışlarda Osmanlı idaresi yarışların, komisyonu teşkil edilmiş, nizamname dâhilinde, belirli bir programı hazırlanmış, yarış mahalli ve izleyiciler için bölümler oluşturulmuş şekilde icra edilmesini bekliyordu. Bir örnek olarak 1902 yılında düzenlenen Üsküp at yarışları program ve şartları[59] verilebilir:

53 BOA, DH. MKT, 2599/30, 03.12.1319/13.04.1902.

54 BOA, DH. MKT, 456/62, 15.12.1319/25.02.1902.

55 Sergi talimatnamesi için bk., BOA, İ. DH, 1412/28, 17.05.1321/11.08.1903.

56 BOA, İ. HUS, 117/2, 01.03.1322/16.05.1904; Zeynel Özlü, *İlk Çağdan Cumhuriyet'e Bir Batı Karadeniz Kenti Düzce*, Fırat Basım, İstanbul 2015, s. 228.

57 BOA, DH. MKT, 844/91, 05.02.1322/21.04.1904.

58 BOA, DH. MKT, 488/25, 17.01.1320/26.04.1902.

59 BOA, İ. DH, 1401/34, 20.06.1320/24.09.1902.

Üsküp Sonbahar At Yarışı
Saye-i Padişah ve Vilayet nezareti altında, iptidaiye mektepler menfaatine 20 Eylül 1318 Cuma günü Üsküp'te Demir Köprü civarındaki mahalde, kumandan başkanlığında teşekkül eden komisyon marifetiyle ikinci defa icra edilecek (At Yarışı) programıdır

Yarışların İcra Edileceği Saat	Koşu Adı	Açıklama	Ödüller (kuruş)	Mesafe
07:30	İlk Koşu	(Yerli atlar koşusu), Kosova dahilindeki atlara mahsustur	500	İki devir: 3300 metre
08:00	Yaya koşusu	Yayalara mahsus	100	Bir devir (1650 metre)
08:30	2. Koşu	(Rumeli atları) Umum Rumeli'de yetişen atlar katılabilir	750	Üç devir (4950 metre)
09:00	3. Koşu	Muhtelif Cins Koşusu, her cins at katılabilir.	1000	Dört devir: (6600 metre)
10:00	4. Koşu	Manialı (Engelli) koşular, her cins at katılabilir	70 Mecidiye	Üç devir (4950 metre)
10:30	Velespit Koşusu	Bisikletle yarışa katılanlara mahsustur	1.'ye altın saat 2.'ye gümüş saat	5000 metre

Bilet Ücretleri
1. Mevki: 2 Mecidi
2. Mevki 1 Mecidi
3. Mevki: çeyrek Mecidi
4. Mevki: 4 metelik
Kadınlar için münasip ayrıca mevkiler ayrılacaktır.
Biletler kontrol edileceğinden herkes biletlerini muhafaza etmelidir.

Şartlar
Koşulara aygır, iğdiş ve kısraklar katılabilirse de yaşları dörtten aşağı olmamak ve kısrakların da gebe olmaması gerekir.
Yeterli Arap atı katılımı olursa (6 at) bunlar arasında dört devirlik 75 Mecidiye ödüllü bir engelli yarış ayrıca düzenlenecektir.
Koşuya katılacak atların yaş ve boylarıyla binicilerinin sıkleti dikkate alınacaktır.
Koşu atlarının ismi, silsilenamesi, yaşı, irtifaı, kökeni ile sahibinin ismi ve şöhreti bilinmek icab ettiğinden koşuya iştirak etmek isteyenler yarış gününden en az bir hafta önce bulundukları mahallin hükümet dairesine müracaat ederek koşuya katılacaklarını haber verecekler ve yukarıdaki bilgileri vererek koşu gününden bir gün evvel Üsküp'e gelerek belediyede isbat-ı vücud edeceklerdir.
Her koşuya en az 6 at katılmalıdır. Bundan aşağı olursa mükafatın 3'te 2'si; 4 at katılırsa yarısı; 3 at katılırsa 3'te 1'i; iki at katılırsa yarış yapılmaz.

Koşularda 1. Gelenlere yukarıda belirlenen ikramiyeler verilir. 2. Gelenlere her koşu için belirlenen ikramiyenin %20'si verilir. Başa baş gelenler olursa aralarında bir devirlik bir yarış yapılır. Yine başa baş gelirlerse mükafat eşit paylaştırılır.
Koşu komisyonu mükafat kazananlara yarış performansı bilgileri, sahibinin bilgilerini içeren matbu bir şahadetname verir.
Binicilere, atların ayırt edilmesi için komisyon tarafından renkli elbiseler verilir. İsteyen biniciler kendi renkli elbiselerini giyebilirler.
1 mecidiye: 20 kuruş olarak hesap edilmiştir.

Üsküp yarışlarının diğer yarışlara nazaran daha iyi organize edildiği, yarış sahasına gidecek kişilerin fayton tarifelerinin dahi belirlenmesinden anlaşılmaktadır[60]. Ancak tabloda şartlar kısmında yarışa kabul edilen atlar arasında iğdiş atların da olduğu görülmektedir. Bu durum yarışların ıslah amacına uygun değildi ve 1904 yılında düzeltilmiştir. 1904 yılının programında "koşu müsabakasının icrasından maksad cins-i feres hayvanatının ıslah ve teksiri olduğundan" iğdiş atlar son kez kabul edilmiş, ertesi yıldan itibaren yarışlara kabul edilmeyeceği belirtilmiştir. Ayrıca 1904 yarışlarında, atların yarışa uygunluğunun tespiti için yarıştan önce atların baytarlarca muayene edilme usulü de şartlara eklenmiştir. 1904 Üsküp yarış programında at yarışları 6 koşuya yükseltilirken bisiklet yarışına yer verilmemiştir. Ödüllerde ise büyük bir değişikliğe gidilmemiştir[61].

Osmanlı yarış atları İskenderiye'de de koşmuşlardır. 1892 yılında İzmir'den İskenderiye'ye götürülüp geri getirilecek bir at için %40 teminatla izin verişmiştir.[62] 1894 yılında da yine İskenderiye'de düzenlenecek at yarışlarına katılmak üzere birkaç atın Beyrut'tan Mısır'a götürülmesine izin verilmiştir. İskenderiye'de bu dönemde yılda iki defa yarış düzenlenmekteydi ve Osmanlı Devleti'nde cins ve belirli bir irtifanın üzerindeki atların ihracı yasak olduğundan, bu atların da çıkışları, geri dönme şartına tabiydi[63]. Bu dönemde Mısır yanında Kıbrıs'ta düzenlenen at yarışlarına Beyrut'tan götürülen atlar da iştirak etmekteydi[64].

Osmanlı atlarına en büyük talep Hindistan'dan gelmekteydi. Osmanlı yarışlarının seviye ve ödüller bakımından pek de cazip olmaması nedeniyle, yarış

60 BOA, Yabancı Arşivler (YB. 021), 107/580, 28.07.1318/21.11.1900.
61 BOA, İ. DH, 1427/4, 12.07.1322/22.09.1904.
62 BOA, İ. HUS, 5/73, 27.04.1310/18.11.1892.
63 BOA, İrade Mısır (İ. MTZ.), 29/1635, 04.05.1312/03.11.1894.
64 BOA, DH. MKT, 298/36, 21.04.1312/22.10.1894.

niteliklerine sahip atlar Hindistan'a ihraç ediliyorlardı[65]. Ancak Hindistan sadece yarış atlarının değil genel olarak Arap atlarının da en büyük müşterisiydi. İhracat yasakları bu ticareti kaçakçılığa dönüştürüyordu.

Yarışlarda Bahis

At yarışlarının bir de bahis boyutu bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nde düzenlenen yarışlarda sistemli bir bahisten söz edilemez ancak bahis oynanan yarışlar da yok değildi. 1893 yılında Beyrut'ta Serkal Doryan adlı ecnebilerden oluşan bir cemiyet tarafından İskenderiye at yarışları nizamnamesine göre düzenlenen at yarışları bahis meselesine konu olmuştur. Beyrut ve Cebel-i Lübnan vali ve mutasarrıfının da hazır bulunduğu yarışta *kumar tarzında* büyük para kaybedilmişti. Merkezi hükümet bu sebeple Beyrut yerel yönetiminden, cemiyetin nizamnamesinin Fransızcadan çevrilerek incelenmesini emretmişti[66]. Beyrut'ta bu dönemde İtalya Konsolosunun fahri başkanlığında ve hemen hemen şehrin tüm konsolos ve ileri gelenlerinin üye olduğu Osmanlı Devleti'nin Beyrut At Yarışı Şirketi adıyla tanıdığı nizamnamesine göre ise Beyrut Spor Derneği adlı bir cemiyet bulunuyordu. Komite altı yerli ve altı yabancı aile tarafından oluşturulmuştu ve eşit yapı nizamname ile korunuyordu[67].

1909 Temmuz'unda da at yarışlarında müşterek bahislere girildiği meselesi hakkında bir karar almak üzere Mahmud Şevket Paşa başkanlığında bir komisyon teşkil edilmiştir. Komisyon bahsin müşterek değil yalnız bahisten ibaret olmasına karar vermiş farklı bahislere girişilmesine müsaade edilmemesini içeren bir beyanname imzalanmıştır. Komisyonda Harbiye Nazırı, İzzet Fuad Paşa, Nazım Paşa, Şehremini Halil Bey, Aziz Paşa da bulunmaktaydı. Komisyonda ortaya çıkan bahisleri kaldırma meselesinde *bahisleri kaldırmak yarışları kaldırmak demek olacaktır* denilerek bu yolda bir karar alınmamıştır[68]. Bu tarihte toplanan bir komisyon II. Abdülhamid dönemindeki yarışlara istinaden bahis konusunu görüşmüş olmalıdır. Dolayısıyla sistemli bir bahis durumu söz konusu değilse de yarışlarda basit anlamda bahislerin döndüğü söylenebilir.

65 Seda Tan, "XIX. Yüzyılda Osmanlı-Hindistan Ticaretine Bir Örnek: At İhracatı", *Mediterranean Journal of Humanities,* C IV/S. 2, 2014, s. 241.

66 BOA, Yıldız Serkûrenalık Evrakı (Y. PRK. SRN.), 4/91, 29.04.1312/30.10.1894.

67 Üye listesi için bk., BOA, Y. PRK .UM, 31/7, 14.05.1312/13.11.1894.

68 BOA, Hariciye Tercüme Odası (HR. TO.), 540/47, 05.07.1910.

İhsan Abidin, bahislerde kazanma arzusunun, insanın tabiatında bulunan bir duygu olduğunu ifade eder ve II. Meşrutiyet ve Millî Mücadele yıllarında taşrada düzenlenen yarışlarda dahi bahis mevzusunun kumar haliyle değil; en ilkel tarzda bile revaç görmediğini dolayısıyla da ülke için bir tehlike yaratmadığını ekler. Ona göre kumar suretindeki bahis haricinde at yarışlarında bahse girmek Hz. Muhammed'in mubah saydığı bir eylemdi ve doğu memleketlerinde bahis tutuşmak adettendi[69].

Yarışların Yardım Boyutu

At yarışlarında yarışmacılardan ve seyircilerden belirli bir ücret alınmaktaydı. Bu ücretler genellikle mükâfat olarak yarış kazanan at sahiplerine verilmekteydi. Paranın geri kalanının ise ilgili vilayette at veya hayvan ıslahı için kullanılması beklenmekteydi. 1903 Bursa at yarışlarında vilayet, at yarışından elde edilecek geliri itfaiye teşkilatına harcamak istediğinde, gelirin cins ve kuvvetli atlar yetiştirilmesi için kullanılabileceği belirtilmiştir[70]. Yine 1903 yılında Şam'da at yarışı tertip edilmesiyle ilgili istenen izne, koşu hasılatının at ıslahında kullanılması şartıyla olumlu cevap verilmiştir[71].

Ancak zaman zaman bâki kalan meblağ okul veya hayır kurumlarına tahsis edilmekteydi. Erzurum'da 1903 yılı sonbaharında düzenlenen at yarışının seyirciden alınan paranın fazlası Sanayi Mektebi'ne tahsis edilmiştir[72]. Kirmaşi'de 1908 yılı için planlanan ve her eylül ayının ilk haftası düzenlenecek yarışların geliri yerel eğitim kurumlarının inşaatına tahsis edilmişti[73]. Samsun yarışları hasılatı Hayrabolu İnas Mektebi maaş ve masrafına karşılık olarak düzenlenmekteydi[74]. 1903 Çorum yarışları da mahalli ibtidai mekteplere ayrılmıştır[75]. 1907 yılında Selanik at yarışları ise İnas Rüşdiye Mektebinin inşa edileceği mahal bedelinin karşılanması için düzenlenmiştir[76].

At Yarışları Üzerine Değerlendirme

II. Abdülhamid döneminde düzenlenen at yarışlarının kısa vadeli askerî çözümlere faydası şüphelidir. 1898 tarihinde 4., 5. ve 6. Orduların at ihtiyacının

69 Abidin, *age.,* s. 175.
70 BOA, BEO, 3126/234408, 08.07.1325/17.08.1907.
71 BOA, DH. MKT, 924/30, lef 54, 08.11.1322/14.01.1905.
72 BOA, DH. MKT, 731/21, 04.04.1321/30.06.1903.
73 BOA, DH. MKT, 924/30, lef 50.
74 BOA, DH. MKT, 492/94, 22.01.1320/01.05.1902.
75 BOA, DH. MKT, 682/37, 09.01.1321/07.04.1903.
76 BOA, DH. MKT, 1119/58, 06.08.1324/25.09.1906.

yerel kaynaklarla karşılanması çalışmalarında tâli tedbirlerden birisi olarak her yıl uygun yerlerde at yarışları düzenlenerek, uygun nitelikteki atların ordu tarafından satın alınarak at sahiplerinin ödüllendirilmesine karar verilmiştir[77]. Ancak at yarışlarına katılan ya da başarı gösteren at sayısı, Osmanlı Devleti'nin bu yıllarda Rusya veya Avusturya-Macaristan'dan bir defada 5-6 bini bulan satın alımlarıyla karşılaştırıldığında oldukça sınırlıydı. Ancak ıslah konusunda yetiştiricilerde bir gayretin de ortaya çıktığı yadsınamaz. Örneğin Musul'da 1908 yılında bayramın üçüncü günü düzenlenen yarışların yılda iki defaya çıkarılması talebinde, her ne kadar nakdi ödüllerin etkisiyle de olsa at yetiştirmek amacıyla aşiret ve halkta büyük bir şevk ve gayret hasıl olduğu vurgulanmıştır. Üstelik mükafatlar yarışa katılanlar ve izleyicilerden elde edilebilmişti[78].

At yarışlarının uzun vadede etkileri iç ve dış sorunlar nedeniyle belirsiz kalmış gözükmektedir. Henüz 1893 yılında II. Abdülhamid'in mirahuru İzzet Paşa Osmanlı'da Arabistan dâhil olmak üzere atçılığın ne denli gerilediğini belirttiği yazısında İngiltere ve Fransa'da 5-10.000 lira ödüllü yarışlar şöyle dursun Avrupa'da 50 liralık yarışı kazanabilecek bir Arap atının dahi ülkede bulunmadığı iddia etmişti[79]. Darale Arabia'yı ve onun soyunun gelişimini örnek veren İzzet Paşa'nın görüşleri taşrada at yarışlarının yoğunluk kazanmadığı döneme ilişkin olsa da ileriki dönemlerde en azından at ıslahı konusunda at yarışlarının büyük bir etki yapmadığı açıktır. Orduda istihdam için at ithalatının devam etmesi ve atçılıkla ilgili raporlara göre bu söylenebilir.

Toplumsal anlamda ise at yarışlarının taşrada büyük ilgi gördüğü açıktır. Aziziye at yarışında Sivas Valisi'ne göre seyirci sayısının 20 bine ulaşması, yarışlara ilgiyi göstermektedir. Samsun'da 1903 yılının 26 Mayıs gününde düzenlenen at yarışlarına Samsun, Sivas, Ankara, Kastamonu vilayetlerindeki aşiretler ile Gürcülerden oluşan 30 bin kişinin yanında Karapapaklardan ve Hamidiye süvarileri alaylarından Mihrali Bey ile aynı alay mensupları katılmışlardır[80]. Binlerce izleyiciye ulaşan at yarışları, sosyal etkinliklerin de kısıtlı olduğu bir dönemde en fazla ilgi gören faaliyetlerden biri haline gelmiştir. Bazı yarışlarda on binleri aşan izleyici sayıları bunu göstermektedir. Diğer taraftan at yarışları devlet tarafından teşvik edilen ve desteklenen

77 BOA, Y. MTV, 180/18, 02.03.1316/21.08.1898.

78 BOA, DH. MKT, 924/30, lef 56-58.

79 BOA, Y. MTV, 80/76, 12.01.1311/26.08.1893.

80 BOA, Yıldız Yaveran ve Maiyyet-i Seniyye Erkân-ı Harbiye Dairesi (Y. PRK. MYD.), 24/80, 25.02.1320/03.06.1902.

aktiviteler olarak özellikle bazı taşra vilayetlerinde uygunsuz görülen tiyatroyla karşılaştırıldığında halk tarafından tepki görmemiş; olumsuz bir algıya yol açmamıştır. En azından arşiv kayıtları kadın ve erkeklerin ayrı bölümlerde de olsa birlikte izleyebildikleri at yarışlarına karşı herhangi bir tepkiye işaret etmemektedir.

Ancak yarışların fiziki olarak yarış mekânları oluşturma bakımından faydaları da eksik kalmıştır. Yarışların daha organize tertip edildiği İzmir ve İstanbul dışında, at yarışları geçici tribün inşa edilen düzlük alanlarda gerçekleşmiştir. Örneğin İzmit'te düzenlenmesi planlanan ve organizasyon eksiklikleri sebebiyle daha sonra iptal edilen yarış için Çuha Fabrikasının yakınındaki şose yol seçilmişti[81]. Dolayısıyla yarışlar birçok vilayette fiziki yapı ve süreklilik bakımından kalıcı olamamıştır.

II. Abdülhamid Sonrası

II. Abdülhamid devrinden sonra İttihat ve Terakki idarecilerinin de atçılığa merakı sebebiyle, at yarış ve yetiştirme işleriyle ilgili kurumsal yapılar ortaya çıkmıştır[82]. Osmanlı Jokey Kulübü, Islah-ı Nesl-i Feres Cemiyeti, Sipahi Ocağı gibi yarış tertip edebilme kabiliyetine sahip cemiyetler 1912-1913 yıllarında kurulmuştur[83]. Özellikle İstanbul'da daha organize ve daha fazla katılımlı yarışlar düzenlenmeye başlanacaktır[84]. Osmanlı hükümetinin taşradaki yarışlardan da desteğini çektiği de söylenemez. 1912 yılında Dahiliye Nezareti, ordunun at ihtiyacının ülke içerisinden karşılanması girişimleri kapsamında başta İstanbul olmak üzere taşrada da at yarışları tertip edilerek halkın süvariliğe yeniden alıştırılması gereğiyle ilgili bir emir çıkarmıştır. Ayrıca düzenlenecek yarışlara subayların da katılımı istenmiştir[85]. Bu istek II. Abdülhamid sonrası at yarışlarındaki militarist vurguya da uygundu[86].

Ancak II. Meşrutiyet döneminde taşradaki yarışlar ihmal edilmiş gözükmektedir. Karesi Gazetesinin at yarışlarından bahseden bir köşe yazısında "Meşrutiyet'in ilanına kadar insanlarına bile ehemmiyet vermeyen idare-i

81 BOA, DH. ŞFR, 265/113, 16.07.1317/20.11.1899.

82 İttihat ve Terakki'nin Spor Politikaları için bk., Bayram Ali Sivaz, *İttihat ve Terakki Partisinin Beden Eğitimi ve Spor Politikaları ve Uygulamaları,* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2016.

83 Feyza Kurnaz Şahin, "II. Meşrutiyet Döneminde At Neslinin Islahına Yönelik Bir Örgütlenme Örneği: Islah-ı Nesl-i Feres Cemiyeti", SEFAD, S. 47, 2022, s. 315-334.

84 Emiroğlu-Yüksel, *age.,* s. 168.

85 BOA, Dâhiliye Müteferrik (DH. MB. HPS. M.), 4/10, 25.05.1330/12.05.1912.

86 Torun, *agt.,* s. 170.

müstebide bit-tabi hayvanata hiç ehemmiyet bile vermezdi"[87] ifadesinin aksine II. Abdülhamid devrinden sonra arşiv kayıtları baz alınırsa taşrada at yarışlarında bir azalma gözlemlenmektedir. Bunda ekonomik sebeplerin de etkili olduğu söylenebilir. 1912 yılında Erzurum vilayeti tarafından at sahiplerine ikramiye olarak dağıtılmak üzere İstanbul'dan istenen 6000 kuruşun gönderilmemesi üzerine Erzurum Valisi Mehmed Emin ikramiyesiz koşulara rağbetin olmayacağını dile getirmiştir.[88] Aynı yıl Edirne'den yarışlar için talep edilen 30.000 kuruş da bütçede karşılığı olmadığı için gönderilememiştir ve gereken paranın yerel idare veya koşu hasılatından ödenmesi istenmiştir[89].

6 Nisan 1912 tarihli *İdare-i Umumiye-i Vilayete Mütedair Kanun-ı Muvakkati* ile bazı zirai işler yanında ıslah, damızlık depoları, sergiler ile at yarışları tertibi ve nakdî mükâfatlar vilayetlere tevdi' edilmiştir[90]. Bu durum vilayet bütçelerine getirdiği ek yükten dolayı, yerel bürokrasinin at yarışlarına soğuk bakmalarına neden olmuş olabilir. Karar neticesinde asıl darbeyi at yarışlarından ziyade at ıslahı için daha elzem fakat daha masraflı olan aygır depoları yemiştir. Ticaret ve Ziraat Nazırı bu değişikliği eleştirmiştir. Nazır'a göre vilayetlerin hayvan ıslahında önemleri yadsınamazsa da aygır depoları ve haralar ile ilgili tecrübeleri yoktu. Vilayetler, fenne aykırı kararlarla, bölgelerine uyum sağlayamayacak hayvanları ithal ederek kıt kaynakları heder etmişlerdi[91]. Bu görüşün doğruluk payı bulunmaktadır zira II. Abdülhamid döneminin hemen akabinde açılan, ahali elindeki atların cinsinin ıslahı amacıyla içerisinde Arap ve ithal atlar barındıran aygır depoları gerek maddi yetersizlikler gerekse savaş koşulları nedeniyle bir bir kapanırken atlar da telef olmuştur[92].

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde ilk at yarışları merkezi yönetimden bağımsız olarak, sivil iradeyle İzmir'de başlamıştır. İstanbul'da ise sarayın teşvik ve desteğiyle Kağıthane'de ilk programlı yarışlar düzenlenmiştir. II. Abdülhamid dönemine kadar at yarışları büyük oranda eğlence ve spor amacıyla icra edilirken,

87 "Hayvan Koşuları, Sergiler, Müsabakalar", Karesi, 4. Sene, Numro: 27-182, 19 Teşrinisani 1336, s. 1.

88 BOA, DH. İD, 100/7, lef 52, 20.06.1332/14.06.1914.

89 BOA, DH. İD, 100/7, lef 71.

90 *Düstur*, Tertib-i Sâni, C 4, 88. Madde, 4. Fıkra, s. 422.

91 BOA, BEO, 4050/303720, 25.06.1330/11.06.1912.

92 Akay, *age.,* s. 212-216.

modern yarışların tarihsel gelişimine uygun olarak elitist yönü ön planda kalmıştır. II. Abdülhamid döneminde, özellikle ordunun düştüğü at zafiyetiyle ülkede at neslinin ıslahı ve çoğaltılması faaliyetleri hız kazanmıştır. Bu doğrultuda mevcut at çiftlikleri ıslah edilirken, bazı yeni at çiftlikleri açılmış, damızlık atlar ithal edilmiş, aygır depoları kurulması planlanmıştır.

Merkezî yapıdaki bu ıslahatlar yanında halkın ıslah sürecine katılımı gerekmekteydi. Bu amaçla at varlığının fazla olduğu bölgelerde sergi ve panayırlar açılarak halkın teşvik edilmesine çalışılmıştır. At yarışları da bu ıslah politikasının bir parçası olarak düşünülmüştür. Halkın ıslah işine katılarak iyi cins at yetiştirmeye teşvik edilmesinde at yarışları önemli bir rol üstlenmektedir. II. Abdülhamid döneminde de at yarışlarının bu fonksiyonu ön plana çıkarılmıştır. At yarışlarına biçilen bu rol II. Abdülhamid döneminde at yarışlarında, daha önceki dönemlerdeki elitist ve aynı zamanda Müslümanlar dışındaki unsurların etkisini azaltmış diğer taraftan ıslah işinin yapısı gereği, yarışların taşraya açılmasına neden olmuştur. Böylelikle belirli at varlığına sahip birçok bölgede düzenli sayılabilecek şekilde, her yıl ya da yılda iki defa olmak üzere yarışlar düzenlenmeye başlamıştır. Daha çok yerel atların koşturulduğu yarışlarda, yarış pistleri oluşturulmuş, erkek ve kadınlara mahsus geçici tribünler inşa edilmiş ve halkın her kesiminin yarışmacı ya da izleyici olarak katılımı sağlanmıştır.

At yarışlarının ıslah çalışmalarına etkisi, ıslahın birçok faktöre bağlı olması sebebiyle sınırlı kalmıştır. Ancak yarışlara halkın yoğun ilgisi söz konusudur. At yarışları özellikle taşrada büyük ilgi görerek, seyirci sayıları dikkate alındığında dönemin en büyük sosyal aktiviteleri haline gelmiştir. Bu bakımdan yarışlar sadece ıslah sürecinin değil, halkın sosyal hayatının da bir parçası olabilmiştir. Günümüzde at yarışları, profesyonel yapıları gereği bazı büyük kentlerin hipodromlarına sıkışmış olmakla birlikte Osmanlı Devleti'nin son döneminde olduğu gibi Cumhuriyet'in ilk yıllarında da en çok ilgi gören ve yaygın sportif faaliyetlerinden biriydi. Bu durum büyük oranda II. Abdülhamid döneminde uygulanan politikanın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

KAYNAKLAR

1. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Sadaret Mukaveleler (A. DVN. MKL)

14/2, 01.05.1293.

Sadaret Mühimme Kalemi (A. MKT. MHM)

282/28, 18.05.1280.

Babı Ali Evrak Odası (BEO)

166/12397, 17.08.1310; 1883/141220, 08.04.1320; 3064/229756, 14.4.1325; 3126/234408, 08.07.1325; 3177/238226, 27.09.1325; 4050/303720, 25.06.1330.

Dâhiliye İdare (DH. İD)

100/7, 20.06.1332.

Dâhiliye Müteferrik (DH. MB. HPS. M)

4/10, 25.05.1330.

Dâhiliye Mektubî Kalemi (DH. MKT)

1030/33, 10.10.1323; 1119/58, 06.08.1324; 1195/48, 20.07.1325; 2032/8, 28.05.1310; 2538/73, 17.06.1319; 2550/59, 19.07.1319; 2599/30, 03.12.1319; 298/36, 21.04.1312; 456/62, 15.12.1319; 488/25, 17.01.1320; 492/94, 22.01.1320; 682/37, 09.01.1321; 691/36, 25.01.1321; 726/22, 22.03.1321; 731/21, 04.04.1321; 844/91, 05.02.1322;924/30, 08.11.1322; 981/1, 22.04.1323.

Dâhiliye Şifre Kalemi (DH. ŞFR)

265/113, 16.07.1317; 267/2, 28.07.1317.

Hariciye Sofya Sefareti (HR. SFR. 04)

783/142, 27.05.1903.

Hariciye Siyasi (HR. SYS)

1488/16, 27.04.1863.

Hariciye Tercüme Odası (HR. TO)

540/47, 05.07.1910.

İrade Dâhiliye (İ. DH)

1427/4, 12.07.1322; 1148/89491, 21.12.1306; 1401/20, 12.06.1320; 1401/34, 20.06.1320; 1412/28, 17.05.1321; 1466/32, 17.05.1326; 532/36868, 03.08.1281.

İrade Hususi (İ. HUS)

117/2, 01.03.1322; 5/73, 27.04.1310.

İrade Meclis-i Mahsus (İ. MMS)

65/3057, 17.01.1297.

İrade Mısır (İ. MTZ. (05))

29/1635, 04.05.1312.

Maliye Nezareti Evrak-ı Emiriyye (ML. EEM)

671/24, 29.02.1324.

Meclis-i Vükela (MV)

74/7, 08.08.1310.

Şûrâ-yı Devlet (ŞD)

2002/3, 04.05.1301; 3218/6, 15.10.1285.

Yıldız Mütenevvi (Y. MTV)

169/90, 24.06.1315; 180/18, 02.03.1316; 6/78, 10.08.1298; 75/23, 05.08.1310; 80/76, 12.01.1311.

Yıldız Umumi (Y. PRK .UM)

31/7, 14.05.1312.

Yıldız Arzuhal Jurnal (Y. PRK AZJ)

15/78, 29.12.1306.

Yıldız Askeri Maruzat (Y. PRK. ASK)

105/97, 16.02.1313; 169/42, 16.01.1319.

Yıldız Hazine-i Hassa (Y. PRK. HH)

21/50, 29.12.1306; 27/37, 20.06.1311.

Yıldız Yaveran ve Maiyyet-i Seniyye Erkân-ı Harbiye Dairesi (Y. PRK. MYD)

24/80, 25.02.1320.

Yıldız Serkûrenalık Evrakı (Y. PRK. SRN)

4/91, 29.04.1312.

Yabancı Arşivler (YB)

021, 107/580, 28.07.1318.

2. Resmi Yayınlar

Düstur, Tertib-i Evvel, C 7.

Düstur, Tertib-i Sâni, C 4.

Düstur, Tertib-i Evvel, C 8.

Umur-ı Nafia Mecmuası, Aded: 15, 7. Sene, 1 Şaban 1309, s. 464-465.

3. Telif ve Tetkik Eserler

"Hayvan Koşuları, Sergiler, Müsabakalar", Karesi, 4. Sene, Numro: 27-182, 19 Teşrinisani 1336, s. 1.

Abidin (Akıncı), İhsan, *Yarış Atları ve İdman,* TJK Yayınları, İstanbul 2018.

Akay, Tolga, "Kuruluşundan Cumhuriyetin İlk Yıllarına Kadar Aziziye Kazası (Pınarbaşı) ve Çevresinde At Yetiştiriciliği", Kafdağı, C 4, S. 2, 2019, s. 149-159.

Akay, Tolga, *Osmanlı Ordusunda At 1856-1914,* İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2021.

Emek, Fatma, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısından XX. Yüzyılın Başlarına Kadar Osmanlı Devleti'nde Islah ve Üretim Aracı Olarak At Yarışları", *Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* C 8, S. 16, 2021, s. 28-35.

Emiroğlu, Kudret; Yüksel, Ahmet, *Yoldaşımız At,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.

Güneş, Günver, "Osmanlıdan Cumhuriyet'e Türkiye'de Modern At Yarışlarının Seyri (1856-1922)", *Eskiçağdan Modern Çağ'a At,* ed. Ed. İshak Küçükyıldız, Beyazıt Söylemez, Uğur Karcıoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara 2023, s. 375-396.

Kayış, Yasin, "Tarihten Günümüze Türkiye Atçılığında Torbalı", *At Kitabı* ed. Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2017, s. 593-641.

Kurnaz Şahin, Feyza, "II. Meşrutiyet Döneminde At Neslinin Islahına Yönelik Bir Örgütlenme Örneği: Islah-ı Nesl-i Feres Cemiyeti", *SEFAD*, 2022, S. 47, s. 315-334.

Özlü, Zeynel, *İlk Çağdan Cumhuriyet'e Bir Batı Karadeniz Kenti Düzce,* Fırat Basım, İstanbul 2015.

Sivaz, Bayram Ali, *İttihat ve Terakki Partisinin Beden Eğitimi ve Spor Politikaları ve Uygulamaları,* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2016.

Tan, Seda, "XIX. Yüzyılda Osmanlı-Hindistan Ticaretine Bir Örnek: At İhracatı", *Mediterranean Journal of Humanities,* C IV/S. 2, 2014, s. 239-247.

Tan, Seda, "XIX.-XX. Yüzyıllarda Askeri Bir Yetiştiricilik Sistemi Olarak Remont Sistemi ve Osmanlı'daki İlk Uygulamaları", *Eskiçağdan Modern Çağ'a At,* ed. İshak Küçükyıldız, Beyazıt Söylemez, Uğur Karcıoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara 2023, s. 327-352.

Tan, Seda, *Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918),* Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya 2015.

Torun, Ozan, *Türkiye'de At Yarışlarının Tarihi ve Etnografisi,* Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2020.

Torun, Ozan, Dinçer, Fahriye, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk At Yarışı Deneyimleri: Bucalı Atçılar ve Yarışseverler", *Turkish Studies - Social,* C 15, S. 2, 2020, s. 415-426.

Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Trabzon'da Tenis

Volkan Aksoy*

Giriş

Sahip olduğu coğrafi konumu sebebiyle eski çağlardan beri önemli bir geçiş bölgesi olması, Trabzon şehrine ticaret ve liman kenti olma özelliği kazandırmıştır. Bu sayede ortaya çıkan iktisadi, siyasi ve sosyal imkânlar, toplumsal yaşamın gelişmesine, şehrin zengin bir kültürel mirasa ev sahipliği yapmasına doğrudan katkı sağlamıştır. Bu bağlamda kentin konumuzla ilgisi bakımından spor faaliyetleri ile oldukça geç dönemden itibaren tanışmış olduğu görülmektedir. Pers prensi Kyros'un iktidarı ele geçirmek için ağabeyi II. Artakserkes'e karşı açtığı sefere katılan Yunanlı askerlerin savaş ve yurda dönüş macerasını anlattığı eserinde Ksenophon, Trabzon'da düzenledikleri spor faaliyetlerinden bahsetmektedir[1]. Dolayısıyla bölgenin sporla tanışması M.Ö. 4. yüzyıla kadar geri gitmektedir. Daha sonra Roma hâkimiyetine giren bölgede pek çok idari ve askeri inşaatın yanında kültürlerinin bir parçası olan sportif etkinlikler için de yapılar inşa etmişlerdir.[2] 19. yüzyılın sonunda Trabzon'u iki kez ziyaret etmiş Britanyalı Henry Finnis Blosse Lynch, gözlemlerini anlattığı eserinde şehrin güney batısında bulunduğunu belirttiği bir polo alanı ve hipodromdan bahsetmiştir. Ayrıca Kavakmeydanı'nı da spor alanı olarak ifade eden Lynch, burayı tıpkı İngiltere'de olduğu gibi yemyeşil çimenlerle kaplı eskiden cirit oynana yerlere[3] benzetmiştir ki Komnenos Kralı Aleksios Komnenos'un at üzerinde yapılan bir oyun sırasında attan

* Doç. Dr.Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon/TÜRKİYE
https://orcid.org/0000-0001-6725-8012 DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1591

1 Ksenophon, *Anabasis Onbinlerin Dönüşü*, çev. Tanju Gökçöl, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1974, s. 146-147.

2 Anthony Bryer-David Winfield, *Karadeniz'in Orta Çağ Dönemi Eserleri ve Topoğrafyası*, çev. İsmail Köse, C 1, Türk Tarik Kurumu Yayınları, Ankara 2020, s. 384-385.

3 Hacer Topaktaş, "Bir Britanyalının Nazarında Trabzon'u Betimlemek: Henry Fınnis Blosse Lynch'in Trabzon Tasviri 1893", *Karadeniz Tarihi Sempozyumu,* (25-26 Mayıs

düşerek hayatını kaybettiği de bilinmektedir[4]. Trabzon'da başta cirit olmak üzere at binme, ok atma ve güreş gibi oyunların Trabzon'un fethi (1461) sonrası da devam ettiği, özellikle Kavak/Kabak Meydanı'nın kullanıldığı kaynaklardan anlaşılmaktadır[5].

Modern anlamda sporun Osmanlı Devleti'ne gelmesinde eğitim sahasında meydana gelen değişim hareketlerinin önemli bir etkisi olmuştur. Özellikle Sultan II. Mahmut, geleneksel eğitim kurumlarının yanı sıra batı tarzı modern okulların açılmasına gayret göstermiştir. Bunlardan birisi daha sonraki senelerde Türk tarihine önemli aktörler kazandıracak olan *Mekteb-i Harbiye* olmuştur. Bu okuldaki müfredata Avrupai tarzda ilk jimnastik dersi konulmuş ve Sultan Mahmut, ders kitabı olarak *Riyazat-ı Bedeniye* ismiyle tercüme ettirdiği bir kitabı seçmiştir[6]. Söz konusu dönemde daha çok askeri talimlerle alakası kurulan ve beden eğitimi, talim ya da jimnastik gibi isimlerle anılan spor derslerinin askeri okulların haricine çıkarak sivil okullarda okutulması Galatasaray Lisesi'nin açılmasıyla eğitim hayatına girmiştir[7]. Sürecin gelişmesinde, 1868 yılında kurulan Galatasaray Lisesi'nde görev yapan batılı öğretmenlerin çalışmaları, II. Abdülhamit döneminde modern programlı idadilerin açılıp ülke sathına ve orta öğretim kurumlarına yayılması, başta Selanik olmak üzere özellikle batı ile daha yakın irtibat kurabilen Balkanlardaki okullarda ilköğretime kadar inebilen jimnastik derslerinin varlığı öncü rolü oynamıştır[8].

2005), C 1, yay. haz. Kenan İnan-Hikmet Öksüz, Mehmet Okur-Veysel Usta, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon 2007. s. 586.

4 Farsça çevgân adı da verilen at üzerinde top ile oynanan (polo oyunu gibi) bir Bizans oyunu. Bk. A. Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, çev. Enver Uzun, Eser Ofset, Trabzon 2004, s. 63.

5 Mahmut Goloğlu, *Trabzon Tarihi Fetihten Kurtuluşa Kadar*, haz. Veysel Usta-Ayşe Goloğlu Soyer, Eser Ofset, Trabzon 2013, s. 33-34. Kavak/Kabak Meydanı'nın ilerleyen süreçte spor faaliyet alanı olarak kullanımı için bk. *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit*, haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman, C 2, Kitap. 1, YKY Yayınları, İstanbul 2008, s. 114; P. Minas Bıjışkyan, *Pontos Tarihi*, çev. Hrand D. Andreasyan, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul 1998, s. 102; Theophile Deyrolle, *1869'da Trabzondan Erzuruma*, çev. Reşad Ekrem Koçu, Çığır Kitabevi, İstanbul 1938, s. 19; "Güreş", *Trabzon'da Meşveret*, No. 287, 24.06.1911, "Âdem Pehlivan Yenmiş", *Trabzon'da Meşveret*, No. 288, 28.06.1911; "Güreş", *Trabzon'da Meşveret*, No. 268, 10.04.1912.

6 Atıf Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995, s. 629-630.

7 Nejla Günay, "Osmanlı Devleti'nde Kurulan Spor Cemiyetleri ve Jimnastik Derslerinin Milliyetçilik Hareketlerindeki Rolü", *Belleten*, C 81/S. 292, Aralık 2017, s. 918.

8 Cem Atabeyoğlu, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Spor", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye*

Değişimin yaşanmasında 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin de payı büyüktür. Tanzimat Fermanı'nı ilanı sonrası eğitimde yeni düzenlemeleri planlamak üzere 1 Mart 1845 tarihinde her sınıf devlet adamından bir Meclis-i Muvakkat (Geçici Komisyon)[9] akabinde müdürlük seviyesinde Mekatib-i Umumiye Nezareti kurulmuştur. Böylece Meclis-i Maarife bağlı yeni bir merkezi örgüt ortaya çıkmıştır[10]. Bu dönemde maarif teşkilatında önemli adımlar atılmaya devam etmiş ve eğitimi yaygınlaştırmak, denetim altına almak ve merkezi bir yapı oluşturmak amacıyla 17 Mart 1857'de Maarif-i Umumiye Nezareti kurulmuştur[11]. Osmanlılarda bir taraftan çağdaş anlamda açılan okulların artması, diğer taraftan yabancı devletlerin Hıristiyanlara tanınan haklar konusunda baskıları[12] eğitim ve öğretim işlerinin yeniden düzenlenmesini, maarif teşkilatında köklü bir ıslahat yapılmasını zorunlu kılmıştır. İşte bu amaçla 1869 yılında Maarif-i Umumiye Nizamnamesi yayınlanmıştır[13]. Nizamname ile birlikte kısa sürede beden eğitimi dersleri de jimnastik adı altında, II. Mahmut dönemindeki

Ansiklopedisi, C 6, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 1474-1475.

9 Mahmud Cevat, *Maârif-i Umûmiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilât ve İcrââtı -XIX. Asır Osmanlı Maârif Tarihi-*, haz. Taceddin Kayaoğlu, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2001, s. 25.

10 İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 63-64.

11 Mustafa Gündüz, *Osmanlı Eğitim Mirası Klasik ve Modern Dönem Üzerine Makaleler,* Doğu Batı Yayınları, Ankara 2015, s. 69.

12 Özellikle 1856 Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanı'yla bütün tebaa hakkında ilan edilen eşitliğin, gayrimüslim ahali lehine güçlendirilerek genişletilmesi sonucunu doğurmuştu. Islahat Fermanı ile bütün cemaatler sanat, sanayi ve genel eğitim verecek okulları açmaya yetkili kılınıyordu. Fermanın kendilerine genişletilmiş şekilde tanımış olduğu kültür, eğitim ve öğretim haklarından yararlanan gayrimüslim cemaatler, o zamana kadar açmış oldukları kurum sayısını artırmışlardı. Tabiidir ki, büyük devletlerinde yardım ve baskılarıyla gayrimüslimler eğitim faaliyetlerini genişletmişti. Bk. Hidayet Vahapoğlu, *Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları (Yönetim Açısından)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1990, s. 41-42; ayrıca gayrimüslimlere ve büyük devletlere tanınan hakların ruhsatsız öğretim kurumu açma gibi girişimlerle suiistimal edilmesi de eğitim ve öğretim işlerini düzenlemeyi gerektirmiştir. Bk. İlknur Polat Haydaroğlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 16.

13 Saffet Paşa'nın Maarif Nazırlığı zamanında düzenlenen nizamnamenin 198 madde olarak getirdiği başlıca yeniliklerle birlikte ilk kez vilayetlerde bir maarif teşkilatı kurulması, eğitimle ilgili harcamaların kurulacak maarif sandıkları yoluyla karşılanması, büyüklüklerine göre köy, kasaba ve vilayetlerde sübyan, rüştiye, idadi ve sultanilerin açılması, okulların tanımlanması ve derecelendirilmesi, her okul kademesi ve sınıflarında hangi derslerin okutulması gerektiği gibi hususlar tespit edilmiştir. Bk. Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1991, s. 85; Tekeli-İlkin, *age*., s. 67.

Harbiye uygulamasından sonra, 1869'da rüştiyeler, 1870'de Mekteb-i Tıbbiye, 1873'te Darüşşafaka, 1877'de idadiler, 1884'te Bahriye Mektepleri ve 1895'te Darülmuallimat ders programlarına girerek haftada iki sabah bütün öğrencilere yaptırılmaya başlanmıştır[14]. Kurumsallaşma adına asıl önemli gelişmeler ise II. Meşrutiyet Döneminde başlamış ve 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu sonrası parti, dernek, kulüp vb. oluşumlara kanun çerçevesinde izin verilince sporla ilgili de birçok kulüp ve cemiyet tesis edilmiştir[15].

Trabzon'da Sporun Gelişmesine Etki Eden Unsurlar

Sporla tanışması oldukça geç tarihlere inen Trabzon şehri, Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma hareketleri çerçevesinde giriştiği bir dizi idari, siyasi, iktisadi, bayındırlık ve eğitim alanındaki faaliyetlerden birinci derecede etkilenmiştir. Bulunduğu konum, şehrin sosyo-kültürel yapısının değişmesinde ve gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Gerek Rusya ile imzalanan Hünkâr İskelesi (1833) gerek İngiltere ile imzalanan Balta Limanı Ticaret (1838) Antlaşmaları, Karadeniz'i ve dolayısıyla Trabzon'u uluslararası ticaretin merkezine yerleştirmiştir. Şehirde uluslararası birçok şirketin acenteleri açılmış, gemi kumpanyaları seferlere başlamıştır. Ayrıca Rus, Yunan, İran, İngiliz, Avusturya, Fransa, Belçika ve Prusya konsoloshaneleri açılarak söz konusu ticari hareketlilikle yakından ilgilenme imkânına kavuşmuştur. Böylece şehrin Türk, Ermeni ve Rum nüfusundan ayrı olarak önemli sayıda yabancı da şehirde yaşamaya başlamıştır. Doğal olarak bu yeni sakin Avrupalılar, kendi kültür ve alışkanlıklarını Trabzon'a taşımışlar, ülkelerinde gözde olan sporlarla ilgilerini Trabzon'da da sürdürmüşlerdir[16]. Yabancıların bu ihtiyaçlarını karşılamak üzere bugün askeri gazinonun bulunduğu *Kalepark'ta (Güzelhisar)* iki tane tenis kortu oluşturulmuş, burada kentin ileri gelen ailelerinin

14 Tolga Şinoforoğlu, "Türkiye'de Beden eğitimi Öğretmeni Yetiştirme Çabaları ve Öncü Kuruluşlar (1908-1930)", *Spormetre*, 18 (Özel Sayı), 2020, s. 74.

15 Günay, agm., s. 919-920. Cemiyetler Kanunu için bk. Zafer Toprak, "1909 Cemiyetler Kanunu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C 1, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 205-208; Mehmet Okur, "Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Cemiyetler: İllegal Yapıdan Legal Yapıya Geçiş", *Doğu Batı*, Y 11/S. 46, 2007, s. 117-131.

16 Başta İngilizler olmak üzere Türklerin dışındaki Osmanlı vatandaşı gayrimüslim Rum, Ermeni ve Yahudilerin çeşitli kulüpler kurarak futbol ve jimnastikle çok daha geç tarihlerden itibaren ilgilendikleri bilinmektedir. Osmanlı sınırları içine giren Avrupalıların ilk önce gayrimüslim nüfusu etkiledikleri, İstanbul, İzmir ve Selanik gibi liman kentlerindeki sportif hareketlilikten takip edilebilir. Günay, agm., s. 922-924; Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, "Osmanlı Rumlarında Cemiyetleşme Olgusu ve Rum Kültür Cemiyetleri: İzmir Örneği", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C XIX/S. 39, 2019, s. 414-415. Biraz daha ileri tarihte olmakla birlikte benzer şekilde bir gelişmenin Trabzon'da da yaşandığı anlaşılmaktadır.

çocukları ile yabancı temsilciler tenis oynamışlardır. Aynı zamanda Trabzon'un mesire yeri olan Soğuksu'da ve şehrin muhtelif çim alanlarında bay ve bayan sporcular golf müsabakaları yapmıştır[17].

Modern okulların Anadolu'ya yayılmasıyla birlikte spor derslerinin Trabzon'daki İdadi okul programına alınması kararlaştırılmıştır[18]. Dolayısıyla Trabzon'da sporun yaygınlaşması, eğitimde atılan modernleşme adımlarının paralelinde yürütülmüş ya da yürütülmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte sporun yaygınlaşmasında asıl önemli gelişmeler II. Meşrutiyet sonrası yaşanmıştır denilebilir. 10 Mart 1910 tarihinde Ortahisar'da Bahçeli Kahve adıyla bilinen kıraathanenin uygun bir yerinde *Terbiye-i Bedeniye Talimhanesi* adıyla bir salon açılmış, hocalığına Trabzon Askeri Rüştiye Mektebi Müdür Vekili Yüzbaşı Mehmet Sait Efendi getirilmiştir. Müdür vekili Osmanlı modernleşmesi bağlamında ele alınan bu hususta kaynaklı dönemin hükümetince madalya ile ödüllendirilmiştir[19]. Ardından Muallim Mektebi Usul-i Tedrisi öğretmenliğine atanan Halil Nihat (Karlıklı), Muallim Lütfü ve Osman Cudi Beyler tarafından 1913 yılında *İdman Yurdu* kurulmuşsa da istenen başarı sağlanamamıştır[20]. Çünkü araya giren I. Dünya Savaşı ülkeyi birçok alanda olumsuz etkilediği gibi kaynağı insan olan spor faaliyetlerini de durma noktasına getirmiştir[21].

Birinci Dünya Savaşı Sonrası Trabzon'da Spor ve Yapılan Etkinlikler

Trabzon'da sporun tekrar canlanması ancak savaştan sonraki süreçte atılan küçük ama etkili adımlarla gerçekleşmeye başlamıştır. Önce 20 Ocak

17 Hikmet Öksüz-Veysel Usta-Atilla Alp Bölükbaşı, *Trabzon'da Spor*, C 1, Seçil Ofset, İstanbul 2011, s. 67-70.

18 Ömer Akbulut, *Trabzon Meşhurları Bibliyografyası*, Türkiye Ticaret Odaları Matbaası, Ankara 1970, s. 45-60.

19 Trabzon'da Terbiye-i Bedeniye namıyla bir jimnastik hane vücuda getiren ve fahri muallimliğini deruhde eden Mekteb-i Rüşdiye-i Askeri'si müdür vekili dâhiliye yüzbaşısı Mehmed Said Efendi'nin fenn-i mezkûrdaki maharetine ve vaki olan himmetine binaen bir kıta madalya ile taltifine dair Trabzon Vilayetinden tahriratı leffen takdim kılınan mumaileyhin Sanayi (iftihar) Madalyasıyla taltifi… Bk. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Nezareti Muhaberât-ı Umumiye İdare Kalemi (DH. MUİ), 95/2, 14 Mayıs 1910. Dönemin Trabzon Valisi Mustafa Bey de Mehmet Sit Efendi'nin çalışma ve gayretini takdire şayan bulmuş, devlet ve milletin ilerleme ve gelişmesine katkı veren bu gibi "erbab-ı fennin" şevk ve azmini artırmak için ödüllendirilmesini istemiştir. Bk. BOA, Bab-ı Âlî Evrak Odası (BEO), 3751-281284, 28 Nisan 1910.

20 Öksüz-Usta-Bölükbaşı, *age.*, s. 71-75.

21 Bülent Baş, "Trabzon'da Spor", *Bir Tutkudur Trabzon*, haz. İ. Gündağ Kayaoğlu-Öner Ciravoğlu-Cüneyt Akalın, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997, s. 431.

1921'de[22] Trabzon spor tarihinde önemli bir yeri bulunan sarı-kırmızı renkli *İdman Ocağı* spor kulübünün, 17 Şubat 1921 tarihinde ise Muallimler Cemiyeti bünyesinde, kurucuları arasında başkan Mustafa Reşit Tarakçıoğlu'nun da yer aldığı sarı-lacivert renkli *İdman Grubu* kulübünün kurulması[23] Trabzon'da sporun ve özellikle futbolun asıl başlangıcını meydana getirmiştir. Ardından Darülmuallimin ve Sanayi Mektepleri spor faaliyetlerine katılmış, Necmiati, İdman Sebat Yurdu, Gençlerbirliği gibi kulüpler ise 1923 yılından itibaren sporun içinde yer almıştır[24].

Hiç şüphe yok ki Trabzon'da kulüplerin öne çıkan spor dalı futbol olmakla birlikte farklı dallarda da sportif faaliyetler yapılmasına çalışılmıştır. Örneğin İdman Ocağı kulübü, kuruluşundan kısa bir süre sonra Kavak Meydanı'nda 100 metre sürat yarışı, 1000 metre mukavemet yarışı, uzun atlama, yüksek (irtifa') atlama, sırıkla yüksek atlama gibi etkinlikler düzenleyeceğini kamuoyuna duyurmuştur[25]. Gülle ve disk atma branşlarının eklenmesiyle birlikte daha geniş katılımlı bir atletizm müsabakası ise 17 Mart 1921 tarihinde Sanayi Mektebi bahçesinde organize edilmiştir[26]. Hemen akabinde 29 Nisan 1921 Cuma günü Trabzon'da Kavak Meydanı'nda ilk defa büyük bir spor (idman) bayramı yapılmıştır. Muallim ve Muallimler Cemiyetinin teşebbüsü ile Valilik ve Tümen (Fırka) Komutanlığının idaresinde yapılan spor bayramına Trabzon'daki okulların yanı sıra ulema, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, belediye heyeti, Ticaret Odası, Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Hukuk Bürosu, İhtiyat Zabitleri Cemiyeti, İdman Grubu, İdman Ocağı, İstikbal ve İkbal gazeteleri temsilcileri ile askeri ve mülki ileri gelenler ile halk katılmıştır. Spor bayramı, Tümen Komutanı Nuri Bey'in idaresinde coşkulu bir şekilde kutlanmış, bayram esnasında çeşitli yarışlar düzenlenmiş, başta koşu ve mukavemet yarışları olmak üzere başarılı olan sporculara çeşitli hediyeler verilmiştir[27]. Döneme dair kaynaklardan Trabzon'da farklı spor dallarına bir ilginin olduğu anlaşılmaktadır.

22 "Trabzon İdman Ocağı Nizamname-i Umumisidir1, *İstikbal*, No. 229, 18.02.1921.

23 Öksüz-Usta-Bölükbaşı, *age*., s. 95.

24 Volkan Aksoy, "Atatürk Dönemi Trabzon'da Sosyo-Ekonomik Hayat", *Tarih Alanında Akademik Araştırma ve Derlemeler*, ed. Mehmet Sait Korkmaz, Platanus Yayınları, Ankara 2023, s. 50.

25 "İdman Ocağı İşe Başlıyor", *İstikbal*, No. 221, 09.02.1921.

26 Süleyman Rıza Kuğu, *Asosyeşın Futbol*, Trabzon Araştırmaları Merkez Vakfı Yayınları, İstanbul 1922, s. 169.

27 "Cuma Günkü İdman Bayramı", *İstikbal*, No. 291, 1 Mayıs 1921.

Cumhuriyetin İlk Dönemlerinde Trabzon'da Tenis Sporu ve İdman Ocağı Kulübü'nün Tenise Katkıları

Trabzon'da sporun ve tenisin gelişiminde müstesna bir yere sahip olan İdman Ocağı'ndan kısaca bahsetmek gerekir. İdman Ocağı, Trabzon Sultanisi ve Darülmuallimin öğretmenlerinden bir grupla tanınmış seçkin gençlerin öncülüğünde kurulmuştur[28]. Anlaşılacağı üzere eğitimli sınıf, Trabzon'un bu güzide kulübünün kuruluşunda da önemli bir rol oynamıştır. Kulübün merkezi ise Tabakhane Köprüsü'nün iskele tarafına düşen ve o sıralarda yeni yapılan merdivenli dar bir binanın caddeye bakan salonu ile ona bitişik bir kahve ocağı odası gibi küçük bir bölümde hayata geçirilmiştir. Lise İngilizce öğretmeni Münir Pertev (Subaşı) Bey'in başkanlığındaki yönetim kurulu ise idare müdürü Darülmuallimin beden eğitimi (terbiye-i bedeniye) öğretmeni Sami (Ulusman), Genel Sekreter (katib-i umumi) Darülmuallimin eğitim bilimleri (fenn-i terbiye) öğretmeni Hıfzırrahman Raşit (Öymen), veznedar lise Fransızca öğretmeni Burhanettin (Kahyaoğlu), genel kaptan Ali (Yusufoğlu) Beylerden oluşturulmuştur. Tevfik (Yunusoğlu) ve Kemal (Özsubaşı) Beyler de ocağın üyeleri arasında yer almıştır[29]. Trabzon İdman Ocağı'nın tüzüğü, 3 bölüm ve 17 maddeden oluşmuştur. Genel maddelerin yer aldığı kısımda cemiyetin adı, kuruluş tarihi, kuruluş amacı, üyeler, yapılacak sporlar açıklanmıştır. Ocağın kuruluş amacı ise *Trabzon gençliğinin mükemmel bir beden ve ruha sahip olmasını sağlamak* şeklinde ifade edilmiştir[30].

Ocağın öncülük edeceği sporların jimnastik, futbol, hokey, basketbol, golf, tenis, boks, eskrim, disk, gülle, Macar topu, her çeşit koşu ve atlama gibi dallar üzerine olacağı belirtilmiştir[31]. İdman Ocağı ayrıca daha sonra kurulacak kulüplere örnek olması bakımından kuruluşundan hemen sonra başta spor olmak üzere müzik ve tiyatro dallarında da gençlere yönelik çalışmalar yapmıştır. Sosyal ve kültürel hayata sağladığı bu katkılar ile anılan İdman Ocağı,

28 "Memleketimizde spor hayatını uyandırmak ve gençlerin çevik ve çalak (atik, kıvrak) kılmak maksadıyla memleketimizin bazı müteşebbis gençleri tarafından İdman Ocağı namıyla bir kulüp teşkil edildiği ve mezkûr kulüp riyaset-i fahriyesinin vaki olan teklif ve müracaat üzerine Zat-ı Ali-i Vilayetpenahi tarafından lütfen kabul buyrulduğu müstahberdir... müteşebbislerini şimdiden tebrik ve mesailerinde sebat ve muvaffakiyetlerini temenni eyleriz." Bk. "İdman Ocağı", *İstikbal*, No. 211, 28.01.1921.

29 "Trabzon İdman Ocağı Nizamname-i Umumisidir", *İstikbal*, No. 229, 18.02.1921; Mesut Çapa ve Rahmi Çiçek, *Yirminci Yüzyıl Başlarında Trabzon'da Yaşam*, Serander Yayınları, Trabzon 2004, s. 289.

30 "Trabzon İdman Ocağı Nizamname-i Umumisidir", *İstikbal*, No. 229, 18.02.1921.

31 "Trabzon İdman Ocağı Nizamname-i Umumisidir", *İstikbal*, No. 229, 18.02.1921.

örneğin salonunda haftada bir defa şiir, müzik, eğitici sohbet ve tartışmalar yapmaya öncelik vermiştir[32].

Trabzonluların spor hayatındaki en önemli temsilcisi olarak ifade edebileceğimiz İdman Ocağı Kulübü, 1925 yılı ocak ayı başlarında Muhittin Mahallesi'ndeki spor meydanında bir tenis sahası yaptırmıştır[33]. Tenis sahası Trabzon futboluna uzun yıllar hizmet eden ve Ziya Bey sahası olarak bilinen mekânda oluşturulmuştur. Bu mekân, Münir Pertev Subaşı'nın Dışişleri Bakanlığı bürokrasisine katılması üzerine İdman Ocağı başkanlığına seçilen Ziya Bey tarafından 1923 yılında 400 lira karşılığında satın alınarak kulübe kazandırılmıştır. Satın alınan bu arazi üzerine bir tenis kortu eklenmiştir. Dönemin belediye doktoru İsmail Hakkı Bey'in kızı, ayrıca ünlü ressam ve şair Bedri Rahmi Eyüboğlu da bu spora ilgi duyanlar arasındadır[34]. Nitekim Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun, "Kardeş Mektupları" isimli eserinde *1925'lerin Trabzon'u cıvıl cıvıl, gelişmiş bir şehir. Ticaret ve Liman inşaatı gibi nedenlerle yabancılar da geliyor. Sineması, tenis kortu ve başka spor olanakları var… O yıllar defterlerde hep futbol maçları, tenis turnuvaları, bisiklet yarışları yer alıyor* denilmektedir[35]. Ancak yine de bu ilginin daha emekleme safhasında olduğu söylenebilir.

Kulübün kuruluşundan kısa bir süre sonra üyeliğine giren ve uzun yıllar idman Ocağı'na hizmet eden Süleyman Rıza (Kuğu) Bey ile abisi Mehmet Rıza (Kuğu) Bey bu minvalde anılması gereken isimlerdir. Galatasaray Lisesinde (Mekteb-i Sultani) eğitimlerini almış bu iki kardeşten özellikle Süleyman Rıza Kuğu, Trabzon'da bulunduğu yıllarda Ocak'ta futbolun yanı sıra tenis ve atletizm gibi alanlarda birçok başarılar kazanmıştır[36]. Öyle ki, sırıkla yüksek atlamada yaptığı derecelerle adından söz ettiren Süleyman Rıza Kuğu, Türkiye Olimpiyat Komitesinden Ali Sami Yen Bey'in davetiyle

32 Çapa-Çiçek, *age*., s. 291.

33 Öksüz-Usta-Bölükbaşı, *age*., s. 299.

34 Baş, agm., s. 436.

35 Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Kardeş Mektupları*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1985, s. 8.

36 Örneğin Büyük Taarruzun kazanılmasının ardından tüm yurtta olduğu gibi Trabzon'da da çok büyük bir sevinç meydana gelmiş ve zafer çeşitli etkinliklerle kutlanmıştır. Etkinliklerden birisi de 13 Eylül 1922 yılında Kavak (İnönü) Meydanı'nda Trabzonlu sporcular tarafından düzenlenmiştir. Yapılan çeşitli yarışmalarda yüksek atlama, sırıkla yüksek atlama, uzun atlama ve disk atma dallarında birinciliği İdman Ocağı Kulübünden Süleyman Rıza Kuğu kazanmıştır. O tarihlerde Trabzon'da bulunan Kazım Karabekir, müsabakaları takip etmiş ve fahri başkanlığını kabul ettiği İdman Ocağı'na mensup sporcuların elde ettikleri başarılar neticesinde kulübe para bağışında bulunmuştur. Bk. "Spor Eğlenceleri", *İstikbal*, No. 715, 20.09.1922.

Paris'te düzenlenen 1924 yılı olimpiyatları hazırlık kampına katılmış ve Paris'te 3.75'lik bir derece ile Türkiye rekoru kırmış, ancak bu derece elemeleri geçmesine yetmemiştir[37]. Dolayısıyla Paris Olimpiyat Oyunları'nda yarışamamıştır.

İdman Ocağı'nın başarıları *Gol* spor mecmuasında yayınlanan *Trabzon'da Spor* başlıklı bir yazıya da konu olmuştur. Yazıda spora çok önem veren Trabzon gençliğinin durumu hakkında ayrıntılı bilgi verilmiş, rehbersiz kalmalarına rağmen bu gençlerin kendi aralarında bulunan bazı arkadaşlarının gösterdikleri yöntemler üzerine çalışarak memleketlerinde iyi mevki kazandıkları belirtilmiştir. Çok yetenekli ve girişimci bir heyet tarafından idare olunduğu ifade edilen İdman Ocağı'nın futbol, atletizm, boks ve güreşte iyi neticeleri elde ederek memlekete örnek bir kulüp olduğu, hatta bazı dallarda Türkiye rekorlarından birkaç tanesini elde ettikleri de vurgulanmıştır. Kulübün başarılarını konu edinen Gol dergisi, Türkiye'de mevcut bir iki kulüp dışında diğerlerinden daha iyi yönetildiğine dikkat çekmiştir. Ardından bahsi geçen sahaya sözü getiren dergi, olağanüstü bir çabayla meydana getirilen muntazam ve etrafı kapalı bu yerin içinde pisti, tenis kortu, açık hava boks ringi ve duş mahalli ile önemli bir ihtiyacı karşıladığını takdir dolu sözlerle dile getirmiştir. Mecmua değerlendirmesine devam ederek şu ifadelere yer vermiştir. *Herhalde yakın zamanda Trabzon bütün Türkiye'nin iftihar edeceği birçok sporcuları yetiştireceğini kuvvetli ümit ediyoruz. Karadeniz'in ta uzaklarında bulunan Ankara'nın, İstanbul'un, İzmir'in yetiştirdiği idmancıları gıyaben tanıyan bu memleket gençlerine numune olarak gidecek namdar spor timleri hüsnü kabul görecekleri gibi Trabzon gençliği de bu sayede çok istifade edeceği muhakkaktır.* Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi Trabzon'da futbolun dışında spor dalları henüz yeterince organize olamamakla birlikte gelişme adımlarını yavaş yavaş atmaktadır. Dolayısıyla İdman Ocağı'nın olağanüstü gayretleri de dikkat çekmiş olmalı ki, Gol gibi İstanbul'da yayın yapan bir derginin sayfalarına konu olmuştur[38].

1925 yılında tesis edilen sahada yapılacak tenis faaliyetlerini organize etmek üzere bu spordan anlayan seçkin kişilerden bir tenis idare heyeti de oluşturulmuştur. Heyet şu isimlerden meydana gelmiştir: Tenis Heyeti Başkanı J. J. Hochstrasser direktörü Nihat Bey, Nemlizade Tüccar Ticarethaneleri direktörü Rahmi Bey, Hochstrasser direktörü Mösyö Bavtoni, Lloyd Kumpanyası direktörü Mösyö Oskarden ve Süleymen Rıza Bey ile Nemlizade İhsan ve

37 Öksüz-Usta-Bölükbaşı, *age*., s. 145.

38 "Trabzon'da Spor", *Gol*, S. 9, 10.10.1925.

idare memuru Sedat Beyler. Heyet tenis sporunun belli kurallar içinde ciddiyetle yapılmasını sağlamak amacıyla bir tenis talimatnamesi hazırlamak için toplanmış ve oluşturduğu talimatnameyi gazete aracılığıyla Trabzon kamuoyuna duyurmuştur[39].

1. Tenis oynamak arzusunda bulunan zevat evvelemirde bu arzularını tahriren heyete bildirmek üzere Süleyman Rıza Bey'e müracaat etmelidirler. İşbu zevat tenis heyetinin tensip ve kararıyla aza kaydolunurlar. Hanımlar da aynı şeraite tabidir.

2. Tenis oynayacakların sini on altıdan dun (aşağı) olmaması esas-ı meşrutadır. Yalnız nişanlı hanımlar bu kayıttan müstesnadır.

3. Oyunlara iştirak edecek aza evvelemirde abonman bedellerini tesviye etmelidirler.

4. Bir güne mahsus olmak üzere oyuna iştirak kabul edilecek ve abonelerden gayri hiçbir kimse oyun oynayamayacaktır. Asgari abone müddeti bir aydır.

5. Abonmanlar her ayın birinden başlayacak ve müddetin inkısamında teceddüt edilebilecektir. Bir aylık abonelik ücreti erkeklere üç yüz (300), hanımlara ve İdman Ocağı azasına iki yüz (200) kuruştur. Devam etmekte olan her ay tam bir ay addolunur.

6. Azanın her biri abone bedelini tediye ettiğine dair kulüp tarafından yedine verilen makbuzu talep vukuunda idare memuruna göstermek mecburiyetindedir.

7. Aza raket ve toplarını birlikte getirmek mecburiyetinde olup top ve raket tedariki Ocağa ait değildir.

8. Zayi olan toplardan dolayı Ocak Tenis Heyeti hiçbir mesuliyet kabul etmez.

9. Ökçeli ayakkabı ile (lastikli de olsa) tenis sahasına girmek sureti-i katiyede memnudur.

10. Tenis sahasına müteallik hususata dair vuku bulacak kaffe-i şikâyat ve mütealat-ı istima ve ihtilafatı halletmek salahiyeti münhasıran Tenis Heyetine ait olduğundan bu şikayat ve ihtilafatın tahriren tenis heyetine iblağı icap eder.

39 "Tenis Heyeti Talimatnamesi", *Yeniyol*, No. 152, 16 Ocak 1925.

11. Oyuncular arasında münasebat-ı hüsniyenin idamesi ve intizamın muhafazası zımmında azanın işbu talimatname ahkâmına bi-tamamüha riayetkâr olmaları rica olunur.

12. Tenis sahasının tertip ve nizamı ve idaresi heyeti temsilen tenis kabinesine ve gaybubete halinde idare memuruna aittir. Bila-tefrik bilumum spor kulüpleri azaları tenise abone olabilirler.

Yukarıdaki talimatnameden de anlaşıldığı gibi "Cumhuriyet Trabzonu"nda ilk kez oynanmaya başlanan tenis sporunun sağlam temeller üzerine bina edilmesi amacıyla her türlü ayrıntı düşünülmüştür. Yine tenis idare heyetinde, bu sporu bilen ve Trabzon'da yaşayan yabancı uyruklular da tecrübelerinden yararlanılmak üzere tenis idare heyeti içine alınmıştır. Tenis kortunun kurulmasıyla birlikte Trabzon'da bulunan konsolos, acente ve benzeri gibi kurumlarda çalışan yabancılar kortta tenis oynamaya başlamışlardır. Ayrıca daha önce vurgulandığı gibi zamanın belediye doktoru olan İsmail Hakkı Bey'in kızı, Trabzon'da genç kızların spora ilgi duymasının öncüsüdür, birkaç arkadaşıyla kortta tenis oynamaya başlamıştır[40].

Trabzon'da modern sporlara olan ilginin giderek artmaya başlaması üzerine, kentin önemli tüccarlarından ve sinema sahibi olan Hacı Harunzade Harun Bey'in de bir tenis kulübü kurma girişimi gündeme gelmiştir. Şehrin güzide gençlerinin de katılımıyla gerçekleştirilmesi planlanan tenis kulübü kurma faaliyetlerinin devam etmesi ile birlikte tenis kortu yapılabilecek bir arsa arayışına da girişilmiştir[41]. Ancak bu girişimin sonucunu hakkında bilgi edinmek ne yazık ki mümkün olamamıştır.

Trabzon'da tenise olan ilginin 1932 yılında da devam ettiğini görmekteyiz. Dönemin önde gelen dergilerinden *Akın*'da bu konuda yapılan bir haber, tenis sporunun şehirde oynandığına şahitlik etmektedir. Buna göre yine İdman Ocağı'nın oluşturduğu tenis sahasında egzersiz çalışmaları ile müsabakaların yapıldığı ve maçların oldukça çekişmeli geçtiği söylenmektedir. Ancak dergi, Trabzon gençliğinin bu güzel ve zarif spora[42] lâzım gelen alâkayı gösterme-

40 Mehmet Rıza Kuğu, "Trabzon Sporunun Başlangıç Günleri ve Gelişmesi", *Sabah Postası*, 25 Numaralı yazı.

41 "Şayan-ı Takdir Bir Teşebbüs", *Yeniyol*, No. 193, 22 Mart 1925.

42 Gol Spor Mecmuası tenisin danstan bile daha ince bir oyun olduğunu, kıyafetlerinin salon kıyafetlerinden daha zarif olduğunu, kortları dolduran kibar ailelerin ise tenise ayrıca bir güzellik bağışladıklarını belirtmiştir. İstanbul'da son senelerde açılan ve yükselen tenisin Adalar, Moda, Kadıköy, Bakırköy, Boğaz, Nişantaşı gibi yerlerde özel veya kulüplere ait kortlarla bezenmekte olduğunu vurgulamış ve bu spora olan ilginin

diğini, İdman Ocağı'nın birçok emek ve harcamalar neticesi yaptırdığı sahanın gerek gençliğin kayıtsızlığı gerek bakımsızlık sebebiyle gittikçe bozulduğunu belirtmiştir. Dergide bu eleştirel yaklaşımın yanı sıra o dönem tenisle ilgilenen isimlere ve onların oyunlarına dair yaptıkları değerlendirmelere de yer verilmiştir.

Trabzon'da yabancıların oyundaki varlığının hâlâ devam ettiğini, diğer taraftan Türk oyuncuların kimler olduğunu görmekteyiz. Öyle ki, Türk isimlerin Trabzon'un önde gelen ailelerine mensup olduğu hemen dikkat çekmektedir. Özellikle *Nemli* adına sahip iki oyuncunun varlığı, nasıl olup da Trabzon'da tenis gibi zarif ve o yıllarda ayrıcalıklı bir sporun oynandığının cevabı gibidir. Zira Trabzon limanının bir ticaret durağı olması, burada yerli ve yabancı bir tüccar ve esnaf sınıfının doğmasına yol açmıştır. Özellikle yerli halkın oldukça girişken ve devlet işinden ziyade özel teşebbüse yönelmesi, Trabzon'da etkisini hissettiren bir yerli tüccar kesimi ortaya çıkarmıştır. Bu anlamda adı anılacak birçok Trabzonlu ve civar şehirlerinden tüccar ailesi bulunmaktadır. Ancak hem iç ticarette hem de İran transit ticaretinde oldukça büyük iş kapasitesine sahip olan Trabzonlu Nemlioğulları burada ilk zikredilmesi gereken ailedir[43]. Trabzon ticaret tarihinde uzun yıllar önemli roller oynayan Nemlioğullarının epey eskiye dayanan bir geçmişi olduğu da bilinmektedir[44]. 19 ve 20. yüzyılda Trabzon'daki sosyo-ekonomik teşebbüs ve gelişmelerin birçok noktasında Nemlioğulların olduğu görülmektedir. Bu tüccar ailenin mensupları, 19 ve 20. asır boyunca başta Trabzon olmak üzere İstanbul, Samsun ve Erzurum'da ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. Onların İstanbul'un en merkezi yerlerinden biri olan Sirkeci'de Nemlioğlu adıyla bir hanları vardır[45]. Ayrıca Trabzon-Erzurum ana yolunun inşa edilmesinde, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Samsun'dan Bafra ve Alaçam ile Samsun'dan Çarşamba ve Terme'ye kadar planlanan demiryolunun yapımında çok büyük katkıları olmuştur[46]. Trabzon'un bu ticari hacmi ve konumu sonucu ortaya

arttığını ifade etmiştir. Bk. "Deniz ve Tenis" *Gol*, S. 27, 10.07.1926.

43 Selahattin Tozlu, "19. Yüzyılda Sosyo-Ekonomik Bakımdan Trabzon Limanı", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu 3-5 Mayıs 2001*, C 1, yay. haz. Mithat Kerim Arslan-Hikmet Öksüz, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon 2002, s. 391.

44 Cumhur Odabaşıoğlu, *Trabzon 1869-1933 Yılları Yaşantısı*, İlk-San Matbaası, Ankara s. 167.

45 Tozlu, agm., s. 392.

46 Odabaşıoğlu, *age*., s. 113-114; Nedim İpek, "Samsun Sahil Demiryolu", *Geçmişten Geleceğe Samsun*, haz. Cevdet Yılmaz, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Eğitim Hizmetleri Daire Başkanlığı, Samsun 2006, s. 333-348.

çıkan varlıklı aileler, aldıkları iyi eğitim ve Avrupa ile de olan bağlantıları neticesinde, başta tenis olmak üzere golf gibi sporların şehre taşınmasında ve şehirle tanıştırılmasındaki katkıları göz ardı edilmemelidir.

Hem sporla ilgilenenlerin adını hem de oyuna dair ilginç ifadeler taşıyan bu haberi, Trabzon'da tenis spor tarihinin önemli bir anekdotu olarak aşağıya aynen alıyoruz[47].

Matmazel Faverio: Servisleriz zayıf drayvları (drive)[48] oldukça iyidir. Bekentlere (backhand) çok çalışması lazımdır. Mad. Faverio'da tenis için çok büyük bir İstidat görmekteyiz. Şurası şayanı teessüftür ki, aynı zamanda tenis komitesi azasından olan bu kıymetli oyuncu yakında şehrimizi terk edecektir. Kendisine iyi seyahatler temenni ederiz.

Matmazel Hoffmann: Az zaman zarfında büyük terakkiler gösteren Mad. Hoffmann'ın servisleri gittikçe iyileşmektedir. Mamafih bekent ve drayvlara çok çalışması lazımdır.

Madam Kuvalek: Mevsimin başlangıcından beri hiçbir muvaffakiyet eseri gösteremeyen yegâne oyuncu olarak Madam Kuvalek'i kaydedebiliriz. Kendisi zaten pek intizamsız bir şekilde oyunlara devam etmektedir.

Mahir Nemli: Tenisçilerimizin en kuvvetlisi olan Mahir Bey'in güzel smaçlarını daima zevkle seyretmekteyiz. Mamafih kuvvetli drayvları çok zaman fileye çarpmakta yahut avuta kaçmaktadır. İyi bir antrenörün nezareti altında yetişmek imkânı olsaydı Mahir Bey teniste daha büyük muvaffakiyetler elde edebilirdi. Bu genç oyuncuya oyunlarda biraz daha sakin ve soğukkanlı olmasını tavsiye ederiz.

İhsan Nemli: Servis ve drayvları güzel. Bu kıymetli oyuncu oyunlara muntazam devam etmemesine rağmen hala eski kuvvet ve muvaffakiyetini devam ettirebilmektedir.

Sezai İbrahim: Aynı Madam Hoffman gibi az zamanda terakki eden bu oyuncu oyunlarda şakacılığı ve alayı bırakırsa istikbal için daha büyük ümitler vereceğini tahmin ederiz. Servisleri zayıf drayv ve bekentleri oldukça iyi.

Akın tenisle ilgili bu haberi yaparken spora olan ilginin azaldığından bahsetmiştir. Nitekim 1941-1943 yılları arasında İngiltere'nin Trabzon konsolosu Denis Wright, *şehrin tek tenis kortunda tek kadın tenis oynamazdı*

47 "Trabzon'da: Tenis Faaliyeti ve Tenisçilerimiz", *Akın*, S. 15.09.1932, s. 21-22.

48 Tenise ait bu terimler dönemin dergisinde yazıldığı şekliyle verildi.

demektedir[49]. Trabzon için oldukça muhafazakâr ve kapalı bir portre çizen Wright'in sözleri önyargılı ya da abartılı bulunabilir. Ancak İngiltere'nin Trabzon'daki son konsolosu Vorley Harris, 1950'li yıllarda Trabzon'da futbol dışında kulüplerin ilgilendiği yüzme, jimnastik ve koşu gibi sporları sayarken tenise yer vermemesi[50] Akın dergisinin tespitiyle başlayan ilgi azalmasının geldiği noktayı gösterir mahiyettedir. Bu durumda sürecin neden böyle ilerlediği sorusu akıllara gelmektedir. Tenis başta olmak üzere o yıllarda spora olan ilginin azalması hangi sebeplerden kaynaklanmıştır. *İnan* dergisinde M. Rıza ismiyle çıkan bir yazı, bu sorularımıza bir dereceye kadar cevap vermekte, dolayısıyla sadece tenise değil genel anlamda diğer spor dallarına karşı da ortaya çıkan bu durumu değerlendirmektedir.

Trabzon sporunun bugünkü vaziyetini alakalı bir gözle tetkik fırsatını bulanlar senelerce evvel bütün bir memleket gençliğin kalbinden taşan spor aşk ve heyecanının düne nazaran bugün his olunur derecede sönük ve mühmel bir manzara gösterdiğini esefle görüyorlar. Şamil bir teşkilata bağlı bulunduğu için maziye nazaran daha bariz bir mevcudiyet göstermesi beklenen spor faaliyetimizin böyle geri bir vaziyet izhar etmesi amil ve saikleri nelerdir? diyerek sözlerine başlayan yazar, öncelikle sporun maddi yardıma ihtiyacı olduğunu, ancak resmi teşekkül ve heyetlerin yardımlarının Trabzon'da çok ihmal edildiğini ifade etmiştir. Ardından Trabzon spor tarihinin *en şerefli sayfalarını yazdırmanın manevi zevkini taşıyan* kulüplerin mali sıkıntı içinde bulundukları ve dolayısıyla onlardan daha fazla mevcudiyet ve eser istemenin haksızlık olacağını belirtmiştir. Yazara göre spor teşkilatının başında yer alan mıntıka heyetinin faaliyet gösterememesi, gereksiz dağınıklığa düşmesi, hemen ardından memlekette açılan ve gençliği zehirleyen *çalgılı salonların* tesiri ile bir atalet devresi geçirilmesi spora olan ilginin azalmasına yol açan diğer sebepler olarak vurgulanmıştır. M. Rıza, ileri sürdüğü son gerekçeyi ise şu sözlerle ifade etmiştir[51]:

"Müteaddit harp senelerinin aile hayatımızda açtığı gedikleri kapamak külfetini omuzlarına yüklenerek baba ve ebeveynlerinin boşluklarını telafi etmek zaruretiyle hayatla mücadele sahnesine atılmaya mecbur kalan genç kitlenin bu mücadelenin yorucu mecburiyetleri ile spor için müsait zaman bulamamaları, daha sonra bugün en dinç ve en müfit unsur olarak hazırlanması

49 Denis Wright, "Elli Yıl Önce Trabzon", *Trabzon,* S. 6, 1992, s. 82.

50 *The Reports of The Last British Consul in Trabzon, 1949-1956*, ed. Christopher Harris, The Isis Press, İstanbul 2005, 24-25.

51 M. Rıza, "Sporcularımızın Dertleri", *İnan*, S. 25, Eylül 1946, s. 23.

icap eden mektepli gençlerin hariç spor kulüpleri ile alakalarının kesilmesi gibi tesir ve amiller spor hareketimizin mevziî ve zaif bir mevcudiyete inkılâp etmesinde müessir olmuşlardır."

Sonuç

Trabzon bulunduğu stratejik konumdan dolayı eski çağlardan beri birçok devletin egemenlik yarışına sahne olmuştur. Bu coğrafi konum, Trabzon'u devletlerin rekabet ettiği bir yer haline getirmekle birlikte pek çok farklı medeniyetin şehri sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik yönden etkilemesine zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla Trabzon şehri dünyada meydana gelen değişimlerin ilk hissedildiği coğrafyalardan birisi olmuş, ticari yönden bulunduğu *kavşak* özelliği şehrin gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu bağlamda spor gibi bir etkinlikle erken dönemde tanışmış, çok farklı milletlerin ve devletlerin beden oyunlarını yakından görme ve uygulama şansını yakalamıştır. Bölgenin Kavak/Kabak Meydanı diye anılan arazi ise sportif faaliyetlerin gözde mekânı olmuştur. Çünkü yine coğrafyadan kaynaklı dağlık arazi yapısı çok az düzlük alanların bulunmasına fırsat vermiştir ki, bugün İnönü Caddesi diye anılan bu Kavak/Kabak Meydanı işte bu özelliğe sahip nadir yerlerden birisi olmuştur. Böylece erken dönemden itibaren başlayan spor oyunları kentin tarihinde hep var olmuş, kent Türklerin eline geçtikten sonra dahi güreş, cirit, ok atma gibi geleneksel sporları yapmaya devam etmiştir. Tanzimat sonrası ise Osmanlı Devleti'nin birçok alanda başlattığı yenileşme hareketleri Trabzon'u da doğrudan kapsamına almış, özellikle eğitimdeki yeniliklerle birlikte yavaş yavaş modern spor faaliyetleri ya da jimnastik gibi dersler okullara girmiştir. Ardından Karadeniz'in uluslararası ticarete açılması, şehirdeki yabancı tüccar ve temsilci sayısının artmasına, onların eliyle içinde sportif etkinliklerinde yer aldığı sosyo-kültürel unsurların tanınmasına zemin hazırlamıştır. Gerek tarih boyunca şekillenen insan yapısı gerek farklı kültürlere açık özelliği ile Trabzon'da spor modern anlamda gelişme imkânı bulmuş, başta futbol olmak üzere tenis, golf, boks, koşu gibi modern sporların benimsenmesi ile süreç ilerlemiştir.

Mütareke Dönemi'nde kurulan kulüplerin varlığı sporda kurumsallaşmayı sağlarken özellikle İdman Ocağı'nın gayretleriyle şehirde tenis kortu yapılmış, gerek konsolos ve ticari acente mensuplarının gerek şehrin iyi eğitimli ve varlıklı ailelerinin desteğiyle bu spor Trabzon'da tanınmış ve oynanmıştır. Trabzon'un neredeyse İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerle yakın bir tarih diliminde tenis sporunu şehirde oynaması dikkat çekicidir. Trabzon'un gelişime açık oluşunun bir göstergesidir. İnsanının kıvrak yapısını ve spora olan

yatkınlığının bir delilidir. Ancak 20. yüzyılın ortalarına doğru tenise olan ilginin azaldığı da bir gerçektir. Spora karşı genel bir ilgisizliğin yaşandığı bu duruma, yabancı konsolosların şehirdeki varlığının sona ermesi, ticari yoğunluğun düşmesi ile farklı unsurların şehre katkısının azalması, 1929 dünya ekonomik buhranının tüm dünyada olduğu gibi özelde Trabzon'da da geçim imkânlarını ve iktisadi yapıyı bozması, on yıldan fazla süren Türkiye'nin varoluş savaşının kaynakları tüketmesi ve nihayetinde şehrin varlıklı ailelerinin ikinci ya da üçüncü kuşak mensuplarının Trabzon'dan büyük şehirlere doğru kayması gibi gelişmelerin sebep olduğu ifade edilebilir. Ancak her şeye rağmen tenis başta olmak üzere diğer spor dallarının Trabzon'daki varlığı önemlidir ve nitekim Trabzon insanının imkânını ya da fırsatını bulduğunda hem gelişime hem spora yatkınlığının önemli bir tarihi delilidir.

KAYNAKLAR

1. Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Nezareti Muhaberât-ı Umumiye İdare Kalemi (DH. MUİ), 95/2.

Bab-ı Âlî Evrak Odası (BEO), 3751-281284.

2. Gazete ve Dergiler

"Âdem Pehlivan Yenmiş", *Trabzon'da Meşveret*, No. 288, 28.06.1911.

"Cuma Günkü İdman Bayramı", *İstikbal*, No. 291, 1 Mayıs 1921.

"Deniz ve Tenis" *Gol*, S. 27, 10.07.1926.

"Güreş", *Trabzon'da Meşveret*, No. 268, 10.04.1912.

"Güreş", *Trabzon'da Meşveret*, No. 287, 24.06.1911.

"İdman Ocağı İşe Başlıyor", *İstikbal*, No. 221, 09.02.1921.

"İdman Ocağı", *İstikbal*, No. 211, 28.01.1921.

"Spor Eğlenceleri", *İstikbal*, No. 715, 20.09.1922.

"Şayan-ı Takdir Bir Teşebbüs", *Yeniyol*, No. 193, 22 Mart 1925.

"Tenis Heyeti Talimatnamesi", *Yeniyol*, No. 152, 16 Ocak 1925.

"Trabzon İdman Ocağı Nizamname-i Umumisidir", *İstikbal*, No. 229, 18.02.1921.

"Trabzon İdman Ocağı Nizamname-i Umumisidir", *İstikbal*, No. 229, 18.02.1921.

"Trabzon İdman Ocağı Nizamname-i Umumisidir", *İstikbal*, No. 229, 18.02.1921.

"Trabzon İdman Ocağı Nizamname-i Umumisidir1, *İstikbal*, No. 229, 18.02.1921.

"Trabzon'da Spor", *Gol*, S. 9, 10.10.1925.

"Trabzon'da: Tenis Faaliyeti ve Tenisçilerimiz", *Akın*, S. 15.09.1932, s. 21-22.

3. Kitap ve Makaleler

Akbulut, Ömer, *Trabzon Meşhurları Bibliyografyası*, Türkiye Ticaret Odaları Matbaası, Ankara, 1970.

Aksoy, Volkan, "Atatürk Dönemi Trabzon'da Sosyo-Ekonomik Hayat", *Tarih Alanında Akademik Araştırma ve Derlemeler*, ed. Mehmet Sait Korkmaz, Platanus Yayınları, Ankara 2023, s. 33-58.

Atabeyoğlu, Cem, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Spor", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C 6, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 1474-1475.

Baş, Bülent, "Trabzon'da Spor", *Bir Tutkudur Trabzon*, haz. İ. Gündağ Kayaoğlu-Öner Ciravoğlu-Cüneyt Akalın, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997, s. 431-437.

Bıjışkyan, P. Minas, *Pontos Tarihi*, çev. Hrand D. Andreasyan, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul 1998.

Bryer, Anthony-Winfield, David, *Karadeniz'in Orta Çağ Dönemi Eserleri ve Topoğrafyası*, çev. İsmail Köse, C 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2020.

Cihangir, Çiğdem Kılıçoğlu, "Osmanlı Rumlarında Cemiyetleşme Olgusu ve Rum Kültür Cemiyetleri: İzmir Örneği", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C XIX/S. 39, 2019, s. 395-440.

Çapa, Mesut-Çiçek, Rahmi, *Yirminci Yüzyıl Başlarında Trabzon'da Yaşam*, Serander Yayınları, Trabzon 2004.

Deyrolle, Theophile, *1869'da Trabzondan Erzuruma*, çev. Reşad Ekrem Koçu, Çığır Kitabevi, İstanbul 1938.

Eyüboğlu, Bedri Rahmi, *Kardeş Mektupları*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1985.

Gologlu, Mahmut, *Trabzon Tarihi Fetihten Kurtuluşa Kadar*, haz. Veysel Usta-Ayşe Gologlu Soyer, Eser Ofset, Trabzon 2013

Günay, Nejla, "Osmanlı Devleti'nde Kurulan Spor Cemiyetleri ve Jimnastik Derslerinin Milliyetçilik Hareketlerindeki Rolü", *Belleten,* C 81/S. 292, Aralık 2017, s. 917-946.

Gündüz, Mustafa, *Osmanlı Eğitim Mirası Klasik ve Modern Dönem Üzerine Makaleler*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2015.

Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit, haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman, C 2, Kitap. 1, YKY Yayınları, İstanbul 2008.

Hahanov, A., *Panaret'in Trabzon Tarihi*, çev. Enver Uzun, Eser Ofset, Trabzon 2004.

Haydaroğlu, İlknur Polat, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

İpek, Nedim, "Samsun Sahil Demiryolu", *Geçmişten Geleceğe Samsun*, haz. Cevdet Yılmaz, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Eğitim Hizmetleri Daire Başkanlığı, Samsun 2006, s. 333-348.

Kahraman, Atıf, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

Koçer, Hasan Ali, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1991.

Ksenophon, *Anabasis Onbinlerin Dönüşü*, çev. Tanju Gökçöl, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1974.

Kuğu, Mehmet Rıza, "Trabzon Sporunun Başlangıç Günleri ve Gelişmesi", *Sabah Postası*, 25 Numaralı yazı.

Kuğu, Süleyman Rıza, *Asosyeşın Futbol*, Trabzon Araştırmaları Merkez Vakfı Yayınları, İstanbul 1922.

M. Rıza, "Sporcularımızın Dertleri", *İnan*, S. 25, Eylül 1946, s. 23.

Mahmud Cevat, *Maârif-i Umûmiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilât ve İcrââtı -XIX. Asır Osmanlı Maârif Tarihi-*, haz. Taceddin Kayaoğlu, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2001.

Odabaşıoğlu, Cumhur, *Trabzon 1869-1933 Yılları Yaşantısı*, İlk-San Matbaası, Ankara.

Okur, Mehmet, "Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Cemiyetler: İllegal Yapıdan Legal Yapıya Geçiş", *Doğu Batı*, Y 11/S. 46, 2007, s. 117-131.

Öksüz, Hikmet-Usta, Veysel-Bölükbaşı, Atilla Alp, *Trabzon'da Spor*, C 1, Seçil Ofset, İstanbul 2011.

Şinoforoğlu, Tolga, "Türkiye'de Beden eğitimi Öğretmeni Yetiştirme Çabaları ve Öncü Kuruluşlar (1908-1930)", *Spormetre,* 18 (Özel Sayı), 2020, s. 73-105.

Tekeli, İlhan-İlkin, Selim, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

The Reports of The Last British Consul'in Trabzon, 1949-1956, ed. Christopher Harris, The Isis Press, İstanbul 2005.

Topaktaş, Hacer, "Bir Britanyalının Nazarında Trabzon'u Betimlemek: Henry Fınnis Blosse Lynch'in Trabzon Tasviri (1893)", *Karadeniz Tarihi Sempozyumu*, (25-26 Mayıs 2005), C 1, yay. haz. Kenan İnan-Hikmet Öksüz, Mehmet Okur-Veysel Usta, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon 2007. s. 580-595.

Toprak, Zafer, "1909 Cemiyetler Kanunu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C 1, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 205-208.

Tozlu, Selahattin, "19. Yüzyılda Sosyo-Ekonomik Bakımdan Trabzon Limanı", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu 3-5 Mayıs 2001*, C 1, yay. haz. Mithat Kerim Arslan-Hikmet Öksüz, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon 2002, s. 381-397.

Vahapoğlu, Hidayet, *Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları (Yönetim Açısından)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1990.

Wright, Denis, "Elli Yıl Önce Trabzon", *Trabzon,* S. 6, 1992, s. 79-84.

Cumhuriyetten Günümüze Ekonomi Politikalarında Türk Sporunun Görünümü

Sebahattin Devecioğlu*

Giriş

Spor, ekonominin büyük ölçekli ve hızlı büyüyen bir sektörü olup, ekonomik büyüme, iş ve istihdam oluşturulmasına önemli bir katkı sağlamaktadır[1]. Günümüz küresel dünyasında, spor kavramı bireylerin ve toplumların zinde kalabilmesi noktasında önemi bir aktör olarak kabul edilmektedir ve gerek bireysel gerekse toplumsal anlamda fiziksel sağlığın sürdürülebilir kılınması noktasında spor, spor aktiviteleri ve spora yönelik hizmet sunan örgütler önem arz etmektedir. Diğer bir ifade ile günümüzde spor hizmetleri, ülke ekonomileri üzerinde önemli etki sahibi olan hizmet sektörlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Sporun ülke ekonomileri üzerinde önemli etki sahibi olan bir sektör halini almasındaki en temel etken, iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler ve küreselleşmenin etkileri olarak kabul edilmektedir[2].

Günümüzde sporun yapılanması, devletlerin siyasal ve ekonomik örgütlenmesindeki yapılanmaya paralellik göstermektedir. Bu paralellik gerek o devletin kendi yönetim sistemi içerisinde gerekse devletlerarası spor politikalarında farklılıklar gösteren bir karmaşaya yol açmaktadır. Bu çerçevede spor; ekonomi, finans, sağlık ve kamu güvenliği gibi düzenlemelerini etkileyen kamu politikalarının da konusu olmaktadır[3].

* Prof. Dr. Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Elazığ/TÜRKİYE, sdevecioglu@firat.edu.tr https://orcid.org/0000-0002-8205-295X
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1611

1 İlkay Taş, Sühal Şemşit, Sedef Eylemer, "Avrupa Birliği Örneğinde Uluslararası Spor Politikasının Gelişimi: Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Boyut", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, C 4, S. 9, 2013, s. 136-151.

2 Kerem Yıldırım, Şimşek, "*Erzurum Dünya Üniversitelerarası Kış Oyunlarının Erzurum Şehrine Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Etkisi*", *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 13 (3), 2011, s. 383-393.

3 İrfan ERDOĞAN, 2001, *"Sporun Siyasal Ekonomisi Üzerine",* Ankara Üniversitesi,

Ekonomik kalkınma savunucuları, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme için yeterli düzeyde finansmanın, her türlü yatırımın yeterli ve sürdürülebilir düzeyde olmasının, daha yüksek verimlilik artışının, yenilikçiliğin, firmaların teknolojik yeteneklerinin, güçlü kurumların yeterli olduğunu savunmaktadırlar. İyi yönetim, kaliteli eğitim, insan sermayesinin kalitesi ve aktif hükümet politikaları gibi diğer faktörlerden de bahsetmektedirler [4].

Türkiye'de devletin yasalarda, hükümetlerin de program, bütçe, kararname ve planlarda somutlaşan spor anlayış ve uygulamalarının tutarsızlığa varacak ölçüde süreklilikten yoksun olduğunu, dolayısıyla gerçek anlamda bir devlet ve hükümet spor politikası izlenmediğini öne sürenlerin savlarını dayandırdıkları, dayandırabilecekleri sayısız somut örnek vardır[5].

I. Türkiye Ekonomisinin Görünümü

Cumhuriyetin ilânını takip eden ilk yıllarda Türkiye'deki belli başlı sanayi kolları yün sanayii, ipekli, mensucat, balıkçılık, un fabrikaları, zeytinyağcılık, pamuk çekirdeğinden yağ imalatı, meyve ve sebze konserveciliği, şeker, debagat, sabun, tütün, ayakkabı, peynircilik, kiremit, çimento, kerestecilik, pamuk sanayii, ipek kozası ve sanayii, müskirat sanayii, ispirto, şarap, keten, kenevir, balıkçılık olarak tespit edilmiştir[6].

21. yüzyılın önemli gelişmelerinden biri yeniden sanayileşme olarak isimlendirilen yeni sanayi devrimidir. Teknolojiyi üretim süreçlerinde daha fazla kullanmayı ifade eden yeni sanayi devrimi, eski dönem teknikleri yüksek çıktı düzeyiyle geride bırakmaya hazırlanmaktadır. Güney Kore, Almanya, Avrupa Birliği, Çin, Japonya ve ABD gibi aktörler, devreye aldıkları trilyon dolarlık yatırım paketleriyle sanayi altyapılarını dönüştürmeyi tasarlamaktadır. Küresel ekonomi pandemiyle sarsılırken Güney Kore, ABD ve Almanya sanayi tesislerini dönüştürmek için yatırım paketleri açıklamıştır. Türkiye'de de benzer bir eğilimin olduğunu söylemek mümkündür. IMF ve PwC'nin verilerinden hareketle Türk sanayisinin üretim değerini gelecek yıllarda artırma eğilimini sürdürdüğü görülmektedir. Ancak üretim süreçlerinde yaşanacak yeni gelişmeler, Türk sanayisini geri plana düşürebilir. Bunun önüne

İletişim Fakültesi,

4 Acquah-Sam E. 2021, "Developing Sports for Economic Growth and Development in Developing Countries", *European Scientific Journal*, ESJ, 17 (15), 172.

5 Kurthan Fişek, *Spor Yönetimi*, YGS Yayınları, İstanbul 2003.

6 Mehmet Evsile, 2018, "*Cumhuriyet Döneminde Sanayileşme Faaliyetleri (1923-1950)*", *Journal of History Studies*, Volume 10 Issue 8, p. 109-119.

geçilmesi için 2023'te 320 milyar dolarlık çıktı üreten sanayi sektörünün, teknoloji merkezli dönüşümü öncelik haline getirilebilir. 2023-2030 döneminde yaklaşık yüzde 50'ye yakın büyüyecek olan Türk sanayisinin dünyanın en büyük sanayilerinden biri olması beklenmektedir. Bu büyüme eğiliminin ileri bir seviye olan ilk on büyük sanayi içerisine girmesi için yeni sanayi devrimine uyum bir seçenek değil zorunluk olarak öne çıkmaktadır[7]. (Tablo 1).

Tablo 1. Türkiye Ekonomisi (Milyar Dolar)

TABLO 3: TÜRK EKONOMİSİ (MİLYAR DOLAR)

Türkiye	1923	2002	2023
Milli Gelir (Trilyon Dolar)	0,001	0,240	1,154
Kişi Başı Gelir (Dolar)	45,0	3,492	13,383
İhracat	0,005	36,05	265,0
İthalat	0,008	51,55	350,0
Fabrika Sayısı	283	12,800	80,000

Kaynak: TÜİK ve IMF

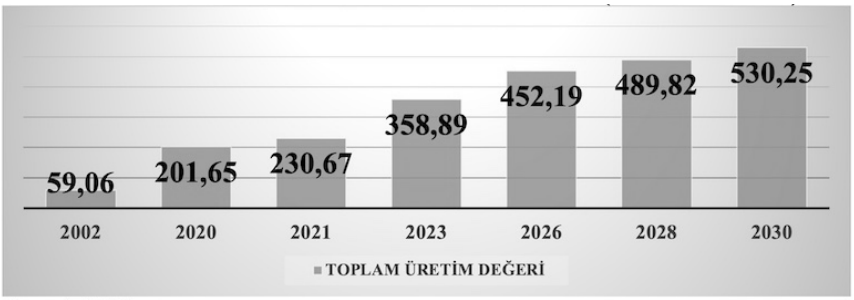
Kaynak: https://kriterdergi.com/dosya-100-yil/turkiye-ekonomisi-1923-2023

Türkiye ekonomisi, 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde başlayan 80 yıllık yolculuğu boyunca önemli sıçramalar gerçekleştirdi. İlk yıllar İzmir İktisat Kongresi'nde ortaya çıkan liberal ekonomik yaklaşım, 1929 Dünya Bunalımı ile terk edilerek yerini devletçiliği bıraktı. Bu dönemde Birinci Sanayi Planı ile başlayan daha sistematik bir kalkınma süreci İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği şartlarla zorunlu içe kapanık bir sürece girdi. 1945 sonrası dünyada teşekkül eden bloklaşmada Türkiye'nin siyasal tercihine bağlı olarak liberal bir ekonomi dönemine evrilirken, 1950'li yıllarda bu uygulamalarla sıkı bir kalkınma hamlesinin başlatılıp yaygınlaştırılmaya çalışıldığı görüldü. 1960 yıllar kalkınma planları eşliğinde ekonomik gelişmenin tesis edildiği, bunun olumlu sonuçlarının alındığı yıllar oldu. Ancak hem Türkiye'deki olumsuz iç siyasal kargaşalıklar hem de dünyayı etkileyen petrol krizlerinin yansımaları, 1980'lere kadar ithal ikameci bir bakış açışıyla ekonomik kalkınmanın sağlanmaya çalışıldığını göstermektedir. 1980 sonrasında Türkiye, tarıma dayalı bir ekonomiden sanayinin öncü olduğu serbest piyasa ekonomisine doğru evrildi[8]. (Tablo 2).

7 Deniz İstikbal, "Türkiye Ekonomisi (1923-2023)", *Kriter Kasım* 2023 / Yıl 8, S. 84, Erişim; https://kriterdergi.com/dosya-100-yil/turkiye-ekonomisi-1923-2023 Erişim Tarihi: 12.04.2024.

8 Ahmet Kılıçbay, *Türk Ekonomisi*, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 1999.

Tablo 2. Türk Sanayisinin Toplam Üretim Değeri (Milyar Dolar)

Kaynak: IMF

Kaynak: https://kriterdergi.com/dosya-100-yil/turkiye-ekonomisi-1923-2023

21. yılına girilirken, Türkiye ekonomisi, yeni tür krizlerle tanıştı. Krizlerle boğuşan ekonomiye fırtınalı havada yol gösterecek ise Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı olacaktı. Nispeten daha istikrarlı, ülke ekonomisini yapısal olarak güçlendirecek bir dönemin başlaması için ise uzun siyasal istikrarın temin edildiği ve yeni yüzyılın çeyrek yüzyılına damgasını vuracak bir dönemin başlamasını beklemek gerekecekti[9]. (Tablo 3)

Tablo. 3. Türkiye'de Ekonomi Politikaları Süreci

Ekonomik Gelişmeler	Ekonomi Politikaları
1. İzmir İktisat Kongresi: Yeni Dönemin Ekonomi Politikası	Sanayileşme Adımları (1923-1950)
1.1. Lozan Antlaşması'nın Ekonomik Etkileri	
2. 1923-1929 Dönemi: Kargaşa Yıllarında Liberal Deneme	
3. 1929-1938 Dönemi: Devletçilik İlkesinin İzinde	
4. 1939-1945 Dönemi: Savaşta Ekonomiyi Ayakta Tutmak	
4.1. Varlık Vergisi	
5. 1945-1950 Dönemi: Liberalizme Zorunlu Başlangıç	

9 Şefik Memiş, "20. Yüzyıl Türkiye Ekonomisi Üzerine Kısa Bir Analiz (1923-2000)", *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 66, 263-284; 2020.

6. 1950-1960 Dönemi: Demokrat Parti ile Serbest Piyasa Yılları	Liberalleşme ve Ekonomik Kalkınma (1951-2001)
7. 1960-1980 Dönemi: Ekonomide Planlı Dönem 8. 1980-2001 Dönemi: Yeni Kalkınma Modeli ve Krizler Devri	
8.1. 24 Ocak Kararları: İhracat Odaklı Ekonomik Modele Geçiş	
8.2. 5 Nisan 1994 Krizi: Büyük Çöküş 8.3. Bir Kırılma Noktası: Gümrük Birliği Anlaşması 8.4. 2000 ve 2001 Krizleri	
8.5. Bankacılık Krizi	Yüzüncü Yılında Türk Ekonomisi (2002-2023)
8.6. İlk 10 Sanayi Hamlesi	Türk Sanayisi ve Yeni Sanayi Devrimi (2002-2030)

II. Ekonomi Politikalarında Türk Sporunun Görünümü

Ülkemizde gençlik ve spor alanında teşkilatlanma çabaları "Türkiye İdman Cemiyeti" ile başlamıştır. 1938 yılında 3530 sayılı Kanun ile Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü; 1942 yılında Millî Eğitim Bakanlığına, 1960 yılında Başbakanlığa, 1970 yılında Gençlik ve Spor Bakanlığına ve 1983 yılında Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlanmıştır. 28 Mayıs 1986 tarih ve 3289 sayılı Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunla Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı, merkezde katma bütçeli ve tüzel kişiliğe sahip Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğünün, taşrada ise Genel Müdürlüğe bağlı özel bütçeli il ve ilçe müdürlüklerinin kurulmasına karar verilmiştir.

1989 yılına kadar bu statüsünü devam ettiren teşkilat 356 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yeniden Başbakanlığa bağlanmış ve adı "Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü" olarak değiştirilmiştir. 2011 yılına kadar teşkilat yapısında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Bu tarihte ise gençliğe yönelik hizmetlerin daha fazla öne çıkarılarak etkin ve yaygın şekilde yürütülmesi amacıyla 08.06.2011 tarihli ve 27958 mükerrer sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 03.06.2011 tarihli ve 638 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Gençlik ve Spor Bakanlığı kurulmuştur. Bakanlık bünyesinde Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Proje ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü ile Eğitim, Kültür ve Araştırma Genel Müdürlüğü oluşturularak gençlik

konusu çok yönlü olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bakanlığın kurulmasıyla Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Spor Genel Müdürlüğü adını almış ve sadece spor yönetiminden sorumlu bir kurum olarak hizmet vermeye başlamıştır. Spor Genel Müdürlüğü, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü ve Spor Toto Teşkilat Başkanlığı bakanlığa bağlı kuruluşlar hâline getirilmiş ve taşrada Spor Genel Müdürlüğüne bağlı Gençlik Hizmetleri ve Spor İl ve İlçe Müdürlükleri kurulmuştur.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesiyle 10.07.2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Spor Genel Müdürlüğü Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü ise Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü adını alarak Bakanlık Merkez Teşkilatına dahil edilmiş ve yeni hizmet birimleri oluşturulmuştur[10].

Türk Sporunda Ekonomi Politikaları Gelişim Süreci değerlendirildiğinde (1923- 1933) arası yıllar Liberal Ulusal Ekonomi Dönemi (1933-1950) Devlet Önderliğinde Kalkınma Dönemi olarak görülmektedir. Bu dönemde ilk teşkilatlanma kurumları, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) Dönemi (1922 -1936) Türk Spor Kurumu (TSK) Dönemi (1936-1938) görev yapmışlardır.

Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü (BTGM) (1938-1986) teşkilat döneminde; Liberal Ekonomi Deneme Dönemi (1950-1960), Planlı Ekonomi Dönemi (1960-1980) olarak değerlendirilmiş ve Türk sporuna bu dönemde önemli yatırımlar yapılmış olup bu teşkilat uzun yıllar görev yapmıştır.

1982 Anayasası ile birlikte Türkiye'de Küresel Ekonomiyle Bütünleşme Dönemi başlatılmış Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü (GSGM) (1986-2018) kurularak, Türk sporu ile ilgili birçok yasal düzenlemeler hayata geçirilmiş federasyonların özerkleşme süreci başlatılmıştır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesiyle Yeni Ekonomi Yönetimi modeli benimsenmiş, Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı olarak; Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü kurulmuştur (Tablo 5).

10 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, *Stratejik Planı, 2019-2023*.

Tablo 5. Türk Sporunda Ekonomi Politikaları Gelişim Süreci

ANAYASA	UYGULANAN EKONOMİK MODELLER	TÜRK SPOR TEŞKİLATLARI
1924	Liberal Ulusal Ekonomi Dönemi: 1923- 1933 Devlet Önderliğinde Kalkınma Dönemi: 1933-1950	**TÜRKİYE İDMAN CEMİYETLERİ İTTİFAKI (TİCİ) DÖNEMİ (1922 -1936) TÜRK SPOR KURUMU(TSK) DÖNEMİ (1936-1938)**
1961	Liberal Ekonomi Deneme Dönemi: 1950-1960 Planlı Ekonomi Dönemi: 1960-1980	**BEDEN TERBİYESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ(BTGM) DÖNEMİ, (1938-1986)**
1982	Küresel Ekonomiyle Bütünleşme Dönemi: 1980 Sonrası	**GENÇLİK VE SPOR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ(GSGM) DÖNEMİ (1986-2018)**
2018 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi	Yeni Ekonomi Yönetimi 2018-2023	**GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü (2018…)**

III. Kalkınma Planları Döneminde Spor Ekonomisi Politikaları

Türkiye'de planlı kalkınma dönemleri cumhuriyetin ilk kuruluş yıllarına kadar uzanan tarihi bir geçmişe sahiptir. Bu çerçevede, 1980 yılı öncesi ithal ikameci sanayileşme stratejisi politikaları ile yurtiçine dönük sanayileşme politikalarının ilk izlerine, 1933-1938 dönemindeki "devletçilik" anlayışıyla uygulanan planlarda rastlanılır. Cumhuriyetin ilan edildiği yıl olan 1923'te yapılan İzmir İktisat Kongresi'nde ise kalkınmanın sağlanmasında özel girişimciliğin asıl itici güç olacağı, devletin özel sektörü teşvik etmesi ve desteklemesi gerektiği ilan edilmiştir.

Türkiye Kalkınma planlarının tarihi gelişim sürecinin sıralaması aşağıdaki gibidir:

Beş yıllık süreçler için tasarlanan planlar;

Birincisi (1963-1967), İkincisi (1968-1972), Üçüncüsü (1973-1977), Dördüncüsü (1979-1983), Beşincisi (1985-1989), Altıncısı (1990-1994), Yedincisi (1996-2000) ve son olarak Sekizinci Kalkınma Planı (2001-2005)

tarihleri arasında uygulanmıştır. Yedi yıllık süreç için tasarlanan plan; Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Yeniden beşer yıllık olarak tasarlanan planlar; Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) ile On Birinci Kalkınma Planları (2019-2023) On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028)[11].

1961 Anayasası ile birlikte Planlı Ekonomi Dönemi: (1960-1980) ile birlikte Kalkınma Planı dönemi başlatılmış olup, 1. Beş Yıllık Kalkınma (1963 – 1967) Türkiye'de altyapının sağlanması ve geliştirilmesi ön görülmüş olup, bu planda spora yer verilmemiştir. 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972) dönemi ile birlikte kalkınma planlarında, gençlik ve spor başlığına yer verilmiştir.

9.Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013) döneminde, ekonomide istikrarlı bilgi toplumu spora yer verilmemiştir.

10. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018) döneminde, küreselleşme sürecinin ve yaşanan krizler, Spor Özel İhtisas Komisyonu kurulmuş bu plandan sonra, spor kalkınma planlarında Özel İhtisas Komisyonu olarak yer almış, sporun insan yaşamındaki önemi, Türk spor sisteminin mevut durum analizi, küresel ve ülkesel eğilimlere yer verilmiştir.

12. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2024-2028) sürdürülebilir ve kapsayıcı Büyüme hedefinin gerçekleştirilmesi spor kabiliyeti olanların erken yaşta yetenek havuzuna dâhil edilmesi, spor profesyonellerini niteliğinin artırılması, sporun her dalında küresel ölçüde rekabet edebilen bir seviyeye ulaşılarak, uluslararası organizasyonlarda başarı elde edilmesi ve herkes için spor anlayışıyla sporun toplum geneline yaygınlaşan bir yaşam biçimine dönüştürülmesi temel amaç olarak benimsenmiştir. (Tablo 4).

Tablo 4. Beş Yıllık Süreçler İçin Tasarlanan Planları

Kalkınma Planları	**Yıllar**	**Stratejiler**	**SPOR**
1. Beş Yıllık Kalkınma	1963 - 1967	Altyapının Sağlanması ve Geliştirilmesi	**Spora yer verilmemiştir**
2. Beş Yıllık Kalkınma	1968 - 1972	Gelişme Merkezlerinin Önerilmesi	İlkeler, durum, uygulanacak politikalar

11 Ahmet Atakişi, Atilla Cebeci, *"Kalkınma Planlarının Kıyaslamalı Analizi: Türkiye Örneği"*, *Journal of Economics and Financial Researches*, 2022, 4 (2), 157-172.

3. Beş Yıllık Kalkınma	1973 - 1978	Öncelikli Gelişme Alanları	Spor, eğitim ve kültür meseleleri içerisinde yer alması profesyonelliğin teşvik edilmesi sporun yaygınlaştırılması
4. Beş Yıllık Kalkınma	1979 - 1983	Yerel Kaynakları ve Potansiyelleri Ortaya Çıkarma	Sosyal Güvenlik Konuları Spor kulüplerinin profesyonel şubelerinin şirketleşmesi merkezi yönetim
5. Beş Yıllık Kalkınma	1985 - 1989	Fonksiyonel Bölgeler	Kamu ve özel sektörün teşvik edilmesi, özel idareler ve belediyelere yetki verilmesi, şehir ve imar planlarında spor tesislerine yer verilmesi, spor malzemelerinin ithali
6. Beş Yıllık Kalkınma	1990 - 1994	AB Politikalarının Bölge Planlamasındaki Etkileri	Sporla ili ilgili Mevzuatın yeniden düzenlenmesi Profesyonelliğin teşvik edilmesi
7. Beş Yıllık Kalkınma	1996 - 2000	Sektörlerin ve Mekansal Kavramların Ön Plana Çıkması	Türk Spor Kurumu Yasa Tasarısı, sponsorluk ve sporda özerklik, sporda şiddetin önlenmesine ilişkin yasal düzenlemelerin yanı sıra sporda ödül yönetmelikleri ve spor kulüplerinin şirketleşmesi, halka arzı, vergilendirme, sporcuların sağlık ve sosyal güvencelere kavuşturulması, spor eğitiminin yaygınlaştırılması, sporun mahalli idarelere devredilmesi
8. Beş Yıllık Kalkınma	2001 - 2005	Sanayide Rekabetçiliğin ve Üretimin Önemi	
9. Beş Yıllık Kalkınma	2007 - 2013	Ekonomide İstikrarlı Bilgi Toplumu	**Spora yer verilmemiştir**
10. Beş Yıllık Kalkınma	2014-2018	Küreselleşme Sürecinin ve Yaşanan Krizler	Spor Özel İhtisas Komisyonu sporun insan yaşamındaki önemi Türk spor sisteminin mevcut durum analizi, küresel ve ülkesel eğilimler

11. Beş Yıllık Kalkınma	2019-2023	İstikrarlı ve Güçlü Ekonomi	Sporun bir yaşam alışkanlığı haline geldiği, talep eden herkesin spor faaliyetlerine eriştiği, uluslararası şampiyonalarda başarı elde eden, prestijli spor organizasyonlarına ev sahipliği yapan ve böylelikle sporun her dalında dünya çapında rekabet edebilen bir seviyeye ulaşmak temel amaçtır.
12. Beş Yıllık Kalkınma	2024-2028	Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyüme Hedefinin Gerçekleştirilmesi	Spor kabiliyeti olanların erken yaşta yetenek havuzuna dâhil edilmesi, spor profesyonellerini niteliğinin artırılması, sporun her dalında küresel ölçüde rekabet edebilen bir seviyeye ulaşılarak uluslararası organizasyonlarda başarı elde edilmesi ve herkes için spor anlayışıyla sporun toplum geneline yaygınlaşan bir yaşam biçimine dönüştürülmesi temel amaçtır.

IV. Devlet Bütçelerinde Spor

Devlet bütçesinden Türk spor teşkilatlarına ayrılan ödeneklerle bakıldığında, Türk sporu teşkilatlanmaya başladığı, Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı (TİCİ) döneminde; Devlet bütçelerinde yer almaya başlamış (TİCİ) bütçesi (0.32) oranında devlet bütçesinde yer alırken daha sonra Türk Spor Kurumu (0.31) Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü (6.90) oranında yer almıştır. Gençlik ve Spor Bakanlığı Döneminde Konsolide Devlet Bütçesi İçindeki Payı (%2,9) Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü (3289 Sayılı Yasa Dönemi) (%2.05) olarak yer aldığı görülmüştür (Tablo 6)[12].

1923 yılından günümüze kadar genel bütçeden Türk sporuna ayrılan paylar incelendiğinde kaynakların yeterli olmadığı ve GSGM'nin makro planlama ve hedefleri gerçekleştiremediği gibi verilen sportif hizmet ve faaliyetleri de yeterli düzeyde yerine getirilmediği bilinmektedir [13].

12 Sebahattin, Devecioğlu, *Cumhuriyetten Günümüze Türk Sporunda Ekonomi Politikaları ve Uygulamalar*, *İkinci İktisat Tarihi Kongresi*, 24-25 Haziran 2010, Elâzığ, Türkiye.

13 Mehmet Bayansalduz, "Türk Spor Yönetiminde Finansal Kaynak Sağlama Çabalarının

Tablo 6.Devlet Bütçesinden Türk Spor Teşkilatlarına Ayrılan Ödenekler

Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı					
Yıllar	**Miktar (1.000 TL)**		**Devlet Bütçesi İçerisindeki Payı (%)**		
1924-35	556.000		**0.32**		
Türk Spor Kurumu					
1936-38	717.000		**0.31**		
Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü (3530 Sayılı Yasa Dönemi)					
1939–1970	14.626.734		**6.90**		
Gençlik ve Spor Bakanlığı Dönemi					
Yıllar	**GSGM GELİR**		**GSGM Toplam Gelirleri**	**Konsolide Devlet Bütçesi**	**Konsolide Devlet Bütçesi İçindeki Payı (%)**
	Öz Gelirler	**Hazine Yardımı**			
1973-1985	22.772.200,00	18.447.779,00	41.211.879,00	1.80.055.849.700	**2.9**
Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü (3289 Sayılı Yasa Dönemi)					
Yıllar	**Yıllar İtibariyle Devlet Bütçesi**	**Yıllar İtibariyle GSGM İçin Ayrılan Ödenekler**	**Konsolide Devlet Bütçesi İçindeki Payı (%)**		
1987-99	53.254.032.590.000,00	55.569.234.000,00	**2.05**		

Spor Genel Müdürlüğüne ayrılan bütçe ödenekleri ve harcamalarına fonksiyonel olarak bakıldığında ayrılan kaynağın %95'inin spor faaliyetlerine, %5'inin ise gençlik faaliyetlerine ayrıldığı görülmektedir. Ancak, bu kaynaklardan gençlik hizmetlerinin de yararlandığı yadsınamaz bir gerçektir. Genel bütçe içerisinden ayrılan kaynaklar yapılan hizmetlere karşılık gelmekle beraber, yapılması gereken hizmetlerin yanında yetersiz kalmaktadır. Diğer taraftan ekonomik dalgalanmalara paralel olarak harcamalarda düşüş görülmektedir. Bunun temel nedeni özellikle 2005

Değerlendirilmesi", *Millî Eğitim Dergisi*, S. 160, Güz 2003.

yılında yaşanan ekonomik krizdir. Daraltıcı maliye politikaları sonucu kamu harcamalarında ve yatırımlarda bir düşüş yaşanmıştır. Ancak sonraki yıllar, ekonomideki iyileşme ve siyasal istikrara paralel bütçe ödeneklerinde ve harcamalarda önemli miktarda artış sağlanmıştır. 2002 yılında 191 Milyon TL harcama yapılmışken bu rakam 2011 yılında 1 Milyar 169 Milyon TL'ye ulaşmıştır. Böylece harcamalarda %512'lik artış sağlanmıştır (Tablo 7)[14].

Tablo.7. Spor Genel Müdürlüğünün 2002-2014 Toplam Bütçe Ödenekleri ve Harcamaları

Yıl	Başlangıç Ödeneği	Eklenen Ödenek	Toplam Ödenek	Toplam Harcama
2002	86.736.000	133.394.000	220.130.000	191.539.000
2003	209.118.000	20.690.000	229.808.000	201.134.000
2007	347.830.000	69.074.000	416.904.000	389.024.000
2012	731.341.000	501.559.100	1.232.900.100	1.227.547.020
2013	864.877.000	722.758.750	1.587.635.750	1.563.009.018
2014	920.749.000			

Gençlik ve Spor Bakanlığı, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'na ekli I sayılı Cetvelde yer alan genel bütçeli idarelerden olup, faaliyetlerini merkezi yönetim bütçe kanunlarıyla verilen ödeneklerle gerçekleştirmektedir. 2022 yılı bütçesiyle Gençlik ve Spor Bakanlığına başlangıç ödeneği olarak 27.782.948.000,00 TL tahsis edilmiş olup bu tutar genel bütçenin %1,61'ine tekabül etmektedir. Bakanlığın 2022 mali yılı için nihai ödeneği ise 48.709.102.320,13 TL olup bu tutarın 48.543.273.865,03 TL'si harcanmıştır. Bütçe giderleri ve ödenekler tablosuna göre 2022 yılı bütçe giderleri ve ödenek kullanımı (Tablo 8) de belirtilmiştir.

Tablo 8. GSB Bütçe Giderlerinin Ekonomik Sınıflandırması

Ekonomik Kod		2022 Başlangıç Ödeneği (TL)	2022 Revize Ödeneği(TL)	31.12.2022 İtibariyle Harcama(TL)	Gerçekleşme Oranı
01	Personel Giderleri	328.131.000,00	462.994.701,60	440.367.443,45	%95,11
02	Sosyal Güvenlik Kurumuna Devlet Primi Giderleri	53.827.000,00	73.726.935,00	73.319.400,26	%99,45
03	Mal ve Hizmet Alım Giderleri	228.583.000,00	910.476.356,01	879.880.679,20	%96,64
05	Cari Transferler	15.366.658.000,00	29.556.598.095,05	29.514.953.415,68	%99,86
06	Sermaye Giderleri	2.254.035.000,00	5.347.729.832,47	5.279.008.265,44	%98,71
07	Sermaye Transferi	203.714.000,00	4.024.056.800,00	4.024.056.800,00	%100
08	Borç Verme	9.348.000.000,00	8.333.519.600,00	8.331.687.861,00	%99,98
Genel Toplam		**27.782.948.000,00**	**48.709.102.320,00**	**48.543.273.865,00**	**%99,66**

14 Arslan Erkan, "Bütçe Politikalarının Spor Alanında Sunulan Hizmetler Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi", *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, C 3, Yıl 3, S. 5 (2014/1).

Faaliyet sonuçları tablosuna göre ise; bakanlık faaliyetlerinden dolayı tahakkuk eden 2022 yılı faaliyet gideri 63.126.340.601,88 TL, faaliyet geliri 36.617.532.016,36 TL, indirim, iade ve iskonto toplamı 24.895.239,33 TL olup dönem olumsuz faaliyet sonucu 26.533.703.824,85 TL olarak gerçekleşmiştir. 2022 yıl sonu itibariyle bütçe gelirlerinin ekonomik sınıflandırması (Tablo 9) da belirtilmiştir [15] .

Tablo 9. Gsb Bütçe Gelirlerinin Ekonomik Sınıflandırması

Ekonomik Kod		2021	2022
		Yılsonu Gerçekleşme (TL)	Yılsonu Gerçekleşme (TL)
01	Vergi Gelirleri	317.578.026,08	473.842.418,61
03	Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	537.493,90	533.249,76
04	Alınan Bağış ve Yardımlar İle Özel Gelirler	8.053.441.701,77	22.677.648.862,97
05	Diğer Gelirler	33.044.753,68	71.723.243,79
Toplam		**8.404.601.975,43**	**23.223.747.775,13**

V. Kalkınma ve Stratejik Planlarında Spor Bütçeleri

Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2019-2023 Stratejik Planı kapsamında, Spor Genel Müdürlüğünün 2002-2012 toplam bütçe ödenekleri ve harcamalarına bakıldığında, Türk sporunun mali durumu, merkez birimleri için öngörülen 2019 yılı bütçe ödeneği; 212.457.000 TL'si personel ve SGK giderleri, 169.436.000 TL'si mal ve hizmet alımları, 7.982.587.000 TL'si cari transferler, 1.370.201.000 TL'si yatırım giderleri ve 6.740.000.000 TL'si ise borç verme olmak üzere toplam 16.474.681.000 TL'dir. Şeklinde yer aldığı görülmüştür (Tablo10). Gençlik ve Spor Bakanlığı, Stratejik Planı (2019-2023). [16]

Tablo 10. Gençlik ve Spor Bakanlığı Tahmini Kaynak Tablosu

Tahmini Kaynak Tablosu (1.000 TL)

Tahmini Kaynak Tablosu						
Kaynaklar	2019	2020	2021	2022	2023	Toplam Kaynak
Genel Bütçe	16.474.681	19.978.168	22.053.898	25.458.903	32.919.131	116.884.781
Toplam	16.474.681	19.978.168	22.053.898	25.458.903	32.919.131	116.884.781

15 T.C. Sayıştay Başkanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2022 Sayıştay Denetim Raporu, Eylül 2023.

16 *age*., T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, Stratejik Planı, 2019-2023.

Gençlik ve Spor Bakanlığı 2024-2028 Stratejik Planı kapsamında belirlenen amaç ve hedeflere ilişkin olarak yürütülecek faaliyetlerde kamu kaynaklarının etkin, ekonomik ve verimli olarak kullanılması önem arz etmektedir (Tablo 11).[17]

Tablo 11.Gençlik ve Spor Bakanlığı Mali Durum

Kaynaklar	2024	2025	2026	2027	2028	Toplam Kaynak
Genel Bütçe	137.690.680.000	163.652.015.000	193.988.350.000	229.793.435.000	272.434.457.500	997.558.937.500
TOPLAM	137.690.680.000	163.652.015.000	193.988.350.000	229.793.435.000	272.434.457.500	997.558.937.500

Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2019-2023 Stratejik Planı kapsamında yürütülecek faaliyetlerin maliyetleri hesaplanırken 2013-2017 ve 2018-2022 Stratejik Planının uygulama sonuçları dikkate alınmıştır. Ayrıca Orta Vadeli Mali Plan ve Orta Vadeli Programda yer alan ekonomik göstergeler ve bütçe büyüklüklerinin gelişimi de değerlendirilmiştir. Bu çerçevede çok yıllı bütçeleme anlayışı doğrultusunda öngörülen 2019, 2020 ve 2021 yılı bütçe tahminleri de dikkate alınmıştır (Tablo 12).[18]

Tablo 12. Gençlik ve Spor Bakanlığı Tahmini Maaliyet Tablosu

YIL / AMAÇ	2019	2020	2021	2022	2023	Toplam Maliyet (BİN TL)
Amaç 1	139.133	160.538	217.396	237.159	289.273	1.043.500
Hedef 1.1	56.800	65.538	88.750	96.818	118.093	426.000
Hedef 1.2	68.000	78.462	106.250	115.909	141.379	510.000
Hedef 1.3	6.000	6.923	9.375	10.227	12.475	45.000
Hedef 1.4	7.333	8.462	11.458	12.500	15.247	55.000
Hedef 1.5	1.000	1.154	1.563	1.705	2.079	7.500
Amaç 2	12.355.809	15.055.077	19.541.731	22.240.455	28.684.930	97.858.000
Hedef 2.1	1.262.626	1.538.462	2.083.333	2.272.727	2.842.852	10.000.000
Hedef 2.2	2.796.717	3.407.692	4.614.583	5.034.091	6.296.916	22.150.000
Hedef 2.3	1.430.556	1.743.077	2.360.417	2.575.000	3.220.951	11.330.000
Hedef 2.4	6.660.354	8.115.385	10.144.231	11.988.636	15.841.395	52.750.000
Hedef 2.5	148.737	181.231	245.417	267.727	334.888	1.178.000
Hedef 2.6	56.818	69.231	93.750	102.273	127.928	450.000
Amaç 3	236.000	272.308	368.750	402.273	490.670	1.770.000
Hedef 3.1	80.000	92.308	125.000	136.364	166.329	600.000
Hedef 3.2	66.667	76.923	104.167	113.636	138.607	500.000
Hedef 3.3	13.333	15.385	20.833	22.727	27.721	100.000
Hedef 3.4	73.333	84.615	114.583	125.000	152.468	550.000
Hedef 3.5	2.667	3.077	4.167	4.545	5.544	20.000
Amaç 4	72.200	83.308	112.813	123.068	150.112	541.500
Hedef 4.1	31.333	36.154	48.958	53.409	65.145	235.000
Hedef 4.2	33.333	38.462	52.083	56.818	69.304	250.000
Hedef 4.3	2.667	3.077	4.167	4.545	5.544	20.000
Hedef 4.4	2.667	3.077	4.167	4.545	5.544	20.000
Hedef 4.5	2.000	2.308	3.125	3.409	4.158	15.000
Hedef 4.6	200	231	313	341	416	1.500
Amaç 5	1.000.000	1153.846	1.562.500	1.704.545	2.079.108	7.500.000
Hedef 5.1	1.000.000	1153.846	1.562.500	1.704.545	2.079.108	7.500.000
Amaç 6	14.667	16.923	22.917	25.000	30.494	110.000
Hedef 6.1	14.667	16.923	22.917	25.000	30.494	110.000
Genel Yönetim Giderleri	2.671.540	3.253.091	250.709	751.403	1.245.038	8.171.781
TOPLAM	16.474.681	19.978.168	22.053.898	25.458.903	32.919.131	116.884.781

17 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, Stratejik Planı, 2024-2028.

18 *age*., Gençlik ve Spor Bakanlığı, Stratejik Planı (2019-2023).

Gençlik ve Spor Bakanlığı 2023-2028 Stratejik Planı kapsamında yürütülecek faaliyetlerin maliyetleri hesaplanırken çok yıllı bütçeleme anlayışı doğrultusunda öngörülen 2023, 2024 ve 2025 yılı bütçe tahminleri dikkate alınmıştır. Genel olarak bütçe büyüklüklerinin tespit edilmesinden sonra her bir stratejik amaç için faaliyet, strateji ve politikalar göz önünde bulundurularak öncelikle stratejik hedeflerin maliyetleri belirlenmiştir. Her bir stratejik amaç altında yer alan stratejik hedeflerin maliyetleri toplanarak ilgili stratejik amacın maliyeti tespit edilmiştir. Stratejik planın toplam maliyeti ise bu amaçların maliyetlerinin toplamından oluşmaktadır. (Tablo 13)[19].

Tablo 13. Gençlik ve Spor Bakanlığı Tahmini Maaliyet Tablosu

Stratejik Plan Tahmini Maliyet Tablosu						
Yıl / Amaç	2024	2025	2026	2027	2028	Toplam Maliyet
Amaç 1	346.400.000	389.700.000	433.000.000	476.300.000	519.600.000	2.165.000.000
Hedef 1.1	48.000.000	54.000.000	60.000.000	66.000.000	72.000.000	300.000.000
Hedef 1.2	184.000.000	207.000.000	230.000.000	253.000.000	276.000.000	1.150.000.000
Hedef 1.3	64.000.000	72.000.000	80.000.000	88.000.000	96.000.000	400.000.000
Hedef 1.4	20.000.000	22.500.000	25.000.000	27.500.000	30.000.000	125.000.000
Hedef 1.5	30.400.000	34.200.000	38.000.000	41.800.000	45.600.000	190.000.000
Amaç 2	49.996.400.000	56.245.950.000	62.495.500.000	68.745.050.000	74.994.600.000	312.477.500.000
Hedef 2.1	1.516.000.000	1.705.500.000	1.895.000.000	2.084.500.000	2.274.000.000	9.475.000.000
Hedef 2.2	3.040.000.000	3.420.000.000	3.800.000.000	4.180.000.000	4.560.000.000	19.000.000.000
Hedef 2.3	43.200.000.000	48.600.000.000	54.000.000.000	59.400.000.000	64.800.000.000	270.000.000.000
Hedef 2.4	2.240.000.000	2.520.000.000	2.800.000.000	3.080.000.000	3.360.000.000	14.000.000.000
Hedef 2.5	400.000	450.000	500.000	550.000	600.000	2.500.000
Amaç 3	1.336.000.000	1.503.000.000	1.670.000.000	1.837.000.000	2.004.000.000	8.350.000.000
Hedef 3.1	32.000.000	36.000.000	40.000.000	44.000.000	48.000.000	200.000.000
Hedef 3.2	400.000.000	450.000.000	500.000.000	550.000.000	600.000.000	2.500.000.000
Hedef 3.3	80.000.000	90.000.000	100.000.000	110.000.000	120.000.000	500.000.000
Hedef 3.4	768.000.000	864.000.000	960.000.000	1.056.000.000	1.152.000.000	4.800.000.000
Hedef 3.5	56.000.000	63.000.000	70.000.000	77.000.000	84.000.000	350.000.000
Amaç 4	739.200.000	831.600.000	924.000.000	1.016.400.000	1.108.800.000	4.620.000.000
Hedef 4.1	184.000.000	207.000.000	230.000.000	253.000.000	276.000.000	1.150.000.000
Hedef 4.2	288.000.000	324.000.000	360.000.000	396.000.000	432.000.000	1.800.000.000
Hedef 4.3	48.000.000	54.000.000	60.000.000	66.000.000	72.000.000	300.000.000
Hedef 4.4	160.000.000	180.000.000	200.000.000	220.000.000	240.000.000	1.000.000.000
Hedef 4.5	59.200.000	66.600.000	74.000.000	81.400.000	88.800.000	370.000.000
Amaç 5	15.200.000.000	17.100.000.000	19.000.000.000	20.900.000.000	22.800.000.000	95.000.000.000
Hedef 5.1	4.320.000.000	4.860.000.000	5.400.000.000	5.940.000.000	6.480.000.000	27.000.000.000
Hedef 5.2	6.080.000.000	6.840.000.000	7.600.000.000	8.360.000.000	9.120.000.000	38.000.000.000
Hedef 5.3	1.600.000.000	1.800.000.000	2.000.000.000	2.200.000.000	2.400.000.000	10.000.000.000
Hedef 5.4	3.200.000.000	3.600.000.000	4.000.000.000	4.400.000.000	4.800.000.000	20.000.000.000
Amaç 6	7.080.000	7.965.000	8.850.000	9.735.000	10.620.000	44.250.000
Hedef 6.1	1.840.000	2.070.000	2.300.000	2.530.000	2.760.000	11.500.000
Hedef 6.2	2.040.000	2.295.000	2.550.000	2.805.000	3.060.000	12.750.000
Hedef 6.3	1.600.000	1.800.000	2.000.000	2.200.000	2.400.000	10.000.000
Hedef 6.4	1.600.000	1.800.000	2.000.000	2.200.000	2.400.000	10.000.000
Amaç 7	65.600.000	73.800.000	82.000.000	90.200.000	98.400.000	410.000.000
Hedef 7.1	32.000.000	36.000.000	40.000.000	44.000.000	48.000.000	200.000.000
Hedef 7.2	32.000.000	36.000.000	40.000.000	44.000.000	48.000.000	200.000.000
Hedef 7.3	1.600.000	1.800.000	2.000.000	2.200.000	2.400.000	10.000.000
Genel Yönetim Gid.	70.000.000.000	87.500.000.000	109.375.000.000	136.718.750.000	170.898.437.500	574.492.187.500
TOPLAM	137.690.680.000	163.652.015.000	193.988.350.000	229.793.435.000	272.434.457.500	997.558.937.500

12. Beş Yıllık 2024-2028 Kalkınma Planında Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyüme Hedefinin Gerçekleştirilmesi için, spor kabiliyeti olanların erken yaşta yetenek havuzuna dâhil edilmesi, spor profesyonellerini niteliğinin artırılması, sporun her dalında küresel ölçüde rekabet edebilen bir seviyeye ulaşılarak uluslararası organizasyonlarda başarı elde edilmesi ve herkes için spor anlayışıyla sporun toplum geneline yaygınlaşan bir yaşam biçimine dönüştürülmesi temel amaç olarak belirlenmiştir. (Tablo 14)[20].

19 *age*., T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, Stratejik Planı (2023-2028).

20 T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, *12. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2024-2028)*.

Tablo 14. Gençlik ve Spor Bakanlığı Hedefleri 2023-2028

	2022	2023	2028
İlkokullarda Spor Dalı Eğitimine Katılan Öğrenci Sayısı (Bin)	281	326	800
Okul Sporlarına Katılan Toplam Öğrenci Sayısı (Bin)	1.958	2.300	2.900
Ulusal Spor Projelerinden Faydalanan Katılımcı Sayısı (Bin)	600	620	1.000
GSB Spor Okulları ve GSB Engelsiz Spor Okulları Katılımcı Sayısı (Bin)	4.205	4.400	5.400
Sportif Yetenek Taraması Programı[1] Kapsamında Test ve Ölçümleri Yapılan Öğrenci Sayısı (Bin)	1.459,0	733,4	1.200
Sportif Yetenek Taraması Programı Kapsamında Spora Özel Yeteneği Olduğu Saptanan ve Spora Başlatılan Öğrenci Sayısı (Bin)	95,9	83,9	100
Sportif Yetenek Taraması Programı Kapsamında Spor Dallarına Yönlendirilen Öğrenci Sayısı (Bin)[2]	–	36,8	40
Engellilere Hizmet Veren Spor Kulübü Sayısı	3.207	2.278	3.500
Engelli Sporcu Sayısı	48.265	49.262	100.000
Uluslararası Müsabakalarda Kazanılan Madalya Sayısı	6.492	5.776	10.000
Lisanslı Sporcu Sayısı (Adet, Bin)	13.313	14.796	20.000

Kaynak: Gençlik ve Spor Bakanlığı (GSB). 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.
(1) ve (2) Sportif Yetenek Taraması Programı sadece ilkokul 3. sınıf öğrencilerine uygulanırken, Covid-19 küresel salgını nedeniyle 2020 ve 2021 yıllarında uygulanamadığı için 2022 yılında hiçbir öğrenci spor dallarına yönlendirilememiştir. Program 2023 yılında istisnai olarak 3, 4 ve 5. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır.

Sonuç

Küreselleşme ile birlikte başlayan yenidünya düzeni, yeni yönetim ve yeni ekonomik sistem tüm dünyadaki sosyal ekonomik yapıları değiştirmeye devam ettiği günümüzde bu gelişmelerden payını alanlardan biriside hiç şüphesiz Spordur. Tüm dünyada bilim ve teknolojik gelişmeler, çağdaş yönetim yaklaşımlarını ön plana çıkarırken, yönetim anlayışlarındaki değişmeler, yeni ekonomik sistemlere geçişi anlamlaştırmaya çalışmaktadır.

Yeni ekonomik sistem birçok kavramı ve kurumların değişmesine ve gelişmesine ve dönüşmesine neden olmaktadır. Spor kavram ve kurum olarak bu gelişmelerden fazlasıyla etkilenmektedir.

Son yıllarda spora dair yaşanan tüm olaylar ve gelişmelerin temelinde gelişen ve değişen bilim, teknoloji, yönetim ve ekonomik sistemlere uyum sağlamaya çalışmanın çabalarını içermektedir. İnsanlık tarihi incelendiğinde toplumsal hayattaki gelişmeler ile birlikte devlet, hukuk ve yönetim anlayışlarının yaşamış olduğu süreçler, spora özgü olarak da yorumlanmaktadır. Klasik, neoklasik, çağdaş yönetim yaklaşımlarının, sosyalist, kapitalist ve liberal ekonomik anlayışlarının tesis etmeye çalıştığı kurumlar içerisinde spor tüm yönleriyle yar almaya çalışmış ve toplumun gelişmesi adına önemli roller üstlenmiştir

İnsan ihtiyaçlarının giderilmesi açısından önemli bir işleve sahip olan spor; bu günkü yapısal özelliği ile ekonomik bir unsur olarak karsımıza çıkmaktadır. Spor, sosyoekonomik ve toplumsal özellikleri ile ekonomik dönüşümün en önemli aktörleri içerisinde yer almaya devam etmektedir.

Toplumlar sporun bu ekonomik yapısal özelliğinden fayda sağlayacakları tedbirler almaktadırlar. Spor hizmetleri; bireysel, kurumsal, organizasyon seklinde, spor ekonomisinin içerisinde yer almakla birlikte, çeşitli hizmetlerinin üretimi ve tüketimi açısından önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dünya ekonomisinde teknolojik gelişmeler ile birlikte, önemli değişim ve dönüşüm yaşandığı bir gerçektir. Ekonomideki gelişmelerin getirdiği yenilikler spor sektöründe önemli değişimlere yol açmıştır. Türkiye'deki spor kurumları Spor, ekonomideki gelişmeleri yakından takip ederek, kurumsal yapıyı, yeni ekonominin kurallarına uygun şekilde düzenlemek zorundadır.

KAYNAKLAR

Acquah-Sam. E., "Developing Sports for Ekonomice Growth and Development in Developing Countries", European Scientific Journal, ESJ, 17 (15), 2021, 172.

Atakişi, Ahmet, Cebeci, Atilla, "Kalkınma Planlarının Kıyaslamalı Analizi: Türkiye Örneği", *Journal of Economics and Financial Researches*, 2022, 4 (2), 157-172 doi: 10.56668/jefr.1123716.

Bayansalduz, Mehmet, "Türk Spor Yönetiminde Finansal Kaynak Sağlama Çabalarının Değerlendirilmesi", *Milli Eğitim Dergisi*, S. 160, Güz 2003.

Devecioğlu, Sebahattin, "Cumhuriyetten Günümüze Türk Sporunda Ekonomi Politikaları ve Uygulamaları", *İkinci İktisat Tarihi Kongresi*, 24-25 Haziran 2010, Elâzığ Türkiye.

Erdoğan, İrfan, "Sporun Siyasal Ekonomisi Üzerine", Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, 2001.

Erkan Arslan, "Bütçe Politikalarının Spor Alanında Sunulan Hizmetler Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi", *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, C 3, Yıl: 3, S. 5 (2014/1).

Evsile Mehmet, *"Cumhuriyet Döneminde Sanayileşme Faaliyetleri (1923-1950)"*, Journal of History Studies, Volume 10 Issue 8, p. 109-119.

Fişek, Kurthan, *Spor Yönetimi*, YGS Yayınları, İstanbul 2003.

İstikbal, Deniz, "Türkiye Ekonomisi (1923-2023*)*, *Kriter Kasım 2023* / Yıl 8, S. 84, Erişim; https://kriterdergi.com/dosya-100-yil/turkiye-ekonomisi-1923-2023 Erişim Tarihi: 12.04.2024.

Kılıçbay Ahmet, *Türk Ekonomisi*, İstanbul 1999.

Memiş, Şefik, "20. Yüzyıl Türkiye Ekonomisi Üzerine Kısa Bir Analiz (1923-2000)", *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 66, 263-284; 2020.

Şimşek Kerem Yıldırım, "Erzurum Dünya Üniversitelerarası Kış Oyunlarının Erzurum Şehrine Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Etkisi", *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 13 (3), 383-393.

Taş İlkay, Şemşit Sühal, Eylemer Sedef, "Avrupa Birliği Örneğinde Uluslararası Spor Politikasının Gelişimi: Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Boyut", *Süleyman Demirel Üniversitesi, Vizyoner Dergisi*, C 4, S. 9., s. 136-151.

T.C. Sayıştay Başkanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2022 Sayıştay Denetim Raporu, Eylül 2023.

T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, Stratejik Planı, 2024-2028.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 12. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2024-2028.

T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, Stratejik Planı, 2019-2023.

Günümüz Spor Tesislerinin Verimli Kullanılmasına Dair İşletme ve Tasarım Kriterleri

Can Duraslan*

Bu çalışmanın amacı, spor tesislerinin günümüzde daha verimli kullanılması için öneriler geliştirmektir. Yıllar boyunca biriken tecrübeler ve yaşanmışlıklardan yola çıkarak, geçmişten geleceğe bir perspektif sunmayı hedefliyorum. Bu bağlamda, spor tesislerindeki farklı disiplinlerin tespit ettiği, ancak ortak bir şekilde dile getirilmeyen sorunlara dikkat çekilecektir. Zaman zaman disiplinler arası iletişimin kopmasıyla ortaya çıkan bu sorunları vurgulamak ve dünyadaki benzerleri ile örnekleyip karşılaştırmaktır.

Spor tesislerinin projelendirilmesi, inşaatı ve sonrasında kullanımı sırasında aslında çok temel bazı beklentiler olmaktadır. Tesisin tasarımı da bu amaç gözetilerek yapılmalıdır. Bu bahse konu amaçlarda beklentileri karşılayabilen tesislerden de hedefe yönelik temel ihtiyaçları karşıladığında verimli bir tesis olması yönünde görüş bildirebiliriz.

Spor Tesislerinin Verimliliğini Hangi Kriterlere Göre Değerlendirmeliyiz?

Spor tesislerinin verimliliğini hem kullanıcılar ve sporcuların ihtiyaçlarını merkeze alarak, hem de işletme açısından sürdürülebilirlik ve etkin yönetim odaklı bir bakış açısıyla değerlendirmeliyiz.

1) Kullanıcı / Sporcu Odaklı:

• Kullanıcı Profili: Profesyonel Sporcular / Amatör Sporcular

• Kullanıcı Sayısı: Aynı anda ve Belirli Periyotlarda kaç sporcu

• Kullanıcı Geçirdiği Süre ve Sıklık:

Tesisin kullanıcısına yarattığı değer ise bir ileri safhada tesisin çevresine bıraktığı etki olarak ölçümlemede ve değerlendirmede önemli bir kriter olacaktır.

* Spor Mimarı, Eski Profesyonel Sporcu, Uluslararası Etkinlik Organizatörü, Spor Girişimcisi, canduraslan@gmail.com https://orcid.org/0009-0007-6937-6195
DOI: 10.37879/978-975-17-6294-8.2025.1631

• Kullanıcı sadakati ve ne kadar hayatının parçası?

• Katıldığı etkinlik (aktif veya pasif) hayatına ne kadar katkıda bulunuyor?

• Kişi için ne kadar değer yaratıyor?

2) İşletme Odaklı : (Giderler ve Gelirler)

• Tesis Yönetimi

• Temizlik

• Güvenlik

• Bakım

• Elektrik / Doğalgaz / Su / İnternet

Gelir Kalemleri Nelerdir?

Spor tesislerinin gelirleri şu kalemlerden oluşur:

• Genel Bütçeden, kullanıcılardan, sponsorlar, etkinlikler, kira ve işletmeci gelirleri

Spor Tesisleri genelde karşılaştığımız binalardan farklı bir tasarım ve işletme modeline sahip olurlar. Dolayısıyla gerek kullanımı gerek tasarımı ve ihtiyaçları farklı disiplinlerin ortaklaşa olarak alması gereken ve bu bilgiler ışığında işletilmesi gereken yapılardır. Bu yapılar doğru bir şekilde planlanıp, inşa edilip, işletilmediğinde bulunduğu bölge ve ekonomiye ciddi zararlar verebilmektedirler.

Bu tür yapılara en vurucu örnekleri Yunanistan'da 2004 yılında yapılan olimpiyat tesislerini gösterebiliriz. Olimpiyatlar sonrası yüksek kapasiteli tesisler, yeterli bakım ve işletme giderlerini karşılayamaması ve ülke ekonomisine getirdiği yük sebebiyle zaman içerisinde kullanılmaz hale gelmişlerdir.

Ek 1: (?)

Özellikle Olimpiyatlar ve birçok spor branşında düzenlenen Dünya Kupaları, Kıta Şampiyonları dönemsel olarak çok yüksek ilgi ve seyirci çekse de spor tesisinin yıl içerisinde kullanım yoğunluğu, sıklığı ve işletme maliyetleri düşünüldüğünde yıllık ortalamanın çok üstünde kullanılan etkinliklerdir. Bu tip etkinlikler planlanırken bu değişkenler de göz önünde bulundurularak hazırlıkların yapılması gerekmektedir.

İngiltere, 1908, 1948 ve 2012 yıllarında 3 defa Olimpiyat oyunlarına Londra'da ev sahipliği yapmıştır. Bu tecrübelerin birikimi ile 2012 yılı öncesinde olimpiyat oyunlarını kentin bir bölgesini kalkındırma ve yeniden yapılandırma projesi olarak değerlendirip hazırlıklarını ve bütçelerini bu

plana uygun olarak yapmışlardır. Olimpiyat Oyunları'nın 4 yılda bir defa yapılıyor olması ve çok özel etkinlikler olduğunun da farkına vararak bu durumun nasıl yönetilmesi ve planlanmasına dair güzel örneklerden bir tanesini 2012 Londra Olimpiyatları'nda Zaha Hadid tarafından tasarlanan bir yüzme havuzunda görmek mümkündür.

Ek 2: (?)

Tesis, olimpiyatlar için geçici olarak 17.500 seyirci kapasiteli tasarlandı ve olimpiyat oyunları sonrasında ise işletilebilir senaryolardaki ve bölgenin ihtiyaç duyduğu 2.800 seyirci kapasitesine indirilmiştir. Bu kapsamda neredeyse olimpiyat oyunlarına ev sahipliği yapan tüm tesisler olimpiyat oyunları sonrasında kısmı tadilatlardan geçirilmiş ve şehrin kullanımına sunulmuştur. Bu kapsamda bazı yüksek kapasiteli tesislerin etkinlik sonrası kaldırılması da İngilizlerin, olimpiyat oyunları sırasında aldıkları sıra dışı kararlardan birisidir. Basketbol müsabakalarına ev sahipliği yapan 11.500 seyirci kapasiteli spor salonu, olimpiyat oyunları sonrası demonte edilmiştir.

Spor tesislerinin büyük kalabalıklara ev sahipliği yapması kadar diğer bir önemli konu da ilgili sporun yapılabilmesi için ihtiyaç duyulan koşulları da

sağlıyor olması, tesisin işletme maliyetlerini yükselten başka bir değişkendir. Spor tesislerinin uzun ömürlü olması için ilk olarak İhtiyaç duyulan spor veya sporların ulusal veya uluslararası standartlarına uygun bir şekilde söz konusu sporların icra olmasına uygun alanlara ve bunları destekleyen uygun destek mekânlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Tabi olarak tesisin kuruluş amacına uygun şekilde gelir getirici faaliyetleri de konumlandırmak tesisin sürdürülebilir olması açısından önemlidir. Bu planlamalar yapılmadan hayata geçirilen bir tesisin doğaldır ki tesisin kullanım ömrü uzun olmamaktadır.

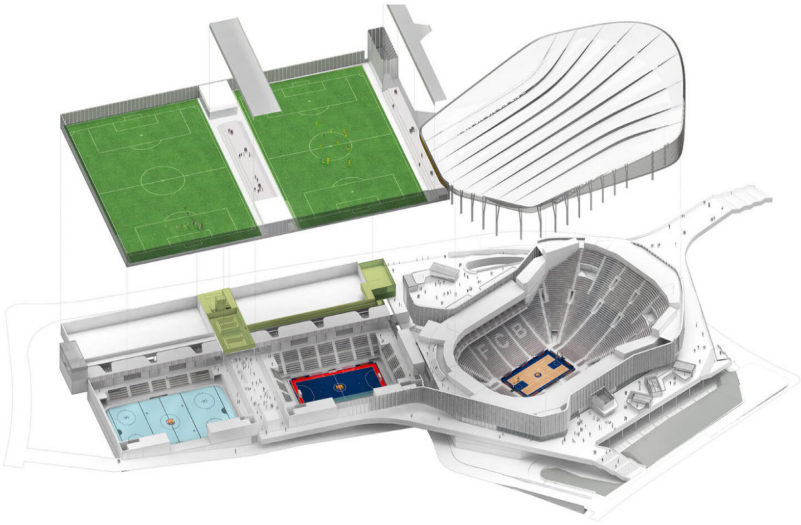
Yunanistan'daki 2004 Atina Olimpiyat Oyunları sonrası işletilemeyen, terk edilen tesisler veya İngiltere'deki 2012 Londra Olimpiyat Oyunları sonrası kullanımın amacına uygun olarak etkinlik sonrası tadilatlarının yapılması ve halkın kullanımına sunulması kıymetli örneklerdir.

Tabi ki dünyada büyük kapasiteli veya çok amaçlı birçok spor branşına ev sahipliği yapan spor tesisleri vardır. Bu tesislerin sağlıklı bir şekilde ayakta kalması ise spor adamları, mimar ve mühendislerin başı çektiği tasarım ekipleri ve tesisin işletmesinden sorumlu olan işletmeci grubunun katkıları ile ancak mümkün olmaktadır.

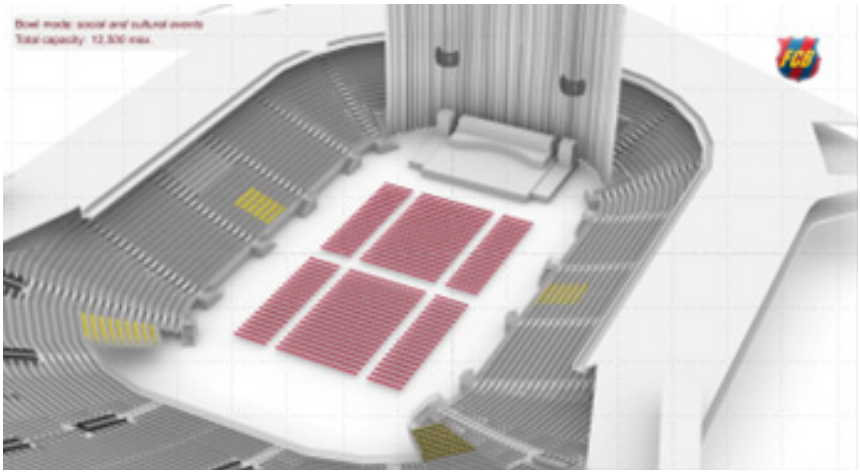
Bu konuda yapılmış çalışmalara yine yurt dışından başarılı örneklere yer vermek gerekirse, İspanyol Barselona kulübünün 2010 yılında planladığı ve hayata geçirmeye başladığı BARCA Campus projesi bir kulübün ekonomik ve sportif yapılanması açısından yaptığı çalışmaların ürünüdür. Proje kapsamında; Camp Nou Stadı ve Palau Blaugrana spor salonunun bulunduğu alan tekrardan projelendirilerek Barselona taraftarları, turistler ve tüm Barselona spor ekosistemi için bir gelecek planlaması yapılmıştır. Yapılacak yatırımlar ve tesislerden elde edilecek gelirlerle de bu sistemin ayakta kalması planlanmıştır.

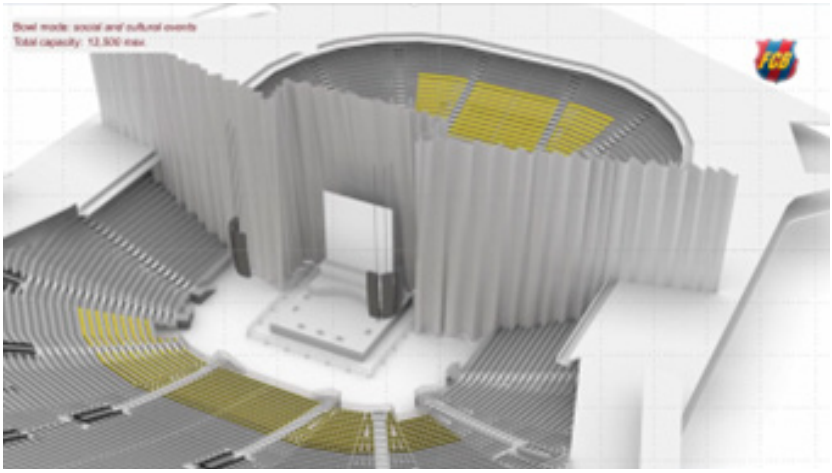
Barselona "BARCA Campus" projesi fikri ortaya çıktıktan sonra, davetli özel bir yarışma projesi açtı. Proje aslında 3 ana unsurdan oluşmaktaydı. Camp Nou Stadyum renovasyonu, Yeni Palau Blaugrana spor tesislerinin yapımı ve bu alanın dışında konumlanan özellikle futbol altyapıları, çim sahaların olduğu ve sporcu rehabilitasyon merkezinin olduğu altyapı tesisleri. Bu 3 önemli tesisin tekrar yapılandırılması hedeflenmişti. Uluslararası spor alanında deneyimli proje ofisleri bu yarışmaya davet edildi ve her bir proje ofisinin kendi seçtikleri İspanyol bir proje ofisi ile ortaklaşa çalışmaları istendi. Yarışma ile birlikte uluslararası en üst seviyede yapılan spor tesisleri tasarlamış firmaların tecrübe ve birikimleri bu süreç içerisinde yerel mimari

ofislere de transfer edilmiştir. Barselona kulübü yarışma sonrası tüm projelerin teliflerini ödemesi sonucu, alanlarında uzman uluslararası ve ulusal proje gruplarına ait birçok projeye ve fikre sahip olmuştur. Daha sonra ise projeler üzerinden yapılan detaylı iyileştirme çalışmalarından sonra tesislerin hayata geçmesi için çalışmalara başlanmıştır.

Ek 3: (?)

Ek 4: (?)

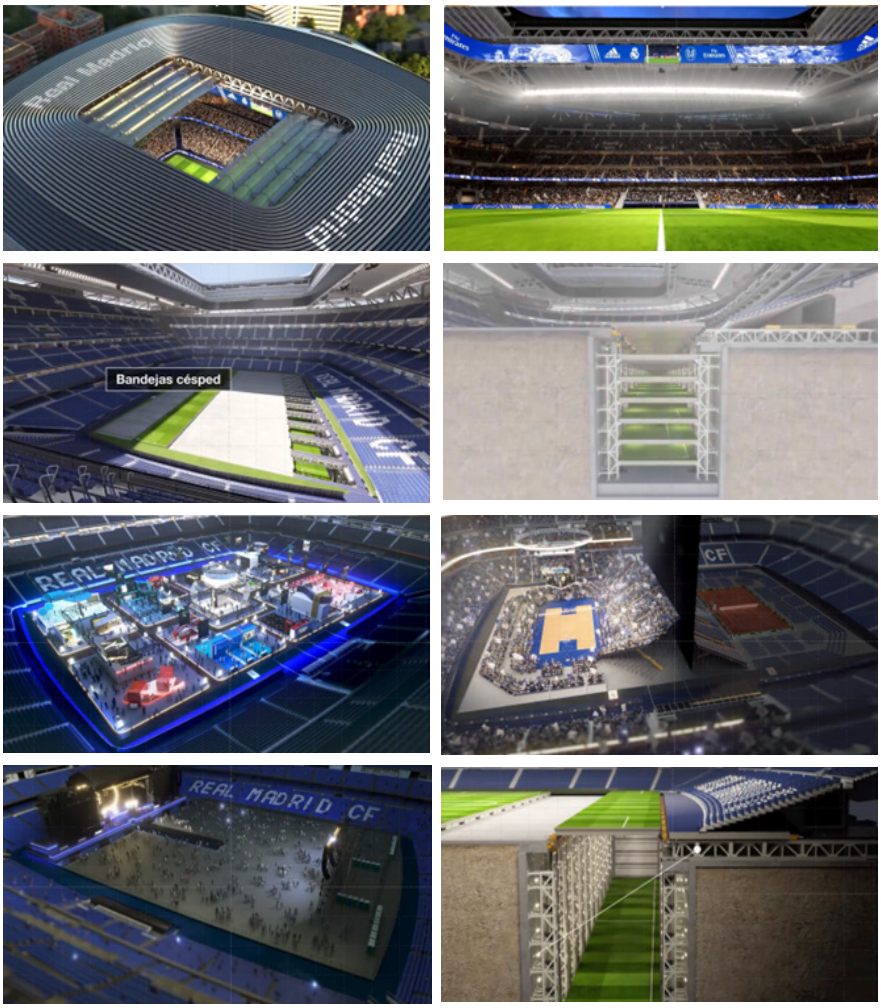
Çalışma; Yeni Palau Blaugrana Spor Kompleksi yarışmasını kazanan tesisin işletme konseptini göstermektedir. Başta belirttiğim üzere yüksek kapasiteli tesislerin yıl içerisinde farklı etkinliklere ev sahipliği yaparak yüksek kapasitede, seyirci ve sporcu sirkülasyonu ile birlikte tesis gelirlerini arttırmayı hedefleyen bir proje olduğu anlatılmaktadır.

Özellikle stadyumların yüksek kapasitede seyirciye ev sahipliği yapabilmesi ile birlikte, futbol oynanan çim sahanın bakımının zorluğu da göz önünde bulundurulduğunda büyük kapasiteli tesisler yapılması konusunda ciddi bir ikilem yaratmaktadır. Yüksek kapasiteli ihtiyacın karşılanması ve yüksek gelirlerin toplanması ancak yıl boyunca bu etkinliklerin sayısının limitli olması ve çim saha bakımının sıkıntılı ve maliyetli olması stadyumların farklı etkinliklere ev sahipliği yapma imkânlarını kısıtlamaktadır. Yine de dünya da birçok stadyum konserler ve benzeri etkinliklere ev sahipliği yaparak tesisin verimli işletilmesi konusunda çaba sarf etmektedir.

Spor adamları, mimari ve mühendislik tasarım ekipleri ve İşletmeciler, tabi ki bu sorunlara baş başa verip akılcı çözümler üretmeye çalışmaktadırlar. Euro Basket 2015'te finallere ev sahipliği yapan Lille Stadyumu bu çözümlerden bir tanesi olarak gösterebiliriz.

İspanya'dan bir diğer kıymetli ve inovasyon stadyum projesi de Real Madrid Spor Kulübü'nün stadıdır. Yapılan yatırım ile stadyumun üstü kapanabilirken, çim sahanın toplanarak bakımının yapıldığı bir asansör sistemi ve saha zeminini farklı etkinliklere kullanılabilir kılan bir işletme

modeli kurgulanmıştır. Tesisin, farklı kullanımlarına ait görseller aşağıda paylaşılmıştır.

Ek 5: (?)

Yurt dışında bu süreçler devam ederken ülkemizde de Gençlik ve Spor Bakanlığımızın çatısı altında farklı arayışlar ile ihtiyaçlara uygun olacak şekilde tesis planlama çalışmaları yapılmaktadır. Bunlardan biri de bizim Çanakkale Barbaros Mahallesinde yapılmasını planladığımız Sporcu Gelişim Merkezi'dir.

Ek 6: (?)

Şehrin ihtiyaçları dikkat edilerek tasarlanan 2500 seyirci kapasiteli spor tesisi, ülke sporundaki karşılaşılan bazı problemlere de çözüm önerileri getirmektedir.

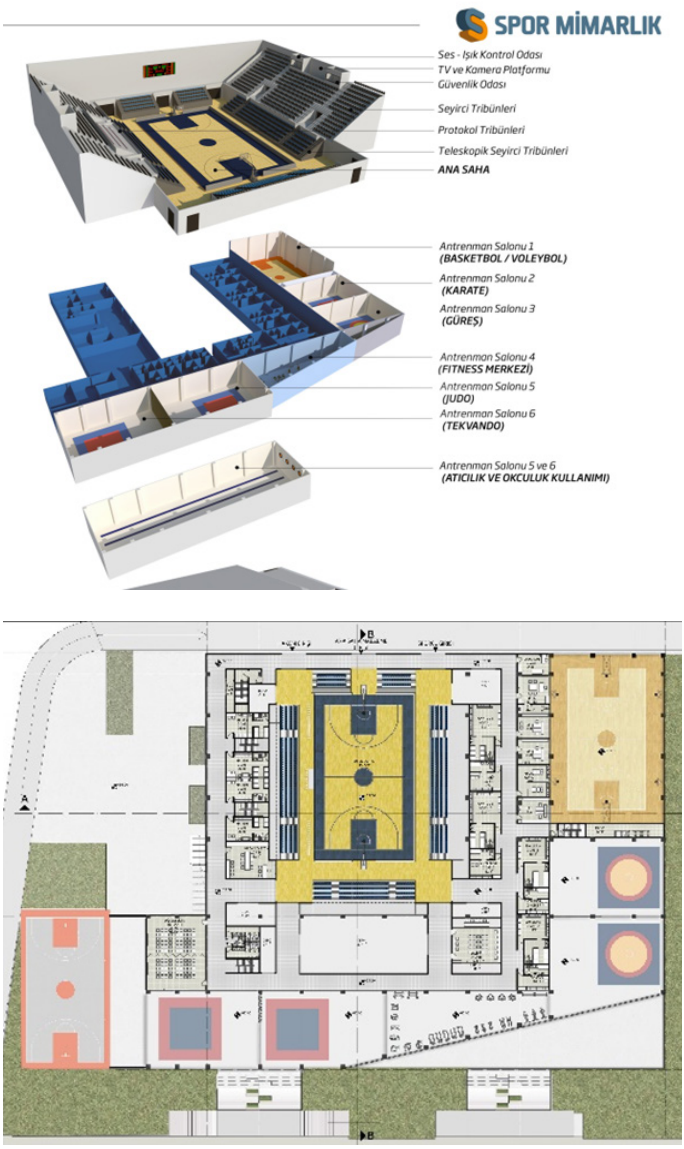
1) Tesiste eş zamanlı olarak farklı branşlarda spor yapılabilmesine imkân sağlanmıştır.

2) Ana sahada organize edilecek bir etkinlik için tüm tesisin işletme senaryosu, giriş-çıkışlar ve depolar ile birlikte kurgulandı. Tesis kolaylıkla farklı etkinliklere ev sahipliği yapabilir.

3) Ana sahada etkinlik yapıldığı sırada, antrenman salonlarındaki sporcular antrenmanlarına ara vermek zorunda değildir. Tesisteki antrenman sahaları için ayrı bir giriş-çıkış kapısı bulunmakta ve etkinlik olmadığında bu giriş tesisin tek girişi olarak hizmet verebilmektedir.

4) Özellikle ülkemizde etkinliklerde biletli ve biletsiz seyircilerin ayrıştığı acık havada da etkinliğin sponsor aktivitelerinin yapılabileceği bir giriş platformu bulunmaktadır. Platformun yükseltilmiş olması ile birlikte güvenlik açısından çevrelenmiş bir alan oluşturulmuştur. Bu platformun altındaki pencereler aracılığıyla alt kattaki antrenman salonlarına ışık ve havalandırma imkânı sunulmaktadır.

Yukarıda bahsettiğimiz maddeler spor insanları, tasarımcılar (mimar, mühendis) ve tesis işletmecilerinin sürekli yüzleştikleri ancak bir türlü ortak bir paydada bilgi paylaşımı yapılamadığı için sıklıkla atlanan konuların başında gelmektedir.

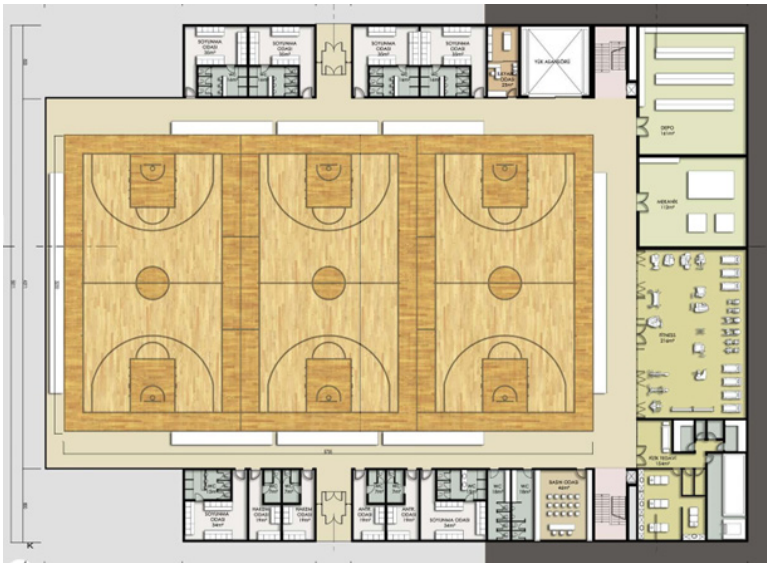
Ek 7: (?)

Farklı ihtiyaçlar ve farklı boyutlardaki tesislerin tasarlanması, ekonomik olarak daha uzun ömürlü tesislerin ortaya çıkmasına imkân vermektedir. Tesisler tasarlanırken, ihtiyaç duyulan bilgi transferleri tesisin istenildiği gibi bir sonuç vermesi için hayati önem taşımaktadır.

Ek 8: (?)

Ülkemizde altyapı kulüplerinin yaşadığı önemli bir sorun ise sporcuların, büyük bir çoğunluğunun öğrenci olması sebebiyle günün kısıtlı bir saatinde idman yapmaları için zamanlarının olmasıdır. Ayrıca spor kulüpleri kendi aidiyetlerini ve yaşanmışlıklarına ev sahipliği yapacak kendi spor salonlarında müsabakalarını oynamaları, sporcularına da ilham verilmesi adına önemli bir imkân sağlamaktadır. Spor kulüplerinin genelde yüzleştiği bu iki sorunu BOTAŞ Spor Kulübü bize ulaştırdı. Söz konusu probleme çözüm niteliğindeki tasarımımız aşağıdaki gibi şekillenmiş oldu. Bu tasarımda BOTAŞ Spor Kulübü yöneticileri, antrenörleri ve arazi tahsisi için devrede olan Çukurova Belediyesi yetkilileri ile yapılan toplantılar ve taleplere uygun olacak şekilde tasarlanmıştır.

Ek 9: (?)

Tesis 3 adet basketbol sahası büyüklüğünde olup, hafta içinde eş zamanlı olarak 3 takımın aynı anda idman yapabilmesine imkân vermektedir. Ayrıca soyunma odası, fitness ve fizik tedavi merkezleri gibi destekleyici mekanlar ile birlikte bir takımın antrenman sahası olarak ihtiyaç duyabileceği tüm alanlara sahiptir.

Ek 10: (?)

Ancak bu tesisin gerçek anlamda kulüplerin ihtiyaç duyduğu sorunlara getirdiği öneri bulunduğu eğimli arazi koşullarının verdiği fırsat ile birkaç dakika içerisinde 1200 seyirci kapasiteli bir spor salonuna dönüşebilmesidir.

Tesis müsabaka günleri ihtiyaç duyulduğu anda, çok kısa bir sürede lig müsabakalarının oynanabileceği bir salona dönüşürken, gerek duyulduğunda 350 seyirci kapasiteli bir müsabaka sahası ile birlikte bir adet antrenman sahasının kullanılabildiği düzene de dönüşebiliyor. Daha birçok teknik detayın bu projeye değer kattığı bilgiler, gruplar arası iyi iletişim ve işletme senaryosunun netleşmesi ile birlikte yerini bulmuştur.

Spor Tesisleri tasarımında yukarıdaki bilgileri dikkate aldığımızda önemli bir konuya da dikkat çekmek isterim. "Öngörü" problemler ve ihtiyaçlar tespit edildikten ve çözüm önerileri ile beraber tesislerin hayata geçmesi ile birlikte yapılan büyük yatırımların gelecekte de spora dair ihtiyaçları karşılayabilecek esneklikte olması beklenmelidir.

Aşağıda görselde de paylaştığım üzere; geleneksel sporun yaygınlaşması ve gelişimi ve hatta dönüşümü söz konusudur. Yeni dönemde tasarlanacak tesislerin eş zamanlı olarak çağın gerisinde kalmadan geleceğin spor dinamiklerine de adapte olabilmelidirler.

Ek 11: (?)

Bu amaçla aslında spordaki değişim ve dönüşümün farkına da varmak gerekmektedir.

1960'lı yıllar Analog Sporlar baskın olduğu bir dönem olarak değerlendirirken 1980'lerde spora makineler girdi diyebiliriz. Motor sporları bu dönüşümün önemli bir ayağı olarak spor endüstrisi içerisinde önemli bir yer buldu. 2000'lerde ise internet ve teknolojinin bir üst versiyonu olarak "E-spor", spor ekosisteminin önemli bir parçası olmaya başladı. Ancak hareket ve teknolojinin buluşması ile ortaya çıkan Teknospor gerçeğini de önümüzdeki dönemde spor dünyasında yeni trendlerin ve yönelimlerin habercisi olarak değerlendirmeliyiz.

HADO da bu yeni nesil Teknospor 'un önde gelen sporlarından biridir. Japonya menşeli bu sporu, teknoloji ve fiziksel hareketliliğin geldiği son nokta olarak değerlendirmekte fayda vardır.

HADO'yu 60 m^2'lik bir oyun alanında karşılıklı olarak "Artırılmış Gerçeklik" teknolojisi ile birlikte teknolojik ekipmanlar aracılığı ile hızlandırılmış teknolojik "Yakantop" olarak adlandırabiliriz. 80 saniyelik bir süre içerisinde üçer kişilik takımların birbirlerinin can yoncalarını vurarak puan aldıkları, fiziksel hareketin özelikle patlayıcı güç, dayanıklılık ve esnekliğin ön plana çıktığı bir strateji sporudur. Bugün için 60m2'lik bir alanda karşılıklı yapılan bir spor diyerek bahsettiğimiz HADO, aslında 5G teknolojisi ile birlikte ilk defa fiziksel bir spor, mekândan bağımsız olarak insanları karşılaştırabilmektedir. Bugün farklı coğrafyalardaki HADO sahaları birbirleri ile müsabaka yapabilmektedir.

"Geleceğin Sporu" HADO, 2019 yılında ülkemize giriş yapmış ve hızla yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu sporun gelişimini desteklemek ve yeni sporcular

yetiştirmek amacıyla çeşitli projeler hayata geçirilmektedir. HADO Millî Takımı, 2021'de Avrupa Şampiyonu, 2022'de ise Avrupa ikincisi olma başarısını göstermiştir. 2023 yılında Japonya'da düzenlenen Dünya Şampiyonası'nda 5. sırada yer alan Ay-yıldızlı takımımız, 2024'te İngiltere'de yeniden Avrupa Şampiyonu unvanını kazanmıştır.

Son üç yılda, Ünilig kapsamında 50 üniversitede HADO takımları kurulmuş ve şampiyonalar düzenlenmiştir. Şimdi ise HADO'yu okullarla buluşturmak için çeşitli projeler yürütülmektedir. Amacımız, Türkiye'deki çocukların en geç lise çağında HADO ile tanışmalarını ve bu sporu aktif olarak yapmalarını sağlamaktır.

Değişim ve dönüşümün kaçınılmaz olduğu dünyamızda, spor da bahsettiğim üzere kendi değişimini gerçekleştirmektedir. Özellikle bu sunumda geçmişte yaşanan spor tesislerinin tasarımı ile ilgili sıkıntılar ve dünyadaki muadil çözüm önerilerini sunarken, ülkemizde de dünü, bugünü ve yarını öngören geleceğe ve gelişmeye açık esnek yapıdaki spor tesislerinin hayata geçmesini dilerim.

Sonuç

Sonuç olarak, spor tesislerinin verimli kullanımı ve tasarımı, hem kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap veren hem de işletme açısından sürdürülebilir bir model sunan bir yaklaşım gerektirir. Ülkemizde ve dünyada yapılan uygulamalar, spor tesislerinin planlanma ve işletilme süreçlerinde disiplinler arası iş birliğinin ne kadar kritik olduğunu ortaya koymaktadır. Olimpiyat tesisleri örneğinde olduğu gibi, büyük ölçekli etkinlikler sonrası tesislerin işletilmesi ve yeniden kullanımı, tasarım aşamasında öngörülmelidir. Bu bağlamda, İngiltere'nin 2012 Londra Olimpiyatları sonrası tesislerin yeniden işlevlendirilmesi, bize önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Spor tesislerinin uzun ömürlü ve verimli olması için, yalnızca sporun icrasına uygun alanlar yaratmak yetmez; bu alanların ekonomik olarak da sürdürülebilir olması gerekmektedir. Barselona'nın BARCA Campus projesi gibi, spor kulüpleri ve yerel yönetimler arasındaki iş birliği ile spor tesislerinin hem sporcu ve seyirci ihtiyaçlarını karşılayacak hem de işletme maliyetlerini dengede tutacak şekilde yeniden tasarlanması ve işletilmesi önemlidir. Bu tür projeler, sadece sporun gelişimine katkıda bulunmakla kalmaz, aynı zamanda bölge ekonomisine de olumlu etkiler yaratır.

Göz önünde bulundurulması gereken bir diğer önemli konu ise geleceğin spor trendlerine açık, esnek yapıda tesisler tasarlamaktır. HADO gibi teknoloji ile bütünleşmiş sporların gelişimi, spor tesislerinin sadece bugünkü ihtiyaçlara değil, gelecekteki dönüşümlere de hazırlıklı olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, ülkemizde de HADO'nun yaygınlaşması ve okullara entegrasyonu gibi projeler, sporun yeni yüzünü tanıtmak ve genç nesilleri bu dönüşüme dahil etmek adına önemlidir.

Sonuç olarak, spor tesislerinin tasarım ve işletilmesinde, kullanıcı odaklı, işletme maliyetlerini gözeten ve geleceğin ihtiyaçlarına yanıt verebilecek esnek yapılar hedeflenmelidir. Bu, sporun evrensel bir değer olarak sürdürülebilirliğini ve gelişimini temin ederken, spor tesislerinin de toplumsal ve ekonomik katma değer yaratmasını sağlayacaktır.

Kaynaklar

Olimpiyat Tesisleri ve Dönüşümü:

"Olympic Cities: City Agendas, Planning, and the World Games, 1896-2020" - John R. Gold, Margaret M. Gold.

"The Olympic Legacy: From Ancient Greece to the Modern World" - Andrew Zimbalist.

Barselona BARCA Campus Projesi:

"FC Barcelona's New Camp Nou Project" - FC Barcelona Resmi Web Sitesi.

"Architectural Design and Urbanism: Towards an Integrated Approach" - Various Authors

Real Madrid - Santiago Bernabeu Stadyumu:

"Bernabeu-Stadium" – Real Madrid Resmi Web Sitesi.

Spor ve Mimarlık:

"Sportant Sportif Projeler Üretim ve Danışmanlık ltd .Sti. "– Spor Mimarı Can Duraslan tarafından projelendirilmiştir.

HADO ve Teknospor:

"HADO Official Website" - HADO'nun resmi kaynakları.

"The Future of Sports: Technology and Human Movement" - Teknoloji ve Spor Konferansları.